HISTORIA
HUNGARICA.

REGNI
HUNGARICI
HISTORIA,

Post obitum gloriosissimi

MATTHIÆ CORVINI
REGIS XXXIV.

Quo Apostolicum hoc Regnum Turcarum potissimùm armis barbarè invasum,

LIBRIS XXXIV.

RERUM IN PANNONIA, DALMATIA, TRANSsilvania, Moldavia, Bosnia, Illyrico, ceterisque confiniis integrum ultra seculum, ab Anno 1490. gestarum locupletissimus, exactè descripta

à

NICOLAO ISTHUANFFIO

PANNONIO, EIUSDEM REGNI PROPALATINO, & octogenario milite excellentissimo:

AC PROINDE VEL OCULARIS IPSE TESTIS, vel certâ scientiâ omnium ejusdem Regni Provinciarum descriptiones, mores & consuetudines: Urbium, arciumque situs ac munitiones: fluminum ortus ac tractus; prœliorum denique, expeditionum, & rerum domi bellique gestarum commentaria absolutissima, ad omnimodam Lectoris scientiam eleganti stylo edisserit.

ACCEDIT HAC POSTREMA EDITIONE IN COMMOdiores distincta paragraphos & annos, VIENNÆ AUSTRIÆ *arctissima Anno 1683. à Turcis oppugnatio, ejusdemque gloriosa à Christianis defensio, ac victoriosa liberatio.*

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Apud IOANNEM WILHELMUM FRIESSEM Bibliopolam.
ANNO M. DC. LXXXV.

S. GREGORIUS NAZIANZENUS
AD
NICOBULUM.

Præclarum est mentem historiarum cognitione refertam habere: est enim Historia conglobata quædam & coacervata sapientia, hominumque multorum mens in unum collecta: Testis temporis, vita memoriæ, nuntius antiquus; atque ideo Historia ab hysteron, id est, videre vel cognoscere, dicta, quòd antiquitus nemo scribebat historiam, nisi qui vidisset.

1.202

PRÆFATIO AD LECTOREM.

CVm sopitis penè omnibus in Europa bellis orbis jam universus aliquot abhinc seculis; hoc verò præcipuè tempore in unam oculos convertat Pannoniam, bellorum veluti simul & calamitatum theatrum: quàm hinc diversæ ex Europa Christiani nominis gentes ac nationes pro reipublicæ Christianæ ac Pannoniæ salute; illinc barbari ab ultimis Asiæ,Syriæque & Ægypti finibus exciti adeò pertinacibus animis armisque inter se contendant: operæ me tibi pretium facturum existimavi, si nobile illud Regnum opibus, ac militaribus olim, & nunc viris florentissimum; ditissimum frugum, animalium, fluminum, piscium, rerum denique omnium fœcunditate; urbibus verò ac munitionibus cùm arte tùm naturâ validis nulli secundum, accuratè & copiosè descriptum proponerem, ut plenam & planam tàm gestarum quàm gerendarum rerum cognitionem & scientiam possis percipere. Hujus autem rei, regnique Hungarici copiosiorem planioremve quàm in Nicolai Isthuanffii historia notitiam me judice non invenies; utpote qui illustri in Pannonia loco natus (ut vitam auctoris simul tribus, quod ajunt verbis exprimam) in prima juventute sua Patavii, Bononiæque humaniores æque ac sublimiores scientias hausit, tum verò etiam Græci Latinique sermonis fuit peritissimus. Linguas fermè omnes Europæas, vasta quadam ingenii capacitate, ne dicam, felicitate complexus, sexaginta insuper propemodum annis in aulis versatus est. Primum à secretis rerum Vngaricarum Divis, MAXIMILIANO ac RUDOLPHO, Imperatoribus fuit; tum per omnes honorum ac dignitatum gradus eò pervenit, ut factus Consiliarius ac Locumtenens officii Palatinalis,Prætoriâ quâdam authoritate jura Vngaris dixerit. Iuventutem in armis exercuit,ac in arce Szigeth sub Illustri Comite Nicolao Zrinio (cùm aliis rebus, tum vel maximè Szigethianæ obsidionis constanti tolerantiâ celebratissimo heroe) prima militiæ rudimenta posuit,atque ad extremam usque ætatem, octogenarius viridi senectâ miles, nullis ferè celebrioribus expeditionibus abesse voluit. A RUDOLPHO Imperatore non solùm aliis gravissimis negotiis adhibitus, sed & Transsilvaniæ dirigendæ Commissarius, & pacis cum Turca ineundæ Tractator nominatus, summâ cum prudentiæ & dexteritatis laude in omnibus, apud omnes, omnium testimonio est versatus: unde factum ut non aliorum instar historias rumore collectas, aut mendace famâ haustas scripserit; sed pleraque quibus interfuit, aut præfuit, quorum origines, initia ad progressus exploratos habuit, ad amicorum instantiam, venerandus senex, posteritati commiserit. In cujus scriptione quid magis mireris, ambigere possis: Veritatémne nullâ passionum aut affectuum nube fuscatam? an claram, nervosam, succinctamque brevitatem, rerum tamen omnium domi bellique gestarum copiam? an singularem modestiam, senilemque ac maturam prudentiam, præcipitis expertem temeritatis, & judicandi præfidentiæ? Iure igitur merito non exiguæ illud mihi duxi felicitatis, quòd historicum hoc Opus, ab auctore, dum morti vicinus esset, illustrissimo olim Strigoniensi Archiepiscopo Petro Pazmano, suo ante hac amico, benevolentiâ, mutuâque studiorum & ingeniorum harmoniâ sibi conjunctissimo testamento legatum; ex hujus autem munere ad manus nostras integrum devenerit, quò tibi nunc illud in meliores distinctum paragraphos & annos tum ad æmulam pacis bellive artem, tum etiam variarum gentium ac regnorum notitiam liceat communicare. Vale, & fuere.

CON-

CONTENTA HUJUS OPERIS.

Primo & secundo libris continentur res gestæ ab anno 1490. usque ad annum 1493

Libro tertio comprehenduntur res gestæ ab anno 1493. usque ad annum 1500

Quartus & quintus complectuntur res gestas ab anno 1500. usque ad annum 1514

Sextus prosequitur res gestas ab anno 1514. usque ad annum 1521

Septimus liber & octavus edunt res gestas ab anno 1521. usque ad annum 1527

Nonus & decimus eloquuntur res gestas ab anno 1527. usque ad annum 1530

Liber undecimus in rebus ab anno 1530. usque ad annum 1533. gestis est occupatus.

Liber duodecimus describit res gestas ab anno 1533. usque ad annum 1535.

Liber decimustertius res gestas ab anno 1535. usque ad annum 1540. deducit.

Liber decimusquartus res gestas ab anno 1540. usque ad annum 1542. pertexit.

Liber decimusquintus res gestas ab anno 1542. usque ad annum 1544. continuat.

Liber decimussextus & decimusseptimus res gestas ab anno 1544. usque ad annum 1552. ob oculos ponunt.

Liber decimusoctavus anni 1552. historiam perstringit.

Liber decimusnonus ab anno 1553 usque ad annum 1557. progreditur.

Liber vicesimus ab anno 1557. usque ad annum 1562. pergit.

Liber vicesimusprimus historiam ab anno 1562. usque ad annum 1564. provehit.

Liber vicesimussecundus historiam ab anno 1564. usque ad annum 1566. texit.

Liber vicesimustertius annum 1566. absolvit.

Liber vicesimusquartus ab anno 1567. usque ad annum 1572. historiam nectit.

Liber vicesimusquintus ab anno 1572. usque ad annum 1585. descendit.

Liber vicesimussextus ab anno 1585. usque ad annum 1590. historiam proponit.

Liber vicesimusseptimus ab anno 1590. incipiens, in anno 1594 definit.

Liber vicesimusoctavus ab anno 1594. usque ad annum 1595. res gestas enarrat.

Liber vicesimusnonus anni 1595. historiam habet.

Liber tricesimus annos 1596 & 1597. percurrit.

Liber tricesimusprimus historiam ab anno 1598. usque ad annum 1600. edisserit.

Liber tricesimussecundus annos 1600. & 1601. exequitur.

Liber tricesimustertius historiam annorum 1602. 1603. & 1604. expromit.

Liber tricesimusquartus historiam anni 1605. cum non paucis sequentibus, usque ad Matthiam Rudolphi II. Imperatoris fratrem, profert. Vale Lector, & Annalibus Vngaricis ob bonum publicum tum Latino, tum luce donatis utere, fruere.

NICO-

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER I.

PANNONIÆ Regnum, ex quo Christianam religionem amplexum est, semper nobilissimum atque florentissimum habitum fuit, diuque Christianam Rempublicam adversus barbarorum incursiones armis defendit: donec enormi rerum omnium negligentiâ, ac deinde cruentis intestinarum factionum dissidijs, diversarumque partium studio in summum discrimen venit libertatis salutisque amittendæ. Nam cum Matthias clarissimus, fortissimusque Rex, hostes ac perduelles suos vi atque armis domuisset, Polonos, & Bohemos procul finibus submovisset, Pajazetem Turcarum principem ad amplectendas pacis conditiones compulisset, ipseque in medio ferè ætatis flore fato functus pacatum regnum reliquisset: proceres Pannoniæ, ac nobilitas quietem, & tranquillitatem nacti adeo corpora atque animos laxaverant, ut labante sensim militaris disciplinæ atque religionis cura, quibus ille regnum stabiliverat, non aliud quàm suis commodis atque avaritiæ studere, nec, tametsi hostes terrâ marique imminerent, quisquam eorum Remp. capessere; sed omnia per otium, & ignaviam transmittere, regiam auctoritatem magistratuumque honores non ad publicum decus, sed ad privatum quæstum revocare; denique rempubl. ex bona deterrimam reddidisse viderentur. Et quo magis libidini atque luxuriæ suæ fræna laxarent, quum Matthiam mors inopinata oppressisset; alijs competitoribus, atque ipso etiam Joanne Corvino, Matthiæ filio, ante legitimas nuptias genito, prætentis: Uladislao Casimiri regis Poloniæ filio, tunc Bohemis imperitanti, quietis, & otij appetentissimo homini, regnum detulêre: eumque suffragantibus Beatrice Regina, quæ illius nuptias appetebat, earumque spe haud dubia sustentabatur, & Stephano Zapoliano Palatino Comite Scepusiense, quem largitione, & ingentibus promissis in partes traduxerat, Albæ solenni ritu sacro diademate ornavere. Nec multò post exarsit magnum, & multiplex bellum, cum uno eodemque tempore hinc Maximilianus Cæsar tanti nominis, & dignitatis princeps; illinc vero Albertus eodem quo Uladislaus patre Casimiro genitus, ad occupandam armis Ungariam animum adjecissent. Ille enim vicini opportunique regni jura, quæ ob redditam coronam sibi, patrique Friderico Imperatori communibus omnium votis delata esse prætendebat, armis prosequi decreverat: hic vero oblatam sibi regiam potestatem lubrica paucorum quorundam procerum fide à fratre præoccupatam graviter ferebat. Et Maximilianus quidem audito Matthiæ obitu, nullam sibi moram interponendam ratus, legiones è Suevis, & Vindelicis conscribit, equites ex tota Germania evocat, tormentorum currulium, & commeatus magnam vim navigijs imponendam curat, ac summa celeritate, secundo Danubio in Austriam devehitur; missisque idoneis hominibus de adventu suo Viennenses certiores reddit: simulque studia, & mentes eorum pollicitis ingentibus sibi conciliat.

Matthias Rex obit, An. 1490.

Uladislaus Casimiri Regis Poloniæ filius Matthiæ succedit.

Præerat urbi cum summa potestate Matthiæ Regis nomine Stephanus Zapolianus Comes Scepusiensis Palatinus, idemque præfectus ærario, quem Ungari ob inveteratam ejus officij dignitatem Thesaurarium vocabant: vir omnibus bellis spectatæ fidei, & virtutis: sed cujus omnis existimatio, una hac desertæ, neque viriliter defensæ Viennæ infamia, sine merito sugillari possit. Ad eum ab amicis, atque adeo præsidiarijs quibusdam Germanicæ peritis linguæ deferebatur, Cives occulta perfidia laborare: ejus rei indicia esse, quod nocturni cœtus ac conciliabula passim ineantur, & civium domus armatis compleantur, erectique sint omnium animi ad rerum novarum expectationem. Quibus permotus rumoribus, prætori urbis Johanni Ibermano edicit, ut cum decemvirum Collegio, penes quos juris dicundi potestas, & portarum custodiæ habebantur, sequenti die, summo mane, domi suæ, quam in urbe amplam, & magnificam, amœnoque versus Danubium prospectu habebat, præsto adsint, esse de quibus cum illis agi opus sit. Eos igitur, sceleris cogitati conscientia dejectis animis advenientes severioribus verbis castigat, quod nefaria consilia de prodenda Civitate agitare ferantur, debere ipsos meminisse, quam clementem, & liberalem Matthiam Regem experti fuissent, qui libertates eorum, & immunitates non tantum ratas habuisset; sed novis superadditis benigne auxisset: eoque vel superstite, vel postea fatis concedente, quam ipse placidum, & mite in illos imperium exercuisset; itaque ejusmodi defectionis consilijs abjectis, si meliores felicioresque esse vellent, positis armis pacem colerent. Sin minus, se extemplò in eos, ut omnium hominum ingratissimos, ac extrema quæque prome-

Urbi Viennensi præest Stephanus Zapolianus Comes.

Cives defectionem ad Cæs. Maximilianum moliuntur.

Quos comes acrioribus verbis perstringit, & abs se demittit.

ritos crudelissime animadversurum. At illi compressa, quantum poterant, fraude perplexo titubantique sermone, se omnium adversus rempubl. consiliorum immunes esse, jurejurando affirmare: nec summa liberalitate, & indulgentia sibi ipsis imperitatum, inficias ire; quod vero milites ex urbana juventute perpaucos stipendio conduxerint, putare id sibi per interregni tempora licuisse, ut opportune collocatis præsidijs, res ipsorum in tuto essent, se summis precibus ab eo contendere, ne adversis de se rumoribus, qui nullo certo auctore orirentur, credere vellet.

Dimissis hac simplici interminatione decurionibus, equum poscit, & armatus in arcem defertur ibi præfecto, ac quadringentis Ungarici nominis militibus stipendia persolvit: eosque spe maturi auxilii, & præmiorum oneratos, arcem novo Regi Ungariæ contemptis omnibus periculis servare jubet: ipse navibus conscensis, secundo amne Budam contendit: quo Hadvigam uxorem, lectissimam fœminam è Tessiniensium ducum familia, regiæ stirpis oriundam, & liberos antea præmiserat. Non defuere ea quoque tempestate viri graves, & cordati, qui majorem in Stephano militaris prudentiæ simul, & severitatis vim desiderarent, utpote cui initia seditionum, auctoribus oppressis, ex disciplinæ præscripto, mature extinguenda, ac urbis defensio ad extremum usque spiritum toleranda fuisset. Sed ipse Bohemico, ut credi par est, auro captus, sibique potius privatim, quam Reipubl. consultum cupiens, tantæ urbis, & provinciæ ubertate agri, & rerum omnium copia, nulli Germanicarum secundæ, jacturam parvi fecit. Cui vero præfecturæ munus concrediderit, Annalium scriptores, nec ipse Bonfinius eorum temporum æqualis, tradit; in quibusdam tamen annotamentis Ladislao Uporio ei nomen fuisse invenio; sed quibus nec præstare fidem, nec derogare ausim. Cognito Zapoliani discessu, qui fugæ erat similis, Decuriones ingenti cura, & metu liberati, in Curiam conveniunt, ac multo sonitu æris campani populum ad arma concitant, portas majori numero militum muniunt; aquilas, Romani imperij insignia, per frequentiores urbis regiones circumferunt, Friderici, & Maximiliani Cæsarum Augustorum nomina magnis clamoribus ingeminant, domos & hospitia Ungarorum diripiunt: demùm duos è Senatorum numero ad Maximilianum in Castris ad Claustrum Neoburgum, rerum urbanarum statum anxio pendentique animo expectantem, citatis equis ire jubent: qui seque, & Civitatem in ejus potestate esse nuncient: eumque hortentur, ut quam fieri possit ocyssime, in Urbem venire maturet.

Viennenses concitato tumultu, domos Hungarorum diripiunt

Cæsar collaudatis Viennensibus, nihil cunctatus, assumpto solo prætoriano, & aulico comitatu, alaque una equitum, viæ se dat: tormenta currulia, atque exercitum sine mora subsequi jubet, & quum ad urbis portam, quæ à Turre Rubea nomen habet, esset perventum, à Decurionibus senatuque, & omnibus ordinibus cupidissime excipitur: indeque sub umbella, sustentantibus eam prætore, & alijs Civitatis principibus, in templum, quod divo Stephano protomartyri sacratum, media in Urbe magnificentissimum, ac sumptuosa præaltaque turre longè elegantissimum habetur, faustis Senatus populique, & omnium ordinum acclamationibus, & plausu deducitur. Ubi primum omnium gratias Deo Opt. Max. egit, quod terram patriam, & provinciam sui ac majorum suorum altricem, à cujus conspectu tam diu exulaverat, divino numine recuperare licuisset.

Se & sua Cæs. potestati submittunt.

Postero die tormenta, quæ jam advecta erant, duabus ex partibus, arcis mœnibus protinus admoveri, eamque ijs conquassari jubet. Verum tribuni ac Centuriones qui in arce erant, adventantis Maximiliani fama, ac civium rebellione nequaquam animis fracti, omnia quæ tolerandæ obsidioni necessaria ducebant, summa ope celeritateque curaverant, tormenta idoneis in locis collocaverant, eaque corbibus vimineis crassioribus ingesta terra oppletis, nota ratione, obsepserant: impigreque sese ad defensionem præparaverant, usque adeo ut hostes difficiliorem quam putarant oppugnationem experirentur. Germani cum superior murorum pars ferreis globis decussa esset; ut præsente Cæsare, quantum virtute viribusque valerent, ostenderent, scalas derepentè arripere, ac acerrimam impressionem, vel injussu ducum, facere cœperunt: sed propugnatorum fortitudine repulsi, multis acceptis vulneribus, multisque interfectis, incepto destiterunt. Quanquam autem Cæsar hoc accepto detrimento, satis castigatam militum temeritatem arbitrabatur, eos tamen acri sermone increpavit: vetuitque ne amplius, nisi jussu suo, tale facinus aggredi auderent. Ad invisendos deinde aggeres, & munitiones, è quibus tormenta explodebantur, profectus, quædam obstacula correxit, & eam mœniorum partem quæ inter templum Divi Augustini atque ipsam Arcem, versus solem occidentem, erant, utpote debiliorem acerrime verberari jussit. Interea per transfugas Ungaricæ linguæ gnaros tentari propugnatorum animos placuit: eisque oblata incolumitate, rerum omnium liberum abitum offerre, si reddita arce gratiam potius quam vim Cæsaris experiri mallent. Sed illi miro silentio usi, nec verbum quidem ad ea responderunt. Jam aliquot dies præterierant, ex quo Cæsar Viennæ hærebat; quum novæ Civitatis seu Neostadij nuntij in Castra venerunt, se quoque compulsis in Arcem Ungarorum præsidijs, Urbem felici astutia occupasse adferentes, proinde si manum aliquam militarem eo mitteret, fore, ut arx quoque rebus necessarijs ac commeatu destituta, in potestatem veniret. Quod postquam Cæsar læto animo audivisset, eorum petitioni paruit, missisque quatuor centurijs militum, arcem obsidione arctiori premi jussit.

Cæs. Maximilianus urbe occupata, arcem obsidet.

Interea cum Viennæ assidua tormentorum vi, magna in muris strages edita esset, ut Cæsar ipse, & duces posse irrumpi existimarent; tribunis militum cohortiumque præfectis ad se vocatis mandat, ut in sequentem diem supremi certaminis aleam omnibus viribus tentare, ac in arcem omninò evadere conentur. Signo igitur dato, sublatisque vexillis, ac magno tympanorum sonitu, clamoreque edito, milites ad pugnam alacriter procurrunt, & per murorum ruinam ascendere summa ope nituntur. Aderat Cæsar ipse hortator acerrimus, augusta sua dignitate, orisque & vultus majestate, tanto nomine dignus, præmia militibus, prout cujusque

vir-

virtus atque opera enituissent, pollicens; pugnatum est diu, & acerrime, nec Ungari magno præsentique animo moram dimicandi fecere, multis horis neutro inclinante victoria. Cum autem ancipiti in certamine fessis, & vulneratis integri submitterentur, & Germani subinde numero viribusque aucti, signa in superiorem muri partem certatim inferrent, contineri Cæsar non potuit, quin se pugnantibus immisceret, ac militis simul, & ducis munia fortissime obeundo, militum animos ad virtutem, & rem gerendam inflammaret, quo in certamine vulnus in humero accepit, quod quanquam non erat lethale; tamen milites, ea re intellecta remissius pugnam capessebant: ipseque prælio excedens receptui cani jussit. Periêre ex Germanis paulo minus centum, duo signa capta. Ungaris quoque haud incruenta ea victoria cessit; complutibus ex ipsis interfectis, & multo maxima parte vulneribus debilitata. Quapropter tribunus, & Centuriones, mutuo habito colloquio, quum mænia non in uno loco quassata, & diruta cernerent, ac de auxilijs omnino desperarent: hesternoque prælio vix non manu captam arcem memoria recolerent, aliam oppugnationem minime sibi exspectandam tempestive decreverunt, ne postea nullam à Cæsare saucio, ob idque graviter exacerbato, misericordiam consequerentur, sicque postero die, qui fuit obsidionis decimus, è muro de deditione agere cæperunt. Neque ægre impetratum, ut tradita arce, omnes incolumes in patriam, aut quo vellent, libere demigrarent.

Cæsar in oppugnanda arce vulnus accepit.

Hungari se Imp. dedunt.

Per hunc modum quinquennio post quam arx, & civitas in Regis Matthiæ potestatem venerat, Maximiliano reddita est, & nostri ea excessere. Eodem quoque tempore arcem Neostadiensem Ungari, qui in præsidio erant, ijsdem conditionibus dediderunt, ut incolumes cum armis, & impedimentis dimitterentur: quum ad extremam omnium alimentorum inopiam redactis nulla spes auxiliorum affulsisset. Nec multo post Joannes Tarcianus, è Tarcia superioris Pannoniæ familia nobili, & honesta oriundus, sed inefficacis vir ingenij oppidum Pruccum, à ponte ad Laitam flumen denominatum, supina sua incuria, ac clancularia Germanorum fraude amisit. Is enim cum sacri audiendi causa ex arce ad templum, quod in oppido habetur, incautius, quam temporis, & rerum status postulabat, progressus esset, à Civibus per insidias interceptus, vinculisque constrictus fuit: nec ulla alia conditione liberatus, quam ut arcem cum tormentis, & omnibus munimentis traderet, res suas, & militum, qui in præsidio erant, quo vellet, asportaret. Sicque brevi interjecto tempore Maximilianus trium insignium Austriæ Civitatum imperio, fere sine suorum sanguine, facillime potitus; & abeuntibus nostris fidem egregie servavit. Cætera quoque oppida, & municipia, aut metu excedentibus præsidijs, aut fœde sese dedentibus, parvo negotio, & labore, in ejus ditionem redieruot; quum novus rex, ac Comes Scepusiensis, cæterique duces Ungari, pari socordia atque ignavia agitati, maturam, uti debebant, opem ferre neglexissent. Cæsar incredibili celeritate, tantam adeptus victoriam, quanquam magnopere lætaretur, quia tamen ex vulnere nondum convaluerat, & ruinis murorum, quas ingentes brevi tempore ediderat, restaurandis incumbebat, aliquot dierum moram sibi interponendam censuit, ut interea exercitus quoque paulisper conquiesceret, & ex copiosissimæ urbis commeatu, cibarijs alijsque rebus necessarijs recrearetur.

Cujus fides, & Neostadiensis arx accessit.

Et Pruccum.

Cæteraque Austria oppida Hungaris ademta sunt.

Sed Uladislaus, & Ungarorum proceres, repentino hostium impetu, ac prosperis eorum successibus consternati, non ut decebat, exercitum comparare, neque auxilia suis laborantibus mature adferre, nec denique pro veteri gentis gloria acie confligere: verum abjecto degenerique animo, legatos ad Maximilianum expedire decreverunt. Itaque mittuntur Stephanus Crispus Sirmiensis Episcopus, varijs functus legationibus, ac Joannes Sullemburgus, Bohemicus Cancellarius, viri graves, ac Maximiliano cogniti; qui forte eo die Viennam appulere, quo Cæsar capto Claustro Neoburgo, eodem venerat, arcemque obsidione cingere statuerat. Hos Cæsar haud cunctanter admisit: & quum nomine Uladislai regis Ungariæ eum initio sermonis salutavissent, non tantum alienato, sed contumaci propemodum animo negavit illum legitimo jure regnum acquisivisse, quod multis ante annis, parenti suo adhuc superstiti Friderico Imperatori augusto, ac demum sibi, votis & suffragijs universorum ordinum, justa perpetuæ hæreditatis prærogativa, ac tabulis rite confectis, si Matthias absque prole decessisset, delatum foret. Postea tamen recollecto, & mitigato animo, legatos verba prosequi permisit. Qui exorsi à vetustissimis fœderibus, quæ inter Cæsares, & Bohemiæ Reges aliquot antè seculis icta, & postea ab ipsis confirmata fuissent; quibus caveretur, si quæ inter ipsos sive de finibus herciscundis, seu de provinciarum successione, aut alijs rebus gravissimis controversiæ orirentur, eas non vi, & armis, sed arbitratu vicinorum principum interventu dirimendas esse, proposuêre illis Uladislaom in hac quoque disceptatione, cuncta ex æquo, & bono componere, quam ancipiti bellorum sorti subjicere malle. Tabulas quibus Cæsar jus suum tueatur, vel ex peritissimorum Jurisconsultorum sententia, viribus destitui, utpote, quæ non spontaneis, sed coactis suffragijs editæ, consensu nobilitatis ac populi caruerint: qui eas cum summa indignatione explosas rejecerint, vix prohibiti, quin interficiendis legatis, qui tabulis conficiendis affuerant, violentas manus injecissent. De Austria eas inter Fridericum Augustum, ac Regem Matthiam icti fœderis conditiones intervenisse, ne illa, nisi aliquot myriadum summa pecuniæ depositæ, adimi ab Ungaris possit. Proinde se à Cæsare etiam atq; etiã obnixe petere, ut depositis simultatibus atque offensionibus, ancipiti jure suo decedere, æquissimasque Uladislai, & Ungarorum rationes admittere; potiusque arma in barbaros Turcas jam Sirmio, & vicinis Istro provincijs imminentes, sacro indicto bello, convertere vellet.

Legati à Uladislao ad Cæs. missi rebus infectis redeunt.

Legatorum oratio.

Ad ea Cæsar, paucis in deliberando diebus interjectis, durius; quam legati sperarant, respondit: se alijs in rebus Uladislaum amici fratrisque loco habuisse semper, & deinceps habiturum: sed juribus suis, quæ ad regni Hungarici hæreditatem non ambigua, ut ipsi dicerent, sed clara admodum, & perspicua haberet, nul-

Ad eam durius Cæsar respondet.

lis petitionibus, nullis minis, nulla periculi denuntiatione decessurum: Uladislaum Bohemiæ regno amplissimo, cum annexis provincijs, utraque Silesia, Moravia, duabusque Lusatijs contentum esse debere: æquo consentaneum videri, ut alijs quoque id promeritis sceptra, & imperia gubernanda permittat. Quod si aliena sibi vendicare pergat, tum se alijs adhibitis principibus brevi curaturum, ut libidini ambitionique ejus obviam eatur. Legati hoc responso rebus infectis dimissi, cum in itinere certis nuntijs intellexissent, Uladislaum ad exequendos veterum more coronationis ritus Buda Albam esse profectum, ut illius solennibus interessent, ac regem de irrito legationis exitu edocerent, relicta ad levam Budensi via, Albam contenderunt. Quo delati quum essent, Regi, & proceribus peragenda primum coronatio, deinde cætera post eam in accuratiorem deliberationem revocanda visa fuere.

Vladislai inauguratio Albæ magno splendore celebratur.

Omnis ordo totius coronationis atque series ex præscripto librorum pontificiorum pendet, illincque desumi, & perfici solet. Ejus vero caput, & summa est, sacratis antistitibus verba jurisjurandi prælegentibus, regem fide ac Sacramento obstringi, quod Religionem Catholicam, ac omnes ordines in suis libertatibus, regnique fines, & limites pro virili defensurus sit: ac jus æquabiliter dicundo omnibus ex æquo justitiam administraturus. Quibus verbis prolatis sacra capiti ejus corona imponitur. Sacram appellatam tradunt, quod cum eam Romæ fabrefactam Benedictus Pontifex ejus nominis septimus, Mesconi, seu ut à Polonis nominatur Mencislao eorum principi mittere animo destinasset, cœlitus admonitum, ut illa potius Stephanum Pannoniæ principem ornaret, qui recens religionem Christianam suscepisset. Nec mihi operæ pretium facturum reor, si omnes cæremoniarum partes singillatim ac minutatim persequar. Illud non prætermiserim. Uladislaum cum alias ubique tum Albæ exquisitissimis honoribus, ac omnium ordinum lætitia plausuque exceptum: Nam præterquam quod vulgi innumera multitudo ad spectandam regiæ inaugurationis pompam confluxerat; nemo ferè fuit ex Bohemia, Silesia, Moravia, ac ipsis Pannoniæ finibus, qui ea tempestate longè lateque patebant, alicujus famæ, aut nominis nobilis, senator aut eques, qui non ad cohonestandam, & ornandam eam celebritatem certatim nomina daret.

Corona Ung. cur sacra dicatur.

Laurentius Sirmij Dux, & Blasius Magiarus huic pompæ non interfuere.

Unus Laurentius Sirmij dux, quem Poloni, & Bohemi Frustacium ab oppido ejus vocare solent, ob veteres simultates cum Uladislao susceptas, interesse noluit, quæ postea in apertum bellum erupêre; Laurentiumque ipsum in maximum vitæ, & fortunarum discrimen præcipitavêre, ut postea commemorabimus. Blasius Magiarus, ab Alberto Uladislai fratre, eodemque regni competitore, & æmulo, in partes traductus, simili contumacia abfuit. Hic est ille Blasius præfectorum Matthiæ Regis pugnacissimus, consilioque, & manu promptissimus, quem Matthias ex gregario milite, sola virtutis commendatione, ad summos militiæ honores, & divitias promotum, emenso, & enavigato è Seniensi Dalmatiæ portu, mari Adriatico in Italiam ire jusserat, cum duobus millibus peditum Ungarorum adversus Turcas, qui Hydruntum in Salentinis maritimam civitatem ceperant; atque ipse, compulsis ad deditionem barbaris, victor, & magnis à Ferdinando Aragonio, Siciliæ, Neapolisque rege, Matthiæ socero, exultus muneribus cum triumpho redierat.

Cum Joanne Corvino pacis initæ conditiones.

Cum Joanne Corvino Uladislaus, non multis ante coronationem diebus, opera Sigismundi Quinque Ecclesiensis, & Urbani Agriensis Episcoporum, oportune pacem fecerat, necessariam potius quam honestam, ijs, quæ extant, conditionibus; concessa nimirum ei, & de manu tradita, omni ultra Dravum flumen Illyrici ditione, usque ad Dalmatiæ limites, & oram Adriatici maris: ita tamen, ut si absque liberis, sicuti evenit, decederet, omnia ad regnum Ungariæ revolverentur. Is igitur, uti erat miti liberalique ingenio, obliterata offensarum memoria, instructissimo equitatu, validisque peditum descriptorum cohortibus, pompam omnem studioso animo condecoravit: ipsique ante alios omnes gestandæ coronæ munus delatum fuit. Zapolianus, qui Palatinatum, primam secundum Regem dignitatem, obtinebat, ac Stephanus Bathorius, re & cognomine cælebs, Paulus Quinisius, Bebecus, Gerebus, ac cæteri, quos longum esset commemorare, quum post tot, & tantas auspicijs Matthiæ regis victorias, ex diversis hostibus devictis reportatas, & spolia adempta, opulentissimi evasissent, ornatissimas & ipsi equitum alas adduxerant; quæ præterquam quod generosissimis equis, undique magno sumptu conquisitis constabant: tum vero militum gladij, mucrones, sicæ, secures, clavæ ferreæ, atque equorum frena, frontalia, cæteraque instrumenta auro atque argento elaborata, miroque splendore fulgentia cernebantur. Admirationi etiam exteris hominibus erant hippopotamorum caudæ, pectinibus mollitæ, ac equorum pectoribus appensæ. Ea animalia in vastis Nili fluminibus, rara captu nascuntur, idque genus ornamenti equestris, & magnum obtinere pretium, & apud Turcas, & Pannonios etiamnum in usu esse videmus; fuêre copiæ non solum elegantia apparatus divites, & dignæ admiratione; sed etiam numero minime contemnendæ; Decem enim millia equitum facile explevisse dicebantur.

Hippopotamorum caudæ.

Decem millia equitum adduxisse dicuntur.

Neque Bohemorum, Moravorum, & Silesiæ agminum numerus longe Ungariæ erat inferior: sed qui atris in morem Germanorum armis, vestibusque protectus, Ungarorum varietate, & fulgore omnium judicio vinceretur. Suadebant nonnulli ex ducibus, hoc eodem exercitu Maximiliano obviam eundum, ac collatis signis acie decernendum; sed Uladislaus otij, & quietis cupidior, incertum quibus de causis Budam redeundum existimavit: vel quod Maximilianum Austriâ recepta contentum, arma ulterius minime promoturum arbitraretur; quanquam à legatis, qui ab eo paulo ante redierant, indomitos illum spiritus gerere, & ad proferendum imperium hostilia animo agitare intellexisset.

Igitur peracta coronatione, paucos dies Albæ moratus, Budam se cum exercitu recepit. Nec multo post nuntij è diversis partibus, alij post alios adcurrere, qui multiplicibus belli procellis regnum agitari premique adferebant. Nam Jacobus Siculus, quem Matthias Racospurgo, ac Petoviæ, nec non Stiriæ a se subjugatæ præfecerat, accepta, in præmium defectionis,

Iac. Siculus, & Chri-

nis,

Steph. Frangepanus alijque ad partes Caes. defeciunt.

nis, duarum artium Ormosdi, & Borlini in Stiria ditione, & Christophorus Frangepanus, Segniae, Vegliae, Modrusiaeque Comes, multis in Dalmatia, & Illyrico arcibus, & clientelis potens, cum Joanne Halapsitio, alijsque compluribus, ad partes Maximiliani transiisse, atque illum sponte concitatum, ad asserenda jura sua, & prosequendum bellum acrius stimulare dicebantur. Civitas quoque prope Collegium sacerdotum Zagrabiae, supra collem à Bela Rege condita, quem montem Graecum vulgo vocant, Germanis intromissis, pari scelere Uladislai partes deseruerat.

Vladislai, & Alberti fratrum de regno certamina.

Quanquam autem Uladislaus ante coronationis suae tempus, Albertum fratrem cum octo millibus Polonorum equitum, ad Pestana usque suburbia, hostiliter urendo obvia & praedando, adventantem, ac regnum sibi à paucis quibusdam plebeijs hominibus populari acclamatione delatum, armisque repetere conantem primum per legatos ultro citroque commeantes, deinde mutuo habito, ad ripam Danubij ulteriorem, colloquio, certis oblatis conditionibus pacatum reddidisset; ita ut ille quinto, postquam venerat, die, in Poloniam pedem referret: quia tamen à Uladislao fratre conditiones non fuisse adimpletas querebatur, suasu, ut ferebatur, Philippi Callimachi, è sancto Geminiano Hetruriae oppido oriundi, viri docti, ac Varmensis historiae scriptoris elegantissimi, cujus consilio utebatur, bellum renovare, resumptisque armis omnia turbare, & in superiore Ungariae regione Cassoviam Urbem acri obsidione cinxisse nunciabatur. Comperio apud authores fidedignos, quod Bonfinius reticet, Glogoviatum in Silesia principatum illi fuisse promissum, si bello abstineret: neque tamen ad condictum diem traditum, eamque fuisse causam renovati belli. Cui fratrum dissensioni Casimirus, utriusque parens, incertum quas ob causas, haud dissimulanter connivebat; ac Uladislaum odio prosequi ingratumque appellare, & Alberto copias militares & pecuniam, ad stipendia militum aperte sobministrare dicebatur.

Albertus Cassoviam obsidet.

Beatricu Reginae 400. equites à Magiaro funduntur.

Et acciderat ijsdem diebus, quod quum Beatrix regina quadringentos expeditos equites, sua pecunia conductos, audita Cassoviae obsidione, illuc misisset, ut obsessis auxilio essent, simul ut Uladislao gratificaretur, ij à Blasio Magiaro, cum veteranorum valida manu, ad partes Alberti forte transeunte, in itinere deprehensi, non multo negotio funderentur; equisque, & armis, impedimentisque omnibus exuti dilaberentur. Verum Blasio haec victoria ultimum operum fuit; eodem enim itinere gravi morbo correptus, quod Alberto ejusque partibus magnum attulit incommodum, è vita excessit: haerede omnium bonorum, unica filia nomine Benigna, testamento relicta: quam eventu sterilem Paulo Quinisio, praefecto Temesuarij nuptui tradiderat.

Magiarus obit.

Beatrix acriter matrimonium promissum sollicitat.

Haec omnia adversa accumulavit Beatricis Reginae importunitas, magna Uladislai Regis cura doloreque, quae tunc Strigonij in arce se continebat, & foedera conjugij sibi promissa frequenter, & fere impudenter flagitabat; quae nisi consequeretur, se una cum arcibus, quae in ejus potestate habebantur, commutata voluntate ad hostes transituram comminabatur.

Tantis difficultatibus circumventus Uladislaus, non se animo demittit, sed suasu senatorum, quibus fidebat, quorumque consilio utebatur, Posonium se confert: & sine mora sex vel septem cohortes veteranorum peditum, quos Matthias Rex ad imitationem Janicerorum Turcicorum, perpetuis stipendijs, ad quatuor millium numerum, alere solitus erat, quae Nigrae vocabantur, quaeve eo tempore in agris Posonio ac Tirnaviae subjacentibus in stativis erant, praesenti pecunia conducit, ijs conditionibus, quibus interregni tempore à Jano Episcopo Varadiense inauctorati fuerant.

Manibus autem promissis lactata frustratur.

De Beatrice disputatum est in senatu acriter in utramque partem, an illa ulteriori spe conjugij sustentari deberet, aut aperte nudatis sensibus repudij consilia ei offerenda. Neque Rex ipse negabat à se illi spem praebitam, ut facilius Regni jura adipisci posset: aetate tamen ejus, & importuna sterilitate terreri, ut alieno ab ea sit animo. Itaque cum sententiam Ungarorum, & Bohemorum singillatim exquisivisset, omnibus, praeter paucos, quos illa muneribus corruperat, contentionibus, summo silentio decernitur, ad speciem officij conveniendam esse, ac composito ad dissimulandum animo speciosa verba ei danda, quae demum factis minime sint responsura. Cum autem secundo Danubio Budam reverti statuisset, & Strigonium, ubi illa erat, praeteriri nequiret, literas sua manu scriptas ad eam dedit, quibus se brevi apud eam futurum significabat, ac in negotio, cujus laetum exitum tantopere desideraret, eas rationes initurum, quibus ea haud dubie contenta esse posset. Ad eam igitur Strigonium divertens, paucis, quos chariores habebat, arbitris adhibitis, & dextra data, spondere se dixit, ipsam ex ordinum regni voluntate in Conjugem accepturum, cum primum e tot, & tantis hostilium bellorum procellis quies aliqua aut otium pararetur. Quibus verbis atque alijs accommodatis exhilarata, eum ad communes epulas amanter invitavit: Sed Uladislaus varios belli rumores causatus, quibus iter accelerandum esset, eodem die Vissegradum citatis remis navigavit: ibique ea nocte transacta, sequenti die Budam tenuit.

Vladislaus ad Cassoviam obsidione eximendam instructo exercitu contendit.

Delinita in hunc modum ad praesens Beatrice, nihil Budae moratus, cum jam exercitum, quem ad certum diem ex omnibus provincijs ad oppidum Hathuanum, sexto à Buda milliari dissitum convenire jusserat, cum nigris cohortibus ac praetoriano comitatu, ad solvendam Cassoviae obsidionem proficisci festinavit. Cumque prima post discessum ab urbe castra metaretur, Stephanus Zapoliamus Comes Scepusiensis, & Palatinus, cum mille equitibus, ac quatuor millibus & quingentis peditibus adfuit, & se cum rege conjunxit. Quae res Uladislaum magna affecit laetitia, adeo ut hilari sermone vultuque gratias ei ageret, quod ad eum tanta celeritate tantisque viribus adventare maturasset.

Maximilianus interea copijs comparatis in Hungariam irrumpit.

At Maximilianus suis rationibus insistere certus, ex hac Uladislai profectione, occasionem gerendi belli oblatam ratus in Ungariam irrupit; exercituque ubique militari via ducto, tertijs castris Sopronium venit, nobili vino, & ubertate agri oppidum celebre. Quod quidem quum vim, & impetum ejus sustinere non posset, ac absente Rege, auxilijs juvari posse desperaret, celeriter deditionem fecit; ea condi-

Sopronium, *Sabariã* *Vasuarum occupat.*

tione, ut Cives & incolæ toto eo bello, neque Cæsaris, neque Uladislai partes sequerentur; cui conditioni Maximilianus absque cunctatione, plurimis admirantibus, subscribere non dubitavit. Inde Sabariam ductus exercitus, eaque debili ac vetusto muro, paucisque militibus custodita, sine ulla mora portas aperuit. Deinde ad oppidum Vasuarum, quod castrum ferreum vocant, Arrabonem flumen ponte trajecit, ibique biduum moratus, Ladislaum Canisianum, & Nicolaum Secium, claros nobilitate, & opibus viros, ac Bartholomæum Berislavum Priorem Auravæ, sed qui privatis potius, quam publicis commodis consultum volebant, cum eorum militibus in castra recepit. Quæ cum Uladislao crebris nuncijs allata essent, re cum principibus ducibusque suis communicata, non inanibus conjecturis illum ad urbem Albanam oppugnandam, uti postea evenit, properare existimarunt: idque eò proclivius, quod Joannem Vicesium Vesprimiensem antistitem, astutia Jacobi Siculi, ac ingentibus Cæsaris pollicitis deceptum, secus quam sacratum virum decebat, summa levitate Germanis hostibus adhæsisse intellexissent.

Alba munitur.

Mittuntur igitur ad muniendam præsidio rebusque necessarijs Albam e vestigio Stephanus Bathorius, ac Paulus Quinisius, ambo virtute domi militiæque viri insignes, qui cum primum omnium mœnia, & propugnacula, ut in longa pace neglecta, reparanda censuissent; summam eriam tormentorum, & sulphurei pulveris penuriam in urbe esse deprehenderunt. Itaque ad ea curanda, & administranda non modicam vim pecuniæ civibus imperarunt; quos tamen ad eam præstandam opinione sua duriores invenerunt, eo quod omnes eorum opes, & facultates, quæ alioquin non immodicæ erant, ad coronationis pompas, auctumque & amplificatum custodiarum numerum, cæteraque innumera onera plus æquo attritas, & exhaustas esse affirmarent. Cum autem nec temporis brevitas erigendis munitionibus opportunitatem concederet, & ab exploratoribus ac agricolis in urbem metu Germanorum confugientibus Maximilianus non procul abesse diceretur, Bathorius & Quinisius collatis consilijs, Albæ potius jacturam quam Budæ, quæ rebus omnibus vacua erat, minoris ducentes, relicto Albæ quingentorum quinquaginta quinque militum præsidio, ac defensione urbis prætori, & decurionibus, ac præsidij præfectis commendata, Budam ejus muniendæ ac tuendæ causa contenderunt. At Cæsar paucis interpositis diebus, quatuor signa peditum Suevorum ad oppugnandam Castri ferrei arcem reliquit: castraque Albam versus promovit: & per saltus illius angustias, qui à lupo nomen habent, & haud procul à Castro ferreo absunt, lentis passibus iter fecit: quandoquidem inclinante in brumam authumno, tormenta, & impedimenta, humida & cænosa tellure, magno jumentorum labore ægerrime vehebantur.

Cæsar Alba oppugnanda castra promovet.

Abeunte Cæsare Suevi milites, quum excubias negligentius agitarent, & vinum, quod eo autumno uberrim provenerat largius, & liberalius potarent, quodque præcipuam eis exitij causam peperit, hostes temerarie, & insolenter contemnerent, singulare acceperunt detrimentum. Nam præsidiarij, qui ex paucis veteranis, ac quibusdam vagis absque stipendio peditibus, nec non eorum, qui metu hostili sese cum sarcinis, & conjugibus, parvulisque liberis illuc receperant, agrestium numero constabant, visa Suevorum negligentia, non dubitavere, quin erumpendum, & reprimendam eorum temeritatem judicarent. Itaque silentio obscuræ noctis egressi, in ignaros, & nihil tale expectantes, magno sublato clamore irruerunt. Accinxere illi tamen se ad pugnam, ac gladijs, & sclopetis rem gerere, seque egregie tueri ceperunt. Sed quum urgente hoste in unum globum coire non possent, & modo huc, modo illuc, dissipatis promiscue & manipulatim c[illegible]ãdum esset, ad extremum terga vertere, fusosque & fugatos, ac castris, & impedimentis exutos, Ungari ad Arrabonis usque pontem, quem necesse erat fugientibus transire, propinqoioresque sylvas prosequuti sunt, magna pro Germanorum numero cæde edita; multi in fuga, ac demum errabundi per montes, & sylvas ab iratis agrestibus, quos varijs modis vexatos spoliaverant, crudeliter cæsi, pauci sylvarum latebris tecti, aut melioris fortunæ beneficio servati, ad Cæsaris castra pervenerunt.

Cæsariani à præsidiarijs castri ferrei non levem accipiunt cladem.

Jam Cæsar in conspectum Albæ venerat, Castraque in subjectis Urbi campis opportuno loco posuerat, quum ab exploratoribus, transfugarum specie clam submissis, certo intelligit suburbana tecta, quæ ad Bacaniam portam instar oppidi ampla erant, flammis absumpta esse, quod ab ea parte Germanos Urbem oppugnaturos crediderant: sed in mænibus nulla fere tormenta collocata, aut si quæ sint, pilas eorum ferreas anserini ovi magnitudinem vix æquare: tum nihil quod ad sustinendam obsidionem è disciplina militari necessarium foret, haberi paratum: adeoque inter cives, & præsidiarios milites intestina odia gliscere. Albana urbs in locis limosis palustribusque sita, duabus utrinque paludibus, incertæ altitudinis, equiti pariter & pediti invijs, cingitur: quorum uni Sosto, quæ orientalior est, alteri Ingovano nomen est, quæ ambæ ex fluvio Sarvizio, aque palustri ac cænoso, carectisque & arundinetis impedito (qui è Balacbone lacu, quem fluvius Sala efficit, prorumpens prope Bacham oppidum Danubio miscetur) occultis & subterraneis quibusdam meatibus ortum ducere, ac in latis cavarum vallium spatijs pèrpetuo stagnare creduntur. Hæc autem Alba duplici ratione Regia appellata est, tum quod in ea prisci Reges Pannoniæ sacro diademate caput cingebantur, & cum vita functi fuerant sepulturæ quoque honorem accipiebant: tum vero ad differentiam alterius inferioris, quæ ad Istri Savique confluentes posita, ab antiquis Taurunum, nunc à Germanis Græca, atque ab Ungaris Nandoralba, à Thracibus Belgradum, vocari solet.

Albanæ urbis situs.

Cæsar ab exploratoribus edoctus, Albanos rerum omnium necessariarum inopia premi, rem cum tribunis, & Centurionibus Suevorum, & è Vindelicia militum communicandam censuit: Simulque proposuit urbem in manibus esse, si ipsi viri fuerint, proinde se eam ipsis diripiendam concessurum, si primo congressu, conscensis mænibus eam expugnaverint; sed ita ut à templorum direptione prophanas manus abstinere, nec quenquam ex Civium numero,

mero, barbaricum in morem servituti mancipare debeant. Qua voce simul, & lucri cupiditate inflammati, animis frementes, & pugnam poscentes, versus urbem citato gradu progrediuntur. Quo animadverso cohortes Ungaricæ, iisque permisti nonnulli ex Albana juventute Cives, tyrocinio quidem alacres, sed rei militaris imperiti, usque ad suburbia, quæ ut diximus subjectis ignibus concremaverant, fatali errore ducti, urbe egredi, & prælium tentare decreverunt. Sed Germani numero plures, & multis retro actis stipendijs exercitati, densatis agminibus, & longioribus hastis instar hericij prætentis, valida etiam sclopetariorum manu de more permista protecti eorum impetum fortiter exceperunt. Nec diu sustinuere certamen Ungari, tametsi aliquantisper præsenti animo sese defendissent: quin crebra subitaque glandium procella vulnerati, plurimis cadentibus, terga verterent, & effusa fuga sese in urbem recipere cogerentur: Jam cupide fugientium vestigijs insistentibus Germanis, ut multi ex victoribus immisti Ungaris in urbem irrumperent: & cum subductilem pontem, qui cathena suspensus attolli portamque claudere solet, Ungaris fugientibus sublevare non permitterent, ibidem in frusta conciderentur. Ab ejus pugnæ læto successu Germani milites, & imprimis Conradus Langus Suevicæ legionis tribunus, velut omine accepto concitati, prætereito, quod ad dextram intrantibus erat propugnaculo, quodque ab Ungaris metu, & pavore consternatis desertum erat, ad mœnia urbis defensoribus vacua certatim provolant: ac in fossas, quæ præaltis, & limosis aquarum gurgitibus plenæ erant, sese dejiciunt: in quibus quum multi perijssent, alij contempto discrimine, partim hastis subnixi, partim natantes fossarum marginem superant, alijque post alios confestim succedentibus, murum nemine defendente occupant. desilientesque globo facto portam effringunt, & commilitones suos, atque turmas cataphractorum equitum, qui foris ad incerta belli excubabant, intromittunt. Ungari conspectis in muro simul, & oppido hostibus, fracti animis, desperataque salute, arma fœde abjecere, & ad quærendas latebras diffugere. Nec mora Germani ad diripiendam urbem conversi, præsidiarios omnes resistere ausos, & obvium quemque inusitata crudelitate trucidarunt; ita ut nec sexui, nec ætati barbara rabie, & feritate parceretur, quicquid cladium unquam, quicquid calamitatum captæ direptæque urbes à barbaris victoribus pati solent, ad omnia iterum, invidiæ atque avaritiæ, & crudelitatis exempla, id omne infelix Albanorum Civitas abunde pertulit; luctus ubique, & pavor, & ejulantium fœminarum, & puerorum clamor auditur: tum truculentæ, & asperæ militum trucidantium, & rapientium voces Nec à templorum donarijs ac vasis Deo dicatis impias manus abstinuissent, nisi Cæsar eos, qui tale facinus patrare ausi essent, laqueo se puniturum severa voce edixisset. Dominicus loci Antistes, trepidus & exanimis in præaltam turrim se receperat, raptis secum cum suis privatis, tum publicis templi suppellectilibus, quæ ambæ erant admodum opulentæ; ex qua turri prodiens ab adveniente triduo post Cæsare ita servatus est, ut substantia sua omni, ac sacerdotijs exutus, solum vertere cogeretur, templorum donarijs quæ reperiri poterant, mox redditis. Edixit deinde Cæsar, ut omnes Cives & incolæ urbis, domos quisque suas repeteret, omnibusque pristina libertas, fundique & agri redderentur Sed in tanta rerum & fortunarum clade, hominumque cædibus, pauci qui edicto parerent, apparuere.

Alba à Cæs. occupatur.

Et miserandum in modum à milites victoria efferatis diripitur

Capta & direpta in hunc modum Albâ, (quum nondum à coronatione Uladislai bimestre spatium temporis præterijsset) ac tot & tantis spolijs locupletato exercitu Cæsar ad obsidendam Budam sine mora proficisci statuerat; & si adhibita celeritate eo copias adduxisset, non parva erat spes illius potiundæ, quæ instar Albæ rebus necessarijs improviso destituta erat. Sed militari seditione, quæ pro prædæ divisione inter equites, & pedites exarserat, prohibitus fuit, eaque mora ubi saluti fuit: quam Bathorius, & Quinisius interea rebus omnibus ad tolerandam obsidionem necessarijs, ac cibariorum omnis generis copia abunde comportata, reparatisque propugnaculis, & mœnibus longe omnium ocyssime, & maxima diligentia muniverant. Seditioni causam præbuit equitum cataphractorum postulatio, qua prædam communi virtute partam, communiter etiam dividendam urgebant, recusante peditatu eam in commune conferre. Quum vero tribuni, & Duces Cæsaris, voto equitum satisfaciendum, prædamque omnem in forum comportandam esse, ut ex æquo divideretur, juberent, Suevi, & Vindelici eo acrius tergiversari, neque dicto audientes esse: suo sanguine, & virtute captam urbem, sibique omnem prædam promissam dictitantes, se id quod in equitum potestatem venisset, quod quidem haud contemnendi momenti esset, minime repetere, quamvis illi à suis commilitonibus post captam urbem forent intromissi: communi militaris disciplinæ usu, ac consuetudine ubique terrarum, & gentium receptum esse, ut quum urbes expugnantur, aut quum justa acie confligitur, lucrum omne militi, cujus virtute illud acquiritur, cedat: stipendia ipsis multa deberi, neque unquam eorum solvendorum spem esse ullam; tum etiam hoc exiguum commodum, virtute partum, sibi invideri & extorqueri. Quum hæc atque talia in coronis atque conciliabulis militum jactarentur, neque aliud quam dux aliquis aut antesignanus eis deesse videretur, nox miscendæ seditioni apta supervenit. Cujus obscuritate adjuti soluto imperio, insalutatis præfectis & tribunis, agminatim domum redire cœperunt: jamque vastissimos fines Sylvæ Bacaniæ attigerant, qui non procul Alba longe, lateque porriguntur, quum Cæsar equitibus, ut eos insequerentur, jussit, suoque nomine monerent, ut collectis animis dolore inani aut errore corruptis, pertinaciæ finem imponerent, reversique ad officium stipendia sua integra, quæ essent in numerato, ad se reciperent. Sin minus, nusquam terrarum ac gentium locis ac latebris sese abdere possent, è quibus non ab se irato ad certum supplicium, uti castrorum, & militiæ desertores, extraherentur. At illi mandatis surda aure rejectis, per transversa itinera, collesque & tramites, qua cuique visum, ire dilabique perrexerunt.

Cæsar à Budæ obsidione militari seditione inhibetur

Quæ ex prædæ divisione coorta Cæsareum exercitum dissolvit.

Supra hanc cohortium fœdam consternationem,

nem, & discessum. Cæsar tunc rei pecuniariæ egentissimus vehementer erat sollicitus, unde illis, qui in officio permanserant, militibus stipendia persolvenda essent; verebaturque ne illi etiam concitata seditione importune dilaberentur. Igitur Quinque ecclesias ad Sigismundum Episcopum nuntios mittere placuit, qui mutua sexaginta millia aureorum ab eo peterent. Erat is Joannis Ernesti è Suevia oriundi, sed regno Ungariæ insiti Civis, multásque arces & ditiones adepti filius, quem Ungari Hamponem appellabant, quique paucos ante annos vita functus erat, ingentemque auri atque argenti vim à patre relictam, ac è sacris redditibus collectam possidere dicebatur: homo insigni prudentia & probitate, atq; Uladislao summa fide obstrictus. Huic Archiepiscopatum Salisburgensem in Germania amplissimum, & opulentissimum promittebat, si sibi extrema necessitate circumvento deesse nollet. Verum Sigismundus ne patriæ suæ, ac novi Regis æmulo atque hosti pecuniam, nervos rerum gerendarum suppeditare videretur, eaque re non famæ solum, sed & salutis ac fortunarum discrimen subiret, se apud Maximilianum accomodatissimis, quib⁹ potuit, verbis excusavit.

Cæs. rei pecuniariæ inopia laborans, ab Episcopo Quinque ecclesiensi frustra mutuam petit.

Itaque hisce rerum difficultatibus pressus, & ulterioris belli gerendi cogitationes omittere coactus, Viennam, unde venerat, repetendam, reducendaque castra decrevit, valido relicto Albæ præsidio: paululumque progressus arcem Pauli Quinisij, quæ Vasonum appellatur, ex itinere missis aliquot cohortibus Germanicis in potestatem redegit. Ex Suevis autem, & Vindelicis peditibus, qui seditione facta castris se invito excesserant, quos aut in itinere assequutus est, aut demum Viennæ deprehendit, ad proximas salices laqueo suspendi jussit, præfectis ductoribusque ordinum, ut altius penderent, proceriores deligens, aut aliis suppliciorum generibus necavit. Demum dimissis ad hiberna militibus Comitia Augustam Vindelicorum Germaniæ principibus cæterisque ordinibus indixit, in quibus pecuniam, & copias ab iis postulavit, quibus Regnum Ungariæ occupatum Austriæ propinquæ annecteret. Sed cum Principes negarent se contra Uladislaum, tanquam regem Bohemiæ, & Septemviratus, Electorisque Romani imperij officio, & dignitate fungentem arma sumpturos, incepto destitit; nec multo post ad amplectendas pacis conditiones animum adjecit, quas antea respuerat; quanquam ut hoc ejus propositum quam occultissimum aliquandiu haberetur, magnopere vellet. Sed tandem cum ex comitijs Augustanis voti, & desiderij sui impos redijsset, proceribus Ungaris quibusdam, quos ad eum transiisse retulimus, se non alienam à pace, & concordia mentem gerere secreto patefecit, si ea bonis, & ab æquitate non alienis conditionibus transigi posset: utque id ijs, quos in partibus Uladislai amicos haberent, significare possent, potestatem fecit.

Et exercitum ex Hungaria re bene gesta reducit.

Seditiosisque variis suppliciis castigat.

Interea Uladislaus, ubi quæ Cæsar agebat, ex certis nuntijs accepit, simulque de periculo Albanorum certior redditus est, minime rebus suis diffisus, omissa in præsens Cassoviæ liberandæ cogitatione, omnino reverti, & Albanis opem ferre decrevit, ac è vestigio cohortes nigras Danubium transire jussit. Verum quum eodem tempore, & circumvallatæ urbis, & captæ direptæque famam audivisset, milites, qui Danubium trajecerant, mox redire, ac castra Cassoviam versus promoveri jussit, ut Alberto fratri bellum denuo reparanti occurreret, re Albana ad reditum illinc suum dilata. Corvinum autem cum ornatissimis copijs Comaronio, ubi tum habitabat, adventantem læto vultu excepit, convivioque adhibuit. Progressus deinde haud cunctanter primo Hatuanum oppidum, dein Agriam pervenit: atque ijs in locis nihil moratus Cassoviæ appropinquavit, eo animo atque consilio, ut cum Alberto fratre, si ille in aciem prodiret fortunam belli experiretur; quum in castris haberet amplius XVIII. millia armatorum, præter illos qui in dies è varijs locis certo expectabantur. Circumsederat jam complures dies Cassoviam Albertus, admotisque tormentis mœnia conquassaverat: atque interea missis per omnem regionem expeditioribus equitibus, imprimis vero Tartaris, villas prædari, & urere, fruges in castra convehere; quæ convehi atque asportari nequirent, corrumpere: quum Uladislaum fratrem adventare didicisset, decrevit sub ipsis Cassoviæ mœnibus quam primum manus conserere. Habebat in Castris præter Polonorum turmas haud aspernandas, non parvam Scytharum seu Tartarorum manum, in quorum virtute, & agilitate plurimum confidebat. Nihil vilius, & contemptius Tartaris primo aspectu potest esse; equis enim utuntur contemnendæ staturæ degeneribus, & strigosis, eisque ut plurimum castratis, stapedas, quibus pedes equum ascensuri induunt, faginos; fræna è funibus cannabinis, cæterumque apparatum omnem abjectissimum habent, paucis qui ditiores sint exceptis; nisi quod jacula, & sagittas adversi æque ac aversi, & fugientes, arcubus corneis peritissime contorquent, & ad subitarias pugnas, ac populandos agros, inquietandaque & lacessenda hostium castra quam aptissimi habentur.

Tartari ex Alberti castris villas vicinorum ferro flammaque depopulantur.

Adventante propius Uladislao Albertus ad tuendam nominis sui famam pertinere ratus est, si ipse quoque circumvallatæ urbis mœnia relinqueret, ac patentibus in campis pugnæ potestatem offerret. Igitur omissa obsidione, eo ubi Uladislai castra collocata erant, cum exercitu profectus, tanta propinquitate sua castra hostilibus contulit, ut equorum hinnitus, ac militum clamor, ipseque castrensis fremitus facile exaudirentur; principes tamen & duces, prius quam ad arma concurreretur, fratribus tam pie, quam prudenter admonitis suaserunt, ut si mutuæ eorum lites, & discordiæ extra Martis aleam, quæ anceps plerumque, & lubrica esse solet, componi transigique possent, experiri non gravarentur. Sed dum de ijs consultant, ac deliberant, & legati ultro citroque commeant, Albertoque jubente, tormenta è vineis & aggeribus, ut castris præsidio essent, extrahuntur: ex altera parte stante explicatis ordinibus, erectisque signis utrinque acie minutioribus prælijs, & emissis tormentorum pilis ferreis inter bina castra certabatur. Id conspicati è mœnibus ac templorum turribus qui in præsidio Cassoviæ erant, animadverterunt Polonos tormentorum atque aggerum custodiæ exiguum militum numerũ reliquisse, itaq; nulla facta mora, globo densato eruperũt, & quũ ma-

Uladislaus castra sua fraternis confert, seque ad prælium accingit.

Præsidiarij Cassovienses, eruptione facta, hosti tormenta eripiunt.

magnum atque cruentum certamen edidissent, omnibus tormentis majoribus, quæ isthic erant, puncto temporis potiti sunt. Nec mora, ligneas etiam quadrangulares turres, numero duodecim, quas Poloni mæniorum fere altitudinem æquantes è materia, & cespite erexerant, adorti, eadem celeritate expugnarunt, injectoque pulvere sulphureo, quem hosti ademerant, succenderunt, incolumesque in urbem reverterunt. Eodem quoque tempore, inter duo castra Tartarus equo vectus Ungarorum fortissimum, si quis inter eos haberetur, ad singulare certamen identidem magno clamore provocabat. Contra hunc Demetrius Jaxitius, Matthiæ Regis alumnus, multisque editis facinoribus clarus equitum præfectus, summa alacritate in medium prodijt; Tartarumque hasta equo deturbatum celerrime confecit, victorque rediens à suis magna congratulatione exceptus est.

Jaxitius cum Tartaro singulari certaminè congressus victor evadit.

His in hunc modum administratis, Albertus sive metu adversi prælij perculsus, seu potius certæ pacis, concordiæque consilia, dubio bello præferens, literas ad fratrem scripsit, easque sagittæ alligatas in Uladislai castra jaculandas misit, quibus se pacem æquam, & honestam non abnuere significabat, colloquiumque à fratre petebat. Quod quidem ab Uladislao, apud quem nihil prius, potiusque pace, & quiete erat, multis de causis facile impetravit: quarum ea præcipua erat, quod asperrima, & rigidissima hieme, quantam non ulla hominum ætas meminerat, domum properaret, ut Albæ recuperandæ consilia susciperet, cujus paludes, fossæque frigoris vi concretæ, etiam curulibus tormentis quantumvis immani pondere sustinendis facilem viam præberent. Igitur extensis in eum finem inter duo castra tabernaculis, Albertus in equum sublatus, ad Uladislaum prior venit. Disceptavere diu fratres de mutuis dissidijs, nemine præter Valentinum Episcopum Varadinensem adhibito arbitro; quum alter adepta Ungariæ corona, legitimum se Regem creatum esse diceret; ille sibi quoque delatum regnum esse, sed ab ijsdem qui detulerant, perfidiosa prævaricatione interversum quereretur; cujus jura non prosequi degeneris animi esse judicaret: nec tamen arma se fuisse resumpturum, si frater conditionibus, quas in agro Pestano pepigisset, stare voluisset. Demum post multas conj[illegible]tiones ad priora pacta sponsionesque ab ambobus recursum est, eisque denuo confirmatis pax coaluit: nimirum ut in Silesia principatus Glogoviæ, cum certis ditionibus & oppidis Alberto cederet, donec & ipse rex crearetur, & Uladislao fratri, tam hujus fæderis, quam principatus jure obsequium clientelæ præstaret. Adjectum verò ut Alberto quotannis tria millia aureorum nummûm penderentur; missusque è vestigio Joannes Sullenburgus, Bohemicus Cancellarius, cum aliquot Collegis, à quibus Alberto Glogovia, & alia oppida sine mora consignarentur. Interea autem donec promissa præstarentur, oppida Saroslum, Eperiessium, & Sibinium, quod minus dicitur, Alberti in potestate essent. Multi tamen fuêre ex principibus, & ducibus, qui hanc pacem non fore diuturnam præsagirent, quæ Casimiro, amborum patre incònsulto, nec forte probaturo, conclusa ictaque esset, quem Uladislao filio occultis de causis infensum esse nossent: is autem eo tempore longissimo terrarum tractu dissitus aberat in Lithuania, cum Russorum principibus ab eo dissidentibus bello contracto. Diremptum hoc modo fuit colloquium, paceque ut diximus firmata, Uladislaus Cassoviam ingressus est, ac Cives simul, & præsidiarios ob servatam fidem multis verbis collaudavit, ac novis immunitatibus muneribusque donatos, ut etiam in posterum in officio permanerent, benigno sermone admonuit, rebusque isthic compositis, Budam versus iter intendit. In itinere autem Bohemorum seu Nigrorum copias, in agris inter Agriam, & Vaciam, jucunda amænitate, & fertilitate omnium pulcherrimis in stativis reliquit: ita ut brevi se eos in castra deducturum, stipendiaque debita persoluturum polliceretur.

Pax certa inter utrumque fratrem conditionibus sancitur.

Cum Budam venisset, Beatrix regina inquieto atque importuno animo moræ impatiens, iterum maxime urgere cæpit; ut quum fraterno bello finem imposuisset, promissas nuptias acceleraret, ne ipsa spe votoque frustrata ad res novandas animum adjicere compelleretur. Eo nuntio acrius quam quisquam putaret Uladislaum mente perculsum ferunt; usque adeo ut privatum eum dolorem, liberatæ Cassoviæ, & pacis cum fratre initæ lætitia lenire nequiverit. Coacto itaque Senatu, collatisque ea de re consilijs, Strigonium, ubi illa morabatur, contendit; eamque magnifice consolatus ostendit nondum pacem partam esse, quum Albana urbs Budæ tam vicina, tum arces complures inter flumina Savum, & Dravum sitæ ab hoste Germano teneantur: præterea certissimis nuntijs Turcarum princeps Bajacetes innumerabilibus copijs ad obsidendam Nandoralbam venturus dicatur: intestina insuper bella timeri; æquum igitur esse, ut publica vota, & consilia privatis anteponat, & nuptiarum diem patienti animo expectandam putet: Se pacatis & in tranquillo positis rebus omnem daturum operam, ut reginam neque studij, amorisque erga eum sui, nec hujus quantæcunque moræ pæniteat. Ea verba non sine profunda dissimulatione prolata, æstuantem Beatricis animum utcunque placavere: quæ quum Uladislao maturum felicemque reditum precata esset, ac magnificis eum muneribus excoluisset, post tridui moram dimisit, atque ipse Villegradum ac deinde Budam reversus est.

Regina Vladislaum, domum reversum, iterum interpellat, ut promissas nuptias quam primum acceleret.

NICO-

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS LIBER II.

POST Caſſovienſem pugnam adverſo eventu ab Alberto pugnatam, pacemque inde ſubſequutam, bellum quidem Polonicum in præſentia ſedatum, ſed minime in futurum ſublatum multis videbatur, quod Civitates Alberto traditæ, Polonorum militum opera cuſtodirentur, qui ut plurimum contumelioſi ac inſolentes raptu vivere, nec pacem cum vicinis pati conſuevisſent, & Albertum à Caſimiro patre inſtigatum occaſiones belli inſtaurandi quærere haud obſcuris argumentis comperisſent. Quæ tametſi Uladiſlaum quoque non latebant, paternis tamen atque fraternis adverſum ſe conſilijs nonnihil connivendum, temporique cedendum putabat, donec bellum, quod Albæ recuperandæ cauſa contra Maximilianum ſuſcipere in animo habebat, commodius inferre gerereque poſſet. Ægre enim ferebat aſſiduas Germanorum eruptiones, quarum incommoda, & detrimenta omnes populi, qui Albanæ Budenſique viæ imminent, totuſque Simigienſis ager, nobili & generoſo vino celebris, graviſſime patiebantur: & ipſi hoſtes non ita pridem Alba egreſſi, Paxum oppidum ad ripam Danubij ſitum diripuerant: & ex improviſo capta arce Ozora, Nicolaum Hedervarium, nobilem divitemque virum, unà cum filio adoleſcente captum abduxerant: atque ut in propoſito perſiſteret, non parum confirmabatur tum abſentia Maximiliani Cæſaris, qui Belgicis tumultibus, & diſſidijs compulſus, ſumma adhibita celeritate in Brabantiam, vicinaſque provincias contendiſſe nunciabatur: Addebatque animos victoria non ita pridem à ſuis circa Albam de Germanis parta, veluti omine totius belli feliciter conficiendi. Nam quum Milos Belmuſius, equitum levis armaturæ ductor fortiſſimus, natione Thrax, aut ut nunc loquuntur Raſcianus, ac Valentinus Querejus in ſatis magnam populantium Germanorum manum incidiſſent, & ſulphureum pulverem, ac ſclopetorum ardentes funiculos, quo teli genere Germani valebant, denſus & ſubitus imber extinxiſſet, hoſtes victi terga dederant; pauciſſimique fuga ſalutem adepti, cæteri ad unum cæſi aut capti omnes, reliquis, qui domi erant, documento fuere, ut poſtea cautius, rariuſque excurrerent.

Bathorius jussu Regis Albam obsidendam suscipit.

Budæ igitur nondum exactis brumalibus diebus, quos ob inuſitatum rigorem, & aſperitatem, Albano bello gerendo aptiſſimos eſſe cenſebat, primum omnium curata re pecuniaria, cujus inopia vehementer laborabat, Bohemicis, Nigriſque cohortibus ſtipendium perſolvit, ac Stephanum Bathorium, tradito ei totius exercitus imperio, tormentiſque ac omni caſtrenſi apparatu, Albam verſus contendere, urbemque arcta obſidione circumvallare juſſit: Quiniſioque, quem ad comparandas ex inferiore Pannonia copias miſerat, ut adventum ſuum adductis copijs maturaret, perſcripſit. Alijs quoque ducibus, & tribunis in mandatis dedit, ut quilibet coacto militum, quanto majori poſſet numero, in caſtra Albam ſine mora adventarent: quo etiam ipſe non multo poſt cum Prætorianis, & ſtipendio conductis levioris apparatus equitibus venturus eſſet. Bathorius Buda profectus, exercitu ad oppidum Banhidam convenire juſſo, eique unius diei quiete conceſſa, inſtructis agminibus, ac ſignis de more explicatis, tridui ſpatio Albam pervenit: ac ab ea parte, qua Budam ſpectat, idoneo in loco inter paludes conſedit: eademque nocte ne operæ ex urbe tormentis peti poſſent, vineas, & aggeres militum opera & agricolarum labore extruere cæpit; quibus brevi ad finem perductis, tormenta majora in ijs apte collocavit, eiſque muros concuti imperavit. Munitiones etiam ſeu turres è materia quadrangulares, neceſſarijs in locis præaltas, terra ingeſta foſſaque circumducta, erexerat, quales à Polonis Caſſoviam irrito conatu oppugnantibus inſtitutas fuiſſe retulimus, ex quibus omnis Germanis in muro conſiſtendi, ſeque defendendi facultas eripiebatur. Jam mœnia ab una parte tormentis perforata, late hiatum dederant, quum Quiniſius, quem Rex Bathorio collegam, ipſo id expetente, dederat, cum quinque millibus ſelectiſſimorum veteranorum in caſtra venit: quum ex itinere ad Sigiſmundum Epiſcopum Quinque eccleſienſem in officio, ut Rex, & nonnulli proceres rebantur, vacillantem, juſſu regio, divertiſſet; Sed Quiniſius de ejus conſtantia, & fide locupletiſſimum ſe teſtem undecunque profeſſus, eum apud Regem omni concepta ſuſpicione liberavit. Triduo ante Quiniſij adventum rex ipſe Bathorium ſubſequutus, quintis caſtris Albam pervenerat; ac ab altera oppidi parte, quæ ad portam Baconianam pertinet, caſtra fixerat, non procul ab ea palude, cui Sosto nomen eſt, ut propinquiore aquatione uteretur: eo inſtituto ordine, ut Bathorius, & Quiniſius ab una parte, ac Rex & Stephanus Zapolianus, qui cum tribus millibus militum utriuſque ordinis, biduo poſt regem advenerat, ab altera oppugnationi urbis ſingulari cura, & induſtria, incumbendum ſibi proponerent. Germani interea, qui in oppido erant, incredibili ſtudio & diligentia propugnare, hoſtium conſilia ſcrutari, iiſque occurrere, & mœnia vi tormentorum concuſſa, & confracta, contextis roboribus, ſpatiiſque eorum terra oppletis, militari opere, diſciplinaque reficere, & ad omnes occaſiones ſumma vigilantia intenti eſſe.

Jam caſtra Regia, confluentibus quotidie novis copijs maxime accreverant, ita ut numerum quadraginta millium militum, abſq; lixis,

&

& calonibus, ac tumultuaria agrestium hominum turba facile æquare crederentur: & ab ea etiam parte, qua Rex, & Palatinus curabant, murus lato patefacto aditu verberatus, apertusque erat. Igitur Regij milites magno animorum ardore pugnam poscebant, ut pro direpta crudelem in modum Alba, ac trucidatis commilitonibus, Germanos pari illata clade ulciscerentur. Et Quinisius copiam pugnæ dandam esse, & summa crudelitate Germanos ad unum omnes interficiendos prædicabat: erat enim Germanus ob captam direptamque Arcem suam maxime infensus. Verum Rex continendos à pugnæ casibus milites multis de causis censuit: tum quod eorum cædibus, & sanguini parcendum existimaret: tum vero quod Germanos brevi urbis deditionem oblaturos haud dubie speraret. Nec Regio judicio, paucis interjectis diebus, eventus defuit: nam urbis oppugnatione dies noctesque non intermissa haud multo post Germani urbem se servare posse diffisi, ad Comitem Scepusiensem, ac Bathorium nuntios miserunt, colloquiumque de Urbe reddenda postularunt. Quo concesso, alij potiores missi, quinque dierum inducias obsessis dari petivere, ut de conditionibus interea deliberari utrinque posset. Quæ mora tametsi nimis longa esse videretur, tamen non abnuente rege admissa fuit. Intra eos dies tandem in has conditiones convenerunt, ut Germani urbe tradita, cum omnibus suis impedimentis, incolumes in Austriæ fines ire possint: utque eis ad impedimentorum vecturam sex & triginta plaustra cum jumentis attribuerentur: templorum spolijs, si quæ adhuc intacta superessent, ac ab hominibus servituti mancipandis, abducendisque abstinerent; hasce conditiones, quanquam militibus, qui se è Germanorum præda, & spolijs ditandos speraverant, ingratas, Rex ratas habuit, quo citius Alba potiretur, Germanosque additis comitib⁹ in tutum abire permisit, postquam undecim fere mensibus eam tenuissent, & omnem circa regionem usque ad Budæ suburbana, rapinis, incendijs, & populationibus hostiliter habuissent.

Germani de urbe dedenda cum Rege paciscuntur.

Albâ recepta, Germani milites, qui in arcis Besprimij præsidio erant, quod & locus ad defendendum minus erat idoneus, nec rebus necessarijs instructus, incolumitatem suam, rerumque omnium pacti, deditionem fecerunt. Paulus etiam Quinisius, Vasonum arcem suam, diffugientibus Germanorum cohortibus, nullo negotio, recepit. Sabariam vero milites Thomæ Jauriensis Episcopi, qui ex veteranis Illyrici nominis stipendio collectis conducti erant, obscuriore nocte aggressi, per scalas scandentes repente cœperunt, cæsis aut captis omnibus ad unum Germanis; ex quibus circiter octoginta captivi in castra adducti fuere: sed paulo post, jubente rege, liberi, & incolumes in patriam redierunt.

Mox Alba capta, Vesprimium, Vasonum, ac Sabariam Regij recipiunt.

Per hunc modum Uladislaus receptis eadem celeritate, qua Cæsar anno superiore ademerat, omnibus locis, liberatæ à Germanis Pannoniæ citerioris laudem tulit. Verum eisdem in castris febri primum tentatus, non multo post in gravem morbum incidit, profluvioque ventris admodum periculoso laborare cœpit; usque adeo, ut nonnulli de ejus vita plane desperarent, manaretque in vulgum fama eum e vivis excessisse; aut omni spe ulterius producendæ vitæ sublata, propediem excessurum. Ipse tamen in villa Laurentij Simij ducis Bathorea, ab illius patre, medio inter Albam & Besprimium itinere, in auis sumptibus extructa jacebat: ita ut adhibitis medicis, ac imprimis Johanne Manardo Farrariense, quem doctrina experientiæque artis insigni inter primos habebat, feliciter curaretur.

Rex gravi dysenteria corripitur.

à Ioan. Manardo sanitati restituitur.

Interea à Turcis, qui duces, ac milites ad obsidendam Albam vocatos didicerant, variæ fiebant excursiones; vicissim Ungarorum etiam alæ, & cohortes, quæ præsidij causa domi remanserant, in Turcarum ditionem ultra Istrum oblatis occasionibus excurrebant. In quibus ut Turcæ sæpe repulsi, & victi; ita nonnunquam, uti evenire plerumque solet, victores evadebant. Nam cum Taurumnum, & Temesuarum nocturna expeditione urendo agros, & populando excurrissent, ac Stephani Bathori villas rapinis, incendijsq; deformassent, abductisque multis incolarum millibus non longe à Varadino actis prædis essent reversi illud incommodum Emericus Derencenius Illyrici præfectus, quem Banum Ungari vocant, cum Bernardo Frangepano, Caroloque Corbaviæ Comitibus, alijsque Croatiæ Regulis, majorique hostibus illato detrimento rependerunt. Cum enim Turcæ ad Hunam fluvium, qui è Dalmatarum montibus ortus, sinuoso cursu per intima Croatiæ defluens, modo lenis, & placidus, modo citatis aquis celerior, sub arce Dubicia Savo miscetur, Croatiam à Sclavonia dividit, magno numero populando vagarentur, à nostris, quos modo nominavimus, occidione deleti sunt; captis hostium mille quingentis, tondemque cæsis, reliquis in profluente Huna submersis. In ea quoque Illyrici parte, quam modo Sclavoniam vocant, Corvinus, qui syncera, & inconcussa fide Uladislai partes sequebatur, Zagrabiam, quæ se hostibus dediderat, ac à sexcentis Germanis militibus custodiebatur, obsidione cinxerat, ne illinc à Cæsarianis assiduæ rapinæ fierent, ac frumentariæ convectiones interciperentur. Cum autem Jacobus Siculus, quem ad Cæsarem redditis ei Petovia, & Racospurga defecisse docuimus, obsessis auxilio venisset, ab eodem Corvino fusus, fugatusque fuit: & Zagrabienses spe dejecti, omissaq; pertinacia deditioné fecerunt, Germanis incolumibus in patriam irepennissis.

Turcarum incursiones ab Emerico Derencenio, aliis ducibus felici pugna repressæ.

Huna flumen.

Zagrabia, profligato Siculo, à Corvino recipitur

Porro quum Quinisius in inferiori Ungaria, adhibito sibi Petro Colocensi Archiepiscopo, quem à Matthia Rege ob arrogantiam, & loquacitatem, qua Beatricem offenderat, ac ob literas Turcici fæderis perperam descriptas, gradu pulsum, captumque in Arvensi carcere Uladislaus ad Alexandri summi Pontificis preces, post sextum carceris annum dimiserat, recepta Alba domum redijsset, Laurentium Sirmij ducem, Lupum Despotam, Nicolaum Hedervarium, paulo ante à Germanis dimissum, aliosque nonnullos proceres, se pro eis vadem, sponsoremq; futurũ profitendo ad officiũ reduxerat; omnemque eam inter Danubium Savumq; regionem, nobilitate Sirmiensis vini, ac ubertate soli celeberrimam, autoritate sola absq; ullis armis pacaverat: adeo ut Uladislaus singulari felicitate, sublatis bellorum procellis, opimam pacem, & quietem afflictæ Ungariæ peperisse videretur: nisi illa inconstans, & lubrica spes hominum, haud diuturna lætitia lactâdo, brevi

Paulus Quinisius omnē inter Savum Danubiumque regionem pacat.

tem-

Excepto Halapsitio, & fratrib. qui Cæsari constanter adhærent.

tempore elusisset. Johannes tamen Halapsitius, quem alio nomine Quishorvatum vocabant, ac Stephanus, & Georgius fratres ejus, omnibus æquioribus conditionibus rejectis, in partibus Cæsarianorum pertinacius sibi persistendum duxerunt: ideoque pulsi in exilium, multatiq; bonis, nonnisi pace facta illa receperunt.

Albertus bellum instaurat.

Nondum Uladislaus valetudinem recuperaverat, concedentibus tamen medicis, ut rediret, conscensis curribus, & lento confecto itinere, Budam pervenit. Jam falsis de eo vita functo rumoribus credens Albertus, ea capta occasione, toties damnata fatis arma resumpserat, rebusque novandis incumbebat, nec servata a fratre pacta tribus millibus aureorum nondum solutis objiciebat. Nunciabatur etiam Maximilianum è Belgicis regionibus reversum arma parare; & irruptione in Moraviam facta, abactoque ingenti majoris, & minoris pecoris numero, initium belli fecisse: quanquam illum pacem, si æquis conditionibus stabiliretur, multi certis argumentis ducti credebant amplexurum. Stropeo erat in Poloniæ finibus Pereniana ditionis oppidum, illud excogitatis occasionibus, quod ibi tutum in Poloniam iter non daretur, milites Poloni, quos Albertus Eperiessio, & Sibinio nondum deduxerat, obsedisse, & quantis possent viribus oppugnare inceperant. Quod dum adolescentes Perenij defendere vellent, facto cum Polonis, antequam castra tormentaque collocarent, tumultuario prælio, miserabilem in modum occubuisse dicebantur.

Cassoviam obsidet,

Et Albertus neglecto fœdere nuper pacto, Cassoviæ obsidioni imminebat, nobilissimamque illam, & totius Ungariæ fertilissimam generosissimi vini proventu regionem, omnemque inter Cassoviam, & Tocajum tractum, in quo jucundum Liberi patris cum Cerere certamen est, rapinis, & prædis exagitabat, ac cum

& Tocajensem tractum gravissime infestat.

Vindemiæ tempus esset, duo millia, & eo amplius doliorum vini dulcioris per vim adempta in Poloniam miserat, reliqua in usus belli reservaverat. ita ut novæ frequentesque querelæ ad Uladislaum de illius hostilibus injurijs quotidie perferrentur: Casimiro ambonim patre hæc filiorum dissidia dissimulanter ferente; quanquam Alberti partes legatis tam ad Uladislaum quam Ungaros missis sustentare conatus, sibi ea admodum molesta esse, utque Albertus ab inferendis injurijs abstineret, se omnē daturum operam pollicetur. Tantis ipso in limine regni malis circumventus Uladislaus, quum tot hostibus sibi undique imminentibus resistere non posset. quod exhausto ærario, ac enervatis gravitate tributorum populis, exercitui alendo non sufficeret: pacem & fœdus cum Maximiliano componere decrevit; quum id ducibus principibusque & omnibus quorum consilio utebatur, haud displicere intelligeret. Contra Albertū vero copias cōparandas, ejusque consilijs, & conatibus, bello armisque occurrendum statuit: ita tamen, ut missis prius ad eum legatis experiretur, an ejus animus ambitione atque avaritia procul ab æquo, & bono deductus, honestis denuo oblatis conditionibus sanari posset. Quas ob causas Dominicum Albæ antistitem ac Mich. Palocium ad fratrem, & ad patrem legatos ire jussit: ijsque in mandatis dedit. ut primo Albertum circa Cassoviam, rapto sequē, & exercitum alentem, accedant, ac ne Ungaria excedat, rapinisque finem faciat, bellum ei ac hostilia omnia denuntiat: deinde ad Casimirum, qui ex Lithuaniæ oris reversus jam Cracoviam venerat, proficiscantur, ac ut Albertum dicto parere, & pactis fœderibus stare jubeat, summis precibus obtestentur. Quod si ille, in inferendis tot tantisque contumelijs pergat, tum vero à Casimiro obnixius petāt, ne apud eū Uladislaus fraudi habeatur. si fratrib. ipsis Marte judice altercantibus, Albertū aliquod subire infortunium contingat.

Item ad Cæs. de pace stabiliunda.

Eodem tempore mittuntur legati ad Maximil. qui ei significent, Ulad quemadmodum ante bellum, ita hoc quoque tempore, à pacis & concordiæ studijs nunquam abhorruisse: imo quadam naturæ suæ peculiari propensione, quietis, & tranquilitatis cupidissimum semper fuisse. Itaque si Cæsari videatur, locum & tempus aliquod nominare, præfigereque velit, ad quæ ex utraque parte viri, consilio graves, ac longo rerum usu exerciti conveniant, ac omnibus viribus tentent, an pax inter ipsos coalescere, ac intestini belli incommodis exoptatus finis imponi possit.

Quæ oblationes quum Maximil. Cæsari, ejusque parenti Friderico Imperatori Augusto, cui eas communicaverat, probarentur; urbs Posoniensis, ad quam Legati conveniant, pacemque & concordiam inter duos nobilissimos, & præpotentes Germaniæ atque Ungariæ populos, Deo juvante, constituant, deligitur. Itaque conquisiti ex Germaniæ provincijs undequaque viri graves, ac jurisconsulti longe omnium peritissimi, ac tribuni copiarum, Tobias Bosconicius, Matthæus Spaurus, Joannes Fuxmagenus, Bernardus Polhaimias, Fridericus Comes Zolleranus, alijque complures, Posonij ad diem affuere. Ex partibus Uladislai. & Ungarorum Thomas Bacocius, Episcopus Jauriensis, Ungaricus, & Johannes Sullenburgus Bohemicus Cancellarius, Stephanus Bathorius Transilvaniæ præfectus, quem Vaivodam Ungari vocant, Ladislaus Orsagus, Ladislaus Rotgonius. Wilhelmus Paumkircherus, ejus Andreæ filius, quem paulo ante Fridericus Imperator, Græci Stiriæ capitali supplicio affecerat, atque alij tam Ungari, quam Bohemi: quibus injunctum erat, ante diem eodem convenerunt.

Arbitri paci componenda utrinque delecti Posonium conveniunt.

Fuit longa, & opinione hominum acrior inter legatos contentio, compluribus pertracta diebus, quum Germani eas postularent etiamnum conditiones & pacta renovari, quæ ante 28. annos Neostadij, superstite Matthia rege, eoque adstipulante, pro restituta corona erant conclusa; ut nimirum regnum Ungaricum. si Matthias absq; liberis decederet, Maximiliano ejusq; hæredibus, perpetua juris prærogativa adjiceretur. Quod legati Ungarorum nequaquam concedendum esse arbitrabantur; quum ea pacta, quibus innitenentur, a Friderico per vim potius extorta, quam ab Ungaris sponte concessa esse dicerent. Neque illum coronam aliter redditurum fuisse, nisi Ungari ejusmodi postulationi quanquam iniquæ vel tunc tergiversantes subscripsissent. Contra Cæsariani rem omnem ad arma, & bellum denuo redituram affirmabant, nisi illæ conditiones repeterentur: neque esse ullam pacis coalescendæ formam aliam aut modū; consultius itaq; facturos Ungaros, si certā pacem dubijs ancipitis belli casibus anteponāt: eoq; hæc utriusq; gentis pertinacia crevisse

vide-

videbatur, neutra jure suo vel latum onguem decedere volente, ut omnes re infectâ, & concordiâ desperatâ dilapsuri existimarentur. Postremò Ungari, sive præteritorum malorum memoriâ, sive futurorum metu compulsi, sive quòd Uladisl. viridi adhuc & firmâ ætate liberis operam daturum, stirpemque suscepturum providebant, Germanorum postularis aures præboêre, Regisque authoritate accedente in eas, quæ publicatæ extant, conditiones transegêre, ut Uladislaus omnes quotquot partibus Cæsarianis studuissent, easque armis juvissent, in gratiam reciperet, obliteratâ omni offensorum recordatione: locis omnibus, quæ in Austria in eum usque diem tenuerat, nullo sibi retento jure, decederet: regnum verò Ungariæ, mortuo Uladislao aut ejus liberis, si quos esset progeniturus, similiter decedentibus, ad Maximiliani nepotes, eorumq; hęredes juxta formulam Neostadianæ transactionis certissimo hæreditarii juris ordine recideret: illique ut è vestigio regni possessione potirentur, Palatinus, interregis potestatem rege vitâ functo, habere solitus, ac omnes potiores Magistratus, quos Ungari Nadrespanos, Banos, Vaiuodas, Capitaneosque vocare solent, sacramento ad observandam transactionem adigerentur. Alia, quæ ab iisdem legatis acta transactaque fuêre, quandoquidem quibusvis obvia in manibus habentur, ne longiores in commemorando simus, consulto prætermittenda duximus.

Transactionis conditiones.

Ex hac transactionis formula aliquot pòst annos renovata, simul & conjugii jure, cùm Ludovicus rex hujus Uladislai filius in cãpis Mohacianis cum hoste congressus infelici casu absque hærede periisset; Ferdinandus Maximiliani è filio Philippo nepos, occasionem regni Ungarici invadendi arripuit, illudque maximis bellorum tumultibus involvit, quorum necdum finem ullum videmus. Legatis ad Uladislaum redeuntibus, quum conditiones nobilitati, ac aliis populi ordinibus, sicut cum Germanis convenerat, exponendæ essent, eorumque consensus postulandus, Uladislaus ad areâ, quę ante arcem instar theatri ampla, & turbæ quantumvis magnæ capax est, quam forum Divi Gregorii vocant, egressus, ordines qui convenerant, hortatus est, ut tempori necessitatique cederent, ac conditionibus assentirentur. Deindè Tomas Bocacius Episcopus, ac Stephanus Bathorius legationis principes exorsi à causis, quæ ipsos ad transigendum cum Germanis impulissent, conditiones ordine propositas interpretari cœperont: fuêre aliquandiu attentè audita; sed quum ad eam partem ventum esset, quâ regnum ad Maximiliani hæredes transferebatur, magno sublato murmure & clamore *millies se morituros potiùs, quàm Germanorum servitutem subeant*, exclamàrunt: & re propemodum ad seditionem spectante vix ab armis temperatum est: adeò ut legati inconditis vocibus & convitiorum plaustris interpellati, nec vitæ salutisque certi, vix spatium se in arcem recipiendi habuerint: necesseque fuerit Uladislaum ad eos sedandos denuò in publicum prodire. Quanquam autem Regis præsentia qualecunque silentium attulisset, ne tamen inviti ad pacta approbanda cogerentur: partim in diversum dilabi, partim mutuâ vociferatione, ut proposito inhærerent, libertatemque tuerentur, sese animare cœperunt. Ad extremũ quum ex quamplurimis perpauci reperti fuissent, qui se voluntati regiæ obtemperaturos profiterentur, ac ad pacta jurejurando firmanda adduci possent, concione solutâ discessum fuit.

Quibus nonnulli factiosi assentire omnibus modis abnuunt.

At legati, quos ad Casimirum & Albertum missos suprà retulimus, quum utrumque convenissent, magnifica & speciosa ab utrisque verba factis contraria retulêre. Albertus enim se periculoso fratris morbo, cui eum cessisse fama erat, adductum, belli instaurandi consilia suscepisse: sed qoum illum incolumem esse intelligat, armis absistendum, agminaque retrò in Poloniam vertenda statuisse respondit: Casimirus verò legatis comiter habitis, se Albertum seriò commonefactorum dixit, ne deinceps oppida Uladislai usurparet; sed positis armis ad se in Poloniam, quo eum domestici etiam bellorum motus revocent, primo quoque tempore revertatur: quòd si paterna monita atque imperia contemnat, tum se nulla copiis ejus stipendia subministraturum; sed potiùs indicto bello, eũ loco hostis habiturum.

Hæc quanquam legati cum spe Polonicæ pacis Uladislao retulissent; tamen variis nunciis & literis adferebatur, Albertum, post vastatas crudelissimis populationibus Ungariæ ulterioris oras, ad obsidendam denuò Cassoviam properare. Itaque Stephano Comiti Scepusiensi ac Palatino, quem gerendo bello præfecerat, in mandatis dat, ut omni adhibitâ diligentiâ curet, ne quid à Polonis detrimenti capiatur. Ille jam diu post renovatum cum Alberto fœdus ad incerta belli in Ungaria ulteriore cum exercitu relictus erat, & posteà septem millia Bohemorum militum, duce Nicolao Haubicio viro militari, ad eum pervenerant, unà cum auxiliariis Beatricis Reginæ pecuniâ conductis: sed tamen nondum ex hibernis moverat neque quicqoam operæ pretiĩ fecerat; ita ut plurimi mortales importunâ ejus morâ ac cunctatione territi, quemadmodum anno superiori Austriam fœdâ segnitie socordiâque ejus amissam meminissent: ita nunc quoque illum haud dissimili negligentiæ morbo laborare suspicarentur.

At ille vindicandæ Polonorum injuriæ, committendique prælii cupidissimus erat; Sed unâ maximè curâ angebatur, quòd milites Bohemici se ad pugnâ udituros negarent, nisi debita eis stipendia solverentur: ipse verò pecuniæ repræsentandæ modum eo tempore nullũ habebat. Igitur vocatum ad se Haubicium partim blandioribus verbis, partim certâ eâq; brevi spe stipendiorum placat: deindè Centuriones, tribunosque, quod eorũ linguæ gnarus esset, docet paucos post dies futurum, ut pecunia ad eorum stipendium ubertim persolvendum ab Uladislao curetur: seque ejus rei vadem & sponsorem præbet: ita ut si Uladislaum, quod non sit sperandum, cunctari contingat, ipse vel oppidis suis opulentiorum mercatorum pignori mancipatis, eos contentos redditurus sit: nunc tantùm hoc ab eis summâ ope contendere, ne victoriam, quam propè in manibus habeat, indecorâ segnique tergiversatione corrumpant; sed potiùs animos ad certam spem ejus consequendæ erectos promptosque habeant: quâ Dei Opt. Max. beneficio à perfidis toties que victis hostibus reportatâ, faciliorem locupletaris futuram

turam ſtipendiorum, præmiorumque expectationem. Hæc atque alia magnâ ingenii ſermoniſque gravitate diſſerendo, militum animos, qui dictis promiſſiſque ejus maximè fidebant, ad officium reductos facilè accendit, ut protinùs ſe imperata facturos ſummâ alacritate exclamarent. Tum verò tribunos & præfectos muneribus affectos, ut in ſequentem diem animos & corpora pararent, admonitos dimittit: cætera ſibi curæ fore pollicitus.

Habebat Albertus caſtra medio inter Caſſoviam & Eperieſſium itinere, ad amnem Tarciam, qui è montibus Carpatiis ortus, non procul Caſſovia in Hervatum fluvium ſe exonerat, multiſque in locis æſtate vadoſus eſt; Stephanus verò Caſſoviæ mœnibus adeò in propinquo conſederat, ut exercitus è foro ejus urbis neceſſariis rebus comparandis uteretur: jamque ad XVIII. millia hominum ad ejus caſtra convenerant, quorum virtute hoſtes Polonos ſe haud dubiè ulciſci poſſe ſperabat. Itaque ſequenti die ſole oriente copias omnes caſtris educit, eâ mente, ut æquo in campo cum Alberto & Polonis collatis ſignis confligat. Alberto, cùm hoſtes propius acceſſiſſe vidiſſet, quanquam vix quatuor aut quinque millia militum in caſtris habebat: cæteri enim prædâ ditati aut in Poloniam redierant, aut ob ſtipendiorum defectum dilapſi erant: tamen hoſtilis exercitus magnitudine & numero nequaquam perterritus, turpe & indecorum exiſtimavit retrò agmina vertere, aut ſe Eperieſſio aut aliis munitionibus includere, inque iis incommoda & pericula obſidionis tolerare. Sed communi ſuorum ducum uſus conſilio, ipſe quoque pugnam non eſſe detrectandam cenſuit: ſuoſque cohortatus eſt, ut ſicuti prioribus bellis egregiè feciſſent, ita audendo, atque ſtrenuè agendo, virili expeditoque impetu hoſtes adoriri, & qualemcunque fortuna belli finem dederit, experiri conentur. Ex adverſo Stephanus validâ ad cuſtodiam caſtrorum manu militum relictâ, dextrum cornu cum Ungaris, & Beatricis Reginæ auxiliariis ſibi deſumit: in ſiniſtro Haubicium & Bohemos curare jubet; ac utrumque cornu cataphractorum turmis, ac veteranorum peditum agminibus firmat. Tum equitibus levioris armaturæ, qui veterani omnes, & Turcicis prælüs exercitati erant, ut ſublato clamore procurrant, hoſteique laceſſendo initium pugnæ faciant altâ voce pronuntiat. Nec Poloni quicquam cunctati equitum impetum excipiunt, ac atrox imprimis & cruentum certamen oritur; ſuccedentibuſque mox Bohemis, primùm Poloni agilioribus ſuis equis Bohemos circumveniunt, eorumque equos per ilia transfodiunt: ita ut ii partim cæſi, partim pedibus pugnare coacti jam fugam proſpectarent; cùm à cataphractis, qui in ſubſidiaria acie locati erant, opportunè juvantur: tum verò etiam Stephanus cum Ungaris, cuneo facto, Polonos denſatis turmis adoritur, ac Ungaris, ut haſtas in adverſis hoſtium pectoribus perfringant, ac ſtatim gladiis rem gerant, imperat. Eo impetu magna in partibus Polonorum ſtrages edita eſt, quum ipſi numero pauciores à pluribus vulnerati atque interfecti admodùm laborarent. Ipſis tamen nondum deerat animus, quin cum Ungaris & Bohemis fortiſſimè dimicarent, ita ut utriſque pertinaci animo pugnam miſcentibus, ad ſerum diei ea protraheretur, pendente victoriæ eventu. Sed quum Stephanus ſclopetariorum cohortes, quas ad ſubſidia caſtrorum reliquerat, acciri, & glandibus plumbeis Polonos labore ac vulneribus feſſos ſubmovere ac proſternere juſſiſſet, tum omni victoriæ succeſſu deſperato, terga vertere, palanteſque & effuſè fugientes dilabi cœperunt. Albertus ipſe nullo aut optimi ducis, aut fortiſſimi commilitonis officio prætermiſſo, duobus equis pugnando amiſſis, & tertio ſub ventrem gravi vulnere debilitato, ſæpè certamen inſtaurare fruſtrà conatus, multis fortibus viris aut captis aut interfectis, tandem amiſſo exercitu ſaluti ſuæ conſuluit, ac præcipiti fugâ cum viginti duobus equitibus è manibus hoſtium ſe proripuit. Nec multum abfuit, quin à Bohemis duobus, qui eum armis criſtiſque conſpicuum ſummo ardore perſequebantur, in fuga caperetur, quum gladium, quo ſe pugnando tuebatur, in duas partes diſſilientem fractumque amiſiſſet, niſi à Joanne Crupiſcio, equite Polono, qui ab ipſius latere nuſquam diſceſſerat, alium ejus generis, quem Poloni granatû vocant, accepiſſet, & eo ambobus Bohemis confectis, Eperieſſiũ, ubi carioris ſupellectilis, ac impedimentorum nonnullam partem reliquerat, pervenit. Stratis devictiſque Polonorum copiis, caſtra capta direptaque è veſtigio fuêre, ac tormenta currulia, pulveriſque ſulphurei, & aliorum belli apparatuum ingens copia, quæ omnia ex armamentario Cracovienſi non ita pridem allata fuerant, poteſtati Victoris ceſſêre. Captivi Ungari & Bohemi, qui in caſtris erant, eodem victoriæ curſu libertatem receperunt.

Stephani Scepuſienſis atrox & cruentum cum Alberto prælium.

Albertus fortiter pugnans, profligatus ſuis, fugâ ſibi conſulit.

Eadem nocte, ad cujus uſque crepuſculum pugnatum eſt, Stephanus cum Haubicio colloquutus, nullum fugientibus ac perterritis moræ ſpatium dandum arbitratus, victorem exercitum Eperieſſium verſus duxit, quum ſaucios & impedimenta in caſtris reliquiſſet, ac Albertum ibidem circumventum obſidere ſtatuit. Sed is quum nullam rebus ſuis ſpem aut remedium ſupereſſe videret, ad arbitrium Victoris neceſſariam deditionem fecit. Cæterùm Stephanus per celerrimos equos, qui ſecundo aut tertio quoque milliari permutari ſolent, Uladislao ſignificavit debellatum eſſe, & Albertum in manibus haberi, ac quæ ejus ſit voluntas, exquiſivit. At ille majorem ex fratris incolumitate, quam ejus inſignis victoriæ proſpero eventu voluptatem, lætitiamque ſe percipere affirmans, nuntios celerrimè ad Palatinum & Haubicium cum ampliſſimis mandatis miſit, quibus cum Alberto pacem & fœdus perpetuum fieri, eaque ſtabilita, liberum illum in Poloniam dimitti jubebat. Itaque his legibus atque pactis Alberto datis, ejuſque jureiurando confirmatis pax conficitur; ut nimirum tormenta currulia, captivique omnes Alberto reddantur, ipſe civitates Saroſium & Sibinium, aliaque quæ occupaverat loca, deductis Polonorum præſidiis ſtatim reſtituat: juri omni ſuo, quod in Ungariæ regno ſe habere putat, in perpetuum cedat: ac fœdus fraternamque amicitiam cum Uladislao integram inviolatamque conſervet. Per hunc modum dimiſſus Albertus, quum per Scepuſienſem agrum itinere ſuſcepto redire in Poloniam inſtituiſſet,

Eperieſſi obſeſſus arbitrio victoris ſe ſubmittit.

Pax certa ſtabiliſq; cum Alberto his ce conditionibus firmatur.

ſtrenuis

summis precibus à Stephano in arcem suam, à qua totus ille ager denominatur, invitatus est. Quibus quum humanissimè paruisset, atque ibi convivio regium in morem exceptus, ac muneribus amplissimis exultus fuisset, Stephanus equitum etiã alas quàm ornatissimas, qui eum ad limites usque Polonicos, qui non procul Scepusio absunt, summo cum honore deducerent, adjunxit.

Sabaciam Turci adorti repelluntur.

Duobus bellis altero pace factâ, altero verò Marte judice confectis, ac Turcis, qui repente invadentes Sabaciam, unius diei noctisque spatio acriter oppugnaverant, præsidii virtute rejectis, Uladislaus ad Calendas Februarias regni ordinibus Budam Comitia indixit. In quibus Petrus Archiepiscopus Colocensis, veteris suæ dicacitatis & vaniloquentiæ non oblitus, cujus, ut diximus, diuturno carcere pœnas dederat, Beatricis Reginæ querelas refricuit, rogatis ordinibus, ut eam Uladislao in conjugem ducendam commendarent. Sed recusante nobilitate, ne Uladislaus offenderetur, res omnis in ancipiti hæsit; & comitia non multis pòst diebus dimissa sunt. Igitur Beatrix gravi ea cura sauciato animo, cum quiescere moramque pati non posset, Strigonio, ubi jam diu commorabatur, veterem Budam vehit, ibique insigne cœnobium sacratarum virginum pro hospitio delegit; & à principibus nobilitatis, quos sibi variis favoribus conciliaverat, ad eam venientibus, officiosè excepta salutataque fuit. Novam verò Budam, in quâ Regia sedes fuit, propterea ingredi non est ausa, quod metueret ne clausis portis aditu prohiberetur, nec sine ignominia reverti cogeretur. Cùmque octo diebus isthic extractis, nihil certi de suo negotio deliberatum cognovisset; tandem manifestè comperto verba sibi dari, non sine dolore & lacrymis, eò unde venerat, reversa est: ac nullâ interjectâ morâ, literas ad patrem Ferdinandum Siciliæ Neapolisque Regem per idoneos homines misit, summis ab eo precibus contendens, ut missis ad Uladislaum legatis, toties promissas nuptias, suâ auctoritate, ad optatum finem deducendas curaret, aut quid in reliquũ spei foret habendum diligentiùs exploraret.

Comitia Budam indicta.

Beatricis Reginæ de connubio querelæ incassum renovata.

Andreas Caraffa à patre Ferdinando missus de re ad Uladislaum venit.

Ille igitur postulatione & precibus filiæ adductus, quas haud iniquas arbitrabatur, Andream Caraffam, Comitem Montorii, virum summâ nobilitate & virtute in Ungariam mittit, qui Beatricis causam agat, ut Uladislaum amicè & lenissimè ad jungendam secum affinitatem, ducendamque in conjugem Beatricem hortetur. Id si Uladislaus faciat crebrisque suis pollicitationibus standum existimet, Ferdinandum ipsum ac filium Alphonsum, ejus accepti beneficii memoriam gratâ mente, cum immortali gratiarum actione, semper usurpaturos. Ad ea Uladislaus; quum per aliquot menses legatum apud se retinuisset, breviter respondit: agnoscere nec diffiteri se Aragonios ipsos Reges cum patri suo Casimiro, quàm sibi omnibus in rebus, eâ quâ par est, amicitiâ & benevolentiâ conjunctissimos semper fuisse. Quòd autem in eo contrahendæ affinitatis vinculo non statim animum suum explicare queat; petere magno studio, ut patienter ferre meminerint, se propediem [illegible] ad ipsos suo internuntio atque legato, quid sui de conjugio consilii sit, denuntiaturum. Nec multò pòst autumno appetente, munus illud legationis Antonio Episcopo Nitriensi demandatum fuit, quum Andreas Caraffa jam ad Ferdinandum pervenisse existimaretur, mandatis additis, ut primò Alexandrum Pontificem Maximum, qui antea Rodericus Borgia nuncupatus, iisdem ferè diebus, Innocentio Octavo è vivis sublato successerat, & Ungaros singulari benevolentiâ in clientelam susceperat, Romæ conveniret; ac deindè Ferdinando rege convento, mentem Uladislai à Beatricis conjugio alienam, ejusque causas absque ullis ambagibus ordinè explicaret.

Episcopus Nitriensis causam, cur Regis sui animus à Beatricis connubio abhorreat, S.P. Alexandro VI. & Ferdinando Regi apertè edisserit.

Quæ Antonius summâ fide diligentiâque exequutus, Alexandrum primò adiit, ab illoque haud multò pòst dimissus Neapolim venit, Ferdinandoque officiosè salutato, gravi oratione aperuit, Uladislaum eo esse animo, ut Beatricem sororis amantissimæ loco semper sit habiturus: sed Bohemicis legibus severissimè cautum esse, ne Rex Bohemiæ, viduæ cujuspiam matrimonio implicetur: neque inter tantam tot Regum seriem legis prævaricatæ ullum extare exemplum: ideò se contra leges, ad quas jurâsset, innovare nihil posse. Ungarorum etiam votis prohiberi, Beatricis infœcundam sterilitatem, quæ magno Reipublicæ ipsorum incommodo, Mathiæ fortissimi Regis orbitati causam præbuisset, ante omnia damnantium. Concessurum se ut oppidis, arcibus, civitatibus, & quæcunque alia habet, omnibus uti frui libere queat dum vixerit; Non defuturam occasionem, qua illa florentis Principis connubio, DEO juvante propediem potiatur. Uladislaum ab eo quibus oporteat, precibus petere, ne ipsi propterea paulò inhumanioris facti culpam adscribat; sed potiùs temporum ac bellorum necessitati, ac subditorum populorum singulari pertinaciæ tribuendum existimet. Ferdinandus se in his rebus, quæ arduæ prorsus gravesque sint, consilio usurum respondit. Ab Alexandro verò Pontifice, haud longâ interjectâ morâ, tale retulerat responsum, quale Uladislaum Caraffæ Ferdinandi legato dedisse meminerat, nempè propediem fore, ut quæ mens sua in causa Beatricis sit, per nuntium in Ungariam expediendum brevi intelligat.

Favebat Alexander causæ Beatricis, quòd cum ejus patre amicitiam & fœdus iniisset; & Ferdinandus Pontificis filiis, ante adeptam sacrosanctam dignitatem susceptis, Francisco nimirum, qui Princeps Candianus vocabatur, & Cæsari Borgiæ, cui Piceni & Flaminiæ, ac Æmiliæ regiones destinabantur, opes in regno Neapolitano amplissimas, ac urbes & oppida, copiarumque præfecturas liberaliter contulerat. Itaque remisso cum hisce mandatis in Ungariam Nitriense, ad primi veris initia legatus à Pontifice Budam venit Ursus Ursinus; Romanæ stirpis vir nobilissimus: isque omnium noxarum expiationem Pontificis nomine & auctoritate Uladislao obtulit, si sumptis armis bellum Turcis inferret, omnibusq; aliis, qui sacro eo bello interesse, Christianamq; Rempub. juvare vellent: simulque se privata à Pontifice mandata ad Uladislaum habere retulit, quibus eandem Beatricis, Ferdinandi filiæ, enixissimè commendaret, ne eam, cui toties spem conjugii multis verbis promiserat, averso animo

Ursus Ursinus Pontificis Legatus Regem ad bellum Turcicũ, & Beatricem ducendã frustrà hortatur.

nunc aspemandum putaret: id summo Pontifici adeo gratum futurum, ut nunquam ejus propensi studii memoriâ animo sit depositurus.

Ad ea Uladislaus, quanquá sibi quotidianum cum Turcis bellum ioter cedat, se tamen non fore postremum, si summum ipsum Pontificem, ac Imperatorem Augustum, cæterosque Reges & Principes Christianos, unanimi voto bellum sacrum contra vetos hostes seriò parare animadverterit. Ad Beatricis Reginæ nuptias quod spectet, se jam per legatum mentem suá Pontifici simul & Ferdinando ita nudâsse, ut quum eam abundè intellexerint, non sit necesse io ea repetenda commorari; se in eodem proposito adhuc persistendum deliberâsse, nec dubitare legatum ab eo tempote, quo in Ungaria fuerit, à diversis procetibus tam Ungaris, quàm Bohemis intellexisse; excusationes suas, quibus ad summum Pontificem, atque adeò Ferdinandum & Alphonsum reges Aragonios usus fuisset, non ex vano excogitatas, sed arduas verasque fuisse; quas ut illis denuò inculcare velit, se etiam atque etiam vehementer petere. Ursinus hisce rebus auditis Beatricem mœstá, seque deceptam anxiè conquerentem, quibus potuit verbis solatus, à Rege summo cum honore dimissus, redire in Italiam instituit, sed in itinere cùm Villacum oppidū in Noricis Dravo fluvio impositum pervenisset, in morbum incidit, diemque claudens extremum, eodem in loco sepultus fuit.

Ursinus Vilaci obijt.

Ferdinandus quoque non multò pôst, morbo senioque gravatus, diem suum obiit, regnique simul & Beatricis curam omné Alphonso filio reliquit; sed qui Gallicis armis eo tempore summâ vi oppugnatus maximè infestaretur.

Ferdinādi Regis Neapolitani mors

Cæterùm eodem ferè tempore rarâ ævi illius felicitate, ac ingenti Christiani nominis gloriâ, novus orbis prioribus seculis incognitus, stupendâ Christophori Columbi Liguris navigatione repertus est. Is enim quum à Ferdinando Hispàniæ rege, suasu Isabellæ conjugis, cujus dotali jure regnum obtinebat, idoneam classem, nautas & milites, pecuniamque accepisset, oceano se credidit, & flexis in Occidentem velis, diu vastissimis fluctibus oberrando, nec leve à consternatis animumque despondentibus sociis vitæ discrimen adeundo, tandem destinatis animo terris potitus est. Alia ex parte sub idem ferè tempus, Lusitani auspiciis Emanuelis eorū Regis Indicas in Orientem navigationes, quas antea per mare rubrum soli principes Ægypti & Syriæ Mahometanæ superstitionis exercebant, mercesque Indicas Venetis tradebant, atque illi suis classibus toti Europæ distribuebát, circumnavigatâ Africâ explorare cœperunt, & magno ausu, nec minore felicitatis eventu ad se transtulerunt. Sed quia inter classes duorum Regum controversiæ finium herciscundorum oriebantur, ne illæ ad arma concitarentur, Alexander Pontifex, ad cujus arbitrium consensus Regum disceptationem detulerat, ita eam diremit, ut omnium regionum, quæ ad Occidentem repertæ essent, aut deinceps reperirentur, legitima possessio ad Hispaniæ Reges pertineret; quæ verò ad orientem solem vergunt, Lusitanis cederent: eâ adjectâ conditione, ut per idoneos sacerdotes fundamenta Christianæ religionis inter illos rudes barbarosque populos jacienda procurarent.

Novus orbis à Colombo detectus.

Triennio post annisque insequentibus, alii quoque Columbum authorem imitati, ultra & citra occiduas terras, variatū regionum situs & positiones explorârunt. Americus quidé Vesputius Florentinus sub Zona torrida, quatuor navigationibus maxima & latissimè patentia terrarum spatia aperuit primus, provinciamq; de suo nomine Americam appellavit; quæ ob ejus magnitudinem, quartâ cogniti orbis parte major esse existimatur. Ferdinandi Magellani industriâ, velis versus Austrum directis transitum ad Moluccas insulas primùm invenit, & fretum angustū, quo illuc navigaverat, suo nomine Magellanicum appellavit. Petro Alvaro inventore Brasilia, Ferdinando Cortesio Mexicana sub Cancro regna, & urbs Temistita instar Venetiarum medio in mari condita pari ausu & prospero successu adinventa patefactaq; fuêre. Præter hos æterni nominis viros non defuêre alii Hispani ac Lusitani generis solertissimi homines, quos audendo ac inusitata nec antè visa aut audita maria perlustrando Christianum nomen ultra Æquinoctialem ac torridam plagas, ac ad ipsos etiam anteà fabulosos antipodas felicissimè extendisse pro comperto habemus. Quæ demum omnia ætate nostrâ, postquā Sebastianus ultimus Lusitaniæ Rea, Joannis regis filius, ex filia Caroli Quinti Imperatoris Joanna progenitus, qui orientales regiones obtinebat a Mauris in Africa cæsus, nullis relictis liberis extinctus est, ad unius Philippi Regis Hispaniarum Caroli Quinti Roman. Imper. filii imperium devenêre, quem hodie Regum præstantissimum & potentissimum veneramur.

Americus Vespucius Americā patefecit.

Sed ut hæc admiranda, ac propemodum divina novarum terrarum inventa, perpetuum decus Christianæ Reip. attulerunt, ita morbum etiam illum infuetum, qui per tristia Gallorum bella in Italia primùm innotuit, nomenque ab ea gente recepit, ex illis noviter inventis orbis partibus ad nos allatum esse constans fama obtinuit, in quibus illum popularem & communē esse existimant, eo vitium & malignitatis successu, ut in nostris Europæ partibus per omnes passim provincias crudelissimè vim exercendo suam, multa millia miserorum mortalium absumpserit: donec ab iisdem locis, ubi origo mali emerserat, certiora remedia, quorum ope mitesceret, adferrentur. Quanquam autem hæc ab instituti operis nostri serie remotiora, & à multis scriptoribus literarum monumentis prodita sunt; me tamen à legentibus veniam promeriturum reor, qui brevi, nec, ut opinor, injucundo diverticulo in mentionem illorum inciderim, quos æquissimorum censorum judicio, omnes omnium ætatum homines, nec ipsis priscorum fabulosis heroibus, Hercule & Libero patre exceptis, rerum nauticarum peritiâ, navigandique arte, atque ingentibus ausis, longo intervallo supergressos esse constat.

Gallicus morbus vulgatur.

Dimisso Ursino, eoque in itinere è vivis sublato, & rebus in hunc modum constitutis, Martinus Croborius, quem Uladislaus antè ad Pajacetem Turcarum principem miserat, iis diebus, circumagente fere se anno, Byzantio rediit. Referebat is Pajazetem maximis terrâ marique factis apparatibus, primo vere ingens bellum Christianis illaturum. Sed cuinam parti incumbendum decreverit, pro explorato nondum haberi. Taurino seu Belgrado suâ quidem sententiâ non esse magnopere timendum, quòd Pajazetes ejus obsidendæ causâ cum maximis

Martinus Ezobonus à legatione Turcica redit. Bajazetes bellum apparat.

ximis copiis, & armorum longè ingenti apparatu Hadrianopolim, ac demum Sophiam usq; processisset. Sed auditâ Uladislai cum Maximaliano Cæsare & Polonis pace, qui in ipsum vires & arma conjuncturi esse ferebantur, eam expeditionem conversis armis in Venetos, eorumque in Peloponneso, & Achaia urbes in aliud tempus distulisset. Ea fama non satis credita, quanquam vera fuit; neve Uladislaus imparatus reperiretur, si hostis arma in se vertisset, utpotè qui nosset nullam, vel diligentissimam curam & vigilantiam adversus Turcas supervacuam esse, eum ad finium custodiam magis ac magis exacuit & incitavit. Itaque Nandoralbam missis rebus sustinendæ obsidioni necessariis, ac omnis generis commeatu, nec non mille selectioribus Bohemis militibus, adversus quodvis bellum munivit, præfectisque jussit, ut mœnia & propugnacula fossasque urbis è disciplina restaurarent. Eodem modo Temesuario, Iaicia, Severino, Sabacio, quæ quidem civitates Turcis propinquæ erant, provisum fuit, iisque qui in præsidiis erant, stipendia persoluta: ita ut rectè omnia curata atque administrata fuisse viderentur.

Vladislaus Belgradū rebus obsidioni tolerandæ necessariis communivit.

Casimirus Rex Poloniæ moritur.

Sed Uladislao his rebus peragendis intento, ac restituta, ut videbatur, in tutiorem statum republ. acerbus & tristis allatus est nuntius, Casimirum patrem, dum ex Lituania reverteretur in Poloniam, ac Trocos unius diei à Vilna itinere pervenisset, languere cœpisse, ac invalescente morbo è vivis excessisse. Quæ res eum incredibili dolore affecit: Tametsi enim ille dum viveret, omnibus ferè in rebus nunquam conquiescendo, sed semper ei ex obliquo hostilia moliendo, in primisque Polonico bello Alberti partes enixè juvando eum persequi nō dubitâsset: & quòd non occulti livoris pertinaciæq; fuit, moriens condito testamento Uladislaum filium exhæredâsset: ipse tamen adversus illum minimè contumax aut impius, veluti patrem singulari pietate colebat, ejusque obitum molestissimè ferebat. Itaq; Budæ celebratis magnificentissimo apparatu exequiis, illi prolixè parentavit, diuque mœrens ac lugens, intra privatos parietes se continuit. Orationē autem luculentam de ejus obitu, vita, laudibusque Antonius Bonfinius, Historiarum scriptor eloquentissimus in funere, jubente Rege, recitavit. Mortuo Casimiro secundùm ætatis prærogativā Uladislao jus regni polonici competebat; sed ipse illud in Albertum fratrem, à quo infinitas injurias, & quæque hostilia perpessus erat, omnium oblitus, liberaliter transtulit, missis ad comicia creando Regi Petricoviam indictā legatis. Et quum multò major pars ordinum Poloniæ, Alexandro natu proximo, aut Sigismundo, filiorum Casimiri minimo, qui ambo demum regnavêre, suffragia deferenda existimaret, quòd severiore ac superbâ Alberti naturâ offenderetur: Uladislao tamen ac Elizabetâ reginâ ipsorum matre operam diligentem navantibus, Albertus regnum obtinuit, quum ab Uladislao & matre, opibus, pecuniâ, ac militaribus auxiliis oportunè juvaretur.

Bonfinij oratio funebris de Casimiro.

Albertus patri succedit.

Interea Segedino, quod est ad Tibiscum flumen oppidum peramplum & celebre liberumque, aliisque circumjacentibus agris, qui inter Danubium & Tibiscum latissima, alendoque pecori maximè idonea in planitie sunt; legati Budam venerunt, deplorantes se à Bohemicis Nigrorum cohortibus, quæ in hiberna ac æstiva castra illis in locis regionatim distributæ erant, extrema rapinarum, incendiorum, cædium, avaritiæ exempla perpeti; adeò ut iis, qui sub Turcarum imperio diram servitutem serviunt, tolerabilior vitæ esset conditio; ideoque à Uladislao petere, ut eam immanem flagitiosissimorum hominum crudelitatē quamprimum coërcendam juberet; aut ipsis, qui jam gravissimorum malorum incommoda ferre ampliùs nequeant, eosdem armis belloque ulciscendi potestatem concedat. Uladislaus graviter se militum licentiam ferre respondit, mandaturumque Paulo Quinisio Temesuarii præfecto, ac summo copiarum duci, ut illis ad officium reducendis omnem operam dare, & si dicto audientes esse negligant, etiam vim admovere nō prætermittat. Itaque Quinisius ad eos accessit, habitoque cum agricolis simul & militibus colloquio, præteritorum malefactorum obliviscendum esse decrevit: rebusq; necessariis, quæ ad victum pertinent, omnibus æquo tolerabilique pretio constituto, quo divendi coëmique possent, coërcita in præsens militum licentia videbatur. Sed non multò pôst perditissimæ ac seditiosissimæ multitudinis injuriæ ita recruduerunt, ut Quinisius frequentissimis miserorum hominum querelis & lacrymis fatigatus, arma vel invitus sumere, & tot tantisque malis finem imponere cogeretur. Igitur simulatâ excursione, quam contra Turcas in animo haberet, copias ex militibus veteranis ac exercitatis colligit, cùmque ad Nigrorum castra, antecursores explorandi causâ misisset, eos castra vallo fossâque munivisse didicit. Quo animadverso, celeri nec importuno consilio idoneum locum deligit, in quem equites, & sclopetariorum cohortes agrestiumque, qui tumultuariâ manu convenerant, oportunè collocat. Levem verò armaturam, cujus magna pars Thraces erant, ad hostes lacessendos invadendosque immittit. Nigri simul & equites Bohemi ad hostiū conspectum ferè omnes, densato agmine, castris egrediuntur, ac præsentibus animis acerrimum certamen ineunt; cadentibusque utrinque non paucis, Thraces, uti mandatum erat, simulato metu terga vertunt. favit astutis consiliis arridens fortuna, ac Bohemi, Nigrique improviso in insidias præcipitati circumveniuntur, ac veluti indagine clausi in orbem pugnare coguntur; & si vellent, fugam capessere nequeunt: nec tamen animis franguntur. Postremò Quinisius sclopetarios, & agrestes falcatos, qui fœnariis falcibus in longurios transversim adaptatis, gladiorū penuriâ utebantur, quosque in insidiis collocaverat, prodire, ac in Bohemos irruere præcipit. Tum verò Bohemi & Nigri labore fessi, cùm prægrandibus falcatis perticis equorū suffragines præciderētur, & sclopetarii rem impigrè gererent, trucidatis ex eorum numero ampliùs sexcentis, abjectis armis deditionē faciunt; castra prædæ & rapinarum plena capiuntur & diripiuntur. Quinisius plurimos, quos maximè facinorosos fuisse intellexerat, captos, in collibus eminentioribus, quos lata illa planities frequentes habet, multis erectis furcis, laqueo vitam finire, aut fractis cruribus & brachiis, rotis impositos scelerum pœnas dare cogit. Qui

Bohemicas Nigrorum cohortes Quinisius castris exuit, ac profligat.

verò minus flagitiorum patrâsse, minusque delicti habere comperti sunt, testificantibus id agricolis, ad Regis aut Palatini, aut sua stipendia conscribendos curavit: eo addito decreto ut si deinceps vel unico teruncio vi ablato miserorum agrestiû fortunis rapiendis inhiarent, similem aliis sociis è vestigio pœnam subirent. Reliqui autem, qui per invia, aut saltuosos tramites fugâ elapsi erant, improbitatis perfidiæque notati, nec uspiam in numerum militum, aut honestioris conditionis hominum recepti, montes illos, qui inter Ungariam & Austriam, Moraviamque interjacent, ac Albi denominantur, catervatim obsederunt, viasque latrociniis infestas reddentes, ab Austriæ Moraviæque præfectis capti, latronumque more damnati variis suppliciis periêre, atque hunc in modum maleficentissimi hominum generis perfidiæ meritis pœnis expiatæ vindicatæque ultimus finis impositus fuit.

Mors Imperatoris Friderici.

Sequentis anni æstas Friderici Imperatoris Augusti morte insignis fuit: is vitiatæ tibiæ doloribus, annisque & senio consumptus Calendis Sextilibus è vivis excessit: ac Viennæ exquisitissimis honoribus, insignique marmoreo sepulchro tumulatus fuit. Ejus funebri pompæ missi ab Uladislao Urbanus Episcopus Agriensis, ac Nicolaus Banffius cum honestissimo comitatu interfuêre. Imperium Romanum Maximilianus filius excepit, septennio antè Aquisgrani Cæsar designatus; princeps pacis, bellique artibus clarissimus. Dum Stephanus Bathorus celebs ab effectu dictus, abdicatis paulò antè omnibus honoribus, ac Matthias Gerebus vir militiæ præstans è vivis excesſêre. Is erat Gerebus Petri frater, regisque Matthiæ consobrinus, qui dum Iaicia, Bosnensis regni urbs atque arx firmissima à rege obsideretur, ac demum, ipso Christi Dei natali die, deditione caperetur, Mustavam tribunum Turcarum, qui scriptis ad regem literis fortissimû quemque Ungarorum ad singularem pugnam sibi offerri, elato animo postulabat, jamque rex indignabundus, quòd nemo ex veteranis citatus ad nomen responderet, duces præfectosque copiarum severâ voce segnitiei increparet, repentè prodiit, cumque hoste fortiter & intrepidè congressus est, opinioneque longiùs extracto certamine, quanquam vulneratus, victor tamen evasit, hostemque equo deturbatum interfecit, & caput ejus ad regis pedes projecit; à quo cùm ob admirandam juvenis virtutem, tum mutuâ propinquitatem effusè læto, insignem equum, cum aureis calcaribus, ornamenta nempè equestris dignitatis, de manu tradita, spectante exercitu, & collaudantibus omnibus, dono accepit.

Stephanus Bathorius ac Mathias Gerebus fato defunguntur.

Vladislaus animum ad ferendas emendandasq; leges adjicit.

Exindè Uladislaus factâ cum Maximiliano & Alberto pace animum ad condendas, reformandasque leges convertit, iisque in meliorem statum redactis, demum venandi studio, aliisque remissioris & otiosæ vitæ voluptatibus, reipub. curâ aliis demandatâ, oblectari cœpit: quum in Dalmatia novi intestinorum bellorum motus, opinione hominum majores suborti fuêre: quibus dum lenta ac sera remedia adhiberentur, tantæ cladis vulnus, quale à multis retroactis annis nemo meminerat, à barbaris hostibus accepimus. Sed priusquam eas res persequar, ut omnia in aperto sint, operæ pretium erit, si earum initia & occasiones progressusque altiùs repetendo, paucis absolvam.

Novi bellorum motus in Dalmatia.

Johannem Corvinum Mathiæ regis filium regnique competitorem, Uladislaus Beatricis reginæ, & Stephani Comitis Scepusiensis consilio, armis, pecuniâque adjutus, non procul à Budæ campis victum, ac copiis omnibus exutum, ad amplectendas pacis conditiones, ac renuntiandum regno coëgerat, eique, ut suprà retulimus, omnia quæ a Dravo flumine, usque ad Dalmatiæ fines, & Hadriatici maris litora sita sunt, regiâ prorsus potestate utenda contulerat. Erant in eo Illyrici tractu complures Italici atque Romani sanguinis proceres, Frangepani, Ursini, Torquati quos vulgò Slunios, Blagaios, ac Carlovicios olim vocabant, sed qui jam majori ex parte stirpitus interciderunt, ac alii majorum gentium comites, quibus Bela Rex patriâ extorris, & in eas Adriatici litoris insulas à Tartaris pulsus, ante quadringentos annos, quòd eorum opibus armisq; sublevatus regnum reperiverat, amplissimas opes, latifundia, arcesque & civitates, atque insulas, beneficiorum memor, liberaliter dederat; latâ lege perpetuæ immunitatis, ne ii, eorumque posteri ad tribunalia quorumcunque magistratuum ad dicendam causam cogerentur: sed privato solius Regis judicio & cognitioni reservari censerentur. Ortis igitur inter Frangepanos Comites Bernardum Joannemque privatarum simultatum causâ, controversiis, quum sæpè inter eos crudelissimè armis certatum fuisset, idque Corvinus deinceps præcavendum judicaret, eis ut positis armis, lites & disceptationes suas, patriis legibus decidendas permitterent, sæpissimè ac summa cum severitate injunxit. At illi veteri Belæ regis indulto subnixi, neminem se præter regem, qui ipsorum lites dirimat, ne sibi ipsis præjudicent, recognituros respondebant: quem gravissimis curis, & bellorum tumultibus occupatum, privatis litibus decidendis vacare non posse satis intelligebant. Et Corvino, ut remissiùs ageret, occasionem obtulerat, contrahendæ cum Bernardo affinitatis cogitatio; ut qui non multò pòst filiam ejus Beatricem ex Veneta matre, elegantis & decoræ formæ virginem sibi in conjugem ducturus erat; quandoquidem Blancæ Joannis Galeacii principis Mediolanensis sororis nuptiæ, Mathiâ mortuo, irritæ fuerant; eaque Maximiliano Cæsari collocata erat. Intereà Iaiciæ præsidio, quæ Corvini ditioni erat attributa, Turcæ dies & noctes, tam apertâ vi, quàm occultis insidiis adeò imminebant, ut nisi Joannis Gurlani præfecti labore, vigiliis & industriâ, eis occursum fuisset, qui militibus stipendii, & cibariorum inopiâ laborantibus, quod omnis circa regio diffugientibus agricolis, vastata desertaque esset, de suo providebat, civitas & arx incomparabilis structuræ ac munitionis, unà cum aliis propinquioribus locis, quæ eodem in discrimine versabantur, fame & rerum necessariarum penuriâ compulsa hostibus facilè cessisset. Quibus rerum difficultatibus adactus Corvinus, omni Illyrici imperio, ac magistratui cessit: illudque Uladislao reddidit, contentum se fore affirmans oppidis clientelisque suis, & ditione, quam privato jure, usque ad eum diem tenuisset.

Simultates inter Frangepanos Comites Bernardum & Joannem.

Corvinus Illyrici præfecturâ se abdicat.

Mittitur itaque in Dalmatiam, eique conjunctas Croatiam & Sclavoniam Emericus

Emer. Derencenius cum Be-

Deren-

tho, in ejus locum sufficitur.

Derencenius, qui cum collega Joanne Botho eas tegiones administret, juriq; dicundo simul & tuendis finibus præsit. quod genns præfecti Banum maris propriè Ungari olim vocitabant, sicuti Hispani Almirantem; vocabulo tamen posteà ad alias etiam præfecturas, quæ in mediterraneis habentur, pedetentim derivato. Hi igitur infelicibus auspiciis in partes Illyrici cum copiis delati, quanquam Turcas ad Hunam fluvium excurrentes aliquot secundis præliis submovissent, primisque initiis fortunam cœptis arridentem experti fuissent; ea tamen, ut semper est varia, mutabilisque in deteriorem versa, infelices eventus sortiri, ambo brevi interjecto tempore hostium armis periere.

Bernard. Frangepanum tumultuantem ad officiũ reducere statuunt.

Prius autem quàm cætera aggrederentur, rejecta in præsens importuna fori & tribunalium perplexitate, Bernardum Frangepanum, indomito animo hominem, Segniæ maritimæ urbis obsidioni incumbentem, armis illatis ad officium reducendum censuère. Quibus rebus ille intellectis, Segnia relicta, ad sua defendenda redire, ac ad Briniæ arcem se recipere fuit compulsus. ea est non procul à mari, cum subjecto oppido vetusti operis, quam cùm Derencenius cum Botho collega perlustraret, quà parte commodior foret oppugnatio, & Bothus prope mœnia incautiùs versaretur, plumbeâ glande ex arce emissâ ictus è vestigio concidit.

Bothus in Briniæ arcis obsidione perit.

Emericus Frangepanum ad deditionis conditiones compellit.

Ejus morte Derencenius collega, ac cæteri ordinum ductores exacerbati, multò majorem oppugnationem instituendam decrevère, admotisque tormentis Frangepanum ad accipiendas deditionis conditiones compulère: eò quidem properantiùs, quòd Turcam ulterioris Bosniæ præfectum, nomine Iacuppem exactæ virilitatis spadonem, magno exercitu ad vastandas depopulandasque Illyrici, Carnorũque regiones, quæ erant in propinquo, irrupisse, audivissent. sunt qui illũ ab obsesso Briniæ Frangepano clam evocatum prodiderint, eâ conditione, ut si illa in Carnos excursione Briniæ obsidio solveretur, se in fidem clientelamq; Turcarum concessurum promitteret. Verùm quoniam ipse paulò pòst adversæ pugnæ, quæ cum Jacuppe pugnata est, in prima acie cum fratribus interfuit, neque in Turcarum annalibus quicquam tale, quo tanti Viri nomen meritò suggillari possit, reperire est: nos illum potiùs excusandum, atque adeò tantæ culpæ infamiâ liberandum censemus, ejusq; temeritati potius, quàm perfidiæ, infaustæ pugnæ exitũ tribuendum; ut qui antiquo ac nobili Romano stemmate progenitus multos posteà annos vixerit, neque tam indigni facinoris nomine à quopiam vel inimicissimo in suspicionem adductus aut insimulatus fuerit.

Iacuppes Begus excursionẽ in Carnos facit.

Confluxerant ad Jacuppem evocati ab eo è Thracia & Macedonia equites, qui à Turcis Acangii vocantur, ita ut decem millium equitum numerum copiæ ejus excederent: cum quibus tantâ adhibitâ celeritate versus Carnos urbemque Labarum irrupit, ut priùs ingentem miserorum populorum numerum abduxerint, quàm quisquam hostes adventare, aut adesse audivisset.

Erat in partibus Maximiliani Cæsaris Jacobus Siculus, qui contractâ celeriter quingentorum equitum alâ, ac non aspernandis Germanorum peditum auxiliis hosti occurrendum statuebat; sed ille incredibili usus celeritate, abductis captivis, eodem quo venerat itinere, redeundum, vitandamque, si qua fieri posset, pugnam omnem sibi proposuerat. Jam hostes in Motrusiensem agrum revertendo pervenerant, valles potiùs dixeris, præaltis montibus in oblongæ coronæ speciem circumdatas, cùm se à Derencenio, cum omnibus copiis tam suis, quàm auxiliariis, parato ad dimicandum animo expectari didicit. Aderat cum Derencenio Bernardus Comes Frangepanus, paulò antè, ut diximus, hostis, jam verò socius; ac Nicolaus & Joannes, ejus fratres, (quæ una res illum ab omni suspicione Turcicæ societatis facilè liberare videtur) cum suis Dalmatici & Illyrici nominis militibus. Carolus quoque Corbaviæ Comes, è Torquatorum illustri familia, ac Petrus itidem Comes de Zrinio cum multa nobilitatis earum regionum parte; nec tamen supra agrestium manum, octo millium numerum excedere dicebantur. Ferunt Jacuppem, quòd multò majores hostium copias esse existimaret, non parvo metu perculsum, à Derencenio per nuncios è captivorum grege delectos, tutum sibi ac exercitui iter postulâsse: quod eam irruptionem non in partes præfecturæ ejus subjectas, sed in Carnos fecisset: illum verò, non nisi dimissis captivis, concessurum respondisse: cùmque convenire nequaquam possent, tum verò ad arma deventum. Porrò Derencenius, quum se & copiarum numero inferiorem, nec equitatus robore parem hostibus animadverteret, vitandum omne prælii discrimen testabatur, ac pedem referre, & castra ad Modrusiæ mœnia reducenda, donec id ab ipsis integris, ac silvarum & montium commoditate adjutis fieri posset, prudenter consulebat: nec verendum esse, ut in eo receptu à Turcis impedirentur, qui nequaquam pugnæ avidi, satis se lucri reportaturos arbitrarentur, si cum captivis ac præda domum redire permitterentur. Hæc à Derencenio singulari prudentiâ, rectissimoque judicio prævisa erant, nisi fortuna sanis consiliis successum eripuisset. Namque Bernardus Frangepanus pugnandum omninò, & in perfidos hostes audacter irruendum, captivosque, & prædã omnem ab eis extorquendam; idque ad officium ejus pertinere differebat, utpote, qui omnibus copiis cum imperio præesset. Quòd si ipse inani metu consternatus pugnam detrectet, se suis saltem cum copiis hostem exanimatum pavore, onustumque prædâ, & precario iter petentem, invasurum: eum omnis accepti detrimenti culpam subiturum, seque ejus apud regem & principes, si fata è prælio salvum reduxerint, reum peracturum. Nonnulli etiam præfecti & centuriones Illyrici eum petebant, ne militum virtuti diffidere vellet, qui superiori anno, ipso duce, ad Hunam flumen eosdem hostes ferè ad internecionem delevissent, & non exiguum rei militaris usum habere viderentur. Quibus verbis irritatus Derencenius, se ea, quæ de vitando prælii periculo disseruisset, non suæ sed exercitûs saluti consulendi studio, in medium attulisse; quando tamen omnibus tam fixum & certum ineundæ pugnæ ardorem esse videat, ne insolitæ formidinis aut ignaviæ notâ perstringatur, se quoque necessitati, & infausto, ut quidem animus præsagire videretur, certamini manus dare: precarique Deum Opt. Max. ut qui modò in castris tantoperè feroces & præfervidi fuerint, eundem in acie animum, eandem in dimicando constantiam retineant.

Derencenius & Frangepani hostes prædâ partâ redeuntes adorti, fusi fugatiq; sunt. An. 1493.

Dum hæc à ducibus disputantur, Turcæ quadam veluti rabie efferati, è densioribus silvis, per quas iter fecerant, egressi, acie instructâ, explicatisque signis nostros provocare ad prælium cœpêre; quòd metuerent, ne Jacobus Siculus (sed is jam redierat) cum Germanicis copiis adventaret, ipsique à fronte & à tergo circumventi, & velut indagine clausi manus conserere cogerentur. Itaque Derencenius tribus agminibus, quæ in quadrata latera densarentur factis, attolli signa & explicari, tubas canere, & primum agmen in hostes irrumpere jubet. pugnatur diu & magnâ contentione; & Jacuppes suis laborantibus, jamque inclinatis, recenti equitum subsidio sine mora suppetias ferens adcurrit. Contrà Derencenius magnâ voce Bernardum Comitem appellans: Nunc, inquit, fortissime vir, nutantem hostium aciem, ardenti animo invade, & qui pugnæ auctor fuisti, victoriam etiam invictâ virtute nobis præsta. Nec mora. Bernardo in hostes se acriter inferente, atrox & cruentum certamen instauratur: quo diutiùs protracto, dum utraque pars ardentissimè præliaretur, ac Derencenius, ubi plurimum periculi imminere videbatur, adcurrendo & suos cohortando aciem restitueret, ad extremum Ioannes Frangepanus Cetinensis, egregiè pugnans, ab hastatis Turcis trajicitur. Ejus cadaver dum nostri, ac imprimis Georgius Blatcovicius Narisii in Dalmatia regulus, eripere conarentur Turcis contra auferre illud conantibus, cadente Georgio, pugna magis ac magis recrudescit. Postremò nostri viribus impares, cum ipso Bernardo terga vertunt, & fœdè profugiunt. Quæ res totam aciem, ordinesque, qui adhuc Turcarum impetum vimque fortiter sustinebant, mirum in modum perterrefecit, secumque in præcipitem fugam traxit. Derencenius cum tertio agmine, quod in subsidiis collocaverat, adhuc viribus integer adcurrere, vociferari, fugam retentare conatus, dum frustrà omnia esse, seque nihil proficere videt, in confertissimus hostes irruit, eique cum fortissimis familiarium acerrimè pugnanti equus lanceâ confoditur, quo cadente, pedibus nonminus acriter dimicando se tuetur; donec gladio, quo peritissimè utebatur, capulo tenus perfracto, ab hostibus circumventus, non sine vulnere capitur. Cui quum laboranti filius, quem unicum egregiæ indolis habebat, ac frater opem ferre vellent, cum paucis familiarium, qui supererant, equitum adcurrere. Sed neque illi jam ab hostibus capto quicquã opis attulêre, & ipsi ambo circumventi, atque crudelissimè interfecti sunt. Cecidêre ex nostris præter Joannem Frangepanum, & Georgium Blatcovitium, nonnullosque clarioris nominis tribunos, 5000. hominum, & 77. Omnia signa amissa, ex hostibus mille aut eo amplius desiderati: plurimi etiam vulneribus acceptis debilitati, domi vitam finivêre. Derencenius ipse Banus, & Nicolaus Comes Frangepanus, cum multis nobilioribus equitibus Ungarici atque Illyrici nominis, inter captivos fuêre, hic demum multo auro se redemit: illum autem Jacuppes Byzantium, ad Pajasetem principem, cum aliis captivis quamplurimis ac signis omnibus dono misit. Ubi in carcerem septem Turrium conjectus, tribus post mensibus mœrore animi, ob amissum exercitum, ac filium & fratrem trucidatos, contabuit, vitamque cum morte commutavit.

Ioannes Frangepan. cadit.

& Blatcovitius.

Derencenius fortiter prælians capitur.

Filio ac fratre interfectis.

Quinque millia ex nostris periêre hac pugnâ.

Ejus cladis temeritate Frangepani acceptæ fama quum Budam allata esset, Uladislaum incredibili dolore affecit; neque enim ignorabat plerosque omnia adversæ fortunæ incommoda, ejus negligentiæ atque socordiæ tribuere: omniaque ejus dicta & facta in diversum interpretari. Quod unum in præsens auxilium perditis rebus ferre poterat, ne provincia præfecto careret, Ladislaum Canisianum in Illyricum misit, qui illis regnis & oræ maritimæ cum potestate præesset: simul & Iaiciæ ac Segniæ tuendæ curam gereret: eique haud contemnendum equitum & peditum numerum in supplementum eorum, qui clade Derenceniana perierant, attribuit; & ut qui primo quoque tempore illuc contendere maturaret, in mandatis dedit. Nec multò post insignes Venetæ Reipubl. legati Budam venerunt, Marcus Dandulus, ac Paulus Capellius, qui Uladislaum ad inferenda Turcis arma, certis conditionibus nomine senatûs, hortabantur. quos, firmatâ veteri cum senatu amicitiâ, amplis muneribus donatos, dimisit; postulatum tamen in Turcas sociale bellum nec negare in præsens, neque polliceri visus est: spem haud dubiam offerens, se brevi ea quoque in re æquissimis eorum petitionibus locum daturum. Indè legati Cracoviam, ut Alberto delatos regni fasces gratularentur, profecti, cum eo quoque de inferendo Turcis bello consilia contulerunt. Nam Turcæ illis diebus Dyrrachio potiti, aliis etiam eorum urbibus terra mariq; magnis apparatibus imminebant. Et quum eodem tempore Pajazetis quoque legati inducias petentes adessent, diu suspenso animo Albertum tenuêre, quid sibi agendum, quidve decernendum, & utris gratificandum foret. Ad extremum Uladislai fratris consilium sequutus, certis de causis, Turcarum legatis triennales inducias dedit, eosque dimisit. Iisdem diebus Uladislaus Epidaurios, civitatem maritimam, & suis legibus utentem, qui nunc Ragusini vocantur, id per legatos postulantes, in fidem clientelamque recepit, quum illa à multis sæculis Pannoniæ Regum amicitiâ patrocinioque suffulta, clara potensque evasisset.

Rex hac clade auditâ Ladislaum Canisianum Illyrico præficit.

Venetorũ legati Budam adveniũt.

Reges q; Hungariæ ac Poloniæ ad bellum Turcis inferendum hortãtur.

Sub idem quoque tempus brumalium dierum, adstrictis glacie fluminibus, Paulus Quinisius aliquid tentandum ratus, copias præsidiariorum militum ad speciem justi exercitûs collegit, Rege prætorianas turmas cohortesque submittente, Danubiumque trajecit, ac majorem partem copiarum, versus Samandriam excurrere, agrosque longè latèque vastare jubet, ipse cum tribus millibus hominum ad ripam Danubii, multis extructis ignibus, castra locat. Illi proxima castella, in quibus Alibegus Samandriæ præfectus, ex Michalbegorum familia oriundus, vir domi militiæq; clarus & opulentus, conjuges (nam complures ducere legibus permittuntur) liberosque, & pretiosiorem supellectilem habebat, cum adjacentibus oppidis, nec opinato aggressi, tantâ adhibitâ celeritate cœperunt, ut Turcæ spatium arma capiendi, seque tuendi non habuerint, nostrique captis aut ad unum interfectis omnibus, utroque castello, exiguo tempore interjecto, potiti sint. Unum ad summam militum lætitiam cumulandam defuit, quòd filii ac conjuges Alibegi, per occultam aversæ portulæ semitam, deducentibus Eunuchis eorum custodiæ præpositis,

Vladislaus Ragusam in fidem clientelãq; suam recipit.

Quinisius coactâ militum manu versus Samandriã excursionem facit, atque Alibegi duo castella cum magna præda occupat.

sub

sub tumultu feliciter profugissent. Incredibilem in his castellis, ac vicinis oppidis vim prædæ fuisse repertam ferunt, ex eaque æquali divisione distributa, universi milites præfectique, pecuniâ, vestibus, armis, equis, pecore, captivis, cæterisque id genus rebus abundè expleti, nullo accepto ab hoste detrimento domum rediêrunt. Alibegus postero die cum octo millibus equitum, ut prædam extorqueret, injuriasque ulcisceretur, nostros insequutus fuit; sed quum jam anteà eos in tutum se recepisse, glaciemque è vestigio dissolutam comperisset, fremens & frendens, sibique ac fortunæ iratus Samandriam reversus est.

His rebus peractis, ac incolumi reducto exercitu, Quinisius quum Taurunum venisset, ab iis, qui custodiæ civitatis arcisque præerant, intellexit, nonnullos de prodenda Turcis arce, consilia cum Alibego nefariè communicâsse. Nec mora, implacabili in proditores odio incensus, acerbissimis habitis inquisitionibus, omnes cœpit: ac in convictos, confessosque teterrima, nec unquam anteà ab ulla hominum memoria audita suppliciorum genera exercuit; scilicet ut instar vervecum ignibus tosti, à sociis meditati criminis manderentur. Dum hæc Uladislao significata fuissent, gratias Deo Opt. Max. habuit, ac collaudatis Quinisio & militibus, Croatum militem, qui Alibegi castellum primus conscenderat, multisque affectus vulneribus nequaquam deturbari è muro potuerat, donec cæteri eum sequuti conscendissent, ducentis nummis aureis, ac veste purpureâ donatum, stipendioque auctum dimisit.

Idem eos, qui Belgradum Turcis prodere statuerãt, inaudito suppliciis necat.

NICOLAI ISTHUANFFI
PANNONII HISTORIARUM
DE REBUS HUNGARICIS
LIBER III.

Comitia Budensia. An. 1493.

SUb id tempus Derencenianæ cladis Uladislaus comitia Budam convocaverat, ad quæ frequentes ex omni ordine proceres convenerant, in quibus Stephano Crispo Episcopo Syrmiensi, & Andreæ Bathorio, qui coronæ conservandæ præerant, magistratu abdicatis, Thomas Bacocius Agriensis Episcopus, Urbano iis diebus vitâ functo subrogatus, ac Stephanus Comes Scepusiensis successêre. Jamque absolutæ deliberationes cùm privatæ tum publicæ erant, redigique saltem in scripta debebant, cùm Principes & major Episcoporum pars in domum Laurentii Syrmii ducis, quam in foro Divi Georgii peramplam habebat, frequentes se contulerant, quo Comes quoque Stephanus Scepusiensis Palatinus venit, qui eo tempore cum Laurentio duce contractâ affinitate, vires, opesque & sensus omnes arctissimè conjunxerat.

Corona Regia novi custodes assignati.

Gravissima querela à proceribꝰ Uladislao objecta.

In eo conventu procerum multi sermones ultrò citròque habiti fuêre, pleni irarum & contumeliæ in Uladislai otium, quibus ipse mollis inertiæ, ac neglectæ Reipubl. infamia indignum in modum lacerabatur, quòd domi sedendo, cum singulari regni detrimento, ac summa gentis Ungaricæ ignominia, quietem & desidiam, ac venandi studium, cæteraque remissioris vitæ oblectamenta, necessario bello præferret, Silesiam, Moraviam & Lusatiam, ut de Austria taceamus, contra pacta initio regni stabilita Bohemis attribuisset: Turcarum incursiones, quas Matthias Rex invictus, aut ipsemet, aut per legatos singulari felicitate avertisset, ejus negligentiâ ita invaluisse, ut quotidie graviores & funestiores sentiantur: Principem Turcarum domesticis atque externis bellis implicitum esse, ideòque benè gerendæ rei occasiones, si iis uti nosset, digito propemodum demonstrari: regni proventus in res minimè necessarias vanasque impendi: limites à vicinis Polonis & Bohemis per vim usurpari: & quod vix sine lacrymis effari possint, opulentissimum paulò antè, florentissimumque regnum, commutata cum Rege fortuna, ignobile exhaustumque jacere. Et nisi obviam eatur, brevi fore, ut cum summa totius Reipublicæ Christianæ pernicie & excidio, attritis convulsisque opibus, concidat & evertatur; propterea ipsis rerum indignitate permotis æquum videri, ut de iis Uladislaus à Comite Palatino, ad cujus officium id propriè pertineat, communi statuum nomine, è vestigio & quidem seriò admoneatur. Quæ cùm Palatino præsente & audiente dicta essent, ipse, ut erat cauto sagacique ingenio, primùm deprecari cœpit grave istud legationis munus, quo proculdubio Uladislai aures atque animus læderentur. Postremo tamen proceribus, ne hoc abnueret, impensissimè flagitantibus, morem se gesturum pollicitus, sequenti die Uladislao in arce convento, omnia, quæ dicenda acceperat, paucis absolvit.

Uladislaꝰ refutat sibi objecta.

Ad quæ Uladislaus, perturbato nonnihil animo, ita respondere visus est, ut omnem culpam à se amoveret, ac proceribus ipsis, qui se otio atque avaritiæ corrumpendos dedissent, fraudeque & malis artibus regnum prædæ loco habere cœpissent, eam haud dissimulanter tribuere videretur; Se à triennio Reipub. curam domi militiæque eâ fidelitate diligentiâque

que habuisse, ut de ejus studio, vigilantia, & si placeat, virtute fortunâque nemo ullam conquerendi causam habere poterit. Receptâ enim Albâ, Cassoviâ liberatâ, repressis hostibus, pace opulentiæ parente regno partâ, officio suo abundè satisfactum videri. Redditus Ungaricos ipsi quidem ingentes immensosque promitti, sed nequaquam integrè administrari; hactenus ex Bohemiæ ærario se atque exercitum majori ex parte sustentâsse: nec multum esse temporis, ex quo nactus quietem sit, & eam se non inerti otio ac desidiâ, ut ipsi objicere viderentur, sed iis, quæ Reipub. Ungaricæ vel maximè conducant, tractandis peragendisque transmisisse. Ipsos potiùs accusandos, qui contemptâ Regiâ auctoritate, posthabitis legibus, neglectâ militiâ, avaritiæ ac rapinarum studia consectentur: & quod intolerabilius sit, omissis naturalibus hostibus Turcis, qui magnis viribus undequaque ingruant, mutuis inter se armis digladiando, cædibus fortunarumque direptionibus hostilem in modum grassentur. Sint modò, uti par est, dicto audientes, & pecuniam belli nervum, pacisque subsidium affatim subministrent, se nullam occasionem neglecturum, qua Turcis bellum inferatur, ne vel ipse, vel proceres desidiâ insimulentur: postremo brevi tempore interjecto futurum, ut qui modo principibus suis contemptui esse cœperit, se virum Regemque esse testatum reddat.

Stephanus Palatinus arcem Sombat Joanni Corvino eripit.

His peractis sermonibus, solutoque conventu, Palatinus arcem Joannis Corvini in Illyrico ab eo tentis, Somboriam, edito in monte sitam, nequaquam præmonito Rege obsedit: cui quanquam Uladislaus severissimè interdixisset, ne arcem occuparet, quæ nullâ juris æquitate ad eum spectaret, ille tamen spreto Regis imperio, eam deditione præsidii in suam potestatem redegit.

Episcopus etiam Zagrabiensis Corvini oppidis imminet.

Osualdus quoque Episcopus Zagrabiensis, ejusdem Corvini oppidis per vim adimendis imminebat, nec Regis jussu ab armis discedendum arbitrabatur.

Ducis Sirmij defectio à Rege.

Laurentius verò Dux Sirmii, nec Lenociam cum Rege venire, neque excursantibus in Sirmio, & populabundis Turcis resistere voluerat, & quoties de Rege meminisset, conviciis vituperanter ejus nomen proscindere non dubitabat, ita ut Uladislaus his multiplicibus contumeliis exagitatus, certa sibi, & dignitati suæ adversus conspirantes, nec dicto obtemperantes præsidia comparanda censeret. Igitur gravi certoque consilio per idoneos homines Maximilianum Cæsarem sibi conciliat; deindè in Poloniam, ad Regem Albertum, reliquosque literas dat, quibus ut Levociam urbem Polonis finitimam venire, isthicque de rebus arduis secum colloqui velit, amanter invitat.

Vladislai & Alberti Regum conventus Levociæ.

Ad diem igitur constitutum Albertus cum Sigismundo, & Friderico Cardinale, fratribus natu minoribus, ac Friderico Marchione Brandeburgensi, sororis filio, ad Uladislaum Levociam venêre, ibique publicè fœdera cum Polonis renovata sunt, ac ludis & spectaculis aliquot dies insumpti: privatim verò Reges secretis habitis colloquiis, ut se ad dignitatem suam ab intestinis factiosorum procerum insidiis tuerentur: utque si necessitas postularet, stabiliendæ auctoritatis suæ causâ arma consociarent, insigni silentio decrevêre. De bello etiam hostibus inferendo, quod à summo Pontifice imprimis expetebatur, consilia contulêre, amborum Regum animis ad id magnopere inclinatis. Sed ne ejus suscepti consilii suspiciones emanarent, ipsimet Reges vulgavêre sibiipsis permolestum accidisse, quòd tanto labore, tamque longinquis itineribus frustra susceptis absque ullo Reipub. commodo discedere cogerentur.

Vladislaus ut arces Achilleã & Moncastrum invadat, Alberto concedit.

Fama tamen vel callidè ab Regibus dissimulata emanavit, Uladislaum Alberto fratri eo in colloquio clam concessisse, ut prætextu belli Turcici, arces Achilleam, & Moncastrum in Moldavia, qua Tyras flumen, nunc Nester appellatus, in Istrum illabitur, sitas, quæ à Pajazete Turcarum principe, sub induciis, vivente adhuc Mathiâ Rege, furtim captæ erant, recuperare, sibique retinere liceret: idque consilium de industria Ungaros celâsse, quòd ii Moldaviam omnem, & eas præcipuè arces à Carolo, & Ludovico, ac Sigismundo Regibus restauratas munitasque (quod inscriptiones saxis portarum incisæ hodieque testantur) ad se & regnum Ungariæ pertinere affirmarent, nec ei decreto cessuri viderentur. Et Albertus quidem magnis copiis & apparatu in Russiam posteà penetraverat: sed multis fatigatus adversis, morbo quoque gravi afflictus, postremò insidiis Stephani Moldaviæ principis circumventus, re infectâ, nec sine clade redierat: atque hæc res facilè ab Ungaris credita eos ab Uladislao alienavit.

Palatinus Reges visit, & splendidis muneribus ornat.

Palatinus, qui erat in propinquo, ad Reges invisendos accedere non ausus, quod Albertum ob simultates ex infelicitate prælii Cassoviensis conceptas offendisset: Uladislaum verò subiratum, ad arcem Corvinianam contra edictum occupatam, existimaret, petitâ eundi redeundique incolumitate, cum amplissimis & planè Regiis muneribus Levociam venit: adeò ut mille sese plaustra, vino, hordeo, panibus, farinâ, variis piscium generibus, cæteroque commeatu plena, Regibus dono daret, quæ in foro urbis longo ordine porrecta conspicerentur.

Vladislaus fratres dimittit.

Fridericus porrò Cardinalis, duobus Regibus, fratribus suis, duobusque longè clarissimarum gentium populis audientibus, sacris operatus, regna & imperia eorum Deo Opt. Max. ardentissimis votis commendavit: & deindè post exactum mensem, Uladislaus fratres arctè & amanter, ut lacrymæ non inanes emanarent, amplexus, amplissimis muneribus donatos dimisit: ipse Levociâ discedens, Cassoviam venit, eoque Sigismundum Episcopum Quinqueecclesiensem, quem Budæ reliquerat, accersivit, ut ejus consilio uteretur:

Transilvaniam nonnihil motam pacat.

quo adveniente Varadinum, indeque post aliquot dies in Transilvaniam, quam more suo tumultuari ac cœperat, ut ejus tranquillitati consuleret, iter instituit. In quam cùm venisset, alterum ex præfectis Ladislaum Lossoncium, quòd cum Bertoldo Dragffio dissideret, loco motum, ad aulæ suæ præfecturam transtulit, & Transilvanis pecuniam impetravit, quæ ab ipsis sine mora curata est. Comparato eâ pecuniâ exercitu, & compositis Transilvaniæ rebus, ad invisendas inferioris Pannoniæ arces,

Temesuarium & Varadinũ Petri adit.

Temesuarium cum copiis perrexit, atque à Paulo Quinisio, vetere ejus loci præfecto, curru vecto (quòd jam pridem dissolutis dextræ partis membris equitare non posset) cum ornatissimo apparatu militari, ac longè lautissimis conviviis & epulis exceptus fuit.

Itum deindè est ad Petri Varadinum sum-

mo

mo in montis jugo, ad ripam Danubii situm cum oppido subjacente. Quod utrum à Petro rege, aut alio ejus nominis principe constructum fuerit, annalibus nihil ea de re tradentibus, incertum est. Ibi cùm allatum esset Turcas Savo flumine trajecto, quod inusitatis æstatis fervoribus vadosum se præbuerat, alteram in Illyrico & Carnis irruptionem fecisse; re cum Paulo, quanquam linguâ & omnibus capto, communicatâ, quatuordecim millia equitum, quæ eo itinere conduxerat, ei ac Bertoldo Dragffio tradit, ac ut in Thraciam ac Bulgariam irrumpant, & obvia quæque ferro & flammis vastando populandoque percurrant, jubet. Qui in ulteriorem Danubii ripam effusi, totosque xv. dies impunè grassati, tantam prædam congesserunt, hoste nusquam se in conspectum dante, ut ei asportandæ nec currus, nec jumenta sufficerent, adeòque vile rerum pretium esset, ut quinque boves uno aureo venirent. Et Paulus quidem ulteriùs progrediendum, advectisque è proxima Alba majoribus tormentis, Samandriæ mœnibus terrorem admovendum censebat: quod Pajazetes Turcarum princeps, illatis Caithbego Ægypti, Syriæque Sultano armis, Europæisque omnibus Hellespontum transire jussis, omnem eam regionem præsidiis nudatam reliquisset. Sed quum socii prædam opulentam dimittere nollent, & eum secuturos se negarent, pedem referre coactus, trajecto ad Taurunum Danubio, incolumem reduxit exercitum. Nec multò pòst quum ad oppidum sancti Clementis pervenisset, quod est in citeriori Savi ripa positum, lethali febre, ultra pristinum morbum agitatus, cùm malorum vim sustinere non posset, extinctus fuit. Vir certè memorabilis, reique bellicæ peritissimus, utpotè qui per omnem ætatem summâ felicitate arma tractârit, ac è manipulario pedire omnibus honorum gradibus, solâ virtute duce conscensis, Temesuario ac cæteris inferioris Pannoniæ limitibus per viginti quinque annos cum imperio præfuerit: nec unquam, quod mirum maximè, eventuque rarum sit, adversam fortunam expertus fuisse feratur.

Quinisii ac Dragffii excursiones in Bulgariã.

Vndè ingens præda parta.

Pauli Quinisii mors & eloquiũ.

Eo non sine singulari Uladislai dolore sublato, qui eum gerendo bello, quod jam diu in quosdam reluctantes proceres coquebat, ducem animo destinâsset, Baciam ductus exercitus, ibique per aliquot dies stativa ad ripas Danubii collocata, Baciæ tandem Uladislaus animi sui propositum, de invadendo armis Laurentio Duce Syrmö, ac Bartholomæo Priore Auraniæ, ordinis Equitum Rhodiorum, & Joanne Halapsicio, cæterisque Laurentianæ factionis proceribus vindicandis, detexit, adhibitis in consilium Thomâ Bocacio Agriensi, ac Sigismundo Quinqueecclesiensi Episcopis, quorum fidei prudentiæque maximè confidebat. questus eum primò ad coronationis pompam peculiaribus nuntiis invitatum, minimè venisse; deindè Levociam, postremò Baciam eâdem pertinaciâ venire recusâsse, neque unquam dicto obtemperantem fuisse, dicta omnia & facta Regis perpetuâ obtrectatione suggillâsse, & eum illoto ore bovem appellare non dubitârat. Nonnullos ab ærarii præfectis, ut imposita populis tributa exigerent, missos, in oppido suo Chioro, haud procul Alba dissito, crudeliter, sed occultè interficiendos curâsse: clancularia cum Turcis consilia miscuisse, qui nuper dum Sirmium incendiis & populationibus vastâssent, intactique & integri abactâ prædâ revertissent, ejus bonis & fortunis pepercisse ferebantur. Quæ omnia quum manifestis indiciis constent, nec ille diffiteri queat, quid aliud superesse, quàm ut criminis læsæ Majestatis damnatus meritis pœnis plectatur? Sigismundus sententiam rogatus, consilia Regia, veluti summæ plena prudentiæ haud cunctanter approbavit, addiditque ad deterrendos alios maturè facto opus esse: se singulari prosperè conficiendi belli spe teneri, cujus æquitate Rex superior esse censeretur. Thomæ diversa nonnihil erat opinio, omnia consilio priùs, ac æquabili nec indecorâ compositione, quàm armis experiunda esse: nihilominùs tamen quicquid Uladislao visum decretumque foret, paratum se ad omne discrimen esse, opesque & industriam suam consociaturum. Uladislaus suis suscipiendi belli consiliis innixus, frequentiori convocato concilio, arma adversus Laurentium, uti prorsus rebellem, cæterosque inferenda promulgat: milites ex hibernis evocat, tormenta currulia, oppugnandis oppidis idonea, Budâ secundo Danubio devehenda curat: eorum magistros, imprimisque Jacobum Morgebordenum præfectum armamentario, è Prussiæ urbe Monte Regio oriundum, cui Mathias rex virtutem præmiis ornare solitus, arcem Robonciam pro egregiè navata multis in obsidionibus opera dono dederat, ut eum his venire maturarent, hortatur, atque alia omnia gerendo bello necessaria, summâ diligentiâ administranda imperat.

Uladislai querimoniæ adversus Laurentium Syrmij Ducẽ, & factiosos.

An. 1494. Bellum adversus Sirmij Ducem decernitur.

Et sanè paucis diebus magnæ copiæ in castra confluxère, in quibus Petrus Gerebus, Regis Mathiæ consobrinus, Nicolaus Banffius, Andreas Bothus, aliique complures præfecti & duces clari nominis fuère. Uladislaus his comparatis omnium copiarum imperium Bertoldo Dragffio, Transilvaniæ præfecto attribuit: ac primò Villacum oppidum, quod Laurentii avita sedes, totiusque Sirmii caput erat, invadendum, acrique obsidione circumvallandum mandavit. Illud instar Budæ, situm est supra collem, Danubio imminentem, pulcherrimis & cultissimis vineis circumjacentibus, in queis generosissima vina, multis & longissimo terrarum tractu dissitis nationibus olim expetita procreabantur; sed jam à barbaris occupata, nullo culturæ honore, neglecta desertaque jacent, & suam sortem penè lugere videntur. Quæ ubi Laurentius per exploratores, quos in aula castrisque regiis habebat, intellexit, Futaco oppido, quod regios illud primum omnium invasuros putaret, præsidio firmato, Villacum omnibus rebus tolerandæ obsidioni necessariis communivit, præfectisque & militibus opportuni & celerioris reditûs sui, auxiliorumque spe oneratis, ad Rabociam arcem suam in Illyrico non longè à Posega sitam contendendum existimavit: ut eam quoque commeatu, bellicisque apparatibus & milite firmaret. Uxorem verò cum infante filiolo, qui paulò pòst decessit, & imbelli familiâ, Nemetuivarinum, præaltæ rupi, sed cui nulli montes contigui sint, impositam, ideòque naturâ loci munitissimam, Stiriæque & Austriæ proximam misit.

Copiæ cõtrahuntur.

Summa rei bellicæ præfectura Dragffio mandatur.

Villacum oppidum Ducis obsidetur.

At Dragffius post diem tertium præterito Futacos ante lucem in conspectum Villaci oppidi pervenit: & milites extemplo illud aggredi jubet, quod non mœnibus, sed simplici vallo munitum primo impetu capi posse non desperaret. Verùm ea intempestiva ducis ac militum audacia eum habuit exitum, ut qui elacritet procurrerant, oppidumque temerè adorti fuerant, ab oppidanis, qui magno numero propugnabant, multis interfectis, multisque vulneratis celeriter rejicerentur. Postero die militibus secures bipennesque distributæ, quibus vallum dejicerent, pugnaque denuò instaurata, edicto imperatum, ut sclopetarii ac sagittarii iis, qui dissecando vallo incumberent, auxilio essent, ac submotis defensoribus, neminem in vallo consistere paterentur: eoque ordine, sed majoribus viribus procurrentibus Regiis, patefactoque aditu, oppidani metu perculsi deditionem faciunt, præsidiariis celeri fugâ sese in arcem recipientibus. Et ab oppidanis quidem violandis, jussu ducis & præfectorum temperatum est: sed pabula commeatusque cujusvis generis, ac res & substantia omnis puncto temporis prædæ avaritiæque militum cessêre.

Deditione civium capitur.

Multi ad Vladislaum à Duce deficiunt.

Capto oppido Uladislaus, qui eodem die in castra venerat, edixerat, nemini fraudi futurum, quicunque Laurentii partes intra xxx. diem deseruisset, post illud tempus capitis fortunarumque omnium noxam imminere. Nec pauci extitêre, qui è vestigio Laurentio relicto ad officium redierint, nonnullis proposito perfidiæ sceleri pertinaciter insistentibus. Arx interea, quæ duplici murorum serie munita erat, diligentiùs atque acriùs cœpta est obsideri, & Jacobo Morgebordino tormentarii negotii præfecto, ut majora tormenta propiùs mœnibus admoveret, imperatum: qui cùm impigrè operam navando circa templum Divo Stephano sacrum, quod medio in oppido erat, vineas aggeresque extruendos curâsset, ac tormenta majora corbibus vimineis arenâ repletis ex disciplina interjectis opportuno loco collocâsset, mœnia magnâ vi quatere & diruere cœpit. Cùmque multi quotidie ex defensoribus tormentorum globis interficerentur vulnerarenturque, ac mœnia non diu vim incidentium pilarum sustinere posse viderentur, præsidiarii clam de deditione conferre cœperunt, ac decem dierū inducias à Dragffio postulârunt; quæ eâ conditione concessæ fuêre, ut nisi intereà à Laurentio auxilia advenissent, arx sine ulla exceptione Regi traderetur.

Arx acriter oppugnatur.

Stantibus induciis præsidiarii milites eam partem murorum, quæ tormentis diruta erat, occultis, & ferè nocturnis laboribus singulari astutiâ reficiunt, & alias munitiones ita instaurant, ut tempore induciarum exacto, neque ullis Laurentii auxiliis apparentibus, deditionem tamen facere recusarent. Quâ præsidii fraude perfidiæ proximâ deceptum se videns Dragffius, ac proptereà gravissimè exacerbatus, acriorem oppugnationem instituere, mœnia perpetuis tormentorum ictibus labefactare, nec dies nec noctes cessare, denique hostes multâ arte fatigare. At Laurentius famâ capti oppidi, arcisque periculo permotus, consilii inops, tantoque bello impar, ad Stephanum Comitem Scepusiensem & Palatinum, cui affinitate arctoque fœdere privatim icto conjunctus erat, confugiendum, rebusque suis extremo in discrimine versantibus opem implorandam duxit. Qui precibus ejus lacrymisque adductus, sibi quidem militares copias subsidio contra Regem mittere minimè licere respondit, ne mox perduellionis reus agatur: senio autem morbisque gravato iter in castra Regia suscipere integrum non videri; hoc unum, quod in potestate foret, ei minimè denegaturum, ut legatos ad demulcendum ac deprecandum Regem quamprimùm amandaret, quē mitem ac benignum, citòq; exorabilem existimaret. Qui quum in castra pervenissent, admissi à Rege, ea quæ à Palatino in mandatis acceperant, ordine narrârunt; quorum summa erat, Laurentium neque reum a quopiam peractum, neque damnatum esse; si quid noxæ fecisset, juxta leges, ad ipsius Palatini tribunal, qui inter Regem & subditos, pro veteri regni libertate, ordinarii judicis locum obtineret, reum citari debuisse; quibus prætermissis, indictaque causa, apertum bellum ei nec opinato illatum; quæ cùm ad legitimi Regis officium minimè pertineant, sed potiùs tyrannidis affectatæ suspicionem multorum hominum mentibus haud obscurè adferant; petere Palatinum, ut mitigato in præsens animo, ac bello in aliud tempus aliosque hostes dilato, causam Laurentii non Marte judice, sed legum patriarum institutis ac consuetudine cognoscendam statuat. Uladislaus his legatorum verbis, ut arrogantiæ plenis, suprà quàm dici queat, permotus, vehementique bile tumens & iratus, quòd Palatinum Laurentiani sceleris defensorem profiteri ausum, superbâque legatione auctoritatem suam planè violatam videret, brevibus respondit, se gravissimas & multiplices Laurentii contumelias, de quibus bello persequendis & castigandis anteà cum Palatino consuluisset, nec potuisse, nec pro sua dignitate, regnique Ungarici quietē vindicanda ulteriùs pati voluisse. Itaque se minis ipsius ac incepto minimè deterritum, sumpta justis de causis arma, eò usque prolaturum, donec perdomitis rebellibus, ac probè vindicatâ regiâ dignitate, summa totius belli prospero successu terminetur. Proindè in ipsius Palatini arbitrio situm esse, an fideli obsequio se benignum & facilem; an verò contumacibus factis durum & implacabilem principem habere malit.

Cujus periculo Laurētius perterritus,

Palatini opem implorat.

Qui legatos ad Regē mittit.

Sed ij cū summa Regis indignatione dimissi.

Dimissis hoc duriori responso legatis, Dragffio acriorem oppugnationem instituendam jubet, omnique studio incumbendum, ut nullâ interjectâ morâ arce quoque potiatur. Quibus rebus cognitis, mater Laurentii grandior natu mulier, ex nobilissima Garanorum familia oriunda, quam ætate sexuque suo securam filius isthic reliquerat, extremo metu perfusa, Dragffium ingenti vi pecuniæ oblatâ tentandum duxit, si obsidionem amovere, funestoque bello finem imponere posset. Sed ab homine minimè avaro, ac honoris famæque amantissimo, contemptis muneribus, ad Regem rejecta fuit. Interim verò dum illa ad Regis animum explorandū supplex accedere conatur, Dragffius exterioris arcis muros vehementi pilarum procellâ dirutos cernens, ut non magno periculo irrumpi posse existimaret, habito cum Rege cæterisque ducibus consilio, noctem obscuram delegit, cujus tenebris tecti milites

Indè Dragffius acriorem oppugnationem arcis instaurat.

Laurentij matre nequicquā eum ingenti pecunia vi tentante,

eam

1494. *Et repulsis propugnatorib⁹ arcem inferiorem capit,*

eam aggrederentur. Itaque primâ vigiliâ multis in locis simul procurrunt ; & quanquam difficilis per ruinas ascensus foret, defensoribus summâ virtute propugnantibus, tamen paucis amissis, sed multò pluribus convulneratis capiunt, militesque omnibus, qui in præsidio erant, arma projicientibus, seseque dedentibus, utpote Ungarico sanguine progenitis parcendum censent, eisque civili temperantiâ in tutum abeundi potestatem faciunt. Supererat arx superior nullis adhuc ictibus quassata, cujus expugnationem Dragffius longè difficiliorem futuram putabat ; sed metu perculsis, captæque exterioris arcis periculo territis nullam quietem dandam ratus, eam à militibus invadi jubet. Laurentiani quanquam per aliquot dies eam tueri poterant, ne tamen Dragffium nuper falsâ induciarum specie deceptum magis irritarent, nec postea lenitati & gratiæ ullum locum apud eum invenirent, antequam illucesceret, deditionem fecerunt eâ conditione, ut incolumes cum armis & vestibus dimitterentur.

superior verò deditur.

Vladisla⁹ matrem Laurentij singulari benignitate excipit.

Per hunc modum Vilaco in potestatem redacto, Uladislaus sequenti die ex castris arcem ingressus est, ibique matrem Laurentii grandævam, suam filiique fortunam lugentem, obviam habuit, quæ in genua procidens misericordiam ejus multis cum lachrymis & gemitibus imploravit. Cui Uladislaus, bono ut esset animo, benèque de se speraret, jussit. Se enim finitâ expeditione filii causam comitialibus judiciis more majorum cognoscendam permissurum, & si suffragiis comitiorum insons judicaretur, de damnis omnibus sincerâ fide satisfacturum; sin ille causâ caderet, salvis fortunis, solo capite ejus contentum futurum. Quibus dictis, & redditâ quæ ejus erat supellectili, eam Budam ducendam curavit, tribus oppidis, ex quorum redditibus se intereà sustentaret, ei extemplò attributis. In arce præter trecentas vestes variis pretiosissimarum pellium generibus suffultas, ac vasa auro argentoque cælata, & non modicam signatæ pecuniæ copiam, tria millia doliorum laudati vini Sirmiensis, ac commeatus cujusvis generis ingens numerus repertus est : quorum majorem partem Uladislaus ducibus & tribunis ac proceribus, qui fortem fidelemque in expugnanda arce oppidoque operam navaverant, distribuit.

Indè S. Demetrij Lupus Dessptes oppidum ditioni Regiæ subjugat.

Ad oppidum verò amplissimum, quod à Divo Demetrio nomen habet, ac ad Savum flumen exporrectum, opportuno ad defendendas Illyrici Syrmiique regiones loco situm est; Lupum Despotem Thraciæ, sed cujus majores regno per Turcas pulsi in inferiori Pannonia sedes fixissent, copiis haud contemnendis ei traditis sine mora expedivit, ipseque illud dedentibus sese præsidiariis nullo negotio in potestatem redegit, præsidioque imposito ad Regem in castra reversus est : Sic ut Uladislaus omnibus Laurentii arcibus & ditione, quas in Sirmio inferiorisque Pannoniæ partibus habebat, brevi temporis intervallo potitus, seque & suas injurias egregiè ultus esse videretur. Quibus in potestatem redactis ad oppida Joannis Halapsicii, quem Quishorvatum vulgò vocabant, invadendi eodem irati animi fervore defertur. Erat Quisborvatus ex inferiori Croaria mari proxima, non ignobili loco oriundus, ductâque uxore Laurentii Banffi senioris à Gara nuncupati filiâ, conjugii jure aliquot castella & oppida intra Savum Danubiumque flumina obtinebat, ac omnibus ferè bellis Mathiæ Regis ordines ductando inclaruerat, vir rei militaris peritissimus, sed qui factiones alere, vicinorum bona rapinis infestare, regiaque edicta singulari contumaciâ contemnere erat solitus.

Cuietiã reliquæ Laurentij arces sese submittunt.

1494. *Hinc Quisborvati contumaciã domat,*

eumque omnibus arcibus quatriduo exuit.

Hunc igitur quatriduũ spatio omnibus arcibus & ditione exutum, Pannoniæ finibus excedere coëgit ; Sed non multò pòst magnorum Principum, & Maximiliani imprimis Cæsaris, Sigismundique fratris, Uladislai, qui post Albertum & Alexandrum Rex Poloniæ fuit, diuque & feliciter regnavit, commendationibus adductus, eum promittentem se omnibus, quos damnis & detrimentis affecerat, satisfacturum, ac inposterum dicto audientem futurum, in gratiam recepit. Per hunc modum omnibus Laurentii & Quishorvati arcibus brevi tempore interceptis, Uladislaus ad amplitudinem dignitatemque nominis sui pertinere ratus est, si ulteriùs progredi, ac victoriæ prosperis successibus uti maturaret. Itaque Vilaco, & cæteris locis eâ expeditione in potestatem redactis, Andream Bothum, virum militiæ peritum, sibique imprimis fidum eum summo imperio præfecit ; alias verò tres ejus arces munitissimis in locis sitas tribus bellis eodem tempore aggredi, nec intereà cœpto desistere, quàm ejus & cæterorum adversæ factionis elatos spiritus retunderet, gravi consilio decrevit.

Maximiliani Cæsaris, & Sigismũdi Regis deprecatione in gratiam redit.

1495. *Dragffius Caposvivariam arcem obsidet.*

Dragffium quidem, quem Vilaci obsidioni præfuisse diximus, in Simigiensem agrum cum iisdem legionibus ire, ac arcem Vivariam, quæ a fluvio Caposio nomen habet, eoque in insulæ modum circumfluente ambitur, oppugnare jubet ; eique Hippolyti Aestini Cardinalis Strigoniensis, Joannisque Bomemissæ equestres copias attribuit. Hunc Joannem Bomemissam, quæ vox sobrium atque abstemium notat, è Tolnensi pernobili oppido oriundum, Mathias rex virtutis industriæque ejus admiratione captus, ex humili obscuroque loco ad ærarii præfecturam promoverat ; à Uladislao verò tanto in pretio atque honore habitus semper fuit, ut præter reddituum omnium procurationem ei concreditam universis etiam secretioribus consiliis ante alios adhiberetur, & demùm à moriente liberorum Regiorum tutor atque curator singulari judicio constitueretur.

Ioannis Bornemissa laus

Isseph Somius Nemetvivarium obsidet.

Josepho verò Somio, quem post Quinisium paulò antè fato functum Temesuarii præfecturâ donaverat, in mandatis dedit cum VI. equitum millibus, ac totidem pedibus ad obsidendum potiùs, quàm oppugnandum oppidũ Nemetvivarium quamprimùm proficiscatur. quod oppidum in plano quidem & patenti loco situm est, sed arcem rupi præaltæ, quæ ab omnibus circum montibus naturæ quodam miraculo separatur, impositam habet ; ita ut Josephus locum naturâ simul & arte munitissimum contemplatus, nec ullâ hominum arte aut industriâ, sed fame tantùm, ac rerum necessariarum penuriâ expugnari posse affirmaret: quibus tamen difficultatum casibus Laurentius, qui cum conjuge, rebusque carioribus eò se receperat, convectis omnis generis commeatibus, cæte-

1495. risque tolerandæ obsidioni necessariis abundè tempestivèque prospexisse dicebatur.

Restabat arx Rahocia, Pogesæ, uti diximus, propinqua, jugo editi montis ea quoque imminens, cujus oppugnationem Lupo Thraciæ Despotæ acerrimo bellatori, cum prætorianis ac Illyricorum copiis, ipsiusque Corvini auxiliaris curandam committit. Ipse verò ut Rahociæ oppugnandæ consilia sua præsentia urgeret, ducibusque ad rem fortiter gerendam stimulos adderet, trajecto Dravo flumine Veruciam Nicolai Banffii arcem, quæ magnum ac populosum oppidum adjunctum habebat, unius diei itinere Rahociā dissitam transgressus est, eo animi proposito, ut Laurentius cæterique tribus magnis exercitibus trifariam divisis circumventi, aut dubiis & incertis rebus suis certa apud se misericordiæ remedia quærerete, aut adverso belli exitu iniquissimam fortunæ conditionem subire cogerentur. Fama enim erat eos in finibus Austriæ & Stiriæ, conductis Germanis peditibus, aliisque copiis, pugnæ fortunam tentaturos. Cùm Veruciam venisset, comitia simul judiciaque promulgavit, in quibus lites Illyricorum mutuas, & Osualdi Episcopi Zagrabiensis cum quibusdam proceribus controversias diremit; neque quisquā inventus est, qui ejus edictis nō extemplò obtemperaret, postquā miserabilis Laurentii immoderata paulò antè cupientis conditio atque fortuna omnibus documento exemploque esse posset.

Lupus Despota Rahociam arcem aggreditur.

Intereà quum Dragffius Caposuarium negligentiùs, quàm pro disciplina & vetere sua gloria debebas, oppugnaret, contemptisque hostibus ad nuptias quasdam relaxandi animi causâ profectus, castris excessisses, à Davide Dombajo, Laurentii præfecto, viro impigro, & eâ potissimum obsidione clarissimo, insigne accepit detrimentum. Is enim occasionem sei novandæ nactus, dum luna pernox esset, castra invadit, Regiosque somno ae vino, quod ibi laudatissimum nascitur, sepultos, & segniter se tuentes, expeditissimis peditibus sternendos objicit, tormentis nullo negotio potitur; iisque in Regios conversis omnia terrore ac tumultu complet: adeòque ut Regii Dragffianique in proximas silvas turpi & indecorā fugā salutem quærere cogerentur, cæsis fugatisque iis, qui resistere ausi erant: punctò temporis castra capiuntur & diripiuntur, tormenta curtulia cum omnibus impedimentis in arcem à victoribus invehuntur, ac ruinæ murorum adhibitâ celeritate reficiuntur. Cecidêre inter fugiendum ex regiis, & Hippolyti Cardinalis equestribus copiis complures: multi etiam cùm in flumen Caposium cæcis vadis limoque importunum pavidi sese intulissent, diu cœno colluctati periêre, aut in manus hostium incidêre. Joannes Bornemissa cùm diu se suosq; defendisset, utque præ aliis tormenta conservarent, commilitones hortatus esset, pugnamque frustrà restituere contendisset, ad extremum desertus à sociis, & admissis xv. equitibus, necessitati cessit, & in tutum sese recepit.

Dragffius in obsidione Caposuivarensi caditur.

Dragffius amissis castris & impedimentis gravissimo vindictæ dolore incitatus, non se animo dimisit, sed singulari usus celeritate copias dissipatas, præbito eis stipendio, denuò recolligit, tormenta & pilas ferreas pulveremque sulphureū Quinqueecclesiis advehenda curat, 1495. omnibusque animi & corporis viribus nititur, ne Laurentiani hujus victoriæ successu insolentiores facti diutiùs lætarentur. Igitur hęc dies & noctes summo studio agitanti, jamque exercitu reparato ad continuandam oppugnationē revertenti commodum advenêre missæ à Budensibus & Pesthanis tricenariæ cohortes quatuor militariter instructæ; quarū ope fretus oppidum denuò adoritur: crates vimineas latiores, tabulasq; pluteis crassioribus duplicatas, quibus flumen cœno, carectis & arundinibus impeditum substernatur, pedibusq; militū firmandis commoditatem præbeat, tumultuario agrestium opere fieri curat; quibus perfectis acceptā ignominiam virtute & forti conatu delere cupidus, signa tolli, tubisq; & tympanis pugnæ signum fieri jubet. Et præsidiarii recenti victoriâ elati se ad defendendum egregiè comparant, acerrimumque ineunt prælium: quo fervente, multisq; utrinque cadentibus, tormentarius pulvis apud hostes, incertum quo casu flammam corripuit, punctoq; temporis vallum, commeatus omnes & muniriones cum magno fragore disjecit, atque arx ipsa undique ardere cœpit. Ea res propugnatorum animos, ipsumq; Davidem præfectum, consilii inopes maximè perterruit, & ad deditionis conditiones, quas antea repudiârant, amplectendas impulit. Itaq; summâ celeritate, datâ acceptâque incolumitatis fide, portæ demittuntur, Dragffiani in arcem admittuntur, obsessique & obsidentes repentè veluti ex mutuis hostibus amici effecti, æquato omnium labore ad extinguendū incendium properavêre. Quo ægerrimè compresso, regiis arcē occupantibus, Laurentiani, qua cuiq; visum fuit, Dragffio eis datam fidem probè servante, incolumes cum rebus omnibus arce oppidoque excessêre.

Obsidionē denuò renovat.

Pulvere tormentario fortè incenso arx Dragffio deditur.

At Lupus Despotes diligentiùs acriùsq; Rahociæ imminebat, ne Dragffii exemplo improvisum aliquod detrimenti pateretur, excubias oportunis in locis collocare, hostiū consilia per idoneos homines explorare, tormentis majoribus ad summi montis juga collocatis muros quatere, ut Uladislaus in propinquo illorū strepitum & fragorem facilè exaudiret. Præerat arci Ladislaus Bacocianus, vir togatus potiùs, quàm militaris, ideòque belli pertæsus, is missis ad Despotam nuntiis se in potestate regia futurum significavit, si Nemethuivarii obsidionis exitum expectandum, nec intereà quicquam hostile Rahociæ inferendum putaret. Re ad arbitrium Uladislai rejectâ, cùm is nullā moram interponendā vellet, Rahocia quoq; quanquā naturā & arte egregiè munita, imbellis præfecti consternatione & terrore deditionem fecit.

Rahocia arcu obsideo.

Et ea in illa deditionem facit.

His rebus peractis Uladislaus remenso iterū Dravo flumine, Quinqueecclesias se cum prætorianis cohortibus ac equitii turmis contulit, quum paucis antè diebus Lupum Despotā pro navata fortiter eo bello opera collaudatū, magnifique donatum muneribus domū remisisset, Calendis Martiis urbem ingressus ex literis & nuntiis Josephi Somii intellexit, Nemethuivarii obsidionem (arcem eā Germani Giffingam vocant) tantā militaris industriæ solertiā & labore ab se & exercitu initam continuatamque esse, ut Laurentius rerum desperatione coactus inducias aliquot dierum postularet; quarum intervallo ad accipiendas qualescunq; conditiones

Nemethuivarium graviter premitur.

siones

1495. tiones animum adjicere, traditaq; Regis arbitrio totius belli controverſia, ſe, caput & fortunas ſuas omnes gratiæ & clementiæ ejus committere vellet. Jam verò Uladiſlaus fractas tot adverſis ſucceſſibus conciſaſq; Laurentii opes vireſq; conſpicatus, manſuetiori indies animo iis, qui pro illo partes ſuas interponebant, aures præbere cœperat, eodemq; ferè tempore, quo literæ Somii allatæ erant, Andreas quoque Bochus (is è Bainana familia, quæ jã à ſtirpe intercidit, clara imprimis & nobili ortus erat) Vilaco magnis itineribus ſupervenit. Hũc Laurentius, uti veterem amicũ ad impetrandas aliquot dierum inducias arbitrum, ſummis precibus popoſcerat; iſque Regiæ clementiæ minimè diffiſus, laborẽ non invitus ſubierat. Sigiſmundo quoque Quinqueeccleſiarum Epiſcopo non inconſultum videbatur, conceſſo induciarum ſpatio experiri, utrùm diſceptatio omnis æquâ & honeſtâ pactione tranſigi, inteſtinoque bello exoptatus finis imponi poſſet: quanquam non deeſſent complures, qui blandiendo apud Regem adulandoque, vetera odia, recenteſque Laurentii injurias refricarent, ejuſque periculo magnoperè lætarentur. Igitur ſupplicibus votis Andreæ fatigatus Uladiſlaus, uti erat ingenio miti & placabili, jamque Laurentium cumulatas temeritatis ſuæ pœnas dediſſe videret, concedendum arbitratus eſt, ut ad ſe venire, & rebus ſuis pertractandis componendiſque præſens intereſſe poſſet; Joſephoque mandavit, ut reducto ab obſidione exercitu, eoque in ſtativis per oppida propinquiora diſtributo, ac à maleficiis abſtinere juſſo ipſe ad Regẽ veniret, fideq; publicâ interpoſitâ Laurentium ſecũ adduceret.

Laurentiꝰ Dux Sirmij ad Regem plaribus deprecatoribus uſus accedit.

Quibus rebus ab Joſepho peractis, paulò pòſt Laurentius Nicolao Secio, & Joanne Quiſhorvato comitantibus Quinqueeccleſias venit, atque à proceribus, qui eum ſingulari honore exceperant, ad Regem deductus eſt: apud quem orationem habuit, ſibi ac præſenti ſuæ fortunæ accommodatam, quâ facti ſui rationes in prava & perverſa conſilia eorum, qui perturbatâ Republ. lætarentur, ſeditioſorum hominum transferret, quibus nulla transfugia inhoneſta, nullæ defectiones turpes, nullæ proditiones ſociorum & principum infames ducerentur; eorum ſe ſtudio & libidine tranſverſum actum. Sed ſuo exemplo, capitiſque & fortunarum, ac exiſtimationis, quæ vitâ charior eſſe debet, diminutione & periculo edoctum, aliis quoque jam documento eſſe poſſe; ita ſe facti pœnitentiâ ductum, ad ejuſque pedes procidentem, ſummis precibus contendere, ut quod ad pacem faciendam reconciliandamque concordiam opportuniſſimum judicaret, pro ſua Regia dignitate & clementia, qua Reges humanæ conditionis modum ſupergredi conſueviſſent, decerneret: ſe quidem quicquid ab ipſo decretum conſtitutumque fuerit, quod virum bonum deceat & pacis ſtudioſum, facilè comprobaturum. Quæ cùm dixiſſet, hæſitantem adhuc Regem, & in deliberando quæ utilia, quæque honeſta eſſent, reſpicientem animadvertit, ideòque reſponſum certis verborum circuitibus differentem, quòd diceret ſe infinitis Laurentii contumeliis, quas enumerare longum eſſet, exacerbatum id bellum ſuſcepiſſe, ac Deo Opt. Max. æquiorem cauſam fovente ita geſſiſſe, ut dignitati ſuæ tuendæ abundè proſpectum ſit; nunc gratum ſibi magnoperè eſſe, quòd Laurentium haud ignobili animi propoſito reſipuiſſe, & ſibi exercendæ benignitatis occaſionem oblatam eſſe videat; proindè ſi deterſis odiis & injuriis ſincerâ mente ad officium redeat, daturum ſe omnem operam, ut gratiæ clementiæque Regiæ, quam deſiderare videatur, fructum primo quoque tempore cumulatè percipere poſſit, quando ſibi ab initio inteſtini ejus belli gerendi ſtudia, ad quæ invitus deſcenderat, magnoperè diſplicuiſſe teſtaretur. Deindè comiter appellatum in penitiorem cubili partem introduxit, ubi multa de variis rebus ab eo percunctatus, pacis & concordiæ concludendæ finem ad conventum Budenſem, utpotè frequentiorem, quem intra paucos dies futurum promulgaverat, diſtulit; eique ut diſcederet, Budamque ad diem rediret, permiſit. Eodem die Laurentio nondum profecto, Bartholomæum Beriſlavum Auranæ Priorem, è Rhodiorum equitum ordine, virum flagitioſiſſimum & maximè ſanguinarium, ſemperque cædibus, rapinis, rebuſque novis ſtudentem, clauſis civitatis portis, miſſoque ad eum capiendum Joſepho Somio, cuſtodiæ tradi, vinculiſque arctiſſimè conſtringi mandavit, captumque Budam tranſmiſit, ut ibi de eo Centumvirali judicio ſtatueretur. Non caruit gravi metu Laurentius, quanquam ſub fide publica eò vocatus, quin eandem carceris fortunam, malevolorum calumniis gravatus, ſubiret. Sed à Somio & nonnullis è ſenatorum numero, qui ei juſſu Regis prolixè cavebant, ne quid timeret, in ſpem erectus fuit; nec multò pòſt ei ad comitia Budam reverſuro abeundi poteſtas data. 1496.

Oratio ejus veniæ impetrandæ accommoda.

Regis reſponſio,

quâ ad conventũ Budẽſem cauſa ejus differtur.

Aurana Prior in carcerem conjicitur.

Intereà Uladiſlaus his rebus ex animi ſententia adminiſtratis, Budam redire ſtatuit, ac itinere per Batham, Saxardiam, Albamque Regiam facto, primis menſis Aprilis diebus eò pervenit, atque ibi Petrum Moræum è Chiulana familia oriundum, quem ſuperiori anno ad Pajazetem Turcarum principem Conſtantinopolim miſerat, cum legatis Turcicis invenit. Venerant ii à Pajazete amplis allatis muneribus miſſi, in queis gladii aureis ac gemmatis vaginis, & cælata ex argento vaſa tentoriaque Babylonici operis acu ſcitè picta, aliaque id genus elegantia dona erant, decemque annorum inducias poſtulabant. Cum iis Uladiſlaus ſplendidè habitis, & veſtibus, argento pecuniâque donatis, triennales inducias pepigit, eâ conditione, ne intereà ulla vis aut excurſio fieret, & captivi Derencenianâ clade facti dimitterentur: quòd ſi producendæ longiùs, aut ante terminum intercipiendæ induciæ forent, id tribus antè menſibus utrinque ſignificaretur.

Legati Bajazetis Turci Vladiſlaũ adeunt, munera offerunt, Triennales inducias obtinent.

Dimiſſis Turcis, Uladiſlaus ordinibus regni, qui frequentiſſimi convenerant, geſti contra Laurentium belli, & factorum ſuorum rationes publicè dandas decreverat, ut obtrectatoribus malevoliſque ſuis calumniandi cauſas omnes præcideret. Sed Thomâ Agrienſi, & Sigiſmundo Quinqueeccleſienſi antiſtitibus, ac Joanne Bornemiſſi (cujus conſilio præ cæteris nitebatur) intercedentibus, ne regiam poteſtatem, cujus voluntas legibus ſoluta eſſe cenſetur, in dubium vocaret, incœpto ſuperſedit, nec quicquam de iis publicè referri voluit. Cæterùm magnis populi reluctantibus clamori-

Dehortãtur quidã Regem, ne belli contra Laurentium geſti rationem reddat.

1496.

Quia Regis voluntas legibus soluta putetur.

motibus & tumultibus, tributo ægrè per singulas domos agrestibus imposito, ac Dominico Albense, & Joanne Vesprimiense antistitibus, aliisque ordinariis judicibus, imprimisque Stephano Verbecio prætore, reformandæ legum multitudini, quæ corruptissimâ Republ. in immensum creverant, designatis, privata judicia, ad perdomandos & puniendos facinorosos, summa cum severitate exercenda duxit: qui partim interregni tempore, partim ingruentibus Polonicis ac Germanicis bellis eò licentiæ evaserant, ut bonis, & pacis quietisque studiosis nullum esset ab illorum immanitate & perfidia, etiam domi suæ effugium expectandum. Erat inter cæteros Petrus Poquius, è Mergessiorum prope Jaurinum gente, qui bonis malisque artibus in Corvini clientelam aulamque se insinuaverat, atque ab eo oppidum & arcem Baimociam, non procul Nitria distantem gubernandam acceperat. Is à Joanne Giulano, Ludovico Saraceno, & Georgio Pemessio, Corvini familiaribus, summis viris, proditionis ac perfidiæ accusabatur, quòd Corvino in thermis, quæ prope oppidum jucundæ ac salubres habentur, lavanti, arcemque repetenti, contra fidem & jusjurandum de reddenda præstitum, restituere recusâsset, & quod capitalius erat, conductis sicarijs vitæ ejus insidiatus esset. Quæ crimina cùm ille tergiversando negandoque diluere conatus esset, tum illi productis testibus omni exceptione majoribus eum intentati sceleris convicerant. Itaque Rege & judicibus pro tribunali sententiam ferentibus eum vitæ exitum habuit, ut proditorum more in frusta secaretur. quam pœnam ille pio patientique animo tulisse fertur. Paribus Regis judicumque suffragiis Prior Auranæ, quem captum Quinqueecclesiis, Budamque deductum terulimus, læsæ majestatis crimine convictus, damnatusque est; ita tamen temperatâ clementiæ cujusdam genere supplicii gravitate, ut non in foro, spectante inconditâ plebe, sed de nocte culeo insutus in profluentem mergeretur; justa quidem enormium factorum pœna irrogata, quum in partibus Savo ac Danubio interjectis, adulterina conflata moneta, auctoritatem regiam impudenter sibi usurpâsse, ac mutua cum Turcis consilia communicâsse, honestissimas matronas virginesque, vi priùs illatâ, necâsse, ac hominum innocentum cædes varias nefariâ crudelitate patrâsse fide dignis testibus comprobatus fuisset.

Leges reformari, & judicia acerrimè in facinorosos exerceri Rex jubet.

E quibus Poquius supremo afficitur supplicio,

& in frusta dissecatur.

Prior etiam Auranæ culeo insutus submergitur.

Scelera ejus.

Laurentius intereà mœsto vultu, obsoletâ veste, paucisque comitantibus obambulando rem suam procurabat, si quo modo Regem, & qui ferendorum in comitiis suffragiorum jus habent, ad misericordiam flectere posset. Sed incertum quibus de causis Uladislaum, secus quàm Quinqueecclesiis erat pollicitus, in conficiendo negotio, opinione perplexiorem durioremque inveniebat. Modò enim se velle illum in integrum restituere differebat; modò certas conditiones adjiciebat, quibus parte oppidorum ademptâ illum mulctabat. Postremò rem omnem ad alia comitia, quæ in autumnum sequentem indixerat, non sine gravissimo Laurentii dolore distulit; spe tamen firmâ oblatâ se ulteriori procrastinatione non usurum: quæ res quanquam rationibus Laurentii maximè aliena erat, cui oppidis suis & redditibus carendum erat; tamen ne Uladislao diffidere videretur, neve eum pravis malevolorum & invidorum suorum calumniis obnoxium, importunâ eâ solicitudine magis exasperaret, eam quoque moram patienti animo expectandam arbitratus est.

Laurentij causa ad altera comitia rejicitur.

1496.

Exindè sæviente Budæ ac propinquis in locis pestilentiâ, in silvas Vertesias prope Sambucum oppidum longè latèque patentes secessit, ibique venando & aucupando totam ferè æstatem traduxit: posteà Chanadium, Segedinum, Baciamque repetivit, & illinc remenso itinere, trajectoque rursus Dravo Veruciam, Babociam, Sabariam, atque indè Sopronium lentis itineribus reversus est; & cùm Posonium pervenisset, Bohemorum Moravorumque conventum egit. Nec diu ibi moratus, dimissis Bohemis Budam, qua in urbe pestilentia jam remiserat, redeundum duxit, ibique frequentissimis comitiis statuit, ut lites non litigantium aut judicum arbitrio, sed sumpto à vetustate earum initio finirentur. Quam rem utpotè æquitati apprimè consentaneam, nunc quoque observari videmus. In iis Comitiis Laurentio omnium ordinum suffragiis subnixo, licuit apud Uladislaum suas partes interponere, ut sibi squalido & afflicto, fortunisque omnibus spoliato, jamque ampliùs uno anno infelicem suam sortem lugenti promissæ & expectatæ clementiæ munus impartiretur. Tandem Thomâ Agriense Antistite, & Joanne Bornemissâ, Andreâque Botho, impensè Laurentio faventibus, pax & concordia iis conditionibus transacta est, ut Laurentius omnibus arcibus, oppidis & ditionibus, quas ante bellum habuisset, etiam inposterum uti & frui posset; eundemque dignitatis gradum, quem ante bellum tenuisset, deinceps obtineret: quòd si absque liberis decederet, uti postea evenit, omnis ditio ejus ad Regem, ejusque successores recideret; ita ut arcium & oppidorum præfecti, tam qui modò essent, quàm qui deinceps constituerentur, ad reddendas eo casu arces jurejurando obstringerentur: ac super ejusmodi transactione tabulæ à Thoma Agriensi Episcopo, ejus temporis Cancellario solenni ritu confectæ publicatæque fuère. Tum demum Uladislaus singulari humanitate Laurentium ad jungendas dextras invitavit, eumque in gratiam receptum, convivioque adhibitum, ad præstanda obsequia blandioribus verbis cohortatus est, isque posteà, uti pacis studiosum clientē decuit, donec vixit, transactionis formulas omnes sincerâ fide adimplevit.

Sæviente Budæ peste,

Rex in silvam Vertesiã secedit.

Indè Posonij conventum Moravor. ac Bohemorum egit.

Budæ etiam comitia indicit.

Series causarũ, in quibus Laurẽtius certis pacti conditionibus in gratiã recipitur.

Laurentio per hunc modum in gratiam recepto, Uladislaus gravi curarum mole sublevatus videbatur; sed Beatricis Reginæ solicitudo, quæ eum nullo intermisso temporis puncto premere solita erat, quietem animo nullam concedebat. Itaque cum iisdem, quorum consilio eo tempore utebatur, Thomâ Boccacio Episcopo Agriensi, & Joanne Bornemissâ colloquutus, in comitia ad fanum Divo Joanni Baptistæ dicatum ex arce progredi, & de Beatricis conjugio, aliisque, quorum causâ convenerant, mentem suam aperire, simulque vota ordinum exquirere decrevit; & Jano Episcopo Varadiensi concionis interprete usus retulit, se quin Beatrici verba dederit, inficias ire

Deliberationes de Beatricis conjugio,

non

1497. non posse, uti anteà quoque non negaverit. Sed neque illam gravissimis conditionibus, ad quas se obligaverat, satisfecisse unquam, quas si illa adimplevisset, meliori in statu Rempublicam futuram fuisse, neque Austriæ tam segniter, tamque desidiosè amissæ detrimenta subsequuta. Aversum se ab illa ducendà animum habere, cùm alias ob causas, tum quòd ingravescentis ætatis ac notæ infœcunditatis sit; quæ etiam Mathiam regem orbum liberis reddiderit. Cur enim vel suo, vel Reipublicæ ac ordinum commodo ducenda ea sit, ex qua nulla proles sperari possit? & regnum se decedente non sine bellorum procellis cladibusque iterum exteris lacerandum exponatur, aut intestinis seditionibus collapsum intercidat, aut certè à Turcis Christiani nominis hostibus, quod dirum infelixque omen Deus avertat, occupetur; ac per illud ad invadendas cæteras reipublicæ Christianæ regiones porta pandatur? Illam quidem sibi apud omnes ferè Christianos Principes, sed potissimùm apud summum Pontificem, astutæ ac indignæ viro principe perfidiæ crimen intentâsse, & in ipsa etiam Ungaria contra suam dignitatem clam novis rebus studuisse; quæ omnia se dissimulando prætermisisse, ne cum ambitiosissima muliere certamen suscepisse videretur. Hanc igitur suæ voluntatis summam esse, ut si è Republicæ ipsis fore videatur, Beatricis conjugium omninò repudiandum, idque et absque ambagibus significandum censeat. Sin ipsis ordinibus secus visum sit, futurum se semper in eorum potestate; quos certè existimet tam propensis in se animis esse, ut se liberos procreare, seque mortuo regnum illis potiùs, quàm exteris quibuspiam deferendum præoptent. Tributum porro, quod ab ipsis suo nomine petitum fuit, id se non suis necessitatibus avertendis petivisse; sed ad exolvenda militum stipendia, ac arces hosti finitimas muniendas: itaque ipsos haud abs re facturos, si ad illud sciscendum quamprimùm consenserint, quod ad ipsorum opem & salutem distribuendum, neque ad alia insumendum sit. Ad quæ proceres & nobilitas Uladislao respondère, se de utraque re collatis sententiis consultaturos, ac quod sibi, Reipubl. ac ipsius dignitati quàm consultissimum videatur pro sua erga ipsum ac Rempubl. fide & obsequendi studio deliberaturos, perque Legatos certiorem eum reddituros.

Et de tributo imponendo.

Proceres decernunt Beatrici renuntiãda esse omnia cõnubij jura.

Recipiente se in arcem Uladislao, cùm tribus ordine rogarentur, Uladislai mentem & consilia de conjugio omnibus votis & suffragiis frequentes approbavêre, missisque legatis indicavêre, si idem Uladislaus sentiat, Beatrici renuntianda esse omnia conjugii jura, apertèque significandum, ut illa aliam sibi conditionem vitæ quærendam existimet; ipsos verò ab Uladislao pro sua fide & obsequendi studio obnixè petere & obtestari, ut de ducenda eleganti, & suo genio respondenti virgine, primo quoque tempore cogitare velit, daturque operam, ut faustâ prole susceptâ, cui regnum justo hæreditatis titulo relinquatur, felix fortunatusque appareat. De tributo exigendo duriores se præbuerunt, neque ullo modo promittere illud voluerunt, nisi ab iis, qui ei colligendo distribuendoque præfuissent, rationes acceptiri & erogati referentur: quandoquidem ipsi se ingentem pecuniæ vim in ærarium contulisse: Uladislaus contrà nonnisi LX. millia nummûm aureorum illata esse commemoraret: iis verborum altercationibus extracto comitiorum tempore, ac dilabentibus nunniis, quorum suffragiis res decerni poterat; tota de tributo controversia in medio relicta, rebusque infectis discessum est. 1498.

Controversia de tributo, dissidentibus ordinibus, in medio relicta est.

De conjugio Beatricis Uladislao ordinum consilia magnoperè placuerunt, ut ei tandem finis imponeretur. Quibus ad illam non multò pòst delatis, fertur queribundam & lachrymantem, proscissò gravissimis probris & execrationibus Uladislai nomine, dira omnia ei imprecatam, quòd se prolixis & falsis illius pollicitationibus perjuriisque deceptam, nefariè que illusam affirmaret; & se brevi ex ejus ingrati & perfidi hominis regno excessuram testaretur: sicque illa, quæ superstite Mathiâ rege, modò Maximiliano Cæsari, modo Uladislao, seque & regnum occultis consiliis deferre conabatur, ad extremum ab utroque spreta & neglecta, intempestivæ ambitionis suæ, Ingratique erga virum, animi meritas pœnas dedisse visa est, nec multò pòst rebus in Pannonia dispositis, neque Uladislao convento, in Italiam concessit, ibique occupato à Gallis Neapolitano regno, Friderici regis patrui sui, ac totius domûs Aragonicæ, quæ centum & ampliùs annis floterat, miseriis ruinæque interfuit, posteaque in arce Ænariæ insulæ, quam olim Pithecusas, nunc Isclam vocant, vitam cum morte cõmutavit. Uladislaum verò Alexander Pontifex postea ab illius commercio absolutum reddidit, eique ut aliam, quam vellet, ducere posset, pro sacrosanctæ auctoritatis suæ potestate indulsit, ipseque ad novas nuptias animum applicuit, ut paulò pòst commemorabimus.

Beatrix Regina incassum suis repudium deplorat.

In Italiã abit, ibiq; obit.

Mors Beatricis Reginæ 1508.

Inter hæc negotia Sigismundus Uladislai germanus frater, cui Glogoviam & Oppaviam dederat iisdem ferè conditionibus, quibus eas anteà Albertus habuerat, Budam venit, ibique per aliquot menses cum Rege fratre conjunctissimè vixit, & utriusque Silesiæ & Lusatiæ præfecturas gubernandas obtinuit, quas eò que ad illud tempus, quo regnum Poloniæ adeptus est, summâ æquitate rexit, ac tutatus est. Et quum circa eos dies accidisset, ut Tartari è Taurica Chersoneso geminatâ irruptione Russiam Polonicæ ditionis provinciam longè latèque vastâssent, ac altera ex parte ingentes Turcarum copiæ, duce Balibego cognomine Malcoslogio, ejusdem Rusciæ oram, quæ ad Tyram fluvium, hac ætate Nestri nomine vocatum, circum Galliciam & Somboriam extenditur, magna hominum & pecorum abacta præda crudelissimè diripuissent, Reges Ungarus & Polonus fratres, vicinitate discriminis admoniti, missis ultrò citròque legatis, ac Sigismundo in id omni conatu annitente, fœdus renovârunt, ac contra Turcas & Tartaros, cæterosque hostes mutua auxilia decrevêre. Cautum etiam in eo fœdere fuit, ne Regum alterutri sine mutuo consensu, cum Turcis aut pacem facere, aut bellum gerere liceret. De Moldavia verò, cujus princeps Stephanus, militiæ quidem clarus, sed mutabili ingenio fideque vir, deserto Mathiâ Ungarorum rege, ad partes Polonorum transierat, eamque provinciam Polonis sibi usurpandi occasionem dedetat,

Sigismundus Lusatiæ & Silesiæ præfecturam obtinet.

Tartarorum ac Turcarũ irruptiones in Russiam.

Poloniæ & Hungariæ Regum fœdera adversus cõmunes hostes.

1499. derat, conventum est, ut illa in posterum in fide & clientela Regum Ungariæ maneret; ac eidem Moldavo ac Transalpinæ Valachiæ principi Raduloni, si bellum à Turcis ingrueret, uterque Rex auxilium ferret. Atque hæc fœdera multis demum annis, usque ad horum Regum excessum firma stabiliaque fuère, donec invalescentibus Turcarum armis ea quoque provinciæ cum insigni Reipublicæ damno hostibus Christiani nominis cessère.

ut Moldavia in Hungarorum fide maneat.

Circa eos dies Stephanus Zapolianus, Ungariæ Palatinus, Emerici cognomento, Diaci frater, qui etiam ipse ante hunc Palatini honore functus fuit, Vir pace & bello clarissimus, Scepusii excessit à vivis, relictis tribus liberis, quos ex Haduige Præmislai principis Tessiniensis filia susceperat: Joanne nempè, qui posteà Rex fuit, & Georgio, ac unicâ filiâ Barbarâ, quæ Sigismundo regi Poloniæ domum collocata est Successit ei, ita Uladislao ac Ungaris consentientibus, Petrus Vingart^9, cognomine Gerehns, Mathiæ regis consobrinus, qui vivo Mathiâ exercitûs Germanici præfecturâ functus erat, & ob singulares, quæ in eo erant virtutes, amplissimis latifundiis, & arce imprimis Valpone ab illo donatus fuerat.

Stephan^9 Zapolianus Hungar. Palatinus moritur,

relictis tribus liberis.

Petrus Gerehns ei sufficitur.

Ejusdem anni autumno appetente, cùm ad annum sæcularem, quem Alexander Pontifex maximus in annum sequentem publicaverat, plurimi mortales religione tacti, Poloniq; imprimis & Ungari Romã confluerent, circa Forum Julium & Goriciam, in ipso Italiæ limine, ubi nullum periculũ metuebant, in hostes Turcas inciderunt. Scanderbassa enim Varbosaniæ, seu ulterioris Bosnæ præfectus, natione Trapezuntinus, cum octo millibus expeditorũ equitum, quos ex Illyrico, Triballis, Epiro & Acarnania, aliisque partibus collegerat, eos obvios & inermes nollo negotio oppressit, cæsisque eis aut captis Tiliaventum, Natisonem, Sontium & Liquentiam, altissima flumina improvisus transjecit, ac usque ad agrum Aquileiensem incredibili celeritate populabundus irrupit: nec Venetorum præfectis ac præsidiariis obsistere, aut eos aggredi ausis, omnia cæde, ferro, flammis & formidine implevit, multaque millia captivorum abduxit, & trucidatis in ripa Tiliaventi senioribus & imbelli turbâ, eodem quo venerat itinere reversus est, nec tamen homini crudeli, & Christiani nominis desertori diuturna ea victoriæ lætitia fuit; namque non multò post in dirum morbum incidit, & erumpentibus toto corpore pediculis, impiam animam efflavit, medicis vel ex Italia accitis nullam ei opem ferre valentibus. 1499.

Scanderbassa in Forũ Julij excursiones.

Ejusdem horribilis interitus. exphtiriasi.

NICOLAI ISTHUANFFI
PANNONII HISTORIARUM
DE REBUS HUNGARICIS
LIBER IV.

1500. ANnus secularis millesimus & quingentesimus à partu Virginis, quem Alexander Pontifex Maximus de more condidit celebravitque, Europam ferè omnem & Asiam variis bellorum procellis agitatam habuit, initio in Italia orto. Nam Ludovicus Sforcia, in quem Mediolanensi Principatu exturbandum Veneti cum summo Pontifice, ac Ludovico Gallorum rege conjurârant, quo Venetos à proposito inferendi sibi belli averteret, Pajazetem Turcarum Principem multis precibus & legationibus ad inferendum Venetis terrâ marique bellum incitare ac stimulare non intermittebat. Et barbarus quidem proferendi imperii avidus, tam eâ occasione arreptâ, quàm quòd diceret Venetos Joanni Cernovitio, ac Nicolao Comneno Epirotarum regulis adversus vicinos Turcas contra pactas secum inducias opem tulisse; brevi tempore validam classem Ionio & Ægæo in mari instruxit, ac ingentem terrestrium copiarum molem ipsemet per Isthmi fauces in Peloponnesum adversus Venetos duxit, ejusque expeditionis is fuit exitus, ut Methone, Corone, Dyrrachio validissimis urbibus, aliisque compluribus locis in potestatem redactis, classeque Venetorum mirabilem in modum disjectâ & fugatâ, Venetos Achaiâ & Ætoliâ, omnique Peloponneso ejecerit, ac planè victor Bizantium redierit. Veneti formidabili bello petiti perculsique ad Ludovicum Galliæ, & Ferdinandum Hispaniæ Reges, aliosque Principes implorandorum auxiliorum gratiâ legatos misère, ab iisque & Hispano præsertim classem Consalvo cognomento Magno Duce impetravère, & quibusdam insulis ac urbibus recuperandis operæ pretium fecère: postremò Petrum Paschalicum summâ prudentiâ virum, legatum ad Uladislaum cum ampla potestate expedivère, ut eum ad suscipiendum contra Pajazetem & Turcas bellum incitaret. Is cùm Budam venisset, Thomæ primùm Strigoniensis Antistitis, deindè aliorum proce-

Ludovic^9 Sforcia Bajazetẽ ad bellum Venetis inferendũ sollicitat.

Veneti fusi ac fugati,

aliorum Principũ opem implorant,

1500. procerum Pannoniorum, qui apud Regem gratiâ & auctoritate plurimùm pollebant, animis sibi conciliatis fœdus cum Uladislao percussit iis conditionibus, ut in Turcas statim omnibus promotis copiis arma convertat: Senatus autem Venetus eandem pecuniæ summam, quantam Mathiæ regi solvere consueverat, in singulos annos centies mille nummos aureos numerare debeat, donec bellum confectum fuerit. Huic fœderi feriundo Uladislaus, Alexandri maximè auctoritate adductus, subscripsit, qui & ipse misso è Cardinalium ordine internuntio, se in triennium singula xl. millia nummûm aureorum subsidii nomine daturum pollicebatur. Itaque bellum licèt multis, qui Veneto nomini minùs favebant, discrepantibus decernitur, & in æde Divæ Virginis, quam Germanicam appellant, publicatur: Joanni Corvino Dalmatiæ & Illyrici proregi, quem Banum nostri vocant, Josepho Somio Temesuarii, Petro Comiti sancti Georgii Transilvaniæ præfectis, aliisque limitaneis pecunia in stipendium ad conducendos milites datur, & ut Turcis ubique quàm maximè noceant, edicitur.

Fœdus cũ Vladislao Rege adversus Turcas.

Inter hæc Alexander Pontifex Thomam Bacocium, qui Episcopatum Agriensem cum Hippolyto Estensi Cardinale, & Archiepiscopo Strigoniensi paulò antè permutaverat, commendantibus Uladislao & Senatu Veneto, in numerum Cardinalium cooptat; & is tum voti solvendi causâ, tum ut Alexandrum pro tanto munere præsens veneraretur, Romam contendit.

Thomas Bacocius Cardinalis creatur.

At præfecti Turcæ, qui Varbosaniæ & Samandriæ in omnes occasiones excubabant, cognitis per exploratores suos Pannoniorum apparatibus, cùm exortum haud dubiè bellum arbitrarentur, priores & paratiores arma parant; ac quanquam major eorum pars ad Pajazetis classem & castra in Græciam discesserat: tamen tumultuariam militum manum cogunt, Morolachios & Martalassios peditum genus rapto vivere assuetum, ac agrestes undique ad certum diem adesse, & arma sumere, equitum turmas, quæ domi ad tutandos fines relictæ erant, in castra convenire jubent, ac Iaiciam Bosnensis regni caput adoriuntur, rati locum commeatu omni rebusque ad defensionem idoneis imparatum, priusquàm succurri à nostris posset, facilè capi posse. Sita est arx Iaicia in edito monte saxeoque; & fama est, ab Italo architecto ad similitudinem Neapolitanæ arcis, quæ ab Ovo nomen habet, olim ædificatam, ab ea nomen sumpsisse, quandoquidem Iaiciam apud Illyricos ovum significare certũ est. Despectat urbem ad radices montis egregiè munitam, sub quibus duo amnes navigabiles Verbanus & Pliva in unum concurrunt; quum non longo supra arcem intervallo, tertius in Verbanum amnis influat Bossuta nunc dictus, quem veteribus Bacuntium vocatum quidam putant, demersæ in eum Elisabethæ reginæ Ungaricæ infelici casu celebratum, qui posteà omnes uno Verbani nomine accepto, latè patenti in planitie decurrentes, ad Gradiscam Savo commiscentur. Sed Corvinus, in cujus provincia belli initium ortum erat, & qui cupiens Regi gratum se ostendere, curam tuendæ ejus provinciæ iterum susceperat, Uladislao celeriter significat, auxiliaque submitti postulat, qui nobilitate omni arma capessere jussa, obsessæ arci sine mora opem ferendam mandat. 1500.

Iaiciam arcem Turcæ obsident.

Quæ quum segniter pro periculi magnitudine, ac tardiùs id exequeretur, Uladislaus misso Emerico Czoboro, qui restitantes vi adhibitâ compelleret, brevi ad Corvini castra haud contemnendum militum numerum coëgit. Petrus etiam Gerebus regni Palatinus CC. equites, & duas cohortes peduum expeditorum; & ipse Corvinus tam è suis, quàm Frangepanum, Carloviciorum, Zrinianorum comitum, ac cæterorum procerum clientelis & militibus haud mediocres copias summâ celeritate comparavit: ita ut justum ferè exercitum contra hostes educere posse censeretur. Itaque cùm has copias in conspectum urbis adduxisset, & hostes adventum suum minimè expectaturos existimaret, illos magno & alacri animo obviam progredi, & prælii fortunam experiri velle animadvertit, quòd omnes castris egressos structis ordinibus in acie stare videret. Ipse quoque & cæteri copiarum duces aut vincere, aut mori parati, sine mora quadratis agminibus occurrunt, ac sublato utrinque clamore congrediuntur, diuque per aliquot horas fortiter pugnant. Sed quum Turcæ nostrorum impetum nequaquam sustinere possent, ac plurimi ex eis gladiis telisque nostrorum occumberent, tandem funduntur, tergaque dare, & quà quisque potuit, in proximos montes & silvas ac convalles diffugere incipiunt. Nostri insequuti magnam eorum stragem edunt, partim cæsis, & captis quàmplurimis, partim in proximum flumen insilire coactis; ubi cùm impeditas utrinque ripas & nostros insequentes cernerent, aut absumpti flumine periêre, aut cunctabundi, quà alveum amnis tentarent, à nostris capti aut interfecti fuêre. Postremò à nostris plenâ potitis victoriâ castra capta & direpta, in quibus supellex militaris non magni momenti, ut in collectitio exercitu, reperta fuit; quam Corvinus præter tormenta aliquot currulia, quæ in arce collocari voluit, diripiendam militi concessit. Periêre ex Turcis ad quatuor millia. Sed neque nostris incruenta illa victoria fuit; quandoquidem ex Corvini copiis ampliùs mille milites in prima acie desiderati sunt, nec multò pauciores sauciati. Liberata per hunc modum Jaicia, Corvinus magnam ab omnibus laudem consequutus, arcem, quà ictibus tormentorum hostilium quassata erat, refici, & commeatu aliisque rebus muniri jussit, eamque Joanni Giulano, Viro militari & industrio, sibique imprimis fido, qui etiam anteà eam defenderat, tuendam attribuit. Uladislao autem equos & captivos insignes, & militaria signa dono misit. Quibus peractis, quòd res ejus domesticæ ita postularent, primò Budam ad Uladislaum, à quo humanissimè susceptus est, deindè in Transilvaniam profectus est.

Ioannes Corvinus Turcas prælio cadit, & Iaiciã obsidione solvit.

Intereà Albertus Rex Poloniæ, de cujus cum Uladislao fratre pro regno Ungariæ bellicis contentionibus superiùs memoravimus, repentinâ apoplexiâ vitam finivit. Cujus obitum Uladislaus, qua erat pietate, ægerrimè tulit, ac justa funebria ei solenni ritu & apparatu persolvit. Quanquam autem primogenituræ prærogativâ & legibus regni successio Uladis-

Albertus Rex Poloniæ obit.

1501. laum respiciebat, quòd Albertus nullo hærede relicto decessisset: tamen seu solita rerum suarum negligentia, aut ne à fratribus Alexandro & Sigismundo adhuc superstitibus nimiæ ambitionis accusaretur, aut certè tumultui belloque cuipiam præcavendo, pro regno petendo minimè sibi laborandum existimavit. Sed Poloniæ minoris incolæ annitente imprimis Petro Cmitâ, Poloniæ, ut vocant, Marschalco, sponte suâ illud ei detulêre, missis Budam legatis, Petro Miscovio Palatino Lancieiensi, & Nicolao Urâblovio Canonico Craccoviensi. Quos magnâ alacritate suscepit, & regnum se accepturum respondit, vicinisque amicis & principibus, potissimùm autem Maximiliano Cæsari, & Ludovico Galliæ regi literas scripsit, quibus delatum sibi avitum Poloniæ regnum significabat. Sed quum posteà certioribus nuntiis intellexisset, eorum sententiam vicisse, qui Alexandrum fratrem, Regem omnibus suffragiis prætulissent, ipse quoque factum approbavit, & literas, quas ad amicos miserat, singulari adhibitâ celeritate revocavit, collaudatosque Polonos, ut Alexandri coronationem maturarent, cohortatus est. Ad quam etiam Sigismundum fratrem Glogoviæ principem eo tempore Budæ agitantem, qui tam suo, quàm Uladislai nomine interesset, protinùs amandavit. Ferunt Elisabetham amborum matrem, summâ prudentiâ fœminam, se inter filios veluti arbitram interposuisse, ac ab Uladislao, ut cederet, & civilibus bellis, quæ proculdubio sequutura essent, occasionem abscinderet, haud difficulter obtinuisse. Quæ etiam eodem tempore Uladislaum filium monuisse dicitur, ut quum haud procul à quinquagesimo anno ætatem ageret, de ducenda conjuge cogitaret, susceptisque liberis regno sibi & posteris stabiliendo prospectum vellet. Sed ad eandem quoque curam capessendam Maximilianus Imperator ex inimico & hoste jam pridem amicus effectus, eum assiduè hortabatur. Delecta igitur ex Galliis Anna Aquitana regii sanguinis virgo, ac itinere per Salassos & Allobroges in Italiam ac Venetias facto deducta est; ubi à Petro Lauredano Duce, senatuque Veneto splendidè ac magnificè excepta, muneribusque exculta fuit. Deindè Budam felicibus auspiciis pervenit, nuptiisque regali luxu peractis, primo anno pulcbram prolem ejusdem nominis Annam enixa est.

Regnum Poloniæ fratri Alexandro cedit Uladislaus.

Anna Candala Uladislao ducitur.

Non incongruum fore arbitror, quanam familia Anna hæc ortum duxerit, & qua generis propinquitate Regibus Galliæ juncta fuerit (postquam id ab aliis prætermissum video) brevi sermone recensere. Gasto Foxius ex Ebroicensi familia Regibus Galliæ & Navarræ propinqua progenitus, Leonoram Henrici Quarti Hispaniæ Regis filiam uxorem habuit, & ex ea Joannem Comitem Narbonensem suscepit, qui ex sorore Ludovici Undecimi Regis Galliæ genuit Gastonem illum Fusium, qui maximis rebus gestis, priùs fortissimus dux & imperator, quàm miles, prælio Ravennate ab Hispanis fugientibus occisus est; ac filias Germanam, Ferdinando Hispaniæ regi, Maurorum domitori collocatam, ac Catharinam Guilielmo Comiti Candallano Vasconi in Aquitanis nuptui traditam, quæ eidem Guilielmo Joannem Candallanum posteriorem, & Annam hanc Uladislai Ungariæ Regis conjugem in Aula Ludovici Regis Galliæ à teneris educatam genuit. Quis autem Uladislao hanc ducendi auctor fuerit, non comperio, & Maximilianum minimè fuisse putem, eo tempore à Gallis vehementer dissentientem. 1501.

Paucis ante nuptias diebus Turcæ trajecto ad locum, qui Malonissalva dicitur, Savo, in Posegam & Valconem Ungariæ regiones populabundi excurrerunt, & igne ferroque grassati magnam undique formidinem incusserunt; ita ut etiam ii proceres, quorum curæ deducendæ Reginæ munus delegatum erat, non parum sibi ac comitatui metuere cogerentur. Sed paucissimis pòst diebus acceptum incommodum majoribus damnis & cladibus hosti redditum est. Namque Petrus Comes sancti Georgii, qui Transilvaniæ præerat, & Josephus Somius Temesuarii præfectus, & Joannes ipse Corvinus, quem in Transilvaniam post solutam Iaiciæ obsidionem profectum esse diximus jussu Uladislai, quem legatus Venetus ad inferenda ex fœdere Turcis arma assiduè incitabat, copias conscripsêre, præsidiis etiam, quæ ducibus Petro Tarnoco, & Jacobo Gerlistano Severini excubabant, in auxilium evocatis. Adjunxit etiam se & copias Georgius Canisanus, qui Taurunum regebat, Milos verò Belmusius, ac Marcus & Demetrius Jaxichii, ac Kadicius Bosighius, cum nō contemnendo Thracum levis armaturæ equitatu advenêre. Conjunctis igitur viribus Danubium transiêre non procul eo loco, cui Haramo nomen est, inter Taurunum & Pausovam sito, arcemque Vidinam, quam in Bulgariæ limine positam Pannonii Bodonum vocant, improviso aggressi, unà cum subjecto oppido, & amplis suburbiis parvo tempore cœpêre, Turcis omnibus aut captis, aut interfectis, atque oppidum & arcem injectis ignibus delevêre.

Turcarū incursiones in Posegam & Valconē.

Repressa ab Hungaris.

Cladova quoque proximum oppidum, compluresque villæ quaquaversum adjacentes eandem fortunam subiêre. Nicopolis suburbia, quæ longè latèque habitabantur, unà cum frumento & reliquo commeatu jam ex agris in horrea collecto concremata sunt. Urbs tamen & arx lateritio muro munita, quòd nostri colubrinas, aut tormenta diruendis mœnibus non attulissent, capi non potuit. Mancipiorum, ac majoris minorisque pecoris ingens numerus fuit: & Turcæ quidem sub hasta veniêre; sed eorum, qui Christianam religionem Græcorum ritu colebant, ea est habita ratio, ut in Pannoniam cis Danubium translati, sedes & agros inter Temesuarum & Nandoralbam haberent, colerentque. Hæc Budam per celeres nuntios allata, ac munera non parvi pretii ex spoliis hostilibus per duces dono missa, Uladislaum simul & ejus novam nuptam singulari lætitiâ affecerunt. Verùm quum milites cæsa Turcarum capita in signum victoriæ Regi missa ad spectandum, prope fontem, cujus aquas per plumbeos siphones in arcem perductas Regina bibere consueverat, uti erant emarcida, tetrique odoris, effecêre, ut illa ab earum aquarum usu posteà perpetuò, dum vixit, abstinuerit.

Cædes Turcarū diversis in locis.

Repres-

1501. Repressâ per hunc modum in præsens hostium audaciâ, res tam in Pannonia, quàm Illyrico posteà sedatæ fuêre. Et Pajazetes è Græcia & Peloponneso victor Byzantium reversus, cognitâ fratris sui Giamis morte, qui annis retroactis acie victus ad Rhodios profugerat, & ab iis Innocentio ac demum Alexandro Pontificibus traditus erat, depositis belli cogitationibus ad testaurandam urbem, ingenti si unquam aliàs terræ motu quassatam animum intendit, ac occulta filiorum diffidentium odia insidiæque eum quàmmaximè anxium solicitumque reddebant, quæ non multo interjecto tempore in apertum prorumpentes, vitæ ejus exitium, & maximas rerum mutationes attulêre, ut suo loco brevibus dicemus. Quapropter Achomates Purpuratorum princeps, & consiliorum omnium arbiter & moderator, Senatui Veneto per idoneos homines significavit, jussu, ut credi par est, Pajazetis, si de pacis conditionibus tractandis aliquem Byzantium mitterent, fore ut Pajazetem illis concedendis haud alienum reperirent, seque in perficienda re adjutorem obtulit.

Veneti pacem à Bajazete redimunt. Quòd si Regem Ungariæ unà, ut legarum mitteret, inducere possent, tum verò eò majore cum dignitate æquioribusque conditionibus transigi posse. Itaque missi utrinque legati; & Veneti quidem, quàtædio infelicis belli, quà exhausti ærarii difficultate coacti, iniquissimis conditionibus pacem fecêre, tradito Turcis Nauplio, & sanctæ Mauræ in Leucadia insula arce; *Hungari ostennales inducias obtinent,* Uladislaus verò per Barnabam Belaium virum industrium, & multarum linguarum peritum, inducias ostennales non sine difficultate composuit; qui tandem mortuo Uladislao, ut posteà dicemus, à Selimo dimissus, in Ungariam reversus fuit. Apparuit autem ex eventu Venetos opportuno tempore hanc cum Turcis pacem fecisse: Dum enim Alexander Pontifex Maximus veneno, quod aliis ipse paraverat, imprudenter sumpto è vivis excessisset, ei post Pium Tertium intra mensis spatium vitâ pariter functum Julius suffectus est, militari potiùs & bellicâ gloriâ, quàm sacerdotali memorandus. Is capitali odio Venetum nomen prosequutus, Maximilianum Imperatorem, Ferdinandum Hispaniæ, & Ludovicum Galliæ Reges, ac totosque totius ferè Italiæ & Germaniæ Principes certis de causis, & quòd ab iis complures Romanorum Pontificum urbes præter fas & æquum usurpari diceret, adversus illos concitavit. Quo lamentabili bello urbs eorum & Respublica toto orbe terrarum celeberrima & nobilissima supremam adiit cladem, nec multum abfuit, quin funditùs everteretur. Sed nos propositi nostri memores, prætermissis alienis rebus nostras prosequi pergemus.

Frideric° Cardinal. Vladislai frater moritur. Insequentis anni principio Fridericus Card. Regum Ungariæ & Poloniæ frater extremum diem clausit, vi & atrocitate ejus morbi, quem Gallico vigente in Italia bello exortum, indèque nominatum diximus. *Elisabetha regis Vladislai mater obyt.* Ejus obitum Elisabetha Casimiri conjunx, tot Regum & ipsius Uladislai mater, insigni in Deum pietate, moribusque lectissimis, & singulari fœcunditate fœmina, Alberti Imperatoris, Ducisque Austriæ filia, non sine summo filiorum dolore & luctu subsequuta est, quibus duæ publicæ & celebres exequiæ. 1502. Sed & Joannem Corvinum, Mathiæ ex nobilissima Silesiaca fœmina, sed ignota filium, de quo supra retulimus, intemperies ejus autumni, malignæque febres in ipso ætatis flore rebus humanis exemêre, quum xxxv. ætatis annum nondum explevisset. Reliquerat quidem liberos ex Beatrice Frangepania Christophorum & Elisabetham; sed qui in tenera ætate fato functi, nomen & familiam ejus propagare non potuerunt. *Ioannes Corvinus moritur.* Viduam ejus integrâ ætate, formâ præcellenti, opibusque & fortunæ bonis affluentem, postquam morientis Viri funera eluxisset, Uladislaus Georgio Marchioni Brandeburgensi sororis suæ filio connubio junxit, hæredemque omnium ex asse constituit. *Vidua ej° nubit Georgio Marchioni Brandenburg.* Verùm is prodigentiâ & luxu intolerabili effusè largiendo, insanosque sumptus & immoderatos faciendo, omnem substantiam, quæ opulentissima & planè regia erat, paucorum annorum curriculo profligatam decoxit ac dissipavit, postremòque nullis susceptis libetis vitam finivit. In Dalmatia & Illyrici præfectura, quam Corvinus singulari cum sui nominis laude gesserat, & egregiâ virtute domi forisque conservaverat, Uladislaus succedere jussit Andream Bothum, & Franciscum Balassium, cognomento Giarmathium. *Andreas Bothus & rejecto Balassio, Marcus Mislenoviticus Illyrico præfecti.* Qui quum Crisium venissent, quo in loco jus dici & concilia provinciæ agitari consueverant, Andream Bothum nobilitas æquo animo admisit; de Balassio, quòd vir crudelitare infami, & factiones alere diceretur, nec in provincia arcem aut ditionem possideret ullam, tumultuosè reclamatum est, & Uladislao fore mora indicatum, ut alium ejus loco mittere vellet; quòd cautum legibus esset, ne qui bonis carerent, eum magistratum gerere possent. Quod ille re compertâ haud cunctanter concessit, revocatoque Balassio, Marcum Mislenovitium è Canissacio Croatiæ nobili loco ortum, qui arcis Budensis præfecturam obtinebat, Botho collegam futurum eò ablegavit; sicque animos Provincialium facili negotio pacavit.

Obitus Petri Gerebi Palatini. Interim dum comitiis Budæ operam navant, ad Uladislaum certis nuntiis adfertur, Petrum etiam Gerebum, tegni Poloniæ Palatinum, quem in locum Stephani Comitis Scepusiensis suffectum fuisse suprà docuimus, Mathiæ regis propinquum in arce sua Valpone vitam cum morte commutâsse. Quæ res quum ipsi imprimis Regi, tum verò omnibus propter egregiam viri virtutem, & bellicam fortitudinem gravis molestaque fuit. In ejus locum communibus suffragiis Vir gravis & severus, Emericus Perenius sublectus est, ejus Stephani Perenii filius, quem Mathias rex ob conjurationem Casimirianam adversus se initam, in ordinem redactum, bonis omnibus spoliaverat: ita tamen ut posteà huic Emerico, velut insonti illa restitueret; qui etiam non multò post viduam ipsius Gerebi Dorotheam Canisianam connubio sibi junxit; sicque arce Valpone potitus est. *Emericus Perenius illi succedit.*

Obitus Stephani Moldavi, Stephanum quoque Moldaviæ principem, quem vulgari nomine Vaivodam appellant, diuturnis articulorum doloribus, aliisque morbis

bis & senio afflictum, hoc tempore è vivis excessisse memoriæ proditum est. Fuisse is dicitur per omnē vitam disciplinæ militaris scientiâ, & rebus bello præclarè gestis inclytus & celebratus: namque hostibus omnibus, cum quibus arma contulit, semper admirabili virtute & fortitudine superior evasit. Mathiam regem (quanquam astu potiùs & fraude, quibus uti solebat, quàm verâ vi) nocturno prælio apud Baniam Moldaviæ oppidum non procul à Sereto amne fusum, & sagittâ in incertum emissâ vulneratum, finibus suis submovit; cum quo tamen sine mora in gratiam rediit, vires ejus & arma veritus, clientelæque obsequium obtulit. Mahometis copias ingentes Moldaviam provinciam suam vastantes, cæsis ultra xxx. millibus Turcis vicit, & retrocedere coëgit. A Tartaris tam Chersonesi Tauricæ incolis, & Nogaiis, quàm qui ad ultra Rha fluvium in Asia sedes habent, multis vicibus insignes victorias reportavit. Postremò Albertum Poloniæ regem, ut suprà retulimus, cæsis & captis ex ejus exercitu multis hominum millibus, ad Bucovinam silvam maximâ clade affecit: ita ut inter memorabiles suæ ætatis duces haud immeritò censendus esse videatur: Fluxa tamen fides & instabilis, moresq; efferi, & insita ejus naturæ crudelitas rerum gestarum famam & gloriam haud obscurè eluebant; quum modò Polonis, modò Pannoniæ Regibus adhærendum duceret, neutris fidus constansque; quum tamen palam esset, & tunc & superioribus sæculis Moldaviam & Valachiam montanam simul cum ipsâ Transsilvania, quæ tres provinciæ antiquitùs uno Daciæ nomine censebantur, juri & ditioni Ungariæ attributas & adjunctas fuisse. Bogdanum filium unicum, altero captum oculo, successorem hæredemque habuit; imparem militiæ, sed iisdem inconstantiæ ac perjurii corruptelis: qui postquam Elisabetham Uladislai & Alexandri Regum sororem ducere vellet, in eaque impetranda repulsam tulisset, quòd illa alieni ritûs homini nubere nollet, à Polonis ad Pannonios descivit, & tractum maritimum Pocuco dictum bello aggressus domuit. Sed quum à Polonis isthinc ejectus bellum necdum omitteret, Uladislaus missis Cracoviam ad Alexandrum regem Osualdo Corlatcovio & Barnabâ Belaio, nondum Byzantium profecto legatis, omnem illum motum pace induciisque composuit; legatique à Bogdano missi ex Polonia Budam ad Uladislaum, illinc verò domum reverterunt: sic ut Bogdanus utrumque Regem pro patrono recognoscere, neutri tamen fas fidemque sinceræ clientelæ aut amicitiæ servare videretur.

Stephani Moldavi res præclarè gesta.

Moldavia, Valachia, & Transylvania Hungariæ attributa.

Bogdan filius ei succedit.

Certamina ejus cū Polonis.

Cæterum comitiis ejus anni in campo Pesthano, quem Racosium à rivo ejus nominis vocant, habitis, de Moravia, Silesia & Lusatia acriter disputatum est. Nam nobilitatis ordines eas provincias à Mathia rege imperio Ungarico, ex sacrosancta Romani Pontificis auctoritate, armis acquisitas avelli, ac Bohemiæ adjungi ægerrime ferebant, Uladislaumque, ut pactorum fidem observaret, serio nec sine tumultu admonebant. Sed is desidiosâ taciturnitate vota & petitiones eorum, quanquam justas, alto silentio transmittere erat solitus magno omnium illorum dolore. In quo cùm Nobilitas summam sibi & Reipublicæ injuriam fieri existimaret, nec in præsens aliter sibi consulere posset, frequens in tabernaculum amplissimum publico concilio destinatum confluxit, ibique collatis omnium votis & suffragiis decrevit, ne imposterum ullo unquam tempore, si rex Uladislaus absque hærede masculo decederet, alienæ gentis & sanguinis Regem sibi deligendum proponerent: additâ atroci denuntiatione, ut qui contra hanc legem fecissent, eorum bona fisco addicerentur, ac ipsi, liberique & posteri eorum universi aut perpetuo exilio, si capi non possent, aut capti præsentissimâ extremi supplicii pœnâ plecterentur. Hanc legem Thomâ Bocacio sancti Martini in Montibus Cardinale, Archiepiscopo Strigoniense, jam Româ reverso, atque aliis decem Episcopis, quadraginta Senatoribus, qui magistratibus fungebantur, nec non centum octoginta proceribus, & quamplurimis ex equestri ordine præsentibus, nec quoquam contradicere auso latam, Stephanus Verbecius, regni prætor, eloquens, sed factiosus vir statim publicavit, Reipublicæ conservandæ prætextu, ut ajebat, re autem verâ, ut Joannis Zapoliani Comitis Scepusiensis jam pridem regnum affectantis ambitioni libidinique viam aperiret. Aderant alii quoque ejusdem factionis asseclæ, Transsilvanique, imprimis Saxones & Siculi, qui magno consensu applausuque legem promulgari sublatis clamoribus jubebant; si qui contrà dissererent, iis vim, cædemque & extrema quæque intentantes.

In comitiis Budensib. de Silesia, Moravia & Lusatia acriter disceptatū est.

Ne externæ gentis Rex defuncto Vladislao eligatur, decretū.

Vt Ioanni Scepusiesi Comiti aditus ad regnum pateftat.

Decretum etiam est, ut in omnes Pannoniæ tractus & regiones, quæ centenarium numerum excedunt, exemplaria hujus Senatusconsulti, (sic quibusdam appellari placebat) descripta sub sigillo Comitis Petri de sancto Georgio, generalis regni judicis, qui magistratus post Palatinum secundus & longè amplissimus habetur, primo quoque tempore mitterentur; ex quibus adhuc complura etiamnum extare procomperto habemus. Quæ quum ad Uladislaum per secretos fidelesque homines perlata essent, tantum abfuit ut initiis seditionum opprimendis obviam iret, exemplo in auctores statuto, ut ne verbum quidem paulò severiùs proloqueretur, id duntaxat diceret: Deo Opt. Max. se ac salutem suam & suorum curæ fore. Quamobrem etiam ab iis, qui ei favebant, tam præcipitis seu ignaviæ, seu cunctationis nomine contemptui habebatur. Et nisi Regina, virilis animi industriæque mulier, rerum domesticarum & aulæ munia curamque suscepisset, proculdubio in iis etiam, quæ ad quotidiani victûs necessitudines pertinent, accisis per incuriam & inertiam ejus tributorum & vectigalium redditibus, aut ab rapacissimis & perditissimis præfectis procuratoribusque in privatos usus subreptis defectus quamplurimos consequi necessum fuisset. Sed & illa, quum uterum gereret, non ita multò pòst puerum peperit, incredibili patris lætitiâ; quem in gratiam memoriamque consanguinei Galliæ Regis, Ludovicum nominavit. Diversi ludi editi ac simulachra præliorum, & congredientium per ludicrum armatorū magno apparatu & pompâ repræsentata, concurrentibus undique ad specta-

Vladislai segnities in seditionibus hisce coërcendis.

Ludovicus filius nascitur.

1505.

1509. *Anna Reginæ ex partu obit.*

Quam consequitur mors Alexãdri Regis Polon.

spectacula Polonis & Bohemis è vicinia, qui magna eorum pars fuêre. Quæ tamen gaudia mors ipsius puerperæ gravissimis partûs doloribus accelerata paucos pòst dies, prout sunt rerum humanarum variæ incertæque vicissitudines, vehementer corrupit, Rege in acerbissimos luctus & lachrymas converso: quas auxêre nuntii è Lithuania Alexandrum fratrem, dissolutis omniom membrorum compagibus, extinctum adferentes. Et quotacunque solatii pars fuit Sigismundus frater, quem unicè amabat, in illius locum à Polonis & Lithuanis Rex constitutus. Scriptis igitur literis, quibus electionem sibi gratissimam esse ostenderet, ad coronationem ejus Stephanum Telegdinum, ærario præfectum, qui suo nomine interesset, tempestivè ablegàvit, eique in mandatis dedit, ut absolutis apud Sigismundum negotiis, itinere per Moldaviam facto, ad Bogdanum diverteret, illumque in fide & officio contineret. Quibus ex sententia confectis, Sigismundus regnum adeptus, Glogoviam ac Silesiæ præfecturam Uladislao bonâ fide restituit.

Motus Siculorũ in Transsilvania.

Ludovico in lucem edito motus inter Siculos Transsilvanos suscitati, ac magno labore, nec sine armis coërciti sunt, quorum initia causasque expediam. Cuni, sive ut appellantur Cumani, ac Jaziges, quibus vetus nomen superest, in latissima planitie Tibiscum & Danubium inter habitantes, ac Siculi, qui in Transsilvania circa montem Arcossum Moldaviam ab ea dirimentem sedes habent, veterumque Scytharum genus esse creduntur, recepto usu, legibusque antiquis, à singulis domibus, in queis patresfamilias morantur, singulum bovem dare debebant, quoties Regina masculam prolem eniteretur, eò quòd pecuariam exercendo magnum animalium numerum alere solent. Ejus rei haud contemnendæ utilitatis Rex ab amicorum intimis admonitus, ut boves exigerentur, edicto promulgavit, delectique ad id & missi homines idonei. Et Cuni quidem ac Jaziges, uti Budæ propinquiores, imperata exequuti, magnum boum numerum contulêre; Sed Siculorum pertinacia insignis fuit, negantium se daturos, quòd nullus ipsorum quicquam tale factum meminisset. Contrà Regii dicere, Sigismundo & Ladislao utrique, ac Mathiæ nullos fuisse filios, nunc DEI Opt. Max. benignitate Uladislaum masculo hærede auctum, nolle veteri usui derogatum. Siculis in eadem obstinatione, quasi immunitates suas tuerentur, persistentibus, regii vim intentare, pecora ex agris & stabulis abripere, denique ad arma ventum, & publicani, qui exactionem pecoris non intermittebant, partim crudeliter cæsi sunt, partim qui superfuêre, provinciâ exacti ad Regem auxilia implorantes confugêre. Eum consueta inertia, & recens amissæ conjugis dolore mœstum, consiliique inopem, amicorum præcipui suadendo & hortando perpulêre, ut quum hisce privatorum commodorom rationibus publicum decus conjunctum sit, ne seditio in majus crescat, regiæ esse dignitatis ut armis vindicetur. Igitur Paulo Tomoræo, qui equitum præfectus tunc Budæ erat, in mandatis dat, ut cum pedestribus copiis, ac quingentorum equitum prætorianorum ala ornatissima in Transsilvaniam quammaximè possit, justis itineribus proficiscatur; cæteris verò Transsilvanis, qui in fide permanebant, ut se copiasque suas Tomoræo conjungant, perscribit. Eunti Tomoræo Siculi instructâ acie, animis verbisque feroces, prope oppidum, quod Forum Siculum vocatur, occurrunt, & magno sublato clamore congrediuntur: pugnatumque est summâ vi utrinque. Sed ut Siculi numero & multitudine regiis longè præstabant, ita etiam acie & viribus facilè superiores evasêre. Tomoræus nullo vel egregii ducis vel militis fortissimi munere omisso, diu protracto certamine pugnans in acie perstitit. Sed tandem fugæ initio ab auxiliariis facto, quum consternatos & fugientes nullo imperio, nullâ vi retentare posset, desertus à sociis, & plus decem vulneribus susceptis, ultimus in tutum se recepit. Verùm quum postea Rege jubente exercitum brevi tempore reparâsset, atque majorem partem Thracum, Valachorum & Pannoniorum militum, qui Nandoralbæ, Temesuarii, Arsonæ, Severini, aliisque finibus stipendia merebant, ideòque majorem militiæ usum habebant, in castra adduxisset, magnâ clade Siculis illatâ, victos eos ac domitos imperata facere coëgit.

Siculorũ patresfamilias singuli filio masculo Regio nato offerunt bovem.

Siculi cæsi ac domiti.

Cuspinianus medicus fuit.

Cuspinianus legat. Maximiliani ad Vladislaum.

Intereà Maximilianus Joannem Cuspinianum urbis Viennensis præfectum, jurisprudentiâ ac bonarum literarum studiis clarum hominem, Budam misit; partim ut Uladislaum salutaret, deque nato non ita pridem Ludovico lætitiam, quam Cæsar animo ingentem conceperat, declararet; partim ut Regis animum ob immaturum conjugis obitum tristitiâ & mœrore confectum verbis ac oratione consolaretur. Quem adventantem Uladislaus amanter complexus, in colloquium admisit. Postulabat præter supradicta ab Uladislao aliquos ex secretioribus amicis ad Cæsarem mitti, cum quibus de fœdere sanciundo, eoque affinitate mutuâ confirmando, nec non de inferendo Venetis bello, qui præter multas Romani Imperii, ac domûs Austriacæ urbes & provincias, Dalmatiam ad Ungaros legitimo jure pertinentem, per fraudem & dolum tenerent, consultare decernereque posset. Uladislaus arbitratus illud fœdus, illam affinitatem sibi suisque incomparabili dignitati amplitudinique fore, paucorum dierum mora interjecta, ipso etiam Cuspiniano inter alios paucissimos in consilium adhibito, Janum è provincia Moraviæ oriundum, anteà Episcopum Varadiensem & Olomucensem, Mathiæque Regi omnium consiliorum olim arbitrum, & Uladislao charum, sed qui relictis Reipublicæ curis, ac aulæ molestiis vitam privatam amplexus, ad Monachos Divi Francisci transierat, elegit; qui ad Maximilianum eo tempore Constantiæ prope Helvetios comitiis vacantem proficisceretur, ac in arcano & occulto fœdus & affinitatem cum eo jungeret. De Venetis bello persequendis, quos non ignoraret ex finitimorum Regum & Principum ditionibus insolenter usurpatis imperium suum condidisse, Dalmatiamque præter omne jus fasque occupatam tenere, se propediem legatos

De fœdere adversus Venetos, & de affinitate mutua jungenda.

1506. gatos ad Cæsarem missurum respondit, qui de societate belli, ejusque gerendi modo & conditionibus transigant.

Quam dissuadet nonnulli proceres.

Quamvis autem hæc summo silentio tegerentur, ne in vulgum emanarent; plures tamen è Senatu Pannonico & Bohemico ea subodorati, Regem adiêre, suadentes ne se & regna sua Germanis infensissimis hostibus tradere vellet, qui nomini Ungarico & Bohemico semper invidissent; eaque regna non solùm infestis armis, sed etiam per varias & iniquas artes ad se transferre conati essent, tanta inter has nationes a multis retrò sæculis odia & simultates vigere, ut nunquam in mutuam gratiam redigi, vel in unum coalescere possint, ipsum hoc fœdere vel arctæ affinitatis vinculis constricto, non tam suæ & regnorum suorum quieti & tranquillitati consulere, quàm faces, quibus illa aliquando arsura sint, & penitùs conflagrent, subministrare. Quæ tamen dehortamenta ipse, ut omnia cætera, tacitus transmisit, ac in proposito perstitit. Et Janus ad Cæsarem profectus, omnia ex animi sententia perfecit; ita tamen ut negotium non exigui momenti aliquandiu in maximo silentio habitum ad illud tempus, quo conventus Principum primâ quaque occasione institui posset, prorogaretur, sicuti de eo in processu operis narraturi sumus.

At Cæsar cùm Uladislaum in mittendis legatis, quibuscum de Veneto bello tractaret, diem de die ducere conspiceret, eumque socii & confœderati assiduè monendo & hortando per nuntius & per literas urgerent, nec ipse ignoraret magnum rebus gerendis adjumentum Pannonicâ societate accessurum, misso eodem Cuspiniano in mandatis dedit, ut Uladislaum acriùs & frequentiùs stimulando ad mittendos legatos cum plena potestate induceret, nec intereà ab eo discederet, donec Cæsar ea quoque in parte voti compos redderetur.

Cuspinianus iterū legatur ad Vladislaum de bello adversus Venetos suscipiēdo.

Qui mandata peragendo, ac gravi sermone ob oculos proponendo, nullam justiorem suscipiendi belli causam videri posse, quàm perpetuos majorum suorum hostes, nobilissimi Dalmatiæ Regni iniquos detentores ulcisci, ac adversus eos justa arma sumere, qui suis finibus minimè contenti, aliena rapere, & subditis aliorum sub jugum missis severè ac crudeliter imperitare consuevissent. Dalmatas veteres socios nomini Ungarico etiamnum addictissimos esse, ut quamprimùm inter se copias & signa militaria exercitumque Uladislai conspexerint, absque cunctatione Venetorum jugum excussuri, ac ad ipsius imperium promptissimis animis redituri existimentur. Quibus ad speratæ victoriæ finem ritè perducendis Summum Pontificem, ac Hispaniæ & Galliæ Reges, cæterosque Italiæ & Germaniæ Principes communibus viribus auxilia collaturos, eoque confecto bello, ad extirpandos Christiani nominis hostes terrâ marique arma conversuros. Eandem quoque societatem Julius Pontifex, & Ludovicus Galliæ Rex per legatos maximo studio expetebant, facilemque futuram victoriam promittebant, quòd eâ tempestate Respublica Venetorum ad extremum discrimen redacta, vires, opesque omnes amisisse diceretur. Quibus rationibus persuasus, quanquam cunctabundus, & plurima reigiversatus, quòd multos ex senatoribus in contrariam sententiam ire animadverteret, tandem manus dedit, & Petrum Berislaum Albæ Regiæ Antistitem, ac Ambrosium Sarcanum Posoniensia arcis & urbis præfectum, viros graves se missurum pollicitus est, cùm primùm Cæsar, qui tum Oeniponte erat, Viennam redisset. 1507.

Fœdus Vladislaï cum Cæsare sancit.

Cæsari brevi reverso ii præsto fuêre, fœderibusque percussis, quibus Cæsar, Pontifex, & Reges, quos modò nominavi, Uladislao Venetis bellum inferenti, pecuniam, commeatum, classes, exercitum, & omnis generis auxilia, certis æquisque conditionibus dare tenebantur, non diu morati domum reverterunt. Itaque Uladislaus ne sociis deesse videretur, licèt aliud in animo haberet, frequenti Principum Senatorumque suorum numero convocato, Petrum Paschalicum, qui Venetæ Reipublicæ nomine complures apud eum annos legati munere functus erat, ad se vocari jubet, conscensoque tribunali per epistolarum magistrum ei proponit, se pro recuperando Dalmatiæ regno statuisse Reipublicæ Venetæ bellum inferre, eaque de causa societatem cum summo Pontifice, ac maximis Europæ Regibus Principibusque inivisse; si Veneti suâ sponte illud ex æquo & bono restituere velint, se eis amicum futurum; sin in retinendo obstinatiùs persistant, experturos brevi quàm præstet id pacatè restituere, quod bello & armis retinere non possint. Legatus quum respondere ad ea vellet, causamque & jura senatûs tueri, Uladislaus eum prohibuit, & è tribunali descendens in interiorem cubiculi partem se recepit; quò nemini, præter summè necessarios, aditus patebat.

Venetarum rerum scriptor gravis Petrus Bembus Cardinalis prodidit memoriæ, extitisse nonnullos è senatu Pannonico (quod insigne dehonestamentum, ac collabentis jam tum Ungarorum disciplinæ manifestum indicium videtur) qui ad legatum secretò detulissent, bono animo esset, Regem bellum quidem indixisse, ne apud socios fœderis ea res sibi fraudi esset; sed non illaturum; quòd summâ difficultate & inopiâ ærarii premeretur. An autem ea fuerit intermissi belli, promissorumque violatorum causa, pro comperto non habeo; multi potius Senatorum avaritiæ, ac solitæ Uladislai ignaviæ & otii cupidini tribuendum existimavêre.

Radulo VValachiæ Princeps ad Vladislaum venit.

Per eos dies Veneti belli rumoribus, qui passim increbuerant, excitus Radulo Transalpinæ Valachiæ, quæ etiam Montana vocatur, Princeps, tam clientelæ suæ, quæ antiquo jure Reges Ungariæ respicit, declarandæ causâ, quam pro aliis rebus ad Uladislaum Budam venit, equos militares regio more instratos, ac asturcones optimi generis, acinaces auro gemmisque ornatos, aliaque dona adferens, versatusque apud Regem aliquamdiu mansit, auctus officiis honoribusque. Posteà Thomâ Bocacio Cardinale, Petro Comite sancti Georgii, ac Josepho Somio, de quibus suprà retulimus, nec non Moyse Buslavio præfecto aulæ, & Benedicto Battianio, qui in ærarii præfecturas Stephano Telegdino magistratu abeunte, suc-

cesso-

1507. *Aldiodum oppidum ei donatur.* cesserat, obnixè eum commendantibus, oppidum setis frequens & celebre Aldiodum cum amplis latifundiis redditibusque in Transilvania situm, à Rege, donativi nomine, quòd ejus quoque hæredes sequeretur, obtinuit. Fuerat Aldiodum anteà Joanni Tarciano è regione Pannoniæ superioris, Polonis vicinæ Sacosiana, nobili viro, ab Uladislao certis conditionibus collatum, quo tempore is Siculorum Comes, uti vocant, jus illis populis dicebat: Sed quum Raduloni oppidum istud propinquius commodiusque esset, Rex Joannem Tarcianum partim præsenti pecuniâ pro eo numerata, partim traditâ ei arce Onodiâ contentum reddidit. Quo munere Radulo lætus, gratiis Uladislao actis in suam provinciam incolumis reversus est. Neque ea liberalitas & munificentia frustrà fuit, quandoquidem ille non immemor muneris sui non tantùm erga Uladislaum Regem grati animi meritis officiisque propensissimum se præbuit; verùm etiam in partibus Ludovici filii & successoris usque ad extremum vitæ regnique ejus finem integrâ constantique fide permansit.

Mors Beatricis Reginæ 1508. Cæterùm vix profecto Budâ Radulone, certioribus nuntiis allatum est, Beatricem Reginam Mathiæ Regis viduam, quæ Uladislaum multis modis exercuerat, in Italia è vivis excessisse. Quo animo ejus excessum tulerit Uladislaus, non setis constitit. Nam ipse ad mœrorem tristitiamque compositus, tam læta quam tristia proindè tolerabat. Nulla quidem signa affectûs alterutrius edidit; crebro tantùm questu & suspiriis fatum amissæ conjugis prosequutus, publico abstinebat; nec lugubres vestes mutare, non promissam cæsariem barbamque attondere, & in administrandis Reipublicæ curis fatiscebat. Itaque Principes Pannonici, & ex amicis præcipui, quos è Bohemia & Moravia convocaverat, eum gravi oratione in spem erigere conati, ut diuturno dolori modum ponere, dignaque Rege consilia capere vellet, cohortabantur. Sed ipse, uti solebat, incertum an insolito curarum pondere fessus, aut ætatis ingeniique imbecillitate vacillans, vel aliis causis ad eorum preces, non aliud quàm se cogitaturum, quid facto opus sit, brevi sermone respondebat; ita ut plures ex circumstantibus eum vel coosilio, vel industriâ sanari aut erigi posse desperarent. Posterâ die sequentiores redeunt tam Bohemi, quàm Ungari, & Thomas Cardinalis

Thomæ Cardinalis oratio ad erigendum recreandumque è mœrore Regem. Strigoniensis, cujus consilio plurimùm tribuebat, pro omnibus seriò & graviter verba facere cepit: nescire se, nec videre causas, quur iis animi perturbationibus & rerum tædio afficiatur, nullâ virilis ac regiæ constantiæ ratione habitâ, nec degeneri animo suis ac Ludovici filii rebus quàm optimè consultum velit. Quin potiùs spe & voto, quod summis à DEO Optimo Maximo precibus semper optaverat, potitus, successoremque & hæredem populis suis relicturus, lætari magis, ac Cœlitibus gratias agere deberet. Adesse præcipuam partem senatorum è regnis provinciisque suis constantiâ & fide erga eum inviolabili; quos ad lætitiam suam, quam nato hoc puero singularem conceperunt, non solùm verbis, sed re ipsâ testificandam, statuisse conjunctis suffragiis insolatium 1508. paternæ pietatis, ipso adhuc vivo videnteque infantem, carissimo ad posteros exemplo, consortem utriusque regni declarare, ac diademate regio ornare. Proindè æquissimum esse, ut ipse luctum atrasque vestes exuat, & regio ac illustri ornatu in publicum prodeat, atque adeò unà cum ipsis vota Deo nuncupet, ut publicam hanc arridentis fortunæ felicitatem, populorum suorum paci & quieti necessariam, quàm diutissimam esse velit. Non defutura reliquorum, qui modò abessent, studia & voluntates; superesse prompta & parata præfectorum ac tribunorum militisque obsequia: de antistitibus, quorum animos ipse jam dudum exploratos haberet, nihil esse dubii. Emergeret igitur dolore, luctibus, silentio, solicitudine, ipsisque taotæ dignitatis ornamenta filiolo sponte deferentibus, eâ oris vultûsque serenitate affulgere contenderet, quem & res ipsa tanti momenti meritò postularet, & ipsi de suo Principe & Rege pro tam magno pioque obsequio expectare dignum congruumqoe existimarent.

Cardinalis hujuscemodi sermonibus, ceu stimulis torpentem ejus animum excitâsse visus est, & receptis veluti sensibus, somnoque discusso, desiderabile istud officii genus, quod optare ipse debuerat, ultrò delatum, gratissimo & jucundissimo animo se accipere & amplecti respondit, futurumque se in eorum potestate, & ea quæ consulerent, sedulò facturum; dummodò id, quod vicissim polliceantur, maturè fideliterque exequantur. Sequidem ipsis uti amplissimis gravissimisque viris, quin constantissimè voluntatem judiciumque suum tueantur, nequaquam diffidere; petere tamen ut ad celebritatem coronandi filii, quæ perindè ad suam & Ludovici filii laudem gloriamque, quàm ad publicam populorum suorum concordiam & quietem pertineat, ritè perficiendam breve tempus statuant; sibi curæ fore, ut tam ipse, quam Ludovicus, si Superis benè juvantibus ætate crescere, & ad speratam bonæ indolis frugem se educante pervenire poterit, fructum & præmium tanti beneficii omnibus clementiæ, liberalitatis, & regiæ munificentiæ exemplis publicè privatimque quàm cumulatissimè persolvant. *Vladislaus vestitum lugubrem deponit.* Postquam proceres dimisit, & ut in diem sequentem edessent, mendavit; tum verò comâ & barbâ nitidè excultâ in medium prodiit, sumpsitque purpuram & trabeam, eosque in convivium adhibuit. Nec multâ morâ interjectâ frequentibus suffragiis decernitur, imminente vere ad diem Divi Gregorii memoriæ sacrum, Albæ Regiæ Ludovicum bimulum, adhucq; in cunabulis inter nutricis fœminarumque ministeria agitantem, sacro diademate ornandum; biennio verò pòst Pragam deducendum, ut ibi quoque Rex declaratus regium insigne ritè accipiat. Lætus utriusque gentis consensu Uladislaus primum omnium cunctis Pannoniæ regionibus & provinciis, quas ipsi comitatus appellant, edicit, ut ad eum diem Albam ad Coronationis solennia, solo familiarium comitatu edveniant; quod eam certis de

1508. causis absque exercitu armis peragendam decrevisset. Convenere ad diem tanta frequentia, ut urbs satis ampla multitudini capiendæ haud sufficeret; sed omnia ferè suburbia longè latèque complerentur.

Ludovici pueri coronatio.

Emericus Perenius Palatinus pro amplissimi magistratûs sui officio populum, vellent, juberentne Ludovicum Regem eligere, & Coronâ insignire, denuò interrogavit. Quum omnes se velle, jubere, exclamâssent, tum Cardinalis tenerum caput coronâ circumdedit, quod adhuc ei gestandæ imbecillum erat, Regemque Pannoniæ nomine omnium salutavit. Pro filio, qui per ætatem nondum prima verborum initia balbutire poterat, pater jusjurandum de more præstitit, servandis regni immunitatibus, & finibus non solùm regundis, sed etiam ampliandis. Paulò post eodem in templo, ubi hæc agebantur, Ludovicus Helianus Vercellensis, Ludovici Gallorum Regis legatus, vir eloquens & eruditus è superiore loco orationem habuit elegantem, quæ publicata extat. In ea Ludovicum puerum è tot clarissimorum & fortissimorum Regum sanguine & progenie ortum, qui præter proprium Galliæ regnum in Syria, Palæstina, Hierosolymis, Sicilia, Neapoli, denique in Pannonia superioribus sæculis quàm felicissimè regnâssent, ab majorum suorum virtutibus, & rebus præclarè gestis minimè degeneraturum commemoravit. Et utinam Deus Optimus Maximus votis ejus singulari pietate susceptis benignè annuisset; verùm erat in fatis, ut Christiana Respublica insignem hoc Rege cladem à barbaris acciperet, & nos unà cùm eo periremus.

Ludovici Heliani Regis Gallor. Legati oratio in laudem Ludovici.

Absolutis Albæ rebus Budam reversus est, atque ibi liberis suis Ludovico & Annæ aulam separatam à sua, & peculiares ministros instituit; quorum præfectum Stephanum Isthuanffium jam natu grandiorem, qui tempore Mathiæ Regis variis officiis & magistratibus functus, in bello Polonico Uratislaviæ insignem operam navaverat, constituit; ita tamen, ut summa rerum omnium & educationis penes unum Bornemissam, quem præ cæteris valdè charum habebat, relinqueretur; de cujus origine suprà retulimus. Proindè cùm tempus eundi in Bohemiam ad coronandum Ludovicum appeteret, tempestivè paratis ad iter necessariis, & iis quos interesse volebat, admonitis, ut ad certum diem & locum convenirent, viæ se dedit, ac per Moraviam modicis factis itineribus Pragam venit, iisdemque modis Ludovici coronatio quartum jam annum agentis peracta est, quibus in Pannonia celebrata fuerat. Deindè quum epulis Regio luxu & apparatu in multam noctem protractis lætitiæ parens Bacchus animos incendisset, discedentibus convivis in parte urbis, quæ minor vocatur, levi de causa ingens primò rixa, atque adeò atrox demum facinus inter Ungaros & Bohemos repentè exortum est, & exiguâ morâ concurrentibus majori numero Bohemis quindecim ferè ex Ungaris trucidati sunt. Et ipse Stephanus Bathorius Comes Temesiensis non leve salutis discrimen adiit, quum fugiendo, & post

1509. Ludovici coronatio Bohemica

Certamẽ inter Bohemos & Ungaros fœdissimum.

tergum respectando nummos aureos spargeret, ut iis insequentium cursum retardaret, 1510. sicque amissis aliquot familiaribus ægrè se in arcem reciperet. Cæteri cædis & casûs sociorum ignari, partim in triviis platearum, partim per hospitia miserabilem in modum interficiebantur; & nisi prætoria cohors properè advolando auxilio advenisset, longè atrociora patrabantur. Occisorum corpora in dextra parte templi Divo Thomæ Apostolo dicati tumulata sunt, quod Ungarorum Sacellum etiamnum vocatur. In criminis auctores jussu Regis prætores triplicis urbis gravissimè animadverterunt, ac captos & damnatos exquisitissimis suppliciorum generibus sustulerunt: ita ut major pars cute novaculis detractâ, pars uncis ferreis in crucẽ sublati crudeliter interirent. & cum iis, qui capitis duntaxat pœnâ plectebantur, mitiùs nec adeo severè actum esse putaretur.

Cùm autem rerum Bohemicarum statum diuturniori suâ absentiâ perturbatum composuisset, præfectosque amplissima tam jurisdicundi, quam censuum administrandorum potestate constituisset; Germaniæ Principes, qui ferendis Cæsari eligendo suffragiis adhiberi solent, Marchionem Brandeburgensem, Palatinum Rheni, & Ducem Saxoniæ, à quibus in Bohemia certæ & amplæ ditiones beneficiario jure possidentur, in clientelam de more recepit. Et iis rebus peractis, venatu, aucupio, reliquisque ejus generis otii oblectamentis, quorum erat cupidissimus, diutiùs in Bohemia morandum statuebat. Verùm ab Ungaris ad redeundum sollicitatus voto eorum satisfaciendum existimavit. Itaque eodem per Moraviæ fines, quo venerat itinere ad Stanislaum Turzonem Episcopum Olomucensem Cremsirium divertit, à quo regium in morem honorificentissimè & splendidissimè exceptus est, ibique Joannem Comitem Scepusiensem, Transsilvaniæ præfectum, e Trincinio, ubi sedem & ditionem habebat, cum CC. equitum comitatu obvium habuit, officii, ut ipse præferebat, declarandi causâ, re autem verâ, ut vir profundæ ambitionis, ob idque regnandi libidine ardens, amplitudinem suam & divitias ostentando voluntatem ejus de collocanda sibi filia exploraret, cui etiam dona haud contemnenda attulisse ferebatur. Quæ machinamenta Rex solito more dissimulando, & in aliud tempus differendo, facilè elusit, & cœptum iter prosequutus Joanni potestatem dedit revertendi, ne vel Trincinium, vel se Budam comitari vellet. Eo tamen certis de causis domum redeunte, ipse cum liberis Budam incolumis remeavit, resque Pannonicas ope divini Numinis quietas & tranquillas reperit; quòd eo tempore Turcarum princeps Pajazetes cum novatoribus Mahometanæ superstitionis Persis ac Hasanis, Caiphæ filio Schachocule quodam ejus novitatis auctore, bellum in Phrygia & Armenia magnis viribus gerere diceretur. Quum Budam venisset, opportunè brevi pòst supervenit legatus Turca, inducias & pacem postulans; quòd triennium prioribus pactis præstitum effluxisset: quam Ula-

Ioannes Cepus. Comes nuptias filia Vladislai affectat.

Induciæ cum Turcis prorogata.

1510. Uladislaus haud longâ interpositâ cunctatione non invitus ad aliud in sequens triennium consensit, legatumque muneribus & pecuniâ donatum dimisit; ipseque eâ curâ solutus otio & quiete fruebatur.

Epidemicalues in Ungaria. Sed quum atrox pestilentia urbem invaderet, & totâ ferè Pannoniâ cumprimis grassaretur, non tam sibi, quàm liberis metuens, Polonium unà cum illis concessit, mitigandæ ejus tempus expectaturus. Sed quum & isthic non iu vulgum tantùm sæviret, verùm etiam Desiderius Landetesius Allobrox, ex Cubiculi familiaribus, qui cum Regina demortua e Gallia in Ungariam venerat, vi atrocis morbi correptus esset (qui tamen medicorum ope convaluit) versus Moraviam iter fugæ simile intendit, & in oppido, quod Broda Ungarica appellatur, incolumitatis causâ aliquandiu hæsit. Illinc Proceribus & Nobilibus Pannonicis per literas mandavit, ut quum sibi metu mali morbi è regno exeundum fuisset, se absente in Republicæ administratione Emerico Perenio Palatino, & Thomæ Cardinali Strigoniensi obtemperarent. Se quidem in animo habuisse ne ulteriùs proficisceretur; emersisse tamen negotia gravioris momenti in Silesia, quorum causâ eum liberis charissimis Uratislaviam quamprimùm ire cogatur. Eò igitur brumalibus diebus profectus complura, quæ in absentia sua exorta erant mala, adhibitis remediis correxit, ac eùm postremo à Tissinensi, Brigensi, Lignicii & Munsterbergi, cæterisque Principibus & nobilitate Silesiæ convocatis clientelæ ac beneficiarii juris nomine juramenta exigere vellet, Episcopi, & potiores è Pannonia viri ac Magistratus, qui in ejus comitatu erant, intercessêre; & ut illud Regni Ungariæ nomine exigeret, magnâ vi & contentione petivêre: propterea quòd Mathias Rex eam provinciam certis conditionibus regno Ungariæ acquisivisset, quibus nondum satisfactum esset. Contra Bohemi & Moravi Silesiam semper Bohemici juris provinciam fuisse, neque id in dubium vocari debere; si Mathiæ Regi, aut Pannoniæ Regibus quippiam juris in ea constare possit, quum hoc tempore utrumque regnum uni Regi pareat, per idoneos magni nominis arbitros, aut juris divini humanique peritos controversiam ex æquo dirimi posse, si quæ succe ssu temporis oriretur. Sed quum utriusque gentis studia & contentiones acriùs invalescerent, nec altera cedere alteri vellet, Principesque & ipsa civitas Uratislaviensis in ancipiti hærerent, res tota in aliud tempus delata est, ita ut Rex & Ludovicus, ad quem tametsi adhuc tantis rebus impatem æquè ac ad patrem disceptationis summa pertinebat, infectis rebus discedere, domumque redire cogerentur.

Quâ territum Vladislaus in Moraviâ primùm,

29. Ian. 1511. indè in Silesiam cõtendit.

Disceptatio inter Hungaros & Bohemos de Silesia.

Barbara Stephani Scepus. Comitis filia Sigismundo Regi desponsatur. Uladislao è Silesia reverso Aduiga è Principum Tessinensium familia Regibus Poloniæ propinquitate junctâ originem ducens, vidua Stephani Zapoliani Comitis Scepusiensis, præstantissima mulier, privato primùm consilio cum fratre suo Casimiro de tradendâ in matrimonium Sigismundo Regi Poloniæ filia Barbara agere cœpit; deinde etiam re cum Uladislao Rege, Sigismundi fratre majore natu per Michaëlem Hamelium, Budensis urbis primarium sacerdotem, quem vulgari nomine Archipresbyterum vocant, natione Germanum, secretò communicatâ, ardentissimis votis & precibus oravit, ut fratri ducendæ virginis auctor esse vellet. Et quum Uladislaus Aduigam ipsam & filiam virginem, omnibus raræ pudicitiæ, singularis in Deum pietatis, & morum honestissimorum dotibus, commendante eas Reginâ conjuge suâ pridem fato functâ, præditas ac mirificè ornatas pro comperto haberet; petitioni illius admittendæ haud difficilem se præbuit, missisque ad Sigismundum iisdem Casimiro principe, & Michaele Hamelio privatim legatis, voluntatem suam propensam ei significavit, & ad exequendum cohortatus est. Sigismundus, qui fraternis consiliis amanter obtemperare erat solitus, haud invitus consensit; brevique curavit, ut sponsa Regio more Cracoviam adduceretur. Missi igitur in Ungariam Joannes Lubrantius Episcopus Posnaviensis, Christophorus Sidlovicius Sendomiriensis, & Lucas Gorcanus Posnaniensis præfecti, splendidissimo comitatu Trincinium pervenête; & tradiram eis sponsam ad Sigismundum perduxêre, comitantibus illam Aduigâ matre, ac avunculo Casimiro, & Joanne Zapoliano fratre DCCC. equitibus, armis, equis, aureo & argenteo apparatu instructissimis. Currum elegantissimi operis, quo puella in Poloniam veheretur, Uladislaus liberaliter donaverat, ac Joannem Turzonem Episcopum Uratislaviensem, & Ambrosium Sarcanum Comitem Polonensem legatos, qui suo nomine nuptiis interessent magno fraternæ benevolentiæ & amoris indicio, cum regiis & pretiosis muneribus adjunxerat. A Thoma etiam Cardinale Strigoniensi, Georgio Sacmario Quinquecclesiensi Episcopo, qui Sigismundo Hamponi nuper è vivis sublato successerat, ac reliquis Ungariæ Episcopis, magnoque Pannoniæ Palatino & Principibus certatim legati, & munera magni pretii missa.

1512.

An. 1512. Sponsa in Poloniam deducta cũ splendido comitatu.

Non defuêre qui hoc conjugium tanquam Regio thoro impar contumeliosis verbis ad invidiam obtrectarent; & Maximilianus Cæsar imprimis eâ tempestate cum Sigismundo Rege simultates exercere solitus, de eo obloqui acerbiùs inter familiares ferebatur. Sed Barbara Regina brevi temporis spatio inania famæ, & ubiquos de se rumores vitâ innocentissimè actâ, ac singulari erga virum fide & constantiâ, cæterisque summis virtutibus facile refutavit; nec quicquam ad raræ felicitatis cumulum ei deruisse videtur, quam quòd immaturâ morte erepta masculam prolem relinquere non potuerit. Joannis certè Comitis Scepusiensis animus jam dudum ambitione, ac dominandi cupiditate flagrantissimus, tam familiæ suæ potentiâ, ac amplitudine immensarum opum, quas à patre & patruo partas habebat, quàm Regiæ hujus affinitatis occasione ceu incitamento quodam in spem novarum rerum erigi & inflammari cœpit; prout consilia ejus occultorum plena scelerum processu temporum non longè summa rerum divinarum & humanarum confusione, ac miserabili patriæ excidio in apertum protupêre.

Hoc conjugio Ioannis Scepus. comitis ambitio aucta.

Isthuanf. Histor.

Bani Illyrici è vivis excedunt.

Sub id tempus cùm Andreas Bothus, & Marcus Mihnovicius è Camissacia Dalmatiæ regione ortus, qui præfecturam Illyrici gerebant, quos Pannonico nomine Banos vocant, Andreas quidem in arce sua Stenisnacia morbo diuturno oppressus; Marcus verò dum equum currentem circumageret, ejus lapsu luxatâ cervice repentè exanimatus è vivis excessissent, Uladislao curam reliquêre alios ei magistratui præficiendi.

Berislaus Episcopus Vesprimiensis eis suffectus.

Petrus igitur Berislaus; Episcopus Vesprimiensis, quòd ex iis partibus originem duceret, & ditione ac clientelis polleret (traditâ jussu Regis Joanni Bornemissæ, quâ anteà fungebatur ærarii præfecturâ) delectus est, qui unus utrisque sufficeretur.

Turcarū depradationes ab illo repressa.

Et quum in provinciam venisset, brevi occasionem virtutis fortitudinisque suæ declarandæ fortuna ei obtulit: Nam quum Turcæ magno numero Savum trajecissent, & regionem inter Savum & Hunam fluvios, (hunc à priscis Valdanum olim appellatum fuisse quidam putant) adjacentem passim popularentur, ac ferro & igne vastarent, collectis quantis in re subitanea & tumultuaria potuit, copiis, eos non procul ab arce & oppido Dubicensi, ubi Huna in Savum influit, adortus est, insignique editâ pugnâ hostes fudit atque fugavit, & fugientes longè latèque persequutus, ampliùs duo millia eorum interfecit, captis quamplurimis, & multò maximâ parte in Savum demersâ, paucis natando evadentibus; ita ut hostes audaciæ perfidiæque suæ, & violatarum induciarum cumulatas pœnas dedisse viderentur.

cæsis 2000. strage.

Atque hac strage perculsi, simul etiam qualicunque induciarum vi coërciti, excursionibus & prædis agendis aliquandiu abstinuerunt.

Leges Hungariæ à Steph. Verbecio digesta in III. libros.

Uladislaus post hæc otium nactus, ac assiduis suorum precibus adductus, ad leges reformandas animum applicuit, & earum compilandarum, & in ordinem redigendarum negotium Stephano Verbecio pratori, viro docto & jurisperito commisit, cujus ingenuo labore & diligentiâ collectæ, tribus libellis descriptæ fuêre. Sed prius quàm eis summam manum imponeret, libellum Decreti tripartiti nomine appellatum Decemviris patriarum legum peritis perlegendum discutiendumque dedit, eorumque calculo & judicio approbatum ita confirmavit, ut ejus usum in foro & judiciis ubique recipi debere lege latâ publicaret. Quod in hunc usque diem in causis forensibus & controversiis dijudicandis observatum esse videmus.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER V.

1513. DUm hæc in Pannonia geruntur, & in Italia Julius Pontifex, & Maximilianus Cæsar, aliique confœderati Principes, mutato animo contra Gallos, eorumque Regem Ludovicum Italiâ expellendum civilia arma exercent; Pajazeti Turcarum principi, devictis & pulsis Sahocule, aliisque Turcicæ superstitionis perturbatoribus ex Asia reverso, bellum intestinum ambitione & truculentiâ Selymi minoris filii repentè exortum est, quantò minus antè provisum, tantò sævitiâ ac sceleris atrocitate crudelius & terribilius. Quod quidem parricidiale bellum eo eventu & fine terminatum est, ut Pajazeti jam senio, morbis & articulorum doloribus gravato, Selymus prætoriano milite ac purpuratis partim metu, partim largitione & ingentibus promissis in partes traductis, thesaurum omnem & imperium nefariâ extorqueret, eumque ad natale solum Didymotichum secedere volentem, veneno pharmacis inditò tolleret, & fratres Achomarem, quem pater successorem destinaverat, & Corcuthum majores natu, eorumque liberos omnes & nepotes impio bello prosequutus, crudelissimè interficiendos curaret, solusque ipse imperio per scelus potiretur. Cujus quidem execrabilis dominationis seriem & causas non est mihi animus referre, postquam nec rebus Ungaricis, quas scribere institui, quadrare videntur; & ab aliis compluribus, Jovioque imprimis elegantissimo & eruditissimo scriptore, & ante illum Tuberone, eorum temporum æqualibus, prolixo sermone commemoratæ leguntur. id tantùm cum ingenti animi dolore admirari subit, potentissimos Christiani orbis Reges & Principes pristinæ virtutis memores, veterumque discordiarum oblitos, opportunâ hujus intestini inter barbaros belli occasione arreptâ, tam pia quàm necessaria arma unanimi voto nequaquam sumpsisse, viresque & opes suas adversus diram eam & immanem belluam minimè consociâsse; quæ ab eodem tempore in tantam potentiam & imperii amplitudinem excrevisse videtur, ut jam ipsis omnibus, eorumque regnis & populis terrâ marique maximè formidabilis immineat.

Pajazeti Selymus filius imperium eripit.

Unus è privatorum ordine Thomas Cardinalis Strigoniensis, si fraterna barbarorum bella cessarent, Pannoniam patriam eâ tempestate foris quidem otio, domi autem luxu & avaritiâ Principum fœdè laborantem periculo proximiorem futuram cernebat, ideòque remedia tempestiva quærenda, ac concitandos adversus communem humani generis hostem Christianos Principes, summi Pontificis ope & auctoritate arbitrabatur. Rege igitur convento se iterum Romam iturum, & operam diligentem navaturum professus est, ne tam insignis tamque commoda invadendi hostis opportunitas negligeretur. Adornatâ profectione, & rebus ad iter necessariis sumptuosè comparatis, magnâ etiam assumptâ equitum & domesticorum catervâ, curruumque apparatu, (erat enim ex opimis plurimorum sacerdotiorum proventibus ditissimus) urbem Romam versus contendit. Non defuêre plerique, qui eum non petendorum auxiliorum gratiâ Romam iter suscepisse dicerent; sed ut se & divitias suas, quæ erant amplissimæ, ostentando, ac multum auri largiendo, ad summi Pontificatûs fastigium perveniret; quibus artibus Alexandrum, qui ante Julium regnavit, usum fuisse, & voti compotē factum meminisset. Sed nos rem incompertam in medio relinquemus. 1513.

Thoma Cardin. Strigoniens. legatio Romam, ut Christiani Principes ad bellum Turcicũ ope Pontificis concitet.

Quum in Venetorum ditionem pervenisset, senatus eum splendidè & lautè ubique excipiendum curavit, quòd multis officiorum generibus ei devinctus esset, missoque ad eum cum muneribus Vincentio Guidotto Decemvirûm Secretario, qui Budæ per aliquot annos Reipublicæ causâ agitaverat, expetenti ei triremem rebus omnibus exornatam, quâ Anconam, & inde ad Ædem Divæ Virginis Matris Lauretanæ toto orbe celeberrimam veheretur, dari jussit: in qua ipse cum priori parte suorum commodè prosperèque navigavit, cæterosque è comitatu terrestri itinere adventantes, sacris interim operatus Laureti expectavit. Exceptus est Romæ hilari fronte à Cardinalibus, ac Julium de more veneratus, in aula Pontificia magno splendore & munificentiâ fuit fermè ultra annum; ita ut sumptuum magnitudine, mensæ lautitiis, ac conviviorum frequentiâ, aliisque similibus aulæ illecebris, cuivis Romanorum procerum, quorumvis

1513. rumvis judicio, æquaretur; cùmque Maximilianus Cæsar Matthæum Langum Cardinalem Gurcensem pacis tractandæ causâ in urbem misisset, Julius eum cum Cardinale Anagnino ad medium milliarium Gurcensi, velut Cæsaris personam sustinenti, honoris causâ obviam misit, iique illum intermedium ad Vaticanam aulam deduxerunt, in qua eum Julius hospitio excepit.

Julius Pp. moritur. Dum Thomas Romæ moratur, & susceptum auxiliorum negotium lentiùs quàm pro necessitate promovet, Julius senio ac multis laboribus confectus in morbum incidit; cùmq; ultimum vitæ terminū sibi imminere animadverteret, commendatâ Cardinalibus qui aderant, urbe & Christianâ Republicâ, xx. die Februarii moritur. Cardinales conclavibus de more inclusi comitia habuêre, ac his unà Thomas Strigoniensis interfuit, non parvâ, ut quidem tunc inter populares suos ferebatur, spe potiundæ supremæ in terris dignitatis. *Leo X. eligitur 1514.* Verùm non multò pòst Joannes Medicæus, Laurentii Medicæi, amplissimi, & toto terrarum orbe clarissimi viri filius, annos natus nondum quadraginta, juniorum Cardinalium suffragiis Pontifex est declaratus, & post trigesimum diem singulari pompâ & splendore, qualem à multis sæculis Roma non viderat, Leonis Decimi nomine assumpto, coronatus. Solennia ejus pompæ Thomas etiam, & quidem non ultimo inter cæteros loco eum dignitate celebravit; atque iis peractis, quum eum non solùm domesticæ & privatæ res, sed etiam publicæ Uladislai Regis & regni ejus rationes ac necessitudines domum revocarent, non magno labore apud novum Pontificem agendo perfecit, ut qui exercitu ac præsenti pecuniâ eo tempore rem Ungaricam, ob consumptos ab Julio omnes ærarii & vectigalium fructus ac redditus juvare nequaquam posset; nec ulla melior spes animis Principum conciliandis, inque Turcam concitandis affulgeret, auctoritate Pontificiâ sacrorum diplomatum munera impertiret, quibus eis, qui contra Turcas arma sumpsissent, universorum criminum veniam; qui verò decoram pro tuenda religione Christiana mortem obiissent, æternam felicitatem polliceretur. *Thomas Cardin. Strigoniensis eniversorē criminū veniam ad bellum Turcicum euntibus impetrat.*

His rebus confectis, non diu Romæ moratus in patriam rediit, domique paucos dies quietis causâ substitit, indè Budam ad Uladislaum venit. Cui rationibus Romani itineris laborumque suorum redditis, ea quæ à Pontifice auxilia obtinuerat, prolixè declaravit. A Rege autem in mandatis acceperat, ut convocato frequentiori concilio ea proponat, & quibus modis commodè inchoari perficique possint, ex senatûs sententia exequatur. Quo convocato, & Rege præsente diploma profert, utque prælegenda publicandaque censeat, hortatur. Videri sibi quum à Pontifice nulla alia in præsentiarum auxilia expectanda sint, exhausto admodum ejus ærario, & vectigalibus apud fœneratores passim oppignoratis, ita ut etiam futurorum redituum spes adempta sit, & Principes mutuis bellis occupati de Pannoniæ periculis parum aut nihil pensi habeant, rem fore apprimè tempori & occasioni accommodam, dissidentibus Turcis, si exercitus gratuitò comparari, & contra hostes bello intestino occupatos in aciem produci possint, postquam conducendo militi sumptus publicè desint: Se non dubitare, quin brevi satis magna multitudo voluntariorum militum in speciem justi exercitûs confluat; curaturumque ut eis de præfecto & duce idoneo, reique militaris perito prospiciatur: qui eos probè armatos ad simulacra pugnæ cienda, dum assuescant & addiscant, aliaque militaria munera, castrensesque labores obeundos instruere; posteaque ex Regis Senatûsque sententia eò, quò necessitas postulabit, opportunè ducere queat. 1514. Quibus si milites limitanei cum hostibus pugnare soliti, ac stipendiariorum aliquantula manus addatur, sperare ejusmodi copias, quanquam collectitias, veteranis immistas, ad retundendos infensissimorum hostium conatus, quorum magna pars in Asiam trajecerit, satis validas futuras. Ad ea Rex taciturnus & in humum prospectans, ne verbum quidem proloquutus est.

Cæterùm senatorum magna pars, qui otio & avaritiâ corrupti regnum prædæ loco habebant, pedibus in Cardinalis sententiam ire, ejus curas & labores apud exteros Principes pro patria exantlatos laudare, & in cœlum ferre; eam viam ad refrenandas hostiles excursiones, avertendaque pericula Reipublicæ quàm aptissimam reputare; postremo ut in incepto pergat, ac salvâ Regis voluntate edictum Pontificium primo quoque tempore promulget, hortari. Pauci, qui Rempublicam pluris faciebant, quàm ut ei assentarentur, alius penitiùsque omnia consideranda, nihilque temerè decernendum suadebant, ne dum patriæ consultum vellent, vires opesque ejus, quæ exiguæ adhuc superessent, funditùs enervarent, & bellum, quo hostes arcere pararent, in seipsos & in propria viscera converteretur. Inter quos Stephanus Telegdinus, quem ærarii præfecturâ, ac Polonicâ legatione functum esse docuimus, rogatus sententiam in hunc modum loquutus fuisse dicitur: Nisi apud eos, qui rerum Ungaricarum conditionem perturbatissimam non solùm perspicuè cernunt; sed etiam summo cum dolore suo, & rerum fortunarumque jactura vitæque periculo experiuntur, verba mihi facienda essent, malorum nostrorum seriem & causas longiore oratione prosequerer; nunc quando vobis omnia adeò cognita sunt, ut ægerrimè tolerentur, paucis ad ea, quæ modò inter consultandum dicta propositaque fuêre, quæ sentiā, eloqui non dubitabo. *Stephan. Telegdinus dissuadet exercitū hunc voluntariorum esse cogendē.*

Et ut brevibus absolvam, multa me dehortantur, quin votum suffragiumque meum vestræ deliberationi de conscribendo hoc genere militum adjiciam. Equidem si indultum istud pontificium, uti vestrûm majori parti placere animadverto, publicatum fuerit, conventuros ad edictum haud paucos homines facilè concessero; sed quos & quales? egentissimos quosque, capitalia ausos, & qui ob scelera domo pulsi, vagi, obærati, lenones, fori incolæ, ignominiâ exilioque notati, quibus nulla nisi in facinoribus & flagitiis spes reliqua sit. Agrestium quoque & agricolarum satis magnam manum brevi temporis spatio in castra venturam inficias non iverim: sed qui aut laboris fugiendi, aut privatas injurias ulciscendi causâ, aut impunitate scelerum, &

vitandi

„vitandi supplicii metu & munimento nomina
1514 „dent. Quos si nobilitas sibi debitos labores,
„suorumque agrorum culturam, & alia, quæ
„per illos perfici solent, omisisse conqueretur,
„idque extremæ noxæ damnoque sibi futurum
„objiciet, aut priùs quàm ad castra properent,
„captivitate anticipet, aut ceu fugitivos repe-
„tat, atque uti solet, necessarios & propinquos
„eorum domi vinculis, carcere, catenis con-
„strictos coërceat; (libet enim hæc omnia re-
„censere, quanquam acerba avaritiæ & impo-
„tentis nostri dominatûs exempla) tum verò
„putabitis ne plebem inconditam, & colluviem
„tumultuariam, eamque armatam in officio
„posse contineri? an minimè in nobilitatem
„impetum facturam, & suos ab injuria vindi-
„caturam? an protervos, furore & rabie per-
„citos, jussis vestris, aut quorumcunque du-
„cum imperiis obedientes fore creditis? an
„negabitis cæteris diversarum gentium com-
„militonibus, quos è Polonia, Moravia, vici-
„nisque regnis & provinciis nomina daturos
„credibile est, futuros auctores, ut vel levi de
„causa illatam, (sic illi nominabunt) contu-
„meliam ulciscantur, & ferrum in hostium
„perniciem destinatum, in nosipsos conver-
„tant, atque illud nostro & conjugum, fra-
„trum, liberorumque, & necessariorum nostro-
„rum cruore cædeque conmaculent? Uti-
„nam falsus sim vates, atque hæc dira omnia,
„quæ horrens refero, Deus immortalis à cervi-
„cibus nostris longè submoveat; sed tamen
„quin evenire possint, pro incredibili rerum
„humanarum inconstantia haud facilè quis
„abnuerit. Quid igitur faciendum existimas?
„dicet ex vobis quispiam: Ego profectò pon-
„tificium indultum aut silentio in præsens te-
„gendum censulerem, aut ita promulgandum,
„ut non eis, qui arma in Turcas sumpserint, sed
„qui aurum, argentum, pecuniam, & quæ in
„eam converti possunt, in stipendia militum
„contribuerint, noxarum expiatio, æternæ-
„que salutis felicitas promittatur. Si enim in
„manus furiosorum & perditorum hominum
„arma ultrò dederimus, ad eorum quæ suprà
„retuli, malorum exempla in nos exercenda
„simul licentiam & impunitatem concede-
„mus, & nosipsi Rempublicam scelestissimis
„prædonibus dilacerandam & evertendam
„trademus. Quòd si nihil horum ab iis nunc
„extimescendum sit, non tamen video cur non-
„dum expleto induciarum, quas cum Tur-
„cis triennales habemus, tempore, & rebus
„discessu hostium in Asiam, nonnihil tranquil-
„lis, tali exercitu valdè opus sit; quum si pecu-
„niæ contribuantur, magis illæ tum ad belli
„usus, tum pacis subsidia conducant. Intereà
„nobis etiam ipsis summâ ope adnitendum est,
„ne uti hactenus, neglectâ Republicâ, priva-
„tim ad avaritiæ sordes, & habendi libidinem
„usque adeò temerè ruamus; sed ad gravissi-
„ma imminentium periculorum à cervicibus
„nostris propulsanda mala, quicquid habe-
„mus, quicquid possidemus, ad tutandam
„dulcissimam patriam, tanquam boni & Rei-
„publicæ amantes cives, promptissimis ani-
„mis conferamus: & optimo Regi nostro, quē
„hic præsentē cernimus, auctores simus ex aliis
„horū regnorum & provinciarum redditibus
„idem benevolè præstandi, ne hostis acerrimus
& insensissimus transmarino bello confecto“ 1514.
sese explicet, & nos imparatos obruat. Quod“
etiam ut pro vestra & patriç permansione, pro“
aris & focis ab interitu vindicandis faciatis,“
etiam atque etiam vos hortor & obsecro. At-“
que hæc quidem mea est sententia; id tamen,“
quod tu Rex optime, vosque omnes faciun-“
dum deliberaveritis, Deum Optimum Maxi-“
mum fortunare cupio. Cùm hæc magno dire-
ctoque animo disseruisset, nequaquam tamen
dissuadere potuit; Rege ipso & senatoribus
majori ex parte in Cardinalis sententiam fata-
li deliberandæ rei pertinaciâ inclinantibus.

Diploma Pontificiū passim promulgatur.

Sequenti die Cardinalis templum Divi Si-
gismundi magno comitatu ingressus, sacris
peractis Pontificis indultum pro concione pro-
mulgat, ac non solùm in templis, quæ Budæ
& Pesthi habentur, sed ubique in majoribus
collegiis sacerdotum, quæ vulgò Capitula &
Conventus appellantur, tam suæ legationis,
quàm Regiâ auctoritate curat publicandum.
Idem ab Episcopis passim in Pannonia ubique
fieri jubet. Convenêre ad castra brevi tempore
plurimi variæ sortis mortales religionis præ-
textu compluribus locis; sed in agro & subur-
banis Pesthanis multò maxima pars, Varadini
item, & Albæ, & Colociæ non contemnendus
numerus. Et jam Cardinalis de duce quærendo
vehementer erat solicitus; ne aut sine capite
dilaberentur, aut aliquod pessimum facinus
designarent; quum ipsi manipularios, signi-
feros, centuriones, tesserarios, minorumque
munerum militiæ curatores delegissent. Quod
quum Cardinalis animo assiduè volveret, sors
aut fatum, aut casus aliquis ei hominem obtu-
lit, quem militiæ suæ inauspicatæ fatalem du-
cem præficeret, Georgium Siculum, Dosam
cognomine, è Dalvoco oppido inter Siculos
Transsilvanos haud postremo oriundum, qui
eo tempore turmæ equitum Taurini seu Nan-
doralbæ præerat, egregium quidem ipsum, nisi
ad id bellum malas artes attulisset. Is quum ex
provocatione Alim Epirotam Samandriæ e-
quitum, quas Beslias Turcæ vocant, præfe-
ctum singulari certamine victum occidisset,
priùs dextrâ illius manu loricatâ immani vul-
nere uno ictu detruncatâ, Budam ad Uladis-
laum venerat, præmia rei benè fortiterque ge-
stæ postulaturus. Quæ operâ & studio Cardina-
lis haud ægrè obtinuit, accepitque a Rege du-
plex stipendium, ac eum torque aureo purpu-
reas vestes auro intertextas, & calcaria & en-
sem, dignitatis equestris insignia de regia ma-
nu tradita, ac pagum inter Nandoralbam &
Temesuarium situm, in quo XL. incolarum
fundi numerarentur; insuper ut in scuto &
gentilitiis familiæ insigniis manum cum aci-
nace præcisam, cruoreque madentem, signa &
memoriam virtutis fortitudinisque suæ gesta-
ret, consecutus est. Nec multo labore cum eo
transactum est, ut præfecturæ honorem in no-
vo exercitu obire vellet, operâque & industriâ
suâ rem Christianam & Pannoniam præsertim
labantem juvare.

ingens multitudo cōfluit.

Georgius Siculus exercitui præficitur.

Ejus singulare certamen cū Turca.

Igitur Cardinalis in eadem Divi Sigismun-
di æde, sacris priùs solenni more celebratis,
vexillum album cum cruce prægrandi purpu-
rea ad hoc Romæ præparatum, Georgio de
manu porrigit; alteramque crucem æquè pur-
puream, sed minorem, ipsius pro altari in ge-
nua

Thomas Cardinalis illum cruce insignit.

1514. nua provoluti paludamento, se spectante, à suo sartore assuendam curat; additisque ad Deum pro ipsius ac totius expeditionis felici ac prospera fortuna precibus in castra dimittit, quæ erant in agro Pesthano, seque ex Regis voluntate brevi mandaturum pollicetur, quid porrò fieri oporteat. Ibi Georgius tyrones convocatos hortatur, ut crucibus purpurei coloris ipsi quoque pectora muniant; quo signo ab aliis dignosci queant, dictoq; sint audientes, se brevj effecturum, ut fidei religionisque suæ, quà divinitùs tacti, pia adversus Turcas arma sumpsissent, minimè pœniteat; sed ejus pietatis digna præmia consequantur. Et quum vulgo innotuisset creatum à Cardinale exercitûs ducem, virum militiæ clarissimum, qui nuper præcipuum Turcam singulari pugnâ victum occidisset, in castra venisse, multò plures undequaque ad eum confluxère; adeò ut memoriæ traditum sit, intra mensis spatium ultra XL. hominum cruce signatorum millia unis in castris visa esse præter illos, qui haud minore numero circa Varadinum, Albam, Colociam & Baciam, aliaque loca sumptis crucibus se aggregâsse nunciabantur, & propterea bellum cruciarum vulgò denominatum. Adjunxère se illis plurimi quoque ex ordine minorum sacerdotum ac sacrificulorum, qui quotidie in castris magno multitudinis concursu sacra facere consueverant. Georgius cùm castra in militarem formam redacta composuisset, tyronesque variis exercendo laboribus, quantum angustiis temporis licebat, expeditiores redditos, armis, telis, & rebus necessariis instruxisset, à Cardinale, aut ab Rege, quid fieri juberent, expectandum censuit: & Gregorium fratrem ad se vocatum in exercitu legatum constituit.

40000. cruce signatorū intra mēsem concurrerūt.

Intereà cùm agrestes catervatim ad castra quotidie properarent, & neglectis omnibus non nisi grandævos senes, ac mulierum & parvulorum gregem, aut infirmissimum quemque domi relinquere viderentur, coacta nobilitas obviam ire, in eos, quos aut domi reperire, aut ex castris redeuntes deprehendere poterant, crudeliter sævire cœpit, eo fine, ut ad pristinæ conditionis servilia ministeria redigerentur; neque enim per seipsa agros vineasque colere, aut fruges demetere, res sibi inconsuetas valebat, & aliis in operibus, quæ ab agricolis obeuntur, insigne detrimentum patiebatur. Quas ob causas frequentes querelæ ad Georgium deferebantur ab tyronibus, petentibus, ne ipsis quòd in castra venissent, fraudi & crimini esset. Postremò Laurentius sacerdos è Ceglegdio oppido, cujus ut dudum cogniti familiaritate utebatur, & cui tyronum præcipui quotidie de illatis sibi suisque à nobilitate gravissimis contumeliis lamentari non desinebant, sæpissimè ad ulciscendas suorum injurias, & compescendam nobilitatis insolentiam, suadendo & gravi sermone cohortando incitare & exacuere non prætermittebat. Se ad Regis & Cardinalis edictum ,,arma in hostes sumpsisse, verùm à nobilium ,,petulantia omni genere crudelitatis prohi-,,beri, ne imperata exequi possint; neque so-,,lùm castris adeundis arceri, sed ad sordes ,,servilium operum adigi; idque adeò severè ,,& crudeliter, ut profici patientia nihil possit: Quæ si tolerentur, graviora imperia immi-neant, quibus in sanguinem & bona miserorum hominum sæviant: modò nobilitatem, modò ejus procuratores perditissimum hominum genus vim & contumelias miscere, nihil cupidini, nihil immanitati eorum invium aut exemptum, antea in corpora tantùm exercitam crudelissimi dominatûs libidinem esse, nunc etiam saluti & felicitati animarum post hanc vitam avarè & crudeliter invideri: ne videlicet summi in terris Pastoris & communis omnium parentis indulgentiâ uti & frui permittantur. Ipsum à Deo Optimo Maximo è cœlo demissum esse, qui tot tantisque miseræ plebis ærumnis morte ipsâ gravioribus avertendis, acerrimèque vindicandis vires facultatesque omnes intendat, & arma ac exercitum, quæ divinitùs, & auctore, ut credi par est, numine, in manibus & potestate habeat ad pœnas à scelestissimis hominibus exigendas, ac eorum intolerabilem superbiam cum summa crudelitate conjunctam perdomandam, omissâ aliâ omni cogitatione, convertenda existimet. 1514.

Nobilitas rusticis interdicit ne militatum abeant.

Laurentius sacerdos Georgium ut nobilitatem coerceat, hortatur.

His atque talibus Georgius non parum animo moveri visus est. Sed cùm sermoni interesset Gregorius ejus minor natu frater ac legatus, placidiore ingenio consilioque vir, increpito vehementiùs Laurentio, animum illius alioquin ferocem, & rerum novarum cupidum, quantum verbis & oratione poterat, mitigabat: hujusmodi consilia periculosa esse plerumque, & fœda incepta, fœdiora exitu: nobilitatis partes armis & bello defendendas Regem & proceres proculdubio omnibus viribus suscepturos esse; tyrones istos plebeios adversus veteranum militem, & nobiles in armis ætatem agitare solitos, quid aliud facturos, quàm ut abjectis armis in fuga & latebris salutem quærant, captique & cæsi ac debellati acerbissimas temeritatis suæ pœnas persolvant. Se quidem, si quid tale in animum induxerit, quod præter officium & fidem sit, quanquam eum ut fratrem singulari amore complectatur, protinùs castris excessurum, neque unquam ullius instinctu in Rempublicam, Regem, fratres, amicos, popularesque suos gladium vaginâ educturum. At Georgius, ad quem graviores indies querelæ ab agrestium turba veris falsa miscentium adferebantur, seu Regis inertiæ contemptu, nobilitatisque odio, seu rerum novarum cupiditate, vel aliis de causis depravato animo, seu quòd intellexisset Regi in animo esse, ut exercitus, cui præerat, in Croatiam ad ferenda adversus Turcas Tininensi urbi acerrimè incumbentes auxilia, primo quoque tempore duceretur, neque ipse tam longum & difficile iter subire vellet, salubriora consilia rejecit, & quod diu occultaverat plenum dirí facinoris consilium, pectore exprompsit, nefariisque armis in nobilitatem versis, agrestibus in eam, prout cuique animus ferebat, omnibus crudelitatis & sævitiæ modis grassandi & debacchandi licentiam concessit. Nec mora, in Budæ & Pesthi suburbanis nobilium domos magno impetu de improviso invadentes spoliare, incendere, ac obvios ex eorum numero quosvis exquisitis tormentis cruciatos interficere cœperunt.

Gregorius fratrem dehortatur ab hujusmodi consilyo.

Sed insuper habito ejus consilio arma in Nobilitatem convertit.

Budæ & Pesthi suburbia deprædantur.

Quæ

Edicta regis adversus Georgium & cruce signatos.

Quæ quum ad Regem & Cardinalem certissimis nunciis perlata essent, perturbato animo, id quod erat, suspicati, cruce signatus unà cum duce eorum rebellâsse, edictu vetuêre, ne ampliùs quispiam cruce signaretur, Georgioque cum suis omnibus, nisi intra paucos dies ad saniora consilia redirent, aquâ & igne interdixerunt, eosque hostium loco haberi voluerunt. Georgius quum hæc cognovisset, non diu in propinquis Budæ locis moratus, exercitum bipartito, ut commeatui commodiùs esset prævisum, divisit, ac duobus agminibus, sed admodum validis Segedinum versus contendit, & Laurentium presbyterum (sic enim eum vocabant) in Baciam, Barnabam verò simili nomine versus Agriam proficisci jussit, ut copias, quæ in illis locis convenerant, ad se adducerent.

Divisis copiis omnia ferro, flammâ rapinisque vastat.

Gregorium autem fratrem, à militibus Gheczonem appellatum, qui nefaria ejus facta consiliaque vehementer improbabat, invitum & renitentem apud se retinuit. Quacunque autem iter factum est, omnia rapinis, prædis, populationibus, incendiis longè latèque infesta reddidère, ut villæ & prædia, ac domus nobiliũ injectis ignibus conflagrarent, & ardentia tectorũ culmina ac flammæ Budam usque conspicerentur. Ambrosium Saberesium civem Pesthanum cum tribus legionibus in iisdem castris reliquit, ac ut illa muniret, & in omnes partes arma ostentando, & prædas agendo, metum & formidinem circumferret, in mandatis dedit, ne quid de suis consiliis à Rege & nobilitate sciri certi posset.

Nicolaum Tornaliũ Nobilem interimit.

Quum autem Nicolaum Tornalium, nobilem equestris ordinis virum, qui de eorum itinere explorati nihil habebat, Varadino venientem fortè fortunâ obvium habuissent, neque is fugâ sibi consulere potuisset, captum ac omnibus ludibriis & conviciis oneratum verberatumque ad Georgium adduxerunt, qui illum extemplò interfici jussit. Progrediendo demum & ubique terrorem spargendo, aliquot minora castella, & domos fossâ & vallo munitas, quales passim in Pannonia à nobilibus habitantur, facto impetu expugnârunt, in quibus præter commeatum omnis generis, & variam supellectilem, vestesque & pecuniam, pulveris quoque sulphurei non parva copia, & tormenta aliquot currulia, quæ falconetæ vocantur, quibus hactenus caruerat, inventa sunt; quæ Georgius ad futuros belli usus secum avehi jussit.

Segedinũ aggredi haud audet.

Postquam Segedino appropinquâsset, ad oppidum frequens & populosum, quanquam nullis cinctum mœnibus, fossâ tamen circumductâ & vallo egregiè se muniverat, latronumque adventum sumptis armis & paratis animis expectabat, aggredi illud non est ausus, quòd in eo præter civium & incolarum magnum numerum ad tria millia piscatorum habitare, & omnes egregiè sese defensuri dicerentur. Ibi enim amnes aliquot, sed inter reliquos Marysus ex Transsilvania navigabili alveo decurrens, Tibisco miscentur, maximamque piscium copiam nutriunt.

In tanta rerum perturbatione Rex & Cardinalis metu consternati, ac consilii propemodum inopes, senatum frequentem convenire jubent. Major illius pars censebat Emerico Perenio Palatino potestatem dandam, ut daret operam, ne quid Respublica detrimenti pateretur.

1514. Consultat de bello adversus rebelles suscipiẽdo.

Aliis consulentibus, quum Palatinus senio & sævissimis articulorum doloribus obnoxius, ideòque sellâ gestari solitus, belli munia exercere non posset; & ipsa immanium latronum colluvies in Transsilvaniam Georgii ducis sui patriam iter intendisset, Joanni potiùs Comiti Scepusiensi bellum demandandum. Nonnulli auxilia à Maximiliano Cæsare sponte & offerente, & Sigismundo Rege Poloniæ petenda existimabant.

Ioannis Bornemisse sentẽtia.

Sed Joannem Bornemissam senem, cui Uladislaus plurimum tribuebat, sententiam rogatum in hunc modum loquutum ferunt: Quum ingruentis necessitatis vis fores pulsat, atque adeò acriter urget, omnem prolixæ consultationis moram excludit; sed fortitudine atque audaciâ opus est. Audivistis à plerisque, qui ante me sententias dixerunt, sceleratos agrestes jugum exuisse, & arma contra Regem & communes Dominos cepisse; interfici nobiles, rapi eorum filias virgines, divelli liberos à parentum complexibus, templa, domos exspoliari, cædibus, incendiis, luctu, cadaveribus, cruore omnia misceri. Sed quid dico, audivistis? imo sævas domorum conflagrationes, & flammantia tecta è fenestris conspexistis, vulnera, verbera, exilia quamplurimorum cum parvulis liberis & conjugibus fugientium, lachrymas & ejulatus oculis vidistis; cujusmodi miserorum hæ duæ urbes etiamnum plenæ sunt, atque indies amplificantur. Equidem ita existimo omnes cruciatus, omnia tormenta minora hisce facinoribus esse, eaque etiam rarissimis & crudelissimis pœnarum generibus vindicanda. Sed quum res, ut suprà memoravi, celeritatem expetat; an adhuc ab exteris Principibus auxilia expectanda arbitrabimini? quę quum tarda incertaque sunt, tum verò donec internuntii eunt & redeunt, & tempus teritur, & latronum vires ita crescunt, ut neque nos, neque Rex noster inclytus, ac liberi ejus intra ipsas urbes tuti & securi vitam agamus. Proindè quum sceleratissimus latronum ductor versus Transsilvaniam deflexisse nuntietur, censeo Joanni Scepusiensi Comiti, in cujus provincia bellum futurum apparet, quam maturrimè edicendum, ut Siculos, Saxones, Ungaros, Thraces, & stipendiariorum promptissimos milites è Temesuaro, Nandoralba, Severino, Arsova, cæterisque locis in unum cogat, ejusque nefariis conatibus obviam eat. Ego contra has perditorum hominum copias, quæ in agro hoc transdanubiano prædando vagantur, sine mora cum prætorianatum cohortium & equitatûs agmine, item clientelis, quas tam meo, quam regio nomine haud contemnendas in obsequio & potestate habeo, progrediar: nec dubitabo, quin nobiles frequentes armis captis sese mihi adjungant; præterquam quòd Budenses, ac aliæ civitates impigrè auxilia collaturæ sunt: quas omnes ut hoc quam promptissimè & quam celerrimè præstent, regia mandata serio incitabunt: iis verò perduellibus, qui in conspectu Regis no-

stri

Quæ Joanni Scepus. Comiti id belli demandatur.

„stri nefaria arma exercere, Remquepubli-
„cam summâ perfidiâ exagitare ausi sunt, per-
„domitis (quod mihi haud factu difficile futu-
„rum animus præsagit) spes me magna tenet,
„fore etiam ut de aliis, qui passim latrocinan-
„tur, ac de universi belli summa haud incer-
„tam victoriam reportemus.

Quæ quum ~~Regi &~~ Senatui placuissent, statim per celerrimos nuntios Joanni Scepusiensi denuntiatur. Sed is animadverso periculo exercitum jam antè sponte convenire jusserat, intentusque in omnes occasiones, conatibus hostium avertendis invigilabat. Palatinus pedibus totisque artubus captus, de iis, quæ in Senatu acta erant, certior redditus, auxilia sine mora misit: cætera nobilitas, quæ in propinquo erat, armata brevi Budam confluxit; nec Budenses & Pesthani in adjungendis peditum cohortibus defuêre. Bornemissa summâ adhibita celeritate, nec expectatis, quæ in itinere erant, auxiliis, Danubium trajecit. Franciscus Batianus, & Ladislaus Moræus, juvenes cubiculo regio assueti, ea in expeditione prima militiæ rudimenta posuêre. Primò itum est haud longiùs, quàm ad Pesthana suburbia è regione Budæ, interfluente Danubio in planitie sita. Nec mora Paulum Tomoræum, quem legatum in exercitu esse jusserat, cum equitum ala versus castra hostium, quæ in propinquo erant, proficisci, & eorum consilia explorare jubet; ipse cum exercitu subsequitur.

Copiis regiis cum Paul. Tomoræo castra hostium in Pesthanis suburbiis expugnat

Præerat perduellium castris Ambrosius Saleretius, civis olim Pesthanus, quem Georgius legatum ibi reliquerat, vir haud ambitiosus aut turbulentus. Priùs quàm ipse signum pugnæ dedisset, agrestes audito hostium adventu arreptis equis turbidi & feroces, quanquam militiæ rudes, in Tomoræum feruntur, & ab eo non magno negotio funduntur: cæsis ex eorum numero cumpluribus, cæteris in castra refugientibus: captivis verò ad Bornemissam ductis, inter quos Sacerdos quidam erat: quos quidem ipse, intellectis priùs ab eis quæ scire volebat, interfici jussit. Ulteriùs verò progressus, & Ambrosium explicatis signis, & more militiæ ordinatis agminibus venientem conspicatus, uti erat pio, & miti, literisque exculto ingenio, priùs quàm acie decertaret, tentandos ejus & perduellium animos existimavit, si quo pacto ad sanitatem reduci possent, & bellum citra cædem & sanguinem conficeretur. Itaque mittit præcones, quos secum habebat prætorianos, Ambrosio cognitos, per quos pollicetur illis omnibus regio nomine veniam, ac noxæ impunitatem, si positis armis ad pristina obsequia reverterentur. Quòd si eis bona pacificaque consilia amplecti cordi sit, abjectis armis in dextram partem confestim digrediantur: qui verò in pertinacia & obstinatione persistere decrevissent, & ad sinistram deflexissent, eos se hostium loco habiturum minatur. Ambrosius qui non perverso animo, sed religionis ergò cruce sumptâ se cæteris aggregaverat, gravi sermone, ut Bornemissæ salubria monentis consilia amplecti vellent, nec incertam Martis aleam temerè subirent, admonuit. Et agrestium plurimi ejus verbis persuasi, tum verò instantis pugnæ metu unà cum Ambrosio factâ deditione in dextram partem secessêre.

rebellesque cædit ac fugat.

Complures turbidi & præferoces aliorum proditionem increpare, probris & convitiis Ambrosii nomen proscindere, ac postremò ad sinistram flectentes prælium poscere. In quos quum Bornemissa ad incutiendum terrorem tormenta displodere jussisset, ac tubæ & tympana concrepuissent, promptissimos levis armaturæ equites præeunte Tomoræo immittit, ipse cum cataphractis, reliquoque exercitu subsequutus eos in vestigio adoritur. Non tulêre agrestes vim & impetum nostrorum, vixque tentato certamine perturbati, & loco submoti terga dedêre. Magna strages inconditæ multitudinis, præsertim peditum, qui effugere non poterant, edita, ita ut campi cadaveribus strati passim cernerentur. Castra, quæ carris muniverant, capta fuêre & direpta. Sed Bornemissa fugientes ultra silvam Irsazegam insequi prohibuit, receptuique cecinit. Partâ victoriâ post paucos dies triumphanti similis Budam incolumem reduxit exercitum. Captivorum autem partem auribus & nasu mutilatam, ut aliis exemplo essent, dimisit; nonnullos, qui facinoribus insignes erant, jussu Regis & Senatûs magistratibus tradidit, de quibus supplicium sumptum est. Hoc successu, ceu fausto totius belli finiendi omine Nobilitas aucta animis, variis in locis prosperè cum iisdem agrestibus conflixit. Milites quoque Hippolyti Estensis Cardinalis, qui tunc Agriensem Episcopatum tenebat, in subjectis Agriæ campis, nec non Franciscus Perenius Varadiensis antistes, non procul Varadino conjunctis cum Emerico Cibaco, Paulo Artandis, Benedicto Bajonio, & Nicolao Glesano viribus magnâ cæde hostes profligârunt, ut dissipati & malè habiti, pars ad castra Georgii sese proriperet, pars in Polonia, aliisque remotioribus locis latebras quærere cogeretur.

Profligata & alibi in diversis locis rebellium copia.

Interea Georgius nihil tot usque adeò funestis & asperis suorum successibus fractus, evitato, ut diximus, Segedino, Chanadium iter flexit, atque oppidum illud amplum, sed nullis cinctum mœnibus, parvo negotio cepit atque diripuit: grassatus in omnium domos & facultates, sed præcipue sacerdotum. Urbis Episcopus Joannes Chaquius, vetustâ & nobili familiâ oriundus, cùm se in arcem trepidus recepisset, & obsidionem aliquamdiu tolerâsset, ad extremum commeatu & rebus necessariis destitutus, effugere, quò fors tulisset, potiùs quàm perfidis latronibus deditionem facere, constituit. Et quum noctis tenebris tectus lembum paucis comitantibus conscendisset, quò Marysum amnem, qui è Transsilvania profluens arcem & oppidum præterlabitur, superare, & ad proximos montes tutioraque loca evadere posset, infelici casu in agrestes incidit, à quibus captus, & multis affectus probris & contumeliis ad Georgium perductus est; quem is post multa verbera & cruciatus indutum stolâ sacrâ ac infulâ (gemmis tamen & unionibus magni pretii, quibus ornata erat, sacrilegâ manu detractis) peracutâ sude per inguina adactâ indignè

Georgius Chanadiense oppidum capit & diripit.

Episcopum ejus Joan. Chaquium palo in inguina adactâ occidit.

in

Eâdem crudelitate grassatur in alios nobiles.

in modum interfici jussit. Simili modo in quosdam Nobiles summo loco natos, Georgium Docium, & Petrum Ravasdium patem exercuit crudelitatem, nec cuiquam Nobilium pepercit, aut ullam lenitatis aut clementiæ laudem quæsivit, quanquam sæpiùs à Gregorio fratre nimiæ sævitiæ incusaretur. Hunc vulgò Gerzonem vocabant, & militabat in castris planè invitus, frequenterque illum, ut ad frugem & saniora consilia rediret, frustrà hortabatur. Sed Georgius omnem iram vindictæque suæ odium in Stephanum Telegdinum effudit, quem in senatu contrarias Cardinali partes sequutum, promulgationem Indulgentiarum dissuasisse suprà retulimus. Eum

Singulari vero & barbaro exemplo in Steph. Telegdinum.

siquidem domum proficiscentem cùm in itinere agrestes intercepissent, novo, & in hanc diem inaudito tormentorum genere, & quod non solùm oculi honestorum hominum, sed etiam piæ aures aversentur, è medio tollendum curavit. Funibus enim per testes & membrum genitale in præalta furca suspensus, vir clarissimus, & eâ calamitate prorsus indignus, sagittis & sclopetis spectante Georgio miserabiliter interfectus fuit. Nec minore crudelitatis exemplo usum ferunt Laurentium Presbyterum, Georgii asseclam, & ex amicorum intimis præcipuum. Quum enim prædandi causâ castris exiisset, Nicolaum Zolontium, virum præclaræ & antiquæ nobilitatis, cum tribus fratribus germanis domi inventum, injecto rectis igne cum familia omni & supellectili, quam agrestes diripere non potuerant, concremavit.

His in hunc modum non sine divinarum humanarumque rerum confusione peractis, Georgius an in Transsilvaniam patriam cum exercitu iret, aut iisdem in campis inter Chrysium & Marysium fluvios terrorem belli circumferre consultius foret, diu deliberavit; postremò sententiam Laurentii Presbyteri, qui iis diebus ex Bachiensi provincia redierat, copiasque haud contemnendo numero adduxerat, Antoniumque Longum, cum reliquo peditatu spectabundus subsequeretur, hortatus fuerat, probavit. Is declinatâ Transsilvaniâ, in qua Scepusiensis parato exercitu conatus ejus observare ferebatur, iisdem quibus erat in locis bellum gerere, & Temesuarium, si quâ arte capi posset, tentandum suadebat: quòd Stephanum Bathorium abesse, nec urbem rebus necessariis satis munitam intelligeret. Si verò ceptis fortuna minimè responderet, tum verò tutum ad proximos Turcas receptum habere posset. Sed Stephanus hujusmodi belli rumoribus excitus, usque ad Naglacum castellum, Joannem & Marcum Jaxitios conveniendi causâ venerat, ut quorsum agrestium consilia tenderent, certiùs intelligeret. Itaque quum ab exploratoribus didicisset, latrones in ejus perniciem omnia machinari, continuato dies & noctes itinere Temesuarium reversus est, & se ac suos ad ea, quæ sustinendæ obsidioni necessaria erant, accinxit. At Georgius motis Chanadio castris, quæ ex tot tantisque rapinis, commeatu, & rebus omnibus necessariis abundè instructa erant, Idibus Junii ad campum Ulicianum, haud procul ab arce & flumine Temeso consedit. Se-

Georgius Temesuarium obsidet.

quenti die propiùs urbem movit, & tormenta currulia protrahi, iisque mœnia concuti imperavit. Oritur Temesus in alpibus Transalpinæ Valachiæ & Severino oppido vicinis, Barzaque & Beogo, aliisque ignobilioribus amnibus in se receptis, justæ magnitudinis alveo decurrens, nomen propinquæ urbi præbet.

Qoum difficillima futura videretur oppugnatio, quòd locum naturâ munitum veteres Pannoniæ Reges contra vires Turcarum jam tum plus satis invalescentes, arte & opere munitiorem reddidissent; cogitavit flumen aliò derivare, ut ab ea parte oppido minùs munito potiretur. Habebat in castris operas innumeras, quibus in loco paulùm ab arce distante, quem nimirum majores falconum aut colubrinarum pilæ attingere non possent, propositum opus aggreditur. Erat res in summum adducta periculum: quandoquidem tot millibus agrestium sine intermissione labori incumbentibus perfici inceptum opus posse videbatur; quum Bathoriani animadverso discrimine ab arce simul & oppido erumpentes, tam eos, qui operi intenti erant, quàm qui armati in stationibus, ut tutò operarentur, excubabant, magnâ editâ strage in fugam conjecerunt: ac palantes & perterritos, priùs quàm ex castris auxilium adferri posset, magna ex parte trucidârunt. Tametsi autem ea res in irritum cessisset, Georgius tamen cœptæ oppugnationi acriùs instare, mœnia majoribus colubrinis concutere, suos animare, eisque urbem opulentam diripiendam polliceri.

Stephanus Bathorius copias auxiliares à Ioanne Comite Scepus. petit.

Verùm Stephanus de sua, & suorum, urbisque salute solicitus, à Comite Scepusiensi, qui in propinquo erat, opem implorandam statuit; quanquam æmulatione honoris, ut fieri solet, ac aliis de causis non leves inter eos simultates intercedebant. Igitur misso ad illum nuncio cum literis, quanto in discrimine versetur, significat, petitque & obtestatur, ut oblitus privatæ dissensionis seque & Rempublicam à perditissimorum latronum furore & rabie vindicare velit. Joannes igitur, quem nostri à præfectura Transsilvaniæ Vaivodam, hoc est, ducem appellant, & nos deinceps eo modo nominabimus, sepositis in præsens Reipublicæ causâ privatis affectibus, maturam laborantibus opem ferre decrevit, vehementer eum ad id impellente Verbecio regni prætore, cujus consilio plurimùm tribuebat, qui eo tempore in Transilvania manebat. Nec mora, justo exercitu tormentorumque apparatu instructus summâ celeritate continuatis itineribus progreditur, cæterisque ducibus, ut ad Portam ferream conveniant, edicit. Locus est in finibus provinciæ, ubi quondam Joannes Hunniades, dux bello clarissimus, ingentes copias Mehemetis Turcarum principis deleverat. Indè ad planiora & patentiora loca alpium radicibus subjecta cum exercitu pervenitur. Nobilitas etiam omnis odio ingenti, ac vindictæ cupidine incitata, atque adeo Francisci Vardani Albæ Juliæ Episcopi milites & copiæ, admirabili consensu certatim nomina dantes in castra properavêre: tantâ quidem alacritate, ut nemo omnium domi relictus esse videretur.

Quum

Ioannes Vaivoda Georgium aggreditur.

Quum mense Julio in maximis Solis ardoribus haud procul à conspectu urbis explicatâ è disciplina & directa acie, concrepantibus tubis & tympanis, pomeridiano tempore in eosdem Uliciæ campos perventum esset, Georgius, qui eo die lautè epulatus, vino usque ad temulentiam se ingurgitaverat, visis hostibus nihil se animo dimittere, sed properè prælii signum dare; agmina equitum & peditum in ordinem disponere, & quantum crapulæ plenus poterat, singula ducis munia obire. Adjuvabatur tamen Geczonis legati & fratris, & Laurentii presbyteri operâ studioque, qui agrestium animos per se ad certamen paratos acrioribus verbis hortando & animando stimulabant; illum diem, illam pugnam fore, quæ ipsis eorumque posteris ingentem gloriam allatura sit, si in virtute & dextris, victoriaque salutem quæsiverint; sin degeneres, turpique formidine perterriti fugam circumspectent, tum verò exilium, egestatem, compedes, fœdæque necis laqueos, morteque ipsâ graviora supplicia expectanda. Ex adverso Vaivoda suos quàm brevissimè cohortatus, meminissent, inquiebat, quàm multos insontes & insontes & innoxios, genere opibusque clarissimos viros, omnium mortalium pessimi latrones inauditâ morte sustulissent: nunc tempus advenisse, ut ei, omnibus, ac flagitiosissimo impriotis eorum duci, nobilitatis stirpes exscindenti, ac regnum Ungariæ affectanti acerbissimas pœnas irrogent; neque quicquam dubitent in eos, qui jus fasque exuerunt, ac se Deorum atque hominum impios hostes declarârunt, ferrum stringere; quum certum sit eosdem conscientiâ scelerum exagitatos è vestigio terga daturos.

Acies utrinque instruitur.

Postquam hæc dixisset, dextrum cornu Jacobo Banffio Linduano legato suo; sinistrum Lucæ Quismariano, veteranorum suorum præfecto curandum commisit, ipse in medio constituit, aciemque ita extendit, ut eâ in longum directâ a fronte simul & utroque latere hostes invaderentur. Pari modo in partibus agrestium factum est, ita ut Georgius mediam aciem teneret, Gezo ejus frater & legatus, ac Laurentius presbyter duobus extremis cornibus præessent. Structis in hunc modum ordinibus, & exardescente certamine agrestes spe & expectatione diutiùs acriùsque pugnavêre, nostrorumque impetum diu tantis animis viribusque sustinuêre, ut victoria in ancipiti esset. Ad extremum Vaivoda prætorianum militem ac Siculos equites & limitaneos equis armisque validiores, ac usu armorum causæque æquitate superiores immittit; quorum gladiis quum plurimi occumberent, plures vulneribus debilitarentur, vacillare aliquantum ac loco pelli cœpêre; denique instantibus pertinaciter Vaivodianis effusâ fuga sequuta est. Fugientes Georgius, vixdum exhalato vino, hinc indè obequitans, & vociferans, retentare frustrà conatus, a Petro Petrovitio, turmæ equitum præfecto, equo deturbatur, & non sine vulnere capitur. Eandem adversæ fortunæ calamitatem subiit etiam Gezo, præmium invitæ & inauspicatæ militiæ consequutus, quum captus & ipse in manus hostium vivus devenisset. Quæ res Vaivodæ incredibilem lætitiam attulit: nihil enim magis omnibus votis exoptabat, quàm hos ambos perduellium duces & antesignanos in potestate habere; quam ob causam postea Petrovicium ad summos honores evexit. Erat is ex Posega provincia Ungariæ oriundus, Vaivodæque sanguine junctus. Cæteri ab exacerbatis nobilibus, & milite naturâ feroce in fuga cæsi & obtruncati, campos cadaveribus accumulatos replevêre: plures hausit præterfluens Temesus amnis, quum transire conantes ab insequentibus militibus aut trucidarentur, aut aquarum vorticibus crudeliter immersi interirent. Alii, quorum magnus numerus fuit, abjectis armis, sublatisque manibus, & in genua provoluti cum multis lacrymis misericordiam & veniam implorabant; qui tamen ab inclementibus & iratis militibus aut in vestigio cæsi, aut instar pecudum gregatim in castra abacti, ac compedibus & catenis constricti fuêre: pauci notitiâ locorum ac viarum freti, aut qui priores fugam cœperant, ægerrimè evasêre, inter quos Laurentius presbyter, pernici usus equo (quod unum ad summa vota Vaivodæ defuisse videtur) non eâ, quâ alii fugiebant, viâ; sed Danubium & Bachiam versus cursum intendit, quibus in locis socios esse sciebat, ac felici suâ sorte insequentium manus effugit. An verò Bathorius sub tempus pugnæ ex arce & oppido in hostes eruperit, uti quidem militiæ mos & jura exigere videbantur, non traditur.

Gezo, Georgius et frater ejus vivi capti. *Tandem rebellibus in fugam conjectis,*

Reliqui obtruncati, dissipati, & in fluvio Temeso periêre.

Laurentius presbyter fugâ evasit.

In castris Georgii supra opulentam prædam & tormenta currulia, aliumque apparatum ingentem promiscuæ multitudinis ingens numerus captus est: plurimi enim conjuges & parvos liberos in castra adduxerant, ne domi relicti ad ludibrium & libidinem nobilitatis exponerentur: quorum maxima pars partim ferro, partim fame periit. Georgius cum Gezone fratre, ac post eos alii captivi insigniores catenis & restibus nexi in conspectum Vaivodæ adducuntur. Et Georgius quidem constanti vultu, fortique animo eum ita alloquutus fertur: Non peto abs te, invicte Vaivoda, ut " mihi parcas; utere enim in me jure tuo pro- " ut volueris: hoc unicum, quantum possum, " postulo, ut æquior in Gezonem esse velis; " quem, palam est omnibus, meis in castris in- " vitum, & à me vi coactum militâsse. Vaivo- " da se in eos pro meritis agere velle respondit, & ut in carceres distribuerentur, mandavit, in queis duo fratres honestiori quidem, sed cæteri arctiore custodiâ asservati fuêre.

Georgii apud Vaivodam pro fratre intercessio.

Sequuti erant castra Vaivodæ quàm plurimi ex vagis illis, quos Ciganos vulgus appellat, vilissimum & abjectissimum hominum genus incertæque originis, in Transsilvania ac utraque Valachia tortorum infamem operam exercere solitum. His Vaivoda negotium & curam excarnificandorum captivorum committit. In Gezonem tamen non nisi capitis supplicio animadverti jubet, quòd vera esse intellexisset, quæ à fratre in eo excusando dicta essent. Horret animus recensêre dira, enormia, & hactenus nunquam visa vel audita miserorum supplicia: tametsi enim extrema quæque promeriti forent, homines tamen Christianos & pios tam atrocem lanienam clementiâ & commiseratione temperare æquum fuisset. Atrocpros

Ciganorum ministerium in castris Georgii.

1514.

Enormia & crudelia de captis supplicia sumpta.

ptos siquidem circiter XL. ex captivis, in obscuros carceres condunt, & quidem tales, qui privatis Georgio ministeriis addicti fuerant; & quindecim dierum inedia maceratos discruciant, ut demum eis, si quos fortè tam diu in vivis esse contigisset, semiambusta viventis & spirantis Georgii membra mandenda & degluttienda offerrent.

Sed ex XL. infelicissimorum hominum numero, reliquis fame tabescentibus & demortuis, non nisi novem superfuêre: inter quos Laurentium quendam fabrum ferrarium, qui illius equos soleis munire ferreis solebat, provectissimâ ætate jam senem, dum pueri essemus, olim vidimus. Intereà ab iisdem tortoribus rudi è ferro solium, & corona sceptrumque, regia insignia conflantur; in quod Georgius nudus infertur, coronâque igne candenti resplendens capiti imponitur; adducuntur novem illi infelices, qui supererant, lurida fame enecti, semineces, umbris hominum similes, ac ut artus Georgii, qui ignito ferro tacti, stridorē quendam cum nidore emittebant, dentibus & morsu appetant, simulque deglutiant, jubentur; nisi faciant strictis ensibus minabundi carnifices, & statim occisuri imminent. Quod ubi metu mortis fecêre, dimissi quidem fuêre, inter quos faber ille ferrarius fuit; sed tres, qui abominabilem offam non degluttiverant, illicò cæsi fuerunt. Georgius non flere, non ejulare, non horrescere visus: tantùm catulos caninos abs se educatos probrosè appellans conticuit; ac forcipibus ignitis identidem lancinatus, postremò cùm intolerandos dolores ferre ampliùs non posset, animam efflavit. Sed in eum val jam vitâ functum impensiùs sævitum est: cadaver enim ejus latronum & proditorum more in frusta dissectum fuit; quæ Budam, Pesthum, Albam & Varadinum missa, furcisque suspensa præeuntibus spectaculo ludibrioque fuêre. De cæteris quoque pari acerbitate pœnæ exactæ sunt, ut multò maxima pars in furcas, aut iis deficientibus in proximas arbores, injectis collo laqueis suspenderentur: pars sudibus seu palis infixi miserabilem in modum interirent. Hunc exitum habuit factis suis congruum Georgius Siculus inauspicati belli funestus author & concitator, cujus formidine Pannonia omnis contremuerat; quo in bello variis præliis ad XL. hominum millia cecidisse feruntur.

Præcipuè verò de Georgio duce eorum.

Bathorij & Vaivodæ pollicitationes mutua.

At Bathorius erepto gravissimo periculo, immortales Vaivodæ gratias pro tanto beneficio, allatisque opportuno tempore auxiliis agere, nunquam apud se intermorituram ejus memoriam testari, seque in posterum ad ejus obsequia quàm promptissimum polliceri. Ad ea Vaivoda breviter pro se & modicè disseruit; postremò illud à Bathorio contendere visus est, ne magistratum, aut quampiam officii functionem se ignaro atque inconsulto ambiendum existimaret; neve oblatam acciperet; ab se verò mutuam gratiam amicitiamque expectaret; ad quod quidem Bathorium se obstrictum reddidisse ferunt. Quibus artibus non aliud quærebatur, quam ut hoc sibi conciliato æmulo, velut obice amoto, minorem ad parandum sibi regnum difficultatem experiretur, ad quod bonis malisque artibus aspirabat: hi enim duo viri eâ tempestate, genere, ætate, divitiis pares, animi etiam magnitudine atque ambitione æquè inter se certabant; quibus deindè patriam & Rempub. pessum dedêre. Audito victoriæ successu Uladislaus, magno affectus gaudio, auxilia quæ è Bohemia & Moravia duce Bartholomæo, filio Victorini Ducis Munsterburgensis convenire jusserat, reverti imperavit.

Laurentius presbyter & Antonius Longus belli consilia renovant.

Cæterùm victoriâ potitus Vaivoda reditum in Transilvaniam parabat, quum literis & sermone multorum ad eum perfertur, Laurentium presbyterum è pugna elapsum, in provinciam Baciam contendisse, atque isthic in agro Colociensi cum Antonio Longo, seditiosorum duce, improspere tentata belli consilia iterum instaurare, resque novas moliri. Antonius enim Ulicianâ Georgii & sociorum clade in itinere auditâ, cum copiis versus Colociam sese receperat. Quo cognito Jacobum Banffium legatū suum, virum promptum & impigrum, ad debellandos eos mittendum decrevit, majore copiarum parte, & præsertim equitatûs ei traditâ. Qui suscepto continuatoque itinere, ut erat ostendendæ adversus communes hostes virtutis cupidissimus, paucos post dies in Baciam pervenit. Ubi intellecto eos non procul ab oppido Apatnio in castris esse, duobus millibus passuū prope consedit; nec nisi unius noctis spatio militibus quiete concessâ, in eos instructis ordinibus processit. Tametsi autem hostes adversus victrices firmasque copias prælii fortunā rentaturos non putabat; verumtamen Laurentius & Antonius nihil superiore clade sociorum, ac fœdissimo ducis interitu perturbati in aciem prodeuntes, pugnam minimè detrectavêre, concursumque est ab efferatis hominibus tantâ obstinatione, tantisque ad dimicandum animis, ut duabus aut ampliùs horis victoria in neutram partem inclinare videretur. Postremò equus Antonii glande trajicitur, nostrique globo facto eum circumsistunt & capiunt.

Jacobus Banffius eorum copias dissipat ac delet.

Antonius Longus captus.

Altero ex ducibus amisso supererat adhuc Laurentius, & suos nutantes ac perturbatos, ne Antonii periculo terrerentur, voce, manu & clamoribus hortabatur. Sed dum inclinatos sistere, præliumque reparare contendit, atrociori exorto certamine multi ex parte agrestium occumbunt, & ipse in capite vulnus accipit. Ejus cruore fœdatam faciem socii conspicientes, lethalem plagam rati, & velut ambos duces amisissent, metu perculsi, quà quisque poterat, effusè fugere cœperunt: ipse etiam desertus à suis, quò sors tulisset, profugere potiùs, quàm ad non dubiam diræ necis calamitatem sesè dedere maluit. Banffius fugientes insequi prohibuit, seu quòd milites longioris viæ tædio laboreque fatigatos, ac sauciatos complures haberet, seu quòd cædibus ac sanguini miserorum agricolarum parcendum censeret. Castra hostium, & prædam omnem militibus ob benè navatam operam concessit. Antonius Budam perductus scelerum pœnas in quatuor frusta dissectus fœdâ morte persolvit. Laurentium verò presbyterum, quonam in loco, quove mortis genere perierit, nemo scire potuit. Eum quidem è prælio aufugisse, neque ad Turcas transiisse constat. Sed an fugiens sibi mortem consciverit, ac desperabundus se in Danubium præcipitaverit, quum à nemine posteà visus sit, incertum habetur.

Laurentius vulneratus fuga se dat.

1514. Hoc modo Vaivoda, quanquam tantâ partâ victoriâ effusè lætaretur, ac intestino bello, captis & supplicio affectis immanium latronum ducibus, prosperum finem Deo juvante impositum, prorsusque debellatum esse existimaret; præter opinionem tamen fit certior, inter Vesprimium & Albam, circa silvam Bacaniam agrestes, Dominico quodam duce, cui Salso cognomen fuit, prædas agere, & non solùm in domos Nobilium & facultates incendiis cædibusque grassari; sed etiam a sacris templis, eorumque donariis diripiendis impias manus minimè continere. Quamobrem Gotharo Sitquéio, suo in arcibus Papa & Somlione præfecto dat in mandatis, ut quum ex solo Papensi oppido præter solitum præsidium quingentos civilis mercatoriique ordinis equites educere possit, exules & seditiosos illos invadere, pulsosque & disjectos meritis pœnis afficere contendat. Qui quum Albensibus civibus, & Joanne Gostonii Episcopi Jauriensis milite conjunctis consiliis & viribus imperata exequi conatus, aliquot etiam tormenta currulia unà protrahi jussit, ac tumultuariam colluviem, nullis more militiæ excubiis in castris agitantem sine cunctatione aggressus, parvo negotio dissipavit. Tormenta enim callido, sed pio consilio, quo minus sanguinis funderetur, non pilis ferreis, sed stramine & herbâ viridi, aut detritis lacerisque pannis, idque genus quisquiliis implenda curavit: ac cùm propiùs mutuum in conspectum ventum esset, in eos displodi & exonerari præcepit. Quo facto tantus terror pavidos, & insolito tormentorum, quanquam inanium fragore ac fumo, militarique fremitu perterritos invasit, ut nullo contracto certamine abjectis armis, omni spe salutis in cursu & pedibus positâ turpissimè diffugerent: pauci dum se ad defensionem parant, inter quos Dominicus, à fugientibus procul cari interfectique sunt: neque posteà usquam visum, aut auditum fuit, aliquam manum agrestium, nedum armatam, sed neque inermem justo aliquo numero congregari ac convenire in unum ausam fuisse: sic ut Vaivoda perduelles & seditiosos armis egregiè ultus, liberatæ a tanto discrimine patriæ laudem tulisse haud abs re censeri queat; quanquam id omne grati animi officium, reique gerendæ ardens studium, non ad privatum quæstum, sed eidem patriæ, reique publicæ Christianæ commodis, ante omnia jure meritoque offerre atque impendere debebat. 1514.

Agrestes circa Albã Vesprimiumque tumultuantes pulsi fugatique sunt tormentis herbâ, pannis & stramine oneratis.

NICOLAI ISTHUANFFI
PANNONII, HISTORIARUM
DE REBUS HUNGARICIS
LIBER VI.

1514. SOLUTA per hunc modum Temesuari obsidione, ac deletis ad internecionem agrestibus, Scepusiensis Comes, idemque Vaivoda, magnus & clarus anteà, major & clarior haberi cepit: ipseque omnes Pannoniorum in eo sitæ esse videbantur, hunc solum asperrimo bello prudenter susceptο, & felicissimè confecto pristinam libertatem eis restituisse prædicabant, à cæteris alieno sanguine & labore partū victoriæ decus invidiosè obtrectari, sibique indignissimè arrogari; Regem togâ rarum, ad bella segniorem quàm pericula requirant, intra parietes sedendo delitescere: hunc avertendis malis, tutandæque Reip. in omnes occasiones excubare, ideòque ei ob vetera & recentia in Remp. beneficia, propulsarumque ab eorum cervicibus fervium, summi imperii præmia æquo jure deberi; hæc atque talia imperitum, malisque moribus imbutum vulgus, publicè privatimque jactare, ejus dicta factaque in cœlum extollere.

Scepusiensis Comes laudatur à vulgo.

Flagrantissimi autem in ejus amicitia præ cæteris habebantur Stephanus Verbecius Prætor regni, ac Michaël Zobius, publici judicii assessor; ambo factiosi, ac linguâ & moribus, fidèque venales & immodici; quibus cùm tumultus & res novæ placerent, multitudinis animos commemoratione virtutum ac fortunarum, liberalitatisque illius, quocunque volebant, impellere poterant, nemine ex regiis obsistente. Sed & Vaivoda comi sermone, nec absurdo ingenio, facili aditu, opibus, claritudini, gloriæque ejus respondentibus, occultâ largitione, aliisque artibus partium suarum studiosos sublevare nitebatur. Regias partes Joannes Bornemissa, exactæ ætatis & prudentiæ senex, & Thomas Cardinalis, aliique paucissimi ex Senatorio ordine, quantum poterat, sustentabant. Verùm eo tempore Cardinalis auctoritas non tantùm valdè imminuta, sed maximo odio ac invidiæ, atque adeò periculo exposita erat: quod ferè ab omnibus initia & origines abominabilis belli, ipsius ambitioni atque importunitati tribuerentur. Quamobrem dolos & insidias veritus Strigonii, duplicato præsidii militaris numero sese continebat.

Verbecius & Zobius ejus partibus addicti.

Bornemissa & Cardinalis regiã auctoritatem tuentur.

1514.

Sclopetorũ displosis in Regiam.

Hæc ad Uladislaum certissimis indiciis perlata, ab eo, quemadmodum alia omnia simplici taciturnoque ingenio negligebantur. Accidit autem iis diebus, dum tempus comitiorum, quæ ad Octobrem mensem indixerat, appeteret, jamque multi ex diversis regni lateribus convenissent, ut Rege ad summum diei crepusculum sacra audiente, incerti homines in cubiculum regium sclopetis duobus grandiores glandes disploderent, rati, ut credere par est, Regem istic esse: quod quidem atrox facinus quum vitreis fenestris magno cum strepitu dissilientibus, & glandibus in parietem conjectis innotuisset, ejus auctores quanquam diligentissimè quærerentur, nusquam tamen inventi fuere. Suspicio in Vaivodanos extitit, quanquam non sat certis nixa fundamentis.

Bornemissa & Cardinalis Regi auctores sunt, ut affinitatẽ cum Maximiliano Imp. jungat.

Excitatus tam atroci casu Rex Cardinalem & Joannem ad se vocat, ipsisque suam ac liberorum suorum salutem commendat: quove modo res suas stabilire ac communire queat, exquirit. Ad quæ illi respondisse dicuntur, severitate, & paucorum quorundam, qui licentiâ abrepti insolentiores spiritus gererent, pœnâ & supplicio opus esse sibi videri, nisi Vaivodam maximum ex magno fieri velit. Verùm quoniam mite ingenium habeat, nec ullius præclari ausi capax ejus natura sit, utpotè qui vel enormium criminum delictis parcendum putet: ut breviter, quod sentiunt, eloquantur, ei etiam atque etiam animo prospiciendum esse, ut sibi liberisque suis amicos & necessarios parare studeat, in quibus senectuti suæ solatia, & liberis tuta præsidia collocentur: cœptamque cum Maximiliano per mutua connubia affinitatem ante omnia ad effectum perducat: quâ unâ re cavendis adversariis atq; opprimendis optimè provisum fore. Quòd si Sigismundus frater, quamvis apud eum soror Vaivodæ matrimonio collocata habeatur, in consortium consiliorum accedat, quòd eum pro singulari prudentiâ, ac erga fratrem amore facile facturum arbitrentur, tum demum ad omnes insidias procul avertendas, vitamque in tuto agitandam reliqua omnia in proclivi fore.

An. 1514. Cuspinianus ea de re legatus ad Uladislaum.

Dum de his Uladislaus anxio animo consultat, opportunè Budam venit missus à Cæsare Joannes Cuspinianus, tum victoriam de crucigeris agrestibus partam gratulaturus, tum ut de mutuis fœderibus propinquitatis vinculo confirmandis cepta jam pridem superioribus annis per Joannem olim Episcopum Varadiensem consilia atque pacta bono fine terminaret. Petebat autem Cæsaris nomine diem & locum colloquio designari, ad quem ambo convenirent, remque transactam quidem, sed tot annis intermissam finirent.

Poloni legatio de victo profligatisq; Moschis.

Eodem etiam ferè tempore Christophorus Sidlovicius Sendomeriæ præfectus à Sigismundo fratre legatus advenit, ac lætissimum nuntium de Moschis, eorumque Rege Basilio apud Smolencum oppidum ultra Borysthenem situm, à Polono memorabili pugnâ devictis & profligatis attulit. Quæ duæ res Uladislaum supra domesticæ victoriæ lætitiam ingenti gaudio mirifice recrearunt. Itaque negotio cum iisdem communicato, atque etiam fratris legato in consilium adhibito, Cuspinianum dimittit, nihilque sibi gratius, nihil optatius ejus adventu, ac commemoratione componendi per connubia fœderis, accidisse significat. Hoc à Maximiliano expetere, ut quum Sigismundum fratrem colloquio & transactioni interesse vehementer cupiat, detersis, quas hactenus ob amicitiam cum Moscho Sigismundi hoste contractam aluerit, simultatibus odiisque, cum eo in gratiam redire velit. Quo autem tempore, quove loco colloquium instituatur, id se totum arbitrio ac voluntati Maximiliani permittere, dummodo nolit illud quàm longissimè protractum. Cuspinianus non diu Budæ moratus, de iis quæ egerat, Maximilianum certiorem facit; à quo responsum est, se comitiis Romani Imperii Augustæ Vindelicorum eo tempore occupari, venturum tamen Viennam ad Quadragesimæ tempus. Porrò de Sigismundo, pro quo Uladislaus tantoperè laboraret, nolle eum esse solicitum, quem ipse promptè & benevolè in gratiam recepturus, & deinceps loco fratris habiturus sit.

Quæ omnia Cuspinianus missis unà literis Maximiliani, Uladislao significavit: & Sigismundus a fratre solicitatus è Lithuania, ubi eo tempore Moschici belli causâ cum Regina Barbara conjuge, Vaivodæque Transsilvanici sorore agebat, Cracoviam venit. quò ad eum missus est ab Uladislao Bohemicus Cancellarius Ladislaus Sterenbergus, qui eum rogaret, ne ab hoc itinere suscipiendo alienum animum habere vellet, fœderique feriundo adesset. Quod sanè ille amori fraterno se tributurum recepit: quanquam ut se excusaret, nec Maximiliano vel reconciliato, & amicitiam promittenti crederet, complures è Senatorum numero suaderent.

Sigismũdi Regis in Hungariam adventus An. 1515.

Itaque cum mille quingentis equitibus splendidè exornatis, supra aulæ regiæ comitatum, itinere per Moraviam facto, ad initium mensis Martii Tirnaviam Pannoniæ oppidum venit. Ubi eum Georgius Marchio Brandenburgicus, utriusque Regis è sorore Sophia nepos, ac Georgius Sacmarius Episcopus Quinqueecclesiensis, idemque regius in Pannonia Cancellarius obviam progressi, nomine fratris pro dignitate exceperunt; indèque Posonium deduxerunt, quò Uladislaus paulò antè cum liberis appulerat, ad eumque salutandum cum Ludovico filio, jam tunc nonum ætatis annum agente, extra urbem profectus, eumq; arctè & amanter cõplexus ad hospitiũ deduxit.

Posonii à fratre Uladislao exsipitur.

Transegère complures dies in urbe Posoniensi duo fratres, fortissimarum nationum Reges, adventum Cæsaris expectando: interdum seriis gravissimarum rerum consiliis pertractandis operam dantes: interdum verò remisso animo ludis & spectaculis intenti.

Langus Cardinalis ab Imperatore missus ejus moram excusat.

Intereà Matthæus Langus Episcopus Gurcensis, & S. Angeli Cardinalis, Cæsari imprimis charus, ac omnium ejus consiliorum moderator, à Cæsare ad Reges missus Viennam, ac deindè Posonium venit. Is propediem Cæsarem adfore nuntiavit, seque intereà moræ huic excusandæ missum: quod si Regibus videatur (ut tempus longiorque mora negotio quopiam agendo redimatur) conficerentur fœderis ac connubii tabulæ, ac Cæsari mitterentur perlegendæ.

Fœderis & connubij tabula ad Cæsarẽ.

Quibus confectis Gurcensis Cardinalis mense Aprili Viennã reversus, tabulas ad Cæsarem Augustam misit per Wilhelmum Rogendorfium, qui mutatis ad celeritatem jumentis,

1515. Augustā missa. quatriduo illud iter satis magnum confecit. Abeunte Cardinale grave & atrox incendium Posonii fortuitò exortum, majorē partem civitatis absumpsit: interque cætera arsit Uladislai hospitium cum multarum, quæ invalescente igne eripi non poterant, rerum jactura. *Incendiū Posony in Regia.* Sed Polonis impigrè rem gerentibus, ædes, in quibus Sigismundus diversabatur, intactæ mansêre: quin iidem Poloni cæteras etiam domos, quas vagantia & ventis perflata incendia corripuerant, acerrimè defendebant. Sed sisti ac reprimi ignes vix biduo potuêre. Erant complures, qui incendii hujus cladem Uladislao infausti alicujus ominis prænuntiam fore portenderent: quòd non civitas tantùm ipsa, sed etiam quo privatim utebatur hospitio, conflagrâsset.

Dum Regibus gravis & tædiosa expectatio esset, Gurcensis iterum Posonium secundo flumine, mense Majo delatus, Cæsarem gravissimis rebus districtum adeos venire hactenus nō potuisse retulit: sed fœderis atque conjugii tabulis subscripsisse, petereque ut ipsi eas subscribendo confirment; ipsiusque tardiorem adventum æquo animo ferant: conaturum illum, ut brevi, mutuâ eorum consuetudine & alloquio quàm jucundissimè perfruatur. Præstitêre id Reges, ac Cardinalem muneribus excultum dimisêre. *Cæsar Viennam advenit.* Post ejus discessum Cæsar toto mensis Maii atque Junii decursu expectatus, frequentibus literis & nuntiis spem certam sui adventûs præbuit, tandemque ad diem decimum Julii Viennam appulit. *Legati regij ad eundem.* Ad eum Reges ternos legatos ex optimatibus selectos è vestigio mittendos decrevêre: Uladislaus quidem Georgium Sacmarium Episcopum Quinqueecclesiensem, Ungaricum, ac Ladislaum Sterenbergum Bohemicum Cancellarios: Sigismundus verò fratrem ejus Joannem Lubrancium Episcopum Posnaniensem, Lucam Gorcanum Poloniæ præfectum, ac Christophorum Sidlovicium, quem non ita pridem summum in regno Poloniæ Cancellarium constituerat. Qui eodem die Viennam profecti, perorante Georgio Cæsarem salutârunt, Regesque illius reditui gratulati, & quid fieri velit, jam pridem solicitis animis præstolari retulerunt. Quibus Cæsar per Petrum Mottam, Theologiæ, ut appellare solent, Licentiarum, genere Hispanum, brevi sermone respondit, gratissimam sibi accidisse Regum in propinquo præsentiam: missurum se paulò pòst legatos, qui ipsius voluntatem & postulata eis exponant. Qui triduo pòst Posonium venientes, Cæsaris nomine postulabant, ut Reges Viennam venirent, & Uladislaus ad Pruccum, Sigismundus ad Hamburgum, Austriæ oppida, hospitiorum commodiùs distribuendorum gratiâ seorsim iter facerent; deindè vero certum locum in finibus, ad quē Cæsar declarandi amoris & studii sui causâ obviam profecturus eos exciperet, designabant. Legatorum princeps erat Christophorus Archiepiscopus Bremensis è familia Bunsuicensium Ducum ortundus, adjunctosque habebat præter Wilhelmum Bavariæ Ducem ipsius Cæsaris è sorore nepotem, multos alios amplissimi undecunque nominis & dignitatis viros.

Reges, approbatis iis quæ Cæsar per legatos postulaverat, diversis itineribus præscripto in loco priores adfuēre; nec diu moratus Cæsar ad eundem locum venit. *1515.* Videre erat patentibus in campis splendidissimas & ornatissimas trium populorum equestres pariter & pedestres copias mutuâ æmulatione armis, equis, & omni apparatu instructissimas, adeò ut omnes qui aderant, se nunquam eo spectaculo quicquam pulchrius aut elegantius vidisse testarentur. Nec mora, Cæsar primò omnium Uladislai liberos, Ludovicum & Annam, deinde Uladislaum, postremò Sigismundum singulari amore humanissimè complexus, per Cardinalem Gurcensem, ut secum unà Viennam venirent, hortari cepit. Sed cum Uladislaus de suorum, qui aderant, consilio ea in re durior appareret, quòd insidias vereretur, Sigismundus Rex difficultatem omnem facilè sustulit; se enim Cæsari nihil diffidere, imò quò Cæsar jubeiet, se iturum testatus, fratri quoque ut idem facere vellet, auctor fuit. Quæ ejus promptitudo Cæsari longè omnium gratissima accidit; ita ut se ejus benevolentiæ nunquam fore immemorem diceret, effecturumque ne Sigismundum conceptæ de se suaq; integritate spei & fiduciæ unquam pœniteret.

Imperatoris & duorum Regum Vladislai & Sigismundi conventus Viennæ An. 1515. Alterâ igitur die Viennam pervenerunt, & Cæsar tantos hospites exquisitissimis honoribus prosequutus, die XXII. Julii, qui memoriæ Divæ Mariæ Magdalenæ dicatus est, ad insigne Divi Stephani templum deduxit. Ubi Thomas Cardinalis Strigoniensis Mariam Cæsaris ex Philippo filio neptem Ludovico Uladislai filio ritè desponsavit. *Maria neptis Cæsaris Ludovico desponsata.* Cæsar autem Carolo, aut certè Ferdinando, alteri ex nepotibus, ejusdem Philippi filiis, Annam Uladislai filiam se in matrimonium collocaturum conceptis verbis repromisit: ea pacta utrinque lege, ut regnum Ungariæ, si stirps Ludovici, uti evenit, interiret, deficeretque, ad eum Cæsaris nepotem, qui Annam duxturus esset, eorumque liberos certo juris hæreditarii nomine recideret. *Et Anna Carolo vel Ferdinando repromissa.* Deindè publicatis per Cuspinianum pacis & cognationis fœderibus de induciis cum Moscho, & pace cum Venetis facienda, conventendisque demum communi consensu in Turcas armis tractatum est. Et quidem opportuna ejus sacri belli occasio divinitùs oblata esse videbatur, dum Selymus Turcarum princeps deductis ex omni Europa copiis militaribus, adversus Persas & Aladeulum Dulgadiriæ provinciæ in majori Armenia principem civile bellum gerebat. *Pacta cōventa de successione.* Sed gliscentibus inter Christianos principes privatarum discordiarum perpetuis fomitibus, opportuna rerum gerendarum consilia ad non dubiam Reip. perniciem neglectui habebantur.

Regum abitus. Cæsar confectis in hunc modum rebus, cum singulari amoris & benevolentiæ suæ testificatione, paucos pòst dies Uladislaum dimittit; atque is cum Ludovico filio, relictâ apud Cæsarem Annâ filiâ, ut cum Maria designata sibi nuru usque ad nubilem ætatem simul educarentur, Budam incolumis pervenit. Sigismundus autem, cùm eum aliquot diebus importuna Danubii exundatio Viennæ detinuisset, itinere per Moraviam facto, à Stanislao Turzone Episcopo Olomucensi lautissimo exceptus hospitio, in suum regnum reversus est. Sed & Cæsar paucis pòst diebus institutâ Oenipontem profectio-

1515.
Anna & Maria Reginæ simul educata.

fectione, Annam & Mariam Reginas simul educandas secum abduxit; neque posteà diutiùs moratus ad bellum contra Venetos majoribus viribus prosequendum, Tridentinis jugis descendens in Italiam contendit.

Perenius Palatinus forte an Vaivodæ impulsu, pactionibus à Cæs. & Regib. initis repugnat.

Quæ dum agerentur, Emericus Perenius Palatinus, quam dignitatem supremam esse, Regiæque proximam, suprà dictum est, sævissimis articulorũ doloribus vexatus, Posonii subsistere erat coactus. Is cùm contractam cum Cæsare affinitatem, ac successionis jura in ejus nepotes translata cognovisset, seu occultâ ambitione ductus, seu Vaivodæ instinctu, sive sic fieri oportere arbitratus, quum nec equo insidere, nec pedibus incedere posset, *per fora & plateas civitatis passim curru circumvectus, contractibus illis à Cæsare & Regibus initis, quibus regnum Ungariæ ad* exteros transferretur, se tanquam Palatinum, cui id muneris & officii incumbat, nomine statuum & ordinum regni altâ voce contradicere proclamavit; idque concurrentibus ad ejus rei spectaculum variis hominum generibus & turbis, sæpiùs repetivit: posteàque secundo Danubio Budam descendit. Quæ res ad Cæsarem & Uladislaum perlata non parvam animis eorum perturbationem molestiamque attulit, veritis, ne ea temporis processu sibi suisque nepotibus fraudi esse posset. Igitur Uladislaus consilio jussuque Cæsaris eum ad se vocatum prolixiore sermone ejus intempestivi facinoris reprehendit, quòd novas & justas, quas ad stabiliendam suam & liberorum suorum dignitatem rationes magno labore gravibusque impensis, nec improvido judicio quæsivisset, ipse privatâ ambitionis temeritate corrumpendas existimâsset, multitudinique promiscuæ ad seditionem vel nunc, vel imposterum concitandam non levem ansam præbuisset.

Reprehensus ideò à Rege,

& ut revocet antè cæpta, imperatũ,

Velle ita se, ut recollecto animo ceptum opus retractare, sibique & suis datâ solenni revocationis syngraphâ cavere haud cunctetur. Sed ille pro insita naturæ suæ superbia negavit se à susceptis consiliis vel latum unguem discessurum; addiditque inflatiore mentis duritie nihil majestatem ejus veritus, se etiã in futuris comitiis publicas nobilissimæ nationis suæ libertates, ne inauspicatę exterorum potestati subjiciantur, si aliter subvenire nequeat, publicâ factâ contradictione defensurum: neque detrectare, quin suo erga patriam & Remp. voto ac pietati vel honestâ morte satisfaciat; quum jam senio morbisque gravatus non longum vitæ finem sibi expetendum arbitretur.

quod constanter abnuit.

Hæc ad Cæsarem perlata, solicitum eum diu tenuêre, cogitantem quibus modis atque artibus Palatinus deliniri, & in partes traduci posset; commeantibusque ad Uladislaum ultrò citròque literis & nuntiis, mutuo tandem consilio tentandum illius animum & expugnandum largitione muneribusque decrevêre. Itaque re deliberatâ Uladislaus arcem Sarosiam edito in monte sitam, vicinamq; civitatem Eperiessiam ex alto prospectantem hæreditario jure ei promittit, simulque effecturum apud Cæsarem (is ejus offerendi muneris primus præcipuusq; auctor erat) ut ex uberiore ejus benignitate titulis & honoribus auctus sacri Romani Imperii Princeps & Dux Sarosiensis inposterum appellaretur. Quibus rebus Emerici animus avaritiâ atque ambitione præceps eò est adductus, ut diceret se fœderi & contractui Viennensi, privato quidem suo, sed nequaquam Palatinali nomine subscripturum.

1515.
Tentatur largitione & capitur.

Verùm Principes arbitrati, si promissa ei reddantur, fore ut ille quoad subscribendam syngrapham in eorum sit futurus potestate, arcem quidem Sarosiam ei tradidêre. Sed dum solennes literæ & diplomata Principatûs à Cæsare expediuntur, & ad illum perferuntur (quæ quidem expedita, nec tamen ad eum morte præventũ perlata esse satis constat) ipse in gravem morbũ incidit, quo paulò pòst Budæ è vivis excessit; condito priùs testamento non obscuræ ambitionis simul & arrogantiæ pleno: quandoquidé in eo Uladislaum anxio solicitoq; animo petebat, ne funus suum ad ripam usque Danubii prosequi dedignaretur; proceres verò & primores singillatim, ut trajecto Danubio ad Pesthana usque suburbia comitarentur; tum quot cerei arderent, quot currus, quot atrati famuli, qui numerus cantorum & sacerdotum, quantum itineris uno die faciendum, quibus in locis subsistendum esset, adeò exquisitè minutatimque præscribebat, ut à nonnullis fato functus haud immeritò rideretur.

Obitus ejus & supremum elogium vanum & ambitiosum.

Uladislaus tamen singulari pietate filium Ludovicum ad Danubium usque funeri deducendo adhibuit; atque illud in templo Terrebesiano, quod ipse memoriæ & honori Divi Pauli primi heremitæ à fundamentis construendum curaverat, conditum fuit. Mortuo Perenio Joannes Vaivoda, & quos factioni suæ addictos habebat, ad res novandas, regnumque tumultibus & dissidiis exagitandum occasionem invenêre. De quibus priùs quàm agamus, operæ pretium fore duco, ut detrimentũ, quod Palatino adhuc superstite à Turcis insigne accepimus, quò breviùs potero, absolvam.

Clades à Turcis accepta ductu Vaivodæ.

Per eos enim dies, quibus Reges Cæsaris adventum Posonii expectando tempus otio parirent & negotio transigunt; Vaivoda quia prima belli adversus agrestes prosperè successerant, fortunam eodem semper tenore totius rei principia subsequuturam arbitratus, bellum in Turcas suscepit, & ad obsidendam arcem æquali ferè intervallo inter Taurunum & Samandriam sitam, animum adjecit, quæ à Turcis & Thracibus Dalmatisque Cavalla appellari solet, à nostris verò Sarno vocatur.

Cavallam sive Sarnonem arcem obsidet Vaivoda.

Sciebat enim majorem Turcarum numerum trajecto Hellesponto in Asiam transfretâsse; sed tamen qui domi in præsidiis relicti erant, frequentibus ac cruentis excursionibus & latrociniis Inferioris Ungariæ ditiones infestas plerumque ex eo loco reddere consueverant. Hæc est ea arx, in quam Mahometes Turcarum princeps, Constantinopolis expugnator, avorum nostrorum memoriâ ab obsidione Tauruni per Huniadem & Capistranum cum damno & ignominia rejectus sauciatusque, sese è fuga receperat.

Hujus belli prætextu Vaivoda à Regibus benignè & benevolè invitatus, Viennensi conventui interesse recusavit; tametsi ea subesset verior causa, ne regia virgo, cujus ipse thorum & nuptias tantoperè expetivisset, in conspectu suo alteri, ut contigit, desponderetur; idque adeò in arcano potissimùm quærebat, ut si captâ arce victor rediisset, captando popularis multitudinis favorem, rebus faciliùs potiretur.

1515. Itaque aliquot cohortes peditum validas ex Transsilvanis conscribit, suos etiam clientes armatos, qui ad aliquot millia censebantur, ac equites è Siculis convenire jubet; Emerico Enningio, cognomine Turco, Tauiuni præfecto, ut ad certum diem & locum, simul cum dimidia præsidii parte exercitui reliquo se conjungat, edicit; tormenta muralia quassandis & disjiciendis mœnibus idonea convehat, in mandatis dat; sed is cætera exequutus, ipse adversâ impeditus valetudine venire non potuit: admonuit tamen Vaivodam, ne ex eo loco tam celebri, tamque Turcis vicino res necessarias temerè exportaret, ex cujus salute & permansione cæteræ Pannoniæ salus & conservatio pendere videretur.

Contractis igitur copiis ad decem millium equitum & peditum numerum, Nonis Julii Danubium trajecit, ac tertiis castris ad Cavallam seu Sarnonem pervenit, tanto silentio, ut Turcis, qui Samandriæ ac aliis locis in præsidiis erant, de ejus itinere nihil planè constaret. Michaël etiam Paxius cum equitibus levis armaturæ ex arce Challia, quæ Francisci Harastii soceri erat, nec non multis aliis nobilibus viris sponte se ei conjunxit. Prolatis igitur tormentis, ac Jacobo Banffio Vaivodæ legato impigrè rem gerente, arx concuti cœpta est, brevique spatio temporis tantum mœniorum dirutum dejectumque, ut Turcæ, quanquam egregie se tuerentur, de conservanda tamen ea non parum desperarent. Præerat Samandriæ Balibegus è familia Iahia apud Turcas celebri oriundus, quem à pusilla corporis statura Cussuccum, hoc est, parvum cognominabant, vir acerrimus. Ad eum Cavallenses per aversam portulam, quæ Danubium respiciebat, occultos nuntios de nocte, quò tenebris tecti tutiùs commearent, mittebant, rem in summum adductam periculum significantes, simulque maturam opem implorabant. Is de obsessæ arcis salute solicitus, quanquam meliore militarium copiarum parte destitutus esset, præsenti tamen animo omnes qui domi erant relicti, properè convocat, & præter martalocios pedites latrocinando & rapiendo vivere solitos, agrestium etiam hominum è Thracia & Bulgaria haud contemnendam manum, more militari instructam, sub signis ad se venire jubet.

Balibechi Samandriæ præfectus Turcis succurrit

Sed quum tumultuario ejusmodi militum genere se Pannoniis imparem esse animadverteret, ad dolos & fraudes conversus, certos è suis Thracibus Græci ritûs Christianos subornat, qui specie transfugarum in castra Vaivodæ se conferant, & apud duces ac militum præcipuos famam viresque hostium mentiendo pejerandoque in immensum efferant, augeantque, venire magnis itineribus justo cum exercitu Balibegum ad solvendam obsidionem tantâ obstinatione, ut omnes quamprimùm in mutuum conspectum ventum fuerit, sine ulla cunctatione prælii fortunam experiri, & vel vincere, vel in vestigio honestâ morte occumbendum esse statuissent. Qui quum rem haud segniùs, quàm edocti erant, perfecissent, tantus repentè pavor Vaivodæ animum occupavit, quamquam alias intrepidum, perturbavitque, ut tormenta ex aggeribus statim retrahenda, & cum exercitu retrocedendum esse jubere; nisi Michaël Paxius, virtutis & fortitudinis eximiæ juvenis, ne tantum flagitii admitteret, ut ne viso quidem hoste fœdam fugam capessere inciperet, gravi increpitum sermone retinuisset: Is enim ut omnes in castris manerent, nec incertæ transfugarum fidei inniterentur, sed animos & corpora ad pugnam pararent, duces pariter & milites hortabatur, nec potuisse tantum hostium numerum tam citò contrahi, ut ipsis, si viri esse velint, quicquam nocere possint, affirmabat. 1515.

Et eo quidem die Turcæ ex industria in conspectum non venêre, ita ut dilata quidem, sed non prohibita Pannoniis imminens clades videretur. Nocte, quæ sequuta est, Balibegus suorum aciem promoveri jussit, ac multo majori parti militum pedestris ordinis ardentes tædas & faculas, quarum magnum numerum agrestibus comportandum imperaverat, attribuit; centuriamque peditum selectorum per secretos prope Danubium tramites in arcem immisit in supplementum præsidiariorum, qui aut perierant, aut sauciati usui esse non poterant. Ipse verò silenti agmine progressus, cùm ignes in tenebris majorem verò speciem procul intuentibus redderent, nec nostri, qui majorem hostium exercitum pro ignium numero esse putabant, quid caperent consilii, præ metu satis discernerent, paulò ante illucescentem auroram aggerem, in queis tormenta erant collocata, magno sublato clamore aggreditur. Ibi pugnatum est acriter pro eorum numero, qui ex nostris ad custodiam tormentorum excubabant. Sed quum pauci admodum essent, facilè à barbaris, qui numero superabant, partim cæsi, partim in fugam conjecti fuêre. Michaël Paxius clamore ac sclopetorum strepitu excitatus, auxilium allaturus, cum sua peculiari turma adcurrit, & rejectis magna vi Turcis tormenta recuperat. Verùm cùm illa rotis imponi, atque iis asportandis equos & jumenta aptari curat, lapidea falconis pila ex arce in incertum emissa caput ictus interficitur. Eo cadente prælium redintegratur, instantibusque & acriùs urgentibus Turcis nostri loco pelluntur. Ibi Gaspar Paxius, Michaëlis frater, loco pulsos & fugientes retentare conatus, & ipse ab aliquot hastatis Turcis confoditur, & occumbit, cæteri turpiter profugiunt. Quamquam autem hostes suæ paucitatis conscii, fugientium tergis minimè insisterent, satis se lucri & gloriæ, liberatâ arce & captis tormentis, adeptos esse rati: tantus fuit tamen Vaivadanorū metus & consternatio, ut sociorum clade nequaquam permoti, in sola fuga spem & salutem suam collocarent, & nemo ad socios periculo eximendos reverteretur. Castra & tormenta impedimentaque omnia parvo labore hostibus cessêre: ita ut Vaivoda ante partam de victis aggrestibus gloriam, ac virtutis & fortitudinis opinionem, non toto vertente anno, se contra veros hostes malè gestâ, obscurâsse aut amisisse censeretur.

Balibegus castra nostra oppugnat

Vaivodani cæsi & in fugam conjecti.

Ejus adversæ pugnæ fama Regibus Posonium illata, priusquam cum Cæsare in colloquium venirent, ob dolorem amissorum militum, jacturamque tormentarii apparatûs, gravis molestaque fuit: quamquam Uladislaus ambitioni & superbiæ æmuli atque obtrecta-

toris

1515. *Vaivoda suspectus clandestinus cum hoste consiliis.*

totis sui non parum ea de re decessisse in arcano lætaretur. Fuêre nonnulli, qui Vaivodam dolo cessisse, exercitumque hosti prodidisse suspicateotur : quòd cum iis jam tum occulta parando regno consilia miscuisse, & Jacobum Banffium in illius tentorio duos præcipui nominis Turcas, splendidè vestitos, ac nocte intempestâ ad colloquium admissos, paulò ante prælium conspexisse dicerent. Sed quum ipse & nunc & posteà regnum adeptus, id constantissimè negâsse visus sit : nos in tam ancipiti incompertaque re nihil pro certo affirmamus.

Soror ejus Barbara Poloniæ Regina, ac mater Aduiga, quæ adhuc superstites erant, tum ob hanc improsperè tentatam expeditionem, tum ob privatæ pœnæ divinitùs, ut credi par & congruum est, inflictæ gravitatem, multis lachrymis ejus casum deplotavêre. Ferunt enim illum, post deletos agrestes, & fusum innoxium plurimorum sanguinem, Eucharistiam, dum ea à sacrificante sacerdote astantibus populis ostenditur, mirum dictu, toto biennio videre non potuisse. Undè ipsum ac incomparabiles & religiosissimas, quas nominavi, fœminas, erogato in egenos ac Monachorum & sacratarum Virginum Collegia magno auri pondere, obtinuisse assiduis suis & piorum precibus jejuniisque, ut sacrosancti ejus mysterii pristinus conspectus illi redderetur. Quæ ambæ ejusdem anni autumno non sine magno omnium, sed Sigismundi Regis imprimis ac Vaivodæ dolore è vivis excessêre.

Eucharistiam toto biennio videre haud potuit.

Barbara soror ejus Regina Poloniæ, & Hedvigis mater obeunt An. 1515.

Is erat eâ tempestate rerum Ungaricarum status, quando Uladislaus ex Austria Budam se contulit. Nec tamen quæsitæ tanto labore affinitatis, ac ictorum fœderum fructu diu lætari potuit: Octavo enim postquam redierat mense eum domi otiosè morantem, ac quis in Perenii demortui locum deligendus esset, cunctando & procrastinando deliberantem lentæ primùm febres, deindè acerbiores quàm unquam anteà nervorum dolores invaserunt; postremò prævalentibus imbecillis senectæ morbis alterum & sexagesimum ætatis annum agentem, octavo Idus Martias extinxerunt. Fuit per omnem vitam Rex maximè omnium mortalium otio & quieti addictissimus, ut suprà memoravimus, usque adeò, ut eum cum amicis & consiliariis de ordinanda Republica, aut rebus seriis vel modicum sermonem conferre, aut aliquantisper colloqui tæderet. Et dum vixit, tam sui incuriosus erat, & regni negligens, ut disciplinam militarem, majorumque statuta susque deque haberet, nec procerum discordias ac avaritiam, potentiorumque in miseros violenta imperia, aliasque tales longâ pace & otio, ejusque præsertim nimiâ indulgentiâ enatas malorum radices extirparet, aut plerosque eorundem recalcitrantes, debitæque obedientiæ oblitos compesceret; sed potiùs eis ad exercendum omne genus avaritiæ, libidinumque & rapinarum frenos laxâsse censeretur. Quod si rem militarem ab initio ritè colendam suscepisset, florentibus adhuc regni viribus, & auxiliis fœderatorum accedentibus veteres limites, qui ab Adriatico mari ad Euxinum Pontum olim extendebantur, Deo benè juvante recuperari valuissent. Est quidem haud inficiandum, regnum eodem in statu, quo illud à Mathia magnanimo & bellicoso Rege acceperat, salvis confiniis integrum ab eo relictum : verùm tamen id neque industriæ, neque virtuti ejus; sed quòd Selymus Asiaticis bellis toto septennio occupatus, ab Europæ regionibus, ac Pannonia armis invadenda abstinuisset, tribuendum videtur. Hunc in modum Ludovico filio non nisi decimum ætatis annum agenti sceptra reliquit, accisis, vel hinc indè direptis redditibus, ac proceribus varias in partes dissidentibus, & confusione rerum omnium notabili. Quæ res haud multò pòst nobilissimi & opulentissimi Principatûs perniciem & excidium acceleravêre.

Vladislaus Rex moritur 6. Martij An. 1516.

Segnities, & res militaris neglectus in Vladislao

1516.

Ludovicus Vladislao patri succedit anno ætatis decimo.

Interea Ludovicus justis funeribus parenti Albæ persolutis Budam rediit, comitantibus eum Thomâ Cardinale Strigoniense, ac Georgio Marchione Brandeburgense, cui Uladislaus avunculus erat, ac Joanne Bornemissâ, quibus eum pater moriens tuendum educandumque commiserat: ita ut omnes æquè à Maximiliano Cæsare novæ cognationis vinculis obstricto, ac Sigismundo Rege patruo protegerentur, donec ætas Ludovici firmando imperio maturior redderetur. Aderant Legati Cæsaris & Sigismundi, Andreas quidem Baronius è Sicilia, à Cæsare bellis Italicis vehementer occupato missus, Joannes verò Lascus, & Christophorus Sidlovicius à Sigismundo peregrè in Lithuaniam profecto, ad eum consolandum de obitu patris amandati. Cum quibus de ordinando regni statu, ac educando Rege frequens senatus à tutoribus coactus fuit: nonnullis & potissimùm iis, qui factionem Vaivodanam per fas nefasque alendam susceperant, Gubernator eligendus videbatur, veteri Huniadis exemplo, Republicâ domi forisque administrandâ donec Rex adolesceret.

Legati Cæsaris & Sigismundi ad Ludovicum.

Quibus consiliorum ambagibus neminem alium, quàm Vaivodam tacitis votis designabant, cui nemo opibus ac auctoritate, nemo clientelis ac ditionibus, earumque amplitudine iis temporibus conferri posse videbatur. Cæteri, apud quos artes Vaivodæ regnum ambientis suspectæ, & pueri Regii cura potior erat, magnum Palatinum, quem Uladislaus morte præventus nominare non potuerat, creandum censebant, ita ut ille domi forisque officio suo, quod est amplissimum, fungeretur; verumtamen puero tam tituli Regii prærogativa, quàm imperii summa potestas salvæ & integræ essent. Huniadianum porrò exemplum novo huic non satis conforme videri; propterea quòd eâ tempestate posthumus infansque Rex extra terminos Pannoniæ abductus in cunabulis servaretur; quum ex adverso Ludovicum præsentem, lætæque & generosæ indolis speciem præferentem, & brevi, Deo juvante, ad maturam frugem perventurum præ oculis quotidie haberent.

Vaivoda ad Gubernatorium munus adspirat.

Cùm diu variis disparibusque sententiis altercando tempus extraxissent, neque tamen satis convenire possent, quòd & legati domum properarent, nec se à suis Principibus abundè instructos affirmarent, quodque erat

1517. gravius) Bohemi, Moravi, & Silesi non adessent, senatusconsultum factum est, ut ea consultatio ad frequentius concilium in campo Pesthano futurum, quo etiam Bohemi convenirent, prorogaretur. Quo advenienta, ac præcipuis Bohemorum legatis præsentibus, nobilitas armata è campo ad urbem atque arciem venit magno numero, conveniendi, ut dicebat, Regis causâ, eumque ad comitia vocandi. Sed à Paulo Tomoræo, qui arci præerat, paratis ad explodendum in turbâ tormentis, tandemque submotis, qui pontem insedesant, jussu Bornemissæ ita rejecta est, ut complures in fossam præcipitarentur. Cùm autem Bornemissa pro Rege comitiis in posterum diem interfuturo vadem se & sponsorem præstitisset, acquievêre.

Concilii Pesthani 1517.

Insequenti die Rex comitiis interfuit, ac dictis per suffragia sententiis ea postremò magna cum contentione vicit, quæ creandum Palatinum censuisset; quæ dignitas quanquam regiæ subjecta est, ei tamen proxima esse censetur. Namque interregni tempore jus indicendorum comitiorum, ac prima & potiora in creando Rege suffragia habet; præterea domi inter Regem atque subditos (est enim apud Pannonios in usu, Regem, si quid contra leges faciat, legibus subjici) juris administrandi potestate fungitur: foris autem & in castris summum imperium, summam rerum bellicarum administrationem obtinet; adeò ut sontes punire, ac benè de Republica meritis præmia decernere, fundosque, qui xx. aut xxx. agricolarum rura colentium capaces sint, juris hæreditarii nomine conferre possit. Præterea supra opinia & larga stipendia è fisco & salis fodinis dari solita, insulæ etiam duæ in ora Dalmatiæ antiquitùs ei magistratui erant attributæ; quæ tamen ab aliquot retrò seculis per Venetos usurpatæ nunc quoque detinentur.

Palatini dignitas.

Palatinatum ambit Vaivoda.

Aderat Vaivoda bis in comitiis, & cùm Gubernatorem se fieri non posse contrariorum suffragiorum intercessione, quæ factionem ejus superabant, animadverteret, ad Palatinatum consequendum tacitè contendebat. Sed quum tam Regis, quàm procerum utriusque nationis vota ambitioni potentiæque ejus adversari pro comperto haberet, quorum maxima pars ad Stephanum Bathorium inclinabat, nuntios secretò ad illum mittit, multa pollicendo, admonendoque promissorum, quæ armis agrestium in summum adductus periculum obsessusque sibi dedisset; nempè magistratum nullum se inscio aut inconsulto petiturum, aut oblatum accepturum; proindè ut memor eorum sibi æquo animo cedendum existimaret, hortabatur. Verùm Bathorius Cardinalis & Bornemissæ suasu, qui disturbandis Vaivodæ consilis invigilabant, breviter respondit, se eam dignitatem nec unquam ambivisse, neque si offeratur, repudiaturum, ne degeneri animo & ignavo ei se imparem esse fateretur. Quo responso Vaivoda facilè intellexit, alios quoque esse, qui cum eo ambitione, honorumque & dignitatum aviditate simul & dominandi libidine haud mediocriter certandum esse existimarent.

Sed Stephanus

Igitur Bathorius præterito Vaivodâ Palatinus declaratur uno Regis & senatûs nobilitatisque consensu (exceptis Vaivodanæ addictis factioni, qui repulsam ægrè tolerabant) simulq; in comitio sacramento adigitur ad Rempublicam secundùm leges rectè fortiterque gerendam. Quam rem ægerrimè ferens Vaivoda, bile tumidus ac indignabundus extemplo cum suis domum discessit. Hæ fuêre causæ discordiarum & contentionum inter Vaivodam & Bathorium, ac maximarum ærumnarum nostrarum initia, quibus tandem effectum est, ut regnum Ungariæ pace & concordiâ disturbatâ miserabilem in modum quassatum ac dilaceratum, penèque eversum videatur. 1517.

Bathorius ei præfertur.

Undè dissidia & Hungariæ ruina.

Ludovicus intereà, quantum per ætatem licebat, præceptis institutisque Bornemissæ informatus, seriis & gravibus de Republica consiliis sese immiscere, supplicum libellorum expeditioni vacare, miseros & calamitosos sublevare, clementiæ & liberalitatis indicia præbere, pietati & religioni imprimis studere. Et sanè evasurus in optimum Regem foret, nisi à Gregorio Marchione Brandeburgense consanguineo, & uno è tutoribus à seriis & bonis principiis ad vana & ludicra importunè avocatus abstractusque fuisset. Ille enim propinquitate sibi juncti Regis teneram ætatem non ad jucunda duntaxat venationis aucupiique exercitia utique suis temporibus viro principi concedenda: sed etiam ad eas, quibus ipse assueverat, compotationes & saltationes, ac histrionum & ludionum vanitates exercendas, symphoniacorumque ac cytharædorum concentus, aliasque ejusmodi vitiosas voluptatum illecebras, quibus pueriles animi capi & inescari solent, magno ejus & Reipublicæ incommodo transversam agebat; ita ut ille ejusmodi delitiis imbutus, sæpenumero curas graviores & munia Reipublicæ aliis administranda delegaret, gementibus Cardinale & Bornemissâ, aliisque bonis, qui pupilli Regis corruptos mores, perdendæ Reipublicæ instrumenta fore providebant.

Ludovici præclara indoles

à Georgio Marchione Brandeburg. depravata.

Eodem tempore mittuntur in Bohemiam Ladislaus Salcanus Episcopus Vaciensis, nec non Blasius è Rasca, Tavernicorum, quos vocant, Magister (cujus magistratus officio liberarum civitatum jurisdictio, salvâ ad Regem appellatione concredita est) qui Bohemos de his, quæ in comitiis Pesthanis de creando Palatino, ac regia potestate Ludovico permissa acta fuêre, edoceant; hortenturque ut simili promptitudine ipsi idem faciant, & Ludovicum anteà ab ipsis ritè electum, coronâque insignitum Regem debitâ fide amplectantur, ac positis intestinis discordiis mutuâ pace & tranquillitate fruantur; tum verò etiam, ut æs alienum ab Uladislao ad Reipublicæ necessitates evitandas contractum, ne illud in immensum accrescat, fœneratoribus dissolvendum decernant. Illos verò, qui latrocinia exercendo, rapinis & cædibus tam Moraviam, quàm Ungariam infestam redderent, vel ad officium reducant, vel omninò exterminent. Si autem tantas vires non habeant, Ludovicum eis auxilia missurum: jamque habere in mandatis Episcopum Nitriensem, & Ladislaum Orsagum, Michaëlem Podmanicium, Christophorum Comitem Bozinienſem, ut à Bohemis & Moravis admoniti cum

Legati Hungarici ad Bohemos de actis in concilio Pesthano.

Tavernicorum officii quale.

suis

1519. Summa rerum delata Ludovico Regi à Bohemis.

suis copiis sine mora concurrant. Bohemi quamquam Regis ætatem administrando regno imparem judicarent, ne tamen fide & promptitudine Ungarorum studiis inferiores essent, se liberam, nec ullis gubernatoriis legibus circumscriptam summæ potestatis administrationem ei detulerunt; eâ adjectâ conditione, ut primo quoque tempore in Bohemiam veniret, & isthic convocatis regni ordinibus denuo se juramento ad servandas leges libertatesque eorum obstringeret. De exolvendis paternis debitis daturos se operam, ut ea quoque in parte desiderio ejus satisfaciant; sed id tamen fieri, nisi præsente Rege rationibusque coram subductis nequaquam posse. Conaturos porrò ipsos, ne intra ejus adventum aliqui intestini seditiosique motus oriantur, aut si qui exorti essent, mox sopiti componantur. Quod ad quosdam, qui vias obsiderent, latrociniisque in obvios passim grassarentur, attineret, auxiliis externis non esse opus: se enim illis compescendis ita jam anteà prospexisse, ut quum vagos & latibula captantes per vias & compita silvasque persequi difficillimum fuisset, eorum domicilia & receptacula, arcesque numero quinque diruissent, latronesque ipsos partim è medio sustulissent, partim exilio mulctâssent.

Maximilianus Imp. obiit An. 1519. 12. Ian.

Dum hæc in Ungaria Bohemiaque aguntur, Maximilianus rigidâ & nivosâ hieme ex Italia Œnipontem venit, indè Viennam petiturus. Sed quum in itinere ad oppidum Austriæ superioris Welsium pervenisset, in morbum incidit; & non multis, postquam ægrotare cepisset, diebus, initio anni menseque Januario è vivis migravit, vir omnibus belli pacisque artibus præstantissimus.

Albertus Card. Moguntinus Ludovicū ad comitia Regi Ro creando dicta vocat.

Ejus obitum quum complures certissimi nuntii ad Ludovicum pertulissent, postremo ex literis Cardinalis Alberti Archiepiscopi Moguntini, cujus in convocandis Romani Imperii Electoribus, & creando Cæsare summa auctoritas est, certiùs cognovit; quibus literis Maximilianum ab hac luce decessisse significabat, ac eum, veluti Bohemiæ Regem, unum ex septemviris Electoribus ad Calendas Junias Francofurtum Germaniæ urbem ad Mænum flumen sitam vocabat, ut cum ipso reliquisque collegis de eligendo Cæsare consilia & vota sociaret, aut si propter arduas causas id fieri nequeat, legatum cum plena potestate mittat.

Ladislaus Sterenberg. à Ludovico ad comitia mittitur.

Ludovicus domesticis curis impeditus, & nondum ad tantas res tractandas firmâ ætate, legatum eò misit Ladislaum Sternbergum, suum in Bohemia Cancellarium, cum mandatis, ut suo nomine Carolum Austrium Hispaniæ Regem, Mariæ sponsæ suæ fratrem, ac Maximiliani è filio Philippo nepotem Cæsarem eligendum proponeret, cui sumptus ex ærario Bohemico dati.

Carolus V. elect⁹.

Habebat Carolus competitorem Franciscum Galliæ Regem, qui auro præbito quorundam ex septemviris animos sibi conciliaverat; sed adnitentibus Moguntino, ac Friderico Saxoniæ Duce, ipsiusque Ludovici legato, Carolus decem & novem annorum juvenis, Imperator est salutatus; qui posteà cæteros ante eum multis ætatibus sceptris potitos, fortitudine ac rerum pace belloque preclarè gestarum gloriâ longo intervallo superâsse, aut certè æquâsse visus est. Cujus repulsæ & irriti conatûs dolore Franciscus causas altè concepti in Carolum odii arripuit, illumque gravissimis bellorum procellis exagitandum suscepit, Carolo adversus eum egregiè se defendente. Quòd si duo ii Principes, omnium nostræ ætatis maximi ac bellicosissimi, eas vires, eos exercitus, quibus inter se dimicando civilia arma impotenter exercuerunt, contra veros Christianæ Reipublicæ hostes Turcas unanimi voto convertissent, facile eos non Byzantio solùm, sed totius Europæ atque Asiæ finibus ejicere atque exturbare potuissent. *1519.*

1519. 19. Iulii Barnaba Belaii legati reditus Constantinopoli.

Ejusdem anni ætate jam adultâ Barnabas Belaius, quem superioribus annis ab Uladislao ad Pajazetem induciarum componendarum causâ missum esse docuimus, ambobus illis Principibus demortuis, mense Julio ad Ludovicum reversus est. Erat is Severini oppidi, quod est ad Danubium in finibus Valachiæ Montanæ situm, præfectus, quo in loco pontis à Trajano Imperatore admirabili opere constructi vestigia quædam adhuc superesse dicuntur; incideratque ejus adventus Constantinopolim in illud tempus, quo Selymus, patre Pajazete nefariè è medio sublato, imperium per scelus & nefas occupaverat, ac adversus fratres paricidiale bellum gerendum susceperat. Et initio sanè se priùs de concedendis induciis deliberare non posse responderat, quàm videret quonam se belli fortuna inclinaret. Sequeretur igitur castra, & tum demum dijudicante Marte cogniturum, à quonam illæ petendæ forent. Partâ verò etiam victoriâ nequaquam tamen illum dimittere voluit, donec domitis & interfectis duobus Sultanis Ægyptum & Syriam imperio suo adjecisset. Quibus in bellis & præliis ferè omnibus illum secum circumtulit: & postremò memorabili etiam illi pugnæ interfuit, quâ Memphim urbem expugnavit, atque adeò Mammalucorum nomen internecione delevit. *Alkairū.*

Dimissus à Selymo cū octennalibus induciis. Selymi mors 1519.

Deindè septennio ferè exacto, eum honorificè ac lautè semper habitum, concessis octennalibus induciis remisit: in quibus præter Pannonios, Veneti, Rex Poloniæ, Cæsar, cæterique Principes Christiani comprehendebantur; solis exceptis equitibus Rhodiis, in quos jam tum haud obscurè bellum moliebatur. Sed priùs quàm illud inferre potuisset, mense Septembri ejus anni, dimidio nimirum anno post dimissum Barnabam, in oppido Thraciæ Civilio pestilentem in morbum incidit, & nec quicquam proficientibus medicis extinctus est; tali Dei Optimi Maximi judicio, ut quanquam homo vanæ & Mahometanæ stirpis superstitionisque esset, quo loco cum patre paucos ante annos nefariis armis conflixisset, ibidem repentè moriens impietatis & sceleris meritas pœnas daret.

Barnabas in Ludovici aula deindè multis annis clarus, omnibusque gratus vitam transegit, multaque ei & proceribus aulæ de Turcarum atque Mammalucorum seu Circassorum (utroque enim nomine appellabantur) rebus & moribus, qui anteà apud eos erant

obscu-

1519. obscuritates, fœcunditateque Ægyptii soli, & Nili incrementis, atque aliis talibus narrare solebat; quem quidem Danubio majorem esse, aut latiori alveo, pluribusque quàm Danubium ostiis decurrere, & mari misceri, constanter negabat.

Soliman' Selymo succedit.

Successit Selymo unicus filius ex Præcopite Tartari Principis Alpii Sulthani filia genitus Solimanus, xx. circiter annorum ætate, quem Amasiæ in Cappadocia pater educandum curaverat; ita ut eodem ferè tempore & mense Constantinopolim triremibus advectus imperare cœperit, quo Carolus Aquisgrani primâ, ob idque ferreâ Romani Imperii coronâ insignitus fuerat; eratque fama Solimanum militari disciplinâ, bellicisque rebus patri dissimillimum futurum, quòd literis potiùs & Philosophorum placitis, quàm militaribus exercitiis juvenilem ætatem agitâsset. Verùm ea opinio sive per Rhodios equites, sive per Venetos mercatores temerè in vulgum sparsa quàm a vero aliena fuerit, res ab illo gestæ, ac memorabiles de nobis terrâ marique partæ victoriæ abundè declarârunt.

Hungarorum adversa in Bosnensi regno fortuna An. 1520.

Insequens annus initium belli attulit, turbatis in regno Bosnæ rebus; quod regnum majorum nostrorum temporibus, deficiente Thomæ Regis stirpe, ac Stephano Mresicio, à Mahomete Turcarum principe, cute detractâ interfecto, ad Regum Ungariæ ditionem redactum erat: hactenus enim absente in Asia Selymo Rex & proceres, futurorum immemores, ac induciis confisi arces finitimas, & quæ tuendo regno erant necessaria, neglectui habebant.

Srebernicum à Turcis captum.

Erat Srebernicum in Bosna versus Thraciæ & Bulgariæ fines circa Savum flumen situm, auri atque argenti fodinis clarum & celebre oppidum, à quibus etiam nomen ducit, quod à Sigismundi Imperatoris temporibus præsidio militari Ungarico custoditum fuit; hoc autem tempore incuriâ præfecti Thomæ Mathusnaii in Turcarum manus incidit. Quum enim is præfecturam ejus, & duarum quæ erant in vicinia arcium Tessenii & Socolii haberet, nec integrum numerum præsidiariorum militum servaret, commeatusque convehendi nullam curam habuisset, & quod erat gravius, injussu Regis ac Palatini relictis in summa rerum omnium confusione militibus in Ungariam profectus fuisset, Balibegus Turca, de quo suprà retulimus, Samandriæ, & Mustaphas Varbosaniæ præfecti, re intellectâ, communicatisque secretò consiliis, cum valida manu equitum & peditum Srebernicum noctu aggrediuntur; rati se appositis scalis primo impetu eo potituros. Sed quum pauci, qui locum tuebantur, acerrimè repugnarent, obsidione arcem cingere inceperunt, omni ope conati, ne cui egredi, aut commeatum importare liceret; quumque nostri hoc modo circumvallati per decem dies famem & inediam ægrè tolerâssent, neque spes ulla auxiliorum deficientibus omnibus alimentis superesset, acceptâ à Turcis incolumitatis fide sese dediderunt; quibus ea more Turcarum servata est: quum omnes contra fas fidemque extemplo trucidati essent, nemine conservato, nisi quos fortè pueritiis ætas, aut formæ præstantia commendâsset.

1520. *Tessenium & Socolia arces ab Hungaris deserta, & à Turcis invasa.*

Tesseoienses & Socoliani intellectâ Srebernicensium fortunâ, quòd & paucissimi essent, neque modum defendendi sui ullum haberent, incensis arcibus fugâ sibi consuluère. Sed obsidentibus vias Turcis atque indigenis, qui magna ex parte ad Turcas defecerant, pauci in tutum evadere potuerunt: sicque eæ arces à centum & ampliùs annis per nostros defensæ, supinâ præfecti incuriâ periêre. Ludovicus ob eas amissas Thomam exilio mulctavit, bonaque ejus fisco addixit, ex quorum numero arcē Niunam, quæ in provincia Valcovariana est, Stephano Queserio juniori, Michaëlis Episcopi Bosnensis fratri germano donavit.

Turcæ Jaiciam infelici successu tentant.

Turcæ, occupato facili labore Srebernico, tam æquâ & propitiâ fortunâ ampliùs utendum rati, Jaiciam quoque simili fraude circumveniendam, aut si arx prææalto in monte sita intercipi non posset, oppidum tamen conscensis per scalas mœnibus ex improviso diripiendum decreverunt. Præerat Jaiciæ Petrus Quegleuitius, vir acerrimus & militaris, qui clade Derencsnianâ acceptis illatisque vulneribus elapsus, posteà eum locum cum CC. equitibus, ac pauló ampliori numero peditum tuendum susceperat. Cùm is Varbosaniæ (est oppidum satis amplum in ea Bosnæ parte, quam indigenæ Hercegovinam, alii ducatum sancti Savæ vocant) scalas complures fieri ab exploratoribus cognovisset, hostiles insidias veritus, suos in omnes occasiones paratos esse, ac equos continuè stratos esse jubet, excubias duplicat, ac mœnia, quæ erant humiliora, selectis ex ordine peditum manipulariis, custodienda attribuit. Cùm Turcæ per montes & silvas in vallem quandam haud procul ab oppido pervenissent, noctem ibi transigere voluère, ut posteà quod in animo statuerant, ante auroram aggrederentur. Non potuère tamen rem tanto tegere silentio, quin exploratoribus Petri, quos identidem ad perlustranda insidiarum loca mittebat, dolus innotesceret: a quibus re intellectâ, centum equites tenebris rectos, duce Blasio Cherio Ungaro, legato suo exire, & ultra vallem ab hostibus infessam silentio consistere, ac cum ipse signum exploso tormento dedisset, hostes à tergo adoriri jubet. Ipse verò in hostes pari astu utendum ratus, pauló ante diei crepusculum complures mulieres & puellas ex urbe emittit, easque, quia fortè dies festus erat, choros ducere, ac intentâ voce canere præcipit, admonitas, ne quid timeant, postquam ipse ejs tempestivè subsidio esset venturus. Turcæ mulieres ab oppido procul discessisse, ideòque insidiis opportuniores conspicati, mutato oppidi adoriundi consilio, relictisque scalis in eas rapiendas irruunt. Mox Queglevitius ex urbe provolans, à fronte; equites verò, quos nocte ultra vallem in insidiis collocatos diximus, à tergo circumfusi eos inopinato & repentino terrore perculsos, consiliique inopes ita profligavère, cæsis aut captis ferè omnibus, ut pauci, qui rem malè gestam domi suis nuntiarent, superfuisse viderentur.

Sub finem ejusdem anni Turcæ limitanei, qui in præsidiis locorum Bosnæ agitabant, seu novo principi Solimano operam navare cupidi, seu solitâ proferendorum finium libidine,

in

1520. *Tininium oppidum Turcæ diripiunt & exurunt.*

in oppidum Tininium excursionem fecêre admodum cruentam, illudque nocturno tempore adorti, quòd à paucis defenderetur, non magno labore ceperunt, cæsisque incolis, vel in servitutem abductis, direptoque & incenso oppido, nemine obsistente, incolumes recesserunt. Est Tininium sedes Episcopi ad Titum fluvium, molis versandis idoneum, adjacens, qui ex montibus illis propinquis ortum ducens, & ab indigenis Dalmatis hoc tempore Querca appellatus, non procul ab urbe Sibenico in Adriaticum mare provolvitur. Nec hostes tot tantisque, & tam pessimis facinoribus contenti, Pethium, quod Gregorii Orloucii castrum opportuno loco situm erat, simili fraude occupârunt; quòd & illud ut cætera omnia negligentiùs custodiretur, eique militare præsidium imposuerunt. Cùm autem Petrus Berislaus Episcopus Vesprimiensis, & Illyrici totius præfectus contracto sat valido militum numero, ulterioribus hostium conatibus resistere, & amissa recuperare contenderet, in itinere apud amnem Coreniciam in insidias præcipitatus atque interfectus fuit.

Item Pethiū Castrum.

Cædes Petri Beris, Bani 1520.

Quibus rebus contra inducias patratis, territus Ludovicus, & quòd per certos exploratores Solimanum magnos bellicos apparatus terrâ marique facere, classem comparare, armamentaria reficere comperisset, & certam constantemque famam spargi, illum vel sibi & Pannoniis, vel equitibus Rhodiis arma inferre constituisse, Legatum ad Leonem X. Pontificem misit Stephanum Verbecium, regni Prætorem, de quo superiùs memoravi. Is cùm in urbem venisset, Leonem, audito Selymi atrocissimi hostis obitu, sacrum in Turcas bellum apud Christianos Principes per literas & legatos sponte urgentem, & ipsum votis & supplicationibus usque adeò intentum reperit, ut è Vaticano ad sanctæ Mariæ, quam Majorem vocant, ædem discalceatus, nudisque pedibus processerit, Deum Optimum Maximum fusis precibus & lachrymis orando, ut revocatâ animis Christianorum Principum pristinâ concordiâ & pietate, eos ad inferenda arma Turcis veris hostibus concitaret. Hinc captâ occasione Verbecius apud Pontificem totis viribus contendit, ne Ludovico ac Ungaris periclitantibus deesse vellet. Sed eum non diu Romæ detentum Leo remisit, & se causæ publicæ juvandæ minimè defuturum respondit; brevique missurum legatum, à quo Ludovicus mentem & voluntatem suam in eum valdè propensam, & planè paternam intellecturus sit; simul & auxilia, quæ in præsens fieri possent, accepturus.

Ludovic⁹ Verbeciū ad Leonē X. legatū mittit,

ut Hungariæ periclitanti adsit.

Quur autem Verbecium in urbem mittendum, & tantæ legationis munere Vaivodanam factionem, cujus ille caput erat, extollendam atque augendam censuerit, non reperio, quòd id à nemine traditum sit; & satis mirari nequeo, nisi quòd quosdam è majoribus dicere meminerim, illum inopiâ ærarii regii adductum, eam legationem propriis sumptibus subiturum obtulisse, ut ea prompti animi declaratione Regi se insinuare, & consilia ac studia sua blandiendo atque adulando magis occultare posset. Nec multò post venit Budam à Leone missus Thomas Vius Cardinalis sancti Sixi Cajetanus dictus, certum auri pondus adferens, ac nomine Pontificis Ludovicum exhortans, ut Turcas, sublato formidabili hoste Selymo, languidiores redditos e propinquo armis aggrederetur; effecturum se, ut cæteri quoque Principes Christiani, sociatis terrâ marique viribus, idem faciant. Cardinalem in Ungariam profectum sequutus fuit Thomas Nadasdius honestâ nobilique familiâ juvenis, eo animi proposito, ut interpretis munere fungeretur, qui paulò antè bonarum literarum addiscendarum causâ Romam venerat, & posteà in patria Pannonia ad summos & dignitatem Palatinalem conscendit.

1520. *Thomas à Vio Cajetanus Budam ad Regem venit,*

Dum Ludovicus virium suarum haud ignarus, de his rebus consilia agitat, supervenit Solimani internuntius Berhamus Chausius, ut Turcæ nominant, cum honesto suorum comitatu, & literis, quibus se patri ad beatorum sedes translato (sic enim scribebat) Dei nutu successisse, & inducias cum eo initas observare decrevisse significabat, dummodo idem ex parte Ludovici fieri videat; hortatique eum fraternè, ut mutuam pacem tam per se, quàm per suos servandam colendamque jubeat. Quæ quidem legatio quanquam prætextu induciarum missa esse videbatur, re tamen verâ haud obscurè illud quærebatur, ut Ludovici consilia, ac rerum Ungaricarum statum faciliùs scrutari, ac si quæ auxilia à reliquis Principibus, & potissimùm a Carolo Cæsare expectarentur, diligentiùs explorare posset.

Turcici legati vel exploratoris Budam adventus.

Inducias subdole petit:

Suadebat Poloniæ Rex Sigismundus oratoribus Ludovici Petricovium ad comitia missis, ut Ludovicus non inhærendo pollicitis aliorum, maturè rebus suis prospiceret, curaretque factis induciis, ut tyrannus ille furorem suum aliò converteret, aut in se conversum ipse propulsare posset; se opem adferre nullam posse, quòd cum eodem tyranno pacem pepegisset, quam integrâ fide violare non liceret. Itaque Ludovicus Cajetano ad se vocato per Thomam Cardinalem Strigoniensem respondit, Turcas, quàmvis inducias offerant, tamen perindè esse, sive ipse bellum adversus illos moveat, sive in otio & quiete degat, postquam certissimum sit copias Asiaticas per Hellespontum in Europam transire, ut brevi ad obsidionem Tauruni sive Albæ Græcæ cum reliquo exercitu adducantur, ita ut sibi vel invito tuendi sui causâ arma sint sumenda: petere autem à summo Pontifice vehementer, ut se & regnum suum tanto discrimini expositum, copiis, armis, pecuniâ juvare, & Cæsarem ac alios Principes ad conferenda auxilia incitare velit: ne eo propugnaculo amisso, nobilissimi regni pernicies & supremum excidium sequatur: & ex eo cæteræ quoque provinciæ Christianæ Reipublicæ perfidi & truculenti hostis rabiem & vastitatem persentiant, & serò jacturam religionis ac sacrorum deplorent.

quas ut amplectatur Ludovicus, Sigismundus auctor est.

Quo responso Cardinalis à Rege & Cardinale Strigoniensi, cæterisque Optimatibus mirificè excultus, muneribusque donatus Romam reversus est. Cajetano modicis itineribus Romam repetente, & ad Ludovicum de incredibili Turcarum apparatu crebrioribus nuntiis ad-

Cardin. Cajetan⁹ discedit.

1521. Thomas Bacocius Cardinalis Strigoniensis moritur.

adcurrentibus, Thomas Bacocius Cardinalis & Archiepiscopus Strigoniensis annis senioque confectus moritur: ita ut ingentibus, quæ mox subsequutæ sunt, malorum procellis & cladibus subtractus, ad tranquillum quietis portum tempestivè migrâsse censeatur. Prodierat quidem ex humili loco apud Erdodium oppidum Bertoldi Draghii ditionis, sed qui industriâ ac laboribus assiduis, obsequiisque regnanti Mathiæ charus, atque ab eo Iauriensi sacerdotio donatus: deindè Uladislao omnium consiliorum particeps & arbiter, Ludovicique filii curator, maximis accumulatis divitiis in amicitiam Veneri senatûs, ejusque demum ac Uladislai commendatione ad Cardinalatûs fastigium pervenerit, & propinquis suis complures arces, amplamque ditionem comparaverit: quos etiamnum inter Pannoniæ proceres opibus & dignitate conspicuos florere videmus. Adeptus est post ejus mortem ex Ludovici liberalitate amplissimum Strigoniense sacerdotium Georgius Sacmarius, antè Cancellarius, vir gravis & doctus, & prudentiâ singulari.

Tenuis ejus origo,

& fortunarum accessiones.

Georgius Sacmarius Strigoniens. Archiepiscopatum obtinet.

Eodem anno Sigismundus patruus auctor Ludovico fuit, ne Mariam sponsam matrimonii jure domum ducere, sororemque Annam Ferdinando Austriæ principi, cui ex duobus fratribus ea obvenerat, celebratis nuptiis reddere cunctaretur. Idipsum Bornemissæ & Senatoribus Ungaricis vehementer probabatur, qui illum ab otiosis & inanibus voluptatibus ad Rempublicam serio administrandam revocare contendebant, idque ductâ ab eo conjuge, se haud ægrè consequuturos esse arbitrabàntur. Re itaque ad Ferdinandum delatâ, atque ab eo approbata, utraque virgo Lincium mense Junio adducta, & ambarum nuptiæ honorifico quidem lautoque apparatu, ita ut nec spectaculorum varietas, nec equestres ludi, nec alia lætitiæ signa defuerint; sed non plane regio pompoloque, pro temporis turbulenta conditione, apparatu peractæ fuêre, propterea quòd jam tum Solimannus cum ingentibus copiis ad obsidendam Nandoralbam adventare, nec procul abesse nuntiaretur. Ferdinandus Lincii per aliquot dies cum Anna sua substitit, continuatis varii generis hilaritatibus; Ludovicus verò Mariam conjugem secundo Danubio Posonium usque deducendam curavit, eò usque obviam progressus, cumque Posonio discedens, terrestri itinere ad Villam Sarvam die Veneris divertisset, quo die Christiani carnibus abstinere solent, ab Ambrosio Sarcano lauto convivio exceptus est, administrante Reginâ, plurimos varii generis pisces, & imprimis marinos illos cetaceosque ab Euxino Ponto in Danubium commeare solitos, qui vulgari nomine Usones appellantur, ac deindè per mediam insulam, quam Danubius in multiplices prægrandesque alveos à Posonio ad Iaurinum usque & Comaronium diffusus, ibique Vagum flumen in se recipiens, maximam & latissimam efficit, in qua CCLVII. pagi habentur, Budam contendit.

1521. Ferdinandi & Ludovici Regum nuptiæ cum Anna & Maria Reginis An. 1521.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER VII.

1521. VELLEM ut præpotentis quondam fortissimæque gentis res gestas, & varias earum vicissitudines literarum monumentis tradenti jucundiora argumenta suppeterent; partæ nimirum insignes de barbaris victoriæ, finium dilatationes, provinciæ adjectæ, & alia quæ tam mihi molliendo labori, quàm legentibus oblectamento forent; verùm contraria omnia & improspera fatigant animum, velut in parte malorum versantem, ac lachrymas & commiserationem eliciunt continuatæ clades, crebræ & funestæ urbium populorumque vastationes, fusi & fugati exercitus, ac postremo miserabilis innocentissimi Regis in acie cæsi interitus. Quæ dira adversæ fortunæ tela Deus Opt Max. scelerum acerrimus vindex usque adeò iratus in nos sui oblitos exercet, ut jam spoliati veteri gloriâ, simul & libertate, perpetuo in squalore volutemur, nullâ securitatis spe, sed magnâ divinæ ultionis urgente pœnâ. Verùm istiusmodi querelæ etiamsi veræ necessariæque sint; quia tamen seræ admodum, ideòque inefficaces videri possint: nos eò, quò instituti nostri ratio postulat, progrediamur.

Soliman ad Nandoralbam obsidendā se accingit An. 1521.

Hisdem ferè diebus, qoibus Ludovicus abductâ sponsâ reversus est, & ingentes à Solimano armorum apparatus ad obsidendam Nandoralbam fieri nuntiabantur; duo erant præfecti, quibus tuendæ ejus urbis munus delatum erat, Emericus Enningius cognomento Turcus, & Franciscus Hedervarius; quorum ille egregiâ laudę administratâ provincia ante aliquot dies è vivis excesserat, relicto filio juvene Valentino; hic verò certis de causis, & incertum an non imminentis obsidionis metu perculsus, à Rege successorem sibi mitti postulaverat, nec tamen eo expectato domum se receperat. Cum autem Ludovicus Andream Bathorium Comitem Sacmariensem, Stephani Palatini patruū, qui præfecturam tam celebris loci obiret, commeatumq; & futuræ obsidioni necessaria compararet, præsidia augeret, muros & propugnacula restauraret, illhuc misisset, summâ contumaciâ non obscuræ perfidiæ proximâ à Valensino & Hedervario non fuit admissus; idque

Andreas Bathorius à Turco & Hedervario Nādoralba excluditur.

suaso Blasii Suliocci: cujus veluti propinqui 1521. consiliario utebantur; quòd dicerent Emerico Enningio Valentini patri, atque adeò ipsi etiam Hedervario in stipendia non contemnendam pecuniam ab Rege deberi; ita ut Vir clarissimus, re infecta indignabundus reverti sit coactus; & neque illi contumeliosi mandatorum regiorum contemptores ullam defendendæ urbis curam suscepêre, & alios eam subire paratos nefariis consiliis avertêre. Quæ res procul dubio excidium urbis longè clarissimæ ante omnia maturavit.

Administrabant præfecturæ munus duo illorum legati. Blasco nempè Olahus, ac Michaël Moræus, homo facinorosus, obscuri, & non multò antè gregarii nominis & conditionis viri; quorum hic posteà ad Solimanum nefariè transfugisse fertur, ac in ejus locum consensu militum Joaones Morgajus successit: in arce autem Joaones Bothus è Bainana familia oriundus res curabat. Hi crebrioribus nuntiis & literis opem à Rege, ac pecuniam & tormenta cum pilis & pulvere sulphureo, quòd ea superioribus annis à Joanne Zapoliano, præfecto Transsilvaniæ, in Sarnonis sive Cavallæ obsidione amissa essent, inprimis postulabant. Et pecunia quidem in stipendium missa fuit; tormentaque currulia, & polveris sulphurei complures cadi cum pilis, ligonibus, batillis, securibus, cæterisque ejusmodi instrumentis navibus imposita; sed ea omnia tam lentè administrabantur, ot dum nautæ & remiges conquiruntur, dum trierarchia, qui securitatis causâ adhibebantur, pecunia procrastinando persolvitur, dum alia ex aliis impedimenta superveniunt, expediendarum navium occasio maximo Reip. detrimento prætermissa est: cujus quidem exitialis negligentiæ crimen Emericum Fortunatum, divitem hominem, qui è Judæo non ita pridem Christianus factus, ærarii præfecturam post Joannem Bornemissam gerebat, vehemeoter gravavit: ejusque criminis ille posteà meritas pœnas quanquam seras dedit.

Lentè in rebus sustinenda obsidioni necessarijs expediendis.

Hac in perturbatione & confusione erant res Nandoralbæ, quum Solimanum relicta Hadrianopoli, quò exercitum ex omnibus locis convenire jusserat, vigesimis quintis castris Sa-

1521. *Berhamus legatus Solimani clam è medio tollitur.* mandriam appulisse allatum est. At Ludovicus consiliis suorum adductus Berhamum Chausium legatum Sulimani, quem induciarum prætextu ad explorandas ejus vires superiori anno venisse diximus, ad arcem Tatam perductum, cum universo comitatu clam interfici, ac in prægrandem piscinam, quæ à parte orientali arcis mœnia alluit, ne vestigia cædis extarent, projici jussit. Adomnes autem provincias regni seu regiones mandata dedit, ut omissâ omni morâ, majori quo possint militum numero Tolnam sub signis conveniant: quod est oppidum frequens & clarum ad Danubii ripam infra Quinqueecclesias positum. Ad quem locum ipse quoque suppetias Nandoralbæ allaturus propediem venturus sit. Sed homines Reipublicæ & patriæ immemores; potiùs avaritiæ & solitæ cunctationis ac desidiæ morbo obnoxii, adeò negligenter ea exequuti sunt, ut pauci admodum ex iis, qui in propinquo habitabant, obtemperarent: quum tamen eo tempore ex Pannonia sola LX. ampliùs millia armatorum facilè convenire, & in aciem produci potuissent.

Belgradi descriptio Situm est Taurunum, seu ut à nostris nunc appellatur, Nandoralba aut Belgradum ad Savi & Danubii confluentem, in ea Thraciæ regione, quæ ab illis Corvinum vocatur, diutum quidem olim ab Ungaris, quo tempore cum Græcis & Thracibus, ac Bulgaris frequenter pro eo dimicatum est; sed posteà à Stephano Nemania, Bosnæ Rege, ac Thraciæ Despoto, cognomento Bano, Ludovici primi Regis Ungariæ socero restauratum fuit. Sigismundus demùm Imperator, ejusdem Ludovici gener, opportunitate loci & situs allectus, factâ cum Georgio Despote, Nemaniæ successore permutatione, & traditis illi amplissimis in Pannonia ditionibus, illud regno suo Pannonico addixit. Habet in eo confluente, velut in extremo promontorii angulo urbem antiquæ structuræ, multis turribus & duplici muro munitam, quæ duabus ex partibus, iis, quos dixi, fluviis alluitur; arcem verò, quâ terræ jungitur edito incolle excelsis turribus, quadrato è lapide constructis, iisque compluribus satis firmam; quarum quæ præcipuæ ac munitiores erant, altera Neboisa, quæ vox intrepidam significat, altera à milio, quod ibi magna copia ad varios usus recondi soleat, Militaria vocabatur. Suburbia autem etiam hodie longè lateque panduntur, ut vel illa duntaxat speciem maximæ cujusdam urbis referre videantur.

Belgradi obsessi initia. Solimanus è castris Samandrianis Pyrrhum Purpuratorum Principem cum valida copiarum parte præmittendum duxit, qui situm loci contemplaretur, ac tormentis idoneo in loco collocatis urbi oppugnandæ initium daret; Achomatem autem alterum Purpuratum cum equitatu Macedonico & copiis, quæ Magistro equitum Græciæ subsunt, quem illi Beglerbegum vocare solent, ad oppugnandum Sabacium ire jussit, traditis ei aliquot mediocribus colubrinis, quòd illud à paucis præsidiariis custodiri intellexisset; eo proposito, ut præclusis omnibus aditibus nemo illinc Taurunum descendere, nemo secundo amne Savo commeatum, aut res necessarias importare posset. Ipse eos triduo pòst sequutus, arcem & urbem in diversis partibus copiarum suarum multitudine quaquaversùm circumvallavit, & naves ac biremes prædatorias è Ponto ad ostia Danubii, atque illinc adverso flumine advectas, per Danubium atque Savum opportunis in locis disposuit, tantâ animi pertinaciâ, ac majorum suorum æmulatione, ut urbem quanquam validam & munitam, cui perdomandæ abavus Murathes, ac proavus Mahometes frustrà insudâssent, omnino expugnandam capiendamque constituisse videretur. Nostri quoque ex adverso pari constantiâ eam defendendam suscepêre, omnesque sacramento adacti juravêre se nunquam deditionem facturos. Sed illud imprimis animos eorum magnoperè anxios & sollicitos reddebat, quòd præter urbanam turbam, quæ ex Ungaris & Thracibus, linguâ, moribus, rituque sacrorum inter se dissidentibus constabat, præsidiarii milites in tam magno capacique loco DCC. numerum vix æquabant, quum auxiliorum expectatio, circumvallatâ jam ab hostibus arce, conclamata prorsusque irrita esset. Commeatus quoque non satis abundans, & tormentorum pulverisque sulphurei minor, quàm pro necessitate erat numerus. 1521.

Achmed Bassa Sabacium obsidet. Achomates quum Sabacium appulisset, & castris positis tormenta protrahi, propiusque admoveri jussisset, propugnatores spe & opinione suâ constantiores reperit: quamquam enim paucissimi essent, & centum peditum, ac aliquot equitum numerum nequaquam superârent, tamen erant ex fortissimis & selectissimis viris Ungaris, quibus Simon Logodius è regione Budæ proxima, quod Pilisium vocatur, oriundus, vir, ut exitus declaravit, fortis & constans præerat; qui ibidem Nicolao Quendæo succedens, præfecturæ munus per aliquot retroactos annos secundâ nominis famâ administraverat. Sabacium in insula, quam Savus efficit, positum est, quinque milliarium majorum intervallo à Nandoralba versus meridiem, quod Sabacius Turca Samandriæ præfectus, jussu olim Mahometis, qui ab obsidione Tauruni frustrà tentata, accepto etiam vulnere, repulsus fuerat, commodo ad infestandas Syrmii & Illyrici oras, loco construxerat. Ab Ungaris à conditoris nomine Sabacium appellatum est, quum Turcæ illud alio nomine nuncupent. Quinquennio, postquam conditum fuit, à Matthia Rege fortissimo magnâ vi expugnatum, ac præsidio munitum fuit, atque ab Ungaris ad hoc usque tempus fortiter conservatum, vel eo præcipuè auxilii adminiculo, quod Sigismundus Episcopus Quinqueecclesiensis, Hamponis filius, de quo superiùs memoravimus, ad ejusdem Sabacii & Tauruni mœnia munienda, dena millia nummûm aureorum testamento tam piè quàm opportunè legâsset, atque illa à Joanne Giulano testamentario, uti bonum virum decuit, integrâ fide, sed per partes exoluta fuissent. *Sabacij situs & varia fortuna.*

Simon igitur adventu Turcarû minimè territus, sese ad defensionem parare, hostes propiùs accedere ausos telis missilibus & sclopetis arcere, majoribus colubrinis aggeres & corbes hostiû dissipare, ut summa rei egregiè fortiterq; gerere, adeò ut Achomates, quum primis conatibus fortuna nô arrisisset, grandiora tormenta

è Soli-

è Solimani castris impetrare & advehere cogeretur. Quibus allatis quietem præliorum militi intereà dandam ratus, donec mœnia ferreis pilis ad ingressum usque aperirentur, iis jaciendis in muros certare, & obsessorum pertinaciam frangere constituit. Quo conatu dies & noctes nequaquam intermisso, tantum mœniorum dirutum est, ut impetum à militibus in arcem fieri posse existimaret. Sed magna erat in superandis fossis difficultas; quæ quum aquâ plenæ essent, ascensuris ad murorum ruinas aditum omnem præcludebant. Igitur ex utrisque castris magnum numerū agrestium ex Græcis, Thracibus & Bulgaris coactum ad cædendam materiam in proximos saltus ire, eamque cæsam camelis, burdonibus & plaustris comportare jussit, ut eâ fossæ interjectis fascibus & virgultis, ac terrenis aggeribus, tumultuario opere implerentur. Dum illi labori hostes interdiu noctuque incumbunt, eumque magna ex parte absolvunt, nostri paucitatis suę, ac penurię rerum necessariarum, quibus materia succendi, & hostiles conatus eludi possent, probè gnari; tum verò vigiliis & continuis laboribus adeò fessi, ut vix corpora sustinerent, mutuâ per conjunctas dextras fide datâ se in hostes irrumpere volentes, extremum virtutis ac fortitudinis exemplum edituros, eisque commorituros juravere. Poterant quidem cymbis & navigiis, quæ erant in promptu, Savum flumen tanto silentio trajicere, ut fuga ab hoste nequaquam sentiretur, sed viri spectatæ virtutis æternam sui nominis memoriam ad posteros transmittere, Sabaciumque hostibus multo sanguine emptum relinquere maluerunt. Itaque hostes de integro per oppletam fossam magnâ vi irrumpentes, nostros animis & viribus paratos in omnē prælii eventum invenêre; cruentissimumque certamen editum est, cadentibus utrinque quamplurimis, & præsertim veteranis Janicerorum, qui sunt prætoriani ordinis pedites, & qui Persicis atque Ægyptiis bellis exercitati, primas pugnæ partes sibi depoposcisse dicebantur. Sed quum plurimi à paucis, & recentes ac integri a fessis & sauciis sustineri non possent, tandem promissæ fidei & invictæ virtutis memores, nihilque de deditione aut fuga cogitantes, universi ad unum usque in ipsa murorum strage, & eo, quem viventes tenuerant loco, haud multi cecidêre. Ex Turcis siquidem præter eos, qui præteritis oppugnationibus interierant, eo die ultra septingentos desideratos esse planè constat, supra sauciatorum satis magnum, pro nostrorum paucitate, numerum

Præsidiarij in Sabatio defendendo mortem fortiter oppetunt, eisq; castis occupatur.

Savum ponte sternit Soliman⁹.

Sabacio in potestatem redacto Solimanus Savum ponte ex navibus facto sternendum, copiasque transjiciendas existimavit: ut citeriore quoque è ripa urbem oppugnaret, & Ludovico, si auxilio obsessis venire vellet, pugnæ potestatem præberet, & oppidanis eò majorē formidinem incuteret. Cæterùm quum flumen intumuisset, rapiditate & mole aquarum ruptis funibus, priùs quàm copiæ transiient pons facilè disjectus, navesque & tabulata in Danubium abrepta fuêre. Sed Solimanus cunctas asperitates, dummodo urbe potiretur, suâ vi & industriâ superare certus, contemptis eorum vocibus, qui inania rupti pontis omina in religionem verterent, eum crassioribus funium retinaculis adhibitis, ac ferreis clavis ac trabibus, quibus transversim naves utrinque conjungerentur solidioribus, firmâ compage denuò reficiendum imperavit. Quo confecto ipsemet cum Prætorianis militibus, & majori exercitûs parte transjecit, ac Pyrrhum purpuratum, qui ex ulteriori fluminis parte oppugnationi continuandę incumberet, in ulterioribus castris reliquit, dato ei negotio, ut locum pluribus eodem tempore ex partibus sine intermissione majoribus tormentis concutiendum juberet. 1521.

Per hunc modum trajecto Savo Solimanus è Thraciæ locis in vicinum Sirmium, regionem tam amœnitate sitûs, quàm vini generosi proventu, pecorisque & omnium rerum ad victum necessariarum copiâ nobilissimum & pulcherrimum delatus est; cùmque Sumonium oppidum haud procul castris abesset, indignum fore ratus, si illud ob oculos situm, inquietandis, (quod fieri ceptum erat) & carpendis pabulatoribus suis immineret, misso Samandriæ præfecto Balibego illud obsidione cingi imperavit. Et quum infirmis mœnibus & vetustate corruptis debile esset, ut non facilè impetum hostilē sustineret, incolæ pactâ cum Turcis incolumitate, ut cum sarcinis suis in tutum abire possent, oppidum dedidêre. Sed partim trucidati extemplò omnes, partim in servitutem abrepti, ac in castris sub hasta divenditi fuêre: ita ut eis acerbam potiùs mortem oppetere, quàm se barbaricæ fidei committere longè satiùs fuisset. Oppidum succensum atque igne consumptum est.

Sumonium oppidum in Sirmiensi regione Turcæ occupant.

At Ludovicus, quanquam adversâ valetudine tentaretur, tamen Tolnam profectus erat & quum ad eum lentis ac tumultuariis agminibus pauci ex proceribus advenrâssent, Stephanum Bathorium Palatinum firmiori cum copiarum parte Sirmium versus proficisci, & dare operam jussit, ne hostis, nullo qui resisteret obviam prodeunte, impunè grassaretur. Qui quum non procul à sancti Demetrii oppido in Turcas ac ipsum Balibegum igne & ferro obvia quæque vastantem incidisset, commissâ cum eis pugnâ superior evasit, & diffugientibus primo impetu hostibus (quòd iis cum clarissimo, ac primæ post Regem dignitatis viro longè ampliores copias esse putarent, & fraudes & insidias spectarent) ad Regem reversus est cum aliquot præcipuis captivis, à quibus Sabacium in hostium potestatem devenisse, & Solimanum cis & ultra Savum bina castra locâsse, Nandoralbamque pluribus ex partibus obsideri, & tormentis concuti intellectum est. Redeunte Tolnam ad Regem Palatino, atque in morbum importunè incidente, Balibegus auctis copiis excursiones in Sirmium repetendas redintegrandasque censuit, & nemine obvio tractum illum fœcundissimæ provinciæ omnem quaquaversum ferro & flammis adeò deformem reddidit, ut Saloncamenium, Culpenicum, Barigium, Perquasium, & ipsum sancti Demetrii oppidum cęteramque ditionem Laurentii ducis, & alia quæque concremaret atque deleret tantâ hostilis animi crudelitate & invidiâ, ut materiam etiam omnem, quæ à vi ignis illæsa supererat, in proximos fluvios, ne ea incolis redeuntibus usui esse posset, præcipitari juberet.

Balibegus à Palatino fugatur.

Balibegus excursionem in Sirmium redintegrat, omniaque ferro & flammâ vastat.

Intereà Solimanus magnâ curâ & solicitudine

1521. *Belgradenses acerrimè Turcorũ impreßiones repellunt.*

dine oppugnationi intentus suos ut operi instarent, partim minis durioribus, partim promissis & præmiis incitare non desinebat. Et licèt illinc Pyrrhus, hinc verò in ejus conspectu Achomates capto Sabacio reversus, quassandis mœnibus egregiam indefessamque operam navarent; nostris tamen insigni virtute sese defendentibus, ac ruinas mœniorum, quæ ab hostibus interdiu edebantur, nocte diligenter reparantibus, longior indies & difficilior oppugnatio reddebatur; adeò ut nec Turcæ duces magnâ capiendæ urbis spe tenerentur: quanquam id metu Solimani, à quo non dubiæ mortis discrimen desperatis aut ignavis erat subeundum, silentio tegere viderentur. Jam enim trigesimus dies irritæ oppugnationis præterierat; & oppidani multas & frequentes hostium irruptiones magnâ ex eis multitudine trucidatâ egregiè represserant.

Duo Thraces urbẽ produnt.

Dum Solimanus cogitationi simul & operi redigendæ in potestatem urbis impensè pertinaciterque vacat, nec tamen voto desiderioque potitur, duo Thraces, seu proditionis præmiis illecti, sive metu periculi ex oppido ad eum opportuno tempore transfugiunt. A quibus quum obsessos rei frumentariæ angustiis, ac pulveris sulphurei inopiâ premi cognovisset; tũ verò etiam urbẽ ab iis locis, quibus tormenta in eam exploderentur, propter mœniorum firmitatem frustra peti edoctus est. Quod quidem certissimum erat; ea siquidem tam operâ & studio Mathiæ clarissimi Regis, quàm posteà impensis & pecuniâ Sigismundi Episcopi Quinqueecclesiensis, qui moriens ad illa restauranda haud contemnendam pecuniæ summam, ut paulò antè diximus, legaverat, adeò permunita fuerant, ut omnem vim tormentorum contemnerent. Addebant transfugæ nusquam debiliorem esse murorum partem, quàm quà Savus præterlaberetur: quòd eos veteres præfecti ingentis fluminis objectu satis esse tutos putâssent; id quod etiam à pluribus Turcis, qui per varios casus intercepti servitutemque in urbe perpessi pecuniâ se redemerant, gnarique locorũ erant, pro certo affirmabatur. Itaq; Solimanus quum transfugæ haud vana & incomperta adferre visi essent, rei gerendæ avidus, tormenta in eam insulam, quæ è regione Savi in Danubium illabentis protenditur, extemplò provehi, & constructis sinuosis aggeribus mœnia illinc acerrimè verberari imperavit. Quæ res, uti improvisa, supra cæteros defectus, instantemque, uti jam apparebat, famem, oppidanis ingentem metum atque formidinem incussit. Carebant enim majoribus colubrinis & tormentis, quibus hostium munitiones se disturbare posse existimarent; quòd eorũ potior pars ad Samonem seu Cavallam fœdâ Vaivodæ & nostrorum fugâ turpiter amissa, nec alia in eorũ locum sœdiore negligentiâ advecta repositaq; fuissent.

Cùm Turcæ consilium transfugarum sequuti, ex insula incessanter murum per se satis debilem concuterent, neque oppidani ut in re trepida animos ad defendendum satis expedirent, post frequentes ingentium pilarum ictus derepentè prolapsus latèque dejectus est, lætis ac vociferantibus hostibus. Ejus hiatu perterriti, ac animum despondentes oppidani, qui maxima ex parte, uti dictum est, Thraces erant, nullum introrsus è cespite aut materia aggerẽ terrenum, vel aliquod more militiæ munimentum extruere, hostibusque opponere contenderunt; verum attonitis & stupidis similes incertum timore aut perfidiâ agitati, succensâ aliquot locis urbe, antequã hostes per diruta mœnia apponere scalas, ac impetum ascensumque parare, aut vim admovere conspicerentur, notabili ignaviâ ac dedecore sese in arcem recipere cœperant. Blasco & Bothus ac Morgajus præfecti celerẽ eorum desperationem admirati execratique; eos ut desertores, arcis ingressu initio prohibere conati, utporè quibus eadem rerum inopia, idem famis inediæque metus imminebat: postremò suorum paucitate adducti, quòd plures socios propugnatoresque haberent, quamquam non majori usui aut commodo sibi futuros, quam in urbe erant, non sine cunctatione admisêre. Nec mora, Turcæ ignibus conspectis magno clamore sublato, id quod erat oppidanos metu perterritos urbem deseruisse suspicati, eâdem aperti muri ruinâ, quamquam nemine resistente, ægrè tamen, nec sine summa ascensûs difficultate superata in urbem irrupêre, ac portam, quæ è regione arcis solem orientem respicit, sociis qui subsequebantur, disjectis repagulorum obicibus aperuêre, per quam cùm magnus tam equitum quàm Janicerorum ac cæterorum Turcarum numerus certatim irrueret, maximũ detrimentum acceperunt. Nam ex arce in confertissimos tanta pilarum mediocrium & minorum multitudo instar procellosæ grandinis conjecta fuit, ut octingenti ex Janicerorũ promptissimis desiderati fuisse ferantur, præter equites Spahoglanos; qui prætoriani sunt, & eos quos barbari Acangios appellare solent.

1521. *Thraces oppidani metu urbem deserunt, & in arcem refugiũt.*

Hinc arcem Turcæ aggrediuntur.

Potiti oppido Turcæ duces, arcem aggeribus tripartito erectis, tribus ex locis magnâ vi tormentorum diruere cœpêre, ut præsidiarii uno eodemq; tempore tribus gravissimis oppugnationibus fatigati atque fracti ad deditionẽ compellerentur, aut vi factâ subigerentur. Neque tot ac tantis illatis incommodis satiati, turrim etiam eam simul concutiendam suscepêre, quã Miliariam vocari suprà retulimus. Ei turri Jacobus Utissemitius è Camissatia Croatiæ provincia, non procul à Scardona Clissiaq; distante oriundus, ejus Georgii monachi, qui posteà Ordinem Divi Pauli primi Eremitæ sequutus, à Joanne Zapoliano regnum adepto, Episcopatum Varadiensem, summosque honores consequutus, ac in administratione tutelæ unici filii relictus fuit, germanus frater, vir fortis & militaris præerat. Is quum in defensione ejus turris impigrè versaretur, & hostibus non levia damna inferret, Turcæ falconetas, quæ pilas anserini ovi magnitudine evomebant, in turrim templi Divi Francisci, quod erat ex opposito arcis, paris ferè altitudinis, funibus magno ergatarum ac agrestium labore protraxêre; atque illinc diruendæ Miliariæ crebris ictibus incubuêre, ut Jacobus & socii in statione vix consistere possent. Et ipse intrepido animo conatibus hostium frustrandis obviam ibat, & quà murorum pars dejiciebatur, materiâ ac pluteis crassioribus, & aliis quæ in tanta rerum penuria ad manus haberi poterant, reficere & munire contendebat, cùm ex adverso majoribus falconetis,

1521.

tis, quæ Turcas ab opere & campanaria illa turre exturbare possent, magno suo & arcis detrimento careret.

Hungari strenuè se tuentur, & hostiles oppugnationes magno ausu excipiunt.

Blasco & Bothus præfecti summâ industriâ ac assiduo labore milites per stationes passim excubantes, quorum jam vix CCCC. supererant, invisere, atque ut officio & muneri tuendę patriæ debito egregiè fungerentur, exhortari; saucios medelis adhibitis solari, integris animos addere, sua munia pro temporis conditione & necessitate, eâ fide, virtute & diligentiâ obire, ut hactenus ritè omnia administrata esse viderentur, & XX. hostiles impetus in arcem & urbem acerrimè illatos, invicto corporum & animorum robore & constantiâ pertulissent. Protractâ præter spem hostium oppugnatione tormenta quidem nequaquam cessabant, quin continenter ex iis jacularentur; sed & pluribus è locis missilia tela, ac tubi pice & sulphure, aliâque materiâ ignem facilè concipiente repleti in arcis tecta jaciebantur, ad nostros variè distrahendos, conceptoque igne incendia latè excitabant; sic tamen ut à nostris, quamquam numero paucis, quum complures cadi aquâ pleni ad eum usum in promptu essent, haud sine labore extinguerentur, eaque cum hostibus & ignibus colluctatio biduum ferè duraret.

Jam ipse Solimanus, quamquam gloriæ & famæ obtinendæ urbis cupidissimus, tot irritis suorum conatibus permotus, Ungaros ad mutandam fidem, aut ad urbis deditionem subigi posse vix sperabat; ne tamen difficultatibus rerum victus ab incepto desistere videretur, eodem in pertinaci studio continuandæ oppugnationis persistendum sibi judicabat. Et quum Ludovicum clarissimæ urbi, quam ipse Panoniæ clavem meritò appellabat, collectu exercitu opem allaturum crederet ac ex suis fortissimi quiq; aut trucidati periissent, aut vulneribus debilitati operam præstare non possent, oppugnationi instare, & ab aggrediendis mœnibus aliquamdiu salubri sibi & suis morâ abstinere decrevit, eo consilio, ut integras vires adventanti Ludovico ad non dubiam victoriam opponere posset. Quæ res nostris aliquantum quietis ac nonnihil spatii attulit, nutantia mœniorum loca, aut dejecta diurnis nocturnisque operibus resarciendi ac muniendi. Jam LX. dies obsidionis agebatur, quum nostri in hunc, quê diximus, modum, non tantùm cum summa acerrimorum hostium pertinacia; sed cum inedia ac siti, cum rerum omnium asperitatibus dimicabant, neque tamen à Ludovico ulla spes auxiliorum apparebat. Quare Solimanus iterum ad pristina expugnandæ arcis consilia conversus, aut vincendum, aut suis omnibus occumbendum esse edixit.

Christianus apostata Solimano, ut cuniculis actis arcē subruat, suadet.

Sed quum neque sic contra obsessos extrema omnia pati ac perferre paratos quicquam proficeret, & in summa rerum omnium desperatione varsaretur, ad extremū quidam, incertum Gallusne vel Italus (nam Turcæ utramque gentem Francos appellant) ex iis, qui Christianâ religione abjuratâ Mahometanæ superstitioni se addixerunt, ad Pyrrhum & Achomatem, cæterosque duces profectus, atque ab iis veniâ petitâ in colloquium admissus: quædam se in mediū allaturum, si ab ipsis audiatus, proposuit, jussusque paucis dicere. Quum bellis in Italia gestis juvenis, inquit, interessem, non corporis duntaxat viribus, sed ingenio res bellicas geri ac administrari didici; proinde quando hostium animos nec tam diuturnis asperrimisque malis frangere ac debilitare hactenus potuistis, nec aperta vis processit, cujusdam rei vos admonendos duxi, haud equidem vobis ignaræ, verùm inter curas multiplices fortè & labores memoriæ obliteratæ, ut nempè occultis in imò actis cuniculis, ab subjecto introrsum pulvere sulphureo mœnia & propugnacula subvertatis. Hac arte non aliâ pertinaciæ obsessorum finē imponetis, & Solimanus si hic vincet, Pannoniam omnē vincet. Quum haud importuna loquutus esse censeretur, collaudato eo, ac si consilio eventus respondeat, ingentibus promissis confirmato, duces rem ad Solimanum detulêre. Ejus assensu mox quæsiti & venire jussi fossores, ac adhibitæ militum æquè ac agrestium operę, cuniculos ad fundamenta Miliariæ subterraneos, magnâ curâ, nec minore silentio moliri ceperunt. Sed vel quòd nostri nondū ejusmodi militaris fraudis gnari essent, seu quòd batillis & terramentis operi necessariis destituerentur, quibus contrarios de more milirię cuniculos agerent; mirum sanè accidit, non solùm fodientes sub terra, sed egerentes etiā humum hostes, obsessos latuisse. Sed & hostes singulari astu, crebris tormentorū bombis, ac tubarum tympanorumque strepitibus, ac magnis sublatis clamoribus speciem irruentium præbebant, ne inclusi fodientium & labori intentorum sonitum admotâ aure captare, aut illisam ligonibus humum moveri animadverterent.

1521.

Quo tempore Jacobus Utissenitius hostilem fraudē suspectans, properè mœnia conscendit, prospectandoque & vigilando cùm ad umbilicum usque extaret, & incautiùs in defensione turris versaretur, ab Janiceris, qui ab exteriori parte sinibus aggerum protecti, ad singula quæque intentissime excubabant, plumbeâ glande trajectus, magno sociorum dolore interficitur. Eo cadente sulphureus pulvis, qui in cuniculū convectus erat, ab hostibus immisso igne inceditur, ingentique fragore & strepitu, instar fulguris & tonitrui edito, certa pars propugnaculi in sublime jacta puncto temporis disturbatur & corruit. Tametsi verò in hunc modum quassata turris concidisset, incredibili tamen casu ingressuris hostibus aditum nequaquā patefecit; sed potiùs tantâ opportunitate introrsum procidens novam ac insperatam munitionem opposuit, ut irruptionem longè quàm anteà difficiliorem effecisse videretur. Sed tamen obsessis, & præsertim Thracibus ejusmodi rerum insolentibus, ab imis radicibus excisæ turris ruina, usque adeò ingentem formidinem & terrorem incussit, ut consternati fractiq; animis, & omni prorsus fidei ac virtutis constantiâ turpiter excussâ, nec habitâ ullâ sociorum Ungarorum ratione, literas sagittis alligatas ejaculari, ac de deditione cum hostibus nefaria consilia miscere non dubitarent. Quę res a pręfectis nō aliter intellecta est, quàm quum è munitionibus hostes egressos, ac supra corbes vimineos, quibus tormenta interposita erant, erectos, Solimani & Purpuratorū fidē, prout obsessi peterēt, certissimá magnâ voce efferre, ac vitæ rerumq; omniū

Thraces de deditione cū hostibus consilia miscent.

1521. incolumitatem prolixè polliceri audivissent; quapropter quum ipsi nihil se tale petivisse scirent, & recognitâ periculosi subdolique consilii auctores capere, & in carceres conjicere vellent, parum abfuit, quin re inter mutua jurgia ad non dubium intestinæ seditionis discrimen deductâ, & jam inclinatis ad arma proditoribus, à Thracibus, qui ferè omnes unanimi perfidiâ complices suos ab injuria tueri proposuissent, in frusta conciderentur. Itaque ad preces & obtestationem versi, eos per immortalem Deum Divosque omnes non sine fletu & lachrymis orabant, ne quum pluribus retroactis annis decora pariter & dedecora militiæ, tum verò in præsenti atrocissimæ obsidionis mora frigus, æstum, sitim, famem, vulnera, cæterasque diuturni laboris & pertinaciæ molestias longâ perseverantiâ & æquo animo pertulissent, & tantam egregii nominis & constantiæ laudem essent consequuti, nunc non magno procumbentis parietis lapsu fracti animis & perterriti veteris & recentis gloriæ nomen obscurare & amittere vellent: non esse ejus casum tantoperè formidandum, quum irrupturis secus quàm optavissent obstruxisse viã potiùs, quàm aperuisse censeatur; ut facilè videre ipsis liceat, superesse adhuc tantum alimentorum, ut parcis & frugi militibus, quales ipsi sint, sustentandis ad aliquot insequentes dies suffectura esse videantur: Intereà Deum Optimum Maximum egregiæ fortitudinis & constantiæ viris præsenti numine affuturum, in cujus potestate situm sit, terribilem hostium ferociam miro modo frustrari, ut vel ignobilis moræ pertæsi, vel invictæ virtutis nostræ constantiâ deterriti, non sine ignominia ab incepto discedant: cujus quidem navatæ à nobis fortiter operæ præmia, opes, honores, divitias, præfecturas, amplissima bona, & denique firmissimum gratiæ locum & præsidium à celsissimi Regis nostri liberalitate certissimo jure expectabimus. Itaque spem præmiorum, perpetuæque laudis, quæ vera & præclara animorum excitatrix habetur, ac dedecoris metum, qui acerrimus & ipse ignavis stimulus esse solet, præ oculis nostris habeamus, ac prout Christiani nominis milites decet, singulari tolerantiâ omnem utriusque fortunæ eventum subeundum decernamus. Si verò, quod omen Deus clementissimus avertere velit, nobis adversa, hostibus autem secunda omnia eveniant, jure meritoque præstabilius est, ut in vestigio præclaræ virtutis, tutandæque Christianæ religionis atrocissimo mortis genere trucidemur, animis nostris ab hoc corporum ergastulo in cœlum illicò migrantibus, quam ferocissimo & infidelissimo hosti ignominiosam deditionem offeramus, apud quem moris sit & consuetudinis, atque adeò pro lege habeatur, fidem mille juramentis firmatam fallere, doloque & perjurio deceptis insolentissimè insultare, vimque & crudelitatem ferinam exercere.

Quam præfecti Hungari omnibus dissuadēt modis.

His atque aliis talibus Thraces sanari, aut fatalis sententiæ decretum animis eorum convelli nequaquam potuit, quin summa totius eorum consilii erat, ut quum numero Pannoniis superiores essent, etiam ipsis invitis & reluctantibus cum Solimano & Turcis transigere maturarent. Eorum igitur discessione Blasco, & Bothus, ac Morgaius, cæterique Pannonii adacti, ne domi intra mœnia deserti & proditi à sociis, foris verò à truculento hoste uno eodemque tempore expugnati, extremæ sortis aleam subire cogerentur; ipsi quoque de tradenda arce, & transigendis deditionis conditionibus cum Thracibus convenire, eisque assentiri coacti fuère. Nec mora re è muris significatâ, præfecti Janicerorum, qui tormentorum atque aggerum custodiæ præerant, ad Purpuratos Pyrrhum & Achomatem accurrentes, literas securitatis Solimani manu & signo firmatas, quibus literis Nandoralbanis universis, atque eorum conjugibus & liberis, rebusque & sarcinis omnibus, quocunque vellent, libera exeundi potestas concedebatur, absque longiori mora attulêre; & si qui ex ipsis ac potissimum Thracibus manere in urbe mallent, eâdem quâ ante bellum conditione habitare permittebantur. Profectione in diem sequentem institutâ, qui fuit XXIX. mensis Augusti, cùm inter armatos Janicerorum, & reliquorum Turcarum ordines inclinante jam sole progredi juberentur, Ungari contra fidem datam omnes extemplo cæsi atque interfecti fuère, magnâ Thracum quoque parte eandem diræ cædis & lanienæ fortunam miserabili casu subeunte; præter paucos, quibus ingravescentis ætatis prærogativa arbitrio ducum Turcicorum, ut in urbe manerent, præsidio fuisse visa est. Blasconis & collegiatum, ac præcipuorum militum capita ante Pyrrhi tentorium sudibus præfixa spectaculum exercitui præbuére. Monachis etiam Græcis, quos Calogeros vocant, qui templum a veteribus Thraciæ Regibus constructum tenuerant, Divam Peteam, ut ipsi appellabant, quam singulari veneratione colebant, seu potiùs ejus integrum corpus à multis sæculis ibi conservatum curruí impositum, eò quò voluerunt auferre, permissum fuit. Quod an Constantinopolim, vel quemnam alium in locum delatum fuerit, quandoquidem ea de re consilium Patriarchæ Constantinopolitani exquirendum erat, non satis compertum, aut exploratum est. 1521.

Belgradū deditur 29. Aug.

Præsidiarij contra fidem datam trucidati.

Per hunc modum urbs & arx longè omnium celeberrima & opportunissima, publicæ negligentiæ atque inertiæ culpâ in potestatem barbarorum devenit, ut eâ amissâ miseris cladibusque nostris, quas posteà crudelissimas à perfidis barbaris passi sumus, & quotidie adhuc patimur, lata & patens porta panderetur. Solimanus juventæ vigore fervidus, ac initium Imperii tali tantâque insignis victoriæ amplitudine auspicatus, incredibilem animo lætitiam concepit, & apud suos, atque omnes adeò mortales magnum & gloriosum nomen adeptus est, quòd talem urbem primis conatibus, felicique virtute sub jugum redegisset, quam majores sui multis victoriarum triumphis & bellis formidabiles, magno impetu, maximisque exercitibus frustra, nec sine gravi damno & ignominia tentandam suscepissent. Cæterùm quum & autumni tempus appete-

ret,

tet, & domesticis curis domum revocaretur, urbem cum arce expurgatam, & quantum brevitate temporis licebat, restauratam, Balibego, de quo supra retuli, Samandriæ præfecto tuendam defendamque commisit, valido præsidio militum, ac rerum necessariarum apparatu ei relicto; ipseque domum reversus filium nonum ætatis annum agitantem è vivis excessisse in itinere summo animi dolore intellexit: ita nimirum alternante vices fortunâ, ut lætis tristia, ac prosperis adversa miscendo, rerum humanarum inconstantia evidenter demonstraret. Exercitum, in suas stationes & loca dimisit, ita ut primo vere, vel quando sibi videretur, ad imperium parati & instructi adesse possent, quòd Rhodum jam tum omninò expugnandam decrevisset, ex qua Crucíferos equites terrâ marique in ipsius ditionem varias & nimis funestas excursiones facere didicisset.

1521. Balibego Belgradi committitur. Solyman Constantinopolim reversus. Rhodiens. expeditionem molitur.

Amisso Belgrado, Ludovicus quamquam supra gravissimi morbi periculum, in quem ob castrensium laborum incommoda, ac immoderatum autumnalium fructuum esum inciderat, tanto etiam accepto detrimento, vehementi dolore affectus esset, nihilo tamen minus, quum abeunte victore hoste ferum bellum futurum animadverteret, copias suas in opportuna loca distribuit; ac imprimis Varadino Petri, ac Vilaco (quod in ruinis veteris Sirmii situm esse creditur) militare præsidium imposuit; quod ex ijs locis vigilando & agendo excursiones hostium, quæ à Belgrado deinceps haud dubiè erant expectandæ, averti posse viderentur. Quibus rebus peractis, quum præter cæteras difficultates major legionum pars variis vulgarisque morbis langueret, ducesque ac præfecti fermè omnes, atque ipse Palatinus corpore ægri, & animis dejecti decumberent, morientiumque cadaveribus castra quotidie complerentur, summâ animi ac vultûs tristitiâ adversis rerum successibus contractâ Budam lentis itineribus reversus est, & à mœsta civitate pro luctuosa temporis conditione modico apparatu exceptus.

Ludovicus æger animo Budā redit.

Exindè Georgius Marchio Brandenburgensis, tanquam solatium, & cladis oblivionem allaturus, eum ad ludos & spectacula revocare cœpit. Verum maximis indies rerum difficultatibus ingruentibus, cùm à Joanne Bornemisla nutritio sæpius admoneretur, è ludictis, quæ illi sectanda proponsisset, ingentia Reipublicæ mala & detrimenta oritura, idque etiam Maria conjunx identidem inculcaret, ad Rempublicam capessendam magis provehebatur. Comitiis posteà habitis, quum Valentinus Turcus seu Enningius Emerici filius, ac Franciscus Hedervarius, quorum incuriâ & inobedientiâ Belgradum amissum erat, citati non comparuissent, omnium suffragiis proscripti, & bona eorum publicata fuêre. Rex Valentini bona Francisco Battianio, Hedervariana verò Paulo Baquirio, postquam sub id tempus à Turcis ad Ungaros transfugisset, dono dedit. Et Franciscus quidem in exilio petiit; Valentinus verò, quòd juventæ vitio potiùs, & malorum hominum pravis consiliis, quàm sponte deliquisset, ductâ etiam in conjugem ex Reginæ aula Mariei Penuphlingeri filiâ, in gratiam receptus fuit. Posteà de exercitu conducendo, rebusque bellicis ritè administrandis, cæterisque necessitatibus consilia habita sunt, decretumque ut ad Ferdinandum Austriæ principem, Mariæ Reginæ fratrem legati mitterentur, qui Ludovici nomine ab eo peterent, ut quum Illyrici confinia, Turcis eùm anteà, tum verò capto Belgrado maximè exposita ob ærarii penuriam, & quòd longius distarent, commodè sustentari nequirent, eorum curam usque ad aliquod tempus haud gravatim susciperet; ea potissimùm de causâ, quòd ipsius populis, qui in Histria & Carnis essent, ex eis si ab hostibus caperentur, magnum imminere periculum certò constaret. Quod quidem à Ferdinando absque difficiliori cunctatione factum est; ac Segnia, Clissia, Crupa, Lica, Jaicia, aliæque complures arces & urbes in tutelam acceptæ, præsidiarisque militibus stipendia liberaliter soluta.

à Georgio Marchione ad ludicra avocatur, repugnāte Bornemissā ac Mariâ Reginâ. Valentinus Turcus & Hedervarius proscripti. 1521. Ferdinādo Regi aliquot Illyrici arces tuenda ab Hungaris data

Cæterùm ante quadriennium in Germania exortum fuit atrox & periculosum in religione dissidium, authore Martino Luthero Saxone Monacho Augustiniano, quàmvis contra sacram summi Pontificis auctoritatem, Divæque Virginis Deiparæ, ac Divorum cultum, cæteraque præcipua Christianæ religionis capita non tantùm concionibus & disputationibus publicè habitis; sed etiam editis & publicatis libellis novas dinque antè expulsas opiniones disseminâsset; eo perfrictiore fronte & audaciùs, quòd à Friderico Duce Saxoniæ præter Christiani Principis officium acerrimè defenderetur. Quanquam verò ipse primùm Romæ à Leone summo Pontifice, & posteà à Carolo Cæsare Vormariæ, nec multò post à Francisco Gallorum Rege Parisiis proscriptus esset, ejusque libelli damnati & exusti; tamen tanti mali labes per clancularios ejus sectæ homines, qui passim ei nomina dabant, in Pannoniam etiam pervasisse ferebatur. Quod cùm Ludovicus cognovisset, iisdem in Comitiis lege latâ, quæ extat, sanciendum curavit, ne à quoquam perversum atque prædamnatum dogma reciperetur; ejusque sectatores, si qui essent, ignibus addicti concremarentur.

Lutheris oritur. Lutheri dogma damnatū in Comitijsà Ludovico.

Misit etiam paulò pòst mense Aprili, ex Concilii seu Comitiorum decreto, Legatos ad Carolum Cæsarem, ac Principes Germaniæ, quos Electores vocant, Vormatiæ congregatos, Gregorium monachum Franciscanum, ex nobili & clara Comitum Frangepanorum familia Archiepiscopum Colocensem, ac Ladislaum Sterenbergum Bohemicum Cancellarium, & Hieronymum Balbum Præpositum Posoniensem, ut contra Turcas auxilia implorarent. Ad quotum preces publico Pannoniorum nomine factas, eleganti à Balbo recitatâ oratione (is posteà Episcopus Tergestinus, postremò verò Gurcensis fuit) promptis Germanorum omnium studiis decreta fuêre, initio mensis Maii, auxilia haud contemnenda: sed ea, sive quòd

Ludovici Regis legati ad Comitia VVormatiensia missi An. 1522. ob auxilia adversus Turcas impetrāda.

1522.

eodem tempore Solimanus Rhodum cum ingentibus copiis invaſurus diceretur, ſive aliis de cauſis in Pannonia nuſquam fuêre conſpecta.

Rhodus obſidetur à Solimano An. 1522. ſub Luladamo.

Et quamvis Rhodus à fortiſſimis equitibus albâ cruce inſignibus, eorumque principe, quem ipſi Magnum Magiſtrum vocant, Philippo Villerio Lisladamo natione Gallo (qui Fabritio Carreto Marchioni Finariæ, claris natalibus in Liguria orto ſucceſſerat) acerrimè & pertinaciſſimè defenderetur, tamen poſt toleratas ſex menſium atrociſſimæ oppugnationis aſperitates, nemine ex Principibus Chriſtianis in auxilium clariſſimæ urbis accurrente, quòd ii civilibus bellis implicati, armis inter ſe dimicarent, in manus Solimani devenit, eò graviore Chriſtianæ Reipublicæ contumeliâ & dedecore, quòd dirus hoſtis equites ab omnibus deſertos, ac rerum omnium neceſſariarum inopiâ adactos, ipſo Chriſti Dei natali die deditionem facere compuliſſet. Eâdem ſummi infortunii clade inſula Cos, Hippocratis patria, ac cæteræ eorundem Equitum ditiones, quas in Caria, Halicarnaſſo, aliiſque Aſiæ locis habebant, ſimul in hoſtium poteſtatem conceſſerunt.

Ludovici Regis cũ Maria conjuge profectio in Bohemiam.

Interea Ludovicus Bohemorum precibus & legationibus impulſus, una cum Maria conjuge in Bohemiam proficiſci, & res ejus regni diuturnâ Regum abſentiâ conturbatas in meliorem formam & ordinem redigere decrevit. Itaque inſtitutâ ad certum diem profectione, comitante conjuge Pragam venit, & à Bohemis non mediocri lætitiâ & applauſu exceptus, ac in arcem deductus eſt. Quamvis autem vix quadriennis puer, ſpondente pro eo patre, ut diximus, diademate regio inſignitus fuiſſet; viſum tamen fuit Senatui Bohemico & proceribus, ut priuſquam inſtitutam reformandæ Reipublicæ curam aggrederetur, juramentum repetere, atque ad obſervandas leges & immunitates denuò ſe obſtrictum reddere maturaret.

Iuramentum Bohemis renovat.

Quâ re peractâ, & diffidentibus inter ſe de ordine coronationis, ac geſtandis regni inſigniis Senatu & Equitibus, Rex paludamento, coronâ, ſceptroque, & cæteris ornamentis ad ſe receptis, iiſque indutus controverſiam diremit; ac deindè ipſo è ſolio ſpectante, Stanislaus Turzo Olomucenſis Epiſcopus Reginam coronavit.

Regina coronatur.

Quibus rebus confectis, convocato iterum Senatu Bohemico, adhibitiſque in conſilium Andreâ Baronio Siculo Cæſaris legato, ac Alberto Marchione Brandenburgenſi Pruſſiæ Duce, quem Sigiſmundus Poloniæ Rex legatum miſerat, ac Ladislao Salcano Epiſcopo Vacienſi, cujus conſilio libenter utebatur, Res Bohemicas compoſuit; ita ut motis loco iis ferè omnibus, qui ad eam uſque diem magiſtratus & præfecturas obtinuiſſent, ne uno aut altero abdicato cæteri ſe injuriâ affectos conqueri poſſent, aut ſuffectis in eorum locum aliis, qui idonei videbantur, regnum Carolo Duci Munſterbergenſi, Georgii Regis nepoti, Bohemicæ originis, adminiſtrandum committeret, indito ei novo nomine, ut pro præfecto Capitaneus Pragenſis appellaretur.

Bohemiã Carolo Duci Munſterbergenſi gubernãdam cõmittit.

Confectis in hunc modum in Bohemia rebus, in Pannoniam reverti, ac in itinere ad Stanislaum Turzonem Olomucium divertere conſtituit. Ad quam urbem potiores ex Iglavia cives ad certum diem ad ſe convocandos cenſuit, quos quum adveniſſent, ſeveriſſimis verbis caſtigavit, quòd ſpretis veteribus divinarum legum interpretibus ad novas & depravatas, ob idque à ſummo Pontifice & Cæſare damnatas Lutheri opiniones tranſiiſſe dicerentur. Se illis ſub extremi ſupplicii pœna mandare, ut quamprimùm ad ſanitatem redeant, & illius dogmatis ſectatores procul à ſe & civitate arceant. Interim verò Joannem Speratum, qui illis mutandæ religionis occaſionem attuliſſet, captum & vinculis conſtrictum Olomucii reliquit.

Iglavienſibus, ut Lutheranâ ſectâ ſe abdicent, imperat.

Speratum auctorem hæreſis carceri mancipat.

Reverſo in Ungariam, ac quemnam in locum Petri Berislavi, Proregis Illyrici non ita pridem à Turcis interfecti conſtitueret, deliberante, non parum ea in regione detrimenti acceptum eſt. Nam Turcæ Oſterviciam arcem cum oppido in ſubjectis Licæ & Carbavæ campis ſitam, quam olim Bela Rex, dum à Tarteris in Dalmatiam pulſus per ea loca exularet, opportuno loco condiderat, improviſâ, eàque nocturnâ irruptione ceperunt; tum quòd à paucis defenderetur, tum verò quòd milites quidam corrupti, ad quos vigiliæ ejus noctis pertinebant, locum hoſtibus introeundi ſumma cum perfidia dediſſent. Tentaverunt eodem tempore per ſimilem fraudem etiam Tinitium, Scradinum, & Crupam nec opinato occupare; ſed virtute præſidiariorum, & præcipuè Germanorum, qui ab Auſtriæ Principe Ferdinando erant impoſiti, magna cum cæde rejecti fuêre. Itaque Joanni Carlovicio, è Romano Torquatorum genere orto, Cyriaci illius magni, qui Andreæ ſecundi Regis tempore claruit, pronepoti, ac Franciſco Battiano, in Uladislai patris aula, ac deindè cum ipſo ſimul à teneris educato, viris domi militiæque claris provinciam adminiſtrandam tuendamque demandavit.

Turcæ in Illyrico Oſterviciam arcem invadunt.

Carlovicio ac Battiano Illyrici præfectura demãdata.

Inſequens annus Georgii Sacmarii Archiepiſcopi Strigonienſis morte inſignis fuit, qui condito teſtamento LX. millia nummûm aureorum, præſtantis formæ & puritatis, qui imagine corvi annulum roſtro prementis, Matthiæ nempè Regis notâ ſignati erant, ad redimendas arces, quæ pro corona Ungarica Friderico Cæſari & Auſtriæ Principibus oppignoratæ ſunt, legâſſe proditur. Sed eam pecuniam Ludovicus ad ſe receptam, cùm nihil de arcibus redimendis tranſegiſſet, ad varios uſus, & imminentis à Solimano graviſſimi belli neceſſitates impendit, atque arces ipſæ amplæ & celebres uſque ad hunc diem ab Auſtriacis detinentur. Erepto fatis Georgio Strigonienſem dignitatem adeptus eſt Ladislaus Salcanus, Ludovico charus, quem ſuorum conſiliorum moderatorem habebat. Exceſſit non diu pòſt è vivis Georgius quoque Frangepanus, Colocianus Archiepiſcopus, quem annis anteà circiter duobus Vormatiam ad Carolum Cæſarem miſſum fuiſſe diximus.

An. 1522. Georgij Sacmarij Strigonienſis Archiepiſcopi mors & legatum.

Ladislaus Salcanus in ejus locũ ſubrogatus.

Obijt & Georgius Archiepiſcopus Colocenſis.

Quia verò amiſſo Belgrado non Bacia tantùm & Colocia, quæ duæ Archiepiſcopales

ſedes

1522. sedes habebantur, sed etiam proximæ regiones frequentioribus hostium excursionibus & rapinis obviæ expositæque erant; ideóque acri & industrio viro, qui non solùm sacerdotii auctoritate, sed etiam armis militiáque virtute provinciam tueretur, committendæ videbantur; dìu quæsitum est ab ipso Rege & aliis multis, quinam illi sufficiendus videretur: postremò omnium votis & suffragiis Paulus Tomoræus Regi commendatus est, quod is anteà clarus & insignis equitum ductor, arcisque Budensis præfectus, commutato vitæ militaris instituto ad religionem Monachorum, qui à Divo Francisco nomen ducunt, pio salubrique consilio transiisset, omniumque judicio ad id muneris aptissimus haberetur. Sed quoniam fatale Ungaris Tomoræi nomen nos admonet, ut pauca de eo dicamus, haud incongruum ei memorando hunc locum fore putamus.

Paulus Tomoræus illi sufficitur.

Nobili & honestâ familiâ Tomoræâ, è Gementiensi provincia ortus, in Transilvania contra Siculos, & bello ab agrestibus concitato fortem operam navavit; deinde aliis præliis consilio manuque juxta haud spernendus, literis latinis eruditus, animo ingenti industrioque fuit; cùmque nobilem in propinquo puellam Puthnoquianam (id familiæ nomen est) sibi ducendam despondisset, illaque ante nuptias immiti morte erepta esset, ad alterum prædivitis viduæ matrimonium mentem applicuit. Verùm quum illa etiam, antequam conjungerentur, pari fato discessisset, insperato duarum sponsarum obitu territus, quasi divinitùs ab ineundo conjugio prohiberetur, se perpetuò cælibem victurum, ac religionem quampiam sugressurum votis nuncupatis professus est. Inde quum Bartholomæus Prior Auranæ, ex Equitum Rhodiorum Ordine, qui cælibem vitam agunt, diem suum obiisset, ejus dignitatem, quanquam singulari studio & maximis precibus contenderet, à Ludovico consequi nequaquam potuit, quòd eam Mathiæ Baracio dispensatori suo diu ante promissam alteri nequaquam dare posse respondisset. Igitur quum huic quoque petitioni fortuna successum eripuisset, Vilacum se contulit ad Cherium, quæ in Sirmio sunt, ubi celebre Capistrani inter Divos relati templum sepulchrumque habebatur; ibique sumpto Monachi habitu, circumtonsáque comâ religiosum atque austerum vitæ genus amplexus est, eique singulari erga Deum fide & pietate, omnibusque officiis, quæ sacro viro conveniunt, satisfecit. Eum igitur vel reluctantem, ac ingenuè se excusantem Ludovicus, adhibitâ etiam, quò magis obtemperaret, Legati Pontificii auctoritate, collegio Monachorum exemptum, Colocensi dignitate, ac earum partium militari præfecturâ honestavit, quibus usque ad suum & Ludovici interitum domi forisque cum laude præfuisse visus est.

Tomoræi origo & varia fortuna.

Locus corruptus videtur.

Nec multò postquàm Tomoræus in Frangepani locum successit, ac Baciam adventavit, Paulus Baquitius è Thracia nobili & militari Græci ritûs stirpe ortus, quum Turcarum insolentias ferre ampliùs non posset, apud quos in suspicionem mutatæ fidei inciderat, crebris Tomoræi literis & nuntiis, non inscio Rege, sollicitatus, cum quinque fratribus egregiæ virtutis fortitudinisque viris, Petro, Clemente, Manuele, Demetrio & Michaële in Ungariam venit, superatis ingenti animo, sed magna cum difficultate, Turcarum insidiis, quas ei per omnia ferè itinera & compita collocaverant. Ei Ludovicus Laccum in Semigio sitam arcem, quam cùm suis inhabitaret, liberali munere assignandam curavit, donec ampliora dare posset, atque ii posteà omnibus bellis fortem fidelemque operam Reip. navavêre.

Paulus Baquitius cum fratribus à Turcis ad nostros de-

1522. Sirleit partes.

Ejusdem anni autumno Ferhates, quem Turcæ à familiæ stemmate Mihalbegoglim cognominabant, è Varbosania Bosnæ provincia, cui præerat, aliisque finibus, collecto exercitu XV. circiter equitum millibus, ac mille peditibus trajecto Savo in Sirmium irrupit, ac obvia quæque igne & ferro vastare, oppida populari, ac magno abacto pecorum numero hostiliter grassari quaquaversum cœpit, relictâ apud naves, quibus copias trajecerat, peditum dimidiâ parte. Sed priùs quam hostes iter versus Savum intendissent, Tomoræus de eorum consiliis & conatibus per exploratores certior redditus, suis, ut parati & instructi ad imperia essent, in mandatis dederat: prætereà Laurentium ducem Sirmii, Jacobum Banfium, aliosque, ut certo loco, quanto possent militum numero consisterent, seque ibidem præstolarentur, admonuerat. Ipse cum suis copiis, ac turma equitum Pauli Baquitii fratrumque ejus, ac Radicio Bosithio, classis Danubianæ, quæ post captam Nandoralbam ad Varadinum Petri excubabat, præfecto, ad constitutum locum prior venit. Franciscus Bodo, Joannes Callaius, ac Stephanus Bardius clari equitum præfecti ei se in itinere conjunxerunt. Sed Laurentius valetudine & affectâ ætate impeditus eò se conferre non potuit, Thomam tamen Bosniaeum, suorum militum præfectum cum equitibus utriusque armaturæ, ac cohortibus sclopetariorum maturè transmisit. Itaque quum è peditibus pugnacem & impigrum quemque selegisset, eos Georgio Battiaoio præfecto Varadiui Petri attribuit, additis mandatis, ut Turcas, qui ad navium custodiam relicti erant, aggredi, eisque fugatis naves ripæ subducere, aut si integræ capi nequeant, inutiles reddere conatentur. Quibus dispositis ipse in Ferhatem, incendus & populationibus longè latéque metum & pavorem circumferentem, castra exercitumque movere, ac cum eo prælii fortunam experiri constituit; quum id omnibus ad unum præfectis probari intellexisset, cumque uno aut altero milliari confecto in hostium antecursores incidisset, ii nullo expectato nostrorum congressu, retrò quà venerant, præcipiti fugâ ferri, suos de Ungarorum adventu certiores reddere, & ut deprehensis in crimine accidit, inter spem metumque pavidè fluctuari cœpêre. Ferhates suos palantes, ac prædâ captivisque onustos in ordinem aciemque cogit, atque in nostros omnibus copiis provehitur. Sed quum propius ventum esset, Turcis nostrorum acie conspectâ animus concidit, simulque captivi omnes vinculis exuti dimittuntur (neque enim nostris incumbentibus

Mihalbegoglim Sirmium ferro flammáque depopulatur.

Tomoræus collectis temerè copiis hostes reprimit.

1522. bus trucidari poterant) prædaque, quò expeditiores ad prælium forent, ad silvam Poliacam, quæ isthic viæ militari immunebat, projici jubetur.

Tomoræus ac Banffius obequitantes, ut sceleratissimos Christiani nominis hostes, latrociniis & rapinis infames, qui socios & innoxiam plebem crudelissimè & avarissimè cædere, atque in ditam servitutem adducere conari essent, intrepidè invadere, eorumque cæde & sanguine manibus miserorum hominum parentare, deque immanibus humani generis prædonibus acerbissimas pœnas exigere ne dubitarent, suos sublatâ voce cohortabantur. Tum verò Bodonem & Bardium in hostes ruere, inque eorum adversis pectoribus hastas perfringere, ac posteà gladiis rem gerere jubet; ipse cum reliquo exercitu eorum vestigiis insistere pergit. Quanquam autem Turcæ pugnam ægerrimè sustinerent, quia tamen nullus fugæ locus, navesque procul erant, certamen ad occasum ferè Solis protraxêre. Verùm postea sclopetatiorum vim, *Insequitur, & fundit fugatque,* qui plumbearum glandium procellâ eos partim necabant, partim illatis vulneribus debilitabant, ferre non potuerunt, nostrisque acriùs prementibus fusi & fugati terga dedêre. *ipso duce Ferhate occiso.* Ferhates suos fugientes sistere conatus, à Bardio circumventus, quanquam se acerrimè defenderet, multis confossus vulneribus interficitur, jacentique & adhuc palpitanti caput præciditur. Eo modo Turcæ orbati duce quà quisque potuit, profugêre. Sed eos nostri tantâ celeritate, atque tam avidis adulciscendum animis prosequuti sunt, ut omnibus ferè trucidatis pauci equitum ad socios, qui navibus custodiendis relicti erant, pervenire potuerint. Sed quum illos etiam per selectas cohortes nostrorum fusos & fugatos, navesque flammis consumptas reperiissent, re desperatâ aut in profluentem se præcipires projicere, enatandoque evadere, aut nostrorum gladiis sese interficiendos objicere, aut certè, quod evenit, abjectis armis in servitutem tradere compellerentur.

Et nostris cruenta admodum pugna fuit: nam DCCC. ex ipsis desiderati sunt, inter quos Michaël Hethæus, Jacobi Banffii equitum ductor in primo congressu hastis transfixus occubuit. *Vndè ingens præda parta,* Signa hostium omnia capta sunt, & recuperata præda omnis, magnus etiam numerus captivorum & equorum fuit. Ex quibus munera Ludovico Budam missa sunt, militarique consensu delectus, qui ea offerret, Stephanus Bardios, quòd omnium testimonio, ubi res poscebat, singulari virtute & ferociâ pugnâsse, hostiumq; duce interfecto integram victoriam peperisse diceretur. *& manubia Ludovico Regi oblata.* Fuêre dona, præter Fethatis & nonnullorum tribunorum capita, signa circiter XL. equi militares, & gladii argento auroque exornati, ac insigniores è captivis. Quæ Ludovicum tot tantisque adversis successibus accumulatis animo mœstum & dejectum, non parum recreârunt; ita ut Deo Optimo Maximo de parta victoria gratias publicè ageret, ac sequenti die Stephanum collaudatum, gladio vaginâ argenteâ insigni, calcaribusque & torque aureo donatum, in Equitum *Stephanus Bardius* Auratorum, quos vocant, numerum assistentibus è procerum ordine quamplurimis, 1522. solenni ritu aggregaret. *ob rem præclarè gestam Eques creatur* Quæ quum ille de regia manu accepisset, uti erat ingenio perfervido & præcipiti, fertur eundem gladium strinxisse, atque his verbis Ludovico pro collata equestri dignitate gratias egisse: "Quòd me, Rex optime, tam præclaro virtutis testimonio exornatum equestris dignitatis honore haud indignum censueris, ejusque ornamenta de manu tradideris, pro eo ac debeo immortales, quas possum, gratias ago & habeo: & quemadmodum anteà ab ineunte ætate mea cœpi, proximoque prælio re ipsâ testatus sum, fortem fidelemque operam tibi reique publicæ etiam deinceps semper navabo; neque committam, ut socordiâ inertiâque torpescens, singularis hujus beneficii tui immemor arguar: quin potiùs certum te esse volo, tanto me ardore animi ad omnia obsequia tua esse inflammatum, ut nemo sit usquam in regno tuo Pannoniæ, duobus exceptis, in quem hunc gladium mihi abs te datum pro te tuisque asserendis educere, vultumque & pectora quorumcunque fodere ferireque dubitem." *Insolens ejus oratio.* Quæ verba, uti superbo ore prolata, in pectus procerum, qui adstabant, & Laurentii præsertim ducis, qui fortè aderat, altiùs, quam quispiam crederet, descendêre; atque ingens Stephano odium atque invidiam conflavêre: reputantium anxiè & quærentium, quinam duo illi essent, quos ab reliquis excipiendos existimâsset; cæteris verò omnibus, nullo honoris aut dignitatis respectu, gladium, cædem & extrema quæque minitaretur; eaque vox insolentis hominis haud dubiam ei perniciem attulisse visa est. Ipsum autem de duobus fratribus Zapolianis Joanne & Georgio, eâ tempestate summæ amplitudinis & dignitatis Principibus, quibus favebat, loquutum fuisse interpretabantur.

Cæterum Budæ nihil moratus, plus invidiæ quàm gloriæ nactus, ad Tomoræum & alios duces reversus est, quum illi equos & Turcas in acie captos, cæterasque manubias Colociæ de more sub hasta divendere, ac inter se ex æquo partiri constituissent: quumque quoddam mancipium tam ipse, quàm Thomas Bosniacus emere vellent, neque alter alteri cedendum putaret, sed auctione & mutuâ licitatione pretium accresceret, nimiique ambo in altercando essent, ad jurgia primùm atque probra; postremò quum Thomas ei, quæ Budæ coram Rege esset loquutus, convitiando exprobrandoque objectaret, ad arma deventum: tum Stephanus promptior illum per mediam frontem lethali vulnere ferit; *Indè Thomam Bosniacum in duello occidens,* quumque concidens è vivis eodem die excessisset, Stephanus fugâ sibi consuluit. At Laurentius aliique proceres indè captâ occasione, sed magis irâ atque odio in eum exacerbati, apud Regem magnâ contentione effecêre, ut in eum lege ageretur. Itaque jussu Regis à Tomoræo non multò pòst è latebris extractus, ac capitis supplicio affectus fuit. *capitis supplicio cadè luit.* Non defuêre qui fortem virum eâ calamitate indignum judicarent, nisi nimiâ oris libertate, ac contumaci fastu omnium odium atque invidiam in se ipse concitâsset. Sed nec Laurentio diuturna cædis ejus lætitia fuit: nam non multo pòst tempore morbis annis-

que

1522.

Laurentij Sirmij ducis obitus.

que confectus, nullo hærede relicto è vita migravit. Ejus bona, quæ erant amplissima, tam ex transactione cum Rege Uladislao facta, de qua suprà dixi, quàm legibus regni jubentibus in fiscum redacta sunt. Ludovicus Nemethuivarum, quod inter Austriam & Stiriam in præalta rupe situm, indè sic vocarunt, Francisco Battianio, cubiculario antea suo, jam verò Dalmatiæ & Illyrici Proregi; Galgocium autem ad collem Vago flumini impendentem, amœnissimo loco situm, à Bohemis Fristadium dictum, Alexio Turzoni, Joannis Uratislaviensis, & Stanislai Olomucensis Episcoporum patruo dono dedit. Cæteras arces, quæ in Illyrico & Pannonia complures erant, apud conjugem illius Magdalenam Bacociam reliquit, donec controversia de dote ac juribus ejus lege decideretur; quæ posteà Ladislao Morzo, Philippi Episcopi Quinqueecclesiensis fratri germano nupsit: nec multò pòst clade Regis atque interitu subsequuto, bona apud eundem remansêre, virum crudelem & sanguinarium, ac denique impio ad Turcarum superstitioné transfugio infamem.

Ejus bona variè distributa benè de Republ. meritis.

At Turcarum duces secundùm adversam in Sirmio pugnam nihil animo sese demiserunt, tametsi militum longè promptissimos, ac Ferhatem tantæ existimationis ducem acie cæsum amisissent; sed majora aggredi, ac Jaiciam toties improsperè tentatam, majoribus viribus denuò oppugnandam decrevêre: rati intestinis Ungarorum à Rege juvene dissensionibus, eorumque fatali negligentiâ facilè in potestatem redigi posse, eâque captâ se totius Bosnæ & Illyrici imperio haud magno labore potituros. Igitur Usressus Varbosaniæ præfectus in locum Ferhatis nuper suffectus, cum Sinano Monasterii, qui locus in Acarnania Epiri montana parte esse dicitur, ac Balibego Tauruni ac Samandriæ præfectis, collatis in unum sententiis ac viribus, coactoque ad XX. & ampliùs millium Turcarum exercitu ad obsidendam Jaiciam contenderunt. Majora etiam tormenta currulia octo, præter minores colubrinas, ac instrumentorum oppugnandis urbibus haud parvam copiam in castris habebant. Nondum se Jaiciæ præfecturâ abdicaverat Queglevitius, vir fortis, & qui in omnes hostium conatus intentissimâ curâ vigilaret; habebatque legatum Blasium Cherium Pannonium, pari fortitudine virum insignem. Is paucis antè mensibus à tribuno Turca, qui à suis Gem vocabatur, ad singulare certamen provocatus, congressusque, quum nec inopinatâ sorte unà cum equo humi procidisset, pedesque cum equite iniquâ conditione pugnaret, sinistrum hostis crus uno ictu, immani illato vulnere detruncaverat, ita ut pes imus simul cum calceamento & calcari deciderat, atque ille eodem momento exanimaretur.

Turca Jaiciam obsident.

Hi Regem de consiliis hostium tempestivè certiorem reddidêre, ac ut auxilia in tempore mitteret, multis precibus postulavêre. Intereà Petrus de frumento, farina & commeatu, pecorisque certo numero, ex remotioribus locis, atque ex suis fundis (proxima enim quæque fugientibus metu hostili incolis deserta erant) in arcem convehendis prospicere, quæve necessaria tolerandæ obsidioni erant, summâ diligentiâ industriâque curare. Jam Turcæ ab aliquot diebus muros urbis atque arcis ab ea parte, quâ Corvini tempore oppugnatos meminerant, continuis tormentorum ictibus diruere cœperant: quum Ludovicus haud ignarus, quantum momenti in conservando eo loco positum esset, quanquam Proreges Illyrici summâ potestate, ut diximus, Joannes Carlovicius, & Franciscus Battianius designati essent, nec quicquam de eorum fide, ac militari virtute dubitaret; munus tamen ferendorum obsessis auxiliorum Christophoro Comiti Frangepano ante alios committendum duxit. Cujus quidem viri virtutes ne sileantur, non incongruens fore crediderim, hoc loco paucis expedire.

1522.

Christophorus Frangepanus obsessis suppetias ferre jubetur.

Is superioribus annis Maximiliano Cæsari cum Venetis acerrimum bellum gerenti operam præstitit, à Bernardino patre equis, armis, pecuniâ adjutus instructusque, Cæsarianarum partium studiosissimus ante omnes habitus est, adeò ut Maximilianus singularis judicii Princeps, eum sui exercitûs, quem in Foro Julio, ac Histria & Carnis habebat, ducem designare, easque provincias defendendas ei committere non dubitaret. Cui oneri ille tam Cæsaris, quàm aliorum judicio egregiè satisfecit: nam Venetorum copias Paulo Maufrono, & Balthasare Scipione ducibus, Maranum Cæsaris oppidum in Foro Julio, ad intimum maris Adriatici sinum, atque Aquileiæ paludes positum, terrâ marique haud segniter oppugnantes, vulnerato Scipione, fusos & fugatos obsidionem solvere coëgerat, triremi unâ præcipuæ celeritatis ab eis captâ, militumque majori parte cæsâ. Osophum Venetarum partium oppidum, asperitate loci & opere munitissimum, parum aberat quin ad deditionem compulisset; nisi Bartholomæus Livianus Venetorum Imperator cum tota mole copiarum auxilium ei ferre maturâsset. Præterea post pulsos à Marano Venetos, vigilando & agendo cuncta, quæ ab ora maris ad Opiterginos montes, & ad superiora Carnorum juga vergunt, usque ad Liquentiam flumen in potestatem Cæsaris redegerat: postremò eùm Altinatium fines, & salebrosa Carnorum perambularet, ut ad renovandum bellum populos concitaret, ab Epirotis Equitibus, qui Venetorum stipendia merebant, in insidias præcipitatus, non sine vulnere captus fuit. Sed quum à Venetis, quibus infensissimum se hostem exhibuisset, libertatem nullis aliis conditionibus, nisi pace cum Cæsare factâ, ac captivis utrimque dimittendis recuperaturus esse videretur, eaque res spe suâ diuturnior, ac indies magis in ambiguo esset, mirâ nec infelici astutiâ vinculis & carcere se expedivit. Uxor siquidem è Vindelicia Gurcensis Cardinalis soror, virilis ingenii fœmina, Venetias accersita, quum in carcere eum muliebri veste induisset, caputque & genas subtili linteo obvolvisset, deceptis aut corruptis custodibus virum eduxit; isque paratis ad fugam navigiis summâ celeritate se ad mare proripuit, & directo versus Tergestum Cæsarianæ ditionis oppidum cursu unà cum conjuge in tutum evasit.

Elogium ejus & res gestæ.

Ad hunc itaque tanti nominis virum quum à partibus Ferdinandi Austriæ Principis, ad

quem

1522. quem, cædente faris Cæsare, jus atque hæreditas illarum provinciarum reciderat, in patriam rediisset, quòd disciplinæ militaris, ac ductandi exercitûs magnum usum & peritiam habere diceretur, Ludovicus literas ac nuntios mittit; preces & promissa addit, ac ut Jaicianis laborantibus opem ferat, ab eo magnoperè contendit; neque is pro summa in patriam charitate, ac erga Regem studio id oneris subire detrectavit. Igitur Carlovicio & Battianio de regia voluntate facilè ei cedentibus, copias undique contrahit, veteres duces & præfectos Petrum Crusitium à Clissia, Gregorium Orloucium Senia maritimis locis evocat, Frangepanos gentiles suos cum amplis clientelis, nec non Georgium Blagaium, Joannemque Zrinium Comites, Matthiam Baracium Priorem Auranæ, ad capienda arma, & ferendum laborantibus auxilium incitari nobilitatem armatam sub signis in castra properare jubet; ita ut paucis diebus satis amplam manum militum in speciem justi exercitûs coëgisse videretur. His copiis idoneum tormentorum, & sulphurei pulveris, pilarumque numerum comportandum curat, ac civitatibus vecturam imperat, instructoque in ordinem exercitu progreditur; sic ut de veteri officii sui prærogativa Carlovicius & Battianius, tanquam provinciarum præsides, in quibus bellum gerebatur, cum suis militibus antecederent; medio loco tormenta, & onerarii currus commeatu onusti collocarentur, ipse eos non procul sequeretur, ad danda & accipienda minori negotio imperia; postremum verò agmen ab equitibus & peditibus sarcinariorum jumentorum præsidio attributis more militiæ clauderetur. In hunc modum progrediente exercitu, qui circiter XVI. millium hominum numerum constituebat, à Dubicia justis passibus, quantum montana & salruosa loca concedebant, facto itinere, septimis castris obsessâ urbe haud procul consedit; ibique cùm ejus diei reliquum & insequens nox processisset, quiete militi concessâ, dispositisque per loca idonea excubiis, cætera in diem crastinum distulit.

Postero die Turcæ valido equitum numero nostris obviam prodière, cum quibus secundo prælio certatum fuit, nostrique captis & interfectis ex hostium numero plerisque superiores evasère. Cùm autem Frangepanus obsessos jam panis & cibariorum penuriam sentire intellexisset, opportuniorem occasionem quærebat, quâ invectis subsidiis eos recreare posset. Itaque parte copiarum castris subsidio relictâ, cum reliquis in lunatam aciem compositis arcem versus provehitur eo proposito, ut Turcas prælio intentos distinere, ac eò faciliùs, quòd volebat, ad effectum perducere posset. Cùm ad prata seu viridaria, quæ Regia vocantur, pervenisset, Petrum Crusitium, attributis ei peditum validis cohortibus, ut cum commeatu, quem ad faciliorem vehendi commoditatem e litellariorum equorum dorsis imposuerat, in urbem evadere tentet, in mandatis dat. Ipse cum Joanne Tahio, quem Prior Auranæ Baracius suî loco in castra miserat, & cum reliquo exercitu ad Turcica castra, quæ ad meridionalem plagam locata erant, iter intendit.

Quod Turcæ conspicati, castris tumultuariè effundi, nec certamen detrectare ceperunt. Nostris idem animus, eadem mens fuit, qui hostium impetum promptissimè excipientes ampliùs tribus horis acerrimè pugnavêre, & Turcas, ne commeatus inferri posset, magnâ vi prohibere conatos, quum etiam ii, qui in arce oppidoque erant, eruptione factâ exiissent, vehementique illatâ impressione, plurimisque occumbentibus submoverunt; ita ut Chrusitius feliciter urbem intraret, & deposito commeatu, ac certâ pulveris sulphurei copiâ, nec non centuriâ sclopetariorum ibidem relictâ, incolumis ad suos rediret, & à Frangepano duce, cæterisque sociis singulari gaudio exciperetur. 1522. Jaicia repulsis Turcis commeatum infert Frangepanus.

Quâ confectâ re tametsi Turcæ toties expectatam capiundæ urbis occasionem suâ etiam confessione haud obscurè amisisse viderentur, rati tamen nostros invectis ad urbem alimentis contentos, eâ quâ venerant viâ redituros, eisque abeuntibus se obsidione continuatâ aut vi, aut dolo, aut certè deditione locum expugnaturos; incepto nequaquam abscedendum existimabant, & omnia quæ ad oppugnationem opus esse videbantur, nequaquam cessantibus tormentis summâ vi summâque curâ administrabant. Contra Frangepanus cæterique duces pari obstinatione in id omnibus viribus sibi incumbendum statuebant, ut Jaicianos, qui spem omnem in eorum dextris collocaverant, periculo exemptos omninò liberarent.

Prætererant complures dies, postquam in conspectum Jaiciæ perventum erat; sed ex quo in viridariis regiis consedissent, tres jam dies totidemque noctes transegerant, adeò propè collatis castris, ut clamores & fremitus castrenses mutuo exaudirentur; nostrique & hostes eodem flumine equos & jumenta aquarent: quæ res minutis præliis exercendis non levem quotidie occasionem adferebat. Eò autem adducta res erat, ut si hostis in aciem prodiret, Frangepanus spem de obtinenda victoria certam sibi promitteret ob inusitatam & incredibilem suorum pugnæ poscentium promptitudinem & audaciam. Sin minùs, eum ad conferendas manus provocandum, atque universæ pugnæ casum subeundum judicaret, quòd intelligeret à certissimis exploratoribus, qui magnis affecti præmiis singula hostium consilia scrutabantur, nec non transfugis quotidie adventantibus, Turcarum vires, dilabentibus peditibus, qui è numero Uscocorum & Morolachorum, ac ejusmodi collectitiorum hominum genere constabant, indies decrescere, nec ullis imperiis contineri in officio posse. Quam ob rem suis, ut in diem sequentem armis animisque parati ad pugnam sint, edicit, ac ante auroram paucis suos cohortatus, ut memores eorum, quæ anteà magnâ sæpè gloriâ gessissent, animos certâ spe vincendi confirmarent; neque partam per tot annos militiæ laudem infestissimis hostibus cedendo, abjicere aut corrumpere paterentur: quos toties & nuper in Sirmio præclarè devicissent, tubis ac tympanis crepantibus signum invadendi hostis indicit.

At Turcæ audito fremitu & tubarum clangore dubii animis, utrùm nostri se ad profectionem parare, an rem ferro decernere in animo

habe-

1524 haberent, ad omnem fortunæ eventum sese absque mora comparare, arma clipeosque induere, & equis properè conscensis imperia ducum expectare. Tum inalbescenre cœlo cum nostros plenis passibus, ac expansis equitum alis in aciem prodire conspexissent, præcedebant autem, ut diximus, Carlovitius & Battianius agmina, castris repentè effundi cœpêre, vix instruendis ex adverso aciebus spatium nacti, nisi Usressus, ac circumcursantes ii, quos ipsi Chausios vocant, & Balibegus eos tumultuantes composuissent. Nostris in confertos hostes acerrimo impetu ruentibus, pari utrinque pertinaciâ & vario eventu aliquot horis pugnatum est. Opportunè autem Frangepanus duos mediocres falcones ad proximos colles protrahi jusserat, quibus hostes à latere petebantur, eorumque pilis ferreis ante congressum multi ex hostibus ceciderunt, inter quos Usressi legatus propinquitate ei junctus unà cum equo discerptus interiit; quo cadente hostium acies nutare cœpit. Quo animadverso Frangepanus sublato clamore, ne victoriam, quæ jamjam in manibus esset, remissi iis instando, interpellarent, suos animare; idem cæteri duces agere, & ubi opus esset, pugnam restaurare, milites spei plenos verbis factisque accendere.

Prælium acre initur.

Tandem quom signiferis cæsis aliquot à nostris capta essent signa, hostes dissipantur, tergaque dantes præcipiti fugâ in montes & silvas quà quisque viam invenire poterat, feruntur. Usresso & Balibego periti locorum & viarum ad evadendum adjumento & saluti fuêre. Sinanus interfecto, quo vehebatur equo, quum alterum prementibus nostris conscendere non posset, pedes & leviter saucius profugit, diuturnisque erroribus per avia & deserta loca circumactus ægrè ad suos pervenit. Magna promiscui & gregarii militis strages passim edita, castra & tormenta, ac non parva commeatus copia tentoriaque, & omnia impedimenta in nostrorum potestatem devenêre. Sed Frangepanus fugientes ultra Bacuntium omnem prosequi prohibuit, quòd solutâ urbis obsidione, eâque commeatu & rebus necessariis munitâ satisfactum famæ & gloriæ suæ arbitraretur. Eis tamen, qui hostibus metu perterritis, & passim errantibus acrius instandum putarent, facilè id concessit, plurimi ex eis cùm eo die, tum insequentibus capti ac è fuga retracti sunt, aut repugnantes interfecti. Nostrorum pauci interiêre, complures tamen sauciati. 1524.

Turci cæduntur, & multis amisso in fugâ conjiciuntur.

Iaicia soluta obsidione rerum copiâ munita.

Munera Ludovico ex victoriæ proventu amplissima missa sunt, & inter alia tentorium Usressi, elegantissimi operis, acu pictum cum LX. signis militaribus, ac tubicinibus ac tympanistis, Tormenta in arcem urbemque collocata. Frangepanus munitâ rebus necessariis Iaiciâ, præsidioque firmatâ incolumem reduxit exercitum, ita ut Carlovitius & Battianius, qui progredientia agmina eundo præcesserant, iidem priscæ consuetudinis ordine observato redeuntium terga tuerentur. Ludovicus supra Sirmiensem hâc quoque geminatâ victoriâ felix & incredibili affectus lætitiâ, DEO Optimo Maximo actis publicè gratiis eum pro fortiter navata opera, partoque de hostibus insigni triumpho collaudatum, stipendiisque & muneribus liberaliter excultum, novo titulo honestavit, ut regnorum Dalmatiæ, Croatiæ & Sclavoniæ Defensor appellaretur. Carlovitium quoque & Battianium, cæterosque duces partim bonis & latifundiis, partim præfecturis & stipendiis pecuniâque donavit.

Usressi tentorium ex spoliis Ludovico Regi donatum.

Frangepanus Defensor Sclavoniæ designatus.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER VIII.

1524. QUIETIORES posteà res ab externo hoste aliquandiu fuêre, ejus ferocià duplici clade repressâ, ac Solimano, redactâ in potestatem Rhodo, domesticis rebus otiosè vacante; nisi intestinarum seditionum turbulentissimæ tempestates, quæ nonnihil conticuisse videbantur, subito exortæ, Reip. tranquillitatem non mediocri invecto malorum turbine agitare ac perturbare cœpissent. Nam Stephanus Verbecius, neque jactatæ tot incommodis & periculis patriæ charitate permotus, neque maximis à Rege juvene beneficiis acceptis mitigatus, Vaivodanæ factionis studia, ejus, ut palam erat, opibus subnixus, majore quàm anteà conatu viriumque contentione ad summam obtrectationem & contemptionem partium Regiarum reique publicæ perniciem refricanda atque amplificanda suscepit.

Verbecius Vaivodanæ factionis molitiones iterum exsuscitat.

Tametsi autem boni publici causâ, promovendæ Reip. se laborare præ se ferret; re tamen verâ eò contendebat, ut quum Ludovicus quartum jam annum ductâ uxore nullâ prolem suscepisset, si quid ei humanitùs contingeret, Vaivodæ ad consequendum regnum certiora fundamenta jacerentur, traductâ in partes nobilitatis ac popularium hominum voluntate. Cui rei perficiendæ ille, ut dictum est, variis artibus ambiendo, donando, apertis clanculariisque largitionibus animos hominum oppugnando, omnem quam poterat operam assiduè impendebat.

Tentaverat Ludovicus Verbecium datâ ei arce Dobravinâ, quæ prope Zolium inter montanas civitates habetur; delato insuper ad eum honestissimæ Romanæ legationis munere, delinire: sed vir contrariarum partium studiis inveteratus, planèque obstinatus, nullis benignitatis obsequiis placari potuit. Vim verò in præsentiarum adhibere minimè conducebat, quòd ille magnis non suis duntaxat, sed etiam Vaivodæ clientelis, ac popularis factionis asseclis stipatus, paratis etiam armorum præsidiis se defensurus videretur, tantamque seditionem concitaturus, quam vix à Rege juvene, nec ullam inter suos auctoritatem obtinente, & proceribus, qui regias partes utcunque defendendas suscepisse videri volebant, avaritiâ atque desidiâ cumprimis laborantibus, sedari atque sopiri posse in aperto esset.

nequicquam eũ largitionibus deliniente Ludovico

Erant complures hujus facinorosi consilii participes; sed inter primos Michaël Zobius, ac plerique alii nobiles, quorum animos ambitione atque avaritiâ depravatos, non inopia aut alia necessitas, sed magis spes Vaivodanæ dominationis, & consequendorum magistratuum ac honorum ad res novas incitabat; nec pati poterant æquo animo Bathorium supremo Palatinatûs honore potiri, ad quem in creando Rege primas & potiores partes pertinere, quéque suis votis & consiliis vehementissimè obstare non ignorarent. Ei igitur ante alios perniciem machinabantur; sed ipse frequentioribus armatis custodiæ adbibitis, ne circumveniri posset, intentiore curâ advigilabat, Regique potissimùm & amicis se ac salutem suam commendabat. 1524.

Cùm igitur Comitia ad campos Pesthanos, qui Racosii à præterfluente ejus nominis rivo appellantur, indicta essent, frequentes è Pannonia & Illyrico proceres convenêre; inter quos Christophorum Comitem Frangepanum partâ nuper Jaicianâ victoriâ clarum Ludovicus admodum benigno vultu, neque vulgari honore excepit. Deindè ad stipendia militum, & supplementum Danubianæ classis, mittendasque ad summum Pontificem & cæteros Principes pro auxiliis petendis legationes, cæterasque publicas necessitates, pecuniam & sumptum postulavit: postremò in eos, qui Regis aut Palatini mandatis surdâ aure obauditis periclitantem Remp. aut cunctanter, aut serò, aut nullâ ope adjuvissent, pœnam, quâ in eos animadverteretur, statui petivit, ac deindè Budam se recepit.

Comitia in campis Pesthanis habita.

Tum verò Verbecius ansam expostulandi, ac concitandæ multitudinis se nactum arbitratus, quòd prætoriâ potestate cæteros antestaret, in hunc modum ad populares suos loquutus fertur: Equidem dum præteritorum annorum recordatio animum subit, ac majorum nostrorum res domi forisque præclarè gestas, quibus apud cæteras gentes magni clarique fuêre, animo contemplor, ac cum his nostris temporibus componere soleo, continere me haudquaquam possum, quin haud mediocrem vim lachrymarum profundam, quòd eos ingentibus bellis pro Republica Christiana prudenter susceptis, ac summâ virtute & felicitate confectis, fusis fugatisque

Verbecij oratio virulenta ac seditiosa.

que

1524. ,,que barbarorum exercitibus,hostibus & æmu-
,,lis sub jugum missis,benè gestâ & defensâ Re-
,,publ. æternam nominis famam ad posteros
,,transmisisse videam. Ladislaum enim, qui in-
,,ter Divos numeratus est, ut cæteros omittam,
,,Cumanos & Tartaros, aliasque barbaras na-
,,tiones Ponti accolas, innumerabilibus copiis
,,Pannoniam depopulantes, repetitis vicibus
,,ad internecionem delevisse, opimis ab hostiũ
,,duce spoliis relatis legimus. Andream liberta-
,,tis nobilitatisque nostræ auctorem, ad recu-
,,perandam à Christiani nominis hostibus Sy-
,,riàm & Palestinam, sanctamque urbem Hie-
,,rosolymã vires & arma cum cæteris Christia-
,,nis Principibus consociâsse, victoremq; cum
,,incolumi exercitu & triumphantem rediisse.
,,Carolum & Ludovicum ejus filium recupe-
,,ratâ à Venetis Dalmatiâ, promotisque ultra
,,Adriaticum Tyrrhenumque mare armis, Si-
,,ciliam Neapolimque obtinuisse satis pro com-
,,perto habemus. Et ne vetustioribus comme-
,,morandis tempus extraham, meâ memoriâ
,,Matthias clarissimus & fortissimus Rex no-
,,ster hoc regnum suum, patriam hanc nostram
,,Pannoniam solâ ejus ope, viribusque & subsi-
,,diis adjutus non solùm ab infido & truculento
,,hoste Turca protectum reliquit, Jaiciâ Saba-
,,cioque receptis, eorumq; exercitibus aliquot
,,magno prælio superatis; verùm etiam Ferdi-
,,nando Regi socero suo contra Turcas, qui
,,Hydruntum in Salentinis urbem ceperant,
,,auxilia haud contemnenda transmisit, quibus
,,hostium ferocia repressa, & ii Italiâ excedere
,,coacti fuère. Taceo Austriam clarissimâ &
,,munitissimâ urbe Viennâ captâ in potestatem
,,redactam, Moraviam & Silesiam provincias
,,Regno adjectas, victorias de Polonis ac Bohe-
,,mis reportatas: domi perduellibus domitis,
,,pacem & tranquillitatem partam: suos, qui
,,bellicis in rebus fortè operam navaverant, di-
,,tatos, ærarium plenũ, Remp. in tuto relictam.
,,Quæ quidem complures ex vobis, qui variis
,,bellis ab eo gestis, singulari ejus benignitate
,,remunerari interfuistis, adhuc meminisse, e-
,,jusq; memoriam grato animo retinere & co-
,,lere haud dubitaverim; sed quænam mutari in
,,deterius principatûs causæ extiterint, quidve
,,converso rerum statu Remp. domi consilio, fo-
,,ris viribus imminutam & labefactatã reddi-
,,derit, dubitare forsitan quis posset. Verùm jam
,,primum satis constat, eâ tempestate Remp. ho-
,,minibus integrâ fide & virtute spectatissimis,
,,quorũ animi non ambitione, non avaritiâ, aut
,,similibus flagitiis cooperti essent, demandari
,,consuevisse; aut si quid tale contrà emersisset,
,,non sine acerbitate vindictæ coërcitum. Sua
,,senatoribus, sua equestri ordini jura inviolata
,,fuisse: potentiorũ vis ne imbecilliores oppri-
,,meret, providebatur: pecuniæ & proventus
,,Regii è fodinis auri, argenti, æris, ferri, salis,
,,plumbi per idoneos homines abstinentissimis
,,manibus colligebantur: pecoris majoris mi-
,,norisq; ingens numerus, Regia vectigalia au-
,,ctiora cumulatioraq; reddebat: ut aulæ etiam
,,necessitatibus sustinendis superesset. Qui æ-
,,rario præficiebantur, Principis animo oculis-
,,que omnia perlustrantis curæ & imperio pa-
,,rere gnari, quantum impendio diligentiâque
,,poterant, non sibi, ut nunc fit, sed Reip. pecu-
,,niam, nervos rerũ, cumulandã existimabant:

ita ut bellis aut suscipiendis, aut propulsandis« 1524.
parata ea ad publicos usus haberetur: novæ ac«
inusitatæ contributiones, ne avaritiâ aut cru-«
delitate magistratuum regno turbando occa-«
sio esset, bonorumq; ademptione, si majestatis«
quæstio eximatur, procul aberant. Bonis con-«
siliis prosperè cuncta procedebant, nec adeò à«
magistratibus proprii lucri & cõmodi, quàm«
quæ Reip. conducebãt, certa ratio habebatur.«
Contrà hoc tempore eò magis nostrorum ho-«
minum, qui Remp. administrant, avaritiam &«
habendi libidinem detestari lubet, & certè ju-«
vat, qui optimi Regis nostri juvenili ætate ab-«
usi, posthabitâ Reip. curâ regnum prædæ loco«
habere nec verentur, nec erubescunt: pessimi«
nimirum homines facinoris impunitate freti,«
qui Regem juvenem, & per ætatem consilii«
inopem, nec usu rerum, experientiâ, judicio,«
solerti ingenio, aliisque vitæ munimentis, quę«
progressu temporis & ætatis acquiri solent, vi-«
gentem, ideóque refrænandis eorum sceleri-«
bus minùs validum esse videant. Undè fit, ut«
jam rapacissimis & crudelissimis hominibus,«
nec recutitis & semijudæis præcluso aditu ho-«
nores & magistratus pateant: quibus si quę vel«
levis necessitudo ingruat, exhausto eorum pe-«
culatibus ærario, ad conflandum eum magno«
fœnore æs alienum illicò sit confugiendum. «
Quæ quidem mala non lamentis, aut mu-«
liebribus querelis transmittenda; sed præsenti«
ope avertenda sunt: nam si id primo quoque«
tempore fiat, & ab ejusmodi harpyiarum in-«
explebili ingluvie, ope & prudentiâ vestrâ li-«
beremur, nos procul dubio peribimus; aut, si«
verius dicendum est, jam periimus. «

Quapropter viri præstantissimi, si vobis cor-«
di est, ut maximè esse debet, patriã oppressam«
re ipsâ juvare; suadeo & hortor, ut excussâ, quâ«
hactenus torpuistis, desidiâ, animos ingentes«
ac invictos resumatis, & mecum unà ad pro-«
movendum bonum publicum, cujus res im-«
primis agitur, impigrè accingamini. Sed quia«
brevitas temporis tantam moram concedere«
non posse videtur, ut tot tantisque malis aver-«
tendis tam repentè consuli, aut manus admo-«
veri possint: postquam perniciosissimũ genus«
hominum, qui Regem dies & noctes circum-«
sistunt, nec optimis consiliis aures præbere pa-«
tiuntur, conatui nostro vehementer officiat:«
censeo ut ad xv. ab hinc diem omnes quot-«
quot hic sumus, factâ secessione ad oppidum«
Hathuanum discedamus, atq; ibi extra æmu-«
lorum invidorumq; nostrorum oculos de re-«
mediis bono publico stabiliendo necessariis«
mutua consilia & opes conferamus; eâ absen-«
tibus & recusantibus acerbitate pœnæ irro-«
gatâ, ut quicunque ad eum diem concilio«
nostro interesse noluerint, & bonum publi-«
cum communi consilio præsentes juvare ne-«
glexerint, bonorum ademptione, & gravissi-«
mo honoris existimationisque dispendio, ac«
perpetuo exilio plectendi jam nunc lege latâ«
pronuntientur. Quod ad me attinet, viri præ-«
stantissimi, nequaquam committam ut ali-«
quid in me industriæ, fidei, & erga commu-«
nem patriã pietatis & officii desiderari queat:«
quin potiùs omne meum studium, diligen-«
tiam, opes, facultates pro eo ac debeo, vobis«
ac patriæ, quâ nihil charius habeo, trado atq;«
devoveo: ita ut si opus fore videbitur, vitam«

1524.

„ipsam atque animam pro ea profundere non „sim recusaturus.

Conspiratio adversus Regem boni publici causâ.

Vix hæc finierat, cùm omnes magno assensu ejus sententiam approbavêre, sublatoq; clamore extemplò dilabi cœpêre. Inter quos primus omnium Michaël Zobius collectis sarcinis & impedimentis viæ se dedit: cæteris identidem admonitis, ut quos patriæ amor ac honoris cura tangeret, se ad Hathuanum euntē sequi quamprimùm maturarent.

Hatvvanum conjurati secedunt.

Rex auditâ Verbecii & nobilitatis conspiratione, hominis ambitiosi inconstantiam perfidiæ conjunctam detestatus, mutuo eum suis habito consilio Palatinum ad eos retinendos Danubium sine mora trajicere jussit. Sed jam complures unà cum seditionis auctoribus, citatis equis passim discesserant: qui verò adhuc in comitiorum loco haud pauci relicti erant, vix contineri potuêre, quin manus ab eo temperarent, ab inconditis certè clamoribus, & conviciis ac probris minimè abstinuerunt, paucissimis è prudentiorum numero, ne se nefariæ seditioni, cujus Rex & senatus propediem acerrimi futuri essent vindices, in patriæ perniciem, & regiæ auctoritatis contemptum adjungere vellent, persuaderi potuit.

Atrocis rei novitate perculsus Ludovicus, quum senatui quid faciendum censeret, proposuisset; atq; is ad multum diei deliberando processisset, Rege se intereà in proximum cubiculum recipiente, parum abfuit quin aliud facinus ferè par, aut nisi propere sedatum foret, nescio an non majus & atrocius designatum foret: duobus clarissimis viris primùm ad rixas & jurgia, deindè ad manus, postremò ad arma rem deducentibus.

Rixa inter Archiepiscopū Strigon. & Comitem Frāgepanum

Nam quum Ladislaus Salcanus Archiepiscopus Strigoniensis, & Christophorus Comes Frangepanus, incertum quas ob causas acrioribus animis verbisque inter se disputando contenderent, nec alter alteri quicquam cedere vellet, Salcanus barbam Comitis, quam è captivitate Veneta elapsus promissam gerere consueverat, liberiore manu attrectando violare ausus fuit: quâ contumeliâ ille iratus, uti erat injuriæ cujusvis impatiens & iracundus, faciem ejus pugno seu palmâ vicissim contudit. Cùm uterque sublato clamore familiares clientesq; suos, qui in atrio complures gladiis accincti erant, convocaret, omnesqua etiam, ad quos nihil ejus rei pertinebat, ignari casûs, distinctis ensibus ac captis, ut fit, quæ quisque poterat, armis, discurrerent: Rex audito strepitu, ac inconditis ad arma conclamantium vocibus admirabundus adcurrit, & ponere omnes arma extemplò sub pœna capitis jubet. Tum verò re penitùs intellectâ, quòd utrumque patrem appellatum singulari amore & benevolentiâ prosequeretur, novo nec opinato casu vehementer est perturbatus. Et quum uterque de illata injuria questus, ultionem flagitii postularet, Ludovicus anceps animi & dubius, nec alterutrum offendere promptus, diu quid faceret, in ambiguo hæsit: postremò Frangepanum, quòd sacratum virum insolentiùs, quàm par erat, læsisse videretur, in custodiam ejus turris, quam, quòd imperfecta tecto careat, Mancam vulgus appellat, deducendum decrevit. Ubi quum per triduum fuisset, ac pro eo Franciscus Battianius cum Carlovicio, cæterisque Croatiæ Regulis & Comitibus vadem se præbuisset, eâ conditione dimissus est, ut ad certum diem, quem Rex jussisset, se juri sisteret. Atque is, quum se gravi injuriâ affectum putaret, insalutato Rege indignabundus domum redire, atque ad Ferdinandum, à quo venerat, se recipere maturavit. 1524.

Pugna inter Bornemissæ & Battianij famulos.

Inter ministros etiam Joannis Bornemissæ, & Francisci Battianii, ante arcis portam levi de causa discordiæ tumultusque exorti ad arma erupêre, debilitatique vulneribus complures, ac plerique cùm curari non possent, interiêre. Sed & promiscuum vulgus, cui nihil modicum aut temperatum est, eo insolentiæ processerat, ut posthabitis legibus & magistratuum auctoritate, ac quod intolerabilius erat, ipsius Regis imperio atque edicto pessima & indigna quæque facinora perpetrare nequaquam vereretur.

Promiscuū vulgus Bohemici Cancellarij supellectilem diripit.

Nam & Adami de Novadomo, Bohemici Cancellarii, cui Ludovicus in arce hospitium dederat, currus & res omnes, supellectilemque ingentis pretii, cùm in Bohemiam redire vellet, facto impetu repente diruit & dissipavit, repulsis qui prohibere conabantur, portæ præsidiariis. Et nisi prætoria cohors sceleratos prædatores armis submovisset, novissimum id ei in Pannoniâ iter fuisset.

Emerici ærario præfecti domum expilat.

Nec multo pòst Emerici Fortunati domum valdè locupletem (quem è Judæo Christianum factum ærario post Joannem Bornemissam præfuisse docuimus) magna armatorū multitudine nefarie invasêre, magnisque probris & maledictis Belgradi amissionem ejus culpæ & crimini objectantes, flagitiosissime diripuêre: ablatis ex ea præter alias immensi pretii res amplius sexaginta millibus nummûm aureorum veteris ideòque probatissimæ monetæ: sicuti ipse domo profugiens, male mulctatus cruentatusque cum fletu & lacrymis affirmabat, undè ei maturatum exitium; nam ejus accepti detrimenti ingenti dolore victus, vir notabilis avaritiæ, ac ideo auri quàm vitæ cupidior, non multò pòst è vivis excessit. Multa prætereà pessima, dictuque enormia flagitia effrænis juventus, ac plebis indiscreta multitudo nusquam castigatà licentiâ designavit; quæ defleri magis quam defendi possunt: nemo siquidem salutis & permansionis Reip. curiosus erat; nemini civilis concordiæ studium inerat.

Miserabilis Hungariæ status.

Sed omnes (neque iis qui sacerdotii honore cæteros antecunt, exceptis) libertate & licentiâ lascivire, discordias agitare, sua curare, pessimis quibusvis sermonibus aures præbere, denique otium & luxum cupere, disciplinam & laborem aspernari. Scio pleraque eorum, quæ paulò antè memoravi, parva forsitan & levia nonnullis videri, ac vix digna quæ literis mandentur: non tamen sine usu fuerit hęc quoque veluti fatalia exempla ad posteros transmitti, ex quibus quasi initiis nobilissimi Regni excidiū manifestè appareat.

An. 1524. Rex Gallorum Francisc. captus.

Intereà certis nuntiis allatū est, Franciscum Gallorum Regem, dum Ticinium magnis viribus obsideret, à Caroli Cæsaris copiis obsessæ urbi opem ferentibus profligatū, ac infelici suâ sorte, insigni verò Cæsarianorum gaudio, captū esse.

Brodericus legatus ad Clem. Pp.

Quum autem eodem tempore Ludovicus ad Clemantem Pontificem, in urbem opis implorandæ gratiâ legatum mitteret Stephanum Brodericum Episcopum Vaciensem, dedit ei in mandatis, ut Franciscum in arce Pisleone, quæ ad Abduam flumen sitam est, custoditum conveni-

1525. venire, suoque nomine consolari: operamque & studium omne suum, sicubi ea usui esse possint, offerre nõ prætermitteret. Quæ res Francisco Regi non mediocri solatio fuit; ita ut si aliquando ope divini Numinis libertatem consequeretur, juveni Regi, sibique sanguine juncto, ejus benevolentiæ pietatisque erga se studium omnibus grati animi officiis recompensaturum polliceretur.

Franciscum nomine Ludovici Regis visit & consolatur.

1525. At Verbecius & Zobius cùm maximâ coactâ armatorum multitudine Hathuanum pervenissent, de Republica asserenda, ejusque statu reformando consilia inter se agitare cœperunt: ac paribus votis & suffragiis decreverunt, ut omnes, qui hactenus quocunque magistratu functi essent, eo se statim abdicarent: exceptis Transsilvaniæ atque Illyriei præfectis; aliique in eorum locum a reformatoribus boni publici, quo nomine sese appellabant, sublegerentur. Nec mora Stephanum Bathorium ambitûs lege damnatum Palatinatûs dignitate privant: eamque ipsi Verbecio, quamquam speciem recusanns & inviti præferret, cum plena potestate attribuunt: ac posteà seditiosissimos quosque & audacissimos è nobilitate seu Equestri ordine deligunt, Budamque ad Ludovicum & proceres, qui cum eo erant, quorumque consiliis utebatur, expediunt; qui eos ad Comitia Hathuanum boni publici promovendi causâ invitent. Sed Rex ad ea Comitia, quæ factiosi & malefeitiati homines contra leges injussu suo promulgâssent, se nequaquam iturum respondit; contrà ut potius, si nollent Majestatis læsæ crimine damnari, solutis comitiis domum quisque suam repetat, eis severè mandavit. Sed retractarii ac pertinaces homines, nihil intermissâ seditione, alios legatos è seditiosis iterum ad Regem mittere decreverunt, publicâ novi Palatini ac nobilitatis fide interpositâ, Regi securum iter & reditum promittentes; simulque eo admonito, ne adventum suum longiùs differendum existimaret; nam si venire ad suos nollet, qui non aliam ullam ob rem, quàm Regis & Reipubl. ardentissimo studio promovendæ in unum convenissent, se cum universa manu armatæ nobilitatis Budam venturos.

Verbecius ac Zobius omnia turbulentis consiliis Hatvvani turbant.

Regem & proceres ad comitia Hatvvani vocant,

boni publici obtentu.

Rex in re tam ancipiti quid caperet consilii, per ætatem non satis expediebat: neque enim inconstantis & indiscretæ multitudinis fidei tuto se committendum ducebat: & si illi Budam venissent, ab armatis & furore exagitatis majores & atrociores tumultus, rerumque omnium confusionem metuebat. Et sanè non parvâ admiratione dignum videtur, tantam in Rege, aut si eum ætas ac inexperta juventus excuset, in proceribus, consiliorum arbitris, neglectum aut desidiam viguisse, ut non statim perduelles bello & armis persequendos, ac de eis justas pœnas exigendas esse existimaverint. Sed ejus sæculi depravati mores, ac omnium ordinum par incuria, propriæque rei studium hæc mala invexisse, ubique ac patriæ extremum interitum peperisse videntur. Itaque adductus consilio suorum Hathuanum est profectus, arce ac urbe Budensi, & Reginâ Joanni Bornemissæ ac Alexio Turzoni, quem ærario præfecerat, commendatâ.

Cùm in conventiculũ seditiosorum ventum esset, ii singulari ambitione atque impudentiâ perorante Verbecio, quæ ab ipsis decreta erant, enumerare, atque ut iis consentiat, petere; ac sive indulserit, sive abnuerit, se ea retenturos, quæ in commune quam maximè conduceant, superbo ore dicere. Ad ea petito deliberandi spatio per Ladislaum Strigoniensem Archiepiscopum respondit, se nullas recipere conditiones, nullis subscripturum decretis, quæ injussu suo, absente se, per factionem & secessionem in suam contumeliam & contemptũ authoritatis majestatisque suæ turbulenter constituta sint: neque se passurum, ut Stephano Bathorio, quod nulli antè Ungarorum ejus fastigii viro contigerit, magistratus Palatinalis tantę dignitatis abrogetur: quem ipse consentientibus regni ordinibus, & si quid ad stabilimentum pertineat, etiam Bohemis ac Moravis adstipulantibus ei detulerit; quove ille hactenus summâ fide & æquitate functus sit. Proindè se in eum finem illuc venisse, ut eorum conventicula irrita reddat: simulque eis sub læsæ Majestatis noxa jubeat, dilabantur è vestigio domos suas, ac post certum tempus Budam veniant, ibique se præsente & moderante, de Reip. salute & permansione, si quid velint, deliberent; hanc secessionem pessimi exempli etiam apud posteros fore; seque, ni resipiscant, ejus acerrimum fore ultorem.

Rex Hatvvanũ se confert.

1525.

Seditiosis per Archiepiscopum Strigoniens. acriter obsistit.

Cùm hæc dicta essent, nullâ factâ morâ, conscensis curribus, eâdem quâ venerat viâ Budam reversus est. Cùmque dies comitiis præstitutus advenisset, etiam eorum magna pars, qui cum Verbecio & Zobio in partes secesserant, pœnitentiâ tacti adfuêre. Sed quum cæteris silentio prætermissis Verbecius & Zobius veluti perduellionis capita semel atque iterum citati, ad nomen non respondissent, singulorum suffragiis proscripti & in exilium pulsi sunt: & hic quidem in exilio non multò pòst è vita migravit; ille autem in Transsilvaniam ad Vaivodam profugit, à quo liberaliter exceptus fuit. Prætura, quam Verbecius per multos annos administraverat, postremò turbator pacis & tranquillitatis fœdaverat, per Ludovicum Nicolao Turocio delata: Stephano autem Bathorio magistratus Palatinalis, sedente pro tribunali Rege, maxima cum honoris præfatione restitutus est: & omnia quæ Hathuani per seditiosos decreta erant, antiquata. Ludovicus his remediis quanquã mitioribus, ac duorum tantùm exilio contentus, turbatas res & mentes, modico in præsens levamento pacavit: ita tamen ut majora & atrociora inobedientiæ ac contemptûs signa in communem perniciem vergentia haud obscura cernerentur: & ejusmodi rerum confusiones & perturbationes futuram, jam jamque haud procul distantem Reip. cladem prænuntiarent.

Factiosorum magna pars dilabitur

Verbecius & Zobius seditionis faces proscribũtur

Verbecio pratura adempta Turocio cõfertur.

Palatinus in integrum restituitur.

Dum in hunc modum res turbidè ac negligenter administrantur, incertâ adhuc hyeme nunciatum est, Solimanum maximos in Europa & Asia belli apparatus facere, suisque copiarum præfectis, ut parati & rebus omnibus instructi sint, in mandatis dedisse: se ad prima veris initia in castra descensurum, ac more majorum expeditionem contra hostes suscepturum: famam autem constantem spargi, eum ob cæsos legatos Ludovico & Pannoniis denuò infesta

Bellum Mohacĩẽs. 1526. Clades Mohacien-sis.

1526. sta arma illaturum. Eadem ad Tomoræum & Vaivodam Transilvanum à certissimis exploratoribus, quos magnis impendiis apud Turcas alebant, secretò allata, à Bogdano etiam Moldaviæ, & Radulone Transalpinæ Valachiæ Principibus, Ludvico clientelæ nomine antiquitùs subjectis confirmabantur: qui se ab hominibus suis, quos cum annuis tributis Constantinopolim misissent, non ita pridem reversis haud dissimilia didicisse significabant.

Solimani expeditio in Hungariam.

Appetebant jam pedetentim haud dubia veris signa, quum Tomoræus non contentus ea per literas & nuntios frequenter significâsse, levioribus ad celeritatem quadrigis conscensis, mense Martio ad Ludovicum venit, qui tunc in Visegradiensi ad Danubium palatio amœnissimo cum Regina erat: retulitque Solimanum propediem cum exercitu in Pannoniam omninò venturum: posse eum transitu Savi prohiberi castellis in exteriori ripa idoneis in locis è materia extructis, ac mediocri colubrinarum apparatu & præsidio munitis, sed ad tantum opus perficiendum vires sibi exiguas esse: operæ quidem & diligentiæ, quam Reipublicæ pariter & Regi debeat, se minimè parsurum, si justo ad resistendum comparato exercitu, rebusque necessariis juvaretur. Quanquam non deerant, quæ hæc Tomoræi consilia frustrà suscepta in effectum deduci posse negarent: & Solimanum Belgrado jam & Sabacio potitum, tantasque copias secum raptare solitum, nullis obicibus, quin Danubium aut Savum transiret, retardari aut prohiberi posse contenderent.

Ludovic⁹ Comitia indicit.

Itaque Rex tanto imminente periculo permotus, adhibitis in consilium iis proceribus, qui cum eo erant, regni ordinibus Comitia ad diem Divo Georgio dicatum sine mora per literas indicit, gravissimis causis, quæ se ad indicendum compellerent, brevi sermone enumeratis. Frequentes ex omni ordine cùm convenissent, se iturum in castra, viresque tam suas, quàm aliorum Principum undequaque collectas hostibus oppositurum prompto animo obtulit: atque ii vicissim sese cum eo unà profecturos, omnemque fortunæ aleam subituros, communibus suffragiis decrevêre. Dies quoque Calendarum Julii, ad quem exercitus ad Tolnam conveniat, deliberatur; quod erat amplissimum ad ripam Danubii oppidum.

Exercitũ & res bello necessarias comparat.

Dimissis Comitiis ad comparandas res bello necessarias applicat: prætoriano militi, ut armis equisque se instruant, edicit: tormenta bellica in meliorem formam conflanda restaurandaque, pulveremque sulphureum majori copiâ undique convehendum, naves tam bello, quam pontibus construendis idoneas, ac tabulata pluteosque conficiendos curat. Budæ, Pestho, cæterisque civitatibus imperat, ut jumenta & equos robustiores ad tormentorum currulium & pilarum ferrearum vecturam tempestivè curent. Bohemos & Moravos literis & nuntiis frequentioribus hortatur, & urget, ut quum non Pannoniæ solùm, sed etiam ipsis & universæ Reipublicæ Christianæ summum discrimen impendeat, de ferendis adversùs communem hostem auxiliis, ac ad diem & locum constitutum expediendis omnem curam & diligentiam adhibeant. Ut in Silesia ac Lusatia,

Bohemorum & Moravorum auxilia sollicitat.

quæ provinciæ equitatu ante alias pollebant, idem fiat; datis ad earum provinciarum præfectos peculiaribus mandatis, jubet. Accuratiùs etiam & diligentiùs in senatu actum est, quis ducendo exercitui imperator aut dux esset eligendus, quòd Vaivoda cum Palatino magnis contractis simultatibus & odiis dissidere, nec aliì ex nostratibus, aut Bohemis ad tantum obeundum munus idonei facilè reperiri posse viderentur. Cùm sententiæ variarent, postremò, ut alter ex duobus clarissimis bello viris, aut si id Reipublicæ expediret, ambo deligerentur: Christophorus nempè Comes Frangepanus, de cujus virtutibus suprà retulimus, & Nicolaus Comes a Salmis, qui Carolo Cæsari operam militarem navans, quum in pugna Ticinensi Franciscum Regem Gallorum manu cœpisse diceretur, maxime inclaruerat, ac præcipuum in re militari ductandoque exercitu nomen erat adeptus. Verum hic affectæ ætatis valetudine, quâ minùs commodâ utebatur, ac Principis Ferdinandi obsequiis, quibus erat addictus, sese excusavit; ille verò nondum obliteratâ carceris memoriâ, in quem superiori anno, ut diximus, ob rixam cum Ladislao Archiepiscopo Strigoniensi contractam jussu Ludovici conditus fuerat, non quidem conditionem apertè recusâsse; sed se consilio usurum, & brevi de sua voluntate eum certiorem redditurum respondisse dicebatur.

1526. Item Silesiorũ & Lusatiorum.

Comes Frangepanus & Nicolaus Comes à Salmis Duces bello gerendo petiti.

Ante omnia Clementem Pontificem summis precibus fatigavit, ut eam pecuniam, quam sacro huic bello juvando in Pannoniam miserat, quanta præsens necessitas postularet, summâ superadditâ augere & amplificare vellet. Ad Carolum Cæsarem, quod anno superiori contractis cum Isabella Emanuelis Lusitaniæ Regis filia nuptiis in ulteriori Hispaniæ Bæthicæ urbe Granata eo tempore esset, ob angustiam temporis, & itinerum difficultatem mittere non potuit; per literas tamen non tantùm suas, sed Mariæ conjugis egit cum eo quàm diligentissimè: sed Ferdinandum Principem Austriacum, qui in Comitiis Spiræ Cæsaris fratris legatum agebat, ac cæteros Germaniæ Principes, misso ad eos per equos dispositos Thomâ Nadasdio, urgere, & acriùs solicitare non destitit, orando & obtestando, ne in auxiliis, quæ promiserant, expediendis tardarent, aut moram diuturniorem committerent: quandoquidem adversis rerum Ungaricarum successibus, tantundem ferè periculi provinciis Austriacis & Germaniæ finibus quantum suis procul dubio pararetur. Sigismundus Poloniæ Rex, vicinus idemque patruus, in propinquo regnabat, armis virisque potens; sed induciarum Turcicarum vinculis ante aliquot annos usque adeò irretitus, ut eas potiùs inviolatas servare, quàm laborantibus Ungaris & Reipub. Christianæ in discrimen adductæ opem allaturus crederetur: ne scilicet arma barbarorum & vires in se ac suos populos concitaret. Suis tamen, qui voluntariam militiam exercere, ac ad nepotis stipendia in Pannoniam ire vellent, facilè indulsit: quorum ut numerus, ita subsidium exiguum fuit.

Clemens Papa,

Carol⁹ V. Imp.

Rex Ferdinandus,

Germaniæ Principes,

& Sigismundus patruus,

ut Hungarum in extremũ discrimen adductis opem ferant, rogantur.

Haud dissimiliter per Oratorem in Galliam celerrimo cursu expeditum, Francisco Regi arctâ sibi consanguinitate juncto, qui nuper e captivi-

Imploratur & Francisc⁹

1526 ptivitate Cæsaris, in libertatem restitutus erat, ut eorum, quæ in custodia Pisleonina, si recuperare libertatem posset, de vindicanda à barbaris Pannonia fuisset pollicitus, meminisse, sibique hoc tempore opis vel maximè indigenti subvenire vellet, demissis precibus in memoriam revocabat.

Gallorum Rex,

Et quia pecunia ad bellum in ærario ob præfectorum malam administrationem deerat, decretum in comitiis fuit, Regique permissum, ut donaria, resque aureæ & argenteæ templorum, quæ à piis mortalibus ad usus divinorum ministeriorum antiquitùs data essent, si ita Reip. necessitas postularet, Rexque & senatus censuisset pro certa parte in stipendia militaria ac varias belli necessitates verterentur. Quod ut permissu & auctoritate summi Pontificis veluti sacrorum Principis extra aliquam piaculi noxam fieri posset, Joannes Antonius Burgius, Pontificius apud Ludovicum legatus, summâ adhibitâ celeritate, brevi obtinuit: delectique ad exigendas ex semel se res, iisdem comitiis sunt (quæ tamen à Sacerdotibus Reip. supremam necessitatem expendentibus haud gravatim proferebantur) Ladislaus Macedonius, Episcopus Sirmiensis, ac qui in monetam conflandas curarent, ac eâdem formâ militibus dividerent, Nicolaus Gerendius, ac Franciscus Docius, Urbani quondam Thesaurarii ex fratre nepos, supra hæc omnia præfecti ærario, majoribus Sacerdotum collegiis, quę Capitula ac Conventus vulgò appellantur, & Præpositis, Abbatibus, aliisque locupletioribus decreto senatûs pecuniam imperârunt. Liberæ demum civitates, quotquot in Pannonia erant, nec non incolę Saxonicarum in Transsilvania civitatum, mercatores etiam & pecuaniad contribuendum, ultra solitum adactifuêre: adeò ut brevi interjecto tempore tantum auri atque argenti accumulatum fuerit, ut non impar necessitati summa omnium judicio collecta esse videretur: nisi fatalis in exequendo mora intercessisset, eamque incredibilis hostium in progrediendo celeritas antevertisset.

ut donaria ecclesiarum in necessaria belli subsidia convertantur, decernitur.

Aderant enim intereà nuntii cum literis à Tomoræo, Vaivodaque & aliis missi, qui Solimanum justis itineribus cum exercitu adventare, nec jam procul Taurunum esse affirmarent. Legati verò, quos in Galliam & Germaniam missos retulimus, nulla se à Principibus auxilia hactenus præter tarditatem & procrastinationem obtinuisse significabant. Bohemi & Moravi, quanquam sæpiùs mandatis regiis urgerentur, pari segnitie moram trahebant. Nec multò pòst alii post alios nuntii supervenêre, à quibus ad Regem certò perlatum est, Solimanum ad Belgradum seu Taurunum pervenisse, jamque Savum transire cepisse. Quâ hostis velocitate permotus, ac planè perturbatus, ne si omnes copias ac impedimenta cum tormentis ibi trajiceret, Dravum quoque eâdem celeritate superaret, ac spe & opinione celeriùs Budam versus appropinquaret: Arobrosium Sarcanum, summæ auctoritatis virum, ad Palatinum, qui tunc in arce fratris sui Georgii Bathorii, Babocia, prope Dravum sita, copias cogebat, magnis itineribus properare jussit: ut copiis ex Simigio, Baroniensi, Tolnensi, Saladiensi ac vicinis regionibus seu provinciis exercitum quamprimùm comparate, & hostem Dravi transitu, quantum posset arcere contenderet: quod oppido Esseco occuparo, ac idoneis præsidiis firmato fieri posse existimabat: se quoque non aliud expectare, quàm quoad suorum auxilia majori numero conveniant, quibus in castra receptis postpositâ omnis moræ difficultate propediem ad eas partes subsidio venturum. Palatinus, quamquam æger pedibus, mandata Regis exequi promptus, provincialibus illis mandavit, ut quamprimùm armati ad se properarent, ut Turcas Dravum ponte construere conaturos prohiberent; aut si id, ut erat res ancipitis plena periculi minimè succederet, aliquot tamen dierum spatio, minutis præliis, ac minorum falconum pilis distentos, injecta mora retardaret. Sed quum provinciales incredibili segnitie mandata negligerent, neque se nisi ad Regem in castra conventuros dicerent, frustrà omnis labor susceptus fuit: Ipseque iocu sitatis illis, ut desidiosis & pigris, ad Regem Budam cum suis copiis contendit.

Rex Palatino mandat, ut hostem Dravi transitu arceat.

1526.

Sed provinciales ejus mandata insuper habent.

Intereà Solimanus trajecto Savo, & minoribus castellis quibusdam facili negotio occupatis Varadinum Petri obsedit. Id oppidum est in Danubii ripa præalta positum; cui Georgius Benedicti Alapi, in familiam Battianiam adoptati filius, militari industriâ ac constantiâ juvenis cum non adeò magno militũ numero præerat. Cùm autem tam ex continentis, quàm Danubii partibus, è quibusdam biremibus & velocibus ferreæ pilæ in arcem magnâ vi conjicerentur, & mœnia vetusti operis jam à decem vel pluribus diebus quassata decidissent, ut irruptio tentari posse videretur: Janiceri obsessos hortari cepêre, interpositâque fide promittere, quò si arce excederent, liberi & incolumes, quò vellent abire permitterentur. Verùm quum illi, ut perfidis & sceleratis hominibus, quibus nulla fides, nulla pacta, nihil tecti & æqui inesset, se & salutem suam commissuros negarent, potiùsque honestam mortè oppetere mallent, hostes magno sublato clamore, irâ & furore perciti mœnia aggredi cepêre. Nostri ad defendendum accingi, sclopetis & colubrinis, aliisq; telis missilibus se & arcem tueri. Ad extremum spectante Solimano pauciores à multitudine superati, & ad unum omnes interfecti fuêre.

Soliman° trajecto Savo Varadinum Petri obsidet,

idque omnibus casis vi expugnat

Ludovicus amisso Varadino Perri vehementer perturbatus & anxius, cum Prætorianis, & quę cũ Palatino convenerant, aliisque, quas habere potuit, copiis Tolnam proficisci constituit, ratus nobilitatem auditâ suâ in castris præsentiâ majori studio & celeritate conventuram. Sed illa ranâ in rebus tam urgentibus ignaviâ & pigritiâ laborabat, ut quamquam Calendæ Juliæ diu præterierant; nemo tamen præstituto die locoque priùs adfuit, quàm Regem eò venisse intellectum esset. Iraq; ad XV. Julii, qui dies XII. Apostolis dicatus est, assumpto secum Palatino, ac Archiepiscopo Strigoniensi, cum tribus circiter hominum millibus Budâ excessit, nec nisi in propinquo suburbano Ambrosii Sarcani, quod Erdum vocant, uno ab urbe milliari consedit: quo in loco equum generosissimum, absolutæ nigredinis & præstantissimum, quém præ cæteris chariorem habebat, quamquam nullo ejus morbo antè animadverso, repentè exanimatum amisit. Quam rem complures ut malè omi-

Nobilitatis segnities in cogendo milite.

Rex Budâ se movet.

1526. ominatam in pejus interpretati fuère. Deindè post aliquot dies in aliud suburbanum Erchium progressus est, ibique aliquantum substitit, expectans ut nobilium præcipuis confluentibus castra majori numero militum augerentur. Sed præter Andream Bathorium eum non contemnenda ala equitum & peditibus advenientem nemo alius ad imperata comparuit. Ex eo loco Palatinum Tolnam præmisit, ut se ibi expectaret, intereaque nobilitatem ad arma bellumque concitaret, cæteraque necessaria & commeatum curaret. Post aliquot dierum inutilem moram mota exindè sunt castra, itinere penes ripam Danubii facto, ad oppidum Pentelam, quod extantibus adhuc murorum reliquiis vastâque ruderum mole, antiquis Potentianam dictam fuisse nonnulli existimant, primâ Atilæ cum Romanorum ducibus pugnâ nobilitatam.

Francisc⁹ Battianius conventum in Illyrico indicit,

ut suppetia Regi ferantur,

& Frangepanus Regiis copiis cum imperio praesset, decretum.

Intereà Franciscus Battianius Illyrici præfectùs, de more ejus gentis comitia ad oppidum Racciam non procul Posegâ distantem indixit: in quibus cum Christophoro Comite Frangepano, ipsius potissimùm & Carlovinii collegæ operâ & studio transactum est, ut copias, quæ ex Dalmatia & Illyrico cogerentur, ad Regem in castra perduceret, & isthic imperatorio munere fungeretur; ternaque millia nummûm aureorum in singulos menses, donec bellum finiretur, decreta: insuper sancitum, ut nobilitas omnis viritim, & è plebe quinta pars idoneis instructa armis ad diem divo Jacobo Apostolo dicatum in castris adesset; & si quæ necessitas Reip. majorem numerum auxiliariorum requireret, permissum est quibusdam præcipui nominis & auctoritatis viris, ut domi manere possent, ac quando à Rege juberentur, cum cætera nobilitate plebeque, quæ domi relinquebatur, in castra sine mora properarent.

Delectus in Illyrico habiti.

Fuère autem ex Crisiensi tractu, qui eo tempore longè latèque patebat, delecti Joannes Ernestus cognomine Hampo, Sigismundus Paganus, Stephanus Praiciocius, & Balthasar Hobetitius. Ex Varasdiensi Ladislaus Ratcaius: ex Zagrabiensi verò Nicolaus Voicovitius, Adami prorotonotarii filius. Præterea jussus est ad eum diem cum suis & ejus tractûs copiis Joannes Banffius è Verucia adesse: idemque Matthiæ Baracio Priori Auranæ injunctum, qui tamen valetudine impeditus sui loco Joannem Tahium misit, atque is satis validam equitum & peditum manum tempestivè adduxit.

Joannes Vaivoda etiam in Transsilvania copias cogit

In Transsilvania nihilosecius Vaivoda, quantâ maximâ poterat diligentiâ & solertiâ, exercitum comparare, eique alendo necessarios commeatus locis idoneis convehere, milites clientesque suos peculiares, quorum haud contemnendum numerum ex suo alebat, ad sua castra convocare; Siculos, Ungaros, Saxones, Valachos ad arma capienda sedulò ac severè compellere. Sed antequam Rex Budâ movisset, eum per Gasparem Vingartum, prægustatorem dapis suæ seriò admonendum curaverat, ut cum exercitu ad se venire maturaret; ex adverso incertum quibus auctoribus, quove suasore datis secretò literis jusserat, ut cum suis & Radulonis Transalpini copiis trajecto Danubio Thraciam & Bulgariam omnem populari, igneque & ferro vastare vellet, ut hostis suorum periculo adductus, a Pannoniæ finibus abstinere, & ad suos defendendos retrocedere cogeretur. Quod quidem consilium quamquam plerique rerum bellicarum & Turcicarum periti, ut serum, anceps & inutile planè damnabant, neque facilè credebant hostem, superatis Danubio ac Savo, jam intra viscera Pannoniæ grassantem, ullo suorum periculo ad reducendum exercitum cogi posse; quia tamen Ladislao Archiepiscopo Strigoniensi, cui illud communicaverat, probabatur, per Urbanum Battianium, qui tunc fortè in Moldaviam ac Valachiam pro urgendis auxiliis mittebatur, ut si è Repub. fore videretur, tentandum atque aggrediendum susciperet. 1526.

Post paucos dies misso rursus ad eum Stephano Bathorio Somliano, ejus Stephani, qui posteà in Polonia regnavit, patre, ut postpositis omnibus aliis rebus & curis ad se in castra properaret, imprimis vehementer jubebat. Quæ res Vaivodæ animum suspensum anxiumque tenuit, quum confusus in hac mandatorum diversitate fluctuaret; adeò ut ipse quo minùs infaustæ pugnæ interesse potuerit, Regi potiùs talia tamque discrepantia nuntianti, quàm suæ tergiversationi aut malignitati (quod posteà à plerisque objectum ei fuit) & tunc & posteà tribuere solitus fuerit.

Cur Vaivoda pugna non interfuit.

Itaque consultissimum fore ratus, si Regis mentem, misso ad eum peculiari suo homine exploraret ac cognosceret, Georgium Bacium, scribam suum, ad eum in castra, quæ adhuc ad Pentelam erant, celerrimè transmisit, qui ipsum in hac mutatione & perplexitate consiliorum hærere admodum, nec quid esset faciendum, deliberare posse referret; simulque adjiceret, se ad omnia exequenda promptum, dummodo quidnam aggredi jubeat, planè certiùs explicet: illud enim de invadendo à tergo hoste, ac Thracia & Bulgaria vastanda consilium & serum esse, & longè quàm antea facto difficilius; Radulone jure fœderis cum Turcis initi, quamquam inviro ad castra Solimani unicum quem habebat filium mittere coacto.

Vaivoda nuntium ad Regē.

Commodissimum igitur & saluberrimum sibi ante omnia videri, ut copias quamprimùm & omnibus locis in unum contrahat; posse ex Ungaria & Bohemia, provinciisque eo spectantibus, item ex Illyrico & Dalmatiæ partibus tanta auxilia brevi convenire, ut si his, quas ipse è Transsilvania ductaret, ac quæ in regiis castris jam haberentur, copiis conjungi, ac in una castra recipi queant; pares acerrimo hosti vires in aciem producere, & de victoria benè sperare posset. Quæ quum à Bacio cognovisset, eodem tempore ad oppidum Felduarium, perindè ad Danubii ripam positum, castra promovit, adducto secum Bacio; eumque illinc ad Vaivodam dies & noctes continuato itinere reverti jussit; adjuncto ei, quò major mandatis inesset authoritas, ac eò citiùs ad Regem veniret, Joanne Statilio, Petri Berislavi, & Martini Bani, qui Bellicosus dictus fuit, è sorore nepote.

Rex novis mandatis urget, ut statim promotis castris ad Regem properet.

Per eosdem nuntios dedit mandata tam ad universos Transsilvanos, quàm ad Episcopum Joannem Gostonium, & alios privatim, ac etiam (sic ipsomet suadente) ad Vaivodam, ut sub læsæ Majestatis pœna statim promotis castris ad Regem properarent. Mittuntur etiam in partes Dalmatiæ & Illyrici ad Battianium,

& Chri-

1526.

Mittit & in Illyricum.

& Chriſtophorum Frangepanum, alioſque proceras, cum formula ſimilium mandatorum, ne quid moræ in veniendo committant, in qua ineſſe ſummum periculum videretur. Et Ladislaus Macedonius ad Reginam magnâ celeritate remittitur, ut illa fratrem Ferdinandum, ejuſque in Auſtria præfectos urgeat pro auxiliis, aut potiſſimùm tormentis currulibus mittendis, quorum in caſtris parvus admodum numerus erat, utque Bohemos è propinquo cùm per literas, tum per nuntios ſolicitet, præcipuè verò Joannem Mezericium, ut eas peditum cohortes, ad quas ſtipendium ab ipſa ex privato ſuo acceperat, quamprimùm in caſtra conduceret.

Ad Ferdinandũ & Bohemos, ut auxilia omni morâ abjectâ ſubmittant.

Quibus in hunc modum curatis quum Solimanum capto Varadino Petri ad Vilacum oppugnandum vires ſuas admoviſſe intellexiſſet, eâ quoque re haud parum animo conſternatus, exercitum promovit, nuſquam à Danubio ob commodiorem vehendi commeatus & aquationem diſcedendo, ac Idibus Auguſti ad Paxum, ibique non ampliùs biduum moratus, Tolnam pervenit, quod oppidum nobile, & omnibus rebus, quæ ad victum & caſtrorum neceſſitates pertinent, cùm antea, tum præſertim eo tempore, quo Ludovicus cum exercitu eò expectabatur, refertum atque abundans erat. Rex Tolnam veniens Palatinum, quem ex ſecundis caſtris præmiſſum diximus, obvium habuit, ac paulò pòſt complures etiam alii ex proceribus explicatis, ſignis ac plenis benèque inſtructis ordinibus adfuêre. Inter quos Georgius Zapolianus, Comes Scepuſienſis, Vaivodæ Joannis frater germanus, cum mille ducentis ſclopetariis, ac trecentorum plus minus equitum ala ſupervenit. Annibalem etiam è Cypro inſula celebri oriundum, Carthaginenſem cognomine, cum ſuis copiis, & iis, quas Leonardus Gnojenius Polonus ducebat, quæ omnes Pontificiâ pecuniâ conductæ erant, & quatuor millia peditum ſelectorum conſtituebant, Ludovicus benignè ſuſcepit, & liberaliter habuit. Eodem tempore Paulus Vardanus Agrienſis, ac Franciſcus Perenius Varadienſis Epiſcopi, aliique utriuſque ordinis proceres armati in caſtra pervenêre.

Tolnam diverſa Regis copia confluunt.

Vilacum Turcis deditur.

Nec multò pòſt Vilacum quoque à perterrefactis noſtris, & diuturniorem obſidionem ferre non valentibus hoſti deditum eſt. Quamobrem quonam modo hoſtes Dravi tranſitu ad Eſſecum prohiberentur, qui Savum nemine qui reſiſteret obvio tranſiiſſent, frequenti Senatu conſultatum fuit. Id oppidum Romanorum olim coloniam fuiſſe, Murſamque appellatam Lazius exiſtimavit. Placuit autem Regi & Senatui, ut Palatinus, quemadmodum initio belli demandatum fuerat, occupato Eſſeco, ac præſidio militari tormentiſque munito, daret operam, ne hoſtis tranſire poſſet, aut ſi propter ingentes ejus copias vireſque arceri nequiret, moram tamen aliquam injiceret, donec copias, quæ ex variis locis expectabantur, in caſtra reciperet. Is quamquam podagricis doloribus, & minimè commodâ valetudine vexaretur; juſſis tamen regiis ſine mora parere, nullum laborem detrectare, cæteris bonum exemplum præbere. Sed erant in exercitu ſemina diſcordiæ ex ſeditioſis quorundam colloquiis jacta, qui nobilitate & proceribus corruptis indignas per contubernia voces ſpargebant, ſe nequaquam cum Palatino, verùm cum ipſo Rege in aciem & bellum prodire aſſuetos; hanc ipſis immunitatem ſalvam inconcuſſamque hactenus perduràſſe, nec nunc violari permittendum. Quæ quum à proceribus ambitione diductis, proniſque omnium animis acciperentur, nec res procul ſeditione abeſſet, Palatinus, qui jam ad Mohacium cum ſua peculiari ala equitum & cohortibus proceſſerat, cùm nemo eum ſequi vellet, amiſsâ occaſione prohibendi à Dravo hoſtis, reque infectâ ad Regem in caſtra reverſus eſt.

Eſſecum munitũ, ac Palatino imperatum, ut Dravi tranſitu hoſtẽ prohibeat.

Sed Hungari Palatino obtemperare detrectant. 1526.

Tomoræus inter hæc, quum Varadinum Petri manu captum, ac Vilacum hoſtibus deditum accepiſſet, quamquam haud multò plures duobus millibus equitum in caſtris haberet, & peditum major pars in arcibus periiſſet, in alteram Danubii ripam caſtra ſua tranſtulit; ut quantum poſſet hoſtibus tam terrâ, quàm Danubio infeſtandis aut retardandis incumberet. Habebat etiam claſſiculam ex iis navigiis, quas Saicas aut Naſades vocant, ſatis firmam, cui Radicius Boſitius veteranus trierarchus Thrax præerat, ſed quæ cum hoſtili claſſe, utpotè quæ è biremibus prædatoriis, quibus in mari pyratæ utuntur, ac aliis majoribus navigiis conſtaret, minimè conferri poſſe videretur.

Tomoræus hoſtium conatus inhibere connititur.

At Ludovicus ſuorum inobedientiâ, ac rei indignitate commotus, iràque percitus, in Senatu in hæc verba prorupit: Video equidem " in meo exercitu nulla diſciplinæ militaris ve- " ſtigia ſupereſſe, nihil modeſti, nihil quieti " eſſe, omnia, quod ominari nollem, ad per- " niciem & ruinam compoſita, ut quum præ- " ſentiſſima neceſſitas arma hoſti inferre ſua- " deat, libertates neſcio quas ignaviæ iner- " tiæque ſuæ prætendant, ac vitam caput- " que meum diſcrimini objiciendum expetant. " Verùm ne quid in me deſiderari queat, qui " huic Reipublicę & communis ſalutis cau- " ſa venerim, cras DEO benè juvante eò cum " ipſis progrediar, quo ipſi ſine me ire recu- " ſant. Quæ Regis verba partim multo plauſu, partim non ſine admiratione eorum, qui interérant, excepta fuêre: ac veſtigio dies craſtinus profectioni publicatus. Itaque Tolnâ digreſſus, Saxardium, nobile Monachorum Benedictinorum collegium, ac deindè Batham binis caſtris perventum eſt: imperatumque iis, qui per vicina loca ſparſi erant, ut ſine mora Batham venirent: miſſuſque fuit Georgius Palinæus Epiſcopus Boſnenſis, qui Tomoræo Regis nomine juberet, ne ſuas copias regiis conjungere diutiùs cunctaretur. Quoniam autem Salmenſis Comes valetudine ſe excuſaverat, & Frangepanus nondum ad Regem pervenerat, quibus, ut antè dictum eſt, Senatus totius exercitûs curam, atque imperium deferendum cenſuerat, Ludovicus quum Botham veniſſet, nec res ulteriùs ſine publico detrimento differri poſſe videretur, in accuratiorem deliberationem deducendam cenſuit: ita ut omnium vota & ſuffragia ſecretò & ſeparatim exquireret, ac demùm judicio calculoque ſuo metiretur. Quæ quum majori ex parte ad Tomoræum inclinare, à nonnullis etiam Georgium Comitem

Rex ſuorum ignaviam liberè carpit.

Batham verſus caſtra promovet.

Tomoræus & Georgius fra-

Scepu-

1526. ter Vaivoda duces exercitûs æquato imperio cõstituuntur.

Scepusiensem nominari animadvertisset; duobus illis omnium copiarum imperium detulit, convocato exercitu publicavit. Quanquam autem uterque haud quaquam fictis vel simulatis verbis se excusaret; alter inexpertam juventutem, quòdque nec arma nisi in ludis & spectaculis induisset; alter vincula religionis, quam profiteretur, & imperitiam ac inhabilem labori ætatem causabatur; eminere alios, multis partibus superiores, Palatinum, qui præsens sit, & Vaivodam, quem brevi adfore speret, ambos ducendis exercitibus peritiores, & multis magnisque conflictibus sæpè victores: Se juvenem minutis & subitariis excursibus ac præliis exercendis intentum fuisse; sed justos exercitus ne conspexisse quidem: proindè tantum onus humeris suis longè impar nequaquam suscepturum, etiamsi capitis & vitæ discrimen subeundum sit. Sed Rex in sententia perstitit, ac seriò mandavit ut ambo curam exercitûs æquato imperio administrent: quorum alter Georgius, quum diu pertinaciter recusâsset, ita demùm consensit, ut se illud muneris non diutiùs gesturum profiteretur, quàm quoad Vaivoda frater, aut Frangepanus advenissent. Paulò pòst duces castris metandis locum capturi Mohacium proficisci jussi sunt.

Mohacij situs.

Fatalis nomini Pannonico is locus, ab occasu Solis Quinqueecclesias urbem celebrem, ab oriente alterum Danubii latus, (nam non procul supra oppidum in duo scinditur, & insulam efficit) à meridie Draviostia & Illyrici partem, quæ Sclavonia vocatur, respicit, interpositâ latâ planitie, nullis silvis aut vepribus impeditâ, quam tamen interfecat amnis, quem incolæ Carassum vocant, adeò palustris & stagnans, ut discernere, etiamsi diligentiùs intuearis, nequeas, in quam partem fluat, arundinetis & carectis, profundoque cœno impervius, nisi hieme, dum gelu constringitur. Ultra hunc Carassum Tomoræi castra erant, in queis præter peditum haud adeò magnam manum, septem plus minus millia equitum habebantur; quos aut ipse initio collegerat, aut Petrus Perenius Temesuarii præfectus adduxerat, quosque simul cum classe ab ulteriori Danubii ripa cis flumen trajecisse retulimus. Duces adhibito etiam Leonardo Gnoienio, ejus rei, ut ferebatur, admodum perito, locum metandis castris commodum delegêre, designatis stativis, ubi singuli tendere, ubi currus, equos, impedimenta tabernaculaque collocare possent.

Tomoræi castra regijs conjungi abnuunt.

Quâ confectâ re, ac per collegam & Leonardum Rege certiore reddito, Tomoræus cum Petro Perenio ad sua castra profectus est, ubi convocatis tribunis ac præfectis cùm regiam de conjungendis utrisque castris, & suam quoque voluntatem significâsset, eos spe suâ duriores, dictoque minus audientes reperit: nam omnes fremere, indignari, ambiguis clamoribus sententiam conjungendorum castrorum impugnare, hæc esse perdendæ Reipublicæ, & interpellandæ victoriæ haud levia indicia, abduci se à conspectu hostium, cum quibus, si se viros esse meminissent, fortiter congrediendum esset, non retrocedendum: Principes, qui hæc consulant, otio & inertiæ assuetos, de fuga potiùs, quàm pugna, aut cruentandis ensibus cogitare: ideòque pessima & flagitiosa consilia Regi suggerere, se retrò castra nequaquam moturos, ut terga hostibus invadenda obvertant, sed Regem ad se expectaturos. Veniat modò, nec dubitet suis auspiciis, & DEI Optimi Maximi ope victoriam in manibus fore. Superbire quidem hostem ingenti numero, & vi inconditæ multitudinis; sed eam è vilissimæ plebis colluvie hominum turbam esse imbellem, nudam, inermem, quorum vix decimo, aut vigesimo cuique arma in promptu sint. Certum siquidem & exploratum esse, omnem Turcicæ militiæ florem, ac fortissimum quemque militum primò in expugnatione Belgradi, ac deindè sub Rhodo interiisse. Orare se duces & obtestari, ut Regem ante omnia hortentur, ne se ab inerti turba sacerdotum, ac aliorum, qui vitandæ pugnæ, & expectandorum sociorum auctores sint, seduci ac decipi patiatur, sed certa fiducia prosperè omnia existimet, si ipse pugnaturus ad eos primo tempore proficiscatur. Pervicaces, ac stolidè feroces militum animos mitigare conatus Tomoræus nihil profecit, qui eò acriùs adventum & præsentiam Regis præliumque exposcebant; suam verò ad Regem profectionem tenuebant.

1526.

Dum hæc in castris ultra Carassum arrogantiùs, quàm par erat, & stolidiùs agitantur, Regis exercitus ad Mohacium progressus, locâ unicuique attributa, expansis in ea planitie passim tentoriis ac tabernaculis occupaverat. Verùm ipse Rex in Villanovana Nicolai Macedonii domo cum familiari suo comitatu, paucisque aliis sese continebat, incursurus haud dubiè in maximum discrimen, si id hosti non procul castra habenti cognitum aut exploratum fuisset. Sed fortuna rerum humanarum ac bellicarum dominatrix, atque id, quod fatum vulgò dici solet, ad alium locum ejus exitium distulêre, in quo pro patria, pro aris & focis, proque religione Christiana honestiùs & gloriosiùs moreretur. Intereà ex ulterioribus castris ad Regem de nocte repentè venit Michael Podmanicius à Tomoræo & aliis missus, Solimanum cum majori copiarum parte Dravum transiisse referens, ac summâ celeritate reliquum exercitum in transeundo occupari. Eos itaque petere, ut ad se veniat, & de ineunda pugna, quæ jam ulteriùs differri nequaquam possit, quamprimùm cogitet.

Ludovicus in re tam trepida & ancipiti, quid facto opus esset, cogitabundus aliquamdiu perstitit; deindè cum paucis, quos secum habebat, rem communicavit. Neque enim ei placebat, quamquam juveni, & rem militarem tum primùm experto, caput suum & vitam, remque publicam universam unius pugnæ discrimini exponere; sæpèque Vaivodæ & Frangepani, ac ipsius Sigismundi Regis patrui, aliorumque consilia repetebat, suadentium per nuntios, & per Statilium paulò antè à Vaivoda reversum, ne copias in aciem priùs produceret, aut rem ferro decerneret, quàm omnia auxilia contraxisset, & viribus hoste haud inferior existimaretur: damnantiumque eorum impru-

Ludovicus prælij aleam tentandam negat.

1526. imprudentiam & temeritatem, qui se & exiguas, quas adhuc habebat, copias intempestivis ac insanis consiliis ad locum hostibus tam propinquum adduxissent. Expectandum donec ipsi advenirent: quoniam alter ex Transsilvania justum exercitum quadraginta circiter millium armatorum, alter ex Illyrico quindecim utriusque armaturæ militum adducturus sit: in quibus vel præcipua obtinendæ victoriæ spes collocari queat; & ut de Bohemiæ & Silesiæ equitatu sileant, suo adventu, cùm vires & exercitum auctum iri, tum verò ferociam hostium obtundi posse non diffiderent. Hæc haudquaquam inania versabantur animo; sed contrà, nisi ea, quæ Podmanicius attulerat, exequerentur: ii qui pugnam & supremi certaminis aleam tam temerè expetebant, omnem rei malè gestæ, ac prætermissæ occasionis culpam sibi uti attributuri esse videbantur.

antequã universæ conjungantur copiæ.

Sed alij temere de summa rerum decertandũ suadent & evincunt.

Itaque iis consiliorum difficultatibus, tantoque periculi imminentis metu obrutus, Stephanum Brodericum Episcopum Vaciensem, cui non ita pridem amplum & honorificum Cancellarii munus dederat, eâdem nocte in castra properè mittit, suasurus suo nomine belli ducibus, ac Palatino & Archiepiscopo Strigoniensi (a quorum nutu pendere cæterum vulgus non ignorabat) ut si Bohemos expectare nollent, saltem auxilia, quæ Vaivoda & Frangepanus brevi adducturi sperarentur, præstolari; & dilato aliquantisper prælii casu castra in tutiorem transferri locum paterentur. Quæ Cancellarius diligenter exequutus fuit, enumeratisque omnibus calamitatum & malorum generibus, quæ ex infelicitate prælii, si (quod DEUS Optimus Maximus procul abesse vellet) hostis superior evaderet, sequutura essent, id quod paucitate regii exercitûs, ac hostium multitudine collatâ magnoperè foret extimescendum: nequaquam tamen persuadere potuit ut vel tantillum moræ admitterent: adeò bona consilia frustrà erant; universis inani & fatali certaminis aviditate correptis, & fermè insanientibus. Diluculo itaque appetente Rex de his à Cancellario edoctus, & sua consilia rogationesque prudentiæ plenas nullum apud temerarios pondus habuisse dolens, mœstusque ad Mohacium in castra venit: & quòd naves, quibus tentoria ejus & impedimenta vehebantur, nondum appulerant, ad domum, quam Episcopus in oppido satis commodam habebat, divertit; nihilque cunctatus Palatinum & Senatores, atque alios, qui ex equestri ac militari ordine usu rerum factisque præstare videbantur, convocari jussit, ut cum illis de summa rerum deliberaret: fuêre etiam adhibiti nonnulli ex Bohemis & Moravis, qui partim in Regis ministerio anteà erant, partim verò auditâ expeditionis famâ suis stipendiis militaturi sponte advenerant. Actum est in Senatu & disceptatum diligenter, an expectanda auxilia essent propediem adfutura, castraque in tutiorem locum transferenda, & pugnâ abstinendum: an verò cum hoste jam duobus milliaribus distante, nec fortassis pugnæ occasionem dilaturo, imparem belli fortunam tentari expediret?

Rex Mohacium venit.

De summa rerũ deliberat.

Aderat his consultationibus Tomoræus ex aliis castris eam ob causam accersitus, neque ipse à conferenda pugna alienus, non sine summa Regis & paucorum quorundam admiratione, qui sanioribus consiliis inniterentur. 1526. Terruerat etiam Regem alioquin de rota belli summa supra ætatem rectissimè sentientem, ac suas ac hostium vires æquâ lance pensantem, ideòque iis non satis fidentem, vox Joannis Petrii, fratris germani ejus Ludovici, qui Francisci Battiani in Illyrico legatus erat; is enim superioribus annis clade ac cæde Petri Berislavi Bani à Turcis captus, & Mahometanam superstitionem amplecti coactus, iisdem ferè diebus, quibus hæc agitabantur, relictis Turcis, apud quos ductâ uxore susceptisque liberis ordines duxerat, ad castra Tomoræi transfugerat, & ad Regem deductus erat. Cùmque ab eo quæsitum esset, quid sibi de exitu pugnæ polliceri auderet, respondisse dicebatur, se quidem non libenter metum aut pavorem animis Christianorum militum injicere, ne ab hostibus hunc in finem subornatus existimari posset; quòd tamen verum sit, se eloqui non dubitaturum, tantum esse hostium numerum, ut si omnes ligatis post terga manibus vincirentur, ita ut nec gladios stringere, nec arma sumpta se tueri possent; à tantulis tamen copiis, quas Rex haberet, tridui spatio vix trucidari atque interfici posse viderentur. Itaque Rex Tomoræum pugnæ avidum à proposito dehortaturus interrogat, quantum numerum hostium haberi in castris putaret? centum quinquaginta millia hominum respondit; sed eorum majorem partem ex lixis, calonibus, Bulgaris agrestibus, ac dedititiis rusticis constare, qui inermes & imbelles non arma tractent, sed equorum, mulorum ac camelorum curæ & servilibus ministeriis addicti in aciem nequaquam producantur. Rursus quot millia armatorum prælio ciendo aptorum censeri posse putet? rogatus, septuaginta millia inquit. At quum Rex eum quoque numerum suis viribus & copiis longissimè superiorem esse subinferret: cætera DEO Optimo Maximo committenda esse, qui suos non derelinquere, sed opem ferre consuevisset, Tomoræus adjecit. Sed Rege iterum dicente, certis consiliis & ratione innitendum, quàm fortunæ, quæ ut plurimùm lubrica inconstansque sit, rem committendam: debere nobis utriusque fortunæ documenta exemplo esse, ut obsequium cum securitate, quàm contumaciam cum pernitie eligendam censeamus: posteà motis leviter humeris subticuit, sic tamen, ut Rex ipsi & majori parti Senatûs & præfectorum temerariæ ac ancipitis pugnæ consilia fatali obstinatione infixa animo probari animadverteret.

Tomoræus pugnæ cupidus.

Hostium copias elevat.

Intereà dum in hunc modum à Rege & Senatu disputatur, venêre ex ulterioribus castris nuntii è præcipuis, communi nomine ad Regem & senatum missi; quos quum Rex intromitti jussisset, monuêre eos, & qui aderant omnes, suorum commilitonum nomine, ne Regi auctores sint detrectandæ pugnæ, sed confestim adducto Principe eò veniant, castraque castris conjungant, & propitiam fortunam, quam DEUS Optimus Maximus contulisset, obviis ulnis amplectantur, neve de victoria quicquam dubitent. Quòd si quipiam aliud per-

1526. *Fatalis prælii committendi ardor.*

persuadere conentur, paratum eis esse exitium: seque adversus cunctatores arma è vestigio conversuros. His in hunc modum nullâ Regis aut Senatûs habitâ ratione expositis, iisque, qui saniora consilia amplectebantur, tam atroci denuntiatione deterritis, vel invito Rege pugna decernitur, nullâ spe expectandorum auxiliorum, nec Vaivodæ aut Frangepani adventûs.

Battiany & Frangepani copiæ haud longè abesse nuntiantur.

Circa eosdem dies Ludovicus Pierius à Battianio præmissus, ut in castris locum deligeret, retulit Battianum cum auxiliaribus suis, quas brevitate temporis conscribere potuerit, adventare, nec procul abesse, ita ut intra triduum adfuturus sit. Christophorum Comitem Frangepanum, & Joannem Caslovitium cum exercitu, viris, armis, & bellico apparatu haud contemnendo subsequi: jamque Chrisium non procul a Dravo oppidum attigisse, consultissimum futurum si illi expectentur. Ac Battianius ita ut nuntiaverat, triduo ante diem pugnæ præstitutum, qui Dominicus erat, cum tribus millibus equitum, & mille peditibus advenit, cùm postea die Mercurii pugnatum sit. Cum eo unà Joannes Tahius, & Joannes Banffius advenêre, cum multis aliis, & Sigismundus Paganus, quem cogendis auxiliis relictum domi diximus, moræ pertæsus Battianio se conjunxit, & postea in pugna occubuit.

Copiæ Regis auctæ.

Altero die Simon Episcopus Zagrabiensis cum Petro Erdodio fratre copias suas adduxêre: & Joannes Bornemissa nutritius Regi alumno trecentos equites expeditos duce Stephano Acelio misit, cum decem millibus aureorum extremi loco muneris. Joannes Saracenus duobus millibus peditum sagittariorum, quos per oppida ad Dravi decursum stipendio conduxerat, adductis, nec non Philippus Moræus Episcupus Quinqueecclesiensis

26000. *hominum in exercitu Regis.*

cum Ladislao Moræo fratre, multisque aliis sese Regi conjunxêre: atque ita numerus copiarum auctus est, ut summa totius exercitûs sex & viginti millium hominum numerum nequaquam superare videretur.

Non est profectò mirandum has tam parvas copias, numero & viribus longè inferiores, cum ingenti Turcarum multitudine, ac militibus, qui in diversissimis orbis terrarum partibus per varias victorias & triumphos exercitatissimi haberentur, ac quadruplo nostrorum numerum excederent, temerè congressas, victas & profligatas succubuisse: sed eorum potius arrogantiam & insaniam damnandam & detestandam reor, qui potentissimi hostis vires elevando & contemnendo, sibique de victoriæ successu stolidè blandiendo iniquissimam dimicandi conditionem subire, quàm optimi & cordatissimi Principis, inviti, & ferè cladem præsagientis personam eò pertrahere maluissent, unde pedem referre sine manifestissimo discrimine, ac acerbissima rerum omnium conturbatione nullo modo liceret. Jam enim duobus milliaribus non magnis bina castra distabant; adeò ut & serum redeundi consilium hoste tergis insistente, & falsa atque importuna spes repellendi hostis, vel prudentiorum hominum æquiore judicio censeri posset: sic ut Franciscus Perenius Episcopus Varadiensis, elegans nec indoctus juvenis, quasi futuri mali

1526. *Viginti sex millia Martyrũ Hungarorum ex Episcopi Pereny præsagio in fastos referẽda.*

præscius, eum diem, quo pugnabitur, viginti sex millium Martyrum Ungarorum celebri memoriæ, qui pro Christiana religione occubuissent, fastis inscribendum, ideòque ad eam rem impetrandam Stephanum Brodericum Cancellarium, si superstes & incolumis è prælio evadat, Romam mittendum esse haud insulso ingenio, nec vano præsagio dixisse memoretur.

Postquam decretum est totam rerum summam solius fortunæ arbitrio committendam esse, Tomoræus ad sua castra profectus est, ut ea reducta paulisper regiis conjungeret: quod ut facere vellent, tribunis militum ac nobilitatis ægrè, nec aliter quam certâ spe futuri prælii oblatâ persuaderi potuit: factumque est ut Rex

Castra regia cõjuncta.

sua paulò ulteriùs promoveret, & illa à Tomoræo ad eundem locum duobus aut tribus passuum millibus infra Mohacium retraherentur, relicto inter utraque castra certo quodam, haud magno tamen intervallo. Eodem die naves onerariæ cum tormentis curulibus majoris minorisque generis, ac pulveris sulphurei compluribus cadis, aliisque rebus bello necessariis appulêre: quæ etiam novem bellica justæ magnitudinis tormenta, pilasque ferreas, & hastarum pedestrium certum numerum, quæ Viennæ jussu Ferdinandi Principis subministrata erant, secundo flumine advehebant; quibus tuto devehendis ducenti pedites Alexii Turzonis cum aliquot campestribus machinis adhibiti una venêre. Is enim cum Thoma Salahazio Episcopo Vesprimiensi, & Joanne Bornemissâ jam sene, & tum febri molestâ importunâq; tentato Budæ apud Reginam relictus est.

Eo in loco tridui spatium priusquam pugnaretur, consumptum est, nostris & hostium castris tam prope collocatis, ut eorum propinquitas minutis certaminibus quotidie occasionem daret; in quibus quidem (quod mirum dictu est) incertum virtutene an vi nostrorum,

In Velitationibus Hungari semper superiores.

vel fortuitò aut sponte cedentibus Turcis nostri semper superiores evadebant, pulsis & fugatis, captisque ac interfectis quàm plurimis ex hostium numero: ita ut eo qualicunque successu elati animis, præfecti & milites magis ac magis ferocire, pugnamque poscere, & Regem ac duces, ne eam differre vellent, importunis plerumque ac inconditis clamoribus urgere non dubitarent. Intra istud triduum belli duces cum Rege & Senatu, cæterisque qui militaris disciplinæ scientiâ, fortibusque ausis ante alios clari erant, de construendis aciei ordinibus subsidiisque ejus, de collocanda extra periculum ac incolumi conservanda Regis persona, de idoneo tormentis capiendo circuitu, quo majori hostiũ detrimento exploderentur, de castris præsidio muniendis, deque locis idoneis unicuiq; agmini assignandis consilia contulêre. Nonnulli suadebant Regi cum aliquot millibus equitum procul ab acie consistendum esse, atque aliquot milites similibus regiis armis induendos, ut quum turmæ pugnando, ut fit, miscerentur, hostibus Regem discernendi facultas sublata esset: sed quum neutrum primoribus nobilitatis ac tribunis & præfectis ordinum placiturum videretur, quanquam aliqui ut non insalubre consilium satis probarent, omissum fuit. Igitur ad diem XXIX. mensis Augusti D. Joannis Ba-

ptistæ

1526. *Regij corporis custodia tres ordinum ductores attribuuntur.*

priscæ ab Herode Antipa decollati memoriæ sacrum, à ducibus in aciem prodituris deliguntur tres ordinum ductores, Gaspar Raicaius, Valentinus Enningius, qui & Turcus vocabatur, ac Joannes Callajus, cognomento Miles, acerrimi, & pugnacissimi viri, ac regi imprimis fidelissimi, qui nihil aliud muneris haberent, quam corporis regij custodiæ intenti, singulari industria & virtute curarent, ut si ita forte ferente fortuna res ad fugam inclinare videretur, regem periculo exemptum, ad meliora reservare, & in tutum perducere possent.

Acies Regia instructa.

Aciem autem in hunc modum instrui placuit (licet Leonardus Gnojenius, ut ea utrinque curribus catenatis vallanda, ac intra eorum septa certandum suaderet idque consilium Paulo Baquitio, & Radicio Bositio, qui aliquot legitimis Turcarum principis Selimi prælijs interfuisse dicebantur, probaretur) ut ea quam fieri latissime posset, ne scilicet hostis lunata sua acie circumvenire nostros posset, extenderetur; primique agminis dextrum cornu Battianius Dalmatiæ, & Illyrici præfectus, ex antiqua consuetudine, cum Joanne Tahio ac suis Illyrici nominis militibus curaret: sinistro, quod Vaivodæ, si adesse potuisset, designatum erat, Petrus Perenius præesset. In hoc agmine, quod decem millia armatorum habebat, complures ex primorum ordine, præter Andream Bathorium, Palatini patruum, Antonius Palotius, Franciscus Drugetus, & Thomas Secius, aliique celeberrimi viri censebantur. Tomoræus tamen, & Scepusiensis nullum sibi certum locum desumpserant, ut huc atque illuc ubi magis necessarium fore videretur in acie, & pugna discurrendo, & volitando rem commodius administrarent.

Secundum agmen ex totidem fere millibus equitum constabat, in quo & rex erat, & Episcopi fere omnes, & togatorum varij generis hominum magnus numerus, cum Petro Cotlatcovio, & Andrea Trepca Polono Aulæ præfectis; pone sequebantur alij aut cubiculo regio assueti, aut diversis ejus ministerijs addicti, cum suis quisque militibus, triplici ordine distincti: eisque Nicolaus Tarcianus è provincia Sarossiensi vir nobilis, & fortis præerat. Rex ipse in

Rex in medio statuitur

medio statuebatur, tam corporis, & armorum specie, quam cætera spectabilis. cui proximus ab uno latere erat Palatinus, ab altero Archiepiscopus Strigoniensis: à tergo vero præter prænominatos custodiæ regiæ adhibitos, Stephanus Sliccæus Bohemus, Joannes Cetricius Silesius, Cubicularij, Stephanus Marlatus dispensator, sed vir militaris, ac Gaspar Govatus, Stabuli magister adhærebant; quibus mille, & amplius equitum cataphractorum pulcherrima ala præsidio conjungebatur: inque medio hujus secundæ aciei, quæ locum subsidiariæ implebat ingens vexillum Divæ Virginis Matris ima-

Signifero calcaria detracta, ne fugam cogitet.

gine decorata conspiciendum, a Joanne Dragfio, Bertoldi, de quo supra retulimus, filio, præterea præfecto, sustinebatur: cui de veteri more calcaria detracta erant, eo scilicet monumento, ne de fuga cogitaret. Custodiæ præsidioque castrorum duo millia peditum præter lixas & calones, reliquosque, qui varijs ministerijs fungebantur, relicti erant, eaque curribus catena conjunctis undique muniebantur.

Locus pugnæ.

Locus autem pugnæ in latissimis, & patentissimis illis campis Mohacio subjectis, delectus fuit, qui uno ab oppido milliari nostrate, dimidio autem à ripa Danubij abesset. Tormenta currulia mediocria, quæ ad octoginta habebantur, inter primam & secundam aciem in idoneo in loco collocata erant; quanquam ut statim post principia collocarentur, plures censebant, ut priusquam ad manus ventum esset, ea in hostes non tantum terrendos, sed quo magis noceretur, sauciandos & debilitandos explodi aut exonerari possent. Regem obequitantem, &

Rex castra obequitat, & lustrat.

ordines perlustrantem (de cujus præsentia complures subdubitare videbantur) Palatinus concionabundus, manuque omnibus ostendens præsentem adesse, ad omnemque belli fortunam cum ipsis paratum referebat: neque

Palatini oratio ad milites.

pro sacrosancta religionis, & Reipublicæ Christianæ defensione, pro aris & focis, ac pro ipsis & eorum conjugibus liberisque, proque regno Pannoniæ cæterisque provincijs, caput & vitam suam extremo discrimini exponere recusaturum, clara voce testabatur: itaque agerent ipsi quoque partes in pugnando suas, veluti viros undecunque fortissimos deceret: seque Ungaros esse meminissent, qui eosdem hostes fœdissimæ, & abominandæ superstitionis homines sæpe ad internecionem cecidissent, non debere eos terreri multitudine hostilium copiarum, neque enim in numero, sed in robore ac invicta militum virtute victoriam sitam esse: Deum immortalem pro justa causa, pro vera religione, proque libertate pugnaturis præsenti ope adfuturum, & de perfidis hostibus, pro diræ dominationis libidine, injusta arma inferentibus, per eorum vindices dextras, supplicia, & pœnas procul dubio sumpturum.

Soliman usque ad meridiem sues in castris continet

At Solimanus quanquam à nostris tympanorum strepitu, & turbarum clangoribus ad certamen provocaretur; tamen incertum quibus de causis ab exortu solis, ultra meridiei tempus in castris silentio sese continuit, adeo ut nostri longioris moræ pertæsi, neque eo die illum pugnæ potestatem facturum existimantes, receptui canendum, & in castra redeundum censerent. Erat inter Ungaros & hostium castra collis quidam in longum porrectus, qui mutuum aspectum oculis eripiebat, nec sciri poterat, quid ea prodeundi in aciem tarditate hostes molirentur: utrum nostros castra forte repetentes à tergo adoriri, aut in castris nihil tale metuentes noctu aggredi vellent, aut certe longa prælij expectatione fatigatos uno eoque acerrimo impetu invaderent.

Jam sol in occasum inclinabat, quum equestre hostium agmen satis validum, per subjectam collibus vallem quandam tacite procedebat; ita ut illud non nisi ab hastarum summitate, quæ eminebat, conspiceretur. Tomoræus

Regis custodes alio avocantur à Tomoræo

eâ re animadversa, ex prima acie ad Regem provolans, Gasparem Rasceium, Valentinum Turcum, & Joannem Callaium, nominatim appellatos, quibus antea regij capitis cura demandata erat, cum suis equitum alis procurrere, ac quorsum illi tendant, diligenter explorare, & si possint ab incepto revocare jubet. Illi impositi sibi gravissimi muneris haud immemores, recusato quantum honeste poterant procursu, quum Tomoræum eadem identidem repetere, neque Regem ducis imperio contradicere animadverterent, ne quod singu-

1526. lati judicio detrectabant, id ignaviæ tribuerentur, subditis calcaribus equos incitarunt: id fore putantes, ut ad Regiæ personæ incolumitatem defendendam idoneo tempore reverterentur. Verum ea intempestivi imperij, ac interrupti ordinis importunitate effectum est, ut neque ad officium suum, quod Regi ab se præstari maxime cupiebant, redire, nec quo hostis pergeret rescire, aut aliquid ei nocere potuerint: eodem enim puncto temporis ex Solimani castris terribile classicum concrepuit, clamor extolli, & exercitus magnus, & formidabilis equitum, & peditum prætorianorum per collem sese demittere, ac in nostros rectà procedere cæpit. Tum vero ambo duces ad Regem accurrentes, hostem venire ad pugnam, nunc infestis signis concurrendum, nec de victoria dubitandum ingeminant. Ad quam vocem Rex intrepidus, nec quicquam cunctatus, salutare Christi Dei nomen invocari, attolli signa, inflari tubas, & tympana pulsari imperat: ac galeam poscit; quæ quum capiti imponeretur, non parum vultu expalluit, ita ut ea res ab alijs, qui aderant, pro inauspicato futuri mali omine notaretur.

Galeâ capiti impositâ Rex expalluit,

Hostes interea latè extensa in lunæ crescentis formam acie, justis passibus appropinquant, quumque propius ventum esset, magno sublato utrinque clamore, ab antesignatis & primo ordine concursum est, tormentis prius omnibus in hostes exoneratis; neque tamen ullo notabili illato damno: certatumque est summis utrinque viribus amplius horæ spatio, multò acrius & vehementius, quam pro nostrorum numero; ita ut longè plures ex hostibus, quàm ex nostris occumberent; & prætorianorum equestre agmen, quod pugnam inchoaverat, terga dare cogeretur; ac ad Janiceros, qui in subsidiaria acie collocati erant, effusa fuga proruere, atque adeo plurimi ex ijs vi, & cursu equitum proculcarentur: nostris ingenti animo, & viribus à tergo instantibus. Quâ fugâ hostium conspectâ, Andreas Bathorius ad Regem citato equo repentè recurrens, fugere hostes, victoriam nostram esse, promovendum gradum, & nostros hostibus persequendis instantes adjuvandos dicebat.

Prælium acerrimum conseritur,

Equitum primum agmen in fugam actum,

Janiceros turbat,

Rex eo nuntio recreatus, veluti spe receptâ, cum sua acie quam maximè poterat procurrendo, suis ferre auxilium properat; & jam primum agmen, fugatis equitibus, etiam Janiceros loco movere ceperat, ita ut non procul ab eo loco, in quo Solimanus constiterat, pugnaretur; & accurrente Rege pugna magis ac magis recrudesceret, nonnullique ex corporis custodibus, quos Sulacos appellant, ibidem trucidarentur: cùm repente è castris fugientes quam plurimi ex nostris, capta ea, cæsosque ad unum defensores, direpta tentoria, impedimentaque universa in potestatem hostium devenisse nuntiaverunt: Illud enim agmen, quod per vallem tacitè progressum diximus, septem millium equitum numerum continebat, & Solimanus, duce Balibego Nandoralbæ præfecto, ad castra nostrorum diripienda præmiserat, ut nostros duplici periculo circumventos distineret: atque is, interfectis castrorum præsidiarijs, ea manu ceperat, victorque suos per contubernia sparserat; sic ut tres illi duces à Tomoræo ad explorandum missi, quod exiguam militum manum haberent, cum hoste, antequam in castra impetum faceret, congressi facile funderentur; & unus ex illis Callajus in pugna caperetur, sed virtute sociorum eodem momento liberati redituros cum reliquis socijs ad Regem reverti contenderet. 1526.

Castra nostra à Turcis capta & direpta.

In ea castrorum direptione Elias Gondossus Culinæ Regiæ præfectus, coquorumque magister, viridis senectæ robore validus, vigensque dum Regi, ut existimabat, reversuro, cænam parat, inter culinæ instrumenta, & nondum paratas dapes, pugnans cum socijs trucidatus est. Meliore tamen fato, fortunaque Antonius Segedinus, è Franciscanorum familia Regi à sacris concionibus, postquam cum alijs, qui custodiæ Regiæ supellectilis relicti erant, adversus hostes, diu multumque pugnasset, & prægrande vulnus in facie accepisset, postremo conscenso; quam fors obtulerat, equo Regio, è medio hostium ægrè profugit, & postea deformato vultu diu vitam protraxit.

Quum ad nostros, qui in dextro cornu pugnabant, fama direptorum castrorum allata esset, eodemque tempore hostes sua in nostros tormenta tum primum explosissent, ingenti terrore perculsi, & consilij inopes (quamquam pilæ supra militum capita prætervolantes plus terroris quam damni intulissent) inclinari cæpere, & plerique turpiter aufugere. Neque tamen ea fuga cæteris animos adimere visa est, quin infracto animorum, & virium robore pugnarent, & usque ad tormenta magnam in prætorianis militibus stragem edendo proveherentur: nec procul erat, quin ea, à quibus vix octo aut decem passibus aberant, potirentur. Magna etiam equitum nostrorum pars ad vallem cavam, quæ inter collem, & palustrem quandam in propinquo lacunam erat, evitandarum pilarum causa se receperat, sed hortatu ducum denuo pugnam instaurantium egregie rem gerebat: quum iterum atque iterum tormenta hostium tonare, densusque per aërem fumus caliginem oculis inferre, & hostes recentes pro fessis, ac integri in sauciorum locum submitti cæpere. Itaque jam solè in occasum tendente, quum tribus horis continuè pugnatum esset, tam illi, quàm alij, qui adhuc diversis in partibus certamen protrahebant, pedem referre: deinde totus exercitus effusa fugâ dilabi cepit, & qua quisque viam inveniebat, profugere. Rex, qui hactenus in acie persteterat, illinc se subduxit, nec amplius ibi visus est, sive progressus in primam aciem, quod fieri potuit, & a multis affirmatur; sive ab ijs, quos pone tergum ei junctos fuisse dictum est, Slicco, Mailato, Cetricio ac stabuli præfecto, rebus jam desperatis, in tutum, nisi fata obstitissent, perducendus, sublatus fuisse existimetur.

Castrorum direptorum famâ,

& tormentorum terrore,

nostra acies inclinatur,

Exercitus Regius, qua quisque potuit, fugit.

Regis fuga.

Hostes visa nostrorū præcipiti fugâ, incertū an pugnando fessi, ac vulneribus debilitati (neque enim ipsis incruentum prælium fuisse certum est) vel fraudem ac insidias subesse rati, diu se in acie continuere; nec nisi primis tenebris ingruentibus fugientes, & dispersos insequi cepere. Ex peditibus, quorum XIV. millia fuere, vix bis mille evasere, obscuræ noctis beneficio, ac effusissimo imbre, qui post fugam cælo delapsus fuit, protecti. Inter quos Annibal Cy-

Peditum duodecim pene millia cæsa.

prius

1526

Annibal Cyprius.

prius pontificiarum pedestrium copiarum ductor pernici usus equo, amissis suis omnibus profugit: Tomoræus cum collega Scepusiensi, infausti præproperæ funestæque pugnæ auctores & duces, ac Joannes Dragffius, prætorio præfectus idem & Signifer prætorianus, in prima acie cecidisse dicuntur, simul cum Antonio Palotio, Thoma Secio, Ambrosio Sarcano, Francisco Drugeto, Gabriele Perenio, alijsque compluribus ex procerum ordine; ex qua tamen strage Battianius, & Tahius ægre sese explicuere. Palatini equus quum ardore solis, ac cursus labore fatigatus, amplius sessorem vehere non posset, hostesques instarent, à Paulo Caprario, familiare suo equum recentem popóscit, & impetravit; ipseque licet pedibus æger, adjutus tamen ab illo, propere eum conscendit, & in tutum abijt; Caprario à Turcis capto & abducto; quem tamen ille suo ære redemit, & magnis affectum beneficijs, & honoribus exornavit; interque fugiendum in Battianium incidens, simul ambo Babotiam cum paucis contenderunt. Haud dissimili etiam fidelis obsequij genere Alexander Bacacius Joanni Banffio equum oportune obtulit, quum equus illius laboribus, & vulnere debilitatus fatisceret; & Joannes quidem vitato periculo manus hostium effugit; Alexandrum vero captum grato animo redemit; & ædem, quam Divo Joanni Baptistæ in prælio, si incolumis evaderet, voverat, Linduæ ædificandam dedicandamque curavit.

Tomoræus & Scepusiensis, & alij complures Duces occubere.

Palat. & Battianus unà fugiunt.

Rex cum paucis, quos à tergo ejus constitisse retulimus, in tanta rerum iniquitate, quam sæpe prædixerat, fuga salutem quærere coactus, relicto ad dexteram Mohacio, citatis equis versus Quinque ecclesias cursum intendit; Sed quum in Carassum, palustrem & cænosum rivum, inter Mohatium & Chelliam vicum, incerto vado limosoque præterlabentem venisset, isque tum forte à Danubij exundantis aquis, & repentino imbre, qui confecto prælio multa commistus grandine, & tonitru ceciderat, nonnihil accrevisset, neque obscuritas noctis, aut pavor insequentium hostium vado explorando otium concederet, rapiente fato, ea, qua sors & fortuna tulit, transire, impeditionisque ripæ aggerem superare conatus, reflexis habenis, resupinatoque equo, in profundiorem lutulenti amnis limum cecidit, ac degravantium armorum pondere, & equi colluctatione oppressus, miserabiliter interijt: præstantissimæ indolis atque ingenij princeps, ac omnibus corporis atque animi dotibus insignis, eoque infelici vitæ exiru indignus.

Rex Hungariæ perit in Carassi paludibus.

Hæc est illa memorabilis simul, & miserabilis Mohaciana clades, qua antiquum gentis nostræ decus, floremque nobilitatis, & militiæ, ac quicquid virium habebamus, una eaque funestissima dimicatione prostratum amisimus: cepimusque cum inexpiabili ignominia nostra, quà barbarorum intolerabile jugum, quà exterarum nationum servitutem subire ac perpeti: ita ut temerarios ac insanos inauspicatæ pugnæ auctores, qui optimum & mansuetissimum juvenem Regem hostibus mactandum obtulissent: ac patriam in has miserias, & calamitates præcipitassent, jure meritoque omnibus diris devovendos censeamus.

Periêre eo prælio partim in acie, partim vero inter fugiendum decem millia equitum, ac circiter XII. millia peditum: è nobilitate vero clari nominis amplius quingenti: præterea omnes fere Episcopi, cum Ladislao Archiepiscopo Strigoniensi: Franciscus nempe Pereitius Vaiadiensis, Blasius Paxius Jauriensis, Franciscus Chaholius Chanadiensis, & Georgius Palinæus Bosnensis, juris scientia clarus. Philippus Moræus Quinqueecclesiarum Episcopus non ita pridem è legatione ad senatum, & Rempublic. Venetorum obita reversus, quum multis acceptis lethalium vulnerum plagis ex acie se proripuisset, inter vepres, & querceta secus viam concidit, & expiravit, tonsorisque qui socius periculi aderat, operâ frondibus & ramis arborum tectus, post hostium discessum inventus fuit, ac sepulchro conditus: tonsore mille nummos aureos, qui in morientis Zona erant, sibi clam retinente.

Isthuanf. Histor.

1526

X. millia equitum, & XII. millia peditum intereere.

Cades Episcoporum.

Sed Emericus Telequessius, qui eo tempore inter equites Blasij Paxij Episcopi Jauriensis stipendia merebat, at postea ad summos honores, supremamque imperatorij muneris dignitatem conscendit, magna cum difficultate, sed majore virtute salutem sibi comparavit. Cum enim inter fugiendum à Turca quodam præcipui nominis invaderetur, quamquam equo laboribus & cursu defesso, substitit tamen, hosteque pugnando cæso atque interfecto, incolumis ceptum iter prosequutus est. Radicius Bosithius Thrax, qui classi præerat, commendata veteranis trierarchis Ambrosio Fogassio, & Joanni Filleressio classe, & navalibus socijs, inani spe victoriæ in primam aciem equo vectus processit, ibique pugnans interfectus est. Desiderati sunt ex prima nobilitate, Matthias Comes Frangepanus, Christophori necessarius, Franciscus Balassius, Michael Podmaniccius, Joannes Isthuansfius Regis cubicularius, Gregorius Orloucius maritimæ civitatis Segniæ in Dalmatia præfectus, Nicolaus Tarcianus, Emericus Vardanus, Joannes Paxius, Nicolaus Forgatius, Joannes Tomallius, & plurimi alij, quorum recenseri nomina nequeunt. Perijt etiam primo in congressu Joannes Pecrius, quem paucis ante pugnam diebus à Turcis ad Regia castra transfugisse, & fama ingentis hostilium copiarum multitudinis Regem perterruisse docuimus.

Telequeßius

Radich.

Nobiles primarij trucidati.

Ioan. Pecrius.

Præter alios è peculiari Regis famulitio juvenes, ut neque hoc prætermittamus, occubuit in fuga an in conflictu incertum, Petrus ille Corogius, admirabili & stupendo, planeque ferreo naturæ, ac omnia conficientis stomachi robore memorabilis, qui poscente Rege juvene mures vivos, præcisasque felium caudas, & abjecta in plateis canum cadavera, tetra sanie, & tabo vermibusque scatentia, absque horrore atque ulla gulæ contumelia mandere, ac conficere erat solitus. In eo vetusta nobilium Corogiorum progenies defecit, qui olim Andreæ Regis, ejus nominis primi tempore, dum Pannonij religionem Christianam posthabuissent, Divo Gerardo, ut crudelem sic impiam necem intulisse memorabantur; ejusque rei argumento fuisse, posteros illorum in sacellum ejusdem divi memoriæ in colle urbi Budensi opposito ædificatum, sponte aut secus ingressos, continere se nequaquam potuisse, quin solutâ repentè

Petrus Corogius ferreo stomacho

Corogij necem intulere B. Gerardo.

1526.

Memorabile ultionis divinæ in eorum posteros exemplum.

alvo fœdè contaminarentur: regemque juvenem non sine multorum risu simul & admiratione in hoc Petro ejus rei experimentum, facto sæpius periculo, sumpsisse. Cadavera Stephani Acelij, & Andreæ Trepcæ natione Poloni, ac Petri Corlarrovij non procul ab ea Lacuna in qua Rex periit, inventa fuere. Stephanus autem Sliccus, cum nonnullis è Bohemia & Moravia Nobilibus, qui initio belli ad Regem obsequij ergo venerant, pari fato interiit.

Cetricij indicio Regium corpus inventum.

Captivorum exiguus numerus,

Sed Cetricius paludosum amnem ægre transiens, animadverso Regis periculo, quum opem ferre non posset, locum diligenter notaverat; ita ut Regium corpus postea ejus indicio quæsitum atque inventum sit. Captivorum non adeo magnus numerus fuit; Solimani enim edicto, die ea, quæ prælium antecessit, missi per omnia contubernia ij, quos Turcæ Chausios vocant, ne quisquam vivum hostem caperet, severè prohibitum erat; post fugam tamen plerique intercepti; inter quos Nicolaus Hercegus, Bertoldus Maitenius, & Michael Imreffius, Niger appellatus: illum quidem Ibraimus purpuratorum princeps, equo, gladioque & sumptu donatum liberaliter dimisit, duo alij pecunia se redemerunt. Duo etiam Poloni nobiles, cubiculi Regij familiares Pilecius, & Joannes Matiouscius, persoluto redemptionis pretio ad Reginam rediere.

Tormenta etiam hosti obvenere Comes Hardeccius eis præfectus

Tormenta omnia, tam quorum in acie usus aliquis fuit, quam quæ in castris & navibus collocata erant, hosti cessere: quum Joannes comes Hardeccius curam eorum justo tardius sibi concreditam exequi, ut par erat, non potuisset, perditisque rebus saluti suæ fuga consulendum censuisset. Cum autem cæsorum ingens numerus esset, ita ut retro recentium tot cadaverum odore non campi solum, sed etiam aër ipse infici & corrumpi videretur, ac post discessum hostium magna canum multitudo ad ea voranda confluxisset, ut etiam vivi homines, viatoresque ea iter facientes absque vitæ periculo transire non posse dicerentur:

Dorothea Canisiana cæsorum cadavera sepulturæ mandari curat.

Dorothea Canisiana, Emerici Perenij Palatini vidua singulari pietate fœmina, Christianorum hominum, qui pro tuenda patria fortiter occubuissent, miserta, quadringentos homines pecunia sua conduxit: qui strata & jacentia passim corpora, ne ea feris ac alitibus, atque canibus lanianda, ac voranda relinquerentur, ingentibus factis scrobibus sepelienda curavit.

Waivoda Frangepani, Bohemorum, ac Moravorum adventus, post pugnam.

Jam Vaivoda cum exercitu Segedinum ad Tibisci & Marusi confluentem, nobile oppidum liberumque pervenerat, in quo ad XL. millia hominum censebantur, & Christophorus Frangepanus XV. millia Illyrici nominis armatorum ad Sancti Andreæ oppidum, haud procul à Dravo situm adduxerat. Bohemi præterea & Moravi justo numero, partim Albam Regiam, partim Jaurinum, ducibus Georgio Marchione Brandeburgensi, & Adamo de Nova domo, attigerant, eosque Silesiaci equites cataphracti mox subsequuturi dicebantur. Quod si Tomoræus & reliqui præcipitis & funesti prælij auctores, has copias auxiliares opperiri, quam mala sanis consilijs, juvenis regis immaturum interitum, & patriæ certum exitium procurare maluissent, commodiore utique fortuna, & æquiore conditione certare, neque de successu victoriæ magnopere desperare potuissent.

1526.

Cum ad duces infelix & lugubris adversæ pugnæ exitus fama allata esset, omnes æque attonitos & metu perculsos perterruit, & perturbavit; sic ut hi quidem omnes eo unde venerant, agminatim reverterentur. Sed Vaivoda suo usus consilio exercitum retinuit, & munitis castris aliquamdiu ad Segedinum stativa habuit, ut quorsum consilia Solimani tenderent, ibi opperiretur. Fuêre qui eum occulta cum hoste consilia jam tum tractare dicerent, ut postquam Ludovicus nullo hærede superstite fato functus esset, Solimani ope regnum consequeretur; sed quum necdum quicquam tale in apertum prodierit, ipseque etiam adepto regio nomine id negaverit, nos rem dubiam pro certo affirmare non possumus. Nobilitatis sanè animos statim post cladem, largitione & muneribus, alijsque bonis & malis artibus sibi devincire non destitit, donec, ut mox apparuit, voto potitus est.

Waivoda suspectus de occultis cum Solymano consilijs

Regina Posonium fugit.

Regina cum Joanne Antonio Burgio legato Pontificio, ac Thoma Episcopo Vesprimij, Alexio Turzone, ac Joanne Bornemissa, nondum quidem satis comperto Regis interitu, sed id quod erat, multis indicijs suspicata, trepide se Posonium recepit, rerum suarum majori parte navibus imposita, adversoque flumine vehi jussa. Idem etiam locupletiores Cives Budenses fecêre, quibus tamen diripiendis Andreas Orbaucius Strigonij præfectus, cæso in acie Archiepiscopo insolentior effectus, non parum damni intulit, quum in naves impetum fecisset; licet homo abjectissimus & vilissimus, Turcarum adventu cognito, arce urbeque deserta perfidè alio confugisset; eamque vir humillimæ sortis, sed non mediocris constantiæ & fortitudinis Matthæus Magnus, eo nomine haud indignus, egregie custoditam conservasset. Sed & Vissegradum, in quo Regia corona, quam Pannonij sacram vocant, antiquitus conservari solebat, à Monachis Eremitis, qui è collegio Nostræo, illuc ut in tutiorem locum sese metu hostium receperant, ac nonnihil commeatus introduxerant, fortiter & summa virtute, cum paucis quibusdam agrestibus defensum fuit. At Solimannus dimissis in duas partes prædatorijs equitibus, quos Turcæ Acangios vocant, Balatonem lacum versus, omnem regionem igne ferroque vastavit, abductisque in miseram servitutem incolis, longe lateque depopulatus est: ac altera ex parte circa Strigonium & Silvas Vertesias parem circumtulit formidinem.

Strigonium,

& Vissegradum egregie defensum.

Turcarum excursiones & populationes.

Marothum summa vi expugnatum,

Trucidatis omnibus, qui eo confugerant.

Nec uspiam hostis sævitiæ fortius, validiusque obviam itum est, quam ad Marothum, Archiepiscopi Strigoniensis municipium, secessu & venatione ejus clarum: Ad eum enim locum plurimi mortales, ex vicinis locis cum uxoribus, & liberis confugerant, illudque valle & fossa sepiverant; quos quum hostes omnibus artibus & viribus illinc elicere conarentur, nec quicquam proficerent, quod illi suam & conjugum, liberorumque salutem intrepide & fortiter defenderent; multosque ex hostibus interficerent, aut vulnerarent: ex Solimani castris majores colubrinæ sine mora allatæ sunt, ijsque miserorum hominum pertinacia fracta expu-

gnara-

1526. gataque est, cæsis ad unum omnibus, inter quos Michaëlis Dobozij eximia virtus, ac clarum facinus memoratur. Quum enim conjugem suam, ad equi clunes receptam, seque arcte complexam, pernicitate equi fretus in tutum abducere vellet, nec tamen evadere posset, cæsa prius uxore, ne ea hostis potiretur, se in medium confertissimorum hostium intulit, parique fato ab ijs trucidatus est.

Dobozij præclarum facinus.

Postea Solimanus revocatis suis, quos prædatum miserat, ponte inter duas urbes facto Danubium transiecit, Budamque desertam & incolis vacuam invisit, regiamque celeberrimam, ædificiorumque elegantia, & laxitate pulcherrimam, atque adeo situ & prospectu amœnissimo insignem collaudavit: eademque vacua relicta, nec ullo amplius loco tentato, depopulandi finem fecit: abductisque Constantinopolim duabus ingeniosi operis Apollinis & Herculis statuis, quas Matthiæ Regi, ejusmodi elegantiarum studioso, Jacobus Tragurinus Dalmata ex ære fusili artificiose conflaverat, & deductis ex omnibus arcibus, quas hoc bello inter Dravum & Danubium ceperat, præsidijs, quod & hiems appeteret, & domesticis tumultibus à quodam Calendero Celebio in Asia excitatis domum revocaretur, primo Adrianopolim, deinde cum victore exercitu Byzantium reversus est. *1526.*

Budam occupat vacuam Solyman.

Constantinopolim redit.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER IX.

1527. ORBATIS Rege per hunc modum Ungaris, discedenteque Solimano, Regnum undique dirâ belli clade vastatum nemini curæ erat, imbellesque potentiorum violentiæ & injuriæ expositi, iniquam suam sortem lugere, nec malorum remedia uspiam exspectare; pars Ferdinandum Austriæ principem poscere, pars regnum ad aliquem ex procerum ordine tacitis votis translatum velle.

Battianij ad Clementem VII. missa legatio,

Interea Franciscus Battianius Illyrici præfectus, donec res in quamcunque partem expediretur, Clementis summi Pontificis auxilia ad tuendos præfecturæ suæ fines, & potissimum Jaiciam & Clissiam ob Turcarum viciniam in periculo constitutas, imploranda censuit, misso ad eum Thoma Camariano viro impigro, nobilique in ea Illyrici parte, quæ nunc Sclavonia vocatur, genere orto. Qui cum Romam venisset, ac Regis interitum, quem jam Clemens non ignorabat, multis verbis deplorasset, adventus sui causis explicatis, post non longam aut diuturnam moram, mense Januario, à Jacobo Sadoleto Cardinale Pontificis responsum literis comprehensum intellexit, se auxilia quæ expetat, cupere ex animo posse ad eum primo quoque tempore mittere; sed se, suasque res, sanctamque sedem Apostolicam in eo statu esse, eisque perturbationibus & angustijs undique premi, ut multò magis alienâ egeat ope, quam suam cuique ferre valeat: si quando, Deo adjuvante, incommodis illis liberaretur, viresque adeo debilitatas aliqua ex parte recuperet, atque etiam res Ungaricas in certo ac concordi aliquo statu esse intelligat, quantum in se esset, eis non defuturum. Eo enim tempore Ugo Moncada Caroli Cæsaris in Regno Neapolitano præfectus, ac Pompeius Columna Cardinalis, Pontificem inducijs dolose concessis inepte confisum, in urbem irrumpentes pene oppressérant, ita ut Vaticano, ejusque opulentissima supellectili direpta, & insigni templo Divi Petri impie profanato, Pontifex in arcem molis Hadriani fuga elapsus, vix saluti suæ consulere poterit. Battianius repulsa intellectà, quamquam se ab omnibus, ipsoque summo Pontifice, communi omnium parente, derelictum doleret, vigilando tamen & agendo eas arces, proviso commeatu, ac alijs necessarijs non sine difficultate in præsens conservavit. *1527.*

14. Januar.

Roma à Moncada opprimitur.

Vaivoda regnum ambiat.

Sed Vaivoda, qui Segedini retento exercitu stativa habuerat, hostiumque consilia speculabatur, exoptatam diu occasionem arripiendi regni nactus, interituque Regis sibi opportunè oblato haud obscurè lætatus, Budam ire constituit. Ex itinere verò ad arcem oppidumque

1527 suum Tocajum, sub quo Bodrogus amnis Ungo flumine auctus, ambo è montibus Carpathijs orti Tibisco miscentur, divertit, copijs in subjectis campis castrametari jussit. Hunc in locum plurimus ex proceribus ac nobilitate convocat: atque imprimis Petrum Perenium, quem in servanda Vissegradiana in arce Regni corona collegam habuerat, clam multa arte tentatum ac ingentibus promissis in partem traductum sibi conciliat. Is paulo antè cum ex prælio Mohaciano domum profugisset, Antonij Palocij, qui ea clade nullo relicto hærede perierat, arcem & oppidum Sarospatacum armis occupaverat; neque aliter Vaivodæ postulatis consensurus videbatur, nisi eam occupationem, tametsi contra leges factam, regiâ, quam consequi modis omnibus optabat, auctoritate ratam habuisset. Quod quum Vaivoda facilè ei indulsisset, Perenius haud minore ambitione, quam arrogantiâ, non solùm coronæ Regiæ potestatem obtulit; sed etiam cæteris, qui convenerant, suadendo hortandoque auctor fuit, Vaivodam, præterito Ferdinando principe Austriaco, Annæ Ludovici sororis marito, Regem declarandi: eique confestim Vaivoda præfecturam Transsilvaniæ, quam ipse per plures annos administraverat, de manu tradidit; Temesuariani autem Comitis & præfecti dignitate, cui Perenius præfuerat, adjuncto simul Episcopatus Varadiensis titulo, Emericum Cibacum cohonestavit. Erat is ex Ciboa familia Ligustici generis in Italia perillustri oriundus, cujus utpote majores simul cum Marchionibus Massæ ex Italia in Pannoniam migrantes, sedes & domicilia in ea parte Regni, quæ Biharensis dicitur, fixissent, ac à Pannonijs luxato nonnihil nominum vocabulo, Cibaci & Massaij denominati sint; quod ex eorum vetustis literarum monumentis clarius constare perhiberur. Aderant præter Perenium & Cibacum alij quoque complures viri pace bellique præstantes, quos in castra Ludovici Regis profecturos sibi adjunxerat, Benedictus Bajonius, Paulus & Blasius Arrandij fratres, Joannes Gerendius, Franciscus Bodo vir militiâ clarus, Nicolaus Glesanus, Gregorius Peschenius, Joannes & Gregorius Docius, Petrus Petrovicius, Lucas Quismarianus, nonnullique plures, quos partim largitionibus, partim amplissimarum dignitatum consequendarum spe ad se pertraxerat.

Petrum Perenium sibi conciliat.

Perenius coronam regiam Vaivodæ offert.

Et Vaivoda præfecturam Transsilvaniæ ei mandat.

Emericum Cibacum Temesuari comitatu ornat.

Emer. Cibaci familia.

Reliqui nobiles Vaivodæ partibus addicti.

Sed ante alios omnes Stephanus Verbecius, vetus cliens, & partium ejus acerrimus propugnator, tam in castris & corona militum, ac nobilitatis, quam ubi se occasio obtulisset, privatim singulos prehensando, adeundoque, ne cuipiam suffragia addicerent, quam Vaivodæ, qui „nobilitate generis Regi Poloniæ conjunctissi„ma, rebusque præclarè gestis, & Republicâ „cùm à barbaris frequenter, tum vero ab agre„stium immanitate non ita pridem defensa, & „vindicatâ nemini esset postponendus, acri ser„mone hortabatur, debere eos meminisse, „quidnam ante aliquot annos, maxima & „atroci indictâ pœnâ, communibus votis sanx„issent, ne sceptra dignitatemque Regiam, ullo „unquam tempore, externæ nationis principi„bus deferrent; quod ij avorum nostrorum me„moria, plerumque avarè, crudeliter, atque adeo infelicibus auspitijs imperitassent, ac diras „calamitates regno invexissent; recenti docu„mento esse Uladislaum, qui muliebri plane „ignavia, regij nominis fastigium inglorius te„nuisset; ut interim de infelicis ejus filij teme„ritate sileatur; qua florem militiæ, & veterem „virtutis, ac fortitudinis gloriam quatum opi„nione hostibus quondam terrori eramus, fœde „& turpiter amiserit. Providentia profecto ac „benignitate propitij numinis evenisse, ut hunc „clarissimum & fortissimum virum, exitiali „nuperrimi prælij aleæ eximere, atque incolu„mem servare valuerit, scilicet ut superesset, qui „in hoc publico luctu, fortibus consilijs, & in„victis armis patriam labantem erigere atque „stabilire posset, velletque. 1527

Verbecius facile princeps eorum.

Ejusd. oratio.

Hæc & alia ejusmodi Verbecius nequaquam dicendi rudis, identidem ingeminando, animos omnium, quo volebat, flectere videbatur, & Vaivoda comi, blandoque sermone singulos alloquendo pollicitandoque obtinuere, ut magno applausu, magnisque sublatis clamoribus Johannes Rex passim acclamaretur, decretumque omnium, qui Tocaij erant, suffragijs fieret, ut comitia Albam regiam coronando Regi, ad divi Martini ferias, indicerentur; atque absentes ad ea convocarentur. Itum est deinde Budam, quam cum vacuam, miroque modo deformatam vidisset, cujus olim claritudinis & splendoris ipse gnarus erat, lachrimas dicitur minimè tenuisse. Novum ergò principatum occupata arce exorsus, eam expurgatam præsidio imposito firmavit: Civesque & incolas, qui in Germaniam variasque regiones profugerant, revocavit; data spe laxandi ad certum tempus tributi. Inde ad comitia, suscipiendo coronæ fastigio indicta, iter aggressus est; jamque in eum Regij honores ab omnibus certatim cumulabantur.

Joan. Waivoda Rex proclamatur Tocaij.

Conventus ei coronando Albam Reg. indictus.

Budam occupat, & præsidio militari firmat.

Albam cùm ventum esset, à Joanne Cetricio, qui fugæ regis comes fuerat, Ludovici corpus in ea lacuna, in qua prolabente equo perierat, inveniri parvo labore posse intellexit; quod locum ab se diligenter animadversum fuisse affirmaret. Nec mora certos proceres, Cibacum, cui, ut diximus, Varadiensem, ac Joannem Saracenum, cui Quinqueecclesiensem Episcopatus, quamquam profanæ conditionis hominibus, dederat, diligendos censuit, qui adhibito sibi Cetricio Regium corpus perquirerent, & inventum Albam ad sepeliendum quam honestissimè adferrent. Quod quum inventum esset, ipse antequam corona insigniretur, illud è sabulo, limosisque sordibus bene lotum, & pretiosis odoribus ac unguentis delibutum, more Regio humare constituit, ejusque rei reginam, quæ Posonij erat, admonuisse fertur. Sed illa certis de causis insidias verita, è longinquo potius diram incomparabilis mariti mortem lugere voluit, quàm cum vitæ discrimine funus comitari.

Regium corpus inquiri mandat.

Alij referunt monstrante quidem Cetricio, sed reginæ cura studioque corpus repertum, Albamque solenni funebris pompæ ordine deductum fuisse; sed reginam tumulando ei interesse, uti habebat in votis, nequaquam ausam, quod se & salutem suam Joannis fidei, qui interea Alba potitus erat, committere dubitasset. Quod quidem utrumque in ea temporum & rerum perturbatione evenire potuisse credibile, veroque simile videtur. Condito non absque publico

Alij Reginæ studio erutum referunt, & Albæ sepultum.

1527. publico omnium luctu & lachrimis, in æde divæ Virginis matris, regio funere, in qua alij quoque reges condi solebant, tandem coronatio peracta fuit, præsentibus fere omnibus proceribus, etiam ijs, qui Ferdinando Austriaco, Annæque conjugi ejus in occulto favebant: Sed quia in superiorem Germaniam profectus, procul comitia agitabat, quid haberet de repetendo regno animi, non sine summo dolore ignorabant. Eam autem è Pontificalibus libris depromptam Paulus Vardanus, quem Vaivoda Archiepiscopum Strigonij declaraverat, ac Stephanus Brodericus, Episcopus Vaciensis, Joannesque Statilius, quem ex præposito veteris Budæ Episcopum Albæ Juliæ fecerat, solitis ceremonijs perfecere.

Anno 1526. Inauguratio Waivodæ.

Quâ peractâ certioribus nuntijs intellexit Palatinum Posonij res novas moliri, nec nisi Ferdinando Rege in Ungaria declarato introductoque quiescere velle. Quibus rebus permotus, communicato cum suis, & Christophoro imprimis Frangepano, quem datis ei nonnullis Palatini arcibus sibi conciliaverat, quid facto opus esset, perquirebat. Christophorus magno exercitu, qui in promptu haberetur, in fines Austriæ & Stiriæ irrumpendum, eos ferro & flamma vastandos, expugnandas arces, occupanda locorum præcipua, hostem exagitandum armis, & perterrendum censebat, neque expectandum ut primum ab illo invaderetur: quin potius omnibus viribus & artibus incumbendum, ut ille potius sibi timere, suaque tueri, quam alijs bellum inferre cogeretur. In quam sententiam cæteri quoque, qui consilio adhibiti erant, pedibus ire videbantur. Sed ipse fatali ductus errore, mitiora consilia sequi, dimissisque copijs, largiendo plurimum, & pollicitando adversarum partium studiosos beneficijs flectere, & sibi devincire frustra conatus est; nihilque se ijs artibus apud pertinaces & obstinatos proficere, sero & nimis inani pœnitentiâ animadvertit; seque Frangepani consilijs non paruisse sæpe numero deploravit.

Palatinus Posonij res novas molitur.

Christ. Frangepanus Vaivodam Austriam & Styriam vastandam suadet.

Sed illi non obtemperat

Quum post coronationem Budam redijsset, Antonius Rinco à Francisco Gallorum Rege missus legatus, ad eum venit, facto per Dalmatas Rhagusinos, ac Rhodopem & Æmum montes, ac deinde per Belgradum difficili admodum itinere. Hic est ille Rinco natione Hispanus, sed qui à Cæsare ad Gallos transfugisset, quem post aliquot annos secundo Pado Venetias navigantem, & illinc Constantinopolim ad concitandos contra Cæsarem & Ferdinandum fratrem, Turcas contenderet, ad ejusdem Padi & Ticini confluentem, simul cum collega Cæsare Fregoso Ligure Hispani milites insidijs circumventum è medio sustulerunt; justâ quidem divini numinis vindictâ, ut qui miseros Ungariæ populos, nihil tale meritos, in longe maximum, & terribile fortunarum vitæque discrimen, impiâ legatione perducere, & immanitati barbarorum diripiendos objicere voluisset. Is literas à Francisco Rege publicè ad Ungaros, privatim etiam ad singulos attulit, Nonis Februarij apud Sanctum Germanum in Laia datas, ac à Roberteto scriba editas, quibus ille se maximo mœrore perculsum fuisse commemorabat, acerbissimo allato nuntio de Pannonico exercitu, ab infensissimo Christianæ fidei hoste, Turcarum principe, profligato, magna cum nobilitatis strage, infelicissimo regis Ludovici, quod maxime molestum fuerit, fratris & consanguinei sui charissimi casu. Sed in tantis miserijs haud parum spei & consolationis sibi adferre, quod audiverit Ungaros, principem ijs viribus, eaque animi moderatione in regem suum cooptasse, cujus virtute cùm sedatis, si quæ adhuc restarent, seditionibus, res domesticas amplificare, tum à Turcarum incursionibus & fines suos, & Christianam Rempub. cujus firmissimum semper Pannonia propugnaculum extiterit, tueri facile queant. Se itaque omni studio hortari eos, ut Regi populari suo, cujus virtutem jam pridem perspectam haberent, per quietem potius, quam extero & ignoto per discordiam parere, atque alterius quidem præsentia beneficijs ornari, quam alterius absentis ministris prædæ esse malint. Ipsorum fidem atque honorem satis eos admonere, ne ad tanti momenti causam defendendam animo potius defuisse, quàm viribus caruisse videri velint. Postea ab eodem Rincone fœdus solenne inter Joannem Pannoniæ, & ipsum Franciscum Galliæ Reges percutitur, Clemens Pontifex, ac Veneta & Florentina respublicæ comprehenduntur, illudque in æde divæ Virginis Matris, quæ Germanica appellatur, à Stephano Verbecio, quem in præmium propugnatarum partium suarum Cancellarium suum nuper creaverat, conceptis verbis de scripto publicatur. Quæ omnia eo pertinebant, ut in Caroli Cæsaris invidiam, contumeliamque, animos Ungarorum à Ferdinando illius fratre, quo minus sceptris Pannoniæ potiretur, abstrahere atque abalienare posset.

Antonius Rinco Francis. Gallor. Regis legatus ad Vaivodam venit.

Literæ Regis Gallor. ad Hungaros.

1527.

Fœdus à Rincone inter Vaivodam & Gallum sancitum.

Interea ex adverso Regina Maria, Ludovici vidua, cohortante instiganteque Palatino, cui, ut diximus, odium capitale, ex mutuis simultatibus ortum cum Joanne intercedebat, Comitia Posonium, quo post cladem se receperat, creando Regi indicit, ac ea missis Reginæ ac Palatini literis & nuntijs ad omnes partes, ad mensem Decembrem promulgantur. Convenêre tantâ frequentiâ, quantum in ea publica calamitate, & in factiones distractis proceribus, vix extitisse crederes: Nam præter Palatinum, Franciscus Battianius Dalmatiæ, Croatiæ, & Sclavoniæ prorex, deserto Joanne, quod de Ferdinandi animo antea non sat sibi liqueret, absque mora cum Valentino Enningio, Turco cognomine, ac Urbano Battianio Balthasareque Banffio Thallociano Posonium venit, inque partibus Ferdinandi constanter perseveravit. Ludovicus Pecrius, Stephanus Giulanus, Gaspar Zoborius, Emericus Variasius Palatino vicariam operam præstare solitus; præter hos Thomas Nadasdius, Nicolaus Olahus Albæ Regiæ, Ac Albertus Peregus Quinqueecclesiensis præpositi, Gaspar Seredius, Franciscus Niarius adfuere, constanterque in partibus Ferdinandi permansere, uno excepto Enningio, qui fluxa instabilique fide, modò has, modò illas partes sequutus est. Petrum Perenium, cui coronæ regiæ conservandæ munus erat concreditum, & qui eam nuper Joanni tradiderat, pristinæ inconstantis animi ambitione, atque avaritiæ laborantem, promisso ei Alexij Turzonis operâ, oppido & arce Sarospataco (quod ille vehementer expetebat, ut ab utroque Rege consequeretur, eaque de causa talem quæstum fœdè exercebat) ac simul Transilvaniæ præfe-

Comitia à Regina Maria vidua Posonium indicta.

Proceres Ferdinandi partium,

Perenius ad Ferdinandum transit,

ctura, Regina & Palatinus ad Ferdinandi partes traduxerant. Joannes quidem Bomemissa senio & quartanæ febris gravissimis accessibus victus, jam è vita migrarat; Sed Joannem Salaium, Thomam Nadasdium, ac Stephanum Ma latum, qui morienti præsto erant, ut arcem Posoniensem cum Regiæ gazæ reliquijs, quæ ab eo isthuc erant perlatæ, nemini alteri, quam Annæ Reginæ Ferdinandi principis conjugi conservarent, traderentque, sacramento adegerat, atque illi hisce comitijs præsentes, quantum poterant, Ferdinandi partes pro virili tuebantur.

Ferdinandus Rex declaratur absens.

His comitijs, quibus civitatum quoque quarundam liberarum legati, ac complures è vicinis regni partibus, nobiles viri intererant, Ferdinandus Rex Pannoniæ in Germania absens, quod felix faustumque foret, ipsius primùm Palatini suffragio, ac demum votis & acclamatione omnium ordinum, magnâ publicæ lætitiæ significatione, mirificoque omnium applausu, & tormentorum fragore declaratus est, cum ea antiqui Juris regula, ejusque interpretatione, ut quum comitia à Palatino, cujus officij prærogativæ id ante omnes alios incumbat, indicenda fuissent, isque prima & potiora suffragia creando regi habuisset, quæ de veteri regni more, atque legibus exquirenda fuissent; id tamen totum in eligendo Joanne neglectum esset; ideo cum vitio creatum, ejusque acta omnia irrita esse, omnesque & singulos, qui intra quadragesimum diem desertis ejus partibus ad officium redirent, ab illius obsequijs absolvendos. Qua in lege constituenda promulgandaque mirificum extitit studium Francisci Revaij, qui erat Palatino à secretis, viri acerrimi, ac quod caput erat, partium studiosissimi, & municipalium legum peritissimi.

Ioan. electio irrita pronunciata.

Revaij studium.

Ferdinandus in Regnum vocatur.

His rebus peractis, regina & Palatinus crebris nuntijs & literis Ferdinandum, ut ad capessendum Regnum venire, votoque & desiderio publico illorum, qui ipsum tam propensis animis, & studijs in regem elegissent, satisfacere; & regnum supra alias diri belliclades, recentibus contrariæ partis & factionis injurijs expositum in pristinam faciem vindicare vellet, admonere & sollicitare non desinebant: non deesse etiam in tanta ab hostibus strage illata, copias & vires, quibus ejecto æmulo & hoste, devictisque adversarijs & rebellibus regnum adire & tueri possit; celeritate tantum & ejus præsentiâ opus esse; ne si diutius immoretur Joannes tumultuariè Rex nominatus, regnum, quod fraude & ambitione invaserit, iisdem malis artibus retinere ac sibi stabilire queat. Eodem modo cæteri etiam copiarum duces & principes, quos supra nominavi, Ferdinandum suopte ingenio incitatum, ad novi regni dignitatem repetendam multis precibus & obtestationibus stimulabant. Ille non diu cunctatus, se juris sui, quod tam veteris transactionis, quæ postremo inter Maximilianum Cæsarem, avum suum, ac Uladislaum Regem conjugis suæ parentem facta sit, robore, quam hæreditate uxoria certum clarumque in Regno Pannoniæ habeat, minime oblitum fuisse respondit: Sed hactenus in adeundo Bohemiæ Regno, quod favente Dei benignitate sibi & conjugi suæ publico consensu delatum sit, occupatum, necessariam moram fecisse; jam tamen compositis ex animi sententia rebus, & suscepto ejus regni diademate, brevi iter in Ungariam suscepturum, adductoque armato exercitu, ea solertia, iisque viribus in asserendo jure suo usurum, ut nihil eorum, quæcunque ad præclaræ erga ipsos suæ voluntatis testificationem pertinere visa fuerint, neglectum videri possit: Ungarisque pro singularis erga se fidei, & studij officijs omnem gratiam & benevolentiam tam privatim, quam publice obtulit.

Ferdinandus in Hungariam cum exercitu movet.

Nec multò pòst è Bohemia & Austria, ac Noricis provincijs quæ ei parebant, contracto exercitu, ac è Rhetia & Vindelicia, Silesijsque equitum & peditum copijs adductis, quos Leonardus Felsius, & Joannes Catzianer, ac Wilhelmus Rogendorfius, Italicis bellis, secunda nominis fama, exercitati duces, atque alij minoris ordinis præfecti, tribunique conscripserant, Viennam appulit: relictaque ibi Anna conjuge, & paucorum dierum exercitui quiete concessa, Budam versus ire constituit. Cum autem ad diem divo Jacobo Apostolo sacrum, in fines seu terminos qui Austriam ab Ungaria dirimunt, inter oppidum Copcinium, & Laham flumen haud procul à quadam turricula semiduta pervenisset, Palatinus cum satis magna procerum, ac nobilitatis manu, qui studio videndi, & salutandi novi Regis militarem in modum armis scutisque protecti certatim confluxerant, obviam processit: ibique Thomas Salahasius Episcopus Vesprimiensis, publico nomine Ferdinandi adventum gratulatus, regnum ei commendavit: utque ad veteres leges, & consuetudines observandas, decretaquè Andreæ Regis, cognomine Hierosolymitani, stabilienda, sacramentum præstaret, admonuit. Quod quum sine cunctatione peregisset, displosis tormentis, excitatoque plausu & vocibus, quibus ei faustum fortunatumque imperium, & vitæ diuturnitatem precabantur, gratulabundi duces Germani, junctis dextris, sese cum Palatini copijs, & Pannonicis cohortibus conjunxere, castraque iisdem in campis collocavere.

Palatinus cum magna Procerum manu illi occurrit.

Insequenti die promotis castris ulterius itum est, lentoque passu Calendis Augusti, ad Ovarium, quod Germani Ungaricum Altenburgum vocant, Mossoviensis provinciæ caput, ac Salomonis Ungariæ Regis secessu, & Morionis Marcolphi domicilio celebre, instructis in aciei formam ordinibus, perventum, cujus portas Petrus Amadeus præfectus, jubente Palatino, statim aperuit, novumque Regem lætus excepit. Quo etiam Regina Maria ad invisendum, salutandumque fratrem, Alexio Turzone, & Nicolao Olaho comitantibus advenit, eodemque die Anna Viennæ felici partu filium peperit, cui, in memoriam avi paterni, Maximiliani nomen inditum fuit. Quam ob causam varij generis ludi, ac diversa spectacula, equitumque concursus, & alia lætitiæ hilaritatisque signa edita fuere: Mariaque vidua Posonium revertente, Ferdinandus Jaurino, Comaromio, & Tata, quam olim Theodatam fuisse dictam quidam existimant, ex itinere facili negotio in potestatem redactis, Strigonium perrexit: exceptusque est à Paulo Vardano, ejus loci antistite singulari, incertum tamen an non simulata lætitia, vel metu tanti exercitus perterrito, vel aliorum instabili exemplo. Perenius quoque eodem venit, ibique Ferdinandi & senatus auctoritate injunctum ei est, ut ad certum diem, quem

Anna Regina Maximilianum in lucem edit.

Ferdinandus Iaurinum, Comaromium, Tatam, & Strigonium occupat.

Perenio mandatum ut coronam Albam perferat.

quem à Paletino cogniturus esset, coronem Regiam capiti Ferdinandi solenni more imponendam, Albem perferre non negligeret, cui rei præstandæ ipse datis ex condicto literis, fideque interposite se obstrinxit.

Deinde continuato lentiusitinere, rectà Budam progredi cæptum est: adventuque eorum Joannes non parum animo consternatus, quum copias, quas ad coronationis solennem pompam, & rerum suarum subsidia compataverat, importuno consilio dimisisset, nec Frengepano salubrie consulenti paruisset, gemens dolensque adventantem hostem Budæ nequaquam expectandum esse constituit. Itaque adversæ fortunæ flatibus, ec dutæ necessitati cedere coactus, cum Simone Episcopo Zagrabiense, & Joanne Statilio, paucisque elijs, quos secum habebat, Danubium trajecit, & mille passibus infra Pestum ed Gnbacium vicum castrametatus, pro auxilijs convocandis verias in partes mandata dedit, ac Franciscum Drugetum cum non contemnendo militum numero, Lucamque Quismarianum, & Blasium Artandium, cum CCCC. equitibus in castra recepir; quo in loco dum peucis diebus moratur, quendam Paulum Oquitium, quem Palatinus ad exploranda ejus consilia, ec clientes ad defectionem solicitandos clam submiserat, deprehensum supplicio affecit: cùmque longè minores, quam pro necessitudine copias haberet ijs minime confisus, nec uspiam consistere eusus, versus Hathuanum castra movit: arque illinc Franciscum Bodonem, & Paulum Baquirium pugnacissimos duces, qui peulo ante ad eom venerant, cum equitatu misit, qui progredientem in ulteriori Danubij ripe eum exercitu Ferdinandum specularentur, ac de copiarum ejus numero, & apparatu certiora edferrent.

Ferdinandus Buda potitur, fugato Waivoda.

Ferdinandus ejus discessu & fugâ cognirâ, XX. die Augusti, divo Stephano ptimo Ungariæ Regi dicato, Budam justis passibus contendit: singularique felicitate, sine cæde & sanguine eâ potitus est; fuitque ibi ad duos menses ordinando, & res componendo. Eodem verò tempore promolgetis Budam comitijs, edixit omnibus sub læsæ majestatis pœna, ut intra XV. dies, relictis Joannis Comitis Scepusiensis partibus, qui jam fugâ & latebris salutem sibi quæreret, ad se convenire, illumque penitus abdicare velint: Sin minus, contumaces & deinceps apud eum perseveraturos, se hostium & perduellium loco habiturum: eosque vitæ & fortunarum omnium certissimum discrimen subituros. Postea ed Calendas Novembres Albam ed exequendam coronationem alia Comitia indixit. Quo profectus, quinta die ejus mensis, qui fuit dies Solis, ante diem divo Martino dieatum, adstipulante & coronam proferente Perenio, de manu Pauli Vardani Archiepiscopi Strigoniensis solenni more accepit; nullis prætermissis lætitiæ, hilaritatisque signis; quæ in ejusmodi pompis & celebritatibus fieri, & usurpari consuevere: quam rursus Perenius custodiendam ad se recepit; nec tamen Vissegradum, uti debebat, pertulit, sed contra jus fesque, connivente certis de causis Ferdinando, apud se retinuit. Exinde quum Johannem ex Hathuano, ad Gengesium oppidum castra posuisse, atque versus Tocajum iter instituisse didicisset, exercitum tam è Germanis quam Ungaris constantem, ijsdem

Alba coronatur.

Waivodam ut insequantur, suis jubet.

ducibus, quos supra nominavi, cum insigni tormentorum ac rerum necessariarum epparatu, ad persequendum illum fugientem misit. ita ut imperium totius exercitus penes Cocianum esset: ipseque relicto Budæ Palatino, qui regnum suo nomine gubernaret; ac arce Budensi fidei & custodiæ Thomæ Nadasdi tredira, Viennam redire constituit.

Tali Pannoniæ statu, turbantibusque inter duos principes rebus, bellum intestinum repentè exortum est, atrocitate improvisi sceleris, & domesticarum seditionum incremento haud contemnendum, cujus quidem initie finemque breviore quam potero sermone expediem; ut postea ad ejus pugnæ seriem, quæ ad Tocejum, valido duorum exercituum concursu, summisque viribus pugneta est, redire possim.

Ioan. Nigri Despotæ facinora.

Joannes quidem, cognomento Niger, natione Threx, obscuræ servilisque conditionis homo, quum se è sanguine principum Serviæ, qui Despotæ vocabentur, originem trahere, popularibus suis Thracibus, sive Servianis persualisset, magna eorum manu brevi coacta; postremo vagis & errabundis militibus quarumcunque nationum aucto exercitu, vicinas civitetes & oppida vexare ec diripere, pecoris mejoris minorisque greges pellere, mercatoribus insidias moliri, nobilium domos prædari, non leges, non principes vereri, Christianos ac Turcas æque pro hostibus habere; quoque major ei inesset auctoritas, sexcentos juvenes, armorum & vestimentorum similitudine inter se pares, ideoque Turcarum in morem Janiceros appellatos, custodiæ corporis adhibuit: alijsque servitijs & ministerijs æque splêdide usus est. Et quoniam statis temporibus unicuique stipendia persolvendo fidem tuebatur, quæ è rapinis, & aliena injuria petabantur, major ad eum quotidie perditorum hominum concursus fiebat; ita ut ejus exercitus decem millium armatorum numerum excedere judicaretur. Auxerat ei insolentes spiritus, quod uterque Rex ejus amicitiam societatemque non mediocriter ambire & expetere contendebet. Sed postremo Ferdinandus, misso Francisco Revajo, eum certis conditionibus sibi conciliavit: magno quidem vitæ periculo, si vacuus accessisset; utpote cui peracuta sudes perata erat, quamquam hospitali mensæ cænæque edhibito, in quam insigendus periret; nisi productis nomine regio muneribus, & pecunia, hominem berbaricæ vanitatis opportunæ placavisset.

Rapinæ & direptiones.

Ad Ferdinandum defi...

Waivoda copias, duce Perenio profligat.

Quibus rebus intellectis Joannes, prius quàm adventu etque armis Ferdinandi Budâ pelleretur, Petro Perenio ejus adhuc partes secuturo mandaverat, ut cum Transsilvanis & Siculis, tumultuarij latronum ducis conatibus obviam iret. Qui contracto exercitu haud procul Segedino, in campis patentibus, cum hoste manus conseruit; pugnatumque est magnis animis & viribus; postremo acies Pereniana a Nigro ejusque copijs victa & profligata est, cæso inter elios Francisco Belleredio, viro militiæ clero, multisque captis; quos tamen pecunia mulctatos dimisit. Deinde Emericus Cibacus, qui & Varadiensem Episcoparum & Temesuariensem præfecturam obtinebat, reparatis Perenij copijs, qui post eam pugnâ ad Ferdinandû transierat, & collectis undique viribus, in ijsdem Segediui câpis, cum eodem hoste conflixit, eumque vulneratum ter-

Cibacus instaurata pugna Nigrum superat.

1527 ga dare coegit, victis & pro majori parte interfectis ejus Janiceris, copijsque disjectis. Sed cum convalescens reliquias concussi & dispersi exercitus iterum collegisset, & nocte intempesta cum duobus circiter millibus sociorum, Segedinum, quod mœnibus carebat, intrasset, ibique domum Stephani Zacanij prædivitis & admodum pecuniosi mercatoris diripiendam oppugnasset, ab oppidanis profligata est ea latronum manus, & ipse in femore minoris sclopeti mortifera glande ictus, succollantibus suis, ad pagum, cui Turriro nomen est, deductus fuit. Ubi quum illigato vulnere adhibitisque remedijs curaretur, Valentinus Turcus, qui cum sua equitum ala ijs in locis eo tempore versabatur, intellecto ejus casu, summa celeritate eo advolavit, eumque lectulo extractum interficit, caputque Budam spectandum transmisit: ut ea insignis prædonum ducis cæde, Clementis Baquitij, equitum suorum ductoris, paulo ante à Nigri Janiceris, tumultuaria in pugna interfecti manibus parentaret, studiumque suum erga Joannem claro eo facinore edito, testatum redderet.

Vulneratus Niger interficitur à Turco.

Iisdem etiam diebus Joannes, procurante Palatino, classe Danubiana & navibus, quas Saicas seu Naiadas vocant, exutus est; quum Palatinus earum trierarchos Joannem Fillerezium, & Ambrosium Fogassium, de quibus supra diximus, spe largioris stipendij, & latifundiorum corruptos, ac ingentibus promissis oneratos, ut ad partes Ferdinandi transirent, opera Stephani Revai, qui eadem in classe antea trierarchum egerat, occulte perpulisset. Quod quum Joannes per certos exploratores cognovisset, in utraque ripa Danubij castella erigenda, & minoribus tormentis munienda curaverat: ac inter Budam, & Pestum longa, & crassiore catena Danubium transversim clauserat, ut transeuntibus iter impediret. Verum tanta fuit eorum audacia ac pertinacia, ut quamquam multi ex navalibus socijs tormentorum pilis ex utraque fluminis ripa peterentur, ictique interirent: tamen contempta omni eorum injuria, & periculo, catenæque etiam repagulis magna remigum vi superatis, adverso flumine enixi, & Comarovium pervadere non dubitarent. Quibus Ferdinandus exceptis, & collaudatis, stipendia, & præmia viritim contulit; & trierarchis sedes in oppido Sellicio ad Vagi fluminis ripam posito attribuit, quæ eorum hæredes sequerentur.

Etiam classis Danubiana ad Ferdinandi partes transit.

At duces Ferdinandi continuatis itineribus, quantum peditatus gradum intendere poterat, ad Tibiscum flumen pervenerunt, ad quod Tocaium situm esse in illius, & Bodrogi confluente retulimus; ubi castra Joannis esse intellexerant. Jam is ex Transsilvania, ac Siculis, & ijs partibus, quæ circa Varadinum & Temesuarum ei parebant, haud contemnendas copias in speciem justi exercitus contraxerat, traditoque earum omnium imperio Francisco Bodoni è Saracena familia, viro disciplinæ militaris scientiâ clarissimo, & sibi imprimis fidelissimo, castra in citeriore ripa Tibisci locaverat, ponte flumine constrato, ut commeatus, & quæ essent necessaria commodius curarentur. Paulus Baquitius magni nominis vir, secundas in exercitu partes obibat; ita tamen ut Bodoni virtute, & militiæ usu par, omnium judicio existimare-

1527 tur. Cum uterque exercitus in mutuum conspectum venisset, Bodo singulari peritia aciem instruxit, ut mediam ipse cum Baquitio teneret, in cornibus Transilvani & Siculi, ac evocatorum ex multis partibus auxiliares copiæ pedestres consisterent, quibus Lucas Quismarianus præerat. Contra in Ferdinandi partibus Valentinus Turcus Bodoni oppositus, cum Ludovico Pecrio in medio constitit: dextrum cornu Cocianus, & Fellius cum Germanis, sinistrum pedites sclopetarij Germani firmabant, ac Quismariano directa fronte opponebantur.

Prælium Ferdinandi, & Vaivodæ partium juxta Tocajum.

Structæ in hunc modum acies non multa ducum cohortatione incitatæ concurrerunt, diuque certamen protraxerunt; eo eventu, ut displosa utrinque tormenta plus terroris quàm detrimenti inferrent: ac alterius utrinque cornibus acies loco pulsæ profligarentur; Siculi enim equites in Stirianos magno illati impetu eos cedere coactos in fugam conjecerunt: & ex adverso, quum Noricorum & Cociani vim Quismarianus nequaquam ferre posset, post diuturnam dimicationem peditatus fere omnis fusus fugatusque fuit. Eodem temporis momento Valentinus & Pecrius cum Ungaris vehementiori impetu in oppositam Bodonis aciem invecti, fortissimeque pugnantes, quamquam Bodo & Baquitius singulari fortitudine aliquandiu restitissent, aciemque perturbatam reparassent, victis & prostratis equitibus totam aciem terga dare coegerunt, adeo ut ab ijs insignis victoria pararetur. Quismarianus dum fugientem peditatum retentare vellet, à Joanne Strobelio centurione Germano in pugna glande trajectus ac interfectus est: & Ladislaus Gestinus, è Bodonianis equitum alæ ductor, pari fato occubuit: multique alij partim in acie, partim in fuga cæsi periere. Joannes & Bodo, amissis tormentis & vexillis, rebusque desperatis pontem non sine gravi vitæ periculo cum paucis fugiendo transiere: quum & hostes à tergo vehementius instarent, & naves, e quibus pons supra Tibiscum erat connexus, à quibusdam militibus, quos Valentinus specie transfugarum in Joannis castra biduo ante miserat, perforatis in fundo carinis, multum aquæ recepissent, nec multo post inutiles redditæ, demersæque fuissent. Ipse etiam Baquitius, quum diu fortissime cum suis Thracibus pugnam sustinuisset, tandem fortunæ ex professo adversæ cessit; & pontis transitu exclusus, quum omnia itinera hostium equitibus plena passim infestaque essent, varijs erroribus actus, Segedinum profugit, ibique se incolumem servavit, donec opera Palatini, præfecturam Jaurini & largiora stipendia ei pollicentis, ad partes Ferdinandi transiret; in quibus postea usque ad obitum stabili fide perseveravit.

Vaivodam fusi & fugati.

In hunc modum Joannes tam acerbe à fortuna mulctatus, quamquam copias cum tormentis ac impedimentis omnibus puncto temporis amisisset, salvo tamen adhuc & superstite Bodone, cui maxime fidebat, & à quo vicissim constantissime amabatur, exercitum reparare, & fortunam, quæ ei tam Buda excedenti, quam iterum necessaria arma sumere coacto, tantopere adversa infensaque extitisset, tertio experiri constituit: neque ausus salutem suam infirmis Tocai mœnibus committere, ad Franciscum Drugetum, quem cognatione & pro-

1527. & propinquitate sanguinis contingere dicebatur, ejusque arces Poloniæ conterminas (nemini præter Bodonem & paucissimos quosdam re communicata) se contulit: ut si repetitis conatibus suis fortuna, solita malignitate illusisset, in proximam Poloniam se expediret, ibique Sigismundi regis, cui olim sororem in matrimonium collocaverat, tam opportuna quam necessaria ope juvaretur. Itaque depromptis, qui adhuc reliqui erant, thesauris, ac mutuo sumpta ab alijs pecunia, Bodonem ad conducendos milites, & restaurandum exercitum hortatur: ac per fideles & secretos nuntios literas ad Stephanum Bathorium Somlianum, Gerhardum Cunum, Cibacum, Glesanum, fratresque Artandhos, aliosque, qui ex infelicis pugnæ Tocainæ strage evaserant, mittit: a quibus, ut Bodoni se cum copijs conjungerent, multis precibus & obtestationibus obtinuit.

Waivoda suos hortatur, ut copiis reparatis Bodoni se jungant.

Hisce tumultuariis copiis coactis, Bodo denuo castra prope Tibiscum, non procul Tocaio metatus, equites vagabundos & pedites, quos Haidones vocant, quam majori numero potest, ad stipendia convocat, iisque aucto exercitu Tibiscum transit. Sed ejus itinere cognito, Cocianus ac cæteri duces, qui Cassoviæ ejus itinera & consilia observabant, copias eduxerunt, ac versus illius castra summa celeritate contenderunt, quæ ad Zinam Palatini oppidum, inter Cassoviam & Tocaium medio fere itinere positum, haud procul à fluvio Hernato metata erant. Oritur is è Carpatho monte, ac præter mœnia Cassoviæ fluens, amnibus Tarcia, & quem purpureum vocant, alijsque ignobilioribus alveo receptis, in Saionem primo, ac postea in Tibiscum devolvitur.

Cùm eo pervenissent, nullâ factâ morâ, structis ordinibus Bodonii pugnæ potestatem præbuere: neque is progredi, & manum conserere dubitavit. Verum insolens & infesta vis fortunæ, quæ eius partes iam pridem deseruerat, supremis etiam eius conatibus, haud dissimili malignitate defuisse visa est. Nam cum in primo congressu equitatus fere omnis incertum, fatali ne quapiam formidine, & pavore perterritus, vel proditione nonnullorum (quod fama tenuit) agitatus, vix tentato certamine turpiter profugere cœpit: ita ut nulla vi nulloque imperio Bodonis & aliorum præfectorum retineri sistique posset: peditatu, quanquam tumultuario, & ex promiscuæ plebis grege conscripto, ab equitibusque fœde deserto, prælium magnis animis viribusque nequaquam intermittente. Unde Bodo eorum ignaviam perfidiamque detestatus, fatali forte equo, quo vehebatur, properè descendit, pedesque inter pedites acriter dimicando, ne hostem formidarent, neve in pedum pernicitate, sed in dextris & virtute victoriam sitam esse arbitrarentur, voce & manu exemploque cohortabatur: cùmque diutius quam hostes sperarent, dimicassent, postremo Germanis Sclopetarijs, & equitatu Ungarico, in fessos ac debilitatos vehementius irruentibus, pedites quoque proteruntur, & dissipantur, ita ut multo maxima eorum pars in pugna pariter & fuga cæderetur. Bodo quanquam amisso peditatu, & a socijs equitibus desertus, fremens ac frendens, fortunamque incusans, fortissime resisteret, ne vivus in hostium manus deveniret, ab equitibus tamen Pectiarijs, &

Bodo iterum prælij fortunam tentat.

Sed ejus exercitus vincitur.

Antonio Mustaphitio eorum ductore agnitus, atque captus est, quum omnibus fere trucidatis, aut in fugam conjectis solus superesset. Regia signa & Bodonis, ac Siar lij, aum purpureisque coloribus distincta & fulgentia, cum reliquis fere omnibus peditum vexillis, nec non tormentis & alijs impedimentis in potestatem victoris devenere. In partibus Ferdinandi præter paucos è Germanis peditibus in prima acie interfectos, nemo fere alicujus nominis aut dignitatis miles desideratus, & vulneratorum non magnus numerus fuit. 1527

Bodo capitur.

Post eam pugnam Ferdinandi duces victoria utendum rati, castra & exercitum ulterius promoverunt, ac Tocajum nullo negotio ceperunt: quod ij, qui eius custodiæ attributi erant, copiis profligatis, captoque earum duce, adversæ & iratæ partibus suis fortunæ, ulterius reluctandum esse nequaquam censuissent. Deinde Agriam ductus exercitus, oppidumque dedentibus sese incolis, nullo negotio occupatum est. Sed & arcis deditioni, quam Joannes Simoni Erdodio Zagrabiæ antistiti paulo antè dederat, milites præsidio impositi nullam moram fecere; ita ut Simon Zagrabiæ se contineret: & eius unius pugnæ & victoriæ proventu, Tocajum, Agria, Hatuanum, Vacia, Novigradum, cæteræque arces, & omnis ager, usque ad Budam & Pesthum, Danubiumque partibus Ferdinandi facile accederent.

Ferdinandi Duces Tocaium capiunt.

Agriam,

Hatuanum, cæteraque oppida & arces subigunt.

Agnæ exercitui quies aliquot dierum data est. Ubi quum Bodo in liberiore custodia detineretur, & se nequaquam elapsurum data fide obligasset, à Valentino Turco ad epulas invitatus, ac largiore vino obrutus, eius sponsionis immemor, noctu clam se subduxit, ac ad oppidum Gengiessum tribus passuum millibus ab Agria distans pervenit. Ubi quum mentem eius, excussa temulentiâ, promissæ fidei recordatio subiisset, statim imperato loci incolis curru & equis, non in tutum abire, sed Agriam, unde venerat, ad hostes reverti statuit, seque Valentino, ac Petrio, cum peditibus & equitum turmis, per silvas & montes, perque invia, & pervia loca eum solicite quærentibus, ut fidem servaret, sponte capiendum obtulit: ac deinde ab illis ad Ferdinandum cum vexillis & muneribus Viennam missus est: qui signa in æde divi Stephani, ad victoriæ monumentum, superiore in loco collocari iussit: ille vero in Novam Austriæ Civitatem perductus, ac in peramplam concamerati operis testudinem, clatris ferreis munitam, præcipuique nominis captivorum custodiæ dicatam conditus est: ubi quum complures annos servatus, vel proposita libertatis mercede, nullo modo induci posset, ut in Joannem ferrum stringeret, aut quod facilius factu, à Ferdinando miti & clementi ingenio principe obtinere poterat, ut neutram sequutus partem, positis armis domi quiesceret, obstinato animo in carcere mori, quam deserto Joanne, cui sacramentum dixerat, ingloriam vitam, ut dicebat, vivere maluit: hocque feram inanis constantiæ laudem aucupatus, in eadem custodia fato functus fuit.

Bodo in Nova civitate carcerem conditur, ibi fato defungitur.

At Joannes tantis calamitatum procellis exagitatus, ac adversæ fortunæ insperato turbine obrutus, audita Bodonis & exercitus clade, ac partium suarum etiam in Illyrico adversis successibus, nihil moratus in Poloniam ad Jo-

annem

1527

Ioan. Waivoda in Poloniam profugit ad Ioan. Tarnovium.

nem Tarnovium, castellanum, ut appellant, Cracoviensem, ac summum exercitus Polonici ducem profugiendum duxit: virum magnanimum, & apud Polonos, post hominum memoriam, omni genere virtutum longe clarissimum. A quo rex profugus, regnoque tam acerbè quam infeliciter pulsus, non solum humanissimo cum suis omnibus hospitio exceptus est: tradita ei ad habitandum amplissima arce sua Tarnoviâ: sed etiam singulari & propemodum regia liberalitate rebus omnibus ad victum necessarijs adjutus, ac ab insidijs inimicorum: quamdiu in Polonia exulavit, acerrime defensus. Neque ea Tarnovij hospitalitas ac præclarum summæ liberalitatis studium Sigismundo Poloniæ regi ingratum, aut molestum accidit, utpote qui licet ei, ne regnum Ungariæ multis rationibus Ferdinando debitum ambiendo affectaret, frustra suasisset; hominem tamen arcta sibi affinitate junctum, in eas exilij necessitates præcipitatum, eo moderati animi judicio suscipiendum, fovendumque existimavit, ut profugo exilij locum minime invideret aut prohiberet, ut aliquid necessitudini & calamitati ejus tribueret; auxilia vero contra Ferdinandum omnino negaret, nescilicet Austriacæ domus principes, quibus veteri amicitia cum Maximiliano olim contracta, haud obscure favebat, & Carolum imprimis Cæsarem, cujus fortuna & opes ea tempestate in excelso erant, offendere videretur. Sed antequam exilij ejus seriem, ac feliciora in repetendo regno consilia & eventum commemorem, operæ pretium me facturum arbitratus sum, si res ab ejus ducibus eodem tempore in Illyrico improsperè gestas brevibus expediam.

A quo summa benignitate exceptus fuit.

auxilium tamen à Sigismundo denegatum.

Frangepani in Illyrico nomine Joannis res gestæ.

Comes Christophorus Frangepanus relictis Ferdinandi partibus, quas ob simultates non solutorum stipendiorum, aliasque graviores causas descivisse videri volebat, à Joanne partium Illyrici prorex, & Banus ut appellant, declaratus fuerat, summa omnium rerum potestate ei permissa, & arcibus ac agris quibusdam Palatini, ut diximus, unà assignatis: isque navandæ rei avidus Franciscum Battianium, quem à Ludovico rege eodem præfecturæ & magistratus titulo cohonestatum, Ferdinandus quoque confirmaverat, ac alios Ferdinandum secutos armis & bello prosequi decreverat. Adhæserant ei Joannes Banffius, Simon Episcopus Zagrabiæ, Joannes Tahius, ordinis equitum Rhodiorum Auranæ prior, Petrus Marcius Polegæ Comes, natione quidem Unganus, sed qui ducta Laurentij Garaij filia, sedem & domicilium in Illyrico haberet, clientelisque & equitum alis, eo tempore pollens, potensque esset, ac Joannes Ernestus, cognomine Hampo, qui amplissimas in Dravi ac Muræ peninsula arces & oppida obtinebat, atque è nobilitate alij complures, ut tria millia equitum, & decies mille pedites in castris haberet: pecunia quoque a Joanne in stipendium missa, alas equitum & certum peditum numerum conduxerat.

Proceres Waivodanæ factionis in Illyrico.

Petrij arces possessionis oppugnat Frangepan.

Ex quibus justo contracto exercitu, tormentisque comparatis, Petrium ante omnes alios vi & armis exigendum suscepit, ejusque arces Rasiniam, Custrocium, Pecretium, ac Petrovinam expugnavit, ac incensas & concrematas singulari crudelitate solo æquavit, quod se ab illo inique lacessitum ac insidijs petitum conquereretur. [illegible] Frangepanus è castris ad Velicam [illegible] arx non procul à Savo amne, cum [illegible] equitum ala speculatum hostes pro[illegible], Petrius è silva, in quam locatis insidijs [illegible] abditus erat, subito provolans tanto impetu pugnam inveerat, ut Frangepanus periculo proximus vix hostium manus evasurus crederetur, nisi promptissimi militum equestris ordinis e castris in auxilium tempestive adcurrissent. Vitato periculo exinde digressus, primo ad C[illegible] celebre oppidum castra posuit: nec ibi diu [illegible] moratus omnia fere loca, quæ ad Dravum [illegible] sita erant, expugnatis præsidijs, aut [illegible] se dedentibus, occupavit; postremoque [illegible] Battianium, quem cum exercitu, ac Germanorum auxilijs è Stiria, ac Carinthia & Carnis accitis, ad ripam Dravi prope Varasdinum castra habere intellexerat, iter intendit.

1527

Erant in Battianij castris præter Joannem Carlovitium collegam, & Joannem ac Nicolaum comites Zrinianos, Lucas Siculus Jacobi filius, Georgius Zlunius, è familia Frangepana, Christophori adversarum partium ducis propinquus, Franciscus Blagaius, è Romana clarissima Ursinorum gente originem ducens, Petrus Queglevitius, Jaiciæ præfectus, omnes viri clarissimi, belloque & armis celeberrimi, & navandæ operæ cupidissimi: Accedebant etiam Germani auxiliares, duce Nicolao Comite Turriano; adeo ut Battianius & socij tam numero copiarum, quam robore militum hostibus non impares esse censerentur. Sed illi incertum quibus de causis (quamquam si totius belli eventus respiciatur, utili admodum sive casu, sive consilio factum esse constat) Frangepani adventantis fama perculsi, Dravum facto ponte transiere, & ad Ormosdum in Stiria ad ulteriorem fluminis ripam oppidum, sese recepere. Quorum discessu cognito Frangepanus, quamquam pugnæ avidus, quod tamen flumen, hoste utramque ripam obtinente, absque manifesto exercitus detrimento periculoque transire non posset, eos insequi destitit, & ad Samlacciam (quod erat peculiare ditionis Battianij, hostium ducis oppidum) castra reduxit, ibique ducibus & proceribus, præfectisque in consilium adhibitis an hostis persequendus, aut in regiones Ungaricas, trans Dravum ducendus exercitus esset, quod per occultos nuntios a studiosis partium ad transeundum solicitarentur, ijque se ad defectionem paratos esse significarent, ad deliberandum proposuit. Omnibus & sibi imprimis consultius visum est, Varasdinum obsidendum esse, ne quid à tergo hostile relinqueretur; & interea ijs, à quibus vocaretur, rescribendum, ne quid in officio propensioris voluntatis & studij remitterent, & ejus adventum, qui expugnata urbecula brevi futurus esset, tacitis votis, paratisque animis opperiri vellent. Itaque edito profectionis signo tormenta promoveri, & eorum magistros cum peditatu progredi jubet. ipse cum equitatu subsequitur, & in agro suburbano haud procul castra locat.

Battianius copias cedere compellit.

Varasdinum ab Andrea secundo Rege, ac Bela quarto filio ejus, ante CCCC. fere annos conditum, ac libertate donatum est; quod ejus loci cives, & incolæ hunc quidem, dum a Tartaris regno pulsus in Dalmatia exularet, omnibus

Varasdinum quando libertate donatum.

1527. bus fidei obsequijs percoluissent; illum vero captum & carcere in Quene clausum (is locus ubinam sit, & à quibus captus fuerit, reticentibus, ut multa alia, annalibus minime constat, sed ex veteri civitatis privilegio factum apparet) fovere & in libertatem asserere non destitissent. Situm est in planicie lata & amœna, habetque à dextra septemtrionem versus, minorem Dravi alveum, qui paulo supra oppidum in duas partes dividitur; a sinistra, quæ hibernum Solis ortum spectat, summæ alpes provinciam Sagoriam a patentibus campis separantes in longum protenduntur; inter quarum juga & urbem thermæ Constantinianæ habentur, aquæ Jasæ, ut inscriptio marmori insculpta testatur, veteribus appellatæ; duplici & miro benignioris naturæ munere celebres, quod & calidis ferventibusque, & ideo salubribus admodum venis, è prærupto collium latere magna copia scaturiunt, & supra eosdem colles, vineta egregij & præstantis vini feracia, utili & quæstuoso accolarum labore coluntur.

Ejus situs.

Quæ dum fiunt, & duces æque ac milites corpora curant, oppidani tolerandæ obsidioni impares metuque perterriti, Frangepano convento se portas exercitui nequaquam clausuros nunciant; sed ut arcem ei tradere possint, non esse in sua potestate positum: præesse enim ei Palatini præfectos & milites, quibus una eaque obfirmata sit animi sententia ad extremum usque spiritum eam defendendi. Frangepanus collaudatis civibus, quod potiorem popularis quam externi regis rationem habuissent; nec expectatis duræ obsidionis periculis officium quod debebant exequi maturassent, cætera sibi secundum Deum curæ fore respondit. Nec mora, trahente fato ad vineas & aggeres construendos, in quibus pro disciplinæ tenore, tormenta majora interjectis corbibus gleba & cespite repletis statuerentur, conscenso equo cum paucis ire contendit.

Cives Varasdinens. Frangepano se dedunt.

Palatinus arcem Paulo Caprario tuendam commiserat veteri clienti & fidelissimo imprimis familiarium suorum, quem clade Mohaciana equo desilijsse, eumque Palatino ad effugiendum commodasse retuli. Is eam commeatu rebusque omnibus necessarijs abunde muniverat, & sclopetarios stipendio conductos idoneis in locis per muros collocaverat, admonitos ut in omnes occasiones intenti vigilarent, & ipse omnibus in locis sedulus hortator, & segnium ac torpentium acer & efficax ultor aderat. Ab ijs quum Frangepanus serena luce operi intentus conspiceretur, tres Sclopetarij longe omnium peritissimi tormenta minora in eum incautius progressum collimarunt, ex quibus una glande plumbea ictus lethale inter femur & umbilicum vulnus accepit. Sed dissimulato casu, compressoque plagæ dolore, equum adduci jussit, & eo conscenso, rejectis qui officij causa ferre opem volebant, in castra reversus est. Ad quæ quidem ejus sauciati fama celeriter perlata omnium animos vehementer contristaverat. Eum enim cùm specie proceri corporis, tum virtutis & fortitudinis laudibus insignem, ac veluti communem disciplinæ militaris magistrum omnes valde amabant. Itaque cum ad Prætorianum tentorium equo descenderet, & ei in Joannes Banffius sublevare vellet, ab eo prohibitus est, cumque tam medi-

Qui Arcem obsidioni intentus

Glande plumbea ictus letaliter

Istbuanf. Histor.

cis, quam sibiipsi insanabile esse vulnus videretur, relicta in præsens rerum privatarum cura, duces & militum præfectos ad se vocavit, & cum mœsti ac tristes convenissent, gravi sermone disseruit, sibi quidem non ideo grave ac molestum accidisse, quod fortuna plerumque insolens & infesta bonis consilijs ultimum sibi vitæ finem attulerit, quum nec timere mortem sciat, nec tales exitus plerisque militaribus viris, & ducum ac imperatorum quam plurimis usu venisse ignoret; & omnibus semel uno aut altero genere mortis vita excedere necesse sit; sed animo præcipue angi & confici, quod Joanni regi operam quam ceperat morte præventus præstare nequivisset. Eos proinde omnes orare & obtestari, ne illum deserere velint, sed oppido in potestatem redacto, continuata obsidione arcem quoque captam adjiciant. Se fato cedentem relinquere illis Joannem Tahium, virum militiæ, rerumque usu peritum, quem sui loco exercitui præfuturum sequi possint. Ante omnia benevolentissimi regis, sed iniquissime regno exacti causam spectandam esse, enitendumque omnibus corporis & animi viribus, ut retenta ei Illyrici possessione, & Ungaris sponte operam promittentibus, in belli societatem adscitis, illum ab exilio, superis bene juvantibus rediviva virtute, & felicioribus armis in solium reponant; ut ab ejus rebus integris ac liberalitate singulari tam publicis omnium, quam privatis singulorum meritis persolvendis certa præmia expectare possent. Postremo unum hoc extremi muneris officium ab ipsis universis etiam atque etiam vehementer petere, ut offensarum, si quas animo concepissent, & injuriarum omnium, si quibus se affectos putarent, haud gravatim obliviscerentur, sibique jam jam ad superos in cœlum migraturo Christiana pietate ignoscere velint. Hæc quum dixisset, intuentibusque qui aderant omnibus rerum humanarum recordatione lachrimæ obortæ essent, ipse se in lectum composuit, ac non multo post deficiente voce, oculisque & sensibus hebetatis, aliquandiu similis exanimo jacuit, deinde eadem nocte à familiaribus essedo illatus, quum ad Martinantium pagum perventum esset, vir nobilissimus & fortissimus extinctus est magno suorum omnium dolore, incredibilique partium Joannis detrimento, quæ post ejus interitum indies in pejus ruere cepere, ac postremo ivere præcipites. Ejus cadaver magna clientum veteranorumque militum frequentiâ, ac multis cum lachrimis, quod nullam prolem reliquisset, ditione ejus omni ac peramplis opibus Ferdinando fratri relictis, Modrusiæ tumulatum est.

1527

Duces & militum præfectos hortatur.

Ut Joanni partibus constanter adhæreant.

Frangepanus constanti animo mortem obit.

Modrusiæ tumulatur.

Postero die Battianius, intellecto Frangepani interitu, Dravum iterum remensus, quum illius morte copias omnes in vestigio dilapsas, obsidionem solutam, pacata præter spem omnia reperijsset prospero rerum successu lætus, Crisium oppidum, antiquitus ad conventus celebrandos designatum, comitia indixit. Ad quæ frequentes proceres cum convenissent, ab eo partim spe præmiorum & pollicitationibus persuasi, partim minis & extremorum quorumque denuntiatione territi, annitente etiam omnibus viribus Pecrio, suffragijs omnium concurrentibus, in partes Ferdinandi concessere, Joanne Banffio & Simone Episcopo Zagra-

Ejus copiæ dilabuntur

Battianus omnes Illyrici optimates, excepto

... & ... anfso, ad Ferdinandi partes traducit.

...gra...ense exceptis, qui singulari pertina... à omnibus contemptis periculis, ab Joanne quamquam exule & inope avelli nullo modo po...ere.

His rebus confectis, pulsaque & devicta ubique tam in Pannonia quam Illyrico Joannis factione, Cocianus ad Scepusium & Trincinium obsidendum atque expugnandum vires atque animum adjecit quæ adhuc in potestate Joannis habebantur. Itaque aperiente se vere, cum victore exercitu, ac magno tormentorum apparatu Cassovia profectus, Scepusium, à quo Joannes cognominabatur, obsedit, cujus præsidiarij vix expectatis primis tormentorum ictibus, de dedenda arce proloqui ceperunt cum quibus Cocianus extemplo transegit, eosque arce excedentes in tutum ire permisit. Illinc Pecrium præire jubet attributa ei parte copiarum, atque is ex itinere Lacavam & Hadrecum Joannis arces aggressus, parvo labore cepit; militibus qui in præsidio erant, eas absque ulteriori cunctatione dedentibus; ac postea innere ob continuas pluvias importune cælo dilapsas, longe incommodissimo, tormentis magna difficultate protractis, haud procul Trincinio perventum est.

Cociano Scepusium deditur.

Inde Trincinium obsidet.

Præerant ejus custodiæ Paulus Barascainus, ac Benedictus Cosarus, viri acres & strenui, cum bis mille & amplius peditibus Sclopetarijs selectioribus, quos Joannes imposuerat, arcemque ipsam uti sedem suam peculiarem, abundante commeatu, atque omnium rerum, quæ tolerandæ obsidioni necessariæ erant, magna copia muniverat. Neque enim dubitabat hostes quin eam prima nacta occasione occuparent, minime quietutor, armaque & vires omnes eo conversuros. Veterem legionum stationem, aut coloniam ibi olim fuisse quidam existimant: quandoquidem literæ Romanæ unciales cotibus incisæ etiam hodie spectantur. Imminet autem in præalta rupe ædificatum Vago flumini, quod non procul à Vasecio pago ortum, concurrente ex summis alpium jugis, quæ continua nive obsessæ etiam æstate albescunt, aliquot minorum rivorum societate mox à fonte navigabile est: denique Nitria & Sithua alijsque amnibus receptis, prope Comaronium in Danubium influit, magnamque habet ratibus omnes res devehendi commoditatem; sed à parte fluminis propter saxeæ crepidinis præcipitium, nullis viribus nullaque tormentorum vi expugnabile est. Ab occidente vero, qua olim elegantes hortorum deliriæ atque ambulacra cum lætis frondentium plantarum ac tiliarum umbraculis visebantur, montem oppositum habet; è cujus cacumine pilis tormentorum peti ac concuti posse videbatur. Verum Stephanus Zapolianus Joannis pater, vir bellicosus & expertus, re animadversa, constructo duplici muro, maximeque firmo, nec non profundiore fossa utrinque parietibus saxeis suffulta, multis impendijs magnoque labore ita vitium correxerat, ut ea quoque ex parte non nisi summis longissimæ obsidionis viribus superari posse censeretur. Ex hac hortorum & viridariorum parte Cocianus cæterique duces, castris collocatis, tormentis qui editiorem in locum protractis, mœnia concuti jusserunt.

Ejus situs.

Sed quum per triginta & amplius dierum spatium acerrime oppugnassent, nec tamen quicquam detrimenti obsessis intulissent Cocianus Valentino Turco, Pecrio, Seredio, cæterisque ducibus militari consilio adhibitis, quidnam faciendum, an retrahenda tormenta, & cum exercitu retrocedendum censeant; an ulterius fortunæ alea tentanda videatur, proponit, eorumque sententiam exquirit. Quum sententiæ variarent, & nonnullis ... obsidioni finis imponendus videretur, nonnulli vero locum commeandis exercitibus idoneum, ac loco opportuno in media Ferdinandi regis ditione positum, minime negligendum, hostibusque omnino extorquendum contenderent: diu deliberari certi quippiam non potuit, Cociano hærente atque animi dubio. quum Gaspar Czoborius, vir elegans & venustus sententiam rogatus retulit se inter familiares Joannis diu multumque Trincinij versatum fuisse, omnesque arcis locos & angulos apprime cognitos habere. sed eam adeo munitam experimento didicisse, ut vi tormentorum dirui, aut irruptione tentari posse nequaquam arbitraretur: sed nec lentæ obsidionis mora ad deditionem compelli, quod præsidiarios vino, farina, carnibus ac omni genere commeatus adeo instructos esse intelligat, ut supra cætera omnia, in area arcis duo ingentes frugum acervi, nondum excussis granis, ad incerta obsidionis parari habeantur, corijs bubulis madefactis ad ignem arcendum protecti; proinde sibi videri non aliter noceri hostibus posse, quam si tecta arte aliqua succendi possint, commeatibusque igne consumptis, à duris & pertinacibus deditio metu inediæ exprimi queat: quamquam ipsa quoque tectorum fastigia, ut omnes videant, vitriatis tegulis cooperta non facile ignem conceptura videri possint.

Cùm hæc & alia Czoborius dixisset, Cocianus etiam olitorem nonnunquam opportuna loqui consuevisse joco præfatus, consilium dimittit, ac Joannem Globicium, excubiarum tormentorumque præfectum, aliosque eorundem Magistros convocat; eisque munera & magna præmia, si ignibus è pulvere sulphureo, pice, resina confectis, cæterisque id genus ejus alimentis arcem incendant, pollicetur. Erant in summis tectorum contignationibus complures fenestellæ prominentes, & tunc ad captandum aërem & lucem forte apertæ; in quibus omnis generis commeatus servabantur. In eas quum à Magistris tormentorum globi complures igniti conjicerentur, forte fortuna unus aut alter prægrandi Laricea trabi inhæsit, aridaque materia puncto temporis flammam corripiente, priusquam ab obsessis animadverti, aut succurri potuisset, magna vis incendij totis tectis pervagari cepit. Nec mora, populatis repentina strage tectis in turres propinquas sulphureis pulveribus servandis dicatas incidit, ventis etiam juvantibus, easque terribili fragore disiecit, multis mortalibus improvisa pernitie illata. adeo ut non solum qui extinguendo igni incumberent, sed etiam qui procul attoniti circumspectarent, immanibus lapidum & materiæ ustis fragminibusque tacti, aut interirent, aut graviter vulnerarentur. Et quum nulla ope, nullisque remedijs amburentium obvia quæque flammarum rapiditas sisti & coerceri posset: milites subterranea loca & scrobes quærendo ac latitando, liberam furenti vulcano grassan-

Arx ignibus injectis miserandum in modum conflagrat.

1527 grassandi & sæviendi viam dedere: arxque ipsa momento temporis, parietinis tantum superstantibus, cum commeatu & rebus defensioni necessarijs tota deflagravit, nostris, quo majorem obsessorum animis formidinem incuterent, forinsecus majoribus tormentorum pilis frequentius & vehementius intonantibus.

Itaque absumptis terribili incendio rebus omnibus ad defensionem necessarijs Barascainus & Cosarus perterriti, consilijque inopes, atque à Valentino privatim amiceque admoniti, ne se Germanis, quorum socios & commilitones è propugnaculis varijs missilium telorum ictibus interfecissent, miserabiliter trucidandos objicerent; neve pro rege exule, ac à dijs & hominibus profligato & deserto, pertinacibus insanisque consilijs pereundum existimarent, mutuo cum socijs habito colloquio, de dedenda arce agere ceperant; nec multo post petita & accepta à Cociano cæterisque ducibus fide, facile transactum est, ut omnes quo vellent cum rebus & sarcinis cujusvis generis, si quæ ab incendio superfuissent, tradita arce abire permitterentur: sicque abeuntibus illis Cocianus antea oppido potitus, arcem quoque crudelem in modum deformatam, & adhuc quibusdam locis fumantem ingressus pro Ferdinando rege occupavit: præsidioque Germanorum militum imposito, rebusque necessarijs additis firmavit. Capto Trincinio reliquæ arces, quæ in utraque Vagi ripa complures habebantur, ejus exemplo in Ferdinandi potestatem ditionemque facile concessere.

Cocianus arcem & oppidum occupat.

Dum hæc in Pannonia fiunt, & Ferdinandus tantis rebus, summa felicitate & celeritate, sine suorum vulnere confectis, totius fere regni imperio absque controversia potitur, in Illyrico & Bosnæ partibus ingens detrimentum à Turcis in omnem occasionem intentis, illatum est. Quum enim annis superioribus Petrus Queglevitius Jaiciæ urbis atque arcis præfecturam, egregia fide & singulari fortitudine administratam, arcemque defensam Ferdinando tenuisset: isque eam Stephano Gorbonoco, imbellis inefficacisque ingenij homini, commendantibus Cociano & Germanis quibusdam, contulisset, Mahometes cognomento Jahioglis, Belgradi ac Samandriæ præfectus, Ursossus Varbosaniæ, ac Amurates natione Dalmata è Sebenico alumnus ejus, Auranæ cæterique limitum duces, postquam Ungaros pariter & Germanos civilibus bellis, intestinisque discordijs agitatos inter se dimicare, armisque contendere cognovissent; ac Jaiciam sub imbelli & incurioso præfecto, nec præsidio, nec commeatu, neque rebus necessarijs satis instructam esse pro explorato haberent, contractis copijs & admotis tormentis arcem obsederunt: cumque aliquot diebus mœnia concussissent, Stephanus rebus suis diffisus, nec in Ferdinandi alijs bellis occupati, absentisque ope ac auxilijs quicquam spei collocans, decimo oppugnationis die, de urbis arcisque deditione cum Turcis pacisci ac transigere decrevit. A quibus facili negotio concessum est, ut Stephano sc præsidiarijs omnibus cum equis & sarcinis, quas secum avehere possent, in tutum abire liceret, dummodo commeatus, & quæ in arce oppidoque erant tormenta ibi relinquerentur. Blasius Cherius legatus, & Joannes Hobordanstus equitum ductor, viri acres & militares obsidioni non interfuerunt; quod ille futuri nescius, in Ungariæ provinciam Hontensem, in qua domum habebat, profectus esset: his vero singulari certamine cum Cassono Turca, paulo ante obsidionem congressus, pro curandis vulneribus, quæ complura adverso pectore, & gravia acceperat, se ad medicos deducendum curavisset: qui sane deditioni nunquam consensuri fuisse credebantur.

In Illyrico & Bosna ingens detrimentum à Turcis illatum.

Jaiciam obsident.

1527. Stephanus imbellis Præfect. eam Turcis dedit.

Audita Jaiciæ deditione cæteræ arces, quæ eo pertinebant, numero duodecim, partim infami deditione, partim militum præsidiariorum fuga & metu in hostium potestatem devenere, Bela-Jesero, Orbavscium, Socolum, Levacia, Serepvarum, Aparutia, Perga, Bossarium, & Grebenum. Andreas quoque Radatovitius Banialucam, arcem satis firmam, cui præerat, unà cum oppido amplo, & in longum penes utramque Verbani fluminis ripam protenso, pari segnitiâ & metu agitatus succendit, & in tutum se cum suis proripuit. Qui deinde fere omnes uti desertores simul cum Stephano ignominia notati, in exilio periere. In hunc modum Jaicia, Bosnensis regni caput, pro qua tot tantaque bellorum certamina contracta, tot obsidiones toleratæ, tantum roboris & virium insumptum, tam multum sanguinis effusum fuit, turpissimi præfecti socordia & ignavis non sine summo dedecore nostro, ac Reipub detrimento, puncto temporis fœde amissa est: ita ut Joannes quamquam in arce Tarnoviana apud Polonos extorris & exul, scriptis Ratisbonam ad principes Romani Imperij, secunda die Resurrectionis Domini literis, ac deinde Mense Majo ad Carolum Cæsarem, ejus loci tam celebris jacturam, Ferdinando regi acrioribus verbis vehementius objiciendam exprobrandamque existimaverit.

Ei accessere & aliæ arces.

Et Banialuca derelicta

Waivoda Jaiciæ jacturam Ferdinando objicit apud Imperij Principes.

Eodem tempore ijsdem hostibus ducibus, quos nominavi, sedulam Solymano operam navantibus arces atque Civitates Joannis Carlovitij in Croatia, quæ est Dalmatiæ mediterranea pars, sitæ, Uduina, & Lica, ac Carbava, in qua sedes Episcopi habebatur, eadem nostrorum ignavia, Turcis occupantibus cessere, Carlovitio ipso in arce sua Meduevara gravissimo morbo oppresso, nec suis laborantibus opem ferente ullam. Cujus etiam morbi atrocitate anno insequenti, vir nobilissimus, nullis relictis liberis, extinctus est: in eo progenies antiqua & illustris Cyriacorum seu Carlovitiorum è Torquata veteri Romanorum familia originem ducens prorsus defecit: hæreditate ejus omni, quæ supererat, Joanni & Nicolao Comitibus Zrinianis, è sorore illius progenitis, obvenıente; idque Ferdinando rege liberaliter approbante.

Carlovitio arces quædam ademptæ à Turcis.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER X.

1528. ANnus jam se circumegerat, ex quo Joannem regno pulsum, ac in Poloniam profugientem, Tarnovius liberali hospitio fovere, ac omnibus officiorum generibus recreare non omittebat. Ad eum invisendum ac consolandum alij quoque quamplurimi procerum Polonorum certatim confluebant, conscio nec invito, ut diximus, Sigismundo; apud quem soror Joannis, lectissima & singularibus corporis atque animi dotibus clarissima fœmina antea in matrimonio fuerat: adeo ut ejus quamquam exulis aula, non minore fere quam in Ungaria præstantissimorum virorum cætu, ad pristinæ felicitatis similitudinem vel maxime frequentaretur. Inter quos eminebat Hieronymus Lascus Siradiensis Palatinus, vir & bello bonus, & consilio ac rebus agendis prudentia & experientia singulari. Cum hoc simul & Tarnovio, viris clarissimis, Joannes collatis sermonibus, de amissi regni infortunio, ac exilij sui ærumnis, repetendaque dignitate mæstus ac lamentans sæpe colloqui, & consilia miscere consueverat.

Waivoda consilia cum Lasco de recuperando regno confert.

Qui postquam cum eo diu multumque deliberassent, nullam ei in Carolo Cæsare spem collocandam censuere; ut pote qui tametsi æquitatis & moderati animi nomine præstantissimus princeps haberetur, tamen fratrem Ferdinandum quàm alium quempiam nobilissimo Ungariæ regno potiri mallet; & Ferdinandus natura imperandi avidus, degustata dominandi dulcedine nequaquam regni & regiæ dignitatis fastigio cessurus crederetur. Franciscum Regem, & Clementem Pontificem ab ipso Cæsare in multas & gravissimas rerum difficultates, usque ad Carceris & captivitatis ærumnas adductos, vix sibi ipsis consulere, nedum alijs opem ferre ullam posse; ut interea de Sigismundo taceant, quem licet propinquum, tamen Austriacæ familiæ hoc tempore conjunctissimum, in hanc reducendi ipsius curam & studium multis de causis se immiscere nolle, pro explorato habeant. Venetos autem, tametsi pactis specioso titulo fœderibus, mutuam amicitiam & auxilia obtulissent, quis nisi rerum imperitus, opem allaturos putet? quos potius alienorum periculorum otiosos spectatores semper fuisse certissimum sit? 1528.

Sibi igitur quam consultissimum videri, ut opportuna exilij remedia apud Solimanum quærat, ac missa legatione ab illo supplicibus votis sibi conciliato opem & subsidia poscat: nullum alium esse principem, cujus armis & potentia regnum amissum recuperari, ac contra imminentes hostes, & æmulos retineri possit: illum esse ingentis spiritus ac magni animi principem, & quamquam religione à nobis dissideat, tamen ijs moribus præditum, ut sine dubio ad miserationem calamitatis ejus flecti ac induci queat; si pijs precibus ac pactione annui tributi humiliter emollitus, in partes traducatur: quemadmodum ejus rei in Valachiæ & Moldaviæ populis, eorumque principibus perspicua documenta habeantur, quos clientes & beneficiarios appellatos suis legibus vivere permittat, & sibi tributarios contra finitimos quosvis armis belloque tueatur.

Lascus Solymanni auxilia censet imploranda.

Addidit Lascus promptissimo oblato obsequio, si Joanni placeat, se legationem eam, quamvis difficilem & laboriosam subiturum, & quantum in se situm sit, ad optatum finem perducturum. Joannis actis impensius gratiis, & petito ad deliberandum exigui temporis spatio, se, quid statuendum censeat, maturè cogitaturum dixit. Nec multò pòst collaudato Lasco, ac ingentibus pollicitis, si propitia fata prosperum consilijs exitum darent, onerato, legationem ei committit; sumptus necessarios suppeditat, supplices libellos exhibet; munera magni pretij aulæ purpuratis distribuenda dat, ejusque ut fautoris & consultoris fidei & industriæ seque & salutem suam, fortunasque omnes magno animi affectu commendat. Ferunt eum, quum post depromptum animi sui votum, ac legationem decretam, Lascum dimitteret, ad extremum illud Junonium ex Marone carmen, *Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo*, subtristi vultu atque ore protulisse. Et quidem hoc consilium, si Joannem respicias, utique commodum & utile; sed si Christiana Respublica spectetur, quæ hac barbari principis expeditione in extremum conjiciebatur discrimen, prorsus funestum atque perniciosum.

Lasco legationem ad Solymanum commendat Waivoda.

Porro Lascus rebus necessarijs brevi tempore comparatis, trajectoque apud Selistriam Danubio

1528. nubio per Bulgariam iter fecit; ac cùm Constantinopolim pervenisset, primum omnium se in amicitiam familiaritatemque Ludovici Griti, datis muneribus, commodum insinuavit. Is erat Andreæ Venetiarum principis filius Bizantina matre natus, ac Turcicæ linguæ, utpote nativæ ac domesticæ peritissimus, ac Ibraimo purpuratorum principi charus, nec Solimano incognitus; & eo tempore Peræ habitabat, in quo oppido hospitium haud procul ab ædibus Gritianis Lasco forte obtigerat. Hunc Lascus de sua legatione, ac Joannis paulo ante Regis exilio ac miserijs, Italica usus lingua, diserte & apposite edocuit; amboque deinde Ibraimum convenere, eumque muneribus excultum placatumque induxere, ut causam Joannis apud Solimanum tuendam defendendamque susciperet, atque operam & studium omne suum polliceretur. Is Ibraimus post dejectum & loco motum Luphtim (propterea quod uxorem, quæ Solimani soror uterina erat, eum ob fœdos puerorum amores reprehendentem pugno pulsasset) purpuratorum princeps evaserat, & Solimani consiliorum omnium unicus arbiter, eo quocunque volebat, impellare poterat, ut plane ei dominaretur; quamquam humili loco natus, & puer à Scandere, quem anno seculari, superatis altissimis Italiæ fluminibus & alpibus, per Euganeos, in conspectum fere Venetiarum irrupisse retulimus, principi dono datus fuisset.

Grittum muneribus sibi devincit.

Grittus & Lascus Ibrahimo Wairodæ causam enixe commendant.

Hujus operâ & diligentiâ Lascus, triduo post quam consilia cum eo contulerat, ad Solimanum introductus, atque ab eo auditus, postea ad Divanum, quod publicum apud Turcas consilium denotat, cui tunc Ibraimus præerat, rejectus fuit. Ubi quum disertissime & brevissime causam Joannis (præmonitus ne prolixè diceret) perorasset, prospiciente & audiente è fenestella superioris loci Solimano, ac illum veluti clientem & beneficiarium in tutelam Solimani tradidisset, & quidquid tributi imperatum esset, id quotannis obedienter persolvendum promisisset, bene sperare ab Ibraimo jussus ad hospitium se recepit. Accidit autem, ut Grittus quoque ijsdem diebus unionum & gemmarum æstimandarum causa, quarum Mangonij callentissimus habebatur, à Solimano arcesseretur; & Joannis causam opportunam nactus occasionem obnixè commendaret. Exinde haud multo post tempore purpuratis consulentibus, Ibraimoque potissimum summa qua pollebat auctoritate satagente, Joannes in clientelam recipitur, & Solimani beneficiarius appellatur, ac ineunte vere auxiliares copiæ ei in regnum reducendo decernuntur; nulla quidem eo tempore tributi facta impositione; postremoque Lascus vestibus purpureis, auro intertextis donatus, ac convivio à purpuratis Ibraimoque exceptus domum remittitur.

A Solymano, & in Divano Lascus auditur.

Wairoda Solymani beneficiarius appellatur, & auxiliares copiæ ei promittuntur.

Sed antequam Byzantio exiret, supervenit à Ferdinando Joannes Hobordanscus legatus, qui gravi, & si prior venisset, non improbanda ratione, regnum, quod recens legitime adijsse videbatur, Solimani amicitia impetrata sibi stabiliendum, ac jura, quæ in ejus hæreditate duplicia & firma habebat, ei proponenda, petendasque more majorum inducias censuisset. Erat Hobordanscus natura ferox ac superbus, ideoque Turcis minime acceptus, qui homines Christianos ad se venientes, nihil nisi demissum ac humile verbis, gestu, factisque præ se ferre volunt, ac quodam barbarici fastus imperio etiam adigere videntur. Iste est Hobordanscus, Jaiciæ olim equitum ductor, qui, ut diximus, singulari & equestri certamine cum Cassono tunc præfecto turmæ, postea autem purpurato Budensi, abdicatis scuto & thorace ac galea, sed solis gladijs congressus, multis illatis, acceptisque vulneribus victor evaserat, tandem infami & fœdo vitæ exitu memorabilis. Nam quum processu temporis Joannem Regem a Solimano restitutum, Budæ incertum sponte ne, an præmio ab aliquibus inductus, interficiendum suscepisset; sitaque ejus in sagi manica inventa esset, captus & culeo insutus, atque in Danubium mersus interijt. 1528

Hobordanscus à Ferdinando legatus missus ad Solymanum.

Isthuanf. Histor.

Hobordansci varia fortuna.

Hic postquam ad Solimanum à Janitoribus brachia & manus de more sustinentibus, introductus fuisset, legationem ita exposuisse fertur, ut ipsius Solimani aures, nihil superbi aut insolentis audire ac ferre solitas, non parum offendisse videretur: Petebat enim libero ore, uti fama fuit, & Joannes Sermegus eorum temporum æqualis id in suos annales retulit, ut amicitiam & inducias Ferdinando daret; ea conditione addita, ut ijsdem, quæ antea Ludovicus Rex icerat, fœderibus renovatis, Albam Græcam ac cæteras arces Ludovici tempore captas, cujus sororem Ferdinandus duxisset, liberaliter reddendas vellet, si ea vicissim à Ferdinando observari postularet. Hæc legati oratio, qua Belgradum repetebatur, si induciæ utrinque valituræ essent, tanquam superba & insolens Solimani animum, alioquin ferocem & indomitum, jamque antea à Lasco præoccupatum, vehementer exasperavit, ita ut ira atque odio exardescens, totus ad Joannem reducendum, & Ferdinandum Pannoniæ possessione pellendum atque exturbandum impelleretur; ac Hobordanscum, uti insolenter loquutum abire, finibusque suis excedere juberet; adjectis tumido ingenij fastu minis, se primo vere Budam infenso exercitu contra Ferdinandum profecturum; ubi collatis signis, si Ferdinandus superior victorque evadat, seque victum trucidet, tum clavibus non Belgradi solum, sed cæterarum arcium facile potiatur. Si vero Budæ non reperiatur, Viennam usque proficiscens perquisiturus eum sit.

Ejus libertas in exponenda sua legatione.

Qua Solyman. offensus illum suis finibus excedere jubet.

At Lascus, qui adventu Hobordansci vel maxime erat perturbatus, verebaturque ne fœdera & pacta, quæ ipse singulari sollicitudine, & maximis laboribus sancienda curaverat, illius conatibus irrita redderentur; ubi illum pro amicitia & inducijs, à furibundo Solimani ingenio minas & hostilia quæque retulisse intellexisset, singulari perfusus gaudio domum reverti maturavit; atque ex itinere nuntium summa adhibita celeritate præmisit, per quem Joannes evertere ab assiduo mærore animum, spemque recipere juberetur; cætera vero & totum prosperæ legationis ordinem propediem ab se revertente intellecturus esset. Jusserat autem Joanni Solimanus, ut sibi cum exercitu in Ungariam ituro aut in campis Mohacijnis, sua victoriâ, & clade Ungarorum, ac miserabili Ludovici interitu claris, aut alibi supra Budam occurreret: cætera quæ ad eũ reducendũ, Budæq;

1529 in sede collocandum pertinerent, sibi curæ fore; literasque & syngrapham ad eum miserat; quibus se eum, uti fratrem, in tutelam finumque suum recepisse, & ab omnibus defensurum testabatur.

Lascus, legatione feliciter confecta ad Waivodam redit.

Lascus Tarnoviam reversus, de ijs quæ Constantinopoli bono eventu peregisset Joannem edocuit, isque eum pro egregie fideliterque navata opera, arce Dunavecia, ad Popradum amnem sita, qui è Carpathijs montibus ortus, in Vistulam haud procul urbe Cracovia influit, ac Civitate Cesmarca, quarum utraque in regione Scepusiana habetur, liberaliter remuneratus est. Et quanquam hoc oppidum Ferdinandus Francisco Battianio dederat, cives tamen capto, & in vincula conjecto Joanne Sancone Ragusinæ originis, qui nomine Battianij locum tuebatur, Lascum intromiserunt, eique deinceps paruerunt. At Hobordanscus emenso celeriter itinere, cum Viennam redijsset, neque Ferdinandum ibi invenisset, quod is Spiræ Nemetum in superiori Germania, Caroli fratris, Italicis bellis occupati, loco & nomine concilio præesset, nec à Viennæ præsidibus, quæ de irato Solimano, deque hostili ejus animo, & exercitu sub Viennæ mœnibus propediem affuturo detulisset, satis crederentur, Spiram protinus advolare constituit, ut Ferdinando ea quæ non tantum ipsius, sed etiam universæ Germaniæ, ac Christianæ Reipub. vel maxime interessent, coram referret.

A quo arce Dunavecia, & oppido Kesmarka donatur.

Hobordanscus ad Spirensi. conventum profectus celerrime,

Ferdinando Solimani minas & molitiones exponit.

Ferdinandus cùm Hobordansci sermonibus non mediocriter perculsus, tum vero, quod illa eadem tam amicorum literis, quam fideli exploratorum omnia perscrutantium relatione de barbari ac tumidi hostis apparatibus perferebantur, omnem adhibuit curam & diligentiam, ut Viennam muniret, validissimoque præsidio imposito tueretur. Ad quod perficiendum, quamquam segniores, quam periculi magnitudo postularet, Germaniæ proceres, principesque reperiebat; tamen præter solitum cunctante & adulta jam æstate exercitum lentis passibus promoventre Solimano, spatium opportune concessum est præparandi ea, quæ ad urbis salutem & defensionem opus esse videbantur. Cujus quidem diuturnioris moræ varijs artibus procuratæ, auctorem fuisse Ibraimum ferunt; qui quum Christianis principibus & populis impense faveret, Solimani exercitum tardius promovere, & lentiori gradu iter capessere, quo Carolo Cæsari & Ferdinando ad resistendum simul & ad sua defendenda tempus & otium suppeteret, instituerat, ne ab hostibus Turcis imperati præoccuparentur; sicque confluxere sub id tempus ad propugnandam Viennam circiter XVI. millia peditum: equestris vero ordinis bis mille, selectissimi omnes ac fortissimi Germani nominis milites; quorum virtute ac viribus, secundum divi Numinis opem, urbs celeberrima à clade & cæde conservata fuit.

Viennæ præsidium impositum 16000. peditum, & equitum 2000.

Interea dum hæc fiunt, & Solimanus spe tardius cum exercitu progreditur, Joannes Lasco cohortante iter in Ungariam suscepit, utque versus Lippam ab diuturniore exilio tutus & securus se reciperet, obviamque Solimano in regnum restituendus occurreret, copias, quæ se concomitarentur, comparandas existimavit.

Waivoda contracta

1529. Sed imprimis rei nummariæ penuria vehementer premebatur, ita ut quum pecunia in promptu nulla omnino esset, ad conducendas cohortes, partim à Polonis, partim vero ab Ungaris, qui eum sequebantur, eam mutuo petere, ac auream supellectilem, unionesque & gemmas magni pretij, quas dum regno pelleretur, fugiens secum asportare potuerat, fœneratoribus oppignorare cogeretur. Igitur ægre & difficulter conquisita pecunia, cohortes duas tricenarias militum mercede conducit: ipsique Simonem patria Athinensem (locus est inter Crisium & Posegam) cognomento breiatum, cui ut exilij & laborum omnium comiti & socio plurimum tribuebat, præficit; equitem prætorianum, quem non magno numero habebat, ei adjungit, simulque in Pannoniam ad Stephanum Bathorium Somlianum, Gothardum Cunum, Emericum Cibacum, ac cæteros, quos adhuc sibi occulte favere sciebat, literas dat, ut Simoni, quem ipse sequuturus esset, se & suas vires conjungere, seque brevi in Ungariam contendentem, sub montibus illis, qui Poloniam ab Ungaria dividunt, circa Homonam expectarent. Eadem cum Francisco etiam Drugeto propinquo suo per literas, & Georgium Monachum natione Dalmatam, secreto communicat, atque ne hæc in vulgus emanent, serio admonet. Hi tumultuariam, quam poterant manum, ac ex agrestibus majori parte coactam, & equites suos peculiares, quos alere suis stipendijs consueverant, Gothardo, veluti Joannes mandaverat, attribuunt, atque is vitata ubique via militari, ac pagis viæ adjacentibus, factoque ut plurimum de nocte itinere, ad præstitutum locum Simoni sese conjungit, ita ut utriusque copiæ præter parvam equitum alam, vix duorum millium militum numerum æquare censerentur.

aliqua militum manu in Hungariam iter suscepit.

Optimates nonnulli Transilvani suas copias Waivodanis conjungunt.

His tantulis copijs Vaivodani progressi, cum versus Calloviæ terminos pervenissent, cavere nequaquam potuere, quin à Stephano Revajo, Ferdinandi equitum præfecto, ac Hispanorum cohorte, quam Thomas Liscanus ductabat, persentirentur. Qui postquam cum Vaivodanis nullo ordine, nulla disciplina pugnam inijssent, neque Hispanos, quamquam non procul adventantes, expectare voluissent, utpote qui hostium paucitatem stolide superbeque contemnerent, non magno negotio ab illis fusi fugatique fuere: ita tamen ut ex nostris non adeo multi perirent, sed desertis equis, abjectisque scutis in proximos saltus, ac Hervati fluminis nemora dispersi palantesque sese proriperent, ac ægre pars Calloviam unde venerant, pars in vicinas civitates Lenociam & Epeniessum, vitato post longos errores periculo, reverterentur. Gothardus quum fugientes prosequi vellet, à Simone, qui ne tumultuariæ suæ cohortes ab veteranis Hispanis, ijsque peritis Sclopetarijs circumventæ funderentur, metuebat, prohibitus est.

Waivodam nostros sibi occurrentes profligant.

Joannes opportuna hac suorum victoria audita nihil cunctatus, postquam gratias ingentes Tarnovio pro hospitalitatis ac beneficij munere egisset, neque se ejus unquam immemorem futurum promisisset; constructaque ac eleganter exornata in templo Tarnoviano ara, memoriam exilij sui reliquisset; è Polonia discedit

Ioan. Waivoda hac victoria lætus, recta Lippam se con-

1529.

fert, abrà compluribus optimatibus benigne excipitur.

ſeedit,acLaſco cum ſuis eum comitante,Simonis & Gothardi victricibus copijs ſe conjungens,recta Lippam contendit. Quo quum veniſſet,compluresex Tranſſilvanis & Pannonijs proceribus ad eum gratulabundi confluxere; ibique cum Joanne Solimani adventum expectavere.

Episc. Zagr. Banffius, Tahus, Marcius aliique Waivodæ fautores, bellum adversus Ferdin. in Illyrico redintegrant.

Quibus per hunc modum peractis in parte Illyrici, quam hac tempeſtate Sclavoniam vocari diximus, Simon Erdodius Epiſcopus Zagrabienſis, ac Joannes Banffius à Lidus, Joannes item Tahus Auranæ prior, ac Petrus Marcius Poſegæ Valconarijque Comes, alijque nonnulli,qui Joanni vel extorri, ac male à fortuna mulctato datam fidem ſervaverant, quos interfecto anno ſuperiori ſub Varaſdino Comite Chriſtophoro Frangepano in diverſas partes dilapſos fuiſſe memoravimus, audito Joannis reditu, ac Solimani in Ungariam adventantis, eumque in regnum reducentis fama, ſumptis enimis,coactiſque copijs, *Montem Gracum*,oppidum in colle Zagrabiæ imminenti ſitum,quod erat in partibus Ferdinandi,ac à Nicolao Comite Turriano defendebatur,obſidione cingere decreverunt: quandoquidem à præſidiarijs ejus loci nihil tutum, nihil pecatum circumjacentibus Sevo regionibus relinquebatur;quin eas rapere,vaſtare,omniaque cædibus & rapinis infeſta reddere conſuevisſent. Erant cum Turriano circiter mille Hiſpani pedites veterani, Italicis bellis exercitati, inter quos eminebant viri eeres & militares Ludovicus Davalus,Joannes Salina, Georgius Mauricus cohortium præfecti, nec non Macinius & Chriſtophorus Arandij, Gerſias Guſmanus, Franciſcus Zapata ſigniferi, ac alij complures, qui oppidum ſupra quam credi poſſit acerrimè tuebantur; edeò ut ſæpe oppido excurrere, multos ex hoſtibus cædere, ac obſidentes prorſus contemnere viderentur. Sed jam à ſpatio unius menſis obſidione toleratâ, conſumptiſque alimentis omnibus, nonnihil famis ſitiſque incommoda ſentire cæperant. Quare Turrienus neceſſitate circumventus, à Raubero Epiſcopo Labacenſi Carniæ præfecto, ac Leonardo Pullero ejus Legato per literas nuntioſque auxilia & commeatum petere coactus fuit. Qui quum ſatis velidas equitum cataphractorum alas terreſtri itinere, peditum verò Germanorum ſeptem milha ſecundo amne Savo,quo celerius edcurrerent, unà cum annone maturè deduxiſſent, Vaivodani eorum adventus famâ permoti, ne uno eodemque tempore à duplici hoſte, ab ijs nimirum & Turriano ac Hiſpanis oppido excurrentibus circumvenirentur, obſidione ſoluta, nec expectatis Germanorum copijs diſceſſerunt. Et ne metu ac formidine hoſtium ceſſiſſe viderentur, arcem ſanctæ Eliſabethæ,viz,quæ penes Dravum ad Eſſecum ducit, impoſitam, quæve Ladislao Morzo parebat,qui eo tempore neutrarum partium eſſecla, ſed cædibus, rapinis, furtis & latrocinijs infamis,omnibuſque exoſus habebatur, appoſitis ſcalis & repentinâ factâ irruptione ceperunt & diripuerunt.

Montem Gracum obſident. Hiſpani ſub comite Turriano oppidum ſtrenue tuentur.

Mroque Waivodani ob ſidionem ſolvunt.

Turrianus Zagrabienſ. arcem obſidet.

At Turrianus & Hiſpani ex auxiliareſque Germanorum copiæ, ut Simoni Epiſcopo & Veivodanis par pari referrent, arcem Zagrabienſem, in qua templum egregij operis, divo Stephano Regi dicatum habetur, cum adjacente oppido,factus eggeribus & vineis, Nonis Julij obſidione cinxerunt. Sed quia majoribus tormentis, quibus mænia concuſſa conciderent, magno ſuo incommodo carebant, minores tantum colubrinas provehebant, ijſque in muros, & eos, qui in eorum pinnaculis verſabantur, directis, jaculari & hoſtes terrere conſueverant. Hiſpani fodiendis etiam cuniculis sem aggredi, ac murum ſuppoſitis ſulphurei pulveris cadis ſubruere conabantur. Verum præerat arci vir ſenex, ſed militaris Joannes Vagarovitius natione Crovatus, Thomæ olim Strigonienſis Cardin. elumnus, ac multis militaribus facinoribus clarus,qui contrarijs cuniculorum foſſionibus Hiſpanorum conatus eludere, ac excurſionibus frequenter factis multos ex hoſtium numero incautius operi intentos trucidare, aut ceptos in arcem rapere ſolebat. Sed quum in dies non eduha ſolùm deficerent, ſed etiam pulveris inopia paulatim ſuboriretur; quendoquidem neceſſe erat eum in explodendis ex arce tormentis, ec minoribus quoque ſclopetis conſumi, inſuper milites aſſiduo labore, & vigilijs fatigati vix arci tuendæ ſufficerent; multique ex eis debilitati vulneribus operam præſtare non poſſent; præfectus tot tantiſque rerum neceſſariarum difficultatibus obrutus, ſecerdotem quendam ex compluribus, per obſcuram noctem fune de muro clam demiſit, qui literes ad Epiſcopum perferret,etque ab eo de arcis & præſidij neceſſitatibus edocto opem & ſubſidia imploraret: qui ſe proſperè & feliciter peractâ, ab Epiſcopo eadem felicitate reverſus, ac iterum demiſſo fune per mænia pertractus, brevi ad futura obſeſſis auxilia nunciavit. Fuit autem mirum imprimis hunc ſacerdotem, hoſtes & præcipue Hiſpanorum ſolertiam & vigilantiam, tanta diligentia excubias obeuntium declinare & fallere potuiſſe. Quamquam autem Epiſcopus & alij duces obſeſſos bene ſperare juberent, ſeque eis brevi venturos auxilio, etiamſi copiæ à Turcis petendæ forent, prolixe pollicerentur, atque eo nuntio eaque ſpe exhilaratus Vagerovitius, tormenta omnia magno cum ſtrepitu ac fragore exonerari juſſiſſet, alieque ſigna lætitiæ, tubis ac tympanis canendo & obſtrependo, inconditoſque clamores tollendo edidiſſet; tamen hoſtes ijs viribus & conatibus, tentaque pertinacia obſidioni incumbebant, ut niſi arce capta nequaquam diſceſſuri viderentur.

A Rege Ferdinando, omiſſa obſidione, ad Viennæ defenſionem avocatur.

Sed Ferdinandus ante omnia Viennæ defendendæ proſpectum cupiens, obſidentium pertinaciæ finem impoſuit: Quum enim Solimanum certiſſimis indicijs Viennam propediem obſidione cinctum cognoviſſet, Turriano & Hiſpanis, cæteriſque Germanorum præfectis ſerio dedit in mandatis, ut poſthabitis omnibus rebus, ipſaque obſidione in aliud tempus dilata, ſine mora ad defendendam Viennam cum exercitu converſrent. Quæ res procul dubio Zagrabiæ alioquin magno con ſtituræ in periculo ſalutem & incolumitatem attulit; atque illi, uti juſſi erant, Viennam ire maturarunt; ac omnes, ſed Hiſpani imprimis, ſtrenuè dimicando, ac fortem & fidelem in tuenda ea urbe operam navando, immortalem ſibi laudem & gloriam peperere.

1529. Jam demessæ fruges & in horrea compositæ erant, cum Solimanus ingentibus copijs superato Savo, in Sirmium venit, ibique paucos moratus dies, Dravum apud Essecum ponte ex navibus, & tabulatis confecto nemine resistente trajecit, indeque lento gradu ad campos Mahocianos pervtentum est; in quibus Joannes cum ijs, quas in magnis rerum suarum angustijs habere poterat, copijs (erant vero ad VI. millia hominum) ei simul cum Lasco venerabundus, & supplex cum pretiosissimis muneribus occurrit: à quo junctâ dextrâ, summâ cum benevolentiæ significatione excipitur, ac ut animum recipiat, & bene speret, jubetur. Locus idoneus, in quo tendat, ei in castris designatur, custodes ex ordine Janiceronim, qui eum ab omni vi, atque injuria defendant adhibentur; quotidie varia ad usum coquinæ, ac mensæ edulia, nec non aliquot oves cute detracta, lactarii item & mellis, ac cereorum ad nocturni luminis usum, certum pondus liberaliter ministrantur.

Vaivoda Solimanno in campis Mohacianis occurrit supplex & venerabundus, una cum Hieron. Lasco. A quo benevole excipitur

Inde continuatis itineribus Budam ductus exercitus: quem tametsi plurimi mortalium ex centum & quinquaginta millibus Turcarum constare affirmarent, ac Turcæ ipsi suas copias eum numerum duplo excedere falso jactarent; constat tamen eos, qui ad ineundam pugnam, ciendumque Martem idonei milites forent, dimidiam ejus partem vix constituisse: quum cæteram multitudinem lixas & calones, ac agrestes, equis, camelis, & burdonibus curandis dicatos esse claré appareret. Civium Budensium magna pars, eorum præsertim, qui locupletiores erant, partim cladem superiorum annorum perpessi, partim recenti adventantium hostium metu perterriti, Suevique imprimis mercatores Strigonium vel Albam, aut Posonium, indeque Viennam, vel ad ulteriora loca profugerant; ita ut dilabentibus incolis Turcæ primum suburbia, & deinde civitatem à paucis militibus Germanis defensam, parvo negotio expugnarent caperentque. Thomas enim Nadasdius, quem à Ferdinando, post Joannem pulsum, urbi atque arci tuendæ anno superiori præfectum fuisse diximus, & Christophorus Pessererius, ac Joannes Traubingerus, duarum cohortium Germanicarum ductores, hostium ingenti numero & apparatu, ac inopinato adventu perculsi, postquam diu ac fortiter per aliquot dies repugnassent, postremo suæ paucitati diffisi, urbe hostibus ultro relicta, sese in arcem receperunt. Eam ad voluptates & delitias potius priscorum Regum, quàm arcendam vim olim conditam, Turcæ tum actis cuniculis, tum vero assiduis pilarum procellis subruere ab imo conati, omnibus viribus expugnare contendebant: ipseque Nadasdius nihil quod fortissimo duce, atque milite dignum videbatur, intermittere aut negligere contendebat.

Buda Solymano deditur.

Verum fortunâ res Ungaricas ad fatale excidium turbante, dum impressioni ac impetui Turcarum ipse ab una parte, cum certa manu militum hostibus resistit; eosque subeuntes è murorum ruinis, non parva edita cæde submovet: ab alia vero parte Germani ægre hostes sustinent; inter ipsam acerrimi conatus dimicationem Turcæ Germanis, si certissimam mortem subire nolint, seque & arcem dedant, abeundi potestatem, & rerum omnium incolumitatem offerunt; idque literis à Solimano editis, manuque ejus subscriptis è vestigio firmare pollicentur. Cum assensuri Germani essent, inopinata re excitatus Nadasdius, ira simul & dolore exæstuans, severo eos vultu minabundus à deditionis conditionibus avocare contendit, ignaviam illis simul & perfidiam exprobat, ac tormenta in hostes dirigi imperat. Sed illi eum vociferantem comprehendunt, & in vicinum conclave fornicati operis conjiciunt: pauloque post cum Turcis de arcis deditione paciscuntur: eosque in arcem singulari suo dedecore, sed ingenti hostium gaudio & lætitia intromittunt. Germani arce excedentes, intra ambitum mæniorum templi Divi Joannis Baptistæ, omnibus sarcinis armisque exuti deducuntur, atque ibi diploma securi discessus expectare jubentur. Verum solitâ Turcarum fraude & perfidiâ decepti circumventique, paucis adolescentibus exceptis, omnes extra urbem deducti ad unum nefarie crudeliterque interfecti fuere, paucissimis fuga elabentibus. 1529.

Germani repugnante Nadasdio, etiam arcem Turcis tradunt.

A quibus omnes perfide trucidati sunt.

Nadasdius è concameratæ testudinis custodia eductus ab Janiceris Ibraimo sistitur: à quo intemperantiore sermone increpitus, quod Budam sedem Regis Ungarici, Ungarus ipse contra Joannem Regem Ungarum, simul & adversus invictas potentissimi Turcarum imperatoris copias pertinacia singulari defendisset, duobus Chausis, ut Turcæ nominant, ac certo Janicerorum satellitio, penes ripam Danubij deducendus, per speciem Joanni Regi tradendus, re tamen vera in subjectum flumen præcipitandus attribuitur, comitante eum ex famulis solo Francisco Sennieo tunc adolescente, quem postea ad magnos honores provexit. Itaque multa & gravia animo versans, repente in navim, quam prope ripam fluminis sors & fortuna obtulerat, præceps insilit, Janiceris eum retentare, arrepta ejus chlamyde contendentibus; ipse tamen discissa atque eis relicta veste, navim impellit, & magna colluctatione cum fluvio habita, sine ullo remigio circa vesperum in adversam ripam, penes quam Joannes cum suis metabatur, ægrè delatus est. Eum tunc in tentorio cum Gritto cœnantem reperit, ejusque genibus provolutus, quamquam à Joanne sub primum aspectum vix cognitus, ob veteris offensæ memoriam, Didymus appellatus esset, veniam ab eo obtinuit, & apud illum diu in gratia ac pretio habitus est.

Nadasdius, cum jam submergendus esset, Elabitur è Turcarum manibus fuliter, & à Waivoda veniam obtinet.

Capta per hunc modum Buda, Solimanus victor, sicuti Hobordansco prædixerat, Viennam ire certus Joanni ut ad arcem occupandam, sedemque suam repetendam contendat, læto enimo jubet; isque jussa haud minore lætitia exequitur, Ludovicumque Grittum cum tribus millibus Turcarum apud eum relinquit, unà cum Cassono, de quo supra diximus, ac Numillo trierarchis, quibus classem navium, quas saicas vocant, ad Danubij custodiam dat, quod Joannes ejusmodi classe careret; cætera autem se in reditu dispositurum promittit.

Solymanus Waivodæ Budam restituit, adjuncto ei Gritto cum Turcarum præsidio.

Dum hæc in hunc modum geruntur, aderat dies Divæ Virginis Matris Nativitati dicatus, quum Solimanus Ibraimo dat in mandatis, ut exercitum in crasti-

num

1529

Turcarum expeditio Viennam versus.

num diem aditet Viennam suscipiendum paret; iisque non per castra duntaxat, sed & contubernia missis Chausijs, mandata ejus publicanda curat, ita ut duo equitum magistri, Behramus & Ibraimus, quos ipsi Beglerbegos vocant, ille Asiaticus, hic vero Europæus, totum exercitum præcederent eo ordine, ut quo in loco antecedentia agmina meridiano tempore consedissent, ab ijs postea totus, qui subsequebatur exercitus, in eadem castra reciperentur. Classis autem adverso Danubio, magno remigum ac navalium sociorum ac militum labore subsequi jussa est quæ CLX. navigijs constare dicebatur; præter onerarios lintres, quibus commeatus & castrenses apparatus vehebantur.

Vardanus Archiepisc. Strig. se Solymano dedit.

Hunc in modum incedentibus Turcarum copijs, cum Strigonium perventum esset, earum adventu perterritus Paulus Vardanus Archiepiscopus, tametsi antea ad Ferdinandi partes, deserto Joanne transijsset, quum tamen se hostium viribus imparem, Ferdinandumque uni Viennæ conservandæ intentum, sibi seram opem allaturum videret, capto ex tempore consilio, nuntijs in castra ad Solimanum missis, Nicolao Gothoio & Ladislao Gestino, se in ejus clientelam commendat; facileque impetrato ejus patrocinio, simul & libero accessu, sequenti die commendata bono eventui ac deinde industriæ & curæ Michaelis Muthnoquii, arce atque oppido Strigoniensi, cum trecentis equitibus totidemque peditibus in castra venit. Exceptus est magna totius exercitus gratulatione & acclamatione; quod summum in Ungaria Christianæ religionis antistitem, uti dicebant, ad suas partes transijsse lætis animis conspicerent, ipseque Solimanus eum comi blandoque sermone in tentorio alloquutus solatusque, ne quid adversi suspicaretur, castra sequi jussit: in quibus locus ei datus fuit non procul ab Ibraimo principe purpuratorum, ac inter Janicerorum contubernia; & præbita laute omnia quæ ad victum pertinent: retentusque est in ijsdem castris toto tempore, quo Vienna acerrimo, sed irrito conatu oppugnata fuit. Promota demum castra per patentes inter Tatam & Comaromium campos, relicto ad dexteram Danubio quæ oppida, tametsi profugientibus ob metum præsidiarijs vacua relicta erant, illa tamen hostes nequaquam occupatunt.

Lambergus Iavarinum, arce incensa, turpiter deserit.

Præerat Jaurino Christophorus Lambergus, qui cum militibus Germanis Ferdinandi nomine illud tuebatur; sed is quoque insolito pavore perculsus, incensa arce cum suis Viennam profugit; cum antea tormenta eodem præmisisset, ne illis hostes potirentur; nec id ei à Ferdinando & reliquis ducibus crimini datum est, ob liberatam ab immanibus Turcis urbem, supra quam dici possit vehementer exhilaratis, quamquam rem sat mali ad posteros exempli perpetrasset.

Eadem ignavia Altenburgum relictum

Eandem fortunam subijt Ovarium, sive ut Germani appellant Altenburgum, quod à Maria regina dotali jure tenebatur, quodque à præsidiarijs pari adductis formidine succensum, desertumque fuit. Horum exemplo omnia fere loca ultra Lairam flumen in Austriæ finibus, aut incendio flammisque concremata, aut vacua relinquebantur: sic ut accumulati per miseros agricolas, & in horrea ad faciendam sementem congesti farris, hordei, tritici acervi, ac alij omnis generis commeatus hostibus affatim suppeterent, & ab ijs cuncta impune atque atrociter diriperentur. Quam ob causam ad insequentem annum in tota fere Germania & Pannonia, magna omnium rerum & alimentorum penuria, & caritas, atque etiam inopia consequuta est. 1529.

Ad æquinoctium autumnale Solimanus propius urbem adventavit, ac Magistris equitum, quos nominavimus, edixit, ut ad mænia usque urbis excurrendo, obequitandoque, & in obvia quæque armis sæviendo terrorem circumferrent, donec ipse cum tota ingentium copiarum mole subsequeretur. Non equidem hæc extrema attingerem, neque immemor propositi, quo res Ungaricas conscribendas suscepi, his commemorandis immorarer, nisi ista omnia sic nostris rebus cohærere viderentur, ut Austriæ vicina jungitur Pannonia, & parietibus proximis ardentibus, rem quasi nostram actam esse censuissem.

Descriptio obsidionis Viennensis,

Paucis ante adventum Turcarum diebus, copiæ pedestres equestresque, ut diximus ad XVIII. millium numerum defendendæ Viennæ, ab ordinibus Imperij Romani atque à Ferdinando Rege, summa solicitudine, magnoque ære conductæ in urbem cōfluxerunt. Ex quibus quingenti equites cataphracti XXVI. die Septembris, portâ Stubarum erumpentes, cum Turcis, qui procurrerant, improspere pugnarunt, captis nonnullis & Christophoro imprimis Sedlitzio, turmæ Hardeccianæ signifero, eo tamen post paucos dies soluta obsidione à Solimano ad suos in urbem liberaliter remisso. Sed ab ijsdem magistris equitum & hostium antecursoribus, ac mox eorum vestigijs insistente reliquo exercitu Turcarum, Fridericus Rheni Palatinus, cui ut summo duci omne urbis & copiarum imperium concreditum erat, magno Viennensium incommodo urbe exclusus fuit; Philippus tamen patruus, antea cum alijs, qui ad tuendam urbem concurrerant, ingressus, loco ejus præfuit, & æquato fere imperio penes eum Nicolaus Comes Solmensis senior, qui Ticinensi prælio, in quo Rex Franciscus captus fuit, celebre nomen erat adeptus, Regemque ipse cepisse ferebatur; ac secundum eos Wilhelmus Rogendorffius, Italicis bellis liberataque obsidione Gallorum Brixiâ clarus, & Joannes Comes Hardeccius, qui Mohaciano prælio interfuerat, exercitati peritique duces, ac Joannes Cocianus Carniæ præses, nec non Nicolaus Comes Turrianus, quem ab Zagrabiæ obsidione cum peditibus Hispanis avocatum memoravimus.

Duces Viennæ defendendæ præfecti.

Sed & præter eos, quos antea recensuimus Hispanos duces, ac Petrum Cuevam castrorum magistrum, alij quoque ejusdem gentis præclaræ virtutis ac fortitudinis cohortium præfecti, ac centuriones Joannes Aquilarius, Melchior Villarvelius, Petrus Navarrus, Alphonsus Heredia, Ferdinandus Rotsles, aliique complures, Regi Ferdinando, uti materno genere ex Hispaniæ Regum progenie oriundo, ipsiusque Cæsaris, qui Hispaniæ opulenta Regna avitis suis provincijs conjunxisset, fratri Germano, strenuam operam bello navaturi præsto fuere, fortissime rem gessere.

Hispani egregiæ virtutis duces,

Præter Hispanos, & qui certatim ad tuendum patriæ decus nomina dabant, Germanos, unus Ungarici

1529. rici nominis Paulus Baquitius dux peritissimus, quem ante cladem Mohacianam ad Ludovicum Regem è Thracia venisse docuimus, jussu Ferdinandi Regis, cum sua peculiari ducentorum equitum ala, quæ ex Thracibus fere constabat, conductus fuit, qui Pontes Danubij expeditioribus suis equitibus tueretur.

Paulus Baquitius Thrax.

Sed quum ij per classiarios Turcarum, ac navales socios numero longe superiores concremati atque dissipati essent (quamquam Joannes Salmius, & Lupus Oderus Posonio exeuntes, dispositis in ulteriori Danubij ripa copijs, ac justo tormentorum apparatu è classe ægiè subeunte aliquot navigia perforassent & demersissent, multis ex navalium sociorum numero, ac alijs militibus interfectis) Baquitius ad cæteros se in urbem recepit, ibique quod fraudes & dolos, quibus Turcæ bello gerendo utuntur, egregiè callebat, cæteris magno ad res gerendas adjumento fuit. At Duces post contractam cum antesignanis Turcarum leviorem pugnam, ne suburbia, quæ lata & ampla urbem circumcingebant, hostibus recipiendis ac insidijs tendendis opportuna fierent, collatis consilijs diruenda atque incendenda decrevere, lugentibus miseris civibus, qui se suis domicilijs, quæ magnis impensis longoque labore construxerant, crudeliter spoliari, fortunasque suas à militibus diripi, aut flammis consumi flentes atque ejulantes quiritabantur. Quatriduo pòst XXVI. die Septembris, Solimanus cum ingenti exercitu supervenit, ob continuos imbres, ac itinera profundo cæno impedita, lentius quam volebat facto progressu, & circa urbem in coronæ speciem omnibus viribus consedit, ut nemo ingredi aut pedem efferre absque præsenti periculo posse videretur: & Fridericus ipse Palatinus cum Conrado Gottesmanno, alijsque militum præfectis secundo flumine descendere, & urbem arctissimè undiquaque obsessam ingredi frustra conatus, ad Crempsium oppidum, unde venerat, rediret.

Suburbia exusta.

XXVI. Septemb. Solyman Viennam advenit.

Castra Turcarum quadripartita.

Ibraimus loca castrorum eminus speculatus, ea quadripartito in locis suburbanis metanda censuit, sic distributis contubemiorum, & tabernaculorum spatijs, ut ad commodiorem aquationem sibi a Danubio ad Montana usque Calenpergæ arcis, jam dudum desertæ, idoneum locum in longum extensum caperet: Solimano vero, & aulico ejus comitatui cum prætorianis, quos spahoglanos vocant, pone divi Marci templum, ac publicam hospitalem domum, ad Danubium usque deligeret. Sed Beglerbegi, qui Asiæ & Europæ equitibus præsunt, ad citeriorem partem rivi ejus qui Viennam præterfluit, ac unum cum urbe nomen obtinet, considere & castra metari jussi sunt, usque ad sancti Ulrici templum suburbanum, contra turrim portamque, quam Carinthiacam vocant. Tertia castra Acangiorum, qui singulis equis absque stipendio militant, quibus Cassonus ex celebri apud Turcas Mehal Begogliorum familia oriundus præerat, versus ædem sancti Viti, ad septemtrionem porrigebantur. Ad portam Scotorum quartis castris locus longo intervallo, per prata penes ripam Danubij exporrectus Asaporum, Volgarium nempe peditum ordinibus designatus erat, quibus certæ & validæ Janicerorum cohortes, ac agrestes operæ fodiendis aggeribus & subterraneis cuniculis adjungebantur; ita ut campi & montes, ac suburbana loca innumerabilibus tabernaculorum umbraculis longe lateque implerentur, atque his omnibus extra tormentorum jactum aquandi, lignandi ac pabulandi facultas suppeteret. 1529.

Et sane in hunc modum vallatis ab omni parte urbis mænibus, quantum Solimano pertinaciæ ad premendam obsidione Viennam erat, tantum ad defendendam Germanis. Sed una res imprimis Turcas detardabat, (ob quam etiam eorum consilia & incepta frustra fuere) quod majoribus tormentis carerent, & ea quas haberent currules colubrinas, campestribus potius prælijs & congressibus, quam verberandis sternendisque muris opportuniores essent. Quod quidem opportunis Ibraimi consilijs atque astu evenisse fama fuit; qui Christianos barbaris superiores fore cupiens, Solimano, apud quem gratiâ & auctoritate plurimum pollebat, compositis in calliditatem dolumque sermonibus, persuasisse dicebatur, ne solito majores apparatus ad capiendam urbem, neve multas copias cogendas existimaret, quam nequaquam munitam, neque idoneis præsidijs firmatam, Germani ad primum castrorum conspectum territi ultro dedituri essent; aut etiamsi nollent, ejus vel modicis copijs, sed invicto militum robore suffultis facili negotio in potestatem redigi posset, idque consilium Carolo Cæsari per idoneos homines significasse; sed hunc tali tamque opportuna delendi barbarorum exercitus occasione, Gallicis bellis interpellatum, uti non potuisse. Quæ res ut fidem mereatur aliquam, ea quæ triennio post apud Cusugum oppidum, quod Germani Guncium vocant, irrito itidem conatu à Solimano obsessum evenère; & demum post detectam fraudem, ejusdem Ibraimi crudelis & inexpectata cædes à Solimano illata, haud inefficacibus signis demonstrare videntur.

Turcis majora tormenta deerant.

Ibrahimi, ut fertur, versutia

Cum igitur irritis minorum tormentorum pilis muri quamquam veteres, ac inepta ab imperitis quondam architectis arte constructi, dejici nequaquam possent; sed pauci tantum, qui in summis propugnaculorum partibus interdiu conspici possint, incertis plerumque ictibus peterentur; Turcæ posita omni in cuniculis spe, ad eos fodiendos converti, ac factis per duo loca uno eodemque tempore subterraneis scrobibus, uno ad Carinthiacam portam, altero contra divæ Claræ templum, eisque sulphureo pulvere repletis mænia subruere cœperunt. Sed Germani, uti erant ejusmodi artificiorum apprimè gnari, deprehensis diligenti cura hostium conatibus, pares in contrarium cuniculos effodiebant, eorumque exteriorem partem ingentibus arborum trabibus suffulciebant; eaque ratione, ut mænia (si hostes ignem sulphureo pulveri injecissent) extrorsum proruerent, aditumque hostibus difficiliorem redderent, efficiebant. Unde quum hostes utroque in loco pulverem injectum succendissent, ac mænia multo fragore extrorsum concidissent, Turcæ per ruinas conscendere conati, ab armatis & in hostem intentis Germanis facile repulsi sunt; fuitque utrobique cruentum certamen; dum in cacumen evadere Turcæ, ex adverso verò scandentes barbaros Germani longioribus hastis

Cuniculi à Turcis acti.

1529. hastis & sclopetis magna edita strage procul submoverent.

Duobus hoc modo in locis rejecto non sine plurimorum interitu hoste, die, qui Divo Michaeli Archangelo sacer habetur, Nicolaus Comes Salmensis collato cum cæteris ducibus consilio, duo millia peditum, & quingentos, duce Ecchio Raisaco deligit, atque eos per Carinthiacam portam in hostes erumpere jubet, ut si qua ratione possent aggeres in quibus tormenta erant collocata, magno illato impetu aggredi, ac illis qui isthic excubabant trucidatis aut loco pulsis tormentorum ora ac spiracula seu fistulas obstruere, dissectisque rotis inutilia reddere conarentur. Sed quum diu atque acriter cum hoste dimicassent, tormentis quidem officere nequaquam potuere, quod ea à plurimis Janiceris ac Asapis defenderentur: sed interfectis ex hostium numero amplius ducentis, & paucissimis sociorum desideratis, in urbem rediere.

Excursiones nostrorum in hostium castra.

Pari modo centuria Hispanorum, duce Ludovico Davalo, per eandem portam egressa, sed alia incedens via, inter vineas, quæ plurimæ circa urbem sunt, complures Turcas uvarum racemos, cujus ea gens avida imprimis est, colligentes interfecit. Sed in castris Turcæ ex profugientium tumultu, ac nonnullis saucijs, qui evaserant, re intellecta, in Hispanos sese recipientes magno impetu irrupêre, magnoque cum his commisso certamine, quum se egregie fortiterque pro eorum numero defendissent, quod omnes erant Sclopetarij, cadente ex eis uno tantum Antonio Comargo Signifero, omnes se in urbem receperunt.

Interea Turcæ artibus & dolis, ac fraude, ubi vires deessent, utendum rati, tres Germanicæ nationis homines, qui ad suam superstitionem desciverant, Germanicis indutos vestibus, tanquam qui è captivitate evasissent, ad hostes mittunt, præsentique pecuniâ, ac multis & magnis promissis subornant, qui urbem pluribus in locis, injecto clam igne incenderent; præscripto etiam tempore, quando ipsi magno impetu, magnisque sublatis clamoribus in urbem irrupturi, Germani vero ad eam defendendam ora, atque oculos, viresque omnes conversuri essent. Quod nefarium consilium quum duces obsessi à quodam Turca, ejus rei conscio, qui desertis vanis Mahometi ritibus Calendis Octobris in urbem profugerat, divinâ, uti credi par est, providentiâ cognovissent, de conquisitis illis sceleratis, ac in quæstione confessis supplicium sumendum curaverunt.

Apostatæ urbem incendere moliuntur.

Ab eodem transfuga opportunè etiam intellectum est, hostes iterum novas res moliri, ac ad eandem Carinthiacam portam, ac alia loca, egesta humo, subditisque sulphureis pulveribus in urbe capienda fortunam experiri decrevisse; jamque summo quantum possint silentio in opere esse. Quod quum nostri non solum infusa in pelvim aquâ, si illa sensim crispet, ac tympanis [illegible]lo applicatis, si eorum membranæ palpitent nota ratione diligentissime discernere atque per[illegible]rutari cœpêre: sed etiam eruptione facta, loca fodiendis ejusmodi cuniculis suspecta, oculis conspi[illegible]enda videre, ac perlustrare voluerunt: quandoquidem hostes triduo ante, ex omnibus partibus, no[n] solum universis, quæ in castris habebantur, tormentis curulibus, ferreas pilas in mœnia con[illegible], [sed] etiam ex aggeribus Janiceri ferè omnes minoribus sclopetis, horrendum & insolitum fragorem, cum summo obsessorum stupore edidissent [illegible] rem nostri in eum finem fieri suspicabantur, ut eo magis hostes, ea quæ sub humo agerentur occultarent, nec à nostris animadverti possent.

Turcæ cuniculos iterum agunt.

Itaque duces, mutuo consilio, ad sextum diem Octobris circiter octo millia peditum legêre, iisque Hispanos fere omnes, id maxime expetentes adjunxere: simulque porta, quam salinariam vocant erupêre eo proposito, ut hostes, quos in suburbiorum ruinis atque aggeribus reperijssent, exturbarent, atque cæderent, simul & eos qui subterraneos cuniculos agerent, certius explorarent. Cum versus Carinthiacam turrim, ac Regiæ arcis portam ad dextram partem divertissent, Turcas obvios in suburbanis locis, ac eorum ruderibus m[ult]a strage edita trucidarunt, & prius quam in Castris hostes animadverterent, atque adcurrerent, etiam ad tormenta & aggeres expugnandos provehebantur, forte ac strenuum facinus edituri. Sed accidit nec inopinato casu, ut quidam milites magno sublato clamore socios ut redirent, & aciem in meliorem formam componerent, inauspicato cohortarentur, quorum incondita vociferatione cæteri milites, qui erant in procinctu, repente consternari, quum socios subitaneum ex insidijs hostium procursum indicare, ideoque ut caverent, clamare falso existimarent; retro in urbem citato gradu referre cœperunt, usque adeo confuse & inordinate, ut multi in fossam proximam præcipites ruerent, ac gravibus protecti armis mergerentur, atque adeo plurimi interirent. Eorum receptum fugæ simillimum Lupus Hagus cohortis tricenariæ præfectus, ac Hispani retentare co[na]ti a supervenientibus summa celeritate hostium equitibus circumveniuntur, quumque diu fortiter repugnassent, alia atque alia hostium manu adcurrente, Lupus quidem à socijs destitutus, egregie pugnans occubuit. Sed Hispani magna virtute dimicantes, paucis è suorum numero interfectis, postremoque Garsia Gusmano cadente, sese eadem qua exierant porta ad suos receperunt.

Tametsi autem nostri secus, quam sperarunt, rem male gessissent, ac eis trepide urbem repetentibus, à tergo hostes acrius inhæsissent; ab Hispanis tamen ex egestæ sub muro terræ tumulis animadversum est, hostes alios cuniculos duobus iterum in locis ad Carinthiacam & Stubarum, uti appellant, portam denuo moliri. Itaque Hispani arrepto repente vexillo, ad ea loca conglobati advolant: idem fit à Germanis, jussa ducum impigre exequentibus; ac ex adverso contrarios cuniculos fodere incipiunt. Sed Turcis ad subruendum murum non procul à priore ruina ignem pulveri sulphureo subjicientibus, ardentissimisque animis patefactum locum adoriri & conscendere conantibus, Germani magno numero à ducibus præsenti animo hortabundis opponuntur, parique robore & viribus cum hoste propius accedere auso manus conserunt: oritur atrocissimum certamen, ita ut permistis inter se confertim Turcis atque Germanis, usuque sclopetorum sublato, res ad gladios & acinaces deduceretur: & Turcæ post terribilem admodum & cruentam

Turcæ, facta impressione, à nostris egregie repulsi sunt.

1529. tam pugnam è ruinis proturbati, præcipitesque à nostris fortissimis repellerentur.

Sed quum redintegrare prælium, atque iterum mœnia subire à præfectis Janicerorum ac Chausis, quorum officium est aciem instruere, & ad pugnandum milites incitare, truci feroque ululatu atque minis juberentur; ne fessi, afflicti, & perterriti imperio parerent, ad extremum non fustibus tantum ac ferreis, quas gestare præfecti solent, clavis; sed illatis etiam vulneribus, & nonnullis, qui lentius ac segnius gradum intendebant, crudeliter interfectis, ora & pectora ac gladios in hostem vertere, & irrumpere in urbem compellebantur. Tela etiam missilia ac tubi sulphurei pulveris, ignem resina, & piceis tedis, noto artificio confectum evomentes in consertas propugnatorum cohortes, ut à tutandis mœnibus arceri quoquo modo possint, non sine manifesto nostrorum periculo, frequentissime jaciebantur. Sed vel ambustis, & laceratis plurimorum artubus, ac deformatis vultibus, Hispani & Germani Turcis superiores, quum tribus horis absque intermissione certassent, locum obtinuerunt: ac interfectis ex hostium numero amplius duobus millibus nec paucioribus sauciatis, eos fœda & præcipiti fuga pedem referre coegerunt: ita ut ipsi Turcæ neque Rhodo, neque Taurino expugnatis, acrius atque periculosius pugnatum esse testarentur.

Turcæ acrius oppugnantes repelluntur. Eodem etiam die, qui quartus Octobris fuit, ante solis occasum, post cæsos ac repulsos à mœnibus hostes, alij recentiores & integri ad continuandam oppugnationem ac opplendas fossas advenêre, ne nostris assiduo labore attritis & fatigatis quies aut cessatio ulla superesset. Nec mora, mulos & Camelos ac magnum jumentorum numerum, pedites item, quos Asapos & Sarhorios vocant, Janiceris intermixtis agrestium Christianorum è Bulgaria & Thracia ingentem multitudinem, qui servilibus ministerijs addicti castra sequi cogebantur, virgultis, terra, fascibus, cæteraque id genus materia onustos, fossas urbis impleturos, propius mœnia adegere. Sed Germani atque Hispani dispositis per mœnia & stationes in aciem ordinibus parati eos expectarunt: ac quum certis in locis tormenta opportune collocassent, quibus ab utroque latere hostes peti possent; priusquam Turcæ jumenta exonerare potuissent, explosis tormentis magnam suorum partem discerptam pilis, & concisam repente amisere. Et quamquam Janiceri operis permixti, sclopetis rem gerendo, & sagittis jaculando, opem laborantibus ferre conarentur, postremo tamen vi nostrorum, ac certissimis tormentorum ictibus, ingenti accepto detrimento fusi, fugatique pedem retulerunt. Quo in certamine Ecchius Raisaccus, egregiæ fortitudinis ordinum ductor, tribus simul glandibus adverso pectore exceptis propitij numinis, ac ferrei thoracis beneficio servatus est.

Solimanus suis mandat, ut omnium viribus oppugnationem Postero die Solimanus consilia & incepta sua frustra esse animadvertens, fremere atque indignari, quod urbem nec arte, neque naturâ satis munitam, tantis, totiesque repetitis conatibus, tantaque cæde & sanguine suorum in potestatem redigere nequivisset. Igitur purpuratos suos Ibraimumque inter primos præcipuum, ac Janicerorum præfectum, & tribunos ad se in prætorianum tentorium vocatos acerbissimis verbis reprehendit, & ignaviæ atque inertiæ accusavit; postremò severâ comminatione dimissis imperavit, ut supremo omnium virium & exercitus edito conatu, vel in urbem vi irrumpendum, vel in vestigio sibi moriendum statuerent. 1529. *denuo aggrediantur.*

Dum hæc per Chausios in castris publicantur, ac universi ad extremi certaminis fortunam experiundam animos & corpora parant, hostesque per triduum in silentio atque otio quieti transigunt: Paulus Baquitius petita à Philippo Palatino & Nicolao Salmensi excurrendi facultate, versus Ibraimi castra, quæ ad Danubium sub Colenpergæ dirutæ arcis ruinas erant metata, cum suis levis armaturæ equitibus, ac aliquot Joannis Cociani cataphractis Germanis profectus, Emericum Magnum, cui claudo cognomen, ob alterius pedis vitium fuit, alæ suæ legatum, usque ad extremas castrorum hostilium partes, cum paucis expeditioribus equitibus procurrere jussit. Turcæ in eos, ut fit, tumultuarijs copijs repente invecti, terga dante de industria Emerico in insidias, quas Paulus inter vineta collocaverat, deducuntur, in quos magno clamore, acrique impetu illatus Baquitius prospere certamen inijt, Turcasque in præcipitem fugam conversos, usque ad castra insequutus, plurimos cecidit, ac captos in urbem perduxit; inter quos fuit ipsius Ibraimi tonsor, ei imprimis charus, qui postea magno ære se redemit. Ab ijs opportunè intellectum est, Solimanum adhuc semel extremam certaminis aleam totis viribus tentaturum, quod si eum spe sua & expectatione frustrari contingat, tum vero obsidioni ac pertinaciæ suæ finem facturum: quod non solum hiemis tempestates, quæ indies immineant, trahendo bello maxime noxias intelligat; tum vero, si Carolus Cæsar, & Ferdinandus ac Germanici principes, ut fama est, integris & recentioribus agminibus, copias suas fessas & debilitatas, atque adeo in longe minorem numerum redactas, invadant; victoriam in ancipiti fore haud diffiteatur. *Baquitij felix cum hoste conflictus.*

Quæ quidem omnia, ut captivi haud falso comperta narraverant, paulo post eventus comprobavit. Nam post tridui quietem militibus concessam, ad diem XIII. Octobris, purpurati & alij præfecti eos omnes, quicunque arma capere possent, omnibus castris exire, sublatisque clamoribus, & ingenti tympanorum & tubarum sonitu, ac crepitantium sclopetorum fragore, ad murorum ruinas, quas actis in imo cuniculis desiecerant, extremam edituros vim procedere jusserunt. Quas tametsi nostri noctibus, quæ antecesserant, magno militum & Civium labore, contextis trabibus, ac vasis terrâ repletis reficere, ac irrupturis, quod suspicabantur, hostibus obicem, & novam veluti munitionem opponere contendissent: non tamen parum formidinis militibus incussit tantus hostium irruentium numerus, & in multa agmina divisus barbarorum exercitus. *Turcæ supremam capiendæ urbis fortunam tentant.*

Et sane quod metum hand leviter auxit, Turcæ assiduis colubrinarum ictibus turrim portæ Carinthiacæ, ex qua antea magnum illis detrimentum illatum, magnaque eorum strages edita fuerat, punctu temporis disiecerunt: eaque concidente, magistris tormentorum ea in parte defendendi muri facultatem omnem *Magno numero, & conatu, sed irrito.*

ademe-

1529. ademerunt: nostrosque haud leviter perterruerunt. magno tamen ardore cohortantibus ducibus, animos collegere, ac tam densam & terribilem sclopetorum procellam in hostes eminus effudere, ut ijs, qui primo ordine muros subijssent, maxima ex parte concisis & interfectis, cæteræ eos subsequi aut laborantibus opem ferre nequaquam auderent, sed in fœdam fugam conjicerentur. Quo animadverso Ferhatus Janicerorum tribunus, ac Behramus & Ibraimus Beglerbegi seu magistri equitum, quum in fugientes & pavidos ad pugnam reducendos fustibus & clavis nihil proficerent, sicuti in proximo impetu acciderat, acinacibus vulnera ignavis ingerendo, plerosque interfecere. Sed perturbatos ac metu & pavore externatos, propius muros nullo modo adigere potuere: quum se suorum potius principum manibus & gladijs occumbere, quam Germanorum aut Hispanorum sclopetis, aut verubus (sic illorum longiores spathas appellabant) figi ac interfici malle responderent; ita ut Turcas, alioquin suis principibus dicto audientes, & in Christianorum cædem atque sanguinem insita quadam & naturali feritate, & truculentia ultro ferri solitos, divini numinis ope & providentia, tantum animis terrorem concepisse credi fas sit.

At Solimanus spe potiundæ urbis suâ etiam confessione dejectus, pertinaciæ finem imposuit, incusataque fortuna, quæ lubrica & inconstans conatus suos elusisset, obsidionem solvere, & Byzantium reverti constituit. Itaque ad XIIII. diem octobris qui fuit dies Jovis, obsidionis autem vigesimus tertius, extrahi aggeribus tormenta, & majorem partem navibus imponi, reliqua ad castrorum necessitates unà vehi jussit: ac ejusdem noctis hora decima (quod tam tumidum, elatumque barbari animum haud parùm pudeat) sublatis silentio tentorijs, impedimentisque, & conclamatis vasis, iter arripuit: tanta propciandi cura, ut die quinto, in campis Budæ subjectis, quod triginta duorum millium passuum intervallum habetur, castra collocaverit.

Soliman. soluta obsidione, festinus abscedit. Milliarium fort.

Ungari aliquot à Turcis ad nostros transeunt.

Discedente Solimano, ex ejus castris sese in urbem subduxere, cum XXVIII. equitibus Georgius Seredius, Adamus Honorius, Georgius Hathalmius, ac Thomas Boroscius, præcipui nominis equites Ungari, qui stipendijs Pauli Vardani Archiepiscopi Strigoniensis merebant, eumque in castra Solimani concedentem sequuti erant; quod perfidiæ Turcicæ socij esse nollent. Sed quum duces de hostium conatibus & consilijs eos percunctarentur: nihil aliud, quod usui foret, scire potuerunt, quam abeunte Solimano, magnam exercitus partem cum Ibraimo adhuc in castris se continere. Sed & is, postero Veneris die, eum sexaginta millibus Turcarum illum sequutus est: ita ut terga antecedentium tueretur. Classis verò secundo Danubio descendit, eo consilij decreto, ut Insulam, quæ è regione Posonij, medio in flumine jacet, citeriore in ripa cursum tenendo, celeriter prætervehereturi; ne à Joanne Salaio & Lupo Odero, loci præfectis, sicuti eundo Viennam, ita in descensu aliquod detrimentum pateretur.

Sedlitzius ab Ibrahimo dimissus.

Prius autem, quam Solimanus Vienna ingloriùs discederet, Christophorum Cerlicium, quem in prima excursione. in potestatem hostium incidisse diximus, cum alijs quibusdam captivis, veste & sumptu donatos, in urbem remisit: quibus Ibraimus ejus omnium consiliorum arbiter & conscius, in mandatis dedit, referrent Viennam ducibus, non in eum finem Solimanum in Germaniæ fines exercitum adduxisse, ut Viennam caperet; id enim ei facilè factu fuisset; & quod eam obsidione cinxisset, id exercendi militis sui causa instituisse; verum eam fuisse illius mentem, ut cum Ferdinando æmulo atque hoste suo controversiam pro possessione Pannoniæ exortam in patentibus ejus urbis campis, Marte judice, terminaret. Proinde illum ad eandem dubiæ litis aleam dirimendam, non multo post in Germaniam redditurum, & collatis viribus atque armis qualicunque sorte fortunam tentaturum. Sed ea Viennenses tanto periculo liberati facile contempserunt, ac DEUM Optimum Maximum actis gratijs collaudarunt, qui urbem præclaram, opportunumque non Germaniæ solum, sed totius Reipub. Christianæ propugnaculum, singulari & manifesta sui numinis ope & favore clementissime conservasset.

Nostri expeditis equitum turmis Turcas insecuti, plurimos eorum cadunt.

Cognito hostium discessu, quum Paulus Baquitius, Joannes Cocianus, ac Sigismundus Vaixelpergus, expeditis & levioribus, sed validis equitum turmis, eos assiduis laboribus fessos insequuti, ac magno animorum ardore adorti essent, plurimos ex eis trucidavêre, cum aufugere non possent, equis eorum, alioquin generosis, sed longa inediâ ac laboribus adeo maceratis, & debilitatis, ut vix lentis passibus incedere valerent, ac Christianorum captivorum haud contemnendum numerum libertati asseruerunt; præcipuique nominis ac dignitatis Turcas, parvo facilique labore cepere; ac cum opima præda & spolijs in urbem rediere: inter quæ præter insigniores captivos videre erat, egregia Phrygij operis, acu picta tentoria, ac cæteram castrensem supellectilem, etiam bonum numerum equorum, & camelorum, ac sarcinariorum jumentorum: atque ij de discessu hostium certiora ad socios attulere. Referebant enim captivi Solimanum, ultra cæli autumnalis injurias, nivibusque permistas pluvias, cæterasque rerum necessariarum difficultates, penuria etiam commeatus coactum, Viennæ obsidionem deseruisse, & ex ejus copijs plures XX. millibus hominum, ac maximum jumentorum numerum desiderasse: Berhamumque magistrum equitum Asiæ minoris, quam ipsi Natoliam vocant, in supremo oppugnationis conatu, ante triduum, in dextri pedis genu, crassiori glande vulnus accepisse; ac ex eo vulnere, nocte insequenti, interijsse: eum Budæ aliquot diebus moraturum, exercitui quiete concessa, ac deinde susceptum iter continuaturum.

Viginti millia hostium in obsidione desiderata.

Quarto post die Fridericus Palatinus Rheni, quem ab imperij ordinibus, tuendæ Viennæ præfectum, sed à Turcis spe celerius adventantibus, urbe exclusum Crempsij se continuisse retulimus, in urbem ad socios venit, eaque perlustrata, & ducibus atque militibus pro navata forti & constanti opera prolixe collaudatis, in aliud haud fere minoris momenti discrimen incidisse visus est. Milites enim Germani, atque ij potissimum, quos Conradus Gortelmanus, ac Jacobus Berdenavius, stipendijs statuum Romani imperij conductos ducebant, clancularios

Milites præsidiarij Viennæ tumultuanter.

1529. primum inter se sermones miscere, ac deinde quintuplex stipendium, ob toleratam obsidionem, ac tot hostiles oppugnationes fortiter ac viriliter repulsas, aperte, & majori, quam par sit, tumultu poscere; & si id denegetur, se tribunis necem illaturos, urbemque direpturos minari cœperunt. Nec mora, veterani etiam, qui complures annos sub Leonardo Felsio in Pannonia militaverant, quos item Ecchius Raisacus, tribunus adduxerat, ac seditiosissimi quique militum sese illis adjungunt: tribunos vinciunt, nique pecunia in vestigio repræsentetur, se eorum cæde & sanguine manus suas commaculaturos ferociter clamant.

Fridericus ad famam tam periculosæ seditionis excitus, in forum, ubi convenerant, advolat; ac ne æterni nominis decus quod servata fortiter à barbaris urbe, promeruissent tam atroci facto fœdare vellent, neve Sacramenti militaris usque adeo temere obliviscerentur, multis verbis admonet. Sed illi ea surdis auribus præterire, planeque nihili ducere, ira atque flagitio ardere, convitia in duces & tribunos ingerere, atque adeo in adversos, hastas & sclopetos obvertere, & intentare: adeo ut princeps ipse instar tribunorum haud mediocre vitæ periculum adiisse videretur. Sed demum, quum urbana plebs, ac Cives, extremo metu perfusi, se ac salutem suam per frequentes nuntios etiam atque etiam ei sollicite commendare non cessarent, extremæ necessitati cedere coactus, duplex stipendium se illico persoluturum pollicitus est: Verum quum neque ea oblatione deliniri ac placari possent, & vehementius ac turbidius tumultuarentur, triplici ad extremum promisso stipendio efferatos eorum animos, ægre ac difficulter pacavit.

Quos Palatinus, triplici promisso stipendio ægre placat.

Interea Carolus Cæsar ex Hispania solvens in Italiam classe appulit, & primum Genuæ ab Andrea Auria, præfecto classis, duce post hominum memoriam mari omnium clarissimo & fortunatissimo exceptus est; & deinde quum Parmæ, Placentiæque aliquamdiu substitisset, deliberabundus, utrum ad patrimonij sui provinciam, Viennamque defendendam cum exercitu Solimano occurrere, vel institutam Florentinæ Civitatis obsidionem prosequi, simulque Coronationis suæ solennia peragere deberet; optatissimum à Ferdinando fratre nuntium accepit, Solimanum desperata expugnatione Viennæ, retro unde venerat, ire cepisse; tumultuantesque milites, præbitâ trimestris stipendij pecuniâ, ad officium reductos. Itaque gravissimâ eâ curâ & solicitudine liberatus, inceptis consilijs suis incumbendum ratus, coronam Romani Imperij de manu Clementis Pontificis Bononiæ ritè suscepit, ac duces suos Philibertum Aurantium, & Alphonsum Vastium, ad obsidendam, domandamque Florentiam, quæ ejectis Medicis Juvenibus, ipsius Clementis Pontificis propinquis, à fide ejus discesserat, cum validis copijs & magno tormentorum apparatu transmisit.

Carol. V. Imperat. in Italiam appulit.

At Solimanus Budam divertens, in arcem ex castris se contulit, Joanneque ibidem rege constituto, & in clientelam, patrociniumque suscepto, regium diadema, quod Ungari sacrum appellant, sceptrumque, & reliqua regnis insignia, atque ornamenta ei tradidit, ac astantibus Ibraimo & purpuratis, quos Vesirios vocant, proceres Ungaros, Joannis partes sequutos, acciri jussit: & brevi, ut solebat, sermone, Joannem atque illos compellans, per interpretem ita loquutus fertur: Rectè abs te factum est, Joannes Rex, quod calamitate oppressus, ac à Germanis regno ejectus, confugiendum ad me existimaveris, meamque opem imploraveris; quam secundum Deum immortalem tibi adfuisse nunc expertus es. Itaque postquam bellum, quod reducendi tui causa susceperam, prosperè gestum, atque confectum est, hodierno die, te in fratrem, & amicum meum recipio, regemque Budæ & in Ungaria declaro; opem & tutelam meam in posterum quoque polliceor. Habes hic Coronam, sceptrumque, ac cætera regia ornamenta, quæ ut accipias, ac beneficij mei memor esse velis, partoque meâ operâ regno diu fruaris, illudque ad posteros feliciter transmittas, hortor & cupio. Vobis vero, proceres æque jubeo, ut nisi ultorem hunc gladium experiri velitis (ensem quo erat accinctus manu ostendens) huic regi vestro omnem honorem deferre & obedire contendatis. Quibus dictis, hortatus est Joannem mitioribus verbis, quod in barbaro principe haud parum mirêre, ut Paulo Vardano Archiepiscopo Strigoniensi, quem secum Vienna reduxerat, ac Petro Perenio, quem jure belli captum ei donaverat, clementer parcere, eosque in gratiam recipere vellet. Quæ Joannes naturâ & ingenio minimè crudelis, aut cruentus facilè concessit, & utrumque junctâ dextrâ in pristinum dignitatis locum restituit, ditionemque omnem possidere liberaliter permisit; tametsi de eorum fide & constantia non parum dubitare videretur.

Solymanus Ioanni Waivodæ coronam ac regia insignia Budæ confert.

1529

Verba Solymani ad Ioannem Regem.

Archiep. Strigoniensem, & Perenium, ut in gratiam Waivoda recipiat, jubet.

Quibus ad hunc modum peractis, ac Gritto, & duobus trierarchis, ut diximus, cum tribus millibus Turcarum apud Joannem relictis, haud diu moratus, iter institutum prosequi, ac justis passibus Constantinopolim reverti maturavit. Quoniam autem in regiæ coronæ, ornatumque ejus & Sceptri à Solimano Joanni traditorum mentionem incidimus, operæ pretium me facturum reor, si rem, uti gesta est, & quomodo ea in manus barbarorum principis devenerint, hoc loco paucis referam.

Cum Solimanus Joannem in regnum reducturus, exercitumque Viennæ mœnibus admoturus, in itinere esset, jamque Sirmium attigisset, Petrus Perenius, eo tempore in inferiori Pannonia, in arce Soclosia, inter Quinqueecclesias & Essecum sita, haud procul Dravo flumine cum uxore & liberis agitabat: Et quoniam ingentes Turcarum copias ea transituras, sibi, quamquam satis firma præsidia habenti, minime expectandas arbitrabatur, ad superioris Pannoniæ fines redeundum existimavit. Itaque profectione ad Sarospatacum instituta (quod quidem quamquam violenter usurpatum, muris & propugnaculis in speciem urbis formamque munire inceperat) diadema quoque regium, ac cætera ornamenta, quæ post Joannis & Ferdinandi coronationem, ab eo ad solitam arcis Vissegradiensis custodiam nequaquam perlata, sed contra leges apud se retenta fuisse docuimus, secum scriniis recondita accepit, & in itinere ad Caidacium, haud procul Saxandia, ad fluvium Sarvisium pernoctaturus divertit: erat is pagus antea satis celebris, sed post hanc Perenij calamitatem clarior & celebrior

Solymano quando & quomodo Corona Hungarica tradita.

rod-

1529. redditus. Quod quum Joannes Saracenus, qui ea tempestate Quinqueecclesiensem Episcopatum, Joannis permissu obtinebat, ducentis equitibus, ac quingentis peditibus, quorum pars maxima sclopetis instructa, pars sagittarij erant, eadem nocte Perenium nihil hostile metuentem, ejusque milites somno & vino gravatos aggressus est, cæsisque nonnullis, qui ad primum tumultum arma ceperant, ac cæteris facile fugatis, Perenium cum uxore & liberis, omnique gaza, ac diademate regio in potestatem redegit; captumque Joanni Banffio Linduensi Soproniæ servandum tradidit, quod civitatem Quinqueecclesiensem minus munitam existimaret, quam quod tam opima præda in ea servaretur.

Perenio erepta corona ab Episcopo Quinqueecclesiensi.

Cum autem Solymanus ad Campos Mohacianos pervenisset, ei expetenti, ac severe jubenti Perenius unà cum corona adductus fuit: atque is illum quidem Joanni donavit, hanc vero cum ingenti Ungarorum, nec hiscere præ metu audentium, dolore secum abstulit; sed ita, ut mox in eum, quem nunc diximus, modum præter omnium spem (quis enim ab avaro, atque ambitioso ferocis barbari animo, tam nobile ac generosum facinus expectare ausus esset?) ultro restitueric: Pereniumque ipsum in pristinam gratiam recipiendum, auctoritate suâ, cui Joannes quicquam negare neque poterat, neque audebat, facili negotio obtinuisse videretur. Sed quum Perenius non multò post, haud sine summa animi ingrati significatione, à Joanne defecisset, neque, ut necesse erat, ad Ferdinandi partes descivisset, sed neutrius assecla, peculiarem sibi principatum, ac privati juris potestatem affectare, vana ambitione agitatus cepisset, spe & expectatione sua frustratus, in longe majores amissæ libertatis calamitates incidit; quemadmodum suo loco in processu operis memorabimus: ita ut toto ærumnoso vitæ decursu nusquam propitiâ arridentique fortunâ usus, tandem, ut sunt occultæ principum voluntates, & erumpentia ex insperato eorum odia, in vinculis & carcere Ferdinandi regis, non tam ejus pro quo captus erat, sceleris, quam multipliciter proditæ patriæ, invectique in eam primitus Lutherani dogmatis reus, meritas pœnas expendisse, atque ibidem expirasse multorum hominum judicio conferetur. 1529.

NICOLAI ISTHUANFFI
PANNONII, HISTORIARUM
DE REBUS HUNGARICIS
LIBER XI.

1530. REMOTO ad breve tempus metu Germanico, dilata quidem utrinque prælia, sed nequaquam consilia belli desiisse videbantur; & Joannes, qui tegnum duce & auctore Solymano recuperaverat, illud quibus poterat artibus sibi firmare & stabilire contendebat. Itaque multiplici curâ & laboribus fatigatus, ad eum finem comitia indixit, ut communibus consilijs & viribus retinendæ dominationis adminicula quærerentur. Convenêre pauciores, quàm speraverat: quando-quidem totus ferè Illyrici tractus, quem à Battianio & Pectrio, quà promissis & largitionibus, quà minis & ferro compulsum sub Imperium Ferdinandi concessisse memoravimus, & Ungaria superior, ac quæcis & ultra Danubium extenditur, nec ad ea comitia venit, nec à partibus Ferdinandi, quibus adhæserat, ullo metu aut minis divelli potuit. Nonnulli tamen, exiguo numero, & qui ejus studijs & factionibus inveteraverant, Stephanus Verbetius, Emericus Cibacus, Gregorius Pesthenius, & alij nonnulli præsto fuere. Nadasdium quoque interfuisse constat, sed quem plane invitum apud eum versari quidam existimarent, quod nondum se à Ferdinandi Sacramento liberatum esse profiteretur. Artandij etiam fratres, & ea quæ Transsilvaniam versus & Bihariam provinciam habitabat nobilitas confluxere. Nec tamen quicquam aliud decerni potuit quo pacatam totius regni ditionem consequeretur, præterquam quod Joannem Banffium Linduanum Ungariæ Palatinum creavit, æmulatione, ut videbatur, Ferdinandi, in cujus aula Bathorius vetere ejus summi magistratus dignitate conspicuus, in pretio & honore habebatur. 1530.

Comitia à Ioan. Vaivoda indicta.

Ad quæ pauci ex proceribus conveniunt.

In iisdem Banffium Palatinum renunciat.

Postea ad alias artes conversus, eos, qui in partibus Ferdinandi persistebant, & vel toga ac pace, vel bello ac armis, & præclaris facinoribus insignes censebantur, quos vi & armis non

1530. poterat, ingentibus promissis & largitione, arcium & oppidorum donationibus ad se pertrahere contendebat: ita ut multi privatis commodis illecti, patriâ ac repub. neglectâ, modò his, modò illis partibus, haud sine fœda fluxæ fidei nota, nulloque pudore adhærescere non erubescerent. Orta demum crudelissima dissidia, intestinæ seditiones, rapinæ, sacrilegia, mutuæ cædes, transfugia, scelerum impunitates, cæteraque civilibus bellis oriri sueta malorum genera, regnum antea florens, & rerum omnium abundans pessum dedere, illudque gliscentibus per summam discordiam factionibus dilabi cœpit, ut jam penitus corruerit.

Interea Joannes Valentino Turco iratus, quod relictis necessario tempore partibus suis, ad Ferdinandum transfugisset, nec ab alijs injurijs quotidie inferendis abstineret, arma & bellum inferre decrevit. Itaque Thomæ Nadasdio & Joanni Saraceno in mandatis dedit, ut copijs regionum seu provinciarum, ac peculiaribus suis equitibus primo quoque tempore congregatis, ac Francisco Capolnajo, viro militari, ac forti alæ equitum ductore sibi adjuncto, Valentinum insidijs circumvenire, & capere, aut si id non succederet, quocunque in loco reperiretur, obsidione premere, ac admotis tormentis expugnare conarentur. Eisdem addidit Turcarum quoque equitum & peditum certam partem, ex eis, quos Solimanus Budæ reliquerat, duce Cassono trierarcho, viro militiæ peritissimo, de quo antea diximus: ita ut omnes copiæ ad X. circiter millia armatorum constituere existimarentur. Qui quum Valentinum in arce sua Sigetana agitare cognovissent, eo cum exercitu contenderunt, ac tormenta cum pulvere sulphureo & pilis necessarijs ex urbe atque arce Quinqueecclesiensi advehenda curarunt.

Waivodana copiæ Valentinum Turcum Sigethi obsident.

Non latuere Valentinum hostium consilia; quibus certius exploratis, milites suos, quos continuè magno numero ex præda alebat, ad præsidia convocaverat, omnis generis commeatum, ac alia tolerandæ obsidioni, magna cura & diligentia curaverat. Cùm sub arcem pervenissent, eamque ab occidenti, ubi silva Haseidia, tota ex tilijs constans sita est, tormentis verberare cœpissent, difficiliorem, quam putarent, oppugnationem reperere: fossæ namque ejus undique latæ ac aquis profundis, ac cœno & carectis impeditæ, militibus mœnia subire prohibebant, etiamsi ea tormentis dejicerentur, & Valentinus magna vi eam defensurus credebatur. Atque is contemptis hostibus, factâ cum suis eruptione, prosperè conflixit, complurésque ex hostibus, Turcis permixtos interfecit; Emericum verò, cognomento Magnum, cum XXV. circiter equitibus vivum cepit, qui certo equitum numero præerat, eumque acerbissimis prius convitijs proscissum è vestigio interfici jussit: caputque ejus conto affixum è muro hostibus spectandum exposuit; ac cæteris captivis absque pretio dimissis, Nadasdio & Saraceno nuntiavit, se non aliam ob causam hoc crudelioris exempli facinus patrasse, quam quod Emericum ante biduum Turcis Cassoni equitibus, egregiæ indolis puerum Christianum, iniquâ atque impiâ permutatione, pro quodam equo tradidisse comperisset, divino quoque judicio illum haud obscure plectente, postquam eidem equo insidens, non seram ultricis fortunæ vindictam expertus esset. Duces in hunc modum à Valentino irritati, consilijs collatis, oppidum atque arcem pluribus locis circumvallare, ac majoribus colubrinis quassare, neque nisi Valentino ad deditionis conditiones compulso, illinc discedere decreverunt, quandoquidem mœnia ex vallo & vimineis cratibus, materiaque fere constabant, unica turri lateritia, quæ erat in medio arcis, excepta: quam Valentinus mediocri machina versatili muniverat, hostibusque magna sæpe incommoda atque detrimenta inferebat. 1530.

Expeditio Rogendorffij prima Budensis

Dum Joannis copiæ sub Sigeto irritis conatibus tempus terunt, Ferdinandus magno ex Ungaria & Bohemia contracto exercitu, & haud contemnendis à Carolo Imperatore Augusto, fratre, Germaniæque principibus acceptis auxilijs, Budam obsidione cingendam, Joannemque Turcicis auxilijs confisum, iterum regno exturbandum suscepit. Itaque Wilhelmum Rogendorffium, Italicis ad Veronam & Brixiam bellis, ac deinde recens toleratæ Viennensis obsidionis nomine, clarissimum expeditioni, belloque præfecit: isque justo tormentorum, ac commeatûs aliarumque rerum necessariarum apparatu navibus imposito, eoque secundo Danubio deducto exercitum promovit: cumque Strigonium pervenisset, Paulus Archiepiscopus, anno superiori à Solimano ad Joannem perductus, eique commendatus, quum se Turcicæ societatis vincula ex professo abhorrere affirmaret, ad Ferdinandum iterum rediit, ejusque copias, consilio, opibusque, & commeatu juvandas existimavit.

Vardanus Archiep. Strigoniens. se Ferdinando iterum submittit

Nec multò pòst Rogendorffius Strigonio facilè recepto, Vissegradum obsedit, ac autumnales dies sereniores, quæ in varias & graves tempestates subita conversione degenerare plerumque solent, in illius ac Vaciæ obsidione consumpsit, ne quid à tergo hostile relinqueretur: & tandem Calendis Novembris Budam delatus est. Quæ potissimùm mora cùm multa incommoda attulit, totamque expeditionem maximis difficultatibus involuit; Joanni verò, & Budensibus, Grittoque, qui rebus omnibus imparati erant, haud dubiam salutem peperit, ac spatium & commoditatem introducendorum militum & commeatuum præbuit: Nisi enim ea mora intercessisset, ipsi, quibus de Ferdinandi consilijs & conatibus nihil certi atque explorati constabat, facili negotio opprimi potuissent. Aderant cum Rege & Gritto proceres aliquot, Emericus Cibacus, Stephanus Verbetius, Simon Athimensis, atque alij nonnulli, quorum operâ & diligentiâ, ea quæ ad defensionem pertinerent, summâ celeritate curata, atque in urbem invecta fuere: aggeres introrsus ad mœniorum firmitatem erecti, tormenta idoneis in locis collocata, divisæ militibus stationes, ijsque duces, quibus parerent, assignati. Numillo trierarchus cum sua phalange Turcica, & navalibus socijs, à Solymano isthuc impositis, ac juventute Pestana, arma capere jussa, in urbem introducti: ita ut summa ad octo fere millia præsidiariorum accedere existimaretur. Sed annona, & quæ ad victum spectant, brevitate temporis nequaquam concedente, tanta copia importari nequivit, ut subducta hominum atque alimentorum ratione, vel ad

Buda frustra à Rogendorffio obsessa.

dimi-

1530 dimidij mensis necessitates suffectura videretur: quod quidem perferendæ famis imminens periculum Grittum & alios nimium anxios & solicitos reddebat. At Rogendorffius tripartito urbem oppugnare adortus, tribus in locis aggeres, in quibus majora tormenta collocarentur fieri jussit: quorum unus ab ea parte, qua ex urbe ad Logodium pagum itur; alter haud procul a mænibus, ubi introrsus Orsagorum procerum domus habebatur, institutus est; tertius vero ad Septentrionalem urbis partem, in qua Blasij Rascaij ædes constructæ erant; ex quibus mænia continuis tormentorum ictibus sine intermissione concutiebantur.

Joannes tanto discrimine circumventus, quamquam præsenti animo, quantum poterat suis animandis, ac ut incommoda obsidionis brevi duraturæ æquo animo perferrent, erigendis minime deerat; tamen de sua, ubisque salute solicitus, ad Nadasdium & Saracenum, aliosque, qui Sigetanam obsidionem nondum intermiserant, literas dat singillatim manu sua brevissimè scriptas, quarum hæc erat sententia: Budam à Germanis obsidione cinctam esse scitote: & quamquam civitas adhuc in nostra est „potestate; tamen si fideles estis, nosque salvos „esse vultis, postpositis omnibus rebus, huc adcurrite, aut potius advolate. Has literas per expeditos, fidosque homines ad Stanislaum præpositum Albensem mittit, ut Sigetum versus ad castra mittendas curet: isque per dispositos equos, celerrimo cursu Tolnam mittit; atque illinc alijs equis permutatis eadem celeritate in castra perferuntur. Nadasdius, Saracenus, & Cassonus Turca, relicta confestim Sigeti obsidione, non sine summa Valentini lætitia, Albam veniunt. Sed Capolnajus jam pridem ab adversarum partium studiosis seductus, eodem itinere cum sua equitum ala ad Rogendorffium, atque ad stipendia Ferdinandi regis descivit. Et quum illi ex Albano Budam cum suis ingredi vellent, eaque de re Rogendorffius certior redditus esset, missis in omnia itinera equitibus, tam Ungaris, quam Germanis, collocatisque per varia loca insidijs, eos ingressu prohibuit. Quo ab speculatoribus, quos præmiserant, cognito, Albam rursus redierunt. Ubi quum quidam obscuræ sortis auriga, Blasius Budanus se itineris ducem obtulisset, primo Nadasdium cum suis equitibus, locorum & viarum notitia fretus, in urbem feliciter introduxit. Nec minore usi fortunæ benignitate Saracenus & Cassonus Turca triduo post, eodem Blasio duce, vitatis ubique insidijs, cum incredibili obsessorum lætitia incolumes Budam intraverunt.

Waivoda Nadasdium cum suis à Sigetana obsidione revocat.

Nadasdius & Saracenus Budæ subsidio veniunt.

Nec multo post Nadasdius & Saracenus impetratâ à rege & Gritto facultate, cum equitibus, quamquam paucis, & peditum selectiore manu in castra hostium excurrerunt; ut si quos ex eis interceptos in urbem ducere possent, ab ijs de hostium consilijs certiora cognoscerent. Quod quum animadversum in castris esset Ungari levioris armaturæ equites, duce Balthasare Banffio Thallociano, viro impigro, & militari, summa celeritate exierunt, pugnamque cum [illegible] acerrimam contraxerunt. In qua Banffius Nadasdium obequitantem & suos magna voce cohortantem, ad perfringendas in adversis pectori[illegible] hastas, provocavit: nec ulla à Nadasdio facta mora concursum est, ac uterque suam in alterius scuto hastam perfregit. Sed quum magna vis equitum Germanorum, 1530 qui brevioribus sclopetis ab ephippio pendentibus utuntur, interea adcurrisset, cadentibus ex utraque parte compluribus, illi in urbem, nostri in castra redierunt.

Oppugnabatur interea urbs tribus ex partibus magna vi tormentorum; & jam a parte Logodiani itineris mænia ad ducentorum passuum intervallum ita erant dejecta, ut magistri tormentorum, ac ipse Rogendorffius haud irrito conatu irrumpi posse existimarent. Et quamquam ob continuas pluvias, ac tempestates, ventorum ac nivium procellis intermistas, magno cœno vix impedirentur, atque ascensuris in collem, cui urbs adjacet, mollis & lubrica tellus vestigijs firmiter figendis obstaret; nihilo tamen minus tribunis militum imperavit, ut in diem sequentem, cum dimidia parte militum, murum, qua erat patefactus, duobus in locis aggredi, ac summa vi oppugnare contenderent. Grittus ac Turcæ ab una parte mænia diruta defendenda susceperant: alteram autem partem ex adverso ædium Orsagianorum, Cibacus, Saracenus, & reliqui Ungari tutabantur. Erant etiam in foro Divi Georgij dispositæ subsidiariæ armatorum acies, quæ defensoribus fortè laborantibus ad ferenda auxilia statim adcurrerent. Aggressi magno impetu muros Germani fortissime dimicarunt: ita ut duabus amplius horis, æquo Marte certaretur, & plurimi utrinque caderent & vulnerarentur. Ad extremum fortuna Germanis adversa, virtuti & conatibus eorum tanta malignitate illusit, ut repulsi ac rejecti, non sine cæde & clade in castra compellerentur, ac complures e[illegible] milites ac centuriones ac signiferos desiderarent.

Germani strenue oppugnandæ urbem aggressi, Non sine cæde repulsi sunt.

Rogendorffius eo conatu frustratus, [illegible] lusos lenta obsidione fatigare decrevit, quum sciret eos præter cætera incommoda, usque adeo alimentorum omnium inopia laborare, ut jam multi fame tabescere atque perire dicerentur. Jam qui erant superstites, alijs deficientibus edulijs, equorum carnibus vesci cogebantur. Sed etiam equi, consumptis omnibus pabulis, strigosi & macie enecti per urbis plateas titubanti gradu hinc inde errantes, passim moriebantur, præter paucos potiores, ac nobilioris sobolis, quibus pugillus alimenti nonnunquam dari solebat, ne interirent. Stanislaus tamen Præpositus Albensis, ad levandam regis inediam, certa obsonia, utpote Phasianas aves, turdos, perdices, castanias, pisces sale maceratos, panes albos recens è clibano extractos, atque alia famis subsidia, quantum uno aut altero equo clitellario inferri poterat, per idoneos homines, ac Joannem Zermegum, qui postea hæc omnia posterorum memoriæ tradidit, opportune subministrabat.

Penuria alimentorum Budæ.

Igitur extremis hujusmodi angustijs compulsi Joannes & Grittus, per nuntios & literas partim secundo Danubio, qui frequentioribus pluvijs excreverat, partim per continentem summa celeritate missis, Mehemetem Jahioglem, Samandriæ ac Nandoralbæ præfectum, ut ad liberandos obsessos, & ad extremam rerum inopiam redactos, venire quamprimum maturaret, orare atque obtestari non desinebant: & Grittus literis Turcica lingua, ac Arabicis characteribus conscriptis, quarum appri-

1530. me gnarus erat, vota & preces addebat, eumque, ut mandatorum Solimani memor esse vellet, hortabatur, cui procul dubio meritas pœnas esset persoluturus, si regem illius beneficiarium, tantis rerum difficultatibus laborantem deseruisset. Dant etiam literas ad Joannem Banffium, paulo ante Palatini dignitate ornatum, ut collectis ad signa nobilibus, ac conductis stipendio peditibus, opem obsessis & extreme laborantibus ferre maturaret; qui præmissis nuntijs se in itinere esse, & ad succurrendum venire significaverat.

Mehemet Belgradi Præfectus Budensibus suppetias fert.

His in hunc modum gestis, Mehemetes omnibus fere ex Thracia & Bosna præsidijs deductis, ac à magistro Equitum Europæorum Ibraimo acceptis copijs, ijsque campestribus colubrinis munitis, adversus Germanos iturus, decimis castris haud procul ab urbe consedit, obsessosque de adventu suo certiores reddidit. Quo cognito Rex & Grittus decrevere, ut quamprimum Mehemetes cum exercitu propius advenisset, urbe excurrerent, atque simul cum Turcis Germanorum castra adorirentur: quod ob continuas frigidioresque pluvias, profundo in castris oborto cœno, hominibus pariter & equis contabescentibus, robora & vires defecisse viderentur. Quorum omnium incommodorum cum Rogendorffius probè gnarus esset, & instantem hiemem, & longè infestiores præteritis aeris injurias pertimesceret; Mehemetis quoque & Turcarum vires, uti integras, minime expectandas censeret; solvere obsidionem, ac in Austriam reducere exercitum instituit. Quod quidem tanta celeritate perfecit, ut vix tormentis in naves reponendis spatium superesset; ac multa castrensis supellex, & plurimi milites morbis, aut vulneribus debilitati, hostibus crudeliter mactandi in tentorijs relinquerentur.

Rogendorffius obsidionem solvit.

Discedentibus Rogendorffio ac Germanis, quamquam Joannes & Grittus effuse lætarentur, abeuntes tamen persequi, & a tergo lacessere, fatigatosque & ægros trucidare, uti maxime optabant, nequaquam potuere; quod equis fame enectis, ac defensoribus longa inedia debilitatis, se eum laborem frustra suscepturos intelligerent. Igitur nostri, viam quam tenuerant, euntes, Strigonium pacato itinere rediere: & Rogendorffius singula incedentium agmina expeditis equitum turmis, qui terga tuerentur, muniverat. Altera die, quæ sequuta fuit, Mehemetes haud contemnendis copijs supervenit, & simul hostes discessisse cognovit: ipseque ac Rex, & Grittus mutuo sibi congratulati, quid ulterius consilij capiendum videretur, accuratè disseruerunt. Et quoniam jam autumnus præcipitaverat, atque hiems pluviosa indies magis magisque ingruebat, Joannes illi gratias egit, quod ut ferenda ope, spei & expectationi suæ mature satisfecisset, eumque muneribus excoluit; ac suadere conatus est, ut concessa exercitui aliquot dierum quiete, lento gradu retrocederet, & cum opus foret ejus ope iterum reverteretur.

Mehemet cum Turcis vastando & depopulando

Sed Mehemetes Usreffo Bosnensi, ac Amurate Hercegovinæ præfectis (sic Turcæ ulteriorem Bosnam ad mare vergentem vocant) auctoribus, ne frustra venisse viderentur, ad leniendos pro susceptis longioris itineris laboribus militum animos, magnam & crudelem excursionem depopulandis Ferdinandi regis ditionibus faciendam constituit. Itaque relictis impedimentis, ac peditatu, qui sequi non poterat, in agro Pestano expectare jusso, cum reliquo exercitu ad sinistrum Danubij latus, versus Strigonium contendit, ac summa adhibita celeritate, priusquam ab incautis, nec tale quid expectantibus populis animadverti posset, inter Vagum & Nitriam fluvios, obvia quæque urere, populari, ac vastare cepit, magna hominum multitudine partim cæsa, partim in servitutem redacta. Transgressus deinde populando & urendo Nitriam, loca ea quæ circa Gimessum, ac Levam, & Sanctum Benedictum, quod ad Granum flumen situm est, populosa ac plena omnis generis commeatuum erant, pari detrimento affecit, terrore & formidine etiam civitatibus, quæ montanæ vocantur, non levi illato: Verebelum, Cisarium, Marorum, Comiatum, abductis incolis omnibus succendit. Conversus demum in alteram partem usque ad Sentaviam, & Galgotium ac Thermas Pesthenienses, eam omnem penes Vagi ripam regionem, oppidis, pagis, ac incolarum frequentia refertissimam, rerumque omnium abundantissimam, incendijs, cædibus, rapinis longe lateque devastavit. Amuratem vero cum suis Hercegovinianis Baimocium versus excurrere jussit, locum itidem thermis, ac ortu Nitriæ fluminis clarum & nobilem, qui cum oppidum, fugientibus in arcem incolis, vacuum reperisset, illud succendit: ac cognito, majoris minorisque pecoris magnam copiam ad vicinos montes, metu hostium actam esse, ea monstrantibus indigenis, qui inter captivos erant, quæsita atque reperta abegere. Eo autem miserabilior clades atque atrocior fuit, quod ea circa Natales Christi Domini & Dei nostri ferias contigisset; quibus passim incolæ genialibus jocis atque convivijs vacare consueverunt, quæ in luctum & lachrimas insperato conversa magis gravabant.

1530. omnia, gravissimam cladem infert Hungaris.

Postremo Turcæ amplius XV. dies passim impune vagati, ac in obvia crudelissime grassati, supra ingentes abacti pecoris greges, abductis circiter decem millibus captivorum, Pestum ad socios, quos ibi reliquerant, non onusti tantum, sed expleti ditatique præda reverterunt. Quos quum Joannes, tantam innoxiorum hominum utriusque sexus multitudinem in diram servitutem trahentes eminus è fenestra arcis conspexisset, fertur lachrimas non continuisse: ac ad familiares suspirans ac mœstus dixisse; non se ejus cladis & calamitatis; sed Ferdinandum ac Germanos causam esse: sic culpæ suæ calvam, aut potius falsam prætexens excusationem. Hæc est provinciæ seu regionis, quæ intra Vagum & Nitriam sita est, ac dirio Mathiussij veteri nomine vocatur, gravis ac memorabilis clades ac vastitas; quam incolæ Mehemetis depopulationem, hac quoque ætate vocant, non sine multo mœrore animi, ejus memoriam prosequentes. Exinde Mehemetes præda ac spolijs onustus Nandoralbam incolumem reduxit exercitum, ibique distributis ac divenditis captivis, & præda omni, copias ad sua loca in hiberna dimisit.

Decem millia hominum in servitutem abducta. Quibus visis, Waivoda illachrimasse fertur.

Sub tempus hujus infaustæ expeditionis exeunte

1530 *Maria Ludovici Regis Vidua in Belgium proficiscitur.*

eunte anno, qui fuit tricesimus post mille quingentos à partu virginis, Maria regina, Ludovici regis vidua, quæ hactenus Lintij agitaverat, à Cæsare fratre in Belgium vocata est, ut Belgium & Burgundiam, ac provincias inferioris Germaniæ, fratris nomine gubernaret. Quam Ferdinandus Lintio profectus, usque ad Rhenum fluvium comitatus est; illaque curam provinciarum, sic jubente Cæsare, susceptam, per viginti octo annos, inter varios bellorum civilium & Gallicorum tumultus, prudenter ac virili plane animo administravit: ac postremo Cæsare imperio cedente, simul cum eo Hispaniam profecta, curis omnibus & negotijs abdicatis, inter sacratarum Deo virginum claustra & cœtus, eodem cum fratre Cæsareano vitam pie feliciterque finivit.

1531. Sequentis anni, Mensisque Januarij primis diebus, dimissa in Belgium sorore, Ferdinandus Coloniam Agrippinam venit, ibique Cæsare ita volente, in summo templo, suffragijs Electorum Principum, Rex Romanorum creatus, ac septimo postdie, de more, Aquisgrani, ritè coronatus est.

Ferdinand. Rex Romanorum creatus.

Solent autem declarari, quamquam minus frequentibus exemplis, Romanorum reges, ut Cæsaris absentis vices gerant, ac ei decedenti succedant. Non defuêre, qui hanc electionem improbare, irritamque reddere conarentur: atque imprimis Fridericus Saxoniæ Princeps, unus eorum, qui Cæsaris eligendi gravissimo munere funguntur, cæterique principes Lutheranæ sectæ addicti; (qui eo tempore Protestantes vocabantur, ob frequentes quas in comitijs, & ubique facere solebant, protestationes) quod eam vitio factam dicerent; sed quia Cæsar amplissima in Hispanijs, & Italia, ac Belgio, alijsque longe dissitis partibus, regna ac ditiones habebat, quibus tuendis ac defendendis prospiciendum esset, neque semper in Germania præsens esse posset, in sententia perstitit, consultumque ac necessarium putavit, ut Ferdinandum imperij consortem, ac successorem haberet: qui velut summæ virtutis ac fortitudinis princeps, se absente, rebus præesset. Itaque rata fuit inauguratio simul & coronatio Ferdinandi, eaque dignitate in comitijs Ratisponæ functus cum Cæsare interfuit, Spire Nemetum eo à Cæsare translatis, ut propius Viennam, cum res posceret adventaret.

Comitia Ratisponens.

Jam enim certissimis nuntijs intellexerat, Solimanum novam iterum atque ingentem expeditionem in Panoniam facturum, jussisseque, ut exercitus ex omni Europa Belgradum conveniat, Asiaticos cum prætorianis secum ducturum, classem plurimarum biremium prætoriarum, ac Saicarum quas vocant, onerariarumque navium, quibus tormenta ac reliquus belli apparatus adverso Danubio vehantur, in promptu habere, & brevi, ut famâ ferebatur, in Germaniæ fines irrupturum, ut aut Viennam, à qua biennio antea, non sine ignominia rejectus erat, majore vi repetat, aut alium locum in Austriæ finibus oppugnet. Quæ gravissimi momenti res, disputationibus Comitiorum de religione, maxima contentione agitatis, & quæ in longum temporis spatium protrahi videbantur, eum finem attulere, ut Cæsare ægrè permittente decretum fieret, ad publicam Germaniæ pacem in præsens stabiliendam, ne cuipiam molestia aut injuria, religionis ergo inferretur, donec controversijs ejus recens excitatis, in Generali Concilio, quod brevi à summo Pontifice celebrandum sperabat, debitus finis imponeretur. 1531. Quod quidem decretum ne fieret, procul dubio Cæsar erat intercessurus, nisi periculosissimum bellum Germaniæ cervicibus imminere videret, eique armis occurrendum arbitraretur, controversijs in aliud tempus dilatis. Hac intellecta dilatione, Protestantes erecti animis, ac magno se metu liberatos existimantes, omne obsequium Cæsari, & Ferdinando Regi, ad facienda imperata obtulerunt, ac auxilia contra Turcas propensissime polliciti sunt, quæ primis suffragiis detrectare videbantur.

Comes Nogarolus ac Lambergus Legati ad Solymanum missi.

Ante hæc comitia, Ferdinandus ad Solimanum mittendos censuerat Leonardum Comitem Nogarolum, nobilem Veronensem, ac Josephum Lambergum legatos, cum amplissimis muneribus, ac æquissimis de inducijs & fœdere conditionibus. Quibus postquam terrestre iter per Ungariam, aut navigatio secundo flumine Danubio prohiberetur, quod ea loca Joanni subjecta ab hostibus atque rebellibus tenerentur, per Illyrici fines perrexêre, ac è Siscia Costanitiam & Crupam, ad Hunam fluvium sitas, ac Dubiniam, ubi Huna Savo miscetur delati, trajecto Savo Belgradum pervenere: indeque profecti inter Nandoralbam atque Samandriam Solimano occurrere. A quo perhumaniter suscepti, quum jussu ejus, Ibraimo mandata exposuissent, ab eo Solimani nomine responsa tulêre, ut castra sequerentur; visurum illum, quid de eorum postulatis decernendum foret.

Vt Solymani castra sequantur, eis mandatum.

Fuêre complures, qui Solimanum non tam sponte sua, quam Polonorum & Gallorum opera concitatum, hoc bellum suscepisse dicerent in Cæsaris & Ferdinandi odium, quorum amplitudini & felicitati inviderent, eosque periculosis bellorum cladibus involvi & implicari maxime lætarentur. Haud tamen temere Sigismundum Poloniæ regem tantæ malignitatis infamiâ criminandum ducimus; quum nihil, quod certo affirmari possit, de tanto tamque pio rege hactenus auditum sit. 1532.

Fran. Regis Gallorum instigationi hæc expeditio tribuitur.

Ferunt tamen Franciscum regem, quamquam egregium aliàs principem, Cæsaris tamen apertum æmulum, non hoc tantum tempore, sed decennio etiam post, aut amplius per Riconem legatum suum, auctorem fuisse Solimano in Pannoniam irrumpendi, ac vastata ea, & captis Strigonio, Quinqueecclesijs, atque Alba Regali, validissimis urbibus non illam tantum, sed etiam rempublicam Christianam gravissimè affligendi atque dilacerandi.

At Ibrahimi artibus sperato successu caruit.

Sed quòd Solimanus relicto Danubio, ac via militari, per devia & plana hinc inde errando vagatus sit sine ullo operæ pretio, eam veriorem & exploratiorem famam, inter ejus ætatis homines viguisse constat, missamque ad posteros etiamnum vigere, Ibraimum purpuratum, tantâ illius gratiâ florentem, ut circumagere eum, quocunque vellet, facile posset; postquam à repetendæ ac populandæ Austriæ consilijs avertere non potuisset; pro suo tamen erga Rempublicam Christianam & Carolum Cæsarem studio & amore, effecisse miris artibus, ut neque tanto exercitus ac virium robore, quantum antea ducere erat solitus, neque ea militari disciplina, qua necesse erat, destinatum animo bellum gereretur.

1532. Quem dolum ab illo institui haud ægrè potuisse existimari potest, qui ea tempestate toto summæ auctoritatis honore usque ad invidiam pollens, potensque cunctis non solum aulæ, ac prætorianorum militum ordinibus, maritimoque negotio, classibus, Magistris equitum, Janicerorumque tribunis apertè dominaretur; sed etiam omnes ærarij, ac thesauri ac proventuum rationes, ac provinciarum, magistratuumque jura, pacis denique & belli munia, ab ejus unius nutu ac potestate pendere viderentur: Solimano ei non secus, quam haud incerto imperij consorti omnia facile indulgente. Quod quidem arcanum animi sui institutum fertur cum Cæsare Carolo Augusto, per occultos nuntios, & maximè fidos mercatores, quam secretissimè communicasse, quo audacius atque confidentius pro Germaniæ, ac totius Christiani nominis salute, & gloria cum barbaris non sine certa spe victoriæ confligere non dubitaret.

Cujus rei non vulgare indicium ex eo apparuisse videtur, quod copias (quarum tametsi maxima erat apud imperitos, & credulos magnitudinis, ac multitudinis fama, ea tamen minimè constans, neque vera) in diversum divisas, nullis tormentis, nisi paucis, ijsque tantum campestribus munivisset, & longis itinerum ambagibus fatigatas, ad ignobilis oppiduli, cujus antea vix nomen erat auditum, initam oppugnationem, incommodissimo autumni tempore promovisset, quas ob rerum difficultates Solimanus cum ignominia, nec sine clade retrocedere coactus fuisset. Quid etiam attinebat per nivosas Stiriæ alpes exercitum raptare, & non solum milites, sed ipsum Solimanum, difficili & periculoso altissimorum fluminum Muræ & Dravi transitu, natando in discrimen vitæ conjicere: ac deinde per invios, magnisque paludibus impeditos Illyrici atque Posegæ saltus circumducere, nisi eum Christianorum principum, ipsiusque Caroli Cæsaris armis & viribus, si occasione uti potuissent, simul cum fesso & fame enecto exercitu trucidandum aut capiendum objicere voluisset? Cur denique non eodem, quo venerat, itinere, ad classem Budæ relictam, breviori viæ compendio, redire tutius putasset, ac secundo Danubio impedimenta devehere, quam ea per silvas & montes, fatiscentibus camelis & jumentis, conculcanda suis, & hostibus diripienda projicere?

Sed publica seculi nostri infelicitate, reique publicæ Christianæ infortunio factum videtur, quòd Cæsar copias suas, quas majores aut certe pares hostibus, ex Germanis, Italis, & Hispanis contraxerat, ac Bohemorum, & Pannoniorum auxiliaribus copijs à Ferdinando fratre conductis, ad Viennam conjunxerat, ferociæ & viribus barbarorum opponere, ac patentibus in campis, uno nobiliore prælio, rem ferro decernere non potuerit: Solimano prætextu imminentes hiemis tempestates præcavendi, re autem verâ metu fortunam experiri non auso.

Jam Turcica castra Samandriam pervenerant, quum Joannes duplici defectione Pauli Archiepiscopi Strigoniensis permotus, incertum sponte ne, an Solimano jubente, Strigonium obsedit, rem suis viribus longe imparem aggredi non veritus; suisque copijs, quas ex Transilvanis, ac Valachis, & Thracibus conscripserat, tria millia Turcarum, quos Solimanus Viennâ revertens apud eum reliquerat, adjunxit, universisque Ludovicum Grittum præfecit; eo consilio, ut si loco potiretur, eo velut obice rejecto, faciliorem Solimano viam ad Austriam invadendam aperiret: sin minus, tali conatu uberiorem ejus gratiam promereri posset, ac fatigatis & imminutis ijs, qui obsidebantur, commodior urbis capiendæ facultas ei adventanti præberetur. 1532. *Warreda Strigonium obsidione premit.* Præerat arci Thomas Liscanus, genere Hispanus, cum præsidio militum Hispanorum circiter mille, quos Archiepiscopus supra numerum suorum præsidiariorum, quibus Bartholomæum Croatum præfecerat, ita jubente Ferdinando Rege, ac necessitate poscente, in arcem receperat; ipseque tutiorem in locum Posonium erat profectus. *Liscanus Hispanus illi præerat.*

Strigonium in ripa Danubij, edito in monte situm, difficilem habet oppugnationem, tum quod firmis mœnibus & propugnaculis cinctum est; tum quod quadripartito defendi à propugnatoribus posse videtur. Habet enim præter arcem, & satis amplam urbem, alium è regione arcis montem, qui à delubro, quod isthic erat, Sancti Thomæ appellatur; præterea in ima montis, cui arx impolita est, radice, Aquatiam, quam vocant, turrim, cum oppido egregie munito, quod Danubius præterfluit; sic ut quælibet ex his munitionibus, una ex alia commode defendi posse videatur. *Strigonij situs.*

Igitur Grittus arcem atque urbem muralibus tormentis quassare cæpit; ac terrestribus pariter & navalibus copijs undique circumvallavit. Sed Hispani egregia virtute ac fortitudine mœnia defendere, ac mira cum Ungaris consensione rem gerere, Grittianos procul muris arcere, nihil denique hostibus repellendis negligere. Tum Grittus ad fodiendos cuniculos, ac subruendos muros conversus, nihil operæ fecit; *Grittus cum Turcis acriter arcem ac urbem oppugnat.* quandoquidem Hispani multo labore alijs effectis cuniculis occurrebant, ac nonnunquam in Grittianos egerendæ humo intentos, summa agilitate & promptitudine erumpebant, eosque trucidabant; sicuti tunc accidit, quando Martinus Liscanus, cognomento Musica, Præfecti Thomæ germanus frater, qui postea interfecto Thoma præfecturam obtinuit, cum valida Hispanorum cohorte, in opus facientes interdiu erupit, interfectisque quam plurimis, inter quos non pauci Turcæ ex classiarijs Numilli, ac Gritti militibus erant, ac perfractis dissipatisque instrumentis, antequam Grittus, qui cum equitibus suis adcurrebat, subsidio venisset, incolumis in arcem reversus est. Paucis etiam interjectis diebus Bartholomæus Croatus, Ungaros Hispanis admixtos ducens, summoque diluculo ex arce egressus, in Turcas, qui ex classe defensionem fecerant, ac suas stationes ad Danubij ripam in longum porrectas habebant, magno impetu irruit, multisque ex eorum numero partim obtruncatis, partim captis, eos in naves fugere compulerat, tanta præstandæ operæ cupiditate, ut quum Transilvani equites tumultuario procursu Turcis laborantibus opem laturi advenissent, à nostris sclopetorum usum egregie exercentibus funderentur, ac Bartholomæus reportata de utroque hoste victoria, summa cum laude, nec ullo accepto detrimento, ad suos reverteretur.

Quibus rebus fiebat, ut Grittus expectatione

sua

1532. sua capiendæ urbis dejiceretur, in eoque uno spem collocaret, quod Hispanos ad alimentorum penuriam adigi, & fame ad deditionem compelli posse eaistimaret. Nam paulo ante ex transfugis & exploratoribus, qui ex castris in urbem, atque ea urbe in castra clam commeabant, intellexerat, obsessos inopia rerum ad victum necessariarum premi, ac Petrum Parvum Quinqueecclesiensem, noctu emissum, Posonium indeque Viennam ad Joannem Cocianum, qui urbis Viennæ, & omnium copiarum Ferdinandi præfecturam obtinebat, ad petenda subsidia, secundoque flumine demittenda profectum esse.

Classis nostra commeatum devehens à Turcica vincitur

Quæ dum certis navigijs, unà cum commeatu devehuntur, eisque præsidij & custodiæ causa aliquot Nasadæ militibus plenæ attribuuntur, Grittus re per exploratores intellecta, classem suam Turcicam, ducibus Cassono & Numillo trierarchis, admixtis etiam Ungaris classiarijs adverso flumine eis occurrere jubet: quomque inter Comaronium & castra, paulo infra Labatlanum pagum, & Villamnovam duæ classes in mutuum conspectum incidissent, quanquam erant ex trierarchis & magistris navium, qui pugnam differendam, & Comaronium retrocedendum, pluresque ibi saicas, & majorem navalium sociorum, ac militum numerum accipiendum consulerent; neutra tamen prælium detrectante, magna vi actis remigijs concurrerunt: ac tametsi multi ex nostris Grittianorum sagittis transfixi; & sclopetis vulnerati occumberent; tamen quod nostrorum oculi exorientis solis radijs & splendore haud leviter perstringerentur, & Grittianos ex adverso nebula, quæ diluculo forte crassior è flumine exhalaverat, quorsum dirigendæ proræ essent, vix discernere permitteret, satis longo tempore certamen protractum fuit. Ad extremum Grittiani superiores, nostros in fugam conjecere, ac duce eorum Corporano, Germanicæ stirpis, cum tredecim Nasadis, adverso flumina ægre profugiente, ceteræ aut demersæ, aut evadentibus in proximum ripæ continentem, nautis ac militibus, in hostium potestatem devenere. Eo prælio prosperè confecto, Grittius Hispanorum constantiam domari tanto successu posse arbitratus, opinione & spe sua frustratus, eos obstinatiores reperit; neque enim adeo edulia erant consumpta, ut parcis & frugi hominibus, quales ipsi erant, per aliquot dies suffectura non viderentur. Itaque quum nihil cuniculis profecisset, & duo prægrandia tormenta, dissilienre ob fervorem metallo, amisisset, ad lentæ obsidionis & oppugnationis consilia, & moras descendit.

Solymanni in campos Mohacianos adventus.

Interea Solimanus in campos Mohatianos, victoria sua de Ungaris, & Ludovico eorum Rege parta adeo sibi gratos pervenit: in quibus dum per aliquot dies moratur, Petrus Perenius, sortis & fortunæ suæ ignarus, ac nimiam in barbaro & perfido hoste spem collocans, ad eum venit. Is ante discessum Solimani è Byzantio, media fere hieme misarat ad eum cum amplissimis muneribus Emericum cognomento Bicam legatum; petebatque se tam à Ferdinandi, quam Joannis clientela eximi, ac in peculiarem beneficiarium solius Solimani recipi, ita ut sui juris princeps foret, cum pactione ejus, quod sibi imponeretur, annui tributi; Idque ne in apertum, nisi re impetrata, prodiret, obnixe contendebat. Sed quum ea Joannas, significante clam Ibraimo, didicisset, opera & studio Griti, quem apud illum maxima pollere auctoritate & gratia non ignorabat, ac largitione, qua apud Turcas natura avaros & inexplabiles, omnia obtinentur, effecit, ut Perenio ijs omnibus, quæ petebat, rejectis, insidiæ pararentur, duplicis transfugij notam ac proditionis infamiam ei objectando.

Perenius, dum in peculiarem Solymani beneficiarium recipi contendit.

1532

Posteaquam ex arce sua Valponia, haud procul Mohacio dissita, in castra cum sexcentis equitibus, eleganti & militari apparatu instructissimis venit, Chausij, quorum inter alia multa id quoque muneris & officij est, locum tendendis tabernaculis dedere. Sequenti die cum ad Ibraimum ire jussus, inter circumstantes longo ordine Janiceros, armis atque sclopetis instructos incederet, priusquam ad illius tabernacula itum esset, injectis manibus equo deturbatur, & capitur: ac intar Ibraimi ipsius, & Ferhatis Janicerorum tribuni tentoria, certis manipularijs prætorianorum peditum custodiendus traditur. Milites quoque qui eum sequuti erant, armis & vestimentis, pretiosioreque corporis cultu spoliari, vincirique, & resistentes obtruncari cepere; postquam attoniti, & nec opinantes tum primum quid quantumque immanium barbarorum fidei ac promissis credendum foret, extremo suo periculo experirentur. Inter cæteros Nicolaus Pectius nobili ortus familia, ac Stephanus Delius, veterani equites, mutuo sese cohortati, ne veluti fœminæ ignaviter, inultique perirent, magno ausu strictis gladijs irruentes in ta Janiceros trucidavere; diuque cum alijs pugnantes, à multitudine victi atque interfecti fuere. Reliqui etiam eandem adversæ fortunæ, ac diræ necis aut captivitatis sortem subierunt; & Paulus Isthuanffius auro se redemit.

Nefaria à Turcis proditus capitur.

Suis quasi casis, qua spoliatu.

Nam tametsi Solimanus Perenianos milites, salvis eorum equis, armis, rebusque omnibus quamprimum dimittendos edicto publicasset, in speciem scil. servatæ, quam eis dederat, fidei: eos tamen Turcæ omnibus bonis indignissime spoliatos aut diram servitutem pati, aut molto auro vitam & incolumitatem suam redimere, fide plusquam Punica, coegere. Ipse remotis arbitris, ac sublatis scribendi ad amicos, aut cum eis colloquendi, solatijs, mæstus ac pavidus, ac Turcicæ societatis pænitens, quòd se salutemque suam infido, mobili ac fluxæ fidai tyranno temerè commisisset, sero deplorabat. At Solimanus, cui illinc recedendum, & castra ulterius promovenda erant, post aliquot dierum moram cum Ibraimo colloquutus, Perenium cum aliquot è suis, qui adhuc supererant, sub custodia ad Joannem mittit, ut de eo, quicquid fieri vellet, se tamen præmonito, statueret. Eum namque ob frequentes defectiones, & modo harum, modo illarum partium studia Joanni invisum esse non ignorabat.

Waiv. de custodie traditur.

Sed ea res Perenio utique in tantis miserijs & calamitate non solum solatio, sed saluti imprimis fuit, & libertatis, de qua desperaverat, recuperandæ spem non modicam attulit; neque ipse opinione sua, quam de Joannis clementia ac ingenij mansuetudine conceptam habebat, frustratus fuit. Concedente namque eo, nec deinde improbante Solimano, filium

suum

1532. *ac filio obside dato, se redimit.* suum septennem, quem ex duobus natu majorem habebat, scitum puerum & ea calamitate indignum, Franciscum nomine, ut se redimeret, ac deinceps Joannis partes sequeretur, pro obside obtulit: quem Solimanus acceptum, ac Gritto, ut Byzantium adduceret, commendatum, ad suæ superstitionis vanitatem cogendum, circumcidendumque curavit; nec deinde nunquam amplius à patre visum. Quæ quidem res utrique haud levem nominis & existimationis notam apud pios homines merito inussit, qui nulla religionis ac pietatis curâ tacti, innocentem nobilissimi generis, ac Christiani sanguinis puerum impijs nominis Christiani hostibus ad perpetuam perniciem tradidissent: nec facile discerni queat, an illum quidem ingens frequentioris transfugij odium ad talis vindictæ cupidinem stimulare; hunc vero servitutis ac mortis metus, suspicionis infamis noxæ ac piaculo exemptum reddere, aut excusare possit. Perennius ipse incredibilis substantiæ, facultatumque suarum dispendio, ac detrimento affectus, ac acerbe filio mulctatus, postea fidem Joanni datam, ac toties interruptam redintegravit, & usque ad illius obitum, utrumque servavit.

qui ad Mahumeticam superstitionem adactus, nonquam amplius à patre visus est,

Post hæc Solimanus castra è Mohatio movens, quum ab omnibus haud procul Buda iter facturus, ac Strigonium quod adhuc à Gritto obsidebatur, eoque ex itinere capto, recta Viennam perrecturus crederetur, præter omnium opinionem relicto ad dextrum latus Danubio, ac tota classe ibidem præstolari jussa, ab levam deflexit, suasu atque subdolis Ibraimi consilijs, ut diximus, eo adactus, quibus potissimum eo tempore regebatur. Quod quum Grittus ad Strigonium certis nuntijs didicisset, & jam antea de urbis expugnatione desperasset, ab ulteriore incepto destitit, & tormentis ac alijs rebus in naves impositis, soluta obsidione ad Joannem reversus est; Solimanus verò Albam Regiam, Papam, Sarvarium absque maleficio prætergressus, quod ea loca tunc Joanni parerent, ad Guntium, quod ab Ungaris Cusugum vocatur, obsidione premendum, inopinato exercitum duxit.

Grittus à Strigonij obsidione desistit.

Solyman Guntium obsidione cingit.

Id oppidum est inter Sopronium & Sabariam, sub monte ad amnem Gemmeum situm, qui ex alpibus, quæ ex Austria in Italiam euntibus transeundæ sunt, oritur, ac Aureo & Perennæ amnibus prope Sabariam alveo receptis, ad oppidum Sarvarium Arraboni miscetur: fuitque semper juris Pannonici, nisi quòd transactione inter Fridericum Imperatorem, & Matthiam Regem, pro diademate Regio inita, ad Austriam inter quinque alias arces pignori traditum fuit. Præerat Guntio Nicolaus Jurissitius, è Segnia Dalmatiæ maritima Civitate oriundus patritij ordinis, qui multis ante annis Ludovico Rege superstite ad merenda stipendia Ferdinandi se contulerat, navatâ illi multis in locis forti fideliique operâ, ac primum à militibus Nicolizza appellatus, postea id nominis apud omnes obtinuerat. Erant mœnia non solum ineptè antiquitus constructa cum quatuor angularibus propugnaculis, rotundi operis, ac turri, quæ portæ imminet, sed etiam nimia vetustate aliquot locis vitium fecerant: ad occidentem verò solem arx quadratæ formæ cum turribus, & fossa circumducta habebatur; nec ea vel natura, vel arte satis munita. Huic inopi atque ignobili urbeculæ Solimanus suas vires, quibus se tot & tantas, ab omnibus quarumcunque nationum hostibus, cum quibus hactenus arma contulisset, victorias & triumphos adeptum superbo ingenio gloriari erat solitus, ac quibus totius orbis terrarum imperium sibi animo destinabat, haud sine admiratione quamplurimorum admoveri jussit. 1532.

Nicol. Jurissitius præter omnium spem id acerrime defendit.

Tametsi autem Nicolizza serò Turcarum consilia explorasset, utpote qui talem tantumque exercitum, ac tam elati tumidique animi principem barbarum non ad se, parvo aut nullo facto operæ pretio, oppugnandum; sed aut Viennam iturum, aut ubi Carolum Cæsarem cum maxime ingenti armorum, bellique apparatu adversum se adventantem agitare intellexisset, ad ineundam celeberrimi ac nobilissimi de summa rerum certaminis aleam, suum omne robur conversurum credidisset; prout illum & sermone ad Ferdinandi legatos habito, & literis barbarico fastu exaratis facturum audivisset; tamen pro eo ac debebat, quum illum recta ad se tendere animadverteret, erecto fortique animo propugnacula murosque reficere, repurgare fossas, tormenta idoneis in locis collocare, præsidium militare à Ferdinando Rege postulare. Qui tantæ rerum difficultati, quantum poterat, prospectum cupiens, Longinum Puchamum, qui eo tempore in Salonoco oppido arceque agitabat, cum Germanorum militum centuria ad eum misit. Ipse quoque alijs centum peditibus, suâ pecuniâ conductis, præsidium auxerat; Sed cætera manus, quæ tuendo oppido inerat, ex ordine civium ac urbanæ plebis constabat, paucis adjunctis è vicinia nobilibus, qui metu hostium è pagis, & infirmioribus castellis eo profugerant: ita ut omnium numerus, qui armis tractandis, & propugnationi idonei essent, octingentos, aut paulo amplius efficere videbatur; Mulierum tamen & puerorum, ac imbecillium turbæ, pro loci conditione satis magna erat copia.

Cum Ibraimus sinuosos aggeres de more fieri, corbes crassiores terrâ repleri, ac tormenta ad sua loca protrahi jussisset, prius ictibus mœnia concuti cœpta sunt, ac oppugnatio aliquot in locis instituta. Sed ea difficilior erat, & tardior, quod majora tormenta, muris diruendis idonea deerant, ab Ibraimo, ut quidem ferebatur, de industria omissa, ac colubrinæ campestres, pilam ovo anserino haud majorem ejaculantes, plus terroris obsessis, quam damni mœnibus inferebant.

Quæ dum initio administrantur, Solimanus legatos Ferdinandi, nullâ pacis aut fœderis mentione è castris dimisit, vestibus auro intertextis donatos, deditque literas ad Ferdinandum perferendas, superbis plurimorum regnorum titulis adscriptis refertas, purpureoque involucro tectas, quibus de fœdere cum legatis nihil potuisse tractari significabat: quod eos in procinctu & itinere obvios habuisset; se ideo in Germaniæ fines cum exercitu venisse, ut toties expetitam pugnandi occasionem, collatis utrinque viribus, ad nobilitandos æterna nominis fama Austriæ campos, experiri posset; utque victoriæ eventu, in quamcunque partem inclinante, fortuna ex ejus usu declararet, quales & quæ à victore conditiones dandæ, vicissim

Solyman Ferdinandi Legatos è castris dimittit, cum literis fastus & arrogantia planis.

1532 ſim à victo accipiendæ viderentur. Porro Ferdinandum rectè facturum, ſi ſibi certo in loco occurrat, ac cuinam communis Mars ac domina campi fors faverint, is fortunarum gloriæque plenus, ac triumphans domum revertatur.

Dimiſſis legatis, Ibraimus licet uno eodemque tempore ſine intermiſſione mœnia verberaret, & cuniculis effectis, ſubjectoque igne ſubruere contenderet: tamen quum obſeſſi ruinas, terrenis aggeribus erectis, ac tabulatis, & id genus materia introrſus diligenter obſeptas munivisſent; (neque enim Nicolizza oppidanorum, aut militum quempiam quieſcere, neque ipſis fæminis, quin operi inſiſterent, parcendum putabat) poſtremo murum uno in loco hiantem, tum cuniculis, tum aſſiduis ictibus patefecit, & ut milites magna vi illum adorirentur, imperavit. Quod cum illi impigre aggreſſi eſſent, Nicolizza ſuos, qui in præſidio erant, milites haud cunctanter eis oppoſuit, certamenque atrox & cruentum exortum eſt, uſque adeo, ut nutante victoria, quum Janiceri ad ſummitatem muri pervaſuri viderentur, plures ex defenſoribus perterriti, fugienteſque captum oppidum, cæſos ſocios, ac debellatum eſſe ſpargerent. Quo rumore ſimul & metu perculſa multitudo fæminarum ac puerorom, imbelliumque ſenum, qui uno in loco haud procul à prætorio concluſi erant, ingentem ac inconditum clamorem ſuſtulerunt. Eo audito Turcæ attonitis potius quam pavidis ſimiles, impetum repreſſerunt, recentium militum ad auxilia accurrentium vociferationem eſſe rati. Quæ mora Nicolizzæ & defenſoribus animos auxit: & qui paulò antè mœnia vix tueri poſſe videbantur, quodam veluti miraculo, reſumptis animis viribuſque, hoſtes jam ſupra ruinam murorum aſcendere conatos, magna vi detrudere cœperunt. Et quamvis tribuni ac præfecti eos ad reſtaurandam pugnam, non verbis ſolùm hortarentur, ſed etiam clavarum ictibus, ac verberibus incitarent: fruſtra tamen omnibus tentatis, & hoſtibus retrocedentibus, prælium diréptum fuit. Feront equitem humana ſpecie majorem & auguſtiorem, ſplendentibus armis ex arce erumpentem, plurimoſque in auxilium laborantium oppidanorum milites adducentem viſum eſſe: qui inſolitum Turcis pavorem & formidinem injeciſſet, ut præcipiti è mœnibus fuga retroceſſerint: eumque oppidanorum pleriſque, æque conſpectum, qui Divi Martini tutelare numen, ad ferendum obſeſſis auxilium opportunè apparuiſſe, ſuiſque animos reſtituiſſe interpretabantur: ſicuti à pleriſque eorum id affirmantibus poſtea auditum fuit.

Iuriſitius Turcarum impreſſiones fortiter excipit & repellit.

Miraculum Eques humana ſpecie auguſtior Turcis viſus, illorum impetum retudit.

Eo irrito conatu Ibraimus vehementer animo perturbatus, ne obſeſſis quies ulla daretur, in diem ſequentem, in eadem mœnia impetum repeti jubet, ac ut milites ad ſolis exortum parati imperium expectent, edicit. Igitur appetente aurorâ, concinentibus tubis, & tympanis crepitantibus, milites prætoriani, cæterique, non eâdem, qua alias animorum alacritate, veluti fortunam nimus ſecundam præſagientes, inire pugnam diluculo cœpere. Et noſtri heſternæ victoriæ divinitùs partæ memores, in irrumpentes, colubrinis & ſclopetis item gerere, ac hoſtes magno detrimento afficere; ita ut interfectorum cadaveribus foſſæ implerentur. Itaque eâdem noſtrorum virtute & audaciâ viribuſque hoſtes repulſi & rejecti iterum ſe in caſtra recepêre, fremente atque frendente Ibraimo, ac ignaviam prætorianis & alijs militibus cum ſumma verborum acerbitate exprobrante: ſed qui ſe cum dijs atque hominibus pro oppido pugnantibus bellum gerere, aut ijs invitis vincere non poſſe reſponderent. 1532.

Turcæ impreſſionem repetunt

Sed noſtrorum virtute repreſſi receptui canunt.

Igitur poſtquam vim nequaquam procedere ſenſit, ad aſtum & artes converſus, Nicolizzam per idoneos homines, ad ſe in caſtra evocat, oblata ei incolumitatis ac liberi reditus fide. Is Turcarum inconſtantis fidei haud ignarus, petitis, datiſque obſidibus, & delata, ſi quid durius ſibi accideret, ad Longinum ſocium oppidi atque arcis cura, ad eum cum paucis egreditur. Eum Ibraimus exquiſito honore excepit, ac comiter habitum, de valetudine, deque alijs privatis rebus percunctatus, poſtremò ut oppidum, quòd à numeroſiſſimis & victricibus maximi Imperatoris copijs defendi nequaquam poſſit, omiſſa pertinacia, dedere malit; quam extrema omnia expectare, admonuit. Sed is, appoſitis, quantum poterat, verbis, ſeſe excuſavit, quod fidem, quam in arce & oppido in clientela principis ſui Ferdinandi ſervando dediſſet, fallere non poſſet: & proinde etiam ſi id flagitij in mentem veniret, ſe tamen Hiſpanorum metu, quorum octo fere centuriæ in præſidio eſſent (quamquam nemo ex Hiſpanis aderat) cohiberi, à quibus in veſtigio tanti ſceleris crudeliter interficiendus foret; itaque ſe ſuppliciter petere, ne notam tanti plenam periculi ſibi inuſtam vellet.

Ibrahimus Iuriſitij animum varijs artibus, ut dedat oppidum, tentat.

Rurſus ad alias artes converſus Ibraimus, ſe nomine Solimani oppidum ei dono dare retulit; ea conditione, ut partem aliquam prætorianorum militum in illud intromittere haud abnuat: ut ſemel aut iterum nomen Dei unius in mœnibus proclament; eoque in ſpeciem & exemplum ſub jugum miſſi oppidi peracto; & illi revertantur, & paulo poſt, relicta obſidione, caſtriſque ſolutis, omnes cum principe ſuo, ad Caroli & Ferdinandi caſtra expugnanda copias promoveant. Jam enim Carolum Cæſarem cum ingenti armorum apparatu Viennam adventare, non ſine metu, intellexerat. Sed quum Nicolizzam etiam in ea re concedenda duriorem animadverteret, ipſeque & Solimanus multis de cauſis, ante inſtantis hiemis procellas & incommoda, domum reverti properaret; tum etiam non parum fama adventantis longe maximi Chriſtianorum exercitus terreretur: & Nicolizza Germanos atque Hiſpanos implacabili odio in Turcas incitatos id nequaquam permiſſuros reſponderet: poſtremo hoc tantum obtinuit, ut manipulario uni aut alteri ex prætorianorum ordine ingredi liceret, in ſignum deditæ, ac in fidem & clientelam acceptæ civitatis. Qui ingreſſi ubi muros conſcendiſſent, ac ſublatâ voce numen celeſte more ſuo invocaſſent, vexillum purpureum in medio literis Arabicis albi coloris, acu pictis conſpicuum, ibidem reliquerunt, & mox in caſtra abierunt. Quod quidem vexillum hodie quoque in templo oppidi ſervatum nos etiam vidimus.

Guncij obſidio cum magna ignominia ſoluta.

Poſtero die, qui fuit XXVIII. Septembris, ſummo mane Solimanus, non expectato reditu copiarum ſuarum, quas initio obſidionis, duce Caſſono Michalbegoglio, prædatum miſerat, caſtra

Solyman caſtra movet verſus Styrea montana

1530. castra movit, non Budam aut Danubium versus, ubi classem cum navalibus sociis, & multò maxima impedimentorum parte reliquerat, ac breviore & longe planiore viæ compendio exercitum ducere poterat; sed ad Valeriæ Stiriæque montes, jam tum plerisque in locis glacie nivibusque oppletos directo itinere, eoque maximis laboribus, multisque incommodis per varios errores superato & confecto, ut paulò pòst memorabimus. Cujus quidem ancipitis periculosique consilij auctorem Ibraimum fuisse, constanti fama vulgatum postea fuit, qui Solimanum tum copijs, universoque exercitu, Carolo Imperatori, qui jam cum Ferdinando fratre, ac validissimis Hispanorum militum agminibus, Germaniæque totius, ac Pontificis auxilijs ex Italia Lincium, indeque Viennam appulisse nunciabatur, objiciendum, ac ad internetionem delendum ultro, ut diximus, circumducere dicebatur.

Difficili impeditoque itinere,

De consilio, ut ajunt, Ibrahimi

Cæsar Caroli V. exercitus

Habebat Cæsar in castris præter veteranos milites Hispanos, quorum virtute ac opera multas victorias erat consequutus, qui ad octo aut novem millium bellatorum numerum facile censebantur, ducibus Alphonso Davalo, ac Antonio Leva viris bello spectatissimis; aliam quoque mille quingentorum peditum Hispanorum manum, qui per complures annos, duce Aloysio Cueva, auspicijs Ferdinandi in Pannonia militaverant: qui omnes prætorianis Solimani peditibus Janiceris facile opponi posse judicabantur; utpote qui illis nec virtute, nec usu, ac experientia, armorum sclopetorumque nec corporum agilitate, nec laborum tolerantia, ulla in parte cedere viderentur. Equitatum levis armaturæ, Gallicis, Neapolitanisque bellis duratum, & exercitatum, Ferdinandus Gonzaga ductabat, & Belgis ac Sequanis utriusque ordinis militibus clarissimi liter duces præerant. Auxilijs Germaniæ cum summa potestate imperabat Fridericus Palatinus Rheni, quæ ad XL. millia peditum, ac octo equitum cataphractorum constituebant, quos varij duces minoris nominis, sed præclaræ existimationis famæque, ac multis exercitati bellis, ducebant. Itali pecunia Cæsaris conducti ad sexdecim peditum millia erant; quorum pars, magna alacritate militiam obibat, pars post cognitum Turcarum discessum minus dicto obsequioqua præfectorum parere videbantur. Pontificiæ copiæ, quas Hippolytus Medicæus legatus, Cardinalis Clementis Nepos conduxerat, præter Italorum valida agmina Ungarorum etiam equitum peltatorum & hastatorum octo millia continebant, sub ducibus Valentino Enningio cognomento Turco, ac Paulo Baquitio, Balthasare Banffio Tallociano, Francisco Niario, & alijs; quibus accedebant voluntarij ex Ungaris, & qui tam stipendijs atque ære Ferdinandi Regis erant conducti, quem qui de bonis, fortunisque ac facultatibus suis certum militum numerum in castra ducere tenebantur. Supra quorum omnium numerum, Bohemorum, Moravorum, ac Silesitarum equitatus miro instructus ordine, ac cohortes, quas Sdislaus Lipa, ac Albertus Prestensteius insignes viri ductabant, addebantur: ita ut præter ingentem tormentorum ac aliarum rerum bello necessariarum apparatum, multi fide digni auctores, ac imprimis Jovius, qui huic bello cum Hippolyto Cardinale interfuit, Cæsarem, non deductis urbium ac finium præsidijs, nonaginta descriptorum peditum, ac triginta equitum armatorum millia unis ad Viennam castris habuisse, & in aciem producere potuisse constanter affirment. Invicta profectò acies, Carolo, præsertim Cæsare, tanti nominis & auctoritatis, fortunæque principe ductore, ac certissimæ de perfidis hostibus obtinendæ victoriæ omnino par; si mora omnis abesset, & præclara dimicandi, vincendique occasio à Deo immortali oblata, paratis animis capta, nec importuna cunctatione interpellata fuisset. Multis siquidem millibus militum, tam in obsidione interfectis, quam in castris vario vulgatorum morborum genere amissis, ac classe procul relicta, & missis cum Cassono ad populandum amplius XV. millibus equitum, ijsque nostrorum virtute concisis & deletis, Solimani copiæ ad exiguum & fere contemnendum numerum redactæ erant, ut vix Christiani exercitus conspectum, quin terga darent, tollerare potuisse censerentur. Quæ etiam causa eum, tanti alias fastus & arrogantiæ barbarum principem, ad tam præcipitem ignominiosamque fugam inaundam coegisse videtur: quamquam ipse tegendo dedecori alias rationes prætenderet.

Frid. Palat. auxilia Germaniæ ductabat.

1532. Cæsaris copia constabant nonaginta millibus peditum, ac triginta equitum

Sed nec Cassonus & Acangij, qui sunt prædatorij equites, sine ære, sed quinta prædæ parte principi attribuenda militantes, quos Lincium versus ad depopulandam, vastandamque Austriam missos retulimus, meliore fato, eventuque rem gessere. Cum enim evastata undique regione, ac cæsis aut captis incolis, concrematisque pagis, ingenti onusti præda ad Solimani castra redire properarent, quæ jam soluta esse, & Turcarum sociorum exercitum, iter fugæ simile, retro unde venerat suscepisse ignorabant, primum quidem cum Hispanorum quatuor cohortibus, ex ijs, quæ sub Aloysio Cueva, nobili & impigro duce militabant, prospera pugnavere. Nam cum Cassonus aquationis causa ad amnem quendam consedisset, Hispani præcipiti cursu, ac magno sublato clamore irruentes, ipsos hostes Turcas nihil tale veritos, equisque & corporibus curandis intentos, subita irruptione excitarunt; atque ij arreptis armis, cadente Fardinando Gabrera, Sardiniæ præfecti filio, ac alijs Hispanorum præcipuis interfectis, profligavere: nullam præ ignavia eis laborantibus opem ferente Gaspare Ricciano, peditum Austriacorum præfecto, qui eos Torcis numero longe inferiores, è collibus propinquis impune trucidari conspiciebant, nec auxilio adcurrebat.

Cassoni excursio & deprædatio Lincium versus.

Hispanorum quatuor cohortes à Cassono fusæ.

Sed Cassonus ulterius progressus, cum ad montium convalles, quæ circa arcem oppidumque Starrenbergum habentur, pervenisset, in Palatini recentiores copias, tormentis currulibus instructas, quæ haud procul aberant, incidit; ibique, ut promptius atque expeditius pugnaret, captivorum supra quatuor millia cujusvis sexus immani truculentia & feritate interfici jussit: partitusque copias in duo agmina, quo commodius ad castra perveniri posset, alterum sibi delegit, alterum Pervisbego collegæ ducendum dedit; qui tamen pari cum eodem fato cum exercitu cæsus ab Hispanis & Germanis fuit: ipse intempesta nocte ire perrexit; ac mane cum nebulam crassiorem, quæ è proximis

1532. ximis paludibus emerserat, sol exoriens radijs tepidioribus discussisset, Palatinum instructa acie se expectare animadvertit. Cujus tormentis Turcæ petiti, multisque ex eorum numero interfectis perterriti, dum vitare pilarum ictus conantur, in proximas paludes metu adacti, partim cœno & turbidis lacunis, simul cum equis colluctantibus fœde periere: partim relictis equis, scutisque pedibus evadere conati à Palatinianis, urgentibus, veluti clausæ indaginibus feræ, paucis diffugientibus interfecti fuere. Cassonus ne vivus in potestatem Germanorum incideret, maluit fortiter occumbere, ac supremo virtutis, fortitudinisque conatu edito, haud inultus à catapractis trucidatus est: ejusque crista auro, & gemmis ornata, ex ala vulturis constans, quæ vento mota se circumvertere solebat, Cæsari à Palatino denota, ejus in prælio cæsi fidem fecit.

Cassonus cum suis trucidatur.

Turcæ amisso duce, ac majori sociorum parte iam in palude absorpta, quam Germanorum armis crudeliter cæsa, ij qui supererant, Osman Agam ejus legatum ducem sibi elegere, à quo ad castra, quæ discessisse nesciebant, perducerentur, qui postero die Ludovicum Lodronium Germanicæ legionis tribunum, cum suis peditibus, ac Joachimum Brandenburgensem principem, cum duobus millibus cataphractorum equitum obvios habuere: à quibus Turcæ, quod longâ inediâ, assiduisque laboribus fatigatos equos feminecesque haberent, hastisque carerent, quas per varios silvarum ac montium anfractus, viarumque ambages perfregissent, instar pecorum trucidabantur.

Osman Agacum reliquis Turcarum victus.

A Lodronianis & Brandenburgicis usque ad satietatem cæsi, dum palantes & dispersi ad campos, qui inter Thermas & Draiskirchen, oppida sunt, sese collegere: dumque superatis longe difficillimis periculis, se in tutum pervenisse putarent, & equos ad pascua & gramina carpenda duxissent, à tribus millibus equitum, Cociano urbis Viennensis præfecto, ac Nicolao Comite Turriano ducibus, nec non Lupo Comite Montfortio, ac Gregorio Losenstanio, novis nempe hostibus, inopinato invaduntur, ac promiscuè cæduntur: qui cum partim pugnando occumberent, partim equis suis labori jam & parcissimo victui assuetis, evadere conarentur, quod supremam eis attulit calamitatem, Ungari equites, veri eorum, sed tunc haud expectati hostes, supervenerunt: qui ex insidiis repentè prorumpentes, in eos prælijs, vulneribus, lassitudine, laboribus, & rerum omnium necessitatibus fractos & debilitatos acerrimum impetum fecere: Quum à fronte Paulus Baquitius cum Petro fratre, à tergo autem Valentinus Turcus, Balthasar Banffius, & Franciscus Niarius, aliique duces, totius levis equitatus pondere & robore incubuissent.

Qua in pugna Pauli imprimis eximia virtus enituit: ipse enim Osman Agam ducem hostium, cristis armisque & equi apparatu conspicuum, proculque agnitum, hasta equo dejecit, ac humi prostratum, oblongo pugione, quo ab Ephippio pendenti utebatur, propere confecit: cui equus illius aureis argenteisque phaleris exornatus, armaque auro & gemmis splendentia, veluti opima spolia duci ab duce detracta, militum consensu & judicio, facile concessa fuere. Eundem in modum à Valentino atque

& interfectus.

Isthuanf. Hist.

cæteris Ungarorum ducibus, quos diximus, reliquiæ ter aut quater fusi atque prostrati Turcarum exercitus, ad internecionem deletæ sunt: 1532. ita ut nemo ex quindecim millibus, qui vel cladis nuntium ad suum adferret, superfuerit: nisi qui forte ab Ungaris capti, ac diu in vinculis detenti, persoluto redemptionis pretio, ad suos postliminio redijssent: fuitque illud memorabile, ut omnes fere diversarum gentium milites, qui ad Cæsaris auspicia, stipendiaque in castra undique confluxerant, hujus victoriæ gloriæque participes redditi, uberrimum virtutis suæ & fortitudinis fructum laudemque, deletis prædabundis barbarorum turmis, decerpsisse existimarentur.

XV. millia prædatorum Turcicorum intercepta.

At Solimannus post varios errores, multis magnisque affectus incommodis, sæpeque respectans, num à Carolo Cæsare è tergo, aut à fronte, aut à lateribus invaderetur, Muram flumen apud Græcium Stiriæ urbem tumultuarie transiecit; quod flumen è præaltis ejus regionis alpibus originem ducens, septem millibus passuum infra Petoviam, Romanam olim Coloniam, ad Legradum oppidum, in Dravum evolvitur. Illinc digressus, cum exercitu laboribus, vigilijs, inedia cæli injurijs, ac rerum omnium fatigato, ad Marpurgum, quarto supra Petoviam milliari Dravo adjacens oppidum venit, ratus se isthic pontem reperturum, quo flumen rapidum & profundum transiri posset. Sed illum jam antea incolæ, adventu hostium cognito, une cum sublicis diffecerant; atque adeo omnes ubique lintres, cum pontonibus, & navigijs cujusvis generis, quæ passim reperiri poterant, ne hostibus usui esse possent, sustulerant, aut concremaverant.

Solimanus metu persecutionis Muram fluvium trajicit.

Itaque Solimanus dum pontes fierent, minime expectandum existimans, quod & iter maturandum putaret, & materia deesset, ac in re perficienda longam moram interventuram videret, flumen tranandando superare decrevit; idque ex Ibraimi consilio qui illum à Christianorum cervicibus sublatum cupiebat. Igitur supra eum locum ripæ, in quo ipse se in fluvium erat demissurus, sex millia equitum prætorianorum ingredi flumen imperat, ut mitiorem ejus impetum ac rapiditatem eo modo redderet: ipseque postmodum inferius in spatio unius stadij cum Ibraimo, & pueris ac adolescentibus cubiculo assuetis fluvio se commisit, & non sine periculo in ulteriorem ripam, stupente & attonito exercitu, evasit. Equites singuli, quorum equi adhuc vegetiores firmioresque erant, mandato principis, singulos Janiceros in clunes equorum acceptos transiecere. Multi peditum camelis, equisque humilioribus, aut per utres, aut colligatos arundinum & virgultorum fasces, ut quisque poterat, ægrè admodum, neque absque discrimine sequuti sunt: multi etiam vorticibus & impetu fluminis abrepti periere. Cæteri, animadversa transitus difficultate, captivos quorum sane in castris non usque adeo magnus erat numerus, ne moræ & oneri essent, interfecere; ac jumenta fessa laboribus, & impedimenta, quibus carere poterant, facile reliquerunt: ita ut etiam multo maxima campestrium colubrinarum pars, reliquusque earum apparatus, aquis mergeretur.

Solymanus flumen Dravum non absque periculo nando transmittit.

Superato tridui mora in hunc modum Dravo, ab Oppido Marpurgo, usque ad Sauricium

L pagum

1532 pagum difficillima, atque ſtrictiſſima via inter alpes & Dravum iter factum eſt, quæ multis in locis vix pediti ſuperabilis eſt; nuſquam autem pluribus, quam uni aut alteri, aut ad ſummum tribus equitibus ſimul euntibus pervia. Emenſus demum aſperrimi itineris fauces Solimanus, à Sauncio pago, in patentes & apertos Viniciæ & Varaſdini campos pervenit; atque in iis locis, quibus lente procedentium copiarum poſtrema agmina a noſtris militibus carpendo aut cædendo nequaquam inquietabantur, aut in prætereuntes tormentorum pilis, jaculiſque abſtinebatur, ſicuti Varaſdini evenit, ubi Stephani Bathorij Palatini milites ſe quietos continuerunt, Turcæ ubique per pagos & agros quiete & abſque maleficio pertexerunt; ac poſtremo cum ultra Varaſdinum ad Raſiniam pervenillent, tertio infra milliari ſitam Ludovici Pecrij arcem, caſtra locaverunt: & quum pila ferrea ex arce in incertum emiſſa, Sabanus Turca adoleſcens, Tefterdari, qui ærario Solimani præerat, frater forte fortuna interfectus eſſet, pedites prætoriani, ira ac vindictæ cupidine inflammati, arcem & oppidum repentino impetu aggreſſi, cæſiſque omnibus fere defenſoribus, injecto igne concremarunt. Ubi captus & abductus fuit Georgius Huſtius: qui deinde totum fere Orientem uſque ad Indos pervagatus, peregrinationis & itinerum ſuorum commentarios poſteris reliquit.

Raſiniam arcem ferro & flamma delent.

Huſti itinerarium.

Ibi Solimanus quum unius diei quietem exercitui conceſſiſſet, ſuadente Ibraimo, cùm ob commodiorem rei annonariæ, qua non leviter laborabatur, procurandæ rationem; tum vero occultis conſilijs, ut ſi Caroli exercitus inſequeretur, Solimano detractis in eum modum & diſtributis copijs, vires ad reſiſtendum deeſſent, copias bipartito diviſit; aſſumptiſque ſibi Spahoglanis & Janiceris, quo nomine equites peditesque prætoriani cenſentur, ac purpuratorum præcipuis, cæteras copias Ibraimo ducendas attribuit; iſque in ſequenti die inſtituta ad Herbartiam arcem, in dextram partem profectione, eaque ex itinere, quod præſidiarij in appropinquantes tormenta diſploſiſſent, ac quoſdam Turcas interfeciſſent, capta & incenſa, Criſium, ac Glaucium, indeque Chaſmam, ac montem Claudium, & Velican, ac poſtremo Zapoliam, Joannis Regis patriam, pacatis agminibus, prætervectus eſt: contra Solimanus lævam in partem deflectens primo Capronnam ac Veruciam, deinde per Poſegam provinciam inter Dravum & Savum flumina, lentis factis itineribus, in Sirmium delatus eſt; amboque demum ad Belgradum appellentes eodem fere tempore exercitus conjunxere, poſtea media ferme hieme Adrianopolim pervenere. Hic fuit illius tam ſuperbe & arroganter ſuſceptæ, quam poſtea nullo operæ pretio confectæ, Solimani expeditionis exitus; cujus fama totum pene orbem terrarum perterruerat, ſed quæ documento fuerit, ejus quoque vires nequaquam bello inſuperabiles eſſe: poſtquam omnem certaminis aleam vitando, Cæſaris Caroli Auguſti, Chriſtianorumque principum congreſſum tantopere formidaſſet.

Solimanni copia bipartito diviſa.

Media ferme hieme Adrianopolim pervenere.

Cæſar Lintij cognito Turcarum ſeu fuga, ſeu diſceſſu, ſumma adhibita celeritate, ſimul cum Ferdinando fratre, claſſe devectus Viennam venit, ibique militare concilium convocavit; in quo præter Fridericum Palatinum Rheni, qui Germanicis copijs præerat, ac Cocianum, Felſium, Rogondorffum, cæteroſque Germanos proceres; aderant etiam ex Hiſpanis, atque Italis clariſſimi duces, ac æterna memoria digni, inter quos Ferdinandus Toletanus Albæ princeps, equitum Hiſpanorum præfectus, Alphonſus Vaſtius, Antonius Leva, Hieronymus Macicaus caſtrorum Magiſter, Ferdinandus Gonzaga equitum veteranorum levis armaturæ ductor, Joannes Baptiſta Caſtaldus, Martius & Camillus Columnæ pluresque alij; qui auditâ Cæſaris contra Turcas expeditione, certatim nomina dando, alpeis tranſierant; ut eorum ſententias exquireret, quid cenſerent ulterius faciendum. Non deſuêre complures ex variarum nationum ducibus, ſed ante alios Valentinus Turcus, & Paulus Baquitius, ac cæteri Ungari, qui hoſtem fugientem totis viribus perſequendum, ac ejus iter è Vienna, Linduam, Caniſamque eundo anticipandum eſſe contenderent; hoc tempus, hanc occaſionem eſſe divinitus oblatam, qua barbarus inſolenſque hoſtis, labore ac rerum inopiâ preſſus & fatigatus facilè deleri poſſet.

1532. *Concilium militare de Turcis perſequendis à Cæſare Viennæ habitum.*

Sed Cæſar poſthabitis militaribus conſilijs, pacandæ Italiæ cauſa, ac alijs, ut dicebat, multis ac magnis de cauſis, & quod peſtilentia in caſtris jam graſſari inceperat, in Italiam redire conſtituit. Quamquam autem Ferdinandus ab eo contendere non prætermitteret, ut poſtquam tot ac tanti exercitus tanto labore, tantiſque impenſis conveniſſent, nequaquam fruſtra coiviſſe viderentur, vellet adverſus Joannem, Solimani patrocinio ac auxilijs deſtitutum, omnem belli terrorem convertere, eumque Budâ ac totâ Pannoniâ expellere; ipſe tamen in ſententia perſtitit; ita ut Italicas cohortes in Pannonia fratri militaturas relinqueret; Hiſpanos autem & Germanos ſecum in Italiam deduceret; quum præſertim eum ſereniora autumni tempora, ac viæ ſolito commodiores, ad capeſſendam maturandamque profectionem maxime invitare viderentur.

Cæſar in Italiam redit.

Italicas cohortes fratri relinquit.

Sed Italicarum cohortium dimidia fere pars, quod hibernam & longinquam in Pannonia militiam detrectaret, neque de ſtipendio cum eis conventum eſſet, auctore quodam milite Volaterrano, ſeditione facta, ſpretoque ducum & Cæſaris imperio, in Italiam reditum ſuſcepit, ac ſumptis armis, Vaſtio & Caſtaldo, cæteriſque præfectis ac tribunis, eos nec verbis nec vi retinere valentibus, ire perrexit; cæteris ſub Fabritio Maramaldo, ac Philippo Torajello, in officio permanentibus: ipſe autem per Veneti ſenatus fines Italiam ingreſſus, & ab eodem ubique ſingulari ſtudio & liberalitate exceptus eſt, nec tamen Venetorum Urbes cum copijs, ne oneri ac ſumptui foret, intrare voluit, indeque ad Clementis colloquium, quod ille poſtulabat, Bononiam divertit; illinc Mediolanum, ac deinde Genuam eſt profectus, hoſpitio uſus ipſius Auriæ in ſuburbanis hortis, quos ille regio apparatu inſtruxerat: nec multo poſt, triremibus Aurianis ad Stœchades inſulas, & ex ijs ſeconda tempeſtate, nec multis interjectis diebus, in Hiſpaniam, à qua jam biennium abfuerat, incolumis pervenit.

Quarum magna pars dilabetur.

Inde in Hiſpaniam appellit.

Interea dum hæc per hunc modum geruntur, Cæſar jam antea quum de Solimani in Au-

ſtriam

1532. ftriam irrupturi adventu certioribus nuntijs edoctus esset, injunxerat Andreæ Auriæ, viro longe omnium ætatis nostræ clarissimo, quem maritimo negotio & classi præfecerat, ut triremes ac plures onerarias naves militariter exornaret, ac adversus Turcas in Græciam trajiceret, atque eam omni bellici terroris genere illato depopularetur, ac ferro igneque vastaret. Is itaque tum naturali in Turcas odio incensus, tum rei gerendæ avidissimus, cum XXXV. onerarijs, & XLVIII. rostratis navibus in Siciliam venit, ibique parato nautico commeatu, ac alijs rebus necessarijs, naves onerarias recta ad Peloponnesi insulas cursum dirigere jussit, ipse vero eas subsequuturus, Corcyram & Cephalenem prætervectus, Zacynthum appulit: quæ sunt Venetorum imperio subditæ Jonij maris Insulæ, ac à classe Veneta custodiebantur: Sed cui ob fœdera quæ senatus cum Solimano pepigerat, Cæsariaoæ se conjungere integrum non erat.

Cæsaris classis adversus Turcas, Duce Auria.

Cæterum cum classis Turcica septuaginta triremium, quam Himerales ducebat, audito Auriæ adventu, Argolicum sinum prætergressa Chalcidem fuga petiisset: Auria apud Sphragiam insulam ad explicanda consilia se contulit: ad quem locum onerariæ quoque naves levioribus ventis perflatæ adventarunt Complures ex trierarchis ac tribunis militum, Methonem oppugnandam suadebant, quam anno seculari à Pajazete principe expugnatam fuisse retulimus, atque imprimis Salviatus, Rhodiarum seu Melitensium navium præfectus: ipseque, quod anno superiore illius oppidi nocturno tempore felici dolo occupati, feditatim à Turcis recepti situm bene considerasset, operam imprimis suam pollicebatur: Sed Auria, qui intentiores ei tuendo Turcas fore prævidebat, rejecto eo consilio, Coronem aggredi & oppugnare decrevit.

Coronem oppugnat & occupat.

Itaque maximo tormentorum muralium apparatu, ac vix alias nostra ætate viso aut audito tam è classe, quam è continenti urbem quassari jussit. Nam è continenti quatuordecim, è classe vero centum quinquaginta majoribus tormentis mœnia verberabantur: eumque exitum oppugnatio habuit, ut postmultas ac cruentas nostrorum cum hostibus pugnas, ac plurimorum militum Centurionumque utriusque partis cædem, primo insula oppido adjacens, in qua Græci habitabant, ac tunc à Turcis acerrime defendebatur, refugientibus in oppidum hostibus, à nostris caperetur. Et quum sequenti die Haidares Spartæ, seu veteris Lacedæmonis, quam nunc Misitram vocant, præfectus, accita è Megalopoli, ac Messene, cæterisque Peloponnesi præsidijs, septingentorum equitum ala, obsessis subsidio venisset, atque ab Erasmo Auria, Theodoroque Spinola in suburbanis tectis profligatus, cæsusque esset, Turcæ qui in Arce à Venetis olim in præalta rupe ad angulum urbis condita, ac in oppido erant, viso ejus interfecti capite, ac aliorum commilitonum, deditionem fecerunt, ita ut incolumes cum armis, equis, ac rebus dimitterentur.

Occupata Corone, ac imposito Hispanorum valido præsidio, eoque fidei & tutelæ Francisci Mendocij commendato, Auria iterum circumnavigata Zacyntho, classem ad oppugnandas Patras Achajæ urbem direxit, quam Turcæ metu perculsi deseruerant, seque una cum oppidanis, ad quendam sub arcem munitiorem locum, fossa, muroque munitum receperant: ac descensione ex navibus facta, Hieronymus Tutavilla Samensis Comes, jussu Auriæ milites exposuit, ac tormentis oo omajoribus murum vetustate debilem quatere cepit. Nec mora, quum Auriani milites certatim muros conscenderent, hostes perterriti munitione eis relicta, in arcem se receperunt; quæ sane non sine labore ac difficultate capi potuisset, si Turcæ eam militari virtute tuendam suscepissent. Verum emissis ad Auriam legatis, se & urbem ac arcem haud cunctanter dediderunt: ita ut cum pueris & fœminis, ac singulis vestimentis & gladijs abire in Ætoliam permitterentur, quam conditionem Auria ratam habuit, tanta fide & severitate, ut quendam militem fœminas arrogantius & petulantius spoliare conatum, extemplo corripi ac interfici jussisset.

Etiam Patras cepit.

1532.

Inde quum exercitus terrestri itinere versus Naupactum perrexisset, Auria autem triremibus eodem devectus esset, duo castella munitissima quæ in angustijs freti illius habentur, & Achajam ab Ætolia interfluo mari distinguunt, ac Dardanelli vocantur; illud quidem facta deditione, hoc vero tormentis admotis, muroque patefacto, & summa militum vi & fortitudine expugnata sunt.

Dardanelli capiuntur.

Interea Turcæ magno equitum & peditum numero ex Peloponneso, socijs in periculo constitutis opem laturi celeriter conveniunt, & quum in conspectum nostrorum ventum esset, sublato clamore, veluti impetum facturi procurrerunt Quibus quum Samensis quatuor millia Hispanorum militum egregie rem sclopetis gerentium opposuisset, hostes nullo operæ pretio facto Naupactum redierunt, & nostri cæsis omnibus Turcis, spectante prælium è prora prætoriæ triremis Auria, Castello potiti sunt: in quo tormenta insitatæ magnitudinis Arabicis inscripta literis reperta sunt, quorum duo Sarnensi & Salviato pro fortiter navata opera donavit; reliqua in portu Genuensi, prope ædem Divæ Deiparæ Virginis, quam ipse è manubijs pyratarum à se superatis condiderat, collocari jussit. Nec multo post, cum classis versus Sicyonem, atque Corinthum ubique terrorem circumferendo obvia ferro & igne vastasset, Auria acceptis à Cæsare literis, quibus suum in Italiam adventum, ac Solymani è Pannonia discessum significabat, & quod hiems appropinquaret, Corone commeatu & rebus necessarijs, quæ tolerandæ obsidioni opportuna fore videbantur, bene munita, ejusque tuendæ cura Mendocio commissa, & eo, si obsidio ingrueret, de ferenda ope verbis ac promissis onerato, victor Genuam est reversus.

Auria à Cæsare revocatur.

Corone Mendocio tuenda committitur.

Quum autem ea exeunte hieme, sequentis anni æstus appetiisset, classis Turcica, jussu Solymani, qui amissam Peloponnesi partem ægre admodum ferebat, Gallipoli egressa Coronem vehementi obsidione terra, marique cinxit; & Mendocius scriptis literis, tam à Cæsare, quàm à Petro Toletano prorege Neapolitano; sed ab Auria peculiariter opem implorabat, ac ut fidem suam liberaret hortabatur. Quâ cognita re, Auria promissi memor Hispanos & Mendocium laborantes sine mora auxilio juvandos censuit: & è Neapoli Messanam profectus, nequaquam 1533.

Corone à Turcis obsessa.

1533. quaquam expectatâ duodecim triremium classe Hispanicâ, quam Alvarus Bazanius jussu Cæsaris erat adducturus, impositâ in naves veteranorum Hispanorum legione, qui emerita stipendia seditiosius, quam par est, flagitabant, & in Campania urbem Aversam diripuerant, stipendijs persolutis, ac Roderico Macicao Cantabro duce eis constituto, in Græciam cursum intendit; Coronemque pulsâ & fugata Turcarum classe, cui Luphibegus, Gallipolis ad Hellespontum præfectus, qui maris imperium tuetur, præerat, obsidione liberavit; ac eductoMendocio & socijs, quibus anno superiore urbem tuendam commiserat, Macicaum cum legione Hispanica custodiendæ urbi præposuit; ac re bene gesta cum suo & vetere exercitu Mendocioque Cotcyram, atque inde in Italiam felici usus navigatione contendit: consolatus pro concione Græcos, hortatusque incommoda belli, militiæque labores patienter tolerare, Hispanosque mutua ope & consilio juvare vellent quandoquidem Cæsar tam sua sponte, quam ipso auctore, & impulsore, adeo benigna in eos animi propensione esset affectus, ut concedentibus fatis, propitioque numine, brevi in Græciam cum validissimis copijs trajicere, ipsosque diuturna barbarorum servitute oppressos in pristinam ac lætam libertatis conditionem vindicare statuisset. Mentio incomparabilis viri, & res præclare ab eo in Græcia gestæ, me velut de spatio, ut plus justo declinarem, abstulere. Sed quum hæc expeditio in commune Reipub. Christianæ commodum adversus barbaros suscepta, Pannonicis quodammodo rebus immista videri possit; ideoque eam perscribi operæ pretium ratus sim; hujus haud inamæni diverticuli veniam merito à legentibus impetrabilem fore confido. 1533.

Ab Auria obsidione liberatur.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XII.

1533. Discedente inglorio, nec ulla re memorabili gesta, Solimano (inde enim diverterat oratio) ac classe, quam in Danubio inter Budam Pestumque urbes reliquerat, præcipiti ac subitario descensu subsequi jussa; Joannes omnibus ejus auxilijs, quibus magnopere confidebat, insperato destitutus, Ferdinandum retenta, quod ipse vix fieri posse speraverat, Pannoniæ possessione, Italicis cohortibus, ac Germaniæ, Bohemiæque auxilijs confisum, ad invadendam Budam, seque regno expellendum omnes vires conversurum existimabat: ideoque vehementer animo perturbabatur, ac cum Gritto, in quo magnam suæ incolumitatis spem collocaverat, cæterisque, quos habebat ducibus, consilia frequenter & serio conferre non intermittebat. Nec ejus votis & consilijs aliud quicquam favisse, vicissimque Ferdinandi conatibus importune obstitisse cognitum est; quam instantis hiemis adversas tempestates, quæ postmodum haud multis interjectis diebus sævire incipientes, proposita belli studia in aliud tempus differre coëgerunt.

Itaque id nactus intervalli, ipse imbecillitatis virium suarum, inopiæque ærarij conscius, nec se Ferdinando tam suis viribus, quam fratemis, & inexhaustis Germaniæ auxilijs subnixo, parem futurum ratus, ad pacis cogitationes amplectendas animum applicuit, quum eas nec Gritto, nec alijs displicere animadvertisset. Quæ quidem consilia etiam Solimano, & Ibraimo purpuratorum principi, per Tranquillum Andronicum, Gritti ipsius scribam significata, nec ab illis improbata fuisse ferebantur. Igitur ad Ferdinandum haud multo post misit Hieronymum Lascum legatum, eique in mandatis dedit, ut primo annuas inducias, aut si id non posset, certe semestres peteret: iisque obtentis, ad Carolum Cæsarem, ubicunque eo tempore reperiretur, ad solidam, certamque pacem stabiliendam proficisceretur. Sed Ferdinandus, concessis annuis inducijs, Lascum ad Cæsarem ire nequaquam permisit; Verum eadem, qua venerat, via ad Joannem redire jussit: eo responso addito, ut intra hoc tempus de modis ac firmitate pacis, transigendisque ejus conditionibus tractaretur, neque interea Cæsar alijs gravissimis rebus satis superque occupatus, ea cura molestiaque intempestive gravaretur. Quæ res Joanni 1533.

Lascus à Ioanne Vaivoda ad Ferdinandum de pace legatus mittitur Sed annua ei inducia tantum conceduntur.

1533. anni gravis imprimis ac molesta accidit, adeo ut postea de ea injuria, veluti ipse interpretabatur, sibi illata, apud Cæsarem, & nonnullos Germaniæ principes, expostulando gravem querimoniam instituent, sic tamen ut tempori necessitatique cedere, annuasque inducias admittere cogeretur.

Quibus pactis Ferdinandus quidem Maramaldum & Tornielium cum Italicis legionibus, persoluto stipendio, dimisit; Joannes vero gravissimo metu liberatus, Stephanum Brodericum Episcopum Vaciensem, & Stephanum Verbecium legatos ad eum misit. qui cum eo æquas bonasque conditiones haud aspernante, post non longiorem moram, ijs conditionibus convenêre: ut donec firma ac stabilis pax iniretur, interim de injurijs, damnis, rapinis, cædibus, quæ, divisa in partes & factiones republica, insolentissimæ & crudelissimæ, ex utraque parte evenerant, jure decidendis, ac villarum, oppidorum, & ditionum possessione dijudicanda, bini utrinque jurisperiti, Strigonium mitterentur; & quicquid ij deliberarant, ab utraque parte pro rato atque firmo haberetur. Quia vero Paulus Archiepiscopus Strigoniensis, modo has, modo illas partes sequutus, in gravissimum Joannis odium, iramque incidisset, dum illi causis dijudicandis vacarent, placuit, ut arx & civitas Strigoniensis legatis Sigismundi regis Poloniæ, & Friderici Ducis Saxoniæ sequestro poneretur.

Controversia de finibus, injurijs, damnis & rapinis, inter Ferdinand. & Warvodam, decisa.

Convenere Strigonium jussu Ferdinandi, Franciscus Revajus, prætor regni, ac Emericus Variassius, propalatinus; è partibus vero Joannis, Stanislaus Albæ Antistes, ac Bernardus Baxajus, qui jus dicerent, ac controversias litesque dirimerent. Ab ijs Paulo Archiepiscopo ex æquo potius & bono, sua reddita fuere, sublato sequestro; & Gontium, ac alia quædam oppida in superiore Pannonia, quæ à Joannis clientibus varijs modis vexabantur, Alexio Turzoni adjudicata: Ladislaus autem Moræus, circa Albam, Quinqueecclesias, ac Vesprimium, insuper in Illyrico prædas agere, vias more latronum obsidere, a nobilibus captis, & in vincula conjectis pecuniam per tormenta extorquere, cædibus, incendijs in omnes obvios grassari, divina atque humana immani crudelitate confundere erat solitus. jure convictu & damnatus lataque unanimi votu sententia, utriusque regis auctoritate proscriptus fuit: permissumque Joanni, ut in eum tot & tantorum scelerum auctorem, nec alterutrius partis asseclam illato bello, expugnatisque ejus receptaculis, severe animadverteret. Is igitur intellecto eum in Palota, arce duobus ab Alba milliaribus dissita, (quæ urbs tunc ei parebat,) delitescere, nec adhuc à furtis, rapinis & latrocinijs abstinere, misso adversus eum Hieronymo Lasco cum exercitu, cui etiam Cassonus Turca cum Classiarijs & navalibus socijs intererat, obsideri & extrahi jussit. Ferdinandi etiam jussu, è montanis civitatibus seu fodinis missæ fuere ad agendos cuniculos, quadringentæ operæ ex ijs, quæ auro atque argento è terræ visceribus eruendo vacare solent.

Ladisl. Moræus proscriptus.

In Palota arce obsessus.

Itaque oppugnatio eum habuit exitum, ut quum Lascus tormentis parum proficeret, quod arx ab obsessis acerrime defenderetur; postre-

mo cadente ictu majoris colubrinæ Gregorio cognomento Magno, ipsius Moræi legato, viro militari & impigro, obsessis & Moræo imprimis animi conciderent; ipseque scelerum pœnas veritus, de fuga cogitaret. Jam enim etiam cuniculi, egesta ab imis fundamentis humo, (quamquam labor arduus & difficilis esset duram & saxosam tellurem) ad finem fere perducti, & eis haud multa mora sulphureus pulvis ingerendus erat; quum Moræus rebus desperatis suos ad concionem vocat, distributoque eis multo auro, cujus vim ingentem e varijs rapinarum generibus cumulaverat, se auxiliorum mature adducendorum causa arce exiturum, brevique reversurum narrat. eos, ut interea sese viros fortes, militesque præbeant, admonet, ingentibusque promissis onerat: utque majorem dictis ejus fidem habeant, se liberos suos ibi, velut obsides relicturum affirmat. atque ijs peractis, è muro funibus demissus, in proximas silvas silentio delatus, ægre admodum ad arcem Rahociam in Illyricum profugit. Non longe abierat, quum pulvis sulphureus igne accensus in subterraneis cuniculorum specubus, magna vi & impetu murum collabentem dejecit: ita ut ejus strepitum & fragorem facile exaudiret Nec mora, milites per ruinam mœnia conscendentes, cæsis ad unum omnibus defensoribus, arcem captam diripuere. Multa Moræi supellex, eaque pretiosa atque opulenta aviditati militum cessit: filius & filia ejus, quos abiens, ne sui milites de reditu ejus dubitarent, ibi reliquerat, quique in testudine quadam, quæ arcem intrantibus à dextra parte obvia habetur, clausi erant, capti ac Budam ad Joannem adducti, usque ad ejus obitum in custodia servari fuere. Arx demum ipsa ab Joanne rege Raphaëli & Joanni Podmanicijs fratribus dono data fuit; perinde ac Moræus, rapto vivere haud abhorrentibus, ut postea animadversum est. 1533.

Ex arce funibus demissus

Ad arcem Rahociam fuga elabitur

Arx capta, &

Podmanicijs data.

Coalescentibus in hunc modum inducijs Joannes Banffius Linduanus, quem ab Joanne Palatinum creatum fuisse supra retulimus in arce sua Saproncia, è vivis excessit, magno ejus dolore, quum eum præ cæteris ob fidem integritatemque charum imprimis haberet. Ejus obitu intellecto, Lascus & Verbecius, Gritto assentari soliti, occasione capta, regem adeunt, enumeratisque ejus beneficijs, quæ in illum patria extorrem, regnoque pulsum, atque inter Polonos inopem vitam agentem contulisset, sublevando nimirum & laborando apud Solimanum tamdiu, donec armis & viribus ejus reducendum curasset: ac præterea acerrima Germanorum obsidione, nuper ejus potissimum opera ereptus, liberatusque esset, grati erga illum animi signa aliqua edere: cumque non Palatinum modo, quamquam supremum eum à regia dignitate, magistratum esse non ignorarent, sed Gubernatorem, amplissimo collato titulo declarare; eique regnum summo vicariæ potestatis jure regendum committere vellet. Cujus beneficij illum quam maxime memorem fore pollicentur, quando nemo magis idoneus videatur, qui apud Solimanum, atque omnium ejus consiliorum moderatorem Ibraimum majori fide, solertia, atque diligentia causam ejus ageret; & quum utrique cognitus, ac

Banffius Palatinus Warvoda obit

Lascus & Verbecius Grittum Hungariæ gubernatorem à Waivoda constitui contendunt.

1533. eorum linguæ gnarus sit, vota ejus ac petitiones absque interprete commodissime explicare, ac ad optatum finem perducere possit. Quæ ab ipsis tametsi dissimulanter, velut ignato Grito, proposita fuissent; haud dubie tamen submissos, edoctosque ab illo satis certum perspicuumque erat. Ambitio enim nimia, naturæ ejus insita, ac barbaricus ingenij fastus, cui à teneris assueverat, nihil mediocre, nihil nisi amplum, ac magnificum expetebat: ita ut ingentibus pollicitis & largitionibus animos omnium aucupando (quod quidem croco quam plurimo distribuendo, ac pecunia Veneta, quam Mocenicam vocabant, passim donanda faciebat) frequenter in ore haberet, jactaretque se propediem ad tantos summæ gloriæ, amplitudinisque gradus, vel jure vel injuria conscensurum, quos alij aut summa vi, aut hæreditare consequi solerent.

Ad ea Joannes breviter, & paucis respondit, se quidem quin multa & magna Griti in se merita extent, minime inficiari, ejusque semper fuisse propositi, ut si parem non possit, magnam tamen & non vulgarem pro eis gratiam rependat, atque adeo apud omnes testatum reddat, eorum memoriam apud animum suum, & viguisse semper, nec unquam intermorituram esse, ne tamen inconsulto Senatu quicquam fecisse videatur, se propediem eo frequentiore convocato voluntatem suam, quæ in eo extollendo & evehendo propensissima esset, consiliaque & cogitationes explicaturum, & ea facturum, quæ ad eum ornandum, & amplificandum, quam maxime pertinere visa fuerint. Nec multo post Senatu coacto, cum prærogativa sui suffragij, quo eum omnibus, quibus posset, honoribus cumulate ornaturum profitebatur, quonam modo officium Gubernatoris ei esset deferendum sententias exquisivit. Cum ex vehementer variarent, nec Lasco & Verbecio, nisi perpauci, consentirent; & Nadasdius quoque diversam tueretur, tandem rogatus, in hanc sententiam loquutus esse dicitur.

Waivoda, Senatu coacto, id proponit.

Nadasdij oratio dissuasoria.

Non me latet, optime Rex, difficile prorsus & arduum esse, consilium tibi dare, in tanta
,,præsertim re, quam in animo tuo ac nonnullo-
,,rum, qui ante me dixerunt, quasi præconce-
,,ptam atque præjudicatam video; neque ego
,,vulgi more magis, quam acri judicio prolo-
,,qui opraverim. Ludovici Griti multa egregia
,,in te merita & beneficia extare nequeo diffi-
,,teri; quandoquidem ipse eorum partim locu-
,,ples esse testis possum, qui ea conspexi, & eo-
,,rum aliqua pars fui; partim ab plurimis mor-
,,talibus, gravissimis viris, quibus illius dicta
,,factaque, pro te ac dignitate tua, magnis la-
,,boribus, multo sudore exantlata bene con-
,,stant accepi: & quod maximi ponderis est,
,,nunc ex tua recordatione, atque ingenua
,,confessione non illibenter recognosco. Ve-
,,rum res ipsa & experientia, quæ merito re-
,,rum magistra dicitur, docuit verum illud in-
,,dubitatumque esse, quod ab antiquis dictum,
,,hodie quoque à prudentissimis viris repeti &
,,usurpari solet, imperium socios nec sustinere,
,,nec illud alijs nisi invite concedi solere. Et
,,quamquam gratum & memorem erga bene-
,,meritos esse, paremque, aut majorem, si possis,
,,gratiam rependere laudabile, planeque re-
,,gium existimo; tamen neque tibi ipsi cordato
viro perverse consulendum est, ut quispiam "
suis se vestimentis exuat spolietque, & alios "
induat, & exornet. Nollem equidem derogare "
Grito, quem pro viro claro, industrio, militari, "
deque te optime merito & habeo & colo; "
neque mihi causas odij, aut malevolentiæ ul- "
las dedit; sed sibi, uti regi optimo, salutisque "
meæ auctori, ac cunctis fortunæ utriusque vi- "
cissitudinibus probe erudito nollem adeo de- "
rogatum ut quando clemens, gratus, benefi- "
cusque videri & esse cupis, sic beneficium per- "
vertas, ut illud ei obveniat, cui malo esse haud- "
quaquam illicitum esse videatur, parumque "
pensi habebat, utrum bonus & strenuus, an "
vero formidabilis intolerandusque evadat. "
Legibus quidem nostris antiquissimis Vene- "
ti, à quibus originem ducit, à Repub. nostra "
capessenda arcentur, ut nosti, & si maternæ "
stirpis genus reputaverimus, certe à nobis & "
ab omnium gentium, quæ Christiano nomine "
censentur, religione, legibus, animis, mori- "
bus, natura, denique ipsa dissidere pro com- "
perto est. Quæ etiam si minime obstiterint; "
Gubernatores tamen pueris principibus, quo- "
rum ætas imbecillis, regendoque regno infir- "
ma est, veluti magistri, & moderatores adjun- "
gi usque ad adolescentiam solent. Sed quum te "
jam fere quinquaginta annos, plus minus na- "
tum, multa domi, multa foris, utriusque fortu- "
næ documenta expertum; reique publicæ re- "
gendæ & gubernandæ scientissimum videa- "
mus, & veneremur supervacaneum certe, et- "
iam anceps & periculosum censeo, hæc te at- "
que talia consilia animo agitare. Clementiæ "
igitur tuæ & probitati ante omnia diligenter "
providendum est, ut Grito alijs idoneis modis "
gratificeris, & satisfacias, quamquam nunc "
quoque omnia ei haud secus quam tibi pa- "
rent, ipse vectigalibus, portorijs, limitibus, mi- "
litum stipendijs, & præfecturis, ærario, pacis "
& belli munijs, populisque tibi subjectis, pa- "
ri propemodum potestate dominatur; porro "
ne quid tibi ab externis adversi impendeat, "
quod maxime nollem, neve turbando aut cor- "
ruendo regno januam aperias, nobis Panno- "
nijs tu ipse, nemine adscito consorte, præsis, "
nos imperio regere perges, nostræque potius "
quieti & saluti, quæ cum tua conjuncta est, "
quam alienæ libidini atque ambitioni avari- "
tiæque consules, nam malis nostris aut tu ipse "
mederi potes, & debes; aut si id nolis, aut ne- "
gligas, quod fieri minime convenit, tum "
omittenda omnibus alijs ea cura est. Quæ mi- "
hi in pectore condita erant, ea tibi fideliter ex- "
prompsi, nec placuit reticere; Cæterum an ijs "
assentiare, nec ne, erit in tuo positum arbitra- "
tu. Sive autem hac via, sive alia meliore pro- "
cesseris, eam tam tibi tuisque omnibus, quam "
reipub. utilem & salutarem evenire opto. "

Postquam Nadasdius dicendi finem fecit, plerique Senatorum, eum uti virum fortem, ea quæ dixisset, studio & amore erga regem, remque pub. dixisse contendebant; neque eum in tanta re gratiam, aut odium exercere voluisse. Verum Joannes à Gritto, ac illis, quorum factiones valuere, quosque supra nominavi, præoccupatus, rejectis majoris ac melioris partis suffragijs, illum Pannoniæ Gubernatorem declarat: idque a Verbecio, nunquam audaciæ ac factionum egente, publicari jubet, omnibusque

Qua non admissa Grittus à Waivoda Pannoniæ Gubernator designatur.

qui

1533

Com pluribus è procerum numero refragantibus.

qui sibi in Ungaria & Transsilvania parebant, edicit, ut ei non secus, quam sibi ipsi obsequia præstent. Diploma etiam confici curat, quod ab ipso subscribente firmatur, ac ut Senatores adscriptis suis nominibus æque confirment, serio injungit. Verum Joannes Statilius Albæ Juliæ, quæ est in Transsilvania, Stanislaus Varallius Albæregiæ, ac Cibacus Varadini antistes, Simon Athinensis, fratres Artandij Blasius & Paulus, atque ipse Nadasdius, qui diversam in Senatu sententiam dixerant, non sine summa regis offensione nomina dare, aut signa apponere recusarant: seque tantum flagitij, quod aliquando in regiæ personæ perniciem esset redundaturum, minime commissuros retulerunt.

Unde Gritti in eosdem odium & ultio exarsit.

Quam ob causam Gritus gravissimum in eos odium atque iram concepit, adeo ut procedente tempore, quum Simonem vectigalibus regijs, ac fodinis salis præfectum, peculatûs insimulasset, tanquam qui ærarium admisso furto compilasset; re tamen vera, quod in ferenda sententia, ac stabiliendo diplomate contrarias partes esset sequutus, inscio, nec si scivisset, concessuro rege, in præalta furca suspendendum curavit: neque à Nadasdio eandem ob causam necando sceleratas manus abstinuisset, nisi is à Tranquillo Andronico Tragurino, ipsius Griti à Secretis, ut sibi caveret, fuisset clam admonitus; sicque metuens, ne à Grito insidijs circumventus, è medio tolleretur, ducta in partibus Ferdinandi uxore, Ladislai Canisiani filia unica, & petita à Joanne ad nuptias conficiendas proficiscendi facultate, domum redijt, nec postea Joannis partibus, quas Turcarum adminiculis sustentatas oderat, unquam amplius adhærere voluit.

& Simon Athinensis, obtentu peculatus, furca affixus. Nadasdius à factione Waivodana desciscit.

Pari quoque odij, ac sævitiæ tenore, de Paulo etiam & Blasio fratribus Artandijs, qui ob meditatam, uti ferebant, ad partes Ferdinandi defectionem, à rege suspicioso in carceres conjecti fuerant, quamquam neque confessis, neque convictis, sed quod, antequam caperentur, ne ille Gubernator crearetur, magna contentione obstitissent, Joanne in venatione forte absente, atque earum rerum ignaro, extremum supplicium in foro sumi jussit. Quæ omnia Joannes, vel ex quadam animi simplicitate, vel metu Ibraimi, cui Gritus erat conjunctissimus, vel alijs, incertum quibus de causis pati & perferre erat solitus.

Fratres Artandij extremo supplicio affecti.

His rebus peractis Gritus quidem privatarum rerum causa, tum etiam ab Ibraimo accitus, Constantinopolim profectus est, filiumque Perenij, quem à patre obsidis loco Solimano datum memoravimus, sicut ab eo in mandatis habebat, secum unà abduxit: Joannes vero inducijs nuper pactis confisus, pacandæ Transsilvaniæ causa, quam denuo res novas moliri didicerat, relicto Budæ Gregorio Pesthenio, qui eam tueretur, Varadinum concessit. Ubi dum moraretur, significatum est ei à Grito, se incolumem in aulam Solimani pervenisse, egisseque cum Ibraimo diligenter de ejus rebus, ac turbulento Pannoniorum inter duos reges statu, proinde si pacem cum Ferdinando inire bonis conditionibus posset, Ibraimo placere, ut id quamprimum missis legatis experiatur: quod si Ferdinandus pacem amplexurus videatur, & Corone Peloponnesi urbs, quæ anno superiore ab Andrea Auria classis Cæsarianæ

Gritus cum filio Perenij obside Constantinopolim abit.

Gritus Waivodam ad pacem cum Ferdinando ineundam hortatur.

præfecto capta, ac valido Hispanicarum cohortium præsidio imposito, rebusque bello sustinendo necessarijs munita erat, à fratre Cæsare Turcis redderetur; fore ut decennales induciæ ei haud gravatim concederentur; quandoquidem Solimanus adversus Persas, eorumque regem Tahmassum, Hismaëlis Sophi filium, ac successorem jam pridem acre bellum illaturus, & in partes Orientis omnes vires conversurus esset. Eandem quoque rem Clemens Pontifex apud Gritum, per Florentinos mercatores urgere non desinebat: favebantque Gritus ac Ibraimus causæ, dummodo Corone recuperari possit: ex qua Maticaus & Hispani in ditionem Turcicam assidue irrumpentes prædas agere, ac omnia igne & ferro vastare, Græcosque vicinos ad defectionem solicitare non desinebant.

1533.

Quæ quum Joannes intellexisset, missis ad Ferdinandum internuntijs facile impetravit, ut & induciæ ad insequentem annum prorogarentur; & si quos vellet ad Cæsarem legatos in Hispaniam mittere, id ei tuto & citra quodvis impedimentum fieri liceret. Itaque non multis interjectis diebus, Franciscum Colocensem Archiepiscopum, ordinis Divi Francisci Monachum, sed ex illustri comitum Frangepanorum familia oriundum, ad Cæsarem mittere decrevit; eique in mandatis dedit, ut ex itinere Ferdinandum conveniret, ac salutaret; seque brevi alios ad eum legatos missurum polliceretur. Colocensis ex Liguria secundis ventis in Hispaniam delatus à Carolo supplex petijt, ut inter duos de regno Pannoniæ dissidentes, se medium interponere vellet; paceque & perpetuis fæderibus ictis, fratrem & eundem imperij consortem ad eam amplectendam serio hortaretur. Cæsar eum diutius minime detinendum ratus, scriptis ad Joannem literis, quibus eam legationem, quæ utpote totius reipublicæ Christianæ rationes complecteretur, sibi curæ fore respondit, missurumque mature ad fratrem legatos, qui suo quoque nomine illum ad transigendum hortentur.

Colocens. Archiepiscopus ad Carolum V. legatus de pace missus.

Igitur Joannem Archiepiscopum Lundensem, & Cornelium Scepperum, viros graves & prudentia singulari, sine mora ad Ferdinandum delegavit: qui quum Viennam venissent, postea ad diem ab utroque rege constitutum Posonium se contulere. Advenit etiam eo Franciscus Colocensis, nuper à Cæsare ex Hispania reversus, Stephano Broderico, & Lasco ac Verbecio collegis, à Joanne adjunctis comitatus, ij quum diu multumque de inducijs, deque pace, & ejus conditionibus disceptassent, convenire nequaquam potuere: quod Ferdinandus per internuntium suum Hieronymum Jadrensem Dalmatam, quem statim soluta Cusegi obsidione, conscio Cæsare, ad Solimanum miserat, inducias Byzantij tractare inceperat, jamque non iniquis conditionibus ad effectum ferme perduxerat, idque Joannes ægre admodum ferebat, duobus in locis longissimo terrarum tractu dissitis, eam tractari nullo modo aut componi posse dictitans, neque obtineri, nisi suo interventu ac opera: itaque suos etiam legatos Posonio revocavit. Cæsariani tamen ab ijsdem obtinuere, ut alijs abeuntibus Brodericus ibi relinqueretur, ut interim Ferdinandi mentem cognoscere possent, si qua conveniendi spes superesset.

Archiepiscopus Lundensis & Scepperus eadem de re à Carolo V. ad Reg. Ferdinandum missi.

Cum Waivoda Legatu Posonij tractant, sed irrita opera.

1534. peresset. Sed post paucos dies Joannes, illi quoque, ut cæteros sequeretur, mandavit: ac in eum modum illi Budam, Cæsariani autem ad Ferdinandum, rebus infectis, Viennam rediere: sic tamen ut Cæsarianos peterent, ne redire properarent, sed Viennæ aliquantisper præstolarentur: se enim sperare Joannem acceptis, quas Byzantio indies expectaret, literis, propediem ad æquas tolerabilesque conditiones pacis descensurum.

Mehemet Chausius capita pacis cum Jadrensi tractata Ferdinando Regi exhibet.

Interea mense Martio insequentis anni venit Viennam Mehemetes quidam ex eorum ordine, quos Turcæ Chausios vocant, nuncius à Solimano ac Ibraimo literas, ac capita pacis, quam Jadrensis cum Ibraimo & Grito tractaverat, descripta adferens: qui quum primus novæ ad Ferdinandum ac ante hac insolitæ legationis munus attulisse visus esset, ipse adhibitis Cæsaris legatis, ac Modrucio Cardinale Tridentino, qui ijsdem diebus à Cæsare missus eo venerat, convocatisque proceribus Hungaris, qui satis magno numero aderant, audiendæ legationi vacavit. Sedenti sub umbella in throno aureis pannis ornato regi, adstabant longo ordine à dextra parte Paulus Archiepiscopus Strigoniensis, Ladislaus Macedonius Varadiensis Episcopus, Albertus Peregus Quinqueecclesiensis Præpositus, Alexius Turzo, Franciscus Battianius, Valentinus Turcus, Paulus Baquitius, Petrus Queglevitius, Balthasar Banffius, Gaspal Vingartus, Bonaventura Barhorius (cui abdicatu eo nomine, postea à militibus Andreæ nomen inditum fuit) Nicolaus Castellanffius, Franciscus Nianius, Antonius Lossontius, Stephanus Mailatus, Franciscus Revajus, & Marcus, Sebastianus, ac Stephanus Peniflingerij, Suevi quidem origine, sed in numerum Ungarorum jam olim adsciti, cæterique complures domi militiæque clarissimi viri. A sinistra Bohemis datus erat locus, in queis Joannes Episcopus Uratislaviensis, Albertus Prestenscius, Joannes Flugus, Albertus Sliccus, Ladislaus Lippa. Jodocus Rosembergius, Joannes Cunstatus, ac Mezericij fratres, eodem quo Ungari modo assistebant. Brevis admodum Mehemetis oratio fuit: Salutato enim nomine Solimani & Ibraimi, Ferdinando, ac redditis utriusque literis, non plura loquutum ferunt, quam quod ex ijs, quæ in literis continerentur, mentem illorum de inducijs esset cogniturus.

Legatio Mehemetis, accitis compluribus Proceribus Bohemis & Ungaris, audita,

Paucis post diebus Ferdinandus, ijsdem Cæsaris legatis, ac Cardinale Tridentino, nec non proceribus, quos paulo ante nominavi, convocatis; pacis conditiones, quas Turca attulerat, per Joannem Hoffmannum, cujus consilio plurimis in rebus utebatur, publicari jussit; ita ut is Germanico sermone eas recenseret; Gaspar Vingartus Ungaris, Georgius vero Sapca Bohemus interpretaretur. Fuere autem fere tales: Principem Turcarum Solimanum recipere Clementem Pontificem in patrem, Carolum Cæsarem & Ferdinandum in fratres: Ludovico Gritto daturum in mandatis, ut Joannem regem inducat ad cedendam Ferdinando partem eam Ungariæ, quam nunc habet, aut certe æquis legibus pacem stabiliat. Vicissim à Ferdinando postulare, ut claves Strigonij ad eum mittantur, quas non aliam ob causam petat iterum remittendas quam ad declarandam obedientiam: hanc pacem tamdiu, donec alteruter vivat, duraturam: aut quamdiu Ferdinandus

Pacis conditiones.

voluerit. Cum Cæsare & Pontifice facturum etiam inducias ad septennium, vel diuturniores, 1534.
si ei Coronem urbem restituerint: pro qua daturum se Cæsari vel Ferdinando in Ungaria ditionem longe quam sit Corone, uberiorem: prohibiturum quoque, ne Hairadenus pyratarum princeps, ac Mauri & Turcæ prædones littora Hispaniæ atque Italiæ infesta excursionibus atque rapinis reddant. De tributo annuo, ac Illyrico Turcis concedendo, ne verbum quidem; tametsi Lascus, & Vaivodanorum plerique factiones alere soliti, non aliter coalituram pacem in vulgum impudenter falsoque spartissent.

Strigonij claves ovatæ à Solimano.

Hæc etsi haud aspernanda plerisque viderentur; tamen Ungarorum animis haud levem suspicionem ac metum incutiebat, inusitata illa clavium Strigonij postulatio. Verum Ferdinandus posse pro clavibus facile, si sit necesse, alias confici, & Ibraimum jurasse maximo jurejurando, nullam subesse fraudem, Mehemetem internuntium XXIX. Martij dimisit, datis muneribus, ac Comitibus itineris, qui claves, quas petebat, ei traderent: nec non literis, quibus Solimano, ut patri, se commendabat; ac quas dedisset pacis conditiones, accepturum atque observaturum promittebat. Missurum etiam se idoneos homines ad Pontificem atque Cæsarem significabat, eisque pro virili auctorem futurum, ut restituta Corone, ejus voto ac desiderio satisfiat. Eadé Ibraimo, & Grito rescripsit: deque omnibus Hieronymum Jadrensem certiorem reddidit: monendo eum hortandoque ut quem ceperat fæderis pacisque tractatum, indefessa laboris atque industriæ constantia, optato fine terminaret.

Comes Salmensis ad Cæsarem de restituenda Corone missus.

Paulo post Nicolaum Comitem Salmensem, Nicolai ejus, qui defensa à Turcis Vienna, ante biennium è vivis excesserat, filium, Cubiculo regio præfectum, ad Clementem Pontificem, & Cæsarem ablegavit, Corones restitutionem, cæteraque, quæ erant necessaria, solicitaturum. Deinde Gritus ex itinere literas dedit ad Cocianum, qui Viennensis urbis, ac Austriæ inferioris præfecturam administrabat, quibus scire cupiebat, an inducias, aut belli intermissionem, quæ nuper pactæ erant, observare vellet: Se quidem à Turcarum principe vocatum, properare Constantinopolim; reliquisse tamen idoneos homines, qui cum ejus responso se quam celerrime subsequantur.

Vaivodanorum literæ ad legatos Cæsareos

Eodem etiam tempore perlatæ aliæ literæ sunt à Frangepano, Broderico & Verbecio Vaivodanis, ad legatos Cæsareos missæ, ac die, quæ Annunciationis Divæ Deiparæ virginis festum præcedit, Budæ datæ, quibus iterum petebant ne redire ad Cæsarem, rebus infectis, maturarent; sed aliquamdiu subsistere haud gravarentur donec quem illæ exitum habituræ essent, certius cognosci possit: se quidem nondum de bono, ac Christianæ reipub. utilissimo exitu animos despondisse: & Joannem toto animi desiderio vehementer pacem cupere; adeo ut nihil ea charius, nihil optatius, nihil denique magis in votis habere queat. Has literas cum Cocianus & legati Ferdinando perlegendas dedissent, expectare ab eo jussi, haud difficulter Viennæ subsistere, ac Vaivodanos de inducijs annuis servandis, deque expectanda ab se Joannis voluntate, nisi in ea significanda longior mora intercedat, certiores reddidere.

1534.

Verum dum hæc lentius, quam rei magnitudo postularet, utrinque agerentur, ac Ferdinandus & Joannes consilia sua de die in diem protraherent, & Cæsar Corones reddendæ rationes cunctanter explicaret, pax tantopere expetita, ac populis utriusqua regis ingenti futura commodo perturbata confusaque fuit. Nam interim & Solimanus Persis seu Parthis bellum illaturus, mare trajecit; & importuna Clementis, qui otium & quietem sedulo procurabat, mors subsequuta est; & Hispani, qui Coronem tutabantur, fœda & insperata consternatione, omnem transigendi & componendi negotij facultatem sustulere.

Coronenses præsidiarij, caso præfecto Macicao,

Siquidem Didacus Tovarres, & Hermosilla cohortium præfecti, quum Rodericom Macicaium ducem continuis, importunisque precibus, ac disputationibus toto triduo factis, ad tentandam fortunam, & vestandas Turcarum in propinquo ditiones, vel invitum & reluctantem adduxissent, ac postremo ipse eorum temeritati cedere coactus fuisset, Andrussam oppidum, cujus præsidio Achomates cognomento Giusellus, cum Caraberhamo prætorianorum Janicerorum tribuno, præerat, de secunda noctis vigilia aggressi fuere; itineris ducibus Lazaro Coronæo, & Andrea Barbatio usi. Ubi quum Hermosilla cum equitibus & Achomate acrem pugnam inijsset, Macicaus altera in parte oppidi, dum minorem portam oppugnat, ejusque valvas revellere conatur, plumbea sclopeti glande caput ictus occumbit. Eandem subit sortem Didacus Tovarres, cum aliquot primi nominis militibus una cadentibus. Die tandem illucescente, & Turcis numero pluribus acerrime urgentibus, Hermosilla se cum reliquis copijs in rurum recipere contendit. Ei Achomates cum equitibus, qui singulos sclopetarios Janiceros, supra equorum clunes acceperant, magna contentione instat: sed dum audacius in nostros cedentes & receptui intentos invehitur, sclopeti glande, perfossa etiam rotunda pelta, per sinistrum latus trajicitur: sic ut amisso utrinque duce, eventus fortunæ utriusque partis pari faro æquaretur. Quo cadente Turcæ persequendi finem fecere; indeque nostri quietiore agmine Coronem reversi sunt.

Nec multo post, ad subortam inter Coronenses acrem, sævamque pestilentiæ vim, rerum etiam ad victum necessariarum penuria accessit: cui tamen sine mora frumento è Sicilia ab Auria abunde misso brevi provisum fuit. Sed Hermosilla, Liscanus, ac Mendœsius, cohortium præfecti, ac cæteri Hispani ordinum doctores, qui supererant, ad nimis citam & properam desperationem adducti, iisdem navibus, quibus frumentum allatum erat, susceptis etiam Græcis, & eorum sarcinis, ablatisque tormentis Coronem vacuam deseruerunt, & in Italiam secunda usi navigatione pervenerunt.

Coronem turpiter deserunt

Quæ res cum pacis successum eo quidem tempore sustulisse videretur, legari Cæsarei ad Civitates Montanas & Cremniciam discessere, & in ijs redditus ac negotia Mariæ Reginæ Ludovici viduæ, quæ eas urbes dotali jure possidebat, fodinasque Fuccaris Augustanis colendas ex censu locaverat, disponerent. Joannes vero Varadini reditum Gritti præstolandum censuit, qui de mente & voluntate Solimani & Ibraimi, deque induciarum conditionibus certissima quæque allaturus esse credebatur.

Quare spes pacis eo tempore adempta sunt.

Hisdem diebus Alexander Farnesius Cardinalis in locum Clementis, defumpto Pauli tertij nomine, magna urbis Romæ, quod ejus patritius civis esset, & totius Italiæ lætitia, successit: & Grittus Constantinopoli discedens ad Istrum appulit: eoque apud Selistriam Bulgaricam, quæ vulgo Destrolania nuncupatur, trajecto, in Valachiam Transalpinam pervenit. Habebat in Comitatu trium aut amplius millium peditum Turcarum numerum, qui majori ex parte è Janiceris constabat, ac magnam hominum promiscuorum & ministrorum catervam, præterea equites mille, aut amplius, inter quos certa etiam Pannoniorum manus habebatur, Urbano Battianio, Joanne Docio, & Gaspare Perusirio è Croatia oriundo, ac Georgij Monachi, cujus jam tum apud Joannem celebre nomen, magna auctoritas esse ceperat, propinquo; ut speciem justi fere exercitus quandam præberet, Cameloium potissimum ac mulorum & curruum maximo accedente numero.

1534. *Gritti & Cibaci cades. Paulus III. electus Pontifex. Grittus Constantinopoli in Valachiam venit, Ejus copia,*

Obviam etiam ei profectus fuerat honoris causa Hieronymus Lascus, è Podolia, in qua eo tempore versabatur. Et quacunque procedebat, productis Solimani literis, ac Gubernatoriæ potestatis auctoritate ingenti fastu ostentatis, Moldaviæ, & Valachiæ Montanæ principibus, quos Vaivodas vocant, cunctisque alijs summo jure imperitabat: ita ut si qui dicto minus audientes reperirentur, nulla admissa excusatione, in eos è vestigio gravissimè animadverti juberet: sicuti Eliæ cuidam è Bojerijs, primi nominis Valacho accidit, quem quod navigia ipsi Istrum trajecturo, uti dicebat, sufficienti numero nequaquam procurasset, in præalta furca, ad Istri ripam suspendendum curavit, & Bulgariæ atque Valachiæ incolis spectandum dedit.

Lascus ei obviam prodit.

Non desunt, qui eum occulta cum Ibraimo consilia in perniciem Joannis regis contulisse affirment, ut eo è medio sublato (quod ob hominis simplicitatem, Gritto nimium credentis haud difficulter fieri posse censebant) ipse regno Pannoniæ potitos, illud in fide & clientela Solimani continere, ac Turcarum simul & Venetorum ope, adversus Ferdinandum & finitimos Germanos tueri armis, ac quod magis impium ac sceleratum erat, ex eo regno Germaniam omnibus continui belli terroribus, & cladibus vastare, ac sub jugum mittere posset.

Ejus scelerata moliriones.

Inde alpibus superatis, quæ Valachiam inter & Transilvaniam jacent, apud Braisonem urbem peramœnam ad radices alpium sitam, quæ à Saxonibus Coronæ dici solet, castra metatus, missis ad Emericum Cibacum literis, suum è Byzantio reditum, brevibus significat, ac pro communicando cum eo de arduis negotijs ad se vocat. Is Transilvaniæ erat præfectus, & simul Episcopatum Varadiensem obtinebat. è Ciboa Liguriæ celebri familia, ut alias diximus, originem ducens, & paulo ante expugnata è manibus & potestate nonnullorum rebellium arce Huniadiana, restaurandæ ac muniendæ illi operam adhibens ibi quiescebat. Et quia Cibaco nequaquam erat incognitum, quanto in se odio flagraret Grittus, plures ob causas, tum quod in deferendo ei Gubernatoris officio adversariarum partium fuisset, nec diplomati Joannis subscribendo affuisset; tum vero etiam quod ejus amicitiam veluti obtrectatoris honoris ac dignitatis suæ, ac more Turcarum patem pati

Emericum Cibacum literis ad se vocat.

1534. recusantis abhorrebat: propterea ad eum proficisci minime voluit, nisi prius de securo reditu data fide sibi caveretur. Itaque misso ad Grittum Petro quodam Sacerdote, qui erat ei à sacris, homine inefficaci infidoque, eum officiose salutari jussit, dicique se ejus reditui pro eo ac debeat gratulari; neque se posse provinciæ suæ nondum ex omni parte pacatæ finibus excedere: si tamen datis fidei literis securus reddatur, daturum operam, ut explicatis, quæ in præsentiarum extarent, negotiis, ad eum ire queat. Igitur cum Petrus ad Brassonem eum convenisset, & quæ habebat in mandatis exponere cepisset; ab illo insolenter atque iracundè interpellatus, proscisso conviciis indecenter Cibaci nomine, extemplo excedere castris, ac referre ei jussit, se in eum veluti despecto Solimani ac Joannis imperio, minus sibi obtemperantem, jussaque sua superbe & contumaciter contemnentem, pro merito graviter animadversurum.

Cibacus à Docio circumvenitur. Petrus quum properè conscenso curru, quæ audiverat, relaturus in tutum abire vellet, Joannes Docius insidiose ac nefarie eum circumveniens intercessit, ac Petrum scypho deaurato donatum, tantilloque munusculo corruptum, ad summam perfidiam vertit, eo nimirum maligne persuaso, ut Gritti in de incolumitate ei præstanda sibi jurasse mentiretur. Erat Docius vaniloquus, mendax, & nequitiæ singularis, ac Cibaco cum ob alias privatas simultates vehementer infensus, tum vero etiam, quod is olim in rixa seu contentione quadam, ei parum honeste loquuto extensa palma duplicem colaphum incussisset. Sic Cibacus nullum subesse dolum, nullam fraudem existimans, ac proditori incautius, quam par erat & imprudentius fidem adhibens, cum ducentis equitibus ad Grittum ire decrevit, ac apud quoddam oppidum Saxonicum Felmerium, duobus a Brassone urbe, per Griti castris, vel tribus ad summum milliaribus distitum consedit: ita ut ad diem crastinum, qui Divo Laurentio dicatus erat, ad petitum à Grito colloquium in tempore adesset. Erectis igitur extra oppidum, ad captandam in mediis æstatis fervoribus frigidiorem auram, tabernaculis, ejus diei reliquum transegit; ac incænatus quieti se composuit.

Cum 200. equitibus ad Grittum se confert.

At Grittus adventu ejus cognito, & quod ipse quidem vitandi æstus causa sub tentorio ageret, milites vero in oppido, ac passim qua cui liberet, stationes occupassent, Urbanum Battianium ac Joannem Docium adversus dispersos cum ducentis equitibus selectioribus, silentio proficisci jubet, & quid fieri velit, eos edocet, utque tacite id habeant, edicit. Illi ad devehendam secum Janicerorum cohortem, quo commodius pari cum equitibus passu iter facere possent, aliquot curribus imperatis, ac ala equitum Turcica assumpta, per obliquos notosque tramites Felmenum perveniunt, ac de prima noctis vigilia Cibacum nullas suspectantem insidias, & in tabernaculo altum somnum capientem invadunt, pluribusque hastis & sclopetorum glandibus lethaliter confossum vulnerant: & cum eum licet adhuc semivivum, nec tamen amplius victurum cernerent, Stephanus Ghirius, Urbani equestris turmæ legatus, caput detruncat, & Thomæ Morzo militi suo dat, à quo illud vili involutum cilicio equestri sellæ imponitur. Equites & famuli Cibaci

Cujus jussu nefarie in sento rio, multis illatis vulneribus, trucidatur.

ad clamores, & inconditas hostium vociferationes è somno experrecti, partim qui arma ad defensionem ceperant, è vestigio trucidantur, partim inexpectato, subitaneoque pavore exanimati in proximas silvas, aut quo licuit, nudi & inermes, palantesque profugiunt: supellex ejus ac militum, simul & equi, ac cætera, quæ ibi erant omnia, à Gritianis in prædam vertuntur. Cæde peracta ad Grittum reversi, caput crinibus suspensum ei ostendunt: & is fortè tunc cum Lasco sermones & consilia, variis de rebus conferens, exitum rei anxie præstolabatur, cumque illud ad satietatem usque intentis oculis avide circumspexisset, auferri postmodum præcepit; sed ne inhumatum sepulchri honore careret, Michael Stansius Coronensis sacerdos, quem Archipresbyterum vocant, re à Grito impetrata, in majori urbis templo piè & honorificè sepelivit, saxo superimposito. Truncum vero è loco cædis paulò pòst sublatum Nicolaus Patocius, propinquitate & sanguine illi junctus, ad oppidum Almasium devehendum curavit, ibique singulari pompa & honore, nec sine lachrymis tumulavit. Fuit per omnem vitam vir pius, & gravis, rexitque Episcopatum Varadiensem per multos annos, quamquam nullis initiatus sacris, adeo accuratè & solerter impia quævis, & recens exorta dogmata procul arcendo, ut ne ab ullo quidem Episcopo diligentius, ac vigilantius administrari regique potuisse ab omnibus creditum sit. 1534

Ejus encomium

Et sane ea ac paulo superiore tempestate, inter duorum regum contentiones, & dissensionum procellas, quibus omnia susque deque habebantur, Episcopatus ferè omnes à militaribus prophanisque hominibus, non sine inexpiabili rerum divinarum injuria, ac pessimo humanarum exemplo, hinc inde distracti erant. Agriam siquidem Perenius, post obitum Frangepani antistitis, vi occupatam obtinebat: Joannes Saracenus Quinqueecclesias, Nitriam Valentinus Turcus, Jaurinum & Sabariam, cætetamque Jaurienſem ditionem Paulus Baquitius, Albam Juliam Franciscus Bodo, Chanadinum Gaspar Betusitbius æque omnes prophani, quamquam armis & bello egregii, sibi usurpaverant. Quæ tamen flagitia dictu, factuque enormia, Ferdinandus rerum regnique potitus, qua erat pietate fideque postea correxit, agendo providendoque, ut ea omnia loca sacratis viris, & ejuscemodi administrationi officioque idoneis redderentur.

Episcopatus à profanis & militaribus hominibus occupatur

Cibaci cædem primus omnium Stephanus Valenticius Thrax, equitum ductor, Joanni regi significavit, qui exinde singularem animi dolorem concepit, stetitque aliquamdiu tacitus, quinam motus eam ob causam sequerentur. Sed reliqui Transsilvaniæ proceres, ac gentes universæ illum tam crudeli indignaque nece sublatum ægerrimè molestissimèque ferre, indignari, fremere, ac æquissimo jure ad arma concurrere. Itaque ad urbem Cibinium frequentes conveniunt, ac unanimi voto cunctisque omnium ordinum suffragiis ulciscendam innocentissimi viri mortem decernunt; solennique & veteri gentis ritu cruentum gladium, per urbes, oppida, pagos, & quæque compita circumferri jubent, eo monimento, ut qui in bellum confestim nomina dare recusarent, nec sumptis armis confluerent, gladio ferirentur. Nec

Transsilvani Cibaci necem vindicandam decernunt. Gentis ritu, cruento gladio per urbes misso.

1534. Triumviri Duces electi.

Nec mora triumviri sumendæ vindictæ deliguntur, Gothardus Cunus, Stephanus Mailatus, & Franciscus Quendius. Quibus sese quam cupidissime socios adjunxere Thomas Bernardius inter Siculos opibus & clientelis potens, ac Nicolaus Patocius Cibaci ipsius necessarius; Saxones item & Siculi omnes, nec non è provincia Bihariensi, multi ex proceribus Ungaricis, quos vivens Cibacus multis sibi beneficijs obstrictos reddiderat. Præter hos omnes Emericus Balassius, Lupus Betlenius, ac Michael Banffius cognomine Losoncius, hand contemnendas copias, summa adhibita celeritate contractas, Cibinium in castra adduxere. Mittuntur etiam continuatis dies ac noctes itineribus legati Nicolaus Cornisius, & Martinus Andrasius Siculi primores, ad Petrum Moldaviæ, & Radulonem Valachiæ principes, pro petendis auxilijs, quæ quidem illi promptis & alacribus animis absque cunctatione promisere; quod ob nimiam crudelitatem cum intoleranda superbia conjunctam Gritto infensissimi essent. Quocirca paucissimis diebus convenere ingentes copiæ equestres & pedestres, armis & equis, quantum in tam brevi temporis spatio licuit, satis instructæ, adeo ut demptis Valachis, qui ad decem millium numerum esse ferebantur, quadraginta millia hominum bello aptorum, è Transsilvania duntaxat, intra octavum diem in castra confluxisse dicerentur.

Copiæ contractæ ad 40000. excepto Valachico exercitu

Tum vero Grittus, quum adversus se non Transsilvanos modò & Siculos, ac Saxonicas urbes, sed etiam ultramontanos utriusque Valachiæ principes, efferatis mentibus conjurasse videret, sera ductus pænitentia, incertusque consilij, nec quorsum fugam capesseret, satis gnarus, tandem vitato Cibinio, ubi exercitus à triumviris tumultuarie collectus in procinctu esse ferebatur, ad Megiesum urbem citatis passibus proficisci constituit. Quo quum esset perventum, oppidani viso Gritti adventantis exercitu, Turcicisque agminibus, & longissima Camelorum ac impedimentorum serie, ideoque vehementer exterriti, quod scirent in provinciæ totius concilio cautum esse, ne usquam reciperent, portas extemplo claudendas curavere. Sed Grittus anxius & solicitus, ac sibi & exercitui tam à tergo, quam lateribus, ac undique timens, misso ad eos Urbano Battianio, ut in urbem reciperentur, instare; amicitiam omnem gratique animi obsequia offerre, nunquam se tanti beneficij futurum immemorem, polliceri. Sed quum nullis precibus, nullis promissis flecterentur; postremo & prætor, & aliquot ex notis senatoribus, ad breve colloquium egrediuntur, magna verborum contentione postulare. Victi tandem multis Battianij sermonibus exeunt. Sed quum neque sic adduci ad intromittendos eos, veluti proscriptos, possent; alteraque ex portæ valuis adaperta regredi in urbem vellent, Gritus & Urbanus, cæterique socij pariter & Turcæ, magno impetu magnaq; vi irruentes, prætori simul & civibus immixti in urbem pervadunt, ac patefactis repagulis, rejectisque qui resistere volebant, omnem exercitum intromittunt.

Grittus Megiesum urbem dolo ac vi irrumpit.

Erat in colli ad Aquilonarem urbis partem templum, cum ædificijs, & propugnaculis antiquitus editiore in loco extructum, quo tum Gritus cum Janiceris sese recepit, reliqua exercitus & impedimentorum parte inferius ad urbis defensionem relicta: eo consilio, ut refecto muro, adjectisque è militari disciplina munitionibus, provisoque necessario commeatu tantisper sese tueretur, donec ab Joanne & Turcis, Mehemete utpote Belgradi, ac Balibego Samandriæ præfectis, auxilia convenirent, ac incondita ea hostium multitudine pulsa atque fugata, ipse periculo eriperetur. Verum triumviri, cum Valachorum auxilijs & omni mole copiarum opinione celerius adventantes, munitiones, quas comportata materia egregie contendebat, perficere nequaquam permisere. Et milites citatis passibus, ac sublato terribili clamore, ædificia & munitiones adoriri, ac temere oppugnare cœperunt. Et quamquam Mailatus ac Gothardus componere ordines, ac omnia ex arte & disciplina aggredi eos debere dictitantes manu & voce, ne temerè procurrerent, hortari non desinebant: tamen postquam dictis minus obtemperarent Gritus opera sagittariorum, Turcarum, ac Janicerorum qui Sclopetis rem peritissime gerebant, eos facile repulit; quum vulnerati ac interfecti magnum detrimentum accepissent. 1534

Transilvani cum arcta obsidione premunt

Igitur triumviri habito mutuo consilio, commutata belli ratione, obsidionem instituunt; quum Gritum commeatu, ut in tanto rerum tumultu minus proviso, brevi inedia laboraturum, & vel invitum ac reluctantem ad deditionis conditiones descensurum nequaquam ignorarent. Publicari etiam in castris & in urbe jubent, futuram omnibus, qui intra quatriduum ab ejus stipendijs & militia, ministerioque deficerent, præteritorum impunitatem; postea se reliquos, qui in ejus fide permansissent, hostium & perduellium loco habituros. Itaque Urb. Battianius & Perusith. deserto eo, ad nostrorum & Triumvirum castra profugiunt, cum compluribus ex numero Ungarorum, ac statim in gratiam recipiuntur. Oppidani similiter Turcas, qui in urbe relicti erant promiscue cædere aggressi sunt: interfectisque, qui in arcem evadere nequiverant, ad unum omnibus tormenta aliquot curulia promovere, quibus quassari arx & dirui cœpta est: sic ut Grittus duplici hoste circumventus, & deficientibus alimentis, famem veritus, ad extrema redigeretur: quamobrem per idoneos fidosque homines profuse largiendo, ac multo auri pondere distributo, obsidentium animos sibi conciliare aggressus est, ut cum filijs abire in tutum permitteretur. Sed quum apud efferatos homines vindictæ libido prævaleret, omnia frustra fuere. Supra hæc incommoda late arx corona castrorum præcingebatur, & oppidani quoque omnem exitum præcluserant, ut nusquam effugium patere videretur: Mailatus siquidem & Gothardus, ac Quendius cum majori copiarum parte à meridie, Valachi & Patocius à parte urbis Orientali: à septemtrione vero Thomas Bernardius cum Siculis, in orbis speciem vigilando & agendo acriter excubabant, ut nemo arce egredi permitteretur: introrsus idem fiebat, quum civibus aliquot præfecti cohortium Ungari essent attributi.

Per hunc modum quamvis ad extremas angustias redactus esset; omnia tamen obsidionis incommoda forti & patienti animo tolerabat; sed postremo importuna febri oppressus, ac viribus

1534. [..]corporis destitutus, antequam morbus magis ac magis invalesceret, de evadendo cogitare cepit; suæque ac liberorum, quos secum habebat, saluti clancularia, si posset, fuga consulere. Sed interea dum id animo versat, ac commodam elabendi occasionem quærit, crepitantibus & mœnia quatientibus tam foris, quam intra urbem tormentorum globis, murus arcis versus solem orientem, repente magno facto hiatu concidit. Quo animadverso, milites vix expectato ducum imperio, factis agminibus, ac magno illato impetu, per apertum muri latus, ac ruinas certatim conscendere ceperunt. Quamquam autem Turcæ & Janiceri, supremo conatu edito, sese acerrimè tuerentur, multosque ex Transsilvanis subeuntes, telis missilibus, ac sclopetis vulnerare, ac interficere non cessarent; cum tamen fessis validi, ac saucijs integri identidem succederent, ac Turcis pugnando, laborandoque fessis & defatigatis vires deficerent: postremo Transsilvani superiores victa eorum pertinacia, eos pedem referre coegerunt. Itaque multo maxima eorum pars crudelissime cæsa est: cæteri ad præaltam templi turrim sese recepere, ut illinc de deditione cum nostris transigerent. Sed quum admotis majoribus tormentis ea quoque turris, magno cum campani æris fragore, & tinnitu, undique peteretur, abjectis armis ad arbitrium victoris sese dedidere; adeo tamen omnes sæva ulciscendi libido inflammaverat, ut nemini prorsus parceretur.

Arce capta, Turcisque interfectis,

Sub hoc horrendo cruenti prælij tumultu Gritus cum filijs & quibusdam familiarium evadere conatus, jam extra mœnia evaserat, victoribus ad rapiendam supellectilem, quæ omnium opinione pretiosissima erat, toto animi viriumque impetu intentis. Verum quum ad Valachos, qui de more militiæ exitum oppugnationis, equis insidentes, foris præstolabantur, incidissent, ab ijs extemplo capti, atque arcta in custodia habiti fuere. Cæterum cum in castris de Grito capto vulgata fama esset, accurrere omnes ad triumvirum prætorium, duces juxta, ac militum multitudo, truci vociferatione, ac inconditis subinde vocibus acclamantes mactandam diram illam hostiam Cibeci manibus esse. Joannes etiam Docius paulo post e latebris, in quas se abdiderat, extractus, vivus in potestatem devenit. De quibus supplicium publice sumptum est, die, qui divi Michaelis festum præcedit, Guthardo ac Mailato, cæterisque jubentibus: ita ut à Cinganis, qui illis in regionibus tortorum, carnificumque munia exercere solent, Grito utraque manu crudelem in modum præcisa, postmodum caput detruncaretur; ac Docius multis prius probris ac contumelijs proscissus, eundem vitæ finem subiret. Ferunt cæso Grito, in ejus caligis loculum à tortoribus inventum, in quo diversæ immensi pretij gemmæ, ad quadringenta aureorum millia, ab ijs, qui viderant, æstimatæ continebantur; quæ ab imperitis ac infamibus illis hominibus nullo in pretio habitæ periere. Filios ejus Antonium & Andream, decora facie, ac egregia indole adolescentes ejusmodi vitæ exitu indignos, paulo post in Moldaviam perductos, Petrus provinciæ princeps, privatis simultatibus cum patre eorum contractis, pertinus, è medio tollendos curavit; quum nunquam postea à quoquam visi fuerint. 1534.

Gritus elabi conatus, à Valachis intercipitur.

Et de illo ac Docio publice supplicium sumptum.

Filij ejus à Moldavo post ea è medio sublati.

Fertur Solimanus nondum expugnato Megiesio Joanni mandasse, gravi cum comminatione, ut solvendam obsidionem, Gritumque periculo eximendum curaret. Sed illum respondisse, se in efferatos ob injustam Cibaci necem, & rabie quadam percitos populos nullum exercere posse imperium. intellexerat enim Joannes ex amicorum, quos Constantinopoli habebat, indicio, sibi, nisi caveret, occultas à Grito imminere insidias; ideoque æmuli & insidiatoris sui discrimine, atque incommodo parum aut nihil commoveri videbatur; hic finis funestus fuit ambitionis, superbiæ, crudelitatis, & occultorum Griti consiliorum, quæ tandem certissimam ei perniciem, quam alijs ille parare voluisset, peperere. ita ut ab eo salubre & frugiferum capere possis documentum, superesse scelerum osorem simul & acerrimum ultorem DEUM.

Sublato in hunc modum Grito; quum Joannes certis indicijs comperijsset, Lascum Cibacianæ cædis conscium, suasoremque fuisse, ægre ferentem, quod præfectura Transsilvaniæ, quam ipse antea gessisset, occasione Constantinopolitanæ legationis ab ipso administratæ, Cibaco obtigisset, eum alijs de causis Budam evocatum in custodiam conjici jussit, brevi de convicto confessoque pænas sumpturus. Ad eum magno in discrimine vitæ, famæque, & existimationis versantem, Joannes Tarnovius, Polonorum clarissimus, qui Joannem exulem hospitio susceperat, ac Matthæus Tarlo, cui multis æque ab eo acceptis beneficijs multum debebat, tanto è periculo liberandum deprecaturi Budam venerunt. Quibus ille beneficiorum & meritorum non immemor, honoris causa obviam processit, eorumque precibus Lascum, in quem sane graviter erat animadversurus, liberaliter donavit, pristinæque libertati dignitatique restitutum, è custodia dimisit: isque cum viris longe clarissimis in Poloniam discessit. Tarnovium vero & Tarlonem, quum per complures dies magnis in lautitijs, ac exquisitis honoribus habuisset, hunc quidem insigni equo Thracio cum ornamentis omnibus ex auro fabrefactis. illum vero, uti veterem, beneficumque hospitem, rotunda parma, gemmis, auro, unionibusque egregie ornata, & clava Damascena admirandæ pulchritudinis ac immensi pretij, Gritianis nimirum exuvijs, quas Byzantio discedens à Solimano acceperat, donatos, ad fines usque Poloniæ suis sumptibus, omni exhibita cum honoris tum liberalitatis testificatione, deducendos curavit. Ne autem provincia absque magistratu esset, ejus administrationem & præfecturam Stephano Mailato, & Emerico Balassio, æquata potestate demandavit. Varadiense vero Sacerdotium amplum, & opulentum Georgio Monacho, Heremitarum ordinis religioso contulit; addito simul etiam officio, ac cura ærarij. Namque in ejus viri opera, industriaque & fide plurimum spei atque fiduciæ jam pridem collocaverat.

Lascus veluti Cibacianæ cædis conscius, à Waivoda in carcerem conjectus, Tarnovij & Tarlonis intercessione, præsenti vitæ discrimine eripitur, & in Poloniam discedit.

Transsilvania præfectura Mailato & Balassis demandata & Varadiensis episcopatus Georgio Monacho.

Non puto alienum fore ab instituto operis mei, breviter recensere, cujus originis fuerit, quibusque modis ad tantum dignitatis fastigium conscenderit, ut ludentis in rebus humanis

Origo & vita ejus

1534. nis fortunæ vicissitudinem contemplari possimus. Is igitur in Mediterranea Dalmatiæ parte, Canissacij honestis, ac nobilibus parentibus ortus, cum adhuc admodum puer esset, à patre Gregorio Utissenitio, Joanni Corvino Matthiæ Regis filio commendatus, atque ab illo in Transsilvaniam ad arcem suam Huniadianam missus fuit: ibique per plures annos in multis magnisque rerum angustijs, ut ipse ingenue fatebatur, ætatem agitavit: deinde quum vigesimum annum attigisset, patrem à Turcis interfectum amisit: relictoque Corvino, ad Stephani Zapoliani Palatini Viduam Advigam, Joannis ipsius, qui deinde regnavit, matrem, illustrissimam & honestissimam matronam se contulit. Ibi Jacobum fratrem, qui Nandoralbæ ordines ducebat, in tuenda ab oppugnantibus Turcis Miliaria turre (quam rem supra retulimus) glande sclopeti trajectum occisumque cognovit. Deinde tædio aulicæ vitæ affectus, in collegium monachorum Paulini instituti, Ladium, quod inter Agriam, & Diesgiorium habetur, delatus, quum quatuor annos literas, quarum antea rudis erat, didicisset, sacris initiatus est, ac varia officia & munia collegiorum singulari solertia, & diligentia obivit. Cum vero Joannes Rex à Ferdinando & ejus copijs pulsus, in Poloniam profugisset, Georgius, qui tunc in Cestacoviano monasterio degebat, in ejus amicitiam & familiaritatem devenit; atque ab eo in Ungariam ad res explorandas, & Jacobum Tomalium, Stepanum Bathorium Somlianum, Artandiosque fratres, ac cæteros secretiores amicos conveniendos, ac in fide & officio retinendos, repetitis vicibus missus est, pedibusque iter confecit; & singularem fidem, industriam atque silentium in ijs, quæ suarum erant partium, peragendis, declaravit; & exilium inopiamque ejus pie sustentando, eosdem & plures alios, ut Joanni ab exilio revertenti obviam cum copijs auxilijsque venirent, auctorem se atque instigatorem præbuit; sic ut Joannes, si unquam regnum recuperare liceret, ejus tanti in se collati beneficij uberrima præmia redditurum sæpe polliceretur. Itaque promissorum tenax & memor, sublato è medio Cibaco, Varadinum atque ærarij præfecturam illi attribuit, ac moriens eum Isabellæ conjugi, & unico, quem habebat, filio, tutorem reliquit. Sed quum postea magnis rebus gestis floreret, lateque nominis famam & gloriam propagasset, invidia ac obtrectatione, communi dignitatis malo nequaquam vitato, funestum vitæ exitum nactus est; quemadmodum suo loco referemus.

1535. Initio anni insequentis, in superiore Ungaria, ac in partibus Ferdinandi ingens, si unquam antea, detrimentum acceptum est, negligentiâ Gasparis Seredij earum regionum, & urbis Cassoviæ præfecti. Dum enim induciæ ab utraque parte lentius ac tardius procedunt, nec quicquam concluditur, facile ijs, qui partium studia per fas nefasque fovere consueverant, occasio turbandis ac innovandis rebus oblata fuit. Erat Leonardus Cecejus Joannis factioni studijsque addictus, vir acerrimus & militaris, nec procul Cassovia limites ejus præsidio tuebatur. Is quosdam milites Urbanos, quorum Gregorius Lonajus princeps erat, cui Seredius custodiam portarum urbis concrediderat, plurima legatione ac ingentibus magnorum munerum ac pagorum promissis ad partes traduxerat, ut in prodenda urbe, ac intromittendis suis militibus operam impenderent. 1535. Cum igitur Seredius Nagidam, duobus inde milliaribus distantem, invisendæ conjugis causa secessisset, & Eustathius quoque Feledius ejus legatus, vigentibus, ut quidem existimabant, inducijs, nullas suspectando insidias abesset; illi exoptatam opportunitatem nacti, idoneos homines ejus rei conscios ad Leonardum mittunt, nuntiantque, ut insequenti nocte, quo majori silentio possit, ad urbem cum militibus mature accedat. Ille obscura nocte suscepto itinere, ante diei crepusculum, sicuti erat constitutum, prope urbis portam, qua ad Eperiessum itur, tacitis passibus, miroque silentio provehitur, cum quinque trecenarijs selectissimorum militum cohortibus. Lonajus & proditores reliqui, portas urbis sine mora Leonardo patefaciunt: adjuvat facinorosa consilia crassior nebula, quæ diem obduxerat, ut intuentibus rerum aspectum non nisi proxime redderet; & is antequam à Civibus vel præsidiarijs sentiretur, in forum intento cursu procurrit; relicto ad portam Ladislao Quequedio, ne quemquam exire permitteret; & quos in subsidijs reliquerat, milites intromitteret. Ibi Joannis Regis nomen magnis vociferationibus ingeminando proclamant, ac obvios, qui è somno excitati, forte ad clamorem prodierant, sine ullo discrimine trucidant, captaque Seredij domo, in quam magnum auri & argenti pondus, pretiosioresque res collocaverat, ac prætorio occupato, tota urbe puncto temporis potiuntur. Deinde ad eam diripiendam conversi, excruciatis miseris hominibus, ut res abditas proderent, nec sacris nec prophanis rebus parcunt, multo ubique innoxio sanguine profuso, usque adeo ut nihil dici, fierique possit, nulla immanitatis & avaritiæ exempla excogitari, quæ in miseros cives, & præsidiarios infelicis urbis designata editaque non fuerint: quæ etiam absque multis lachrimis neque referri neque audiri possunt.

Cassovia à Waivodanis ex insidijs intercepta & fœde direpta est.

Urbe in potestatem redacta Leonardus Joannem de re prospere gesta certiorem reddit, oratque ut equitum & peditum majora præsidia custodiendæ urbi celeriter mittat, quæ brevi tempore accipit: ac simul ejusdem præfectura ei, qui utpote tantam rem absque suorum sanguine patrasset, demandatur: quam usque ad suum è vivis excessum diligentissime & accuratissime administrasse dicitur. Ferunt Joannem legatos ad Seredium misse, & si à Ferdinando deficeret, omnem ejus substantiam, quam Cassoviæ amisisset, redditurum promisisse. Sed quum Seredius se deliberaturum respondisset, postero die legatis in secretiorem arcis Nagidæ partem deductis ostendisse cistas & loculos grandiores, quos hordeo, farre, furfuribusque referserat, superne vero aurum & argentum, ac minoris monetæ aliquantulum, modice superjecerat, ostensisque ijs, hoc modo ludificatum legatos, ut diceret, magnopere decipi Joannem, qui existimet magnam sibi Cassoviæ gazam reconditam perijsse quum ipsimet videant, longe majorem partem adhuc superesse: itaque referant Joanni se non tantam rerum & pecuniæ jacturam passum esse, ut desertor honoris, ac fidei, & transfuga esse vellet.

Seredij commentum

Inducijs in hunc modum violatis, quum Fer-

Saxones & Siculi ad Ferdinandum deficere statunt.

1535 Ferdinandus opportunæ urbis amissione, ad nova consilia capienda inclinaret, opportune à Saxonibus & Siculis Transsilvanis allatum est, se in ejus fidem & clientelam, deserto Joanne concessuros, si aliquem magni nominis & auctoritatis virum in provinciam cum exercitu mitteret, à quo defenderentur. Itaque ipse parem Cassoviensi injuriam cladem que hosti illaturus, Franciscum Niarium delegit, sed quum is valetudine se excusasset, Balthasari Banffio Thallociano provinciam demandat, datisque ei mille equitibus, totidemque peditibus, persolutoque stipendio versus Transsilvaniam iter capessere jubet. Qui cum Tibiscum trajecisset, Sacmarium & Nemethium oppida nocte intempesta invadit, captaque & direpta succendit, plurimi ex incolis fugientes, partim in Samosio flumine, quod utrumque oppidum interfluit, partim incendio miserabiliter periere. Quod si Banffius absque maleficio pergere, & susceptum in Transilvaniam iter silentio, uti debebat, habebatque in mandatis, conficere maturasset, haud magno labore provincia occupari potuisset; conniventibus præcipue, ut fama fuit, Stephano Mailato, & Emerico Balassio; sed cum hostilis ejus in alienam ditionem irruptio, ac oppidorum conflagratio Joanni significatæ essent, exercitu non contemnendo mature collecto, & Gothardo Cuno tradito, obviam Banffij latrocinijs eundum existimavit. Banffius re intellecta, templum, quod Sacmarij erat, vallo fossaque munit, ac Matthiæ Croato, legato suo defendendum committit, ipse adducendorum, ut dicebat, auxiliorum causa, ad Ferdinandum revertitur.

Sed Sacmarij direptione à Banffio facta, res interrupta fuit.

Cum Wairoda dux Sacmarium obsidet & & capit

Gothardus Sacmarium cum exercitu perveniens, munitionem recens extructam obsidione cingere decrevit, ne ex ea milites latrocinijs assueti Varadinum usque, (ubi eo tempore Joannes degebat) excurrere, & prædas agere possent: cumque omnibus viribus ei expugnandæ incumbendum putaret, apponere vallo scalas, & irrumpere milites jubet. Ex adverso Matthias, & qui intus cum eo erant, sese ac vallum summa vi tueri, conscendere conantes sclopetis, lapidibus, sagittis, ac alijs missilibus telis sauciare atque deturbare: postremo cum acerrime instaret Gothardus, ac suos ad rem fortiter gerendam voce & exemplo cohortaretur, crassioris sclopeti glande in genu vulneratur, osse toto minutatim confracto; quamvis autem lethali vulnere ictus concidisset, à suis tamen sublevatus est; nihiloque minus milites ejus repulsos è valli summitate Banffianos terga dare coegerunt, & vallum manu captum est, trucidatis aut captis omnibus defensoribus. Inter quos Matthias Croatus, ac Franciscus Parlaghius nobili genere ortus, pluresque alij capti fuere. Victoriæ palmæque decus lethale ducis vulnus non parum deflorasse visum: ex quo ipse Varadinum delatus, post paucos dies maximo omnium & ipsius Joannis dolore vivere desijt. Cum Joannes à venatione redijsset, & Gothardum è vivis excessisse, & cervam cicurem, quam in delitijs habebat, & quæ, velut illa Sertoriana, equitantem & venantem assidue comitabatur, præacuta sude in ventrem forte defixa perijsse simul intellexit. Unde duplici affectus mærore, captivos omnes, quanquam antea nunquam ferox aut crudelis apparuisset, multis in agro erectis furcis, laqueo puniri jussit. Matthias autem, quod olim suas partes sequutus ad hostes transfugisset, proditorum instar, crassiore veru ligneo per ilia adacto interijt. Arduis tamen precibus, & multis lachrimis Ladislai & Bartholomæi Parlaghiorum impetratum ægerrime est, ne frater eorum Franciscus in furca penderet, sed duntaxat capite plecteretur. 1535.

Cum is lethali vulnere ictus obit.

Joannis sævitia in captivos.

Felsius in superiorem Ungariam cum exercitu missus.

At Ferdinandus his tantis incommodis, ac geminata contumelia lacessitus, & recuperandæ Cassoviæ cura sollicitus, Leonardum Felsium ducem in eas partes mittere decrevit; attributo ei Germanici exercitus robore, ac tormentis, & reliquo apparatu belli. Adfuere ex Pannonijs Ludovicus Pecrius, Franciscus Niarius, Balthasar Banffius, cum equitatu Ungarico, equis armisque probe instructo. Petrus quoque Baquitius, Pauli frater, ac Nicolaus Ostrositius, clari nominis equitum ductor, suos & Alexij Turzonis equites & milites tempestive adduxere. Itaque brevi in Scepusiensem provinciam perventum, ibique aliquot dierum quiete militibus concessa, quo facilius impedimenta per alpes Braviscas transveherentur, postea ad Sirocam ductus exercitus, inde tertijs castris Sarosia arx, quæ Perenianæ ditionis erat, adita. Eam in excelso monte sitam admotis tormentis expugnare constituit, quod a tergo nihil hostile relinquere vellet. Promotis igitur, magna jumentorum & militum vi laboreque, supra montem tormentis, & aggeribus constitutis, arcem ferreis pilis verberari jussit. Cum difficilis videretur oppugnatio, quod Pereniani quanquam pauci numero, pertinacius, quam opinio erat, sese defenderent: ad extremum qua humus mollior, nec saxosa erat, mœnia cuniculis suffodi cepta sunt, quod cum obsessi nequaquam animadverterent, nec si animadvertissent, rerum ejusmodi rudes occurrere contrarijs effossis scrobibus scirent, injecti succensique pulveris tormentarij violentia murus corruit. Nec mora milites accepto signo arcem, qua murus erat patefactus, invadunt & capiunt, ac defensores a Germanis crudeliter interficiuntur; pauci, qui in Ungarorum manus inciderant, conservati, ac ea lege, ne adversus Ferdinandum arma sumerent, dimissi.

Sarosia Perenij arx vi expugnata à Felsio.

Copiæ à Wairoda contracta,

Dum Felsius expugnandæ Sarosiæ operam dat, Joannes non mediocri metu perculsus, ac de retinenda Cassovia solicitus, ex Transsilvanis & Ungaris, ac è Moldavia quoque equitum & peditum copias conscribit, tanto numero & apparatu, ut quas Felsio & Germanis, non sine spe obtinendæ victoriæ opponi posse non dubitaret: eisque præfecit, non satis probando consilio, tres duces Georgium Monachum Varadiensem antistitem, ac ipsum Perenium, & Franciscum Bebecum, qui cum tardius cum copijs progrederentur, Felsius imposito captæ Sarosiæ præsidio, ad urbem Eperies cum exercitu procedit, ac castra ad urbis mœnia collocat, eaque fossa ac vallo muniri jubet: præterea ingentem commeatus copiam, è Scepusio & alijs locis in castra convehendam curat, cujus haud contemnendus numerus etiam in urbe erat. Provisis hoc modo rebus necessarijs, ac stipendio militi persoluto adventum hostium expectare, & cum eis acie confligere constituit.

Sed quum Joannis duces cum ingenti numero copiarum, in mutuum conspectum venissent,

1535

sent, Felsius visa earum multitudine, quod se imparem eis esse animadverteret, castris sese continendo, conatus hostium egregie eludebat: & illos magistri tormentorum egregie rem gerentes, cumque opus esset, majores minoresque colubrinas peritissime vibrantes, tam castris quam urbe procul submovebant; minoribus tamen praelijs quotidie fere certabatur: & nonnunquam nostri in hostes, saepe etiam illi usque ad castra in nostros procurrere, ac pugnare non dubitabant: in queis modo uni, ut fit, modo alteri parti adversa aut propitia incumbente fortuna, plerique capiebantur aut occumbebant.

velitationibus praeliis cum Felsianis quotidie depugnant.

Consumptis in hunc modum aliquot diebus, Joannis copiae rebus desperatis, & quod tres duces diversas saepe sententias tueri, nec concordibus animis studijsque, bellum administrare videbantur, sese retro unde venerant, recipere ceperunt. Qua animadversa re Felsius minime amplius contineri potuit, quin abeuntium & tumultuantium hostium vestigijs à tergo insisteret. Quos quum haud procul Tocajo assequutus esset, ducesque cum parte copiarum Tibiscum trajecissent, pars ad citeriorem ripam in castris esset, Felsius eos, qui nondum transierant, adortus, facili negotio perturbatos fudit & fugavit: ita ut pauci qui repugnare ausi essent, à nostris è vestigio capti aut interfecti fuerint: multo autem maxima pars in Tibiscum praecipites acti, ac profundi fluminis aquis absorpti faede perierint: paucissimi vero in ulteriorem ripam enataverint. Aliquot clarioris nominis equites metu perculsi cum equis flumine hausti miserabiliter interiere; inter quos Cornisius è Ruscaomundus, Nicolaus Bathorius ex ijs, qui Gagiani vocantur, Perenij alae equitum ductor, Joannes Quequedius, & complures alij.

Receptui canunt,

fusi fugatique in flumine Tibisco pereunt.

Quo in praelio praeclara virtus Petri Baquitij & Nicolai Ostrositij, qui in prima acie constituti, fortissime pugnavere, ac totius equitatus Ungarici enituit: ita ut ipse imperator Felsius, quamquam parcus Pannoniorum laudator, victoriae palmaeque initium ipsorum virtuti, & fortitudini tribuere non vereretur. Nec ipse victoriam feliciter partam prosequi destitit, caeterorumque ducum usus consilio, ad Tocajum oppugnandum, quod à Joannis ducibus metu ac pavore perculsis, nullo invecto commeatu, nec praesidio, aut rebus necessarijs impositis, negligenter relictum erat, proficisci decrevit. Quod etiam parvo labore captum expugnatumque fuit: dedentibus sese praesidiarijs, qui & pauci & rerum inopia adacti, ulteriorem obsidionem ejusque incommoda ferre non potuerunt.

Tocajum Felsio se dedit,

Supererat Cassovia, nuper admodum negligentia nostrorum & fraude hostium improviso intercepta. Ad quam recuperandam omnibus animi & corporis viribus intentus ferebatur, nec victis pulsisque hostibus otium aut quietem dandam arbitratus, castra & tormenta eo promovere decreverat; cum Vaciensi pace à Caesarianis & Joannis legatis oportune conclusa, Ferdinandus Felsium cum exercitu revocavit: non sine summo Joannis commodo, quem procul dubio post Germanorum victoriam, tam Cassovia urbe, quam tota superioris Pannoniae ditione spoliari potuisse pro comperto habebatur.

Cassoviam aggredi statuit, Sed pace à Caesarianis & Waivodanis legatis facta revocatur

Dum haec alternante inter partes fortuna geruntur, ac Caesar quidem Africanae Algerij expeditioni, Solimanus vero in Asia contra Persas bello gerendo incumbunt, & induciarum seu pacis inter Ferdinandum & Joannem transigendae tempus, non sine gravissimo utriusque partis & populorum subjectorum incommodo & detrimento frustra elabitur, & occasio restituendae Corones, quam Solimanus expetebat, importune praetermittitur, legati Joannis, quos supra nominavimus, iterum ad legatos Caesaris literas dant, quibus significabant Joannem non privati commodi causa, sed miserorum hominum, qui frequentibus bellorum incommodis undique vexarentur, pacem exoptare, statuisseque, ut non expectata Solimani voluntate, cujus reditum jam ferè à biennio frustra expectasset, de firma pace primo quoque tempore, aequis conditionibus transigat: itaque petere, ut ad certum locum, & si ipsis videatur, Vaciam conveniant; & paribus utrinque consilijs, tam salubri & salutari operi optatum finem imponant. Caesariani Lundensis & Sceppetus, re cum Ferdinando communicata, ac ab eo approbata, relictis, quae Cremniciae & in montanis civitatibus habebant, Mariae Reginae negotijs, Vaciam convenere: & quum diu multumque de conditionibus disceptassent (illi enim dividendum regnum, statuendosque limites, qui alterius partis ditionem ab altera dirimerent, postulabant; Id quod vivens Gritus vehementer contendisse ferebatur: hi vero ex Pannoniorum procerum consilio divisionem certis de causis admittere nequaquam volebant) postremo quum utraque pars bellorum procellis & tumultibus fatigata, ad aequiores conditiones descendissent, contentioni finis est impositus, & in hanc fere sententiam consensere: ut Joannes donec superstes esset, ea regni parte, quam ad praesens obtineret, regia potestate potiretur, eique Ferdinandus regij tituli honorem literis & sermone tribueret: post ejus obitum, totius regni possessio ad Ferdinandum & liberos ejus rediret. Si Joannes ducta uxore masculum haeredem relinqueret, Transilvania ejus ditionis foret: ac Joannis arces paternae omnes illi restituerentur, quibus Ferdinandus in Silesia Oppaviae principatum, aut alium superadderet. Si bellum à Turcis uni aut alteri inferretur, communibus viribus ei propulsando obstringerentur. Huic transactioni ambo reges solenni ritu subscripsere; fuereque deinceps res in Pannonia aliquamdiu tranquilliores.

Pacis Waciensis conditiones

Pax inter Joannem & Ferdinandum.

Paulo antequam pax stabiliretur, Stephanus Bathorius Palatinus, de cujus cum Vaivoda contentionibus supra memoravimus, in arce Devenia supra Posonium, ubi Danubius & Moravus flumina commiscentur, quam Ferdinandus ei inhabitandam dederat senio & articularibus omnium membrorum doloribus confectus, fato functus est, & Posonij in majori Divi Martini aede tumulatus, relicta unica nubili filia Clara, quam è conjuge Sophia Conradi ducis Mazoviae filia susceperat; quae etiam quum ab Anna Regina amanter educaretur, jamque Carolo duci Munsterbergico desponsata esset, pari fato patrem sequuta est non sine summo sponsi & Reginae maerore.

Mors Steph. Bathorij Palatini

Exeunte hoc anno, Valent. Turcus, cum naturali sua mobilitate, atque inconstantia, tum à Paulo Baquitio, insigni, ut dicebat, affectus contumelia, à quo se & salutem suam, insidijs per sub-

Valent. Turcus ad Waivoda partes transit.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XIII.

1535. CONFECTA pace, Ferdinandus molestissima ea curarum mole, qua intestinis discordijs, & civilibus armis fuerat dimicandum, levatus, ad provincias suas Croatiam & Posegam, atque alias, quæ ad Illyricum vergunt, ab continuis Turcarum incursibus defendendas, animum adjecit, quanquam necdum certus erat, an Solimano induciæ probarentur, qui eo tempore ex Asiatica adversus Persas expeditione reversus, animum in ea re suum nudare differebat. Gritus etiam & Ibraimus, qui earum præcipui auctores fuerant, pari funesti exitus sorte extincti erant: quorum ille ab iratis & efferatis veteris Daciæ gentibus, ultimo supplicio affectus erat, hunc autem Solimanus post detectam ejus proditionem & perfidiam, quibus ad se perdendum in utraque ad Austriam expeditione varijs artibus usus esse ferebatur, jugulari & in mare projici jusserat.

Ibraimi & Griti exitus funesti.

Posega est citerioris Pannoniæ regio, vicina Illyrico, quæ inter duo flumina Savum & Dravum non imparibus fere intervallis sita est: ita ut à septemtrione Dravo, à meridie autem Savo claudatur. Huic provinciæ occupandæ Mehemetes Jahioglis Taurini seu Nandoralbæ præfectus maxime inhiabat per Turcas, quos magno numero, certisque stipendijs in oppido Essecо sibi subjectos habebat, quibus accedebant Thraces & Martolocij, peditum latrocinijs assuetorum genus, qui nulla mercede militantes, aut furari, aut rapto vivere solent. Essecum ad confluentes Danubij & Dravi situm, ac muro cinctum oppidum, collegioque sacerdotum, quod Budæ Sancti Sigismundi appellatur, olim attributum, Solimanus oportunitate loci captus, dum ab irrita Viennæ obsidione reverteretur, occupatam præsidio militari firmaverat. Itaque Taurino Essecum profectus, arcem Posegam, à qua omnis regio nominatur, à paucis custoditam, ex improviso aggressus, facili negotio cepit, impositisque militibus tam furta & rapinas exercentibus, quam alijs, etiam Collegio sacerdotum S. Petri Posegani, quod in propinquo ad mille passuum spatium distabat, sacerdotibus, trajecto Dravo, versus Quinqueecclesias, in tutiora loca profugientibus, eadem facilitate potitus est. Inde missis in Croatiam copijs, Bozcum, & Berislonem oppida parvo labore militum in potestatem redegit; quum antea Obrovatium oppidum cum arce super imposita per insidias intercepisset; ex quibus omnibus non solum Dalmatis & Croatis, qui Ungariæ regi parebant, sed etiam Venetorum, quamquam fœderatorum, subditis, per Uscocos & Martolocios incredibilia detrimenta inferebantur. 1535.

Mehemet Jahioglis varia loca in Posega occupat.

Præter hæc omnia, ad intercludendam arcem Clissiam, intercipiendosque ab ea commeatus, duo Castella prope Salonas clarissimam urbem infra supraque Clissiam in Pannonica ditione extruendam curavit, ut ex illis ea arx in editissimæ rupis summitate, inexpugnabili loco constructa, ubi Bela Rex à Tartaris olim pulsus liberos suos conservaverat, continuæ atque perpetuæ obsidionis incommodis, ac fame & siti (quibus solis nec ulla alia vi expugnari potest) coacta in potestatem redigeretur. Clissiam Diocletiani Imperatoris, qui Christianos olim tam impie, quam crudeliter persequutus esse literarum monimentis traditur, patriam fuisse supra Salonas positam, & antiquis Diocletiam dictam doctissimus vir Stephanus Radstius Episcopus Agriensis existimavit.

Clissiam etiam premit.

His tantis sub tractatu & spe pacis ac induciarum illatis injurijs lacessitus Ferdinandus, duplici comparato exercitu, hostibus occurrendum decrevit; quorum alterum in Dalmatiam misit; alterum vero versus Posegam Essecum proficisci jussit. Illi Petrum Crusitium, suum Clissiæ præfectum, huic vero Joannem Cocianum Viennensi obsidione tolerata clarum præfecit. Nicolao autem Turriano Comiti, viro militiæ perito dedit in mandatis, ut cum sua trium millium militum legione Germanica Crusitio sese adjungat. Paulus quoque Pontifex Ferdinandi precibus exoratus, sua haud contemnenda auxilia misit, duce eis constituto Luca Anconitano, cui tormenta bellica triremibus mari advecta, cum pulvere pilisque ferreis, & commeatu attribuit. Cum igitur Crusitius cum his copijs, duobus castellis expugnatis, earumque munitionibus dirutis, Salonis im-

Ferdinandi Regis exercitus Turcis oppositus.

Turrianus & Crusitius

1537

ab Usrephi Bosnensis alumno Amurathe profligati.

mineret, Amurathes Usrephi Boznensis præfecti alumnus, qui Verbosaniæ res curabat, cum mille equitibus, totidemque peditibus adversus eos ab urbis mænibus submovendos, opportunissimo tempore supervenit. Nec mora, terribili impetu facto, & horrendo clamore sublato nostros adortus, tanto animorum & virium ardore percellere cepit, ut & Italis & Germanis resistendi & repugnandi potestatem improvisa irruptione eriperet, hique omnes parvo labore fusi & profligati terga vertere cogerentur. Crusitius ut erat pugnax, ac manu & consilio juxta promptus aliquamdiu eos fugientes retentare frustra conatus, quum etiam Croati & Dalmatæ insolito pavore exanimati, cæteris fugientibus sese adjunxissent, ultimus concitato equo fugæ se dedit. Eum intento cursu ad propinquum maris littus fugientem, ac equo desilientem, quoddam navigium, quod ex Italia venerat, excepit, & cum eo in altum provehitur.

Crusitius Clissæ præfectus interficitur.

Sed tanta simul fugientium militum multitudo eandem in navim insiluit, ut prægravante nimio pondere, nulla vi, nullo remigum aut nautarum conatu è littore propelli potuerit; sic ut Turcæ, qui eorum fugam pari cursus celeritate assequi contendebant, in navem vado & arenis inhærentem immobilemque insilirent, ac Petrum præ alijs cognitum, quamquam se acerrime defendentem, multis accurrentibus interficerent. Caput ejus Athliaga equitum ductor incurvâ macherâ celeriter amputavit, truncoque in navi relicto Amurathi dono attulit: quod quum Amurathes Clissianis ostendisset, ac ut se dederent, admonuisset, quum postea vi coactis nulla vitæ salus foret expectanda, ingenti terrore correpti, commeatusque & præsertim aquæ inopiâ adacti (nam Amurathes exitu præoccupato, fontem, qui

Capite ejus Clissianis ostentato, Arx inexpugnabilis Turcis deditur.

proxime foris arcem scaturit, ne ex eo inclusi potarent, ademerat) arcem dediderunt: sicque Clissia multis sæculis à Pannonijs & Dalmatis magno labore egregiaque virtute defensa, hoc miserabili casu in hostium potestatem devenit; corpus ejus, postea discedentibus Turcis nostri apud Spalacum urbem sepelivere. Turrianus & Aconitanus equorum pernicitate freti, dimidia aut majori suorum parte amissa, magno labore & periculo in tutum evasere. Sed Cremonsius Turrianæ legionis legatus, & milites, qui unà se fugæ dederant, qui ducenti fere erant, ad unum interfecti deletique fuerunt.

Idem Amurathes etiam Venetos cadit.

Paulo etiam antè quàm hæc gererentur, idem ille Amurathes, Venetorum copijs, duce Gabriele Ripa Veronensi, Obrovatium oppugnare ausis, similem cladem intulerat, easque primo impetu in turpem fugam conjectas tanta earum ignavia dissipaverat, ut ne ferrum quidem stringere, aut ora hostium intueri ausi essent, cujus tamen rei male gestæ infelix Ripa, severitate Pisaurij Venetæ classis præfecti, in ipsa prætoriæ triremis prora capite pœnas persolvit.

Amurathis origo.

Hic Amurathes è Sibenico Dalmatiæ urbe maritima oriundus, in puerili ætate à Turcis captus, & Usrepho Boznæ præfecto donatus fuit: ac paulo post ab eo ordinum ductor effectus, deinde multis alijs prælijs, tum postremo clade exercitus Cociani ad Essecum illata, magnam nominis gloriam adeptus fuit. Necdum enim malis nostris satiata numina erant, sed alijs super alias cladibus prægravatos fatigabant: scilicet ut optimi Regis Ferdinandi cepta, atque consilia, vel prudentissime suscepta, optato eventu carerent, & fortissimæ Germanici atque Pannonici nominis gentes vetere sua gloria spoliatæ, à longe paucioribus numero barbaris fœde sternerentur. Nam quum altera ex parte ab Cociano alter exercitus, genere & delectu militum, quam numero validior, in Illyricum ductus esset, interclusu commeatu, & enectis fame militibus adversam tulit fortunam: ita ut duobus in locis duo exercitus admiranda barbarorum felicitate, & gravissimo nostrorum infortunio, atque detrimento turpiter fugati & cæsi delerentur. De quorum alterius successu, jam brevibus commemoravimus: superest ut alterum quoque bellum quomodo, quamve tristi & luctuoso eventu gestum sit (quoniam hoc anno pugnatum esse constat) quam fieri poterit brevissime recenseamus. 1537.

Expeditio Cociani infelici eventu suscepta.

Adulta jam æstate, ac messe triticea peracta, quo facilius exercitui de commeatu provisum foret, Cocianus omnes copias ad Capronciam civitatem convenire jubet: postea ipse cum octo muralibus tormentis grandioribus, ac aliquot campestribus colubrinis, ac cæteris rebus bello necessarijs, atque impedimentis tempestive eodem venit. Ludovico Pecrio, Ungaricarum & Illyrici nominis copiarum præfectura cum imperio committitur; quod nemo adhuc Banus esset declaratus in locum Francisci Battianij eo se magistratu abdicantis.

Lodronius Sliccus, Ungnadius, Magerus, & Baquitius exercitus duces.

Peditatum vero omnem regendum accepit Ludovicus Comes Lodronius qui in Rhetia Tridentinis alpibus, Italiæque proxima, ac Gallia Cisalpina, qoa Athesis & Padus flumina decurrunt, peculiares suas cohortes conscriptas collegerat; quæ magnum rerum bellicarum usum habere ferebantur. Equitatus ex Bohemis conscriptus Alberto Slicco parebat, quum è Stiria Joannes Ungnadus ejus provinciæ præfectus, & è Carinthia Erasmus Magerus, qui etiam Fuchstatus vocabatur, ornatissimos equites Germanos adduxissent. Paulus Baquitius ex Ungaria peculiarem validamque alam Thracibus veteranis intermixtam, & multis præliis exercitatam secum habebat: is quamquam paulo ante à Ferdinando vacationem militiæ impetraverat, nec in Illyricum proficisci obligatus erat, tamen qoia commune periculum urgebat, & cum Cociano jam inde ab urbis usque Viennensis obsidione, quam unà sustinuerant, conjunctissimi animis erant, extraordinaria quadam conditione ultro militandum sibi constituerat: & ab omnibus quarumvis nationum militibus, ob singularem fortitudinem & rei militaris peritiam, magno in pretio & honore habebatur. Curando commeatui Simon Episcopus Zagrabiensis erat præpositus, ut cum Jodoco Lilenbergo apud Germanos eodem munere fungenti, pari curâ & diligentiâ annonam administraret: eisque ambobus adjuncti erant alij quatuor viri ex provincia, qui annonam & alimenta tam plaustris quam navigijs justo pretio convehenda curarent: ea indicta minus obedientibus pœna, ut ab ijs commeatus absq; pretio adimeretur. Numerus equestrium copiarum tam gravis quam levis armaturæ octo circiter millium equitum summam implebat, peditum vero omnis generis sexdecim millia censebantur.

Equitum octo millia, Pedites 16000. censentur.

Cum

1537. Cum ijs Cocianus castra Caproncia promovit; & ultima die Augusti ad Bersecíam Castellum metatus est: ex quibus castris convectionem *Annona* annonæ & rerum victui necessariarum, quarum *penuria.* jam tum non levis oborta esse videbatur penuria, datis in omnes partes literis & mandatis imperavit: illinc decimo post die ad Veruciam lentis passibus ob tardiorem tormentorum currulium, & impedimentorum subvectionem est perventum; quo in loco majori eduliorum inopia laborari ceptum, ideoque Zagrabiensis & alij severioribus verbis & literis perstricti admonebantur, ut quum cibaria, quæ milites secum attulissent, quæve ad longius producti belli necessitates reservare voluissent, jam initio expeditionis absumi necesse esset. alia uti constitutum esset, mature subministrarent, ne ob rei frumentariæ tarditatem, aut victoriâ turpiter interpellatâ redeundum foret, aut invalescente fame tantus tamque florens exercitus, non virtute hostium, sed suorum incuriâ & desidia deleretur.

Interea dum commeatus ad Veruciam expectantur, Paulus Baquitius mittitur exploratum cum suis mille equitibus Ungaris, ac duabus expeditis Italicorum sclopetariorum cohortibus, versus Zopiam arcem, ut si quos ex hostibus captos in castra adducere posset, ab ijs de hostium consilijs certiora cognosci possent. Quem ubi hostes conspexere, totum exercitum adesse rati, corrupto commeatu, & incensa arce aufugerunt. Eos tamen insequuti equites Baquitij, complures partim interfecêre, partim captos adduxere: à quibus idem, quod antea certorum exploratorum indicio compertum erat, cognitum est, Jahioglim & Turcas ejus esse mentis propositique, ut ad Essetum positis castris Cocianum ejusque copias expectent, ibique prælij fortunam experiantur. Interea equitum cataphractorum ala supervenit, quæ & alia auxilia subsequi, & commeatus non procul abesse nuntiabat.

Disputatur interea militari in consilio, an eadem via, uti planiore, vel relicta ad dextram Posegk, quod ei adeunda juga, & saltus Garavitij montis, qui Plinio olim Bebius dictus existimatur, Posegam à Sclavonia disterminantis, difficili labore superanda essent, progredi expediret. Omissa igitur Posegana via, hæc quæ campestris & planior erat, eligitur; quando jam Zopia ab hostibus concremata, & ea sublata difficultate longe commodior transituris esse censeretur: sicque Sclavonico ad sinistram itinere suscepto, castra promoventur, & ut Ladislaus Moræus, nuper à duobus regibus ob maleficia & prædas Pannoniâ, ut diximus, in Illyricum pulsus, velut locorum peritus antecedat, jubetur; & illinc decimis castris ad Valponem. Perenianæ ditionis locum pervenitur: qui eo tempore partes Joannis regis sequutus, suis tamen, qui ibi erant, præfectis dederat in mandatis, ut nostros non commeatu solum, & rebus necessarijs, sed etiam opera consilioque juvarent. Ibi Crassus flumen ponte erat sternendus, quod limosus & profundo cæno stagnans, carectisque impeditus vado transiri non posset.

Dum pons construitur, & consilia de itinere progressuque castrorum conferuntur, septimus dies transijt; nec tamen finis continuæ fit consultationis. Alij enim Esseco omissa ignobile quoddam castellum, ultra situm obsidendum censebant, alij expectandum Semburgum cum auxilijs, nec quid temere aut properanter agendum. Cæterum complures, mora inctepita, infesta signa in hostem quamprimum vertenda dicebant, nec cessando singulis momentis, & singularum provinciarum sensim progredientia auxilia expectando tempus terendum: rem mature ferro decernendam, quum si vitandum hostium congressum reformidato periculorum eventu censuissent satius domi quiescendum fuisset, autumnum jam præcipitare; & si hiems gerendis bello rebus adversa, sævis tempestatum procellis ingruat, cum duplici hoste futuram difficilem dimicationem; temporis nimirum injuria, & recenti hostium è tectis erumpentium impetu; proinde Esseco, ubi hostes sint, maturè admovendas manus: locum esse debilem, muris pervetustis, nullo munimento; ita ut hostes viso tanto exercitu, tot currulibus tormentis instructo, aut protinus locum deserturos, aut si resistere velint, audeantque facile disjici fugarique possint. Huic sententiæ, major pars fervidis atque audacibus animis consentiebant, & omnem vel unius diei moram tollendam, iterque ad Essecum justis passibus suscipiendum suadebant. 1537

Decernitur itaque recensendas copias esse, & *Essecum* castra promovenda. Equitatus ad decem millia *oppugnandum* census est; nam post discessum à Caproncia plu- *decernitur* res in castra utriusque armaturæ equites auxiliares confluxerant. Sed peditatus præterquam quod plurimi dilapsi essent, febribus ob nimium pomorum autumnalium esum, ac cæteris vulgaribus morbis vehementer erat imminutus: & præter ægrotos cæterorum major pars inedia, frigore, vigilijs, alijsque incommodis adeo erat debilitata, ut tribuni præfectique eorum ad sustinendas præliorum, aut saltem longioris & lutulenti itineris difficultates, parvam spem in eis habere viderentur. Valpone discedentes tridui cibaria milites parare, secumque ferre jubentur, & missis per castra tympanistis ac tubicinibus edicitur, ne quis, nisi cum foret debellatum, hostem capere, aut prædâ se onerare ausit, deque alimentis brevi in magna copia adfuturis bene sperare jubent.

Pervenitur tertio die in quædam prata, quibus à sinistra Dravus, à dextra parte saltuosa quædam loca & nemora, cum collibus incultis adjacebant, & altero ab Esseco milliari distabant. His in pratis, adventu nostrorum audito, egressi Esseco equites Turcæ apparuere; quos propius castra accedere non ausos, sed sublato ululatu discurrentes magistri tormentorum procul submoverunt: postero die effusi oppido *Velitationes* hostes, minutioribus prælijs, duobus in locis *cum* certavere cum nostris equitibus, maxime Un- *Turcis.* garis, intermixto etiam Germanorum certo numero; & multis utrinque cadentibus, nostri in castra, hostes in oppidum, æquo Marte discesserunt. Ad ejus diei vesperum Simon Zagrabiensis Episcopus in castra venit cum suis copijs, cujus adventu quamquam haud magnam annonæ copiam attulisset, apud milites tamen nonnihil recreatos timor inediæ antea conceptus minuitur.

Sed quum hostes frequentius ad leviora certamina nostros provocando excurrerent, nostrisque & eorum equis gravia sæpe vulnera in-

1587 ferendo, fatigarent debilitarentque, prohibetur serio à ducibus, ne cuiquam extra castra ad prælium exire liceat; Verum rei tormentariæ præpositis committitur negotium, eos castris arcendi: qui cum eis procurrentibus densa majorum minorumque colubrinarum procella sæpe detrimenta inferrent, pluresque equi una cum sessoribus ferreis pilis icti discerperentur, Turcæ animadverso periculo, navigia, quas Saicas seu Nasadas vocamus, pyraticis myoparonibus similia, ad ripam stagni cujusdam, quam Dravus in Crassum flumen exundans efficit, Janiceris & Asapis peditibus, Martolocijsque plena promovent; per quos nostri non solum sclopetis, sed etiam minoribus falconum pilis, quos singulæ Nasadæ in prora habere solent, peterentur. Ex collibus etiam à dextra parte per dispositos equites, nostrorum agmina lacessere & perturbare conabantur. Sed nostri promoto exercitu, & instructa acie, tormentis majoribus in hostes directis, eos stagnum simul & colles deserere, & utrobique fugam capessere cogunt; sed pulsi & fugientes pagum, qui erat utrisque transeundus, succendunt: ut ea nostris insequentibus injecta mora, tutior ipsis ad suos fuga pararetur.

Tum Cocianus superatis collibus ad planitiem aquationi simul & pabulationi idoneam castra transfert, à qua etiam nemora & silvæ ad lignationem non abessent. Hinc majus tormentum explodi jubet, periculum facturus, an pilæ ab ea distantia murum verberare possent, sed majus esse intervallum loci, quam quod noceri oppido possit animadvertens, in aliam vallem castra promovere volebat. Sed quum ejus adeundæ facultatem Mahomeres, facta è destructo templo munitione, castelloque erecto, & præsidio imposito eripuisset: conspicatus ultra oppidum aliam planiciem commodiorem, eo castra adducere, & tormentis collocandis locum quærere decrevit Sed neque ea planicies commode aditi poterat; quandoquidem si ea superanda esset, via, quæ ad Valponem ducit, relinquenda erat: aliudque difficile & laboriosum iter suscipiendum, & non parvus inediæ metus imminebat, si convehendi commeatus commoditas ab hoste præriperetur. Dum ea de re disputatur, nonnulli, ut fit, ingenij ostentandi causa importunam eam tenteutiam multis verbis confirmant, transeundum in eam planiciem dictitantes, ibique instruendam oppugnationem, & expectandos commeatus, hostem inedia, æque laborantem brevi aut discessurum, aut ad deditionis conditiones coactum iri: idque se à transfugis & captivis intellexisse, proinde sibi videri, ut cum tantum supersit commeatus, ne intra septimum diem fames extimescenda sit; intereaque & Semburgus venturus, & recentia militi obsonia adferenda sperentur, tantam victoriæ occasionem minime negligendam: præsertim quum jam octobri mense ad exitum labente, hiems fores pulset, & nisi quid egregij facinoris tempestive rentetur, postea frigore tempestatumque incommoditatibus excludantur: interim non defore Thracum seu Rascianorum studia, qui operam suam si eo descendatur, omnem offerant, tam in suppeditandis commeatibus, quam armis consociandis, & in Turcas vertendis. Et ut sententiam suam tuerentur, addebant hostium tormenta, quæ inusitatæ magnitudinis, & ingenti numero essent, omnia ad eam partem qua castra transirent, obversa, nostris insigne detrimentum allatura. Itaque hæc præ alijs sententia Cociano probatur; nec mora, postero die longiore capto circuitu instructis agminibus ad ulteriorem campum ire contenditur. 1587.

Mahometes animadverso nostrorum discessu, & re, uti erat, ex conjectura cognita, mille equites expeditos, & Janicerorum sclopetariorum manum, ad incommodandos, & carpendos nostros, dum saltum superant, immisit: qui quum nostros à lateribus, & à tergo undique infestarent, Cocianus eis submovendis Bohemos atque Italos pedites opponit; Sed quum Bohemi hostium ululatu, atque incursibus, quibus nonnulli cædebantur, territi fugam dedissent, Itali egregia virtute resistunt; quibus laborantibus equites Mageriani subsidio accurrunt, Turcisque repulsis, & parvo accepto incommodo, saltum superant: castrisque in plano campo positis, aggeres tormentis collocandis construuntur; ut si hostis prodire in aciem velit, pugnandi potestas daretur. Verum is cauto consilio se & suos in oppido continet, haud ignarus nostros jamdiu commeatus inopia laborantes, & ea indies crescente, brevi cum insigni ignominia, rebus infectis discessuros.

Dum ibi hæret Cocianus, consilij inops, nec à tot tantisque egregiæ fortitudinis ducibus quicquam salubris ac utilis consilij adfertur, Balthasar Banffius præpostera esse consilia, quibus de victoria prius, quam de sublevanda, qua exercitus laboret, fame, sermones conferuntur, dictitans, haud procul abesse Hermanum Castellum vetusti operis ait, in quo magna sit ab hostibus collecta commeatus copia. Illud expugnandum, & alimentis in eo repertis exercitum sustentandum sibi videri. Itaque laudato ejus consilio, Cociamus, de secunda noctis vigilia signa convelli jubet, & structa acie Hermanum versus castra movet, agminibus turbatis, & signis male cohærentibus, ita ut carris & impedimentis confuse & perturbate promotis, fugæ, quam discessus speciem præberet. Turcæ quamquam ex strepitu ac clamore nostrorum discessum animadverterent; tamen quod se obsidione solvi lætarentur, tum quod insidias suspectarent, nihil se commovent Nostri Hermanum prius à Turcis, qui in præsidio erant, aliquot horis defensum, postea deditione capiunt, & hostes quo velint abire permittunt. *Hermanum castellum nostris deditur.*

Sed quum commeatus non eà copià repertus esset, qua laboranti exercitui succurreretur, decepti spe sua duces, nec parum animo consternati, ad alia rursus consilia confugiunt, & pontem amni vicino, qui isthic excurrebat, qui tunc continuis imbribus intumuerat, imponendum, ad amplissimam commeatus copiam ea opportunitate habendam vertuntur. Ponte per tridui spatium opera fabrorum & militum instaurato, carrorum, quibus impedimenta vehebantur, multitudo transire incepit, & minora quoque tormenta. Sed octavum majus tormentum, cui Ferdinandi insignia incisa erant, ingenti pondere pontem satiscentem interrupit: quamobrem illud jussu Cociani, ne eo hostis potiretur, malleis disfractum est. Superato amne & ponte interrupto, ne Turcis insequendi nostros facultas esset, rursus disputatur, an relictis tormentis, ac spiraculis eorum ferro transfixis,

1537. *Nostri, inopia commeatus castra movent.* fixis,ac scalis & pótonibus,alijsque bellicis apparatibus igne absumptis, expedito itinere ad Valponem,celerius redeundum sit; vel,ut alij suadent,per Polegæ fines iter instituendum, & Juanca olim Francisci Zaij arce, qui eo temporeinter minores præfectos censebatur,acoppido Gara, quæ plenissima rerum alendo exercitui erant, expugnatis, milites enecti fame recreari possent.

Cocianus repudiata priori sententia huic adhæsit: ut si tormenta majora, rupto metallo, paribus portionibus in carros distribuantur,se si necesse sit, vel suo sumptu restauraturum pollicitus est. Nec mora, indicta profectione, frequentioribus locis, ob pondera carrorum & tormentorum subsistitur,quod mollitis assidua pluvia campis, eorum rota usque ad axes cœno *Turcæ nostros discedentes aggrediuntur.* vorarentur.Juanca ex itinere facili negotio capitur;sed neque in ea præter vini vehes aliquot aliud commeatus genus reperitur. Ibi malbescente cælo,Turcæ truci sublato ululatu nostros invadunt;certatur aliquot in locis acerrime.sed obi Bohemicæ Alberti Slicci turmæ erant,longe urgentissime. Ibi Petrus Raschinius Alberti legatus barbaros submovet: sed illis iterum pugnam restaurantibus, atrocius & magis cruentum certamen oritur, ac ipse fortiter pugnans interficitur.Tamen nostri continuata profectione, quatuor carrorum ordines instituunt, qui progredientium latera protegant,& milites rurius inter cursantes barbaros propulsent. Sed quum frequentes rumuli & colles, saltibus & profundo cœno impediti occurrerent, ac hærentia impedimenta necessario iter remorarentur,Mehemetes, Amurates,& Cassonus,qui relicta Buda in patriam Croatiam redierat,Janiceros & Thraces Martalocios, qui viarum & nemorum compendia nossent,præmittebat,attributis eis minoribus falconetis;atque ij angustijs præoccupatis nostros quam maxime distinebant; qua barbarorum astutia nostri multa sæpe vulnera, multa detrimenta referebant:neque nostri ad resistendum ex præcepto Cociani consistere audebant: sed eundo & sagittis, ac sclopetis rem gerendo, quantum poterant sese tuebantur.

Inde quum superatis saltibus & montium jugis ad patentiora loca perventum esset; equitesque Ungari atque Illyrici, summa ira atque audacia pugnam cum hoste conferrent, & vicissim Turcæ frequentiores identidem adcurrerent, oblata eodem nobilioris pugnæ cujusdam occasio videbatur. Ibi ante alios Paulus *Baquitius dux bello clarus in prælio cadit.* Baqoitius, bellator insignis, hortatu Cociani, qui ejus receptus & copiarum omnium curam ei concrediderat, dum suos & Germanos voce atque exemplo ad virtutem cohortatur,forte à Janiceris,qui equitibus intermixti pugnabant, sclopeti glande caput ictus,equo dejicitur.Eum prolabentem sui ac alieni equites densata acie certatim tueri conantes, à Turcis, qui magno numero & viribus eminebant, rejecti sunt, & illi caput celeriter detruncatum. Cecidere in eo prælio dum Baquitio opem ferre volunt,Paulus Fodorus Veteranus ejus equitum ductor,simul cum suo, quem carum habebat, & Talpassum vocabat militari equo:Thodorus Peitius Thrax, & complures alij. Capti vero aliquot,inter quos Demetrius Scanderovitius,& Lupus Milola similiter Thraces: nec non Paulus ille Delius, quem ante triennium Valentino Turco, è convivio Baquitij revertenti,insidias struxisse retulimus.Eum Valentinus ab Amurate,à cujus militibus captus est,mille aureis numis redimere volebat,ut in eum sub quæstione de scelere confessum animadverteret: sed quum ille virum militia atque armis clarum ad supplicium tradere nollet,Valentinus donata ei illa pecunia è medio tollendum curavit. 1537.

Baquitij cæde divulgata,cui nemo inter omnes nostrarum copiarum duces,militari solertia ac ingentis animi fortitudine erat conferendus, magnus timor totis castris incussus est, quando nemo jam superesset,quo ductore, dimicanteque, Victoria de Turcis speranda esset; nec etiam antea, nisi ab ejus ingenio profectum fuisse diceretur,quicquid prospere,quicquid cum aliquo fructu factum esset. Amissi ducis tanti casu exacerbati Ungari & Thraces, ac ulciscendi cupiditate incensi, quamquam recentes Turcæ suis auxilio venirent, tanta tamen vi hostes repulere, ut multis suorum amissis falcones currules,quibus adversus nostros jaculabantur,deserere cogerentur:quos quum pedites nostri facto cuneo avehere juberentur,præ corporum & virium imbecillitate, ob inediam contracta, imperio parere non poterant: & ex adverso Janiceri & cæteri hostium pedites vigore corporis animique præstantes,non solum falcones protegere, sed etiam nostris persequendis & impetendis nullum modum, nullum finem facere.

His incommodis exagitati nostri milites, quum nullis famis subsidijs, nec ulla spe auxiliorum sustentarentur,omnes extremæ calamitatis luctuosum finem expectabant;eoque celeriori desperatione,quod hostibus à Belgrado & Samandria, ac illis Bulgariæ & Thraciæ limitibus,auxilia ventura: sibi autem etiam socios,& præsertim Illyrici nominis equites, qui haud procul domo militabant, rebus desperatis, indies dilabi,& ad suos reverti conspicerent. Neque ad extremum Cocianus & Pecrius,aut alij duces,in huoc modum misere consternatos milites, spe ulla, aut saltem mutuo colloquio, uti alias facere solebant,consolari & erigere,& ipsi attonitis similes, volebant aut poterant. Quum vero in subjectos Garæ campos ventum esset, à Thracibus seu Ratcianis, qui hinc inde commeabant,adfertur silvas proximas,per quas nostris eundem esset, succisis ingentium arborum prægnantibus truncis hostes præsepsisse, ita ut non nisi redeundo ad Valponem(id vero etiam absque tormentis,carris,& sarcinis)saluti & receptui exercitus consuli posse videretur: aut ad Castellum sanctæ Elisabethæ, quod erat Moræi ditionis,divertendum. Verum Valponis via in consilio prælata est,quod ibi pecunia in stipendium missa servaretur, & commeatus abunde esset convectus. Itaque adactus necessitate Cocianus,succenso pulvere sulphureo, & relictis, quòd commode protrahi non poterant, tormentis,corruptisque & concrematis exercitus impedimentis, iter suscipit, quod truncos ingentium arborum,si qoæ ea via dejectæ essent, militum opera disijci & iter repurgari posse putaret. Sed etiam huic consilio reperti sunt,qui repugnarent, ita ut Cocianus & reliqui duces animos despondenrent, & ut desperatis accidere solet, de sola fuga capienda cogitarent. At Mahumetes,Amurates & Cassonus singula nostrorum

Nostrorum desperatio.

1537. rum consilia per Rascianos ancipitis inconstantiæ, ac certioris perfidiæ homines explorabant, & de singulis exercitus nostri incommodis certiores reddebantur; ac propterea nostrorum motum observabant, ut quom castra promovere vellent, nostros in locorum angustijs opportune invaderent.

Nostri metu perculsi infamem passim fugam capessunt.

Sub noctem, quam omnes insomnem duxerant, Ladislaus Moræus flagitioso consilio primus ad sanctam Elizabetam, quod suum castellum haud longe aberat inhonesti discessus initium dedit. Eum Striæ equites quos Joannes Unghnodus ducebat, pari honoris & disciplinæ neglectu sequuti sunt, quamquam claudendo extremo agmini erant destinati. Nec multo post eadem nocte Simon Episcopus eadem infamia iter Zagrabiam versus, quod securius fore putabat, intendit. Quibus rebus intellectis Cocianus plane vecors & amens, conscenso equo, & relicto absque imperio exercitu sese in fugam longe ignominiosam conjicit. Pecnus quoque validis equitum turmis septus, locorumque peritus, nullo itidem fœdæ fugæ aut dedecoris memor, sub obscuræ noctis tenebris discessit. Lodronios interea à suis è quiete excitatur, deque turpi Cociani fuga certior redditur: quod quum vir fortis & de Cociani fide virtuteque nihil dubitans, credere non posset, uti erat continuis laboribus & pervigilijs vehementer fatigatus, iterum se quieti dedit. Sed hostes audito strepitu castrorum tumultuantium, id quod erat, rati, consurgunt omnes, seque in nostros invadendos accingunt. Verum Mehemetus expectandam lucem, & certius cognoscenda hostium consilia statuens, suos, ut imperium suum expectent, hortatur.

Interim etiam Lodronius è quiete rursus excitatus, Turcas, qui in propinquo erant, fremere & strepere sentit; sed quum se equestrium copiarum præsidijs nudarum, ac quod erat perfidiæ & proditionis proximum ab suo imperatore desertum videt, protinus iracundia commoveri, nec tamen animo sese demittere; itaque pedites alloquitur, & hortatur, ne animos despondeant, sed quod iniqua rerum sors tulerit, fortibus animis & dextris superandum putent, & de honesta potius morte, quam turpi & degenere fuga cogitent. Lodroniorum militum animos confirmantem Equites Fuchstatiani & Austriaci, qui profectionis signum, uti erat constitutum, expectaverant, ad eum concurrunt: seque ejus virtuti ac industriæ commendantes auspicijs illius infaustæ militiæ finem facturos, quemcunque Deus & fortuna tulisset, affirmant. Lodronius recusatâ, quantum verbis poterat provinciâ, quod se ea indignum profiteretur; tamen infelicis exercitus indignam sortem miseratus, ipse imperium suscepit, & quamdiu vita superfuit, exercere non destitit.

Lodronij Constantia generosa animi constantia.

Traditum est memoriæ, quum generoso & militari equo insidens, ad milites concionaretur, ne turpem fugam capesserent, sed ut fortes Germanici nominis milites deceret, fortiter & honeste occumbendum statuerent, quendam ex Germanis militem dixisse; tu vero, optime Lodroni, facile alijs fugam, ut indecoram & inhonestam dissuadere conaris, quum sex pedibus instructus, plus ac celerius currere queas, quam nos, qui tantum duos pedes habemus. Intellexit vir acutus, militis argute dictum, statimque equo desiliens, eum stricto gladio confodit, & militibus fratrum nomine appellatis respondit, se quoque duobus pedibus usurum, & æquato periculo peditem cum peditibus pugnaturum, cæteros etiam quos habebat equos, quibusdam familiarium, & alijs partim vulnere debilitatis, partim ægrotis militibus singulari pietate & humanitate distribuit. 1537.

In hunc modum cum gradum promovissent, vix egressi castris, ab incondita barbarorum turba undique circumfunduntur; eundoque & frequenter pugnando iter carpebant, donec Magerus Carinthiorum præfectus, equo insigni ac cristis & armis fulgentibus conspicuus trucidatur, & cum eo complures equites & signiferi. Alio quoque loco Austriaci, quamquam acerrime pugnantes, concidunrur, capto Chuenringo eorum ductore, qui ex vulnere postea apud hostes perijt. Nicolaus tamen Comes Turrianus, alter eorum dux, vir apprime militaris, acceptis illatisque vulneribus, ægerrime evasit: quum Georgius Taiffelius, Gebhardus Belzerus & Leonardus Lambergus in manus hostium vivi incidissent. Bohemorum equitum ordines procella glandium perturbati & dissipati, ac Slicco duce carentes, (is enim maturius quam oportebat è cæde se proripuerat) crudelem in modum instar pecorum sternebantur. Sed & peditatus ab ijsdem Janiceris è cujusdam paludis margine rem gerentibus magno affectus incommodo, supervenienre Amurate Ulfeffi Boznensis legato, perturbatis tympanis & vexillis, protinus concisus atque interfectus est. Lodronius gravibus vulnerum plagis in fronte & pectore acceptis saucius, ac urgentibus eum Turcis in stagnum nemori imminens protrusus, dum fortiter pugnaret, eum ut se vitæ atque incolumitati servare quam occumbere mallet, Turcæ rogabant: postea vulnere & laboribus fatigatus cum tribus, quæ supererant, suorum cohortibus, in deditionem est receptus. Jam enim barbaros quoque cædis satietas ceperat, nec cruore aspersi fugientibus adeo instare, quam prædæ rapiendæ inhiare videbantur: & pauci admodum pedites evaserant, nisi qui ante prælium noctis silentio fœda & inhonesta fuga saluti consuluerant: cæteri pro mancipijs tam sparsim, quam agminatim capti, aut toto campo cæsi miserabile spectaculum sui præbebant. Castra, & tormenta, impedimentaque omnia castrensia, arbitrio barbari Victoris cessere.

Nostri ab hoste undique circundati cadunt. Magerus Carinthiorum præfect. perit. Austriaci acerrime pugnant. Bohemi dissipati & interfecti. Lodronius compluribus vulneribus confossus in hostium potestatem venit.

Mahometes sine sanguine suorum tantâ potitus victoriâ, effuse lætus in eadem planicie, sub prætoriano tabernaculo eam noctem transegit: divisitque suis munera, prout cujusvis merita ferebant Et quum Lodronius ex vulneribus curari non posset, nec Byzantium cum reliquis captivis perduci; à militibus qui eum custodiebant, jussu Mehemetis interfectus, caputque ejus, ac Pauli Baquitij, & Erasmi Mageri, cum captivis & spolijs pretiosioribus ad Solymanum dono missum est. Inter captivos nobiliores fuere Ditmarus Losenstanius, Laurentius Stratpergus, Leonardus Lambergus, Georgius Taiffelius, & Gebhardus Welzerus, equites clari, quorum duo postremi pro Muraraga equitum doctore celeberrimo, qui in pugna quadam minutiori captus, apud Thomam Nadasdium in vinculis detinebatur, permutatione facta redempti fuere: illi magno exoluto auri pondere

Eidem caput præcisum, & cum alius ad Solymanum missum. Captivi nobiliores.

1537. sese liberantes ad suos postliminio rediere. Istud est funestum Essequianæ cladis detrimentum, cujus fama gravi cum mærore & luctu etiamnum per multas provincias memoratur; in qua quod nunquam antea acciderat, fatone an ducis ignaviâ evenit, ut ne tentatâ quidem prælij fortunâ, florentissimus fortissimarum gentium exercitus ab hostibus deleretur.

Cocianus & Pecrius domum reversi,

Postquam Cocianus & Pecrius è clade exercitus, quem in hunc modum in hostilem terram, relictis a tergo arcibus Turcicis quamplurimis, incaute duxerant, elapsi essent, domum sese recepêre: quam ille in Carnis, hic in Illyrico habebant. Sed quum à Ferdinando Cocianus quidem primo Viennam, Pecrius posthæc Græcium Stiriæ metropolim accersiti essent, ut rationes amissi exercitus, ac rei malè gestæ redderent, confisi in ejus regis clementia, neque subterfugere ausi, se judicio sistere decreverunt. Et Pecrius quidem extemplo in custodiam deductus fuit; & integros septem annos in carcere Græcij & Oeniponti explevit: & diutumiore, atque acerbiore pœnâ fuisset affectus, nisi Ferdinandus precibus populorum totius Ungariæ exoratus, eum ob longas & varias carceris molestias, vel luminibus captum dimisisset, restiturisque omnibus bonis, pristina etiam Dapiferorum magistri dignitate fungi jussisset. Ferunt Ferdinandum mitem alioquin & benignum principem, ideo acrioris iracundiæ exemplum in illum statuere voluisse, quod ab eo in quodam convivio, cui Germani & Ungari præcipui nominis interfuissent, Pelbartus contemptim fuisset appellatus, quo nomine monachum olim Temesuariensem fuisse perhibent; egregium quidem illum & doctum virum, cujus sacræ extant lucubrationes, sed qui ab enormi & adunco naso, deformique vultu passim rideretur. Usque adeo de regibus & principibus, honesta semper & minime procaci lingua loqui decet.

à Ferdinando, ob desertum exercitum, in custodiam conjecti sunt.

Cocianus è custodia elabitur

At Cocianus quum Viennam venisset, tam regem singulari clementia semper quidem conspicuum, sed tunc ob deletum tam florentem exercitum, ac primarios duces, & nobiles aut captos aut interfectos justa ira exacerbatum, quam senatores diversis criminationibus ab se aversos reperit, & nullum excusationibus suis gratiæ apud eos locum invenit. Itaque jusso in custodiam ire, adhibiti sunt custodes, qui ne elaberetur, diligenter curarent: neque tamen amicorum & affinium aditus ejs prohibitus fuit, aut alia liberioris custodiæ solatia, ita ut à nobilibus quoque matronis in speciem visitandi nonnunquam adiretur, unàque cum eis cibum sumeret. Cumque indies de regis ac senatus clementia causæ suæ diffidens desperaret, consilium de fuga cepit, ac custodes aut vino sopitos, aut pictis chartis ludentes, eique rei, quam officio suo intentos eludens, deceptis etiam arcis urbisque excubijs, è fenestra, (quam ferreis clatris munitam effringere quidem haud poterat, sed qua latericio operi saxum quadratum inferne committitur, perfoderat) se demisit, ac equis, qui per fideles sibi ministros in fine ejus suburbij, quod meridiem respicit, servabantur, conscensis, in tutum se recepit.

Ferunt primariam fœminam, argenteis duabus lagenis inclusos funes ei clam subministrasse vino superinfuso, quibus in evadendo uteretur. Ita quum undique à regijs quæsitus, ad carcerem & supplicium reducendus sibi formidaret, ad Mehemetem Bassam Jahioglim, qui tunc Nandoralbæ præerat, & à quo ad Essecum victus & profligatus exercitum deseruerat, literas scripsisse dicitur, quibus illi significabat, se ad Turcas transiturum, si stipendia ac honores sibi darentur. Eas literas, addito etiam commendationis suæ certo testimonio, Mehemetes Constantinopolim misit; atque isthuc cum passim ea res & consilia Cociani de transfugio vulgi sermone circumferrentur, Ferdinando innotuit: & quod ejus indignationem in majus odium auxit, ipsæ quoque Cociani literæ, per purpuratum Ajaspassam, quem Vezirium vocant, ad eum missæ fuisse dicuntur. Rex igitur datis in omnes partes literis, eum capi, ac victum compedibus ad se adduci, aut si secus fieri non posset, priusquam ad hostes transeat, è medio tolli jubet. Erat tunc Cocianus in arce Costanicia munito loco in Croatia sita, quam fluvius Huna circumfluit, & quæ olim ad Prioratum Auranæ pertinebat, sed eo tempore ditionis Comitum Zrinianorum esset, per speciem impetrati à Joanne Comite ibi hospitij; re tamen vera, quo commodius fuga elabi, ac celerius è propinquo ad hostes transire posset. Rex itaque datis clam ad Nicolaum Comitem Joannis fratrem literis, se moleste graviterque ferre ait, datam illi ea in arce habitandi facultatem, simulque negotium ei dat illius cōprehendēdi, aut è medio tollendi. Is eo profectus in arcem admittitur, & quum à convivio Cocianus se in cubiculum recepisset, duos milites genere Croatos, Georgium Crabussum, & Joannem Hoisitium ad eum mittit, ipsemet in arcis porta subsistit, varios cum diversis hominibus, ac cum ipsis portæ custodibus sermones conferens, ne quid ab illis, quo sua consilia turbarentur, periculi immineret. Duo illi ad superiorem ædium partem conscendentes se quædam ad eum pertinentia afferre simulant, cumque dimissis à Cociano arbitris ingressi ad eum essent, prior Georgius pugione eum vulnerat sub ventrem; & quamvis plaga lethalis esset, tamen ipse quoque arma, quæ ad parietem non procul appensa erant, arripere conatus, à Joanne securi per caput percutitur, & concidit: tum ejus cadaver in subjectam arcis aream projiciunt, caput deinde præcisum Viennam ad regem mittitur, quod ibi à sorore ejus, quæ Ulrici Aicingeri conjunx erat, tumultuario funere sepultum fuit. Ejus tamen hæreditatem omnem ac fundos in Carnis & Stiria filij ejus, quos tres reliquerat, Balthasar, Lupus, & Joannes obtinuerunt. Ut perperam ij sentire videantur, qui non sine Comitis Nicolai injuria ditionem Cociani, ob occisum eum, Comiti ab rege attributam dicere audent. Rex deinde lata lege, non tam ob rem ad Essecum fœde & improspere gestam, exercitumque desertum, quam quod certis argumentis, ac literis ejus manu scriptis meditati sceleris & transfugij reus erat deprehensus, jure cæsum esse pronuntiavit.

Et ad Turcas defectionem molitur, scriptis ad Mehemetem literis.

Cocianus, jussu Ferdinandi, occiditur.

Submissis à Comite Zerinis duobus militibus.

Aitzingeri.

Reliquijs fusi & profligati exercitus, partim domos suas dilapsis, partim in hiberna distributis, eam hiemem Turcæ victores pariter & nostri quietam & tranquillam transegere: fuitque nostris quotacunque pars solatij, quod inducijs Turcarum, quas cum Venetis habebant, in apertum bellum erumpentibus, Veneti Turcis ac Amurati, qui è Clissa recens in potestatem redacta, 1538.

Clades à Venetis Turcis illata

1538. redacta, & è Nardino Jaderensis egri municipio per proditionem occupato, Venetos multis injurijs exagitandos susceperat, non mediocre detrimentum intulissent. Cum enim Camillum Ursinum in Dalmatiam misissent, qui cum imperio Jadræ præesset, is in finitimam Croatiam paulo post cum idoneis copijs misit Julium è Montevecchio Umbriæ oriundum, qui ut erat vir militiæ peritus, non solum Obrovatium, quod nuper Veneti amiserant, recuperavit: sed etiam Ostravitiam, quam Turcæ superioribus armis à Pannonijs ceperant, manu captam, trucidatisque omnibus defensoribus, succendit. Antea quoque urbem Scardonam, juris Ungarici, septem millibus passuum à mari remotam, in provincia Camillacia sitam, Pisaurus Venetæ classis præfectus, repentino impetu invaserat, & dejectis propugnaculis, adapertoque muro, Turcas defensionem parantes ad unum omnes interfici jusserat; inter quos quidam Amuratis propinquus adolescens Turca ab Italis militibus cæsus fuerat. Urbs autem nudata mœnibus, simul cum Obrovatio, & Ostrovicia, ex decreto senatus eversa fuit, ne ijs locis instauratis, tam Venetorum maritimæ urbes & ditiones, quam mediterraneæ juris Pannonici arces & agri continuis hostiũ latrocinijs infestarentur.

Opida à Venetis capta.

Rejectis per Venetos ab ora maritima hostibus, Usreffus & Amurates ad mediterranea Croatiæ copias reduxerunt: nec diu cunctati arcem Dubiciam, quæ æquè Prioris Auranæ Rhodiorum equitum instituti erat, sed tum à Joanne & Nicolao Comitibus Zrinianis obtinebatur, obsidendam decrevere: quod perpaucos in ea esse defensores, & exiguam commeatus copiam habere intellexissent: ita ut longiorem obsidionem ferre nequaquam posse viderentur. Itaque antequam Petrus Quoglevitius, & Thomas Nadasdius, qui in Illyrici præfectura Francisco Battianio, ita jubente Ferdinando successerant, opem ferre potuissent, arce ea opportuna ad confluentem Savi & Unæ sita, parvo labore potiti sunt. Cujus captæ fama perterriti milites, qui Jasenocij & Soboccij in præsidio erant, quæ arces in ripa Savi sunt, ditionis procerum Sempcejorum, quod multã pulveris sulphurei copiã haberent, illis vacuis relictis atque succensis dilapsi fuere. Quibus rebus permoti Quoglevitius & Nadasdius, ut Siscia, Rastovitia, cæteræque, quæ adhuc supererant arces, ipsaque Zagrabia imminenti periculo eximerentur, copias cogere, & Turcarum injurijs propulsandis obviam ire constituerunt. Sed illo ob valetudinem, qua nimis incommoda utebatur, domi subsistente, Nadasdius Jasenocium nec opinantibus Turcis aggressus, milites ut scalas apponere, & muros ascensu superare contenderent, jussit. Quorum, & præcipue Marci Tomasovicij præfecti eorum tantus ardor scandendi muros ac in arcem evadendi celeritas fuit, ut repulsis & diffugientibus, qui resistebant Turcis, puncto temporis potirentur. Sed Nadasdius præda quæ reperta erat, militibus divisa, arcem solo æquavit.

Dubicia arce Turcæ potiuntur,

Nadasdius Battiano in præfectura Illyrici successit. Jasenocium & Sobocium deseruntur,

Nadasdius Jazenocium recuperat.

Et sane nostri resumptis animis, ulterius progressuri erant, comparataque classicula earum navium, quas Saicas seu Nazadas vocamus, tam è flumine, quam continenti instituta oppugnatione, Dubiciam recuperaturi videbantur, quum per exploratores, qui Belgrado haud procul illinc distante venerant constanti fama adfertur Solimanum ingentibus iterum copijs & viribus in Pannoniam venire, jamque haud procul Samandria prima antecedentium agmina castris locum occupasse. Cæterum is terror nostros juxta ac hostes in diversum affecit, & nostris quidem audaciam omnem infregit: illos vero, ut ad Castra principis sui tot partis victorijs læti proficiscerentur, incitavit. Sed & Ferdinando ac Joanni gravis incesserat metus ne Solimanus ob confectas absque ejus consensione mutuæ pacis conditiones, utrique iratus formidabile bellum inferret; & huic quidem eo gravior, quod Gritianæ cædis præcipuus auctor haberetur; cujus ulciscendæ causa illum tanta celeritate adversus se venire suspicabatur. Verum quum Turcarum copiæ apud Selistriam, ac inde per Brailanam Valachiæ insulam, Danubium, factis pontibus, transijssent; intellectum est Solimanum in Valachiam majorem tendere, Petro Moldaviæ principi infesta arma illaturum. Quod etiam Luphtis, sororis Solimani maritus, qui jurgio uxoris, ut diximus, loco motus, supremam dignitatem purpuratorum recuperaverat. Hibraimoque successerat, Joanni clam significasse dicebatur. 1538.

Solymanus Petro Moldaviæ Principi bellum infert.

Duas Valachias, quæ hoc tempore Moldaviæ & Transalpinæ nomine censentur, simul cum Transilvania, veteres uno Daciæ nomine appellabant: fuisseque in eam Romanorum colonias deductas; præter innumera antiquitatis monimenta saxis & marmoribus incisa, & adhuc extantia, illud etiam argumento & testimonio est, quod incolæ Romana lingua, quamquam corrupta, utuntur, quæ Hispanicæ & Gallicæ atque etiam Italicæ adeo similis est, ut non magno labore ad mutuum sermonis commercium intelligi queat. Moldavia mari nigro, ut nunc vocant, seu Ponto Polemoniaco propinquior, Transalpina Danubio contermina est, quo etiam à Bulgaria separatur; & utraque Ungarorum regum clientelæ attributa, ab eo jam olim tempore, quo Constantinopoli Imperatores Christiani florebant: à quibus Ungaro-Valachiæ vulgo nuncupabantur. Transsilvaniæ urbes à Saxonibus incoluntur, veteremque Germanorum linguam retinent; non quidem, ut nonnulli perperam in literas retulere, à Carolo Magno Imperatore Romanorum (neque enim Carolus magnus unquam in Pannonia seu Dacia bellum gessisse idoneis testibus comprobari potest) sed à Geysa rege, divi Ladislai fratre, ante quadringentos & amplius annos eo deductis: prout earum urbium vetusta, quæ extant, diplomata testantur. Cæteras partes Valachi & Siculi inhabitant, illi Romana, Ungarica hi utentes lingua, genus hominum acre & bellicosum, inter quos nemo alterum libertate aut nobilitate præit: sed instar Helvetiorum, aut Scytharum, quos nunc Tartaros appellamus, omnes pari jure censentur: terra equis generosis, auri, argenti venis divitibus, salis lapidei, argenti vivi, æris, ferri, plumbi fodinis inclyta, & vini, frumenti aliarumque rerum necessariarum feracissima.

Dacia vetus.

Saxones à Geysa Rege in Transsilvaniam deducti.

Conceperat autem odium & iram Solimanus adversus Petrum, ob gravissimas & innumerabiles querelas, quæ ad eum de varijs & intolerandis illius flagitijs & facinoribus, tam à Sigismundo Poloniæ rege, quam ab Joanne delatæ erant: in quorum fines, illius quidem in Pocuciana

Solymani odium in Moldavum quibus ex causis ortum.

1538. *Petro scelera imputata quæ.*

cuciana provincia, vastandos,& occupandos; hujus vero in Transsilvania, expugnato & concremato oppido Prasmavo, ac urbe Bistritia capta, præter omne jus fasque designaverat. Ad hæc Griti cædem & prætorianos suos milites magno numero cum illo una trucidatos, ab eo, qui utpote variarum nationum populos ad arma concitaverat, procuratam, patratamque objiciebat. Mercatores quoque Turcas prædivites, qui Ponticam navigationem exercentes, in ejus provincia negotiabantur, tam mutuo ære & sorte, quam fænore defraudatos, clancularijs immissis prædonibus è medio sustul isse; nonnullos vero, malis excogitatis artibus, manifesta crudelitate insontes trucidasse accusabatur. Quamquam autem Sigismundus missis copijs, duce Joanne Tarnovio, viro undecunque clarissimo, magna & memorabili pugna ad Obortinum commissa, ipsum & Valachos ad internecionem fere cæcidisset: in qua Petrus suscepto vulnere & amissis copijs, tormentisque omnibus, quæ paulo ante Petro Perenio & Stephano Mailato, Ferdinandi ducibus, nihil ab eo hostile metuentibus, fraude doloque ademerat, ipse tamen quiescere non poterat: nec ab invadenda, ac excursionibus infestanda Pocucia abstinebat, eam à priscis Poloniæ regibus, proavo suo Stephano, pignori traditam esse referens. Unde Sigismundus, licet hominem nullius fidei & constantiæ facile compescere posset; salvis tamen fæderibus, ejus apud Solimanum malefacta accusare, cujus eum clientem & beneficiarium non ignorabat, quam ipse immania ejus latrocinia & insignes contumelias vindicare maluit. Adventu Solimani exterritus Moldavus, quòd ob insignem crudelitatem, subditorum omniū animos à se aversos sciret, ac certis argumentis reputaret fore, ut si se eorum fidei committeret, ab ijs haud cunctanter, ad certam crudelissimi supplicij pœnam Solimano tradendus foret: consilium de fuga sumpsit; & cum paucissimis, quos fideliores putabat, per silvas & solitudines, ac altissimarum alpium summa juga, quæ Moldaviam à Transsilvania seperant, ad Cicionem in

Petrus in Cicionem Transsylvaniæ arcem se subducit.

Transsilvaniam iter & fugam intendit. Ea arx Stephano Moldavo principi, tot & tantorum regum, & exercituum, ut supra annotavimus, victori, à Matthia rege dono data fuerat: & hactenus ex liberalitate regum Ungariæ, Petri nomine servabatur: in quam etiam futura prospiciens, conjugem cum parvis liberis & cariore supellectile paulo ante præmiserat.

Joannes his cognitis, magno solutus metu, Ferdinandum de Solimani consilijs edocet; eum quidem in Moldaviam recta contendere, se tamen vereri, ne missa sub jugum illa, Transsilvaniam quoque & vicinam Pannoniam invadat; igitur petere, ut juxta novissimi fœderis tabulas, mutuo sibi auxilio esse velit: Ordinibusque imperij auctor esse, ut auxiliares copiæ sibi laboranti mature mittantur; se supra militares ordines, quos in Ungaria & Transsilvania certis stipendijs alat, alios quoque, quos possit omnes extemplo centuriaturum, armaturumque; & si Ferdinandi ac Germanorum idoneis copijs juvetur, conaturum in loco tam opportuno, cum hostibus, & ipso Solymano, extremam fortunæ aleam experiri. Ferdinandus adhæc rescripsit, se diligentia & celeritate summa curaturum, ut ad instantis messis initium tam sua

Ferdinandus & Joan-

quam Germaniæ auxilia Budæ præsto sint; in quibus peditum XLVIII. Equitum vero cataphractorum octo millia censeantur. Quibus rebus confisus recta Varadinum, atque illinc in Transsilvaniam proficisci constituit. Quacunque autem iit, omnes ubique ad arma sumenda concitavit; brevique in ejus castra confluxere ad octoginta millia hominum. Hæc tamen majori quo poterat silentio, tectisq; consilijs fiebāt, ne divolgata ad aures Solimani perferrentur.

1538. *nes clam cultum copias adversus Solimanum conscribunt.*

Porro Solimanus quum Moldaviam attigisset, proceres provinciæ, quos Boieros vocant, Suchanæ, quæ sedes principis est, congregati, ei se ac sua omnia tradunt; principemque nisi aufugisset, ei se una daturos affirmantes, veniam impetrant, ac Stephanum Petri fratrem, antea à fratre pulsum, diuque Byzantii exulem principem accipiunt: ea conditione, ut possessa, fiduciario nomine, provincia, decem millium aureorum numùm summam quotannis pendat. Solymanus sine suorum sanguine, nec educto gladio, victoria potitus, direptis omnibus Petri thesauris, quos ille metu perculsus reliquerat, admonitoque, ut in fide persisteret, Stephano, remensus Istrum per Bulgariam & Thraciam Byzantium est reversus.

Solyman Stephanum Petri fratrem Moldaviæ præficit.

Dum Istrum eodem ponte traiiceret, fama ad eum perfertur, Joannem cum maximis tam suis, quam Ferdinandi copiis claustra alpium obsedisse, ut si ipse ad occupandam Transsilvaniam vires exercitumque convertisset, eum aditu provinciæ prohiberet, ac in illis alpium angustiis, quibus ipse ingentes copias suas in ordinem, aciemque explicare non posset, belli fortunam experiretur. Quamobrem fremens ac frendens, iraque & odio exardens, Magiaralem Chausium (sic Turcæ prætorianos præcones vocant) ad Joannem misit, ingratum eum, & desertorem, beneficiorum immemorem appellans: proinde præclusam sibi omnem deinceps incolumitatis spem & expectationem fore; effecturumque se brevi, ut dignitate regia exutus, & in ordinem redactus, solum vertat, aut in vinculis expiret; non hæc sibi olim promissa data ab eo esse, sed constantem amicitiam fidemque; quas quum ab eo proditas videat, celerem injuste suscepti belli pœnitentiam eum propediē sensurum. Joannes a Luphti, quem sibi amplissimis donis conciliaverat, admonitus, humilis & supplex ad ea respondit, se non contra Solimanū, quem vitæ & dignitatis suæ auctorem libenter agnoscat & fateatur, nefarium bellum gerere: quis enim seipso magis ingratus, sceleratusque esse possit, si tantum flagitium in animum inducat? sed ad perdomandas æmuli & hostis Moldavi contumelias, quibus insolentissime læsus esset, arma necessaria sumpsisse, eumque in Cicione obsessum habere; ita ut spem habeat, illū brevi è latebris, in queis se abdidit, extrahendi, non esse cur de sua fide & constantia quicquā dubitet: quā ipse ad extremū usq; spiritum inconcussam inviolatamque sit retenturus.

Solymani indignatio in Waivodam, ob exercitum collectum.

Waivoda supplex excusatio,

& ipsi Solymano ad sumendas de eo meritas pœnas emittendi.

Placato hunc in modum Solimano, eoque iter suum prosequente, Ferdinandus duo millia Equitum Ungarorum, qui omnes erant peltati atque hastati, ducibus Francisco Niario, Balthasare Banffio, & Nicolao Ostrositio ad Joannem in Transsilvania adhuc agitantem mittit, & cum his legionem Hispanicam selectissimam, quatuor millia veteranorum militum conti-

Ferdinandi auxiliares copia

1538. continentem; cui varij minores duces præerant: omnibus tamen Aloysius Cueva vetus Tribunus, ac obsidione urbis Viennæ, in qua egregiam operam præstiterat, clarus imperitabat. Hi quum ad Debrecenium nobile imprimis & clarum oppidum pervenissent, isthic se & sera attulisse auxilia, & Solimanum confectis ex animi sui sententia in Moldavia rebus, domum revertisse cognoverunt. Cæterum confisi recentibus fœderum pactis, digno seipsis officio suscepto nec id Ferdinando minus gratum fore rati, Joannem, qui non procul sub Cicione castra habebat, & Moldavum inclusum oppugnabat, salutare atque invisere decreverunt. Itaque relictis Debrecenij militaribus copijs, aliquot tantum clarioris nominis præfectis secum acceptis, per leviores quadrigas, quæ in eo oppido frequentes & miræ celeritatis laude celebres reperiuntur in Transsilvaniam properarunt. Eos Joannes blanda hilarique fronte excepit, ac per aliquot dies apud se retentos convivio adhibuit, ac demum amplis muneribus donatos, summo cum honore dimisit: ijque simul cum Hispanis ad Ferdinandum incolumes redierunt,

Solymano Constantinopolim reverso,

domum etiam redeunt,

Nec multo post Petrus, fracto longioris obsidionis incommodis animo ac suorum militum proditionem metuens, nec clementiæ Joannis diffisus, ad victoris arbitrium necessariam deditionem fecit: quam tamen Joannes ea moderati animi æquitate admisit, ut arcis possessionem apud conjugem ac liberos ejus relinqueret: ipsum autē de salute & incolumitate sua, quā optime sperare juberet, effecisse se apud Lapheim, Bassarum seu purpuratorum principem, effecturum etiam apud Solimanum, ne ipsi quicquam præter exilium mali eveniat. Petrus eum supplex & ad genua provolutus, humili oratione delinire conatus, orare & obtestari, ut injuriarum quas ipsi graves & toleratu difficiles, insanis usus consilijs, intulisset, penitus oblivisci vellet; potiusque summam veramque clementiæ laudem ei à fortuna oblatam, regio animo exerceret; quando & ipse olim adversam expertus fortunam, rerum humanarum varias vicissitudines optime calleret. At Stephanus, quum fratrem in Joannis potestatem devenisse didicisset, nulla usus mora, Solimanum certiorem reddit, atque ut illum sibi tradendum imperet, orat. Ille repetitis vicibus, ut vinctus sub custodia ad se mittatur, minaciter mandavit, immanitatis & scelerum suorum pœnas exsoluturus. Verum Joannes, quum antea purpuratorum mentes, ac voluntates amplissimis muneribus præoccupasset, rescribendo & deprecando effecit, ut Solimani animus, quem gravem in Petrum conceperat, mitigaretur; quum se illi ante confectas deditionis conditiones suam interposuisse fidē affirmaret, ne de ej⁹ vita & salute quicquā adversi statueretur. Ita Solimanus eū in Galatā, quæ ab Italis & Liguribus, a quibus condita esse fertur, Pera appellatur, è regione urbis Cōstātinopolitanæ intermedio mari, sicā relegavit.

Petrus Waivoda arbitris se submittit.

Petrus à Solimano in Galatam relegatur.

Interea in Moldavia quum Stephanus crudelius & atrocius, quam ferri posset, subditis imperaret; utpote quos partim vel levissimis de causis, se præsente & spectante, externis supplicijs immaniter trucidari juberet; partim sua manu inter convivia & epulas trucidaret, facto parib⁹ votis concursu & impetu, interficitur: & Alexi⁹ quidā Eliæ quondā principis fili⁹, qui metu Petri olim apud Polonos exulaverat, a Bojaris eligitur.

Stephanus ejus frater ob immanitatem in suos sævitiem trucidatur.

Sed quum Petrus Byzantij Solimanum & purpuratos, maximis muneribus & ingenti pecuniæ vi, à fœneratoribus Judæis, & mercatoribus Græcis, quorum ritum in religione sequebatur, mutuo sumpta, acriter oppugnare diceretur, ut in sedem regnumque restitueretur, brevique faventibus aulæ principibus rediturus crederetur, Alexius & Bojerij, per internuntium Petrum Rubeum, Cibiniensis urbis prætorem, Ferdinandum urgere cœperunt, si eis idonea auxilia submitteret, sese in pristinam ipsius, uti regis Pannoniæ, clientelam protinus concessuros; desertisque Turcis imperata ejus facturos. Qua in re quum lentius, quam Moldavorum res poscebant, & tardius à Ferdinando deliberatur, forte Turcis & Solymano totius legationis series, & Moldavorum consilia innotescunt. Quæ res Petro exuli magnum adjumentum attulisse, ejusque reductionem accelerasse visa est: Solimanus enim Alexio & Moldavis, qui consilia nefaria ab eo deficiendi agitasse ferebantur, admodum iratus, Petro regnum restitui extemplo mandavit, eique reducendo præfectum stabuli sui, unum ex præcipuis familiaribus delegit. Quem validis equitum prætorianorum turmis, quum Istrum trajecisse intellexissent, Moldavorum Bojerij, magnopere Turcarum arma formidantes, summo concepto scelere, obtruncandi Alexij consilium inierunt, arbitrati ejus cæde apud reducem Petrum sese gratiam & benevolentiam adepturos; ita insons, nec mortem promeritus miser jugulatur; intereaque Petrus singulari felicitate in regnum reductus, & per Stabuli præfectum in sedem suam Suchaniensem collocatus est. Quem cum multis magnique pretij donis excoluisset, ac pecunia & auro, populis protinus avare & crudeliter imperato donasset, Constantinopolim remisit. Ipse vero summa, quam ante legati discessum astute compresserat, sævitia & tyrannide, alios ex præcipuis alia de causa comprehensos nefarie interfici jussit, tanta crudelis animi acerbitate & sanguinis siti, ut tam arcis ipsius triclinia & palatia, effuso cruore, quam oppidi plateæ, occisorū vel insontium hominū funeribus cōplerentur.

1538.

Alexius ei succedit.

Alexius cum Moldavis ad Ferdinandum transire parat.

Qua cognito, Petrus Solymani copijs in principatum restituitur.

Alexius à Bojeris interficitur.

Regnavit autem vir sanguinarius, & divini ac humani juris & æqui expers, ab obitu Joannis fere per decennium, nihil de solita sua immanitate remittans, adeo ut postquam multo majorem nobilitatis partem falsis & confictis criminibus circumventam tyrannico more sustulisset, conjuratione subjectorum populorum adversus se facta, eadem quam in ipsos exercuerat, feritate trucidatus fuerit: delecto in ejus locum communibus suffragijs Alexandro principe, eamque electionem Solimano haud cunctanter confirmante: qui quum tolerabiliorem dominationem primis auspicijs exercendo ostendisset, diuturniori quoq; tempora principatum administravit, donec à Jacobo Heraclida natione Græco per proditionem regno pulsus iterum à Solimano, ad cujus opē confugerat, restitueretur, quēadmodū suo loco atq; ordine referemus.

Crudelitas ejus in nobiles,

qua ei exitium peperit.

Alexandro Principe ei suffecto.

Postquam Joannes pacem cum Ferdinando composuisset, ac Solimanum qua precibus, qua multo auro reconciliasset, parto otio & quiete, consilia suorum, & potissimum Stephani Verbecij, cui multum tribuebat, sequutus, cœlibatum abrumpere decrevit, & animum ad nuptias ducendamque conjugem applicuit. Itaque quum multis

Waivoda Sigismundi Poloniæ Regis filiam Isabellam ducit.

1539 multis de causis Sigismundi Poloniæ regis filia Isabella placuisset, quam ille è Bona regina, Joannis Galeacij Sforciæ, Mediolani principis filia susceperat, eam per legatos perere constituit. Missi igitur Stephanus Brodericus Epis. Vaciensis, ac Stephanus Verbecius, rem ex sententia perfecerunt. Quum enim neque virgo regia, neque Sigismundus pater votis abnuisset, nuptiarum celebritati tempus constitutum est, ultimus ante Quadragesimæ initium, in qua Christiano ritu a carnibus abstinemus, Solis dies. Qui quum in proximo esset, Joannes ad deducendam sponsam legatos misit, eundem Brodericum ac Petrum Perenium, & Stephanũ Homonnaiũ cognomine Drugetũ, ijq; eã è Polonia Cassoviã, atq; illinc Budã magnifico apparatu & luxu deduxerũt; Budæq; tridui quiete sumpta, Albã contenderunt; qua in urbe Joannes eorũ adventũ expectabat, eo consilio, ut una cũ nuptijs coronatio quoq; novæ nuptæ simul peragererur.

Albæ nuptiæ & inauguratio celebrata.

Erecta erant in campo Albano aliquot tentoria Phrygij operis, eleganter acu picta, Solimani ac Ibraimi, dum floreret, munera, in quibus Joannes sponsam excepit: ac post junctas dextras, & mutuos, haud tamen prolixos sermones, reditum in urbem est: celebratisque singulari pompa nuptijs, primo die Solis, qui in Quadragesimæ initium incurrit, in templum divæ Deiparæ virginis itum est: ibique peractis sacris nova nupta rite coronata est. Deinde absolutis, quæ ad præsens necessaria esse videbantur, Budam reversi sunt: & ibi per multos dies, tripudia & ludi, ac cætera, quæ in ejusmodi pompis fieri vulgus amat, omnia in regium morem continuata. Interrerat nuptialibus choris cohonestandis nomine Ferdinandi legatus Gaspar Seredius, vir apprime dives & industrius; is quum inter compotandum, ut fit, de varijs rebus sermones confereret cum Perenio, haud obscure intellexit illum ad partes Ferdinandi traduci posse, si ei Cancellarij munus concrederetur, quod tamen legibus, vel magis veteri consuetudine, non nisi sacratis viris concedi solitum erat. Itaque vir

Perenius Cancellarij munere oblato, ad Ferdinandi partes, à Seredio traducitur.

astutus & prudens, nulla interjecta mora, ei in secretiorem locum perducto stipulata manu promisit munus illud, quod tantopere affectaret, tradente Ferdinando, ejus curæ & administrationis futurum, simul ac ipse ad Ferdinandum redijsset. Contra Perenius data dextra fidem dedit, si id impetratum foret, se confestim ad Ferdinandi partes transiturum, à quibus, uti Seredius nosset, non sponte defecisset, sed captus & Solimano traditus, ac non nisi filio obside dato liberatus, extremam necessitatem subire coactus esset. At Seredius quum ad Ferdinandum redijsset, eumque de his, quæ cum Perenio egerat, edocuisset, ea omnia à Ferdinando summæ benignitatis principe obtinuit; qui Perenio, si ad se veniret, sigilla sua Regia uti Cancellario daturum, per literas significavit. Quibus reb᷒ illectus Perenius, priusquã Joannes in Transsilvaniam proficisceretur, veniã domum redeundi petitã, Ferdinando adhæsit, petitoq; officio functus est; ita ut cum ipse publicis aut privatis negotijs occupat᷒ aula abesset, Joannes præpositus Leleziensis vicariã ei operã præstare esset solit᷒.

Mailatus & Balassius ad Ferdinandum moliuntur defectionem.

Quibus rebus dum vacatur, & Joannes genio indulgens liberis operam dare nititur, inopinato ei nuntiatum est Stephanum Mailatum, & Emericum Balassium, quibus administrationem

Transsilvaniæ commiserat, res novas & defectionem ad Ferdinandum moliri. Hunc enim Ferdinandus, opera Melchioris fratris apud se militari præfectura fungentis; illum vero per Thomam Nadasdium, Illyrici præfectum, cujus soror apud Mailatum in matrimonio habebatur, ad suas partes traduxerat: ita ut si Hispanicæ & Pannonicæ pedestres & equestres copiæ, quas Debrecenij per aliquod tempus hæsisse diximus, in provinciam proficisci maturarent, sese majori cum Saxonum & provincialium parte, vires suas cum Ferdinandicis conjuncturos pollicerentur; quæ tamen jam antea redierant. Sed Joannes summa adhibita celeritate, præveniendos eos, & præoccupanda eorum consilia arbitratus, relicta Budæ nova nupta, quæ uterum gerebat, illaque simul, & rerum urbanarum procuratione clarissimis senibus Gregorio Pesthenio & Benedicto Bajonio commissa, in Transsilvaniam cum aulæ comitatu iter instituit. Ab hoc Bajonio, quum Joannes, an pecuniam haberet, obiter olim quæsivisset, fertur respondisse, se quidam accumulando auro nunquam studuisse, habere tamen in sua ditione centum subditos, qui quando opus sit, singuli millenos aureos ei quam promptissime numeraturi essent. In itinere vero quas potuit copias magna cura & celeritate conquisivit: nec mora Valentinũ Enningsi Turcũ cognomine, cum mille equitibus, totidẽq; peditibus, prope Huniadianũ oppidum obviũ habuit, eũq; in exercitu legatum constituit.

Waivoda illorum conatibus it obviam.

Diodum & Almassiam Balassij arces occupat.

Progressus in provinciam, accitis in castra Saxonibus, & Siculis, quos Nicolaus Cornisius, & Martinus Andrassius ductabant, arcem Emerici Balassij, quæ Diodum appellatur, quæque prima occurrebat, acri obsidione cingere decrevit. Sed qui ab Emerico tuendæ arci relicti erant, imbelles & hero suo similes (erat enim Emericus calvitie & deformi vultu, inefficacique ingenio prorsus contemnendus; secus quam fratres, qui clarimilitia habebantur, nec quod mereretur, collega Mailato additus erat, sed gratia ac beneficio Joannis) absque longiori cunctatione deditionem fecerunt: quod se rebus omnibus ad tolerandam obsidionem necessarijs carere dicerent. Eos Joannes in gratiam recepit, sed arcem solo æquari jussit; quæ ad nostram ætatem dirota & vastata, neque deinceps restaurata conspicitur. Alteram etiam arcem ejus Almassiam, eodem impetu obsideri jussit, quæ eundem in modum captã est, ac funditus eversã; quam Rex Uladislaus olim Benedicto Battianio dederat; atque is pro ea aliam arcem Athenas dictam facta permutatione cum Josepho Somio tradiderat: cujus Somij neptis, Gasparis filia apud Emericũ in matrimonio habebatur, ejusq; jure possessionẽ arcis erat adept᷒.

Balassius clementiam Waivodæ implorat & obtinet.

His rerum suarum periculis territus Emericus, nec ullam nisi in Joannis clementia spem collocans, obsoleta indutus veste, ac penula vili superinducta, clam omnibus in castra venit: ibique ad genua procidens, ambabus manibus apprehensa Regia veste: Per ego te, inquit, Deum immortalem, & fidem dextramque tuam, perque omne fas precor, quæsoque, ne ante oculos tuos pati me infanda quæque patiare: sed pro tua erga omnes insigni clementia & pietate, me in gratiam receptum, regio more conserva, quem erroris & mutatæ fidei vehementes tædet pœnitetque. Quod si unquam ampli-

1540. tanto me scelere implicavero; tum vero quolibet cruciatu enecandum jubeas licet. Nonnulli ex procerum numero addidere preces, & Joannem, qui natura ad misericordiam, quam iram pronior erat, haud dubie flexere; itaque Emerico quidem ignovit; sed arcibus, quas modo ceperat, ademptis mulctatū eū ad præsens dimisit.

Inde Mailati arcem Fogaras aggreditur.

Post aliquot dies castra promovit adversus Stephanum Mailatum, qui ut collega Emerico, belli, pacisque artibus longe erat superior, viribusque potentior, ita arcem suam Fogaras commeatu, milite idoneo, tormentis bellicis, alijsq; perferendæ obsidioni necessarijs abūde instruxerat; fossas repurgaverat, latioresque reddiderat, vallo vimineos corbes terra repletos addiderat; ita ut Joanni & ejus ducibus diuturnior futura obsidio videretur. Antequam ad Fogaras perventum esset, Joannes in castris graviter ægrotare cepit, capitis dolore, & vertigine haud leviter exagitatus; adeo ut aliquando tetra oculorum caligine obrutus, ac hebetatis sensibus proloquendo vix familiares agnoscere videretur. Igitur medicorū suasu in oppido Sebesso, quod Saxonicum vocatur, substitit, ibique curandæ valetudini operam dedit: sed quæ nonnunquā cōmoda esse videretur, nonnūquā vero per quędā intervalla redeūte morbo ingravesceret. Ipse itaq; adversa impedit' valetudine, negotiū dedit Valētino legato, ut obsidione dies noctesq; cōtinuata, aut Fogaras sūma admota vi caperet; aut Mailat' ad deditionis cōditiones cōpelleretur.

Waivoda gravi morbo tentatur.

Isabella Waivodæ conjux filiolum masculum enixa est, Anno 1540. 7. Julij.

Interea advolat Buda lætissimus nuntius, Isabellam felici partu elegantem masculum enixā esse referens, quo solatio effuse lætus, adhibitis convivio proceribus, liberalius vino indulsit; & morbum lacessivisse visus est: ipse quidem in oppido, ingenti perfusus lætitia, varios equitum hastatorum concursus, ludosque militares fieri jussit, eosque spectavit; in castris vero Valentin' eadem signa lætitiæ certatim edidit, in quibus peltati equites hastatique decurrere, & multus magnusque tormentorum fragor, & tubarum timpanorumque clangor strepitusque fuere.

Postero die, qui XXI. Quintilis mensis dies fuit, quum duo milites duello singulari dimicaturi essent, ab eoque jus & facultatem armis congrediendi poscerent (mos enim erat in Pannonia, non Palatinum, non Prætorem, non quēvis alium præter Regem ipsum, si præsens in regno sit, eam duelli causam decidere) pro tribunali sedit: quumque actione proposita, controversiam vel componere, vel illos inter se cōmittere vellet, confusa & delira mēte verba quidē haud satis intellecta proferre cepit, & casuto similis à familiariū intimis in cubiculū deductus fuit, in quo eadē nocte è vivis excessit: quū annū ætatis quinquagesimū tertiū absolvisset.

Mors reguli Joannis 21. Julij 1540. In Szasfebes Anno ætatis 53.

Fuit Joannes per omnem vitam placido liberalique ingenio, moribusq; inculpatis, nisi quod ante adeptum regij nominis fastigium, & etiam dum regnaret, nimiæ ambitionis damnaretur; qua quidem ab æquo & bono raptus, Turcicæ etiam societatis male audiendo pœnas dedit; remq; publicam Christianam, cujus firmamentum esse debebat, ab eo barbaris immanibus proditam esse plerique objiciebant: cujus tamen sceleris notam, ipse exemplo Galliarum Regis Francisci defendere atq; diluere solebat. Paulo post apertum fuit ejus testamentum, quod antequam in morbum incidisset, condiderat: in quo Isabellæ & infanti pupillo, cui Joan. Sigismundi

Joan. mores & ambitio. Testamento ejus pupillo & matri tutores constituti Georgius Monachus & Petrovitius.

nomen, sic volente matre, inditum erat, ut in eo avi materni simul & patris memoria repeteretur; tutores esse jubebat Georgium Monachum Varadiensem Episcopum, de quo supra retulimus, & Petrum Petrovitium, celibem virum, jamque ad senium vergentem, sibique propinquitate junctum: ita ut hic Temesuarij præfecturam, sūmæ dignitatis & āplissimi census administraret: ille vero ærarium, vectigalia, arces, portoria auri, & argenti, salisq; fodinas curaret, ac juri dicūdo præesset; populisq; omnib' & liberis Saxonū Civitatibus, Siculisq; sūmæ potestatis auctoritate imperitaret, donec pupill' adolesceret. Porro exercitui, castris, militiæq;, Valētin', uti antea superstite Joañe, ita deinceps curandis operā dabat, neq; ab obsidione Mailati discedēdū putabat, occultato per aliquot dies Regis obitu. Qui cū diuti' supprimi non posset, inducias annuas, haud detrectāte Mailato, faciēdas existimavit, ut cadaver Regiū Albā cōmodi' deferretur, ubi sepeliri Reges, āntiquo more cōsueverūt.

Induciæ annuæ à Valentino cum Mailato factæ.

Waivodæ corpus Albæ sepultum.

Illud igitur Tutores, ac præfecti militiæ, Idib' Septembris, currui impositum ex Sebesso Saxonico Budam, & deinde Albam delatum exquisitis funeris honoribus ac singulari pompa humandum curaverunt: indeque Budam regressi, consilio accurare habito, eandem, quæ vivente Rege instructa & exornata erat, legationem ad Solimanū ire decreverunt: ac confestim Joannē Essechium Quinqueecclesiensem Episcopum & Stephanum Verbecium Epistolarum magistrū iter Constantinopolim aggredi jusserūt: additis, quę Solimano & purpuratis offerenda essent muneribus amplissimis: qui Solimanum de obitu Joannis certiorem redderent, & eum moriētē, uti beneficiarium clientemq; decebat, tā viduā suam & pupillum, quam regnum in ejus tutelā testamento cōmendasse significarēt: simulq; maturam implorarent opem, si forte Ferdinandus, ut jam fama ferebat, Budæ ac Pānoniæ repetēdæ cōsilia agitare, & viduæ arma inferre vellet.

Essechius Quinqueeclesiensis Episc. & Verbecius ad Solimannum legati missi.

Quæ dum fierent, & Ferdinandus, audita Joannis morte, ad nova consilia animum adjecisset, & diligentiam ac curam in omnes partes majorib' intentus, nonnihil remittere cogeretur; Usreffus Bosnæ, & Amurates Dalmata Clissiæ supra Salonas præfecti, occasionem nacti, crudelem in Croatiam excursionē fecere, depopulatis & cōbustis circa oppidum Zriniū pagis quam plurimis. Et cum neminē, qui resisteret, cōspexissent, advectis celeriter è Varbosania & Jaicia muralibus tormentis, rebusq; ad oppugnandas arces necessarijs, Zriniū obsidere decreverunt. Sed quū Nicolaus Comes Joannis frater natu junior, locum egregia virtute propugnādo tueretur; & Joannes, qui foris auxilia procurabat, cū idoneis validisq; suppetijs brevi adventurus diceretur, omissa quā temere intulerat obsidione, & amissis è suorum numero quamplurimis & in ijs aliquot clarioris nominis Centurionibus & præfectis, re infecta retrocesserunt: sicq; ea regio hostili metu liberata per aliquod tempus in tranquillo fuit. Comites vicissim Zriniani non multo post coacto ex suis clientibus & amicorū auxilijs exercitu, Dubiciā & Camengradū ultra Hunā flumē sita & superiorib' annis Turcarū armis erepta invasere, ac oppida quidē ipsa, salvis arcib' igne & ferro vastavere, abductis in servitutē quā plurimis hostiū, & magno pecorū numero, ita ut parē aut majorē hostib' cladē intulisse haud dubie censerentur.

Usreffi & Amuratis excursiones Croatiam. Zerinium obsident frustra.

NICO-

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XIV.

1540. CIVILE bellum, quod interventu pacis sopitum aut intermissum videbatur, morte Joannis Regis, maximis invectis omnium rerum perturbationibus, vehementi repentinoque impetu recrudvit: illudque postea non Europam modo omnem, verum etiam longinquos Asiæ atque Ægypti populos immani rabie ad arma concitavit: nobilissimoque Pannoniæ regno supremam cladē atque excidiū attulisse visum est. Ferdinandus siquidem, repetendi regni cupidissimus, ac pacis fœderumque cum Joanne pactorum vi ac robore subnixus, nuntiato Joannis obitu, occasionem minime negligendam ratus, quin arma pararet, illatoque bello jus suum prosequeretur, minime dubitandum existimavit. Eum per se vehementer ad belli studia propensum, plerique procerum Pannoniorum, qui ejus partes ab initio sequuti erant, assidue incitabant: & ante alios Alexius Turzo Franciscus Battianius, Gaspar Seredius, Balthasar Banffius, Joannes Castellanffius ac Franciscus Niarius, cæterique duces, & turmarum præfecti, & ipse potissimum Perenius, paulo ante, ut diximus, opera Seredij ad partes traductus: ij omnes arripiendam tam commodam opportunamque occasionem suadebant, utendumque conditionibus jam pridem icti fœderis, neque diutius procrastinandū; quin si regina renuat, & Buda, regnoque cedere nolit, vel invitam ad servandas conditiones compellendam: posse bellum ante hiemis adventum prosperè confici, si maturè inferatur, prius nimirum, quam legati impetratis Byzantio auxilijs revertantur, asperitatemque hiemis barbaros exclusuram. Qui etiamsi adveniant, & suppetias ferant, tantas esse Ferdinando vires, tantas tamque firmas à Carolo Cæsare fratre expectari equitum ac veteranorum peditum copias, & invicta Germanorum robora, ut nihil de felici expeditionis exitu ac victoria dubitandum videatur. Adfore Deum immortalem meliori causæ ac consilijs, quæ æquitate ac justitia nitantur.

Ferdinandus ab Hungaris proceribus, ut regnum bello illatere, superet instigatur.

Hæc atque alia talia non minore studio atque contentione Germani quoque duces & præfecti suadebant, Rogendorfius, Felsius, ac Nicolaus Comes Salmensis, Nicolai senioris filius, quem Cæsar paulo ante, quum ad eum de Corone Peloponnesi urbe Turcis restituenda legatus missus esset, ob eximias ejus virtutes, & rei militaris peritiam in ordinem insignium equitum, quos vocant, aurei velleris, allegarat, alijque complures, qui eo in bello aut primos honores, aut opimas præfecturas, ac turmarum ac ordinum & cohortium procurationes se consequututos sperabant. Ejusmodi etiam consilia, quibus res omnis in una celeritate posita esse censebatur, non tantum præcipuis togatis viris, ac singulari prudentia & rerum usu peritis, qui Ferdinando ab arcanis erant, vehementer probabantur: sed etiam ipse Ferdinandus inferendi atque gerendi belli avidissimus erat. 1540

Unus Hieron. Lascus, qui à Joanne rege quod Cibacianæ cædis à Grito patratæ conscius fuisse diceretur, in carcerem conditus, ut diximus ac supplicio destinatus erat, eamque ob injuriam, deserto illo, ad Ferdinandum transierat, rem tā arduam, in qua de Pannoniæ Austriæque salute ageretur, consilio potius ac ingenio, quam armis tentandam arbitrabatur: idque Ferdinando & ijs, qui non mediocrem apud eum auctoritatem obtinebant, palam prædicabat, ac identidem persuadere contendebat. Novisse se ingenium Solimani, moresque intoleranda inflatos superbia, simulque purpuratorum bella ex bellis serere solitorum inexplebilem avaritiam; proinde longe consultius futurum sibi videri, regnum ab illo clientelæ potius, beneficijq; nomine obtinere, idque se existimare largiendo, ac insitæ barbarorum animis vanitati assentando impetrari posse, quam armis & bello, cujus eventus mille fortunæ casibus subjiciuntur, dubia Martis alea extorquendum putare: vererique imprimis, ne bellum quod eo præcipiti repentinoque impetu inferatur, Turcarum formidabilia arma excitet, & alia subinde atque alia bellorum incommoda adferat, quibus non Pannonia solum & Austria propinquior, sed ōnis fere Germania in apertū discrimē rapiatur.

Lascus bellum dissuadet.

Quæ Ferdinandus quum cognovisset, ita de his haud cunctanter deliberavit, ut ea, quæ à Lasco in medium adferrentur, haud contemnenda esse diceret, & duplicem legationem sine mora mittendam decerneret, quarum una ad Solimanum, altera vero ad Reginam instrueretur. Nec vero quisquam potior Lasco visus est, qui Solimani animum pertentaret, utpote, qui repetitis vicibus suscepto eo gravissimo munere, tam Solimano cognitus, quam ejus purpuratis

Lascus ad Solimanum ablegatur,

1540. familiaris redditus esse censeretur. Itaque ipse brevi paratis, quæ ad iter erant necessariæ, rebus Vienna discedens, terrestri itinere, per Illyrici fines Belgradum, atque inde Byzantiũ pervenit.

Nicol. Comes Salmensis ad Reginam viduam.

Nicolaus vero Salmensis Comes Budam ad reginam mittitur, tabellasque fæderis cum Joanne initi proferre jubetur, quibus ictum erat & transactum, post Joannem fato functum Regni Pannoniæ jura & sceptra ad Ferdinandum recidere, & si Joannes masculam prolem relinqueret, ei Transsilvaniam omnem & patrimonium familiæ Zapolianæ, quod erat longe amplissimum, simul cum Oppaviæ in Silesia principatu tradendum esse, quæ Ferdinandus nihil cunctatus ei sit concessurus; dummodo ipsa regno, quod jam alieni factum esset juris, decedendum putet, neque rem ad arma deferri velit. Si vero ipsa legitimæ transactionis limites egrediatur, & quæ aliena sint, reddere negligat; non defutura arma, quibus regnũ multis modis, & potissimũ postremo icto fædere sibi debitum, ab regina vel invita repetendũ, atq; occupandum sit, præstare in sponte & sine ambagib⁹ remittere, quam retinere, quod ab ea vi extorqueri posset.

Salmensis quum Budam pervenisset, difficilem admodum ad colloquium aditum habuit, non tam ipsius reginæ voluntate, quam procurante id Georgio & proceribus, utpote quam recentis puerperij molestijs, ac deinde ob mariti mortem, nimio luctu & lachrymis obrutam, atrato in cubiculo, & obscuro, ut nec solem lucemque admitteret, se solam continere, exclusa etiam familiarium consuetudine, commemorarent. Sed regina re animadversa, tam illustris legati, quam tanti nominis, à quo venerat, Regis & Cæsaris designati, ratione habita, nequaquam diutius dilato aditu, Salmensem ad colloquium admisit: eique legationem summo cum verborum honore explicanti, in hunc modum brevibus respondit, se tam repentino regis conjugis obitu viduam factam, ac diuturnis corporis atque animi doloribus perturbatam, in re tam difficili ac prorsus ardua nescire quid nam consilij amplectendum sit: nisi eam ad Sigismundum patrem referendam censeat; quem æqui & justi adeo tenacem principem ac Ferdinando & domui Austriacæ tam esse propensum haud ignotum sit, ut in hac controversia disceptator atque arbiter neutri parti rejiciendus esse censeri queat; proinde se à Ferdinando demisse petere, ut tempus & spatium concedat, quo ille consulatur, ne quid ab se in suum & pupilli unici, quem vita chariorem habeat, detrimentum præcipiti temeritate factum esse objici possit. Nec certe Ferdinandum egregiæ laudis famam adepturum, si tantillum moræ, aut temporis denegandum existimet, & ad feminam viduam, victam dolore & lachrymis, ac puerum in cunis vagientem, consilij inopes, & opis egentes, armis & bello oppugnandos adveniat.

Regina negotium tanti momenti ad Sigismundum patrem referendum censet.

Nicolaus hoc responso dimissus, quum Ferdinandum de legationis exitu edocuisset, nec nisi injiciendæ fraudulenter moræ rem ad Sigismũdum reginæ patrem rejectam ostendisset, qui tum in longinquis remotissimæ Lithuaniæ oris procul aberat, Georgium Monachum regnandi avidum, cæteros proceres in reginæ partibus avaritiæ deditos pro libidine cuncta agere, apud reginam nomen solum potestatis esse, malleq; illos ibi participes qualiscumque dominationis esse, quam regis exteræ nationis asseclas: Addit que sibi quoque summe necessariom videri, ut spem omnẽ in armis & celeritate rei gerendæ collocet, ut illi prius, quã Constantinopolitanæ legationis eventũ intelligant, aut arma expediant, Budæ & regni ipsius possessione deturbetur. 1540

Ferdinandus Rex militum copias conscribit.

Nec mora Ferdinandus, suppeditantibus pecuniam ad stipendia militum Cæsare & Germaniæ populis atque urbibus, cohortes conscribit, equites sub signa evocat, classem in Danubio instruit, commeatum satis amplum in naves onerarias congerit, ac justum exercitum secundo Danubio Strigonium dimittit, quæ urbs Paulo Antistiti parebat, Ferdinandi partibus maxime addicto. Præerat exercitui Leonardus Felsius, summo loco in Rhetia superiore, Tridentinis alpibus atque Athesi propinqua, quam nunc Tirolim vocant, oriundus, Italicis, Pannonicisque bellis, ut supra memoravimus, exercitatus. Is non tam urbem Budam expugnaturus, uti memorabat, quam ut experiretur, an regina, illato bellico terrore ad observandas fæderis conditiones & tradendum regnum adduci posset, Strigonio motis castris Vissegradum venit, qua in arce edito in monte sita, olim regium diadema conservari solebat.

Quibus Leonard. Felsius præfectus.

Vissegradense palatium.

Erat infra eam arcem, in planicie, quam Danubius præterfluens irrigat, palatium à Carolo Andegavense rege Pannoniæ ædificatum, sumptuosissimi operis, specie amænitateque situs, ac laxitate & pulchritudine ædificiorum toto orbe celebratum, in quo ille olim Casimirum Poloniæ, & Joannem Bohemiæ, ac Stephanum Nemagnam Bosnæ & Serviæ reges simul hospitio convivioque exceperat. Aquaria vero turris in medio monte infra arcem, satis ampla, paulo supra eam regiam, pari fere intervallo sita erat: ubi à prænavigantibus è Suevia & Austria mercatoribus portoria redimebantur; ac plurimum salis ad usus culinæ regiæ exigi solebat. Huic turri præerat Valentinus cognomento Literatus, à Georgio Monacho impositus, qui directis ad Danubium tormentis, nec classi nec commeatibus, qui navibus impositi erant, tuto commeare, neque carros & impedimenta exercitus, quæ terrestri itinere ad oppidum Marossum, quod è regione ripæ fluminis adjacet, devehebantur, securum transitum permittebat. Hanc Felsius & Germani imprimis occupandam censuerunt, ut tam classi & navalib⁹ socijs, quam castrensibus impedimentis tutum iter pararetur. Itaque promotis ad planiciem majoribus tormentis, & muro aliquot in locis perforato, post acerrimam decem dierum oppugnationem Valentinum Literatum ad deditionis conditiones compulerunt. De quibus cum hostes è muri hiatib⁹ proloqui cepissent, Germani nihil ea significatione permoti, quod amplius duceotos è commilitonib⁹ amisissent, impetu per ruinas murorũ impigre facto, turrim cepenit, cæsis quã plurimis: ita tamẽ ut ægrè admodũ Valentinus cũ præcipuis quibusdam incolumis servaretur.

Vicegradi turris aquaria oppugnata.

Ea capta & præsidio munita, Felsius cum exercitu progressus est, facto in ulteriori ripa itinere, Vaciamque ab hostibus desertam facili negotio cepit: & deinde classis, cui Marius Speciacasius Neapolitanus præerat, versus Pestum cursum direxit. Quam ab hostibus similiter desertam sine suorum vulnere occupavit; ac conversa in citerio-

Et capta. Inde Vaciam & Pesthum occupat.

1540 citeriorem ripam classe, penes quam antea exercitum præmiserat, promotisque tormentis, Budam obsidione cingere statuit. Ibi Perenius cum quingentorum equitum ala, armis equisq; egregie instructa, totidemq; peditibus in castra venit, quē Gaspar Rascajus, Blasij fili', & Gabriel Leva cū suis equitibus paulo post sequuti fuere.

Budam obsidet.

Erant castra ad Thermas superiores prope Danubium, nec procul urbe ac templo sanctæ Trinitatis, occasum versus commode locata: quarum thermarum digna admiratione natura est; quamquam enim ejus fontes vehementi fervore scaturiunt, adeo ut eorum aquis anseres & sues ejusque modi animalia facile depilentur, pisces tamen albos palmaris magnitudinis nutriunt, qui illæsi ijs innatant, & si forte capti in proximum Danubium projiciantur, frigidiorē aquam minime sustinent, & protinus expirant.

Pisces in thermis Budensibus.

Ad has thermas superiores Felsius castra aliquot diebus habuit, obsidendo potius urbem, quam oppugnando: & interea ingentes prædæ pecorum & aliarum rerum à Germanis passim agebantur, qui omnibus insontibus & immeritis æque ac perduellibus nullo discrimine evastatis, innoxiam plebem intolerabilibus damnis & detrimentis afficiebant. Ex adverso Valentinus, qui urbem tuebatur, validas equitum alas, quas audito Germanorum adventu, tempestive provideque collegerat, in finitimos vicos emittebat, ut miseros ab injuria tuerentur. Inter quos sæpe cruenta admodum certamina fiebant, dū alteri rapinas quarumlibet rerum agere ferre; alteri vero, quantum poterant, prohibere contenderent: Quin etiam in ipsis castris milites Germani in Ungaros socios, vel levi de causa gladios militari insolentia & feritate stringebant, ac glandes emittebant, ut quosdam vulnerarēt, quibusdam etiam necem atrociter inferrent; quamquam id esset sub pœna capitis interdictū: adeo ut quadam in rixa, occumbentibus & vulneratis ex utraque natione quam plurimis, Felsius & Parenius adcurrentes, eamque sedare conati, ille quidem in crure sauciaretur, hic vero lapide in incertum jacto humerum ictus haud sine vitæ periculo se in tentoria recepissent. Nec seditioni finis futurus videbatur, nisi classiarij & navales socij, quorum magna pars ex Italis & Hispanis, ac Dalmatarum nonnullis constabat, in Ungarorum auxilium propere confluxissent, ac difficili labore eam sedassent.

Interea sedente in castris Germanorum exercitu cum jam non dubia hibernæ tempestatis signa, pluvijs nive permistā cadentibus, apparerent, Felsius acri exæstuans cura, quidnam quod ad rem bene gerendam pertineret, facto opus foret, cogitabat, cum præter spem & expectationem intellexit Balthasarem Banffium, ex præcipuis Ungarorum ducibus, à Valentino vetere amico & contubernali invitatum, in urbem ingressum esse, & aliquanto post in castra redijsse; & non obscurè dicere, se cum Valentino & Urbano Battanio, reliquisque, qui in urbe sunt, ducibus compotasse, præsidia concedentibus ipsis, ac ostendentibus inspexisse, tormenta, aggeres, propugnacula, defensorum disciplinā, numerum, præfectos oculis perlustrasse. Sed Budam nisi ampliore apparatu, ac commodiore anni tempore, & longe majoribus copijs expugnari posse, sibi minime videri. Ea res ad Felsiū delata, uti erat suspicaci ingenio, ac naturali advers' Ungaros odio atq; invidia incitat', Banffium ad se vocatū acerbissimis castigavit verbis, quod suo injussu, seq; ignaro, urbē intrare, & cū hostibus mutua colloquia miscere ausus esset; se ejus pristinæ virtuti, ac universæ nationi tribuere, ne uti erat promeritus, in eum lege ageret prout statuerat, velit; jubere tamen, ut protinus castris excedat; ei prout disciplinæ militaris corruptori, nulla deinceps futura stipendia. 1540

Banffium Felsius, quia Buda cum hostibus collocutus erat, castris excedere jubet.

Nec mora eadem de cæteris Ungaris suspicione laborans, & præcipue de Perenio, qui ne summum virum tanta injustum ignominia notare vellet, eum hortabatur; nihil ulterius tentata oppugnatione, iratus & fremens tormenta ex aggeribus retrahi, & castra reduci imperavit; quibus reductis se iterum ad Vissegradum convertit, tormentaque curulia magno jumentorum & agrestium, simul & militum labore, ad cacumen præalti montis, cui arx superimposita est, attrahenda curavit. Nec qui in præsidio erant, diu Germanorum vim tulere; quum mœnia arcis frequentes ingentium pilarum ictus, quin deciderent, ferre nequivissent, sicque brevi deditionem fecere.

Budensem obsidionem solvit.

Vissegradum deditione capit.

Perenius interea, gnaro Felsio, cum Albanis per literas & internuntios secreto tractabat, ut ad fidem Ferdinandi redirent; periculosum ipsis & civitati fore, si in pertinacia persisterent, pupillumque, donec adolesceret, expectandum arbitrarentur; quum Ferdinandus suis & Caroli fratris, ac totius Germaniæ viribus opibusque innixus, in propinquo eis immineret. His & alijs talibus sermonibus prætorem urbis Thomā Zegessum nonnullosq; alios ad suam sententiam pertraxit. Itaque Felsius re cognita relictisque Strigonij classe & impedimentis, expedito itinere Albam profectus, urbem in fidem recepit: relictoque cum præsidio idoneo ibi Georgio Vorcocio, nobili Silesio, equitum prætorianorum Ferdinandi præfecto, iterum Strigoniū, atq; inde Viennā reversus est. Antequā rediret, Pestū recentibus munitionibus & præsidio firmatū Othoni Fotisco, & Mario Speciacasio classis præfecto tuandū cōmisit.

Albam Regiam, Perenij studio, in fidem recipit.

Sed Valentinus quum occulta inter Albanos & Perenium consilia agitari serius intellexisset, eo cum mille equitibus advolans, quod Civitas Perenij potius, qui erat Ungarorum ditissimus, & splendidissim', nuncq; novo Cancellarij honore auctus, consilia & auctoritatē, quam Illi' sequi maluisset, urbe exclusus fuit. Cujus contumeliæ causa, quū suburbana popularetur, Albani Perenianos equites & Germanorū alā, qui eos à populatione & vastitate tuerētur in urbē acceperūt. At Verbecius & Essecbius Reginæ legati, ejus periculo & urbis obsidione intellecta, Solimanū & purpuratos urgere, ne spe & expectatione sua, quam in tutela potentissimi imperatoris posuissent, frustrarentur, auxilia poscere, patrociniū atque arma flagitare. Solimanus, qui pupillum cum matre in suam tutelam recepisse non diffitebatur, suæ non solum dignitatis, sed etiam gloriæ esse statuebat, eos ab omni injuria tueri: præsertim quum ab legatis intellexisset Ussessum Bosnensem, & Mehemetem Belgradensem, & Amuratem Clissiæ præfectos, à Regina & Georgio Monacho solicitatos, ijs rationibus sese excusasse, quod imperatoris injussu, inconsultisque purpuratis, copias è stationibus educere nefas putarent. Advocatis igitur legatis, se bellum Germanis illaturum respondit, quo eos ab injuria pupillo inferenda arceret: simulq; vexillum,

Solimanus legatis pollicetur auxilia res adversus Regem Ferdinandum copias.

1540. ac clavam argenteam, & acinacem, qui vagina auro & gemmis elaborata condebatur, regni nimirum à se dono dati insignia tradidit: eodemque tempore Usreffo, & Mehemeti, cæterisque severissime mandavit, ut sine mora eductis copijs, nec adversæ hiemis tempestatibus curatis, reginæ & pupillo, suis beneficiarijs & clientibus opem ferre maturent, si enim tardiores & segniores in ea ferenda sese præbuerint, ipsos haud incertam capitis pœnam subituros.

Lætitia singulari perfuncti legati, cum hoc responso, & muneribus ad reginam reverti maturarunt: & adhuc haud procul Byzantio aberant, cum Lascus eodem pervenit, qui in itinere morbo repentino correptus, Ptolomæo Amminenti medico familiarique suo ad purpuratos præmisso in mandatis dederat, ut interim dum ipse adesse posset, purpuratos & potissimum Laphtem eorum principem, quem antea magnis muneribus excoluisset, conveniret; & quæ ad conciliandos eorum animos pertinere visa essent, majori, qua posset diligentia ac dexteritate proponeret. Qui licet nihil ad singularem diligentiã reliqui faceret, & non solum purpuratos accedendo, prehensandoque; sed & ipsum Verbecium alloquendo, & quædam haud importuna in medium adferendo, industriam, solertiamque suam omnem impendisset; frustra tamen omnia fuere. Quin ipse Lascus omni amissa gratia, secus quam putasset, veluti transfuga, & partium Joannis Regis, quarum antea studiosus fuisset, desertor in carcerem septem turrium, qui locus ad Propontidis ostiũ situs est, extẽplo cõditus fuit.

Lascus in carcerem à Solimano detrusus est.

At Turcarum duces Usreffus, & Mehemetes & Amurates adulta hieme, nihil ejus asperitate moti, copias ex hibernis eduxerunt, atque ad auxilia Reginæ mature ferenda properarunt. Sed quum Tolnam pervenissent, rigente glacie Danubio, classis in vado & ripis hæsit, equique & jumenta flantibus atrociter ventis interire, commeatus corrumpi, & milites nimio frigore impediti officium non præstare: quumque adversus cæli injurias, & nivium ac ventorum procellas pugnare nullo modo possent, Reginæ, & Monachi, ipsiusque Valentini permissu, in hiberna redierunt, magno accepto detrimento: ita ut mitescente hieme, ante futuri veris initium sese reversuros pollicerentur: nec inconstantissimo hominum generi fides defuit; nam ante veris tempus advenere, quibus Valentinus cum valida Ungarorum manu, ac tormentorum apparatu obviam progressus est; communibusque viribus primo Vacia, minus munita, cæsis præsidiarijs, recepta est. Exinde trajecto Danubio Pestum oppugnarunt: illud tamen defendentibus strenue Germanis, eorumque duce Othone Forisco capi non potuit: quod Turcæ equites se in mœnia impetum facere nequaquam teneri dicerent: pedites vero collectitij ex prædatorũ genere, nec minis nec verberibus, ut aggredi vellent, adigi possent. Marius etiam Speciacasius, præfectus classis, more Italico, erectis intra urbẽ munitionibus & aggeribus, hostium conatus eludebat atque evertebat. Nec multis post irritos hosce conatus diebus, commeatu quoque deficiente, Turcæ inediam famemque haud mediocriter metuebant, quod regina nondũ maturescentib. frugibus, & adhuc agris bruma & frigore rigentibus, parcius alimẽta subministraret. Igitur consilio inito, restitutis tormentis, quibus usi in oppugnando fuerant, intra suos fines sese receperunt.

Anno 1541. Usreph, Mehemetes, & Amurates Turcarum Duces Reginæ suppetias ferunt. Vaciam capiunt. Pestum obsident, sed inani conatu.

Nec tamen defuere complures ex Pestani præsidij Ungaris atque alijs, qui discedentium terga invadendo, novissimos carpere, & ad multum spatium cædere, aut captos reducere contenderent; inter quos Francis. Niarius, & Barthol. Croatus impigrè rem gerebant, quum Turcæ præter plures alios Achmatagam insignem alæ præfectum, cogendo postremo agmini intentum, in receptu interfectum amisissent. 1541

Dum inter reginæ Ferdinandique copias in hunc modum dimicatur, Cæsar Vormatiæ primum, ac deinde Ratisponæ conventibus Germaniæ habitis, causam religionis Christianæ à Protestantibus, quo nomine Lutheranæ sectæ addicti vocabantur, varijs modis convulsam insigni studio & pietate tuetur, ac se simul & fratre Ferdinando præsentibus, ac disceptationem auscultantibus, in pristinam formam reducere conatur; nec tamen, adversarijs ambages fallendæ fidei & diverticula quærentibus, voto potitur; Ferdinandus de Turcarum discessu & rebus in Pannonia gestis redditus certior, ad pristina repetendi regni consilia animum adjecit; ac collatis cum Cæsare fratre sermonib. nequaquam incepto desistendum, sed bellum restaurandum decrevit. Nec mora contributa ab ordinibus Germaniæ pecunia, milites in supplementum Pannonici exercitus conscribuntur, & in Pannoniam terra flumineque demittuntur; præficiturque eis Wilhel. Rogendorffus, aulæ regiæ præfectus, viridi senecta vir, ac bello Brixiano, auspicijs Maximil. Cæsaris, ante tricesimum annum contra Venetos in Italia gesto, præclarum nomen adeptus; quum Brixiam ab Hispanis defensam, atque a Gallis & Venetis acerrime oppugnatam, invectis commeatibus, ac pecunia ad militum stipendia illata, obsidione liberasset; quamquam eum superioribus annis Budam, incluso ibidem Joanne rege, infeliciter oppugnasse satis constaret. Felsio autem propterea prælatus esse videbatur, quòd ætati ejus ac dignitati spõte cedebat; quodque ille cum Ungaris & Perenio, imprimis summæ auctoritatis viro, contracta simultate diffidebat; quodque præcipuũ erat, renũ ac nervorũ intolerandis doloribus afflictus, cõtinuo fere decũbebat; quos etiã cùm, sustinere nequaquã posset, biennio post Viennæ interijt.

Comitia Vormatiæ & Ratisponæ.

Ferdinandus bellum Turcicum, duce Rogendorffio, instaurat.

Rogendorffus igitur suscepto eo gravissimo munere, commeatum imprimis diligenter curat, qui devehi secundo flumine, ac exercitui quantumvis amplo ad trimestre spatium sufficere possit; muralia tormenta majora cum rebus necessarijs ex armamentario Viennensi, jubente Ferdinando accipit, & in naves collocat, auxilia à Bohemis & Moravis ac Silesia convocat, Ungaros, ut adventum suum Strigonij certo die expectent, admonet: ipse Viennâ profectus, veterem exercitum sub imperium accipit, & cum novo conjungit, Budamque versus contendit. Sed urbem eam valde immutatam, ac novis propugnaculis perite admodum munitam, reperit secus quam ante decem annos eam irrito conatu oppugnando reliquisset. Nam ad magnatum Orsagorum ædibus, è quarum regione mœnia verberaverat, ingens è lapide constructa munitio visebatur; & ad Sabatinam quoque portam, penes Judæorum plateam, qua ad veterem Budam itur, justæ magnitudinis propugnaculum ædificatum erat, & porro ad orientem solem turris latericia satis alta constructa

Buda novis propugnaculis munita.

1541. arci imminebat; quæ & arci præſidio eſſe, ac liberam & commodam è Danubio aquationem obſeſſis præbere poterat; quæ tempore prioris obſidionis longo per urbem circuitu, non ſine metu & periculo petebatur; quum commeantibus pilæ ferreæ circumvolitantes ſæpe perniciem adferrent. Quum Rogendorffius veteres oppugnandi vias erectis munitionibus & propugnaculis præſeptas animadvertiſſet, in proximum montem, qui à delubro Divi Gerardi, ab Ungaris idcirco interfecti, quod ad Scythicam ſuperſtitionẽ relabi eos probiberet, nomẽ accepit, protrahi tormenta, arcẽq; conquaſſari juſſit.

Sed quia elegantiſſima atque ornatiſſima ædificia, ſi dirueret, aut numquam, aut ſero inſtauranda animo reputarat, & integra capere poti⁹, quam diruta mallet; nobiliſſimæ tot Regum & principum Regiæ parcendum exiſtimavit: & animos Reginæ ac obſeſſorum ingentibus promiſſis, ac oblatione magnarum ditionum & principatuum tentandos duxit; eximiamque Ferdinandi erga pupillum liberalitatem ac clementiam obtulit, quem in filium adoptaturus, & cum adoleſceret, reddito ſecundum fœdera ampliſſimo & ditiſſimo avitæ hæreditatis patrimonio, potentiſſimum principem, collocata etiam ei filia, facturus eſſet. Sed quum ejuſcemodi verba ſurdis auribus audirentur, nec Georgi⁹ & Valentinus quicquam reſponderent; à monte Gerardo, ad ſepulchra Judæorum caſtra movit; omnemq; tormentorum apparatum tranſtulit: qui locus inter orientem & meridiem non incommodus caſtris locandis videbatur, niſi quod Danubio paululum relicto, aquatio ipſa, incumbentibus hoſtium equitibus, & tormentorũ pilis volitantibus, nõnihil difficilior reddebatur; cui tamẽ difficultati, diſpoſitis per idonea loca equitum præſidijs, haud nimio labore occurrebatur. Duobus igitur è partibus inſtituta oppugnatione, Perenium & Bohemos, quibus Sdislaus Lippa præerat, eam murorũm partem, quæ inter amplas Orzagorum ædes, prope Sabatinã portam, eminebat, quatere tormentis juſſit: ipſe cũ Germanis arcem ex ea parte, qua horti Regij ſingularis amœnitatis viſebantur, tanta vi concutiendam ſibi ſumpſit, ut non ſolum mænia magno ſpatio perforata, & perfracta conciderẽt; ſed is etiã agger, quẽ obſeſſi introrſus extruxerant, inopinato caſu in exteriorem partem prolaberetur. Quæ res Valentino & ejus præſidiarijs non mediocrem metum incuſſit, quod in extremum diſcrimen ſeſe conjectos viderent; neque reparandæ ei munitioni tempus ſuppeteret. Verum Rogendorffius, vel quod omnia cunctanter lenteque adminiſtraret, vel quod tot tormentis frequenter exploſis, multa ſulphurei fumi caligine, pulvereque ex muri ruina oborto non animadverteret, procidentia mœnia, uti neceſſe erat, aggredi milites minime juſſit; ſed ad ſequentem auroram diſtulit; intereaque ut corpora curarent, edixit: ita ut ea unius noctis mora, Valentinus & Petrovitius, cæterique urbis propugnatores, atque imprimis Georgius ipſe, qui depoſita cuculla, ac viridi veſte ſumpta, criſtatus atque armis protectus volitabat, coactis cujuslibet ordinis civibus, ac ipſo quoque imbelli mulierum ſexu, ſe ſpatium reficiendis, & terra materiaque replendis mænibus nactos fuiſſe apprime lætarentur, ac opus tantopere neceſſarium, eadem nocte, adjuvantibus etiam militibus, tumultuarie & celeriter perficeretur.

Rogendorffius varijs promiſſis Reginæ animum tentat.

Oppugnationem inſtituit,

cum murorum magna ruina.

quam urbis propugnatores ſedulo reparant.

Illuceſcente aurora, Germani laudem & famam captæ urbis ſibi ipſis vendicaturi, nequaquam in conſortium admiſſis Ungaris, per acclivia & ruinas mænia aggreſſi ſunt: & quamquam ſcalas, quas veſperi in ſilentio appoſuerant, à Budenſib⁹ arreptas eſſe animadvertiſſent; tamen præſenti fortique animo, & tanta vi impetum fecere, ut plurimi ex ipſis, in contiguas mænibus domos pervaderent, cæteroſque humeris commilitonum innixos, per manus ſublevarent, ac vexilla in proſtratis murorum pinnaculis figere conarentur. Sed Budenſes ſingulari pertinacia irrumpentium impetum ſuſtinuere; ita ut Georgio, Valentino, Petrovicio, Urbanoque Battianio, & cæteris ſumma virtute, ubi res neceſſitaſque poſcebat, propugnantibus, Germani, qui audaciſſime proruperant, recepturi canere cogerentur. Sed quum rei ga recipientium militum, ſimul & latera, immani ſævitia cædere, & ſclopetorum glandibus confertos petere & ferire non ceſſarent, fœda fuga conſequuta eſt; ut quo longius à mænibus recederent, tanto graviore incommodo majorum minorumque colubrinarum ictibus ſternerentur. Quo in adverſo conatu Hieronymus Jaderenſis, quem ſuperioribus annis Byzantium pro impetrandis inducijs à Ferdinando, haud ignaro Cæſare miſſum fuiſſe docuimus, quique in locum Marij Speciacaſij Peſti pro tutela urbis relicti in præfectura claſſis ſucceſſerat, aliquot vulnera ſuſcepit, ex quibus paucis poſt diebus interijt. Eadem infelici ſorte Perenius quoque & Bohemi, qui inter Sabatinam portam & Orzagianam munitionem mænia oppugnabant, pariter rejecti, nullo operæ facto pretio, ab incepto diſceſſere. Deinde Rogendorffius, conſilio ſuorum uſus, quum tot tamque acres impreſſiones nequaquam proceſſiſſent, cuniculis & effoſſa ab imis murorum fundamentis humo, ſubjectoque ſulphureo pulvere, eoque ignem concipiente, mænia proſternere, ſicque in urbem aditum parare conſtituit. Sed ea quoque re animadverſa, propugnatores contrarijs effoſſionibus factis obviam iêre, quòd Georgius pleraſque operas, ex eorum numero, qui metallis fodiendis incumbunt, è Rivulis Dominarum (id urbis nomen eſt in confinio Tranſſilvaniæ ſitæ, auri & argenti fodinis claræ) acciverat, eorumque labore Germanorum conatus, factis intus ſcrobibus, per quos incendia, invento meatu, ſpiraculoque evaneſcerent, eludebat.

1541.

Unde irritum irrumpentium, licet animoſo magno, fuit conatus.

Hieronymus Jaderenſis obit,

Bohemi quoque cum Peremo ab altera parte repulſi.

Quibus rerum ſucceſſibus Budenſes elati, tantum audaciæ atque animorum ſumpſerant, ut non ſolum cõtumelioſas voces in Germanos è muris ſpargere & proloqui, ignaviam & ſegnitiem eis exprobare; verum etiam ſæpius erumpere, & eorum aggeres & tormenta invadere non dubitarent. Sed in urbe jam ad tantam alimentorum inopiam deventum erat, ut civium & promiſcuæ multitudinis multo maxima pars, ſe ulterius famẽ ſuſtinera nequaquam poſſe clamaret; ideoq; æquis ac honeſtis conditionibus de dedenda urbe cogitaret: tametſi Georgius & Valentinus Cives, quos ſuſpectos habebant, aut præbito comeatu delinire, aut dati in arce qualiſcunque officij ſpecie, ſub cuſtodia habere, & reliquos varijs modis in officio continere non prætermitterent. Et neceſſitate in dies invaleſcente parum abfuit, quin urbs, quæ aperta vi capi nequaquam poterat, clancularia & inteſtina fraude proderetur. Erat

Alimentorum penuria Budæ.

1541. Erat in urbe Thomas Bornemiſſa, qui mercaturam exercendo brevi magnas opes & divitias, ac ſenatorium inter Cives ordinem erat conſequutus. & in foro majori ampliſſimam domum poſſidebat. Conjunctiſſimus autem erat Petro Palciano, qui eo tempore præturam, ſummum in urbe magiſtratum gerebat: ambo mutuo inter ſe colloquuti, nemine præterquam Benedicto Bacio, qui publico æque officio à commentarijs urbis fungebatur, in conſilium adhibito, ſe nequaquam paſſuros, ut urbs laude & gloria, ac priſcorum Regum domicilio toto orbe clariſſima & potentiſſima in Turcarum manus incidat, quos à Regina, & ejus præfectis aſſidue ad ferenda auxilia advocari, & brevi affore ſciebant; quin potius Germanis intromiſſis, cum quibus vetere amicitia, mutuiſque commercijs, à tot ſæculis conjuncti eſſent eam conſervare conſtituerunt.

Proditis Buda Rogendorffio incuria imprudentia ſpere cedit.

Itaque Franciſcum Revajum, qui in caſtris militari juri dicundo præerat, cuique ut vereri amico jam diu cogniti erant, intempeſta nocte ſecreto convenerunt; remotiſque arbitris, ſe dulcis patriæ, ac Chriſtianæ imprimis religionis amore, quib' nihil in vita prius potiuſque haberent, incitatos, urbem, ne in Turcarum poteſtatem redigatur, Germanis tradere decreviſſe dixerunt: de arce non audere quicquam polliceri; ſpe tamen haud parva teneri, qui urbem ceperint, arce quoque poſſe non magno labore potiri; proinde eſſe in ſua poteſtate, portulam quandam obſoletam, nemini fere, aut pauciſſimis cognitam, quæ in area templi Divæ virginis genitricis, cognomento Germanicæ ſita ſit, in qua Civium Germanorum ſepulchreta habentur; eam ſe ad conſtitutum certum noctis tempus adaperturos, ijs conditionum legibus, ut mille ſelectiſſimi è potioribus milites Ungarici nominis è caſtris ſummo ſilentio immittantur, qui cæteras urbis portas commilitonibus pandant; ſicque omnis exercitus ſubitario impetu irrumpat; cavendum porro eſſe, ne Germani interſint, quos & vocis fremitus & veſtium diverſitas etiam per obſcuram noctem facile arguant; ſe ob talem tamq; inſignem navatam operam, non aliud poſtulare, quam ut patriæ urbiſque libertas ac ſalus Ferdinando regi, ejuſque ducibus cordi ſit, ſalvaque & incõcuſſa maneat. Quibus ab Revajo ad Rogendorffium ſub maxima ſilentij fide delatis, quum Revajus non aliã ob cauſam à conjuratis milites Ungaros ad deſtinatum facinus exequendum delectos affirmaret, quã ut res majori ſilentio peragi poſſet; & Ungaros Civibus Ungaris minora incommoda allaturos, & ab hoſtibus ſimilitudine veſtium atq; armorũ deceptis, facilius admittendos exiſtimaſſent. Rogendorffius conſtituta inſequentis noctis hora decima, ſe & Perenium milites Ungaros notæ fidei & virtutis delecturos, & quæ fieri debeant, eis mandaturos eſſe pollicitus eſt.

Sed digrediente Revajo, & die ſequenti adveſperaſcente, ſecus quam promiſerat, nec cum Perenio, qui cum exercitoi Ungarico præeſſet, pari ferme cum eo poteſtate fungi videbatur, rem tanti momenti communicavit, nec Ungarorum opera, prout conſtitutum erat, & maxime neceſſarium uti voluit; ſed implacabili odio, & ſuſpicione erga Ungaros ductus, Revajo, & conjuratis, qui ſe vitamque & ſalutem ſuam fidei ejus crediderant, tam impudenter, quam importune direptis, delectas Germanorum quatuor cohortes, quæ trecentos milites continebant, ſilentio ſuſpenſiſque paſſibus ad eam, quæ condicta erat, portulam præmiſit Cæteris equitum præfectis, ac legionum tribunis, ut in omnia momenta parati eſſent, ac equos inſtratos haberent, tacite, ſed admodum ſerio admonitis. 1541. Nec Bornemiſſæ & Palciano fides, quam patrandæ perfidiæ dederant, ad idoneum tempus defuit; nam adaperta portula cohortes intromiſere: quæ quum confertim ingredi cepiſſent, conjurati, ubinam Revajus eſſet, (qui ſe cum cohortibus uſque ad veſtibulum portulæ iturum dixerat) ac tribunorum nomina, qui occupandæ urbi deſignari eſſent, trepide & ſubmiſſe percunctarentur; atque anteſignani Germanicis aſperioris ſoni vocibus reſponderent, improviſo pavore attoniti & exanimes, relictis omnibus, nec non domo adita, ſubſtantiaque, quam locupletem habebant, omni poſthabita, (uxore etiam & unica filia Bornemiſſæ ab hoſtibus intercepta, quum Palcianus cælebs & liberis orbus eſſet) in caſtra ad Revajum profugere, flentes ac ſe deceptos, & urbem proditam, præcipuoſque ex civibus rei conſcios, hoſtibus ad certam crudelemque lanienam fœde objectos eſſe quiritantes.

At Germanicæ cohortes, quum in forum perveniſſent, nec teſſeram quam à conjuratis diſcere debuerant, ab obviis, quamquam diſcinctis & inermibus petitam, reddere noſſent, primum à viliſſimis fori incolis, qui domicilijs carentes & vagabundi ad vinarias tabernas excubabant, animadverſæ, & fragminibus lapidum, ac volemis ſaxis petitæ vocem ſuſtulerunt, ac tympanis perſtrepere, ac ſeſe mutuo ad pugnam incitare, & occurrentes trucidare ceperunt. Ad hunc nocturnæ & inexpectatæ perturbationis tumultum, & inconditas vociferationes excitatus Urbanus Battianius, qui ejus noctis excubias obibat, celeriter occurrit, adductæque eodem tempore ſunt à Petrovitio validæ equitum, atque peditum manus, quæ in foro Divi Georgij, arci propinquo, ad incerta belli vigilias agitabant. Quorum conſpectum atque vim non tulere Germani, ſed ut deprehenſis in furto aut maleficio accidit, extemplo perterriti, projectis longioribus haſtis, fugere, & per eam, qua ingreſſi erant, portam evadere in caſtra contenderunt. Verum ea quum arcta nimis anguſtaque eſſet, & congerie haſtarum, quas primi abjecerant, ſequentes impedirentur, major eorum pars conciſa atque interfecta eſt; capti etiam haud pauci. Ex numero conjuratorum nonnulli Palciani prætoris familiares, & circitor publicus, qui claves aperiendæ portæ ſubminiſtraverat, oppreſſi atque intercepti; nam duo Illi Thomas, & Palcianus, dum præter ſpem Germanos in porta conſpexiſſent, ſtatim re deſperata, ut diximus profugerant. Germani in cuſtodiam traditi ſunt; de conjuratis acerbiſſimæ quæſtiones habitæ, varijſque & intolerandis cruciatibus eruta eſt totius proditionis ſeries; ac de confeſſis fœdum, & crudele ſupplicium ſumptum: ita ut Bacius qui infelici ſorte ſua in tutum ſe recipere non potuerat, latebris extractus, ſimul cum circitore inſtar proditorum in fruſta ſecaretur: cæteri vero, de quibus vel leviſſima ſuſpicionis conjectura fuiſſet, capite plecterentur. Palcianus & Bornemiſſa pro-

Germani Budam ingreſſi repulſi & cæſi.

De conjuratis acerbiſſima ſupplicia ſumpta.

ſcripti,

1541 scripti, & perpetuo exilio mulctati, omnium vero bona, domus, fundi, merces, & quascunque habebant facultates, & in venditæ fiscum relatæ.

Essechius & Verbecius legati Constantinopoli redeunt

At legati Byzantio redeuntes, quum obsessa urbe reginam adeundi copia non daretur, versus Quinqueecclesias diverterunt, ut illinc de prospero legationis suæ exitu, & de Turcicis auxilijs adventantibus, certiorem eem redderent. Sed intellecto eam urbem ad Ferdinandi partes, civibus se dedentibus occupatam esse, ac valido præsidio teneri, trajecto Danubio ad tutiora loca se receperunt: nec multo post alter ex legatis Essechius, ejus urbis Episcopus, tam gravi ætate, quam mærore animi victus è vivis excessit; eique Stanislaus Varallius, Præpositus Albensis, liberalitate Ferdinandi, ad quem una cum Albana urbe desciverat, successit.

Essechius obit.

Interea Solymanus, quamquam Persici quoque belli, quod cum Tahmasso rege gerebatur, curis eodem tempore distinebatur, tamen cognito reginæ & pupilli periculo, purpuratorum usus consilio, utrique bello occurrendum esse statuit; & adversus Persas Solimanum Eunuchum Acernanem, armis Turcicis in Indiam usque adversus Lusitanos promotis, clarum hominem, cum justo exercitu mittit; Mahumetem vero unum ex purpuratis, qui reginæ opem ferat, in Pannoniam ire jubet, ac in administrando bello alterum Mahumetem Belgradi & Samandriæ præfectum, cognomine Jahioglim, Ulamanemque Persam transfugam, qui Ussreffo demortuo in Bosnensi præfectura successerat, attribuit. Ipse vero Cæsaris & Ferdinandi ec totius Germaniæ vires, & arma haud parvi reputans, Hadrianopolim proficiscitur, subsidium, si necessitas ita ferret, duobus qui præcesserant, exercitibus allaturus. Eodem tempore magno excogitato astu, fraudeque Stephanus Mailatus, à Turcis, adjuvante Petro Valacho Moldaviæ principe, homine versipelli, per insidias interceptus fuit, ut mox referemus, si prius obsidionis Budensis seriem & tristem exitum narraverimus.

Solimanus Mahumetem Bassam in Hungariam mittit.

Rogendorffius & Germani, cognito Turcarum adventu, & coacto militari concilio, quidnam porro faciundum foret, diligenter & accurate in utramque partem verbis & sententijs disceptarunt. Videbantur nonnullis castra Pestum transferri debere, & ibi hostes præstolari: quidam, qui usu rerum & bellis Turcicis exercitati esse putabantur, viresque hostium in immensum, ut nonnunquam fieri solet, extollebant, Strigonium, & deinde Viennam redeundum, ac meliore fato fortunaque, & commodiore anni tempore repetendam obsidionem suadebant. Verum Rogendorffius plus suis quam alienis consilijs tribuere solitus, superbo ore nihil tutum quod indecorum dictitans, impellente fato, ut Turcæ Pannoniæ regno potirentur, ad revertendum nullis rationibus induci potuit, sed castra ad montis Gerardi radices iterum reduci jussit, eo, quemadmodum dicebat, consilio, ut hostes adventantes, nec procul Danubio recessuros, tormentis, quibus abundabat, à ripa fluminis arceret, aut temere descendentes ad iniquæ pugnæ periculum adduceret. Castra enim opportuno loco metata esse dicebat, quibus à dextra parte mons Gerardus, majoribus colubrinis, aggeribusque munitus, è leve Danubius præsidio erant. Alimentorum autem omnis generis, & bellici apparatus tam in castris, quam Pesti tanta copia erat collocata, ut ad aliquot menses toto exercitui affatim sufficere videretur. 1541

Rogendorffius, obfirmato animo Budensi obsidioni incumbendum censet.

Adventantibus Turcis, Valentinus cum duobus millibus equitum obviam profectus, duos Mahumetes de Germanorum numero, & castris, alijsque rebus, quas scire opus erat, edocuit: atque ij una cum eo revertente legatos cum muneribus ad reginam misere: & continuato itinere castra ad Danubium, ob longa tentoriorum serie collocavere. Classis vero eodem tempore ad insulam divæ Margaretæ, quæ Cepelia vocatur, pegos complures, & oppidum Covinum, ac templa & ædificia varij generis continens, & ad octo fere milliaria Pannonica exporrecta appulit: ibique Turcæ in ipsius Danubij iterum in unum alveum confluentis, quodam veluti rostro munitionem erexerunt; quam quidem Insulam, si priot Rogendorffius occupasset, sicuti Perenius & complures ex Ungaris censebant, Turcæ nequaquam commodam castra metandi facultatem habuisse videbantur; quin potius classem forte relinquere fuissent coacti, in qua commeatus & impedimenta vehebantur, qua re nihil Turcis incommodius, nihil pejus accidere potuisset. Sed tristes eventus & clades cum plerumque reprehensioni gravem notam adferant, tum vero etiam nemo tam providus oculatusque est, ut omnia mente animoque prospiciat.

Turcorum Budam adventus.

Erat in tanta castrorum propinquitate occasio quotidie erumpendi, & minutis prælijs tam in planicie equitibus, quam ad munitiones peditibus certandi, quibus certaminibus Turcæ, prout alacriores Germanis, quorum corpora atque animi sedendo jamdiu & torpescendo maxime elanguisse videbantur, superiores evadebant; quum ex adverso Ungari, singulari promptitudine eorum impetum sustinerent. Transierat jam satis multum temporis ab adventu Turcarum, atque ijs & Budensibus animi indies crescebant, Germani vero ad fatale quoddam diræ cladis omen, animos adeo desponderent, ut & viribus debilitati essent, & nulla eur receptus, aut belli recte gerendi consilia explicarent; sed tormentis saltem majoribus utrinque certaretur.

Turcæ autem segnes Germanorum stationes è superiore insulæ parte conspicati, mutuo habito consilio, classem & navales socios, adjunctis compluribus è Janicerorum numero, eos adoriri jusserunt. Et pene priusquam sentirentur, aut Germani concurrerent, supra sexcentos milites emisere: cæteris tanto pavore perterritis, ut præcipiti fuge in castra ferrentur: nonnullique è ponte decidentes mergerentur, aut è classiarijs & Janiceris, qui classem conscenderant, sclopetis & sagittis confixi perirent. Turcæ conspecta hostium formidine & fuga, maximo diversis in locis sublato clamore metum augere, universis nostrorum castris ingentem tumultum excitare, tormentorum fragorem & strepitum ubique ingeminare, munitiones denique nostrorum magno & efferato impetu aggredi. Qua in rerum perturba-

Certamen inter nostros & Turcas.

tione

1541 tione & confusione, quum hostes tenebris tecti impune fere grassari viderentur, Germanorum reliqui & Bohemi, atque ijs mixti Ungari celeriter accurrerunt. Sed quum vel conferti & conglobari vix hostibus acerrime se inferentibus resisterent, Marius Speciacasius Ferdinandi Speciacasij Vesprimiensis Capitanei pater, classis præfectus iterum constitutus, ac Eberstorphus castrorum magister, cum biremibus & nasadis, quas etiam saicas vocamus, quasque supra navalium sociorum numerum, delectis etiam alijs propugnatoribus impleverant, opportune subsidium attulere: ac Turcis, qui è navibus descenderant, ac cadavera spoliabant, captaque tormenta avehere conabantur, tanta vi incubuere, redeuntibus ad pugnam etiam Germanis & Ungaris, ut compulsi ad naves, ac terra simul & flumine profligari, cladem, quam nostris intulerant, prope æquatam, retulisse viderentur, & tormenta & insulam victoribus relinquerent.

Eo in certamine quatuor hostiles nasadæ demersæ sunt, tres captæ, & plurimi Turcæ, aut profluente absorpti, aut tormentis discerpti periere. Nostris quoque haud incruenta pugna fuit, quum multi è socijs navalibus, & reliquis militibus interfecti fuissent, & ipse Eberstorphus aliquot sagittis corpore susceptis, saucius pugna redijsset. Exinde Turcæ quotidianis & continuis excursionibus castra nostrorum infestabant, & Ungari duce Valentino ex urbe frequentes erumpebant; & quadam die adjunctis sibi Turcis, Perenianos è monte Gerardo depulere: eoque occupato, etiam superiora castra ad Aquariam turrim invasere; usque adeo ut Germanos, multa edita cæde, fugam capessere compellerent. Qua in pugna Pestanorum tormenta majora Germanis magno usui & adjumento fuerunt: iis enim copiæ Valentini petitæ, ac concisæ, sese non sine jactura in urbem recepere.

Ferunt Valentinum, dum in urbem remeasset, reginæ è fenestra prospectanti, ac collegis Monacho & Pettovitio ensem cruentum dextramque sanguine madentem ostentasse, ac ab se talem tantamque cæsis Germanis ea die operam navatam dictitasse; ut pro ea certissima atque amplissima præmia & munera ab ipsis propediem repetiturus foret. Eodem etiam in prælio, dum præfectum copiarum Perenianarum Thomam Varcocium, Silesium illum quidem, sed à teneris annis à Perenio educatum, & ad honores evectum, inque clientum suorum numerum adscitum, armis cristisque conspicuum, & obequitantem vidisset, dixisse se pro vetere benevolentia & amore, quo illum & Christianæ fidei cultores amplecteretur, petere, nuntiaret Perenio, ingentem illam belluam ab Oriente adventare; itaque, si sapiant, reditum maturent, ne ab ea uno oris hiatu devorentur.

Solimanus cum ingentibus copijs in Panno-niam movet. Solimanus enim nulla certa re de suorum conatibus cognita, cum prætoriano exercitu, alijsque ingentibus copijs iter in Pannoniam susceperat, ratus Germanos ad præbendam pugnæ potestatem adventum suum præstolaturos. Itaque Perenius, re ad Rogendorffium delata, sibi videri retulit, ut infausta ea expeditione in præsens intermissa, de maturo receptu, & conservando exercitu consultaret: ne ingenti hostium multitudine, quam secum Solimanus traheret, repentino impetu circumveniretur. 1541 Quam famam dum Rogendorffius ab hoste quidem acceptam, sed ab alijs quoque amicis constanter allatam in consilium retulisset, variare sententiæ cepere; omnes tamen Pestum nocte transijciendum putabant. Cujus sententiæ Perenius imprimis auctor erat, ut ipse Agriam, quam ea tempestate sub potestate & ditione tenebat, profugeret. Germani vero Strigonium, atque inde Viennam sese recipere possent. Unus Rogendorffius, inconsulto Ferdinando rege, negabat se Budâ relictâ discessurum. Igitur Nicolaus Comes Salmensis, felici sorte, cladi, quæ sequuta est, non interfuturus, ad regem Viennam mittitur.

Sed priusquam is voluntatis regiæ tenorem referret, urgente metu, statuitur, ut de nocte, splendente luna, quatuor vicibus Pestum trajiciant. *Nostri Pestinum trajiciunt.* Constituti autem sunt, qui navali negotio, & trajiciendo exercitui præessent, Georgius Varcocius, Thomæ qui jam inter Ungaros censebatur, patruelis frater, & Balthasar Puchamius Austriacus. Sed Danubius ventis autumnalibus fluctuans, & navigijs infestus, nec construendis pontibus, nec trajiciendis copijs commoditatem præbuit: Nam transeuntibus primis & secundis ordinibus, tanta vi intumuit, ut naves & tabulata, ruptis anchorarijs funibus, irati fluminis impetu confestim raperentur.

Tametsi autem ex urbe navigia in unum ordinem transverso fluvij cursu disponi à nostris hominibus eminus conspicerentur; nequaquam tamen nostros fugituros arbitrabantur: nisi id à transfugis quibusdam, ad Monachum & Valentinum se proripientibus certius allatum esset: ab his duo Mahometes certiores redditi, totis pene copijs ad oppugnanda nostrorum castra contendunt: tormenta omnia provehuntur, & truce ululatu ad stationes invadendas extemplo feruntur. Tum vero nostris, qui suos conatus hosti haud cognitos esse existimabant, quorumque haud mediocris pars Pestum transierat, & Rogendorffio, tum importune febri correpto, tum fatali casu, dum in tentorio literas ad regem scriberet, asseris tormenti hostilis impulsu dissilientis fragmine saucio animus concidit: nec cæterorum ducum ullum imperium fuit. Itaque nostri illico, tam à Gerardo monte, quam superioribus castris fœde dejecti, præcipiti fuga dilabuntur, nec Budenses occasioni desunt; sed ab Aquaria turri decurrentes, stationes desertas, conjectis in tentoria ignibus, incendunt. *Quo deprehenso, à Turcis & Budensibus fusi cæsique sunt.* Monachus quoque terrorem nostrorum novo terrore accumulans, fœni & straminis acervos, qui ante stabula regia congesserant, haud sibi importuno, sed nostris perniciosio admodum funestoque consilio, succendit, ut collucente flamma Germani fugientes videri possent, sclopetorumque & falconum pilis, certius & crudelius sternerentur. Haud dissimiliter à bipartitis Turcarum castris, insulaque Cepellia, & è Classe, cui Cassonus trierarchus præerat, Germani pariter & Ungari, extremo pavore conturbati & exanimes, destinatis ictibus petebantur.

Classis

Classis Germanica, desperatis rebus, adverso flumine incolumis in totum evasit, rejectisque hostibus, qui harpagonibus & ferreis uncis, aliisque id genus contis & armis naves comprehendere conabantur, Comaronium versus cursum tenent. Copiæ terrestres captæ, aut ad internecionem cæsæ deletæque sunt: exceptis iis, quos ad servitutem robur virium, aut ad spem libidinis, honestus elegansque vultus conservavit; atque iis, qui abjectis ad terram armis sese, ut vitam morte ipsa turpiorem servarent, deditionem fecerunt; qui quidem ad tria millia peditum Germanorum fuisse dicuntur, quos ad montem Sancti Gerardi fugientes & conglobatos, circumfusi hostes, veluti indagine clausos oppresserunt. Ungari quamvis magna ex parte variis in locis cecidissent, plures tamen à Budensibus, & Valentini ac Monachi equitibus, à Turcis redempti, conservatique fuere. Perenius cum parte suorum Agriam pervasit cum Varcocio; parum tamen abfuit, quin ab insequentibus hostium equitibus caperetur: amisit autem in fuga aliquot ex suis: inter quos Johannem Ferenbergum, adolescentem Germanum, qui postea ab eo redemptus ad militares honores conscendit, & confinia Croatiæ præfectus administravit.

Perenius Agriam fuga evadit.

In ea nocturni terroris perturbatione, ingentique rerum omnium confusione, Cassonus trierarchus, & classis Turcicæ præfectus, Pestum navibus delatus, quum civitatem vacuam reperisset, nemine, qui mœnia & portas defenderet, conspecto, pronus in eam irrumpens, quosdam Equites Ungaros ex iis, qui argenteæ Germanorum supellectili, ac pecuniis Germanorum diripiendis inhiabant; apud quos omni mortis metu præda potior erat, comprehendit, aut cecidit: & summa celeritate infestisque armis oppidum pervagatus, obvios omnes promiscue trucidavit. In castris & Pesti magnus tormentorum pulverisque sulphurei numerus, & supra commeatus magnam copiam, reliquus etiam apparatus bellicus ingens captus est. Rogendorffius infelix inauspicatæ expeditionis dux, quum in castris pronius emori, quam ignominiosæ cladi superesse mallet, navigio à familiaribus impositus, exindeque Comaronium ductus est, cumque Viennam terrestri itinere adveheretur, Samariæ, quod oppidum, in magna Danubii insula Comaroniensi, satis commodum habetur, vulneris atque animi dolore extinctus est.

Cassonius trierarchus Pestum vacuum occupat.

Rogendorffius vulnere ac mœrore confectus fato defungitur.

Inter ea Sulymanus, ut victoriæ suorum interesset, usque adeo citato gradu properabat, ut pedites prætoriani, equitum justis passibus incedentium progressum æquare cogerentur, quum Varadinum Petri, quod est ad Danubii ripam oppidum, pervenisset, lætum nuncium de profligato ac castris exuto Germanorum exercitu accepit; ac postea lentiori itinere incedens, suorum castra, eo, quo diximus, loco posita attigit: nec tamen recentes suas copias cum illis conjungere voluit, quod plena essent cadaveribus, dirumque, quo offendebatur, odorem exhalarent, versum dimidio supra vetera castra milliari consedit ad veteris Budæ suburbanum. Ubi collaudatis duobus Mehemetis, aliisque præfectis & ducibus; alterum Belgradensem, cujus potissimum virtute & opera partam victoriam intelligebat, magistrum equitum Europæorum creavit: Ulamanemque Persam in Bosnensis præfecturæ administratione confirmavit. Is quinquennio ante à Tahmasso Persarum rege, Ismaelis Sophi filio, cujus sororem in matrimonio habebat, cum quatuor sociis præmeditati sceleris, Cambere, Deriello, Memhethamo, & Veligiane, (qui omnes infelicem vitæ exitum Christianorum armis interfecti tulere) ad Sulimanum transierat, & suscipiendi contra Persas belli auctor atque instigator fuerat. Tartaros vero, quorum magnum robur & numerum adduxerat, ad loca Strigonio, Nitriæ, atque Albæ vicina, ad depopulandam quaquaversum regionē dimisit: captivosque, quorum magnus numerus ei à præfectis dono oblatus erat, crudeli edicto trucidari suo in conspectu jussit; duobus aut tribus ex præcipuis reservatis, inter quos Balthasar Puchanius fuit; quem nocturno eoque funesto exercitus trajectui præfuisse diximus; & Melchior Borsita Bohemorum præfectus, qui postea reginæ beneficio libertatem consequutus, postliminio ad suos revertit.

Sulymanus Budam venit, &

Mehemetem Beglerbegum Europæū creat.

Ulamanem vero Persā in Bosnensi præfectura cōfirmat.

Tartarorum vastationes,

Captivi in conspectu Sulymani interempti.

Paucos deinde dies quieti indulgens, suo ac duorum, quos secum præter morem adduxerat, filiorum Selymi & Pajazetis nomine, infanti puero, per Chausiorum, hoc est præconum magistrum, quod apud Turcas præcipuæ dignitatis officium est, dona misit; (nam Mustaphas è priore uxore genitus, Magnesiæ in Asia jussu patris agitabat) equos militares tres, aureis instrumentis decoros, ac purpureas auro intertextas totidem vestes; reginæ vero annulus cum gemmis immensi pretii, & torques, ac Babylonicæ subtilissimæ telæ, ad capitis & corporis ornamenta, certum numerum: petebat autem nomine Sulymani à regina, qui petendo jubere videbatur, ut puerum regis, ejusdemque in fratrem adoptati filium, & cum adolesceret, illius beneficio procul dubio regnaturum, cum proceribus, qui cum ea strenue obsidionem tolerassent, eamque avertissent, ad se in castra mittat: nec quicquam dubitet, quin postquam eum videre, atque tenere exosculari licuerit, illæsum extemplo ad matrem remittat: eâ animi magnitudine esse principem suum, ut sicuti potentia fortunaque omnes post se reges relinquat; ita etiam pietate & justitia superare contendat, nec puero in spem regni feliciter educando quicquam adversi evenire patiatur; ipsam autem reginam pro filia, nuruque semper sit amplexurus.

Solymanus suo & filiorum nomine Reginæ & filiolo munera offerri curat.

Et ut puerfcum proceribus quibusdam in Castra veniat Turcica, petit,

Quum regina, quid nam ad ea responderet, perplexe & cunctanter deliberaret, nec ea mora apud barbarum principem quicquam proficeret, demum monente & obtestante Monacho, puerum cum nutrice & nonnullis matronis, anxia & de ejus salute sollicita, non sine suspiriis & lachrimis in castra misit. Delecti etiam fuere ex proceribus, qui cum Georgio Monacho eum comitarentur; Valentinus ipse copiarum dux summus, quamquam nonnihil febricitans, ideoque obtestatus collegas, ut domi relinqueretur, Petrovitius, Urbanus Battianius, Budæ & excubiarum præfectus, Georgius Pesthenius, & ipse Verbecius, qui paulo ante Byzantio reversus, soluta urbis obsidione, eo advenerat, aliique præcipua dignitate præstantes. Qui in castra cum puero regio profecti, obviam habuerunt prætorianam Turcarum equitum turmam, equis, armis, cultis, vestibus egregie instructam: inque castris inter duos Janicerorum ordines ad Sulymani tentorium deducti sunt: qui puerum humaniter ac perblanda fronte inspexit, lustravitque; & duobus

Delecti itaq; nōnulli ex optimatibus qui puerum prosequuntur.

Puer blandè tractat⁹.

filiis, ut inspicerent, mandavit; & deinde è marsupio, aureos nummos exprompsit, nutriciq; de manu dedit, quod apud Barbaros singularis gratiæ ac benevolentiæ indicium est.

Optimates convivio excepti.

Postea purpurati jussu eius, Budenses proceres epulis & prandio exceperunt; & ad multum diei comporando, atque mutuos sermones de industria commiscendo, diutius detinuerunt. Interim vero per simulationem visendæ urbis, turmas & cohortes, certis ducibus, quas quidnam facere vellent, edocuerant, manipulatim immiserunt: adeoque tacite & sine ullius rixæ tumultu Sabatinam primo portam, ac brevi aliam post aliam occuparunt, ut custodes & cives ac alii vix factum animadvertisse viderentur. Eo modo, portis, plateis, compitisque omnibus celeri fraude occupatis, præfectus Ianicerorum obequitans per præconem in foro & celebrioribus locis edici jussit, potentissimum principem Solymanum velle jubere, ut omnes in urbe quamprimum arma deponant, tradantque, & quisque pacatus quietusque domi se contineat, capitale fore, si quis non paruisset. Cives extremo nec opinato metu perculsi, arma tradidere: & statim Ianiceri ac reliqui Turcæ ad decem millia singulas domos pro hospitiis occupavere. Tum vero Solymanus intellecto populum sedatum, & urbem in manu esse, puerum carpento, quo erat in castra vectus, iterum impositum in urbem ad matrem remisit.

Et Buda astu singulari occupata.

Puer à Solymano ad matrem remissus.

Paulo post cum Georgio Monacho & Verbecio, remotis aliis, privatim colloquutus, proceres expectare in exteriori tabernaculo jussit: quumque vespera ingrueret, neque nox procul esset, regina de eorum libertate & salute vehementer anxia, Rustanem Solymani generum, qui purpuratorum princeps post dejectum loco Luphtum sub id fere tempus evaserat, ut pro illorum incolumitate studium operamque suam interponeret, serio urgebat: tandem sub noctem cæteros dimisit, uno retento Valentino, quem ad tentorium quoddam separatum, haud procul à Rustanis contubernio, mæstum & tristia animo volventem deducendum curavit, addens se habere quædam, de quibus sequenti die cum eo ageret.

Dimissi & proceres, excepto Valentino.

Exinde de regno Pannoniæ cum purpuratis consultando, disceptandoque aliquot dies consumpti sunt, quum variantibus sententiis, non satis liqueret, quorsum tam longæ deliberationis finis evasurus esset: siquidem alter Mahometes, unus ex purpuratis, & Ulamanes, pupillum regium Constantinopolim abducendum, & Budam Turcico præfecto, moderato prudentisque animi viro committendam suadebant: Belgradensis vero, Christiano nomini maximè infensus, ac implacabili in Ungaros odio acerbus, longo sermone, certisq; rationibus, infantem & proceres è medio tollendos, diruendas eorum arces, reginam patri remittendam, & Pannoniam omnem in provinciæ formam redigendam censebat: ne per singulos annos, non ex Europa tantũ, sed ultramarinis & procul dissitis Asiæ & Ægypti regionibus, tanti laboris & itineris expeditio ac bellum suscipi gerique necesse foret: Rustani genero mitioris ingenii homini totius consilii & deliberationis summa ad decus & æquitatem revocanda esse videbatur: nihil quippe officio magni justique principis magis convenire, quam si reginæ & pupillo regnum, quod patri in fratrem adoptato, jure clientelæ donaverat, benigne confirmandum, & invictis armis, quæ omnibus terrori & formidini sint, in illius possessione tuendos & protegendos decernere velit.

Solymã de Pannonia regno consultat.

Paulo post sententias suorum ita temperavit, ut per eundem Chausiorum magistrum reginæ nunciaret, se urbem & arcem sibi retenturum, donec puer adolescat; eo quod ipsa contra Germanos hostes eam tueri non possit; sibi vero grave imprimis molestumq; fore, quotannis cum exercitu ad eos arcendos advolare; igitur decrevisse, ut ipsa cum filio Transsiluaniam provinciam, habeat; simul cum inferioris Ungariæ parte, ac Lippæ & Temesuarii dicione, atq; iis, quas Iohannes superstes obtinuisset, salis & auri fodinis, quæ in finibus Poloniæ. Sigismundo Patri vicinii (quod ei haud mediocri solatio esse queat) in Maramarusio habentur, Georgium Monachum, uti Johannes moriens mandaverat, tutorem & regni administratorem futurum: Petrovitio Temesuarii præfecturam ratam fore: Verbecium senem, virum bonum & industrium, ac longa rerum experientia pollentem se Budæ relicturum, cum stipendio quingentorum asprorum diurnorum (id est genus minoris Turcarum monetæ) collegamque Tuscici nominis, quem Cadileschetus, prætorianus judex nominaverit, ei adjuncturum; ut ille Ungaris, hic vero Turcis jus dicat, cæterorum etiam procerum dignitatem salvam & incolumem mansuram. Se daturum currus & sarcinaria jumenta, quibus tota reginæ suppellex Lippam usque deferatur: posse illic in Transsilvaniam perveniri. Velle etiam ut tormenta omnia, bellicusque apparatus, & commeatus in urbe arceque relinquantur. Concessurum super his fidei suæ diplomata, quibus pupillo caveat se eı Budam redditurum, quum ad idoneam regno administrando ætatem, Deo juvante, pervenerit.

Budam sibi asserit. Reginam cum filio in Trãssylvaniam amãdat.

Quibus intellectis, regina cum multis gemitu & lachrimis, tyranni perfidiam tacitis votis detestata, necessitati cedere, arceq; excedere coacta est quum jam ejus portas ab Janiceris teneri comperisset. Excedenti autem cum proceribus scribarum præfectus, quem ipsi Nisaegim vocant, cum Dragomano interprete nimirum adfuit, eiq; diplomatis literas, aureis & ceruleis literis Arabice scriptas tradidit, quas nos multis post annis vidimus, in quibus jurabat Solymanus ad Dei omnipotentis & Mahometis numina; caputque & ensem suum, Budam se quamprimum infans adolesceret, bona fide redditurum, quo accepto, illa, nunquam amplius Budam visura, in Transsilvaniam iter suscepit, supplici libello prius ad Solymanum & Rustanem frustra misso, quo libertatem Valentino impetrare contendebat. Ferunt Georgium Monachum Valentino insidias struxisse, Solymanumque ab eo per idoneos homines secreto admonitum, ne quid Valentino fidendum duceret, homini turbido, ferocique & rerum novarum cupidissimo, sicque illum à tyranno custodiæ traditum. Sed nos de re incomperta, non est quod certi aliquid statuere possimus.

Regina Buda excedit. quam Solymã pueru, ubi adoleverit, se restituturum iurat.

XXVI. Augusti.

Valentinus à Turcis retentus, Monachi ut aiunt, consilio.

Eodem tempore, quo hæc Budæ gerebantur, Ferdinandus intellecta sui exercitus clade, ac morte Rogendorffii, Leonardum Felsium, qui Viennæ substiterat, ad colligendas dispersi exercitus reliquias Comaronium misit; qui palantes ac nudos, rerumque omnium inopes, præbito stipendio, vestibusque & commeatu recrearet. Subinde etiam opportunissimum fore ratus, si Solymanum per legatos placare posset, ac novis

condi-

Comes Salmenſis & Herberſtainius ad Solymanum Legati miſſi.

conditionibus pacem vel inducias cum eo paciſceretur: abſque longiori mora ad illum adhuc Budæ in æſtivis agitantem viros illuſtres Nicolaum Comitem Salmenſem, quem pridie, quam caſtra caperentur, ad Ferdinandum ab exercitu miſſum eſſe diximus, ac Sigiſmundum Herberſtanium Moſcovitica legatione clarum ſenem, cum muneribus miſit: inter quæ præter pocula aurea, elegantis & eruditi artificii horologium erat, quod Maximiliani Cæſaris avi fuiſſe dicebatur; aderatque peritus artifex, qui barbaros earum rerum rudes & ignaros ad regendam ejus rei machinam protinus edoceret inſtrueretque.

Cum ſuperbo reſponſo dimiſſi ſunt.

Grata fuêre Solymano munera; alteroque, quam venerant die, legati, prius à Ruſtane convivio excepti ad eum introducti ſunt: qui inducias, quibus etiam Carolus Cæſar includi ſe pateretur, regnumque Pannoniæ iiſdem quibus antea, pendendi quotannis tributi conditionibus Ferdinando adjudicari, ac ut captivos aut permutatione, aut precio redimere liceret, poſtulabant. Ad ea biduo poſt, per Ruſtanem generum elato animo reſponſum eſt, non aliis conditionibus pacem dari poſſe, quam ut Ferdinandus Pannonia omni cedat, ac pro Auſtria annuum tributum pendat. Si id facere gravaretur, Solymanum præterquam quod Pannoniam armis ab eo extorqueat, tum inſuper Auſtriam igne & ferro evaſtaturum. Captivos, ſi pax conficiatur, poſſe abſque precio dimitti: ſin bellum vigeat, venturam occaſionem permutandi. Legati hoc reſponſo accepto, quamquam veſtibus aureis donati, juſta tamen ira haud parum commoveri videbantur, quod nec ſui, nec duorum ſummæ dignitatis, ſummæque potentiæ fratrum, quorum nomine agebant, barbarus arrogans rationem ullam habuiſſet; domum reverti decreverunt permittente tamen Ruſtane caſtra eorumq; ordinem, diſciplinamq;, quæ mirifica erat, antequam diſcederent, perluſtravere.

Solymanus Conſtantinopol. redit Buda commendata Solymano Baſſa, Verbecio ac Hairadino.

His rebus peractis ac Buda in poteſtatem ſine ſuorum vulnere redacta, & urbis cura Solymano purpurato ſummione Ungaro commiſſa: nec non Verbecio, ac Hairadino Cadio, qui jus dicerent, conſtitutis, cum filiis & exercitu victore Conſtantinopolim redire decrevit: quod autumnum in pluvias præcipitem, ideoque viarum difficultates, cælique injurias ſuborituras metuere videretur. Indicta igitur profectione, paucis diebus Belgradum pervenit; ibique dum ſibi & exercitui trium dierum quietem ſumpſiſſet, Laſcum Ferdinandi legatum, quem Byzantii captum, ac inde ſecum abductum ibi reliquerat, liberaliter dimiſit. Et Valentinum, quem Budæ paulo ante ceperat, adverſa tentatum valetudine, ſub eadem cuſtodia Belgradi reliquit, conſtituto ad ejus ſuſtentationem, in quemlibet diem ſingulo nummo aureo: juſſumque ut recuperata ſanitate ſe & caſtra ſequeretur; qui tametſi Ruſtani & purpuratis, cæteriſque aulæ proceribus maxima munera dando profuſeque largiendo ampliſſimas facultates expendiſſet, eumque illi ſpe & deſiderio optatæ libertatis blandioribus verbis diu lactaſſent: tandem tamen poſt duros quinquennii carceres ad

Valentinus in carcere poſt decennium extinctꝰ

Proponndem ſeptenaria in turri vitam finivit: & ſcelerum, quibus patriam immaniter evaſtatam, omnique priſtina dignitate exutam reddiderat, ac poſtremo barbarorum ſervituti mancipaverat, meritas pœnas perſolvit.

Sed neque Laſcus recuperata libertate; diu vitam producere potuit; quum in Poloniam patriam reverſum lætifer morbus, non ſine ſuſpicione veneni corripuiſſet, quod ei à Turcis in lacte, cujus frequenti uſu delectabatur, præbitum fuiſſe fama erat, cujus vim ferre non potuit; ſic ut non ſine Sarmatarum fere omnium, ac ipſius etiam eorum regis ſummo dolore Cracoviæ tumularetur.

Laſcus non abſque ſuſpicione veneni obiit.

Verbecius quoque jam exactæ ætatis ſenex, juri dicundo ſimul & vitæ quam perpetuis factionibus, & alendis fovendiſque partium ſtudiis exercuerat, finem impoſuit: Vix ſiquidem Solymanus Byzantium pervenerat, quum in morbum incidit, expiatiſque Chriſtiano ritu criminibus, cujus per omnem vitam tenaciſſimus fuit, pecuniaque haud contemnenda in uſus calamitoſorum hominum, ac reficienda templa teſtamento legata, Budæ mortuus eſt; multis & magnis, dum ſuperſtes fuit, lachrymis & gemitu, patriæ calamitatem ac diram ſervitutem deplorans, in quam illa, ipſo auctore incidiſſe, jure meritoque dici poſſe videtur.

Verbecius etiam auctor excidii Hungariæ ꝰ.

Hiſdem quoque diebus, quibus memorabili barbaricæ perfidiæ exemplo, regina ſede & regno ſpoliata, & Buda occupata eſt, Mailatus mito Achomatis Nicopolitani præfecti, & Petri Moldaviæ principis aſtu fraudeque in inſidias præcipitatus atque captus eſt. Cum enim Petrus & Achomates juſſu Solymani ad Danubii ripas cum exercitu excubarent, ne quid ex Tranſſilvania aut inferiori Ungaria detrimenti caperetur, ad Mailatum, qui poſt toleratam in arce Fogaras obſidionem, induciis cum Johannis ducibus pactis, domi ſe quietum continebat, circumveniendum animos adjecerunt, quum nec Turca nec Valachus in Tranſſilvaniam penetrare, atque ei arma inferre audebant; quod à Ferdinando non contemnenda auxilia expectare diceretur. Itaque ad dolos & fraudes converſi, petere ab eo ceperunt, ut componendæ pacis cauſa ad ſe in caſtra veniret: Solymanum eſſe in itinere, ut Budam à Germanis oppugnatam, obſidione liberet, proinde præſtare pacem ab eo impetrare, quam arma ejus experiri, ſe daturos operam, ut ea componatur, ſi ipſe ad caſtra veniat, & mutuos cum ipſis ſermones de conditionibus conferat. Ad ea Mailatus ſe pacem certam firmamque dubio bello anteferre, ideoque ſi filius Achomatis adoleſcens, idonei obſidis loco ad ſe mittatur, colloquium minime detrectare reſpondit. Verum Achomates de filio dando ſe excuſavit, capitale id facinus nefariumque fore, quod eum jam antea ſervitio Solymani addixiſſet, ſed miſſurum duos inſignes limitum Bidinæ & Seliſtriæ præfectos, quibus utriſque vexillum Solymanus de manu tradidiſſet. Mailatus fraudis ignarus nec quicquam mali ſuſpicatus, duos Turcas ſtabularios, viliſſima capita, aureis talaribus togis indutos, incurviſque enſibus auro exornatis cinctos, doli tamen, ut dicebant, neſcios, ab Achomate accipit: veros eos & præcipuæ dignitatis præfectos exiſtimans: ac infelici ſua ſorte in caſtra proficiſcens, incertæ barbarorum fidei ſe committit: cumque ad Moldavi tabernaculum diverttiſſet, magno impetu Turcæ ſimul & Valachi in eum irruperunt, captoque vincula extemplo injecerunt: reſque ejus omnes, & † vincula diripuerunt, equiteſque qui eum comitati erant, armis equiſque ſpoliarunt, trucidatis compluribus, qui reſiſtere auſi eſſent, nonnulli ad ipſius jam capti preces & obteſtationes dimiſſi quidem ſunt; ſed tanta barbarorum immanitate, & avaritia; ut

Mailatus Achometu & Petri Moldavi fraudibꝰ captus.

† Supellectilem fort. vel arma.

vestibus ad nuda usque corpora spoliati, nec quo occultas membrorum partes obtegerent, habere possent; inter quos Bernardus Tahius, Paulus Teriacus, & Jobus Cavasius fuere. Sic Mailatus sortem suam infelicem lugens, & sero nimiae crudelitatis suae paenitens, Byzantium perducitur; eodemque cum Valentino carcere includitur: in quo post diuturnam infortunii calamitatem, & miseriam ambo extincti, documentum Turcicae perfidiae posteris praebuere. His rebus, altero post Johannis obitum anno, in Pannonia gestis, Solymanus ceptum iter prosecutus circa Idus Novembris Hadrianopolim atq; inde Byzantium reversus est.

In eandē cum Valentino carcerē compingitur.

Eo abeunte domesticis discordiis in partibus potissimum Illyrici magna contentione laboratum est: in quibus Simon Episcopus Zagrabiensis, cum Johanne Comite de Zrinio controversiam finium regendorum haud levem habebat: quam nec arbitris, nec judicibus dirimendam committebant; vim tantum & injuriam mutuo exercentes: ex qua variae rapinae emergebant, majoris minorisque pecoris magnus utrinque numerus abigebatur, ac plerumque miserorum agricolarum, caeterorumque hominum caedes contingebant. Nec Simon, uti sacratum virum decebat, mitius agendo, & jure ac legibus caussam prosequendo, bonum aliis exemplum dare, aut aliquid de jure suo decedere volebat: sed potius quum in quosdam milites Zrinianos incidisset, partim trucidari eos jusserat, partim captos ac ferreis compedibus vinctos ad serviles operas compellebat. Contra Johannes militari ingenio, & juventa ferox, & injuriarum impatiens, similia aut majora detrimenta inferre, & armis contumelias ulcisci properabat; postremo Episcopi arcem Vmodolam, non procul ab Rastovicia sitam, comparatis, quae oppugnationi necessaria erant, obsidione cinxit, cumque aggeres & vineas ageret, & tormenta collocaret, eque in opere incautius versaretur, vir nobilissimus à tumultuariis militibus atque agrestibus crassioris sclopeti globo ictus atque interfectus fuit.

Dissidia in Illyrico inter Episcopū Zagrabiensem, & Ioan. Comitem Zrinium.

In Vmodola arcis obsidione Io. Comes globo traiectus occubuit.

Caedem ejus ulturus Nicolaus frater illius, validiores comparare copias, pedites & locis mari Adriatico vicinis ad stipendia evocare, equitum suorum numerum, mercenariis conductis equitibus augere, ac obsidionem fratris morte solutam, repetere, & continuare. Verum Ferdinandus, gravissimo edicto promulgato, ambos sub honoris atque existimationis jactura, ab incepto, & ab injuriis mutuis inferendis serio prohibuit: simulque Francisco Josephitio, Episcopo Segniensi, Georgio Frangepano Zlunii Comiti, Balthasari Banffio Thallociano, Stephano Giulano Johannis filio, ac Michaeli Ravenio praetori Sclavoniae in mandatis dedit, ut illos in mutuam pristinae concordiae amicitiam reducerent, aut omnes controversias jure terminarent. Quorum opera atq; industria brevi, quamquam haud parvo labore effectum est, ut captivis utrinque dimissis ac damnis restitutis, pax firma inter dissidentes componeretur. Fine ejusdem anni Gaspar Ernestus, quem Ungari Hamponem vocabant, cum ejus stirpis & familiae ultimus esset; nec ullos haeredes, è conjuge Petri Quegleviui filia, reliquisset, vitam cum morte commutavit, cujus obitus non leves discordiarum & motuum occasiones attulit, quibus demum haud diu post effectum fuit, ut bellum atque intestina arma concitarentur; quemadmodum ea suo loco à nobis erunt ordine commemoranda.

Ferdinandi decreto cassa pax interdissidentes composita.

Hampo ultimus familiae absque liberis decedit.

NICOLAI ISTHVANFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XV.

ATrox & inexpectatus caput opulentae urbis casus, ac fraude hostium, plusquam Punica, procuratum reginae & pupilli exilium, & supra irritum legationis eventum, deleti tam florentis exercitus fama, non solum Ferdinando magnum metum & pavorem incusserat, sed totius etiam Germaniae principes populique, vicinitate tam diri & praepotentis hostis, qui vincere omnia & sub jugum rapere consuevisset, haud mediocriter trepidare videbantur. Nam praeter tormentorum ingentem jacturam (quae tamen pecunia forte & haud mediocri sumptu relarciri posse censebatur) antiquum etiā fortissimae Germanorum gentis decus ac jam inde à Romanorum Imperatorum temporibus partam rei bellicae gloriam duobus infaustis praeliis, uno ad Essecum, altero vero ad Budam amissum esse cernebant: ideoque acceptum dedecus nobili ausu & clarissimo quopiam facinore restaurare conabantur: non improbanda sane ratione, ne si segnes ac desides ocio & ignavia torpere, & Pannonios diro bello obrutos opibus & armis juvare intermitterent, tum demum iis devictis ipsi iniquiori conditione, domi suae pro aris & focis dimicare cogerentur.

Eam ob rem frequens Germaniae concilium Ratisponae, ac in Nemetum urbe Spira, coactum est, in quo de hostibus propellandis, ac vindicanda ab eis republica Christiana, communibus suffragiis consultatum fuit. Aderat iis comitiis Ferdi-

Comitia Ratisponae ac Spirae de bello ad-

versus Turcas suscipiendo habita. A. 1542. Hungarorum legatio.

Ferdinandus, & cum eo celebres è Pannonia legati Martinus Quessetus Episcopus Besprimiensis, Franciscus Niarius Comes Hontensis, Georgius Racoscius, & Martinus Berdoldius; qui principes ac liberarum Romani imperii civitatum nuncios publice privatimque orando, atque obtestando ad danda auxilia, ac resarciendam tam rerum quam nominis & existimationis publicæ jacturam, inferendumque bellum assiduis precibus urgere atque excitare non desinebant.

Gallorū Regis legatus dehortatur principes à bello Turcico.

Et quamquam Franciscus Gallorum Rex, misso ad Comitia & principes legato suo, Francisco Oliverio, Alanzonii ducis Cancellario, eos ab inferendo Turcis bello prolixa oratione dehortari atque deterrere fuisset conatus: propterea quod gravissimas cum Cæsare simultates recens exortas haberet, à quo legatos suos Byzantium missos Antonium Rinconem, & Cæsarem Fregosium, insidiis Hispanorum circumventos atque interfectos querebatur: ideoque etiam Ferdinandi votis cum Cæsare conjunctis obstare cupiebat: tamen favente meliori causæ, majori parte procerum, qui legatos illos ad concitanda in Christianos Turcarum arma, & Pannoniam evastandam missos fuisse, non ignorabant, ideoque jure cæsos esse existimabant, brevi effectum est, ut pluribus suffragiis auxilia Ungaris ferenda esse, & bellum, quo Buda repeti recuperarique posset, decerneretur.

Bellum adversus Turcas decretū.

Cæterum decreto bello Mauritius dux Saxoniæ Henrici filius, impiger cupidusque belli, virtutisque in eo ostendendæ adolescens, voluntariam militiam patriæ reique publicæ professus, mille equites se adducturum, eisque ad belli usque exitum stipendium de suo persoluturum pollicitus est.

Exercitus imperii.

Pecunia vero publica conducti sunt sub diversis regulis & præfectis, circiter septem millia equitum cataphractorum; peditum vero ordines, quorum ut triginta millia conducerentur, deliberatum erat, Theodoricus Suevus & plures alii tribuni, ex veteranis Germanici nominis militibus, ad signa convocavere: inter quos Conradus Bemelbergus cognomento Hessus clarum militiæ nomen, & magnas divitias dum proximis annis Roma à Cæsarianis capta diriperetur, consequutus, eminebat; qui duabus legionibus militum præerat.

Eiusque præfectura Ioachimo Marchi onistran, denburgensi demandata.

Suprema autem militaris imperii potestas, Joachimo Brandenburgico principi delata est, licet non multum foris in militia versato, & parum efficacis ingenii duci (quamquam expeditioni secundæ contra Solymanum Cusegum obsidentem, susceptæ interfuisset) nisi quod generis nobilitate præstaret, regioque cultu, & liberali convictu splendidoque, tanti nominis decus, famamque mereri videretur.

Adiunctis octo consiliariis.

Additi autem ei sunt octoviri ex togatis, tota Germania exquisitis, consiliarii, inter quos Gulielmus Comes Rennebergius erat, prudentia rerumque experientia inter primos habitus: quorum consilio & opera bellicis in rebus uteretur.

Ubi exercitus tam pedestri itinere, quam secundo Danubio Viennam perductus est, Ferdinandi regis copiæ, haud fere numero impares Germanicis non multo post accessere.

Ferdinandi Regis copia.

Nam Johannes Ungnadus Stiriæ & Carinthiæ præfectus, quinque equitum, & totidem peditum millia adduxit. Paulus Strigoniensis Archiepiscopus quingentos equites suis stipendiis conductos addidit, duce Bartholomæo Chrovato veterano militum suorum præfecto. Andreas Bathorius consilio & manu promptissimus juvenis, nondum, ut postea, pedibus captus, cum totidem equitibus advenit, simul cum Gaspare Seredio, Francisco Niario, Gabriele Leva, Stephano Losonrio, Ladislao Orsago, ac compluribus aliis insignibus viris, qui singulas peculiaresque alas equitum habebant. Sed ante omnes alios à Petro Perenio adductæ erant veteranorum validissimæ turmæ, ex utraque Pannonia conscriptæ, ad duo aut supra equitum millia, omni apparatu militari instructissimæ: ita ut ad suum, & reliquorum præcipui nominis equitum usum, trecenti amplius militares equi, sessoribus vacui, ephippiis auro & argento splendide ornatis ad manum ducerentur: in quos re ita poscente milites celeriter insilirent. Cum eo una Franciscus Bebecus, vetusta militarique nobilitate ortus, Stephanus Rascajus, Balthasar Banffius, Nicolaus Ostrositius, Emericus Verbecius, Stephani filius, & alii, quos longum esset, neque necessarium enumerare, certatim in castra convenere: ita ut præter peditatum Pannonicum, soli equites Ungarici nominis, quindecim millium numerum facile constituerent: iisque omnibus voluntate & jussu Ferdinandi Perenius imperitabat; quod omnium ejus ætatis Ungarorum potentia, divitiis, militiæ usu & experimento esset præstantissimus, nobilissimusque.

XV. millia equitum Vngarorum in bello Pestano 1542. Quibus Perenius præerat.

Nondum in castra pervenerat à longinquioribus Illyrici partibus Nicolaus Comes à Zrinio, quod Johanni Comiti fratri à Vinodulianis, ut diximus eo fere tempore cæso parentaret; sed postea obsidione Pestana jam incepta, & fervente quodam inter nostros & Turcas prælio, opportune, ut mox dicemus, superveniens, victoriam parasse existimatus est.

Pauli III auxiliares copiæ.

Supra hos omnes Paulus Pontifex tria millia peditum Italorum, duce Alexandro Vitellio Tiphernate, in castra misit, qui pugnacis & egregii ducis famam virtute & præclare gestis rebus promeruerat: eique attribuit Angelum Medichinum Mediolanensem, Jacobi classis Danubianæ præfecti fratrem germanum, qui statis temporibus stipendia militibus certo persolveret, qui postea Cardinalis, demum ad summi Pontificatus fastigium pervenit, & Pius ejus nominis Quartus vocatus fuit. Non multo etiam ante Ferdinandus Italos duces acquirere cupidus, quos expugnandis urbibus præstare credebat, Philippum Torniellum Novariensem, cum aliquot Italicis cohortibus mercede conductum, Viennam evocaverat: & Jacobum Medicinum, Angeli ipsius fratrem, alterum jam annum in Pannonia, secunda nominis fama militantem, classi præfecerat. Sforcia quoque Palavicinus iisdem diebus, sexcentorum equitum alam ad stipendia Ferdinandi ex Italia adduxit: & confectu bello Pestano, per multos annos postea in Pannonia militavit, ac ad magnos honores, opimasque præfecturas evectus est. Erant copiæ & numero & viribus, & militarium præfectorum virtute ac peritia longe præstantissimæ & fere insuperabiles: & quæ vel ipsimet Solimano, si ad manus conferendas prodire in aciem vellet, non sine certa spe obtinendæ victoriæ haud dubie opponi posse viderentur: nisi infesta jam pridem Germanico nomini fata impensius obstitissent.

Medichinus quamprimum Budam aggrediendam esse suadet.

Descendit exercitus ad profluentis Danubii dextram ripam, quum complures dies, in itinere, & ad Viennam sedendo nihilque agendo inutiliter consumpsisset: frementibus Italis ducibus, & ante alios Jacobo Mepichino, qui ante prima veris signa, priusquam Turcarum agmina ex longinquioribus Græciæ & Thraciæ locis convenirent, arma promovenda censuisset; & si celeritate adhibita hostes tempestive invaderentur, posse Buda potiri multoties affirmasset: propterea quod infinitus Turcarum numerus, à Solimano in præsidio relictorum, oborta gravi pestilentia, consumptus esset: & inter alios, Solimanus præfectos urbis, & Verbecius, qui prætoris potestate, ut diximus, juris dicendi relictus erat, eadem contagé è medio sublati essent: nec adhuc præsidia augeri novis militibus potuissent. Sed Germani cunctatores eximii, ac Ferdinandi ipsius cõsiliarii, & primores aulæ lentioribus subnixi consiliis, salubria & perite oblata consilia neglexerunt: & dum exercitum spe Ferdinandi præsentiæ de die in diem differendo detinent; interea autem ut per legatos bellum administret, adulando & gratiam ejus sinistris artibus aucupando, funestis Ladislai, & Ludovici Pannoniæ Regum exemplis, qui cum Turcis infeliciter congressi in acie cecidissent, persuadere nituntur, optimæ occasionis tempus prætérlapsum serius animadverterunt.

Germanorum cunctatio.

Exercitus noster tandem se movet.

Itaque Joachimus, qui ab Ungaris nigri Ducis nomine appellatur, quod equitum turmas ferreis nigricantibus thoracibus utentes adduxisset, nimiæ tarditatis pertæsus, Strigonium descendit; tali incendium agminum ordine servato, ut triginta turmæ Ungarorum equitum, veluti qui locorum singularem notitiam haberent, explorandis itineribus regionibusque antecederent: Vitellius cum Pontificiis peditibus, & Sforciani equites Ungaros sequerentur. His Perenius & Bathorius, tribus magnis & validis equitum hastatorum turmis, & Ungnodus cum suis succederent: quibus secundo ordine, & modico intervallo Germani gravis armaturæ equites: deinde peditum legiones quadratis agminibus poni subjungerentur, proxime legionibus tormenta curulia, & majores minoresque colubrinæ, equis Bohemicis robustioribus, trahebantur. Claudebat autem exercitum adequitans Imperator Brandeburgicus, cum suo peculiari Germanorum equitum agmine, qui ut prætorianos ducebat, splendentibus armis protecti ordine servato, lentis passibus, progrediebantur, quem maxima & in longum exporrecta carrorum & impedimentorum series subsequebatur: & singulis diebus inclinante ad occasum sole, castra idoneis in locis haud procul Danubio ponebantur: ita ut Germanni carris & curribus connexis tuto clauderentur: Ungari autem & Itali extra munimenta tenderent, & pernoctarent; ac suas ipsi excubias & stationes interdiu noctuque more militiæ obirent. Tardioris autem itineris causæ esse dicebantur, quod fama esset in vulgus edita, Solimanum ingentibus copiis ad ferendum Budæ auxilium brevi adventurum: aut certa missurum equitum magistrum; qua de re Germani animis haud mediocri metu perculsi, tardius omnia exequi videbantur. Quem tamen paulo post certioris fidei exploratores, non nisi mille Janiceros, ac tondeio equites prætorianus misisse, & classem nequaquam Germanicæ & regiæ superiorem esse adferentes, conceptum antea timorem, ac tardiora consilia facile sustulerunt.

Perenius quoque abrumpendam moram, & Budam promovenda castra suadebat: Turcas, qui in præsidio fuissent, una cum præfecto, & duce suo, pestilentiis magna ex parte sublatos; nondum nova accessisse auxilia, nec ullius majoris expeditionis vim timendam, milites nostros magna esse animorum alacritate, & bonæ spei plenos, & uti iter maturetur, atque in conspectum hostium veniatur, poscere: non esse eos amplius detinendos, atque inutili mora enervandos. Itaque Brandeburgicus, habito cum suis consilio, maturandum & promovenda castra decrevit: ac Danubium transire constituit: ut cum exercitu ad Pestanæ urbis obsidionem deferretur. Quod consilium Medigino classis præfecto nequaquam probabatur, cui Budæ status resque omnes plane cognitæ erant: & qui petendum regni caput, adductis in medium firmissimis rationibus, consulebat, ac terrestre iter, nullis impeditum obstaculis, ducendo exercitui monstrabat: quo Budam vel lentis passibus tridui spacio perveniretur. Ejusdem atque sententiæ Perenius & Ungari omnes, nec id consilium Ungnodio & Austriacarum copiarum ductoribus displicebat.

Medichinus, omisso Pestho, Budam obsidendam suadet.

Verum duci & octoviris, quos ejus consiliis moderandis, publico nomine adhibitos diximus, infixum & constans erat propositum Pestum aggredi, quod illud minori labore & periculo oppugnari capique censerent; eoque capto milites, veluti bono omine lætiores expugnandæ Budæ consilia promptius & alacrius suscepturos. Quod quidem laudabant imprimis Varcocius, & Otho Fonicus, qui paulo ante illud oppidum contra Turcas singulari virtute defenderant: eaque opinio ab ipsis profecta esse videbatur. Sed supra alias moræ causas accedebat illud quoque, quod Danubius in duos diductus alveos, insulam infra Vaciam facit, quam Sancti Andreæ vocant, qua Pestum ituris gemino ponte confecto adeunda erat: & eodem itinere Vacia quoque petenda, in qua hostes occultas insidias collocasse, & nostros si ea iter facerent, aggressuros fama erat. Sed Vitellius, cohortante Brandeburgo, se præcessurum, ac insidiosæ & perfidæ gentis astuta consilia, si quæ subsint, exploraturum pollicitus, ea via cum suis cohortibus progressus est: ita tamen ut Imperator exercitum postero die secuturum bona fide promitteret. Cum nemo hostium se in conspectum dedisset, pacataque omnia esse viderentur, urbem antea claram, & templum, quod à Geisa magno, Pannoniæ Rege è fundamentis magnificentissimo opere constructum erat, insignem; sed superiori bello incensam, & evastatam cum suis cohortibus ingressus est; reque ad Imperatorem nunciata, universus exercitus ab insula in sinistram ripam transjecit.

Repugnante Marchione, & octoviris.

Sequutus est eodem die exercitum Medeginus, cum sua classe, quæ octo biremes, & sexaginta Sacas, sive Naiadas efficiebat; & alteram insulam paulo supra Budam sitam, quæ & Leporaria, & Divæ Margaritæ, (à filia Belæ regis primi Margarita, quæ isthic inter sacratas virgines, repudiato Aragonum Regis connubio, Deo dicatam vitam exegit, & in numerum Divorum relata est) vocari solet, singulari militum studio, & remigum alacri labore apprehendit: rejecta tormentis majoribus ad suburbanam Budæ stationem hostium classe, quæ adversus nostros subire

ausa erat. Inter eam Insulam, & ripam citeriorem, pons erat per nostros effectus, & quadratæ è trabibus tumultuaria operis munitio: ex qua septingenti pedites, tam classem & navales socios, quam militum commeantium turbam facile defendebant.

Cum autem Budensium tormenta Pestum continuis magno fragore & crepitu obstreperent, nostri capto longiori circuitu, ad oppugnandum Pestum castra promoverunt. Ex transfugis autem, quorum aliquot eodem tempore venere, cognitum est, Balium Epirotam, qui Solimano præfecto successisset, duo millia equitum in præsidio habere. Ulamanem Persam nuper ab expugnatione Castri Novi è Dalmatia reversum, è Bosnensibus & Illyricis tria adduxisse, Muratem Dalmatam Clissiæ præfectum mille equitibus se eis conjunxisse. E prætorianis venisse mille Janiceros, duce Jusupho Chiliarcho, qui quod bello Persico camelis & sarcinariis jumentis præfuisset, Sagmarius aut Seguan, bassa appellabatur. Reliquos esse ex Asaporum & Sarhoriorum, Martalossorumque genere, qui faciundo potius operi, quam armis exercendis conducti essent. Eorum autem omnium consilia eo spectare, ut juxta Solimani mandatum; neglectis omnibus aliis Pestum & Budam defendant; & si opus sit, magistrum equitum Europæorum ad ferendum auxilium accersant, qui ad Sophiam Bulgariæ urbem, in qua sedem habet, in omnem occasionem excubare jussus sit.

Turcarũ præsidia.

Dum nostri castra oppidum versus promovent, Turcæ conspectis nostris egressi, sublato clamore, in nostros invehuntur: ibi qui præcedebant Ungari equites, singulari alacritate occurrunt, eorumque impetum fortiter sustinent, ac tumultuario prælio concurritur; paucis tamen utrinque desideratis, pari fere successu Turcæ oppidum repetunt, & Ungari in castra redeunt. Vitellius cum Italis & Palavicino Tornielloque ad septemtrionem consedit, loco mœnibus propinquiore, ex qua parte oppidum commodius posse oppugnari videbatur. Germanicæ legiones ac equites, quo tutiores à tormentorum ictibus essent, remotiorem castris & tabernaculis collocandis locum cepere.

Pesti situs.

Pestum quadrata forma oppidum est in plano situm, & Budam altiori colli rupique impositam, interfluente latioribus ripis Danubio respicit: adeo ut è Buda in omnes planiciei partes tormenta vibrari possint, & nullus motu eorum locus vacuus relinquatur: præter eam partem, quæ ad portam, qua Agriam itur adjacet, quæ objectu oppidi protecta, & conspectui erepta, securior esse potest.

Postero die Vitellius cum trecentis peditibus, & Sforcianorum equitum parte, castris egreditur, ut statuendis aggeribus, & tormentis locum exploraret: cumque propius mœnia accessisset, nec hostes sentiri, multo minus conspici possent: repentina eruptione duabus portis egressi, nostros magno impetu invaserunt. Itali singulari virtute & fortitudine Turcarum impetum sustinentes certamen acre inierunt, illudque pari fere, & æquato virium successu satis diu sustinuerunt. Sed postquam nova subinde manus subsidio illis ex oppido erupisset, pedites primo, ac deinde etiam equites perturbari cœpere; moxque dissipati, vim Janicerorum ferre nequiverunt: qui longioribus sclopetis certo perniciosissime gerebant, & nostros pavore consternatos crudeliter trucidabant. Vitellius in ea ancipitis prælii iniquitate, ingenti animo, cohortem unam conglobatam, acrioribus verborum stimulis accendit, & perterritis reliquis opem ferendo, Janiceros submovit: ac multos Italorum, imprimisque Sforcianæ alæ Signiferum, equo cadente oppressum, jamjamque trucidandum egregia virtute servavit: hocque modo non sine gravi incommodo, se & suos explicavit, ac in sua castra est reversus. Periere tamen aliquot egregiæ fortitudinis Itali centuriones, ac milites, quibus ab hoste circumventis opportunam opem ferre non potuerit.

Leve prælium & eruptio Turcarum.

à Vitellio repulsa.

Nec Vitellius atque Italis animus adeo concidisse visus est, ut non amplius tentandam fortunam ducerent: quin potius vehementer in hostes exasperatus, sarciendum incommodum, ac vindicandam sociorum cædem, ingenti animo constituit. Nec mora consilium cum Perenio communicat, eumque, ut collocatis opportuno loco insidiis, in omnem occasionem intentus esse, sibique fugam simulanti subsidio adcurrere velit, admonet. Castra Vitellii, ut diximus, inter oppidum & majora castra, æquali fere intervallo distabant, in hortis Regis muro præseptis, quibus etiam Ungari proxime tetenderant. Ex iis castris Vitellius, sumendæ ab hostibus ultionis, ac consequendæ laudis cupidus, ad inferiorem Danubii ripam, cum mille & ducentis peditibus, orto jam sole, ire cœpit. Hostes prospero hesternæ diei successu elati nullam fecere moram, quin visis Italis, & ipso Vitellio, duabus simul portis, Orientali & Danubiana, in nostros prompti & alacres, ac ad conferendas manus magno sublato clamore excurrerent. Vitellius, prout statuerat, Turcarum impetum, densatis suorum ordinibus, excepit, ac sclopetarios hastatis protectos, displodere in hostes jubet, atrocique exorto prælio, multi utrinque cecidere. Et quamquam nostri fortissime resistebant, tamen quum Turcarum agminibus ex oppido concurrentibus, hostes multiplicarentur, & Janiceri Buda navibus transvecti, ripam fluminis, ut globo facto, nostris incumberent, complevissent: Vitellius metu simulato fugæ se dat: ita tamen ut nequaquam dissipata, sed confertа acie pedem referret. Tum vero equites hostium sublato majori clamore, eos avide insequi, & terga cædere incipiunt.

Turcæ vicissim à Vitellio & Perenio lacessiti funduntur.

Perenius id conspicatus, ubi hostes ab oppidi portis procul discessisse videt, repente ex insidiis provolans, inter oppidum & hostes medium se interponit; regredique volentes, & interclusos portarum aditu prohibet. Turcæ animadverso periculo, velut indagine clausi, in orbem pugnare, & in effusam fugam animos & equos convertere. Assequuntur Perenianos equites cataphracti Germani, duce Mauritio Saxone, prælium atrox & cruentum exoritur, nec desunt sibi ipsis Vitelliani, nam hastatis & sclopetariis utrinque in cornua expatiatis barbaros denuo invadunt. Eosdem Ungari & Germani circumfusi trucidant. Et quamvis multi ex ipsis, partim sclopetis, partim gladiis & hastis cæsi occumberent; tamen plusquam credi possit, ferocioribus animis in acie persistunt: & mutua vulnera cædesque inferunt: ac sub Mauritio, qui cristis armisque conspicuus in acie versabatur, equum confodiunt: qui tamen à suis, & Perenianis, ad alterum equum celeriter sublatus, periculo eripitur.

Zrinius Comes nostris subsidio venit.

Æquata utrinque erat cruentæ pugnæ facies, nec adhuc alterutra pars cedere loco valebat, quum Nicolaus Comes de Zrinio, cum quadringentis Illyrici nominis, veteranis equitibus hastatis, propius castra venit: quum fraternis exequiis, diximus, impeditus antea venire non potuisset; auditoque clamore ac fremitu, ac sclopetorum fragore, tormentorumque majorum, quæ tam ex oppido, quam Buda, ac monte Gerardo, in nostros emittebantur, boatu; ratus, id quod erat, prælium inter nostros, & hostes, excitatum fervere, suos cohortatus, ut tarditate adventus in decus & gloriam versa, subditis calcaribus, majori qua possent celeritate, ad certaminis locum advolare properarent, & ii madentibus nimio sudore equis, ex insperato procurrunt, & nec quicquam morati, se pugnantibus miscentes, & Illyricos Comitis Nicolai Zriniani asseclas vociferantes, Comes idem in adversis hostium lateribus, hastas perfringere jubet, iique eo egregie præstito, hostes jam perturbatos & fessos gladiis cædere, atque obtruncare cœperunt. Nostri subsidium cælo veluti delapsum, existimantes animis viribusque crescere, hostes vero nec opinato casu perturbati, ac perterriti; usque adeo ut nihil cunctati terga darent tanto tamque præcipiti cursu, ut plures ex eis suorum hastis seipsi configerent, & plurimi dimissis equis, naves, quæ in ripa fluminis erant, conscendere conati, à nostris insequentibus prohiberentur, & vel interfecti, vel flumine abrepti interirent: eodemque impetu Saica una cum profugientibus remigibus, & classiariis, intercepta demergeretur. Eo in certamine quadringenti aut plures capti aut interfecti sunt: Janiceri vero supra centum desiderati, ex quorum numero ne unus quidem vivus in nostrorum potestatem devenit. Hujus facinoris militaris prima laus Vitellio & Perenio, qui illius auctores fuerant, merito data est, secundam Nicolaus Zrinianus Comes eximiæ ac admirabilis jam tum virtutis & fortitudinis adolescens, subitaneo & valde opportuno suo adventu in fugam versis hostibus, profligatisque, haud ambigue tulisse visus est.

Pestum tormentis verberatum

Secundum hanc quantamcunque victoriam, nostri aucti animis & audacia Brandenburgum adiere, petentes, ne oppidum tormentis quassare differet. Nec mora ipse ea statim proferri, & diruendis mænibus admoveri jussit. Quæ quum magistri tormentorum, longius, quam oporteret, ab oppido collocassent, ita ut murum, quamquam vetustate corruptum, neque satis firmum, vel languidius ferirent, vel vanis ictibus pilas trans Danubium contorquerent: Mediginus atque Vitellius re animadversa, admonitisque iis, qui negotio tormentario præerant, vitium correxerunt, ita ut tormenta propius admoverentur. Eo modo quum quadraginta majoribus tormentis murus continue quateretur, magno hiatu patefacto, ad aliquot passus subito casu corruit.

Quo viso Vitellius se cum Italicis cohortibus primum mænia aggressurum offerre non dubitavit: si una Germani ab latere sequerentur, quod quum nec Germani detrectassent, quin prompte & alacriter murum subire voluissent; Ungari quoque pedites eandem præstandæ operæ diligentiam & studium obtulere: expectantibusque cæteris, enhortator Italis Vitellius, Ungaris Perenius aderant: Germanos autem Hessius multis sermonibus accendebat. Mauritius atque Torniellus tuendis munitionibus cum valida equitum & peditum manu ad tormenta & aggeres constiterant. Sed Joachimus ipse summus copiarum dux, cum Ungnadio, & quibusdam præfectis pugnam procul prospectabant, tuto nimirum loco, ut à discrimine volitantium pilarum securi essent: ita ut illud subducti receptus & latebrarum flagitium Torniellus & Fatiscus ipsis haud obscura objurgatione objectarent; utque si summo imperio satisfacere egregiique ducis nomen tueri vellent, in acie versari, ac fortibus factis se conspiciendos præberent, acrioribus verbis stimularent. Erat in oppido magnum silentium, adeò ut à nullis hostes effugisse transjecto flumine existimarentur. Sed Jusuphus clamore & strepitu compresso, quæ necessaria erant omnia, tacite administrabat. Is quum novum è prudæ præsidiariis subsidium præcedente nocte accepisset: fossam etiam introrsus prope mænia satis altam, labore & opera militum perduxerat; & interiore in parte eam corbibus, & doliis vinariis terra & cespite repletis muniverat; paratusque nostros expectabat.

A nostris impressio infeliciter tentata.

Cum signum datum esset, quatuor signiferi Itali, sublatis alacriter vexillis, ad diruta mænia procurrerunt, & cohortes, eorum vestigia secutæ, per ruinam mænia apprehenderunt; sed ab hostibus repentino glandium & sagittarum grandine repulsæ, obrutæque fuere. Vitellio tamen cohortante, ut se in Italia natos, & in conspectu tot fortissimarum gentium pugnaturos meminissent, alii atque alii intrepide succedunt: inter quos Carolus Melitæus adolescens, Vitellii propinquus, & strenui aliquot centuriones contempto omni periculo, conscenderunt. Sed quum Hessius & Germani pedites, sub mænibus constitissent, nec quicquam periculo Italorum commoverentur, & Ungari exemplo eorum à mænibus retrocedunt, sicque pugnantes Itali infami cunctatione sociorum deseruntur: Carolus glande in humero graviter sauciatur, & aliquot centuriones clari nominis interficiuntur, & vexilla, occisis signiferis, ab hoste intercipiuntur. Turcæ non tantum è propugnaculo, quod anno superiore à nostris constructum, Varcocianum appellabatur: sed etiam ab munitione recens erecta prosilientes, Italis, qui ceciderant, plerisque, nondum plane mortuis capita detruncant; & cæteros è ruinis partim telis missilibus, partim majoribus saxis deturbant, ac mænibus, oppidoque conservato victoria potiuntur. Mox tormenta in Germanos Italorum virtutem procul spectantes, nec sese commoventes dirigunt; & majore fere incommodo, quam si conscensis muris pugnassent, afficiunt. Vitellius cum iis, qui pugnæ supererant, questus se à sociis in ipso egregii conatus discrimine turpiter esse desertum, ultimus in castra reversus est.

Constat in eo nostrorum conatu, dum fugientes, dissipatisque ordinibus sese reciperent & tormentis hostium frequenter peterentur, si hostes majori numero ex oppido erupissent, magno nostros detrimento affici; & fortassis castra quoque perturbatis & pavore consternatis omnibus intercipi, diripique potuisse: quum amplius septingenti ex nostris desiderati esse existimarentur, præter Italos, & eos, qui deinde ex vulneribus

tam in castris, quam in toto itinere perierunt. Mediginus quoque, qui classiarios & navales socios cohortando pugnæ intererat, haud leve vitæ periculum adiit: quum ingentis tormenti fumo, ceu quodam tonitrui afflatu tactus, una cum equo in terram prostratus esset. Et cum Gabriel Leva, ac Ladislaus Banffius nobiles viri, eminentiori è loco complicatis mutuo manibus prælium spectarent, Gabriel majoris colubrinæ hostibus ex oppido emissæ ferrea pila ictus illico discerptus dilaniatusque est; Banffium vero cruore & visceribus illius fœdatum, & fere exanimem famuli in suum tabernaculum detulerunt, qui postea tamen convaluit. Sed hostes, quod plurimos ex seipsis amisissent, conservato oppido, nequaquam se commoverunt. At Brandenburgus, inclinante jam sole, sub noctis initium, duces, & eos qui ei circumscribendo adjuncti erant, consiliarios convocavit, sententiasque eorum exquisivit, an incepto desistere, potius, quam oppidi expugnationem iterum adoriri expediens foret.

Cum autem plerisque eorum tutiora consilia abscedendi placerent, quam fortunam, quæ primis conatibus maligne illusisset, ulterius tentandam arbitrarentur: Vitellius & Mediginus cum Perenio & Ungaris contra suadendo, ac militaris disciplinæ decus tuendo, perseverandum in castris, & oppidum omnino expugnandum dicebant: quod suos milites pugnam poscentes viderent, & militum omnium idem esset animus, eadem sententia, oppidum capi posse, si triplici constantique acie hostes invadendos decernerent. Imperatorem fortem, totum vel iniquæ sortis discrimen contemnere debere, ut publicæ dignitatis jacturam evitet, simul & privatum decus tueatur. Verum dux aut belli ignarus, aut suorum consiliariorum voto judicioque omnis obnoxius, movenda castra, & Viennam, indeque in Germaniam redeundum deliberavit: ac profectionem in sequentem diem edixit: confusis tristi pudore plerisque Germanorum proceribus, qui paucorum imbellium ignavia, publicum gentis decus corrumpi atque prodi dolebant, fremebantque. Ungaris autem infesta numina incusantibus, quæ optatam patriæ recuperandæ occasionem eripuisset; nec tanto exercitui, qui multorum judicio delendis barbaris idoneus videbatur, parem imperatorem obtigisse.

Marchia turpiter Pestanā obsidionem deseret.

At Jusuphus nostros accepto detrimento perterritos animadvertens, prima luce equitatum omnem, & pares peditum cohortes oppido emittit: atque iis Ungari equites aliquot in locis occurrentes pugnæ potestatem faciunt, acerrimumque conserebant certamen: in quo nostri hostibus nequaquam cedunt; postremo res eo deducitur, ut indictis mutuo militum consensu induciis, Turcæ cum Ungaris infestis hastis concurrerent, & fide integra colloquerentur, interq; colloquia hastæ adversis pectoribus pelatorum sine intermissione frangerentur. In eo certamine ac concursu, Turca insignis è Bosna Ulamanis legatus, Vitellium sibi ostendi postulavit; ac equo honoris causa desiliens, eum veneratus est: adeo virtus vel in hoste in precio habetur.

Turcarū certamen cum nostris.

Turca insignis Vitelliū virtutis ergo veneratur.

Porro sequenti nocte reducto omni tormentorum apparatu, exercitus ad ripam Danubii, in quo classis remigum & nautarum labore adverso fluminis cursu reducenda erat, Viennam versus iter intendit. Quod quum hostes, illucescente die, conspexissent, repente erumpentes, postremis agminibus inquietandis, ac cædendis, magno clamore, summaque ferocia incubuere. Ulamanes quoque Buda trajecerat cum suis è Bosna equitibus, premebanturque nostri vehementer, adeo ut multi de deserendis tormentis atque carris & impedimentis dubitarent: nisi Vitellius sisti acies jubens: monuisset Perenium, ut Ungarorum levem armaturam, Mauritium vero Saxonem, ut Germanos cataphractos a fronte in hostes obvertere, eosque hastis & brevioribus sclopetis submovere maturarent. Quo impigre facto, nostri eos non solum perturbatos impetere cepere, sed terga dare coactos refugientesque late cædere. Duravit ea tumultuosa pugna, hostiumq; fuga ad multam noctem; inque ejus discrimine Jacobus Truchsesius, Walpurgæ in Suevia regulus, equitum ductor, dum cadente equo, alium conscendere vellet, cæsus est; caputque ejus ad Ulamanem hostis detulit: corpore nostri potiti, illud Strigonii summo cum honore tumularunt. Eo non levi incommodo affecti hostes repulsique pacatius demum iter, Germanis patriam repetentibus, relinquentes Pestum atque Budam ad suas stationes rediere, multis ex suorum numero desideratis. Tormenta navibus sunt imposita, curante summa diligentia Medigino, ne quicquam omitteretur: qui etiam ægros, & morbis affectos, nec non vulneribus debilitatos singulari pietate in naves imponendos curavit, nec tamen fieri potuit; quin festinantibus Germanorum copiis, plurimi, qui ob imbecillitatem virium sequi non poterant, discedente classe, relinquerentur, ac superventu barbarorum crudelissime obtruncati interirent.

Turca fusi & cæsi.

Eximiam laudem consensu militari consequuti sunt Vitellius & Mediginus, quos etiam Ferdinandus virtutis ergo, supra stipendia integre persoluta, amplis muneribus cohonestavit, ac dimisit. Sed Italicas cohortes, externis in regionibus, variis & pestilentibus morbis conceptis, vehementer afflictas, vix dimidia parte incolumes domum revertisse fama fuit. Infelicis ignominiosique belli Pestani talis fuit exitus, quo jam tertio, concessa Turcis victoria, omnem militaris gloriæ famam & existimationem amisimus.

Vitelliū & Medichini eximia virtus, & præmia.

Perenius, quum Agriam haud procul distantem cum suis copiis redire vellet; Brandenburgus, ut se & castra Strigonium usque comitaretur, jussit: atque ia sortis suæ ignarus, dimissis militum copiis, quadrigas conscendit: Strigoniumque venit. Jam pridem affectati regni suspicionis insimulatus erat: quoque minus Pestum recuperari potuisset, ejus culpæ, & occultis cum hoste consiliis tribuebatur: & Ferdinandus miti quidem ingenio, ac singulari clementia princeps: sed delatorum verbis aures præbens, nec non causa minuendæ infamiæ ex fœdo receptu conceptæ, avertendisque hominum sermonibus, clarissimum virum, veteribus potius delictis, quam novæ proditionis culpæ, obnoxium in vincula conjiciendum decrevit. Itaq; Gulielmum Neideccum, cubiculo suo assuetum, cum secretioribus mandatis Strigonium mittit: Ubi Perenius nihil mali sibi eventurum suspicatus cum in arcem vocatus consultandi gratia ascendisset; à Martino Liscano, Hispanorum militum, atque arcis præfecto comprehenditur, ac Medigino Viennam deportandus traditur,

Perenius comprehenditur, jussu Marchiæ avit.

qui

& Viennam adducitur.

qui eū honorifice, humaniterq; susceptum co perduxit: cumq; è navi descendere jussus, theda clausa in urbem veheretur: & Philippum Tornielllum, honoris & officii causa, Medigino obviam venire intellexisset: ambos rogatos habuit, ne secum colloqui, & aliquot verba conferre gravarentur: quod cum viri, domi, militiæq; præstantissimi facere minime dubitassent, multo, gravique sermone se & salutem suam ipsis commendavit: utque se nedum custodiam & carceres, sed nec ambiguæ fidei notam promeritum, apud Ferdinandum invidis & malevolis suis nimia credulum, omni suspicione liberarent, impendio magis rogavit. Medigininus, ne de clementia æquissimi Regis desperaret, eum humanissimis verbis adhortatus, mox officium præstitit: & Tornielllus, dum cum Rege venatum profectus esset, ne quid durius de Pereno, cujus innocentiæ ipse testis esset, statuendum censeret, molliendo ejus iram & mitigando, opportunis precibus effecit. Alexiusque quinque Turzo, vir clarissimus & Ferdinando charus (cujus conjunx Pereni conjugis soror uterina erat ambæ Sicula prognatæ familia) sine mora Viennam ad Regem venit cum Perenium captum audivisset, partesq; suas apud eum interponens, vadem se & sponsorem ad certum diem sistendo sponte obstrinxit. Verum Ferdinandus delatorum verbis fidem habens, Perenium aff. ctati regni insimulatum videre nequaquam sustinuit; neque ut palam mature q; audiretur, concedere voluit, neq; vadimonio quorumpiam locum dedit: sed ad Novam Austriæ Civitatem captivum misit: ubi eodem in carcere, in quo Bodo extremum diem clauserat, inclusus fuit: ut isthic non tam novæ perfidiæ, quā antiqui & quidem triplicis transfugii culpam lueret, ac, quod credi par est, ob invectum ab eo in Pannoniam Lutheranum dogma divinitus plecteretur.

Jam improsperum Pestani belli successum, idoneos ante me auctores sequutus, exposui: superest, ut quæ eodem anno domi gesta sunt, qua potero brevitate perstringam. Fuit is annus qua infelicis belli, qua ignominiosi recepti dedecore gravis, & funestus; ac supra pestilentiæ vim ingentem, quæ multa mortalium millia absumpsit, etiam inopia frugum & rerum necessariarum, famisq; & inediæ difficultate, quam locustarum infinita multitudo, ex Oriente advolans, corruptis ac depastis ubique segetibus, vineisque invexerat memorabilis.

Locustarū multitudo hoc anno

Bina tamen comitia eo anno fuisse constat, raro prioribus sæculis exemplo, quorum unum Bistriciæ montanæ, quod & Novum Zolium vocant; alterum Posonii, absente utrumque Ferdinando, per legatos celebratum esse reperio. In iis quæ gerendo bello necessaria videbantur, decreta fuere: postea inter alia decreando Palatino, cujus officium, post regiam dignitatem, proximum esse, antea dixi, disparib9 suffragiis certatum est. Sed quum multi essent, qui illud clam ambiendo affectarent, nec super illis nobilitas conveniret; quodq; caput erat, Rex in Germania imminentis belli Turcici subsidia conquirens abesset, in eam postremo sententiam itum est, ut donec revertente Ferdinando majoribus comitiis, frequentiore nobilitatis cœtu occasio ejus magistratus designandi se offerret, interim Propalatinus juri dicendo crearetur: creatusque est, non multo post Franciscus Revagus, quem occulta cum prætore & nonnullis civibus Budensibus de tradenda Germaniæ urbe consilia habuisse, sed ea in irritum cecidisse retuli: eiq; haud secus quam Palatino attributi sunt duum viri, quorum alter vicariam ei operam in foro præstaret, alter vero, Protonotarius à nostris vocatus, à quo expediendarum forensium actionum literæ & diplomata conficerentur; ad quorum officium alterum munus obeundum ipse Georgium Rakosium Turocianum ad alterum vero Damianum Atamiadium, tradito huic de more sigillo suo, nominavit. Iisdem etiam comitiis Thumas Nadasdius, pro regia dignitate, qua in Illyrico fungebatur, se abdicavit: ejus autem collega Petrus Queglevitius, certis de causis, & propter quasdam haud leves offensas, eodem magistratu motus fuit: atq; in amborum locum Nicolaus Comes de Zrinio, jussu Ferdinandi, ac omnium approbatione successit. Quænam autem causæ fuerint à fortissimo viro, & de republica bene merito magistratum abrogandi, paulo altius repetendæ videntur.

Comitia Novi Zolii & Posonii eodem anno habita.

In iis Revagus Propalatinus creatur.

Nadasdius Bani in Illyrica dignitate se abdicat.

Queglevitius eadem muneremotus est.

Zerinius Comes illis suffectus.

Collocaverat filiam Gaspari Ernesto sive Harnponi, diviti viro & potenti, qui peninsulam inter amnes Muram & Dravum, ac Caproncziam, Sabiaculsam, & Prodavisiam, aliasque arces ditione tenebat. Sed quum is in ipso ætatis flore vitam cum morte commutasset, nec ullos ex illa liberos sustulisset; hæreditas ejus tota fisco obvenisse censebatur, quam Albertus Peregus, ærarii præfectus, Ferdinandi jussu, soluta viduæ dote summa, in fiscum redigi postulabat. Sed Queglevitius quum genero amplum funus fecisset, filiam nec quicquam consolatus, bona & arces, usurpatis eorum fructibus & reditibus, aperta vi sibi retinuit: Peregoque & Regiis quæstoribus filiam suam gravidam à marito relictam, & hæredem brevi nasciturum sibi à patre testamento in tutelam commendatum esse confinxit. At illi, haud inepto consilio, nobiles & honestas matronas, Annam Giulanam, Johannis Turocii conjugem, ac Helenam Emerici Bradacii viduam quæ Ludovici Pecri soror erat, aliasque probatæ fidei famæque matresfamilias, adhibendas censuere; ne surreptitius aut adulterinus pro legitimo partus ederetur. Verum ille neque eas admisit, & arces obstinato & præfracto animo restituere recusavit: & ubi filia ejus annuum tempus funerum luctui legibus præscriptum exegisset, eam ad secunda vota transeuntem Ladislao Banffio nuptum tradidit. Quamquam autem tantæ injuriæ fisco illatæ impatiens Ferdinandus esset; quia tamen illius virtutibus & rebus præclare gestis multum tribuebat, nihil in eum acerbioris exempli statuendum existumavit; tantum ab eo Viennam vocato causas temerarii enormisque facti quæsivit. At ille, agnoscere se culpam & crimen professus, arces primo quoque tempore redditurum in senatu affirmavit. Sed neque juratam ac fidem obstringens promissis stetit. Nam quum Peregus ad arces fisco applicandas in peninsulam venisset, illum aditu prohibitum, infectis rebus contumeliose rejecit. Itaque comitiis indictis Ferdinandus, de illius insolentia questus effecit, ut votis & suffragiis omnium ordinum, majestatis & spretarum legum reus proscriberetur; bonaque ejus, nisi intra duos menses ad saniora consilia rediisset, publicarentur. Moverat Ferdinandum & ordines prior ejus culpa, & rei alienæ violenta usurpatio, qua erat annis superioribus usus, quum decedente absq; hæredibus Stepha-

Caussa, cur Keglevitio adempta hæc dignitas.

Stephano Deshasio, arces ejus Somseduatam, Stubiciam, & Selinum, haud dissimiliter in fiscum redactas, singulari insolentia occupasset; nec nisi maximis contentionibus & difficillimis restituisset.

Veniente præstituto die, illoque nondum arcibus excedente, Ferdinandus eo gravius exacerbatus, Nicolao Comiti Zriniano quem in Illyrico illi successisse diximus, dedit in mandatis, ut in illum tanquam majestatis reum lege ageretur, arcesque recuperarentur. Is igitur re cum Luca Siculo, Jacobi filio communicata, qui eo tempore Stiriæ atq; Carinthiæ præerat, & coactis summa celeritate copiis Queglevitium in arce Chactornia, quæ in peninsula est, inclusum obsedit, promotisque tormentis arcem oppugnare adortus est, quæ crassiore muro cincta, ac fossa profunda aquisque plena munitior erat, quam ut facile capi posse videretur. Erat in arce Petrus Poseganus, custodiæ ejus præpositus, cujus consilio Queglevitius utebatur. Ei, quæ in arcano moliri in animo habebat, patefacere cepit, se diuturnioris obsidionis moras, molestiasque, uti ambiguas & periculosas perferre non posse, eamq; ob causam Sabiacum ire decrevisse ad arcendos Turcas, eorumque auxiliis hostes sibi & vitæ suæ imminentes propulsandos. Velle nocte insequente iter aggredi una cum filio Matthæo, quem ex octo aliis egregiæ indolis adolescentibus eo tempore secum habebat, & cum ipso Posegano, quo ductore itineris uteretur. Quæ Poseganus omnia quum approbasset, fidelemque operam esset pollicitus: alia ex parte Comiti Zriniano cuncta per idoneum hominem clam significavit: utque advigilaret, & tempus, quo ex arce in silvam, quæ olim inter arcem, & S. Helenæ templum, ac Heremitarum Paulinorum collegium interjacebat, nunc autem stirpitus excisa aratur & inseminatur, observaret (ea erat terna noctis vigilia) singulari perfidia admonuit, simulq; locum præscripsit, ad quem milites in insidiis collocati advolarent. Nec mora Queglevitius ad condictum tempus arce egreditur, & refugiente Posegano, in insidias præcipitatur: ac una cum filio Matthæo captus, ad Zrinium adducitur, qui eos super repletis cespite corbibus, inter quos tormenta collocantur, positos, iis, qui in arce erant, ostendi jussit, partim ne tormenta in oppugnantes disploderent, partim ut ejus rei spectaculo ad deditionem compellerentur. Quæ etiam brevi ab iisdem expressa est, & arx in potestatem redacta, cujus exemplum aliæ quoque sequutæ sese dediderunt.

Zrinius Keglevitium in arce Chactornia obsidet.

Keglevitius Turcarū opem imploraturum abit.

Sed proditus à Posegano, intercipitur à Zrinio.

Re à Zrinio bene gesta, Queglevitius ad regem missus est; qui clementia & benignitate singulari erga eum usus, custodiæ quidem eum tradi jussit, nec tamen diuturniori: quippe quum vix anni spatio detentum, restitutis bonis, quæ sua erant, dimiserit. Is tamen postea semper honoribus, publicoq; dum vixit, abstinuit, domiq; suæ septuagenario provectior, è vivis excessit. Posegano præmium fuit villa, non procul ab arce, cum fundis, & aliquot adjunctis agricolis.

Et ad Regem mittitur

A quo paulo post bonis restitutis dimittitur

Instituta quoque fuit gravis & contentiosa lis adversus Thomam Nadasdium, ob illatam Stephano Isthuanffiu iniquam necem, quē ille structis insidiis captum, nec ullius criminis convictum, Danubio, indignum usq; adeo atroci supplicio, mergi jussisset. Paulus Isthuanffius, ejus patruus, Emericus Verbecius, Petrus Macedonius, Lupus Batuanius, aliique propinqui, deplorata cædis indignitate, diem dixerant, intentata ei honoris & famæ actione. Sed is causa comperendinata, corruptisq; judicibus actores elusit: ac ad Ferdinandū confugiens, ut cessante infamiæ actione, causa ad jura ordinaria rejiceretur, malo ad posteros exemplo, obtinuit. Cæterum iisdem in comitiis Johannes etiam & Raphaël Podmaniczii fratres cōmunibus omnium suffragiis proscripti fuere, ob continuas rapinas, furta, cædes, populationes & latrocinia, quibus omnem, quæ inter Albam, Jaurinumq;, & Strigonium, interjacet regionem, ad Vagum usq; flumen infestam reddebant, neq; iis contenti in Moraviam & Silesiā immissis prædonibus vias obsidere, obvios spoliare, cædere, domos, pagosq; prædari atq; incendere, à captis per summos cruciatus, Turcarum in morē, aurum extorquere, pecorum magnam vim ab agricolis ademptam, aut mactare aut divendere, ac malefacta majoribus malefactis accumulare accusabantur, iis etiam duorum mensium dilatio data est: intra quos ad saniorem mētem redirent. Qui meliore usi consilio ad Ferdinandū supplices advertēre, ac in gratiam recepti, cum iis, quos offenderant, redintegrata amicitia, & impensa satisfactione, redire in concordiam, & Joh. sequenti anno vita functus, quum celebs & orbus esset, Raphaelem fratrem omnium bonorum hæredem reliquit.

Nadasdiolis intentata, ob illatam Isthuanffio necem.

Podmaniczy fratres proscripti ob rapinas.

Insequentis anni principio Alexius Turzo, postquā ad Ferdinandum liberiatis Perenio obtinendæ causa profectus, nullum operæ pretium fecisset, domum reversus, in morbum incidit; quē quum sustinere non posset, divisa testamento inter filias & patrueles opulentissima hæreditate, è vita migravit, ac Levociam deductus, avito sepulchro, singulari funeris pompa, illatus est. Fuit vir prudentis & gravitate summa, prisciq; & integri moris; ab Uladislao primum ad honores evectus, deinde liberalitate Luduvici, dignitatibus, bonisq; auctus; postremo majores opes & divitias à Ferd. consequutus, & inter primos amicorum adscitus, tum commendatione Annæ Reginæ, cujus gratia florebat, tum quod Germanica & Polonica lingua facundus, fide incorrupta, & pacis artibus clarus habebatur. Ejus importunus exitus Perenio angorem & mæstitiam non mediocriter auxit; quod se claro præpotentique deprecatore orbatum videret, seq; vel innocentem, indefensum, diuturno carcere macerandum, & denique periturum putaret.

An. 1543

Alexius Turzo obit.

Eius insignis laus.

Nec multo post turbatis in Illyrico primum, deinde in Pannonia rebus, Vlamanes Persa, de quo antea dictum est, Bosnæ præfectus, quū Solimanum à Gallis & eorum rege Francisco sollicitatum, distrahendis Caroli & Ferdinandi consiliis, & viribus, adulta æstate, Pannoniis infesta arma illaturum intellexisset, antevertendum bellū ratus, collectis copiis, in ea parte Illyrici, quæ arces à nostris habitatas, sed diffugientibus agricolis nimium desertas, ac milite & commeatu vacuas continebat, terrorem circumferendum existimavit; adscitis in belli societatem Amurate, & Cassono præfectis, quorum supra meminimus. Itaque primo Achinam Urbani Battiani arcem, inter Crisium & Posegham, provincias sitam, promotis curulibus tormentis campestribus obsedit, quam Stephanus Paprotovitius cum paucis defendebat qui, quum conscensa turri portæ imminenti, circumspectaret, qua nam parte hostes peti majoriq; incōmodo affici possent, & incautius

Vlamanus Persa expeditio in Illyricum.

Achinam Battianij arcē occupat.

tius in muri summitate versaretur, ab Janiceris glande ictus atque interfectus fuit. Quo cadente præsidiarii, pauci jam suæ diffisi, quum fidem & incolumitatem cum hoste pacti essent, arcem è vestigio didicerunt. Eodem impetu Sophroncia Stephani Bonfii Linduani arx, & Belostina, quã Queglevitius à Catharina Battiania Johannis Thraciæ Despotæ vidua, paulo ante vi ademerat, & quæ à paucis militibus defendebatur, perterritis & dilabentibus præsidiariis, parvo labore in Turcarum potestatem devenere.

Sopronciam expugnant. siam & Belostinam.

Erat in propinquo arx Rahocia, in qua per id tempus habitabat Ladislaus Moræus, paucis ante annis à Ferdinando & Johanne Regibus Palota pulsus proscriptusque, de cujus flagitiis antea retulimus. Is vicinitate hostium permotus, neque illis in partibus ulterius morari ausus, ad Stephanum Losonnum certa propinquitate sibi junctum confugit: & ab eo Nanam arcem, ad radices Matræ montis, haud procul Agria sitam, impetravit; in quam cum liberis (conjux antea decesserat) immigraret, & se vitamque suam ab inimicorum injuriis, quos variis malefactis infensos sibi reddiderat, ac Turcarum armis, quæ occupata Posega & arcibus, quas modo nominavi, in potestatem redactis proxime imminebant, facilius tueri posset, jam enim antea arcem, quam Ungari Verescenem, Germani Biberspurgam vocant, inter urbes Posonium & Tirnaviam, opportuno loco, & æquali fere intervallo sitam Alexio Turzoni vendiderat, in quam receptus ei nequaquam dabatur. Itaque Rahocia relicta, ut minus securo loco, Nanam cum gaza, & liberis transivit. Sed quum veterem aliena rapiendi, latrocinandi, & in viatores, tam Turcas, quam Christianos grassandi morem nequaquam exuisset, Balim Epirotam, Budæ præfectum, cujus familiares Nandoralbam euntes interceperat, in se concitavit, qui cum minoribus præfectis, & Cassono, qui privato nomine Moræum vehementer oderat, obsidionique Palotæ cum Lasco interfuerat, consilia occulte agitando, ac copias quasi aliud acturus, ac Nogrado vim illaturus (quod adhuc à Broderici militibus tenebatur) cogendo, repente arma in Moræum, nec opinantem vertit, ac arcem, in qua hospitio susceptus erat, obsidione cinxit.

Ladislaus Moræus à Bali Epirota in Nana arce obsessus.

Is animum nequaquam despondit, quamquã subitaneo hostium adventu vehementer esset perculsus, seque ad defensionem paravit. Verum enim vero paucitati suorum diffisus, à Stephano Losontio, Ladislao Orsago, & Thoma Varcocio, qui Peteaii nomine Agriæ præfecturam administrabat, atque aliis vicinis, ut sibi laboranti, & extremis difficultatibus implicito opem ferre maturarent, tam per literas, quam per nuncios, multis precibus postulavit. Verum illi obsessa jam arce, nullam rei bene gerendæ aut auxiliorum mittendorum occasionem habebant: aperto autem campo congredi cum hostibus nequaquam consultum esse ducebant; quod ii numero & viribus, expeditiorumque militum robore superiores haberentur. Itaque quum Turcæ majoribus tormentis mœnia assidue verberarent, & murus debilis ac vetustate corruptus, tot tantosq; ictus perferre nequaquam posse videretur; Moræus desperans auxiliis, opis consiliique inops, Turcis obsidioni acerrime incumbentibus, de deditione proloqui cœpit. Sed viri astuti & crudeles, quum se arce per vim potituros animadverterent, ac ulciscendarum scelerati hominis injuriarum cupidine flagrarent, contempta & rejecta deditionis oblatione, vim adhibendam, ac omnibus viribus impetum in arcis ruinas faciendum constituerunt, adducti etiam & velut invitati satis amplo muri hiatu qui eodem tempore procideret. Signo igitur dato Janiceri primum, deinde etiam cæteri Turcæ ad pugnam certatim procurrerunt: & Moræani ex adverso, quamquam pauci, tamen pro vita & incolumitate sua, impetum hostium diu sustinuerunt, postremo cum à multitudine hostium superarentur terga verterunt. Tum vero Moræus loculos auro plenos, & majoris generis argenteam monetam, in subeuntes muro Turcas, diffibulatis crumenis, magno numero & pondere spargere cœpit, eo consilio, quamquam nimis sero, ut dum Turcæ illis colligendis immorantur, ipse profugeret: Verum eo astutiæ genere nihil proficiente, hostes alii post alios per ruinas conscendere, cæsisque paucis propugnatoribus, Moræum cum duobus filiis captum ad Balim in castra perduxere. Supellex ejus carior, & gaza omnis quemadmodum ex diversis rapinis congesta erat, ita hostilem in prædam versa: quam tamen Balis & Cassonus à militibus occultatam, per cruciatus etiam & exquisita tormenta magna ex parte extorsere.

Moræus expugnata arce captus.

Arx ne latrunculis receptaculo foret, solo æquata est, manentibus adhuc ruderibus. Erant in arcis interiore carcere complures Christiani nominis captivi, à Moræo & ejus satellitio variis modis intercepti: inter quos à Cassono inventus est Lupus Battianius, summo loco natus, ferreis compedibus vinctus, qui pro Urbano fratre detinebatur; illum enim Moræani in quodam minutiori prælio prolabente equo cadentem interceperant: nec nisi soluta notabili pecuniæ summa dimittere volebant, ita ut quum repræsentare illam extemplo non posset, fratrem pro se obsidem dare cogeretur. Eum Cassonus compedibus & vinculis solutum, ac equo, acinace, ac viatico adjutum, Urbano, cum quo Budæ contracta amicitia familiariter vixerat, singulari humanitate, quæ à barbaro vix sperari aut expectari poterat, remittendum curavit. Balis autem post paucos dies Moræum cum filiis Constantinopolim transmisit, ubi in custodiam septenariæ turris, in qua Valentinus & Mailatus, fraude hostium, ut diximus, capti servabantur, conjectus est. Sed quum molestias & calamitates carceris perferre non posset, ad Turcas defecit, ut quemadmodum corpus atrocissimis sceleribus & flagitiis coopertum habebat, ita etiam impiam animam, ea superstitionis vanitate commaculatam, perpetuis ignibus cruciandam, ad inferos transmitteret: filii ejus mali corvi mala ova, paternum exemplum sequuti sunt; ac inter mancipia & triobolares servos, nullo in pretio habiti, vitam inopem traduxere. Secus ac Valentinus & Mailatus quibus si à vera religione discederent, præfecturæ ac maximi honores à Sulimano offerebantur; in vinculis tamen & carcere mortem miseriarum finem obire, quam abnegato Christo Deo, fœditatem Mahometanam amplecti maluerunt.

Constantinopolim adductus in carcerẽ conjicitur. In quo una cum filiis Mahumetanam superstitionem amplectitur.

Interea induciis, inter Cæsarem & Franciscum Regem, cæde legatorum violatis, & in apertum bellum erumpentibus, Franciscus Rex Antonium Polinum prudentiâ & industriâ singulari virum, cum magnis muneribus Constantinopolim. misit,

Polinus Regis Galliæ legatus ad Solymanum.

1543. Solimanum provocat ad bellum Cæsari & Ferdinando Regi inferendũ.

misit, qui legationis munere ibi fungeretur, ac ab Solimano ipse grave bellum in Hispaniam & Belgium, aliasque provincias Cæsari subjectas molienti, auxilia, terra, marique impetraret: tali consilio, ut Hariadenus classis præfectus, ad vexandas & depopulandas Hispaniæ & Italiæ, Siciliæque oras, cum valida classe, initio veris statim mitteretur Massiliam; ipse vero Solymanus in Pannoniam, si ei non ita pridem illinc reverso grave ac molestum non esset, Ferdinando arma illaturus veniret; aut validum exercitum mitteret: porro Franciscum duplici bello fines Cæsaris invasurum Solymano significaret: ita ut duo fratres ancipiti bello à duobus longe potentissimis totius orbis regibus terra, marique petiti & distracti, ad æquas pacis conditiones; ac reddenda Francisco principatus Mediolanensis jura adducerentur. Quod etiam illum per Rinconem legatum suum à Solymano postulasse antea diximus. Qua quidem inte detestandum imprimis ac diris omnibus devovendum Francisci Regis studium videtur; qui pernicie & excidio, ruinaque innoxiorum Pannoniæ populorum, inexplicabilis libidinis atque ambitionis suæ adjumenta quæsiverit. Quod enim attinebat Ungaros, quibus nihil cum Insubribus commercii erat, tantis periculis & cladibus involvere, & non potius procul ab illis bello contendere, qui nullam ei provocando unquam occasionem attulissent?

At Solymanus eodem tempore cum purpuratis consilio habito, se & classem ad prima veris signa missurum, duce Hariadeno; seque ipsum cum multo majoribus, quam unquam antea copiis, ad infestandam Pannoniam venturum, Polino legato promisit; simulque Asiæ & Europæ magistris equitum serio edixit, ut cum suis copiis militantibus parati & instructi imperium suum expectarent. Cæteris etiam præfectis, qui in Thracia, Triballis, Mysia, & Pannoniis, Illyricoque erant, idem mandavit: ipseque haud diu cunctatus, ad Calendas Junias, maturata profectione Samandriam pervenit: atque ibi per stativa divisis equitibus, exercitum recreando aliquot diebus substitit. Quo quum eum Ulamanes, Amurates, & Cassonus pervenisse cognovissent, promotis è Bosna & Illyrico, ac ora maris Adriatici, copiis, ad obsidendum Valponem ad Davum flumen positum, Perenianæ ditionis oppidum, perrexerunt; collocatisque aggeribus, tormenta quibus arcis oppidique mœnia concuterentur, promoveri ac displodi jusserunt. Præerat loco Michael Archius, vir apprime militaris, ac plurimorum stipendiorum veteranus, cum sat valido militum numero, quibus ex oppidi fructibus, & redditibus, singulo mense stipendium persolvebatur, ii cura & labore diligentiaque Archii præfecti sese ad defensionem mature instruxerant, rebus tolerandæ obsidioni necessariis, ac commeatu abunde comportatis. Itaque Ulamanes & socii nostros animis, viribusque paratiores, quam putarant, invenerunt. Nec tamen incepto destitère, quod Solymanus haud procul esset, & itinere Valponiano brevi adventurus diceretur, cujus ipsi gratiam & clementiam, præclaro aliquo edito facinore aucupandam arbitrabantur.

An. 1543 Solymanus cum exercitu Samandriam pervenit. Vlamanes cum collegis VValponem obsidet.

Igitur quamvis murum assiduis ictibus tormentorum perforare, ac dejicere contenderent: parum tamen proficiebant: Nam & fossa profunda erat, & præsidiarii, docente & commonstrante Archio, qua hiatum dederat, aut prolabi cœperat, cespite & materia lignisque & trabibus, idque genus instrumentis implere, aut fulcire conati dies & noctes operi faciendo incumbebant: adeo ut Turcæ, quum proposita libertate, si se dederent, omnes dimissuros offerrent, nec tamen à propugnatoribus aures præberentur, de expugnatione desperare viderentur. Itaque ad obsidionem versi, & ad omnes occasiones intenti excubare; ac si forte quem in mœnibus conspexissent, procellis minorum glandium pulsare, & aquam è fossa, magno sed irrito labore, alio derivare volebant. Interea Solymanus è stativis exercitum educens, trajecto ad Belgradum Savo, ad Valponem pervenit: quod ei erat in itinere, & à suis jam pridem frustra obsidebatur. Quum oppido majora tormenta simul è duobus locis admoveri jussisset; & murus eorum vi aliqua in parte dejectus concidisset, fascibus & virgultis, terraque fossas replere ceperunt, quo labore perfecto, impetum undique fieri præcepit. Prætoriani & alii pedites Turcæ alacriter procurrerunt: sed postquam mœnia subiissent, propugnatorum virtute, qui scloperis & majoribus colubrinis, rem peritissime gerebant, magna quidem cæde rejecti fuere. Sed nostris cruenta admodum pugna; nam amplius dimidia suorum parte amissa, ac plurimis sauciatis, ægre arx servata fuit: adeo ut si hostes iterum expugnationem majori impetu aggredi vellent, nostris ad contemnendam fere paucitatem redactis, loco cessuri viderentur.

Biduo post Turcæ, multitudine sua freti magno tympanorum & tubarum strepitu edito, impetum facere volentium specie castris egressi, arcem postulare, Solymani fidem offerre, incolumitatem securumque iter polliceri, & si qui manere vellent, libertatem & stipendia promittere; Sin vero protervia & pertinacia ducti, institutum iter remorari & iram potius, quam benignitatem ejus experiri mallent, certissimum omnibus exitium cædemque minitari. Itaque Archius & commilitones ne arcem, quam jam retinere non poterant, simul cum vita amitterent, rebus desperatis ad Chausios & Janiceros è muro clamare, ac de conficiendis deditionis tabulis conferre ceperunt: professi se non Ulamanis aut Cassoni vel Murati fidei (quod Cassono Muratoque molestissimum accidisse, & Archio perniciem attulisse dicitur) sed Solymano regum maximo & præstantissimo se & arcem commissuros. Tabulis sine ulteriori cunctatione confectis, & à Solymano confirmatis, dataque fide XXIII. die Junii nostri arce & oppido excessere. Archium præfectum cum aliquot notæ virtutis centurionibus, Amurates & Cassonus ad cœnam invitavere lauteque exceptos usque ad multam noctem invitos & sæpius abire conantes detinuere qui postea primis tenebris, singulari, sed occulta perfidia, ut credi par est, necati, nusquam amplius apparuere: ex gregariis etiam pauci incolumes ad suos reversi, documentum dedere, supra omnes mortales eos insanire, qui Turcis vel tantillum fidei inesse existimant.

Archius præfectus VValponii se dedit Solymano.

Archius & aliquot centuriones à Turcis perfide interempti.

Itum illinc est ad Soclosiam, quatuor milliarium spatio distantem, Perenianæ similiter ditionis arcem, cum subjecto oppido. Præerat ei Michael è Carolo oppido ultra

Soclosia à Michaele Ferreo

1543. *Turpiter Solymāno dedita*

Tibiscum oriundus, cognomento Ferreus, sed qui potius plumbeus fuisset dicendus. Ad famam enim adventantis Turcarum exercitus; oppidum, quod defendi per aliquot dies poterat, deseruit; & ignave trepidantesque se in arcem recepit.

Carcer in ea octoginta passus profundus. *In quo Sigismūdus Imp. aliquandiu captivus.*

Ea arduæ rupi imposita, satis firma mœnia habebat, memorabilis carcere obscuro, & octoginta passus profundo: in quo avorum nostrorum memoria Sigismundus imperator Romanus, idemque Pannoniæ rex, à Nicolao Marcellio Palatino, ac Senatu Ungarico captus, custoditusque, semestrem captivitatem tolerasse traditur. Conspectis demum castris, & infinita Turcarum tabernacula tendentium multitudine, extremo perfusus metu, unum ex Turcis, quos captos habebat, compedibus solutum, promissa libertate ad Cassonum, quem Budæ paucos ante annos, classis præfectum noverat, mittit; seque arce tradita excessurum nunciat, si ei de vitæ rerumque incolumitate, ac sociorum salute caveatur. Re ad Solymanum à Cassone perlata, facile obtentum est: ac literas aureis ac cæruleis literis scriptas, quibus Michaeli & sociis liberum securumque iter concedebatur, captivus libertate recuperata lætus, retulit; eisque fides servata, comitesque adjuncti, qui eos ad tutiora loca deducerent. In itinere tamen à Turcis, qui collocatis insidiis vias obsederant, cæsi ex eis plurimi, rebusque omnibus spoliati fuere. Solymanum ferunt haud mediocri lætitia, occupato opportuno loco, affectum, quod nec invalidus esse videretur: sibique, si vi admota expugnandus fuisset, magnam majoribus rebus gerendis moram attulisset.

Redactâ in potestatem Soclosiâ, erat ad dextram partem adeunda urbs Quinqueecclesiarum, quatuor milliarium spacio, ad sinistram vero arx & oppidum Sigetum: ita ut à Soclosia moventibus inter Quinqueecclesias & Sigetum iter esset habendum.

Quinqueecclesia inde obsidione pressa.

Sed quia illud in potestate conjugis & liberorum Valentini Turci habebatur, qui Byzantii captus, miseram suam sortem lugebat, ei loco tunc quidem parcendum, & absque maleficio prætereundum existimavit: hanc vero, quod post obitum Johannis, ad partes Ferdinandi desciverat, omnibus viribus adoriri & expugnare constituit.

Situs eius urbis, & descriptio.

Urbs ea inter Danubium & Dravum æquali fere intervallo posita, quamquam nec arte; neque natura munita est, quippe cui Mececus, summæ altitudinis mons imminet, ex quo tormentis facile peti infestarique potest: murisque & turribus rudi antiquorum artificio ædificatis, usque adeo plerisque in locis semirutis & periusis cingitur: amænitate tamen situs, & decursu fontium & rivulorum perpetuo, qui per tubos & siphones derivati & inducti, urbem salubrioribus aquis fæcundant, & rerum omnium victui necessariarum abundantia, inter primas Pannoniæ civitates censetur. Nam præter annonæ cujuslibet copiam, & vilitatem, ac præstantissimi vini uberrimum proventum, quod ad longinquas regiones, & Seghedinum, ac late patentem Debreceni planiciem, effertur: ager quoque omnis greges majorum, minorumque pecorum plurimos alit: & sues in glandiferis Danubii & Dravi silvis, vicinis regionibus maximo numero subministrat: piscium autem tanta pretii exiguitas, ut novem bipalmares duobus obellis veniant. Fuit etiam olim in ea gymnasium literatum haud incelebre, tanto juvenum studiosorum concursu, ut paucis ante hoc bellum annis, duo millia eorum in ea numerata fuisse ferantur. 1543.

Ferdinandus quum urbem in suam potestatem triennio ante recepisset, Lucam Siculum, Jacobi filium, hominem auro potius cogendo aptiorem, quam bellicis muneribus obeundis, ei præfecerat, attributis illi mille equitibus, & totidem peditibus, quibus Stiriæ provinciæ ordines, statis certisque terminis stipendium persolvere solebant. Erant in præsidio turmarum præfecti clari nominis Stephanus Banffius, Valentinus Magiarus, qui non ita pridem cum Mustapha Cassoni equitum præfecto singulari pugna congressus victor redierat, Franciscus Boscaius, Matthias Alia, Sebastianus Polanius, Melchior Castellanffius, & alii complures. Sed Lucas privatorum negociorum causa; ad exigendam, quæ erat Græcii in nominibus haud contemnendæ summæ pecuniam profectus aberat. Cæteri, qui domi erant, relicti, adeo corporibus simul & animis torpescentes elanguerant, ut prius, quam Solymanus capta Soclosia castra moveret, obliti officii honorisque sui, trepidare & fere muliebriter tremere, nec quicquam de urbe defendenda cogitare viderentur; sed de turpi ac inhonesta fuga capessenda mutua consilia inirent.

Prefecti eius, urbe deserta, ignominiosa sibi consulunt fuga.

Itaque quum Stanislaus Episcopus eos multis precibus retentare frustra conaretur, conclamatis vasis, repente portis eruperunt, & per silvas ac nemora, paludibus & multo cœno impedita, Sigetum pars se receperunt, pars autem Baboctiam, & alia loca trepidi & festinantes profugere. Primi fœdæ consternationis ac fugæ auctores, Mathias Alia, & Valentinus Magiarus, fortes alias & intrepidi bellatores, dicuntur fuisse, sed quibus rapinas, quas multas per vim & fraudem congestas habebant, à Turcis diripi nimis damnosum miserumque videretur. Episcopus relicta majore supellectilis parte, tandem & ipse urbe profugit, ac Albam, cujus sacerdotio potiebatur, qua majori potuit celeritate, concedens, antequam ea quoq; urbs à Turcis caperetur, annis morbisque gravatus è vita migravit. Sacerdotes minores, qui è collegio opulenti erant, & Monachorum cæteræ similes attonitis, & consilii inopes, qua quisque potuit, eum sequuti, varias in partes discessere.

Sed miserabilis ante alios fuga sacratarum virginum fuit, quibus quum in re tam subita & inopinata, currus & jumenta ad evadendum, nec pecunia ad conducendum suppeteret, donaria à piis hominibus olim templo & DEO dicata, antigarum avaritiæ, minimo pretio addicere cogebantur. Sed neque sic miserabilis fugientium conditio insidiis impiorum militum caruit. Plerique enim eorum per varia itinera dispersi, in eosdem desertores, ac Ludovici Pecrii, quamquam Oenipoute captivi, & Emerici Verbecii milites, latrociniis assuetos inciderunt, atque ab iis crudelissime spoliati; nonnulli etiam, quod se & res suas tueri pertinacius viderentur, trucidari, ferisque & alitibus per silvas laniandi relicti fuere. Solymanus tam claræ & opportunæ urbis accessione, haud mediocriter lætatus

XX. die Iulii Solymā eā invadit:

XX. die Julii eam occupavit: templaque omnia, & imprimis Divi Petri, eximii operis à priscis regibus extructū, quod in arce erat, in fœda

Mahu-

1543 Mahumetanæ ſuperſtitionis delubra ininanda curavit; uno tantum aut altero Chriſtianis, qui quo fugerent, non habuerant, vel ſubito hoſtium adventu oppreſſi, fugiendi modis caruerant, conceſſo.

Inde Strigonium cõtendit,

Nec multum ibi moratus Budam contendit: ibique exploratis & pacatis rebus omnibus, expedito itinere Strigonium ire maturavit. Exceſſerat diu ante Paulus antiſtes, urbe atque arce: non metu Solymani, de cujus adventu & conatibus, nondum quicquam comperti aut explorati habebatur, ſed ſic volente Ferdinando, cui parere neceſſarium ducebat, ac Poſonium ad habitandum conceſſerat; ut præſidium Hiſpanorum, quod duce Martino Muſica, cognomine Liſcano, Thomæ ejus, qui Caſſoviæ ab agricolis tumultuaria in pugna cæſus erat, propinquo imponebatur, abeunte antiſtite, qui multos milites, & magnam familiarium & clientum turbam alebat, liberius & commodius iuendo loco invigilaret. Paulo ante obſidionem Ferdinandus Franciſcum Salamancam Hiſpanum immiſerat, cum Italicis cohortibus duabus. Ambo autem ante periculum elati, & hoſtium vaniſſimi contemptores erant; uſque adeo, ut palam dicere auderent, ſe ſi tam Sulymanus Turcarum princeps, quam Carolus Romanorum Imperator conjunctis viribus arcem obſeſſuri eſſent, de expugnatione ejus nec quicquam metuere: Verum miſſuros illis ad fallendum tranſmittendúmque tempus aquilas & accipitres, ac aliquot canum venaticorum paria, ut aucupio ac venatu animum oblectarent, ac irritam oppugnationis ſpem ejuſmodi otio conſolarentur. Italos ſequuti ſunt Germani, quorum duas cohortes tricenarias Franciſcus cognomento Monachus Ranſponenſis introduxit: omnesque exemplo Hiſpanorum, magna alacritate & virium fiducia, hoſtium adventum expectabant; quamquam in univerſum mille & ſexcentorum peditum numerum, non amplius conſtituebant. Sed ubi hoſtes advenere, ac promotis undique caſtris, campos, colleſque ſubjectos, & vineta erectis infinitis tabernaculis occupavere, claſſemque pariter ornatiſſimam, adverſo flumine, eo in loco, quo Granus è Carpathiis montibus deſcendens, infra arcem Danubio commiſcetur, ſubeuntem in conſpectum attulere, nemo fere viſus fuit, qui non depoſita animi fiducia aliud, quam antea cogitaret, & de ancipiti rerum exitu haud parum dubitaret; præſertim quum ſuam paucitatem, & hoſtium pertinacibus animis atque armis pugnare ſolitorum multitudinem conferendo, oculis, animiſque metiretur.

Cui Liſcanus & Salamãca præerant,

Solymanus dimidia copiarum parte, ductu Achmatis Beglerbegi, ſeu magiſtri equitum Europæorum præmiſſa, cujus officii eſt exercitum antecedere, ipſe die inſequenti cum univerſo robore, ac apparatu tormentorum ſequutus eſt; & interim nondum tam arcte cincta arce, Bartholomæus Chrovatus, Pauli Strigonienſis Archiepiſcopi copiarum præfectus, rei militaris æque ac locorum peritiſſimus, ducentos boves dono ab antiſtite miſſos, in uſum obſeſſorum, proſpere induxit: totidemque vini dolia, quæ in arce habebat, nomine ejuſdem obtulit: pauloque poſt inſequentes magna vi & celeritate Turcas omnia itinerum fretus eluſit: incolumiſque Comaronium redut; ac Johanni Ungnadio, Othonique Foriſco, & Philippo 1543. Torniello, qui cum reliquo exercitu ibi erant, retulit nondum tantopere circumſeſſam eſſe arcem, Solymano cum univerſa mole exercitus & Tartaris adhuc retro ſubſequente, quin ea, qua ipſe iverat, via, aut etiam ſecundo amne ſubſidia ſubmitti poſſent. Unde Sancius Gotta Hiſpanus centurio, ac ſignifer Germanus, qui pro ſtipendii pecunia Viennam erant profecti, eamque à quæſtoribus regiis acceptam, audita Strigonii obſidione, ne illa periculo exponeretur, ibidem reliquerant, cum ſexcentis fere militibus, ac annona & pulvere tormentario navibus deſcendentes ad ſocios feliciter pervenere, obſeſſorumque animos ea virium & commeatus acceſſione vehementer confirmarunt. Eodemque tempore noſtri arce erumpentes, & Turcas caſtra liberius & incurioſius metantes adorti, magnum tumultum ediderunt, interfectis ex eorum numero quampluimis; & inter cæteros Omerbego quodam, è Mahometis pſeudoprophetæ poſteris oriundo, quod quidem à viridi capitis tegumento, quod aliis geſtare religioſum nefaſque habetur, animadverſum fuit.

Isthuanf. Hiſtor.

Solymani adventus Strigonium.

Sequenti die Solymanus cum exercitu ſuo, & Tartaris advenit, & copiarum ac tabernaculorum ampliſſimum numerum duplicavit: & obſidio arctior eſt inſtituta, Tartaris ſeparatim à Turcis caſtra ſua ponentibus, quorum quatuordecim millia, qui minimum, alii XXIIII. qui maximum numerum edebant, fuiſſe affirmabant: eodemque tempore tres legati e numero eorum, qui abjurata Chriſtiana religione ad Turcas defecerant, ad Liſcanum miſſi: qui Hiſpanica, atque Italica & Germanica uſi lingua, quod præſidiarios ex tribus illis nationibus conſtare ſcirent, arcem, quam adverſus invictos Solymani milites retinere nequaquam poſſent, tradi ſibi poſtulabant, & abnuentibus extrema ſupplicia denunciabant. Sed quum à Liſcano cæteriſque reſponderetur, ſe eam, donec vita ſuperſit, ſicuti milites fide virtuteque præſtantes deceat, principi, cui ſacramentum dixiſſent, ſervaturos, transfugæ diſceſſerunt. Illis in caſtra abeuntibus Turcæ, ſub colloqui tempore, tormenta majora ad collem Divi Thomæ arci oppoſitum, magna celeritate provexerunt, noſtris in arce ſilentio ſe continentibus, & diſſimulante Liſcano, quid tamen fieri vellet, milites clam admonente. Collocatis eo in loco ab hoſte tormentis, nemine prohibente, ac aggeribus inſtructis & corbibus interpoſitis; noſtri, qui ad eam murorum partem omnia fere ſua tormenta magno labore convexerant, ea in hoſtium munitiones repente direxere, exploſiſque eis maximum Turcis detrimentum intulere, quum & tormentorum magiſtris, & Janiceris magno numero interfectis, tormenta, totis eorum perfractis, inutilia reddidiſſent: ita ut per aliquot dies ex eo loco tormenta ceſſaſſent, donec alia attraherentur.

Noſtri, deſertis ſuburbanis, in arcem ſe recipiunt.

Interea Liſcanus & Salamanca ſuburbanis munitionibus ac majori oppido diffiſi, ſecus quam antea elato animo jactabant, ſeſe in arcem recepere. Et Achomates juſſu Solymani, ab ea parte, qua horti ſuburbani erant, oppugnationem inſtituit: Ulamanes autem turrim prægrandem rotundamque, quæ portæ Budenſi imminet, admotis tormentis diruendam ſuſcepit: tanto ſucceſſu, ut quum ingentibus & plurimis ictibus

1543. infirmiores mœniorum partes verberarent, obsessis singulare detrimentum inferrent. Nam Janiceri subsidio operarum, quæ aggeres & fossas faciebant, adjuncti, mirifice sclopetis rem gerebant, & nostros in mœnibus consistere prohibebant: sic ut murus vel crassissimus, non diu pilarum assidue incidentium vim perferret, sed magno fragore proruerет, ejusque fragminibus nostri sauciati gravi clade afficerentur. Quibus malis adducti, deserta exteriore muri corona, interiores aggeres & munitiones erigere cepere, ut in iis minore cum periculo versarentur. Ea re animadversa barbari sumptis animis in urbem ter irrumpere conati sunt: & ter in conspectum nostrorum summa audacia pervenerunt: sed nostri hastarum in hispidam ericii formam adactarum densitate, ac sclopetorum grandine sese fortiter defendentes, barbaros rejectos detrulerunt, in qua contentione Alibegus cognomento Baltaoglia Selymbriæ ad Pontum Polemoniacam præfectus, crista & purpureis vestibus, armisque auro & argento fulgentibus conspicuus interiit.

Turcarũ assultus repressi.

Aly Beg. cadit.

Post eam pugnam, quum classis Turcica ripam fluminis, quæ ad dextram urbis partem est, subiisset: & classiarii ac remiges in domibus suburbanis impune versarentur; idque nostri conspicientes ferre non possent, repente collectis ex singula centenaria militibus, Alexius Nardous, & Michael Regenspurgus erumpunt; tanto impetu, ut hostes improviso nostrorum superventu perterriti, pars arma capere, pars ad classem intento cursu sese proripere vellet, & summo cum tumultu & periculo utrinque certaretur; multique vel cæderentur, vel naves repetere conati flumine mergerentur. At qui in classe erant, profligatis sociis opportunam opem tulere; quum nostrorum impetu sclopetis ac sagittis retardato, & compressu, suos palantes & trepidos admotis ad ripam navigiis opportune excepissent. Qua in fuga Initsahes apud Persas summo loco natus, & nuper commendante Ulamane, ad præfecturam Danubianæ classis evectus, dum suis metum & fugam exprobrat, & citatis remis prætoria navi subsidio, advolare contendit, frontem glande trajectus occubuit. Inter has contentiones senex quidam Italus è Calabriæ Crotone oriundus, tormentorum magister, quem socii Itali militari joco Messerum vocabant, ad Turcas transfugit, eosque, si Strigonio mature potiri vellent, tormenta in insulam transvehenda, & Aquariam turrim, quam hactenus Ibraimus Eunuchus Asiaticorum equitum magister ex continenti frustra oppugnasset, ex insula, quæ è regione est, expugnari posse admonuit. Ea erat sub arce in ipsius ripæ extrema parte, Budensi persimilis, ex qua per siphones aqua pluvialis in arcem haud rudi artificio derivabatur.

Italus transfuga tormenta in insulã transferenda monet.

Itaque approbato Crotoniatis consilio, Ulamanes noctu scaphis in insulam trajecit, ac tormenta in eam transvehenda curavit, erectisque subitariis aggeribus, & Janiceris eorum custodiæ impositis, turrim verberare cepit, adeo vehementi pilarum & jaculorum frequentia & densitate, ut murus concideret; & nostri in ea præ metu consistere non auderent, Asiaticique Janiceri permisti subire murum & conscendere non dubitarent. Turcæ quoque ex majoribus castris, tam majorem arcis munitionem tormentis subruere, quam cuniculis actis scrobes, & specus prægrandes sub terra effodere non cessabant, quibus barbari adversus omnes bellici laboris asperitates indomiti mordicus incumbebant, adeo ut in iis interdiu, noctuque operari, cibumque & somnum capere solerent. Breviora etiam sed maxime patuli oris ænea tormenta, quæ à similitudine mortaria appellantur, attulerant, quibus saxeos ingentes globos in sublime jaciebant: qui eum tectis inciderent, omnia intus magna strage edita conterere & diruere solebant; qualibus in expugnatione Belgradi barbaros usos fuisse docuimus. Horum crebrioribus ictibus atque impetu, templi majoris præalta Orientalis fornix, concamerati ac rubri marmoris tabellis incrustati operis, concussa & labefactata repente corruit, oppressis nonnullis militibus, arcisque interiorem aream ita denudavit, ut nostri concursantes à barbaris è monte Divi Thomæ facile conspicerentur.

Equa Aquatia turris verberata.

Admoto in hunc modum terrore, neque nostris in muro consistere ausis, Turcæ per aperti muri ruinas, ascendere constituerunt, magnoque ululatu & clamore, cohortantibus Ulamane & Ibraimo, in summum evadebant. Sed erat ingens vis pilarum, ex pice & sulphureo pulvere, aliaque materia ignem concipiente à nostris præparata; quas quum in subeuntes audacius crebro conjecissent, quod paucissimi galeis capita, aut thoracibus pectora munirentur, magnam eorum stragem edidere, ambutentibus, quicquid retegebant, flammis; quas corporibus & vestimentis incidentes, quum amoliri vellent, auctum agitatione malum, velut contages amplificabatur. Interea Hispani cum sociis sclopetos perinsigne vibrantes, multos ex hostium numero glandibus prosternebant, duravitque ea oppugnatio octo ferme horarum spacio: quum nostri quamquam paucissimi, inconditæ multitudinis barbaros sæpe fessos, & sæpius recentioribus submissis auctos, ac certamen vel septimo conatu repetentes, magno illato detrimento fortissime repulissent. Quo in conatu etiam mulieres & pueri, è superioribus murorum pinnis, ingentia saxa in Turcas per declivia montis conscendentes, non sine multorum pernicie pervolvere & præcipitare contendebant.

Turcarum oppugnatio fortissime à nostris depulsa.

1543.

Post rejectos hostes, nostri resumptis animis, per turris Aquariæ aquæ ductum erumpentes, alios ex barbaris terro ad naves, unde venerant, fugarunt, alios sub mœnibus trucidarunt; ac subito impetu in naves facto, quæ tormenta & Janiceros in insulam vexerant, XIII. ex eis demerserunt: cæsis amplius quingentis è numero classiariorum, qui etiam oppugnatum turrim venerant: sic ut tam in oppugnatione, quam præcipiti hostium fuga, ad tria millia barbarorum interiisse creditum sit, præter sauciorum ingentem multitudinem: & plures interiissent, nisi nostri paucitatis suæ haud ignari insequendi finem fecissent. Ex nostris autem tam in pugna, quam fortuito incendio, quod sub ea contigit, ducenti milites desiderati sunt, nam in ipso fervore ancipitis pugnæ, turris una, quæ ad meridiem spectabat, incertum dolone hostium, aut igne fortuito conflagravit; in qua multum pulveris sulphurei, ac armorum repositum erat.

Tria millia Turcarũ cecidere.

Quamquam autem nostri eam Victoriam adepti effuse lætarentur; tamen quia amissis commilitonibus, & plurimis ob vulnera inutilibus reddi-

1543 ris, fessi ac debilitati ad exiguum numerum redacti essent, ut vis tertia eorum pars superesset, & de submittendis auxiliis nulla uspiam spes appareret: quodque desperationem augebat, nulla gleba aut cespes in saxeo solo ad extruendas munitiones suppetebat; anxio animo frangi, & non parum de pristina animi fortitudine remittere, deque vita & salute conservanda solliciti esse: & de rerum exitu inter se timide colloqui & deliberare. At barbari turrim illam Aquariam, quod nullis à latere propugnaculis munita esset, tuto subire & mœnia cuniculis suffodere non cessabant: quæ res obsessorum animos eo majori terrore & formidine perculsos ad extrema consilia amplectenda incitabat.

Nostris animus collabescit.

Cum igitur in tanta rerum omnium desperatione versarentur; nec quid fieri oporteret, expedirent: aliis fortiter in tuendo loco persistendum dicentibus, aliis ad sui servandi consilia propendentibus, Johannes Massa Italus Cæsenas, cohortis, quæ sub Johanne Baptista Marso, centurione stipendia merebat, signifer, suis qui in statione secum excubabant, ne in hostes tela jacerent, prohibuit: ac duobus sociis comitatus, videntibus Turcis de muro se demisit: à quibus ad Ibraimum, qui Solymani Eunuchi purpuratorum principis, Persico, ut diximus, bello absentis vicem supplebat, adductus, deditionem omnium nomine obtulit, ita ut salvis rebus discedere omnibus liceret, deque eo publica fide caveretur. Qua conditione accepta, duobus Turcis comitatus revertitur, & Francisco Salamancæ (Liscanus enim leviter saucius in quodam cubiculo tunc forte curabatur) ea quæ cum hostibus egisset, refert. Nec Salamanca digna reprehensione caruit, quod hunc vexilliferum, qui suo & Liscani injussu, cum hostibus pacisci & transigere ausus fuerit, è disciplinæ militaris institutis non statim laquei supplicio puniendum curaverit. Sed ipse non ignarus salutem singulorum in concordia universorum contineri, ne si quid durius in illum statuisset, reliquorum etiam Italorum arma, subortа seditione in se concitaret; sese excusare conabatur.

Massa signifer Italus deditione cum Turcis tractat.

Dum obsessi cum duobus illis Turcis consilia agitant, nec tamen hostes oppugnationem Aquarиæ turris intermittunt, nec abegerendis scrobibus cessant; Salmanca rebus desperatis ad hostes egreditur, ut consensu collegæ & commilitonum æquiores deditionis conditiones impetraret. Ubi ad purpuratos deductus, multa disputando, nec adhuc se victum reputando, nihil aliud obtinuit, quam quod salvis rebus & capitibus arce excedant: nec ad suos redire permissus, in castris apud hostes pernoctavit: ac Liscano & sociis diploma Turcicæ fidei à Solymano impetratum misit: quo liber omnibus discessus & incolumitas promittebatur, si claves Strigonii ab eo in castra mitterentur. Publicata deditione, nostri non solum res suas, sed mercatorum & aliorum suppellectilem convasare, ac complicare contendunt; Interea Alibegus Ianicerorum tribunus, portis apertis ingreditur: & claves à Liscano traduntur: ac portæ & muri summitates, & fora ac areæ arcis à Ianiceris sine mora occupantur: milites nostri secedere jubentur, ac hastas, sclopetos, & arma quælibet in fossam, quam cuniculis hostium contrariam intrusus fecerant, projicere coguntur. Nostri perterriti & consternati, excussis omni virtutis usu, patent, qui-

Salmanca ad hostes egressus detinetur.

Liscano diploma Turcicæ fidei mittit.

Strigonium deditur.

bus etiam auxit pavorem inopinatus repentinusque casus; nam quum milites una cum sclopetis & hastis, sulphurei quoque pulveris lagenulas projecissent, ab accenso funiculo repente flamma exorta, armorum & hastarum tumulum disjecit, ita ut nisi Liscanus & Salamanca deprecari nullas insidias, aut fraudem subesse retulissent, barbari strictis in nostrorum necem gladiis parati esse conspicerentur. Ibi nostri summa indignitate, & miserabili ludibrio, totum fere diem fame, siti, solis fervore macerati, pars muro ultimum vale dicere, pars loca quæ relicturi essent, cum suspiriis extremum aspicere, pars præsentem nec vulgarem mortem, pallido exanguique vultu horrescere. 1543

Venit interea sub noctem à Solymano nuncius Janitorum magister, quem ipsi Capigiagam appellant, Solymannum velle referens, ut milites, qui arcem dedidissent, servata ipsius fide, incolumes dimittantur, prius tamen, quam id fieret, contumeliis variis expositi, in arcem, unde paulo ante educti erant, redire jubentur, ubi que redeant, fustibus & clavis, qui cogant singulari feritate imminent: ibique mortuorum commilitonum juxta ac cæsorum Turcarum cadavera, tabo fluentia, & tetrum odorem spirantia sepelire, fossas magno labore expurgare, tormenta ad sua loca attrahere coguntur, postremo mortalium miserrimi, armis, vestibus, pecunia exuti & spoliati, semineces, nudi, & vix pedibus consistentes, navibus impositi, in ulteriorem ripam transjiciuntur, ac lentis passibus Sintaviam versus iter suscipiunt: indeque curribus vecti, Posonium pervenerunt: ubi Liscanus & Salamanca proditionis suspecti, & comites Alexius Nardous, Matricius, & alii præfecti, jussu Ferdinandi, à Nicolao Comite Salmensi custodiæ traduntur; ut quæstione habita, judicio militari cognosceretur, quomodo deditio incepta patrataque fuisset.

Miserabilis deditorum conditio.

Liscanus Salamanca, aliique custodiæ mancipantur.

Occupato Strigonio Solymanus, è quadratis lapidibus, quibus fornicem anteriorem templi constructam, sed mortariis quassatam corruisse docuimus, quod ea longius extra arcem porrecta, incommodior ad tuendum videretur, propugnaculum ad partem arcis Orientalem erigi jussit, quod adhuc visitur, actisque Deo Optimo Maximo, more suo gratiis, quod eo die, quo avus Pajazetes Methonem à Venetis cepisset, ipse Strigonio potitus esset, qui erat Augusti mensis decimus, Divo Laurentio dicatus, Danubium trajecit, & relicto ad dextram Comaronio, quod in insula Danubii situm, à Philippo Tornello cum legione Italica custodiebatur, haud procul Tata consedit.

X. Augusti Strigonium captum.

Erat ea arx, quam Theodatam olim fuisse existimant, à priscis regibus Pannoniæ extructa, balneis, & pensilibus hortis, aliisq; deliciis ad oblectationem summo artificio factis, & subjecta ingenti piscium vivario, cujus aggeres è quadrato saxo constant, visu digna: sed jam his bellorum procellis adeo deformata, ut earum rerum nec vestigia supersint. Huic Tornellus præfecerat Hannibalem Tassium Bononiensem, cum quodam Germano, qui sive nimia ante periculum virium fiducia freti, sive totam molem barbarici exercitus ad eam, ut exiguum & ignobilem locum minime defferturam rati, ejus tuendæ curam susceperant. Sed quum adventantia longo lateq; tractu hostium castra vidissent, Achomatesque qui cum maximis copiis præcedebat, extrema quæque eis, nisi arcem trade-

Tata occupatur ab Achmete.

1543 traderent, denuntiaret, perterriti, & viribus impares, vitæque cupidiores, eam sine mora dediderunt, quæ res ipsis haud dubio exitio fuit: nam Torniellus Tassium aliquanto severius & turbidius, quam fortassis ea rerum & temporum facies postularet, capitali supplicio affecit: Germano collega ad Ferdinandi regis arbitrium relicto, ut de illo cum Salamanca & Liscano simul sententia ferretur. Sed rex mitissimi ingenii, ac Hispanorum maxime studiosus, diuturnioris tantum carceris pœna contentus, judicium in longissimum tempus protraxit postremoq; eos dimisit.

Tassius ob deditionem à Torniello capite multatur.

Salamanca & Liscano postea venia impertita.

Tatam Solymanus vacuam relinquens, injecto igne incendi jussit, ac ad Albam obsidendam exercitum promovit, ibique ad proximum ingentem lacum Sostonem, veluti aquationi maxime commodum & opportunum, castra locavit. Albanæ urbis situm, undique paludibus cinctum, supra descripsimus. Ea Budæ ac Strigonio collata, trianguli formam reddit: pari fere intervallo ac loci celebritate, duas illas alluente Danubio, hanc perpetuis paludibus, quas Sarvilius flumen cænosum nec ripis coercitum è Balatone profluens, & isthic late stagnans efficit, mirabili naturæ munimine præcingentibus. Ab urbe tres aggerea admodum lati sese extendunt, quibus templa, ac publici privatique juris ædificia, & suburbanæ domus ac horti irrigui, & prata intercedunt, frequentiore in iis, quam in urbe civium, & variorum hominum concursu, habitatione. Urbem interiorem, ubi templum majus, in quo reges diademate insigniri, ac morte obita sepeliri consueverant, murus haud invalidus, & fossa profunda, perpetuis è palude aquis plena, satis munitam reddunt.

Inde Albam obsidet Solyman.

Situs urbis.

Varcocius ei praefect.

Ei, quum à Solymano obsidione cincta esset, præerat Georgius Varcocius Silesius, Ferdinandi prætorianorum equitum præfectus, cum duobus vexillis Germanorum peditum, & ducentis equitibus ex iis, quos Felsius & Perenius, dum urbem ab Isabella regina deficientem, ad obsequia Ferdinandi pertraxissent, ante biennium in præsidio reliquerant, ac Ungari equites ferme quingenti, quos Franciscus Capolnajus, Petrus Erdodius, ac Stephanus Isthuanffius aliique ductabant. Verum ii, durante adhuc Strigonii obsidione, quum in Tartaros vicina Albæ loca depopulantes excurrissent, superveniente interea Solymano, Alba exclusi, pereunte interim etiam Capolnajo, egregiæ virtutis, sed rapinis nimium dedito viro, obsidioni interesse non potuerunt. Sub id etiam tempus Strigoniensis obsidionis, Torniellus cum Italicis cohortibus Jaurinum & inde Comaronium pervenerat, quem Ferdinande Strigoniensibus juxta ac Albanis sollicitus, & tunc in Bohemia cogendo exercitui intentus, ut tuendæ Albæ munus susciperet, hortabatur. Quod quum ille certis de causis subire nequaquam potuisset; quod quæ ab eo postulabantur, regii quæstores pecuniæ, ut videbatur, quam Albæ conservandæ cupidiores, præstare cunctarentur; misit tamen quatuor Italicos præfectos, Octavianum Scrusatum Mediolanensem, qui superioribus annis Pestano bello confecto, in Pannonia remanserat, Dominicū Torniellum propinquum suum, Carolum Siccum Insubrem & Uscafalem Cremonensem, cum totidem cohortibus militum. Qui quum prospero usi itinere Albam venissent, nec Turcas procul jam abesse allatum esset; Varcocius coacto militari concilio, cui etiam prætor Albanus Thomas Zigalsus, cum toto decurionum ordine interfuit, an suburbana ædificia deserere, ac incendere, seque in interiorem urbem recipere præstaret, longo sermone disputavit. Albanis sublata repente voce negantibus, se passuros, ut suburbia tot tantisque templis & ædificiis, magnitudinem urbis æquantia delerentur. 1543

Torniellus quatuor Italicos præfectos Albæ subsidio mittit.

Suburbia muniuntur.

Civium causæ Octavianus se fautorem præbuit, ac uti erat disertus, tuendi suburbii auctor extitit; quod ea etiam pars æque ac urbs palude munita, pari militum labore defendi posset: & si quid durius ab hoste accideret, non defuturus esset certissimus in urbem receptus, ubi supremis votis, quæ necessaria essent consilia, deliberare, atque opportune exequi possent. Octaviano hæc atque ejusmodi consilia proponenti Varcocius suo ac publico fato impulsus, quamquam multiplici cura suspensus, paret, ac ad milites egreditur, eosque de eo, quod erat de defendendis suburbanis deliberatum, edocet: & ut fortem, paremque decoro consilio operam præstent hortatur. Itaque pari militum & civium labore ac cæterorum, qui metu hostium eo se receperant, promiscuæ sortis hominum studio & concursu suburbia muniuntur: idoneis in locis tormenta distribuuntur, excubiæ ac custodiæ diurnæ nocturnæque ordine disponuntur: munitio instituta inter templa Divo Francisco ac Deiparæ virgini sacrata, diurnis nocturnisque laboribus educi ac perfici jubetur. Verum Turcæ advenientes ad eam partem suburbii, quæ ad Budensem portam vergit, omnibus viribus incumbendum existimarunt: edocti ab iis, qui situs locorum & opportunitates omnes apprime cognitas habebant. Varcocius perspecto hostium consilio, præsidia Italorum & Germanorum à reliquis portis ad Budanam transfert, Ungaros qui ex agris in urbem magno numero confluxerant, ac Albanam juventutem in deductorum locū succedere jubet.

Dum hæc pararentur, prima Turcarum agmina apparuere, in quæ Germani, & qui ex Ungaris reliqui erant equites adjuncto peditatu Italorum, erumpentes, secundum prælium fecere, interfecto quodam insigni Eunuchorum aulicorum præfecto, ac magistro tormentorum uno capto, qui tamen paulo post è vulnere interiit. Cum postea Solymanus adveniens, urbem juxta ac suburbia infinitis copiis circumplexus esset, nostri obstructis portis, sese ad defensionem paravere. Turcæ vero contra eam munitioné quæ inter duo templa à nostris extructa erat, altiorem è materia & cespite molem summa vi erigere, & ut commodius inter carecta & arundines cæno impletas pedem figerent, crassioribus pluteis & tabulatis iter parare: quâ peractâ è propinquo querceto, quod ad ædiculam Divæ Barbaræ dedicatam, haud procul ab urbe est, virgulta & materiam plaustris, camelis & mulis congerere, iisque non agrestium tantum & Asaporum, sed totius exercitus labore paludem, quam nostri ætate insuperabilem, nec nisi brumali frigore glacieque densatam adoriri posse putabant, paucis diebus perviam reddidere, factisque sinuosis per transversum aggeribus ad munitiones processere; ita ut nemo è nostris in muro versaretur, quin ad primum conspectum binos, ternosque & plures ictus glandium corpore exciperet: & barbari totam fere munitionem, pilarum majorum vi perforarent, ac exæquata fossa, eam acriori impetu aggressuri viderentur. Verum nostris rem fortissime gerentibus, ac munitiones contrarias, ostendente & assiduo labori incum-

1543. incumbente Scrusato, ex materia & cespite erigentibus, barbari impetum & irruptionem irritam fore rati, eo quidem die intermisere.

Sequens dies qui Divo Johanni Baptistæ ab Herode decollato sacer erat, acerrimo hostium impetu & certamine insignis fuit, quum amplius tribus horis pugnatum esset; quamquam enim Turcæ & nostri pari spe & virtute munitionem aggredi & defendere conarentur; tamen ad extremum Turcæ nec cæde nec vulneribus, quæ ancipiti & iniqua pugna perferebant, territi, summa vi nostris occisis & dejectis, propugnaculum ceperunt: nec mora tres in eo falcones statuerunt, ut utrinque è tota munitione propugnantes nostros & discurrentes deturbarent. Eodem etiam impetu bina templa ab hostibus occupata sunt, & ex eorum lateribus perforatis, nostri per patentes rimas, occultis glandibus & sagittis petebantur. Munitiones tamen, quas Itali extruxerant, mira virtute & constantia, adjuvantibus etiam fœminis & pueris, ac nonnullis è collegio monachorum, eo quoque die sunt egregiæ defensæ, Carolo Rufo Brixiense, qui componendorum apud cohortes ordinum officio fungebatur, fortem & indefessam adversus barbaros operam navante.

Postridie calendas Augusti Turcarum duces à Solymano, ut fama erat, acrioribus verbis, animisque castigati, supremi conatûs signum edidere, edicto inter milites promulgato, ne quisquam nisi victor ex acie reverteretur. Favit eorum consiliis matutina crassior nebula, qualis in locis palustribus accidere solet, cujus densa caligine pertecti, majori, quo potuerunt, silentio abdicatis tympanis tubisque, occultissime ad munitiones irrumpunt; usque adeo, ut pene prius quam à nostris animadverti possent, ac ad arma proclamaretur, jam ad congressum pervenisse conspicerentur: in ea potissimum munitione, quæ à Germanis militibus defendebatur, qui densata acie descensum Turcarum expectantes, in summa parte prætensis hastis, & sclopetariis intermixtis, eos arcere conabantur. Sed tantus fuit hostium ardor, tanta vis, ut primos nostrorum, tametsi acerrime resistentium, ordines perturbarent, nec quisquam esset qui ingruentium impetum sustineret; eodemque tempore Italicæ cohortes, non tam virtute, quam multitudine hostium victæ, ac totis aggeribus detrusæ, terga verterunt; fugientibus instabant hostes, ac per totum suburbanæ regionis spacium, terga cedendo, sternendoque procedebant: nec tamen quicquam ad salutem fuga profuit, quum socii & Albani clathra & cancellos, qui aream ante interioris oppidi portã instar vestibuli, è materia factam, cujusmodi munitiones Ungari militari vocabulo Sarampones vocant, dolone an oblivione, aut præsentis periculi metu, nulla fugientium misericordia moti importuni clausissent.

Suburbium à Turcis vi captum.

Cecidere in ea rerum perturbatione egregie pugnantes Carolus Siceus, cum aliquot signiferis, & Centurionibus: Octavianus quoque Scutatus defendendorum suburbanorum infaustus auctor, ibidem trucidatus, temerarii consilii sui pœnas morte persolvit. Dominicus Torniellus, aurata insignis casside, dum à Cecolino Italo, furti signifero, aliquandiu frustra defensos fuisset, equo deturbatus, à barbaris in eo diri certaminis fervore nemini parcentibus interficitur. Haud procul ab eo pari fato cecidit Erasmus Wirceburgus, Germanorum vexillifer, vir egregie fortis glande per ilia traiectus. Sed nihil magis Albanos juxta ac milites conterruit, quam Varcocii ipsius, urbis ac militiæ præfecti crudelis cædes, qui quum equo insidens sese ad portam proripuisset, nec ingressus pateret, frustraque, ut aperiretur, oraret, Ianicerorum superventu conciditur. cui quod multis aureis anulis digitos exornatos haberet, nec iis cæso aliter detrahi possent, truncata simul cum capite dextra manus fuit. 1543.

Cædes aliquot illustriũ militum

Equorũ numero & VVarcocius urbis præfect9 occũbit.

Cætera multitudo ad extremam ancipitemque vitæ spem redacta, in fossam plurima aqua profundam sese coniecit; sed maxime fœda & miserabili fugæ specie; quum plerique natandi imperiti exemplo mergerentur, alii in ipsa cænosa palude colluctati & vada quærentes, barbarorum telis & sagittis confixi occumberent, inter quos multi ex Italis fuere, è quorum tamen numero Carolus Rufus in domiti roboris veteranus feliciter in urbem enatavit. Haidanum & agrestium Ungarorum manus, quorũ numerus jam ad paucissimos erat redactus, rebus desperatis non in urbem sed qua quisq; potuit, noticia locorũ & paludis freta, saluti consuluit: eo tamen eventu, ut multo maxima pars, diu cæno & carectis colluctata, aut à barbaris consectantibus concideretur, aut fœdo mortis genere suffocata interiret: & paucissimi miro fortunæ faventis beneficio servati enatarent, inter quos Gregorius & Michael Cresturii fratres, aliiq; perpauci fuere, qui Besprimium fuga delati, res perditas & amissam urbem divulgarunt. Rufus Uscasalem Cremonensem, qui ex vulnere prima in pugna suscepto, domi constiterat, ac Germanicæ cohortis præfectũ quendam in urbe reperit: qui communi consilio reliquias militum colligentes, in muro præsidia ponere, & se ad interioris urbis defensionem, ingentibus animis constituerunt. Sed occupatis præsenti periculo & terrore omnium animis, ac amissis ducibus, nemo omnium erat; qui vel imperare commode posset, aut parere velle videretur. Itaque defensionis studio ab omnibus tota urbe remissius procedente, Uscasali & Rufo; perditis rebus opem ferre pollicentibus, gratiæ quidem ab omnibus actæ; sed ad extremas angustias redactis, non de tuenda urbe, sed de servanda per æquas deditionis conditiones vita ac salute cogitandum esse responsum est: primusque omnium prætor Urbanus è muro cum Turcis prolocutus, ut legati in castra mitti possẽt, impetravit.

Re cognita Itali & Germani milites cum legatis Civium, simul Rufum deligunt, qui cum hoste de libertate & salute præsidii coram pacisicatur. Purpurati Italis & Germanis militibus incolomi vita libertatem polliciti sunt: Civibus anceps & dubium responsum datum est; Veniam nempe eis dari, sed non omnibus. Statuisse enim Solymanum investigare quorum opera & studio à regina ad Ferdinandũ defecerint. Porro Achomates Beglerbegus pridie Nonas Septembris urbem ingressus, Italis & Germanis, ut in crastinum cum sarcinis se ad iter parent, pronunciari jussit. Albanorum alia conditio fuit, iis siquidem, ut domi se continerent, & principis edictum expectarent, mandatum est. Exivere ad condictum Itali & Germani, eisque Omeraga alæ equitum præfectus adjunctus est, qui eos usque ad tutiora loca perduceret, quod illi singulari fide laboreq; præstitit, defensis ab immani Tartarorum injuria nostris, qui è silvis & insidiis procursantes iter eis infestum reddebant. Albanorum major pars, qui nimirum locupletiores erant, & quorum spoliis

Alba dedita.

Italis & Germanis vita & libertas data.

Albani crudeliter tractati.

1543. truces barbari inhabant, & inter alios Thomas prætor, ad castra convenire jussi, crudeliter mactati sunt; bonaque eorum ac domus & fundi publicati, aut in equites, qui Albæ præsidio relinquebantur, distributi.

Hunc in modum Solymanus, à Gallis, ut ferebatur, excitus; ea æstate anni à partu virginis quadragesimi tertii, supra mille & quingentos tribus nobilissimis Panoniæ urbibus, haud magno labore, neque multo suorum sanguine potitus. Germanorum & Ungarorum animos, viresque vehementer contudisse visus est; quum Christiani principes execrabili vecordia diducti, ac perpetuis inter se armis dimicántes, de vicinæ Panoniæ salute ac permansione nihil pensi habere viderentur, tam diuque infanirent, donec ipsi debellatis ejus calamitosi regni reliquiis, eorundem barbarorum armis, injuriæq; expositi, aut ab extremo ignominiæ pudore ad pietatis decus revocati necessaria arma sumere, aut similem sibi ac suis populis & regnis calamitatem cladem que expectare condidicerint.

Quinq ecclesiæ, Strigonium, Alba, amissa.

Cæterum Solymanus, captis tribus clarissimis urbibus, satis se gloriæ adeptum ratus, nihil amplius eo tempore tentandum existimavit; sed expurgandis, quæ ceperat locis, ac muniendis operam dedit, quod suos fessos & debilitatos hostibus objicere nollet; ac domum redire maturaret. Interea tamen Tartarorum equitatum, cujus in obsidione, præter pabulationum auxilia, modicus ei si usus, ad populandum emisit: qui proxima quæque loca urendo, atque vastando percurrerent. Erant in castris circa Jaurinum quædam copiæ; quæ tuendæ regioni excubabant. Ferdinandus enim Philippum Tornellium cum Italis ad tuendum Comaronium ire jusserat; Germanis vero & Ungaris, ut conservando Jaurino invigilarent, per literas & nuncios significaverat, donec ipse è Bohemia majores copias adducturus adventaret. Inter eas Nicolaus Comes de Zrinio, Illyrici præfectus, Andreas Bathorius, Emericus Verbecius, duo Bartholomæi Chrovatæ, Petrus Baquitius, Nicolaus Caithius, ac cæteri complures duces præfectique, erant n quum Tartaros ex castris hostium excurrisse, & obvia populari cognovissent, cohortante Comite Zriniano, in eos coercendos majori quo poterant numero, castris exire, ac fœdam moribus cultuque corporis gentem, armis aggredi constituerunt.

Tartarorum depopulationes.

Itaque Zrinius in itinere Paulum Ratcajum, oppidi Papensis præfectum, virum manu, consilioque promptum sibi adjunxit: & cognito ab exploratoribus Tartaros ad Somlionis agrum, prædabundis agminibus discurrere, eo cum universo exercitu maturè profectus est. Nec Tartari, visis nostris, eorum congressum vitandum duxere: sed sine mora arcubus & sagittis arreptis, quibus in prælio potissimum valent, quũ maxima pars gladiis careat, nostris obviam prodire non dubitarunt. Ratcajus præcedebat cum Nicolao Carino, ac duobus Bartholomæis: Zrinius Comes cum cæteris haud procul vestigiis eorum insistebat. Nec mora nostri melitantis hastis in eos irruerunt, multosque equis deturbatos ceciderunt; nec ipsi, quin sagittis complures ex nostris vulnerarent, sibi deerant: inter quos Gregorius Farcasitius, Zrinii alæ equitum præfectus fuit, qui decē fere sagittis confixus, ac pro mortuo sublatus, postea tamen medicorum ope convaluit. Sed quum nostri, qui sequebantur, suis laborantibus metu-

Zerinius cum Ungaris Tartaros cedit fugatque.

ram opem attulissent, & magnum hastarum 1543. numerum in hostium pectoribus, ac lateribus acri illato impetu perfregissent; plurimosque ex eis equis dejectos occidissent; vim eorum Tartari nequaquam sustinentes, in effusam fugam conversi terga dederunt, relictis omnibus captivis, quos populando & vastando ceperant. Nostri eos in paludem quoddam cœnolumque nemus, cæco procursu delatos (metu enim & pavore exanimes, quorsum fugerent, non animadverterant) insequuti, magnam eorum partem, sekctis equis, cœno & paludibus implicitam, partim ceperunt, partim trucidarunt; pars post longam colluctationem ibidem interiit; plerique à muscis culicibusque & multo lutudinum exiūcto male habiti etiam in castris perierunt, plures etiam, qui summo labore forte eniti potnerunt, ab agricolis, quorum familiam exustis domibus afflixerant, aut ceperant, sine misericordia passim cæsi fuere: adeo ut ex Tartaris amplius tria millia, tam in prælio quam fuga cecidisse certo constiterit, Sed equorum longe major fuit numerus. Cæteros, qui pernicitate equorum adjuti evaserant, agminatim aut sparsim redeuntes Solymanus in castra recepit.

Tartarorũ tria millia periere.

Verùm alia in parte ad Balatonis exitum, quem Sivonem vocant, ex quo Sarvisius fluvius stagnans oritur, quum Franciscus Capolnajus, cum septingentis equitibus, in alios Tartaros populantes incidisset, improspere ac infeliciter conflixit: Superatus enim ab iis, dum equo plurima sagittarum vi confixo fugere conatetur, prolabente eo, postquam diu pugnasset, ab hostibus postremo cæsus est, caputque in castra ad Solymanum perlatum; Sed & dextra ejus annulis aureis ornata, quod barbari in eis tollendis certarent, præcisa fuit. Ex militibus perpauci cæsi aut capti sunt, eo quod hostes circa eum sub equo resupinatum & repugnantem, denso facto agmine collecti, in persequendis fugientibus cursum remisissent.

Ad Balatonis exitum Capolnaius à Tartaris occisus est.

Nec multo post Mahomete Jahiogle, de quo supra meminimus, Budæ cum imperio relicto, ac Albæ Bali Epirota, & Strigonii præfectura Hussaimo viris impigris tradita, quod jam non dubia instantis hiemis signa, ac nocturnæ pruinæ maturandum reditum admonerent, Solymanus Constantinopolim redire constituit, quo quidem ægre ad mensis Novembris finem, ob impeditas continuis imbribus, ingentique luto vias, pervenire potuit, Paulo antequam discederet, Pontificiæ copiæ, ad quatuor millia peditum, ducibus Julio Ursino, & Baptista Sabello Vietinam advenatunt; nec longe aberat Ferdinandus in Marcomannis, seram perditis rebus opem ferens; & demum tempore, & assidua pluviarum cælo decidentium importunitate exclusus, nihil regio nomine dignum, nihil in recuperandis amissis operæ precii facere potuit: ideoq; coactas copias, persolutis stipendiis, quli consilio dimisit, relictis tantum ns, qui Jaurini & Comaronii custodiæ adhiberentur. Inter quæ disturbia, Petrus Erdodius, una cum Barbara Puhamia uxore, empta domo, & rebus omnibus eo cōportatis (cujus rei causæ in incerto fuere) Venetias migravit, mansitque usque ad obitum in ea republica: relictis tamen bonis & arcibus Petro ejusdem nominis filio

Mahomet Ia. Budæ, Bali Epirota, Albæ, Hussainus Strigonio præficitur. Solymanus Constantinopol. redit. Pontificia & Ferdinandi copia, serò acta.

NICOLAI ISTHVANFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XVI.

EA quæ sequuta est hieme, tam hostes bellando fessi in hibernis quietem agitavere, quam Ferdinandus post bellum improspere gestum, atque infelicius confectum, animo reputans, quot incommodis acceptis, quantoque detrimento & periculo superiori æstate bellum ab infensissimis hostibus illatum sustinuisset, quot urbes validas, quantum ditionis amisisset, omnibus rationibus pacem parandam, & tranquillitati populorum suorum consulendum existumabat: scilicet ut ii post tot tantasque clades, parvo otio aliquantum respirarent; nec cum dira rerum omnium conturbatione funditus subverterentur. Verum ea consilia ad conservandam Pannoniam, ac ad totius Christianæ Reipublicæ decus tuendum suscepta prius quam explicaret, cum Cæsare fratre communicanda arbitrabatur, qui ab Africana Algerii expeditione paulo ante reversus, in Hispania commorabatur, ac bellum in Sicambros & Menapios, eorumque principem Gulielmum, occupata Geldrensi ditione, quæ Cæsaris erat, Gallicas sequutum partes moliebatur.

Anno 1544. Turcæ Vissegradum obsident.

Dilatis igitur in præsentiarum ineundæ concordiæ rationibus, Turcæ ad prima veris initia, bellum primi intulere: quod occupata ab eis Buda, Vacia, & Strigonio, Vissegradum in earum urbium medio situm, adhuc à nostris teneri, viasque iam Danubio, quam terra infestas reddi, graviter molesteque ferre viderentur. Præerat etiam Vissegrado Petrus Amadeus, vir militaris, & maxime sobrius, ut qui nunquam vinum biberet, illuc ex Ovario seu Altenburgo translatus, qui post Budam amissam, jam fere à triennio vigilando, agendoque, & præsidiarios in officio continendo, minas hostium contemnere, nec parum incommodi vicinis Turcis, potissimum vero viatoribus, qui ultro citroque commeabant, inferre erat solitus. Mehemetes igitur Jahiogli Budensis, & Hussaimus Strigonii præfecti accita ex Belgrado, Alba, & reliquis hibernis, valida equitum & peditum manu, ac tormentis, quæ complura in illis urbibus erant, promotis, ad obsidionem maturandam ante Calendas Majas, proficisci constituerunt.

Vissegradi præfectus Amadeus vir militaris.

Vissegradi situs.

Arx ea duplex est: altera minor ad Danubii ripam sita est; altera vero major, in qua corona Regia servabatur in editissimo ac fere inaccesso montis cacumine eminet, nec una alterius ope, ni si quum superiore in arce milites siti premuntur, indigere videtur. Inferiorem arcem Turcæ, castris ad ripam Danubii longo ordine positis obsessam tormentis acerrime verberabant, ut murus ab Orientali parte magno adaperto hiatu concideret. Quo casu nostri, qui intus erant, territi, cum Turcis pacisci de deditione cœpere. Quos Mehemetes ita in fidem recepit, ut si superior arx simili conditione, quod jam tum sperabat, in potestatem redigeretur, præsidiarios utriusque simul in tutum abire permitteret.

Arx inferior deditione capitur.

Cum tormenta ad excelsi montis culmen, non sine summo ac difficili labore pervehi opus esset, nec jumenta, quæ agricolis imperata erant, ob maciem, quam ex hiberna pabuli inopia contraxerant, ea attrahere possent; Turcæ camelos, burdones, bubalosque suos, è propinquis Budæ locis adductos, operi admoverunt, & adjuvantibus Janiceris atque Alapia, ad cacumen montis, qui è regione Salinariæ turris est, attraxerunt, obscuram noctem labori perficiendo deligentes, ne nostrorum tormentis peti possent. Quibus attractis aggeribusque constitutis, dies & noctes in mœnia pilas ferreas triginta pondo conjicere non cessarunt, adeo crebris ictibus, ut nostris consistendi in eis facultas omnis erepta esse videretur. Elapsis aliquot diebus Turcæ diruendis muris non contenti, cuniculos etiam suffodere cœpere: sed quum saxeum solum, & duriores rupes intermixtas reperissent, nec fodiendo quicquam proficerent, ad obsidionem conversi, aquam, quæ ab obsessis è Danubio petebatur, ne inferri posset, prohibuerunt. Vino enim absumpto, cisternisque exhaustis, & cœlo è nubibus expectatas pluvias pertinaciter denegante, nostri vehementi siti premebantur; ita ut jam nemini eorum à quatuor vel quinque diebus ad sedandas aridas fauces quicquam poculenti gustare licuisset. Quamobrem Amadeus his difficultatibus oppressus, ad nostros duces, qui Comaronii erant, per nuncios Danubium navicula silentio noctis, clam hostibus trajicientes, auxilia implorabat. Sed ii quum hostibus impares essent, sese commovere non ausi, Viennam missis nunciis regios præsides ad majora auxilia mittenda hortabantur, Verum ii quoque muniendæ urbi, cuique fossa dilatandæ intenti, se exercitu ad custodiam urbis idoneo indigere, nec vires distrahere posse respondebant.

Aquæ vinique inopia in arce.

Quorum cum Amadeus certior esset redditus, quanquam cætera validus, ab hostium conatibus non magnopere sibi timendum censeret, quia tamen milites importuna intolerandæ sitis difficultate exanimati ad defensionem imbelles redderentur, ad recusatas hactenus deditionis conditiones descendit, arcemque Mehemeti, qui securum omnibus, quocunque vellent, iter se daturum jutabat

Præsidiarii siti tantum non enecti se dedunt.

1544.

à Turcis fide violata nefarie trucidantur.

rabat, tradidit. Sed Turcæ sua consuetudine feroces, fide nequaquam servata, in deditos & abire volentes irruerunt, omnesque ad unum trucidarunt, uno tantummodo Amadeo conservato, quem Mehemetes suis manibus periculo subductum ægrè conservavit.

Orosfalva opidi prærogativa.

Capto Vissegrado, ac trajectis lento passu copiis, & tormentis, Nogradum obsidione cingendum, oppugnandumque constituerunt, quatuor milliaribus à Vacia, ad cujus Episcopum antiquitus pertinebat, distans. Secundis castris ad oppidum Ruthenorum, quod Orosfalvam vocant, est perventum. Illud oppidum ante quadringentos annos Colomanus Rex Pannoniæ, deductis, è Lodomena & Gallicia Russorum provincia, colonis condiderat, lege lata, ut cætera liberi essent, portas duntaxat & januas regum custodirent; quod nostra ætate observatum esse meminimus.

Nogradũ à nostris derelictũ Turcæ invadũt. Dancii fratres Hatvvanum incensum deserunt.

Mehemetes & Hussainus iis in castris præsidiarios Nogradi metu perculsos profugisse, & arcem ab iis vacuam relictam esse intellexerunt: quamobrem eam ingressi occuparunt, & valido imposito præsidio, speciem ulterius transire volentium præbuere. Unde Paulus & Ambrosius Dancii fratres, rati hostes recta contra se tendere, Hatuanam arcem, quam in oppido ejusdem nomiois habebant, subito pavore perculsi, incensam deseruere: & Agriam intento cursu pervolavere. Mehemes autē, quod locum Budæ proximũ magni momenti esse præviderét, imposito præsidio, Deli Curtum ibi præfectũ reliquit, ac restaurare jussit; nec diu post Velibegus isthuc à Solymano missus est, quod agros Budæ subjectos adversus Ungaros tueretur, & præcipue Thomam Varcocium, qui continuas ex Agriæ præsidio in Turcarum ditionem excursiones faciebat.

Osora præterea Simontornia, & Dobrogostũ occupata.

Porro hac victoria, tantaq; rerum gerendarũ occasione incitatus idem Mehemetes, Osoram, Simontorniam, & Dobrogostum, haud procul oppido Tolnensi, sitas arces, eodem impetu, deserentibus nostris, occupavit, & ulterius belli terrorem circũtulisset, nisi cæptis suis modũ imponens, Budam reverti maturasset, propterea quod eodem tempore nostris in Illyrico bellum illatum esset, & ab eo auxilia, ac præcipue Janicerorum aliquot cohortes subsidio mitti postulaterētur.

Vlamanes & Malchus Velicam in Illyrico arcem obsident.

Nam Ulamanes Bosnæ, & Malchus Heicegovinæ præfecti, Velicam arcem, iisdem fere diebus, tumultuariis collectis copiis, obsederant. Et quũ agrestes, qui in eam metu hostium sese receperant plures numero essent, quam præsidiarii, à quodam Andrea cognomēto Pilaio, Lupi Sempceii ministro, qui forte eo profugerat, persuasi, contra voluotatem reliquorum militum, arcem hostibus tradiderunt.

Qua ab agrestibus turpiter Turcis prodita est. Mons Claudium ab iisdem captum. Simonis Episcopi Zagrabiensis obitus.

Et quum ob navatam operam, præmia & libertatem ac munera à Turcis expectarēt, omnes exemplo trucidati fuere, conservatis militibus, ac postea pecunia se redimentibus. Nec multo post, quum Ulamanes & Malchus Janiceros Buda missos in castra recepissent, Mons Claudius, quem nostri Monoslonem vocant, arx haud procul ab Ivanicia dissita, quæ exiguo Petri Erdodii præsidio tenebatur, subitario incursu & irruptione capta est: ita ut non parum terroris Chalmæ & Dombroni Simonis Episcopi arcibus, ob vicinitatem hostium inferretur: qui tamen non multo post, annis morbisque gravatus, è vivis excessit; ejusque sacerdotiũ, quod felicioribus temporibus, admodum opulentum erat, Ferdinaodus Nicolao Olaho, suo Cancellario, qui è Belgio ab Maria Regina, paulo ante redierat, liberaliter donavit.

1544.

Nico. Olahus in locum eius suffectus.

Sed Ulamanes & Malchus, captis arcibus præsidio firmatis, fortunam ulterius tentandam arbitrati, innere inter Crisium, & Ivaniciam facto, eam regionem provinciæ Varasdiensis, quæ inter montes sita, ac usque ad Somseduatam exporrecta, Sagoria appellatur, crudeliter populari, ferroque & igne vastare constituerunt. Quod quum Nicolaus Comes Zrinius, Illyrici prorex, ac Georgius Bildenstanius Germanus, qui Stiriæ & Carinthiæ copiis præerat, ab idoneis exploratoribus didicissent, contracta & ipsi valida equitum manu, firmisq; peditum cohortibus, obviam hostibus eundum, collatisque signis defendendam provinciam susceperunt. Cum autem antecedentium Turcarum agmina Crisium prætergressa, è silvis continuis ad Conscæ seu Selniciæ arcis planiciem, quamquam non satis latam, aut spaciosam pervenissent, Zrinianæ ac Bildenstanianæ copiæ, eis apparere cæperunt, quas cum hostes vidissent, vociferari & proclamare, petereq; ut indictis momentaneis ioduciis ex utraq; acie conspicui, & promptissimi militum infestis hastis sub publica fide concurrerent. Erat è ducibus Paulus Ratcajus, qui tale consilium damnaret, & sicut erat, fraudem, dolumq; subesse prædiceret: id enim à Turcis oon aliam ob causam peti videbatur, quam ut copiæ universæ, quæ in densioribus vastisque silvis, lento gradu adveniabant, ad præcedentes suorum turmas pervenirent, ac in nostros toto virium robore, signa inferrent.

Zrinii & Bildenstenii copia à Turcis concisa.

Dum in hunc modum concurrentibus nostris & Turcis, hastæ ad ducentarum numerum, adversis pectoribus franguntur, ac oonnullis sauciatis, cæteri incuriosius, quam res posceret, agitant, Ulamanes primo è silva cum suis prodit, ac in ducias effluxisse, fidemq; publicam desiisse proclamat, & in nostros, solutis ordinibus dispersos omnibus copiis irrumpit. Nostri singulari animorũ præsentia, cum eis pugnam ineunt, pedites è nemore sclopetis rem gerere jubent. Sed Malchi superventu, quum metu perculsi pedites terga vertissent, equitibus quoq; repente animus concidit. Zrinius & Ratcajus eos retentare conati, frustra operam perdont. Bildenstaoius quoq; aliquamdiu Germanos pugnam sustentantes animare cōtendens postremo à Turcis acriter instantibus funditur; & pedites quidē nostri, saltibus & montibus protecti hostium insequentium impetum vitavere, eqoites quum fuga haud quicquam proficerent, equis desilientes, exemplo cohortiorn in proximas silvas sese pedibus proripuere. Zrinius præstantissimo vectus equo, quem Marcassum vocabat, cum diu restitisset, & suorum fugam sistere vellet, equo vulnerato, ad Conscam vicinam profugere coactus est. Et quum equus ejus à Turcis insequentibus, alterum vulnus profundum circa ilia hastæ cuspide illatum suscepisset, eoq; magis debilitatus, supra arcis pontem concidisset, pedibus evadens in arcem receptus est. Bildenstanius jamiam ab hostibus capiendus, relicto equo, in fossam arcis prealtam insiluit, parumq; aberat, quin miserabili casu aquis immersus interiret: nisi Stephanus Baleruius, qui nandi peritus una insiluerat, non ferens virum insignem ducemque suum tam fœda & indigna morte extingui, opem oportune attulisset; cumq; comas ejus, quod detonsæ essent, manu capere non posset, barbam, quam prolixam gerebat, profundo

aqua-

1544. aquarum gurgite exemit, attonitumque & aquas evomentem in arcem perduxit. Paulus Ratcajus, Stephanus Dersffius, Franciscus Tahius, ac major pars nostrorum in tutum evasere.

In ea pugna à nostris male pugnata pauci militum desiderati sunt: quod peditatus silvarum & montium beneficio protectus integer effugerit: equites vero partim ad silvas, partim ad vallum & aggeres propinquæ arcis dilapsi, tormentis ex arce emissis defenderentur. Sed equorum, quos nostri metu perterriti deseruerant, magnus numerus in hostium potestatem devenit. Turcæ hac parta victoria à diripiendis incolis vastandaque provincia abstinuere: ac paucis suorum amissis, inter quos Demirhamus cognomento Spanacovirius, insignis alæ Camengradianæ præfectus fuit: qui in primo hastatum concursum cum Steph. Segovitio, Zrinii comitis equitum præfecto congressus, ad salutandum & cum summo honore amplexandum Zrinium procurrerat, ac postremo in acie fuerat interfectus, Dubiciam atque inde Banialucam rediere.

Strigonienses Turcæ Levam capiunt & diripiunt.

Cæterum detrimentum istud in Illyrico acceptum, Francisc. Niarius cum cæteris limitaneis, cæsis in campo Salcano Turcis, qui Strigonio excurrerant, sub id tempus resarcivisse existimatus est. Nam Sabanus Strigonii alæ equitũ præfectus, cum sociis Cubate, Ramadano, & Nasuffo turmarum ductoribus, petita & accepta à Mehemete potestate lucente sub noctem luna, Danubium trajecere, eaq; luce, brevi post desinente, ad ripas Grani fluminis facto itinere, cum quadringentis Janiceris, & mille quingentis equitibus, summo silentio Levam pervenere, & priusquam sentirentur, appositis scalis vallum oppidi, quod cratibus, & materia constabat, subita irruptione cepere, obviis quibuscunque trucidatis, aut captis. Nec mora, Janiceri equitibus permisti, ad arcis portã expugnandam procurrere. Melchior Balassius, qui ducta uxore Gabrielis Levæ bello Pestano, ut diximus, ictu tormenti discerpti, eo tempore arcem obtinebat, quum nihil de hostium adventu antea cognovisset, somno experrectus, gladio arrepto, nudus animandis suis ad portæ vestibulum accedit: pugna fit atrox & cruenta; Sed quum Turcæ conglobati pugnarent, & à nostris sclopetorum & falconũ ictibus facile sternerentur, relicta arce in oppidũ redierunt, illudq; equis, captivis, & cujusvis generis rebus ac supellectili expilatum aliquot in locis incenderunt, ac demum reverti ceperunt.

Balassius conscenso equo, cum suis militibus, & Georgio Turio, quod auditis tormentorũ bombis è propinquo Sagi castello advolaverat, eos insequi cepit, quum tamen hostes plurimos esse vidisset, vitata cum illis pugna, aggredi eos tantum voluit, quod cogendis retro agminibus relicti erant: quibus ductandis Cubates præerat, cum quo Petrus Gadocius Balassii armiger infesta hasta congressus est, & uterque vulneratus. Cecidit etiam ibidem ex nostris Ambrosius Bosniacus, & duo aut tres alii. At Balassius conspicatus hostes numero longe superiores esse, adeo ut non dubiæ temeritatis esse duceret manum cum eis conferere Levam, unde venerat, retrocessit. Sed quum Bartholomæus Chrovatus, qui Comaronii in præsidio erat, ab exploratoribus cognovisset, Turcas Levam de nocte profectus esse, id Francisco Niario, qui non procul Surani erat, per expeditos equites mature significavit: atque is cum trecentis & quinquaginta equitibus, quos ad repentinum tumorem armare potuit, itineri se confestim dedit. Sed quum ad Curtum pagum venisset, non sine gravi mærore, Chrovatum de suo adventu hæsitantem, Comaronium revertisse cognovit. Interea adductus est ei captivus Turca, qui via ancipiti & tenebricosa à cæteris aberraverat, à quo hostes in reditu esse comperit: & ad revocandum Chrovatum extemplo citato cursu equites mittit. Copiis etiam Moravicis, quæ in æstivis ad Vagum flumen circa oppidum Sellejum constiterant, ac suis, quos Surani reliquerat, militibus serio mandat, ut maxima adhibita celeritate, & festinandi diligentia ad se venire maturent. Qui quum absque mora è propinquis locis properantes adfuissent, hostes in vestigio persequi cæpit: quos quum haud multo post in campis ad Salcam oppidum, (est locus inter Levam & Strigonium) assecutus esset: atque ii visis nostris reperto vado Hippolum fluvium transiissent, nostri eodem vado concitatis equis celeriter sequuti sunt.

Niarius Turcas Strigonienses cædit fugatque.

Ibi Niarius suis sistere paulisper gradum jussis, sub extremi supplicii pæna prohibet, ne turbatis ordinibus, quos in tres acies diviserat, pugnam capessant: sed servato militaris disciplinæ tenore, simul in hostem inclinatis hastis irruant, nemo ex eis ante hostium fugam ad capiendas manubias aut spolia feratur: nemo ad capiendum hostem equo descendat; Qua edicti severitate promulgata, in hostem deferuntur, quum meridies esset; & pugna atrox, crudelisque, & diu anceps exoritur, ita ut neutro inclinante victoria advesperasceret, postremo occidente sole, hostium equitatus, desertis Janiceris, terga vertere cepit; quod nostri recentiores, eos & equos eorum longo nocturni diurnique itineris labore fatigatos vehementius urgerent. Nam fervente adhuc pugna, Laurentius Zoltajus, Pauli Strigoniensis antistitis equitum præfectus, Husaimum equitum decurionem, quem Turcæ Odalbassam vocant, inter primos prelium cientem, suosque adhortantem, hasta interfecerat: multique simul cum illo occubuerant. In ea fuga hostium, quum Janiceri ab equitibus deserti profugere pedibus non possent, magna ex parte cecidere. Per hunc modum victoria, quæ diu in ancipiti steterat, propicio numine divino, ad nostros inclinavit: qui hostes per nemora & montes, ac devia quæque fugientes, & palantes, venantium in modum persecuti trucidare, cæsim punctimque occidere, deditos & supplices vincire & abducere: adeo ut ex equitum numero amplius quingentis, desiderati fuerint; quum Janicerorum paucissimi Strigonium reversi fuissent: neque enim vivum hostem quisquam ante eorum fugam cepit, quod à Niario & ducibus fuerat interdictum: neque colligendorum spoliorum causa equo descendit: nisi pleno victoriæ proventu.

Comitia à Carolo V. Vormatiam indicta.

Dum hæc in Pannonia & Illyrico geruntur, Carolus Cæsar ex Hispania triremibus, Andreæ Auriæ solvens, prospera navigatione Genuam venit; ac ex ea urbe Comitia Germaniæ principibus Vormatiam per literas indixit, ad quæ quum podagra impeditus, tempestive venire non potuisset, Othonem Truxessium, Cardinalem Augustanum, & Fridericum Fierstenbergum Comitem, qui suo nomine interessent, mi-

sit:

1544. tiis: ejusque verbis Ferdinandus, quæ in Comitio agenda essent, proposuit. Et quum disputatione, ac tergiversationibus quorundam novæ religionis hominum, à mense Martio ad Majum usque deliberationes delatæ essent, Cæsar postridie Iduum Maji Wormatiam venit, ac deliberari primoquoque tempore mandavit de vetere religionis doctrina, ac pace & jure stabiliendis, belloque pro defensione Germaniæ juxta ac Pannoniæ Turcis inferendo. Sed quum Cæsar & Ferdinandus, Protestantium intercessione, quo nomine Lutherani dogmatis sectatores vocabantur, nihil ab ordinibus ad bellum Turcicum contribui, nec bellum decerni animadvertissent, nisi sublato consilio generali, quod antea vehementer ursissent, quodque à Paulo Pontifice Mantuam indictum erat, ac Cameræ Spirensis, quam vocant, jurisdictione antiquata, quam Cæsar retinendam putabat; communi utriusque consilio, Gerardum Felduiccum, virum doctum & multarum linguarum peritum, Byzantium pro induciis ad Solymanum mittere decreverunt.

Veltvvickium.

Veltvvickius pro induciis ad Solymanum missus. Qui quum Venetiis navigando per Dalmatas & Ragusinos, deinde per Macedoniam & Thraciam, terrestri itinere eo pervenisset, atque annuum amplius tempus ibi consumpsisset, insequentis anni æstate, XII. die Augusti, Ratisponam venit: ac Cæsari & Ferdinando, qui comitiis iterum celebrandis vacabant, retulit induciarum consequendarum spem haud incertam apparere. Verum inter se & purpuratos Solymani consiliarios, quasdam difficultates esse subortas, de arcibus Johannis Regis, Petri Pereni, & Valentini Turci, quorum conjuges eisque adjuncti alii nobiles, pro eis undecim millia aureorum nummum quotannis Solymani ærario inferenda promisissent: Sed postea ad fidem & obsequia Ferdinandi redeuntes ea solvere recusassent. Deinde de villis, quæ juxta connumerationem cujusdam Halulis Thesaurarii Turcici, quas ille capta à Solymano Buda confestim recensuerat, e quibus Turcis, quos Spahios vocant, in stipendium distributæ essent, & ad utriusque partis ministeria obeunda, ac haud contemnendam summam pecuniæ contribuendam cogerentur. Se pro tollendis omnibus hujusmodi controversiis, ex quibus proculdubio bellum oriri posset, ac jure belli redimendo promisisse honestum aliquod honorariumque munus, quotannis mense Martio Solymano mittendum: remissumque à purpuratis cum iis mandatis, ut si Ferdinandus ea confirmet, quæ per Rustanum purpuratorum principem, eundemq; Solymani generum, XIII. Junii Solimano proposita, ac XIX. ejusdem mensis die approbata essent, pacta stabilia fore: seque denuo ad perficiendam legationis seriem reverti oportere. Haidones, Uscocos, Martalocios, qui latrociniis assueti, agris & populis utriusque partis infensissimi hostes essent, severe coercendos. Transfugas & proditores cujuscunque conditionis & sortis homines sint, utrinque reddendos, quo sublata spe transfugiendi pax arctius observetur. Induciis iisdem includi Franciscum Gallorum regem, & senatum Venetum, Solymano confœderatos.

An. 1545 Veltvvickius peracta legatione, Ratisponã venit.

Difficultates de induciarum conditionibus:

Veltvvickius Constantinopo- Quæ quum à Ferdinando ex Cæsaris fratris consensu approbata essent, Felduiccus Ratispona Constantinopolim celeriter reverti, & negotio finem imponere jubetur. Qui secundo Danubio Belgradum delatus, indeque Byzantium profectus, induciis componendis sedulam operam impendit, usque ad quinquennii spatium pactis, & iisdem, quas diximus, conditionibus, firmatis, præmisso Vito Ugrinovitio, quem Saracarum tierarchum Comaronio secum abduxerat. Idibus Augusti anno sequenti rediit; relicto Byzantii de Solymani voluntate Hieronymo Adurno Præposito Agriensi Ligure, qui ibi res & negotia Ferdinandi procuraret, cui brevi post tam legatione, quam vita functo, Johannes Maria Malvetius Bononiæ nobili ortus familia successit. 1544

lim remittitur

Induciæ ad quinquenniũ pacta.

Malvetius Agens in rebus Ferdinãdi Constantinopoli.

Quarum quidem induciarum rationes opportuno tempore compositas esse, paulo post palam omnibus fuit: quandoquidem brevi subsequuto tempore gravissimis seditionum procellis agitata Germania fere omnis, à fide majestate Cæsaris sumptis adversum eum armis descivit, & quidam Pannonii proceres, malesanis usi consiliis Ferdinando rebellarunt. Bohemiæ etiam populos, eadem seditionis rabies, ac dira rerum novarum cupido invasit. Sed Cæsar formidabili petitus bello, quamquam initio parum paratus, ægre in Vindelicis & Bavaria promptissimorum hostium impetum sustineret: tamen postea conversa fortuna, ita bellum hostibus intulit, ut quum nusquam justo bello fuisset dimicatum, captis hostiũ ducibus, Saxone nimirum Friderico, & Philippo Hesso, illud incredibili felicitate & gloria, nec minore celeritate confecerit. Ferdinandus etiam præter copias equestres, contra Bohemos & Germanos è Pannonia adductas, rebellantes subditos armis, & bello persequutus, recentium cum Turcis induciarum ope & adminiculo adjutus non parvo labore perdomuit: castigatosque & imperata facere coactos, partim dignis suppliciis, partim vero proscriptione atque exilio mulctavit.

Exorto bello Saxonico, quod principes Germaniæ, ac liberæ Civitates, quæ multæ, ac potentes sunt, prætextu religionis, adversus Cæsarem gravissimum & formidolosissimum susceperant, quodq; à Germanis Smalcaldicum, ob conjurationem diu quidem occultatam, sed Smalcaldiæ aperte initam, vocatur, Ferd. è Pannonia equites conscribi, & in subsidia fratris, suaq; adduci curavit. De quo quidem bello, nõ est quod verbosius cuncta commemorem: ejus siquidem causas, initia, progressus & finem, pleriq; rerum scriptores, tam Germani, quam alii, inopi e ingenio summa diligentia, fideque, posteris tradidere. Me res admonet, ut præter nostrorum res gestas, quas memoriæ tradere constitui, cætera paucis disseram. Itaq; Nicolao Comiti Salmensi, cubiculi sui præfecto, & copiarum duci, quam in Bohemiam, cum Anna regina & liberis discedens Viennæ reliquerat, in mandatis dedit, ut mille equites peltatos & hastatos, levis armaturæ ex Ungaris, sine mora conducat: eisque Franciscum Niarium recenti è Turcis victoria parta clarum præficiat. Tametsi autem jam autumnus præcipitaverat, tamen Salmensis nihil cunctatus, communicato cum Niario, aliisque consilio, eosdem equites celeriter conscribi, & Calendis Octobris numerato Tirnaviæ stipendio, via per Sacolcianos & Moravos facta, in Bohemiam ire jubet. Ducentos equites Niarius, quamquam podagra impeditus, legato Laurentio fratre sibi adjecto, ductabat in qua peculiari decus turmæ clari nominis præfecti erant, Paulus Sar-

Anno 1546. Bellum Schmalcaldicũ.

Equites Hungari Duce Niario, subsidio missi.

candius

1546. candius, Josephus Cavanus, Lucas Farnosius, aliique aliquot. Totidem egregiæ virtutis & fidei Thraces, Petrus Baquitius habebat, Franciscus Zapus, Petrus Erdodius, totidem equites docebant. Johanni Peteoni, ac Bartholomæo Chrovato ducenti quinquaginta parebant. Sebastianus Abstemius è Sirmio oriundus, qui tempora obsessæ à Solimano Viennensis urbis in classe Turcarum trierarchi munere functus erat, finitoque bello ad nos transierat, quinquaginta equites, & Franciscus Gettejus, totidem sub signis adduxerant: Sicut numerus omnium ad mille centum & quinquaginta accederet, ac omnibus Franciscus Niarius imperaret.

Item Thraces & alii.

1150. equites Ungari

Sub id fere tempus mense Januario, Ferd. Annam conjugem, dum Johannam filiam enixa esset, partus doloribus extinctam, gravissimo luctu mœroreque suo Pragæ amisit: eamque quinto post die, quod & ipsa sic voluerat, & immoentis belli rationes exigebant: solenni funere, ibidem terræ mandavit. Quum autem equites Ungari duce Niario Pragam venissent, eos in castra Cæsaris ire jussit cum Bohemis, quorum sex millia duce Alberto Slicco erant: cæteros, ut Henricum principem Plauum, suum in Bohemia Cancellarium, & Sebastianum Waitemullum, apud se retinuit, tanquam præcedentia suorum agmina subsecuturus. Cum ad silvam Slaccavaldiam Cal. Novemb. perventum esset, vias succisis præaltis ramosisque arboribus, quas Saxones securibus dejecerant, impeditas repererunt, armatisque cohortibus obsessas. Sed rejecto hostium præsidio, repurgatisque viis, quum ulterius iturus esset, Bohemorum magna pars tumultuati, militiam recusare, exauctorari se petere, quod legibus patriis extra suos terminos nequaquam arma cuipiam inferre tenerentur: quam quidem seditionem, ne adversus Saxones ducerentur, concitasse videbantur, cum quibus occulta consilia & fœdera consociasse eos fama erat. Sliccus quum eos fidei & obsequii actionibus verbis, postremo etiam conviciis admoneret, vimque adhibiturus esset, ni parerent, sumptis armis in eum irruerunt: sed is fuga ad tabernaculum Niarii facta, evasit, eique attonito & consilii inopi, Niarius expedito, oportunoq; consilio persuasit, ut dimissis seditiosis, quorum fides suspecta esset, cum solis stipendiariis & mercede conductis militibus, una secum progrederetur. Cujus dictis pro tempore parendum censuit, & cum iis, qui se promptissimos obtulerant, iter prosequutus, simul cum Niario & Ungaris Zuiccaviam venit: ibique Mauritium Saxoniæ ducem invenere, qui Cæsarianas partes sequebatur, quiq; bello Pestano secunda nominis fama militans egregiæ laudis decus retulerat, & Ungaris ducibus cognitus erat, is duo millia equitum & sex peditum mercede conductorum habebat. Ungari duces maximo perfusi gaudio notum sibi principem adierunt, & conjunctis cum eo viribus in castra Cæsaris perrexerunt.

Anna Regina partus doloribus extincta 27. Ianuar. A. 1547.

Bohemorum tumultus & defectio.

Advenit etiam paulo post Ferdinandum una cum Maximiliano majore natu filio, & in urbe Egra Cæsari fratri, triduo post eodem venienti se conjunxit: & copias suas, imprimis autem Pannonios equites, varietate armorum, vestiumq;, ac hastis, scutisq; diverso colore depictis, nec non equis exotica crocei coloris tinctura variegatis visu dignos lætus ostendit: illique jubente Cæsare, factis ludicræ pugnæ simulacris, in gyrum directumq; cursum, more militiæ circumacti, jucundum sui spectaculum præbuere: inspicientibus & collaudantibus ambobus fratribus, ac Maximiliano principe juventutis maxime spei adolescente, Ferdinandoq; Toletano duce Albano, qui post Cæsarem omnium copiarum imperium obtinebat. Egræ Niarius in valetudinem incidit, cum supra lævos Podagræ cruciatus, quibus omnibus artubus captus laborabat, intolerandi etiam renum dolores & stillicidia periculose accessissent. Itaq; permissu Ferdinandi domum reversus est: ac ei in imperio copiarum Petrus Baquitius successit: peculiarem vero turmam ejus equestrem Laurentius frater & legatus ejus adornavit: & copiæ omnes Pannoniorum totum hyemis tempus in castris Cæsaris agitavere atque cum Maurițio una aliquot oppida Saxonis, inter quæ Snepergum, & Altenburgum, ac alia pleraque occuparunt, singulari Cæsaris & Ferdinandi lætitia, cujus signa explosis tormentis edidere. 1547.

Baquitius Niario ægrotanti succedit.

Deinde Cæsar & Ferdinandus, cum Mauritio & Augusto ejus fratre, Saxoniæ principibus, XXII. die Aprilis, justis passibus rapto exercitu Misniam venere, ubi tunc Fridericus Saxoniæ dux, ac factionis caput erat. Quo animadverso, Saxo relicta urbe, ac ponte sublicio ad Albim fluvium rescisso, prope Mulbergum oppidum ad Albis ripam castra posuit. Cæsar autem cum eum Vitembergam petere existimaret, quam opere & militari præsidio munitam esse cognoverat, copias suas gradum accelerare jussit, quo citius ad Albim perveniretur. Itaque ad XXIV. diem Aprilis, Divo Georgio militi dicatum, ad Albim cum universis copiis ventum ita ut inter Cæsaris & Saxonis castra Albis lento cursu proflueret. Lantgravius autem Saxonis collega, alterque conjuratorum dux, eo tempore domum profectus à castris aberat: & Saxo dispositis ad fluminis ripas stationibus & tormentis cornubbus, ne Cæsar aut ponte effecto, aut vado forte reperto flumen transmitteret, prohibere contendebat: & quum Cæsaris copiæ ad citeriorem ripam procursantes, & vada investigantes, visæ essent, ipse velut rebus securus, audiendæ concioni vacabat. Re subitanea & hostium celeritate perterritus, & consilii inops, pontem, quem ipse è scaphis & lintribus efficiendum curaverat, ne hostes per eum transirent, incendi jubet: ac præmissis impedimentis, itinere Vitembergico promotis castris procedere incipit. Sed Hispanorum peditum promptissimi, ac rei gerendæ cupidissimi, sclopetos & gladios extensis manibus, aut ore mordicus tenentes, natando flumen superant, & in alteram ripam, quamquam multis hostium glandibus peterentur, summa virtute & audacia trajiciunt, atque isthic navigia, quæ ab injecto igne nondum corrupta erant: & alia, quæ forte reperierant, in citeriorem ripam transferunt, ex quibus pons tumultuarius summa celeritate confectus fuit.

Anno 1547.

Prælium inter Cæsareanos & Protestantes

Sed interea aliquot equites Ungari, alio reperto vado transeunt; quo animadverso Cæsar & Ferdinandus Petro Baquitio, ut cum toto suorum equitatu sine mora transeat, & tergis fugientium instando, eaque cædendo hostes remoretur, jubent, donec tota mole copiarum transiri queat: qui id impigre exequutus, leviorem Hispanicum equitatum mox subsequentem, subsidio accipit. Nec mora Cæsar, qui in celeritate rem omnem consistere videbat, relictis impedimentis

& cartis, ac peditatu subsequi jussu, flumen incolumis tranfit. & deinde omnis peditatus ponte eum subsequitur. Saxo perterritus, & consiliorum factorumque suorum, quibus copias ad varia loca intempestive diviserat, haud parum pœnitens, quamquam suis, ut eminus hostes tormentis & glandibus ferirent edixisset; quum tamen levis equitatus, & præcipue Ungarorum hastatæ turmæ, contempto omni periculo, copias ejus & castra summa virtute ac vi invasissent; & Cæsar interim ac Ferdinandus duobus sed longe validissimis agminibus, citato passu supervenissent fugæ sese mandavit, immo à peditibus facto, quem quum Cæsariani Hispani pariter & Ungari atque

Lucanus Hungarus Saxoniæ Ducem vulnerat & capit.

Itali intento cursu promiscue sequerentur, Josephus Lucanus Quinqueecclesiis oriundus, Francisci Niarii miles, Saxonem armis & cristis conspicuum assequitur, & acriter resistentem, nescius quisnam esset, in facie vulnerat, & capit. Sed superventu Hispanorum, qui haud procul aberant, abripitur; Albano primum Cæsaris in exercitu legato, ac deinde Cæsari ipsi sistendus. Josephus pugionem ejus argento auroque obductum, ac prægrandi in vaginæ extrema parte nodo insignem sibi retinet, ut eo detracti nobilis spolii signo, virtutis suæ testificandæ uteretur.

Non sum nescius hunc capti Saxonis adversæ fortunæ casum aliter ab aliis tradi; sed ego à nostris, qui bello interfuere, in hunc, quem dixi modum narrari satis memini. Addebant Josephum clari hujus facinoris ergo in equitum auratorum, quos vocant, numerum à Cæsare, ritu solenni adscitum, & torque donatum; quem simul cum pugione ad hæredes in perennem facti memoriam transmisisset. Landgravius haud multo post cum ad Cæsarem venisset, in custodiam missus fuit: ita ut Cæsar incredibili felicitate, captis hostium ducibus, castrisq; & tormentis omnibus in potestatem redactis, memorabili & incruenta victoria sit potitus: quum ex suorum numero vix quinquaginta milites desiderasset. Captivorum, præter multa, quæ ciderant, millia ingens numerus fuit: & prædæ spoliorumq; usq; ad admirationem vis maxima, ut nemo fere ex Pannoniis militibus fuerit, qui non abunde tantummodo expletus; verum etiam ditatus domum redierit. Johannes sane Crusitius, Petri clarissimi viri, quem ad mare Adriaticum à Turcis cæsum diximus, filius, opulentiæ & divitiarum suarum initia, ejus pugnæ successui accepta ferre haud inficiabatur: qui ea tempestate turmæ equitum Bartholomæi Chrovan signifer erat. Johanni quoque Peteoni; hinc dignitatum & honorum exordia atque incrementa profluxere.

Landgravius custodiæ mancipatur.

Spoliorũ copia, quibus Vngari ditati.

Post tantam victoriam, propitii numinis divini benignitate partam, Witemberga quoq; deditione militum præsidiariorum Cæsari cessit, quam paulo post Maurino donavit: & illinc Ferdinandum fratrem in Bohemiam remisit, quod in ea Pragenses ac alii quidam populi, duce & concitatore Gaspare Flugio, res novas moliri & victoriæ Cæsaris ignari, ad Saxonem inclinare dicerentur: cum quo una equites Pannonii rediere: quorum duces Cæsar equestris dignitatis titulo cohonestatos ac aureis torquibus decoratos liberaliter dimisit: cæterisq; omnibus menstruum stipendium discedentibus donavit. Priusquam discederent, Johannem Peteonem, cæteris eloquentiorem, ac rerum aulicarum gnarum, omnium nomine in hunc modum loquutum, ejusque verba

VVitemberga capitur.

Bohemorũ motus

Peteonis oratio ad Cæsar commilitonum nomine.

Ungarico sermone prolata, Nicolaum Olahum Ferdinandi in Pannonia Cancellarium, Cæsari interpretatum esse accepi.

Vel tacentibus nobis, Cæsar invicte, nosti quanto in periculo regnũ Pannoniæ à fratre tuo Ferdinando, Rege nostro, clementer gubernatũ versetur; quantisque Turcarum armis & viribus, quotidiana veluti tabe consumtum, ad extremam perniciem ruat: adeo ut nisi tu Dei Optimi Maximi benignitate subsidioq; adjutus, primo quoq; tempore succurras, eo fœde amisso, quod cæteras Christianæ Reipublicæ provincias, ac vicinam imprimis Austriam, tuum & fratris tui, Regis nostri, patrimonium hactenus summa rerum suarum jactura & sanguine, quantum potuit, defendit: non solum Regnis tuis & provinciis; sed quod horret animus referre, sacris omnibus, religioni, pietati, aris & focis eorum omnium qui Christiano nomine censentur, quorum tuendorum cura tibi, ante omnes alios incumbit, diræ clades, calamitatumq; omnium, quæ dici aut excogitari possunt, concursus parabitur. Neque te latet quanto virium robore, atq; adeo barbaricæ vanitatis fastu, Austriam repetitis vicibus adorti vastaverint; quibus nisi invicto exercitu tuo occurrisses, actũ de ea jam tum fuisset; quum adventum tuum expavescentes, nec congredi tecum ausi, infami itinere & fugæ haud absimili retrocesserunt.

Postea intra paucos hosce annos, quorum recentissima est memoria, eodem nimirum fere tempore, quo tu in Africam valida classe instructa trajecisti, ut Hispanos tuos eorundem hostium prædatoriis navibus vexari solitos eriperes, absentiæ tuæ, uti credi par est, occasione sublatis animis, Budam priscorum principum nostrorum Regiam, fama toto orbe celebratam, non vi & armis, sed astu & fraude, deceptis & procul relegatis, qui eam tuebantur, singulari perfidia occupavere. Nec multo post à Gallia perpetuis hostibus tuis (sicuti ad nos certis auctoribus, allatum fuit) solicitati, ruptis doloſe induciis, quas cum eis habebamus, tres clarissimas urbes, tria patriæ nostræ munimenta, aliasque amplissimas ditiones, uno atrocis belli, veluti fulminis ictu, in potestatem redegerunt; tanta crudelis elatiq; ingenii superbia, ut contra omnium gentium jura, contra fas fidemq; datam, cæsis & trucidatis, vel in diram servitutem abductis aliquot generis nostræ principibus, tropheum de subacta Pannonia statuisse, & de Germania (quod Deus avertere velit) mox sub jugum mittenda, spem haud dubiam concepisse videantur. Regnum profecto adeo eorum tyrannide & sævitia deformatum reddiderunt, ut quod non ita multo ante, florens, illustre, clarum, & potens erat, rerumq; gestarum splendore & gloria, ad cælum usque pertingere videbatur, nunc converso ordine, omnibus spoliatum ornamentis, & divitiis, lacerum, conculcatum, in exitium adductum, omnium rerum, sed maxime consilii inops, usq; adeo miserabili ruina concidit, ut omnis antiquæ virtutis imago obsoleta, & omnis in eo belli ardor extinctus sit, pristinaque ejus facies ab intuentibus, sine uberrimis lachrymis dignosci nequeat.

Hujus autem afflictissimi regni spes omnis in te uno sita est; tu qui invicti animi fretus altitudine, nihil unquam timere, sed ad ardua quæque tendere didicisti, nos in has diræ calamitatis miserias collapsos, Dei immortalis ope, tuaque insigni virtute & felicibus armis, recuperare, &

à bel-

1548. à belluina barbarorum feritate vindicare potes. Hanc abs te barbaris inferendi belli conditionem Christianæ imprimis Respub. postulat: deinde Ferdinandus, quem hic præsentem cernis, tuus frater, Rex noster, magnanimus princeps orat, & exigit: nos vero miseri Pannones, tam male à fortuna mulctati, & fere in nihilum redacti humiles petimus, & sacris tuis genibus provoluti suppliciter flagitamus. Valeat apud te, Cæsar invicte, eximium tuendæ atque amplificandæ veræ religionis studium, valeant Ferdinandi preces, & nostræ uberes, continuæque lachrymæ: valeant Christiani orbis vota & desideria, quibus te ærumnarum suarum acerrimum vindicem, & publicæ libertatis unicum assertorem, multis cum suspiriis exposcunt. Aderit votis armisque tuis promovendis Deus noster Christus Optimus Maximus ac Diva Virgo parens ejus, omnesque cælites, justum sacri belli classicum concitanti, & memorandam per omne ævum victoriam concedent: qui nunquam non præsenti numine, ut aliis omnibus cœptis tuis, ita hoc, quod nunc rata felicitate cōfecisti, bello quā secundissime adfuerūt.

Cæsaris opem adversus Turcas implorāt.

Ad ea Cæsar gravi sermone respondit, se Reipublicæ Christianæ tranquillitate, nihil unquam prius potiusque habuisse, neque aliud summis votis suis optasse, quam ut pace & concordia inter Christianos principes stabilita, arma in communes hostes barbaros verterentur, cujus voti atque instituti sui præclara exempla, rebus adversus Turcas in Græcia & Peloponneso atque Illyrico, denique in Austria, postremo vero in terra Africa gestis ostendisse: Sed ut ipsis quoque Pannoniis, atque adeo totius Christiani orbis principibus, & populis palam est, semper lacessitum Gallorum injuriis, & ab incepto rerum gerendarum cursu retractum fuisse; illos superioribus seculis cum suis etiam majoribus acerbissimas simultates exercuisse semper: & sibi demum ac amplitudini, & potentiæ suæ invidisse, & obtrectasse: quive magis sibi & Ferdinando fratri nocere possent, evocatum novissime ab ipsis in Pannoniam, ambitiosa malignitate, Solymanum Turcarum principem, ad non dubiam Pannoniæ juxta ac Reipublic. Christianæ perniciem. Daturum tamen se operam diligentem, Deo bene juvante, propediem ut sese ac jura sua à Gallis solerti ratione & cura tueri possit: efficereque, ut eosdem à maleficio & contumeliis inferendis abstinere cogat. Proinde ipsos, quorum clades & calamitates sibi graves molestæque imprimis accidant, optimam certissimamque de se spem concipere debere, ut cum primum se hisce curis expediat, omnes vires & copias, omnemque industriam suam in defensionem ipsorum, & vindicandos ab injuriis barbarorum Ungaros converturus sit: & una cum Ferdinando fratre, mature jam ipsis laborantibus opem allaturus. Deinde data singulis fere dextra, felicem & faustum reditum precatus, blando comique vultu omnes dimisit. Petrum vero Baquitium, quod minime prætermittendum videtur, cui domi cum Francisco Revajo, de arcis Holicianæ possessione lis & controversia intercedebat, Ferdinando amanter commendavit: ita ut virum militarem, & qui ipse cum in conspectu egregiam in transeundo Albi, fugandisque hostibus operam impendisset, etiam Cæsaris ipsius ratione habita, sublevandum ac adjuvandum vellet. Quod postea Ferdinandus, fraternæ commendationis haud immemor, facta inter dissidentes concordia opportune adimplevit.

Cæsaris responsum.

Baquitius à Cæsare fratri eximie cōmendatur.

Revertenti in Bohemiam Ferdinando, & jam ad Lithumericiam oppidum appropinquanti, nunciatur Pragenses in armis esse, & ipsum ingressu urbis prohibere constituisse. Quo nuntio nonnihil perturbatus, Baquitium cum equitibus Ungaris adversus eos misit, adjuncto ei cū mille equitibus cataphractis Carolo Serotinio Moravo, quē Ungari à pusillæ staturæ modo, Carolū parvum vocabant, ut locorum & urbis regionumq; perito, eisque, dispositis armis imperata faciant, extrema quoq; denunciavit. Quibus tamen quū Pragenses armati occurrissent, & majori ex parte obsoletis armis, ac trituratoriis flagellis, quæ clavis infixa ferreis erant, ridendum in modum uterentur, facile à nostris, qui militaribus armis, & sclopettis manuariis ab ephippio pendentibus, thoraceq; ferreo & galea muniti erant, rejecti, repulsique fuere. Multi in fuga cæsi, multi capti. Sed quū in urbem præcipiti fuga attoniti, & extremo pavore perculsi profugissent, portasq; clausissent, nostri repertis in flumine, quod urbem interfluit, vadis, celeriter transeuntes, longe majori crudelitate in obvios quoq; grassati, cædibus & rapinis omnia complevere: & ab eis, quos in pugna & in urbe ceperant, multum auri & pecuniæ extorserunt, atque ita mulctatos postea dimiserunt.

Bohemi à Baquitio & Serotinio equitibus cæsi.

Interim Ferdinandus cum reliqua parte exercitus ad urbem venit, & reductis jam in fidem & obsequium civibus, in arcem recta conscendit: ibique ad sextum diem Julij convocatos Pragenses, læsæ majestatis crimine damnat, multos ex iis, qui seditionis auctores fuerant, extremo supplicio affici mandat: à multis magnā pecuniæ summam extorquet; citatos vero & ad nomina non respondentes in exilium pellit: Cerevisiæ vectigal, quod ad tres annos promiserant, perpetuum esse jubet: tormenta & bellicum omne instrumentum, tam publicum, quam privatum, in arcem ad se comportari imperat: portas urbis civibus adimit, & incustoditas diu noctuque patere decrevit, se & posteris suis inscia prohibet, ne cum ullo principe, ullave Republic. fœdus feriant: ictum cum Saxone & ejus sociis, rescindit & antiquat. Gasparem Flugum, seditiosorum antesignanum, perpetuo exilio mulctat, decreto ejus percussoribus non contemnendo præmio. Quæ postulata, quum ipsi majorum metu omnia rata fore promisissent; res sedatæ ipsique in gratiam recepti. Aliæ etiam Civitates, & nobilitas pleraque, ad eundem modum, absque conditione sese dediderunt: atque iis peractis, Ungari equites Praga dimissi, domos quisque suas repetiverunt, stipendiis & spoliis undecunque refecti.

Pragenses à Ferdinando male mulctati.

Post finem belli Saxonici Ferdinandus ordinibus Pannoniæ, qui erant è tot calamitatibus & cladibus reliqui, Tirnaviam Comitia indixit, ad mensem Novembrem; Et quoniam ad Comitia Germaniæ à Cæsare Augustam Vindelicorum indicta ad Calendas Septembres ei necessario erat veniendum, Nicolaum Comitem Salmensem & Thomam Nadasdium loco sui Tirnaviam misit: qui absentiam suam excusarent, & comitiis præessent. Quibus quidem Comitiis ad benignas Ferdinandi preces rusticis libertas migrandi ad alia loca, quam bello Cruciato, Uladislao regnante, amiserant, antiquata perduellionis lege, restituta est: quamquam essent

Comitia Tirnaviæ indicta.

In quibꝰ rusticis alio migrandi libertas concessa.

1548. essent plerique, qui minime abrogandam magna contentione censerent. Quæ res Ferdinando admodum grata fuit: & agrestes eum ut libertatis suæ assertorem, justissimis laudibus in cælum extulerunt: & latæ legis beneficio hactenus utuntur.

Basonis & Balassii rapinæ & scelera accusata

Deinde ad querelas varias, ut fit, deventum est, inter quas frequens Comitiorum ordo, graves & enormes Matthiæ Basonis rapinas, furta, viatorum & mercatorum, ac aliorum omnium promiscuas cædes & spolia, ac in Poloniam usque & Silesiam exercita latrocinia publice proposuit: ac ut eis avertendis, ac plectendo Basoni remedia adhiberentur, supplex flagitavit. Cisdanubiana quoque Nobilitas, ac Civitates, quas Montanas vocant, in quibus aurum & argentum effoditur, Melchiorem Balassium similium latrociniorum & rapinarum criminibus haud falso insimulantes accusabant. De quorum vitiis & insolentia, ut omnia ad cognoscendum clariora in aperto sint, altius repetendum videtur.

Baso à Tornalio filio suo tutor relictus rem pessime administrat.

Jacobus Tornalius, quamquam in numero equestris ordinis esset, tamen inter proceres censebatur: quod divitiis, opibus, ac gratia Johannis regis, cujus partes sequebatur, multis præstaret. Is cum morbo oppressus ultimum vitæ terminum adesse cerneret, condito testamento, Matthiam Basonem, veterem suum clientem, quadrimi filii atque unici Johannis tutorem reliquit: eique Muranum arcem suam, in editissimo monte sitam, cum alia ditione sua, usque ad legitimos pupilli annos, gubernandam commendavit: adeo ut brevi post, omnium rerum summa ad eum respiceret, ipseque omnibus pro libidine dominaretur. Ei ut erat homo omnium pessimus, ac supra profundam ambitionem, alieni quoque appetentissimus, quum puer ad duodecimum ætatis annum pervenisset, quo eo amoto liberius id quod cogitaverat exequeretur, eum in aulam Johannis Tarnovii, summæ claritatis & potentiæ inter Sarmatas reguli tradidit, eo prætextu, ut ibi educatus, ac disciplina militari imbutus, firmiori ætate ad paterna bona reverteretur: re autem vera, ut illo in speciem discendi amoto, ipse rerum potiretur. Cum in hunc modum puerum ablegasset, ipse neglecto boni viri, tutorisque officio, eos, qui puero fidi votis suis obstare videbantur, falsis objectis criminibus, capitali supplicio affecit: alios variis artibus circumventos oppressit. Sublatis eo modo æmulis, bona aliena per vim rapiendo, ac insidias viatoribus obsesso itinere nectendo, in vicinos grassari cœpit: deinde conductis Ruthenis & Polonis prædonibus, non in solis Pannoniæ silvis & montibus, sed etiam propinqua Polonia & Silesia, postremo etiam in Moldaviæ finibus latrocinia exercendo, magnas divitias cumulavit. Cum vicinis autem, & potissimum Francisco Bebeco, viro acri & injuriarum impatiente, apertas inimicitias palam exercuit, & ubi se occasio tulit, ejus bona rapere, ferroque & ignibus vastare cœpit, quod in Pannoniæ regno capitale, & legibus prohibitum est.

Latrocinia ejusdem.

Balassii crimina

Haud dissimili ratione Melchior quoq; Balassius, pares insolentias & rapinas exercebat. Nam quum viduam Gabrielis Levæ duxisset, & Levam arcem, quæ pupillum illius Johannem, decimum ætatis annum agentem respiciebat, in potestatem redegisset, Chabragum, ejectis per vim Petri Palfij curatoribus occupavit, ac prædonibus præsidio impositis, vicina loca rapinis ac latrociniis infesta reddere non cessabat. Sinuiam montem extructo in ejus editissima parte castello, simili astu occupavit, & ex eo Civitates Montanas, veluti continua obsidione fatigatas, ad rerum omnium desperationem coegit. Denique currum publicum, in quo multa argenti & auri infecti pondera Cremniciam e Semnicio ad cudendam monetam perferri solent, prædonum manu immissa, & cæsis equitibus, qui securitatis causa illum comitabantur, diripere voluit, parumque aberat, quin nefarium facinus perficeretur, nisi prædones arcam ferream, in qua aurum & argentum erat repositum, malleis & securibus percutientes, concursu armatorum civium repulsi & rejecti, in densissimas silvas profugissent. Gregorium quoque Babindalium, qui pecuniam publicam in Barsiensi provincia colligebat, captivum factum Levam perduxit, & duo millia aureorum nummum, quæ in fiscum referri debebant, abstulit, & ab eo compedibus præter meritum vincto altera totidem millia petebat. Qua rerum indignitate permotus Ferdinandus, servandæ inter suos quietis & tranquillitatis studio, eosdem frequenter admonuit, ut ad meliora consilia animum applicarent. Sin vero nollent, se in eos jam non legibus quas enormibus factis sprevissent & conculcassent; sed vi atque armis animadversurum. 1548.

Uterque publicis suffragiis proscriptus.

Verum tantum abfuit, ut modum flagitiis ponerent, ut is secretis consiliis ad Turcarum opem implorandam, misso ad Nogradi præfectum Memberbegum Johanne Rednecco, confugeret: ille vero Muram arcis munitissimæ mœnibus confisus, mandata regia, ac acerbas publicarum querelarum pœnas floccipendere videretur. Itaq; Ferdinandus justa ira exacerbatus, eos, ut qui contra leges, moresque majorum omnia temere turbulenter, per vim per furorem fecissent, publicis omnium suffragiis proscribendos curavit, & Nicolao Comiti Salmensi copiarum summum duci in mandatis dedit, ut coacto exercitu, & supplicio de proscriptis rebellibus sumpto, videret ne quid respub. detrimenti caperet. Is brevi milites è confiniis evocat, novos ad stipendia conscribit, & centuriatos variis ducibus regendos distribuit; ita tamen ut omnes Ulrichi Martinio parerent. Dat etiam in mandatis Vincentio Gregorocio, Lupo Pecio, Gregorio Abstemio cognomine Literato, & Matthiæ Martalino, ut singulas peditum centurias in castra adducant; Hispanicas etiam veteranorum cohortes tricenarias quatuor, Gaspare Castelluvio, ex insula Sardinia oriundo, ac Petro Zapata ducibus, qui ab aliquot annis in Pannonia militaverant, ad certum diem in castra convenire jubet. Germanis præerat Ulricus Eberstorffus, qui septem peditum signa ducebat. His accedebant equites Francisci Bebeci, & nobilitatis, quæ in provinciis Gemeriensi & Nogradiensi, de legum præscripto, cum necessarium esset, arma capere, & in bellum proficisci debebat. Erat summa omnium, qui in Salmensis castris habebantur ad quinque millia bellatorum; qui tamen numerus paulò pòst duplo ferè auctus est, concurrentibus ad arma omnibus, qui tam in superiori, quam Cisdanubiana Pannonia à Basone & Balassio, variis injuriarum & contumeliarum generibus affecti erant. Tormentorum & belli instrumentorum tantus etiam erat apparatus, qui abunde sufficecturus esse censeretur. Curando commeatu Augustinus Sbardellatus Episcopus Vaciensis præficitur.

Salmensis copiæ adversus eos ducit.

Interea dum copiæ conveniunt, mittitur lega-

tus ad

1549. tus ad Mehemetem Jahioglim Budæ à Solymano constitutum ducem Johannes Deleffius, qui nomine Ferdinandi illum edoceat, se & copias suas contra induciarum pacta nihil prorsus moliri; Sed esse quosdam rebelles Basonem & Balassium, publicis votis & suffragiis proscriptos, & criminis læsæ majestatis damnatos, in quos, ut legibus immorigeros, vi & armis animadvertere constituisset; proinde illum recte facturum, si se ac suos milites, si forte exules opem implorarent, ab eis ferenda contineret. Mehemetes quum se neutri parti auxilio futurum, sed otiosum fore spectatorem pollicitus esset; Salmensis castra lento itinere promovet, ac Eberstorffium cum Germanis peditibus, adjuncto ei Bartholomæo Horvato novitio præmittit: & ut Sitviam admotis tormentis obsideant, jubet. Qui

Situia à Comite Salmensi obsessa. quum eo venissent, ita copias partiri placuit, ut Eberstorphus cum Germanis ad attrahenda in excelsum montis cacumen tormenta relinqueretur, ipse cum Ungaris & suo peculiari equitatu, in montem conscenderet, ac ubinam collocanda tormenta, & qua in parte mœnia verberanda essent, propius dispiceret. Quo consilio approbato ab omnibus, Bartholomæus in conspectum arcis conscendit.

Præerat ei Lucas Macrius cum justa manu militum, quorum maior pars ex Haidonibus prædæ assuetis constabat. Inter eos Urbanus, Baccus cognomine, centurio nostros conspicatus, continere nequivit, quin ad dimicandum cum sua centuria egrederetur. Pugna atrox oritur; sed nostris tam numero quam virtute superioribus, Sitviani funduntur, multi occumbunt, Urbanus vulneratur & capitur: ac una cum eo milites LVI. & signa duo cum signiferis in nostrorum potestatem veniunt. Vix tertia pars è prælio in arcem præcipiti fuga fertur. Nec mora, qui in præsidio erant sociorum clade perculsi, vel renitente Macrio, de deditione prologui cepere, cum quibus haud cunctanter transactum est, & qui superstates

& statim dedita. erant, dedita arce incolumes dimittuntur, ea lege ne sub capitis pœna contra Ferdinandum arma ferre auderent. Hunc in modum Bartholomæus arce potitus, Eberstorffo eam esse in potestate nuntiat, & ne in provehendis tormentis se ac milites inani labore fatiget, admonet, simul Salmensem de iis, quæ egerat, certiorem reddit.

Eo prospero victoriæ initio, veluti bono lætoque omine exhilaratus Salmensis, castra versus Levam promoveri jubet; cumque Eber-

Leva strenue oppugnatur à nostris. storffium ac Bartholomæum in castra recepisset, iter illuc suscepit. Horvatinovitium autem ad Chabragum ire jubet, non tam ejus oppugnandi causa, quam ut obsidendo, ac vigilando neminem ingredi, aut portis exire, aut commeatum aliquem obsessis inferri permitteret, donec ipse cum omnibus copiis subsequeretur. Adventu Salmensis per exploratores cognito Balassius, qui hactenus spe summa defendendæ Levæ hostium adventum expectaverat, quum Sitviam tam alto montis cacumini impositam, militeque & rebus necessariis tantopere munitam, hostibus tam repente cessisse miraretur, fracto animum despondit, & relictis in præ-

Balassius in Transsylvaniã profugit. sidio suis, in Transsilvaniam profugit: quo antea conjugem & liberos præmiserat, Thoma Dacione Levæ præfecto constituto, quem adferendæ maturæ opis spe oneratum summis precibus oravit, ut interea arcem sibi conservaret, donec idoneis Turcarum, & amicorum è Transsilvania auxiliis comparatis reverteretur. 1549.

Interea Salmensis castra lentis passibus, sed longo ordine exporrecta adventare conspiciuntur, nec procul ab oppido collocantur. Erat dies altera Resurrectionis Christi, qua Salmensis nullam moram, aut quietem hostibus dandam arbitratus, aggerea de more extrui, & in iis corbes construi, interque eos majoribus columbrinis collocatis, mœnia duobus è locis verberari jubet. Obsessi haud minori alacritate, quæ ad defensionem pertinebant, curare, vigilias in stationibus disponere, tormenta per muros & propugnacula idoneis in locis statuere. Sed quum mœnia vetustate corrupta, obidque debilia essent, haud facile tormentorum ictus perferebant. Verum ab obsessis, ea, quæ interdiu hostes diruebant, nocturno indefessoque labore terra ac materia comportata restaurabantur. Jam vigesimus tertius dies oppugnationis prætereierat, non sine Salmensis ac cæterorum ducum indignatione, qui locum minime, uti rebantur, munitum tamdiu vim tanti exercitus sustinere posse non crediderant. Interea Hispani milites tormenta ad montem arci imminentem, cujus in extrema parte sudi veterum artificio illa condita est, attraxerunt & Salmensis ab Occidente, adversus portam aggeres & majora tormenta collocavit: ex quibus arx duplici & majori quam antea vi atque impetu, pilis ferreis dirui cepta est: quorum mortiferis ictibus muros penetrantibus milites introrsus sauciari, aut plerumque interfici contingebat. Nec Hispani quicquam prætermittebant, qui è superiori monte sclopetos tanta peritia collimarent, ut obsessi muris & propugnaculis defendendis arcerentur, nec locus consistendi aut sese tuendi facultatem haberent.

Nec multò pòst Salmensis quanquam mœnia adeo diruta esse cerneret, ut irrumpi posse haud desperaret; Christianorum tamen militum miseretus, eorumque cædi & sanguini, quantum posset, parcere cupiens, eis, si arcem dederent, incolumitatem & liberam, quo vellent, abeundi potestatem per præconem offerri jussit: quam postea, si in pertinacia persisterent, nequaquam essent obtenturi. Sed illi inducias unius mensis intra quem Balassio obsequia sua fidemque abeunti præstitam renuntiarent, postularunt. Quam moram Salmensis tantus nequaquam concessit, quod eam fraudulenter peti existimaret, & irruptionem duobus è locis, quibus mœnia diruta hiatum fecerant, extemplo fieri jubet. Sublato clamore Ungari pedites, Germanis permisti, mœnia aggrediuntur: inclusi etiam simili vociferatione respondere non dubitantes, arma expediunt, & vehementi acerrimoque impetu sese atque arcem tuentur. Sed nostris acrius instantibus, ac novis subinde militibus succedentibus, Balassiani, multis susceptis vulneribus, multisque interfectis, vehementer laborare ceperunt: interfecto ibidem cum sociis Andrea Parvo, qui portarum custodiis præerat, Thomas Dacio arcis & militum præfectus, incondito clamore excitus, versus portam adcurrit: ut sociis laborantibus subveniret. Sed quum jam vexilla hostium per dirutos muros in arcem illata, ac majorem suorum partem cæsam aut dissipatam vidisset,

1549. per ruinas desiliens in lacum, qui juxta oppidum est, sese præcipitem dedit, & capite duntaxat extante, è mediis aquis sese dedidit.

Ea in pugna spectante Salmensi Johannes Cavasius interficitur, Vitus Chrovatus, Blasius Turcus, & Demetrius Corosçosius glandibus trajecti cadunt. Thomas Nemessius suscepto gravi vulnere, ad lacum fuga delatus, ab insequentibus Hispanis similiter trucidatur. Altera quoque ex parte Hispani, quos in monte collocatis aggeribus consedisse diximus, dum obsessi cum hostibus ad portam confertim certarent, scalis appositis muros conscendunt; & in atrium majus, quod in arce habetur, pervadunt, Thomamque Turcum cum aliquot sociis illuc subsidio adcurrentem è fenestra situ glande trajiciunt, ibidem Nicolaus Poharnocus, Andreas Quelecenius, Clemens Tessenius cum multis aliis occisi jugulantur: ita ut duobus in locis, duobusque præliis, victi & repulsi, rebus desperatis, pars in latebras, quæ inveniri poterant, pars ad lacum effusa fuga evadere conarentur. Sed agilitate Hispanorum militum undiq; circumventi atque interfecti miserabiliter periere. Ungari milites, quod multos ex iis sanguine & propinquitate attingerent, aut vetere amicitia & sodalitate conjunctos haberent, fugientes persequi noluerunt: quin & captos quosdam à ferocia Hispani & Germani militis, quantum in ea rerum perturbatione fieri potuit, secretioribus contuberniorum partibus, lodicibus ac stragulis superjectis abditos servarunt, inter quos Antonius Siculus, & Johannes Moræus & perpauci quidam fuere. Major tamen pars ab Hispanis interfecta est, eorumque res ab iisdem in prædam versæ: qui etiam triginta duo capita propugnatorum cervicibus adempta ad Salmensem detulerunt: eorum corpora inhumata feris canibusque lanianda relinquentes; quæ tamen Salmensis tumultuariis sepulchris à notis & amicis inferri, & humi mandari nequaquam vetuit. In hunc modum postridie Iduum Maji, Leva vi & armis in potestatem redacta, & Uriele Maitinio ibi cum firmo præsidio relicto, ad Chabragum, jam antea à Horuatinovitio, obsidione ut diximus, circumvallatum, exercitus ductus est.

Leva vi expugnata in nostram potestatem est redacta.

Illud in colle constructum satis quidem alto, editoque jacet: sed cui undique majora montium culmina supereminent, ut tormentis ex omni parte concuti possit. Salmensis constructis è regione arcis idoneo loco aggeribus, & positis tormentis, antequam ea adversus propugnantes disploderentur, capita Levæ præsidiariis abscissa, supra corbes vimineos longioribus infixa perticis collocari jussit; ut à Chabragianis facilè conspicerentur: ac Johannem Moræum unum ex captivis propius arcem adduci, obsessisque proclamare jubet, Levam captam, qui intus erant, paucissimis exceptis, omnes mactatos occubuisse: eorum capita in exemplum allata esse, eandem perniciem ipsos manere, si in pertinacia perstiterint; Sin resipiscant, arcemque tradant, incolumes futuros. Verùm illi summo silentio dicta factaque ejus transmisere. Itaq; ita simul & dolore exasperatus, tormenta in arcem dirigi, & muros quassari jubet, qui cum magna edita strage procidissent, obsessi fractis animis deditionis conditiones, quas paulo ante respuerant, amplecti, & pertinaciæ finem imponere decreverunt; ac voce sublatâ è mænibus proloqui cœperunt. Salmensis nullas accipere conditiones, nihil eorum verbis commoveri, postremo à Horuatinovitio aliisq; ducibus Ungaris placatus; eos absque ullis conditionibus arcem atque arma omnia & sarcinas tradi postulavit, ni tradant, se eis vel invitis, brevi expugnaturum: eosque omnes sine ulla spe veniæ laqueo punitorum minatus est. Sic illi ad extremas necessitatis difficultates redacti, & metu coacti, ad arbitrium victoris arcem dedidere, quos quamquam vinculis & compedibus constrictos aliquamdiu detinuisset, confecto tamen bello omnes dimisit. 1549

Chabragum etiam arbitrio victoris deditum.

Exinde per loca montana & salebrosa, saxisque impedita, & quod ad cæteras difficultates accessit, assiduis pluviis cadentibus, profundoque cœno, exercitus lento gradu Muranum versus processit: magnoq; jumentorum & militum labore, tormenta curulia, ac carri & plaustra rerum necessariarum plena provehi trahiq; potuere: donec ad vallem Muraniam, sic ab arce denominatam, fatigatis fessisq; omnibus, perveniretur. Matthias autem Baso mænibus & naturali arcis munimine confisus, contempto omni ad præsens periculo, adventum hostium læto, ut præ se ferebat, nec abjecto animo expectare videbatur. Ex ea valle Franciscus Bebecus, qui jam antea à Ferdinando admonitus, castellis tumultuariis opere circa arcem erectis, vias omnes usq; ad sex milliariũ intervallum, dejectis prælatis arboribus præcluserat, præmittitur, qui locum metandis castris idoneum deligat, curetq; ne quidpiam commeatus, aut rerum necessariarum in arcem comportari possit. Is gerendæ rei avidus, triduo castra præcessit: omnesq; ad arcem aditus denuo intercepit. Interea Salmensis cum exercitu, quem paulo ante novis copiis & tormentis ex arce Sarossia advectis auxerat, appropinquavit ac castra in loco, quem Bebecus haud procul rivo Alsio delegerat, posuit: ita ut per valles & collium juga, qui ve mallent, per montium latera tenderent.

Inde ad Muranii obsidendum castra promota.

Muranum in præalta rupe situm est: circa quam alia rupes, æque alta à meridie imminet: inter quas per saxeam viam ad arcem unicus patet aditus. Eam rupem munito in sublimi ejus vertice castello, fidis militum impositis Baso custodiebat, quæ quidem ab occasu Solis arcem altitudine superat, ibidemq; est fons jugi aqua scaturiens. A meridie portam habet, qua itur in arcem satis amplam, & aliquot cohortium capacem ejus aream: nullis tamen per aliquot loca mænibus sed rupium præcipitio & inaccessa crepidine munitam. A septentrione contra arcem alia rupes extare cernitur, quæ plano satis vertice supra mænia attollitur: hæc tametsi ascenso ægrè admodum & vix tolerabili labore superari potest; quum tamen ascenderis, prospectum in arcis interiora proclivem habes, & telis missilibus eminus intortis, haud parũ detrimenti arci inferri potest. Supra hanc magno & difficili jumentorum & ergatarum, agrestiumque & militum juxta labore, octo tormenta currulia, admittente & curante Bebeco, provehuntur, & ea nocturno tempore aggeribus & cratibus cespite aliunde allato repletis muniuntur.

Muranii situs.

Oppugnationis ac tormentorum curam Salmensis ex ea parte, quæ Orientem solem respicit, Bebeco attribuit, quem peculiari adversus Basonem odio, multis & gravibus contumeliis provocatum maxime flagrare non ignorabat: Ab occasu peditatum Ungaricum ducibus iis quos supra nominavi, cõstituit. Ipse cum Hispanis à Septemtrione locum sibi delegit, ex quo summis viribus at-

1549. bus arcem oppugnaret. Horvatinovitium autem castris simul & excubiis præficit, & interdiu noctuque castra circumire jubet, vigilias & stationes obire, vias observare, nec ullum hominem in arcem intromittere. Contrà Baso dispositis in muro tormentis majoribus, versus adversam rupem, in qua nostri aggeres locaverant, crebris ictibus detonare non cessabat. Licet autē Salmensis conatus contemnere, nec ullum timoris signum ostendere videretur, tamen futuri infortunii quasi præscius, diversa consilia animo agitabat, quibus vitæ & saluti consulere posset. Itaque Martinum Basonem fratrem suum Germanum ad Salmensem sub fide publica exire in castra jubet, per quem multis in sui excusationem adductis, malefactorum omnium oblivionem, ac Ferdinandi gratiam petit; atque ut arx perpetuo jure sibi detur, postulat; postquam is, quem hæreditatis jure respiciat, puer in Polonia periisse ferebatur; (qui tamen superstes erat, ac post confectum bellum ad suos rediit,) tum ut sibi equitum & peditum stipendium, honestum, certumque decernatur. Sed Salmensis ea omnia, ut iniqua, neque digna quæ homini flagitiosissimo concederentur, extemplo rejecit, Martinumque severissimis verbis castigatum ad fratrem remisit. Dicitur etiam ante obsidionem, quam scelerum conscius sibi imminere haud ignorabat, sese in clientelam Isabellæ Reginæ & ejus filii tradere voluisse: missis ad eam, & Georgium Monachum, ac Petrovitium amplis muneribus. Qui quum Muranum ab eo sibi tradi postulassent, idque Baso detrectare videretur, convenire eos non potuisse.

Baso Ferdinandi gratiam petit.

Sed precibus irritis.

Protracta per aliquot dies duplici oppugnatione, in concilio militari deliberatur, castellum, quod in rupe arci opposita, constructum à Basone erat, omnibus viribus aggrediendum atque expugnandum esse, quod tormentorum vi magna ex parte dirutum esset. Itaque omnes uno eodemque impetu adorti, cæsis defensoribus, castello potiti, ex ea quoque rupe, arcis mœnia verberanda censuerunt: brevique interjecto tempore, satis magnum hiatum aperuerunt. Accidit autem res haud parva admiratione digna, qua Hispanorum virtus, & disciplinæ militaris expugnandarumque arcium scientia æstimari, meritisque laudibus celebrari possit. Nam septem pedites Hispani, antequam omnibus viribus impetus in arcem fieret, rupibus & saxis repantes, ac modo internatis virgultis, modo acuminatis eminentium rupium summitatibus adnisi, in arcem summa animorum audacia ac corporum agilitate pervaserunt, quod forte cuncti Basonis milites præliantibus intenti alio mentes converterant. Eo ab iis, qui intus erant, animadverso concurritur: magnum cum paucis Hispanis prælium oritur; duo ex iis eodem in loco trucidantur, quinque alii admiranda virtute, ac felici pedum pernicitate sese è muro dejicientes, supra periculosam cum saxis & rupibus colluctationem, quamquam infinitis etiam sclopetorum glandibus peterentur, incolumes tamen præter omnium spem & expectationē in castra redierūt.

VII. Hispanorū virtus eximia.

Ab iis edocti nostri, qua facilior in arcem irrumpendi facultas esset, à Salmensi signum pugnæ poposcere, eoque absq; cunctatione concesso tubæ ac tympana concrepuere, & universis viribus ad eam mœniorum partem, qua hiatus adapertus erat, acerrimo impetu concurritur, fit pugna atrox & cruenta. Martino Basoni crus glande 1549. trajicitur, isque à suis periculo exemptus in turrim arcis Orientalem infertur. Ex nostris Horvatinovitius, dum cæteros voce, manu exemploque ad pugnam cohortatur, grave vulnus in pectore accipit. Gaspar vero Castelluvius, Hispanorum militum præfectus, fraxinei conti cuspide e muro detrusus præcipitatur: & non nisi thoracis ferrei, quo tegebatur, beneficio servatur. Zapata frontem glande trajectus, magno commilitonum dolore occumbit; sic ut nostri quamquam summa virtute pugnarent, vulneratis tamen aut cæsis aliquot tribunis & præfectis, à defensoribus, non sine Salmensis ac Bebeci dolore, repellerentur. Sub hujus prælii eventum, & mora Gregorius Covacius cum viginti Basonianis militibus ad nostros transfugit: & petente pro eis Bebeco, Salmensis eis omnibus ignovit; quod omnia quæ scire volebant ab eis didicissent.

Interea Basoniani, & præcipue Rutheni ac Valachi prædones, quorum fidei antea plurimum tribuere erat solitus, cum vulneratum Martinum, ac cæteros præstantiores prælio occubuisse cernerent, collatis inter se occultis sermonibus, de illo deserendo, arceque hostibus prodenda, consilia ineunt; eaque de re misso ad castra idoneo homine, Salmensem certiorem reddiderunt. Erant omnes quidem criminis, proditionisque participes & conscii, sexdecim tantum exceptis, qui contra plures nihil plane tentare aut aggredi audebant; præterquam quod Martinum, ac alios conjurationis initæ certiores sub silentio reddiderant: Basoni diræ tristitiæ metu eam revelare non ausi. Qui tamen à Martino & Demetrio fratribus germanis periculi admonitus, animum despondit, & ad fugæ capessendæ consilia versus est. Interea nostri ex aggeribus & castris arcem ex condicto invadunt, Rutheni & Valachi, qui intus erant, portas aperiunt: irrumpitur in domos; Hispani, monstrantibus conjuratis, scrinia ferrea, decussis repagulis, expilant, auro & argento Basonis suo, rerumque multarum præda replentur; pauci defensorum metu perculsi, Franciscus nomine Tarnocus, qui sæpe Basonem ad meliora consilia amplectenda erat cohortatus. Andreas Bejus, & Petrus Soremus, in turrim, in qua Martinus ex vulnere decumbebat, cum uxore & liberis, ac Lupo ipsius Basonis filio, ac Demetrio fratre Germano sese recipiunt. Qui omnes ibidem à conjuratis capti, ad Salmensem in castra perducti sunt: à quo prædones muneribus & pecunia donati, dimissi sunt; qui vero militiæ nomen dantes auctorari voluerunt, eos in numerum stipendiariorum militum conscribi jussit.

Rutheni & Valachi arcem produnt.

Unum ad Salmensi felicitatem deesse videbatur, quod Basonem è manibus sibi elapsum haud mediocriter doleret. Sed ad accumulandam ejus lætitiam, fortuna ei favere imprimis visa est; & ea quoq; in parte ad declarandam lubricitatis suæ simul & rerum humanarum inconstantiam ejus voto ac desiderio satisfecit. Is siquidem audita suorum defectione & proditione, antequam patefactis portis nostri irruissent, per obsoletam, sed occultam quandam portulam, quæ nemini erat cognita, extremo pavore perculsus, cum duobus sociis profugiens, insolita quapiam semita, sese foras proripuit: & quum per montes & silvas latissime patentes diu oberrasset, ad opilionem quendam, eundemque prædonem, cujus opera in exercendis furtis & rapinis, exagitandisque

Baso fuga elapsus.

1549. & spoliandis viatoribus usus fuerat, eumque sibi fidissimum rebatur, divertit: ab eoque ingentibus promissis onerato, ut in Poloniæ fines deduceretur, precibus contendit. Verum ille non insolita agitatus perfidia, accitis in auxilium tribus suis fratribus, latrocinio æque assuetis, duos Basonis Comites & socios extemplo crudeliter interficit, ipsum vinciri jubet, ac vinctum in castra ad Salmensem perducit. Quo conspecto exhilaratus, præsente Bebeco, qui cum Basone capitales inimicitias, ut diu exercuerat, & ut lege in captos perduelles ageretur, acriter urgente, Basonem & cæteros captivos publice interfici jussit. Itaque ante prætorium tabernaculum, primum omnium de Francisco Tarnoco capitis supplicium sumptum est. Deinde Martinus adhuc saucius, & Demetrius fratres Basonis germani, eodem supplicii genere interiere: cum quatuordecim aliis. Erant qui de Matthia, veluti latronum duce, & regis perduelle proscripto, acerbius quam capitale supplicium sumendum contenderent, ut vel fractis rota ossibus, aut in quatuor frusta sectus pœnas daret. Sed Salmensis illum omnium postremum capite truncari satis habuit; filium ejus adhuc impuberem secum abduxit, ac inter ministros suos educatum, cum ad firmam ætatem pervenisset, restitutis bonis liberum dimisit.

ab apilone captus.

ad Salmensem perducitur, & capite minuitur.

Hunc in modum XV. die mensis Augusti, qui Divæ virgini Matri in cælum assumptæ sacer est, confecto bello, perdomitisque rebellibus, Salmensis, quinto, postquam Vienna discesserat, mense, victor Agriam contendit. Eam hactenus Perenius occupatam detinuerat; Verum inter alias conditiones, quibus è carcere Novæ civitatis, in quo per quinquennium detentus erat, libertati redditus esset, ea quoque addebatur, ut Agria cederet, deque redditibus usurpatis, quadraginta millia aureorum nummum solveret. Sed quum superiori anno pecunia Viennam allata, & Perenius è custodia Neostadiensi eodem adductus esset, ut juxta pacta liber dimitteretur: prius quam libertate frui posset, diuturno morbo oppressus, atque extinctus fuit. Porro eam pecuniam Ferdinandus Gabrieli filio restituit, atque is insequenti anno Agriam bona fide se redditurum pollicitus. Salmensi Agriam adventanti, cum Thoma Varcocio, qui per septem annos eam cum summa laude gubernaverat, obviam honoris causa progressus est: & arce oppidoque excedens, ei & Andreæ Bathono Ferdinandi legatis eam permisit: qui Franciscum Zajum, veteranum alæ equitum præfectum, donec alius in ejus locum mitteretur, ibi reliquerunt. Ipsi vero ad ædificandam in oppido Solnoco, inter Tibisci & Sagivæ fluminum confluentem, novæ arcis munitionem, quæ superiori Pannoniæ defendendæ munimento præsidioque foret, cum exercitu iter susceperunt.

Perenius Viennæ fata concedit.

Agria à Perenii filio Salmensi & Bathorio tradita.

Zaius ei præficitur.

Eodem jussu Ferdinandi celeriter convenere proceres, & nobilitas armata omnis cum equestri ordine & ingenti multitudine agrestium: nec multo post Italorum architectorum ingenio, atq; arte, agricolarumque continuo labore, munitio instar magni oppidi valida atq; expugnatu difficilis extructa est: & quæcunq; ad eam tuendam necessaria visa sunt, abunde omnia comportata. Tormentorum curulium magnæ minorisq; formæ, & sulphurei pulveris, ac ferrearum pilarum ingens numerus illatus. Munitionem autem, quam duo confluentes, quos nominavi, fluvii cingebant, eodem in loco erigi placuit, quo ante multa sæcula septemviri Ungarorum progenitores è Scythia ac Septemtrione in Pannoniam migrantes eam latissima in planicie condiderant. Ei loco Franciscum Zajum Agriâ eductum præfecerunt, quod Agriensem Episcopatum Ferdinandus Nicolao Olaho Cancellario suo dedisset: isq; eum Stephano Doboni, alterique Stephano Nesquejo tuendum administrandumque tradidisset. Sed quum non multo post Zajus ad præfecturam Danubianæ classis Comaronium jussu regio translatus esset, Solnoco, commendante Salmensi, præfuit Bartholomæus Horvatinovitius, vir fortissimus, atque ad illud munus omnium judicio accommodatissimus.

Solnoci egregia munitio extructa.

Horvatinovitio cui præfectura cõmissa. 1549.

Dum hæc geruntur, Paulus Archiepiscopus Strigoniensis è vivis excedit, ac Tirnaviam delatus, quo collegium sacerdotum, post amissum Strigonium transtulerat, simplici & tumultuario sepulchro conditur, fuit utraque in fortuna variis modis exercitus, liberali ingenio & semper jucundo. Ei Ferdinandus tanta honoris & benevolentiæ signa deferre erat solitus, ut eidem secum mensæ adhibere, convivioq; excipere non dedignaretur, eumq; aliquãdo somno gravatum in suo cubili quiescere haud gravatim permitteret. Eodem anno Sigismundus rex Poloniæ Annæ Ferdinandi conjugis avunculus, cum vixisset annos 81. ac regum pater dictus esset, regnumq; Poloniæ 40 amplius annis pace & bello fortiter feliciterq; administrasset, relicto ejusdem nominis filio successore, Ferdinandi genero, ad superos migravit, quum anno non plane exacto Franciscus Gallorum Regem, quamquam ætate juniorem, pari fato abreptum præcessisse intellexisset. In quo quidem rege vetere cognomento Christianissimo singularis fortitudo, & militaris disciplinæ scientia, simul cum admirabili omnium virtutum concursu, insignesq; corporis & animi dotes elucebant; nisi plus justo civilia arma adversus Carolum Cæsarem advocatis terra marique in auxilium Turcis exercuisset, quibus resp. Christiana insigne detrimentum accepit.

Archiepiscopi Strigoniensis obitus.

Sigismundus Poloniæ rex anno ætatis 81. obiit.

Et Franciscus Rex Gallorum.

Sub id quoq; tempus, querelæ graves & atroces ab legato Ferdinandi Johanne Maria Malvetio ad Solymannum delatæ fuere, de insolentiis, rapinis, & depopulationibus Turcarũ quas violandis induciis exercuissent, contra Solym. haud leviores adversus nostros regerere, & ut punirentur grassatores, utraq; pars postulare: Dicto igitur die delegati utrinq; arbitri ad oppidum Giengessium cõvenere; ex nostris Andreas Tarnocius, Stephanus Nesquejus, & Antonius Nagvathius: ex parte Turcarũ Dervisius cognomento Celebinus, prædives publicanus, ac Mehemetes Cadius, Budæ juri dicundo propositus, ac Alys scriba, quem ab officio Divanosigim vocabant. Cùm pro tribunali cõsedissent, primi Turcæ multis verbis suas querimonias posuere, quæ potius jurgia, mistæq; mẽdaciis calumniæ, quã accusationes erant: ita ut ubi inter nostros (venerant enim utrinque validæ militum manus) aut militaré equũ, aut paulo splendidiorẽ vestẽ, aut cristas aut arma cõspexissent, ea ab ipsis per Ungaros milites, itinera latrociniis infestãtes, rapta esse dicerent, dejerarentq;. Et quũ testes produci postularentur; aderant ad fallendum jurandumq; promptissimi quiq; Turcarũ. Ipsi enim magnæ pietatis loco ducunt falsum dicere testimonium adversus hominem Christianum, ita ut etiã non rogati sæpe sponte adcurrant.

Malvetij legati querela de rapinis Turcarum.

Delegati utrinque arbitri, qui controversias componerent.

Quibus

1549. Quibus quum Nesquejus testes vacillare, nec se quemquam Turcarum idoneum ad testificandum, aut probum existimare dixisset: extemplo non solum turba astantium & falso conquerentium; sed arbitri ipsi magna iracundia è tabernaculo prosilierunt, questi illius verbis non solum nomen totius gentis, sed Solymani ipsius majestatem illoto ore læsam profanatamque esse. Re in hunc modum ad tumultum & seditionem spectante, aliud incommodum pene par aut majus, quo eorum animi magis stimularentur, nec opinato accidit.

Turcarum tumultus.

Georgius Turius Jusuphum quendam turmæ equitum in Dregelo ductorem, convivio exceptum, hasta versicolore donavit, qui cum vino ad nimiam temulentiam repletus, equo conscenso eam vibrasset, semplum supra femur per ventrem posteriore cuspide, quamquam obtusiore transfodit, ut ruptis intestinis paulo post exanimaretur. Ea arrepta occasione Turcæ majori ira truculentiaque exasperati, quamquam Jusuffi milites, nihil dolo malo, nihil de industria actum dicerent, clamarentque, conscensis equis furibundi arma cepere. nec multum abfuit, quin Turcis Turium ad supplicium tradi postulantibus, his vero ut insontem tueri volentibus, infesti concurrerent. Dervisius tamen unus arbitrorum ceteris placidior, modo precibus, aliquando iracundia, cursitando inter suos & clamando, avertere à tanto flagitio milites contendebat. Quo tandem auctore, publicæ fidei vinculum prævaluit, & defervescente ira dilatum dissidium sic ut tam de injuria, quam cæde in posterum diem cognosceretur. Interim propinqua nox nostros trepidantes admonuit, ut quum non parvo essent in periculo, providendum sibi consulendumque decernerent: igitur tecti tenebris, miro silentio, relictis tentoriis impedimentisque Agriam profugerunt: ita ut Tarnocium & collegas præeuntes, equitum alæ & cohortes instructis ordinibus, duce Francisco Iacositio, subsequerentur: simulque appareret, cum insolentissimis barbarorum Marte potius judice, & strictis ensibus, quam civilis juris & æqui formula esse altercandum.

Nostri se subducunt.

Nec multò pòst Maximilianus Ferdinandi filius, viginti duos annos natus, florens ætate formaque à Bohemis in regem electus est; singulari patris & omnium mortalium lætitia, quum esset blando comique ingenio, omnibus juxta gratissimus. Qui non diu post Augusta Vindelicorum, ubi cum patre & Cæsare comitiis Germaniæ interfuerat, in Italiam profectus, deinde in Hispaniam prospera navigatione ad Cæsarem patruum pervenit: ut illi frequentius in Germaniam redeunti, procurandis rebus Hispanicis, auxilio adjumentoque foret. Dum autem Ferdinandum res Transsilvanicæ perturbarent, ac Georgii Monachi, cui fortuna pro virtute fuit, cum Isabella regina, mutuæ gravesque simultates, Georgiique ad Ferdinandum confugientis & frequenter interpellantis occultiora consilia, & nuntii diu multumque exercuerunt. Cùm enim Petrovinus Monacho in tutela regii pueri socius & collega, ad Isabellæ partes, pro eo ac debebat, magis inclinaret, ipseque ne unus ab his duobus circumveniretur, correpto ambitione metuque animo, nova consilia agitaret; Ferdinandum, ut aliquem ex suis, cui maxime fideret, primo quoque tempore ad se mitteret, oravit. Ad quem, Varadini rebus suis intentum, Albertus Peregus, Cameræ præfectus

Maximilianus in Regem Bohemiæ electus.

In Hispaniam se confert.

missus fuit. Verùm novis cõsiliis eo quidem tempore potentia, & quædam velut fundamenta jacta sunt, quæ demum gliscente inter partes discordiâ, cum detrimento & jactura reginæ & pupilli, reique publ. terminata fuere. Albertus ex ea legatione reversus, Ferdinando, quæ attulerat, exposuit: Georgium reddendis regno Pannoniæ Transsilvania & Cassovia, ac diademate regio, à quo erant avulsa non esse alienum si pupillo & reginæ, de alio principatu, deque patrimonio restituendo caveretur: ac deinde Polonium rediens, gravi morbo correptus, quum eum sustinere nequaquam posset, rem cæptam aliis subinde atque aliis finiendam morte præventus reliquit.

Georgii Monachi clandestina consilia cum Peregò Ferdinandi legato.

Cæterum eandem ob causam Salmensis ex castris & obsidione Murani, Paulum Isthuanffium regium consiliarium, industrium experientemque virum, jussu Ferdinandi ad Georgium misit, ut locum deligeret, ad quem ad tractanda tanti momenti negotia conveniretur; Ferdinando quidem & sibi videri, ut ipse Cassoviam, quæ in ejus erat ditione, Salmensis vero cum Andrea Bathorio ad Eperiessum proficiscerentur: ne quam suspicionem Turcæ ex eo congressu concipere possent. Sed quum Monachus se multis de causis, trajecto Tibisco, Cassoviam nõ posse venire respondisset tandem amborum consensu oppidum Bathorum est delectum. Quò quum prior Salmensis advenisset, ille biduo post mille equitibus selectissimis totidemque peditibus comitatus adfuit: excepti que sunt à Bathorio regium in morem plane lautissime. Ibi Salmensis & Bathorius de conditionibus tradendæ provinciæ & Coronæ regiæ, quam in Solymani potestatem redactam, & ab eo Johanni regi redditam diximus, cum Georgio colloquuti, uti erant ambo prudentia & eloquentia singulari, proposuere multis & præcipuis causis adductum Ferdinandum cupivisse, ut pacato regno Pannoniæ, Transsilvaniam impotenter ademptam recuperaret, & membrum reliquo corpori adjicere potuisset. Qua in cogitatione quum dies & noctes versaretur, opportune se ab ipso commonefactum, misisse ad eum Albertum Peregum, à quo etiam Georgium ab ejusmodi consiliis haud abhorrere cognovisset: Turcicæ societatis & fidei summam inconstantiã & perfidiam animo reputantem: cujus ante paucos annos, quum regina juxta ac pupillus ab illorum tyranno Buda in Transsilvaniam pulsi ac relegati solum vertissent, periculum fuisset. Verendum etiam esse haud mediocriter esse, ne repertis iræ atque odii causis, quæ apud crudelem & juris omnia contemptorem barbarum in proclivi haberentur, etiam Transsilvania, ac qua modo beneficiario nomine possident, ditione exclusi, de vita etiam & salute periclitentur. Satius longè consultiusque fore, si procul ab illius vicinia agitando, ab injuriis & contumeliis ejus securi vitam quietam transigant. Ferdinandum pro eo quo erga remp. Christianam afficiatur studio ac pietate, daturum eis in Silesia, pacata & ab hostibus barbaris longe dissita provincia tutũ manendi locum; Opolensem nimirum principatum cum idoneis redditibus: hæc ditatẽ etiã, quam pater reliquerat, amplissimã prorsus & plane principalem redditurũ, & pupillum in filiũ adoptaturũ. Et si eum firmata ætas virum fecerit, filiam Iohannam, quũ ad nubiles annos ætaté produxerit, ei desponsaturũ. Pro navata vero opera, ipsi Archiepiscopatũ Strigoniensem de manu traditurum, & apud summum Pontificem partes suas tempo-

Salmensis & Bathoris tractatio cum Monacho.

Promissa Monacho oblata.

impositurum, ut in numerum Cardinalium paucos post dies recipiatur. Atque de his omnibus non tantum diplomata edi cupere, verùm etiam pacta utrinque juramento confirmari.

Georgii responsio

Ad quæ Georgius brevi sermone respondit, se iisdem rationibus servandæ ab hostibus barbaris in præsens Pannoniæ adductum, ad ea, quorum Salmensis, & Bathorius commeminissent, Ferdinando scribenda nunciandaq; animum applicuisse: eadem mente negotia agitasse, reginam & pupillum ut imbelles & viribus modicos, injuriæ barbarorum expositos esse, quos ab obitu Johannis variis fraudibus quæsivisse occasiones rerum turbandarum, & occupandæ provinciæ, experimento comperuisset: nisi ipse cura & labore, studioque suo indefesso, impendentis ruinæ cladem avertisset. Se daturum etiamnum omnem operam, ut regina restitutis coronâ & provinciâ, pactis stare haud abnuat. Sed exercitu & armis opus fore, quibus & illa, si nollet, adigi, & Transsilvania ac Pannonia in unum redactæ conservari queant: postquam cuivis palàm esse possit, Turcarum principem, pro illis haud dubium bellū moturum. Sibi satis spei præsidiique in gratia & liberalitate Cæsaris & Ferdinandi situm esse, à quibus ut pacta hæc solennibus tabellis, ac jurejurando confirmentur sibi æquum videri. Porro post alios collatos sermones decrevere hæc ad Cæsarem & Ferdinandum in hunc modum referri oportere, ac certum diem, quem brevi à Ferdinando intellecturus sit, arma, paratos exercitus, idoneum ducem, ac quæ futura sint necessaria cuncta in promptu adfutura.

His peractis Monachus Varadinum, ac Salmensis Agriam revertere, & ea de quibus convenerant ad Ferdinandum celerrimis nunciis perferenda curavere.

Nicol. Comes Salmensis obit.

Sed dum Salmensis Agriæ & Solnoco muniendis incumbit, ac earum quas tractabat rerum expediendarum finem expectat, priusquàm Cæsaris & Ferdinandi mentem accepisset, malignâ febri Agriæ tentatus, non multò post, aliis atque aliis supervenientibus morbis, importuno tempore; non sine summo Ferdinandi dolore vitâ functus est: ejusque funus à filiis, quos tres reliquit, Viennam deductum, paternoque sepulchro illatum fuit. Eo mortuo Ferdinandus Jauriensem præfecturam Honorio Cunspergero confert, ac Hieronymum Carlovitzum ei legatum esse jubet. Ladislaus Giulaffius, Johannes Paulus, Vincentius Gregorocius, Johannes Colosius, & alii clariores nominis viri, centenis equitibus ducendis conducuntur: omnibusque stipendium ab Austriæ provincia solvendum decernitur: quod is locus amissis Buda, & Strigonio Viennæ defendendæ perquam accommodatus videretur.

Jauriensis præfecturā Kinspergero Ferdinandus confert.

Veligianus Albæ præfectus nostra depopulatur.

Interea Veligianes Persa, Albæ præfectus, ex omnibus præsidiis, magnâ Turcarum manu collectâ, omnem inter Jaurinum & Papam regionem latè populari & vastare cepit: In ea excursione IIII. Turcarum millia fuisse dicebantur. Præerat Papæ Paulus Ratcajus, Besprimio Emericus Telequessius, viri excellenti virtute ac militari scientiâ præstantissimi. Qui quum cognito hostium itinere, eos quos modò nominavi Jaurino evocassent, ac è Tapa Gregorius Petrinianus advenisset, ad initia silvæ Bacaniæ, haud procul Besprimio obviam hostibus procedendum decrevêre, eisque à populando revertentibus, ad locum, cui Ponti Tabulato nomen est, occurrerunt. Veligianes visis nostris statim substitit, & signa ac frontem in eos obvertit, neque certamen detrectavit. Cum contrariæ acies promoverentur, jamjamque manus essent conserendæ, Ratcajus & Telequessius, qui inter Paulum & Petrinianum magnas, hostilesque simultates intercedere sciebant, alta voce ambobus compellatis, Christiani nominis milites mutuis odiis carere, eorumque inimicitias mortales esse debere præfati, postremo dixere; eligerent utrum vellent, aut ab exercitu recederent, aut in mutuam gratiam redirent. Nec iri reluctandum salutaria monentibus arbitrati, spectante exercitu dextras junxere; ac deinde cum hostibus una omnes congressi, eos in effusam fugam vertere: captivi extemplo liberantur, ex Turcis plurimi cadunt: Veligianes saucius elabitur: major pars hostium relictis equis per montium & silvarum latebras, notósque calles ægre diffugit: capti hostium ad DC. sed equi multo plures. Signa militaria XIII. ad Ferdinandum missa.

Ceditur à nostris & fugatur.

Caussa, qua Monachum ad fœdus hoc cum Ferdinando ineundū perpulerunt.

Cæterum quænam causæ Monachum ad tractandum, ineundumque hoc fœdus, & reginam Transsilvaniâ cedere coegerint, quod arduas prorsus & difficiles eas esse oportuerit, eas palam atque exponi necesse opportunumque videtur. Petrus Petrovitius tutor reginæ & pupilli, Monacho pari potestate Johannis testamento collega datus, vir quidem simplex & ambitione procul; sed tenacitate singulari, quum videret reginam & pupillum inania nomina esse, Georgium imperio potiri, rerumque omnium summam ad illum respicere: opes censusque regni non in publicum redigi, nec pupillo ad futuros usus cumulari; sed omnia à Monacho pro libidine administrari, urbes & copias militares ab ejus nutu pendere; qui cæptis ejus obstarent, variis circumventos artibus opprimi: consilio cum regina, atque iis, quos pupillo imprimis fidos esse putabat, communicato, auctor Georgio fuit suasorque, ut delectus ad custodiam ærarii probatæ fidei & industriæ viris, pecuniam, quæ ex fodinis auri, salis, argenti, ac vectigalibus & liberarum civitatum censibus proveniret, ad pupilli adultam ætatem congerendam atque reponendam pateretur. Verùm Georgius, ut erat regnandi cupidus, & ambitionis indomitæ, ea perquam acerbe tulit, respondítque se rès pupilli & reginæ, in eum usque diem summa fide, solertia, & integritate administrasse, probeque sui officii, quod sibi moriens Johannes commendasset, meminisse, ut nullius criminis conscientia oneri sibi futura videatur, aut pertimescenda sit; deinceps quoque eodem fidei tenore partes suas obiturum, neque unquam passurum, ut ab eo quem nulla in re offendisset, loco motus in ordinem redigatur: Reginæ & pupillo nihil hactenus defuisse: veri principis nomen apud ipsos fuisse semper, & nunc esse: sibi nihil præter labores & rerum difficillimarum curas & sollicitudines relictum; proinde si princeps puer, Dei ope & amborum cura diligentiaque educatus adolescat, visuros omnes & ipsum imprimis, quamquam nunc plurimis ad stipendia militum, ac ejus & reginæ necessitates sumptibus opus sit: se tamen eos non ulla sua ambitione aut proprii lucri studio,

Petrovitii & Georgii dissidia & contentiones.

sed

1550. sed officii necessitate adductum erogasse: & tamen refertum, nec inane ærarium eis relictum.

Regina hisce exacerbata in Poloniam secedere statuit.

Quæ postquam ad reginam delata essent, cui omnium optimè constabat sibi verba tantum dari, & præter regii nominis titulum nullam superesse potestatem, ferunt eam exacerbato vehementer animo tantopere fuisse commotam, ut adhibitis in consilium & adnitentibus Antonio Lossoncio, Francisco Patacio, & Ambrosio Patvo, quorum consiliis eo tempore utebatur, Albâ relictâ Lippam ad habitandum protinus migrare, aut in Poloniam ad matrem Bonam, abducto secum filio, proficisci constituisset. Ea in cogitatione versantem reginæ animum, ambo tutores, cæterà discordes, sed in eo uno animis, & sensibus conjuncti, mixta minis prece, & vim fortè, nisi paruisset, adhibituri, domi retinuere. Bona quoque regina, dissidiis cognitis, missis ad filiam & tutores nunciis, dissidium in præsens pacavit. Sed illud brevi post, majoribus quam antea odiis & viribus recruduit. Nam Georgius reginam cum Petrovitio Cibinium ire volentem, urbe excludendam curavit, ne ea munitissimâ & opulentissimâ urbe occupatâ, sibi detrimenti aliquid inferrent. Cùm autem provinciæ Nobilitas indignum esse putaret, reginam ab ingrato & impotente Tutore usque adeo circumscriptam teneri, ut sua etiam urbe ignominiose arceretur, vindicandam enormis facti contumeliam armis & bello decrevêre. Nec Georgio defuit animus, qum extemplò arma pararet, exercitum conscriberet, Siculosque & Saxones, quos largitione & muneribus sibi conciliaverat, in auxilium convocaret; postremo nova consilia cum Ferdinando iniret, ut eo in subsidium accito, opem & præsidia sibi adversus inimicos atque æmulos compararet: ideoque colloquium cum Salmense & Bathorio, tametsi ipse alias ejus causas obtenderet, necessarium esse judicabat.

Retinetur à tutoribus.

Excluditur Cibinio à Monacho.

Proceres illi obsistunt.

Comitia Claudiopoli a Regina indicta.

Interea comitia indicuntur Claudiopolim, in quibus regina virgines quasdam natione Polonicas nuptui tradidit, celebratis magna hilaritate & pompa nuptiis: & censum populis imperavit centum nummorum, obulo minus, quòd apud illos excedere religioni habetur; quem censum exegere veterem in morem. In iis comitiis regina multum de Georgii cum Ferdinando rege consiliis, conatibusque questa est, & tam ipsa quàm Petrovitius ea Solymano per literas & nuncios detexere. Hic non multò pòst Mahumetum ex iis quos Chausios vocant, quosve Græcorum Imperatorum more, Turci quoque principes obeundis legationibus adhibere solent, in Transsilvaniam mittit, cum literis ad singulos proceres ac Siculos & Saxones, minacibus, contumeliosis, irarumque plenis; quibus se, qum Budam, non adimendæ à pupillo causa, sed usque ad ejus firmiorem ætatem conservandæ ac deinde restituendæ, suam in tutelam accepisset, Transsilvaniam Temesuarium, ac inferiores Ungariæ partes ei concessisse, eosdem, quos pater moriens educatores, curatoresque reliquisset, adhibuisse, & à quorumvis injuriis defendisse memorabat. Nunc certis indiciis perlatum ad se, Georgium Monachū, quem probris, conviciisque acerrimis proscissum, desertoris ac proditoris nomine appellabat; cum Ferdinando, hoste suo, occultis consiliis initis, à pupillo contra fas fidemque, & quam profiteretur, religionem, nefariè & impudenter defecisse, puerumque innocentem proditum, regno à se illi concesso ejicere constituisse. Itaque eis omnibus publicè privatimque mandare, ne Georgio amplius quicquam credendum, aut obtemperandum putent, sed potius adversus eum statim arma capiant, eumque quavis occasione è medio tollendum curent; aut captum & catenis oneratum ad se mittant; reginæque dictis parere nequaquam detrectent: cui & filio ejus ipse paterno amore fovendis ac tuendis etiam deinceps propensissimus esset futurus. Literarum summam & superba Solymani jussa verbis uberius & majori ambitione Mahumetus exposuit. 1550.

Querela Reginæ de Monacho.

Solymani contumeliosæ in Georgium literæ.

Regina virilis animi mulier, Solymani favore præsidioque freta, dimisso cum muneribus Chausio, arma parare non dubitat: Antonius Losoncius & Franciscus Patotius clientes suos & subditos armant, & centuriant, equites conscribunt, ac cum Petrovitio, qui ex Thracibus equitum alas & cohortes evocaverat, Albam castra promovent, & Alvincium oppidum, quod exiguo Georgii præsidio tenebatur, primo impetu capiunt. Unde Petrovitius partem copiarum ad Chanadium occupandum sub ductu Nicolai Cerepovitii Thracum præfecti mittit: ipse Albam ad castra revertitur.

Regina Solymani præsidio freta Bellum Georgio infert.

Aberat Varadini Georgius quum novos hos motus, novum bellum adversum se concitatum cognovit. Nec mora coactis repente copiis, quas continuis stipendiis alebat, in Transsilvaniam magnis itineribus proficiscitur, ac Saxonicas Civitates Sebessum & Megiessum occupat, & in earum alteram comitia indicit: ad quæ Siculi, quos largitione & muneribus sibi devinctos reddiderat, & quarundam urbium Saxones conveniunt. Ex iis comitiis tumultuariè collectis, legatos ad Sulymanum mittit cum maximis muneribus, qui se nomine publico fictis pro tempore rationibus excusatum reddant, & crimina, quibus insimulatus esset, diluant. Ipse ad oppidum Siculorum Vasarhelum, cum castris progreditur, ubi Andream & Valentinum Mardonffios, reginæ assectas, suosque adversarios fortè repertos, clam interfici jubet, ut se ignaro trucidatos dicere posset: Thumæ Varcocio suo Varadini præfecto (is enim post redditam Agriam, relicto Gabriele Perenio, ad illum se contulerat) ut Chanadium obsidione liberet, mandat: qui summâ adhibitâ celeritate progressus, in campis Chanadio latè subjectis Cerepovitium & Thraces, qui ad octo millia erant, fundit & fugat, & Gasparem Perusinum Scardonæ nanim. Georgii affinem, liberat, solutâque obsidione, & Petrovitii ditione usque ad Temesuani mœnia, igne ferroque vastata, ad Georgium revertitur. In ea pugna cum Thracibus pugnata, Antonius Siculus & Lupus Perneslius, in genua vulnerati postea perpetuo claudicarunt.

E contra Georgius, exercitu temere conflato, Sebessum, & Megiessum occupat.

Legatos ad Solymanum ablegat.

Chanadiū, ductu Varcocii obsidione liberat. Thraces fundit. Petrovitii ditionem vastat.

Rebus in huncmodum ad arma & civile bellum iterum deductis, Johannes Salancius à regina Budam mittitur ad Cassonum, veterem olim in classe Danubiana trierarchum, sed nunc Budæ res curantem, donec in locum decedentis Mehemetis Jahioglis, alius Byzantio mitteretur. In Valachias quoque ambas nuncii mittuntur, petitum auxilia. Nec Cassonus, sicuti à Solymano erat jussus, cum exercitu venire distulit ac ipse in Lippæ suburbanis subsistens, Fervagam cum ducentis equitibus Devam præmisit, percunctatum à regina, quidnam fieri, & quem nam plecti jubeat. Verùm Johannes Turcus, qui accepto à regina commeatu, ne cum Turcis, qui patem fraude dolo-

Turcica & Valachica auxiliares copia à Georgii ducibus profligata.

1550. doloq; interceptum, in custodia mori coegerant, iisdem in castris militaret, Fervagam nocturno prælio victum, cum majori suorum parte cecidit, interfecitque. Cujus casu Cassonus commotus, & fraudem ac insidias suspectans, è Transsilvania pedem retulit, ac eo unde venerat reversus est. Valachi etiam quater mille & quingenti, qui à regina vocati in Transsilvaniam hostiliter irrupetant, ad Alpes Haciacas, quæ portæ rubeæ dicuntur, & haud procul Brassone urbe, oppida Prasmanum & Hermanum populati, obvia quæque igne & ferro vastaverant à Johanne Quendessio & Ladislao Udenffio Georgii ducibus cæsi, ac trans alpeis exacti fuere.

Pulsis hostibus, & Reginæ auxiliaribus copiis, comitia iterum promulgantur, quibus nuncii publico nomine ad Reginam mittuntur, hortatum Reginam, ut arma seponat, & pace cum Georgio facta, filium ipsi & Petrovitio, ad Rempublic. capessendam educandum exhibeat, ut à teneris annis ei administrandæ assuefactus, vergente ætate promptior evadat: Se sacramenta denuo in ejus verba præstituros. Sed Regina teneram filii ætatem, & vix decem annos supergressi iam causata, se de eo alienæ educationi committendo excusavit: pacem, si Georgius sincere offerat, non renuere respondit. Annitentibus postremo nunciis, ac Georgio nihil subesse doli jurante, mutuam in concordiam reducti. Ferunt Georgiũ abjecto animo, supplici, & ad humilitatem composito, flentem & ad uberes lachrymas prumptum in genua procidisse, & præteritorum venia implorata, futuris fidem & obsequiũ pollicitum.

Georgius cum Regina in gratiã rediit.

Verum ea concordia, infirmis nixa fundamentis, non multo post, pari utrinque inconstantia temeritateq; corruit: Georgius siquidem cœptis cum Ferdinando fœderibus innixus, ea rursus repetenda censuit & cum illius legatis in oppido Diotego convenit: quo animadverso Regina, promulgatis ad Eniedum oppidum conventibus, publicam contra Georgium causam, plenam querimoniarum & criminum, ac proditionis instituit; illum immemorem Johannis beneficiorum immemorem, tam pupillum innoxium, quàm provinciam Ferdinando & Germanis, vendidisse: itaque se suam ac pupilli salutem ipsis vehementer commendare: donec à Solymano auxilia opportunè maturèque adveniant. Plures ex Transsilvanis, Georgii fraudibus cognitis, relicto eo, ad Reginam descivere: Antonius Quendius, Melchior Balassius, Paulus Bancus aliiq;. Itaque Georgio omnis administratio interdicitur, & quum Varadini esset, ne illinc pedem efferat, neve in Transsilvaniam amplius redeat, cum minis & extremi periculi denunciatione jubetur. Sed Georgius non se, sed Reginam violata concordia, turbandis rebus occasionem primam dedisse dictitans, nequaquam vocatus, ultro, regina ac plerisque aliis invitis, ad comitia Eniedum profectus, Siculis & liberarum Civitatum legatis in partes traductis, à Regina postulavit, ut eos, qui se deserto & prodito, ad ipsam singulari perfidia descivissent, & præter illos Michaelem Chaquium, epistolarum magistrum, & Ambrosium Parvum, quorum consilio novarum hæc discordiarum semina sparsa essent, producere & supplicio afficiendos tradere vellet.

Quia paulo post dissoluta fuit.

Georgius Ferdinandi legatos iterum convenit.

Plures ex Trãsilvanis deficiunt à Georgio.

Georgius Eniedum ad comitia se confert.

Interea vero Ferdinandũ edocuit, quo in statu res Transsilvanicæ haberentur; admonuitque ut exercitum primo quoq; tempore expedire, & maturam sibi laboranti opem ferre meminisset. Nec tamen multum abfuit, quin Georgius, prævalentibus Reginæ partibus, ac Melchiore Balassio, ante alios operam navante, qui cæteris audacior turbidiorq; erat, ad arma promptioribus, regno pelleretur, nisi Ferdinandi duces, & copiæ in procinctu esse, & haud procul Tibisco iter maturare nunciarentur; quæ res Georgio salutem attulit, Reginæ verò & ejus factioni metũ formidinemq; haud mediocrem incussit. Erant enim copiæ quãquam vel numero nequaquam contemnendæ, virtute tamen & robore, ac fama ducis, rebus præclarè gestis inclyti, prorsus firmæ validæque. Constabant namque ex tribus millibus veteranorum Hispanorum, qui Gallicis Germanicisq; bellis, & proximè Africana adversus Mauros & Numidas expeditione egregia fortitudine militassent: ac legione Germanica, quam Felix & Baptista Comites ab Arco docebant, & equitatu Germanico, qui Carolo Sirotinio parebat. Præerat exercitui Joan. Baptista Castaldus, Magister castrorum Caroli Cæsaris, vir validâ viridique senectâ è contubernio & disciplina Ferd. Davali Marchionis quõdam Piscarii celeberrimi ducis, ad illud summi imperii fastigium evectus: quem Ferdinandus suos Germanici nominis duces, infelici exitu rem gerere solitos expertus, à Cæsare fratre summis votis expetivisse dicebatur. Adjunxerat ei ex Pannonis, Andream Bathorium, Thomam Nadasdiũ, & Stephanum Losoncium, virtute, & rebus æque præclarè fortiterq; gestis non impares, sic tamen ut summa omnium rerum ad Castaldum respiceret.

1550.

Ferdinandi Regis copias accersit.

Joan. Castaldus exercitui præest.

Hæc copiæ quacunque iverant, procerum & Nobilitatis militibus, jubente Bathorio, qui provinciis Pannoniæ superioris præerat, vetere instituto receptis, indies augebantur, jamque ad alpes quæ ob albedinem quandam arenosæ argillæ calci similis, & in eo monte frequentes Mezessiæ vocantur, per quas brevior quidem, quamquam montibus & silvis ingentibus impedita in Transsilvaniam via est, pervenerant. Et Regina earum adventum non satis tempestive præviderat, nec si prævidisset, satis virium ad arcendum erat. Cum per alpes tormenta corrulia, & carri, impedimentaque castrorum lentius proveherentur, Georgius antevertendum bellum ratus, Albam obsidione cingit, qua paulò ante Regina discesserat, præfectumque in ea Franciscum Bonicium Croatam reliquerat: cumque eam per XX. dies oppugnasset & mœnia vetusti operis diruisset, milites ad eam manu capiendam diripiendamq; incitatos aggredi eam prohibuit, ne Reginæ thesauri & carior supellex prædæ eorum exponerentur. Itaque scriptis ad Reginam literis, & Francisco extrema minatus, ni oppidum dederet, effecit ut illud deditione in suam potestatem veniret.

Alba à Georgio capta est.

Captâ Albâ, Reginæ omnia, quæ isthic habebat, restituit, eamq;, ut secum colloqui vellet rogavit. Quod Regina ab omnibus destituta, ac metu Hispanici exercitus perterrita, quamvis invita, admisit; & in oppido Sebesso, quod uno ab Alba milliari distat, in mutuum conspectum, mutuosq; sermones ventum est. Ibi Georgius supplex & flens, & vix ob crebros singultus proloquutus veniam precatur, & brevi recollecto animo, adesse duces Ferdinandi cum valido exercitu proponit: rem eò esse deductã, ut Transsilvaniã cedendum, & corona & Cassovia haud cunctanter reddenda sit, ipsam centũ millia aureorũ nummũm dotis nomine accepturam: filio principatũ Opoliensem in Silesia, & patrimoniũ, quod ad quadraginta arces firmas opulentasq; cõstituat, restituturũ iri.

Colloquium Georgii cũ Regina, ut Transsilvania cedat.

Venit.

1550. Venturam in conjugem Ferdinandi filiam minimam natu, dum ambo ad nubiles ætatis annos pervenerint. Quibus ut ipsa assentiatur, se etiam atque etiam vehementer orare, quum in dubia ac perfida Turcarum societate nihil firmum, nihil constans, nihil denique stabile esse, tum se tum Reginam multis argumentis compertum habere; à Ferdinando non secus ac à parente benefico, & Cæsare fratre, Principe potentissimo, quorum uterque pactis jurejurando firmatis subscripturus sit, omnium fortunarum accessionem & tutelam esse capectandam. Ad hac petere, ut quatuor illius ministri, qui suis cæptis obstitissent, uti antea publico nomine petitum esset, suo judicio arbitrioque plectendi sibi tradantur. At regina inops consilii, postquam Petrovitius, in quo spem collocare videbatur, solita tenacitate & cunctatione nihil se commoveret, & Turcarum auxilia serò apparerent; contra Georgius suis, alienisque copiis instructus omni ope & studio cæptis insistendum arbitraretur, quidnam diceret aut faceret non habebat. Itaque in fletus & lachrymas conversa, se quidem pactis assentiri respondit, ac regno, Cassoviâ, coronâque cedere; sed Deum Optimum Maximum, superosque omnes testes invocare, se ut tantum unico filio præjudicii afferat, invitam coactamque facere: ipsam ad talia fœdera contra herilis pueri jura minimè descendere debuisse, quibus regno privatus, & in exteras regiones relegandus exularet. Sed eundem Deum immortalem, qui hominum ingratorum sceleribus puniendis mirâ æquitate invigilet, hujus etiam enormis piaculi ultorem vindicemque futurum: & ut exemplum in eum statuat, quicunque horum est causa malorum, se dies & noctes assiduis precibus imploraturam.

Regina flens se pactis assentiri respondit.

Habito hoc colloquio Castaldus exercitûs imperator paulò pòst, cæterique legati Claudiopolim advenêre, ac castra in suburbanis locavêre. Cæterùm regina & Georgius eodem comitia indixêre, ipsaque re adducta filio adfuit, ac cum Castaldo & legatis, junctâ dexterâ, ministros, quos Georgius dedi ad luendas pœnas poscebat, quosve ipsa salubri consilio secretioribus in locis abdiderat, veniâ impetratâ, periculo simul & latebris exemit. Deinde cùm ex ordine Nobilitatis, ac Siculi & Saxones frequentes convenissent, sacra in æde majori celebrantur, præsentibus Regina, filio, & Georgio, ac Ferdinandi legatis: peracto sacro adhibitis aris juravêre, Castaldus, Bathorius, & Nadaldius pro Ferdinando & Johanna ejus filia; & ad pactorum fœderum conditiones adimplendas: Regina eodem modo ac filius, postremo Georgius sacramentum dixêre; quo dicto tubæ ac tympana concrepuere, & faustæ acclamationes sublatis vocibus repetitæ. Deinde Regina coronam & sceptrum, cæteraque eo spectantia, in arca vetusti operis, sed teretis repagulis benemunita deprompsit, & ad proceres, qui longo ordine adstabant, brevi sermone hæc intulit. En præsentibus vobis atque intuentibus, viri Pannonii, coronam & sceptrum, Regiæ Ungariæ insignia, Ferdinando Regi mittenda do atque trado. Faxit Deus Opt. Max. ut id vobis universoque Regno, reique pub. Christianæ felix faustumque sit. Verùm animus mihi præsagire videtur, atque utinam falso præsagiat, vos hoc diadema neminem deinceps velt. æ gentis & sanguinis Regem

Pacta conventa utrinque juramento confirmata.

Regina coronam & regni insignia Ferdinandi legatis tradit.

ornaturos. Equidem hoc in meam filiique injuriam vergere haud ignoro; sed mihi facere, quod alii volunt, oportet; magna tamen me spes tenet, fore ut filio quoque meo aliquando melius prospectum sit, ut quamquam nunc mutatis sedibus alio migrandum est; tamen in spem regni educato, Dei Opt. Max. ope, & vobis annitentibus, pristinam fortunam recuperare liceat.

Castaldus diadema acceptum Andreæ Bathorio Somliano, Dominico Doboni, & Laurentio Niatio tradit, ut illud cum aliis equitum suorum ad Tocaium usque & Tibisci ripas comitentur; ibique Ferdinandi legatis, quos ad Tocaium ejus recipiendi gratia misisset, perferendū tradant. Qui mandata exequuti Sforciæ Pallavicino, ac Gaspari Seredio Tocaii repertis tradiderunt; atque hi ad Ferdinandum Posonii Comitiis peragendis incumbentem detulêre. Regina verò non multò pòst arces omnes, quæ ejus nomine tenebantur, translato in Ferdinandum imperii jure, sine ulla mora Castaldo tradi jubet. Is de tradendo Tamesvario, Lippa, Carano, Sebesso, Lugassio, multisque aliis civitatibus & arcibus, quin obtemperaturus esset, qui eas tenebat Petrovitius, non parum dubitare videbatur. Itaque arcem Muncaciam, magni momenti & opulentiæ, in finibus Poloniæ sitam, ei, donec vitam produxerit, promittit: atque is tradito absque cunctatione in potestatem Stephani Lossoncii Temesvario, aliisque locis, ad reginam venit, cum ea simul Cassoviam, illinc verò ad occupandum Muncacium profecturus. Fuêre ex Transsilvanis nonnulli factioni reginæ addicti, qui Petrovitii nomen nôn tantùm speciè sugillandum putarent; sed etiam conviciis enormibus ac editis libellis proscinderent, qui quum munitissimam Temesvarii arcem, urbemque in potestate haberet, & Thracum copias equestres & pedestres, Turcarum auxiliis permistis, brevi tempore, facilique negotio in aciem educere, nec impares Castaldo vires & exercitum comparare posset, quibus reginam in provinciis tueri posse videretur; nihil tamen viro dignum efficere, nec se commovere ausus fuisset; sed tantùm se reginæ & filio inseparabilem futurum exilii comitem præfatus, Temesvario & aliis amplissimis ditionibus tam facile excedendum existimasset.

Arces etiam suas Castaldo dari jubet.

Arce Mūcacia Petravitio promissa.

Temesvarium Lossontzio traditur.

At reginæ suscipiendo itineri eum Petrovitio paratæ, per aliquot dies Claudiopoli subsistendum fuit, quod puer regius in valetudinem incidisset: qua tamen brevi sublevatus unà cum matre Cassoviam iter aggressus est, quo eum Melchior Balassius, Franciscus Patocius, cum turmis equitum suorum, ac alii quidam ex proceribus comitati sunt. Georgius usque ad Silahum, quod est ad radices alpium Mezessinum oppidum, comitatus, ambos millenis aureis numis muneris loco donatos, adjunctoque Ladislao Udensio, qui eos suo loco Cassoviam usque comitaretur, dimisit: & ubertimis profusis lacbrymis, puerum exosculatus, Claudiopolim redit. Cassoviam adventantem reginam Leonardus Cecеius, qui urbem ante quindecim annos proditione, ut supra diximus, occupaverat, cum armatis præsidiariis obviam progressus, in urbem deduxit; ubi per aliquod tempus, dum res ad iter necessariæ, & carri ac jumenta vehendis impedimentis conquiruntur, ac conditionibus absolvendæ dotis Ferdinandus satisfacit, conquie-

Reginæ ex Transsylvania excedit.

Cassoviā venit, ibique nonnihil moratur.

1550. scendum duxit. Illinc Balassium & Patocium, & alios, qui officii causa è Transsilvania eam comitati fuerant, dimisit: relictis tantùm Petrovitio, Chaqnio, epistolarum magistro, & Ceceio, qui in Silesiam usque erant cum ea profecturi. Sed Ceceius repentino correptus, atque exanimatus morbo, idoneus ejus comes esse non potuit. Quæ res ingenti dolore Reginæ animum affecit, fuerat enim acerrimus patrium ejus defensor, & servandæ nomine ejus Cassoviæ usque adeo solers, & diligentiæ singularis custos, ut per quindecim annos, quibus ei cum Imperio præfuit, ne semel quidem extra urbem pernoctasse visus sit. 1550.

Ceceius ibi obit.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XVII.

QVÆ tribus aut quatuor Principibus Pannoniæ regnantibus, paulò remotiora ab hominum memoria gesta sunt, & quam funesti bellorum exitus ob certamina potentium, & avaritiam magistratuũ, cladibus aliis post alias subsequutis evenêre, è fide dignis literarum monumentis eruta, superioribus libris exposita sunt: deinceps certiora quidem & clariora sequentur, utpote quibus ætas nostra proxima, quorumque memoria recentior est, nequaquam tamen ullis partibus lætiora. Nam hactenus in Illyrico & Pannoniæ medio ad utramque Danubii ripam, res improsperè gestæ non sine mœrore & luctu conscribendæ fuere; nunc Transsilvania & inferior Pannoniæ pars, antea ctis bellis intactæ, ac opima pace quiescentes, eadem fatali bellorum contage perculsæ, ac externis, civilibusque armis deflagrantes memorandæ erunt.

Cùm enim Ferdinandus redactâ in obsequium Transsilvaniâ, ac Pannoniæ coronâ, sceptroque recuperato, quietis & tranquillitatis spe mortalium omnium animos, & præsertim Pannoniorum implevisset, ea mox portento similis, invecta in omnes partes dira vastitate, maximè atrox & diuturnum bellum effudit: Solimanus siquidem quum ex suorum literis, ac Petrovitii ac reginæ querelis ea, quæ in Transsilvania acta essent, cognovisset, seque ut summum pupilli tutorem ea injuriæ indignitate affectum reputasset, irâ atque vindictæ cupidine incensus, quamquam bellum adversus Persas necdum intermisisset, Joannem Mariam Malvetium, qui Constantinopoli res Ferdinandi curabat, ad purpuratorum concilium, quod illi Divanum vocant, cui Rustanus gener præerat, accitum, percunctari jubet, an ea quæ ad se essent perlata, de turbatis contra inducias Transsilvaniæ rebus, vera essent, necne? Et quum is, qui à Ferdinando vel ab amicis nihil ea de re mandati, nihil literarum accepisset, constanter negaret, incerto nec ullo auctore subnixo rumori fidem dandam, ipse productis, quas è Pannonia acceperat, variis literis, irâ furoreque præceps, neglecto gentium jure ac legationis religione, eum ut improbè mentitum, conviciis publicè proscissum, maleque exceptum in septem turrium carcerem, quem Turcæ Jedikulam vocant, extemplò conjici, pellicemque, qua uxoris vice utebatur, & res ejus omnes sub hasta venundari jussit.

Malvetius Ferdinandi legatus à Solimano in carcerẽ compactus.

Nec mora Mehemetem equitum Europæorum magistrum contractis undiquaque copiis, & adductis prætorianorum Janicerorum cohortibus in Pannoniam, indeque in Transsilvaniam proficisci, ac reginam cum filio, ejectis ex provincia Germanis ac Ferdinandi copiis reducere jussit. Hic est ille Mehemetes Beglerbegus, qui à patre Bulgarico sacerdote vi ademptus, in cubiculo Solimanni à tenera ætate educatus, & postea purpuratorum princeps, & Selymi secundi, vivo adhuc Solimano, gener adscitus, Sigetanæ arcis expugnator, ac cognomine Magnus à Turcis dictus est, postremo verò à quodam motæ mentis monacho Turcico, ex eorum cætu, quos ipsi Dervisios vocant, adacto per ilia mucrone, interfectus.

Mehemetes se expeditioni Pannonicæ accingit.

Ut reginam cum filio in Transsilvaniam reduceret.

Is igitur non diu moratus copias è Græcia & Peloponneso, ac limitibus, qui ab citeriore Hellesponti littore, ad Samandriam atque Belgradum usque extenduntur, ad Salsum lapidem, quod Sirmiensis provinciæ oppidum, in ulteriore sinistra Danubii ripa situm, ab Ungaris Saloncamenum vocatur, convenire jubet: ipse cum copiis, quas Byzantio discedens secum adduxerat, eo progreditur, & ibi in æstivis, dum reliquæ conveniant, aliquot dies quieti & recreandis militibus & jumentis concedit. Confluxêre brevi in ejus castra limitum præfecti, & ipse Ulamanes ex Polegana & Bosnensi præfectura, & Menhethames & Camberes ejus populares & transfugii comites Persæ, ex oppido Suornico, nec non Alibegus è Sirmio Ajaca purpuratorum olim principis filius, & Acbo-

Turcici exercitus Duces præcipui.

mates.

1550.

fnates, Mihaloglis dictus, & Cassonusé Transsilvaniæ finibus, ii quos à regina vocatus irruperat, paulò antè pulsus, ac Martalociorum & Alaporum peditum magnus numerus; sic ut sexaginta ferè armatorum millia in castris haberi dicerentur.

Promoto exercitu, Danubiom ad Petri Varadinum, Tibiscum verò ad Titulium, qua Beguis amnis ei miscetur, factis utrobique pontibus transjecére. Occurrebat eis primâ fronte arx Bechea, cui Castald ·a commendatione Bathorii præfecerat Thomam Saotanœzum, adjuncto ei collega Gabriele Figedio, quos quum Mehemetes hde interposi·a ad se evocasset, multisque & magnis promissis de arce dedenda frustra onerasset, singulari perfidia & fraude in castra retentos, ac omnibus simul copiis arcem aggressus, in potestatem redegit, trucidatis omnibus defensoribus, ac ipsis etiam præfectis. Illinc itum est ad Besquerecum, quod in lacu, quem complures amnes eo in loco concurrentes, & stagnantes efficiunt, situm est, illud dissensione præsidiariorum, quorum major pars metu perculsa diffugerat, facilè captum est: quamquam naturali situ adeo esset munitum, ut vel ipsorum hostium confessione difficillimam habuisset expugnationem.

Chanadium deinde sequebatur, Episcopi urbs & sedes, arce ad Marosum amnem sita, & templo celebri, sed nullis cincta mœnibus, quam Ferdinandus Francisco Ugodio collegii sacerdotum Albensium præposito, ad commendationem Georgii Monachi paulò ante dederat. Ejus præfectus extremo pavore & formidine consternatus, nullo expectato ictu tormentorum, claves arcis Mehemeto obviam attulit, eamque extemplo dedidit. Cujus loci deditione tantus pavor & metus vicinos omnes incessit, ut quamquam copiæ Ferdinandi non procul essent, quarum admiuiculo vitibusque defenderentur, tamen omnes desertis castellis atque arcibus fœda fuga varias in partes dilaberentur. Ea itaf. è e præter eas, quas captas ab hostibus retulimus, Galadum, Aracia, Bessenianum, Naglacum, & Fellacum; Jazinæ familiæ sedes Challia, Bodorlacum, Eg essum, Sadorlacum, Eperiessum quod inferius vocatur, Francisci Patocii natale solom, Horogsegum, Somlium & Pladia Johannis Patalicit, qui Georgii Monachi equitum ductor erat, patria: quæ omnia Mchemetes sine sudore, sineque suorum vulnere facilè occupavit. Sunt autem hæc ferè omnia loca in amœna & patenti planitie, juxta irriguos amnes sita, ubertate soli, pecorumque fæcunditate, piscium copiâ, frumenti, pabuli, pomorumque abundantiâ, cæliqs benignitate nulli terrarum secunda.

Chanadii aliquamdiu substitit spectabundus, quonam nostrorum consilia tenderent, quidve Monachus & Castaldus molirentur: Nam præter eorum copias, quæ Varadini ætivabant, Andreas Bathorius & Franciscus Patocius Lippæ cum auxiliis Nobilitatis, ad octo aut decè millia militum utriusque ordinis habebant, quibus accesserat Carolus Sitoinius cum mille equitibus Germanis Varadino missus. Thomas vero Varcocius ad pagum Erdohegium baud minore exercitu in [illegible] sederat: ita ut conjunctis viribus & acceptis à Castaldo campestribus tormentis, cum hostibus manus conserturi crederentur. Sed eos Geo gius frequentioribus literis à pugnæ & dimicationis consiliis dehortatus, ut quieti in castris sese continerent, jubebat.

Interea Thraces, qui in campis Temesvarlo subjectis laté sedes hab ban·, tot arcibus & castellis ab hoste captis perterriti, ad Mehemetem singulari perfidiâ defecére, ac muneribus ei allatis suam industriam simul & operam, redigendis in potestatem Temesvario ac Lippa [illegible] ultrò obtu[illegible] quorum primores equis, vestibus purpureis, pecuniâ donatos dimisit, r ane quid occasionis, quæ mercipiendis illis fidem suam proba am redderent, negligere vellent, ac ab se deinceps quid facto opus [illegible], expectarent.

Eodem tempore Ulamanes Chanadio cum quingentis equitibus, ad explorandarum ost orum castra egressus, se in si vam prope Sadolacum locandis insidiis opportunam abdid t, ut si quos è castris pabulatum aut lignatum [illegible] reperiret, ad Mehemetem citato cursu perduceret. Accidit autem nec opinato casu, ut Thomas quoque Egidius cum centum equitum turma, eodem animo aliqu[illegible] de hostium castris explorandi, e Lippa ad eam silvam progrederetur; ubi quum in hostes numero & viribus longè superiores incidisset, ab iis facilè victus, & profligatus est, cæsis aut captis ferè [illegible] omnibus; ita ut ipse cum septem duntaxat locus Lippam consternato metu pavoreque animo, effusa fuga reverteretur, ibique Turcas eum tota mole copiarum Varadinum tendere, ac eam urbem obsidere statuisse falsò nunciaret. Quo rumore quàmquam incerto Nobilitas ac milites ex illis regionibus evocati, fœdo usi consilio, spretisque Bathorii mandatis, Varadinum celeriter se cepe runt, ubi conjuges & liberos ac cariorem supellectilem reliquerant. Bathorius eos te[illegible] ret, neve Egidii incertis rumoribus [illegible] sevenssimis verbis castigabat; [illegible] mora fuerit, atque in summâ re deserere abi[illegible] rexerunt. Nudatus per hunc modum copiis, præsidiisque Ba horius, quamquam invitus, eos sequi coactus est. Exemplo ejus Carolus Si[illegible] inius & equites Germani collectis in carros [illegible] Varadinum redierunt: & eis, qui ibi in castris cum Castaldo & Georgio erant, haud parvum timorem incusserunt. Sed quum eos rumores inanes & falsos esse comperissent, Bathorium cum iisdem copiis ad Tamashidam castra locavit & Gabrielem Perenium in contubernium suum adscivit. Varcocius in prioribus ad Erd hegium castris sese continuit; Franciscus verò Pathocius & Melchior Balassius Gulæ cum satis valida manu militum, modicis inter sese intervallis castra habebant.

Consternatione cæterorum discedens Lippam Bathorius arcem oppidumque Johanni Peteoni defendendum commisit, attributis ei justo numero præsidiariis, & rebus tolerandæ obsidioni necessariis. Lippam an ea nullis cinctam mœnibus Georgius March o Brandeburgicus, ducta Joan. Corvini uxore Beatrice, ut alias diximus, loco potius, muris & propugnaculis primus munierat, hoc unum egregii operis munus totius vitæ suæ decursu exequutus, cætera prodigus & abligurior. Sed quum Mehemetes propius urbem adventare diceretur, prætor urbanus ac cives perterriti, Peteoni, ut arce excedat, cædem minari, & vim adhibere, ratiste eo facinore sibi consulturos, & Mehemetis gratiam, favoremque conciliaturos. Peteo re-

Margin notes:

Bechea arx à Turcis occupata.

Besquerecum.

Et Chanadium ignava nostrorum deditione.

Alia præterea complura castella sine cæde & sanguine Mehemeti sibi subjecit.

Nostra copiæ.

1550.

Thraces ad Mehemetem singulari perfidia deficiunt.

Exercitus nosterVaradinum se recipit.

Neglectis Bathorii mandatis.

Lippa à Peteone turpiter deserta hostium juris fit.

1550. pentinâ defectione Civium, ac minis territus, quum aut turpem fugam aut decoram mortem propositam haberet, consilii inops, pulvere sulphureo ignibus injectis incenso, & tormentis usque ad summa fistularum ora eodem pulvere repletis, ut ejus violentia rupta, inutilia redderentur, relicta arce sibi ac suorum saluti turpi fuga consuluit: Mehemetes occupatâ urbe ac arce, eam Ulamani cum quoque millibus sele-
Vlemani ea tuenda est commissa. ctissimorum Turcarum tuendam commisit. Ad Challiam verò custodiendam Achomatem Mihaloglim cum ducentis Beslia, qui unico equo stipendia merent, & centum peditibus reliquit. Et Camberes Naglacum defendendum sibi delegit. Ferunt Ulamanem perlustratâ urbe, cum in templo, quod Carolus primus Pannoniæ Rex memoriæ Ludovici Episcupi Tholosani Stephani Quinti Regis Ungariæ ex Maria filia nepotis, Caroli ipsius patrui, qui in numerum divorum relatus est, dicavit, prægrandes plumbeas fistulas, quibus inter obeunda sacra modulari solent, conspexisset, cuive usui essent, percunctaretur, inflari jussisse, & cùm sonum gratum auribus ederent, collaudasse; Franciscum tamen Segedinum Monachorum patrem & templi ejus curatorem, virum pium doctumque, ab Lycheranis falsò insimulatum & innocentem, quòd absconditos in locis templi secretioribus thesauros haberet, extractis quinque dentibus, totoque corpore malè mulctatum, barbarica feritate excruciavit.

Tantis rerum successibus Mehemetes au-
Mehemet Temesvarium obsidet. ctus, ad obsidendum Temesvarium rectâ proficisci constituit, cui ad tempus tuendo, donec alter quispiam surrogari posset, à Castaldo præfectus erat Stephanus Lossoncius, summo loco natus, manuque & consilio æquè promptus, ei-
Lossontius cum Hispanis illi praeest. que ex Hispanis adjunctæ duæ cohortes, Bernardino Aldana duce, & Alphonso Perezio è Bætica ulteriori Hispaniæ provincia oriundo, ac Gaspare Castelluvio Sardo, & Roderico Villandradio qui à tempore belli Maraniani, quod Nicolaus Salmensis comes, summo de rebellibus supplicio, prosperè confecit, in Pannonia militaverant, & ab Ungaris mirificè diligebantur. Quum eò pervenisset, collocatis ex utraque parte tormentis arcem simul & oppidum circumsedit. Lossoncius cum Alphonso Perezio egressus, acerrimum cum antecursoribus Turcis certamen contraxit, in quo quum diu pugnatum esset, hostes terga vertere, nostrique captis aliquot, sed multo pluribus interfectis, eos fugientes usque ad castra persequuti, victores redierunt.

Dum Mehemetes Beglerbegus Temesvarii obsidioni incumbit, duplex in liminibus quos paulo antè detentibus nostris ceperat, detrimentum accepit: Nam quum Mihaloglis Challiæ incuriosius agitaret, Franciscus Chrovatus ob staturæ proceritatem Magnus appellatus, re antellecta Castaldum ac Bathorium orat, ut data sibi aliquanta equitum ac peditum manu, fortunam tentandam concedant, an ea arx repentino impetu intercipi posset. Itaque eorum permisso Franciscus Sismannus, ipsius Bathorii, ac Stephanus Henterus Patocii equitum præfectus cum sexcentis militibus se socios itineris & laboris adjunxere. Favit Francisco fortuna, & quod animo destinaverat, facinori exequendo blanda ac propitia arrisit. Fortè enim evenerat, ut Mi-
1550. haloglis eo vespere è castris domum veniens, milites Turcas convivio exceptos, compotationibus mutuis ad multam noctem detinuerat, atque ii primùm circa aurorum somnum capessèrent, cum nostri repentè appositis scalis mœnia conscenderunt. Nec mora inermes & semisopi-
Chrovatus Challiam Michaloglis adimit. tos, vinoque graves aggressi, partim in ipsis lectulis, partim quosdam sumptis repentè armis repugnantes facilè cecidère: Mihaloglim nudum ac inopina à re territum, exanimique similem, Chrovatus de bla adhuc luce cognitum, ac sese dedentem cæpit, & brachiis circumplexum ab injuria cædeque abstrahere conatus est; sed
Michaloglis occisio. in ipsius manibus & complexu, à militibus, non sine Francisci dolore, glande trajectus atque interfectus fuit, & arx direpta atque incensa.

Alia quoque in parte haud meliore fato fortunaque res gesta est à Cambere, qui Naglacum præsidio tenebat; Is enim oppido Macuni, illa in regione admodùm amplo, ac agri & vinearum fertilitate celebri, incertum quibus de causis iratus, cum ducentis equitibus eò venit, ut cæsis civibus, direptoque oppido, privatam injuriam, qua se affectum falsò dictitabat, ulcisceretur. Cùm isthuc venisset, & oppidanos longè impares numero esse animadverteret, quam ut ipse eis nocere posset, per occultos nuncios Mustapham Segedini præfectum (qua in urbe superiori anno arx latericii operis Solimani sumptibus ædificata erat) ut sibi auxilio veniret, oravit; jussu interim prætori, ut excubias opportunis in locis disponeret, & si hostile quid ingrueret, de eo se quamprimum admoneret. Prætor intellecto ab amicis dito Camberis proposito atque consilio, haidonibus, qui castris exeuntes in circumvicinis locis sparsim vagabantur, secreto nunciat, Turcas è Naglaco ducentos apud se esse, posse eos, si venire non dubiteot, facili negotio deleri, se quoque & juventutem oppidanam auxilio & adjumento venturos. Appropinquantibus
Camber Persa, multis è suorum numero cæsis fuga evadit. Haidonibus, prætor Camberi significat, vexilla candidi coloris procul fulgentia conspici: ille suos esse ratos, quos in auxilium Segedino evocaverat, obviam progreditur. Sed in oppidi fine in Haidones incidit, initoque cum eis certamine, sclopetorum, glandiumque vi coactus, multis suorum amissis terga vertit, versusque flumen Marusum cum paucis fuga elapsus est. Ibi Turcæ partim flumine mersi interiêre, partim interfecti, cædem quam aliis paraverant, ipsi subiêre. Camberes amisso equo, navicula quam piscator fortè obtulerat cum quinque sociis in ulteriorem ripam trajecit: cæteri ad unum desiderati omnes. Sed cives patrata re manere in oppido nequaquam ausi, illud vacuum reliquerunt.

Jam XIII. dies effluxerant, ex quo Mehemetes Temesvarium summa vi oppugnabat; sed Losoncio ac Hispanis se & urbem magnâ virtute & fortitudine defendentibus, irriti ejus conatus habebantur: & Castaldus atque Georgius viribus suis diffisi, castris sese continebant; quamquam plurimorum judicio tantum copiarum habebant, ut contractis undique illis, haud impares hostibus esse censerentur. Itaque Ferdinandum per celeres nuntios de supplementis exercitus, mittendisque absque mora copiis frequenter admonebant. Sed quum ab eo tardius, quàm res & necessitas posceret, auxilia mitterentur, Georgius & Castaldus, mutuo habito consilio, Siculus & Saxones è Transsil-

1550.

silvania Ungarosque & Valachos evocatos in castra convenire jusserant: quumque segnius convenirent, & se nequaquam passuros, ut aggrediendis muris objicerentur, dicerent; Georgius interposita fide cavit, ne nisi quibus id cordi foret, ad irrumpendum cogerentur. Igitur magna multitudo ad campum illum, qui à Panibus nomen habet, victoria Stephani Bathorii, cognomento cælibis, & Pauli Quinisii à Turcis reportata clarum & celebrem, sumptis armis confluxit. Nec mora Castaldus cum regiis copiis quas adduxerat, ac Georgius cum Transsilvanis, divisis in quatuor ordines agminibus, versus Lippam castra promovere, ac Bathorio & Thomæ Varcocio, ut ad Torssatadum oppidum se & exercitum præstolarentur, jussere. Sed quum Bathorius crudelissimis nervorum doloribus affligeretur, Gabrielem Perenium Petri filium summæ spei adolescentem, qui suo sumptu cum egregia equitum ala in castris militabat, delegit, qui loco suo copias in castra perduceret. Is itaque & Varcocius cum decem millibus militum se eis conjunxerunt. Nadasdius copias suas, quamquam nec numero contemnendas, promptitudine tamen ac militum robore, nec non præfectorum virtute nulli secundas adduxit, utpote quibus Valentinus Magiarus, Ladislaus Giulaffius, Sebastianus Abstemius Sirmiensis, aliique complures clarioris nominis ductores præerant. Omnes copiæ numero hostibus erant longè superiores; nam ad centum millia armatorum diversis in castris ante obsidionem Lippæ fuisse ab iis, qui bello interfuère, accepimus. Quibus copiis in unum contractis, Castaldus & Georgius Lippam contenderunt; eo consilio, ut Temesvarium à Turcis summa vi oppugnatum liberarent, & si Mehemetes Ulamani laboranti suppetias laturus occurreret, pugnæ potestatem darent, aut consilio ex tempore & occasione capto, quod opportunum foret, exequerentur.

Centum millia armatorum in castris Lippensibus.

Dum in itinere essent, Monachus significante Ferdinando, exoptatum nuntium de se in numerum Cardinalium adscito accepit. Totam tamen eam tantæ dignitatis & fastigii accessionem moderato animo tulit, quasi non diu ea se fruiturum præsentiret. Sed Mehemetes, quum se Temesvarii mœnibus oppugnandis frustra hærere cerneret; jamque commeatibus absumptis, exercitus inedia fameque laboraret, nec militas in castris manere, legibus ad permittentibus, ulterius vellent, solvere obsidionem, & Byzantium reverti constituit. Habent enim Turcæ omnes tam prætoriani quàm qui agris & latifundiis à principe donati, suo sumptu militant, veteram ab Amurate primo concessam libertatem, quo tempore de Ladislao Pannoniæ & Sarmatiæ Rege in campis Varnensibus victo atque interfecto insignem victoriam reportavit, ne ultra diem Divo Demetrio sacrum, qui ad finem Octobris incidere solet, in castris durare cogantur; quem diem ipsi Cassonginum vocant. Is jam præterierat, ita ut Autumnales dimidii Novembris dies non vana hiemis signa, frigidioresque pluvias nivibus intermistas attulissent. Itaque relicto Lippæ Ulamane, & eo bono eventui commendato, haud multum moratus XIV. die, postquam Temesvarium obsederat, conclamata vasis, & retractis summo noctis silentio tormentis, castra Belgradum reduxit. Lossoncius re animadversa, hostes insequutus est, & plurimos ex eis cepit; ac tandem relictis eis, quod viribus superiores essent, ex itinere ad Naglacum hostium munimentum divertit, ibique, quum Caidazes præfectus occurrisset, à Losoncio fusus fugatusque in arcem sese proripuit, quem Losoncius usque ad portam arcis insequutus, quum pons, qui portam claudere solet, suspensa catena subito attrahi nequisset, simul cum hostibus ingressus, prostrato Caidaze, arcem quoque eodem impetu cepit atque diripuit, vacuamque & succensam reliquit.

Georgius in Cardinalium collegium cooptatus.

Turcæ quando castris excedunt.

Mehemet à Temesvari obsidione discedit.

Losoncius Caidaze occiso Naglacum invadit.

At nostri nondum cognito Turcarum discessu, Lippæ propius succedentes, universa copiarum mole eam circumvallarunt, nullo hostium se in conspectum dante, quos exire Ulamanes interdixerat, ne capto à nostris eorum quopiam, de urbis ac præsidii statu edocerentur. Disponente autem cuncta Castaldo, hoc ordine acies & oppugnatio institutæ sunt. Ab oriente collem, qui arci oppidoque supereminet, ac commodam ad muros utrinsque loci tormentis infestandos, facultatem habere videtur, stipendiarios milites & Hispanos, de quorum virtute & fortitudine magna omnibus opinio inerat, una cum Germanis occupari jubet, interque eos prætorium suum tabernaculum erigi, à meridie verò ad Marusi amnis ripas, Georgium Monachum cum Transsilvanis collocat: Bathorius autem & Nadasdius ac Ungari, ad occidentem solem extensis tentoriis consedere, & tormenta ad collem attracta, ad partem, qua Divo Ludovico sacrum, de quo diximus, habebatur templum, in muros qua debiliores esse videbantur, dirigi jussa sunt. Ulamanes ejus templi turrim conscendens, castra nostrorum speculatus, nec ulla timoris aut demissi animi signa præ se ferens, defendendæ urbis consilium curamque suscepit. Suburbia tamen quæ erant amplissima, in quibus multæ variorum artificum sodalitates, officinæque mercenariorum habebantur, eorumque præcipuè, qui lanifices è lana & centonibus pileos ad arcendum solis fervorem & pluvias, ac equestres penulas conficiebant, extemplò succendi jussit; in quo haud parva commeatus, vinique præsertim copia condita erat. Quæ ad usus castrorum suorum conservari, & ab incendio eripi cupiens, Castaldus missa Hispanorum sclopetariorum centuria, Joanne Villos Cantabro duce ignes extingui jussit. Sed iis maximè invalescentibus, quum Hispani frustra desudassent, domus & tecta, quæ majori parte ex materia & argilla constabant, simul cum rebus ad victum necessariis puncto temporis conflagrarunt. Paulò pòst facto pilis tormentorum, procidenteq; muro, qui per triduum assiduè, nec de nocte intermissis ictibus verberatus esset, Turcæ jubente Ulamane fossam decem passibus latam, staturæ humanæ altitudine introrsus subitario opere effodere ceperunt, ipseque suis animandis & cohortandis invigilando, rebus gerendis summa ope industriaque providebat. Magna enim erat opinio apud Turcas juxta ac nostros virtutis ejus peritiæque expugnandarum simul & defendendarum urbium, ut qui à pluribus annis, ex quo deserto Tahmasi Persarum rege, cujus sororem pro conjuge habebat, ad Turcas transfugisset, multis bellis præliisque, & in ipsa castri Novi in Dalmatia, novissimaque Strigonii expugna-

Lippa à nostris obsessa.

Ulamane eam defendente.

Suburbia incendi jubet.

1550. natione industrior maximè & fortunatus dux apparuisset.

Jam Idus Novembris effluxerant, quum Castaldus mœnia adeo diruta esse videret, ut viam militibus ad irrumpendum patere existimaret; convocatis diluculò ducibus, tam Ungaris quàm Hispanis, communicatoque cum eis consilio, milites ut corpora curarent, & cùm meridiei tempus foret, & ab se signum tubâ ac tympanis accepissent, muros aggrederentur, imperavit, proposito præmio iis qui primi mœnia conscendissent, aut signa intulissent. Monachus quoque suos eodem modo ad virtutem & rem gerendam præmiis promissis cohortatus, Siculis & Saxonibus, prout antea erat pollicitus, immunitatem pugnandi concessit; iisque exceptis, qui cum aliis ad edendum nobile aliquod facinus ultro incitarentur. Eodem etiam momento Thomæ Varcocio, qui à Castaldo cum Johanne Villoa, & Antonio Encinello, Hispanorum promptissimis, ac Roderico Villandradio, & Aloysio Barrenio præfectus, ad exploranda quæque urbis, arcisque loca miserat, reverso, idem consilium invadendi per ruinas oppidi impensius probabatur. Igitur Castaldus provido industrioque consilio, antequam urbs invaderetur, ne quis tumultus in castris oriri, aut si fortè hostes, nostris prælio occupatis & dimicantibus, extrinsecus adcurrerent, & nostrorum ordines turbare aut confundere possent, equitatum ad incerta belli paratum esse, conscensisque equis extra castra excubare jubet: Johannem Turcum cum parte Ungarorum, adjuncto ei Carolo Strotinio, cum cataphractis Germanis, ad ripam Marusii, & paulò infra eam stationem equites Bathorii, & Nadasdii & Nobilitatis collocat, &, ut diligentissime excubent, cohortatur.

Impressio nostrorum præcipue Hispanorum in ruinas muri facta.

Dum in hunc modum boni diligentisque ducis munia obit, necdum signo adoriendæ urbis publicato, perpauci Hispani, & vix septem aut octo milites mutuo colloquuti, cohortante Ferdinando Botto, Petri Abulensis Manipulario, qui absente cohortis signifero, eo fortè die signum gestabat, ne Hispanicæ gentis decus ab exteris præriperetur, qui expugnandarum urbium peritia semper ante alios fuissent, magnum sed temerarium facinus ausi, præeunte magno cursu Botto, & signum præferente ad mœnia provolarunt; & cum Turcis pro sui paucitate magnum & cruentum certamen in ipsis muris contraxerunt. Verùm à Turcarum & Janicerorum promptissimis, priusquam succurri potuisset, amisso vexillo ad unum omnes cæsi interiêre. Nec mora cæteri Hispani, conspecta commilitonum fortuna, subitaneo impetu, sublatis vexillis in hostes ferri cœperunt, ducentibus Villandradio & Encinello, pugnamque restaurarunt. Sed quum Turcæ multis partibus superiores essent, eorumque tria millia adversus perpaucos sese opposuissent, ancipiti pugna res gerabatur.

Sed à Turcorum multitudine repulsi terga vertunt.

Quo animadverso cohortes Germanicæ, quas Felix & Baptista Comites ab Arco ductabant, contineri nequiverunt, quin Hispanis laborantibus opem ferrent; itaque procurrentes nullo signo, nullo ducum expectato imperio, cruentum certamen denuo renovant, & diu protrahunt. Verùm multitudine hostium victi, multis suorum amissis terga vertere cœperunt. Cecidit in eo adverso conatu Encinellus, & Aldanæ signifer, & Villandradius gravi accepto vulnere pugna excessit; capta ab hostibus signa quatuor, & ex Hispanis Germanisque desiderati complures. 1550.

Castaldus & Monachus cæterique duces dum eo tempore cibum sumebant, primus omnium Nadasdius fugâ nostrorum animadversâ equum arripuit, atque accurrens ad pugnæ locum celeriter equo descendit; vexillumque de manu unius ex Ungaris signiferi abreptum in murum sustulit, ac nostros, ut ora in hostes obverterent, summa virtute atque audacia impulit. Ejus exemplo Ungaris muros repetentibus, Hispani quoque resumptis animis pugnam redintegrant.

Nostri pugnam instaurant.

Clamore pugnantium & tormentorum fragore exaudito, Castaldus & Monachus relictis propere mensis, prosilientes ad arma conclamant, & conscensis equis citato cursu eo ubi certabatur, advolant. Eos cæteri sequuti omnes in pugnam certatim ruunt. Monachus deposita cuculla, viridique sumpto paludamento, plumeis cristis pileo surgentibus insignis, in aciem prodit, pedites Ungaros magna sublata voce concitat, equites pedibus pugnare jubet. Nec Castaldus quicquam prætermittit, quo suos in prælium reducat, sic ut Hispanos & Germanos magno clamore compellatos, abolendum restaurato conatu acceptum dedecus, & victoriæ parandæ incumbendum ingeminaret, eorum fore victoriam, qui pertinaciùs pugnando in acie perstitissent. Hispanos omnibus etiam transmarinis bellis contra Mauros & Turcas insignia virtutis fortitudinisque trophæa erexisse; non committendum, ut nunc in conspectu tot fortissimarum gentium degeneri animo pristinum decus fœda amittant; neque desistendum, donec hostes loco pellantur.

Castaldo & Monacho Ducibus.

Per hunc modum Nadasdio vexillum præferente, & Castaldo & Georgio in prima agminum fronte concursantibus, redit nostris animus: cæteri etiam, qui in rataria acie erant relicti, è colle, confertis ordinibus, descendunt, & magna vi muros & hostes invadunt; Mars terribili fremitu recrudescit, clamor & vociferatio virorum, fragor crepitantium sclopetorum aera ferit, atra pulveris sulphurei nebula mutuum pugnantibus aspectum adimit, tympanorum, tubarumque sonitu cuncta implentur. Sforcia Pallavicinus cum Italis jussu Castaldi adcurrit, & inter primos immistus cum hoste pugnat: Villoa & ejus signifer Franciscus Salsedus mœnia superant, signumque inferunt: eos Ungari sequuntur, plurimi utrinque cadunt: postremò Turcæ nostrorum impetum nequaquam sustinentes detruduntur, & in duas partes dissipati, terga vertunt, sicut una eorum acies cum Ulamane præcipiti fuga se in arcem reciperet: altera, in qua septingenti aquitas arant, per aversam portam, quæ ad Marusum præterfluentem ducebat, intento cursu dilaberetur. Verùm ii quoque bipartitò fugere incipientes, passim in equestres Joannis Turci & Strotinii copias, quas à Castaldo optimis locis dispositas retulimus, inciderunt, primoque ab illis fusi & concisi, reliqui Marusio amne ab equitibus Bathorii excepti, & quadam veluti indagine clausi, quamquam sese dedentes, nequaquam tamen recepti, ad unum omnes interfecti sunt. Alterum eorundem agmen fugiendo jutta ac pugnando fessum, vulneribusque debilitatum, Hispani nemini parcendum vociferantes, ad unum

Et Nadasdia vexillum præferente.

Villoæ fortitudo.

Nostri oppidum, dejectis Turcis occupant.

1550. unum delevere. In priore pugna certatum est vehementius, equo Joan. Turci septem vulneribus sauciato, ipse per hemicyclum, cui pedem infertum habebat, adeo validum Turcico acinace ictum sustinuit, ut dissecto hemicyclo ferreo, & ruptis calceamentis, pede etiam leviter perstricto, periculum tamen evaderet, Turcamque veruto, quod ab Ephippii capite pendebat, conficeret. Franciscum quoque Stimanum, equitum Bathorii præfectum ab hostibus, occiso equo, humi prostratum, focii servavêse.

Sed in oppidi oppugnatione, cùm plurimi utrinque occubuissent, & nostri Turcis in arcem fugientibus instarent, & terga cæderent, nova pugnæ facies orta fuit: quum enim pons, qui arcem petituris transeundus erat, angustior esset, quàm ut confertis & conglobatis, metuque perculsis agminibus iter præberet, hostes conversi pugnâ renovatâ, nostros invaserunt. Ibi Simon Forgacius acerrimè pugnans, undecim vulneribus acceptis, & utrumque crus lancea trajectus, ab Hungaris & Hispanis ægre protegitur: & plurimi partim sauciantur, partim præcipites in fossam de ponte dejiciuntur. Verùm post longam concertationem rejecti, ac in arcem compulsi hostes, oppidum nostris reliquêre; à quibus mox illud summa celeritate direptum fuit: nec contemnenda in eo præda reperta. Forgacius inter cadavera nostrorum & hostium semianimis repertus, & in castra perductus, post ea convaluit.

Inde arx oppugnatur.

Castaldus capto oppido, & præda militibus concessa, ad arcem oppugnandam animum, viresque convertit, ac advectis tormentis, aggerea tribus in locis constituit, ex quibus arcis mœnia verberarentur; deditque munus tormentarii negotii procurandum Sforciæ Pallavicino, qui operæ navandæ cupidus, portam arcis quassandam suscepit: atque alio in loco à latere alterius portæ flumentaneæ sinuosas scrobes effici jussit: ipseque ibi cum mille peditibus Germanis, ac quingentis equitibus custodiæ causa locum sibi delegit: tertia oppugnatio ab Occidente versus Chanadium instituta est, & singulis aggeribus sena tormenta majora, & totidem mediocria invecta sunt, quibus per novem dies arx acerrimè concussa est; usque adeo, ut Ulamanes & Turcæ de ejus defensione desperare viderentur. Accedebat annonæ & rerum necessariarum ingens penuria, qua vehementer laborabant.

Vlamanes de deditione agit.

Quibus rerum difficultatibus adductus Ulamanes, de deditione cum quibusdam sibi notis ducibus & præfectis agere cepit: & si cum suis copiis dimitteretur Chanadium & Lippam, se dediturum polliceri. Cui Monachus, qui sibi omnium copiarum imperium vendicare videbatur, non tantùm abeundi libertatem, sed etiam usque ad tutiora loca comitatum tribuendum censebat, ne Solimanus nimia nostrorum in Ulamanem crudelitate offenderetur. Contra Castaldus, ad quem ita volente Ferdinando totius ejus expeditionis summa respiciebat, auctoritatem suam, ea intempestivi nec satis fidelis consilii arrogantia sperni & conculcari molestissime ferebat (eo tamen dolore astute dissimulato) ad arbitrium victoris deditionem exprimendam judicabat, quæ haud dubie brevi sequutura erat: quum obsessis cuncta alimenta defecissent: & nonnulli ex Turcis miserabilem in modum fame interirent; alii felibus aut equina carne, aliisque lege vetitis edulibus vescerentur, ægreque vitam sustentarent. Ad plures alias offensionum causas, quibus Castaldi animus à Monacho alienatus erat, ortæque ex iis diræ simultates, quas ille Ferdinando secretè perscribebat, eumque ad tollendum è medio Monachum exacuebat; hæc dissensio, istudque clam initum cum Ulamane commercium, quod Castaldus in majus subinde attollebat, Monacho exitium paulò pòst peperit: quandoquidem fato urgente, ejus prudentia minor deinceps fuit: quamvis antea cautior & consideratior ab omnibus habitus fuisset. Quamquam igitur Castaldus, ut suo arbitrio deditionis conditiones fierent, merito postulare videbatur, eique duces & præfecti ferè omnes assentiebantur; tamen eo invito, Monachus ab Ulamane ingentibus promissis oneratus, quibus se apud Solimanum pristinum gratiæ locum recuperaturum affirmabat, viginti dierum inducias cum eo paciscitur: qui dum elabuntur, commeatu ac rebus necessariis eum clam juvisse dicitur, sicuti id à Castaldo & Pallavicino per idoneos homines, omnia ejus dicta & facta assiduè explorantes, certis indiciis compertum esse ferebatur.

Georgius 20. dierum inducias cum Vlamane paciscitur.

Quæ quum Castaldus Ferdinando per celeres nuntios significasset, nec eum salvo Monacho, quieta Transsilvaniæ possessione potiturum denunciasset; venit in castra Julius Sanzarius, stabuli regii promagister, à Ferdinando cum mandatis missus, ut si Castaldus, sublato Monacho res in tranquillo futuras censeret, ageret quod è republica fore videretur. Paulò pòst per equos summa celeritate dispositos adfuit etiam Scipio Comes ab Arco, eo prætextu, quod cum Felice & Baptista Comitibus, propinquis suis, de privatis, quas magni momenti haberet, rebus colloqueretur: re autem vera cum iisdem, quibus Sanazarius erat missus mandatis. Per eos eadem celeritate remissos, Castaldus non aliud, quàm repetendo facinora Monachi, & in pejus interpretando, sem sibi curæ fore ad Ferdinandum rescripsit. Ferunt ejus consiliorum Nadasdium quoque conscium fuisse, quod ut affirmare, sic neque negare ausim: quum à multis audita potiùs simpliciter, quàm probe comperta referri plerumque videam.

Et commeatu eundem sublevat.

Salvo Georgio, inquietā fore Trāssilvaniam significat Castaldus.

Ferdinandi mandata de Monacho.

Dum hæc fiunt, & induciarum præter Castaldi voluntatem cum Ulamane initarum tempus effluit, Monachus duces ad suum tentorium convocavit, libertatis Ulamani obtinendæ causa; quem de ea misso ad eum antea Gaspare Perusicio affine suo bene sperare jusserat. Venêre Castaldus ipse, animo, quod versabat, dissimulans, Barborius, Nadasdius, Perenius, Patocius, aliique. Et quum eos insuperabilis Solimani potentiæ, ac virium immensarum metu injecto terrere vellet: neque irritandum illum cæde aut captivitate Ulamanis diceret, cui similia infimæ vilitatis mancipia non essent defutura; obtinere tamen, ut ei assentirentur, non potuit; Sed vel dissuadentibus invitisque illis, fatali pertinacia in proposito perstitit. Nec quicquam cunctatus Paulo Banco, Gaspari Perusitio, ac Ladislao Udensio, præfectis suis jubet, currus & plaustra justo numero in castris perquiri, ac ad Ulamanem mitti, quibus sarcinas & impe-

Vlamanes Georgii artibus repugnātibus cæteris ducibus, dimittitur.

Dissensio de conditionibus inter Georgium & Castaldum.

1550 dimetira, sævosque Turcas imponat: ac deinde ille arce excedat. Dictum postea fuit, plaustris commeatum & arma, jussu Monachi fuisse clam injecta; sed nullo, quod quidem sciri potuerit certo auctore. Thracum quoque præfectis Nicolao Cerepovitio, Stephano Saboni, Petro Bositio, Theodoro Balentitin, Save Rasciano, & Demetrio Musevltio ad se vocatis, coram mandat, utcum trecentis plus minus equitibus Ulamanem ad tutiora loca comitentur: Castaldo quanquam ira & dolore percito, diversaque consilia animo volvente, omnia tamen tacitè dissimulante, aliasque expectante occasiones. Antè verò quàm Ulamanes discederet, Monacho in tanta rerum difficultate munera misit Lampadem deauratam, duos cereos auro elegantissime ornatos, ac Persicum Sudarium auro interrexto acu pictum, cum quatuor equis militaribus, & pugione auro & gemmis eximii operis exornato. Exiêre ad condictum mediæ noctis tempus, lucente luna, mille & trecenti Turcæ, qui ex quinque millibus superera nt, quos Ulamanes (à Monacho admonitus, ut sibi in itinere caveret, quod discordibus ducem sententiis fuisset dimissus) singulari ordine in aciem dispositos, ac ad incertos quosvis casus paratos, ita duxit, ut ab intuentibus, & ab Thracibus, qui eum comitabantur, militaris disciplinæ nomine impensius laudaretur.

Mille & trecenti Turcæ egressi.

Non tulêre Franciscus Chrovatus, & Melchior Balassius, ut Turcæ victi, tot rapinis & cladibus omni circa regioni illatis, ac in Lippæ oppugnatione tanto commilitonum numero interfecto, præter universi exercitus consensum impunè abirent, communicato inter se consilio, ut eos in itinere adorirentur, constituere. Prior Franciscus eos insequutus est; & quum forte fortuna in Michaelem Dombaium cum militibus Temesvario egressum incidisset, citatis equis una ire perrexit: nec multò pòst Benedictus Cosatus, & Gregorius Vaivoda cognomine è Naglaco se ei conjunxerunt: nondum Balassio usquam apparente: qui incertum quas ob causas moram nectere erat coactus. Sed & is post aliquod intervallum temporis præsto fuit; cum Michaele Toto è Segedino, & quibusdam aliis. Jam Thraces à Monacho Ulamani comites dati redierant, cùm Franciscus & Balassius clara diei luce Turcas aggressi, inclinatis hastis aliquot peremêre: Sed Ulamanes suos densatos ad resistendum cohortatus, quorum major pars ex prætorianis Janiceris, iisque peritissimis sclopetariis constabat; tantâ animi præsentiâ eorum impetum excepit, repressitque, ut ex nostris complures glandibus & sagittis sauciarentur, caderetque ante alios sagitta ictus Ambrosius Bosniaeus è Naglaco, summæ fortitudinis eques. Sed & Balassius ipse in dextro pede, glande atrox vulnus accepit: & Francisco scutum, quo tegebatur, ab Janiceris plumbeo crassioris sclopeti globo trajectum est; illæso tamen pectore, sic ut multis utrinque cadentibus, inter quos Ulamanis legatus fuit, quem ipse Quibaiam vocabat, pugna diremp ta fieri: nostrique Turcas ut abirent, & Turcæ nostros, ut unde venerant, redirent, mutuum vale dicendo cohortarentur. Sicque Ulamanes enectis fame, ferroque militibus suis, ac in itinere plerisque in locis, per insidias nostrorum amissis, vix quadringentis incolumes Belgradum perduxit, indeque ad Solymanum Hadrianopoli hibernantem contendit. Quæ quum Monachus & Castaldus audivissent, diversis animorum affectibus tulêre; Ille enim suam fidem etiam hosti servandam fuisse dictitans, quod jam facta res revocari non poterat, ægrè placatus est: hic verò omne hoc facinus inultum summo silentio transmisit.

Christatus & Balassius Turcas aggressi, fortiter vincuntur.

Receptæ per hunc modum Lippæ, Castaldus Aldanam castrorum magistrum præfecit, ejusque præsidio custodiendo Hispanos milites delegit: simul & commeatu ad multos menses, rebusque necessariis, & tormentorum idoneo apparatu instruxit, ac Gaspare Castelluvio ad Losoncium, ut Temesvarium aucto præsidio custodiret, dimisso, omnibusque rectè provisis, quod jam hiems sæviret, & multa nive cœlo delapsa cuncta rigarent, castra in Transilvaniam reducere constituit. Hic novæ dissensionis occasio inter Monachum & Castaldum oborti visa est: quum hic copias in hiberna per Transilvaniæ urbes distribuere vellet, idque per cohortes & contubernia publicasset; ille verò non quidem repugnandi studio; sed quia illas assiduis exactionibus, & castrensibus necessitatibus obeundis exhaustas diceret, intercessisset; ac ut potius in præsidiis limitum finitimarumque arcium collocarentur, consuldius fore censuisset. Deinde interveniente Barborii, mitigatis animis ita est discessum, ut copiæ in arces, quæ hostibus viciniores essent, collocarentur; pars autem aliqua, quæ potissimum majores in expugnanda Lippa labores sustinuisset, in Civitatibus & earum suburbanis hospitio reciperetur, ibique hiemaret. Quod Castaldus præmuniendi sui ea ipsa contendebat, ne scilicet sibi magnum facinus tollendi à medio Monachi aggressuro præsidia militum idoneis in locis disposita, si quia tumultus eveniret, ad defendendum deessent.

Lippa Aldana castrorum magister præficitur.

Nova dissensio inter Castaldum & Georgium.

De copiis in hiberna distribuendis.

Itaque copiis progressis, & ad alteram Marusii ripam procedentibus, Castaldoque cum peculiari sua turma equitum sclopetariorum, Monachum, qui præcedebat, sequente, ad Alvincium castellum perventum est: quod Lippa euntibus in fine campi illis occurrit, qui de pa ibus nomen habet. Ibi Castaldo honoris causa hospitium in majori & commodiori ædium parte, jussu Monachi assignatur, ipse sibi cubiculum quoddam ad meridiem, in quo ejus diei reliquũ, ac quæ imminebat, noctem quiesceret, delegit, nec multò pòst, futuri nescius, copias ferè omnes dimisit: ac prætorianorum peditum præfectis, ut se ad comitia Vasachelum, quod est inter Siculos oppidum, quo ea indixerat, paucis ad impedimentorum, carrorumque custodiam relictis præcedant, jussit. Ibi Castaldus opportunitatem rei gerendæ se nactum videns, Sforciam Pallavicinum, cum quo antea consilium communicaverat, isque operam & studium suum prolixè erat pollicitus, ad se vocatum, ut rem aggrediatur, simulque perficiat, hortatur, Andreæ Lopez Hispanorum peditum cohortis præfecto, quid facere in animo habeat, edocto mandat, ut cum selectis ex militum numero promptissimis quibusvis, ante auroram, dum currus Monachi onerantur, ac cætera ad iter parantur, ad se in castellum veniat, portamque, quo majori possit silentio absque tumultu occupet. Sforcia totam eam noctem insomnè ducendo, ac consultando transegit reque constituta, Marcum Antonium

Georgio insidias struunt.

fer-

1550. ferrarium, Castaldi amanuensem, patria Alexandrinum, qui Monacho jam pridem cognitus, ac muneribus & pecunia ab eo donatus erat, ac Laurentium Campegium, Joannem Movinum, Scaramucciam quendam cum duobus sicariis Placentinis, ac Johannem Mercadum, & Petrum Abulansem cohortis præfectum cædi patrandæ assumpsit.

Monachus à Pallavicino & aliis conjuratis è medio tollitur Idibus Decemb.

Dubiâ adhuc matutinæ diei luce, porta castelli à peditibus Monachi, quorum pauci erant relicti, aperitur ac carri transire incipiunt; Lopes ea occasione suos pedites Hispanos commodè introducit, Sforcia cum conjuratis & sceleris cõsciis ingreditur. Marcus Antonius sicâ, & minore ideoq; occulto sclopeto instructus, Monacho preces matutinas exequenti per cubiculariũ puerum nunciat, se habere arduum magniq; momẽti negotium cum eo paucis communicandum. Admissus in conclave literas profert ad Ferdinandum regem in sui commẽdationem scriptas, quibus ut nomen suum subscribat, diligenter orat. Sumpto calamo, quum prono in literas vultu se inclinasset, ille pugione ejus jugulum lethali ictu transadigit. Strepitu simul & clamore exorto Sforcia & cæteri decem numero irrumpunt, strictisq; gladiis eum Christi Dei, divæque Virginis matris opem implorantem circumsistunt, & ictus ingeminant. Marcus Antonius rabidæ feræ instar procidentis & palpitantis pectori sclopetum intendit & glande trajicit, nec mora reliqui multis cæsim punctimq; illatis vulneribus confodiunt; puerum quoque cui Francisco ferreo nomẽ erat, qui inermis attonitoq; similis horribile facinus aspectabat, septem affectum plagis seminecem relinquunt, ac se cubiculo proripiunt.

Interfecto per hunc modum Monacho, dextram auriculam ejus, quæ naturali adnato continuo pilosa erat, Mercadus præcidit; & ut res Ferdinando evidentius acta constaret, per celeres dispositosque equos Viennam, indeque Pragam pertulit. Cadaver multis fœde confossum vulneribus, cruore, taboque deformatum, incredibili rerum humanarum inconstantiæ exemplo, septuaginta amplius dies neglectum, inhumatumque in vestibulo ejus cubiculi, in quo erat occisus, jacuit; nec nisi ad initium mensis Martii tumultuario funere à sacerdotibus collegii Albensis in majori æde Divo Michaeli sacratum ublatum, quum Idibus Decembris fuisset crudeliter trucidatus. Et sanè non parva admiratione dignum videtur, neque tunc in ipsius cædis vestigio, neque postea quemquam ex ejus amicis aut ducibus & copiis vel hiscere ausum, nec quicquam sese commovisse: quibus non jam vires, quæ adhuc supererant, quam animum vindicando sceleri defuisse censendum est.

Auctores cædis variis calamitatibus periere.

Monachus quidem sive insons & ea cæde indignus fuerit, sive eam promeritus, utrumque enim vulgi sermonibus jactatum est; auctores certè cædis ejus non multo post tempore, diversis pœnarum generibus divinitus, ut credi par est irrogatis, partim in summas calamitates incidere, partim miserabili vitæ exitu interiêre. Sforcia enim non toto vertente anno, à Turcico exercitu captus, ac apud eos virgis & fustibus exceptus, multo auro se redemit. Marcum autem Antonium Ferdinandus Gonzaga, Mediolani Cæsaris Ca[...]minti præfectus, alterius noxæ capitali [...]mine convictum in præalta furca, latronum more suspendendum curavit. Campegio Augustæ Vin[...]orum dextra manus, qua interficiendo Monacho usus erat, primò nocturna in rixa detruncata est: nec multò pòst, dum Viennæ in Ferdinandi regio comitatu feras venaretur, ab apro terribili dentis ictu laniatus, & effusis visceribus interfectus fuit. Scaramuccia autem in Gallia Narbonensi à militibus quibusdam in frusta dissectus fœda morte; alii verò alia infamis se his calibus sceleris pœnas exolvêre. Castaldus occupans ubique Monachi thesauris, qui erant planè regii, ac [...]bus in obsequium Ferdinandi brevi redactis, copias in hiberna, prout commodius visum est, distribuit, ipse Cibinium provinciæ caput concessit, ibique de iis, quæ erant necessaria, per Sforciam celeribus equis missum Ferdinandum edocuit. 1551.

Varia hominum judicia de Georgii morte.

Cùm apud Pannonios cædis hujus fama percrebuisset, varii diversis animorum affectibus de ea sentire videbantur. Nonnulli jure cæsum dicere; quod iterum ad Turcas simul cum Transilvania defecturus fuisset; alii negare id serio, & sacratum virum, eumque in collegium cardinalium adscitum, in dicta causa insontem, nullius sceleris convictum periisse affirmare; ut eo sublato, regina & pupillus facilius circumveniri, & regno exui possent; Castaldum verò operam diligentem ideo navasse, ut extincto æmulo, ad expilandam provinciam & usurpandos thesauros solus imperio potiretur, Ulamanis vilissimi transfugæ Mahometani dimissi culpam non tanti momenti esse debuisse, ut pro ea tam acerba morte trucidaretur: alia quoque principibus viris Pannonici nominis, ejus interitum exemplo documentoque, ut caveant, fore.

Ferdinandi litera ad regni consiliarios, quibus factũ excusat.

Quibus rumoribus ad Ferdinandum perlatis, Francisco Vilaquio, qui ejus loco & nomine Pannoniis jus dicebat, Episcopo nimirum Jauriensi, ac Senatus principi, atque iis omnibus, qui consiliariorum nomine censebantur, Idibus Januariis Pragâ literas, quibus factum excusaret, dandas existimavit; in iis prolixo sermone recensebat, vivente etiam Johanne rege, universum regnum ab illo discordiarum & seditionum tempestatibus jactatum fuisse, postremò illum Budam regni caput, ipsumque adeo regnum, cum perditissimis suæ factionis hominibus Turcarum principi nefariè prodidisse: regina ipsa, cujus causam tueri videbatur, tali ac tanto sceleri non tantùm adversante, quantum poterat; sed planè etiam adversus illum Ferdinandi regis opem implorante. Omnia verò eundem & antea, & ab eo tempore cum eodem Turcarum principe, ejusque præfectis consilia, literis & nunciis, profusaq; largitione sic conjuncta habuisse, ut facilè appareret, præter nomen Christiani hominis, nihil illum jam planè sibi reliquum fecisse. Quæ quum notoria sint ubique, ac pluribus sæpe lacrymis ab omnibus Christianis deplorata, quã ut ulla egeant cõmemoratione, silentio se in præsentia præterire: & ad illa venturũ, quæ recentiora quidẽ, sed ipsis non omnibus fortassis ea parte cognita sint. Itaque quum sæpè numero privatim annis se se variis artibus commentisque aggressus idem Monachus, multis rationibus Christianæ resp. religionique addictum esse jactaret, occasionemque sibi dari vehementer præ se ferret, quo suam operam ipsi navare liceret, hortatum

esse

1551. esse inter cætera pluribus argumentis, ut Transsilvaniam & illas Ungariæ partes in suam redigeret potestatem, ejusque rei consequendæ facilem se aditum procuraturum pollicitum: postea tamen constitisse nec sincero, nec Christiano animo ab eo factum esse: sed eo tantum, quòd sibi ab ira atque odio principis Turcarum, in quam paulò antè ob simultates inter ipsum ac reginam & Petrovitium siborias inciderat, maximè cavendum pertimescendumque intelligebat. Tametsi autem ipse subdolis ejus oblationibus, venæque spei, quæ ab homine vafro proponi videbatur, parum credendum arbitraretur; neque temerè suos homines, quos ille eo mitti postulabat, periculis committendos existimaret; quia tamen identidem urgeret, & incidissent inter eum & reginam certæ controversiæ & contentiones tantæ ac tales, ut partes illæ Ungariæ celebriores, ejusdem cujus & Buda dolo atque insidiis paulò pòst, nisi obviam iretur, ad certum interitum futuræ videbantur; se pro suo ergà Pannoniæ, & rempub. Christianam studio & pietate, gravissimis suis impensis, multorumque bonorum virorum periculo experiundum duxisse, si qua ratione Transsilvaniam, & eas inferioris Ungariæ orae ab imminenti periculo liberare posset: itaque coacto justo exercitu, ducibusque idoneis eas in regiones æstate proxima dimissis, qui & consilio & arte militari pollerent, nec facile decipi possent, in eas fœderis & pacis conditiones cum regina cumque Monacho ingressum esse, quibus illæ regni partes in potestate retineri, ac reginæ & ejus filio pro dignitate consuli; & postremò ipsius Monachi status in Episcopatu Varadiensi non modò conservari, sed etiam augeri posse videretur.

Atque hic tametsi initio favere sibi, suæque regiæ auctoritati in speciem visus esset, quod sive consiliis suorum ducum & ministrorū præventus esset, seu suas armatas instructasque copias suas pertimuisset; haud multò pòst tamen alio animo esse palam cepisse, & præter scitum mandatumque suum consilia cum Turcis & cū Beglerbego, qui cum exercitu haud procul Danubio consedisset, miscuisse; literasque & nuntios, quibus longè aliter res secum in fœdere tractatas exposuisset, quam sese haberent, expedivisse, seque principi Turcarum fidelem esse, & futurum semper, ac in ejus fide & obedientia omnes eas regiones conservaturum promisisse, deque regina & ejus filio ficta falsaque permulta, quæ longum esset explicare, identidem significasse.

Tandemque confectis rebus omnibus, & regina æquis conditionibus eo perducta, ut reddita corona & omnibus, quæ in potestate haberet, Transsilvania cum filio exiret, eundem Monachum non solùm cogitasse; sed cum nonnullis regiis ministris suis deterrendo in Transsilvania puero palam egisse; quod illo abducto omne sibi pro suo imperium in reliquum tempus ademptum iri intelligebat. Ubi verò id minimè procedere comperisset, ad alias artes cōversum eum fuisse, & ad Turcarum principem iterum confugiendum duxisse, cui censum pecuniarium mittere, & regionem omnem ei subdere, ipsique præfecturam & administrationem ab eo impetrare prorsus non dubitaverit, id quod ex literis Turcarum principis, quas ad Transsilvanos dederat, cognitum fuisset. Quo imperato, quum duces & copias suas, vel in manus hostium traditas vellet, easdem regiones iterum in ejus fidem & obsequium se perducturum pollicitum esse. quemadmodum ea de re fidi exploratores ex Turcis, & à mercatoribus nonnullis Venetis retulissent, ac à quodam etiam amico, Christiano principe, pro certo fuisset affirmatum. Insuper cum Beglerbego clam per nuntios egisse, ut cum omnibus copiis Danubium, Tibiscumque trajiceret, omnia in ejus potestate futura, imprimisque illum adversus eas arces & loca incitare conatum, quæ sibi per Petrovitium ex transactione cum regina facta paulò ante traditæ erant, palamque Petrovitium proditorem appellasse, quod ea loca regiis militibus tradidisset, se verò fidelem jactitasse, qui Transsilvaniam etiamnum Turcarum principi retineret. 1551.

Quæ quidem omnia ad se perlata, etsi manifestam illius fidei voluntatisque suspicionem adferre viderentur; in meliorem tamen partem, (ut ille sibi literis suis persuadere identidem conabatur) licet graviter, ut in tantis rebus interpretatum esse, suosque in illis partibus ministros sæpè adhortatum, ferrent ea patienter quantum possent, darentque operam, ut se regionesque eas à periculo tuerentur. Audito Beglerbegi de trajiciendis fluminibus certo consilio, cùm sui duces acriter sese ejus conatibus, in trajectu præsertim Tibisci opponere conarentur: constat eundem Monachum per nuntios omnibus tam Rascianis quàm Ungaris diligenter persuasisse, ne ad cujuspiam mandata, nisi ejus, arma caperent, regiosque præfectos, qui isthic in finibus collocati erant, imprimisque Stephanum Losoncium, juvenes atque imbelles, & rerum militarium imperitos appellasse: adeo ut metu desperationeque adducti Rascisni, primo hostis impetu sibi, saluti que suæ consulendum existimassent.

Tametsi autem nihilo secius hinc Bathorius, illinc verò Castaldus summo studio diligentiaque urgerent, ut idem Monachus pro sua in regionibus illis veteri auctoritate, & ea, quā identidem jactaret, fide in regem & observantia, delectus militum illico haberet, subditosque & populares ad arma concitaret, auxilia undique contraheret, cunctatione tamen fictisque & simulatis causis ita rem protraxisse, ut non obscure appareret, illius instinctu hostem ad intercipiendam opprimendamque eam regionem esse provocatum: contra quem nullum plane auxilii genus ipse, cujus maximè id interesset, comparasse videretur. Extitisse autem illius animi certius illud argumentum, quod quū Andreas Bathorius pro sui officii ratione nonnullā partem Nobilitatis vicinioris ad arma de more excitaret, nequaquam ad id eos cogere potuisse: negantes id sibi per Monachum licere, cujus imperata facere eos oporteret; quod ipsū ab illo eis prohibitum fuisse, intercepti nonnulli Monachi internuncii facilè postea essent testificati.

Hac itaque non solùm voluntaria cunctatione, sed manifeste consultaque proditione effectum esse illud primo, quod Rasciani desperato regiarum partium auxilio, ultro se adventanti hosti dediderint: deinde quod Beglerbegus nemine resistente trajectu utroque flumine, arces multas oppressent; cumque Bathorius

1551. eodem tempore sese ad Lippam recepisset, constet eadem Monachi proditione, eundem ab iis, quas ex vicinis aliquot locis coegerat, copiis, unico momento fuisse desertum: cùmque se ad Tamasbidam inde propere contulisset, urgeretque ex eo loco, ut suppetiæ sibi & partibus illis ferrentur: quod item Castaldus ex Transsilvania idem urgebat, tametsi ille utrique verba daret ampla & magnifica, seseque efferret admodum elate; constat tamen nullum plane prius signum commovendi ab eo datum esse, quam omnes eas arces, quæ circa Temesvarium sunt, cum Lippa simul in potestatem hostium redactæ essent, Temesvariumque ipsum (ut ipse quidem arbitrabatur) in summo discrimine laborare intellexisset. Quo quidem tempore constat præfectum ejusdem Monachi, qui erat in arce, oppidoque Chanadiensi, advenienti hosti ad duo triave milliaria, ut dicitur, sponte occurrisse, claves arcis illi, arcemque & seipsum dedidisse: captumque à suis ministris se heri sui mandato paruisse palam esse confessum, nec pœnam ullam sibi irrogatum iri, si ad eum perducatur. Postquam autem nulla amplius ratione, aut subterfugio, nullo prætextu profectionem suam cum cæteris ducibus & exercitu suo adversus Beglerbegum deferri posse intellexit: sic illum quidem demum solvisse cum popularibus militibusque suis, ut palam nihilominus diceret, se cum Beglerbego nullo pacto conflicturum.

Quamquam autem non his modò multis maximisque argumentis Castaldus, cæterique sui duces fidem Monachi suspectam merito habere posse videbantur: verumtamen quod multo est maximum, intimum quendam ejusdem Monachi familiarem consiliorumque arbitrum, clam ad Castaldum venisse, & fide accepta, testem Deum Opt. Max. invocasse, & fe... mortis arbitris cum multis lachrymis affirmasse constitutum omnino à Monacho esse, ut ipsum ducem suum cum omni exercitu deleret, ac omnem provinciam in hostium potestatem traderet: eademque de re cum Beglerbego, duobusque Moldaviæ & Transalpinæ principibus communicatum, decretumque consilium esse: ac proinde familiarem illum Castaldo, ut sibi caveret, auctorem fuisse; & tamen Castaldum etiam cum periculo capitis sui perrexisse, & hosti communi libere per omnem regioné grassanti obviam eundum censuisse. Signo tandem profectionis à Monacho dato, quum rerum periculorumque magnitudo summam celeritatem exposceret, constare tamen illum invitis & reluctantibus cæteris ducibus ita illú paulatim, pedetentimque eo toto itinere concessisse, ut quisque etiam stupidus facilè posset intelligere, consulto tempus ab illo protrahi, in perniciem regnorum, & exitium regionis illius.

At verò ut ad Lippam perventum est, liquet omnibus palam eo momento, quo virtute militum suorum capto oppido, Turcæ duce Ulamane se in arcé recepissent, hostes obsessos suppliciter petiisse, ut sibi etiam inermibus exire liceret, se arcem illico cum omnibus rebus tradituros. Sed quum paulò pòst Gaspar Perusitius ejus Monachi propinquus, in arcem ad hostes colloquii gratia missus esset, ab eo tempore duriores ab illis conditiones de deditione fuisse propositas; quodque multò gravius est & intolerabilius, auditum fuisse quendam ex Monachi familiaribus, qui ea castris ad obsessos Turcica lingua proloqui, & consolari, simulque eos hortari ausus sit, ut sese intrepide defenderent, neque quicquam à nostris, qui propediem relicta obsidione recessuri, atque alio essent dilapsuri, sibi pertimescendum existimarent. Cujus flagitii cùm ille corám Monacho ab eo, qui ista loquentem ad arcis mœnia audivisset, accusaretur, ab Monacho dicente familiaris illius sui probitatem fidemque sibi jam pridem perspectam esse, nec insimulatione cujuspiam in dubium vocari oportere, excusatum defensumque esse, & illum tanti sceleris piaculique auctorem impunitum evasisse.

Postquam auté iniquis (ut audire potuerint) conditionibus Ulamanes cum militibus rebusque omnibus dimissus esset, aliisque certioribus signis tùm ibidem, tùm in reditu ad Transsilvaniam, prona Monachi pertinaxque ad excidiú exercitûs sui, propensaque in Turcas voluntas clarior in dies manifestiorque apparuisse: quippe inter cætera ipsum clam ad mœnia obsessæ arcis sub noctis crepusculum accessisse, & cum Ulamane colloquutum esse: deinde verò eundé Ulamanem jam dimissum postridie ad se clam vocasse, & in multam noctem in tentorio secú sermonem habuisse, tandemque honore maximo affectum, amplisque muneribus donatum, interque cætera curru sclopetis onusto à se dimisisse: iterumque duos Chausios à Turcarú principe missos recepisse, quos ille ad conventum Transsilvan. cum se inscio indictum adducturus, ibique cum iis ea quæ volebat perfecturus fuisset. Duos præterea Valachos Moldavum & Transalpinum principes, cum nonnullis Turcarum præfectis, ut simul omnes initum antea de delendo exercitu ducibusque suis, atrocis consilii facinus exequerentur, in armis fuisse.

Jam in reditu à Lippa præfectum arcis Devæ, sibi juramento obstrictum, loco, officioque à Monacho motum esse, & eum aliis quoque in locis idem facere in proposito habuisse. Sed de his antea quoque admonitum Castaldo significasse, ut sibi diligéter suisque copiis caveret, quippe qui in tanto discrimine versarentur: videreturque tot tantisque argumentis, cæterisque indiciis jamjam res ad interitum omnium tendere; neque periculi magnitudo morá pateretur ullam, haud diutius Castaldum cúctari potuisse; sed communicato cum cæteris ducibus ac præfectis, quibus opus erat consilio, præveniédos nefarii proditoris perditos conatus potius, quàm diuturniori patiétia & impunitate in manifestú exitium paulò pòst, & seipsum, & omnes eas copias, adeoque universam regionem cum summo totius reip. Christianæ periculo & interitu ultro prope objiciendas esse existimasse: atque ita Monachum vim, quam ipse tot tamque multis Christianorum millibus inferre parabat, in se unum, sic Deo annuente, expertum esse: postquàm aliter imminentis periculi magnitudo ut fieri posset minime pateretur. Voluisse se profecto aliam mentem, atque alium fuisse animum illi inditum, quàm quem semper gessit, utque pro suis in eum maximis & amplissimis beneficiis, quibus vel ad Cardinalitiam usque dignitatem, sua eum fuisse auctoritate evectum, omnibusque illis honoribus & dignitatibus à se auctum constat, quæ maximus & fide-

lissi-

1551. „lissimus quisque sibi vix sperare potuisset: ta„lem se erga illum veluti regem suum præstitis„set, qualem & ætas, & Christiana pietas, ordo„que ille sacer, quem gerebat, quemque maximè „profiteri & colere videbatur, ab eo jure exige„bant; ut & sui duces ab inferenda vi merito po„tuissent abstinere: Sed tamen non esse dubium, „pro multorum adeoque innumerabilium Chri„stianorum hominum salute, hæc & bis majora „sæpè fieri licuisse.

Has literas prætereire non fuit consilium, ut quas facti rationes Ferdinandus adferret, quæ eum ad improvisam amplissimi viri mortem impulissent, in aperto forent. Sed nec excusationibus, nec largitione, neque blandimentis obtineri potuit, quin vulgus secus judicaret, & iniqua cædes crederetur: ipseque Ferdinandus Rex nimiæ credulitatis accusatoribus facilè præstitæ infamiam sustineret. Qua etiam apud Julium Pontificem, & Cardinalium collegium non multò pòst maximè laboravit, qui ei cædis ejuscemodi nomine Romam citato diem dixerunt; quos tamen multo labore, nec sine summa difficultate tandem placavit. Regina adhuc Cassoviæ agebat, cùm Monachum tam acerba morte sublatū intellexit; cujus interitum ambiguo affectu tulisse fertur: quum amici tamen familiaresque illum proditionis perfidiæque, qua in caput & fortunas heriles pupilli perdendas usus esset, justas pœnas expendisse dicerent, lætarenturque.

Regina etiamnum Cassoviæ agebat, cum Georgius occideretur.

Jam Castaldus copias & milites inter Saxonicas urbes, earumque suburbana, interque Siculos hibernare jussos, oportune distribuerat, & Francisco Quendio magnæ inter eos auctoritatis viro, sibi Ferdinandoque reconciliato, & ad partes traducto, quietem provinciæ parasse videbatur, cùm certis nuntiis allatum est, Solymanū violatas à Ferdinando, occupatâ Transsilvaniā, & pulsa illinc reginâ, quinquennales inducias à Gerardo Felduiccio pactas prætendentem, arma bellumque parare, primoque verè in Pannoniā & Transsilvaniam innumerabiles copias adducturum; aut si Persico bello, ac Pajazetis filii ad illos transfugientis motibus venire ipse non posset, Achomatem primarium, & cum eo aliquot purpuratos duces cum validissimo exercitu missurum. Quamobrem Sforciam Pallavicinum sine mora ad Ferdinandum Viennam misit, ac ut copias equestres & pedestres in supplementum exercitus Transsilvanici primo quoque tempore mittendas curet, serio admonet. Qui cum ab aliis quoque exploratoribus eadem adferentibus de bellicis Solymani contra se apparatibus certior esset redditus, negotium supplendi exercitus sibi magnæ curæ fore respondit; Sforciæque datum in stipendium pecunia, in mandatis dedit, ut omnibus rebus posthabitis in Italiam proficiscens duas legiones veteranorum militum conscribere, & in Pannoniam mature ducere velit. Præfectis etiam militum & regionum, in quas Pannoniam antiquitus divisam esse diximus, jussit, ut in omnes occasiones parati intentique vigilarent, & cùm aliud mandatum accepissent, in castra prodeundum, atque hostibus resistendum existimarent. Curam præterea solertē adhibuit, ut tormenta majora per eandem hiemem conflarentur, ac non solùm quæ ad ea spectarent omnia quàm diligentissime curarentur; sed etiam aurigæ ac robustiora jumentorum & equorum juga è Bohemia & Moravia conquirerentur, qui

Ferdinandi adversus Turcas apparatus bellici.

certa nota ferro candenti clunibus inusta signati ad castrenses usus & tormenta provehenda in promptu haberi possent. Curando verò commeatui viros idoneos ex Germanis & Ungaris delegit, eisque pecuniam ex ærario dari jussit, quo cujusvis generis alimenta, tam hominibus quàm equis necessaria coemerentur; ac ad horrea penes ripas Danubii idoneis in locis distribuerentur. 1552

Castaldus quoque rebus jam in Transsilvania utcunque pacatis vigilando agendoque nihil eorum, quæ ad tuendos provinciæ fines pertinere arbitraretur, prætermittebat: ac conventibus habitis Siculos & Saxones, cæteramque Nobilitatem in officio & in armis sui tutandi causa continebat.

Interea Georgius Wernerius, qui è Silesia quidem oriundus, sed in numerum Ungarorum adscitus Eperiessii domicilium ac sedes sibi comparaverat, quique in superiori Pannonia administrandis ærarii proventibus præerat, vir doctus & elegans, ac Georgius Raconicius Turociensis jurisperitus, jussu Ferdinandi Cassoviam venere, ac nomine ejus pecuniam, jure dotis & pactorum Isabellæ reginæ promissam attulere. Quam quum illa recipere cunctaretur, certis sæpè causis moræ injectis; quod quidem Ungari ac Leonardus imprimis Cecius ablegato eo consilio, in Pannonia permanendum, nec pactis insistendum suaderent; inque ea tuenda re operam offerrent; postremo annitentibus Matthæo Loboccio Polono, & Georgio Blandrata (is ex Italia subalpina & Allobrogibus, ob pestiferum Ariani dogmatis virus, quo ab inferis revocato, erat infectus, in exilium pulsus, primo ad Polonos, postea verò in Transsilvaniam profugerat; ac variis artibus ac Medicinæ, quam exercebat, professione, reginæ familiaritatem erat consequutus) recepta pecunia, non diu post Cassoviā Ferdinando relicta excessit, ac in Silesiam & Oppoliam iter intendit, comitantibus eam Petrovitio & Michaele Chaquio, quem illa paulò ante è collegio sacerdotum Albæ Juliæ exemptum, secretis suis adhibuerat, Epistolarumque Magistrum creaverat.

Dos Isabellæ persoluta.

Cassoviā in Silesiam iter intendit.

Quæ dum in hunc modum geruntur, Castaldo in hibernis moram trahenti novæ parandæ laudis & gloriæ occasio, nisi fata jam pridem nomini Ungarico infensa obstitissent, se obtulit: cujus aggrediendæ perficiendæque rationes cùm suopte ingenio, tum incitantibus plerisque Ungarorum, nequaquam omittendas existimavit: Michael siquidem cognomine Totus eum convenit, cùmque se habere quædam ardua cum eo, semotis arbitris, communicanda retulisset; dicere jussus, sibi esse modum Segedini capiendi propositum; ita ut si paucis tantummodo copiis juvetur, de tradenda urbe viam facilem polliceri queat. De arce tamen certi quippiam promittere non posse, quod ea à multis Turcis custodiatur, & Tibisco Marusoque fluminibus cincta, haud parvum laborem in capiendo requirat: spem tamen haud vanam esse eam quoque militum virtute & fortitudine in potestatem redigendæ, si manus impigre admoveantur. Sibi inter Cives clam amicos esse, qui portas urbis aperiant, & aliquot millia Haidonum, qui egregiam operam navaturi sint, cum piscatoribus vero circiter septingentis se occulta habere consilia, qui admoniti ab se totidem navigiis ad trajiciendos quo opus sit milites, & ad famam salutemque co-

Bellum Segedinense 1552.

Segedinum nostri occupare ex insidiis conantur.

1552. eorum, ac ad omnia quæ juberentur, puncto temporis præsto sibi fore. Erat enim annis retroactis, priusquam arx in ea urbe jussu & sumptibus Solymani latericio opere exædificaretur, præter urbis civibus & incolis gratissimus; sed postea cum Turcarum avarè & crudeliter imperitantium insolentias ferre non posset, immortali in eos odio concepto, in voluntarium exilium concesserat, ac in oppido Debrecenio domicilium habebat.

Castaldo visa est res haud negligenda, veluti quæ ad Temesvarii & Lippæ, totiusque illius inter Danubium & Tibiscum regionis defensionem admodum opportuna fore videretur. Itaque negotium dat Aldanæ, ac Totum Lippam ad eum amandat: illique per literas imperat, ut convocatis ducibus & consiliis communicatis, honestissimos Toti conatus & studia ope mature allata juvare non omittat. Aldana operæ navandæ avidus, ad duces & præfectos literas nuntiosque mittit, eosque Orodinum convocat, quod sacerdotum collegium ab Giula & Segedino in summa & amœna planicie pari ferè intervallo positum est. Convenerant eo cum Aldana & Toto, Petrus Baquitius, Pauli clarissimi ducis frater, Stephanus Dersffius, Nicolaus Docius è Seguaro, ac Franciscus Chrovatus cognomento Majoc, ac è Temesvaro Alphonsus Peretius natione Hispanus, sed fortis & insignis equitum Ungarorum præfectus; è Germanis verò Adamus Opperstorphus Silesius cum CCC, equitibus cataphractis. Cum his Aldana militare consilium habet, ac collatis in unum sententiis deliberatur, tentandam esse fortunam, ac tali tantaque oblata occasione haud negligenter utendum.

Duces huic stratagemati destinati.

Igitur die constitutâ, ut Michael Totus cum suo peculiari peditatu præcedat, ac cæteræ copiæ mox subsequantur, decernitur. Nec mora Michael cum quinque millibus Haidonum (tantum enim numerum sua ac collegæ Ambrosii cognomento Magni opera & industria, aggrediendo huic facinori collectum jam pridem in promptu habebat) propè ripas Tibisci, quo magis consilia sua tegerentur, inter carecta & arundines, limosaque loca, rapiato exercitu iter facere instituit: ita ut versus arcem Besquerecam, cui tuendæ Cassonus erat præfectus, appositis derepente scalis capiendam tendere à Turcis existimaretur, deque eo Cassonum edocerent. Verùm illi sequenti nocte, quæ diem Divo Matthiæ Apostolo dicatum præcedebat, relicta ea, qua ire inceperant via, Segedinum versus iter flexerant: & de suo adventu cives conscios ac piscatores, idoneis usi nuntiis, certiores reddiderunt: qui prompti paratique imperium ejus & occasionem expectabant.

Itaque Michael & Ambrosius quadringentos pedites seligunt, ac lembis piscatoriis flumine trajecto, summo silentio in Turcas quiescentes, nec quicquam metuentes, & in oppidum, cujus haud modicam partem Turcæ vallo & aggeribus munierant, irruere, ac portam decumanam aperire jubent, qua opportune ac celeriter patefacta, ipsi, qui tacite subsequebantur, irrumpunt, ac occupatis, qui ad arcem ducebant, aditibus, magno sublato clamore, hostes semisopitos, ac improvisa re perturbatos adoriuntur; fit cædes promiscua obviorum quorumcunque, Haidones in domos præcipuorum Turcarum, ac prædivitum mercatorum, monstrantibus indigenis, crudelissime grassantur, nec quemquam ex eis vivum capiendum proclamant. Hederbegus præfectus, facto ex suis trepidantibus tumultuario agmine, interfectis aliquot sociis, & capto filio adolescente (cui decora juventæ ætas saluti fuit) nudus in arcem ægre profugiens evasit. Cæteri Turcæ, ut in nocturno & inopinato casu accidere solet, palantes & discincti, pars in arcem evadere tentantes, partim verò ad flumen quærendis in fugam naviculis præcipiti cursu delati, nec reperientes, trucidati fuêre: pars ut persequentem hostem evitaret, in flumen sese præcipitantes, hausti aquis interiêre. Cæterum Totus quingentos ex suis ad arcem invadendam mittit, ut Turcas in oppidanorum subsidium fortè egressos prohiberent: aut si occasio daretur, eam in tanta rerum & hostium perturbatione ac confusione capiendam aggrederentur. Qui tanta audacia, tantoque impetu eam adorti sunt, ut dissecto bipennibus & dolabris exteriori vallo, quod è materia constabat, portam & mœnia arcis subituri esse viderentur. Verùm Hederbegus recollecto animo, per patefactam portam cum magna armatorum manu erumpens, ejectis ex vallo Haidonibus, & nonnullis interfectis, arcem servavit, atque illi eo modo rejecti, nec repetendum impetum rati, ad diripiendam urbem redierunt. Ex qua tantum rapinarum congestum est, præter captivos, inter quos muliebris quoque sexûs magnus numerus erat, ut Haidones omnium rerum & spoliorum copiâ abunde expleri & locupletari viderentur. Nam supra ingentem vim pecuniæ, ex mercatorum & publicanorum Turcarum ac Judæorum, qui publica portoria & vectigalia redimere consueverant, tabernis, domibusque exportatam, ingens etiam militarium equorum & aureæ argenteæque supellectilis, ac vestium pretiosarum numerus, cùm panni serici & purpuræ, simul & è lana confecti magna copia inventa est: Plurimi locorum notitia freti ad suburbanas Turcarum & civium villas egressi, ingentia boum atque ovium, & equorum armenta abegerunt. Interea Aldana cum Hispanis, ac cæteri duces, quos supra nominavi, cum Germanis & Ungaris supervenêre, & in urbem jam captam, & majori ea parte direptam copias induxêre.

Oppidum nostri irrumpunt, ac hostes semisomnes cædunt.

Urbis direptio & spoliorum copia.

Sed quum ab Haidonibus omnia passim loca perscrutantibus, magna vini optimi è Sirmio, Baronia, ac Simiglo advecti copia, in subterraneis penuariisque cellis inventa esset, ut sunt homines vino, crapulisque inexplebiles, avidius & intemperantius ei hauriendo incubuere; ita ut & hostes contemnerent, nec ullis ducum imperiis obtemperarent: postremo nec excubias per stationes constitutis vigilare, nec tesseris more militiæ uti, nec hostium consilia ac facta explorare, sed omnia per otium & socordiam transmittere viderentur. Et quum Franciscus Chrovatus, vir fortis & militaris, cæteriq; complures consilium darent, cum copiosa & locupleta præda retrocedendum, ac secundæ fortunæ modum imponendum, prudentis hominis & felicis esse, ne nimis serenitati præsentis fortunæ credendum existimaret, quæ lubrica & inconstans sæpius tristes rerum exitus adferre consuevisset; illi hos protervè & petulanter conviciis proscindere, ac meticulosos appellare: & sibi tuti securique esse vellent, domum nec

Nostrorum socordia & crapula.

Isthuanf. Hist.

1552 nec viso aut expectato hoste, temeare juberent.

Aly Budæ præfectus de Segedino capto fit certior.

Præerat Budæ Halys Eunuchus ex Acarnania originem ducens, quem Solymannus ante biennium è Persico bello reversum, ditioni, quam in Pannonia habebat, præfecerat. Eum Hederbegus de capta urbe ac arce extremo in discrimine constituta, per Damianum quendam Thracem, itinerum & locorum peritum edocuit, & is sub noctem astuto excogitato consilio, trajecto flumine, columbam jam recens volatui assuefactam è nido secum tulit, cùmque duplices ab Hali literas, unius ejusdemque sententiæ accepisset, quibus Hederbegum de ferendis quàm maturrime auxilius bene sperare jubebat, unas

Columba pedibus epistola alligata suppetias pollicetur.

ipse perferendas accepit, alteras columbæ pedibus tenui filo aptavit, eamque per aera volantem demisit; eventique non sine summa Turcarum & Damiani ipsius felicitate, ut tam columba pedibus alligatas literas ad nidum revolando perferret, & ipse Damianus, uno aut altero post illam die incolumis Segedinum cum literis perveniret: obsessique adventu eorum, ac haud dubia auxiliorum spe recrearentur.

Dum nostri per hunc modum, nullo servatu disciplinæ militaris ordine confuse agitant, repente agrestes è rure in oppidum provolant, magnum Turcarum exercitum haud procul ab urbe apparere nuntiantes; Halis enim audito Segedini periculo, auxilia & præfectos limitum undiquaque convocarat, & campestribus tormentis acceptis, continuato dies & noctes itinere, opem allaturus eò contendebat. Quum nostri hostium adventum cognovissent, urbe exeundum, ac parentibus in campis eis occurrendum statuere. Verùm Haidonibus tantum stolidæ ferociæ inerat, ac tantus hostium contemptus, ut dicto audientes nequaquam essent, ac omnis disciplinæ immemores è popinis & tabernis in aciem prodire recusarent. Equites quidem accepto à ducibus signo, præeunte Baquitio & Aldana, aliisque subsequentibus, oppido exière, & Baquitii equus, quamquam præstantissimus, in ipsa porta repente corruens, unà sessorem in terram dejecit, quod à circumstantibus, & ab iis qui circa obequitabant, totoque exercitu, pro mali ominis præsagio interpretatum, non multò pòst eventu ipso, & fœdo rerum exitu comprobatum fuit. Eodem tempore Turcæ, qui in arce erant, sociorum adventu animadverso, in urbanas domos ac Haidones intra earum parietes vino ac epulis indulgentes, magna vi tormenta displodere cœperunt: ita ut vel inviti ex iis ad sociorum ordines procurrere cogerentur; & complures temulenti, titubantesque manipulatim & confuse, aliis, qui præiverant, sese adjungerent.

Conflictus nostrorũ cum Aly Budensi.

Cùm in campos urbi propinquos ventum esset, Halis Eunuchus suos in tria agmina distribuit: quorum duæ alæ ex equitibus constabant; ipse in medio cum robore exercitus, quod ex quinque millibus utriusque ordinis militum delectum erat, locum sibi sumpsit, ac latera utrinque curribus & plaustris, quibus impedimenta castrorum vehebantur, præsepsit: eosque Janicerus sclopetariis munivit. Thraces etiam per multos, ac magnam agrestium turbam inter militum ordines sparsam, ad incutiendum majorem nostris terrorem collocavit. Frontem verò aciei duodecim colubrinæ pilas ferreas trilibres evomentes defendebant. Aldana & Baquitius suorum agmina ex adverso ita disposuere, ut à dextra, & cataphractis equitibus, quos Opperstorphus ductabat, una ala, peditibus Hispanis munita; sinistra verò ex equitibus Ungaris constaret: ipsi in medio consisterent, & duobus mediocribus tormentis curulibus in fronte collocatis aciem primam tuerentur. 1552

Compositis in hunc modum ordinibus concursum est, summa nostrorum alacritate, ac imprimis Opperstorphus in alterum hostium cornu, Baquitius cum Ungaris in alterum fortiter irrupere, & pugnatum est acerrime per aliquot horas. Sed quum nostri hostium latera perfringere non potuissent, quod ea à sclopetariis Janiceris procellam glandium effundentibus defenderentur, receptui signa dare, & ad stataria agminis ordines redire cœperunt; tùm verò iterum omnes cuneo facto in hostes ferri, pugnam de integro repetere, ac acerrime pugnare, plurimosque hostium trucidare. Sed quum Eunuchus colubrinas in nostros dirigi, displodique jussisset, & hostes vexillo regio purpureo, aquilæ expansis alis imagine insigni, quòd signifer unà cum equo ictu tormenti cecidisset, potiti essent, multique vi ac impetu pilarum continue sternerentur, fuga ab equitibus, qui in postremo agmine erant, omnes in prima acie periisse existimantibus, fieri cœpta est. Nec mora, ii etiam, quos primam cum hoste pugnam iniisse docuimus, visa cæterorum fuga perterriti pedem primo referre, & paulò pòst effuse fugere cœperunt: quum alii plurimi ex nostris, contra ducum imperia equis descendentes, cadavera interfectorum hostium spoliare, sicque prædæ inhiare cœpissent, ut cæterorum pugnantium ordinem facile perturbarent. In ea rerum confusione acrius instantibus Turcis, & tormentis rem gerentibus, equitatus omnis, relictis peditibus, fœde profugit; & Aldana ac Perezius cum Hispanis, & Opperstorphus cum cataphractis Lippam versus, totenso cursu se proripuere. Baquitius, Dersfius, & Franciscus Chroatus, cæterique præfecti equitum Tibisco, partim præstantium equorum viribus, partim fascium ex carectis & arundinibus colligatorum adminiculo transnatato, ægre evaserunt. Turcæ enim (quod nostris ad evadendum magno fuit adjumento) omisso equitatu, cujus cursum æquare se posse diffidebant, & quod Haidones, in quos acerrimo odio ferebantur, delere, quam equitibus frustra persequendis desudare mallent, eos quamquam acerrime pugnantes, in orbem indagine veluti clausos circumvenêre: & denique post diuturnum cruentumque certamen terga vertere coegere: sed quum versus Tibiscum & Marysum fugientibus instarent, partim in flumen adactos demersêre, partim nemini parcendo ad unum omnes trucidatos delevêre; ita ut Tornus Tibiscum natando superaret, & vix cum XX. sociis ad sancti Georgii cognomento Tibiscanii castellum se reciperet.

Effusa nostrorum fuga.

Haidones partim cæsi, partim submersi.

Nec Turcis incruenta victoria fuit, quum ex eorum quoque partibus plurimi turmarum & cohortium insignes præfecti, & militum ingens numerus desideraretur: ideoque quamquam omnibus nostrorum vexillis & tormentis potiti essent, oppidumque & prædam recuperassent; non tamen ulla lætitiæ signa edidere, quod interfectorum numerus utrinque exequatus esse

dice-

1551. dicerent. Post pugnam atque victoriam Eunuchus Alis in oppidum irrupit, & Hederbegus ex arce ad eum venit; quosque invenire potuerunt, in omnes sine ullo sexus aut ætatis discrimine grassati, magnum numerum oppidanorum interi fecerunt. Nec mul ò pòst quinquies mille nasos, cadaveribus nostrorum mutilatis, ademptos, cum XL. vexillis ac nonnullis captivis Byzantium misit, quibus insignem ab se victoriam partam testificaretur.

Quinque millia nasorum Constantinopolim missa.

Jam haud dubia apud hostes victoria erat, quum altera clades quadringentis militibus nostratibus, qui duce Valentino, cognomine Maguo, ac Petro Turco, tribus ante infaustam hanc pugnam diebus, castris exierant, miro fortunæ ludibrio illata fuit. Nam quum in Cassonum è Besqueteca arce, ad Eunuchi subsidium, cum D.CCC. equitibus Turcis Segedinum venientem, prope oppidum Matronossam incidissent, nec Cassonus veluti viribus superior prælium detrectasset, summa utrinque alacritate concurserunt, & pugnam viribus amplius horis protraxerunt: postremo suffosso & cadente equo Cassonus vulneratur: & non sine difficultate à suis ereptus, alteri equo imponitur, ac interfectis suorum plus dimidia parte, cæteris in effusam fugam versis, Valentinus & Petrus victoriâ potiuntur, ac duobus plaustris capita cæsorum hostium vehentes, & equis hosti ademptis insidentes, Segedinum ire pergunt, ignari nostros suos fugatosque esse, ac oppidum ab hostibus teneri.

Turca visum profligati à nostris.

Quod tamen quum à quibusdam ab urbe profugientibus intellectum esset, Valentinus è vestigio retrocedendum suadebat, & ad tutiora loca concedendum; sed suos stolidis superbia ac hostium contemptione inflatos adducere nequaquam potuit, ut saniora consilia admitterent. Itaque hostes magno numero de repente urbe egressi, eos adoriuntur, & quamquam acerrime resisterent, tamen quia numero & viribus longe inferiores essent, omnes crudeliter cæsi temeritatis pœnas dedere: solus Valentinus cladi superfuit, relictaque hostibus præda, quam Cassono extorserat, cum XX. sociis Tibiscum transnatavit, & in tutum evasit. Hanc ad Segedinum cladem nimia temeritate potius liberorum peditum, quos Haidones vocamus, quam ignavia aut imperitia ducum memorabile accepimus, eamque Pannoniæ partem, quæ inter Danubium & Tibiscum late patentem planitiem amplexa, innumerabilia majoris minorisque pecoris armenta alere, inque diversis longinquisque Europæ regiones distribuere solebat, haud ambigua possessione hostibus reliquimus.

Sed dum Segedinū concedūt, ignari cladis superiorū, à Turcis opprimuntur.

Castaldus accepta rei male gestæ fama, quam ipse Aldanæ, uti nimium huc in re præpropero duci tribuebat, ne hostes Temesvario & Lippæ imminerent, Rodericum Villandradam, cum Hispanis suis Lippam ingredi jubet, ac Diego Mendozæ, ut cum sua cohorte & trecentis Germanis ad custodiendum cum Lossonio & Castellovio Temesvarium absque mora proficisceretur, in mandatis dat. Ipse unà cum Andrea Bathorio Tordam comitia indicit, ut in iis pecunia in subsidium & stipendia militum ac annona & commeatus in arces hostibus propinquiores, necnon auxilia provincialium decernerentur; quibus Moldavos in Transilvaniam, ut certa fama ferebatur, irrupturos obviam iretur. Interim verò Felicem & Baptistam Comites ab Arco cum suis legionibus Germanicis Brassonem, seu coronam mittit, ut si Valachi in ejus urbis fines irrumperent, eos reprimerent: donec ipse cum toto exercitu adcurreret, nec eos cum Achomate purpurato, qui jam in itinere esse ferebatur, per mediam provinciam transeundo vires conjungere paterentur. Venêre etiam per eos dies in supplementum copiarum Transsilvanicarum quatuor millia Germanorum militum, duce Georgio Comite Helfenstainio, quos Castaldus per loca idonea in stationes divisit. Sforcia quoque Pallavicinus cum totidem millibus & quingentis peditibus Italis in Noricum pervenisse, & brevi de illis Alpibus, in Austriam descensurus nuntiabatur.

Castaldus Temesvarium & Lippam præsidiis firmat.

Tordam tum Bathorio comitia indicit.

Comites ab Arco Corona defendendæ adversus Valachos imponuntur.

Comitis Helfensteinii, & Pallavicini copiæ.

Per eos etiam ferè dies Maximilianus Ferdinandi filius, quem Bohemi sibi in Regem delegerant, quemque è Comitiis Augustanis ante quadriennium in Hispaniam profectum fuisse memoravimus, & Maria Caroli Quinti Cæsaris filia, quam ibi in conjugem duxerat, in Italiam classe Andreæ Auriæ prospere navigarunt. Quibus è Liguriæ urbe Genua deducendis Ferdinandus pater elegantissimam & instructissimam equitum alam è Juventute Nobilitatis Pannonicæ delectam, duce Johanne Balassio obviam misit. In qua Nicolaus Bathorius, Gabriel Perenius, Georgius Bebecus, Christophorus Orsagus, Stephanus & Ladislaus Banffii, Jacobus Siculus, Lucæ filius, summo loco nati adolescentes, cæterique complures censebantur. Excepti sunt à patre summa lætitia, ac congratulatione, quum secundo Oeno, ac deinde Danubio Viennam descendissent. Adduxere etiam miro & jucundo omnium spectaculo Elephantem Indicum vastæ magnitudinis, à Johanne Lusitaniæ Rege dono acceptum, animal multis retro sæculis, aut fortassis nunquam in Pannonia visum, cui lignea turris septem milites sclopetis aliisque telis missilibus instructos capiens superimposita erat; quem nos quoque non sine admiratione vidimus.

Maximiliano Regi & Reginæ ex Hispania venientibus ala equitum Pannonicorum obviam mittitur.

Elephas Indicus.

Cæterum eodem anno sub hiemis finem Ferdinandus Posonii comitia habuit, ad quæ Sigismundum, Franciscum, Petrum & Ladislaum Forgacios ad dicendam causam citari jussit: ii enim Lupi Puchamii, qui tunc Zolio & Montanis Civitatibus præerat, legatum Georgium Coppanium, quod in eorum fundis & pascuis à militibus insolentius, quam par esset, cuncta agi ferri, & innoxiam plebem intolerabilibus detrimentis affici pateretur, aut nonnunquam etiam juberet coactis agrestibus, quorum fortunæ facultatesque lacerabantur, interficiendum curaverant, eaque cæde animum Ferdinandi iis atque odio vehementer exacerbaverunt. Cùm diem formidine noxæ neque obire libenter, neque recusare auderent, tandem tamen, ne absentes inter reos censerentur, ac proscriptionis & exilii pœna plecterentur, advenêre; sic tamen ut nihil in legum & judiciorum adminiculis præsidii collocandum ducerent, quamquam id ab advocatis consuleretur: Sed se mutatis vestibus clementiæ & indulgentiæ Regiæ supplices & lachrymabundi submitterent. Quis in re Rex aliquamdiu durior, in se præbuisse visus est, instigante eum ad iracundiam & ultionem Puchamio, qui per id tempus apud illum gratia atque auctoritate plurimùm pollebat. Postremo tamen, quum Franciscus Revaius, & Michael Me-

Posoniensia comitia.

ad quæ à Ferdinando citantur Forgatsii, Lupi Puchamii legati Coppanii cædis auctores.

1551. Mereius, clari senatores, regique imprimis chari, quorum ille filiam Ladislao Forgacio collocaverat, hic Petri sororem in matrimonio habebat, suas partes interposuissent, magna difficultate veniam illis impetrarunt: non tamen secius quàm ut trecentis agricolarum fundis, mulctæ nomine privarentur. Quorum centenos Rex Revaio & Mereio; Quinquagenos vero Bartholomæo Horvato, & Johanni Zomorio, fisci procuratori donavit. Verum duo illi ut affinitate Forgaciis juncti, eos qui sibi cesserant, restituerunt. Et ipse Ferdinandus temporis processu quadam veluti pœnitentia motus, redintegrata gratia eos amplexus est, & variis officiis ac præfecturis honestatos ad senatorii etiam ordinis prærogativam aliaque munia extulit, & Maximilianus ac Rudolphus successores ejus, postquam Bartholomæus & Zomorius destituti hæredibus è vivis migrassent, ratam eorum partem, quæ Forgacsiis mulctaritio jure adempta erat, liberaliter restitui jusserunt.

Forgatii recepti in gratiam ob cædem Coppani.

Interea Achomates Byzantio profectus Hadrianopolim venit, & è castris Magiaralim Chansium in Pannoniam ad Eunuchum cum literis misit, quibus ei de parta ad Segedinum victoria gratulabatur, eumque de suis consiliis atque itinere certiorem reddebat: seque à Solimano ad vindicandas injurias & obsidendum Temesvarium, cum exercitu propediem venturum significabat: simulque ut ipse suum exercitum secum conjungere, & interim rebus gerendis intentus esse vellet, hortabatur. Acciderat autem hisdem ferme diebus, quod Hamza natione Thrax, cui Solimanus præfecturam Albanam dederat, atque is ad eam occupandam cum CC. equitibus, ac totidem Janiceris contendebat, nocturna in pugna cum nostris peditibus, qui è præsidio Vesprimiensi exteriant, improspera commissa caperetur, ac præcipui quidam è Janiceris interficerentur; inter quos Elezes cognomine Iracundus, qui prægrandi dolabra, quali ad dolandas in quadrum trabes fabri lignarii utuntur, ambobus manibus pugnabat, sclopeto ictus perierat. Eo viri clari sibique amici casu nec opinato perculsus Eunuchus, superiori etiam victoria auctis animis, in concilio cum cæteris præfectis habito, Vesprimium obsidione cingere decrevit, antequam Achomates cum Asiaticis adventaret: quod ex eo præsidiarii cruentas plerumque excursiones facere, ac prædas agere non cessarent; & in viatorum cæde & captivitate grassarentur. Itaque coactis brevi tempore copiis ac tormentis, eorumque apparatibus necessariis comparatis Albam venit, & illinc Calendis Aprilis promoto exercitu Vesprimium pervenit.

Achomates Constantinopoli se movet.

Hamza Turcus à nostris capitur.

Elezes, qui dolabra pugnabat, glande trajectus interiit.

Aly Eunuchus Vesprimium obsidione cingit.

Ea urbs in oblonga rupe sita est, veteri muro nec valde firmo cincta, templumque in medio amplum præaltumque, & oppidum subjectum in vallibus, quæ circa acclives colles montesque visuntur, habet, dispersa hinc inde domorum serie habitatum, & aliquot templis exornatum; quorum quidam elegantissimæ olim structuræ, nunc temporum injuria, & barbarorum cuncta vastantium crudelitate, devastatæ & semirutæ spectantur. Rivi peramæni & fontes salubertimi complures tam in urbe quàm sutta perpetua scaturigine profluunt, à quibus locum plerique ab antiquis appellatum putant; qui molas frumentarias magno incolarum fructu, emolumentoque versare solent. Eo in loco Suatopolugum Pannoniæ & Marcomannorum principem sedes habuisse ferunt, antequam Ungari è Scythia secunda migratione advenientes, impetrata ab illo subdole terra, aqua, & cespite, illi demum vitam simul & regnum bello ademissent. Eunuchus igitur circumvallata arce, cùm servos tentoria sua in proxima rupe extendere, nec procul ab illis tormenta cum corbibus collocare jussisset, illique impigre id exequerentur, ex arce majores colubrinæ explodi, acri opus facientes dirigi cœpêre, ita ut perforato tabernaculo, & discerptis aliquot servis, in ulteriorem rupem transire, ibique locum castris mutandis deligere cogeretur. Inter eas rupes vallis quædam oblonga protenditur, peramœnis viridariis & pascuis cincta, quam incolæ Abbatissæ vallem nuncupant. Eam Turcæ Prætoriani occupavêre; cæteri verò per proximos colles, ac valles, uti à Chausia demonstratum est, longe lateque consedêre; aggeresque duobus in locis statuera, ita ut ab occidente pariter & septentrione tormenta collocarentur, & mœnia magna vi quaterentur.

Descriptio loci.

1552. Præfuerat Vesprimio Johannes Paxius, qui præter generis & familiæ nobilitatem nihil aliud ad militare officium muneris attulerat; atque iis fere diebus illinc ad Comaroniensem præfecturam, uti quietiorem à Ferdinando erat translatus; sic ut Petrus Peteo ei succedere juberetur. Sed quum hic Vesprimium venisset, à Michaele Ferreo, ipsius Paxii legato, inefficacis ac degeneris animi homine nequaquam est admissus, quod Paxium decimas fructuum præsenti pecunia à Sacerdotibus collegii emptas, sibi colligendas jussisse diceret; ita ut arcem eam nobilem, & vetustam hostes opportuno sibi & necessario, nostris verò diffidentibus, & tenuis lucri causa contendentibus, admodum intempestivo & incommodo tempore, non sine certa quadam ejus potiendæ spe obsedisse viderentur. Accedebat ad cæteras rei à barbaris bene gerendæ occasiones, quod incuria & avaritiâ præfecti, numerus militum stipendio conductorum imminutus, ac pro eis liberi pedites adhibiti essent, qui rapto vivere, nec ducum imperio assueti, arcem negligenter tutabantur, & plerumq; inter se cruentas seditiones miscere consueverant.

Petrus à Michaele Ferreo Paxii legato præfectura Vesprimiensi clauditur.

In ea rerum perturbatione Eunuchus jam decimum diem mœnia duobus è locis, nec de nocte intermisso opere, verberare jusserat; unaque nostris in saxeo, lapidibusque constrato solo, ad restaurandas & cespite implendas muri procidentis ruinas materia suppeditabat, ita ut major peditum pars, summa perfidia tumultuari, & novas res moliri, nec dicto parere inciperet; postremò perfractis penuariis cellis, commeatum dissipare, signa è mœnibus militari more perticis suspensa dejicere, denique è muri hiatibus sese agminatim demittere, ac ad hostes transire. Quos tamen Eunuchus non tam ut desertores & perfidos, quam quod incredibiles antea Turcis injurias & damna intulissent, ademptis armis & vestibus, in vallem Abbatissæ perductos, singulari crudelitate ad unum occidi jussit: quorum albentia ossa etiamnum ibi cumulatim jacentia conspi-

Haidones ad Turcas transeuntes trucidati.

ciun-

1552 cluntur. Michael Ferreus, aut potius à contrario eventu plumbeus merito dicendus, ea militum discessione consternatus, ac consilii inops, ad immaturæ atque inexpectatæ deditionis conditiones descendit; & accepta à Turcis fide, Thomam Siculum militarem virum, ac strenuum equitem, qui transigeret, ex arce emisit, qui haud cunctanter cum hostibus ita transegit, ut tradita arce omnes incolumes dimitterentur: isque veste purpurea donatus, commilitonibus, quæ transegerat, relaturus in arcem rediit. Sed Janiceri nulla facta mora, portas & mœnia occupant. Michaelem & cæteros abire quidem permittunt, sed mox è submissis equitibus pecunia, armis, & vestibus, & equis spoliati retrahuntur, ac partim trucidantur, partim verò in servitutem rediguntur: evadentia in vasta Pacooiæ silva, per notos tramites Thoma Siculo cum paucis. Michael quum se contra fas, fidemque captum quereretur, Eunuchus Turcas, qui hoc facinus facere, ac fidem suam violare ausi fuissent, humi prostratos, & fustibus & baculis in speciem verberari jussit: illum tamen custodiæ traditum, neque unquam in patriam reversurum secum abduxit: ita ut ipse qui aliorum exemplo perfidiæ Turcicæ minime se credere debuerat, sua infelicitate, & perpetuis miseriis ejus periculum in seipso fecisse videretur.

Præsidiarii contra fidem datam qua cæsi, qua servituti mancipati.

Capto per hunc modum Vesprimio Eunuchus præsidium imposuit, duce Giaffere, Budamque paulò pòst reversus est: & in suburbanis Budensibus, eo inter veterem & novam Budam loco, qui Sicambriæ nomine appellatur, equos camelosque tam suos, quàm militum ad gramina & pascua dimisit: publicato edicto, ut refectis curatisque equis & jumentis, quilibet militum in castra redire, & commeatu rebusque necessariis comparatis, eo quo jussus fuerit, Achomati adventanti haud cunctanter occurrere possit. Dum hæc in Pannonia satis superque improspere geruntur, Elias Moldavus, Petri regno pulsi, atque ut diximus, iterum ope Johannis regis, restituti filius, non sine summa ingrati animi significatione, per angustias Alpium Aitossiarum, quæ Moldavos & Siculos interjacent, cum validis suis & Turcicis copiis in Transsilvaniam irrupit, ac castra ad Tortianum locavit. Ex quibus repente equites prædatorios Turcis permistos versus Scepsium, Orbajum & Quisdium misit, quæ sunt loca & oppida conciliis Siculorum destinata, eaque longe lateque depopulari jussit. Hermanum quoque & Prasmanum, Saxonica oppida, injectis ignibus eadem excursione succensa atque concremata fuere: ac ex eorum agris, pecorum atque hominum haud contemnenda præda abacta.

Elias Moldavus cū Valachis & Turcis Transsilvaniam longe lateque vastat.

Quæ quum ad Ladislaum Udenffium, & Paulum Bancum, Bathorii provinciæ præfecti legatos allata essent, quatuor provinciæ partibus, quæ circa Colosum, Dobocam, Osdium, & Cocollonem sita sunt, ad arma celeriter convocatis, ac Baptista & Felice Comitibus ab Arco, ut è Brassone cum militibus Germanis adcurrerent, admonitis; Valachos & Turcas obvia quæque flammis & ferro vastantes persequi decrevêre. Itaque quamquam jussu Castaldi justis passibus hostes cum præda antecedentes prosequerentur; ii tamen animadverso eorum adventu, ac Castaldum & Bathorium cum universis copiis adesse rati, alpes præcipiti fuga transcendere contenderunt. Sed quum variarum rerum prædâ, captivisque onusti, ac viarum quoque & alpium asperitate impediti, lentius quàm volebant iter facere viderentur, nostri eos, qui in novissimo agmine erant, & necdū ad alpes pervenerant, adorti, magnam eorum partem interfecère, prædamque ab iis omnem recuperavère: ita ut si Germani pedites, & Siculi paulò tempestivius celeriusque ad alpium radices pervenissent, omnes Eliæ & Turcarum copiæ, quæ è tumultuario militum & agrestium numero constabant, facile deleri; ipseque Elias omnibus etiam tormentis bellicis quæ habebant, exui potuisse existimarentur. Castaldus qui è Colosvario proficiscens, propius Brassonem inverso itinere properabat, ut si necesse esset, cum Bathorii legatis, ac Siculis & Germanis sese conjungeret, audita suorum fortuna, ac hostium discessu, ad Segessuarum oppidum divertit; ibique per aliquot dies, quorsum consilia hostium tenderent, expectabundus substitit, (repetituri enim excursionem dicebantur) & copias suas mercede conductas, equitesque Germanos, quos Franciscus Senecus, Helfestanicas legiones sequutus, è Silesia non ita pridē adduxerat, idoneis in locis, commeatu plenis, collocavit: Ungaricæ autem turmæ atque cohortes, quæ Bathorio suberant, ita ut ad omne ipsorum ducum imperium utrumque parati esse, & quo opus foret, absque mora convenire possent, ad propinquiora loca concesserunt. 1552

Sed nostri eos persecuti, interemptis nonnullis, prædam omnem recuperant.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XVIII.

1552.

Achomates cum Mehemete Beglerbego ad Temesvarium obsidendum contendit.

Anno 1552.

ADULTO jam Vere Achomates, qui hactenus transmarini exercitus adventum expectaverat, Hadrianopoli profectus, vigesimis quintis castris, Samandriam attigit: atque inde Mehemeto, equitum Europæorum magistro, quem anno superiori obsidionem Temesvarii frustra tentasse docuimus, in castra recepto, Belgradum pervenit. Ubi paucos dies moratus, strato ad Titulium ponte, Tibiscum flumen transjecit: ac castra in campis Sonlionio subjectis, quos quòd à nemine colantur, desertos vocant, metatus est; qui à Temesvario quinque milliariorum intervallo distant. Illinc mille & quingentos equites, qui Temesvarium excurrerent, die Divo Johanni Baptistæ dicato præmisit: experturos an aliquem ex præsidio militem aut incolam capere possent, à quo de rebus & statu oppidi certiora sciri possent. In hos Milecus, Lossoncii legatus, natione Thrax, vir fortis admodum & militaris, cum valida equitum manu, cohortibusque oppido egressus, (aberat enim Lossoncius auxiliorum cogendorum, & rerum necessariarum ergo) magnum cum hoste certamen iniit; diuque pugnatum est ancipiti eventu: ad extremum fugati hostes, nemine è nostris capto, in castra redierunt, amissis ex suorum numero amplius XX. equitibus, à quibus nostri de hostium consiliis, ac propinquitate exercitus, quæ cognoscere volebant, intellexerunt.

Interea eodem die sub noctem Lossoncius cum quatuor tantum itineris comitibus, per multa diverticula, occultosque tramites, nec sine periculo in urbem venit, ac maxima omnium congratulatione exceptus est: mosque die insequenti convocati tribuni & præfecti militum, Hispanique & Germani, mutuum sacramentum de conservanda arce dixere. Eo dicto, tali eos sermone alloquutus est: Viri fortissimi non multis vos verbis, quæ virtutem minimè addere videntur, compellandos, obtestandosque duco, uti memores pristinæ virtutis, vosipsos atque arcem hanc ad extremum usque spiritum ab Turcarum avaritia tueamini: quum id vobis æque ac mihi cordi fore haud dubitem; tantum commonefacio, hortorque, ne quicquam illorum minus armisque cedendum putetis: quia

Lossoncii ad commilitones oratio.

1552.

potius cum iis vobis certamen fore, quos sæpe antea victos sub jugum misistis, majoremque eorum partem ex colluvie barbararum Asiæ nationum constare, vosque & causa justiore locum superiorem obtinere, & sacrosancta Christi religione tuenda occupatos, meliori spe fortunaque cum rudibus, & barbaris manum conserturos esse animo reputetis. Itaque si ut sæpe antea egregiæ virtutis vestræ experimenta præbuistis, nunc quoque eadem in virtute & fortitudine, ac dextris salutem vestram consistere memores, ut spero, eritis, haud difficulter eorum conatibus resistetis; & conservato secundùm Dei Optimi Maximi opem, hoc veteri patriæ nostræ præsidio munimentoq; perpetuam nominis laudem promerebimini; cujus certa præmia in hac vita à Rege Ferdinando, pio & munifico principe, ac à meipso, qui vos omnes fratrum loco & habeo, & habiturus sum expectabitis; morte autem præclare obita, ab immortali Deo in cælis æternam felicitatem consequemini.

Cùm ad hæc verba concionis & militum fremitus operam & studium omne pollicentiū sequutus esset, haud multo post copias recensuit, quarum numerus duorum millium & quingentorum militum summam non multum superabat. Nam supra quingentos equites, qui in peculiari ipsius Lossoncii ala continebantur, ducentos Alphonsus Perezius Hispanus ducebat, Gabriel verò Perenius, Nicolaus Bathorius, & Georgius Scredius, singulas equitum centurias auxerant. Simon Forgatius juvenis præstantissimus, quem in expugnatione Lippæ multis susceptis vulneribus egregiæ virtutis laudem obtinuisse diximus, sexaginta equites adduxerat. Caspari Castelluvio Sardo tricenaria Hispanorum cohors, ac Diego Mendozæ centum Hispani veterani parebant: Germani pedites & Bohemi trecenti, Hungari totidem, ac ex civibus, qui in militares ordines descripti, distribuique erant, totidem numerabantur. Altero postquam hæc fierent die, antecursores Turcarum advenere, qui sublatis inconditis clamoribus, equisque circumagitatis, nostros ad certamen provocabant. Nec Lossoncius, eo quicquam detrectato, cum suis & Alphonso Perezio exire cunctatus est, initoque prælio ambo pari virtute & fortitudine in adversis Turcarum pectoribus hastas perfregere, ac majori, ut fit, utrinque contento certamine,

Copiæ præsidiariæ.

1552.

mine, complures è potioribus Turcis cæsi captique sunt: unico ex nostris Stephano Sulioco nobili adolescente desiderato, qui in primo congressu hasta transfixus interiit. Quarto post die Achomates cum universo exercitu, ac tormentorum apparatu advenit. Habebat autem præter multas colubrinas, triginta sex muralia tormenta, quæ eadem nocte propius urbem & arcem, constitutis more solito prius, operarium labore, sinuosis aggeribus, collocavit: relictis ad præsidia castrorum minoribus falconibus.

Achomates 36. muralibus tormentis urbem & arcem verberat.

Descriptio Temesvari.

Temesvarium urbs & arx celeberrima à fluvio Temesso, qui ex alpibus ad Severinum Urbem haud procul ab Istro seu Danubio sitis profluit, urbemque & arcem præterlabitur, nominata est, quam veteres Pannoniæ Reges, contra Bulgarorum nondum Christiana religione imbutorum, qui à Pannoniæ finibus solo Istro dirimuntur, ac Cumanorum seu Cunorum, quos Poloni Poloucios, nos nunc Tartaros vocamus, crebriores incursus avertendos ædificaverant, ac postea invalescentibus Turcarum armis, ac ex illis ultra Istrum regionibus, & utraque Valachia fines nostros vastantibus, continuo militari præsidio muniverant. Habet duo contigua oppida, quorum alterum ab oriente Insula vocatur, alterum verò septentrionale à fluvio Temesvarium dici solet; quæ quidem oppida simul cum arce, fossa præalta aquis plena cinguntur; & majus oppidum tres habet portas, quarum duas propugnacula crassiora, è terra materiaque jussu Castaldi ab Hispanis constructa muniunt, & inter urbem arcemque turris aquaria egregiæ munitionis habetur. A meridie verò Uberiæ planicies, & campi patentes circumjacent: in quibus Turcæ castra sua longo ordine collocaverant.

Cumani, Cuni, Poloucii, Bulgari, Tartari.

Cæterum urbs à meridie, arcis verò mænia ab oriente senûm denûm tormentorum ferreis pilis triginta pondo acerrime verberari & concuti cœpta sunt: ita ut continuata oppugnatione, directisque interdiu tormentis, muri etiam obscura nocte destinatis ictibus peterentur. Nec multò pòst, præcipue in foro domus tormentorum vi dirutæ corruerunt, quæ verò in Insula erant, ne ex iis ab hoste occupatis majora detrimenta inferrentur, per nostros non satis opportuno consilio succensæ funditus conflagrarunt. Turcæ enim visa loci opportunitate, dies insequentis nocte, tormenta in eam insulam attraxerunt, & effossis aggeribus, & collocatis tormentis, et cis mænia simul & propugnaculum è terra materiaque constructum, quod à Castelluvio & Hispanis defendebatur, magna vi & conatu oppugnare cœperunt: jamque assiduis ictibus patefacto muro, hostes se irrumpere posse haud dubitabant: nec tamen injussu Achomatis quicquam tentare audebant, veriti ne si irrito cedente conatu à nostris repellerentur, acerbius ab eo castigati pœnas temeritatis persolverent.

Turcæ ab oppugnatione propugnaculi cum multorũ cæde repulsi.

Re igitur ad eum delata, & hiatu ab eo eminus oculis perlustrato, nec, ut irrumperent, abnuente, magno impetu per ruinas propugnaculum superare contenderunt. Sed à Castelluvio & Hispanis, atque Ungaris egregiè rem gerentibus, non sine quamplurimorum prætorianorum peditum, ac præfectorum cæde rejecti sunt; ita ut quum Mustaphas, cognomento Debelius, hoc est crassus & præpinguis, Nicopolitanæ urbis in ripa Danubii præfectus hortabundus & vociferans pugnam restaurare conaretur, ab Hispania glande trajectus concideret, & exanimis à suis ægre reportaretur, quo etiam in conatu multi ex Turcis, qui mortui cadaver tollere contendebant, eminus icti occubuere, aut graviter sauciati discessere. Sed gravissimo Lossoncii & omnium dolore accidit, ut quum Castelluvius deposito thorace ferreo, quo in pugna erat usus, atque incaluerat, detersoque sudore Turcas fugientes è muri ruinis prospectaret ab Janiceris, qui in semiambustis domorum parietinis delituerant, per alia glande trajiceretur & statim expiraret: quem non sine summo luctu Hispani & Ungari sublatum tumultuario sepulturæ honore, eodem in propugnaculo, profunda scrobe acta, condiderunt: eique jussu Lossoncii Diegus Mendoza Velleius Hispanus, in præfectura cohortis successit. In eo certamine duo millia barbarorum partim cæsa, partim gravibus susceptis vulneribus debilitata fuisse traduntur.

In quibus & Mustaphas Nicopolitanus Præfectus cadit.

Castelluvius Hispanus glande trajicitur.

1552.

Interea quum Achomates & tormentorum magistri, ob crebras & assiduas interdiu noctuque jaculationes, ad summam pulveris sulphurei penuriam atque inopiam devenissent, aliquamdiu obsidione potius, quàm oppugnatione tempus protractum est; quo tempore Petrus Farcassitius, Gregorii clarissimi viri, quem à Tartaris in obsidione Albana ante nonum annum multis affectum vulneribus, ac pro mortuo sublatum, postea convaluisse diximus, filius, cum paucis sociis eruptione ex oppido facta, in pabulatores Turcas incidit, cæsisque & captis aliquot ex iis, ac camelis & bubulis equisque adductis, quamquam hostes concitati, infensiq; eum persequerentur, transnatato tamen Temesso, & præda retenta, incolumis in urbem est reversus.

Hasanes interea equitum Asiaticorum Magister, quem Turcæ Anatolis Beglerbegum vocant, quemque Achomates pro pulvere sulphureo, ac pilis ferreis, ante aliquot dies cum mille equitibus, totidemq; Janiceris miserat, adducta è Belgrado ac Samandria earum rerum ingenti copia, in castra venit. Qui dum in itinere esset, & in milites nostrates, qui è Caransebesso exierant, incidisset, intrepide ab iis invasus, ac cæsis aliquot è suorum numero, in fugam versus sit: pulverem tamen tormentarium & alia, quæ cum peditibus per camelos & burdones præmiserant, Turcæ magna vi contracto cum nostris certamine tutari in castra pertulerunt. Quibus perlatis oppugnatio iterum majoribus viribus restaurata est, ac tormentis mænia Turris Aquariæ, quæ inter urbem arcéq; erat, denuo verberari cœpta.

At Lossoncius, qui jam præter Castelluvium aliquot præfectos notæ virtutis & fortitudinis variis casibus interfectos amiserat, quum se rebus necessariis quotidie deficere animadvertisset; ac ad multam pulveris tormentarii & commeatus inopiam redactus esset; nec sibi laboranti à Castaldo & Bathorio, quorum auxiliis cõfidebat, subventum iri videret, & miles stipendium flagitaret; Stephanum Felduarium scribam suum, ad pecuniam & res necessarias curandas, emittendum censuit; à quo testamentum paulò antè conditum, veluti non multò pòst moriturus, ad suos perferendum, & literas mandataque ad Annam Pecriam conjugem, amicosque & procuratores suos dedit, ut oppignoratis arci-

bus & fundis suis, pecuniam cogere, eaque res necessarias parare, militesque in obsessorum auxilium mercede conducere, & ad se mittere conarentur. Qui quidem Turcicis vestibus indutus, nec linguæ Illyricæ, quæ apud Turcas ut plurimum in usu est, ignarus, deceptis excubiis, & prospere confecto itinere, eo, quo jussus erat, pervenit: & conductis pecunia cohortibus, quæ ad quingentos pedites continebant, ac pulvere sulphureo plaustris imposito, ducem eis præfecit Michaelem Totum, quem bello ad Segedinum nuper gesto inclaruisse diximus. Quum autem is penes Marysum flumen iter intendisset, ac in ipso fluminis trajectu se Temesvario opem & suppetias laturum cohortibus significasset, major militum pars tergiversari, & partim ampliora stipendia flagitare, partim de ingressu obsessæ urbis desperare, postremo nulla honoris ac disciplinæ militaris cura habita ducem deserere, ac dilabi cœpit. Inter quam consternationem militum equitatus Turcicus, qui excubare, ac pabulatoribus, ac lixis & calonibus, qui rerum necessariarum causa castris exire solent, præsidio esse consueverat, intellecto eorum discessu, in eos qui remanserant repente irrupit, & dissidentes facili negotio fudit & fugavit, vulnerato Michaele, & ægerrime in tutum evadente. Altera quoque peditum manus, quam Thomas Varcocius, Varadini præfectus tumultuarie collegerat, & ut Lossoncio laboranti opem ferret in mandatis dederat, audita Michaelis, qui præiverat, adversa fortuna incepto destitit, & varias in partes latebrasque profugit.

Copia, qua Lossoncio suppetias ferrent, partim diffugiunt, partim caduntur.

Interea Achomates Turrim Aquariensem vehementer labefactatam, & dirutam, continuata dies & noctes acerrima oppugnatione, tormentis quatere non cessabat, usque adeo ut jam mœnia turribus ex partibus usque ad ima fundamenta concidissent, nec ullus superesset locus, qui milites aut duces à frequentissimo pilarum ictibus tueri posset, præter Decumanam portam, in quam quod crassiore muro, eoque fornice concamerato constabat, Lossoncius & præfectorum plerique sese recipiebant. Jam ad sextum Calend. Sextil. qui Divo Jacobo sacer est, ventum erat, & XXXII. obsidionis dies illuxerat, quum Achomates, missis per castra Chausiis, edicit se statuisse eo die aut arcem in potestatem redigendam, aut majori exercitus parti occumbendum; itaque postquam corpora curaverint, animos etiam ad supremam certaminis aleam ita comparatos adferant, esse ac imprimis principem Solimanum voto desiderioque suo, ac spe, quam de ipsorum virtute ac fortitudine concepisset, frustrari patiantur. Sic Turcæ & præ aliis imprimis Janiceri prætoriani, equitibus ac aliis promiscue mixti, Turris Aquariæ mœnia diruta & humi prostrata magno sublato clamore aggredi cœpere. Nostri contra ad ejus defensionem pari conatu celeriter atque intrepide procurrunt: Certamen atrox & cruentum suboritur, quum perspicuum esset si Aquaria Turri hostis potiretur, arcem quoque, pro qua tot labores utrimque subiissent, tantum sanguinis profudissent, brevi in victoris potestatem venturam. Multi utrimque cadunt, multi sauciantur; Lossoncius pugnans, & suis animandis intentus, nusquam officio deest, idem Hispani & Germani impigre faciunt.

Aquaria turris acerrima oppugnatio.

Dum in hunc modum certatur, Cubates Chausiorum legatus Blasium cognomento Pattantussium, clarum equitem in ruinis inter cæteros pugnantem, prægrandi scinace in caput ferire conatus est, & lingua Illyrica loquutus, se Cubatem vocari alta voce dixit; verum ille ictum rotunda parma excipiens, simul Cubatem fragula per collum trajicit, sibique Blasio nomen esse respondit. Vulneratur etiam Diegus Mendoza, & Hispani aliquot; sed tanta nostrorum omnium virtus & fortitudo enituit, ut hostes magno accepto detrimento, cum strage rejecti repulsique fuerint, tribus fere millibus è suorum numero eo terribili conatu desideratis. E nostris præter sauciatos haud paucos CXIII. milites periere: pugnatumque fuit horis plus minus quinque assidue. Sequenti etiam die repetito certamine, ne nostris quies aut spatium ullum dari daretur, alteram quoque impressionem, & quidem acerrimam in eandem turrim aquariam fecere; in qua ille idem Cubates, qui hesterna in pugna Blasio inferente vulnus susceperat, illigata obstipaque cervice inter pugnantes fuit. Aderat ipse Achomates, hortator acerrimus, ac voce manuque suos, ut non nisi victores reverterentur, instigabat, & fessis ac vulneratis recentiores milites submittebat. Idem Mehemetes Beglerbegus, Cassonusque & alii præfecti, ac volitantes hinc inde in acie præcones seu Chausii faciebant, clava ferrea pigritantibus instantes, intrepidis vero & fortiter dimicantibus collaudatis, præmia pollicentes. Nostri hostium respectu jam ad paucos redacti, quantum virtute viribusque valebant, egregie aliquamdiu & fortiter restitere; Sed tandem superante multitudine, Turcæ, pulsis summa vi loco nostris, Turri potiuntur.

1552.

Turcæ desideratis pene tribus millibus, fortiter rejecti.

Sequenti die impressio repetitur.

Quâ captâ, quamquam Lossoncius adversus omnia invictam mentem gereret, cæteris tamen, amisso eo loco, animus illico concidit. Erat enim inter arcem & urbem locus medius, nec ab hoste cuiquam ex arce in urbem, aut illinc in arcem ad Lossoncium & commilitones commeandi facultas ulla dabatur. Et jam commeatus fere omnis obsessos defecerat, & sulphurei pulveris duæ aut tres heminæ vix supererant, quæ si Turcæ ad arcis mœnia occupanda successissent, uti facturi haud dubie erant, explodendis vix semel majoribus tormentis sufficerent. Alia ex parte hostes inconditis clamoribus, ac variis linguis obsessos ad deditionem hortari, Solimani ac purpuratorum, ipsiusque imprimis Achomatis fidem indubiam offerre, incolumitatem rerum omnium & vitæ polliceri, ut sibi parcerent, ut se ad meliora servarent, nec se miserabili morte perditum ire vellent, serio suadere. Itaque extremis hisce rerum difficultatibus pressi, primum ex oppido nuntios ad Lossoncium mittunt, qui ante lucem tecti tenebris, in arcem perveniunt, eumque multis precibus rogant, ut sui ac conjugum, & parvulorum liberorum misereri velit, ac deditionis consilia amplecti; satisfactum ab eo esse virtutis ac fortitudinis suæ famæ & honori, satisfactum militum constantiæ quamdiu cum hostibus pugnandum fuit: nunc cum fame, cum rerum necessitate, & penuria pugnari non posse, contra naturæ necessitates nec arma, nec pertinaciam valere ullam. Cæteri quoque, qui in arce cum eo una erant, easdem rerum & inediæ angustias & ex rema

Qua nostris repulsis turri potiuntur.

Commeatus & pulveris inopia.

Lossoncius multorum precibus & lacrymis, ut oppidum ac arcem dedat, rogatur.

1552. incommoda animo reputantes, necessitati & adversæ fortunæ cedendum consulebant; ne postea ab irritata & ira percitia ulla spes misericordiæ aut libertatis, quam modo sponte offerrent, expectari posse.

Sed ille singulari constantia, eorum precibus nequaquam flecti, & in proposito servandæ usque ad extremum spiritum arcis persistere, non esse perfidis hostibus credendum dicere; quos cum veteribus exemplis, tum recentiore Vesprimiensium cæde, Punicis dolis & fraudibus, in deditos grassari manifestum sit; perstitissetque in sententia, nisi Germani milites & Hispani imprimis, quorum præfectus Diegus Mendoza ex vulnere nudiustertius propugnando accepto, eo ferè puncto temporis, vita excesserat, apertè dixissent, sese vel eo invito hostibus de deditione prolocuturos, arcemque potius, quæ jam nullo modo retineri posset, illis relicturos, quam ultimum vitæ salutisque amittendæ discrimen subeundum foret. Ejusmodi Hispanorum inopinata consternatione ac defectione fractus animo, ægre tandem assensit, ac ut de deditione cum hostibus ageretur, permisit. Quæ quidem haud cunctanter cum Achomate transacta est, sic ut fide interposita, se omnes cum rebus & sarcinis incolumes dimissurum promitteret; & profectio in posterum diem institueretur. Exiere ex arce in urbem, ac eam diem & noctem isthic transegere, quod urbana plebs, nondum compositis sarcinis imparata, à Lossoncio hanc moram multa prece impetrasset: tametsi milites dubiæ Turcarum fidei haud ignari, ne qua fieret mora, instarent.

Quibus accedunt & Germanorum & Hispanorum summa.

Quibus fractus deditioni ægre assentit.

Postero die currus, quibus sarcinæ ac saucii ægrotique milites erant impositi, duplici ordine præcedere jubentur: inter quos Lossoncius cum armatis iret, uti conventum erat, ac postremum agmen ab Hispanis, & reliquo peditatu, civibusque, qui adhuc supererant, clauderetur. Hoc servato ordine ad diem posterum paululùm progressi, Turcas confertissimos stare, & unicam viam, qua nostri procederent, eamque satis angustam reliquisse conspiciunt: cùmque esset extra portam Praitoniam perventum, Achomatis jussu cives & incolæ in sinistram partem, eorumque plaustra & sarcinæ ad dextram collocantur: cùmque Lossoncius porta exiisset, mox Beglerbegus & Cassonus eum medium accipiunt, ac blandiori vultu salutatum, inter armatum exercitum deducunt. Nec mora, quum ab Janiceris & prætorianis equitibus arctius & angustius premerentur, & pueri, quorum ætas aut forma placuisset, raperentur, adultiores verò & ii qui resistere parabant, trucidarentur, clamantiumque ad arma voces & ejulantium exaudirentur; postremo Andreas Tomoræus adolescens nobilis, Pauli clarissimi, sed infelicis Mohacianæ pugnæ ducis, ex fratre nepos, qui arma & auratum Lossoncii thoracem, galeamque gestabat, à barbaris equo deturbatur.

Nostri à Turcis fide nefarie violata invasi, strenue se defendunt quidem.

Quo animadverso Lossoncius, Alphonsum imprimis Perezium, ac Simonem Forgacium, qui ejus tergo pene adhærebant, alta voce allocutus, hæc, inquit, Turcicæ perfidiæ summa, hic finis est, commilitones; sed macti virtute, quod unum superest, agite, expedite arma, ne inulti pereamus: atque hæc effatus stricto gladio, legatum Beglerbegi (ipse enim & Cassonus ad primum tumultum caute se subduxerant) transfodit: tum pulsari tympana & tubæ inflari, omnes arma capere, seseq; mutuo ad honeste cadendum adhortari, quantumque poterant, ex densa confertisque hostium agminibus explicare. Sed vincente paucitatem multitudine, Lossoncius quum se diu multumq; ne vivus in hostium potestatem incideret, defendisset; postremo caput lethali vulnere affectus, ac sinistrum latus hasta trajectus, confosso denique & prolabente equo, capitur. Perezius bene armatus, quum aliquot barbaros partim breviore sclopeto, quod ephippio aptatum gerebat, partim veruto interfecisset, præstantis equi pernicitate fretus Lippam versus cursum intendit. Verum quum eum barbarorum pugnacissimi, per velociores equos, maximo, ne evadere posset conatu & perséquēdi studio insectarentur, in Chrysium amnem sese cum equo præcipitavit, ibiq; interiit. Forgacius multis confossus vulneribus, nasoque inter pugnandum mutilatus semianimis in manus hostiū incidit. Lupus Battianius, Milacus Thrax, Ipsius Lossoncii legati, ac Petrus Farcassius, Stephanus cognomento Hispanus, sed genere Ungarus, è Martonossio claro oppido ortus, turmæ equitum Forgacianorum legatus, ac alii pauci è potioribus capti. Barbari enim cum innata sævitia, & in nostrum sanguinem feritate, tum verò ira & furore, ob amissos in oppugnatione socios incitati, nemini ferè militū pepercere, quin capti & spoliati, veluti victimæ crudeliter mactarentur.

Sed à multitudine hostium oppressi fortiter pereunt.

Lossoncius vulneribus confectus, capitur.

Perezius in Chrysio amne submergitur.

Complures capti.

Lossoncius ex susceptis vulneribus jam adeo debilitatus, ut nulla vitæ spes restaret, ad Achomatem perductus, perfidiam & jurisjurandi violati scelus acrioribus verbis, nec sine conviciis ei exprobravit: contra ille casum Ulamanis, cui sub fide dedito, & è Lippa abeunti insidias à nostris structas dicebat, objectavit; & inter probra conviciaque illi jam deficienti & semimortuo caput præcidi jussit; illudq; detracta cute, molli herba ac bombice infarctum, ut mos barbaris est, cum aliquot captivis Byzantium misit, & expugnatum Temesvarium Solimano significavit. Lupum Battianium, Mustaphas Selistriæ Bulgaricæ ad Danubium præfectus, natione Valachus, & paulò antè ad superstitionem Mahometanam delapsus, ab Achomate sibi donari postulavit, quod affinitate juncti esse dicerentur: cùmq; Achomates id ei denegasset, ipse verò eum se à Solimano quoque impetraturum retulisset, Achomates ea re irritatus, & excandescens Lupo brachia & genuum tenus pedes in vestibulo portæ decumanæ singulari & plane barbara crudelitate detruncari & abjici jussit: sicq; vir supra natalium splendorem fortis & pugnax, inusitatis & intolerandis corporis cruciatibus miserabiliter est necatus. Milacus & Farcassitius pecunia ac captivorum permutatione redempti, & Forgatius naso præfecto deformatus, cui id non probro, sed honori fuit, quum Sabacem Turcam Strigonii equitum præfectum, Melchioris Balassi captivum pro se dedisset, ad suos reversi fuerunt. Stephanus verò cognomento Hispanus, Blasius Partantusius, & Johannes Bornemissa è Tengeldo cum Roderico Triario & aliquot militibus Hispanis, dum Byzantium ducerentur, ruptis catenis, & interfectis custodibus, per Bulgariam & Valachiam, trajecto Istro, in Transsilvaniam, ac deinde domum pervenêre. Urbana

Lossoncio, exprobranti primū perfidiam, caput amputatur.

Lupus Battianus truncatis brachiis & pedibus crudeliter perit.

1552.

Cassono Temesvarium curandam datur.

na plebe & cives reverti in urbem, & singuli suas domos repetere, suisque legibus vivere jussi sunt. Per hunc modum Achomates, capto Temesvario, exercitui aliquot dierum quietem concedendam ratus, arcem & urbem Cassono curandam dedit, ac ut mœnia quassata ac diruta restauraret, mandavit.

Caranii, Sebessum, ac Lugassum certis conditionibus redempta.

Interea Caranum, Sebessum, & Lugassium civitates, infirmis & vetustis mœnibus cinctæ, ab Achomate certis conditionibus salutem ac libertatem impetrarunt; quæ olim ad Severini præfecturam pertinebant, sed à Petrovitio, dum Temesvario præesset, occupatæ possidebantur: ut bimestrum commeatum, quantum possent, exercitui subministrarent, ac singulæ millenos aureos persolverent. Per earum incolas, quibus in utramque partem commeare eo tempore licebat, ac nonnullos eorum, qui è prælio evaserant, quum capti Temesvarii, ac cæsi præsidii fama Lippam perlata esset, Bernardinus Aldana ejus præfectus, secus quam antea Castaldo promiserat, & quam ipsius officii ratio, ac Hispanici nominis decus postulabat, de urbe deferenda cogitare cepit, ratus si Lossonius cum fortissimis Hispanici & Pannonici nominis militibus, hosti barbaro truculentoque cessisset, se quoque urbi defendendæ minime parem futurum.

Lippa cũ summa ignominia nata ab Aldana Hispana deserta & succensa.

Itaque quamquam Demetrius Oclarovitius natione Thrax, qui nullius stipendio addictus, cum peculiari suorum equitum ala tunc Lippæ agebat, vir solers & industrius, reique militaris peritus, nec non Paulus Jadrensis, ac Franciscus Henriques, veteranique aliquot Hispani, ejus facti consilia vehementer improbarent, & exploratores quoque hostilium consiliorum haud ignari, nondum Lippæ metuendum esse adferrent; ipse tamen in sententia perstitit, & tormenta curulia pulvere sulphureo, usque ad summa fistularum ora onerari, turres etiam & portæ fornices eodem modo impleri, impositisque pulveri incendendo funiculis ardentibus, ut paulò pòst vi ejus rumpi evertique possent, jubens, paulò ante auroram egreditur. Quæ omnia magistri tormentorum impigre quidem, sed adeo anxie & trepide fecère, jam jam hostes prope adesse existimantes, ut nonnulli ex iis repentina pulveris, ignem subito concipientis violentia discerperentur. Oppidum quoque aliquot in locis succendi jubet, gementibus civibus, qui domos suas & substantiam quam Turcæ superiori etiam Johannis Petconis fuga & consternatione intactam servaverant, concremari & in cineres redigi miserabilem in modum deplorabant. Quibus peractis ad Castaldum in Transilvaniam ire pergit, à quo rei indignitate permoto, ac dedecoris nomini Hispanico temere illati justo dolore exacerbato in vincula conjicitur, Viennamque sub custodia mittitur. Ubi jubente Ferdinando militari in Concilio capite condemnatus, jamque supplicio afficiendus, à Maria Caroli Cæsaris filia, Maximiliani conjuge, Ferdinandique ipsius nuru, quæ pro illius salute & vita fœminis precibus laborabat, periculo eximitur. At Achomates re intellecta, Cassonum è Temesvario, cum quinque millibus expeditorum equitum illuc adcurrere jubet: isque extinctis flammis, & ereptis è rogo quantum potuit, tormentis, quorum metalla nondum rupta aut liquefacta essent, urbem nullo negotio occupavit: & magna ex agris collecta rustico-

Aldana supplicio afficiendus à Maria Augusta liberatur.

Cassonus Lippam occupat & instaurat.

rum multitudine, restaurandam muniendamque curavit. Et quum Solmosiam arcem parvo supra Lippam intervallo monti edito impositam, sed expugnatu difficilem, ab Hispanis & Ungaris Aldanæ præsidiariis, ejus exemplo, metu perculsis vacuam relictam esse didicisset, illam quoque integram & satis munitam, commeatuque & rebus necessariis plenam, eodem victoriæ tenore, facile in potestatem redegit. Eadem etiam facilitate Chanadium nudatum fuga præsidiariorum atque à Cassono occupatum fuit.

Capit & Solmosiã arcem à nostris derelictam.

Et Chanadium.

Sub idem tempus Alis Eunuchus Budæ præfectus, communicatis cum Achomate consiliis, coacto exercitu, cujus opera nuper Vesprimium ceperat, fortunam tentare constituit, ita ut arcibus suæ præfecturæ propinquioribus, quas negligentius à nostris custodiri non ignorabat, in potestatem redactis, vires suas cum Achomate conjungere, ac illum postea ad oppugnandam universis viribus Agriam perducere posset, ex qua sæpissime graves, cruentasque excursiones, usque ad ipsa Pesthi & Budæ suburbia fieri non ignoraret. Igitur eductis Buda tormentis, ac promotis castris, in quibus octo aut decem millia militum erant, ad oppugnandum Dregelum proficiscitur. Id in præalto monte positum Pauli Archiep. biennio ante vita functi ditionis erat, & à Georgio Zondio, viro acri & militari, ac collega ejus Greg. Berfalusio custodiebatur. Sed is per occasionem invisendæ domus & familiæ aberat, & solus Zondius domi res curabat. Cùm Turcæ propius advenissent, aggeres & vineas de nocte celeriter è regione arcis perfecerunt, inque eis quatuor majora tormenta, & sex colubrinas mediocres collocarunt, quibus ara sine intermissione verberari cepta est: nec multò pòst turris prealta, quæ portæ imminebat, eique præsidio erat, vi tormentorum diruta dejectaque fuit, cujus casu Zondius Johan. Zoliarum legatum suum oppressum extinctumque amisit. Mœnia etiam arcis, quod vetusta debiliaque essent, pilarumque ictibus quassarentur, adeo plerisque in locis vitium fecerant, ut Zondius arcem retineri posse desperaret.

Inde Dregelum arx ab Aly Eunucho obsidetur.

Erat haud procul Dregelo Orosffalva Ruthenorum colonia, à Colomano rege, ut diximus olim eo deducta, in qua Martinus sacerdos sacra facere erat solitus. Eum Eunuchus ad se vocatum in arcem mittit, ac Zondio nuntiat, ut cùm arx ab ipso retineri nullo modo possit, eam sibi dedere non abnuat; scire se eum militarem virum ex pugnacissimis esse, cujus virtutis fortitudinisque famam à multis audivisset, & ipse multis experimentis pro comperto exploratoque haberet: itaque sibi grave & molestum futurum, si ea ignobili in arce ei, vita amissa pereundum sit; proinde monere & hortari, ut ea dedita, salvus & sospes abeat, ac ad meliora se & vitam servet. Ad ea Zondius paucis respondit sibi firmum esse animi propositum honesta potius occumbendi, quam ut ab ipso fraude circumventus, in servitutem redigatur, ac catenis collũ oneratus, hinc inde pro mancipio venum ducatur. Itaque tales & importune ejusmodi adferri consilia, quæ sibi minime placuisse paulò pòst reipsa sit declaraturus. His dictis duos captivos Turcas ex multis acciri, eosque vestibus è purpurea lana pretiosiore ac pecunia donatos & dimissos Eunucho dicere jubet, se petere ut duos pueros quos sibi edu-

Zondii præfecti generosa & heroica animi constantia.

care

1552.

care non licuisset, in suum famulitium accipiat, & ad grave Martis opus, militiamque condiscendam instruat; stare enim sententiam sibi aut arcem servare, aut moriendum esse.

Dimissis ad Eunuchum sacerdote & captivis, expiatis priùs Christiano more criminibus, pecuniam, vestes & res omnes, & quæcumque habebat militaria instrumenta, & vasa argentea, chariorem que supellectilem, in vestibulum arcis comportanda curat, ibique subdita suis manibus face flammis exurit: deinde in stabulum profectus, equos militares, quos præstantes habebat, lancea transadigit, ne iis hostes potiantur; posteaque ad arcis portam in hostes fertur, qui jam magno impetu per muri ruinas ascensuri conspiciebantur. Ad eos repellendos concurrere suos, & selopetis rem gerere jubet, multique ex iis interficiuntur, dum ingredi conantur, ipse inter primos acerrime pugnat; sed ab irrumpentibus magna vi Janiceris, genu glande crassiore trajicitur, & in alterum genu illæsum concidit, nec tamen pugnam intermittit: iterum autem caput & pectus aliquot glandibus petitus derepentè corruit, ac præcisum ejus caput ad Eunuchum fertur, quod ille una cum trunco, in monte è regione arcis sito, militari funere tumulandum curavit, adhibitâ hastâ & vexillo, ut eum fortiter pugnando, honestam & decoram mortem pro patria oppetiisse testificaretur: adeo virtus vel in hoste laudabilis & gloriosa habetur.

Virtus etiam in hoste laudibus efferenda.

Hunc exitum habuit Zandius, anteactæ militiæ congruum, ac constantiæ laude apud posteros memorabilem; quam tamen cæteri præfecti earum arcium, in quas Eunuchus ejus æstatis expeditione vires suas atque arma exercuit, minime sibi imitandum proposuissent: quum munitiores Diegelo arces, aut fœda fuga deseruissent, aut subito metu consternati, non sine summa dedecoris & ignominiæ nota hostibus tradidissent. Nam cùm ad arcem Secenium perventum esset, cujus custodiæ Laurentius Arochatius præerat, milites præsidiarii turpiter profugere, Laurentio solo, & arce vacua indefensaque relictis. Quod quum Laurentius animadvertisset, ipse quoque cæteros sequutus, fuga capta in manus hostium incidit, diuturnamque apud illos servitutem servivit.

Secenia turpi nostrorum fuga hosti cessit.

Exinde Eunuchus celeri itinere ad castrum, cui è Corvo nomen est, castra promovit, & Arslanem, Mehemetis Jahioglis filium cum trecentis equitibus, totidemque peditibus ad Bussam misit, quæ erat modica è cocto latere turris, & à Michaele Terchio, Stephano Zucbaio, Andrea Nagio, ac paucis aliquot Sigismundi Balassii militibus custodiebatur: qui quum constanti admodum firmoque animo eam defenderent, nec Arslanes quicquam oppugnando, ac terrorem admovendo proficeret, sequenti die è castris duo millia peditum acciri, & duo tormenta advehi jubet, quibus locum concuteret, caperetque. Sed neque ea hostium accessione, ac continuis ictibus, quibus turris diruebatur, quicquam Terchius & socii perterriti, in defendenda ea, eò fortius & constantius persistebant. Diruta turre nostri se in vallum recipiunt. Et virtutem eorum Arslanes admiratus, qui tanta vi exiguum munimentum adversus tantas copias tuerentur, pacta cum Terchio & Balassianis incolumitate, usque abire in tutum permissis, turrim & vallum solo æquavit.

Bussam turrem aliquamdiu à nostris defensam Arslanes occupat.

Revertenti ei castra, haud procul erat arx Salgo, Lupi Derencenii ditionis, quam Simon Sagivanus imbellis præfectus tuebatur: ea autem erat arduæ rupi imposita, & difficilem admodum ascensum, & oppugnationem requirere videbatur, quod tormenta eo attrahi, non nisi immenso labore, & multis jumentorum jugis, nec sine periculo possent. Igitur Arslanes, quò vi non posset, astu sibi penetrandum ratus, arboris prægrandem truncum, duabus rotis impositum, aliquot boum jugis ad cacumen montis pertrahi, & ab agrestibus magno clamore boves, veluti sub nimio ænei tormenti pondere fatiscentes, urgeri imperat. Favit astutiæ ejus insolens fortuna, quod eo die ex humore nocturnæ pluviæ crassior nebula aerem involvisset, aspectumque omnem nostris extorsum eripuisset. In ea re quosdam equites Turcas, Pannonicæ linguæ gnaros præmittit, qui obsessis nunciarent, tormenta inusitatæ magnitudinis protinus arcis mænibus admovenda, in proximo esse, porro consultum fore, si eorum ictus nequaquam sibi expectandos ducant, sed dedita arce, salvisque rebus exeant; se enim postea nemini parsurum. Ea fraude Sagivanus credita, non sine risu simplicitatis suæ arcem hosti tradidit, ac Arslanes ei & sociis, fide servata, incolumibus dimissis, Salgonem præsidio firmavit, & in castra reversus est.

Inde Salgonis arce deditur.

Ridiculum barbari stratagema.

Eunuchus quoque castro Corvi, quod Andreas Sscius, & Emericus collega inter se dissiderent, eadem facilitate potitus, ad Bujacum Bathorii arcem, haud procul distantem divertit: & quum ea muro crassiore ac satis firmo munita esset, nec in eo quinque diebus verberato quicquam ferè dirutum esset, difficilis oppugnatio futura videbatur, si quæ in præsidiariis virtus aut constantia fidesque adfuisset. Sed illi intempestivo metu ac pavore perculsi, perfractis fornicibus, in quibus reconditum thesaurum falsò putabant, una cum Martino Quercio præfecto non sine perfidiæ labe arcem relinquentes, sese in fugam conjecerunt: quos tamen Turcæ insequuti incisos & ad unum interfectos deleverunt, solo conservato Martino, qui in ipsis vinculis & carcere postea extinctus est. Sagum collegii monachorum Benedictinorum castellum, ad ripam Hippoli fluminis amœno loco situm, ac Giatmarum Balassianæ familiæ domicilium, perterritis iis, qui in præsidio erant, ac diffugientibus, primo dedita à Turcis, ac postea subjectis ignibus concremata funditus conflagrarunt.

Capta præterea, Corvi Castellum, Bujacum, Sagum, Giatmarum,

Tot tamq; validis arcibus nulla vi, sed ut Turcæ ipsi jactabundi dicebant, spatiando & securè otiando, in potestatem redactis, Ferdinandus, qui majore ejus anni parte bellicis apparatibus & tormentis, eorumque vectura, & aliis rebus necessariis curandis, ut diximus, incubuerat, seque ad castra & bellum gerendum profecturum edixerat, ne tantam ditionem impunè hostibus occupandam permittere videretur, copias, quibus hostibus & Eunucho occurreretur, parandas, illumq; ab ulterioribus detrimentis inferendis arcendum constituit. Et quum opportune Sforcia Pallavicinus, quem ad conducendum peditatum in Italiam profectum fuisse docuimus, adductis militum quatuor millibus & quingentis, per eos dies reversus esset, Erasmo Teufalo, Jaurini præfecto, qui Honorio Cuni-

Infausta Erasmi Teuffelii expeditio. An. 1552

1552. oispergio successerat, Infausti nominis ut eventus quoque approbavit, duci, tradito ei summo totius exercitûs imperio, in mandatis dedit, ut coacto ex finitimorum locorum præsidiis milite, cum Sforcianis sese conjungere, & Dregelum ac alias arces, nuper ab hoste capias recuperare contenderet. Tria quoque millia peditum Germanorum, duce Marcello Detrieo mercede conducta, quorum dimidia pars sclopetarii, cæteri hastati erant, ad eum ire jubet; Provincii verò seu regionibus superioris Pannoniæ, numero decem, serio injunnait, darent operam, ut in oppidum Felicum convenire, ac Taifalo & Sforciæ primo quoque tempore conjungi possint.

Copiæ undique collecta ex præsidiis.

Taifalus ipse cum Sforcianis copiis & Germanis Levam atque inde Egegum castra promovit, & è Jaurino supra propriam ducentorum equitum alam, alios singulis centuriis equestribus præfectos, Georgium Queglevitium, Petri filium, Paulum Ratcaium, veteranum copiarum ductorem, Franciscum Desoffium, Michaelem Dombaium, & Franciscum Sandrinum ad se venire jussit. Eodem modo & Levæ præsidio Paulus Sarcandius, Nicolaus Siculus, Stephanus Thiax, Franciscus Jacosi ius, & Sebastianus Maruinanus cum quingentis equitibus levis armaturæ advenêre. Augustino Sbardellato Episcopo Vaciensi, Italicæ originis, sed in Pannonia nato, Salmensis Comes bello Muraniensi curam commeatus demandaverat: eandem provinciam Taifalus quoque ei ratam habuit, ac centum equitum stipendium adjecit. E Corponensi oppido, Joannis Chrustitii legatus, Gaspar Chutius centuriam equitum, & Lupus Puchamius Austriacus, bis totidem adduxit. Melchiori Masconi, qui Vigesso præerat, ducenti quinquaginta equites Germani parebant, qui etiam bene armati instructique cum ipso simul eodem venire maturarunt. Supra hos octingenti pedites, Moravici & Bohemici generis, & totidem Pannonii ex iis, qui Haidones vocantur, sese adjunxêre; quos omnes Taifalus ad Egegum in castra recepit, ita ut omnium copiarum ratione subducta, decem millium militum numerum facile excederent.

Decem millium numerum explebant.

Has copias Castaldus in supplementum exercitus sui mitti expetebat, quod Achomatem, capto Temesvarto, Transsilvaniæ occupandæ consilia agitare comperisset, Verùm Ferdinandus commodiore consilio, si exitus respondisset, ad tuendos contra Alim Eunuchum fines, amissaque recuperanda convertit. Jam etiam armata nobilitas ad Filecum convenerat, quæ ad septem millia bellatorum constituebat; ita ut si totus exercitus convenire potuisset, idoneumque bello ducem, & peritum nactus fuisset, Budensibus Eunuchi copiis, non sine certa vincendi spe, facile opponi potuisset. Carebat tormentis curulibus, ac colubrinis majoribus Taifalus, sed ea Ferdinandus è veteris Zolii, ac Bistriciæ montanæ armamentariis depromi, ac in castra advehi jussit. Quibus tutius advehendis, quingenti equites è castris obviam ivêre, Ratcaio, Queglevitio, ac Maruinano ducibus, qui cum tormentis eorumque apparatu ad arcem Plobenstaniam subsistere, & adventum exercitus ibi præstolari jussi sunt.

Nobilitas etiam cū 7000, armatorum Filecum convenit.

Interea Alis Eunuchus, nostrorum apparatu, ac conatibus per certos exploratores cognito, prius quam duo nostrates exercitus conjungerentur, præoccupandum Taifalum, & cum eo congrediendum arbitratus est, copiasque omnes suas, quarum virtuti plurimum confidebat, ad campos Racosios convenire jubet: quibus summa celeritate congregatis, adversus nostros ducere decrevit. Habebat in castris ad duodecim millia equitum ac peditum, sed qui ob recentes continuasque victorias, ipso duce partas, nostrorum copias, & potissimum Germanicas, nihili pendere videbantur. At Taifalus Dregelo copias admoturus, ab Egego castra promovet: & tametsi ab Ungaris ducibus admoneretur, ne quid adversus hostem moliri, neve ullam fortunæ aleam, nisi receptis prius in castra Nobilitatis copiis, quæ Fileci erant, experiretur; ipse tamen suis subnixus consiliis, quibus sibi indulgendo errare potius & obstinatius persistere, quàm alienis recte uti consuevisset, tormenta duntaxat expectanda, neque hostium congressum admodum formidandum existimabat. Et Ratcaius, illa jam ad Bosocum, jugis equorum & boum, Civibus montanarum urbium imperatis, advehenda curaverat, ejusque rei ducem certiorem reddiderat: quum Taifalus castra in hunc modum promovere, & Dregelom versus proficisci cœpit.

Aly Eunuchus cum duodecim millibus nostris, antequā conjuncti fuere, occurrit.

1552.

Præcedebant quingenti equites levis armaturæ Pannonii, quos paulò post equitum Germanorum turmæ, ducibus Mascone & Andrea Taifalo, Erasmi ipsius fratre subsequebantur. Post hos peditatus Germanicus, & legio Italica, ac Bohemi & Ungari pedites, sublatis vexillis, ac instructis ordinibus armati procedebant. Horum vestigiis currus onerarii & impedimenta exercitûs progredi jussa, ac inter illa sex falcones curules, quos vocant, cum rebus necessariis & tormentorum magistris, quaternis equis vehebantur. Agmina verò præcedentia à sexcentis equitibus Pannoniis claudebantur, atque hoc ordine universæ copiæ ad Plessovicium oppidum, quod à Pannonibus Palastum appellatur, pervenerunt: & in ejus campis, qui vinea & montes ad Orientem respiciunt, castra collocata. Nec longe aberat in pago Silvasso Eunuchus cum suo exercitu, rei gerendæ, & conservandorum, quæ nuper cœperat, locorum avidissimus: ac deinde arridente cœptis fortuna, sese cum Achomate & prætoriano exercitu conjuncturus; quum multa adhuc pars æstivi temporis gerendo bello accommoda superesset. Cùm castra nostrorum progredi intellexisset Eunuchus, mille equites expeditos deligit, eisque, ut situm castrorum Taifali ac Sforciæ contemplari ac explorare, dareque operam contendant, ut ex hostium numero captum aliquem ad se adducant, à quo de eorum consiliis certiora intelligere posset. Hos quum equites illi, quos agmina nostrorum claudere diximus, conspexissent, cæteris iter cœptum prosequentibus, acri edito certamine, fugarunt, ac nemine è suis amisso, unum ex hostibus interfecerunt, altero vivo in potestatem redacto. Ab hoc Turca primum ad Sforciam adducto intellectum est, Alim ejus esse propositi, ut quemcunque rebus exitûs fors & fortuna attulerint, collatis signis absque cunctatione experiatur.

Castra Taifali in campis Plessovitiis collocata.

Decimo die Augusti.

Jam decimus dies mensis Sextilis, divo Laurentio dicatus illuxerat, barbaris sæpè festus faustusque, & nostri protensis tabernaculis castra collocaverant, quum Turcarum antecursores,

duce

1552.

duce Arslane, in conspectum venere: adductis tribus falconibus, quorum usus campestri in acie est, iisque nostrorum castra infestare cœperunt.

Levia aliquot prælia inita.

Nostri celeriter ex castris procurrentes, magnum acreque certamen cum iis contraxere: ac directis in eos falconibus, quos in margine castrorum opportune collocatos habebant, tam cominus præliando, quam jaculis eminus feriendo eos submovere, multos interficere, plurimos vulnerare. Deinde concurrentibus nostrorum equitibus, tam Germanis quam Pannoniis, cruentissimum certamen subinde auctum recrudescit: eo exitu, ut plurimi utrimque interirent, aut caperentur, & Francisco Deseffio equus, quo vehebatur, cum sinistro cruore insidentis, ferrea falconis pila discerperetur, quo immani vulnere ictus in castris eodem die expiravit. Capti etiam à Turcis sunt Sardinos & Dombejus, equitum doctores, ac ad Alim perducti. In partibus Turcarum ab Italis glande trajectus periit Tefferdarius, quæstor & ærarii custos, qui militarium stipendiorum rationem servare, militibusque solvere solebat: cum aliquot præcipuis barbarorum. Quo cadente Turcæ cohortem Italicam, ex qua Tefferdarius erat interfectus, extra munitiones pugnando progressam, ad quædam arbusta publicæ viæ contigua, irritando & lacessendo elicuere, & quamquam ea sclopetis rem peritissime gereret; à multis tamen barbaris circumventa, maximo erat in discrimine, nisi Ungari equites Francisco Jacositio & Georgio Thurio annitentibus, auxilio accurrissent; qui fessos dimicando & fatigatos, ne uno quidem ex ipsis desiderato, periculo liberarunt.

Jam pugnatum erat usque ad meridiem, quum Eunuchus cum universo exercitu suis subsidio supervenit, ac prælium magno terribilique conatu restauravit; adductis quatuordecim colubrinis campestribus, quas in proximis castris nostrorum colle ita collocavit, ut inde peditatum Bohemicum ac Ungaricum, contortis in eum pilis assidue infestaret. Nec mora illum cominus hastis aggressos, quamquam acerrime repugnarent, tamen quod à sociis alia in parte laborantibus minime juvarentur, terga dare coactos concidit & profligat. Sed equites Germani cohortantibus Andrea Taifalo & Mascone, facto cuneo, peditibus opem ferunt, ac hostes terga vertere compellunt. pulsisque iis, & multis occumbentibus, signo receptui dato, in castra revertuntur.

Sequenti die certamen instauratur

Sequenti die collaudatis equitibus, Teifalus & Sforcia, peditatum Germanicum & Italicas cohortes promovent, eisque hinc equites cataphractos, illinc leviorem, qui è Jaurino venerat, equitatum, in subsidiis collocant, & falconibus principia firmant, ac in irruentes hostes obvertunt. Ibi tormentis utrimque in mutuam cædem explosis, Mars crudelem in modum sævit; & ex utraque acie acriter pugnantes plurimi cadunt; stante adhuc victoria in ancipiti, quum dito nec opinato casu,

Pulvis tormentarius fortuito succensus.

pulvis tormentarius in partibus nostrorum, fortuita incidente scintilla succenditur, & terribili edito fragore, aliquot tormenta, eorumque magistros, & militum nonnullos, miserabilem in modum laceratos, per aera in sublime jactando dispergit. Ea re animadversa, Turcæ ingenti sublato clamore, in nostros perturbatos, & repentino casu territos irrumpunt; & certamen magno animorum ardore instaurant; nostris animus concidit, & primum omnium legio Germanica turpi fugæ se committit, nec ut ad pugnam redeat, ulla vi à ducibus retineri potest.

Germanica legio prima omnium fugit, quam alii sequuntur.

Equites ad eorum subsidia collocati, & cæteri omnes una profugiunt: denique cataphracti Germani, sociorum clade perturbari, terga vertunt, & quo quisque potest, effuso cursu feruntur. Taifalus suos retentare conatus, à circumfuso & conferto hoste capitur:

Teuffelius capitur, Sbardellatus acriter pugnans cadit,

& Sbardellatus acriter pugnans interficitur: nec procul ab eo Nicolaus Borsanus, Christophorus Rosonius, & Lupus Sulius, fervente certamine, cadunt.

Sforcia Pallavicinus cum sua legione fortissime dimicans,

At Sforcia, qui animadverso periculo armatus ante suam legionem constiterat, & eam, ut virtutis & nominis Italici meminissent, hortabatur, perditisque jam rebus, suos in proximam silvam recipere contendebat: qua protecti se adversus hostium equitatum commodius tuerentur, aut si sors ita ferret, sub noctem per silvas & montes proclivior fuga fieret, ab Eunucho & Turcis vehementi impetu instantibus prohibetur; dumque cum suis in aciem instructis egregia virtute dimicat, ab hostium multitudine obruitur: ita ut ei in orbem pugnanti, multosque hostium cæsim punctimque ferienti, dextre manus prægrandi acinace sauciaretur; & simul cadente, quo se fortissime tuebatur, ense, inermis & multo labore fatigatus, postquam infensæ fortunæ reluctari non liceret, deditione facta, in hostium potestatem veniret.

Saucius in hostium potestatẽ venit.

Cum eo una pugnantes Italorum præcipui, partim cæsi, partim captivi facti, inter quos Hippolytus Pallavicinus, Sforciæ ipsius necessarius, ac Martius Tiburtinus, & ipse vehementer saucius, Albertus Castrensis, cum Vincentio Antinorio Florentino, & Bambino Carpensi, nonnullisque aliis fuere. At Paulus Ratcaius & alii ad Bosocum, intellecta hostium victoria, & nostrorum clade, reductis tormentis, salvoque equitatu, ad vetus Zolium sese receperunt. Nobilitas vero, quæ sumptis armis Filecum convenerat, certo cladis nuncio accepto, varias in partes dilapsa fuit.

Eunuchus ovans Budã redit,

Eunuchus ingenti parta victoria, ac tormentis omnibus, vexillisque & impedimentis hostium potitus, cum captivis, quorum ad quatuor millia fuisse ferebantur, lentis passibus Budam reversus est; ingressurusque urbem triumphanti similis, captivos in ordinem aciemque compositos præire, Taifalumque ipsum equo insidentem, tympanistis & tibicinibus ac fistulis pedestribus præcedentibus, moreque suo canentibus, cum præcipuis captivis in forum perduxit, cæterisque sub hasta venditis, Taifalum cum aliquot captivis, ac XL. signis, & capitibus præcisis, Byzantium misit, Sforcia sibi retento: quem non toto vertente anno, octodecim millibus aureorum nummum redemptum, ad suos remisit, donato ei Martio Tiburtino, ac quibusdam captivis aliis.

Teuffeliũ cum aliquot captivis & signis 40. Byzantiũ mittit. Sforcia sibi retento, & paulo post redempto.

Is a Cosmo Medicæo Hetruriæ duce aliisque Italiæ principibus, Ferdinandoque rege, & Maximiliano filio, haud contemnenda pecuniæ summa, adjutus fuit. Sed Taifalus quum Byzantii nomen suum minime profiteretur & se summum copiarum ducem fuisse negaret, ab irato Solymano, qui de ejus conditione, dignitateque

Teuffelius

1552. *culeo insultus submergitur.* *Mancipiorum vilitas.* tateque abundè erat edoctus, culeo insui, & in Bosphorarum mare mergi jussus fuit. Tanta autem mancipiorum Germanicorum Budæ & Pesthi vilitas, tam exile pretium fuisse fertur, ut unum modio hordei vel farinæ, aut hemina mellis botyrique venîisse diceretur.

Ab iis tantis & fere portentosis calamitatibus & cladibus nostrorum simul, & inexpectata felicitate, & progressibus barbarorum, tot arcibus atque urbibus tanta celeritate captis, fusis & fugatis duobus exercitibus, tametsi ubique in Pannonia clamor, gemitus, lachrymæ, luctus & mæror agitabantur: fortuna tamen insolens & iniqua, nondum suo in eam gentem plene exaturato odio, majorem sævitiam exercere, & male diuturnioribus malis, supra quam credibile sit, accumulare non destitit. Achomates siquidem & Eunuchus, communicatis mutuo, per nuntios & literas, consiliis Solnocum in medullis & visceribus regni jussu Ferdinandi extructum, rebusque necessariis, ad multum temporis provisum, ac Agriam, quæ duo reliqua munimenta ad regni tutelam restabant, expugnare, & si fortuna ferret, quæ sibi tantopere favere visa est, nomen ejus infelicis populi prorsus delere decreverunt. Et Achomates quidem tanta prosperitate, tantisque successibus inflatus, irrompendum in Transsilvaniam, & eam armis belloque perdomitam, in provinciæ formam redigendam ducebat: sed duplici ratione ab eo proposito consilioque retrahebatur; partim quod Castaldum & Bathorium, extremos provinciæ fines, per quos ei perveniendum esset, justo instructoque exercitu insedisse, adventumque suum paratos expectare didicisset; quorum tamen vires & copiæ, fama & opinione hominum, quam reipsa majores & validiores esse ferebantur; partim vero, quod ab Eunucho ad ea loca, quæ dixi, utpote Budensi suæ præfecturæ propinquiora, ex quibus ditiones Turcicæ continue infestarentur, capienda multis argumentis induceretur.

Itaque ei perscripsit, se cum exercitu Solnocum progressurum, diemque constituit, ad quem utrumque exercitum certum in locum convenire vellet, quod si prior ipse eo veniret, tum vero nihil cunctatus obsidionem inchoaret; se quoque paulo post adfuturum. Igitur
Anno 1552 *Aly Eunuchus Solnocum obsidet.* Eunuchus voti atque desiderii compos, sine longiori mora, eo ire maturavit cum copiis, quarum nonnulli viginti millium fuisse prodidere: alii, quod propius vero esse videtur, duodecim millia utriusque ordinis militum tradunt. Hisce copiis & viribus Solnocum obsidere cœpit: sic tamen ut eus manu capiendæ spem nullam habere videretur; sed ut interea, dum Achomates adventaret, terrorem inclusis ostentaret, frumentarias invectiones impediret, neminemque in arcem ingredi, aut exire pateretur.

Solnoci situs. Solnocum inter Tibisci & Sagivæ fluviorum confluentem, ante quadriennium à Salmensi comite, forma triangulari, à fundamentis ex gleba & cespite, salicibus interjectis, erectum esse supra retulimus. Habetà meridie fossam latam & profundam manufactam, & aqua fluviali plenam, ac tria propugnacula, tribus in lateribus satis ampla, & munita, tanta altitudine, ut domorum tecta & fastigia, quæ intus sunt, extrinsecus conspici nequaquam possint. Erant in eo tormenta curulia majoris generis, quatuor & viginti; præter minores falcones, ac sclopetorum, & quæ Moschettæ vocantur, tria millia; pilarum ferrearum, plumbi, ferri, rudentum tormentariorum, nauticorumque ingens numerus. Pulveris autem sulphurei octoginta millia pondo, & commeatus magna copia. 1552.

Paulò ante obsidionem præfuerat loco Bartholomæus Horvatinovitius, de cujus virtute & claris facinoribus, aliquot retro bellis, & Murenensi potissimum edetis supra memoravimus. Is quum privatis de causis Viennam proficisceretur, in insidias à Pyriaga Turca, inter Sagum & Giarmatum ei structas præcipitatus & captus, Constantinopoli vitam in vinculis finivit. Ejus locum à Ferdinando Laurentius Niarius obtinuerat, favore potius aliquorum è Senatu, quam virtute ulla aut merito. *Laurentius Niarius ei præficitur.* Habebat secum in præsidio octingentos fere milites, & centuriam Hispanorum, ac Germanos, Bohemosque pedites. Turmis equitum præerant Gabriel Pecrius, Matthias Strefencovitius, & Gaspar Moræus, quæ centenos equites levioris armaturæ continebant. Ungaris peditibus Stephanus Quelidius imperabat. Octavus jam præterierat dies, ex quo Eunuchus obsidioni initium fecerat, nec quicquam tamen egerat, quod locus tam natura quam arte esset munitissimus: ita ut nisi præfectum ac præsidiarios imbelles & pavidos nactus esset, etiam Achomatis & totius exercitus vim vireisque sustinere ac propulsare potuisse censeretur. Sed quum præsidiarii, uti erant è variis gentibus collecti, ac lingua, moribus, consensuque animorum inter se variabant, advenante Achomate, ac castra in patentibus campis longe lateque collocante, infami metu & pavore perterriti, non de arce defendenda, sed de turpi ac ignominiosa fuga inter se consilia miscere, eademque nocte, qua quisque potuit, partim navibus, quæ haberi poterant, partim tranfnatatis fluminibus, dilabi cœperunt. Illucescente aurora, Niarius suorum fuga animadversa, nullo dedecoris metu, sed simili perfidiæ labe agitatus, consensu equo & ipse fugam capessit, & in campum provehitur. *Nostri fœdissima fuga arcē munitissimam deserunt.* Verum quum ab hostibus obsessas undique vias, nec ullum patere perfugium vidit, statim cogitatio tanti admissi sceleris animum subiit; & meliori quamquam sero usus consilio, ad arcis portam, in qua fidei sacramentum dixerat, redire; ibique qualemcunque fortunæ eventum expectare constituit.

Mane diei facto, qui quartus Septembris erat, Turcæ nostrorum fugæ ignari, quum magnum in arce urbeque silentium esset, fumo è quibusdam domunculis, quibus nostri fugientes ignem subdiderant, exeunte id quod erat, suspicati, perterritos nostros, & arcem vacuam relictam, protinus magno animorum ardore, præcipitique cursu arcem oppidumque versus contenderunt: quumque Niarium in vestibulo portæ reperissent, eum repugnantem, quoorum poterat, seque defendentem, parvo labore vivum capere, & ad Achomatem celeriter perduxere. *Niarius capitur, & non multo post elabitur.* Qui tamen non multo post corruptis auro custodibus, & uni eorum, promisso filiæ nubilis conjugio, carcere vincu-

lisque

1552. lisque solutus evestit, & ad suos domum rediit. Achomates nostrorum consternationem & ignaviam admiratus, conscenso equo une cum Eunucho, ad occupandam arcem est profectus. Cum Janiceris, qui custodirent, ac certis equitum turmis præsidio impositis, profectionem suam ad obsidendam Agriam, per præcones, quos Chausios vocant, in castris ad diem crastinum publicavit. Interim autem pernicissimos equites, ad insequendos nostros, intento cursu ire jussit, qui quum equitum nostrorum cursum, quod totem noctem properando antecesserant, æquare non potuissent: nonnullos taman ex peditibus Germanis & Bohemis lentius progressos, ac viarum ignaros interfecerunt, alios captos retraxarunt; cautius & celerius subducentibus sese Hispenis, qui Ungaris locorum peritis sese adjungentes, & piscatoriis naviculis Tibiscum trajicientes, ad tutiora loca pervenareot.

Inde ad Agriam obsidendã pergunt. At Achomatas & Alis, tanti momenti arca, quæ Agrie multis partibus munitior esse censebatur, tam facili labore capta, castra promoveront; & quamqoam æstas jam ferè in autumnum præcipitaverat, spe tamen aut per deditionem, eot fugam nostrorum capiendæ Agriæ minus munitæ freti, maturato itinere, quintis castris, ad Tihsmerium oppidum, quinto Idus Septembris, pervenere. Ex iis castris *Achomatis litera ad Dobonem & Nesqueiũ præfectos Agriens.* Achomates literas ad Staphanum Dobonem, & Stephanom Nesqueiom præfectos dedit, easque agricolæ cuidam perferendas tradidit; quarum hæc erat sententia: Equidem gemino adducto exercitu, quorum altar capto auspiciis potentissimi imperatoris Solimani Temesvario, & Lippa, Chanedio, Solnoco, multisque aliis præcipui nominis locis, arcibusqoa in potestatem redactis, ac ditione omni, quæ inter Chrysium & Marysum, ac Tibiscum & Danubium longe lateque extenditur, feliciter occupata; alter vero, Vesprimio, Dregelo, Seceno, totaque ad Hippolum flumen regione subacta, cæsisque & ad internecionam deletis duobus vestris exercitibus, memorabiles de Pannonia armis sub jugum missa victorias raportavit, nonc Agriam, cui vos præesse audio, recta contendere in animo habeo. Proinde hortor vos & moneo, ut clementiam potius Solimani potentissimi & æquissimi principis, quam arma experiri, arcemque Agriensem dedere malitis. Quod si feceritis, efficiem ne vos ejus facti pœniteat, & eadem libertate, ac bonorum vestrorum possessione, qua priscorum regum tempore, fruamini. Si vero in pertinacia & obstinatione retinendæ arcis persistetia, quæ tamen retineri nulla vi, nullis viribus queat, postquam invictis nostris armis pervia sunt, quæcunque in orbe terrarum sunt, non facultatea solum vestras, sed cum iis liberos & conjuges, vitam denique ipsam paucos post dies emitietis, Valete.

Cui ne verbo quidem respondẽt. Ad eas Dobo & collaga nuntio in vincula & compedes conjecto, ne verbum quidem responderunt. Sed literis ad Ferdinandum, ac Nicolaum Olahum ejus Cancellariom, cui paolo ante Episcopatum Agriensem dederat, missis, auxilia necessaria, & militum supplementum petiverunt: quod præter ordinarium numerum, qui ex ducentis eqoitibus, totidemque peditibus constabat, pauci in prælidio, aut fere nulli essent: sed aliis condocendis brevitate temporis excluderentur. Verum Ferdinandus supra profligatos, & cæsos suos duces & exercitus, quos mercede conduxarat, non pecuniæ solum expediendæ difficultate, sad etiam seditione & tumultibus Germanicis, à Mauritio Saxone, pro liberendo Landgravio socero contra Cæsaram excitatis haud mediocritar laborabet: itaqoe spem potius & ampla promissa in præsens, quam vires & aoxilia suppeditare videbatur: interim tamen Nobilitati & procaribus in mandatis dedit, ut laboraturæ Agriæ opem ferre non prætermitteretot, postquam omnis illius superioris Pannoniæ salus in ejus conservatione consistere vidaretur. Dobo quoque & Nesqoeius singulari diligentia Nobilitatem ad præstandum officium, mittendasque summa celeritate auxiliatas copias hortari subinde non desinebeot: ita ut Nesqueius, quamquam domi ejus opera summe esset necessaria, tamen ad Concilium procerum, quod in oppido Sixone indixerant, frequentesque ad illud convenerent, proficisci, ac rem præsentia sua urgendam existimaret; obtineratque ut partim ab incolis regionum, in quas Pannonia, ceu tribus quasdam distribuitur, partim varò a procaribus, qui facultatibus censuque aminebant, & ab urbium liberarom Civibus haud contemnanda auxilia mitterentur. 1552.

Auxiliares copiæ Agriensibus submissa. Nam paulò pòst quingenti septuaginta quinque milites, eorum sumptibus conducti, sub variis præfactis Agriam pervenerunt. Antonius quoque Blasco, & Ambrosius Sadurvicus, ducentos triginta milites, quos Solnocum jussu regio ducere debebant, quod eum locum in hostium potestatem devenisse in itinere audierent, singulari opportunitate Agriam perdoxerunt. Supra hos Gaspar Peteo, Joannis frater, Stephanus Zoiraius, & Joannes Fighedius, equitum ductores, nevaodæ pro petria oparæ cupidi, eum centom aquitibus, (cæteri enim metu parculsi profugerant) Gregorius verò Bornemissa cognomine Literatus, fabro ferrario Quinqueecclesiis genitus, sed axcellenti virtute fortitudinaqoe vir, cum ducentis quinqueginta peditibus sclopetariis, promptissimo studio enimoque ad defendendam Agriam confluxere. Georgius Seredius Gasparis nuper fato functi frater germanus, omoiumque ejos booorum & facultatum, quæ emplissimæ, ditissimæque erant, ex esse hæres, ducentos milites suo ære conduxerat, eisque bimestri stipendio Cassoviæ persoluto, ut Agriam se conferre maturarent, in mandatis dedarat. Verùm ii turpi formidine perterriti, nec eo ire aosi, quum Cassoviam rediissent, ignomina notati, ac ferreis compedibus vincti, ad diletandas repurgandasque urbis fossas, ac terram batillis & ligonibus exercandam, aliaque sordida obeunda ministeria damnati fuère, nec antè dimissi, quàm soluta Agriæ obsidiona macerati, malèque habiti, semestre tempus in ejusmodi laboribus explevissent. Erat omnium propugnatorum numerus, si iis auxiliaribus ordinarium quoqoe præsidium edjicias, inque unam summam subducas, ad duorum millium plus minus armatorum. *Summa omnium præsidiariorum, 2000.* Exigua quidem in prægrandi arce militum manus, adversus ingentem potissimum barbarorum multitudinem; sed quibus fixum atque immobile staret propositum, omnia ob-

1552. sidionis incommoda patientissime tolerare, seque & arcem usque ad extremum spiritum fortiter tueri, & si fors ferat, honestam pro patria mortem oppetere.

His omnibus Dobo, ut erat in curandis rebus ad obsidionem necessariis, solertiâ & providentiâ singulari ex ipsa urbe Agriensi, ac Felnemetio, Tallia, et Maclaro, quæ loca in valle propinqua sunt, oppidis, medicos chirurgos tredecim, fabros ferrarios septem, lignarios verò quinque, molitores frumentarios novem, & lanios mactandis pecoribus octo adducendos curavit, ut eorum operâ extra militiæ munia in iis, quæ occurrerent, uterentur. Mulieres item quæ Cererem & panes conficerent, coquerentque, quatuordecim convenire jussæ, ac centum octoginta coloni seu agricolæ ad incertos casus & necessarios, ac ministeria delecti fuere, iisque omnibus sua officia atque munia distributa. Deinde consilio cum collega & cæteris militum præfectis habito, communi omnium consensu legem tulêre, ne cui extra mœnia cum quopiam loqui liceret, neve quispiam cum socio clancularios sermones conferret, aut susurros misceret, nihil absque præfectorum scitu fieret; nulla à quopiam mentio, nullum verbum, nulla vox de dedenda arce emanaret; capitale fore, si quis hæc violasset. Postremo jurati omnes, ad arcem fortiter propugnandam servandamque mutuo sacramentum dixere: atque magna omnium alimentorum, & rerum vel longissimæ obsidioni necessariarum copia invecta hunc in modum parati, hostes, qui jam non longe aberant, expectandos decreverunt. Tormentarii negotii, & distribuendarum excubiarum curam, ac imperium, in fabros & operas, Dobo sibi desumpsit: collegæ autem milites stationarios, qui per loca necessaria excubituri erant, æquata secum potestate attribuit: amboque præfecti, milites ad sua loca & stationes, quas tuerentur, deduxerunt: ita ut gregariorum singulis cohortibus bini aut trini ex potiori equitum numero præponerentur.

Dobonis in rebus obsidioni sustinendæ necessariis solertia.

Primum ad novum interioris arcis propugnaculum tuendum, quod ab ipso Dobone, qui id extruendum curaverat, nomen accepit, centuriam unam peditum, duce Joanne Pestheno, Georgio Costovitio, & Michaële Gasparitio, designarunt. In alio vero quod prope carcerem erat, centum quadraginta duo pedites, sub Demetrio Philippi, & Colomano Castellano vigilare jussi sunt. Proximam stationem ad munitionem, quæ Alexandrina appellabatur, Stephanus Vitesius, & Georgius Giulanus, cum centum viginti quinque peditibus, defendendam susceperunt. Portam, quæ inter duas media erat, centum impigris militibus Urbanus Nagolius, & Thomas Baxaius custodiebant. Exterioris arcis custodiæ à Chabiana munitione, usque ad turrim latericiam angularem Franciscus Redeius, & Dionysius Parvus erant præpositi; iisque nonaginta quinque milites parebant. Sed ad eam, quæ ab Emerico Bebeco ante complures annos extructa de ejus nomine appellabatur, munitionem, cum centum quadraginta peditibus Paulus Teghenius, cum Benedicto Gersleio collega, rem curabat. In foro vero arcis amplissimo, duæ cohortes tricenariæ duobus locis in statione erant, quarum una Joanni Vaidæ, Dobonis ipsius legato, altera vero Antonio Blasconi, & Georgio Ivenio parebant. 1552. Ibidem ad eam partem, quæ versus stabula equorum, post meridionale summi templi latus vergit, Gregorius Bornemisse cum suis ducentis & quinquaginta militibus sclopetariis locum idoneum occupavit, ac supplementum quinquaginta peditum accepit, ut integra cohors tricenaria esset, præfectis hoc pro singulari ejus viri virtute facile concedentibus. Gaspari Peteoni centum & duo milites in exteriore arce suberant, non procul ab ea statione ducentorum peditum selectorum, qui extra ordinem ad incerta belli & subitos casus à præfectis prope Palatium Episcopi collocati erant, quos Antonius & Albertus Nagii regebant: sic tamen ut tota ea cohors, ab nutu & imperio Stephani Zoltaii & Joannis Fighedii penderet. Quæ munia usque ad illud tempus erant unicuique demandata, donec oppugnatio ab adveniente hoste inchoaretur: quo tempore Doboni & collegæ salvum & integrum stationum & acierum disponendarum arbitrium esset.

Milites singulis stationibus attributi.

Sita est arx, ne hoc quoque prætermittatur, in regione Hevesiensi, ad promontorium partim saxeum, partim vero vineis, arboribusque fructiferis consitum, qua illud in vallem desinit, habetque oppidum subjectum ad occidentem solem, vallo è materia & cespite facto cinctum, quod Agrius fluviolus medium intersecans præterlabitur, locoque & valli nomen dat, ac deinde rivulis largis & perennibus auctus in Tibiscum evolvitur. Habet etiam ad meridiem haud procul aquas calidas, magna copia ebullientes, sed fervore longe quam Budæ languidiore, ideoque balneis aptas, sed quibus etiam quamplurimæ molæ frumentariæ ad usum urbis, tam æstate, quam hyeme, contempta brumalium frigorum duritie, commodè volvuntur. Eam laxitate & magnitudine vel capacissimis parem, veteres, & ipse ejus conditor Stephanus primus Pannoniæ rex, in divorum numerum relatus ad amœnitatem magis, quam tutelam ædificaverant: Postea Petrus Perenius, inter bella Civilia, & duorum regum diras contentiones, utcunque loco potitus, ducto per transversum muro, ac excavata fossa in duas partes divisit, usque ad fastigiatum summi templi fornicem, quod in arce est, turrimque ejus duplicem, ex qua prospectus longe lateque per vallem patet; instar molis corbibus vimineis cespite repletis, et colubrinis interpositis, ad totius arcis securitatem, munivit; sic ut collem quoque arci proximum, ex quo illa tormentorum ictibus exposita infestari antea poterat, munitioni oportune incluserit.

Agria situs.

Cæterùm prætire jussus Alys, in conspectum urbis venit, cum viginti quinque millibus militum, ut quidem fama erat. Aderant cum eo ex diversis Bosnæ ac Illyrici limitibus Veligianes, Mehemetanes, Camberes, Derielus, qui è Persida ad Turcas cum Ulamane transfugerant, eo tempore Bosnensi præfecto: nec non Haunivanes Belgradi præfectus, Dervisius è Quinqueecclesiis, & Arslanes ex Alberegali, qui ambo Mehemete Jahiogli, Essequiana & Pesthane, aliisque victoriis clarissimo progeniti erant. Et Arslanes quidem navandæ operæ cupidus, ad templum Divæ Virginis, quod

Turcæ obsidione cingunt urbem.

Duces Turcici.

extra

1552. extra oppidum erat, ſeparato ferè ab aliis loco conſedit, & quatuor tormenta, quibus arx verberaretur, ſine corbibus, ſinaque vineis & aggeribus collocavit: quibus omnibus viginti quinque millia hominum ſubeſſe dicebantur.

Quinto poſt die Achomates & Beglerbegus adveniũt.

Quinto poſt dia Achomates & Beglerbegus Alim ſequuti, cum toto tormentorum apparatu, ac Camalis & mulris ſarcinariis, ac aliis impedimentis, ac univerſo axarcitu advenêre, in quo à pleriſqua eentum vigioti quinqoa millia bellatorum eſſe ferebantur, imo plarique hoſtium eum numerum excedera affirmabaot.

Cum centũ viginti quinq; millium exercitu.

Sed quoniam Turcæ non ſolum milites deſcriptus, & ad pugoam aptos, quibus aot ſtipendia ex ærario numerantur, aut fundi & agri ex dedititiis, aut bello captis dari ſolant; ſed etiam lixas, calones, ac ſervos & mancipia, nec non colonos & egraſtes, & alios omnes, quotum in caſtrenſibus miniſteriis uſus aſt aut neceſſitas, in unum, eundemque numerum referte ſolent, ut jactando & vites ſuas extollendo hoſtibus metum pavoremque iojiciant: equidam ſicuti huic hominum generi, ex freude & mendacio compoſito, nullam fidem daodam experientia doctus reor; ita neque dimidium ejus numeri in his caſtris fuiſſe crediderim. Fuit tamen megnus ſanè exercitus, ac partis brevi rempora, tot tantiſque triumphis formidabilis, ita ut Turcæ non tantùm eo conſpecto, ſed ſola ejus audita fama, noſtros metu perculſos Agriâ axceſſuros putarent. Verum tantum abfuit ut excedarent, quod comperto per exploratores eorum adveotu, Stephaous Zoltaius, Gaſpar Peteo, & Joannes Figedius, duca uſi Stephano Nigro, locotum & itinerum perito, cum paucis equitibus, ac nonaginta peditibus arce egreſſi, ad ſilvam Irſaſogam inſidias locarant, ac ex iis qui agmina præcedebant equitibus, complures Turcas cum ſarcinis pretioſioribus caperent, ac incolumes eum ſpoliis & opima præde reverterentur: in quibus erant veſtes purpuraæ & verſicolores, pellibus magni pretii ſuffultæ, loricæ & galeæ auro atque argento exornatæ, hippopotamotum caudæ, cervicibus equorum ad elegantiam appendi ſolitæ, tantorie Perſici Phrygique operis, & criſtæ auro & gemmis unionibuſque miro artificio incluſæ.

Caſtra à Turcis poſita.

Intarea Turcæ montas & valles caſtris & multitudine tabernaculorum implevere, & Janiceri in collibus, qui contra portam Almagiarioam protenduntur, longo ordine ſua tentoria collocavere: Cæteri ab oppido Felnemetio, ad locum, qui ſedis Regiæ nomine vocatur, Aquilonem verſus conſedere: quem locum ſic appellatum tradunt, quod quum Divus Stephanus rex arcem templumque mamoriæ Divi Joannis Evangeliſtæ regiâ magnificentiâ condendum incepiſſat, ſedem ſuam eo loeo poni juſſiſſet, ut ex aa opus facientes, ac magiſtros fabrorum, & architectos intueretur, ac præſeotia ſua urgeret. Achomates & Beglerbegus, magno locorum intervallo occuparo, ob commodiorem aquationem in valle ad Agrium amnam locum ſibi delegêre, quum Alis Eunuchus ad orientem in monte conſediſſet. Noſtri viſo hoſtium adventu, ſcandulas & aſſares ædificiorum, ipſiuſque templi vitriatas tagulas, quibus contectum erat, celeritai dirnerunt: ſimul & domibus, quæ in oppido erant, moliſque frumentariis, & 1552. templis, ac collegio ſacerdotum protinus ignem injacerunt, oe aorum oportunitate hoſtis uteretur.

Arx & ...

Eunuchus tribus tormantis muralibus inuſitatæ magnitudinis, ad montem, in cujus jugo in vallem exeunte, arcem ſitam eſſe diximus, promotis, pilas ferreas, quinquaginta pondo, ternis vicibus dirigi in arcem, explodique, & mox retrahi juſſit, ut hoc ſigno initium obſidioni dediſſe videretur. Sed noſtri ea re nihil perterriti, neque portas clauſerunt, & ex arce deſcendentes, eqoos, jumenta, & ovas, in præterfluente Agrio potaront, aquamque doliis & utribus curru vectis, in arcem pertulerunt, Turca etiam quodam, qui aquatum forte venerat, intercepto. Triduo poſt juſſu Achomatis io Seda Regia ad Aquilonem obſcure nocta aggeres, & vineæ ioſtitui captæ ſunt, et in iis eadem tormenta, quibus pridia ajus diei fulminavaraot, collocata: atque ex iis pilæ ad templi turrim verberaodam directæ. Sed ab ea duplicis turtis ſummitate, noſtri Dobona oſtendente, jubenteque, quatuor majoribus colubrinis ita reſponderunt, ut intarfectis aliquot militibus & tormentotum magiſtris, rota & metalla in multas partes & fruſta diſſilirent, & confringerentur.

Turris templi tormentis verberata

Sed Turcæ aliis tormentis io aotum locom conſtitutis, turrim quaſſare non ceſſeront: ex adverſo noſtris eodem modo cootinuos ictus in eos vibrantibus. Verum quum Dobo pulveri ſulphureo parcendum putaret, quod quamdiu obſidio duratura eſſet ignoraret, magiſtris tormantorum, ut rarius & parcius, nec niſi minoribus falconibus, jacularentur, edixit.

Mænia arcis etiã concuſſa.

Septimo poſt die ab hoſtibus undecim tormenta, in concrematum deſertumque oppidum promota ſunt, ac iis apud ædes Hecceii, collegio ſacerdotum præpoſiti collocaris, & aggeribus effoſſis, mænia arcis, & culinam majorem biduo verberavere: quorum unum majus quinquaginta quinque ferri pondo evomebat: cæteris paulo minores pilæ inerant: earum ictibus, quia murus ea in parte arat debilior, complures ex ooſtris, qui in ſtatione erant, deſiderati fuere: & in pecoribus, quæ haud procul culina ſtabulabantur, haud parvum detrimentum illatum. Quo animadverſo Neſqueius & Dobo ingentem foſſam, uſque ad exteriorem arcem, magno militum & egreſtium labore, ageſta in ulteriorem marginem humo, faciandam curaverunt: cujus objectu milites protecti, à mortiferis pilarum ictibus tutiores fuere: eodemquo axemplo cæteri quoque milites, qui in propugnaculis excubabant, factis præaltis longiſque ſcorbibus ſibi conſuluerunt.

Globi igniti jacti.

Poſtea Turcæ globos igneos è ſulphureo pulvere, no·o multis artificio, in equorum ſtabula, ac ſtraminis, fænique & frugum acervos, qui retro templum ad dextrum latus congeſti erant, jaculati cepetunt; providentibus tamen extemplo præfectis, fæni quidem & ſtraminis mejor pars, qua carera poterant, concremata fuit, & ſtabulorum tecta concuſſa: ac quæ ed uſus relinquebantur, ea humeſactis bubulis coriis, ac ciliciis & lodicibus aqua imbutis protecta, atque ab igne ſervata fuera.

Adhæc Arſlanes à fano Divæ Virginis, di-

1552 rectis tormentis fenestales, è quibus nostri propugnabant, verberara cepit, quorum pilis plerique militum, & Antonius Nagius, qui illhic curabat, crudeliter sauciati fuera: in cujus debilitati locũ Gabriel Orozius suffectus est: ille vero è vulnere curari nequaquã potuit, abeuntibusque postea hostibus, & soluta obsidione è vivis excessit. Non tulêre nostri Arslanis insolentiam, quin permittentibus præfectis, in ejus munitiones erumperent, & cum Turcis consertis manibus congrederentur: Itaque Gaspare Petеone, Staphano Zoltaio, & Joanne Figedio ducibus, Franciscus Baius, Joannes Ormandius, & complures alii, meridiano tampore, silenti, quantum poterant, agmine egressi, in Turcas, qui tormentis custodiendis vigilabant, impetum fecera, iisque diffugientibus, rotas tormentorum secoribus & dolabris celeriter dissecuere, foraminaque, per quæ pulvis accenditur, ferreis clavis adactis obstruxere, itaut inutilia redderentur. Sed quum è proxima statione magna Janicerorum manus adcurrisset, certamen atrox & cruentum exortum fuit. In quo Stephano Budahasio dextei humerus glande graviter sauciatus est, & Michaeli Chroato equus, cui insidebat, interfectus: quumque ex castris undiquaque eqoites turmatim ad ferenda suis auxilia magno cursu properarent, ne hostium multitudine opprimerentur, nostri in arcem sese receperunt.

Nostri Arslanis castra invadunt, & tormẽta bellica clavis infixis obstruunt.

Nec multo post Turcæ ex aggeribus, quos septemtrionali in parte construxerant, mænia arcis duobus in locis diruere cæperunt, partim qoa palatio & contiguis domibus proxima erant, partim qua in exteriore arce, veteris portæ turris eminebat. At Dobo ingenti animo milites simul & agrestes operas cohortatus summa celaritate vasa vinaria adferri, eaque cespite & arena repleri, ruinisque obstruendis admoveri jussit: quo in opera Blasius Nagius, cohortis ductor, tormenti pila discerptus atque interfectus fuit. Tanta autem erat nostrorum omnium defendendæ arcis cura ac alacritas, & promptitudo, ut quæ hostes interdiu indomitã tormentorum violentiã diruebant, ea ab ipsis de nocte irrequieto assiduoque labore, textis & consibulatis roboribus, & terrã repleris calariter reficerentur: quibus in rebus Bornemissæ Literati magna laus, magnaque industria fuit.

Jam decimus octavus dies obsidionis erat, Divo Michaeli Archangelo sacer, quum hostes à parte palatii, mænia latis amplo hiatu diruta atque adaperta conspicari, ita ut irrumpi posse putarent, noctis tenebris tecti, in aggeres ac proximas fossas, & domorum parietinas, ne à nostris peti possent, tacitis passibos convenere; ac illucescente aurorã, viginti septem signa miliaria attollere, magnoque edito clamore, murum subire ceperunt. Ea re conspectã, præfectis jubentibus, major in eam partem militum numerus propere confluxit, ac propinquantes, & conscendere conatos Turcas, partim glandibus sclopetorum, partim ignitis telis, & è latere propugnaculi, quod culinæ adjacebat, crebris falconum ictibos, magna edita strage submoverunt: quamquam neque nostris incruenta pugna fuit; Georgius siquidem Giulanus dum fortiter pugnaret, à

Die divi Michaeli sacra

Turcarũ irruptio, cum magna strage submota.

Janiceris glande trajectus concidit ac interiit. Eodem etiam in certamine Thomas Boliquius, militum provinciæ Borsodianæ præfectus, ac turris angularis custos, cui ab hujus clari viri memoria Bosiquianæ noman perpetuum fuit, magno Dobonis & militum dolora, ab iisdem Janiceris crassiora sclopeto fuit interfectus. 1552.

Rejecti à paletinæ munitionis ruinis hostes, repetito certamine Boliquianam angularem turrim, septem & viginti signis sublatis, summis viribus adorti, capera contenderunt. Sed & illinc aruento utrinque prælio repulsi, ad oppugnandam veteris portæ munitionem, & turrim conversi, tanto conatu atque viribos irrupere, ut retrusis & rejectis nostris, ac multis interfectis, turri potirentur, ac in ea signa attollarent, & plurimos è nostris, qui in foro arcis conferti ad nutum imperiumque præfatorum stabant, glandibus sclopetorum vulnerarent, ac interficerent. Erat res in summum adducta discrimen, & Dobo ac collega, conscensis equis suos ad pugnandum, expellendosque è propugnaculo hostes acrioribus verbis instigabant. Et quamquam ii, duce Literato, impigrè & strenue rem gerebant; Turcis tamen multitudine superantibus, parum proficiebant: & ex nostris aliquot milites ab Janiceris interfecti occumbebant; & inter alios Emericus Nagios ordinum ductor ibidem cecidit. Itaqua Dobo oportuno celeriqua consilio tormenta, quæ in Orientali mœniorum parte erant collocata, in hostes sine mora obverti, simul etiam qoatuor colubrinas, quas in summitate duplicis turris templi collocatas fuisse diximos, eodem dirigi jussit. Qua geminata impressionis difficultata, ac crebris tormentorum ictibus perterbati Janiceri cum in turri capta nullam consistendi facultatem haberent, sed frequenter sternerentur, plurimis amissis, & vulneratis terga verterunt, & præcipiti confusaqoe fuga ad suos in castra sese contulerunt. Ea in pugna Peteoni fragmine lapidis è turre concidentis in pede vulnus inflictum ast. Cccidit etiam Joannes Poseganus, dum pugnando propius turrim successisset, aliquot glandibus frontem & ilia trajectus, ac sauciati ad triginta milites: duravitque certamen ab aurora usque ad meridiem; barbari verò ex suis mille circiter milites desiderarunt.

Turcæ, ex Turri occupata, insigni nostrorũ virtute expelluntur.

Ex Barbaris circiter mille desiderati.

Post hanc pugnam Arslanes, Andream Satium, quem invitum Alba secom adduxerat, cum literis in arcem misit, quibus (ut postea soluta obsidione ab eo intellectum est) multis verbis jorando affirmabat, si arca excederent, omnes incolumes futuros: ac ut ab insidiis, quas forte Lossoncii exemplo metuerent, tuti essa possent, sa effecturum, ut Achomates, Beglerbegus, & Eunuchus, cæterique duces, cum tota copiarum & tormentorum mola, ad tria milliaria procul arce & castris secederent, nec prius reverterentur, quam Dobo & sui arca exeuntes in tutum pervenirent, se interim apud aos pro vade & sponsore esse velle. Sed Andreas cum literis in arcem admissus, partim ad conjiciendas in ignam literas, partim devorandas coactus, in obscuro subterraneoque carcere & vinculis finem & exitum obsidionis expectavit.

Arslanis litera de deditione in ignem conjecta.

Sub

1552. *Nostri, excursione facta, cæsi*

Sub idem quoque tempus, quum Jacobus Pexius Andreæ Bathorii, ac Matthias Visasius Gabrielis Perenii equitum præfecti, cum ducentis fere equitibus selectioribus in pabulatores Turcas, & qui è castris lignationis aliarumque rerum causa exierant, irrupissent, & complures ex eis interfecissent, cepissentque: mox ab equitatu præsidiario Turcarum profligati, cæsique fuerunt, capto Pexio, aliisque compluribus, & cæso in pugne Visasio. Quorum majorem partem Achometes, in ipsis tormentorum aggeribus, ita ut nostri facilè ex arce conspicerent, prægrandibus malleis ferreis, crura & brachia ac pectore fractos, & contusos, singulari crudelitate interfici jussit: inter quos viri militares fortesque Nicolaus Cetitius, Franciscus Tarianius, Nicolaus Janossius, Lupus Thrax, Franciscus Sinius, aliique quidem, eo mortis genere calamitateque indigni, periere. Paxium, quod Joannis præfecti Comaroniensis frater erat, cum aliquot vexillis Byzantium misit. Quibus è medio sublatis, in arcem magna præconum voce ad nostros terrendos proclamari jussit, exercitum, qui ipsis laborantibus suppetias laturus adventabat, victum cæsumque esse, ex quo captos nonnullos ab se extremo supplicio affectos; proinde consultius utiliusque ipsos facturos, si omissa pertinaciâ arcem dedant, quam servare nequaquam possint. Sed nostri fraude mendacioque ejus animadverso, sese taciti continuerunt.

Achometis crudelitas in captivos.

Dum hæc fiunt, parum ferè abfuit, quin arx, quæ hactenus tantâ propugnatorum virtute, & fortissimorum virorum cæde & sanguine defensa fuit, intestina unius proditione, & scelere in manus hostium incideret: Stephanus siquidem Cytharœdus, Seredianorum peditum ductor, dum per foramen quoddam audiret Turcas, omnibus fere linguis, quarum usus in Europa est, incolumitatem, si arx dedatur, promittere, fidemque principis & purpuratorum, tum etiam obsides exceptione majores Jabioglios offerre, rem cum quibusdam secreto communicavit, sibique in animo esse retulit, pecuniam à Dobone eo prætextu postulare, quod cum commilitonibus jam aliquot oppugnationes egregie rejectis hostibus sustinuisset; quam ille dare nollet, se per illud foramen hostes in arcem admissurum, ac ad illos transiturum. Quibus perditissimi hominis consiliis ad Dobonem perlatis, mox conquisitus est, & in area arcis de convicto confessoque capitale supplicium sumptum.

Proditio detegitur, &

De proditore supplicium sumptum.

Illo meritis pœnis affecto, aliud haud minus, & nescio an non majus & atrocius discrimen, arcem circumvallatam oppugnatamque gravissime afflixit, ac propugnatorum animos nova & inexpectata calamitate perterruit. Siquidem initio mensis Octobris, die Divo Francisco, Monachorum patri & instauratori dicato, pulvis tormentarius, qui in ædis sacræ concamerato fornice servabatur, fortuita ex accenso scloperi funiculo incidente scintilla, repente ignem concepit, & terribili edito fragore, tam illum fornicem subito disjecit, quam attigua ædificia, & mœnia semiruta, quæ nocturno militum labore refecta erant, repentino & valido igne inflammavit, & Paulum Nagium cum octo aut decem militibus in sublime arreptum, miserabili nece sustulit: Gregorius vero Chroatus manu dextra humero fœde evulsa mutilatus, intolerabilique vulneris dolore exanimatus fuit. Duo etiam pistrina, & molas siccas, quas jumenta versare solebant, pistoresque & molitores, quibus molendi tritici & conficiendæ farinæ cura commissa erat, unà cum equis bobusque operi destinatis, horribili mortis genere puncto temporis absumpsit. Res porrò variæ magni pretii, quæ in templi fornice erant repositæ, eodem grassante incendio conflagrarunt. Dobo ipse & Nesqueius, cæterique duces, inusitati fragoris strepitu audito, visaque relucente flammâ attoniti, trepidique protinus ad militum stationes advolarunt, & iis, ut quisque in suis locis persisterent, neque extinguendo igni mœnia desererent, sub pœna capitis mandavere. Agrestes tamen & alios, sumptis hydriis, quæ vel ex corio, vel quacunque materia factæ erant, aquæ è puteis hausta, ad opprimendum ignem protrusere, per quos tandem restinctum est. Non defuêre, qui non casu, sed vel intestino vel hostili dolo factum incendium crederent: & quamquam multo maxima pars pulveris insperato casu amissa esset, neque amplius nisi viginti quatuor heminæ restarent; Dobo tamen dissimulato detrimento doloreque suos animare, parvam esse jacturam, longe plures cados esse reliquos, quibus obsidionem tolerare, hostesque infestare queant; agerent modò, & pro patria pugnando virtutem fortitudinemque suam testarentur, cætera post Deum immortalem sibi curæ fore.

Pulvere tormentario fortuito incenso, magna arci infligitur clades 1552.

Incendium tandem restinctum.

Pulveris inopia.

Hostes viso incendii lumine, ingentem subito clamorem sustulêre, & ad tormenta & aggeres citato gradu procurrere, actum esse de obsessorum salute vociferari, arcem à nostris postulare, incolumitatem abeuntibus polliceri, ut sibi parcerent, nec se perditum irent, multis verbis hortari. Sed Dobo & Nesqueius, ne Turcarum voces à nostris exaudirentur, tubicines canere, tympana pulsari, ac salutiferum Christi Dei nomen alta voce invocari jusserunt. Nec mora molitoribus & fabris, ut è duarum molarum fragminibus collectis, unam confestim construant, in mandatis dant; qua celeriter confecta rursus molere inceperunt. Deinde nitrum & sulphur, quorum magnam copiam reconditam habebant, proferri, & abditis, ut fit, salignis carbonibus in mortariis ligneis interdiu noctuque, docentibus tormentorum magistris, contundi jubent, tantâ diligentiâ ac celeritate, ut intra paucos dies, tantumdem pulveris, quantum sæviente vulcano absumptum erat, denuo paratum & confectum esse existimaretur.

Mola refecta.

& pulvis sulphureus confectus.

At hostes irritatis atque exacerbatis animis, pugnam majori quam hactenos virium conatu redintegrandam statuerunt. Itaque constitutis in domo majoris Præpositi aggeribus tria tormenta eo provehunt, & ex iis turrim occidentalem, ac propugnaculum, quod è regione sedis Regiæ est, diruere incipiunt, & brevi magnum in muro hiatum patefaciunt, ita ut pistorum domus & furni, ac moletrinæ, pilarum ictibus magno cum periculo eorum, qui intus erant, peterentur. Neque ea re satiati,

Oppugnatio ab hostibus redintegrata.

1552. cuniculos è Sede Regia ad muros usque, ingentibus protecti pluteis excavare contenderunt; quibus nostri contrariis actis cuniculis occurrebant: in ea parte Colomanus Castellanus, cum Demetrio Philippi curabat; ille cum in effodiendo specu incautius versaretur, sclopeto à Jeniceris operi incumbentibus ictus interiit, & in ejus locum Michael Gasparicius suffectus, triduo post majoris colubrinæ pila haud dissimili fato discerptus est: ac postremo Joannes Sucenus è Strigonio oriundus, qui rationarius arcis erat, Demetrio collega datus, militarem quoque industriam suam, impigre operam navando declaravit. Neque tamen hostes postea quoque ab effodiendis subterraneis cuniculis cessavere: ad veterem enim portam cum eos agere cepissent, Nasquerus & Gregorius Literatus, motæ telluris indicio rem animadverterunt, obliquasque scrobes ex contrario effecere, per quas Gregorius facto foramine insignem Turcam, qui operi præerat, sclopeti glande per ventrem trajectum interfecit, & cæteros relicta fovea ferramentisque fugavit.

Cuniculi acti.

Supra hæc omnia Achomates irrequieto ingenio, inter Boliquianam & Bebecienam munitiones, fossam saccis terrâ plenis impleri, ac magno plaustrorum numero, quæ agricolis imperaverat, camelisque & mulis ligna in eundem usum convahi jussit. Quæ injecta fossis obsessos in extremas angustias adduxere; adeo ut neque fenestellarum, per quas tormenta vibrarentur, implentibus omnia & occupantibus saccis & lignorum struibus, usus ullus esset, & ea congeries in tantam altitudinem excrevisset, ut arcis mœnia multis partibus superaret. His rerum difficultatibus Gregorius Literatus novo excogitato artificio occurrendum statuit; ac vascula, loricea scandulis, ac brevioribus sclopetis sulphureoque pulvere impleri, exungiamque & lardi frustula, straminisque manipulos adipe ovillo liquefacto perfusos, aliaque alendo igni idonea superaddi jubet, quæ demum sub noctem in fossam præcipitata, atque incensa, parvo temporis spatio interjecto, ingentes lignorum cumulos, exoptato feliciique successu incenderunt: quos dum Turcæ ardentes extinguere vellent, sclopeta, quæ vasculis inerant, exploduntur, multosque hostium adcurrentes partim vulnerant, partim interficiunt. Contra nostri è muris & turribus ad collucentium flammarum splendorem, in hostes tela dirigunt, & sclopetorum glandibus plurimos prosternunt; sicut ingenti accepto detrimento, ab extinguendis ignibus desistere, pedemque referre compellerentur.

Fossa terra & lignis aggesta.

Cui Literatus novo artificio occurrit.

Cum in hunc modum certaretur, Turcæ quo magis repellebantur, eo majori animorum ardore, ac obstinatione variis in partibus, pugnam restaurabant: & quantum ingenio viribusque possent, inceptos conatus prosequi contendebant. Igitur ad Bebecianam munitionem tormentorum insuetæ magnitudinis, per scrobes & sinuosos aggeres usque ad marginem fossæ attraxêre, tam proxime, ut nostri lancearum cuspides, & prælonga verua mucronatosque enses igne ad candorem fere fervefactos per foramina extenderent: quæ quum hostes ad se protrahere vellent, exustis manuum palmis, ac cute earum abrasa, cum convitiis & probris ac execratione, ridentibus nostris, sese absque mora subducerent. Neque ei periculo avertendo defuit idem Literatus, miroque nec antea viso artificii genere opportune succurrendum existimavit. Nam rotæ ingentis salinarii plaustri radios, crassioribus tabulis duplicari jussit, eosque omnes eadem materia ignem cito concipiente, quali in proxima turris occidentalis oppugnatione usum eum diximus, implevit, aisque sclopetos & moschetas, additis piceis tædis & sulphuris certo pondere, adaptavit: nec dissimili modo vase majora, vicenas heminas continentia eadem materia infarciri, & una cum rota in propinquos hostes è mœnibus provolvi jussit. Quibus incensis, currente hinc inde rota, ac crepitantibus sclopetis, plurimi ex hostibus interfecti, partim vulnerati irrito conatu, relictoque tormento diffugerunt. 1552.

Literati novum inventum.

Postea quum ad XII. diem Octobris ventum esset, Turcæ de nocte ex castris ad aggeres, in queis tormenta erant, magno numero iterum convenerunt, ac in hiatum illum, quem ad veteris portæ propugnaculum vi tormentorum patefecerant, sublatis XXVIII. signis, acerrimum impetum fecerunt. Sed Nesqueius proviso antea ejus loci periculo, lateribus argilla, (quod calce careret) compactis, ac materia & cespite, militum & agrestium labore muniverat; adeo sollicito animo, ut sua etiam manu opus juvaret, & nec fœminis, quin operi manus admoverent, parcendum putaret; quumque Janiceri, ac cæteri pedites sclopetis & sagittis nostros infestarent, magna vi cominus depugnantes, contra Nesqueius cum suis eos conscendere conantes haud minore conatu arcere contenderet, magna & atrox pugna recruduit: postremo Nesqueio in fessorum & sauciatorum locum recentes integrosque submittente, iisque ignitas pilas in confertos jaculantibus, & sclopetis peritè rem gerentibus, hostes magno accepto detrimento tandem submoti pedem retulerunt: quum ex nostris quoque haud pauci in ea cruenti prælii contentione occubuissent, & Nesqueius ictu lapidis in humero vulnus accepisset.

Hostes ad veteris portæ propugnaculum, impetu facto, magno accepto detrimento pedem referunt.

Fervente adhuc ea pugna, alia Turcarum sagittariorum, Janicerorumque manus, qui fere omnes Asiatici esse videbantur, ad occupandam munitionem, quam terrenam vocabant, repente impetum fecit, & magna vi conscendere murum contendit; & conscendisset, nostris veteris portæ munitioni tuendæ animis viribusque occupatis, nisi Joannes Sucanus, alterque Joannes Prebeccus, arreptis longioribus hastis Germanicis, primum restitissent: nec mora Dobo quoque cum peculiari sua cohorte impigre adcurrit, & laborantibus opportune auxilium fert, præliumque anceps & diuturnum redintegratur; dubia tamen diu erat victoria, nisi Gaspar Peteo, recentioribus adductis propugnatoribus, subsidio advenisset, sclopetisque & gladiis hostes submotos in fugam convertisset. Recentioribus interea Turcis advenientibus, Boliquianam turrim, erectis octo signis, ac magno sublato clamore, rursus adorti, acre certamen inierunt. Verùm Gregorius Literatus & Zoltaius eos audacter subeuntes, multis interfectis, muro deturbarunt, ac multa cæde redire in castra coëgerunt. Duabus his

Dein alia Turcarũ manus terrenam munitionem conscendere nititur.

Sed à nostris fugatur.

Et à Boliquiana etiã turri repellitur.

1552. his pugnis nostri, ab aurora usque ad occasum fere solis, variis in locis pugnando, & glandibus sclopetorum, ac tormentis sese & arcem turando, duo millia pondo sulphurei pulveris consumpsere.

Post tot irritos conatus Achomates ira doloreque perculsus, ut spe frustratis accidere solet, nec dubie Eunucho succeosens, qui eum ad Agriam obsidendam adduxerat, præfectos imbelles, præsidiarios paucos, locum minime munitum dictitans, Concilio cum optimatibus ac limitum præfectis habito, quod hyemem instantem ac cæli injurias metueret, unam adhuc oppugnationem, omnibus adhibitis copiis tentandam, constituit: ea lege, ut si voti compos fieri non posset, collectis & conclamatis vasis, reductisque tormentis, eo, unde venerat, reverteretur. Igitur prostridie ejus diei, quo erat pugnatum, per universa castra dimissis præconibus edixit, ut ante auroram, omnes tam equites, relictis apud tentoria equis, quam pedites in aggeribus, extremum prælium tentaturi adsint. Nec mora post mediam noctem, non sine summo strepitu, ac diversis clamoribus, initio conveniendi facto, ad meridianum fere tempus, præstitutis in locis adfuere: Chausiis & aliis præfectis minoribus, timidos socordesque castigando, dubiosque confirmando, non solum verbis, sed, ubi opus esset, clava ferrea, instantibus.

Achomates extremam oppugnationis aleam tentare statuit.

Itaque spectante ex aggeribus & locis tormentorum ipso Achomate, Alis Eunuchus & Ulamanes, ac Arslanes, aliique præfecti majores, quos Begos vocant, equis ante alios vecti, non Janiceros tantum & Asapos, reliquumque peditatum, sed etiam Beslios & Acangios, ac prætorianos Spahoglanos, qui equis stipendia merent, ad oppugnanda tribus in locis mœnia ducere, atque verbis ad virtutem incitare, contenderent. Tubis igitur ex utraque parte inflatis, ac tympanis strepentibus, clamoreque aëra feriente Mars accenditur, & Turcæ murum conscendere incipiunt, primique omnium Eunuchi milites, ad ruinas, quæ in Carceris propugnaculo factæ erant, acri impetu feruntur. Ibi Dobo intrepide resistit, & suos cohortatus, sclopetis & falconibus subeuntes repellit, atrox cruentumque certamen contrahitur, in quo Doboni vulnus infertur, tam in pede, quam dextera manu; nec tamen lethale, puerque ejus armiger, qui ejus galeam auro fulgentem pone tenebat, glande trajectus cadit, aliique plurimi interficiuntur: Tandem Gaspare Peteone auxilium ferente, hostes removentur. Dobo quamquam levi vulnere saucius, suos confirmat, & labore fatigatis vinum hydriis & cupis ministrari jubet; hostique vehementer urgenti, non milites tantum, sed etiam agrestium catervam, traditis armis sclopetisque, opponit: fœminas quoque, ut hostium subeuntium cervicibus lapides & saxa, picemque liquefactam, vel ferventem aquam conjiciant, severe compellit: quæ parent, & pro viribus jussa exequuntur, multusque est ubique in tutandis munitionibus; ita ut hostes pugnam remissius capere, & cadentibus multis sensim se recipere cogerentur. Ea in pugna purpureum Eunuchi signum, prægrande auratumque à nostris intercipitur, ac multi ex Pesthanis, & Budensibus Turcis occumbunt, & Velibego Hathuaniensium præfecto vulnus in pectore infertur: ex nostris quoque complures vulnerantur & interficiuntur.

Alyt Eunuchi copiæ carceris propugnaculum summo impetu adorti.

A Dobone & Peteone fortiter repelluntur.

Eunuchi signo intercepto.

Altera in parte hostes Boliqnianam munitionem adorti, cohortante eos Arslane, impigrè rem gerebant, & hastis quibusdam, quibus sclopetos incluserant, multos ex nostris vulnerabant eminus atque occidebant. Cum fortiter utrinque pugnaretur, Turcæ superiores aliquot signa in superiorem muri partem attollunt, ac Dei & victoriæ nomen magnis sublatis vocibus ingeminant: eratque res in apertum deducta periculum, nisi Gregorius Literatus, Zoltaius, & Fighedius suos pugnando ac cohortando ad virtutem, repellendosque hostes incitassent: hunc diem, hoc prælium, si victores existant, laboribus & ærumnis finem allaturum, non esse perfidis hostibus cedendum, nullam, si nunc armis, ac virtute eorum repellantur, pugnam restauraturis. Quamquam igitur plures ex nostris interirent, tamen conscendentes Turcas magna vi detrudere, & qui conscenderant, trucidare contendebant. Cruentum erat anceps que certamen, quum Literatus colubrinam, quam antea pluribus plumbeis sclopetorum glandibus onerari jusserat, è parte carceris in hostes displodi jubet, cujus pilis cum Arslanis legatus, & multi ex Turcis cecidissent, nostri resumptis animis viribusque acrius & validius in eos irrumpere, tandemque hostes loco moti, non sine strage & detrimento profugiunt. In ea ancipitis prælii dira contentione plura vexilla, inter quæ Arslanis purpureum, aureo colore redimitum, à nostris capta sunt: Literatus manu dextra vulnus accepit, Zoltaius in humero, & Joanni Fighedio clava ferrea aliquot dentes excussi, hostium amplius octo millia desiderata, & ex nostris uno eo in loco, CXL. milites casi.

Altera ex parte Arslanes Boliquianã Turrim aggressus.

Cum magna strage rejectus, tergum vertere cogitur.

Adempto etiam illi vexillo.

Pugnantibus ad Boloquianam hoc modo nostris, aliæ hostium copiæ ad veterem portam, ejusque munitionem, Nesqueio vehementer laboranti imminebant, quam Janicerorum præfectus cum prætoriano suo peditatu, & Besliis atque Acangiis oppugnandam susceperat, defendente eam cum quingentis sclopetariis Nesqueio, qui tormentis oportuno loco collocatis, omnia quæ opus erant, intrepide administrabat. Janiceri antea multis præliis exercitati, & nuper capto Temesuario victores, quid & quantum manu viribusque valerent, hic quoque demonstrare conabantur; Sed quum murum conscendissent, Nesqueio & militibus impigrè operam navantibus, repelluntur, multis ex eorum numero desideratis: sic ut præter Janiceros, qui primi murum conscenderant, & insigni audacia & fortitudine dimicaverant hostium ad tria millia cecidisse dicerentur. Tametsi autem præfectus eorum, summæ dignitatis, & Chausii, Janiceros restaurare pugnam magna severitate juberent; ac uti pristinum decus tueri, & omnia belli pericula superare, nec se animo demittere vellent, hortarentur; prælio tamen, quantum honeste poterant, recusato, se post tantum amissum commilitonum numerum, cum Deo immortali, qui pro Ungaris pugnaret, cuique resisti non posset, nequaquam pugnaturos responderunt.

Tertia Ianiceri veterẽ portam acerrime oppugnantes

Multis ex eorum numero cadentibus à Nesqueio fortiter repulsi cedunt.

Per hunc modum cum nostri tres extremas atque adeo acerrimas oppugnationes tribus in

locis fortissime sustinuissent, & integrum ferme
1552. diem pugnando cum hostibus contendissent, propitio Dei Optimi Maximi numine victores tandem extitere. Dirempta triplici hac pugna, Turcæ sex postea diebus in iisdem munimentis & castris permansere, certatumque eminus est singulis diebus utrinque, non solum tormentis & falconibus, sed etiam minoribus sclopetis & sagittis, aliisque telis missilibus: ac ultimus ex nostris Christophorus Tarianus, adolescens Dobonis armiger, dum ad Boloquianam missus, citatis passibus procurreret, sclopeto à Janiceris fuit interfectus. Jam enim arx in tantam vastitatem tormentorum ictibus erat redacta, dirutis circum undique mœnibus, ut vel expedito equiti iter in eam per ruinas pateret; & perforata nudataque tectis ædificia, commeantesque hinc inde homines, extrinsecus conspici possent.

Interea quum ad diem Divo Lucæ Evangelistæ sacrum, exorientibus Aquilonibus, haud modica nix, frigidiore pluvia mixta, cœlo delapsa esset; simul etiam ambiguis rumoribus in castra allatum esset, hinc Mauritium Saxonem, qui valido è Germania adducto exercitu, jam Jaurinū pervenisse dicebatur; illinc vero Callaidum & Bathorium, cum copiis Transsilvanicis, auxilio obsessis venturos; Achomates, sive incertos rumores irrito suo conatui prætendens, sive ingruentem hiemis sævitiam veritus, seu quod vero similius videtur, spe omni capiendæ arcis abjecta, quod copias suas, interfectis ac vulneratis tædioque diuturnæ obsidionis fatiscentibus, equitum & Janicerorum promptissimis, attenuatas, debilitatasque cerneret, omissa ulterioris obsidionis cura, domum redire constituit: eâdemque nocte tormenta ex aggeribus retrahi jussit, eaque cum omni eorum apparatu curribus imposita præmisit, ipseque cum Asiatico prætorianoque exercitu ea sequutus Belgradum atque inde Byzantium iter suscepit: Alis vero Eunuchus budam, & cæteri ad sua quisque loca & stationes ad hibernandum concesserunt. Sed nostri animadverso discedere volentium strepitu & clamoribus, continere se nequaquam potuere, quin eadem nocte erumpendum existimarent. Itaque patefactâ occultiore portulâ, hostes reducendis tormentis, onerandisque plaustris occupatos invasere, & donec equites subsidio adcurrissent, occisis nonnullis lixis & calonibus, ac quibusdam è Janicerorum ordine custodibus, aliquot pondera sulphurei pulveris, culeis coriaceis, ac ciliciis insuta, (neque enim Turcæ doliolis, condendo pulveri, ut nostris mos est, utuntur commodiore onerandis camelis & jumentis ratione) ac tentoria quædam, variamque castrensem supellectilem in arcem intulere.

Achomates irritis tot oppugnationibus, obsidionem solvit.

Hic fuit exitus difficillimæ, terribilisque Agriensis obsidionis, singulari utrinque animorum vi, atque pertinaciâ illatæ atque constanter defensæ: qua amissum apud exteras gentes paulo ante Ungarici nominis decus, forti atque felici tolerantiæ laude recuperasse visi sumus. Neque enim quisquam nostrâ, vel retroactâ ætate in Pannonia, sive à Turcis sive aliis gentibus arcem aut urbem, machinis & tormentis majore vi ac obstinatione oppugnatam ac defensam meminisse poterat; adeo ut supra
XII. mil- duodecim millia ferrearum ingentis ponderis pilarum ea oppugnatione à nostris collecta, ac in cumulos composita, nequaquam eo numeraris minoribus falconum & colubrinarum pilis, in arcis area spectarentur.

1552. lia pilarū ferrearū ingentis ponderū in hac obsidione collecta.

Abeuntibus Turcis, Dobo & Nesqueius, cæterique duces & milites periculo erepti, ideoque ingenti lætitia perfusi, actis Deo gratiis, turbarum & tympanorum sonitu edito, tormenta etiam & colubrinas omnes, quæ in arce erant, unà cum sclopetis cujusvis generis explodenda curavere: ita ut eorum fragor & strepitus aerem magna vi feriendo, proximos montes & silvas compleret, & ad hostes, qui nondum ab arce longius recesserant, facile penetraret: nec multis interjectis diebus, communi nomine nuntios ad Ferdinandum misere, cum tribus auratis vexillis Eunuchi, Arslanis, & Velibegi; ac literis, quibus de hostium discessu, ac salva, secundum Dei immortalis opem, Agria, certior reddebatur, Joannem Vaidanam Dobonis legatum Georgium Juanium, Andream Somogium, & Albertum Cusegium, qui obsidioni ab initio interfuerant. Eos Ferdinandus benigne ac liberaliter habitos, centenis nummis aureis, ac purpureis vestibus donavit: & Mauritius Saxo, qui iis diebus ex pacto fœderis cum Cæsare & Ferdinando initi (quos ob caussam liberandi Landgravii soceri multifariam offenderat) cum copiis Viennam venerat, ac totam fere æstatem Jaurini sedendo, nihil operæ pretii fecerat, centenos argenteos, quos Talleros vocant, & Nicolaus Olahus Episcopus, singula aurea pocula addidere. Joannes vero Batthyanus, quum in convivio pecuniam ad manum non haberet, torquem aureum, quem collo gestabat, haud contemnendi ponderis, in quatuor sectam partes eis divisit, ipsorumque exemplum plerique alii optimatum sequuti, variis eosdem muneribus condecorarunt.

Agriensiū lætitia & exultatio. Litera ad Ferdinādum cum tribus auratis vexillis.

Legati, liberaliter à Ferdinando donati. Et ab aliis

Nec multo post Dobo & Nesqueius, tot exantlatis laboribus, tantoque perfuncti periculo, mutuis collatis consiliis, sese officio abdicare statuerunt; ejusque voti sui Ferdinandum admonuerunt, ut id sua venia voluntateque fieri pateretur. Nec Ferdinandus qua erat humanitate, & erga eos clementia abnuendum duxit, missoque Agriam Sforcia Pallavicino, qui non ita pridem à Turcis postliminio rediens Taifalo successerat, eis atque omnibus stipendium persolvendum curavit: eique Dobo claves portarum Agriensium de manu reddidit. Sforcia vero cum Nesqueio transegit, ne locum suum usque ad duorum vel trium mensium spatium desereret vellet, ut interim de successore provideri posset. Quo elabente intervallo, Ferdinandus commendante Nicolao Olaho, Gregorium Literatum Agriæ præfectum designavit, addito ei collega Paulo Sarcandio.

Dobo & Nesqueius Agriæ præfectura se abdicant.

Gregorius Literatus cum Sarcando Agriæ præficitur.

Et paulò pòst comitiis Sopronii habitis, Dobonem Transsilvaniæ præfectum, cum Francisco Quendio, in locum Andreæ Bathorii, eo magistratu decedentis, constituit, Stephanumque Zoltaium, Gasparem Peteonem, Joannemque Fighedium, & reliquos omnes, qui obsidionem fortiter toleraverant, ne gregariis quidem militibus neglectis, non solum opimis stipendiis, sed pagis, latifundiis, colonisque locupletavit. Collaturus proculdubio etiam in Nesqueium singularis munificentiæ

Dobo cum Quendio Transsylvaniæ præfecti constituuntur.

exempla,

1552. *Nesquem indigna mors.*

exempla, nisi illum crudelis ac indigna mors pataris honoribus subtraxisset: Siquidem quum à Ferdinando evocatus, Viennamque proficiscens, Varconum divertisset, militesque qui cum eo erant, oppidanis aliquot equorum juga ad vecturam imperassent, atque ii nequaquam dicto eudientes, tergiversando moram necterent, orta seditione, ad arma deventum est; & occisis utrinque pluribus, quum ipsa non satis cognitus, ad sedandam eam accurrisset, impacta in frontem securi, ab ignobili aratore vir clarissimus interfectus est. Sed nec Gregorio Literato diuturna novo in magistratu lætitia fuit; quum paulò pòst ad Mobium oppidum, summa sua infelicitata, nec minore insolentis fortunæ ludibrio. à Velibego Hathuani præfecto, insidiis doloque captus, & Byzantium missus, ab irato Achomate, ii iræ obsidionis ultionem quærente, injussu ut ferebatur Solimani, laqueo strangulatus extra mum diem in furca elaufflisset; sie tamen, ut Deo innocentis viri indignam cædem vindicante, ipse quoque Achomates, jubente Solimano, procuranteque Hazattia Russa Conjuge, & Rustane genero, non multo post eodem omnino supplicii genere turpiter necaretur.

1552. *Literatus paulo post à Velibego captus, & Byzantium missus laqueo strangulatur.*

NICOLAI ISTHUANFFI

PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XIX.

1553.

POST servatam egregia cum laude Agriam, Ferdinandus quamquem aa parta victorie affusa lætaretur, tamen quum transacta detrimenta cladesque, quas aut fatali Pannoniæ infortunio, aut singulari ducum suorum infalicitate accepisset, ac Solimani tantis obtentis passim victoriis elati atque insolentis vires & potentiam animo metiratur, atque edeo maxime vatendum existimaret, ne is ille, ut in animo habere ferebatur, Transsilvaniæ recuperandæ causa, confecto bello Persico arma denuo sibi inferret, recrudescentibus ancipitis belli tempestatibus, divina eique humana omnia dubio formidabilique eventu miscerentur; teotandum illius animum, si qua mentioue pacis aut induciarum flecti posset, ante omnia judicavit. Atque hæc tuta & salutaria consilia, omissis præcipitibus, suapte natura capessentem, multi etiam ex amicorum præcipuis, tam Germani quam Ungari, ut hoc modo ad publicum corruentis Ungariæ decus tuendum, simul & detrimentum avartendum curas & cogitationes convertere vellet, quod aliter perfici nequaquam posse censeretur, multis rationibus cohortabantur.

Itaque cum ea in re mature facto opus esset, non diu moratus, Antonium Verantium Episcopum Quinqueecclesientem & Franciscum Zaium, classis Danubianæ præfectum, viros experientes, rerumque & linguarum peritos, extraordinariæ legationis nomine ad Siolmanum, cum magnis muneribus mittendos deliberavit; inter quæ fuit Hamsa ille nostris postea calamitatibus, & arcium clandestinis interceptionibus clarus, quem Vesprimii captum esse diximus. Nam ordinarii legati munere hactenus Joannes Marie Malverius functus, ab irato barbaro, propter occupatam (quod ille negabat) Transsilvaniam, ut diximus, captus adhuc in carcere detinebatur, aorum adventu ac precibus libertati restitutus, ad Ferdinandum cum Solimani literis redierat: Sed ab eo rursus Byzantium cum responso reverti jussus fuit: Sic ut paee factâ, ordinarii oratoris loco fungeretur. Verum cum Comatonium pervenisset, morbus, quem ei carcer attulerat, ita denuo eum invasit, ut de saluta diffisus subsisteret, Ferdinandumque per literas rogaret, ut legationis munus ab se in elium translatum vellet. Verum Ferdinandus eum non morbi asperitate, sed carceris & prætaritarum ærumnarum memoria, illud legationis munus refugere & deprecari suspicabatur: brevi tamen illius mors subsequuta, eum non ficto aut simulato morbo laborasse docuit. Ne autem ea sponso Ferdinendi perferendo mora necteretur, Augerius Busbequius Belga, nobilis vir, & morum elegantia, literarumque cognitione multis præferendus, in locum demortui orator futurus deligitur: atque is, urgente profectionem ejus Ferdinando, summa adhibita celeritate Budam, indeque lentiori itinere, ad XX. diem Januarii, anni Quinquagesimi tertii, supra milla & quingentos, Byzantium pervenit, ibique collegas, quos modo nominavi, reperit.

Verantius & Zaius à Ferdinando ad Solymanū legati de pace missi.

1553.

Ioan. Maria Malvetius obiit.

Augerius Busbequius in locum ejus orator sufficitur.

Aberat eo tempora Solimanus, ducto adversus Persas exercitu, quos etiam bello octennali coactos ad pacis conditiones petendas compulerat, relicto Constantinopoli Ibraimo Eunucho, qui urbi præesset. Rustanes quoque gener

1553. gener aderat, purpuratorum antea princeps, sed tunc loco & dignitate motus, privatam vitam agebat. Ejus rei causa erat Mustaphæ filii cædes, conjugis Russæ, cui Haeattia nomen fuit, ac Rustanis fraude strangulati, ut qui imperium affectare, ac patri insidias struxisse, conciliatis sibi Janicerorum animis studiisque accusaretur; ita tamen ut exercitus desiderio, per simulationem foret satisfactum, brevique post, ut evenit, illa pristinam dignitatem recuperaret, occiso, qui ei successerat, Achomate, majoris animi, quam ingènii viro, quem capto Temesuario, superiori anno Agriam frustra obsedisse memoravimus. Legati purpuratos hos, quamquam alter ex duobus nulla eo quidem tempore potestate esset, officiose inviserunt, & salutatos muneribus excoluerunt; & ab ipsis, voluntatem Solimani expectare jussi sunt, quem de eorum adventu certiorem reddidissent. Nec multo post literæ ad Ibraimum præfectum urbis allatæ sunt, quibus legati in Asiam trajicere, ac Amasiam, ubi Solimanus erat, proficisci jubebantur. Itaque facto per Bithyniam Galatiamque itinere eo pervenere, & Achumatem, collegasque purpuratos salutavere, à quibus ad Solimani reditum, qui tunc forte adhuc procul aberat, rejecti fuere. Ad quem paulo pòst redeuntem introducti, quæ habebant in mandatis de pace, aut induciis exposuere. Sed quoniam postulata Ferdinandi plena dignitatis ac libertatis erant, ideoque ab elato illius animo, qui nihil sibi negari debere putabat, minus æquis auribus audita fuere: nec rationes eorum, neque postulata satis benigna fronte suscepta. atque ita domum abire jussi, exigua spe quicquam eorum, quæ petebant obtinendi.

Solymano absente.

Legati Ibrahimũ & Rustane visunt salutantq́.

Ad Solymanum contendunt.

A quo haud benigne auditi, domũ redire jubentur.

Auxit Solimani animum, suapte natura arrogantem & superbum, Tahmasi Persarum Regis legatus, qui cum amplissimis muneribus eodem tempore aderat, pacemque petebat: quam etiam absque longiori cunctatione impetraverat. Quæ res majorem nostris legatis difficultatem attulisse videbatur: usque adeo, ut pace cum Persis confirmata, nihil ipsi, quod quidem æquitatis speciem haberet aliquam, impetrare potuerint. Itaque quamquam Augerius ordinarii oratoris loco futurus advenerat; tamen quia nondum quicquam de pace erat confectum, visum fuit Achomati & purpuratis, ut ipse cum Solimani literis ad Ferdinandum rediret, ac ab eo, si ei videretur, responsum referret: nec quicquam inter eos, nisi de semestribus induciis, dum Augerius iret rediretque convenire potuit; ita denuo ad principem introductus, ac duplici talari veste donatus, simul cum collegis dimittitur; sic ut discedente in Germaniam Augerio, collegæ Byzantii ejus reditum & simul Solimani adventum expectarent.

Augerius ad Ferdinandum redit.

Dum hæc per legatos administrantur, & pacis consilia spe & expectatione hominum longius differuntur, Ulamanes à Monacho è Lippa antea dimissus, qui Bosnensem provinciam administrabat, acerbissimo in nos odio concitatus, Murate Clissiano, Malcocio Hercegoviniano, ac aliis limitum præfectis sibi adscitis, bellum in Illyrico renovavit, ac in agrum Varasdino subjectum, patentemque inter Dravum & Alpes planiciem excurrendo, magnas passim cædes rapinasque exercuit, incensis ubique pagis, ac multis hominum millibus in servitutem abductis. Sed non omnino inulta fuit ejus populationis immanitas: Nam quum ille ductis penes Crisium copiis, Camnicum prætervectus, via Topliciana, ubi Thermæ Constantinianæ habentur, in campos descendisset, Nicolaus Comes Zrinianus, Illyrici prorex, ac Lucas Siculus, copiis Stiriæ præpositus, ex insidiis, quas hic in Varasdini Suburbanis, ille vero in Marciana valle, Vinicensi locaverant, oportunè egressi, eum & Turcas passim igne & ferro in omnia obvia grassantes, duobus exercitibus interclusos, relictis captivis & multis suorum amissis, singulari tam publice quam privatim accepto detrimento pedem referre coegerunt. Nam præter aliquot clarioris nominis ordinum ductores, filium Giafferem, quem ex tribus majorem habebat, cum Joanne Margititio, insigni equitum præfecto congressum, mucronato ense, quem equites in priori ephippii parte appensum gestare solent, per ilia adactum amisit, & cum incredibili mœrore luctuque eo unde venerat profugit, nemine è nostris desiderato. 1553.

Vlamanus excursio in Illyricum.

à Zerenio & Siculo, cum cæde Gaiferis ejus filii coercita.

Nec tamen ejus irriti conatus, neque privato amissi filii dolore retardatus, copias iterum collegit, & Chasmam arcem, ad ejusdem nominis flumen sitam, obsidione cinxit, quam Lupi Giuleni Episcopi Zagrabiensis milites, numero non plures viginti negligenter custodiebant: qui repentino metu territi, extemplo ei portas aperuerunt. Qua capta, ad Veruciam oppugnandam copias duxit haud procul Dravo sitam, cui Georgius Brodianinus, cum quinquaginta plus minus peditum cohorte præerat. Is cum per exploratores adventum hostium didicisset, à Luca Siculo commeatum & res necessarias, maximeque pulverem sulphuratum, cujus inopia laborabat, per literas & nuntios petere non cessabat. Sed dum is ea curare negligit, aut cunctando moratur, hostes superveniunt, ac factis in Monasterio Monachorum, quod prope arcem erat, aggeribus tormenta promovent, mæniaque arcis, quod vetusta neque valida essent, vim atque ictus tormentorum diu perferre non potuerunt: ita ut Brodianinus, priusquam Ratco Malius, & Petrus Besedicia, ductores ordinum, cum peditum centuria à Siculo in subsidium missi advenirent, pacisci cum Ulamane, & deditionem facere cogeretur. Quem post arcem Turcis traditam Capronciam venientem Siculus extemplò capi, ac se excusantem & culpam in illum rejicientem, qui res necessarias & auxilia tardius misisset, postremo ad regis tribunal causam provocantem crudeliter interfici jussit. Dombronem quoque ejusdem Zagrabiensis Episcopi oppidum, Turcæ non multo post direptum & succensum concremavere.

Vlamanes, bello instaurato, Chasmam arcem occupat.

Inde Verucia sibi dedita.

Mox Dombronem diripit & incendit.

Quibus hostium populationibus & incendiis irritatus Petrus Erdodius, comparata ex clientibus subditisque suis, haud contemnenda militum manu, ac consilio cum sacerdotibus collegii Zagrabiensis, qui Sisciæ præsidium militare habebant, Georgio item Comite Zlunio, aliisque, quorum virtuti ac viribus confidebat, communicato, classem ex iis navigiis, quas Saicas seu Nasadas vocamus, nec non monoxylis, quæ in vastissimis ad utramque Savi

Petrus Erdodius cũ Comite Zlunio Gradiscã & Velicã direptam concremat.

ripam

1553. ripam sylvis triginta armatorum capaces conficiuntur, quorumque ibi frequens est usus, sine mora comparavit; secundoque Savo delatus, surtem operam ante alios omnes navante, ducemque itineris se præbente Marco Tomasovitio legato suo, incomparabilis virtutis viro, Gradiscam & Velicam arces, cum suburbanis latepatentibus, improvisa facta irruptione diripuit; magnaque cæde Turcarum edita, & rerum omnis generis, hominumque & pecorum, militarium etiam equorum præda abacta, succendit & concremavit, victorque classem & navales socios, ac incolumem reduxit exercitum. Sed non multo post Zlunius, vix hujus victoriæ lætitia degustata, dum in porta arcis Stenisniaciæ staret, turbato cælo, ec exortis è repentino turbine imbribus, fulmine ictus interiit. Atque in hunc modum excursionibus & eruptionibus modo hostes, modo nostri, tam in Pannonia quam Illyrico certabant, arridente nunc his nunc illis fortuna; ita ut quotidie fere minutis præliis materia & occasio præberetur, quibus alternante eventu, nonnunquam hostes vincerent, nonnunquam etiam vincerentur.

Comes Zlunius fulmine ictus obit.

Sed quum hyemis tempestatibus & frigore coacti milites utrinque in hibernis sese continuissent, Turcæ, Hamsa duce, quem apud se captum Ferdinandus nuper Solimano per legatos dono miserat, insigne detrimentum intulerunt, quo majus & atrocius vix justo exercitu, magnisque copiis inferti potuisse creditum est; Fileco munitissima arce, per fraudem occupato: ex quo postea incredibiles excursiones ac incendia, cædes, & populationes fecere, & magnis ditionibus occupatis, Solimani imperium octingentis & amplius oppidis, ac pagis in potestatem redactis, usque ad Montanas urbes, aurifodinis claras, longe lateque amplificavere. Quod quam improspere atque infeliciter acciderit, paucis memorabo.

Turcæ, Hamsa duce, & Æthiope quodam captivo proditore, Filecum occupant.

Ea arx Blasii Rascaii fuit, cujus filia ducta, Franciscus Bebecus ejus hæreditatem adierat, estque edito monti imposita, nec ab aliqua parte, nisi ubi per portam intrari potest, ob rupium inaccessas crepidines: dividiturque in duas arces, inferiorem, quæ cisternam habet profundam, qua pluviales aquæ per siphones derivatæ continentur: & superiorem, quam Bebecus ædificiis ornatam ac mœnibus propugnaculisque erectis validiorem reddiderat; & in superiori commeatum, resque necessarias, & tormenta cum eorum apparatibus collocaverat. Sed à viro munitionum peritissimo spatium quoddam extra mœnia in rupis summitate nequaquam fuit animadversum, ex quo per fenestellam quandam ingressus pariter & exitus in arcem dabetur, licet illa nonnunquam serâ haud adeo firmâ clauderetur.

Fileci situs.

Erat Paulo Janossio arcis præfecto captivus Turca Æthiops, qui purgamenta & quisquiliae arcis per eam fenestellam ejicere solebat. Is quum sæpius spatium illud oculis perlustrasset, rupem ab imo ad cacumen usque, quamquam arduam, nequaquam tamen ascensu insuperabilem fore animadvertit: & per captivos Hamsam, qui in arce Secenia haud procul Fileco sita præfectum agebat, clam admonuit, si se centum nummis aureis (paulula mercede magnum opus vendirans) redimere vellet, effecturum, vel Filecum brevi in potestate habeat. 1553. Itaque pro eo apud Janossium se sponsorem dat, deque arcis, rupisque situ, ac ascensu, deque ea fenestella, aliisque circumstantiis sermones quam secretissimos confert; nec tamen ante quam fidei, industriæque ejus experimentum videat, vir cautus, quid aggrediendum existimat. Æthiops igitur, Hamsa id expetente, per rupem reptando, & exploratis omnibus, ad fenestellam pervadendo (unico tantæ rei conscio, qui in arce superiori excubitoria officio fungebatur, agresti homine) primum patinam plumbeam, ferculis mensæ inferendis dicatam, iterum vero Janossii pileum, multis gruum & ardearum pennis conspiciendum eadem reversus via, ad Hamsam adfert.

Tum ille re cum suorum promptissimis communicata, quatuor Centuriones navandæ operæ cupidos deligit, dato eis præfecto Mehemete quodam cognomine Magno, utque incepta maxime fideli silentio regant, & obscura nocte Æthiopem ducem sequantur admonet. Itinere ita constituto, ut prima vigilia Filecum perveniretur, absente Janossio, & iis, qui domi erant relicti, quod ad multam noctem potassent, somno vinoque victis hostes per saxa & præcipites cautes, non pedibus tantummodo, sed etiam manibus, ubi paulo asperior ascensus erat, diu multumque laborando, præeunte Æthiope, unus post alium tandem ad mœnia perveniunt, ac sub fenestella, ubi confertis standi facultas erat, densati consistunt: & per scalam altitudine duodecim pedum, quam secum attulerant, excubitore fenestram aperiente, in arcem conscendunt, ac donec omnes introrsum reciperentur, summum silentium agitur.

Postquam omnes in arcem conscendere, tum verò tubis canere, magnum clamorem attollere, portas superiores occupare, tormenta, quorum maxima pars ibi servabatur, in arcem inferiorem & præsidiarios obvertere, & displodere. Nostri re nec opinatâ & improvisa, horribilique sonitu exciti, excussa crapula & torpore, arma capiunt; & tam tormentis, quæ in imo habebant, quam sclopetorum glandibus hostes descensu prohibent, & donec cælum inalbesceret, eminus pugnando sese, atque arcem impigre defendunt: simulque literas & nuntios ad Bebecum & Janossium citatis cursibus mittunt; quo sint in periculo docent, & nisi maturrime subventum sit, actum de se atque arce significant: Janossius cum qua potuit militum manu celerrime adfuit: à Bebeco quoque missa statim auxilia, ipse ad Gabrielem Perenium profectus, qui iis regionibus cum potestate præerat, ut præsidia limitum & Nobilitatem ad capienda arma jubendo sollicitet, cohortatur, posse adhuc arci subsidium ferri, si mature id facere contendat. Dum ille rudis ignarusque belli lente, quæ cito curanda erant, ac cunctanter administrat, Turcæ eo acrius instare, plerosque tormentis eminus sauciare, aut occidere: postremo crassiores funes, ad imam arcem, ubi carcer erat, & in eo complures captivi, ab alto demittere, iisque captivos sursum pertrahere. Sed quum nostri in eos procellam glandium effunderent, necesse erat captivos, prius quam ad socios pervenirent, aut necari, aut gravissime vulne-

Janossius & Bebecus nostris suppetias ferunt.

1552. nisi pergio successerit, infausti nominis ut eventus quoque approbavit, duci, tradito ei summo totius exercitus imperio, in mandatis dedit, ut coacto ex finitimorum locorum præsidiis milite, eum Sforcianis sese conjungere, & Dregelum ac alias arces, nuper ab hoste captas recuperare contenderet. Tria quoque millia peditum Germanorum, duce Marcello Detrico mercede conducta, quorum dimidia pars sclopetarii, cæteri hastati erant, ad eum ire jubet; Provinciis verò seu regionibus superioris Pannoniæ, numero decem, serio injungit, darent operam, ut in oppidum Felicum convenire, ac Taifalo & Sforciæ primo quoque tempore conjungi possint.

Copiæ undique collectæ ex præsidiis.

Taifalus ipse cum Sforcianis copiis & Germanis Levam atque inde Egegum castra promovit, & è Jaurino supra propriam ducentorum equitum alam, alios singulis centuriis equestribus præfectos, Georgium Queglevitium, Petri filium, Paulum Ratcaium, veteranum copiarum ductorem, Franciscum Delossium, Michaelem Dombaium, & Franciscum Sandrinum ad se venire jussit. Eodem modo & Levæ præsidio Paulus Sarcandius, Nicolaus Siculus, Stephanus Thtaz, Franciscus Jacossius, & Sebastianus Matulnanus cum quingentis equitibus levis armaturæ advenêre. Augustino Sbardellato Episcopo Vaciensi, Italicæ originis, sed in Pannonia nato, Salmensis Comes bello Muranensi curam commeatus demandaverat: eandem provinciam Taifalus quoque ei ratam habuit, ac centum equitum stipendium adjecit. E Corponensi oppido Joannis Chustitii legatus, Gaspar Chutius centum item equitum, & Lupus Puchamius Austriacus, bis totidem adduxit. Melchiori Masconi, qui Vigesso præerat, ducenti quinquaginta equites Germani parebant, qui etiam bene armati instructique cum ipso simul eodem venire maturarunt. Supra hos octingenti pedites, Moravici & Bohemici generis, & to idem Pannonii ex iis, qui Haidones vocantur, sese adjunxêre; quos omnes Taifalus ad Egegum in castra recepit, ita ut omnium copiarum ratione subducta, decem millium militum numerum facile excederent.

Decem millium numerum explebant.

Has copias Castaldus in supplementum exercitus sui mitti expetebat, quod Achomatem, capto Temesvario, Transilvaniæ occupandæ consilia agitare comperisset, Verùm Ferdinandus commodiore consilio, si eas ut respondisset, sed tuendos contra Alim Eunuchum fines, amissaque recuperanda convertit. Jam etiam armata nobilitas ad Filecum convenerat, quæ ad septem millia bellatorum constituebat; ita ut si totus exercitus convenire potuisset, idoneumque bello ducem, & peritum nactus fuisset, Budensibus Eunuchi copiis, non sine certa vincendi spe, facile opponi potuisset. Carebat tormentis curulibus, ac colubrinis majoribus Taifalus, sed ea Ferdinandus è veteris Zolii, ac Bistriciæ montanæ armamentariis depromi, ac in castra advehi jussit. Quibus tutius advehendis, quingenti equites è castris obviam iere, Ratcaio, Queglevitio, ac Matulnano ducibus, qui cum toto exercitu eorumque apparatu ad arcem Pobenstauiam subsistere, & adventum exercitus ibi præstolari jussi sunt.

Nobilitas armata ad 7000, armatorum Filecum convenit.

Interea Alis Eunuchus, nostrorum apparatu, ac conatibus per certos exploratores cognito, prius quam duo nostrates exercitus conjungerentur, præoccupandum Taifalum, & cum eo congrediendum arbitratus est, copiasque omnes suas, quarum virtuti plurimum confidebat, ad campos Recosios convenire jubet: quibus summa celeritate congregatis, adversus nostros ducere decrevit. Habebat in castris ad duodecim millia equitum ac peditum, sed qui ob recentes continuasque victorias, ipso duce partas, nostrorum copias, & potissimum Germanicas, nihili pendere videbantur. At Taifalus Dregelo copias admoturus, ab Egego castra promovet 1. & tametsi ab Ungaris ducibus admoneretur, ne quid adversus hostem moliri, neve ullam fortunæ aleam, nisi receptis prius in castra Nobilitatis copiis, quæ Fileci erant, experiretur; ipse tamen suis subnixus consiliis, quibus sibi indulgendo errare potius & obstinatius persistere, quàm alienis recte uti consuevisset, tormenta donicant expectanda, neque hostium congressum admodum formidandum existimabat. Et Ratcaius, ijs jam ad Bofocum, jugis equorum & boum, Civibus montanarum urbium imperatis, advehenda curaverat, ejusque rei ducem certiorem reddiderat: quum Taifalus castra in hunc modum promovere, & Dregelum versus proficisci cœpit.

Alij Eunuchus cum duodecim millibus nostris, antequã conjuncti fuere, occurrit.

Præcedebant quingenti equites levis armaturæ Pannonii, quos paulò post equitum Germanorum turmæ, ducibus Mascone & Andrea Taifalo, Erasmi ipsius fratre subsequebantur. Post hos peditatus Germanicus, & legio Italica, ac Bohemi & Ungari pedites, sublatis vexillis, ac instructis ordinibus armati procedebant. Horum vestigiis currus onerarii & impedimenta exercitûs progredi jussa, ac inter illa sex falcones curules, quos vocant, cum rebus necessariis & tormentorum magistris, quaternis equis vehebantur. Agmina verò præcedentia à sexcentis equitibus Pannoniis claudebantur; atque hoc ordine universæ copiæ ad Plessovicium oppidum, quod à Pannoniis Palastum appellatur, pervenerunt. & in ejus campis, qui vineis & montes ad Orientem respiciunt, castra collocata. Nec longe aberat in pago Silvasso Eunuchus cum suo exercitu, rei gerendæ, & conservandorum, quæ nuper cœperat, locorum avidissimus; ac deinde ardente cœpta fortuna, sese cum Achomate & prætoriano exercitu conjuncturus; quum multa adhuc pars æstivi temporis gerendo bello accommoda superesset. Cùm castra nostrorum progredi intellexisset Eunuchus, mille equites expeditos deligit, eisque, ut situm castrorum Taifali ac Sforciæ contemplari ac explorare, dareque operam contendant, ut ex hostium numero captum aliquem ad se adducant, à quo de eorum consiliis certiora intelligere posset. Hos quum equites illi, quos agmina nostrorum claudere diximus, conspexissent, cæteris iter ceptum prosequentibus, acri edito certamine, fugarunt, ac nemine è suis amisso, unum ex hostibus interfecerunt, altero vivo in potestatem redacto. Ab hoc Turcis primum ad Sforciam adducto intellectum est, Alim ejus esse propositi, ut quemcunque rebus exitum fors & fortuna struleret, collatis signis absque cûctatione experiatur.

Castra Taifali in campis Plessovicii collocata.

Decimo die Augusti.

Jam decimus dies mensis Sextilis, divo Laurentio dicatus illuxerat, barbaris sæpe felix faustusque, & nostri protentis tabernaculis castra collocaverant, quum Turcarum antecursores,

duce

1552.

Levia aliquot prælia inita.

duce Arslane, in conspectum venere: adductis tribus falconibus, quorum usus campestri in acie est, iisque nostrorum castra infestare ceperunt. Nostri celeriter ex castris procurrentes, magnum acreque certamen cum iis contraxere: ac directis in eos falconibus, quos in margine castrorum oportune collocatos habebant, tam cominus præliando, quam jaculis eminus feriendo eos submovere, multos interficere, plurimos vulnerare. Deinde concurrentibus nostrorum equitibus, tam Germanis quam Pannoniis, cruentissimum certamen subinde auctum recrudescit: eo exitu, ut plurimi utrinque interirent, aut caperentur, & Francisco Desessio equos, quo vehebatur, cum sinistro cruore insidientis, ferrea falconis pila discerperetur, quo immani vulnere ictus in castris eodem die expiravit. Capti etiam à Turcis sunt Sardinos & Dombajus, equitum ductores, ac ad Alim perducti. In partibus Turcarum ab Italis glande trajectus periit Tefterdarius, quæstor & ærarii custos, qui militarium stipendiorum rationes servare, militibusque solvere solebat: cum aliquot præcipuis barbarorum. Quo cadente Turcæ cohortem Italicam, ex qua Tefterdarius erat interfectus, extra munitiones pugnando progressam, ad quædam arbusta publicæ viæ contigua, irritando & lacessendo elicuere, & quamq jam ea sclopetis rem peritissime gereret; à multis tamen barbaris circumventa, maximo erat in discrimine, nisi Ungari equites Francisco Jacositio & Georgio Thurio anoitentibus, auxilio adcurrissent; qui fessos dimicando & fatigatos, ne uno quidem ex ipsis desiderato, periculo liberarunt.

Jam pugnatum erat usque ad meridiem, quum Eunuchus cum universo exercitu suis subsidio supervenit, ac prælium magno terribilique conatu restauravit; adductis quatuordecim colubrinis campestribus, quas in proximis castris nostrorum colle ita collocavit, ut inde peditatum Bohemicum ac Ungaricum, contortis in eum pilis assidue infestaret. Nec mora illum cominus hastis aggressos, quamquam acerrime repugnarent, tamen quod ab sociis alia in parte laborantibus minime juvarentur, terga dare coactos concidit & profligat. Sed equites Germani cohortantibus Andrea Taifalo & Mascone, facto cuneo, peditibus opem ferunt, ac hostes terga vertere compellunt. pulsisque iis, & multis occumbentibus, signo receptui dato, in castra revertuntur.

Sequenti die certamen instauratur

Sequenti die collaudatis equitibus, Taifalus & Sforcia, peditatum Germanicum & Italicas cohortes promovent, eisque hinc equites cataphractos, illinc leviorem, qui è Jaurino venerat, equitatum, in subsidiis collocant, & falconibus principia firmant, ac in irruentes hostes obvertunt. Ibi tormentis utrinque in mutuam cædem explosis, Mars crudelem in modum sævit; & ex utraque acie acriter pugnantes plurimi cadunt; stante adhuc victoria in ancipiti, quum dito nec opinato casu,

Pulvis tormentarius fortuito succensus.

pulvis tormentarius in partibus nostrorum, fortuito incidente scintilla succenditur, & terribili edito fragore, aliquot tormenta, eorumque magistros, & militum nonnullos, miserabilem in modum laceratos, per aera in sublime jactando dispergit. Ea re animadversa, Turcæ ingenti sublato clamore, in nostros perturbatos, & repentino casu territos irrumpunt; & certamen magno animorum ardore instaurant;

Germanica legio prima omnium fugit, quam alii sequuntur.

nostris animus concidit, & primum omnium legio Germanica turpi fugæ se committit, nec ut ad pugnam redeat, ulla vi à ducibus retineri potest. Equites ad eorum subsidia collocati, & cæteri omnes una profugiunt: denique cataphracti Germani, sociorum clade perturbati, terga vertunt, & quo quisque potest, effuso cursu feruntur.

Teuffelius capitur, Sbardellatus acriter pugnans cadit,

Taifalus suos retentare conatus, à circumfuso & conferto hoste capitur: & Sbardellatus acriter pugnans interficitur: nec procul ab eo Nicolaus Borsanus, Christophorus Rosonius, & Lupus Sulius, fervente certamine, cadunt.

Sforcia Pallavicinus cum sua legione fortissime dimicans,

At Sforcia, qui animadverso periculo armatus ante suam legionem constiterat, & eam, ut virtutis & nominis Italici meminissent, hortabatur, perditisque jam rebus, suos in proximam silvam recipere contendebat: qua protecti se adversus hostium equitatum commodius tuerentur, aut si sors ita ferret, sub noctem per silvas & montes proclivior fuga fieret, ab Eunucho & Turcis vehementi impetu instantibus prohibetur; dumque cum suis in aciem instructis egregia virtute dimicat, ab hostium multitudine obruitur: ita ut ei in orbem pugnanti, multosque hostium cæsim punctimque ferienti, dextra manus prægrandi acinace sauciaretur; & simul cadente, quo se fortissime tuebatur, ense, inermis & multo labore fatigatus, postquam infensæ fortunæ reluctari non liceret, deditione facta, in hostium potestatem veniret.

Saucius in hostium potestatẽ venit.

Cum eo una pugnantes Italorum præcipui, partim cæsi, partim captivi facti, inter quos Hippolytus Pallavicinus, Sforciæ ipsius necessarius, ac Martius Tiburtinus, & ipse vehementer saucius, Albertus Castrensis, cum Vincentio Antinorio Florentino, & Bambino Carpensi, nonnullisque aliis fuere. At Paulus Ratcaius & alii ad Bosocum, intellecta hostium victoria, & nostrorum clade, reductis tormentis, salvoque equitatu, ad vetus Zolium sese receperunt. Nobilitas vero, quæ sumptis armis Filecum convenerat, certo cladis nuntio accepto, varias in partes dilapsa fuit.

Eunuchus ovans Budã redit,

Eunuchus ingenti parta victoria, ac tormentis omnibus, vexillisque & impedimentis hostium potitus, cum captivis, quorum ad quatuor millia fuisse ferebantur, lentis passibus Budam reversus est; ingressurusque urbem triumphanti similis, captivos in ordinem aciemque compositos præire, Taifalumque ipsum equo insidentem, tympanistis & tibicinibus ac fistulis pedestribus præcedentibus, moreque suo canentibus, cum præcipuis captivis in forum perduxit, cæterisque sub hasta venditis, Taifalum cum aliquot captivis, ac XL. signis, & capitibus præcisis, Byzantium misit, Sforcia sibi retento: quem non toto vertente anno, octodecim millibus aureorum numum redemptum, ad suos remisit, donato ei Martio Tiburtino, ac quibusdam captivis aliis. Is a Cosmo Medicæo Hetruriæ duce aliisque Italiæ principibus, Ferdinandoque rege, & Maximiliano filio, haud contemnenda pecuniæ summa, adjutus fuit. Sed Taifalus quum Byzantii nomen suum minime profiteretur & se summum copiarum ducem fuisse negaret, ab irato Solymano, qui de ejus conditione, dignitateque

Teuffelius cum aliquot captivis & signis 40. Byzantiũ mittit. Sforcia sibi retento, & paulo post redempto. Teuffelius

1552. culeo insutus submergitur. Mancipiorum vilitas.

tateque abundè erat edoctus, culeo insui, & in Bosphoranum mare mergi jussus fuit. Tanta autem mancipiorum Germanicorum Budæ & Pesthi vilitas, tam exile pretium fuisse fertur, ut unum modio hordei vel farinæ, aut hemina mellis butyrique venisse diceretur.

Ab iis tantis & fere portentosis calamitatibus & cladibus nostrorum simul, & inexpectata felicitate, & progressibus barbarorum, tot arcibus atque urbibus tanta celeritate captis, fusis & fugatis duobus exercitibus, tametsi ubique in Pannonia clamor, gemitus, lachrymæ, luctus & mæror agitabantur: fortuna tamen insolens & iniqua, nondum suo in eam gentem plene exaturato odio, majorem sævitiam exercere, & mala diuturnioribus malis, supra quam credibile sit, accumulare non destitit. Acbomatas siquidem & Eunuchus, communicatis mutuo, per nuncios & literas, consiliis Solnocum in medullis & visceribus regni jussu Ferdinandi extructum, rebusque necessariis, ad multum temporis provisum, ac Agriam, quæ duo reliqua munimenta ad regni tutelam restabant, expugnare, & si fortuna ferat, quæ sibi tantopere favere visa est, nomen ejus infelicis populi prorsus delere decreverunt. Et Achomates quidem tanta prosperitate, tantisque soccessibus inflatus, irrumpendum in Transsilvaniam, & eam armis belloque perdomitam, in provinciæ formam redigandam ducebat: sed duplici ratione ab eo proposito consilioque retrahebatur; partim quod Castaldum & Bathorium, extremos provinciæ fines, per quos eo perveniendum esset, justo instructoque exercitu insedisse, adventumque suum paratos expectare didicisset; quorum tamen vires & copiæ, fama & opinione hominum, quam reipsa majores & validiores esse ferebantur; partim vero, quod ab Eonucho ad ea loca, quæ dixi, utpote Budensi suæ præfecturæ propinquiora, ex quibus ditiones Turcicæ continua infestarentur, capienda multis argumentis induceretur.

Itaque ei perscripsit, se cum exercitu Solnocum progressurum, diemque constituit, ad quem utrumque exercitum certum in locum convenire vellet, quod si prior ipse eo veniret, tum varo nihil cunctatus obsidionem inchoaret; se quoque paulo post adfuturum. Igitur Eunuchus voti atque desiderii compos, sine longiori mora, eo ire maturavit cum copiis, quarum nonnulli viginti millium fuisse prodidere: alii, quod propius vero esse videtur, duodecim millia utriusque ordinis militum tradunt. Hisce copiis & viribus Solnocum obsidare cæpit: sic tamen ut ejus manu capiendæ spem nullam habere videretur; sed ut interea, dum Achomates adventaret, terrorem inclusis ostentaret, frumentarias invectiones impediret, neminemque in arcem ingredi, aut exire pateretur.

Anno 1552. Aly Eunuchus Solnocum obsidet.

Solnoci situs.

Solnocum inter Tibisci & Sagivæ fluviorum confluentem, ante quadriennium à Salmensi comite, forma triangulari, à fundamentis ex gleba & cespita, salicibus interjectis, erectum esse supra retulimus. Habet à meridie fossam latam & profundam manu factam, & aqua fluviali plenam, ac tria propugnacula, tribus in lateribus satis ampla, & munita, tanta altitudine, ut domorum tecta & fastigia, quæ intus sunt, extrinsecus conspici nequaquam possint. Erant in eo tormenta currulia majoris generis, quatuor & viginti; præter minores falcones, ac sclopetorum, & quæ Moschettæ vocantur, tria millia; pilarum ferreatum, plumbi, ferri, rudentum tormentariorum, nauticorumque ingens numerus. Pulveris autem sulphurei octoginta millia pondo, & commeatus magna copia. 1552.

Paulò ante obsidionem præfuerat loco Bartholomæus Horvatinovitius, de cujus virtute & claris facinoribus, aliquot ratro bellis, & Muraniensi potissimum editis supra memoravimus. Is quum privatis de caussis Viennam proficisceretur, in insidias à Pyriaga Turca, inter Sagum & Giarmatum ei structas præcipitatus & captus, Constantinopoli vitam in vincolis finivit. Ejus locum à Ferdinando Laurentius Niarius obtinuerat, favore potius aliquorum è Senatu, quam virtute ulla aut merito. Habebat secum in præsidio octingentos fere milites, & centuriam Hispanorum, ac Germanos, Bohemosque pedites. Turmie equitum præerant Gabriel Pecrius, Matthias Strefencovitius, & Gaspar Moræus, quæ centenos equites levioris armaturæ continebant. Ungaris peditibus Stephanus Qualidius imperabat. Octavus jam præterierat dies, ex quo Eunuchus obsidioni initium fecarat, nec quicquam tamen egerat, quod locus tam natura quam arte esset munitissimus: ita ut nisi præfectum ac præsidiarios imbelles & pavidos nactus esset, etiam Achomatis & totius exercitus vim viresque sustinere ac propulsare potuissa censeretur. Sed quum præsidiarii, uti erant è variis gentibos collecti, ac lingua, moribus, consensuqus animorum inter se variabant, adventante Achomate, ac castra in patentibus campis longe lateque collocante, infami metu & pavore perterriti, non de arce defendenda, sed de turpi ac ignominiosa fuga inter se consilia miscere, eademque nocte, qua quisque potuit, partim navibus, quæ haberi poterant, partim transnatatis fluminibus, dilabi ceperunt. Illucescente aurora, Niarius suorum fuga animadversa, nullo dedecoris metu, sed simili perfidiæ labe agitatus, conscenso equo & ipse fugam capessit, & in campum provehitur. Verum quum ab hostibus obsessas undique vias, nec ullum patere perfugium vidit, statim cogitatio tanti admissi sceleris animum subiit; & meliori quamquam sero usus consilio, ad arcis portam, in qua fidei sacramentum dixerat, redire; ibique qualemcunque fortunæ eventum expectare constituit.

Laurent. Niarius ei præerat.

Nostri fœdissima fuga arcē munitissimam deserunt.

Mane diei facto, qui quartus Septembris erat, Turcæ nostrorum fugæ ignari, quum magnum in arce urbeque silentium esset, fumo è quibusdam domunculis, quibus nostri fugientes ignem subdiderant, exeunte id qood erat, suspicati, perterritos nostros, & arcem vacuam relictam, protinus magno animorum ardore, præcipitique cursu arcem oppidumque varsus contenderunt: quumque Niarium in vestibulo portæ reperissent, eum repugnantem, quantum poterat, seque defendentem, parvo labore vivum cepere, & ad Achomatem celeriter perduxere. Qui tamen non multo post corruptis auro custodibus, & uni eorum, promisso filiæ nubilis conjugio, carcere vinculisque

Niarius capitur, & non multo post elabitur.

1552. lisque solutus evasit, & ad suos domum rediit. Achomares nostrorum consternationem & ignaviam admiratus, conscenso equo una cum Eunucho, ad occupandam arcem est profectus. Cum Janiceris, qui custodirent, ac certis equitum turmis præsidio impositis, profectionem suam ad obsidendam Agriam, per præcones, quos Chausios vocant, in castris ad diem crastinum publicavit. Interim autem pernicissimos equites, ad insequendos nostros, intento cursu ire jussit, qui quum equitum nostrorum cursum, quod totam noctem properando antecesserant, æquare non potuissent: nonnullos tamen ex peditibus Germanis & Bohemis lentius progressos, ac viarum ignaros interfecerunt, alios captos retraxerunt; cautius & celerius subducentibus sese Hispanis, qui Ungaris locorum peritis sese adjungentes, & piscatoriis naviculis Tibiscum trajicientes, ad tutiora loca pervenerant.

Inde ad Agriam obsidendā pergunt.

At Achomates & Alis, tanti momenti arce, quæ Agria multis partibus munitior esse censebatur, tam facili labore capta, castra promoverunt; & quamquam æstas jam ferè in autumnum præcipitaverat, spe tamen aut per deditionem, aut fugam nostrorum capiendæ Agriæ minus munitæ freti, maturato itinere, quintis castris, ad Tihamerium oppidum, quinto Idus Septembris, pervenere. Ex iis castris

Achomatis literæ ad Dobonem & Nesqueiū præfectos Agriens.

Achomates literas ad Stephanum Dobonem, & Stephanum Nesqueium præfectos dedit, easque agricolæ cuidam perferendas tradidit; quarum hæc erat sententia: Equidem gemino adducto exercitu, quorum alter capto auspiciis potentissimi Imperatoris Solimani Temesvario, & Lippa, Chanadio, Solnoco, multisque aliis præcipui nominis locis, arcibusque in potestatem redactis, ac ditione omni, quæ inter Chrysium & Marysum, ac Tibiscum & Danubium longe lateque extenditur, feliciter occupata; alter vero, Vesprimio, Dregelo, Seceno, totaque ad Hippolnm flumen regione subacta, cæsisque & ad internecionem deletis duobus vestris exercitibus, memorabiles de Pannonia armis sub jugum missa victorias reportavit, nunc Agriam, cui vos præesse audio, recta contendere in animo habeo. Proinde hortor vos & moneo, ut clementiam potius Solimani potentissimi & æquissimi principis, quam arma experiri, arcemque Agriensem dedere malitis. Quod si feceritis, efficiam ne vos ejus facti pœniteat, & eadem libertate, ac bonorum vestrorum possessione, qua priscorum regum tempore, fruamini. Si vero in pertinacia & obstinatione retinendæ arcis persisteris, quæ tamen retineri nulla vi, nullis viribus queat, postquam invictis nostris armis pervia sunt, quæcunque in orbe terrarum sunt, non facultates solum vestras, sed cum iis liberos & conjuges, vitam denique ipsam paucos post dies amiseris. Valete.

Cui ne verbū quidem respondēt.

Ad eas Dobo & collega nuntio in vincula & compedes conjecto, ne verbum quidem responderunt. Sed literis ad Ferdinandum, ac Nicolaum Olahum ejus Cancellarium, cui paulo ante Episcopatum Agriensem dederat, missis, auxilia necessaria, & militum supplementum petiverunt: quod præter ordinarium numerum, qui ex ducentis equitibus, totidemque peditibus constabat, pauci in præsidio, aut fere nulli essent: sed aliis conducendis brevitate temporis excluderentur. Verum Ferdinandus supra profligatos, & cæsos suos duces & exercitus, quos mercede conduxerat, non pecuniæ solum expediendæ difficultate, sed etiam seditione & tumultibus Germanicis, à Mauritio Saxone, pro liberando Landgravio socero contra Cæsarem excitatis haud mediocriter laborabat: itaque spem potius & ampla promissa in præsens, quam vires & auxilia suppeditare videbatur: interim tamen Nobilitati & proceribus in mandatis dedit, ut laboraturæ Agriæ opem ferre non prætermitterent, postquam omnis illius superioris Pannoniæ salus in ejus conservatione consistere videretur. Dobo quoque & Nesqueius singulari diligentia Nobilitatem ad præstandum officium, mittendasque summa celeritate auxiliares copias hortari subinde non desinebant: ita ut Nesqueius, quamquam domi ejus opera summe esset necessaria, tamen ad Concilium procerum, quod in oppido Sixone indixerant, frequentesque ad illud convenerant, proficisci, ac rem præsentia sua urgendam existimaret; obtineretque ut partim ab incolis regionum, in quas Pannonia, ceu tribus quasdam distribuitur, partim verò à proceribus, qui facultatibus censuque eminebant, & ab urbium liberarum Civibus haud contemnenda auxilia mitterentur. 1552.

Auxiliares copiæ Agriensibus submissæ.

Nam paulò pòst quingenti septuaginta quinque milites, eorum sumptibus conducti, sub variis præfectis Agriam pervenerunt. Antonius quoque Blasco, & Ambrosius Sadurvicus, ducentos triginta milites, quos Solnocum jussu regio ducere debebant, quod eum locum in hostium potestatem devenisse in itinere audierant, singulari opportunitate Agriam perduxerunt. Supra hos Gaspar Pereo, Joannis frater, Stephanus Zoltaius, & Joannes Fighedius, equitum ductores, navandæ pro patria operæ cupidi, cum centum equitibus, (cæteri enim metu perculsi profugerant) Gregorius verò Bornemissa cognomine Literatus, fabro ferrario Quinqueecclesiis genitus, sed excellenti virtute fortitudineque vir, cum ducentis quinquaginta peditibus sclopetariis, promptissimo studio animoque ad defendendam Agriam confluxere. Georgius Seredius Gasparis nuper fato functi frater germanus, omniumque ejus bonorum & facultatum, quæ amplissimæ, ditissimæque erant, ex asse hæres, ducentos milites suo ære conduxerat, eisque bimestri stipendio Cassoviæ persoluto, ut Agriam se conferre maturarent, in mandatis dederat. Verùm ii turpi formidine perterriti, nec eo ire ausi, quum Cassoviam rediissent, ignominia notati, ac ferreis compedibus vincti, ad dilatandas repurgandasque urbis fossas, ac terram batillis & ligonibus exercendam, aliaque sordida obeunda ministeria damnati fuêre, nec antè dimissi, quàm soluta Agriæ obsidione macerati, malèque habiti, semestre tempus in ejusmodi laboribus explevissent. Erat omnium propugnatorum numerus, si iis auxiliaribus ordinarium quoque præsidium adjicias, inque unam summam subducas, ad duorum millium plus minus armatorum. Exigua quidem in prægrandi arce militum manus, adversus ingentem potissimum barbarorum multitudinem; sed quibus fixum atque immobile staret propositum, omnia ob-

Summa omnium præsidiariorum, 2000.

1552. ſidionis incommoda patientiſſime tolerare, ſeque & arcem uſque ad extremum ſpiritum fortiter tueri, & ſi ſors ferat, honeſtam pro patria mortem oppetere.

His omnibus Dobo, ut erat in curandis rebus ad obſidionem neceſſariis, ſolertiâ & providentiâ ſingulari ex ipſa urbe Agrienſi, et Felnemetio, Tallie, et Maclaro, quæ loca in valle propinqua ſunt, oppidis, medicos chirurgos tredecim, fabros ferrarios ſeptem, lignarios verò quinque, molitores frumentarios novem, & lanios mactandis pecoribus octo adducendos curavit, ut eorum operâ extra militiæ munia in iis, quæ occurrerent, uteretur. *Dobonis in rebus obſidioni ſuſtinendæ neceſſariis ſolertia.* Mulieres item quæ Cererem & panes conficerent, coquerentque, quatuordecim convenire juſſæ, ac centum octoginta coloni ſeu agricolæ ad incertos caſus & neceſſarios, ac miniſteria delecti fuere, iiſque omnibus ſua officia atque munia diſtributa. Deinde conſilio cum collega & cæteris militum præfectis habito, communi omnium conſenſu legem tulêre, ne cui extra mœnia cum quopiam loqui liceret, neve quiſpiam cum ſocio clancularios ſermones conferret, aut ſuſurros miſceret, nihil abſque præfectorum ſcitu fieret; nulla è quopiam mentio, nullum verbum, nulla vox de dedenda arce emaneret; capitale fore, ſi quis hæc violaſſet. Poſtremo jurati omnes, ad arcem fortiter propugnandem ſervandamque mutuo ſacramentum dixere: atque magna omnium alimentorum, & rerum vel longiſſimæ obſidioni neceſſariarum copia invecta hunc in modum parati, hoſtes, qui jam non longe aberant, expectandos decreverunt. Tormentarii negotii, & diſtribuendarum excubiarum curam, et imperium, in fabros & operas, Dobo ſibi deſumpſit: collegæ autem milites ſtationarios, qui per loca neceſſaria excubituri erant, æquata ſecum poteſtate attribuit: amboque præfecti, milites ad ſua loca & ſtationes, quas tuerentur, deduxerunt: ita ut gregariorum ſingulis cohortibus bini aut trini ex potiori equitum numero præponerentur.

Primum ad novum interioris arcis propugnaculum tuendum, quod ab ipſo Dobone, qui id extruendum curaverat, nomen accepit, centuriam unam peditum, duce Joanne Peſtheno, Georgio Coſtovitio, & Michaële Gaſparitio, deſignarunt. *Milites ſingulis ſtationibus attributi.* In alio vero quod prope carcerem erat, centum quadraginta duo pedites, ſub Demetrio Philippi, & Colomano Caſtellano vigilare juſſi ſunt. Proximam ſtationem ad munitionem, quæ Alexandrina appellabatur, Stephanus Vireſius, & Georgius Gitlanus, cum centum viginti quinque peditibus, defendendam ſuſceperunt. Portam, quæ inter duas media erat, centum impigris militibus Urbanus Nagolius, & Thomas Baxaius cuſtodiebant. Exterioris arcis cuſtodiæ à Chabiana munitione, uſque ad turrim lateritiam angularem Franciſcus Redeius, & Dionyſius Pervus erant præpoſiti; iiſque nonaginta quinque milites parebant. Sed ad eam, quæ ab Emerico Bebeco ante complures annos extructa de ejus nomine appellabatur, munitionem, cum centum quadraginta peditibus Paulus Teghenius, cum Benedicto Gerſſeio collega, rem curabat. In foro vero arcis ampliſſimo, duæ cohortes tricenariæ duobus locis in ſtatione erant, quarum una Joanni Vaidæ, Dobonis ipſius legato, 1552.
altera vero Antonio Blaſconi, & Georgio Ivanio parebant. Ibidem ad eam partem, quæ verſus ſtabula equorum, poſt meridionale ſummi templi latus vergit, Gregorius Bornemiſſa cum ſuis ducentis & quinquaginta militibus ſclopetariis locum idoneum occupavit, et ſupplementum quinquaginta peditum accepit, ut integra cohors tricenaria eſſet, præfectis hoc pro ſingulari ejus viri virtute facile concedentibus. Gaſpari Peteoni centum & duo milites in exteriore arce ſuberant, non procul ab ea ſtatione ducentorum peditum ſelectorum, qui extra ordinem ad incerta belli & ſubitos caſus è præfectis prope Palatium Epiſcopi collocati erant, quos Antonius & Albertus Nagii regebant: ſic tamen ut tota ea cohors, ab nutu & imperio Stephani Zoltaii & Joannis Fighedii penderet. Quæ munia uſque ad illud tempus erant unicuique demandata, donec oppugnatio ab adveniente hoſte inchoaretur: quo tempore Doboni & collegæ ſalvum & integrum ſtationum & acierum diſponendarum arbitrium eſſet.

Sita eſt arx, ne hoc quoque prætermittatur, *Agriæ ſitus.* in regione Heveſienſi, ad promontorium partim ſaxeum, partim vero vineis, arboribuſque fructiferis conſitum, quà illud in vallem deſinit, habetque oppidum ſubjectum ad occidentem ſolem, vallo è materia & ceſpite facto cinctum, quod Agrius fluviolus medium interſecans præterlabitur, locoque & valli nomen dat, ac deinde rivulis largis & perennibus auctus in Tibiſcum evolvitur. Habet etiam ad meridiem haud procul aquas calidas, magna copia ebullientes, ſed fervore longe quam Budæ languidiore, ideoque balneis aptas, ſed quibus etiam quamplurimæ molæ frumentariæ ad uſum urbis, tam æſtate, quam hyeme, contempta brumalium frigorum duritie, commodè volvuntur. Eam laxitate & magnitudine vel capaciſſimis parem, veteres, & ipſe ejus conditor Stephanus primus Pannoniæ rex, in divorum numerum relatus ad amœnitatem magis, quam tutelam ædificaverant: Poſtea Petrus Perenius, inter bella Civilia, & duorum regum diras contentiones, utcunque loco potitus, ducto per tranſverſum muro, ac excavata foſſa in duas partes diviſit, uſque ad faſtigiatum ſummi templi fornicem, quod in arce eſt, turrimque ejus duplicem, ex qua proſpectus longe lateque per vallem patet; inſtar molis corbibus vimineis ceſpite repletis, et colubrinis interpoſitis, ad totius arcis ſecuritatem, munivit; ſic ut collem quoque arci proximum, ex quo illa tormentorum ictibus expoſita infeſtari antea poterat, munitioni opportune incluſerit.

Cæterùm præire juſſus Alys, in conſpectum urbis venit, cum viginti quinque millibus militum, ut quidem fama erat. Aderant cum eo *Turcæ obſidione cingunt urbem.* ex diverſis Boſnæ ac Illyrici limitibus Veligianes, Mehemetanes, Camberes, Derielus, qui è Perſide ad Turcas cum Ulamane transfugerant, eo tempore Boſnenſi præfecto: nec non Heunivanes Belgradi præfectus, Derviſius è *Duces Turcici.* Quinqueeccleſiis, & Arslanes ex Alba regali, qui ambo Mehemete Jahiogli, Eſſequiana & Peſthana, aliiſque victoriis clariſſimo progeniti erant. Et Arslanes quidem navandæ operæ cupidus, ad templum Divæ Virginis, quod extra

1552. extra oppidum erat, separato ferè ab aliis loco consedit, & quatuor tormenta, quibus arx verberaretur, sine corbibus, sineque vineis & aggeribus collocavit: quibus omnibus viginti quinque millia hominum subesse dicebantur.

Quinta post die Achomates & Beglerbegus adveniũt.

Quinto post die Achomates & Beglerbegus Alim sequuti, cum toto tormentorum apparatu, ac Camelis & mulis sarcinariis, ac aliis impedimentis, ac universo exercitu advenêre, in quo à plerisque centum viginti quinque millia bellatorum esse ferebantur, imo pleriqua hostium eum numerum excedere affirmabant.

Cum tentũ viginti quinq; millium exercitu.

Sed quoniam Turcæ non solum milites descriptos, & ad pugnam aptos, quibus aut stipendia ex ærario numerantur, aut fundi & agri ex dedititiis, aut bello captis dari solent; sed etiam lixas, calonea, ac servos & mancipia, nec non colonos & agrestes, & alios omnea, quorum in castrensibus ministeriis usus ast aut necessitas, in unum, eundemque numerum referre solent, ut jactando & vires suas extollendo hostibus metum pavoremque injiciant: aquidem sicuti huic hominum generi, ex fraude & mendacio composito, nullam fidem daudam experientia doctus reor; ita neque dimidium ejus numeri in his castris fuisse crediderim. Fuit tamen magnus sanè exercitus, ac partis brevi tempore, tot tantisque triumphis formidabilis, ita ut Turcæ non tantùm eo conspecto, sed sola ejus audita fama, nostros metu perculsos Agriâ excessuros putarent. Verum tantum abfuit ut excederent, quod comperto per exploratores eorum adventu, Stephanus Zoltaius, Gaspar Peteo, & Joannes Figednus, duce usi Stephano Nigro, locorum & itinerum perito, cum paucis equitibus, ac nonaginta peditibus arce egressi, ad silvam Itsasogam insidias locarent, ac ex iia qui agmina præcedebant equitibus, complures Turcas cum sarcinis pretiosiotibus caperent, ac incolumes cum spoliia & opima præda reverterentur: in quibus erant vestes purporeæ & versicolores, pellibus magni pretii suffultæ, loricæ & galeæ auro atque argento exornatæ, hippopotamorum caudæ, cervicibus equorum ad elegantiam appendi solitæ, tentoria Persici Phrygiique operis, & cristæ auro & gemmis unionibusque miro artificio inclusæ.

Castra à Turcis posita.

Interea Turcæ montea & valles castris & multitudine tabernaculorum implevere, & Janiceri in collibus, qui contra portam Almagiarinam protenduntur, longo ordine sua tentoria collocavere: Cæteri ab oppido Felnemetio, ad locum, qui sedis Regiæ nomine vocatur, Aquilonem versus consedere: quem locum sic appellatum tradunt, quod quum Divus Stephanus rex arcem templumque memoriæ Divi Joannis Evangelistæ regiâ magnificentiâ condendum incepisset, sedem suam eo loco poni jussisset, ut ex ea opus facientes, ac magistros fabrorum, & architectos intueretur, ac præsentia sua urgeret. Achomates & Beglerbegus, magno locorum intervallo occupato, ob commodiorem aquationem in valle ad Agrium amnem locum sibi delegére, quum Alis Eunuchus ad orientem in monte consedisset. Nostri viso hostium adventu, scandulas & asseres ædificiorum, ipsiusque templi viriatas tegulas, quibus contectum erat, celeriter diruerunt: simul & domibus, quæ in oppido erant, molisque frumentariis, & 1552. templis, ac collegio sacerdotum protinua ignem injacarunt, ne eorum oportunitate hostis uteratur.

Arx & ...

Eunuchus tribus tormentis muralibus inusitatæ magnitudinis, ad montem, in cujus jugo in vallem exeunte, arcem sitam esse diximus, promotis, pilas ferreas, quinquaginta pondo, ternis vicibus dirigi in arcem, explodique, & mox retrahi jussit, ut hoc signo initium obsidioni dedisse videretur. Sed nostri ea re nihil perterriti, neque portas clauserunt, & ex arce descendentes, equos, jumenta, & oves, in præterfluente Agrio potarunt, aquamque doliis & utribus curru vectis, in arcem pertulerunt, Turca etiam quodam, qui aquarum forte venerat, intercepto. Triduo post jussu Achomatia in Sede Regia ad Aquilonem obscura nocte aggeres, & vineæ instrui ceptæ sunt, ac in iis eadem tormenta, quibus pridia ejus diei fulminaverant, collocata: atque ex iis pilæ ad templi turrim verberandam directæ. Sed ab ea duplicis turria summitate, nostri Dobona ostendente, jubenteque, quatuor majoribus colubrinis ita responderunt, ut interfectia aliquot militibus & tormentorum magistris, rota & metalla in multas partes & frusta dissilirent, & confringerentur. Sed Turcæ aliis tormentis in eorum locum constitutia, turrim quassare non cessarunt: ex adverso nostris eodem modo continuos ictus in eo a vibrantibus. Verum quum Dobo pulveri sulphureo parcendum putaret, quod quamdiu obsidio duratura esset ignoraret, magistris tormantorum, ut rarius & parcius, nec nisi minoribus falconibus, jacularentur, edixit.

Turris templi tormentis verberata.

Septimo post die ab hostibus undecim tormenta, in concrematum desertumque oppidum promota sunt, ac iis apud ædes Hecceii, collegio sacerdotum præpositi collocatia, & aggeribus effossis, mænia arcis, & culinam majorem biduo verberavere: quorum unum majus quinquaginta quinque ferri pondo evomebat: cæteris paulo minores pilæ inerant: earum ictibus, quia murus ea in parte erat debilior, complures ex nostris, qui in statione erant, desiderati fuere: & in pecoribus, quæ haud procul culina stabulabantur, haud parvum detrimentum illatum. Quo animadverso Nesqueius & Dobo ingentem fossam, usque ad exteriorem arcem, magno militum & agrestium labore, egesta in ulteriorem marginem humo, faciandam curaverunt a cujus objectu milites protecti, à mortiferis pilarum ictibus tutiores fuere: eodemque exemplo cæteri quoque milites, qui in propugnaculis excubabant, factis præaltis longisque scorbibus sibi consuluerunt.

Mœnia arcis etiã concussa.

Postea Turcæ globos igneos è sulphureo pulvere, novo multis artificio, in equorum stabula, ac straminis, fænique & frugum acervos, qui retro templum ad dextrum latus congesti erant, jaculati cæperunt; providentibus tamen exiemplo præfectis, fæni quidem & straminis major pars, qua carera poterant, concremata fuit, & stabulorum tecta concussa: ac quæ ad usus relinquebantur, ea humefactia bubulis coriis, ac ciliciis & lodicibus aqua imbutis protecta, atque ab igne servata fuere.

Globi igniti jacti.

Adhæc Arslanes à fano Divæ Virginis, di-

1552. *Nostri, excursione facta, cæsi*

Sob idem quoque tempus, quum Jacobus Paxius Andreæ Bathorii, ac Matthias Visasius Gabrielis Perenii equitum præfecti, cum ducentis fere equitibus selectioribus in pabulatores Turcas, & qui è castris lignationis aliarumque rerum causa exierant, irrupissent, & complures ex eis interfecissent, cepissentque: mox ab equitatu præsidiario Turcarum profligati, cæsique fuerunt, capto Paxio, aliisque compluribus, & cæso in pugna Visasio.

Achomatis crudelitas in captivos.

Quorum majorem partem Achomates, in ipsis tormentorum aggeribus, ita ut nostri facilè ex arce conspicerent, prægrandibus malleis ferreis, crura & brachia ac pectora fractos, & contusos, singulari crudelitate interfici jussit: inter quos viri militares fortesque Nicolaus Caritius, Franciscus Tarianius, Nicolaus Janossius, Lupus Thrax, Franciscus Sinius, aliique quidam, eo mortis genere calamitateque indigni, periere. Paxium, quod Joannis præfecti Comaroniensis frater erat, cum aliquot vexillis Byzantium misit. Quibus è medio sublatis, in arcem magna præconum voce ad nostros terrendos proclamari jussit, exercitum, qui ipsis laborantibus suppetias laturus adventabat, victum cæsumque esse, ex quo captos nonnullos eb se extremo supplicio affectos; proinde consultius utiliusque ipsos facturos, si omissa pertinaciâ arcem dedant, quam servare nequaquam possint. Sed nostri fraude mendacioque ejus animadverso, sese taciti continuerunt.

Proditio detegitur, &

Dum hæc fiunt, parum ferè abfuit, quin arx, quæ hactenus tantâ propugnatorum virtute, & fortissimorum virorum cæde & sanguine defensa fuit, intestina unius proditione, & scelere in manus hostium incideret: Stephanus siquidem Cytharœdus, Seredianorum peditum ductor, dum per foramen quoddam audiret Turcas, omnibus fere linguis, quarum usus in Europa est, incolumitatem, si arx dedatur, promittere, fidemque principis & purpuratorum, tum etiam obsides exceptione majores Jahioglios offerre, rem cum quibusdam secreto communicavit, sibique in animo esse retulit, pecuniam à Dobone eo prætextu postulare, quod cum commilitonibus jam aliquot oppugnationes egregie rejectis hostibus sustinuisset; quam ille dare nollet, se per illud foramen hostes in arcem admissurum, ac ad illos transiturum.

De proditore supplicium sumptum.

Quibus perditissimi hominis consiliis ad Dobonem perlatis, mox conquisitus est, & in area arcis de convicto confessoque capitale supplicium sumptum.

Illo meritis pœnis affecto, aliud haud minus, & nescio an non majus & atrocius discrimen, arcem circumvallatam oppugnatamque gravissime afflixit, ac propugnatorum animos nova & inexpectata calamitate perterruit.

Pulvere tormentario fortuito incenso, magna arcis insignis clades

Siquidem initio mensis Octobris, die Divo Francisco, Monachorum patri & instauratori dicato, pulvis tormentarius, qui in ædis sacræ concamerato fornice servabatur, fortuita ex accenso sclopeti funiculo incidente scintilla, repente ignem concepit, & terribili edito fragore, tam illum fornicem subito disjecit, quam attigua ædificia, & mœnia semiruta, quæ nocturno militum labore refecta erant, repentino & valido igne inflammavit, & Paulum Nagium cum octo aut decem militibus in sublime arreptum, miserabili nece sustulit: Gregorius vero Chroatus manu dextra humero fœde avulsa mutilatus, intolerabilique vulneris dolore exanimatus fuit. 1552. Duo etiam pistrina, & molas siccas, quas jumenta versare solebant, pistoresque & molitores, quibus molendi tritici & conficiendæ farinæ cura commissa erat, unà cum equis bobusque operi destinatis, horribili mortis genere puncto temporis absumpsit. Res porrò variæ magni pretii, quæ in templi fornice erant repositæ, eodem grassante incendio conflagrarunt. Dobo ipse & Nesqueius, cæterique duces, insolitati fragoris strepitu audito, visaque relucente flammâ attoniti, trepidique protinus ad militum stationes advolarunt, & iis, ut quisque in suis locis persisterent, neque extinguendo igni mœnia desererent, sub pœna capitis mandavere. Agrestes tamen & alios, sumptis hydriis, quæ vel ex corio, vel quacunque materia factæ erant, aqua è puteis hausta, ad opprimendum ignem protrusere, per quos tandem restinctum est.

Incendium tandem restinctum.

Non defuère, qui non casu, sed vel intestino vel hostili dolo factum incendium crederent: & quamquam multo maxima pars pulveris insperato casu amissa esset, neque amplius nisi viginti quatuor heminæ restarent;

Pulveris inopia.

Dobo tamen dissimulato detrimento doloreque suos animare, parvam esse jacturam, longe plures cados esse reliquos, quibus obsidionem tolerare, hostesque infestare queant; agerent modò, & pro patria pugnando virtutem fortitudinemque suam testarentur, cætera post Deum immortalem sibi curæ fore.

Hostes viso incendii lumine, ingentem subito clamorem sustulère, & ad tormenta & aggeres citato gradu procurrere, actum esse de obsessorum salute vociferari, arcem à nostris postulare, incolumitatem abeuntibus polliceri, ut sibi parcerent, nec se perditum irent, multis verbis hortari. Sed Dobo & Nesqueius, ne Turcarum voces à nostris exaudirentur, tubicines canere, tympana pulsari, ac salutiferum Christi Dei nomen alta voce invocari jusserunt.

Mola refecta.

Nec mora molitoribus & fabris, ut è duarum molarum fragminibus collectis, unam confestim construant, in mandatis dant; qua celeriter confecta rursus molere ceperunt.

& pulvis sulphureus confectus.

Deinde nitrum & sulphur, quorum magnam copiam reconditam habebant, proferri, & abditis, ut fit, salignis carbonibus in mortariis ligneis interdio noctuque, docentibus tormentorum magistris, contundi jubent, tantâ diligentiâ ac celeritate, ut intra paucos dies, tantumdem pulveris, quantum sæviente vulcano absumptum erat, denuo paratum & confectum esse existimaretur.

Oppugnatio ab hostibus redintegrata.

At hostes irritatis atque exacerbatis animis, pugnam majori quam hactenus virium conatu redintegrandam statuerunt. Itaque constitutis in domo majoris Præpositi aggeribus tria tormenta eo provehunt, & ex iis turrim occidentalem, ac propugnaculum, quod è regione sedis Regiæ est, diruere incipiunt, & brevi magnum in muro hiatum patefaciunt, ita ut pistorum domus & furni, ac molettinæ, pilarum ictibus magno cum periculo eorum, qui intus erant, peterentur. Neque ea re satiati,

1552. cuniculos è Sede Regia ad muros usque, ingentibus protecti pluteis excavara contenderunt; quibus nostri contrariis actis cuniculis occurrebant: in ea parte Colomanus Castellanus, cum Demetrio Philippi curabat; ille cum in affodiendo specu incautius versaretur, sclopeto à Janiceris operi incumbentibus ictus interiit, & in ejus locum Michael Gasparitius suffectus, triduo post majoris colubrinæ pila haud dissimili fato discerptus est: ac postremo Joannes Sucanus è Strigonio oriundus, qui rationarius arcis erat, Demetrio collega datus, militarem quoque industriam suam, impigre operam navando declaravit. Nequa tamen hostes postea quoque ab affodiendis subterraneis cuniculis cessavere: ad veterem enim portam cum eos agere cepissent, Nesqueius & Gregorius Literatus, motæ telluris indicio rem animadvertarunt, obliquasque scrobes ex contrario effecere, per quas Gregorius facto foramine Insignem Turcam, qui operi præerat, sclopeti glande per ventrem trajectum interfecit, & cæteros relicta fovea ferramentisque fugavit.

Cuniculi acti.

Supra hæc omnia Achomates irrequieto ingenio, inter Boliquianam & Bebecianam munitionem, fossam saccis terrâ plenis impleri, ac magno plaustrorum numero, quæ agricolis imperaverat, camelisque & mulis ligna in eundem usum convehi jussit. Quæ injecta fossis obsessos in extremas angustias adduxere; adeo ut neque fenestellarum, per quas tormenta vibrarentur, implantibus omnia & occupantibus saccis & lignorum struibus, usus ullus esset, & ea congeries in tantam altitudinem excrevisset, ut arcis mœnia multis partibus superaret. His rerum difficultatibus Gregorius Literatus novo excogitato artificio occurrendum statuit; ac vascula, loricea scandulis, ac brevioribus sclopetis sulphureoque pulvere impleri, axungiamque & lardi frustula, staminisque manipulos adipe ovillo liquefacto perfusos, aliaque alendo igni idonea superaddi jubet, quæ demum sub noctem in fossam præcipitata, atque incensa, parvo temporis spatio interjecto, ingentes lignorum cumulos, exoptato feliciqne successu incenderunt: quos dum Turcæ ardentes extinguere vellent, sclopeta, quæ vasculis inerant, explodumtur, multosque hostium adcurrentes partim vulnerant, partim interficiunt. Contra nostri è muris & turribus ad collucentium flammarum splendorem, in hostes tela dirigunt, & sclopetorum glandibus plurimos prosternunt; sic ut ingenti accepto detrimento, ab extinguendis ignibus desistere, pedemque referre compellerentur.

Fossa terra & lignis aggesta.

Cui Literatus novo artificio occurrit.

Cum in hunc modum certaretur, Turcæ quo magis repellebantur, eo majori animorum ardore, ac obstinatione variis in partibus, pugnam restaurabant: & quantum ingenio viribusque possent, inceptos conatus prosequi contendebant. Igitur ad Bebecianam munitionem tormentorum inusitatæ magnitudinis, per scrobes & sinuosos aggeres usque ad marginem fossæ attraxêre, tam proxime, ut nostri lancearum cuspides, & prælonga verua mucronatosque anses igne ad candorem fera fervefactos per foramina extenderent: quæ quum hostes ad se protrahere vellent, exustis manuum palmis, ac cute earum abrasa, cum convitiis & probris ac execratione, ridentibus nostris, sese absque mora subducerent. Neque ei periculo avertendo defuit idem Literatus, miroque nec antea viso artificii genera opportune succurrendum existimavit. Nam rotæ ingantis salinarii plaustri radios, crassioribus tabulis duplicari jussit, eosque omnes eadem materia ignem cito concipiente, quali in proxima turris occidentalis oppugnatione usum eum diximus, implevit, eisque sclopetos & moschetas, additis piceis tædis & sulphuris certo pondere, adaptavit: nec dissimili modo vasa majora, vicenas heminas continentia eadem materia infarciri, & una cum rota in propinquos hostes è mœnibus provolvi jussit. Quibus incensis, currente hinc inde rota, ac crepitantibus sclopetis, plurimi ex hostibus interfecti, partim vulnerati irrito conatu, relictoque tormento diffugerunt. 1552.

Literati novum inventum.

Postea quum ad XII. diem Octobris ventum esset, Turcæ de nocte ex castris ad aggeres, in queis tormenta erant, magno numero itarum convenerunt, ac in hiatum illum, quem ad veteris portæ propugnaculum vi tormentorum patefecerant, sublatis XXVIII. signis, acerrimum impetum fecerunt. Sed Nesqueius proviso antea ejus loci periculo, lateribus argilla, (quod calce careret) compactis, ac materia & cespite, militum & agrastium labore munivecat; adeo sollicito animo, ut sua etiam manu opus juvaret, & nec fœminis, quin operi manus admoverent, parcendum putaret; quumque Janiceri, ac cæteri pedites sclopetis & sagittis nostros infestarent, magna vi cominus depugnantes, contra Nasqueius cum suis eos conscendere conantes haud minore conatu arcere contenderet, magna & atrox pugna recruduit: postremo Nesqueio in fessorum & sauciatorum locum recentes integrosque submittente, iisque ignitas pilas in confertos jaculantibus, & sclopetis peritè rem gerentibus, hostes magno accepto detrimento tandem submoti pedem rétulerunt: quum ex nostris quoque haud pauci in ea cruenti prælii contentione occubuissent, & Nesqueius ictu lapidis in humero vulnus accepisset.

Hostes ad veteris portæ propugnaculum, impete facto, magno accepto detrimento pedem referunt.

Farvante adhuc ea pugna, alia Turcarum sagittariorum, Janiceiorumque manus, qui fere omnes Asiatici esse videbantur, ad occupandam munitionem, quam terrenam vocabant, repente impetum fecit, & magna vi conscendere murum contendit; & conscendisset, nostris veteris portæ munitioni tuendæ animis viribusque occupatis, nisi Joannes Sucanus, alterque Joannes Prebeccus, arreptis longioribus hastis Garmanicis, primum restitissent: nec mora Dobo quoque cum peculiari sua cohorte impigre adcurrit, & laborantibus opportune auxilium fert, præliumque anceps & diuturnum redintegratur; dubia tamen diu erat victoria, nisi Gaspar Peteo, recentioribus adductis propugnatoribus, subsidio advenisset, sclopetisque & gladiis hostes submotos in fugam convertisset. Recentioribus interea Turcis advanientibus, Boliquianam turrim, erectis octo signis, ac magno sublato clamore, rursus adorti, acre certamen inierunt. Verùm Gregorius Literatus & Zoltaius eos audacter subeuntes, multis interfectis, muro deturbarunt, ac multa cæde redire in castra coëgerunt. Duabus

Dein alia Turcarū manus terrenam munitionem conscendere nititur.

Sed à nostris fugatur.

Et à Boliquiana etiā turri rejicitur.

his

1552.

his pugnis nostri, ab aurora usque ad occasum fere solis, variis in locis pugnando, & glandibus sclopetorum, ac tormentis sese & arcem tuendo, duo millia pondo sulphurei pulveris consumpsere.

Post tot irritos conatus Achomates ita doloreque perculsus, ut spe frustratis accidere solet, nec dubie Eunucho succensens, qui eum ad Agriam obsidendam adduxerat, præfectos imbelles, præsidiarios paucos, locum minime munitum dictitans, Concilio cum optimatibus ac limitum præfectis habito, quod hyamem instantem ac cœli injurias metueret, unam adhuc oppugnationem, omnibus adhibitis copiis tentandam, constituit: ea lege, ut si voti compos fieri non posset, collectis & conclamatis vasis, reductisque tormentis, eo, unde venerat, reverteretur. Igitur prostridie ejus diei, quo erat pugnatum, per universa castra dimissis præconibus edixit, ut ante auroram, omnes tam equites, relictis apud tentoria equis, quam pedites in aggeribus, extremum prælium tentaturi adsint. Nec mora post mediam noctem, non sine summo strepitu, ac diversis clamoribus, initio conveniendi facto, ad meridianum fere tempus, præstitutis in locis adfuere: Chausiis & aliis præfectis minoribus, timidos socordesque castigando, dubiosque confirmando, non solum verbis, sed, ubi opus esset, clava ferrea, instantibus.

Achomates extremam oppugnationis aleam tentare statuit.

Itaque spectante ex aggeribus & locis tormentorum ipso Achomate, Alis Eunuchus & Ulamanes, ac Aralanes, aliique præfecti majores, quos Begos vocant, equis ante alios vecti, non Janiceros tantum & Asapos, reliquumque peditatum, sed etiam Beslios & Acangios, ac prætorianos Spaboglanos, qui equis stipendia merent, ad oppugnanda tribus in locis mœnia ducere, atque verbis ad virtutem incitare, contenderent. Tubis igitur ex utraque parte inflatis, ac tympanis strepentibus, clamoreque aëra feriente Mars accenditur, & Turcæ murum conscendere incipiunt, primique omniũm Eunuchi milites, ad ruinas, quæ in Carceris propognaculo factæ erant, acri impetu feruntur. Ibi Dobo intrepide resistit, & suos cohortatus, sclopetis & falconibus subeuntes repellit, atrox cruentumque certamen contrahitur, in quo Doboni vulnus infertur, tam in pede, quam dextera manu; nec tamen lethale, puerque ejus armiger, qui ejus galeam auro fulgentem pone tenebat, glande trajectus cadit, aliique plurimi interficiuntur: Tandem Gaspare Peteone auxilium ferente, hostes removentur. Dobo quamquam levi vulnere saucius, suos confirmat, & labore fatigatis vinum hydriis & cupis ministrari jubet; hostique vehementer urgenti, non milites tantum, sed etiam agrestium catervam, traditis armis sclopetisque, opponit: fœminas quoque, ut hostium subeuntium cervicibus lapides & saxa, picemque liquefactam, vel ferventem aquam conjiciant, severe compellit: quæ parent, & pro viribus jussa exequuntur, multusque est ubique in tutandis munitionibus; ita ut hostes pugnam remissius capere, & cadentibus multis sensim se recipere cogerentur. Ea in pugna purpureum Eunuchi signum, prægrande auratumque à nostris intercipitur, ac multi ex Pesthanis, & Budensibus Turcis occumbunt, & Velibego Hatvaniensium præfecto vulnus in pectore infertur: ex nostris quoque complures vulnerantur & interficiuntur.

Alys Eunuchi copia carceris propugnaculum summo impetu adorti.

A Dobone & Peteone fortiter repelluntur.

Eunuchi signo intercepto.

Altera in parte hostes Boliquianam munitionem adorti, cohortante eos Arslane, impigrè rem gerebant, & hastis quibusdam, quibus sclopetos incluserant, multos ex nostris vulnerabant eminus atque occidebant. Cum fortiter utrinque pugnarent, Turcæ superiores aliquot signa in superiorem muri partem attollunt, ac Dei & victoriæ nomen magnis sublatis vocibus ingeminant: eratque res in apertum deducta periculum, nisi Gregorius Literatus, Zolitaius, & Fighedius suos pugnando ac cohortando ad virtutem, repellendosque hostes incitassent: hunc diem, hoc prælium, si victores existant, laboribus & ærumnis finem allaturum, non esse perfidis hostibus cedendum, nullam, si nunc armis, ac virtute eorum repellantur, pugnam restauraturis. Quamquam igitur plures ex nostris interirent, tamen conscendentes Turcas magna vi detrudere, & qui conscenderant, trucidare contendebant. Cruentum erat ancepsque certamen, quum Literatus colubrinam, quam antea pluribus plumbeis sclopetorum glandibus onerari jusserat, è parte carceris in hostes displodi jubet, cujus pilis cum Arslanis legatus, & multi ex Turcis cecidissent, nostri resumptis animis viribusque acrius & validius in eos irrumpere, tandemque hostes loco moti, non sine strage & detrimento profugiunt. In ea ancipitis prælii dira contentione plura vexilla, inter quæ Arslanis purpureum, aureo colore redimitum, à nostris capta sunt: Literatus mano dextra vulnus accepit, Zoltaius in humero, & Joanni Fighedio clava ferrea aliquot dentes excussi, hostium amplius octo millia desiderata, & ex nostris uno eo in loco, CXL. milites casi.

Altera ex parte Arslanes Boliquianã Turrim aggressus.

Cum magna strage rejectus, tergum vertere cogitur.

Adempta etiam illi vexilla.

Pugnantibus ad Boloquianam hoc modo nostris, aliæ hostium copia ad veterem portam, ejusque munitionem, Nesqueio vehementer laboranti imminebant, quam Janicerorum præfectus cum prætoriano suo peditatu, & Besliis atque Acangiis oppugnandam susceperat, defendente eam cum quingentis scloperariis Nesquaio, qui tormentis oportuno loco collocatis, omnia quæ opus erant, intrepide administrabat. Janiceri antea multis præliis exercitati, & nuper capto Temesuario victores, quid & quantum manu viribusque valerent, hic quoque demonstrare conabantur; Sed quum murum conscendissent, Nesqueio & militibus impigrè operam navantibus, repelluntur, multis ex eorum numero desideratis: sic ut præter Janiceros, qui primi murum conscenderant, & insigni audacia & fortitudine dimicaverant hostium ad tria millia cecidisse dicerentur. Tametsi autem præfectus eorum, summæ dignitatis, & Chausii, Janiceros restaurare pugnam magna severitare juberent; ac uti pristinum decus tueri, & omnia belli pericula superare, nec se animo demittere vellent, hortarentur; prælio tamen, quantum honeste poterant, recusaro, se post tantum amissum commilitonum numerum, cum Deo immortali, qui pro Ungaris pugnaret, cuique resisti non posset, nequaquam pugnaturos responderunt.

Tertis Janiceri veterẽ portam acerrime oppugnantes

Multis ex eorum numero cadentibus à Nesqueio fortiter repulsi cedunt.

Per hunc modum cum nostri tres extremas atque adeo acerrimas oppugnationes tribus in

locis

1552. locis fortissime sustinuissent, & integrum ferme diem pugnando cum hostibus contendissent, propitio Dei Optimi Maximi numine victores tandem extitere. Dirempta triplici hac pugna, Turcæ sex postea diebus in iisdem munimentis & castris permansere, certatumque eminus est singulis diebus utrinque, non solum tormentis & falconibus, sed etiam minoribus sclopetis & sagittis, aliisque telis missilibus: ac ultimus ex nostris Christophorus Tarianus, adolescens Dobonis armiger, dum ad Boloquianam missus, citatis passibus procurreret, sclopeto à Janiceris fuit interfectus. Jam enim arx in tantam vastitatem tormentorum ictibus erat redacta, dirutis circum undique mœnibus, ut vel expedito equiti iter in eam per ruinas pateret; & perforata nudataque tectis ædificia, commeantesque hinc inde homines, extrinsecus conspici possent.

Interea quum ad diem Divo Lucæ Evangelistæ sacrum, exorientibus Aquilonibus, haud modica nix, frigidiore pluvia mixta, cœlo delapsa esset; simul etiam ambiguis rumoribus in castra allatum esset, hinc Mauritium Saxonem, qui valido è Germania adducto exercitu, jam Jaurinũ pervenisse dicebatur; illinc vero Castaldum & Bathorium, cum copiis Transsilvanicis, auxilio obsessis venturos: Achomates, sive incertos rumores irrito suo conatui prætendens, sive ingruentem hiemis sævitiam veritus, seu quod vero similius videtur, spe omni capiendæ arcis abjecta, quod copias suas, interfectis ac vulneratis tædioque diuturnæ obsidionis fatiscentibus, equitum & Janicerorum promptissimis, attenuatas, debilitatasque cerneret, omissa ulterioris obsidionis cura, domum redire constituit: eademque nocte tormenta ex aggeribus retrahi jussit, eaque cum omni eorum apparatu curribus imposita præmisit, ipseque cum Asiatico prætorianoque exercitu ea sequutus Belgradum atque inde Byzantium iter suscepit. Alis vero Eunuchus Budam, & cæteri ad sua quisque loca & stationes ad hibernandum concesserunt. Sed nostri animadverso discedere volentium strepitu & clamoribus, continere se nequaquam potuere, quin eadem nocte erumpendum existimarent. Itaque patefactâ occultiore portulâ, hostes reducendis tormentis, onerandisque plaustris occupatos invasere, & donec equites subsidio adcurrissent, occisis nonnullis lixis & calonibus, ac quibusdam è Janicerorum ordine custodibus, aliquot pondera sulphurei pulveris, culeis coriaceis, ac ciliciis insuta, (neque enim Turcæ doliolis, condendo pulveri, ut nostris mos est, utuntur commodiore onerandis camelis & jumentis ratione) ac tentoria quædam, variamque castrensem supellectilem in arcem intulere.

Achomates irritu tot oppugnationibus, obsidionem solvit.

Hic fuit exitus difficillimæ, terribilisque Agriensis obsidionis, singulari utrinque animorum vi, atque pertinaciâ illatæ atque constanter defensæ: qua amissum apud exteras gentes paulo ante Ungarici nominis decus, forti atque felici tolerantiæ laude recuperasse visi sumus. Neque enim quisquam nostrâ, vel retroactâ ætate in Pannonia, sive à Turcis sive aliis gentibus arcem aut urbem, machinis & tormentis majore vi ac obstinatione oppugnatam ac defensam meminisse poterat; adeo ut supra duodecim millia ferrearum ingentis ponderis pilarum ea oppugnatione à nostris collecta, ac in cumulos composita, nequaquam eo numeratis minoribus falconum & colubrinarum pilis, in arcis area spectarentur.

XII. millia pilarũ ferrearũ ingentis ponderũ in hac obsidione collecta. 1552.

Abeuntibus Turcis, Dobo & Nesqueius, cæterique duces & milites periculo erepti, ideoque ingenti lætitia perfusi, actis Deo gratiis, turbarum & tympanorum sonitu edito, tormenta etiam & colubrinas omnes, quæ in arce erant, unà cum sclopetis cujusvis generis explodenda curavere: ita ut eorum fragor & strepitus aerem magna vi feriendo, proximos montes & silvas compleret, & ad hostes, qui nondum ab arce longius recesserant, facile penetraret: nec multis interjectis diebus, communi nomine nuntios ad Ferdinandum misere, cum tribus auratis vexillis Eunuchi, Arslanis, & Velibegi; ac literis, quibus de hostium discessu, ac salva, secundum Dei immortalis opem, Agria, certior reddebatur, Joannem Vaidanam Dobonis legatum, Georgium Juanium, Andream Somogium, & Albertum Cusegium, qui obsidioni ab initio interfuerant. Eos Ferdinandus benigne ac liberaliter habitos, centenis nummis aureis, ac purpureis vestibus donavit: & Mauritius Saxo, qui iis diebus ex pacto fœderis cum Cæsare & Ferdinando initi (quos ob causam liberandi Landgravii soceri multifariam offenderat) cum copiis Viennam venerat, ac totam fere æstatem Jaurini sedendo, nihil operæ pretii fecerat, centenos argenteos, quos Talleros vocant, & Nicolaus Olahus Episcopus, singula aurea pocula addidere. Joannes vero Batthyanius, quum in convivio pecuniam ad manum non haberet, torquem aureum, quem collo gestabat, haud contemnendi ponderis, in quatuor sectam partes eis divisit, ipsorumque exemplum plerique alii optimatum sequuti, variis eosdem muneribus condecorarunt.

Agriensiũ lætitia & exultatio.

Litera ad Ferdinãdum cum tribus auratis vexillis.

Legati, liberaliter à Ferdinando donati. Et ab aliis

Nec multo post Dobo & Nesqueius, tot exantlatis laboribus, tantoque perfuncti periculo, mutuis collatis consiliis, fere officio abdicare statuerunt; ejusque voti sui Ferdinandum admonuerunt, ut id sua venia voluntateque fieri pateretur. Nec Ferdinandus qua erat humanitate, & erga eos clementia abnuendum duxit, missoque Agriam Sforcia Pallavicino, qui non ita pridem à Turcia postliminio rediens Taifalo successerat, eis atque omnibus stipendium persolvendum curavit: eique Dobo claves portarum Agriensium de manu reddidit. Sforcia vero cum Nesqueio transegit, ne locum suum usque ad duorum vel trium mensium spatium desereret vellet, ut interim de successore provideri posset. Quo elabente intervallo, Ferdinandus commendante Nicolao Olaho, Gregorium Literatum Agriæ præfectum designavit, addito ei collega Paulo Sarcandio.

Dobo & Nesqueius Agria præfectura se abdicant.

Gregorius Literatus cum Sarcando Agria præficitur.

Et paulò pòst comitiis Sopronii habitis, Dobonem Transsilvaniæ præfectum, cum Francisco Quendio, in locum Andreæ Bathorii, eo magistratu decedentis, constituit, Stephanumque Zoltaium, Gasparem Peteonem, Joannemque Fighedium, & reliquos omnes, qui obsidionem fortiter toleraverant, ne gregariis quidem militibus neglectis, non solum opimis stipendiis, sed pagis, latifundiis, colonisque locupletavit. Collaturus procuIdubio etiam in Nesqueium singularis munificentiæ

Dobo cum Quendio Transsylvania præfectus constituitur.

exempla,

1552. *Nesquerii indigna mors.*

exempla, nisi illum crudelis ac indigna mors paratis honoribus subtraxisset: Siquidem quum à Ferdinando evocatus, Viennamque proficiscens, Varconum divertisset, militesque qui cum eo erant, oppidanis aliquot equorum juga ad vecturam imperassent, atque ii nequaquam dicto audientes, tergiversando moram necterent, orta seditione, ad arma deventum est; & occisis utrinque pluribus, quum ipse non satis cognitus, ad sedandam eam accurrisset, impacta in frontem securi, ab ignobili aratore vir clarissimus interfectus est. Sed nec Gregorio Litereto diuturna novo in magistratu lætitia fuit; quum paulò pòst ad Mohium oppidum, summa sua infelicitate, nec minore insolentis fortunæ ludibrio à Velibego Hathoani præfecto, insidiis doloque captus, & Byzantium missus, ab irato Achomate, irritæ obsidionis ultionem quærente, injussu ut ferebatur Solimeni, laqueo strangulatus extremum diem in furca clausisset; sic tamen, ut Deo innocentis viri indignam cædem vindicante, ipse quoque Achomates, jubente Solimeno, procuranteque Hazatria Rustã Conjuge, & Rustane genero, non multo post eodem omnino supplicii genere turpiter necaretur. 1552. *Literatus paulo post à Velibego captus, & Byzantium missus, laqueo strangulatur.*

NICOLAI ISTHUANFFI

PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XIX.

1553. POST servatam egregie cum laude Agriam, Ferdinandus quamquam ea parta victoriæ affatim lætaretur, tamen quum transacta detrimenta cladesque, quas aut fatali Pannoniæ infortunio, aut singulari ducum suorum infelicitate accepisset, et Solimani tantis obtentis passim victoriis elati atque insolentis vires & potentiam animo metiretur, atque adeo maxime verendum existimaret, ne si ille, ut in animo habere ferebatur, Transsilvaniæ recuperandæ causa, confecto bello Persico arma denuo sibi inferret, recrudescentibus ancipitis belli tempestatibus, divina atque humana omnia dubio formidabilique eventu miscerentur; tentandum illius animum, si quæ mentione pacis aut induciarum flecti posset, ante omnia judicavit. Atque hæc tuta & salutaria consilia, omissis præcipitibus, suapte natura capessentem, multi etiam ex amicorum præcipuis, tam Germani quam Ungari, ut hoc modo ad publicum corruentis Ungariæ decus tuendum, simul & detrimentum evertendum curas & cogitationes convertere vellet, quod aliter perfici nequaquam posse censeretur, multis rationibus cohortabantur.

Verantius & Zaius à Ferdinando ad Solymanū legati de pace missi.

Itaque cum ea in re mature facto opus esset, non diu moratus, Antonium Verantium Episcopum Quinqueecclesientem & Franciscum Zaium, classis Danubianæ præfectum, viros experientes, rerumque & linguarum peritos, extraordinariæ legationis nomine ad Solimanum, cum magnis muneribus mittendos delibaravit; inter quæ fuit Hamsa ille nostris postea calamitatibus, & arcium clandestinis interceptionibus clarus, quem Vesprimii captum esse diximus. Nam ordinarii legati munere hactenus Joennes Marie Malvetius functus, ab irato barbaro, propter occupatam (quod ille negabat) Transsilvaniam, ut diximus, captus adhuc in carcere detinebatur, eorum adventu ac precibus libertati restitutus, ad Ferdinandum cum Solimani literis rediret: Sed ab eo rursus Byzantium cum responso reverti jussus fuit: Sic ut pace factâ, ordinarii oratoris loco fungeretur. Verum cum Comaronium pervenisset, morbus, quem ei carcer attulerat, ita denuo eum invasit, ut de salute diffisus substeteret, Ferdinandumque per literas rogaret, ut legationis munus ab se in alium translatum vellet. Verum Ferdinandus eum non morbi asperitate, sed carceris & prætetitarum ærumnerum memoria, illud legationis munus refugere & deprecari suspicabatur: brevi tamen illius mors subsequuta, eum non ficto aut simulato morbo laborasse docuit. Ne autem responso Ferdinandi perferendo mora necteretur, Augerius Busbequius Belga, nobilis vir, & morum elegantia, litererumque cognitione multis præferendus, in locum demortui orator futurus deligitur: atque ia, urgente profectionem ejus Ferdinando, summa adhibita celeritate Budam, indeque lentiori itinere, ad XX. diem Januarii, anni Quinquagesimi tertii, supra mille & quingentos, Byzantium pervenit, ibique collegas, quos modo nominavi, reperit. 1553. *Ioan. Maria Malvetii obitus.* *Augerius Busbequius in locum ejus orator sufficitur.*

Aberat eo tempore Solimanus, ducto adversos Persas exercitu, quos etiam bello octennali coactos ad pacis conditiones petendas compulerat, relicto Constantinopoli Ibraimo Eunucho, qui urbi præesset. Rustanes quoque

gener

1553. gener aderat, purpuratorum antea princeps, sed tunc loco & dignitate motus, privatam vitam agebat. Ejus rei causa erat Mustaphæ filii cædes, conjogis Russæ, cui Haeattiæ nomen fuit, ac Rustanis fraude strangulati, ut qui imperium affectare, ac patri insidias struxisse, conciliatis sibi Janicerorum animis studiisque accusaretur; ita tamen ut exercitus desiderio, per simulationem foret satisfactum, brevique post, ut evenit, ille pristinam dignitatem recuperaret, occiso, qui ei successerat, Achomate, majoris animi, quam ingenii viro, quem capto Temesuario, superiori anno Agriam frustra obsedisse memoravimus.

Solymano absente.

Legati Ibrahimū & Rustanē visunt coluntq́.

Legati purpuratos hos, quamquam alter ex duobus nulla eo quidem tempore potestate esset, officiose invisérunt, & salutatos muneribus excoluerunt; & ab ipsis, voluntatem Solimani expectare jussi sunt, quem de eorom adventu certiorem reddidissent. Nec multo post literæ ad Ibraimum præfectom urbis allatæ sunt, quibus legati in Asiam trajicere, ac Amasiam, ubi Solimanus erat, proficisci jubebanrur. Itaque facto per Bithyniam Galatiamque itinere eo pervenere, & Achomatem, collegasque purpuratos salutavere, à quibus ad Solimani reditum, qui tunc forte adhuc procul aberat, rejecti fuére. Ad quem paulo post redeuntem iotroducti, quæ habebant in mandatis de pace, aut induciis exposuere. Sed quoniam postulata Ferdinaodi plena dignitatis ac libertatis erant, ideoque ab elato illius animo, qui nihil sibi negari debere putabat, minus æquis auribus audiri fuère: nec rationes eorum, neque postulata satis benigna fronte suscepta, atque ita domum abire jussi, exigua spe quicquam eorum, quæ petebant obtinendi.

Ad Solymanum contendunt.

A quo haud benigne auditi, domū redire jubentur,

Aoxit Solimani animum, suapte natura arrogantem & superbum, Tahmasi Persarum Regis legatus, qui cum amplissimis muneribus eodem tempore aderat, pacemque petebat: quam etiam absque longiori cunctatione impetraverat. Qua res majorem nostris legatis difficultatem attulisse videbatur: usque adeo, ut pace cum Persis confirmata, nihil ipsi, quod quidem æquitatis speciem haberet aliquam, impetrare potuerint. Itaque quamquam Augerius ordinarii oratoris loco futurus advenerat; tamen quia nondum quicquam de pace erat confectum, visum fuit Achomati & purpuratis, ut ipse com Solimani literis ad Ferdinandum rediret, ec ab eo, si ei videretur, responsum referret: nec quicquam inter eos, nisi de semestribus induciis, dum Augerius iret rediretque convenire potuit; ita denuo ad principem introductus, ac duplici talari veste donatus, simul cum collegis dimittitur; sic ot discedente in Germaniam Augerio, collegæ Byzantii ejus reditum & simul Solimani adventum expectarent.

Augerius ad Ferdinandum redit.

Dum hæc per legatos administrantur, & pacis consilia spe & expectatione hominum longius differuntur, Ulamanes à Monacho è Lippa antea dimissus, qui Bosnensem provinciam administrabat, acerbissimo in nos odio concitatus, Murate Clissiano, Malcocio Hercegoviniano, ac aliis limitum præfectis sibi adscitis, bellom in Illyrico renovavit, ac in agrum Varasdino subjectum, patentemqoe inter Dravum & Alpes planiciem excurrendo,

Vlamanis excursio in Illyricum.

1553. magnas passim cædes rapinasque exercuit, incensis ubique pagis, ac multis hominum millibus in servitutem abductis. Sed non omnino inulta fuit ejus populationis immanitas: Nam qoum ille ductis penes Crisium copiis, Camnicum prætervectus, via Topliciana, ubi Thermæ Constantinianæ habeotur, in campos descendisset, Nicolaus Comes Zrinianus, Illyrici prorex, ac Lucas Siculus, copiis Stiriæ præpositus, ex insidiis, quas hic in Varasdini Suburbanis, ille vero in Marciana valle, Vinicensi locaverant, oportunè egressi, eum & Turcas passim igne & ferro in omnia obvia grassantes, duobus exercitibus interclusos, relictis captivis & multis suorum amissis, singolari tam poblice quam privatim accepto detrimento pedem referre coegerunt. Nam præter aliquot clarioris nominis ordinum ductores, filium Giafferem, quem ex tribus majorem habebat, cum Joanoe Margititio, insigni equitum præfecto congressum, mucronato ense, quem equites in priori ephippii parte appensum gestare solent, per ilia adactum amisit, & cum incredibili mœrore luctuque eo unde venerat profugit, nemine è nostris desiderato.

à Zerenio & Siculo, cum cæde Gaiferis ejus filii exercita.

Nec tamen ejus irriti conatus, neque privato amissi filii dolore retardatus, copias iterum collegit, & Chasmam arcem, ad ejusdem nominis flumen sitam, obsidione cinxit, quam Lupi Giulani Episcopi Zagrabiensis milites, numero non plures viginti negligenter custodiebant: qui repentino metu territi, extemplo ei portas aperuerunt. Qua capta, ad Veruciam oppugnandam copias duxit haud procul Dravo sitam, coi Georgius Brodianinus, cum quinquaginta plus minus peditum cohorte præerat. Is com per exploratores adventum hostium didicisset, à Luca Siculo commeatum & res necessarias, maximeque pulverem sulphureum, cujus inopia laborabat, per literas & nuntios petere non cessabat. Sed dum is ea curare negligit, aut cunctando moratur, hostes superveniunt, ac factis in Monasterio Monachorum, quod prope arcem erat, aggeribus tormenta promovent, mæniaque arcis, quod vetusta neque valida essent, vim atque ictus tormentorum diu perferre non potuerunt: ita ut Brodianinus, priusquam Ratco Malius, & Petrus Besedicia, ductores ordinum, cum peditum centuria à Siculo in subsidium missi advenirent, pacisci cum Ulamane, & deditionem facere cogeretur. Quem post arcem Turcis traditam Capronciam venientem Siculus extemplò capi, ac se excusantem & culpam in illum rejicientem, qui res necessarias & auxilia tardius misisset, postremo ad regis tribunal causam provocantem crudeliter interfici jussit. Dombronem quoque ejusdem Zagrabiensis Episcopi oppidum, Turcæ non multo post direptom & succensum concremavere.

Vlamanes, bello instaurato, Chasmam arcē occupat. Inde Verucia se illi dedit.

Mox Dōbronem diripit & incendit.

Qubus hostium populationibus & incendiis irritatus Petrus Erdodius, comparata ex clientibus subditisque suis, haud contemnenda militum manu, ac consilio cum sacerdotibus collegii Zagrabiensis, qoi Sisciæ præsidium militare habebant, Georgio item Comite Zlunio, aliisque, quorum virtuti ac viribus confidebat, communicato, classem ex his navigiis, quas Saicas seu Nasadas vocamus, nec non monoxylis, quæ in vastissimis ad utramque Savi

Petrus Erdodius cū Comite Zlunio Gradiscā & Velicā direptam concremat.

ripam

1553. ripam sylvis triginta armatorum capaces conficiuntur, quorumque ibi frequens est usus, sine mora comparavit; secundoque Savo delatus, fortem operam ante alios omnes navante, ducemque itineris se præbente Marco Tomasovitio legato suo, incomparabilis virtutis viro, Gradiscam & Velicam arces, cum suburbanis latepatentibus, improvisa facta irruptione diripuit; magnaque cæde Turcarum edita, & rerum omnis generis, hominumque & pecorum, militarium etiam equorum præda abacta, succendit & concremavit, victorque classem & navales socios, ac incolumem reduxit exercitum. Sed non multo post Zlunius, vix hujus victoriæ lætitia degustata, dum in porta arcis Stenisniaciæ staret, turbato cælo, ac exortis è repentino turbine imbribus, fulmine ictus interiit. Atque in hunc modum excursionibus & eruptionibus modo hostes, modo nostri, tam in Pannonia quam Illyrico certabant, arridente nunc his nunc illis fortuna; Ita ut quotidie fere minutis præliis materia & occasio præberetur, quibus alternante eventu, nonnunquam hostes vincerent, nonnunquam etiam vincerentur.

Comes Zlunius fulmine ictus obit.

Sed quum hyemis tempestatibus & frigore coacti milites utrinque in hibernis sese continuissent, Turcæ, Hamsa duce, quem apud se captum Ferdinandus nuper Solimano per legatos dono miserat, insigne detrimentum intulerunt, quo majus & atrocius vix justo exercitu, magnisque copiis inferri potuisse creditum est; Fileco munitissima arce, per fraudem occupato: ex quo postea incredibiles excursiones ac incendia, cædes, & populationes fecere, & magnis ditionibus occupatis, Solimani imperium octingentis & amplius oppidis, ac pagis in potestatem redactis, usque ad Montanas urbes, aurifodinis claras, longe lateque amplificavere. Quod quam improspere atque infeliciter acciderit, paucis memorabo.

Turcæ, Hamsa duce, & Æthiope quodam captivo proditore, Filecum occupant.

Ea arx Blasii Rascaii fuit, cujus filia ducta, Franciscus Bebecus ejus hæreditatem adierat, estque edito monti imposita, nec ab aliqua parte, nisi ubi per portam intrari potest, ob rupium inaccessas crepidines: dividiturque in duas arces, inferiorem, quæ cisternam habet profundam, qua pluviales aquæ per siphones derivatæ continentur: & superiorem, quam Bebecus ædificiis ornatam ac mænibus propugnaculisque erectis validiorem reddiderat; & in superiori commeatum, resque necessarias, & tormenta cum eorum apparatibus collocaverat. Sed à viro munitionum peritissimo spatium quoddam extra mænia in rupis summitate nequaquam fuit animadversum, ex quo per fenestellam quandam ingressus pariter & exitus in arcem dabatur, licet illa nonnunquam ferâ haud adeo firmâ clauderetur.

Fileci situs.

Erat Paulo Janossio arcis præfecto captivus Turca Æthiops, qui purgamenta & quisquilias arcis per eam fenestellam ejicere solebat. Is quum sæpius spatium illud oculis perlustrasset, rupem ab imo ad cacumen usque, quamquam arduam, nequaquam tamen ascensu insuperabilem fore animadvertit: & per captivos Hamsam, qui in arce Secenia haud procul Fileco sita præfectum agebat, clam admonuit, si se centum numis aureis (paulula mercede magnum opus vendirans) redimere vellet, effecturum, vel Filecum brevi in potestate habeat. Itaque pro eo apud Janossium se sponsorem dat, deque arcis, rupisque situ, ac ascensu, deque ea fenestella, aliisque circumstantiis sermones quam secretissimos confert; nec tamen antequam fidei, industriæque ejus experimentum videat, vir cautus, quid aggrediendum existimat. Æthiops igitur, Hamsa id expetente, per rupem reprando, & exploratis omnibus, ad fenestellam pervadendo (unico tantæ rei conscio, qui in arce superiori excubitoria officio fungebatur, agresti homine) primum patinam plumbeam, ferculis mensæ inferendis dicatam, iterum vero Janossii pileum, multis gruum & ardearum pennis conspiciendum eadem reversus via, ad Hamsam adfert.

Tum ille re cum suorum promptissimis communicata, quatuor Centuriones navandæ operæ cupidos deligit, dato eis præfecto Mehemete quodam cognomine Magno, utque incepta maxime fideli silentio regant, & obscura nocte Æthiopem ducem sequantur admonet. Itinere ita constituto, ut prima vigilia Filecum perveniretur, absente Janossio, & iis, qui domi erant relicti, quod ad multam noctem potassent, somno vinoque victis hostes per saxa & præcipites cautes, non pedibus tantummodo, sed etiam manibus, ubi paulo asperior ascensus erat, diu multumque laborando, præeunte Æthiope, unus post alium tandem ad mænia perveniunt, ac sub fenestella, ubi confertis standi facultas erat, densati consistunt: & per scalam altitudine duodecim pedum, quam secum attolerant, excubitore fenestram aperiente, in arcem conscendunt, ac donec omnes introrsum reciperentur, summum silentium agitur.

Postquam omnes in arcem conscendere, tum verò tubis canere, magnum clamorem attollere, portas superiores occupare, tormenta, quorum maxima pars ibi servabatur, in arcem inferiorem & præsidiarios obvertere, & displodere. Nostri re nec opinatâ & improvisâ, horribilique sonitu exciti, excussa crapula & torpore, arma capiunt; & tam tormentis, quæ in imo habebant, quam sclopetorum glandibus hostes descensu prohibent, & donec cælum inalbesceret, eminus pugnando sese, atque arcem impigre defendunt: simulque literas & nuntios ad Bebecum & Janossium citatis cursibus mittunt; quo sint in periculo docent, & nisi maturrime subventum sit, actum de se atque arce significant: Janossius cum qua potuit militum manu celerrime adfuit: à Bebeco quoque missa statim auxilia, ipse ad Gabrielem Perenium profectus, qui iis regionibus cum potestate præerat, ut præsidia limitum & Nobilitatem ad capienda arma jubendo sollicitet, cohortatur, posse adhuc arci subsidium ferri, si mature id facere contendat. Dum ille rudis ignarusque belli lente, quæ cito curanda erant, ac cunctanter administrat, Turcæ eo acrius instare, plerosque tormentis eminus sauciare, aut occidere: postremo crassiores funes, ad imam arcem, ubi carcer erat, & in eo complures captivi, ab alto demittere, iisque captivos sursum pertrahere. Sed quum nostri in eos procellam glandium effunderent, necesse erat captivos, prius quam ad socios pervenirent, aut necari, aut gravissime vulne-

Janossius & Bebecus nostris suppetias ferunt. 1553.

1553. ratos deturbari. Janosfius, quum perturbatis omnibus imperare non posset quid egerent, quomodo se ab omnibus partibus adversus hostium vim & jacula sustentarent, quantum ingenio poterat, consulebat. Interea missi à Perenio ducenti equites supervenêre, quibus Franciscus Cataius, & Nicolaus Henieius præerant, & centum sclopetarii, quos Emerico Pribeco duce Joannes Balasfius è vetere Zolio, & Montanis urbibus miserat, quarum præfecturam paulo ante à Ferdinando obtinuerat. Quamquam autem ii ex fortissimis militibus selecti erant, & modò suis laborantibus succurrere, modò hostes, quum conferti erumpebant, invadere manu, & submovere contendebant; magna tamen in eo asperrimo negotio difficultas, magnæ rerum perturbationes obstabant; quandoquidem hostes è superiori loco tormentis in nostros oportune directis, neminem in muris & stationibus consistere permittebant.

Missa etiã à Perenio auxiliaris manus.

Pugnatum est per hunc modum continuis quindecim diebus; tanta utrinque animorum pertinacia, ut neutra pars cedendum alteri existimaret. Verum enimvero non multo post, Hamsa paratior, acceptis à Toigone auxiliaribus copiis (is in Budensi præfectura Ali Eunucho inter purpuratos Byzantinos adscito successerat) cum aliis militum præfectis advenit, & tormenta, quibus nostros, inferiori arce oppugnaret, adtulit. Cujus adventu cognito Perenius & cæteri, qui ad Sombatum Rimæ flumini adjacens oppidum in castra convenerant, loci difficultate ac hostium metu territi, prælio abstinendum, ac fœdo consilio eo unde venerant, retrocedendum existimaverunt. Nostri vero milites, qui erant in præsidio, spe & auxiliis destituti, rebus desperatis, qua quisque potuit dilapsi, arce hostibus relicta, non sine gravi ignominiæ ac socordiæ nota excessere. Janosius, amissæ arcis reus, à Bebeco ad sumendum capitale de eo supplicium quæsitus, ad Balogum arcem profugit; & dum se insolito metu, ac mærore & luctu, lachrymisque afflictando excruciaret, subito, ut creditum fuit, apoplexia perculsus, exanimis & mortuus in cubiculo fuit repertus. In hunc modum arx ea oportuno loco sita, ex qua tot & tantas calamitates postea pertulimus, tantum sanguinis effusum est, tanta ditio, dilatatis hostium finibus, accessit, parum virili aut decoro conatu defensa, decimo sexto Calendas sextiles, in Turcarum potestatem devenit.

Sed cum Hamsa copia subsidiaria advenissent, Perenius & cæteri timore perculsi dilabuntur. Et præsidiarii, arce vacua relicta excedunt. Janosius mœrore afflictus diem extremum obit.

Accidit eodem tempore, quod quum iste idem Hamsa, ob non satis bene cultos & observatos Mahometanæ superstitionis ritus apud Muphtim, qui summus est apud eos sacerdotum princeps, graviter accusatus fuisset, ab eo sacris, aquaque & igni interdiceretur. Quod quum Solimanus cognovisset, & simul capti ejus astu Fileci fama ad eum perlata fuisset, apud Muphtim intercessit, ac ut absolveretur, effecit; ita ut Haitadinum Calpham legisperitum ad illum extemplo mittendum censeret; à quo expiaretur, ac ad vanæ superstitiosæque legis ejus ceremonias impensius instrueretur.

Hamsa sacris interdictus à Muphtio, Solimani deprecatione absolvitur.

Comitiis Sopronii

Cæterùm paulo ante, quam ea res gererentur, Ferdinandus indictis Sopronium Comitiis, quod cæteræ urbes pestilentia laborarent, Nicolao Olaho, cujus auspiciis Agriam retentam fuisse dictum est, Archiepiscopatum Strigoniensem dedit; cujus arx quamquam jam decennium à Solimano occupata detineretur, redditus tamen ejus locupletes adhuc & opulenti erant, ac ad Novam arcem, quam Paulus Vardanus ad Nitriam flumen ædificaverat, colonis in utramque partem servientibus, colligebantur: iisdemque comitiis Stephanum Dobonem, præfectura Transsilvaniæ ornavit, adjuncto ei collega Francisco Quendio, magni apud Transsilvanos nominis & auctoritatis viro: Episcopatum vero Albensem Paulo Abstemio Quinqueecclesiis oriundo contulit: atque ii paulo post ad occupandam provinciam profecti sunt. 1553.

à Ferdinando indictis. Olaho Archiepiscopatus Strigoniensis confertur. Dobo præfectura Transylvaniæ ornatur, adjuncto Quendio.

Sed quum Nobilitas atque alii ordines regni summis votis & precibus apud Ferdinandum laborarent, ut recuperata provincia Transsilvania, quæ semper ad Pannoniam pertinuisset, Comitem Palatinum crearet, summum post dignitatem regiam magistratum, Ferdinandus quamquam eos haud iniquum postulare videret; quia tamen Sopronii haud satis tuti à contagione esse viderentur, quod ea pedetentim ob mutua hominum commercia eo irrepsisset, rem ad alia Comitia distulit. Quæ quum ad primi veris initia Posonium indixisset, quod summus ille dignitatis gradus à rege simul & communibus ordinum suffragiis nominari, ac utrique parti æque ad jus dicendum sacramento adstringi consuevisset, nuntios regionum seu provinciarum, in quas ceu tribus quasdam divisa est Ungaria, per suffragia interrogari placuit. Obstare poterant Franciscus Vilacus Episcopus Jauriensis, qui vices regis absentis obibat, ac Franciscus Revaius, causis Palatinalibus dijudicandis Novizolii judex creatus; sed ii antea è vivis decesserant. Itaque interrogavit Michael Mereius, regni prætor, ecquem vellent nominarent Palatinum? qui demum à rege confirmaretur. Tres nominavere ex proceribus, viros graves, industrios, pace belloque præstantes, Franciscum Battianum, Andream Bathorium, & Thomam Nadasdium. Sed duo illi, Battianius quidem ingravescente senecta, ac deficientibus viribus, Bathorius vero continua inclementique podagra, quæ omnes ejus artus & membra distorserat, verissimis allatis causis, sese excusavere. Nec Nadasdio defuere subterfugia fessum se laboribus, corpore debilem, & si quid hostile ingruat, equitandi invalidum, & quietem præoptare: ei magistratui multos labores, maximas curas, incredibilem negotiorum molem domi forisque annexam; quibus ipse ferendis impar sit. Victus tamen postea singulari prece Nobilitatis, ac universi populi inter venerantes, gratantesque contribules, & provinciarum legatos, pulcherrimo ordine, visuque & auditu, magnifico comitatu, ad Ferdinandum ex urbe in arcem Posoniensem perductus est; à quo benigne habitus, ac amplissimo eo in honore confirmatus, juri æqualiter dicundo administrandoque Sacramentum dixit.

Episcopatus Albensis Abstemio donatur.

Thomas Nadasdius Palatinus creatus.

Interea Augerius, initio sequentis anni, cum responso Ferdinandi Constantinopolim reversus, collegas quidem, quos isthic reliquerat, incolumes offendit: cæterum in rebus Turcicis magnas mutationes, Pajazetem mino

Augerius cū responso Ferdinandi Cõstantinopolim

rem

1554.

polim reddis.

rem Solymani filium, post strangulatum Mustapham fratrem, quod tes novas moliri diceretur, ab irato patre neci destinatum, precibus & lachrymis matris, periculo in præsens liberatum, Acbomati purpurato, fractam laqueo gulam, Rustanem pristinæ dignitati restitutum, pacem, quam ipse & collegæ jam diu continuis laboribus & sollicitudine urgebant, magis indies difficilem dubiamque. Nam à purpuratis, qui prius quam legati exterorum principum ad Solymanum introducantur, quid velint, quidve postulent, scire volunt, in colloquium admissus, quum Ferdinandi postolata scito sermone retulisset, æquum esse censentis, servari pacta, quæ de Transsilvaniæ possessione cum Isabella regina, ejusque filio, nec vi, neque dolo malo fecisset; graviter & indigne ferebant, & legatis minari, magnumque periculum, si cum ejusmodi mandatis in conspectum sui principis venissent, denuntiare videbantur. Postulantibus nihilominus legatis, ut admitterentur illi negabant se facturos, ut ipsorum periculum secom communicarerur non esse sibi tantum animorum, ut eos cum talibus postulatis coram suo principe sistere auderent, non obscuro ejus ludibrio conjunctis, cujus injuriam neqoaquam essent impune laturi. Rediisse eum cum victore exercitu, rebus adversus Persas feliciter gestis, præferocem & superbum, filio imperii æmulo (Mustapham intelligebant) è vivis sublato, quid esset ei optatius faciliusque quam ducere in Ungariam, & fessas laboribus copias spoliis Ungarorum reficere, ac reliquum ejus provinciæ, quod jam exiguum esset, suis regnis adjicere? proinde desinerent, si saperent, neque quiescentem excitarent, ac mala sua accelerarent, quorum satis superque suo tempore essent habitori. Quibus purpuratorum sermonibus reliquorum Turcarum voces congruebant, & quod levissimom ab ipsis denuntiabatur, illud erat, ut legati & qui in eorum erant comitatu, naso & auribus truncatis fœdati domum remitterentur.

Metationes Turcicæ.

Purpurati legatos nostros ab aditu Solymani excludūt.

Quorum crudeli proposito cognito, quum ad Divanum, quod est purpuratorum concilium vocarentur, vestes quas habebant pretiosiores induebant, suos ut idem facerent hortabantur, ac eo cultius & splendidius in publicum prodire jubebant; quæ res purpuratis & Turcarum vulgo ita bilem movebat, ut à probris & maledictis minime temperarent; quod nostri non ignari iræ atque indignationis Solymani, talia in ejus contumeliam facere viderentur. Tantos enim spiritus, tantam arrogantiam, tam diuturna felicitate sibi sumpserant, ut Christianum nomen contemnere, & quicquid vellent, sibi licere, atque adeo quod nollent, iniquum esse arbitrarentur. Ab eo tempore durius tractare legatos, atque arctius hospitio includere, neque ullum ad eos pati introire, nemini de suis prodeundi potestatem facere, fenestras non nisi superne admisso lumine obstruere, reliquis etiam in rebus, non ut legatos, sed pene ut captivos habere ceperunt. Sed & domi quoque a Toiguno Budæ præfecto, nollam à bellis vacuum tempus, nulla quies erat. Nec minore fastu & arrogantia Alim Chausium cum Solymani literis in Transsilvaniam misere, qui ingredi eam vetitus, in Valachia montana substitit, & literas Bathorio misit, quibus ei & proceribus populisque provinciæ mandabatur, ut vel Isabellam cum filio reducerent, ejectis ex provincia Germanis, cui rei perficiendæ se adjutorem futurum pollicebatur; aut aliquem ex suorum numero eligerent, à quo gobernarentur, donec illa à Sarmatia reverteretur.

Busbequius & legati nostri durius tractati à Turcis.

Aly Chausium.

1554.

literæ Solymani ad Bathorium.

Ut ejectis Germanis, Isabella cum filio restituatur.

Quæ res effecit ut Castaldus suarum & Ferdinandi virium haud vanus æstimator, non abnuente Ferdinando (sic tamen ne quid suo nomine ageretur) potestatem concederet Andreæ Bathorio ac quibusdam Transsilvanis, & Francisco Quendio, tractandæ com Solymano pacis, etiam cum pactione annui tributi; ea adjecta conditione, ut urbes & arces quæ eo anno à Turcis captæ essent, redderentur. Quibus quidem rebus tractandis dum tempus teritur, & Solymanus nec Transsilvania cedere, neque arces occupatas restituere vult, bellum a Turcis in citeriore Pannonia renovatum est, & Transsilvania, Castaldo & Bathorio provincia decedentibus, ad defectionem tam ab Isabella, quam Turcis sollicitata, jugum Germanorum, uti appellabant, excussit; prout hæc omnia in processu operis commemorabimus, si prius duplicis hujus belli Turcici initium finemque narrando absolverimus: ut observata temporis & ordinis ratione, rerum quoque gestarum series commodius atque opportunius legentium oculis subjiciatur.

Per id tempus dum bella ex bellis sererentur, magna vagorum peditum multitudo in partibus Cisdanubianis exorta fuit, qui nullis stipendiis addicti, in miseram plebem, quæ tam nostris, quam Turcis subjecta, tributariaque erat, variis crudelitatis generibus grassabantur, ut inauditis cruciatibus torta, partim ad solvendam pecuniam cogeretur, partim inter tormenta & cruciatus interiret: nam quibusdam crura ferro terebrabant, nonnullis interiores lineas tunicas, adipi aut sævo liquenti immersas, flammaque incensas induebant, muliebrem sexum aut præcisis uberibus, aut iis fune ex equina seta facto trajectis, vel pecuniam proferre, vel mori cogebant: neque ulla excogitari carnificinæ acerbitas poterat, quæ non ab eis summa cum immanitate exerceretur. Quæ mala diu tolerata fuere, nemine vagos & crudeles latrones coercente; donec Marcus Stansitius Sigeti præfectus, jubente Ferdinando, sic ut quemadmodum illi varie in miseram plebem erant grassati, ita variis etiam & exquisitis suppliciorum pœnis occursendum existimavit. Captos enim erutis oculis dimisit, aut sulphureo pulvere subjecto membratim discerpendos curavit, aut si quid crudelius adhiberi tormenti genus potuit.

Haidonū impune grassantium & latrocinantium crudelitas.

à Marco Stansitio variis & exquisitis suppliciis vindicata.

Istud verò maleficentissimum genus hominum, sua receptacula & suos veluti nidos Corothnæ, Babociæ, Caposuarii, aliisque propinquioribus castellis habere solebat. Igitur Toigonus, ad qoem variæ de illis querelæ perferebantur, exercitu diversis ex locis coacto, Albam regiam, deinde Coppanum venit, postea Caposuarum promotis tormentis obsedit. Ea erat hoc tempore Stephani & Lupi Derssiorum arx, cænoso & palustri loco sita, quam Caposus flumen circumfluit, sed adeo stagnantibus aquis, ut nec ripæ carectis & arundinibus

Quorum rapinis motus Toigonus Budens. Præfectus, Caposuarum arcē Derſſiorū obsidet.

1555. bus impeditæ videri possint, nec quorsum fluat satis oculis discernatur; deinde Rinniæ mixtus, ad Bobociam Dravo miscetur. Locus natura ita munitus videbetur, ut ab hostium exercitu haud adeo numeroso expugneri minime posse crederetur, si propugnatores pari virtute & fortitudine nectus fuisset: sed præerat ei Petrus quidam Seelus, quæ vox ventum denotat, ventosus scilicet & turbidus latronum, & ejusmodi, quos dixi tortorum dux: is quum ad quintum usque aut sextum diem arcem tutatus fuisset, & diutius commeatu, et rebus necessariis nondum deficientibus, tueri potuisset, priusquam Stephenus Dersffius cum auxiliis & duobus tormentis, quæ invehenda erant, advenisset, dilabentibus sociis, deserta arce, clam aufugit, eamque singulari perfidia hostibus capiendam reliquit; cujus quidem sceleris, simul & reliquorum maleficiorum pœnas à Francisco Turco, Valentini filio Papæ deprehensus, & in præ alta furca laqueo suspensus, persolvit.

Et à Seelo ignavo homine desertam occupat.

Potitus eo loco oportuno facili negotio Toigonus, ad Corothnam copias & tormenta promovit. Ea arx superiori sæculo à Nicolao Corotnano, regni prætore à fundamento erecta fuit: sed eo tempore à militibus Merthiæ Aliæ. pati scelere contaminatis, inhabitabetur. Nam ipse paulo antoà Turcis, qui in præsidio Grolgalliano erant, per insidias captus, & Constantinopolim missus, in carcere perierat. Progredientem Toigonum, & inter Corothnam dirigentem, milites metu & pavore perculsi nequaquam expectavere; sed collectis de nocte sercinis, effuse fuga, qua quisquam potuit, varias in partes profugere: & hostes arci occupatæ præsidium imposuere, continuisque excursionibus ditiones Ferdinandi Canisam, Besenciamque versus ex ea infestam reddidere.

Inde Corothnam, diffugientibus præsidiariis, sibi subjicit.

Restabat Babocia Andreæ Bathorii, fratrumque ejus ditionis, oportuno in colle, ad præterfloentem Rinniam, qua in Dravum stagnantibus aquis, neque coercitis ripis, evolvitur, site, tuebanturque eam milites Bathoriani ducenti quinquaginte, ducibus Stephano Selpio, & Joanne Budacicio, qui ante periculum præferoces & fervidi, hostes contemnere & pervicacere solebant. Sed quum eos signis explicatis edventate, aggeres atque vineas constituere, inque eis tormenta collocare conspexissent, tum vero fracti enimis, remissaque ferocia, temeritatis incommodum sentire ceperunt. Ne tamen ante tempus perterriti esse viderentur, suppresso aliquamdiu timore, tormenta in aggeres & oppugnantes Turcas dirigere, & quæ facienda erant, per aliquot dies exequi non neglexere. Sed paucos post dies, quum mænia tormentis prosternerétur, quamquam non magnum fecissent hiatum, conceptom animo timorem, non amplius dissimulavere. Itaque convocatis militibus, postquam effugia perpetuis hostium stationibus & insidiis circumsepte, vias clausas, arcem quassatam, auxilia desperata, præsentem acerbissimæ mortis necem, si pertinacius in defendendo persistant, propositam, cæteraque ejusmodi augendo metui idonea dixissent: eis quoque, qui ex ipsa scelerum & repinarum conscientia periculique necessitate haud perum animis vacillabant, non longo sermone persuasum fuit,

Mox & Babociã, dedẽtibus se præsidiariis, invasit.

ut communibus sententiis de arcis deditione 1555. cum Toigono & Turcis paciscerentur. Nec mora proloqui è muro cum hostibus, qui ad aggeres & tormenta excubebant, ceperes moxque ii ad Toigonum in castra procurrerunt. Is arcem dedentibus, atque ebeuntibus, potestatem cum equis & sarcinis quo velint, se conferendi daturum respondit ea conditione, ut transfugæ, qui ibi essent, & vagi haidones, qui è Corothna & Caposuario illuc se recepissent, extemplo sibi traderentur. Cum ea de re integrum diem disputando consumpsissent, & nullum ex haidonibus illic esse, transfugas etiam audita obsidionis famâ arce excessisse dicerent, longiori contentioni ita finis est impositus, ut Turcæ exeuntibus nostris, certos ex suis adhiberent, qui transfugas explorarent & caperent. Erant autem præter alios, præcipui tres, qui ad certum supplicium petebentur: Joannes Aranassius, Andreas Sengelius, & Demetrius Thrax, quorum illi duo apud Cassonum paucis ante annis stipendia meruerant: hic autem ex numero & ordine equitum prætorianorum, capta à Solimano Bude, pernicissimo vectus equo, Strigonium ad Hispanos profugerat tanta velocitate, ut quum eum, palam se ad Christianos iturum profitentem, mille & amplius expeditissimi Turcarum equites persequerentur: tamen intactus eo quo volebat, incolumisque veniret, & ex Turcarum equis plures centum, nimio cursu & æstivi caloris fervore exanimati interirent. Tradita arce fides, præter solitum morem barbarorum, servata est exeuntibus: Transfugæ autem occultati in curribus, ac lardis, succidia, porcinisque carnibus superimpositis, quæ Turcæ abominari solent, ac inexpiabili odio aversantur, oportuna, felicique astutia, periculum evasere.

Transfugæ investigati à Turcis.

Demetrii Thracis præclare factum.

Sed in curribus, lardo imposito, delitescentes, non fuere inventi.

Bobociam captam Toigonus præsidio imposito munivit, & Achomati, necessario suo tuendam commisit: ac rebus prospere confectis incolumem reducit exercitum. Fuere qui Sigetum inde petendum, atque expugnandum existimarent; Sed Toigonus oportuniore usus consilio, quod illud cùm natura & arte, rebusque necessariis, tum vero numero & virtute præsidiariorum tutissimum esse sciret, & quod jam æstas in autumnum inclinaret, ejusmodi consilia facile rejecit. In redeundo tamen cùm Quinqueecclesias divertere statuisset, ut ejus urbis commoditate copias suas laboribus fessas aliquot dierum quiete recrearet, haud procul Sigeto, inter propinquam silvem Tiliarum, ac vicum S. Elisebethæ, interfluente rivo Almo, propter commodiorem aquationem, castra locavit: in quibus ejus diei partem & sequentem noctem transegit: Ladislao Querecenio, qui tunc Sigeto præerat, & postea Giulam Turcis tradidit, extremo metu perfuso, & si hostis vim adhibuisset, non satis tuta atque explicata consilia animo vertente. Verùm Toigonus Sigeto brevi curas & obsidionem minatus, postridie ceptum iter prosequutus Quinqueecclesias, atque illinc paucos post dies Budam contendit. Nec diu moratus Querecenius præfectura Sigetana sese abdicavit; eique Marcus Stansitius Croetus cognomine, qui Jaurini equitum præfectus erat, commendante Battianio successit, vir militaris, & priscæ severitatis. Nec secus in

Toigonus, rebus bene gestis Budam redit.

Querecenius præfectura Sigethana ob hostium metum se abdicat.

Cui Stransitius Croatius succedit.

Illyrico

1556. Illyrico Malchus, qui Ulamani nuper vita functo successerat, occupandæ Crupæ Costanicia imminebat: nisi Nicolaus Zrinianus eas novis præsidiis rebusque necessariis munivisset. Nihilo tamen minus duas arces desertas, Bunitiam & Perusiciam è regione Carbaviæ sitas, quæ ab obitu Carlovitii vacuæ relictæ erant, restauravit, additis tecto & portarum valvis, ut in iis tutus excurrentibus suis foret receptus.

Malchus in Illyrico Crupæ & Costanitia inhiat

Jam etiam aliud majus bellum Solimanus & purpurati in nostros moliebantur, & Sigeti in potestatem redigendi consilia agitabant, quod ex ea arce tam Quinqueecclesiarum urbs, quam omnia ea, quæ inter Danubium Dravumque ipsis parerent loca, continuis excursionibus infesta redderentur, usque adeo ut nec classe nec terra commeantibus Turcis, & potissimum mercatoribus tutum iter relinqueretur. Itaque revocato Torgono, ejus expugnandæ cura Ali Eunucho committitur, de quo supra dictum est, qui tunc quatuor purpuratorum postremus erat, ex iis, qui Byzantii rebus administrandis præsunt: is comparatis, quæ ad bellum necessaria erant, priusquam Byzantio abiret, legatos Ferdinandi ad se vocavit, quibus comiter & humaniter habitis, se in Pannoniam ad expugnandum Sigetum proficisci nequaquam dissimulavit; raora superbi & contumacis animi ad eos terrendos arrogantia, ut Ungaros, quorum vires atque vim aliquot bellis ac præliis esset expertus, non jam armis & gladiis; sed tantum clava ferrea & fustibus, sub jugum mittendos jactabundus prædicaret, hortareturque ut dilata omni mora voluntati Solimani parerent: ne dum ipsi disputando tempus inani contentione protrahunt, amissa patria non habeant, quo revertantur. Legati nequaquam se continuerunt, quin ei redderent, iret tantum quo tenderet, inventurum enim viros tales, qui clavæ suæ non tantum eminus glandibus sclopetorum, sed etiam hastis & ensibus essent egregie cominus responsuri.

Sed à Zerinio munita defenditur.

Aly Eunuchus Venires cum exercitu ad Sigetbi obsidionē tendit.

Ejus fastus & jactatio.

Profectus cum Janicerorum tribuno Veli, ac equitum prætorianorum haud contemnendo numero, Belgradum venit, & copiis labore itineris fessis, quiete aliquot dierum concessa, ad omnes limitum præfectos, qui in Bosnensi regno, ac Dalmatia, & Illyrico erant, mandata dedit, ut ad certum diem & locum convenirent: eodem modo iis, qui in Pannonia, & Transilvaniæ finibus erant, convenire jussis, Budam, atque inde Quinqueecclesias venit, ita ut in castris ad XXV. millia Turcarum habere crederetur; quamquam ipse & Turcæ longe majorem numerum prodere non dubitarent. Illinc Dervisum Quinqueecclesiarum, Achomarem Babociæ, & Nasuffum Coppani præfectos præmisit, qui XX. die Maii, cum suis copiis, ad oppidum S. Laurentii, uno ab arce milliari dissitum consederunt, eo consilio, ut frumentarias invectiones prohiberent, neminemque in arcem ingredi permitterent. Qui quum quotidie portis obversarentur, minutis prælius singulis diebus occasio dabatur; in quibus plures ex hostibus interibant, quum felici successu nemo ex nostris desideraretur: atque adeo nec oppidi nec arcis portæ clauderentur. Vigesimo post die Eunuchus cum universis copiis & viribus adventavit, quod suos, quos expectabat, non antea in castra recipere potuisset: arcemque locatis à meridiana parte castris obsidere constituit.

Sigetum lingua Pannonica Insulam significat, quod superioribus sæculis proavorum nostrorum memoria, Oswaldus Anthemius, cujus progenitores è Græcia in Ungariam venisse dicebantur, in ea insula, quam Almus rivus stagnans & paludosus, è proximis silvis & montibus provolutus efficit, turrim rotundam ædificasset, ac insulæ nomine vocatam, castigato & obstructo terrenis aggeribus oblongia aquarum cursu, ac latiore excavato alveo, lacum effecisset. Eam posteri ædificiis & propugnaculis auxerunt, ac postremo Valentinus Enningius cognomento Turcus, tolerata Joannis regis obsidione, locum longè munitiorem reddiderat, quo à Solimano Constantinopolim abducto, & Quinqueecclesiarum urba in Turcarum potestatem redacta, liberi ejus, quod tuendæ ei & defendendæ impares essent, Ferdinando concesserunt. Habet arcem plano loco sitam, & fossas aqua plenas triplici ordine, quinque propugnaculis munitas; & ad occidentem solem, oppidum duplici vallo ac fossa circumdatum; quæ omnia è materia & cespite constant, una illa vetere ac rotunda turri excepta, quæ latericia est; sed adeo angusta, ut a nemine inhabitetur: pulveri tamen sulphureo ac rebus necessariis servandis dicata, excubitoribus idoneum locum præbet, qui isthic continuo vigilias agendo adventum hostium, extenso vexillo, ac æris campani sonitu significare consueverunt: atque locus ob aquarum munimentum fodiendi cuniculis minus opportunus, quum ex adverso haud minore vitio laboret, quod aggeres, quorum objectu aquæ in fossis continentur, non magno labore suffodi, effluentesque aquæ alio derivari possint.

Sigeti descriptio.

Triduo post Turcæ structis versus meridiem aggeribus, collocatisque tormentis, propugnaculum oppidi, quod a Paulo Quesasio constructum ejus nomine vocabatur, magna vi verberare ceperunt. Disputatum astà nostris, utrum tutius foret deserto oppido in arcem sese recipere, vel tamdiu, donec vires suppeterent, illud tueri; vicitque ea sententia, ut defenderetur: quod ea Marcum præfectum, ac ejus legatum Sebastianum Vilacum auctores haberent, & quod salvo oppido arx quoque minus ab hoste oppugnari posset. Itaque hostibus Quesasiam munitionem tormentis diruere conantibus, nostri tam ex arce, quam oppido resistere contendebant, & Radovanus centurio cum sua cohorte in aggeres excursione facta erupit, multisque hostium interfectis, incolumis se ad suos recepit, neque tamen tormentis detrimentum, uti constituerat, inferre potuit, quod Turcæ suis laborantibus maturam opem attulissent. Sub ejus diei vesperum Turcæ, in oppidum pilas ignitas jaculari cepere, quibus quòd domus ligneæ essent, facilè incensæ sunt: neque à nostris, quamquam impigre operam navantibus, ignis extingui potuit; sed eo ventorum vi magis ac magis concitato, tam oppidum omne, quam vallum, quod è materia constabat, à munitione Quesasia, usque ad aliam Heneianam, inter-

Munitio Quesasia tormentis verberatur.

Oppidum pilis igneis succensum totum cōflagrat.

1556. intervallo ducentorum & octo passuum, puncto temporis absumptum, terribili strage concrematum est. Nec tamen Turcis summa vi oppugnantibus nostri cessere, conservatoque semiambusto oppido, eos magna edita cæde procul submovere.

Nec multo post alios aggeres prope molam frumentariam, quæ una cum oppido conflagraverat, de nocte fecere: atque ex iis turrim rotundam veterem arcis interioris, tormentorum pilis assidue conquassarunt. Quos quum nostri omnibus eo directis tormentis diruere contendissent, nihil tamen profecerunt.

Impressio Turcarum in oppidū.

Hostes vero eodem die, qui Solis dies erat, circa meridiem omnibus fere copiis ad injiciendos ex oppido nostros, acerrimum impetum fecerunt: adhortantibus eos multis clarioris nominis præfectis, ipsoque imprimis Veliaga Janicerorum tribuno. Conjecerant autem Turcæ in fossas oppidi ingentem cumulum lignorum, quæ ab agrestibus ad duodecim millium plaustrorum numerum fuisse dicebantur: quæ nostri sub ejus acerrimi, cruentique prælii certamine, subditis ignibus protinus succenderunt. Quibus ardentibus & longe lateque collucentibus, utrinque magnis animis & viribus dimicatum est; adeo ut Turcæ multis ex suorum numero desideratis, quater repulsi atque rejecti, instantibus ducibus & præfectis, ne ceptis desisterent, totidem vicibus pugnam restaurarent. Igitur quum resumptis animis, & loco eorum, qui saucíati aut fessi laboribus erant, integris succedentibus, quintam quoque irruptionem fecissent, nostri jubente Marco præfecto, ne fortuna minus nostris arridente, arx propugnatoribus nudaretur, relicto hostibus oppido, in arcem sese receperunt. Quo viso Turcæ magno sublato clamore Asaporum & Agricolarum labore aggeres in ipsa fossa, quæ arcem amplectebatur, labore tumultuario sed firmo opere, celeriter confecerunt; idque propè ædes Radovani centurionis, quæ quum adhuc fumarent, hausta ex arcis lacu aqua absque mora extincta est, ut pulvis sulphureus tuto isthic collocari possit: & ex eo loco arx è regione templi continuo verberari cepta est. Ex adverso nostri vix unius horæ quiete sumpta, contineri nequiverunt, quin majoribus viribus erumperent, ac hostes illis aggeribus exturberent: sicque Sebastiano Vileco & Radovano ducibus, per occultam quandam portulam egressi, recta aggeres invaserunt, trucidatisque quamplurimis ex numero hostium, ac aliquot magistris tormentorum, Turcas ex iis summa vi ejecerunt: jamque tormentis potiti, ea loco movere ceperant, ut in propinquam fossam præcipitarent; sed magna accurrente Turcarum multitudine, atrox si unquam alias & cruentum certamen contractum est: quum Turcæ tormenta omnibus viribus defendenda constituissent.

Turcæ oppidum, nostris in arcem se recipientibus, capiunt.

Nostri Turcas in aggeribus invadunt, fundunt ac fugāt.

Duravit ea pugna quatuor amplius horis, nunc huc, nunc illuc alternāte victoriā: postremo quū omnes Turcarum copiæ suis laborātibus subsidio venissent, multis utrinque desideratis, dirempta est, & nostri arcem repetivere; ita ut haud dubiam victoriæ palmam obtinuisse viderentur. Nam in eo diri certaminis cruento prælio Nasuffius Coppani præfectus, Cassoni sororis filius, una cum Alaibego legato, ac ex Janiceris plures ducentis, sclopetorum glandibus trajecti cæsique sunt. Vulneratorum etiam magnus fuit numerus: Nam & Achomates Baboczæ, & Mahumetus Solnoci præfecti, susceptis vulneribus pugna excesserunt. Velis vero Janicerorum tribunus captus, & in arcem perductus fuit: una cum præcisis hostium capitibus XXIX, ita ut ex hostibus haud pauciores octingentis in eo pugnæ discrimine periisse compertum sit. Ex numero nostrorum, præter Georgium Macedonium clara & nobili familia ortum, Georgiumque Palatinum equites, Benedictus Topordius, ordinum ductor, sclopeto ictus occubuit. Eum jussu Marci præfecti in pugna occisum fama fuit; quod cum hostibus de prodenda urbe clandestina consilia miscuisse diceretur, nec ille vitandæ seditioni palam crimen intentandum putasset. Sauciati etiam Radovanus centurio, Michael Rubeus, Thomas Artesius, & aliinon pauci; sed qui non multo post ope & cura medicorum convaluere.

Eodem quoque die hostes sub noctem, alios etiam sinuosos aggeres effecere, è propugnaculo urbis occidentali Heneiano, usque ad fossam arcis, in quos quatuor majora tormenta, ac totidem colubrinas mediocres collocaverunt: & mœnia arcis turrimque rotundam veterem prosternendam suscepere. Aliam etiam in partem, ad finem ejus oblongi aggeris, cujus sustentamento amnis Almus, ad latiorem efficiendum lacum ab oppido ad sepulchra usque militum coercetur, quatuor cubitis profundam latamque scrobem perduxere: ita ut cohærere scrobes, & operæ inter se commeare, subsidioque esse possent. Ea fossa hostes protecti, multa plaustra lignorum ad implendam arcis fossam, duobus in locis comportavere, ac subsequenta nocte aggerem illum veterem, quo amnis ad latiorem efficiendam paludem obstruebatur, ligonibus & palis ferreis operarum ministerio disjecerunt: ita ut arcis mœnia effluentis aquæ præsidio nudata, facilius oppugnari, propiusque adiri possent: interim vero utramque arcem continua tormentorum vi verberare nequaquam cessarent, multosque ex nostris graviter sauciarent: & præter gregarios milites pilis ferreis interfectos, Valentino Erdelio, & Jacobo Tobolitio Dalmatæ, tormentorum magistris, illi sinistra, huic dextra manus diversis ictibus miserabilem in modum discerperentur: & inusitatæ magnitudinis tormentum, quod Margaritam vocabant, ab Antonio Sentrivanio artifice, jussu Enningii conflatum, hostili pila in tubum conjecta, fractum inutile redderetur. Quibus rerum difficultatibus nostri in magnum deducti periculum videbantur, quum Marco neminem tormentarii negotii peritum, qui in vulneratorum locum sufficeretur, invenienre. Erat inter captivos Lazarus Thrax, qui apud Turcas eam artem exercuerat, ejusque admodum peritus habebatur. Is religionis primum Christianæ, quam profiteretur, amore, ac singulari erga Marcum præfectum studio, ultro se obtulit, si vinculis solvatur, sicuti antea pro Turcis fecisset, ita adversus eos operam navaturum. Et Marcus hominis promptum animum admiratus, compedibus exui, eumque militari Sacramento adactum, tor-

Hostes, novis aggeribus excitatis, & aqua arcē circumfluente alio derivata, strenue oppugnationē instituunt.

Duo etiā tormentorum magistri diversis ictibus mutili officio haudquaquam fūgi possunt.

Eorum vice Lazarus Thrax strenuam & fidelē operam navat.

mentie

1556. mentis curandis adhiberi jubet: qua in re promissis suis & militum de se expectationi egregie satisfecit. Nam haud multo post primo ictu in hostium tormenta directo, ita eorum prægrande tormentum perfregit, ut non rotis tantum & axibus perfractis; sed etiam metallo dissiliente, nulli usui esset: complotesque eodem ictu simul & fragminibus sauciati interirent.

Interea Turcæ aliam quoque oppugnationem instituarunt, qua in orientalem arcis munitionem quatuor colobrinis majoribus quassatam irrumpere, simulque toto triduo arcis portam interiorem, quæ lapidea erat, & turrim quadrangularem superimpositam diruere contenderunt. Sed Marco jubente omnia tormenta, quæ in arce erant, in eos directa sunt; ita ut aggeres & corbes eorum vi disjicerentur, nec Turcæ in iis consistere possent: sed relictis tormentis effusam fugam capessere compellerentur. Sub eo acerrimo tumultu, nostri Radovano, ac Matthæo Saxodio præeuntibus, arce erumpentes, quum pulverem sulphureum, picem, tædas pinaas, quæque alendo igni idonea erant, docente Lazaro, secum attulissent, ingentem illum lignorum acervum, qui XXV. millibus plaustris, in fossam arcis convectus esse ferebatur, felici eventu succenderunt: adeo ut tanta materiæ moles, per aliquot dies assidue arderet, neque ea ex parte ullus vel Turcis in arcem aditus pateret, neque à nostris erumpi posse videretur.

Ingens lignorum acervum in arcis fossam cōgestus à nostris feliciter succenditur.

Sub id tempus ad Alim Eunuchum certioribus nontiis allatum est, copias Ferdinandi haud contemnendo numero ad obsidendam Babociam contendere: Quamobrem Achomatem ejus loci præfectum, quem ante paucos dies in ea pugna, qua cedentibus nostris hostes oppidum occupaverant, vulnus accepisse diximus, sine mora reverti, locumque tuari jubet; simulque brevi se auxilio venturum, ad adendam nobilem cum Ungaris & Germanis pugnam, multis verbis pollicetur. Interim autem, quæ oppugnandæ arci, ac distinendis & inquietandis hostis oportuna erant, minime negligit, & tormentis continue displosis mœnia arcis diruenda curat. At alia in parte Thomas Nadasdius Pannoniæ Palatinus, cum isto exercitu, ac idoneo tormentorum apparatu Babociam obsidione cinxit; eo consilio, ut Sigetum obsidione liberaret, aut si hostis committendæ pugnæ potestatem daret, non iniquis conditionibus prælii fortuna tentaretur. Erant cum eo equites Germani sexcenti, quos Joannes Ruberus, Otto Henricus Puchanius, & Joannas Gillesus ductabant: ac ex Stiria totidam, qui Joanni Lencovitio, impigro atque industrio Seni, una cum auxiliatiis Stiriæ & Carinthiæ copiis, ab Andrea Rindsatio conductis parebant: & legio Germanica, quatuor millium quingentorum peditum, duce Nicola Polweylerio, nobili familia ex Alsatia parte Sueviæ oriundo, aliique ex Stiria & Austria inclyti ordinum ductores. Sed & Ungarici nominis aquitatus, clarissimis & fortissimis ducibus convenerat. Nam præter ipsius Palatini peculiares copias, quæ mille peditum & totidam equitum numerum constituebant, & qui Valentino Magiaro ipsius legato parebant, Nicolaus Comes Zrinianus, qui Illyricum ragebat, equites exercitatos plus minus

Nadasdius Babociam obsidione cingit.

Exercitus nostri numerus & Duces.

mille adduxerat: Emericus Telequessius, Lonæ & Vespimii præfectuis summa cum laude functus, quem Ferdinandus nominatim ad hoc bellum proficisci voluerat, quingentos habebat equites. Franciscus Tahius, Joannes Peteo, Stephanus & Ladislaus Banffii peculiares alas cohortesque suas addiderant. Accidit autem infeliciter, quod quom ad Perlacum opp dum perventum esset, Paulus Ratcaius vir præstantissimos, quum ob vile scortum rixa inter Germanos obo ta esset, & ipsa ex hospitio forte prodiisset, glande in incertum emissa, interfectus est, magno omnium dolore & commiseratione. His igitur ac Nobilitatis Cisdanubianæ copiis, quæ ad XV. millia armatorum const tuebant, circumvallata arce, duabus ex partibus aggeres constitoti sunt, inque iis tormenta collocata: quorum alterum Nicolaus Polweylerius curandum suscepit; alterius varo curandi munus Francisco Tahio demandatum est; quumque qoatuor dies assidue muri essent verberati, ita ut Palatinus postridia impetum in arcem fieri vella edixisset, major Turcarum pars, seu seditione facta, sive metu perculsi, clara diei luce arce excesserunt: Achomate præfecto cum sua equitum ala, & paucis quibusdam aliis in præsidio relictis: ita ut ipsa quoqua, nisi ab Eunucho oportuna maturaque auxilia adferrentur, se eos qui discesserant, sequuturum affirmaret.

Paulus Ratcius obit glāde fortaita ictus.

Major Turcarū pars Bobociam desertt.

Interea Eunuchus intermissa obsidione Sigetana, tormentis Quinqueecclesias missis, nec nisi falconibus minoribus secom allatis, copias promovit & XXII. Julii, qui dies divæ Mariæ Magdalenæ memoriæ dicatus est, in conspectum nostrorum sa dedit. At Palatinus Valentinum Magiarum legatum suom cum ex, editissimis equitibus ad Rinniā axtemplo procurrere & quid hostes agant, explorare jubet; ille haud cunctatus revartitur, hostesque adesse, & vadum, quo transaant, quærere refert. Itaque Zrinianum Comitem, cui, quod Illyrico præesset vatere belli consuetudine, ut antea dictum est, primi ductandi agminis munus incumbit, cum suis mille equitibus præmittit, ac Joannem Lencovitium cum Stiriacis adjungit, eo consilio, ut hostes Rinniæ transitu arceat; ipse se instructa acie sequuturum pollicetur. Zrinius propius amnem promoto equitatu, hostes nullo quæsito aut tentato vado, sed qua quisque potuit citatis equis in se & suos magno impetu ruere conspicatus (quorum tamen maxima pars, antequam ad conferendas manus ventum esset, profundo cœno absorpti, aut confictantibus equis implicati, aut glandibus icti miserabiliter periate) non solum non impigre & fortiter excepit, atque sustinuit: sed suos magna voce ad resistendum cohortatus retrofugero compulit: multosque ad rivum paludamque constrictos gladiis & sclopetis cædandos curavit: cæteri vorticibus cœnoque impediti, nec transire valentes, fœda morte periere; pugnatumque est à meridiei hora ad occasum fere solis, quum Eunuchus in speciam cum universo exercitu transire volentis ad amnem propius venit. Ea re aoimadversa, Palatinus signo regio purpureo auratoque haud cunctanter sublato, crepitantibus tympanis, tubisque canentibus, suas copias promovit; sed quum Turcæ amnem minime transiissent, & serum etiam

Eunuchus, Sigethana obsidione intermissa, Babocianis subsidio accurrit.

Congressus Zerinii cum hosta ad Rinnia transitum

1556. diei esset, utrinque in castra reditum est. Ea in pugna Zrinio equus glande trajectus fuit: & dum alium conscenderet, paludamentum ejus auro intertexto splendidum, pila falconis perforatum: feruntque eodem in tumultu, à Budaco Turca Verucīæ præfecto, quisnam esset, Illyrica lingua percunctanti, se Nicolaum Zrinium respondisse, petereque ut suo nomine Ali, exercitus duci salutem dicat, illumque subditis mox equo calcaribus abiisse, eodemque vesperi Zrinio cœnanti literas ab Eunucho allatas, quibus ei pro reddita à Budaco salute gratias ageret, relaturumque se officium nactum occasionem polliceretur.

Ea nocte Palatinus convocatis ducibus, quidnam faciendum videretur, exquisivit, postquam hostes ad pugnam in crastinum redituros pro comperto haberet. Variantibus sententiis postremo decretum est, impedimenta curribus imponenda, ac instructis agminibus, lentoque passu retrocedendum: & si hostis ingruat, pugnamque poscat, expedito milite tentandam cum eo fortunæ aleam. Ea re constituta Nadasdius turmas equitum, quas ad vada reliquerat, revocavit, relictis paucis equitibus, qui nocturnas excubias obirent, ac de hostium transitu se edocerent. Alis summo mane castra nostrorum speculatus, cum sublata tentoria, nostrosque aciem instruere vidisset, suas copias omnes amnem transducit; tormenta currulia minora XX. una promovet, eo consilio, ut cum nostris manum consereret; aut si ii detrectent, circumcursando & eos fatigando, ad rerum necessariarum difficultates adducere posset. At Palatinus iterum aciem componit ad prælium, Zrinium cum Illyricis ex officii prærogativa præire jubet, eique Joannem Lencovitium cum suis & Sclavoniæ stipendiariis militibus adjungit. Polbailerius cum legione sua peditum Germanorum subsequitur: eum ab latere dextro equites Rubeiiani Austriaci, ab sinistro levis armatura equitum Ungarorum comitantur.

Eunuchi cum nostris atrox prælium.

Eunuchus ab ulteriore ripa, directis in nostros tormentis, pugnæ initium dat, quibus magna frequentia displosis, sui amnem transeunt; qui cum suapte natura verticosus esset cœnoque impeditus, colluctantibus equis, & nostris glandium procellam in eos effundentibus, summa difficultate, nec sine clade eum superant, et in Zrinium toto impetu feruntur; à quo tamen fortiter excepti sunt; ita ut certamen diu multumque protraheretur: quod cum anceps & periculosum videretur, Palatinus signum regium majus cum copiis, suadenti Tahio, promoveri & in hostes ferri jubet. Polbailerius cum legione adcurrit; Ruberus & socii equites in eosdem provehuntur; crepitantibusque tam ex ulteriori ripa, quam ex arce hostium tormentis, atrox si quando alias pugna recrudescit; in que complures ex nostris, lethalibus vulneribus sanciati, interière, inter quos Christophorus Polbailerii germanus frater, pedem sinistrum sub femur ingentis tormenti pila ictus occubuit, ita ut ejusdem pilæ vi atque immanitate novem milites Germani, eodem ordine sequentes, uno ictu prostrati & discerpti crudeliter occiderentur. Postremo Ungari & Germeni mutuo se cohortati, annitente Joanne Petrone, tanta vi barbaros invasere, ut eorum aciem totam perturbarent. 1556. Telequessius quoque subsidio advolans cum Jauriensibus, hostium formidinem auget, cruenta irruptione in eos invectus: sic ut Turcæ nostrorum impetum sustinere non valentes, in effusam fugam verterentur: & nostri accensis animis fusos ad multum spatium, & ad ipsam usque paludosi amnis ripam cædendo capiendoque cursum intenderent. Ubi plures ex nostris studio insequendi, in amnem avidius delati, à Turcis cæsi, aut profundo cœno irretiti periere: captus etiam fuit Elias Radicius, veteranus Zrinii miles, & ab Eunucho ex castris sine mora Byzantium missus, edoctusque ut copiarum hostilium numerum in immensum augendo, mentiendoque extolleret. Multis tamen turma equitum Germanorum, quam Palatinus ad vada reliquerat, adjumento, salutique fuit. Eo in certamine præclara virtus Zriniani Comitis enituit, & tota laus retrusi pulsique hostis ei cessit: proxima Rubero cum Austriæ cataphractis, & Telequessio, qui etiam paulo post commendante Palatino ad majores præfecturas, & honores evecti fuere.

Christophorus Polvveileri frater tormento discerptus moritur.

Ideoque Turcæ victi & in fugam conjecti.

Achomates, qui hactenus instratos equos ad incerta belli habuerat, & arcem non sine summo metu tutatus erat, visa suorum præcipiti fuga, incensa illa, repertoque in amne vado, ad Eunuchum se celeriter proripuit: eo, ut credi par est, concedente, utpote qui minorem ercis, quam ipsius Achomatis, & tot fortissimorum militum jacturam existimasset. Quem Eunuchus, quonam vado transiisset percunctatus, quum haud difficilem, nec tam lubricum, ut aliàs intellexisset, Derusbegum eodem vado transire, & pugnam restaurare jubet. Nadasdius & Polbailerius nonnihil perturbati, quod fusos & fugatos non amplius reversuros existimassent, cum victricibus copiis in hostes sese obvertunt: præeunteque Zrinio asperum & maxime cruentum certamen redintegrant: quum utrinque robora lectissimorum militum, pro dignitate nominis & victoriæ dimicarent. Ad extremum bis antea fusi, & fugati hostes, tertium quoque impetum nostrorum nequaquam sustinere potuerunt; sed rejecti magna cæde trans amnem retrofugere cœperunt; & partim cæsi, partim cœnosa palude immersi, amplius sexcenti periere; totidem vulnerati, ut postea à transfugis intellectum est. Sed neque nostris incruenta cessit victoria: Nam XL. circiter ex Ungaris cecidere; et Jacobus Nadasdius, Palatini frater, diversa tamen matre genitus, & Joannes Czoborius, egregii juvenes à Turcis circumventi, cæsique fuere, & ex Germanorum numero, præter Theobaldum Ciglerium & Sigesdorffum Stiriacorum ordinum ductores, CCLXX. desiderati, & XXX. capti, una cum Egenolphio Zellio peditum præfecto; qui postea è vulnere apud hostes interiit.

Achomates, Babocia deserta, ad Eunuchū se recipit.

Turca pugnam redintegrāt

Sed iterū profligati cæsique, & palude submersi, refugiunt

Hic finis fuit pugnæ, quam pro Babocia susceptam, ac aliquoties repetitam Eunuchus, amissa etiam ea infelix, haud bene pugnasse visus fuit. Nostri præsidium arci imponendum nequaquam necesse esse duxerunt: sed potius eam quoque partem, quæ ab incendio intacta restabat, sulphureo pulvere disjiciendam curavere: stetitque triennium fere aut amplius diruta

Babocia diruta à nostris, sed postea instaurata.

1556. ruta desertaque: donec ab Andrea Bathorio, jubente Ferdinando, restaurata præsidioque munita fuisset. Palatinus periti ac industrii ducis nomen consequutus, quum se eo consilio venisse meminisset, ut Sigetum obsidione liberaret, & simul abunde dignitati suæ satisfactum esse ratus, quod hostes pugnæ summam detrectasse viderentur: habito cum Zriniano Comite & Polbaillerio cæterisque ducibus consilio, castra reducenda constituit, ac delucescente die tormenta retrahi jussit: ipseque cum universis copiis, itinere penes Dravi ripam, ob aquationis commoditatem facto, Bersenciam, indeque Chorgonem pervenit, ubi Ferdinandum principem, Ferdinandi regis filium, cum non contemnendo exercitu à patre missum, reperit. Quod cum Eunuchus per exploratores certius intellexisset, Chausios ad Beglerbegum, per dispositos equos celeriter mittendos censuit, eique injungendum, ut postposita mora, cum suis copiis ad se venire maturaret, quod Ferdinandus, misso cum innumerabilibus copiis filio suas vires cum Palatini exercitu propediem conjuncturo, pugnam de summa rerum cum Turcis ineundam mandasset; isque ejus literis & nunciis excitus, dies & noctes confecto itinere, Tolnam pervenerat. Sed princeps à patre multis precibus fatigato ægrè impetraverat, ut sibi prima militiæ rudimenta facere liceret, quibus bello gerendo, corpore atque animo, experientiaque firmaretur: simulque ut Palatino, si ad propositas Sigethi liberandi rationes impar viribus foret, ipse oportunam opem allaturus venisse videretur.

Nadasdius castris motis discedendū statuit.

Ferdinādus Princeps cum selectissimo exercitu nostris occurrit.

Beglerbegus Eunuchi precibus excitus, suis suppetias fert.

Aderant illi è Bohemia & Moravia ac Stiria insignes equitum alæ millenariæ tres, & è Jaurino, Papa, aliisque limitibus evocati equites Ungari mille: Henricus princeps Plavius Bohemicas turmas, Moravicas Carolus Sitorioius ductabat. Equorum selectissimorum jugis è Bohemia mercede conductis, tormenta currulia tam campestribus pugnis, quam urbibus oppugnandis idonea, cum omni apparatu, longo ordine trahebantur. Adjunxerat ei indulgens pater, viros ætate prudentiaque graves; Joannem Baispriacum, Honorium Cunispergum, Franciscum Turrianum, Paulum Celtingum, & alios pacis & belli artibus claros, quorum consilio uteretur. Joannes Fuccarus, Antonii filius suo sumptu quinquaginta equites cataphractos adduxerat. His autem omnibus & exercitui, quem adduxerat, Sforcia Pallavicinus, vir clarus, militiæque peritus, summa cum potestate præerat: qui ad novem vel decem millia utriusque ordinis militum constituere ferebatur.

Pallavicinus exercitus Ferdinandi præfectus.

At Eunuchus post Babocisnam pugnam, non satis prospere pugnatam, Sigethum repetere constituit, ratus propugnatorum pertinaciam, renovata obsidionis difficultate, expugnari, aut ad deditionis conditiones deduci posse. Itaque Dervisbegum Quinqueecclesiarum præfectum, pro reducendis tormentis, quæ miserat, cum parte exercitus præmittit: ipse suum iter ita constituit, ut quo tempore tormenta adveherentur, eodem ipse cum reliqua parte exercitus adesset. Itaque XXV. Julii die divo Jacobo sacra in conspectum Sigethanorum venit, & ad Bassalum, ac ad silvam tiliarum, quæ quod tota ex tiliis constet, sic vocatur, consedit: ostentatisque è longinquo, non tantum quæ nostris prædiderant; sed etiam ad augendum metum & pavorem, Turcarum capitibus, falso nuntiari curavit, nostros ad Babociam victos, cæsum Palatinum, tormenti ictu discerptum Zrinium, insignem ab se victoriam reportatam. Sed quum ex arce tormentis peteretur, nec sine periculo ibi consisteret, castra longius ab arce retraxit. At nostri eruptione facta, Turcas tendendis & disponendis tentoriis occupatos invaserunt, & atrox cruentumque certamen contraxerunt; in quo Martinus Croatus singulari pugna cum obvio Turca congressus, spectante utroque exercitu, eum equo dejectum confecit, interfecit, interfectique caput in arcem intulit.

Eunuchus Sigethanā obsidionē repetit, die 25. Iulii.

1556. Turcica versutus.

Triduo post novos aggeres ad Bassalum constituerunt, quatuorque tormentis ibi collocatis, arcem diruere inceperunt. Verum nostri eam mæniorum ruinam, quæ statim post Turcarum discessum LXX. passuum longitudine, magno obsessorum, si hostes adfuissent, periculo prociderat, interea donec Babociæ pugnaret, è materia terraque magno nec dies vel noctes intermisso labore, ita refecerant, ut, solidiora & firmiora quam antea viderentur. Quibus rebus animadversis, Turcæ aggeres, quos in oppido ad Rodovani centorionis ædes paraverant, repetendos, ac in iis tormenta collocanda decreverunt. Quos cum nostri in opere versari, jamque vexilla sustulisse conspexissent, eruptione facta terga vertere coegerunt: tormentisque in fugientes displosis, quod ea minoribus glandibus onerata erant, magnum eis detrimentum intulerunt. Multi quoque Turcæ conscensis corbibus terra repletis, qui tormentis præsidio erant, apud Bassalum, uti antea sæpius, compellato nomine præfecto, clamabant amplissimis oblatis conditionibus, ut arcem traderet, quam acerbissimæ cladis discrimen subire mallet, jurasse Janiceros Turcasque omnes longo militiæ labore exacerbatos, si vi & armis potiantur, omnes ad unum crudelissime mactaturos. Ad eas voces, non sine clamantium, & arcem petentium periculo, nostri tormentis & glandibus responderunt, hostibusque qua essent animorū constantia, demonstrarunt.

Nec postea cum sex diebus, quibus hostes è Babocia reversi arcem oppugnarunt, quotidianæ eruptiones intermissæ sunt; omnibusque præliis, quod mirum videri potest, nostri victores evaserunt: ita ut unus tantum è nostris Joannes Hencius, gregarii nominis miles periret. Accidit tamen magna fortunæ malignitate, ut Lazarus ille, quem è captivo tormentorum magistrū evasisse retulimus, vir industrius, & tormentarii negotii peritus, dum circa tormenta in adapertis muri hiatibus incautius versaretur, majoris colubrinæ hostilis ictu lethaliter sauciatur, ultimusque ea in oppugnatione, non sine summo omnium & Marci ipsius dolore interiret. Matthæus quoque Panca architectus, paulo post quam hostes discessissent, morbis senioque confectus è vita migravit. Quibus de causis Eunuchus tot conatibus irritis fractus, ac spe arcis potiundæ dejectus, de discessu cogitare cepit: suotumque usus consilio, ad ultimum diem mensis Quintilis summo diluculo, reductis tormentis, Quinqueecclesias reversus est: ad quem locum Beglerbegus

Eruptionibus quotidianis nostri hostes infestant.

Eunuchus, obsidione soluta, discedit.

1556. begus quoque non multo post cum exercitu ei se conjunxit.

At princeps Ferdinandus receptis ad Chorgonem in sua castra Palatino, ejusque copiis, navandæ operæ cupidus, juventaque fervidus, suos in prætorium taberneculum convocavit, ac cum eis de ulteriori suo itinere, deque gerendi belli rationibus consilia inire constituit; admonuitque, ne exercitum, omnes labores & pericula, pro republica subire paratum in æstivis & otio iamdiu torpescere paterentur. Duces, qui consilio aderant, disputationibus in utramque partem habitis, varie sentiebant.

Deliberatio nostrorum Ducum de bello perogerēdo.

Carolus enim Sirotinius nuper è Transsilvanico bello reversus, ac alii, quibus fervida ingenia, ingentesque spiritus erant, conjunctas duorum exercituum vires extollendo & laudando, prosperosque rerum successus sibi pollicendo, progrediendum, ac fugiente hoste Sigetum prætervehi, & urbem Quinqueecclesias invalidam & debilem expugnandam suadebant: alii contra usu rerum & militari prudentia insignes, non esse eo temere procurrendum, unde aut difficilis esset receptus, aut manifesta clades cum certa ignominia foret expectanda. Ipse ante alios Palatinus, cunctator naturá, ac illatarum proxime retroactis annis à barbaris cladium non immemor, quamquam ad principem summa rerum respiceret, multis rationibus eorum sententiam improbabat, neve temeritatem & fortunam, pro disciplina prudentiaque sequerentur, coarguebat: deinde rogatus sententiam in hunc modum loquutus fertur.

Palatini oratio.

Scio ego, princeps inclyte, vosque viri fortissimi, neminem de futuris callidum satis, sapientemque esse, quin sæpe etiam prava, temerariaque consilia æque ac bona prospere evenire; Semper tamen mihi fixum illud animi propositum fuit, certum belli & victoriæ finem in incolumitate exercitus consistere, nec illum temere, nisi certa spe obtinendæ palmæ hosti objiciendum. Quod si contemptis hostium viribus castra promovere, relictoque sive ad dextram, sive ad sinistram partem Sigeto, ulterius progredi, & Quinqueecclesias aut Soclosiam tentare voluerimus, quod nonnullis, qui ante me dixerunt, viris fortibus, & eximiis bellatoribus placere video, maxime vereor, ne concurrentibus illico in nostram perniciem hostibus, ejus suscepti consilio nos è vestigio pœniteat. Num enim Eunuchum ducem & bellatorem acerrimum, recentibus & Beglerbegi copiis auctum, & ambos haod procul Quinqueecclesiis ad Danubium in æstivis agitantes, suis non statim auxilio adfuturos putetis? Num Budensem præfectum, & cæteros Turcas, qui à tergo, à fronte, à latere, à multis partibus per limites sparsi sunt, convocatis ad arma Bosnensibus, Illyriis, Thracibus, Martalociis, atque id genus militibus, quibus nihil agilius, nihil infestius esse potest, apertis spe prædæ veluti faucibus, irrupturos negabitis? Nonne illi statim, ut paululum Sigetum prætervectos viderint, indagine veluti quadam clausos, undique lacessent, & inquietabunt, commeatui avertendo ante omnia alia incumbent, & ut nos onustos sarcinis & impedimentis, fame, siti, rerum omnium necessariarum penoria atque inopia circumventos, quod ante hos annos nostra ætate Cociano evenisse meminimus, opprimere, quod Deus avertat, atque adeo delere possint, omni studio & viribus conabuntur? Copiarum nostrarum vim, virtutemque hoc loco & tempore neque elevandam neque extollendam puto: illud siquidem ineptum, inconsultumque judicaverim; nec tamen majorem earum partem tyrocinio quidem alacrem, sed bello minus exercitatam diffiteri ausim; ut taceam nos cum feroci & inquieto acerrimoque hoste negotium habituros, & qui nos numero, etiam multis partibus superare videatur: quum magistri equitum Græciæ, si vera sunt, quæ de eo à rerum peritis referuntur, triginta equitum millia, in aciem producere consuevisse feruntur. 1556.

Quod si interea subitis imbribus itinera mollescent, aut inflati amnes exundabunt, quæ ratio, quis modus provehendis tormentis dabitur? quæ vel duplicatis tunc jumentorum jugis, ne loco quidem moveri, nedum in hostem obverti poterunt: sed insigni cum dedecore, damnoque necesse erit hostibus relinqui. Jussi sumus has copias comparare, ac in campum ducere, eo proposito fine, ut Sigetum, in cujus salute salus harum regionum stat, obsidione liberemus. Ea res nobis, Deo Opt. Max. juvante, bene prospereque successit; dignitatique & voto clementissimi regis nostri, patris tui, ita satisfactum est, ut jam nunc hostem validum, & ferocem viribus auctum, cujus vim nuper difficillime sustinuimus, minime irritandum, nec exercitum in discrimen conjiciendum existimem. Itaque pace tua dixerim, ac eorum qui fervidis, quam salutaribus consiliis nituntur, ego contrahendas copias, & ex hoc loco hostium excursibus nimis exposito retrocedendum ultra flumen censeo: ac castra vallo fossaque munienda, donec quorsum hostium consilia tendant, cognoverimus, quos brevi aut dilapsuros, aut si quid in animo volvant, aggressuros reor. Emittendos interea equites levis armaturæ, viarumque peritos, qui subitariis excursionibus hostes infestent, cognoscendisque eorum consiliis quotidiana exercitatione progrediantur: aut si quam in occupandis infirmioribus castellis fortunam cum aliqua parte copiarum experiri placeat, haud equidem abnuerim. Atque hæc, quæ mihi visa ac placita sunt, fideli obsequio tibi proposui, potiusque paucorum libidini, qui me ex composito bellum protrahere, nec maturæ victoriæ laudem quærere dicunt, succumbere, quam insolentis temerariæque sententiæ auctor esse malui. Si tamen à patre diverse mandata in arcano accepta habes, aut si duxeris è commodo reipub. ac regis nostri fore, ut hostem adoriare, ipse votis nuncupatis, ut id bene prospereque eveniat, arma capessere, & tecum una qualécunque fortunam subire minime detrectabo.

His Palatini verbis quū princeps nonnullos haud parum perculsos esse, & majorem partem senatus in ejus sententiā inclinare animadvertisset, se de iis patrem quam celerrime certiorē redditurum dixit: interea tamen, ut aliquid tentare vellent, magno studio urgere non desinebat, postquā si nihil egregii facinoris tentando

domum

1556. domum revertisset, indecorum sibi maxime & turpe ducebat, utpote qui juvenili fervidaque ætate labores quosvis castrenses & bellicos tollerate, agendoque & pugnando, laudis & gloriæ militaris fructum quærere constituisset. Post varias igitur disputationes deliberatur, ut arcem Corothnam, quæ a Toigono superiore anno, diffugientibus Matthiæ Aliæ militibus occupata fuerat, tentandam, capiendamque suscipiant. Ei rei perficiendæ ducem se offert Sfortia Pallevicinus, principis juvenis legatus, deligiturque Nicolaus Polbailerius cum sua legione, et Lencovitius cum Sclavonico peditatu, qui unà proficiscentur. Nicolao Zrinio, uti locorum perito, impigroque duci jubetur, ut cum suis agmina præcedat, ac Germanos consilio manuque juvare non prætermittat. Adduntur tormenta muralia octo mediocria: atque ut princeps secuturi mox cum universo exercitu speciem præbeat, constituitur.

Corothna arx vi à nostris expugnata.

Itaque eam noctem continuato itinere, sub illucescentis auroræ crepusculum, eo perventum est: nec mora tormenta ad orientem solem collocant: iisque tria signa peditum Germanorum, cum calonibus & fossoribus, præsidio adjungunt: ab occasu vero vallum, quod è materia & simplici cratium sepimento, argilla paleis mixta obducto, constabat, postquam ictibus tormentorum aliquantulum hiatus aperiretur, aggredi statuunt. Tanta autem fuit nostrorum in procurrendo celeritas ut contineri nequiverint, quin omnes tam equestris quam pedestris ordinis milites, nullis ducum aut præfectorum imperiis, nullo tormentorum fragore expectato, per pontes & cænosas vias, magno animorum ardore, vallum extemplo subirent: & Polbailerius suos milites ad tormentorum custodiam relictos ægerrime, ne tormentis relictis sese pugnantibus miscerent, retinere coercereque potuerit. Primi, qui appositis scalis vallum conscendere, Stephanus Tompa Zrinianæ equestris alæ signifer, ac Petrus Patacirius clarus eques fuere: quos sequuti certatim Germani & Ungari.

Cepto vallo ac trucidatis, qui in eo erant, ad unum hostibus, ii, qui in arcem profugerant, aliquamdiu tormentis & sclopetis se tueri: postremo metu sociorum cædis perterriti, re desperata, Ungarorum atque imprimis Zriniani Comitis fidem opemque implorare, deditionis conditiones offerre. Sed quum pedites Ungari Germanis permixti, portam arcis securibus divellere, aut flammis exurere cæpissent, è fenestris se præcipitare, et evitatis, quantum poterant Germanis, se Ungarorum manibus capiandos obtrudere. Verum ab iratis & frementibus Germanis, nemini parcitum est, adeo ut jam dediti, ceptique ad Ungaris, inter eorum complexus crudeliter interficerentur: nonnulli Ungarorum simul cum Turcis, quos ceperant, sclopetis trajecti interireot: sicque arx concursu militum parvo temporis intervallo capta direptaque est, & in tanta re perficienda, ex Ungaris deceni milites periêre: è numero autem Germanorum bis totidem, inter quos Scipio Landenbergus, ordinum ductor desideratus fuit; quem in valli oppugnatione, caligarum ad luxuriem concisarum laxitate, præacutæ sudi irretitum, quales tunc Germani in usu habebant, nec se satis cito explicantem hostes interfecerunt. 1556.

Ex hostibus non nisi qui per paludes & silvas, ac notos tramites initio pugnæ profugerant, paucissimi fuga evaserunt. Qui quum ad tutiora loca, versus sancti Martini castellum, quod inter Caposuarium & Quinqueecclesias medio fere itinere erat, pervenissent, alas & cohortes sociorum, qui repetendæ Babociæ mittebantur, obvios habuere. Sed quum ab iis Corothnam, sine ulla tormentorum vi manu captam, cæsos ad unum omnes præsidiarios, principem cum innumerabilibus copiis, ac incredibili tormentorum apparatu, subsequi intellexissent, tanto protinus pavore consternati fuere, ut non solum Babociæ repetendæ consilia abjecerint: sed etiam Turcis omnibus, qui in castellis, sancto Martino, sanctoque Laurentio, Selliaqua & Grosgallia agitabant, auctores fuerint illas munitiones incendendi, & effusa fuga se Quinqueecclesias proripiendi. Quorum fuga intellecta, Marcus Sigeti præfectus, milites suos ad ea loca summa adhibita celeritate misit: & XXX. fere tormenta, quos falcones vocant, ex iis Sigetum convehenda curavit. In ipsis quoque castris Eunuchi & Beglerbegi haud obscure trepidatum fuit: Tanta enim fuit exercitus nostri fama, ut hostes illum octoginta bellatorum millia excedere haud dubitarent: sic ut etiam apud nostros hostium numerus vero major & amplior spargeretur: adeo ut utrosque mutuus metus & inanes commeantium rumores è mutuo congressu averterent. Illud haud prætermittendum videtur, hoc primum bello, Germanos milites gregarios fœdum illum excoriandorum cadaverum morem usurpasse, quod hostes aurum deglutivisse falso dicerent; mansitque id inquinamentum postea subsequentibus expeditionibus: cujus rei nomine Germanos apud Turcas male audire etiamnum videmus.

Excoriandorum cadaverum consuetudo originaria à Germanis

Re bene gesta, nostri in castra redierunt & princeps flumen, quod ponte sternendum curaverat, trajicere, exercitumque reducere constituit. Prius quam copiæ trajicerentur, Palatinus insignem illum prædonem, Sebastianum Totum, qui abjurata Christiana religione ad Turcas transfugerat, à Sigetanis captum & ad se perductum, inspectante exercitu, atroci supplicio comburendum ignibus curavit. Interim autem Joannem Peteonem, Carolum Sirotinium, & Franciscum Boscaium, ut cum suis equitibus citato gradu Sigetum proficiscantur commeatumque invehendum curent, jussit, per quos Marco, ob conservatam arcem munera haud contemnenda, & militibus duplex stipendium missum. Qui eo profecti Marcum ruinis restaurandis & parando commeatui intentum repererunt; ac paulo post ad principem redierunt, quibus in castra receptis, flumen Muram trajecit, quod Palatini consilia, regi etiam Ferdinando probari; & jam autumnalibus pluviis cadentibus, itinera corrumpi animadvertisset; quodque gravius erat, militum Germanorum corpora profluvio, vulgatisque morbis tentarentur; primo ad Legradum Vicum, non sine confusione, dum quisque sarcinas & impedimenta præmittere contendit: dein quintis castris ad Perlacum oppidum perventum est.

Totus Apostata ignibus exustus.

Sigetho commeatus invectus.

Marco Stansitio præfecto munera eximia missa.

Et militibus duplex persolutum stipendium.

Paulo

1556. Nostri, castris motis, discessum parant.

Paulo postquam exercitus noster trajecisset, Cassonus cum sex millibus equitum, qui fere omnes ex limitaneis, & copiis Beglerbegi constabant, ab Eunucho & Beglerbego missus, cum castra a Chorgone trans fluvium reducta conspexisset, castellum, quod in eo oppido erat, tumultuario prælio aggressus est. Sed quum aliquot suorum amisisset, frustra se laborem suscepisse videret, receptui cecinit, atque eo unde venerat regressus est. Dum ipse speculandis nostrorum castris occupatur, Musa Quihaia, Beglerbegi legatus, è castris, quæ ad Tolnam erant, cum non contemnendis equitum alis, excursionem ad Sigetum facere constituit, quod Pereonem & Siro inium illhic adhuc hærere putaret: simulque experiretur, en illos insidiis elicere, & aliquos captivos, à quibus consilia nostrorum cognoscerentur, intercipere posset. Is quum Sigetum pervenisset, in silva Meduezia haud procul ab arce, suos occultatos reliquit: ipse cum centum ferme equitibus ad oppidi usque portas invectus, nostros obequitando & vociferando lacessivit. Qui fraudis & insidiarum gnari, eis vitatis, magno animorum ardore, summaque celeritate procurrerunt, usque adeo, ut priusquam ille ad suos, citato calcaribus equo, pervenire potuisset, cum aliquot sociis caperetur, & qui erant in insidiis, timore perculsi, dimissis aliquot equis & mulis [illegible]cinariis pretiosa veste, auroque & argento onustis, in fugam conjicerentur.

Musa Kihaia Beglerbegi insidiæ oppressa. Ipse vero cum aliis aliquot capitur.

Eunochus comperta à Cassono nostrorum profectione, dimissis copiis non magno facto operæ pretio inglorius exercitum suum reduxit: quum in obsidione Sigetana, ac variis aliis, quæ cum nostris habuerat, certaminibus, non pauciores decem millibus ex suis amisisset: ita ut quamquam ipse acceptum detrimentum, quantum posset, dissimulare niteretur; verumpente tamen rei haud satis prospere gestæ fama, Byzantii vulgaretur, ubi prætorianorum, qui occubuerant, militum res, vestes, equi, arma, & reliqua militaris supellex, in foro, ut fieri solet, divendebantur: ut ex his etiam legatorum nostrorum ministri, quæ vellent, mercarentur: apud quos discedens, solita superbi animi vanitate, impudenter jactasset, se non armis jam, sed fustibus extremum Pannoniis excidium illaturum.

Eunuchus exercitū suum, desideratis circiter decē millibus, reducit.

Princeps è Perlaco, variis itineribus suos antecedere & subsequi jussos dimisit; & Palatinus, distributis ad Papensis oppidi præsidia copiis, ac Rubeio Jaorinum ire jusso, Principem Sopronium usque comitatus est. Zrinius domum suam, & Lencovitius in Sclavoniam, cæteri quoque ad suas quisque stationes concessere, instantemque hyemem in hibernis quievere. Polbailerii & Sirorinii militibus in oppido Prucco ad Lairam flumen sito stipendia exoluta, ac inde liberaliter dimissi: ipse è Sopronio Quinmartonum, atque inde Viennam ad patrem, ejus reditui blando lætoque animo applaudentem ire maturavit; quo sub exitum mensis Octobris incolumis pervenit. Atque hic acerrimæ obsidionis Sigetanæ, illiusque, quod eo anno gestum est, belli exitus finisque fuit.

Ferdinandus, copiis dimissis, ad patrē Viennam redit.

Deteriore fortuna Ferdinandi duces, in Transsilvania & superiore Pannonia, belli consilia tractare videbantur. Nam quum Castaldus sive sponte, abdicata impacatæ provinciæ præfectura, sive è Cæsare ad Belgicum bellum, quod adversus Gallos, eorumque Regē Henricum, Francisci primi filium gerebat, magister castrorum denuo futurus evocaretur: jamque a Ferdinando amplissimis, supra stipendia muneribus donatus, multoque auro & argento onustus, una cum Hispanorum militum reliquiis provincia excessisset, res Transsilvanicæ ad defectionem spectare videbantur; quæ illius præsentia refrixisse, eut compressæ esse existimabantur. Primum inter Dobonem & Quendium collegam privatæ simultates levibus de causis exortæ, deinde in apertum odium erupere, ita ut gliscentibus discordiis, publica privatis inverso rerum ordine posthaberentur: adeoque Ferdinandus querelis & expostulationibus eorum assidue pulsaretur. Quæ causæ odiorum Quendium mobili & inconstanti ingenio hominem ad res novas, & ineundam clancularíam cum Isabella Regina adversus Ferdinandum conjurationem impulerunt. Cujus vestigia quom certis indiciis Dobo fuisset subodoratus, Ferdinandum, uti debebat, certiorem reddidit: & is Quendio mandavit, ut prætextu componendarum cum collega simultatum, primo quoque tempore Viennam veniret.

Adversa in Trans-

1556. Silvania Ferdinādi partiū fortuna. Castalde à Cæsare ad Belgicum avocate bellum. Transsilvani à Ferdinādo deficiunt.

Simultates inter Dobonem & Kendium.

Verum illum multa dissimulantem, & multas moræ causas nectentem, cum multa alia, tum verò conscientia sceleris, ac captivitatis metus ab itinere retinebant: easque res effecit, ut cum Regina & Petrovitio, volutaris inter se consiliorum rationibus, meditatum flagitium acceleraret. Eodem enim fere tempore, quo Alim Chausium literas Solimani è Moldavia ad Barhorium pertulisse diximus, quibus Transsilvani ad amplectenda reducendæ Reginæ consilia, concitabantur, Petrovitius quoque, qui ab exploratoribus, de hisce tumultibus, & pronis ad Reginam provincialium animis certior reddebatur, nuntios cum literis secretioribus ad Quendium & reliquos conjuratos è Sarmatia mittendos censuerat, quibus falsa veris miscendo, Solimanum cum ingenti exercitu ad futura veris initia in Pannoniam venturum, aut si ipse venire non posset, Rustanem generum, quod tantundem foret, ac si ipse adesset, missurum denonciabat, quo reliquum Pannoniæ, & Transsilvaniam igne ferroque vastatas, sub jugum mittat; proinde hortari eos, ne se scientes volentesque perditum eant. Quibus rebus Quendius & Transsilvani permoti, quum suapte sponte, ad rebellandum parati essent, clam Dobone & Episcopo, cæterisque, quos Ferdinando favere scirent conciliabula latenter cogunt: ac literas ad Solimanum, & Reginam, ac Petrovitium dant quibus se mandatis eorum obtemperaturos, pollicentur, dummodo auxilia ab ipsis tempestive præsto sint.

Kendius & conjurati Solimani & Petrovitii opem implorant.

Quo intellecto Solimanus Cassono Budensi præfecto, (is Toigono successerat, donec alius mitteretur) in mandatis dat, ut Petrovitio è Sarmatia revertenti, quo majores posset copias auxiliares adjungat: Petrovitio Caranum, Sebessum, & Lugossium oppida, quæ ad præfectutam Severini magnæ olim dignitatis pertinebant, dono dat, ac ut nihil cunctetur jubet.

1556. *Cassonus Budensis, Valachi, Moldavi & Transsylvani Petrovitio auxilia conferunt.*

Moldavos & Valachos ad ferendas ei suppetias literis & nuntiis hortatur. Quarum rerum fiducia ille, comparatâ è Satmarii aliquanta manu militum, via Muncaciana egressus, quam arcem ei à Castaldo datam supra diximus, ad oppidum Seghalomum, in citeriore ripa Tibisci suum castra collocat: ac Thracesè tribus illis oppidis ad se evocat, Bodensem & Transsilvanos do adventu suo certiores reddit: ii nihil cunctati, non solum Transsilvanos ad arma capienda concitant; sed etiam quos circa Varadinum, ac Regionem Biharіam sceleris socios habebant, Nicolaum Telegdinum, Paulum & Demetrium Chaquios, Clementem Artandium, Nicolaum & Stephanum Toldios, & alios sibi conjungunt.

Tahius cum selecta militum manu Petrovitio occurrit.

Verumenim-vero quum hæc Ferdinandus, ex literis & nuntiis Pauli Albani Episcopi, & Dobonis, Matthiæque Zaberdini, cui, quod militaris disciplinæ scientia clarus haberetur, Episcopatum Varadiensem paulo ante dederat, opem & auxilia implorantium, intellexisset, sine mora Franciscum Tahium, copias conscribere ac Varadinum proficisci jubet. Is adjovantibus Nadasdio Palatino, & Nicolao Comite Zriniano celeriter mille equites, & totidem pedites selectissimos, è variis finitiniorum præsidiis deductos conscribit, ac magnis itineribus ad Tibiscum contendit. Ubi quum ab Andrea Bathorio supplementum haud contemnendum accepisset, ac Nobilitatis, quæ in illis regionibus sedem habebat, milites, postremo Zaberdini copias cum aliquot curruibus tormentis in castra recepisset mutuo habito consilio deliberavit, ut quum jam justum fere exercitum haberet, in hostes duceret prius, quam illi auxiliis Transsilvanorum & Valachorum juvarentur, & Turcarum vires, in quibus omne belli robur consistere tebatur, accederent, prælii fortunam experiretur. Itaque promotis ex Debtecenio castris, ubi æstiva habuerat, in Petrovitium recta exercitum duxit, eo animo, ut cum primum Tibiscum trajecisset, quod inter duo castra labebatur, manum consereret. Sed Petrovitius eum expectare non ausus, eodemquo venerat itinere, in Sarmatiam sese recepit.

Petrovitius, detrectata pugna, in Sarmatiam se subducit.

Tahius hostes in aciem prodire nequaquam ausos, ulterius prosequi non duxit esse necessarium, sed habito cum Zaberdino consilio, conjunctisque viribus, eia, qui ad Transsilvanos defecerant, arma inferre constituit. Haud procul Varadino inter Chrysium & Marysium fluvios erat Castellum Talpassum, quod Nicolaus Toldius adolescens sub cura ote Dionysio Proculabo à patre relictus obtinebat; qui haud ita pridem suasu & instinctu quorundam Transsilvanorum è Ferdinando defecerat. Illud castellum, quod venientibus portas clausisset, tormentis adotti, facili negotio nec multo labore expugnarunt, ac ad terrendos alios solo æquarunt; interfecto Dionysio, ac Toldio adolescente capto; de quo Vatadinum perducto, Zaberdinus publice supplicium sumendum curavit, ita ut ejus simplicis juvenis crudeli cæde multos ab sa alienaret. Inde ad sancti Adriani arcem perventum est; ubi Paulus Chaquius, ad primum exercitus conspectum, petito colloquio, pacem cum Tahio & Zaberdino haud cunctanter init, ac se impe-

Talpassum captum à Tahio.

De Toldio ibidem capto adolescente publice supplicium sumptum. Paulus Chaquius ad Ferdinandum redit.

rata facturum jurejurando promisit. Toldii & eorum exemplo territi alii, qui defecerant, ad Ferdinandi obsequium, fidemque redierunt. 1556.

Dobo Siculorum conatus disturbat.

Cæterum sub id tempus Quendius, & Transsilvani, auditis Petrovitii conatibus, ac Cassoni Valachorumque auxiliis, comitia ad Forum Siculum indicunt: ibique secreta conciliabula agitando, Siculos, ut se eis conjungant, vehementer sollicitare incipiunt, ex quorum numero Nicolaus Alardus, clam omnia agitati sceleris consilia ad Dobonem detulit: monendo hortandoque, ut antequam Siculi vires suas eum conjuratis conferrent, obviam ire concederet. Qui tumultuaria militum manu, quam in re subita atque improvisa poterat, summa adhibita celeritate comparata, & aliquanto etiam equitum peditumque numero, à Paulo Episcopo Albano accepto, recta ad Forum Siculum ire perrexit. Cognito ejus adventu, conjurati extra oppidum in patentibus campis castra sua collocant, ac speciem pugnam nequaquam detrectantium præbent. Quod cum Doboni nuntiatum esset, propiusque adventasset, Ladislaum Udenffium ad eos mittendum censuit, qui suo nomine eos hortaretur, ut memores fidei Ferdinando præstitæ, arma deponere & quietem agitare vellent; se effecturum apud Ferdinandum, ut ejus temere suscepti consilii veniam consequantur: Sin in pertinacia persistant, arma confestim expediant, ut utriusnam partis æquior causa fuerit, Marte judice dirimatur. Cum dio ultro citroque legati commeassent, nec alteutri parti tentanda in præsens prælii fortuna placeret: postremo indociatum interventu res componuntur: ut si intra XV. dies auxilia Petrovitii, ac alia, quæ expectabant, nequaquam advenirent, positis armis ad pristina Ferdinandi obsequia reverterentur, & interea utrinque ab armis abstineretur.

Kendius, simulata valetudine, domum redit. Patocio seditiosis ducem se præbente, & Turcarũ & Walachorum auxilia, Petrovitio abeũte, dilabuntur.

Itaque pace ad breve tempus facta, Lupus Bornemissa Caplonanus à conjuratis ad Petrovitium citato itinere mittitur, ac ab eo summa celeritate reversus, eum ad Seghalonum castra habere, Budensem cum tormentis, & Walachos cum justo exercito in procinctu esse refert, intereaque dum ille it reditque, Mocioccua cum quatuor fere millibus hominum tumultuarie collectorum, ab Alexandro Moldavo missus ad provinciæ fines pervenit. Horum auxiliorum fiducia, quamquam nondum conjuncta essent, non satis provido consilio, nequaquam dilate perfidia inducias nuper pactas, Doboni renunciant, ac iterum sumptis armis in castra conveniunt. Quendius simulata ægritudine domum se contulit, in cujus locum porro conjuratis Balthasar Patocius, Francisci proxime vita functi germanus frater, ducem se præbere non dubitavit. Verum Petrovitius, qui majorem æstatis partem, Turcarum & Walachorum auxilia præstolabondus, frustra se in castris continuerat, audito Tahii advet sus progressu, expectare illum minime ausus, eudem quo venerat itinere se in Sarmatiam receperat; & Cassonus ejus discessu cognito, suas copias ad hiberna dimiserat. Sed etiam Walachi & Mocioccua, quum Petrovitium & Turcas dilapsos, castra soluta, ne ulla amplius euxilia ventura audivissent, & jam

X

autum-

1556. autumnus præcipitaret, transcensis alpibus, domos quisque suas illico repetiverunt. Eorum discessus conjuratos vehementer perturbavit: nam quum se omni spe destitutos, ac à sociis desertos cernerent: spem etiam Turcarum auxilii omnem sublatam, & eo magis infestiorem sibi Dobonem cogare, insuper auxilia è Pannonia expectare: Zaberdinum & Tahium propediem cum exercitu adfuturos, sibi, qui inconditam turbam in castris haberent, nec virium, nec animi satis ad resistendum asse animadvertissent, præmissis à Dobone, qui spem impetrabilis veniæ ostendebant; posita ferocia, relictisque armis, se in ejus potestate futuros responderunt.

Unde nõnulli factiosi ad Dobonis obsequiũ redeunt.

Cæteri tamen, quorum major perfidia erat, scelerum consoii, & necdum de abitu seu fuga Petrovitii satis edocti, Lupus Bornemissa, & Balthasar Patocius ad arcem Betleniam, satis munitam sesa receperunt. Quibus Dobo nihil quietis, nihil otii dandum ratus, quo sa ac arcem munirent, cum iis, quas tumultuarie collegerat, copiis arcem obsidere constituit. Sed duriorem, quam putaverat, oppugnationem expertus, ad obsidionis diuturnæ consilia animum adjecit: eamque acriter undique circumvallatam, ut nemini aditus aut egressus pateret, post duorum mensium oppugnationem ad deditionis conditiones compulit, quæ tales fuere, ut Lupo & Patocio cum omnibus rabus & sarcinis, conjugibusque & liberis ad castra Petrovitii liberum & securum iter esset; neve à Dobone id eis prohiberetur. Qui arce egressi, quum ad Petrovitium ire pergerent, illom nulla jam habere castra, quod metu Tahii in Sarmatiam retrofugissat, in itinere intellexerunt. Dobo etiam Zaberdino & Tahio aliisque clam nuntiaverat, se quidem perduellibus illis de incolumitata, securoque itinere cavisse, id tamen suo, non aliorum nomine: itaque licere ipsis, & ut libeat, necesse videri, quorum nomine nihil cautum esset, illos uti læsæ majestatis reos capera, ac pro merito punire. Itaque quum illi certis indiciis, paratas in hunc modum sibi insidias, & captivitatem, edocti essent; extremo metu perfusi, neque uspiam discedere ausi, ad implorandam Ferdinandi gratiam & clementiam confugiendum existimavere. Quam atiam Dobona & Paulo Episcopo annitentibus, iis conditionibus obtinuere, ut salvis capitibus, bona eorum fisco addicerentur.

Bornemissa & Patocius in arce Betlenia obsessi aliquamdiu, se dedunt.

Rebus per hunc modum in tranquilliorem statum reductis, Tahius, quamquam à multis, ut ibi ad refrenandos rebelles maneret, peteretur, tamen discedere maloit, ac exercitum incolumem reduxit. Nec multo post Zaberdinus, partim senio, partim ob sævam inflammationẽ virulenti in utroque crura herpetis oppressus, è vivis migravit: quum paulu ante arcem Giulam, quam Franciscus Patocius absqua præsidio reliquerat, jussa Fardinandi occupasset, & Gaspari Magocio, viro militari & industrio tuendam commisisset. Hujus oportuno obitu, ac alterius discessu cognito, Transsilvani recenti perfidiæ morbo agitati, excitis in rebellionis societatem non solum iis, qui in vicina Ungariæ parte erant, quosve à Tahio & Zaderbino ad imperata facienda reductos diximus, sed etiam qui infra supraque Cassoviam sedes habebant, denuo jus omne fasque exuerunt, ac à majestate imperioque Fardinandi aperte rebellarunt. 1556.

Tahius è Transsilvania discedit. Zaberdinus extremum diem obit.

Nam Franciscus Bebecus cum filio Georgio, ac Francisco Perenio genero, & Gabriel Perenius, ac Georgius Tarcianus, multis & magnis clientelis potentes, quamquam multis à Ferdinando beneficiis affecti, ad eorum partes non sine insigni perfidiæ labe protinus desciverunt. Quendius ipse, ac cæteri conjurati, communicato consilio cum Melchiore Balassio, viro militari ac impigro, sed novatum rerum avido, ac ejus injuriæ memore, quam à Ferdinando Leva, Chabrago, & Sitnia pulsus se accepisse putabat, ad reducendam Reginam Isabellam, & ejus filium animum adjecerunt: ac Dobonem, quod destitutus viribus in apertos campos prodire non auderet, necopinantem in arcem Novam, quam ad ripam Samosii fluminis, Monachus à fundamentis ædificaverat, sese recipera compulerunt; atque Balassius facto per Maramatusium itinere, usque ad Hustum oppidum, Reginæ obviam cum DC. equitibus processit: eique è provincia Sarossiana se adjunxit Georgius Tarcianus, nulla à quoquam injuria lacessitus; literasque publico nomine ad Reginam misarunt; quibus Quendius & conjurati Dobonem obsideri, copias in promptu, nihil obstaculi, cuncta pro ipsa esse significabant, eamque ad maturandum iter vehementer urgere contendebant.

Transsilvani proceres iterũ à Ferdinando desciscũt.

Et Reginã ana cum filio revocant.

Dobonem in arce Nova obsident.

Interea Ferdinandus, ad quem Dobo Dominicum fratrem, ad petenda auxilia, ac belli supplementa misarat, novas copias conscribere, veteribus stipendia persolveta, Dobonem, ut usque ad auxiliorum adventum sese & provinciam, quantum posset, fortiter defandat, per nuntios & literas hortari: postremo iis omnibus, quæ ad regnum in fide & obsequio continendum pertinabant, comparandis sedulo intentos esse jubebat, Cassoviam Petro Macedonio, Cubiculario suo, viro impigro, cujus majores è Græcia in Pannoniam migrasse dicebantur, à Bebecorum & Pereniorum incursibus tuandam committit: Simonem Forgatium Sibinio, quod minus appellatur, defendendo præficit. Quinque civitatea, quæ in limine Pannoniæ superioris habentur, promissis ac spe præmiorum oneratas, ad persistendum in sua fide, & obsequio admonet. Interea cum majoribus copiis, cumque summo earum imperio, Lupum Puchamium Austriacum, cum DC. circiter equitibus, Ungaris & Germanis, ac Detricum Matcallum, cum legione Germanica, quatuor millium peditum præmittit, donec è Silesia & Bohemia, ac Pannoniis majores vires subsequantur. Qui quum mense Aprili ad Sarosianos pervenissent, Cassovia urbs fortuito igne è domo Matthiæ Saicilicii, orbani scribæ erumpente, tota miserabilem in modum conflagravit, una cum templo majori, ac duobus Monachorum templis & Collegiis ac Curia Senatoria: duravitque incendium, aquilonibus vehementer spirantibus, quatuor amplius horarum spatio: tanta vi ac sævitia, ut nulla extinguendis flammis remedia proficerent, ignesque vagando libere passim & populando obvia quæque absumare viderentur. Bebecus junior, qui è Rossone oppido flammas & lucem prospectabat,

Dobo auxilia à Rege Ferdinande flagitat.

Quæ ei prompte subministrantur.

Cassovia tota conflagrat incendio forte suborto.

1556. tum suis militibus, ac certâ agrestium, quos tumultuarie collegerat, manu, ad vicinam Cassoviæ arcem Nagidam urbis, si potuisset, occupendæ causa celeriter procurrerat: sed quum ignem, quo absumptis omnibus ædificiis nihil jam superesset, sopitum, & portas clausas reperisset, incepto destitit, eoque unde venerat, reversus est.

Ferdinandi Duces Tarconem & Vivariũ capiunt.

At Ferdinandi duces consilio cum Forgacio communicato, ne hostile quippiam à tergo relinquerent, æstuosissimo die, Idibus Juliis, ad arces Tarconem & Vivarium castra promovent. Eæ erant ditionis Georgii Tarciani, qui ante aliquot dies ad Melchiorem Balassium, comitandæ in Transsilvaniam Reginæ causa, cum suis militibus erat profectus. Eas arces, ii qui intus erant, metu tormentorum curulium adacti, nulla expectata oppugnatione extemplo dediderunt: & Germani, ne cui obstaculo esse possent, diruta a solo æquarunt. Deinde Cassoviam adducto exercitu, Michaelem Perenium ad se evocant, atque

Et Nagidam.

simul cum eo ad obsidendam arcem Negidam, duobus ab urbe milliaribus distantem, quam æquis partibus cum Francisco Perenio fratre possidebat (sed is Michaele excluso, ad Isabellam Reginam desciverat) progrediuntur. Quam quum admotis tormentis XX. dies continuos oppugnassent, tandem dedentibus sese præsidiariis capiunt, & totam funditus dirutam solo æquant. Inde ad Bebecorum arces

Inde Crasnahorcã Bebecorũ arcem obsident.

conversi Crasnahorcam, quæ prima eis occurrebat, obsidione cingendam decreverunt. His in castris Forgacius e Ferdinando literas accepit, quibus Varadinum ire jubebatur, illudque à Transsilvanis tueri, quod loci Episcopatum Francisco Forgacio fratri ejus contulisset. Itaque ipse Varadinum & Germani Crasnahorcam petivere: quacunque autem iter est factum, milites Germani in agrestium facultates hostilem plane in modum grassati sunt: usque adeo ut præterquam quod capitibus miserorum hominum vitæque parceretur, cæterum in rapiendo & devastando nihil supremæ hostilitatis prætermitterent.

Cum per aliquot dies Crasnahorca oppugnata esset, Bebecus missis ad Budensem & Filecienses præfectos literis & nuntiis, mille

Turca illi suppetias ferunt.

circiter equites Turcas ab eis impetravit, quibus suis laborantibus opem adferret. Igitur cum auxiliaribus illis Turcis, ac suis, quas habebat, copiis, castra nostrorum speculatum profectus est: nostrosque, si castris elicere posset, irritando & obequitando, aliquamdiu lacessivit. Nec nostri se continuere, quin minuto prælio periclitandis hostium viribus, castris se proriperent, & cum illis congrederentur. Nec mora, irruentibus acerrime nostris, Bebecum & Turcas non parvus incessit timor, ita ut si peditatus, prout erat constitutum, equiti subsidio venisset, ingenti discrimine circumventi, impetum nostrorum nequaquam laturi esse viderentur. Sed Detricus & Puchamius ad primum hostium conspectum fracti animis, & seu metu hostium, sive conscientiæ scelerum & rapinarum perculsi, tormentis retrahi jussis,

Peditatus noster Rosnonem versus recedit.

& sublatis signis, eo unde venerant, Rosnonem versus cum universo peditatu retrocedere cœperunt. At hostes id ex composito fieri suspicati, insidiasque veriti, ad fugam capessendam, quam ad protrahendam pugnam proniores esse videbantur. Sed & nostri equites, qui egregie

1556. Quem & equitatus consequitur.

dimicabant, cum peditatum explicatis signis fœdam fugam cœpisse intellexissent, pedem referre non dubitarunt. Hostes attoniti, nec tantas copias tormentis & rebus necessariis instructas absque causa cedere arbitrati, quod serum diei, & nox propinqua esset, receptui cecinerunt.

Cæterum nostri Rosnonem repetere conati, dum nec spes nec animos satis expediunt, & cæcis ambiguæ noctis tenebris, viæ ignari, & errabundi, hostem tergis instantem formidant, machinas octo majores, quas habebant, in valle quadam salcuosa, turpi ignavoque consilio reliquunt: & ipsi complicatis signis, silentibusque tympanis, & variis agminum ordinibus perturbati, consiliique inopes Levociam ire contenderunt. Verùm superventu ho-

Unde hostium superventu dejecti & concisi fuere.

stium, qui eorum fugæ per agricolas admoniti erant, dissipati ac majori ex parte cæsi fuerunt. Tormenta & Impedimenta omnia, post aliquot dies, monstrantibus iisdem indigenis & agrestibus, Bebeco & Turcis prædæ fuere. Duces Ferdinandus stipendiis & militiæ honoribus privatos, ignominiaque notatos dimisit.

Ducibus autem à Ferdinãdo gravis ignominia nota inusta.

At Isabella, cum deletum ad Crasnahorcam Germanorum exercitum, capta tormenta, & castra direpta, Moldavosque jam in provinciæ fines penetrasse, Balassium cum ornatissimis equitum alis in Maramarosio adventum suum expectare didicisset, circiter DC. equitibus, & totidem peditibus è Sarmatia mercede conductis, in Transsilvaniam redire constituit. Itaque quum ad Hustum venisset,

Regina in Transsilvaniam pervenit.

oppidum quidem, quod nullis esset cinctum mœnibus, facilè occupavit: sed arcem editissima è rupe Poloniæ & Moldaviæ confinia prospectantem, opereque & natura munitissimam capere nequaquam potuit: quod Michael Corlatus & Benedictus Zalaina præfecti, summa animorum constantiæ eam Ferdinando conservandam deliberassent. Itaque Regina communicatis cum Balassio consiliis, Andream Bathorium Somlienum ad oppugnandum Hu-

Hustum arcem ut oppugnet, Bathoris mandat.

stum cum parte copiarum reliquit: alteram partem ad urgendam Varadini oppugnationem, quæ à Transsilvania, Thoma Varcocio, & Georgio Bathorio ducibus, jam ante tres menses instituta erat, mittit: ipsa cum Balassio, cui multum tribuebat, institutum in Transsilvaniam iter prosequendum censet; in quam etiam simul cum filio sextum decimum ætatis annum agente, ad appetentis autumni tempus pervenit: & singulari conjuratorum & provincialium studio ac lætitia excepta est: quum ii Paulum Episcopum, cum universis rebus & pecunia, sarcinisque paulo ante è provincia libere exire permisissent.

Interim Dobo in arce Nova Semosiana acri obsidione premebatur, ad quam arctius circumvallendam Petrovitius & Balassius ab Regina paulò pòst missi fuere. Quamquam autem Ferdinandus tam Dobonem, quam Forgatium, qui Varadinum jam obsessum, non sine summo capitis periculo intraverat, extrema rerum omnium inopia laborantes solari, & certissima spe auxiliorum brevi summittendorum sustentare non cessabat; quia ta-

1556. men ex literis legatorum, quos jam diu Byzantii apud Solimanum habuerat, pacem aut inducies nequequam ab insoleoti barbaro expectandas esse didicisset, nisi Transsilvania Isabellæ, & ejus filio, quem suum appellare pupillum solebat, redderetur: ad extremum tot bellis, vitio & ignavia ducum improsperè gestis, atque tot tantisque incommodis acceptis jactatus & fessus, necessitare io consilium versa, eo descendit, ut tam Forgacio quam Doboni rescriberet, ut æquas conditiones emplecti, ac præsidiis deductis, arcibusque redditis, provieciâ excedere non detrectarent. Tametsi vero Forgacius, aliquot eruptionibus factis, multos ex hostibus trucidasset, in quarum una amplius CCCC. ex hostibus desiderati fuere: partim captos io vinculis haberet; inter quos Georgius Capitanssius, veteranus equitum ductor erat; tamen quum ad extremao omorum alimentorum inopiam devenisset; adeo ut vix unus aut alter modius farinæ in erce esset, nec diutius ea servari posset; mandatis Ferdinandi necessario obtemperare coactus deditionem fecit; eique & militibus arce oppidoque excedentibus fides egregie servate est.

Ferdinandi jussu, Forgacius & Dobo, Varadinis & arce nova traditu, sese dedunt.

Verum Doboni, æmulorum invidorumque, quos multos babebat, malevolentie, secus quam putaverat, accidit: Nam quum se etque arcem iis condirionibus dediturum promisisset, ut cum conjuge & liberis, rebusque omnibus, quæ suæ esseot, in Ungariam liberum ei secoromque iter daretur: iisque scribendis Petrovitius & Balassius affuissent, fideque sua ei cavissent; tamen à Gabriele Perenio, apud Reginam effectum est, ut non observatarum conditionum reus ageretur, quod diceret illum res non suas pleustris impositas avebere voluisse. Itaque licet Balassius & Petrovitius fidem suam lædi & violari palam quererentur; prævalente tamen Perenio, cui Regina id præmium recentis ad se defectionis dare haud abnuebar, eo prætextu, ne Varadino opem ferret, re autem vera, ut in captivitate periret; ei cum certe manu equitum Polonorum datur negotium, Dobonis, ex itinere Claudiopolim retrehenai. Quum id Doboni ab amicis, quos hebebat, esset renunciatum, quidnam faceret, io ambiguo hærebat: plotimis ex sociorum militumque numero, conjuge, & libris per obliquos notosque tramites præmissis, rem prælio committendam esse, & cui Mers communis faveat, experiundum censentibus: ipse nequaquam eo approbato consilio, ad primum Perenii nuntium, esse, de quibus Regina cum eo colloqueretur, nuntiantis, copias suas & currus, impedimentaque obverti, & Claudiopolim iter dirigi jussit: eaque ipse sequutus cum Perenio urbem intravit. Ubi conquisitis omnibus illius rebus, unum aot alterum falconem, rotis ademptis, plaustro impositum repererunt: eosque ad præsidium arcis pertinuisse, oeque euferri potuisse dictitantes, Dobonem conviciis & contumeliis affectum custodiæ tradiderunt. Cum Petrovitius & Balessius rem indignam esse, fidem, quam ipsi dedissent, violari, Deum atque hominum fidem, vel vere aut simulate imploiare: postremo regina controversiam omnem ad comicia, quæ instabant, rejicere.

Dobo à Perenio, fide violata, capitur.

In quibus Balassius & Petrovitius in præsens absolvuntur, & ille, qui utpote alienis rebus rapiendis pacta non servasset, publica judicii prævaricarione damnatus, præfecto Polono, in eam arcem, quem diu ecriter oppugnatam magno labore defenderat, cum cõjuge & liberis iterum custodiendus traditur, rebus cæteris fisco addictis: quæ tamen non magni erant momenti, quod pretiosiores initio tumultuum lo tutum præmisisset. 1556.

Et in arce nova Samosiana cum conjuge & liberis custodia mancipiatur.

Tantis adversæ fortunæ procellis jactato Doboni, illud quoque incommodum eodem tempore evenit: Dominicus siquidem ejus frater, quum à Ferdinando cum literis & spe auxiliorum remissus in Walachos passim vagantes, raptoque viventes haud procul Varadino incidisset, à fortune desertus, & eb iis captus, singulari inhumanitatis genere Byzantium missus fuit. Quod etiam urgente & procurante Perenio, perpetuo Dobonum hoste & obtrectatore factum esse fama fuit, cupiente eos è medio sublatos, oc litem pro Sarospataciana ampla & opulenta ditione intentatam prosequi possent.

Dominicus ejus frater à Walachis comprehensus Byzantiũ, instigatione Perenii mittitur.

Nec minore vi Somlianus Hustum obsidendum sibi proposuerat, Moldavorum quoque auxiliis adjutus: ita ut quum arcem tormentis capi posse desperaret, castellis aliquot extructis, militumque præsidio firmatis, ne quid alimenti importari posset, neve cuipiam aditus aut egressus pareret, summa ope prohiberet, ut præfectos diuturnioris obsidionis calamitatibus fractos ad deditionem compelleret. Qui quum petite frequenter auxilia, tam à rege, quam ducibus frustra expectassent, tandem necessitate adacti, ad paciscendum cum hostibus animum adjecere. Terruerant enim eos magnopere varii & inusitari generis morbi, atroces supra quam dici posset, maligeique, quibus militum corpora, sive effecti aëris vitio, sive diuturnæ conclusionis difficultatibus erque ærumnois, aut corruptarum è cisternis aquarum potu periculosissime tentabantur: edeo ut nonnullis dentes omnes corruptis & putrescentibus gingivis simul decidereot: alii repentinis & intolerandis viscerum torminibus exanimati sobito interirent: quosdam inter ipse colloquia & obsonia, rigentibus oculis obstupescentes & trementibus membris acerbissimo dolore perculsos, subitum deliquium, ac præsentissima mors extingueret: nec ullis fomentis eut remediis vita servari posse videretur. Cujusmodi morbis ante decennium quoque, dum in eadem arce Andreas Barhorius, jussu Ferdinandi, Christophorum Cavassium, cædibus & rapinis infamem, ideoque proscriptum obsideret, milites tentatos fuisse, erant qui meminissent. Ad hæc ignes flammæque micantes, quæ in hastarum cuspidibus, ec murorum pinneculis, atque apicibus & fastigiie tectorum interdum visebantur, ita ut ea innoxie lambendo, nec quicquam amburendo paulo post evanescerent, haud mediocrem iis, qui adhuc viribus valebant, metum incutiebant. Nam cum alias fere semper atræ nubes arci superiocumbant, ut calore solis vix ante meridiem discutiantur, tum vero Auster per eos dies vehemens proflare, ec morifeiam ex palustri uligioe fodinarum salis nebulam diffundere ceperat, ut contagiosis ejusmodi

Præsidiarii Husti morbis infestis, & variis incommodis fracti se dedit.

pestilen-

1556. pestilentibusque morbis vim & atrocitatem quam maxime auxisse credere:ur.

Itaque Corlatus & Zalaios talibus ærumnis, ac multorum fortium virorum funeribus, rerumque necessariarum defectu circumventi, per idoneos homines ultro citroque commeantes, quinquaginta dierum inducias, à Somliano postulant, & facile impetrant; intra quos si nulla adsprent auxilia, se arcem dedituros promittunt: eatamen adjecta conditione, ut intra hoc tempus ipsis ad Ferdinandum mittere, eumque de suo periculo certiorem reddere liceret. Nec mora mittitur Christophorus Præmisliensis oatione Rothenus, Corlati familiaris, à quo Ferdinandus de Hulstensium adversis rebus cuncta cognovit: quae in senatu proposita, succurrendum singulari fide & tolerantia propugnantibus, atque in discrimine posita decernit, remissoque Christophoro, qui certam auxiliorum spem obsessis adferret, Andream Brandesium Bohemum, per dispositos equos celeriter mittit, qui dissipatas Marcelli & Puchanii copias, præbita pecunia conquirat, & ad ferendas Hulsto suppetias progrediatur. Nicolaus Comes Zitinianus indignum ratus, si arx, perpetuia & inexhaustis salis fodinis clara, ejusque proventu dives imprimis & opulenta, nostrorum ignavia negligentiaque amitteretur, se, si Ferdinandus oon abnuat, subsidio profecturum, & collectis copiis Transsilvanos, qoi in numero oon admodum multi, nec viribus validi erant, dissipaturum offerebat, dummodo arx sibi pignori locaretur, donec de sumptibus ad id bellum factis satisfieret. Quod etiam Forgatius, scripta ad Ferdinandum literis, sese facturum pollicebatur. Verum Ferdinandus reditum Brandesii, aut literas ab eo expectandas respondit: atque is, ut reium Ungaricarum tudis & imperitus, dum labore frustra suscepta it reditque, oec quicqoam proficit, qoinquagesimus dies obsessis præstitutus adventavir: atque ii desperatis auxiliis, com paucis, qui superarent, militibus, inviti ac summo cum dolore fortunam incusantea arce excesserunt: sicque Regina Varadino & Hustio facili labore potita, majorem partem regni ultra citraque Tibiscum occupavit.

Nemethi perfidia. Nec multo post Franciscus quoque Nemethius, qui Tocaio ad Tibisci & Bodroghi confluentem præerat duplici præsidiæ crimen nequaquam veritus (eum enim Benedictus Seredius Stephano filio, tutorem moriens reliquerat) propter trajectum fluminis ad omoes res gerendas opportunissimo loco, ad illam nefarie descivit. Inter has rerum perturbationes difficultatesque Ferdinandus Rex meliore usus consilio, in locum discedentis Puchanii Emericum Telequessium, inclitæ virtutis senem, qui à temporibus Ludovici Regis variis in præfecturis, ac postremo bello Baboc iano ignem operam navaverat, in superiorem Pannoniam cum mille equitibus & totidem peditibus Ungarici nominis, cumque summo imperio mittere constituit, quod Germania ducibus minus prosperis & fortunatis usus esset. Petrum Macedonium, quem in locum Andreæ Tarnocii nuper Cassoviæ fato functi miserat, revocat, quod ejus privati opera uti decrevisset, & Cassoviam Stephano Derissio at-

Emerico Telequessio bellum Transylvanicum à Ferdinando demandatū est.

tribuit. Ex Silesia & Bohemia præfectos equitum evocat Joannem Geratovium, Adamum Taicovitium, Albertum Jablancovium, & plerosque alios. Jacobus qooque Sporbæmus cum turma equitum è Prossia mercede conducitur. Telequessius cum Ungaris & Germanis sine mora Cassoviam convenit, eamque orbem pro belli sede deligit: Oportuno autem & ad summam totius belli conficiendi admodum salubri consilio eqoitatom omnem, qui Paulum Abstemium Episcopum è Transsilvania ejectum præsidii securitatisque causa comitates fuerat, Antonium nempe Siculum cum ducentis equitibus, ac Franciscum Zalaium, Matthiam Senniesium, Georgium Coftovitium, & Gasparem Moræum, cum singulis equitum centuriis, certo persoluto stipendio conduxit: quorum postea egregiam fidem & fortem operam in omnibus, quæ sequuta sunt, bellis expertus fuit. Cum iis militari concilio habito ad rebelles perdomandos, qui clade Crasnahorcana nostris illata, ac pluribus quotidie ad eos deficientibus aucti, indomitos spiritos sumpsisse videbantur, exercitum ducere decrevit. 1556. *Cassoviana autem præfectura Derissio attributa.*

Constructum erat munimentum quoddam à rebellibus, eorumqoe duce Gabriele Perenio, quem regina eo munere cohonestandum duxerat, in oppido Semplinio, haod procul Bodogro amne, ad nostros infestaodos, & ad excursiones usque ad Cassoviæ suburbana faciendas, loco admodum oportuno. Hoc primum omoium adoriri placuit; Itaque illud primo impetu, appositis scalis, nec expectatis, quæ advehebantur, tormentis, auctore & impulsore eo expugnatum est. Postea ad arcem Paloczam inter Ungum & Bodrogum fluvios sitam, quam Dobonibus vi ademptam Perenius imposito præsidio tenebat, exercitus ductus: quæ cum ei portas clausisset, quod Perenium auxilio venturum sperabat, tormenta protinus admoveri, & mœnia quassari jussit. Quibus adapertis & dejectis, peditatus per ruinas ad summam mororum partem celeriter coascendit. Et quamqoam defensores Pereniani, quantum animo viribusque poterant, fortiter repugnarent, moltosque ex oostris vulnerarent & prosternerent; ad extremum tamen cohortante Telequessio, ac inter primos manu consilioque rem gerente, terga dederes nostrique arcem captam & direptam funditus diruerunt. Qua in pugna ipse glande vulnus in coxendice accepit, oequaquam tamen lethale, ex quo brevi convaluit. *Munimentum Semplimiense à nostris expugnatum.* *Er Palocia arx capta soloque æquata.*

Perenius audito Paloczæ periculo, copias cogere, & suis laborantibus opem ferre constituit; Sed quum in itinere captam eversamque, & simul Joannem Gersacherum, cum trecentis equitibus & peditibus Germanis, totidemque Pannoniis in castra cum stipendio militari venire didicisset, capto ex tempore consilio ad eos opprimendos ire maturavit. Quibus quum ad Varanonem iter habentibus occurrisset, Gersacherus impar viribus, ad ædes Bathoriorum lapideas, quæ in oppido habentur, sese recipere coactus, tumultuario eas opere aggeribusque & fossis repente factis munivit, seque & milites, quantum viribus valebat, fortiter tueri constituit, literasque ad Telequessium in castra perferendas duobus militibus dedit.

1556.

dedit. Verum illis ab hoſte interceptie, Euphroſyne Giulaffia, Gabrielis Homonnaii vidua, ſingulari erga Ferdinandum fide fœmina, per ſecretos celereſque nuntios, de hoſtium conſiliis ac itinere illum certiorem reddidit. Is quamquam ex vulnere debilis, ad expellenda è Lelezienſi collegio Pereoii præſidia animo ferebatur, eoque ducere copias decreverat; tamen Gerſacheri peditumque periculo permotus, omiſſo eo conſilio, Varanonem iter convertit.

Gerſacherus à Perenio in ædibus Batthorianis obſeſſus.

Perenius quum per triduum noſtros ædibus inclusos fruſtra oppugnaſſet, & complures ex ſuis ſcloperorum glandibus trajectos amiſiſſet, inexpectato Telequeſſii adventu pene oppreſſus fuit. Neque enim noſtros tam celeriter progredi poſſe putaverat, quod vehementes & aſſidui imbres cecidiſſent, & fluvius Bodrogus, qui præter arcem Cicivam labitur, & qui tranſeundus noſtris omnino erat, adeo intumuiſſet, ut exercitum à tranſjiciendo haud parum deterrere videretur, nec hoſtes trajici poſſe crederent. Verum Telequeſſius primus equo fluctuantes vortices tranſmiſit: cæteroſque exemplo ſuo animavit, ne obſeſſos commilitones hoſtibus ad internecionem mactandos delendoſque tradere viderentur. Eum autem tam eques, quam pedes vadantem ſequutos, Dei ope incolumis flumen ſuperavit: & priuſquam de adventu quicquam auditum eſſet, ſigna ejus & copiæ oppido haud procul apparere ceperunt. Qua necopinatâ celeritate territi hoſtes, adeo præcipiti fuga terga dedere, ut Andreas Taurus, nobili genere ortus, cæterique complures, equis inſidentes, & oblongis protecti, ut tum mos erat, ſcutis per anguſtam ruſticanæ caſæ portulam, quæ vix pediti pervia fuiſſet, attoniti palanteſque profugerent; & Perenius ipſe, amiſſa magna ſui peditatus parte, equi fretus pernicitate, vix in tutum evaderet: & interfectorum cadavera circiter CCC. haud procul ab ea domo, in profundam oblongamque ſcrobem ſuapte natura concavam conjicerentur. Quibus peractis, quod hiems inſtaret, utrioque in hiberna conceſſum eſt: & Gerſacherus re bene geſta, traditiſque Teleqoeſſio copiis, Viennam ad Regem rediit: qui eum virtutis & fortitudinis ergo, qua & cum defenſis conſervatiſque cohortibus, & antea ſub Veſprimio haſta in adverſo Turcæ pectore perfracta inclaruerat, in cœtum equitum, ut vocant, auretorum, ſolenni ritu annumaravit.

à Telequeſſio, hoſtibus fugatis, præſentaneo eripitur periculo.

Hinc in hyberna milites diſtributi ſunt.

Et Gerſacherus Viennam reverſus in equitũ ordinem cooptatur.

1556.

Eodem anno Carolus Quintus Cæſar Imperator, poſtquam abdicato Imperio, Hiſpaniarum regna, ac ditiones omnes, quas in Italia atque Sicilia, ac Belgio & Burgundia habebat, Philippo filio tradidiſſet, cum ſororibus Maria Ludovici Ungariæ, ac Leonora Franciſci Galliæ Regis Vidoa, XV. die Septembris in Zelandiam atque inde in Hiſpaniam ſecundiſſimis ventis navigavit. Quem, antequam claſſem conſcendit, Maximilianus ſimul cum Maria conjuge, quæ Caroli filia erat, ac cum liberis Bruxellas profectus inviſere, eique ſuo ac Ferdinandi patris nomine ultimum vale dicere voluit. Nuncupatis igitur utrinqua pro felici tempeſtate votis, inter mutuos arctoſque complexus, ille per Oceanum directo curſu vela in altum dedit: hic vero per Germaniæ urbes facto itinere, Oenipontem primo appulit, ac deinde illinc ſecundo Danubio ad patrem Viennem reveſſus eſt.

Carolus V. Imperator abdicato imperio, Hiſpaniã petit.

Maximilianus Rex cũ Maria conjuge Imperatori ultimum vale dicunt.

NICO-

NICOLAI ISTHUANFFI
PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS
LIBER XX.

1557. ADventu Telequeffii, quantum superioris Pannoniæ regionas metu hostili levatæ videbantur; tantum discessu Nicolai Comitis Zriniani in Illyricum inclinaverat belli. Ille siquidem post duodecimum annum gestæ Illyrici præfecturæ, magistratu se abdicaverat; nec adhuc quispiam in ejus locum fuerat suffectus; quum subito ulcra Hunam flumen, incertum negligentiane & socotdia, vel fraude & proditione unius hominis, insigne, & necopinatum acceptum est detrimentum, amissa arce Costanicia. Est ea oportuno loco sita, quam antiquitus sacræ Rhodiorum equitum militiæ attributam, postea Zrinianis Comitibus à Joanna Tahio pignori addictam fuisse alibi diximus, flumioe Huna ax Dalmaticis alpibus orto, in insulæ modum undique circumflua; ita ut difficilem expugnatu locum, unus qui citra fluman arci imminet Dedus mons, infirmiorem reddera videatur, quod ex eo tormentis peti possit.

Zrinius Illyriciana præfectura se abdicat.

Aly Dux Turcarum Costaniciam arcē ex insidiis adortus capit.

Superioribus annis, prævalentibus Turcarum armis, quum sina magnis impensis, ac militum stipendiariorum ampliori numero servari non posset, Comites Zriniani ea cesserant; Ferdinandique duces eam curæ ac tutelæ militum Germanorum, prout alios quoque limites commiserant: eoque tempore à Simona quodam Lostohara à Carnis oriundo defendebatur. Is à Balthasare Zaberdino, qui tunc arcem Stenisnacum obtinebat, ad nuptias quasdam vocatus, cum aliquot centurionibus erat profectus; quum Turcæ è Camengrado, Banialuca, aliisque locis collecti, habitis cum Aly duce occultis consiliis, arcem obscora nocte adorti derepenta ceparunt, quum à sublicio arcis ponre, ad subductilis portæ inferiorem trabem scalas apposuissent, quas secuudo flumine navigiis secum detulerant, & pars scandendo murum conscendissent, pars securibus & dolabris portam effregissent. Qui intus erant improvisa re perturbari, consilii inopes arma capere: sed quum pauci essent, ab hostium multitudine circumventi omnes trucidati fuere: atque in hunc modum, uniusnoctis labore, aa paucorum Turcarum cæde, arx oportunissima hosti cessit: ax qua non mulro post ea Dalmatiæ mediterranea pars, quam Croatiam vocant, omoisque inter Hunam & Colapim regio, in extremum rerum omnium discrimen delapsa, & io eam, quæ nunc apparet, vastitatem & solitudinem redacta est. Sequenti illucescenta die Alys cum magnis aquestribus & pedestribus copiis advanit; ratus nostros suppetiis atci ferendis concursuros; sed quom nemo se in conspectum dedisset, ralicto in aa valido præsidio, Banialucam rediit. 1557.

Præfecto ejus, cum centurionibus aliquot, ad nuptias Zaberdini profecto.

Alii referunt illam singulari Lostoharii fraode & proditione hosti, accepto pretio venditam; itaut captivo quodam, quem babebat, præcipui nominis Turca arbitro, cum Aly transegisset, se si duo millia aureorum nummûm mitteret, ad certum diem, accepta secum majori præsidii parte, arcem militibus oudatam, ei clam irrumpenti relicturum. Alym vero illud aurum duobus Zarcolis (quæ sunt Janicerorum capitis integumenta, aureis filis subtilibus radimita, posteriore parte in tergum propendente, quas Simon pro redimendo captivo postulabat) occultatum repræsentasse. Sed na ego innocui fortassis ea in parte viri manibus, re incompeita, oneri injuriæqua sim, affirmare certi nihil ausim. Constat eum, quum Goræ, Rastoviciæ, Vinodoliique & cæteris arcibus tormentorum sono, ejus infortunii rumor spargeretur, ipsaque inter tripudia & nuptiales choros eum audivisset, Deos hominesque incusantem extemplo recessisse. Sed quum à Lencovitio ad quæstionam de eo habendam vocatus, & passim quæsitus, nequaquam comparuissec; ac postremo ad hostes transfugisset, magnum omnium sermonibus culpæ suæ præjudicium reliquit. Quod ubi Ferdinando nuntiatum est, mæstitiam simul, curamque ei injecic, ac ne major calamitas ingrueret, neve hostes magis insultarent, Petro Erdodio, virtute ac fortitudine ejus fretus, Illyrici præfacturam dedit, ea, qua Zrinius habuerat, potestata; hunc autem magistrū Thavernicorū fecit; qui magistratus nunc juri tantum liberis civitatibus dicundo præest; olim vero etiam carioris regiæ supellectilis, quæ Budæ in fornice concamerato, valvisque & clatris ferreis munito, sub palatio majori servabatur, custodiæ præerat.

Qui passim quæsitus ad hostes demū transfugit.

Petrus Erdodius Illyrici præfectus creatur.

Interea ortis inter Zrinium & Alym Bosnensem jam grandævum senem controversiis, de redimendis quibusdam captivis, res eo processit,

Aly Bosnensis Zerinium

1557.

comitem ad monomachiam provocãs, congredi cum eo haud ausus.

cessit, ut ille Turcam acrioribus convitiis proscissum, fideique & sponsionis suæ oblitum, ideoque perfidum perjurumque nominaret, & ille ea verborum contumelia exacerbatus, Zrinium ad singularem pugnam provocaret. Quam tametsi Ferdinandus interdixisset, quod ejusmodi duellis fraudem dolumque intervenire posse non ignoraret: Zrinius tamen diem duello constituit, ad quem in campum Divi Georgii Sabiaci, qui in Illyrico haud procul Caproncia abest, uterque prodiret: ipseque convocatis variorum locorum præfectis & amicis, cum exercitu circiter X. millium militum, ut à fraude tutum se præstaret, eo se contulit, certamen inire paratus. Verum Alys formidato periculo congredi non ausus, neglecta provocatione, quam prior fecerat, Byzantium discessit, eique in præfectura Ferhates successit.

Byzantiũ avit.

Illyrij, Ferhates præfectus successit.

Qui non multo post suorum successu elatus, collectis è Bosna aliisque finibus, quinque circiter millibus armatorum, Savum transjecit: & eam planiciem, quæ inter Juaniciam & Zagrabiam prorenditur, vastare, populari, ureteque cepit, pecorum, quod in agris villisque erat, quodque in propinqua castella & silvas ac montes inter festinandum refugere non poterat, abactum omne est: & multi mortales partim ferro ignique absumpti, partim in servitutem rapti.

quem planiciem inter Iauniciam & Zagrabiã ferro flãmaq; depopulatũ.

Quod quum Lencovitius Germanicorum præsidiorum dux competiisset, deque Ferhatis itinere ab exploratoribus edoctus esset, consilio cum Erdodio habito, qui tunc acerbiora cruciatus podagra decumbebat, nihil cunctandum ratus, eum insequi statuit. Nec mora collectis in unum limitaneis militibus, ac trecentis triginta cataphractis equitibus Germanis, ac centuria equitum Sclopetariorum, quam ipse exemplo ab Italis accepto recens conduxerat, Joannem Alapianum, celebrem equitum ductorem, cum sua turma secum duxit. In itinere autem obvium habuit Ladislaum Querecenium, ejusque fratres, Andream, Joannem & Matthiam, qui eo forte tempore bonorum suorum divisionem in arce Cirquenna instituerant.

Lencovitius & Kerecenii fratres insecuti.

Quum ad sanctæ Helenæ vicum, qui æquali fere intervallo inter Zagrabiam & Juaniciam est, cum mille equitibus & peditatu haud sane magno in hostes viribus superiores incidissent, nihil cunctati eos adoriuntur: nec Frahetes suorum confisus numero, pugnam detrectavit; Sed quum perfractis hastis, ad gladios esset ventum, equitibus sclopetariis a latere petitè admodum rem gerentibus, hostilis acies, cadente Ferhatis legato Sinano, multisque aliis in fugam versa, terga dedit, captivis ac pecore, cæteraque præda omni relicta.

Cadunt ac fugãt, præda omni adempta.

Quos nostri cædendo & vulnerando usque ad Savum prosequuti, magnam in eis stragem edidere: tum vero etiam, quum flumen tranare conarentur, plurimi absorpti aquis periere; partim relictis equis evadere pedibus conati, in nostrorum manus inciderunt: ita ut Ferhates amplius dimidia suorum parte amissa, ægre nec sine vulnere evaserit. Sed equorum, quos nostri ceperunt, ingens fuit numerus, usque adeo, ut nequaquam sub hasta venirent, prout moris erat, sed per turmas & cohortes bini aut terni in singulos milites dividerentur.

Insignis nostrorum victoria.

1557.

Comitia Posoniensia.

Ferdinandus audito hujus victoriæ successu nonnihil recreatus, non multo post Comitia Ungaris ad Calendas Junias Posonium indixit, quibus ipse interfuit: & eo die, quo Corporis Christi Dei festum celebratur, Eucharistiam à Nicolao Olabo Archiepiscopo Strigoniense, summo cum honore circumductam, cum Carolo filio, ac Palatino, totiusque aulæ proceribus comitatus est, spargente ad eam recentes rosas Francisco Battianio. Velum autem seu umbellam gestavere Joannes Balassius, Christophorus Orsagus, Joannes Choronius, & Christophorus Nadasdius: ejusque permissu legati nomine ad Comitia Imperii Romani, quæ Ratisbonam ad hiemem insequentem indicta erant, delecti sunt, qui auxilia contra Turcas peterent, Franciscus Forgacius, quem ut diximus eodem anno Episcopum Waradiensem nominaverat, Petrus Macedonius, Cubiculo regio præpositus, ac Georgius Hoffutotius, ærarii consiliarius, qui Ferdinandum præeuntem sequuti, Ratisbonam pervenerunt.

Venerabilis SS. Eucharistia pompa.

Legati ad Comitia Imperii auxilia contra Turcas sollicitaturi.

Ubi perorantem in publico principum consensu, cui Ferdinandus cum liberis intererat, Forgatium, ac communes miserias deplorantem, principes ac Ordines Germaniæ, summa animorum attentione, ac calamitatum commiseratione audivere: nec longa intercessit mora, cum decreta communibus suffragiis in proximam æstatem auxilia sunt: duplex nempe, ut ipsi vocant, Romanum subsidium, quod XLVIII. millia militum constituere fertur. Monuerat autem Ferdinandus in Comitio Ungaros, ut militibus, qui è Germania mitterentur, de alimentis & commeatu, equis vero & jumentis de pabulo prospectum foret. Quod ita est curatum, ut nihil desiderari posset.

In iisque decretum duplex subsidium.

Legati ad XV. Calendas Decembris reversi, bona spe popularium animos impleverunt; Sed ex tanta promissorum auxiliorum mole non plures tribus legionibus peditum, & totidem tricenariis equitum turmis in Ungariam venere: quarum pars in superiorem ejus partem defendendam distributa est: partem Palatinus Nadasdius Jaurinum deduxit. Ubi cum suis & Zriniani Comitis, Tahii, Christophori Orsagi, Francisci Turci, ac cisdanubianæ Nobilitatis copiis totum fere æstatis tempus consumpsit, nullo facto operæ pretio.

Sed admodum pauca submissa copia.

Jam enim Ferdinandus ex literis legatorum, quos Byzantium pro induciis petendis miserat, aliquam spem earum impetrandarum cognoverat, dummodo ne qua hostilitate Solimanus offenderetur: ideoque cavendas suorum in Turcicam ditionem excursiones existimabat; Palatinoque & cæteris præfectis in mandatis dederat, ne quid aliud militaris facinoris designarent, quam solis tuendis finibus, arcibusque servandis incumberent. Quod ipsum Solimanus quoque Budæ & Bosnæ, cæterisque præfectis jusserat, qui longo militiæ labore fessi, quum superiorem fere hiemem in castris difficulter tolerassent, nihil præter minutas latrociniorum insidias, contra nostros tentandum existimabant.

Exiguo facto operæ pretio.

Spe induciarum, quas Solimanus polliceri videbatur

Nam Solimano, reducta in Transsilvaniam regina, voti compote, ac Hispanorum classe ad Meningem insulam, quam nunc Gerbim vocant, devicta; necnon Pajazete filio, post

pugnam

1557. pugnam cum Selimo fratre, ad Iconium improspere pugnatam, apud Persas, ad quos transfugerat, strangulato, quies opportuna, & pax bello carior erat. Quæ quidem tria tractandis induciis impedimenta obstaculaque, summas ab aliquot annis difficultates, tandem nunc rerum etiam omnium desperationem attulisse videbantur, quorum duobus commemorandis, ut quæ à rebus Ungaricis procul distant, nequaquam nobis immorandum existimamus. Quæ quum ex ejus animi sententia sublatæ essent, & ipse in Ungariam arma conversurus existimaretur, legati tantarum dilationum pertæsi, ad id omni studio incumbere ceperunt, ut dimitterentur: cumque magno labore res eo perducta esset, ut Solimanus & purpurati dimissioni assentirent; una relinquebatur dubitatio, an omnes, vel duo, qui priores venerant, dimitterentur: & ne Solimanus barbarico fastu pacis cupidior videretur, si quem ex eis retineret, ejus rei optionem eis relinquebat. Ad extremum Augerius Busbequius, ingenio, fide, & solertia singulari, ei oneri par, ut remaneret, consensit: duo alii Antonius Verancius, & Franciscus Zaius, injecta per Rustanem principis generum nonnulla spe induciarum dimittuntur circa ultimos mensis Augusti dies: ac paucis diebus antequam Ferdinandus ad Comitia Germanica discederet, ad extremum Octobris finem anni quinquagesimi septimi supra mille & quingentos Viennam venere: quinto nimirum postquam discesserant anno. Solimanus quum eos dimisisset, Hadrianopolim concessit, sparsa inter pretorianos milites fama, ad incutiendum nostris terrorem, illum proximo vere in Ungariam cum exercitu venturum; re tamen vera, ut isthic venationis causa aliquandiu moraretur. Legatos reduces Ferdinandus non sine benigna gratulatione excepit, muneribusque donavit, & postquam de summa legationis & induciarum, deque rebus Turcicis aliquot dies cum eis fuisset colloquutus, in Germaniam ad Comitia discessit.

Verantius & Zaius legati Byzantio Viennam redeunt, Busbequio ibidem relicto.

1558. Fuit annus insequens cum multis aliis rebus, ac bellis tam in Europa quam Asia gestis admodum insignis: tum vero Caroli Quinti Cæsaris abdicatione Romani Imperii, ac morte longe omnium maxime memorabilis: Nam quum plurimas & maximas res, terre marique gessisset, Mediolanum à Gallis, capto eorum rege Francisco, recuperasset; regnum Neapolitanum ab iisdem ingenti exercitu ac bellicis apparatibus instructissimo repetitum conservasset, ac memorabile de superatis in Africa Mauris & Numidis trophæum erexisset: postremò Germaniam omnem inter Danubium & Albim, Rhenumque, quod nec Romanis olim ducibus obtigisse constat, incredibili felicitate domuisset, satur laborum & gloriæ, scriptis ex Hispania ad septemviros Electores literis, legatisque Gulielmo principe Aurantio, Sigismundo Seldio, & Lupo Hallerio Francofurdiam missis, imperii fasces, quos per triginta novem annos feliciter tenuisset, Ferdinando fratri, quem antea consortem imperii fecerat, resignavit: ipse autem in collegium Monachorum Hieronymianorum Divi Justi privatam sequutus vitæ rationem sese abdidit: ita ut rejecta rerum omnium administratione, eaque Philippo filio demandata, nihil aliud deinceps fecisse, in omni vita visus sit, quam quod Deo Optimo Maximo superisque cælitibus vacaret, eorumque opem ad æternam felicitatem consequendam assiduis votis & precibus imploraret. Itaque septemviri Electores Francofurtum, quod est ad Mœnum flumen, congregati, Ferdinando imperium detulere XIV. die Martii: ipseque illinc Pragam profectus est. Ubi quum Carolum fratrem XXI. die Septembris, uti pium & Christianum Imperatorem decuisset, feliciter è vivis excessisse audivisset, exequiis magnificentissimo apparatu factis ei parentavit. Ordinibus deinde Imperii, Augustam Vindelicorum, prima suis auspiciis comitia indixit, ad quæ quum eundum ei esset, Comitiis Ungaricis, quibus eundem fere terminum constituerat, Maximilianum filium regem Bohemiæ præesse voluit, quæ magnis querelis & clamoribus fuêre satis turbulenta, ob militum regiorum insolentias, quas in miseræ plebis fortunis & facultatibus diripiendis enormes, & supra quam dici queat, crudeles facere erant soliti. Ad extremum tamen promissa subsidia, & donum Mariæ Reginæ, ejus conjugi honorarium decretum. 1558.

Carolus V. Imperatori Ferdinando fratri imperium cedit.

Comitia Imperii Augustam indicta.

1559.

Cõventus vero Hungarico præfectus Maximilianus Rex.

Solutis comitiis Hamsa ille, cujus clancularia fraude Filecum captum fuisse diximus, quum Strigonii præfectum ageret, & Tatam arcem regiam negligentius custodiri intellexisset (illa priscis temporibus ad amæna regum & reginarum diverticula, cum viridariis & hortis pensilibus, ac balneis extructa erat, subjectam respiciens piscinam, cujus fundamenta & aggeres è quadrato nec tamen polito marmore constabant, quod in eo agro copiosum effoditur) Calendis Maii haud dissimili astu intercepit. Joannes siquidem Essequius ejus custos, quum Comaronium, quod altero distat milliari, privatarum rerum causa ad Paxii legatum Stephanum Magnum socerum concessisset, & qui in arce relicti erant hesterna comporatione negligentiores redditi essent, Hamsa ab exploratoribus, quos liberali sed occulto sumptu ibi tenuerat, edoctus, trecentes Turcas silentio vallum, quod è materia constabat, & cui pecudes & jumenta quæ arcis area non caperet, includi solebant, per appositas scalas silentio conscendere jussit: atque ii ex capto vallo, murum arcis feliciter superarunt, ac tum demum magnum clamorem sustulerunt. Ad quam ipse, qui haud procul in insidiis constiterat, propere adcurrit; & nostri simul attoniti & semisomnes evigilerunt: sed quum pauci essent, & ut in re subita & inopinata nec consilia, nec arma satis explicarent, paucis cæsis terga dedere. Sed & è domibus extracti, partim cæsi sunt, partim quum è mænibus se dejecissent, luxatis aut fractis membris, in potestatem hostium devenere, pauci Comaronium profugientes, amissam arcem denuntiavere. Essequius jussu Maximiliani, qui tunc loco parentis res administrabat, à Joanne Paxio Comaronii præfecto custodiæ traditus est: qui quum exquisitis tormentis subderetur, ut si quæ proditio intervenisset, ab eo in quæstione eliceretur; nihil, quo fama ejus lædi posset, extortum est: prætarquam quod

Tata arx, absente præfecto, ab Hamsa Turco ex insidiis intercepta est.

se pro

1559. sa pro calceandis equis, quos præstantes habebat, ex usu diceret, ac misere se & maligne à so tum a defectum quereretur.

De præfecto Essequio capitale supplicium sumptum est.

Veruntamen ab eo negligentiæ damnato capitale supplicium sumptum est. Et Ferdinandus Alberto de Wis, quem in locum Augerii Burbequii Byzantium tunc forte mittebat, in mandatis dedit, ut arcam sub induciis captam repeteret, frustra tamen operam & laborem apud barbaros æqui & boni omnis contemptores consumpsit.

Albertus de Wys muneribus Solimano oblatis, Tatam frustra repetit.

Byzantium enim quum pervenisset, Solimanum trajecto mari exercitum adversus Pajazetem filium duxisse, & in campis Chalcedoni subjectis castra habere, Augeriumque ea sequi jussum raperit: adferens à Cæsare Ferdinando scyphos aliquot inauratos, cum horologio affabre elaborato, quod Elephanti dorso turris instar vehebatur, et pecuniam, quæ inter purpuratos divideretur. Ea munera utrumque eorum spectante exercitu Solimanus sibi offerri voluit: responso de induciis, & querelis aliisque rebus in aliud tempus dilato.

Quum autem certis nuntiis allatum esset Pajazetam post adversam Iconensem cum Selimo fratre pugnam, non in Syriam & Ægyptum, quod pater verebatur, irrupisse; sed ad Tahmasum Persarum regem transfugisse, copiis dimissis, ipse cum prætoriano exercitu Constantinopolim reversus est: de reddanda tamen Tata ne mentionem quidem fieri voluit, quod ea præsidio vacua à suis militibus occupata esse dicaretur. Sic arcem, quæ Buda Albam commeantibus Turcis impedimento esse poterat, parvo hostium labore, magna vero nostrorum incuria amisimus.

Bebecus ad Solimanum profectus, singulari benevolentia ab eo excipitur, & liberaliter dimittitur.

Post Solimani ex Asia reditum Franciscus Bebecus, quem ab rege Ferdinando ad Isabellæ partes summa levitate transiisse diximus, privatis, ut dicebat, de causis ad eum venit, receptusque ab eo est singulari humanitate & benevolentia, ac in colloquium admissus; ædes ei pro hospitio commodæ, & annona sufficiens indies præbita: quumque aliquamdiu apud purpuratos res suas secretioribus colloquiis egisset, postremo ab iis liberaliter dimissus, ac vestimentis, equis, aliisque muneribus donatus in Transsilvaniam rediit: cujus rei causa in gravissimam suspicionem rerum novandarum apud reginam incidit, quæ illi brevi post exitium atque interitum attulit, ut paulo post dicemus.

Qua ex causa in rerum novandarum suspicionem incurrit.

At Transsilvani Isabellæ duces Christophorus Hagmasius, Benedictus Bornemisse, & Petrovitii clientes collectis copiis, Unguarum & Seredniem, quæ a partibus nostrorum stabant, adoriri conati, castra ad Muncacium collocaverant; eo animi proposito, ut vindemiam collectam vi auferrent, ac ad id magnum doliorum numerum ad oppidum Beregsasum comportandum curaverant. Quod quum Telequessius cognovisset, agricolas ab injuria hostium defendere, ac eorum castra aggredi constituit.

Reginæ copiæ à Telequessio dissipatæ.

Verum hostes solo ejus adventu audito palantes & discincti, pars in Transsilvaniam, pars Hustum & Muncacium, ac reliqua præsidiorum loca effusa fuga petivere. Et qui se ad Muncacium receperant, quod arx tantum fugientium numerum nequaquam caperet, extra munimenta trepidi consederunt. Quibus quum nostri acrius instarent, nec tamen quicquam proficerent, quod illi tormentorum pilis ex arce defenderentur, ab incepto destiterunt. 1559.

Michael Perenius moritur.

In qua quidem partium contentione Michael Perenius Francisci frater, summo loco natus, quamquam satis procul cum Michaele Cotlaro obequitaret, colubrinæ pila ex arce emissa, coxendicem ictus, perfractis ossibus, biduo post interiit.

Inde Covasonem arcem cepit & diruit.

Illinc ulterius perterritis insistendum ratus arcem Covasonem, quæ ad jus Metusnanæ familiæ spectabat, sed adversariæ factioni adhæserat, fugientibusque receptum dederat, admotis repente campestribus falconibus in potestatem redegit, ac ut inutilem, nec rei gerendæ opportunam dirui jussit.

Eundem victoriæ cursum prosequutus, quum Franciscum Perenium, cum Catharina Bebeca conjuge & liberis, gazaque omni, quæ nequaquam erat contemnenda, sese in castellum Zolosium recepisse, & defensionem parare didicisset, eo iter divertit, missoque Lupo Savolio, eum, ut se clementiæ & gratiæ Ferdinandi, à quo nulla lacessitus injuria discessisset dedere vellet, frustra admonuisset, obsidere locum constituit.

Mox castello Zolosio expugnato,

Itaque vineis & aggeribus constitutis, campestrium falconum aliquot ictibus vallum, quod è cratibus & materia argillaque constructum erat, non magno labore dejectum est, ac nostri Germanis permistis, per ruinas conscenderunt, ac Perenianos abjectis armis sero deditionem offerentes partim cecidere, partim captos in castra perduxere.

Perenius cum uxore & liberis in potestatem ejus venit.

Ipse cum uxore & liberis captus, ad arcem Sarosiam prope Eperiessum sitam perductum est, præda inter duces & milites divisa; quæ ad XL. millia nummûm aureorum æstimata fuit.

Perenii in corpus B. Capistrani injuria.

Fuere qui existimarent Franciscum ab irato numine ea calamitate meritò punitum, quod corpus Capistrani sanctitate celebratum, capto per Turcas Sirmio è Monachis in Zolosiano monasterio reconditum, direpto eo, pulsisque Monachis, aut cæsis, confractum & indignis modis profanatum, in profundum puteum projici jussisset. Zolosio Antonium Siculum, fortem & industrium præfectum cum 800. militibus imposuit; atque hinc ad Lelezienſe collegium ductus exercitus, cujus arx in amœno colle ad Latorcii fluminis ripam sita, præsidio Gabrielis Perenii occupata tenebatur; cui si arcem dedere vellet, incolumitatem abeundique libertatem obtulit; quandoquidem popularium suorum malis consiliis seductorum sanguini, & cædibus parcendum existimabat.

Leleszium, fugientibus propugnatoribus ab eodem Telequessio captum.

Verum illi se usque ad extremum spiritum locum defensuros magno animo responderunt. Itaque protractis admotisque tormentis, cum locus minime munitus esset, & plures ex propugnatoribus pilarum ictibus quotidie sternerentur; cepere ipsi, qui antea tantopere viribus suis confisi essent, temeritatis incommodum sentire, ac de servanda, quibus poterant modis, vitæ & saluti auxiis animis cogitare. Quum complures dies præteriissent, ex quo obsidionem tolerassent, jamque macrria adeo concidissent, ut hostes irruptionem facere posse non dubitarent, communi habito consilio, noctem obscuram nacti, summo silentio ex arce profugerunt. Quamquam autem ab excubitoribus fuga eorum animadversa,

Tele-

1559. Telequeſſioque ſignificata eſſet; tamen eos ſuis inſequi vetuit, quod & pauci eſſent, & juxta veteris ducis illius dictum, fugientibus, quo expeditius currerent, pontem ſternendum eſſe reſpondiſſet.

Zoloſum à Bebeco & Balaſſio obſeſſum Telequeſſius liberat.

Lelezio capto, & præſidio firmato, quod præceps autumnus in hiemem inclinaret, caſtra reducere ſtatuit. Sed quum in itinere allatum eſſet, Franciſcum Bebecum, & Melchiorem Balaſſium, contractis in unum omnibus Reginæ copiis, Caſtello Zoloſio obſidione cincto, Antonium Siculum & ejus milites magno conatu oppugnare, incluſoſque premere; ſignis retro converſis, ſuccurrendum viro forti ratus, cujus jacturam multis caſtellis majorem reputabat, haud quicquam moratus, exercitum adverſus eos promovit. Antonius quoque proviſis iis, quæ defenſioni erant neceſſaria, vim eorum fortiter ſuſtinebat: ſic tamen ut ſuam & militum ſalutem Talequeſſio per nuntios & literas aſſidue commendaret, peteretque, ne eos deſerendos exiſtimaret. Hoſtes interea caſtra ſua foſſis, & vallo muniverunt, caſtellumque colubrinis, aliqua in parte dejectum aggreſſi, ſecus quam putarant, Antonio egregie rem gerente, rejecti repulſique amiſſis quamplurimis terga dederunt. Qua in pugna Georgius Tarcianus, tormento à noſtris ictus, tam vitæ quam familiæ, quæ ſane vetus & admodum clara erat, finem fecit. Quum vero Telequeſſius ab exploratoribus didiciſſet, hoſtes in oppido operibus & munitionibus, valloque & foſſa ſe uſque adeo circumvallaſſe, ut invitos ad pugnam elici nequaquam poſſe conſtaret; ipſe capto repente opportuno conſilio, ratibus & pontonibus, ac navigiis quæ in tanta celeritate reperiri potuerunt, Tibiſcum trajecit: ac caſtris in hoſtium ditione collocatis, ac equitatu hinc inde procurrere juſſo, effecit ut multis & præcipuis ex hoſtium numero interceptis atque cæſis, Bebecus & Balaſſius omni commeatu, atque alimentis intercluſi, ac rerum omnium inopia preſſi, ad liberum ab eo abitum, et certas inducias petendas compellerentur: ſic nimirum, ut illi relicta Zoloſii obſidione, in tutum abirent, & Antonius ſervato caſtello, una cum ſuis omnibus incolumis dimitteretur. Quo facto & ſuis omnibus ſalvis receptis, caſtellum vacuum relinqui atque incendi juſſit, et cum victore exercitu reverſus eſt.

Cum autem Caſſoviæ in hibernis eſſet, communicato cum Stephano Derſſio, ac Simone Forgacio, & Germanis ducibus conſilio, tentandam bipartito adverſus rebelles fortunam decrevit; ita ut ipſe ad Saroſpataciana ſuburbia duceret, Dreſſius vero oppidum Tocaium aggrederetur. Nec mora Gabriele Perenio nuſquam ſe in conſpectum dante, quicquid Saroſpataci extra urbem muro cinctam repertum fuit, ferro & igni vaſtatum direptumque eſt; abacto magno pecudum, ac pecoris numero.

Saroſpataci ditio vaſtata à Telequeſſio.

Derſſius vero nocte ingruente, quod ob lutulenta itinera prius pervenire Tocaium non poterat, facto per vallum & ſæpimentum ſecuribus & dolabris aditu oppidum diripere cepit. Nox illunis & obſcura erat, nec quiſquam facile hoſtiſne an amicus eſſet diſcernere poterat, quom Nemethius arce egreſſus cum ſuis tumultuariam & ancipitem, qualem cæca nocte fieri neceſſe erat, pugnam miſcebat, Derſſio contra ſuis animos voce & exemplo addente. Cum diu pugnatum eſſet, ad extremum Bartholomæus Niger, Derſſii eques, cum Nemethio forte congreſſus, quisnam eſſet ignarus, frontem ei gladio diſcidit. Quo vulnere ſuſcepto receptui cecinit, & totam faciem cruore fœdatus, in arcem reverſus eſt: noſtri vero ablata rerum plurimarum præda Goncium atque inde Caſſoviam redierunt.

Derſſius, Nemethio vulnerata, Tocai conſimia depopulatur. 1559.

Nec multò pòſt, quamquam infeſta hieme, cuncta frigore & glacie rigerent, Tranſſilvani collectis undique copiis, duce Stephano Bathorio Somliano, viro impigro, arcem Vardam, ultra Tibiſcum ſitam, quæ in partibus Ferdinandi conſtanter perſeverabat, quod ea ſtagnantibus è Tibiſco ramis ac paludibus cincta, munitaque hiemis potius quam æſtatis tempore capi poſſe crederetur, acri obſidione circumvallarunt; admotiſque à parte Orientali tormentis, quod aliis in partibus commode ediri non poſſet, ac Germanis eam frigidioris cæli injuriam, gelidaſque tempeſtates toleratu difficiles fore, ſeque facilius arce potituros. Verum ille, prout erat ab ineunte ætate laboribus aſſuetus, ac diſciplinæ militaris ſcientiſſimus, præmiſſo Lupo Savolio, qui obſeſſos conſtanti animo eſſe juberet, ſeque cum exercitu Tibiſcum trajeciſſe nuntiaret, ſumma adhibita celeritate, difficultatibus militum Germanorum proſpexit; veſteſque ex albo craſſiore panno, quibus nives & pluvias arcerent, eis diviſit; carbatiniſque & calceamentis celeriter confectis, milites, ut gradum intenderent, hortatus, Tibiſcum trajecit, ita ut antecurſores noſtrorum celerius in conſpectu hoſtium obequitarent, quam Telequeſſius cum copiis iter ſuſcepiſſe exiſtimaretur. Cujus uſque adeo improviſo & inexpectato trajectu perterriti hoſtes, adventum exercitus nequaquam expectare auſi, omiſſa obſidione fœde profugerunt. Quos turpiſſime & inordinatiſſime fugientes, delecto ad id idoneo, bipartitoque equitatu, hinc uſque ad Sacmarium, illinc vero ad pontem Siculum, tergis inſiſtendo perſequutus eſt: ita ut in ea fuga plurimi hoſtium cæderentur; plurimi etiam è fuga retraherentur.

Bathorius arcē Vardam obſidentē turpi fuga ſolvere conſtare compellit Telequeſſius

Neque conquieſcendum interea duxit, donec Olſuæ munitio, quam Stephanus Sereditus, auxilio Melchioris Balaſſii, opportuno & munito loco ad infeſtandam Vardam, & vexandas Ferdinandi ditiones conſtruxerat, eodem impetu caperetur. In ea munitione Bathorius tormenta currulia decem, quibus Vardæ mœnia quaſſaverat, quod avehi non potuiſſent, relinquenda exiſtimaverat, nequaquam arbitratus Telequeſſium & noſtros eo uſque metum & terrorem circumlaturos. Itaque Telequeſſius loco potitus, tormenta Caſſoviam avehenda curavit, caſtellum vero ejus juſſu dirutum atque diſtractum eſt. Ea re perfecta exercitum cis Tibiſcum reduxit, & nullo militibus otio aut quiete conceſſa, arcem Zeteniam, quæ Franciſci Nemethii perduellis hæreditaria erat, admoto tormentorum, quæ in Olſua ceperat, terrore, quamquam ea nec pilis nec ſulphureo pulvere onerata eſſent, expugnavit; eamque à Ferdinando ob bene navatam operam jure hæreditario dono accepit. Nec multò pòſt

Et Olſuæ munitionem eodē impetu capit, cui Zeteniam

Barconā.

conver-

1559. converso ad arcem Barconem impetu, eam deditione captam, ne rebellibus receptui foret, dirui jussit. Ea antea erat Antonii Drageti Homonayani, cujus filiam Martinus Quelletius Transsilvanus, abdicato Episcopatu Vesprimiensi, quem aliquamdiu tenuerat, paucis ante annis sibi matrimonio junctam, moriens viduam reliquerat, illaque Francisco Quendio nubente, arx in ejus potestatem devenerat. Postremo arcem Covesdiam, haud procul fluvio Bodrogo situ jucundo & peramæno, in vitiferi collis jugo jacentem, quam Nemethius vi occupaverat, expugnavit; & ditioni Ferdinandi, à qua erat avulsa, adjecit: hisque omnibus eadem æstate prospere confectis, salvum & incolumem Cassoviam reduxit exercitum.

& Covesdiā arces adjecit.

Quibus rebus effectum est, ut Gabriel Perenius, qui ad reginam desciverat, tam à Telequessio sibi metuens, quam erroris temerè commissi pœnitens, illiusque auctoritate & monitis permotus, relicta Isabellæ factione, ad Ferdinandum redire decreverit. Itaque quum Nicolaum Olahum Archiepiscopum Strigoniensem, ac Andream Bathorium, misso ad eos Ladislao Barcocio familiare suo, per literas impensius rogasset, ut partes suas pro se apud Ferdinandum interponerent, gratiam haud difficulter impetravit. Ejus exemplum sequutus Georgius Bebecus, haud dissimili benigni animi propensione, in gratiam receptus est, cum pro eo recipiendo Maximilianus quoque Rex Bohemiæ apud patrem laborasset: & ille reginam Isabellam acerbissimo odio prosequeretur: quæ illis diebus Franciscum Bebecum patrem, crudeli mortis genere nec opinantem interfici jussisset. Quæ res quomodo acta sit, quoniam me locus hic admonet, paucis absolvam.

Gabriel Perenius ad Ferdinandi obsequium, relicta Regina se recipit.

Ejus exēplum sequitur Georgius Bebecus.

Francisci Bebeci patris interitus.

Principio superioris anni, prius quam hæc fierent, Henricus Galliæ rex legatum suum Byzantio ad reginam Isabellam salutatum miserat Jacobum Cambraium, simulque ejus consilia, quibus in repetendo regno usa fuisset, multis verbis collaudaverat, operamque suam omnem, si qua in re usui foret, obtulerat. Cujus liberali studio adducta regina, Christophorum Bathorium Somlianum ad eum miserat, qui per Taurinum & Rhagusium, Venetias, indeque per Helvetios facto itinere in Galliam penetraverat. Summa legationis erat, ut opera tam potentis regis à Solimano arces, quæ cum Temesuario & Lippa, non sua, sed Monachi culpa Ferdinando traditæ, atque ab eo amissæ essent, sibi recuperare liceret; receptis enim iis, faciliorem fore reliquorum à Ferdinando extorquendorum viam. Deinde ut se & filium in clientelam suam receptos liberaliter juvare vellet, atque ad quinquennium quinis millibus militum stipendia attribueret. Quæ Henricus magna cum animi lætitia audivit, brevique Somlianum, admissis liberaliter omnibus postularis, remisit, adjuncto ei Petro Francisco Martinesio legato, per quem supra omnem operam & industriam suam, quas apud Solimanum interpositurus esset, filiam quoque suam reginæ ipsius filio in matrimonium obtulisse ferebatur. Hoc unum utrique legato in mandatis dederat, ut cum Isabella ac Petrovitio, aliisque, quorum illa consilio uteretur, agerent efficerentque, ut Joannes Sigismundus (sic eum mater vocabat, repetito patris & avi nomine) qui jam decimum septimum ætatis annum agebat, sceptra tenere, munia principis obire, & consiliis interesse assuesceret; ne uti hactenus, inter vilissimorum hominum sordes, ac muliercularum cœtus educatus, cùm adolesceret, propter ingenii & ætatis imbecillitatem, maximarum rerum curis, & administrando regno impar foret. Quum legati reversi essent, & Gallus luculenta oratione publice habita, mentem, animumque regis sui declarasset, magna ab omnibus lætitia & voluptate, ipsoque Petrovitio, auditus est, qui se hoc semper à regina summis votis postulasse, nec tamen obtinuisse meminisset. 1559.

Galliæ Regis & Isabellæ ultra citroque legationes.

Christoph. Bathorius legatus ad Henricū.

Rex filiā suam Reginæ filio in matrimonium offert.

Regina quum legatum muneribus cultum dimisisset, atque is facto per Thraciam itinere, Constantinopolim, indeque in Galliam rediisset, suspectam habere legationem sibique insidias à proceribus structas arbitrata, hæc cum Bona matre, paulo antequam in Italiam reverteretur, communicavit. Quæ sive sponte, seu à Philippo Hispaniarum rege, ac Ferdinando Cæsare, ut fama fuit, corrupta, callidis consiliis filiam ab ejusmodi suscipiendis consiliorum rationibus avertit: eique, ne vivens sibi adimi regnum pateretur, persuasit; quod eventurum haud dubie diceret, si filius, ducta tanti regis filia, moderandis imperii habenis adhiberetur. Itaque spreta illius amicitia & affinitate, etiam Petrovitium & Bebecum, aliosque, qui filium ad procuranda regni negotia, remque militarem addiscendam, Waradinum mittendum censebant, suspectos habere, & singulari odio prosequi, novaque consilia animo versare cepit.

Legatio hæc Regis varias Reginæ animo injicit suspiciones.

Vnde etiā Petrovitius & Bebecus eidē invisi.

Inter hæc Bebecus, qui singularem apud eam gratiæ locum obtinere videbatur, Byzantium, ut diximus, profectus, Gubernatoris nomen & titulum à Solimano obtinuit, iis legibus, eaque auctoritate, qua olim Ludovicus Gritus habuerat, Moldavusque & Transalpinus principes ei parere jussi. Byzantio rediens in Walachia substitit, & Chausium cum Solimani literis, quibus regina de ejus novo magistratu certior redderetur, præmisit. At regina, quæ Bebecum ea consilia adversus se iniisse, graviter indigneque ferebat, Petrovitium cum eo, & duos Quendios, occultam inter se conspirationem de auferendo ab ea filio suscepisse, aucta suspicione, credebat, Chausio se mandatis pariturum respondit, intimo tamen pectore illorum consilio prævertere, eosque è medio tollendos decrevit. Quod aperire nemini mortalium ausa, cum solo Stanislao Nisovio, vetere familiare suo, natione Polono, communicavit. Quatuor vel quinque viris parabatur exitium. Sed interea Petrovitius, qui morbo & senio gravatus, destinatæ cædi naturali morte eripitur: qui quod tota vita cælebs vixerat, bonorum omnium & facultatum hæredes reginam & filium reliquit. Michaelem autem Chaquium Epistolarum magistrum, qui etiam sæpe pupillum male educari dicere erat solitus, sive fatalis quædam sortis felicitas, sive uti ferebatur, Emerentianæ Nisovii conjugis accuratæ preces periculo exemerunt. Cæteri tres quomodo tollerentur, Nosovio manus illis injicere non auso, quærebatur; postremò Melchiorem Balassium, ad omnia flagitia promptum, secreto

Bebecus à Solimano Gubernator creatur.

Petrovitius fato concedit, Regina omnium bonorum herede relicta.

ſecreto alloquitur, promiſſaq; ei in præſens arce Vechia, quæ Franciſci Quendii erat, eumſpe majorum quoq; præmiorum oneratum, ad accipiēdas perpetrandi facinoris conditiones adducit.

Bebecus immiſsu à Balaſsis percuſſoribus, Reginæ juſſu occiditur.

Itaque reginæ juſſu, graviſſimarum rerum prætextu, Albam vocantur ad Calendas Septembris, & Balaſſio negotium datur deſtinata exequendi. Bebecum nihil tale ſuſpicantē ipſemet, immiſſis percuſſoribus, multis vulneribus confoſſum ſuſtulit: ad Franciſci autem Quendii cædem, Stephanum Tompam cum centuria peditum prætorianorum miſit, qui eum in lecto jacentem reperêre, extemploque trucidavêre. Eadem diei hora Antonius quoq; Quendius, quod omnibus membris, articulorum doloribus captus & diſtortus, ſella geſtaretur, facili negotio interfectus fuit; eodemq; die in ſuburbano templo humati omnes. Bona eorum omnia, quæ erant ampliſſima, fiſco addicta. Immenſum auri & argenti pondus, ac vix credibiles divitias apud Franciſcum Quendium reconditas fuiſſe ferunt, theſauros etiam Socoli Valachiæ principis, metu Solimani ad eum profugi, ſublato eo, ſuppreſſos, armentorum innumerabiles greges, inſuper mille & ampliùs ingentes frugum cumulos centenis & pluribus aureis æſtimatos, & mira alia, multo rumore vulgi jactata. Additum præterea ad augendum odium & invidiam, Venenum Byzantio allatum, in Bebeci cubiculo repertum, quo reginam & fortaſſis filium etiam è medio tollere voluiſſet. Et poſtea Tordæ in concilio productus teſtis quidam Gregorius Tarchinus, decretumq; quamquam præpoſtero judicio, publicis ſuffragijs, jure cæſos eſſe; parū tamen conſtitit, an præſumpta ſuſpicione, aut favore in reginam proniore, nam diverſi diverſo diſcrimine interpretabantur. Horum cæde magna ab regina animorum alienatio facta eſt: quum plerique ferè omnes legibus potiùs, quæ minui nequaquam deberent, quam imperio agi debuiſſe palam prædicarent. Interfectis his, regina Balaſſio ſupremum copiarum ſuarum imperium dat, ac ut Sacmarij extra Tranſſilvaniā præſidium militare habeat, decernit: addito ei oppido Taſnado ac fructuum decimis, quæ ad Albanum Epiſcopatum pertinebant.

Franciſcus & Antonius Quendii eodem conſilio à prætorianis trucidātur.

Ingentes Franciſ. Quendii theſauri

Alienati multorum animi hac cæde à Regina

Balaſsio supremū imperiū eadem confertur.

Cæterùm Ferdinandus Cæſar, ijſdem ferè diebus in locum Stephani Dersfij, è Caſſovienſi præfectura diſcedentis Ioannem Puteonem ſufficit. Joanni verò Gerſachero Andreas Quilmanus è Scribarum ſodalitio ſucceſſit, quibus ut primo quoq; tempore Caſſoviam progrederētur, in mandatis dedit. Stipendium etiam duodecim menſium Telequeſſio, ducibuſque tam Ungaris quam Germanis & exercitui, de ſe benè meritò miſit: cujus dimidium numerata pecunia, cætera pars ex ſericeo & lanio ſubtiliore panno, ac auro & argento elaborato conſtabat. Decreverat autem, poſtquam exercitus luſtrarentur, & ſtipendium divideretur, Serentiū obſidere; quod erat à Nemethio paulò ante munitū, ut Tocajo vice propugnaculi eſſet, eamq; ob cauſam milites ad Meram pagum in caſtra cōvenire juſſerat. Sed dum ij Caſſoviæ in agro ſuburbano recenſentur, ac quo ſplendidior poteſt quiſq; armiſq; & equis inſtructior ad accipiēda ſtipendia concurrit: agricola è Sixone pernici vectus equa, Turcas oppidum acerbè populari, & urere nuntiavit, indicibuſq; digitis elevatum in ſublime craſſiorem fumū oſtendit. Nam Ruſtanes cognomento junior, qui Budæ præfectū agebat, communicato cum cæteris ducibus cōſilio, ex omnibus quæ præfecturæ ſuæ ſubjecta erant, præſidijs, exercitum collectum Veligiani Perſæ Fileci præfecto attribuerat, ac ut Sixonē igne ferroq; vaſtaret, in mādatis dederat: quod oppidani inducijs principum nuper ad ſemeſtre tempus pactis, ac præſidio militum, qui in Sendreone & Caſſoviæ excubabant, ſatis tutos ſe arbitrati, deditionem facere recuſaſſent. Adjunxerat ei milites quoq; illos, qui certiora ac majora alijs ſtipendia Budæ merent, & Grumliæ vocātur, numero trecentos, legatumq; ſuum Sinanū Quihajam, cum prætorianis equitibus. Ex Alba verò & Quinqueeccleſijs, Solnoco, Peſtoque & multis alijs locis præſidia deducta, Filecū juſtis paſſibus contendere juſſerat: ita ut brevi tempore comparatis, ex fortiſſimo quoq; milite copijs quinq; millia ſelectiſſimorum equitum in unū convenirent. Nam peditatum ad cuſtodiam locorum domi relinquendum conſtituerat.

Iſan. Peteoni à Ferdin. Caſſovia commendatur.

Ruſtanes Budenſis oppidum Sixonem ferro flammaque vaſta Veligianus Filecēi præfecti ductu.

Eorum conſilia & conventicula ab exploratoribus ad Telequeſſium perferebantur, adeo tamen illa in occulto agitabantur, ut quid molirentur, quorſum tenderent, ſcire nequaquam poſſet. Re tamen per hunc modum cognita, & magiſtris ſtipendiorum, ut in recenſendo milite pergerent, admonitis, Peteonem & Forgacium, ac Antonium Siculum, ex Ungaris ad ſe vocat, Germanos etiam Geratovium & Teicovicium conſilio adhibet, quidve ipſis in re tam ſubita faciundum videretur exquirit, primuſq; Peteo ab eo rogatus, ut prolixioribus, inquit, verbis utar, nec tēpus patitur, cùm hoſtes ſub oculis noſtris grave & atrox bellum miſcent, neq; verò expedit: hactenus quidem in populares noſtros ferrum ſtrinximus, ac tumultuoſiùs forſitan & crudeliùs quam decuiſſet civilia arma exercuimus, ut eos, qui à fide communis regis noſtri nefariè receſſiſſent, perdomitos ad officium reduceremus. Sed nunc occaſionem, qua nos non ſolum adverſus cives, gentileſque noſtros, ſed etiam contra immaniſſimos & truculentiſſimos Chriſtiani nominis hoſtes, virtute & victricibus armis valere oſtendamus, divinitus oblatam videmus. Nullum itaq; moræ aut hæſitationi locū relinquendum, ſed recta in hoſtem contendendum cenſeo, eumq; ab agrorum & villarū vaſtatione atq; incendijs ultore gladio propulſandum.

Telequeſsius de ſententia ducū ſuorum. Turcorū populationi obviam ire ſtatuit.

Peteonis ſententia.

Vix hæc proloquuto, fremitus concionis & ducum in equis circumſtantium, pedibuſq; in ejus ſententiam euntiū ſequutus eſt. Ipſe pro excellenti fortitudine, ac providentia ſingulari, qua ſuper omnes eminebat, eorum ſentētia approbata, Deus, inquit, Op. Ma. qui de hoc eodē Veligiane perfido hoſte, ante hos aliquot annos Veſprimij victo atq; profligato trophæum mihi conceſſerat, nō inani proculdubio omine, certā nunc quoq; victoriam dabit: atq; ita eundum in hoſtē edicit, vocatoq; Joanne Zalaio, cui portarum urbis claves, cuſtodiamque concredideat, claudi extemplo portas, nec quemquam militum intromitti jubet, ne intromiſſi ex gregarijs ſigna defererent, ac latebris conderentur. Mox tubas inflari, & tympana pulſari, ac ijſdem armis & ornatu, quo ad delectum cenſumque prodierant, tam duces quam milites in hoſtem educit. Georgio Bebeco per idoneos celereſque nuntios, ut propius Sixonem cum ſuis copijs venire, ſecumq; eas conjungere

Bebecus cum ſuis

profuis adsit, nunciat.

jungere matures, mandat: idem cæteris quoque demonstrato conveniendi loco denuntiat. Sed in re tam subita & improvisa vix mille quingentis equitibus confectis, in hostem progredi potuit.

Quum Sixonem perventum esset, Veligianem, concremato oppido, ac omni eo agro, multisque captivis abductis Filecum versus discessisse comperit, eique paululum progresso, Bebecus cum quadringentis circiter equitibus occurrit; inter quos quinquaginta erant sclopetarii, celeritatis causa, in equos translati: sic ut omnes copiæ plus minus duorum millium equitum numerum constituere censerentur. Ibi citatiore gradu ductis agminibus, ad pagum Cazam Turcas assequutus est, qui quum nostros conspexissent, frontem & signa extemplo converterunt, ac Veligianes, ac cæteri duces & præfecti, suos ad pugnam instruxerunt. Telequessius quoque notabili instructa acie, Antonium Siculum & Franciscum Zalajum ac Matthiam Senniesium cum sexcentis equitibus præire, & fortiter irruere in hostes jubet. Bebecum & Peteonem in subsidiaria acie cum totidem equitibus collocat, ac ut antecedentium vestigiis haud procul insistant, admonet. Ipse cum sua peculiari ala, ac Forgacio, & Germanis, quos Teicovicius & Geratovius ducebant circiter trecentis cæterorum antecedentium agmina claudebat. Sed observari institutus ordo non facile potuit, propterea quod Telequessius animadverso hostes in captivos cædendo & trucidando grassari, ita ut nec infantibus parceretur, Antonium & qui antecesserant gradum accelerare jussisset, ita ut qui subsidio sequi debebant, tardius præcedentia agmina assequerentur. Nihilo tamen minus nostris acerrime in eos impetum facientibus, captivi qui supererant omnes, ita ut erant, restibus & catenis vincti, extemplo liberati fuere, hostibus prælio intentis. inter quos præter agrestium turbam, nobiles quoque matronæ, ac virgines complures puerique cernebantur.

Copiæ nostræ vix duorum millium equitatu constabant.

Captivi à nostris liberati.

Ventum est in hostem, duabus aut circiter tribus horis ante Solis occasum, & ruptis primo magno fragore hastis, res ad manus & gladios deducta est; ac acerrima pugna contracta; adeo ut quamquam Antonius, & qui cum eo primi hostes adorti essent, summa ope & viribus pugnarent, tamen majore vi instantibus Turcis, terga vertere, ac ad subsidiariam Bebeci & Peteonis aciem non sine summa consternatione refugere compellerentur. Quibus retrocedentibus, Bebecus à latere cum suis, & Peteo à fronte auxilium protinus tulere: reversisque in pugnam etiam iis, qui palantes diffugerant, certamen atrox & cruentum denuo instauratum est; hostibus summa vi pugnam capessentibus, neque quicquam loco cedentibus. In eo certamine Sinanus Budensis legatus, ac Ramadanus Giumliarum ductor, fortiter pugnantes cum multis suorum occumbunt, è nostris vero Stephanus Lazojus, Bebeci equitum ductor, equo armis & cristis conspicuus adacta in adversum os hasta, cecidit; ac Georgius Racocius, vir fortis ejus legatus, vulnus in humero suscepit: equites vero sclopetarii, quod in ipsius pugnæ fervore subitus è nubibus imber delapsus, funiculorum ignibus extinctis usum sclopetorum ademisset, majori ex parte prostrati cæsique fuere: usque adeo, ut summa rei, in extremum discrimen deducta esse videretur: nisi laborantibus Germani equites, jubente Telequessio, opem laturi adcurrissent. Quia tamen nec illi sclopetis rem gerere valebant, pulvere sulphureo, ob eam, quæ importune ceciderat, pluviam madefactu, jam tumultuari & nutare acies ceperant; & Germani, cadentibus ex eorum numero quam plurimis, fugam circumspectabant.

Atrox certamẽ utrinque commissum,

Cadentibus ex utraque parte multis & insignibus viris.

Animadversa ancipitis pugnæ difficultate, Telequessius & Forgacius, qui alia in parte cũ prætorianis & Velegiane dimicabant, oportuneque eos in fugam verterant, opem laturi, eo unde laborabatur contenderunt; & acerrime in hostes invecti certamen atrox & cruentum renovarunt: in quo Cirquinus è Vacia equitum ductor, Telequessium suos cohortantem conspicatus, pugnam cum eo inire non dubitavit, & uti erat indomiti roboris ac fortitudinis vir, senem ducem, ac viribus imparem, tametsi admirabili virtute sese tuentem, detersa valido acinacis ictu aureæ cassidis posteriore parte, qua collum protegebatur, vulneratoq; ad aurẽ ejus equo, in terram deturbare nitebatur: cum subito advolans armiger ejus, quem Bencem vocabat, ac Joannes Cruciger, submoto & in caput vulnerato Turca, ducem servavere: moxque adcurrentes alii complures, hostem in vestigio confecere. Cadenti Cirquino, quum Mustaphas Seceniensis & Alaga Filecensis, facto suorum globo opem ferre conarentur, equis dejiciuntur, ac circumventi obtruncantur: tum vero ad Telequessium Bebecus & Siculus cæterique aggregantur, denuoque magnis sublatis clamoribus, pugna committitur: tandemque cum ad serum diei dimicatum esset, interfecto Pestano classis trierarcho, stratisque hostium vexillis, & magno eorum numero ibidem cæso, victoria nostri potiuntur. Turcæque terga vertunt atque ad Sajonem flumen præcipiti fuga deferuntur. Ubi quum una tantum via angustior esset, quæ transeuntes ad naves duceret; ripæ autem fluviis altæ profundæque fugientibus obstarent, trepidi & consternati unus post alios instar ovium perterritarum sese cum equis in flumen præcipites dedere, haustique aquis periere: pars abjectis armis se potius in servitutem tradere, quam præsentem & improvisam mortem obire maluerunt. Inter fugiendum maxima pars capta. Nã Telequessius neminem in prælio vivum capi, sed interfici omnes jusserat. Plurimi, quum per silvas & montes diutumis erroribus acti nescirẽt, quo irent, ab agrestibus prædæ inhiantibus aut cæsi aut capti sunt: quorum complures ad Bebecum, in cujus ditione pugnatum erat, perducti, pecunia sese redimerunt.

Telequessius præsentaneo eximitur periculo.

Victoria nostri potiuntur.

Turcis plurimis cæsis & submersis.

Parta victoria Telequessius sub eam, quæ pugnam sequuta est, noctem ad Putnocum, quod non procul erat, cum victore exercitu se recepit; & cum pugnando ac laborando fessus esset, quieti se dedit: admonitis præfectis, ut fugienti hosti insistendo metum augerent. Itaq; Forgatius & Senniesius cum ad Janocum pagum venissent, donec dies illuxit, XXIX. Turcas captivos, XL. equos, & vexillum unũ cepere: & nisi crassior nebula, ut autumno fieri solet, diem caligine obtexisset, longe plures in eorum manus incidissent, ex iis, qui viarũ ignari, ac deviis erroribus dispersi erant. Nã cum in pratis inter Janocũ & Sajonem flumen, turmam equitũ Giumliarũ, cui signum elegans & diversis variegatum coloribus

Nostri fugienti hosti strenue insistunt.

loribus præferebatur, conspexissent; ipsique vexillum ab hoste captum explicassent, Turcæ socios esse rati, satis prope eos expectarunt. Verum discussa extemplo vapore solis nebula, hostes esse conspicati, citatis equis diffugere, Rimaque amne tumultuario vado superato, ad oppidum Sombatum, atque inde Sabatcam pervenere, nostriq; in castra redierunt. Captorum atque occisorum tantus simile fertur numerus, ut ex quinque millibus hostium non plures quadringentis evasisse existimarentur.

Ex quinque hostiū millib. vix quadringenti evaserunt Innumera captivorum turba liberata.

Sed pulchrum imprimis, jucundumque erat spectaculum, videre magnum Christianorum captivorum numerum, domos suas repetentem: qui sublatis in cælum oculis manibusque ac in genua procidentes, Deo Opt. Max. & militibus liberatoribus perennes gratias agerent, quod eorū ope detestabilis & impiæ gentis carceres, & implacabilem servitutem evasissent. Veligianes loco & dignitate motus, Byzantium profectus fuit, ibique præterquam quod per multos dies apud Solimanum pro ea restituenda frustra laboravit; quod is eo tempore, ob conjugis Hazattiæ obitum, quam tantopere amasset, mœrore & luctu se conficeret; tum vero etiam in magno metu esse cæpit, ne ob rem male gestā supplicio afficeretur; itaq; rebus desperatis lethale venenum, quod ad extremos usus paratum habebat, hausit, ejusque vi paucis pòst horis extinctus è vita migravit. Ferdinando Cæsari signa militaria XIII. cum aliquot captivis & equis, & Maximiliano filio haud dissimiliter munera missa. Re à Cæsarianis ad Sixonem bene gesta, Telequessius Octobri mense Cassoviam venit, ac captivos & spolia, ut sub hasta more militiæ venderentur, produci jussit. Sed Bebecus, ea, quæ ipse cum suis cepetat, in commune date nequaquam voluit: ita ut instantibus apud hunc militibus, eoque Bebeci factum molestissime ferentibus, res magnis utrinque contentionibus acta ad arma inclinaret, nisi ea, moto interim è Transilvania repentino bello, dilata fuisset.

Veligianes loco motus hausto veneno, sibi mortem consciscit. Ferdin. Imp. & Maximiliano Regi signa militaria XIII. missa.

Balassius enim duobus mensibus post pugnā cum Veligiane pugnatam, contractis undique è Transsilvania, Varadino, aliisque locis exercitu, ultimis ejus anni brumæ diebus Vardam obsedit, quod palustri loco, sed eo anni tempore, rigida glacie constricto situm, expugnatu faciliorem existimaret. Telequessius quamquam militem multis laboribus fessum, fatigatumq; haberet, nihil tamē cunctandum, quin occurreret, ratus, copias, quas magnis in angustiis & brevitate temporis cogere potuit, confestim promovit, & ad Tarcanum castra sua, uno ab hostium castris milliari collocavit: ita ut ea interfluente Tibisco separarentur, & nonnunquam tormentis utrinque eminus certaretur. Illic quum aliquot dies consumpti essent, intra quos majores copiæ convenirent, Lupum Savolium delegit, qui centuriam peditum sclopetariorū, duce Joanne Malio, cohortis præfecto, obsessæ arci subsidio induceret. qui rara usi felicitate, deceptis hostium excubiis, eadem nocte in arcem ingressi fuere. Contractis interea majoribus subsidiis, sub exitum mensis Januarij ineuntis anni, asperrimo frigore concretum glacie Tibiscū cum exercitu trajecit: admotisq; hostili vallo, quo castra sepserant, militibus, multo tubarum ac tympanorum sonitu prælium flagitavit. Quo denegato, & Balassio se in castris, vallo fossaque munitis continente Telequessius castra ultra arcem oppidumque metatus est. Quo facto commeatum omnem, qui in hostium castra convehi poterat, avertit, ita ut Balassius obsidione relicta retrocedere cogeretur.

Vardam à Balassio obsessam, Telequessius liberat.

Liberata eo modo Varda, ipse copias suas in hostium castra, quibus illi incensis profugerant, intulit; arcemque præsidio & rebus necessarijs munitam Antonio Siculo, cujus ingenio, virtutique multum confidebat, curandam, defendendamque commisit. Ea re quoque prosperè confecta, quum reversurus iter ad Tibiscum intendisset, circumfusi undique hostes, instructis aciebus & agminibus, eum transitu prohibere contendebant. Quibus ingenti animo virtuteque mox resistendum duxit, ut copias extemplò in ordines & acies explicatas in contrarium ostentaret, ac patentibus in campis, quales ea in regione plana videre est, pugnæ potestatem hosti offerre non dubitaret. Sed Balassius petitis ad momentum temporis inducijs, vocatoque ad se Francisco Catajo Agriæ equitum præfecto, viro claro & militari, qui in exercitu Telequessij erat, ei nuntiavit, ut si videretur, utrinque ab incertis pugnæ casibus abstinerent, neque ullo facto virium periculo, ambo exercitus reverterentur: admirantibus Transsilvanis, & Balassium præter consuetudinem pugnacis animi, segnius copias provehentem vario sermone carpentibus.

Instructa utrinque ad præliū acies Balassii rogatu, incertā Martis aleam subterfugit.

Erant qui Telequessio persuadere conarentur, ut perterritos hostes extemplò adoriri, ac insignem pulcherrimi edendi facinoris occasionem nequaquam prætermittere, ac summæ laudis & victoriæ fructum percipere maturaret. Sed ipse incertum quibus de causis, consideratiùs agendum, neque rerum summam incertæ Martis aleæ committendam existimavit. Itaque eo assentiente res transacta est; & exercitus nullo prohibente ceptum iter tenuit, ac trajecto Tibisco ad Tarcanum, unde venerat, incolumis pervenit. Apud Transsilvanos plerique fuêre ex primoribus, qui hanc Balassij cunctationem, tanquam exploratis victoriæ rationibus perfidiosè cessantis, in invidiam ac proditionis suspicionem vertere non dubitarent, & illum ingentium præmiorum spe, ac promissis oneratum jam tum occulta cum Telequessio & Germanis consilia, quæ paulò post in apertum prodierunt, de transitione & deserendis Reginæ partibus miscuisse prædicarent. Verum nobis nihil in promptu est, quo res dubia aut confirmari, aut refelli queat. Constat tamen non multò post illum, relictâ reginâ, ad Ferdinandum descivisse, annitentibus ad eum traducendum Francisco Turzone ærarij præfecto, cujus sororem in matrimonio habebat, ac Telequessio, qui eum ut virum apprimè militarem, ducemque præstantissimum reginæ detractum maximè cupiebant.

Balassius exinde proditionis suspectus,

Non multo post, ad Ferdinandi partes transit.

Cæterum Telequessius Tarcani non diu moratus, quod milites sub tentorijs, ob summam hiberni aeris intemperiem durare non possent, divisis ad hiemandum copijs, Cassoviam reversus est, ibiq; in supremam valetudinem incidit, paucisq; diebus annum agens tertium & sexagesimum, magno omnium dolore extinctus est. Fuit parum liberali facie, nec valido aut procero corpore, sed acris ingenij vigore sublimi, ac vehementi, adeò ut tametsi literarum rudis

Emeric. Telequessius vir immortali memoria dignus obit.

esset, nemo tamen militaris disciplinæ munera fortius ipso aut melius, diligentiusque obiverit, nemo eum imperatoriis virtutibus, auctoritate, felicitateq; superaverit: ita ut ex privato equite ad summos militiæ honores evectus, fortunam quoque omnibus ceptis, consiliisque suis propitiam atque benignam expertus fuisse censeretur. Nec Ferdinandus Cæsar, acerrimi judicii princeps, quin præclarum virtutibus ejus exornandis testimonium ferret, omittere visus est; donata ei arce Ledenicia, quæ nuper decedente absque hæredibus Raphaele Podmaniccio ad fiscum redacta erat; adderetque publico in procerum consessu, nullum nec antè nec post imperium copiarum ei traditum, vel errore, vel timiditate, vel negligentia ejus cladem contractam, qua rebus ejus præclarè gestis vel levis macula aspergeretur. Eo mortuo Cæsar Petrum Macedonium, cubiculi sui præfectum Calloviam misit, revocato Peteone, sed quum is paucis post diebus repentinâ tactus apoplexi, è vita migraret, summam imperii Francisco Zajo deferendam censuit, approbante senatu, tùm quod eum antea multis rebus strenuum fidelemque esset expertus, tum verò nuper legatione Constantinopolitana cum laude functu recenti memoria teneret, eumq; Calloviam submisit: & is haud multò pòst eo profectus, urbis simul ac copiarum administrationem suscepit.

Petrus Macedonius Casjoviæ præfectus moritur. Franc. Zajus in ejus locum sufficitur.

Sed prius quàm ad urbem appulisset, incommodum ab hostibus haud leve acceptū est. Peteo enim & Bebecus, communicato consilio Serentium obsidere decreverunt, quam arcem duobus à Tocajo milliaribus sitam Nemethius paulo ante fossa, valloque muniverat. Igitur coactis haud multis copiis, ac duobus colubrinis currulibus justæ magnitudinis secum allatis, arcem corona cingere, & tormentis quatere ceperunt. Habebant autem in castris militum plus minus ad duo aut tria millia. Quod quum ad Nemethium tam certis nunciis, quam fragore, & boatu tormentorum allatum esset; simulq; nostros otiosius quàm par sit, in castris agitare, & excubias negligentius obire accepisset, qua majori potuit celeritate equites quingentos, & cum iis aliquantam sclopetariorum manum, ut pleniore gradu una incedere possent, in equos translatam selegit, ac media nocte egressus, ante auroram ad castra nostrorum pervenit: tanto in tenebris usus silentio, ut evitatis Cæsarianorum vigiliis, quas aut nullas fuisse, aut in diversa castrorum parte excubare putabat, prius penè eos adortus sit, quam illi cum Tocajo egressum existimarent.

Petes & Bebecus Serencium arce obsident.

Itaque semisomnes atque oscitantes in ipsis tabernaculis invaduntur; ingens clamor repente attollitur, tumultu nec opinato omnia complentur, discincti & palantes Cæsariani, strictis gladiis, sed consilii inopes hinc inde propelluntur, plurimi occumbunt. Bebecus dum equum inscendere conatur, in fronte vulnus accipit, & à tergo hasta petitus, protegente ferreo thorace, in turrim profugit. Ei opem ferre cupiens Andreas Taurus, ejus turmæ præfectus, ab hoste circumvenitur, & discissa dextra auricula, magnoque in caput illato vulnere submotus, in fugam vertitur. Peteonem tenebræ texere, isque etiam levi vulnere saucius, cum paucis effusa fuga Goncium se recepit. Quibus ambobus e uit s Agrienses, qui eo vesperi venerant, & Sigismundus Sennicius, copiarum Sarosianarum præfectus, acerrimus & militaris vir, adjumento salutique fuêre, ne aut vivi aut mortui in potestatem hostium concederent. Multi, interea resistere ausi, è vestigio interfecti fuêre; qui tamen deditionem fecerunt, iis jussu Nemethij parcitum est. Hostes veriti, ne Bebecus & Peteo ac equites Germani, quorum pars evaserat, pugnam restaurarent, direptis summa celeritate castris, & majori præsidio arci imposito, victores Tocajum redierunt, relictis nostrorum tormentis, quæ ob eorum magnitudinem & nimium pondus avehi nequaquam potuerunt. Quæ tamen conquisitis celeriter jumentis, curante Gaspare Morzo castrorum magistro, agrestium opera Calloviam reducta fuerunt. Subjiciebatur deinde crimini Paulus Vidffius, Peteonis legatus, ut qui excubias jussus à Peteone idoneis aliquot in locis disponere magno non solum ipsius, sed omnium dedecore & detrimento id facere neglexisset. Unde protinus cum ignominia exauctoratus, nec postea unquam ad stipendia admissus domi suæ consenuit. Non adeò insignem fuisse victoriam certum est; sed quæ Nemethio & Transsilvanis spiritus adeò auxit & inflavit, militibus eam in immensum extollentibus, ut contemptis Cæsarianis, majora animo conciperent, & aggredi haud dubitarent, quamquam non eadē semper prosperi eventus felicitate, quemadmodum in processu operis memorabimus.

Nemethius nostros semisomnes ex improviso opprimit. Bebecus vulneratus, itemque Peteo fuga sibi consulunt.

Fuit hic annus aliàs etiam, rerum ad victum necessariarum exili proventu, & sterilitate; sed maximè vini inopia notabilis, quum emergentes e vitibus gemmas & pampinos, frigidiores ad Nonas Majas anni superioris pruinæ præter solitum exussissent. Cecidere etiam ad Miscocium oppidum quinque prægrandes instar humani capitis lapides, luteo & ferrugineo colore, gravi pondere, sulphureoque odore, quum clarum cœlum subitò fulgure, & tonitribus terribilique aeris commotione repentè conturbatum fuisset, iis mox puncto temporis quiescentibus. Quorum unum in arce Diosgioriana hodieque asservatur, cæteros Sigismundus Balassius ad Ferdinandum misit.

Annus vini proventu sterilis.

Quinq; prægrādes lapides de cœlo cecidere.

Præterea mortes etiam & funera Bonæ Reginæ, ac Isabellæ ejus filiæ hoc anno contigere. Illa enim paulò antè Venetias profecta, indeque ad Barium natale solum in Apuliam publici Veneti senatus triremibus vecta, hæc verò nondum quadragenaria in Transsilvania, summo desiderio ineundæ cum Ferdinando pacis, ac contrahendæ amicitiæ & affinitatis vitam cum morte commutarunt. Et illa quidem Philippum Hispaniarum Regem, prætetito Sigismundo Poloniæ Rege filio, hæredem instituisse ferebatur: hæc verò condito testamento regnum filio reliquit. Inciderat in morbum adeo lentum & tabificum, ut vix ægrotare crederetur, & Stanislaum Nisovium in Poloniam ad fratrem clam omnibus miserat, ut auctoritatem suam apud socerum Cæsarem interponeret pro inducijs in eum modum conficiendis, qui inter Castaldum & Monachum olim erat transactus, cujus fœderis conditionibus, ac ducendæ in conjugem filiæ Ferdinandi Solimanus paulò ante consensisse ferebatur, procurante atque obtinente id Byzantij Michaele Giulano, Isabellæ Legato. Quo fœdere à Ferdinando impetrato, regnum filio tradere

Bona Regina & Isabella ejus filia obierunt.

Isabella fœdera

cum Ferdinando Imp. iisdem conditionibus, quibus Castaldus & Monachus olim contraxerant, sancire constituerat.

tradere, ipsa vero Hustum & Muncacium ad fines Poloniæ propinquiores secedere denuo constituerat: & rem usque adeo celabat, ut præter unum Nisovium nemo consiliariorum suorum ejus conscius esset. Sed ingravescente morbo viribusque deficientibus præter suam & medicorum spem, morbi vim sustinere non potuit, ac quarto vel quinto pòst die, quam Nisovium dimisisset, extremum diem clausit. Mittuntur extemplo summa adhibita celeritate, qui illi obitum Reginæ referant, ac ab instituto itinere revocent. Interea Johannes Sigismundus misso tabellario matrem vita functam Ferdinando significat: atque is id se graviter molesteque ferre, sed pro rerum humanarum conditione, legibus naturæ fatique cunctos mortales obnoxios esse respondit.

Filius ejus Ioannes Ferdinandū de morte matris certiorē facit.

Hazateria Solymani uxoris obitus.

Eodem etiam ferè tempore (ne hoc quoque, tametsi rebus quas scribere institui, haud satis congruum, prætermittam) Hazateria Roxolana, sive Ruthena, quam Solimannus legitimæ instar uxoris habuerat, dotemque & aliquanto præter pristinum usum, in morem solemnium conjugiorum addiderat, vivere desiit: felici exitu vitam se claudere sæpè dictitans, quod Pajazetem privignum apud Persas, fratris patris opera & artibus, una cum filiis & Ferhate Codussio, purpurato suo, strangulatum audivisset, Selimumque filium post patrem imperio potiturum cognovisset. Unde ipse in mæstitiam & dolorē compositus, ætate quoque jam affecta, severior duriorq; effectus instrumenta hilaritatis omnia sustulit; cantu aulam consonare prohibuit: contaminatos exoletorum greges palatio ejecit, ac pellicum turbam omnem partim tribunis Janicerorum & Spahoglanorum, partim aliis aulæ primoribus in matrimonium ducendas distribuit: & ipse à suis Muphtis admonitus, qui sunt sacrorum & Mahumetanæ superstitionis principes, templis adeundis, & sacris peragendis vacavit, ac piis manibus, animæque dilectæ conjugis juvandæ, (quas ipsi etiam post mortem resurrecturas credunt) pecuniam in egenos distribuendam curavit.

Rustanes gener paulo ante obierat. Alys Dalmata eidem suffectus, pacis erga Christianos studiosior.

Sed & Rustanes gener, aquâ intercute paulo ante decesserat, & in ejus locum Alys Dalmata erat suffectus, qui Rustane longè erga Christianos humanior, & paci etiam conficiendæ æquior habebatur. Is exemplum diplomatis, quo induciæ continebantur, descriptum cum Augerio communicaverat: & si illud cum Ferdinando communicandum duceret, permiserat, qui Ferdinandum monuerat, ut aliquem mitteret, cui illud ad eum perferendum tradi posset: Utque puncta si quæ placerent, approbare; sin quæ graviora viderentur, se de iis admonere maturaret. Quamobrem Philippus Baldus Insuber, è veteranis Ferdinandi famulis unus missus fuit; sociusque ei additus Martinus è Sancto Gothardo, qui Zajo à secretis, non ita pridem Byzantio erat reversus, qui etiam querelas de Turcarum limitaneorum insolentiis detulerāt:

Diploma induciarum ad Ferdinandum missum.

atq; ii non multò pòst diploma illud secum attulere à Ferdinando discutiendum, ipseque communicato eo cum Ungaris & Germanis, quæ erant visa, responderat. Byzantii tamen res tota aliis atque aliis moræ causis interjectis differebatur; ita ut interea Joannes Sigismundus se legatos ad percutiendum cum Ferdinando fœdus missurum nuntiaret, & de securo eorum itinere literas peteret. Quibus impetratis venêre Michael Chaquius epistolarum magister, antea collegii Albensis sacerdos, & Christophorus Hagmassius Husti præfectus, atrato comitatu propter Reginæ mortem.

Ioan. Sigismundi ad Imperat. de pacis fœderibus legati, una cum Polono Archiep. Gnesnensi.

Post paucos dies venit etiam legatus a Sigismundo Rege Poloniæ Nicolaus Prerembius Archiepiscopus Gnesnensis (ita enim eum nepos rogaverat) sera & obscura nocte, prælucentibusque funalibus urbem ingressus: quod hiberna Danubii glacies pontes disjecisset, ideoque navigio fuisset non sine difficultate trajiciendum.

Non diu moratus Cæsar, in colloquium eos admisit, cùmque nomine Joannis Ungariæ Regis eum salutassent, per Nicolaum Olahum Archiepiscopum Strigoniensem responderi jussit, se quidem neminem præter seipsum Regem Ungariæ agnoscere; passurum tamen pacis & concordiæ causa id ab alio usurpari hoc quidem in congressu: postea autem in tractando talis servatus est ordo, ut Polonus petita & responsa ultro citroque ferret, atque referret; idque auctoritati & dignitati Regis Poloni tributum est; tum verò etiam ne Cæsaris aures mentione Regis Ungariæ crebrius offenderentur. Brevi scripto ab Oratore Polono comprehensæ erant conditiones petiti fœderis; nempe ut conjugium antea a Castaldo oblatum ratum etiamnum haberetur, & mutua inter hæredes utriusque successio esset, ac ut ditionem imperiumque amborum Tibiscus dirimeret. Quæ quum Cæsari iniquæ esse viderentur, ac indignæ, de quibus tractaretur, alias ut proponerent æquiores respondit.

Re infecta in Transylvaniam redeunt.

Quum legati se alias in mandatis habere negarent, & ut nuntios in Transilvaniam mittere liceret, postularent, id eis concessum est. qui quum easdem reportassent, nec ab legatis æquiores proponerentur, legati jussu Cæsaris, ne altercatione tempus tereretur, re infecta, eo unde venerant, redierunt. Ante discessum Polonus seque & suum Regem cum summo verborum honore apud Cæsarem excusavit, quòd nec sibi, nec Regi mens nepotis satis perspecta fuisset, nisi quantum ipse Viennæ ab illius legatis accepisset; qua tamen excusatione Cæsari minime satisfecit: sic ut haud parum ejus irritæ legationis exitu offensus, seriò nec leviter indignari videretur.

Comitia Bohemica.

De coronatione Maximiliani sequenti anno peragenda.

Abeuntibus legatis, Cæsar relicto in Ungaria, qui res curaret, Palatino, Pragam Septembri mense secum liberis profectus est ad comitia, quæ Bohemis indixerat, in quibus præter alia de coronatione Maximiliani filii, sequenti anno peragenda, deliberatum est; postquam eum ante aliquot annos in Regem communibus suffragiis electum fuisse constaret.

Dobo effracto carcere, ex arce Samosiana evadit.

Dum Pragæ esset, Dobo, quem in Transilvania ab Isabella contra dictionis conditiones captum fuisse dixi, ex nova arce Samosiana, cum se pedum doloribus vexari simulasset, post duos aut amplius annos, effracto intempesta nocte carcere, funibus per mœnia demittitur, ac per dispositos equos, quos idonei homines haud procul ab arce, & per itinera clam servabant, feliciter evadit; frustra eum per saltus & montes investigante loci præfecto Polono. Reliquerat ibi fugiens uxorem, & liberos fugæ conscios, quum abducendi facultas non esset: quos Joannes, cum eum elapsum esse accepisset, ne quam fœminea in pœna

Ad Ferdinandũ atratus, & barba capilloq; promissis supplex accedit.

notam sibi inustam vellet, maritum sequi & abire permiserat. Ille atra in veste, barbâ ac capillis ad pectus & humeros promissis, obstipoque & ad supplicium composito vultu, ad Cæsarem venit: ac ne tot tantarumque calamitatum, & carceris miseriarum, quas pro ipso tamdiu pertulisset, oblivisci vellet, rogitabat. Interim eos, quorum consiliis Cæsar utebatur, ut sibi favere non gravarentur, amplissimis datis muneribus, induxit: partim multa boum paria, ab iis, ut fama erat, qui lapideo sale quæstum faciunt, ablata, partim auri ingens pondus, ac poculorum argenteorum ad abacum exornandum affabre factorum magnum numerum large distribuens. Itaque brevi tempore tantum à Ferdinando præmii amissæ Transilvaniæ accepit, quantum, vel illa servata vix futisse promeritus censeretur. Nam ultra stipendia emerita integrè soluta, & arcem Levam maximi census ei jure hæreditario donatam: Viglessum etiam castrum prope Zolium situm, cum duobus oppidis Goncio & Telquibania, multo generosi vini proventu claris, ac præterea quadraginta aureorum numûm millia ex Sempcianis portoriis & vectigalibus exolvenda superaddidit. Quæ res & Doboni non mediocrem apud eos, qui omnium dicta factaque æmulantur, invidiam conflavit; & à plurimis Ferdinandus, ac ii, quorum consilio usus fuisset, inconsultæ liberalitatis arguebantur: quin etiam ipsummet Cæsarem facti postea pœnituisse existimabant.

Cujus eximia in eum liberalitas enituit.

Leva, Viglesso, Gonc et Telquibania ei illi donatis.

Non multo post è Bohemia reverenti Thomas Franciscus, Transilvanicæ originis, ærarii consiliarius datur, qui Levam ei tradat. Præerat loco Georgius Turius, quem ut secum, eadem qua hactenus officii prærogativa manere vellet, hortatus est. Verum ille recusata provincia, Palotam, quæ mortuo paulò antè Raphaele Podmaniccio ad fiscum erat applicata, à Cæsare administrandam petiit & obtinuit: in qua per aliquot annos fortem, fidelemque operam, multis præclaris facinoribus editis, navavit. Nec diu post Dobo liberandi Dominici fratris, qui à Valachis in Transilvania captus, Byzantiumque missus erat, curam atque diligentiam suscepit; & Veliagam Janiceroum tribunum in obsidione Sigetana captum, à Marco Stansitio Sigeti præfecto, sex millibus aureorum numûm, pio liberalique animo coemit, ut permutatione facta, ille redimeretur. Itaque is à Joanne Balassio Comaronium perductus fuit, & Turcæ Dominicum Strigonium perduxerunt: certoque statuto die, utroque captivo classe per Danubium delato, ille quidem Turcis, hic vero nostris redditus est, & ambo in patriam remeavere.

Dobo fratrem Dominicũ à Turcis redimit.

Sub finem ejus anni Cæsare inter Bohemos agitante, domi arx Hegiesdia, ad Balatonem lacum in rupe sita, à Martalocis quibusdam, quos Hamsa ille, quem Fileco, & Tata furtim captis inclaruisse retulimus, hoc tempore Albæ præfectus latrocinandi causa miserat, fraude & dolo intercepta est; antea quidem obscuri nominis, sed postquam ea hostes potiti essent, nomen & famam adepta. Ea erat Sarcaniæ familiæ procerum, sed qui à progenitorum virtute degenerassent: & ut fit, inter multos negligentius custodiebatur: ita ut duo duntaxat custodes, qui subductilem portam attollerent, intus haberentur. Quorum quum alter ad vinitores petendo musto, (erat enim vindemiæ & uvarum colligendarum tempus) exisset, in manus Turcarum peditum, qui proximè vagabantur, incidit; à quibus quum unde domo, cujusve esset, interrogaretur, fateri coactus, eos de arcis etiam statu edocuit: itaque expectato solis occasu, illum tenebris ingruentibus ad arcis portam perducunt, socioque, ut portulam demittat, clamare jubent, dicereque se cuppam recenti musti adferre, quo uterque sumpto recreari posset: interim Martalociis se in angulum arcis subducentibus, ne qui intus erat, fraudem subodoraretur. Patefacta porta Turcæ simul irrumpunt, custodesque vinctos ad Hamsam mittunt, & quidnam fieri jubeat, exquirunt. Ille nihil cunctatus Pajazetem veterem equitum suorum ductorem cum centum equitibus & totidem peditibus eo mittit, qui eam muniant, & ex ea ad subigendos pagos colonosque excurrant, ac itinera latrociniis infestent. Nec Pajazetes officio suo ad Hamsæ de se expectationem defuisse visus est; nam præterquam quod vias omnes continue obsidendo inquietavit, colonos etiam & propinquam circa regionem ferro & igne vastavit, ac populatus est.

Martaloci Hegiesdia arcem, auspiciis Hamsæ, fraude capiunt.

Cujus insolentiæ quum ferri nequaquam possent, Palatinus, communicatis cum Ecchio Comite Salmensi Nicolai filio, Jaurini præfecto consiliis, Pajazetem ex ea arce, quæ prædonibus Turcis receptaculo erat, primo quoque tempore pellendum decrevit. Itaque tormenta & eorum apparatum, e Sarvaria arce sua protrahi, Nobilitatem ad arma convocare, milites suos paratos & instructos tenere, commeatum procurare, & speciem quamprimum profecturi præbere. Interea prior Ecchius cum præsidiariis sibi subjectis haud cunctatus, castra promovit, ac quatuor colubrinas majores cum rebus necessariis, ac magistris tormentorum secum adduxit, quartisque castris ad Hegiesdiam pervenit. Ei se protinus contractis copiis adjunxere Franciscus Turcus, Johannes Choronius, Ladislaus Giulaffius, Valentinus Magiarus, Palatini legatus, ac copiæ Nobilitatis circumvicinæ. Nec cunctatus Ecchius, duobus in locis duos aggeres fieri ac tormenta in iis collocari, nec ullam Pajazeti quietem dandam ratus, arcem duabus ex partibus concuti verberarique jussit.

Salmensis Comes eãdem arcem Turcis eripit.

Jam aliquot dies obsidionis prærerierant, & vallum quod à Turcis extra arcem extructum erat, in quo equis præsidiariorum ac venientibus aliunde Turcis locus erat, quod arx multam turbam capere non posset, tormentis prostratum deciderat; Pajazetes tamen magno animo se tuebatur, ac subinde auxilia ab Hamsa postulabat, eorumque brevi adventantium spe sustentabatur. Ecchius quoque prius arce potiri, quam Turcæ exercitum comparare & subsidio venire possent, Palatino id consilium approbante, summa vi contendebat. Dejecto vallo arx quoque concussa tormentis magnum hiatum fecerat, & nostri Pajazetem ex aggeribus tormentorum ad dedendam arcem cohortabantur, antequam Palatinus cum majoribus tormentis, & Germanicis cohortibus adventaret, postea enim nullam fore salutis & vitæ conservandæ conditionem, quod Germani nemini essent parsuri. Ipse tamen ea surdis auribus præteribat; quum interim nequaquam cessantibus tormen-

tormentis, pars anterior arcis quassata repente concidit. Tum vero Pajazetes terreri, de sua sociorumque salute nova consilia agitare, communibusque votis colloquium ab Ecchio postulare. Mittitur igitur ad eum in arcem Valentinus Magiarus, quem nominatim expetebant, cui ille & socij deditionem offerunt, iis conditionibus, ut cum equis & sarcinis, rebusque omnibus eis excedere, & Albam migrare liceret; excedentibusque aliquot plaustra ad auferendas res concederentur.

Et Ecchius quamquam arcem ab hostibus retineri non posse animadverteret: tamen qua erat liberalis animi moderatione insignis, facilè conditiones admisisset, ni ... suis, & imprimis Vincentio Gregorocio, cui ob linguæ Germanicæ commercium multum tribuebat, dissuasum esset, ne hostes semi capta arce, ex qua tot tantaque detrimenta miseris Christiani nominis populis intulissent, incolumes abire pateretur. Pajazetes itaque consilij inops, neque Palatinum, cujus exercitus fama ingens erat expectare ausus, die decimo obsidionis, Idibus Aprilis, ad arbitrium victoris necessariam deditionem fecit. Descendêre ex arce cum Pajazete circiter octoginta Turcæ, cæteri enim Albam profecti, à nostris supervenientibus exclusi erant, quos Ecchius in vincula conjectos Jaurinum perduxit: & arcem, ne ab hostibus restaurari posset, ad ima usque fundamenta per colonos & agricolas, quorum maxima pars in in castra confluxerat, ut Pajazetis & Turcarum injurias ultum iret, extemplo diruendam curavit, donatisque præfectis & militibus, quorum eo bello operam emiserat, Jaurinum est reversus.

Melch. Balassij ad Ferdinandum defectio.

Primo vere ejusdem anni sequuta est Melchioris Balassij ad Ferdinandum defectio, quā antea à Telequessio, magnis pollicitationibus procuratam, hoc demum tempore Andreas Bathorius, & Franciscus Turzo perfecerunt. Eum Cæsar in gratiam recepit, ijs conditionibus, ut supra stipendia, quæ ab Isabella habebat, Sacmarium cum Tasnado Episcopi Albani oppido & civitate Nagibania adjiceretur.

Sacmariū, Tasnadum & Nagibania eidem donata.

Quæ oppida in limine Transilvaniæ, non longo inter se intervallo sita rerum omnium advectum pertinentium proventu erant admodum opulenta. Et Nagibania quidem, (cui Rivulo Dominarum vetus vulgareque sed incertum unde est nomen) peculiari quodam liberalis naturæ dono insignita esse videtur, quum montes habeat urbi vicinos, quorum in verticibus vinum nobile, & quidem Transsilvanico generosius proveniat, è visceribus autem eorundem magna auri & argenti copia eruatur. Supra hæc omnia arx Detreco, quam Germani Plosenstanium vocant, in confinio Austriæ & Moraviæ, à Marco & Johanne Fuccaris Augustanis, Antonij filijs, quibus locata erat, redempta, in qua uxorem & liberos servaret, liberalitate Cæsaris accessit; ita ut haud levibus præmijs, ad contrarias partes tuendas invitatus esse censeretur.

Nicol. quoque Bathor. nostris accessit partibus.

Fratris auctoritate, hortamentisque adductus Nicolaus quoque Bathorius in partes est traductus, quem hactenus quoque invitum factioni adversæ adhæsisse constabat, sed metu Turcarum & vastitate bonorum coactum.

Et hæc quidem initio agebantur quam secretissimè, dissimulante Balassio, quæ animo volvebat, & Michaelem Chaquium, qui tunc in Transsilvania, velut arbiter Regni agebat, muneribus sibi concilianre. Postremò, quum Adamus Tordanus Sacmarum è Transsilvania, jussu Johannis Sigismundi, allata in stipendia multum pecunia venisset, Balassius accepto argento, illum è vestigio unde venerat, si sè salvum vellet, redire jussit: sicque digrediente eo, patuit Balassium pristinam fidem ejurasse. Turbatus ea re vehementer, Johannes Sigismundus, missis celeriter Byzantium nuntijs graviter est questus Ferdinandum contra inducias, quas tantoperè urgeret, Balassium & Bathorum varijs artibus seduxisse, si pax ei cordi esset, non debere eam novis discordijs turbari. magna se in Solimani tutela constitutum spe teneri, non passurum eum, ut illi clientelæ suæ subtrahantur.

Ioan. Sigismundus Byzantij de illorū defectione conqueritur

Ejusmodi querelis atque alijs purpurati commoveri haud leviter videbantur, præter unum Alyni eorum collegij principem. Apud quem Augerius Busbequius Ferdinandi legatus, solertia atque industria singulari obtinuit, ut sublatis difficultatibus, horum transitio rata haberetur, quum principem luctu & mœrore occupatum querelis talibus minimè interpellandum putaret.

Sed nullo operæ pretio.

Anno 1561.

Moldavici motus auctore Jacobo Heraclide Despota excitati.

Interea exiguo post tempore Moldavici motus præter spem & expectationem omnium, lentis initijs sed celeri progressu, emersere; quā provinciam olim quidem Pannonici juris, sed nunc, ut complures alias Turcarum imperio parentem, Jacobus quidam Basilicus Heraclides, Græcæ originis, armis invadendam, & in se transferendam susceperat, & sane etiam trāstulisset. Ejus belli initia & causas, finemque componere enitar, ut vel hinc cuivis multiplices rerum humanarum casus, & fortunæ in his pro libidine ludentis varietatem intueri liceat.

Ejusdem Despotæ vanitas & ambitio.

Ea est quorundam Græcorum nostræ ætatis ambitionis quædam vanitas, ut quam quam primordia generis in obscuro incertoque habeant; ea tamen ad splendidissimarum atque imperatoriarum familiarum origines, ad Comnenos, ad Cantacusenos, Lascares, Diassorinos, Despotas, Palæologos, falsa veris miscendo referre: quidam etiam Herculi & Æaco Triptolemoque fabulosis heroibus consecrare haud erubescant: tametsi illustres illas & principales familias, omnemque earum virilem progeniem, tum longinquitate & vetustate temporum; tum Turcarum crudelissima tyrannide stirpitus excisas deletasque esse manifestum sit. In eorum numero Jacobus quoque iste Basilicus, usurpato sibi Despotæ cognomine insignis, haud meritò censeri queat: qui quum patria Samius, aut, ut alij volunt, Cretensis esset, quod ambitione atque arrogantia in præceps ferretur, semper se in illustrem inserere familiam conatus est: idque edita in vulgum generis tabula, quam Carolus Quintus Cæsar Augustus ratam habuisset, in Transsilvaniæ urbe Brossone sive Coronæ publicavit: quamquam non deessent, qui illam quoque subreptitiam, & ab altero Jacobo, qui se Pari atque Sami principem incertum verène an falso prædicabat, cui iste armiger erat, moriente compilatam esse existimarent.

Is quum post bellum à Carolo Cæsare in Morinis ad Teroannam contra Gallos gestum, tota ferè peragrata Germania, in Poloniam

In Alexandri Moldavi familiaritatem irrepens.

atque inde in Moldaviam venisset, ibique in familiaritatem Alexandri Moldaviæ principis varijs artibus irrepsisset; quod Ruxandam ejus uxorem è claro & illustri Despotarum sanguine progenitam, se quadam propinquitate attingere diceret, idque eo libello typis evulgato apud credulos barbarorum animos, eventu satis prospero asseruisset, ab eo humaniter sanè ac liberaliter aliquamdiu habitus est, ac rebus necessarijs tam ab illo, quam Ruxanda adjutus.

Et consilia de eodem tollendo inivisse deprehensus.

Nondum tamen plane exacto anno quum de tollendo Alexandro, ac invadendo principatu consilia cum Nobilibus, quos Bojeros vocant, contulisse, sive verè deprehensus, sive ut Tyrannorum animi suspiciosi sunt, temerè creditus esset, è Moldavia profugere, & in vicinam Valachiam, indeque in Transsilvaniam Brassonem se recipere coactus est: eo faciliore in tutum evadendi commoditate, quod linguæ Dacicæ,

Fuga se recipere Brassonē cogitur.

sive Valachicæ jam usum aliquem haberet, quam Hispanicæ atque Italicæ quadam affinitate junctam esse videmus, quum etiam hæc ut illæ à Romanis, quorum Trajanus Imperator devicto Decebalo, & deductis in Daciam colonijs milites Romanos distribuerit, originem ducere videatur, cujus rei innumerabiles, quæ in Transsilvania & Valachijs habentur inscriptiones, literis Romanis saxis incisæ, haud dubium testimonium reddere possunt.

Coronæ aliquandiu moratus, quum se ab Alexandro non sine convicijs & probris atque minis ad certum supplicium repeti, nec Joannem Sigismundum ab eo tradendo alienum esse cognovisset, amicorum opera noctè clam emissus urbe profugit, diuque incertis sedibus erravit, donec eum rerum omnium inopem & incertum, fortuna ad Albertum Lascum perduxit, qui in Scepusiensi provincia, Polonis & Ungaris contermina, amplam ditionem liberalitate Regum Ungariæ obtinebat, & non multò antè, ducta in matrimonium vidua Georgij

Inde profugiens Alberti Lasci opes præsidiumque implorat

Setedij, ingentes divitias erat consequutus. Ab eo receptus hospitio, & humanissime habitus, quum pecunia exercendæ virtutis, & gerendi belli nervus deesset, ab hospite de genere fortunaque sua, & exilij causis edocto supplex opem præsidiumque imploravit, nec unquam apud se benignitatis acceptæ & officij memoriam intermorituram promisit, si ejus opibus juvaretur. Quem à consilijs & à cogitatione ferendæ opis, & quod singularis benevolentiæ signum erat, ab societate communis adeundi periculi

Lasci prodigalitas

haud alienum reperit. Et erat Lascus sui prodigus, alieni appetens, immensasque opes à patre relictas, & quas nuper novo opulentoque conjugio erat adeptus, usque adeò prodegerat, ut vulgò perdendæ pecuniæ natus esse diceretur. Paulò tamen post decem millia aureorum, oppignoratis fundis & villis, mutuò ab alijs accepta ei dat, operamque & industriam suam offert.

Pecunia ab eodē suppeditata copiæ conscribuntur.

Eâ pecuniâ milites conducuntur, non magno quidem numero, sed qui regno invadendo suffecturi viderentur; quandoquidem Despotes cùm ad limites Moldaviæ perveniretur, equitum & peditum copias, præsidiaque non defutura confidebat, eorum, qui pertæsi tyrannidis Alexandri, communia secum consilia agitabant, & arma statim sumpturi, viresque secum conjuncturi certò credebantur. Itaque paratis quæ erant necessaria, & copijs ac octo muralibus tormentis promotis, ad montes, quæ Pannoniam ab ea parte Sarmatiæ, quæ nunc Podolia vocatur, disterminant, pervenerunt.

A Sarmatis transitu intercluduntur.

Quos à Sarmatis & Ruthenis jussu Regis Sigismundi infessos reperere sunt, transitum Despotæ prohibituris: is enim Solimanum, transitu hostibus Alexandri ejus beneficiarij per suum regnum concesso, nequaquam offendendum existumabat. Quum Lascus & Despotes

Ideoque commisso temere certamine profligantur.

viam ferro patefacere contenderent, & numero pauciores essent, quam ut adversariis nocere possent, tumultuario inito certamine, facilè rejecti fuère, profligato eorum exercitu, & tormentis ac impedimentis exuto. Cui pugnæ cum præfecto Podoliæ, quem Poloni Palatinum vocant, Demetrius quoque Dux Visnovecius Roxolanus, fortis & militaris vir, sed ut dicemus, infami postea vitæ exitu a barbaris sublatus interfuit, ac magna virtute adversus Lascianos pugnavit.

Hinc ad Zajum Ferdinādi præfectum confugiunt.

Postquam primis conatibus illudente fortuna, expeditio Despotæ in irritum cessit, nequaquam tamen animo dejectus, ad Franciscum Zajum Ferdinandi in superiori Pannonia præfectum confugiendum duxit: apud quem quum vix de nomine esset cognitus, Lascum illi familiaritate junctum, ut secum ire vellet, multis verbis impulit. Igitur Zaio muneribus & promissis sibi conciliato, repetendæ Moldaviæ consilia explicant, & quæ in provincia factionis capita, quos partium studiosos habeant, quam certa spes victoriæ sit; quæ illinc emolumenta tam publicè quam privatim expectanda forent, longo sermone proponunt: effectumque est, ut communi consilio ad Ferdinandum supplices litteras darent, quibus petebatur, ut eius permissu atque opibus bellum adversus Alexandrum repetere liceret, æquius & magis consentaneum videri, ut ipse in ea provincia obstrictum sibi ingenti beneficio clientem habeat, quam eum, qui tyrannos omnes immanitate crudelis ingenij superet, Turcisque addictus, Christiani nominis gentes graviter oppugnet.

Ferdinandus re in consilio proposita.

Has literas Ferdinandus maiori senatus parte absente accepit; rem tamen cunctis, qui erant præsentes, Nicolao Olaho Archiepi. Strigoniense, ac Thoma Nadasdio Palatino, quorum ille è sacro ordine, hic verò è militari principes senatus erant, ac Georgio Draskovitio Zagrabiensi, & Francisco Forgacio Varadiensi Episcopis communicavit; qui quum ea quæ visa essent, in medium protulissent, paulò post Germanos etiam, quibus consiliorum arbitris

Variantibus sententiis.

utebatur, exquisivit. Variabant mirum in modum sententiæ, discrepantibus utramque in partem suffragiis, plerique enim genus & conditionem novi hominis, ut imbellem vanamque aspernabantur; nec Solimannum eam provinciam beneficiarii juris & clientelæ nomine sibi vendicantem, novo injuriæ genere irritandum censebant, eo præsertim tempore, quo spes erat inducias jam diu cum eo tractatas optato exitu posse terminari. Alijs quibus fervidiora ingenia consiliaque erant, res non adeo perplexa aut difficilis videbatur, quin si reperirentur, qui sponte se illi aggregarent, fortunamque experiri vellent, dissimulando & connivendo permitti posse censerent;

rent : aut si etiam aliquo viatico juvaretur, quandoquidem sæpè ad manes ludos & spectacula plùs insumi, hac in re Christianæ etiam Reipublic. commodum & antiqua jura Ungarici Regni ponderanda posse apud Solimannum excusari, nullum illatum bellum, sed nec caveri posse, quin milites, qui nulla alia re, quam armis vitam sustentent, à tentanda, vel inscijs principibus, Martis alea, spe lucri attrahantur, quod etiam in ipsius Solimani ditione, imperioque usu venire sæpe conspiciatur. Posterior hæc sententia apud Cæsarem valuit, rescriptumque Zajo est, ut re quam fieri posset occultissimè habita provideret, quantum ad terminanda consilia satis fore videretur, missaque dono Despotæ sex aureorum nummûm millia.

Decernit occulte submittenda Despotæ auxilia.

Zajus intellecta Cæsaris voluntate, qui omnia consilia in occulto esse jubebat, collatis cum Lasco & Despota consilijs, Antonium Siculum clari nominis ducē, ac rei militaris apprimè peritum, primo quidem tenuentem, sed postea auctoritate sua, ac spe præmiorum, & Despotæ ingentibus promissis, ad suscipiendum totius expeditionis imperium adducit : ac Joannem Petrum Russellum è Burgundia oriundum, qui centum equites sclopetarios ductabat, cum Claudio fratre ab Philippo Hartinio alæ suæ legato ultro nomina dantes adjungit. Cumque omnibus quicunque vellent potestatem, cum eis abeundi in militiam dedisset. Joannes etiam Villeius, Gallus genere, sed qui à multis annis ducta è Nagmibaliorum familia conjuge, in Ungaria sedem & domicilium sibi parasset, cum centum equitibus ac totidem peditibus se adjunxit. E Sclesia centum & quinquaginta equites adducente Petro Sedlicio, summa celeritate venêre. Pedites quoque Germani è Cassoviæ ac cæterorum finium præsidijs detracti, certo sed exiguo numero sese socios addere non dubitarunt; ita ut summa omnium copiarum plus minùs duo millia bellatorum constitueret. Sunt qui non plures mille sexcentis armatis fuisse affirment. His contractis copijs, tametsi Lascus suis auspicijs & ductu bellum geri atque administrari cupiebat; tamen Antonio summum imperium deferre, neque enim secus nisi ipse expeditioni præesse, & alios sibi parere volebat : & milites quoque quamquam ex varijs gentibus collecti ejus auspicia sequi malebant. Nec Lascus causas diuturnioris moræ, consilijs celeritate indigentibus, injiciendas ratus, cedendum illi existimavit, seque extraordinariam rebus gerendis operam adhibiturum pollicitus est.

Copiæ Despotæ prabita.

Quo autem occultiùs suscepta consilia tegerentur, duces collatis sententijs, spargendos de obitu Despotæ rumores decrevêre; & Lascus Quesmarci solenni pompa funus & inferias ei celebravit, dum inane ejus feretrum nobiliores militum & Polonorum humeris subite, & in majore templo humari curaret: ipso interim abditissima in arcis parte latente, nec ullo, nisi uno ex fidelissimis rei conscio. Despotes igitur cum Lasco & Antonio promotis copijs, & octo tormentis advectis, facto per Unguarum itinere, ac Setednia ad sinistram, Muncacio ad dextram relictis, ad alpes Ruthenicas contendit, ultra quas Leopolis & Podolia extenduntur: quumque præfectum Polonum, qui fortè hos motus subodoratus erat, jamque exercitum conscribebat, iter sibi præclusurum non ignorarent, celeritate conatus illius prævenire; & prius quam copias suas educere posset, superandoa alpium juga, & evadendos saltus censuerunt. Excento igitur gradu profecti, insidias quas Polonus duobus in locis struxerat, facilè disiecerunt, interfectisque nonnullis, qui resistere erant ausi, itinera prægrandibus ramosarum arborum truncis præsepta repurgarunt; sicque ad oppidum Estepnicium in finibus Moldaviæ situm, non sine gravi labore perventum est.

Despota vivo videmque funus à Lasco celebratur.

Eduxerat Alexander quoque à Polonis admonitus exercitum satis numerosum ad XXV. hominum millia, in apertos Suchanæ campos, sed qui major ex parte è rusticorum inermium, & agricolarum numero constarent : cum nunciatum est ei Despotem jam superasse alpes, & in finibus provinciæ cum validis Ungarorum & Germanorum copijs adesse, eo proposito animi, ut de summa rerum quamprimum ferro decerneret. Itaque suas copias promovit, & pontem flumini, quod in medio labebatur, imposuitum, adductis eo tormentis curulibus, ut hostes transitu prohiberet, occupavit. Quo animadverso, quum Despotes citra flumen obequitans, ingentes Alexandri copias conspexisset, nec quemquam videret, qui tes novas moliri aut ad se transire conaretur, rebus desperatis, de receptu & fuga cogitabat : nisi Antonius astuto opportunoque, ut eventus docuit, consilio, quasi inferiori in loco vadum quæsiturus, agmina sua ad fluminis ripam convertisset.

Alexandri exercitus 25. hominū millibus constat.

Quam rem conspicatus Alexander, suadente Mozoco copiarum suarum duce, tormenta magno labore obverti, & insi a attrahi imperavit, sinâque imperitia effecit, ne ea sibi usui esse possent. Mox enim Antoniani, quibus id commissum erat, subitò reversi, pontem simul & tormenta occuparunt, ac suis, qui sequebantur, rutum transitum præbuerunt. Antonius cum suis, Despote & Lasco, in subsidiaria acie constituto, ac Petro Delio, cohortium præfecto, ut Despotæ pareret, ac tormenta, cùm ipse jussisset, in hostes displodenda curaret, relicto, primus pontem transivit, ponè sequuti sunt Russelij cum Burgundis, & Villeius cum suis; Stephanus verò Balogus cum peditatu. Tormenta & pars peditatus, cui Delius præerat, ac Lascus & Despotes ultimi trajecêre; ac disponente Antonio in duo agmina exercitus divisus, sineque mora in hostes procursum est. VValachi Janiceris, quorum duo millia in castris Alexandri fuisse dicebantur, ac equitibus Turcis permisti, ne primam quidem Antonianorum impressionem sustinuêre, resugientibus subitò eorum equis, & sessores excutientibus, aut invitos abripientibus: quod insolitum sclopetorum fragorem ferre non possent; sive ipsis more gentis fluxa fide Alexandrum deserentibus. Quos Antonius & Burgundi Gallique sclopetarij incredibili celeritate tergis instando cedendoque persequuti, magnam eorum stragem edidere. Despotes & Lascus aciem Alexandri, in qua ipse & Moczocus, ac Bodnarus curabant, acerrimo impetu adoriti, superveniente etiam Antonio, haud dissimili eventu fusam & fugatam disiecere : multisque signis captis, & omnibus tormentis in potestatem redactis, integram

Valachi nostrorū impetū non susti nentes,

Fugam capessunt.

Multisq; ex eorū numero casis ac disiectis, nostri vi-

ctoriam obtinent.

tegram victoriam retulére. Cæsa dicuntur eo die hostium ad tria millia, & Janiceri ferè omnes; ingensque fuit captivorum numerus: quos tamen Despotes, Lasco & Antonio suadentibus, liberos dimisit, ut ea quæsita clementiæ laude, Wallachorum animos sibi devinciret. Alexander in prima acie fortiter dimicasse, & equitem Ungarum secum congressum equo dejecisse dicitur, sed cùm suos omnes turpiter fugatos, seque cum paucis relictum vidisset, fugam arripuisse. Quamquam autem diffugientibus ad primum impetum hostibus, prælium ferè nullum, aut modicum fuit; occisi tamen in fuga, & in horto quodam sepimentis maceriaque clauso, ad quem se agrestes receperant, ad duo millia fuére: & qui præaltas arbores metu perculsi conscenderant, sclopetis dejecti & trucidati: ne sine cæde & sanguine provincia potiti esse dicerentur.

Anto. Siculi Ducis laus.

Antonius qui ab initio victoriam in celeritate sitam esse prædixerat, eo die singularem optimi ducis & fortissimi militis laudem est consequutus; quum strenuè multa agendo, & scitè suos disponendo cohortandoque ingens ad parandam victoriam momentum attulisset. Pugna hæc commissa fuit die qui festum Divi Martini præcedit, anni sexagesimi primi, post mille quingentos: eamque Despotes victor in oppidum, quod Forum Jazygum vocatur, cum veris ducum imaginibus, multa arte depingendam curavit: quæ tamen pictura, sicuti & alia ejus monumenta, occumbente eo, recenti calce obducta atque oblite-rata, quemadmodum & templum, quod in Bachlone oppido, in memoriam patris ædificare cæperat, jamque ad sex cubitorum altitudinem perduxerat, populari furore ac incursu à fundamentis excisum fuit. Alexander quasi de victoria hæsitans, ante prælium uxorem, & liberos, omnemque thesaurum, quem expilata crudelissimè provincia ingentem cumulaverat, ad Danubij ripas præmiserat, atque suis, ut quamprimum rei malè gestæ infortunium audivissent, transire properarent, in mandatis dederat. Quod quum audita clade fecissent, equites quamquam expeditissimi, quos Despotes ad persequendum eum statim post victoriam miserat, nec eum consequi, nec aliquid ex rebus arripere potuêre, præter unicum currum, quo non magni momenti suppellex vehebatur.

In foro Iazygũ pugna hæc jussu Despota depicta, post necem ejus obliterata fuit.

Despota Suchavam contendens, ab Episcopis & populo, lætissimo cum applausu excipitur.

Despotes memorabili felicitate debellatis hostibus, ac occupandam Suchavam, in qua principum sedes habetur, cum victore exercitu contendit, quæ ex eventu pugnæ, extincto apud omnes veteris erga Alexandrum studij aut favoris ardore, eum lætis animis recepit, prodeuntibus in occursum ejus Episcopis, quos illi Uladicas vocant, atque alijs populi classibus, eumque in arcem insigni pompa in speciem triumphi deducentibus. Sed ipse nondum se metu curaque liberatum, nec pacatam regni possessionem adeptum putabat, donec Alexandrum, quem ipse Danubium post adversam pugnam trajecisse rebatur, in provincia esse, armaque & exercitum retinere intelligeret. Is enim collectis profligati exercitus reliquiis, & vocatis in societatem Turcis, quorum quinque millia, & in ijs valida Janicero-

Alexander collectis exercitus reliquijs & vocatis in subsidium Turcis, ad Hierassum considet, & Mircem Valachum expectat Hierassus flumen.

rum manus in castra eius pervenerant, ad Hierassum flumen, quod incolæ nunc Pruthum vocant consedisse, & Mircem Montanæ Valachiæ principem in auxilium expectare nuntiabatur. Oritur is amnis ex alpibus Ruthenicis, quas Carpatias quidam dici volunt, ac ad ortum Solis versus ostia Danubij profluens, stagnantibus aquis lacum, prægrandibus piscibus, quos Pruthenses Lucios vocant, nobilem efficit, rursusque ex eo erumpens satis lato alveo in Istrum septem aut octo in ramos se diffundentem evolvitur. Quocirca habito cum ducibus consilio, Valachi incertum, an seriò ac fideliter, aut ut distractis viribus oportunior injuriæ fieret, elevando Alexandri vires copiasque, & longè minores, quam erant, dictitando, maiorem exercitus partem adversus eam mittendam censebant. Verùm obstitit Antonius, & ne divideret copias, auctor fuit; sic ut liberandos metu cunctos, qui adversarum partium fuerant, & evocandos ad arma populos, cumque ijs & victore exercitu obviam hosti eundum certis rationibus adductus suaderet. Se, etiam si incolæ magno numero confluant, daturum operam ut turmatim inter equitatum & cohortes Ungarorum & Germanorum, Gallorumque dispergantur: eorumque metu, si quid insidiarum aut fraudis molirentur, facilè coerceri possint. Nec dissidendum ab Antonij sententia Despotes existimavit: sicque brevissimo tempore ad viginti quinque millia hominum Suchavam in ejus castra convenerunt. Cum ijs & vetere exercitu in hostes progredi, & XXXII. tormenta currulia promovere, patentibusque in campis castra metari placuit.

Despota cum Antonio, Alexandr. obviam it.

Alexander cæterique hostes re intellecta, pontem, quo fluvium ad oppidum Hustum constraverant, rescindunt. Erat è regione hostilium castrorum modica villa, paucis casis constans, in quam Antonius situm loci contemplatus, tormenta protrahi, ac inter agrestium domuncularum intervalla ordine collocari jubet: Sclopetarios Ungaros & Germanos inter salicta & frondes, ac profundiores fluminis ripas in insidijs occultat; neve suo injussu tormenta aut sclopetos displodant, seriò edicit. Cùm hostes Turcis permisti, qui in ulteriore ripa cum duobus millibus equitum, duce Moczocco excubabant, incedentium agminum hastas eminus conspexissent, propiùs accessere, & Moczoccus cum Antonio, interposita fide, pauca colloquutus, tormenta & sclopetarios objectu equitum, animadvertere non potuit. Turcæ quoque interfluente amne se tutos esse, nec ullam subesse fraudem rati, ad videndum Antonium & Despotis castra turmatim adcurrerunt. Tum verò Antonius tormenta simul omnia in hostes explodi, sclopetarios etiam prodire, & glandibus in confertos directis rem gerere jubet. Quorum pilis & plumbearum glandium procella ingens strages editur, plurimi ex hostibus & eorum equis partim cadunt, partim mortiferis ictibus vulnerantur, cæteri effusa fuga ad Alexandrum in castra profugiunt. Nec mora Antonius, qui Mirces adventum præveniendum, & pugnam cum Alexandro ineundam, ante ejus & Tartarorum adventum existimabant: pontem, quem hostes disiecerant, refici jubet, conquisitoque celeriter ma-

gno

gno doliorum numero, flumen consternit, ac funibus longo ordine connectit: iisque deficientibus, retortis teneriorum quercuum & betularum ramis, vice funium utitur; deinde crates vimineas superimponi, eaque desuper stramentis paleaque contegi curat, tormentis ad ripam tuendo ponti constitutis, ita ut per confectum tumultuario opere pontem intra biduum exercitum transduci posse existimaret. Sed Alexander pontem ad finem perductum, hostes tormentorum apparatu sclopetariorumque viribus superiores, auxilia à Tartaris & Transalpina Valachia nondum adducta, suorum incredibilem inconstantiam, suspectamque fidem animo meditans, rebus desperatis, de prima vigilia ad Achilleam & Moncastrum insignia oppida Istrum trajecit: ac Selisthiam primo, inde verò Constantinopolim cum suis omnibus evasit; & cæteri, quo quisque potuit, dilapsi profugerunt.

Alexander rebus desperatis, suisque desertus Constantinopol. tendit.

Despotes insigni arridentis fortunæ beneficio, & favore, ac summa Antonii virtute ac militari peritia, incruentam ferè victoriam adeptus, magna cum omnium gratulatione Suchavam reversus est. Missis deinde oppidatim præconibus edixit, ut omnes positis armis, quæ in defendendo provinciæ principe jure sumpsisse videbantur: sed illo jam ope divini numinis ob crudelitatem nimiam, qua in subditos immaniter usus esset, gradu imperioque pulso, necessaria minime essent, clementi qui successisset & liberali domino parere assuescerent; capitale deinceps fore, si quis imperata detrectare, aut neglecti officii reus fore deprehenderetur. Sic metu liberati, & in deditionem accepti, Alexandri nomen maledictis incessere, scelestissimum omnium mortalium tyrannum appellare, Despotæ multos annos, longam felicitatem precari, alii aliis modis assentari: sic ut vel hinc intueri possis, quantam mutationem vel unius adversæ pugnæ casus adferre soleat, nec in toto tuendi principatus negotio quicquam populari favore præsidioque incertius atque inanius esse.

Moldavi pulso Alexandr. certatim se Despotæ fidei obsequioque addicunt.

Porrò in leniendis & ad officium perducendis populis, quatuor è primoribus Bojeris, præcipuè præstantesque viri potissimùm egregiam operam impenderunt: Bernovius equitum provinciæ Magister, Moczoccus Aulæ præfectus, & Stroiza, Cancellarius, quem Valachi Logothetem, vocabulo à Græcis accepto vocabant, ac Gregorius Revelles, Viennæ Austriæ oriundus, Joannis Revellis Burgundionis ejus quondam urbis Episcopi filius nothus vulgò habitus, & vetus, dum regna manebant, Alexandri minister: qui postea apud Despotem magno in honore pretioque fuerunt: non indigni, qui navatæ hac in parte operæ fructum perciperent amplissimum, nisi tres illi priores (nam Georgius, ut virum constantem decuit, usque ad obitum in fide permansit) longe turpiore perfidiæ flagitio pristinam proditionem accumulassent, & Despotæ, sicuti fortiter occupandi principatus occasionem, sic postremò ejus simul cum vita miserabiliter amittendi necessitatem attulissent. Porrò Mirces & Tartari, audita Alexandri fuga, quum sera se auxilia ferre vidissent, eo unde venerant, redierunt: & Despotes liberam quidem, sed vacuam, inanem, & exhaustam provinciæ possessionem obtinuit: gravissimisque statim initio regni difficultatibus, sed omnium maximè pecuniæ inopia circumventus est. Nam & sumptus indies crescebant, neque quicquam erat in ærario, quod Alexander expilaverat, unde militibus stipendium solveretur, quos dimittere non erat tutum, quum quid Alexander moliretur, quove animo Solymanus Despotæ regnum occupantis consilia esset accepturus, in incerto essent.

Cui quatuor è Bojeris præclarè navant operam.

Despota inopia pecuniaria.

Distributæ igitur in hiberna copiæ, & pecunia provincialibus imperata, ut aureus unus capitatim penderetur. Sed quia illa tam citò colligi nequiret, quantam celeritatem necessitas requireret, candelabrum, quod Alexander ex solido argento ingentis ponderis parari jusserat, ac Monasterio Græcorum, quos Calojeros vocant, Monachorum dedicaverat, conflari, & ex eo monetam cudi jussit: ex eaque moneta, simul etiam ex collecta è vectigalibus & tributo pecunia stipendium exsolvendum curavit. Qua quidem re magnam sibi apud provinciales invidiam conflavit, qui res sacras, Deoque dicatas profanari ab eo & diripi molestissimè ferebant.

Interea Alexander profugus Constantinopoli de injuria Despotæ questus, à Solimano impetravit, ut misso Græciæ equitum Magistro, in regnum restitueretur, literæque ad Poloniæ Regem darentur, quibus apud illum multis verbis, Despotæ datum per suas ditionem transitum expostulabat, ac ut Beglerbego ea bellum gesturo, adversus Despotam auxilio esse vellet, hortabatur. Sed interea Despotes, missis amplissimis muneribus & nunciis, qui fidem & clientelæ obsequium offerrent, ac tributum decem millibus aureorum quotannis augendum pollicerentur, præter omnium spem & expectationem, ut in possessione Moldaviæ confirmaretur, obtinuit: ita ut exercitu Beglerbegoque ex itinere revocato, vexillum, ac gladius & clava, auro & argento exornata, insignia nempe confirmati principatus ad Despotam per Chausios mitterentur.

Beglerb. Græciæ ut Alexandrum regno restituat, Solimanus jubet. Sed Despota auctum offerente tributum, Beglerb. revocatur, & Despota in principatu confirmatur.

Pacatis in hunc modum (quod multi eventurum minimè speraverant) rebus & tyrannide à majori tyranno confirmata, Antonius Siculus amplissimis, prout æquum erat, muneribus à Despota donatus, in quibus præter magnum auri & argenti pondus, quantum nempe rerum in præsens copia suppeditabat, vestes aureæ pretiosissimis pellibus suffultæ, acinaces, & gladii, militariaque instrumenta, & equi auratis phaleris exculti erant, domum rediit, Petro Devajo ibi relicto, qui Suchavæ in arcis præsidio præfectus erat, eoque serio admonito, ut Despotæ fidelem operam navando, provincialium animis in officio fideque continendis curam & diligentiam omnem adhiberet. Alberto quoque Lasco, præter ingentium & planè principalium sumptuum quotidianas rationes, quibus ille ob continuum luxum & prodigalitatem gravis & importunus videri poterat, decem millia aureorum nummûm persolvit: ita ut ea dono sibi habere juberet, ac de integro se dissoluturum sponderet: tradita interim ei arcis Hutinæ libera possessione, cui ille Joannem Piassocium familiarem suum, nobi-

Ant. Siculus eximiis à Despota muneribus ornatus domum redit.

Devajo Suchavæ arci præfecto relicto.

Alb. Lasco decem millia

aureora donat Despota.

Tradita etiam arcis Hustinæ possessione.

Discedit & Russelius donis auctus plurimis.

nobilem Polonum præfecit : quamquam haud multò post simultates inter eas haud leves subortæ sunt; quæ postea , ut suo loco dicemus, rebus Despotæ convulsis atque labefactatis calamitati atque exitio fuerunt. Nec diu moratus Joannes quoque Petrus Russelius , qui discedentibus Antonio & Lasco , multis Despotæ precibus fatigatus , aliquamdiu apud illum remanserat, quod Sacramento militari Ferdinando Cæsari esset obstrictus, detrectata ulteriori militia , veniaque ab eo petita , in Ungariam reverti constituit. Quem cùm invitum retinere nollet , quod egregiam viri virtutem in occupando regno esset expertus, liberaliter & ample donatum dimisit; eumque in castra proficiscentem diei iter comitatus est: sed prima nocte in castris duos præstantes equos, quos à Despota dono acceperat, furtim subductos amisit: quam rei indignitatem , suspicione incerta quidem, sed quæ Russelij animo penitus infixa mansit, Despotæ , qui fures immisisset, tribuisse videbatur, eaque re haud parum offensus atque alienatus in Russiam indignabundus, indeque Cassoviam discessit.

Ferdin. Maximilianum filium successorem sibi in Hungaria declarare constituit.

Dum hæc in Moldavia geruntur, Ferdinandus , qui magnificentissimum de coronando apud Bohemos in sequentem annum filio Maximiliano decretum fieri curaverat , quum se quotidie ingravescente ætate tam corporis quam animi viribus debilitari sentiret, eundem filium in Pannonia quoque sibi successorem , se adhuc superstite declarare constituit , eamque ob causam frequentiorem senatum Viennam convocavit. Venère ferè omnes præter paucos & Petrum Erdodium, qui subverso in quodam tortuoso terræ anfractu , quo vehebatur, curru, fractoque brachio in itinere substiterat.

Ferdin. Imp. oratio ad frequentem Pannoniæ procerũ senatum

In eorum consessu ipsum hujusmodi verba fecisse accepimus. Ab eo tempore, quo me Deo Optimo Maximo & superis bene juvantibus, Pannoniæ sceptris potitum esse meministis, nihil à me , quod ad juvandam rempublicam pertineret , domi forisque prætermissum esse, simul meminisse potestis : Cuncta enim semper republicâ inferiorâ minoraque existimavi, nihil ea chariùs duxi; & quicquid opis, virium, roboris , pecuniæ non solum ex ea habere potui, sed quæcunque etiam ex alijs regnis & provincijs non tantum meis, verùm etiam fraternis, & Romani Imperij auxilijs contracta sunt, ad vos necessitatesque, & patriam vestram defendendam , prompto animo & magna cura exposui; remque publicam per omnem ætatem meam ignoscendo , indulgendo , largiendo & alijs regijs artibus exercendis ita administravi, ut de vobis omnibus publicè privatimque benè mereri, & omnibus benefacere ex consuetudine in naturam verterim; nec ullum ferè ex vobis esse putem , in quem dum tempus & occasio concessit , sive exiguum , sive luculentioris beneficij genus conferre dubitaverim. Cujus rei vos qui adestis testes inprimis locupletes appello ; ut alios prætermittam , qui vel absunt publicis privatisque rebus occupati, vel his retroactis triginta & ampliùs annis vitam cum morte commutarunt ; & hæredes munificentiæ meæ haud inexpertes reliquerunt. Præter hæc sustinendis & propulsandis multis magnisque bellorum tempestatibus, quæ ab immanibus barbaris frequenter ingruerunt , quæcunque humana ratione aut viribus excogitari provideríque potuére , omnibus prius non solum Germaniæ , sed totius etiam Europæ regibus & principibus, non una legatione nec quicquam fatigatis, arma , pecunias , milites, duces , exercitus maturè & diligenter paravimus. Quibus tamen omnibus non tam hostium virtus & fortitudo , aut ducum nostrorum imprudentia , aut ignavia? sed occulta quædam fati necessitas ac vis , irataque sceleribus nostris cœlestia numina, speratos successus eripuerunt. Nunc verò quum mihi , quamquam adhuc aliquantum vigenti , sed tamen indies viribus deficientibus haud modicè affecto , extremum vitæ tempus haud procul abesse sentiam , æquum mihi , neque vobis inutile aut indecorum fore visum est , ut de successore tempestivè prospectum esse cupiam, ac Maximilianum filium , quem Bohemi propediem diademate sceptrisque solenni ritu ornaturi, nec septemviri Romano Imperatori eligendo delecti, quin eum Cæsarem me vita functo nominent , diutiùs dilaturi sunt, vobis in regem vestrum ultrò commendem ; sequutus exemplum Mariæ reginæ , ac postea Uladislai regis , soceri mei quorum illa Sigismundi sponsum suum , qui postea imperavit ; hic verò Ludovicum , filium adhuc trimum in successores suos eligendos , & solenni pompa coronandos curaverunt.

Quem quidem sicuti florens ætas, ac dignæ viro principe virtutes, quæ nomen ejus tam in Hispania , quam Germania , totaque republica Christiana clarum atque illustre reddiderunt; vobis quoque commendare debent : ita etiam eum cura & solicitudine tuendi regni, & incolumitate vestra publicè privatimque procuranda, vobisque munificentia & liberalitate sibi obstringendis , atque adeo superbis hostibus , felici rerum eventu avertendis , nisi me patrius amor fallit , cumulatè satisfacturum spero & confido. Neque vos id mihi denegaturos , sed vestra sponte oblaturos existimo , quod jure debere videmini : & tum me multorum meorum erga vos beneficiorum uberrimum fructum percepisse arbitrabor, quum non solum non indigno desiderio huic meo ; sed etiam quod vobis usui ornamentoque sit futurum , vestris suffragijs votisque firmando , prout vestri erit muneris & officij; & mihi de vobis sperare fas est , abundè atque oportunè occurretis. Hæc atque talia dicentem, magno silentio & assensu cæteri audivêre.

Palatini responsio ad eandem.

Palatinus tamen veniam loquendi porestaremque precatus, paucis verbis intercessit, ac percursis in se & plures alios ejus benefactis , se continere non posse retulit , quin pauca non contendendi gratia , à quo longè abesse velit ; sed pro officij sui prærogativa, tuendæ communis libertatis in medium adferat; & quidem se inficias non ire , quin successio regni liberos ejus respiciat, quos tres omnibus naturæ dotibus , ac rara virtute excellentes habet: neque id in dubium revocari posse ; sic tamen ut penes publica Nobilitatis suffragia liberæ electionis jus & arbitrium sit, quem ex tribus principem sibi deligendum putet. Mariæ sponsum Sigismundum , ante aliquot annos publicis votis electum priùs,

quam

quam diademate ornaretur, satis constare: in Ludovico autem inaugurando & coronando, quod unicus esset, nullam oriri potuisse quæstionis difficultatem. Verum nunc quem inter tres principem velint, non ad privatum senatus judicium, sed publica comitiorum vota pertinere, ne vetera electionis jura imminuantur, aut violentur. Proinde donec ipse, superis bene juvantibus, superstes sit, se & Nobilitatem, cujus animos haberet exploratos, alium ab ipso regem, quem jam triginta quinque annis, liberalitatis, fortitudinis, lenitatis, clementiæque nomine venerati sunt, ac fide & obsequio coluerunt, nequaquam desiderare: ipso, quod Deus Opt. Max. longissime differat, satis concedente, frequens regni concilium deliberaturum, cuinam regnum sit deferendum. Se hæc, quæ animo volutabat, & quæ suapte conscientia reticere non poterat, pro libertate publica retulisse; ita tamen ut & nunc, & quovis tempore, nec ipsius ut optimi clementissimique regis, nec Maximiliani principis destinatis sit adversaturus, quum nihil plane sit tam magnificum, & in excelso positum, quod magnanimitati virtutibusque eorum, & erga regnum Ungariæ meritis non jure meritoque debeatur.

Palatinus in Ferdinandum filium propensior existimatur.

Hæc à Palatino dicta, præter omnium opinionem, Ferdinandi animum altius penetrarunt. Audiverat enim ambiguis inditiis, illum contracta bello Baboziensi, cum Ferdinando filio familiaritate, ad illius magis, quam Maximiliani partes inclinare; nec tamen hæc dicere ausum putabat. Itaque non aliud loquutus, quam ea consilia aliud tempus, aliam occasionem postulare, Senatum dimisit: & iis cœptis in præsens destitit; curasque omnes ad Bohemicæ coronationis festivitatem convertit: nec multo post in Bohemiam unà cum liberis profectus est. Antequam tamen proficisceretur, legatos ad Concilium, quod erat à summo Pontifice Pio Quarto in urbem Tridentinam indictum, delegit: & Antonium quidem Muglicium Archiepiscopum Pragensem, suo ut Cæsaris; Georgium vero Drascovitium Episcopum Quinqueecclesiensem, ut regis Ungariæ nomine Tridentum misit. Sacratis quoque viris, uti à summo Pontifice jussi erant, duos ex suorum numero ut mitterent, imperavit: atque ab iis Joannes Colosvarinus Chanadiensis, & Andreas Duditius Tinniensis Episcopi delecti sunt: quorum illi Ferdinandi sumptibus; hi vero pecunia ex collegiis cæterorum sacerdotiorum collecta Tridentum discesserunt.

Re infecta & prolata, Senatus dimissus est.

Legati à Cæsare & Hungaris ad Concilium Tridentinum missi.

Thomæ Nadasdy Palatini mors.

Post profectionem Ferdinandi in Bohemiam, Thomam Nadasdium Palatinum pestilens ac repentina febris, indeque subita sequuta mors, odio aut gratiæ ejus exemerunt. Nam cum ad arcem Egervariam animi causa secessisset, Quarto Nonas Junias, ætatis vero anno quarto & sexagesimo è vivis excessit, relicto novenne filio Francisco, qui postea in virum militari virtute præstantem evasit. Fuit pulchra canitie & viridi senecta conspicuus, ac utraque fortuna exercitatus, pacis & belli artibus pollens: sed qui tam bonam, quam malam sui recordationem fama factisque promeruerit: atque ut hoc quoque addam, à multis ultimus Palatinorum habitus; usque adeo ejus extremæ ad Ferdinandum voces, quas retulimus, animo principis inhæsisse credebantur. Stephanum Mailatum & Joannem Zalajum, angustis quidem, sed ingenuis tamen natalibus ortos, ac postea liberalitate Ferdinandi clarescentes, in fratres adoptaverat: vixitque cum iis conjunctissime: ita ut arces Fogarassum in Transsilvania, Hustum in Maramarusio, ac Bersenciam in Simigio à Ferdinando dono acceptas, & alia quæcunque habebat, cum illis communicaret: qui quum Hustum Christophoro Cavasio regendum dedissent, ac ille omnem circa regionem, ad Poloniæ & Moldaviæ fines latrociniis & rapinis infestam reddidisset, jussu Ferdinandi ab Andrea Bathorio obsessus, erectisque circumcirca castellis, præter Nadasdii spem ad deditionem compulsus fuit: sicque ii possessione arcis exciderunt.

Francisco filio relicto novenne.

Marc. Stansitius servati Sigethi gloria illustris mortem obit, Cui Comes Zrinius succedit.

Tertio post eum mense Marcus quoque Stansitius, priscæ severitatis disciplinæque vir, & servati Sigeti laude clarus, mortem obiit; eique in præfectura Sigetana Ferdinandus Nicolaum Comitem Zrinianum, ultro sese offerentem suffecit; qui locum illum tolerata priori obsidione celebrem, præclara postea ibi morte obita longe celeberrimum reddidit; quum per octo & triginta dies acerrimum infensissimarum gentium impetum constantissimè perferendo, desperatis postremò auxiliis, haud inultus cecidisset, nec incruentam hostibus victoriam reliquisset.

NICOLAI ISTHUANFI PANNONII HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXI.

Ferdinandus in Bohemiam veniens, per Busbequium de induciis octēnalibus fit certior.

VIxdum Ferdinandus in Bohemiam adventarat, & ab Augerio legaro de induciis octēnalibus, quas se ingentibus studiis & assiduo labore impetrasse, brevique reportaturum nuntiabat, bene sperare jubebatur: ideoque eo læti nuntii gaudio exhilaratus, commodam pacis & otii parandi occasionem, regnique Bohemici Maximiliano filio de maou tradendi facultatem se nactum existimabat; cum amicorum, ducumque suorum literis, ut sibi ptospiceret, & à Joanne Sigismundo caveret, quem defectione & frequentibus Balassij injuriis irritatum bellum parare, nec pacem pati posse admonebatur, confisum Turcarum auxiliis, qui jam pridem occultis nuntiis, & legationibus solicitari, nec expectato primi veris initio, in societatem venturi esse crederentur. Propterea Zajo & Balassio, cæterisque præfectis in mandatis dederat, ut quamquam illum induciarum legibus, sic volente Solimano, comprehensum, earum jura & fœdera nequaquam violaturum existimaret; tamen recte provisis confiniorum rationibus curarent, ne ab illo impararioffenderentur, neve detrimentum aliquod respublica pateretur.

Ioan. Sigismundi molitiones.

Mehemetis Chausij querela de auxiliis Despotæ præbitis. Et de Bathorij ac Balassij defectione, Quibus breviter à Ferdinando responsum.

Interea Mehemetes unus ex Chausiis, quibus nuntiis & legatis Turcarum principes uti solent, cum literis Solimani Pragam venit, quibus expostulabat auxilia contra Alexandrum Moldavum beneficiarium suum Despotæ data, & Nicolaum Bathorium, & Melchiorem Balassium à Joanne Sigismundo, pupillo suo, ingentibus promissis deductos, cum magna ditionis Transsilvanicæ jactura, defecisse: quæ induciis, quas per legatos urgendo instandoque peteret, nequaquam convenire asserebat. Ad eas literas Ferdinandus, postquam aliquot diebus nuntium detinuisset, respondit, se à Solimano ejusmodi querelis præoccupari, quæ potius ab se, quam ab illo, jure meritoque fieri possent, neque enim ab ipso auxilia ulla Despotæ concessa: sed milites insciis ducibus & præfectis, spe lucri iocitatos sese illi aggregasse: quod etiam ab ipsius militibus fieri soleat: Bathorium vero & Balassium à Transsilvano minime desciviste; sed ex errore in viam, & ad pristinum officium ultro reversos esse; à quo antea armis coacti discessissent. Quo responso quum ille non sine muneribus rediisset, Zajus & Balassius, ad quos de apparatibus Transsilvanicis haud dissimilia per exploratores quotidie adferebantur, in oppidum Bathorum convenerunt, ibique communicato cum Nicolao Bathorio, aliisque ducibus consilio, priores bellum inferre decreverunt. Itaque arcem Covasonem, annis superioribus à Telequessio dirutam, sed à Petro Macusmano postea restauratam, repentino admoto terrore obsederunt. Qui quum consilii viriumque inops, auxiliisque diffisis, quæ è Transsilvania adduci tam cito non possent, nec primis tormentorum ictibus expectatis, necessariam ditionem fecit, ea lege, ut ipse & milites, relictis rebus & sarcinis, solis accincti gladiis, solaque inferiori veste induti dimitterentur.

Zajus & Balassius Ioan. Sigismundi conatibus prævertentes, Covasonem arcem occupant.

Ioan. Sigismundus ductu Barthorij & Nemethij,

At Joannes Sigismundus haud gravatim ferens initium belli à Cæsarianis exortum, quo incepta sua apud Solimanum facilius excusaret, seque bellum non intulisse, sed illatum repulisse dicere posset: copias, quas ante paratas habebat, extemplo in Ungariam mittendas duxit. Quarum imperium, quum ipse, prout volebat, exercere gravi oppressus morbo, non posset, Stephano Bathorio Somliano, ac Francisco Nemethio, qui sub arce Serencia, fugatis Bebeco & Peteone, nihil non sibi arrogando, indomitos spiritus gerere videbatur, æquata potestate, commisit: ipse vero ad monasterium Claudiopoli vicinum, curandæ valetudinis gratia substitit. Paulo antea Georgius Suloccus, egregia virtute juvenis, vidua Balthasaris Jachcii in conjugem ducta, arcem Hadadum, quæ ad jus privigni ejusdem nominis pertinebat, matrimonii nomine occupaverat, ac hortante Balassio à Transsilvanis ad partes Cæsaris transierat. Eum Nemethius & Somlianus, uti recentis transfugii reum, ante omnia alia armis adoriri atque ulcisci statuerunt. Itaque quum ad illud tempus, quo à carnibus abstinemus, quodque à Christianis veteri nomine Quadragesimale jejunium vocatur, cum exercitu sub arcem pervenissent, castra non procul ab ea metati sunt, ac constitutis eadem nocte vineis & aggeribus, tormenta promoverunt, ac duabus è partibus arcem verberari jusserunt. Cujus muri vetustate, & eorum qui obtinebant incuria debiles, quum pilarum ictus nequaquam perferre possent, Suloccus non multo

Hadadū arcem Sulocco deditione eripiunt.

tempore

tempore tolerata obsidione, arcem dedidit; quem cum omnibus rebus & suppellectili arce excedentem Sacmarium ire permiserunt.

Ar Zajus & Balassius, quamquam arce tam celeriter amissa non parum animo perturbarentur; ne tamen hostes, quorum vires, Joanne Sigismundo novos subinde milites submittente, indies crescere intelligebant, ad Sacmarium aut Vardam oppugnandam ferrentur, castra promovere, & Tibiscum transiicere ceperunt. Convenerant ad illa jussu Ferdinandi copiæ Nobilitatis haud contemnendæ, & Gabriel Perenius ducentos equites, totidemque pedites, duce Nicolao Henejo adjunxerat: Nicolaus Bathorius totidem milites expeditos miserat, quibus Ladislaus Siculus præerat: Dominicus autem Dobo, Gaspar Drascovitius, Sigismundus Seniejus, Stephanus Vardanus, multique alii, certas equitum & cohortium manus suis stipendiis adduxerant: ita ut omnium numerus ad quinquies mille milites constituere existimaretur. Quum fama adventantis Cæsariani exercitus Hadadum in hostium castra allata esset, Somlianus & Nemethius, quibus à Joanne Sigismundo injunctum erat, ne de pugna committenda quicquam pensi haberent; sed se ad summam rerum ferro decernendam expectarent, ipseque temperata valetudine nullam veniendi moram interjecturus esset, castra sua ad mœnia arcis contrahenda, fossaque communienda existimaverant, ut ea tormentis majoribus ex illa tueri possent, nec ipsi inviti ad pugnam pertraherentur.

Copiæ à Zajo & Balaßio contracta ad hostium castra pergunt.

Nemethius, invito Somliano se ad prælium accingit.

Verùm quum Cæsariani in conspectum se dedissent, Nemethius sive oblitus mandatorum, quæ de vitanda prælii fortuna acceperat, sive nimia arrogantia & hostis contemptione captus, absque Somliani consensu, suos tubis tympanisque excitatos castris educere, & ad ineundam pugnam instruere cepit. Somlianus quoque collegæ temeritati, alieno eo importunoque tempore nequaquam refragandum arbitratus, attolli sua signa jubet, & castris egreditur: ac Christophoro Querefturio, & Thomæ Albano, quos circa se habebat, periclitemur, inquit, prælii aleam, quando ita collegæ meo videtur, ut stolido potius arrogantis animi impetu, quam recta ratione dimicandum putet: ne ignaviæ, aut cessationis arguamur: sed vereor, ne hodie eas, quas meremur, infaustæ audaciæ pœnas luamus. Quibus dictis, Albano in castris relicto, cæteris qui egressi se cunctantem præstolabantur, sequi cæpit: nec contineri potuit, quin Nemethio obequitanti, aciemque instruenti eadem repetendo obiiceret. Erat prope castra rivulus aquationi percommodus, partim profundioribus ripis, partim ita ut facile transiri posset, castigatis. Eum quum transiissent, lato in planicie circuitu capto, non procul à via publica, explicatis vexillis, tubisque & tympanis sonantibus, Cæsarianos expectare constituunt.

Zajus & Balassius expedito, quamquam minore militum numero, pugnæ cupidi, primo lentis passibus in hostem ferri cepere: postea ubi propius ventum est, milites in oblongam densamque aciem componunt, ita ut extrema utrinque cornua valido equitatu firmarentur, ac huic Nicolaus Henejus & Ladislaus Siculus, illi verò Matthias Senniessius & Franciscus Zalajus clari turmarum ductores præessent; & Zajus cum prætorianis & regio vexillo mediam aciem tueretur: Balassius verò exercitum obequitans nullo certo loco consisteret. Ibi paucis verbis milites alloquuntur, nec hostem numero tantum timidum & ferocem, sed non vi, ne robore, aut disciplina validum, acri illato impetu, invadendum proculcandumque dubitent: eos non ita pridem ab aratris & rure in militiam vi adactos conscriptosque; ideoque rudes imbellesque esse, hanc diem, hanc aciem fore, quæ præmium laborum simul & finem, quietemque sint allaturæ.

Cæsariani acie instructi.

Isthuanf. Hist.

Quibus verbis & aliis talibus Balassius tanta vincendi spe suos accenderat, ut milites eo duce nihil sibi adversi eventurum timerent, seque jam vicisse clamitarent. Tum verò ipse, admonito Zajo, ut cum exercitu se præeuntem citatiore gradu subsequeretur, acceptâ secum equitum alâ, & filio Boldisio alterum & vigesimum ætatis annum agitante, compellatoque eo, ut prima militiæ rudimenta haud degeneri animo capesseret, & hostem fortiter ferire disceret, hostium antecursores adoritur. Inter quos quum Stephanus Thrax, Gasparis Bequessii, egregiæ virtutis & fortitudinis eques, sublata hasta, in adversos Balassii equites irrupisset, perfractâq; eâ certaminis initium fecisset, tum magnus clamor attollitur, sclopetorumque & falconum fragore omnia complentur. Cæsariani, Balassio manu voceque & exemplo eos cohortante, & Zajo gradum acriùs inferente, mediam peditũ aciem repellunt, ac prosternunt: cadentibusque eorum signiferis, tota peditatus acies, quæ è rudibus ut plurimum Saxonum & Valachorum cohortibus constabat, in fugam vertitur: illi perterritis & fugientibus insistendum rati, plurimos ex eis interficiunt, & simul equites invadunt, qui visa cohortium consternatione & fuga, quum se peditatu nudatos conspicerent, & ab hostibus acri virium pondere incumbentibus pugnacissimi quoque sternerentur, urgeri primò acriùs, impellique, mox cum magna cæde converti in effusam fugam capere; nec duce Nemethio amplius vim sustinere auso. Tum verò semel turbatæ atque in fugam versæ acies, nec à Somliano, nec à ducibus cæteris reparari denuo, retinerique potuêre: ita occisis, qui resistebant, strata vexilla atque capta sunt; & postremò omnes, qua quisque potuit, dissolutis ordinibus effusè & inconditè profugerunt.

Hostes forti animo aggrediuntur.

Mediam peditum aciem pellunt, sternunt, reliquãque fugant.

Quo viso etiam equites confertim diffugiunt.

In eo prælio Boldisius hastam in adverso hostis pectore, non sine singulari patris lætitia, perfregit; eductoque confestim gladio cæteris pugnantibus se immiscuit. Nemethius, qui paulò ante jactabundus certam sibi victoriam temerè promittebat, funesque sericeos ad id paratos proferebat, quibus duos leviros Balassios, patrem & filium (nam in matrimonio filiam Emerici Balassii habebat) se connexurum minabatur, rebus desperatis aufugiens, non priùs destitit, quam ad Sentiogum protento cursu perveniret. Solimanus cùm frustra reparare aciem esset conatus, sæpè incusata collegæ temeritate, seque haud falsum vatem adversi eventus fuisse dictitans, postremus cum Christophoro Querefturio in tutum evasit. Cæsariani equites integri, paucissimis è suorum numero desideratis, fugientem hostem ad multam noctem persequuti sunt; & Nicolaum

Nemethij jactatio & fuga.

Telegdinum, ac Paulum Chaquium, nobili summoque loco natos, ac Benedictum Bornemissam e mercatore militem, & deinde equitum ductorem nuper factum, è fuga retraxerunt: duo que illi persoluta Balassio & Zajo haud mediocri summa pecuniæ, dimissi sunt: Paulus vero Chaquius meliorem nactus conditionem fortunamque, ducta in conjugem Zaii filia, libertatem obtinuit, ac paulo post celebratis nuptiis domum reversus est.

Magnus captivorum numerus,

Gregariorum militum captivorum magnus fuit numerus: adeo ut Saxones, Siculi, & Valachi, quatuor millium hominum summam implevisse existimarentur: qui tamen omnes, à victoribus, ademptis tantummodo armis, sine pretio, dimissi fuere, quum de commeatu tantæ alendæ multitudini nequaquam commode provideri posset, cujus inopia ob viarum & convectionis difficultates jam laborari cæptum est.

Castra hostium invasa & direpta.

Eodem impetu castra hostium capta atque direpta sunt: magnusque equorum, curruum & impedimentorum numerus, tormenta currulia viginti quatuor cum apparatibus, & jumentorum iugis, ac signa LII. in manus & potestatem victorum devenere: ita ut videre esset passim tentoria, vestibus, pecunia, ac vario pretiotioris supellectilis genere referta; pocula item argentea ad abacum exposita, diversa musica instrumenta, magnam vini copiam, lebetes diversorum obsoniorum plenos ad ignem fervescentes; nonnullis vero in tabernaculis cibos jam mensis illatos: sic ut non in castra & bellum, sed ad convivia & nuptiales epulas confluxisse censeri possent: quæ à victoribus totam fere diem pugnando & laborando fatigatis & famescentibus, non sine jocis militarique lætitia consumpta fuerunt. Pugnatum est die Mercurij, qui in dimidiam Quadragesimalis abstinentæ partem incidere solet: sed nusquam ætate nostra bellis civilibus ullæ copiæ fædiore eventu conflixere: nec minore victoris incommodo superatæ sunt. Nemethis quoque multos postea laudis, dignitatisque suæ obtrectatores habuit; ita ut elatos, quos sibi prospero Serenciani prælii exitu arrogaverat spiritus, hoc ictus infortunio, deposuisse censeretur: adeo supra omnem humani ingenij captum, fortuna in bello inconsulti impetus & temeritatis præclara castigatrix esse solet.

Hadadū arx Cæsarianis dedita.

Nocte que sequuta est, Cæsariani in hostium tabernaculis quievere; & arx ab iis, qui intus erant, ad Zaii victoris arbitrium ultro dedita est: quos tamen ille civili humanitate omnes in patriam incolumes remisit; arcemque tuendam fidei & industriæ Matthiæ Seniessii fortissimi viri demandavit.

Ioan. Sigismundus hac clade perculsus fugā in Poloniam cogitat, Sed à Christophoro

Ad hujus cladis temeritate ducis acceptæ famam, tantus terror Johanni Sigismundo repente illatus est; ut suadentibus Nisovio & Polonis, ac Chaquio imprimis, de deserenda Transsilvania cogitaret, & convasatis rebus omnibus, in Poloniam ad avunculum regem confugiendum putaret: nisi à Christophoro Bathorio, ne desperatis remediis, salutem fortunasque suas, præsenti periculo exponeret, retentus fuisset, qui nequaquam defuturos consilio, & egregia erga eum bene merendi voluntate Polonos referebat: domi superesse vires, pecuniam, copias, urbes liberas: foris Turcarum auxilia, si petantur, propediem adventura: resumendum animum, & adversus dubia improsperaque fortius enitendum: Deum quoque Opt. Max. interea occasionem & salubria rebus gerendis tuendæque libertati consilia administraturum.

persuasus restitit.

His atque talibus rationibus aliquantum recreatus, & quod intelligeret esse complures, qui gazam in exteras gentes abducendam minime passuri esse dicerentur, obtemperavit; tanta tamen anxii animi solicitudine, metuque ut si Cæsariani propius accessissent; institutæ in Poloniam fugæ præsidio sibi consulturus esse crederetur.

Et Ibraimi Budensis auxilia invocat & obtinet.

Interea ad Budensem præfectum, cui Ibraimo juniori, ad differentiam ejus, qui Byzantii purpuratorum princeps fuerat, nomen indmim postea perpetuo fuit, celerrimos nuncios cum muneribus mittit; & nisi maturam opem ferat, se cum hostibus vel invitum pacisci debere nunciat: atque is laboranti auxilia adferre, ac suos ex hibernis sine mora evocandos esse constituit.

Nostri præda dividenda intentis,

At Cæsariani duces onusti spoliis, ac opima præda, & ingentis pretii manubiis, ad Oppidum Ovarium Sacmario propinquum, contenderunt, ibique communi voluntate ea per auctionem sub hasta dividenda, collectamque inde pecuniam, per militum capita de more distribuendam deliberarunt; delectusque est Valentinus Banffius Thallocianus, celebris alæ equestris ductor, qui vendendis rebus, & servandis rationibus, præesset. Jamque ingens collecta erat pecuniæ vis, concurrentibus undiquaque emptoribus, qui equos aut arma, aut tabernacula, sive aliam militarem supellectilem licitabantur; ita ut summa ejus omnis, centum millium aureorum tumsum numerum excedere diceretur; quum ab exploratoribus certo allatum est, Turcas ad campos Racosianos, Pesto, Budeque vicinos, magnis itineribus agminatim convenire, Budensem præfectum promotis ex urbe tormentis castra ibi metatum esse; brevique adversus eos cum exercitu venturum, ut Transilvanos auxiliis adjutos, ad restauranda majoris belli consilia incitaret. Quibus vulgatis rumoribus, Cæsariani duces Ovario discedentes, Sacmarium sese recipere, ac si tempus, & rerum conditiones parerentur, reliquum auctionis quod superat, isthic perficere decreverunt; aut si Turcæ interim imminerent, ut ibi tanquam tutiore loco sese tuerentur:

Ferdinandus octo peditum Germanorum signa conscribit.

Ferdinandum quoque de his hostium motibus certiorem reddiderunt, qui octo signa peditum Germanorum, ducibus Jacobo Ravingerio, & Bartholomæo Panovitio in supplementum legionum conduci, ac Cassoviam primo quoque tempore ire jussit.

Sed dum ii Timaviæ recensentur, dum eis arma, sclopeti, idque genus res necessariæ distribuuntur, Ibraimus motis Buda castris, Sacmarium versus proficisci cepit; deque suo adventu Johannem Sigismundum certiorem reddidit; admonitum, ut copias parare, & subministrandi commeatus curam habere non prætermitteret. Dedit etiam in mandatis Malcocio Temesvarii præfecto, ut ad certum diem secum ad Debrecenium conjungere suas

copias

copias maturaret. Cæsarianis multa deerant, quæ ad sustinendum tantum belli terrorem necessaria fore videbantur: Nam & tormentis, nisi aliquot minoribus, quæ ad campestres potius usus, quam tolerandæ obsidioni aptiora erant, & pulvere præsertim sulphureo, quodque caput erat, rebus ad victum idoneis destituebantur.

Cæsariani hostium adventũ expectant.

Nihilo tamen minus cohortante Balassio, reparatis munitionibus, ac propugnaculis vallo & aggere firmatis, adventum hostium expectare constituerunt.

Sacmarium & Nemethium, interfluente Samosio, discrimcta. Samosij fl. origo.

Sacmarium & Nemethium, interfluente Samosio, clari nominis oppida sunt, qui amnis è Transsilvaniæ Alpibus duplici alveo oritur: Nam minoris Samosi origo est supra arcem Gialu, qui secundum Claudiopolim fluit, versus Dees, Civitatem salis fodinis claram, ibique majori Samosio conjungitur: nec multo post Lapesso flumine in alveum recepto auctus, & apud Sacmarium in duos alveos, sive ramos insula facta dividitur: ac deinde ad pagum Samoslegum, inter Echedum & Vardam Tibisco miscetur. In ea Insula oppidum Sacmarium situm est, & in oppido castellum à Bathoriis Somlianis, ad quorum olim jura ditionemque spectabat, è materia exædificatum.

Malcocius Temesvariensis Budensi se conjungit,

Itaque quum Malcocius è Temesvario profectus, se Budensi conjunxisset, adductis secum tormentis, quæ magis velitationi & pugnis campestribus, quam diruendis muris erant idonea, Sacmarium venere; Et quum aliquot turmæ oppido exiissent, pari fortuna, paucis utrinque cadentibus dimicatum est.

Turcis in Sacmarij oppugnatione hærentibus & Nemethium succendentibus, Sacmarium, ingenti spirante austro, eodem igne correptum, conflagravit,

Jam aliquot dies Turcæ in oppugnatione hæsisse videbantur, quum ingenti spirante Austro oppidum Nemethium succenderunt: quod quum è materia constaret, extemplo totum crematum est, ventisque ardentium straminum manipulos, ac scandularum fragmina ultra flumen rapientibus, Sacmarii quoque tectorum fastigia subito concepto igne ardere ceperunt. Adjuvante deinde ventorum turbine, flatuque sævissimo, non solum tecta & domus, sed etiam stabula, & horrea, quæ procul domibus erant, & in quibus milites cum equis & impedimentis ac castrensi suppellectili per hospitia distributi erant, puncto temporis conflagrarunt militibus & turba civium nullam opem ferre valentibus.

Qua occasione Turci usi, munitiones nostras adorti, repelluntur.

Nam eodem tempore Turcæ occasione rei gerendæ nacta, audendum rati, magnis sublatis clamoribus, per pontem, quem nostri supra minorem Samosii alveum tumultuario opere struxerant, munitiones ac propugnacula aggredi ac foris quoque ignes, quos artificio paraverant, ad augendum terrorem in stationes militum jaculari non cessabant: sicque fiebat, ut fœda ubique omnium consternatione ac tumultu, equis etiam fumo, & flammis præcluso spiritu intereuntibus, partim hinc inde per urbem discurrentibus, milites dissipatis ordinibus, & neglecto præfectorum imperio suis rebus custodiendis intenti esse cogerentur.

Miserabilis incendij clades.

Manubiæ etiam & spolia, quum terribilis furentium flammarum rapiditas nulla mortalium ope arceri posset, corruentibus itidem ædificiis, in queis servabantur, momento temporis, miserabili strage, & incredibili miserorum militum damno absumpta fuerunt. Pecunia vero, quæ ex auctione à licitatoribus & emptoribus collecta erat, vi ignis tota liquefacta est. Postremo repulsis, quantum in ea rerum confusione & perturbatione fieri poterat, magno labore hostibus & igne nonnihil residente, Hamsabegus ille, clandestinus arcium expugnator, qui tunc Strigonio præerat, ab Zajo colloquium petivit; a quo quum plerique eum dehortarentur, ipse tamen sumpta ala equitum urbe egressus, illum admisit in colloquium: nec tamen quicquam præter contentiones invicem attulere, quibus vafer & impudens Turca Sacmarium postulare, Zajus negare & recentium induciarum pacta objicere: ita ut ambo mutuos sermones exacuendo, altercandoque nullum operæ pretium fecisse viderentur.

Dirempto colloquio, Turcæ nostris incumbendum rati, frumentarias convectiones tam terra, quam flumine, missis hinc inde excursoribus, prohibere, & pabulatores nostrorum intercipere contenderunt. Ab iis redeuntibus intellectum est, magnam hominum multitudinem cum uxoribus & liberis, ac substantia omni, ad Rosaliam, quæ erat munitio procerum cognomento Cunorum, duobus ab urbe milliaribus distans, se tutandi sui causa contulisse.

Turca Rosaliã aggressi.

Itaque Budensis extemplò mille equites, totidemque pedites è castris selectos eo ire locumque capere jubet. Sed prius quam Turcæ eo pervenissent, non sine summa eorum, qui inclusi erant, felicitate, Franciscus Catajus, & alter Franciscus Gemesius, militares fortesque viri, cum centum sexaginta equitibus Agriâ profecti Rosaliam intraverant, eo animo ut Turcas castris exeuntes, ac aquationi & lignationi intentos infestarent.

à Gemesio & Catajo repressi.

Itaque quum Turcæ obtruncatis iis, quos forte obvios habuerant, munitionem invasissent, ij qui intus erant, Agriensium militum ope freti, & ab illis pro disciplina, solitaque virtute rem gerentibus adjuti, impetum eorum fortiter exceperunt, & aliquantum etiam represserunt. Sed quum equites quoque equis descendentes, pari cum peditibus robore & vi, partim vallum conscendere, partim securibus & dolabris dejicere niterentur, res erat in summum adducta periculum, ni Catajus & Gemesius oportuno consilio, per occultam portulam cohortem peditum Thoma Baxajo duce emisissent, qui sublato clamore in Turcas prosternendo vallo intentos repente irruperunt, ac magna edita strage perterritos pedem referre coegerunt.

Pedem referunt.

Ex edita etiam arcis turri falconum & crassiorum sclopetorum pilis in eosdem contortis, plurimi ex hostibus occubuere; ita ut amplius ducentis obtruncati fuisse dicerentur: quorum capita quum Agrienses præacutis longuriis infixa pro vallis summitate spectanda posuissent, Turcæ receptui cecinere, & re infecta in castra reversi sunt.

Pulveris sulphurei inopia pressi Cæsariani illum copiam à

Intereà Balassius & Zajus, quum ad summam pulveris tormentarii inopiam redacti essent, ad Antonium Siculum, qui obsesso jam Sacmario, paulo ante è Moldavica victoria redierat, & ad Echedum copias, quibus obsessis opem ferret, summa celeritate parabat, literas & nuncios misêre, quibus eum hortabantur, ut tre-

1562.

Siculo sibi submitti petunt.

ut trecentos pedites è selectissimis sine mora deligeret, singulisque certum pondus sulphurei pulveris, sacculis è corio factis insutum daret, ac ad intempestæ noctis tempus Sacmarium adducere maturaret, quibus in oppidum recipiendis ipse & Balassius obviam essent occursuri. Cum tempus Antonio constitutum adventaret, ipsi cum omnibus copiis, per pontem, quem biduo antè Zajus construxerat, ut pabulatoribus, & quos emissurus erat, excursoribus, expeditum iter esset, relicto in arce combustoque oppido satis valido militum præsidio, summo silentio egrediuntur. Vixdum in adversam ripam & extremam Nemethii partem erat perventum, quum a tergo repente ingens clamor ab hostibus æque ac nostris sublatus exoritur: sclopetorumque & falconum fragore & strepitu omnia complentur. Cæsariani, id quod erat, rati, hostes in oppidum irrupisse, subito reflexis equorum habenis redire incipiunt: primusque cum sua turma Forgacius, qui abeuntium terga clauserat, cæteros cohortatus, subditis equo calcaribus, ad tutandum propugnaculum, quod hostes summa vi oppugnabant, recurrit.

Hostes in oppidum irrumpunt.

Fortè substiterat in contubernio Dominicus Dobo, quod eo die pedum dolore vexari cepisset: is quum hostes tenebris tectos per pontem à Zajo constructum, in oppidum summa ope evasisse conspexisset, qua parte nullum vallum, sed ramosis & proceris arborum truncis aditus præseptus erat, conscenso celeriter equo cum suis procurrerat, ac cum hoste, jam signum in summa valli parte vibrante fortiter conserta manu dimicabat: quum superveniente Forgacio pugna redintegratur; signifero occumbenti hostile vexillum à nostris eripitur, & hostibus majori ex parte cæsis, partim captis, cæteri detruduntur. Sed quum repetere certamen conarentur, mox Forgacius cohortem militum Germanorum ab sua statione, quæ proxima erat, acciri jubet: Ea manus, quod è peritis sclopetariis constaret, magno nostris pugnantibus adjumento fuit; quum enim hostes glandibus icti atque occisi sternerentur, fugam capessere, & palantes per eundem pontem, quo venerant, sese recipere coacti fuere. Magna eo in certamine laus Dobonis & virtus fuit: nisi enim ipse oportunam munitioni opem ferre maturasset, donec Forgatius & alii ex Nemethio, angustiore pontis via, ac cunctantius, quam necessitas postulabat, adcurrissent, magna hostibus capiendi oppidi erat oblata occasio. Eodem etiam temporis momento Balassius & Zajus, incusato Antonio, qui ad statutam horam nec pedites adduxisset, nec pulverem tormentarium subministrasset, citatis equis ad stationes & propugnacula reversi, magnum ad repellendos hostes momentum attulerunt.

Sed Dobonis & Forgacij virtute expulsi cedunt.

His difficultatibus circumventi Cæsariani, à Balassio magnis precibus contenderunt, ut oppido egrederetur, deque pulvere sulphureo curando, & adducendis auxiliis, quæ ab Antonio Siculo ad Echedum collecta erant, omnem diligentiam & solertiam adhiberet. Quocirca ipse navicula piscatoria nocte digressus, per notos tramites Echedum pervenit. Eo jam Antonius, ad quinque hominum millia contraxerat; quibus Ladislaus Querecenus Giulæ præfectus,

Balassius ad Antonium Siculum pulveris expediendi causa oppido egreditur.

1562.

quingentos equites duce Martino Siculo addiderat: cum quibus valida Turcarum manus è castris ab Ibraimo Budensi speculatum missa, magnum biduo ante Balassii adventum certamen conseruerat: in quo præter nonnullos alios Christophorus Castelianffius, nobili & antiquo genere ortus, quod absque galea prodierat, gravi capitis ictus vulnere cecidit: & Antonio ipsi capitis tegumentum multis gruum & ardearum pennis conspicuum, hostilis hastæ cuspide, non sine gravi ejus periculo ablatum est; in quo literas proxime à Ferdinando acceptas de cogendis copiis condiderat.

Dum hæc ad Sacmarium atque Echedum geruntur, Johannes Balassius Zolii veteris, & Montanarum urbium præfectus, ut fratrem Melchiorem Sacmarii inclusum, aliquo auxilio juvaret, hostesque ab obsidione averteret, coactis tumultuariis copiis, atque accitis variorum locorum præsidiariis, Secenum, quod ab Mahmute Jahiogle custodiebatur, obsidione cingere decrevit. Is eo tempore in castris sub Sacmario aberat, sed Seceni Sasuarem alumnum legatumque suum reliquerat. Johannes igitur fratri & Sacmario opitulaturus, sacro die, quo Christi Dei, mortis & inferorum victoris Resurrectio celebratur, promotis copiis arcem obsedit. Habebat peditum quatuor ferme millia, qui omnes erant sclopetarii, inter quos metallorū fossores habebantur exercitatissimi, quorum opera egerendis cuniculis, ac subvertendis ab imo arcis fundamentis uti posse censebatur. Equites ad millenarium numerum accedebant; Nam Stephanus Dobo è Leva suos, duce Stephano Soso, adjunxerat, ac Johannes Crusitius, Thomas Palffius, Chaspar Chutius è Corpona singulas centurias adduxerant. Gabriel Docius, & Georgius Fancius è Bosoco, navandæ operæ cupidi, suis stipendiis conductas turmas habebant. Voluntariorum quoque manus accessera thaud contemnenda, qui Balassio gratificaturi sese tanto quanto quisque poterat numero aggregaverant. Ipse duobus tantum falconibus mediocris magnitudinis adductis arcem quatere cæpit, quod ea nec loci natura, neque arte munita esset, & Mahmutes præfectus cum majore præsidii parte abesset, Sasuares vero domi relictus, non admodum efficaci ingenio, nec manu promptus haberetur. Sed quum propugnatores Turcæ, quamquam pauci, fortiter sese tuerentur, parum ictibus tormentorum proficiebatur. Et fossores ultro operam offerebant, si Balassio videretur, se actis in ima parte scrobibus, conjectoque pulvere, arcem eversuros. Sed incertum quibus de causis, ipse ejus rei consilia in aliud tempus differenda duxit.

Ioan. Balassius ut fratri succurrat.

Secenum obsidet:

Accitis finitimis præsidijs

Interea Bessires quidam equitem decurio, quem ipsi Odabassam vocant, unico tantum comitatus socio, ad Hasanam Fileci præfectum, cui Prodovitio cognomen erat, ab Sasuare mittitur, ac ab eo, qui solus præfectorum domi erat relictus, magnis precibus auxilia postulantur. Contra Stephanus quoque Zoltajus Agriæ præfectus Balassio petenti centum equites, quos Demetrius Mathiusius ductabat, totidemque pedites subsidio misit. Sed & Bebecus cum mille utriusq; ordinis militibus egregie instructis, in itinere erat & duo tormen-

ta ma-

ta majora quinquagenis boum jugis trahebat, præmiserat que nuntios, à quibus Balassius de suo itinere certior redderetur. Verùm Hasanes omnem rei benè gerendæ occasionem in celeritate positam esse arbitratus, priùs, quam Bebecus se cum illo conjungere posset, Saluari laboranti opem ferre constituit. Itaque octingentos equites, solitum & ordinarium Filecii militare præsidium educit, & relictis omnibus impedimentis, quo expeditius & celeriùs iret, Secenum versus iter intendit, non rei justa pugna cum Balassio decernendi causâ, sed ut minutiore dimicatione velitando, obsessos relicta hostibus arce educere posset.

Hasan Feliciensis nostros vehementi impetu aggressus, cædit.

Fortè eodem momento temporis, diverso tamen itinere Agrienses in castra Balassij pervenerunt, quo Hasanes cum suis se in conspectum dedit: tantaque fuit Turcarum & Hasanis velocitas, tanta irrumpendi vis, ut Balassiani vix tempus habuerint, quo ordines componere, ac instructa acie hostibus obviam progredi potuissent. Igitur ad primum impetum, peditatus nulla defendendi sui cura, priùs quam sclopetos in hostem displosissent, fœdissimè profligit, initio trepidationis & fugæ, à cohortibus in valle Semniciana conscriptis facto: quanquam Balassius & summæ virtutis centuriones deterrendo castigandoque, ne tantum dedecus admitterent, conversos in fugam retentare conarentur, & constantissimè in prima acie depugnarent. Fugato peditatu, cujus magna pars inter fugiendum cæsa, profligataque est, quum equites nudati eorum præsidijs pugnam remisissent, ac fugam circumspectarent, Turci acriori illato impetu eos invadunt & prosternunt: signa capiuntur ac tota equestris acies in fugam vertitur. Crusitius cum in aggeribus ad tormenta versaretur, nec hostium celeritate præventus, equum conscendere potuisset, ab equitibus capitur. Eo capto cæteri turpissima fuga sese proripiunt: fitque promiscua passim omnium cædes: Andreæ Chutorio cadenti caput præciditur: Palffius & Chutius, ac Sosius circumventi ab hostibus, quum effugere nequaquam possent, sese dedunt. Fancius labente, inter cadavera, quo vehebatur, equo alium sessore vacuum intercipit, & in eum celeriter insiliens evadit: Docium paludamento abjecto, & agresti lacerna sumpta pedibus evasisse, ac post multas, per silvas & montes, errorum ambages, ad suos reversum esse satis constat: Demetrius Mathiusius in Hippolum fluvium simul cum equo insiluit, ac ob impeditas ripas, quum enatare non posset, & hostes undique incumberent, ibidem interijt; Sebastianum Tarianium, magnæ virtutis centurionem, dum suos fugientes retentare conatur, hostes multis cæsim, punctimque confossum vulneribus pro mortuo reliquêre ac spoliavêre: isque postea nocte intempesta nudus per notos calles repando potius quam ambulando in tutum pervenit. Cæterùm Balassius cùm diu multumque ut suos a fuga retentaret, frustrà laborasset, ac cum Bessire congressus, singulariter certasset, postremò à fortuna & à suis desertus, accepto etiam in sinistra manu, qua frenum regebat, vulnere, in tutum se recepit. Castra capta & direpta. Cæsorum capita DCL. relata; sed quæ gregariorum militum ac agrestium majori ex parte essent. Captiva haud pauciores, sed majoris pretij ac dignitatis plerique.

Nobilis capti & occisi.

Balassius accepto vulnere se recipit

Fuit memorabilis Turcarum pro sua paucitate victoria: ita ut res haud minore hic quoque ignavia, ac fœdi dedecoris labe gesta esse videatur, quam quali nuper a Transilvanis ad Hadadum gestam esse retulimus. Crusitius & Emericus Covasius ejus legatus, ac Thomas Lithuanus Balassij tubicen, cum aliquot alijs captivis, ac omnibus signis militaribus Byzantium ducti, Solimanoque in testificationem victoriæ dono dati fuêre. Bebecus eodem quo venerat itinere reductis tormentis reversus est. Et copiæ Nicolai Olahi antistitis Strigoniensis Georgio Gicio duce, cum in oppido Batho cladem audivissent, Corponam diverterunt: eamque præfecto & præsidiarijs nudatam aliquamdiu defenderunt, ne ab hostibus occuparetur. Sic & Turzonis & Andreæ Bathorij milites, qui ad castra Balassij properabant, audito infelicis pugnæ exitu, redierunt.

Cæsorum & captorum numerus

Reliquæ copiæ audita hac clade, domum redeunt.

Hanc ad Secenum acceptam cladem Zrinius Comes, Sigheti præfectus eodem tempore, sed diversa in parte Pannoniæ hostibus refudit atque reddidit. Nam cùm Arslanes ejusdem Mahmun Jahioglis frater, qui tunc Poseganæ provinciæ præerat, ad prohibendas nostrorum, & præsertim Sighetanorum excursiones, castellum in Moneslone ultra Dravum flumen extruere cepisset, ad eos qui operi faciundo incumbebant, agrestes, quorum major pars Thraces è Bosna atque Illyrico erant tutandos, ac defendendos, exercitum comparaverat. & castra ibidem ad Dravi ripam metatus erat, cujus rei fama quum ad Zrinium perlata esset, communicatis cum Francisco Tahio viro militari, ac multis rebus præclarè gestis imprimis claro, apud quem soror ejus matrimonio juncta habebatur, consilijs, Lupoque Pernezio, Bobociæ præfecto sibi adscito, occultatis quantum poterat itineribus, Dravum inter Bobociam & Tamassiam cum mille equitibus, ac duobus millibus peditum sclopetariorum trajecit, ac recta adversus hostes proficisci maturavit. Arslanes viso nostrorum adventu, suas copias, quæ Zrinianis longè numero & viribus superiores, nec tamen pari virtute erant, castris eductas in ordinem & aciem composuit. Zrinius Tahium præstantissimo equo, quem Cisarum vocabat, insidentem, cum priore agmine, quod quadringentis equitibus constabat, præire jussit, ipse cum subsidiaria acie bipartito divisa, cui à dextro cornu ipsemet præerat, alterum à Pernezio ductabatur, justis passibus illum sequutus est. Cùm propiùs ventum esset, & jam copiæ utrinque congressuræ, & manum conserturæ essent, Turcæ præter consuetudinem subitâ & inopinatâ formidine perculsi terga dedêre, tantâ ignaviâ, ut nullo facto certamine, nec strictis gladijs turpissimè fugerent, ac relictis castris & impedimentis, in diversum qua quisque poterat, dilaberentur. Arslanes fugiens nostris insequentibus, adeò equum calcaribus incitavit, ut nimio cursu exanimaretur. & alteri degeneri, quem fors obtulerat, impositus ægrè servaretur: nostrique auratis ejus ephippijs & apparatu potirentur: Multi hostium in fuga cæsi captique. Tentoria Arslanis & multa castrensis suppellex, cum multis sarcinarijs & mulionibus, reda denique venatoria, & canes venatici, in nostrorum

Comes Zrinius hanc acceptam cladem Turcis reddit.

Arslanes cum suis nondum commissa pugna, turpi fuga se dat.

Multi hostium in fuga cæsi capique.

rum manus inciderunt, sic ut potiùs oblectandi ejusmodi ludicris rebus animi, quàm belli gerendi causâ domo profectus esse censeri posset. Zrinius & nostri incruentam adepti victoriam, duo tormenta majora, ac quatuor falcones, quos ille castello, quod extruere parabat, imponendos adduxerat, cum pulvere sulphureo & alijs necessarijs Sigethum perducta in armamentario collocaverunt, ac incolumi reducto exercitu, festos, qui aderant, dies, læti transegerunt.

Turca & Transilvani à Sacmarij obsidione discedũt.

At Melchior Balassius copias, quæ ad Echedum Antonij Siculi operâ ac industria paratæ erant, Sacmarium propius adducere, & obsessis opem ferre contendebat. Sed quum hostes æque ac nostri rerum necessariarum inopiâ premerentur, & pabulum equis deficeret, quod eo veris initio, quicquid erat veteris commeatus reliquum, id omne consumptum esset, novæque fruges nondum maturuissent, maturo habito consilio, ne tam ab obsessis erumpentibus, quam ab Echedianis intercepti detrimentum acciperent, relicta Sacmarij obsidione discesserunt. Et Temesvarij præfectus Malcocius facto penes Giulam itinere, à Querecenio, & ijs qui in eo præsidio erant, levi prelio exceptus est; sic ut eo finito, & fide interposita, utrinque à concurrente militari juventute hastæ frangerentur: quo in ludicro pugnæ genere Christophorus Pancratius Gasparis filius, summæ indolis adolescens hastæ cuspide trajectus, altero die è vivis emigravit. Ibraimus quoque, cùm domum redijsset, Budæ gravi vigente pestilentia correptus, ac è medio sublatus est, suffecto in ejus locum Arslane, de quo paulò ante retulimus. Sed & Malcocius quum è Temesvariensi præfectura Quinqueecclesias esset translatus, morbo & senio confectus, fato suo functus est; & à militibus cilicio indutis, quod magni apud eos doloris signum est, ad Hercegovinam ulterioris Bosnæ regionem paterno sepulchro illatus.

Ibraim. peste extinguitur.

Arslanes in ejus locũ subrogatur

Malcoc. Temesvariensis obijt.

& à militibus cilicio indutis humatur

Cæsariani soluta obsidione læti & alacres Echedum venientes, se cum Melchiore & Antonio conjunxerunt; ita ut combustis militaribus instrumentis, & equestri apparatu, pars infrenes equos funibus ori insertis regere, & absque sellis & ephippijs insidere, pars semiambustis caudis & crinibus malè habitos ad manum ducere, aut pedibus incedere conspicerentur. Hinc demum Balassius Sacmarium reversus est, & oppido restaurando operam impendit; Zajus verò & alij, ad sua quique loca & stationes redierunt. Digressis ducibus, non multò pòst dura, infelicique fortè intercepto fraude Turcarum Georgio Bebeco, ac socijs, insigne detrimentum accepimus. Quam rem improsperè nimis & inauspicato gestam, post quam hoc tempore paucis post Secenianam cladem diebus ceciderit, paucis absolvam.

Geor. Bebecus, Hussaim apostata fraude, cum magna nostrorum clade capitur.

Erat apud Hasanem Predovitium, Fileci præfectum quidam Hussainus, qui paucis ante annis ad Bebecum transfugiens, Christiana religione initiatus fuerat, eique Francisco Turco nomen inditum. Is, ut sunt fluxa & infida plerumque transfugarum ingenia, rursus ad Turcarum superstitionem redierat, & ab Hasani castelli Sabatcani ad Rimam amnem exædificati præfecturam acceperat, scriptisque ad Bebecum in occulto literis, se enormis facti sui, atque transfugij pœnitere, & si culpam remitteret, talem viam repetiturum significabat, ut intra paucos dies Hasane cum paucis, ad locum quem vellet, deducto, eique tradito, facilè omnis admissa culpa aboleri posset. Gnarus omnium rerum Hasanes erat, & cuncta consilia ab eo proficiscebantur; sed Bebeco fatali credulitate implicito, neminem eorum arbitrum, præter Deum immortalem, aut conscium esse persuaserat. Igitur communicato cum paucis consilio, qui omnes ferè suspectam transfugæ fidem habere, nec planè dolis carere prædicabant, silvam constituit Balogo arci subjectam, non procul ab Rima amne dissitam, ad quam ille Hasanem injuriæ opportunum deduceret, ac in insidias præcipitatum, capiendum præberet.

Ad condictum diem locumque prior Hasanes venit, & supra eam Turcarum manum, quæ Fileci satis valida erat, & recenti victoria de nostris ad Secenum parta magnam virtutis opinionem acquisiverat, aliquot equitum & peditum agmina, Pesto, Buda, Nogrado, alijsque locis accivit: dispositisque per idonea loca insidijs Bebecũ paratus expectavit. At ille adscitis in societatem Gaspare Magocio, qui abdicata Giulæ præfectura, in arce Torna nuper empta habitabat, ac Michaele Sarcosio, à quo arx Eustachij Feledij Ainasco utcunque usurpata tenebatur, ac equitibus Joannis Alaghij è Regecio adjunctis (ipse enim seu vero, seu simulato morbo impeditus non venerat) facto intempesta nocte itinere, ad silvam quam diximus progressus est. Ubi mox insidiæ patuêre, & multa millia Turcarum à fronte, à tergo, à latere, atque adeo ex omnibus partibus, in Bebecianos acerrimum impetum fecêre: ipse quidem & reliqui duces, quod ad egregiorum ducum & fortissimorum militum officium pertineret, suos cohortando, agendoq; & pugnando nihil omisêre: sed tanta fuit reliquorum militum subita & improvisa consternatio & pavor, ut nemo præter Lupum Viselenium, veteranum equitem, & paucos alios, hastam in adversi hostis pectore perfregerit, cæteri ad primum hostium conspectum, nullo anteactæ militiæ atque honoris decorisque respectu, nulla tuendi heri cura studioque fœdissimè terga vertere cœperint, ac nullo imperio retineri à fuga potuerint. Georgius Racocius Bebeci legatus, ac Stephanus Bocrius, & Georgius Hangonius, dum suos fugientes retentare, & Bebeco undiq; ab hostibus circumvento opem ferre conantur, ipsi à Turcarum multitudine circumveniuntur & capiuntur: Multi qui acriùs pugnãdo resistebant, obtruncantur. Magocius hasta per adversum pectus adacta lethaliter saucius, ac vulnere etiam in caput accepto, in hostium potestatem incidit. Equus sub Bebeco aliquot hastis transfigitur, & cùm alterum conscendere non posset, quod ij, qui eos ad manum ducebant turpiter diffugissent, ab Hasane rogatus, ne infensæ sibi fortunæ repugnaret, & potiùs vitæ salutiq; consuleret, necessariam deditionẽ fecit.

Militum nostrorũ pavor & fuga.

Unus Sarcosius ab omnibus Turcis impensiùs petebatur: erat enim Hasanes ei supra omnes alios, plusquam dici possit, infensissimus, & implacabiliter iratus, eo quod Mehemetem, equitum Pestanorum præfectum cognomine Longum, ac Haidajetem Solimano à secretis, nuper Byzantio ob res

Magocius & Bebecus capti.

1562.

qousdam alios Turcas abs se Sarcosium, interposita ab eo fide missos, deceptosque intercepisset, ac Bebeco pro arce Boldoco vendidisset, Is quoque quamquam sero ágnitus, quod ob galeam capiti impositam internosci non potuisset, inter alios captivos productus fuit. Nec Hasanes contineri potuit, quin iracundia percitus illum convicijs proscissum, clava ferrea, repetitis ictibus pertunderet, proditoremque & perfidum probrosè appellaret. Eum postea varijs modis excruciatum, atque crudeliter excamificatum clam è medio tollendum curavit.

Sarcosiũ primum variè excruciatũ Hasanes clam occidit.

Magocius quum ægrè admodum curatus fuisset, quod jam affecta esset ætate, & ex susceptis vulneribus non diu victurus crederetur, XIV. millibus aureis dimissus est, pro quibus Franciscus Duscasius Debrecenij oppidi prætor, donec persolverentur vadem & sponsorem se præbuit.

Magocius 14. aureorũ millibus redemptus.

Bebecus cùm aliquot mensibus Fileci detentus esset, & Hidajetem ac Mehemetem Longum, aliosque captivos Turcis restituisset, quod ijs restitutis se libertatem recuperaturum sperasset, postremò Byzantium perductus, vana & irrita spe se lactatum serò animadvertit. Racocium & Hangovium binis millibus argenteorum nummûm, quos Talleros vocant, quamquam longè plus extorquere potuisset, persolutis, liberaliter dimisit: & Bocrium Bebeco dono reddidit; ut eo internuntio ad conjugem & liberos ultro citroque uteretur. Sic & Petrum Peiquessium juvenem præclaræ indolis, Magocio pro deaurata una casside restituit. Nec diu post ad præfecturam Poseganam translatus, Nicolaum quoque Zrinianum qui Sigeto præerat, in eundem ferè modum ad insidias & dolos elicere tentavit; Thrace quodam captivo, cui nomen Peaco fuit, conscio & internuntio. Sed apud veteranum ducem. & Turcicæ perfidiæ haud ignarum, ejus artes fraudesque successu caruerunt.

Bebecus Byzantium transmissus.

Hasanes deinde Comitẽ Zriniũ eodem modo in insidias præcipitem dare frustra conatus est.

Sub id tempus Siculi in Transsilvania Joanni Sigismundo rebellarunt, sive crebritate & magnitudine tributorum gravati, ut ipsi præ se ferebant, sive rerum novarum cupiditate pro more gentis & provinciæ, sive ut ille credi volebat, Melchiore Balassio. & Antonio Siculo populari eorum instigantibus, & opem atque auxilia pollicitis. Etiam à Despota occultè è Moldavia, qui stimularent, missis nuntijs, eos incitari atque acui existimabant, is enim secundis rebus elatus, maximis, quæ inter eos exortæ sunt, simultatibus, & quæ illi brevi post exitio fuerunt, occasionem dedisse videbatur; quandoquidem paulò ante literas ad Joannem Sigismundum dederat, plenas irarum & contumeliæ, quibus, nisi Cicio, & Quicullo arces sibi redderentur, quæ à Matthia Rege, principi Moldaviæ Stephano, qui bellicosus dictus est, dono datæ erant, se brevi armis repetiturum, & etiamsi eas in penetralibus pectoris recondidisset. erepturum arroganter admodum & superbè minabatur. Sed ea Siculorum rebellio, quum à Joanne Sigismundo per legatos admoniti essent, ut ab armis discederent, quæ nullis lacessiti injurijs sumpsissent, nec illi rectis consilijs obtemperarent, eum habuit exitum, ut misso cum mille prætorianis equitibus, ac totidem peditibus Ladislao Radaco, cum Siculis, quorum jam octo millia convenerant ad Forum Siculum acie confligeretur. Verùm quum prætorianis stipendium esset solvendum, nec unde acciperetur, exinanito ærario, promptum satis esset, argento, quod ad quotidianos usus cælatum habebat, conflato, monetam, quæ extat, cudi, eisque distribui jussit, quæ ex altera parte glabra erat, alteri verò parti lupus cum stella & crescentis lunæ imagine, privata nempe Zapoliane familiæ insignia, cum temporis annotamento inscripta visebantur.

Siculorũ rebellio à Radaco compressa est.

1562.

Eo prælio victor Radacus, maximam Siculorum partem, quæ nullo ordine, nec ullo certo duce temerè confluxerat, partim cædendo atq; instando dissipavit, partim captam in triumphi speciem Tordâ ad comitia perduxit; in quibus comitijs de nonnullis, qui se duces seditioni præbuerant, capitale supplicium sumptum est. Princeps tamen Stephano Lazario & Michaeli Cornisio ita ignovit, ut mitiori pæna contentus, diuturnioribus carceris ærumnis castigandos existimaret: Sed & Nicolao Forroni, ac alteri Nicolao Valcano, Siculorum principibus, qui in acie quidem non steterant, sed interceptis literis, participes & conscij conjurationis publicis suffragijs convicti, damnatique erant, difficili exemplo clementiæ nomen quæritans, gratiam impertitus est. Postquam enim te vinctis in tergum manibus à carnifice in publicum producti essent, & is lege agere paratus, atrocem sententiam jamjam exequi properaret, Stephan. Barthorium Somlianum, qui multa prece pro eis supplex laboraverat, in forum misit, & is de noxa eorũ, & læsæ Majestatis crimine pauca præfatus, solvi eos nomine principis & dimitti jussit. Conspirationis hujus haud ignarum aut immunem fuisse Gabr. Mailatum, Stephani illius, qui fraude captus Byzantij in carcere interierat, filium plerique tradidête, & principem ambiguo rumore inquirendo abstinuisse: aut illum contempsisse.

Capitibus seditionis nonnullis supplicio affectis.

Nonnullis venia à principe impertita.

Nec multò post comitium frequentiùs ad Sespergum Saxonum oppidum, quod ab Ungaris Segesvarum vocatur, indixit, in quo publicis totius provinciæ decretis, Siculi ob continuas rebelliones libertatem amiserunt, unâ tantum ex septem, regione excepta, quæ se cæterarum malesanis consilijs nequaquam immiscuerat: eam ipsi Sedem Auream vocant. Cæteræ exædificatis duarum in earum medio arcibus, quibus veluti frenis, & retinaculis continerentur, ad operas & alia præstanda ministeria, & pecuniam contribuendam coacti fuêre, quum antea multis retroactis sæculis ejusmodi oneribus soluti, instar Helvetiorũ, æquales omnes libertate fruerẽtur, nec nisi ad equestris ordinis duntaxat militiæ munia capitatim censerentur. Pro qua quidem ignominia delenda, postea quoque varijs & cruentis seditionibus tumultuatum est: quibus modo anceps & incerta libertas recuperata est, modò grave cervicibus jugum & vix tolerabilem servitutem subierunt.

Mailatus hujus conspirationis suspectus habetur.

Siculi omnes una excepta Aurea sede libertate spoliantur.

Duæque arces ijs coercendis extruuntur

Dum hæc ab Cæsarianis & Turcis in Ungaria ac Transsilvania, alternante belli & victoriæ vices fortuna geruntur: instituta Maximiliani in Regno Bohemiæ coronatio ad XV. Calendas Octobris, incredibili patris Ferdinandi lætitia & voluptate ad exoptatum finem perducta est. Quam exo[illegible]te juventutis & Nobilitatis Ungaricæ equites circiter quadringenti, armis, viris, equis & splendidissimo apparatu instructi, quibus Joannes Petea præerat. Sed

Maximiliani in Regẽ Ungaria inauguratio.

præ

præ alijs jucundum exterorum oculis spectaculum præbuit ornatissima equestris ala Georgij Comitis Zriniani, quem Nicolaus Pater tum primum ex ephebis excedentem eò miserat, quam octo Cameli, totidem servis Æthiopibus sessoribus, claudebant, barbarico cultu & habitu, ac candido, & rotundo capitis è gossipio tegumento conspicuis; quos a Mahumete Jahiogle Quinqueecclesiensis urbis præfecto dono acceperat. Ferdinandus tamē è Bohemia in Germaniam discessurus, equites Ungaros liberaliter habitos & stipendijs donatos in patriam remisit: quum Joanni Peteoni & Simoni Forgacio bona Isbudiana, quæ circa Cassoviam paulò ante in fiscum redacta erant, dono dedisset. Itum deinde est ad finem Octobris Mensis Francofurtum Mœno flumini adjacens oppidum, eligendis Imperatoribus antiquitus dicatum; ad quem locum principes Electores convocandos curaverat.

Maximilianus Francofurtum contendit.

Interea Augerius Busbequius, qui jam Byzantij octennium ferè tractandæ pacis causâ transegerat, ea certis conditionibus impetrata, Viennam redijt, relicto ibi Alberto de Wijs, qui vicem ordinarij Oratoris fungeretur, is etiam Sapidus vocabatur, eratque patria Amorsfortensis. Adjunxerant ei purpurati ex Solimani voluntate Ibraimum Dragomanum, hoc est, interpretem, natione Polonum, nec Germaniæ linguæ ignarum, qui antea Gallici legati Lavinij calumnijs loco motus, quum aliquamdiu privatam vitam duxisset, Augerio procurante, dignitati officioque fuerat restitutus. Obtinuerat etiam Augerius industria diligentiaque sua, qua purpuratorum animos sibi devinxerat, auleque artes diuturno studio, & longa ibi mansione solerter didicerat, Alvarum Sandæum, Sancium Levam, & Gabrielem Requesenium Hispanos duces, qui in Meninge insula, ad Africæ Syrtes à Turcis capti erant, Solimano eos liberaliter gratisque Ferdinando mittente: quos neque Gallici legati Lavinius, & post hunc Salviatus, impensè pro illis laborantes, liberare potuissent. Cæterum is de suo & Ibraimi adventu Ferdinandum certiorem reddidit, qui quidem primò consultiùs sibi videri respondit, ut Ibraimus & Turcæ Viennæ reditum suum expectarent. Sed deinde Augerio annitente, nullumque metum esse rescribente, si illi cum suo Turcico habitu per florentissimam Germaniæ partem ducerentur, ut per illud iter vires & magnitudinem Romani Imperij æstimarent; tum maximè, cùm videre possent, quanto consensu summorum principum Maximilianus patri successor Cæsar designaretur, tandem assensus est. Itaque ambo Viennâ Pragam, inde Bambergam & Wirceburgum iter instituerunt. Quum Augerius per dispositos equos, præeunte Ibraimo, prior Francofurtum venisset; ille eum lentiori gradu sequutus, pridie inaugurationis multo vespere, & multa cadente nive, clausis jam urbis portis advenit, quas toto sequenti die aperiri vetus consuetudo prohibebat. Sed Cæsar Turcis, qui diu foris non sine offensa expectaverant, portas reserari mandavit, atque ij, prælucentibus cereis funalibus in urbem intromissi, de[illegible]us hospitijs pro dignitate excepti sunt. Prospexit deinde Ibraimus è fenestris prætereuntes Cæsares Maximilianum inter duos duces Augustum Saxonem, ac Albertum Bavarum præcedentem, ac Ferdinandum inter Electores Coloniensem & Moguntinum Archiepiscopos pone sequentem, aliosque duces & principes suo quemque ordine singulari & magnifica pompa comitantes. Electus est Maximilianus in Regem Romanorum XIX. die Mensis Novembris; & à Moguntino coronatus; additumque decretum communibus suffragijs, ut decedente patre nullis expectatis comitijs, ab omnibus principibus Cæsar mox appellaretur.

Busbequius Inducijs impetratis Viennā advenit. Relicto Byzant. Alberto VVisio. Ibrahim. Dragomanus & nonnulli Hispani Duces cum Busbequio veniunt. Ibrahim. inaugurationi Maximiliani Francofurtensi cum Imp. cis interest.

Post peractam inaugurationem Ibraimus ad Ferdinandum in consessu Electorum, & qui aderant, principum, introductus, pauca Turcarum more, Solimani nomine verba fecit: illum pacem octennalem suis literis confirmasse, sibique ad Ferdinandum perferendas demandasse: illum ad observanda pacta promptum, dummodo ab ipso quoque pari fide observentur, quod etiam ut faciat, etiam atque etiam hortari. Exhibuit demum induciarum diploma, Arabicis literis lævigata in charta descriptum, aureoque inclusum involucro; privato autem suo nomine, duo camelorum paria, & tapetes duos Persici operis sericos, duosque item crateres Onychinos: & Maximiliano duos camelos dono obtulit. Alybassa etiam, qui Rustano genero successerat, purpuratorum princeps per eundem Ibraimum, genuinum extimiæ raritatis & odoris balsami succum Ferdinando misit: quo tempore Ægypto præerat, ex sincero eius frutice stillante collectum. Cui haud dissimile vasculo vitreo, paulò tamen majore conditum, Solimani munus erat additum, non ullum majus aut pretiosius ab eo amicis & confœderatis principibus dari solitum. Diplomatis summa hæc erat, sicut illud à Joanne Gaudicio Spiegelo dicto, Ferdinandi interprete linguæ Turcicæ & Arabicæ admodum perito, in Latinum versum fuit. Induciæ octennales sunto, „ XXX. aureorum nummûm millia quotannis, „ Constantinopolim, earum redimendarū gra-„ tia, mittantur. Joannes Sigismundus in eis, „ comprehenditor. Nicolao Bathorio & Mel-„ chiori Balassio, quod ad Ferdinandum trans-„ ijssent, fraudi nequaquam esto: ijque pacis be-„ neficio utantur, fruantur: duella tollantor: mi-„ sera plebs & coloni in utramque partem de-„ dititij, gravitate exactionum ne expilantor: „ ambæ partes ad eas observandas juranto. Ejus demum exemplum antequam remitteretur, ad Nicolaum Olahum Archiepiscopum Strigoniensem, senatus principem, missum in Ungariam est, ut quibus conditionibus pax confecta esset sciretur.

Ibrahim. ad Ferdinand. Imp. admissus. Diploma octennarium, ducatā cum muneribus eidem offert. Opobalsamum Cæsari donatū. Induciarum exemplum.

Et fuit quidem haud indignum admiratione, Ferdinandum Romanorum Imperatorem ac Regem Ungariæ, qui ante eum sceptra tenuerunt primum extitisse, qui pacem à Turcis in hunc modum pecunia pacisceretur, ejusque facti nomine in multorum fortassis mortalium reprehensionem inciderit: si quis tamen animo diligentiùs metiatur, & potentissimorum hostium vires, & ingentem copiarum multitudinē tantas toto terrarum orbe victorias, ab omnibus quibuscum arma contulissent, reportatas; tantam inexhaustarum opum affluentiam, disciplinæ rigorem, exercitum veteranum, militē exercitatissimū, cum ipsius viribus tot tantisq; cladibus affectis toties acerbissimè à fortuna

Cur pax à Turcis sit redempta.

multa

multatis, digna & æqua lance ponderare velit, veniam principi optimo & prudentissimo, uti reor, facilè concessurus sit; qui superiorum cladium Nicopolitanæ, Columbariæ, Varnensis, postremò Mohacianæ, & alijs quæ super alias non sine totius Christianæ Reipubl. jactura & pernicie secutæ sunt, recordatione & exemplo, hosti formidoloso, & omnia, quacunque incedat, sternenti, usque ad meliora tempora, quibus remedio locus sit, cedendum & evitandæ ruinæ providendum hoc pacto existimasset. Porrò Ibraimus brevi pòst pace à Ferdinando confirmata, amplissimis auctus muneribus, pecuniaque & sericis purpureisque vestibus, & loricis militaribus donatus, ad Solimanum fuit remissus.

Imper. Francofurti Oenipontē proficiscitur.

Et Cæsar confectis ex animi sententia, tam Pragæ, quam Francofurti rebus, per citeriorem Rheni tractum, in Sueviam & Alsatiam delatus, postremò Oenipontem devenit: qua in urbe, quod imbecilla uteretur valetudine, nonnihil sibi quietis sumpsit: literasque illinc ad Ungariæ primores, & Nobilitatis conventus dedit, quibus sibi superstiti, nec diu post hac victuro, successorem Maximilianum relinquere, atque ab ipsis declarari velle significabat: quemadmodum id ipsum Deo benè juvante in Bohemia & Germania ritè perfecisset, coronandoque ei XX. diem Mensis Sextilis, qui memoriæ Stephani primi Regis Ungariæ dicatus est, præscribebat: jam tum Palatino vita functo confidentius rem aggressurus, quod neminem qui contrarias partes tueretur, superesse sciret. Oeniponte profectus, secundo primum amne Oeno, deinde Danubio, in quem ille ad Passaviam influit, classe vectus, Viennam ad Calendas Julias appulit; præmisitque Posonium qui solenni instruendo apparatui, ibique in arce, & Maximiliano, ac Reginæ conjugi & liberis in urbe, denuoque Archiepiscopi Strigoniensis hospitijs, rebus necessarijs curandis, & ponte duplici per Danubium sternendo providerent.

Imp. ad Cal. Iul. Viennā appulit Anno 1563.

Adventante die constituto, nec Ferdinandus, neque filius Maximilianus Posonij affuêre: quandoquidem copiæ exterarum provinciarum nondum omnes convenerant, & Nobilitas Ungarica ob curruum & impedimentorum multitudinem lentiori gradu iter faciebat. Et die quo novus Rex corona decorandus erat, tres accidisse casus rerum curiosi observaverant: Nam Maximiliano animi causâ in Regios Viennæ hortos digresso, currus, quo rediens vehebatur, in angiportu quodam, non procul palatio, equis citatiore passu incedentibus, subversus; ita ut ipse excussus in cubito pedeque nonnihil læderetur. Mœnia quoque urbis Viennensis, quamquam novæ & recentis structuræ, ad portam Carinthiacam, qua in Ungariam exitur, longitudine ducentorum aut ampliùs pedum subsidentia corruerunt: & Posonij incendium ortum fuit, quo complures ædes in ærarij vicinia ad collegium usque sacerdotum fortuito igne celeriter conflagravêre: quæ pro ingeniorum mobilitate à quibusdam in prodigium verti videbantur, alijs ut fortuita & inconsulta irridentibus.

Cæterùm Maximilianus cum tribus millibus equitum ex Austria, & Bohemis, Moravis, ac Silesia contractorum, ac duobus millibus peditum Germanorum, ultima die Augusti Posonium venit, Ferdinando & Carolo fratribus, alijsque ducibus & principibus multis comitatus, cui proceres Pannoniæ Danubio per pontem superato in campum, qui Posonium inter & Copcinium jacet, obviam prodiêre, ducente ac in aciem disponente copias omnes Nicolao Comite Zrinano, cui id muneris omnium suffragijs erat demandatum, sic ut ala Petri Erdodij Illyrici proregis, ab antiquæ consuetudinis prærogativa, cæteras præcederet. Erat equitatus circiter trium millium armatorum, quo nihil pulchrius, nihil ornatiùs, splendidiusque videre erat. Nemo enim ferè erat, qui non equo præstanti, ac phaleris auro & argento gemmisque exornato veheretur, ac gladijs, hastis, & armis deauratis, non adornatum duntaxat; sed ad ostentationem & luxum comptus prodiret. Seriò autem erat cautum, ne quisquam è finibus, qui erant Turcis propinquiores, ad hæc comitia se conferret, ne scilicet finitimæ arces suis præsidijs nudarentur. Et sanè multis, qui res integras & florentes meminissent, comparatione veterum, paucitas & solitudo visa, quum olim in huiusmodi pompis, ad octoginta & ampliùs millia armatorum, egregiè instructa, vel postremò, in Ludovici infantis coronatione numerari potuisse affirmarent. Exceptus est brevi oratione à Nicolao Olaho Archiepiscopo Strigoniensi, qualis loco & tempori conveniebat, quæ adhuc extat: cui nomine Maximiliani à Georgio Lego Episcopo Uratislaviensi, accommodatis verbis responsum est. Deinde in urbem reditum est, ubi cùm Danubium transijssent, exercitum explicatis signis, & instructis ordinibus stantem perlustravit, ac impensiùs laudavit: Ungarique ultra urbem in campo inter vineta & Danubium consedêre sub tentorijs: Germanis autem in suburbana insula, quæ continenti facto ponte jungebatur, contuberniorum loca distributa sunt, in qua in æstivis inter fructiferas arbores, quarum ea plena est, agitarent: idque ad cavendas rixas & dissidia, quæ si utraque castra propiùs, aut eodem loco metarentur, inter diversas lingua & moribus nationes haud dubiè metuebantur.

Maximilianus Posonium ad coronationē, cum insigni comitatu contendit.

Hungarorum pompa ac splendor.

Octoginta millia armatorum plerumque in coronationibus numerata.

Exceptus fuit brevi oratione ab Olaho, Cui responsū à Lego Episcopo Vratislaviensi.

Postridiè Ferdinandus, ne venire cunctaretur, missis publico nomine Joanne Petheone, ac Francisco Zajo admonitus, secundo Danubio Calendis Septembris classe delatus est: quod ita tenuis valetudo, & diuturnis febribus affectæ vires postularent; ac prodeuntibus in occursum ejus usque ad ripam Danubij ijsdem copijs, eodem cultu & ornatu fulgentibus, currum, qui ad ripam expectaverat, conscendit, ac in arcem vectus est: priùs tamen benignè audita, qua ab eodem Archiepiscopo Strigoniense salutabatur, oratione, ad quam Sigismundus Seldius Romani Imperij Vicecancellarius, nomine ejus ita respondit, ut gratissimum ei Ungarorum studium, & promptam voluntatem, paucis verbis testaretur. Sequenti die, qui post Calendas illuxit, in arcis atrio duo tribunalia erecta, aureoque panno constrata fuêre, quorum alterum peracto sacro Cæsar, alterum, quod ad dextrum latus erat, Maximilianus conscendit: ac Cæsaris nomine idem Seldius ad proceres verba fecit; Cæsarem eorum præsentiæ ac frequentiæ benignè congratulari, & offerre scriptum, ex quo men-

Ferdin. Imper. Posoniū classe devehitur.

Seldij oratiuncula.

mente suam uberiùs sint intellecturi; hortari autem, ut priusquam ad alia tractanda veniatur, in coronando Maximiliano filio, voto & desiderio ejus sese faciles & benevolos ostendere velint.

Dimissa concione, aliquot dies varijs disputationibus & contentione extracti fuêre: major siquidem pars nobilitatis, Palatinum eligi postulabat, sine quo coronationem neq; peragi posse, neq; satis firmam esse putabat: Submoveri etiã Germanos præfecturis contendebant; pars verò, qui principum postulata, sive honesta sint, sive inhonesta, æquè amplectuntur, id contra, non esse nimis necessarium dicebant: quum ex annalibus constare ferient, sæpènumero absente Palatino coronationem peractam: nec illum ad alia requiri, quam si Regia sobole deficiente, alius Rex esset deligendus; quo tempore comitijs promulgandis eum præesse, & prima eligendo principi suffragia habere certum esset. de Germanis amovendis posse etiam post coronationem statui. Cæterum post longam disceptationem convenêre, ut ea solitis ritibus perageretur.

Hungarorum postulata.

Regia insignia à quibus prolata.

Igitur adornatis in theatri speciem spectandi locis, octava die Mensis Septembris, Ferdinando patre ac fratribus, duobusque Maximiliani filijs Rudolpho & Ernesto spectantibus, Rex in templum accessit: & Franciscus Battianus, gravi aspectu, & veneranda canitie senex, loco Palatini, cui hoc ex officio debetur, coronam prætulit, Andreas Bathorius sceptrum, (quamquam is sella gestaretur) Zrinius aureum globum cruce præfixa ornatum, Gabriel Perenius reconditum vagina D. Stephani Regis ensem. Hos autem præcedebat cum vexillo Regni Ungariæ Nicolaus Bathorius; cæteri verò cum aliorum regnorum, quæ ad jus Ungaricum spectabant, vexillis, pari ferè passu sequebantur: ita ut Georgius Zrinius, Nicolai filius Dalmatiæ, Ladislaus Banffius Croati, Stephanus Dobo Sclavoniæ, Ladislaus Querecenius Serviæ, Nicolaus Comes Frangepanus cognomento Tersaccius Bosnæ, & Matthæus Queglevitius Bulgariæ signa explicata, ac suis coloribus delineata gestarent. Corona quidem ac sceptrum, cæteraque ad altare polita sunt, cui Archiepiscopus Strigoniensis cum antistitibus astabat. Sed vexilliferi, ac magister, ut nostri vocant, Agasonum Franciscus Tahius, cum nudato ense novum Regem circumstabant. Ubi autem inter Pontificiatum ceremoniarum ritus eò ventum esset, ut capiti Regio corona esset imponenda, Battianius loco Palatini alta voce ter repetita, nobilitatem ac proceres patria lingua rogavit, vellent juberent ne Maximilianum Regem coronari? quum se velle jubere acclamassent; tum demum diadema illi est impositum: & secutus è vestigio hilaris & lætus omnium applausus, simul in templo hymnorum cantus, ac tubarum & tympanorum strepitus: foris verò per urbem ac propugnacula ingens tormentorũ majorum, minorumq; fragor auditus.

Coronationis ritus.

Inde pedibus itum est ad templum sodalium Franciscanorum, Rege coronam capite gestante, ac gladio Divi Stephani accincto, præeuntibusque ordine vexillis, alijsque ducibus & principibus, ac universa procerum & nobilitatis caterva. Per vias autem & plateas, rubeo obductas panno, duo quæstores obequitantes subsequebantur, qui certis intervallis ad dimovendam, quæ densissima circumstabat, turbam, effuse in populum aureum & argenteam monetam, nomine coronati Regis recens signatam spargebant, quæ unà cum panno à circumfusa multitudine non sine spectantium risu & lætitia celeriter direpta est. In Franciscanorum templo editiore in loco podium gradibus excelsum, auleisque stratum, erectum erat, in quo sedens haud paucos milites & præfectos equestri dignitate, humeris de more gladio leviter percussis ornavit: inter quos Georgius Thurius, Antonius Siculus, Ladislaus Giulaffius, Nicolaus Heneius, multique alij fuêre.

Equites à novo Rege creati.

Inde conscenso equo, vexillis ac nudato ense præcedentibus, extra portam Divi Michaelis Orientalem ad tabulatum, superædificatis suggestibus præparatum, venit, ibique ad servandas Regni immunitates, ac libertates, atque adeò inviolabile Andreæ Regis decretum, prælegente Archiepiscopo, solenne jusiurandum præstitit: tum simulque tubæ & tympana concrepuêre, & multus tormentorum fragor, & faustæ precantium voces & acclamationes repetitæ. Postea secus mœnia ad ripam Danubij itum, ubi collis imitatione illius, qui Albæ extra urbem in campo visitur, manu factus erat, quem citato equo conscendit, eoque circumagitato, ensem strictum ad quatuor cœli plagas vibravit: innuere volens, se Regnum omni ex parte adversus hostem defensurum. Quibus peractis & portam flumentanam, quæ ab æde vicina Divi Martini nomen habet, in urbem ad domum Archiepiscopi reditum est; ibique Rex singulis regni insignibus in oblonga mensa collocatis, prandium sumpsit, cui assedêre Ferdinandus & Carolus fratres, ac Michael Cuenus Salisburgensis, & qui eum coronavit Strigoniensis Archiepiscopi: Epulas mensis intulêre nobiles Ungari adolescentes, quos Stephanus Banffius cum eburneo auratoque scipione præcedebat, qui eo tempore Dapiferorum magistratum gerebat. A poculis autem ministrabat Balthasar Battianius, *Christophori* patris, qui importuno morbo impeditus aberat, vices & munia sustinens.

Solenne Regis jusiurandum.

Ensis de strictus ad IV. coeli plagas ab eodem vibratus.

Epulum Regium.

Sequenti die coronata est Maria Regina, sic ut propria corona caput ornaretur: Ungarica verò vetus humero ejus dextro imponeretur, tanquam in ferendo administrandi Regni onere, Regi marito auxiliatrix. Quo ritu peracto, epulatum est ijsdem Archiepiscopis simul discumbentibus, ac duabus filiabus Anna, & Elisabetha, præstantissimæ formæ virginibus. Dum hæc agerentur, Cæsar valetudinarius in ædibus Antistitis Posoniensis, templo majori contiguis, pransus est, ac deinde à filijs ac ducibus & proceribus in arcem deductus. Ludi postea & concursus equestres, ac simulacra pugnarum & oppugnationum edita: quumque urbis simulachrum qui intus erant, ab obsidentium vi acriter tuerentur, negligentiâque defensorum tormentarius pulvis ignem subitò concepisset, quod illud ex tabulatis totum constaret, puncto temporis totum conflagravit, multique ibidem ambusti interierunt; & inter cæteros, qui ludicræ ejus oppugnationis auctor artifexque fuerat: alij animadverso periculo sese à tabulatis demisêre præcipites, ita ut fractis aut luxatis membris miserè interirent, partim ope medicorum

Sequenti die Maria Regina coronata

Decursiones equestres.

corum curati, tamen graviter claudicarent. Per hunc modum Maximilianus non toto vertente anno, trium Regnorum gubernacula & coronas, rara felicitate & singulari gloria est consequutus. Inter hæc Georgius Thurius, & Ladislaus Giulaffius infestis hastis concurrerunt; Verùm Cæsar, ne per speciem ludicri congressus seriò graviterque sauciarentur, missis nuntijs, ut incepto desisterent, mandavit.

Post ejusmodi spectaculorum finem tractari publica negotia cepêre, frendente nobilitate, & de ijs, ut postulaverat, primum & ante omnia fuisse accuratius consultandum dicente, jam præpostera esse quæcunque consilia, & sibi verba, ut hactenus semper, dari. Maximè tumultuatum est de Germanis præfectis, quorum insolentia per se gravis, adeo indies toleratu difficilior reddebatur, ut plerique Ungaris, si se ferre non possent, in Scythiam, unde orti essent redeundum esse superbè & arroganter dictitarent. Sed Cæsar uti antea sæpè, ut meliori animo esse vellent, hortari; illorum compescendorum aut tollendorum curam polliceri, nec tamen remoti; quin auxêre contumelias. Fuêre comitia multa contentione turbida & diuturna; adeò ut à sextili mense vix ad dimidium Novembrem finem acciperent.

Comitia multa contentione turbida.

Quibus tandem finitis Rudolphus & Ernestus de avi & patris voluntate, suscepto itinere & ora Liguriæ, ad Philippum Hispaniæ Regem, avunculum felicibus auspicijs navigarunt. Antequam discessissent, Melchior Robles cognomine Pereira, natione Hispanus, Mariæ Reginæ collactaneus, vir militaris, contra comitiorum immunitatem capitale ausus facinus est. Joannem siquidem Peteonem Comaronij præfectum, cum quo privatas simultates Cassoviæ contractas exercebat, equo sibi in foro obvium factum, ipse quoque eques, fuste sub veste occultato, supra dextram aurem percussit, atque cruentavit, ac pernici usus equo, in tutum velociter aufugit: ac post varios errores & latebras, (nam severo Cæsaris edicto retrahendus ubique quærebatur) in Italiam se recepit, & illinc Peteoni rescripsit, se sui facti rationem nequaquam pro civili tribunali redditurum, sed quum ipse militum tribunus sit, ac mutua illa controversia non nisi militari jure decidenda videatur, se intra semestre spatium Mediolani expectaturum ejus literas, quibus ipse, ut reus, ab eo, ut actore, ad singulare duellum provocetur; quod ipse cum eo inire nequaquam sit recusaturus. Sed quum à Cæsare pro gravi eo facinore, die dicta citatus non comparuisset, ordinarijs Romani juris legibus damnatus proscriptusque fuit: nec multo post in acerrima Melitensis insulæ obsidione fortiter pugnans à Turcis est interfectus.

Rudolphus ac Ernestus Principes in Hispaniam navigãt.

Melchior Robles Peteonẽ fuste percutit, atque equo pernici aufugit.

Cæterùm in ijsdem comitijs, quinque Regionum, quæ ultra citraque Tibiscum sunt, sive provinciarum nobilitas publicam querelam instituit adversus Antonium Siculum, de varijs injurijs & rapinis in ea exercitis, quas ille ita diluebat, ut partim negaret, partim tunc intulisse diceret, quum nobiles ad Transsilvanos, deserto Ferdinandi Cæsaris obsequio descivissent. Cæsar, ne quem citra leges condemnaret, controversiam legibus terminari jusserat, & Antonio jussu Maximiliani patronus aderat Blasius Jovius fisci advocatus, non sine adversariarum partium gravi offensa. Sed quum causa ardua difficilisque esset, cum plerisque alijs ad alia comitia dilata est. Exteri quoque nonnulli in Ungaros fuere recepti, ut Scipio Comes ab Arco, post Martini Gusmani in patriam Hispaniam reditum, Cæsaris cubiculo præpositus, cum alijs, quorum nomina in actis comitialibus annotata sunt; ac Ecchius Comes Salmensis, quo uno nemo unquam exterorum hominum nostra ætate illustri fide contestataque virtute magis emicuit, nemo Ungaros majoribus amoris & liberalitatis officijs prosequutus est; ita ut eos nunquam sui secundissimi erga eum studij pœnituerit.

Querela de Antonij Siculi injurijs & rapinis.

Hisdem diebus, quibus Maximiliani coronatio & comitia varijs contentionibus agitabantur, Despotes in Moldavia à suis in arce Suchava obsidione circumvallatus, extremo in discrimine versabatur: ideoque Valentinum Præpostuarium, Ungarum, ad Cæsarem & Maximilianum, per expeditos equos miserat, opemque & auxilium eorum implorabat. Dederat etiam ei in mandatis, Franciscum Zajum, & Antonium Siculum conveniret, suoque nomine hortaretur, ut copias cogere, & sibi laboranti succurrere non prætermitterent: nunquam se ejus beneficij memoriam depositurum, omnemque daturum operam, ut quemadmodum pro navata antea opera fructum uberrimum abs se percepissent, ita nunc longè ampliora & magnificentiora munera cumulatissimè accepturi essent. Facilem solvendæ obsidioni viam inveniri posse, quod hostes nulla disciplina, aut ducum peritia valerent; sed ex incondita multitudine confluxissent, futurumque dubio procul, ut si ipsi cum aliquanta militum manu se in conspectum dent, obsessique ex arce confusos & inordinatos facta eruptione invadant, statim terga darent, & quo quisque posset, palantes profugerent.

Res Moldavica.

Despota à suis in arce Suchava obsessus.

Ferdin. Imp. opẽ implorat, ut Zajus & Siculus sibi opitulẽtur.

Nec deerat Cæsari & Maximiliano animus subveniendi, quibus ille perpetuam fidem & obsequium supplex offerebat, tam ad illius preces & obtestationes inclinatis, quam tuendo veteris clientelæ patrocinio, quod reges Pannoniæ in ea provincia haud ambiguum habent, nec Antonius operam suam detrectare videbatur, nisi longinquitas itineris & copiæ militares nequaquam in promptu, magnaque pecuniæ inopia, bellorum scilicet nervi, cujus immẽsa vis ad ternas coronationes cõsumpta erat, votis & desideriis eorũ obstetissent, & quod caput erat, interea donec ab ijs consilia & rationes suscipiendi belli explicarentur, jam in Moldavia cum Despota debellatũ foret. In Transsilvano vicino & paratas copias semper habente, nullam ponere spem poterat, quod eum antea tam verbis, quam literis contumeliosè appellatum graviter offendisset, Lupumque Pecium seu Cocorum Quinqueecclesiensem, Cæsaris ad se internuntium, qui per Transsilvaniam transeundo iter fecisset, dissimulanter captum Constantinopolim misisset non aliam ob causam, quam quod illum apud Solimanum calumniari atque invisum reddere posset. Inter ipsum quoque & Albertum Lascum hostiles simultates & gravissimæ inimicitiæ intercesserant, quibus factum postea fuit, ut eum indignatione plenum abs se dimitteret, & is, ut antea, ei regni invadenti omnibus

Simultates inter Lascum & Despotam.

Isthuanf. Histor.

Simultates inter Laſcum & Deſpotā.

copijs & viribus præſto affuiſſet: ita ad eum exturbandum, ac provinciam Demetrio Viſnovecio duci Roxolano, Leopoli in Ruſſia degenti adferendam, mentem atque animum adjeciſſe videretur. Qui quidem Demetrius quas ob cauſas hoſtem ſe declaraverit, quum antea miſſis literis & nuntijs amicus & cognatus haberi cuperet, non ſatis conſtat, niſi ſe digniorem imperio, quam Deſpotam exiſtimaſſe cenſeatur.

Deſpota Hutmiā arcem Laſco eripit.

Exardeſcente bello Deſpota obviam profectus, Hutiniam arcem verſus duxit exercitum, quam antea Laſco datam, ejus nomine Piaſoccius obtinebat. Is in itinere occurrens arcem ſe redditurum, Laſci juſſu retulit; dummodo ſibi ſalvis rebus diſcedere liceret. Quo impetrato, ac tradita arce receſſit. Et cum hoſtes majores animos, quam vires ad rem gerendam attuliſſent, Laſcuſque & Demetrius in oppido Podoliæ Camenecio aliquamdiu hæſiſſent, quod Deſpotes nihil auſuros eos ob paucitatem exiſtimaret, vel quod ſpes pacis aliqua affulſiſſet, poſt unum aut alterum menſem reduxit exercitum, & ad inferiorem provinciæ oram, qua Iſtro flumine alluitur, perluſtrandam, primo Galaciam, deinde Reghenum oppida venit, quæ à mercatoribus Græcis ut plurimum incoluntur, iiſque perluſtratis, ad veris initium Suchavam reverſus eſt.

Cauſa, quibus ſubditorum animi à Deſpota averſi.

Alienaverat ſubditorum animos gravibus & intolerandis exactionibus, quibus ſupra conſueta tributorum onera, cùm avaritia quæſtorum, tum ob inopiam ærarij affligebantur, etiam imperato ſeverè in ſingulas domos aureo nummo & immanitate ſuppliciorum, quibus in delinquentes implacabili ſeveritate puniendos utebatur: tum verò in eos, qui Chriſtiano ritu, unico matrimonio nequaquam contenti, aliquot uxores ducere, eaſdemque levibus de cauſis repudiare, & aliam atque aliam ſuperinducere conſueverant: eumque abuſum adeo pro lege uſurpaverant, ut etiam uxor, tertia parte nummi aurei ſoluta, liberam à marito divertendi poteſtatem haberet. Quod Deſpota, conſilio uſus Joannis Luſcinij, quem Epiſcopum deſignaverat, hujuſque rei reformandæ cauſa è Polonia ad ſe vocaverat, gravi ſeveroque edicto prohibuerat. ac complures ex ijs, qui prævaricatæ legis convicti eſſent, extremo ſupplicio afficiendos curaverat; ita ut una die ſex vel ſeptem abſciſſis cervicibus jacere conſpicerentur. Accedebat ad hæc omnia religionis Græcæ, quam Valachi profitentur, non ſatis accurata obſervatio, quum ipſe facilè eam negligere videretur, id quod ipſi pro contemptu interpretabantur: quandoquidem tarò eorum ritu templa inviſere, multum cum diverſæ religionis hominibus verſari; & in oppido Cottavaro quod Ungari & Saxones incolunt, gymnaſium & bibliothecam erexerat: quo ſuſpecti dogmatis homines è Germania & Polonia conſtitutis ſtipendijs evocaverat. Supra hæc candelabrum Alexandri, ſacris uſibus dicatum, atque ab eo ad cudendam monetam conflatum, & quod eum magna provincialium pars genus ſuum in Deſpotas & Heraclidas ac Conſtantinopolitanorum Imperatorum ſtemmata falſo retuliſſe cognoviſſent, magnam apud omnes ei invidiam conflabat.

Ambitio ejus & vanitas.

Erat etiam rebus ex animi ſententia aliquamdiu fluentibus, animo tam elato, ut nihil humile aut demiſſum cogitaret, uſque adeo ut Tranſalpinam Valachiam, cui Mirces imperitabat, cuidam Demetrio Bulgaro, aſſeclæ ſuo, deſtinaret, & Tranſilvaniam ſibi propediem occupandam, ſumma ingenij vanitate, proponeret: & duas coronas aureas clam ſabrefactas, ſibique cœlo delapſas, quibus regia dignitas divinitùs portenderetur, deceptis miro aſtu barbaris, confingere non dubitaret. Et quum Joannes Sigiſmundus Coronæ gravi morbo implicitus laboraret, ut incerta de ejus ſalute ſpes eſſet, ac à multis pro mortuo haberetur, coactis celeriter copijs ad Alpes Aitoſias, quæ Transſilvaniam à Moldavia dividunt, ire maturavit: ratus illo vita functo Civitates liberas ei portas haudquaquam clauſuras. Sed quum in oppido Tatroſſo, quod ad ulteriores earum Alpium radices ſitum eſt, illum convaluiſſe intellexiſſet, retroceſſit, domumque ſe recepit. Quibus vitæ morumque corruptelis apud quoſvis ſe inviſum atque exoſum meritò reddiderat.

Compl[illegible] ra [illegible] ſtium [illegible] aurei [illegible]

Jam agebatur ſexageſimus tertius poſt mille & quingentos à partu virginis annus, ipſius autem principatûs ſecundus atque idem ultimus, quum ad arcem Hutiniam exercitum luſtraturus acceſſit, & multa agreſtium millia, eum cum paucis in campo equitantem circumſtetêre, importuniſque clamoribus, ut in uſitato aurei illius numi ſolvendi onere levarentur, urgere cœperunt. Ejus intolerandæ penſionis Bernovium equitum, & Mociocum, Aulæ Magiſtros, ac duos quoſdam Vladicas, (quo nomine ipſi Epiſcopos appellant) eſſe auctores: quos ſi à ſe impetrari pateretur, ut ad ſupplicium ipſis traderentur, tum ſe haud gravatim imperata facturos; eos enim Alexandro quoque ad omnem crudelitatem exercitandam hortatores extitiſſe;, nec illos ſuis ſceleribus finem aut modum ullum facturos, niſi ipſe vitæ eorum facere maturet. Tandem vix multis verbis placata multitudine, brevi ſe, quod optarent effecturum pollicitus eſt; ita ut de illis exquiſitiſſimo ſupplicij genere tollendis, nullum eis dubium reliquum eſſe poſſet.

Epiſcopos [illegible] auctores ad ſupplicium ſibi tradi repetunt.

Bernovius ſupplicii metu, cum alijs conjurationem facit à Deſpota deficit, &

Quæ quidem imprudenter ac temerè dicta, haud dubiam ei perniciem peperêre; Bernovius ſiquidem agreſtium votis & poſtulationibus intellectis, facere aliquid, quam pati ſatius eſſe judicans, communicato cum cæteris ſocijs conſilio, ſeditionis auctor ac concitator eſſe voluit: ac primum omnium Joann. Luſcinium veneno ſuſtulit, quem conſiliorum Deſpotæ arbitrum eſſe ſciebat, iſque in Foro Jazygum tumulatus eſt: deinde ad cætera ſummo quo potuit ſilentio conficienda, parandoſque nefarij ſceleris participes animum adjecit.

Luſcinii Epiſcopi veneno tollit.

Deſpota Sboronij filiam ſibi deſpondet.

Quæ quum fierent, Deſpotes conjugem è Polonia, Martini Sboronij clariſſimi viri filiam ſibi deſignavit, eamque à patre impetravit, ratus ea affinitate res ſuas, reducto in gratiam etiam Laſco, ſtabiliturum. Sed Valachi ſponſam externis ritibus atque religioni deditam (ſicuti omnes alios Romanæ religionis homines quos Græcorum more Latinos contemptim vocare ſolent) haud leviter aſpernabantur. Ad harum nuptiarum pompam & convivia, quum provincialibus non ſolum pecunia in

ſingu-

ſingula capita: ſed etiam commeatus omnis generis, ferinæque & piſcium, atque eduliorum omnium ingens copia eſſet imperata, eo magis odium atque invidiam amplificavit: ita ut Bemovius & alij conjurati, antequam nuptiæ celebrari, ac inita cum Polonis affinitas confirmari poſſet, agendo atque audendo quod animo propoſuerant, perficiendum deliberarent. Cujus exequendæ, circumvento fraude & dolis Deſpota, à conjuratis talis reperta occaſio fuit.

Rebellium Stratagema, quo Tartarorum excurſionem imminere falſo nunciāt.

Ultra Tyram flumen, quem hodie Neſtrum vocant, qui ſub Alba in Iſtrum illabitur, regionem Tartari incolunt, ex qua ſæpè in Moldaviam crudeles, pro barbarorum inſita feritate, excurſiones facere ſolent. Igitur brevi adfuêre Valachi, qui trepidè Tartaros trajecto flumine obvia quæque urere & populari falsò nunciarent, maturaque ſubſidia equitum poſtularent. At Deſpotes, tametſi, ut procerum inſidias caveret, à multis & præcipuè Lupo quodam Saxone cudendæ monetæ præpoſito, linguæque Valachicæ perito admonitus, tamen adulatione conjuratorum quotidie ſecurior redditus, ſuadentibus, ut contra hoſtes, majorem copiarum partem mitteret, fatali credulitate obtemperavit; ſeque ſelectiſſimo prætorianorum numero nudari paſſus, ex eis CCCL. equites Ungaros, ac L. Thraces, cum aliquot millibus Valachorum miſit: quibus additi aliquot Germani pedites, ac magiſtri tormentorum, iiſque omnibus juſſum, ut Eliæ Tormani, & Stephani Tomſæ, qui ſceleris erant conſcij, imperio parerent. Cum ad Neſtrum flumen perveniſſent, nullus in conſpectu hoſtis, nulla actæ prædæ veſtigia, ſed altum ſilentium, & quieta ubique omnia. Igitur Ungaris & Thracibus ſolicitis & ſuſpectantibus conjurati, Tartarorum id eſſe ſtratagema, ut ſi ipſos dilapſos viderint, ſecuriùs excurrant, magiſque fallere poſſint, reſpondent; ſimulque Ungaros ad pagum flumini vicinum divertere, ſeque & equos curare jubent, Thracibus aliam haud procul villam deſignant, in qua hoſpitentur. Mox totam ferè noctem varijs agitatis conſilijs traducunt, poſtea domunculam quandam in pago ſuccendunt, quod erat ſignum prætorianos ferro aggrediendi, ut his tanquam patriæ hoſtibus deletis, opprimendo principi major occaſio pararetur. Nec Valachi in exequendo truci imperio ſegnes ſe præbuere: neque ij duntaxat, qui cum illis tanquam ſocijs venerant, ſed etiam ij, qui ea nocte per varios nuntios concitati arma ſumpſerant, ſeque conjuratis aggregaverant. Itaque tametſi prætoriani repentina circumventi fraude aliquot horis pertinaciter dimicaſſent, multique etiam ex Valachis cecidiſſent, ad extremum à multitudine ſuperati, ſeſe in hortum quendam ſepibus & maceria protectum recepêre. Ubi cùm eadem pertinacia diutius pugnaſſent, tandem Dormano & Tomſa jubentibus, tormentorum pilis in eos directis, ad unum omnes occubuêre, non incruentam Valachis victoriam relinquentes. Et quum Germani tormentis præpoſiti in ſociorum perniciem vibrare pilas recuſarent, cæſi fuêre; uno Chriſtophoro ſervato, abſque quo ipſi rudes & tormentarij negotij imperiti ea exercere neſciviſſent. Thraces animadverſo Ungarorum diſcrimine partim transnatato Neſtro, ſe ſervavêre, partim qui fuga ſibi conſulere non poterant, Valachorum ſævitia perierunt.

Prætoriani equites Ungari à Valachis per fidē obtruncati.

Unà cum Germanico peditatu.

Thraces partim cæſi, partim fuga elapſi.

Ea die, qua hæc fraude pluſquam Punica patrata fuêre, Dormanus convocatis undiquaque Bojerijs, ad provinciam à tyrannide vindicandam (hic eos ad arma ſumenda concitabant) Deſpotem in arce Suchava obſidione incluſum cinxit; Tomſa verò eodem tempore ad loca, quæ præſidijs Deſpotæ tenebantur, quà vi, quà dolo occupanda profectus, arcem Nemethiam, cui Joachimus Prudentius Sileſius, è Glogovia celebri civitate oriundus, veteranus Deſpotæ in omni fortuna comes, ideoque ei chariſſimus præerat, (ſed tunc fortè abſens erat) nihil fraudis ſuſpectantibus præſidiarijs, ingreſſus eſt, paucisque, qui intus erant, Germanis extemplo trucidatis occupavit. Prudentius conſilij inops, ac tam amiſſæ arcis dolore, quam indigno Deſpotæ infortunio perculſus Suchavam verſus cum quatuor vel quinque ſocijs contendit, ac per medium hoſtilium caſtrorum, magno ſublato clamore, multis Valachorum fruſtra inſectantibus, in obſeſſam arcem incolumis receptus fuit. Tomſa paulò poſt in caſtra venit, atque arx durius obſideri cepta. Deſpotes, quod apertis in campis cum perduellibus manum conſerere non poſſet, id quod unum ſupererat ſeſe mœnibus arcis tueri conſtituit, ac maximo ex omnibus tormento diſploſo ſuis ſignum conveniendi dedit. Nec ſpem adhuc auxiliorum abjecerat omnem; quippe qui Sborovium ſocerum ſuum cum Laſco reconciliandæ pacis conditiones tractare, & auxilia allaturum, ac ut ingenia hominum expectatione bonorum nunquam deſperatiſſima eſſe ſolent, nec Zapum ac Antonium ſibi laboranti defuturos confidebat: obſidionemque tam diu tolerari poſſe, quoad ſperata auxilia advenirent, nequaquam dubitare videbatur.

Dormanus Deſpotam Suchavæ in arce obſidet.

Tomſa arcem Nemethiam occupat.

Habebat ſecum milites egregios DCLVI. quorum major pars ex Ungaris conſtabat: & equitibus Martinus Farcaſſius, peditibus Petrus Devanus, quem ab Antonio ei commendatum retulimus, præerant. Huic trecenti pedites Ungari, ſub Thoma Sclabaniano, Stephano Croato, ac Gregorio Girolthio centurionibus parebant, reliquæ cohortes ex varijs gentibus, Italis, Germanis, Græcis, Polonis Turciſque collectæ erant, paucis intermiſtis Valachis. Rebus Deſpotæ ad obſidionis pericula adductis, & ipſo improviſis veluti adverſæ fortunæ fluctibus & tempeſtatibus obruto, ii quoq; quos paſſim in provincia, ejus gratia aliquando valuiſſe conſtabat, aut qui ei modo favere exiſtimabantur: tum variarum rerum artifices, quorum plerique Itali erant, aut Germani, exquiſitiſſimis ſupplicijs è medio tollebantur: tanta feritatis immanitate, ut neque mulierculis, neque innocentibus pueris parceretur. In eadem rerum confuſione Georgius Revelles Viennenſis, de quo ſupra retulimus, vetus Alexandri, exulis cliens, & nunc Deſpotæ quæſtor, dum ad Iſtri ripas, neſcius rebellionis, tributa exigeret, captus, ac in arce Nemethia cum multis alijs, tetrum in carcerem conjectus fuit.

Præſidia Deſpotæ, ex varijs gentibus.

Interea dum obſidio diutiùs, quam putarant, protrahitur, in caſtris de eligendo principe conſultatum eſt. Proceres qui opibus dignitateque præſtabant, quive ſeditionis auctores erant,

Bernovius, Mociocus, & Stroizza, non ignari cruentos plerumque & periculosos usurpati regni exitus esse solere, ut oblatam dignitatem susciperent, adduci nequaquam potuerunt. Postremò Stephano Tomsæ, qui nuper ad Nestrum flumen equitibus Ungaris delendam tam insignem, quam nefariam operam præstitisset, recusanti quidem, sed vel invito summum eum honorem detulerunt. Is delato muneri satisfacturus, arcem acriori obsidione premendam, attractis ad diruendam ejus portam, quatuor colubrinis majoribus, existimavit. Sed ut erant hostes tormentarij negotij, ac oppugnandarum arcium imperiti, ita ut ab ijs, qui intus erant, in re militari exercitatissimis facilè contemnebantur; adeò ut sæpè excurrere in eos, & magna edita illorum strage reverti, frumentatum exire, ac recentia ex agris obsonia resque necessarias in arcem importare non dubitarent;

Tomsa à conjuratis princeps electus.

Arcem acriori obsidione premit.

Ungari eruptione facta hostes cædunt.

Inter quæ certamina Petrus quoque Devanus, permissu Despotæ, habito cum centurionibus consilio, in hostium castra cum quadringentis peditibus impetū fecit, eosq; , qui oppugnandæ & diruendæ portæ incumbebant, & aggeres tumultuario rudique opere erectos, ac tormenta custodiebant, aggressus est: ubi ipse & socij multis hostium celeriter interfectis, eos cedere loco compulerunt; mutuoque inter se cohortati tria tormenta manibus in arcem attrahere ceperunt. Tametsi autem hostes undique ad defendenda tormenta adcurrissent, atroxque certamen esset exortum, tamen post longam & cruentam concertationem victos & profligatos tanta vi omni telorum genere, sed maximè sclopetorum glandibus submoverunt, ut effusè fugientes tormenta in arcem pertrahenda relinquere cogerentur. In qua pugna ex Valachis plures ducentis, aut interfecti, aut vehementer sauciati sunt: inter quos Dormanus ille cum Tomsa delendis Ungaris crudeliter grassatus, Deo id scelus non sero vindicante, capite pænas persolvit: quum ex iis qui excurrerant, nonnisi sex è militibus sagittis confixi perijssent.

E quibus & Dormanus crudelitate in Ungaros nobilis.

Cùm per hunc modum obsidio diuturnior fore videretur, Tomsa qui jam principatum administrabat, se & suas copias obsessis contemptui esse cernens, consilio suorum ad Joannem Sigismundum legatos mittendos censuit: quem ob veteres cum Despota simultates & inimicitias, à mittendis auxiliaribus copijs haud alienū fore existimabat. At interea certis nuntijs allatum est, Demetrium Visnovecium, sive à quibusdam Moldavis proceribus evocatum, sive à Lasco instigatum, cum exercitu in provinciæ fines pervenisse animo illam inter duos contendentes sibi occupandi. Itaque Tomsa intermittendam obsidionem arbitratus, transmisso amne Sereto, castra ab arce reduxit: Visnovecius verò vitato congressu in eum castrorum locum consedit, sic ut Despotes uno abeunte hoste, ab altero statim circumvallatus, non sustulisse aut avertisse exitium, sed mutasse, & eodem ancipiti in discrimine versari videretur. Collocatis sub arce castris, Pisoccius Lasci, ut diximus familiaris, data acceptaque fide arcem ingreditur, ac nomine Visnovecij has Despotæ conditiones proponit; si XXV. millia aureorum nummûm pro sumptibus eo bello factis nunc persolvat, & deinceps quotannis XII. millia certis terminis pendenda promittat, se eum periculo erepturum. Conditionibus admissis Despotes Piassoccium muneribus affectum, gratijs Visnovecio actis remittendum existimavit.

Visnovecius pulso Tomsa eundem castrorū locum occupat.

Sed quum eodem die magna Bojerorum manus ad Visnovecium venisset, quæ nomine omnium provincialium, principatum ei offerre, & additis, quo plus fidei haberet, cæterorum literis id ipsum confirmare videbatur; referebantque primores Tomsam administrando principatui adhibitum, donec alius eligeretur, ac finis obsidioni fieret: sese omnes rebus ejus adversus Moschos & Tartaros præclarè fortiterque gestis, quibus apud omnes gentes celebraretur, ac unius ejusdemque religionis professione adductos, imperium ei ultro deferre, quod vi & armis antehac adire voluisset; cætera, dummodo veniret, omnia in ejus potestate fore. Itaque vir alioquin cautus & callidus, verbis ad assentationem & fallendum compositis, ac maximè dulcedine regni inescatus eis assensit: & missis ad Despotam literis, se hostem ei deinceps futurum, nec quicquam cum eo commercij habiturum significabat. Nec mora quosdam Ungaros milites rerum necessariarum causa, durantibus ejus diei inducijs, arce egressos, partim trucidari, partim in domum quandam confugientes oppugnari jussit; quibus tamen tutandis ex arce oportunè occursum est, & liberatis militibus Poloni cum cæde repulsi.

Visnovecio imperiū à Moldavis defertur.

Paulò post Visnovecius, nedum animadversa fraude, quingentos ex selectissimis equites Sarmatas & Roxolanos, Valachis id expetentibus, dedit; qui sese cæso Tomsa, ac capite ejus relato, ad illum reversuros pollicebantur. Sed quum pontem amni Sereto impositum transijssent, & ad exercitum, quem oportuno insidijs loco reliquerant, propius accessissent, seq; cum eo conjunxissent, Sarmatas & alios, quamquā detecta fraude, acerrimè pro vita saluteque sua dimicantes, singulari perfidia & crudelitate ad unum trucidarunt: ac è vestigio reversi, priusquam Visnovecio cæsorum equitum fama allata esset, eum cum non magno suorum numero, rerum eventum expectantem, currui que insidentem, quod fortè importuno articulorum dolore vexaretur, adoriri statuerunt. Simul ac insidiæ plusquam Punicæ patuerunt, & Visnovecius necessitatem prælij sibi imminere vidit, ægro quidem, sed imperterrito animo suis, ut celerrimè conscensis equis certamen capesserent, ac carris circumductis castra munirent, edixit; ac Piassoccium, ut suas partes obiret, aciemque componeret, hortatus est; nec ipse extremo in labore, ac periculo officium suum negligebat, quin prælium cientes animaret. Pugnatum est pro Polonorum paucitate acerrimè; ita ut primo impetu Valachi fusi fugatique terga dare cogerentur: & ubique ferè à fugientibus fama illatæ provincialium exercitui cladis spargeretur. Postremò tamen redeuntibus Bojeriis cum multi in paucos, ac integri in fessos ac debilitatos, restaurata pugna, irruissent, victoria Valachis cessit, & Visnovecius ac Piassoccius, infelici sua sorte, vivi in eorum potestatem venêre: quos Tomsa è vestigio Constantinopolim misit; ubi prægrandibus uncis ferreis, per latera adactis, in furca suspensi, indignam viris militaribus, sed crudelem & acerbam mortem oppetivére.

Poloni à Valachis singulari perfidia trucidātur.

Atrox inter Visnovecium & Valachos commissa pugna. qua profligatus Polonus capti Visnovecius & Piassoccius,

Pote-

Byzantij, unco in costas adacto crudelē mortem oppetunt.

Poterat Despotes sub certaminis hujus fervore ex arce sese proripere, & Hutmam aut alium tutiorem in locum recipere; quod illi a plerisque suadebatur, sed Dionysij Avali medici culpa, ac inani sua fiducia hostiumque superbo contemptu, meliora consilia repudiavit, omnemque eventum ibidem præstolari maluit. Interea e Transsilvania auxilia a Joanne Sigismundo missa, mille equites ac totidem pedites multis bellis exercitati, duce Ladislao Radaco, qui nuper Siculos rebelles victor acie profligaverat, advenêre: quos Tomsa singulari lætitia exceptos in castra recepit. Sed Despotes & obsessi illorum adventu nequaquam animos demisisse videbantur, quamquā tertium jam mensem clausi, rerum omnium & gravissimæ obsidionis incommoda pertulissent; adeò ut erumpere in hostem frequenter, & cum ijs manum conserere non dubitarent: sicuti die Divo Lucæ Evangelistæ sacro accidit, quo Gregorius Gyrolthius cum cohortibus peditum, & Martinus Farcasius cum paucis equitibus erumpentes, ancipiti cum Transsilvanis & Valachis contracto certamine fortissimè rem gesserunt, ac non paucis utrinque amissis in arcem redierunt.

Jo. Sigismundus Valachis auxilia submittit.

Bernovius conjuratorū princeps occumbit.

In ea pugna ex Valachis, Bernovius conjuratorum princeps, & malorum omnium auctor glande trajectus occubuit; ac Gregorius Vincius, lepidus nec ineptus scurra, à militibus Deligecius vocatus ex Despotanis cæsus est: qui sæpè Despotam, ut malefida procerum consilia, eorum nece præverteret, inter joca & seria admonuisse dicebatur.

Transsilvani Hūgaros ad deditionem promissis invitant.

Verùm postquam Transsilvani munitionibus extructis aggeres & tormenta propius arcem admovissent, ac cum popularibus suis quos in arce habebant, clandestinos sermones miscere cepissent, eisque principis & Radaci præfecti nomine optima stipendia, ac liberum in patriam reditum pollicerentur, diuturnæ conclusionis pertæsi, ad res novas inclinare, & Despotes consilij anceps atque indies inops reddi videbatur. Et quum militem quendam cum hoste è muro clam colloquentem deprehendisset, eum ad se vocatum, nec causas colloquij satis reddentem, clam è medio tollendum curaverat, quem cùm Devanus & socij repeterent, nec reddi posset, res magis ad tumultum & seditionem propendebat. Qua in dies glitcente Devanus quoque, quamquam fidelissimus ante hac semper habitus, stipendia turbidiùs, quam par est, flagitare, cæterosque ad eadem importunis vocibus flagitanda concitare, ijsque negatis, occasionem turbandarum rerum quærere. Verùm Despotes tumultibus coercendis, cælato argento, quod habebat, satisfecit.

Hungarorum factiosa consilia è Devani cæde suborta.

Paulò tamen post Radacus Petrum quoque, pacta per occultos nuntios proditionis mercede, ad tradendam arcem adduxit, quod quum Despotes à quodam judice rei conscio comperisset, eum in secretiorem domus partem accitum, adacto per ilia pugione, interficiendum curavit: Cujus cæde exacerbati pedites, non jam occultis vocibus, sed apertè res novas moliri, ac de deditione cum hostibus pacisci decreverunt. Quos quum Farcassius equitum præfectus, ac equites potiores, qui supererant, à tanto flagitio dehortarentur, neve tantam perfidiæ notam sibi inustam vellent, partim minis, partim precibus obsecrarent quia tamen pedites numero ampliori, ideoque ferociores erant, nihil proficiebant. Nec interim deerant, qui ipsum Despotam ad amplectendas deditionis conditiones, amplissimis de ejus incolumitate pollicitationibus, amplectendum putarent. Quæ quum ab illis simulate dici non esset nescius, suos tandem supplex petere cepit, ne se in tanta auxiliorum propinquitate (erat enim fama sive verè sive falso allata, Lascum jam reconciliatum, & Sboronium socerum, ac Sarmatas amicos, cum quatuor millibus equitum adventare) deſertum ac infensissimis hostibus proditum vellent. Verùm prævalentibus prætorianorum peditum factionibus, valvæ portarum, quas terrâ ac materiâ obstruxerant, adaperiri ceptæ sunt: quo tempore Martinus è Sancto Gothardo, Pannoniæ oppido oriundus, Maximiliani Cæsaris apud illum internuntius, sed postea a secretis adscitus, dolio ingenti saxis & materia pleno casu in ipsum devoluto oppressus, interijt.

Peditum factione Despota proditur.

Itaque triduo ante Divi Martini ferias arce egredi coactus, cum sumpta pretiosiore purpura, equoque conscenso inter longissimos & densissimos militum ordines ad id de industria dispositos incessisset, propiusque castra venisset, submotis ministris, equo descendere, ac pedibus ad Tomsam ire jussus est: in cujus conspectum veniens, hostilibus probris ac convicijs proscissus, clavaque ferrea, repetitis vicibus, percussus, in humum procidit, ibique quum diu, qui conficeret, non reperiretur, à Tartaro quodam iteratis aliquoties ictibus, caput ei infelici præcisum est; quod una cum Joachimi Prudentis jam alia in castrorum parte obtruncati capite, quū detractæ eorum cutes, abjectis calvæ ossibus, paleâ impletæ essent, Constantinopolim missum fuit. Per hunc modum immaturo atque miserabili vitæ exitu Despotes sublatus est; quum vixisset annos circiter quadraginta, regnasset duos, & tres amplius menses obsidionem tolerasset.

Tomsæ jussu à Tartaro capite multatur.

Alexander Solymani auxilijs, pulso Tomsa regnum recuperat.

At Solimanus tam precibus Johannis Sigismundi, quas accuratè apud eum pro reducendo in Moldaviam Alexandro interposuerat: tum etiam ipsius Alexandri assiduis obtestationibus permotus, purpuratis magna largitione in partes traductis, in Moldaviam eum reverti, provinciamque iterum ei pristino beneficiarij juris nomine committendam permisit. Qui cō-ducto ex Turcis & Tartaris exercitu, quum eis inferiorem provinciæ partem ad Istrum vergentem prædæ nomine depopulandam promisisset, magnis itineribus regnum repetendum duxit. Quem nec Tomsa, nec cæteri expectare ausi, pars ad vicinos Roxolanos seu Russos ut Tomsa, Mociocus, & Stroizza, pars quo quisque potuit dilapsi profugere. Alexander & castra deserta cum tormentis, & arcem & provinciam omnem facili negotio occupavit: Demetriumque Bulgarum, à quodam Bojerio, tormentis præfecto captum, ac naris dextræ particula excisa à Tomsa deformatum (quo signo notati regno potiri nequeunt, nemo enim qui mutilato sit corpore, regnare permittitur) Mirce Transalpino, cujus regnum affectasse dicebatur, inter summas verborum contumelias, & ludibria trucidandum misit. Tomsam Despotæ succes-

Demetrius Bulgarus à Mirce Valachio trucidatur.

cessorem, sed paucis mensibus imperio potitum, ac Mociocum & Stroizzam Leopoli exulantes, apud Sigismundum Poloniæ Regem, qui eos ob Visnovecium & Piaslocium interfectos, extremo odio prosequabatur, proditionis accusavit. & ope Solymanni, ac Joannis Sigismundi nepotis facile obtinuit, ut capti mox capite plecterentur. Georgio Revelles, in arce Nemethia capto, & alijs præfectis, quibus in vinculis detinebantur, ministri rerum capitalium, quos illi armatos vocant, laqueo gulam fregere. Alios nobiles, dissimulato ad præsens odio in fidem recepit: sed mox quum se tutos esse putarent, inter convivia jugulari jussit; donec omnes, quorum opera regno erat pulsus, aut qui illis sanguine erant juncti, extirparet: sicque quoad vixit quietam apud Moldavos tyrannidem obtinuit; quum ante quam in exilium pelleretur, septennium imperasset.

Tomsa, Mociocus, & Stroizza capite plexi.

Ejusdē sævitia in Nobiles & alios.

Per id tempus Cæsar assiduis precibus suorum placatus Franciscum Perenium, qui ante trienuium rebellaverat, & in oppido Zolosio cum uxore & liberis captus, in arce Saroliana detinebatur, liberum dimitti jussit, restitutis ei omnibus bonis, oppido Sixone excepto; quod antea Petro Macedonio cubiculi sui magistro donaverat, Verum is quoque, antequam è vivis excederet, liberali ingenio ita cum illo convenerat, ut acceptis à Perenio tribus millibus aureorum numûm, Sixonem protinus ei restitueret: sicque Perenius Viennam profectus à Cæsare in gratiam fuit receptus.

Perenius à Cæsare in gratiā receptus, restitutis omnibus bonis, liber dimittitur.

Cæterum secundum adversam illam Despotæ in Moldavia fortunam, Joannes Sigismundus pacis & tranquillitatis cupidine, uti præ se ferebat, adductus, legatum ad Cæsarem mittit Stephanum Bathorium Somlianum, qui eo tempore Varadino præerat, virum pacis belliq; artibus clarum. Is vigere in illo studium amplectendæ pacis & fidelis concordiæ testatus, petebat filiæ Cæsaris Johannæ conjugium, antea à Castaldo promissum, cum regio titulo & ditione a Transsilvania usq; ad Tibiscum omni. Sed quia ad tempus coronando Maximiliano, constitutum adventus ejus inciderat, cui ut interesset, neque Cæsari, neque ipsimet legato expediens esse videbatur, Tirnaviam secesserat; & demum peractis comitijs Viennam ad Cæsarem erat reversus. Post multas & varias disceptationes Cæsar ita respondit; Joannes Sigismundus eligeret qualemcunq; titulum præter regium vellet; se enim vivo, & Maximiliano, qui jam consensu publico corona erat insignitus, eum in alios transferre non posse: contentusq; iis esset, quæ nunc ultra Tibiscum obtineret: cis Tibiscum verò Muncacium, & Hustum cum Maramarusio, & Salisfodinis, quæ ei nunc parerent, quo firmior pax esset, se illi concessurum, nec filiæ connubium negaturum. Sic mansit in controversia ditio illa, quæ ultra Tibiscum est, in qua Echediana, Vardana, Crasnana, Biharienses, Solnocenses, Bajonij, Telegdij, Artandij & alij complures, nobiles, populique censentur. de qua tamen Cæsar, se ulteriora consilia capturum responderat nec tamen quietis concordiæque causa ab illis concedendis videbatur abhorrere.

Stephan Bathorius à Transsilvano ad Cæsarem de pace mittitur

Conditiones pacis à Cæsare Ioanni oblata.

Sed dum deliberando tempus protrahitur, Johannes Sigismundus seu tædio longioris legationis, sive vere [illegible], quod belli occasiones quæreret, Somlianum revocavit, qui ita discessit, ut si Cæsar, eam conditionem antequam ipse Sacmarium aut Varadinum pervenirer, admittendam censuisset idque sibi per literas denuntiasset; tum ea quoque inter alias conclusa atq; decreta censeri deberet. Nec adhuc Tibiscum transierat, cùm Cæsar per Silvestrum Senasium legati familiarem, qui eam ob causam ibi re[illegible]ctus erat, duabus Echediana & Vardana exceptis, omnes se liberaliter concessisse significavit. Itaque ille reversus, quæ egerat, quæve obtinuerat, cum summa Johan. Sigismundi satisfactione exposuit: decretumque est, ut Somlianus post paululum moræ reverteretur, & super omnibus icti fæderis capitibus, Cæsaris diploma referret.

Somlianus à Transsilvano revocatus.

Qui interea dum se rursus ad ejus legationis munus exequendum parat, ac domi privatis rebus intentus, mandata præstolatur, quibus iter aggredi, & pacem referre jubeatur, omnium [illegible] consiliorum & legationis rationes [illegible] lubentibus & æquis animis antea susceptæ, puncto temporis mutantur & pervertuntur: ita ut ipse ejus rei ignarus, increpita per literas mora & segnitie, minime in tanti momenti negotio cunctand[illegible]m esse identidem replic[illegible] po[illegible]mo continere nequiverit, quin postposita domesticarum rerum cura, ad principem recurreret, seque nimiam tarditatem admirari testaretur. qua & Cæsar of fenderetur, seque ludibrio habitum atque del[illegible] sum haud immeritò conqueri posse vide[illegible] Sed Joannes Sigismundus, non sine ast[illegible] varicationis dolo, se ideo rem distuli[illegible] dit, quod paci ac fæderi, majori cum dignitate ineundo, avunculi sui regis Poloniæ operam intervenire cuperet, eaque de re jam ad [illegible] literas dedisset. Scripturum etiam Cæsar[illegible] moram haud diuturniorem æquo animo [illegible] vellet. Interim autem ternos ab utraq[illegible] arbitros, qui insolentias Balassij, & Cæ[illegible]anorum sibi ditionique suæ illatas inquirant [illegible] diem, quem Cæsar constituerit posse [illegible]. Per hunc modum Somlianus verba [illegible] data, spes suas elusas sentiens, dissimulando [illegible] sens sustinendoque injuriam [illegible] cessit.

[illegible] legationis rat[illegible] disturbata

Erat eo tempore summa rerum a[illegible] chaelem Chaquium, Stanislaum N[illegible] Polonum, Johannem Salancium, & [illegible]pa em Bequessium cubicularium, qui Joan. Sigismun[illegible] di consilia omnia, prout volebant, modera[illegible]n tur: quos omnes simul cum prin[illegible] Georgius Blandrata Allobrox, eorum aut assecla aut socius, Ariana infectus peste, eodem veneno infecerat, atque in occulto livore ple[illegible]m nia Somliani dicta factaque, ut qui [illegible] Catholicæque religionis vehementer tenax [illegible]et, in diversum interpretari, illumque a[illegible]ud [illegible] cipem inconstantis lubricæque fidei insimulare, ac clancularias ei insidias struere con[illegible]. Sed nec Cæsarem sincera fide det[illegible] odijs, certis concordiæ fundamentis i[illegible] pe[illegible] debant, quod suos milites & Bala[illegible]um, [illegible] præ cæteris infensissimi erant, a rapinis & sceleribus minime coerceret: ideoque evocatis in auxilium Turcis, ac neglectis, quæ a Somliano tractata erant, fæderibus ad bellum ei inferendum instigabant.

[illegible] ta Ariana [illegible]

Interea Cæsar, sicut cum legato erat constitutum, quæsitores, qui de Balassij, aliorumq[illegible]

præfectorum & militum maleficiis inquierent, ad oppidum Cas[illegible]num, non procul Muncatio situm, ad diem Calendarum [illegible] octobris convenire iubet. Erant [illegible] Gregorius Abstemius Episcopus Chanad[illegible] Johannes Alaghius è Regecio, & Geo[illegible] Racoscius Turocianæ regionis iuri dic[illegible] [illegible]positus. Prius quàm in sti conventis [illegible] [illegible]tius in pago Halmio, inter Hultum & Muncacium sito, quæ loca à Transilvanis tenebantur, castellum ædificaverat, eo prætextu, ut ituro in Moldaviam ad suppetias Despotæ ferendas exercitui (id consilii forte tunc agitabatur) locus esset quietendi; re autem vera ut prædatoribus suis receptaculo, munimentoque esset. Itaque Transsilvani ad inquirendum designati se venire negarunt, nisi illud contra fœdus indici [illegible]sque excercendarum rapinarum causâ exructum, diruaretur. Contra Balassius opponere, [illegible] [illegible]que suo in fundo tuendis suis finibus, munitiones licere extruere, neque id fœderibus adversari. Inter has contentiones Racoscius [illegible] nus ex triumviris arbitris, morbo oppressus Cassoni moritur; reliqui duo perscriptis ad Cæsarem difficultatibus, re infectâ revertuntur.

Quaesitores Cæsariani, re infecta, domum redeunt.

Interea Cluistophorus Hagmasius qui Husto præerat, ac cæteri Transilvanienses præfecti, collectis summa celeritate copiis, nocte intempesta castellum improviso adoriuntur, & acerrime oppugnant. Balassiani cum Georgio Sulioco, impigro adolescente, qui ex ac ce Hadadiana se illis aggregaverat, ad defendendum locum conc[illegible]; fit pugna atrox & cruenta, neutra parte cedere alte[illegible] [illegible]lente [illegible] stremo traiecto glande Sclopeti Sulioco, utque occumbente, Balassiani non sine cæde repe[illegible]untur, & palante hinc inde diffugiunt: qui in castello intus haud magno numero erant, fuga & cæde sociorum perterriti deditionem faciunt, ac incolumes dimittuntur: castellum mox iniecto igne concrematur, ac funditus deletur: atque his peractis utrinque in hiberna discedertur.

Castellū in pago Halmio à Balassio extructum ab Hagmasio capitur & exscinditur.

Cæterum Concilium Tridentinum superioribus annis à Julio Pontifice in Lateranum indictum, ac deinde a Paulo & Julio tertio continuatum, sed variis bellorum tempestatibus agitatum, atque dilatum, hoc anno demum auspiciis Pii eius nominis quarti, Dei Optimi Maximi ope felici exitu terminatum fuit; legatique quos Cæsar eo miserat, post peractam in Ungaria Maximiliani inaugurationem, in patriam incolumes redierunt uno excepto Johanne Chanadiense Episcopo, qui ibidem gravioppressus morbo è vivis decesserat. à quibus intellectum est, capita Christianę religionis antehac ab ipsis Christi Dei & Servatoris, ac Apostolorum temporibus, usque ad hæc tempora, inconcussâ fide observari solita sacrosanctis Patrum, qui in ea Synodo [illegible]no numero interfuerunt, suffragiis denuo confirmata fuisse. Quod vero ad communionem sub utraque specie attineret, quam concedi Cæsar postulasset, eam a Patribus ad arbitrium summi Pontificis, cum bona spe ejus obtinendæ rejectam atque dilatam esse. Iidem quoque legati attulere Johannem Baptistam Castaldum, qui Cæsaris Ferdinandi in Transilvania copiarum summus dux fuerat, octoginta circiter annos natum, paulo ante finem concilii, Mediolani natali in solo

Concilium Tridentinū felici exitu terminatum est.

Iohann. Baptista Castaldus obiit.

è vita migrasse, noctèque abdicatis omnibus sepulturæ honoribus, humatum esse, quod viris illustribus, qui famam immortalem rebus præclare gestis sibi pepererint, inanes nec necessarias e[illegible] [illegible]di funebres pompas, condicis ea de re [illegible] [illegible]amenti codicillis, spreta omni ambitione cen[illegible]isset.

Inter [illegible] Balassius & Zaius, cùm ab ijs qui, non ita pridem è Moldavia redierant intellexissent Collegium Græci ritus Monachorum, haud procul adiacibus Alpium esse, in quo multa donaria, ac aureæ & argenteæ suppellectilis copia ingens, à piis hominibus Deo dicata haberetur, communicato invicem consilio, ad ea diripienda animum adiecere. Verùm quum multa nix cœlo delapsa Alpes & itinera cooperuisset, quæ etiam æstate avia inaccessaque sunt, & ægre admodum ac difficulter ab exercitibus transiri possunt, veriti etiam ne à Transilvanis, qui omnia eorum itinera observabant, reditu præcluderentur, ab incepto destiterunt.

Balassius & Zaius Collegiū Græcorū Monachorum expilare conātur.

Dum in hunc modum ludente in rebus humanis fortuna, minutis contentionibus & praelijs certatur, & occasiones majoribus belli urgendis suscitandis quæruntur, Cæsar, etsi lentis & tabificis febribus diu antea conflictatus, defectisque sensim viribus, lectulo defixus, brevi defuturi spiritus vigore sustentaretur; tamen quantum poterat, expediendis curis & laboribus, negotijsque vacare, literis & consiliorum secretis subscribere, amicosque ac familiares in colloquium admittere erat solitus. Interdum vero musicorum instrumentorum, ac symphoniacorum iucunditate accersitâ, sacris divini numinis laudibus hymnisque coram eo de[illegible]antatis, animum oblectabat, eaque voluptate recreabatur. Quod quum Franciscus Battianus, vetus summæ auctoritatis senator, atque ab ipsis Ludovici Levini temporibus ei valde familiaris, impensius laudaret, ac ut laboribus & negotijs abstineret, quæ seni & imbecillo maxime officerent, hortaretur: se natum ad labores, & iis usque adeò non gravari, ut etiam iuvamento voluptatique sint, respondit: sed grave admodum molestumque sibi accidisse, Maximiliani in religione dissidium, & alterius filii Ferdinandi dispar coniugium. Eo siquidem tempore ille Lutheranas Sebastiani Pauseri ad populum conciones, inter tum quas ob causas nonnunquam audiebat; quas tamen paulò post, meliora amplexus consilia, sincere mente repudiavit; hic verò Philippinæ Vindelicæ amoribus usque adeo ardenter indulgere videbatur, ut eam legitimæ coniugis loco habere, & liberos ex ea suscepisse diceretur.

Sed nimiū copia impediti ceptū absistunt.

Cæsaris etiam tabifica febre affecti occupationes.

Postremò expiatis more Christiani ac pii principis criminibus, quum Matthias Sitardus Dominicani instituti Monachus, extremam horam adesse cerneret, eum nec Cæsaris nec Imperatoris, (sic enim jusserat) sed fratris duntaxat nomine appellatum, ut speratam à Deo Opt. Max. vitam æternam certa spe & fiducia expectaret, ex Christianæ disciplinæ instituto admonuit, sicque in complexu Maximiliani & Caroli filiorum, ac Mariæ nurus, die 25. quintilis mensis Julij, qui Jacobo Apostolo Hispaniarum Divo tutelari dicatus est, placida defunctus morte expiravit: eumque per aliquot dies publicè omnium visui expositum, omnes

Ferdin. Imper. obiit. Anno 1564. vixit annos &c.

non ut dominum, sed parentem optimum, justis lachrimis luxere: quum postea plumbeo inclusus loculo, humeris principum ducumq; suorum in templum, quod in arce est, elatus fuisset.

Ejus encomium. Nemo enim nostræ ætatis principum, pacis & belli artium eo peritior, nemo gravissimarum rerum experientior fuit: nullus regum recte & sapienter factis, ac indulgentiæ, clementiæ, liberalitatisque exemplis eum superavit. Nam eo

Beneficia in Vngaros eximia. evehente Seredii, Dobones, Balassij, Tahii, Telequessij, Magocii, Querecenii, aliique quamplurimi ad summos honores & divitias pervenerunt: Turzonibus, Battianiis, Comitibus Zrinianis, aliisque latifundia, arces, dignitates, redditus auxit & amplificavit. omnes bonos, & industrios viros, à quibus bonam operam Reipub. navari posse animadvertisset, singulari amore prosequutus est; usque adeo ut nemo unquam ejus opem frustra implorasse, nemo tristis ab ejus conspectu, nisi summa necessitatis vis obstitisset, discessisse visus sit: & instar Titi, diem se perdidisse putaret, quo non cuipiam bene fecisse videretur.

Pietatis in Deum studium. Summum ei pietatis in Deum studium, perpetuumque fuit, quem uti in conspectu præsentem semper haberet, ita coluit & veneratus est, & ad ejus præscripta omnes actiones suas totiusque vitæ cursum applicavit, ut quicquid sibi prosperi aut adversi contigisset, ad eum auctorem referret. Militibus, ut sua stipendia statis temporibus summa fide persolverentur, diligenter curavit, & supra illa muneribus variis eos donisque cumulavit. Nisi quis majus rei bellicæ, castrensiumque laborum studium in eo desideraverit; sed si potentissimos hostes, qui totius fere terrarum orbis viribus adversus eum formidabilia bella gesserunt, animo reputaverimus, eumque in tot & tantis cladibus & calamitatibus infractum, constantemque animum retinere potuisse, non iniquo judicio æstimaverimus, ab omni eum ignaviæ aut cessationis suspicione merito vindicandum censebimus: quum præsertim de aliis, qui eum pari virium robore, paribusque copiis lacessitum ad arma provocassent, quum potissimum idoneos & rei bellicæ peritos legatos ducesque esset nactus, frequentes nec contemnendas victorias adeptum fuisse meminerimus.

NICOLAI ISTHUANFI PANNONII HISTORIARUM DE REBVS HVNGARICIS LIBER XXII.

Maximilianus patri in imperio & regnis succedit. Ferdinando Cæsare vitâ functo, uti erat comitiis Francofurdanis, maximo principum Electorum ac procerum studio deliberatum, Maximilianus Romani Imperii sceptra atque habenas adeptus est: simulque Ungarici & Bohemici regni administrationem, quam vivente etiam patre exercuerat, protinus suscepit. Siquidem singulari juventæ decore, ac ingenua, blandaque sermonis comitate, facili aditu, alloquioque & alijs artibus, maximam apud omnes Germaniæ ac Pannoniæ proceres, populosque gratiam & benevolentiam sibi comparaverat, & ne magnitudine animi industria, ausuque & armis, patre inferior esse videretur, omnibus viribus contendere nitebatur. Exercitus etiam à patre relicti, ac eorum præfecti, & tribuni, summa ejus recenti principatu spe tenebantur, fore ut pro dignitate & existimatione totius Reipublicæ Christianæ, honestissimo consilio Turcicarum induciarum compedes, quibus Pater irretitus fuisset, Dei immortalis ope exuere, & acerrimorum hostium impetum non modo sustinere, sed etiam ad non dubiam victoriam propulsare posset. Quamobrem fama etiam in vulgum frequens emanaverat, illum minime fæderibus aut induciis staturũ, quas Pater cum Solimano pepigerat, sed comparato ampliori exercitu, ac animis opibusque cum summo Pontifice ac Regibus & principibus Europæis terra mariq; consociatis, infestis cũ illo armis prima occasione congressurum.

Nec deerant pleriq; militiæ clari, & bellicarum rerum peritiâ insignes, qui cum pacem & quietem pati non possent, eum ad parandum suscipiendumque adversus Turcas bellum, secretis apertisq; consiliorũ rationibus incitare non dubitarent: & ea quoq; detrimenta, quæ hactenus Resp. Christiana, per latus afflictæ Pannoniæ insignia & lethalia accepisset, incuria magis & inerti principum segnitie, quam verâ hostium virtute aut viribus illata acceptaque fuisse memorarent. Quæ quum in aulicorum ac militarium procerum coronis, & consessu non usque adeo secretis sermonibus tractarentur, quin ad propinquos Turcas perlata, ab iis pro insita barbarorum nominis superbia varie interpretarentur; Maximilianum diversa consilia animo agitare compellebant; quæ tamen tacito & latebroso pectore condita, ad cõmunis salutis causam tuendã expedire, neq; sibi à paternorũ conditionũ æquitate discedendũ esse arbitrabatur.

Maximilian. Imperator frequenti Senatu convocato Itaque ne rem ulterius differendam putaret,

de bello Turcico deliberat.

frequenti Senatu convocato, quid faciendum è republ. foret, singulatim exquisivit. Jam enim biennium prætererat, ex quo pater gravi morbo & ingentibus curis fatigatus, eoque satis concedente, ipse legatorum & muneris mittendi occasionem neglexerat, & Arslanes, qui eo tempore Budensem præfecturam administrabat, an pactis stare vellet, frequentioribus literis & nuntiis arroganter postulare non intermittebat.

Erant in Senatu, prout quisque affectus erat, aut ingenio valebat, varia studia, ita ut sententiæ in diversum traherentur, pars enim non togatorum tantum, sed etiam militarium hominum, prudentiæ & experientiæ opinione clarissimorum, fidem & promissa inviolabili tenore servanda suadebat, nec committendum ut fraudis alicujus aut mutatæ voluntatis suspicione barbarus hostis, terra marique potens, & à quo tot tantasque clades & detrimenta non tantum Pannonia, sed totus fere Christianus orbis accepisset, irritandus & ad arma concitandus esset. Serviendum tempori, mittendumque illi juxta fœdera promissum munus, & suspicacem tyranni animum, qui postea nullis vel amplissimis conditionibus placari posset, pacis & amicitiæ ostentatione leniendum; ne turbatus & exasperatus, formidabilibus sumptis armis, humana divinis confundendo, omnia sursum atque deorsum misceret. Satius esse eam pecuniam ad regnorum & populorum suorum securitatem impensam esse, eosque illa quantulacunque summa ab impotentis barbari insolentiis & furore liberare, quam si res ad bellum & arma deducatur, millies majores thesauros, cum extrema eorundem pernicie & exitio exigendos, ad dubiam Martis & ancipitis fortunę aleam consumi. Debere esse documento superioris tempestatis bella, summo semper cum Ungariæ detrimento suscepta, atque infelicissime gesta, quorum funestam cladis memoriam, sive illa principum incuria, sive ducum ignavia & imperitia improspere evenerint, nunc quoque cum luctu & lachrimis recolere cogerentur. Ad extremum omnia alia prius quam bellum experiri consulebant.

Dehortatio à bello.

Sed erant ex altera parte tam ex Germanis, quam Ungaris viri illustres, qui certis adducti rationibus, bellum imprimis maxime honesto & decoro nomine contra immanes barbaros pro Christo Deo & servatore, ejusque sacrosancta religione, proque aris & focis suscipiendum censerent: inter quos Comes Nicolaus Zrinianus, summæ claritudinis dux erat, quo nemo regendis exercitibus melior eo tempore atque peritior habebatur. Is præter cæterorum opinionem, non dissentiendi aut contendendi, sed quod mens suppeteret, expromendi causa, sibi longe aliam mentem esse, nec ut induciæ, quas necessaria potius, quam honesta pactione Ferdinandus cum Turcis iniisset, hoc rerum statu observentur, sibi è republica fore videri disserebat.

Comes Zrinius bellum adversus Turcas suscipiendum suadet.

« Quandoquidem, si rem, inquiebat, penitius consideraverimus, in præsentia hostes, non secus, ac si nulla pax, nullum fœdus ictum esset, agros urere & populari, miseram plebem quotidie variis indignisque modis ad deditionem compellere, arces finitimas partim fraude & astu, partim aperta vi invadere & expugnare, imperium per fas & nefas prolatare contendunt. Contra si quid à nostris in defensione licita atque necessaria patratur, ea contra pacta fieri, nostrosque violati juris & æqui, turbatæque pacis reos extemplo agi, & pro sua feritate, leges, quas liberet, dare, adimere, non probro non flagitio, non pessimis quibusvis facinoribus quo minus, quemadmodum in victos & sub jugum missos suam libidinem exercerent, abstinere videmus. Nec conquerendo aut expostulando apud importunissimos homines quicquam profecimus, quin gravius indies & acerbius malefaciendo, patriam, socios, & commilitones nostros, eversum iêre, nostraque socordia dominationem in nos insolentissimam agitavere: ita ut mihi quidem, quod pace & venia aliorum dictum velim, tempus esse videatur ad vindicandam in libertatem Remp. expergiscendi, ac oblata occasione jugum a cervicibus nostris excutiendi. Itaq; si quid Solimano in hanc usq; diem ex pacto debetur, id ei mittendum non abnuerem, ne aut merito conqueri possit, aut, uti est arrogantia & impatientia singulari, arma sumendi inde occasionem capiat; quamquam sive apud eum beneficio, sive metu procedamus, perinde esse duco; adeo miseriis & sanguine nostro satiari non potest. Ut missum illud fuerit, tum demum renunciandam ei induciarum male ab eo observatarum fidem & amicitiam omnem censerem, quibus nostræ opes & vires, tam privatæ quam publicæ magis quam bello diminutæ fractæq; sunt: ac deinde tempestive curam, studium & diligentiam omnem adhibendam, bellum quod nobis illaturus esset sustinendo, & cum Dei Optimi Maximi ope etiam propulsando.

Non possum diffiteri eum summas secum vires, magnam potentiam, exercitatos milites, ingentem exercitum trahere consuevisse; sed ea omnia opinione hominum, ac vero longè minora esse comperi. Aliquoties jam mihi ejus bellicæ expeditiones visæ sunt, quibus ipse interfuit, quas ipse amplissima magnitudinis fama duxit: primo quum me adolescente, & vix alterum & vigesimum ætatis annum agitante, Viennam irrita obsidione cinxisset: ac cũ postea Guseg, um ignobile oppidulum, atq; inglorius frustra tentasset, nec Caroli Imperatoris Augusti adventum expectare ausus esset, postremo cum socordia & ignavia ac deditione nostrorũ nobilissimis Strigonii & Albæ Civitatibus occupatis, castra in Albana planicie, etiam Tartaris aucta collocasset: sed ego sic existimo, ejus exercitum & copias incertis potius vulgi rumoribus, ac pravitate & mendacio suorũ eas in immensum falso extollentiũ, quã re ipsa constare. Peditum siquidem prætorianorum, quos Janiceros vocant 12. millia, aut ad summum quatuordecim eum habere palam est, quem numerum raro attigisse, nunquam hactenus excessisse ab iis, qui vera dicere contendunt, accepimus. Equitatus omnis ex Asia & Europa collectus viginti quinque aut triginta millia numerum non excedit; nec is virtute aut viribus multum pollet, utpote qui è rure & agris ex hominibus eorum culturæ deditis colligitur. Verum enimvero in prætoriano equite & in iis, qui hisce Ungariæ & Illyrici finibus stipendia merẽt, Janiceris adjuncto

robur

,, robur omne & munimentum ejus exercitus
,, consistit; quorum numerum etiamsi Turcæ ad
,, multas myriadas, & ii, qui simul cum eis fal-
,, sa & incomperta adserunt, extollere conen-
,, tur; re tamen vera Asiaticis & Europæis æqua-
,, to fere pede censentur. Cætera multitudo, li-
,, xæ, calones, fex vulgi, inermes Bulgari & Græ-
,, ci, camelis equisq; curandis, tabernaculis ten-
,, dendis, aquationi, lignationi, denique frumen-
,, tandi & pabulandi ministeriis, & castrensibus
,, servitiis addicta plebs, & incondita turba est:
,, quæ nec in aciem educi solet, nec, si educatur,
,, usui esse potest, quod nec ulla arma, præter u-
,, nam securim gerat, & magna pars nec eam,
,, nisi fustem aut baculum sudemve habeat.

,, Quæ mihi comperta, oculisque sæpius visa,
,, non præter veri fidem, ab aliis temere allata,
,, aut audita nunc referre animus est; sic ut cum
,, septuaginta millibus nostrorum Christiani
,, nominis militum, ex utroque ordine selectis,
,, hinc hosti, quantumvis tumido & elato, pa-
,, tentibus in campis divino numine invocato,
,, congredi, idque non sine firma vincendi spe
,, posse existimem. Nec autem Deum Opt. Max.
,, superosque omnes nobis Christianis tantope-
,, re iratos, infensosque esse puto, ut septuagin-
,, ta militum millia conscribi, & in aciem adver-
,, sus barbaros educi, & Janiceris totidem pedi-
,, tes exercitatissimos, equitibus parem virtute
,, & fortitudine equitum numerum opponi pos-
,, se desperem. Hos autem abs te, Cæsar inclite,
,, nova nunc sceptra capessente, partim in tuis
,, Regnis, & provinciis, partim apud patruum
,, Hispaniarum Regem potentissimum, qui Hi-
,, spanum peditem, non animo, non armis Jani-
,, cero inferiorem facile concessurus sit; ac sum-
" mum Pontificem, uti communem omnium
" parentem, cæterosque Christianos principes,
" quos ad consociandas vires, conferendaq; au-
" xilia impigre concursuros haud dubie mihi
" polliceor, facile comparari posse nequaquam
" diffido. Nec duce alio, quam te, Cæsar invicte,
" opus est, cujus ut auctoritatem & dignitatem,
" qua omnes mortales anteis, nunc omittam;
" sic virtutem, magnitudinem animi, experien-
" tiam belli, rerum usum & prudentiam, postre-
" mo gratum temperatumq; imperium, & om-
" nia quæ virtus & virilis animus abunde sup-
" peditant, ad bellum rite administrandum ad-
" ducturum arbitrabor. Cætera in promptu e-
" runt, stipendia, tormenta, eorumq; apparatus,
" classes, naves. commeatus, qui ex Ungaria re-
" rum omnium feracissimo solo, ad multos mē-
" ses & annos provideri tempestive, facileque
" curari possunt: & Danubius omnibus ad super-
" fluitatem & redundanti in castra devehendis
" tantam facultatē præbet, ut invitare videatur.
" Quod si Deus Opt. Max. votis nostris secun-
" dissime faverit, & victoria nobis cesserit, sicut
" de ea dubitandum non est, atque adeo hic se-
" mel de perfido hoste exoptatum triumphum
" retulerimus; cætera omnia incommoda, quæ
" hactenus accepimus, incomparabili cum lau-
" de, & gloria Christiani nominis cumulatissi-
" me resarcientur, & nos tot acceptas à barbaris
" clades egregie ulciscemur, atque ab iis respi-
" rantes, pristinum patriæ nostræ decus & splē-
" dorē brevi recuperabimus. Hoc ut faciamus,
" & nequaquam extensis ulterius induciis, qui-
" bus hoc regnum hactenus vastatum potius est,
quam correctum aut defensum, insidiosæ paci "
justissimum bellum præferamus suadent, cùm "
alia permulta, quæ supra paucis attigi, & qui- "
bus mihi maximè animus erectus est; tum ve- "
rò, Cæsar optime & fortissime, tuæ virtutis, & "
maximi interris imperij summa spes, & domi "
militiæque præclara facinora, ac denique sum- "
morum regum & principum, quibus non so- "
lum sanguinis propinquitate, sed etiam animis "
& sensibus conjunctissimus es, æqualis & fir- "
missimus consensus cohortari incitareq; pos- "
sunt. Itaque Christianam Remp. abs te sum- "
mis votis non flagitium aliquod, vel obscu- "
rum facinus petentem tibi propone: sed ut af- "
flictæ imprimis Pannoniæ libertatem, salutē- "
que collapsam & dilaceratam ab occasu & in- "
teritu restituas: qua superis benè juvantibus re- "
stituta, Germaniæ & totius Europæ libertatē "
stabilies & confirmabis: neque reipso clarior "
toto orbe terrarum aut fortunatior quisquam "
mortalium erit, nullius fama aut virtutis laus "
per omnes gentes longius, aut latius volitabit, "
potiusque sempiterna apud omnes parta no- "
minis gloria, industriæ, laborumque tuorum "
pro Republ. Christiana susceptorum uberri- "
mum fructum & præmia capies; quo uno ni- "
hil est in vita magnanimis principibus, vel ad "
privatam gloriam, vel ad publicæ securitatis "
decus magis expetendum.

Maximilian. animi incertus ad pacis consilia potius propendet.

Postquam dicendi finem fecit, diu Maximilianus in incerto habuit, quidnam potissimum consilij sequeretur; quamquam ad pacis & quietis potius consilia inclinaret. Jam diu deliberando & differendo elanguerat res; quum Sabanus senex Chaulijs Budensibus præpositus, literas Solimani adferens advenit; quibus sibi Ferdinandi obitum gravem, molestumque accidisse significabat, precarique ut illius animam Deus Optimus Maximus culpis remissis, in æterno paradiso collocet, (hisce verbis utebatur) tum se pacem cum illo ictam servaturum pollicebatur: si secundum conditiones illa à Maximiliano quoque observetur. Ante paucos dies, quam Sabanus advenisset, Bartholomæus Ornæus, miles & expeditus cursor Comaroniensis cum literis ad Albertum de Nijs Belgam, qui Byzantij legatum agebat, missus eadem de re fuerat; jubebaturque dicere Solimano & purpuratis, Ferdinandum vita excessisse, Maximiliano successore relicto, qui brevi munera missurus sit, & se ad pactas cum patre pacis conditiones accommodaturus. Eodem cum responso Sabanus dimissus est; & post obitum Ferdinandi ad annum ferè insequentem res Pannonicæ, qui in hunc modum tranquillo in statu esse videbantur, puncto temporis, violata à Transsilvanis pace, in apertum bellum exarsere, & Maximilianum, quamquam à belli cogitationibus non parum abhorrentem, inexpectatæ tamen injuriæ dolore non parum exacerbatum, ad iracundiam & vindictæ desiderium exacuerunt.

Literæ Solimani ad Cæsarem de induciis servandis.

Bello à Transsilvanis excitato res Pannonicæ turbantur.

Bathorius Somlianus.

Balaßio absente Sacmarium

Cùm enim Balassius Sacmario exiens, Cassoviam ad Franciscum Zaium, incertum quas ob causas venisset, Andream Messerum Semigianum origine legatum suum ibi reliquit. Sed quum is quoque nullas suspectans insidias, Vardam profectus esset, Stephano Bathorio Somliano, qui tunc Varadino præerat, & ad

quem

quem jure hæreditario, ut diximus, pertinebat, à civibus, qui ob veteris temperatæque dominationis memoriam ei favebant, per idoneos homines clam significatum est, Balassium abducta majori præsidij parte oppido discessisse; proinde si cum suis copijs locum silentio adoriri maturaret, commodam esse intercipiendi occasionem, cui juvandæ neque ipsi defuturi essent. Quamobrem leviores quadrigas exemplo Varadiensibus imperat, quarum satis magnus numerus ibi cogi poterat, in quas pedites summa celeritate collocat; iterque ita instituit ut ad initium noctis haud procul Sacmario esset. Ibi ante lucem, aperientibus portam civibus, oppidum silentio ingreditur, & cohortatus pedites castellum, quod in insula erat, quam Samosus flumen è Transsilvaniæ alpibus defluēs, in duos ibi divisum alveos efficit, summa vi aggreditur. Pauci qui intus erant milites Germani, ac Ungari, quum ad subitum clamorem evigilassent, arma cepêre. Sed quum vallum è materia tumultuarij operis constaret, & ab hostibus, quibus etiam oppidani sese aggregaverant, partim dolabris & securibus patefactum, partim verò scalis appositis, scandendo captum animadvertissent; pars quæ resistere ceperat, cæsa est, pars postquam se adversæ fortunæ reluctari non posse videret, deditionem fecit.

Sacmarium astu militari occupat.

Conjunx Balassij, quæ Francisci Turzonis soror erat, cum filia nubili, & Stephano filio, quartumdecimum ætatis annum agente capta fuit: ac multa & varia ejus suppellex, quotidianis usibus destinata in prædam versa. Nam carior & pretiosior ad arcem Detreconem, quā à Ferdinando in Austriæ & Ungariæ confinio, dono acceperat, antea transmissa erat. Prædæ quantum fuit, armis & tormentis exceptis, pro navata opera militibus concessum; captivi omnes dimissi, præter uxorem ejus & liberos, qui in Transsilvaniam missi fuêre, ubi illa & filia, morbo & mœrore animi & luctu contracto, brevi contabescentes vitam cum morbo commutavêre; cùm Stephanus puer biennio post, cùm pater è vivis excessisset, à Joan. Sigismundo dimissus, postliminio redijsset. Proximum oppidum, quod Rivulum Dominarum vocant, de quo antea diximus, quarto milliari dissitum, ad primum Somliani adventum portas aperuit; & arx ad angulū urbis sita, quam Balassiani haud magno numero tenebant, post aliquot dierum oppugnationem ea conditione, ut cum omnibus rebus & sarcinis dimitterentur, pari successu in ejus potestatem devenit; & utrumq; præsidiario milite firmatum munitumque est.

Balassij conjunx cum filio & filia in Transsilvaniā abducta.

Deinde Rivulū Dominarum oppidum cum arce deditione capit.

Cùm hæc ad Sigismundum perlata essent, qualicunque fortunæ successu elatus, juvenili ardore atque impetu, neglectis pacis ac induciarum, quas per legatos expetiverat, conditionibus, exercitum comparare, excitisque Siculis & Saxonibus, & milite stipendiario undiquaque collecto, bellum Maximiliano inferre constituit cumque omnes Varadinum confluere jussisset, tormentaque & eorum apparatum præmisisset, ipsemet posito militiæ rudimento, exercitum ducere voluit, ac in eo Stephanum Bathorium Somlianum Sacmario recens capto clarum, post se legatum in exercitu constituit, qui ad sexdecim millium militum summam efficere dicebatur. Jam æstas in autumnum inclinaverat, & continuis pluvijs cœlo ingruentibus incommoda ducendo exercitui erant itinera; adeout & tormenta curulia, & alia impedimēta difficillime protrahi possent, & peditatus molli & profundo, ideoque lubrico cœno vix pedem figere valeret: ipse tamen tyrocinio alacer & promptus, superare omnes rerum difficultates & progredi, ac suos ut idem facerent cohortari contendebat.

Joan. Sigismund. felici successu tumidus, bellum Maximiliano Cæsari indicit.

Cæterùm septimis castris Hadadum perventum est, quod proxima clade Transsilvanis illata à Cæsarianis captum, præsidioque firmatum erat. Illud primum obsidione circumvallandum, ad delendam ignominiam decrevit, constitutis vineis & aggeribus tormenta majora provehi, & in arcem bipartito dirigi jussit. Reliquerant in arce Zaius & Balassius præfectum Matthiam Senniesium, virum fortem & militarem, cum sua ala equitum, ac ducentis peditibus Ungaris, cohorteq; militum Germanorum, qui omnes impigrè se tuebantur. Sed quum murus vetustate debilior esset, quā ut vim & impetum majorum pilarum perferre posset, post paucorū dierum oppugnationem lato patefacto hiatu procidit. Et quamquam ij qui intus erant, cohortante & monstrante Senniesio, dolijs terra repletis ac materia ruinas obstruere, & aditum hostibus præcludere conarentur; tamen quia tam mœnia assiduis ictibus sternebantur, quam ijs qui propugnabant, consistendi in mœnibus facultas densa glandium procella eripiebatur, Joan. Sigismundus tympanis ac tubis crepitantibus signum irrumpendi dari jubet. Nec mora, magna peditum multitudo acri facto impetu per ruinas conscendit; quos præsidiarii, protracto duabus ferè horis certamine fortissimè sustinuêre, plurimosque ex ijs sclopetis & hastis omniq; telorum genere partim trucidare, partim sauciatos detrudere conati, ad extremum cum Somliano plures integros saucijs, & recentiores fatigatis submittente, Cæsariani vulnerato Senniesio præfecto, victi terga dedêre. Complures primo eo hostium impetu occisi, cæteri in deditionem venêre; quos Joann. Sigismundus ea conditione, ne hoc bello durante adversum se arma sumerent, incolumes dimitti jussit. Senniesium verò medicis, qui eum ex vulneribus curarent commendavit, ac demum post confectum bellum, armis, pecunia, equis & vestibus donatum ad suos remisit. Balassius & Zaius consilij inopes, atque rebus omnibus imparati, Cassoviæ mœnibus sese continebant, & quod erat reliquum, Maximilianum de illius hostili irruptione certiorem reddebant; præsidiarios arcium finitimarum, ut se tuerentur, ac constanter in fide permanerent, per crebros nuntios & literas commonefaciebant.

Hadadū arcem vi expugnat.

At Joannes Sigismundus Bathorio oppido, & munitioni Sancti Martini, ad ulteriorem ripam Tibisci sita, eadem celeritate in potestatem redactis, ad obsidendum potius quam oppugnandum Echedum, Bathoriæ familiæ munimentum, castra promovit. Illud ingentis paludis ac profundæ æstuarijs undiq; cinctum est, quod nec ulla hyemis, frigorisque duritie adstringi glacie, ita ut permeari pedibus queat, traditur. Quapropter Nicolaus Bathorius ejus minas atque obsidionem adeò contemnebat, ut nuptias, quas forte eo die cuidam militi suo celebrandas constituisset, minimè intermitteret. Sed dispositis per mœnia excubijs, ac missis

Inde ad oppidum Echedum castra promovet.

extra

extra vallum custodiæ causa cohortibus, ipse tripudiis choreisque vacaret. Nihilo tamen minus quod Joannes Sigismundus omnem subjectum agrum se populaturum, & oppida Bathorii, pagosque omnes concrematurum minaretur. atque interea Malchus Temesvarii præfectus, cum tribus millibus Turcarum auxilio venisset cum Somliano ejus internuntio, necessario magis quam honesto consilio ita pacisci est coactus, ut si intra sexagesimum diem Cæsariani exercitus duces apertis in campis auxilium non attulissent, ipsius præsidiis intromissis, se & arcem ejus potestati permitteret.

Nicol. Bathor. cum eo paciscitur.

Mox ad Vardam oppugnandā contendit.

Itum deinde est ad Vardam oppugnandam, quam minorem vocant, cum copiis omnibus & tormentis. Eam fratres Vardani, vetere & nobili familia orti obtinebant; & Stephanus major natu, præsidium cum cohorte & ala equitum in ea agitabat. Instar Echedii palustri loco sita est, ac uno tantum itinere, solis pontibus oblongis adiri solet, obidque difficilem habet oppugnationem: quam quidem superioribus bellorum tumultibus, bis aut ter sustinuisse supradiximus. Quamquam autem subito belli terrore admoto Vardanus, veluti rebus imparatis, non parum se periculi adiisse videret, pro veteri tamen sua & familiæ constantia & virtute, portas advenanti hosti clausit, & se ad defensionem præsenti animo comparavit, hostesq; aggeribus construendis intentos, directis ex arce tormentis adeo infestavit, ut intermittere opus, & ad venturæ noctis tenebras differre cogerentur.

Angebat ea res haud mediocriter animum Transilvani, qui quum omnia celeritati suæ cessura speraret, Cassoviam & vicinas superioris Pannoniæ urbes sibi animo destinabat; seque eam hujus unius munitæ arcis obstaculo remorari moleste ferebat. Quapropter Somlianum ad se accitum ad arcem ire, suoque nomine Vardanum ad honestas conditiones meundas hortari jubet potius quam vim experiri suam. Qui quum data acceptaque fide Vardanum ex arce evocasset, multis verbis eum hortatus est, ne fortunæ reluctari vellet: sed Joanni Sigismundo legitimo principi arcem, seque traderet, quæ iisdem legibus, quibus hactenus apud illum, & fratres relinqueretur; quod si fiducia toleratæ antea duplicis obsidionis teneretur, id tantum nunc in tanto positus discrimine cogitaret, illis conatibus duces, cum mediocribus copiis inter mutuas obtrectationes, & dissidia, postremo pessimis artibus & maligna fide bellum gessisse; nunc ipsum principem cum ingenti exercitu, maximisq; tormentorum apparatibus imminere: Turcas etiam, quorū robur, & vim acrem & indomitam esse non ignoraret, haud exiguo numero adesse: propterea si sibi salutaria momenti obtemperandum putaret, hortari se pro veteri amicitia & necessitudine ne deditionem recuset, aut differat; nam si id pertinacius faciat, certissimum ei vitæ & fortunarum omnium discrimen subeundum sit. nec ullum gratiæ aut misericordiæ genus ab irato principe expectandum. Sed quum Somlianus nullis verborum minis deditionem extorquere posse videretur, re infecta in castra reversus est; & Vardanus duos ingentes frugum acervos, nondum excussis granis, in insulam, quæ ante arcem est congestos, ne iis hostibus usui essent, injecto suis manibus igne concremavit, regressusque in arcem sese ad obsidionem paravit.

Somlianus Vardano, ut se dedat, omnibus rationū machinis suadet.

Verùm cùm Transilvanus, qui vires ulterius proferre cupiebat, nec tamen a tergo hostilem arcem relinquendam putaret, Somlianum ut cum Vardano quibuscunque posset conditionibus transigeret, iterum revertі jussit, & post multas & longas verborum contentiones Vardanus, quamquam nihil veteri sua constantia indignum designare vellet, tamen victus postremò & expugnatus, ut incertæ obsidionis difficultates & incommoda caveret, ac intolerandis miserorum incolarum calamitatibus, quæ procul dubio erant perferendæ, avertendis consuleret, iisdem, quibus ante paucos dies Nicolaus Bathorius pactus erat, conditionibus subscripsit. Lætus ea transactione Joan. Sigismundus, veluti remoto obice, eundum ulterius existimavit; ac ponte è navibus ad Tocaium facto, quod ejus nomine Francicus Nemethius obtinebat, Tibiscum trajecit: ita ut copias suas omnes & tormenta transire juberet: Malchum tamen Temesvariensem cum suis Turcis in ulteriori ripa relinqueret; eo consilio, ne si barbaros, rapinis, furto, ac populationibus & cædibus vivere assuetos transduxisset, incolarum animos abs se abalienaret.

Vardanus Somlianu persuasionibus expugnatus, iisdem, quibus paulo ante Bathorius pactus erat, conditionibus assentitur.

Per hunc modum superato Tibisco, Covazonem arcem superioribus bellis dirutam, atq; iterum restauratam, tormentis majoribus oppugnare adortus est. Quæ quum eorum impetum ferre non posset, deditionem fecit; quam extemplo dirui funditus, & solo æquari jussit: nihil deinde intermissa celeritate, ad Athiam, quæ duorum illinc milliarium spatio distabat, Michaelis Bidij arcem pervenit; in qua Cæsarianorum militum præsidium erat, duce Simone Zalaio, ipsius olim Telequessij necessario, sed qui conceptæ multorum hominum de se spei atque expectationi ea in obsidione minimè respondisset. Cùm tormenta in aggeres provecta, ac mœnibus admota essent, tanta ferrearum prægrandium pilarum vis extitit, ut non solum murum debilem atque tenuem facilè perforarent: sed etiam aliam ejus partem, quæ ex opposito eminebat, eodem ictu utrinq; penetrarent. Ea re tam Bidius, qui natura imbellis & inefficacis ingenij habebatur, quam Zalaius non mediocri metu perfusi, de servanda arce prorsus desperare cogebantur: nec ulla erat in auxilijs spes, quum Zaius & Balassius tuendæ potiùs Cassoviæ, & vicinarum civitatum saluti prospicere, quam eas quas habebant, exiguas militum copias ad præsidia dividere se posse existimarēt. Itaq; obsessi, rebus desperatis, de muro cū hoste colloqui, ac ut ad Somlianū nuntios mitterent, petere constituerunt. Quo impetrato, ijs conditionibus, ut cum equis, armis, omniq; suppellectili incolumes dimitterentur, deditionē obtulêre. Quas conditiones Transsilvanus, deprecāte Somliano, haud cunctanter admisit; tum quod Bidio parcendum putaret; tum verò quod magnoperè de summa rerum solicitus, suscepti consilij rationes & propositum tenere, audendoque & agendo ad tentandum maturè Cassoviam properare contendebat. Cum igitur subscriptis & confirmatis conditionibus obsessi cum sarcinis exire deberent, & Bidius curribus destitueretur, Somlianus singulari humanitate & beneficio suos equos & currus

Hinc Covazonē captam solo æquat.

Et Athiā Bidij arcem eadem celeritate occupat.

currus

Somliani in Bidium humanitas.

currus ei concessit, per quos uxorem & liberos & res suas in tutum avexit: sicque Somlianus Nicolao Olaho Archiepiscopo Strigoniensi, vetere sibi amicitia juncto, cujus sororem Bidius in matrimonio habebat, gratificari voluit.

Transsilvanus ad Cassoviã expugnandam animum adjiciens.

Transsilvanus utraque arce diruta & eversa, copias ad Cassoviæ conspectum adducere, Zaium que & Balassium ancipiti obsidione inclusos, & intercepto commeatu, ad rerum omnium difficultates & angustias redactos, aut vi expugnare, aut ad deditionem compellere in animo habebat. Verùm hæc eum vel apposite deliberantem fortuna Cæsarianis ex professo favens, & illius conatibus maximè infensa, facile irritis; nec eum ulterius progredi aut destinata perficere passa est. Nam cœlum repente turbatum, tot & tantos imbres ei iter habenti superinfudit, ut intumescentibus subita inundatione etiam exiguis rivulis, ager omnis & campi aquis innatarent, & itineribus profundo impeditis cœno, tormentorum & curruum rotæ usque ad axes mergerentur, nec quicquam extrahere valentibus jumentis, & milites fracti animis eam horridæ & frigidioris tempestatis injuriam perferre non possent.

Cœli injuriis captus absistere compellitur.

Prætoria quoque ipsius tabernacula, quamquam tabulatis & asseribus altiuscule constrata adiri non poterant, nisi cruribus & suris ad usque genua cœno immersis: sic ut reliqua tentoria ventis validissime perflantibus passim dejicerentur; & equi molli & lutulenta tellure nequaquam consistere possent.

Quibus jactata incommodis castra, commeatus quoque convehendi extrema difficultas, & imminens desperatio maxime conterebat: & assiduo humore superinfuso, nec ulla apparente serenioris cœli benignitate, cibaria etiam, quorum jam penuria sentiri cœperat, non obscurè corrumpebantur. Sed & Turcæ trans flumen relicti, quamquam alias indomito robore omnes actis injurias perferre soliti, despondere animos cœperant, & se domum redituros frequenter significabant. Tum Johannes Sigismundus infestæ fortunæ frustra indignari, sese proposito consilio dejectum fremere, gravissimis & inopinatis rerum casibus retardatum conqueri. Sed quum diræ necessitati ex professo acerrime resistenti manus dare cogeretur, relictis omnibus adeundæ Cassoviæ consiliis, reverti constituit: relictisque Tocaii tormentis, quæ vel duplicatis equorum vel boum jugis propter iniquitatem itineris provehi non poterant, Tibiscum eodem ponte, quo venerat, trajecit: Turcisque ad suas stationes dimissis, ipse difficillimo itinere compluribus impedimentis, equisque & sarcinis amissis, Varadinum contendit: atque illinc ejus copiæ extrema lassitudine fatigatæ, durissimisque afflictæ incommodis, ad sua loca discessere. In redeundo diurnis nocturnisque pluviis nequaquam cessantibus, Echedum & Vardam absque maleficio prætervectus est, quod iter suapte natura etiam æquiore cœlo, humidum, lutulentumque esse solet: pactas tamen nuperrime conditiones, nec literis neque nuntiis urgendas existimavit: sicque Bathorius & Vardanus illis nequaquam amplius illigati, ad pristina Cæsaris obsequia redierunt. In quos Cæsar non aliter animadvertit, quàm quod satis habuerit, illum quidem per literas severiores, hunc autem, qui sui excusandi causa Viennam venerat, per aliquot menses detentum gravissimis verbis castigasse.

Exercitus à Maximiliano Cæs. comparatus, atque Suendio in Transsilvaniam mittitur.

Tantis ipso in exordio regni affectus injuriis Maximilianus, nequaquam ferendas eas existimans, exercitum sine mora comparare, insolentiasque Transsilvani, generoso suscepto consilio, armis & bello vindicandas esse decrevit. Igitur conquisita summo studio undique pecunia, cujus, quod, unde nihil turbarum expectasset, inopinum & inexpectatum bellum erupisset, non mediocri penuria laborabat, militem conscribi jussit: evocavitque ex Alsatia Lazarum Suendium, qui præterquam quod magna optimarum literarum cognitione pollebat, pluribus etiam in bellis Caroli Quinti Imperatoris ordines duxisset, rebus præclare gestis, famam pugnacis simul & cauti ducis erat consequutus. Is concedente Philippo Rege Hispaniarum, cujus stipendiis erat addictus, brevi Viennam venit, ac gerendo bello summus dux est declaratus: & Andreas Bathorius ut locorum & regionis peritior, æquata potestate, collega ei additus, qui legatum habebat Johannem Palaticium, superioribus bellis Transsilvanicis imprimis exercitatum. E præsidio etiam Jauriensi Johannes Ruberus, vir militia præstans, cum ducentis equitibus, ac Georgius Bellerus, cum quingentis peditibus Germanis, primo quoque tempore, in id bellum ire jussi sunt. Adduxere etiam equites Germanos Suendii cura & studio Johannes Ascenburgius, Henricus Glacentallius, & Johannes Schulenburgius; pedites verò Johannes Bernardus Ratenavius, Jacobus Ramingus, aliique tribuni, atque omnes per Turocium, Liptoviam, & Scepusium in superiorem Ungariam contenderunt: ibique per oppida, ac Cassoviæ & Eperiessii suburbana distributis copiis, Suendium & Bathorium expectavere. A quibus paulò pòst octo tormenta currulia, raræ magnitudinis cum necessario apparatu, concretis glacie ob ingentem hiemis duritiem itineribus præmissa sunt.

Cui Andreas Bathorius collega adjungitur.

Cæsaris literæ ad Regem Poloniæ de Transsilvani injuriis.

Inter hæc Cæsar, datis ad Sigismundum Poloniæ Regem literis, de gravibus & insperatis Transsilvani, cui ille erat avunculus, contumeliis conquestus est; admonitoque, ut illum ad res reddendas, & servanda fœdera hortaretur. Rex æqua petenti Cæsari facile obtemperavit, ac nepotem per literas serio admonuit, & Cæsari, à quo pacem suo quoque interventu magnopere postulasset, neque ex fœdere cum Turcis icto, in quo esset comprehensus, neque ex commodo suæ gentis inferre licuisse ostendit. Verùm ille in id unum avunculo, missis literis, quas Rex ad Cæsarem suis adjunctas misit, se singulari perseverantia servandis fœderibus incubuisse, respondit: sed à Cæsarianis ducibus, ac Balassio imprimis, qui Castellis in Transsilvanica ditione extructis, commeatum à Muncacio & Husto avertere conatus esset, incolasque intolerandis malis & contumeliis exagitasset, itinera rapinis & cædibus obviorum quorumcunque & mercatorum è Polonia commeantium, infesta reddidisset, provocatum, pro tuendis finibus arma sumpsisse; & deinceps quoque licitam provinciæ suæ, & subditorum populorum tutelam sibi curæ fore.

Transsilvanus culpam in Balassiũ transfert.

Quibus rebus, & superbo illius responso irritatus

1565.

tatus atque exasperatus Cæsar, injurias suas magis ac magis ultum ire maturavit: Suendiumque ad res gerendas, & administrandum bellum Calendis Januariis, horrida, & qualem à multis retroactis annis vix fuisse memorabant, asperrima hieme ab se dimisit: isque suscepto haud cunctanter itinere, ad Eperiessum paucis diebus pervenit. Profecto Suendio, Cæsar Aeacium Chabiom, biremis unius trierarchum virum industrium & militarem, ac Georgium Ciqueium, Constantinopolim misit; adjunxitque eis Michaëlem Cernovitium Epirotam, qui ibi multis annis Venetorum interpretis officio functus; postremo apud Senatum in suspicionem suæ fidei incidens, ad Cæsarem se contulerat. Per hos munus honorarium trium præteritorum annorum Solimano missum est, & purpuratis, quorum princeps Aly Rustanis generi successor, antea è vivis excesserat, atque in ejus locum Mehemetes purpuratorum tertius erat suffectus; qui rapudlare uxorem, sic jubente Solimano, & neptem ejus, Selimi nempe principis filiam, paulò ante ducere erat coactus. Receptis ad se muneribus, dum de reddendo Saemario, & Rivulo Dominarum, ut nostri vocant, Byzantii disceptatur, Bathorius & Suendius Eperiessi in convenere, eoque Balassium & Zaium cæterosque duces ac præfectos convocavere, simulque illis de progressu belli, & tentanda fortuna deliberandum proposuere. Et primum exquirebatur, utrum ex duobus aggredi atque oppugnari consultius foret, Tocaium ne, quod Nemethius ipse cum mille & quingentis militibus selectissimis tueri dicebatur, an Serencium, duobus parvis milliaribus propinquius, ad cujus defensionem præcipuos peditum, & pugnacissimum quemque præmiserat, ratus Cæsarianos, primo conatu illud invasuros. Una erat omnium in progrediendo voluntas, ne quid temporis cunctando aut protrahendo amitteretur, sed rem omnem in celeritate consistere putarent; in agendo tamen & bello inchoando in duas ibatur sententias: quarum altera auctore Balassio, ne quid hostile à tergo relinqueretur, Serencium primo impetu expugnandum suadebat, ac deinde ad Tocaii obsidionem procedendum: alteram Bathorius divino ingenio omnia ponderare atque providere solitus, multis adductis in medium rationibus tuebatur: totamque utriusque partis & imperii existimationem, in Tocaii defensione expugnationeque positam esse, illud caput, illud initium esse debere differebat: nunc siquidem concretis frigore fluminibus utrisque (ad confluentes enim Tibiscum & Bodrogum fluvios opportunissimo loco situm est) etiam tormentis majoribus per crassiorem glaciem facilis transitus præberetur, eaque, quacunque ex parte opus sit, diruendæ arci admoveri possint; quæ flumina si resoluta glacie fluere incipiant, locum nulla arte, nullis viribus expugnabilem fore. Itaque sibi videri, ut relicto Serencio, cujus præsidiarii pauci, tuendo loco impositi, nequaquam tanto numero esse dicantur, ut ipsis Tocaio incumbentibus magnopere nocere queant: illud primo quoque tempore invadendum & expugnandum esse: quo capto Serencium facili negotio in potestatem venturum.

Suendius asperrima hieme Eperiessum contendit.
An. 1565.

Legati ad Solimanū cum munere honorario missi à Cæsare.

Aly extincto succedit Mehemetes.

Deliberatio Suendii de bello gerendo.

1565.

Suendius quamquam erat regionis & locorum ignarus, prolatis tamen tabellis, quibus situs & distantiæ descriptæ continebantur, ac rationibus à Bathorio adductis persuasus, ei protinus assensit, & ambo ad Tocaium castra promovenda decreverunt: potissimum quod id cæteris etiam omnibus ratione victis probari animadvertisset. Igitur Calendis Februariis Serencio & Tarcialo oppido à dextris relictis, sub vineis nobilissimi vini proventu celeberrimis, ad oppidum Queresturium, explicatis signis, & constructis aciebus duxêre, tormentis subsequi jussis. Bathorius, quod ei à pluribus retro annis, inclementiores ac nodosi articulorum dolores, artus ferè omnes & membra distorsissent, curru vectus in exercitu imperio fungebatur. Suendius verò situm loci inspecturus, quadringentis equitibus Germanis, totidemque Ungaris, inter quos Balassius eminebat, sibi adjunctis, ex Queresturio in conspectum Tocaii delatus, Johannem Palasticum Bathorii legatum cum ducentis equitibus præmisit: qui cum hostibus pari pugnæ studio incitatis & procurrentibus, leve certamen contraxit, ac paulò postquam equitatus, Suendio adducente, subsidio prælianti bus adcurrisset, & utrinque pauci cecidissent, hostes in arcem & nostri in castra sese receperunt. Sequenti die Gabriel Perenius ex Satospataco cum quadringentis equitibus, ac bis totidem peditibus, sua pecunia conductis in castra ad Suendium venit, & quatuor colubrinas mediocres adduxit. Nicolaus etiam Bathorius ad fratrem ducentos equites, duce Ladislao Siculo misit, cum duabus colubrinis, quibus olim Andreas frater Hustum, tuente Christophoro Cavalio, oppugnaverat. Alii quoque è Nobilitate complures, suas alas equitum & cohortes adjunxêre.

Suendius Tocaium obsidione cingit.

Copiæ nostra Hungarorum subsidiis aucta.

Nec mora, oppidum commeatu varii generis & vino præsertim plenum, quod hactenus ab hostibus defensum fuerat, vallo, quod simplici materia constabat, aliquot in locis dejecto, ab irruente peditatu, defensoribus in arcem sese recipientibus, cum cæde plurimorum captum est; singulari peditum Germanorum commodo, qui frigidissima ea cæli asperitate, in domos luculento igne calefactas, & certis ad fovenda membra obsoniis & vino refertas, se recipere, atque ex iis ad excubias obeundas, & alia oppugnationis munia, ducumque imperia exequenda, recentes & vegeti, contempta omni hiemis injuria, facilè provolabant.

Oppidum capitur.

Capto oppido Bathorius & Suendius nihil cunctati, ad arcem oppugnandam animos, viresque convertêrunt, sic instituto oppugnationis ordine, ut Balassium cum parte copiarum Ungaricarum, ac quatuor colubrinis Tibiscum per glaciem transire, atque illinc à parte orientali mœnia quatere juberent; ipsi verò constitutis ex parte alterius fluminis Bodrogi aggeribus & vineis, tormenta quatuor majora collocarent, eorumque pilis assiduè in arcem conjectis, dejicere muros, & obsessis terrorem incutere haud intermitterent. Collem, qui ad occidentalem partem dimidio ferè stadio ab arce abest, occupandum, inque eo tres majores colubrinas constituendas, sicque tribus ex partibus oppugnationem summa vi inchoandam jussere. Gabriel verò Perenius, privato in Nemethium, à quo pluribus injuriis affectus erat, odio accensus,

Mox ad arcem oppugnandā vires convertunt.

1565.

cum suo peculiari tormentorum apparatu, concedentibus ducibus, ex opposito oppidi, aggeres statuit, atque illinc directis in arcis interiora pilis hostes infestandos duxit. Incredibili autem commodo Cæsarianis erat rigida crassiorque glaciei, non solùm militi & equitibus permeabilis, sed quæ ingentia etiam plaustra impedimentis onusta, & vastam tormentorum molem & pondus rutissime sustineret.

Glaciei crassitudo nobis magno usui.

Dispositis hoc ordine tormentis, ut repentinus hosti metus inferretur, Suendius & Bathorius primis conatibus celeritatem adhibendam judicavêre; ideoque quum quarto post inceptam oppugnationem die, pars quædam propugnaculi, quod ad Bodrogum protendebatur, pilarum vi prostrata esset, signum invadendi muros proposuere. Itaque ab Ungaris pariter & Germanis, qui è vaporariis oppidi domibus calidi atque alacres, sumptis armis prosiliebant, magna promptitudine procursum est, conantibus per prostrati muri ruinas certatim conscendere. Ex adverso Nemethius & qui intus erant, majore quo poterant virium robore sese tuebantur, ac Germanos tormentis & sclopetorum glandibus, aliisque telis missilibus, igneque artificiose facto arcere contendebant: primaque ea oppugnatio eum habuit eventum, ut obsessis summa vi & constantia propugnantibus, in irritum caderet, nostrisque repulsis & rejectis, Suendius receptui signum dare, suosque revocare cogeretur: quum ex Germanis atque aliis, eo in conatu haud pauciores sexcentis militibus amisisset; ac complures ex iis in foveas nequaquam animadversas, quæ ab hostibus per glaciem paulò ante apertæ erant, mergerentur: inter quos Rudolphus Halla, egregius juvenis, Ramingerianæ cohortis signifer, improviso casu absorptus interiit. In partibus hostium Josephus Regiocius, Nemethii legatus, vir militaris sclopeti glande vulnus in humero suscepit: & multi alii sauciati fuêre.

Prima nostrorum oppugnatio irrita successu.

At Cæsariani duces nihil eo accepto incommodo perturbati, certamen & oppugnationem pari audacia, nec minoribus viribus redintegrandam existimarunt. Erat propugnaculum aliud è materia ac roboreis trabibus extructum, terraque repletum, qualia ferè in Pannonia ob laterum & calcis penuriam construi solent, illud majorum tormentorum pilis ferreis assidue concuti & verberari jusserunt; postremo quod accessus in imo ad fundamenta facilior & tutior esse videretur, quàm quod ab hoste arceri eminus posset: eo magnus numerus operarum cum ligonibus & batillis, ac securibus, aliisque ferramentis mittitur; quibus ut ab imo robora & sepimenta suffodiant, jubetur. Itaque postquam humus in superficie quidem gelu & frigore constricta & durior, ubi verò paulò profundius egesta esset, mollescens ergatarum industriæ, ac assiduo labori cessisset, robora catenis & crassioribus funibus loco mota, simul cum terra repente corruerant, adeo ut per eorum ruinas & hiatum irrumpi posse non dubitaretur.

Quarto igitur post priorem irritumque conatum die, repetita oppugnatio est, sic ut à meridie usque ad primas tenebras, pari utrimque pertinacia dimicaretur. Ad extremum quum Cæsarianis recentes subinde ac novi milites subvenirent, rejecti hostes, amisso propugnaculo, in interiorem arcem, quæ è lateritio muro tota constabat, multis sociorum amissis, sese receperunt: Germani verò atque Ungari eodem in propugnaculo, quod manu ceperant, factis ibidem scrobibus ac subitariis quas poterant munitionibus pernoctarunt, illucescente aurora arcis interioris mænia tormentis quassari diruique cepta sunt, & simul ii qui in propugnaculo erant, minorum glandium procellam, in eos qui aut per fenestras, aut per alia patentia loca conspici poterant, effundere, eosque interficere aut sauciare non intermittebant.

Oppugnatione à nostris redintegrata.

Propugnaculum capitur, hoste in interiorē arcem refugiente.

Eo modo protracta oppugnatione, Nemethio & Tocalanis pristinus ardor animorum magnopere remitti cepit: Nam neque tormentis majoribus, neque sclopetis rem gerere poterant, quòd forinsecùs à Germanis, qui tormentario negotio præerant, loca & fenestellæ, è quibus inclusi tormenta in oppugnantes displodebant, perfracta atque occupata essent, ita ut omnem de servanda arce spem abjecisse viderentur. Interea cum arcis etiam interioris mænia assiduis concussa ictibus hiatum fecissent, & Germani sese sublevantes acrius instare, & per ruinas repando vexilla in muros efferre certatim contenderent, Nemethius suos, ut Germanis & Ungaris subeuntibus impigrè resisterent, cohortari voce, manu, exemploque ad defendendam incitare, partim ignibus ex resina & pice factis, ac ingentibus saxis, partim multo sale lapideo, cujus magnam habebat copiam, provolutis, subeuntes prohibere. Dum in eo conatu incautius versatur, minoris sclopeti glande per frontem trajicitur, ac repentè corruit; ita ut cruore ejus ac dissipati cerebri frustulis paries inficeretur. Nec tamen ejus interfecti fama Cæsarianis eo die innotuit.

Nemethius præfectus arcis sclopeti glande trajectus obit.

Verùm quum milites exanimem eum in fornicem quendam sepósuissent, orbati duce, in sequentem diem nulla facta mora (ut rebus desperatis fit) de deditione consultare ceperunt, ac inducias à ducibus petiverunt. Quas quum unius duntaxat diei impetrassent, simul & Nemethium interfectum significarunt, & arcem se dedituros, si cum rebus omnibus & sarcinis abire incolumibus liceret, polliciti sunt. Bathorius & Suendius quamquam se tam propere arce potituros minime credidissent, & rem omnem in celeritate positam esse non ignorarent; tamen conditiones, quas petebant, restringere placuit; & deditis non nisi unis vestibus, unisque gladiis abire licere responderunt. Qua transacta re, mille circiter milites ex Nemethianis arce excesserunt, ipsum tumultuario feretro, nulla Libitinæ aut funeris pompa efferentes. Quem quum Balassius inspicere voluisset, ne cui esset fraudi locus esset, duos pellium pretiosarum fasciculos, quales è Moscovia adferri solent, capiti suppositos reperit: quos quum adimere vellet, à Suendio non esse fato functis insultandum dicante prohibitus est. Inventa fuêre in arce quatuor ferè millia doliorum generosissimi vini, pecuniæ verò ad unius myriadis summam, præterea multa alia rapinarum ac prædæ supellex; quæ Suendius partim militibus & ducibus distribuit, partim ad arcis necessitates servavit. Per hunc modum octavo, postquam oppugnari ceptum esset, die, capto spe celerius Tocalo, Bathorius & Suendius, quantum hiemis duritie fieri

Præsidiarii se dedunt.

Octava die Tocaium captum.

1565.

*Instauratum & Ramminge*ro *tuendum datum.*

fieri poterat, arci restaurandæ & muniendæ operam dedere, eamque Jacobo Rammingerio tuendam commisere.

Max. et illi Serentii Balaßio deditur.

Nec more ab iis Balassius cum expedita parte copiarum, ac quatuor colubrinis, ad Serencium oppugnandum missus est; Sed ii, qui in præsidio erant, post quendam oppugnationem, ac nonnullos ictus tormentorum expectatos, tandem cognito Nemethium interfectum, et arcem cum oppido captam, milites dimissos & dilapsos, nullem in auxiliis spem esse, haud ampliori dubitatione aut mora interjecta, sese dediderunt: ac pars in fidem à Balassio recepti, pars in Transsilvaniam, aut quo cuilibet visum, discessere. Read Tocaium bene gesta Cæsariani Tibiscum trajicere, & oblatam proferendi imperii, dilatandorumque finium occasionem prosequi decreverunt; castraque in ulteriori ripa ad Racamasum locaverunt. Quod quum Stephanus Bathorius Somlianus, qui Secmarii rerum exitum præstolabatur, variis primum nunciis, postremo à militibus qui è præsidio dimissi, in Transsilvaniam catervatim iter intenderant, intellexisset, propterea quod Samosus flumen haud dissimiliter ac Tibiscus ad Tocaium glacie constrictus, sustinendis etiam majoribus tormentis viam præberet; omni spe loci servandi objectâ, castelloque incenso & concremato, se cum militibus, qui intus erant, Varadinum recepit. Bathorius autem & Suendius oppidum facili negotio occuparunt, & quod oportuno loco situm judicarent, ea in insula, quam sibi Samosus in duo divisus cornua effici. arcem novam, ex materia & roboribus cespite repletis, coacta magna incolarum totius regionis multitudine, ex fundamento erigere & construere ceperunt.

Sacmarili à Somliano desertum Suendius occupat.

Et novam arcem in insula construere incipit.

Non longe aberat Erdodium, quæ arx cum compluribus aliis, olim illustris Dragffiorum familiæ erat; sed illis fato functis, & stirpitus deficientibus, Ferdinando regnante, ad fiscum redigendæ erant. Sed priusquam ab eo occuparentur, Georgius Bathorius, Andreæ & Nicolai, illo quidem junior, hoc autem natu grandior frater germanus, ducta Gasparis Dragffii vidua, quæ Stepheni Somliani soror erat, usurpatis arcibus & bonis, ad Transsilvanicam Isabellæ Reginæ, & ejus filii factionem transiverat: eoque tempore Erdodii morabatur, quum Cæsarieni castris promotis non procul ab arce consedissent. Verùm is sive quod Andream fratrem in exercitu summum obtinere imperium sciret, ejusque fiducia submitteretur, sive pacem futuram putaret, de qua legatos in castra venturos audiverat, sive solitâ oscitantiâ atque ignaviâ agitetus, in ferarum septo arci contiguo pascendis cervis ac aliis feris ad amænitatem dicato incantius spatiari, nihil de obsidione pensi habere, castrensem fremitum, qui exaudiri poterat, supina negligentia flocci pendere. Balassio igitur cum antecursoribus præeunte parum aberat, quin in Cæsarianorum manus incideret, nisi conscenso equo celeriter in arcem se proripuisset. Ex qua tametsi satis & arte & natura munita, ac si vis etiam ingrueret, vel longam obsidionem perferre valente, demisso fractoque animo, missis in castra ad Andream fratrem Nicolao Sitano Scribâ, ac Andrea Calcatio, de deditione tractare cæpit. Nec Suendius, quod intus ejus consilii rationibus celeritate opus esset, quin cum eo transigeret, quicquam dubitavit: Sicque Andrea collega, pro fratre magnopere laborante, Georgius in fidem gratiamque Cæsaris receptus est.

Erdodium Georg. Bathorius certis conditionibus Suendio dedit.

Conditiones fuere (quamquam Andreas, ut illæ mitigarentur, ac res omnes apud fratrem manerent, contendebat) ut quicquid pecuniæ, commeatus, tormentorum bellicorum, aliarumque rerum Erdodii haberet, eo omni cederet. Quæ verò Cuvarii, Cehii, aliisque arcibus recondita haberentur, omnia præter arces & ditionem ipsi relinquerentur, quas vacuas Cæsari, & ejus nomine Suendio ad certum diem traderet: ipse ad Cicivam, paternam arcem cis Tibiscum, haud procul Cassovia, ad amnem Topolum sitam ad habitandum se reciperet. Occupato Erdodio, quindecim millia argenteorum nummûm, quos Talleros vocant, ac vestimenta variis pretiosisque pellibus suffulta, cæteraque diversi generis supellex, vini, hordei, farris, majoris minorisque pecoris numerus haud contemnendus repertus fuit; quæ dimisso incolumi Georgio, ducibus & exercitui prædæ cessere. Sed & feræ majoris & minoris generis, ut cervi, capreoli, damæque sclopetorum glandibus à quibusvis impune sternebantur: Itaque earum claustris & sepimentis perfractis ac ad faciendos ignes distractis, partim puncto temporis ad usum & cibaria exercitus, cæsæ mactarentur, partim insolito metu perterritæ, in vicinas silvas & montes intento cursu provolarent.

Erdodium præsidio militari firmatum.

Porro Erdodium præsidio militari satis valido ab ducibus munitum est, eique ex Germanis Lauemburgius tribunus, & ex Ungarorum numero Johannes Gronius, è disciplina Telequessii, acerrimus equitum ductor, altero captus oculo, pari potestate præpositi. Dum Bathorius & Suendius ibi morantur, ac utrum perterritis hostibus incumbendum, & Varadinum obsidione cingendum sit deliberant, deque ea re voluntatem Cæsaris præstolantur, Suendius in templum ingressus, duos milites Germanos, qui Dragffiorum sepulchra, revulsis marmoribus, optimæ, quam inesse putabant, prædæ investigandæ causa, impio conatu aperuerant, fortè offendit, & enormis facti indignitate permotos, alterum pugione exemplo confodit, altero sauciato & præcipiti fuga se subducente. Quo facto plurimorum hominum, & eorum potissimum, qui recens in potestatem concesserant, animos favoremque sibi conciliavit.

Suendius duos milites sepulchrorum effossores castigat.

Rivulus Dominarum deditionem offerens receptus est à Balaßio.

Nec multò pòst Balassius cum copiis, & tormentis ad occupandum Rivulum Dominarum, amœnam & propinquam Erdodio urbeculam, ubi auri & argenti venæ magno operarum emolumento effodiuntur, missus est. Qui oppidanos ad multum spatium prodeuntes, ac deditionem ultro offerentes in potestatem recepit, & relicto in eo præsidio, in castra reversus est. Jam prima veris initia advenaverant, cùm literæ à Cæsare ad duces allatæ sunt, quibus ab invadendo Varadino prohibebantur, ne ea re majores bellorum motus, Turcis ad arma provocatis, excitarentur; sed ut partas ditiones tuerentur, ac Sacmario imprimis restaurando muniendoque operem darent, admonebantur. Igitur castris inter Sacmarium & Erdodium positis, Stephanus Bathorius Somlianus, ac Stanislaus Nisoccius Polonus à Johanne Sigismundo missi, qui

pa-

1565

pacem tractarent, ad eos venere. Ea multis verborum contentionibus, sed majori utrinque rerum difficultate, atque necessitatis vi, quam fideli animorum affectu tractari videbatur. Transsilvani siquidem, uti anno superiori Cæsarem minùs instructum, neque quicquam belli suspectantem repentè adoriuerant, ita hoc tempore ipsi rebus omnibus imparati, ac auxiliorum spe destituti, demissis animis admodum consternari, sibique vehementer timere cogebantur: contrà Cæsariani quamquam victores, & hostibus, ut causa, sic bello superiores essent, multis tamen de causis modum armis & victoriæ ponendum, neque immania Solimani arma, funestas & inexpiabiles clades allatura in se provocanda existimabant, qui jam Magistro Europæorum equitum, ut in Pannoniam ad ferenda Transsilvanis auxilia, exercitum ducere maturaret, in mandatis dedisse ferebatur.

Pacis conditiones inter Cæsarem & Joannem Sigismundum.

Paucis igitur diebus consumptis pax, antiquis quidem pariter & recentibus, sæpeque repetitis, haud tamen, ut plerique putabant, sinceris conditionibus conficitur: ut nimirum Johannes Sigismundus Transsilvaniam, perpetuo firmæ possessionis jure obtineret; ea tamen ipso absque hæredibus decedente, in Cæ-
» sarem & ejus successores rediret. Regione Bi-
» hariana & Varadino, donec viveret, potiretur.
» Muncacianam ditionem cum Husto, & Salisfo-
» dinis, omnique Maramarusio statim restitueret.
» Regio nomine abstineret, alios tamen, quos Cæ-
» sar dare vellet, honorificos & illustres titulos u-
» surparet. Johanna Cæsaris soror sæpiùs promissa
» primo quoque tempore ei in matrimonium collo-
» locaretur. Legati ab eo ad Cæsarem pro his con-
» firmandis mitterentur.

Communio sub utraque specie.

Dum hæc in Pannonia & Transsilvania per hunc modum aguntur, communionis Eucharistiæ sub utraque specie usus, à Pio quarto summo Pontifice, ad quem ea res communibus Patrum Tridentinæ synodi decretis & suffragiis delata erat, his regnis & provinciis, quas Itali Ultramontanes vocant, benignè usque ad tempus experiendi causa, an hac ratione homines ad veritatem catholicam revocari possent, concessus est; idque ejus permissu à Nicolao Olaho Archiepiscopo Strigoniense Tirnaviæ, atque à cæteris antistibus, Agriæ, Jaurini, Nitriæ, ac in Illyrico Zagrabiæ passim publicatum. Sed & in castris Suendii, sacerdotibus, qui sacra faciebant, data fuit facultas, illam iis, qui vellent, per eum modum administrandi. Nondum enim Suendius, ut postea evenit, ab Ecclesiæ Catholicæ placitis descivisse existimabatur.

In Illyrico Turcarum incursio ab Alapiano repressa est.

Per eos quoque dies Turcæ, qui ex Costanicia & Banialuca, in partes Topuscanas populandas excurrerant, ab Johanne Alapiano impigro equitum præfecto, inter Rastoviciam & Vinodolam cæsi & profligati fuêre; ita ut ex quingentis hostium equitibus, pauci ad suos male gesti rei nuntii reverterentur.

Simultatibus inter Suendium & Bathoriũ subortis,

Suendius & Bathorius, dimissis Transsilvani legatis castra reduxerunt, & per aliquod tempus æstiva Sacmarii habuerunt; donec munimentum illud aliqua in parte erigeretur; dumque isthic morantur, simultates haud leves inter eos, sive in occupando Erdedio, incertum quibusnam offensionum causis, sive ob pulsatos & verberatos à militibus Germanis Bathorii clientes & subditos exortæ sunt. Ob quas à Suendio alienatus, cum suis copiis castris excessit, ac primo Echedum ad Nicolaum fratrem venit, ibique aliquamdiu venationi, qua mirum in modum oblectabatur, in silva Carolina operam dedit; inde lenibus itineribus Cieivam & Rosgonum, deinde Licavam, quæ adhuc ei patebat, ac Gaigocium rediit, omnem belli administrandi curam Suendio relinquens.

bic castris excedit.

Sacmario propugnaculis munito Euchstadius cum præsidio 1500. Germanorum imponitur.

Qui quum Sacmarii munitiones & propugnacula in tantam altitudinem perducenda curasset, ut facile defendi posse viderentur, impositis mille & quingentis militibus Germanis, ac tormentis quamplurimis, & eorum necessariis apparatibus, magna in copia ibidem relictis, Erasmo Magero Euchstadiensi tuendum commisit; deditque in mandatis, ne conquiesceret, sed divisis per contubernia etiam & manipulos militum laboribus, opus dies & noctes continuatum ad finem perduceret, atque ita in tuendo loco se gereret, ne, uti Balassio acciderat, improvisum quodpiam & inexpectatum detrimentum per incuriam acciperetur. Atque his peractis & distributis per oppida copiis, Cassoviam reversus est.

Detrimentum in Illyrico à Turcis nobis illatum.

Sub id tempus, quo hæc à Suendio & Bathorio in Pannonia gerebantur, detrimentum haud leve in Illyrico à Turcis illatum est: Nam cùm Solimanus provinciæ Bosnensis præfecturam, Mustaphæ cognomine Socolovitio tradidisset (is erat ea juventute cubiculariorum numero, qui ei caput, & genas lavare & radere erat solitus) & is in provinciam venisset, quamquam induciæ vigerent, tamen habito cum veteranis præfectis consilio, arcem Crupam in ulteriori Unæ fluminis, hunc olim Valdanum dictum putant, ripa sitam, quæ ad jus quidem sacræ Rhodiorum equitum militiæ olim pertinebat, sed eo tempore à Nicolao Comite Zriniano obtinebatur, obsidione cingere decrevit, Itaque coacto exercitu, quintis castris, in conspectum arcis venit, eamque à Matthia Baquitio, viro constanti & militari, qui cùm peditum centuria ejus custodiæ præerat, sibi tradi postulavit, æquum esse nuntians, ut quum omnes aliæ arces in decursu ejus fluminis in potestatem Turcarum devenissent, ea quoque unica, quæ restaret, in cæterarum numerum redigeretur, ne turbandis ut sæpe factum esset induciis, ex ea occasio præberetur.

Mustapha Bosnensis Crupam arcem obsidione cingit.

Baquitius ejus præfectus Aursperger subsidium implorat.

Quod cùm ille constanter negasset, Mustaphas constitutis aggeribus tormenta proferri, iisque arcem verberari jussit. Ea tamen fuit Baquitii ac militum virtus & constantia, ut per multos dies, supra omnium opinionem, arce conservata, omnes hostium conatus eluderentur, ipseque ad Herbartum Aurspergerum, qui in Dalmatiæ & Croatiæ finibus exercitui præerat, perscriberet, se ad ultimum usque spiritum loci custodiendi conservandique curam habiturum; sed maxime esse necessarium, ut quum pauci essent defensores, centuriam peditum in supplementum mitteret: posse illam tuto commeare, si trajecto amne supra arcem, captoque quem demonstrabat circuitu, de nocte ad arcem adventarent. Eum verò obnixe rogabat, ut arci in periculo constitutæ, ac sibi & fidis, qui secum propugnarent, militibus, necessariam opẽ ferre maturaret, ne difficultatibus & incõmodis rerum victus hostibus cedere co-

1565. geretur, quod tamen se vivo nequaquam futurum pollicebatur. Eadem à Zriniano, Erdodio, Sluniόque comitibus, ac cæteris præfectis auxilia per nuntios & literas flagitabat.

Et jam decimus sextus dies obsidionis erat, Turcæque, qui inclusos tam diu obsidionem toleraturos nequaquam crediderant, tam pilæ ferreæ, quàm sulphureus ad displodenda tormenta pulvis defecerant; ita ut pro eis advehendis partim Banialucam ac Varbosaniam, clitellaria jumenta mitterent, partim per fabros ferrarios, & infame illud vagumque genus hominum, qui Cingani vocantur, in castris pilas conficiendas curarent; quæ partim è ferro, partim celeritatis causa volemis silicibus, quas in ripa fluminis facile accipiebant, plumbo obductis constabant. Interea Aurspergerus haud contemnendo coacto ex finitimis locis exercitu, Carnisque & aliis gentibus adscitis in conspectum hostium venit. Erdodius podagra aliisque morbis impeditus venire non potuit; sed copias suas haud cunctanter misit. Accurrit etiam Slunius, qui tametsi adolescens erat, magnum tamen in re militari usum, supra juvenilis ingenii modum magnam experientiam habere existimabatur: cumque eo aderat Petrus Farcassitius, Gregorii filius, qui capto Temesvario, in Turcarum captivitatem inciderat, ab eisque per Zrinianum comitem redemptus, illius in Croatia copiis præerat. Habebat Aurspergerus in castris ad septem millia militum selectissimorum, parem nempe hostibus exercitum, & si pugnæ potestatem facere susus fuisset, absque dubio superiorẽ evasurum; quandoquidem summa in nostris alacritas & promptitudo apparebat; & hostium vires, dempto equitatu non admodum numeroso, ex Thracibus & Martalociis magna ex parte collectæ, non adeo formidabiles esse existimabantur.

Cingani in Turcarum castris.

Aurspergerus, contracto insigni exercitu, congredi cum hoste haud audet.

Erant utraque castra, interfluente Una flumine, tam propinqua fronte collocata, ut non tantùm curulibus tormentis, sed etiam sagittis & sclopetis mutuò certaretur, & milites cùm vellent, etiam colloqui cum hostibus facile possent. Slunius & Farcassitius animadversa Auspergeri cunctatione atque metu, magnopere ab eo petebant, ut sibi flumen vado transituris mille equites, totidemque pedites attribueret: velle se ea manu sociis laborantibus opem ferre, & fortunæ periculum cum hoste experiri. Verùm ille metum & ignaviam inani prudentiæ nomine velare solitus, congressum omnem vitandum censuit. Et cùm illi suis tantùm peculiaribus equitum alis & cohortibus, adhibito secum Lupo Gicio Nadasdii in arce Stenisnacia præfecto, vel illo invito transire conarentur, ipse arrepto breviore sclopeto, quod ephippio appensum gestabat, præsentem eis, ni parerent, cædem minitando prohibuit, ratus se hostes solo præsentiæ suæ aspectu, aut longiori perseverantia in fugam conjecturum.

Slunius & Farcassitius Martu alecum cum Turcis experiri conati,

ab eodem metu ignaviaque fracto inhibentur.

Sed longè secùs, quam ipse putarat, accidit: Mustaphas enim, cujus castra accitis è maritima Dalmatiæ ora auxiliaris aucta erant, ne quum per viginti quinque dies, summo conatu arcem oppugnassent, tantaque jactantia primam illam expeditionem aggressus esset, ignobili fœdoque receptu, omnem ferociæ famam maculasse videretur, copias omnes, etiam equitibus in pedes descendere jussis, supremum certamen tentaturas arci admovit: & quamquam nostri fortissime dimicarent, nec facile hosti victoriam relinquere conarentur, ad extremum tamen Turcæ, Injecto igne tecta arcis & contignationes succenderunt: quumque nostri iam extinguendis ignibus, quàm rejiciendo hosti nequaquam pares esse possent, paucique contra confectos, & acriter urgentes tueri mœnia amplius nequirent; cohortante Baquitio, omnes honeste potius occumbere, quàm amissa vetere nominis & antea actæ militiæ gloria, turpem vitam agere maluerunt, prævalentibusque multitudine hostibus, omnes ad unum cum uxoribus & liberis cæsi aut concremati, in conspectu nostrorum (quod fœdum dictu, fœdius visu fuit) haud multa morte interiere. 1565.

Crupa, præsidiariis fortiter se tuentibus adeoque ad unum cæsis, in conspectu nostrorũ, hosti cessit.

Amissa Crupa Aurspergerus haud obscuræ ignaviæ famam ea cessatione promeritus, eo, unde venerat, est revectus, paulòque pòst Turcæ eodem Mustapha duce, (quod Aurspergero & nostris longe majori, atque æterno dedecori fuit) alteram arcem Noviam, ad idem flumen sitam, quam Theodorus Delius cum quinquaginta peditibus, & paucis Zriniani Comitis equitibus custodiebat, pari successu expugnatam in potestatem redegerunt, victoresque Banialucam, atque inde ad suas stationes redierunt. Nec multò pòst idem Mustaphas hoc fortunæ prospero successu elatus tumidusque, singulari nostrorum & Auspergeri imprimis contemptione, majora arroganti animo volvere cepit, & ad eam Illyrici partem, quæ inter Crisium & Caproncium sita est, igne ferroque vastandam & depopulandam animum adjecit. Itaque coacto ex Bosnensibus justo exercitu, qui ad XVII. millia hominum efficere dicebatur, trajecto Savo, lentis itineribus ad Obrescum pervenit, haud procul Crisio dissitum.

Paulò pòst cum summo nostro dedecore etiam Novia à Turcis capta.

Mustapha coacto exercitu Illyricum iterum populari cõstituit.

Nihil famæ de ejus adventu habebat Petrus Erdodius, qui eodem animo, ut Turcicam ditionem inter Sopronciam atque Velicam, & Monossonem (hunc montem Claudium veteribus fuisse appellatum quidam putant) infestis armis popularetur, Savum cum mille quingentis equitibus, ac tribus peditum millibus trajecerat. Erant cum eo præter suas peculiares copias, Johannes Giulanus ex Vroicia, Matthæus & Simon Queglevitii, Johannes Alapianus socer ejus, Johannes Gestinus, multique alii ea nobilitate egregii, fortesque viri, neque tamen Mustaphas de ejus conatibus quicquam cognoverat; quum forte non procul Obresco nostri quoque castra posuête, castris Turcicis tam prope, ut ex eodem amne, qui ibi decurrebat, uterque exercitus aquaretur. Animadverterant Turcarum præcursores nostrorum antecedentium vestigia; sed ea Erdodius tanta industria cælaverat, ut priùs equitatum longo ordine protensum & exporrectum præire, deinde peditatum confertim succedere, & antegressorum vestigia proculcare juberet, nec hostes quamquam diligenter scrutantes, equitum præsentiam animadverterent. Itaque regressi Mustapham edocent præivisse satis magnum peditum numerum, ut impressa telluri pedum vestigia indicare viderentur; se tamen illos, ut nullo equitatu subnixos, & aliorsum tendentes, non admodum formidandos existimare. Quamobrem ibidem exercitum subitaria castra locare, militesque corpora curare, & equis ex amne potatis pabulum dari jubet. Idem etiam

Ei Petrus Erdodius cum exigua manu forte fortuna occurrit.

tam

iam Erdodius & reliqui duces, quod meridiei tempus esset, ut copiæ lassitudine itineris fatigatæ, nonnulla quiete & cibo quem secum attulerant, reficerentur, facere, seque curare, & equos ac jumenta ad aquandum ducere inceperunt.

Quum pabulatores ad amnem progressi complures hostes conspexissent, ad eum, quo nostri consederant locum, summa celeritate & cursu provolarunt, primique ad arma conclamarunt. Contra Turcæ quoque, qui nostros ad eundem amnem viderant, hostes adesse, eodem fere temporis momento suis significarunt. Sed nostri primi equos conscendere, ac peditatus omnis, cohortante Erdodio, ac legato ejus Marco Tomasovitio, cæterisque ducibus, sclopetis arreptis in Turcas imparatos, & inopinato casu trepidos, tuncque primò equos frenantes, acrem impetum ferêre. Et fuga potius quàm pugna Turcarum fuit; multi in vestigio cæsi, multi capti; sed multo maxima eorum pars in proximas silvas, relictis equis & rebus omnibus attoniti profugere. Mustaphas & pauci alii, qui ei obsonatori aderant, nulla facta mora aut pugna, arreptis subito & conscensis equis, silvarum & montium beneficio protecti, in tutum evasere. Cum paucis iis, qui ubitis excubiis parati, & equis insidentes vigilabant, ac ad sclopetorum fragorem, & dissonas fugientium voces adcurrerant, leve & minutum prælium fuit, in quo cadentibus paucis, cæteri per varia, quæ cuique nota erant, compendia palantes & discincti aufugerunt. Capti ex hostibus perpauci fuêre, ita ut CXXVIII. non plures vivi in nostrorum manus venirent, sed multo plures cæderentur. Equorum verò tam militarium, quàm sarcinariorum ingens fuit: inter quos burdones XII. ipsius Mustaphæ, cum impedimentis & rebus haud contemnendis, quas vehebant, intercepti, cum plurima & varia scutorum, hastarum, lodicum, & ejusmodi castrensium supellectilium copia. Cōtusa per hunc modum tumultuario, & fortuito prælii genere Mustaphæ & hostium ferocia, ac superbia, tatius deinde & cautius excursiones factæ, dinque earum partium incolæ ab illorum insolentiis quietiores fuêre: & victoria majori Erdodii & nostrorum gloria, quam hostium cæde aut detrimento parta.

Turcas imparatos appri-mis cadit ac fugat.

Magna præda parta.

Interea legati, quos anno superiori Byzantium missos esse diximus, Cernovitius & Chabius (Citqueius ibidem morbo correptus è vivis excesserat) ad Cæsarem redierunt: quibus Solimanus adjunxit Hidajetem scribam & interpretem suum, quem annis superioribus à Michaele Sarcosio captum, Bebecoque venditum, atque ab illo paulò pòst à Turcis capto, dimissum fuisse diximus. Hic Hidajetes Cibinii inter Saxones Christianis parentibus ortus, antea Marcus Seretius nominatus, infami postea vitæ exito, vel intona ab irato Solimano necatus est: quum apud eum pro explutatore delatus, culleo insui jussus, atque intra Bosphori Thracii fauces in mare præcipitatus fuisset. Solenni ea legatione Solymanus Johannem Crutirium Corponæ præfectum in obsidione Secenii, ac Lupum Pecium à Despota captos, sibique missos, postliminio Cæsari dono misit. Bebecus verò iisdem carceribus detentus, pro cujus libertate iam Ferdinandus dum vixit, quàm postea Cæsar, multis precibus institerant, paulò pòst Transsilvano impensius pro eo laboranti datus est: quæ res, ut postea commemorabimus, Suendio novarum curarum, novi belli in superiori Ungaria, occasionem subministravit.

Cæsarei legati cū Hidajeta Turcica redeunt.

Hidajeta Apostata infamis exitus.

Crusitius & Pecius dono missi Cæsari.

Iidem legati literas Solimani attulêre, quibus ille se pacem iis, quas dederat, conditionibus servaturum pollicebatur: juxtaque addebat, sibi nempe videri, ut Tocaium Transsilvano restituatur, contra Transsilvanus damna, quæ violatis induciis Cæsari intulisset, resarciret. Sacmarium apud Cæsarem relinquendum, postquam illi ante hoc bellum paruisset. Nec oblitus muneris honorarii, illud mitti sibi primo quoque tempore postulabat. Quæ cùm Cæsari minus probarentur, quod ea loca à Transsilvano, qui nulla lacessitus injuria, violatis induciis prior bellum intulisset, jure belli adempta essent, Hidajete retento, expeditum equitem ad Albertum de Wiis legatum Byzantii suum, summa celeritate misit, cum mandatis, daret operam, conciliatis sibi purpuratorum animis, ut tolerabiles conditiones proponerentur. Tocaium siquidem & Serencbium, antequam Nemethius maligna fide rebellasset, extra Transsilvaniæ terminos sita, ad suum jus pertinuisse. Sacmarium & Rivulum se redditurum, cùm Johannes Sigismundus belli conciliator auctor, de damnis & injuriis satisfecisset.

Solimanus Tocaium Trāsilvano restitui petit.

Quod Cæsar abnuit.

Inter hos tractatus Stephanus Bathorius Somlianus, octavo Calendas Maias à Johanne Sigismundo Viennam venit, & paucis pòst diebus Franciscus Crasinecius Plucenita collegii præpositus, nomine Sigismundi Poloniæ regis illum sequutus est. Hi conditionibus pacis, quæ in castris ad Erdodium cum Bathorio & Suendio pactæ erant, confirmandis, ac solenni percutiendo fœderi missi erāt. Sed quū jam Solianus Cæsarianæ ditionis fines attigisset, nova nec satis sincera tractandis illis mandata accepisse dicebatur: Gaspar enim Beqnestius, Petrovitii olim cliens & assecla, non ita pridem notitiam & familiaritatem Johan. Sigismundi consequutus, cum Georgio Bebeco, illius ope & studio libertati restituto, iisdem diebus Byzantio redierant, & ille omnem cum Cæsare pacem dissuadere; se magnas copias, ingentia auxilia à Solimano impetrasse, ea propediem ventura esse; quorum ope ad proprias vires accedente, nihil esse metuendum: usque adeo ut hac sua legatione se diadema regium capiti ejus imposuisse impudenter gloriaretur; hic verò qualicunque militiæ experientia jactare se satagente, fines & terminos imperii Polonium usque & Danubium fore; nec Cæsarem Viennæ mœnibus tutum aut securum futurum. Ita duobus mortalium omnium levissimis impellentibus, Somliano clam per literas interdictum est, ne pacis cum Bathorio & Suendio initæ confirmationem; sed novas proponat conditiones, quibus bello ablata restitui omnia petunt: terminum ditionis Tibiscum flumen, quæ ultra sint, omnia concedi sibi & attribui petat: Lippam & Temesvarium, & quicquid extra Transsilvaniam olim ab Isabella regina Ferdinando traditum fuisset, pro exemplo adducat, eaque amissa esse refricet: Verendum esse memoret, ne eodem modo Tocaium & alia, incumbentibus Turcarum armis, amittantur. Consultius futurum & conducibilius, pace coalita, Christianum principem atque amicum, quam præpotentem barbarum & hostem in vicinia habere.

Somlianus & Crasinecius à Transsilvano & Polono ad Cæsar. de pace firmanda mittuntur.

Bequessius & Bebecus omnia pacis consilia nefarie turbant.

Somliano que injunctum, ut novas Cæsari conditiones graviores proponat.

1565.

Cæsar autem Suendium conditionibus se insistere respondet.

Cæsar non sine admiratione mutatæ Transsilvani voluntatis brevi scripto respondit, sibi certum animo & fixum esse, ne in iis, quas Batthorius & Suendius dedissent conditionibus, quicquam mutetur, se illis etiam num insistere, nec innovatum quippiam velle. Cùm Somliano ut per celerrimos nuntios eam Cæsaris voluntatem Johanni Sigismundo perscriberet, qui intra XX. dies reverteretur, postulasset, atque impetrasset: is brevi temporis intervallo longum iter remensus, eadem, quæ antea legatus proposuerat, mandata retulit. Sed quum Cæsar in proposito persisteret, legatus Polonus, libello Cæsari exhibito, se, quo minus regis sui operâ & studio pax confici potuerit, humanissimis verbis excusavit, ac impetrato discessu eodem quo venerat itinere discessit. Somlianum haud dissimiliter re infecta discedere volentem Cæsar, uti astutæ prævaricationi obnoxium retinuit, eique, ne ea hospitio quoquam abiret, XL. militum Germanorum custodiam adhibuit, diuque sub honesta custodia habitus, non nisi confecto bello pacaque secuta, domum redire permissus fuit.

Legatus Polonus discedit.

Somlianus verò in custodia detinetur.

Interea Hasanes Filecensis & Budenses Transsilvano suppetias ferunt.

Interea adfuêre Turcæ à Bequeshio solicitati, Hasanes nimirum ille ab Ungaris Filecensis, ab Illyricis Piædovitius appellatus, profligato ad Secenum Johanne Balassio, ac deinde paulò pòst Bebeco & Magocio captis eiectus, qui Temesvario præerat, ac sex equitum millia à Magistro equitum Europæorum Beglerbegô, quem Hidajetes imperio Solimani redire jusserat, in supplementum copiarum Transsilvanicarum missa. Paulò pòst Budenses quoque advenêre. Nihilo segnior cura Joannes quoque Sigismundus, comparatis magnâ celeritate atque eductis copiis, Jenunem vi, interfecto ibidem Stephano Quendio præfecto, Desvium verò & Vilagosuarum, quæ pa vis præsidiis tenebantur, subita militum consternatione & deditione occupat. Hasanes verò ex itinere admotis tormentis Pancotam expugnat, fugientibus præsidiariis, & vacuam arcem deserentibus: ac deinde ad oppidum Debrecenum, lata illa in planicie, tribus effectis castris, conjunguntur: in queis mutuo habito consilio, ad Suendii castra, quæ ille Saeemarii collocata vallo fossaque munierat, omnibus viribus oppugnanda ire constituunt.

Transsilvanus Jenonem Desvium & Vilagosuarii.

Hasanes autem Pancotam capit.

Hasanes & Transsilvanus castra Suendiana ad Sacamarium coniunctis oppugnant copiis.

Erat inter novam Saemarii munitionem atque castra nostrorum, collis orientem versus paulo eminentior, quem si hostes occupassent, ac tormenta eo promovissent, magnum tam castris Suendii, quàm arci detrimentum inferre poterant. Quam rem quum Suendius animadvertisset, eum fossâ & aggere tumultuario munitum defendique jussit. Cum hostes tam Transsilvani quàm Turcæ animadvertissent, Bairacenes Danubianæ Nicopoleos præfectus, locum contemplatus, Hasane nequaquam prohibente, se militibus ducem & concitatorem præbuit, cohortatus illos, collem acerrimo impetu aggressus est. Nostri ex adverso eum egregie tueri, colubrinis & sclopetis hostes submovere, atrocem imprimis & cruentam pugnam ciere. Cùm utrinque multi caderent, ac plures sauciarentur, ad extremum, occumbente Bairane, hostes victoriâ nostris relictâ, terga vertere coguntur. Ejus viri casu Joannes Sigismundus & Hasanes spe obtinendæ pugnæ haud dubie decidere, quù in ejus audacissimi hominis industria atque audacia collis facultatem expugnandi posuissent.

Irrito conatu,

1565.

Desiderati sunt ex utroque oppugnantium ordine ex atque genere plerique tam ex Janiceris, quàm ipsius Transsilvani peditibus prætorianis, in prima acie dimicantes, ita ut Turcarum capita XLIX Ungarorum verò XXIX. præacutis perticis, fluente izbo, infixa, ac in collis summitate exposita spectarentur.

Inde Erdodium obsident.

Post irritum eum conatum Turcæ & Transsilvani Saemarium prætervecti, ad obsidendum Erdodium, quod haud procul erat, castra promoverunt. De quorum conatibus, quum Suendio per idoneos exploratores certius allatum esset, sina mora Franciscum Bajum, & Nicolaum Zelemerium clari nominis præfectos cum quinquaginta equitibus, ac CC. peditibus, ultra præsidium ordinarium eo ire jussit, ac Lauembergio & Bellero, Joannique Gionio in mandatis dedit, ut quamdiu possent omnibus viribus arcem fortiter conservarent, donec ipse advanio auxiliorum, quæ è Saxonia, Silesia, Austria, aliisque provinciis expectaret, auctus & confirmatus, certam ipsis laborantibus opem ferre posset. Ipse verò ad pagum Quisarum, in insula, quam Samosius flumen bipartito fluens efficit, altero ejus alveo ponte constrato, castra in stativa reduxit, ad quæ Gaspar Magocius Agriæ præfectus cum quingentis equitibus, ac totidem peditibus præsto fuit. Ladislaus Querecenius è Giula, cui præerat, quingentos equites adduxit. At hostes simul ac Erdodium perventum est, castra ab arcea ad majoris colubrinæ jactum, metati sunt, primisque tenebris agrestes operas & colonos ad aggeres fodiendos ac corbes gleba & cespite implendos, tormentaque interlocanda incitarunt. Quo opere haud cunctanter erecto, ad primum diluculum pilæ majores ferreæ in arcem dirigi jussæ. Interim autem exercitu passim per agros incendia visebantur, quum Transsilvani & imprimis Turcæ castris pabulatum egressi, omnia fertilissima, & prioribus bellorum procellis intacta regionis loca, pervastando & urendo crudelissimis incendiis effusissime grassatentur.

Jam complures dies præterierant, ex quo hostes oppugnando Erdodio intenti, parum se proficere animadverterent, quum Hasanes increpitâ suorum simul & Transsilvanorum segnitie, magistris tormentorum, ut sine intermissione dies & noctes diruendæ arci pilas intorquerent, mœniaque prosternerent, imperavit; illarum enim omnes Transsilvani, quod sic erat conventum, ut tormenta & eorum apparatus à Joanne Sigismundo curarentur. Quod quum impigrè factum esset, ita ut irruptio tentari posse videretur, Hasanes suos multis verbis cohortatus, ad pugnam accendit. Quam illi magnis animis capessentes, per dejecti muri ruinas conscendere conati, acerrimam & cruentam dimicationem incepêre; Sed tanta fuit nostrorum virtus & fortitudo, ut captis armis, partque instructa acie, Turcas simul & alios subeuntes, crudelissima edita cæde repellerent, & in fossam tumultuosissime præcipitarent. In eo prælii discrimine, dum suos hortatur, abundans in prælium ducit, sclopeto ictus periit Curius Hasanis legatus, eique propinquitate junctus, magno ejus dolore & luctu, ita ut illum unum decem arcibus Erdodio similibus præferret, nec se nisi victorem, capta arce, ac defensoribus omnibus ad occisi manes placandos mactatis, inceptô destiturum affirmaret.

Turcæ aceri irruptione tentata fortiter nostrorum virtute propulsantur.

Curius Hasanis legatus perit.

Ex

1565. Ex Transsilvanis quoque peditibus prætorianis, qui in pugnam prodierant, multi perierunt, plures vulneribus debilitati sunt. Sed neque nostris incruenta victoria fuit, quum Johannes Gionius Ungarorum præfectus, Curio minime virtute inferior cecidisset. Ex Germanorum etiam numero, præter milites, quorum amplius ducenti desiderati sunt, Gosselus centurio glande trajectus occubuit; & Luxemburgius præfectus Germanorum, crassiore itidem sclopeto gravissime sauciatus, ex vulnere paucos post dies expiravit.

& Ioan. Gionius Vngarus ex nostris

Post hanc pugnam Suendius ab obsessis exoratus, qui multos ex seipsis vulneribus debilitatos, multos interfectos nuntiabant, Johannem Malium, Antonii Siculi equitem, locorum apprime peritum cum CL. peditibus Ungaris & L. Germanis auxilio misit, qui deceptis Turcarum & Transsilvanorum excubiis, magno ausu, nec infelici in præsens eventu, in arcem introivere. Ea pugna quamquam iterlis Hasanis & Turcarum, Transsilvanorumque animos accendit potius, quàm minuit. Iisque majore conatu restaurandum certamen constituere, ac quo commodius voto atque arce potirentur, militibus juxta ac agrestibus, quorum magna multitudo in castris habebatur, edixere, ut in proximis silvis fasces virgultorum & materiam cæderent, quibus fossæ arcis, usque ad labra & summitates complerentur, quo mœnia aggressuris ascensus proclivior foret. Nec mora, eadem nocte duobus in locis conjecta in fossas materia, ingentem accrevit in cumulum, spemque & facultatem mœnibus appropinquandi hosti obtulit. Verùm nostri re animadversa, summo silentio obscura nocte, compluribus sulphurei pulveris cadis substratis, insidias subituro hosti posuêre. Qui quum redintegratâ oppugnatione, sublato ingenti clamore arcem adorti essent, & per summos aggeres & materiæ cumulos alacriter irruissent, nostri Zelemerio & Bellerio instructoribus; sed maxime Baio sedulam solertemque operam navante, qui quod obsidioni Agriensi cum Dobone interfuerat, cæteris ejusmodi rerum peritior habebatur, tormenta peritissimè collibrari, & sclopetarios continue displodere jusserunt, simul etiam subjectum fascibus & materiæ pulverem succenderunt. Quo facto miserabilis & funesta Turcarum æque ac Transsilvanorum, qui procurrerant, strages edita est: ut plurimi sulphurei pulveris vi in sublime jacti, discerptis membris crudeliter interirent, aut atrocibus ustulati flammis, in castra delati, intra paucos dies multo cum cruciatu & dolore dirum mortem obirent: multoque plures in fossa trucidarentur; eo astu, ut hostes aliquanto celerius, quàm pugnam inissent, ingenti accepto detrimento, pedem referrent. Ea die ex utroque hoste mille ferè desiderati esse dicuntur, inter quos aliquot clari nominis præfecti, Centuriones, signiferique. Ex Germanis Bellerus & Huestoccerus viri fortes occubuêre. Ungarorum plerique, & inter alios Johannes Malius, quo duce paucis ante diebus auxilia in arcem fuerunt introducta. Altera quoque oppugnatione in hunc modum tolerata, quamquam adhuc obsessi neque commeatu, neque aliis rebus necessariis destituerentur; Germani tamen, ne hostium animos iramque, uti ferebant, in se gravius concitarent, à quibus postea nullam salutis spem expectare possent, adversus Baium &

Hostes appugnationem repetunt.

Sed magna strage à tormentis edita pedem referunt.

Zelemerium, in quos summa rerum reciderat, arcem diutius nequaquam servari posse contendentes, seditionem miscere, & ipsis invitis, murum conscendere, petitaque ab hostibus incolumitatis fide, de arce tradenda paçisci decreverunt.

Quidam igitur ex Germanis linguæ Ungaricæ peritus, cæteris seditiosis turbidior, cùm ad ruinas, ut Janicerorum apud tormenta excubantium ictus vitaret, per ventrem & pectus obrepando, eminus proloqui vellet, per pedes à Baio raptus & retractus fuit. Unde cæteri, intentis hastis, displosisque in eum sclopetis, penè eum interfecerunt: ita ut fallentibus glandium ictibus, singulari Dei beneficio servaretur. Eo procul submoto, hostibus se arcem tradituros proclamarunt, si tam ab Hasane, quàm Transsilvano, interpositâ fide, eis excedentibus caveretur. Itaque accepta ab utrisque fide, & Ungaris vel invitis necessi sui cedentibus, omnes arce exire ceperunt. At Hasanes & Turcæ, amissorum commilitonum ac Curti primo in certamine interfecti dolore exasperati, fidei religionisque obliti, magno impetu in exeuntes facto, eos spoliare, capere, atque sine discrimine quemlibet trucidare cœperunt. Baius ac Zelemerius vulnerati, ac Deum hominumque fidem & opem implorantes, à Transsilvanis, quos princeps, ut Turcas datæ fidei admonitos à cæde reprimerent, submiserat, cogniti atque ægre servati fuêre. Cæteri ferè omnes aut capti, aut interfecti, pauci meliore favente fortuna, per confusum pugnantium tumultum fuga elapsi, per silvas & montes, post diuturniores errores in castra Suendii pervenêre. Complures quoque à Johanne Sigismundo pecunia redempti, & una cum iis qui in suorum potestatem fortè inciderant, liberaliter dimissi, postliminio redierunt. Per hunc modum Erdodium à Calendis Juniis, usque ad Nonas Sextiles à nostris fortiter servatum, consternatione & desperatione militum Germanorum, qui in præsidio erant, hostibus cessit; à quibus funditus eversum & solo æquatum est; neque postea unquam restauratum.

Germani tumultuantes, incolumitate promissa, arcem dedunt,

Sed fide læsa, à Turcis trucidantur.

In hoc tempus captu Erdodii, funebres Ferdinandi Cæsaris exequiæ singulari pompa celebratæ inciderunt: quum exanime corpus ejus annum unum & dies XIII. Viennæ in templo arcis jacuisset, nec Maximilianus filius successorque variis bellorum procellis agitatus ei prius humando vacare potuisset. Iisque postridie nonas Sextiles, Urbano Episcopo Gurcensi cura deducendi funeris demandata est; qui Romani Imperii Aquilas & Insignia præcedere, deinde aliorum regnorum vexilla decem sequi, totidem equos atricoloris serico tectos, ac utrinque per latera insigniis, Phrygio opere acu pictis constratos sequi jussit. Funus deinde longissimo comitantium ordine, facibusque prælucentibus in ædem Divi Stephani, à Maximiliano & fratribus, ac Alphonso Atestino genero, Ferrariæ duce, atratis & lugubribus in palliis magnificentissima pompa deductum est; & Oratio à Francisco Furgacio Episcopo Varadiensi, de ejus vita & in regno administrando laudibus, munificentia, clementia, aliisque regiis virtutibus elegans habita. Admirationi haud immerito erat, fastigiatum decensque mausolæum temporario opere è materia compositum, ad prælatam usque cuncameratu templi testudinem pertingens, quod

Exequiæ Ferdinandi Imp. Viennæ celebratæ.

Furgacius orationem funebrem habet.

unu-

innumerabilibus lampadum vitreatum lychnis magno splendore ardentibus collucebat. Deinde peractis sacrorum ritibus, feretrum subiere certatim & sustulere proceres, illudque extra portam Flumenianam humeris delatum, non sine gemitu & lachrymis currui imposuere; qui sex equis jugalibus absolutæ nigredinis trahebatur; sicque illud non minore ubique servata funeralis pompæ celebritate Pragam deductum est, ibique Annæ conjugi Uladislai filiæ, cum qua per XXVI. annos conjunctissime vixerat, appositum.

Corpus Imp. Pragam deductum est.

Erdodio amisso ac diruto, Hasanes cum Turcis, quorum ad XXV. millia in castris erant, versus Suendii castra profectus, sua cum illis proximè collocavit; ita ut ea castrorum propinquitate, quotidie brevioribus & minutis prælijs occasio daretur: Transsilvanus verò cum suis Rivulo Dominarum, quod à Germanis Naistadlium vocatur, per deditionem occupato, cum Cuvarium, propugnatoribus Suendianis, frustra capere contendisset, omisso incepto, cum paria tormentorum Hasanem sequutus, castra sua cum Turcicis conjunxit. Verùm accidit peropportune, quòd iisdem diebus mille equites è Silesia ad Suendium pervenerunt, totidemque ab Augusto Saxoniæ duce missi, jam Tibiscum trajecisse, brevique adfore nuntiabantur. Præerant illis Thomas Sipotendo filius, Vilhelmus Glasentallius, & Johannes Rechpachus: quorum adventu Suendius brevi cum hostibus de summa rerum ferro decernere velle dicebatur, cùm habere in castris militum utriusque ordinis ad XV II. millia crederetur. Sed multa obstacula virum cautum impediebant, quo minùs id audacter expediteque tentaret, ac consideratius & segnius procederet, legatorum & Transsilvaniensium & Turcarum Viennæ præsentia, ac tractatus de pace institutis; tum lentæ quidem, sed admodum molestæ febres, castrensibus incommodis & laboribus contractæ: quarum importunis accessibus adeo erat enervatus, ut Cæsar Paulum Waidnerum medicum è Judæo Christianum factum, ad recuperandam ejus valetudinem, citatis itineribus, in castra expediret.

Hasanes sua castra nostris propius admovet.

Transsilvanus Cuvarium frustra tentat.

Duo millia equitū Suendio submissa.

De summa rerum prælio cum hoste decernere statuit,

Interim tamen singulis prope aut alternis diebus, modo nostris hostium castra insultantibus, modo verò Turcis adversus nostros procurrentibus, levia sed cruenta certamina, non sine utriusque partis detrimento edebantur. Sicuti tum accidit, cùm Turcæ ad oppugnandum pontem sublicium, qui ante nostrorum castra erat constructus, majorem copiarum partem, duce Baghi Lippæ præfecto, adduxissent. Qui quum in Germanos milites sclopetarios mulis curribus & equis impedimentisque pabulatum egressos, haud procul castris incidissent, tanto impetu atque ardore in eos irruerunt, ut Germanis improviso hostium adventu perterritis, quum pars arma capere, seque pugnando tueri, pars ad castra se proripere contenderet, tumultuoso pugnæ fugæque genere certaretur. Quorum periculo animadverso, nostri, concitante eos ad arma Balassio, confestim castris erumpere, & laborantibus commilitonibus maturam opem ferre non dubitarunt. Nec mora Querecenius cum suis Giulanis, quorum virtutis & in re militari peritiæ magna apud omnes opinio erat, & Robertus Austriaci equitatus magister, ac Saxones, qui non ita pridem in castra venerant, explicatis signis instructisque ordinibus sese celeriter illis aggregavere, contractumque est prope pontem anceps & cruentum prælium, crescentibus utrinque ambarum partium viribus, quum ab ducibus ad restaurandam pugnam alii atque alii post alios crebro mitterentur. In eo certamine inter reliquos Ruberi præclara virtus enituit, quum tres equos partim procella glandium, partim hastis transfossos pugnando amisisset. Jam nostri cadente Rechpacho, Saxonum equitum ductore premebantur, usque adeo ut nisi magno accepto incommodo se explicare vix posse viderentur; & Martinus Siculus Querecenii legatus, fatiscente equo ab hostibus erat interceptus, Johannesque Ghicius, ambo Giulenses, adversa hasta sauciatus: quum Balassius accitis sclopetariis Agriensibus & Germanis, glandes in confertos hostes dirigi jussit, quorum ictibus quum plurimi occumberent, postremo Baghis ipse hostium dux unà cum equo prostratus atque interfectus est. Quo cæso cæteri ad suorum castra, quæ dimidio milliari aberant, pedem retulerunt. Caput ejus præcisum, & truncum Hasanes à Suendio impetravit, ac Lippæ tumulandum curavit.

Levioribus quotidie prælijs certatur.

Ruberi eximia virtus.

Bagis hostium dux cadit.

Hisdem etiam diebus à nostris ad prædam excurrentibus, Alexander Quendius, dum è Transsilvania commeatibus in castra hostium convehendis operam daret, captus, ac à Suendio Viennam missus fuit. Nec multos post dies Turcæ propinquitate castrorum provocati, in quadam densa, quæ ad Orientalem castrorum partem protendebatur, silva sese abdidere, eo proposito, ut nostros ex castris incautius progressos, insidiis excipere, & gravi alicui periculo implicare possent. Sed Gaspar Magocius, Antonius Siculus, ac Valentinus Banffius cognomento Thallocianus, post mutatas matutinas excubias, cum turmis equitum spatiatum egressi eos in silva latentes conspexerunt. Qui cum è latebris erupissent, unus ex eis Caralicocius Orphs urbe Mesopotamiæ ad Euphratem sita oriundus, qui audita celeberrima Georgii Thurii fama, ac rebus præclare gestis, in Pannoniam ejus videndi causa venerat, Valentinum ad singularem pugnam provocavit, quam ille, cohortantibus Magocio & Siculo nequaquam detrectavit: cùmque infestis hastis congressi essent, pectoribus concurrentium gravissimo impetu equorum mutuo collisis, ambo simul cum equis in humum corruerunt: & cùm Banffius se celeriùs explicasset, illum jacentem sub equo, poplite tenus graviter vulneratum, & surgere nequeuntem, à Bartholomæo Sephino impigro juvene capite truncari jubet. Hic est Caralicocius ille, qui quum à Georgio Caczffio mercatore Coviniense audivisset, Maximilianum, dum Posonii coronaretur, strictum nudatumque ensem de more ad Solis ortum vibrasse, mox, ut erat gustato opio temulentus, & fermè insanus, frontem linteo obvolvit, interrogatusque ab obviis, cur fasciatus incederet, se à novo rege sauciatum esse facetè respondit: nequaquam vano, ut postea eventus comprobavit, aut irrito præsagio, quum ab ejus novi regis equitum ductore, biennio post interfectus, intemperantioris dicti factique pœnas capite persolvisset.

Quendius Transsilvanus capitur.

Caralicocius cum Banffio singulare certamē.

In quo ille capite truncatur.

Wilhelmus quoque Grasbaius, tormentario negotio præpositus, per eos dies animi recreandi causa venatum proficiscens, hostium insidiis exceptus,

Grasbaius saucius post è

1565. ceptus, ac aliquot hastis undique petitus, in tergo supra coxendicem, qua parte ferreus thorax eum minime protegebat, gravissimum vulnus suscepit, ephippioque excussus procul & humi provolutus est: & nisi Balthasar Erdobegius, eques Agriensis, fortè fortuna illuc obequitans adcurrisset, eodem in loco ab hostibus foret interfectus: sed is eum aliquot equitibus opportuna allata ope, sic autem in præsens servavit, ut postea nunquam vel à peritissimis medicis curari, mortiferi vulneris dolore & cruciatu extabescens, domi suæ in Sitia moreretur.

è vulnere obit.

Interea dum hæc aguntur, nuntius, quem Byzantium missum docuimus, cum Solimani rescripto, XL. postquem discesserat die, magno cursu ac singulari celeritate, continuatis etiam per noctes itineribus, Viennam redit, eodem cum responso, quod antea Hidajetas cum Cernovitio ac Chabio attulerat, ut Transsilvano adempta restituerentur, ac ab occupanda Transsilvania abstineretur, & utrinque arma cessarent; neve in munere honorario mittendo longior mora committeretur. Quod si Cæsar exercitum revocaret, se quoque suis in mandatis dedisse, ut ad suas quisque stationes reverterentur. Ferunt Solimanum ad has conditiones eo facilius descendisse, quod eodem tempore Melitem insulam, quam inter Siciliam & Africam jacentem Carolus Cæsar, post amissam Rhodum sacris equitibus Hierosolymitanis inhabitandam dederat, in potestatem redigendam susceperat, & quantum mari classibusque valeret, Piali præfectiano, ac Dragute Tripolitano purpuratis, quos bassas Turcæ vocant, ducibus, validissime oppugnandam curaret; cujus tamen potiundæ spem, amissu ibidem Dragute, multisque aliis, & classe male affecta, rebus infectis, omittere coactus fuit.

Solimanus rescribit,

Vt Transsilvano adempta restituerentur.

Et Cæsar bellum Transsilvanicum omittat.

Melite insula à Turcis obsessa frustra.

Cæsar qui nihil pace & quiete priùs potiusque habebat, se suos revocare, si Turcæ priores discederent, decrevit. Itaque mittitur Gaspar Rues Germanus, Pannonicæ linguæ non ignarus primo ad Budensem, deinde in castra ad Temeswariensem cum mandatis, ut si ipsi Solimani edicto parere, ac primi ab armis discedere vellent, Suendium quoque ex templo copias suas dimissurum. Budensis haud diu moratus, castra sua, quæ in campo Pestano habebat, dissolvit. Sed inter Johannem Sigismundum Hassanemque & Turcas, Suendiumque & Cæsarianos aliquamdiu disceptatum est, quum utraque pars diffisa alterutri, utram prior discederet, alteram urgere videretur. Quinta post die, initio mensis Octobris, Turcæ conclamatis vasis ac præmissis impedimentis priores discessere. Johannes verò Sigismundus cum tormentis cæterumque apparatu, Varadinum, atque illinc in Transsilvaniam se recepit. Quibus abeuntibus, Suendius, misso cum parte copiarum Balassio, Rivulum Dominarum, quem initio belli, centurio Glassmulnerius sua & sociorum ignavia amiserat, dedentibus se ultro civibus, recepit. Sic Jenonem quoque malè à Transsilvanis custoditam, per legatos facili negotio recuperavit: eamque velut opportuno loco sitam, præsidio imposito firmavit, collocato ibi Sigismundo Segneio præfecto, & ex Germanis Georgio Suelio seu Bagnero centurione.

Copiæ utrinque dimissæ domum redeunt.

Suendius Rivulum Dominarum recepit,

& Jenonem.

Discedentibus Turcis Cæsar eas copias, quas in supplementum Suendiani exercitus à Georgio Romero, equite Rhodio conscribi jusserat, quæve in castris ad Danubium in Posonniensis agitabant; simul & equites Ungaros, quos Emericus Forgacius conduxerat, exauctoravit & dimisit: ac non levi se periculo defunctum haud dissimulavit: cùm in exercitu Suendii magna militum Germanorum pars profluvio ventris, ac aliis vulgaris morbis, ob nimium pomorum autumnalium esum, quorum ad Samosium flumen incredibili copia nascitur, contractis, quotidie interiret, partim imbecillitate virium labefactata obeundis militiæ muniis inutilis evasisse videretur, Suendius quoque nihil cunctatus equitatum Saxonicum, quem Augustus princeps elector Cæsari gratificatus, dimidii anni spatio militaturum in castra miserat, dimisit: & ipse Cassoviam, rebus sic postulantibus reversus est. Nam Georgii Babeci inconstantiam & levitatem, qui circa Cassoviam aliquot arces, & magnam ditionem habebat, non immerito suspectam ducebat; quòd uxor ejus Sophia Patocia, verbis quidem & nuntiis Cæsaris partes tueri videretur, eaque spe Suendium sustentaret, re tamen vera ad mariti obsequia magis propenderet, qui per Transsilvanum ardentissimis precibus à Solimano liberatus, in illius castris summum copiarum imperium obtinebat, famaque erat brevi eum cum Turcis & Tartaris sibi adjunctis sua repetiturum. Unde Suendius prævenienda ejus consilia arbitratus, arcem Senderonem, qua illius conjunx excedens, ad aliam arcem munitissimam Sarduariam nomine erat profecta, immissis militibus, qui in subjecto oppido stipendiis Cæsaris alebantur, quibus liber in eam ingressus patebat, ejectis non magno negotio custodibus occupandam curavit.

Exercitus nostri nonnulla pars exauctorata.

Suendius Senderonem Bececi arcem occupat.

Per illud etiam tempus Cæsar Hidajetem, qui se diutius, quàm par esset detineri conquerebatur, Vienna dimittit; addito ei nuntio, qui nuper citatissimo cursu Byzantio redierat, cum literis, quibus significabat se exercitum suum revocasse: ac si Transsilvanus, qui prior arma temere intulisset, belli sumptus & impendia refudisset, nec de Serencio & Tocaio restituendis magnam difficultatem facturum: quæ ipse, ne exercitui suo sæpè Tibiscum tuendis finibus transire necesse habenti obstaculo forent, recuperasset, nolle etiam Solimanum de mittendo munere quicquam dubitare: quum illud per legatum propediem foret accepturus, dummodo vicissim ipse pactas inducias per suos observari juberet, qui Crupam & Noviam arces ad Hunnam flumen, admotis tormentis expugnassent, & nuper arcem Ainsconem in superiori Ungaria, corruptis clancularia largitione custodibus interceptam occupassent, easque reddendas curaret.

Hidajetes à Cæsare cum nuntio nuper Byzantio reverso, dimittitur.

Nec multò post Somlianum quoque, quem non satis sinceræ initæ legationis crimine suspectum, per annum ferè detinuerat, abire permisit: ipse verò ad Comitia Germaniæ, quæ de more Cæsarum intra annum suscepti imperii celebranda erant, & quæ ad æstatem indicta, ob varias belli tempestates huc usque distulerat, Augustam Vindelicorum concessit. Quæ quum prima essent, quibus ipse propriis auspiciis præfuturus esset, certam equitum Ungarorum turmam, splendidissime exornatam secum ducere, eique Simonem Forgacium præficere decreverat; quod complures Germaniæ principes iis interfuturos,

Somlianus etiam abire permisit Cæs.

Comitia Augustana.

1566.

ac Augustum Saxoniæ ducem, magna pompa, jus clientelæ ab eo postulaturum accepturumque non ignorare; sed postea vel excusantibus se proceribus, qui coronationibus, ac deinde assiduis bellis vires exhaustas obtendebant, vel aliis incertum quibus de causis, propositum mutavit.

Comitia Hungarica turbulenta. Anno 1566.

Carolum verò fratrem Comitiis Pannonicis, quæ ad quartum Nonas Februarias indixerat, celebrandis præfecit. In quibus tumultuum, altercationumque satis fuit; adeo nulla raro antea fuerint turbulentiora: Nobilitas namque Cæsaris absentiam, & nondum amotos præfecturis, uti sæpiùs promissum erat, exteros homines, nec coercitam militum insolentiam, quin potiùs multis partibus auctam, molestissime ferebat.

In Augustano conventu Romana subsidia Cæsari promissa.

Ipse Augustæ non sine summa omnium totius Germaniæ ordinum alacritate, magna equitum peditumque subsidia, quæ Romana vocantur, obtinuit, ita ut XLVIII. peditum, & VIII. equitum millia, primo quoque tempore se in id bellum collaturos obtulissent; quod Cæsar seipsum, si vita & valetudo suppeteret, in castra profecturum, ducendoque exercitui præfuturum pollicebatur.

Georg. Hossutotius Constantinopolim legatus missus.

Eodem tempore antequam in Germaniam discederet, Georgium Hossutotium, unum ex æraris curatoribus, legatum Constantinopolim misit, ab eoque Mehemeti purpuratorum primo, singulisque aliis munera de more misit, ac Cassonum Chausium senem, qui aliquot ante annos à militibus Thomæ Nadaldii Palatini captus erat, quemque Cameria Solimani filia, Rustanis purpurati nuper vita functi vidua, sibi donari expetebat, præsenti pecunia emptum remisit. Dederat Hossutotio in mandatis, ut cum Alberto de Wis, qui ordinarii legati munere fungebatur, omnibus viribus agendo atque largiendo obtineret, ut Transilvanus fœderibus excluderetur, qui hactenus iis comprehensus quiescere, & pacem pati non potuisset, sed varios subinde motus belli excivisset, quibus & sibi invito arma sumenda fuissent, & simul Solimano ingentes sumptus, gravissimosque labores attulisset. Quod si id impetrare possent, tum se muneris honorarii mittendi curam habiturum.

Solimanus irritatus, ob munus ordinarium non allatum, nec Tocarum redditum, bellum Cæsari indicit.

Itaque cùm Solimanus nec ordinarium, quod jam à biennio intermissum erat munus ab Hossutotio allatum, nec de Tocaio reddendo quicquam promitti vidisset, pro innata barbarico ejus ingenio arrogantia atque superbia iratus ac frendens, frementique illum neque conspectum, neque auditum, in eadio qua Albertus legatus agebat, domo, clausis fenestris, januisque includi, ac custodiri jussit, eaque re magis irritatus, suscepta belli consilia, quæ diu antea Cæsari inferre meditabatur, redintegravit, missisque in omnes partes ad Magistros equitum & præfectos limitum mandatis, ut sese in bellum, quod ipsemet gesturus esset, pararent, edixit: idque animi decretum inter Janicerorum etiam tribunus, quorum dux Alys erat, qui postea clade Turcarum classis ad Echinadas ab Hispanis & Italis accepta periit, ac prætorianorum equitum ductores, per Chausios severe publicavit. Nec multò pòst adhibitis Mehemete & cæteris purpuratis equestre concilium, illis simul modo equis insidentibus, in loco quodam spatioso, haud procul à b hortis suis habuit, in quo eadem inferendi belli consilia confirmavit. Quod verò in ejusmodi equestris concilii senatu decerni solet, id postea Turcæ fixum & immobile esse credunt.

Equestre Solimani consilium.

1566.

Hossutotius & VVyzius ad colloquium admissi nihil obtinent.

Albertus & Hossutotius missis ad Mehemetem muneribus eum placare conati, ab eo, ut se in colloquium admitteret, ac æquis, quas propositur i essent, conditionibus aures præberet, postularunt; Sed is auditis eorum postulatis, quùm munus honorarium toties promissum non attulissent, jamque à biennio sibi verba dedissent, neque bellu ablata & res restituere vellent, Solimanum se delusum, atque ludibrio habitum existimantem, ideoque ingenti irà exacerbatum, bello sua repetiturum constituisse respondit. Se, etiamsi id in gratiam Cæsaris facere maximè vellet, non tamen sine manifesto amittendæ vitæ periculo suscipere ausurum: ipsos post certissimum diu meditati ac suscepti belli decretum, tardiùs venisse, quando nempe tractandæ pacis, aut ineundi fœderis tempus effluxisset, & potentissimo imperatori nihil aliud restare videretur, quàm rebus omnibus paratis pedem hemicyclo ferreo apponat, conscensoque equo in expeditionem proficiscatur. Quæ illi tanquam ex ore ipsius Solimani profecta, per occultos nuntios & literas, (neque enim facultas id aliter præstandi intentis & excubantibus ad omnia barbaris dabatur) Cæsari significarunt: & ei satis superque solicito, ut se ad propulsandum ingens & formidabile bellum tempestive præpararet, calcar addiderunt: & Cæsar literas, quibus Solimani in Ungariam adventus significabatur, ad Carolum comitiis Ungaricis vacantem extemplò misit.

Eadem Cæsari occultu nuntius significant.

Eadem ab idoneis certisque exploratoribus ad Zrinium & Quereceenium, quorum ille Sigeto, hic Giulæ præerat, quique ambo comitiis intererant, perferebantur; ita ut Solimanum, præmisso Pertaffo sororis suæ filio, qui secundum inter purpuratos locum obtinebat, Giulam obsidione cingendam, se verò ipsum aut Agriæ aut Sigeto oppugnando vires & arma admoturum decrevisse, iudicarent. Quibus à nobilitate in comitio cognitis, contentionibus finis est impositus, decretaque, quanta afflictæ vires opesque ferre poterant, subsidia, simulque sancitum, ut secundùm antiqua nobilitatis instituta, præsenti in castris Cæsari quisque pro virili præsto esse contendat.

Auxilia ab Ungaris Cæsari decreta.

Solimanus à Transilvano & Arslane Budensi assiduus ad bellum nuntius instigatur.

Neque interea Johannes Sigismundus Solimanum, ut suas injurias ultum ire properaret, assidue per nuntios & literas solicitare desinebat, & Arslanes Mehemetis Jahioglis Essequiana & Budensi cladibus nostris clari filius, qui tunc Budæ præerat (quod postea illi diram perniciem, cædemque attulit) Cæsarem nusquam paratas copias habere, nec ei de adventu suo quicquam constare, ac si venire maturet, quocunque arma verteret, ad subjugandam bello non modo Pannoniæ, sed etiam Viennæ totiusque Austriæ ditionem, omnia proclivia apertaque fore, nuntiabat. Nec ipse quicquam cunctatus, quum Solimanum propediem exercitum moturum sciret, ut erat turbido ingenio, & gustato quotidie opio, vinoque adusto temulentus, præoccupandū illius adventum, & initium belli faciundum, præcipiti consilio decrevit, ratus se eo officio gratiam principis promeriturum. Itaque protractis ex armamentario Budensi tormentis, imperatoque per oppida & pagos magno plaustrorum & jugalium jumentorum numero, quibus pilæ ferreæ ac sulphurei pulveris pondera veherentur, quæ Turcæ non doliolis aut vasculis, ut nostri,

con-

1566. condunt, sed crassioribus ciliciis involvere solent, copiisque Albam Regalem convenire jussis, Palotam expugnare constituit.

Arslanes, initio belli facta, Palotam aggreditur. Non latuere Georgium Thurium loci praefectum, praestantam militiae virum, ejus consilia, utpote quae ille adeo non celanda existimabat, ut pro temerario ejus ingenio, agresti etiam plebe audiente palam se Thurium & Palotanos praedones ultum ire non dissimularet. Itaque à Comite Ecchio Salmensi centuriam peditum sclopetariorum, duce Stephano Isdencio, veterano Centurione postulavit & accepit; è Papensi verò praesidio alteram cohortem, quum ordinarium

Georg. Thurius praefectus se munit. praesidium CCL. utriusque ordinis militum selectissimorum inesset, hisque subsidiis adventum Arslanis parato animo exspectabat. Interea Lupum Thurium fratrem, ac cum eo Franciscum Palffium, quem milites ab excusso dente Chorbam vocabant, locorum & viarum peritissimum Jaurinum ac deinde Viennam misit, qui auxilia postularent. Accidit autem peropportune, ut eodem die Lupus & Chorba Viennam venirent, quo die Caesar Augustâ Vindelicorum, secundo Danubio prospera facta navigatione eodem appulisset. nec mora, biduo post duas quaternorum millium militum legiones, quarum alteram comes Georgius Helffenstanius, alteram Nicolaus

Auxilia à Caesare submissa. Haldistadius in locis superioris Germaniae Rheno propinquioribus conduxerant, navibus vectae adverterc. Igitur Caesar Lupo Thurio remisso, legiones se Jaurinum sine mora missurum, daturumque in mandatis Ecchio Salmensi recepit, daret operam, ut Georgio & Palotanis laborantibus maturam opem ferret.

Arslanes interim cum octo aut novem millibus Turcarum, ac quatuor colubrinis majoribus, totidemque minoribus eo progressus, propugnaculum rotundioris formae, à Ladislao Morazeo intrantibus ad dextram constructum, ideoque Moraeum appellatum, factis aggeribus & promotis tormentis, validis crebrisque ictibus verberari jussit. Verùm quum muros ibi validiores comperisset, quàm ut brevi tempore dirui possent, tormenta in partem arcis Orientalem transferri, ac constitutis ibi scrobibus, quibus tormenta protegerentur, è regione sacelli maenia verberavit, tanta vi, ut murus lato patefacto hiatu proterneretur, & fossae ruderibus lapidumque fragminibus implerentur, ipsi irrumpi posse putarent. Sed priùs quàm milites ad pugnam incitarat, Petrum Papam, & alterum Petrum cognomine Literatum, Thurii milites, quos Albae in vinculis & carcere habebat, quum prope essent, ad se adduci jussit, quaesivitque, an per eas proftratì muri ruinas summis viribus oppugnati arx posset, & an intus aequa loca esse putarent. Verùm illi altas sub sacello concamerationes fornicesque obstare, quae irrumpentis in cavae dirum arcis militibus, ad decem vel duodecim pedum profunditatem, praecipiti saltu superandae essent, sive vere, sive falso responderunt. Interea ipse crebros ictus tormentorum repetere & ingeminare, Thurius contra suos ad arcis propriaeque salutis tuendae curam voce exemploque accendere, in hostium aggeres tormenta dirigere, omnia egregii ducis fortissimique militis munia subire. Quibus in operibus Arslanes duos tormentorum magistros, quos Budâ secum eduxerat, tormentis ictos amisit, eosque lateribus albis involutos ibidem humari curavit.

Jam decimus dies irritae oppugnationis praeterierat, quum ira doloreque percitus, Luphtim quendam cognomine Delium, Tatae Besliarum (ii sunt equites singulo eq. 10 stipendium merentes) praefectum, quem vastissimus Bacaniae & Vertesiae silvis, ac Jaurinum & Papam versus, viarum & compendiorum scientissimus erat, ad se vocatum, ire versus Jaurinum ac explorare jussit, an Thurio & obsessis auxilia alicunde ventura essent. Is Idibus Junii cum XL. sociis, eadem nocte ad Memphonem vicum, haud procul Jaurino in insidiis consedit, accidit que magna Thurii & Palotanorum felicitate, ut Ecchius Comes Salmensis, ad quem nondum Germanicae legiones pervenerant, trecentos currus ex insula Danubiana, quae Sallocosia appellatur, coactos, ad

Luphtis Arslanis exploratur nostras adesse copias celeriter enuntiat. 1566.

cedendam materiam, muniendis Jaurini propugnaculis necessariam, versus eas misisset, ignarus in iis Luphtim latere, eosq; singulis quaternionibus militum sclopetariorum, ab hostium excursionibus, si qui eos forte, tutiore velint, adoriri vellent, injuriâ tuendos mandaret. Cùm propiùs ventum esset Luphtis è latebris prosiliens, in sclopetarios Ungaros Germanis permistos incidit, qui cum eo acre certamen protinus inierunt. Et quum Luphtis & hostes longum curruum & carrorum ordinem, & sclopetarios è singulis desilientes, subitisque vexillis ad pugnam properantes vidissent, nec quemquam ex eis comprehendere potuissent, à quo quicquam certi comperirent, totum exercitum adesse rati, eo unde venerant ad Arslanem citato cursu redierunt; hostesque adesse, ac peditatum celeritatis causa curribus impositum vehere, nec procul abesse pavidi nuntiarunt. Arslanes improviso metu exterritus extemplò tormenta summo silentio retrahi, jungique repente jumenta, & Albam reduci jussit. Copiarum autem ductores & praefectos, non tubis aut tympanis, sed missis tacite per contubernia nuntiis monuit, ut relicta obsidione domum reverti maturarent, quod obsessis auxilia magno numero advenire dicerentur. Tanta igitur Turcas terror & confusus trepidatio & pavor cepit, ut conscensis equis & relicto peditatu, sine ordine, sine signis, qua quisque posset, citatis passibus dilaberentur, multique rem tota omnis generis annonae, hordei, farinae, caseorum, salisque carnis, similiumq; cibariorum plena relinquerent, quo expeditius fugere possent: Duo etiam tormenta curulia minora, quòd jumenta è graminibus, in queis pascebantur, per noctem invenire, eisque avehendis jungi nequivissent, relicta sunt.

Unde metu territus Arslanes obsidionē solvit.

Per hunc modum Thurius ancipiti periculo ereptus, postridie advenienti Salmensi ac caeteris ducibus, qui cum XIV. millibus militum eo processerant, obviam profectus, Turcas fama exercitûs perterritos discessisse nuntiavit, ipsosq; se in eadem castra, quibus hostes excessfer ant, laetus & gaudens recepit. Sed quum amplius Palotae praefecturam gerere nollet, quod se ea conscia virtute haud mediocrem gloriae ac militaris constantiae laudem tulisse existimaret, ac in castra Caesaris, quae propediem praesentibus in campis futura, certe cognoverat, proficisci, ac in conspectu illius operam praestare decrevisset, Salmensem admonuit, ut in sui discedentis locum alium sufficeret. Qui quum arcem Martino Thurio, Georgii ipsius patrueli, qui Jaurini ordines ducebat, tuendam restaurandamque commisisset, convocatis duci-

1566. ducibus, quid è Republica faciendum videretur, eorum sententias exquisivit. Eorum pars Vesprimium, quæ duobus milliaribus distabat, vetustis ac debilibus muris, tormentorum vim nequaquam sustinere posse putabatur, expugnandum censebat; pars Tatam veluti Jaurino & Comaronio propinquiorem, ex qua Turcæ frequentes excursiones facere consuevissent, invadendam proponebat: cùmque per hunc modum disputaretur, Demetrius Cioconanus, quem Franciscus Eningius seu Turcus, Papensis præfectus, speculatum hostium itinera consiliaque ex castris biduo ante præmiserat, ad consultantes supervenit, adducto mancipio Turcico, quod Turcas ducentos ferè Vesprimio exivisse, paucosque domi relictos referebat: simulque Demetrius addebat, tantam ejus loci mœniorum debilitatem esse, ut quum in se & socios sub arce conspectos, tormentum minùs displosum esset, muro collapso, illud quoque unà magno per montem fragore provolutum procidisse. Itaque Franciscus Turcus, Ladislaus Giulaffius, qui Tichonio præerat, (eo in loco Andreæ primi Ungariæ Regis cognomine Albi sepulchrum conspicitur) ac Georgius ipse Thurius Salmensem rogare, obsecrare, ac summis votis & precibus obtestari cœpere, ut quum talem tantamque occasionem sors & fortuna tulisset, qua locus opportunus recuperari facile posset, exercitum ultro pugnam poscentem eo ducere, ac Martis aleam experiri ne dubitaret.

Itaque illucescente aurora, quum castra promota essent, ad meridiei tempus eò perventum est; & cùm Turcæ visis nostris tormenta, uti antea displosissent, alia quoque muri pars vetustate corrupta, unà cum duobus tormentis, eorumq; magistris, violento sulphuris impetu impulsa decidit. Quo animadverso, nostri permittente cohortanteque Salmensi, repente in arcem irruerunt, ac quamquam se Turcæ acerrimè defenderent; tanta tamen nostrorum irrumpentium vis fuit, ut injectis in tecta ignibus, arce simul & victoria potirentur. Capta fuit multa & varia suppellex, nec minimi pretii; Sed Turcas, qui abjectis armis sese Ungaricis militibus, metu & odio exterorum, ultro capiendos offerebant, Germani in ipsis Ungarorum manibus, amplexibusque crudeliter interficiebant: ita ut exortis inter eos pro præda rixis, Ungari cum Turcis promiscue cæsi, contra Germani quoque interdum repulsi pariter occumberent. Templum eximii operis, regulis tectum, ac crypta subterranea, Divi Stephani primi regis opus, turrisque campanaria præalto fastigio, puncto temporis conflagrarunt, quæ Turcæ intacta tectisque multis annis conservaverant. Fœminæ etiam complures, & pueri capti sunt; quas inter una præstanti forma, quæ Habdistadio tribuno dono data fuit: & Basileam usque Rauracorum in Germaniam superiorem perducta, quum ibi linguam Germanicam didicisset cum quodam infimæ sortis agasone, quem promissis ingentibus subduxerat, post varios errores quod mirum videri potest, in patriam remeavit.

Vesprimium à nostris primo impetu capitur.

Templum conflagrat Divi Stephani opus.

Capto memorabili celeritate Vesprimio Salmensis Michaelem Secenium ibi reliquit, locumque ei cum sua equitum turma, ac ducentis peditibus tuendum commendavit, ac per Baconiam silvam, ad Levoldium Carthusianorum collegium, sed eo quidem tempore desertum, ac Papam, ac inde ultimis die mensis Junii Jaurinum incolumem reduxit exercitum. Nec ibi diu moratus, jubente Maximiliano, postridie Calendarum Quintilium, ad Tatam expugnandam cum tormentis & exercitu, quem copiis Francisci Battianii, viduæ Palatini Banffiorum, cæteræque nobilitatis cisdanubianæ haud contemnendis auxerat, profectus est, arcemque sibi tradi postulavit, liberumque excedentibus abitum obtulit. Sed quum ii, qui intus erant, nihil responderent, tormenta produci, eaque ad occasum solis inter aggeres collocari, arcemque eis concuti jussit. Quorum vi mœnia non multò pòst magnam stragem dedere, ita ut Salmensis reliquique duces suos ad irrumpendum & oppugnandum cohortarentur. Nec mora, milites sublatis vexillis, magnoq; strepitu tympanorum edito, per ruinas certatim conscendere cœperunt, ex adverso Turcæ acerrime repugnantes cum sclopetis ac sagittis, aliisq; telis missilibus repellere contenderunt. Postremo Germanis atque Ungaris densato ordine subeuntibus, Turcæ terga dedere, seque in interiorem arcem fugiendo recepere; quos nostri insequuti, majori ex parte trucidaverunt; Salmensis tamen eos, qui superfuerant, & in arcem interiorem, duce Curro quodam Janicerorum Centurione profugerant, data eis fide ad deditionem arbitrio suo faciendam, partim minis, partim promissis coegit, eosque omnes qui erant ad LXX. partim ducibus dono dedit, partim captos in vinculis Jaurinum misit; arcemque Germanis L. è cohorte Gasparis Tuningii delectis tuendam commisit. 1566.

Mich. Secenius Vesprimio præficitur.

Mox Salmensis Tatam expugnat.

Cæterùm Gestesini & Vitanieni Turcæ, Vertesiæ silvæ incolæ, ne Tatensium exemplo aut capti fœde, aut trucidati pœnas darent, relictis vacuis arcibus, Strigonium & Budam se proripientes, saluti suæ consuluerunt. Quibus Salmensis præsidia imposuit, ac Comaronium cum exercitu reversus est; ibique castra ad Danubii ripam, ponte flumine constrato, ut convehendis commeatibus, ac recipiendis, quæ indies conveniebant, copiis expeditum ac facile iter pararetur, castra collocavit: jamque auctis Brederodii Batavi, ac Burgundionum ac Allobrogum principis, equitum sclopetariorum præsentia copiis, ac Silesiæ, Austriæ & Bohemiæ auxiliis, sic ut XXX. armatorum millia in castris habere crederetur, Strigonii obsidionem, cujus utramque civitatem Turcæ deserturi, ac se in superiorem arcem recepturi, à speculatoribus dicebantur, suadentibus Ungaris maturè aggredi constituerat, nisi à Cæsare, ut castris se contineret, neque usque ad suum adventum, quem propediem acceleraturus esset, quicquam tentare vellet, prohibitus fuisset.

XXX. armatorum millia in castris nostris.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXIII.

1566. EXARSIT haud multò pòst hæc prælusia ingens & memorabile bellum, quod Solimannus quamquam ætate, annis, morbisque gravi & affecta esset, majoribus quàm unquam antea viribus Cæsari inferendum statuerat, quo nobilissimæ inter Danubium & Tibiscum, Chrysiumque & Marysum amnes, ac Dravum & Danubium Pannonici regni regiones, subactis duabus longe clarissimis urbibus, ac perturbata tota fere Republica Christiana miserabili incendio deflagrarunt. Quæ verò causæ illum ad tantam iracundiæ vim, vindictæque libidinem exacuerint, non sane tales tantæque, quibus, nisi indomita sponte ingenio arrogantia atque ambitio crudelem animum incessissent, tam insigni ferocia internecinique odii atrocitate dimicandum foret, eas superius exposuimus.

Is igitur superbia ac furore actus, supremum operum suorum bellum aggressurus, ultramarinas Asiaticasque copias Hadrianopolim præire, ac magistrum equitum Europæorum, atque Acangios equites è Macedonia & Thracia ac Peloponneso, aliisque conterminis limitibus se ad urbem Sophiam; Tartaros verò, qui ad paludis Mæotidis oram habitantes Crimi à nostris seu Præcopitæ vocari solent, ad campos Destrolaviæ seu Selistriæ subjectos, quos Doburgianos appellant, expectare jussit. Ipse cum prætorianis equitibus, & Janicerorum cohortibus ad initium mensis Junii Constantinopoli discessit, albo insidens equo mediocris proceritatis, domumque eam in qua Cæsaris legati agitabant, singulari pompa prætervectus est, ita ut ab iis, quamquam fenestræ clatris tabulatisque ad dimidium obseptæ essent, conspici posset. Inde lentis itineribus Hadrianopolim pervenit, & isthinc Pertaffum Purpuratum sororis suæ filium, cum Beglerbego Græciæ, ac duobus millibus Janicerorum, & XXV. millibus promiscui ordinis militibus in Pannoniam præmisit, qui Temesvariensi & Belgradiensi præfectis sibi adjunctis, Giulam obsidione cinctam ac ferro perdomitam in potestatem redigeret, eo modo dispositis rei gerendæ consiliis, ut tripartito instituto bello illis Giulæ incumbentibus, ipse aut Agriam propinquiorem, aut Sighetum invadenda sibi destinaret: Transsilvano verò cum Tartaris Sacmarium aut Tocaium oppugnanda demandaret. 1566.

Initio Junii Solyman Byzantio discedit.

Itaque ille procedentibus agminibus, quarto Nonas Julias cum exercitu & tormentis Giulam pervenit, quam Ladislaus Querecenius cum duobus millibus equitum & peditum Ungarorum, ac sexcentis peditibus Germanis, Lupo Gerigero, ac Wilhelmo Happarotto centurionibus à Suendio missis tuebatur. Aderant ei summæ virtutis alarum equestrium præfecti, ipso facile virtute superiores Demetrius Ochatovitius, Nicolaus Henetus, Franciscus Marinitius è Croatiæ Camissacio ortus, Lucas Jazyx, Joannes Gicius, Martinus Balasdiacus, aliique complures, (Raiacum enim peditum præfectum Thracem, incertum quas ob causas in carcerem condi jusserat) præter oppidanos, quorum magna pars Varadinum Transsilvanicæ tunc ditionis, & Cassoviam aliaque tutiora loca, cum uxoribus & liberis concesserat: alii, quibus fervidior ætas, ac vires & animus supererant, patriæ tuendæ studio, sumptis armis hostem domi expectandum constituerant. Querecenius cum majori suorum parte Pertaffo ad stadii intervallum obviam profectus, acre cum hostibus prælium conseruit, in quo cadentibus utrinque haud multis, sub vesperum diei in oppidum atque arcem reversus est: hostes verò per obscuram noctem aggeres construere, ac corbes, quos secum paratos attulerant, tormentaque verberandis mœnibus prægrandia collocare cœperunt. Verumtamen quod frequentioribus pluviis Chrysius urbem præterfluens, aliique amnes adeo intumuerant, ut omnes circum campos inundarent, satis procul ab arce aggeribus ac vineis statuendis locum invenere. Qua rerum incommoditate adacti, lentiùs quàm volebant & segnius oppugnationem continuavere, nostris initio quidem impigrè sese tuentibus.

Pertaffus Bassa Giulam arcta obsidione cingit, Ladisl. Querecenius ei præest.

Dum in hunc modum Giula lente oppugnatur, Solimanus cum potiori parte exercitus Nandoralbam seu Belgradum venit, atque ibi per aliquot dies stativa habuit, donec in consilio decerneret Agriamne an Sighetum, admota vi oppugnari præstaret. Eo Belgradi morante, Johannes Sigismundus (tametsi Rex Poloniæ avunculus, ne faceret, dissuadere conaretur, addens sordidam esse principibus peregrinationem) à Mehemete purpuratorum principe, quem ea de re consuluerat, admonitus, cum centum quadrigis levioribus, quibus quaterni selecti nobiles aut milites splendidissime exornati vehebantur, ad

Solimannus Belgradum advenit.

1566. ad eum venit, monere afferens jussitari pietis. Cui ad ripam Danubii advenienti celo-
Ioan. Sigismund. visit eum splendido comitatu.
cem suam propriam aurato rostro, ac aureis pennis pulvinaribusque constratam, remigibusque & nautis serica veste amictis agi solitam, donec quadrigæ cæteraque impedimenta transponerentur, obviam misit; quumque in citeriorem ripam cum comitum præcipuis, quorum consilio utebatur, circiter XX. viris trajectus esset, equum aureis phaleris ephippiisque exornatum conscendit, cæteri pedibus præcessere, ac inter equitatum vario multiplicique ornatu longè instructissimum progressus, ad tentorium Phrygii operis ad id extensum deductus fuit. Tum adfuisse Janicari circiter centum cum muneribus, quæ erant auro intertextæ vestes, quibus ipse & comites ad Solimanum ingressum induerentur; annulus item è carbunculorum genere eximiæ pulchritudinis ac magnitudinis, idemque ad XX. millia aureorum æstimatus. Quibus acceptis, missus pro eo advocando Janitorum magister, præcipuæ vir dignitatis, Capigipassa ab ipsis appellatus, eum ad tentorium Solimani, quod non procul erat, introduxit. Antea in sella sedens, ingredienti paulatim assurgere visus, dexteram porrexit: cæteros ad vestem genuum tenus osculandem (id apud barbaros moris est) admisit, inter quos quum Georgius Blandrata, Arrii nefarius sectator, dum potius ignibus devovendus, quàm ullo honore dignus, in toge serica & talari atsi coluis ing essus esset, quinam ille foret, percunctatus est, nec aliud loquutus.

Vestes auro intertexta Ioanni & socijs oblata.

Blandrata Arrianus.

Pauló post remotis aliis præter purpuratos arbitris, unoque Hidajeta interprete relicto à Johanne Sigismundo quæsivisse fertur, an exercitum suum satis validum esse, & Germanos congressum ejus expectaturos putaret? Deinde eum alia allata sella sedere jussum, (quamquam semel atque iterum honoris causa recusantem) quod ad se invisendum salutandumque venisset, collaudavit, retulitque se in summa sua senectute, ejus protegendi causa, expeditionem & arma suscepisse, atque adeo etiamsi vita ipsa, fatis sic jubentibus, sub ipsis Viennæ mœnibus relinquenda sit, se eam in castris & sub tentoriis finita fore iussisse. Post Johanne Sigismundo, quæ apposite dici posse putabat, ad ea respondente, conversus ad purpuratos, illum expressam patris effigiem oris similitudine referre dixit. Nec plura loquutus, supplicem libellum ab eo oblatum eccepit, qui Budæ juxta datæ fidei normam reddendæ, ac consignandorum finium, quos ipse ut suos tueri posset, pactionem continebat: quem Solimanus extemplo Mehemeti purpuratorum principi de manu dedit, jussitque, ut quæ peteret, pro voto & desiderio ejus expedienda curaret.

Solimani cum Ioanne colloquium.

Dirempto colloquio reditum ad tabernaculum est, & quum consedisset, adfuit Janitorum præfectus, qui dona eximii operis ac pretii, baltheum palmaris latitudinis, qualem Janicerorum tribuni, centurionesque & manipulatii, quos Agas, Bolucbessas, ac Chorbagias vocant, ferre consueverunt, ac pugionem & acinacem ex puro auro, gemmisque maximi pretii insertis elegantissime factos, nomine Solimani attulit; post quem à Magistro Stabuli, quatuor præstantissimi equi pretiosissimo apparatu instructi, oblati sunt: quæ omnia actis gratiis accepit, ac eos, qui attulerant, multo auro donatos dimisit.

Dona Ioanni oblata.

Exinde Mehemetes, misso ad eum Capiaga seu janitorum suorum præfecto (habent enim purpurati quoque suos instar principis, sed minori numero ministros) significavit se velle quidem salutendi colloquendique causa ad illum venire; sed imperatoriis negotiis & castrensibus curis usque adeo occupari, ut otium minime supersit; proinde eum hortari petereque, ut quum ab eo pater sit appellatus, seque ut patrem colendum sponte susceperit, ad se haud gravatim accedat; daturum se operam, ne ejus suscepti laboris eum peniteat. Re in consilium delatâ omnibus placebat, ut quum primarii Vesiri, quo nomine purpuratorum principes vocantur, se regibus pari dignitate æquari superbe & arroganter volunt, nec ipse tempori servire, & aliquot factis passibus, ad illum ire recusaset. Unus Bequessius ingenio malo pravoque obstitit, qui adulando atque gratiam ejus bonis malisque artibus aucupando, adeo eum sibi obstrictum reddiderat, ut posthabitis omnibus aliis, ejus consilia sequeretur. Is præposteris ac importunis sermonibus, quibus minime decere aiebat Regem Regis filium ad vilem servum mancipiumque proficisci, susceptis tantisque laboribus & impendiis consilia perturbavit eique evertit. Quum enim Mehemetes, qui illum ad se venturum nihil dubitabat, ac per eos, qui Johannis Sigismundi munera Solimano detulerant (ea erant ex solido celatoque auro pocula prægrandia duodecim) iterum nuntiaverat, se illum expectaturum, ideoque tabernacula laxissima & elaboratissima aureis pannis exornari, aulæ totius proceres convocari, dona, quæ illi daret, proferri, magnis milites catervis longoque ordine pro prætorio stare jusserat, quum sibi ab illo nuntiari audivisset, se quidem colloquium cupere, sed ita, ut conscensis equis ambo extra castra in campum progrediantur, ut erat fastu barbarico insolens atque superbus, se ejusmodi verborum circuitu delusum, ac contemptui habitum sentiens, gravissimo concepto odio, eo tamen in præsens astute compresso, sibi, ut spatiaretur, nequaquam vacare respondit.

Ioannes à Mehemete vocatus, ut se adeat, venire tergiversatur.

Unde gravissimum in eum odium à Mehemete conceptum est,

Qua, ut existimabat, injuria vir ambitiosus exacerbatus, nunquam postea destitit quin pro insererete primi loci auctoritate, qua apud Solimanum supra omnes pollebat, omnia dicta factaque ejus æmulando atque obtrectando elevaret, & Solimanum ab eo hospitalibus mensis adhibendo, ac hilariùs liberaliùsque tractando, averteret, quod imbecilliori valetudine utenti, si quid humanitus eveniret, veneno necatus crederetur: postremoque efficeret, ne quicquam eorum, quæ petebat, concederetur, & ille rebus infectis, nec convento Solimano, quod Mehemetes illi febribus molestato & quiescenti parcendum diceret, in Transsilvaniam redire cogeretur. Adeo mentes mortalium prava ambitione procul à bono & æquo deductæ, in vindictæ libidinem, iramque præcipites feruntur. Atque hæc quidem fuêre initia & causæ simultatum & dissensionum inter Mehemetem & Transsilvanum, quas mutuo inter se clancularii odiis exer-

Ideoque rebus infectis in Transsilvaniam redit.

cue-

everunt; quibusve adductus hic non multò pòst, à Turcarum societate discedendum, ac cum Maximiliano Cæsare, occultis ictis fœderibus, in gratiam redeundum existimaret.

Per hunc modum rebus unius hominis temeritate corruptis, discedente Transsilvano, quum hactenus in ambiguo fuisset, quamnam in partem arma essent vertenda, tandem post diuturnam consultationem Solimano placuit, ut Agriam obsideret, quæ & Sigheto infirmior esse, & si à Pertaffo Gialæ rem gerente subsidia postularentur, commodiùs è propinquo mitti posse videretur. Re deliberata, mittuntur extemplò magistri fabrûm ac operæ quamplurimæ ad Danubium, sub arce, quæ Varadinum Petri dicitur, ponte è navibus & crassioribus tabulatis facto, consternendum: ipse verò promotis Belgrado castris, eos sequutus, isthic cum universo exercitu consedit, ut effecto ponte mox Agriam versus progrederetur.

Mustaphas Bosnæ præfectus Budæ præficitur.

In ea castra Mustaphas Bosnæ præfectus, capta nuper Crupa clarus, cum copiis & muneribus venit, cui præfecturam Budensem, commendante eum, uti sanguine sibi junctum, Mehemete purpurato contulit; deditque in mandatis, ut quum primùm Budam venisset, Arslanem strangulatum è medio tollendum curaret, cui propterea erat iratus, quòd Palota obsessa, bello initium dedisset, irritatisque Germanis Vesprimium, Tatam, & alia loca capienda objecisset, eosque rebus omnibus imparatos, nec de Turcarum exercitu quicquam certi aut explorati habere falso nunciasset. Mustaphæ verò successorem in Bosnensi præfectura, Mehemetem, Dispensatorem suum, quem barbari Quilergibassam vocabant, constituit, & utrumque in suam provinciam proficisci jussit. Osmanem verò Ciliciæ, Cappadociæ, & Pamphyliæ præfectum, quas provincias nunc barbari uno Caramaniæ nomine vocant, cum decem millibus equitum ad Albam regalem tuendam misit, ne quid detrimenti isthic à Germanis caperetur, quod propediem Cæsarem cum magnis copiis Jaurinum in castra venturum intellexisset. Cæterum venientem Mustapham Arslanes exspe[ctare] non est ausus, quod illum fatale de sua cæde mandatum habere didicisset: sed alia capta via, se in castra Solimani iturum professus, legatum suum, qui urbem ei traderet, ibi reliquit. Et Osmanes Albam salvis copiis incolumis pervenit, castraque ad paludem, cui Sosto nomen, ut commodius aquaretur collocavit.

Bosnæ verò præfectura Mehemeti dispensatori suo confertur.

Osman Caramaniæ Bassa Albam tuendam suscipit.

Sed Dispensator, fatali tam sibi quàm Sigheti præsidiariis usus infortunio, ansam veluti quandam crudelissimæ cædis suæ, & Solimano, relictis adoriundæ Agriæ consiliis, ut Sighetum expugnaret, occasionem attulisse visus est. Nam cùm Bosnam petiturus, Soclosium cum trecentis equitibus, ac multis impedimentis & sarcinis pervenisset, extensis in suburbano agro tabernaculis, consedit: quamquam à Scandere loci præfecto admoneretur, ne se ancipiti periculo exponeret, quandoquidem Sighetani non procul abessent, qui sæpiùs cruentas excursiones facere consuevissent. Sed quia cœlum pluvium erat, nec ipse nisi eam noctem ibi quiescere statuisset, in sententia permansit.

Forte acciderat, ut Zrinius, qui Sigheto præerat, mille pedites veteranos, & quadringentos equites, (& Bobociani aderant à Michaele Vesebelio adducti) ducibus Gaspare Alapino, & Lupo Paprotovitio emitteret; eo proposito, ut suburbia civitatis Quinqueecclesiensis ferro flammisque vastarent, ac certiora de progressu & consiliis Solimani adferre conarentur: ii obscura nocte profecti, quùm ad vicum Byssam, inter Soclosium, Sighetum & Quinqueecclesias, in trianguli formam, æquali ferè intervallo sitam, ubi itinera eorum locorum concurrunt, pervenissent, cœlum crebris fulguribus ac tonitribus, ac validissimo ventorum turbine intermisto, pluvium tempestuosumque reddi cœpit, & inter eas tempestates notus militibus agricola obviam prodiit, à quo cognitum est Quilergibassam Soclosii injuriæ opportunum, cum paucis consedisse.

Itaque mutuo habito consilio, illum aggredi improvisoque impetu opprimere statuerunt. Jussis igitur citatiore passu progredi peditibus, quamquam pluvia cœnosum iter reddidisset, tamen ante auroram magno clamore sublato in hostes irrupêre. Quum semisopiti & nec opinato casu perterriti arma cepissent, facilè à nostris, numero & virium robore superioribus disjecti cæsique fuêre. Mehemetes excusso somno, arreptisque armis cùm fortiter pugnaret, manu dextra inter dimicandum detruncata, urgente fato cecidit, cadentique caput à peditum promptioribus præcisum est, filium ejus egregiæ indolis adolescentem, cùm in fossam urbis profundiore aqua plenam, consilii inops atque amens insiluisset, sclopetarii multis glandibus petitum, ibidemque aquis immersum confecerunt. Cæteri quum diu pugnassent, & sociorum, qui in urbe erant, opem frustra implorassent, quod Scanderes per tenebras, intempestamque noctem portas aperire nequaquam tutum esse arbitraretur, ad extremum victi fugam dedere, & pars in vestigio cæsi, pars vulneribus & labore fatigati, qua quisque potuit, in proximas silvas profugerunt. Nostri victoria potiti, tabernacula & sarcinas summa celeritate diripuere; inter quas præter cælati argenti haud contemnendum numerum, signatæ etiam pecuniæ aliqua summa, & aureorum nummûm XVII. millia reperta fuêre. Vestes etiam auro intertextæ, arma, & acinaces præstantissimi operis, equi item militares, & militaris supellex haud modica, ita ut victores nostri nobili præda, aureisque hostium exuviis induti, atque ornati domum reverterentur. Pauci tamen admodùm captivi facti, quod edicto præfectorum iis, qui arma ceperant, omnibus interfici jussis, cæteri fuga potiùs sibi consulere, quàm sociis laborantibus opem ferre maluissent.

Mehemetes ad Soclosium à nostris inopinato impetu oppressus caditur.

Copiosa præda onusti Zriniani domum redeunt.

Jam Solimanus Danubium ponte constraverat, & Asiaticus Græciæque equitatus, qui de more exercitum præcedere solet, in agros ulterioris ripæ ac Bathiensem provinciam transjecerat, ut Agria infestis armis peteretur; quum Solimanus suorum calamitatem, ac dispensatoris miserandam cædem ab iis, qui evaserant, cognovit. Itaque irâ doloreque exardescens, ac fremens frendensque, eos, qui transjecerant, revocari, pontemque extemplò rescindi, naves, & tabulata cæteraque necessaria plaustris,

Solimanus miseranda Mehemetis cæde irritatus,

Omissa Agriæ obsidione, castra Si-

Isthuanf. Hist. Cg 3 quæ

1566. quæ Sirmio & oppido Belgrado vicinis, summa ob brevitate celeritate, imperata erant, imponi & ad Essecum pervehi, ibique Sighetum ducturo Dravum consterni jubet, ac Hamzæ Quinque-Ecclesiarum præfecto, sub pœna capitis severissime edicit, ut operi mature perficiendo manus quamprimum admoveat, ipse verò paulò pòst conclamatis vasis ac promotis castris, ad Essecum & Dravum flumen universum exercitum adduxit. Sed quum amnes exundassent, pontique perficiendo nonnihil moræ injecissent, exercitus aliquot dies hæsit, non sine Hamzæ periculo, cui linteum atrum miserat, quod est elidendarum faucium ac strangulandi signum, nisi pons ad suum cìque adventum extrueretur: Excusationi tamen locus fuit, quum Solimanus Dravum longe lateque tumidum conspexisset. Residentibus aquis, & urgente Solimani præsentia pons celerrime est contectus, ac exercitus Mohactum, atque inde inter Quinqueecclesias & Soclosium, via militari, ad Harsanum oppidum, nobili vino celebre, venit, ibique castra metatus est. Harsani etiam in castra venit infelix Arslanes, male ad Palotam & Vesprimium gestæ rei, ac falsæ explorationis damnatus, quem aditu colloquioque prohibitum, ita percitus, ante prætorium tabernaculum extemplò interfici jussit.

Sighetum versus promovet.

Arslanes Budensis à Solimano interfici jubetur.

Interea Pertaffus, cognito Solimanum miserabili Dispensatoris casu, cædeque permotum, relicta Agria, revulsoque ponte Sighetum versus perrexisse, cùm exundantia paulò antè flumina oportune decrevissent, propius tormenta promovit, itique arcem sine intermissione labefactari, diruique jussit. Nec nostri quicquam, quo se egregie ac fortiter tuerentur, prætermittebant. Sed magno eorum infortunio accidit, quod quum majora tormenta in hostium aggeres exploderentur, sive metalli ferventacti vitio, sive magistrorum incuria, ita ex majoribus fracta dissilirent, ipsosque magistros & multos ex turba circumstantium, frustis & fragmentibus partim repentè exanimarent, partim verò lethalibus affectos vulneribus, miserabilem in modum debilitarent. Janiceri quoque in aggeribus excubantes, si quos in mœnibus versantes conspexissent, crebra glandium procellâ petitos sauciabant: eratque miraculo proximum, quod quicunque vel levi vulnere icti essent, nulla medicorum ope, nullis vel præsentissimis remediis sanari posse viderentur. Quod Ocharovitio alæ equitum ductori, viro præstantissimo, ac quem milites, & potissimum Thraces veluti parentem maxime colebant, summoque amore prosequebantur, quod plurimi ejus liberali studio, è captivitate redempti essent; alii verò vel equis & armis, vel pecunia & vestibus donati ab eo sustentarentur, incredibili cum omnium dolore accidit; qui contignatione exterioris propugnacoli ingentis ferreæ pilæ ictu dejecta, quum fractis trabium festucis, supra supercilium in fronte vulnere, ut quidem initio videbatur, levi, & se è contemnendo ictus, cruentatusque esset, mox illud adeo lethale mortiferumque apparuit, ut intumescente toto capite, oculisque turgentibus, & gangræna obrepente, vir fortis & robustus, festinata morte miserabiliter interiret.

Giulana obsidio à Pertaffo strenue urgetur.

Ocharovitii præclari equitum ductoris mors.

Ad hæc magistri tormentorum hostilium, mœnia arcis exterioris adeo diruerant, ut milites per ruinas conscendere posse existimarentur: & angulares propugnaculorum fenestellæ, per quas obsessi tela missilia ejaculando, & sclopetis rem gerendo, sese defendebant, magno propugnantium incommodo inutiles redditæ, nulli erant usui. Itaque Pertaffus in mediis dierum canicularium fervoribus nequaquam cessandum ratus, ad XVII. diem Julii, nondum orto sole, suos ad subeundos muros, & oppugnationem summis viribus tentandam instituit, nostrosque quatuor oppugnationibus, totidem diversis locis fatigatos expugnare decrevit. Pugnatum est utrinque magno conatu usque ad meridiei tempus, & nostri magna virtute omnibus in locis hostes fortissimè rejecerunt, non solùm sclopetis & tormentis rem gerendo; sed etiam ignibus è pice, resina & sulphureo pulvere artificiose confectis, ac in subeuntes jactis. Nec deerat officio Heneius, qui modò huc, modò illuc procurrendo, suosque animando, ad certamen voce manuque accendebat. Altera in parte, ubi Querecenius Lucam Jazygem & Stephanum Felduarium curare jusserat, simili pertinacia pugnabatur. Sed Dei ope hostibus ubique repulsis, Pertaffus amissis ex suorum numero amplius duobus millibus militum receptui cani jussit, reliquosque magna parte vulneribus debilitatos, ac solis ardore pugnæque laboribus fessos, & sudore madentes in castra recepit. 1566

Hostes oppugnatione summis tentata viribus, repelluntur.

Amissis duobus millibus.

Accidit autem magno nostrorum incommodo, ut in ea pugna Heneius, qui absque galea prodierat, supra oculum, caput sagitta levi vulnere perstringeretur, cujus ea vis fuit ac potestas, ut repudiata omni medentium ope, instar Ocharovitii collegæ, luminibus elisis, totoque capite tumefacto, triduo post moreretur. Felduario quoque vulnus illatum fuit per humerum, sed is meliore fortuna curatus est. Nec aliis incruenta pugna fuit, quum complures ex eis, & ex Germanorum numero fere XL. cecidissent, vulnerati etiam multi essent, qui fatali & indomita quadam plagarum acerbitate, majori ex parte vel eodem die, vel non multò pòst è medio sublati perierunt. Postea nostri reparandis ruinis, quantum poterant, communi & indefesso studio incubuêre; nec tamen nisi nocturnis laboribus restaurare potuere, quòd interdiu per stationes majori numero excubare cogerentur. Hostes irritis primis conatibus, aliam expugnandæ arcis rationem inire, ac quod cuniculi in humida tellure, aquis scaturientibus, earumque humore hebetatis pulveribus, profundiùs suffodi non possent, decussa vi tormentorum è sepimentis argilla, qua erant obducta, ac roboribus igne vastatis, omnem operam edere decreverunt: jamque exteriorem valli partem tanta vi demoliti erant, ut trabes duntaxat & robora semiambusta introrsus extarent, cætera omnia tormentis atque ignibus absumpta essent, tametsi ad dirimenda arcis interioris mœnia nondum pervenissent.

Heneius sagitta venenata ictus leviter obit.

Complures etiam ex Germanis pereunt.

Inter hæc Franciscus Marinitius, equitum ductor, Heneii ac Ocharovitii socius ac collega, quorum adminiculo res Giulana steterat, febribus continuis ac profluvio alvi vexatus, extinguitur, & Martino Balasdiaco femur crassiore glande trajicitur, ex quo vulnere quinto post die excedit è vivis; & Janiceri usque ad mœnia aggeres effodiunt, tam prope, ut defensoribus interfectis, superioreque murorum corona perfracta, bellicisque omnibus instrumentis eadem ruina disjectis, magnum hiatum patefecisse viderentur.

Marinitius insignis vir obit,

& Balasdianus glande trajectus perit.

1566. tur. Ibidem dum Turcæ conscendere conantur, nostrique eos repellere contendunt, Hippocratus Germanorum centurio, & Gaspar Ostua ex Ungaris, egregius juvenis, multique alii glandibus trajecti occubuêre, Petrus Bantenius & Johannes Gicius vulnerati, & nisi nox supervenisset, hostes non magno nec difficili labore irrumpere posse credebantur. Nec Querecenius ad hujusmodi irrumpentium hostium rumores excitatus, in tanto discrimine digna duce consilia capiebat, amissaque arx foret, nisi Gicius & Falduarius, qui ex vulnere convaluerat, cum paucis qui supererant Germanis, & Stephanus Quelidius peditum præfectus cum promptissimis suorum, Janiceros summa audacia irruentes, interfectis ex eorum numero plurimis, terga vertere coactos submovissent.

Hippocratus Germanus extinguitur.

Præfecti Querecenii ignavia & pavor.

Cùm in hunc modum ancipiti periculo certaretur, jamque potiores, quos nominavi, præfecti variis casibus occubuissent, consilium de urbe arceque dedenda nimis præpropera desperatione suscepit, literasque sagittæ alligatas in aggeres, in quibus hostium tormenta collocata erant, emisit, quibus à Pertaffo inducias octo dierum postulabat, intra quos utrinque à tormentis & dimicatione cessaretur, ac de deditionis conditionibus transigi posset. Pertaffus non sine admiratione ignaviæ præfecti inducias absque cunctatione concessit, rescripsitque, ut idoneum hominem ad se mitteret, simulque rogavit, ut glaciem, qua potui refrigerando uteretur, cujus in arce copiam scrobibus reconditam haberi cognoverat, sibi impartiret; quum ex adverso ipse uvas & melones pomorumque recentium recreamenta, ac similia edulia ei per agricolam, qui literas attulerat, liberaliter in arcem misisset. Querecenius convocatis, qui supererant præfectis, ac Gerigero Germanorum centurione, proposuit arcem amplius retineri non posse, itaque se necessitate extrema coactum, de eorum voluntate eam æquis conditionibus, quibus ipsi subscriberent, ac demum earum beneficio incolumes dimitterentur, dediturum. Assensere omnes præter Gicium, & paucos quosdam alios, qui quum arcem adhuc servari posse contenderent, nec tantum tamque pessimum flagitium committendum, quo inferior Pannonia hostibus Christiani nominis infami & ignominiosa pactione traderetur, ac ipsi exemplo Lossoncii & Temesvariensium cæsi & trucidati, acerbas crudelitatis suæ pœnas capite persoluturi essent, à subscribendis deditionis conditionibus abstinuere.

Querecenius arcē hosti, repugnante Gicio, statuit dedere.

Verùm Querecenius degeneris propositi tenax & certus, misso ad Pertaffum Georgio Melithio Birbitano è Croatia oriundo equitum præfecto, primum omnium postulavit, ut Christophorus Bathorius Somlianus, cujus sororem ipse secundo conjugio habuisset, & ex ea liberos sustulisset, & qui tunc Johan. Sigismundi nomine Varadini præfectum agebat, eo vocaretur, ejusque interventu conditiones transigerentur. Qui quum præsto fuisset, primùs in castra ad Pertaffum venit, ac deinde Turcis comitatus, ad Querecenium in arcem introiit. Ubi quum dextras junxissent, nec coram arbitris Turcis libera esset colloquendi facultas, fertur Somlianus scedam ei clam porrexisse, qua admonebatur, ne tam cito animum desponderet, arcemque hostibus traderet; futurum enim, si eam constanter & fortiter aliquot diebus conservaret,

Petit, ut Somliani interventu conditiones transigantur.

quod fieri posse appareret, ut hostes obsidione omissa ad Solimani castra proficiscerentur. Sin verò in proposito persisteret, fides ei excedenti nequaquam servaretur; sed vel ignominiosa mors, aut fœda servitus capto & abducto subeunda esset, id quod ipse ab rerum & consiliorum consciis certo didicisset. Ipse tamen formidine ac pusillanimitate perculsus, salutaria monenti nequaquam paruit; sed cum hoste, cujus perfidiam bene norat, pacisci voluit, & Christophorus ejus ignaviam perfidiæ proximam detestatus, eo, unde venerat, indignabundus recessit. 1566.

Somlianus clanculum illi deditionem dissuadet.

Itaque illinc Mehemete præfecto Orodiensi, (is antea Michael Cunovitius vocatus, è Valentini Turci, clarissimi viri ministerio, sponte ad Turcas transfugerat, ac cum Blasio Siculo Varadiensi equite, pro defensione Mahumetanæ superstitionis, singulari duello congressus, victusque fuerat) hinc verò Georgio Melithio arbitris, Calendis Septembris in hunc modum conventum est, ut Pertaffus CCCC. currus, sarcinis & rebus omnibus, ac sauciis & ægrotis asportandis subministret, iisque qui excesserint, liberum sit omnibus equos, arma, & quicquid voluerint, præter tormenta, & bellicum apparatum auferre, idque datis utrinque obsidibus caveatur. Triduo pòst oneratis carris, & ægrotis ac sauciis, quorum non exiguus erat numerus, ac cariori supellectile impositis, exivere inter armatorum hostium equitatum, & agmina Janicerorum circumstantium milites circiter mille, & post eos plaustra cum impedimentis. Et quum vix castra prætergressi essent, Turcæ promiscue omnes diripere carros ceperunt; & Querecenius id contra pacta fidemque fieri questus, à Lippensi præfecto Pertaffi nomine, cum eo colloqui volentis revocatur; isque fatali ductus errore ad eum ire pergit, quamquam à Gicio & Melithio, ut cœptum iter prosequi pergeret, nec Turcis salutem suam committeret, utili & salubri consilio moneretur. Reversum, & cum Pertaffo, ut fidem servaret, direptionemque prohiberet, colloquentem, Janiceri, quorum major pars diversis in pugnis perierat, ac promiscua Turcarum multitudinis turba circumsistunt, sublatisque inconditis vocibus, & strictis gladiis abreptum in tabernaculum, haud procul à prætoriano, custodiæ tradunt, ac manicas & pedicas addunt.

Deditionis conditiones.

Cæteri viso ejus periculo sera tacti pœnitentiâ fugam capessunt: Melithius, qui cum eo reversus erat, unà capitur: Gicius feliciori usus fortuna evadit, & Demetrius Niger custodiæ portarum præpositus, quum arce excedens, equo suo generosi vini sextarium in fauces infudisset, ejus pernici cursu in tutum profugit: Stephanus Quelidius peditum præfectus in manus Martalociorum incidens, qui sunt pedestris ordinis milites, persolutis ibidem illi, à quo captus erat, XL. nummis aureis dimissus fuit. Alii verò partim per carecta & arundines profluentis Chrysii latitando, partim eo transnatato, Varadinum, & ad alia Transsilvanicæ ditionis loca pervenêre; inter quos Georgius Zichius ac Nicolaus Serienius fuêre; qui per obscuram noctem obvii facti, cùm uterque in hostem Turcam se incidisse putaret, mutuis vulneribus certavêre, tandemque animadver-

Querecenius contra pacta compedibus vincitur.

Reliqui è nostris partim diffugiunt, partim capiuntur.

1566. fo errore Varadinum sese conferentes, cura & ope medicorum convaluerunt. Captus etiam fuit Gerigerus Germanorum præfectus, sed postea à Leonardo Hartaco avunculo redemptus. Ægrotorum & sauciorum una omnium eademque fortuna fuit, atque li omnes captivi facti, postea aut multo soluto pretio sese redemerunt, aut cura rebusque necessariis destituti, in vinculis miserabilem vitam finierunt. Querecenius Belgradum perductus, quum se permutatione captivorum, quos insignes habebat, redimi posse speraret, post Solmani discessum ab innumeris Turcis, falsa veris miscere assuetis, omniæ erga captivos crudelitatis accusatus, permissu Selymi successoris, injecto in collum laqueo strangulatus interiit. Hic finis Querecenii fuit, qui non virtute aut rebus præclare gestis, sed ambitione, ac Comitis Zrinii & Tahii eum Ferdinando Cæsari assidue commendantium favore, honores & præfecturas erat consequutus.

Querecenius postea jussu Selymi laqueo injecto strangulatur.

Giula per hunc modum amissa, Pertaffus quòd adhuc satis magna æstatis pars bello gerendo non inepta superesset, castra & tormenta Jeneonem promovit, cui Suendius Georgium Wagnerum Germanum, & ex Ungaris Sigismundum Segneium, virum militarem præfecerat. Cùm arx per aliquot dies tormentis verberata esset, Germani metu perterriti eam hostibus tradere constituerant; nisi eos Segneius à tam fœdo proposito multis sermonibus, exemplo etiam Giulanorum avertisset, satiùsque fore dissuasisset, ut sub noctem, qua quisque posset, dilaberentur, quàm se incertæ & ancipiti hostium perfidiæ committendos existimarent, à quibus procul dubio aut crudeliter cædendi, aut in diram servitutem abducendi essent. Igitur expectatis concubiæ noctis tenebris, vacua arce relicta, in diversas partes profugerunt, & Segneius ac Ungari locorum peritiores majori ex parte, longo & difficili errore hostium manus evitarunt: Wagnerus captus ab hostibus & Harhvanum cum multis sociorum perductus, post aliquot annos Johanne Rubero redimente, postliminio reversus fuit.

Pertaffus mox Jenonem à nostris relictam occupat.

Dum hæc à Turcis Giulæ & Sigheti administrantur, Cæsar Ferdinando fratre comitatus, quem legatum in exercitu constituerat, cum prætorianis aulæ equitibus, ac Moraviæ, Bohemiæ & Silesiæ auxiliis, ac tribus millibus peditum Vienna egressus, ad XV. diem Sextilis mensis, Divæ Virgini Matri in cœlum migranti sacrum, Raicam, ac deinde Ovarium, à Germanis Altenburgum appellatum venit. Ei venienti in agro Raicano se conjunxere Nicolaus Olahus Archiepiscopus Strigoniensis cum CCC. equitibus, & totidem peditibus, (nam reliquos in sua munitione Vivariana, Strigonio vicina, præsidio esse jusserat) ac Andreas Bathorius anno superiori à Suendio reversus, quem Cæsar eo bello Ungaricis copiis, quæ suis in castris erant, præfecerat. Erant autem in castris supra prætorianos & Palatinos milites, quibus Leonardus Hartacus præerat, XIII. millia equitum Germanorum, quorum mille ducentos Guntherus Comes Suarcemburgus, imperatoriâ familiâ ortus, secundasque post Ferdinandum Cæsaris fratrem in exercitu partes obtinens, conduxerat, cæteros Burquardus Marchio Barbinus, Ludovicus Ungnadius, Philippus Marchio Badensis, Bernardus Hardeccus, & Zacharias Crumpergus, millenis equitibus præpositi, aliique complures duces & præfecti ducebant. Prætorium vexillum duci Pomeraniæ Christophoro jussu Cæsaris gestandum datum erat. Peditum ad XXX. millia, quæ in castris Ecchii Comitis Salmensis Comaronii æquè tantundem censeri dicebantur. Tormentorum magistris & toti eorum apparatui Paulum Jadrensem præfecerat, Hieronymi illius filium qui post bellum Solimani Austriacum secundum, inducias Constantinopolitanas tractavit, de quo supra diximus, qui tormenta & res necessarias XXXIIII. navibus oneratis imposuerat, iisque quibus pulvis sulphureus vehebatur, tectum ex tabulatis ad arcendas pluvias solerti ingenio addiderat, secundoque Danubio Cæsarem continenti iter facientem, & haud procul à ripa castra locantem sequebatur. Classis è duodecim biremibus à patre Ferdinando relictis, quibus ferè pyratæ in mari velocitatis ac agilitatis causa utuntur, ac celocibus, quas nos Nasadas, Turcæ Saicas vocant, XXX. constabat, quas nautis, remigibus, epibatisque partim Italis, partim Dalmatis instructas Philippus Flaccus Theutonicorum equitum magister regebat, cui etiam Johannes Pereo, cum sua Comaroniensi ordinaria XXX. navigiorum classe parebat, hæcque tota classis, Turcicæ, quæ Strigonii stabat in anchoris, opponebatur.

Maximilianus cū Ferdinā do fratre XV Augusti Vienna discedit.

XIII. millia equitum in exercitu Cæs.

Peditum verò ad XXX. millia.

Classis cæsarea.

Ovarium quum Cæsar venisset, tria peditum Italorum millia, à Cosmo Florentiæ ac Hetruriæ duce missa supervenêre, eleganter & splendide instructa, ornataque, quibus Aurelius Fregosus imperabat. Ex Allobrogibus & Salassis etiam DC. equites sclopetarii, & totidem sub Johanne Alphonso Castaldo in Gallia cisalpina & Insubribus conducti, eodem ferè tempore in castra venêre. Carolus Austriæ princeps Cæsaris frater cum suis copiis, quæ ad XIII. millia hominum constituebant, ut fines suos tueretur, in peninsula, quam Dravus & Mura fluvii efficiunt, ad oppidum Perlacum castra babebat. Huic Petrus Erdodius Illyrici prorex, ac Franciscus Zlunius Comes, è Frangepana Romanæ stirpis familia oriundus, qui ad tutandos limites domi relicti erant, cum Nobilitate earum partium regionumque parere jubebantur. Stephanus Dersffius Nobilitatis ultradanubianæ præfectus, X. circiter millia hominum è provinciis sibi subjectis Nitriæ collegerat.

III. peditum millia à Cosmo Florentino missa.

Allobroges sclopetarii sexcenti.

Caroli XIII. millia finibus tuendis imposita.

Dersffius Nobilitatis ultradanubiana circiter X. millia habebat.

Præter hos Suendius ex Germanis mercede conductis ac Ungaris, & Nobilitatis copiis, in superiori Ungaria, decem aut duodecim millia selectissimorum militum, quibus eam regni partem à Transsilvanis & Tartaris Tocaium oppugnantibus, tueretur, Cassoviæ conscripserat. Ovarium etiam ad Cæsarem cum suis militibus Antonius Verantius Agriæ, & Paulus Abstemius Nitriæ Episcopi, ac Stephanus Dobo, & Franciscus Tahius militiæ periti & exercitati, cum Michaele Mereio Propalatino, Ladislao Gialaffio, ac plerisque aliis, suo quisque ære ac sumptu juxta leges patrias militaturi convenere; ita ut præter eos, qui cum Carolo Cæsaris fratre, Suendioque ac Dersffio, ac Comaronii, sub Ecchii Salmensis imperio erant, Cæsareis tantùm in castris bis mille, & quia-

Suendius XII. millia lectissimorum militum.

quingenti equites Ungari, ac tantundem peditum esse existimarentur. Francisco Tahio, quod regis in Ungaria stabuli magister habebatur, ex antiqua consuetudine etiam castrorum magistratus, ac distribuendorum in castris locorum, in queis milites tenderent, cura commissa est; quum ex Germanis Adamus Oppersdorffus eodem officio fungeretur. Lupo Rheni Palatino ducenti equites, ac Richardo Marchioni Brandeburgo totidem proprio ære conducti parebant, qui in obsequium Cæsaris rudimenta sacræ adversus barbaros militiæ posituri, ad restaurandam majorum suorum gloriam promptis animis advenerant.

VVolffgango.

Nec defuere voluntarii equites ex Italia, aliisque regnis, famâ præsentiæ in castris Cæsaris invitati, qui suis stipendiis militabant, ac in progressu castrorum turmatim cum Ungaris equitando, exercitum antecedebant, Hadriano Baleono, quem ipsi sibi delegerant, duce; in castris autem penes Ungaros sub tentoriis agitabant. Aderat etiam Carolus princeps Gaisius è Gallia, bellis Civilibus in præsens subtractus, qui eo tempore pubertatem egressus, cum centum equitibus sclopetariis selectissimis, & cum eo Philippus Strozza, & Brisaccus, aliique. Post hos appulere Prosper Columna, & Angelus Cæsius Romani proceres, ac Nicolaus Gambarus è Brixia, studio potiùs visendi Cæsaris, & officii declarandi, quo majores quoque eorum veteris clientelæ nomine Cæsaribus addicti erant, quam magna ad augendas vires accessione. Albertus autem Lascus, & Martinus Sbotocius, Polonorum duces, simili Cæsaris & castrorum visendorum studio adducti, cum paucis sed egregiè instructis comitibus advenerant: sed quum languescere in castris exercitum, nec quicquam tentari animadvertissent, tædio nimis diuturnæ moræ perculsi, veniaque à Cæsare petita, domos suas & patriam Poloniam repetiverunt.

Voluntarii ex Italia & Gallia Duces,

Omnium verò copiarum summa, quæ in diversis partibus & castris habebantur, si in unum contracta foret, viginti quinque millia equitum & amplius, ac octoginta peditum numerum facile excedere existimabatur, par hostibus multorum judicio acies, apud quos bellum fama potiùs multitudinis, quàm vero numero constare vigereque fertur: nisi Cæsar à suis, quorum consilio utebatur, ac Suendio persuasus, sustinendi potiùs belli, quàm inferendi cogitationes, consiliaque amplecti maluisset.

Omnium copiarum summa XXV. millia equitum, peditum autem octoginta millia.

In castris Ovarianis quum triduo quietem militibus concessisset, convocatis Ungaris, an progredi placeret, quæsivit: neque erat ullus, qui adversaretur aut dissuaderet. Quibusdam videbatur consultius fore, si primo quoque tempore Jaurinum proficisceretur, ibique subsisteret, ac exercitum adversus hostem expediret; ne si ipse moveret, ac res minus ea sententia succederet, aut si nihil tentaretur, fugam, quam receptum interpretarentur: & ut initia belli processissent, famam, ut fit, ad cætera similem fore. Quod consilium Franciscus Battianus, annis & senio gravatus, ideoque absens, per literas probare videbatur, quas Balthasari ex fratre nepoti, ad Cæsarem perferendas dederat, eumque in castra, cùm CLX. equitum turma miserat. Franciscus Forgatius, Episcopus Varadiensis, Strigonii petendi atque expugnandi auctor erat, sic, ut eo conatu, & quidem si serio susciperetur, non dubio, Sighetum & Giulam, aut alterum ex duobus periculo eripi posse differeret. Sin prælium cû hoste conserendum displiceret, quum illi obviam nostris venturo, magnum itineris intervallum esset exantlandum, totum nostro exercitui in Austriam receptum, clauso illo, fore. Si hostis incepto desistere nollet, Strigonium recuperari posse, & paratem laboris victoriæque fructum obventurum. Huic sententiæ Tahius, belli peritus haud cunctatus assensit. Sed aliis medium proponentibus, eundúmque Jaurinum, atque ibi ab eventu & occasione capiendum consilium suadentibus, Cæsar obtemperavit, ac promotis copiis Jaurinum, suscepto itinere contendit: ita ut ipse ad Abdam, ignobilem vicum, Ungari verò paulò ulteriùs ad pontem sublicium, Rapcio flumini, qui ex Arrabone effluit, ac mox Jaurini conjunguntur, imminentem transeuntes, in apertis campis castra metarentur. Nec multò pòst, quam Jaurinum ventum est, Alphonsus Ferrariæ dux, cui soror Cæsaris nupta erat, cum mille equitibus Italici nominis optime instructis, in castra ad Cæsarem venit; quum eodem ferè tempore Ferdinandus Wilhelmi Bavariæ ducis frater, quadringentos cataphractos equites adduxisse.

Cæsariana copia, castris locatis, ad Jaurinum consident.

Alphonsus Ferrariẽs. & Ferdinandus Bavarus in castra Cæs. veniunt.

Sub id tempus Johannes quoque Sigismundus cum suis, quæ ad sexdecim millium numerum extendebantur, ac Tartarorum copiis, quæ multo majores erant, Tocaium oppugnabat, quum Tibiscum non longe infra arcem ponte constravisset, quo Tartari transjecti crudelissimam versus Sarospatacum, & Muncacium, Beregxasumque excursionem fecere, multis miserorum mortalium ac innocentum maxime agricolarum millibus, in diram servitutem abductis, quos partim Turcis, avide certatimque coementibus, præsenti pecunia vendidêre, partim secum in Tauricam Chersonesum abduxere. Tuebantur Tocaium summa ope ac viribus Jacobus Ramingus Suevus, & ex Ungaris Matthias Calvasius, tam fortiter & impigrè, ut hostes quamquam acerrime oppugnantes, & tormentis rem gerentes, reparatisque quæ diruebantur munitionibus, ac submotis qui subire ausi essent, contemnere viderentur.

Ioan. Sigismũdus cum Tartaris Tocaium obsidet.

Tartarorum excursiones.

Ramingerus & Calvasius Tocaium fortiter defendũt.

Ardentibus in hunc modum undique bellis, ac Marte longe ingentem armorum apparatum, terribili classico ciente, ita ut brevi totius Asiæ atque Europæ vires in ancipiti victoriæ eventu, infestis armis animisque concursuræ viderentur: Solimanus, qui jam Hassanum pervenerat, post biduì quietem militibus concessam, ac Arslanem è medio sublatum, penultima die mensis Julii, Asiaticorum equitum magistrum cum suis copiis, & Aliportugum, quem summum tormentorum terra marique præfectum constituerat, cum tormentis ac pilis ferreis, & pulvere sulphureo, aliisque apparatibus, quos innumera camelorum ac carrorum multitudo vehebat, præmisit: qui sequenti die ad Castellum Sancti Laurentii, uno à Sigheto milliari pervenerunt; quod tempore belli à Ferdinando juniore, adversus Alim Eunuchum decennio ante gesti à Turcis vacuum relictum, nec postea instauratum erat, ipsisque Calendis Augusti, non procul ab arce, ita ut facilè ab iis, qui

Sigethana obsidio.

Kalendis Augusti capta. An. 1566.

1566

qui in ea erant, conspici possent consederunt: & nostri pedibus obviam progressi, acie & cruentum prælium inierunt, occumbentibus procella glandium è numero hostium quamplurimis, eoque magis, quod solis hastis & gladiis muniti, cæterà inermes essent; quo in prælio Paulus Isthuanffius, qui eques prodierat (ipse enim suos equos retinuerat, quum alii, ut in obsidione minime necessarios futuros in tutum emisissent.) Turcam alæ equestris præfectum hasta transfixit, atque interfecit: solusque è nostris Jancus Dombaiua adolescens, & tyro, non ita pridem in Album militum conscriptus, cadente equo desideratus est, reliquis omnibus salvis.

Solimani copiarum multitudo.

Altero, qui Calendas sequutus est die, Solimanus cum prætorianis & Acangiis prædatoriis equitibus, ac tota mole copiarum, quæ ad centum millia equitum, præter Janiceros & Asapos pedites constituere ferebantur, propiùs Sighetum adventavit, ejusque tentoria amplissima & spatiosissima viridis coloris, ad Sibotum, (villæ est nomen in prædium conversæ) inter vineta & Semlecum oblongum collem, extra tormentorum jactum extensa sunt; ita ut collis objectu ex arce conspici non possent, cætera multitudo per colles & juga, longo ordine consedit. Ejus adventu machinæ & tormenta omnia, quæ plurima & inusitatæ magnitudinis erant, simul & Janicerorum ac Asaporum sclopeta displosa sunt, tanto horribili strepitus fragore, ut terra tremere, cœlumque & aer atra sulphurei pulveris caligine atque odore, longe lateque impleri videretur, & veluti tonitrua ad multum viarum intervallum Canisam usque & Linduam exaudiri possent. Eodem die, quo arx obsideri cepta est, Petrus Farcassitius Zrinii legatus, de quo antè diximus, diuturno morbo oppressus, magno cum omnium dolore è vivis excessit, qui quòd Temesvarii obsidionem cum Lossoncio fortiter toleravit, magni usus & experientiæ habebatur, eratque manu æque ac consilio promptus.

Ejus adventu machinæ bellicæ omnes displosæ.

Farcassitius Zrinii legatus obit.

Interea Zrinius, qui jam antea commeatus vim ingentem, & res quæcunque tolerandæ obsidioni necessariæ forent, abunde curaverat, tormenta in mœnibus idoneis in locis constituerat, corbes terra oppletos per omnes stationes ordine disposuerat, propugnacula & mœnia suis quibusque præfectis custodienda distribuerat, viso hostilium exercituum adventu, omnes præfectos & milites in arcis interioris aream convenire jussit, cùmque ad eos descendisset, pro concione in hunc modum disseruit. Non inexpectatum neque improvisum fortunæ casum, sed quod diu antea forti pectore exspectastis, bellum jam videtis, commilitones, Turcarum nempe principem magnis copiis undique ex Asia atque Europa contractis, omnes vires suas, adversus nos atque hanc arcem perdomandam adduxisse, eamque nobis necessitudinem impendere, ut pro patria, pro libertate, pro vita certandum sit, & locus hic maximi ad tuendam patriam momenti, in dextris virtuteque nostra, & efficacibus armis positus, ante omnia nostram industriam, fidelemque & constantem operam exposcere videtur. Si enim eum, juxta Dei immortalis opem, ab excidio quod hostes minantur conservabimus, omnia nobis tuta erunt, divitiæ, honores, opes, decus, gloria abunde suppetent; præterea libertas, salus, pax, incolumitas patriæ, cum aris, focis, conjugibus, liberis non nostris solùm, sed omnium, quotquot nomine Pannonico, imo Christiano censentur, cum immortali nominis nostri gloria una salva erunt. Sin metu aut ignavia cesserimus, quod de fortissimis & exercitatissimis militibus, quales vos esse facto sæpiùs periculo compertum habeo, minime libet ominari, omnia adversa fient, & quem arma & virtus non texerint, neque aliud quicquam teget, aut tuebitur.

Zrinii ad præfectos & milites oratio.

Nunc opus est, commilitones, belli gloria & virtute sua quemque fretos ire in aciem, atque non tantùm magnificum adhortatorem, & verbis tantùm ferocem, & interim operum militarium expertem; sed qui & ipse tela tractare, procedere ante signa, versari media in mole pugnæ sciat, vadentem in hostes, & divini numinis ope confisum, fortiter & impigre sequi: Non tantùm verba mea exequi vos milites, sed etiam facta imitari volo, nec disciplinam modò, sed etiam exemplum à me petere. Aspera quidem res tolerata obsidio erit; sed vos ut fortissimos & expertissimos omnium humanorum casuum viros, timere eam aut horrescere minime decet, neque inertia aut mollitia animi labefieri. Aderit Deus Opt. Max. fortiter pro patria pugnantibus, & qui nos in multis & magnis sæpe periculis servavit, nunc quoque, si socordiæ atque ignaviæ nullum locum dederimus, ex hostium faucibus atque ensibus minimo negotio eripiet, dummodo ejus protectionem vigilando, agendo, bene consulendo, nec quicquam hostibus cedendo, nuncupatis votis imploremus. Quod itaque instat periculum, commilitones, armis fortiter avertendum est, & virtus ac decus ob oculos statuendum; ita ut aut libertas salusque omnium vindicanda, aut si sors ita tulerit, honestissima mors pro patria oppetenda sit; quam æternæ laudis nunquam intermoritura memoria in terris, apud superos verò certa & perpetua animorum felicitas consequutura est.

Quapropter postulo à vobis, ut sicuti ego vobis & huic loco tuendis me fida obstrictum in vestigio reddere cupio, ita vos fidei, quàm Cæsari debetis, & dignitatis meæ, officiique vestri memores, vicissim Cæsari, postea mihi, & loco huic ad extremum spiritum tuendo, mutuum sacramentum præstetis; ea conditione, ut si me de urbe hostibus tradenda, quod procul absit, pessimum aliquod facinus forte amplecti animadverteritis, minimè pareatis, quin eo momento vos sacramento exsolvo: contra si quem ego vestrûm, cujuscunque is fuerit ordinis, meditati infamis ejusmodi flagitii reum deprehendero, mea & legum militarium usus auctoritate, extremo supplicio statim afficiam. Stationes & excubias quilibet vestrûm diligenter obeat, milites centurionibus, centuriones tribunis obtemperent, nec insciis præfectis, aut eorum injussu quisquam loco se subducat. Nemo cum hoste colloquatur, nemo hostium literas recipiat; aut si illas, ut fieri solet, in arcem sagittis aut telis missilibus injectas receperit, ad tribunum, is verò ad me perferat, igni tradendas. Postremo si quid mihi humanitus contigerit, ut rerum humanarum diversissimi casus, ac incredibilis inconstantia est, Gaspari Alapi-

1566 „no, sororis meæ filio, quem hic præsentem „cernitis, vos obtemperare volo, & in præsens statuo.

Tribuni & milites ipsi præstant, sacramento adacti.

Hæc ubi dixit, ipse primus dextra in sublime erecta, tribusque digitis de more extensis, in vestibulo portæ interioris sacramentum præstitit, ac deinde omnes ordine tribunos & milites præeunte scriba, ibidem jurejurando obstrinxit. Postea præfectos commeatui convocavit, & quantum cuilibet militi, diurnæ annonæ, cibique & potus distribuendum foret, quid ex publico, quidve ex suo privato expromendum, præscripsit. Deinde furcam in majoris seu exterioris arcis foro ad terrorem erigi jussit, ut in ea prævaricatarum legum militarium rei laqueo suspenderentur: eodemque die gregarium militem, quod in centurionem suum ferrum stinxisset, capitali supplicio affecit. Quibus peractis milites recensuit, quorum numerus ad duorum millium, & circiter quingentorum summam accedebat, imbelli puerorum turba, ac mulieribus exceptis: eosque statim ad sua quemque loca proficisci, vigiliasque obire jussit.

Præsidiariorum numerus.

Cæterùm quum Turcæ ad oppugnandam civitatem novam, magno undique numero & viribus concurrere conspecti essent, quod ea simplici vallo, ac eo tumultuario cincta esset, nec eorum impetum sustinere posse videretur, Zrinius, contracto priùs cum illis acerrimo certamine, quod à meridie ad noctem usque perduravit, ad extremum aliquot in locis injecto igne eam succendit; ita ut quum è materia essent domus, ac lignis stramineque tectæ, puncto temporis, late collucentibus flammis comburerentur, quas Solimanus è summitate collis Semleci spectasse dicebatur. Eodem etiam tempore sepia hortorum & pratorum, ac molæ frumentariæ, igne ejus jussu injecto conflagrarunt, & arbores, quæ oppido atque arci erant propinquiores, succisæ & inutiles redditæ fuêre. Post concrematam novam civitatem, Aliportugus, residentibus ac extinctis ignibus, tormenta immensæ magnitudinis in ejus forum devehenda, constituitque ibidem aggeribus & corbibus, quas magna Janicerorum manus tuebatur, veterem civitatem, quæ à nova fossis non usque adeo latis, sed profundiore aqua plenis distinguebantur, verberandam curavit. Verùm à nostris supra quam dici possit impigre ac fortiter sese defendentibus, nihil profecit. Quin nostri duca Matthæo Sexudio peditum præfecto erumpentes, diu cum Janiceris dimicavere, ex quorum numero multis interfectis & vulneratis, uno duntaxat ex suis amisso incolumes redierunt.

Civitas nova à Zrinio incensa.

Per hunc modum succenso & deleto novo oppido, sexcenti ferè nostrorum in veterem urbem, clausis tum primùm ejus portis, sese incluserunt. Disputatum tamen est ab iis, qui præerant, an ea amplius defendenda esset: & eam quidem Zrinius, paucitatis suorum haud ignarus, quos tam ad oppidi, quàm arcis tuendæ labores nequaquam sufficere judicabat, instar novæ munitionis flammis abolendam, atque ad solius arcis defensionem, in qua conservanda victoriæ summa consisteret, omnes vires vertendas censebat. Sed Sexudius & peditum plurimi, multis precibus petere obtestarique cœperunt, ne ipsis diffidere vellet, se adhuc per aliquot dies vetere oppido constructo, etiam arci ita

Vetus urbs à nostris defenditur.

consulturos, ut hostes ab illius oppugnatione abstinere cogerentur. Tametsi autem Zrinius, propositis instantium discriminum difficultatibus, ac copiarum hostilium multitudine, quæ ad utramque oppugnationem satis magnas vires allatura esse videretur, eos oppido relicto in arcem ire jubet; tamen eorum precibus victus, iisque aliquid tribuendum ratus, quod priori quoque obsidione cum Marco Stansitio præfecto fortem operam navasse, & usu ac experientiâ rerum multum valere non ignoraret, manus dedit, & quod tantopere petebant, indulgendo annuendoque vel invitus concessit.

Interea tormentis hostium dies & noctes nec quicquam cessantibus, mœnia, quæ ex cespite & materia senum pedum crassitudinis constabant, assiduis ictibus concutiebantur. Nec deerat officio suo Aliportugus, qui præterquam quod veterem civitatem acerrima diruendam susceperat, etiam ad arcem quassandam, ex parte hortorum regiorum meridionali, agricolarum & maxime Asaporum opera, aggeres usque ad labrum fossæ constituere contendebat, quibus perfectis quinque majora tormenta, & tres mediocres colubrinas provehi, & in iis statui jussit, quibus turrim, in medio arcis sitam, rotundioris formæ ac lateritii operis, (quæ unica è cocto latere & calce, cætera omnia è crassissimis roboribus ferro cōpactis, ac terra oppletis, solido artificio constabant) superne prostravit, ut æs campanarum, horologii, ac pinnacula prostrata & diruta confringerentur. Neve quid intentatum relinqueret, admonentibus Hamsa & Turcis, qui Quinqueecclesiis morabantur, quibus, quod plurimi isthic capti in compedibus servitutem toleraverant, loca cognita erant, aggerem illum terrenum magnæ molis, quo Almas rivulus coerceri solebat, ac in paludis formam stagnando, arcem circumdabat, eorundem Asaporum & agricolarum labore, qui è villis & oppidis regionatim admoti erant, batillis & ligonibus suffodere cœpit, & derivatis aquis, & fossa exsiccata, ad arcem invadendam major & commodior facultas pararetur. Defendendis autem operis DC. Janiceri præsidio adjuncti erant, qui eas à quavis erumpentium ex arce nostrorum vi atque injuria tuerentur. Nec longe aberant sepulchra militum in fine ejusdem aggeris, propter quæ Aliportugus factis scrobibus alia tormenta collocari, & ea quoque ex parte quatuor in arcem ex majoribus dirigi jusserat, ne obsessis simul eodem tempore undique petitis, quidpiam quietis aut otii daretur.

Aly Portugus civitatem & arcem continuis tormentis verberat.

Aggere diruto, aquisque derivatis, fossam arcis hostis exsiccat.

Non tulere insolentis barbari audaciam Radovanus & Franciscus Dando, veterani Centuriones, Zrinioque adito, ut sibi in opus facientes ac tormenta erumpendi potestatem daret, multis precibus rogaverunt. Qui quum excursiones ejusmodi non sine summo periculo tentari consuevisse sciret, & hostes audito tumultu nihil moraturos, quin undique vehementer & celeriter incumbendum existimarent, nec locum ad perfectam laudem consequendam, nec spem aut cætera probatæ virtutis præmia, ejusmodi fortuitis casibus acquiri, ideoque supersederi debere respondit; satis adhuc discriminis & laborum iupe esse, quibus ipsis ostendendæ virtutis, ac navandæ operæ occasio præberetur, dum interea secum una pro disciplina servandæ arci omnes animi & corporis vires adjicere conten-

de-

1566. derent: nec illudente conatibus fortuna in vestigio pœni ere, simul & perire contingat.

Radovanus & Dando, excursione facta strenue pugnantes occumbunt.

Cæterùm re in præsens delata, quum continuo demum triduo illam petere ac urgere non cessarent, tandem nimia cupiditate victum expugnarunt. Igitur postridie ante solis occasum cum ducentis veteranorum militum egressi, priores impetum in Janiceros, custodiendis operis & tormentis intentos, magno sublato clamore faciunt, eosque improviso metu perculsos loco pellunt: quo viso fossores diffugiunt; deinde tormenta quæ in proximo erant aggrediuntur: jamque uni aut alteri foramina fistularum, per quæ pulvis sulphureus incenditur, clavis ferreis impactis obstruxerant, & rotas axesque securibus perfringebant: cùm ad subitum clamorem & fremitum laborantium sociorum Turcæ excitati, ex omnibus castrorum partibus concurrentes, auxilio superveniunt: fit magna dimicatio, multi ex hostibus occumbunt; sed quum nostri pauciores essent, quàm ut tantam hostium multitudinem sustinere possent, certando ac retrocedendo sese in arcem recipere ceperunt. Eo in receptu Dandoni, suos ad pugnam accendenti, infelici sorte caput glande trajectum est, & cùm subito concidisset, cæteris ægre & difficulter ad Patavam urbis portam pervenientibus, Radovanus quoque simili fati genere lethifera glande per ilia trajectus, atque interfectus est, reliqui utroque duce amisso, non multis desideratis in arcem redierunt. Hostes Dandonis & Radovani capita contis præfixa, supra corbes tormentis interpositos, nostris ex arce spectanda collocarunt. Sed neque ipsi, quin pari affecti essent detrimento, diffiteri poterant, quum è numero suorum præter multos alios Baluchbassam ducentis Janiceris præpositum in pugna amisissent; ac Jusuphus senex alter centurio, geminatis glandibus per femur ictus in castris paulò pòst expirasset. Per hunc modum castigata erumpentium temeritate, Zrinius adverso eventu, neceque fortissimorum virorum permotus, nemini postea excurrendi facultatem concessit; sed ut omnes unà omnem fortunæ & Martis aleam, ac statutum à superis fatum expectarent, adixit.

Zrinius eruptiones posthac interdicit.

Interea Alys Janicerorum summus dux, ab Aliportugo admonitus, in proximis silvis crates vimineas bene crassas, & senum pedum latas, instar sepimenti, multo agrestium labore, quorum infinitus in castris numerus erat, conficiendas curavit, per quas pedibus suppositas, Janiceris inter arundines, & palustria loca propius arcem, iter contendentibus transitus commodior esset. Agger etiam ille prægrandis, & crassissimus ac latissimus duobus aut tribus plaustris contrariis permeabilis, qui Almum rivum castigato & retento cursu late diffundebat, & per quem publica in urbem via habatur, diurnis & nocturnis operarum laboribus suffossus fuit, & aquæ stagnantes tanta vi derivatæ, ut circa arcem nihil præter limum & lutum relinqueretur: iisque effluentibus, Janiceri & Asapi crates eas commodius statuere, viamque ad arcis mœnia sternere posse viderentur. Nec ad eas vel duplici ordine statuendas materia deerat, quum ea ex proximis silvis, iterque itero camelorum & plaustrorum, ac equorum sarcinariorum labore assidue comportaretur, nec ea in parte cuiquam vel præcipui ordinis militibus, aut ordinum ductoribus parceretur. Dolia etiam saxis plena & cespite, cum saccis vellere & lana tomentisque refertis, Janiceri per illud cratibus constratum iter provolvere versus arcem, quo proximius possent, non intermittebant, quibus protecti, nostros, qui in mœnibus versabantur, sclopetis & sagittis continue petebant. Idem etiam contra veterem Civitatem summis viribus conabantur; quo in opere Aliportugus diligentissime versari, magistros tormentorum ad ictus dirigendos instruere, & Janiceros ad rem sclopetis eminùs gerendam cohortari & incitare.

Aly Portug. paludosa loca cratibus vimineis sternit.

Agger etiam perfossus, aquaque deducta alio.

Jam XVII. dies erat, ex quo vetus Civitas oppugnabatur, nec Turcæ eam tot & tantos fortissimarum gentium conatus tamdiu sustinere posse crediderant, quum Aliportugus prostrato tormentis & decidente vallo magnum in oppido hiatum fecit. Quem quum Janicari & Turcæ summis viribus aggressi essent, & fossa, quam materiâ impleram, cratibus desuper stratis perviam fecerant, superatâ, ruinas conscendissent, quamquam ii, qui intus erant, incredibili virtute propugnasent, & magnam tormentis & sclopetis stragem edidissent, ad extremum tamen superante multitudine, ac recentibus & integris in locum sauciatorum & occumbentium subinde adcurrentibus, nostri terga vertere coacti, sese in arcem recipere ceperunt. Instantibus tamen à tergo Janiceris & hostium promptissimis, à fronte verò adcurrentibus iis, qui in aggeribus ad sepulchra militum in extremo aggeris angulo, excubabant, Turcis, nostri qui in postremo agmine erant, arcis aditu exclusi, circumventique, quum in orbem diutissime pugnassent, tandem fusi, fugati atque interfecti sunt. Periere non multi in illa acerrima dimicatione, Petrus è Batha oppido, Blasius Diacus, ac Matthias Giorius, strenuissimi centuriones: Matthæo autem Serædio, summo peditum ductori utrumque genu crassiori glande trajectum est, ita ut fractis minutatim ossibus repente concideret, & à militibus ægre sublatus, maxima cum difficultate ac periculo in arcem portaretur; ubi lectulo impositus, nulli, vir alioquin fortissimus & pugnacissimus, postea usui esse potuerit: Ex numero equitum ibidem desiderati sunt acerrime dimicantes Martinus Bosniacus, Johannes Gerdeius, Petrus Borolius, & plerique alii: cæteros, qui ex sexcentis ad dimidium ferè numerum redacti erant, Zrinius in arcem recepit. Sed neque hostibus incruenta victoria fuit; quandoquidem in ea veteris urbis expugnatione plures tribus millibus militum & Janicerorum promptissimos amiserunt.

Vetus urbs à Turcis summo impetu expugnatur.

Nostri, quibusdã cæsis, in arcem se recipiunt.

Vivebat adhuc Solimanus, & cùm oppidum studio potissimum & operâ Aliportugi manu captum, propugnatores cæsos atque interfectos, aditum ad arcem patefactum audivisset, ducentos aureos nummos donativi nomine ei misit, utque in opere summa adhibita diligentia & solertia procederet, cohortatus est. Quod magno sibi honori, ut plane erat, esse existimans, tormenta ex urbe vetere jam capta produci, & propius arcem promoveri jussit; & biduo post perfectis aggeribus arcem exteriorem duobus in locis, uno ad propugnaculum, quod Montem vocabant, altero è regione portæ Decumanæ di-

Aly Pertuge ob urbem captam 200 aureorum donativũ Soliman offert.

1566 diruere cepit. Quo in opere dum incautius modo huc modo illuc discurrendo, imperandoque versatur, colubrinæ majoris, quæ Margarita vocabatur, pila ferrea ex arce emissa vulneratur, ita ut cæteris membris integris, mentum cum promissa barba mollitie o ictu abraderetur, discerptisque & dilaceratis gutture & gula repente concideret, & multo erumpente sanguine, puncto temporis exanimaretur. Fertur ejus obitum Solimano gravem molestumque accidisse, quod è Lusitania patria per classiarios pyratas raptus, Hairadinoque Barbarossæ dono datus, ex ejus disciplina, ex qua multi præstantes bello viri duceique prodierunt, in egregium terra marique ducem, ac manu & consilio promptum bellatorem evasisset, Draguetemque socium & contubernalem in oppugnatione Melitæ insulæ superiore anno simili fato abreptum non sero fequutus esset.

Aly portugus paulò post tormento ictus extinguitur.

Alyportugo cadente, atque à suis in castra perducto Seifedinus, qui viventis ejus vices curando tormentarium negotium obire erat solitus, ex ejus instituto arcem verberandam suscepit, & cùm biduo incessanter concussisset, pars ejus propugnaculi, quod portam intrantibus à sinistra occurrit, prostrata est; ita ut Turcæ per crates, quibus fossam cœno limoque impeditam straverant, oppugnationem tentari posse non diffiderent. Quamobrem signo ab Aly tribuno dato, crepitantibus tubis & tympanis, terribilique sublato ululatu, primum in arcem impetum facere instituunt, ac audacissime provahuntur. Sed nostri summa vi & fortitudine pugnantes, magnâ eorum strage editâ procul submovere; adeo ut quantum hostes suorum in irruptione amisissent, tantundem aut plures in receptu dum refugerent, & cum limo cœnoque colluctarentur, tormentorum & glandium crebritate ictos desiderarent. Quo in certamine compiures limitum præfecti, quos Turcæ Begos vocant, periêre, interque cæteros purpuratus Memphiticus, qui Alexandriam & Ægyptum simul admin strabat, pila ferrea grandioris tormenti discerptus fuit. Duo præterea signa militaria purpurei coloris amplissima in arcem relata sunt occisis signiferis, quæ obtessis superiori loco perflanda ventis, ac oculis hostium spectanda exposuere.

Seifedinus ejus loco arcem verberandam suscipit.

Turca impetu magno in propugnaculi ruinas facto, cum insigni strage repulsi ceduntur.

Post irritos ejusmodi conatus Turcæ nequaquam animis fracti, quin potiùs ob amissos tot tantæque fortitudinis commilitones & socios, ac Janicerorum pugnacissimos, majori furore ac rabie efferati tres alios novos aggeres construxerunt, ex quibus quaternis prægrandibus tormentis arcem tribus ex locis denuo verberatunt: uno è regione silvæ ejus, quæ quod tota ex tiliis constat, Hasserdia vocatur, altero ex parte propugnaculi meridionalis, tertio contra illud munimentum, quod à Palatino jam pridem vita functo Nadasdianum appellabatur: cùmque magnam mæniorum stragem, nunquam cessantibus tormentis edidissent, dato à tribunis Janicerorum signo, repetere oppugnationem atque impetum cepere. Sed tunc quoque eâdem propugnatorum virtute & constantiâ refugere compulsi, terga dedêre; usque adeo, ut magna eorum multitudine cæsa, fossæ cadaveribus eorum complerentur. Periere inter dimicandum viri fortes & strenui etiam ex nostris, haud pauci, & Andreas Bica, vel Tau-

Mox rabie efferati, oppugnationem fortiter repetentes,

iterum repelluntur.

Istbuanf. Histor.

rus, nobilior genere, Zrinio inprimis charus, quem milites cum Petro Orosthonio, qui proximo venerat eodem ferè tempore ex morbus erat, simul humavere.

virtute depulsi terga dant.

Postera die, qui fuit postridie Calendarum Septembris, quum Turcæ ab aurora usque ad horam diei octavam, magno tympanorum ac tubarum sonitu signum aggrediendi muros, ac repetendæ oppugnationis dedissent, nostrique paratis & præsentibus animis eos expectarent, incertum quasnam ob causas incepto destitere, ac in contubernia reversi quievere, nullam tamen interim dirruendarum munitionum, quas inclusi magno labore reficerant, facta intermissione. Sed noctem ejusdem diei Janiceri tribunorum jussu, cæteri verò Chausiorum tota castra percurrentium admonitione, ad aggeres diversis in locis constructos, magno numero se aggregavere. Jam verò & fossæ derivatis aquis, & interim cœlo pluvias pertinaciter denegante tam perviæ erant redditæ, ut subeuntibus haud magno labore patere viderentur. Igitur tecti tenebris propugnaculum Henetianum, quod Decumanam portam intrantibus à sinistra esse diximus, subiere; nostris contra quantum poterant magna vi eminus ranitentibus. Sed quia diversis pugnis cadentes ad exiguum ferè numerum redacti erant, & ii, qui membris conspiciebantur, per Janiceros & magistros tormentorum certissimis ictibus sternebantur, prohibere hostes, quin propugnaculum subirent, nequaquam potuerunt, quamquam plurimi inter subeundum à nostris oppressi interficerentur.

Propugnaculum Henetianii nostri aliquamdiu repugnantibus à Turcis capitur.

Cùm per hunc modum potestas consistendi in mænibus aut propugnandi erepta esset, Janiceri primum fundamenta propugnaculi in imo ligonibus, palis, ac ferramentis fodere, deinde robora & materiam eruere ceperunt; eoque opere triduo assiduè facto adeo illud perforavere, ut aperto in ipsis terrenæ molis visceribus meatu, nostros è cuniculis conspicere, & ipsi à nostris mutuo videri possent: quo viso Gregorius Poquius, & Benedictus Meduetur, ad arcendos hostes eo celeriter cum hastis procurrerunt, quos Janiceri harpagonibus ferreis atque uncis peracutæ longitudinis præfixis arreptos ac pertractos celeriter & crudeliter obtruncaverunt. Quamquam autem Zrinius animadversa periculi magnitudine, aliquot cados minores sulphurei pulveris, ac tubos fictiles læthiferum evomentes ignem afferri, & in opus facientes projici jussisset, quibus plurimi hostium partim discerpti essent, partim faucibus fumo interclusis expirassent, subeuntibus tamen subinde aliis atque aliis, nulla diutini nocturnique temporis momenta egerendæ humo intermittebantur.

Porro maxima vis aridæ materiæ, roborumque & asserum, nocturno præsertim tempore, in eam late patentem scrobem comportata est, & postera die Nonis nempe Septembris, strues ea omnis subjecto pulvere sulphureo incensa est; & pars propugnaculi magno concepto igne ardere cepit. Quamquam autem is per se ipse obvia quæque lambendo atque depascendo vastabat; juvantibus tamen Austris, qui eo diluculo vehementissimè spirare ceperant, adeo sæviebat, ut crescente cursim incendio, robora etiam & trabes, ac virgulta, quæ ante obsidionem ad re-

 pa-

1566.

parandas munitiones comportata erant, ejus violentia corriperentur. Tum nostri metu ac magnitudine periculi permoti, omnes ad extinguendas flammas converti, non solùm milites, qui jam pauci supererant, sed & agrestes ac fœminas & adultiores pueros ad hauriendas aquas, quæ in fossa interioris arcis ad manum habebantur, extinguendosque ignes compellere inceperunt. Verùm quum impotentes & immodicæ flammæ diuturnitate invalescerent, & ii, qui cupis ligneis, aut hydriis è corio bubulo factis, operi instabant, destinatis sclopetorum ictibus à Janiceris sternerentur, omnis susceptus labor in irritum recidebat: furentibusque miserabili vastitate incendiis, Turcæ ut metum terroremque augerent, assiduis tormentorum fragoribus, in arcem detonare non intermittebant.

Miserabile incendium summa gnaviter nostrorum incassum modo extinguentium.

Interea Janiceri sublatis signis, & ingenti edito ululatu in Nadasdianum propugnaculum audacissime proruperunt, sed à nostris fortissime rejecti, ac cum incredibili strage repulsi pedem retulerunt. Nec mora, bis repetito pertinacissimis animis & viribus certamine, bis pari nostrorum virtute & constantia, non sine cruentissima cæde victi retrocessere; ita ut multi eorum per medias flammas semiustulati evaderent, pars cædem effugere conati acerbiore morte comburerentur. Ea in propugnaculi defensione, ac ancipitis pugnæ atrocitate, Zrinius ipse imperterriti ducis munere functus interfuit, suisque non voce solùm adhortator præivit, sed etiam gladio fortiter pugnans exemplum præbuit, quum primos hostium conscendere ausos sua manu obtruncasset. Sed in acerrimo conflictu plures ex fortissimis propugnatoribus, & in his notum equitem Johannem Novacovitium desideravit. Ex hostium autem numero tribus his prœliis, quod confertissimis & densissimis agminibus processerent, ampliùs septem millibus cecidisse creduntur.

Turcæ à Nadasdiani propugnaculi oppugnatione bis repulsi retrocedunt.

Zrinii eximia virtus.

Sub hoc prœlii eventu Solimanus morbis & senio gravatus, ac ad vitiatæ tibiæ dolores, superveniente etiam alvi profluvio, è vivis excessit, Mehemete tamen purpuratorum principe, dunec Selymum socerum ejus rei certiorem redderet, usque adeo ejus obitum occultante, & medico Judæo, cubiculariis pueris, ne cuipiam mortalium patefacerent, sub pœna capitis prohibente (an autem eos auctoris silentii causa, ut fama fuit, necandos curaverit, incertum est:) ut nemo in castris extinctum illum, etiam post captam arcem, scire potuerit: sic ei ut viventi & valenti omnia ad solitum luxum fastumque administrabantur.

Solimanus alvi profluvio extinguitur,

Mehemete Bassa & Iudæo Medico obitum ejus celantibus.

Grassantibus in exteriori arce incendiis, etiam non procul ab ea munitione, interiori arci contigua, in qua magna sulphurei pulveris vis recondita erat, horribili strage obvia quæque absumentibus, Zrinius cum suorum reliquiis, non hostium metu, sed incendii atrocitate, quod extingui nullis viribus poterat, in extremas angustias redactus, sese in interiorem arcem recepit, tanta connixis & sequentibus celeritate hostibus, ut vix spatium claudendæ portæ contra irruentes habuerit; majorem verò, quæ exterior erat, Janiceri & alii Turcæ protinus occuparunt. In qua quum Matthæum Sexudium ob utrumque genu, in receptu ex oppido atrociter, et diximus, vulneratum reperissent, eodem in lectulo, cui affixus jacebat, truncato mox capite pere-

Zrinius incendii late grassantis atrocitate coactus in interiorē arcem refugit.

Sexudius in exteriori arce graviter

merunt, uxore & novem liberis in captivitatem redactis, rebusque & pecunia, quam non contemnendam habebat, celeriter direptis. In eadem exteriori arce multi ex fœminis & pueris, ac promiscua turba celeritate hostium præventi, in eorum manus inciderunt. Ubi Janiceri cum alterius ordinis Turcicis militibus, pro præda & captivis inter se haud mediocrem pugnam inire, dum quisque eam pro se rapere, & vendicare contendit, adeo ut à nostris è fenestris & superioribus locis prospectantibus, mutuis vulneribus digladiantes tormentis peterentur, nec parvo affecti detrimento occumberent. Sub eo Turcarum tumultu Joannes Pribegus, qui aliquot ante annis à Turcis ad nos transfugerat, & Balassius Espeteius cum Andrea Descone, & Melchiore Silcone, rebus desperatis, per fenestellas tormentis displodendis dispositas evadere tentarunt; sed ab Janiceris, quorum jam omnia loca plena erant, in vestigio interfecti sunt, uno duntaxat Silcone, quod imberbis, & tunc primum adolescentiam ingressus esset, capto ac conservato.

vulneratus perimitur. 1566

Pugna Turcarum de præda.

Sedatâ demum adventu tribunorum ritâ hostes tormenta, quæ in majori arce invenerant, in arcis interioris munitiones diruendas obverterunt. Nec jam exitus aut aditus in exteriorem arcem ullus esse poterat, partim Vulcano longe lateque pervagante cunctaque vastante, partim hostibus acerrime incumbentibus, & si quem ex propugnatoribus conspexissent, innumerabili glandium ac sagittarum procella, ceu grandine ferientibus. Supra has extremarum difficultatum angustias obsessi non mediocri etiam rerum ad victum necessariarum penuriâ premebantur; quandoquidem maximus numerus commeatus in exteriori arce incredibili copiâ & abundantiâ repositi ab hostibus erat interceptus; siquidem præter quinquaginta duo vini, ac totidem variorum leguminum, ac triginta aceti dolia, magna etiam copia salis, farinæ, hordei, avenæ, carnis bubulæ & suillæ, ac piscium fumo & sale maceratorum, ac omnium, quæ ad tolerandas vel diuturnæ obsidionis necessitates dici possunt, ibidem servabatur; quæ tamen neque hostibus ulli usui esse potuerunt, quum omnia concremata ignibus atque absumpta periissent. Contrà in arce interiori, in quam nostri suprema necessitate adacti se reduxerant, non nisi duo tormenta majora, & quatuordecim minores colubrinæ supererant, & mille modii farinæ triticeæ, quos Comes Zrinianus à suis prædiis adferenda curaverat: ea quæ tamen panes tanto numero ut omnibus abunde præberentur, ob furnorum seu clibanorum paucitatem confici nequaquam posse videbantur.

Penuria cibariorū in interiori arce.

Et tormentorū paucitas.

Occupato majoris seu exterioris arcis munimento Janiceri multis militaribus signis in vallo collocatis per duos dies, octavum nempe & septimum Idus Septembris ibidem manserunt, nostris interiore in arce clausis, ultimam fatalis necessitatis horam, anxio sed forti animo expectantibus, nec ullis remediis incendia retardantibus. Sexto demum Idus, qui dies nativitati Deiparæ virginis dicatus est, Janiceri conjectis in arcem interiorem tubis fictilibus ignem arte factum continentibus, quamquam flammæ per se furentes ultro debaccharentur, ædificia, in quibus Zrinius habitare consueverat, incenderunt. Et Mehemetes, à cujus nutu & imperio omnes

Sexto Idus Septemb. etiā minor arx ignibus injectis incenditur.

in

1566 in exercitu pendebant, viso minoris arcis incendio, summo ejus diei diluculo sine mora classicum cani, tympanisque & tubis signum invadendi dari jussit. Nec mora, magna ex castris Turcarum multitudo confluxit, adeo ut ager omnis hostium plenus, ac equitibus pariter & peditibus refertus esset.

Quo viso, Mehemetes invadendæ arcis signū dari jubet.

Quod quum Zrinius vidisset, Francisco Cerenconi cubiculario suo vestes sericeas breviores adferri jubet, iisque induitur, capitis tegumentum ardearum pennis auro inclusis, gemmisque ornatum, quali in spectaculis & nuptialibus pompis uti erat solitus, apponit, accentenos aureos nummos, præmium hosti interfectuto, marsupiis, quæ utroque in latere erant, ingerit, (è quorum numero Turcicæ monetæ aureos excludit) postremo claves arcis addit. Deinde sumpto ex multis acinace paterno, quum se eo gestato multa adiisse ac superasse pericula, multum laudis & gloriæ acquisivisse, nunc jam fatis urgentibus eodem finem, quem divini numinis voluntas attulerit, facturum præfatus, neque donec spiritus hos reget artus se commissurum, ut collum & manus catenis oneratus, per hostium castra ductaretur, in publicum è conclavi prodiit; & ubi arcem incendio, quod jam nulla ratione extingui poterat, conflagrare, nec longius in ea ob ingentem flammarum ac fumi vim persisti posse videret, in hunc modum milites, qui in procinctu ejus jussa præstolabantur, allocutus esse fertur,

Econtra Comes Zrinius ad mortem heroica & forti animo appetendam se adornat.

„Quonam in loco res nostræ sint, commilitones, & quàm duriter atque improspere nobis fortuna consuluerit, perspicue cernere potestis. Eo eo deventum est, ut non virtute, aut vera hostium vi, sed intempestivis ignibus obruamur. Itaque ego vobis magis supremæ necessitatis index, quàm consilii auctor processi; neque enim ut cadentibus rebus nostris, hic manendo pertinaciùs cum irata fortuna ignibus ustulandi colluctemur, sed neque ut majore animi mollitie, quam Christiani nominis viris militibusque conveniat, subita consternatione acti, infamem deditionis conditionem amplectamur, deliberare, aut consulere in animo habeo. Verùm sicuti ego nuper vobis, ac deinde vos mihi sacramentum præstitistis, ut mutuis animis consiliisque egregie & fortiter simul vivendum, & simul moriendum statuamus: ita nunc hortor, & quantum maxime possum suadeo, ut turpi repudiatâ sententiâ, anteactæ militiæ & gloriæ constantissimo vitæ exitu satisfaciamus. Adeo fortuna virtuti nostræ invidit, ut jam nihil nobis præter arma, & animos armorum memores reliqui fecerit: & perpetua ac ignominiosa servitus obeunda sit, si plus, quàm viros decet, ferrum timeamus. Honestiora igitur consilia, & magis decora sequamur, contempta omni degeneris vitæ cupidine, & in media arma ruamus: ita ut nos & honeste vixisse, & decoris veræque laudis & constantiæ tenaces, è vivis excessisse testemur, atque adeo apud posteros nostros totumque orbem terrarum, gratiam & æternam nostri memoriam relinquamus. Agite milites, me modò sequimini, sicuti hactenus secuti estis, & ceu à fonte salutaria à me exempla hauriatis, quibus nec superbi & fallaces hostes, se nobis vincula, carceres, catenas, quod omnium miserrimum foret, injecisse glorientur, & facta virtutemque nostram nulla, quin justis laudibus efferant, unquam sæcula conticescent.

Fataleque incendii necessitate coactus milites extremum alloquitur.

Fremitus extemplò militum secutus est, eundem sibi animum, eandem sententiam esse clamantium, & simul abjectis in angulo portæ clypeis, thoracibus, galeis, loricis, ac ipsis etiam, quo agiliores essent ac vulneribus opportuniores (cadere enim pulchre, quàm fœde vivere decreverant) gladiorum vaginis, solis vestibus ac nudo singuli ense contenti, ad extremum finem laborum sese parant. Tum verò Zrinius divini numinis ope invocata portam aperiri, ac Marco Saraceno tormentorum magistro, qui solus è multis supererat, tormentum majus in portæ vestibulo collocatum, quod multis ferri ac catenarum frustulis, ac plumbeis glandibus oneratum erat, displodi in hostes, qui densissimi supra pontem constiterant, jubet; Sed is, antequam disploderet, per frontem glande trajicitur, & cadit. Tum Georgio Croato astanti arripere accensum funiculum, eoque tormentum displodere imperat: quo solo ictu hostium plures sexcentis partim occubuisse, partim vulnerati fuisse feruntur.

Fremitus militum Ducem fortiter sequentium.

Zrinius porta aperta, & tormenta cum sexcentorum hostium strage displosa,

Pugnatum simul est, ut in destinata supremi certaminis meta fieri potuit, quàm fortissime & constantissime, tum à Zrinio, qui rotunda parma & ense protectus, primus pugnam iniit, tum verò à militibus, præferente vexillum Cæsareum Laurentio Juranitio, impigro juvene, sed iniquiore nostris conditione, qui quum ad tercentos tantùm redacti essent, ab innumerabilibus barbaris, sagittas, & glandes, ac tela omnis generis, instar grandinis in eos spargentibus, facile superabantur. Zrinius ipse glande dextrum pectus trajicitur, & multo effluente cruore, quum nondum suos, ut fidei, virtutis, constantiæque meminissent, animare desineret, altero ictu sclopeti inter dextrum oculum & aurem adacto prosternitur; quo cadente, cæteri quoque paucis exceptis, ab Janiceris detruncati in vestigio conciderunt. Ibidem Lupus Papratovitius, Nicolaus Cobacus, Petrus Paracitus equitum præfecti occisi sunt. Juvenes quoque nobilissimo genere orti, Johannes Baronius, Paulus Isthuanffius, ac Georgius Chaquius eodem in loco, cum multis aliis cæsi occubuere. Georgius cognomento Captarius, qui non ita pridem singulari cum Aliaga Turca certamine victor evaserat, ac Johannes Novacus, valida senecta equitum sclopetariorum ductor, cùm in turrim lapideam sese pugnando recepissent, & per aliquot horas sese defendissent, ad extremum densa glandium procella ab Janiceris effusa obruti & occisi, pedibusque inde extracti fuere.

Fortissime in Turcas irruit.

Duobus ictibus trajectus constanter occumbit.

Cæteri quoque à barbarorum multitudine circumventi in eodem vestigio conciduntur.

Postremo defervescente Janicerorum furore atque ferociâ Gaspar Alapianus latebris, ad quas cadente Zrinio se abdiderat, extractus; & quod enormi vultu fuscoque prædtius, statura que pusillus, pro vili armigero ministroque æstimaretur, servatus est; is commodum repertus, quum Janiceri prædæ inhiantes, interfecti Zrinii cadaver spoliarent, armillasque aureas magni pretii, quæ ambas ejus manus ornabant, aperire nescirent, ideoque detruncare vellent, cultro foraminibus inserto aperuit. Eodem modo Cerenco cubicularius in coquina abditus, quem aureos & claves arcis Zrinio attulisse diximus, & Bartolus Gerecius capti, quod venusti essent a-

Gaspar Alapianus cum aliis quibusdam captus.

1566. dolescentes, cædem evasere. Stephanum Orsitium Hasanes Turca quidam Soclosinus, qui apud illum antea mitem moderatamque servitutem perpessus erat, ne interficeretur, corpore suo protexit, & servavit: atque ii tres aut quatuor, ex tot millibus superstites, postea à Georgio Comitis Zriniani filio redempti postliminio redierunt: cæteris ad unum omnibus, præter pueros & fœminas, ab irato hoste interfectis. Caput Zrinii paulò pòst pugnam jussu Alis Janicerorum præfecti præcisum est, (cui etiam spolia ejus cessere, simul cum equo præstantissimo, Petuani nomine appellato) illudque in castra ad Mehemetem missum, ibique perticæ infixum Turcis & aliis spectaculo fuit. Truncum autem Mustapha Banialucanus equitum doctor, cognomento Vilithus, qui ejus antea captivus fuerat, tumultuario sepulchro composuit.

Zrinii caput perticæ infixum hostibus spectaculo fuit.

Jam hostes utramque arcem manu ceperant, & manubias prædamque omnem, & captivos longis restibus & catenis vinctos onerariosque in castra perduxerant, & adhuc inextincti ignes mœnia & propugnacula miserabili incendio populabantur, cùm ad turrim lapideam, in qua tormentarii pulveris magna copia servabatur, grassando pervenerunt: nec mora, pulvis repente succenditur, & non solùm fornices inferiores, in quibus conditus erat, sed totam ipsam ædificii molem, veteresque domos, quæ interiorem arcem continebant, puncto temporis evertit atque disjecit. Cujus terribili fragore & ruinâ innumeri Turcæ, & præsertim Janicerorum magna multitudo, qui domos singulas, & abdita quæque curiosissime perscrutabantur, nec alios ad prædæ societatem facile admittebant, partim fragminibus ingentium lapidum, partim summa pulveris vi in sublime rapti, & multipliciter discerpti periere, ut eo tantum casu tria aut amplius millia omnis generis militum desiderata esse, vel ipsorum hostium confessione, comperturn fuerit. Nam ejus cladis causa, totis castris magnus dolor, lachrymæ, & luctus passim agitabantur, quum pars fratrem, aut propinquum, alii extinctum parentem, aut filium, multi sanguine junctos aut socios lugendo, & lamentis suspiriisque prosequendo deplorabant. Periisse autem tota ea in obsidione ac diversis oppugnationibus ad XX. hostium millia dicuntur, & quidem eorum, qui aut Janiceri & Spahoglani, in albo prætorianorum equitum descripti essent, aut in limitibus Ungaricis, ac sub Beglerbegis certa stipendia meruissent.

Turca pulveris sulphurei turris inclusi conflagratione complures periere.

Tria ferè millia.

Viginti hostium millia tota illa obsidione interierunt.

Capto per hunc modum subditis ignibus Sigheto, Mehemetes summo Janicerorum tribuno edixit, ut extingui flammas, ac arcem & vias cadaveribus expurgari curaret: quandoquidem Solimanus septimo postquam capta esset die, Veneri sacro, quem barbari pro festo observant, arcem invisere, ac ibidem Deo Optimo Maximo de more vota nuncupare statuisset. Talismanis etiam & Hogiis, qui sunt ipsorum superstitionis sacerdotes, ut ad eum diem præsto essent, mandavit. Sed quum repurgata arce dies is, atque etiam alter à Mehemete præstitutus advenisset, nec tamen Solimanus in publicum produxisset, suspicio haud levis de ejus obitu in castris exorta est, ac secretis sermonibus circumferri cœptum, imperatorem mortuum esse.

Suspicio de Solimani morte.

At Cæsar ancipiti suspensus cura quum diu, quidnam consilii susciperet animo diligenter volutasset, ne exercitum frustra coegisse, ac irritis inceptis Jaurim hærere videretur, ad extremum castra promovere, ac se cum Ecchio comite Salmensi Comaronii conjungere deliberavit, ibique utrum Strigonio capiendo incumbendum esset, aut quid aliud consilii sequendum, ex eventu & tempore explicaret. Itaque lentis passibus suscepto ad ripam Danubii itinere, ac præcedentibus Ungarici nominis copiis, ad Ghenionem secundis castris perventum est, altero ab Jaurino milliari dissitum. Id nomen fuit pagi, qui ad arcis Gestesiæ jus olim pertinebat, sed hoc tempora desertus, nullis jam pridem colonis habitabatur. Dum isthic castra ponuntur, ac aliquot diebus quiescunt, Georgius Thurius multis præclare gestis rebus, ac nuper servatæ Palotæ gloria clarus, cum CXX. equitibus in castra ad Cæsarem venit, ac in extrema castrorum parte, haud longe à curralibus tormentis, quibus castra circumdabantur, consedit. 1566.

Interea Mahmutus Albæ Regiæ præfectus, cum Osmane Caramano colloquutus, mille expeditis equitibus castra Cæsaris invadenda decrevit, eo capto consilio, ut aliquid egregii facinoris designaret, ac captivis ad Solimanum perductis, à quibus de Cæsaris progressu conatibusque edoceretur, gratiam sibi conciliaret: quandoquidem cataphractos Germanos gravioribus utentes equis, se nequaquam formidare dicebat; quod ii Turcas cursu non assequerentur. Ungaros autem, tametsi equis ac celeritate pares, insidias tamen veritos ad insequendum segniores futuros existimaret. Itaque Albâ digressus Sasuarem legatum, alumnumque suum, cum quingentis equitibus Comaronium ad infestanda nostrorum castra dimittit, ipse cum totidem equitibus, quos partim ex suis Albanis, partim ex Caramanis Asiaticis seu Cilicibus delegerat, haud procul castris Cæsarianis nocte intempestâ, inter aliquot procaras arbores insidias collocavit, summoque mane post permutatas excubias, in pabulatores castris egressos prosilit, & aliquot ex Germanis, quod neminem linguæ eorum peritum in comitatu haberet, cecîdit; Ungarorum autem paucos, qui lignatum exierant, intercepit.

Mahmutus Albæ Præfectus cum Osmane nostra castra ex insidiis aggreditur.

Quod quum nostri ac imprimis Thurius animadvertissent, arreptis repente & conscensis equis, citato cursu hostes persequi cœperunt; ita ut nostri agiliores fugientium vestigiis insisterent, Germani verò densis agminibus sequerentur. Quamquam autem nostri insistendo & carpendo acrius urgerent, Mahmutus tamen sive suorum pernicitate fretus, seu Ungaros metu insidiarum non ausuros procul castris excedere existimans, redactis suis in ordinem, aliquot locis subsistere, & pugnæ potestatem facere non dubitavit; in qua consertis manibus utrinque aliquot equites cecidere, ac vulnerati nonnulli, inter quos Georgii Cassi equus hasta transfixus, & Johanni Curalio pectus acriore hastæ ictu, sed quod thorace ferreo muniretur, irrito petitum fuit. Acrius tamen interim & validius pedem inferentibus, hostes fugati sunt: ac quum ad aliquot stadia versus Bicaniam silvam, intento cursu profugissent, non satis provido neque sibi proficuo consilio, iterum aperto in campo substiterunt, alteram pugnæ potestatem facturi; sive ut equi diuturniora cursu fatigati & anhelantes aliquantulum respirarent, sive ut nostri solidius

1566

in proximis silvis collocatas suspectantes terrerentur, ac finem insequendi facerent. Verùm ingruentibus eo validius Thurio & nostris hostes iterum funduntur, multi ex eis cæduntur ac vulnerantur; denique intenta fuga in Bacamam silvam sese proripiunt. Ibi prægrandium arborum densitate impediti, ordines servare nequaquam potuere: Verùm dissoluti palantesque à Thurio, qui cæteros pernici equo antecebat, & sociis sese subinde ei aggregantibus, post acerrime commissum certamen, victi profligatique fuerunt.

Sed à Thurio victi profligatique sunt.

In eo prælio equus Thurii mucronato ense transadigitur, ipse multos hostium interficit, partim sua manu capit, & cæteros ad insistendum voce exemploque accendit. Plures ea hostibus latebras quæritando, ac piscinæ cujusdam veteris, quæ circa viam erat, carecta & arundines limo cænoque impeditas metu perterriti, sese abdunt, sed à nostris extrahuntur: cadit inter alios Rustanes Osmanis legatus, ac Hasanes Coppaniensis equitum ductor, labente equo ac amisso gladio, & gravi eo casu faciem atque ora cruentatus intercipitur. Mamhutus postquam aliquanto ulterius fugiendo se subduxisset, postea tamen fatigato & viribus destituto equo, à duobus obscuri nominis equitibus, quum se neque educto è vagina ense quicquam defendisset, capitur, & ad Thurium adductus, ab eo cognoscitur. Ex nostris Alberto Varsanio genu magno illato vulnere discinditur, cujus dolore paulò pôst moritur, ac in ædicula deserta, quæ in extrema silvæ parte secus viam erat, tumulatur. Capta fuêre VIII. signa, & hostes, præter Mamhutum ipsum, ad XL. vivi in potestatem nostrorum venere, totidemque capita relata, reditumque est nocte jam obscura & tenebricosa, qua plures nostrorum equi partim vulneribus, partim nimio cursu & pugnæ laboribus fatiscentes interiere.

Mahmutus à nostris captus ad Thurium adducitur.

Illucescente altera die, Mamhutus Cæsari dono datur, qui quum mulà auratis phaleris elegantissime ornata, ac cauda serico filo involuta, ne vestes conspurcaret (eam ab Osmane dono acceperat) ad prætorium Cæsaris tabernaculum vectus esset, & capita sociorum contis præfixa, imprimisque Rustanis Caramani conspexisset, illachrymavit, ac deinde custodiæ traditus est; posteaque Leonardo Harraco ab Cæsare muneris loco datus, pecunia se redemit. Nec meliore usus fortuna Saluares, dum ad castra Ecchiana Comaronii ad Danubium locata impetum fecisset, à nostris haud dissimiliter rejectus atque repulsus, multis suorum amissis, ægra Albam revolavit. Thurium Cæsar tum pro ejus diei opera præclare & fortiter navata, tum pro aliis meritis in equitum, quos vocant, auratorum cætum & numerum, spectante exercitu, & variarum nationum millibus, iterum delegit, aureoque torque magni ponderis cohonestavit.

Saluares castra Ecchiana adortus, multis amissis, Albã redit.

Thurius ob rem bene gestam in Equitum numerum à Cæsare cooptatur.

Hoc unicum, quod laude aliqua dignum forei militare facinus, toto eo bello gessimus; in quo quidem quum nullum grandius prælium, nec ullius generis obsidionis intercessisset, tormentorumque nullus fuit usus, & classis nullo facto operæ pretio Comaronii hæsit in anchoris. Subierant quidem adverso Danubio hostium triērarchi, navalesque socii, & nostri ex adverso explicatis ordinibus prodierant: sic

Isthuanf. Histor.

ut ambæ classes concursuræ viderentur, sed detrectante pugnam Flacco, quamquam viribus haud impare, discessum utrinque absque certamine est. In ea hostium classe, Bartholomæus Croatus, olim Strigonii, postea Levæ præfectus, jam ferè septuagenarius, in excursione ab hostibus captus, & ad transtra triremium barbara crudelitate damnatus, Strigonii vitam clausit, ita ut stolorum avidissimo cuique futura prædicentium vaticinium, qui eum Strigonii naturali morte moriturum ante triginta sex annos prædixerant, haud omnino inani eventu re ipsa comprobatum esse videretur.

Barth. Croati adversa fortuna.

Interea Cæsar captum Sighetum certo intellexit, tùm ex literis vicinorum Babocianorum, tum verò indicante quodam Illyrici nominis gregario milite, ibidem forte capto, quem Hamsa Quinqueecclesiensis urbis præfectus, ad terrendos ac ad deditionem cohortandos Babocianos eo miserat. Itaque Ecchium Comitem Salmensem cum suis copiis, ac Helfenstanianis & Haldistadianis legionibus, quæ Comaronii fuerant in castris, ad se & conjungenda secum castra Jaurinum revocavit; eo animo, ut si Solimanus, quem adhuc vivere putabat, adversum se infesta arma inferret, contractis omnibus undique copiis munitior atque firmior esset. Salmensi castra soluturo Mustaphas Budensis Socolovitius, Mehemeti propinquitate junctus, caput Zriniani Comitis, vili cilicio involutum, cum literis Comaronium misit, qui illud tabo cruoreque fœdatum ac tetrum exhalans odorem, aqua rosea lotum, aromatibusque odoratis curatum curru imposuit, totoque comitante exercitu Jaurinum perduxit; quod deinde Franciscus Tahius sororis illius maritus, ac Balthasar Battianius gener, deducente usque ad Abdam toto Cæsaris exercitu, singulari funeris honore, ad arcem Chactorniam, cum Georgio filio sepulchro condidere; in quo conjux illius prior, Ferdinandi Comitis Frangepani filia sita erat.

Cæsar Ecchiana castra, capto Sigheto, cum suis conjungi jubet.

Zrinii Comitis caput à Mustapha Budensi Ecchio Comiti missum,

deducente usque Abdam toto exercitu, Chactornia in arce sepelitur.

Sub id tempus, jam frigidioribus & pluviosis Austris perflantibus, venit Budâ in castra Cæsaris Dervisius quidam Turcarum monachus, Christianæ profitendæ religionis causa, ut dicebat, ad nos transfugiens, qui etiam Solimanum è vita migrasse affirmabat, eadem ductus ratione, quod post edicta semel atque iterum promulgata, arcem Sighetanam minime invisisset, sed quod membra solummodo, quæ natura occultari voluit, pelle ovilla tectus, cætera seminudus, & lacinia circumdatus esset, nulla ei fides attributa est. Prædatorii quoque equites, Turcis Acangii dicti, ex castris Sighetanis, à Mehemete purpurato emissi, passim crudeles excursiones, depopulationesque exercebant; quorum certam manum quum Georgius Thurius & Franciscus Turcus ad Sacadacum, qui locus in valle inter Caporuacum, Pelescam, & Raicum æquali ferè intervallo est, fusam fugatamque profligassent; nec tamen certi quicquam de Solimani obitu cognovêre, quod is adhuc à Mehemete magno silentio occultaretur.

Dervisius Monachus ad nos transfugiens Solimanum obiisse nuntiat.

Turcarũ excursiones à Thurio & Turco cohibitæ.

Inter hæc Cæsar Ungarorum precibus atque consiliis adductus, ne tantus exercitus nec viso hoste dissolveretur, copias recensuit, ac selectiori earum parte Ecchio Salmensi tradita, hostium castra, quæ duce Osmane ad lacum Albanum, cui Sosto nomen, jam pridem locata erant, invadi jussit. Erant equitum Germanorum VII.

Ecchius castra hostium ad Albanum lacum cũ selecta manu invasurus.

millia,

1566. millis, Italorum mille, Ungari levioris armaturæ equites mille, & totidem pedites Hetruscæ legioni, quam Fregosius ducebat, alii mille, Italici nominis pedites adjuncti erant, ac bis mille Germani, cum XX. tormentis curulibus, ad campestres pugnas aptis; quorum dimidia pars ex versatili earum machinarum genere constabat. Profecti ex castris inspectante Cæsare ad Varsanum, quod extrema in parte Bacaniæ Silvæ est, castra posuere, quæ erant plaustris & longo impedimentorum ordine, in speciem justi exercitus instructa: quum Itali & Ungari, allatis duntaxat quinque dierum cibariis, ac relictis cæteris sarcinis, expeditiores atque agiliores essent.

Sequenti die ad sancti Vitalis templum desertum, in edito ac pulcherrimæ rotunditatis colle situm, è regione arcis Turcicæ, quam Ungari ab ave Monetula, Checam vocant, pervenere. Illinc Salmensis Georgium Thurium, cum CL. equitibus, ad procursandum circa castra hostium præire jubet, ac se subsidiariam aciem in vestigio submissurum, totumque paulò post exercitum subsequuturum pollicetur. Is navandæ operæ cupidus celeriter eo proficiscitur, ac multos è pabulatoribus, qui è castris egressi erant, obtruncat, ac unum intercipit; cæteri palantes ad castra retrofugiunt, trepidique nostros adesse nunciant. Hostes ea re animadversa extra castra in planiciem ex emplò conveniunt, explicatisque signis & instructis agminibus, quidnam faciendum, an toto cum exercitu insistendum, vel selectioribus equitum submissis, adoriri nostros expediat, consultant. Interea dum hæc

Literis Cæs. certis ex causis revocatur.

fiunt, literæ Cæsaris ad Salmensem perferuntur, quibus illi serio severeque prohibebat ne hostes invaderet, neque lacesseret, sed statim re infecta reverti maturaret: graves incidisse causas, quibus exercitum revocare opus sit. Idem Joanni Maurico Hispano à Cubiculo, & Rudolpho Cueno Magistro stabuli Cæsarei, qui cum Salmensi in exercitu erant, ut suo nomine Ecchio omnem tentandæ fortunæ aleam interdicant, perscribit. Igitur Salmensis missis, qui Thurium revocarent, mandato Cæsaris paret, & cum exercitu revertitur. Osmanes & Turcæ, nemine, qui obvius esset aut castra amplius inquietaret, conspecto, relicta ad tutelam calonum & lixarum, qui lignatum aut pabulatum exierant, aliquanta equitum ala, in castra redierunt.

Jaurinum repentino igne ambustum est,

Paucis inde diebus, postquam revocatus Salmensis esset, Jaurinum fortuito repentinoque igne succensum est, dilucescente divi Michaelis festo die, ac adjuvantibus primo Euris, mox Aquilonibus, funditus conflagravit, tanta vi ac ventorum sævissime perflantium impetu, ut plurimi mortalium non solùm exiles, qui saucii

non absque clade hominum.

aut ægroti erant, sed etiam eorum, qui rerum suarum soliciti, eas incendio & periculo eripere contendebant, in domibus atroci incendio derepente circumventi ac miserabiliter concremati interierint. Nec deerant, qui in ipsis mercimoniorum tabernis specie juvantium, & in tutiora loca perferentium, varias res flammis ereptas nefarie furarentur; tametsi mercatores attoniti & trepidi, ac de sua salute soliciti, multis ultro offerrent donarentque; satius & tolerabilius fore rati, si illæ humanis usibus traderentur, quàm ignibus consumptæ perirent. Tormenta quoque majora numero octodecim, quæ in vestibulo portæ Novæ urbis 1566.
ac propugnaculo collocata erant, cùm per fistulas & spiracula sulphureus pulvis ignem concepisset, uno simul impetu explosa, plurimos mortalium necopinata pernicie miserabilem in modum discerpserunt. Nec mora, cùm scandulæ ardentes ac semiustulatarum trabium particulæ è tectis in castra Ungarorum, quæ haud procul mœnibus urbis erant, vi ventorum pulsæ incidissent, ea quoque uri erant, supra ingentem tentoriorum numerum fæno & straminibus, ac stabulis è materia tumultuario opere ad arcenda frigora factis, refertissima, terribiliter ardere ceperunt. Et urbs quidem tota furentibus ubique flammis puncto temporis absumpta est; Ecchio præfecto, & præsidiariis arcem, & ædiculam veterem, ferreis valvis & fenestris munitam, in qua pulveris sulphurei magnus numerus reconditus erat, ægre admodum servantibus, in castris tamen opera & indefesso Ungarorum labore, quos præfecti & inprimis Franciscus Tabius castrorum magister, ad restinguendos ignes vehementer, & severe incitabant, effectum est, ne incendium ulteriori strage popularetur: sed in iisdem Ungarorum castris tandem sopiretur. In urbe complures ex militum Italorum ordine, qui incautius inter ignes & incendia versabantur à Germanis correpti & trucidari fuêre, quod crimini & invidiæ subjicerentur, quamquam insontes & innoxii, suscitati de industria incendii.

Etiam Ungarorum castra flamma corripit.

Eo supra aliasque calamitates accepto detrimento, Cæsar quum ad eum falsis rumoribus allatum esset, Solimanum capto Sighero adversum se cum universis copiis venturum, Rainum Thracem Turcicæ peritum linguæ, qui superioribus annis è Strigonio ad nos transfugerat, ad exploranda hostium castra mittit: atque interea ducibus convocatis tam Ungaris quàm Germanis, & aliis quorum consilio utebatur, de summa rerum consultaturus, concilium indixit. Placebat majori parti, convocandas esse in unis castra omnes copias, quæ per varia loca sparsæ erant: Caroloque Cæsaris fratri, qui in peninsula, quam Dravus & Mura fluvii efficiunt, castra habebat, in quibus supra Germanos Illyrici quoque milites ac proceres cum Petro Erdodio Bano seu præfecto, ac Francisco Zrinio comite erant, simul & Stephano Dersffio, qui Nitriæ, ac Suendio, qui Cassoviæ cùm haud contemnendo militum numero excubabant, nunciandum injungendumque, ut se quamprimum Jaurinum conferrent, & Cæsarianis castris conjungerentur, adventantemque hostem parati simul expectarent. Quod si hostis tanto numero, viribusque incumberet, ut evitari dubia certaminis placeret, in proximo esse insulam, in quam castra facili negotio transferri possent, ejusque transitu hostes arceri. Probabatur id consilii Italis quoque ducibus, atque ipsi Atestino Ferrariensi principi; nisi quod addebant, Cæsarem extra belli incerta, Jaurini, aut Altemburgi mœnibus in tutum collocandum, summamque rerum Ferdinando fratri, aut Guntero Suarcemburgensi comiti, vices ejus in castris agenti, committendam. Cæsar collaudata ducum sententia, se unà cum ipsis simul vivere, & mori statuisse

Cæsar existimans Solimanum adversum se cum exercitu venturum, de summa rerum consilium exquirit.

respondit, brevique eas quas vellent copias eadem in castra contracturum.

Nec multò pòst Rainus rediit, quum tamen primo in castrorum hostilium limine à Turcis agnitus esset, saluti suæ fuga consuluerat: nec aliud quicquam retulerat, quàm quod vulgo spargeretur, Solimanum è vivis excessisse, non alio certiore auctore, quàm quod ad arcis Sighetanæ manu captæ situm inspiciendum, ad statutum de more diem in publicum non prodiisset. Stetit aliquamdiu anxius, ac de sua exercitusque salute sollicitus Cæsar, quamquam jam frigidior autumnus, haud vana advenientia hiemis signa daret, ac pluviæ nivibus, procellosisque ventis & turbinibus mistæ cœlo deciderent; ita ut nec ipse nec hostes in castris diutius permanere posse existimarentur: postremò certioribus nuntiis intellexit Johannem Sigismundum & Tartaros, relicta Tocaii obsidione retrocessisse, ac itinere per Debreceni campos facto in Transilvaniam redire statuisse. Is enim, quum ponte per Tibiscum facto eam arcem, quæ sui antea juris fuisset, per XXVII. dies acerrime oppugnando recuperare contendisset; illaque à Jacobo Ramingerio, & Matthia Calvsfio præfectis summâ laude & virtute defensa esset, audita ab amicis Turcis, quos sibi largitione & variis muneribus conciliaverat, Solimani morte, veritusque ne io ea dubia interregni quadam veluti tempestate, ab immanibus & efferis Tartarorum & Turcarum gentibus, quas secum ampliori numero habebat, castris exutus, in summum salutis discrimen conjiceretur, omissa Tocaii capiendi curâ; ac Tartaris ad depopulandos Bereghianos & Ugocianos versis, suæ potiùs & exercitûs saluti caute consulere, quàm aliena temere oppugnare maluerat.

Ioan Sigismundus soluta Tocaii obsidione decedit.

Tartaris Bereghianos & Ugocianos vastantibus.

Atque ita è medio metu perampla spes, & certa salus cunctis oborta est: ipseque Cæsar fluctuantis consilii sui rationibus explicatis, quod illum commercio Turcico obnoxium haud sine eorum scitu obsidioni finem imposuisse, certis conjecturis existimaret, solutis castris redire decrevit, Ferdinandumque fratrem in Bohemiam redeuntem ab se dimisit, ipseque ad XVI. Octobris diem Comaronium, ejus loci perlustrandi causa profectus, illinc ad extremos quidem mensis dies, cum peculiari aulæ suæ comitatu, ac nonnullis ducibus, Viennam reversus est. Biduo pòst copiæ Ungaricæ eum sequutæ, ad suas stationes redierunt: Germanicæ verò tam equestres, quàm pedestres, partim in propinquioribus Jaurino locis, partim ad Vagum & Lauam flumina, donec stipendium eis persolveretur, distributæ sunt: nec parvum detrimentum miserorum secolarum furtunis intulerunt. Eodem quo Viennam ventum est die, ex literis Hieronymi Priuli principis, ac Senatus Veneti certiùs intellexit mortem Solimani, quibus velut confœderatis Selimus perscripserat, patrem suum triduo ante, quàm Sighetum expugnaretur, vitam cum morte commutasse: quod tamen ab ejus ministris aliquamdiu magno silentio suppressum fuisset.

Cæsar Comarania lustrata Viennam extremo Octobri redit.

A Priulo Duce Venetorum Cæsar fit certior Solimanũ esse extinctum.

Tartari interea à Tocaio digressi, magnis incendiis & populationibus passim cis & ultra Tibiscum, ac inter Bodrogum & Samosum fluvios grassati, quum supra vastatam ubique Pannoniam ditioni etiam Transilvanicæ circa Varadinum extrema quæque intentarent inferrentque, Johannes Sigismundus obviam eorum, quamquam paulò ante sociorum, libidini ire coactus, missis ad eos res repetitum certis nuntiis, quum illi nec res, nec captivos redderent, neque à cædibus rapinisque abstinere vellent, armis & cruento prælio cum eis conflixit, in campis inter Debrecenium & Novum Forum, (id oppidi nomen est) longe lateque patentibus, quo prælio cæsis & profligatis Tartaris, satis magnum captivorum numerum liberavit: deinde pacatis agminibus, sed contento passu in Transilvaniam se recepit. Ipsi quoque haud incruenta pugna fuit, quum plures ex suis sagittis confixos, quo genere teli Tartari supra omnes alias gentes plurimum valent, amisisset; desideratusque esset inter multos alios Melchior Paganus, clarioris nominis equitum præfectus.

Ioan. Sigism. Tartarorum excursiones prælio cũ eis commissa, sistit & inhibet.

At Mehemetes quum per expeditissimos & velocissimos nuntios mortem Selimo filio, soceroque suo significasset, jamque illum urbis Constantinopolitanæ, ac solii paterni possessionem, introducente eum Scandere purpurato, horrorum præfecto, cui filia ejus secundo genita nupserat, & quem Solimanus in bellum profecturus, præfectum urbis reliquerat, pacate & quiete occupasse intellexisset, missis quaquaversum Acangiorum & prædatoriorum equitum turmis, crudelissimam depopulationem usque ad Canisam, & trans Arabonem flumen, ad Giacum usque & Sabariam fieri jussit: Babociamque, quam Stephanus Pernessius, & Michael Verebelius præfecti, ignobili fœdoque metu consternati vacuam reliquerant, in potestatem redegit, quo Sighetanis auxilio præsidioque foret: ac deinde dimissis in hiberna Bosnensibus & aliis finitimis Turcis, ipse cum prætorianis & Janiceris, ac Asiaticis copiis redire, funusque Solimani sepulchro Byzantii ab eo condito inferre decrevit: quum paulò antè viscera ejus atque intestina, eodem in loco, ubi è vivis excesserat, ad Sibotum pagum singulari pompâ tumulasset: pecuniamque, qua ibi templum ædificaretur, annuos item proventus, quibus Talismani sacerdotes ibidem alerentur, ex portoriis & vectigalibus Sighetanis constituisset. Sighetum autem curæ & fidei Scanderagæ tuendum commisit, qui multis retroactis annis Soclosinam præfecturam summa fide gesserat. Extinctus est Solimanus, cùm vitiis urinæ doloribus, ob quos etiam vivens pallido semper ac decolore vultu fuit; tum ventris profluvio, ex nimio autumnalium fructuum esu contracto, quum nondum sexagesimum sextum ætatis annum complevisset, ac circiter quadraginta sex annis sceptra tenuisset.

Turcorum depopulationes.

Babacia à nostris deserta in hostis potestatem venit.

Mehemetes, dimissis copiis aliquot, corpus Solimani Byzantium deducit.

Solimani morbus & ætas.

Post ejus obitum Selimus, paterno Imperio potitus, magnâ promissâ Janiceris & Spahoglanis, qui sunt prætoriani equites, summâ pecuniæ, XXVII. die Septembris Constantinopoli discedens, magnis itineribus Albam Græcam primò, mox Valeonarum usque ad Danubii ripam situm oppidum contendit; ibique obviam exercitum, & funus paternum tradente Mehemete, in manus & potestatem accepit: deinde eodem quo venerat itinere, reversus est Byzantium, exercitu subsequi jusso; ut quæ ad paterni funeris exequias pompamque spectarent, im-

Selymus, citatis itineribus, paterno corpori ad Valeonarum obviam prodit.

1566.

pensiùs se præsenta curarentur: quo quum pervenisset, Georgium Hossutotiom, quem initio belli ad Solimanum à Cæsare missum fuisse docuimus, absque ullo responso dimisit, retento Alberto de Vis, ordinario legato, illique haud procul ultra Adrianopolim exanimis Solimanus, tanti nominis & claritudinis imperator, quadringentis plus minus equitibus comitatus, curruque agresti Bulgarico, & discoloribus equis vectus, obviam adductus haud leve rerum humanarum inconstantiæ ac volubilitatis exemplum præbuit.

Hossutotius absque ullo responso ad Cæsarem à Selymo dimittitur.

At Cæsar, priusquam ex castris abiret, ut eruptionis ex Sighero hostibus obicem opponeret, utili consilio necessarioque Franciscum Tahiú, virum militiæ clarum & industrium Canisam cum mille equitibus, ac totidem peditibus dimittit; cùmque arx ea Ursulæ Canisiæ, Nadasdii Palatini viduæ juris esset, permutatione cum illa facta, traditoque ei Borsmonostrano cœnobio, illam munire imprimis, ejusque præsidiariis, defensioni Pannoniæ simul & Illyrici intentos fore jussit. Suscepit curam libens Tahius, & abiera cũ eo complutas clari nominis præfecti & centuriones, Petrus Queglevitius, Petri senioris filius, qui erat Cæsaris prægustator & dapifer, gigantææ ferè proceritatis, sed singularis elegantiæ & virtutis juvenis, ideoque omnibus, ipsique imprimis Cæsari charus, ac Matthæus ejus frater, Johannes Alapianus cum Gaspare filio, nuper clade Sighetana capto, liberatoque. Franciscus Geltius, Georgius Palaticius, compluresque alii. Tahius etiam Gasparis Bothi arcem Canisæ ad unius stadii iter vicinam, quæ sancti Georgii vocatur, pro specula munivit, atque turmam centenariam equitum, cum totidem peditibus pro custodia attribuit.

Tahius Canisæ à Cæsare præficitur.

Ut Sighetanas eruptiones prohibeat.

Sed quum arcam Berzentiam à Clemente Salato vacuam relictam, quæ ampliùs quadraginta dies habitatoribus caruerat, incertum, quibus de causis occupare neglexisset, Turcæ priores eam ingressi munierunt, præsidioque firmarunt, accidit; paulò pòst, gravi nostrorum infortunio atque incommodo, ut absente Tahio, hostes ex ea magno numero excurrentes ad Rechem pagum propinquum insidias collocarent, nostrosque incautos ad eas refugiendo pertraherent, atroxque & cruentum prælium cum nostris contraherent; In quo prælio Petrus Queglevitius, in quem unum omnes Turcæ animos atque arma obverterant, summo cum omnium dolore fuit interfectus.

Turcæ nostros in insidias pellectos cædunt Keglevitius perit.

Nec multò pòst nocte intempestâ, Gasparem quoq; Bothum in sua sancti Georgii specula invaserunt, ac vallum, quod arcis ipsius muro conjunctum erat, captum expugnarunt, abductisque ex eo equis & militum supellectili, ac aliquot captivis, succenderunt. Bothus tamen, uti erat egregia virtute juvenis, arcem quamquam serio & magnis viribus ab hostibus oppugnatam fortiter servavit. Eodem itineris cursu Turcæ ignari Tahium revertisse, oppidum Canisianum, recens vallo è roboribus facto constructum, nec tamen argilla paleis de more Pannonicarum munitionum durata obductum, silentio ejusdem noctis aggressi, securibus & dolabris dejicere conten derunt. Verùm à Tahio, quamquam tunc fuit è ob ingentes articulorum dolores pedibus manibusque capto, sed à suis ocyus ad equum translato, multis amissis rejecti, re infecta discesserunt, qua in pugna Omerbego equitum præfecto, qui è Niclospurgo Moraviæ oppido, dum Ladislai Queresceni captivus esset, miro astu casuque evaserat, dextra manus detruncata fuit, dum bipenne vallum dissecare niteretur, multique alii sclopetorum glandibus interfecti, quorum capita Tahius, supra illud ipsum vallum per.icis infixa collocavit.

Canisiam aggressi rejiciuntur cum suorum occidione.

Obiere eo anno post soluta castra viri illustres, Andreas Bathorius, Franciscus Battianius, & Petrus Erdodius. Et Bathorium quidem Cæsar Ungaricis copiis, quas in castris habebat, præfecerat, tametsi ob sævos & continuos articulorum dolores, instar Antonii Levæ sella gestaretur. Sed is vigilando, agendo, cunctaque periti ducis munia naviter exequendo, officio satisfecit. Cùmque ipsis in castris in morbum incidisset, profluvio etiam alvi accedente, ejus vim superare non potuit, itaque ad Deveniam arcem, ad Danubii & Moravæ confluentem, in limite Austriæ sitam, delatus è vivis excessit. Battianum octogenario proximum, ac quatuor regum familiaritate insignem, dumque ætas & vires ferebant, manu consilioque promptum, matura mors vitæ exemit, qui quod liberis orbus esset, arces fortunasque amplissimas, quas liberalitate principum erat consequutus, Balthasari è patruo Christophoro nepoti reliquit. Erdodio, quum filiam Stephano Dersffio elocasset, ac è nuptiis in Illyricum reverteretur, fata finem vitæ imposuere: Viro cumprimis domi forisque claro. Obiit etiam Johannes Giulanus, admodum adolescens, cui Battianius erat avunculus, aqua intercute sublatus; cujus immatura mors eo gravior improsperiorque accidit, quod quum multa generis claritudine polleret, formæque præstantia omnes æquales anteiret, nullos post se hæredes moriens reliquisset.

Obiere eodem anno, viri rebus præclare gestis illustres, Andr. Bathorius, Franciscus Battianus, Petrus Erdodius.

Obiit & Joannes Giulanus.

1566

Nicolai

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXIV.

1567.

Suendius sustinendi potius quàm inferendi belli consilium Cæsari infeliciter suggesserat.

His rebus in hunc modum satis infeliciter administratis, regnoque Pannoniæ, dum Cæsar malesanis innixus consiliis, sustinendi potiùs quàm inferendi belli rationes amplectitur, supremam adeunte cladem, Suendius eadem sequutus consilia, quorum ipse auctor esse ferebatur, & qui per totum id tempus, quorsum hostium consilia tenderent, è Cassoviæ mœnibus prospectaverat, insequentem hiemem in armis & castris transegit: arcibus Georgii Bebeci, qui à Cæsaris veluti Pannoniæ Regis fide impudenter desciverat, perdomandis operam omnem impendens. Cujus rei seriem, ac motus inde subsequutos, quo potero brevius, hoc loco expediam; quandoquidem bis initiis parum abfuit, quin tota belli moles redintegraretur.

Bebecus fraude Hasanis captus Byzantiū missus.

Igitur is, ut supra memoravimus, ante biennium dum à quodam transfuga deceptus, Hasanem Fileci præfectum per insidias in potestatem redigere contendit, in manus hostium inciderat, atque ab iis Byzantium missus fuerat. Ubi diuturnæ servitutis pertæsus, primo ad Maximiliani Cæsaris implorandam opem confugerat: & si in proposito perstitisset, haud dubie libertatem ejus opera fuisset consequutus, quemadmodum paulo ante pater Ferdinandus, Augerii legati operâ, Hispanos duces in terra Africa captos, & ipse Maximilianus Johannem Crusitium, cum aliis nonnullis liberaliter dimissum, impetraverat. Sed mox Bebecus solita impulsus animi levitate, mutaverat animum, ac fusis ad Johannem Sigismundum, quem à Solimano diligi non ignorabat, assiduis precibus lachrymisque evicit, ut pro se apud Solimanum laboraret, summam ei fidem obsequiumque pollicitus. Itaque eum Solimanus Joannis precibus expugnatus, custodiâ emittit, equisque & vestibus ac armis & pecunia donatum in Transilvaniam ire jubet, ubi statim copiarum summum imperium, ac provinciæ administrationem, atque ad sui sustentationem, duas arces Baioniam & Desnonem dono accepit.

Transilvani deprecatione libertati restituitur.

Provinciaq́, administratio eidem creditur.

Tametsi verò Bebeci uxor Sophia Patrocia, in partibus Cæsarianis munitissimam arcem Saduariam editissimo monti impositam inhabitaret; quum tamen ad Suendium esset allatum, illum in Transilvania res novas moliri, & alioquin ejus inconstantiam suspectam haberet, difficillimo anni tempore militibus, ut se in castra pararent, edixit, ne ab illo Turcicis & Transilvanicis auxiliis adjuto, imparatus præveniretur; & res hactenus utcunque circa Cassoviam pacatæ, inconsultâ ejus viri audaciâ turbarentur. Simonem Forgacium ex hibernis, Johannem Ruberum, equitatui Germanico præpositum è Varadone, ac Jacobum Ramingerium Tocaio evocat, negotium curandorum tormentorum Rudolpho Saliceo è Rhetis & Lepontiis, Helvetiorum societate claris, quos vulgus Grisones vocat, oriundo committit. Ante omnia autem alteram arcem Sendronem, ad Bolduam amnem sitam, in cujus oppido præsidium Cæsarianum Filecensibus Turcis oppositum agitabat, in quam præsidiariis liber erat accessus, occupari jubet, ejectisque facili negotio Bebecianis, Germanos milites imponit.

1567.

Suendius coactis copiis, Bebecianas arces oppugnat.

Sendronem arcē capit.

Cæterùm communi ducum consilio decernitur duo castella è materia duobus in locis extrui debere, eaque militari manu munienda, ne Bebecianis tutus exitus aut ingressus pateret; atque ut iis, qui intus erant, importandi commeatus facultas, & rerum necessariarum invectio aut omnia eriperetur. Nec diu moratus Suendius, unum in Jabloncia ad rivum pagumque ejusdem nominis extruendum curat: alterum in pago Sigligeto, amboque agricolarum serio manus admoventium opera brevi temporis spatio perficiuntur. Huic Petrum Pancam, turmæ equestris præfectum; alteri verò Johannem Leucusium, cognomento Abstemium præficit: qui tum forte in quodam pago Gorgone cum sua equitum Cassoviensium turma hibernabat. Per hunc modum intercluso commeatu, & obsessis undique itineribus, uxorem Bebeci auxiliis destitutam, vel ad deditionis conditiones amplectendas cogi, vel maritum ad Cæsaris partes pertrahi posse arbitrabatur.

Saduariā acri obsidione premit.

Bebecus de his rebus ab uxore in Transilvaniam certior redditus, cùm inusitatis hiberni temporis frigoribus, nulla ferendi auxilii spes esset, Colomanum Balassum, clarum equitem Cassoviam ad Suendium mittit: cui ab se à teneris educato, propter egregiam fidem & virtutem, multum tribuere erat solitus. Summa mandatorum erat, ut apud Cæsarem operam, auctoritatemque suam interponeret, qua in gratiam reciperetur: ac ut quadraginta millia aureorum,

Bebecus à Cæsare in gratiam recipi

quæ

1567. quæ Transsilvanus Turcicis purpuratis pro eo redimendo numerasse dicebatur, illi solveretur; Sendronis munitio eductis illinc Germanis restitueretur: Sacolcia urbs, in finibus Moraviæ sita ei traderetur, in qua conjugem cum liberis collocaret. Suendius haud ignarus ea è Bebeco extrahendi potiùs temporis causa, quam sincerè proponi, audito Colomano respondit, se de iis, quæ peteret ne verbum quidem cum eo collocuturum, nisi prius Sigismundum Tordam, virum doctum, regiorum proventuum curatorem, sub fide ad se vocatum, ac contra jus fasque retentum custodiâ emitteret. Quibus à Colomano intellectis uxori perscripsit, ut illum ad Suendium ire permitteret, ita ut datâ syngraphâ caveret promitteretque, se iterum rediturum.

Subdole flagitat.

Verùm Suendius cognitâ re, eum de Bebeco ejusque rebus differentem nec audire voluit, nec admittere; rescripsitque Bebeco, si quid rectè actum vellet, ut Sigismundo & syngrapham & fidem, qua se rediturum obligaverat, remitteret, illumque redire parantem, adhibitis custodibus retinuit. Bebecus ne Cæsarem & Suendium magis ac magis offenderet, suamque & conjugis causam insolentiore facto turbaret, Suendio æqua monenti paruit, Tordamque liberum & absolutum esse jussit, dimisitque. Exinde è Transsilvania ad arcem Baroniam, non procul Varadino venit, ut propiore in loco constitutus, faciliùs atque celerius de rebus, quæ instarent, agere posset; Ladislaumque Lorandffium illinc ad Suendium cum novis mandatis misit, quorum hæc erat summa: se statuisse ad Cæsarem sincera fide reverti; petere itaque ut castella, quæ adversus Sadvariam erecta essent, demoliretur, ac potestatem sibi per literas daret veniendi Cassoviam, ac de conditionibus transigendis aut si id commodo Suendii fieri posset, ut ambo colloquii causâ Tocaium convenirent: se vel nunc eò iturum fuisse, nisi à Johanne Sigismundo vel invitus, ac affectam valetudinem excusans, ad purpuratum Budensem legatus mitteretur. Fraude animadversa, & ab exploratoribus quoque cognitâ, Suendius non esse illi conveniendi facultatem concedendam respondit, qui ad Turcas adversùm se concitandos Budam proficiscatur; ideo si fidelem animum habeat, mitteret ambages, & repudiatâ Turcarum societate ad Baroniam reverteretur, atque illinc se clementiæ & gratiæ Cæsaris traderet, quem antea quoque benignissimum & indulgentissimum principem fuisset expertus. Hujusmodi responsum Lorandffius Bebeco Budam perscripsit; ipse autem Sadvariæ apud illius conjugem substitit.

Sigismundus Torda à Bebeco jussu Suëndii liber dimittitur.

Bebecus cum dolosis mandatis iterum ad Suendium mittit.

Interea Suendius Idibus Januariis Cassovia profectus in omnes partes vigilando atque agendo acriorem obsidionem instituere, ac castra propiùs arcem promovere cepit: quæ etiam adventu Ferdinandi Hardecci, ac Joan. Petri Russelli è Scodrone aucta fuere. Curanti hæc Suendio, ac omnibus viribus ad perdomandam arcem intento, Andreas Balogus, qui ejus nominis arci præerat, certius nuntiavit, Bebecum Fileci apud Turcas esse, ac CCC. pedites partim suos, partim Turcas mercede conductos habere, atque in id totis viribus incumbere, ut obsessis auxilium ferre, eosque in arcem introducere queat. Eodem tempore Suendius Forgacio jusserat, ut missis idoneis militibus, de Bebeci & Turcarum consiliis aliquid certi atque explorati adferretur. Quod ille singulari diligentia exequutus, paulò pòst tres Bebeci equites interceptos ad Suendium adduxit: à quibus intellectum est, Bebecum cum peditum cohortibus subsequi, ut illis introductis subsidio obsessis esse possit, donec majora auxilia adcurrant. Itaque vias omnes custodiri, & in castellis excubias agi, & si quid visum auditumque foret, sibi tum celerioribus nuntiis, tum tormentorum bombis sine mora significari jubet. At Bebecus quum ex iis, qui fortè refugerant, tres illos equites interceptos, adventumque suum cum cohortibus ad Cæsarianos perlatum esse; tum vias omnes à Forgacio & Rubero aliquot in locis obsessas animadvertisset, Filecum unde venerat se recepit. Ejus receptus uxor ignara, nec adhuc de mariti suppetiis desperans, à tormentis in castra & aggeres explodendis & dirigendis, non sine gravi commeantium periculo, minime cessabat, ac ad voces & literas deditionem poscentium, se quidem fœminam minimè bello assuetam, neque tamen tam imbelli atque degenere animo esse respondebat, ut sola verborum ferocitate terreretur, ac nulla facta defensione, quæ etiam brutis animalibus suis in latebris delitescentibus, naturæ quodam instinctu indita esse videtur, arce sua excedat, proinde fortunam qualemcunque experiri constituisse.

An. 1567. Suendius illo repulso, acriori obsidione arcem circumvallat.

1567.

Bebecus in arcem Turcarum subsidium frustra introducere conatur.

Bebeci uxor se arcemque strenue tuetur.

At Suendius aggeres propiùs arcem erigi, tormentaque in illis collocari, atque eam acerrime concuti jussit. Sed tanta majorum minorumque tormentorum vis ex arce in Cæsarianos operi intentos emitti cepit, quorum ingentem & exquisitam copiam, tam Franciscus Bebecus pater, quàm postea Georgius filius eo solerter congesserant, ut corbibus terra cespiteque repletis, inter quos tormenta collocari solent, ac ipsis tormentis incredibili eorum vi dijectis & destructis nemini in iis persistendi facultas daretur. Quo viso Suendius milites & magistros tormentorum, ipsumque imprimis Rudolphum Saliceum eorum præfectum cohortatus, alios aggeres ac majores & crassiores corbinos fieri jussit: quo in opere quum Rudolphus impigrè versaretur, suosque ad laborem voce manuque incitaret, majoris colubrinæ pila ex arce emissa, supra coxendicem, immani vulnere ictus concidit, non sine summo Suendii & aliorum dolore; & aggeres iterum dissipati. Illum semianimem extemplo sublevari, ac Cassoviam ad medicos deduci curavit, à quibus quamquam ægre curatus, perpetuo claudicabat. Ejus locum Suendius nemini dedit, sed omne illud laboriosum ac periculosum muneris genus sibi desumpsit: refectisque de nocte iterum magno pertinacique militum æque ac agrestium labore aggeribus, & collocatis denuo tormentis, arcem rursus majore vi, ac impetu verberavit: suumque tentorium proxime tormenta transferri jussit, ut eo commodius & acrius operi incumberet, relicto interim in castris, quæ in proxima valle erant posita, Forgacio, qui vicariam ei in iis operam præstaret.

Saliceus tormentorum præfectus colubrinæ ictu vulneratus concidit.

Verùm neque acri ejus solertia, neque ullis artibus provideri potuit, quin immanium ex arce machinarum impetu aggeres etiam tertio & quarto non sine multorum militum strage & interitu perfringerentur, & nostrorum quoque tormenta, perfractis axibus, & rotis, in-

Aggeres nostri tertio & quarto, immani ex arce

1567.

inutilia redderentur. Unde Suendius dolore atque iracundia percitus, adhibitis Rubero & Forgacio, cæterisque ducibus, militari constantia aggeres & cophinos, ingentibus roborum trabibus interjectis, arena & cespite opplevit, ac alia, quæ in promptu erant curulia tormenta, in iis collocavit, firmavitque ita, ut amplius ex arce subverti ac dejici nequirent. Nec ea una oppugnationis via contentus, alium quoque aggerem non procul ab arcis porta, non sine summo suo & militum discrimine instituit, eo proposito, ut duobus simul locis eam quassandam susciperet. Quo quidem in aggere, quum hortando, laborandoque, ac eos, qui in opere erant, ut celerius perficerent, inciiando fessus, nonnihil in vicinæ rupis crepidine consedisset, ac capite aliquantulum extaret, quod esset decora proceritate conspicuus, periculoso admodum majoris pilæ ictu ex arce ita est perstrictus, ut vestimenta ejus omnia, una cum superiori, quod ad pellendum frigus pellibus lupinis suffultum erat, usque ad interiorem tunicam, circa collum & humerum citissime abraderentur, illæso tamen corpore; Diis superis profecto vitæ & saluti clarissimi viri præsentissimam opem ferentibus.

machinarum impetu disjecti.

Firmantur iterū validis roborum trabibus.

Suendius periculoso majoris pilæ ictu perstringitur.

Dispositis ergo in eum modum tormentis, arx duobus è locis, majori quàm antea vi quatriduum incessanter concussa est, usque adeo conversis in vindictam omnium animis, ut nemo defensorum in muris & propugnaculis, sine certa pernicie consistere posset: & murus, quem Bebeciani impenetrabilem esse, nec ullis machinis dirui posse putabant, ab alio ad ima usque fundamenta maximum hiatum fecisse videretur. Altera etiam ex parte penes arcis portam murus frequentibus pilarum ictibus pertusus, magno cum fragore procideret. Quinto post die, quum aggeres firmiore loco constituissent, & quum nihil à diruendis mœnibus cessaretur, ferreæ ingentes pilæ in arcis mœnia contortæ sunt, eaque late procidentia, non solùm Sophiæ Patociæ muliebrem animum, sed etiam Petrum Saffaritium Bebeci legatum, atque alios ferè omnes, qui in arce erant, haud inani metu perterruerunt.

Arx aterrime per quatriduū concussa est.

Itaque ad summam redacti desperationem, Petro Ebeccio, haud obscuri nominis equiti permiserunt, ut è fenestra quapiam in castra de deditione proloqueretur. Re ad Suendium delata, qui tunc in castra fortè descenderat, ac potestate ab eo concessa, mittitur ex arce Paulus Peteo, qui nomine cæterorum Forgacium intromitti in arcem petebat, ut cum eo de deditione ejusque conditionibus transigeretur. Sed Suendius neque ad suam, neque Forgacii dignitatem pertinere putabat, illum ad dubiæ fidei homines, Turcarum socios ingredi Paulum, negato eo quod petebat remisit, simulque addidit se, nisi eo die convenirent, occasione usurum, captaque arce, nemini postea parciturum. Quæ quum ipse ad obsessos pertulisset, non ita diu post venit in castra Lupus Vriselenius, vir militaris, & vetus Bebeci equitum ductor, ac post paucos collatos sermones, annuente etiam Forgacio, qui cum calamitosa muliere humanius agendum censebat, iis cum Suendio conditionibus transegit, ut exeunti arce conjugi Bebeci, omnes res privatasque opes, quascunque vellet auferre liceret, præter tormenta currulia, ac eorum apparatum tuendæ arci necessarium, equosque martii militares. Viselenio conditionibus subscribente, ac obsidibus Ladislau Loranffio, & Paulo Darvassio apud Suendium relictis, in arcem reverso, omnes qui in ea erant, rebus convasatis, ac in plaustra, quæ Cæsariani dederant, oneratis, ad XIIII. Januarii diem exierunt: ac jubente Suendio, Forgacius, Roberus, & Ramingerius in eam cum suis equitum alis, cohortibusque peditum ingrediuntur: delignurque Gaspar Magocius, & Petrus Panca, qui Patociam & suos, ab omni injuria defensos, Tornam usque deduxerunt.

Bebeci uxor Paticia certis conditionibus arcem Suendio dedit

XIIII. die Januarii.

Jam Bebecus cum suis & Turcarum auxiliis haud contemnendis Sombatum pervenerat, quod est oppidum ad Rimam amnem situm, obsessis opem laturus, eo proposito, ut cum Suendianis prælii fortunam periclitaretur, aut si viribus impar foret, tricenariam cohortem, hunc in finem secum adductam, sub prælii tempus intromitteret, quum conjugem & milites suos arce per conditiones tradita excessisse cognovit, mæstusque & adversam fortunam incusans, Filecum redit; indeque quum uxor se Balonia in arce ei conjunxisset, ambo in Transsilvaniam concesserunt. Suendius quoque Saduaria citius, quàm speraret potitus, cæteris etiam Bebeci arcibus facili negotio per deditionem in potestatem redactis, quod sævis Boreæ flatibus profundæ nives terram cooperuissent, & copiis aliquantum quietis dandum arbitraretur, Cassoviam reversus est. Ubi quum paucos dies quieti, otioque indulsisset, Muncacium in Beregiana provincia situm, & Hustum Maramarusiæ caput, fodinis lapidei salis, ac origine Tibisci fluminis celeberrimum, quæ loca extra Transsilvaniæ fines sita, Johannes Sigismundus pactis, quæ per Somlianum & Nisoccium biennio ante cum Suendio in castris Erdodianis intervenerant, restituere debebat, obsidione cingere decrevit. Igitur ducibus, quos in consilium vocaverat, voluntatem suam aperit, quidve de ea ipsi sentiant, paucis verbis exquirit.

Bebecus sera uxori auxilia adducit.

Suendius consilium de Muncacio obsidendo convocat.

Forgacio, quem primo loco dicere voluerat, longe foreconsultius videbatur, si ancipiti bello abstineret, quandoquidem inquiebat, ubi Johannes Sigismundus illata sibi & finibus suis arma viderit, nequaquam cessaturus sit, quin & suas vires opponat, & Turcas eorumque principem Selimum, cujus se clientem profitetur, infestis armis adversus eum & Cæsarem conciter, novisque & periculosis bellorum procellis denuo involvat, quibus acerbissima rerum omnium confusione, divina atque humana sursum atque deorsum fœde permiscenantur. Satis eum jam famæ & gloriæ suæ satis Cæsaris & exercitûs de se expectationi fecisse, quum dilatatis finibus, vendicatoque è manibus perduellium Pannoniæ regno, ad Transsilvaniam usque & radices alpium, quæ eam à Pannonia dividunt, victricibus armis celeriter percurrendo, metas & terminos protulisset, non esse in duabus illis arcibus tantum præsidii aut momenti positum, ut omnia hactenus tot & tantis ejus curis & laboribus sudoreque & sanguine militum parta, dubiæ

Forgacius id bellum omnino dissuadet.

Mar-

1567. „Martis aleæ ac incertis fortunæ casibus temere „objicienda existimet. Cauti temperatique „ducis munus esse victoriæ modum imponere, „ac arridentia fortunæ beneficio ea moderatione „uti, ne quum illa lubrica & vitrea dici soleat, puncto temporis frangatur, & tum demum nos vel maxime facti pœniteat. Quæ „quidem tametsi imprimis, acerrimo judicio considerandа sint: supra tamen ea omnia in belli „inferendi cogitationibus magno esse obstaculo alienissimum anni tempus, profundas nives, acre frigus, magnam commeatus penuriam, non minorem vehendis tormentis jumentorum paucitatem, &, quod caput est, copiarum & exercitus, quibus destinata animo „perfici possint, numerum vehementer imminutum: quum multæ cohortes ac equitum turmæ, fine militiæ facto, nuper admodum exauctoratæ sint, nec aliæ in discedentium locum „hactenus conductæ.

Ejus sententiæ assentiuntur Ruberus & Ratenavius aliique, excepto Ramingero.

Huic sententiæ Ruberus, quamquam pugnax & promptus haberetur, ac Johannes Vernerus Rattenavius, legionariorum militum tribunus, cæterique duces absque cunctatione subscripserunt. Solus Ramingerius sive vere, quod sentiret, proloquutus, sive ut fieri plerumque solet, Suendio assentari volens, eum præclare semper ac feliciter bella gerere solitum, ne mediatum hoc quoque tempore facinus intermitteret, sed cæteris rebus fortissime gestis, hunc quasi colophonem adderet, in proposito confirmavit, eoque impulit, ut ille nequa facta mora copias in castra convenire juberent, ducibus ex templo imperaret.

A quo in sententia confirmatus Muncacium castra promovet.

Promotis Unguarium copiis, ac ob hiemis sævitiem per oppida ac adjacentes pagos distributis, Forgacium cum parte earum præmittit, additis mandatis, ut pontem Latorcio flumini impositum, qui ex alpibus carpathiis è finibus Poloniæ decurrens, inter oppidum Muncacium & arcem profluit, occupare, & munire, tuerique omnibus viribus contendat; provideatque ne oppidum illud suscipiendis hospitio militibus opportunum, injecto ab hostibus igne concremetur. Ipse biduo post cum reliqua parte exercitus suscepto itinere, relicta ad lævam Serednia Dobonam arce, ad XVII. diem Februarii Muncacium venit, ac haud procul ab arce consedit. Nec mora, factis scrobibus & aggeribus, protractisque majoribus tormentis, arcem duobus in locis acerrime verberari jussit.

Muncacii situs,

Ea est ad rupem miro naturæ artificio, patentibus in campis, nulla montium contigua serie enatam ædificata: quam Theodorus Quoriatovitus princeps Rutenus, quum Caroli & Ludovici Pannoniæ regum permissu ei dominaretur, magno, ut videre est, & indomito labore, præalta & profunda fossa in saxeo solo circumcinxit, ac propugnaculis munivit: quum tamen illa antiquitus peculio reginarum Ungariæ attributa fuisset.

& expugnatio difficilis.

Expugnatio videbatur omnium judicio futura difficilis atque dubia, si defensores viri fuissent: tum quia asperrimo rigente gelu milites in castris diutius perdurare nequaquam posse videbantur; tum verò etiamsi diruta arce, dejectisque propugnaculis, oppugnatio instituenda foret, fossa lata profundaque superari nullo modo poterat. Huic Johannes Sigismundus Johannem Lugassium è provincia Severiniana semivalachum præfecerat, obscuri generis inefficacisque animi hominem, addito collega Demetrio Querepecio; sed qui reditus tantùm arcis annuos curaret, quos illa ex vino, & rebus omnibus ad victum necessariis habet opulentissimos: sed præcipuè maximo ex suibus, qui in vastissimis glandiferarum silvarum recessibus, ad multa millia saginari quotannis solent, emolumento pollet proventuque. 1567.

Hi ambo bellicarum rerum rudes ac imperiti, simul & intempestivo præcipitique metu perterriti, quum vix quartum aut quintum obsidionis diem pertulissent, & adhuc tam muri, quàm propugnacula integra essent, neque de commeatus, qui abunde suppetebat, aut rerum defensioni necessariarum penuria quicquam esset dubitandum, aut extimescendum, degeneri vilique animo fœdam deditionem facere decreverunt. Igitur missis ad Suendium legatis, XX. dierum inducias postularunt; intra quos si à Johanne Sigismundo è Transsilvania nulla auxilia mitterentur, tum se arce excessuros nuntiarunt. Quos quum Suendius indignatus nequaquam concessisset, quum se neque dimidiam quidem diei cessaturum respondisset; eisque, si arx vi, ut speraret, capi posset, certam omnibus perniciem, cædemque interminaretur; legati in arcem reversi, quum rejectas postulationes retulissent, iterum aliis cum conditionibus ad Suendium remissi sunt, ut nimirum tradita arce, cum rebus & sarcinis, substantiisque omni exire possint. Sed quum neque id obtinuissent, extremo perfusi metu ad arbitrium victoris, nec honestam, nec necessariam deditionem fecerunt. Et Lugassius ac Querepecius, nonnullique alii in vincula conjecti, Cassoviamque perducti sunt, quorum ille paucos post dies, mœrore animi extabescens interiit, hic verò etiam exactis in carcere aliquot mensibus, libertati restitutus, non diu supervixit.

Lugassius & Querepecius vili degenerique animo, ad victoris arbitrium deditionem faciunt.

Potitus ignavià præsidiariorum Muncacio incredibili celeritate Suendius, quum Hustum quoque, quod in Poloniæ & Moldaviæ confinio, editissimo in monte situm, unius diei itinere Muncacio distat, expugnare statuerat, ac partem copiarum præmiserat, quæ vias salebrosas ac saxis & prægrandium arborum truncis impeditas, vehendis tormentis expugnarent. Sed ita conatus ad ulteriorem exploratamque victoriam susceptus, secundo eventu caruit: Nam ad Suendium, nondum Muncacianis ex castris reversum, certioribus indiciis allatum est, Hasanem Temesvariensem purpuratum, clade & captivitate Bebeci clarum, ab Johanne Sigismundo solicitatum, cum quinque millibus Turcarum ac tormentis curulibus in procinctu esse, jamque Jasberinum pervenisse; Ipse quoque contractis summa celeritate Transsilvanicis copiis, ac Siculorum equitatu Claudiopolim venisse, exercituque per loca oportuna distributo occasionem, qua se Turcis conjungeret, præstolari nuntiabatur.

Suendius Turcicis & Transsilvanicis subsidiis deterritus,

Quapropter relictis Husti oppugnandi consiliis, quum se viribus imparem videret, primo Unguarium, eodem quo venerat, itinere, ac deinde Cassoviam incolumem exercitum reduxit. Et jam missionem à Cæsare frequentibus literis, nuntiisque impetraverat, nec aliud quàm successorem sibi mitti expectabat.

Husti oppugnandi consilium omittit,

Exercituque reducto Cassoviam redit.

Interea tamen Bartholomæum Stephitium ad Johannem Sigismundum mittendum censuit

cum

1567

Suendii Stephanum ad Ioannem de pace legat.

cum literis, quibus illum à cogitationibus studiisque belli dehortari contendebat: seque, quod prior bellum intulisset, quantum poterat excusabat, non libidine proferendi imperii id factum, aut turbandæ pacis, sed quod tabulis ambarum partium ad Erdodium oppidum confectis, jure licuisset. Quæ tamen apud exacerbatum veterisque odii nimis memorem Johan. Sigismundi animum, pro tuenda sua dignitate nullum pondus habuere, quippe qui Stephanum ad se sine literis publicæ fidei venire ausum, retineri, & usque ad finem belli, adhibitis custodibus, servari jussit: contra vero Sigismundum Segniejum, Cæsarianæ equestris alæ ductorem, bello ab se captum, & jurejurando promittere adactum, se perfecta legatione rediturum, ad Suendium cum epistola æquo amariore expedivit, qua verbis ejus credi volebat, nuntiabatque, se quotiescunque ad tractandas cum Cæsare pacis conditiones descendisset, semper inani spe delusum atque deceptum fuisse: prout nunc quoque repentino bello præter ejus promissa, ac suam expectationem illato, pene oppressus esset. Si enim inducias, quas per legatos sincero animo tractandas susceperat, minime confisus fuisset, & de Cæsaris egregia erga fœdus voluntate, meliora sibi non foret pollicitus, nequaquam se rebus omnibus imparatum offendisset. Illum quidem Muncatio potiri posse, armaque inter necopinantes & spe pacis fretos aliquamdiu circumferre, igneque & ferro in suos fines grassari: Verum se ejus injuriis provocatum, ac vindictæ cupidine flagrantem, jurejurando denuntiare, quod non solum Turcarum & Tartarorum feras & immanes nationes, Christianique nominis hostes, sed ipsos etiam Cacodæmones, & furias infernales, aut si quid tetrius infeliusque dici aut reperiri queat, adversus ipsum & Cæsarianos concitaturum, atrocesque pœnas de iis veluti concordiæ pacisque contemptoribus sumpturum. Deos autem immortales, ac homines omnes palam testari, se nec exitiales ejusmodi belli, nec cædis se sanguinis innoxiorum hominum causes præbuisse: sed eos, qui superbo & obfirmato animo, ruptis æquissimis fœderibus, ac impie proculcata pace priores bellum atque arma inferre non dubitassent.

Cui ille acerbiore epistola respondet.

Flectere si nequeo, superos, Acheronta movebo.

Ad ea Suendius paucis respondit, se tractatus concordiæ & pacis nec violasse, nec excessisse; neque enim ideo literas fidei Somlimo ejus legato ad Cæsarem pacis causa profecturo dedisset, ut sibi Cæsaris auspiciis bellum gerenti fraudi essent, aut se inanibus promissis circumduci pateretur; quandoquidem ipse quicquid cis Tibiscum antea mala fide possedisset, jam pridem vi pactorum restituere debebat, quibus tamen minime stetisset: itaque factum suum jure meritoque excusabile videri; ipsum proinde recte pieque facturum, si hujus offensæ, uti quidem ipse interpretetur, jure capti Muncacii obliviscendum putet, modumque dolori atque iracundiæ ponat, & Turcas, quos in patriæ perniciem evocasset, opportuno utique consilio absque maleficio remittat. Hoc responso Segniejus reversus, pristinæ custodiæ traditus est; nec nisi extrema fine que belli libertatem recuperavit.

Responderet iterum paucis Suendius

Ioannis & Turcarum sententia de bello gerendo.

At Johan. Sigismundus, convocatis Bebeco & aliis, ac Gaspare imprimis Bequessio, cujus consilio supra cæteros omnes utebatur, de progressu belli sententias exquisivit, quæ fere omnibus suffragiis eo conveniebant, ut bipartito illud divisum administraretur; quorum alterum ipse ad recuperandas in finibus arces duceret: altero Hasanes & Turcæ in locis Agriæ & Tocajo propinquis terrorem circumferre, populari, urere, minores munitiones & castella invadere, atque hostilia quæque exercere, non prætermitterent. Ea re ab Hasane probata; ipse cum Turcis, qui magno numero sese ad ejus castra aggregaverant, nihil cunctatus, arcem Dedessam, quæ in ditione Peteniena erat, tormentis aggredi constituit. Johan. vero Sigismundus ad Cuvarum signa flexit, & tormenta eodem pertrahenda curavit. Ea est in provincia Crasna Transsilvaniæ continua ad flumen Lapossum, edito in monte sita, quod in illis alpibus perpetua nive rigentibus ortum, nō procul infra oppidum Rivulorum Dominarum in Samossum illabitur, auctoque eo, ambo postea in Tibiscum volvuntur. Præerat Dedessæ Ladislaus Cavassius, Petenianarum copiarum summus dux, illi admodū charus, vir militaris & opulentus, Christophori illius, quem legibus proscriptum ab Andrea Bathorio in arce Husti, obsessum memoravi, germanus frater, illo tamen moribus ac virtute longe superior, is tum forte in gravem & lethiferū morbum inciderat, quo etiam, antequam Dedessa in potestatem hostium deveniret, magno militū Peteniique dolore extinctus fuit. Mortuo eo, milites quæ cuique visum fuit, aliis atque aliis, ut fit, excogitatis exeundi causis, dilabi cepere: præter paucos, qui decoris & honesti memores, in arce tuendā omnem fortunam periclitari constituerant.

Hasanes Temesuariensis arcem Dedessam obsidet.

Ioannes autem ad Cuvarum signa convertit.

Ladisl. Cavassius vir militaris arci præest.

Illo autem ante arcem captam defuncto

Interea Stephanus Barius, nobili & honesta familia ortus, Petenii ipsius eques clari nominis, quum assumpta secum turma equitum, ad carpendos Turcarum pabulatores, circum castra obequitaret, ab eo, qui illic ab injuria defendendis excubabat, equitatu forte conspectus, quum impar numero foret, fugam capessere, & intento cursu ad Dedessam deferri cæpit. Eum ut commilitonem conspicati ii, qui intus erant, facile intromiserunt, fortunæ suæ & hostilium consiliorum ignarum. Adfuit in vestigio Hasanes, cum castris & tormentis: nec mora, iis prolatis, arx verberari cæpta. Ibi milites perturbato nec tamen remisso animo eum sibi ducem deligunt, ipseque præsenti necessitate coactus, id muneris sibi desumit, quod egredi jam et tardum, ita nec tutum, nec honestum putaret. Turcæ, quum per quindecim dies arcem totis viribus oppugnassent, nec cepissent; tandē variis pollicitationibus inclusos, de sua, ac rerum omnium incolumitate, ad faciendam deditionem inducere contendebant. Sed quum frustra omnia essent, ad minas conversi, neminem se ex iis vivum relicturos dictitabant. At Stephanus paucitati suorum diffisus collato cum suis consilio; quod jam & mœnia ruinam impendentem minarentur, & retinendæ diutius arcis major indies desperatio crescere videretur; excogitato dolo, pulveris sulphurei aliquot cados, in ædificiis & turribus, quæ in media arce erant, in quibus commeatus & res necessariæ recunditæ erant, cumulatim dispersit; fasciculo ardente nota ratione ita injecto, ut ad præstitutum diei crepusculi tempus, quo hostes in arcem irrupturos putabat; pulvis igne concepto inflammaretur. Itaque ipse composita à fraude, unà cum sociis ad primæ noctis tenebras summo silentio arce egressus, deceptis hostibus per notos tramites & semitas in tutum evasit.

Milites passim dilapsi sunt.

Barius, spe arcis diutius tuendæ abjecta.

Pulverē sulphureū ita disponit. Ut cum Turca arcem irrupturi essent, igne concepto inflammaretur.

Hostes solis jubare exorto experrecti, quum magnum

1567. magnum in arce silentium esse, nec quemquam in muris armatum consistere animadvertissent, nec excubitorum, ut alias, vocem aut clamorem audirent, id quod erat rari, obsessos clam se subduxisse, scalis extemplo appositis, mœnia conscenderunt, & apertis portis socios intromiserunt. Quum autem fraudis ignari, varias in partes & domicilia prædæ causa confertim catervatimque irruissent, pulvis in eum quem diximus modum dispositus, repentino terribilique crepitu succensus, domos, turrimque ipsam, & magnum Turcarum numerum in sublime disjecit; & puncto temporis discerpsit; ita ut amplius quadringenti ex Janiceris & Asapis, ac aliis, qui certatim prædæ inhiabant, fœdum in modum lacerati, exanimatique esse dicerentur. Hasanes militum interitum ægerrimè ferens, Stephanoque & nostris dira omnia, & similem interitum imprecatus, itaque & dolore fremens, eam quoque partem arcis, quæ extabat, funditus dirui, ac solo æquari jussit. Amissa arce, Perenius, uti erat vir crudelis nonnunquam, ac severi judicii, Stephano ad dicendam causam diem dixit, quod arcem non ad extremum usque spiritum defendisset; atque ad illud judicium multos militares simul & togatos viros juris intelligentia claros convocavit. Sed ille, utpote cui nec præfectura arcis concredita fuisset, nec se sacramento servandæ illi obstrinxisset, verùm fortuitæ necessitatis casu istbuc delatus, quod suarum erat partium abunde præstitisset, suffragiis judicum absolutus fuit.

Et illi cũ magna strage in sublimi rapti necarentur Felici sane eventu.

Postea Turcæ, urendo ubique & populando profecti, magnum agricolarum, majorisque & minoris pecoris numerum abduxere. Inde ad Putnocum infestis armis ac animis progressi, illud vix per tridui spatium lenta oppugnatum, ab imbelli & meticuloso præfecto Michaele Temesio deditione traditum ceperunt; illumque & socios in tutum abire permiserunt: quumque ulterius terrorem ac incendia, cædesque, nemine obsistente, miscerent, multa minora atque ignobilia castella, in quæ multi mortales confugerant, quod se & suam, conjugumque & liberorum salutem illis minime credere auderent, vacua relicta, atque ablatis per hostes iis, quæ intus erant, succensa concremataque fuere. In queis fuere Gagibatorum, Finca, Horbatum, Gestelia, aliæque munitiones; Vadazum & Monachium vi espugnata sunt, flammisque absumpta, capto Michaele Monachio nobili viro: qui postea haud modico auro se redemit. Itum deinde est pari terrore & clade ad amœnissimas vini dulcioris, frugumque & pecoris, omniumque rerum ad victum necessariarum proventu celeberrimas, Agriæ, Tocaii, Regecii, Cassoviæque regiones, atque rapta quæque obvia & abducta, adeo ut aliquot millia miserorum mortalium capta aut cæsa narrarentur: domibus & ædificiis omnibus ignis injectus. Dum in hunc modum Cæsariani ad Cassoviæ fere suburbana omnibus belli incommodis, & calamitatibus exagitantur, Suendius mœnibus inclusus, congressum hostium cautis consiliis devitare, luctuosumque regionis excidium prospectare coactus, tum demum facti pœnitere, seque & infestam fortunam incusare cepit; quod sibi impari viribus, nec à Cæsare novis & opportunis adjuto auxiliis in aciem descendere, onustosque præda hostes aggredi minime tutum putaret.

Inde Turcæ Putnocũ & alia ignobiliora castella sibi subiciũt

Vastatis ferro flammaque Agria Tocaii & Cassovia regionibus.

Spectante Suendio, nec cũ hoste congredi auso.

Parte alia Johan. Sigismundus Cuvarum acerrime oppugnare non intermittebat. Duplex ea arx est, rudi veterum opere ædificata, Dragfiorum olim ditionis, quam Suendius ante biennium captam Thomæ Viczmandio, & Petro Solionio tuendam commiserat; qui tamen ab Erasmo Magerio Sacmarii præfecto evocati, ut quosdam factionis Transsilvanicæ milites ad Sentiogum palantes, raptoque viventes subito impetu opprimerent, arce exclusi erant, illa ipsis absentibus obsidione cincta; ducibus tamen viarum peritissimis usi, deceptis hostium excubiis, felici ausu intro ierunt. Postquam meridionale exterioris arcis propugnaculum tormentis hostium adeo esset dirutum, ut duces & præfecti irrumpi posse putarent, Bebecus Johannem Sasam prætorianorum peditum centurionem, ac pedites mercede conductos, ut mœnia aggrederentur, cohortatus, acerrimam oppugnationem instituit; quæ quum aliquot horis durasset, & Cæsariani scandentes certatim hostes pari virtute procul submovissent, tandem Transsilvani amissis è numero suorum quamplurimis, & Sasa vulnerato, receptui cecinerunt: auctaque hoc modo spe propugnantium, ac hostibus ad vindictam commilitonum ira atque dolore percitis, instaurata pugna est; ipsoque Johan. Sigismundo, cum validis fortissimorum militum cohortibus singulari audacia adcurrente, multa utrinq; cæde edita, Transsilvani iterum loco pulsi ac male habiti pedem retulerunt. Duplicis conatus detrimento permoti, cum præter eos, qui ceciderant, magna etiam sauciorum multitudo in castris esset, per aliquot dies quievere, nec tamen interea tormentis quicquam cessatoribus.

1567. Ex alia parte Cuvarũ à Ioanne obsidetur

Transsilvani semel iterum, acerrima facta irruptione.

A nostris magna cæde edita, loco pulsi retro cedunt.

Proinde putabat Bebecus geminam oppugnationem instituendam & propugnaculum meridionale, de quo diximus, majore vi tormentorũ dejiciendum, ac aliud è regione ejus, novis institutis aggeribus pari modo concutiendum, ut eo admoto terrore, pertinacia Cæsarianorum vinceretur; quæ magno labore militum, absq; cunctatione perfecta fuere. Sed Viczmandius ubi periculum posceret, novas opponebat munitiones, ac si qui ex hostibus murorum ruinas subire ausi essent, adcurrendo, Germanosq; milites & Vngaros pariter cohortando, cum crebrioribus glandibus sclopetorum, tum provolutis ingentibus saxis, nõ sine risu sociorum; ac certa hostium pernicie deturbari jubebat. Nonnullos doliolis, quæ sulphureo pulvere ac resinâ, ac siccatis pinastrorum radicibus, igni celeriter conficiendo refferserat, obrutos, extinguendisq; vestibus, quibus flammæ adhæserant, occupatos, pugnam deserere compellebat. Quo in opere dum incautius versatur ac cum collega Soliomio, & quodam è magistris tormentorum, dolium sulphure plenum tractat, eo forte succenso corripitur; & ustulatus miserabilem in modum vultu, oculisq; & omnibus membris, semianimis in proximam domum infertur.

Viczmandi præclara virtus.

Eiusdem miserrimus casus.

Propugnatores præfecti casu perculsi, & quod totam fere noctem ac insequentem diem, extruendis munimentis operam impendissent, ac cum hostibus continenter pugnassent, stationibus negligentius, ut plerumq; accidere solet, custoditis, ad curanda corpora secesserant: quũ duo è Transsilvanis gregarii milites Johannes Deghius, & Michael Somogius, speculatum hostium munitiones castris egressi, eas armatis vacuas, & summum in arce silentium animadverterunt, Quo ad prin-

1567.

Nostris negligenter excubias obeuntibus. Arx à Transsilvanis, omnibus, excepto Solonio cæsis, expugnatur.

cipem & Bebecum delato, mox iis jubentibus absq; tubis & tympanis, ocyssime procursum est, & per ruinas conscensis muris, nemine eorum, qui intus erant, sentiente, in arcem penetratum. Ibi victor Transsilvanus, cæsis Viczmandio & aliis ad unum omnibus, uno tantum Petro Solonio, altero ex duobus præfectis vivo conservato, arcem in potestatem redegit, XIII. die postquam oppugnari cœpta esset.

Mox ad Rivulũ Dominarum castra permota sunt.

Ea capta & præsidio firmata, Johannes Sigismundus ad Rivulum Dominarum castra promoveri jussit, qui locus unius milliaris intervallo à Cuvato distat; de cujus situ & solo fructuum omnis generis, auriq; & argenti feraci, antea diximus. Et urbecula quidem dedentibus se mox Civibus, facili negotio potitus est; Sed erat arx & munimentum in angulo mœniorum ad solis occasum, à Melchiore Balassio olim extructum, quod postea Suendius opportunitate, & amœnitate loci adductus, longe munitius reddiderat, ac mille peditum præsidio custodiendum dederat, quod ex Ungaris & Germanis constabat: præfeceratq; eis Thomam Savolium tribunum, & ex Germanis Leonardum Groffum: hi dum Cuvarum oppugnaretur, singulari industria & virtute res necessarias comparaverant, fossas repurgari, corbes & tormenta suis in locis per mœnia collocari, stationes per centurias dividi curaverant. Quamquam autem munitio non muro & lapidibus constabat, sed è materia solida & roboribus crassioribus, terra ad pedes sex repletis, argillaq; obductis, tumultuario opere erecta erat; tamen pilis tormentorum, quantumvis magni ponderis, in ipsis humo hærentibus, ita vim omnem contemnere videbatur, ut Transsilvanus difficiliorem, quam existimaverat, oppugnationem experiretur.

Jam Bebecus, apud quem summum exercitus imperium erat, consilio Somliani & Bequessi usus, promissa obsessis incolumitate, ac libero discessu, arcem petere tormentis non adversum evibratis, argillam depicere ac detergere, nudataq; robora subjecto igne concremare; sed quum id frustra omne esset, & plurimi militum in opere glandibus petiti interirent, ad lentam oppugnationem verti: quæ quum difficilis admodum festinanti præterim ad ulteriora Johanni Sigismundo, tædiiq; plena esset, fortuna quæ cùm aliàs, tum in rebus bellicis plurimũ potest, nec opinato oborto casu viam aperuit, qua Cæsarianis male mulctatis, & nullo in virtute præsidio relicto, infeliciter succumbentibus, Transsilvani voto potirentur. Quum enim magistri tormentorum pulverẽ sulphureum militibus dividerent, ad stationum loca, aliosq; usus perferendum scintilla ex ardente forte funiculo excussa magnum reliqui pulveris cumulum, eodem in loco reconditum incendit: qui ingenti edita strage, amplius CCC. ex nostris milites, ibidem miserabili nece exunxit & plures sauciavit: arcemq; pluribus in locis, quod e materia constaret, puncto temporis inflamavit. His, qui in præsidio erant, partim extinguendo igni intentis, partim cadaveribus sociorum humandis, ac sauciorum cura occupatis hostes nihil cunctati, incitantibus ducibus, magno sublato clamore; ad mœnia procurrerunt. Cæsariani nihil se animo demittentes, relictis ignibus, ac aliis, sese ad defensionem parant & certamen diuturnum atque anceps, in ipsis ruinis, quas tormenta ediderant, contractum est.

Pulvere sulphureo forte incenso, & magnam ardente stragem.

Transsilvani, acerrima oppug.

Bis Transsilvani submoti, & multis ex eorum numero interfectis magnoque accepto detrimento, retrofugere coacti, bis pugnam instaurarunt; adeo dubio Martis eventu & victoria, ut Johannes Sigismundus suos confertim occumbentes misertus, revocari juberet, & nisi Bebecus, atque alii duces obstitissent, insistendum & pertinaciter pugnandum, nec ullam dandam hostibus quietem, aut respirandi moram ingeminantes. Tandem novis subinde militum subsidiis è castris adcurrentibus, & Cæsarianis iniquissima conditione adversus invalescentium flammarum vim, ac acerrimam hostium impressionem uno eodemque tempore prælantibus Transsilvani vallo superato, signa in arcem intulerunt. Defensores multitudine hostium è muro in arcis aream pulsi & detrusi, quamquam ad paucos redacti essent; tanta tamen animorum obstinatione, tanto virium robore sese tuendo, & fortiter pugnando certamen protraxerunt; ut spretis deditionem poscentium vocibus, cruentam hostibus & funestam victoriam relinquerent; usque adeo ut Johannes Sigismundus tum in præsens, tum postea multis audientibus, se similem victuris, & militaris constantiæ laudem, suis in militibus desiderare haud obscure fateretur. Cæsi omnes ad unum fuere, nemini enim & præsertim è numero Germanorum, hostis ira ac dolore percitus, ac cæde & morte commilitonum exacerbatus parcendum existimavit. Ex hostibus quoque amplius duo M. cecidere. Munitio tota jussu Johannis Sigismundi, à fundamentis diruta, & solo æquata est. Urbs tamen præsidio & rebus necessariis in ea relictis, curæ Benedicti Bornemissæ commissa.

1567. Bis repulsi à nostris, instaurata pugna.

Tandem recentibus semper subsidiis aucti,

Cum ingenti suorum cæde arce potiuntur.

Nostrosque ad unum omnes occidunt. Ex hostibus duo millia occidere.

Jam Johannes Sigismundus his arridentis fortunæ successibus auctus, inanem animum spe & cupidine Cassoviæ sub jugum mittendæ impleverat: paratis ubique corruptoribus, à quibus veluti unicus horum temporum imperator, veteribus Romanis, qui orbem terrarum armis perdomuissent, impudenter æquabatur. Unde rursus novas discordias, nova arma Cæsari inferre, intestinasque seditiones concitare animo destinaverat, ut brevi pòst in lucem emersit, nosque, quantum fieri poterit, suo loco explicabimus. Sed in iisdem castris, gravissimis intestinorum doloribus correptus, domumque lectica relatus fuit.

Joannes intestinorum doloribus correptus domum defertur.

Interea Cæsar à legato, quem Byzantii habebat, Alberto de Vis edoctus, magnas adversus se copias; Europæi equitatus magistro, ac Budensi purpurato ducibus venturas; pertæsus quoque diuturni belli, & detrimentorum, quibus regnum jactari conspiciebat, necnon Suendii monitis persuasus, ut honestam pacem dubio & ancipiti bello præferret, in quo hactenus consiliis cæpisque tuis rectissime deliberatione susceptis, adversa sibi omnia, hostibus vero secunda provenissent, pacem à Selimo petere constituit. Itaque re in Comitiis, quæ Posonium ad Calendas Junias indixerat, publicis suffragiis comprobata, Antonium Veransium Episcopum Agriensem antea quoque eo munere functum, ac ex Germanis Christophorum Tiffenbachum legatos Byzantium cum muneribus & pecunia misit. Quo intellecto Selimus exercitum, quem in Pannoniam mittere volebat, quive jam in itinere esse dicebatur revocavit, Johanniq; Sigismundo, ut potius armis quietem agitaret, in mandatis dedit. Legatis Byzantium delatis pax non

Maximilianus Cæsar ad Selymũ legatos, Verantium & Tiffenbachium de pace mittit.

1567. non multo post ad octo annos conficitur, inque ea Transiluanus comprehenditur iisdem modis, quibus antea cum Solymano convenerat: cujus cùm aliæ leges & conditiones erant, tùm ut quisque sibi retineret, quod eo bello cepisset. Quæ tes partibus Cæsaris, quas amplis & latis terrarum spatiis auctas esse constabat, haud modicum commodum attulere.

Quæ non multo post ad octo annos conficitur.

Ferunt Selimum & purpuratos in concedendis hisce induciis, plurimas plerumque difficultates nectere solitos, ad largiendum, & maturius conficiendum negotium eo proniores fuisse quod jam tum secretioribus consiliis bellum in Venetos, pro Cypro insula eis adimenda, ut brevi postea evenit, meditarentur. Unum, quod stabiliendæ paci obstaculo esse poterat, Byzantii actum fuisse videbatur; quum Mehemetes purpuratorum princeps, Selimi gener, tabulas quasdam quibus dediticiorum, ac in utramque partem servientium pagorum nomina Arabicis literis à quondam Halule olim scripta erant, legatis vel invitis, nec recipere volentibus obtrusisset, ac ut Cæsariani liberam eorum possessionem Turcis concederent, serio institisset. Verùm Cæsar ita respondit, ut se id quidem haud difficulter concessurum fuisse diceret, nisi Ungari, quorum res ageretur, pertinacius contradicerent, seque patrimonia, hæreditatesque suas à majoribus suis partas, eum in modum distrahi atque abalienari nunquam fore passuros affirmarent, quin & armis tueri statuissent; sicque ea pagorum conditio ut perplexa & anceps, eodem in statu relicta est. Non multò post Cæsar octennales inducias publicavit, ac Comitia Posonium indixit, in quibus Verancium alterum ex legatis, Nicolao Olaho Archiepiscopo Strigoniensi, viro pio & docto, dum Verancius Byzantii esset, vita functo, successorem constituit; Tiffenbachium verò Sacmario præfecit. Induciis opera legatorum per hunc modum confectis, Suendius magnis rebus adversus Turcas & perduelles præclarè gestis clarus, abdicata præfectura sua, & relicto sui loco in superiori Pannonia Johanne Rubero, donec alius à Cæsare mitteretur; ac constituto Cassoviæ novo ærario, ejusque præfecto primo Gregorio Abstemio Episcopo Chanadiense declarato, ad Cæsarem venit, ac ab eo liberaliter benevoleque susceptus, ad Germaniæ Comitia Ratisponam cum eo discessit: & Cæsar illius judicium, quo discedens exercitum Rubero commendaverat, ratum habuit, eumque in ea præfectura confirmavit.

Selymus bello Cyprio intentus proclivior ad hanc pacem existimatur.

Contraversia de pagis deditiis ex tabulis Halulu renovata.

In ambiguo relicta est.

Cæsar octennales inducias publicat, Comitia Posonium indicit. Verancium Olaho demortuo, Archiepiscopum Strigoniensem constituit. Tiffenbachium Sacmaro præficit. Suendius, relicto suo loco Rubero, ad Cæsarem venit.

Paulò pòst dies Comitiorum, quæ Pannoniis Posonium indicta erant, datis à Cæsare Ratisponæ literis, in annum sequentem certas ob causas dilata est: quarum ea erat præcipua, quod nonnullos rerum novarum cupidos, clancularìis cum Transiluano collatis consiliis, partim suopte ingenio, partim irrequietorum procerum impulsu, secreto adversus se conspirasse didicisset, quorum malesano atque infido instituto, quo minore vi, atque armorum strepitu poterat, occurrendum esse arbitrabatur. Eam rem, nisi singulari prudentia præveniendo coercuisset, multo magnarum in Pannonia motionum, ac intestinis seditiosique belli semina allaturam fuisse existimavere. Quæ quidem, quum in hujus octennalis pacis principium inciderint, placuit ordine, quo gesta sunt explicare.

Posonien. Comitia dilata.

A. 1568.

Conspi-

Erant in partibus Cæsaris Johannes Balassius, & Stephanus Dubo, ex præcipuis proceribus, viri militares & industrii, mutuâ sibi affinitate juncti, duas enim sorores Blasii Sulioczi filias in matrimonio habebant: ii quamquam à Ferdinando præfecturis, atque arcibus, & fortunis, supra quam dici possit, liberaliter donati, ac ad honores & Senatoriam dignitatem evecti, magnas opes & divitias erant consequuti, tamen sive novarum rerum spe, atque inde novo divitiarum proventu impulsi; sive ingentibus promissis à Johanne Sigismundo, operâ Georgii Boscaii (huic tertia Blasii filia nupta erat) diducti, quandu nulla major odii causa aderat, rebus quam secretissime constitutis, veteris Zolii arcem cum oppido, & Levam, quæ in sua potestate erant, illi tradere, ac Nitriam, circumvento per insidias & sublato Episcopo Paulo Abstemio, clandestinâ interceptione occupare constituerant, iis consiliis, ut conscio Selimo & purpuratis, è Transsilvania cum expeditissimo & selectissimo copiarum numero, per Fileciana & Seceniana Turcarum præsidia, itinere facto celerrime advolare; sedeque belli Nitriam translata, ac Posonio & Tirnavia celeriter occupatis, Cæsarem possessione Pannoniæ deturbaret, isque regno exutus, se in Germaniam recipere cogeretur. 1568.

ratiores quorundam procerum adversus Cæsarem Equestri numero Balassius & Dobo præcipui.

Proxenetæ & internuntio Joanne Boscaio.

Hujus conjurationis fundamenta, per Georgium Boscajum ita erant jacta & composita, ut is prætextu invisendi Hieremiæ filii, quem apud Georgium Drascovitium Episcopum Zagrabrensem habebat, peragrata majori regni parte, Dobonem primum & Balassium, affinitate sibi junctos, ac demum alios, quos posset ex proceribus, opima eis stipendia, arces, copias, latifundia, honores, dignitatesque pollicendo, in partes traducere conaretur. Datæ illi literæ ad singulos, quibus, ut fides ei tribueretur, petebat sumptuum quod satis superque esset, large subministratum; currus & equi additi: inter quos unus spadiceo colore singularis præstantiæ & velocitatis in majori Asia emptus, ut si effugio opus esset, eo uteretur. Adeo autem hæc in occulto agi volebat, ut etiam ab illis, quorum consiliis utebatur, ad hoc inceptum negotium, fideli silentio regendum, conceptis verbis, novum Sacramentum exigeret. Suscepta pensitate facinoris cura Boscajus, multos ex ordine Senatorio adiit, & collatis prius sermonibus, si quos male, ut fit, de Cæsare Germanisque sentientes, ægro notantique animo reperisset iis, quæ habebat mandata, quam secretissime revelabat; tempusque advenisse ostendebat & occasionem, qua externæ gentis jugum excutere, ac Cæsarem, qui oppressa communi libertate, avare crudeliterque imperaret, imparatum, & Suendio ac exercitu dimisso, solis novarum induciarum fœderibus confisum facilè circumvenire possent. Adfore validissima Turcarum auxilia, eaque in procinctu, neque procul esse; copias, pecuniam, tormenta, reliqueomnes necessarias in promptu haberi: nec aliud deesse, quam vim consentientium Ungarorum; dummodo ii fessis patriæ rebus quietem & libertatem armis parare, quam in hac luctuosa servitute, ignobiles & degeneres exterarum nationum ministri esse malint. Fertur his atque aliis sermonibus, præter Dobonem & Balassium, plures in sententiam pertraxisse, ac Franciscum imprimis Tahium, eo tempore in arce Somsedia ad Savum agitantem, nec multum abfuisse, quin Drascovitium quoque, & Nadaldi Palatini viduam,

Boscaii subdola & versuta technæ.

1568. blandioribus imposturæ illecebris seduxisset; cujus rei argumento sit, quod illi literas ab eo acceptas, tardius ad Cæsarem misisse ferantur, non sine gravi ejus offensione; quando nimirum ille jam ad suos in Transsilvaniam fuisset reversus.

Indiciis quorundam hac clandestina conjuratio Cæsari innotescit.

Quamquam autem hæc insigni silentio agerentur; fieri tamen non potuit, quin Georgius Raecocius, Paulus Deregnius, qui Sacmarii Ungaris præerat, & Franciscus Calvsslius, veterum equitum ductores, ac Cæsari fideles, deferentibus amicis, quos in Transsilvania habebant; haud inanibus conjecturis subodorarentur, ac ad Ruberum, recens in Suendii locum suffectum opportune fideliterque deferrent & ab eo Cæsar quamprimum certior redderetur. Accessere alia quoque indicia; nam & Mehemetes purpuratorum princeps ob simultates, ut credi par est, ante triennium contractas, Johanni Sigismundo infensior, ac bello Cyprio Venetis inferendo intentus, literas ejus, quibus Turcarum auxilia, ad res magni adversus Cæsarem momenti gerendas petebat, Viennam misisse dicebatur; quibus in literis Ungaros ob insignem Cæsaris avaritiam, & quod ipsis neglectis exteros ad officia & præfecturas promoveret, rerum novandarum occasionem quærere significabat.

Senquir alius mox sceleris universi scenam aperit.

Sed postea Nicolaus Senquirialius cogitati instructique sceleris ordinem, allatis ad Ruberum Balassii literis, quas in Transsilvaniam mittebat, clarius patefecit: is se in saltu Viglesiano à Johanne & Lupo Balassiis, eas calceamento insutas secreto accepisse referebat, quas si in Transsilvaniam pertulisset, magna præmia ab ipsis foret accepturus. Verùm maluisse se eum Rubero communicare, ne quid adversus rempublicam continerent; à quo ad Cæsarem extemplo missæ sunt.

Balassius ubi literas suas interceptas vidit, Cæsarem adit, seq; prolixe excusat.

Quum Balassius interceptas suas literas, remque patefactam cognovisset, multa prius huc atque illuc animo volvens, deliberabundusque Viennam venit seque apud Cæsarem appositis verbis excusavit: nunquam se ejus immanis piaculi atque sceleris conscium fuisse, quando à prima adolescentia in Ferdinandi patris aula educatus, quidnam virum bonum & nobilem deceret, probe nosset: semperque omnibus in rebus gloriæ & laudi, bonæque nominis famæ, pace belloque studuisset, nec quicquam fide antiquius habuisset; se suppliciter à Cæsare petere ne malevolis invidisque suis, qui se fictis perfide atque malitiose criminibus calumniarentur, credere vellet; quos si nominatim sibi proferre vellet, se vel legibus patriis, pro regio tribunali illos mendacii convicturum; aut si videatur, singulari certamine innocentiam suam assertnturm. Ad ea Cæsar molli sermone, vultuque ad omnem clementiam; animique candorem composito, de ejus erga se fide nunquam dubitasse respondit; scire se certò ipsum salutem & existimationem suam in discrimen temerè nequaquam vocaturum; neque id ignorare, quam turpe, fœdumque sit nobilem virum, qualis ipse sit, infamiam summæ proditionis incurrere, nulla ponissimum à quoquam iojuria affectum; proinde se paterne clementerque hortari, ut domum reversus, ignominiæ dedecorisque metum, ac eximiam fidei &

Singularis Cæsaris in Balassium humanitas.

constantiæ laudem, deculsque præ oculis habeat, ac ad futura comitia securius revertatur. Quo dicto dextram ei dedit, & è conclavi exire volentem revocavit, ac ut sub meridiei tempus, sibi relaxandi animi causa, trahis per urbis plateas, recenti nive oppletas decursuro, adesse non intermitteret monuit; cumque ad horam adfuisset, filiam minorem Elisabetham, postea Carolo nono Galliarum Regi desponsatam, honoris causa ab eo circumducendam dedit; ipse cum conjuge & Anna majori filia, paulo post Philippo Hispaniarum regi collocata, alia aurata trahea vectus equo juvenilem in modum agitato hilariter decurrit. Postridie Balassius bona spe plenus, domum reversus est. 1568.

Dobo etiam per Zelemerium calumnias hasce ab inimicis sibi affingi obtendit. Transfo- nium fert.

Nec multo post Dobo podagricis doloribus impeditus, cum venire non posset, Ladislaum Zelemerium spectatæ integritatis virum, sorore sua genitum, ad Cæsarem misit, iisdem, quibus Balassium, usurum excusationibus: deditque in mandatis, ut Johannem Tauliomium, arcano Cæsaris consilio præpositum adiret, ac apud illum inimicorum suorum calumnias, adversus se invidiose ac maligne confictas dilueret. Sed & ipse eodem cum benevolo & propensi animi responso dimissus est, admonitusque ut Doboni auctor esset, ne ad Comitia tuto venire quicquam dubitaret.

Re in hunc modum tractatâ, interim tempus Comitiis præstitutum, Calendæ Sextiles advenere: ac Nobilitas frequens convenire cepit, eodemque forte tempore, quo Cæsar navi vectus descendit. Dobo quoque & Balassius Posonium venere. Adduxerat præter solitam corporis custodiam, quinq; vexilla peditum Germanorũ, quibus singulæ cohortes tricenariæ suberant, eosque in arce obire vigilias, portarum custodiæ præesse, & stationes in area arcis habere jusserat: eaque res quamquam multorum judicio supervacanea, omnibus postea comitiis usurpata, jam in consuetudinem venit. Sed Nicolaum Bathorum venire cunctantem, ac varias moræ causas, misso Petro Dorchanio nectentem, quod se ob admissum Boscaium in suspicionem adductum nosset, ita ad Comitia pertraxit, ut & sumptum subministraret, & Ecchium Comitem Salmensem, ac Franciscum Turcum, porrecta eis dextra, vades daret, caveretque ne sibi quicquam metuendum existimaret. Quorum ille literis vadimonioque fretus brevi adfuit: & deductis ad finem cæteris rebus,

Cæsar in Comitiis Posoniensibus, seriem totius conjurationis proposita. Dobonẽ & Balassium custodiæ tradi petit.

Cæsar Senatum convocavit, propositaque serie totius deprehensæ conjurationis, se reos custodiæ traditurum retulit. Dobo & Balassius, haud inani conjectura de se, saluteque sua agi animadvertentes, libellum Cæsari obtulerunt; quo ne inauditi insontesque damnarentur, petebant; literasque, quibus criminis insimulabantur, calumniose ab inimicis fictas esse, idque ad diem, quem Senatus statuat, Cæsarque approbet, se idoneis testibus comprobaturos affirmabant. Nec interea sibi deerant, quin favorem principum Senatus Germanorum æque ac Ungarorum prehensando atque largiendo sibi conciliarent, annitenturque, ne iniquis malevolorum de se sermonibus fides locusque daretur; Cæsarique ne quid durius in ipsos statueret, auctores esse vellent. Porro Senatorum suffragia bipartito dividebantur; unis censentibus, ut juxta leges, de eis judicium centumvirale in præsentia omnium ordinum fieret: aliis, ne comperendinationi locus foret, eos custodiæ tradendos; & postmodum legibus agendum suadebant. Adhibiti etiam consilio fuere, ex equestri ordine Petrus Ulalius, Emericus Saghius, Gregorius Babindalius, & Gabriel Raicus: & diu multumque res agitata in Senatu est. Postremo vel non modieis suffragiis in diversum:

1568. euntibus, decernitur, quod Cæsar expetere videbatur, Dubonem & Balassium contra leges fecisse, ideoque in arbitrio Cæsaris positum esse, quid de illis statuat.

Dubo & Balassius contra leges fecisse à Senatu iudicantur Et Cæsaris arbitrio cõmittuntur.

At Dubo & Balassius abstinere interim Senatu jussi, quamquam effusus imber ventis & nivibus mistus repente cecidisset, in arcem venerant, ac in vestibulo curiæ, in qua Senatus habebatur, eventum rei expectabant: quum Cæsar acciri eos jussit; cùm ingressi essent Johannes Listhius Episcopus Vesprimiensis Cancellarius paucis verbis sententiam expromsit; ipsos ob occulta cum hostibus inita consilia reos majestatis videri, ideoque jubere Cæsarem, ut in custodiam perducantur. Pauca pro se dicere volentes, Ecchius Salmensis jussu Cæsaris cum prætorianis circumstetit, seque sequi jussit, atque ambo in quasdam sub tecto habitationes seorsim deducti fuere adhibitique custodes è numero prætorianorum, donec discedente Cæsare, ad inferiores ædium partes, clatratis è ferro fenestris munitas ducerentur. Quos autem nobilitas, quæ erat in Comitio frequens, Andreæ Balassii precibus adducta, qui Johannis frater patruelis erat, ducentorum millium aureorum vadimonium promisisset, sistendis judicio ad diem constitutum reis, Cæsar, vadibus nequaquam receptis, in sententia permansit.

Custodiæ mancipantur.

Postero die Senatoribus gratias egit, quod rem omnem fideli silentio transmisissent, ac adapertis foribus, cunctisque sine discrimine intromissis, ipse pauca præfatus, scriptum Ungarica lingua conceptum, prælegente Listhio Cancellario, recitari jussit: in quo totius conjurationis series prolixe continebatur: & simul addebatur, apparere ex variis, quæ interceptæ essent, litteris Nicolaum Bathorium, Franciscum Turcum, Gasparem Drugetum, Valentinum Magiatum, & Lupum Balassium (is tamen haud multo antea decesserat) hujus conspirationis haud ignaros fuisse; Cæsarem tamen pro sua benignitate, omnibus in gratiam receptis, ignovisse: neque in duos captos, nisi legibus convincantur, quicquam duriter agere statuisse. Concione dimissa, supplicibus libellis expediundis vacavit, & paucos post dies dimissis cohortibus, Viennam reversus est. Ante discessum duas tabellas, per Nicolaum Isthuanffium Doboni & Balassio misit, quibus nomen suum subscripserat, denunciabatque se, quum primo quoque tempore judicium de eis administraretur, nequaquam dilaturum.

Descriptio totius conjurationis series narratur. Reliquis conjuratis venia datur.

Non sum nescius Balassium & Dobonem tam libellis, quam sermone suam recte factorum conscientiam atque innocentiam frequenter objectasse, literasque illas, quæ ad Johannem Sigismundum suo nomine datæ erant, annitentibus Rubero & Crositio, qui dictorum factorumque suorum æmulatores erant, per Stephanum Quenderesium Cassoviæ confictas, sigillumque falso exsculptum asseruisse, quum tamen nos hæc non aliter, quam supra commemoravimus, acta esse recordemur, nec liquere ex ampliatione causæ quicquam potuerit; rem omnem in medio relinquamus. Stephanum certe Quenderesium, Capronciæ ortum, hominem vafrum & malitiosum, sacerdotiique desertorem, sæpe falsi convictum, sæpe pro exploratore captum, deinde quadruplatorem domi factum non ignoramus; postremo quum à Sciausio Selimi purpurato V. millia aureorum nummûm, exploratoriæ proditionis mercedem clam accepisset, deprehensum, & in Poloniam prufugere conantem, extinere retractum, & in carcere necatum.

Balassi & Dobonis excusatiuncula.

Paulo ante id tempus, quam hæc agerentur, Cæsar assiduis precibus sororis suæ Catharinæ fatigatus, quæ à Sigismundo Poloniæ Rege, cui matrimonio juncta erat, indignius quam mulierem, illustri regioque natam loco deceret, tractabatur, legatum ad illum mittendum censuit: cujus verbis pravus illius animus procul ab æquo bonoque deductus, salubri admonitione sanaretur. Quo autem legationi major inesset dignitas, Andreæ Duditio Sbardellato Episcopo Quinqueecclesiarum, viro utraque lingua erudito, ac rerum experientia insigni, nisi ambitione & fastu præceps ruisset, id muneris delegavit, qui leniter & amice regem affinem, ad mutuæ maritalis concordiæ decus hortaretur, proque ea te Cæsaris erga illum studia, & quæcunque à grato benevoloque animo proficisci possent, obsequia deferret. Is in Poloniam profectus, quamquam agendo & experiundo omnia, quæ habebat in mandatis, exequi contendisset, efficere tamen nequaquam potuit, ut rex veræ virtutis oblitus, ad æquas officii conditiones amplectendas adduci posset. Id unicum post multos labores industriamque omnem frustra consumptam ægre obtinuit, ut regina, quam ille vel insontem diu antea thoro excluserat ab eodem legato ad fratrem Cæsarem reduceretur.

Duditius Episcopus jussu Cæsaris Catharinã Poloniæ Regis à domum reducit.

Ea per hunc modum reducta, Duditius personæ dignitatisque suæ oblitus; non sine summa omnium admiratione, ac famæ nominisque sugillatione, sceleratis innixus consiliis, à veræ religionis via, ad damnatos errores deflexit, puellamque, quam inter reginæ famulas insano amore deperibat, uxorem duxit, ignaroque Cæsare in Poloniam reversus, nuptias cum ea peregit: ac deinque ea mortua, alteram ex Sborovioru familia illustri viduam, iteratis nuptiis sibi copulavit; è qua quum liberos sustulisset, tandem Bratislaviæ repentina apoplexia correptus, vitam finivit. Haud dissimili quoque commotæ mentis errore, per superbiam & stolidæ ambitionis vanitatem, Franciscus Forgacius Episcopus Varadiensis à Cæsare ad Johannem Sigismundum defecit: ac primo in Italiam, deinde è Venetiis per Ragusinos, Thraces, Belgradumque & Temesvarium in Transilvaniam penetravit; non alia Transfugii causa, quam quod Episcopatum Jauriensem, quem ipse post obitum Pauli Gregoriancii vehementer expetebat, Cæsar quamvis in eum propensior, tamen Cosmi Florentiæ ducis precibus, muneribusque expugnatus, Zachariæ Delphino Cardinali contulisset. Is suo discessu nequaquam contentus Ladislao quoque Giolassio, sororis suæ marito, militari viro, ut se abeuntem postea sequeretur, auctor fuit, qui duplici se injuria affectum querebatur; una, quod Pornunem, (id collegium sacerdotum erat, quam Abbatiam vocant) à Forgatio contra leges sibi oppignoratam, ut detineret, Cæsar nequaquam admisisset; altera, quod captivus quidam Turca admodum dives, vi sibi ademptus foret. Quæ flagitia Cæsar tanto silentio transmisit, ut contumaci animo sprevisse existimaretur.

Duditius amore puellæ à Gynæceo Reginæ inflammatus à vera religione desciscit.

Forgacius Episcopus Varadiensis ad Joannis partes transit.

Eiusdemq; suasu etiam Giulassius transfugit.

Ea, quæ sequuta est, hieme nihil domi forisque gestum, quod magnopere memoratu expediat. Fuit tamen annus multorum clarissimorum virorum morte & funeribus insignis. Nam paulo antequam Balassius caperetur, Melchior frater ejus alterum & sexagesimum natus annum,

Melchior Balassius fato

Viennæ

1568. Viennæ fato functus est, vir utraque fortuna clarus, & nisi quis in eo unam firmioris fidei & constantiæ laudem desideraverit, testimonio etiam Snendii summus bello dux; eo graviore geminato funere dolore & jactura, quod triduo ante Balthasar filius, raræ indolis & spei adolescens, quem in pugna Hadadiana, hastam in adverso hostis pectore perfregisse documus, patri fato extinctus patrem præcessisset. Franciscus quoque Zajus, pacis bellique artibus, ac laboriosa ad Solimanum legatione celebris, ipsiusque melioris per multos annos imperatorii muneris collega, laborumque socius, sed ætate provectior, Cassoviæ iisdem fere diebus expiravit. Sed & Gabriel Perenius, Petri filius, ejusdem anni æstate, qua Posonii Comitia habebantur, nullo hærede relicto, vitam cum morte commutavit; ejusque ditio fere omnis, quæ erat opulentissima, in fiscum redacta est: Terebesia arce excepta, quam uxori, & ea decedente, Georgio Drugeto, sororis suæ filio annuente Cæsare, legaverat. Ei in præfectura prætorii suffectus est Christophorus Orsagus: sed vix totio magistratu, quod esset articulorum dolore, membris omnibus distortus & deformatus, absque hæredibus decessit, bonis amplissimis regio fisco, magistratu autem Stephano Banffio Linduano relictis. Verum Banffio quoque intra paucos dies accelerata morte absumpto, Nicolaus Bathorius magistratum obtinuit, eumque per aliquot postmodum annos, non sine laude gessit. Haud dissimili sorte Georgium Bebecum, illustri ortum familia, apud Johan. Sigismundum, ad quem, ut diximus, è Solimani carcere liberatus, relicta fortunarum suarum sede, quæ sub Cæsare erat, malesanis adductus consiliis transfugerat, in Transsilvania fata sustulerunt: qui quum nullos mares liberos reliquisset, arces ejus & bona, pro quibus tantopere armis erat certatum, Cæsaris fisco cesserunt; quod ita vetustis Pannoniæ legibus sancitum habetur, atque in his tribus viris, Pereniorum, Orsagorum & Bebecorum, ut vetus ita illustris familia & progenies defecit.

extinguitur. triduoq; ante filius ejus Balthasar, Viennæ. A.1567. Francisc. Zajus pacis belliq; artibus clarus obit. Item Gabriel Perenius, nullo hærede relicto. A.1567. 1568. Christ. Orsag. ei in præfectura prætorii succeßit. Sed paulo post absq; hærede discedit. Banffio & mox Bathorio in dignitate succedente.

Tot & tantas illustrium virorum mortes, diversa orbis terrarum in parte accumulavit fatum Alberti de Wiis, qui ordinaria Byzantii legatione fungebatur, mærore animi, ob indignitatem injuriæ ei à barbaris illatæ conceptum, quam vitio ingravescentis ætatis aut morbo acceleratum. Nam quum pomeridiano tempore animi causa per urbem equitaret, obviumque forte habuisset Muphtum, qui apud barbaros sacrorum, & superstitionis Mahumetanæ summus antistes habetur, ac instar numinis cujuspiam colitur, nec ipse consuetudinis ignarus equo descendisset, ab Janiceris, qui illum frequentes comitabantur, raptus & equo deturbatus, pugnisque contumeliose exceptus fuit. Cæterum postquam justæ & graves querelæ ad vindicandam insignis injuriæ notam contra jus omnium gentium illatam, nec apud Selimum, nec purpuratos quicquam valuissent, qui Janiceros, ob negatum sacrorum principi honorem, sibi quoq; idem fuisse facturos affirmabant; ipse contumeliæ impatiens, expersque ultionis, ideoque inexplabili animi dolore mærens & contabescens, brevi post è vivis migravit. Quum adversus necessitatem invalida omnia consilia essent, Cæsar dissimulata injuria, Carolum Rimum Belgam in defuncti locum Byzantium misit.

Georg. Bebecus vita defungitur ejusque bona fisco Cæsareo cedunt. Albertus de VVis legatus Cæsareus Constantinopoli obit. Carolus Rimus Gandavensis illi succedit.

Cæterum ut priorem annum variæ illustrium virorum mortes luctuosum & acerbum reddiderunt; ita septuagesimus supra mille & quingentos à partu Virginis annus, insolita fame, & rerum omnium terra nascentium sterilitate & penuria ingratam sui memoriam reliquit. Nam quum continui imbres sata mollivissent, ac deinde putre solum profundis nivibus superobrutum esset, vernoque tempore extrema siccitas ingruisset, corruptis ubiq; segetibus, tenuem atq; inopem messem effecere: sic ut multa millia agricolarum, quod frugibus carerent, ad insolita conficiendi panis ac eduliorum genera adigerentur: indeq; fieret, ut varii demum pestilentesq; morbi vulgo emergerent, quibus maxima pars mortalium promiscui sexus passim interiret. Tanta tamen in vicinorum Turcarum animis humanitas extitit, ut nostris extrema commeatus difficultate laborantibus, accepta præsenti pecunia, opportune subvenirent; quum fruges in ipsorum regionibus uberrim provenissent, ac multis in locis scrobibus reconditæ, vectæq; ab iis usque Thraciæ & Bulgariæ oris, per onerarias naves venum exonerentur.

1568. A.1570. *Magna frugum pravitas ac sterilitas.*

Ejus, qui sequutus est anni vere nondum adulto, supra diras, quas memoravi, infestæ fortunæ plagas, haud minora, nec minus acerba vulnera, interitu duorum clarissimorum militiæ Martiiq; luminum, Georgii Thurii, & Francisci Slunii Comitis Frangepani accepimus; quorum ille Pannoniæ, hic Illyrici reliquiarum enses & clipei merito dici poterant. Quum Turcarum mentes animiq; suopte instinctu in hos duos viros admirabili virtute præditos adeo intenti essent, ut nihil nisi de eorum nece, aut captivitate cogitarent, quod nulli, qui cum ipsis arma contulissent, cum his aut promptitudine aut irrequieti animi robore comparandi viderentur; tum vero etiam à Selimo admonebantur, omnem moverent lapidem, ut sive dolo & fraude, usitatis Turcarum genti artibus, sive vera vi capti in potestatem inciderent, aut si id minus fieri posset, è medio tollerentur. Quove commodius excursionibus continuandis, & insidiis locandis excubarent, templum insigne Monachorum Franciscani instituti, in oppido Segusdio, olim à Marcellis Pannoniæ magnatibus, regio plane sumptu ædificatum, sed clade Sighetana desertum restaurarunt. Quos hostium conatus, quamquam Thurius & Franciscus Turcus armis avertere tentavere: continuis tamen imbribus, qui dies & noctes turbido cælo cadebant, nostrisque sclopetorum usum adimebant, quum resistere non possent, hostes destinata perfecere: & ex eo loco ingentia nostris detrimenta intulere. Nec diu post Slunium quidem fata destinatu ab hostibus exitio ita exemere, ut qui in ex Illyrico Nicolspurgum in Moraviam felbinaret ad nuptias cum Querecenii filia Juditha, ex Cæsaris consensu contrahendas ac Varaldum subitisset, furunculi circa aures forte enati dolore, repentino casu exanimaretur. Nam quum imperitus, & circumforaneus medicus affectum locum scalpello incidisset, ac vulneri oleum scorpionum instilasset, tumefacto toto capite, oculisque & faucibus turgentibus, interclusaque respirandi facultate, vir in aliis præterquam in tuenda valetudine cautus & sagax, immatura morte extinctus est: tanto acerbiore militum luctu doloreque, quod moriens nullos liberos reliquisset & ea Frangepanorum familia, quæ à Slunio oppido denominabatur, vetusta & clara in eo prorsus defecisset.

Franc. Slunii. Comitis Frangepani obitus.

1571. Georg. Thurius vir bellica laude clarissimus hostili fraude interceptus perimitur. A. 1571.

At Thurium insidiis & fraude hostili interfectum an.... imus: quum ad reprimendos Turcas, qui Sigheto, Quinqueecclesiis, & Segusdio populabundi excurrerant, è præsidio Canisiensi, cui præerat, rapiente fato, impar viribus exivisset. Jam appetebant feriæ, quas Paschales vocamus, Christianis militibus, (quod clade Secсniana, & hac, & plerisq; aliis compertum habetur) ut plurimum infaustæ, quum Alys Sigheti præfectus, cognomento Pirlus, Malchum quendam equitũ ductorem cum validis Turcarum agminibus, Caporniacum versus populatum exire jussit, dans mãdatis, ut insidias per diversa & opportuna loca distribueret, omnique conatu in id incumberet, ut Thurius incautius progressus in eas præcipitaretur. Erat tunc in Raico castello Thurius itineris hostium gnarus, & quam in partem illi populando, urendoq; verterentur expectabundus, quum ex agricolarum fuga ac incendiis, fumoque villarum, eos non procul esse cognovit. Nec mora, facto de nocte itinere ad Isсborum pagum, præcursores eorum assequutus, conserta pugna fudit & fugavit, interfectis quamplurimis, & XLVIII. vivis captis. Et quum fugientes avidius persequeretur, de insidiis & earum locis, numeroq; hostium percunctari à captivis in mentem non venit. eoque acrius itinere intento, quum peditatus æquare cursum equitum non posset, & plurimi etiam ex equitibus, noctis dierq; labore fatigati lentius sequerentur, ad pagum Otostonium, inter Raicum & Comarum, quod minus appellatur, æquali fere intervallo situm, in hostes magno numero per silvas abditos incidit. Nec mora, ibi quoque atrox prælium initur plures ex hostibus cadunt multi capiuntur, dumq; anceps certamen fervet, jamque hostes fugam circumspectant, Malchus, ut erat edoctus, ex insidiis, quas in opaca valle & saltuosa locaverat, cum sexcentis & amplius hastatis equitibus procurrit, laborantibusque locis opportunum fert auxilium.

Erat in loco pugnæ inter duos montes non admodum lata vallis, cum alias semper cœno plena & lubrica, tum vero liquefacta paulo ante nive, palustribus aquis mollior & profundior: Cùm in ea valle pugnaretur, ac equorum crura & suffragines ad imum usque ventrem lutulentis gurgitibus fœde mergerentur, forte equus Thurii iniquitate locorum ac diuturno labore, nec non prægravantibus armis fatiscens, in collum prolabitur; ipse animadverso periculo in pedes erectus, abjecta galea, ut nudato capite, promior in ictum & vulnera foret, hostes submovet, seque fortissime tuetur: atque interea equum alienum, qui sessore forte ab hostibus excusso procurrerat, habenis arreptum ascendere conatus, præpedientibus hostibus, & lutulenta humo vestigium devorante, in terram concidit: quodque Turcis, ne se perditum iret, & fortunæ cederet, vociferantibus, pugnans nihil responderet, hastis, sclopetis, ensibus, aliisque telis undiquaque petitus, postremo à suis & fortuna desertus, prævalido acinacis ictu, à quodam Memio sauciatus corruit, & interiit.

fortiter cadit.

Cæsi ex equitibus complures, pedites, qui pugnæ non interfuerant, audita ducis cæde Canisiam contenderunt: corpus ejus spoliatum, ac sine capite inventum, celebrante funus Georgio Zrinio, Nicolai filio, qui audito infortunio celeriter, sed sero adcurrerat, expansis vexillis ac præcedentibus turmis, & cohortibus armatis, eumque, ut patrem & beneficum veris lachrymis prosequentibus, Canisæ tumulatum est: caput cum vexillis aliquot & captivis Byzantium missum est: quod Selimus & purpurati avidius & propius aspicere voluerunt, quamquam sunt, qui alienum à Malcho suppositum esse affirment, quod ipsius caput cum toto vultu in parva frustula dissectum, eo perferri non potuisset. 1571.

Tam tristis exitus viri incomparabilis fuit, pereuntis potius Pannoniæ fato, quam suo tribuendus; quum annos natus circiter LII. præter egregii bellatoris laudem, jam etiam ad temperati & maturi ducis nomen & famam haud dubie perventurus esse crederetur. Occiso eo, postea Turcæ toto fere anno, summam quietem agitavere, quod Selimus maritimo adversus Venetos bello occuparetur, ab iisque Cypri regnum insulamque, quæ sola in Asia Christianis parebat, capta primum per deditionem Nicosia, ac deinde Famaugustanis post sextum obsidionis mensem, sese dedentibus, & trucidatis contra datam fidem Venetorum ducibus, ac copiis, in potestatem redegisset. De cujus belli initiis, & progressu enarrando, ac singulari Mustaphæ purpurati perfidia, & crudelitate in deditos nefarie exercita, supersedendum duxi, tum quod Pannonicas res scribenti id præter institutum foret, tum vero quod ab eruditissimis Italici generis scriptoribus abunde ea & graviter descripta extare non ignorem.

Bellum Cyprium à Turcis gestum.

Nec tamen prætermiserim eum belli hujus finem fuisse, ut quum Veneti, amissa Cypro, metu perculsi, opem Pii Quinti summi pontificis, cum eo & cum Philippo Hispaniarum rege fœdus percussissent, ternæque trium principum classes conjunctæ fuissent, ad Echinadas Corinthiaci sinus insulas, insignem atque in omne ævum memorabilem victoriam reportarunt: devicta partimque profunda mersa partim capta hostium classe, cæsisque eorum ducibus, & paucis admódum fuga evadentibus: ita ut præter ingentem navium & tormentorum numerum amissum, & validissimæ classis jacturam XXX. amplius Turcarum millia ceciderint. XIV. fere millibus Christianorum qui ex variis nationibus ad transtra intemum catenis constricti diram servitutem serviebant, singulari Dei ope liberatis, quorum magna pars ex Pannonia, per varios casus intercepris constabat; qui ab Hispanis atque Italis victoribus domum remissi, postliminio læti redierunt.

Victoria ad Echinadas de Turcis parta, A. 1571.

Cum ingentiora XXX millium Turcarũ

Post eam victoriam Pius misso Johan. Francisco Commendono Mutinensi Cardinale, Cæsarem multis verbis hortari non destitit, ut se cũ fœderatis & adversus Selimum & Turcas conjungeret, hostemque fractum, & altera virium parte, quæ maxima erat, spoliatum, coactis totius Germaniæ viribus invadendam susciperet; ut Christiano nomini, vindicata in pristinam libertatem Pannonia, ingentis victoriæ decus pararetur. Idem à Johanne Borgia, regis Hispaniarum nomine petebatur; ac Sigismundus Caballus, Senatus Veneti legatus à Cæsare contendebat. Sed is seu belli Turcici pertæsus, quod non sine gravi periculo sustinuisset, seu illud Venetorum cũ Hispano fœdus nequaquam diuturnum fore arbitratus, quos clam socius cum Selimo de ineunda pace quam occultissima consilia agitare, paulo ante subodoratus erat, in proposito permãsit & spectator, quam socius aut adjutor esse maluit. Nec multò pòst Veneti, quamquam victores præpostoris usi consiliis, nescio Pontifice, nec Hispano Rege admonitu, à mutuo fœdere defecerunt &

Maximilianus Cæsar à fœderatis sollicitatur.

Ut arma denuo Turcis inferat.

cum

1571. cum Selimo pacem clam redintegraverant: ita ut Cæsarem concilii sui, quo se fœderatis nequaquam sociasset, minime pœniteret; à quibus paulo post desertus, Turcarum arma & vires in se unum facile provocasset.

Cæsar Rudolphum & Ernestum filios ex Hispania revocat. Dietrichstainio.

Itaque ea sollicitudine liberatus, ac opimæ pacis commodo frui cupidus, filios Rudulphum & Ernestum, quos septennio ante in Hispaniam miserat, revocavit; quòd alterum natu majorem ab Ungaris publico in Comitio successorem sibi in Pannoniæ regno futurum postulari cognovisset. Quam ob causam singulari perfusus lætitia, Adamo Dietrichstanio & Lupo Rumpfio, qui principū adolescentium curæ erant præpositi, in Hispaniam perscripsit, ut illi prima nacta occasione in patriam reducerentur. Itaq; classem Hispanicam, quæ ab Rege ex fœdere adversus Turcas cum Pontifice & Venetis inito mittebatur, & quæ propediem in Italiam vela datura in portu Barcinonensi stabat in anchoris (ei Johannes Austriacus, Caroli Quinti Imperatoris filius, quem cælebs susceperat, cum summa potestate præerat) accepto ab Rege commeatu conscenderunt (ea ex XLVII. triremibus, omni genere apparatûs instructissimis constabat) ac secundis ventis Genuam delati, pedestri demum itinere Mantuam, indeque superatis Tridentinis alpium jugis in Germaniam ad patrem remearunt. Quibus ad se receptis, Caroli fratris nuptias, Mariam Alberti Bavariæ ducis filiam, ex Elisabetha Ferdinandi Cæsaris filia genitam, ducentis, Viennæ Regia munificentiâ celebravit, omnibusq; qui è Bavaria & Stiria confluxerant, hospitia ac ædes gratis, epulæque & lautitia omnis generis liberaliter & splendide præbita, spectacula quoq; varia edita; postremo parentes sponsæ sumptuosis muneribus exculti, amanterq; dimissi. Iis nuptiis Catharina Regina Poloniæ, Cæsaris æque ac Caroli sponsi soror, nuper è Sarmatia reducta, interfuit; sed Lincium, ubi habitabat, reversa, paucos post dies fato functa est. Exinde Cæsar cum liberis recens ex Hispania reversis Pragam contendit, ad conventus, quos Bohemis indixerat, celebrandos; atq; illinc principibus Germaniæ, & liberis Civitatibus, aliisq; ordinibus ad Calendas Aprilis Spiram Nemetum urbem comitia publicavit: quod id quamprimum fieri è repub. fore arbitraretur.

Caroli Archiducis cum Maria Bavara nuptiæ celebratæ Viennæ.

Catharina Poloniæ Regina Lincii fata concedit.

Comitia Spiram à Cæsare indicta.

Interea Johannes Sigismundus, quem expugnato Cuvaro, intestinorum torminibus affectū, in Transsilvaniam revectum esse diximus, quamquam nondum valetudinem recuperasset; tamen sive Turcicæ societatis pertæsus, quæ ut plurimum noxia atq; infida esse solat, (contractis siquidem jamdiu antea simultatibus cum Mehemete purpurato vehementer diffidebat) sive rerum suarum securitati se prospecturum ratus, seu certe à Bequessio persuasus, cujus consilia vel temere plerumq; suscepta, omnibus aliorum sententiis anteferre, eaq; amplecti erat solitus, cum Maximiliano non solum pacis, & amicitiæ fœdera renovare; sed ea etiam propinquitatis atq; arctæ cognationis vinculis confirmare constituit. Erant ex aliorum numero, quos adhibere suis consiliis consueverat, nonnulli, qui eam pacem, si absq; Selimi consensu pararetur, ut patriæ, calamitati, detrimentoque futuram magnopere damnarent; quum hostis barbarus & præpotens, sub cujus inveteratæ tutelæ nomine hactenus agitassent, se neglectum ægerrime ferens, formidabilia arma in eum & populos suos extemplo esset converturus: quibus postea non ii solum, sed totius Reipublic. Christianæ salus & permansio, in manifestum discrimen conjicerentur. Eadem provincialibus rerum ordinū, quos frequentes ad oppidum Megyessium convocaverat, Nobilitati nimirū Ungaricæ, & Siculis ac Saxonibus probabātur.

Jo. Sigis. pacis & amicitiæ fœdus cum Cæsare renovare statuit.

1571. *Quæ ne absque Selymi consensu ineantur complures ex optimatibus hortantur.*

Quum sententiæ variarent, placuit denos ex singulis ordinibus, qui usu rerum & experientia ac consilio valerent, deligi, ac Albam ad secretius consilium ineundum convenire: neq; enim erat dubitandum, vel ipso principe satis conscio, si Selimus ea consilia resciret, ut erat naturâ fortunâque suâ insolens, & omnis contumeliæ impatiens, eam provinciam, quam suam esse palam prædicaret, ad Maximilianum & Germanos hostes suos transferri nequaquam foret passurus: quum sæpe illum & Solimannus, dum vixisset & postea Selimus ab affinitate cum Cæsare contrahenda [illegible], & [illegible] periculi denuntiatione essent dehortati, usq; adeo, ut ei aut Transsilvaniæ possessione decedendum, aut sponsæ è Germania ducendæ cogitatione supersedendum iracundia [illegible], arrogaanter juberent, non deesse regibus Galliæ, Daniæ & Sueciæ filias & sorores, ætatis ac formæ dignitate præstantes; quarum quæ ejus genio placuisset, suo interventu atq; auctoritate, ut ei jungatur, curaturos. Erant vera hæc neq; ab illis tunc imminentis periculi metu perculsis dicebantur; atq; ejusdē erant sententiæ complures ex triginta viris qui Albam erant cōvocati.

Bequessius vero illis refragatur.

Sed unus Bequessius dominandi in principem pravâ libidine fœtus, unusq; potentiam apud eum, odium & metum apud alios adeptus, intercedendo & contra disserendo pervicit, legationem splendidam & honorificam ad Maximilianum quamprimum mittendam esse, non fore adversus Selimum si princeps legitimo ac maxime illustri conjugio quæsito, res suas stabiliendas curaret maxime si id opera & studio Sigismundi Poloniæ Regis, avunculi agatur. quem non solum tam pio proposito, quo orbitati familiæ suæ imprimis occurreretur, nequaquā adversaturum speraret; sed etiam principia legatis, suos magni nominis viros adjuncturum, & tam hic quam apud Selimum rebus omnibus quam optime consulturum, posse indignantis forte Selimi animum, æquis rationibus per idoneos homines, tam vero etiam præbito ei & purpuratis multo auro leniri; hoc potissimum tempore, quo cum Venetis pro Cypro, anceps & diuturnum bellum geratur; ita ut cæteris rebus præter conjugiū (quod celari nequeat) quam tectissime habitis, totius facti calumniā opportune dilui posse nō desperet.

Assensere demum omnes lenta & pedetentim, postquam principi è Bequessii unius nutu pendendis animo idem infixum, firmumque inesse animadvertissent tum de deligendis legatis consultandum. Id muneris ille Bequessio ante alios destinaverat, expetenti imprimis & in secreto apud eum magnopere ambienti; sic tamen, ut in vulgum alius aut alteri ex Somlianis fratribus tribuendum prædicaret. Sed nemo erat, qui justa usus excusatione, illud obeundum putaret, tum quod à Selimo extremi discriminis metus imminerent, tum quod princeps gravissimo jactatus morbo, & quotidie magis ac magis ingravescens, conjugio intempestivo nequaquam implicandus videretur; cujus disparitas alterutri gravis & molesta futura esset. In hunc modum legatione Bequessio delata, & ab eo in speciem

grava-

1571.

Cui etiam id vehementer ambienti de legati ad Cæsarem munus defertur.

gravatim suscepta, quum à Cæsare per celeres Veredarios literæ fidei essent allatæ, Idibus Aprilis, Albâ discedit; quum ex ærario (cui simul & totius rei summæ tam ægro quam valido principe præerat,) arma & acinaces auro & gemmis fulgentes, aureas purpureasque vestes pretiosis pellibus suffultas, ac ingentem vim pecuniæ, atque ex aula famulitium & comitatum splendidissimum; è stabulo autem equos militares, & asturcones Dacicos, ac alios trahendis essedis aptos, largissime accepisset.

Adjuncto illi à Polonia Rege Conarscio Episcopo.

Ei pro majori legationis auctoritate, Sigismundus quoq; Polonorum Rex Adamum Conarscium Episcopum Posnaniensem adjunxit. Exceptus autem est ubique à Cæsarianis summa lætitiæ significatione, quacunq; iter fecit, exquisitisq; honoribus. Pragam cum venissent, Cæsarem finitis Bohemorum conventibus Spiram ad Romani Imperii comitia iter parantem repperere. Factoque ibi legationis initio, aditoq; Cæsare, cætera, sic jubente eo, Spiram distulere, quo post paucos dies præeuntem Cæsarem sequuti sunt. Illhic demũ Cæsar, legationis seriem & capita ita discussit, ut eam quam secretissimam esse vellet; nec ullum alium præterquam Johannem Trautsonium, Aulæ suæ præfectum, ac Johannem Baptistam Weberum Jurisconsultum, & Romani Imperii Vicecancellarium, ex Ungaris vero Johannem Listhium Episcopum Vesprimiensem & Ungaricum Cancellarium consiliis adhiberet, iisque serio interdiceret, ne ea ullo modo panderentur.

Spiræ fœdus & pax concluditur hisce conditionibus.

Spiræ post varios collatos ultro citroq; sermones, pax tandem & fœdus solenne percutitur: cujus conditionum hæc summa erat; ut uterq; veterum contentionum atq; odiorum memoriam ex animis egregia fide expelleret: Johannesq; Sigismundus nomini regio & titulis, pro quibus & pater, dum esset in vivis, & ipse per annos circiter quinquaginta, funestis bellis & certaminibus acerrime dimicassent, in posterũ cederet, & quodcunque aliud præter regium usurparet: contra Maximilianus eum ut regibus ortum Serenissimi principis titulo cohonestaret. Transsilvania omnis intra Alpeis, Johannis Sigismundi potestati subderetur, idque jure hæreditario: extra alpeis vero regiones Hungaricæ, Bihariensis cum Varadino, Maramarusiensis cum Husto & salis fodinis, ac Crasna & Solnocum, quod exterius vocatur, eidem, donec viveret, paterent. Quæ ultra hos terminos sunt, ea Cæsari intacta relinquerentur. Si quid finium Ioan. Sigismundus versus Orientem à Turcis recuperare posset, id ejus peculiaris ditionis esset. Quod si Turcarum armis Transsilvania pelleretur, tum ei ad Oppolitani principatus jura, quem olim cum Isabella matre tenuerat, reverti integrum foret. Hostes atq; amici iidem utrisq; forent: & cum necessitas exigeret, & Turcæ bellum Transsilvano moverent, Maximilianus ei omnibus viribus præsto esset: sic tamen, ut quamdiu fieri posset, Johannes Sigismundus, suppressa atq; occultata hujus pacis mentione, Selimum pristinis amicitiæ officiis in quiete & otio omnibus artibus conservare niteretur. Promittebat etiam Cæsar, ad confirmandas novo affinitatis vinculo fœderis conditiones se illi alteram ex neptibus suis Alberti Bavariæ, aut Gulielmi Juliacensis principis filiam matrimonio juncturum. Addebatur conditionibus separatim sed occultissime, si Johan. Sigismundus è vivis excederet, & princeps publicis suffragiis crearetur, ut is Cæsari fide clientelæ obstrictus esset, quibus Cæsar mox ultro subscripsit; easq; jurejurando firmavit: sic ut intra diem Calendarum mensis Januarii, à Johan. Sigismundo & Transsilvanis pari modo confirmatæ ad Cæsarem per legatos remitterentur. Hoc confectæ pacis nomen Cæsari pariter & Johan. Sigismundo incredibilem lætitiam attulisse visum est, quod sicuti à patre Johanne certam exoptati otii tranquillitatem perpetuo desideratam cognovisset, ita ipse quoque nihil ea optatius, nihil ad rerum suarum quietem accommodatius esse existimaret. 1571.

Sed non deerant plures ex Transsilvanis, qui ut erant Turcicarum partium studiis inveterati, ejusmodi fœdera unius Bequessi instinctu icta, prospero successu caritura prædicarent; quod Selimus intolerandi fastus & potentiæ barbarus princeps, eis nequaquam staturus crederetur: Nec omnino falsa opinione, quum ille necdum reverso è legatione Bequessio, nuntium è numero præconum, quos Chausios vocant, nomine Pervanã, natione Ungarum in Transsilvaniam misisset, questum adversus Johannem Sigismundum, ac percunctatum, cur legatos tam solennes tanto apparatu, tamdiu apud Cæsarem morantes, in Germaniam misisset, postquam nullâ cogente necessitate, ea consilia suscepta esse videri possent: quando ipse a Germanis in præsens nulla contumelia esset lacessitus, aut si lacesseretur, tantas sibi vires superesse, quibus facile defendi potuisset; sicuti hactenus à Solimano ut filius, & ab ipso ut frater adversus omnem Germanorum injuriam fuisset protectus; proinde eum fraterne hortari, ne probrosis ingrati animi consiliis abreptus, adversus se quicquam rerum novarum tentandum putet, quarum eum mox vel maxime pœnitere possit. Et Johannes Sigismundus, remotis omnibus arbitris, præter unicum Chaquium epistolarum magistrum, absque mora respondit, se gratias ingẽtes Selimo agere pro multis beneficiis in se collatis; nec eorum tam immemorem esse, ut adversus eum quicquam moliri velit: quod totum id frustra esse pro comperto haberet legatos in Germaniam non alia de causa, quam expostulatum de injuriis, quas Cæsariani sub induciis sibi & populis suis intulissent, seque repetitum misisse.

Pervana Chausius Ioannem hortatur ne quid adversus Imperatorem suum rerum novarum moliatur.

Ioannis excusatio, cur legatos ad Cæs. miserit.

Ibraimus etiam ad Polonum legatur, eadem de causa.

Ad Sigismundum quoque Poloniæ Regem à Selimo missus fuit eodem tempore, Ibraimus ille Dragomanus, natione Polonus, quem cum Augerio Ferdinandi legato Francofurti inaugurationi Maximiliani interfuisse documus; qui de Joan. Sigismundo apud illum multis verbis quereretur, moneretque, ut nepoti in officio permanendi, neque cum Germanis clandestina consilia conferendi auctor esset. A quo etiam ille simili fere cum responso dimissus fuit.

Princeps & proceres servandis fœderis

Interea Bequessius post semestre tempus, rebus ex sententia confectis, ac magnis à Cæsare excultus muneribus, privatim vero ingentibus promissis oneratus, circa Idus Septembris in Transsilvaniam reversus est: ac Johan. Sigismundum post molestissimos & diuturnos intestinorum dolores, resolutione etiam membrorum superveniente, male affectum reperit. Eo reverso XXX. viri, de quibus supra diximus, iterum convocantur, atque ii, quod apud principem gravi morbo impeditum, ac quietis indigentem, nihil tractari posset, in ædibus Bequessii conveniunt. Ibi recitata legatione, excipit Chaquius, neque ullis rogatis sententiis, nomine principis

cipis

1571.

Conditionibus juramentum præstant. Tergiversantibus quidem nonnullis sed pavore adactis.

cipis jubet, eos ad fœderis conditiones observandas sacramentum præstare, primusque ipse solenniter jurat: eodemmodo à cæteris vel tergiversantibus, ac in contraria studia inclinatis, metu tamen & pavore coercitis, juramentum exigitur. Tum vero princeps, quantum gravi morbo oppresso liceret, ingenti lætitiâ efferri; Bequessius sibi blandiri vehementer atque gloriari, utpote qui solus rem tantam, toties tentatam, nec unquam ad exoptatum finem deductam, singulari studio fideque & industria ad effectum perduxisset: jam Rempublic. & res omnes privatas, se dirigente, in portu navigare, Cæsaris & Romani imperii viribus & armis protectas; quorum adminiculo etiam omnem Selimi ferociam & insidias, diis superis bene juvantibus, nisi ipsi sibi deesse vellent, & Rempublic. post privatum decus haberent, haud difficili labore sustineri ac propulsari posse non desperaret. Paulo post à principe equum præstantissimum, ac gemmatis aureisque phaleris maximi pretii exornatum, dono accepit: ac deinde de repetenda legatione, ac conditionum confirmatione, prout Spiræ transactum erat; Cæsari remittenda consultatum est.

Sed quum nemo ex primoribus illud munus obire vellet, propterea quod omnibus palam esset, neminem principi tantopere in Bequessium propenso satisfacturum; aut si illi satisfecisset, si qua tamen in parte Bequessius vel leviter esset offensus, oleum atque opera omnis amitteretur; postremo ad illum eundem recursum est; eumque princeps rogare acriter & obtestari, assiduisque precibus flagitare cepit, ne se desereret, nec tanti momenti provinciam, quam tanta nominis sui cum laude inchoasset, imperfectam relinquere vellet; neve præmia, quæ ei post compositum & confectum negotium amplissima animo destinasset, aliis præripienda concederet. At ille recusare pertinaciter, morbum, quo tentari cœperat, prætendere; diris se devovere, si ire posset, aut vellet; satis se laborum exantlasse; non vires, non valetudinem, non animum eundi superesse, alios in promptu haberi, quorum opera æque uti possit. Quæ quidem eo pertinebant, ut quum principis valetudo periculo proxima esset, adeo ut de ea etiam medici, & ipse ante alios Blandrata, desperarent, ne si quid illi humanitus contingeret, absentia ea sibi haud obscure regnum affectanti, fraudi futura esset. Verum postea, quum per plures dies, omnibus arbitris exclusis, soli ipsi intra privatos parietes sermones contulissent; Bequessius lectulo decumbentis assidens, morbum principis sensim remitti, & in melius mutari animadvertisse: quodq; caput erat, spem ingentium præmiorum, ac commodiorum haud dubiam concepisset; ita ut ille eum sibi successorem futurum, adhibita stipulatione, sponderet; tandem non sine lachrymis, quibus illum graviter decumbentem invitus & reluctante genio relinquere testaretur, annuit: ac depromptis ex supellectili principis omnibus ad iter necessariis, sumptuque plane regio, ac muneribus, quæ ex gemmis ac unionibus inæstimabilis pretii constabant, sponsæ, quæ nulla adhuc certa erat, offerendis, altero post Christi Dei ac hominis natalem die, Alba in Bohemiam iter intendit, quo Cæsar solutis Spiræ Comitiis erat reversus.

Bequessius pro fœderum

In iis Comitiis, post Bequessi & Posnaviensis discessum, tædusque perculsum, Cæsar Annam & Elisabetham filias, singulari & exquisita sponsaliorum pompa, hanc Carolo nono Galliæ illam Philippo Hispaniarum regibus nuptum dederat: & illustri Hispaniarum classe deducendæ Ferdinandus Toletanus Albæ Dux, jussu Regis sui curam habuit: cui Cæsar, ut quam tenere adamaret, inter cætera thalami regii ornamenta præter luculentum mundi muliebris apparatum, etiam lectulum solido ex argento scite & affabre factum, duorum millium pondo, dono dedit. Cæterum Bequessius, trajecto Tibisco per Cassuviam, ac deinde per Cracoviam, Silesiæque fines facto itinere, sæviente bruma, circa ultimos Januarii mensis dies, Pragam venit: atque ibi à Cæsare, & aulæ primoribus, grato animo fuit exceptus. Jam confirmatis utrinque pactis, non aliud restare videbatur, quam ut promissa à Cæsare neptis, sive illa Bavari, sive Juliacensis principis filia foret, legato solenni more traderetur.

1572. Confirmatione ad Cæsarem Pragam revertit. Cæsar Annam & Elisabethā filias Philippo & Carolo Regibus despondet.

Sed languenti in Transsilvania principi à Bequessio perscriptum erat, Bavaricam matrimonium obstinatius recusare, quod Arianæ sectæ principi nubere nollet: Juliacensem vero nondum deliberasse. Sed eam minus genio respondentem videri, quod & forma rudiore esse, nec aliam præter Germanicam linguam callere diceretur. Quæ quum illi atrocioris morbi vi exagitato haud mediocrem mœrorem attulissent, tum etiam ægritudinem auxere; adeo ut epilepticis etiam accessibus haud parum lacesseretur.

Bavarica matrimonium recusat, utpote Ariani. Repudiat Juliacē-sis forma haud satis eleganti illi displicet.

Sed quum, ut sæpenumero accidere solet, non adeo morbus sæviret, quin nonnunquam remitteret: in proximas silvas venatu se oblectaturus secessit; quum præalta nive cooperta tellus, animum ad id exercitii genus incitare videretur. Unde primo ad arcem Vecham ventum est: ubi etiam equum conscendit, & per silvas erravit, nulla tamē è latebris prodeunte fera, ideoque irrita venatione. Deinde quum ad alteram arcem Gergeniam venisset, incertum an ex nimia corporis agitatione, quod gracile atq; imbecillum erat, aut intempestivæ compotationis interventu, qua forte erat usus, morbus recrudiut, & eum lectulo affixum ita afflixit, ut per LIV dies horribilibus tormentis excruciaret, nec ad illum cuiquam etiam familiarissimo, præter Blandratam & Chaquum, detestabiles Arianæ perfidiæ sectatores, ac Christophorum Hagimassium, & paucos quosdam ejus farinæ homines aditus pateret. Jam enim eo flagitii erat deventum, ut corruptis Blandratæ opera principe & Bequessio, nemo nisi Arianus in pretio foret, nemini magistratus nec præfecturæ nisi ea peste infectis darentur: plurimiq; officiorum ambitu, nec ullo conscientiæ pavore, ad eam fœdissime atque impudentissime prolaberentur. Postremo quum iterum remittente morbo se revehi posse sentiret, impositus in curru pulvinis & cervicalibus sustentatus, lento itinere Albam reversus est: ibique recurrentibus subinde morbis postridie Iduum Martiarum è vita migravit; ex in eo stirps Zapoliana ab Emerico Diaco Stephani Palatini germano fratre ducta, quam primus Johannes Huniades, ac postea Mathias Rex ejus filius indulgentissime & liberalissime ad tantas opes & divitias extulerat sic interiit, ut in hoc tertio nepote prorsus extingueretur.

Unde ex mœrore confecto morbus ingravescit.

Soli Ariani ad Principē gravissimis doloribus excruciatū patet aditus.

Postridie Iduum Martiarum Jo. Sigismundus mortem obit.

Fuit ab Isabella matre, ut diximus, præter Georgii Monachi, & Petrovitii voluntatem, qui tutores à patre relicti erant, pessime educatus, ita ut administrando regno inutilis ab ea redditus, quæ malis artibus illud sibi retinendum putabat,

XXXII. ætatis anno. A. 1571.

1571.
Ejus mores & vitia.

inter sordes vilissimorum hominum vino & crapulis immersus neque hebetis ingenii indole, neque moribus quicquam ingenuo principe dignum attulisset; quum clarorum hominum, prudentiaque & militari virtute præstantium congressum, quantum posset, vitaret: ac paucissimorum è fece & colluvie vulgi familiaritate oblectaretur, usque adeo, ut ab iis veluti mancipio & nexu pro libidine possideri videretur. Periit in primo flore juventæ, cum alterum & tricesimum ætatis annum nondum explevisset, Christo Deo, impium pestiferi dogmatis assertorem, divinæque suæ gloriæ dirum obtrectatorem, immatura morte sublatum, ad æternas inferorum pœnas haud dubie detrudente: sic tamen ut prius testamentum conderet, quo Selimo aureas equestres phaleras gemmis ornatas: Cæsari & conjugi ejus equos & aliquantum antiquorum ex auro & argento numismatum numerum legabat. Regi autem Poloniæ avunculo, præter tentoria Phrygio opere elaborata, ac castrensem apparatum, ac argenti vivi pondo quadraginta millia peculiaribus codicillis legata; quod reliquum gazæ erat, eidem cum tribus sororibus Sigismundi primi Poloniæ Regis filiabus, quas ex Barbara Zapoliana patris Johannis sorore, priori matrimonio susceperat, æquis partibus dividendum dari jubebat.

Testamentum ejus.

Obitum ejus Bequessio perscripsere amici è Transsilvania, hortantes, ut Cæsare ejus rei admonito, aliis omnibus omissis, quamprimum reverteretur. Eo forte tempore dysenteria importuna laborabat, sic ut ad iter celerius conficiendum ob virium imbecillitatem equitare non posset: Cæsare itaque jubente, atque disponente, thedas seu vehicula ad vitandam omnem cæli injuriam, corio & pellibus tectas ubique per per viam accepit, quibus ad alterum quodlibet aut tertium miliare permutatis, brevi in Transsilvaniam pervenit; cum literis à Cæsare ad provinciæ proceres nonnullos datis; quibus ut datæ fidei memores essent, ac saluti & permansioni Reipublic. quam rectissime consultum vellent, admonebatur: qui tunc inter regni tempore omnes fere arman Albam convenerant.

Bequessius, morte principis audita, cum litteris Cæsar. in Transsilvaniam properat.

Ibi postquam cadaver fato functi principis Ariano funeris honore, hoc est, tumultuario & enormi, nec ulla in parte, ad morem priscum & Christianum, ex arce in templum deductum esset, marmoreoque sepulchro compositum, variæ de successore eligendo disceptationes obortæ sunt: quum Bequessius prætoriani militis largitione ad se illecti, studio & opera, atque aliorum; quos variis artibus sibi conciliaverat, suffragiis principatum affectaret. Favebat etiam ei Cæsar, ita ut eum per literas manu sua ad quosdam, qui consilio atque authoritate pollebant, scriptas, privatim commendare non prætermitteret; publice autem ordinibus significaret, se tranquillitatis quietisq; causa liberam eis electionem principis permittere, dummodo ad eum deferretur, qui juxta recentia pacta partes suas tueri, sibique Sacramento obstringi nequaquam detrectet; & quem à defuncto quoq; principe sibi successorem destinatum esse, facile meminisse possent. Quo scripto haud obscure Bequessium intelligi, nemo erat, qui non facile animadverteret.

Variæ de successore eligendo disceptationes.
Bequessius principatum affectat.

Sed multo maxima pars nobilitatis, cui Bequessius cum ob fastum atq; arrogantiam, quam vivente Johanne Sigismundo nimiam & formidolosam induerat; tum vero quod multitudo promiscua, ob innovatos Arii errores, magnum in eum odium conceperat, in Stephanum Bathorium Somlianum omnibus cæteris, formæ ac staturæ dignitate; rebusque domi forisque præclare gestis facile anteferendum, propensiores animos gerebat: iisque exercitu etiam, quem tempore interregni, ordines ad decem millium armatorum numerum conscribi jusserant, eique Christophorum Bathorium fratrem ejus germanum præesse voluerant, haud parum spei & præsidii collocatum habebat. Sed & prætorianus miles, cui Johannes Sasa, & Michael Vadassus præerant, præter Bequessii spem & expectationem, commutata repente voluntate, desertis partibus ejus, ad defendendam rempub. ac liberæ electionis jura tuenda consenserat; & ii sive largitione, sive ingentibus promissis onerati, Stephanum ad principatus fastigium evehendum, atque extollendum susceperant. Selimus quoque & ejus purpurati, quamquam Bequessius, Ariani dogmatis professione, quæ à Turcica superstitione haud longe distaret, eos sibi æquiores fore sperasset; tamen alio magis inclinabant, & aderat Chausius internuncius, qui prætereo eo, alium principem, nomine illorum, à quibus venerat, creandum contendebat.

1571.
exercit. ac-rat. fert.
Stephanus Bathorius Somlianus princeps eligitur. A. 1571.

Igitur XXVII. die Maij, publicis omnium suffragiis Stephanus Bathorius Somlianus, magna populorum acclamatione princeps salutatur: ac è Comitio nuntii ad Cæsarem simul & Selimum certiores ejus rei reddendos dimittuntur: à quibus brevi post ejus electio confirmata fuit: & à Cæsare quidem ea conditione, ut se pactis nuperrime initis accommodaret, quibus erat conventum, ut qui Johanni Sigismundo successurus esset, fiduciarii quidem Vaivodæ titulo sub Cæsaris clientela esset; sed absoluta rerum omnium potestate fungeretur; quod ille sese facturum haud cunctanter est pollicitus. Bequessius ingenti repulsæ, quam tulerat, dolore & iracundiâ excæstuans, Fogarassum, quo thesauros suos, & multo maximam partem eorum, quæ Johannis Sigismundi fuerant, comportatos condiderat, locumque commeatu ad multum temporis suf: fecturo, & rebus omnibus necessariis, ac non contemnendo egregiorum militum numero, munitissimam reddiderat, sese recepit: neque vel privatus, quin contrarias Bathorio principi factiones, suscepta adversus eum æmulatione, aleret, & famam apud vulgum, per varias artes ostentando, virtute ac liberalitate pararet, desistendum sibi existimavit: cujus temere suscepti consilii is fuit exitus, ut ipse à principe diversis injuriis irritato, exacerbatoque, rebus omnibus & fortunis exutus, in exilium pelleretur; moxque ab eodem, rara felicitate ad regiam dignitatem evecto, in gratiam reciperetur; prout id suo loco & tempore non multo post commemorabimus.

Electio eius à Cæsare & Selimo confirmatur.
Bequessius Fogarassum repulsa dolore æstuans abit.

Interea Balassius post sextum Carceris mensem, perforato muro, ac deceptis custodibus, quibus vinum, ut largius potarent, adferendum curaverat, pecuniamque, pictis de more cartis, & aleæ exercendæ distribuerat, felici astu evasit: funeque per mœnia delapsus, pernicitate equorum, quos in suburbio ad fugam præparaverat, ad arcem suam Plobenstanum citato cursu contendit; relicto in captivitate Dobone, incertum, an fugæ ejus conscio, quod articulorum doloribus crudeliter vexatus immobi-

Balassius è carcere elapsus.

1572. mobilis in lectulo decumberet. Jam in tuto collocatus, cum Filecensibus Turcis statim fœdus & amicitiam junxit; ac Mustaphæ purpurati Budensis opem per litteras & nuntios imploravit, ut ejus interventu & commendatione, in tutelam & patrocinium Selimi reciperetur: ea consiliorum ratione, ut si Cæsar gravius quicquam statuendum putaret, eut eum bello prosequi vellet, Turcarum armis defenderetur.

Cum Turcis societatem & amicitiam init.

Sed ejus fuga, præter quam homines speravissent, tam sibi ipsi, quam Doboni captivo, dubiam utraque sententiam expectanti, effulgente singulari Cæsaris clementia, salutem ac exoptatam libertatem attulisse visa est. Nam quum insequente anno, Comitia ad quartum Nonas Februarias Posonium indixisset, nec ipse adversa valetudine impeditus ad ea venire potuisset, Rudolphum & Ernestum filios, non multo ante ex Hispania reversos, ut sui loco iis præessent, secundo Danubio descendere jussit. Quum in iis Rudolpho omnibus suffragiis, regnum ultro delatum esset, simulque eum ordines magnis precibus publico nomine orassent, ut pro Balassio in gratiam recipiendo, ac libertate Doboni danda, partes suas apud patrem interponeret, idque ipsis haud gravatim ille tribuendum existimasset: Maximilianus ordinum benevolentia & promptitudine tam propensis animis abundeque testata permotus atque exhilaratus, ne primam filii intercedentis petitionem graviore repulsæ contumelia rejiceret, Dobonem eodem adhuc durante comitio, mox dimitti jussit, ac Balassio absenti gratiam atque incolumitatem impertivit: Ita ut ambo Viennam proficisci, ibique genubus provoluti eum deprecari, & delictorum veniam petere non prætermitterent. Nec multo post Balassius voluntatem ejus supplex adimplevit, & Dobo, quum gravissimo morbo impeditus venire non posset, missi ab eo Franciscus filius, bonæ indolis adolescens, ac Ladislaus Selimerius agnatus, gentilisque ejus, Cæsarem deprecati sunt, veniamque et obtinuerunt. Observatum à curiosis est illos, die Divo Maximiliano martyri sacro, captos & in custodiam ductos fuisse, ac Dobonem biennio post ad diem memoriæ Divi Rudolphi dicatum, qui in XIV. Calendas Majas incidere solet, pristinæ libertati restitutum.

Maximiliano ordinum deprecatione Dobonē dimittit. Balaßiumq; absentem in gratiam recipit.

Sed Dobo Cæsaris clementiæ, & suæ libertatis fructum diuturnum nequaquam percipere potuit, quum altero, postquam dimissus esset, mense, in arce sua Seredina vitam cum morte commutasset. Fuit autem ordinibus Pannoniæ hoc Cæsaris in dimittendis iis duobus clarissimis viris, ac noxa omni liberandis publice exhibitum munus acceptissimum, & gratissimum, adeo ut ejusdem anni æstate peragendam solenni more Rodolphi coronationem, ad terminum, quem pater præfixisset, concordibus animis decernerent. Qui cum paulo post ex arce Eberstorphia, ad quam curandæ valetudinis causa, petito è thermis Manestorphianis balneo secesserat, reversus esset, septimum Idus Septembris præfixit: idque absque conctatione publicavit: ita ut eo anno, quod raro antea quispiam factum meminerat, duo comitia celebrata fuisse constet, quorum acta extare videmus.

Dobo è vita excedit altero post dimissionē mense.

Eodem tempore, nondum soluto conventu, Paulus Absteinius Episcopus Nitriensis, qui per quatuor retroactos annos, ab obitu Nicolai Olahi Archiepiscopi Strigoniensis, præturam in jure dicundo munus ac officium gesserat, quod 1572.
esset senecta ætate, annisque gravatus, (nam octogesimum septimum ætatis annum agebat) vehiculo in curiam vectus, sese magistratu abdicavit; eumque Cæsar Antonio Verancio, qui Olaho successerat, contulit. Michaeli etiam Mereio, antiquæ probitatis viro, sub idem tempus, vitæ simul & propalatinali dignitate functo, Emericum Czoborium, publicis suffragiis commendatum, & Damiano Armiano propræturi decedenti Andream Alfasium substituit: ne quis in exercendis legibus defectus committeretur. Quibus rebus ex animi sententia peractis, Rudolphus & Ernestus Viennam ad patrem redierunt, ut quæ ad exequendam futuro in conventu coronationem spectarent, rite ac tempestive curarentur: quandoquidem ad constitutum diem, non amplius temporis, quam sex mensium spacium superesset.

Reversis illis, non multo post allatum est certioribus nuntiis, Sigismundum Augustum Poloniæ regem, ejus nominis secundum, sed stirpis Jagellonicæ ultimum, quæ per ducentos circiter annos in Poloniæ rerum potita fuerat, nullis relictis hæredibus septem Idus Quintiles vivere desiisse: cujus subito Cæsari novæ curarum moles, novæ consilia ac cogitationes obvenere: quasi vicini ejus opulentique & florentis regni sceptra & gubernacula, superis bene juvantibus, sibi aut Ernesto filio opportune paranda, atque acquirenda constituisset. Sed ejusmodi consiliorum vel rectissime susceptorum rationes, una instabilis fortuna, rerum humanarum dominatrix, insolenter improbeque fefellit. Nam licet ad Polonos Varsoviam eligendo regi congregatos, solennes ac summæ auctoritatis legatos, Gulielmum Rosembergum clari nominis in Bohemia regulum, ac Hieroslaum Presteuscium, ejusdem regni Cancellarium expedivisset, & Gulielmus da Sancto Clemente, Hispaniæ regis legatus, eandem rem sui principis nomine solicitaturus, eo advenisset, nec sine profusissima largitione, ac incredibili sumptuum magnitudine, supremisque virium contentionibus res acta esset: eum tamen habuit eventum, ut Polonis astuta suffragiorum prævaricatione in alia omnia inclinatis, Cæsare & Ernesto, aliisque competitoribus præteritis, Henricus Andegavorum Dux, Caroli nono Galliæ regis frater, in regem Poloniæ nominaretur, solennesque legati, ad eum in regnum adducendum Lutetiam usque Parisiorum in Galliam mitterentur: isque haud cunctatus, regnum capesseret, & Cracoviæ magna cum pompa coronaretur. Cujus quidem repulsæ offensionem, eo æquiore animo tulit, quod conciliatis sibi ejus nobilissimæ gentis primoribus, si res aliquando ad interregnum redirent, quin voti desideriique compos evaderet, minime desperandum existimaret.

Sigismundi Poloniæ Regis absque herede obitus. A. 1572.

Poloni, præterito Cæsare, Henricum Andium Ducem eligunt.

His rebus in hunc modum constitutis, eodem fere anno intestinis turbis in Moldaviæ, ac superioris Pannoniæ partibus non modice tumultuatum, & in Illyrico, cum quieta omnia essent, agresti plebe repentina seditione agitata, servilis prope tumultus excitatus fuit. Alexander Moldaviæ princeps, quem à Despote regno pulsum, eoque à suis cæso, iterum restitutum supra commemoravi, sub hoc tempus excesserat è vivis Rexanda conjuge, ex vetere Despotarum Thraciæ stirpe progenita, singularis pru-

Moldavici motus.

Alexander Vaivoda obit.

Isthuanf. Hist. Ff dentiæ

1572. *Relictis duobus filiis Bogdana & Elia.*

dentiæ fæmina, ac quatuor liberis relictis, inter quos duo mares, Bogdanus & Elias erant. Bogdano ut natu majori jura principatus dum mater vixit, ejus ingenio & consiliis integra fuêre; postquam illa decessit, quum solus rerum potiretur, mox avare & crudeliter imperium in suos exercere cepit, orsus à superbia & contemptu suorum, variisque levi de causa suppliciis sumendis; ita ut brevi internecinum ac singulare suorum odium in se concitaret.

Bogdanus in regno succedit. A. 1572.

Quod vero majorem ei conflabat invidiam, uxorem à proximis Polonis ducere, sororemque Martino Sborovio, viro inter illos claro destinare, omnia exterorum consiliis agere, eis magistratus & officia conferre; majorem anni partem in proxima Podolia cum Polonis versari, aut eos in arce sua Hutinia, quæ solo Hierasso, nunc Pruthe amne à Sarmatis dividitur, frequentes habere, spretisque & neglectis Valachis, omnia consilia cum eis misceret; ita ut supra nimiam illorum consuetudinem, patriam etiam religionem deseruisse crederetur: postremo ad regem Poloniæ adhuc superstitem legatos misisse dicebatur, provinciamque suam ejus clientelæ commendasse. Quæ Valachis Bojeris, (quo nomine ipsi nobilissimũ quemque suorum appellant) utpote Græci ritus tenacissimis hominibus vehementer displicebãt, qui cæteros religionis ritu ab eis dissentientes acerbissimo odio prosequuntur. Igitur in eum regno pellendum, gravissimis prius criminibus apud Selimum, ac defectione ad Polonos, crudelique insignium aliquot Turcarum cæde objecta, accusatum, tacitis consiliis conjurarunt: ac quendam è suorum numero Ivoniam in ejus locum elegerunt, illumque à Selimo sibi principem confirmari clam postularunt: idque à tyranno Christiani potissimum nominis hominibus ut plurimum iniquo, haud difficulter obtinuerunt.

Optimates illum apud Selimum accusant.

Ivoniam quendã, illo abdicata, eligunt.

Bogdanus tantarum rerum ignarus, suique negligens & incuriositus, dum apud Polonos in urbe Camenecia abesset, ibique conviviis & choreis, ac ejus generis ludicris exercendis vacaret, conjurati occasionem nacti, Ivoniam cum Tartaris & Carcassiis Ponti accolis, qui ei jussu Selimi auxiliares aderant, in arcem Suchanam, quæ principum sedes est, adapertis portis intromiserunt. Ubi quum ille magnum tormentorum apparatum, ac sulphurei pulveris copiam, cæteraque bello necessaria, ab Alexandro, ad imminentes incertosque casus, abunde congesta reperisset, concitatis ad arma, præter auxiliares copias, provincialibus, Bogdanum in arce Hutinia obsidione circumvallare decrevit. At ille, cum se perfidia à suis desertum, insidiisque circumventum, provinciam ab inimico & hoste suo occupatam, perdita omnia, nullum nisi in fuga præsidium esse vidisset, attonito similis, Hutinam recurrendum duxit, collectisque ibi, quæ repentina consternatione poterat, & convasatis rebus, relicta hosti provincia, simul cum fratre Elia in Poloniam profugit. Ubi à Martino Sborovio, cui sororem nuptui se daturum promiserat, nec tamen dederat, non satis liberali ingenio consilioque per insidias captus, non nisi extorta ab eo, tametsi recenti calamitatis infortunio oppresso, haud contemnenda pecuniæ summa, dimissus est.

Bogdanus cum fratre Elia in Poloniã refugit.

Sed quum Polonorum viribus in regnum introduci contendisset, & res, quamvis tentata armis, improspere successisset, exilium aliquandiu apud Polonos toleravit, postremo saluti consultius suæ, suscepto per Austriam, ac deinde Saxoniam longo itinere demumq; emenso mari Balthico, ad Johannem Basilium Moscorum principem, materno sanguine sibi junctum, ac in religionis placitis secum consentientem pervenit, Sigismundus autem rex, paucis ante mortem diebus, Selimo eum ut fugitivum, læsæq; Majestatis reum, una cum fratre Elia repetenti, negavit illum in suo regno haberi. Sed Eliam egregiæ indolis adolescentem, spondenti juranti q; ejus internuntio ea conditione tradidit, ne quid adversi pateretur. Verum infelici sorte non multo post, dubium an non veneno quæsita morte, ut est barbarorum mos, Byzantii interiit. Bogdanum autem, quod Lutheranæ sectæ suspectus apud Moschos esse cæpisset, nec vana ejus rei extarent documenta, non toto vertente anno, Johan Basilius, ut erat sævitia & crudelitate infamis, culeo insui, & in profluentem submergi jussit: sicque Alexandri Moldavi progenies, quæ per multos annos regnaverat, sublatis è medio per hunc modum adolescentibus filiis, stirpitus excisa est.

1572. *Bogdanus variis adversis iactatus ad Moschum se confert.*

Elias frater illius Constantinopoli perit.

Bogdanus à Moscho haeresews suspectus culeo insutus mergitur.

In superiori, quæ ultra Tibiscum est, Pannonia, Gregorius Carachondius, ex oppido Nagibania oriundus, quod oppidum à nostris Rivulum Dominarum, vocabulo incertæ originis vocatur, cognomen Nigri ex re assequutus, cum ad oppidum Debrecenium, quo cuncta tam utilia, quam fœda confluere solent, paucis servilis conditionis hominibus, ac pauperibus agricolis comitatus venisset, quæsito in domuncula quapiam hospitio, per aliquod tempus miram vitæ sanctitatem, morumq; continentiam præ se tulit: & quamquam esset damnatis variarum sectarum opinionibus imbutus depravatusque, tamen se à Deo Optimo Maximo instar Moysis aut Gedeonis vetustissimorum prisci temporis vatum & heroum, ad liberandos è dira Turcarum servitute Ungaros, cælitus demissum prædicabat: honores, divitias, voluptates, cæteraque, quæ vulgus magnifacit, ærumnas & miserias appellare, animi fortitudinem ante omnia extollere, spem in Deo collocandam cunctis suadere: aleam, cædes, furta, rapinas, probra, & convitia & cætera id genus mala, serio detestari & prohibere; quæ si quis temere committat, nunquam eum post hanc vitam cælestibus regnis potiturum: sibi bonos genios à Deo missos, quotidie quæ gerat, quæve caveat, suggerere, victoriamque adversus Turcas, cum exigua militum manu certam polliceri; quod ipse brevi re ipsa demonstraturus sit, Turcicaque præsidia solo terrore, nec admotis armis eversurus.

Gregor. Carachondii somnia, & simulata vita austeriorum prafessio.

Quæ quum non sine summa gravitatis & sanctimoniæ opinione apud rudem imperitumq; vulgus frequenter esset concionatus, divo haud dubie spiritu afflatus esse, & futura quoque prænoscere credebatur: tantumque sibi nominis & virium, totque sectatores comparaverat, ut jam ipsum & socios, qui certatim ad eum confluebant, privatæ ædes quantumvis laxæ capere nequaquam possent, sed proxima urbi in planicie castra metaretur: quæ nec vallo aut fossa, nec ullis tormentis muniebat, neq; quemquam ob ire excubias, aut cætera militaria munia permittebat, quum se suosque divina ope, ab omnibus hostium insidiis tutos fore prædicaret. Quamquam autem hæc Nigri cepta, Nicolaum Bathorium, qui in arce Echedia, & Tieffenbachium, qui Sacmarii in propinquo excubabant, ad aliquam rerum novandarum suspicionem adducebant; tamen tanta

erat,

1572. erat, tam militarium virorum, quam togatorum singularis prudentiæ nomine insignium, de Nigro concepta sanctitatis opinio, ut eos omni suspicione periculi liberare, securosque præstare contenderent: & Debreceniani potissimum, factorum illius & dictorum oculari testes, pro eo se sponsores offerre nequaquam dubitarent.

Magna hominũ etiam armatorũ multitudo ad illum confluit.

Itaque quum jam in castris ad quinque millia armatorum haberet, & ea quotidie multorum mortalium concursu vehementer augerentur: missi è suis nonnulli in morem latrocinii, Turcas aliquot in iis, quibus ipse prædixerat, locis vagos palantesque trucidarunt. Sed & ipse, uti erat robustus & lacertosus, soleam equi ferream in diversum distrahebat, vomeremque novum & satis crassum sagitta perforabat: quæ simplex & stolida plebs non suis viribus, sed instinctu numinis auxilioque fieri putabat. Quibus vanitatis adminiculis aliquamdiu famam & existimationem de se vulgo conceptam utcunque sustentavit: sicut milites Agrienses, quadam veluti religione tacti. Valentinum Hellopæum concionatorem suum, qui è suggestu in illum impostoris nomine appellatum, acerbius, fuerat invectus, magnis sublatis clamoribus, tumultuosius quam par erat corripere: Stephanusque Banus nobilis & fortis eques, ad ejus castra militaturus proficisci, illiusque exemplo major Agriensium pars ad eum catervatim ire non dubitarent; nisi eos Gaspar Magocius præfectus, adhibita severitate, minis & carcere, vinculisque coercitos in officio continuisset.

Quorum pars Turcas aliquot palantes concidit.

Insigne eius robur.

Nigri hortatu, sexcenti, è suo castellum Turcicũ S. Nicolai aggressi.

Ut autem Niger specimen aliquot virtutis, sanctitatisque suæ ederet, suos cohortatus est, ut ad castellum Sancti Nicolai, Turcarum præsidio custoditum, quod à Bala amne nomen habet, proficiscerentur: & cum primum proxime castellum accederent, futurum, ut ejus mœnia vel ad instar antiquæ Hierichuntis ab prisco Josua dirutæ, ultro prosternerentur; vel delapso cælitus igne cum omnibus Turcis conflagrarent nemine ex suis amisso, sed ne læso quidem. Igitur sexcenti è numero suorum promptissimi nomina sua sponte dant, qui id experiri in animo habebant. Turcæ eorum adventu ab exploratoribus, quos in castris, ex tributariorum agricolarum numero habebant, cognito, ubi eos haud procul abesse conspiciunt, stramina & arundinum strues, ac purgamenta, quæ de industria circa castellum congesserant, igne injecto succenderunt. At illum ignem Nigriani è cælo demissum, juxta deliri & fanatici ducis vaticinium esse existimantes, sese mutuo cohortati & accendere, vociferantesque ad castellum manu capiendum citato gradu temere procurrere. Tum vero propius vallum illati, castellum integrum, illæsumque vident, nec tamen retrocedendum arbitrati, impetu nequaquam intermisso, illud aggrediuntur. Sed Turcæ tormenta majora minoraque, quæ antea ad id summa arte disposuerant, ita in subeuntes displodenda curarunt; ut complures ex procurrentium agmine sternerentur, aut illatis vulneribus debilitarentur.

Ubi rem minus ex Nigri vaticinio successisse viderunt, cogitabundi & tristes, quemadmodum deceptis in re quapiam accidere solet, retro unde venerant, in castra redire cœperunt. Sed quum in Saluatem Mahmuti Solnocensis præfecti alumnum legatumque incidissent, qui audito tormentorum ad Sanctum Nicolaum fragore & strepitu, cum DC. equitibus, & aliquot peditum 1572. centuriis accurrerat, quos quadrigis levioribus celeritatis caussa imposuerat, nec patentibus in campis ullus effugiendi locus esset, prælium acre & diuturnum cum eo & Turcis inierunt, ita ut duobus & amplius horis sine intermissione pugnaretur, ac plurimi utrinque occumberent. Sed quum Turcæ numero & viribus superiores, in eos & pauciores, & multo itineris pugnæque labore fessos, sudore madentes, acriorem impetum fecissent, circumventi hinc ab equitum alis, illinc vero sclopetariorum cohortibus, & in orbem pugnare coacti, ad extremum victi terga dedere: amissaque amplius dimidia suorum parte, ad Nigrum in castra redierunt.

A Turcis circumventi miserandum in modum cædãtur

A quibus quum ille calamitosum rerum successum accepisset, nihil se animo demittens, fuisse inter cohortes viros incredulos, ac dubiæ fidei respondit: qui perversis animis, prædæque caussa, non asserendæ religionis exiissent: ideoque Deum Opt. Max. eis turpi & indecoro lucro inhiantibus prosperum successum eripuisse, porro se propediem copias lustraturum, ac cum selectiori manu castra sub Solnocum promoturum, palamque omnibus ostensurum, quantum vera in Deum fides valeat, eum corruentibus ultro divina vi, ac miraculo mœnibus, hostes sibi & suis opimæ prædæ obventuri sint. Sed quum in primæ pugnæ eventu dictis ejus & vaticiniis exitus minime respondisset, ac promptissimi quique suorum stultæ suæ crudelitatis pœnas morte persolvissent, spes cæterorum frangi sensim ac debilitari, atque adeo longe imminui cepere; ut jam insolentius & contemptius, per contubernia de eo obloquerentur, nec satis jussis ejus & mandatis obtemperarent, quamquam nec deerant adhuc nonnulli, qui segnes sociorum mentes expectatione novarum è Siculis copiarum, ac novis miraculis, quæ jamjam ab eo edenda forent, existimationem ejus & famam sustentare conarentur; nec cita ac præpropera desperatione animos despondendos putarent.

Solnocũ mœnia ubi exercitum suum admoverit, casura Niger vaticinatur.

Eo modo quum inexplicatis consiliis, ac convulsa & debilitata ejus auctoritate quamplurimi è castris dilaberentur, majoresque indies difficultates, & in exercitu fames, ac rerum omnium inopia suboriri & crescere viderentur, literas & nuncios ad prætorem, & cives Debrecenianos misit, jussitque, ut de commeatu quamprimum, quantum sibi & suis suffecturum putarent, absque mora providerent. Sed quum apud eos quoque obsoleta ejus fides esset, multumque de ea decessisset, illi mandata obaudire, nec de commeatu quicquam pensi habere. Quorum negligentia permotus itaque percitus, quum se ab expeditione Solnocensi, importuna eorum cessatione dejectum quereretur, cum sua peculiari tricenaria cohorte (cujus milites divinas animas vocare solebat) Debrecenum ire constituit, ut celerius in sua fata traheretur.

Niger prætorẽ Debrecenniensem dum suspendi iubet,

Cum in oppido ad domum Josephi Cardossi divertisset, quæ erat in foro, & prætorem eo accersendum curasset, venientem multis & acerbis probris & conviciis proscidit, suisq; iracunda voce imperavit, ut eum confestim abreptum ad januam domus suspenderent. Illis jussa exequi paratis, & jam laqueum parantibus, dum prætor extremo perfusus metu, cum paucis se, quantum potest, tuetur; quidam ex sociis trepidi diffugiunt, ac per plateas, & angiportus discurrentes, plebem ad

1572. armis concitant, quod prætorem immerentem, inspectante populo, ad extremum pertrahi supplicium, indignum minimeque ferendum clamarent. Promiscua illa & efferata, sumptis repente sclopetis, & quibus potuit varii generis armis, domum, in qua Niger cum prætore pugnabat, circumsidet: quam tametsi Nigrani acerrime defenderent, tamen oppidani viribus, & multitudine longe superiores, perforato bipennibus & dolabris ligneæ domus pariete, prætorem periculo eripiunt: & Nigrum cæsa aut capta & dissipata majori suorum parte, vulnere etiam perstrictum capiunt. Ita in magna omnium trepidatione, conversa repente fortuna, prætor odio atque iracundia exacerbatus, reddendæque invicem talionis cupidus, illum manibus post tergum revinctis tortori tradit, ac ad locum media in Civitate plectendis noxiis dicatum perduci, ibiq; capitis supplicio affici jubet; atque hic fuit doli & fallaciarum, seu certæ stultæ superstitionis ejus infelicis hominis exitus. Cujus fine audito cæteri in castris quendam è numero suorum, Ladislaum Sucium eligunt, qui cum vindicandæ necis sanctissimi viri ut ipsi vocabant, & prætoris ulciscendi partes sibi sumere, tùm verò destinata à Nigro exequi contenderet: Sed Nicolaus Bathonus ne ex hac repentina flamma graviora incendia gliscere possent, missis equitibus suis illum è medio tollendum curavit: quo sublato cætera colluvies promiscuæ multitudinis in varias partes & regiones dilapsa est.

A promiscua plebe oppressus capitur, cervixq; illi præciditur.

Gubeciana seditio rusticorum. A. 1573.

Par metus & trepidatio, ex Illyrico, nisi maturè provisum fuisset, expectabatur: Nam agriculæ & rustica plebs repentina in dominos seditione concitata, quod se intolerandis servilium operum laboribus, ac pecuniariis exactionibus supra vires, & æquum gravari quererentur temere arma sumpserant, facto in ea regione, quæ Colapim & Savum flumina interjacet, initio. Nec mora, cum ad decies mille perditissimorũ hominum inconditta multitudo ad arma confluxisset, primo obvias in propinquo nobilium domos, quæ aut minus munitæ erant, aut à paucis custodiebãtur, expugnare ac consumpto, qui intus reperiebatur, commeatu, dissipare, ac funditus delere ceperunt: accidítq; ut prima omnium Georgii Punecii domus, nõ ita pridem Byzantina captivitate elapsi, in planicie Samobonensi sita dirueretur. Itum deinde est versus Savum, eodem ubiq; terrore circumducto; & si qui Nobilium forte in manus incidissent, ii confestim necabantur.

Decem millia perditissimorum in Nobilium maxime fortunas grassantur.

Carnos & vicinos ut secum vires cõjungant, hortãtur

Cum Savum attigissent, ac transitum molirentur, nuntios ad Carnos & vicinos populos misere: qui dicerent se communis libertatis causa; arma adversus nobilitatem sumpsisse, cujus crudelitates & insolentias non amplius tolerare potuissent, quum nullum in eos grassandi pro libidine modum aut finem facerent: propterea hortari & monere eos, ut animos viresque suas conjungere maturent. A quorum nonnullis, qui inter Suclam amnem, qui Stiriam ab ea Illyrici parte, quam recentiores Sclavoniam vocant, dirimit, ac inter Dravum flumen siti sunt, responsum est, transirent tantummodo Savum ac ulterius progrederentur, se propediem in campis Petovioni, aut Varasdino subjectis, arma cum eis sociaturos, & eandem belli fortunam subituros. Itaque trajecto Savo, in villas, & amæniora Francisci Tahii prætoria, quæ ille ad otii solaria rebus suis florentibus extruxerat, igne ferroque sævierunt. Fama fuit illos Ambrosii Gregorancii clandestinis 1572. consiliis inductos, hoc genere crudelitatis in bona fortunasque illius majore invidiâ debacchatos esse, qui eo tempore cum Tahio capitales inimicitias atque odia exercebat.

Tahii villas devastant.

Jam haud procul ab Stubica inferiori, in qua thermæ languentibus salubres effervescunt, pervenerant, ibique positis castris, & missis quaquaversus prædonibus obvia Nobilium bona ædesque, sine discrimine urere, & vastare non desinebant: plurimique indies ex juventute agresti ad eorum castra agminatim concurrebant. Et quum ad multa millia sceleratæ colluvionis in unum confluxissent, ducem sibi quendam Matthæum Gubecium elegere, quem inter reliquos consilio & manu promptum, ac invidia in nobilitatem exacuenda, linguæ immodicæ atque implacabilis esse judicabant: eique regii nominis titulum temerario ausu indiderunt.

Matthæo Gubecio Duce.

Interea Georgius Drascovitius Episcopus Zagrabiensis, qui Comite Slunio vita functo solus magistratum Illyrici, quem Banatum vocant, obtinebat, convocato concilio, quomodo extinguendis hisce atrocibus flammis obviam eundum esset, ne illæ in majus incendium erumperent, consultandum mature existimavit. Una erat via, qua perditissimi conatus coercerentur, ut nobilitas arma sumeret, subsidiaque militum stipendiariorum, quibus Germani duces Vitus Hallecus, & Herbatus Aurspergus imperitabant, in societatem adderentur, & communibus viribus profligatæ temeritatis hominum audacia retunderetur. Sed Germani absque permissu Cæsaris, se in aciem prodituros negabant. Mittuntur igitur Viennam ad Cæsarem sine mora Simon Queglevitius, & Johannes Berzejus, qui ab eo mandata obtineant, quibus illi ad ferendum laborantibus sociis auxilium concurrere jubeantur. Sed dum nuntii diutius detinentur, interea Gubecius Stubiciam dedentibus se iis, qui intus erant, occupavit: missisque illinc nuntiis in omnes partes promiscuæ agrestium turbæ significavit, locum esse in potestate: quo audito plures ex eorum colluviæ ad prædæ societatem invitatos in castra recepit. At Drascovitius & Nobilitas metu perculsi, ac præoccupandos hostes rati, non expectato nuntiorum reditu, ac Germanorum auxiliis, quæ lenta esse providebant duos duces, qui suis in aciem ducendis præessent, celeriter deligunt, Matthæum Queglevitium, & Gasparem Alapiuum, jubentque sedulo ut operam dent, ne quid detrimenti respub. accipiat.

Gubecius Stubiciã occupat.

Queglevitius & Alapinus cõtractis copiis rusticos fundunt fugantq;

Igitur cum DCCC. circiter equites summa celeritate conscripsissent, ac cohortes, quæ ad custodiam Colapis publico regni stipendio alebantur, è præsidiis in castra deduxissent, Stubiciam versus ire contenderunt. Quos ubi Gubecius adversum se progredi animadvertisset, suos ut arma caperent jussos, paucis verbis cohortatus in aciem eduxit; hunc diem, hanc pugnam fore, inquiens, quæ eis decus & libertatem, si victores evaserint, allatura sit; sin victi terga dederint, nullum genus crudelitatis, ac deformis cruciatus dici queat, quod in eos ab immanibus & efferatis nobilibus non sit pertimescendum. Itaque se viros præstare, & præsenti fortique animo arma tractare contendant, ut aut egregie vincendum, aut væ victis expectandum statuant. Nobilitatis ex adverso duces, aciem ita instruxere, ut pedites sclopetarios

in me-

1572. in medio constituerent, equitibus vero utrinque per cornua distributis darent in mandatis, ne quampiam in irrumpendo moram facerent, nec quicquam numero aut multitudine hostium terrerentur: hos esse ab aratris & ligionibus, ac id genus ruris operibus in militiam, si Diis placet, aut latrocinium potius exercendum translatos: cætera ex eodem instituto fœditatem & turpitudinem in moribus, in bello gerendo nullam disciplinam, nullum robur, nullas vires potiorem si quæ sit partem ex sicariis & aleatoribus Carnorum, incendiariisque coactam; mox cum insolitos enses, ac vulnera & sanguinem viderint, fœdam fugam daturos.

Cum utrinque magno clamore sublato, acies conferris manibus concurrissent, Gubeciani præter expectationem diu ancipiti prælio certavere, ita ut aliquot ex nostris icti glandibus interirent, inter quos Ladislaus Ploudinus equitum ductor fuit. Sed quum hinc à peditatu & sclopetariis, illinc ab hastatis equitibus, acerrime pressi cederentur, ad extremum Nobilitas, ut causa, sic armis potior atque superior, eos pedem referre, denique effusam fugam capessere coegit. Cæsi passim in fuga, aut capti omnes, pauci in silvis & montibus, per abditissimas latebras vitam servaverunt. Cæteri, qui indies ad fœdus & societatem venturi expectabantur, audita agrestium clade & Nobilitatis victoria, metu perculsi, qua quisque potuit, diffugere. Sævitum in deditos & captivos haud mudice est, adeo ut passim per propinquas arbores, & pagorum ædificia, longuriis transversim junctis appensi, prætereuntibus spectaculo essent: & in una prealta & ramosa silvestris pyri arbore, quæ secus viam militarem forte enata erat, sexdecem aut amplius infelicium rusticorum corpora, suspensa restibus, agitandaque ventis, & volucribus carpenda exponerentur: nonnulli vero abscissis naribus & auriculis mutilati, perpetuam fœdamque rebellionis & gladii in dominos nefarie stricti memoriam gestaturi dimitterentur. Gubecius ipse funestus sceleratí exercitus dux, atque ut ipsi vocabant, rex, quod gratissimum Nobilitati ejusque ducibus fuit, vivus in potestatem venit, Zagrabiamque perductus est. Ubi quum prius de Andrea Passanecio, ejus in exercitu legato, inspectante ipso, capitale supplicium sumptum fuisset, ipse postmodum ignitis forcipibus inhumaniter laceratus, ac ferrea corona, eaque candenti caput redimitus, postremo in quatuor frusta more latronum dissectus, meritas sceleris, & usorpati regii nominis pœnas persolvit; vel eo nomine graviore irrogato supplicio, quod adhuc complurium senum animos, qui in vivis essent, infaustæ ac diris omnibus devovendæ Georgii Siculi in excidium nobilitatis initæ rebellionis memoria non sine horrore subiret, qui olim omnium mortalium corruptissimus, & depravatissimus, malignis fatis sic ferentibus, Pannoniæ regnum & Christianam rempublicam summa perfidia atque impietate perturbasset.

Sævitia in captivos.

Gubecii ipsorum Ducis immane supplicium.

NICOLAI ISTHUANFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XXV.

INTEREA Cæsar Maximilianus magnum præsidium ad domesticam potentiam accessurum ratus, si inaugurationem filii sine cunctatione exequeretur, curatis non sine magno studio omnibus iis, quæ ad eam pertinebant, illum quidem splendidissimo comitatu instructum, terrestri itinere præmisit; ipseque nihil moratus, ad finem mensis Sextilis, secundo Danubio, ad alia ejus anni comitia navibus vectus descendit, ita ut eodem die uterque Posonium veniret; sed Cæsar aliquot horis præcessisset. Convenerant Ungari quoque tot & tantis, per retroactos annos, jactati calamitatum procellis, eo quo majore & splendidiore poterant numero & apparatu; sic ut bis mille & quingenti equites, nullo ex confiniis milite subducto, egregie auro & argento compti & exornati, spectatuque imprimis digni, in castris patenti in campo prope urbem positis recensentur. Hoc primum tempore Ungaros scuta oblonga atque inflexa, quibus hactenus domi, militiæque usi erant, agilitatis causa abdicasse constat, auctore Georgio Comite Zriniano, ita ut thorace ferreo & galea, hastaque contenti esse incepissent. Quem morem à Turcis quoque usurpatum, & id genus armorum, ut nimio gestantibus oneri, intermissum esse videmus.

Processit equitatus & Nobilitas armis equisque fulgentibus novo regi obviam per pontem, quo Danubius è pontonib9 & navibus constratus erat, usque ad metas, quæ Ungariam ab Austriæ finibus distingnunt: & cum ille ad turriculam desertam, quæ in bivio, quo hinc inferioris Ungariæ pars versus Fertonem lacum & Sopronium ad lævam sita est; illinc vero ad dextram Austriæ limina adeuntur, cum exercitu & tormentis pervenisset, Nicolaus Bathorius, cui imperium copiarum & nobilitatis demandatum erat, & Balthasar Bamanius eum nomine publico salutavere, gratumque omnibus ejus adventum

Maximilian9 Cæsar ad coronationẽ filii Posoniũ contendit.

A. 1572. Ungari scuta oblonga abdicatione.

1572. ventum testat, ut regnum sibi curæ esse vellet, oraverunt. A quo ingenti sponte orati, iterum ad copias, quæ instructa in campo, acie, signisque explicatis ordine stabant, sese receperunt: easque Danubium versus, regem præire & regredi jusserunt.

Cum Copcinium transisset, Verancius Archiepiscopus, cum multis majorum minorumque ordinum sacerdotibus, ac nonnullis togatis, clari nominis viris, inter pirorum silvestrium arbores, quæ in agro frequentes sunt, regem eleganti oratione excepit: qua minime mirandum esse commemorabat, quod è regno & provinciis annexis, quondam armorum gloria, & fortium virorum frequentia clarissimis, ad coronationis pompam exequendam copiæ opinione pauciores convenissent: postquam ab hostibus continua & ferme quotidiana populatione, & cædibus, ac captivitate, ad contemnendum ferme numerum redacti, hoc quoque, quod exiguum conspiciat, agmen, vix ægre coegissent. Se tamen & omnes ordines magna certaque spe teneri futurum, ut Cæsare patre & ipso, secundum Dei immortalis opem annitentibus, arma propediem expediantur, quibus regnum olim dives & opulentum, ac omnibus ad vitæ militiæque usum necessariis donis benigne & largissime à natura ornatum, rediviva virtute resurgat, ac ejectis barbaris pristino nitori restituatur. Ad quam à Johanne Ulrico Zasio, Romani Imperii ViceCancellario, ea, qua decuit, sermonis elegantia & brevitate responsum fuit. Postquam dicendi finis factus est, rex in arcem ad invisendos, salutandosque parentes, deinde illinc in Archiepiscopi ædes urbanas, cæteri ad castra, hospitiaque redierunt.

Verancius Radolphum Regem eleganti oratione excipit.

Zasius illi respondet paucis.

Deinde aliquot dies extracti sunt disceptando, ac summa verborum contentione agitando; cùm nobilitas Germanos, ut insolentes & libertatis Ungaricæ osores, præfecturis moveri, & Palatinum creari debere contenderet, cujus officium, cùm aliis rebus gerendis, tum vero declarandu, coronandoque regi adeo necessarium videret, ut absque eo nihil fieri queat. Nec equestris ordo, nisi compos voti foret, contentioni pertinaciæque finem facturus videbatur, nisi senatorii ordinis Optimates, iisdem, quibus antea rationibus, atque artibus, ea omnia ad commodiora & aptiora tempora distulissent. & nobilitatem quamquam initio propositi tenacem in suam sententiam pertraxissent. Nec tamen pari omnium consensu dissimulandum rati sunt, quin tam Cæsari quam novo regi pro tuenda libertate & majorum institutis defendendis mistas querimoniis preces deferrent: scriptoque declararent, quibus modis, per quos, quam enormiter vetustæ immunitates lædi soleant, & quam gravis odiosaque sit eis exterorum dominatio. Quorum omnium se memores futuros, & obviam malis ituros polliciti sunt: ac tandem XXV. Septembris dies, perficiendis coronandi regis cerimoniis decretus est.

Hungari Germanos præfecturis amoveri debere. Et Palatinum creari contendunt.

Quo die non alio ritu, religione, solennitate, locis, templis quam quibus ante novem annos dum Maximilianus eodem diademate exornaretur, omnis pompa finita est: imponente capiti regis coronam Verancio Archiepiscopo: astantibusque de more Episcopis. Subsequuta illico est fausta populi acclamatio, ac gratulantium inconditæ voces hilaritatisque plenæ, nec non tubarum ac tympanorum ingentes sonitus; & in urbe ac propugnaculis & turribus tormentorum fragor & strepitus; & omnia quæ in hujusmodi festivis fieri assolent: quæ nunc denuo enumerare ad alia properanti non est animus. 1572. Ministravere Cæsari & regi simul discumbentibus illustres Ungari juvenes, epulas mensis afferentes, quos Balthasar Battbianius Dapiferis præpositus, cum eburneo bacillo præcessit: à poculis Michael Vardanus fuit: & equum ascendenti Emericus Czobortus frenos texit quòd Franciscus Tahius stabuli præfectus, cujus id officii erat, lethali oppressus morbo abesset; quo etiam non ità multo post è vivis excessit. Remotis mensis juventus militaris, & illustrium virorum liberi adolescentes choreas in cavædio domus duxere; inter quos Valentinus Balassius, Johannis nuper in gratiam recepti filius, alterum & vigesimum natus annum, eo genere saltationis, quam nostris opilionibus propriam & peculiarem, vulgus exterorum, omnibus æque Ungaris communem putat, palmam obtinuit, quum Cæsar & rex, cæterique principes illum, velut Panes & Satyros imitantem, modo retractis, mox divaricatis in terram cruribus subsistentem, modo saltuatim se attollentem, sublimi è podio non sine voluptate spectavissent.

Inauguratio Rudolphi 25. Sept. 1572.

Epulum Cæs. & Regium.

Chorea.

Sub finem Comitiorum postularunt ordines à Cæsare, ut circa sextum Calendas Majas, ad diem Divo Georgio sacrum Eperiessi jus dicendum juberet, quod superioris Ungariæ incolis longum & difficile iter Posonium venientibus foret. Id quidem Cæsar, si judices illuditer non detrectent, quod neque à Nadasdio Palatino, neque ab Olaho impetrari potuisset, se non abnuere respondit. Quum igitur ad Verancium, qui summo eo magistratu, quem Locum tenentem vocant, fungebatur, & cæteros judices tabulæ regiæ (sic Ungari prætorium tribunal vocare solent) frequentes convenissent, non magno labore obtinuere, ut Eperiessum profecti, administrandis legibus vacarent: & Verancius quidem obsequi nobilitati cupiens, nec senio viribusque suis diffisus, quum sequenti vere illuc se contulisset, molesta suborta febre, septuagesimo tertio ætatis anno è vivis migravit; eique Cæsar Stephanum Radetium Episcopum Agriensem, ærariique præfectum substituit, virum bonarum literarum peritia, pariter & legum scientia insigne, qui postea stans temporibus judicia Eperiessi exercuit.

Eperiessi ut ius dicatur, à Cæsare postulatum.

Antan. Verancius eo profectus è vita migrat.

Florisicomitiis Cæsar Canisanam præfecturam; quam post infelicem Thuri cædem Valentinus Banffius Thalloczanus à Suendio ad id muneris commendatus bene gesserat, sed nuper Viennæ decesserat, Gaspari Alapiano attribuit: qui commendatione nonnullorum in notitiam Cæsaris venerat: quamquam ut exitus docuit, nihil præter generis nobilitatem, qua nonnullos proceres attingebat, ad militiam attulisset. Cum enim custodiæ loci, ac exercendæ disciplinæ militari segnius quam par erat invigilaret, incredibile ab hostibus in rem suam intentis detrimentum accepit. Erat in præsidio Sighetano Alys præfectus, quem Turcæ Saruni vocabant, vir militaris, & inquieti animi, quo etiam cognomine à nostris erat insignitus. Is cum non ita pridem è Solnoco Sighetum venisset, gregarii ordinis miles Gaspar nomine, sive nobilitate ingenii, qua laborabat, sive aliqua ab A-

Radetius Episcopus Agriensis ei substituitur.

Canisa præfectura. Banffio demortuo, Gaspari Alapiano commendata Ninghatatlan.

Aly Sigethanus præfectus

1571. Canisam ex insidiis intercipere molitur.

ab Alapiano, quo transfugio prætendebat, affectus injuria, ad eum profugit, eique operam obtulit, qua oppidum Canisianum intercipi posset, si per stagnantis aquæ glaciem, superata à peditibus fossa, validius invaderetur: quod fieri parvo labore posse putabat ab ea parte, qua arx ab oppido seclubatur, & ubi nullum irruentibus vallum obstabat, quod nostri ex ea parte se aquis profundioribus tutos esse rati, non nisi tenui sepimento locum præsepiissent, quod minimo labore punctoque temporis disjici posset.

Itaque Alis tem à Turcis, qui capti isthic servierant, locorumque periti habebantur, diligenter percunctatus, nec ob compertam & exploratam imbellis & incuriosi præfecti desidiam de successu dubitans, fortunam experiri constituit. Nec diu moratus, consilio cum paucis communicato, validas è suis præsidiis, se iis, qui Sochosii, Quinqueecclesiis, Caposiæque & aliis locis erant copias collegit, & Seguldium cum iis venit, ac illinc primis tenebris & silenti agmine profectus, ad noctem lucente luna Canisiam pervenit. Et cum non procul ab arce saltuoso quodam in loco consedisset, Gasparem transfugam cum aliquot Turcis præmisit, qui perlustratis semitis glacie concretis, per quas in oppidum irrumpendum erat, ad se reverteretur. Hæc hostium consilia, certius explorata, Natuffus Stubicianus, Christianis parentibus ortus, qui Seguldio præerat, Alapiano per litteras occulte perscripserat, ac ut vigilaret oportune admonuerat; sed ille inefficaci &

Alapiani incuria consilium hostium detectu.

desidioso animo id neglectui habuerat, non aliam ob causam, quam quod illum, galeam deauratam pro fideli opera petentem, avaritia doctus, non satis certa sui explorata attulisse suspicaretur.

Ultima die Bacchanalibus sacra, urbem vino somnoque sepultam adoriuntur.

Fortè tunc erat ultimus dies ejus temporis, quo elabente Christiani carnibus postea abstinere solent, ideoque non ab Alapiano solum, sed etiam à militibus & minoribus præfectis genio indulgentibus, in multamque noctem potantibus, vigiliæ segnius obibantur. Unus ex equitum ductoribus, Stephanus Isthuanffius egregia virtute juvenis, forte aliquid de conatibus hostium subodoratus, quatuor equites suos speculatum extra oppidum misit, ut si quid certi comperissent, sine mora citatis equis reverterentur. Verum illi usque ad dimidiam noctis, nondum hostibus ad destinatum locum pervenientibus, in excubiis perseverando, sive expectationis tædio ducti, sive frigidioris aëris injuria compulsi, importuno consilio redierunt, tuta ubique omnia esse referentes. Interim Gaspar cum aliquot Turcis peditibus per notos tramites sustinente glacie, nemineque prohibente oppidum ingressus, Germanum militem tesserarium obtruncat, ac relato cæsi capite, ad locum, ubi Alis constiterat, revertitur; & Canisianos somno vinoq; obrutos, summum agitare silentium refert.

Capiunt & trucidant obvios quosq;.

Ille non jam amplius cunctandum ratus, supra octingentos milites, ex omnibus cohortibus lectissimos, ducibus Tasquino & Curto equitum ductoribus, immittit; atque illi noctis beneficio usi, præeunte transfuga, nulloque animadvertente, irrumpunt; Alys eodem in loco expectabundus consistit: Cum in forum pervenissent, clamorem attollunt, atque obvios quosque trucidant; deinde agminatim, aut sparsim per manipulos, ut cuiq; arbitrium erat ad rapinas & cædes dividuntur. Multi nullum hostem adesse rati, sed milites ob ejusdem diei consuetudinem temulentos obambulare existimantes, ne ferrum quidem, nisi sero & ab hoste jam undique clausi & oppugnati stringere potuerunt: plures in lectulis & contuberniis oppressi, captique aut interfecti fuere. 1573.

Solus Isthuanffius animadverso periculo, conscensoque potiori, quem habebat, equo, & cæso, qui occurrerat hoste, cum uno aut altero ex famulis in arcem profugit; ubi ab iis, qui intus erant, pro hoste habitus, ac glandibus petitus, tandemque agnitus & intromissus est. Michaelem autem Tacatonem, veteranum præfectum, quum ab improviso hoste repente circumventus esset, & pertinacius, ne in manus hostium veniret, ac diutius pugnasset, fœnu & straminibus incensis, & per effractas domus fenestras injectis, densioris fumi caligine præcluso spiritu mori coegerunt.

Tum verò alii atque alii ad diripiendas domos & equos è stabulis abducendos conversi, direptis illis, multos etiam promiscui sexus mortales puerosque & fœminas cepere, & ad Alim in proximo saltu agitantem, nuncios cum aliquot captivis misêre, oppidum in potestate esse significantes. Quo auditu hostes, qui cum eo erant, lucri cupidine illecti, nullo cujuspiam imperio curato, sociis per oppidum prædæ intentis sese miscuerunt: pauci ex hostibus, dum incautius populantur, interfecti aut vulnerati fuere. Thomas Posgajus, egregius fortisque miles, & viarum peritus, ob idque Turcis invisus, dum reponendæ in tutiorem locum, abscondendæque pecuniæ incautius quàm periculum poscebat, incumberet, vivus captus est: ac infinita variarum rerum præda, ex oppido omnibus rebus necessariis repleto, abducta: adeo ut hostes à prima noctis vigilia, ad usque hibernæ diei crepusculum, satis longo temporis intervallo, populando, & pro libidine hostilia omnia exercendo, impunè grassarentur. Qui autē in arce erant, quòd & pauciores essent, & nocturni temporis incertos casus, ac insidias vererentur, egredi, & suis laborantibus opem ferre, neque tutum neq; è disciplina esse arbitrabantur. Tormentis tamen rarius in incertum emissis, sine ullo hostium discrimine, irritis fragoribus & strepitu fulminabant.

Ingens ab hoste variarū rerum præda abducta.

Per hunc modum capto & direpto oppido, ac omnibus, quæ in eo erant, ablatis, Alis incruenta potitus victoria, incolumes multaque ditatas præda copias reduxit, ac triumphanti similis, Sighetum invectus est. Præter aliarum rerum prædam, cujus magna vis & copia fuit, mille & amplius hominum capita, DCCXLVIII. equos ablatos esse constat: quorum parte meliore sibi retenta, residuum sub hasta vendidit, & inter milites divisit. Sed tormenta duo justæ magnitudinis, quæ in foro eminentiori clivo posita erant, jugis boum ibidem repertis secum attracta, in munitione Sighetana, e regione ædium suarum collocanda curavit: postea multos impuberos pueros, ac formosiores è captivis puellas, cum vexillis & Thoma Posgajo, ad Selimum & Mehemetem purpuratorum principem Byzantium dono misit: ubi Posgajus; quod Turcæ viarum peritis, qualem eum esse non ignorabant, minime parcendum putent, simul cum Gregorio Dociu nobili equite, non ita pridem in oppido inferioris Ungariæ Simandio, in quadam excursione

1573. capio, apud Bosphorum Thracium, in mare mersus interiit. Et quamquam hoc tale tantumque incommodum incuria Alapiani improspere evenerat, & is majus socordiæ, quam virtutis specimen, male administrata republica, dederat; tamen quum Drascovitius in locum Slunii morientis alium sibi consortem magistratus adjungi postularet, neque quispiam alius occurreret, eum collegam, indulgente Cæsare accepit: & is tradita jussu Cæsaris Georgio Comiti Zriniano Canisa, in Illyricum reversus est.

Alapiano Drascovitio in Illyrico ad jungitur.

Georgius vero Zrinius Canisæ imponitur.

Sub id tempus inter Bathorium Transsilvaniæ principem ac Bequessium ex variis simultatum graviorum dissensionibus, quæ inter eos ex mutua æmulatione subortæ erant, subitum atque intestinum bellum erupit: quod occulte primo susceptum, non multo post absque sudore & sanguine in præsens gestum atque confectum fuit. Odiorum origines & causas jam pridem, vivo Johanne Sigismundo exortas esse, dum illi per speciem legationis amandato periculum vitæ pararetur, eo vero fatis cedente, ambo per varias artes de regno contenderent, emanasse non est dubium. Quæ demum quotidianis contentionibus in majus excrevere: quum Bathorius illum minus dicto audientem, & quoties sermo incidisset, petulantius obloquentem incusaret: tum vero quod arcem Husztam, salisque fodinas, ad novi sui principatus jura pertinentes, minime reddidisset: & ad comitia privatasque consultationes vocatus, elato contumacique animo, nunquam paruisset. Quæ ille, partim inficias ire, partim ditionem illam omnem sibi, & Chaquio, ac Lupo Bornemissæ à Cæsare dono datam dicere solebat. Tametsi autem de sinceso erga se Bathorii animo semper dubitasset; tamen singularem in Cæsaris benevolentia & tutela spem collocaverat, qui eum in adversa vel nutante fortuna sua non esset deserturus: Contra ille, quamquam Cæsari fidem & obsequium promisisset, odio tamen & vindictæ cupidine incensus, Turcarumque patrocinio & studiis subnixus, ad dignitatem suam pertinere putabat, sublato æmulo, quieta regni possessione potiri.

Bellum intestinum inter Bathorium Principem & Bequessium.

Igitur illum nec opinantem armis circumveniendum existimavit; miroq; silentio occultatis consiliis suis, aliud simulando, cum prætoriano peditatu ac aulico comitatu, paucisque evocatis, in oppidum Fogarassum, in cujus arce Bequessius se continebat, quamque ad incerta & fortuita belli abunde muniverat, improvisus irrupit: brevique post tormenta currulia advecta sunt, & reliquæ copiæ provincialium, Siculi & Saxones, nobilitasque omnis instructa armis, subjectos campos extensis tabernaculis occupavit. Nec mora, arx tormentis verberari cepta est. Nec Bequessius sibi deerat, quamquam multis rebus necessariis in tam repentino ac præcipiti periculo destitueretur. Sed una maxime angebatur militum præsidiariorum paucitate, qua imprimis laborabat; postquam hostium celeritate præventus, nec dimidiam militum partem, quos certis continuisque stipendiis alebat, convocare potuisset. Igitur post aliquot dierum oppugnationem, cauto potius ac necessario, quam honesto consilio, cedendum arce, fortunisque omnibus, quam se incertæ acerrimi hostis & æmuli fidei committendum duxit; & assumpto in fugæ periculique socium Stephano Thrace, cujus virtuti & fidei plurimum confidebat, conditisque in marsupium maximi pretii unionibus & gemmis, quæ Johannis regis senioris fuissent, ac alia pretiosiore supellectili, & auro ad viaticum, quantum in ea rerum desperatione & celeritate auferri poterat, suis, ut arcem quamdiu possent, omnibus viribus servare niterentur, jussis, equum militarem Asiatici generis, à Johanne Sigismundo dono datum conscendit, ac peritissimis viarum ducibus usus, superatis Alpibus, in tutum evasit, cum Bathorius fugæ ejus ignarus, neminem, qui persequeretur submisisset, sicque per varios viarum errores, ambagesque tandem ad Cæsarem Pragam contendit. 1573.

Bathorius Bequessium in arce Fogarassi obsidet.

Bequessius. convasatis unionibus & gemmis, ex arce elapsus ad Cæsarem Pragam venit.

At illi, quibus curam tuendæ arcis commiserat, & Paulus Giulanus qui thesauris servandis præerat, paucis post ejus discessum & fugam diebus, ne cum strenuo duce, eoque provinciæ principe pertinacius quam deceret pugnare viderentur, rerum suarum omnium ac vitæ immunitatem pacti eam dediderunt Bathorius ne uno quidem ex suis amisso, occupata arce, & rebus Bequessii omnibus thesaurisque, quos ille indulgentia & prodigalitate demortui principis ingentes & incredibiles congesserat, summa celeritate potitus, eam curæ & industriæ Cosmi Petricovitii, ex Illyrico oriundi, qui veteranus alumnus, familiatisque sibi erat, tuendam commisit, ipseque dimisso exercitu, & retractis tormentis Albam revertit. Hunc in modum Bequessius rebus fortunisque amplissimis exutus, aliquamdiu in aula Cæsaris exilium toleravit, seque certiori spe sustentavit fore ut benignitate auxiliisque ejus adjutus, in suam, è qua impotentibus armis pulsus esset, ditionem reduceretur.

Paul. Giulanus arcem Principi paulo post dedit.

Per id tempus Sigismundus Racocius, qui Sendroni præerat, & Valentinus Præpostuarius Cassoviæ Ruberi legatus, Caithbegum Fileci præfectum, qui cum mille equitibus Turcis ad nundinas, quæ in oppido Sixone futuræ erant, prædatum & populatum exierat, obviam progressi fuderunt, hostesque fusos & fugatos ad Filecum usque persequuti sunt, & magnum eorum numerum partim ceperunt, partim trucidarunt. Vexilla etiam aliquot, & currus & equos ipsius præfecti, qui ad manum ducebantur in potestatem redegerunt. Captus etiam in pugna fuit Hasanes, equitibus Spahiis præpositus, quem Allaibegum vocant: is à Stephano Bathorio adolescente, grandi pecunia emptus est, sed eum alter Stephanus Bathorius, paulò antè regnum Poloniæ adeptus, olim sibi cognitum, suamque opem suppliciter implorantem, persoluto redemptionis pretio, liberavit.

Racocius & Præpostuarius in Turcas Filecienses prædatum egressos cædunt.

Dum hæc in Pannonia & Transsilvania geruntur, Selimus Turcarum princeps Sinanem purpuratum, natione Acarnanem, in Africam cum valida classe misit adversus Hispanos, qui Tunetum ceperant; qua in classe centum quinquaginta triremes, ac xx. onerariæ naves numerabantur. Is erepto Tuneto, & Guleta, munitissimo oppido, & Castello ab Hispanis, inter Tunetum & Guletam extructo, vi expugnatis, ac à fundamento diruptis, Gabr. etiam Cerbellione, ac Petro Carreto Hispanorum ducibus captis, incolumem victricemq; classem reduxit, nec diu post in lucum Meliemetis, quem quidam commotæ mentis Monachus Dervisius prægrandi cultro in ventrē adacto inter-

Sinan Bassa Tunetū & Goletam expugnat. A. 1574.

1576. interfecerat, purpuratorum princeps est creatus, sumptumque de Dervisio in quatuor secto partes, extremum supplicium. Sed Selimus non diu ea victoria lætatus, in gravem lethalemq; morbū incidit, quem quum superare non potuisset, quinquagesimo sexto ætatis anno, Idib. Decembr. extinctus fuit, quum octo annos imperasset, eique Murates filius, viginti septem natus annos, ex præfectura Amasiæ atque Iconii Byzantium repente advolans successit; qui simul ac sceptris potitus est, quinque fratres natu minores, Muhemetem, Aladinum, Giangirem, Abdulahem, & Solimanum crudeli parricidio strangulatos necavit: ac deinde stabilito in præsens dominatu, & Spahoglanis aulæ equitibus, Janicerisque tumultuantibus, quod ipsis insciis regnum invasisset, ad obsequium multa largitione perductis, bellum adversus Persas eorumq; regem Mehemetem cognomento Hodabendim movit, cum quibus postea per quatuordecim annos varia fortuna illud gessit: denique induciis factis, obsidibusque acceptis, terminavit. Octennales autem inducias cum Cæsare pactas, ipse quoque ratas habuit, legatumque Cæsar ad eum, loco Caroli Rimi revertentis, Fridericum Prainerum submisit.

Selymus Imp. Turcarū è vivis migrat.

Murates sublatis quinque fratrib9 patri succedit. A.1576.

Octennales inducias ratas habet.

Frider. Prainer loco Rimi legatus.

Eodem quoque fere tempore, Carolus nonus Rex Galliæ, Cæsaris gener vitam cum morte commutavit, regnumque intestinis seditionibus & bellis perturbatum. Henrico fratri, qui non ita pridem à Polonis rex fuerat declaratus, testamento, quod à regii sanguinis principibus, consensu unanimi firmatum erat, reliquit: ita ut donec ille è Polonia reverteretur Catharina Medicea regis mater rebus administrandis præesset, eique ab omnibus obsequii ac obedientiæ munia deferrētur. Ejus mors non tamen apud Polonos, quorum sceptra jam Henricus moderabatur, rebus novis, & interregno, causam & occasionem attulit: sed etiam Cæsarem ad nova consilia ineūda animum applicare coegit. Nam quum Regina mater fratris obitum Henrico significasset, eumque ad aviti regni jura primo quoque tempore capessenda cohortata esset; ille convocatis ad XV. Cal. Jul. regni senatoribus, ac optimatum præcipuis, sibi ob fratrem vita functum in Galliam reverti necesse esse proposuit: idque ut eorum permissū facere liceret, paucis verbis rogavit. Qui quum absque ordinum totius regni præsentia, ac consensu, id in sua potestate situm esse pernegassent, ac ut illos ad certum diem convocaret, consuluissent; dissimulatis, quæ tacito pectore conceperat, consiliis, se propediem comitia publicaturum respondit: interim tamen præmisso Bellereo cubiculario, qui pretiosiorem supellectilem clam in Galliam perferret, literasque publicæ fidei à Maximiliano sibi Viennam venturo impetraret, in cubiculum reditt, ac se febricula tentari simulavit: postridie silentio noctis, minorem arcis portulam aperiri jussit, mutatoq; habitu cum paucis equum conscendit, cujus robori & pernicitati plurimum confidebat, eumque quamvis nemo ex Polonis fugæ ignaris sequeretur; calcaribus adactum urgere atque agitare non destitit, donec cursu totam eam noctem, ac sequentis diei partem continuato, ægre ad Friburgum Silesiæ oppidum Cæsarianæ ditionis perveniret: ibique sonipedi non solum soleæ ferreæ excuterentur, sed etiam ungulæ omnes nimio cursu ac labore attritæ deciderent: ita ut eum relinquere cogeretur, agasone, qui, donec illæ renascerentur, expectaret, & eum postmodum in Galliam ad manum duceret, ibidem ibi relicto. 1576.

Carolus IX. Rex Galliarū obit.

Henric9 Rex Poloniæ, deserto regno, in Galliam contēdit.

Lentiore demum passu, minoreque formidine, Viennam applicuit: ibique à Cæsare, qui nihil de ejus adventu in urbem audiverat, ad infimos usque gradus obviam prodeunte, singulari honore & benevolentia exceptus est; & donec isthic egit, hospitium in arce datum, & lautia præbita, ministrantibus ei jussu Cæsaris honorificentissime omnibus aulæ ordinibus. Inde profectus Venetias, Patavium, Ferrariam, Mantuam, denique facto per Allobroges & Salassos itinere, universa in occursum se effundente Italia, magnificentissimo ubique apparatu certatim exceptus atque exceptus est. Viennæ adhuc moranti à Polonis literæ, quibus in regnum revocabatur, redditæ sunt; ad quas quum nihil aliud respondisset, quam quod sibi propter certas & arduas causas, quas ex literis suis apud Carolum Danzæum Cracoviæ relictis intellexissent, in salutatis ipsis discedenti ignoscerent; nec de suo reditu quicquam dubitarent: demum legati rursus missi, eum Ferrariæ spectaculis vacantem adiere, cum mandatis ut nisi postridie Idus Majas Cracoviam ad tuendum à Moscovitis & Tartaria, ac aliis hostibus regnum reverteretur, Polonos alium regem creaturos, nec postea ullo tempore ejus rationem habituros. Henricus ad ea rursus simulatis verbis respondit, se non eo animo Poloniæ regnum reliquisse, ut ad illius gubernacula reverti nequaquam vellet: sed ad componendas Galliæ res turbatas & confusas iter suscepisse, quibus Deo Optimo Maximo bene juvante brevi compositis, pro eo, quo illud regnum prosequeretur, amore & benevolentia mox reversurum; neque passurum, ut ejus opulentissimi ac florentissimi regni optimatum judicium, quo se aliis summæ dignitatis & virtutis principibus, prætentis, regem prætulissent, ipse ingrato animo sprevisse, aut nihili fecisse videretur. Quæ etiam postea, datis ad eosdem Augusta Taurinorum literis, repetere nequaquam prætermisit.

Sed quum Poloni eum Gallici quoq; regni coronis insignitum esse, ac Aloysiam Lotharingiæ principis, ac Mercuriani ducis Nicolai filiam, in conjugem duxisse, nec de redeundo quicquam pensi habere certo cognovissent convocato publico omnium ordinum concilio, de exauctorando, ac novo rege creando consilia inierunt: edictoq; sanxerunt, res Polonicas iterum ad interregnum rediisse, non secus quam si Henricus fatis concessisset. Quorum cum Henricus certior esset redditus, misso oratore, ne tam celeri desperatione de suo reditu ducerent; ut novi creandi regis necessitatem sibi incumbere putarent, ab eis postulavit: sed illi propositi tenaciores, iisdemq; consiliis insistentes, comitia creando regi ad Calend. Octobris Varsoviam indixerunt. Ad ea complurimi principum legati confluxere; Cæsariani imprimis, qui per eosdem summæ dignitatis oratores, quorum supra memini, ut illud Ernesto filio obveniret, procurabat; ac Johannis Sueciæ Regis, qui pro seipso, sui Sigismundo filio, ex filia Sigismundi primi regis progenito, amicorum præcipuos prehensabat; ac Alphonsi Atestini Ferrariensis principis, idem regnum ambientis. Nec deerant Johannis Basilii Moschorum regis nuntii eadem sceptra & gubernacula postulantes.

Comitia de novo Rege creando à Polonis indicta.

Competitores regni.

Non-

1576. Nondum Stephanus Bathorius ad petendum aut ambiendum tantæ dignitatis fastigium animum appulerat. Sed ut se quoque candidatis immisceret, casu aut quadam fati benignitate evenisse constat. Erat in Transsilvania apud eum Samuel Sborovius, Petri Sborovii Cracoviensis Palatini & Castellani frater è Polonia extorris ac legibus proscriptus, propterea quod eo forte die, quo Henricus regio diademate ornaretur, Andream Vapovium, summæ dignitatis & Senatoriæ virum, in ipsius regis conspectu, nulla ejus majestatis, aut comitiorum habita ratione, crudeliter occidisset. Is cum à Bathorio singulari humanitate honoreque exceptus, ac stipendio & muneribus liberaliter sustentatus aliquamdiu fuisset, interregni tempore in Poloniam reversus, fratribus & propinquis, quorum magnum numerum è præcipuis senatoribus habebat, plurima de præclaris ejus animi corporisque dotibus, rei militaris scientia, fide, religione, moderatione ac constantia disseruerat; ita ut congestis in eum innumeris laudum præconiis, illum omnibus aliis competitoribus, suo quidem judicio, anteferendum prædicaret. Quibus rebus persuasus Petrus, auctor Bathorio fuit, nomen quoque suum inter alios regni candidatos rite profitendi; suamque operam, industriam & auctoritatem, qua eo tempore cæteros anteire videbatur, internuncio usus eodem Samuele fratre, ultro offerendam existimavit. Itaque haud sine numine Divum se ad tantum dignitatis culmen vocari ratus, occasionem minime omittendam decrevit; gratiisq; Sborovio utrique actis, eosdem ingentibus promissis donis oneratos, ad promovendam tuendamque causam suam vehementer accendit & ad comitia legatos: quorum princeps Alexander Quenditus erat, amandavit.

Sborovii suasu Bathorius regnum affectat.

Res interim in Comitio magnis contentionibus agebatur, cum legati singularum partium, suis principibus regio honore augendis, atque amplificandis, solertem & singularem operam studiumque navare contenderent: eosque omnes, quibus ferendi suffragii jus & potestas esset, sive senatorii ordinis ii, sive equestris forent, industria sua, ac multis magnisque muneribus, sive occulte, sive palam largiendis, ac maximorum præmiorum pollicitationibus, ad suas partes pertrahere conarentur. Qua quidem in parte Cæsariani præ aliis longe eminebant, quum præter eximiæ virtutis dignitatisque legatos, Bohemici generis, linguæ commercio ac sanguinis, ab ipsa usque conditorum utriusque gentis origine, mutua propinquitate cum Polonis junctos; etiam Hispaniæ potentissimi regis legatus suffragiorum captator solers & diligens adesset, & Johannes Cobencelius è Carnis oriundus, nuper è legatione Cæsaris nomine ad Moscum obita reversus, ac Andreas Duditius ingenio, ac morum elegantia Polonis ut ferebatur, acceptus, de quo antea diximus, publice privatimque agendo & largiendo, causam suam, & totius consilii rationes, summa sedulitate tuerentur.

Cæsaris legatorum præstatio.

Sed à Bathorio stabat Sborovius senior, multo præbito auro conciliatus, quem magnæ factionis suæ hominum catervæ sequebantur; quod eo interregni tempore firmis opibus & clientelis, ac inveterata inter suos auctoritate plurimum posset polleretque: is adeo illuc propendebat, ut quum supra complures senatores, & equestris ordinis magnam partem in potestate haberet, cum à Chausium, qui Muratis Turcarum principis nomine 1576. legatus comitiis intererat, docere atque instruere non intermitteret, quibus modis & studiis, quave arte animi Polonorum à Cæsare abalienati ad Bathorium, veluti Muratis beneficiarium sublevandum & extollendum flecterentur. Contra Jacobus Uchanius Gnesnensis Archiepiscopus, cum multo maxima nobilitatis Polonicæ & Lituanicæ parte, omni studio atque officio, omnibusque viribus Cæsari erat addictus: ita ut Cæsariani, qui cum eo sentiebant, suffragiis & votis innixi, quorum æque magnus erat numerus, de prospero rerum exitu egregiam spem concepisse viderentur. Cæteri competitorum tametsi nihil quo quisque causam suam promoverent, intermittebant, superantibus tamen adversariarum partium viribus ita percelli videbantur, ut quotidie spes eorum infringi, & industriam languescere nequaquam vanis conjecturis animadverterent.

In hunc modum fluctuantibus comitiis, Sboroviani in consessu comitiorū, Bathorium pro Rege proclamarunt, ea conditione, ut Anna Sigismundi Regis, ultimo absque liberis vita functi soror, ab eo in conjugem duceretur: cujus ut sanguine regio Jagellonidarum, qui de regno optime erant meriti, progenitæ summam rationem habendam censebant: ex adverso Uchanius Archiepiscopus, illorum intempestiva insolentia, & suo erga Cæsarem favore permotus, cum magna senatus & optimatum parte, Maximilianum Cæsarem sublata voce manuq; nominavit, quem cætera multitudo sequuta, Cæsaris nomen identidem vociferando ingeminavit: ambæque factiones, retento mordicus suæ electionis tenore, ad eos principes, quos nominaverant, legatos sine mora mittendos decreverunt. Et ad Cæsarem quidem Albertus Lascus, Hieronymi filius, Siradianus Palatinus, cum Stanislao Gostonscio, ac Nicolao Firleio, summæ auctoritatis senatoribus aliisq; tam ex optimatum, quam equitum numero collegis missi sunt: ad Bathorium verò Johannes Tarlo Palatinus Lublinianus, nobilissimæ stirpis cum duodecim senatorum equestrisque status viris expeditur.

Sboroviana factio Bathorium.

Altera vero, cujus princeps Gnesnensis Archiep. Maxim. Cæs. elegit.

Ad Cæsarem & Bathorium utrinque missi legati.

Interea Sborovianis, & qui ad Bathorium inclinaverant, non sine tumultu ac immoderatis clamoribus, comitia ad XIII. diem Januarii ineuntis Anni Andreoviam, quod est oppidi nomen, indicta sunt; ad quæ tamen nemo ex iis, qui Maximilianum elegerant, comparendum sibi existimavit: in quibus factionis ejus studiis decretum fuit, electionem Cæsaris irritam esse, quod ea ab Archiepiscopo & ei addictis non in consessu caveaque comitiorum loco liberis suffragiis ferendis ordinato, sed foris ab armatis & seditiosis civibus facta esset. Ad ea Comitia Cæsar quoque suos legatos miserat, per quos adversariæ factionis proceres hortabatur, ut cavendæ dissensionis & seditionis causa, suffragia suis adjungerent, qui non insulso nec improbando judicio sibi regnum detulissent: nec Bathorium multis partibus inferiorem sibi præferendum putarent. At illi nec auditis legatis, ne qua vis sibi à Cæsarianis inferretur, magno armatorum numero, & equitatu sese munierunt, & satis diu consultando atque deliberando tempus protraxerunt. Lascus interea & legati, qui ad Cæsarem Viennam venerant, de regno ineundo, ejusque conditionibus ac juramento ad servandas libertates Poloniæ, & Lithuaniæ & provinciarum, à Cæsare præstando frequentes consultarunt. Haud dissimiliter & Batho-

Andreovianum concilium à Sborovianis indictum.

1576. Bathorius in Transsilvania cum Tarlone & collegis de ducenda Anna, deque occupando regno & aliis, quæ illi habebant in mandatis, consilia & rationes mutuo inter se conferebant. Sed neutris placebat quicquam ante exitum Andreoviani concilii statuere, quem præstolandum ambæ partes censuissent.

Tieffenbachius legatur à Cæsare ad Bathorium.

Interea Cæsar experiundum ratus, an Bathorii animum, ambitione ægrum sanare, ac ab ejus regni petitione, quod sibi prius ac majori suffragiorum numero delatum esset, dimovere posset; Christophorum Tieffenbachum Sacmarii præfectum in Transsilvaniam misit, eique multis rationibus suadere cótendit, ut honestissimo Transsilvanicæ provinciæ loco contentus esse vellet; qui ei maxime tutus atq; commodus foret, quum amplissimos quotannis inde reditus percipere, & splendidi & opulenti principis nomen tueri haud dubie posset. Repeteret ipse animo, quantum hinc sibi curarum atque molestiæ pararetur, quantumque Cæsari deberet, qui eum ad tantæ dignitatis honorem, ac provinciæ celeberrimæ & ditissimæ, quæ jure sua esset, imperium facili benignitate promovisset, cui etiam haud exiguo, aut inani juramento se devinxisset; proinde hortari sedulo & diligenter, ut sibi cedendum duceret, & primoribus suæ factionis hominibus, qui ipsum tumultuosius pro suo rege nominassent, oblatum imparibus votis munus renunciaret. Fore ut ipse hoc salubri officio pietatisque pleno regnum illud, quod nisi (si tam ab ipso, quam factione sua in sententia pertinacius persistatur) bellorum tempestatibus obruendum haud dubie sit, incomparabilem apud omnes mortales gloriam, regno à vastitate & cædibus, ac cruentis seditionibus summa cum laude conservato, prometiturus sit; ab se autem omnia ea præmia, quæ à grato & benefico principe liberalissimè dari possint, omni tempore & occasione expectanda existimet. Admissus sine mora in colloquium Tieffenbachus, hæc atq; talia ei dilertè ac prudenter proposuit: testatus Cæsarem sibi & iis, qui eum ad dignitatis regiæ summum decus fastigiumque promis, majoribusque suffragiis elegissent, deesse non posse: consultiusque facturum eum, si cedendo locum majori & digniori, rerum tranquillitati consulendum putet, quam armis disceptando, magnam perturbandæ reipublicæ occasionem sit allaturus.

Bathorii responsio

Ad ea Bathorius nihil cunctatus alterâ die respondit: se eum honorem qui sibi non multum quærenti, nec justo ambitiosius expetenti, Diis faventibus delatus esset, integro pudore repudiare non potuisse, ne si id fecisset, degeneri animo minus illo dignus esse propria confessione censeretur: nunc se eo esse proposito, ut propediem regnum mire, illudq; rectis consiliis, ac constanti virtute gubernatum tueri pergat; ita ut neminem eorum, qui se elegissent, consilii factique sui pœnitere possit: sperare se etiam in benignitate & clementia Cæsaris, tanta illum animi moderatione usurum, ne ejusmodi potentiæ suæ nomen invidiosum esse velit. Quòd si autem bello aut armis vis sibi aliqua inferatur, quo ab æquissimo Cæsare minimè expectandum puto, ostensurum se, ea præditum esse animi firmitate & constantiâ, ut omnia prius experiri velit, etiamsi vita amittenda sit, quam jam receptum, nec infeliciter inchoatum honorem, per ignaviam aut cessationem deseruisse. Tieffenbachus, qui illum in tanta tamque gravi re, consilia cum suis collaturum, ac sic aliquot dierum mora præmeditans sibi responsurum existimaverat, ubi se eodem fere temporis momento, quo legationis rationes exposuisset, spe celerius dimitti vidit; dolore atq; iracundia perculsus, illum, ut digna Cæsaris ratione habita, præcipiti ac immaturo consilio abstineret, admonuit. Verum quum is, etiamsi annua consultando deliberandoque esset extrahendus, non se sententiam mutaturum respondisset, utpote cui constanter adhærendum decrevisset, tandem accepto commeatu, Sacmarium versus reversus Cæsarem quamprimum de irrito legationis suæ exitu certiorem reddidit.

Bathorius, comitiis ad Megiessum indictis

His hoc modo peractis, in conventu quoq; Andreoviano haud dissimili pertinacia, Sborovianæ factionis capita à sententia minimè dejici potuere. Quod quum apud ambas partes pro certo & firmo constitisset, prior Bathorius comitiis ad oppidum Megiessum indictis, regnum à Polonis & Lithuanis sibi delatum accepit, seque illis juramento ad diem octavum mensis Februarii solenni more obstrinxit: dimissisque Tarlone & collegis, se primo quoque tempore ad illud ineundum, Diis superis bene juvantibus, profecturum pollicitus est.

Regno accepto, se Polonis juramento astringit

Cæsar quoque longa & diuturna deliberatione adhibita, quum Ferdinandi & Caroli fratrum, Augustique Saxoniæ, & Alberti Bavari, aliorumque principum sententiam exquisivisset, tandem Lasco & Polonis, Lithuanisque legatis annitentibus, assensit, oblatumque regni honorem suscepit: & juramento, quo se eis ad servanda jura & libertates communes obstricturus erat, diem XXVI. mensis Martii constituit. Quo adveniente in templum Divo Augustino dicatum, ad quod ex Aula seu Palatio per majus atrium, ac annexas porticus, inter hortos itur, sella à cubiculariis gestatos, (quod æger pedibus nonnihil esset) aurata indutus trabea, ac corona privata caput redimitus, quam ingentis pretii sibi parari jusserat, adductus est; filiis ac ingenti comitatu militum & promiscuæ multitudinis præcedentibus, Mariaq; conjuge cum sororibus, quæ invisendi fratris ergo ab Oeniponte tunc forte advenerant, subsequente; sed & duobus è legatorum numero diploma, quo regnum Poloniæ & Lithuaniæ ei præferebant, multis sigillis munitum, extenta supra caput manu deferentibus, sacramentum prælegente Stanislao Conarscio Referendario, & astantibus legatis, solenni more conceptisque verbis, recitavit. Tum sacer hymnus tympanis & tubis interstrepentibus decantatus, & omnibus in propugnaculis urbis, majora tormenta ingenti fragore & boatu displosa sunt, pauloq; post convivia & summa omnium hilaritate dies celebratus.

Idem Sacramentum legatis etiam Maximilianus præstat.

Ferunt plurimi, si Cæsar in præstando jurejurando Bathorium aliquot diebus præcessisset, ac ad occupandum regnum iter in Poloniam absque cunctatione suscepisset, non fuisse illum tantum in sua factione præsidii positurum, ut adversus Cæsarem armis & bello contendendum existimaret: cum præsertim Cæsar magnas copias equestres & pedestres, ac magnam vim pecuniæ paratam haberet: & ex Germania auxiliorum & stipendii militaris magna copia expectaretur; verum tarditate & cunctatione Cæsaris adductũ, ac de ejus in regnum ingressu maxime dubitantem, celeritate quæ in gerendis rebus vel maxime

con-

1576. *Cæsaris literæ ad Polonos & Lithuanos ordines.*

conducti, ofum. præoccupato Cæsare, fortunam tentavisse, eamque secundissimam & indulgentissimam expertum esse.

Altero postquam juraſſet die, literas ad Poloniæ & Lithuaniæ, cæterarumque provinciarum ordines & populos universim dedit, quibus se tam primi, quam secundi interregni tempore haud ulla ambitione, aut immoderata regnandi cupiditate, nec privati alicujus commodi causa, sed juvandorum imprimis ipsorum, & totius Christianæ Reipublic. causa ad petendum istud regnum animum adjecisse, & omnibus comitiis quibus de Rege eligendo agebatur, Ernestum filium ipsis proposuisse scribebat; ita ut quamvis eum omnium multis gravissimisque de causis illum sibi præferendum existimet; si tamen sui potius, quam filii potior ratio habenda sit, se ei quoque in casu Reipublic. deesse nequaquam posse. Cum igitur divina providentia sequutum sit, ut ipse superiori mense Decembri, rex rite electus, ac per eos, ad quos id jure pertinet, publice renunciatus sit, nihil in votis prius potiusque habuerit, quam se ad capessendum regnum quamprimum pertexisse: quia tamen nonnullos regni ordines suis rationibus ductos, ad contrariam electionem progressos esse intelligat, se pro officio & studio quietis publicæ adductum, nihil reliquisse intentatum, quod eo pertinere judicaret, non modo Vaivodam Transsilvaniæ, tam per litteras quam nuncium à regno minus et legitime delato dehortandi (quem, quia Varsovia per legatos sibi & inclitæ stirpi Austriacæ primum locum tribuisset, dicto obtemperaturum putasset) verum etiam ad eos, qui à sua legitima electione dissentiunt, missis Andreoviam præcipuæ auctoritatis legatis tentasse, an mitigatis illorum animis ad saniora amplectenda consilia inducerentur, tantum vero abfuisse, ut alterutro in loco quicquam profecisset, ut neque ejus oratores Andreoviæ, nisi perfectis, quorum causa convenerant, negotiis admissi, auditique sint, neque meliori cum responso dimissi, quam quod se legatos Viennam missuros dixissent, sicque rebus infectis discedere coacti fuissent, cum tamen talia illi propositurri fuissent, quibus & publicæ regni & totius reip. Christianæ quieti haud dubie consultum fuisset.

Ex quibus etsi satis colligi potuerit, parum spei reliquum esse rem eo deducendi, quo ipse semper optavisset; nihilo tamen minus nec tunc suum in Poloniam adventum maturasset; sed ne ulla dissentientibus ejusdem reipub. civibus in sua viscera sæviendi occasio ab se præberetur, quin potius concordiæ ineundæ tanto commodius vacare possent, pro sua in Poloniæ regnum & rempubl. pietate, ac benigna integerrimaque voluntate, eundem adventum suum differre, quam festinatione aliqua dissentientium animos exacerbare voluisse; ea præsertim spe, quod futurum putasset, ut alio quopiam in loco idonea aliqua ac dignitate sua haud aliena cōcordiæ ratio iniretur. Quoniam verò hactenus non is, quem expectasset, sequutus esset effectus; sed alius frequens ad nonum diem proximi mensis Aprilis Varsoviam indictus sit conventus, se etsi iis peragendis, quæ ad sui legitime quæsiti juris confirmationem pertinerent, diutius deesse nolle; adeoque hesterna die (quod felix & faustum, ac tam Poloniæ regno, quam universæ reipublicæ Christianæ salutare sit) oblatum sibi Poloniæ & Lithuaniæ legatis juramentum præstitisse, & libertates ac jura omnia, quæ ab se requirebantur, confirmasse: ac demum electionis decretum, in Dei altissimi nomine suscepisse: tamen cum etiamnum nihil magis cupiat, quam Polonorum & Lithuanorum dignitati & rationibus simulque universæ reipublicæ Christianæ quieti & tranquillitati quam optime consultum esse, idque tanto majori desiderio, quanto magis sibi ob oculos versetur ruina & interitus, ex intestina civium dissensione expectandus; cum illa, sicut omnibus Rebuspublicis semper fuit exitiosa, ita Poloniæ quoque regno non alium eventum allatura videatur; neque nunc suam profectionem accelerare, sed regni ordinibus per suos ad Varsoviensem illum conventum, (quem, si modo brevitas temporis pateretur, suum progressum imprimis habere cupiat: sin minus, continuandum, vel in aliud tempus prorogandum censeat) destinandos oratores pacis & concordiæ consilia amplectenda proponere ipsisque permittendum decrevisse, ut quibuscunque remediis & rationibus ad sananda reipublic. vulnera & concordiam juvandam descendere possint; salva tamen sua dignitate, ita ne Bathorius, ipso longe inferior, non sine gravissima contumeliæ nota, ac totius reipub. Christianæ detrimento exitioque, cujus avertendi sibi præcipua cura sit, ipsi præferatur.

Quia vero Annæ reginæ Sigismundi primi filiæ mentio, ac conjugium huic negotio annexum est, ut illa Ernesto filio suo matrimonio jungatur, si ita Poloniæ Lithuanisque videatur, se non abnuere; daturum etiam oratoribus suis talia mandata, quibus ad ea omnia, quæ ad pacem & concordiam usquam pertinere possint, ita sint instructi, ut illos nihil desideraturos existimet. Quod si vero pars adversa his justis & honestis rationibus locum dare nolit; sed in sua illa opinione persistat, utique nec suæ dignitati juribusque suis defuturum, neque suos deserturum: imo cum primum ab iis, qui suas partes sequuntur, certior redditus fuerit, in regnum primo quoque tempore properaturum; nec intermissurum, quin legatis inter cætera hæc mandet, ut quoad præsidia contra hostium incursiones necessaria comparari queant, eum eisdem populis id unanimi voto deliberarent, quod imminentis periculi necessitas postulare videbitur; tum etiam ea, quæ oratores sui, quos superioribus mensibus in Moscoviam misisset, in Polonorum & Lithuanorum utilitatem egerint, atque effecerint, ipsis ordine referant. Quæ quum omnia ipsos scire intersit, ea ipsis significanda curasse; eum vero etiam hortari benigne, ut futuris illis comitiis frequentes adesse & ad negotia omnia, quæ commemorasset, ad æquabilem concordiam reducenda, omnibus studiis incumbere non negligant.

Cæsar legatos cum magnis muneribus dimittit.

Quum has literas per certos nuncios Varsoviam misisset, ipse Lascum (quem magno studio & labore in numerum procerum Pannoniæ annumerandum curarat, dicentibusque id contra legem fieri, responderat, unam hirundinem ver non facere) & legatos Polonicos ejus collegas, amplissimis muneribus, maximaque ad usum abaci vasorum argenteorum & aureorum vi, ac signatæ quoque pecuniæ copia donatus dimisit. Ipse vero secus, quam temporis & necessitatis ratio postulabat, quæ in sola celeritate posita erat, Pragam discessit: ibique ad principes Germaniæ, ut frequentes Ratisponam convenire, sibique Poloniæ regnum legitime occupaturo, ac de successore

Cæsare

1576. *Imperator Bequessium cum exercitu in Transsilvaniam reducere statuit.*

Cæsare consilia cum ipsis inituro, præsto esse non recusarent, literas mandataque dedit. Dum Pragæ esset, & ad curandas res Ungaricas Carolum fratrem Viennæ reliquisset, Bequessium è Transsilvania ut diximus, pulsum, in provinciam reducendum esse decrevit ut Bathorius, qui ab ineundo occupandoque regno verbis & legatione dejici nequaquam potuisset, vi atque armis ab instituto revocaretur: sic tamen suppressis quantum fieri posset, ac occultatis consiliis, ut quasi Cæsare nequaquam conscio, solus Bequessius, tumultuario irruptionis genere, expeditionem adversus illum suscepisse videretur. Itaque Rubero, quid fieri velit, per literas significat, & ut Bequessius Transsilvaniam repetenti, arma, equos, milites, & omnia quæ fuerint necessaria subministret, dat in mandatis.

Copiæ ex præsidiis & aliunde contractæ.

Nec mora is ex militum præsidiariorum numero selectiores copias deducit, ac in ulteriori Tibisci ripa locum designat, ad quem silentio conveniant. Christophorus Ungnadius Agriæ præfectus ducentos equites, ac totidem pedites attribuit; ducemque eis Columanum Balajum præesse jussit. Ex Germanis equitibus, qui in Sendrone, ac Scepsio, Gonciaque oppidis stationes habebant, sexcenti deliguntur; ducibusque Philippo Hartitiu, Russelii legato, & Johanni Henrico Proio parata jubentur. Echediani Nicolai Bathorii equites numero ducenti, quos Paulus Melithius ductabat: & ex præsidio Sacmariano, & quod in callone oppido ante biennium adversus excursiones hostium extructo, inerat, duce Paulo Deregniano totidem milites sese cæteris conjunxerunt. Equitatui vero Cassuviensi Georgius Perenius Nagidanus, & alius alii viri fortes præerant. Michael Telegdinus, qui ob simultates quasdam, propter intentatam litem, occupatosque fundos, cum Bathorio contractas, voluntario exilio suscepto, Transsilvaniam reliquerat, ac Sigismundus Racocius, & Valentinus Præposfuarius Cæsaris duces, cum suis equitum turmis, & cohortibus, ultro nomina dederunt: ita ut summa omnium copiarum ad trium millium utriusque ordinis militum numerum consurgere censeretur.

Anton. Siculus exercitus præfectus, uxoris dolo, necatur.

His omnibus copiis, qui imperaret, Antonius Siculus, rebus in Moldavia aliisque bellis præclare gestis conspicuus, poscente Bequessio, nec improbante Cæsare, delectus erat, quod & egregii bellatoris, ducisque famam erat consequutus, & rerum Transsilvanicarum apprime peritus habebatur, nec ipse operam esset denegaturus; sed is hoc præcise tempore, quo decreta expeditio erat, sceleratæ uxoris dolo, à nonnullis sicariis, dum valetudinarius ante focum oleo ungeretur nudus & inermis, erat interfectus. Qua indigna clarissimi viri nece, veluti adverso belli omine, quamquam Bequessius vehementer perturbaretur, tamen quum rem omnem in una celeritate positam esse videret, nihil cunctandum ratus, in Transsilvaniam se pertexit, tam silenti agmine, ut prius in fines provinciæ penetraret, quam à Bathorio nihil hostile suspectante sentiretur.

Satis constat Bequessium, si posthabita mora, usquam constitisset, sed primo statim impetu Albam, principatus sedem, ubi Bathorius venatu, & cæteris id genus oblectamentis sese recreabat, improviso adortus esset, illum non multo labore opprimi, & provincia ac dominatu exui potuisse. Sed cùm apud Tordam in æstivis, ducum sententias exquisivisset, illæque discordibus votis variarent, indignabundus præcepsque relicto Albæ invadendæ consilio, ad Radnotum deflexit, quod erat Petri Quendii prætorium, ad singularem amœnitatem ad Marusii amnis ripas exædificatum. Ibi plures ex Transsilvanis; qui clam ejus partes fovebant, ad eum armati convenerunt, Gabriel Quendius, Balthasar Bornemissa Lupi filius, Paulus Chaquius, & è numero Siculorum clari nominis Petrus Andrasius, Franciscus Allardus, Stephanus Dobaius, & alii complures, ita ut castra haud contemnendo armatorum numero augerentur; & multi patentibus etiam in campis si Bathorius in aciem prodiret, haud dubiam Bequessio victoriam polliceri non dubitarent. 1576.

Plures Transsilvani & Siculi ad Bequessium defecerunt.

Bathorius hostium irruptione audita celeriter copias comparat.

Dum Radnotii tempus terunt, ac majorem conjuratorum manum præstolantur, certioribus nuntiis Bathorio adfertur, Bequessium cum exercitu in provinciam irrupisse, & quotidie plurimos ex Saxonibus & Siculis, Ungarisq; ad eum deficere. Ea fama perturbato, sed ingenti animo, summa adhibita celeritate copias convocat, prætorianos è vestigio paratos esse jubet, ad fratrem Christophorum, ut præsidiarios Varadienses ad se dies & noctes properare jubeat, perscribit; Hagmassium cum suis, ac Siculos similiter, & Saxones arma sumere, & Lugassianos ac Sebessianos Albam armatos celeriter convolare mandat; ita ut confluentibus undiq; copiis, paucis diebus justi fere exercitus numerum contraheret, parque viribus hosti videretur. Nec mora, sumptis ex armamentario aliquot campestribus tormentis, contra hostes recta ducit; Gaspar Cornisius Husti præfectus; dum ad eum cum suis equitibus properaret, Valentinum Balassium egregiæ indolis juvenem, Johannis filium, qui eodem modo Bequessio suppetias opemque laturus, in Transsilvaniam ire maturabat, in finibus provinciæ obvium habuit, cum quo conserttis nocturno tempore manibus. Cornisius, quanquam Valentinum & ejus milites, et numero & viribus inferiores, fusos fugatosque profligasset; tamen haud leve vulnus in cervice à Stephano Pobego, accepit, quo tardatus Bathorio se conjungere non potuit, & Valentinus, dissipatis suis, errabundus in equites Hagmassii, ad Bathorium celeriori passu contendentis incidit: atq; ab iis non sine vulnere captus fuit.

Et contra hostem recta pergit.

At Bathorius cum exercitum promoveret, essetq; in itinere, Mehemetes Lippæ præfectus, cognomento Cunovitius, ad eum misso nunciavit; secum quadringentis equitibus Turcas ad eum venire; adeo citatis equis, ut multo maxima eorum pars sudore & laboribus fatisceret: & aliquot horarum quiete ad respirandum, & recipiendas vires opus haberet: petere itaque ut se & copias; haud parvo ei ad parandam victoriam usui futuras expectare vellet. Igitur ad Marusium amnem aliquamdiu subsistendum, expectandosque Turcas ratus, Pancratium Sennyeium, & Nicolaum Sarmassagium cum valida equitum manu speculatum hostium castra præmisit: qui paulo post reversi, illos ad Radnotum æstivare, neque, si poscatur, pugnam detrectare retulerunt; quod id à quibusdam agricolis illinc commeantibus, ac forte interceptis cognovissent.

Mehemetes Lippa præfectus Bathorio quadringentos equites summittit.

Nec mora Mehemete & Turcis in castra receptis; copias promovet, & ad hostem recta contendit. Bequessius quoque, qui de Bathorii adventu certior erat redditus, suos armis sumptis è castris eduxit, obviamque hostibus progreditur; ita acie constituta, ut Germanis equitibus cata-

1576. cataphractis in medio collocatis; ac lateribus utrinque peditatu confirmatis. Ungaros equites in cornibus subsidio relinqueret: eosque paucis verbis hortaretur, ut Cæsari imprimis, & postmodum sibi, qui in eorum dextris & virtute magnam spem posuisset, & quibus ejus diei victoria staret, egregiam fortemque operam navare contenderent. Ex adverso Bathorius alacri & spei pleno vultu, acies idoneis in locis struere, suos animare, atque in perfidos & desertores, qui se nefariis armis lacessere non dubitassent, ferrum promptissime stringere, & pro salute dignitateque sua, libertateque communi, proque præmiis, quæ singulis ex amplissimæ provinciæ opibus obventura essent, forti animo consistere, & strenue manus conserere vellent, hortari. His dictis, prædaque, quam quisque capturus esset, tam Turcis, quam suis militibus promissa, utrinque procursum est, & hastæ in adversis pectoribus perfractæ, ac pugna magnis viribus inchoata, in qua Turcarum virtus egregia ante alios fuit. Cum enim eorum conspectum, & insolitam vociferationem, qua in prælio utuntur, ac cædes, quas ingentibus machæris inferebant, promiscua ex collectitio Transsilvanorum numero milites ferre non potuissent; subita perculsi formidine, sese ex acie subducere ceperunt, postremoque fuga ex eorum parte fieri cepta. Quam quum Bequesius cæterique duces sistere vellent, nec quicquam proficerent, quamquam Cataphracti Germani, & equites Ungari, ac pedites fortissime pugnarent; incumbentibus tamen Turcis, & prætorianis militibus, qui sclopetis peritissime rem gerebant, quum etiam à Transsilvanis summa ignavia consternatis deserentur, pedem referre, ac victoriam Bathorio relinquere coacti fuere.

Mox acie instructa, atri pugna utrinque decertatũ.

Sed Bequessiani Turcarum impressione consternati, passim terga dant & intereunt.

Plures ex Bequessianis in fuga, quam certamine partim capti, partim interfecti interierunt: Nam & Hartinius, & Projus quum acerrime dimicassent, postea aliis fugientibus sese miscere compulsi, in equites Hagmassianos inciderunt, à quibus dum diutius sese defendunt, concisi captique fuere; Bequessius & alii duces, quamquam eos Turcæ pariter & Transsilvani, per silvas & montes ac omnia ubique itinera, intento cursu curaque prosequerentur, incolumes tamen in tutum pervenerunt. Sed magna inter cæteros virtus ac fortitudo peditum Agriensium fuit, qui quum in unum agmen conglobati, prælio excessissent, quamquam ex ducentis aliquot viros fortes desiderassent, & ab innumeris hostibus oppugnati essent, postremo tamen rejectis & cum cæde repulsis omnibus incolumes evaserunt. Verum neque postea fessis labore itineris & pugnæ quies aut ocium in receptu fuit: Nam à Valachis montanis & agrestibus, insidioso & expedito hominum genere, qui se summis è collibus improvisi demittebant, per multa loca crudelissimis insultibus excepti & fatigati: demum etiam per milites, qui ex arcibus prædatum excurrebant, circumventi & quasi indagine clausi, cum summis conatibus præliando sese ubique defendissent, ad extremum paucissimis e suorum numero amissis, victores è vivis effecti Agriam redierunt. Stephanus Niarius, qui Bequessio pecuniam ad stipendia militum adferebat, quum impiosperum pugnæ exitum in itinere audivisset, Tocajum, & inde Cassoviam, unde venerat, retrocessit. Castra & impedimenta omnia, quæ haud parvi momenti, pretiique erant, victoribus cessere. 1576.

Agriensium equitum virtus.

Parta victoria Bathorius tantam in captos & deditos severitatem exercuit; ut Ungaros quidem, qui cum Bequessio adversum se in acie steterant, neque sibi ullo fiduciario nomine obstricti erant, liberos domum remitteret; Transsilvanos vero, qui rebus novis paulo ante studuissent, Turcis in servitutem rapiendos abducendosque permitteret, non nisi soluto redemptionis precio postliminio redituros. Verum Siculorum perfidiam acerbiore pœnâ ultus est, in quos partim suspendio, ac capitis supplicio, partim auribus & naribus præcisis deformatos, publicatis etiam bonis & fortunis omnibus, animadvertit. Johannem Barracovitum, senem natione Chrovatum, quod vocatus à Bequessio, ut Byzantium mitteretur, res usus esset, tametsi legationem detrectasset, laqueo è trabe propriæ domus suspensum, ac Jacob. Pocajum, in acie captum, capitis supplicio punivit. Cæteros vero, quos supra ad Bequessii castra profectos esse memoravi, aut eos, qui ei favisse comperti essent, omnes proscripsit.

Bathorii in captos Transsilvanos crudelitas.

Hujus pugnæ atque victoriæ fama quum in Poloniam perlata esset, eamque Bathorius suæ factionis affectis perscripsisset, tantam sui nominis ac virtutis bellicæ laudem consequutus est, ut mox ex ipso rerum prospere gestarum successu opinione celerius ad regnum adeundum; ac coronam solenni ritu suscipiendam Cracoviam vocaretur, & quod summæ rerum grave momentum secum trahebat, depressis & confusis Cæsarianarum partium viribus, suæ factionis studia magnopere confirmarentur. Itaque paratis, quæ ad iter necessariæ erant, rebus, ac provincia Christophoro fratri cum summa potestate tradita, cum quatuor militum millibus, quorum dimidia pars ex equitibus, splendido apparatu instructis; altera vero dimidia ex selectissimis peditum cohortibus constabat, transitis Alpibus Arcoliis, per Surtenses, Leopolitanos, & Præmislienses, in Poloniam iter suscepit: paucisque diebus prodeuntibus sibi cum exercitu obviam suis suffragatoribus, Cracoviam perventum est. Ubi Calendis Maji, corona Regni Poloniæ ac Lithuaniæ ejus capiti impolita est: ac postea Anna Jagellonia, Sigismundi primi filia, ac secundi soror germana, matrimonio juncta: tanta ceremoniarum omnium solennitate & pompa, ut nihil eorum quæ in hujusmodi festivitatum ac hilaritatis genere usurpari solent, prætermitteretur.

Hoc prælio feliciter gesto successu Bathorius in Poloniam vocatur.

Cum IV. millibus equitum in Poloniam discedit. Ubi Kalendis Maii coronatur, & Anna Jagellonia ei matrimonio iungitur A. 1576.

Cæsarianarum partium studiosi & ipse imprimis Jacobus Archiepiscopus Gnesnensis, cujus muneris est Reges Poloniæ corona insignire, et coronando non adfuit; atque ideo ab Episcopo Ulsdislaviensi Stanislao Carencovio regium diadema accepit: regnumque postmodum omnibus regiis virtutibus tam domi, quam militiæ ita administravit, ut per decennium, quo vixit, non solum illud tueretur, sed etiam dilatatis cum summa laude finibus, Moschis perdomitis, recepta Livonia Dantiscanisq; ad officium reductis longe lateque amplificaret. Bequessius quum è fuga se Cassoviam, & inde Cesmarcum recepisset, illumque ad Polonici Regni Sceptra, singulari divini numinis benignitate provectum vidisset, non tallis publicæ fidei literis impetratis Bidgossiam venit, & ejus opem supplex imploravit: impetrataque

Bequessius in gratiam ab eo receptus.

1576. taque ab eo venia in gratiam recepta est; rexque ipse postmodum suas Ungarici nominis copias, quibus adversus Moschos bellum prospere gestum est, ejus imperio subjecit: isque per triennium ei operam militarem impendit, donec morbis & laboribus fractus, Grodnæ mortem obiit, & in agro Lithuanico Vilnensi, supra eminentem viæ militari collem, (sic enim vivens statuerat) tumularetur.

Postea Ungaricis nominis copiis à Rege præfectus Grodnæ obiit.

Dum Cæsar Ratisponæ comitiis peragendis vacat, domi tam in Pannonia, quam Illyrico haud leve detrimentum à Turcis illatum est, quum absente Cæsare, Carolus frater rebus præesset: Nam hostes levibus causis irritati, non obstante induciarum fide, qua arces obsideri, aut tormentis currulibus hostilis tentari cautum erat, novum utrobique bellum inceptavere. In ea parte regni, quæ ad urbes montanas vergit, Johannes Balassius arcem habebat, Queconem, Germanis Plobenstaniam dictam, in qua tenéris Zolio, Dobravens, aliisque locis jampridem habitabat; in eaque aliquot Turcas, non obscuri nominis captivos servabat. Erat ei curator Benedictus Pinterius, quem tanquam in rationibus accepti & expensi sibi haud contemnendam pecuniam debentem ficto crimine, compedibus vinciri, ac in eundem carcerem, quo Turcæ claudebantur, mutua, nec satis felici, ut postea apparuit, nequitiâ condi jussit. Ibi multa Pinterius de Balassii crudelitate, ac tam insigni injuria sibi illata, apud conservos Turcas questus, postremo cũ eis paciscitur, ut aliquem ex eis specie redimendi capitis, promisso Vadimonio, dimitterent, secum Mustapha purpurato Budensi clam agerent, ad certum diem milites expediret, à quibus per funem sursum perductis (locum patrandæ rei oportunum eis ostendit.) capto aut interfecto Balassio, arx facili labore in potestatem redigeretur. Gnara ea Balassio erant, indicante ei omnia consilia Pinterio; quum commeantibus frequenter Turcis, dies mutuo assensu constituitur, ad quem destinata perficiantur. Ad eum diem Turcæ pedites è Fileco, Nogrado, Bodaque summo silentio advenere: Pinterius funem demittit, & quatuor aut quinque illorum in arcem pertrahit, iique in vestigio vinciuntur. Sed cæteri, qui sub rupe proxima occultabantur, fraudem & dolum subodorati, quod ab sociis nullum signum, de quo erat condictum, ex arce redderetur, magno sublato clamore, conviciisque & vituperiis in Balassium & Pinterium jactis, indignantes discessere.

Balassius insigni dolo fallit hostem.

At Mustaphas purpuratus, cujus in Balassium jam antea flagrantissimum odium erat, se dolo fraudeque petitum, delusumque dolens, ira simul & odio exacerbatus, vindicandum Balassii scelus, eumque arce deturbandum decrevit: moxque coacto exercitu ex finium præsidiariis, eoque curæ Alibegi Albensis præfecti cui ex re Nigro cognomen erat, tradito, ultum injuriam properat vir. Præfecerat Balassius arci Emericum Temessiensem, cognomento Pribegum, veteranum equitum suorum præfectum, sibi, multis virtutis & industriæ militaris, ac fidei nominibus cognitum. Is intellecto Turcarum adventu, ea quæ illis propulsandis, ac tolerandæ obsidioni erant necessaria, tempestive comparaverat. Alibegus situm arcis contemplatus, quatuor colubrinis eam verberare incipit; Ex adverso Emericus & socii, magna virtute & fortitudine eam tuentur. Sed quia simplici eoque debili muro extructa, tormentorum ictus ferre non poterat, ex ea parte, quæ oportunior ruinæ erat, haud modicum hiatum fecit: adeo ut qui intus erant, de ea servanda desperarent.

Quæ ex re Turcæ irritati.

Alij Bego Duce.

Plauenstanium Balassii arcem obsident.

Itaque ad Balassium nuncios crebro mittere, ejus opem implorare, promissa ejus ac spem auxiliorum urgere: neque is ea negligere; sed à Carolo principe ut coactis copiis obsessos periculo eximat, locumque tuendis montanis civitatibus oportunum ab hostium vi tueatur, identidem postulare. Ille cura periculi impendentis avertendi anxius, Simoni Forgacio Ultradanubianæ militiæ, nobilitatisque duci, dat in mandatis, ut statum Balassianis in discrimine constitutis succurrat. Andream Quilmannum Comaronii præfectum cum DCCC. peditibus ei adjungit: Præsidiariis Jaurini & Papæ, ut in castra sine mora confluant, edicit; atque illinc Vincentius Gregosocius, hinc vero Petrus Hussarus mittuntur. Ordinariæ quoq, nobilitatis copiæ, è duodecim regionibus regni, imperio Forgacii subjectis, summa adhibita celeritate conveniunt, progressique una omnes, ad Viglessum, duobus ultra Zolium milliaribus, situm, delecto aquationi & lignationi aliisque necessariis idoneo loco castra ponunt; in queis citeriter decem millia armatorum censebantur. Balassius invadendos hostes, antequam nostris vires animique nimia mora languescerent, contendebat: seque in primo agmine præeundo, operam navaturum pollicebatur: contra alii duces viribus collectitiorum suorum nonnihil diffisi, ac virtutem hostium veriti, cautius progrediendum, nec exercitum hostibus temere objiciendum censebant: quo nimirum salvo, tuta omnia forent, in discrimen vero adducto, certa pernicies montanis civitatibus, apertumque excidium immineret. Neque id erat dubium: tametsi nostri pugnam poscerent, & hosti viribus superiores esse dicerentur, nec de victoria quicquam dubitarent.

Copiæ nostræ arci subsidio mittuntur.

Dum in hunc modum variantibus ducum sententiis mora trahitur, Turcæ dejectam tormentis murorum partem aggredi statuere, & magnis structis agminibus, magnoque impetu procurrerunt. Verum à nostris summa virtute dimicantibus, rejecti sunt cadentibus plurimis, & Berhsmo Chausio, crassioris sclopeti glande coxendicem vulnerato, & etiam non paucis ex propugnatorum numero desiderans. Jam nostri, si secundam oppugnationem expectarent, arcem nequaquam tueri posse animadverterant, ideoque ad duces & Balassium opis ferendæ causa nuncios mittere frequentes non desinebant. Sed quum frustra omnia essent, rebus desperatis, relicta hostibus illa, in aliam arcem Diviniam, quæ etiam Balassiani juris ditionisque erat, digredi decreverunt: & silentio noctis egressi, per notos silvarum montiumque tramites eo pervenerunt. Hostes vacuam arcem occuparunt, castrisque absque cunctatione promotis, (tantum apud eos conceptum in Balassium odium, & recentis injuriæ ultio potuit) Diviniam quoque obsidione cinxerunt.

Sed præsidiarii, relicta illa.

In arcem Diviniã refugiunt.

Ea erat tribus milliaribus à nostrorum castris dissita, supra monticulum constructa, vetusti, infirmique operis. Cum neque illa tormentorum vim sustineret, nec obsessis, uti sperabant, & Balassius frustra urgebat, auxilia mitterentur, ac supra alias difficultates Emericus dum magna

Quam Turcæ adorti nostris effugientibus & trucidatis, statim occupant.

virtute, sed incautius mœnia tuetur, mortifera glande ictus cecidisset, nostri rebus iterum desperatis arce egredi, & qua cuique fuga pateat, sortem suam pugnando sequi, aut si vita amittenda sit, libero potius & patenti in campo, quam inclusi mœnibus occumbere decreverunt. Igitur cum egressos Turcæ persensissent, repente totis viribus in eos irrumpentes, sine ullo discrimine omnes trucidarant: solo Radossa Thrace, cum paucissimis gregarii nominis militibus evadente, qui post varios errores Agriam pervenerunt. Porrò eo in certamine cæsi Franciscus Galsajus, Nicolaus Scarossius, Johannes Ebeccius, Andreas Budajus, & complures alii; non quidem omnino inulti, quum in partibus Turcarum præter vulneratos, quorum non parvus erat numerus, Ailabatgus Filecensis, ac Mustaphas è Nogrado, ac è Vacia Ferhates peditum ductores cecidissent.

Regi Turcici cæsi.

Captis in conspectu nostrorum, non sine ignominia duabus arcibus, ac dolo Balassii acerrime vindicato, Somosconem etiam non procul ab iis distantem Alibegus invadere non dubitavit, & cum ad ejus situm contemplandum, cum legato suo Hasane, ac aliquot Turcis accessisset, pila falconis ex arce emissa, legatus discerpitur, ita ut ejus cruore ac frustulis visceribusque, ipse fædaretur. Qua nece permotus, attrahi tormenta, & arcem eis verberari jubet. Ea olim Lussoncii ditionis, hoc tempore ab illius vidua possessa, arte simul & natura satis munita erat; adeo ut portæ ejus, per quas solas iter in eam patet, è durissimis cotibus magno labore excisæ sint, cætera in abruptæ rupis crepidine constructa adiri nuspiam possint. Cum aliquot pilæ in eam contortæ essent, Nicolaus Fodrocius, imbellis & meticulosus adolescens, à Christophoro Ungnadio, Lossoncianæ viduæ genero impositus, cum sociis, qui eam custodiebant, subito ignobilique pavore consternatus, eam deseruit, & Agriam profugit; ubi cum à militibus ignaviæ incusaretur, & à præfecto sibi metueret, mœrore animi contabuit, & interiit.

Sosnosconem arcem à nostris desertam capiunt.

Forgacius interea & Quilmanus, incerta quæque metuentes, ideoque tutiora sequuti consilia, frendente ac fremente Balassio, qui rem ad pugnam & certamen deduci malebat, amissis fœde tribus arcibus, castra solvere, ac exercitum dimittere decreverunt. Quotacunque autem pars solatii fuit, Turcas Albanos & Strigonienses, è castris ad suas stationes redeuntes, à nostris similiter Jaurinum & Papam repetentibus, inter Nitriam & Levam profligatos fuisse: qua in pugna ex hostibus CL. equites desiderati sunt. Jam redactæ in potestatem hostium arces erant, cum Cæsar datis Ratisponæ literis Nicolaum Isthuanffium Budam ad purpuratum misit, eas repetitum, quod contra induciarum pacta captæ essent: quæ apertis hujusmodi bellis, ac tormentorum apparatibus utrinque viam præclusissent. Verùm ille Turcico astu, earum expugnatarum famam Byzantium perlatam esse, nec se injussu principis sui reddere eas posse respondit; sicque re infecta, ille reversus est; & arces in manibus & potestate hostium remansere.

Isthuanffius frustra arces à Turcis occupatas repetit.

Res in Illyrico gestæ.

At in Illyrico non minori acerbitate, nec minus petulanter fortuna in Herbarto Aurspergo, ejus oræ ac copiarum summo duce tollendo insolentis & lubricæ suæ constantiæ exemplum edidit; ubi supra locorum atque arcium jacturam, cæde sane militarium virorum atque interitu longe sævius atque truculentius grassata est. Ferhates Bosnæ præfectus, quum à maritimis usque Dalmatiæ litoribus, ad provinciæ suæ mediterraneæ loca, copiis Topuscam, Bonitium, ac eos populos, qui hoc tempore post ædificatum Carolostadium, inter Colapini & Dobram, Mresniciamque amnes, militari præsidio custoditi, tutiori in statu vivunt, populatum ire, easque regiones ferro & igne vastare decreverat. Quum destinata ejus animo, docentibus exploratoribus, Aurspergo constitissent, partium suarum esse duxit, illi occurrendo, regionem ac innoxios populos pro viribus tueri. Jam hoste cum exercitu haud contemnendo per deserta provinciæ in progressu itineris erant, cum Aurspergus suis copiis, ut ad Radoniam amnem præterfluentem, haud procul Budasco, summa celeritate convenirent, hostibusque resisterent, jussit; ipseque cum iis, qui priores confluxerant, quorum numerus vix adhuc mille equitum ac peditum summam æquabat, eodem in loco cæteros præstolabundus, consedit. Oritur Radonia è montibus Petrinis, primoque in Coravam, deinde ambo in Mresniciam influunt, simulque omnes supra Carolostadium Colapi commiscentur.

Ferhates Bosnensis nostram provinciam incursat.

Aurspergus cum suis copiis illi obviam it.

Interea progredienti Ferhati, à speculatoribus, quos præmiserat, adfertur Aurspergum cum paucis ad Radoniam castra posuisse, & copias cogere, quibus in castra receptis, cum eo manus conserere possit. Unde habito statim cum suis consilio, omissa populatione, atque incendiis, ad eum opprimendum, prius quam vires omnes in unum contrahat, proficiscendum duxit. Igitur suis, qui erant antegressi, nunciat, ut Radoniam versus signa, ac iter flectere maturent. Cum propius locum ventum esset, Aurspergo nunciatur hostes magno numero adesse. Perturbato in re subita & inopinata animo, ut qui illos populatum ituros crediderat, conscensis equis, ac jussis prodire cohortibus confligere deliberavit; quum jam nec fugæ tempus, nisi intempestivi plenum periculi videretur. Itaque præmisso Johanne Voicovitio, cum leviori equitum Chroatorum turma, ipse cum Germanis equitibus, ac iis, qui convenerant, peditibus subsequitur. Ferhates visis nostris aciem componit, ac structis ordinibus citatiore passu in nostros invehitur, ac equitibus circiter mille, ut nulla facta mora in antegressos impetum faciant, jubet, seque cum subsidiariis tempestive adfuturum promittit. Voicovitius & socii inito certamine hastas perstringunt, deinde ad gladios ensesque deveniunt. Et Aurspergus suis laborantibus opem opportune fert. Sed quum hostes numero & viribus longe superiores essent, vincente paucitatem multitudine, cadentibusque quamplurimis nostrorum ordines turbari, pedites que primi omnium incompositi fessique, deserto prælio ad silvas & montes sese subducere cœperunt.

Acie instructa strenue confligitur.

Equitatus utriusque nationis retinere summa virtute locum, ferire hostem, seque & socios hortari: Aurspergus quoque magna voce, ne sibi deessent, vociferari, redintegrare aciem, Germanos equites, ut sclopetis rem gererent, admonere. Sed dum prostratus equi lapsu Voicovitius manumque saucius, ab hostibus captus fuisset, & hostes è multis undique partibus nostros veluti indagine

clausos

1576. clausos tenerent, pugnandoque fatigatos urgerent. Aurspergo equus confoditur, ipseque, quamquam sese acerrime tueretur, tamen primo hasta per thoracem adacta in terram sternitur; posteaque jacenti, neque se adhuc defendenti caput detruncatur, cujus dira cædes immane quantum suis pavoris, & hostibus animorum & spei addidit. Fit fuga passim ab omnibus, & Engelhartus Aurspergi filius, qui una cum patre in aciem prodierat, cum multis è Germanorum numero vivus capitur. Vitus Clecovitius, veteranus sclopetariorum præfectus, gravi vulnere in frontem accepto, & Georgius Jancovitius, ac Petrus Sarcovitius, & complures alii eandem fortunam subeunt; signa omnia & tympana ac cætera id genus amittuntur: victoria haud dubie ad Turcas inclinat, quorum magnus numerus nec pugnæ particeps, & multi incruentati fuere; adeo imparibus viribus certatum est. Caput Aurspergi præcisum cum captivis aliquot ac signis, à Ferhate Byzantium missum est, & filio ejus ac cæteris, qui in manus hostium inciderant, post longi temporis moram, multo auri pondere libertas reddita est. Nec Ferhati absque ullo prorsus detrimento victoria constitit, cum multos ex suis, præcipui nominis viros, aut interfectos amisisset, aut captos & abductos desiderasset: inter quos fuit Regessus Celebinus, quo nomine à Turcis adolescentes nobili genere progeniti vocantur, cognomento Urasitinus, ab Antonio Gerecio equitum præfecto, manu captus, qui postea Matthæo Queglevitio venditus, ac ab eo variis modis excruciatus, in vinculis & carcere vitam finivit.

Aursperger fortiter pugnãti caput præciditur.

Filius ejus capitur, cum aliis proceribus.

Interfecto Aurspergo Ferhates nostris duce orbatis, nullam moram aut otium dandum ratus, Businum Queglevitii arcem, in qua præsidium viginti quinque peditum merat, ac Czasium, quæ ad jus ditionemque Episcopi Tininiensis pertinebat, admoto tormentorum terrore ac præsidiariis diffugientibus, obtinuit: ac emissis, qui Colapianos urendo populandoque vastarent, Castellum Szaciciam, quod speculæ instar ad Colapis ripam, è materia ac roboribus contextum erat extructum, igne conjecto concremavit. Deinde cum nemo adhuc in locum Aurspergi suffectus esset, & improspero ejus casu omnes veluti attoniti confusique animis nutare viderentur, modicâ suis quiete datâ, Zrinium arcem, Comitum Zriniansorum domicilium, à qua veluti natali solo ipsi cognomen ducunt, admotis tormentis expugnavit. Erat illa duplex, & muro duplici cincta, ita ut si propugnatores idoneos & fortes nacta esset, facile servari potuisset. Verum Petrus Camenarius, imbellis peditum, qui locum custodiebant, præfectus, vix expectatis aliquot ferrearum pilarũ ictibus, subito pavore perculsus, accepta à Ferhate fide, arcem dedidit. Quæ ei more Turcico ita servata est, ut captivus in Bosnam abduceretur, ibique diuturno tempore servatus, tandem incertum an non ex composito dimissus libertati restitueretur. Quum de his adversus fas & fœdera insolentissimè ac iniquissimè actis legatus Cæsaris Pramerius Byzantii apud purpuratos, graviter questus esset, non aliud ab elatis multoque arridentis fortunæ successo intractabilibus responsi accepit, quam nostros priores bellum intulisse; suos illatum sustinuisse, fortunamque melioribus affuisse. His profecto tantisque cladibus, tanta vastitas, stragesque edita

Ferhates hac victoria elatus, Castella aliqua, diffugientibus nostris, obtinet.

In quibus & Zrinium

Prameri legati querela apud purpuratos, hac de re querela.

est, ut ab eo tempore in Illyrico, necdum spe aut resurgendi facultate oblata, plurimi incolarum, qui superfuere, in varias Austriæ Pannoniæque partes, tædio præsentium, aut futurorum metu, desertis sedibus migrasse conspiciantur. 1576.

At Cæsar interea dum hæc improsperè geruntur, Pragæ Rudolpho filio Bohemici regni sceptra coronamque, assentientibus populis & ordinibus, de manu tradidit; illinoque Ratisbonam ad frequens Germaniæ concilium profectus, eundem sibi consortem Romani imperii, & successorem à septemviris electoribus declarandum, singulari & rara felicitate curavit: iis legibus, ut ipso vita functo, non aliis comitiis expectatis, Rudolphus pro Romanorum Cæsare & Imperatore ab omnibus agnosceretur, ac instar majorum omnia ei obsequii fideique munia præstarentur: fuitque valde memorandum, atque omnino admirabile, ex una eademque Augusta Austriæ familia septem Cæsares nunquam intercisa serie, ad summum rerum fastigium evectos esse; perinde ac si illud decus non electorum summæ amplitudinis suffragiis, sed hæreditarii juris successione parari consuevisset. Nec prætermissæ à Cæsare fuêre, ceremoniæ & spectacula, quæcunque in ejusmodi pompis fieri consueverant; theatrales ludi, choreæque omnis generis, ac convivia notabili sumptu, ac epularum varietate & copia, inter rara ac inusitata: in queis cùm piscis è gobiorum fluviatilium genere appositus esset, ac structor à Cæsare interrogatus, viginti aureis emptum dixisset, in Ungaria duos aut tres præpingues juvencos, tanti emi posse respondit, exteris principibus conviviis id intrantibus, ac ejus soli feracitatem ac copiam summa laude efferentibus.

Rudolphus in Ratisbonensi Comitiis, eligitur Rex Romanorum.

Tractavit postea per aliquot dies de rebus Polonicis, ac de obeunda ejus regni sibi legitime delati possessione, atque ad eam pro sua atque imperii Romani dignitate occupandam, subsidia pecuniæ & exercitus postulavit; quandoquidem præoccupante Bathorio, jam illud absque vi & armis adiri nequaquam posse constaret: nec magnam in re difficultatem sitam esse existimabat, quod multo maxima Polonicorum procerum atque ordinum pars, quæ ipsum elegerat, fidem indubiam atque inconcussam adhuc retineret, nec Bathorii imperio pareret, cujus neque coronationi interfuisset, & si ipse cum Germanico & Pannonico exercitu ingredi, regnumque capessere vellet, illi omnes sibi opem & auxilia allaturi esse crederentur; nec Moschorum principis militares copiæ defuturæ essent, omne studium & operam ultro offerentis. Sed neque Germaniæ principes & ordines imperatori suo, quem summo amore ac veneratione prosequebantur, opportuna auxilia denegaturi erant; multique ex eis se una profecturos, omnemque fortunæ aleam una subituros pollicebantur. & quod magni ad rem totam momenti foret, copiæ è Bohemia & Silesia, Pannoniorumque equitatus, pro Cæsaris imperio & nutu in promptu habebantur; adeo ut spes certa boni eventus omnes atque tenere videretur.

Ibidem de Polonia regno adeundo & occupando tractatum.

Verum fortuna, quæ ex professo Bathorium blandius fovere, atque evehere cœperat, nunc quoque ei secundissime favendo & indulgendo viam aperuit, qua universa Cæsaris consilia atque cœpta perturbata atque eversa eliderentur: ac Bathorius sui tuendi cura atque solicitudine liberatus, ex-

1577. optato otii tranquillitate, ac regno recens parto, absque controversia felix ac lætus frueretur. Postquam enim susceptis de Polonia consiliis paucissimos dies impendisset in cardiacos & nephriticos dolores periculosissimos incidit, à quibus cum nulla medicorum ope levari potuisset, quod jam fatalis hora advenisset, inter complexus Mariæ conjugis, ac Annæ sororis Bavaricæ viduæ, quæ ei decumbenti amanter sedulòque ministrabant, animam efflavit, vitæque pariter ac imperio finem imposuit, excipiente imperii ac regnorum paternorum curam Rudolpho filio: cui etiam iisdem in comitiis subsidia adversus Turcas decreta sunt, ipseque non multò pòst cum Maria matre funus Cæsaris, singulari exequiarum pompà Pragam deduxit: funusque ibi in templo majori reconditum, donec justis funebribus majori solennitate persolvendis, anno insequenti Ungaris & Bohemis, ac Germanis proceribus comitantibus, penes utrumque parentem magnificentissimo apparatu tumularetur. Quibus ad præsens peractis, Maria vidua Pragæ substitit: Rudolphus vero terrestri itinere Lincium, ac deinde conscensis navibus, secundo Danubio, Viennam venit; ubi ab Ernesto fratre, ac Austriæ nobilitate, urbanisque civibus, exquisitissimo honore exceptus est.

Maximilianus Imp. Ratisbonæ diem extremum obit. A. 1577. Secundū de Revva 1576. 12. Oct.

Interea dum Ratisbonæ ac Pragæ, vita functo Cæsari parentatur, ac novus Cæsar Viennam revertitur, non leve in Croatia rursus detrimentum ab hostibus Turcis illatum est, capto ignaviâ præsidiariorum Goldansco Zrinianorum comitum oppido, cui argenti fodinæ magni emolumenti erant subjectæ: quæ tamen simul ac in Turcarum potestatem devenerunt, diffugientibus operis, à quibus argentum magna ubertate effodiebatur, inutiles redditæ ac desertæ fuerunt.

Goldanscum Zrinianorum oppidum à Turcis intercipitur.

Sed ne hostes quotidie latius in viscera regni penetrantes, etiam Carnis propinquis populandis apertam viam haberent, Rudolphus imperator communicatis cum Carolo principe patruo consiliis, munimentum illis finibus tuendis commodum & necessarium extruendum decrevit: ut isthic equitum & peditum præsidia, quæ hactenus sparsim per diversa loca servabantur, simul excubarent, ibique etiam summus copiarum dux continuè manendo, sedem locumque haberet. Itaque illud opera & studio sumptibusque Caroli principis & Carnorum in territorio Dubociano Comitum Zriniorum ditionis, inter Colapim, Dobram & Mresnicam amnes, è fundamentis erigitur, ac Carolstadium nominatur; atque adeo Cæsar locum privilegiis ac immunitatibus auget, iisque qui ibi domos exædificassent, certas libertates donat ac pro arce Dubocia, in cujus fundo erectum erat, Zrinianis comitibus præsentem pecuniam numerat; præfectumque tam loco quam copiis omnibus Johannem Ferenbergum, qui hactenus Segniam maritimam civitatem curaverat, in locum Waichardi Aurspergi (is interfecto fratri Herbarto successerat, sed non multò pòst vitâ officioque functus erat) substituit; ac per hunc modum majori militum numero, certoque stationis loco constituto, permansioni & saluti reliquiarum Illyrici, rectius ac melius consultum est.

Carolstadium ad reprimendas Turcarū incursiones exstruitur.

Sub id tempus Cæsar, prima suis auspiciis comitia, ad Calendas Februar. Posonium indixit, in quibus post decreta numorum & pecuniæ subsidia, magistratus quosdam distribuit; & in locum Johannis Listhii Episcopi Jauriensis & Cancellarii, nuper Pragæ extincti, Georgium Draskovitium, ab Episcopatu Zagrabiensi in Ungariam transtulit, ac ei in præfectura Illyrici ab illo gesta quam Banatus nomine vocant, Christophorum Ungnadium succedere jussit. Decretum etiam fuit iisdem in comitiis, ut Carolus patruus in Illyrico, ac Ernestus frater Cæsaris in Pannonia, tam absente quam præsente ipso res bellicas, ac quæ ad loca finitima spectant, gubernaret. Quod quamvis ordinibus regni minus gratum acceptumque esset, utpote qui à Cæsare velut rege suo gubernari res bellicas, ac omnia alia mallent, annuente tamen Cæsare, nec aliud volente, ægrè tandem ac difficulter assensere. Post illa comitia Rudolphus Viennam reversus, curandæ valetudini aliquamdiu operam dedit, thermis seu balneis Maneltorffianis sese lavando; nec multò pòst Opitium Lutheranæ sectæ seu Flaccianæ concionatorem Vienna ac omni Austria ejecit, promulgato severiore edicto, ut nisi eodem die urbe, ac intra decimum diem cunctis finibus excederet, læsæ majestatis crimine teneretur.

Posonienses comitia à Rudolpho Cæs. indicta. A. 1578.

Opitius Flaccianæ sectæ Vienna expellitur.

Interea, appetente ejus anni autumno, Matthias frater, quum à Gulielmo principe Aurantio Belgicorum statuum & ordinum antesignano, qui à Philippo rege Hispaniarum, tam insolenter quam perfide, ipso instigante, defecerant, per literas vocaretur, ut eas provincias nomine regis gubernaret, ambiguo ac præcipiti usus consilio, nimiumque illius fidei tribuens, in Belgium proficisci decrevit. Quamquam autem Cæsar magnopere suaderet, ne perversissimi hominis maleſanis consiliis quicquam fidendum duceret, quibus rex Philippus patruus, inclytæque domus Austriacæ natu ac dignitate major, tantæque gravitatis ac potentiæ princeps quam maxime offenderetur; tamen vel invito prohibenteque Cæsare, fortunam experiri voluit; paucisque familiarium comitatus, ignaro fratre, citatis, avisque itineribus, primo Liram, deinde Antverpiam venit; ibique certis conditionibus Belgii gubernator inauguratus est. Quæ res Cæsari gravis inprimis molestaque accidit, adeo ut tam Philippo regi, quam Johanni Austriaco, ejus in Belgio summo duci, se illius discessum ægre tulisse perscriberet, multisque Germaniæ principibus mandasse, ut frater ex itinere retractus sibi mitteretur; illum tamen vitatis insidiis eo quo volebat, pervenisse. Verum tamen ille, quum diu multumque Aurantii atque aliorum studiis & factionibus obstitisset, quominus à rege suo deficerent, quod jam flagitiosissimè facere decreverant; quandoquidem eum è longinquis terris, ea lege & conditione vocassent, ut illas provincias regis nomine gubernaret, nec tamen impedire eos aut refrænare posset, quin jam Antverpianos apertæ rebellionis consilia agitare animadvertisset, memor fidei & arctæ propinquitatis, qua regi patrueli conjunctus erat, ne armis adversus eum sumptis, tantam probrosi decoris ac infamiæ notam sibi inureret, cujus vel apud posteros male audiendo pœnas daret, triennio fere, postquam discesserat, abdicatis Aurantio atq; Belgis per Menapios & Sicambros Coloniam Agrippinam vectus, deindeq; ad fratrem Cæsarem reversus est; & in ejus locum ab eodem Aurantio Ludovicus princeps Alanzonius, regis Galliæ Henrici frater, ac Hispani nominis haud obscure æmulus & hostis, solenni legatione in Belgium accitus.

Matthias archidux in Belgium proficiscitur.

[illegible]

Eo qui

A. 1579. Eo qui secutus est anno, Carolus princeps, coacto ad Prucem oppidum in Muræ amnis ripa situm suorum concilio, communicatis cum Cæsare consiliis, copias è Stiria Carinthiisque, & Carnis cæterisque suis provinciis cogit; eisque Georgium Quevenhillerum cum summo imperio præesse jussit; Johannem vero Ferenbergum, qui Chroatiæ, & Vitum Hallecum, qui Sclavoniæ limitibus præerant, ei adjungit. Christophorus etiam Ungnadius, qui ordinibus & statibus eorum regnorum Boni nomina non ita pridem præesse jussus erat, nobilitatem sumptis armis haud contemnendo numero in castra adduxit; ita ut confluentibus etiam Labacensibus & Goricianis Istrisque, justi exercitus speciem habere videretur. Ejus autem animi propositique erat Carolus, ut ea loca, quæ anno superiore à Ferhata & Bosnensibus Turcis contra pacta induciarum, singulari illorum perfidia, nostrorumque ignavia, in potestatem redacta erant, primo quoque tempore recuperarentur: ne occupatis ab hoste semel atque iterum oportunis arcibus & munitionibus in Carnos & Istros, & Japides, & intimæ suæ ditionis, expeditum dirit hostibus iter panderetur. Erat exercitui per deserta & confragosa loca progrediendum, densique saltus & saxosi montes superandi, per quæ tormenta curtulia & commeatus innumeris carris impositi, magno tam hominum quàm jumentorum labore, magnaque difficultate vehebantur; Ducum tamen industria ingens operarum numerus, qui enatas in via arbores dolabris & securibus exscinderet, & deturbatis grandioribus saxis iter complanaret, erat comparatus.

Caroli Principis Duces nonnulla Turcis loca eripiunt.

Itaque primo ad Businium perventum est, idque diffugientibus pedestris ordinis militibus, quorum exigua manu custodiebatur, facili negotio receptum est. Eadem celeritate Crasinium, Zrinium, atque aliæ cis Unam flumen arces, dilabentibus Turcis in nostrorum manus & potestatem redierunt. Ferhates vero & Turcæ nonnisi semel in conspectum nostrorum venire ausi, leve certamen cum nostris contraxerunt, in quo perpauci utrinque ceciderunt; plures tamen ex hostibus desiderati sunt; in partibus autem nostrorum Nicolaus Badracius, nobili genere ortus adolescens, dum interfecti Turcæ cadaver, armis & pelle tigridis spoliaturus, absque galea equo descendisset, caput prægrandi acinace ictus, eodem in vestigio occubuit. Ejus autem expeditionis magna cura & labore susceptæ is exitus fuit, ut nostris per loca, quæ recuperaverant, idoneis distributis præsidiis, maturà celeriterque redeuntibus, Turcæ ea illico repeterent, & nostris militibus nimio pavore consternatis ac diffugientibus, iisdem locis omnibus parvo labore potirentur.

Quæ Turca, discedentibus nostris parvo post recepit.

Ejusdem anni exitu castellum ad arcendas Turcarum clandestinas excursiones, & latrocinia à nostris exædificatum est, eo in loco, qui Bacia vocatur, ubi Canisa flumen, paulo superius quam in Muram influat, diffusius stagnate, nec nisi peditis pervium esse solet. Confluxere eo in castra Georgius Zrinianus, Balthasar Battianus, & Franciscus Nadaldius, cum viciniæ nobilitatis copiis, ac jussu Caroli principis Vitus etiam Hallecus e confiniis Sclavonicis, eodem haud contemnendam militum manum, duce Johanne Glubiocio misit, & Andreas Quilmanus, præfectus Canisianus cæteris sela conjunxit. 1579. Qui dum magna agrestium coacta multitudine materiam in proximis silvis cæsam convehi, ac vallum sepimentumque erigere contendunt, Alibegus, qui Sigheto præerat, cum tribus millibus equitum ad impediendos nostrorum conatus, adductis etiam aliquot falconum campestrium paribus, advenit. Nec mora, tanta fuit irrumpentium Turcarum vis ac celeritas, ut quod nostri minime crediderant, contempta omni stagnantis & cœnosæ paludis voragine, ingenti animorum ardore procurrere, & in nostros invehi nequaquam formidarent.

Sed nec ex adverso nostris defuit animus egregie resistendi. Cum tamen hostes profundo luto diu multumque colluctati, multis suorum amissis, tandem citeriorem ripam tenuissent, cæteri quidem è nostris acerrime certavere; ita ut Alibegus multo majorem partem suorum glandibus petitam desideraret, caderetque ejus legatus sclopeto ab Quilmano trajectus; sed nobilitatis copiæ ut variis ex locis tumultuarié collectæ inani metu perterritæ, ad primum hostium impetum terga dare, & in proximas silvas fœdâ fugâ sese recipere ceperunt. Qua rei indignitate permotus Battianus, quum aliter fugam sistere non posset, duos Turcas equis, vestibus & armis bene instructos, qui tunc forte capti erant, ad illos, qui per silvas agminatim profugiebant, sub custodia misit, hostesque fusos & fugatos, victoriam in manibus esse astuta dissimulatione nuntiavit. Læto eo victoriæ, quamquam nondum partæ nuntio persuasi, retro in pugnam, unde se subduxerant, explicatis signis mox reverteruntur. At Alibegus nova rursus esse auxilia, haud cunctanter receptui cani jussit, & Turcæ omisso certamine tantâ trepidatione, cœnosum & impeditum iter remensi sunt, ut plurimi eorum, partim paludibus immersi, partim glandibus & falconum pilis ictu fœdè interirent: & qui superesant, saucii & malè habiti, nullo facto operæ pretio, domum reverterentur; nostri vero, collaudato Battianio, opus institutum commode perficerent, præsidioque imposito munirent: mansitque locus apud nostros per multos post annos, donec amissa Canisiana arce, omnia ea ultra Muram dino hostium armis occuparetur.

Aly Beghi copiæ à nostris profligata.

1580. Insequens annus apud Pannonios quietus tranquillusque, Persarum tamen de Turcis, & Stephani Poloniæ regis de Moschorum gente partis victoriis, & rebus prosperè gestis memorabilis fuit. Quæ à nobis ad res Ungaricas properantibus da industria prætermissæ, ex aliorum annalibus haud difficili labore peti poterunt: illud tamen haud abs re adjecerim, Turcas, ut sunt egregii simulandi artifices, fictis frequenter rumoribus, aut pyris ingentibus accensis, aut multa majorum tormentorum displosione impudenter sparsisse, se adversus Persas acie victores, ac modò has, modò illas in orientis partibus provincias ab se subactas, quæ demum progressu temporis falso excogitata fuisse apparuerunt. Lacessivêra etiam Rudolphi novi Cæsaris arma, ac Pannonios & Germanos, quamquam fidei & induciarum tenaces, multis frequentibusque excursionibus & prælis, quibus fere omnibus majori ex parte victi discesserunt. postremo induciis ab eorum parte in Illyrico violatis, ac pace in apertum bellum erumpente, totum

1581. quindecim annos, magnum satis mortalis ævi intervallum, vario atque ancipiti Marte dimicavimus, sicuti ea omnia ulterius progredientes ordine exponemus.

Comitia Posoniensia re infecta dissoluta.

Is, qui hunc sequutus est, annus Comitiis Posonium indictis, quibus Ernestus Cæsaris nomine præfuit, atque illis re infecta dissolutis, quod nunquam antea contigerat, memoratu dignus fuit. Quum enim sæpenumero de restituendis vetustis libertatibus, & abrogandis exteris, qui non solum in militares præfecturas, sed etiam ærarii administrationem, ac Cancellarii officium, atque alia, quæ opulentiora putabantur, munia indignis modis irrepsissent, non novo tantum Cæsari, sed patri, avoque omnibus fere conventibus publico nomine supplicatum, neque tamen quicquam profectum esset, tam exacerbatos animos nobilitas habebat, ut nec subsidia solita, nec quidquam ad proposita de communi defensione capita decerneret, nisi illi protinus amoverentur. Ad quæ quum Ernestus tempus ac spatium postularet, quo tam exteri incolumi honore dimitti, quàm Cæsar consuli posset, & procerum nonnulli æqua postulanti assentirentur; major tamen pars inconditis clamoribus, & promptus ad seditionem animis intercessit, neque se à sententia dimoveri passa est. Quamquam autem brevi affutura remedia responderet, quæ tardiora semper quam mala esse consuevissent, nullo tamen operæ pretio facto ille Viennam, Ungari vero ad sua quisque loca reverterent. Quæ quum Cæsari perscripsisset, summo ille silentio ea transmisit, partim morbo gravi & ancipiti, partim ingenti negotiorum mole pressus, ita ut ad biennium insequens & remedia & comitiorum tempus differenda censeret.

Canisa fulmine de cœlo tacta.

Pulvis sulphureum incensu magnam stragem dat.

Per hæc tempora Canisa de cœlo fulmine tacta est XXI die Martii, qui fuit dies Divo Benedicto sacer. Et quum pulverem sulphureum inflammasset, magnam murorum stragem edidit: cujus violentia Johannes Bornemissa arcis præfectus cum genero & filia, ac Potentiana uxore, & hominibus XC. obruti sunt. Ipse quidem ex muniorum fragminibus, ope militum extractus fuit, cæteri omnes exanimati. Quæ res quum hostibus innotuisset, incertum quas ob causas nusquam se commoverunt.

Stephanus Rex Poloniæ Sacmarium repetit.

Interea Stephanus Rex Poloniæ, misso ad Cæsarem Hieronymo Episcopo Uladislaviensi legato, Sacmarium repetere cepit, quod sibi illud patrimonium fuisse, eoque etiam tempore, quo cum Johan. Sigismundo pace & permutatione facta, de eo oppido transactum esset, jus suum sibi integrum reservasse diceret. Si vero Cæsar loco sibi oportuno, jamq; magnis sumptibus munito cedendum nequaquam existimaret, se etiam aliam pro eo ditionem æqua permutatione accepturum: Sin minus, se sibi ac fratri Transilvaniæ principi, æquale secum jus habenti, deesse non posse nec velle. Cùm ea res in Senatu proponeretur, omniū ea erat sententia, nihil illi jam juris ibi superesse, quod eo legato & assentiente Maximilianus Cæsar ante paucos annos illud jure transactionis acquisivisset, itaque nec oppidum reddendum, nec aliam ditionem dandam. Rubertus quoq; sententiam rogatus dissuadebat restitutionem, addebatq; si res ad arma ab rege deduceretur, se Cæsaris nomine & auspiciis locum defensurum, & si obsidio ingrueret, seipsum eam toleraturum, postquam justæ causæ Deum quoque immortalem adjuturum speraret. Verum Cæsar Trautsoni & Harrachi consiliis usus, quibus multum tribuebat, ut pacem & amicitiam cum eo coleret, pro Sacmario aliud oppidum quinto milliari distans, quod nostri Nagibaniam, seu Latino nomine Rivulum Dominarum vocant, longe Sacmario opulentius, & ob auri atque argenti fodinas uberrimas ostium regi dandum decrevit; missusque illuc Franciscus Revajus Cassoviensis ærarii præfectus, qui illud Martino Bersevicio, Regis legato de manu traderet; sicque Cæsar regi Poloniæ satisfecit, ut ille ad ponendas simultates & pacem ac rerum tranquillitatem stabiliendam eo facto pertraheretur. 1581.

Imperator arcē Nagibaniam illius loco ei tradit.

Turcarū excursiones.

Vere interim appetente Turcæ variis in locis pacem nequaquam pati soliti, in nostros excurrere, & detrimenta inferre ceperunt, primumque Novæ arci, quæ Archiepiscopalis dici solet, quam Fridericus Sirotinius cum provinciæ Moraviæ ordinibus, non procul à pristino loco translatam, ad Nitriam flumen denuo ædificaverat, insidias struxere; quas quum nostri vitassent, prohibere tamen non potuerunt, quin magnum majoris pecoris numerum ex agro abigerent; quod ipsi hostibus longe inferiores numero essent. Neque multo post Paulus Thrax, qui loco præerat, acceptum ab hoste damnum reddere cupidus, cum suis ad Parcanum in citeriore Danubii ripa, è regione Strigonii castellum excurrit, cæsisque obviis qui resistere ausi essent Turcis, pecora, quæ isthic pascebantur, abripuit, ac suos incolumes cum præda reduxit: Turcis è castello ac summa arce Strigoniensi tormenta usque adeo in nostros explodentibus, ut Mustapha purpuratus è Buda ad insitatum illum fragorem excitatus, Strigonioque metuens, citatis equis eo provolaret, ac in itinere cæteris salvis pecora tantum abacta esse cognosceret, sicque Budam reverteretur. E Jauriensi quoque præsidio quum Martinus Czobotius, & Laurentius Revajus, egregiæ spei adolescentes, fortunam tentaturi exivissent, Ferdinandus Speciacata Vesprimii præfectus, cum Lupo Starcitio, & Stephano Pisquio se eis conjunxit, & quum in Ibraimum Mustaphæ purpurati legatum, non procul à Sambuco oppido, in silva Vertesia obvium fortè incidissent, neutra parte pugnam detrectante, manum conseruerunt, interfectoque cum plerisque Turcis Ibraimo, ac captis XXXVIII. præcipui nominis hostibus, incolumes Jaurinum redierunt.

Alia Turcarū excursio repressa.

Sed majori Turcarum damno & detrimento in partibus superioribus ultra Tibiscum, in quas tametsi Turcis tributarias Sasuares Solnoci præfectus, Secenianâ obsidione toleratâ, nomen famamque consequutus, repentina excursione irruperat, pugnatum est. Is enim si per ea loca terrorem circumtulisset, Agrienses in insidias elici posse ratus, valida Turcarum manu coactâ oppidatim vagabatur, & obvios passim milites nostrates in vincula rapiebat; jamque ad Nadudvarum oppidum celebre pervenerat, cum Bartholomæum Colnicium Agriensis præsidii præfectum, cum quadringentis equitibus, ac totidem peditibus Tibiscum transiisse cognovit. Stephanus quoque Bathorius Georgii filius adolescens, ex Onodia arce cum ducentis equitibus progressus, trajecto similiter Tibisco ei se conjungere contendit. Franciscus vero Gestinus ex Diosgiorio, explorandis hostium consiliis jam antea trajecerat, & Sendroviani Germani equites in itinere erant.

1581. Igitur cum in patentibus campis ad Nadudu-arum hostes assequuti essent, ac ambo exercitus explicatis vexillis ac structis ordinibus in mutuum conspectum progressi essent, Colnicius & Bathorius multitudine hostium territi, pedem referre ceperunt; quamquam à cataphractis Germanis, & Stephano Thrace, ac Andrea Barbelio Agriensibus, ne de victoria dubitarent, magnifice proloquutis palam admonerentur. Verum quum illi in sententia persisterent, & reflexis equorum habenis citatiore gradu sese cum suis turmis proripuissent, domi profligatos ac cæsos nostros, victoriamque penes Turcas esse trepidi retulerunt. Sed quum Stephanus & Andreas cum Alberto Rabicio cataphractorum equitum Silesiacorum præfecto, qui via cum octingentis utriusque nationis equitibus, contra majores hostium copias, quæ amplius duobus millibus Turcarum constabant, in acie perstitissent, dioque pugnam protraxissent, virtute constantiaque eorum effectum est, ut Turcæ perfractis magno animo hastis, ad gladios & enses delati, ac cataphractorum sclopetis brevioribus sauciati, & cadentes nostrorum vim perferre nullo modo possent, sed in effusam fugam verterentur. In eo cruentæ pugnæ concursu Sasuares accepto vulnere profugit, cæteri desperatis rebus partim Solnocum & Giulam, partim ad alia loca pernicibus equis delati periculo se subduxerunt.

Sasuares Solnoci præfectus fugit.

Periere ex Turcis cæsi ad CCC. numerum, capti CCCC. ac signa XIII. Inter captivos, Alivaida, Mustaphæ purpurati dispensator fuit, qui à Francisco Gestino, cui eum pro navata eo die extraordinaria opera consensus militum dono dederat, XI. millibus aureorum præsentis pecuniæ se redemit. Quum plerique militum Agriam præivissent, ac partam victoriam, cæsos hostes, captosque ac signa adempta retulissent, cæteri non credere, eos commota mente deliros dicere, quod ab aliis, qui de nocte te... hetant, nostros profligatos, resque perditas intellexissent. Sed postea quum versam paucorum opera in melius fortunam, ac secundo eventu pugnatum esse certius cognovere, & interim socios quoque cum opima præda revertentes conspexere, in mutuam congratulationem gaudiumque versi, lætos dies agitavere, ac stipendia & prædam, captivosque de more divenditos per æquas sortes divisere.

Cum hæc pugna ultra Tibiscum messis tempore pugnata esset, non multò pòst Balthasar Battianus, Georgius Comes Zrinianus, & Franciscus Nadasdius collatis inter se consiliis, quibus Johannes quoque Globicerius, Caproncæ præfectus adhibitus fuit, ad partes Poleganas, quæ inter Savum & Dravum flumina sitæ sunt, cum validis copiis, acrique impetu excurrere, ac eam regionem omnem, simul cum Turcarum inhabitantium domibus & commeatibus, qui in locis minus munitis reperirentur, igne & ferro vastare decreverunt. Itaque omnibus copiis ad diem XXVI. Septembris Caproncam adesse jussit, postero die sub noctem iter aggrediuntur, lenti que passibus, quòd peditatum una ducere constituissent, per viam militarem progressi sunt, ac eo die ad Comarniciam amnem pernoctarunt. Habebant in castris milites utriusque ordinis ad duo millia & quingentos, sed qui essent ex multis selectissimi & exercitatissimi.

Nostrorum felix excursio.

Sequenti die ultra Gothonocum castrum jam olim dirutum, extantibus secus viam militarem ruderibus, prætergressi, ut milites corpora equosque curarent edixere. Fortè fortuna evenit, ut Scanderbegus quoque Posegæ præfectus, Ulamanis Persæ multis in nomen Christianum maleficiis clari filius, eodem proposito, ut oram, quæ in ulteriore ripa Dravi à Caproncia Varasdinum usque protenditur, hostiliter depopularetur, cum duobus aut tribus millibus Turcarum, non procul ab eo loco, in quo nostri consederant, castra poneret, ac suis, ut paululum temporis quieti corporibusque curandis darent, mandaret. 1581.

Cùm neutra pars alterius adventus gnara esset, quidam ex numero vagantium militum, Batoanii manipularius, natione Ungarus, ex proximo fonte aquam sumpturus castris egreditur, & quum Turcæ ad eundem fontem fortuito casu accessissent, Ungarum stricto ense se tuentem circumsistunt, & capiunt, ac ad Scanderbegum adducunt. Ab eo, unde domo, quis, cujas sit, cur eo venerit? quæri jubet: cùmque Illyricæ linguæ ignarus esset, quæsito diu in castris, tandemque ægre invento interprete, se Battiani militem esse respondit, & illum cum Zrinio & Nadasdio, ac Globicerio, multisque proceribus Ungaris & Germanis, & non contemnendo exercitu, in proxima esse silva. Quæ res magnam Scanderbego & Turcis undique trepidationem intulit; ita ut manipulario interfici jusso, sine mora Hussaimouni ex familiaribus ut duos filios adolescentes, quos secum adduxerat, conscensis equis domum reducat, juberet; ac suprema ad uxorem & liberos mandata, tanquam moriturus daret, seque nunquam domum rediturum præsagiret. Tum verò cùm prælio decertare necessarium esse videret, Calendero legato ac Dervisio ejus fratri, cæterisque præfectis, ut stratis equis, & structâ acie pugnæ signum dent, jubet, ipse etiam ingenti corporis mole, ac ventris abdomine gravis, in equum à servis imponitur. A nostris, qui hostes adesse senserant, idem fit, tubæque simul ex utraque parte & tympana personare, strepereque incipiunt; nihilque commessabundi cibis relictis celeriter equos frenant ac conscendunt, & expediti ad pugnam se parant.

Nostri cū Scanderbego Vlamanu Persa filio confligunt.

Nec mora, concurritur infestis armis, animisque: & quum utraque pars spes omnes ad unam ejus prælii fortunam omnino periclitandam recidisse videret, acerrimum certamen ineunt. Ibi Battianius & cæteri duces non modò præfectos, sed & milites nominatim appellando, ut pro salute omnium, proque dignitate Christiani nominis fortiter pugnandum, neque perfidis hostibus cedendum existimem, cohortari, præmiaque fortiter dimicantibus polliceri. Cum variâ fortunâ, ancipitique victoriâ pugna protracta fuisset, sed extremum Scanderbegus, hastâ transfixus equo dejicitur, & obtruncatur; Calenderem verò Franciscus Pettendius Zriniani Comitis eques capit, & vincit, cæteri horum inopinato casu territi profugiunt; fit promiscua cædes, pluresque in fuga, quam certamine occumbunt. Hulaimus Athinensis arcis custos, & Osmanes equitum præfectus è fuga retrahuntur, ac signa militaria XX. cum tympanistis & tubicinibus capiuntur. Capita hostium

Scanderbegus trucidatur.

Nostri victoria potiuntur.

1582. stium CCXLIX. præcisa inter quæ Scanderbegi fuit, quod postea cum aliquot signis Carolo principi missum est: Truncum spoliatum quidem veste, sed tapetibus involutum, nostri eodem in loco reliquerunt; quitantæ vastitatis erat, ut paulo procul aspicientibus albi equi jacentis cadaver, non hominis esse videretur; tantæ enim voracitatis eum fuisse, ideoque pinguem & obesum factum ferebant, ut integrum vervecem ferventi in furno coctum solus absumeret, & repetitis aliquot vicibus unâ die esitaret. Captivorum numerus quadringentos & triginta excessisse fertur: inter quos complures præcipui nominis & dignitatis viri, sed equorum major numerus fuit. Nostri re bene gesta, ad suas quisque stationes & loca salvi incolumesque redierunt.

Voracitas Scanderbegi.

Dum hæc arridente fortunâ geruntur, Cæsar morbo diuturno levatus, rerumque Pannonicarum memor, Ernestique iteratis in comitio laboribus non parum lacessitus, post biennii moram Ungaris alia comitia ad diem memoriæ Divi Martini sacrum indixit, ac Pragâ Viennam, illincque navigio Posonium venit. Ibi quum Ungaris pro vetere libertate magnâ verborum contentione laborantibus quædam proposuisset, quibus illa restitui posse videretur, nec ordinibus Nobilitatis placuissent, quos exterorum insolentiæ intolerandis injuriis vehementer exacerbaverant, postremo interventu procerum, quorum consiliis utebatur, pro Cæsare spondentium, fore ut intra futuri conventus diem omnia, quæ per abusum introducta erant, amotâ etiam exterorum potentiâ, emendarentur, ita demum non sine tumultu ad subsidia offerenda, ac cætera quæ Cæsar postulabat, præstanda, animum applicuerunt.

Comitia Hungarica.

In iis comitiis magistratum Propalatinalem, quem antea Emericus Czoborius gesserat, & paulo ante è vivis excesserat, Nicolao Isthuanffio, assentientibus omnibus regni proceribus ac nobilitatis nutritis contulit, qui causis inter regem & subditos dijudicandis præesset, isque sedente pro tribunali Cæsare, & assistentibus cæteris omnibus, publice Sacramentum præstitit, ac prodeunti in publicum Cæsari strictum ensem de more prætulit, quod Ladislaus Banffius, regii stabuli præfectus, cujus id muneris incumbit, gravi oppressus morbo abesset. Nicolaum quoque Palffium cubicularium suum, ad Posoniensis arcis præfecturam promovit eumque & Johannem Crassitium legit in senatum Decretum etiam est, ut publica judicia Eperiesso Tirnaviam transferrentur.

Nicol. Isthuanffius Propalatinus. 1584. apud Iongelin.

Cæsarem hunc in modum cum Ungaris conventus agitantem, Murates Turcarum princeps, ut per legatos circumcidendi Mehemetis filii decimum sextum ætatis annum agentis pompæ interesse vellet, pro ea, qua induciarum legibus mutuo juncti essent, amicitia vocandum, atque invitandum duxit. Ad quam Gallorum quoque regem Henricum, ac Senatum & Principem reipublicæ venetæ, Elisabethamque Angliæ reginam, Persarumque principem, & complures alios principes Christianos pariter & Mahometanos per literas vocaverat, iique omnes missuri legatos dicebantur. Itaque Cæsar Stephanum Niarium Dapiferum suum, Hontensemque Comitem, huic muneri obeundo delegit, dansque illi rebus ad iter necessariis, ac magnis, quæ Byzantii offerret, muneribus, ab se dimisit, & is sub finem mensis Aprilis in viam se dedit. Ad tertium Calendas Junias cœpit inaudita sæculo nostro circumcisionis hujus pompa celebrari, & variis ac admiratione dignis ludis & spectaculis in Hippodromo editis, per XL. dies, ne noctibus quidem intermissis duravit. 1582.

Murates Cæsarem ad filii circumcisionem invitat.

Galli regis legatus Germinius Germollæus, secundo loco post Cæsaris legatos spectare jussus, quum se quidem Prainerio Romani imperatoris legato cessurum dixisset, sic tamen ut Niario & aliis, qui non Cæsaris sed Ungariæ regis nomine adessent, præferretur; deinde ut Stephani Poloniæ regis orator, quem Henricus prius rite apud Polonos coronatus, nequaquam pro rege agnosceret, excluderetur, altercatione ad Sinanum delata, qui tunc purpuratorum ac consilii Sultanici princeps erat, ita diremptа est, ut Henricum unius Galliæ regni, clari quidem haud dubie & opulenti regem esse pronuntiaret; Verum Ungariæ regem, qui olim Dalmatiam, Croatiam, Sclavoniam, Bosniæque & Bulgariæ regna, cum utriusque Valachiæ & Transsilvaniæ provinciis tenuisset, ac à ponte Polemoniaco ad mare usque Adriaticum imperium extendisset, jure præferri posse; nec Stephano Poloniæ regi, principi militari & bellicoso, cui cedente Henrico ac Galliam repetente regnum à Polonis legitime delatum esset, dignum in theatro spectandi locum denegandum. Sed ille Sinanis adjudicatione nequaquam contentus, doloreque ac iracundia percitus, domi se continuit, nec spectaculis interesse contumaci animo voluit, muneraque quæ sui regis nomine attulerat, non ipse obtulit, sed à præfecto aulæ suæ exhibenda curavit.

Gallici legati contentio cum Hungaro ac Polono.

Porro Murates filium Mahometem recens recutitum, postquam sanatum vulnus esset, more majorum Magnesiæ & Amasiæ regnaturum in Asiam transmisit, & Niarius contracto Byzantii morbo, postquam festivitati finis impositus esset, mense Septembri domum rediit, & pridie Idus Decembris è vivis excessit, non sine suspicione veneni, quod sibi à Turcis in aquæ dulcioris multo sacharo temperatæ potu propinatum fuisse putabat. Prainerius quoque haud multo post, quum Byzantii animi relaxandi causa in hortum suburbanum equitaret, ex equo in humum subita paralysi provolutus concidit, ac triduo post vitam finivit: cum tamen priusquam moreretur, induciarum terminum, qui paulò pòst finem habiturus erat, ad novem annos subsequentes, initio à Calendis Januariis ducto, prorogandum procurasset. Cui Joachimus Sincendorffus Constantinopolitana in legatione successit.

Prainerius legatus Cæs. paralysi obit.

Sincendorffius illi succedit.

Solutis Comitiis, abeunteque Cæsare, res in superiore Ungariæ parte ad arcem Onodiam à nostris adversus Turcas prospere gesta est: Sasuares siquidem Solnoci præfectus, qui superiori anno ad Nadudvarum profligatus, plurimis suorum amissis fuga se servaverat, detrimentum illud resarcire volens, magnâ suorum coactâ manu, trajectoque Tibisco, villas inter Diosgiorium ac Onodiam sitas, quæ antea Turcis vectigales nimiâ crudelique tributi exactione ad extremam inopiam redactæ, illud solvere intermiserant, populari & vastare, & si Agrienses A. 1582.

Sasuares à nostris ad arcem Onodiam profligatur.

pariſ-

1582. præsidiarii, aut alii ex nostris resistere conarentur, cum iis prælii fortunam periclitari constituerunt. Jam aliquot villæ, oppidumque imprimis Mohium nundinis annuis celebre, ab hoste acerbo & implacabili incensum flagrabant, fumique & ignes à longe conspiciebantur, quum Ruberus, qui in oppido Sarnsio tunc forte gravi morbo implicitus decumbebat, Michaeli Serenio, suo Cassoviæ legato, Albertoque Rsibicio cataphractorum Germanici nominis equitum præfecto, aliisque, qui partium illarum præsidia obtinebant, perscripsit, ut collecta celeriter quanta possent, suorum manu, populabundos hostes, captivisque & prædâ onustos invadere maturarent. Ac Serenius cum suis Ungaris, qui pernicioribus equis uterentur, hostes non procul Onodis assequutus, quum numero & viribus longe inferior esset, aggredi non est ausus, nec tamen incepto destitit, donec Onodianis & Diosgiorianis, Stephanique Bathorii turma equestri sibi adjunctis, vestigia hostium observando sequeretur, etiam ab Agriensibus in itinere expectari didicisset.

Igitur hostes ad unum aut alterum milliare progressi, quum à fronte Agriensium equestres & pedestres copias iter præclusisse, ac Cassovianos à tergo subsequi animadvertissent, quamquam trepidi & extremo pavore perfusi, tamen structis ordinibus consistunt, & irrumpentes nostros, ac primo impetu hastis rem gerentes, magna vi sustinent. Sed cum recentiores socii, Albertus Rsibicius cum Germanis equitibus Sclopetariis subsidio advenissent, copiæque nostrorum concurrentibus undique auxiliis, supra duorum millium equitum numerum Iucrevissent, victoria, quæ hactenus anceps & incerta esse videbatur, in nostros haud dubie inclinavit; ita ut Sasuares & Turcæ in fugam conversi terga darent, prædaque & captivis ac impedimentis omnibus exuerentur. Quos nostri usque ad Tibiscum celeri cursu prosequuti, magnam eorum partem trucidarunt, ac plurimos è fuga retractos ceperunt; ita ut mille quingenti aut amplius Turcæ partim cæsi, partim capti desiderarentur; & ipse Sasuares, ne agnitus à nostris eo avidius peteretur, abjecto purpureo paludamento, sumptaque vili & obsoleta agasonis chlamyde sese periculo eriperet, & à suis in tutum perduceretur. Signa XVIII. cum aliquot captivis ac gladiis auro atque argento ornatis, ac militares equos Andreas Barbelius Agriensis equitum præfectus Ernesto principi Viennam attulit: cujus in ea pugna egregia virtus & fortitudo ante alios conspicua fuit. Hæc sane pugna eo gratior nostris accidit, quod quatriduo ante pascha pugnata esset, ideoque ad dies Christiana religione festos & celebres hilarius transigendos lætam occasionem attulisset.

Ea re bene gestâ Cæsar ad annum sequentem iterum comitia ad Calendas Martias Posonium indixit, quod annuum tempus promissorum ad necessitates ærarii subsidiorum effluxisset; ad quæ lentius convenientibus Ungaris, ipse transactis Viennæ festis paschalibus, tertio Nonas Aprilis navigio descendit. Fuere illa quoque turbulenta, clamorumque & querelarum plena, quod Ungari nondum libertates suas restitutas, neque amotos officiis & præfecturis exteros lamentari non desinerent, & suis mi-

Comitia Hungarica turbulenta.

bus miseriisque sub tutela Cæsaris exoptatum fi- 1584.
nem imponi contenderent: adeo ut iis quæ à Cæsare in medium allata essent, remediis, velut quæ tarde toriesque oblata, nec unquam ad effectum perducta essent, rejectis, comitia longius quam par erat, Cæsarisque negotia renitebant, protraherentur, & ipse eorum morâ & temeritate non parum offenderetur. Sed illi se bello ab hoste diripi, pace vero ab sociis vastari, ac inexpiabilis injuriæ detrimenta pati miserrimum calamitosissimumque esse ducebant.

Cæsar autem quamquam eos haud iniqua postulare diceret, sanandis tamen malis, quæ per tot retroactos annos ab avorum usque memoria succrevissent, tempus & facultatem expectandam arbitrabatur; quum illa pro dirâ & calamitosi seculi ratione repente avelli tollique, nec factu facile, nec incumbente hoste satis tutum fore prævidebat. Quibus contentionibus comitia ad primos fere Mensis Maji dies protrahi, austero vultu, contractaque fronte, nec æquo animo ferre videbatur. Postremo cum se Dralcovitius Jauriensis, ac Radecius Agriensis Episcopi, ac plerique è magnatum numero, qui Cæsaris consiliis adhibebantur, partes suas interposuissent, proque Cæsare omnia æqua & honesta ac tolerata haud indigna promisissent, oblato ab ordinibus ad biennium subsidio, ac iis, quæ ad confiniorum tutelam contribuenda erant, contentioni querelisque finis impositus est, ut nisi intra istud tempus votis ipsorum satisfieret, se in posterum neque subsidia collaturos, neque ad comitia venturos aperte denuntiarent. Qua vocis dissolutæ libertate Cæsar offensus, ita omnem eam injuriam dissimulavit, ut postea toto quinquennio ab indicendis conventibus abstinuerit, & continue in Bohemia manendo, nec Viennæ, nec in Ungaria conspici voluerit.

Sedatis in præsens qualicunque ratione domesticis tumultibus ad comitia Bohemiæ, relicto Viennæ ad res suo nomine gubernandas Ernesto fratre, Pragam discessit: fueruntque aliquamdiu quieta omnia, donec hostes pacem pati nequeuntes, novam in partes citerioris Ungariæ superioribus bellis intactas excursionem fecissent. Hazanes siquidem Sigheti præfectus, statura pusillus, ideoque ex re cognomen nactus, cum valida Turcarum manu Arrabonem flumen ad Chacaniam, non procul Quermendio situm transiecit, ibique quosdam non obscuri nominis viros, nuptiis forte vacantes improviso adortus, nuptiis & gaudio repente in luctum & lachrymas versis partim cæcidit, partim in captivitatem abduxit: eodemque impetu pagum diripuit & incendit. Solus Lupus Pottondius, veteranus miles domum, in quam è nuptiis se proripuerat, ab Turcis magna vi oppugnantibus fortiter defendit, seque & eos, qui intus erant, sclopetis rem gerendo incolumes servavit. Hostes deinde ad proximos pagos populando & urendo, ac obvios quosque intercipiendo aut cædendo pertexerunt, ac in agro Quermendiano (quam ca- vnarem à veteribus Scarbantiam dictam nonnulli existimant, idque Romanæ lapidum inscriptiones, quæ in agris subjectis erui solent, testari videntur) multa vini dolia plaustris imposita, quæ ad usus Francisci Nadasdii vehebantur, forte repererunt, eaque cum jumentis & vectoribus extemplo abripuerunt, eodemque vadoquo

Hasan Sigheti præfectus nostra vastat. 1584.

1584. quo venerant, Arrabone superatu, nemine resistente, præter cæsos, cæteramque prædam, CCCXI captivis abductis, incolumes Sigethum redierunt. Quod tamen detrimentum nostri, qui in præsidio Vesprimiensi agitabant, hostibus Coppanianis non sine fœnore reddiderunt.

Vesprimienses Turcas Coppanienses cædunt.

Quum enim Stephanus Isthuanffius Vesprimii præfectus, cum Petro Ormandio, Martini Thuri Palotæ legato consilia communicasset, ad condictum diem, ut ambo cum suis ad monasterium Madacionem convenirent, statuerunt. Itaque Isthuanffius cum CC. equitibus, & CCC. peditibus selectissimis ante auroram prior ad locum venit. Contra Alibegus quoque Eunuchus, qui non ita pridem Byzantio ex imperatricis ministerio Coppanum venerat, forte eadem nocte facto penes Hiduegum & Sivonem flumen, quod è lacu Balatona effluit, itinere, cum DCL. Turcis Vesprimium venire decreverat, ut nostri insidiis ab eo excepti, damno aliquo & detrimento afficerentur. Cùm alterutrius conatuum ignara pars utraque esset, ac Isthuanffius & Lupus Starcitius paribus sturconibus vecti, obscura adhuc nocte suos præcederent, & necdum Ormandius appareret, fortè in Turcas inopinato inciderunt; cumque sublato utrinque clamore equi eorum militares, qui ad manum ducebantur, territi è manibus ducentium profugissent, Vesprimium, quod non longe aberat, eodem quo venerant itinere rectà redierunt: quos quum socii domi excubantes vidissent, nostros aut periisse, aut extremo in discrimine versari anxiis animis suspicabantur. At illi ea re nequaquam permoti suos cohortari ac statim pugnam inire ceperunt, quæ quidem diu ancipiti Marte protracta esset, magnaque utrinque vi dimicatum; sic tamen ut nostri superiores esse viderentur; apud quos primo in congressu aliquot è numero Turcarum captivi, atque equi, & obtruncata cæsorum capita haberentur, postremo inalbescente cælo, sed dubia adhuc luce, nec certamine defervente, Ormandius cum LX. hastatis equitibus, accentuatis peditum è proximo colle se demittere visus est. Petrus vero Orsius, & Matthæus Niger Vesprimii ordinum ductores etiam inanum hostilem esse rati, Isthuanffium, ut receptui canere juberet, ac quantocunque victoriæ proventu contentus esset, monere, & ne se suosque hostibus temere & incaute objectaret, dehortari; parceret fessis cohortibus, & rediret, non defuturos deinceps quoque hostes, cum quibus dimicari possit. Verum is cùm certis conjecturis Paloranos socios esse animadvertisset, in dimicando constanter perstitit, missoque ad Ormandium nuntio, qui eum ad intendendum gradum urgeret, pugnam redintegravit. Tum vero Turcæ auxiliorum adventu haud vanum timorem concipientes perturbari, ac fugam circumspectare, nostri contra validius instare, ac mistis equiti peditibus acerrime pugnare.

Alybegus Coppani capitur.

In eo fervore pugnæ Alibegus à Gabriele Fotio hasta adactus equo deturbatur, ac levi per frontem accepto vulnere capitur: Abdulahes Sinanbegi filius, formosus adolescens, ac insigni insidens equo, dum à peditibus circumventus in orbem pugnat, loris ambobus, quibus sinistra manu equum circumagebat, uno ictu præcisis, in potestatem redigitur. Eundem casum subeunt Hagiaga, olim Mustaphæ purpurati Budensis faber ferrarius, equos calceare solitus, nunc vero in Castello Bolondvaro legatus, cum 1584.

cum aliis præcip. Turcis.

pluribus aliis præcipui nominis Turcis, se transfuga quodam Ali nomine, qui superioribus annis à Nadasdio ad Turcas profugerat, & ab iis custodiæ arcis Quinqueecclesiensis erat præpositus, captivi fere omnes è Spahiis & minoribus præfectis erant, ita ut paucissimi ex gregariorum cætu esse censerentur; erantque in universum numero LXXVII. capita vero XXIX. signa militaria V. relata. Quæ simul cum Eunucho Viennam à militibus delata, ac Ernesto principi data sunt; quos ille collaudatos & muneribus donatos dimisit. Equum illius cum thorace ferreo ejus generis, quam Coracinam vocant, ac ephippio & lanceæ gladio, atque acinace eximii operis, item sicam, quæ vagina solida auro gemmisque exornata condebatur, socii & commilitones Isthuanffio pro te egregie & fortiter ipsius ductu & consilio gesta, donavere. & transfuga Nadasdio ad supplicium de eo sumendum traditus: cætera per auctionem vendita, & pro rata cujusque parte æqualiter divisa fuerunt.

Ejusdem anni autumno in Illyrico quoque A.1584. haud improspere pugnatum à nostris est. Cum enim Ferhatis Bosnæ præfecti jussu Turcarum duces haud contemnendas copias collegissent, in quibus ipsorum confessione ad VIII. armatorum millia censebantur, in Carnos gravem acerbamque incursionem usque ad Lublanos fecere, concrematis pagis, ac multis captivis in servitutem abductis. Non tulere perfidorum hostium contumelias Josephus Comes Turnanus, qui nuper Johanni Ferenbergo in Chroatiæ finium præfectura successerat, ac Thomas Erdodius prorex, seu veteri nomine illorum regnorum Banus, collectisque summa adhibita celeritate suorum copiis, hostes jam se cum præda & captivis domum recipientes, quamquam numero & viribus superiores, forti animo aggredi nequaquam dubitarunt: eisque primo congressu apud Sluinium in effusam fugam conjectis, captivos omnes, qui supra DC erant, liberarunt. Ex hostibus XL. vivos ceperunt: sed interfectorum magnus fuit numerus, quum ex suis non nisi duos aut tres glandibus ictos amisissent. Signa militaria X. illis adempta, ac Carolo Cæsaris fratri Græcium Stiriæ urbem missa sunt.

Turcarũ excursio usq; in Carnos.

A Comite Turniano & Erdodio repressa.

Hæc detrimenta Turcis illata cum initio Novennalis fœderis cum ipsis superiori anno initi contigissent, Byzantium perlata, purpuratorum ipsiusque Muratis animos haud leviter pupugerunt; ita ut ea Paulo Aiciogo & Henrico Lichtenstanio Cæsaris legatis, qui munera illuc attulerant, acrioribus verbis exprobrarent, & se inducias nequaquam servaturos minarentur; Verum quum postmodum intellexissent injuriarum initium à suis factum esse; acquieverunt, & legatos dimiserunt; quorum alter Lichtensteinius, quum Navi Veneta per mediam Græciam reversurus, Callipoli ad Hellespontum in morbum incidisset, ibi migravit è vivis. Postea foris, domique quietiores ab hoste eo anno fuimus; Sed Lazarus Suendius rebus tam in Germania, & Hispaniis, quam Pannonia bello præclare gestis clarissimus, dum suæ repentino morbo sublatus est, cum annos ætatis LXII. exegisset. Nec dissimili festinatæ mortis genere Johannes quoque Ruberus in oppido Sarossio non multò pòst extinctus fuit, sic vo-

Novennale fœdus cum Turcis ægre servatur.

Lichtensteinius legatus obiit.

Laz. Schuendius & Ruberus obeunt.

lenti-

1584. lentibus fatis, ut qui ad summos honores & Pannonici exercitus imperium sua virtute & illius commendatione conscenderat, ejus etiam exitum vel nondum senex sequeretur. Huic Cæsar in exercitus cura Ferdinandum Nogarolæ Comitem Cæsaris Maximiliani antea cubicularium, & postea ad militiæ munia transeuntem, & hoc tempore Sarmatiano præsidio præpositum suffecit, quod Ungara matre genitus, Pannoniis gratus fore crederetur. Sed & alterum è suis cubiculariis officio Comaroniensis præfecturæ eodem fere tempore cohonestavit, in locum Andreæ Quilmani, ad Canisam tuendam proficiscentis acerrimo judicio electum; Nicolaum nempe Palffium, quem nisi paucos post annos invida Pannonico nomini fata, in ipso ætatis & juventæ vigore, immatura annos invidia Pannonico nomini fata, in ipso ætatis & juventæ vigore, immatura morte extinxissent, ad absoluti ac omnibus numeris consummati ducis nomen, famamque perventurus esse putabatur, sicuti id ipsum rebus præclare fortiterque gestis, tam apud Cæsarem, quam labantis patriæ cives popularesque suos, atque apud omnes mortales testatissimum reliquisset, si longior ei vitæ cursus suppeditavisset.

Nogarola comes illi sufficitur.

1585. *Nicol. Palffius Comaroniæ præficitur.*

NICOLAI ISTHVANFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS,

LIBER XXVI.

Gregor. XIII. PP. obitus. A 1585.

MORITUR eodem fere tempore Gregorius summus Pontifex, ejus nominis decimus tertius, qui antequam decederet, annum ex vetusta intercalatione Fastis minime respondentem, præstantissimorum Astronomorum opera usus emendavit, ut paschalia festa ad statos ex cursu lunæ certosque dies revocaret. Quod etiam detractis semel mensi Februario vel Octobri decem diebus, quibus siderum cursus per mille quingentos prætérlapsi temporis annos gressum excesserat, deprehendisse visus est; idque vivens publicavit, ut abrogata veteri dierum totius anni consuetudine, novus certiorque numerandis fastis usus introduceretur. Cui veluti omnium Christiani orbis populorum parenti, cum alii Principes, tum vero Cæsar in re ad ipsius curam officiumque spectante obtemperandum tanquam is modus ubique reciperetur, edictis promulgatis jusserunt. Verùm fuêre nonnulli per Pannoniæ regiones seu provincias, in quas illam dividi antea diximus, qui rem haud levis momenti, tantæque novitatis, sine comitiorum consensu nequaquam recipiendam putarent. Quod quamquam Cæsari prima fronte minus gratum, minimeque ferendum videretur, certis tamen consiliorum rationibus postea delinitus acquievit; remque ad comitia differri permisit.

Sixtus V. succedit.

Gregorio vita functo, Sixtus Quintus successit, is Cæsare etiam atque etiam commendante, Georgium Drascovitium Episcopum Jauriensem & Cancellarium Ungaricum, virum doctum, ac vitæ morumque sanctimonia & pietate celebrem, In Cardinalium collegium cooptavit, misso ad eum Viennam per Gasparem è familia Armocum Bononiensem patritium, purpureo galero, quem cum nomine summi Pontificis in templo Divi Augustini de manu Gasparis Episcopi Vienoensis accepisset; ipse demum Ernestum, Mathiam, & Maximilianum, Austriacos principes, Cæsaris fratres, ceremoniæ ejus spectatores, nec invitatos, sed pro singulari ipsorum humanitate, ac erga se benevolentia ultro venientes, convivio excepit. Sed non diu ea amplissimæ dignitatis accessione lætari potuit; Cùm enim vix biennium in ea explevisset; & à Pontifice in urbem vocaretur, dum rebus necessariis comparandis, ac Romani itineris rationibus ineundis operam impendit, gravi dysenteria oppressus, sexagesimo secundo ætatis anno vita functus est, non sine Cæsaris & Pannoniorum procerum dolore, qui eum cùm propter singulares corporis animique ejus dotes plurimum amabant; tùm vero quod à sexaginta & amplius retroactis annis neminem in Pannoniæ regno, post Thomæ Bacocii obitum Cardinalem fuisse meminissent.

Drascovitius in Cardinalium collegiũ cooptatur.

Et paulò post obit.

Sub idem tempus excessit etiam Nicolaus Bathorius, prætorio præfectus; vir raræ probitatis, ac amplissimæ ultra Tibiscum ditionis atque auctoritatis; tum quod quadriga, qua vehebatur, à ferocientibus jumentis rapta, crure supra

Nico. Bathor. moritur.

1585. talos fracto itumane vulnus accepisset ; tùm quòd alios supervenientes morbos superare non potuisset. Eum magistratum Cæsar, annuente

Steph. Bathorius in dignitate illi succedit.

Drascovitio novo Cardinale, ad Stephanum Bathorium defuncti patruum, Georgii nempe filium, quamquam juvenem detulit, indulsitque ut cum tam longo itinere Pragam sine summo labore & gravi sumpto venire non posset, ac publica judicia instarent, quæ absque eo fieri nequaquam possent, in oppido Goncio Sacramentum præstaret, præsente ac illud prælegente Stephano Melithio ærarii Cassoviensis præfecto.

Christ. Bathorius Dux Transilvaniæ fata concedit Sigismundo filio relicto.

Nec multò pòst Christophorum quoque Bathorium Somlianum, Stephani Regis germanum fratrem, cui ille regnum apud Polonos adeptus Transilvaniam provinciam concesserat, inclementioris podagræ ac articulorum dolores è vivis exemerunt; cùm Sigismundum filium impuberem reliquisset, nondum duodecimum ætatis annum excedentem. Illi Albæ Juliæ sepulto Stephanus frater magnificentissimis exequiis parentavit, ac sumptuosum sepulchrum fieri jussit; tutoresque pupro educando ac provinciæ administrandæ constituit ex proceribus Transilvanis Alexandrum Quendium, Ladislaum Somborium, & Lupum Covaciocium Cancellarium. Sed quum usu veniret, ut ii vel inter se dissiderent, vel frequenter abessent, differendoque & in mutua consilia rejiciendo, rebus expediendis moram injicerent, abdicatis tribus iis, unum Johannem Gicium, qui post amissam Giulam se in Transilvaniam receperat, elegit, cui titulo gubernatoris collatu, pupilli quoque tutelam, & rerum Transilvanicarum curam concredidit; quam ille aliquot annos, regis auspiciis ac auctoritate adjutus egregiâ fide administravit.

Prodigia varia.

Per idem tempus, præter summam pestilentiæ vim passim in Pannonia sævientem, prodigia multis in locis visa, curiosorum mortalium animos haud levi pavore terruisse videbantur.

Terræmotus in Pannonia & Vienna.

Calendis enim Januariis Posonii, Zagrabiæ, multisque aliis Pannoniæ, Illyricique partibus ingentes terræ motus extitisse nunciabantur: tum vero Viennæ adeo tremuerat, ut aliquot in urbe domus repentino motu facto ruinam minarentur, & turris illa alta ac sumptuosissimi elegantissimique operis, non sine gravissima vicinorum formidine collapsura crederetur; cujus aliquot turriculæ haud modicâ tectorum strage decidissent.

Ignis è terra erumpēs

Apud Ovarium quoque inter Danubium & Laitam flumina, terra ad magnum spatium ignem concepisse visa est, ita ut trium pedum profunditate arderet, flammasque eructaret, quibus multum fœni in jumentorum usum delectum & in cumulos coacervatum, aliquot in locis concremaretur. Et quod vix sine admiratione credatur, in Illyrico ad oppidum Bihigium, quod flumine uno circumfluente in modum insulæ cingitur, noctis silentio ingens multitudo anatum

Anatum atq; anserum pugna ad Bihigiam oppidum A.1587.

atq; anserū provolavit, ac incredibili strage inter se depugnavit; ut nimio alarum strepitu, ac insolito vocis clangore milites excitati, oriente sole in pugnæ locum exirent, & aliquot millia utriusq; avium generis, mutuis vulneribus mactata colligerent, tanta copia, ut supra recentis obsonii largitionem in futuros quoq; usus fumo & sale maceratæ reconderentur. Quæ aliquādiu per ora hominum passim jactata, demum voluntaria oblivione obruta sunt.

Eodem fere tempore Hasanes parvus Sigethi præfectus, quem tranatato flumine Arrabone 1586.

Hasanes Sigethi præfectus nostra populatur,

villas depopulasse diximus, miro astu silentioque coactis copiis peninsulam illam, quas Dravus & Mura, (hanc olim Savariam dictam fuisse quidā existimant) à Gracio & Petovione, non longo inter se tractu decurrentes, ac deinde ad Legradum in unum confluentes efficiunt, invasit; & ductore itineris peritissimo usus Matthia quodam Ulasithio transfugâ, qui ob admissum scelus in vincula conjectus, supplicioque destinatus, ex arce Chactornia ad Turcas profugerat, per loca antea explorata reperto vado trajecit; priusq; villas populari, rapereque & agere obvia quæque cepit, quam nostri eū vel in itinere esse, vel in peninsulam penetrasse putarent. Aberat Zrinius ad Ullariam profectus, quam ad voluptuarios, prope fluminis ripas condiderat, cum in arce majora tormenta magno fragore explodi audivit, arreptoque mox equo versus arcem cursum intendit, & Simonem Paulicovitium, qui ægrè manus hostium effugerat, strictum habentem gladium equumque anhelantem calcaribus urgentem obvium habet, à quo Turcas Muram vado transiisse jamque pagos Decanociam & Gardinociam vastare, pecoraque & homines abigere cognoscit. Sed dum ipse inopinatâ re perculsus inflari tubas jubet, ac persequi hostes contendit, illi eodem quo venerant vado flumen traiecerunt. Tanta tamen velocitas nostrorum in procurrendo fuit, ut cum hostes in ulteriorem ripam transissent, ipsi quamquam irritâ spe recuperandæ prædæ citeriorem attingerent; & Hasanes eo non toto vertente anno, haud exigua facinora, nec factu facilia periclitaretur, Arrabonem, Muramque vadando, & utrobique pulcherrimas ac populosas regiones prioribus bellis intactas impune vastando. Quas injurias nostri non solum in Illyrico, cæso cum sociis ad Juanicium oppidum Alibego Ferhatis Bosnæ præfecti fratre, sed etiam in Pannonia, Comaroniensi ac Coppaniensi cladibus illatis, longè majori detrimento refuderunt; Palffio imprimis, non ita pridem Comaroniensem præfecturam adepto, haud segnem ope-

Palffius Albanos Turcas cædit & fugat.

ram impendente. Is Nadasdio & Ferdinando Speciata, cæterisque, qui Jaurini & Papæ erant, in societatem adscitis, adversus Albanos Turcas fortunam belli experiri voluit; cumque feriis Paschalibus silentio noctis copias transiiceret, earumque parte in ulteriorem ripam vectâ, pars adhuc in transeundo occuparetur; ab iis, qui antecesserant, & jussu Palffii in diversis partibus vigilabant, animadversum est hostes pro vallo adesse: nam Isacus Albæ præfectus Giafferis Eunuchi, qui Constantinopoli purpuratorum unus & hortorum magister erat, Germanus frater, cum valida suorum manu, ut illud vallum à Palffio extructum dirueret, & si nostri resisterent, cum iis manū consereret, eadem nocte eo pervenerat. Densis obscuræ noctis tenebris, nostri nuntio ad Palffium, qui hostes adesse diceret, remisso, pugnam quidem sine mora inchoarunt, ut clamor dimicantium exaudiretur; sed de numero hostium, & qua in parte pugnaretur, non satis discerni poterat: Sed ut tamen cuique pronum erat, ad voces & clamorem certantium adcurrebatur.

In eo ancipiti prælio multi nostratium militum mutuis acti erroribus seipsos conficiebant, aut vulneribus debilitabant; eademque etiam apud hostes rerum facies, & dubius cæca nocte Martis eventus erat, donec inalbescente aurora,

interim-

1586. interimq; nostris trajicientibus, hostes apparuere incepissent. Tum vero incumbente Palffio & cæteris atrox prælium redintegratur, & Isacus cum suis in confertissimam nostrorum aciem invehitur, pugnaturque magna vi. Sed nostri subsidio peditatus, qui pone advenerat, adjuti, cohortante Ferdinando Turcas sustinent; ibique stratis vexillis, & aliquot Turcis captis atque interfectis, cæteri ad socios, ubi cum Palffio & Nadasdio pugnabatur, sese recipiunt. Sed crescente nostrorum numero, dum Isacus à fronte, à tergo, à lateribus undique acrius & insolentius urgeretur, ac multi ex Turcis occumbunt, victoriâ nostris relictâ profugit, & ad proximas silvas Vertesii montis, cum Veliaga legato cognomine Ribeccia, ac parte suorum evadit: Cæteri qua quisque potuit, fuga salutem quæsivêre, tantâ trepidatione, tamque extenuatis animis, ut nonnulli abjectis armis & vestibus, ipsoque capitis tegumento, quo à nostris discerni solent, habitum agrestem & pileos sumerent, nonnulli in prægrandibus curruum orbibus, pondere rotatum cavatis, superingesta humo sese absconderent, sed ab insequentibus nostris agniti extraherentur.

In ejus noctis pugna desideratus inter alios fuit in partibus nostrorum Achatius Corontalius, Nadasdii equitum ductor; à Turcis, ut quidem putabant, interfectus; sed postea clara luce caput ejus apud quendam è nostris, qui eum in tenebris pro hoste occiderat, cum crumena in capinla simul cum ejus lorica inventum fuit, quod simul cum trunco socii honorifice composuere. Inter fugiendum etiam cum Petrus Zalaius, veteranus equestris ordinis miles, in Caraberhamum cognomine Nigrum Albensis turmæ ductorem incidisset, in modum singularis duelli eum eo dimicavit, eumq; captum & vinctum & Comaronium perduxit. Captus quoq; fuit Aliaga, interimns Albanæ arcis custos, vir senex, & apud hostes secundum Veliagam præcipui nominis & dignitatis. Cæsi autem in universum fuere ex hostibus LXVIII. capti CCLII. signa militaria IX. Duæ item colubrinæ versatiles ad campestres usus idoneæ, in nostrorum manus devenere, Comaroniumque vectæ sunt. Ex nostris præter Johannem Quinciium, in facie vulneratum, & aliquot conlauciatos, Corontaliumque cæsum, paucissimi desiderati sunt.

Et hæc quidem hoc anno ad primi veris initia gesta esse constat. Hieme verò subsequutâ, Nadasdius cum Ferdinando Vespremii, Petroque Hussario Papæ, atque Ormandio Palatæ præfectis colloquutus, quum Balatonem lacum rigidâ glacie constrictum vidissent, ac Villas, quæ inter Lacum, & Sancti Ægidii collegium à Thracibus habitabantur, Christianisque tributum pendere recusabant, depopulandas ire simul cum Battianianis turmis & cohortibus decreverunt. Ad condictum igitur diem circa ultimos Februarij dies iter aggressi, jam media in glacie progrediebantur, quum Paulus Sylva peditum Vesprimiensium centurio, Petrum Orsium alæ equestris ductorem, & quid velint, quorsum tendant, quærit; quumque ille, qui consilii conscius erat, ad vastanda Thracum mapalia, abigendaque pecora institutum iter esse respondisset; quin inquit, omisso hoc proposito, quo non multum operæ facturi sumus, dum adhuc commodum tempestivum-

Nadasdius militari astu Coppanium intercepturum dissipit. A. 1587.

que est, ad aliud egregium facinus patrandum imus; & non potius ad Coppanium intercipiendum proficiscimur; quo facile capto omnem exercitum luculenta præda non solum explere, sed etiam ditare queamus; ubi hostes nunc securi, nec quicquam adversi metuentes oriuntur, nec difficilè sit oppidum simplici vallo, nec arcis ullo munimento validum primo impetu expugnare; se in primo certamine operam navaturum, ut qui omnes loci aditus, stationumq; loca & portarum custodias apprimè cognitas habeat; effecturumque, ut enim sua centuria exercitum præcedendo viam irrupturis aperiat, quæque nunc verbis promittit, opere compleat. Quæ quum Orsius Nadasdio in agmine equitanti commemorasset, ac Sylvæ consilium placuisset, jubet illum statim Coppaniana via pergere, seque cum reliquis subsidio sequuturum promittit; simulque centuriam peditum Battianianorum, quam Thomas Babocianus ductabat, ei adjungit: Illi igitur Coppanum tendere jussi, contentis passibus antegrediuntur. 1587.

Hussarius forte repentino & militari huic consilio non interfuerat, tertio post agmen cujuspiam rei causa profectus, is cum ad Nadasdium paulo post reversus mutatum consilium cognovit, sive detrectando alienis consiliis, itaque suum ambitiose prætendit, sive alia de causa dissuadere, Nadasdiumque maxime dehortari cœpit; Coppanium longæ opimæ præfecturæ sedem esse dictitans, multos ibi hostes, tam equites, quam pedites in præsidio esse, qui pro aris & focis, proque conjugibus & liberis quam acerrime, & pertinacissime pugnaturi sint; oppidum vallo & fossa, multisque tormentis & apparatu bellico munitum esse; Turcas, qui in præsidiis Endredii, Latranii, Bolondvarii, ac Capolæ maneant, posse in subsidium facili negotio provolare, qui ipsos vel ab loco expugnando armis propulsent, vel certe à Balathone ac glacie excludant. Quo itinere intercluso, qua tandem via, inter tot hostiles arces reversuri sint? quum victis, quod DEUS avertat, & fugientibus periculosissima omnia, quæ hodie prosperrima sunt, fore in aperto sit. Hæc ubi dixit, Nadasdium non parum commovisse visus est, qui ea non absque certa ratione dici putaret; Igitur Paulum Cytharedum propè forte obequitantem, in vestigio procurrere jubet, Sylvæque præcedenti dicere, ut posthabito Coppaniensi itinere, quod id periculi plenum foret, alio quod ad Thracum villas ducit, progrediatur. At ille subditis equo calcaribus provolans, felici usus mendacio, nomine Nadasdii Sylvam, ut citatiore gradu pergat, nec Coppanum aggredi dubitet, serio admonet. Mox ad Nadasdium reversus, se Sylvæ & antecedentium cohortium copiam nequaquam habere potuisse retulit.

Per hunc modum unius Citharœdi astuta quamquam prospera prævaricatione factum est, ut quum paulò post Sylva proxime oppidum venisset, & crassiore matutinâ nebulâ aër densior esset, ut hostibus, qui nihil de nostrorum adventu sciebant, conspectum eriperet, ad minorem portulam, per quam ab occidente sitam peditibus solis commeandi facultas erat, deferretur, eamque mox nullo sentiente securibus & dolabris aperiret, reliquosque suorum intromitteret. Nec mora adventanti jam cum omnibus copiis Nadasdio decumanam

1587. portam, nemine resistente, pandit, sociique omnes uno impetu, magnis sublatis clamoribus irrumpunt, clamante Sylvâ & vociferante, ut se primo in agmine vadentem sequerentur. Ibi hostes consternati, quo se vertant non satis explicare, pars conjuges & liberos, pars fortunas tueri, nonnulli conscensis subito equis profugere, pars quantum poterat sumptis armis pugnare. Sed ut fieri in re inopinata, & improvisa solet, attoniti & palantes, nec pugnando, nec se tuendo satis rationis habere, fœminarum & puerorum clamor suorum opem implorantium, ac rapinas cædesque paventium, atque ejulatus multus ubique esse. Nostri quum è stabulis equos militares, postea supellectilem obviam certatim diripuissent, postremo scriniis perfringendis incubuere, ibique secundæ vestis, pecuniæ, auri atque argenti vis magna reperta est ac ablata.

Regessus præfectus Coppanti capitur. Regessus præfectus à suis desertus, rebus desperatis domi suæ repertus, nec quicquam repugnans sese dedidit. Is est Regessus, qui Mustaphæ olim purpurati Budensis cubicularius fuit, per quem ille MAXIMILIANO Imperatori equos militares & alia munera dono miserat. Mustabegus Sinanis filius, & Abdulahis frater, (is adhuc Vesprimii captus detinebatur; sed postea mira arte est elapsus) in penuariam cellam subterraneam sese abdiderat, & cum aliquot servis diu se sclopetis sagittisque tueri contenderat; postea cum ab sociis jam captis vinctisque, & in ejus conspectum adductis, res perditas cognovisset, nostrique eum hortarentur, ut sibi suisque parcendum existimaret, Nadasdium ad se acciri rogavit, cui se dediturum, ejus fretum humanitate, inquiebat. Cùm verò loco Nadasdii Johannes Thrax, cognomento Odabassa prodiisset, Mustabegus, distento arcu sagittam ita in eum direxit, ut guttur ei transfigeret, illeque equo provolutus in vestigio expiraret. Quamobrem nostri irritati, ira que & furore perciti, suadentes deditionem, simul & terrentes, magno numero in fores vectibus & prægrandi trabe arietare inceperunt; pars per fenestras fœnum & stramina fumantia injiciunt, quumque per fractis postibus ingressi essent, illum cum suis omnibus & conjuge elegantissimæ formæ, quæ duos liberos, spirantibus similes, sinu complexa tenebat, præclusis nimio fumo spiritibus suffocatos repererunt. Omerbegi quoque uxor, & socrus, ac quatuor liberi capti sunt, ipso ad subjunctæ oppido piscinæ glaciem se proripiente, & in tutum evadente. Præda omnis generis cum DC. promiscui sexus hominibus, tanta congesta fuit, ut quũ auferri nequiret, neque conquirendis plaustris mora tuta esset, plurima etiam in cœnum ac lutulentas aquas abjecta, aut inutilis humano usui reddita passim proculcanda relinqueretur.

Postquam satis captivorum, equorum & prædæ fuit, Nadasdius receptui cani, & oppidum injecto igne concremari jussit ac onustum ingenti prædâ exercitum reduxit; eo etiam festinantius, quod vereretur, ne eo biduo meridionalibus ventis calidiore aura perflantibus dissoluta glacies, difficiliorem viam redderet. Ardere quidem aliquot domus in oppido, sed quod tecta forinsecus nivibus strata essent, nequaquam grassantibus flammis, Turcæ discedentibus nostris reversi, incendium extinxere; vix centum ædibus ambustis. Regessus cum aliquot equis, & captivis, signisque militaribus Viennam ad Ernestum principem missus fuit: Nadasdius vero & cæteri eadem quâ venerant via, Papam redierunt, ibique vendita ac divisa præda, suas quisque stationes repetivere. 1587.

Hoc modo Nadasdius & Palffius, exercendo & in hosticum ducendo, rapiendoque, militare otium redimebant, fortuna cœptis plerumque blandiente. Sed paulo postquam ad Comaronium & Coppanum res bene prospereque gestæ essent, præda gloriaque feroces, quærere rursus arma & novam ex armis laudem & spolia contendebant. Nec deerat Johannes Græcus Novæ arcis legatus, ac alii, qui ardore militum ostentato, ipsos ubique victores, celebri ubique famâ in solos Budenses Turcas instigarent, quorum vim atque virtutem nondum pertentassent: nunc magnum equorum militarium numerum, quorum major pars ex ultramarinis generosæ sobolis armentis constaret, per gramina inter Sambucum & Budam, Danubio non procul pasci; ad eliciendos ex urbe hostes, & cum iis certamen proelitari, nihil esse proclivius, quam ut illi abriperentur; se cum suis adfuturum, venturas in societatem è Leva Dobonis, & Battiani ex Vivario copias, Comaronienſem peditatum, & socios navales haud contemnendum militiæ robur, & milites Tatenses, locorum viarumque peritos in promptu fore. *Nostri prædatũ excurrentes, à Budensibus Turcis fœde profligantur.*

Re constitutâ, copiisque omnibus, quas ad destinata perficienda idoneas esse arbitrabantur, Comaronium convenire jussis, facto penes Sambucum itinere, ad Quelenfeldum, ubi equi longo ordine pascebantur, primâ luce pervenere, ac præeunte Græco, Turcas, qui in tentoriis custodiæ equorum attributi erant, quiescentes, nec quicquam tale suspectantes, magno clamore impetuque aggrediuntur, ac cælis puncto temporis, iis, qui resistere ausi essent, cæteris relictis equis, pars ad caphas, & naviculas, quæ ad varios usus in ripa dispositæ erant, fugere, pars in montes & silvas, quacunque dabatur, procurrere, pars arreptis, quos sors obtulerat, equis in urbem celeri cursu ferri. A quibus quum Ferhates (is non ita pridem in locum Regessi discedentis, quo magistro Murates princeps literas Arabicas primis pueritiæ annis didicerat, è Bosna missus advenerat) & equorum periculum, & suorum cædem, fugamque cognovisset, sine mora ad arma conclamari, tubasque perflari, tympanis, ac fistulis signum pugnæ dari jubet. Et tanta fuit hostium in procurrendo velocitas, ut nullo expectato cujusvis imperio, nec ullo servato ordine, in occursum nostrorum, quisque magno ardore certatim ruere videretur.

Ferunt nostros rebus ex animi sententia confectis equisque abductis, dum fama ad Turcas perferretur, dumque ipsi stratis, quos domi habebant, equis, nostros persequi incepissent, facile in tutum pervenire potuisse; sed ita volentibus fatis, ut qui multis in rebus propitiam fortunam experti essent, ne superbia atque arrogantia inflati, humanæ conditionis lubricæ inconstantisque obliviscerentur, importuna

&c in

1587. & incuriosiore mora res omnes & anteacta corrupisse. Dum enim magno capto equorum numero contenti esse nolunt, sed & stragula, ac tentoria, & viliores lodices, ciliciaque auferre parant, plaustra avehendis illis pagatim conquirunt, eaque in se ad multum diei, jugis boum lento passu progredientibus frustra hærent; hostibus tempus & spatium dedere, captis armis obviam eundi. Quamvis autem Palffius periculosam in talibus moram esse haud ignarus receptui canere, militesque prædâ onustos reverti jussisset; à Matthia tamen Hussario, Petri fratre, lingua potius immodico, quam manu prompto, multis verbis retentus est, ne justo ocyus reverti maturaret; affore mox Budenses, non armis, non numero, non virtute ipsis pares, linteatis & orbiculatis capitum tegumentis conspicuos, equisque auro & argento ornatis fulgentes, quos non nisi statim comprehendi vincirique opus sit; ita ut omissis vilioribus mancipiis, soli divites & pecuniosi deligantur, in vestigio abducendi, nec nisi multo extorto auro postliminio remittendi.

Quæ dum ille magnitudinis prædæ nondum captæ spe prædicat, suosque lactat, Palffio non absque discriminis metu anxio sollicitoque hostium antecursores in conspectum advolant, & Ferhates visis nostris, magna ad suos voce; Itent ultores, inquit, in perfidos & sceleratos, eorumque superbiam & temeritatem ferro retunderent; neque principalis sedis violatoribus res temere violenterque raptas, in suo exercitusque conspectu non sine sempiterno nominis sui opprobrio auferri paterentur. Sic animis suorum inflammatis, magna utrinque contentione pugna committitur; & primi quidem agminis equites, qui procurrerant, non modo à nostris non sustinentur, sed etiam fortiter repulsi, ad Ferhatis, qui sequebatur, copias retro fugere compelluntur: præda cum equis & sarcinis præmittitur; & nostri pedetentim sese recipere incipiunt: Sed quum hostium numerus magis ac magis subinde aggregaretur, & Pestani quoque Turcæ cum Janiceris, qui celeritatis causâ currus tumultuaria manu coactos conscenderant, adcurrissent, ac sclopetis crassioribus rem gerendo multos ex nostris prosternerent; ex altera quoque parte Sambuciani agminatim in cæterorum subsidium advolarent, ac Nicolaus Bornemissa è turma Battaniana eques cum aliquot sociis occidisset; nostri pavore perculsi deserto peditatu, fœde terga dantes profugiunt. Quos nec Palffius, nec Nadasdius, nec cæteri duces, quamquam acerrime contenderent, retentare potuerunt.

Initium fugæ ab iis qui penes Matthiam Hussarium erant equitibus factum esse, eosque ante discrimen feroces, in periculo postea pavidos fuisse ferunt. Tum relicta hosti præda quilibet quo sors tulit, per vastissimas Vertesii silvas in diversa profugere. Pedites, quum fugæ locus non esset, diu certavere: Sed quum prætoriani equites cum Giumliarum Budensium turma, ac Janicerorum valida cohorte, aliisque hostium agminibus acriori impetu irruissent, victi demum & cæsi victoriam hostibus reliquere, pauci per notos tramites sylvarum beneficio usi, post varios errores & pericula tutum evasere. Signa militaria, potissimum pedestria capta ad XXII. cæsi vero ex nostris & capti non pauciores sexcentis, inter quos Antonius cognomento Literatus,

Isthuanf. Hister,

Palffiani stabuli magister fuit. Jacobus Solius aliquot acceptis vulneribus captus est, ac postea feliciori usus fortuna, ruptis vinculis evasit. 1587.

Ferhates quamquam non levi detrimento accepto, non paucos ex suis amisisset, parta tamen victoria lætus, captivos cum signis, ac capita nostrorum contis & longuriis præfixa præmisit, ipseque cum suis magno tympanorum sonitu, tubarumque clangore triumphanti similis urbem invectus est; in qua captivi solita hostium inhumanitate ac sævitia, fameque & rerum necessariarum inopia per aliquot dies male habiti, ut nulla sauciorum cura, eis etiam mulierculæ arroganter insultarent, illisque perfidis, canibusque appellatis eam urbem non Coppanum, quod nuper fraude cepissent, & diripuissent, sed Budam vocari; nec cujusvis præfecti minorum gentium, sed purpurati sedem domiciliumque esse objectarent, id quod nunc insigni damno & detrimento didicissent. Postmodum captivi nonnulli & signa capta, omnia ad Muratem principem Constantinopolim missa sunt. Sed neque Ferhates diuturnum ejus victoriæ fructum percipere potuit, quum non multo post à Turcis ipsis, ut suo loco dicemus, crudeliter foret interfectus. Castigata in hunc modum nostrorum temeritate, conversis ad quietem animis, non amplius cura eadem excurrendi in hostes habebatur, nisi Sasuares è Bosnensi præfectura, quam post administratam Solnocensem obtinuerat, Sighetum translatus, prædæ magis quam pugnæ avidior, sed magna ferocia occasionem subministrasset: prout id in tempore memorabo.

Insultatio Budensium mulierculaarum in nostros captos.

Nunc ad res Polonicas convertamur; quas tametsi integro antè anno actas esse non ignoramus, eas tamen hunc in locum rejiciendas esse existimavimus, ut ordine rerum servato, nec intercisa serie commemorari possint. Stephanus Rex Poloniæ Grodnæ excessit è vivis mense Decembri anni ejus, qui fuit à partu virginis octuagesimus sextus, supra mille & quingentos, cum vixisset annos quinquaginta tres, & regnasset decem; non tam atrocitate morbi, quàm Nicolai Bucellæ imperitiâ extinctus, Arianâ labe infecti hominis, quo medico utebatur. Virtutes in eo fuerant maximæ & admirabiles splendoris, munificentiæ, facilitatis, exactissimæque bello scientiæ, disciplinæque & in pace pietatis ac justitiæ; ita ut vi bellica magnitudineque animi, ac victoriarum cursu & numero, non tantum eos qui paulò ante eum in Polonia regnassent; sed etiam superioris sæculi reges summo gloriæ fastigio superegressus esse videretur. Ejus immaturam mortem Poloni & Transsilvani paribus lachrymis luxere; quum his magno haud dubie defensore carendum foret; illorum verò res iterum ad importunas frequentioris interregni conditiones devenissent, quod ille nullos post se hæredes reliquisset. Funus ejus Grodnæ relictum fuit, donec more majorum solenniore pompa curaretur.

Stephani Regis Poloniæ obitus. A. 1586.

Nec multò pòst comitia creando Regi ab Archiepiscopo Gnesnensi Varsoviam indicta sunt, in quibus Ernestus & MAXIMILIANUS Austriaci Principes, & Sigismundus Sueciæ Regis filius, ac Johannes Basilii filius Moschorum Princeps competitores fuêre. Suecoingente favorem Johannes Samoscius Polonicus Cancellarius,

Competitores regni Polonici.

 quem

1587. quem Stephanus rex ad magnos honores, & copiarum imperium, consiliorumque omnium arbitrium, datâ etiam ei fratris filiâ Griseldi, evexerat; ac magnum suffragiorum numerum, auctoritate sua, qua plurimum pollebat, conciliare non prætermittebat. Maximiliano aderat ambiendi regii nominis auctor & conciliator Christophorus Sborovius, qui tametsi cum Samoscio ob affectum ab eo capitalis supplicii pœna Samuelem fratrem, immortales inimicitias atque odia exercebat; tamen ad comitia Varsoviam veniendum duxit, ut in iis prensando atque agendo partes Maximiliani tueretur, ac promoveret. Eum omnibus viribus quibus poterat atque artibus Andreas frater prætor regni, aut ut ipsi vocant, Marscalcus cum Spitcone Jordano, Joanne Staduiscio, Stanislao Ciocleco, & cum pluribus aliis adjuvabant. Itaque quum Archiepiscopus, qui more veteri Reipublicæ & consiliis præesse solet, cum Samoscio Cancellario ac Nobilitate, majoribus suffragiis Sigismundum Suecum pro rege in Comitio proclamassent, Sborovii quoque fratres cum suis, & cum Lithuaniæ proceribus aliquot, ac Episcopo Quioviensi, Maximilianum Austriacum magnis sublatis vocibus; vicissim proclamarunt: euntibusque in diversa suffragiis, nec una parte ullo metu aut minis alteri cedere volente, ii ad Maximilianum, illi vero ad Suecum legatos misere, ut ad capessendum regnum in Poloniam venire maturarent.

Maximilianus Archidux & Suecus electi.

Nec mora Maximilianus quidem cum ea manu & copiis, quas in ea temporis brevitate ex Austria & Moravia cogere potuerat, facto per Moraviam & Silesiam itinere, ad Racovitiam venit, unius diei iter ab Cracovia distantem. Erant cum eo Stanislaus Paulovius Episcopus Olomucensis, Georgius & Ladislaus Poppelii, Fridericus Strotinius, Felicianus Herbestanios, Ferdinandus Comes Hardeccus, quorum consiliis utebatur, atque alii tam militares, quam togati viri; pauloque post Andream Duditium, quod Polonicarum rerum cognitione & usu polleret, ac Sborovíis, ducta ex eorum familia uxore, propinquitate jungeretur, ad se accivit. Sed quum Paulovius uno in consessu, ac consultatione esse cum eo unà nollet, quod illum sacerdotii desertorem ad sectariorum castra profugisse diceret, seorsim ejus consilia exquirere erat solitus. Cum Maximilianus multos dies Racovitiæ, ac demum in Mogilano collegio transegisset, Suecus quoque conscensis navibus per Balthicum mare vela dedit; ac prospera usus navigatione, paucis diebus Dantiscum celeberrimam Prussiæ orbem trajecit, ibique à civibus magnificentissime exceptus est; & complures ex Senatorio ordine, & equestri proceres congratulantes ei occurrerunt.

Maximilianus cum copiis suis in Poloniam movet.

Utroque rege jam præsente, Samoscius, qui tuendis Sueci partibus incumbebat, cum validissimis copiis Cracoviam venit, eamque veluti sedem regiam & coronæ servandæ locum; regnique caput, contra adversarios & hostes quoscunque omnibus viribus defendendam suscepit; multosque proceres suæ factionis eodem convocavit. Deinde modò per literas ultro citroque missas, modò per legatos actum est, ut Maximilianus in urbem, & ad gubernanda regni sceptra admitteretur: Sed id Samoscio ac Suecianæ factionis proceribus nequaquam persuaderi potuit; quod illum non communibus votis, sed per quatuor aut quinque senatores, quorum nonnulli obærati, & decoctores, nonnulli vero legibus proscripti essent, ac unum Episcopum Quioviensem nec quidem auctoritate summi Pontificis sacratum aut confirmatum, sed tantum electum, paucisque nobilibus, qui in illorum ære aut famulitio forent minus legitime nominatum esse contenderent, ideoque ad Suecum omnibus suffragiis electum, diadema simul, ac possessionem regni deferendam atque tradendam arbitrarentur. Nec multo post Maximilianus suorum usus consilio, & Polonorum maxime, quos apud se habebat, vim admovendam ratus, urbem Cracoviam invadendam decrevit, in qua non defuturos factionis suæ asseclas, & pro suo ac novæ dignitatis suæ asserendæ studio arma sumpturos existimaret. 1587.

Samoscius nomine Sigismundi Cracoviam occupat.

Itaque XXIV. Novembris die, ut copiis, quas habebat, in conspectum urbis missis, partem eam, quæ Clepardia vocatur, magno impetu aggressus est, Sborovíis ac Germanicis cohortibus, strenue rem gerentibus. Verum metu præsentis Samoscii nemo vel hiscere, nedum ad arma conclamare ausus fuit, ita ut ipse cum militibus suis stipendiariis, ac urbano delectu, ac proceribus, qui una intus erant, cumque ea manu, quam extra urbis mœnia idoneo in loco statuerat, irrumpentes Germanos pari virtute submoveret, quam re magno ei detrimento fuit locus ille extra urbem plectendis ac suspendendis furibus dicatus è muro constans, siquidem hunc ingesta humo, eaque bene contusis, duabus colubrinis additis munierat, ex quibus pilæ in subeuntes Germanos ita collibrabantur, ut plures ex eorum numero prosternerentur. Nec tamen ea re perterriti quicquam remittebant, sed tanta vi mœnia & portas oppugnabant, ut se Clepardis potituros sperarent, jamque valvis perfractis ingressuri videbantur, quum adhortante Samoscio, non sine strage repelluntur instantibusque à tergo Polonis, Mogilam versus, ac qua cuique via patuit, sese recipiunt. In eo conatu perhibendo ferunt, Maximilianum Ungarici nominis milites; ut Polonis armorum similitudine agilitateque pares, vehementer desiderasse: Quocirca ex iisdem castris, ad præfectos illos, quibus pecuniam ad stipendia numerari curaverat, literas dederat, cohortatus eos ut cum copiis, quanto celerius possent, venire ne cunctarentur. Erant ii Valentinus præpostuarios, Paulus Meltchius, & Petrus Andrássius è Siculis Transsilvanis ortus, qui ducentenos singuli equites, ac aliquantam peditum manum, in locis Cassoviæ & Tocajo vicinis, ac Gemeriana regione, mercede conduxerant.

Maximilianus Clepardiam oppugnat.

Interea Sigismundus Suecus, cui majores è Polonia vires, ac validiores partium studiis erant, concurrentibus ad eum nobilitatis copiis, Dantisco progreditur, ac Cracoviam petiturus Visliciam oppidum Salinarium, uno ab urbe milliario consedit, eamque noctem in ea quievit, inde ad Casimiriam; quæ solo flumine Vistula à Cracovia disjungitur, ventum est, exercitu eum expectante, ac magno tormentorum & sclopetorum fragore salutante. Inde Samoscio exercitus imperatore una equitante, Clepardiam deinde ductus est, isque ei congeriem armorum & spoliorum, quæ nuper ab irrumpentibus Germanis, repressisque; relata erant, ostendit, sicque; ad quintum Idus Decembris Cracoviam introduxit. Neque postea cessatum est ab mutuis excursionibus ac nuntiis & literis intercipiendis, quum Germani

Sigismundus Cracoviam advenit.

in pagos

1587. in pagos & oppida rerum necessariarum causa castris exirent, contra Poloni in eos captivitate ac cædibus hostilem in modum grassarentur. Sborovii quoque fratres, qui ab Samoscio & ejus asseclis capitali odio dissidebant, novis quotidie contumeliis illum, & socios afficere non desinebant: quorum alter Christophorus Vislicİam, Nicolai Firlei clarissimi Senatoris, ditionem vi & armis occupaverat, Andreas vero Stanislaum Tarnovium, Senatorium virum nihil tale expectantem improviso ceperat, nec nisi gravissimis conditionibus ab eo exactis dimiserat, inter quas ea fuit, ut ad promittendum in electionem Maximiliani principis suum consensum adigeretur. Quibus rebus injuriisque effectum fuit, ut Samoscius jussu ordinum novique regis, Maximilianum & suos bello persequi, & Poloniæ regno armis arcere necessarium putaret.

Sigismundo suppetiæ à Transsilvano missæ.

Itaque perfecta legitimis ceremoniis Sueci coronatione, literis ad Joannem Gicium in Transsilvaniam missis, auxilia postulavit, & accepit: qui non diu cunctatus Balthasarem Bathorium, cui Rex Stephanus arcem Fogarassiam moriens testamento legaverat, ac Johannem Bornemissam, multis facinoribus bello Moscovitico præclare editis insignem, cum quadringentis equitibus ad eum misit. Contractis igitur in unum copiis adversus MAXIMILIANUM, castra movit. Non latuere ejus conatus Germanos, ipsumque imprimis MAXIMILIANUM, ad quem per certos fidosque exploratores omnia perferebantur. Igitur quum se & copias suas, impares Polono, atque inferiores viribus animadverteret, consilio suorum usus, ad Silesiæ fines sese recepit, ibique haud procul Bicino oppido castra posuit. Samoscius & Poloni suis viribus freti, eum sequuti sunt, ita ut per lutulenta geluque & glacie impeditissima itinera ejus vestigiis insisterent, nec procul à Germanorum castris sua castrametarentur.

Ante hunc Maximiliani receptum præfecti copiarum, qui eum in Poloniam comitati erant, uno Melchiore Redero excepto, partim litibus se domi circumventos dictitantes, partim necessariorum suorum morbos & mortes causati, petito commeatu, domum redierant; neque adhuc Ungari equites in castra pervenerant; ii enim aliquot dies sub arce Lublone consumpserant, quam ab imbelli & metu consternato Polono custode, facili negotio deditam, nomine Maximiliani tanquam Poloniæ regis in manus & potestatem redegerant, simul cum oppido Polemcio, ditioneque eo spectante, demumque imposito eis Ungarico præsidio, & arce fidei Jacobi Dervissii commendata, ceptum in Poloniam iter prosequebantur. Ea arx in provincia Scepusiensi sita, antiquissimo jure ad Ungariam spectabat, sed à Sigismundo rege atque Imperatore Jagelloni primo, Poloniæ regi, pro octoginta octo millibus aureorum nummûm, simul cum XIII. oppidis oppignorata, in hunc usque diem à Polonis detinebatur. Perculit ea res vehementer Samoscium & Polonos, eorumque iram in Maximilianum magis exacuit, quum injuriæ ac ignominiæ impatientes, ulciscendi libidine plurimum deflagrarent.

Cum igitur Bicinum perventum esset, Maximilianus & nostri, quamquam numero & viribus inferiores; cum tamen explicandi via nulla esset, nequaquam pugnam detrectandam 1587. decrevere; quod patentibus in campis fortunam prælii experiri, quam mœnibus imbellis, & ligneo vallo muniti oppidi se ac salutem suam committere tutius & præstabilius esse arbitrarentur: vel eo potissimum confidentius, majorique spe, quod equitatum Ungaricum jam non procul esse cognovissent. Ferunt circa Bicinum complures piscinas, congestis, quæ fluentes rivulos coercent, aggeribus, more gentis extructas esse, quas si duces aliquanta sclopetariorum manu in tumulis aggerum collocata præmunivissent, Polonis quamquam equitatu superioribus, facile aditum in nostrorum castra præcludi potuisse. Sed Maximilianus & Germani obviam hostibus progredi statuentes, dum componendis ordinibus & struendæ aciei incumbunt, Redero inter primos rem gerente, tamdiu expectati equites Ungari, labore ac itineris hiberni difficultatibus fessi, atque fatigati supervenirent, eisque spem addunt. Nec mora Polonis magno impetu irrumpentibus, pugna inchoatur. Sed quum Poloni recentiores tam numero quam viribus longe præstarent, Ungarorumque equi, qui modo per magnas viarum asperitates, inedia fameque enecti, nec spatium respirandi habuissent, via pedibus insisterent, magno incommodo nostrorum & detrimento certabatur. Ad extremum incumbentibus Polonis & Transsilvanis, Maximilianus cum suis terga dare cogitur, & omnes in effusam fugam ruere compelluntur: non adeo multis ex suorum numero amissis.

Maximiliani cum Polonis pugna.

Quum Præpostuarius ei, ut se fugæ comitem sibi in totum animo conjungeret, nec se incertis in oppido obsidionis periculis committeret, suadere cepisset, ipse Germanis potius se in Bicinum è fuga reciperet, quem locum in Silesiacis Cæsareanæ ditionis finibus situm Poloni minime violare ausuri essent, suadentibus paruit, infelici exitu, præter consilium ante pugnam susceptum cum majori parte suorum in oppidum se recepit. Ungari autem, in fessis recenti labore & pugna equis venerant, ita amissis aliquot sociis ac impedimentis omnibus, ea qua quisque potuit via, una cum Redero simul profugere. At Samoscius & Poloni victores, tantam bene gerendæ rei occasionem nequaquam prætermittendam rati, ad oppugnandum oppidum ardentissimis animis convolarunt, existimantes in perpetuum debellatum fore, si uno eodemque impetu Maximilianus ipse princeps, atque alii & præcipue Poloni, factionis ejus capita commodum opprimerentur. Itaque pedites actionibus verbis cohortatus, ad dejiciendum dolabris & securibus vallum impulit; qui tanto animorum ardore atque audacia pedem intulerunt, ut subito portas ac exscindere non dubitarent. Nostris vero vix spiritu ex fuga recepto, ita animi protinus conciderunt, ut nec satis ad tuendum se, & defendendum rationis haberent, & etiamsi præsentem gererent animum, tormentis tamen ac sulphureo pulvere, rebusque omnibus necessariis ac commeatu destitutis, nulla salutis conservandæ via superesset. In hunc modum extremo discrimine circumventi, ex eminentiori valli parte proloqui, & ab Samoscio, ut ad se nuntios venire permitteret, petere ceperunt.

Nostri fuga se in oppidum Bicinū recipiunt.

1587. *Maximiliani legatio ad Samoscium*

Prodierunt inde Alexander Primiscius, præfectus Lucensis, & Stanislaus Ciolecus Poloni, ac Georgius Logus Silesius, expostulantes Maximiliani principis nomine, quod in ditionem alienam & pacatam, eum persequi & armis oppugnare non dubitasset. Responsum est; non esse jam de iis rebus agendi locum, quum lis omnis Marte judice dijudicata esset, quamvis antea satis Cracoviæ ultro citroque de ea disceptatum foret: debere Maximilianum principem, quo in statu res essent considerare, & alia, quæ sibi magis conducerent, proponere. Quum se illi hoc responso recepissent, non multo post redierunt, ostenderuntque, si quod princeps in Poloniam transiisset, eum propterea oppugnaret; primo non tanquam hostem venisse, sed veluti regem vocatum ab iis, qui partim adhuc penes se essent, partim absentes, id se jure facere existimassent. Nunc si de eo Polonis secum certamen esset, tum se abdicare regno & titulo regio. Samoscius ad ea respondit, de eo quidem potissimum agi; non satis tamen esse, ut eo se abdicaret, nisi etiam id caveretur, ut & stabilis pax constitueretur, & hæc controversia non amplius excitari posset. Ad eam rem consequendam necessarium esse, ut princeps Maximilianus facta deditione, in potestate regis & reipublicæ esset.

Deditionis conditiones à Samoscio præscriptæ.

Actum deinde paucis de conditionibus deditionis, eæque manu Samoleni pugillari exaratæ, ad Maximilianum in hunc fere modum missæ fuerunt.

Imprimis Samoscium rogare, ut princeps casum hunc moderate & fortiter ferat, inscrutabili DEI Opt. Max. judicio ei irrogatum, qui eum alio loco, alio imperio compensare queat: convenire vero tam summo loco nato adversam fortunam constanter ferre; se non elatione aliqua animi, sed ob tranquillitatem patriæ Poloniæ requirere, ut princeps se ad eum conferat in custodiam, quæ principis dignitati, tantique & tam clari fastigii homini conveniat, contumeliam aut subsannationem, in sistendo eo coram rege, nullam futuram. Eum in arce aliqua privatim tali loco futurum, qui ipsius dignitati par sit, usque ad pacem & concordiam, quæ inter regem & rempub. ac Cæsarem, certis & æquis conditionibus transigetur: quæ quidem conditiones sine ulla ejus ignominia fient: maximeque ad integritatem regni, & tam insignium damnorum atq; sumptuum tam privatim, quam publice factorum compensationem pertineant. Homines nationum exterarum salutis suæ securos fore, qui tenuioris fortunæ ex illis sunt, armis traditis, sine pretio dimittentur: insigniores libertatis & salutis æque securos sub pretio futuros. Qui nationis Polonicæ gregarii sunt milites, Regi Sigismundo, & reipub. juramento præstito libere abire permittentur; insigniores circa principem, ad deliberationem regis & Senatus futuros. Quantum ad vitam & famam eorum pertineat, earum pœnas non irrogatum iri, idque Samoscium in se recipere. Pro bonis eorum & fortunis conservandis Samoscium promittere, se apud regem omni ope laboraturum; res tamen, quas apud se habeant, non posse salvas ab iis retineri, quandoquidem militiæ jura quid postulent, non ignorari, quæ Samoscio infringere animus non sit. Hæc ut Maximilianus omnia spondeat, & Loboviam ab Ungaris nuper captam, restituendam jubeat, esse necesse. Quod ad se spectet, se iis omnibus conditionibus subscribere, idemque à principe postulare. Quæ cum supremæ necessitatis vi adacto principi facienda forent, tandem XXIIII. die Januarii, utrinque approbata fuere; ipseque deinde juxta ipsas conditiones sese Samoscio dedidit, ab eoque honestissime custoditus, & in Poloniam fuit abductus, ubi primum Crasmistæ, ac demum Rodlone honestissimam, dignamque suo loco custodiam, per unum ferme annum cum dimidio toleravit. 1587.

Quæ quum ad Cæsarem & regem Hispaniarum, indeque ad matrem, quæ se jam antea in Hispaniam contulerat, perlata essent, incredibilem eis dolorem attulerunt. Qui rebus & consiliis cum Sixto pontifice communicatis, certas illius in libertatem restituendi rationes, opera arbitrorum utrinque deligendorum inire decreverunt; iisque conditionibus, ut Cæsar suo, ac inclitæ familiæ Austriacæ nomine, idoneos homines è regnis & provinciis suis deligendos statueret, qui in Silesiæ finibus Poloniæ vicinis convenirent; contra à Polonis alii ad eosdem fines venturi deligerentur: iisque præesset è numero Cardinalium præcipuæ dignitatis legatus, à summo pontifice mittendus: quorum arbitraria compositione, sopitis controversiis, princeps ea calamitate indignus libertatem recuperaret. Hæc Cæsar, misso in Poloniam Johanne Cobencelio, ad Maximilianum perferenda curavit; iique ad regem & Senatum Poloniæ, ac Samoscium repetitis vicibus commeando, laborandoque effecit, ut omnes partibus suffragiis duo opportuna oppida deligerent, ad quæ Pontificis, Cæsarisque, & Regis legati convenirent, Benginium nempe & Bithonium, unius milliaris intervallo inter se distantia, quorum illud in Polonia, hæc in Silesia, interfluente Clodnicia amne, metas utrinque distinguente sita sunt.

Legati in Poloniam ob liberationem Maximiliani missi.

A Pontifice quidem missus fuit Hippolytus Aldobrandinus Cardinalis, vir mansuetudine, ac ingenii moderatione & æquitate insignis. A Cæsaris partibus Stanislaus Paulovius Episcopus Ulomucensis, Wilhelmus Rosenbergus Aurei velleris eques, Bohemiæque Burgravius, & Christophorus Poppelius ærarii Bohemici præfectus; ex Ungaris Petrus Herefincius Episcopus Jaurensis & Cancellarius Ungaricus, ac Nicolaus Isthuanffius Propalatinus; ex Austriacis Richardus Strainius; è Silesiis Seifridus Promovicius, ac Johannes Cobencelius ordinis equitum Teutonicorum commendator Proseccensis è Carnis & Stiriacis, Bithoniam ad Calendas Januarias convenerunt. Ex parte vero Polonorum & Lithuanorum Hieronymus Uladislaviæ & Pomeraniæ Episcopus, Janusius Dux Ostrorogensis, Stanislaus Gostomscius Rabensis, Christophorus Senovicius Brestensis Palatini, Andreas Opolinscius de Bnino Marscalchus, ac Johannes Samoscius regni Poloniæ Cancellarius, & summus copiarum imperator, viri undecunque graves, ac experientes, circa eosdem dies Benginium sese contulerunt. Qui post multos & difficiles ultro citroque habitos sermones & colloquia, Cardinale, veluti pacis & concordiæ sequestro ac interprete, modò apud hujus, modo apud alterius partis legatos, auctoritatem suam interponente, aut nuncios missitante, tandem Quinto Idus Martias iis conditionibus transactum est, & conclusum.

Transactionis conditiones.

Ut

1587. Ut quum in pace omnia floreant, ita non modo nullum malum tantum esse possit, quod à bello absit, sed ne auctor quidem & aliorum bonorum, ita etiam pacis DEUS, non nisi in pace pie recteque coli possit, cum ob publicam reipub. Christianæ salutem, tum imprimis nominis divini gloriam omnes offensiones suspicionesque & causæ offensionum perpetuo oblitterentur: condonabuntque utrinque tam Cæsar, & illustres inclytæ familiæ Austriacæ principes, quam Rex Poloniæ omnia quæ superiore anno inter ipsos & ditiones eorum, quomodocunque intercessissent, primum universæ Christianitatis tranquillitati, deinde non minus etiam mutuæ necessitudini, ac sanguinis conjunctioni, maxime vero summi ipsius Pontificis anctoritati. Id autem quo facilius fieri possit, Maximilianus omne jus & titulum regium abdicet, neque eo amplius utatur; præterque eum cæteri etiam Austriacæ stirpis principes, ipseque Hispaniarum Rex, nullam unquam pro eo controversiam, regno Poloniæ aut Sigismundo ejus regi, successoribusque movebunt: neque ea res in ullam Maximiliani principis injuriam aut contumeliam accipi, aut quisquam interpretari debeat.

Si (quod Deus diutissime sustinere velit) regnum iterum vacare contingeret, ordines ejus, ad quos libera electio pertinet, nullo modo, nec vi aut armis, neque largitione aut factionis, in libera regis electione turbabuntur. Lublovia cum oppidis villisque, ac tormentis & bellico apparatu in ea reperto, in pristinum usum & possessionem regni Poloniæ restituatur consigneturque, ad quam accipiendam à Polonis & occupandam XXI. mensis Julii dies præfinitus est. Et ut non solum controversiæ omnes sopiantur; sed etiam pristina fœdera & pacta, quæ ab aliquot sæculis utriusque partis regnis & provinciis intercesserunt, renoventur, ac constans in posterum & sincera amicitia conservari possit; Cæsar & Rex Poloniæ transactionem hanc novissimam Sacramento præstito confirmabunt. Ad quod recipiendum, & ad deprecandas injurias præteritas, mutuo legati ab utraque parte mittentur, ita ut ad XX. diem mensis Aprilis. rex Poloniæ prior, suos ad Cæsarem mittat; deinde vero ad diem XV. Maji simili modo Cæsar ad Polonum regem legatum missurus est, per quem gratam sibi Polonicam legationem ostendet, & quæ Cæsari alia benevolentiæ atque amicitiæ testimonium videbuntur, addet. Eodem deinde legato præsente, Polonus rex juramentum præstabit, cujus forma nunc conceptis verbis descripta est. cui simile præstabunt ordines Polonici & Lithuanici publico nomine.

Quæ cum perfecta fuerint, intra diem XV. mensis Junii mittet rex Poloniæ alterum legatum suum, qui transactionem hanc & juramenta tam regis, quam ordinum Cæsari tradet. atque idem legatus tunc Cæsaris Sacramentum præsens audiet [illegible] eam formulam quæ præscripta est, tam ab ip[illegible] quam ab ordinibus & statibus Ungariæ & Bohemiæ, cæterarumque provinciarum præstandum, eaque omnia scripto comprehensa, ac signis obsignata sibi tradi postulabit, & in Poloniam referet. Vicissim Maximilianus princeps debebit è Rodlone, quo in loco nunc detinetur, ad diem XVI. Julii overe, ac quam honorificentissime Bitonium, vel si maluerit, Bithoniam cura Polonorum ad diem XXVI. ejusdem Julii mensis sisti, qui postquam è regno Poloniæ exeat, à rege conveniet, mutuæque benevolentiæ declarationem accipiet, ut ea superioris temporis injuriis potius interrupta fuisse, quam vel tum defuisse videatur, vel in posterum defutura sit: quamque maximam poterit dignitatis ejus rationem habebit: Quamprimum autem ultra fines Poloniæ perducetur, hanc per Bitmenses, & Bithomanos legatos factam transactionem, ipse quoque acceptabit, deinde etiam juramento addito confirmabit; illudque sua manu, ac procerum aliquot Germanicorum, quos tunc secum habebit, manibus ac signis roboratum dabit. Ad quæ omnia inviolabili fide observanda, utriusque partis legati sub fide, honore, juramentisque suis promiserunt, & ab Cardinale, cujus prudentia studio, atq; opera maxime hæc res confecta fuit, ut transactioni subscriberet. & sigillo suo muniret, communibus votis impetrarunt, tum vero duo ejusdem exempla conficienda curarunt, eaque ab omnibus communiter subscripta secum acceperunt. 1587.

His rebus ultro citroque perfectis, restitutâque Lubloviâ, (quod ne cui præjudicio juribus regni Ungariæ foret, legati Ungarici apud collegas cautum esse voluerunt) Maximilianus sexcentis plus minus equitibus Polonis comitatus, Bithoniam adductus est; accidit que ut quum è Silesia mille & amplius cataphracti equites ei recipiendo occurrissent, ducibus Gulielmo Oppersdorffio & Melchiore Redero, inter congratulantium & salutantium voces, ac amplexus, juramenti, quod de renunciando regno, & observandis conditionibus, eo loco & tempore erat præstandum, oblivisceretur, & quamquam Poloni urgerent, ipse tamen in eo fortuito tumultu, conscenso equo, & eis valere jussis, ad suos se reciperet, & ab iis in tutum mox deduceretur. Quæ res animis Polonorum, non parum suspicionis & mutatæ fidei scrupulum injecit; cui tamen non multò post Cæsar ita occurrit, ut interposito etiam propinquitatis vinculo, omnis ea suspicio aut controversia prorsus tolleretur.

Maximilianus libertati restituitur.

Cardinalis ipse rebus ex animi sententia confectis, liberatoque Maximiliano, salutatis Cæsare ac fratribus ejus, & patruo Carolo in Italiam concessit, ac post paucos annos, Diis juvantibus, virtuteque & pietate comitibus, ad summi pontificatus fastigium, Clemens octavi nomine desumpto, evectus est, fuitque per omne ætatis tempus, quo vixit, Cæsari & principibus Austriacæ familiæ, omni amore amplectendis, juvandisque & tuendis Ungariæ reliquiis quam promptissimus. Sed & Maximilianus prius quam Rodlone discessisset, pro se ac cæteris, qui secum erant, Germanici nominis captivis, solutis XL millibus argenteorum nummûm, quos Talleros vocant, Samoscio prætenti pecunia satis fecit; quam ille, tametsi ex usu victoriæ, quæ rebus omnibus ad arbitrium leges imponere solet, pro tanto principe parvam esse reputaret, pro iis tamen humanitatis ac munificentiæ ornamentis & virtutibus, quæ in eo viro raræ erant, & singulares, nihil tergiversatus aut cunctatus, accepit, illeque per hunc modum ex captivitate, in quam ex infelicitate prælii Bicinensis inciderat, postliminio fuit reversus.

Aldobrandinus Cardinalis in Italiam redit.

Atque hæc quidem foris eo anno minus feliciter gesta esse satis constat; domi tamen Cæsariani duces, meliori fato fortunaque adversus Turcas, & quidem geminatâ victoriâ repressos, arma exercuere. Talis enim & tantus erat utrinque

1587. usque partis è mutuis & quotidianis rapinis & excursionibus exortus abusus, ut quamquam & Cæsar & Murates novennales inducias cum patre Selimo pactas, ratas habuissent, tamen milites & duces nullo cujuspiam imperio coerciti, expeditis armis & minutioribus prœliis, quæ absque tormentorum curulium apparatu fieri solent, salvis induciarum vinculis in mutuam perniciem grassari posse arbitrarentur. Quibus rebus fiebat, ut ducibus & præfectis, quum victores evaderent, ingentia præmia ex præda & captivis, qui se multo auro redimebant, provenirent, infelices tamen regni & regiones ab hostibus crudeliter vastarentur, ac tenuis & innoxia agricolarum plebs ad pendendum hosti vectigal, & servilia quæque ministeria subeunda, tributaria redderetur.

Nondum Maximilianus adversam Martis aleam erat expertus, sed Polonicis rebus irrito, ut diximus, conatu incumbebat, quum Sasuates è Bosnensi præfectura, quam translato post cædem Aurspergi Budam Ferhate inierat, trajecto usitatis itineribus Savo atque Dravo, ad prima veris initia Sigetum venit; ac majorem æstatis partem curandæ valetudini, ac danda militibus quiete consumpsit. Postquam equos è pascuis in stabula reduxit, milites ut se & illos curarent, paratosque ad imperia servarent, admonuit. Deinde diuturno silentio & mora abrupta eam regionem, quæ Stiriæ finibus vicina, ad flumen Muram longo tractu protenditur, in qua Sombatum oppidum, à Germanis Olsnicium appellatum, ac complures pagi inter Muram & Cernicium amnes habentur, qui adhuc deditionem subire recusaverant, vastandas & depopulandas ire constituit; ratus nostris in occursum prodeuntibus, nobilis alicujus pugnæ simul & victoriæ occasionem oblatum iri. Gnarum id erat Comiti Georgio Zriniano, qui eo tempore Canisæ tuendæ cum præsidio præerat; & cui consilia illius per certos speculatores ac fidos ex tributariorum plebe homines, qui quum Christiani essent uno consensu, naturâ cogente, nostris rebus favebant assidue perferebantur; isque eos conatus Battiano & Nadasdio, singulis fermè horis, per celeres tabellarios significare solebat.

Sasuaris Sigethani præfecti depopulatio. A.1587.

Erant inter Turcas complures præfecti minores, qui à tempore capti per Solymanum Sigeti multorum annorum stipendia, non sine manifestis vitæ periculis ibidem exegerant, quibus minimè eo tempore lacessendos & irritandos Ungaros sanus & consultius fore videbatur: postquam brevi in unum convenire, & non contemnendum copiarum numerum opponere, Germanosque & Illyricos, quorum fines non procul essent, uno die in societatem convocare possent. Sed ille, quamquam antea frequenter adversam fortunam expertus esset, & diras aliquot clades ab Ungaris accepisset, fatali tamen arrogantiâ & temeritate eos cautos magis, quam pugnaces appellando, copias tantùm, quas ad Idus Sextiles è variis locis Pologâ, Coppano, Quinqueecclesiis, Diaco, Sirmio (hoc adhuc vetus retinet nomen) ac Simontornia, aliisque finibus convenire jusserat, præstolabatur. Quas cum in castra ad VIII. millium numerum recepisset, non amplius cunctatus ea promovit: & quum nonnulli ex Turcis, ut de nocte, ac procul Canisa iter faceret, ne à nostris animadverti posset, minimè parum tuto nostrorum contemptu, ut se de industria in conspectu Zrinii, & Canisianorum iturum diceret, quos jam a sui exercitus formidine perculsos vanissimè prædicaret, ut transeuntem se ne aspicere quidem ausi essent. 1587.

Contrà Zrinius identidem Battianum & Nadasdium de hostium itinere & consiliis certiores reddebat, ac ut parati in singulas horas essent, & quum majorum tormentorum fragore signum daret, quam celerrimè capto itinere convolarent, hortabatur: atque illi non solùm suos milites & clientes, sed etiam magnum nobilitatis numerum paratum habebant. Præter hos Juhannem Gluhicetium, qui Capronciæ præerat, ac Fridericum Trautmansdorffium trecentorum Germanorum equitum præfectum literis & nunciis admonuerat, ut ad explosarum majorum machinarum tesseram convolarent, seque designato loco sibi conjungerent.

Quibus rebus opportunè dispositis, jam tertius erat dies, ex quo Sasuates copias & castra promoverat; quarto autem die ad Pamlinum vicum, dimidio stadio à Canisa distantem, paludem, quæ stagnante rivo Canisio late ibi diffunditur, meridiano tempore trajecit, nostris ex arce prospicientibus, nec tamen prodire aut tormenta in transeuntes dirigere volentibus. Quam rem ipse mox metum, & pavorem interpretatus, peditatum præmisit, ipse cum equitibus subsequutus est; postea intentiore gradu eam viam, qua inter Lindvam & Nemptum oppida, ac inter Quercam & Muram fluvios itur, tenuit: quumque Turcarum agmen, quod præcedebat, ad Redicium pagum pervenisset, & Stephanus Setenius cum paucis equitibus Lindvâ profectus, levi cum iis certamine inito, sclopetum in confertos explosisset, & illud reponere in thecam vellet, nec acinacem ocyùs expediret, immani vulnere per caput ictus atque interfectus est. Turcæ ulterius profecti pagos & villas, sive illæ dedititiæ & Turcis vectigales forent, sive non; pari tamen passu urebant, atque vastabant, miseramque plebem sine discrimine abducebant.

Interea Zrinius ingentibus tormentis frequenter explosis signum locis, quos nominavimus, dare, eosque per litteras & nuntios duplicatos, ut si unis quid adversi accideret, alteri tamen tuto pervenirent, accire, suosque in armis tenere, clientes ex sua peninsula magno numero, magnaque celeritate convocare. Battianius, quamquam non satis prosperâ valetudine uteretur, & nonnihil pedibus laboraret, facto per Egersegum & Barnacum itinere, cum quingentis equitibus, quos suo sumptu alebat, & ducenis peditibus, prior ad destinatum locum venit. deinde Globicerius & Germani cataphracti equites duce Trautmansdorffio; postremo Nadasdius & Papensis præsidii ductor Petrus Husarius, iique omnes inter Insulam Sarcaniam ac pagum Cacerlacum, æquali à Canisa intervallo distantes, castra conjunxere; ut si hostes reverterentur, & sive dextrum iter, sive sinistrum tenerent, in utrumque parati eos exspectarent; ac cum illis flumine & paludibus ac locorum angustiis, & quod magis terreret, duobus exercitibus interclusis, de summa rerum dimicarent. Erant copiæ nostrorum Turcicis fere pares; tria siquidem millia equitum, huc numeratis etiam Germanis, facile censeri poterant; nec minor erat peditum numerus.

Nostri, tumultuaria collecta manu, hosti occurrunt.

1587. Interim Sasuares & Turcæ vastatos incensisque pagis aliquot, colonisque abductis, reverti inceperunt, & cum ad vicum, cui Sencto Blasio nomen est, lucente luna pervenissent, ac loca omnia, per quæ transeundum esset, ab hoste teneri animadvertissent, tum primum temeritatis suæ sentire incommodum cepere, & consilio cum ductoribus virorum communicato, frustraque tentatis effugiis, necdum orto sole, ad Caceri lacum progrediuntur, ut si qua possent facta vi & armis via in tutum evaderent. Sed Zrinius ac cæteri duces locorum opportunitate, & suorum virtute ac viribus freti, hostes in ipsis paludum angustiis de transitu hæsitantes, magno impetu adoriuntur, & quia dabatur, equites perfractis hastis eos sternere & cædere contendunt: sed quum cænosus difficilisque locus equiti incommodus foret, peditatum, quem per opportuna loca distribuerant, incitante Nicolao Malicocio, Zrinii legato, viro acri & militari, sclopetis rem gerere jubent, quorum mortiferis ictibus tam equi quàm homines, quamplurimi ex hostibus partim occubuere, partim ab iisdem cum vexillis aliquot capti, in nostrorum potestatem devenere. In ea rerum & locorum asperitate Bersenciani & Segusdiani Turcæ equites viarum peritiores, fœdo pavore perculsi, nec expectato quidem primo nostrorum impetu, fugam dedere, nullo Sasuaris aut aliorum ducum imperio retenti, ac citatis equis, per invia, & saltus, ac paludes, non sine certo in iis quorundam interitu, evaserunt. Cæteri ex Quinqueecclesiensibus ac Mohacianis & Poseganis Turcis, quum aliquandiu pugnassent, tamen à peditibus, qui eos sclopetorum glandibus vulnerare ac prosternere non cessabant, magno affecti detrimento similiter profugerunt.

Turcæ in fugam coniecti passim trucidantur.

Reliqua multitudo equitum pariter & peditum, quæ fessa itineris labore, & anhelantibus equis, in recentes & fortissimas nostrorum alas, & cohortes inciderat, neque se parem eis futuram videbat, quo quisque poterat modo, vitæ salutique suæ consulebat, jamque ad tantas trepidationis & desperationis angustias ventum erat, ut nonnulli Turcæ, exemplo & periculo sociorum deterriti, qui paludes transportare conati, in iisdem fœdo mortis genere suffocari perierant, suis acinacibus ultro traditis, sese nostris capiendos offerrent: nonnulli abjectis omnibus armis, vitam & incolumitatem voce gestuque lamentabili deprecarentur. Alii vero firmiori spe evadendi, per carecta & arundines, fœdis lapsibus colluctati, ipsis se paludibus immergebant, sic tamen ut moribundi & viribus exhausti, quod ulterius pergere non possent, opem nostrorum implorarent, à quibus miseratione tantæ calamitatis erepti servabantur. Postremo Sasuares cæterique omnes, infesta sibi numine conspicati, rebus desperatis, aut latebras quærere, aut in effusam fugam ferri & ruere ceperunt.

Mahmutes Aly Bassa filius capitur, &

In fuga Mahmutes Quinqueecclesiensis præfectus, Alybassæ prælio navali ad Echinadas ab Hispanis cæsi filius, qui Romam perductus, & unà cum fratre à summo pontifice Pio V. ad matrem remissus erat, à Stephano Praschocio captus est: quum enim Alygianem quendam citato equo, infestisque armis persequeretur, is ore inter fugiendum obverso, quid, inquit, me pauperem, & modo è captivitate redemptum persequeris? cur qui ante me fugiunt, duces & præfectos opulentos teque facile ditaturos capere & vincire dubitas? igitur prætermisso eo, in Mahmutum ipsum splendenti ac deaurato thorace, armisque conspicuum incidit, eumque captum è fuga retraxit. 1587. Hassanes Coppanii præfectus, in locum Regessi captivi nuper suffectus, dum in pedites Caproncianos, qui transitus custodiebant, incidisset, seque, ne caperetur, acrius defendisset, postremo securicula dextram manum ictus (quo ictu etiam ensis ejus, miræ temperaturæ, qui à Solymano principe ei è cubiculariis adolescentibus uni datus esse dicebatur, supra capulum levi fragmine contusus fuit) deditionem fecit. Sed Sinanus Mohaciensis, dum calcaribus equum in cænosam paludem adigit, in ea defixus hæret, sclopeti per mediam frontem glande petitus occubuit.

Hassanes Coppani præfectus

Sinanus Mohaciensis occumbit.

At Sasuares cum equum absolutæ nigredinis unicolorem, quem ipse ex armento Nicolai Homonniani ortum, fusis ad Solnocum quibusdam Ungaris, ceperat & educaverat, in cænosam paludis emque lacunam direxisset & ex ea emergere non posset, hostesque infensissimi instarent, omisso equo & calcaribus calceisque abjectis, nudis pedibus profugit; ac Durmise quodam & aliis variarum peritis comitatus, versus Berlinciam per avios saltus, & varios errores delatus est; sic, ut quum asperitate viarum pedes insolito labore læsi turgescerent, ex pelle tigridis magni pretii, quam aureis fibulis & serico suffultam, more militari è collo suspenderat, in frusta & particulas concisa, pedibus plantaria adaptaret, ac quinto post pugnam die, ab eodem Durmise & sociis ægre Segusdium perduceretur. Nasuffio quoque Srubiciano cognomine, qui Christianis ortus parentibus, clade Palastiana cum Sforcia Pallavicino à Turcis captus, se eorum superstitioni addixerat, quem Gaspari Alapiano conatos hostium perscripsisse supra diximus, miro casu fortuna illusit, quum enim adacto in paludem equo ejus viribus fretus se vadare posse sperasset, mox eo in caput & aures procidente, & exanimato, ipse eam diem noctemque profundo in luto hæsit; ac hinc venenatis culicum & tabanorum aculeis, illinc à ranis & serpentibus morsus & corrosus, nostris ibi palustria nemora & exitus passim indagantibus, lamentabili ejulato & clamore sese prodidit, à quibus limoso lacu extractus Canisæ apud Bartolum Grecium equestris turmæ ductorem eodem die expiravit. Memis quoque Spahoglanes, & Berbanes Quchaja dictus Quinqueecclesiis oriundi, & Hassanes Mustaphæ Epirotæ, qui olim cum Valentino Magiaro singulari duello pugnaverat, filius, ex eorum ordine, quos Turcæ Zaimos vocant, insignes viri, cum complutibus aliis. & Osmane Celebi in eadem fuga capti sunt. Halules etiam juvenis, sorore ipsius Sasuaris genitus, ac Corcutus Tasquinus privignus, ac alter Corcutus scriba, & multi alii, quos longius esset enumerare, eandem fortunam subierunt.

Sasuares fœda fuga evadit.

Fusis fugatisque hostibus nostri, juvantibus etiam agricolis, ad aliquot dies fuga & latebris silvarum occultatos insequuti, velut in ferarum venatu fieri solet indaginibus quasi quibusdam cinctos inclusosque cepere: ita ut multi vel investigatorum studio reperti, vel quod omnem evadendi spem sublatam viderent, sponte sua sese dedentes, in potestatem venirent, E castellis etiam atque minoribus arcibus præsidiarii milites, ad prædam effusi, ubi sepes aut fossæ con-

1587. sæ concisaque itinera, aut densiores arborum frondes essent, multos palantes & trepidos, fameque & cursu debilitatos oppresserunt. Inter quos Currus Vaivoda fuit, Alibegi cognomento Sari legatus, qui illis ipsis diebus ex Armenia, ab hero contra Persas bellum gerente, in Pannoniam remissus fuerat, quem Pelescani milites errantem in silvis, ac pagana veste vili indutum, nec agnitum, tertio post pugnam die, pro gregario milite ceperant. Cæsi tam in pugna

Cæsa hostium 2000, capta totidem.

quam deinceps, & in paludibus ac silvis exuncti hostium ad duo millia; nec captivorum minor numerus fuit.

Confecto prælio, duces tanto successu læti, quum multis & Globicerio imprimis præ gaudio lachrymæ manarent, ut vix per multum spatium effari posset, tandem adhibitis sibi Malicocio & Trautmansdorffo, Zrinium & Battianium, qui tametsi sanguine juncti, privatis tamen simultatibus inter se acriter dissidebant, in mutuam gratiam reductos, ad dextras jungendas induxerunt; ut pro tanto iam celebris victoriæ proventu, oblitteratis sincero corde offensionibus, dignas DEO Opt. Max. gratias agere possent. Deinde communi consensu Linduam, quæ inferior vocatur, delegerunt, ubi captivi & præda omnis in medium collata, more militiæ venum exponerentur. Itaque sub finem mensis Augusti, producti fuere captivi MDXXIII. nec enim fieri potuit, quin ab inhiantibus vel indecoro turpique lucro militibus, ac aliis, complures ex iis occultati supprimerentur. Equorum militarium cum ephippiis & apparatu ad M C. signa XIX. Decretum quoque est, ut duo insigniores præfecti Quinqueecclesiensis & Coppanianus, cum eorum equis & armis, ac vexillis, ad Cæsarem seu ejus locu Ernestum fratrem, quorum auspiciis, secundum Deum, res prospere gesta esset, dono mitterentur: & postquam ducibus, quorum virtute & opera victoria parta fuisset, idonea munera data forent, reliquus captivorum grex & præda cujusvis generis per auctionem divenderetur, pretiumque ratis æquè omnium portionibus dividendum esset, quæ omnia mox ibidem peracta fuere.

Præda hostilis divisa.

At Sasuares tanto inconsultæ ferociæ & temeritatis suæ detrimento accepto tristis & mæstus, ac laquei pænam à suo principe veritus, postquam vires resumpsit, gravissimo auri pondere, & longe amplissimis muneribus, aulæ & purpuratorum collegio largissime dividendis, Byzantium profectus est, ut si fieri posset, cladem sua temeritate acceptam verbis elevare, largiendoque & donando pristinum militiæ ordinem & dignitatem retinere posset. Sed quum Muraris aut

Sasuares Constantinopolim profectus.

tes eorum operâ, quorum fratres & propinqui infelici prælio cecidissent, præoccupatas clausasque reperisset, ac ab Janitorum præfecto, cujus præsidio studioq; se imprimis tutum fore frustrà sperabat, nullum superesse veniæ locum præmonitus esset, ut ignominiosæ necis pænam prævertere, venenum, quod ad tales supremi infortunii casus paratum habebat, hausit, & paulo post interiit. Hoc diro infamique exitu Sasuares infelix vitam suam, quam nulla humaniori consuetudine, sed multam in miseros captivos feritatem, &

Veneno hausto sibi mortem consciscit.

sævitiam exercẽdo impiisq; & cruentis bellis, omne Christianum nomen implacabili odio exagitando, transegerat, ultoribus tandem superis fœde terminavit; ita ut quum vivens damnata fatis arma contumaci pertinaciâ semper renovaret; semper tamen victus, & multa cum strage repulsus, meritas immanitatis suæ pœnas dedisse videretur. 1587.

At Cæsar actis pro hujus victoriæ lætitia Deo Opt. Max. gratiis, paulo post comitiis Ungaris Posonium ad Calendas Novembres indixit, & quod ipse aliis gravissimarum rerum curis in Germania & Bohemis occupatus, iis interesse non posset, Ernestum fratrem præesse jussit. In his duos præfectos Turcas, ad Caterlacum captos; ac vexilla & munera, quæ Cæsari seu Ernesto fratri, ut diximos, consensu militari offerenda erant, Nicolaus Malicocius, Alexander Sennejus, Petrus Hussatius, aliique aliquot minores præfecti, magna spectantium multitudine circumfusa obtulere, quos ipse omnes benigne alloquutus, catenis, poculisque aureis, aliisque rebus remuneratos dimisit.

Posoniensia Comitia A. 1587.

Porro fuêre hæc quoque comitia instar priorum tumultibus, querelis, & inconditis clamoribus plena turbidaq;, sicuti ex publicis, quæ extant, actis constare potest. Neque enim adhuc præfecturis & magistratibus exteri homines amoti erant, sicuti crebrius fuerat promissum; & nobilitas res Ungaricas ab exteris, earum imperitis & ignaris tractari, ac intolerabili mora, nec satis digno fine expediri vehementer dolebat. Itaque petitum est à principe, ut quum annus in quatuor partes, quæ singulos ternos menses constituunt, dividatur, eis singulis omnes Senatores, aut eorum potior pars conveniant, relq; omnes tam publicas quam privatas ipsi tractent & expediant, senatuique Ungarico pristina auctoritas restituatur; ac pro iis rebus, quæ trimestris consultationis morâ pati aut expectare non possent, terminandis aliquot Senatores, continue apud principem manerent. Magna quoq; contentione actum est de Palatino more majorum creando, qui est primæ post regem, ut antea diximus, auctoritatis & dignitatis magistratus. Sed quum tempus & commoda occasio ejus creandi in præsens se nequaquam offerret, ut præfecti, qui illius loco supplendo delecti essent, è Pannoniorum numero crearentur, decretum est.

Senatus trimestris.

Palatinus.

Cæterum de omnibus regiis & ærarii juribus, ac publicis vectigalibus, & proventibus inquirendis, quæ eorum incuris & negligentia, per quos administrabantur, vehementer concisa & diminuta esse ferebantur, nec non ad investigandas arcium & locorum hostibus vicinorum rationes, legati constituti sunt, qui absolutis comitiis in omnes partes regni usq; ad littora Adriatici sinus egressi, omnia quam diligentissime & solennissime inquirerent, & ad Senatum trimestris consilii, qui primus habebitur, bona fide referrent. Et quidem à Danubio ad Montanas Civitates perlustrandas quatuor viri Balthasar Battianius, Stephanus Illiesius, Franciscus Esterhasius, & Andreas Justus delecti sunt, Versus Poloniæ & Trãssilvaniæ fines, ac superioris Ungariæ partes, Simon Forgacius, Franciscus Revajus, Nicolaus Socolius, & Sigismundus Racocius. Ultradanubianis usque ad Dravum flumen partibus, Franciscus Nadasdius, Nicolaus Palffius, Emericus Megetius, & Christophorus Pereo delegati. Ad Illyricum & Dalmatiæ reliquias, Gaspar Stancovacius Episcopus Zagrabiensis, cum Stephano Berislavio, ac Gaspare Petricevitio profecti fuere. Quibus omnibus ex publico sumptus suppeditati sunt, jussumque omnibus, ut ad diem XX. Aprilis mensis rebus confectis reverterentur.

Quæsitores proventuum regni.

Sed

1587. Sed magni hujus & summâ contentione suscepti consilii & laboris nullum aut planè exiguum operæ pretium vidimus: nam dum interventu variorum negotiorum ea, quæ in inquisitione comperta erant, anno demum sequenti in senatu proponerentur, multi ex Senatoribus obliquè intercesserunt, ea præsente Cæsare referenda esse contendentes, à quo etiam remedia postulanda esse existimarent: aut si Ernestus attributâ sibi à Cæsare potestate eos abusus, qui irrepsissent, altiúsque radices jecissent, evellere posset, aut peculatibus vectigalium corrigendis etiam Cæsare inconsulto statim manus admoveret, tum posse referri. Sed quum neutrum in promptu esset, quòd tam procul Cæsar abesset, quódque Princeps Ernestus eam provinciam sibi nequaquam sumendam arbitraretur, re totâ in aliud commodiùs tempus dilatâ, nec posteà ullâ adveniente occasione conatus tanto studio & labore incboati frustrà fuêre. Quod quidem incommodum posteà multis & magnis Reipublicæ perturbationibus & detrimentis non parvam novarum rerum studiosis opportunitatem subministravit. Census tamen publico nomine promissus est, ita ut de fundis agricolarum, qui oppida & pagos incolerent, quique veteri more censeri solent, bini nummi aurei duobus terminis exigerentur, & in ærarium inferrentur: Ernesto quoque Principi ex eodem censu fundorum munus honorarium dimidii taleri decretum est.

Georgius Debrecenius proscriptus.

Eodem in tumultu æstuque comitiorum Georgius Debrecenius, qui vice & loco magistri Thavernicorum, quo magistratu Georgius Zrinius eo tempore fungebatur, liberis civitatibus jus dicebat, quod Senatui Ungarico verbis contumeliosis & illicitis insultare & obloqui ausus esset, auctoritatemque eorum tam enormi verborum convitio, quàm infamibus libellis læsisset, iique statuum & ordinum fidem, & legum opem implorâssent, neque reus citatus ad diem respondisset, læsæ majestatis damnatus & proscriptus est. Quæ publici judicii severitas tametsi haud indignè homini immodicos spiritus gerenti irrogata esse videretur, triennio tamen pòst eodem Georgio comite Zriniano apud Cæsarem & Senatores, quos ille offenderat, & universæ Reipublicæ ordines vehementer pro eo laborante, & summi odii crimen deprecante, mitigatis animis in integrum restitutus est, amissâque dignitatis suæ bonorum jura recuperavit, nec diu posteà vixit. Postremò nomine Cæsaris postulatum est, sicuti superioribus annis ipse per edicta jusserat, ut nova subducendi anni aut commemorandorum fastorum ratio à Gregorio summo Pontifice inventa atque introducta ubique ab omnibus reciperetur; quam innovationem à quadam parte nobilitatis cis Danubianæ absque omnium ordinum consensu minimè admissam fuisse ostendimus. Itaque his comitiis non ampliùs reluctati, eum usum in foro & contractibus, item templis & sacris ubique pari modo observandum approbârunt, utque reciperetur, latâ lege constituerunt; quum in Polonia & Transsilvania jam anteà receptum fuisse cognovissent.

Novum Calendarium receptum.

Post finem Comitiorum, à primordio veris ad æstatis usque adultæ tempus judiciis exercendis administrandis superior Ungaria vacavit, fuêreque omnia domi forisque pacata, quòd Turcæ bello adversus Persas gerendo occuparentur, multique è limitibus Pannoniæ ad illud gerendum conscripti essent. 1588. Autumno res domi turbari cepêre, hostibus ad arma prôniùs ruentibus, qui non induciarum vi, aut fœderibus, sed contrariis armis, miráque & manifestâ divini Numinis ope coërciti fuêre. Quippè mihi multa tam veterum quàm recentium exempla revolventi, non facilè in mentem venit uspiam validissimas & instructissimas copias à paucioribus victas fusásque fuisse, atque hoc anno nostris ad Sixonem crudelissimo prælio dimicantibus contigisse constat.

Prælio ad Sixonem commisso nostri insigni victoriâ potiuntur. An. 1588.

Ferhates quum è Bosna Budam venisset, pro ea, quâ laborabat, inexplebili avaritia populos sibi subjectos pro libidine expilare, ab eisque insolitos census, intolerandamque pecuniæ vim extorquere cepit tam immani sævitiâ, ut oppidis & pagis tributa duplicaret; quæ si solvendo non essent, incolæ eorum cum conjugibus & liberis in servitutem rapti divenderentur. Quâ ejus crudelitate brevi effectum est, ut magna miserorum pars sedibus relictis aliò migraret, cæteri, quibus arces finitimæ præsidio esse possent, ei ampliùs tributariæ aut vectigales esse recusarent.

Ferhatis Budensis avaritia & sævitia.

Inter alia loca Sixo oppidum erat, cujus cives & incolæ millenos aureos nummos quotannis solvere jubebantur: quod quum supra vires eorum facultatesque esset, truculenti imperii pertæsi, nostrorumque præsidio, qui Cassoviæ & Tocaii, ac Sendrone erant, se tutos ab illius injuria fore rati, tributi pendendi curam intermiserunt; ita ut crebriores Achomaris curatoris minas surdâ aure præterire non dubitarent. Quod ille ægrè ferens, tam literis quàm nuntiis debitum aliquot annis tributum superbo ore reposcere, & nisi dicto parerent, ferrum & ignem, & quæque extrema minari non desinebat. Itaque nec recenti Sasuaris infortunio & clade territus oppidanos ad imperata facienda armis compellendos esse decrevit, addens se etiam si sibi & exercitui funditùs pereundum esset, de illis tamen ut refractariis meritas pœnas sumpturum. Nec mora, omnibus præfectis, qui ejus imperio parebant, ut ad diem pridie Calend. Octobris in agro Pesthano ad Racosium amniculum cum copiis præsto sint, seriò edixit, atque ii magno numero ad eum locum convenerunt, ita ut ager omnis expansis tentoriis & carris, equisque & militibus impleretur, ejusque apparatûs fama passim ad omnes diffunderetur.

Ferhatis Bassæ copia.

Ipse ex urbe in castra profectus, Caralibegum Albæ Regiæ præfectum, qui maximi in militia usûs & experientiæ dicebatur, & qui anteà in partibus illis bellum cum Balassio & nostris haud improsperè gessisset, omnibus copiis præfecit, tormentaque quatuor mediocria, quorum in campestribus præliis usus est, attribuit. Fuêre castra ad Pesthum per aliquot dies, dum de itinere progressuque exercitûs consultatur, ac commeatus & res necessariæ parantur: deindè cùm ad octo circiter millia armatorum convenissent, lentis passibus Vaciam, indè Secenium, ac demùm Filecum perventum est, ibique dies militi concessa, donec

1588. eorum quoque locorum præsidia, in quibus robur exercitûs constabat, unà conjungeretur.

Nec adhuc nostri satis compertum habebant quorsum conatus hostium tenderent : à quibusdam enim Onodium versus ad populandam regionem excursuri dicebantur ; quidam verò illos munitionem aliquam adversus Cæsarianos opportuno quopiam in loco ædificaturos esse existimabant. Sed postquam auditi sunt Lossontium, posteaque Sabancam, & Rimà amne vado superato Sombatum pervenisse, nostri quoque quamquam conjecturà, id quod erat, assequerentur, Sixonem infestis armis peti, tamen a quibusdam transfugis & exploratoribus certiùs edocti, statim Sixonem versus concurrere statim cepetunt. Hostium exercitus præsidiariis Secenii, Vaciæ & Fileci auctus jam adeò excreverat, ut equitum selectissimorum sex millia, peditum verò totidem aut ampliùs constituere diceretur ; quorum ne tertiam partem nostri æquare videbantur : quippè quorum non nisi M. & D. è præsidio Agriensi, duce Sigismundo Racocio & Stephano Balasdiaco, Joanneque Barcio ejus legatis advenissent ; Cassoviâ autem Michaël Serenius plus minus ducentos, è Sendrone Thomas Secius, & Joannes Rottallius, ac Albertus Raibicius Germanos Ungaris permistis CCCXX. adduxissent. His equites Germani nigri ex Scepsio, rubrique & gilvi è Goncio à sagorum coloribus dicti numero CCXXX. accesserunt. Cum Stephano Drugeto Homonniano ex suis stipendiariis, ac qui in Diosgiorio Onodio, Vardaminori, aliisque locis militabant, CCCXXXIX. armati sese Racocio conjunxerunt : ita ut nostri in universum duo M. bellatorum D. & LIX. haud excederent ; exigua manus adversus tam numerosum hostium exercitum : sed quæ subeundam omnem fortunæ aleam tuendo decori & popularibus defendendis constanti animo decrevisset.

Hostium exercitus nostros longè superat.

Ita hostes facto prope Putnocum, quod à nostris tenebatur, itinere, in conspectum oppidi ad quintum Idus Octobris sub Vesperum progressi, illud majori ex parte vacuum repererunt, quòd incolæ cognito eorum adventu relictis sedibus ad tutiora loca profugissent : præter aliquos è numero juventutis, quæ suis freta viribus, & nostrorum, quos venturos sciebant, auxiliis, in templum, quod præaltâ turre & mœnibus medio in foro est, se receperat, illudque scloperis crassioribus in omnes partes jaculando eminùs & subeuntes arcendo pro virili tuebatur. Eodem ferè tempore nostri quoque duabus ex partibus, duobusque sastis agminibus in conspectum hostium obscuriore jam ad vesperum cœlo advenêre : Racocius enim cum suis Agriensibus, & Serienius ac Secius cum Germanis & Ungaris bipartito ordine veniebant. Quibus visis hostes, qui templo inclusos obsidere atque expugnare contendebant, omissâ eà contentione, jussu Caralibegi sese ad pugnam pararunt, incensisque templi tectis, oppido quoque aliquot in locis faces subdiderunt, ac in proximam planiciem, in qua Purpureus & Hernatus fluvii labuntur, ac demum in Saionem illapsi, simul ad S. Petri oppidum Tibisco miscentur, structâ acie, explicatisque vexillis constitere ; ita ut cornua eorum seu latera magnâ carrorum multitudine utrinque clauderentur, & in fronte tormenta collocarentur. Nec nostri, quin hostes validissimo impetu aggrederentur, quicquam sibi dubitandum existimavête ; quibus plurimùm profuit exortus incensi ab hostibus oppidi splendor, quum collucentes undique flammæ obscuram noctem & tenebras longè latèque diffuso lumine illustrâssent. 1588.

Quum Caralibegus in prima acie cristis armisque conspicuus versaretur, suosque ad prælium incitaret, nostra tympana tubæque increpuêre, simulque sublato ingenti clamore signa signis collata sunt. In eo primi certaminis fervore complures ex Turcis, è nostrorum autem numero Georgius Peteius, summæ virtutis adolescens occumbunt, & Caralis excusso è capite linteo tegumento magnum in fronte vulnus accipit ; sed etiam is, qui eum sauciaverat miles, à Turcis mox ibidem interficitur ; fit prælium si aliàs unquam atrox & cruentum. Mustaphas Secenienlis præfectus dum vulnerato ac pugnâ excedente Carali, nutantem suorum aciem restituere contendit, à nostris hastâ trajicitur, caditque, & utrinque ancipiti victoriâ dubioque Marte diu pugnatur ; cùm Paiazetes Pesthanæ classis præfectus, & Mehemetes Janicerorum tribunus suos cohortati, tormenta in adversos nostros à latere explodi jubent, & contentiùs gradum inferre. Quamquam autem inter pedites equitesque nostros intervallum intercedebat, ita ut tormentorum pilis leve admodum incommodum illatum esset : eorum tamen fragore & reboatu, juvantibus etiam tenebris, pars eorum loco moveri, sulurisque ordinibus perturbari, postremo intento cursu terga dare, & fugam capessere incepit. Constat ea in præcipiti fuga aliquot Germanorum & Ungarorum vexilla strata captaque esse, & fugientes versus Vadazum pagum nostros à Turcis persequentibus magno numero trucidatos esse. Pugnabatur tamen alio loco enixiùs, & multi utrinque cadebant ; verùm cæcæ noctis solitudine atque horrore cuncta implente, quænam victrix pars foret, quæ victa, in incerto habebatur.

Acriter utrinque certamine dimicatur.

In tanta perturbatione & prælii asperitate Andreas Paciotus Racocium suos animantem trepidantes alloquutus, ut sibi consulendum putaret, admonuit res esse perditas, nostros fusos fugatosque, victoriam à nostris vi extortam ad hostes inclinâsse : satiùs videri, si se ad meliora reservet, ac pugnâ subducat. Credidit vir alioqui cautus ac pugnax, nec tamen in tenebris discrimen pugnæ satis discernens homini amicissimo & militiæ claro, utpotè qui paucos ante dies singulari pugnâ cum quodam Turca congressus victor evaserat, quamquam nimis præproperâ desperatione mentienti, ac Serencium versus se recipere cepit ; sic tamen ut paulò pòst à suis, qui hostes fusos & fugatos, victoriam nostram esse nunciaverant, revocatus, sub pugnæ exitum reverteretur. At Balasdiacus & Barcius suorum partem, quæ in pugna constanter persliterat, cohortati, prolatis duobus colubrinis, & in hostes cum summâ strage eorum explosis, rem restituerunt, adcurrentibusque Serienio & cataphractis Germanis atrox pugna restituta est, in qua utrinque plurimi

1588. que plurimi cadunt, sed ex hostibus longè plures; ibique laborantibus nostris sexcenti etiam hastati, & manus sclopetariorum equitum Germanorum opportunè subveniunt. Hîc primùm Janiceris loco pulsis, & protrito hostium peditatu tormenta currulia adempta fuêre; iisque in hostem obversis unius horæ & ampliùs spatio inter se variâ sorte, & summâ utrinque obstinatione, Corcute Filecensi præfecto suos animante, colluctati sunt. Quo in conflictu omnium acerrimo Stephanus Homonnianus equo cadente, ac ad hostes profugiente, pedes pugnare coactus, dum à Damiano Thrace familiare suo equum posceret, & si ab hoste c. peteretur, se eum redemptum polliceretur, nec id ab homine omnium ingratissimo obtinuisset, à Turcarum peditibus captus vinctusque fuit; cui quum chirothecas loricatas auro exornatas, ac arma & vestes detrahere contendunt, nec de iis dividundis satis convenire possunt, superventu equitum Ungarorum felici suâ sorte è manibus eorum ereptus liberatur.

Nec tamen prælium adhuc intermittebatur, quamquam utraque pars pugnando fatigata languesceret. Erat à latere ejus loci, in quo pugnabatur, inter vineta collis eminentior, hoc tubicen Racocianus sive à ducibus jussus, sive ultrò consensu tubam Germanico more inflare cepit; tum verò hostes nova nostris Germanorum auxilia adesse suspicati, non parum consternari animis cepêre: & quum quatuor ferè horis continuè dimicatum esset, laboreque & vulneribus lassi, neminem ex præfectis, qui eis cohortandis animos adderet, prodeuntem viderent; jamque tormentis etiam amissis Pajazetes quoque peditatui præpositus occubuisset, tandem in fugam se proripuere; ita ut equites Turcæ attoniti & trepidi pedites suos proculcatos & desertos nostris mactandos relinquerent. Multi in fuga capti cæsique: & qui ad Sajonem pervenerant, cùm non quibusvis in locis vado transire possent, magna eorum pars in flumen se præcipitavit, & gurgitibus absorpta periit. Cecidere ex hostibus ampliùs IIM. capti CCCLXXVI. signa militaria omnia & colubrinæ: equi CCCCLXXXII. carri impedimentis & commeatu variis rebus onusti CXXI. in loco pugnæ cadavera hostium MDCCXLV. Serienius in unum acervum congessit, ac obducto sepimento, ne à feris & canibus manderentur, claudenda curavit. Nec nostris incruenta fuit victoria, cùm ex Germanis CCXX. ex Ungaris CCCCX. interiissent, inter quos præter Georgium Peteium Petrus Sequius Agriensis eques, ac Leonardus Quercius, Lucas Tarnocus, & multi alii desiderati fuerunt. Ex Germanis Fridericus Raibicius, Joannes Nimpsius, & Christophorus Praisicius cum quàmplurimis sociorum periêre. Paulus autem Sorius, & Franciscus Soldossius inter fugiendum ab hoste capti sunt.

Numerus cæsorum & captorum hostium.

Hæc est pugna memorabilis ad Sixonem magnâ utrinque animorum & virium pertinaciâ summoque ardore pugnata; cujus exitum & victoriam si quis vel hostium numero & robore ponderare velit, sive magnitudinem periculi, si res improsperè cecidisset, metiatur; sive tam nostrorum, quàm barbarorum constantiâ & fortitudinem consideret, omni ratione magnam, & divinitùs planè concessam nequaquam negaverit. Et est hoc oppidum nostrâ memoriâ binis anteà Turcarum cladibus nobilitatum, semel Veligiane Persâ cum quinque millibus Turcarum à Telequessio ad internecionem victo & profligato, iterum annis ab hoc postremo conflictu undecim, ab hoc eodem Racocio & Præpostuario victoria de Filecensibus mille Turcis parta, quâ Hasanes Allaibegus, Spahius equitibus præpositus, magni vir nominis captus fuit; adeòque ut fatalis hic locus ad interitum Turcarum à fortuna destinatus haud immeritò dici possit. 1588.

Paucis post hanc victoriam diebus Vincentius Gregorocius Jaurini, ac Petrus Husarius Papensis legati, cum suis præsidiariis, qui ad duorum circiter millium numerum constituebant, fortunam experiri constituerunt, ac mutuo habito consilio versus montes & silvas Vetteliaс copias promovenint, eo animo, ut si Budenses aut Albani Turcæ occurrissent, cum iis manum consererent, viresque periclitari non dubitarent. Ipsis se in itinere conjunxit Radicius Voivoda Thrax cum ducentis è Vesprimio militibus, ac è præsidio Comaroniensi aliquot è classiariis pedites: cùmque per biduum silvis morati neminem ex hostibus obvium habuissent, quòd illi clade ad Sixonem acceptâ domi se continerent, ad oppugnandam arcem Gestesiam, quæ non procul erat suadente Radicio, qui quòd anteà illhic stipendia meruisset, loci peritus erat, animum & vires convertetunt. Approbante consilium Gregorocio, V. Idus Novembris intempestâ nocte proximè ad arcem silentes & suspenso gradu pervenêre. Nec mora, præeunte Radicio peditatus omnis ad portas occupandas improvisò impetu irrupit; ita ut tantisper, donec hostes, qui intùs erant, è stratis procurrere, armaque capere, aut explodendis tormentis manus admovere possent, nostri primam portam securibus & dolabris, ac multò lancearum nixu aperirent & ingrederentur, hostesque trepidi in superiorem arcem sese reciperent: cujus fores & valvas cùm pari ardore adorti essent, & modò trabium concussu, modò bipennibus refringere conarentur, & intereà inclusis, si se dederent, incolumem vitam atque abitum pollicerentur: hostes rebus desperatis de tradenda arce proloqui ceperunt: eaque ad interpolitam Gregorocii & Husarii fidem iis conditionibus dedita est, ut propugnatoribus cum gladiis & sclopetis, aliisque armis eò quò vellent, abire liceret; sed tormenta ac eorum apparatus, commeatusque omnis generis ibidem relinquerentur. Quibus peractis, & hostibus, qui ad LX. pedites erant Budam dimissis, nostri arcem occupârent, & Gregorocius eam Radicio Thraci, cujus in ea capienda eximia virtus conspecta erat, tuendam commisit, ipseque cum suis Jaurinum reversus est.

Gregorocius Gestesiam arcē Turcis eripit.

At Fethates re ab iis, qui arce excesserant, cognitâ, literas minarum contumeliæque plenas ad Principem Ernestum, eosque, quorum consilio in rebus bellicis utebatur, queis eo tempore David Ungnadius præerat, paulò pòst dedit, quibus arcem contra inducias ereptam repetebat, nisique redderetur, se mox prolatis tormentis, eductoque exercitu aliam quampiam arcem expugnaturum, barbarico fastu

1588. fastu comminabatur. Responsum illi est, ipsum nuper admodum ad vastandam superioris Ungariæ partem justo exercitu contra pacta induciarum excurrisse: quòd si hoc ipsi licuisset, nostris quoque ejus exemplo arcem sine tormentis, & sine ullo belli apparatu licuisse in potestatem redigere; ut tamen in aperto sit, ipsos nolle occasionem præbere, quâ induciæ violentur, mandaturos iis, qui nunc intùs essent, ut illâ restitutâ confestim excedant. Proindè jussum est Gregorocio, ut ad certum diem, de quo inter ipsum & Ferhatem conventum fuerit, arcem Turcis restituat. Quod ille exequutus, Radieium & milites, quos in ea reliquerat, eduxit, & arcem Ferhatis legato Achomati restituit; posteaque toto hoc anno & insequenti apud Ungaros res quietæ & tranquillæ fuêre.

Sed iis paulò pòst restitui-tur.

In Transsilvania Joannes Gicius, quem Sigismundo Christophori Bathorii filio impuberi tutorem ab Stephano Polonorum Rege patruo datum fuisse diximus, hoc ferè tempore migravit è vivis; quum pupillum decimum jam & septimum ætatis annum agentem, provinciam pacatam, & sub clientela Turcica florentem, & in ærario ingentem præsentis pecuniæ vim ad futuras pupilli necessitates repositam reliquisset. Apud nos annus fuit clarissimorum virorum morte notabilis. Nam Joannes Trautsonius, qui tribus Imperatoribus togâ & pace charus, primum semper locum inconcussâ fide regundis consiliis promeruerat, & res Ungaricas magno semper studio atque amore erat complexus, sub hoc tempus fato concessit. Nec magno interposito temporis intervallo Leonardus quoque Harrachus, qui patrem gloriam, aut certè secundas post ipsum partes obtinebat, morbis senioque confectus maturo fato illum sequutus est. Sed Balthasaris Battianii properata mors eò gravior & luctuosior patriæ fuit, quod ea virum ingentibus pace belloque negotiis parem amisit, ac nisi eum fata ante provectæ ætatis terminos properè sustulissent, ut res Pannonicas cum Turcis ad bellum brevi post deductas attingere potuisset, militaris quoque disciplinæ scientia, & administrando bello haud postremæ dignitatis virtutisque ducem habitura fuisset.

Joannes Gicius tutor Sigismundi Transsilvani obit.

Trautsonij,

Harrachij,

Battiany obitus.

Carolus quoque Austriacus Princeps præstantissimus eâdem æstate quinquagesimo ætatis anno subitâ vi atrocioris morbi extinctus fuit, summo omnium mortalium, sed maximè Illyrici nominis militum luctu & dolore, quos singulari amore & liberalitate prosequebatur, eisque statis semper certisque stipendiorum temporibus summâ fide satisfaciendum curabat: ut salvis eorum operâ & labore confiniis ipse subjectæque ejus imperio gentes quietem & otium, ac securam vitam agitarent. Ei Cæsar ut patruo longè omnium amantissimo de more magnificentissima funeris justa persolvit, compositusque est Secaviæ sepulchro, quod vivens sibi condendum curaverat. Liberos ex Bavara Maria complures reliquit, quorum maximum natu Ferdinandum, avi Cæsaris nomen referentem, paternisque insistentem vestigiis sceptra provinciarum gubernare videmus. Sed ante alios nostræ ætatis Principes, vel post obitum felix & fortunatus elegantissimâ & pulcherrimâ filiarum prole meritò dici potest; cùm ex earum numero maximis & potentissimis Hispaniæ ac Poloniæ Regibus, exterisque nobilissimis Europæ Principibus aliquot connubio junctas, & splendidissimo apparatu collocatas conspiciamus. 1588.

Caroli Archiducis vivis excessus.

Paulò ante ejus excessum res satis pro temporum conditione tranquillæ, parum abfuit quin militari temeritate turbarentur. Georgius Turzo Francisci olim ærario præfecti filius, summæ spei ac virtutis adolescens, qui sub duce Palffio in arce Nova Archiepiscopali, ad Nitriam flumen sita, ordines equitum duceret, cum CCCC. equitibus fortunæ aleam periclitaturus Strigonium versus profectus fuit, ibique cùm se & suos in insidiis collocâsset, Matthiam Hussarium, & quosdam alios, qui se in conspectum darent, eosque elicerent, præmisit. Quos cùm Mennis præfectus validiore Turcarum agmine insequutus adeò premeret, ut res in extremum adducta periculum esset, evenit ut iter aliorsum flectere cogerentur, quàm eò, quò à Turzone expectabantur. Itaque hostes captis & trucidatis nonnullis ex eorum numero, qui præcurrerant, Turzonem etiam & socios in silva latentes aggressi, eodem prosperi eventûs tenore fusos & fugatos, quamquam diu & acriter repugnantes, terga dare coegerunt. Quo in certamine complures ex nostris claro loco nati, summæque spei adolescentes in manus hostium inciderunt; inter quos Andreas & Laurentius Zaii, Francisco patre olim magni nominis viro geniti, ac Emericus Jacositius, Sigismundus Pesthius, Joannes Caconius, & ipse Matthias Hussarius, complurésque alii fuêre. Joanni tamen Scelestio benigniùs fortuna favisse visa est; quum enim eum hostes insequuti ita premerent, ut lasso equo vix se evasurum speraret, equitem suæ turmæ æque fugientem nactus, illum celeriter equo deturbavit, eoque conscenso insequentium manus effugit. Turzo etiam meliore usus fato, generosique equi pernicitate fretus, periculum vitavit, ac cum palantibus ac dispersis sociis domum reversus est.

Nostri fortunâ temerè tentatâ ab hoste cæsi sunt.

Post acceptum hoc incommodum milites irritari, sumendæque ultionis cupidi, quonam modo hostibus par vulnus infligere possent sæpè consultârunt. Intereà rei inter se pensitatæ occasio oblata est, quam temerè quidem & inconsultè, nec sine flagitio arreptam meliùs omittere fuisset. Hisdem enim ferè diebus Michaëli Borio Bacabaniensis præsidii legato, cum Ibraimo equitum ductore Palancano ob captivorum quorundam redemptionem, mutuis conviciis contracta discordia intercessit, quâ magis ac magis gliscente eo demum irarum atque indignationis utrinque exarsir, ut missis ultrò citròque literis ad singulare duellum sese mutuò provocarent. Quod quum legibus induciarum cautum esset, prior Ibraimus à Ferhate pugnæ potestatem obtinuit. Cujus exemplo Palffius quoque, qui partibus ultradanubianis summa cum potestate præerat, eam concessit, eâ conditione in literas publicæ fidei insertâ, ne Ibraimus ad eam pugnam, nisi centum equitibus comitatus veniret; quòd si eum numerum excederet, tum literæ suum vigorem amitterent: quæ quidem ambigui sensûs formula perturbandis rebus occasionem subministravit; quandoquidè eam aliter Palffius, aliter milites interpretabantur: ille enim, ne pugnaretur; hi verò ut

Barius & Ibraimus duello certare statuunt.

1589. ut nostris jus interficiendorum hostium esset, intelligendum existimabant. Cæterùm a Gaspare Sibricio, qui tum Bacabaniæ præerat, dies pridie Iduum Maii constituitur, ad quem Ibraimus cum centuria sociorum secundùm literas Palffianas veniret, sicque pugnaretur.

Ad diem Benedictus Pogranius Corponæ, Franciscus Nagius è Lezenia Lævæ præfecti, & Georgius Turzo, ac Andreas Revaius cum Gregorio Dulone, & Joanne Barbelio ex Nova arce advenêre; & ex Montanis civitatibus non contemnendus sclopetariorum numerus confluxit. Hasanaga quoque Ciquario præfectus (qui locus Albæ vicinus, alio nomine Battianium vocatur, natale celeberrimæ Battianiorum familiæ solum) cum Turcis, qui in Palanca & Bosca castellis erant, Ibraimum eò adduxit; accidítque non dolo, qui omnis eo tempore aberat, sed fortuito quodam casu, ut Turcæ paulò plures centum equitibus essent, qui numerus secundùm Palffii literas minimè erat excedendus. Itaque Hasanaga nostros alloquutus, se multis verbis excusavit, quòdque ampliori numero advenisset, non de industria factum retulit; quos ipse singulatim, ad Hippoli fluminis pontem omnes numerato recensuisset, & qui centuriam excessissent, eos retrò in oppidum reverti non solùm verbis, sed etiam verberibus compulisset. Verùm spectandi aviditate quosdam juvenes vel clam præcedentes in itinere cæteris se aggregâsse, vel posteà sequutos esse: nec tamen eos decem aut viginti numero esse; petere se ne id vitio vertatur. Pogranius & Sibricus id parum referre, nec eis fraudi futurum responderunt.

Equi Turcici insignis ferocia.

Cùm intereà Borius ferocissimum ab Ibraimo equum adductum esse didicisset, adeò ut calcibus & morsibus hostem petere, ac quicquid membrorum sive hostilis equi, sive hominis mordicus constrinxisset, non nisi avulsum dentibus discerptumque relinqueret; sic ut sibi non cum Ibraimo solùm, sed ejus equo simul pugnandum foret, detrectare pugnam cœpit, nisi ille alio equo conscenso certamen iniret. Quod quum Ibraimus nequaquam facere vellet, aliquot horas multis verbis altercando consumpsêre. Ad extremum quum ambobus tergiversantibus certamen successu caruisset, & Turcæ annuentibus Pogranio & nostris re infectâ reditum pararent, milites è Nova arce præconceptis, uti credi par est, consiliis mutuo sese cohortati in eos jam recedentes magno facto impetu, inclinatis hastis irrupetunt. Mox quod Turcæ pauci essent, fuga facta, in qua major eorum pars protrita interfectaque est: quanquam Pogranius voce, manuque & clamore, demùm stricto quoque ense, ne tam insigne flagitium adversus datam fidem, quæ etiam hostibus servanda esset, committeretur, prohibere contenderet. Quâ quidem re ipse quidem suos Corponenses in officio continuit; sed cæteri retineri nequaquam potuerunt, quin in fugientes, & Deûm atque hominum fidem implorantes Turcas vulneribus & cædibus crudelissimè grassarentur tantâ sævitiâ, ut fugientes usque ad Pecenediam villam & Semberum castellum cædendo, capiendoque & vulnerando persequerentur, ac Sabanum & Curtum clari nominis equites cum ampliùs sexaginta Turcis interfectos trucidarent, &

Nostri hostes contra datâ fidem occidunt.

circiter quatuordecim, & inter eos Alagani peditum ductorem retraherent. Hasanaga tamen & Ibraimus notitia locorum freti cum paucissimis in tutum evasêre; sed ita ut equum illum præferocem spadicei coloris, qui intermittendæ pugnæ causam præbuerat, nostris capiendum relinquerent: quem quum aliquot pòst dies jubente Palffio Joannes Drascovitius periculum ferociæ facturus conscendisset, & cum altero equite congressus esset, adversarium anterioribus pedibus deturbatum, dentibusque & immani morsu petitum in vestigio confecit, sessore Drascovitio habenis retractis, pugnisque & verberibus frustrà reluctante. 1589.

Hoc facinus militum tantâ indignitate & publicæ fidei oblivione sive contemptu (quod nunquam anteà contigerat) patratum, adeò Turcarum animos, & ipsius potissimum Ferhatis in nostros concitavit, ut si ulteriùs vitam produxisset, ac nisi brevi pòst induciæ in apertum bellum prorupissent, gravissimas omninò molestias vir ferox, & sumendæ ultionis cupidissimus Cæsarianis intulisset. Dedit tamen impacato animo literas ad Ernestum Principem, ac Davidem Ungnadium, quibus captivos cum equis & rebus reddi, ac de cæsis & interfectis æqui juris & justitiæ administrationem minaciter postulabat. Qui totius facti nomen ita diluere & refellere conati sunt, ut se illud ægerrimè ferre, brevique causam enormis ejus insolentiæ injussu suo factæ militari judicio cognituros, & summâ severitate castigaturos testarentur. Intereà captivi ut dimitterentur, seriò injunctum est, & equi ac arma, & cætera præda, quæ Turcis erat adempta, restitui jussa.

Ferhatis de hac injuria querela.

Cùm verò pòst contractam non parvam temporis moram circa hibernos eos dies publica judicia per ordinarios regni magistratus Posonii exercerentur, visum fuit ut eodem tempore Palffius se & milites judicio sisteret, causaque secundùm militarium legum formulam decideretur. Convenêre ad diem citati milites ac præfecti complures, ac jussu Principis etiam Germani aliquot præcipui nominis disceptaturi, se eo contulêre: David ipse Ungnadus, Andreas Taifalius Iaurini præfectus, Lupus Gilles ejus gener, Erasmus Praunius, aliique qui ordinariis judicibus permisti, controversiæ dijudicandæ interessent. Verùm quum milites se nisi Ungaricis legibus submittere nollent, in causa præsertim, in qua provocatio non daretur, ideòque Germanos, qui diversas & alienas à nostris leges sequerentur, nequaquam admitterent, eo quidem tempore res in alium terminum dilata est, irato ac frendente Ungnado, qui se & Germanos excludi admodum molestè graviterque ferebat. Deindè dum invidiosæ litis actio de die in diem comperendinando extenditur, & Palffius ac Turzo noxæ eximuntur, eò tandem deducta est, ut lis omnis Palffio, sub cujus imperio nata erat, militari ac compendioso jure decidenda committêretur. Qui die dictâ, testibusque productis ita litem diremit, ut paucorum pœnâ contentus, cæteris absolutis, Franciscum Nagium, Georgium Nitium, & Petrum Ormancozium irritati in Turcas militis reos pronuntiaret, & captos custodiæque traditos, pœnæ aut gratiæ Principis aut Cæsaris reservaret: idque ideò ab eo factum, ut

Iudicium militare de auctoribus cædis exercitum.

1589. ut exasperatos hostium animos eorum carcere & captivitate deliniret; quamquam qui occubuerant, nullâ jam arte nullisque remediis in vitam revocari possent. Quorum etiam placandorum causâ cum muneribus missus ad Ferhatem fuit Joannes Jurcovitius Dalmata, quem primo in congressu acrioribus verbis & conviciosis, more barbarico exceptum, postmodum à suis ideò reprehensus, in honore habuit, & veniâ ab eo petitâ nec irremuneratum dimisit; sic tamen ut de reis pro læso gentium jure, & publicâ fide violatâ supplicium sumendum esse sæpè repeteret.

Ferhates Bassa à suis trucidatur. Verùm non multò pòst ipse quoque Ferhates per suorum seditionem Budæ interficitur: nam Giumliæ & Janiceri, ac Besliæ, cæterique qui stipendia merebant, quòd statis temporibus ea non persolveret, ac monetæ æneæ & argenteæ, & rerum omnium pretium summâ militum injuriâ maximè intendisset, ac vilem pannum Thessalonicensem, Oryzamque, & fruticis ejus Ægyptii pulverem, qui tingendis croceo colore equorum setis in usu est, similesque minutias duplici pretio eis obtruderet, & ab eo convento nihil æqui retulissent, ad arma conversi eum multis illatis vulneribus in ipso prætorii atrio contrucidârunt: mansitque mors ejus inulta, Murate ob eam in neminem animadvertente. *Hasanes in præfectura Budensi ibi succedit.* Venit tamen posteà in ejus locum Constantinopoli Hasanes, Mehemetis magni Purpuratorum olim Principis filius, qui tes Pannonicas curaret, ac muneris honorarii mittendi curam apud Cæsarem urgeret, quod à biennio intermissum esse ferebatur.

Fœdus à Persis cũ Murate initum. Sed & fœdus à Murate cum Persis, eorumque Rege Mehemete cognomento Hodabende sub id tempus ictum fuit, quum integros quindecim annos bellum variâ utrinque fortunâ gestum esset; sic ut locorum quidem complurium, ac Caspini quoque, ubi interior sedes Persarum Regum erat, Turcæ potirentur; extrema tamen & ferè incredibilis Turcarum strages aliquot præliis & conflictibus edita esset, eorumque exercitus, cui primùm Mustaphas purpuratus, cujus immanitas & perfidia bello Cyprio adversus Venetos gesto nobilitata est, item Osmanes, deindè Sinanus, Guletâ captâ & eversâ clarus, postremò Ferhates præfuerant, sæpiùs ad internecionem fusus fugatusque esset; ipsique Turcæ ferro fameque, & rerum omnium necessariarum inopiâ pressi, & ad contemnendam paucitatem sæpè redacti, transmarinum bellum diris omnibus devoverent, pacemque & otium vel maximè præoptarent; ut post tot & tantos labores, rerumque omnium difficultates exantlatas quiete & tranquillitate partâ apud suos penates frui possent. Tentata quidem fuit sæpenumerò pax & amicitia per legatos utriusque gentis; sed Turcis difficiles & intolerandas conditiones postulantibus coalescere nequaquam potuit: postmodùm cùm utrosque tædium diuturni difficilisque belli cepisset, his demùm legibus pax constituta est, ut uraque pars quod in manu & potestate haberet, id retineret, & Hodabendes obsidibus, qui è regio sanguine originem ducerent, datis, de pace servanda caveret. Itaque 1589. brevi pòst Hodabendes solennes legatos, simulque Haidarem puerum Aba fratre suo uterino genitum misit, matre illius singulari pietate filium comitante, qui obsidis loco Constantinopoli servaretur: sicque relictia, qui regiones in potestatem redactas in officio continerent, locaque bello capta munirent, præfectis, exercitus in Asia deductus est.

Rebus in hunc modum comparatis, annitente non multò pòst singulari astu & perfidiâ Sinano, qui paulò antè Purpuratorum princeps effectus, famam bello in Asia & Africa gesto partam, Europæ quoque finibus extendere cupidissimus erat, bellum illud transmarinum in Pannoniam contra Cæsarem, induciarum fide confisum nefariè translatum est; quod non solùm Bacabaniensis controversiæ obliviscendæ occasionem attulit: sed etiam per quindecim continuos annos vario & ancipiti Marte ita gestum est, ut hinc diversæ Christiani nominis gentes & nationes pro Reip. salute; illinc barbati ab ultimis Asiæ, Syriæque & Ægypti finibus exciti, adeò pertinacibus animis armisque inter se contenderent, ut jam non de Pannoniæ possessione, sed adversus Germanos vetere militiæ gloriâ, & præsenti libertate spoliandos periculosissimum certamen susceptum esse, & sæpè utra pars periculo propior fuerit, in dubio incertoque hærere videretur.

Per eos dies terra vehementi impetu multis *Terræ motus* in locis tremuit; ita ut Viennæ & Posonii, Tirnaviæque & propinquis locis, ac in Illyrico *An. 1590.* Zagrabiæ, & non procul à mari Segniæ, non sine ingenti mortalium formidine, collapsis plerisque ædificiis moveretur: Posonii verò *Posonij conflagratio.* etiam fortuitus ignis ex angiportu, in quo officinæ fabrorum ferrariorum non procul à superiore urbis porta habentur, meridiano tempore subortus, usque adeò immani violentiâ debacchatus est, ut præter sacratarum Virginum cœnobium, templumque divæ Claræ eodem igne correptum ac concrematum, tota ferè urbs paucissimis domibus exceptis, populantibus terribili velocitate cunctâ incendiis conflagraret. Mansit tamen intactum ope Numinis templum majus divo Martino sacrum, & Franciscanorum Sodalium collegium cum templo, ac domus Archiepiscopalis cum sacello divi Ladislai Regis, ac prætorium urbis; cæteris omnibus publicis privatisque ædificiis eodem igne quàm citissimè consumptis. Mox juvantibus ventis suburbana etiam ædifica sub radice montis, cui arx imposita est, & attiguas versus Solis ortum domos inflammavit, & momento temporis miserabili vastitate atque strage absumpsit. Quòd si repentinum istud atroxque incendium nocturni temporis obscuritate erupisset, res & fortunas miserrimè orbis longè majore proculdubio cladis mole afflixisset, quando scilicet pervagantibus ubique summâ rapiditate flammis non tam facilè, ut interdiu, remedia ad restinguendum adferri potuissent.

NICO-

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXVII.

1590. PAce cum Persis factâ, eâque obsidibus præcipuis stabilitâ, Murates exercitum tot annorum laboribus & ærumnis fessum quiete & otio recreare, dimissisque ad suas stationes militibus, vacationem dare constituit. Nec deerant præcipui ex Purpuratis, quorum numerum auxerat, qui id imprimis necessarium esse arbitrarentur, ac ut exequeretur, rectissimis consiliis suadere contendebant. Verùm Sinanus, qui sublato nuper è medio & strangulato Ferhate æmulo ad clavum & gubernacula imperii sedebat, ac lentum & pacatum Muratis ingenium fallacibus & subdolis consiliorum suorum rationibus, quò volebat impellere poterat, bellum in Europam transferendum, ac Polonos aut Venetos, aut certè Pannonios armis lacessendos & compescendos disserebat. Quibus tametsi pacem concessam esse non iret inficias; illa tamen ab iis crudelissimis in Turcicam ditionem factis excursionibus identidem violaretur, ut nuper Bendiria & Collo urbes à Cosacis improviso impetu captæ atque direptæ: ab Ungaris autem multa Turcarum millia ad Cacerlacum & Sixonem, captis præcipui nominis præfectis, & in his Mahmuto Alipassæ filio, regii sanguinis adolescente, cujus casum mater infelix quotidie deplorabat, ad internecionem cæsa testarentur; & Cæsar ad mittendum munus honorarium jam à biennio intermissum, quamquam sæpiùs solicitatus adduci nondum potuisset. Venetorum autem arrogantiam minimè ferendam, qui certum quendam, non quidem magni momenti censum, sed tamen qui jam a multis annis pro Corcyræis solvendus fuisset, in hunc usque diem singulari contumaciâ denegare non dubitâssent.

Sinanus bellum in Europam transferendum suadet.

Erant qui huic sententiæ multis rationibus obliquè contrairent, nec exercitum multis laboribus & diuturno bello fatigatum, majoribus periculis temerè objiciendum existimarent; quòd Polonos atque Ungaros, si societate initâ communibus viribus bellum propulsaturi forent, non sine aperto discrimine sustineri posse dicerent; quandoquidem illi trajecto in Valachiæ finibus Istro, per apertos & planos Bulgariæ campos in Thraciam, & ad usque Imperii sedem Constantinopolim irrumpere, ac ferro & igne terrorem circumferre possent. Venetorum verò vires levibus de causis minimè irritandas, qui quum divitiis & classibus maximè valeant, tum verò si potentiam cum Hispano & cæteris Principibus conjungant, ut bello Cyprio fecissent, verendum esset, ne nimis ancipiti rerum eventu cum iis dimicandum foret. Variantibus in hunc modum sententiis visum Murati fuit, ut priùs quàm de summa consultationis deliberaret, Muphti summo superstitionis Mahometanæ antistiti in consilium adhibito, ea ordine referrentur, quo salvis auspiciis & religione maturè omnia terminari possent. Qui quum in Divanum, quo nomine publicum à Turcis concilium vocatur, accessisset, aliorumque sententias referentibus scribis didicisset, in hunc modum loquutus esse fertur. 1590.

Muphtis sententia de bello gerendo.

Si Principibus & Imperatoribus nostris, quorum opes in excelso sunt, in usu fuisset adversus hos aut illos Reges aut populos pro arbitratu & libidine, non maturo consilio ac ratione bellum suscipere, ac fortunæ temeritati, quæ ut plurimùm vitrea fragilisque est, rerum summam committere, supervacaneè nunc de iis rebus disceptatio instituta esse videretur. Verùm postquam considerandum semper & prudenter dijudicandum censuerunt, quâ rerum opportunitate, quibusnam hostibus, quo ordine, quibusnam de causis bella inferenda essent, in deliberando quidem maturis consiliis, in aggrediendis verò expediendisque rebus celeritate ac constantiâ, indomitisque viribus arma tractârunt. Quibus etiam summæ prudentiæ, & expediti roboris artibus & adminiculis ab Oriente ad Occidentem admirabili virtute & gloriâ innumerabilia trophæa ex diversissimis orbis terrarum nationibus & ingentes victorias pepererunt, Imperiumque longè latèque productum, postremò in hac urbium Regina Constantinopoli felicissimè condiderunt. Eorum sequutus morem potentissimus Imperator noster, qui nunc rerum potitur (cujus ut unicus dies concedentibus Superis in millenos extendatur, precor) Persas Deo & hominibus invisos, nostræque religionis impios desertores, armis perdomitos pacem petere coëgit; eamque ipsis, uti planè victis & sub jugum missis ita concessit, ut conditio-

nes

1590. ,,nes vel non satis æquas accipere, easque ob-
,,sidibus è regio sanguine progenitis firmare
,,sunt coacti. Nunc utrùm victori exercitui
,,quies & otium detur, vel bello in Europam
,,adversus Christianos translato, his aut illis
,,rationibus, Regibus aut populis provinciis-
,,que arma inferantur, in quæstionem & disce-
Hortatur ad pacē. ,,ptationem vocari animadverto. Mihi qui-
,,dem sive externas, sive domesticas res consi-
,,dero, pace nihil æquius, nihil tutius esse vide-
,,tur: scio enim Imperatori nostro magnas
,,opes, virorum, armorum & auri satis esse; nec
,,ea aut talia eum ad prædam minùs æquè ab
,,aliis contra fas & jus petendam stimulare,
,,nec esse opus ut audendo & fallendo, bella-
,,que ex bellis serendo magnus aut clarus eva-
,,dat, eâque consilii importunitate ærarium,
,,opes, copias viresque exhauriat. Si vicissim
,,exterorum Regum & Principum conditio-
,,nem procul ambitione ac avaritiâ, procul
,,privatis studiis contemplemur, neque eâ re,
,,qui bellum gerendum suadent, homines sce-
,,lestissimi satis causæ habent, cur tam atrox
,,& crudele facinus designent. Nam quum il-
,,li ferè omnes, qui nostris finibus, quacunque
,,spectemus, attigui sunt, amicitiam nostram
,,colere, & imperata facere non abnuant, ini-
,,quum sanè, & præter recti verique fidem vi-
,,detur, quæsitis ultro belli causis, per scelus &
,,invidiam eos exagitare, & invictos exercitus
,,temerariis & ancipitibus periculis objectare,
,,quorum exitus incerti indeterminatiq; sunt.
,,Gallorum & Anglorum Principes amicos
,,habemus, eorumque legatos quotidie hîc
,,cernimus. Veneti pacem nobiscum habent,
,,eamque colunt, & ex eorum quæstu & nego-
,,tiatione commerciisque non parum commo-
,,di ærario quotannis infertur. Cæsar Romanus
,,habet suum in hac porta, ut vocamus, lega-
,,tum, isque munus honorarium utriusque an-
,,ni brevi huc allatum iri promittit; ita ut pro
,,ea re digladiandum, aut armis contenden-
,,dum nequaquam existimaverim. Polono-
,,rum Rex paucos ante dies munera planè re-
,,gia huc misit, & se amicitiam pacemque no-
,,biscum inviolatam servaturum, & Cosaco-
,,rum contumelias nobis injussu suo illatas na-
,,ctâ occasione ulturum pollicetur. Quâ ergò
,,tantâ tamque effrenatâ quorundam libidine
,,incitati amicis & confœderatis, qui nullam
,,violandi juris & æqui occasionem præbue-
,,runt, arma & iniquum bellum inferamus?
,,Quid si nos violato jure gentium, ruptis in-
,,duciis bellum primi susceperimus, DEO Opt.
,,Max. & Mahometis nostri numine irato, pri-
,,mi etiam à fortuna deserti, amissis exerciti-
,,bus (quod omen procul absit) meritas pœnas
,,luemus? Numina enim ruptores fœderum,
,,& maximè impios aversantur, & flagitioso-
,,rum tam in hac vita, quàm post obitum acer-
,,rimi vindices futuri sunt. Itaque jam mihi
,,senectâ ætate non aliud quàm felicitatem, ac
,,faustum & diuturnum imperium Principi no-
,,stro potentissimo optanti, & nostræ incon-
,,cussæ religionis placitis consilia expromenti,
,,ea est mens & sententia, ut pax omnibus iis,
,,quibus semel concessa est, inviolata conserve-
,,tur, quamdiu illi nihil, quod contra esse pos-
,,sit, admittant, sicuti hactenus minimè admi-
,,sisse constat; neque dolo malo excogitatis in

speciem causis, quæ nullum pondus habeant,“ 1590.
iniquum bellum cuipiam inferatur. Quod ad“
me attinet, ego meâ & sacrorum nostræ legis,“
quibus præsum, auctoritate usus, omnibus il-“
lis, quicunque diversum suaserint, aut fece-“
rint, sive ii Purpurati, sive præfecti ac copia-“
rum ductores, sive togati, aut cujusvis morta-“
lium generis fuerint, communione & com-“
mercio hominum, & aquâ & igne interdi-“
cam; animas verò diris cacodæmonibus apud“
inferos æternis ignibus excruciandas tradam“
& devovebo. “

Hâc Muphtis oratione magno silentio au-
ditâ, Purpurati, & quotquot aderant Turcarum
primores, sed ipse ante alios Sinanus, qui au-
ctor belli & concitator erat, magnoperè com-
moveri visi sunt, vel eo præcipuè nomine, quòd
ejus tam gravi & concitato sermone differen-
tis verba ab ipso Murate è conclavi, cujus fe-
nestella prætorium, in quo consultatio erat, re-
spiciebat, audita esse non dubitarent. Soluto *Muphtis*
concilio Sinanus Muphtim honoris & venera- *à Sinanō*
tionis causâ in convivium vocavit, quod illi *veneno è*
supremum fuit. Et cùm eum in se, uti rebatur, *medio*
infensiùs loquutum, graviter indignéque vir *tollitur.*
ambitiosus & crudelis tulisset, sed profundâ
ac cæcâ dissimulatione in præsens devorâsset,
venenum inter epulas ei clam præbendum cu-
ravit, quo tabefactus, antequam suasores & au-
ctores belli excommunicare posset, è medio
tolleretur. Et tanta ejus sive de industria, sive
casu in eum modum temperati vis ac enecandi
facultas fuit, ut quanquam post intervallum
aliquod vires & effectum exerere debebat, ta-
men cùm post convivium gravato torminibus
stomacho equum poposcisset, quo domum ve-
heretur, à gradibo atrii usque ad fores ædium,
quæ in plateam aperiebantur, progredi nequi-
verit, quin equo decideret, & protinùs exspi-
raret. An autem Murati gnarum fuerit illum
veneno periisse, aut forsan à Sinano persua-
sus, nimio imbecillis senectæ vitio repentè exa-
nimatum fuisse crediderit, mihi quidem hacte-
nus incompertum.

Intereà Sinanes, uti erat ingenio turbido, *Sinanes*
crudeli & furioso, ac Pannonici belli cupidi- *Hasanem*
ne, quod præ aliis administrandum decreve- *Bosnen-*
rat, æstuanti, adeòque in rabiem quandam *sem ad*
verso, per literas Hasanem Bosnæ præfectum *bellum*
secretò admonuit, ut ea in parte bello Cæsaria- *nobis in-*
nis illato, causas novarum rerum quærere non *ferendum*
intermitteret: sic ut posteà se ab iis contra in- *extimu-*
ducias armis petitum, scriptis Byzantium lite- *lat.*
ris astutâ dissimulationis ostentatione conque-
reretur. Non erit, ut puto, alienum, postquam
in mentionem Hasanis hujus incidimus, qui
secundùm Sinanem auctor violati fœderis, &
diuturni belli fuit, & primus perfidiæ ac teme-
ritatis suæ pœnas fœdâ morte persolvit, si ejus
vitæ conditiones paucioribus, quàm potero,
verbis hic recenseam.

Igitur ei genus ex Thracia, ac cum Hasane *Hasanis*
illo, quem Filecensem Bebeci & Magochii ca- *origo &*
lamitate notum suprà memoravi, necessitudo *fortuna.*
& propinquitas fuit; eumque ille in numerum
adolescentum Selymi commendaverat; à quo
brevi aucupibus inis, & curæ aquilarum ac hie-
rofalcoonum, aliarumque rapacium avium,
quarum in venatu usus est, præfectus fuit. Nec
multò pòst, quòd Principi charus esse dicere-
tur,

1591. tur, Osmanis purpurati, bello adversus Persas gesto clari uxorem viduam in conjugem accepit, quæ secum haud contemnendas opes & dotales divitias adferebat. Ea erat nobilissimæ stirpis Semhalemis Persæ filia, qui ditionem ad Derbentum maris Caspii urbem obtinebat; sed qui à genero Osmane primùm ad Turcas à Persis seductus, & postremò veneno nefariè erat sublatus. Ductâ eâ Baciensem præfecturam, quæ è regione Colociæ ad Danubium sita est, liberalitate Principis obtinuit. Sed quia illa inops & tenuis suo novæque nuptæ luxui minimè respondebat; quum Murates relaxandi animi causâ in gynæceum ad fœminarum & exoletorum greges processisset, annitente eâ, cujus jucundâ consuetudine præ cæteris maximè oblectabatur, & quam Persicâ Hasanis uxor sibi conciliatam habebat, accedentibus Sinanis quoque suffragiis & commendatione ad Bosnæ præfecturam conscendit, quam eo tempore Ferhates Budam translatus fortè vacuam reliquerat, & Sasuares eam gubernabat, donec alius mitteretur: pro quo favore & dignitatis accessione Sinanis imperio adeò erat addictus, ut vel solis ejus nutibus maximè obtemperaret.

Hunc Sinanes propositi tenax per se belli avidum ac temerarium facilè ad irritandos armis & cruentis incursionibus Cæsarianos impulit; primumque omnium collectis totâ provinciâ copiis, cum quinque armatorum millibus, ac totidem tormentis currulibus minoris formæ, quæ binis equorum jugis trahebantur, acerrimam in eam regionem, quæ inter Crisium & Ivanicium est, irruptionem fecit, ac circumlato passim terrore, Custatocium pagum succendit, castello, quod illinc eminùs peteretur, intacto relicto. Bosiacum autem Tahii castellum, in quo haberi quidem tormenta, sed pulveris sulphurei ne pugillum quidem à transfuga quodam edoctus erat, acri peditatûs impetu cepit & diripuit, & capto ibidem Laurentio Radinovo, conjugeque & liberis ejus in servitutem abductis, injecto igne concremavit. Postremò capto satis magno circuitu, ex Roconoco, Verboccio, & sanctæ Helenæ vico, pagisque cis Zagrabiam sitis, ingentem prædam egit; majorem acturus, nisi ingentes pluviæ autumnales itinera cœno & crebris lacunis impedivissent, inflatique & exundantes amnes Golgoucius & Lonius ulterioribus ejus conatibus restitissent.

Hasanis in nostros fines irruptio. An. 1591.

His difficultatibus circumventum, & cum captivis ac præda redire conantem Stephanus Grasbanius è Caproncia, Gregorius Labobarius & Michaël Siculus è Crisio, ex Ivanicio autem Albanus Grasbanius (nam Halecus & Globicerius paulò antè è vivis excesserant) ac cæteri arcium finitimarum præfecti cum Germanis & Illyricis militibus insequi decreverunt, ac contento gradu vestigiis abeuntium institerunt. Hasanes cùm nostros adventare intellexisset, relictis tormentis, quæ profundo in cœno pertrahi nequaquam poterant, pluviis intermittentibus ceptum iter ita prosequutus est, ut valido à tergo equitum & peditum præsidio relicto ipse cum cætero exercitu præcederet. Nostri Turcarum agmen novissimum acerrimo illato impetu aggressi sunt, quum illud ad Gradacium lentis passibus progressum attigissent. Nec Turcis defuit animus resistendi, qui obversâ in adversos nostros fronte acre certamẽ inceperunt, cohortante eos Alibego & Osmane Sircianis, qui tuendis postremis agminibus invigilare jussi erant. Dum pugnatur, Osmanes expeditissimos equites ad Hasanem, qui præcedebat, mittit, nuntiatque hostes adesse, certamen acre contractum, & nisi suppetias mittat, Martem ancipitem esse. Sed ille cùm cogitabundus paululùm substitisset, remissis equitibus respondit, se assiduis imbribus impediri, ut recurrendo laborantibus succurrat, at si imparem se hosti viribus videat, ad exercitum se recipiat. 1591.

In hunc modum quum nostri diutiùs atque acrius certamen protraxissent, nec Hasanes auxilio supervenisset, Turcæ multis ex numero suorum amissis terga dedêre. Cecidit eo prælio Osmanes, & complures Turcarum capti sunt: signa militaria XXII. capta, quæ majori ex parte pedestria erant, cum LXXII. Turcis, interque eos Mustapha equestris turmæ Verucianæ ductor, ac equis C. & cæsorum CXX. capitibus. Sed gratum militibus nostris spectaculum ante alia attulêre captivi Christiani ad CCCC. promiscui sexûs hominum numerum, vinculis eorum operâ soluti, & in libertatem vindicati, quum hostes visis nostris sese ad pugnam parantes illos statim dimisissent. Compertum est à captivis tormenta non procul à loco pugnæ relicta esse, quòd fatigatis & procumbentibus jumentis ulteriùs protrahi nequivissent, itaque ea etiam in nostrorum potestatem devenêre. Ex nostris nemo præter Franciscum Laicianum veteranum equitem desideratus est, qui sine galea pugnans discissâ immani vulnere fronte occubuit, & post hostium fugam in loco pugnæ tumulatus est. Sauciati in partibus nostrorum pauci, atque ii brevi pòst omnes convaluerunt. Hasanes hoc accepto detrimento nihil permotus cùm domum pervenisset, duos è captivis Gracium ad Ferdinandi Principis impuberis, qui patri Carolo successerat, curatores cum literis misit, quibus tormenta currulia, quæ avehere ob viæ incommoditatem non potuisset, sibi reddi postulabat, à quibus tamen responsum frustrà expectavit.

Turcæ cõ- pluribus cæsis terga dant.

Intereà in Ungaria ab altero Hasane, cognomento Parvo, qui Sigetanam provinciam obtinebat, non leve detrimentum acceptum est. Is enim quum Segusdium venisset, & nostros in arce Comaria segniùs vigilias obire, ac summâ negligentiâ arcem custodire accepisset, nocte intempestâ adductis peditum promptissimis scalas mœnibus apponi jussit, ac summâ celeritate miroque silentio priùs arce potitus est, quàm nostri adesse hostes sentirent. Erant enim somno vinoque importunè gravati, quòd die Divæ Virgini in cœlum assumptæ festo ad secundam circiter vigiliam usque ad temulentiam compotâssent. Itaque eâ nocte Franciscus Capra (id præfecto nomen erat) ad primum eorum clamorem experrectus, arma capit, & suos, quantum in re improvisâ & inexpectata potest, cohortatur, ut præsenti animo resisterent hostibus, & pro salute ac vita, proque arce servanda fortiter ac strenuè dimicarent. Sed tarda jam omnis contentio erat, cùm hostes, qui mœnia superârant, sociis portam aperuissent, & ii magno numero acerrimoque impetu irrumpentes,

Hasanes Sigethanus Comariam arcem improvisò impetu capit.

1591. tes, eos, qui arma cepissent, facili negotio trucidarent, & reliqui partim in lectulis & stratis, è quibus, quòd nimiam crapulam nondum exhalâssent, se erigere vix poterant, partim in latebris, ad quas præ metu se abdiderant, ab iisdem hostibus crudeliter mactarentur. Cecidit præfectus initio pugnæ, & cæteri omnes pariter cæsi præter impuberes pueros, & fœminatum turbam. Quum hostes ad claram usque diei lucê supra multos captivos ac equos, ac militarem supellectilem, tormenta etiam, & sulphurei pulveris magnam copiam ac ingentem prædam ex capta arce exportâssent, succensâ eâ & concrematâ Segusdium, undè venerant, sese receperunt.

Nec Zrinius, & qui in Canisiensi præsidio agitabant, priùs vicinæ arcis excidium sensêre, quàm collucentes procul incendii flammas conspexissent, ac à paucis, qui nudi & inermes obscuræ noctis beneficio adjuti profugerant, totius funestæ cladis exitium cognovissent. At Zrinius, quòd re jam peractâ sera essent remedia, non aliud in præsens faciendum existimavit, quàm quòd convocatis summâ celeritate circumvicinæ nobilitatis copiis, ac militibus præsidiariis, qui Canisæ, Iaurini, Papæ, & locis propinquioribus stipendia merebant, arcem è materia & cespite denuò restauraret, ac tormentis & rebus necessariis, ac militum tam Germanorum quàm Ungarorum præsidio imposito muniret. Quo opere peracto, & arce Melchiotis Ratqui curæ demandatâ, ipse Canisam reversus est, cæteros verò ad suas stationes dimisit.

Parte aliâ in Illyrico Hasanes habito cum suis consilio, quorum præcipui erant Rustanes ejus legatus, ac Velehtames & Erdoglis, viri undecunque promptissimi, ac regionum & viarum peritissimi, Castellum non procul à Colapi fluvio erigendum, præsidioque muniendum decrevit, ex quo Rastovicia ac Gora, quæ adhuc à nostris tenebantur, in potestatem redactis, planiciem eam, quæ à Colapi ad Savum usque flumen & Zagrabiam amœna & spatiosa, ac populis referta protenditur, sibi armis subjicere posset. Et eùm de loco, ubi commodiùs extrueretur, non satis convenirent (alii enim è regione Breslii, inter Drencinam & Rastoviciam idoneum locum putabant, aliis Bercusevina opportunior censebatur) ipse eam regionem omnem perlustrare voluit. Igitur cùm nostri, qui Goræ & Rastoviciæ in præsidio erant, repentino metu perculsi arces dedissent, castello extruendo eum locum delegit, in quo Petrinius amnis è montibus, qui ab iis arcibus usque ad Dalmatiæ fines longâ & diversâ serie diffunduntur, decurrens Colapi miscetur. Eo loco ab omnibus collaudato quum materia & res necessariæ in promptu non essent, neque operæ haberentur, sed ea omnia è Bosnensi provincia comparare necesse esset, destinata animo in annum sequentem distulit, præfectisque fabrûm seriò edixit, ut quicquid foret necessarium, intereà pararent, pollicitus cætera sibi curæ fore.

Hasanes Sisciam arcem obsidet

Siscia, quæ ad unius milliarii spatium distabat, nondum ei visa erat: igitur suorum usus consilio illuc divertit, arbitrantium posse evenire, ut ii, qui intùs erant, adventu suo ac ostentatis tantùm copiis perterrefacti ad deditionis conditiones, ac tradendam arcem compellerentur. Ea arx lateritia & triangularis, ad ipsum Savi & Colapis confluentem à sodalibus Collegii Zagrabiani, ad quos priscorum Ungariæ Regum munere pertineret, olim ædificata, vetus adhuc nomen retinet, antiquamque ibi Romanorum coloniam fuisse, per quam ex Italia Sirmium & Pannonia secunda adiretur, cùm pleraque marmora vetustis inscriptionibus, Latinisque literis insculpta, quæ ibi visuntur; tum etiam Dionis, Zosimi, Herodiani, & aliorum veterum monumenta testimonio esse possunt. Præerat arci nomine reliquorum sodalium ipse ex iis unus Nicolaus Macacius, patriâ Sisciensis, vir supra togæ & ordinis sui opinionem fortis & impavidus, sed ingenio suspicaci, cum Stephano Fabritio collega. Is adventanti Hasani, & arcem subindè petenti tormentorû ictibus & reboatu respondit: & quum Marcus Vaivoda peditum centurio, sive verè, sive falsò apud eum delatus esset, ut qui secreta cum hostibus & clandestina consilia misceret, & Hasanem spe potiundæ arcis eò clam vocâsset, illum mensæ adhibitum per Balthasarem Cranecium, tormentorum magistrum, minoris sclopetæ glande per ilia confodi, ac noctis tenebris Savo immergi jussit. Hasanes per triduum in ulteriori Colapis ripa ad turrim desertam è regione arcis cum copiis hæsit, & minoribus colubrinis, quarum pilæ ovi anserini magnitudinem æquabant, arcem petere non intermisit; sed nullo ferè illato incommodo: quumque ab Micacio arcis deditionem nec minis, nec terrore tormentorum exprimere posset, interminatus se post breve temporis intervallum majoribus viribus, ac majori ejus expugnandæ apparatu rediturum, cutemque ei crudeliter detracturum, eo quo venerat itinere retrocessit, cùm priùs arcis situm, ac condendi castelli locum diligentissimè fuisset contemplatus. 1591. *irritâ operâ.*

Erdodius Hasanis injuriis irritatus,

Tot & tantis hostium contumeliis provocatus Erdodius Illyrici præfectus, nequaquam eas ampliùs sustinere certus, Hasanem omne fas abrumpentem, & bellum subindè renovantem, armis ultum ire properavit; excitisque ad signa & castra Nobilitatis copiis, & adjuncto sibi è variis præsidiis milite, cum aliquot colubrinis Monoslonem obsidere constituit. Id oppidum Plinio & veteribus Montem Claudium appellatum fuisse, quibusdam videtur; abest autem ab Ivanicio trium aut quatuor millium passuum intervallo, & eo tempore a peditibus Turcicis plus minus sexaginta custodiebatur. Cùm autem exercitus præeunte Stephano Tahio sub arcem pervenisset, aggeres primùm fieri cepti, ac deindè tormenta minora currulia in iis more constituta sunt; quibus cùm muri per se ob vetustatem debiles concurerentur, & non parvam ruinam fecissent, triduo postquam oppugnari cepta esset, dedentibus propugnatoribus recepta est eâ conditione, ut ii qui intùs erant, incolumes dimitterentur. Captam arcem Erdodius, quanquam ei hæreditaria avitaque esset, quod non sine magnis sumptibus conservari posset, nec satis opportuno ad defendendum loco foret, diruì jussit; tametsi multi eam imposito præsidio retinendam esse censerent.

Monoslonê capit.

Hasanes cognitâre, atque hinc idoneâ capta

1591. *Rustanes Hasanis legatus Muratem Imp. ad bellum nobis movendum incitat,*

ptâ rerum novandarum occasione, Rustanem legatum suum Constantinopolim misit; isque vera falsis miscendo, inducias ab Erdodio violatas, arcem cum insigni apparatu bellico, ac tormentis inusitatæ magnitudinis obsessam expugnatamque conquestus est, brevique Velicam iisdem oppugnatum iri retulit, prout id ab exploratoribus certò didicisset: igitur petebat ut copiæ suæ ultra ordinarium numerum augerentur, sibique potestas daretur sua tuendi, & injurias Erdodii primo quoque tempore armis ulciscendi. Et quum perorâsset, quo dictis fides esset, pilam ingentem ferream sexaginta pondo alibi acceptam, in vestibulo curiæ projecit, eâque & similibus arcem concussam, & ad deditionem coactam falsò retulit. Non deerat Sinanos, qui novi belli cupidine rem verbis exaggeraret, ac Hasani & nobilissimis Bosniæ provincialibus ante omnia opem ferendam contuleret; jam non esse obscuram Cæsarianorum voluntatem, qui adversus induciarum & amicitiæ jura & fœdera prolatis tormentis & castrensi apparatu primi fidem fefellissent, & Turcas induciis fretos & quiescentes improviso inexpectatoque impetu invasissent, & anteà inunus honorarium à duobus retroactis annis mittere neglexissent. Quibus rebus effectum est, ut Murates Sinanis sequutus consilia Rustanem grato cum responso dimitteret, amplissimamque Hasani auctoritatem tribueret, ut curaret, nequid ea in parte Respublica detrimenti caperet: admonerique juberet Fridericum Crecovicium Cæsaris Byzantii legatum, ne qua in mittendis muneribus mora fieret, quam ipse pro signo commotatæ voluntatis, ruptæque amicitiæ interpretaturus esset.

Sinano strenuè frigidam suffundente.

At Cæsar intereà nihil minus quàm quicquam adversus fœdera & pacta admissum cupiens, munus, quod à biennio variis de causis intermissum erat, sine ulla mora curari, ac Comaronium secundo Danubio mitti jussit, ac Adamum Poppelium, clarum in Bohemia virum, à quo illud Byzantium deferretur, legatum constituit, mandavitque Palffio, ut Hasanem Purpuratum Budensem de iis certiorem sedderet, eumque hortaretur, ut si dona honoraria mitti vellet, Bosnensis Hasani incursiones in Cæsaris ditionem variæ & cruentæ, & obsidiones, & hostilia quæque adversus pacta fœderum temeratiè tentata serió interdicerentur.

Hasanes Bosnensis Bihigium obsidet.

Quæ dum ab illo peraguntur, ac nuntii Budâ Byzantium eunt, atque illinc redeunt, Hasanes Bosnensis à Sinano, ut credi par est, stimulatus, justis iterum comparatis copiis, adultâ insequentis anni æstate Bihigium gravi obsidione

An. 1592 cinxit. Est oppidum in parte Illyrici, quæ recentiori nomine Croatia appellatur, clari nominis, quod Huna fluvius in modum insulæ circumfluit, à Belaquarto Ungariæ Rege olim, dum à Tartaris pulsus in Dalmatia exularet, opportuno loco conditum, & libertate donatum, quâ muro cinctæ urbes fruuntur. Illud eo tempore à Germano præfecto Christophoro Lambergo custodiebatur cum quadringentis utriusque nationis militibus, quibus stipendium è Carniæ provinciæ vectigalibus & contributione solvebatur. Jam ab octo diebus mœnia tormentis assiduè quassata hiatum dederant; sed qui à propugnatoribus, si viri fuissent, cespite & materiâ ad diuturniorem defensionem obstrui potuisset; verùm imbellis, & ante tempus degeneri metu perculsus Lambergus, 1592.

Nostri oppidum hosti dedunt.

nullâ ulteriore morâ expectatâ cum Hasane de deditione pacisci decrevit. Itaque missis internuntiis, & petitâ publicâ fide facilè transactum est, ut obsessi tradito oppido incolumes dimitterentur.

Occupato à Turcis oppido Lambergus & alii cum conjugibus & liberis sarcinisque versus Slunium, quod à nostris tenebatur, iter aggrediuntur, eisque Velehtanes, qui securiori comitatu deducat, cum equestri turma adjungitur: acciditque inter eundum, ut quum Turca quidam fœminam egregiæ formæ conspexisset, eamque à marito Thoma Batalitio, ne sibi pecuniam pro illa numeranti abnueret, petiisset, idque illi pernegâsset, quòd inter se & illum Sacramentum matrimonii intercederet, Turcâ vim parante, nostrisque sese tuentibus res ad rixam & arma devenit, Thomâ Turcam sclopeto trajiciente, eoque mox ab circumequitantibus Turcis interfecto, ac compluribus ex utraque parte cæsis. Vulneratus quoque fuit eo in tumultu sub poplite Ibraimus classis Gradiscanæ præfectus, quo ex vulnere posteà semper claudicavit. Itaque Lambergus & alii quum adhuc non procul castris deducti essent, retracti coram Hasane sistuntur, conclamantibus Turcis eos in servitutem redigendos, aut trucidandos, qui ficti & dediti contra fidem publicam ferrum in victores strinxissent, & non paucos Turcas interfecissent. Verùm Hasanes re cognitâ, cujus utpotè initium ab insolentia Turcarum profectum fuisset, omnes iterum abire permisit. Per hunc modum urbecula illa opportuno & amœno loco sita, mœnibus, turribus, ac Sacerdotum & Franciscanorum Sodalium templis & cœnobiis, veteranorumque militum & ducum sepulchris clara, ac multo sudore & sanguine veterum indigenarum à tot seculis fortiter conservata Turcarum imperio & potestati cessit.

Hasanes castrum Petrinæ exstruere laborat.

Hasanes eâ re patratâ non ampliùs quàm unius mensis spatium, quo domi quiescerent, suis dandum ratus, nullâ jam ratione induciarum, nullâ juris ac æquitatis curâ, ad ædificandum infestandis nostris castellum innumerabili plaustrorum ac jumentorum simul, & agrestium multitudine secum adductâ, ad eum locum venit, in quo Petrinius amnis, ut diximus, Colapim influit. Nec mora, succisis ibidem roboribus, quorum ingentem vim saltus propinqui subministrant, munitionem, quam instituerat, tantâ celeritate perfecit, ut non solùm castellum firmissimâ roborum clavis ferreis bipedalibus connexorum compage, ac propugnaculorum ad lineam æquis inter se spatiis distantium serie erigeretur; sed etiam Colapis ipse haud spernendæ latitudinis, ponte sublicio tam lato, ut seni equites uno eodemque ordine facilè commearent, intra XX. diem commodissimè constratus esse conspiceretur. Jam Hasanes ac Turcæ vallum novæ munitionis argillâ molliore obducere, ac spatium inter robora cespitibus implere cœperant, portasque & valvas erigere, cùm Erdodius coactis copiis suis, & quæ à nobilitate contrahi poterant, castra ad Brestum metatus est, ac cæteros isthuc convocavit, perscripsitque Stephano

Erdodius castra sua hosti opponit.

Grasba-

1592. Grasbanio Capronciam, qui mortuo Haleco tunc præsidiis locorum finitimorum curandis præerat, ut cum majori quàm posset manu ad castra primo quoque tempore se conferret. Per eos dies advenêre cataphracti Germani equites numero sexcenti, è Carnis & Stiria conscripti, eo proposito, ut cùm ex omnibus partibus in unum convenissent, cum hoste confligerent, ac partâ secundùm Deum immortalem victoriâ castellum cervicibus miserorum accolarum impositum demolirentur. Complures jam dies effluxerant, cùm castra castris proximè collocata essent, ut Colapi tantùm interfluente dirimerentur, & utrinque non solùm curtulibus tormentis minoribus, sed etiam sclopetis res geri posset, sæpèque milites datâ acceptâque fide, variis sermonibus collatis mutuo inter se congrederentur; interim tamen hostes in perficiundo instituto opere nullam intermissionem aut moram facere videientur. Sed Grasbanius summâ negligentiâ copias cogebat, causatus se pecuniam militibus in stipendium dividendam expectare, & adventum suum de die in diem procrastinando & differendo protrahebat, frememe Erdodio, qui ejusmodi pigritiâ & morâ oblatas rerum gerendarum occasiones magna cum Reipublicæ jacturâ & detrimento negligi vehementer dolebat.

Erdodius castra sua hosti opponit.

Intereà Voinus Thrax viarum ductor & consiliorum omnium Erdodii conscius, sive sponte suâ, sive à Turcis, apud quos anteà militaverat, clam solicitatus, relicto Erdodio ad hostium castra summâ perfidiæ notâ transfugit. Is Hasanem cunctantem, ac extruendo operi intentum, multis verbis ad invadenda nostrorum castra, ac ineundam pugnam incitavit; nunc esse tempus & occasionem dictitans hostes aggrediundi, quum adhuc & pauci sint, & magna peditum pars è juventute, ab agrorum cultura nunc primùm ad militiam exercendam abstracta constet; sed si omnes in unum confluant, prout id Erdodius magnâ contentione postularet, brevique futurum speraret, tum ob Germanotum equitum, qui oblongis sclopetis rem gesturi essent, tum peditum itidem sclopetariorum haud contemnendum numerum, qui conjunctis viribus pugnaturi forent, rem in ancipiti futuram; proindè tolleret moras, & quòd instaret periculum, ferro avertere maturaret. Biduum in consultando extraxêre, donec copiæ convocato majori è proximis præsidiis militum numero augerentur, qui intereà tempestivè in castra pervenêre. Triduo post, qui fuit XIX. mensis Quintilis, Solis fervore æstuosissimus, Turcæ pontem transire ceperunt; ita ut peditatus cum tormentis præcederet, & equites turmatim subsequerentur. Erdodius viso hostium transitu suis statim tubâ ac tympano signum pugnæ dari jubet, iique celeriter conscensis equis in ordines rediguntur. Sed mora in Germanis aliquamdiu fuit, quòd meridianum fortè tempus erat, quo plerique graves cibo vinoque sopiti jacebant, & multi eorum pabulatum castris egressi, aut aliis rebus occupati, conscendere equos, ac disponere aciem, præoccupati hostium repentino impetu, non potuissent.

Hasanes nostros magno

At Hasanes cum equitatu nostros sine ordine tumultuantes aggreditur, & Erdodiani eos irrumpentes fortiter excipiunt, hastasque invicè perfringunt: sed quia impares viribus ac numero erant, hostesq; commoditate pontis, novi & recentes subindè concurrerent; tormentoque, quod nostri unicum habebant, res geri nequiret, quod à festinante & trepidante ejus magistro Zanieco pertica fagina, in imo ferrata, quâ pulvis sulphureus cum pila ingeri solet, quam magistri tormentorum rudiculam vocant, in tubo relicta explosaque esset, terga haud dubiè verterunt. Quos Turcæ non ulteriùs cædendo capiendoque insequi voluerunt, quàm ad veterem usque piscinam, ac altum, qui versus Litovaniciam munitionem protenditur. Ea hostium remissio Erdodio cum equitibus simul in fugam ruenti, & Germanis quoque, qui vix tentato certamine turmatim se fugæ dederant, commodo salutique fuit: dum hostes ad socios, qui magnum cum peditibus certamen contraxerant, reverti contendissent. Reversi à persequendo hostes, peditatum adhuc sese defendentem circumcingentes, in orbem pugnare compellunt, ac cùm fessos pugnâ & vulneribus terga dare coëgissent, majorem partem trucidârunt, paucis, qui Savo tranatato evasissent, aut silvarum latebris sese abdidissent, salvis remanentibus. Hasanes victoriâ potitus castra diripit, ac cæsorum capita ad DC. detractâ ossibus summâ cure pro Turcarum more Byzantium misit, cum multis signis militaribus, quorum numerum ut augeret, multa atri coloris vexilla, quæ variorum ducum sepulchris in Bihigianis templis affixa pendebant, detrahenda curaverat. Rustanes ejus legatus ea cum satis magno captivorum numero Murari obtulit; Sinanem verò peculiaribus donis magn[illegible] tetti cohonestavit, Quo extollente jam Hasanes magnus clarusque in aula apud ignaros futurorum haberi, ejus nomen undecunque celebrari, in ejus viri fortitudine eâ tempestate rem Turcicam sitam prædicare.

1592. aggreditur impetu, ac multis cæsis in fugam convicit.

Hasanes Sisciæ obsidionem repetit.

Post hanc victoriam de Erdodio ac paucis Germanis reportatam ad obsidendam Sisciam, quam anno superiore propugnante Micacio frustrà tentaverat, ire perrexit, eamque atrociore quàm anteà vi, non sine temerario immoderati animi impetu circumvallavit. His in hunc modum procedentibus Murates quum ab Hasane Purpurato Budensi certiùs cognovisset, honorarii biennii donum unà cum legatis Comaronii esse, ac propediem Byzantii affore, si Bosnensis à maleficio abstineret, mandata ad illum severiora dedit: addito, qui ad eum perferret, peculiari ex Chausiis nuntio, ut ab insolentiis atque armis abstineret, neque Cæsari muneris diutius retinendi, aut bellû bello propulsandi occasionem daret. Verùm Hasanes cùm in castris ad Sisciam positis mandata accepisset, insigni usus fraude, Chausium largitione corruptum remisit, adjuncto ei Rustane legato suo, per quos Muratem dolo sic circumvetit, ut Cæsarem quidem in speciem retinendæ pacis munera Comaronium misisse non negaret, se tamen vera ingens bellum parare mentitetur; adeò ut XL. millia Germanorum peditum jam Zagrabiam pervenissent, & equitatum ac tormenta curulia cum incredibili rerum omtium necessariarum apparatu brevi affutura expectarentur. Quâ rerum ambiguitate Murates dubius animique pendens hærebat, nesciens utrùm è duobus Hasanis, Budensine an Bos-

Ejusdem fraus.

nensi

1592. nenſi major fides dauda eſſet; tametſi Boſnenſis à Sinano, qui lentioribus Muratis conſiliis pro libidine dominabatur, cum inſigni rerum geſtarum laude & approbatione ſuſtentaretur.

Præerant hoc anno Siſciæ præſidio duo è collegio Zagrabiano ſacerdotes, Blaſius Juracus, & Matthias Finttius (nam Micacius expleto præfecturæ tempore, quod annuum eſſe ſolet, domum ſe receperat) qui non minore conſtantiæ & fortitudinis laude locum tuebantur, ſic ut quum per octo dies mœnia majoribus tormentis vehementer quaſſata eſſent, nihil tamen proficeretur, & noſtri præſenti animo ſeſe tueri, & hoſtibus haud parva detrimenta tormentis jaculando, & nonnunquam ad aggeres excurrendo inferre non dubitarent. Quum Haſanes tandem oppugnandæ arci fruſtrà incubuiſſet, ne tempus & laborem inani conſumpto conatu terere videretur, retractis tormentis, reductoque exercitu ſe Petriniam recepit, ac paucorum dierum quiete militi conceſſâ Colapim ponte novo tranſire, ac Turopolianum campum, planaque inter Savum atque Colapim loca populando & urendo vaſtare conſtituit; caſtriſque ad Lomniciam locatis, quaquaverſus equites pariter & pedites populatum ire, ac prædam agere juſſit. Deſeruerant ædificia accolæ periculo propinquiores, ita ut qui paulò longiùs abeſſent, rati ſe viarum diſtantiâ tutos fore, domi agitarent: itaque ſupervenientibus inopinato hoſtibus cum familia & pecoribus prædę fuêre; & amœniſſimus atque fertiliſſimus ager inter Savum & Colapim omni belli clade uſque ad Coreſtincium & Oquicium impunè vaſtaretur; ipſeque hoſtium dux ad Lomniciam aucupio & venatu ſeſe recreando per aliquot dies oblectaret.

Idem vicina omnia loca ferro flãmáq; populatur.

Interea Palffius & Nadaſdius, ac Joannes Cutaſſius Jaurienſis Epiſcopus, qui nunc Cancellarii munere fungebatur, Pragam profecti apud Cæſarem multis verbis de Boſnenſium Turcarum maleficiis conqueſti, opemque iis avertendis implorantes, ab eo ad ſuos defendendos egregiè propenſo breviobtinuêre, ut ſi hoſtes ab inferendis contumeliis abſtinere nollent, ac inducias omninò reſpuerent, ſe daturum operam polliceretur, ne qui ſingulari patientiâ hactenus omnia adverſa toleráſſet, pacemque minimè abrumpendam exiſtimáſſet, ad extremum ab hoſtibus circumventus ludibrio haberi poſſet. Iraque Nadaſdio ſtatim in mandatis dedit, ut præter eas copias, quas Carolo Auſtrio Marchioni Burgavio, ac Bernhardo patri, & Annibali filio Ratenaviis apud Tirolim & Salisburgum conſcribi juſſerat, primo quoque tempore in patria majori quâ poſſet celeritate, mille equites Ungaros, ac totidem pedites conſcribendos curet, & cum iis Zagrabiam proficiſcatur; avertendiſque conatibus hoſtium invigilet, ſe dediſſe in mandatis, ut omnes tam qui in præſidiis finium ſtipendia mererent, quàm quos Carolus Burgavius, cæterique duces adducturi eſſent, cum eo ad defendendam Remp. arma & vires conſociarent. Quæ Cæſaris præclara voluntas tam ſibi laudabilis, ſummæque plena gloriæ, quàm ipſis magno ſolatio fuit; Nadaſdioſque intra paucos dies copias conſcripſit, ita ut ante ſolſtitium autumnale Varaſdinum, ac ante diem Calend Octobris Zagrabiam perveniret. Dedêre ei nomina Franciſcus Deſſius,

Cæſar copias adverſus hoſtem comparat.

Stephanus Enningius cognomine Turcus, aliique clari nominis militares viri; ſequutuſque eſt poſt aliquot dies Sigiſmundus Forgacius, & Thomas Nadaſdius Franciſci patruelis, qui ſingulis bis centenos equites ductabant, inter quos veterani complures, & egregia militum manus erat. 1592.

Cùm ad Somſediam arcem in itinere eſſent, quæ in colle Savo imminenti poſita Turopoliam & omnem ultra flumen regionem longè latèque proſpicit, cognitum eſt hoſtes non procul Coreſtincio eſſe, & ubique hoſtiliter populari. Nadaſdius conſilio cum ſuis habito aggredi illos conſtituit, navigiiſque & pontonibus, quibus exercitus trajiceretur, celeriter comparatis, Fabianum Tolnenſem cum peditatu præmiſit, ipſe cum equitibus ſequi conſtituit. Sed quum ab Thoma Erdodio ſuperveniente Turcas majori eſſe numero didiciſſet, quàm ut eis nocere poſſet, revocato Fabiano & peditibus captum Zagrabiam iter proſequutus eſt, & copias tam in ſuperiori civitate, quem Montem Græcum vocant, quàm in ea, quæ à collegio ſacerdotum nomen habet, per domos & hoſpitia diſtribuit, & illinc Alexandrum Sennieium legatum ſuum Carolſtadium miſit, qui adventum ſuum Andreæ Aurſpergo, eorum finium præfecto nuntiaret, eumque ad conjungenda conſilia & arma cohortaretur. Qui dum ab illo rediret, Aurſpergi promptitudinem relaturus, in Turcas agrum populantes forte incidit, ac contractâ cum illis pugnâ, interfecto uno ex illis aut altero, ægrè ſe explicavit, ac ad Nadaſdium reverſus eſt. Qui multo tempore Burgavium cum copiis Zagrabiæ expectavit, ac populantes Turcas victis ac cæſis quàmplurimis coërcere contendit, ac Petriniam ad pontis uſque extremas partes excurrere ſuos juſſit, Turciſque laceſſendis atque eliciendis operam impendit; ſed illis congreſſum vitantibus, nec niſi clandeſtinas prædas agentibus, quòd ita ab Haſane Banialucam repetente juſſum eſſet, tempus inutili otio atque mora conſumptum eſt.

Dum Burgavius expectatur, ac lentiùs quàm res poſtulabat, progreditur, immodica vis pluviarum multâ nive permiſtarum, ut inclinante in hiemem autumno plerumque fieri ſolet, turbato cœlo decidit, ut inexplicabiles cœno limoque vias efficeret, & amnes incredibili aquarum mole ubique intumeſcerent. Venit tamen ille tandem ad VII. Idus Novembris, ac Zagrabiæ magno omnium applauſu atque lætitiâ exceptus eſt. Adducebat legiones Germanorum duas, à Rotennaviis, ut dixi, conſcriptas, ac equites DC. inter quos erat turma equeſtris Italica duce Sebaſtiano Montis Cuculi Comite, ac egregia voluntariorum è Stiria & Carnis manus, quibus omnibus poſt Burgavium præerat Hieronymus Comes Lodronius legatus, rerum uſu & militari prudentiâ inſignis ſenex. Caſtrorum verò metandorum cura Chriſtophoro Haimo, qui olim Bihigii ordines duxerat, concredita fuit; iſque copias inter Savum flumen & Zagrabiam urbem æquali ferè intervallo tendere & conſidere juſſit, loco aquationi & lignationi admodum opportuno. Sed tanta mox imbrium vis ſupervenit, & Savum inundavit, ut caſtra & tentoria, impedimentaque exercitûs omnia aquis innatarent; atque

Burgavio Marchio copias ſuas Hungaris conjungit.

1592. iis in immensum crescentibus, pereundum plerisque fuisset, nisi properè ab equitibus Ungaris occursum foret; qui jubente Nadasdio pedites Germanos & eorum mulierculas, quas pudendâ consuetudine secum circumferre solent, equorum clunibus sublatos singulari beneficio stagnantibus aquis eripuerunt. Eadem moles summâ vi excrescentis fluminis frumentarias molas, quæ ad utramque ejus ripam extructæ erant, ruptis retinaculis ad pontem, qui paulò supra castra ad commodiorem commeatûs subvectionem, ac copiarum transitum paratus erat, repentino impetu abripuit & dejecit, ita ut nequaquam cessantibus pluviis exercitus relicto campo per colles eminentiores, qui à suburbio usque ad arcem Somsediam longo ordine protenduntur, partim sub tentoriis, partim per domos & hospitia collocaretur.

Intereà Burgavius quamquam navandæ operæ cupidus, necessaria belli haud segniter curabat, gliscentibus tamen temporis difficultatibus, quæ nec tormenta ac eorum apparatum provehi, nec peditatum, nisi aperto cum discriminis metu procedere patiebantur, ac continuis imbribus, qui sclopetorum usum omnem importunè ablaturi videbantur, coacto præfectorum & ducum concilio, quidnam faciundum esset, an non gerendi belli rationes intermittendas existimarent, exquirere decrevit. Omnium ea fuit sententia multis confirmata rationibus, etiam eorum, qui fervidis ingeniis ad pugnam proni ferebantur, hac adversâ pluviosi cœli tempestate non esse eò progrediendum, undè vel difficilis receptus foret, vel clades & ignominia timerentur: consultiùs futurum, si commodior occasio pro militaris disciplinæ ratione eligeretur, quâ destinatâ perfici faciliùs possent. Obventuram, Diis benè juvantibus, primo apperente vere commoditatem exequendæ rei, quæ nunc intolerabili ingruente cœli aërisque injuriâ, & obsessis luto limoque itineribus, ut nec componi, nec ullo stabili vestigio niti acies queat, prorsus sublata esse videatur: haberi in promptu militiam in Croatiæ ac Illyrici finibus, in speciem justi exercitûs, duratam in armis, & studio pugnæ vindictæque flagrantem, cui si quid auxiliorum aliundè accedat, hostile hoc castellum non adeò firmum & munitum esse, quin ab illa per temporis opportunitatem intercipi atque excindi queat. Quæ quum ab omnibus uno ore consensuque dicta essent, & à Burgavio approbata, copiæ dimissæ sunt, concessumque omnibus, ut quique ad hibernas suas stationes reverterentur. Verùm per eos ipsos dies altissimæ nives turbidis è nubibus delapsæ terram cooperuêre, ita ut omnis ferè exercitus non nisi curribus, & omnibus impedimentis ac sarcinis cum gravi detrimento relictis, quorum magna pars posteà perjerit, redire cogeretur, & Nadasdiani iter illud, quod veniendo VI. vel VII. diebus confecerant, vix integri mensis spat o revertendo superare potuerint. Per hunc modum nostris, Petriniâ apud hostes relictâ, dilabentibus, nulla quies, nullum otium Turopolianis ab infesto crudelique hoste fuit, qui Vocovinam Nicolai Alapiani castellum amœno loco positum, nocturnâ irruptione captum & direptum delevêre; Selinum tamen sæpè eorum insidiis petitum, ab Erdodianis militibus me-

Nostri cœli injuriâ exagitati, rebus infectis in hyberna dimittuntur.

liori disciplinâ excubantibus conservatum defensumque est. 1593.

Nec tamen deinceps post discessum nostrorum ob vias profundis nivibus oppletas, hostis notabile aliquod incommodum aut detrimentum intulit usque ad insequentis veris initium, quo apperente Hasanes è Banialuca Petriniam adveniens, pontem, qui inundatione Colapis fortè interruptus erat, firmioribus sublicis & trabibus reparavit; atque adeò suis omnibus edixit, ut sese paratos ad accipienda imperia tenerent. Misit etiam ad Purpuratum Budensem nuntios, petitum ut ex singulis Ungaricis præsidiis certum militum numerum subducere, ac silentio ad se mittere primo quoque tempore vellet; esse enim sibi a Sinano seriò jussum, ne interim quiesceret, donec quibuscunque posset artibus Sisciâ potiretur: nec modo desore occasionem imperata exequendi, quum eos, qui in præsidio agitarent & paucos esse intelligat & imbelles, quibus nimirum homines togati, & sacris obeundis dicati, quàm militares viri præsint, quod ab vicinis Petrinianis assiduè illuc irrumpere assuetis certo compertum atque exploratum haberet. Eadem ad Albæ, Strigonii, Quinqueeclesiarum, Sigethi, Fileci, aliorumque locorum præfectos mandata dedit, quos etiam singulos Sinanus instituti belli avidus peculiaribus literis ejusdem rei admonuerat. Quibus rebus incitati, quos modò nominavi, præfecti, postquam equos è graminibus seu pascuis solito celeriùs in stabula recepissent, singulas equitum turmas tricenarias misère, & Sigethanus magistros etiam tormentorum peritos adjunxit.

Hasanes ingentem militum numerum ex omnibus præsidiis contrahit.

An. 1593.

Venit etiam è Segedino, quod ad Marussi & Tibisci confluentem procul Bosnæ terminis celeberrimum Pannoniæ oppidum est, Ibraimus re & nomine claudus, XL. equitibus comitatus, ac complures è Belgrado & Temestuario, cæterisque Ungariæ præsidiis, cùm ab Hasane invitati, tum verò famâ ingentis armorum apparatûs, & lucri spe, voluntariæ militiæ nomina dantes: quos Hasanes ad varia provinciæ loca distributos, donec ex omnibus locis convenirent, summo silentio habuit: postremò ad Cal. Junias Banialucâ in castra convocavit, quibus in castris quum aliquot dies quieti & otio indulsisset, ea tandem promovit, & lentis passibus iter fecit, propterea quòd tormenta currulia majora & eorum apparatus (inter quæ illud quod clade Essequianâ Cociano ademprõ, insculpto Ferdinandi Cæsaris nomine insigne erat) prægrandibus quatuor navigiis, quæ è robore constabant, imposita, adverso Savo per classiarios Gradiscanos, qui XXIX. Saicas, quas vocant, habebant, remulco trahebantur. Aderant præter copias ex Ungaria convocatas præfecti, qui ejus imperio parebant, cum majori quo potuêre equitum & peditũ numero; ita ut qui minimum XXV. millia Turcarum in castris fuisse, qui verò maximum numerum proderent, XL. millia excessisse affirmarent. Fuit sanè justus exercitus, & tam copiarum multitudine & robore, quàm tormentorum apparatu, navibus, classe, commeatu, armis, virisque, postremò tristi funestoque exitu, qui immoderatum superbi animi fastum ac temeritatem consequi solet, satis memorabilis. Præmiserat DC. equites cum II. millibus peditum, & magna operatum & ca-

XXV. Turcarũ millia in castris.

1593. & calonum turba, qui itinera confragosa, acceno palustribusque lacunis impedita, stratis pontibus complanarent, ne quæ mora progrediendi exercitui & impedimentis objiceretur.

Sisciam denuò obsidet.

Ventum verò est Sisciam, itinere petes Savi ripam ulteriorem facto ad XV. diem mensis Junii, & castra per colles & valles subjectas posita, quibus proximi saltus & lignationem commodam, & virides arborum frondes, amœna, sub quibus tenderent, æstumque vitarent, umbracula præbebant. Eâ, quæ sequuta est, nocte, aggeres in ulteriori Colapis ripa, ad turrim desertam templi, quod olim in oppido erat, construi jussit, & corbes viminei terrâ oppleti, interque eas tormenta collocata. Peditatum autem & navales socios, qui stipendia merebant, per pontem transire flumen jussit Memibego duce, quem superiore anno, quum Strigonii præfectus esset, nostros profligâsse retulimus; eique dedit in mandatis, ut quàm proximè arcem aggeres constitueret, inque eis pedites collocaret, qui sclopetis rem gererent, tormentumque unum aheneum quidem breviore tubo attribuit, quo in portas & fenestellas arcis obruendas, & in eos, quos per mœnia conspexissent, propugnatores feriendos ac dejiciendos uterentur. Cæteri peditum & Thraces potissimùm, quorum magna erat multitudo, in castris mansêre. Tuebantur arcem iidem, quos anno superiore octiduanam obsidionem tolerâsse memoravi, Juracus & Fintitius, atque ii haud ignari consiliorum & conatuum Hasanis, supra ordinarium militum præsidium centuriam peditum Germanorum à Ruperto Equenpergo, qui XVII. annos in Belgio civilibus bellis ætatem agitaverat, ac nunc Zagrabiæ rebus administrandis præfectus erat relictus, paulò antè impetraverant, & novos quoque milites conscriptos in arcem induxerant; insuper agrestium juventutem tractandis armis idoneam ex pagis collectam habebant, seque forti animo ad tolleranda quævis obsidionis incommoda comparaverant.

Juracus & Fintitius Canonici Sisciæ præsunt.

Non cessabat intereà Hasanes quin propugnaculum, quod ex parte Colapis rotundâ formâ, ad aliorum triangulum constructum est, continuè verberaret. Accidit autem fortuitò, ut cùm repagula ferrea, quibus arcis valvæ claudebantur, ictu minoris pilæ ex castris Memibegi contortæ, loco mota violenter resiliissent, in occipitium Fintitii alterius ex præfectis vehementi impetu inciderent, eumque protinùs exanimarent; eodemque ictu alii quoque XII. socii fragminibus percussi interirent. Cæteri, qui intùs erant, missis frequenter nuntiis à sodalibus Zagrabianis, & Bano Erdodio, Germani verò ab Equenpergo opem & auxilia implorabant: quibus ipse prolixâ pollicitatione fidem dedisse dicebatur, se rebus omnibus postpositis, cum iis, quas pro rerum & temporum angustiis habere posset copiis, laborantibus auxilio affuturum. At Erdodius & Equenpergus socios minimè deserendos rati, ne desperatis auxiliis durius sibi consulendum putarent, sine mora copias cogere cœperunt; & ille quidē nobilitatem omnem statim sumptis armis in castra Zagrabiā convenire jussit: hic verò per celeres nuntios Aurspergo & Grasbanio, cæterisq; præfectis in mandatis dedit, ut dies & noctes eodem venire, seque in unum conjungere maturarent: esse haud leve periculum in mora constitutum, quum Sisciani diruto propugnaculo, si res ad summi certaminis & oppugnationis aleam deduceretur, actum de se & loco esse identidem nuntiarent. 1593.

Erdodius & Equenpergus collectis copiis, nostris suppetias ferunt.

Interim autem dum ii solicitantur, Equenpergus Savum ponte è nav[...] facto sternendum curat, quo exercitus celeriùs transiret. Neque in illis mora ulla fuit; siquidem ante diem XIX. Junii omnes Zagrabiam venêre, & ibi Savum transiêre; Aurspergus autem cum suis Carolstadianis, & Carnorum & Histrorum auxiliis, & Georgio Paradisio, Christophoro Obruciano, & Jacobo Plancherio equitū ductoribus, in Turopoliano campo non procul à ponte se illis conjunxit: copiæque in universum ad summam VIII. millium militum excrevêre. Opportune autem admodum ad totius victoriæ momentum accidit, quòd Melchior Rederus è Silesia, rebus bello Stephani Poloniæ Regis adversus Moscbos eorumque principem Joannem Basilium gestis clarus, cui suis stipendiis inter voluntarios militavit, ante paucos dies cum D. equitibus sclopetariis ad Equenpergum advenisset. Advenit etiam cum uno Germanorum peditum vexillo Ferdinandus Wardinerius, Pauli Medici è Judæo Christiani facti filius. Progressi illinc ulteriùs ad Selnom castra posuêre, & Georgium Zrinianum Comitem isthic eo die frustra expectavêre; is enim, incertum quibus de caussis, venire non potuit.

Dum ille expectatur, duces in concilium convocati ab Equenpergo sententias rogantur: Redero de hostium numero, & locorum situ ab aliis percunctanti, quòd ipsè eorum ignarus tum primùm illuc venisset, videbatur adversus hostes progrediendum, & cum eis certamen ineundum, sub quo militum pars selectior in arcem immitteretur ab hostili oppugnatione eam defensura; quòd si propitior fortuna Diis propitiis aspirâsset, ut hostes terga verterent, tum capiendum consilium ex re & tempore esse. Hæc etiam Aurspergo & Equenpergo probabantur, qui fidei suæ non immemor, obsessis ante omnia opem ferendam censebat. Sed non deerant complures, & Stephanus imprimis Tahius, qui vires hostium supra modum extollendo, copias nostras numero longè inferiores, nec temerè periculo objiciendas putarent; consultiósque fore dicerent, si inito leviore prælio hostis distineretur, sub quo obsessi relictâ incensâque arce erumpentes vitæ & saluti consulerent, omnesque posteà unà ad Novigradum Erdodianæ ditionis castellum, vallo fossâque munitum sese reciperent. Sed Equenpergus priore approbante sententiâ, hanc utpotè degenerem, & amittendæ Sisciæ dedecus in se complectentem rejecit, ac compositis ordinibus pergendum rectà adversus hostes decrevit; sic ut Erdodius pro officii prærogativa cum suis præcederet, eumque Aurspergus sequeretur, ab ipso autem & Rodero cum peditatu & reliqua copiarum parte agmina clauderentur.

Nostri appropinquant hosti.

Quum ad XXII. diem Junii structis aciebus exercitus progrederetur, Memibegus Suornici præfectus, qui ponte cum peditibus transito eis flumen excubare jussus erat, Hasani in castris prandenti nuntiavit, se & excubitores tympanorum sonitum procul audire; ita ut sensim magis ac magis appropinquare sentiatur. Tum ille Voinum transfugam, qui proximus ei discubuerat, quid hoc rei esse putaret,

1593. interrogat? iſque quod noſtros minimè conventuros credidiſſet, ſe non aliud quàm alterũ ex Erdodiis fratribus, inquietandis levi aliquo certamine caſtris adventantem putare reſpondit. Intereà alii nuntii poſt alios adcurrentes jam præter appropinquantem tympanorum ſonitum etiam ſigna procul ſplendentia, & exercitum haud contemnendum gradum promoventem conſpici nuntiârunt. Perturbatus eâ re Haſanes remotis ſubito menſis ad arma conclamare, tubâ ac tympanis pugnæ ſignum dare, ſuos ad conſcendendos equos hortari, vexilla expandi, & verſus pontem procedere juſſit; ſimulque Chauſiis ad pontem diſpoſitis mandavit, ne quem Thracem tranſire, ſed ſelectiſſimum quemque Turcam patiantur. Nec mora, mille equites ex omnibus quàm lectiſſimos pontem tranſire, & cum iis qui noſtrorũ agmina præcedebant, manus conſerere jubet, quorum veſtigiis ipſe cum præfectis & primoribus inſiſtit. Interim etiam noſtri propiùs pedem inferunt, ac Joannem Draſcovitium, Benedictum Turocium, & Franciſcum Orehocium ſingulas equitum centurias rectà in hoſtem ducere jubent. Sed quum illi Turcarum præcedens agmen longè validius eſſe cernerent, Lupum Druſoocium clarum adoleſcentem ad Aurſpergum, qui cum DC. ſclopetariis equitibus ponè ſequebatur, remittunt, ac ut gradum promoveat, hortantur. Is arrepto breviore ſclopeto ſuos, ut gradum intendant, & abſque ullo metu in hoſtes ferantur, admonet; ſimulque ferrò edicit, ne ſclopetos longiores uno eodemque impetu, ſed per vices explodant, ut primis ſecundi, ac iis tertii ſuccedant: quæ res mirum quantum ad ſummam victoriam profuiſſe viſa eſt.

Ferunt, antequam ad conſerendas mutuò manus veniretur, Haſanem à Taliſmano ſacerdote ponè equitante quæſiviſſe, quamnam prælii fortunam fatales libri portenderent? tum illum certâ verborum ſuperſtitione, & hordei grano indito, librum è ſinu depromptum conſuluiſſe, ac Deum Optimum Maximum Turcis relictis ad Chriſtianos eſſe profectum dixiſſe, eâ re perculſum illum omnia tam proſpera quam adverſa, ut Deo viſum fuerit, hominibus tolleranda reſpondiſſe. Interim concurſum eſt terribili utrinque ſublato clamore, & noſtri primâ fronte rejecti retrò ſe recipiebant, quum ab Aurſpergo ſubſidio adcurrente adjuti pugnam reſtaurârunt, tubiſque & tympanis horrendùm perſtrepentibus diu anceps fuit certamen, & equites ſclopetarii ducenti Turcas à latere glandibus petere ceperunt, cadentibus ex eorum numero quàm plurimis: moxque alii totidem eodem modo glandium procellâ peritè & opportunè in eos ſparsâ multos partim ſauciârunt, partim equis viriſque cadentibus interfecerunt; ita ut Haſanes pro ſubſidiaria acie, cujus pars nondum pontem trajecerat, pars tunc trajicere inceperat, mittere compelleretur, & jam Turcarũ acies nutando & vacillando fugam circumſpectaret. Fervente in hunc modum pugnâ, ac Erdodio cum ſuis equitibus acerrimam impreſſionem in hoſtes faciente, ac Aurſpergianis tertii quoque ordinis equitibus ſclopetos cum maxima hoſtium ſtrage & pernicie explodentibus, Turcæ inclinare ceperunt, tandemque captâ fugâ terga vertere; quam nec Haſanes, neque alii præfecti aut mi-

Noſtri cũ Turcis acerrimo prælio cõgrediuntur.

Turcæ profligati effusâ fugâ ſaluti ſuæ conſuluunt.

nis, aut verbis, neque verberibus retentare potuerunt, quin ſolutis ordinibus, effusâ fugâ pars ad pontem, quò tranſierat, curſu penetrare contenderet, pars in Colapim inſiliret, & quocunque poſſet modo, ſaluti conſulere feſtinaret. In ea rerum perturbatione ipſe quoque cum cæteris præfectis fugam capeſſere coactus, ad pontem ferri cepit, in cujus medio cùm præcones Chauſii clavâ ferreâ iter eis parare, ac tumultuantem fugâ & metu militum turbam dimovere conarentur, nec quicquam præoccupante omnia formidine proficerent, ac Turcæ conferτiſſimi a fronte, à tergo, à latere ſeipſos urgerent, atque urgerentur; Haſanes, & qui cum eo unà erant, ſive ſponte, ſive impulſi ab aliis è ponte in flumen unà cum equis præcipitantur, ac aquis ſubitò abſorbentur. Eandem fortunam ſubiêre innumeri Turcæ, dum fugientes & tumultuantes in ponte invicem colluctantur, & urgente fato, noſtriſque inſtantibus quilibet alium præcurrere feſtinat; ita ut tot hominum & equorum confeſtim natantium corpora ſecundo flumine deveherentur, ut flumen præ eorum denſitate haud facilè conſpici poſſet. Parte aliâ peditatus noſter Janiceros & alios Turcarum pedites, quos ad arcem in aggeribus diſpoſitos fuiſſe diximus, & qui ad Oderam flumen caſtra poſuerant, adortus, partim pugnando, & ſclopetis rem gerendo proſtravit, partim in flumen præcipites inſilire coëgit; ita ut ad unum uſque occidione delerentur. 1593.

Haſanes Boſnenſis ponte in flumen dejectus perit.

Peditatus etiã Turcicus victus dilabitur.

Oritur Odera ex rivis & fontibus apud Selinum magnâ copiâ ſcaturientibus, ac paludibus, quæ ibidem perpetuò ſtagnant, ac a Savo ad Colapim in inſulæ modum tranſverſim facto curſu evolvitur, tam profundo alveo, ut raro vado tranſiri queat. Mehemetes præfectus Hercegovinæ, Turcici Principis ſorore genitus, quum è ponte delapſus dimiſſo equo, ſublicis utrâque manu comprehenſis, Deûm atque hominum opem imploraret, ac potiſſimùm Erdodium Banum altâ voce identidem clamaret, à peditibus innumerâ glandium procellâ peritus atque interfectus fuit. Cæteri, qui ultra Colapim in caſtris erant, visâ ſociorum clade, quos ipſi victores ad opimæ cœnæ epulas expectabant, collectis extemplò vaſis & impedimentis ſummâ celeritate profugerunt, qui tamen majori ex parte è Thracibus, & lixis ac calonibus conſtabant. Quibus fugientibus ſi noſtri à tergo inſtitiſſent, nemo, qui evaderet, aut certè pauciſſimi reperti forent. Sed Tahius Haſanem & omnes præfectos periiſſe ignarus, interrupto non ſatis expeditâ ratione uſque ad ſecundas ſublicas ponte, neminem tranſire permiſit; quæ res fugientibus effusè hoſtibus ſaluti & commodo fuit. Periêre hoſtiũ multa millia, partim cæſa, partim aquis hauſta: quorum numerus haud facilè iniri aut dici poteſt; adeò res quantumvis recentis memoriæ in dubio eſt; duodecim tamen millia, aut ampliùs interiiſſe pro comperto affirmari poſſe crediderim. Præter Haſanem ſiquidem ducem, & Mehemetem regii ſanguinis juvenẽ, ac duodecim præfectos, quos ipſi Begos vocant, eodem fato amiſſos, quadraginta Allaibegas, qui ſunt Spahiarum ductores, Zaimos ducentos, hoc eſt, magnates, item CCCC. Spahias clarioris nominis, & inſuper maximam multitudinẽ Janicerorum & Aſaporũ uno eo prælio aut trucidatos, aut gurgitibus ſuffocatos eſſe ſatis conſtat.

Mehemetes ſorore Muratis natus interimitur.

XII. hoſtiũ millia periêre.

Eodem

1593. Eodem die Hasanis cadaver suspensâ è collo tigridis pelle, lividam dextræ genæ partem habens è flumine extractum est, ac quinque aliorum corpora tumentia aquis, Voinì nimium transfugæ, Memi Suonicìensis, Ramadanis Possegani, Curti [illegible]iensis, Sinanis Rahociani, & Mehemetis sororis Muraris Principis generi Hercegovinæ præfectorum, milites uncis ferreis, & lanceis, & longuriis tractim ad ripas educta spoliavêre; hujusque collo Bezoaris lapidis dimidium frustulum cum corde, ad quam fiscam solet, purpureo involucro suspensum reperêre. Omnibus verò acinaces auro & gemmis ornatos, ac vestes & annulos aureos, ac aliam ingentis pretii supellectilem detraxerunt. Capita autem cute deglubita, ac paleâ seu molliori fœno repleta, Vitus Clecovitius in Herbarti Auerspergi ultionem, cui idem Turcæ immaniter fecerant, perticis infixa, & spectanda exercitui exposuit. Sed & vulgus militum atque agricolarum non eo die solum quo pugnatum est, sed multis etiam post diebus instar opimæ piscationis, cadaveribus tam hominum quam equorum extrahendis & spoliandis haud inutilem operam impendit, quum apud homines plerosque omnes aurum, & vestes, ac gladios auro & argento obductos, in equis vero ephippia & phaleras superbi operis, & latiores enses, & sicas aureas reperiret. Naves, quas Saicas vocant, & navigia majora, quibus tormenta imposita erant, ac magna pilarum ferrearum & sulphurei pulveris copia, & octo muralia tormenta, & illud præ grande Cociani nomine appellatum, in potestatem nostrorum devenêre. Signa militaria omnia, & equorum ad duo millia capta. Captivorum exiguus fuit numerus, adeò ut vix decem aut duodecim totis castris reperirentur, præter Hasanagam stabuli præfectum, quem cum equis fugientem *Luchinus* Dalmata Tahii eques, cum uno aut altero equo exiis, qui ad manum ducebantur, ac Dauthem Spahiam senex Radecius retraxit, & quendam gregarii ordinis equitem, qui primus Hasanem exercitûs ducem è ponte præcipitatum periisse nostros certiùs edocuit.

Hæc Sisciana pugna maximè cruenta, quâ Hasanes inauspicati honoris ac [illegible]uptorum fœderum insulsi [illegible]ta clade obitu suo pœnas dedit, inter memorabiles sæculi nostri, quæ a multis retroactis annis acciderint, meritò numerari potest, sive quis clarissimorum ducum inopinatum interitum, sive peditatûs internecione deleti cladem cum paucitate nostrorum conferat, sive promptissimi cujusque funestam mortem & cædem animo contempletur. Eâ [illegible] victoriâ per celeres nuntios ex suorum ducum literis auditâ Rudolphum Cæsarem maximè lætatum ferunt, & statim aditis templ[illegible] [illegible] Maximo ingentes gratias eg[illegible] [illegible] diu [illegible]gum barbarum, diu injuris [illegible] temptorem, in ipso admissi sceleri[illegible] [illegible] præsenti numine ultus esse vider[illegible] S[illegible] & Clemens summus Pontifex dat[illegible] ad[illegible]um & Equenpergum literis eorum in [illegible] Republica Christiana studium & operam gratam sibi accidisse ostendit: eosque ad conti[illegible] officii cohortatus est. Cæterum Equenpergus & Erdodius, cæterique duces bidui quiete militibus concessâ Pe-

Clementis Pp. litera ad Equenpergium & Erdodium.

triniam invadendam esse decreverunt, quòd multi ex hostibus, ac ipse Rustanes & Erdoglis è fuga in luce se receperant, transmissique per pontem, qui refectus erat, exercitu, eo die in hostilium castrorum loco pernoctârunt. Sequenti porrò die, relicto ad dextram Colapi, per silvas, quæ Dreneinam & Petriniam interjacent, levi cadente pluviâ progredi cœperunt. At Rustanes cognito nostrorum adventu nequaquam demisso animo se ad defensionem parat, scandulas tectis dejicit, tormenta idoneis in locis collocat, stationes suis distribuit, per quas defendendæ arci invigilent.

1593. Erdodius Petriniā obsidere cōstituit.

Progrediente exercitu ac Erdodio, & omnibus indigenis, nihil magis quàm ut Petriniâ potirentur desiderantibus, operæque navandæ cupidissimis, insperato nunciatur Equenpergum & Germanos, qui postremo in agmine incedebant, commutatâ voluntate agmina & tormenta retrovertisse. Quo nuntio perturbatus Erdodius, suis subsistere jussis illum multis verbis obtestandum duxit, ne rebus hactenus divini Numinis ope prosperè feliciterq; fluentibus institutâ oppugnandæ Petriniæ consilia intermitteret, & inusitatâ desperatione reverti vellet; futurum enim esse si in conspectum ejus veniretur, hostes tametsi nunc tuendæ arcis speciem præ se ferant, non multis tamen tormentorum ictibus expectatis deditionem oblaturos. Sed quum nullis precibus aut obtestationibus id ab eo impetrare potuisset, reditum in Sisciana castra est: dicebat enim se injussu Cæsaris, cujus de pace servanda animum nondum planè cognitum habeat, tormenta ad expugnandas palam arces protrahere nequaquam posse: satis castigatam esse hostium inducias violantium perfidiam ac temeritatem, deleto eorum exercitu accidere posse, ut utrinque denuò ad fœdera & pacem colendam recurratur. Ad quæ tametsi ei respondebant, fusis fugatisque hostibus, & tam florente exercitu ferè deleto victoriâ utendum, ne apud omnes mortales, quibus ea constiterit, importunæ cessationis malè audiendo pœnas luat; non fore adversus Cæsarem, si jugum hostile cervicibus accolarum eâ munitione impositum excutiendum armis diruendumque putet; à quo si tam brevi momento temporis instrui præceptis non potuerit, à Deo tamen immortali abundè esse instructum, qui hostibus summâ celeritate instar vetustissimi Pharaonis profundo mersis, nos veluti manu ductos ad prosequendam longè omnium pulcherrimam occasionem invitare videatur, ne nobis dictum illud merito quadrare possit: Vincere nos scire, sed victoriâ uti nescivisse. Erant hæc vera, prout haud longo sequuto temporis processu & Cæsari & cæteris clarissimæ stirpis Austriacæ Principibus eadem consilia placuisse constitit; sed ipse, incertum quibus de causis, divelli à proposito non potuit, & exercitum Sisciam reduxit, brevique pòst copias ad sua loca & stationes dimisit. Erdodius vero suis & Illyrici nominis militibus non prius abeundi potestatem concessit, quàm diruta tormentis hostilibus propugnacula, consibulatis è materia trabibus, eaque cespite cum virgultorum fascibus repleta tumultuario opere resarcivisset cui operi ipse quoque & alii ex primoribus manus admoverunt, ut suo exem-

renitente & abeunte Equenpergo.

1593. exemplo gregariorum militum & agricolarum turbam ad subeundum alacriùs laborem incitarent.

At Turcæ, qui cruentissimam cladem effugerant, creberrimis nuntiis Byzantium missis, deletas sub Siscia copias, Hasanem cum undecim præfectis, ipsoque Mehemete Imperatoris propinquo cæsum, castra cum tormentis & impedimentis omnibus capta & direpta, classem amissam, rerum summam in extremum discrimen adductam significaverunt, re adeo exaggeratâ, ut si Cæsarianis victoriam incredibili aspirantis fortunæ beneficio ac summâ celeritate partam prosequi animus sit, non Bosnensi duntaxat provinciâ, quæ adverso eo prælio exhausta viribus defensionibusque nudata resistere nequeat, potius verùm etiam totum Sirmium cum Belgrado & amplissima regione, quæ à Savo ad Danubium protenditur, facili negotio occupare possint. Tum verò Sinanus paulò antè ferox & superbus improsperio consiliorum suorum exitu cognito, quum arma, quæ ipse levibus discordiarum initiis temerè susceperat, fatis quoque damnata, & robur Pannonici atque Illyrici exercitûs radicitùs convulsum videret, immoderati animi detrimenta sentire cepit, Muratemque tantâ suorum clade magnoperè perturbatum non tam ad invadenda aliena, quam sua defendenda hortati, cohortes Janicerorum & prætorianorum equitum turmas, & Asiaticos præfectos ad bellum propulsandum concitare, opem & præsentiam suam ei gerendo & administrando ultrò offerre. Soror quoque Muratis filio adolescente orbata eum ad vindicandam miserabilem filii necem assiduè incitabat, neve illam inultam pateretur, cum multis lachrymis & lamentis orare & obtestari non desinebat. Quæ dum fiunt, & Turcæ cogendo exercitui rebusque necessariis seriò vacant, Murates impellente Sinano contra jus gentium Fridericum Crecovitium Cæsaris legatum custodiæ traditum ad septem turrium carcerem mitti, ejusque familiam partim ad triremes damnari, partim variis carceribus includi jussit, Sinanumque delegit, qui sine mora bellum Pannoniis & Cæsari inferret.

Murates clade Siscianâ auditâ, à Sinano & sorore instigatus bellum Cæsari infert.

Quâ rei indignitate permotus Cæsar, quum sublatam à barbaris omnem spem pacis videret, ipse quoque legatum Poppelium Comaronio revocat, pecuniam Byzantium pro munere destinatam in usum belli convertit, Palffioque & Comiti Zrinano, ut quacunque in re possint, Turcis quam maximè noceant, edicit, in Illyricum verò ut Petrinæ obsidio, importunâ Equenpergi cessatione interrupta, primo quoque tempore repetatur, iisdem quibus anteà ducibus in mandatis dat. Itaque rebus manifestè ad arma deductis bellum suscipitur, & primùm exercitus, quianno superiore celebrem de barbaris pro Sisciæ mœnibus victoriam pepererat Zagrabiam convenit, eodem etiam ex Ungaria Zrinius, & adolescens Battianius primis militiæ rudimentis positurus cum suis copiis venêre, conjunctisque viribus ad quartum Idus Au[...] Petrinam obsidione cinxêre, quam R[...]stanes & Erdoglis cum valida Turcarum m[...]ndam susceperant. Eâdem nocte ag[...]te ju[...]ente Quenpergo qui exercitui præerat, effodiuntur &

Exercitus Cæsareus Petrinam obsidet.

inter corbes vimineos octo tormenta de more collocantur, tanto silentio, ut hostes, qui intus vespertinis & noctu[r]nis precibus præcinente Talismano vacabant, non nisi perfecto opere, & tormentis ad sua loca advectis rem persensisse viderentur. Sed [e]xitus rei omninm [...]cio videbatur fore difficillimus, quando quidem arx & procul verberab[...]tur, & si quæ muri pars concussa decidisset, non tamen à nostris tutò aut facilè irrump[i] posset, quod Colapis castra nostrorum & hostilem arcem interflueret: pons autem ramen satis latus, at ci tamen atiguus ab hoste facile tormentis eminùs defendi posset, ne a nostris subiretur. Nocte tamen, quæ sequuta est, aggeres & tormenta propiùs arcem promota sunt ita, ut pilæ ferreæ tantâ vi in vallum inciderent, ut quamquam contignatio duplex terræ interjectu satis firma esset, utrinque tamen illud per forarent, & multi intùs ex numero hostium fortuitis ictibus sternerentur. Has nostrorum difficultates Turcæ, qui arcem tuebantur, rerum bellicarum periti satis intelligebant, tantaque erat eorum confidentia, ut nec portam clauderent, & quotidie in flumine aquarentur; nostri verò de victoria despe[ra]rent, nisi majoribus copiis auxiliaribus castra augerentur, quas Equenpergus sive verè, sive ad augendam nostrorum spem brevi adfuturas affirmabat. 1593.

Jam octavus dies initæ oppugnationis erat, quum Sinanus, qui post cladem Siscianam posthabitis omnibus moræ causis Byzantio exercitum eduxerat, summâ adhibitâ celeritate Belgradum, & illic suos Petriniæ ob[...] magno esse in discrimine intellexit. It[a]que [ni]hil cunctatus filium Hasanem, Græciæ & [...]ciæ præfectum, quem ip[si] Beglerbegum vocant, cum suis copiis ad novum Bosnæ præfectum itidem Hasanem cognomine Parvum, qui, donec alter mitteretur, è Sigetho isthuc ire jussus erat, auxilio laborantibus statim adcurrere jubet, ipse verò paucis pòst diebus re[li]ctâ Budam contendit. Hasanes Parvus cum Bosnensium copiis, quæ cladi supererant, XIII. mensis Augusti die Rasloviciam venit, ibique in edito monte prope arcem fixis tabernaculis consedit. Biduo pòst Beglerbegus superato ad Sumarium trajectum Savo sequutus est, eodemque in monte castra cum [i]llo conjunxit, loco nec lignationi, nec aquandis jumentis opportuno; quum & ligna e remotioribus silvis petenda essent, & eq[u]i ac jumenta ad amnem Petrinam, q[ui] [...]jecta valle profluit, & in Colapin [...]ur, longo & di[ffi]cili labore deduci o[p]orte[r]et. Verùm barbari [...]m ap[...]ir[...] ut sicuti primus Has[a]nes nuper aq[u]is [...]b[...]ertus arroganter [f]ecerat, ita ipsi quoque ejus exemplum imitati, à nostris, qui in [o]bjectis campis ad Colapis ripam al[...] habebant, ostentatâ ad incutiendum terrorem copiarum amplitudine conspici po[...]nt.

Filium suum Beglerbegum Petrinensi præsidio præmittit.

Cum in [h]unc modum bina castra mutuis aspectibus exposita essent, Ibraimus senex v[...]gen[...] è campo Merulæ cum Beglerbego [...] profect[u]s, a nostris isthic insidiantibus inte[rce]ptus fuit [...]is referebat hostes eo esse ani[mo] [...] ponte penes arcem flumen transi[r]e, ac de [sum]ma rerum ferro decernere velint [...] aut [...] eos

nostra

1593. nostri expectare non ausi retrocesserint, Sisciani expugnent, ac locis quibus diebus ibi pe... ..., ... cæde & sanguine parentent. Ig... Equenpergus & cæteri duces ad prætorium Zrinii tabernaculum congregati, quidnam consultius foret consultandum duxere. Zriniani comitis sententia ac Erdodii erat, ab ... nunc ... castra, loco Sisciam esse deflectendum, ad eam in insulam, quæ hinc Colapis, illinc Savo, & per transversum Odera fluvio decurrente, in trianguli cujusdam formam sita est, & castra penes Sisciæ arcem ad tormenti jactum collocanda fossaque & vallo munienda, ac Colapis & Oderæ ripas idoneis militum custodiis præcipienda ... ne hosti liber transitus pateat; commeatus in eum modum minime defuturos, quum terra æque ac flumine Savo devehi commode possint. & Sisciæ conservandæ conductum fore: nec hostem temere se fluminibus objecturum, quæ ab armatis nostris custodita, tran... ... ... conspiciat; quod si præpropera festinatione in præsens discedatur, non esse dubitandum, quin opportunus locus protinus hosti expugnandus relinquatur. Aursspergus & Equenpergus huic sententiæ non admodum reluctari videbantur, & ingruente hoste res minus ex sententia processuræ viderentur, Savum ponte facto transiri posse existimabant.

Equenbergius ratio q, duces nostri castra in insula opponenda censent.

At contra obnititur Preinerius, exercitumq, esse reducendum pervincit.

Verum Godfridus Prainerius, qui mille equites, & pedestres copias e Stiriæ & Carinthiæ provinciis conscriptas ducebat, intempestivam eorum audaciam, qui expectandos hostes suaderent, nequaquam probabat, nec rerum summam fortunæ casibus & temeritati ,,committendam arbitrabatur. Quid enim, ,,inquiebat, si dum vos hostem tam operè con- ,,temnitis, res interim ad conserendas ma- ,,nus devenit, & quod Deus omen avertat, ,,fortuna & victoria ab hoste stare videatur? ,,Savum, etiamsi ponte sternatur, transiri ,,posse existimabitis? num præferocem hostem, numeroque & viribus superiorem, idcoque tumidum quieturum? Bello Babo- ,,cienti, quod me puero adversus Turcas Si- ,,getum oppugnantes, auspiciis Ferdinandi ,,Cæsaris ab ejusdem nominis filio Ferdinando ,,gestum est, quum Græciæ Beglerbegus suis ,,subsidio ... misset, a ducibus nostri exercitus, ,,magnis viribus vitatum ejus congressum ut ,,periculi plenum, ab iis qui bello interfuerunt ,,cognovi. Et eo quidem tempore ex Ungariis Nadasdium Palatinum, Nicolaum Co- ,,mitem Zrinianum, Franciscum Tahium, ... meticum Telequessium, & ex nostris Ni... olaum Puloa... ... JoannemRuberum, ... onuriun Quintpergum, Carolum Sirotinum, clar... ... viros bellatores & duces in cale & majore quam nobis modo suppe... vires, & copias habuisse certum est. ... ... nostras cum hostilibus vires cum... ... exemplo retrocedendum vide... ... ilque tormentis Zagrabiam red- ,,eu... ... e copias has, in quarum virtute ,,& d... ... & permansio nostr harum dun- ,,taxat ... ..., sed Carnorum ac Stiriæ & ,,Carinth... ... orum sita est, fortunæ & ,,meritat ac ... ... præbi casibus objicia- ,,mus. Quod a ... me attinet, ego profecto meas, ,,quas huc adduxi copias, quæ ferè è nobilitate earum, quas ... ... provinciarum ,, collectæ sunt, & nun... ... ... & in singu- ,, tis belli ... ... incipiunt, nequaquam in ,, aciem producam; sed si vos in sententia per- ,, tinacius hæsuros cognovero, una cum iis ,, protinus castris excedam, utque consiliu... ,, rum vestrorum rationibus submixos DEO ,, Optimo Maximo ac bono eventui commen- ,, dabo, precatus, ut quæcunque egregia virtu- ,, te aggrediemini, ea omnia prospere feliciter- ,, que cedant. ,,

Postquam dicendi finem fecit, Aursspergus cæteros etiam minores duces, ac turmarum præfectos in consilium convocavit, ut eorum quoque suffragia voluntatemque cognosceret: quibus quo res essent in statu, quo hostis animo ex opposito castra locasset, commemoravit. Ii per ... ad deliberandum spatio paulo post redierunt, ac Ladislaus Bucovaccius, (is Carolstadii turmam equitum ductabat) nomine omnium breviter in hanc sententiam respondit: Antequam Zagrabia exiissetis, nihil dehu... ,, jus belli progressu nobiscum communicatum ,, volu... tis, vestrorumque omnium consilio ,, rum hactenus expertes fuimus, itaque non est ,, nostrum ne nunc quidem quicquam in me- ,, dium adferre, nisi id quod vobis, qui auctori- ,, tate & belli gloria antestatis, placere & pro- ,, bari viderimus, consensu & obedientia ap- ,, probare p... ..., & jussa vestra exequi. Vos ,, enim æquum in nos imperium exercetis, no- ,, bis obsequii decus relictum est. Hortari tamen non omittimus, quod, si nos tacemus, ,, vobis cordi esse debet ut consilia factaque ,, vestra omnia ad Reipubl. & exerci... tus salutem ,, convertenda existimetis. Brevis ambiguaque oratio animos minimè pugnam appetentes declaravit.

Igitur quamquam imperii summa ad Equenpergum respiciebat, tamen disponente cuncta Zrinio, cujus militari scientiæ & virtuti plurimum ab omnibus tribuebatur, exercitum eadem nocte reducendum esse decernitur; ita ut ad tertiam vigiliam tormenta cum carris & impedimentis præmitterentur, peditatu ea subsequente, deinde Germani equites succederent, postremam aciem Ungari utriusque ordinis milites inalbescente cœlo subsequerentur: Zrinius & Erdodius cum suis copiis agmina clauderent, & si hostes conspecto nostrorum receptu postremos invadere vellent, obversa fronte antecedentium terga tuerentur. In hunc modum instructis ordinibus appetente aurora redire ceptum est tanta festinatione, ut multi mortales, quibus avehendis impedimentis currus deerant, quod castra tam maturè dissolvi nequaquam putassent, ea relinquerent, imprimisque mercatores, qui vino Cretensi aut Pucino, aliisque id genus poculentis & edulijs negotiabantur, baud contemnendi pretii merces corrumpere, vinaque doliis effundere, & multa injecto igne concremare cogerentur, ne illa hostibus usui forent. Sed illi quamquam nostros sese recipientes eminus conspexissent, ignari tamen quibusnam de causis discessissent, nec temere eos irritandos putarent, quieti se in castris per aliquot dies continuerunt.

Verum quum postea dilapsos ad suas stationes nostros, ac Zrinium, & qui ex Ungaria vene- 1593.

1593. venerant, domos suas repetivisse cognovere, relictis montibus castra ad Petriniam transtulerunt, eaque illinc ad expugnandam Siciam promoverunt, quæ tunc à Gaspare Giangia, ac Andrea Fabricio collegii Zagrabiani sodalibus præsidio tenebatur. Verùm ii nostrorum discessu consternati, adeò animos dimiserant, ut de retinenda arce desperasse viderentur. Turcæ per quinque dies propugnaculum rotundum è parte Colapis constructum majoribus tormentis acerrimè verberârunt, ut irrumpi posse non dubitarent. Propugnatores strage diruti muri perterriti, de auxiliis desperantes de arce dedenda cum Turcis colloqui & pacisci decreverunt, & nuntios ad eos, qui transigerent, in castra miserunt: qui paulò post Turcis aliquot comitati cùm rediissent, protinùs datâ acceptâque fide, ut inter tractandum à tormentis & sclopetis utrinque cessaretur, complures Turcæ in arcem colloquendi, ut dicebant, causâ, convenire cœperunt: ex alia verò parte Janiceri per ruinas adaperti propugnaculi magno numero, & nemine prohibente conscenderunt, sublatoque clamore nostros nec opinantes oppressêre, cæsisque iis aut captis, & interfecto Grangiâ præfecto, ac Fabricio capto arce puncto temporis potiti sunt. Per hunc modum inter fraudulenta colloquia occupatâ arce pauci ex defensoribus transnatato Savo evasêre; cæteri aut crudeliter cæsi, aut in servitutem redacti sunt, feras ignaviæ & credulitatis suæ pœnas dederunt. Captæ Siciæ præesse jussus est Ibraimus, classis Gradiscanæ triarchus, quem Bihigi sub poplite vulnus accepisse diximus, altero pede ex eo vulnere claudus, ita ut utriusque arcis cura ei demandaretur; Beglerbegus verò illinc castra movit, & magnis itineribus Budam ad patrem Sinanum contendit.

Turcæ non-stru des-cedenti-bus Sisiã occupant.

At Sinanus recepto in castra filio, cum victore exercitu non ampliùs cunctatus, quintis castris Albam pervenit, ibique unum non ampliùs diem commoratus, Calend. Octobris castra Vesprimium versus progredi jussit. Dicebant Turcæ, ut sunt superbiâ & jactantiâ singulari, eum ampliùs centum millia militum in castris habere; verùm si adeos, qui idonei ad pugnam sint, respiciatur, vix ejus numeri dimidia pars bello apta erat: cæterâ multitudine inter impedimenta potiùs, quàm alicui ad prælium momento aut auxilio recensendâ. Sequenti die, qui fuit ad quartum Nonas Octobris, Vesprimium venit, ac colles, & agros, & valles, quæ plurimæ in circuitu sunt, castris & tentoriis implevit; aggeres autem & tormenta supra eum collem jussit collocari, qui vallum, quam Abbatissæ vocant, imminet; quo in loco ea ab Ali Eunucho Purpurato Budensi ante quadraginta annos collocata fuisse memoravimus. Octo muralibus tormentis primùm arx verberari cepta est, & quòd muri vetustate debiles, atque arx ipsa veterum in morem oblongâ & angustâ ædificii forma constaret, tanta vis atque impetus incidentium pilarum fuit, ut non solùm mœnia aggeribus proxima penetrarent, sed etiam quæ ex adverso erant, unà eàdemque violentia perforarentur pilæque in agrum Ratolrianum incidentes colligerentur: quas si quis in castra retulisset, pro singulis illud monetæ genus, quod ipsi Sainum vocant, accipiebat.

Sinanus Vesprimium obsidet & occupat.

Præerat Vesprimio F[illegible] pat[illegible] rio Speciacasâ [illegible] pol[illegible] no ortus, quem [illegible] lo Pelthano classi [illegible] præsi[illegible]isse diximus, cum du[illegible] [illegible] & tre[illegible] peditibus, & quum proximè cogi[illegible] Sinanum ad illud expugnandum venturum, trecentos etiam Germanos pedites [illegible] s Andreas Hoffquinhius ducebat, in supplementum ordinarii præsidii acceperat. Commeatus, & quæ alia erant necessaria, abunde curata erant. Sed angebat plurimùm obsessos aquarum penuria, quæ, si longior obsidio foret, haud dubiè expectanda erat; quum puteus, qui in arce erat, & quem Turcæ, dum arce potiuntur, singulari diligentiâ purum atque incorruptum servaverant, eorum, qui intus erant, socordia & negligentiâ vitiatus utilis esse non posset. aquæ verò è rivis & fontibus, qui extra arcem scaturiunt, quos jam Turcæ occupaverant, nisi summo cum discrimine peti nequaquam poterant. Occurrebant tamen ei difficultati, quum utribus & cuppis coriaceis ligneisque obscuræ noctis beneficio egressi aquarentur. Sed brevi tanta murorum per se debilium strages edita fuit, ut & hostes ad irrumpendum mutuò sese incitarent, & Ferdinandus de sua & arcis commilitonumque salute desperaret, postquam duro saxeoque in solo glebæ terreæ deessent, quibus adaperti muri ruinæ militum labore obstrui possent. Quibus rerum angustiis mul[illegible] illum palam, quamquam serò, acrioribus verbis coarguebant, ut qui per sexdecim annos loco præfuisset, eum tamen fatali desidiâ, quæ demùm illi dedecori simul & exitio fuit, restaurare & munire neglexisset.

Rebus in hunc modum desperatis, Ferdinandus præter veterem suam existimationem & alii ferè omnes per portulam, quæ ad meridiem vergit, exeundum, & relictâ hostibus arce in silvas profugiendum, seque & suam salutem fortunæ casibus committendam esse decreverunt, solo Lupo Tarnocio ejus legato, ne tantum dedecus & flagitium committeretur, quẽ antea ut nullius frugi hominem decoctoremque omnes contempsissent, socios multis verbis dehortante. Re deliberatâ, Ferdinandus Martino Seplaquio impigro juveni equũ suum ducendum dat, & ut se paulò post exiturum extra portulam præstoletur, jubet: reliqui militum eundem in locum unà cum Germanis conveniunt, globoque facto properanti gradu taciti erumpunt. Sed fuga tanto si[illegible] tio fieri nequivit, quin eam Turcæ arcis & ex[illegible]s conditionum gnari, ac ubique summa diligentiâ excubantes persentiscere cepissent. Itaque ingenti clamore sublato ad ur[illegible]t, ac sclopetis & gladiis in exeuntes irrumpunt: in eo tumultu Martinus, qui Ferdinandi equum servabat, eo amisso interficitur, ipse in pedes destitutus cæteris fugientibus se aggregat. Alii, qui hostium concursu præventi profugere non poterant, partim pu[illegible]ando cadunt, partim patefactâ armis per tumul[illegible]um & noctis tenebras viâ, quò qu[illegible]e [illegible]it, in valles & silvæ Bacaniæ latebris inconditi & palantes delati periculo se se exemerunt, inter quos Radicius Vaivoda & Paulus Silva, summâ virtute centuriones cum aliquot sociis fuere. Major Germanorum cædes fuit, qui quòd locorum & viarum i[illegible] essent, partim in vestigio cæsi, partim capti

Nostri arce deserta profugiunt.

fue

1593. fuerunt: ita ut ex trecentis vix sexaginta in turrim pervenire potuerint. Ferdinandus & Hoffquithius quum non procul fugere potuissent, à multitudine hostium undequaque tanquam indagine clausi & circumventi, vivi in potestatem hostium devenêre. Multi etiam sequentibus diebus, dum errabundi in Baconia latebras mutarent, retracti sunt, ut Matthæo Nigro centurioni accidit, qui posteà diuturnæ captivitatis pertæsus, ad hostes descivit. Tamocius, qui cum sociis exire arce noluerat, supra tectum suæ domûs inventus, eandem captivitatis fortunam subiit, paulóque pòst apud hostes periit. Ferdinandum tamen & Hoffqurthium benigniora numina post unum aut alterum carceris annum ad suos postliminio reduxerunt, quum ille è turri Neboisana, quæ Belgradi est, cum Joanne Barciano Agriæ capto, & aliis fune demissus; hic verò Byzantii, corruptis multo auro quibusdam Turcis, è carcere septem turrium ad Bosphorum Thracium sito, miro astu evasissent.

Vesprimio post XXVII. annum, quàm ab Ecchio Comite Salmensi recuperatum erat, in Indè Palotam nostrorum ignaviâ deditam invadit. hunc modum quatridui oppugnatione turpiter amisso, Sinanus nihil ibi moratus, ad V. Idus Octobris Palotam duobus milliaribus Vesprimio distantem, iisdem tormentis, eodemque exercitu obsedit. Arcem eam à Nicolao Vilaquio, avorum nostrorum memoriâ ad voluptuarios secessus, in valle potiùs quàm plano ædificatam, posteaque à Laurentio ejus filio concameratis testudinibus & palatio auctam, indeque nomen adeptam esse satis constat. Fossam habet latam præaltis muris undique circumseptam, in qua salubres perennis aquæ fontes scaturiunt; & Orientalem partem, quæ Albam respicit, lacu veluti quodam muniunt, quum superior pars septentrionibus obversa aridior aquis careat. Ex hoc latere Sinani jussu aggeres constituti sunt, & tormentis ibidè collocatis mœnia verberari cœpta: quibus quum haud mediocris ruina facta esset, neque tamen tanta, ut hosti ingressus pateret, Petrus Ormandius præfectus altero statim oppugnationis die fœdo & intempestivo metu perfusus, hostibus è muro deditionem obtulit, si interim ab emittendis tormentis cessaretur, donec de conditionibus transactum esset. Eo impetrato Nicolaum Berentium ad Sinanem emisit, seque arce excessurum nuntiavit, si ipse & socii cum omnibus rebus incolumes in turrim abire permitterentur. Nec mora, annuente Sinano, ac Berentium purpureâ veste donatum remittente, collectis vasis & sarcinis egrediuntur. Sed nondum omnes exierant, quum Janiceri Berentio, & iis qui primi præibant, trucidatis, pueris & fœminis manus injicere, & sarcinas diripere ceperunt: eodemque tumultuario hostium in accursu Andreas Segedinus, Barrabas Sangallianus centurio, & Gregorius Pataquius, aliique cæsi occumbunt. Ormandius equo deturbatus, & telis undique petitus, in summo vitæ discrimine versabatur, nisi à notis Turcis, quos complures habebat, fuisset defensus; à quibus etiam equum, quo Papam usque veheretur, eâ conditione accepit, ut eum indè remittendum curaret.

Sinanus exercitū Sinanus bidui spatio arce potitus, cujus obsidionem anteà Morzus, demùm verò Thurius permultos dies fortiter toleraverant, nullâ ulteriùs belli fortunâ tentatâ Budam reversus est, ibique diutiùs exercitum in æstivis tenuit. Cur 1593. Budam reducit. autem Papam vicinam, & alias arces aggredi & expugnare noluerit, quæ adversis vicinorum commilitonum rebus cæco impetu vehementer perturbatæ erant, ceu injuriæ ac periculo opportunæ, non satis constare apud Auctores video. Alii enim mandato Muratis eum revocatum è cursu rerum gerendarum tradunt; aliis videtur eum existimasse, quod Cæsar ostentatis terrore & armis, ac repentinâ duarum arcium amissione perculsus, ad amplectendas pacis conditiones reduci posse videretur. Qua tamen in re spe suâ maximè falsum eum fuisse mox apparuit: Cæsar enim augustalis suæ dignitatis benè memor, ac tot tantarumque injuriarum impatiens, ducibus suis omnibus, ac imprimis Palffio, cui in ditionem citerioris Ungariæ à Danubio ad Scepusium usque imperium erat attributum, ac Zrinio, qui locis & regionibus ultra Danubium præerat, Ferdinando item Comiti Hardecco, qui Jaurinum obtinebat, & in cujus provincia bellum gerebatur, serio in mandatis dedit, ut hostium injurias, qui fidem improbè fefellissent, & inducias primi sustulissent, legatosque suos violato jure gentium in vincula conjecissent, paribus illatis damnis & detrimentis primo quoque tempore ulciscerentur.

Itaque nulla facta mora collatis inter se consiliis copias cogere, nobilitatem & regiones sibi subjectas ad arma concitare, & præsidia militum evocare, omnibusque mandare, ut ad certa loca armati convenirent, in quibus lustrarentur. Quod tantâ alacritate, ac animorum promptitudine factum fuit, ut in oppido Mozonocco ad XIII. diem Octobris ex duabus Nidriæ & Posonii regionibus mille equites armis optimè instructi, & decem M peditum censa fuisse constet. Cæsareus exercitus recensetur. Ex Trinciniensi vero tractu duo millia militum, & ex aliis pro virium facultate haud contemnenda manus collecta est; ita ut voluntariorum peditum XXX. & ampliùs M. in castra convenerint, præter nobilium & evocatorum, ac qui in finibus stipendia merebant, equitarum. Cùm ad diem XX. Octobris Palffianus exercitus Comaronium in castra confluxisset, ac Zrinius & Hardeccus, ac quæ ultra citraque Danubium conscriptæ erant copiæ paulò pòst vires in unum conjunxissent, præterea ex Austria equites circiter mille Germani, ducibus Leone Gallo, & Wilhelmo Maraxio supervenissent, & Carolus Terunus è Moravis trecentorum equitum turmam mercede conductam adduxisset, omnes copiæ XL. millium bellatorum numerum haud dubiè æquasse ferebantur. Aderant præter Nadasdium & Georgium Turzonem Battianius tum primùm ex ephebis egressus, Sigismundus Forgacius, Franciscus Dersfius, Michaël Telequessius, Stephano patre ortus, ac Emerici clarissimi quondam ducis nepos, juvenis infami posteà vitæ exitu notabilis, Nicolaus Isthuanffius, & alii complures, quorum nomina enumerare longum esset, & supervacanei laboris. Ad navandam enim pro patria operam nemo omnium erat, qui non ad sacræ adversùs barbaros militiæ munia libentissimis & promptissimis animis nomen profiteretur, ita ut amissione dua-

1593. duarum arcium ira magis nostrorum accensa, & irritati quàm imminuti animi viderentur.

Non ignarus harum rerum Sinanus erat, ut qui ab exploratoribus nostros castra Comaronii metatos esse, ac Danubium, qui ibi duplici decurrit alveo, binis utrinque pontibus, notâ navium contabulatione conjunxisse didicisset. Sed quum esset naturâ & moribus superbus & insolens, vel quòd se, ut res in tuto essent, rectè providisse putaret, nec quicquam adversi metueret; vel omninò nostrorum copias uti collectitias, & nihil egregii facinoris ausuras, elato animo contemneret, publicatâ in castris profectione, ut sibi quisque de commeatu rebusque ad iter necessariis prospiceret, se ad reditum comparabat, jamque ex Janiceris duo millia selectissimorum describenda curaverat, qui Budæ ad urbis custodiam, ac ad incerta belli relinquerentur. Nostri convocato concilio in arcem Comaroniensem, cui etiam minores duces & præfecti interfuêre, quidnam aggredi opus esset, neve tantus exercitus, qui navandæ operæ desiderio ardere, pugnamque poscere videbatur, frustrà per otium & desidiam tempus tereret, diu multumque consultavêre.

Consultatio de summa belli.

Nonnulli Strigonium, aut certè Albam obsidendam esse, si Sinanus discederet, ut fama ferebat, existimabant; pars eas urbes admodum munitas esse, & magnis præsidiis custodiri, nec ea aggredienda, quæ in irritum recidere possent consilia, dicebant: sed Vesprimium & Palotam infirmiora loca tentanda, ut quæ incuriâ & fœdâ nostrorum consternatione recens amissa essent, recenti etiam occasione recuperarentur. Atque hæc sententia vicit; tametsi Hardeccus, & tunc, & posteà, ut Alba non quidem summis virium conatibus, sed acriori tantùm impressione tentaretur, magnâ verborum contentione obtinere conaretur.

Dum in hunc modum disceptaretur, & nostrorum profectio ad XXVIII. diem Octobris indicta esset, Sinanus (quod postea cognitum est) uno antè die castra promovit, eaque Tolnam versus progredi jussit. Nostri quum imparibus suffragiis ducem Hardeccum, qui exercitui præesset, constituissent, (Palffius enim & Zrinius ex officii prærogativa cedere illi nequaquam volebant; sed posteà, ne ea contentio rebus gerendis obstaret, hortatu procerum acquievêre) inflatis tubis & tympanorum strepitu, vexillisque explicatis signum progrediendi dedêre, relictâque ad lævam Tatâ, breviori autumnali die duo milliaria confecêre, eo proposito, ut Vesptimium invaderetur; quamquam quatuor aut quinque non ampliùs tormenta currulia, & modica rerum necessariarum copia in promptu haberentur. Primis in castris Hardeccus propositi sui tenax, & omninò Albæ tentandæ consilia animo complexus, Nicolaum Isthuanffium ad Palffium & Zrinium misit rogatum, ne suis ejusmodi consiliis reluctari vellent: quos quum ille cum Nadasdio in tabernaculo colloquentes adiisset, commodam nactus occasionem, non sine aliqua difficultate obtinuit, ut si Albana via nondum præterita esset, Hardecco obtemperarent: cùmque à Georgio Hermannio, & Joanne Barbellio, qui erant locorum viarumque peritissimi, intellectum esset, eam adhuc superesse, ut summo manè diei sequentis castra per eam viam ducerent, summa cum Hardecci satisfactione jussum fuit. 1593.

Sequenti die post promota castra, quamquam ingens & nebulosa caligo aërem obtenebrâsset, ita ut cohortibus & turmis mutuum aspectum eriperet, & equites hastarum, quas in manibus habebant, summas cuspides nequaquam viderent; tamen itum est rectâ Albam versus, & relictis ad medium milliare tormentis & impedimentis, expedito agmine sub Solis occasum eò perventum. Turcæ nihil tale suspicati, otium & quietem agitabant, quum aliquot equites urbe egressi, nebulâ prospectum impediente, in nostros inciderunt, & duobus aut tribus eorum cæsis alii effuso cursu reversi, ad arma conclamârunt, nostrosque adesse nuntiârunt. Præfectus Isacus inopinatâ re perculsus, ex suburbano vallo, quod Ingovanum vocant, in quo habitabat, cum equis & servis, ac rebus, quas subitaneo eo in tumultu auferre poterat, in urbem interiorem, quæ muro cincta est, profugit; reliqui Turcæ, quòd locus simplici vallo circumdatus defendi nequaquam posset, raptis secum conjugibus & liberis, & multâ supellectili relictâ idem fecêre. At nostri, quòd tormenta nondum attrahi potuissent, eò, ubi illa constiterant, sub noctem redeuntes, consilio habito Petrum Husarium cum quatuor millibus peditum selectissimorum primis tenebris mittunt, qui suburbia improviso impetu invadant, & si fortuna prosperè aspiraverit, ut trucidatis defensoribus illa occupari queant, etiam in urbem appositis scalis irrumpere ne dubitet; seque cùm primum signum dederit, cum toto exercitûs robore affuturos pollicentur.

Nostri urgente Hardecco Albam aggrediuntur.

Is igitur nocte intempestâ per notos tramites proximè vallum pervenit, & promptissimos peditum partim ad quasdam portulas, quæ ad rerum necessariarum convectionem de industria adapertæ erant, partim ad majorem portam securibus diruendam irrumpere jussit; & re celeriter confectâ, ac militibus per dissectas fores irrumpentibus, Turcæ magnum clamorem sustulerunt, seque ad defensionem confertim comparârunt: tametsi major eorum pars vespertino tumultu perculsa in urbem sese recepisset. Oborto certamine, & sclopetariis nostris multam glandium procellam in hostem spargentibus, ita ut fragor & strepitus, ac ingens pugnantium clamor in castra exaudiretur, Turcæ tametsi satis diu seque & vallum defendissent, tamen amissis quamplurimis, deserto exteriore oppido, in urbem compulsi sunt. Tum verò nostri potito vallo, & ad agendam prædam conversi domos invasêre, inventaque est in iis varia & multiplex militaris supellectilis copia, eaque summâ celeritate omnis direpta. Husarius deindè nihil cunctatus proximam vallo urbis portam adortus diu oppugnavit; sed irrito conatu, quòd ea muro cincta esset, & majorum tormentorum pilis, & sclopetorum glandibus ab hostibus acerrimè defenderetur; misit tamen in castra ad Hardeccum, qui Ingovanum in potestate esse, & si exercitus subsequeretur, tormentaque admoveret, se, quin territis hostibus urbs intercipi posset, minimè dubitare nuntiarent. Itaque motis ante auroram castris, urbs adhibitis etiam Germanis militibus acriùs oppugnari cœpta; sed ne

tum

1593. tum quidem feliciore ſucceſſu, quòd modica expugnandis viribus inſtrumenta non tam anguſtiâ temporis, aut viæ difficultate, quàm Hardecci negligentiâ præter quædam falconum minorum paria advecta eſſent.

Intereà Turcæ crebris tormentorum fragoribus, quæ aſſiduè vel in incertum emittebantur, ac incenſis interdiu noctuque ignibus, urbem circumvallatam eſſe, ſeque in ſummo ſalutis ac urbis amittendæ diſcrimine verſari ſignificabant, ut Budenſes & alii vicini exciti ad opem ferendam incitarentur. Et mox ingruente Solis occaſu, & noſtris necdum ab incepta oppugnatione deſiſtentibus, aliud ſuburbanum, quod ab equitibus, qui illud inhabitabant, Besliam vocant, quodque anteà ſub exercitûs adventum vacuum reliquerant, inflammârunt, atque inſuper multis etiam ſtraminis & fœni cumulis, qui ibi coacervati erant, faces & ignem ſubdiderunt, tum ut eorum flammis procul collucentibus periculum ſuum ſociis indicarent, tum etiam ut noſtri, qui omnes angulos & latibula, ac domos, contempto plerumque incendio, rimari & diripere non ceſſabant, certioribus ad ignium ſplendorem ictibus ferirentur. Cùm in hunc modum incerto ancipitique Marte certaretur, Huſarius colubrinam ab Hardecco & ducibus mitti ſibi poſtulavit, quâ portâ urbis quaſſaretur; qui tametſi eâ re parum profici conſpiciebant, nec ſe tantæ tamque munitæ urbi expugnandæ apparatu, quem habebant, pares eſſe noſſent; eam tamen petenti illi minimè denegârunt. Quâ labore & humeris peditum nec expectatis ob celeritatem jumentis attractâ, majorem partem peditatûs denuò in mœnia & portam urbis irruere, ſclopetiſque rem gerere, ſimul & majoribus pilis eam verberari juſſit. Sed illa jam ab incluſis hoſtibus terrâ & ceſpite, roboribuſque interjectis adeò erat munita, ut vel ingentium tormentorum ictus facilè ſuſtineret, & labor omnis noſtrorum irritus & inanis redderetur: atque ii pedem referre cogerentur, multique interirent, inter quos Joſephus Veſſeius Thomæ Nadaſdii juvenis equitum ductor, & ei propinquitate junctus, dum pedites voce exemploque incitaret, glandeque trajiceretur, quo ex vulnere biduo pòſt interiit.

Haſanes Budenſis Albanis laborantibus opē affert.

Dum hæc geruntur, Haſanes Purpuratus, qui Budæ præerat, Mehemetis magni Veſirii filius, Albanorum periculo permotus, ac ab Iſaco Albæ præfecto, qui noſtrorum copias non tam militarium virorum robore, quàm agreſtium inconditâ multitudine conſtare nuntiabant, ſolicitatus, miſſis in omnes partes celeribus nuntiis, copias tantâ curâ & celeritate coëgit, ut intra quintum diem juſti exercitûs numerum in unum colligeret, & aſſumptis ſecum duobus Janicerorum millibus, quos Sinanus Budâ profectus ibi reliquerat, cæteroque peditatu ex arcibus deducto Albam provolaret, ſuis laborantibus opportunam opem allaturus. Jam Cal. Novembris aderant, Huſario & noſtris inceptis nondum deſiſtentibus, quum duces equis vecti haud procul urbe in unum convenerunt, eique, ut copias unà cum tormento reduceret, nec ampliùs fruſtrà contendendum putaret, nunciaverunt, & in diem poſterum reverti decreverunt. Eo ferè temporis momento equites duo ex Iaurino, Turcam multis in capite & pectore, dum ſe acriter defenderet, vulneribus ſauciatum adduxêre; qui, quòd nullius niſi Illyricæ linguæ gnarus eſſet, Zriniano Comiti cæteris omnibus arbitris præter Iſthuanffium remotis, percunctante, Budenſem cum exercitu Albanis ſubſidio venire, nec procul abeſſe retulit, eoque dicto paulò pòſt expiravit. 1593.
Accidit autem miro ſanè caſu, & haud obſcuro divini Numinis beneficio, ut neuter eorum ſive oblivione, ſive quòd incerto indici fidem derogarent, ulli eum rumorem ſignificaret. Sub veſperum duces ignari hoſtium adventûs, permutari vigilias juſſerunt, ac recentiores milites trifariam emiſerunt, Palffius Georg. Croatum Barth. filium, Hardeccus Hermannium, & Nadaſdius Benedictum Bicerdium, ac ut in omnes partes ſingulari diligentiâ excubarent, & ſi quid, quod ſua ſcire intereſſet, ſpeculari poſſent, ſe quàm celerrimè de eo certiores redderent.

Intereà illuceſcente altero poſt Calendas die, exercitus colligere vaſa cepit, ac lentis paſſibus, relictâ Albâ, ad Sarviſium amnem, de cujus è Balathone lacu origine alibi diximus, in loco, qui à delubro olim ibi conſtructo Divæ Barbaræ quercetum vocatur, ob aquationis commoditatem conſedit, ibique pernoctavit. Die poſtero, qui ad tertium Novemb. illuxit, Eraſmus Praunius, Comaronienſis præfectus, & caſtrorum magiſter cum ſuis redire cepit, eumque peditatus ferè omnis, & impedimentorum magnus longo ordine numerus ſubſequutus eſt, cohortibus inordinatè & tumultuariè, quà cuique viſum fuit, progredientibus; ſic ut in caſtrorum loco modica admodum peditum manus, ac vix octo aut novem millia equitum relinquerentur; ii quoque non multò pòſt præeuntes legiones ſequuturi. Profectis iis, ac modico imbre è nubecula decidente, qui tamen mox ad pugnæ initium pluere deſiit, ab iis, qui in excubiis vigilabant, ſe noctis pervigilio viâ Budenſi frequentiores ignes conſpexiſſe nuntiatur, tum etiam venaticos hoſtium canes, quales propendentibus auriculis, ac villoſâ caudâ à noſtratibus, qui arrectas & glabras habent, dignoſcuntur, ad ipſorum ſtationes adcurriſſe; jam verò haud obſcurâ luce progredientem exercitum videri.

Hæc primò ad Nadaſdium perlata, ac ab eo ſtatim Palffio & Hardecco, cæteriſque nuntiata, eos haud parum perturbavêre, ut qui adventûs hoſtium ignari, magnam virium partem præmiſiſſent; nihilo tamen minus ingenti animo ſummâque celeritate, quòd hoſtium præſentia, & maximè urgens neceſſitas moram omnem excluderet, ſuos in ordinem redigere, aciemque componere ceperunt. Ex adverſo Haſanes jam ſuos longo ordine & lunatâ acie inſtruxerat; ita ut XLIV. tormenta curtulia, quorum campeſtribus in præliis uſus eſt, ante agmina unâ eâdemque ſerie collocaret, ac à dextra duo millia Janicerorum prætorianorũ, quos à Sinano Budæ relictos eſſe diximus, ac mille alii veterani; à ſiniſtra verò Aſapi Albani, ac alii ex diverſis præſidiis deducti pedites, haud pauciores tribus millibus; in medio ipſe cum equitatu, qui ad duodecim millia cenſebantur, conſiſteret, tormentis interim in noſtros non ceſſantibus, nec tamen notabili damno. Certum eſt hoſtes, quòd nullâ factâ morâ

1593.

noſtros nec opinantes & imparatos primo ſtatim impetu aggreſſi non fuerint, ſpatiumque ſtruendæ aciei conceſſerint, quod facilè prohibere poterant, victoriam, quæ haud dubiè penes ipſos futura fuiſſet, præbitâ eâ quantacunque morâ corrupiſſe; ſed Diis ſuperis res homanas æquâ lance moderantibus ſic fuit placitum, ut tam in Illyrico quàm Pannoniâ unpii fœderum & fidei ruptores debitis perfidiæ pœnis plecterentur. Contrà noſtri hoc ordine in occurſum proceſſerunt, ut aciem ſiniſtram Palffius cum ultradanubianis copiis, ac equitibus ſclopetariis, tam ſuis peculiaribus, quam è Moravia mercede conductis; dextram verò Hardecus cum Iaurini & Papæ præſidianis, ac cataphractis Auſtriacis duceret, Zrinio & Nadaſdio cum ciſdanubianis turmis media acies obveniret, quæ Haſani & equitatui hoſtili ex adverſo opponeretur.

Acies utrinque instructâ prælium nitur.

Stetère ambæ acies, mirum dictu, obverſâ invicem fronte immobiles integro duarum horarum ſpatio; quum Haſanem, dum Ungaros & Germanos egregiè inſtructis ordinibus ſtantes, & ad pugnam paratos conſpexiſſet, Albenſi præfecto dixiſſe ferunt, eam aciem non plebeiam aut agreſtem, qualem ipſe retuliſſet, ſed virorum militarium, nec pugnam detrectantium videri. Cùm in hunc modum congreſſuræ acies ſtarent, noſtrique duces, qui prior inferre pedem pugnamque inire deberet, per nuntios mutuo ſeſe cohortarentur, Palffius primus in Janiceros ex oppoſito ſtantes acerrimo impetu invectus eſt, ſimulque eodem momento cæteræ acies in hoſtem pedem intulère, tanto ſilentio, & quod mirum videri poſſit, tam taciturno congreſſu, ut tametſi continuè cruentum & atrox prælium ſuboriretur, nullæ tamen utrinque voces, nullus clamor, nec tubarum aut tympanorum ſtrepitus, ſed horrendus armorum & pugnantium fragor, moxque diſſoni occumbentium gemitus exaudirentur. Tum Janiceri ſclopetorum grandinem diffudère, ſimul & magiſtri tormentorum omnes colubrinas in noſtros proximè invectos exploſerunt; ſed quòd veterem quampiam foſſam eo momento tranſirent, pilæ ſupra haſtarum ſummitatem volitantes exiguum detrimentum intulerunt: Noſtri verò tormentarii, qui quatuor duntaxat falcones habebant, nullum operæ pretium jaculando fecère. Palffius cum Janiceris congreſſos diu ancipiti prælio dimicavit, ſauciato aliquot vulneribus ejus equo, & vehementer clavarum ictibus contuſa galea, nec tamen cum ſuis pugnam intermiſit, donec Janiceri ad unum omnes delerentur. In dextra parte, quæ hoſtibus ſiniſtra erat, eodem modo Hardecus & Auſtriacus equitatus, ac turmæ ex Jaurino & Papa egregiè contra hoſtium pedites rem gerebant.

Noſtri ſtrenuè rem gerunt.

Quo in certamine ferox pedeſtris ordinis Turca Hardeco grave vulnus in crure inflixit, deciſurus ei haud dubiè tibiam, niſi ferreo inſtrumento coocavo, quo ſclopetum pulvere ſulphureo impleri ſolet, ocreæ fortè impoſito eam munivisſet; illum autem Turcam Sigiſmundus Hagerius, & Gilbertus Santolerius è Burgundis ortus, ille unius equitum alæ Germanicæ Iaurini, hic verò cohortis ductores, interfecto hoſte protexerunt. Praunius, & qui manè ejus diei præceſſerant, audito tormentorum fragore, admirantibus cunctis, nequaquam reverterunt, præter Lupum Starcitium ejus legatum, virum fortem, qui id quod erat, ſuſpicatus, Turcarum ſuperventu certamen eſſe contractum, durante adhuc pugnæ fervore cum paucis adhuc erat reverſus. Sed dum Zrinius & Nadaſdius adverſus Haſanem in medio agmine præſtanti equo vectum irruerent, qui Zrinium vehebat, procerus albuſque, & multis anteà præliis probatı roboris equus fortè prolapſus eſt, & ad hoſtes profugit; ipſe ſuorum interventu, quos præſtanti virtute ſibi tuendo elegerat, protectus, & alteri equo illatus eſt.

1593.

Hoſtes vi- & i fugatique.

Nec diuturna cum hoſtium equitibus pugna fuit; nam cùm primum proſterni ad utrumque latus peditatum & Janiceros vidiſſent, ſtatim metu nimio correpti, nec primum noſtrorum impetum ferre potuère, quin ſtatim relictis tormentis & peditibus effuſam fugam capeſſerent, & pars Albam, pars ad Bacaniam ſilvam, & quoquemque ſors tulit, profugere feſtinarent. Verùm plurimi in fuga partim cæſi, partim pauci e curſu retracti fuère: inter quos Veliaga & Ibraimus, ducentis Janiceris præpoſiti, ſericeis veſtibus & tiarâ illâ pyramidali, quales Chorbagiis geſtare mos eſt, inſignes intercepti fuère. Nec in toto hoſtium exercitu, præter hos & quendam Charſium, ac unum aut alterum è Janiceris quiſquam captus fuit; adeò omnes efferatis animis ad trucidandos delendoſque hoſtes ferebantur. Jam Janiceri & alterius ordinis hoſtium pedites internecione occiſi erant, nemine omninò evadente, cùm Palffius alio conſcenſo equo, cum ſuis, quorum equi adhuc vegetiores erant, cæteris, qui hoſtes perſequebantur, Nadaſdioque imprimis ſeſe adjunxit, & eò major Turcis fugientibus terror illatus eſt; ita ut major eorum pars ad lacum Pacoſdium temerè confuſèque illata, ac illum tranſnatare conata profundioribus aquis mergeretur, ſupernatantibus anſerum inſtar lineis & orbicularis capitum tegumentis: qua in colluctatione cum multis aliis periit Alibegus ille Eunuchus Coppanienſis præfectus, ſuperioribus annis, ut diximus, Veſprimii captus, quum nondum Principi Erneſto integrum redemptionis pretium perſolviſſet. Cernere erat patentibus in campis vias, quà hoſtes pugnâſſent, quàve inter fugiendum obverſâ fronte reſtitiſſent, & aliquamdiu certamen protraxiſſent, jacentium cadaveribus in cumulum ſtratas eſſe, quoſdam adhuc ſemivivos palpitare, nonnullos manibus & brachiis, aut aliâ corporis parte detruncatâ petere, ne ulteriùs tanto in cruciatu vitam producerent, ſed crudeli miſericordiâ extemplò trucidarentur.

Peditum VI. millia, equitum IV. interiére.

Pugnatum eſt cum peditibus & maximè Janiceris ampliùs duabus horis, ſed equites nequaquam pari fortitudine dimicârunt. Peditum ſex millia, equitum quatuor interiiſſe poſtea à transfugis cognitum eſt. Haſanes hoſtium dux, dum inter fugiendum in quendam Joannis Tapolchanii equitem elinguem & mutum incidiſſet, diu cum eo ſingulari pugnâ dimicavit; demum cùm vulnus accepiſſet, & acinacem pugnando perfregiſſet, qui vaginâ & capulo è ſolido auro gemmis exornato conſtabat, in tutum profugit. Equus quoque, quem ſub Zrinio concidiſſe retulimus, à quibuſdam equiti-

1593. quitibus pro h... ...ptus reductus, fuit. Ex nostris vix XL. ... sunt ... pauci etiam vulnerati. ...icus Sa...a, Pa... nius, qui in primo con... caput cum galea immani colubrinæ ... ab...eptum fuit. & Michaël Antofius glande plumbea trajectus, ac Josephus Vedelius quem ad urbis po...am eo... didie diximus, Jaurinum a ...ci perducti, exquisito sepulturæ honore tumulari fuerunt.

Deleto in hunc modum hosti in exercitu, Hardeccus cohortante Nadasdio castra ad lacum urbi vicinum, quem Soltonem vocari diximus, transtulit; ipseque, quòd saucius esset, curru eò vectus est. Et constat eos, qui intùs erant, Albanos nostrorum victoriâ territos, extremoque metu perfusos, haud dubiè urbem dedituros fuisse, si vel minima vis tormentis illata à nostris foret: nam & captivos jam quosdam Christiani nominis cædere, conquisitasque portarum claves Hulamo veterano alæ unius equestris præfecto, qui de deditionis conditionibus tractaret, tradere inceperant; verùm duces præpostetis usi consiliis, summo manè diei sequentis conclamatis vasis, relictâque Albâ, & ejus capessendæ commodissimâ occasione omissâ, domum reverti maturârunt. Quo animadverso & hostes quoque ab incepto destiterunt. Exercitus autem Palffianus Comaronium, indèque ad Novam arcem Archiepiscopalem, cæteri eum H...rdeceo Jaurinum, & inde ad suas quisque domos & stationes redierunt. Tormenta omnia & signa, ac tympana hostium circiter XLIX fractumque hostium ducis acinacem & gladios ac spolia magni pretii Leo Gallus & Erasmus Pratnius triumpuantibus similes Ernesto Principi Viennam detulêre: qui lætum partæ felicibus auspiciis tam insignis victoriæ diem gratiis DEO Optimo Maximo solenni ritu actis, quantum potuit impensiùs celebravit.

At Sinanus Tolna progressus, cùm Carantio in oppido, ubi prandendi causâ substitisset, Albanæ suorum cladis famam cognovisset, nihil cunctatus, omissis omnibus rebus Dravum ponte ex navibus anteà contabulato trajecit, & Essecum delatus est. Cui autem suis laborantibus opem reversus non tulerit, quos etiam iisdem diebus a Cæsarianis obsiderinon penitus..., incertum est. Beglerbegum tamen filium cum quatuor millibus militum ex itinere remisit, ut Budam præ aliis omnibus locis tuendam atque defendendam susciperet, & quæ deinceps gererentur, de iis ipsum certiorem redderet. Palffius quum victor rediisset, Christophoro Tiffenbacho, qui nomine Cæs...is Cassoviæ Pannoniæq; superiori imperabat, ac Sigismundo Racocio, cæterisque ami... victo... ...m ab se & sociis de hoste partam significavit: ...que hortatus est, ne otio torpere vellent sed ... dissimili alacritate bellum hostibus inferrent, postquam Turcis auctoribus res ab induciis ad arma & apertum bellum prorupissent; se, si opus sit, idque ipsi velint, cum suo exercitu subsidio venturum. At illi vindictæ & gloriæ avidi, tum sponte suâ, tum à Cæsare jussi, omnes jam in armis, inque rerum gerendarum procinctu erant, Sabatcam invadendam con... tuerant, cohortante eos atque impellente Simone Forgacio, clarissimo sene, rebusque cum Lossontio, & demum

Sinanus audità suorum clade Essecum revertitur, relicto Buda filio.

cum Suendio præclarè gestis insigni. Conveneranti in castra præter militem stipendio conductum ac præsidiarium certatim nobiles, senatores, equites, evocati, summi, infimique, & suas quisque copias militarem in modum instructas adduxerant, Stephanus Bathorius, Franciscus Dobo, Stephanus Hom...nnajus cognomento Drugetus, Racocius, & ipse Forgacius, multique alii, quibus Tiffenbachius tormenta & eorum apparatum subministravit, ac se ducem præbuit; itumque est primo impetu ad Sabatcam expugnandam. 1593.

Tiffenbachius Sabatcam oppugnat.

Erat id castellum à Filecianis Turcis paucos ante annos in ripa Rimæ fluminis, opportuno adversus nostros loco constructum, sive versùs Cassoviam & Sixonem, sive Agriam & Tocajum infestis armis excurrendum foret, ibi euntibus & redeuntibus stationes & hospitia opportuna, ac quietis receptacula præstò erant, & ad colubrinæ jactum propinquum habebatur oppidum Sombatum, magno Sabatcanis Turcis adjumento commodoque. Constabat duplici vallo valde firmo, & propugnaculis validis, & in medio lapidea turris erecta erat, quadratæ nec contemnendæ munitionis, fossaque latâ & aquis plenâ circumdabatur. Hic quoties ad Sixonem pugnatum superioribus annis fuit, ab hostium ducibus & copiis quietis quantum satis sumptum: huc Bebecus, Magocius, & Sarcolius uno eodemque certamine capti; Georgius postremò Secius, & Gaspar Putnoquius, & innumeri alii variis intercepti casibus huc deducti fuerunt, atque a eò hinc variis excursionibus adjacentes, & procul quoque dissitæ regiones crudeliter evastatæ. Igitur omnibus & Tiffenbacho visum est huic loco primum omnium terrorem & tormenta admovenda. Inerant præsidio quadringenti Turcæ, omnium, qui illis in limitibus essent, promptissimi & ferocissimi: qui quum ad primos tormentorum ictus egregiè se defendere statuissent, biduo oppugnationem fortissimè sustinuerunt; nec ad nostrorum voces incolumitatem, si castello tradito excessissent, promittentium quicquam responderunt. Dejecto interim majoribus pilis & procidente vallo, tam Ungari quam Germani pedites, cohortante Drugeto, linguæ eorum gnaro, & qui dies & noctes in aggeribus tormentariis assiduè versari, ibique cibum & somnum capere solebat, ad irrumpendum sese accinxêre. Nec mora, acerrimo facto impetu repulsi hostes, & in interiorem lapideam munitionem rejecti, multis suorum amissis, serum de deditione colloquium postulavêre. Sed nostri, quod se vel invitis hostibus loco potituros viderent, eo denegato acriùs instare ceperunt; cæsisque ad internecionem hostibus, castellum tridui labore in potestatem redactum, quod vi tormentorum adeò dirutum esset, ut retineri non posset, nec retento eo opus esse videretur, tectis tormentis, quæ intùs erant, solo æquatum est.

Proximum erat Filecum, magnæ apud Turcas & opulentæ præfecturæ sedes, in qua DCCC. equites, & totidem pedites continuè præsidium agitabant: præterea magnus voluntariorum equitum, & Martalaciorum pedestris ordinis militum, qui per montes & saltuosa ea loca excurrendi & prædandi magnam ha-

1593. bebant opportunitatem. Olim arx erat Bebecorum, à quibus, quo astu quâve unius noctis fraude ante XL. annos amissa fuerit, suo loco memoravi.

Hinc Filecum oppugnat.

Ab eo tempore nobilissima regni pars, hinc ad viscera & penetralia montanarum civitatum, Zolium usque & Bistriciam, illinc verò sub ipsos ferè Cassoviæ muros tyrannicum & crudele hostium jugum ferre, & tributũ quotannis pendere coacta erat. Hanc arcem cum subjecto oppido Tiffenbachus, & quos suprà memoravi duces, omnibus viribus expugnandam suscepêre, nihilque cunctati, promotis castris post aggeres summâ celeritate constitutos tormentis oppidum magnâ vi concuti ceptum est, eâ opportuniore occasione, quòd Ulsessus præfectus, privatarum rerum causâ aliorsum profectus, eo tempore abesset. Intereà Palffius, quamquam exercitum labore itineris fatigatum, ideóq; quietis indigentem haberet, quem paucis antè diebus reduxisset; admonitus tamen a Tiffenbacho & Racocio, Sabaicam in potestatem redactam, & Filecum oppugnari castra protinùs promovit, ac Ladislao Martinio Zolii, Benedicto Pograni Corponę præfectis, ac Georgio Fancio, qui Bosoco præerat, ut se cum suis copiis ad certum locum conjungant, in mandatis dat, ac de curanda annona, & mittendis, quæ decreto publico debebat, auxiliis nobilitatem commonefecit; ipseque navandæ operæ cupidus, non multò post, confecto celeriter itinere, ad Tiffenbachum pervenit. Habebat secum ad septem millia militum, qui omnes erant cùm præteritis annis exercitatissimi, tum proximè prælio Albano magnam bellicæ laudis ac virtutis opinionem adepti. Exhilarati ejus adventu omnes, animisque aucti oppidum majori vi ac impetu oppugnare ceperunt; ipseque perlustratis aggeribus nonnulla in eis vitia assentiente Tiffenbacho correxit, ac propiùs admoveri tormenta jussit: ita ut illa ipsemet sæpè collimaret, atque ad destinatum scopum nusquam fallente ictu disploderet.

Itaque oppidi vallum brevi tempore magnâ ruinâ & strage patefactum est, ut duces irrumpi posse putarent. Nec mora, signo dato peditatûs major pars, quæ ad quatuor millia militum selectissimorum constituebat, ad superandas ruinas magno animorum ardore atque alacritate procurrit. Sed mox ab hostibus fortissimè sese tuentibus non sine cæde rejecta atque repulsa fuit. Quo irrito conatu tantum abfuit, ut nostrorum animi diminuerentur, ut etiam magis ad vindictam efferati irritarentur; quippè eodem die modicâ quiete sumptâ oppugnationem indefesso animi corporisque robore redintegrandam duxêre; cohortantibusque Tiffenbacho & Palffio, ac imprimis Racocio, explicatis signis, magnâque jubilarâ voce adaperti muri ruinas conscendere cœperunt: Et hostes nihil prætermisêre, quin fortiter nec sine nostrorum cæde pugnarent, ac conscendentes deturbare conarentur. Sed ad extremum victi, & ad interiora oppidi compulsi illud nostris relinquere coacti sunt, in quo ii, qui in arcem se fugiendo recipere nequivêre, quorum magna multitudo fuit, omnes aut capti, aut crudeliter interfecti fuêre: magnæque opes inventæ, & ingens præda compo[rta]ta, quæ deindè exercitui c[um] eximiis, pr[æter] omnis generis di-

Oppidum à nostris capitur.

vite & armis replevit. Mulierum etiam & puerorum turba ingens in manus nostrorum incidit, quæ ut in re inopinata & improvisa nec ad tutiora loca mitti, nec nunc instante periculo in arcem profugere potuisset. 1593.

Restabat arx duplex, saxeę rupi imposita, quę unicum ex oppido aditum habebat, cæterę partes vastâ rupium crepidine asperæ & inviæ erant, & ab iis, qui intus erant, non ille duntaxat aditus tormentis defendebatur, sed etiam ii, quos loca arci propinquiora speculari, aut oculis lustrare animadvertissent, destinatis ictibus petebantur, tantaque erat pilarum vis & frequentia, ut nemini in aggeribus consistendi sine aperto vitæ discrimine facultas esse videretur. Palffius tamen & Tiffenbachus contempto omni periculo frequentes in iis versari, magistros tormentorum instruere, ac ad dirigendas in mœnia pilas incitare, suisque omnibus spem & animos addere. Obstaculo obsessis erat arcis exterioris murus, penes quem ad tuendam portam commeare oportebat, & propugnaculum à Gaspare Rascaio, Blasii filio, qui arcem ante tempora Bebecorum obtinebat, constructum, qui tormentis concussus ingentem hiatum fecerat, & identidem procidendo multos fragminibus lapidum aut gravissimè affligebat, aut omninò oppressos celeriter exanimabat. Nec prætermittendum videtur, quòd passim ab omnibus, qui obsidioni interfuerunt, Turcis pariter & Christianis traditum est, plurimos propugnatorum partim comitialibus morbis, & insolitâ vertigine, aut membrorum omnium resolutione, partim oculorum caligine tentatos officium præstare nequivisse, idemque & fœminis & virginibus, puerisque, qui nunquam antea tale quicquam sensissent, usu venisse, usque adeo, ut præfecti & tribuni ab iis, magno ejulatu & lamentis assiduè ad deditionis conditiones ultrò offerendas, & tradendam arcem solicitarentur.

Propugnatores miro modo agitari morbo.

Quibus rerum difficultatibus, sive obsidentium præstigiis & incantamentis, quod Turcæ falsò ferebant, sive divinitùs ut credi par est, immissis, hostes perturbari ac desperare ceperunt. His malis accedebat, quòd nulla ex Budensibus auxiliorum spes recenti ad Albam clade attritis expectari posset, nec adhuc Beglerbegus cum copiis isthuc pervenisse diceretur. Itaque à nostris de deditione interpellati, se eam non abnuere de muro responderunt, si de conditionibus conveniretur. Nec mora, jubentibus Tiffenbacho & Palffio sex è præcipuis paulò pôst propter portam aggestâ terrâ & materiâ obstructam funibus per mœnia demissi adfuerunt; atque ii cum Racocio (sic enim postulabant, quòd eum anteà, quum Sendroni præfuisset, familiariter cognitum habebant) ita transegerunt, ut singulis unis ensibus accincti, sine equis, sine signis, sine tympanis incolumes dimitterentur, conjugesque & liberos solos efferre liceret; sed substantia omnis ac facultates ibi relinquerentur: missusque est Pogranius in arcem, postquam porta magno labore repurgata esset, qui eos ex arce deduceret, neve quid ultra conditiones à quopiam auferri pareretur. Excessêre ampliùs tria millia hominum promiscui sexûs, deduxitque eos usque ad Seceniam Turcico adhuc præsidio custoditam, ad tertium lapidem distantem, Drugetus tribus Germanorum & Ungarorum

Arcem nostris dedunt.

1593. millibus comitatus, sine maleficio, iisque ibidem relictis, ipse eum suis in castra reversus est.

Nostri tam opportuno loco intra sextum diem incredibili celeritate potiti, quum quamnam in partem ulteriùs arma promovenda essent, consultarent, multique ut Hathuana arx obsideretur, quæ sola Budam petentibus restare videbatur, oriendumque occasione divinitus oblatâ censerent, ad Tieffenbachium adfertur magnas apud Seceniom hostium copias in castris esse, quæ nimirum tantâ clade colligi potuissent. Itaque sine mora ex omnibus copiis septem millia militum utriusque ordinis deliguntur, eisque Stephanus Bathorius, & alter Stephanus Drugettus Homonnæus duces præficiuntur; moxque quadratis & instructis ordinibus iter aggrediuntur. Cùm haud procul Seceniâ pervenissent, hostes ad Hippolum amnem castra metatos esse, & inalbescente aurorâ signum profectionis tubis inflatis dedisse animadverterunt. Verùm quum nostrorum antecursores in eos, qui ab hostibus præmissi erant, equites fortè incidissent, eosque terga dare compulissent, non sine præsenti divini numinis ope singularique beneficio accidit, ut cæteri, quorum pars impedimenta carris imposuerat, conscensisque equis stabat, pars adhuc sternendis equis, & induendis armis componendisque sarcinis occupabatur, visâ suorum fugâ, & nostrorum adventu perterriti, extemplò fugam darent, seque ad silvas & montes proximos proriperent, nostrisque incruentam victoriam, & carrorum impedimentorumque omnium prædam relinquerent. In hunc modum quum hostes ad varia loca, in quibus stipendia merebant, dispersi, Filecuio tanti nominis præsidium amissum, copias auxiliares fusas fugatasque, castra capta & direpta sociis & commilitonibus trepidi retulissent, tantus repentè Turcas terror occupavit, ut nullâ factâ morâ complures arces commeatu rebusque omnibus refertas; nec spernendæ munitionis Plabenstaniam & Deniniam Balassianæ ditionis, à Mustapha olim Purpurato, ut diximus, captas, Bujacum, Ainasconem, Somosconem, & Castrum Corvi vocatum, vacuas, & nostris occupandas relinquerent, seque cum conjugibus & liberis ad tutiora loca conferre maturarent: quibus in potestatem nostrorum redactis posteà Tieffenbachus idonea præsidia & custodias imposuit.

Auxiliares Turcorum copiæ à nostris fugatæ,

1593. arcesque ab iis plures desertæ nostra ditioni accedunt.

His rebus gestis, quòd mediâ hyeme & intolerandis frigoribus nec homines nec jumenta in castris perdurare posse ampliùs viderentur, nec Tieffenbachus sibi cum hoste acerrimo simul, & cum aëris & cœli injuriis colluctandum esse arbitraretur, aliisque multis de causis, relicto Fileci, qui præesset, & dirutas ejus partes restauraret, Michaële Serienio, Cassoviam versus cum castris reverti constituit; Palffiumque collaudatum ab se dimisit, gratiasque ei ingentes habuit, quòd præsenti occasione, Dei Opt. Max. singulari beneficio oblatâ, tam necessariam quàm opportunam reipublicæ Christianæ & patriæ ac Cæsari operam præstitisset. Qui cum suis copiis in reditu Turcas Secenii præsidia agitantes, tormentorum terrore admoto perterritos ad deditionis conditiones compulit, ac liberos & incolumes dimisit, arcique præsidio imposito Honorium Tanhauserum, Germanum quidem origine, sed in Ungarum familiæ Hathalmianæ adoptatum præesse jussit: ac ulteriùs progressus, Dregelum edito in monte situm, ac Palancam, quæ ad Hippolum flumen amœno & opportuno loco à Turcis constructa erat, perterritis & diffugientibus defensoribus vacuas reperit, easque facili negotio occupatas Ægidio Magno præfecto, viro forti custodiendas attribuit, & ad XV. Calendas Januarias incolumem & victorem exercitum reduxit.

Nostri in hiberna discedunt.

Palffius Secenium, Dregelium atque Palancam occupat.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXVIII.

1594. SECUNDUM hanc victoriam, auspiciis Cæsaris, & curâ atque administratione Ernesti fratris partam, Alexander Farnesius Parmæ & Placentiæ Dux, rebus in Belgio & Gallia gestis clarissimus, qui exercitum Philippi Regis Hispaniarum immortali cum laude, ac nominis fama ductaverat, è vivis excessit, aquâ intercute extinctus. In ejus locum Philippus Rex Ernestum delegit, ut sibi sanguine junctum, qui Belgicis provinciis administrandis imperatorii muneris nomine præesset; quem etiam per legatos summæ auctoritatis ad amplectendam conditionem hortatus est: qui cum Pragam convenissent, convento primùm Gulielmo de Sancto Clemente, ordinario ejusdem Regis apud Cæsarem legato, paribus cum eo studiis Cæsarem orârunt, ut Ernesto fratri ad se vocato auctor esse vellet voto Philippi Regis satisfaciendi. Annuente Cæsare, nec Ernesto pariter detrectante, qui Regis potentissimi, & propinquitate sibi juncti rebus plurimùm studebat, nõ multò pòst accepto per literas ab Ungaris magno verborum cum honore commeatu, & Pannonicis rebus atque exercitibus Matthiæ fratri de Cæsaris voluntate traditis, ac tutelâ Ferdinandi patruelis Caroli filii simul & Stiriæ, Maximiliano alteri fratri commendatâ, per Norinbergenses & Wirciburgenses, ac deindè trajecto Rheno per Lucemburgum ad Belgas profectus in urbem Bruxellas pervenit, magnificentissimâ ubique pompâ & populorum acclamatione exceptus. Sed ea res inauspicatò suscepta eum habuit eventum, ut Princeps pacis bellique artibus clarus, & longiori vitâ dignus non diu Belgis præesse posset, sed biennio nondum exacto, incertùm veneno an alterius morbi atrocioris vi extingueretur.

Ducis Parmensis obitus.

Ernestus Archidux ei succedit.

Ejusdem è vita excessus.

At Matthias susceptâ Pannonici exercitûs curâ, postquam bellum cum Turcis contractum indies magis ac magis exarsisset, nihil antiquius habuit, quàm victorias toties & tam feliciter partas, virtute & industriâ suâ prosequi, ac priusquam hostium vires, uti fama ferebat, in Græcia ac ultramarinis Asiæ partibus colligi jussæ adventarent, ardua quæque & difficilia, quòd illa essent tum decora, tum plena laudis militiæ excitamenta, primoquoque tempore experiri. Igitur post Calendas Januarias Iaurinum profectus, duces copiarum tam Ungaros quàm Germanos, imprimisque Palffium è Nova arce ad se vocavit, ac cum iis de futuri belli progressu, ac quibusnam in locis illud inchoaretur, consultandum decrevit. Non defuêre, quemadmodum in superiori consultatione Comaroniensi acciderat, qui Vesprimium & Palotam recenti Turcarum expeditione captas, recuperari oportere existimarent; neque id factu difficillimum fore, quandoquidem in propinquo nec munitæ admodum essent, nec magno hostium numero custodirentur: pertinere ad famam & existimationem Cæsaris exercitûs, si illæ maturiùs ab hostibus extorqueantur, & ad Papæ ac Iaurini quietem, quæ loca ab illis, qui ibidem excubarent, assiduè inquietarentur. Hujus sententiæ Hardecus cum Christophoro Quinspergo, & quibusdam aliis princeps erat, qui illas arces præfecturæ suæ ademptas ferre æquo animo non poterat, & ideò ut hostes iis ejicerentur, audaciæque suæ & temeritatis citò pœnas darent, cupiebat. 1594.

Matthiæ Archiduci belli Pannonici præfectura demandatur. An. 1594.

Deliberatio de bello summa.

Ex adverso Palffio minimè dignum videbatur, Principem tanti nominis cum exercitu, cujus recentem curam suscepisset, oppugnandis illis occupari, in quibus vel recuperatis haud magnum operæ pretium foret, nisi Alba vicina tentaretur; cujus vicissim oppugnatio aliam occasionem, alias vires & copias requireret. Proindè ad magis illustre extendendæ famæ & gloriæ decus, reique publicæ majus emolumentum fore, Nogradum, quod anno superiore ob adversas ingruentis hiemis tempestates omissum erat, repetere, illudque fortiter expugnare: cujus accessione Zolio, Corponæ, & Bosoco, ac civitatibus Montanis quies & salus redderetur, & præsidia, quæ hactenus in illis locis fuerant, Nogradum transferrentur, quod opportuno loco & itinere ad Budam, Deo auspice, brevi recuperandam, quam ad conjungendas Ungariæ superioris vires & copias situm esset: locum quidem esse Vesprimio & Palotâ munitiorem, sed quæ vim nostrorum nequaquam diu sustinere posse videretur: se curaturum ne exercitus, quamquam viæ ob incommodissima anni tempora multo cœno ac gelu impeditissimæ sint, ex iis, quas sibi subjectas habeat, regionibus, re frumentariâ & rebus necessariis destituatur.

Prin-

1594. *Cæsareus exercitus duce Matthiâ Novigradũ obsidione cingit.*

Princeps approbatâ hâc sententiâ eam sequi deliberavit, legatumque post se cum summa potestate in exercitu Palffium duxit; Erasmum Praunium Comoronii præfectum, magistrum castrorum constituit, Leonem Gallum tormentario negotio præposuit, Engelhardum Curtium legionis unius Germanicæ tribunum præesse vigiliis, Joannemque Jovium, prætorem regni, annonam curare jussit, ac omnibus, ut sequenti mense Februario Levam in castra convenirent, in mandatis dedit. Tormenta verò, & eorum apparatum quòd lentiori gradu promoverentur, sine mora præire, ac se Levæ expectare jussa sunt; idque Leo Gallus summâ diligentiâ curavit. Advenêre jussu Principis, quamquam ob viarum difficultatem lentiùs facto itinere, mille equites cataphracti, quos Sebastianus Sliccus ducebat, ac legio Germanica Curtii, quatuor millibus peditum constans, è Suevia & Rheticis gentibus collecta, summæ virtutis, ac militum Ungarorum è Iaurino, Papa, Comaroniu, Corpona, aliisque locis egregia manus, omnesque ad Dregelium & Palancam præire jussi. Hos Palffius cum suis ac Nobilitatis Ultradanubianæ, & postea cum ultimis agminibus Princeps ipse sequutus est. Tametsi autem omnes properandi, & operam præstandi cupidissimi forent, tamen ob continuas nives & pluvias, ac itinera glacie & gelu constricta, progredienti exercitui infensissima, non antè Palancam perventum est, quam circa ultimos mensis Februarii dies; Principe Matthiâ omnes cœli injurias & tempestates invicto animi & corporis robore, patientiâque perferente: adeò ut ejus exemplu cæteri quoque omnes viarum incommoda infracto animo sustinere viderentur. Ibi exercitus, ut aliquandiu quiesceret, & corpora curaret, in hiberna per pagos distributus est, qui ad decursum Hippoli fluminis frequentes sunt: atque illinc ad Tieffenbachium mandata data, ut suas copias educere, & cum iis, quas Princeps ducebat, conjungere maturaret.

Verùm cùm ob itinerum gravissimas difficultates Tieffenbachius nimis tarde adventare videretur, & res omnis in celeritate posita esset, Princeps suasu Palffii & aliorum, ne quid mora secum discriminis adferret, neve hostibus ad resistendum vires atque facultatem subministraret, nihil cunctandum aut expectandum ratus, exercitum promovit, ac ad sextum Idus Martias ad oppidum Ruthenicum Orosfalvam, uno lapide ab Nogrado distans, de quo anteà diximus, castra locavit, in quibus Germanorum atque Ungarorum quatuordecim millia peditum, ac septem millia equitum censa fuisse ferebantur. Isthic pernoctante exercitu adfertur Turcarum haud contemnendum numerum sub Nogrado in castris esse. Itaque habito consilio decernitur, eos primâ luce invadendos esse, cumque iis ferro decernendum. Sed aliis subindè exploratoribus advenientibus, & hostes nostrorum adventu cognito, retrò ad Vaciam cessisse referentibus, ab incepto destitêre, ac sequenti die structis ordinibus, ac explicatis vexillis, tormentisque sequentibus, sub meridiei tempus, quo Turcarum sacerdotibus mos est conscensis turribus altâ voce suos ad preces convocare, in conspectum Nogradi perventum est.

Isthuanf. Histor.

1594. *Nogradi descriptio.*

Ea arx ditionis olim Episcopi Vaciensis, rupi non admodum editæ impolita est, avorumque nostrorum memoriâ magno Nicolai Bathorii Vaciensis Episcopi studio, multis ædificiis ac elegantibus, opere Jacobi Tragurini architecti & statuarii restaurata fuit: habetque ab occidente sole vastissimas silvas, quæ Filecum & Diosgiorium versùs longè latèque protenduntur, ac ad meridiem Danubium & Vaciam duobus dissitam milliaribus; ad Solis verò ortum colles sunt & vinea minimè alto vertice, è quibus haud irrito labore tormentis peti potest: habet etiam circumcirca fossam XXX. pedes profundâ latamque, in ipsa rupe, magno, ut apparet, labore & sumptu ejusdem Bathorii antistitis excisam, cum puteo haud minoris laboris & impendii, ac turrim in medio erectam, quibus ipsius nomen & gentilitia trium lupinorum dentium insignia exsculpta adhuc extare videntur. Hanc autem veteris ædificii molem Turcæ, erectis forinsecùs duplicis & valdè crassi valli cratibus, iisque roboribus confibulatis, ac cespite repletis, ad propugnaculorum formam longè firmiorem reddiderant. Præerat ei Mehemetes Niger, è Pheris Thessaliæ urbe oriundus, ideoque Carapheris cognominatus, cum octingentis circiter Turcis, qui ad primum exercitûs conspectum, oppidum arci subjectum non contemnendæ amplitudinis ac firmitatis injecto igne funditùs concremârunt; simul cum horreis & frugibus, ac fœni straminisque cumulis, quos foris congesserant, tantâ vi & sævitiâ, ut etiam in hortos, eorumque sepimenta & arbores fructiferas, ne nostris usui esse possent, exscindendas, barbarâ feritate debaccharentur; interimque nostros castra & tentoria collocantes assiduis tormentorum ictibus, nec tamen notabili aliquo detrimento, infestare non desinerent.

Sub vesperum ejus diei sole nondum occidente, Leo Gallus cum tormentis & eorum apparatu adventavit, lentiori ob itineris difficultates facto progressu. ac tormenta in eo colle, quem ex adverso arcis ad orientalem plagam eminere diximus, collocavit; ac tria majora, quæ viginti aut triginta pondo ferream pilam evomebant, in arcem salutandis veluti hostibus exonerari jussit, & hostes pariter ex arce responderunt. Eâdem nocte aggeres fieri, & corbes terrâ ac cespite celeriter repleri, ac tormentis inter eas collocatis arcem verberari jussit; ita ut die quoque toto insequenti & nocte nulla in concutiendis mœnibus intermissio fieri videretur. At Turcæ, qui eâ temporis & anni asperitate nostros nequaquam bellum moturos existimâssent, ideoque ad defendenda mœnia arcemque minus parati esse viderentur, ad obstruendam cespitibus & materiâ portam, ac ad attrahenda idoneis in locis tormenta sese convertarunt, tanto silentio operi intenti, ut & tormenta displodere in obsidentes, & excubitores sublato ut moris est clamore, obire vigilias prohiberent; adeò ut multi eos relictâ arce diffugisse existimarent. Verùm perfecto opere ad mœnia tutanda reversi, expansis per ea, ac turrim ac propugnacula multis vexillis, sese ad defensionem comparârunt, ut se nequaquam territos esse, nec de salute & victorie desperâsse demonstrarent:

1594. itaque magnam in nostros pilarum majorum minorumque procellam diffuderunt.

Palffius nullam eis quietem dandam ratus, operas, quarum haud contemnendum numerum è montanis civitatibus acciverat, quæ effodiendorum varii generis metallorum apprimè gnatæ esse solent, ad faciundos sub exterioti vallo cuniculos, quod è crassissimis roboribus contextum erat, subire murum jubet, iisque mille, aut paulò plures pedites, quorum dimidia pars ex Ungaris constabat, reliquum è Curtii & Galli legionibus selectum erat, attribuit, qui eos ab injuria hostium, si fortè excurrerent, turarentur; interim autem tormentorum magistris seriò imperavit, ut crebriùs & terribiliùs pilas in arcem contorquerent, ne illos, qui cuniculos agere ceperant, sentire possent. Verùm fieri nequaquam potuit, quin hostes in omnia intenti & vigilantes animadverterent, ac ad eum locum adcurrentes, tam eos, qui in opere erant, quàm qui illis tuendis excubabant, glandibus, & saxis, ac trabibus supernè in subeuntes dejectis eminùs vulnerare ac deturbare conarentur; sic ut pluribus ex nostris sauciatis, ac nonnullis cæsis re infectâ redire conarentur.

Nec mora, Palffius receptis in castra fossoribus alias cohortes sociis laborantibus submisit, ducibus Ladislao Mainio, & Bendicto Pogianio, multisque ex earum numero secures & dolabras dedit, quibus dejiciendo vallo, quod jam argillâ nudatum erat, operam dare; cæteros faces & straminum manipulos inferre, & vallum succendere jubet. Et exteriores quidem valli partes, quæ præacutis palis, supernè virgultis connexæ erant, aliquot in locis inflammatæ arserunt, ita ut ad interiora posthac facilior aditus adaperiretur. Duravit hæc pugna à media nocte ad quintam ferè horam diei, cadentibus utrinque vel sauciatis non paucis: è numero siquidem nostrorum circiter XLV. cecidêre, sauciatis ampliùs ducentis; ex hostibus verò LXX. cæsi, ac CL. graviter vulnerati fuêre; ita ut Carapheris & sociorum animis haud dubius discriminis metus & rerum desperatio injiceretur, cogitantium & reputantium, si dejecto interiore vallo oppugnatio repeteretur, se tanto ardore atque ordine incumbentibus nequaquam pares futuros. Intereà Palffius ultra priora octo tormenta, quibus mœnia ex utraque parte quassabantur, alia quatuor attrahi, & ex aggeribus, quæ versus septemtrionem, quà hostes ex summa arce in exteriorem commeabant, constitui jusserat, rem gerere cœpit, periculum facturus, an inclusi tanto tormentorum ingentium apparatu è tribus locis petiti, ad complectendas deditionis conditiones compelli possent, cujus rei haud dubiam animo spem concepisse videbatur.

Matthias Archidux in castra venit. Dum hæc fiunt, Matthias Princeps è Dregelio, ubi pernoctaverat, cum mille equitibus, ac legione Germanica, aulæque suæ comitatu lentiùs ob viarum incommoditatem progressu facto, in castra venit, ac postquam statim aggeres & tormenta perlustrâsset, collaudatâ Palffii & Galli diligentiâ ac solertiâ, ut iis in arcem emittendis nihil cessaretur, imperavit. Quorum vi ac impetu cùm vallum haud leves rimas fecisset, & Turca insignis tormentario negotio præpositus terribili ictu pilæ discerptus esset, Carapheri & reliquis animus concidit: nec diu post Alaibegus, quo nomine is, qui Spahiis, hoc est, pagos & latifundia habentibus præest, è muro proloqui, ac Benedictum Pogranium, ac Michaëlem Borium (is erat Bacabaniæ præsidii legatus) nomine compellare cepit: qui cùm præstò adfuissent, ut tormenta cessarent, petivit, seque acceptâ fide ad transigendum de deditione exiturum significavit. Eâ datâ exivêre cum Alaibego sex alii clarioris nominis Turcæ, & cum iis Palffius, qui personam Matthiæ Principis simulabat, sic transegit, ut se & arcem cum omnibus, quæ intùs essent, ad arbitrium victoris mox dedere maturarent. Cùm internuntii in arcem remeâssent, & Matthias ac cæteri duces à Palffio invitati, sub pellibus & tentoriis prandissent, paulò pòst redière, & Carapherim conditionibus non aliter assentiri retulerunt, quàm ut instar Fileciensium cum uxoribus & liberis, ac singulis gladiis arce excedere liceret; sed ut in arbitrio victoris vitæ ac incolumitatis potestas sit, id nequaquam admittere; quin illum in arce extrema quæque pati, quàm tam fœdam & inhonoratam servitutem subire malle. 1594.

Eâ re cognitâ quamquam non deerant, qui verberandam iterum tormentis arcem, ac vi expugnandam censerent, nonnullis verò æquæ conditiones, quas postulabant, admittendæ viderentur, ad extremum, ne qua difficultas aut mora in recipiendo fieret, transactum est, & abeundi omnibus facultas concessa; cautum tamen, ne quid præter singulos enses auferre liceret: atque eo die, qui fuit quarto Idus Martias, Ferhates, qui nuper præfecturâ Belgradiensi & Samandriæ decesserat, cum tribus aliis pro obside datus, in castris remansit: ac sequenti die Carapheris cum cæteris ac puerorum & fœminarum turba arce excedens, claves arcis Palffio traditas simul cum arce reliquit: quadragesimo secundo anno, postquam à Turcis bello Temesuariensi capta fuerat. *Turcæ arcem nostris dedunt.* Quæ deindè à Principe curæ & fidei Andreæ Revaii, qui turmam equestrem cum laude ductaverat, commendante Palffio tradita est, sic ut cum CCC. Ungaris, ac tribus vexillis Germanorum, quibus Andreas Ridemannus præerat, tuendam susciperet, ac deindè difficillimis itineribus, ac amnium inundationibus, continuisque pluviis ægerrimè reditum est: adeò ut nullis in promptu navigiis, & pontibus ubique vi aquarum interruptis, exercitus multis in locis complures dies subsistere, famemque & frigus, rerumque necessariarum inopiam, cæteraque incommoda sustinere cogeretur, sicuti Principi ad Nitriam contigit; ubi ipse quidem ratibus non sine summo labore transvectus, ac à Stephano Feircuvio Episcopo convivio exceptus, donec copiæ & impedimenta decrescentibus aquis trajicerentur, aliquamdiu morari atque expectare fuerit coactus. Priùs verò quàm castra solverentur, ducibus ac præfectis copiarum in mandatis dedit, ut ad Calendas Apriles rursus Jaurinum, aut quò ipse jussisset, convenirent: nam cumprimùm majores copiæ, quas ad eum diem affuturas sperabat, in unum convenissent, Strigonium obsidione cingere decreverat.

Intereà

1594.

Comes Zrinius cum aliis ducibus in Illyrico varia castella subigit.

Intereà Georgius Comes Zrinianus collatis cum præfectis copiarum, qui in Illyrici partibus agitabant, Sigismundo Herberstainio, Friderico Trautmansdorffio, ac aliis consiliis copiisque maturè collectis, quibus sese conjunxit Joannes Laresius Melchioris Rederi legatus, cum D. equitibus Silesitis Canisiam in castra convenerunt, & cum Nobilitatis militibus ac Canisiano præsidio in hosticum excurrere, ac dignum aliquod facinus adversus hostes exequi decreverunt. Igitur quamquam flumina Dravus & Mura, cæterique amnes ubique continuis pluviis & nivibus tum primùm colliquatis inflati exundàssent, nihilo tamen minùs Canisam confluxerunt, & undecim tormentis currulibus in campum protractis, quæ Jacobus Pillerius curabat, ad XXI. diem Martii, memoriæ Divi Benedicti dicatum, castra ad Mauritii pagum promovère: indè secundis castris ad Bersenciam perventum est, à Turcis bello Sigetano occupatam. Sed hostes, qui intùs erant, nec conspecto exercitu, neque expectatis tormentis, succensâ arce profugerunt; nostri verò extinctis quantum fieri potuit, ignibus, tormenta majora septem, totidemque colubrinas indè avexerunt; cæteris ferè omnibus, ut re frumentariâ ac reliquo commeatu, ac militari supellectile eodem incendio corruptis, aut omninò absumptis. Sequenti die ad Chorgonem itum est, ibique tormenta, quæ in castris erant, duplici ordine, jussu Zrinii explosa sunt; ita ut donec dimidia eorum pars disploderetur, interim reliqua sulphureo pulvere implerentur, quò major vero & amplior eorum numerus procul audientibus existimari posset. Quorum boatu & fragore audito Hasanaga Segusdii præfectus, qui tunc fortè vallum arcis & fenestellas tormentis ejaculandis aptas restaurabat, dimissis, quos ad operas faciundas convocaverat, agricolis, arcem ipse quoque succendit, & se cum sociis Bobociam, indèque ad tutiora loca recepit. Zrinius missis ad primum flammarum conspectum equitibus quadringentis, tormenta ignibus, si possent eripi, eosque extingui jussit. Verùm cùm isthuc pervenissent, jam rotæ & axes eorum absumpti igne erant; tubos tamen seu fistulas æneas, ne fervefactæ liquescerent, magno labore extrahendas curavère, quæ cum aliis Canisam devecta fuère.

Bersensiam,

Segusdiū.

Babociā aggredi viarum difficultatibus inhibetur.

Restabat Babocia, quam eodem itinere laboreque in potestatem redigere decreverant, eâ spe, quòd ne illam quidem impetum aut vim exercitûs ac tormentorum sustinere ausuram existimarent; verùm Turcæ id futurum arbitrati, pontes, quibus Rinnia fluvius transiri poterat, ubique disjecerant: vado autem superandi, aut tormenta & impedimenta transvehendi, ob latè patentes aquas nulla facultas apparebat. Tantis tumescentium amnium obstaculis ea etiam difficultas accedebat, quòd illud arenosum ingentis silvæ Giotæ solum, quà transeundum erat, suapte naturà ad primi veris initia, liquatis nivibus adeò mollescere solet, ut quamquam supernè herbidum ac viride appareat, calcatum tamen ab equite sive pedite statim vestigia devoret & absorbeat; adeò ut ignari & incauti ejus rei homines, nisi præsenti ope succurratur, non minùs ac profundioribus lacunis ac scrobibus immersi interire soleant. Misit tamen Zrinius quosdam viarum & locorum peritos ad Corpadum oppidum, ubi in Rinniam amnem paludosum Labadus alter rivus æquè stagnans influit, tentaturos, an eo in loco transiri posset. Sed illi quoque pontes cum sublicis jussu Turcarum disjectos, & aggeres ligonibus complanatos, nec cuipiam vel expedito equiti, nedum exercitui ac impedimentis pervios esse retulerunt. Itaque decimo, postquam Canisâ discesserant, die, utrâque arce vacuâ relictâ, ac subjectis in ima fundamenta pulveris sulphurei aliquot cadis disjecta, incolumem exercitum reduxerunt.

Exercitū reducit.

At Matthias, quamquam copias, quas ad Calendas Apriles Comaronium convenire jusserat, viarum difficultatibus impeditas cognovisset, quò minùs ad præstitutum locum venirent, tamen ut eis moram omnem excuteret, post Paschales ferias Viennæ transactas ferventiore ad res gerendas cupidoque animo Posonium venit, ibique biduum commoratus Jaurinum descendit; ac cum Hardeco cæterisque ducibus de rebus ad obsidionem necessariis, deque promovendis castris consultavit; quum Palffius eodem tempore ad Novam arcem cum suis, quæ stipendia merebant, simul & cum Nobilitatis ultradanubianæ copiis, haud contemnendo numero in castris esset, & Zrinius ac Nadasdius cum cisdanubianis brevi eodem expectarentur, qui etiam mox, cùm Matthiam Jaurinum venisse cognovissent, adfuerunt. Francisco Duci Saxoniæ Lauenburgico cum quatuor millibus equitum Germanicorum per Moraviam venienti, Sigismundum Forgacium obviam ire jussit: isque præcedentem Principem in castris sub Strigonio positis posteà assequutus, in citeriore sinistra Danubii ripa à Parcani Turcarum præsidii parte consedit. Intereà Princeps Comaronium venit, ac Danubium ponte trajecit, & ibi Palffianas copias in sua castra recepit, iisque promotis, sextis demùm castris in conspectum Strigonii perventum est.

Matthias Archidux Jaurinū se confert,

copiasq; undique contrahit.

Præter Ungaros, quorum copiæ ad quindecim millium bellatorum numerum constituebant, Sebastianus Sliccus mille equites Germanos ductabat, & Rederus totidem, ac Brandeburgensis equitatus cum Moravis & Austriacis, ac Bernardi Comitis Turriani & Seifridi Colonicii, ac Richardi & Ulrici Quinsbergorum, nec non Gothardi Starenbergi turmis, paulò minus decem millibus constabat. Peditum Germanorum ampliùs sexdecim millia erant, in tres legiones distributa, quarum unam Leo Gallus sub duodecim signis, quinquies mille circiter pedites continentem ductabat; secundæ Engelhardus Curtius præerat, tertiæ Schombergius, quæ singulæ tantundem peditum sub totidem signis habebant, quorum singula CCCC. milites continebant. Posteà quoque unâ legione, quæ quatuor millibus militum constabat, castra aucta fuerunt; quam è Salisburgo Rottennavius juvenis (pater enim Zagrabiæ è vivis excesserat) navibus impositam celeritatis causâ advexerat. Aderant biremes quoque tredecim à Ferdinando Imperatore olim constructæ, & nunc ex Viennæ navali in

Copiarū numerus.

Biremes XIII.

1594. Danubium deductæ, in quibus octingenti aut ampliùs mille sclopetarii censebantur; & supra has XXV. navigia ejusdem formæ, sed paulò minora, quæ nostri Nasadas aut Saicas vocant, in quibus singulis XXXIII. Ungari, milites simul ac remiges erant, ac in earum proris breviora ex ære fusili tormenta habebentur, & in anterioribus sentinis pilæ ferreæ ovi gallinacei magnitudine cum certo pulveris sulphurei pondere servabantur. Classi huic Joannes Alexander Princenstainius præerat legatus, donec Antonius Ridefelius eques Marianus Theutoniei Ordinis, uti vocant, Commendator, in castra advenisset. Castrorum magister Hardeccus erat declaratus, ac tormentarium negotium Leo Gallus procurabat, idem qui sub Nogrado eodem officio functus fuit: isque tormenta navibus collocata secundo flumine devexit, jumentorum jugis terrestri itinere subsequi jussis.

L. millia armatorum. His copiis, quæ omnes quinquaginta millia armatorum facilè æquabant, Matthias Nonis Maii, die divo Gothardo sacrâ, urbem simul & arcem obsedit, castris in planitie latissima & amœnissimâ collocatis. *Strigonium Archidux obsidione premit.* Quæ ideò aliquantò longiùs a Danubio & aquatione sita erant, quod ripas fluminis socii navales & classiarii, nautæque occupabant. Turcæ cùm nostros castra metantes conspexissent, extemplo suburbia, quæ latè patebant, ac horrea & id genus ædificia injecto igne concremârunt, expansisque per turres & propugnacula ac muros plurimis vexillis sese ad defensionem parârunt. Credidêre complures, si eo tempore, quo Filecum & Nogradum nostri cepêre, Strigonio terrorem admovissent, multò minore labore eos, qui intùs erant, ad deditionem compelli potuisse; quum nec præsidio militari, nec rebus necessariis abundarent. Verùm illos duarum longè munitissimarum arcium exemplo sibi intereà ita cavisse, ut rebus obsidioni tolerandæ idoneis comparatis minimè imparati reperirentur: nam ad Isaci præfecti & reliquorum preces Caralibegus Albensis, *Caralibegus illi præerat.* quem ad Sixonem exercitui præfuisse, ac ingens in capite vulnus eccepisse diximus, cum validis Janicerorum cohortibus, quibus multi equites clarioris nominis, peditum functuri officio intermixti erant, paucis antè diebus arcem erat ingressus, cujus inter Turcas eâ tempestate clarum militiæ nomen habebatur. Eo auctore collis satis altus, & minimè saxeus, quem è delubro elegantissimi operis olim ibi constructo Divi Thomæ montem vocant, è regione arcis ad tormenti jactum eminens, castello è vimineis cratibus ac roboribus tumultuario opere munitus fuit; cui ipse præsidiarios milites, & duo currulia tormenta imponenda curaverat, quibus nostri, qui arcem aut urbem aggressuri forent, undique peterentur.

Cæterùm Gallus Palffio cohortante atque satagente, eâdem nocte tormenta per vineta scrobibus ac fossis impedita, ac alia confragosa loca magno labore transvehenda curavit, iisque arcem magnâ vi verberari jussit. Sed quum is locus non satis commodus esset, utpotè qui longiusculè distaret, eâ demum quæ sequuta est nocte, propiùs arcem promota fuit, non procul a sepulchris, quibus Turcæ suos humare consuevissent, ibique aggeres corbesque è disciplina constituti, ex quibus sine intermissione pilæ majores in arcis mœnia directę sunt. 1593. *Arx tormentis verberata.* Palffius etiam non solùm ad aggeris & tormentorum custodiam validas Ungarorum & Germanorum peditum cohortes disposuit; sed etiam ultra arcem ad ortum Solis aggeres fieri jussit, & in iis utriusque nationis sclopetarios occultavit, qui tres biremes hostiles commeatu & militibus onustas arcis accessu prohiberent. Classi enim nostræ metu tormentorum, quibus tam ex arce, quàm è Parçano infestari poterat, descensus sine aperto discrimine minimè patebat. Sed illi vitatâ dextrâ ripâ in ulteriorem, quæ versus Parcanum ducebat, cursum direxerunt, ac sociorum subsidio freti, de nocte ea quæ vehebant, ad aquarium oppidum exposuerunt.

Biduo post ad VII. Idus Maii quum nunquam tormenta cessassent, tandem sub vesperum pilæ ferreæ igne candentes (hoc teli genus novum Stephani Poloniæ Regis bello Moscovitico expugnandis ligneis arcibus inventum fuisse fertur) nec non fictiles tubi novâ ratione confici soliti, qui bituminosi & sulphurei ignis flammas jaciunt, in turrim summi templi Divo Alberto dicati, cui etiam Solimanus pepercisse ferebatur, ac cætera ædificia arcis conjuncta fuerunt, quibus illa succensa ingenti mox fragore & strepitu conflagrârunt, *Pila ignea.* ut non solùm quàmplurimi ex propugnatoribus, qui extinguendo igni opem ferre contenderent, perustis crudeliter membris sauciarentur, aut flammis fumoque correpti, in vestigio suffocati interirent: sed etiam commeatus ac sulphurei pulveris maxima pars uno eodemque incendio absumeretur: neque dubium fuit, quin invadentibus tunc nostris aditus in arcem esse potuerit, si per ruinas muri, quæ jam ad aliquot passus apertæ erant, duces impetum fieri imperâssent. Sed ii, quòd vallum pro mœnibus erectum obstare existimarent, suos eo tempore prælio continuerunt; ita ut ad diem sequentem, quum illud obstaculi amoveretur, differrent. Sed etiam tunc frustrà tentata oppugnatio fuit: cùm enim nostri diu multumque ancipiti conatu vallum illud conscendere contendissent, quod ab hoste pauculâ morâ ei concessâ restauratum erat, *Oppugnatio irrita.* amissis ampliùs XXX. sociis, ac Rudolpho Greisio Cunii legato, multisque aliis vulneratis repulsi & rejecti in castra sese receperunt: altero post irritum conatum die tormentis XVIII. duabus ex partibus arx quassari denuò cepta, eo proposito, ut per hiatum mœniorum postridie oppugnatio repeteretur.

Intereà autem curante, per idoneos internuntios Palffio clandestina consilia cum Thracibus, qui in urbe erant, Christianis quidem, sed Græcos ritus sequutis, contracta sunt; ac ii promissis ingentibus onerati, si cæsis Turcis, qui custodiæ urbis attributi non magno erant numero, urbem nostris tradere conarentur. Qui quum diem constituissent, ad quem Palffius cum validis suorum & Germanorum cohortibus nocte intempestâ ad portas & mœnia adfuisset; cæteri verò duces oppugnationem ex alia parte tentaturi, suos, ut clamore sublato procurrerent, Turcasque ad eam partem tuendam provocarent, in mandatis dedissent,

Palffio

1594.

Thraces urbem Palſſio produnt.

Palffio adventanti portam patefecerunt, cæſis qui obſtabant Turcis, eumque & cohortes in urbem intromiſerunt, à quibus Turcæ reliqui confeſtim cæſi aut capti ſunt, oppidumque munitiſſimum facili labore à noſtris occupatum eſt. Thraces in fidem recepti, & urbs præſidio Germanorum & Ungarorum peditum firmata eſt. Sed cùm in urbe nemo à tormentis, quæ è monte Divi Thomæ in commeantes confertim diſplodebantur, tutus eſſe poſſet, juſſu Principis tormenta in alium ex adverſo collem quatuor attracta, iiſque caſtellum concuti ceptum eſt: quod quum abſque propugnaculis, quæ latera munirent, feſtinanter erectum eſſet, ictus tormentorum ſuſtinere diu non potuit, ſed primò patentiores rimas, demùm verò à parte orientali haud minimam ruinam fecit, ita ut noſtris irrumpendi facultas oblata eſſe videretur. Igitur cum Germani & Ungari paribus animis & ſingulari alacritate procurriſſent, vallum celeriter conſcenderunt, primique Radicius & Silva Veſprinii centuriones ſigna in ſumma valli parte ſuſtulerunt; ſequutuſque eos paolò pòſt ſignifer Germanus legionis Schombergianæ cum militibus, ac ſubindè aliis atque aliis conſcendentibus vallum captum eſt, & Turcæ ferè ducenti, à quibus defendebatur, cæſi omnes ſunt; nam quum in oppidum jam antè à noſtris occupatum tutò ingredi non poſſent, & arx longiùs diſſita peti non poſſet, pauciſſimi fugâ ſalutem acquiſivêre.

Mons S. Thomæ captus.

In hunc modum redacto in poteſtatem oppido, pariter & monte Divi Thomæ vi capto, tormenta è prioribus locis in oppidum ad domum præfecti, inter carcerem & equorum ſtabulum, ac quatuor alia in montem Divi Thomæ, quibus utrinque in arcem & ſubjectam urbeculam Aquariam (quam etiam minorem civitatem vocabant) acerrimo impetu diſploderentur, attracta fuerunt; quæ dum lentiùs & bidui morâ adminiſtrantur, hoſtibus ſpatium datum eſt, labore nec interdiu nec nocte intermiſſo, ruinas reſarciendi, ac foſſas denum pedum latas introrſùs conficiendi, quarum objectu noſtri, etiamſi conſcenſis ruinis mœnia ſuperâſſent, retardari poſſe viderentur. Dum intra hos aggeres tormentis res acerrimè geritur, pars muri aquariæ urbis, quæ ad occidentem ſolem vergit, ſatis lato facto hiatu concidit: quo animadverſo Hardeccus & alii duces, erectis animis oppugnationem inſtituerunt; quamquam non deeſſent ejuſmodi rerum periti, quibus ampliùs diruendi muri viderentur, quum nondum XV. paſſibus latior aditus eſſet patefactus.

Itaque Matthiâ Principe ſuorum ducum conſiliis nequaquam reluctante, octingenti ferè milites Germani è legione Curtiana deliguntur, qui murum dirutum ſubeant; iique explicatis ſignis magno animo ad irrumpendum procurrerunt, ducibus ſe eis præbentibus Palffio & Nadaſdio, ac Comaronienſi præfecto Praunio & ipſo Curtio, aliiſque paucis Ungaris: datum enim hoc fuit honoris & exiſtimationis genus exterarum nationum militibus, quaſi Ungaris parcendo, ut primæ oppugnationis qualemcunque eventum ipſi periclitarentur. Sed quum ex adverſo Turcarum promptiſſimi quique, ad duorum millium numerum pro ruinis in acie conſtitiſſent, noſtri vix ſubire quidem muros auſi, amiſſis plus minus ducentis è ſociorum numero retrocedere coacti fuêre: Palffiuſque & cæteri, qui prodierant inter pilas volitantes, & tædas ac tubos fictiles ſulphure & pice repletos ardenteſque, non ſine vitæ periculo verſati, poſt monumentum quoddam lapideum ſeſe reduxêre, quo in conatu Valentino Balaſſiu, impigro juveni, ac Martis ſimul & Palladis cultori utrumq; femur glande plumbeâ trajectum eſt, quo vulnere quamquam intactis oſſibus inflicto paucos poſt dies interiit. Eandem fortunam ſubiit Curtius quoque tribunus craſſiore ſclopero vulneratus, ac Balaſſium eodem fato iiſdem in caſtris ſequutus eſt. Vulnerati etiam ſagittis & glandibus, ac pulvere ſulphureo uſtulati militum complures. Nec hoſtibus incruenta pugna fuit; ſiquidem in ea Caralibegus Albenſis, dum ſuos cohortaretur, glande per frontem trajectus, in veſtigio concidit, exanimiſque in arcem à ſuis relatus eſt.

Aquarim oppidum fruſtrà tentatũ.

1594.

Balaſſius & Curtius cadunt.

Caralibegus occiditur.

Poſtridie cùm tormentis majoribus nuſquam ceſſaretur, oppugnatio iterum & tertiò repetita eſt; ſed irrito ubique conatu: quum enim noſtri mœnia conſcendere conarentur, & ſignifer cohortis Sombergianæ vexillum magno auſu ſupra rudera ſuſtuliſſet, ac ſocios ut ſe ſequerentur intrepidè moneret, majoris colubrinæ pilâ alterum pedem ictus atque diſcerptus eſt, & ſociorum ad mille deſiderati. Multi etiam ex hoſtibus eminùs icti occubuerunt: inter quos Iſacus præſidii præfectus è noſtrorum aggeribus majori tormento in dextro humero ſauciatus, eâdem nocte expiravit: ac utriuſque ducis cadavera noctis ſilentio navigiis impoſita, Budam non ſine publico luctu delata, ibique honorificentiſſimè tumulata ſunt. Quamquam autem noſtri aliquot præliis cum cæde repulſi, ac multis millibus ſociorum amiſſis ingenti detrimento affecti eſſent, necdum tamen animo penitùs frangi videbantur, & ab ducibus Palffioque imprimis, ut militaris conſtantiæ memores eſſe vellent, & commilitonum cædem ultum ire properarent, ac ſpe prædæ, quam ampliſſimam & opulentiſſimam captâ arce adepturi eſſent, ne à repetenda oppognatione deterrerentur, appoſitis verbis ſuſtentabantur. Hunc in modum animati, quum ad XXII. diem menſis Maii ad Aquariæ urbis angularem turrim rotundam, cujus pars humotenus ferè diruta erat, validiſſimo facto impetu iterum irrupiſſent, Janicerorum tamen validis cohortibus ſeſe opponentibus, & ſubeuntes glandium procellâ ſternentibus, plurimis amiſſis pedem retulerunt.

Impreſſiones noſtrorum iterum repulſæ.

Iſacus præfectus extinguitur.

Quo in irriti conatûs fervore ſupra cæteros aut cadentes, aut vulneribus debilitatos Gallus quoque tribunus, & tormentis præfectus vulnus accepit, & ex hoſtibus ac Janiceris plures trecentis deſiderati ſunt; ita ut jam tot oppugnationibus fortiter exantlatis defenſores quoque ad exiguum numerum redacti eſſe viderentur; cui tamen defectui brevi proviſum eſt: nam decimo poſt die quingenti Janiceri biremibus vecti, duce Annivano Belgradienſi præfecto, qui duobus nuper interfectis ſuccederet, apud quem laus ſervatæ arcis manſit, clarâ diei luce Parcanum appulerunt, ac

Quingenti Janiceri duce Annivano arci præſidio veniunt.

eâdem

eâdem nocte in minorem orbem recepti sunt, 1594. quod ex vexillorum colore animadversum fuit, quæ cùm anteà in puppibus biremium conspecta essent, orto sole per muros explicata à nostris spectabantur. Quorum adventu obsessis adeò crevêre animi, ut sauciis per easdem biremes Budam missis, in nostros aggeres & tormenta, quæ ad ripam Danubii è regione urbis Aquariæ constituta erant, naviculis trajectis excurrere non dubitarent. Qua in statione quamquam dimidia pars legionis Schombergianæ excubaret, tamen nisi signifer forti animo cum paucis sese opposuisset, actum etiam de tormentis foret: ille enim diffugientibus sociis, increpitâ fugâ eum parvo suorum numero restitit, tamdiuque certamen protraxit, donec ad clamorem & tumultum cohors Ungarica ex majori urbe procurreret, ac Turcas submoveret. Quorum adventu Turcæ pedem retulerunt, amissis XXX. sociis, ac duobus signis militaribus, ac quinque vivis captis.

Jam quinque præliis Turcæ superiores facti adeò nostros nihil pendere videbantur, ut biremes & alia navigia impunè ire & redire, modòque saucios & ægrotos Budam vehere, modò vani generis commeatum, & multos farinæ culeos invehere auderent: nam classis nostra quamquam hostili haud inferior, nullo totâ hac obsidione usui fuit; adeò ut trierarchis torpore & ignaviâ, ac tormentorum metu agitatis omnis hostis invadendi, ejusque temeritatem contundendi animus defuisse videretur. Interim verò ii, qui intus erant, quicquid in mœnibus & propugnaculis interdiu diruebatur, nocturno labore celeriter reficiebant; nostris verò diuturno eoque irrito conatu animi viresque mirum in modum diminuebantur; ut summa rerum omnium & prosperioris eventûs desperatio haud inanis suboriretur. Princeps tamen, quamquam difficilem & ærumnosam munitissimi loci expugnationem haud diffiteretur, singulari patientiâ omnes rerum difficultates tolerare, duces & milites ad persistendum & labori incumbendum hortari, in eorum dexteris & virtute obtinendæ victoriæ spem sitam dicere; futurum affirmare, ut propediem opulentâ omnis generis prædâ quàmprimùm largissimè recrearentur.

Classis nostra ignavia.

Eodem tempore, ac triduo fermè priùs, quàm Strigonium nostri obsedissent, Tiffenbachus cum suis præsidiariis, qui Sacmarii, Callone, Tocaii, Sendrone, Cassoviæ, cæterisque locis stipendia merebant, ac superioris Ungariæ nobilitate & copiis Hathuaniam arcem, medio inter Budam & Agriam itinere sitam, obsidione cinxerat, eamque tormentis magnâ vi verberabat; ita ut si paulò ampliorem numerum militum haberet, magnâ spe teneretur ejus brevi in potestatem redigendæ. Itaque de eorum, quos secum in castris habebat, consilio, Demetrium Napradium Agriensis sacerdotii Præpositum, ac Nicolaum Dengelegium ad Matthiam Principem Strigonium mittit, petens accuratè ut novæ sibi copiæ mitterentur, quarum ope voto poriretur. Tametsi autem magna multitudo ex Principis exercitu tot & tam cruentis oppugnationibus & conflictibus partim cecidisset, partim vulneribus & variis morbis debilitata esset, ita ut rarescentibus passim legionibus nec peditatu, nec

Tiffenbachus eodē tempore Hathuaniam obsidet.

equitatu abundaret; illius tamen desiderio, 1594. quantum tempus & occasio tulisset, satisfaciendum arbitratus, quatuor vexilla Germanorum peditum, quibus singulis tricenariæ cohortes subessent, mittere decrevit.

Tiffenbachus autem prius quàm hos in castra recepisset, egregiam de hostibus victoriam erat consequutus: Hasanes enim Budensis & Beglerbegus, quem paulò antè a patre Sinano ad tuendam Budam missum esse diximus, collectis quas habere poterant copiis, quum se ad ferendam Strigonio opem viribus impares viderent, quòd nostros numero superiores aggredi tutum non putarent, suis Hathuaniæ laborantibus succurrere, & Tiffenbachum invadere constituerunt. Itaque cum decem millibus equitum & peditum ultimâ Aprilis, superato ponte ad Iazberinum castellum Sagivâ flumine (hoc castellum Iazygum quendam coloniam, superioribus annis Mustapha Purpuratus Budensis, instigantibus Calvinianis, ex Monachorum Franciscani Ordinis collegio expulsis illis, construxerat) sequenti die versus Hathuanum iter suscepêre, nec multum progressi, ad Sajonem castra posuêre. Tiffenbachus cognito hostium adventu, & habito cum suis consilio, ipse continuatâ obsidione in castris manere; Ungaricas autem copias cum equitatu Germanico hosti obviam mittere decrevit: postulantibusque Idominibus Simonem Forgatium, eximiæ virtutis & fortitudinis senem copiis præesse voluit. Adjunxêre se illi certatim Stephanus Bathorius, Franciscus Debo, Sigismundus Racocius, Stephanus Drugetus Homonnianus, aliique viri insignes, & cùm aliquantum itineris processissent, hostes non longè à Tura pago instructâ acie adventantes reperêre. Forgacius ex adverso suos in pugnam & ordines mox distribuit, ac paucis cohortatus, ut pro Christiani nominis, proque dulcissimæ patriæ à barbarorum servitute vindicandæ gloria quàm fortissimè pugnare niterentur, explodi tormenta jubet, quibus haud modica strages hostibus illata fuit, ut eorum ordines perturbarentur; moxque in trepidos & metu perculsos hastis & gladiis irrumpit, peditatumque ex latere sclopetis rem gerere jubet.

Hasanes Budensis & Beglerbegus Hathuaniæ opē ferre conātur.

Hasanes quoque & Beglerbegus suos animare, & ad pugnam cohortari: & Turcæ sanè diu dimicavêre, ut ampliùs duabus horis acerrimè restiterint, cùm tamen suos à nostris acriùs urgeri viderent, ita ut plurimi in certamine cæsi occumberent, & ipse Budensis Hasanes vulnus sub cingulo inter femur & ventrem accepisset; ad extremum fortunæ sibi & suis infensæ cedere coacti, fugæ se commisêre, & ad Iliszegum silvam versus Pesthum effuso cursu se proripuêre. Ejus exemplo cæteri quoque, nequaquam diutiùs extracto prælio, terga dedêre; quos nostri cædendo, dissipatosque & palantes trucidando, per campos & extentam illam planitiem prosequuti sunt: cautum enim erat jussu ducum, Forgaciique imprimis, ne cuipiam hostem capere aut vincire liceret. Periêre tam in pugna, quàm inter fugiendum ex numero hostium, tria millia & trecenti: signa militaria XXV. & tormenta omnia, quæ hostis circiter XVII. advexerat, in nostrorum potestatem redacta.

Nostri hostem aggressi eū fundunt fugantq́;.

Turcorū tria millia & 300. cecidêre.

Cæsi

1594. Cæsi complures ex primoribus & præfectis Turcarum admodum insignes: nam Gi... lenus Mehemetes, & præfectus ... urbisque Pesthanæ Fervaga, quem Turcæ peculiari officii nomine Capitanbegum vocabant, simul cum Mustapha Chausio, qui recens Byzantio venerat, ac Solnocensis Ailaibegus desiderati fuerunt. Ex nostris C. aut paulò plures periêre. Bathotius cùm in pedites hostium, quiquod fugere non poterant, pugnare cogebantur, incidisset, vulnus in dextro pede accepit, nec tamen atrox aut lethale. Cæteri cum Forgacio victores cum spoliis & tormentis, ac XXVII gregariis nominis captivis, quos post fugam ceperant, in castra rediêrunt, & à Tiffenbacho obviam prodeunte cum lætitia & applausu excepti sunt, tormentis in gaudii testificationem, ac obsessorum terrorem magno fragore & boatu explosis.

Hac victoriâ cognitâ hostes, qui Jazberinii erant, succenso castello & concremato profugerunt: & Tiffenbachus postero die aquas, quæ è Sagiva amne in fossam oppidi deductæ erant, aliorsum derivare contendit, idque multo agrestium labore, sed irrito conatu tentavit; quandoquidem solitis incidentibus pluviis, ac suapte verni temporis naturâ, crescente fluvio iterum replebantur. Re ad Tuscam benè gesta, ad Hathuanum tamen ancipiti, cùm Tiffenbachus per exploratores didicisset, multos carros farinâ & hordeo onustos è Solnoco Budam iter facere, ut illinc Strigonium obsessis, qui earum rerum inopiâ laborabant, mitterentur, Francifcum Balassium impigrum juvenem, Valentini nuper extincti fratrem, cum sua equestri turma, cui Tocaii præerat, misit, qui intercepit plaustris commeatum ad castra perferret. Is igitur cùm non procul Jazberinio in hostes, qui plaustris præsidio erant attributi, incidisset, acerrimam cum illis pugnam contraxit, cæsisque eorum majori parte cæteros fudit & fugavit; commeatuque potitus victor ad Tiffenbachum reversus est, cui aliquot hostes, ac ex iisdem capita dono attulit: ifque collaudato Balassio ad inceptæ obsidionis curam consiliaque vires animumque adjecit.

Balassius commeatum Turcis intercipit.

Dum in hunc modum Matthias Strigonii, & Tiffenbachus Hathuaniæ gravi curâ anxii hærent, deque iis obtinendis haud obscurè dubitare videntur, Maximilianus precibus populorum Stiriæ & Carnorum permotus, Illyricorumque præterim, qui ex præsidiis, quæ in nova Petriniæ munitione erant, assiduis populationibus, igneque & ferro infestabantur, Equempergo & Grasbanio ac Lencovitio perscripsit, ut cum exercitu quisque suo tormentisque & rebus necessariis convenirent, & ad cingendam obsidione Petrniam ducerent, se quoque ad dimidios quintil. mensis dies ibidem affuturum pollicitus. Eadem de re & ... adventu Erdodium quoque Illyrici præfectum certiorem reddidit. Hi igitur collectis brevi copiis cum XVI. millibus armatorum Savum transgressi, ad XXI. diem ejusdem mensis castra in campis subjectis, interfluente Colapi, collocavêre: nec quiequam cunctati aggeres eâdem nocte & tormenta prius in loco citra flumen constituerunt, ac sequenti die pontem ex XXIV, navibus, quas

Petriniâ nostri obsident.

plaustris secum advexerant, loco à munitione ... remotiore, ne ex ea tormentis impeti possent, supra Colapim construere ac contabulare cœperunt, quo exercitus trajiceretur. Quod cùm Turcæ animadvertissent, cum CL equitibus, ac paucis peditibus in nostros faciundo ponti intentos sine mora prorupêre. Advexerant secum quatuor currules falcones, quos primo statim impetu in opus facientes explosêrunt, & uno aut altero ex Germanis militibus, qui in subsidium operarum procurrerant, interfecto, magnum totis castris tumultum & terrorem concitârunt. Sed quum nostri ponte in ulteriorem ripâ perducto transiissent, ac cum hoste manus conseruissent, quamquam etiam tormentis frequentionbus ex arce peterentur, non solùm tamen eos cum cæde repressos in fugam conjecerunt; sed etiam falcones omnes relinquere coëgerunt, cæso in pugna Regesso legato, quem illi Quihaiam vocabant, qua in pugna & reprimendo hoste Nicolai Isthuanffii, Petri Castellanffii, ac Gregorii Peteonis mirifica virtus enituit; nam Daniel Francolus equirum Caroloftadianorum turmæ præfectus, secùs quàm erat pollicitus, & seriùs post pugnam subsidio advenerat. Interea vallum munitionis tormentis verberabatur; sed quod illud duplex erat, & erassioribus roboribus bipedalium ferreorum clavorum consibulatione constabat, parum proficiebatur, & Turcæ ejusmodi nostrorum conatus irrisui ac contemptui habebant, quòd inter castra & munitionem Colapis interflueret, & vel dirutis mœnibus difficillimus irrumpentibus aditus & oppugnatio fore videretur.

In hunc modum re per aliquot dies protractâ, Maximilianus Zagrabiam venit, ejusque adventu nostris animi admodùm crevêre: interim vero ipso quietis nonnihil sibi concedente mirum apud hostes erat silentium; qui quum ereptionem in aggeres & tormenta nostrorum molirentur, sua tormenta omnia in eam munitionis partem summo quantum poterant silentio attrahere contenderunt, quâ parte nostros ad illa tutanda adcursuros existimabant. Nec mora, XXVII die Julii summo manè hostes ferè trecenti, Rustane & Erdogli ducibus, qui candidâ veste induti facilè ab iis dignoscebantur, per pontem sublicium arci contiguum pressis vestigiis improvisi in aggeres irruperunt, ac summâ celeritate usi pugnam cum nostris contraxerunt. Qui cum & pauci essent, & negligentiùs quam necessitas postulabat excubias obiissent, facilè à plurimis hostium circumventi cæsique sunt, interfecto Stephano Garaio centurione Caproncensi, ac Joanne Velico cohortis præfecto, quibus eo die tormentorum & aggerum custodiæ erant commissæ, fugâ evadente. Ex alia parte dux equitum hostilium alæ vexillis explicatis, ac magno sublato clamore pontem aggressi, rescindere nitebantur, ut nostri utrinque exagitati dubitâtique, in quam se partem verterent, non satis explicare posse viderentur. Ad primum pugnantium clamorem & tumultum totis castris ad arma conclamatum est, & Equempergus adcurrere, suisque opem ferre contendebat. Verùm ingenti ex arce tormentorum multitudine explosâ, ingens

Eruptiones hostium.

1594. tet volantes majores minoresque pilas, ac hostes magno utrinque conatu incumbentes, dubia & anceps rerum facies, ac Martis alea erat, ita ut ipse, quid faceret, ignarus, animo anxio & pendenti nutare videretur. Ejus certaminis postremò is fuit exitus, ut pons à nostris ingenti virtute fortitudineque defensus conservaretur. sed in aggeribus plures XC. militibus Germanici & Illyrici nominis trucidatis, cæterisque fusis & fugatis tormenta quinque, quibus arx verberabatur, in manus & potestatem hostium devenirent, ac humeris & multo nisu militum in arcem pertraherentur; uno majori excepto, quod immani pondere vix moveri posset, & nostri auxilio accurrissent, auferri nequivit.

Maximilianus Archidux in castra venit.

Re hac ad Maximilianum perlatâ, morâ omni posthabitâ in castra venire maturavit, eodemque die dimidio à castris milliari, cum M. circiter equitibus suis loco inter Litovaniciam & piscinam quandam desertam idoneo consedit, ibique pernoctavit. Deindè sequenti mane in castra pervenit: nec ibi quicquam moratus, Calendis Augusti cum toto exercitu pontem trajecit, & propiùs arcem in propinquiore silva castra locavit. Cùm autem eodem die Lencovitium cum suis Croaticis & Carnicis copiis in castra venturum cognovisset (is enim sic iter suum composuerat, ut cum Maximiliani adventu in idem tempus incideret) ei dedit in mandatis, ut ex itinere arces propinquissimas Petriniæ Rastoviciam & Goram, quæ à paucis hostibus tenebantur, admoto tormentorum terrore, quæ ex castris ad illum miserat, expugnaret. Is igitur primò Rastoviciam adortus, facili negotio eâ potitus est: Ibraimus siquidem, qui cum XL. Asapis peditibus Thracibus & Turcis mixtim eam custodiebat, non expectatis ampliùs sexdecim ictibus tormentorum, incolumitatem pactus, arcem dedidit, ac abire permissus est. Eâ re intellectâ Gorani perterriti, nec quicquam cunctari ausi, arce vacuâ, sed integrâ relictâ, profugerunt & Lencovitius arcibus præsidio firmatis ad Maximilianum in castra exercitum adduxit.

Lencovicius Rastoviciam & Goram castella occupat.

Rustanes & Erdoglis è regione Petriniæ turrim è roboribus partim in quadrum sectis, partim teretibus & rotundis, ferroque confibulatis construendam curaverant, tormentumque unum prægrande imposuerant, quod pilam ferream XX. pondo evomebat, eaque ab XXC. militibus custodiebatur: qui assiduè jaculando eminùs, & si qui propiùs subiissent, sclopetorum glandibus comminùs feriendo atque cædendo castra adeò inquietabant, ut nostri nec in tentoriis à volitantium pilarum vi ac ictibus tuti essent, neque aggeres & tormenta idoneis in locis collocari posse viderentur. Haud procul ab hac turri Hasanes Bosnæ præfectus primus, ut diximus, hujus belli concitator tumultuario funere humatus erat. Tametsi enim illum e Colapi extractum, Petrus Erdodius humanarum miseriarum memor, tapetibus novis involvi, ac Sisciæ in colle eminentiori sepeliendum curâsset, hastâ & vexillo superjectis; Rustanes tamen & Erdoglis quadam superstitione moti, eum intempestâ & tenebricosâ nocte illinc effossum, ac Petrinjam delatum hoc in loco tumulaverant.

Igitur Maximilianus hanc turrim, ut maximè arci oppugnandæ obsistentem, primùm omnium tormentis conquassari jussit; quod licèt impigrè fieret, quòd tamen à propugnatoribus fortiter defenderetur, & ex arce quoque frequentia incommoda obsidentibus inferrentur, lentiùs oppugnatio procedebat. Sed quarto, postquam concuti cœpta esset, die, meridiano tempore milites Segnienses circiter DC. quorum magna virtutis opinio erat, sublato clamore, tumultuarioque facto procursu, turrim repentè adorti sunt. nec mora, partim admotis scalis, partim per prominentes extantium roborum extremitates, quæ nondum luto aut argillâ obductæ erant, celeriter conscenderunt. Quamquam autem ii, qui intus erant, illos hastis & lanceis detrudere, ac sclopetis vulnerare aut interficere niterentur, multique e scandentium numero incensi sulphurei pulveris ignibus in eos conjectis crudeliter amburerentur; tantâ tamen animorum viriumque contentione pugnavère, ut tandem ad summitatem pervaderent, dejectisque & pulsis defensoribus turri potirentur. pauci ex hostibus, qui cædi superfuissent, quòd arx vix ducentis passibus abesset, in eam recepti fuêre. Captâ turri, in cujus conservatione hostes omnem spem collocaverant, Maximilianus collaudatis, ac pecuniâ donatis Segniensibus, tormenta octo in arcem obverti, iisque eam concuti mandavit; quorum vi penetrantibus mœnia pilis, multi ex propugnatoribus icti, aut lethalibus vulneribus debilitati indies deficiebant, aut in vestigio exanimabantur, ac quòd in medio æstatis fervore intolerabilis cadaverum fœtor à cæteris, qui adhuc superstites erant, sustineri nequaquam poterat; ita ut ex multis jam ad paucos redacti essent: Rustanes & Erdoglis rebus desperatis, suæ & suorum saluti quàm maturrimè consulendum decrevère.

Turris bellico à Segniensibus fortiter occupata.

Igitur sparsis per mœnia & propugnacula sulphureis pulveribus, & tormentis magna ejusdem pulveris & pilarum copiâ oneratis, ut cùm ignes concepissent, eò faciliùs dissilirent, inutiliaque redderentur, arcem injectis facibus incensam inflammârunt, deceptisque nostrorum excubiis, summo noctis silentio Zrinium, ac deindè Costaniciam profugerunt. Eodem momento Turcæ quoque, qui Sisciæ in præsidio erant, collucentes ignes conspicati pulverisque & tormentorum fragore audito, id quod erat, socios metu coactos Petriniam deseruisse rati, haud dissimili terrore, relictâ arce & incensâ ad Saicas, quas ad ejusmodi extremos casus paratas in Savo habebant, fugâ factâ se proripuêre, tanto tumultu ac perturbatione, ut multi, qui in naves insilire ocyus non possent, aut natando assequi cogerentur, aut relicti ab iis abnavigantibus cum aperto vitæ & salutis periculo desererentur. Inter quos fuit Ibraimus classis Gradiscanæ trierarchus, sub cujus potestate (id quod eò magis contumeliosum fuit) navigia habebantur, qui quod ex vulnere ad Bihigium, ut diximus accepto, altero pede claudicaret, ideòque cæterorum cursum æquare non poterat, à militibus Petri Erdodii captus fuit; qui visis Sisciæ flammis, & equis celeriter conscensis, eò ad-

Turcæ Petriniam & Sisciam deserentes profugiunt.

1594 verant. Maximilianus intra vigesimum diem confecto, pro quo venerat, bello, & receptis insigni celeritate quatuor munitis arcibus, liberatisque metu Illyricis, Petriniam quod tota exusta esset, nec ea restauratam aut retentam opus esse existimaret, eductis tormentis funditus dirui jussit, & eodem, quo venerat itinere, per Gractum & Stirios Neostadium est reversus. Sisciam autem collegio sacerdotum Zagrabiæ restituit, à quo brevi reparata est, ac imposito præfecto & militibus præsidiariis custodita. Ut autem commodius retineri posset, Pornense sacerdotium, quod inter Quermendum & Nemerviverum situm est, ad certum usque tempus à Cæsare eo collatum fuit. Nec multo post Maximiliani discessum Erdoglis, quum nedum quiescere posset, sed in agrum Turopolianum vastandi & populandi causa cum trecentis equitibus venisset, à nostris, qui Zagrabiæ & Caroloftadii stipendia merebant, ac in hostiles excursiones invigilabant, captus fuit, ac jussu Maximiliani Posonium delatus, in carcere & custodia interiit.

Petrinia funditus exciditur.

Erdoglis à nostris capitur.

Interea dum hæc in Illyrico administrantur, & in Pannonia magnis, sed ubique irritis conatibus duarum insignium arcium oppugnatio lento pede procedit, certissimis nuntiis in castra adfertur, Sinanum purpuratum cum magnis copiis, tam ex Europa, quam Asia collectis, adventare, ut Strigonio laboranti opem ferat; habere eum in castris ad centum millia armatorum, & Tartarorum principem cum ingenti sagittariorum equitum multitudine expectare, qui vires suas secum conjungat; ejusque esse propositi, ut soluta Strigonii obsidione locum aliquem finitimum præcipui nominis obsideat, ac si occasio ferat, cum nostris de summa rerum collatis signis & viribus periclitetur: jamque trajecto ad Belgradum Savo, & ad Essecum Dravo, non procul abesse, Grecoviciumque legatum in castris male habitum Belgradi mori coactum esse. Quæ res ut nova & inexpectata iis, quorum consiliis princeps utebatur, magnam animorum commutationem attulit, cum potissimum Sinanus famam adventus sui celeritate prævertisse videretur: is enim justis factis die noctuque itineribus, jam Toina exercitum promovisse, & Budam intra paucos dies venturus esse ferebatur. Itaque metu novi belli concussi, cum principe in concilium coeunt, ac collatis sententiis retrocedendum censent, ne rem maximè dubiam & periculosam ingressi, cum innumerabilibus hostium copiis, inexpiabili facinoris ausu certamen suscepisse viderentur: decerniturque ut castra ad sinistrum Danubii latus & ripam, ubi Parcanum situm est, quamprimum transferantur; & fixis ibi castris Parcani intercipiendi consilia ineantur, si qua arte aut vi in potestatem redigi queat, donec ferox hostis appropinquet, ac iis, quam in partem proposito itineri incumbat, explorari cognoscique possit, tum demum capi consilium ex re & tempore posse.

Sinanis adventus in Hungariam.

Cum numerosis copiis.

Huic sententiæ magna Germanorum ducum pars, Saxo & Brunsuicensis, ac tribuni legionum adversabantur, qui nequaquam solvenda castra, sed in iisdem quibus nunc essent castris, ac eadem in Strigonii planicie hostes expectandos, & prælii fortunam tentandam existimabant: nec deerant ex Ungaris Palfsius & Nadasdæus, quibus idem probaretur, & qui se oppidum simul cum munitione montis Divi Thomæ adversus hostem defensuros offerrent, ac primas in congressu partes exposcerent, remque pessimi exempli & ignominiæ plenam esse ducerent, post tot labores & commilitonum sociorumque cædes, ac tantum auri simul & sanguinis profusum re infectâ discessisse. Verum quum iterum in concilio eædem, quæ antea consiliorum rationes explicatæ essent; neque tutum esse censeretur, salutem & dignitatem Christiani nominis & totius exercitus hosti bellicoso, & ancipiti Martis aleæ temerè committendam, princeps convocatis iis, qui fervidiore animo pugnam & prælium malle videbantur, per Davidem Ungnadium causas commutatæ voluntatis, ac retro vertendorum agminum proposuit, iisque, quòd pro dignitate Cæsaris & reipublicæ tutela tam fortem, quàm fidelem operam præstare non renuerent actis gratiis, ut non tantum bonis & proficuis, sed omnino necessariis consiliis obtemperandum ducant, cohortatus est: à se quidem non ut castra solvantur decretum esse; sed ut in ulteriorem ripam tutiori consilio transferantur, donec quodnam iter hostis suscepturus sit, quidve conetur, apertius cognosci queat; neque ibi constitutis defore occasionem, si ea è republica fore videbitur, ipsis rem prælio decernere cupientibus satisfaciendi. Hæc tametsi nequaquam vana erant, si quis recentes & haud dubie numero longè superiores hostium vires, cum nostris jam multis militiæ laboribus ac cædibus attritis conferendas censeret; neque temere à principe in medium adferebantur; sed tamen mirum dictu, quam ægrè & difficulter avelli à proposito expectandi hostis, & conferendæ pugnæ potuere: ad extremum tamen testificati diversam nec levibus subnixam rationibus sibi fuisse sententiam, principi ut Cæsaris augusti summæ auctoritatis personam sustinenti cesserunt. Decretâ castrorum translatione, mox tormenta aggeribus, & monte Divi Thomæ extrahuntur; ac per pontem in ulteriorem ripam transmittuntur; deinde currus, & impedimenta subsequi jubentur: tentoria evelluntur, equitatus præit, legiones Germanicæ agmina claudunt. Quæ ex arce hostes conspicati, magno sublato clamore, divinum numen invocant eique grates reddunt, lætitiamque multo tormentorum fragore testantur: & missis extemplò nuntiis Sinanum, qui jam in Pestanos campos cum exercitu perveneràt, de nostrorum receptu certiorem reddunt. Tiffenbachus quoque cum Harthuniæ capiendæ eum desperatio cœpisset, & adventum ingentis hostium exercitus cognovisset, non improbando consilio reductis tormentis, solutaque obsidione Cassoviam reversus est. 1594

Strigonii obsidio soluta.

Et castra in ulteriorem translata ripam.

Tiffenbachius motis castris Cassoviā redit.

Sinanus iis cognitis, consilio cum suis habito, Danubium è Pesto Budam usque ponte extemplò sterni jubet, ac quo celerius exercitus trajici possit, prægrandibus undique conquisitis celocibus, milites transvehendos eodem tempore curat: demum quod restabat copiarum, ponte transducit, ac non multò pòst versus Sambucom & Banhidam oppida (quod iter Tatam ducit) castra promovet. Interim

1594. nostri Parcanum aliquot oppugnationibus adorti, quum omnem se laborem frustra suscepisse viderent, quod hostes id futurum suspicati, magnum numerum Janicerorum & aliorum militum ei tuendo præmisissent, incepto destiterunt. Et princeps cognitâ hostium versus Tatam profectione sua castra promovere, rectàque Comaronium ducere constituit. Quo cum perventum esset, ab exploratoribus certo cognitum est, Sinanom ejus esse propositi, ut tedacta ex itinere in potestatem Tatâ, ne quid hostile a tergo relinquat, rectà Jaurinom ducturus, eamque urbem valida vi circumvallaturus sit. Itaque Matthias nihil Comaronii moratus, castra Jaurinum duxit, & navales socios com tota classe subsequi jussit, & loco castris idoneo ad Arrabonem & Danubium consedit; & illinc literas ad omnes circa regionum incolas, mandataque dedit, ut quanto majorem militum numerum possent, in supplementum exercitus magnis itineribus in castra mitterent. Tiffenbachum quoque, & qui cum eo ad Hathuaniam in castris fuerant, admonuit, ut se paratos servarent, & cum necessitate urgente juberentur, ad Jaurinum venire maturarent. Ferunt Hardecum, qui Jauriensi præsidio præerat, audito hostium adversus eam urbem obsidendam proposito, præferocem & gloriebundum in ea verba protupisse, ut se gratias Deo Optimo Maximo ingentes habere diceret, qui hunc hostibus animum indidisset, ut Jaurinum potius, quam alium minus munitum locum obsiderent, quod se urbem ad extremum usque spiritum fortiter tuente, rebus infectis, & funesta etiam ac ignominiosa clade accepta, discessuros certo speraret.

Sinanes Jaurinum obsidere decernit.

Hardecci comitis vana jactatio.

Interea Sinanus (Mehemete Carapheri, qui Nogradum nostris dediderat, iisdem purpureis quibus indutus erat, vestibus è fenestra domûs suæ laqueo suspendi jusso) promotis copiis, & pontibus, qui ad Banhidam interrupti erant, celeriter refici jussis, Tatam pervenit; quam eo tempore Georgius Paxius præfectus cum CLXX. Ungaris, ac CL. Germanis militibus tuebatur. Cùm hostes tormenta promovissent, arcemque verberare cepissent, quod murum haberet vetustate & prioribus oppugnationibus invalidum, pilæ ferreæ majores facile eum penetrantes, multos ex defensoribus prosternebant, aut sauciatos adeo debilitabant, ut usui esse non possent. Igitur Paxius cum aliquot dierum oppugnationem anxio perterritoque animo utcunque tolerasset, vitæ parcus quam honoris, postulantibus identidem deditionem hostibus, ac ut suæ & commilitonum saluti consuleret hortantibus, assensit, ac non difficili negotio cum Sinano transegit, ut incolumi sibi & sociis unà tum rebus omnibus arce excedere liceret. Confectis tabellis, Paxius traditâ arce, trajectoque ad Comaronium Danubio, domum, quam in Cicione pago habebat, se contulit: milites autem ad varia loca passim discessere.

Sinanus Tatã sibi deditam occupat.

Redacta in potestatem Tata, arx Divo Martino sacra, hostibus obvia erat, opulento Monachorum Benedictinorum collegio insignis, quod olim Divus Stephanus primus Rex Pannoniæ, in edito & ameno ac in longum exporrecto colle, ante DC. annos è spoliis & manubiis devicti ad eum locum Cuppani perduellis sui, quamquam sanguine juncti condiderat, & sacrum Pannoniæ montem nomineverat. Ea arx Paulo Baroniano Abbati parebat; militari autem præsidio, quod ex duobus ferme centuriis peditum, & turma equestri constabat, Joannes Zadorius præerat, isque ex eo loco velut è specula excursiones & itinera Albanorum & Budensium Turcarum observare ac Jauriensibus significare solebat. Sinanus nequaquam intermisso itinere, Hasanem filium Beglerbegum cum parte Janicerorum, ac quinque millibus equitum ad oppugnandum illam ablegavit, attributis ei tormentis ac rebus necessariis. Qui cum in conspectum venisset, Paulus & Zadorius extremo metu perfusi, nec ullis tormentorum ictibus expectatis, altero statim die deditionem fecêre, ac incolumes ad pacata loca dimissi sunt. Beglerbegus autem ad patrem reversus, eum in subjectis Jaurino campis longo ordine castra metatum invenit, eique sese conjunxit. 1594.

Arx S. Martini ab hoste obsessa, altero die deditionem facit.

Fama fuit eum in castris habuisse centum millia armatorum, præter Janiceros, & peditatum ex multis & variis regionibus collectum; idque Turcæ pro certissimo affirmare non dubitabant, qui & lixas, & calones, & inconditæ plebis colluviem eo adnumerare solent; sed erant complures, qui neque dimidium ejus numeri militum pugnæ idoneorum æquare existimarent. Castra autem in urbis conspectu, ultra colubrinæ jactum eo ordine collocavit, ut ad ripam Danubii longa serie, usque ad veterem piscinam, quæ euntibus ad sancti Martini delubrum in sinistra parte est, extenderentur, & ipsius amplissimum viridis coloris prætorium tabernaculum, in castrorum medio supra collem collocaretur, quod in expeditione Sigetana Solimani principis fuisse, illeque sub eo è vivis excessisse, nuper vero ei in Pannoniam proficiscenti à Murate nepote dono datum fuisse ferebatur. Cum urbis situm & munitionem esset contemplatus, sequenti nocte aggeres constituit; atque in iis tormenta collocavit, sed paulo ab urbe remotius: Nam Nicolaus Perlinius Urbinas architectus, & oppugnandarum defendendarumque urbium mirus artifex habitus, terrenos aggeres oblongos, & denum pedum crassos latosque instar propugnaculi extra urbem ex adverso portæ, quæ sacra vocatur, extruendos curaverat, tormentaque currulia, & aliquot cohortes sclopetariorum iis tuendis imposuerat, è quibus hostes aliquamdiu a propiore urbis accessu arceri posse censebat: transierantque jam complures dies, quum castra castris interfluente Danubio satis propinqua fronte collata erant, ut continuis vigiliis, & minutioribus præliis milites utrinque corpora atque arma exercerent, ac interim tormentis omnia quaterentur.

Castra Sinani Jaurino admota.

Nec multo post Tartarorum quoque, quos Precopitas & Quereios vocant, princeps Cazis nomine, cum XXV. millibus equitum suæ gentis, qui sagittarii omnium peritissimi habentur, in castra venit, mirumque dictu, quantum Sinani & Turcarum animos adventu copiisque suis recreavit. Is per Moldaviam & fines Podoliæ, ac per alpes Besquedias, quæ Poloniam à Pannoniis disterminant, ac ingentes silvas montium confragis

Tartarorum copiæ.

1594. anfractibus impeditas, ideoque transitu difficillimas, facto itinere in Maramarusium pervenerat, multisque suorum amissis, quod loca ea à Gaspare Cornisio cum Transsilvanicis & accolarum copiis infessa ægerrime superasset, tandem transnatato Tibisco Solnocum, indeque ducentibus Turcis in Sinani castra venerat; cui antea quoque bello Persico cognitus erat. Ibi enim, quum operam Murati principi adversus Persas navaret, ab iis captus, ac biennio & amplius graves carceris & vinculorum molestias passus, miro demum astu decepto Persarum rege, cujus sororem in matrimonium duxerat, profugiens ad suos erat reversus. Nec Tiffenbachus quantum viribus poterat quicquam prætermisit, quo Tartaros à transitu Tibisci prohiberet; ideoque eductis Cassoviâ copiis, versus Maramarusium & Hustum iter intendit, ac ad oppidum Zolosium castra est metatus; verùm impar numero & viribus, ac etiam adversa ex membrorum dextræ partis paralysi tentatus valetudine, eodem quo erat profectus itinere reversus fuit. Quo in conatu Franciscus Balassius impiger ac maximæ expectationis adolescens, dum extrema Tartarorum agmina lacessendo carpendoque infestaret, sagitta sub cingulo per ventrem & ilia ictus, magno cum omnium dolore erat interfectus.

Turcæ Perlinianos aggeres invadunt.

Hunc in modum auctis acerrimo militum genere, ac diluendis & inquietandis nostris aptissimo Sinani copiis, ante omnia Perlinianos aggeres, pulsis nostrorum sclopetariis in potestatem redigere constituit. Igitur cohortatus Janiceros, & quemlibet militum promptissimum, eos tormentis jam antes quassatos invadi jubet, ac acerrime oppugnari. Nostri qui tuendis illis è numero militum nobilitatis impositi erant, non diu protracto certamine, fædo mero perterriti terga dant. Hos fugientes conspicatæ Italicæ cohortes, quas ex Hetruria Joannes Medicæus Florentini principis frater adduxerat, Virginio Ursino duce, è statione sua per pontem subsidio procurrunt, ac celeriter opem ferunt, pulsisque magna virtute Turcis, aggeres recuperant. Quos tamen tormentis hostium adeo dirutos, ut sine detrimento & periculo defensorum diutius servari nequaquam posse viderentur, postea nostri retractis in castra tormentis, deseruerunt.

Nostri deseruit, forte.

Sinanus ergo, aggestis novis aggeribus, propius urbem tormenta promoveri, ac mœnia & munitionem, quæ ad portam Sacram constructa de nomine centurionis Valentini Tuti appellatur, indesinenter verberari jussit. Quorum vi ac impetu non mœnia duntaxat & propugnacula; verum etiam interiores domus & ædificia vehamenter infestabantur; adeo ut Martinus Lospergius, ordinarii Germanorum præsidii tribunus, cum in fornice inferiori ædium suarum ex vulnere ad aggerem Perlinianum suscepto æger decumberet, penetrante parietem majoris colubrinæ pila in lectulo interficeretur, & multi milites ultro citroque commeantes, similiter icti quotidie perirent.

Munitio Tutiana tormentis concutitur.

Tartari principe præeunte Danubium transnatant.

Eodem tempore Tartari ex adverso deserti fani, quod Divi Viti vocatur, transnatare in insulam jussi, quum profundissimo & rapidissimo flumini, & omnium Europæ totius maximo se credere non auderent, Cazis eorum princeps navandæ operæ avidus omnium primus equum in flumen adegit, ac cæteri ejus exemplum sequuti, magno numero transnatarunt, pagumque Segiem inflammarunt. Quo viso Palffius cum omnibus suis copiis Ungaricis, ac Germanico Saxonum & Silesiorum equitatu tam in eos, qui transierant, quam qui natando sequebantur, irrupit, eosque terga dare coegit. Qui dum palantes tumultuaria fuga in flumen se præcipitant, nostrique ultum ire properant, magna eorum multitudo tam colubrinis campestribus, quam sclopetis & gladiis cæsa, sed longe major in fluminis aquis absorpta est; ita ut tria amplius millia eorum desiderata esse existimentur. 1594.

A nostris cæduntur.

Jam aggeres, quorum latebris Janicerorum promptissimi sclopetis rem gererent, usque ad marginem fossæ per sinuosos circuitus excavati erant, & ex iis non solum prætoriani, sed etiam Asapi, & quos Sarhorios vocant pedites, ac magna agrestium multitudo, sive illi nostrates tributarii forent, sive Asiatici ad implendas virgultorum fascibus, ramisque & frondibus arborum, & saccis terra repletis fossas, nullo cujuspiam habito discrimine, compellebantur: nec si obsessi operi intentos glandibus ferirent, quicquam pensi habebatur. Sed cum injecta cursu fluminis abriperentur, nec quicquam proficeretur, tum Sinanus advocatis Janicerorum tribunis, ac magistris fabrûm, quos secum adduxerat, naviculas conquiri jubet trium aut quatuor hominum capaces, plaustrisque vectas in fossam demitti, quibus singulis ternos fabros imponit: ii silentio noctis taciti proxime oppido succedunt, ac malleis & instrumentis quibusdam ferreis in imo acuminatis muros, qui laterici erant, suffodiunt; ita ut uno aut altero laterculo exempto cæteri facilè eliderentur, quo postea in loco, pluribus identidem operis immissis, ingens ligonibus & batillis scrobs effoditur, & pulvere sulphureo impletur. Nostri periculo animadverso, ad deturbandos eos, qui in opere erant, sine mora concurrerunt: Verum quum sub ima propugnaculi parte nec peti glandibus, nec majoribus pilis possent, & consistendi in muris facultas, fulminantibus ex aggere omnibus hostium tormentis nequaquam esset, operæ hostium funiculo indito ignito, quo pulvis ad certam temporis moram incenderetur, retrocessere, paucis, qui postremi erant, nostrorum superventu trucidatis. Nec mora propugnaculum ingenti edito fragore disjectum concidit, sed non adeo lato hiatu, ut irrumpi posset; & flumen obstabat, nequaquam hosti pervium. Hæc res obsessos & maxime Hardeccum perterruit; ita ut si hostes ejusmodi artificii genere pluribus locis usi muros perfoderent, mussitando & diversa inter se consilia miscendo, de urbe retinenda desperare viderentur. Adhuc tamen spe & fiduciâ exercitûs circa urbem in castris collocati, ex quo per pontem milites in urbem commeare, ac fessis & vulneratis recentiores subinde submitti poterant, aliquantum sustentabantur.

Cuniculis actis muros hostis subruit.

Propugnaculum pulvere sulphureo disjectum corruit.

Interea Matthias cum suas copias indies dilabi ac diminui videret; nam voluntarii milites è nobilitate, quod præstitutum legibus tempus in castris explevissent, partim ipso inscio castra deseruissent, partim ægerrimè detinerentur;

1594. tur; mandata ad omnes regiones, in quas Pannonia divisa est, dedit, ut quamoptimum novos delectus habere, & majoribus coactis copiis, ad tuendam patriam confluere maturarent. Ad eosdem Palffius quoque literas dedit & nuntios, qui rem urgerent, sine cunctatione expedivit. Ad Moravos quoque & Silesios, ac Bohemos missi, qui eorum in castra adventum sollicitarent, Cæsaremque hortarentur, ut illis ad concurrendum & opem ferendam sua auctoritate calcar adderetur. Nam ipse, quod plures cohortes Jaurino & aliis præsidiis tuendis distribuisset, eo quidem tempore in castris vix equitum sex millia, ac peditum bis totidem habere censebatur.

Copiæ nostræ passim delabuntur.

Confluxere ex Ungaria ad mandatum principis die condictâ, in castra circiter XL. millia equitum & peditum magna celeritate, quorum major pars collectitia quidem è plebe & ex agris erat; tamen & sclopetis & armis satis bene instructa, & tantæ necessitatis tempore gratus & commodus eorum adventus fuit: quod & erigendis aggeribus, & vigiliis aliisque muniis castrensibus obeundis tuto adhiberi posset: & non modica pars etiam militiæ exercendæ haud inepta esse videretur. Cæterùm Carolus Burgaviæ regulus, qui castrorum magister & principis legatus à Cæsare etat designatus, cum legione sua & equitibus, viarum difficultate impeditus nondum in castra venerat. Itaque Francisco Saxoniæ duci Lauenburgio ejus vices erant demandatæ, viro cætera quidem cauto & pugnaci, sed Turcicis bellis & præliis minus exercitato. Ungaris Palffius præerat, vir indefessus & fortis, navandæque operæ cupidissimus. Is quantum ingenio viribusque poterat, hostibus arcendis & inquietandis incumbere non prætermittebat.

XL. millia equitum & peditũ Hungarorũ denuo confluunt.

Igitur cum minoribus ducibus & præfectis colloquutus, permittente principe in hostium castra irrumpere decrevit; & opportuniore occasione, quod eodem die Tartarorum major pars ad populandum in insulam, quam Attabo fluvius in aliquot divisus alveos efficit, castris discessisset; re itaque cum Hardeco & trierarchis communicatâ, tali ordine, ut ipse è castris, ille vero ex urbe cum suorum selectissimis excurrerent; trierarchi verò cum classe sociisque navalibus secundo flumine devecti, suos ex adverso aggerum, in quibus tormenta erant in continentem exponerent, & uno eodemque impetu aggeres & castra aggrederentur, decrevere. Itaque XXVIII. die mensis Sextilis summo mane Palffius cum quinque millibus equitum & peditum, & Hardecus cum Joanne Gaisscloperio tribuno haud minore suorum numero erumpentes in Janiceros, qui in aggeribus ad tormenta custodienda excubabant, validissimum impetum fecere. Qui tametsi fortiter aliquandiu restitissent, ad extremum tamen fusi fugatique in castra fœdâ factâ fugâ evasere. Ad quem tumultum Budensis purpuratus, ac Sinani filius Beglerbegus, suos totis castris ad capienda arma cohortari, eo occurrerunt: initumque est acerrimum certamen, in quo nostri premere Turcas & occidere, partem in aggeribus penes tormenta trucidare, partem in effusam fugam vertere ceperunt, eratque res Turcarum in extremum adducta discrimen, adeo ut Beglerbegus vulnerato, quo vehebatur, equo, in magno periculo versaretur, & Palffius ancipiti fortunâ cum quodam Turca dimicaret, qui tamen a Dersffio bellicoris sclopeti glande trajectus occubuit; jamque Budensis & Beglerbegus fugam dederant, in qua multo maximus hostium numerus cæsus erat; ni Sinanus omnem fere equitatum & prætorianos suis laboribus opem laturos submisisset. Ibi prælium atrox si unquam alias redintegratur; & tametsi hostes magnis viribus nostros repellere contenderent, vincentibus tamen nostris denuò terga dare coguntur: apparebatque Turcas facile fundi delerique potuisse, quum jam totis castris trepidaretur, & multi etiam tentoria revulsa componere festinarent, si classis & socii navales in tempore, ut decretum erat, adfuissent, & pugnantes hostes adorti essent. 1594.

Palffi irruptio in hostium castra.

Eâ pugnâ fervente, Petro Hulario Papensi præfecto sinistra manus ad cubitum crassiore sclopeto fractis ossibus vulneratur; cadit etiam Joannes Barberius, viarum ductor celebris & fortis, cæterique nonnihil animo perturbantur: sed cum socios navales tardius quam res postulabat, incedentes animadvertissent, intempira mora, gradum eos celerare jubet. Verum illi nostrorum receptum fugæ haud dissimilem arbitrati, retro ad naves trepidi refugiunt, usque adeo trepidanter, ut Joannea Gaisscloperius eos retentare frustra conatus, ut saluti consuleret, una cum eis ad naves se proriperet, & inter tumultum, dum in biremem insiliret, fallente forte vestigio, in Danubium prolapsus mergeretur. Prodierat etiam è classe Honorius Tanhauserus, Secenii præfectus, quamquam tardius, & dum retentare aciem & suorum fugam sistere contendit, superventu hostium in humero vulneratur. Pugnabatur tamen adhuc à nostris fortissimè, & plurimi ex hostibus occumbebant; & haud dubie victoria ad nostros inclinare videbatur, cùm Palffio sinistrum pedem prope talos glande vulnerato, ac Sinano suis laborantibus totum exercitum è castris subsidio adferente, nostri se in urbem & castra recipere ceperunt.

Duravit hæc pugna ab solis ortu usque ad meridiem, ac tria fere millia Turcarum cæsa fuisse dicuntur, neque erat dubium, si validior manus nostris subsidio venisset, hostes ea die fundi, & castris exui potuisse, quod etiam ex literis Budensis purpurati, biduo post interceptis cognitum fuit. Tartarorum siquidem major pars cum Turcis Albanis & Coppaniania ad vastandos insulæ Arrabonianæ populos excurrisse, & negligentius in hostium castris omnia administrari ferebantur. Nec nostris incruentum certamen fuit; inter quos præter Palffii ducis, & Husarii gravissimum vulnus, selectissimi milites ad CCLV. periisse ac vulnerati esse existimantur. Post hanc pugnam Nadasdius cum Francisco Dersffio, Stephano Turca, Thoma Secio, aliisque nonnullis, ac cum haud modica parte copiarum, ad tutandam adversus Tartaros Arrabonis insulam, cujus major pars ejus erat ditionis, accepto à principe commeatu, proficisci decrevit. Sed quum eo pervenisset, jam hostes ingenti hominum & pecorum abactâ prædâ discessisse cogno-

Tria fere millia hostium ea pugna cæsa.

1594 cognovit: itaque spe domi se continoit, nec castra repetivit suis defendendis intentus.

Exinde hostes ad Papæ præsidiarios teotandos excurrerant; rati, sicut evenit, eos ad insidias elici posse. Erat in oppido Nicolaus Becasius, quem Husarius, dum Jaurini vulnus curat, sui loco legatum constituerat: is cum Mathia Harhalmio equitum præfecto, ac centurionibus colloquutus, nec ferendam hostium insolentiam dictitans, cum suis adversus hostes vociferantes, ac in gyrum obequitantes excurrendum existimavit; pugnâque contractâ, quamquam nostri pro vetere sua fama, qua pugnaces fortesque habebantur, diutius eam protraxisseot, cum tamen Tartari ex insidiis procurrissent, numeroque & sagittarum vi multos non solum milites, sed etiam equos, crudeliter sauciare atque interficere cepissent, & Becasius ac Harhalmius sagittis confixi in vestigio occubuissent, cæteri fusi, fugatique & usque ad oppidi portas cæsi sunt; paucique oppidum incolumes reverterunt; adeo ut nisi inde tormentorum pilis submoti fuissent, parum abesse videretur, quin fugientibus intermixti in oppidum penetrarent.

Papenses præsidiarii à Turcis consisi.

At Sinanus propositi sui tenax, quo Jaurinum in potestatem dirigere statuerat, Danubium vel invitis nostris ponte consternere, ac de rerum summa ferro decernere, aut sibi vitato congressu retrocessissent, oppidum vera vi expugnare, aut admoto terrore ad deditionem compellere decrevit. Igitur imperata oppidis & pagis tributariis infinita plaustrorum ac jumentorum multitudioe, naves Bodâ Strigonium adverso flumine sobvehi, & illinc jugis boum aut equorum per contioentem in castra ferri jussit. Densior caligo ac nebula diem obscuriorem reddideraot, sicuti locis humidis fieri solet, ut aspectum eriperent, dum hæc agerentur; ex multo tamen agrestium hominum qui jumenta urgebant, clamore, hostes aliquid moliri suspicio erat; & interea etiam ab exploratoribus & transfugis cuncta hostium consilia ad principem adferebantur. Ipse cum omnia ponti construendo necessaria comportari jussisset, ut quod animo volvebat, bene verteret, succensis per omnia tentoria innumeris cereorum luminibus, præcinentibusque Talismanis, preces & supplicationes placando numini fieri instituit. Quibus peractis, tormenta currulia majora minoraque ferme XXC. ad ripas Danobii, longa serie, interpositis corbibus terra repletis collocari jussit, quæ tuendis iis, qui pontem curarent, subsidio essent.

Danubiũ ponte cõsternit Sinanus.

Quæ tametsi ab hostibus maximis conatibus propalam fieri duces nostros minime latebat, fatali tamen quadam negligentia adeo animos corporaque laxaverant, ut nedum mature obviam ire contenderent; sed etiam copias auxiliares, quæ audito hostium adventu in castra convenerant, domum redire permitterent, suasu, ut fama fuit, Stephani Illeshazii, qui Palffio affinitate junctus erat, jam non procul castris esse legionem Burgavianam, ac Bohemorum & Moravorum auxilia Sacolciam pervenisse dicentis; ac illos collectitios tempus præstiturum explevisse, stipendiisque & commeatu destitutos dimitti ad curandos agros oportere. Qui quum vexillis explicatis via Comaroniensi reverterentur, idque Tartari, qui prædatum exierant, ex ulteriori Danubii ripa conspexissent, si audem sibi esse rati, id non sine admiratione in castra reversi suis retulerant. Opportunam igitur occasionem nacti hostes, navigia in flumine componere, & contabulare eggrediuntur, ac nostros numero paucos prohibere conantes, innumeris tormentorum pilis ex adversa ripa submovent. Tartari denuo eodem in loco transnatantes, nostros distrahere contendunt, & Janicerorum validæ manus per Saicas & navigia transvectæ, aggeres nostrorum, paucis peditibus, qui eos tuebantur, cæsis, occupant; obversisque in nostros tormentis noo modicam in eis stragem edunt. Burgavius legatus, quum relicta in itinere legione sua, per celeres equos in castra venisset, nec adhuc Bohemi auxiliares, qui ad XX. millia hominum esse dicebantur, Posonio è stativis movissent, Palffius autem ex vulnere nondum convaluisset, quidnam in hac rerum perturbatione ageret, non satis explicabat. At Zrinius ingenti animo extremis periculis præsentem opem ferendam ratus, cum suis copiis in Janiceros, qui aggeres occupaverant, acerrimo impetu irrumpens, magnâ eorom parte cæsa, cæteros illinc exegit, ac amissis quamplurimis, ad naves retro fugere compulit. Supervenere etiam ei subsidiu Palffiani, ac Saxonum & Silesiorum equites, globoqoe facto Tartaros in fugam conjecere; qui cùm temerè in flumen præcipites ruissent, multos suorum aquis immersos amiserunt.

Auxiliares Hungarorum copia domum redeunt.

1594

Hostes ex aggeribus repulsi cedunt.

Dum nostri in hunc modum extremo in discrimine versantur, hostes ex ulteriori ripa tormentis majoribus in nostrorum aciem directis acerrimè rem gerebant, tantâ pilarum frequentiâ, nostrorumque strage, ut multi ex promptissimis viri simul cum equis majorum pilarum ictibus membratim dilaniati interirent: & nec prospici quicquam, neque facile exaudiri posset, fumo scilicet in crassissimæ caliginis morem late diffuso, ac crepitu tormentorum cuncta terribili impetu quatiente. Inter quos Andreas Revaius, nobili ortus genere Nogradi præfectus, ac Franciscus Topos alæ equestris Palffianæ ductor, ac Benedictus Totus, ejus Thomæ filius, qui bello Pestano inter Ungaros castrorum magister erat, discerpti fuere. Hæc pugna ad VIII. Idus Septembris inchoata ab illucescente aurora, ad Solis usque occasum protracta est, quum milites tota die nec sua, nec equorum corpora curassent: in qua ex Ungaris & Germanis circiter CCXX. equites peditesque desiderati sunt; ex Turcis vero & Tartaris amplius duo millia interiisse, ipsorum etiam confessione relatum est. Interim autem dum pugnaretur, pons sine intermissione, urgentibus hostium præfectis construebatur; & quum discussis nebulis luna pernox esset, quod interdiu perfici non poterat, de nocte finitum est; & nostri amissis aggeribus magna cum trepidatione in castra redierunt. Dum in hac perturbatione res administrantur, ac hostis per pontem agminatim explicatis vexillis trajicit, Matthias princeps & duces Germani, ut quidnam consilii pro tempore capiendum sit, in concilium coeunt. evocatur ex urbe Hardecus, Palffii quoque lectulo decumbentis sententia, misso ad eum Benedicto Pogranio exqui-

Optimates Hungari aliquot occumbunt.

1594 exquiritur: ac communibus suffragiis, nequaquam tamen evulgatis, decemitur, urbe Hardeci curæ, fideique relicte, præsidioque firmiore, & rebus necessariis munitâ, retrocedendum ac castra ad Ovarium reducenda; eo ordine, ut currus & impedimenta, per insulam itinere Hedervariano præmitterentur; exercitus vero Abdana via procederet, ac Ovarii ad Laitam flumen conjungerentur.

Nostri castra Ovariem reducunt.

Sed quum subita ejusmodi consilia exequi contendunt, molæ frumentariæ, quæ in mioore Danubii patte stabant, incerrum casu ne eo consilio, ruptis vimineis retinaculis, vi & cursu fluminis tunc forte exundantis, deorsum ferri ceperunt; ac pontem, quo nostri Jaurinum commeare solebant, puncto temporis disjecerunt; commodum tamen evenerat, ut prius quam pons interrumperetur, VI. circiter millia peditom Germanorum in urbem ingrederentur, ducibus Antonio Tino, Rodolpho Graisio, Gaudenrio Rechpergio, Honorio Sigestorffio, & Hieremia Plarorio. Italicis autem cohortibus Ferrantes Rossius imperitabat. Ungari vero vix CLX. in urbe relicti erant, quum Hardecus cæteros, aut eorum diffisus fidei integritatique, aut nimis invidioso præjudicio, partim in castra transire jussisset, partim in aliorum locorum præsidia distribuisset: & Joannem duntaxat Isdentiom, equestris turmæ præfectum, ec alterum Joannem Ormandium militari juri dicundo præpositum penes se retinuisset. Nec multo post conclamatis vasir, ac solutis tentoriis, nostri duplici via, sico i erat decretum, iter suscipiunt, tanta perturbatione ac rerum omnium confusione, dum quisque in progrediendo alterum præcedere contendit, ut multi de ponte in flumen præcipitarentur: nonnulli de progressu altercantes armis inter se digladiarentur. Interim equites conscensis tomultuarie equis, nec ullius expectato imperio, qua cuique libitum fuit, versus Ovarium procedere: princeps quoque cum ducibus ac primoribus eodem modo, sine ordine progredi, quisqoe anxiis animis sibi privatim consulere, nullâ publici decoris aut virtutis curâ permoveri. Et quom Germani pro more tuguriola soa, secus quam habebant in mandatis, subjecto igne incendissent, late relocens flamma fædam militum & equorom trepidationem & fugam, qualem nocturno in metu & perturbatis confosisque omnibus oriri necesse erar, hostibus ostendit.

VI. millium præsidio Jaurini imposito.

Nostrorũ perturbatio in discessu.

Qui id quod erat rati, nostros haud dubiam fugam capessere, nihil cunctati mox eqoos conscenderunt, Turcæque & Tartari partim ad diripiendos currus & impedimente, partim in castra, quæ partim jam solota erant, partim sarcinis colligeodis occopabantur, provolarunt: & utrobique incredibili omnium rerum atque hominum præda po iti sunt. Irrumpentes enim magno clamore atque impetu magnam partem peditum aut captam, aot interfectam, aut in Danubium præcipiti cursu profugientem deleverunt; & impedimenta ae currus, quibus non tantum variæ supellectilis ingens copia, sed etiam paratæ pecuniæ magnus numerus repertus fuit, unà cum equis & vectoribus facili negotio in potestatem redegerunt. Plurimi etiam onustos variis rebus & pecunia currus per tumultum & trepidationem in via reliquerunt, qui postea vel hostibus, vel vagis haidonibus, aot egressibus prædæ fuere. Inter quæ Matthiæ principis & Burgavii legati res ingentis pretii, ac argentea mensa, & ebaco dicata supellex, pari infortunio damnoque amissa est. Zrinius tamen & paucæ quædam Ungaricæ turmæ, quæ postremi agminis terga cleudebant, satis pro disciplioa Turcas confertim irrumpentes excepere, soltaque earum virtute impetus hostium aliquantum repressus: quo in tumultuario certamine Joannes Cunovitius, & Martinus Somogius, Zrinii equites interiere, & Andreæ Chozio viro forti, & viarum perito, longioris Numidicæ lanceæ cuspide dextrum brachium lethaliter sauciatum est, multiqoe alii cæsi ac vulnerati; aliquotque muli sarcinarii abrepti. Nec destitere hostes nostris infestendis, donec summa dissipatorum ordinum confusione, neglecto ducum imperio ad Ovarium perventnm est. Triremes quoque & classis quæ ad insulam, quam Danubius in duos diffusus alveos efficit, quorum uno Comaronium, altero Jaurinum navigatur, in statione erant, eadem trepidatione, multis navium, quæ remigiis & epibatis fortè carebant, hosti relictis, ab Ridelelio duce saluti suæ consulente, Danubii ripam ad Mosonum oppidum subierunt. 1594.

Hostes castra nostra invadunt diripiũtque.

Classis etiam nostra turpi fuga sibi consulit.

Pulsis in hunc modum nostris, ac cauto potius quam honesto consilio castris Ovarium perductis, Sinanus eo victoriæ successu animis auctus, Jaurinum arctiori quàm hactenus obsidione circomvallavit, ac aggeres in suburbio Aquilonaris plagæ, quod eb Hardeco sub adventum hostium concrematum erat, constitui, ac in iis decem tormenta collocari jussit, quibus mænia verberarentur. Et quamquam id sine intermissiooe fieret, quia tamen firmissima multoque repleta cespite erant, ictus omnes irriti vanique esse videbantur. Itaque rursus ad agendos cuniculos conversus, propugnaculum aliud, quod versus meridiem, arcemque Divi Martini spectat, iisdem quibus antea instrumentis suffossum, ac laterculis exemptis nudatum, injectoque pulvere sulphureo in sublime jactandum decrevit: mirumque dictu, & vix eredibile, tantum hostium conatom, tanto diurni nocturnique temporis labore susceptum, extremique plenom periculi nec à Perlino, ejusmodi rerum artificiique inprimis perito, nec eb Hardeco, aliisque ducibus animadversum fuisse: ita ut pro disciplina contrariis suffossis cuniculis obviam iretur. Cùm igitur pulvis scrobi egestæ injectus, nemine prohibente succensus ignem concepisset, ac muri partem satis amplo facto aditu patefecisset, qua tamen hostes necdum irrumpere posse multis viderentur, extemplo turbata intus omnia, tumultuari Hardecus, milites repentino periculo perterrefieri, nec Perlino satis animi audaciæque superesse. Itur tamen confestim ad locum, & ostendente Perlino hiatus gleba & cespite ac trabibus sine mora restauratur.

Nostris discedentibus arctius Jaurinũ premit Sinanes.

Altero propugnaculo pulvere sulphureo subverso.

Eodem die hostes magno sublato clemore, per rudera conscendere contenderunt; Verùm objectu fluminis, & quod majora fragminum frusta, non in fossam sed interiorem propugnaculi partem fortè fortuna procidissent, multique ex subeuntibus tormentis petiti occubuissent, receptui cecinere, plurimis suorum cada-

Nostris animus consedit.

1594. cadaveribus in fossa relictis. Secundum hanc oppugnationem Hardecus tes suas & sociorum perditas ac profligatas existimans, nec jam salutem suam urbi duobus in locis adapertæ committendam arbitratus, diversa degeneris animi de urbe dedenda, ac paciscendo cum hostibus consilia volutare, eaque cum ducibus, quos paulo ante nominavi, discrimine in majus quam erat ante amplificato, communicare cepit. Tametsi autem Matthias princeps, ex Ovario per idoneos homines eum honoris & existimationis suæ admonuisset, ac ut omnem obsidionis fortunam, forti animo tolerando præstita fidei memor esse vellet, cohortatus esset, atque adeo certum esse perscripsisset, Burgavianam quater millenariam exercitatissimorum militum legionem, Bohemosque & Moravos, cum justo exercitu jamjam affuturos, nec de suppetiis primo quoque tempore ferendis dubitandum esset; ipse tamen ingenti pavore & consternatione occupatus, nihil ejusmodi sermonibus moveri, sed in proposita desperatione persistere.

Igitur perductis in suam sententiam Perlino, & Germanorum militum tribunis, unoque ex Ungaris Otmandlo, tabulas deditionis conficit, ac eorum syngraphis firmat; petitoque colloquio, & publicâ fide Perlinum, qui cum Sinano de conditionibus transigat, in hostium castra emittit. Sinanus re cognita, sicuti sua & omnium opinione celerius, ita gratissimo lætissimoque animo Perlinum deditionem ultro offerentem audit, ac tridui inducias concedit, quibus & tormenta utrinque cessent, & de re tota transigatur. Itaque suum & Beglerbegi ac Budensis purpurati legatos in urbem mittit; brevique in hunc modum concluditur; ut cum omnibus rebus, sarcinis, equis, armis, & supellectili arce excedatur, iisque & sauciis ægrotisque avehendis naves idoneæ concedantur. Quibus à Sinano obsignatis, Hardecus claves Beglerbego (eum enim Sinanus loco sui miserat) tradit, precatus impudenter, ut occupata urbe quamdiutissime potiretur; eoque dicto, nec expectatis iis, qui naves conscensuri, aliquantulum moræ protrahebant, urbe excessit, rectàque ad principem contendit: qui audita non sine summo dolore intempestiva urbis deditione, relicto Ovarii valido præsidio, eoque fidei & curæ Sigismundi Hageri concredito, ad Pruccum Lanæ flumini adjacens oppidum, sese receperat. Ubi quum princeps ei colloquium expetenti, uti abjecto & contempto homini denegasset, ejusque etiam congressum Burgavius & Ztinius aversari essent, Viennam se contulit, ibique jussu Cæsaris non multò pòst unà cum Perlino custodiæ traditus fuit, ut in eos judiciis convictos, per rerum capitalium judices lege ageretur. Sed iis, qui naves conscenderant, aut ægri per domos atque hospitia inventi, quive tardius antecedentium agmina consequuti fuerunt, fides publica ita servata est, ut omnibus fere miserabilem in modum cæsis, aut captis, aut omnibus bonis & fortunis spoliatis, mirum documentum nos capere Turcicæ fraudis & fallaciæ, & quæsitis à perfido hoste pertimescenda sint, fortuna voluisse videatur.

Hardeccus de deditione cum Sinano transigit.

Idemque cum Perlino Viennam custodiæ traditur.

Turcica perfidia.

Sinanus in captivos

Sinanus Jaurino potitus, primo urbis ingressu gratiis Deo actis, captivos Turcas, ad XX. qui juxta pacta ibi erant relicti, ad se vocat, deinde vinculis solutos, quod pro sacris Mahumetanis crudeles carceris & compedum ærumnas, & vitæ pericula forti & constanti animo pertulissent, collaudavit; pedesque eorum aqua calefacta, spectante exercitu, suis manibus lavit, singulosque denis aureis numis donatos, ut in iis perpetua fide permanerent, cohortatus dimisit. Deinde relictis in præsidio mille Janiceris, ac totidem equitibus, ac urbe Ali purpurato Italicæ originis, (Surrentinum cum è Campania fuisse tradunt) commendata, expeditam exercitus partem Beglerbego filio tradidit, ac cum Tartaris Papam misit, ut eam quoque urbem dejectis hostium præsidiis in potestatem redigeret, ac parta victoria ad se Comatonium, quod obsidione cingere decreverat in castra venire maturaret. Papæ nemo fere præter gregarios milites erat, qui præsenti animo hostibus resistere, urbemque pro disciplina tueri velle videretur: Nam Husarius cogente ingenti vulneris ac fractorum ossium dolore, in Moraviam ad medicos fuerat profectus, & Becasius ejus legatus, Hathalmiusque cum majori parte equitum paulò antè à Tartaris cæsi occubuerant, & ii qui domi erant relicti, fugæ magis quam prælio arma atque animos præparatos habebant.

Turcas humanitas.

Vrbis præfecturam Aly purpurato mandat.

Itaque cognito Beglerbegi & Tartarorum appropinquantium adventu, tantus in urbe atque arce perturbatio exorta est, ut præ tumultu & trepidatione militum, quibus fæminarum, & puerorum plangentium pavidum genus cum ejulatu & lachrymis immiscebatur, nihil aliud consilii, quam de urbe deserenda cogitaretur. Itaque subito pavore exterriti, ac anteactæ militiæ laudisque obliti, reconditis in publico carcere XXX. fermè captivis (id gratum Beglerbego postmodum accidit, quod eos vivos repererit: eamque ob causam Papenses, immissis equitibus, persequi nequaquam sustinuit) in adversos montes & silvas sese proripuere, ac pars Arrabonis insulam, pars Sarvariom Nadasdii oppidum, alii Sopronium, & quo quisque potuit effusa fuga petiverunt. Beglerbegus incruenta potitus victoria, missis populatum Tartaris, biduo ibi stativa habuit, iisque rursus cum præda in castra receptis, Jaurinum ad patrem rediit, & ab eo Papæ in præsidio Hydrizes cognomento Coracevitius natione Dalmata, Zlunii olim comitis alumnus, cum M. utriusque ordinis militibus Turcis relictus fuit.

Papa à nostris derelicta in hostium potestatē venit.

Inde Sinanus promotis castris ad dextrum Danubii latus, versus Comaronium iter tenuit, gloriabundus & jactitans se, uti ab Hispanis in Africa munitissimum Guletæ præsidium vera vi ac virtute expugnasset, nonc vero Germanos & Ungaros, extorto ab eis Jaurino perdomuisset; ita etiam tertiam Comaronii munitionem, quam Christiani inexpugnabilem putent, brevi captam cæteris suis victoriis superadditurum; quòd si Murati principi suo omnium potentissimo videatur, idque sibi exequendum committat, etiam Corcyræ maris Adriatici insulæ arcem à Venetis, nulla arte, nulla vi expugnari posse arbitrantibus possessam, duorum mensium labore in potestatem redacturum. Hæc ab iis, qui sermoni interfuerût, posteaque ad nos transfugerunt, didicimus.

1594. *Inde Comaroniū Sinanus obsidet.*

Igitur quum ad IV. Nonas Octobris, die Divo Francisco dicatâ Comaronium pervenisset, primum quidem ex dextra Danubii ripa tormentis arcem quassari; sed quum parum id proficeret, quod fluminis latissimi & amplissimi interfluentis objectu, vanos conatus esse cognosceret, post irritam aliquot dierum oppugnationem, expediri naves pluteosque, & in insula Danubii bipartito supra oppidum decurrentis pontem construi jussit. Qui dum construitur, Matthias princeps, qui hostem jam appetente hieme obsidionem tam munitæ arcis tentaturum minime crediderat, è Prucco Posonium cum exercitu contendit, ac cum Palffio & aliis communicato consilio, eum cohortes Burgavianas, quæ jam Posonium pervenerant, dimidiam ominum legionis partem, Comaronium, prius quam hostis ponte facto trajiciat, perducere jubet. Palffius quamquam nondum ex vulnere satis convaluisset, id tamen impigre neque cunctanter exequandum suscepit. Sed cohortes sese non ad tuendas ab hostibus arces, ac toleranda obsidionum incommoda periculaque, sed ad pugnas campestriaque prælia stipendio conductas causando, id militiæ genus detrectare ac subterfugere videbantur. Verum Palffio cohortante, & appositis sermonibus earum præfectos & centuriones promissis ingentibus onerante, naves conscendere, & eos secundo Danubio Gutam, quod oppidum inter Novam arcem & Comaronium jacet, deductos exposuit: additisque viarum peritis, Comaronium feliciter introduxit, simulque obsessis commeatum, cujus penuriam jam sentire ceperant, & res necessarias subministravit. Quæ oportune curata, ad conservandam eam arcem, & totius belli conficiendi rationes quam maxime conduxisse visa sunt.

Tormenta mēnibus concutiēdis admota.

Confecto interea ponte Sinanus cum toto exercitu non procul ab oppido (quod Erasmus Praunius loci præfectus, ne receptaculo hostibus foret, sub eorum adventum funditus concremaverat) consedit; tormentaque inusitati ponderis XVIII. primum quidem proxime templum statuit; sed deinde biduo post ad ipsius fossæ marginem, in aggeribus nocturno agrestium operarum labore effossis, promota collocavit: quo in opere quamquam majoribus pilis ex arce emissis multos ex Janiceris operi & custodiæ tormentorum intentos amisisset; tamen nihil eorum cæde permotus duo propugnacula, inter quæ porta arcis adiri solet, interdiu noctuque incessanter dirui mandavit. Praunius ex adverso, ac Lupus Starcitius ejus legatus, atque alii, qui intus erant, iis, quæ ad defensionem erant necessaria, indefesso labore & solertiâ comparatis, mutuo consilio & paribus armis sese impigre tueri non desinebant.

Hostes ab agendis cuniculis repelluntur.

Quæ dum in hunc modum geruntur, & Sinanus frustra tormentis laborat, ad agendos in medio murorum cuniculos, quibus Hardecum in obsidione Jaurini perterruerat, animum adjecit; ac fabros & Janiceros ejus rei peritos navigiis impositos, quid fieri velit edocuit: nec mora iisdem instrumentis, quibus Jaurini usi erant, latera & lapides, quibus murus constabat, eximebant, ut scrobibus brevi effectis pulverem sulphureum immitterent, eoque incenso mœnia disturbarentur. Non tulit immoderatam hostium insolentiam Starcitius; sed Martinum Contrarium, & Franciscum Zapatam trierarchos, ac sociorum tam Ungarorum, quam Germanorum promptissimos cohortatus, ut se adversus hostes vadentem intrepide sequerentur, sub vesperum erupit, contractoque cum hostibus acri certamine, eos ab opere sclopetis & glandibus summa vi ac fortitudine submovit; cæsisque & intersectis fabris & Janiceris, instrumenta, quibus opus faciebant, ademit, ac navigia frustulatim securibus dissecta inutilia reddidit, incolumisque in arcem est reversus. 1594.

Matthias Archidux novas copias comparat.

Interea Matthias periculo Comaroniensium permotus, per celerrimos cursores mandata ad Bohemos dat, ut venire in castra maturent: Tiffenpacho ac nobilitati Pannoniæ superioris, ut omnibus viribus periclitanti patriæ opem ferre festinent, jubet: Palffius sponte sua copias tam suas, quam quæ ei subjecta erat nobilitatis, quam citissime conscribendas, & Danubium in insulam Sallocoziam trajiciendas curat: Princeps ipse, facto supra Danubii cornu, quod infra Posonium ad Vercecuiam vicum fluit, è navibus & tabulatis ponte, ad Pispecum oppidum proficiscitur, exercitumque suum ac Burgavianæ legonis partem, una cum Italicis cohortibus, quas Joannes Medicæus adduxerat, ibidem per hospitia distribuit. Paulo post Ungari è superiori regni tractu frequentes adfuere, & Sigismundo Racocio, Francisco Doboni, Stephano Homonniano, ac Stephani Bathorii equitibus, & cohortibus, quibus Nicolaus Socolius, & Ladislaus Veteſius præerant, in oppido, quod Paca vocatur, stationes distributæ. Bohemi etiam & Moravi Petro Rosembergio regulo duce, quorum numerus ad XX. millia hominum censebatur, jam non procul Posonio ad oppidum Strompham venisse nuntiabantur. Annibalem quoque Rotrenavium, princeps ut justis passibus, ac itinere etiam de nocte continuato, adesse cum sua legione maturaret, per literas & nuntios incitavit; qui non multò post exercitui se conjunxit: jamque fere ad XL. millia armatorum in stativis haberi existimabantur; quorum virtute plerisque arceri hostes aut certa sustineri posse, haud insulso judicio videbatur. Sed ubi virtutes imperatoriæ ac felicitas desunt, casuque magis & fortuna, quam virtute & consilio res geruntur, & magnæ copiæ oneri magis, quam auxilio sunt, & frustra suscipi omnem laborem oportet.

Disceptatio de bello gerēdo.

Confluentibus in hunc modum undique nostrorum copiis, Matthias concilium denuo cogit, ut à ducibus quidnam, quod è republica sit, faciundum putent, deliberetur. Disputatur ab iis varie, utrum sociis laborantibus succurrendum, castraque promovenda sint, an majorum auxiliorum adventus ex Austriacis provinciis præstolandus? Cæterùm omnem moram non inutilem duntaxat, sed summi etiam periculi plenam esse judicans, ea consilia, quæ protrahendo tempori amittendæque occasioni causas adferre viderentur, abjecit, & castra plenis passibus versus Comaronium promovit; itumque est ad Niarasdum pagum, duobus Pispeco milliaribus dissitum; eo proposito, ut castris ibi collocatis, valloque & fossa munitis, hostium consilia certius explorarentur. Quo cùm secundis castris ad vesperum sequen-

Castra Comaroniū versus promota.

tis

1594 tis diei perventum esset, cognitum est, Bohemos Posonium venisse, & dum exiguam militi quietem concessissent, in castra festinaturos.

Nec mora Palffius cum toto Ungarico exercitu, ac iis, quæ ex superiori Ungaria accitæ erant, auxiliaribus copiis ac equitibus M. Comaronium versus missus fuit. Is non procul Comaronio substitit, & validam equestrem alam, quæ hostium castra late specularetur, ac aliquos è numero hostium castris egressos intercipere, à quibus hostilia consilia sciri possent, præmisit. Sed ab ea paulo ante occasum solis redeunte, Sinanum soluta obsidione exercitum reduxisse cognovit. Postquam enim principem in insulam cum Germanicis & Italicis legionibus trajecisse, Ungariæque superioris auxiliis, quorum apud hostes magna virtutis & fortitudinis opinio erat, auctum esse; Bohemos etiam & Moravos adventare didicisset, quorum omnium numerum vulgaris rumor supra veri fidem auxerat, tantum mox timorem concepit, ut nequaquam plane collectis vasis effugere cogitaret, ægreque & difficulter tormenta ex aggeribus in castra pertrahi possent, tanta omnium Janicerorum & aliorum Turcarum celeritate & consternatione; ut præter pulveris, & pilarum magnam copiam, unum etiam ex majoribus insolitæ magnitudinis tormentis, Arabicis insculptum literis, erumpentibus Starcitio, & Ungaris ac Germanis, qui intus erant, relinquerent, & multis suorum amissis, effusa per pontem fuga, saluti suæ consulere cogerentur: moxque rescissis repente succensisque navigiis, & tabulatis, quibus pons constabat, ne nostri per ardentes pluteorum & asserum flammas insequi possent, Tatam versus perculsis metu totis castris & dissipatis sine ordine agminibus profugerent.

Hostes à Comaronii obsidione metu perculsi discedunt.

Qua hostium fuga & discessu, ii qui obsessi erant, mirum in modum exhilarati, gratiis Deo actis, tormenta omnia audiento Sinano exploserunt; eo tamen minori animorum lætitia, quod Praunius præfectus, dum inter pinnas dextri propugnaculi incautius versaretur, ab Janiceris in commeantes dejiciendos vigilantibus, crassioris sclopeti glande in ipso genu letifero vulnere esset sauciatus; ex quo non multo post Viennam delatus è vivis migravit. Cæterum Palffius die, qui sequutus est, ad principem reversus, hostes metu adventantium nostrorum, salvo Comaronio, reque infecta, discessisse significavit: quo nuntio solicitum & ancipiti spe nutantem ejus animum haud dubie erexit, & confirmavit: isque de receptu hostium, fugæ haud dissimili, Cæsarem certiorem reddendum curavit. Non defuere, qui hostiles copias diuturnis militiæ laboribus, ac urbium oppugnationibus fessas, ac multis commilitonum amissis aut vulneratis debilitatas diminutasque, si non deleri, at certe insigni clade affici potuisse existimarent, si nostri tempestive confluentes, eos fluminibus utrinque inclusos unanimi armorum impetu aggressi fuissent; sed alii contrà salubriori consilio, vitatum conflictum publicæ salutis interfuisse dicebant, ne universis copiis in unius pugnæ discrimen deductis, aliquod è temeritate infortunium eveniret, quo Ungariæ & Austriæ fines omni militari præsidio nudati funesto & inexplicabili periculo exponerentur.

Praunius sclopeti ictu saucius Viennæ moritur.

His rebus confectis Matthias, relicto in insulæ stativis exercitu, cum ducibus Comaronium descendit, ac collaudatis militibus, qui secundum Dei Optimi Maximi opem repulsis hostibus arcem conservassent, loca ab hostibus diruta restaurari jussit, & ad ultimos mensis Octobris dies in castra reversus est, commendato curæ Palffii Comaronio; qui Starcitium ob navatam in obsidione fortem fidelemque operam in præsidio reliquit, donec alius in Praunii locum à Cæsare mitteretur. Nec multo post, quod hibernæ tempestates bello gerendo maxime adversæ ingruerent, & Bohemi voluntariæ ipsorum militiæ præfixum tempus præteriisse dicerent, nec Ungaris discedente ad hiberna hoste quicquam amplius incommodo frigidoque tempore, quod utile fructuosumque foret, geri posse videretur; princeps eos ad sua loca redire permisit, & ipse cum suo comitatu equestri, ac prætorianis cohortibus Viennam reversus est, quum copias omnes mercede ex Germania conductas, per eam insulam amnicarum quæ in Danubio sunt maximam, à Pispeco usque ad Comaronii limites, ac inde ab Ovariana ditione ad Fertonem lacum & Laitam flumen, per oppida & pagos, non sine incomparabili miserorum incolarum damno & detrimento distribuisset, donec eis de emerito stipendio satisfactum foret: ii siquidem tam antea in castris, quam deinde per stationes ex præda victitando, fertilissimarum & amœnissimarum regionum vicos, vexatis & direptis agricolarum fortunis atrociter planeque hostiliter pervastabant; adeo immani licentia, peccandique impunitate, ut ex militibus immanissimi latrones effecti, miserorum hospitum pecora, quibus se & parvos liberos sustentare; variaque onera ad varias publicas, privatasque necessitates obire solebant, non quotidiana duntaxat ingluvie mactata vorare & consumere, sed rapta & in longinquas terras abacta divendere consuevissent; & reconditas cellis penuariis fruges & vina, & quicquid esset ejus generis obsonii, è faucibus complorantium crudeliter extorquere: desectas vero tempore messis & in acervos compositas fruges in suos & equorum usus exponere non vererentur: & denique freti nimia impunitate miseris hominibus, si qui facultatum suarum rapinis prohibendis paulo contentiosius restitissent, impias & crudeles manus inferrent: nec ea, quam obtinebant, regione contenti in remotas etiam partes sæviendo, & abditissima quæque loca perscrutando rapiendoque truculentissime grassarentur: postremo segniter imperata facientibus, nisi notabili tributi pecunià sese & pauculas substantiæ reliquias redemissent, omnem cædis & incendiorum cladem denuntiare atque inferre non dubitarent; atque adeo uno ejusmodi grassantium prædonum agmine discedente, alii æque crudeles & flagitiosi nullo miseriarum fine subinde succederent.

Copiæ in hyberna & domum dimissæ.

Princeps Viennam redit.

Germanorum rapinæ.

Quibus immanium scelerum irritamentis, Deum Optimum Maximum, divosque omnes offensos atque iratos, credibile sane est, ducibus atque exercitibus nostris, felices & prosperos rerum gerendarum ad decomanam victoriam successus haud immerito eripuisse:

ereptu-

1594. ereptorosque etiam deinceps, nisi eorundem superum benignitate, aliqui gloriosi nominis & summæ pietatis imperator exoriatur: qui revocata veteris & incorruptæ militiæ disciplina, & immanibus militum flagitiis coercitis & castigatis, placatoque numine, miseram & innoxiam plebem, immunem ab injuria, indemnemque conservare, consulendoque & bene agendo avaritia atque ambitione procul habitis, ad solius tantummodo victoriæ de barbaris hostibus reportandæ immortalem laudem flagrantissimo studio & ardore pugnacis animi, contendere velle videatur. 1594.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXIX.

1595. Liberato acri obsidione Strigonio, ac rapto insuper sub jugum Jaurino, redeuntem Sinanum magnâ domi forisque partâ gloriâ, domesticisque opibus & potentiâ adversus æmulos stabilitâ, Murates congratulabundus magno studio & benevolentia excepit: tanta ejus virtutis ac militaris scientiæ excitata ubique fama & opinione, ut quamcunque se in partem vertisset, aut certam secum salutem, aut perniciem haud dubiam allaturus putaretur: atque ipsi ambo mutuis consiliis sibi blandiendo, Cæsarem veluti post detractum Jaurinum, & vicinas Viennæ munitiones amissas, animo viribusque fractum; ad extremam necessitatem in reliquum tempus, quærendæ pacis potius, quam instaurandi belli conjectum prædicabant; Sinanusque nisi id fieret, se, qui non hoc duntaxat bello, sed etiam superioribus in Africa atque Asia feliciter gestis nomen cuncta expugnantis esset consequutus, denuo egressurum cum exercitu, & Viennam, quæ Jaurino non multo munitior, aut expugnatu difficilior foret, in potestatem redacturum, summa vanitate & jactantia gloriando dictitabat. Verum secus, quam ipse, & multo maxima pars hominum existimabat, Cæsarem neque fusi aut fugati exercitus; neque amissi Jaurini incommoda adeo perturbaverant, quin eadem infracti ardentisque animi magnitudine, qua bellum ab initio susceperat generosissimo conatu, in utramque sortis aleam finire deliberatum haberet.

Sinanes triumphans Constantinopolim redit.

Ejusdem jactatio.

Primum omnium institutam paulo ante interventu Summi Pontificis, cum Sigismundo Bathorio Christophori filio, Transsilvaniæ principe amicitiam, novo icto fœdere confirmandam decernit; eaque de re mandata ad Tiffenbachum Cassoviæ præfectum dat: deinde promulgatis ad mensis Aprilis initium Comitiis Germaniæ, quibus ipse de summa rerum consulturus interesset, legatos ad Sigismundum Poloniæ regem delegit Stanislaum Paulovium Episcopum Olomucensem, et Wenceslaum Bercam; nomine vero regni Ungariæ tres alii legati publicis votis mittuntur, Demetrius Napradius Aradiensis collegii Præpositus, ac Nicolaus Socolius, & Michael Quellemesius. Qui cùm Cracoviam ad publicum Polonorum conventum pervenissent, luculenta & eleganti oratione sigillatim habita, quæ ambæ extant, Regis & Polonorum animos ad ferenda auxilia ac consociandas vires & arma cohortati sunt: neve laboranti Christianæ reipublicæ deesse vellent, summa ope & precibus flectere & inducere contenderunt: quam summus Pontifex, & potentissimus Hispaniarum Rex, Italique principes, omnisque adeo Germania conjunctis animis & armis juvare constituissent, easdemque confœderationis conditiones apud regem & principes Poloniæ impensius sollicitarunt duces Electores Saxo, & Branduburgicus per legatos Joannem Colticium & Nicolaum Reusnerum, viros doctos & prudentes. Verum illi Joanni Samoscio Cancellario, qui eo tempore non regis tantum juvenis animum, quo volebat, impellere poterat; sed cunctis etiam aliis pari ferè cum rege potestate dominabatur, ne barbarorum societatem repudiarent, nec sese dum quiescere possent, novis incertisque belli casibus involverent, magna contentione suadenti paruerunt, & legati re infecta redierunt. 1595.

Legati Cæsarei ad Poloniæ Regē missi.

Re infecta redeunt.

Efficacior apud Transsilvanum legatio fuit, cujus animum Tiffenbachus, misso ad eum Sigismundo Paczothio paulo ante pertentarat: & quod is suopte instinctu erectus in spem communis libertatis, ac multis & variis Sinanis purpurati injuriis ac minis territus esset, tunc forte haud parum eum à societate Turcica alienatum repererat, occasionesque & modos, quibus pro præsentis periculi necessi-

Legatio Cæsaris ad Transsilvanum.

1595. cessitate perniciosis tumidi & insolentis barbari consiliis, ad excutiendum servitutis jugum obviam iret, quærentem. Obstabat tamen ei tutam & expeditam viam animo agitanti maxime procerum pars, qui Turcicis studiis inveterati, nequaquam à consortio impiæ gentis discedendum arbitrabantur, ne mox invictis ejus armis sub jugum pristinum redacti, deteriorem & crudeliorem servitutem subire cogerentur: à qua eos nec Germaniæ omnis, neque alii principes Christiani, utpote procul dissiti, nec satis concordes asserturi fore crederentur; quamquam nec deerant plerique ex iisdem, qui studio asserendæ libertatis, uti humaniores, æquissimique homines, communi consentientis Christianitatis voto nequaquam reluctandum, sed omnem sortis aleam simul subeundam suaderent: postquam Sinanus cùm aliàs sæpè, tum verò non ita pridem Georgio Ravasdio, qui legatus annuum Transsilvaniæ censum Byzantium detulerat, apertum se inimicum & hostem declarasset, ac cuncta humanitatis, amicitiæ, ac denique pristinæ etiam clientelæ jura insolenti fastu subvertisset. Petentem enim Ravasdium, ne majoribus tributi oneribus provinciæ gravaretur, quam Joannis Sigismundi, qui Joannis regis filius Transsilvaniam possedit, tempore factum fuisset; ille intoleranda superbia eum convitiose canem appellatum, ut sileret, interpellaverat, & Joannem Sigismundum ab Solimano potentissimo principe filii loco habitum fuisse; eum verò, qui nunc provinciæ præesset, imperatorium servum & mancipium esse; idque, si per se stet, brevi redactis in servitutem provincialibus, reipse, quid & quantum inter illum, & hunc intersit, demonstratum illoto ore palam addiderat.

Sinanis fastus erga legatũ Sigismundi.

Auxerant formidinem mandata Sinani præter morem iniquissima, & imprimis factu difficillima, quibus ad bellum, quod adversus Cæsarem in Pannonia gerebatur, L. millia hastarum, XL. cubitorum longarum postulabat; quarum media pars solida esset, altera dimidietas concava, sed cannabe, stuppaque & bitumine bene contorta. Totidem operas cum dolabris ad cedendam materiam, ac palis & ligonibus ad egerendos cuniculos, cæteraque castrensia munia obeunda. Tormenta item currulia & naves, quibus in oppugnando Tocaio & ponte faciendo Joannes Sigismundus, Joannis regis filius usus fuisset. Ad hæc ut fruges tota provincia tam perticis flagellatas, quam jumentis excussas, ad Danubium convehendas curaret, eodemque modo & apparatu, quo ante triginta annos filius regis Joannis eunti ad Sigetanam expeditionem Solimano obviam prodierat, sibi Belgradum profecturo, honoris officiique causa occurrat, serio imperabat. Quæ res manifesti plenæ periculi, non secus, quam si ab ipso Murate principe profectæ fuissent, ingentem omnibus, sed ipsi potissimum Bathorio juveni formidinem incussisse videbantur. Itaque sibi & provinciæ consultum cupiens comitia, in queis de asserenda publica libertate deliberaretur, ad oppidum Sassebessum uno ab Alba milliari dissitum indicit. Ubi quum magnitudinem

Iniquissima Sinani postulationes.

periculi, perfidiam Turcarum, insidias Sinani, ac viam, qua illæ caverentur, defectionemque ab impia barbarorum societate disseruissent, ac vires & arma cum Cæsare, ac cæteris Christianæ religionis principibus conjungendas suasisset, non tantum proceres & populum, sed eos etiam, quorum consiliis utebatur, & quos se jam in suam sententiam pertraxisse putabat, longe diversa sentire animadvertit, & simul maximum sentiens dolorem, nova animo consilia volvere cepit, ac ut omnes Tordam ad certum diem armati convenirent, certique aliquid deliberarent, edixit.

1595. Sigismundus à Turcica societate desciscere laborat.

Repugnãtibus nonnullis è procerum ordine.

Quo quùm rursus frequentes convenissent, & ipse tamen adhuc Albæ se contineret, certis indiciis cognovit eos etiam, qui sibi auctores deserendæ Turcicæ societatis fuissent, inter quos Balthasar Bathorius patruus præcipuum locum obtinebat, alia & diversa consilia, secus quam antea censuissent, amplexos esse, novisque rebus studere, ita ut in pristina Turcici fœderis vincula iterum conspirare, multosque è plebe & primoribus, vel dissentire paratos, aut certe perplexos in suam sententiam perducere contendant. Secedendi autem causam esse, ut Turcicis armis confisi, alias novi principatus conditiones, ipso abdicato, constituere possint. Quæ tametsi conficta, nec satis explorata nonnullis videbantur; ipse tamen consilii inops, gravique cura & dolore anxius, & sibi metuens, cum neminem cui opinione prudentiæ subnixo fidere posse videretur, penes se haberet, ad Comitia Tordam proficisci minime sibi integrum duxit; sed una cum rebus & pretiosiore supellectili, Stephano Josica, aliisque paucis comitantibus, iter Cuvatum instituit, quod est arx & munimentum in ipso Transsilvaniæ limite positum: prius tamen quam iter susciperet, literas ad provinciales dedit, quibus se absente Balthasarem Bathorium patruum cum summa potestate rebus omnibus gerendis & administrandis præficiebat, universisque provinciæ ordinibus, ut sui loco illi parerent, jubebat. Is mox accepta dignitate edictum in castris promulgavit, ut universi sine mora se Claudiopolim conferrent, ipseque suis tentoriis ac impedimentis compositis eo proficisci statuit, nec comitia in campo, sed in urbe haberi voluit.

Sigismundus Tordensia comitia adire recusat.

At Sigismundus in itinere ad Caplianum oppidum divertit, illincque ad eos omnes, qui Claudiopoli comitiis vacabant, alias literas dedit, quibus significabat, se non alias ob causas Tordam, ac deinde Claudiopolim ire nequivisse, quam quòd non inanibus indiciis priora sua, eaque rectissimè suscepta de rejicienda Turcica servitute consilia, quibus ipsorum major pars assensisset, inversa ac immutata esse cognoscat; proindè etiam atque etiam viderent, quibusnam consiliorum rationibus innixi communem Christiani nominis societatem fugiendam, ac in amicitia perfidorum hostium persistendum censerent; ejus rei se neque auctorem, neque consultorem unquam futurum: nec ea comitia, quibus jus fasque, ac reipublicæ Christianæ decus nefariè subvertatur, approbaturum; quin potius in eos, qui novis hujusmodi rebus, cum certissima

sua

1595. sua ac totius reipublicæ pernicie studeant, adhibitis Christianorum principum auxiliis, severius animadversurum. His literis in publico conventu lectis & recitatis, mira prorsus animorum mutatio sequuta fuit, ac diversi diversas dixêre sententias: Nonnulli enim & quidem ex præcipuis, qui vel rebus novandis animum adjecerant, ac in iis opes & dignitates se adepturos sperabant, vel metu impendentium malorum, si Turcico fœdere nuntium remisissent, attonitâ & suspensa mente perstitebant, & qui neque ex usu commodoque reipublicæ futurum putabant, si violato eodem fœdere novus rerum status induceretur, palam proloquebantur, illum, uti inconsulto Senatu ac cæteris omnibus, discessum fugæ haud absimilem sibi sumpsisset; ita etiam temerè, quo vellet, abire posse. Sibi Dei Optimi Maximi munere uno avulso non defore alium, qui in ejus locum consultius succedat. Hæc multo maxima pars primariæ nobilitatis, apertis votis & suffragiis dicendo, ad novi principatus rationes inclinabat.

Ex adverso nonnulli ex Ungaris, ac Siculi, & Saxones ferè omnes, taciti primum inter se collatis sermonibus, postremò magna ut fit, voce sublatâ, principem nonnullorum fidei diffisum, adeoque metu perculsum, ubicunque locorum fuerit revocandum exclamare, cædem & supplicia aliis, qui eum abdicandum vellent, minari: neque se alium principem, eo vivo, agnituros, nec nisi eo reverso, quicquam in publicum consulturos vociferari: qua atroci denuntiatione tertii ii, qui tantum ejus exilium malebant, languidius & consultius deliberare, & perplexisque animis suspensi nutare videbantur; non parvum enim eis terrorem incusserat consentientis populi fremitus; ita victi suffragiis, nec ultra hiscere ausi, contentioni finem imponerent. Igitur communi consilio quatuor viri deliguntur, qui illum publico nomine adeuntes Cuvario reducant: Gabriel Quendius, unus optimatum factionis, Balthasar Bogathius, Joannes Sigerius, Albertus Sivegus Cibini Saxonum prætor. Intereà priusquam ii Cuvarum pervenissent, Franciscus Gestinus è Deva, ac Stephanus Boscaius Varadini præfectus, propinqui ejus, non sine militibus præsidiariis, ad ejus auxilium confluxerunt; iisque ac Christophoro Querestirio Cuvarii præfecto consulentibus, animum quem bactenus despondisse videbatur, erexit; ita ut ad Comitia Claudiopolitana profecturus, Vivarium à Fratre Georgio Monacho olim amœnissimo loco ædificatum veniret. Ibi quatuor viri nomine publico eum salutarunt, ac ut in conventum tutò veniret cohortati sunt: & eodem fere tempore Gaspar quoque Cornisius Maramarusii ac arcis Hustianæ præfectus cum copiis, Varadiensè præsidium militare ad eum pervenerunt. Quibus receptis, postquam se fat securum arbitraretur, quatuor viros, qui suum Claudiopolim adventum nuntiarent, misit. Quos ipse sequutus, cùm eo venisset, non tantum civitas universa, sed ordines omnes populi magnâ frequentiâ obviam prodeuntes eum excepere; ipseque dissimulatâ in præsens, quam in quosdam conceperat, irâ atque indignatione, dextris junctis eos comiter habuit; sicque in hospitium

Princeps de communi sententia Cuvario reducitur.

Claudiopolim advenit.

deductus est. Postero die concionem habuit brevem, qua illos suam voluntatem à Lupo Covachocio Cancellario cognituros memoravit: qui longiori sermone prosequutus disseruit, principi stare sententiam, jugum barbarorum statim excutiendi. Nec mora, omnes vel non satis liberis suffragiis & votis, metu tamen compulsi assensere, & decretum sanxere. 1595.

Die quæ sequuta est, quæ vena nona & vigesima mensis Augusti dicerat, Divo Baptistæ decollato sacra, se in templum sacrorum causa iturum simulavit, primoresque procerum nec quicquam mali suspicantes adesse jussit. Ibi è fenestra prospiciens (quod erat signum prætorianis in id maxime intentis clam pro tessera datum) Stephanum Lazarium & Michaelem Calmandium eorum ductores accersit: qui quum armati celerrime adcurrissent, proceres, quorum nomina jam notata habebant, in exteriori cubiculo egressurum illum expectantes, inermesque sclopetis, gladiis ac securibus circumsistere, ac captus injectis manicis, in inferiorem conclavis testudinem claris ferreis munitam deduxerunt: in iis fuêre Balthasar Bathorius patruus ejusque vitricus Joannes Iffiu, qui complures antea annis è Sigethano præsidio illuc profugerat, Lupus Covachocius Cancellarius, Alexander Quendius senatûs princeps, vir clarus & prudens, Gabriel & Franciscus Quendii ejus patrueles, Joannes Bornemissa, Gregorii cognomento Literati, præfecti olim Agriæ, ejusque loci obsidionis tolerata clarissimi filius, Joannes Forro, Gregorius Diacus fisci advocatus, Joannes Gerundius, Albertus Lonaius, Gregorius Salancius, & Balthasar Silvasius. Triduo postquam capiti fuere, capitale de iis supplicium sumi jussit, Gestio, Boscaio, ac Josica suadentibus: ita ut Alexander & Gabriel Quendii, cum Joanne Iffiu, Gregorio Diaco, & Joanne Forrone, paulò ante tortorem tortoribus & carnificibus traditi, indicta cædis causa, in foro urbis obtruncarentur. Quo tempore peracta cæde, densissimus & procellosissimus imber, multa permistus grandine, turbato cælo decidisse visus est. Balthasar vero Bathorius cum Lupo Covachocio Vivarium deductus est, ambo que post aliquot dies laqueo in collum injecto strangulati sunt, Bathorio tamen eum lictoribus sed frustra reluctante. Idem vitæ exitus fuit Francisco Quendio ac Joanni Bornemissæ in arce Gialuina, ad quam vincti sub custodia erant deducti; horumque omnium bona, pecuniæ & facultates, quæ inæstimabilis summæ pretiique esse ferebantur, publicatæ sunt. Ex iis quatuor posteriores, Gerundius, Lonaius, Salancius, & Silvasius interventu & opera amicorum, vita quidem donati, sed bonis ac rebus omnibus vitæ solum verterunt.

His in hunc modum è medio sublatis, Sigismundus in publicum prodiens factum suum excusavit, culpamque omnem in eos, qui cæsi erant, transferre conatus est, atque adeo illos sibi exilium aut cædem machinatos esse; Tartaris iter & transitum per fines provinciæ clandestinis consiliis concessisse: quosdam ex iis veneno, nonnullos sica, & pugione, aut minore sclopero vitæ suæ insidiatos affirmavit: quæ scelera luculentis & locupletibus testimoniis, ac illorum chirographis comprobari posse

Proceres complures custodia mancipat.

De quibus capitale supplicium sumit.

1595. poſſe aſſeveravit. Quæ tametſi minime producta fuere; provinciales tamen cauſas peccati facillimè mortuis delegantes, miro præpoſteroque judicio jure cæſos fuiſſe pronunciarunt; idque publicis Comitiorum decretis inferendum curaverunt. Nec diu poſt, ad ſtabiliendam cum Cæſare pacem miſſus fuit Pragam Alphonſus Carillius Hiſpanus, Societatis Jeſu Theologus; quem ſequutus ſubindè eſt avunculus ejus Stephanus Boſcaius legatus, qui conditiones noviter icti fœderis, petitâ in conjugem Sigiſmundo una ex Cæſaris neptibus, nova etiam affinitate confirmandas procuraret. Adjunxerat ei veluti conſiliarios ac adjutores præter Carillium alios quatuor, Gregorium Chaquium doctum & eloquentem virum, ac Joannem Sigerium, Albertum Sivegum, & Joannem Frataium.

Ligati Sigiſmundi ad Cæſarem.

Cæſar quoque præcipuos ex iis, quorum conſiliis utebatur, delegit, qui cum illis mutuo habito tractatu fœdus ſancirent, Joannem Curaſſium Jaurienſem, ac Stephanum Zuhaium Vacienſem Epiſcopos, Thomam Erdodium Illyrici præfectum, quem Banum appellant, Nicolaum Palffium, ultradanubianarum partium imperium obtinentem, Simonem Forgacium, eodem antea munere functum, ac Joannem Jonium regni Ungariæ prætorem. Qui vero inter hos pro arbitris forent, Cæſarem Specianum Epiſcopum Cremonenſem ſummi Pontificis nuntium, ac Gulielmum de S. Clemente Hiſpaniarum regis oratorem, ac Paulum Trautſonium aulæ ſuæ Marſcalcum adhibuit, qui non multis interjectis diebus ſub Januarii menſis finem ſolenne fœdus pepigere: idque duodecim conditionibus ritè conceptis utrinque concluſere; quibus Tranſſilvano illuſtris principis titulus, cum aurei velleris torque, & Tranſſilvania omnis cum ea parte Ungariæ, quam ei attiguam hactenus poſſediſſet, ac Moldavis & Tranſalpina Valachia, quarum Vaivodæ ſeu principes Stephanus Reſvanus, & Michael cognomento Battus à Turcis receſſerant, ſeque Tranſſilvano ſubdiderant, mero & abſoluto jure ei concedebantur; ſic ut decedente eo abſque hæredibus, eæ provinciæ rurſus ad Ungariæ regnum, ejuſque reges, ad quos antiquitus pertinebant, abſque ulla controverſia redigerentur. Quæcunque arces aut oppida & Civitates communibus viribus, ac miſſo à Cæſare juſto exercitu capientur, aut recuperabuntur, ea Cæſari, tanquam Ungariæ regi cedant. Quæ vero Tranſſilvanus ſuis armis ac induſtria, aut alia indulgentia hoſti ademerit, ſibi jure clientelæ retineat. Sed quæ ad coronam regni proprie pertinebunt, Cæſaris ſunto, qui pro iis Tranſſilvano æquam ſatisfactionem impendito. Si fors Tranſſilvano ab hoſtibus, quod Deus avertat, ejecto, ſolum foret vertendum, Cæſar locum certum ſecurumque cum redditibus, quibus cum dignitate ſeſe ſuſtentet, dabit. Conjux illi dabitur ex auguſta domo Auſtriaca: & ut ille adverſus communem hoſtem alacrius & promptius ſuſceptum bellum gerat & adminiſtret, Cæſar nec ipſum, nec provincias ejus ullo unquam tempore, quicunque rerum caſus, fortunæque mutatio ingruat, deſerturus eſt, nec conſilio, armis, pecuniâ, exercitu idoneo, ejuſque apparatu neceſſario juvare deſinet. Hæc omnia Cæſar approbavit, ac in comitiis regni Ungariæ, quæ deinde menſe Martio ſequuta ſunt, à ſtatibus & ordinibus recipi & confirmari curavit; ipſeque Boſcaius brevi pòſt à Cæſare liberaliter donatus, dimiſſuſque Gracium Stiriæ urbem profectus, Mariam Chriſtiernam, Caroli Archiducis, qui Cæſaris patruus fuerat, filiam, ſingulari elegantia ac forma virginem, ac Latinæ linguæ peritam, à vidua matre Maria Bavara Sigiſmundo petivit, & ſolenni ritu deſponſavit; quæ ſequenti æſtate deducente matre, in Tranſſilvaniam conceſſit, nuptiæque ſolenni pompa Albæ peractæ ſunt. 1595.

Solenne fœdus ictum illis pactum.

Maria Chriſtiana Sigiſmundo deſponſa.

Dum hæc in hunc modum aguntur, Murates Turcarum princeps Byzantii Nonis Januarii nephriticis doloribus extinctus, è vivis exceſſit, cum imperaſſet annos XX. & vixiſſet XLVI. Succeſſit ei Mehemetes filius, natu minimis ejus tertius, XXVII. annorum juvenis, quem ad Magnetes, & Cappadociæ urbem Amaſiam, poſt eum ſolenni ritu circumciſum, à patre amandatum fuiſſe retulimus. Is quum paternum ſolium Byzantii, procurante Sinano occupaſſet, imperium cæde & ſanguine juniorum fratrum auſpicatus eſt; matreſque eorum, novercas ſuas mari ſubmerſit: demum purpuratis ſuis, & Janiceriorum tribunis pro concione pollicitus eſt, ſe æſtate inſequentis anni in Pannoniam cum exercitu venturum, ac obvia quæque uſque ad urbis Viennenſis portas & ſuburbia, igne & ferro vaſtaturum; proinde ut hujus futuræ expeditionis memores, ſeſe ad caſtra & bellum pararent, ſerio edixit.

Murates Imper. Turcarū fato fungitur.

Mahemetes filius illi ſuccedit.

Quæ quum certis nuntiis ad Cæſarem perlata eſſent, eum ſua ſponte ad proſequendas inſtituti belli rationes non obſcurè proclivem, multo magis ad reſiſtendum, ac propulſandum hoſtem exacuerunt. Itaque cum duce rei militaris admodùm perito ac exercitato opus eſſe cenſeret, cujus penuria hactenus ſe haud parum laboraſſe comperiebat, ſcriptis ad Carolum Comitem Manſfeldium literis, qui vir ſtrenuus, & à primo ætatis flore bello exercitatiſſimus, in exercitu Belgico claſſis regis Hiſpaniarum præfectus erat, multaſque & præclaras res terra marique geſſerat, id muneris detulit, ac ut illud haud gravatim ſubire vellet, hortatus eſt: Petrum quoque Erneſtum, ejuſdem Caroli patrem, octogenarium ſenem, ſed vegetum, qui Lucenburgenſis provinciæ præſes in exercitu Belgico, poſt Alexandrum ducem Parmenſem, ac deinde eo vita functo, poſt Erneſtum principem, primam dignitatem obtinebat, itidem rogavit, auctor filio eſſet, provinciam eam minime detractandi; quæ ut ei magno honori & gloriæ, ornamentoque foret, ita Cæſari haud dubie gratiſſimam, omnique ſtudio & grati animi ſignificatione reponendam eſſet facturus. Permiſſu igitur regis Hiſpaniarum, ac patris hortatu Manſfeldius, ſuſcepto per Germaniam ac Francofurtum itinere, ad Cæſarem contendit; ac inundatione aquarum, & itineris difficultate, multis in locis retardatus, ad ſeptimum tamen Idus Martias Pragam appulit; atque a Cæſare ſumma benignitate exceptus, muneribuſque excultus, & titulis principalibus ornatus fuit: copiaſque ſuas, quas ad futuri belli rationes conduxerat, quæ viarum difficultatibus lentius progredieban-

Carolo Manſfeldio ſummum exercitus Cæſ. imperium defertur.

1595. tur, ibidem expectavit. In iis duo millia equitum selectissimorum habebantur, quious Adolphus Suarcemburgius illis jussu praerat, sub quo Hermanus Rosvurmius alam eque- stem ducebat. Bina peditum Wallonum millia à Danso & Afficurto tribunis ductabantur; Bovillerus vero & Marcius singuli mille pedites Vallones sub signis habebant. Leonardus Jellus castrorum praefectus erat, qui postea omnes, atque imprimis Suarcemburgius, hoc Pannonico bello reipublicae Christianae & Caesari egregiam operam navaverunt. Eos vero, ut Viennam sese conferrent, praemisit; ipse autem sub mensis Aprilis finem, cum Matthia principe, qui post Comitia Ungarica Pragam se contulerat, Viennam venit: ibique jussu Caesaris Matthias exercitum ita partitus est, ut qui infra Viennam ad Danubium castra habiturus esset, sibi regendum conservaret, constituto, qui omnibus secundum se imperaret, summo duce Mansfeldio: quae vero copiae in superiori Ungaria essent, eas fratri suo Maximiliano gubernandas subjiceret, eique Christophorus Tiffenbachius vicariam operam praestaret. Tunc primum nomen Vallonum militum apud nos innotescere cepit, antea quidem in Pannonia vix fama auditum.

Copia Belgica ab illo contracta.

Porro Mansfeldius paratis omnibus ad bellum necessariis, ac idoneo tormentorum apparatu in naves imposito, primum ad oppidum Pruccum, quod ad Laitam flumen situm est, cum exercitu venit; ac deinde paulo supra Ovarium castra ad Mosonium metatus est: quae aggere & fossa lata ad Danubii ripam summa celeritate atque arte munienda curavit, tormentaque ad angularia propugnacula collocavit; ita ut externis in eo tabernaculis muniti cujusdam oppidi speciem repraesentarent: tanta ubique in castris rei militaris disciplina servata, ut quamvis demessae fruges non-dum in horrea comportatae, cumularim per agros jacerent, nemo tamen militum rapaces, ut antea impunè consueverat, manus eis admoveret, praesens & festinatum ab severo duce veritus supplicium: in foro autem & diverticulis castrorum tam edulia & pocalenta, quam anseres gallinaeque, & alia id genus tutò venum exponerentur: nec mercatoribus atque agresti plebe omnia ad victum necessaria affatim subministrantibus, quicquam omnino praesenti ementibus pecuniâ deesset. Expectavit ibidem reliquas copias, quae ex Germania sumptibus ordinum Romani Imperii, Caesarisque ipsius aere conductae erant, atque adeo Italicorum principum, ac summi pontificis auxilia, & quae Austriacae ditiones, Bohemique ac Moravi & Silesii missuri erant, quae quotidie conveniebant: quarum summa militum millia sexaginta excedere ferebatur. Palffio autem in mandatis dedit, ut cum suo exercitu Ungarico paratum se ad imperia contineret. Et eo fere tempore Franciscus Aldobrandinus, Pontificis frater patruelis, cum duobus equitum, & octo peditum millibus, Joannes verò Medicaeus cum tribus millibus pedestris ordinis militum, a fratre Hetruriae principe Ferdinando missis 10 castra venerunt, huncque haud cunctatus tormentarionegotio prae-

Disciplina militaris à Mansfeldio observata.

Copia Italica Pontificis & Hetruria Ducis.

fecit. In Pontificio exercitu erant tribuni claris orti natalibus, clarique militia Marcus Farnesius, Julius Cornelianus, Leo Strozza, Rudolphus & Horatius Baleoni, & Fridericus Gisleiius, complurésque alii. Nec caeteros, qui erant in itinere expectandos duxit, sed institutam expeditionem primo quoque tempore maturandam suscepit. Quo autem magis ac cautius consilia sua, quae pectore animoque volvebat, occultaret, hostemque affuturum ac in omnia intentum falleret, omni Austria, quae ad utramque Danubii ripam exporrecta est, ac Ungaris, qui infra Viennam, insulamque Sallocosiam, quae à Germanis Sitta vocatur, usque ad loca Jaurino propinquiora Danubium prope habitant, sub capitis poena mandavit, ut multas myriadas fasciculorum è salicibus ad ripam enatis, aliisque arborum frondibus colligatas, ad flumen conficerent, ut inde navibus in castra conveherentur. Quae res ad hostes delata, eorum animos variis curis anxios distractosque tenebat, Jaurinoque imprimis metuere cogebat; cujus fossas ea fascium multitudine implendas fore suspicabantur. 1595.

Interea dum haec fiunt, Caesar adversus Ferdinandum Comitem Hardecum, ac Nicolaum Perlinum Urbinatem, qui Jauri num ut diximus, pusillanimitate an proditione incertum (utrumque enim vulgo dictum fuit) Turcis tradiderant, lege agi jussit; ac de iis jure militari convictis, in foro sublimi loco è tabularis erecto, extremum supplicium sumptum fuit; ita ut ambo truncatis cervicibus interirent: sed Hardeco dextra quoque manus eodem fere alterius carnificis ictu praecideretur. Caeteris tribunis Caesar ignovit, ita ut inter legiones Carolo Burgoviae regulo subjectas distributi, suis sumptibus ad certum tempus militarent: simul & Paxium, Otmandium, Orsium, ac Joannem Zadórium, qui Tatam, Palotam, Vesprimium, & Montem sacrum Pannoniae Turcis capienda deseruerant, quamquam in comitiis centumvirali judicio damnatos, dimitti liberos jussit.

Comes Hardecus ac Perlinus capitis supplicio affecti.

Caeterùm Mansfeldius quo minus quam in partem bellum facturus esset, hostes scire aut explorare possent, modò Comaronium ire, ac inde Albanis Turcis terrorem inferre; modò assumpto secum Palffio, cum parte copiarum Jaurinum obequitare, locique situm contemplari, ac idoneum castris locum, ut oportunius falleret, designare solebat. Porro postquam in sua castra reversus esset, omni cunctatus tubis ac tympanis signum profectionis dari, ac vexilla attolli jussit, ac apud Comaronium, strato summa celeritate ponte Danubio, ductoque per insulam Sallocosiam justis passibus exercitu, Calendis Julii nec opinantibus hostibus Strigonium obsidione cinxit: quòd eo tempore annona ac rebus necessariis satis munitum erat, sed quod inopinatus nostrorum adventus ingruisset, pauciffimos in praesidio milites & defensores habebat. A oriente Aldobrandinum cum Pontificis copiis collocavit: Suarcemburgium autem cum Vallonibus ad viridarium, quod sancti Georgii, à delubro quondam ibi extructo vocantur, sub vineis tendere, ac

Mansfeldius Strigonium obsidione cingit cum vallat.

in

1595. in omnes partes excubare jussit. Ab Aquilone Ungaros Palffio duce, longo penes Danubium ordine curare voluit. Ipse in medio castrorum non procul flumine, suis tentoriis ac peculiaribus copiis locum delegit, & tormenta prægrandia octo ex parte oppidi, quod à Turcis post tridui defensionem in arcem profugientibus vacuum erat relictum, sinuosæ factis more militiæ aggeribus disposuit, totidem apud Orientalia Aldobrandini castra, quibus propugnaculum è lapidibus quadratis dirutæ majoris templi testudinis, à Sollmano constructum, concuteretur, pertrahi jussit. In monte quoque sancti Thomæ, ac alio ex opposito arcis ad occasum exporrecto, ad distantiam unius stadii, item in vineis, quæ ad meridiem vergunt, castella instar specularum erigi, eaque fossa & tormentis, ac præsidio militari munienda curavit, magistro fabrûm usus Cornelio, quem è Belgio secum adduxeret, sibi imprimis fido, suæque artis peritissimo, ac Claudio Cogorano Architecto Italo: idque eo consilio, ne si hostis prior ea loca occuparet, tormentis suis castra nostrorum continuè infestaret. Ex illo etiam monte, quem olim Latonem, nunc vero montem Caroli milites vocabant, hostes Budâ commeantes videri, & commeatu per castra exercitu, tempestive arceri poterant. Erant qui ea opera non supervacanea tantum esse dicerent, sed etiam ut inutilia minimèque necessaria, clam & in occulto irriderent, ne legiones illis custodiendis tabescerent, minuerenturque; verùm brevi pòst cùm hostes magno numero ad ferende obsessis auxilia, ac tentandam ingrediendi in arcem viam adcurrissent, manifeste apparuit ea omnia prudentissimè & solertissimè excogitata provisaque fuisse; quorum adminiculis, hostis acerrime in nostros invectus, coercita eis haud dubie victoria repressus fuisset.

Per hunc modum circumvallato oppido, Palffium coi mulctum tribuere erat solitus, hortatur, ut equites Ungaros celeritatis causa Budam versus emittat, tentaturos, an quippiam certi de hostium conatibus & consiliis explorari posset: qui cæsis aliquot hostibus, ac captis nonnullis, sequenti die reversi, hostes instructis aliquot celocibus ac Saicis, annonam & auxilia adverso flumine in urbem Aquariam immittere constituisse attulerunt. Quorum certior factus cohortes Ungaricas Wallonibus & Belgis permistas obviam misit, ut ab ulteriore ripa subeuntes hostes glandibus arcerent; ejusque rei Aldobrandinum admonuit, ut & ipse è citeriore ripa eosdem tormentis & sclopetis infestandos curaret. Itaque nostri duplici ab utraque ripa impressione, hostes versis retro navibus in effusam fugam conjecerunt. Postea Mansfeldius Aquariæ urbis portam, quæ Parcanum seu Cacatum respicit, petardo tentandam & convellendam constituit. Id erat instrumentum è materia & trabibus solidum, ferroque compactum, ac instar tormenti ahenei fabrefactum, sulphureoque pulvere indito tantæ violentiæ, ut vel ferreas portarum valvas quantumvis firmissimas, uno eodemque terribili velut fulminis ictu, totis cardinibus evelleret & prosterneret; sed cujus formam à nobis, quamquam omnibus his

Petardi descriptio.

bellis & expeditionibus versatis vix commodè describi posse putemus, quod illud in arcano servari, nec cuiquam ostendi soleat, ne ad hostes transferatur. Sed quum importunæ ac assiduæ pluviæ cecidissent, viæque & flumen vehementi mole aquarum impedivissent, instituta res nedum perfici, sed neque tentari potuit. Ejusdem noctis crepusculo ad prosternendum propugnaculum, quod in angulo Aquariæ urbis rotundæ formæ extructum erat, ex quo nostris, qui in aggeribus latentes excubabant, crebra damna ab hostibus inferebantur, tormenta aliquot justæ magnitudinis collocata sunt; jussitque eitmagistris eorum, ut utrobique, tam illinc, quam è monte Divi Thomæ, illud idem sine intermissione quaterent. Sub id tempus legio Bohemica, duce Wilhelmo Tersone, in castra venit, quæ tria millia peditum continebat, cui locus in castris penes Belgicas legiones datus fuit. 1595.

Nec diu pòst certis indiciis allatum est, hostes pleniori numero cum tribus triremibus, ac aliis multis navigiis & Saicis iterum adverso flumine adventare; eo consilio proposito, ut extrema quæque tentare, & vel auxilia resque necessarias urbi imponere, aut omnes fortiter occumbere parati sint. Igitur Mansfeldius nihil cunctatus, Palffio, ut mille quingentos pedites Ungaros ex selectioribus & promptissimis in ulterio ex ripam festinanter trajiciendos curet, in mandatis dat: Afficurtum verò tribunum cum Belgicis militibus, & quibusdam tormentis campestribus citeriorem ripam obsidere, hostique ascensum viam præcludere jubet. Quo viso hostes in alteram ripam, ubi Ungaros confertis ordinibus stare conspexerant, descensione è navibus celeriter facta prorumpunt, ac certamen acerrimum ineunt, quos Ungari, quamquam longè pauciores, quam imperatum erat, prima fronte non solum sustinuere; verum etiam interfectis quamplurimis & sauciatis, retro ad naves præcipiti fuga sese recipere coegerunt: sed postea quum cæteri è navibus in terram prosiliissent, simulque hostes, animadverso sociorum periculo, ex urbe erumpere non dubitassent, crescente subinde hostium numero, desideratis è numero eorum amplius trecentis, in fugam conjecti fuerunt: Afficurto & Belgis ex altera ripa, glandibus & Falconum pilis, nullam aut exiguam eis opem ferentibus: sicque Turcæ repressis, qui obstiterant, Ungarorum cohortibus, in urbem recepti socios haud leviter recrearunt. Quæ res Mansfeldio imprimis non parvum dolorem attulit; Palffiumque, quamquam sibi charum, & alias ipsius quoque judicio fortem & impigrum virum, quia tamen minorem numerum militum, quem jussus erat, rei tam arduæ perficiendæ miserat, acrioribus verbis castigavit: tametsi ipse omnem eam culpam tribunorum aut centurionum suorum negligentiæ tribuebat.

Hostes auxilia & commeatum nostris frustra repugnantibus urbi important.

Cæterùm postquam mœnia assiduis tormentorum pilis usque adeo diruta esse videbantur, ut quædam veluti via irrupturis facta censeri posset, Mansfeldius Afficurtum tribunum Belgicæ legionis occupere murum jubet. Qui dum cum suis militibus multo sonitu tympanorum ad

Nostri occupande

1595.

Temere pugnam inire tentantes reprimuntur.

ad pugnam se pararet, jamque ad locum propiùs adventaret, pedites Ungari variis è locis mistim procurrerunt, & tumultuarie ac temere Belgis sese conjunxerunt. Sed quod nullo servato ordine in aciem cæterorum irrupissent, impedimento potius quàm usui aut auxilio fuerunt. Nam quum hostes ad defensionem murorum adcurrentes ingentem clamorem sustulissent, remque adversus nostros glandibus & gladiis egregie gererent, confusos & inordinatos nostros, cum sibi invicem oneri & obstaculo forent, vulnerato etiam graviter Assicurto, ejusque centurione cum multis aliis cæso, procul mœnibus submoverunt. Mansfeldius & Palffius justo dolore exacerbati, illos, qui suo injussu temerè progrediendi auctores fuissent, ad sumendam de iis ad cæterorum exemplum gravem pœnam ubique per castra quærendos curarunt; sed eos multo vino temulentos id facinus inceptasse, ac in pugna periisse cognoverunt.

Castigata in hunc modum nostrorum temeritate, Mansfeldius summo sequentis diei diluculo tormenta rursus ad diruendos muros, quos hesterna die occupare non potuissent, obverti, latioremque aditum ad irrumpendum fieri jussit; Wallonibusque simul & Ungaris irrumpendi facultatem concessit: & ut vimineas corbes duplices secum ferrent, quibus cespite impletis protecti, tutius hostes infestare possent, ordinatis ad opus certis manipulasiis, mandavit. Navem etiam armatam, quæ superne crassioribus tabulis, ad arcendos hostilium telorum & glandium ictus cooperta militibusque plena erat, magnâ industriâ, nec minore labore constructam, inter insulam & urbem aquariam prono flumine demittendam curavit, ut per eam veluti per pontem in prostratos muros conscendere possent. Nec mora, nostri tam terra, quam flumine alacriter & fortiter progressi, ingens & maxime cruentum prælium inierunt: quum hostes mutuo sese cohortati, ad murorum ruinam unanimiter adcurrissent, seque & mœnia pari fortitudine defendere, nostrosque descendentes sclopetis & hastis ferire & detrudere conarentur. Magna eo die, qui decimus Julii mensis fuit, ingenti solis ardore æstuosissimus, strages hostibus illata est; quandoquidem nostrorum machinæ & tormenta, quæ in aggeribus propinquioribus, ac monte Divi Thomæ indesinenter fulminabant, hostes frequentissimis ictibus prosternebant, aut lethaliter sauciabant; adeo ut eo tantum conatu octingentos Turcas haud dubie interiisse constans fama esset, idque postea à transfugis quoque cognitum fuit. Quum nostri magna virtute prostratos muros superassent, jam jamque occupaturi essent, hostes nihil cæde & sanguine suorum territi, iisdem defendendis non arma solum & sclopetos, ac majora tormenta egregie expediverunt, sed etiam fervefacto plumbo, ac ollis & tubis sulphureo pulvere plenis, funiculoque ardente succensis, nostros subeuntes arcuerunt; tandemque nostri cedere coacti, obscuro jam & tardo vespere, irritoque labore, amissis amplius ducentis sociis, compluribusque sauciatis, & igne ambustis, receptui cecinere, & in castra rediere. Cecidit in eo certamine Antonius Tinius, cui ob deditum Jaurinum

Irruptio iterum à nostris tentata.

Hostium virtute rejecta est.

capto & condemnato nuperrime Cæsar ignoverat, ac Fridericus Mersburgus, & Tersco per brachium, Greissus verò penetrante per galeam plumbea glande per caput icti, sauciatique fuerunt. Navis quoque illa militibus sclopetariis plena, quam ad secundi fluminis cursum demissam esse diximus, quum inspectante, ac è ripa urgente Mansfeldio jam à prostrato muro haud procul abesset, ignominiose & turpiter a militibus deserta, non ipsius tantum, sed totius exercitus spem & expectationem, irrito & inauspicato successu elusit, atque fefellit. Quam hostes noctis tenebris protecti, naviculisque eo delati, partim incensam excusserunt, partim demerserunt.

Postero die Mansfeldius duplicis irritique conatus infelici exitu permotus, suos, qui sub peculiaribus suis signis & vexillis stipendia merebant, quos Henricus Solenius sorore sua genitus ductabat, cohortatus est, ut præ oculis totius exercitus, ac tam diversarum gentium & nationum, edito supremæ virtutis specimine, murum amissum recuperare contenderent. Quod cùm nihil cunctati impigrè aggressi essent, iisque Columbæus Burgundus Belgicæ peditum cohortis præfectus sese aggregasset; nullis aliorum militum subsidiis adjuti, submotis hostibus, incredibili ausu & virtute murum occuparunt, ac totam diem noctemque pugnando, hostesque fortiter sustinendo, eundem adversus hostium eruptionem egregiè muniverunt, nec cessatum est à minutioribus pugnis, quum è Parcano Turcæ naviculis delati, nonnunquam suis auxilium ferrent, ac nonnullos è lixis & calonibus obvios trucidarent, aut captos abducerent: nonnunquam vero majorum etiam tormentorum pilis nostros opus facientes infestarent. Itaque Mansfeldius obviam eorum insolentiis eundum ratus, Palffio ejus expugnandi curam committit, copiasque è toto exercitu collectas, cum rebus necessariis ac tormentis attribuit: ipse autem in castra reversus, vallum quod ab urbe Aquaria ad Danubium usque hostes extruxerant, evelli ac prosterni jussit: quo nostri propius aggeres effodere, inque iis sese occultare, ad hostes facilius tutiusque feriendos possent. Quod quidem ipso præsente, ac opus urgente, quamquam undique tormentis tam ex arce quam urbe peterentur, ad effectum perductum fuit; hostesque eo nudati præsidio rarius & cautius postea eruperunt.

Mansfeldiani incredibili ausu murum occupant muniuntque.

At Palffius accepto secum Nadasdio, trajectoque per pontem Danubio, Parcanum tanta vi, & ardore pugnacis animi adortus est, ut convocato ad concionem peditatu Ungarico, ac Germanicis cohortibus, quæ variis in locis ejus imperio potestatique subeerant, pristinæ virtutis admonitis, nullo adhibito tormentorum apparatu, vallum, quod è materia & sæpimento, cespite tamen & terra interjecta haud modicè firmato constabat, tametsi tam ab iis, qui intus erant, quam ex arce Strigoniensi majorum tormentorum pilis acerrimè defenderetur, unius horæ momento fortiter expugnaret, cæsis fere omnibus defensoribus, paucis captis, & quibusdam per arreptas fortè naviculas Strigonium evadentibus. Duo tormenta cum signis & captivis Mansfeldio per legatum suum Martinum Turium misit,

Parcanũ à Palffio expugnatur, & evertitur.

cui

1595. cui ille collaudato imprimis Palffio torquem aureum donavit: porro Parcanum a Palffio incensum ac concrematum funditus, deletumque fuit. Tentarunt interea hostes adverso Danubio per Saicas delati in urbem clandestine ingredi; sed ab Italicis cohortibus & Ungaris, qui ad Orientem castra habebant, animadversi, crebrisque tormentorum pilis & glandibus petiti, retro unde venerant Vaciam redierunt. Nec multò pòst Mansfeldius effossis aggeribus, ac collocatis tormentis Aquariæ urbis portam, quæ Parcanum spectat, diruendam decrevit; Ungaricasque & Belgicas cohortes, quæ ibi operam navarent, imposuit, idque muneris & curæ Palffio commisit; qui impigrè loco præesse, & portam simul ac attigua murorum latera acriter verberare cœpit: Verum quum inde parum damni hostibus inferri posse, nec quicquam operæ pretii fieri animadvertissent, incepto destiterunt.

Inter hæc hostes, quo magis Mansfeldium anxio animo suspensum & ancipitem tenerent, & castra ejus inquietarent, incertis itineribus vagari, modò ex parte Montis Caroli, modò è viridariis sancti Georgii sese videndos præbere, nonnunquam nostros provocando & illudendo, minutioris prælii occasionem offerre, & refugere: nonnunquam circumactis in gyrum equis, subito sese retro in silvas ac valles & nemora proripere. Postemo Calendis Augusti à fidis exploratoribus, Palffii studio & opera quæsitis, certius allatum est, Budensem præfectum Hasanem, ac Beglerbegum ejusdem nominis, necnon Mahematem Ciliciæ præsidem, cum XXX. millibus Turcarum, ad ferendum obsessis auxilium iter suscepisse, nec procul abesse eo proposito, ut sub pugnæ tempus, valida militum præsidia urbi, et que arci inferant: atque adeo si res & occasio tulerit, nobilis alicujus pugnæ edendæ facultatem experiantur. Quibus hostium consiliis cognitis, extemplò fossas & aggeres, ac vallum quod castra ambiebat reparari, ac à militibus diligenter custodiri jussit, tormentaque idoneis in locis collocavit, & singulis ducibus ac tribunis, ut intenti in omnia momenta vigilarent, serio edixit. Ipse vero totam fere noctem insomnem ducens, castra & vigilias obivit, omnibusque rebus necessariis quam rectissime in ordinem redactis, hostem paratus expectavit. Dum autem his administrandis summa ope & industria incumbit, opportunè duo millia equitum Belgicorum, quos jamdiu summo desiderio expectabat, in castra advenerunt, quorum adventu exhilaratus, quod lentioribus factis itineribus, recentiores equos viresque adduxissent, spem haud dubiam insignis victoriæ animo concepit, atque omnia, quæ erant in castris majora minoraque tormenta, ac sclopetos in lætitiæ signum, cum ingenti fragore & strepitu explodi jussit.

Turcæ obsessis opē ferre conantur.

Nec multâ interjectâ temporis morâ, Turcarum duces copias suas omnibus rebus instructissimas nostris videndas præbuerunt, ac uno à nostris milliari castra sua collocaverunt; nullo tamen edito certamine, quod sub ejus diei vesperum, totamque noctem insequentem, insolita aëris perturbatio, ac pluviarum tempestas, non sine horrendo tonitru & fulgetris, ac validis ventorum turbinibus repentè coorta esset. Sub cujus procellosæ tempestatis stridore tumultus in castris ad arma conclamantium, ac non modicus, quamvis inanis terror, & consternatio subsequuta est, initio à Bohemicis, & Tertianis cohortibus facto; adeo ut multi ex iis de fuga cogitarent, nisi à custodibus, qui ad pontem excubabant, transitu prohibiti essent, ac Mansfeldius cum sclopetariis Wallonibus, ac Palffio & Burgavio adcurrens, restitutis animis tumultum compescuisset. Redeunte sub auroræ tempus tranquilla serenitate, hostes validam turmam equestrem, intermistis Janiceris jaculatoribus, versus nostrorum castra emiserunt, quæ & castra specularetur, & certamen sereret; universæ tamen pugnæ casum vitaret. Mansfeldius visis hostium antecursoribus, Palffium cum tribus millibus equitum Ungarorum & Germanorum, qui è Franconibus ac Rheni accolis constabant, confestim misit: quos quum Turcæ conspexissent, simulato timore se in fugam conjecerunt; ut nostros insequentes ad insidias, quas in valle salicosa castris proxima tetenderant, perducerent. E quibus tametsi hostes in nostros appropinquantes celeriter erupissent, nostrorum tamen tanta virtus, & fortitudo fuit, ut illos quoque haud secus, quam qui ad castra procurrerant, funderent, fugarentque. Ea re à Turcis animadversa, aliæ atque aliæ subinde turmæ fugientibus auxilio mittuntur, & Turcarum fuga sistitur: fit pugna anceps & cruenta, ac usque fera ad occasum solis protrahitur; adeo ut nostri, quamquam acerrime & diu issime dimicassent, ad extremum tamen crescente hostium numero, amissis aliquot sociis, terga dare cogerentur, & versus castra fugam intenderent; nisi à Mansfeldio nova tam Ungarorum, quam Belgarum & Wallonum subsidia, sclopetariosque equites accepissent. Quibus opportunè adcurrentibus hostes usque ad sua castra fugati, pari accepto detrimento pedem retulerunt: quos quum nostri conversa fortuna iterum avidius sectarentur, Turcæ colubrinis campestribus, quas in colle proximo astute collocaverant, eos submoverunt, ac ut se ad castra reciperent, compulerunt. Nec ejusmodi certaminibus modus, aut finis futurus apparebat, nostris ac hostibus mutuo clamore & provocatione sese irritantibus, nisi Mansfeldius ipse cum toto robore equitatus procursuro similis, sese commovisset, ac interim nox superveniens prælium diremisset. His pugnæ prælodiis, supra paucos ex Ungaris interfectos, Germani etiam equites ex ala Comitis Georgii Hollachii, ac Joannis Reccii, & Christophori Brandellanii, quinquaginta tres desiderati sunt; sauciati verò quinquaginta septem. 1595.

Certamen cū Turcis.

Turcæ sub hesterni prælii tempus munitionem, quæ in monte Carolino extructa erat, contemplati, oculos, mentem & industriam omnem ad eam defixerant, ut ejectis vel vi vel dolo defensoribus occupare possent. Itaque duo millia Janicerorum deligunt, qui ante auroræ exordium eam in potestatem redigant: ii summo conatu ac viribus acerrimè oppugnatam, cum summa sua tandem clade relinquere sunt coacti: Wallones enim & Belgici milites, duce Dansio strenua & fortiter eam seque incolumes servarunt; inter-

Turcæ munitionē in mōte Carolino frustra adoriuntur.

1595.

fecto cum aliis plurimis Nasupho Janicerorum præfecto, ex iis, quos Chorbagias vocant; Turcis abeuntibus Mansfeldius castellum invisit, militibusque collaudatis, in locum sauciorum integros & vegetos substituit; ejusque præsidium majori propugnantium numero auxit, pluraque tormenta ibidem collocavit, quibus, si hostes rursus in conspectum se darent, eminus peterentur, ac iis rite administratis, in castra reversus est.

Turcæ promote castra, aciéque instructa, prælio cũ nostris acerrime concurrunt.

Jam ad quartum diem Augusti mensis perventum erat, quum Beglerbegus & cæteri duces castra promovent, relictâ ad præsidium castrorum certa peditum manu, iterque suum bipartito distribuunt; sic ut ex altera montis parte, quæ prata Divi Georgii respicit, & ubi Suarcemburgum à Mansfeldio relictum diximus, septem millia equitum ex Spahoglanis, qui sunt equites prætoriani, ac Asiaticis deligerent, quibus Mehemetes Cilex præerat; reliquum verò equitatum, simul cum toto Janicerorum ac exercitus robore adversus Mansfeldium, qui ex castris progressus, structis ordinibus in acie stabat, Beglerbegus cum Budensi duceret; utramque autem hostilem aciem septem & deni falcones, quorum usus in pugnis campestribus est, cum totidem magistris tormentorum munirent. Progredientibus in hunc modum structa acie Turcis, Mansfeldius Suarcemburgo & cæteris, qui cum eo erant, per idoneos homines nuntiat, hostem lento passu ad pugnam adventare; proinde nunc se virum fortem præstet, ac vel vincendum, vel moriendum sibi existimet; nihil esse tertium; simul ipse suos in ordinem redigit, ac cum Burgavio regulo singulas acies obequitans, adesse jam tempus, quo se fideles & strenuos viros, ipsius auspicia, nomenque sequutos re præclarè gestâ ostendere possint, brevi sermone proloquitur: in ipsorum virtute, & dextris Christianæ Reipublicæ & Cæsaris decus, & propriam salutem consistere; nullum plane dubium esse, quin Deus Optimus Maximus adversus fœdissimi generis hostes exoptatam victoriam largiturus sit, modò ipsi se eos præstent, de quibus ipse præclaram spem & opinionem diu antea concepisset, eaque expectatione è longinquissimis regionibus eos in illius diei fortunam secum deduxisset, ut parto insigni trophæo cum dignitate, & honore in patriam, paternosque lares reduci possent.

Nec mora, hostis nihil cunctatus, versus majorem urbem rectà procedit eo animo, ut illatis sub prælio subsidiis, locum tueri & conservare queat. Ex adverso Mansfeldius totis agminibus instructis contra prorumpit, rectàque in hostem pergit: Palffio ut cum equitatu Ungarico & Germanico pugnæ initium faciat, jubet; ipse cum Wallonibus equitibus, ac Germanis, nec non duodecim millibus selectorum peditum, qui ex Italis & Germanis constabant, ac colubrinis aliquot, quas versatiles vocant, mox illum sequitur, pugnantique suppetias fert. Nec in ea parte certamen usque adeò diuturnum aut anceps contigit: Cum enim Palffius cum Ungaris & Nadasdio prælium iniisset, restitere quidem hostes impigrè, & perfractis in nostrorum pectora hastis aliquamdiu nostros sustinuere, ita ut utrinque nonnulli occumberent; inter quos Christophorus Brandestainius, & Joannes Reccius, turmarum ductores, à Janiceris procellâ glandium dejecti, desideratique sunt; sed quum Mansfeldius validiora pugnantibus auxilia atque arma intulisset, nutare primùm hostes cepêre; denique quum ab equitibus æque ac peditibus innumera glandium vi, veluti densa quadam grandine peterentur, relictis omnibus tormentis, abjectisque signis se da per montes, vineas, valles, & silvas fugâ sese proripuere, quos palantes effuse & dispersos Ungari pariter & alii partim ad usque prata Georgiana, partim longe ultra, per notos tramites prosequuti, sine discrimine cæcidere, aut captos in castra perduxere.

1595.

Reccius & Brandestainius cadunt.

Hostes victi & fugati cedunt.

Ex parte alia Suarcemburgus cum Henrico Oberenprucco ac Bovillerio eos, qui eum adorti erant hostes, haud dispari contentione, ac virtute non solum sustinuit, sed etiam ingenti edita pugna prostravit, & in fugam conjecit; adjutus etiam tormentorum pilis, quæ jubente & curante Medicæo è castellis ad Divorum Thomæ, Ceroli, & Georgii montes, industria Mansfeldii exstructa erant, passim cum strage hostium volitantibus. Quo quidem tempore cognitum fuit, eas munitiones à Mansfeldio non inanibus conjecturis, ut quidam putabant, sed summo judicio, singularique prudentia & peritia erectas fuisse, & ad totius victoriæ eventum non parvo usui fuisse. Ea in fuga pars hostium, quæ primum omnium fugæ initium dederat, Budanam viam effuso cursu tenuit: pars cum Mehemete Ciliciæ, quem Caramanum vocabant, à nostris à fronte, à tergo, a latere, circumventa, quum alio fugere non posset, amissis decem & septem colubrinis (quarum vix dimidiam partem in nostros, idque semel tantum & sine notabili damno exploserant) & amplius tribus sociorum millibus, ad urbem Aquariam præcipiti fuga contendit, ibique à sociis recepta est: quorum numerum ad quingentos circiter Turcas fuisse ferunt. Parta victoria, nostri summa celeritate in hostium castra delati, ea rebus omnibus referta, puncto temporis diripuere: in quem mille quingenta & amplius tentoria, cameli totidem ac muli sarcinarii, haud multo pauciores reperti, in nostrorum potestatem devenerunt. Cæsa aut capta ad quatuordecim millia hostium dicuntur. Signa 57. cum totidem colubrinis relata, ac præda ingens parta: ex qua Mansfeldius nihil præter tormenta & signa retinuit: cætera victoribus ducibus & militi concessit. Tentorium tamen Beglerbegi, quod Quinsquio Bohemorum equitum ductori obtigerat, communi consensu, ei, ut summo duci exercitus, dono datum fuit; quod erat Phrygio opere elegantissime elaboratum.

Castraque illorem direpta.

Cæsaque & capta 14000. hostium.

Hoc in prælio Mansfeldius imperatoris ducisque imperterriti, ac militis fortissimi munere functus est, pugnando ac obequitando, suosque ne pugnam, quam forti & invicto animo inchoassent, intermitterent, neve victoriam, quæ foret in manibus, cunctatione aut socordia corrumperent, animando: sic ut tres equos fatigatos recentioribus permutaret, ac inter tormentorum fragorem & reboatum intentâ ad ravim usque voce impensius clamare non cessaret. Unde ejus prælii laboriosissimo die viribus exhaustus, ac sitibundus recentia

Mansfeldij eximia virtus in hoc prælio

Unde morbo correptus fatis concedit.

cujusvis

1595. cujusvis generis poma, uvasque & Melopepones, quæ omnia in Pannonia affatim reperire est, copiose sumpsit, ac avide potavit. Quamobrem molestâ & importunâ febri tentari cepit, ad quam quum etiam alui profluvium accessisset, sisti nullis remediis potuit. Ipse nihilominus actis Deo gratiis, hymnoque in ejus laudes decantato, postridie continuandæ oppugnationi & prosternendis muris totus incubuit, quæve agi vellet Medicæum edocuit, & militibus, præsertim Ungaris, qui veluti viarum periti toto triduo, nova spolia & captivos in fuga & latebris deprehensos in ejus conspectum adducebant, dona ac pecuniam distribuit. Deinde hesternæ victoriæ successum Matthiæ principi perscripsit, misitque ad Cæsarem Henricum Salonium, sorore suâ gentium, cum signis ac ejus generis vexillis, qualia ax setis caudæ equinæ eleganter facta Turcarum principes suis præfectis dare solent, ac aliquot equis militaribus, captivis item præcipui nominis duobus. Denique suadentibus Medicis, ut aerem mutaret, & castrenses curas & labores aliquandiu intermitteret, paruit, seque Comaronium lectica deducendum curavit. Ubi crescente morbo, vir nobilissimus & fortissimus, longiorique vitâ dignus, die Assumptæ in cœlum virgini matri dicato extinctus est, quum 52. ætatis annum ageret, summaque spe capiendæ urbis tenetur. Luxere eum paribus lachrymis Ungari pariter & Belgæ, Germanique, à quibus omnibus ut pater amabatur. Fuit a tenaris annis, & ipsis ferè incunabulis è patre, qui adhuc erat in vivis, inter castra & militiæ munia educatus; ita ut nemo eo melius disciplinæ militaris leges calleret & exerceret, nemo fortibus viris & militibus æquior esset; contrà erga malos & flagitiosos inexorabilior. Veneficio & incantamentis, dum esset adolescens, non sine exquisitissimis doloribus tentatum eum satis constat; ita ut vivum instar lacerti animal ex ejus crure supra talos excinderetur; quo vulnere læsis nervorum compagibus eum nonnihil claudicantem sæpe conspeximus. Eo mortuo quum imperii summa Matthiam principem respiceret, cæteri duces obitum Mansfeldii, magno animorum dolore illi significarunt.

Mansfeldio defuncto licentia militaris aperte denuo erupit.

Nec sine luctu, & lachrymis memorari potest, quantopere simul ac Mansfeldius fato concessit, omnis disciplinæ militaris atque religionis, pietatisque cura in castris collapsa fuit, quantum non miseræ solum plebis, sed aliorum quorumcunque fortunæ & facultates impune diripi vastarique cœptæ sunt: & qui supra alios dignitate imperioque eminebant, nedum ad insolentiam subjectorum militum licentiamque compescendam quicquam pensi habebant, sed potius maligno pravoque ingenio, bellum avare, crudeliter, & impie administrando, suosque rapto vivere permittendo, rempublicam post privatum decus facile habebant.

Matthias Archidux obsidionē strenue persequitur.

Venit interea in castra Matthias, nihil Viennæ cunctatus, ac priusquam equo descendisset, castella & munitiones Mansfeldii, aggeresque & loca tormentorum ab illo disposita, situmque castrorum perlustravit & collaudavit; eodemque ordine, quo ille vivens instituerat, obsidionem prosequendam mandavit. Nec mora, satagente Medicæo, mœnia Aquariæ urbis denuo sine intermissione verberare cœpta sunt; & simul Pontificis copiæ, postquam propugnaculum Orientale, quod à Solimano è lapidibus sacrarii majoris templi constructum diximus, adeo dirutum esset, ut illud proxime subirent, in egerendis cuniculis, & subvertendis ab imo fundamentis assidue occupabantur. 1595.

Qui verò intus erant hostes, rebus quidem ad victum necessariis, quanquam parce & frugaliter, uti ipsis consuetudo est, nondum erant destituti, ac inter reliqua magnam hordei nondum moliti copiam in cellis penuariis & subterraneis reconditam habebant; una tamen militum & defensorum penuriâ magnopere laborabant: quum tot & tantis præliis, à diversis fortissimis Christiani nominis nationibus acerrime oppugnati, cæsique magna ex parte aut sauciati, ad exiguum numerum redacti esse viderentur: Sauciorum etiam ac puerorum & mulierum magna erat multitudo, utpote quibus inexpectata obsidio nec opinantibus ingruens, imbellem ejusmodi turbam emittendi spatium ademisset: quorum precibus & ejulatibus præfecti singulis fere horis, ut arcis & oppidi deditionem, quæ defendi ulterius non posset, honestis conditionibus maturarent, obtundebantur.

Interea minimè cessantibus tormentis, pars muri concussa pilarum ictibus concidit, tanto hiatu, ut principes irruptionem tentari posse haud dubie existimarent. Quo tempore Vincentius Gonzaga, Mantuæ & Montisferrati Dux, à Cæsare in castra venit, quingentos equites totidemque pedites egregie instructos secum adducens; isque Carolum Rossium clarum militiæ virum legatum habebat.

Dux Mantuanus in castra venit.

Ad diem XIV. mensis Augusti Matthias suos ad pugnam instructos esse, ac legionem Annibalis Rottennavii, cum Suevis & Belgis, ad Ungaros Palffii imperio subjectos procurrere ad mœnia jubet. Hostes contrà se intrepidè opponunt, ac diu in muris certamen, cæsis è nostrorum numero quamplurimis, protrahunt, & ex ipsis multi occumbunt; postremò tamen aliis subinde atque aliis cohortibus subsidio supervenientibus, Palffioque & Suarcemburgio, ut rem præclarè & fortiter gererent, cohortantibus, tandem mœnia superantur, & hostes detruduntur: quorum pars præcipiti fuga in arcem evadere contendit, pars in urbis foro conglobata, pugnæ se parat; sed mox à nostris dissipatur & conciditur.

Oppugnatio à nostris tentata feliciter cedit.

Mœnibusque superatis, oppidum occupatur.

Supervenit etiam Ridelelius eques Theutonicus, classis præfectus, ejusque milites & socii navales, quamquam ex arce pilis acriter peterentur, descensione è navibus facta auxilio nostris adcurrunt, & hostes frustra repugnantes ad internecionem cæduntur: in hac pugna Alibegus senex præfectus pugnans interficitur; alter Mehemetes Cilex seu Caramanus in arcem ægre evadit; cæteri aut trucidantur, aut se Ungaris capiendos ultro dant.

Aly Begus occiditur.

Quorum causa inter Germanos & Pannonici nominis milites rixæ oriuntur; Germanis captos Turcas, cæterisque spolia adimere conantibus, illis vero contumaci animo resistentibus, nec nisi Palffii interventu sedantur. In eo certamine præter Germanos Italosque qui ceciderunt, periit glande per os ictus Stephanus Mailatus junior, Stephani clarissimi viri è Gabriele filio nepos, in quo ejus familiæ progenies defecit; & Baptista

1595. etiam Peczlus Tirolensis legionis tribunus vulnus haudquaquam tamen lethale accepit. Capto oppido Aquario, pro quo tamdioramque ancipiti eventu aliquoriea dimicatum est, nostri ad arcem oppugnandam animos viresque converterunt. Sed mox incidentibus pluviis, quiboa cænosum & lubricum solum redditum est; & tempestae sclopetis minus idonea suborta, conatus ad serenitatis commodiorem occasionem delati sunt, nec tamen à concutiendia mænibus cessatum.

Interea certis nuntiis edfertur, Beglerbegum & Budensem cæterosque Turcas, qui proximo prælio evaserant, copiis collectia bellum instaurare, castraque ad vatetem Budam posuisse, rursusque novaa ad ferendas obsessis sociis suppetias consilia agitate. Itaque Marthiaa octo millia Germanorum utriusque ordinis militum, ec cum Palffio & Nadasdio quator mille Pannonios delegit, ducemque eis Carolum Burgaviæ regulum constituit, qui eorum castra exploratant, invaderentque. Sed Palffius ob simultates inter ipsum & Burgavium subortas mansit in castris. Porro quum

Nadasdius prælio cum Turcis prospere decertat. propios hostium castra ventum esset, Nadasdio procurrendi cum Ungaria munus imponitur; isque impigrè hostes adortus pugnæ initium facit, quæ statim adcurrentibus Turcis summo ardore accenditur; ita ut quamquam Nadasdius fortiter sese tuaretur, tamen multitudine hostium circumventus, multis circe cadentibus maximè laboraret: igitur missis, qui se in discrimine versari referrent, iduneia hominibus opem à Burgavio & suppetiaa postulavit; sed quum ille incertum ob quasnam causas lentius & serius, quam par erat, & magnitudo periculi poscebat, cunctaretur, Belgæ & Vallonea, obequitante Oberenprucco præfecto, vel injussu Burgavii, ad ferendam laborantibua sociis opem citatia equis protinus advolarunt, Nadasdioque & Ungaris æquorem confligendi facultatam attulerunt. Ibi asperà recrudescente pugnà, & multis utrinqua occumbentibus, Abdulahes Coppaniensis præfectus, quem ante aliquot anoos à Vesprimii præliariia acie captum, è carcere miro astu evasisse diximus, acerrimè pugnans, suffosso & procidente equo ab Ungaris capitur: eademque fortunam aliquot ex ejus satellitio, qui eadem opem ferta festinabant, subierunt. Progrediente vero inter hæc cum suia Burgavio, Torcæ quod se impares esse animadverterent, omisso prælio, in sua castra redierunt. Sic etiam nostri, pugna soperiorea, facto per noctem itinere sub autoram, adducto Abdulahe & quibusdam vexillis hostilibus, ad castra reversi sunt. Ferunt Torcas eo adversi certaminia eventu usque adeò fuisse constematos, ut si Burgavius, postulante Nadasdio, cum tota mole copiarum graduocyua promoto, in pugnantes irruisset, haud dubie in fugam conjici, & castris exui potuissent. Magnum tamen momentum ad totius victoriæ accessum attulit Abdulahis capti, & in aggerea tormentarios producti conspectus: Palffius enim & Nadasdiua Mehemeti Caramano, qui consensu militum Alibego interfecto præfectus erat constitutus, sub fide publica ex arce ad mænia vocato, Beglerbegum & alios purpuratoa, in quorum auxiliis omnem salutis spem collocatam habebat, acie cæsoa, castra capta & direpta, postremo debellatum esse serio affirmaverunt. 1595. Sive igitur ipse id revera evenisse non dubitans, ideoque ulterius infensæ fortunæ reluctari nequaquam debere ratus, sive jam amissa urbe Aquaria, sitis incommoda & aquæ penuriam veritus, sive aliis duræ necessitatis angustiis adactus, Calendis Septembris post multam contentionem verborumcum Palffio ita convenit, ut datis utrinque obsidibus, omnes cum sarcinis & rebus universis exire permittantur: cuncta tormenta curulia, apparatusque eorum, ac commeatus in arce relinquantur: XXX. naves onerariæ, quæ ebeuntes Villegradum usque devehant, eis concedantur, quas illinc remittant.

His pactis à principe firmatis, sequenti dia, tradita arce, quingenti circiter è propugnatoribus, ac mille imbellis fæminarum & puerorum turba capita, præter ægros & saucios excedentes, navigia conscenderunt; quæ licet Villegrado remittere debebant, promissi tamen immemores, Budam usque perducta retinuerunt. In hunc modum locus insignis momenti, post quinquagesimum secundum annum, quam a Solimano dedentibus Hispanis urbs capta fuerat, Deorum immortaliū ope Reipublicæ Christianæ restituta est, Mansfeldio paulo ante vitâ functo, cujus fortitudine & militaris disciplinæ scientia ejus recuperandi fundamenta jacta fuerunt. *Strigonium nostris deditur secunda die Septemb. An. 1595.* Fama recepti Strigonii non solùm Cæsari letissima accidit; sed etiam Romæ, ac omnibus fere Pontificiæ ditionis urbibus, Deo Optimo Maximo gratiæ actæ sunt; ipseque Clemens Pontifex è Vaticano ad Minervam pedibus profectus, ibique sacris operatus, pro re bello bene gesta preces supplicationesque instituit.

Strigonii præfectura Palffio Committitur. Post hæc Matthias Strigonium, valido militum præsidio indito, curæ Palffii commisit; dirota vero loca, Joanni Alberto Princenstano magistro fabrûm restauranda commendavit: exercitumque ad Vissegradianam arcem obsidione cingendam promovit. Ea est editissimo & munitissimo loco sita, in qua olim Corona regni Ungariæ marmoreo in fornice servabatur; atque inter hanc & palatia, ac prætoria Caroli regis, quorum nunc rudera tantum spectantur, turris est aquaria Danubio imminens satis munita. *Mox Vissegradum oppugnare instituit Archidux.* Verum hostes visis procul nostrorum agminibus, hac deserta, in superiorem arcem migraverunt, eamque defendendam constituerunt. Quum nostri castra ad dextram Danubii ripam collocassent, partim vero ad oppidum Marossum è regione arcis cum equitatu substitissent; Palffius nuntios ex Ungaris ad eos, qui intus erant, misit, hortatus ut sibi ipsis parcerent, deditâque arce incolumes abirent; ne si pertinacius reluctari, aut vim nostrorum experiri mallent, nullus postea veniæ aut gratiæ locus foret. Torcæ tam loci naturâ, quàm suis viribus freti, se ad extremum usque spiritum arcem suo principi servaturos responderunt, neque enim adhuc tormenta curulia attracta erant, nec ea, nisi summis difficultatibus & laboribus ad juga præcipitia, arduique montis attrahi posse putabant, & spe etiam auxiliorum sese sustentabant. At Palffius re cum Medicæo & Aldobrandino communica-

1595. munlcatâ, expugnandam vi & armis hoſtium pertinaciam conſtituit, tormentaque magno & indefeſſo milſtum ſtudio & operâ, ac ubi per loca aſpera & ſentibus, ac ſpinetis, & arboribus impedita equis & jumentis viæ deerat, ergatarum molimine & craſſioribus funibus, ipſis etiam milſtibus Italis & Ungaris impigrè manus admoventibus, in ſupercilium ac cacumen excelſi montis, unius diei & noctis labore ſtatuerunt, atque iis murum vetuſtum, & variis ſuperiorum annorum oppugnationibus debilitarum verberare ceperunt. Præerat arci & trecentis, qui in ea erant militibus, Pyrrhus Aga Peſtanus ſenex; qui dum auxiliorum ſpei & expectationi inhæret, interea ſe & ſocios, amiſſa etiam arce perituros animadvertens, deditionem facere conſtituit, ſi ea à Palſſio honeſtis conditionibus acciperetur. Igitur è muro proloquutus, ut ſibi & ſociis cum ſupellectili & armis in tutum abire liceret, petere cepit; ſed quum Aldobrandinus, Medicæus & Mantuanus, nonniſi vitæ eorum parcendum, & relinquenda quæcunque alia habebant omnia, ac abſque gladiis & armis diſcedendi facultatem conceſſiſſent, ac interea Fridericus Ghiſelerius cum ſuis Italicis cohortibus arcem ingreſſus eam occupaſſet, extremo metu perfuſi, nec quicquam amplius locuti, arbitrio victoris arcem tradiderunt. Verum quod Turcæ Strigonio dimiſſi naves, quas juxta pacta Viſſegradum uſque devehere debebant, retentas non remiſiſſent, communi conſenſu militum duxumque retenti fuerunt; ita ut per cohortes & contubernia diviſi, in varias Italiæ partes abducerentur: nonnullique eorum, ope Venetorum, è ſervitute redempti, longis exantlatis erroribus, Byzantium, atque in patriam reverterentur, multi natale ſolum nunquam viſuri in tranſtris triremium & vinculis expirarent.

Hoſtes arcem arbitrio victoru tradũt

Horum exemplo atque infortunio cognito, Mehemetes, qui Vaciæ præerat (is antea Gregorius Borſius appellatus, è præſidio Palotenſi transfugiens ad Turcas defecerat) nequaquam ſe dubiis & periculoſis fortunæ caſibus objiciendum arbitratus, incensâ arce, ac duabus etiam aut tribus biremibus, quas noſtri prioris & irritæ obſidionis Strigonienſis tempore turpiter reliquerant, præ nimio metu & fugæ feſtinatione ibidem relictis, Budam ſeſe recepit: Palſſius autem re ex fumo ac flammarum ſplendore, haud inani conjecturâ, uti acciderer, compertâ, per Saicas citatis remigiis eo delatus, reſtinctis ignibus, oportunum locum occupavit, impoſitoque præſidio, eoque Andreæ Oroſſii curæ & induſtriæ commiſſo, ad caſtra reverſus eſt. Ferunt noſtros, ſi totis viribus in Budæ conſpectum veniſſent, tormentaque mœnibus diruendis admoviſſent, ea quoque potiti haud magno labore potuiſſe: Adeo enim tunc Turcæ, emiſſis brevi tempore tribus munitiſſimis præſidiis perterriti, & ad ſummam rerum deſperationem redacti erant, ut conjuges & parvos liberos, ac cariorem ſubſtantiam navibus imponerent, & Albam Græcam ac Samandriam, aliaque longinquiore & tutiora loca dimittere contenderent, multique confictis abeundi cauſis, in Aſiam ac ultramarinas regiones dilaberentur. Sed quia frigidior jam autumnus præ foribus eret, ac Italicæ cohortes confectis ſtipendiis in patriam reverti feſtinarent, ut iterum ad conficiendum bellum commodiori tempore redirent, nec Cæſar de Budæ obſidione quicquam ad id uſque tempus deliberaſſet, Matthias rebus in præſens divina ope bene geſtis, rejectiſque aut dilatis Budæ invadendæ conſiliis, reliquo exercitu & tormentis, aliiſque rebus bello neceſſariis curæ Maximiliani fratris, ut erat à Cæſare conſtitutum traditis, Viennam reverſus eſt.

Turcæ deſerta Vacia, Budã refugiũt.

Matthias Archidux dimiſſu copiis, Viennam redit.

1595.

Sub id tempus, & eo fere die, quo Manſfeldius ſub Strigonio fuſis fugatiſque hoſtibus, re præclare geſtâ victoriam eſt adeptus, Georgius Comes Zrinianus, cum Joanne Sigiſmundo Herberſtainio, limitum Illyrici præfecto, ac Stiriacis Ferdinandi principis copiis undiquaque contractis, præſidioque militari Caniſano, cui Chriſtophorus Haimus præerat, in ſocie etem adſcito, arcem Baboeiam, inter Caniſam & Sigetum ad Dravum flumen ſitam, quam anno ſuperiori aquarum inundatione impeditus, intactam relinquere erat coactus, obſidere conſtituit; facto ſupra Rinoiam paludoſum & ſtagnantem fluvium, penès Corpadum, (eſt id oppidi nomen) ponte tumultuario. Promotis igitur caſtris, in quibus ad decem millia militum, cum neceſſario tormentorum apparatu erant, ad Chorgonem conſedit, eo conſilio, ut die ſequenti Babociam tempeſtive perveniret. Sed quod eſſet æſtuoſiſſimus intolerabili ſolis fervore dies, ita ut equi præſertim pinguiores, & peditum nonnulli nimio calore exanimati inter eundum conciderent, & interirent, propoſitum tenere non potuit; ſicque ad pagum Senquiralum, qui à Babocia medio milliari abeſt, eam noctem in caſtris quievit. Turcæ nondum quicquam de adventu exercitus comperti habebant, quod ab iis, qui in pagis otioſi & vagi errabant, forte in manus noſtrorum incidentibus cognitum ſuit. Verum ubi nocturnos ignes conſpexere, & fremitum caſtrorum audivere, ſuorum promptiſſimos ad ſpeculandum emiſerunt; reque compertâ, totam noctem conſultando, & quidnam fieri expediret, diſputando inſomnem duxere: poſtremo quod imparati paucique eſſent, ſub auroram incenſa arce, relictiſque ibi tormentis & rebus omnibus profugerunt; juſſu autem Zriniani Comitis tormenta octo juſtæ magnitudinis flammis erepta ſunt; ſed pulveris ſulphurei magna copia eodem incendio abſumpta evanuit: ac ædificia, in quibus ſervabatur, contiguaſque domos puncto temporis disjecit, & concremavit; nemine noſtrorum, qui jam omnes angulos & latebras prædendo perſcrutabantur, læſo.

Zrinius cum Herberſtainio Baboeiam occupat.

Captâ Baboeiâ duces nondum Manſfeldii victoriæ gnari, in conſilium conveniunt, diſputaturque, quorſum arma vertenda ſint? Herberſtainius tranſeundum Dravum, ac ulteriorem regionem uſque ad Poſegam igne & ferro vaſtandam, depopulandamque exiſtimebat; eamque ob cauſam lintres & Saicas, ac varia navigia ſecundo Dravo devehenda curaverat, quibus exercitus trajiceretur. Haimus victoriis lætus, relicto ad ſiniſtram Sigeto, ac itinere inter Dravum, & Ormanum rivum, inſtar paludis lacunoſum facto, Quinqueeccleſias urbem cum ſpe opimæ prædæ improviſo invadendas proponere non dubitabat, quod eſſet locus

minùs

1595. minus munitus, & turcæ ex illis confiniis Strigonium profecti necdum rediissent, ideoque nemine, qui resisteret, obvio, proclivia omnia futura differebat. Quibusdam ad majorem terrorem circumferendum videbatur, locus ille penes Sibotum oppidum, ultra Sigetum situs, quem Turbitum Turcæ vocant, in quo viscera Solimani in delubro Talismenorum sacerdotum condita sunt, igne & ferro funditus excindendus. Sed vicit sententia Zriniani Comitis, ut Reipublicæ utilior, qui prætermissis ac repudiatis aliorum sententiis, ibidem persistendum, ac Baboциam veterem superioribus bellis dirutam, repurgatis ruderibus instaurandam præsidioque muniendam decrevit: ac in castris magnam certorum & jumentorum copiam conquisivit (agricolæ enim metu belli, relictis sedibus, ad interiora & longinqua regionum migraverant) quibus robore & virgulta, cæteraque necessaria tanta celeritate convecta sunt, ut intra VII. diem tota arx vallo, propugnaculis, valvis, cæterisque ædificiis ad defensionem necessariis, solâ militum operâ & laboribus, ex præscripto Cæsaris Portæ Placentini Architecti, sat commode erigeretur. Cui quum Zrinius Nicoleum Horvatum Canisæ peditum centurionem præfecisset, & Haimus forte ducte centuriam Germanorum peditum Vemillerio ductore addidisset, duces X. postquam domo discesserant, die, incolumi reducto exercitu redierunt: & in itinere ad Otsadum vicum haud procul Chorgone, lætum de Mansfeldii victoria, sub Strigonio reportata nuntium accepere; confestimque tubas & tympana passim resonare, tormenta quæ habebant omnia explodi, & ignes plurimos in lætitiæ signum in castris excitari jusserunt.

Babocia vetus à Zrinio instaurata ac munita.

At Herbestainius domum perveniens, haud multorum dierum quiete suis concessa, consilio cum Thoma Erdodio Bano, Equempergo, ac Lencovitio, cæterisque ducibus communicato, Petriniem, ex qua hostes acerbas & funestas in agrum Turopolianum, ac Zagrabiensum excursiones faciebant, improviso impetu tentandam, ac si tempus & occasio ferret, appositis repentè scalis, operâ peditum, quos habebat promptissimos, occupandam constituit. Re ab illis approbatâ ad certum locum ultra flumen Savum convenere, ac castra ad Novigradum, inter Savum & Colapim conjunxere; nec diu cunctati, relictis Sisciæ, quæ prope erat, impedimentis castrorum, & tormentis paulò ante Solis occasum, leviori accincti apparatu, Petriniem appulere. Præerat arci Rustenes, de quo ante dixi, vir clarus & pugnax, apprimeque militaris; qui advententes nostros conspicatus nequaquam contineri potuit, quin conscenso statim equo promptius prodiret, suosque ad pugnam educeret. Qua fervente, & cadentibus utrinque nonnullis, ipse breviora sclopeti glande, à Gaspare Curtitio equite, ut postea intellectum est, lethale vulnus in sinistro latere accipit, sauciusque se mox cum suis in arcem recipit, quum eum vulneratum esse nostris minime constaret. At peditea appositis scalis propugnaculum, quod penes Colapim venientibus à dextra parte situm est, conscendere conati, à Turcis magna vi, hastis, sagittis, & sclopetis, aliisque telis in subeuntes confertim jactis detruduntur. Illi tamen eo irriti conatus successu nequaquam territi, repetito summis viribus certamine, vallum securibus & dolabris sternere, modò roboribus detrahendis uncos ferreos injicere, modò ligonibus & batillis ima fundamenta subruere; nec tamen, quod Turcæ pari virtute & contentione locum egregiè tuerentur, quicquam proficere. Postremò multâ & obscurâ gliscente nocte, quamquam iniquissimi loci occasionem ereptam viderent, nihilominus quo inefficacius, tanto tamen pertinacius ad persistendum à præfectis incitati, stramina & fœnum, quod ab hoste accumulatum in promptu erat, cæteramque aridæ materiæ copiam, vallo suppositam succenderunt, eodemque igne munitio flammam concepit, & nostri magnum clamorem sustulerunt. Tum vero Turcæ, quamquam nox intempesta, & cælum nubilosum, ac inconditæ foris clamentium voces, & fremitus cuncta terribiliora reddebant, nihil tamen animis sese demittentes, ad eam stationem celerrimè adcurrerunt, sclopetisque & falconibus rem gerendo, nostros operi intentos multis eminus interfectis submoverunt; & partim cuppis & doliolis aquæ, è puteo, qui mediæ arcis in area erat, haustis, partim madefactis lodicibus, aut luto & cespite, & quicquid ad restinguendos ignes in re tam subita obvium ac oportunum ducebant, raptis, ægre tandem flammam extinxere, nostrique totam noctem usque ad clarius diluculum frustra laborantes, re desperatâ receptui signum dedêre, & eodem quo venerant itinere, Sisciam tristes & conturbati repetivere.

Nostri Petriniam felici successu capiunt.

Vix dum eo ubi tormenta & castrensem supellectilem reliquerant, perventum erat, quum adolescentulus vix pubertatem egressus, Christianis ortus parentibus, sed depopulatione forte superioris anni captus, quo in scribendis Illyrica linguæ literis Rustanes amanuense utebatur, in castra venit, illumque dolore suscepti vulneris suo in complexu extinctum esse, & Turcas ejus morte magno metu perterritos, de fuga & deserenda arce cogitare nuntiavit. Fuere qui statim redeundum, hostemque improvisè urgente formidine consilii inopem invadendum, & fortunam denuo experiundam arbitrarentur. Contrà qui cautiores prudentiæ & consilii nomine valebant, verbis pueri fidem derogere, nec rem irrito incepto, adversaque fortuna semel tentatam, iterum temerè majoreque detrimento, nec minore ignominia labe repetendam censere. Itaque Herbestainius ac Lencovitius unum è centurionum numero promptum, & viarum peritum, sine mora Petriniam versus proficisci, ac summa ope niti jubent, si quis ex hostibus intercipi possit, à quo certiores cognoscantur. Qui paulò pòst reversus captos septem, aut octo Turcas eduxit, atque ii cuncta, ut à puero relata erant, sua etiam confessione vera esse confirmarunt. Quamobrem nostri captis subito armis & conscensis equis, Petriniam extento cursu delati, jam hostes majori ex parte arce excessisso, paucos intus eosque metu attonitos hærere compererunt: cumque portæ arcis paterent, signifer Joannis Draskovicii equitum præfecti, primus signum illatum in vallo affixit, cæteri equites pariter & pedites, partim promiscue ingressi, cæsis paucis, qui cunctabundi ex hostibus intus reman-

1595.

remanserant, eam occuparunt, partim vero fugientes persequuti, plurimos retraxerunt, ac equis militaribus, & rebus diversi generis, magnique pretii, captivisque & opimâ prædâ, ac Rustanis ipsius supellectili potiti sunt; quum ii, qui ejus cadaver Banialucæ humandum deferebant, aliquot ante horis, in tutum præcessissent.

Rastovicia etiam & Gora à nostris recuperata.

Receptâ in hunc modum necopinato successu, secundum Dei opem Petriniâ, hostes qui Rastoviciæ erant, incensâ eâ, profugerunt; qui vero Goram custodiebant, collectis subito vasis ad tutiora loca trepidi sese recepere. Herbestainius & ceteri duces re bene gesta hilares, quod præcedenti nocte semiambustum erat propugnaculum, è materia & cespite nota ratione restaurandum curarunt, locumque præsidio militari imposito, Danieli Francolo Tergeltino turmæ equitum præfecto custodiendum dederunt; ac deinde his rebus prosperè confectis ad suas stationes reversi sunt. Fama fuit, eaque tam apud hostes quam nostros constans, insigne à ducibus operæ pretium fieri potuisse, si armis ulterius prolatis, Jaiciæ & Banialucæ terrorem admovissent: neque in iis recuperandis irritos futuros fuisse eorum conatus, nisi in medio rerum gerendarum cursu importunis consiliis cessatum fuisset.

Bathorii nuptiæ cū Caroli Archiducis filia.

Interea dum hæc in Pannonia & Illyrico, Cæsaris auspiciis sat prospere geruntur, Sigismundus Bathorius fœdere, ut diximus, cum Cæsare inito, ductâque in matrimonium filiâ Caroli Austriaci Cæsaris patrui, nuptias Albæ Juliæ concursu populorum, ac muneribus planè regiis solennes peregit: ac sub finem mensis Augusti socrum, quæ filiam in Transsilvaniam usque comitata erat, excultam donis dimisit: quum ipse eam usque ad Eniedinum oppidum officii causa deduxisset; novæ verò nuptæ Tasnadium usque, quod est in provinciæ finibus oppidum, ut matrem comitaretur, permisisset. Is jam antea, postquam veteris Turcicæ clientelæ jura, seu potius compedes exuisset, nec esset ignarus, Turcas omni ope & viribus arma & bellum adversus se & provinciam rursus sub jugum mittendam concitaturos; nihil prius potiusque habuit, quàm quomodo rebus suis, & reipublicæ consulere, seque & suos populos ab injuriis barbarorum tueri posset. Eam ob causam, cum Arone, Moldaviæ (sed is proditionis, et Turcicæ societatis suspectus loco & dignitate postea motus fuit) ac Michaele Bano (sic eum à præfectura Cralioviana ad Istrum sita vulgo vocabant) Valachiæ Transalpinæ principibus, Turcæ tributariis, per internuntios Stephanum Josicam, & Pancratium Sennieium transegerat, ut suo exemplo servitutis Turcicæ jugum cervicibus excuterent, ac secum unà Cæsari ad Christianam rempublicam ab immanibus barbaris vindicandam præsto essent; easque duas provincias Pannoniæ olim attributas, permittente Cæsare, unà cum principibus, quos nominavi, certis conditionibus & legibus suæ potestati & clientelæ subjecerat: quum etiam Cæsar eis se, ad ferenda auxilia, & equitatum copiasque idoneas, cum tormentis bellicis & eorum apparatu, pecuniam item rerum gerendarum nervum subministrandam promisisset. Itaque statim post violatum Turcicum, & confectum cum Cæsare fœdus, limites suos necessariis præsidiis munire, eosque viris militaribus custodiendos distribuere cepit; et Georgium Barbelium è disciplina Gasparis Magochii, olim dum Giulæ præesset, virum fortem, & ducendi exercitus peritum, traditis ei copiis, Caransebessum proficisci, & in hosticum ducere jusserat: isque primo & improviso impetu Bochciam, & Varsocium Turcis omnibus, qui in iis erant, trucidatis, receperat.

Transsilvanus Moldaviæ & Walachiæ Principibus, ut jugū excutiant Turcicū, persuadet.

Bochciam & Varsocium Turcis eripit.

Turcæ quum initium belli à Transsilvanis factum esse vidissent, ipsi quoque, qui Giulæ, Chanadii, Lippæ, & Jenone in præsidiis erant, in Transsilvaniæ fines ingressi, aliquot pagos non procul Josseo oppido distitos, abductis in servitutem incolis exusserant. Ex adverso milites Transsilvani adjunctis sibi nobilitatis copiis, quæ ad M D. equites constituebant, jubente Sigismundo Totuardiam, Turcicæ ditionis oppidum satis populosum, invaserant, oppidoque concremato, ac arce appositis scalis conscensa & capta, Turcas fere ducentos, qui in ea erant, trucidaverant: reque confectâ sese in castra Barbelii Caransebessum contulerant.

Totuardiam.

Qui auctis eo modo copiis, Fadsato terrorem admoverat, locumque dedentibus se Turcis, occupaverat: venientemque Fatsadensibus auxilio Temesiensem purpuratum Solimanum, cæsis duobus Giulæ & Chanadii præfectis, & hostium duobus millibus fuderat: Eperiessum & Solmosum diffugientibus hostibus receperat; Lippam post quatuor & quadraginta annos, quam ab Hispanis deserta erat, admoto tormentorum terrore, deditione in potestatem redegerat; ejusque insignis loci periculo territi Turcæ, qui Vilagosuarii, Chanadi, Aradi, Pancoræ, Sirini, aliisque propinquioribus locis erant, quo quisque potuit, profugerant: ita ut Barbelius singulari virtute & celeritate, ad urbem Temesiensem recuperandam viam aperuisse videretur.

Fadsatū.

Eperiessū.

Lippam, aliaque loca ditioni suæ adjicit.

His rebus & aperta Transsilvanorum rebellione auditâ, Sinanus tot & tantis rebus in Asia & Africa gestis clarus, & nuper capto Jaurino, & repulsis illinc Cæsarianis tumidus, suopte ingenio Transsilvanis infensus, petitâ administrandi ejus belli veniâ, & ingenti comparato exercitu, ad prima veris initia, Byzantio egressurus nuntiabatur, animo Transsilvaniæ & utriusque Valachiæ provinciis pristinum jugum imponendi. Michaelem etiam Transalpinum principem, seu, ut à subditis veteri nomine vocatur, Vaivodam, Alexandri, qui ob avare & crudeliter administratam provinciam à rebellantibus subditis regno pulsus fuit, successorem, Petrique, qui ante Alexandrum sceptra tenuerat, filium, impense oderat, quod is post fœdus cum Cæsare ac Transsilvano ictum, Turcas, quorum duo amplius millia in sua ditione, ne conscio quidem ipso, nedum concedente, sedes & domicilia fixerant, ac Judæos Turcarum socios, ad unum omnes trucidari jussisset. Huic Transsilvanus debita ex fœdere auxilia & copias postulanti tempestiva ultra alpes miserat, in queis duo millia equitum & quingenti totidemque pedites Pannonici nominis censebantur, præeratque eis Albertus Quiralius, vir fortissimus,

Sinanus, magno coacto exercitu, Constantinopoli se movet.

Ejus in Michaelē Vaivodā odium.

1595. tissimus, & bello Moscovitico, à Stephano Poloniæ rege edministrero, multis rebus preelerè gestis clarissimus, ex provincia Gemerienu Pannoniæ superioris otiundus.

Michael Vaivoda & Kira ... Flo- ... op- ... fun- ... di- ruunt.

Igitur Michael & Albertus communicatis consiliis, edventum atque arma Sinani præ-occupanda erbitrari, primo Flocium oppidum inter Uroscieniu & Nicopolim pari intervallo distans, trucideris aut io fervitutem ebductis omnibus Turcici nominis incolis funditus deleverunt. Inde ed Civitetem Arsouam versi, quam Carolus & Ludovicus Pannoniæ reges muro clauserant, unius diei itinere à Breila insula Danobiana distantem, scalis eppositis repente captam incenderunt: Selistriam, quem Bulgari & Turcæ Destorum appellant, urbem amplam & mercatu celebrem, Constantini, ut ferunt, Magni opus, haud dissimili detrimento affecere: Achomatem insuper Eunuchum purpuratum, cui Aphis cognomentum erat, quæ vox castorem exprimere dicitur, cum valida Janicerorum Tartarorumque manu, ac quatuordecim millibus Bulgarorum & Thracum obviam venientem, ut pulso Michaele Bogdanum quendam provinciæ præficerent, collatis signis & manibus fuderunt & fugarunt; ite ut Turcæ Tartarique amissis copiis & castris turpi er refugerent: & Aphis suffosso equo pedibus pugnare, & pusillo ec degeneri equo à servis forte oblato impositus, latrem fuge quærere cogeretur. Quibus rebus administratis, Michael relicto cum Transsilvanis, & mercede conductis militibus ad Istri ripam Quiralio, ipse cum suo peculieri præsidio reipublicæ negotiis revocatus, Bucarestam reversus fuit. Nec multò pòst Quirelius concreto glacie Istro, cum Ungarorum & Cosacorum turmis & Valachis stipendieriis, in Bulgariam trejecit, & paucis diebus Vistovem & Orahovam oppida cepit, & diripuit, ulteriusque progreilus Cernavodam, Rosgredum, ac Oblocitiam vastavit; ec per omnem circa regionem usque ed Achilleam & Moncastrum urbes, non procul ab Istri in pontum Euxinum sese exoneraotis ostiis sitas, cuncta obvia ferro & igne vastando & exurendo, erma circumtulit: neque ullo eccepto detrimento, victorem & incolumem exercitum cum amplissima & ditissima præde ad Michaelem reduxit.

Achomatem Eunuchum ... fusunt fugantq.

Kiralius Bulgariã ferro flamaque exscindit.

Sinanus Bucarestam & Tergovistam, Michaeli adimit.

Interea Sinanus adultâ jam æstate Byzantio digressus, decimis quintis castris ad campos, quos Doburgianos vocant, pervenit; inde-que progressus castre baud procul Istro posuit, in quibus supte centum millia armatorum esse ferebantur: nec diu cunctatus, ponte facto in Valachiam trajecit: ec Bucorastem, quæ ei prima occurrebat, subito edortus impetu, cepit: ulteriusque progressus Tergovistam principetus sedem vecuam repertam, facile occupavit. Nam Michael suis viribus diffisus, uxore & filio Petrasone, ed Cibinium Transsilvaniæ urbem omissis, cum Quiralio & exercitu ad Alpes, quetuor millium passuum intervallo dissitas, quæ à vetusta erce ibi constructa, sed jam olim à Turcis diruta Negrevodæ appellantur, sese receperat: quæ loca ob confragosas & asperas rupium crepidines, & cænosum lateque stagnantem ad eerum radices rivum, & internata humido solo ad justam proceritatem salicte diversosque fruticas, accessu difficillime, ac fere impervia sunt: nec nisi unico itinere, pontibus subliciis, nec temen continuis strato adeontur, quos si quis vel parvo sclopetariorum numero, ac mediocribus colubrinis obstruat, hostium magnas etiam copias aditu prohibere potest. In iis angustiis avorum nostrorum memoria, quum Ladicus Transalpinæ Valechiæ princeps ad Bulgerorum regem Strahimirum transfugiens, Ludovico Pannoniæ regi ejus nominis primo rebellasset, Niconem Garanum & Simonem Megesalrum Ludovici duces, à Dragomiro Ladici perduellis copiatum ductoie in insidias perductos, ac ad internecionem cæsos memorabant. At Sinenus missis Chausiis non solùm totâ provinciâ coactis operis, sed etiam è Bulgarie ed opus accitis, Bucerestum & Tergovistam vallo è materia & craticibus crassioribus, ac cespite duodenos pedes lato circumsepiendas suscepit, labore dies & noctes continuato: ipse eutem exercitum bipartito divisit, ita ut pertem cum Ali purpurato Trapezoutino, qui copiis & cepto operi urgendo præesset, Tergovistæ relinqueret; residuum vero virium & præcipuum robur ed hostes persequendos duceret: nec procul ab iis, quas diximus, angustiis, in conspectu nostrorum editiore in loco castra poneret, ut bina castre mutuo sese intueri possent: ipseque nostrorum temeritetem, qui se invictie armis, ut putabat, & viribus meruendum, & insuperabilem expectare eusi essent, non parum miraretur. 1595.

Die quæ sequuta est, duodecim millia expeditissimorum Turcarum, quorum pars dimidia è Janiceris constabat, delegit, qui superetis angustiis nostros invaderent, nec nisi victores reverterentur. Michael & Quirelius qoamquam paucitatis suorum gnari, virtute tamen suâ secundum Dei opem, & locorum commoditate freti, in ipsis, quas diximus, pe. ludis & silvæ engustiis hosti occurrerunt. Hostes numero & multitudine, Ungari & Valachi virtute confisi pugnebant, sieberque embarum partium pertinacia, ut aliquando hostes retrocedendo à nostris magnâ cæde editâ, usque ad castra fugarentur: nonnunquam nostris hostium impetu loco pulsis barbari sese jam vicisse proclamarent: aderatque Sinanus pugnantes voce compellans, ac restitantes & ignavos, modò contumeliosis verbis, modò clava & verberibus incitans, hunc in modum tota fere dies, usque ad occasum solis, alternante dimicantium fortuna, transacta est. Ad extremum tricenarie sclopetariorum peditum Ungarorum manus, quæ castris uno ante die pabulerum egressa fuerat, veluti ca lo divinitus demissa supervenit; jussuque Michaelis defatigatis labore pugnæ nostris, oportunum necessariumque euxilium etulit, hostesque ræcentiorum copiarum adventu territi fugam dedere: quorum nostri tergis insistentas, non solum multos ex potioribus Turcis cacidere; sed etiam quatuor currulia tormente cum aliquot signis, & in iis prægrende unum viridis coloris intercepte retulerunt. Quo in fugæ tumultu Sinanum è ponte, quem à nostris rupum subitario opere resteuraverant, in paludem delapsum, ac equi colluctationa prætet vastea

Michael & Kiralius primo cum Turcis prælio cõgressi.

Sinanus vincit & in fugam cõjicitur.

1595. vestes & ora turpiter fœdatum, duobus etiam excussis dentibus, vix a suis periculo ereptum fuisse ferunt. Hujus pugnæ a Sinano & Turcis male pugnatæ infortunium non multis post diebus Byzantium allatum, æmulis illius & obtrectatoribus, qui ejus intolerandam superbiam ferre non poterant, non minimam obloquendi occasionem præbuit. Unde ipse in iram & ultionem pronus, redintegrandum omnibus viribus bellum, & Michaelem provincia pellendum, ac eo bello confecto Transsilvaniam invadendam constituit.

Sed Michael quod se imparem hosti futurum intelligebat, ad interiore alpium juga, atque aditu difficilia sese & copias suas recepit: & mensem fere integrum ad auxiliorum adventum in iis continuit: simulque Sigismundo in Transsilvaniam sine mora perscripsit, suas res in eas angustias & difficultates esse redactas, ut nisi mature succurrat, periculum esse, ne ipse cum exercitu & provinciæ hosti prædæ sit futurus, qui se devicto & pulso Transsilvaniam protinus invasurus foret. Sigismundus viro forti, seamque fidem sequuto, pro eo ac juxta pacta debebat, maturam opem ferre constituit: statimque post peractas nuptias, sororumque in Stiriæ fines dimissam, Benedicto Mindcentio, Siculorum Vicecomiti seu prætori, ac Balthasari Bogsthio, & Lapo Cornisio in mandatis dat, ut omnes Siculos, quicunque octo tribubus seu tractibus continentur, arma sumere, & in castra ad campos Barcensas, & oppidum Saxonicum, quem Nigrum collam vocant, convenire jubeant, suoque nomine eis promittant, spondeantque, se pristinas ipsis libertates, quas ob crebras rebelliones, ac læsæ majestatis crimen superioribus annis emisissent, redditurum, siquam promptissimos sese ad communem reipublicæ defensionem præstiterint. Ipsemet, quo & Siculis & aliis provinciæ incolis celerius conveniendi exemplum daret, XXVII. die Mensis Augusti motis Albâ castris Sebessum venit, ibique tridui spatio substitit, ut reliquos opperiretur. Ibi in æstivis quiescens, lætissimum nuntium de triplici fortunæ arridentis successu accepit: Lippam nimirum captam, repulsos in Walachia Sinani conatus, ac Tartaros, qui duce Gazi eorum principe, quem Hamam vocant, magno numero Moldaviæ ac Transsilvaniæ infesta arma illaturi, suis sedibus emigraverant, postquam

Tartari profligati à Moschis. Borysthenem transiissent, è Moschis ferro & igne, regionem eorum omnem vastantibus, revocatos, ad tuendam patriam reversos fuisse: neque eo anno ob imminentem hiemem eorum excursiones esse formidandas.

Sigismundus exercitum cōparat. Post tridui quietem quum ad Nigrum collem sextis castris pervenium esset, ac Calendæ Septembres illuxissent, equites Germanos à Cæsare missos, qui tunc erant in itinere, expectandos duxit, & Siculi eo quo jussi erant, arma & frequentes convenerant, quos una cum Stephano Boscaio, & Gaspare Cornisio, patentibus in campis aspexit & perlustravit: *Siculorū copia.* repertusque est eorum numerus ad XIV. millium, DCC. & LV. armatorum. Tantâ promptitudine eorum visa atque collaudatâ, edictum per tota castra conceptis verbis, de scripto publicari jussit, quo veteres libertates Siculis reddebantur. Ac ii lætitia ingenti perculsi, mox certos nuntios remiserunt, cum seriis mandatis, ut qui suis in sedibus remanserant, impuberibus tantum & ætate confectis domi relictis, omnes sub capitis pœna in castra properarent. Quo cognito magnus eorum numerus dulcedine libertatis illectus certatim in castra venit, ita ut intra paucos dies omnium summa ad XXIV millia hominum accederet: quorum IX. millia & CC. sclopetarii, cæteri hastati & sagittarii erant. E Varadino equites præsidiarii DCCC. omnes hastati, ac MCC. sclopetarii pedites adfuerunt. E Prussia Poloniæ provinciæ, Joannem Viherum, Ernesti filium, cum trecentis Cosacis, qui om- *Cosaci.* nes duplici sclopeto, uno oblongo, altero breviore muniti erant, arcumque & pharetram sagittis plenam singuli habebant, in castra venientem lætus excepit. Ibidem Germani quoque equites gravioris armaturæ, quos Cæsar *Germani equites.* subsidio mittebat, numero MDC. armis, equis, & viris egregie instructi, duce Alberto Raibicio Silesio, variis bellis & certaminibus in Pannonia exercitato supervenerunt. Quorum adventu exhilaratus castra promovit Brassonem, seu Coronem versus: literasque ad Stephanum Resoanum Moldaviæ Vaivodam perscripsit, ut in castra venire maturaret. Qui itinere absque mora suscepto, quod metu Tartarorum recta progredi non posset, versus Transsilvaniæ & Siculorum fines divertere coactus, obviam hostilem Polonorum manum *Moldavica copia.* habuit, quæ & iter obsederat: cum qua dimicare compulsus, eam cæsis quamplurimis dissipavit, itinereque continuato copias, in quibus MMCCC. pedites, ac DCCC equites erant, ac XXII. tormenta currulia in castra, quæ jam ad Terchvaram erant posita, adduxit. Ea est arx à Ludovico Ungariæ rege, inter angustias alpium olim ædificata, postea que à Joanne Huniade aucta, quam hoc tempore Brassovieni seu Coronenses obtinent. Supra hæc copias mille pedites sclopetarii à colore vestimentorum Nigri vocati, quos Civitas Cibiniensis continue suis stipendiis alit, & cerulei æque mille è Coronensibus, & mille virides à Megiesanis, Rubeique totidem à Bistricensibus missi castra auxerunt. Equitas prætoriani bis mille, & pedites totidem principis latera ac tentoria stipabant.

Cùm esset in castris ad Terchuaram, allatum est Joannem Samoiscium Poloniæ Cancellarium exercitusque ducem, audita Stephani Resuani è Moldavia profectione, inscio rege suo, è Podolia in provinciam cum copiis irrupisse, eique facile occupatæ, Hieremiam Mogilam Moldavum, clientem suum obscuri quidem nominis, sed sibi gratum hominem præfecisse. Quo nuntio perculsus collatis consiliis, eam injuriam in præsens concoquendam duxit, quod Sinano ingentibus viribus sibi imminente, & Siculis ob nondum redditum eis libertatis diploma tumultuantibus, nulla esset occasio vindicandi; confecto tamen, quod susceptum erat, bello, ejus tam importunæ injuriæ memoriam nequaquam depositurum pollicitus, Siculis diploma in membrana descriptum reddi jussit, eosque in Walachiam præmisit; ipseque paucis post diebus, difficillimo & cænosissimo itinere, superatis magno labore alpibus, ad villam Rucariam, sub ea-

1595 *Sigismundus copias suas recenset.* rum radicibus sitam pervenit : ibique copias denuo recensuit, quæ in universum in novem agmina divisæ, XX. millia equitum hastatorum, ac XXXII. peditum constituebant. Tormenta currulia LIII. ac magnus carrorum numerus, quibus pulvis sulphureus, & res bello necessariæ vehebantur, ac impedimenta exercitus longo ordine procedebant : quæ omnia ob summas itineris angustias, nonnisi singulatim funibus , & ergatarum labore ex alpium summitate ad imam vallem transportari poterant. Adhæc Michael & Quitalius cum octo millibus selectissimorum militum , illum adventantem summo cum desidario opperiabantur. Castra ad Rucarum habenti principi, *Aquila prope Principis tentorium considens.* aquila ex Alpibus præcipiti volatu delapsa, prope prætorianum ejus tentorium, quod tunc tendebatur, consedit; quam præ magnitudine humo se attollere nequeuntem , militea captam, boni ominis ergo, ut interpretabantur, ad eum deduxere. Ab hac Rucaria promotis castris, & flumine Dombovicia, qui è jugis alpium summa rapiditate provolutus , recepto Jalovinciе amne, in Danubium procurrit, vado superato ventum est , ad eum locum , in quo Michael sua castra metatus erat. Ibi ex ejus sententia, decem dierum quies militibus concessa est , donec impedimenta dimitterentur; interea tamen pabulatione, & velitationibus in hosticum nequaquam cessantibus, in quibus nostri sæpe victores, magnum adversus hostes animum , magnam audaciam concepisse videbantur.

Mons erat castris haud procul, subterlabente Dambovicia fluvio, in longum exporrectus, quo conscenso ferunt Sinanum castra nostrorum eminus speculatum fuisse, atque dissimulato metu, quem, uti exitus docuit, haud parvum animo conceperat, verbis elevasse. Interim vallo, quo arcem Targovistæ circumdare inceperat, ad finem perducto , suis in concionem vocatis, persuadet se una cum copiis , donec Transsilvani propius accessissent, Bucorestum subducturum , fugamque in præsana & metum simulaturum , & mox si tantum audaciæ sibi sumerent , ut Tergovistam obsidione tantandam existimarent , instructa acie in illos improviso irrupturum; ita ut cæsis & dissipatis eorum castris , nihil tandem obstaculo futurum , quin eodem victoriæ cursu Transsilvania quoque potiatur. Finita concione, magnaque tormentorum ac apparatuum bellicorum , & commeatus copiâ in arcem impositâ, quatuor millia Turcarum ejus custodiæ præsidioque reliquit , & eam curæ Alis purpurati Trapezuntini commendavit, adjuncto ei Bali *Sinanus Bucorestum cum exercitu se recipit.* Epirota, Aulonis Macedoniæ urbis præfecto, & Mehemete Cadi ejusdem loci prætore, qui eam tuerentur ; ipse cum exercitu de nocte Bucorestum contendit, succenso prius oppido, ac templis ad XX. quæ in eo erant , concrematis.

Sequenti die Transsilvanus instructâ acie copias promovet, animo fortunam prælii cum Sinano & Turcis, Deo Optimo Maximo juvante, experiundi, totisque viribus confligendi. Præcedebant in primo agmine Michael & Quitalius cum vetere exercitu, quibus quatuor millia equitum , ac Stephani Chaquii turmæ adjunctæ erant. Hos Siculorum legiones sequebantur, inter quarum & Germanici equitatus ordines pone subsequentes , tormenta currulia LXXV. cum suo apparatu vehebantur. A dextro primi hujus agminis latere duæ validiores turmæ equitum progrediebantur, quarum utrique quina millia equitum inerant. 1595. Lævum latus idem numerus quinum millium equitum binis agminibus, atque eodem ordine claudebat : quos omnes Sigismundus cum reliqua exercitus Transsilvanici parte , quæ ad duodecim millia equitum constituebat, proximo intervallo sequebatur ; iisque omnibus post Sigismondum legatus imperabat Stephanus Boicaius, non tam virtute , aut rebus fortiter gestis eam dignitatem consequutus, quam quòd Sigismundo avunculus arctâ consanguinitate jungeretur. Servato in progressu hoc ordine, III. Nonas Octobris ad eum locum ubi Sinani castra erant, nemine præter quam quinque aut sex Turcis , qui egressi antea castris palantes revertebantur, repertis , iisque illico jugulatis, sub meridiei tempus ventum est; utrinque insidias subesse ducas, eam noctem in armis vigilando , & castra obeundo transegerunt. Postea cum certius constitisset, illum eo quo diximus modo Bucorestum citatis passibus discessisse, Sigismundus convocatis ducibus, quidnam facto opus esset , an Sinanum haud obscurè fugâ sibi consulentem insequi; aut dato ei fugiendi spatio , arcem obsidere præstaret, quæsivit.

Post haud longam consilii moram, Michaeli & Quiralio censentibus, ne illi insistendum putaret (quamquam fugienti hosti juxta vetus acutè dictum pons forat sternendus) id enim periculosum foret , quandoquidem ab iis, qui Tergovistæ in præsidio relicti essent Turcis, si à tergo relinquerentur , intercludi commeatus posset, facilè obtemperavit, arcemque potius obsidere statuit: eademque nocte aggeres more militiæ fieri, & corbes tormentaque collocari jussit , & arcem tribus in locis acerrime verberari. Resvanus cum suis Moldavis , ac *Sigismundus Tergovistam obsidet.* Siculorum legionibus, à parte orientali, qua ad Bucorestum itur, cum X. tormentis collocavit : is nuper Artonem apud Sigismundum, multis proditionis & mutuæ fidei calumniis oneratum detulerat , ideoque illi dignitate moto successerat. Michael & Sigismundus cum Quitalio, à montium & Jalouniciæ fluminis latere prope templum , quod sagittæ jactu ab arce distat, locum sibi delegêre, ac XX. tormentis vallum à Sinano noviter extructum, nunquam intermissis ictibus diruendum suscepêre. Ex adverso Turcæ, supremo virtutis conatu edito, tormentis suis oppugnantes crebro petere, subeuntes & ignem ab imo inferentes, sclopetis arcere , scalas mœnibus apponere conatos deturbare, nec quicquam ad se & mœnia defendenda prætermittere. Simili modo nostri extrinsecus tormenta & pilas, ad diverberanda valli latera continuo disploderas; adeo ut fumo sulphurei pulveris , qui tam ab obsessis quam oppugnantibus, frequentissimis editis fragoribus excitabatur , aer ipse obscurior reddi , & mutuum utrioque aspectum eripere videretur. Sub ejus quadam caligine Siculi ligna arida ac piceam materiam, ac tædas & similia ignibus conciliandis idonea comportare, ligneisque munitionibus injicere,

arcem-

1595. arcemque summis viribus oppugnare ceperunt. Sed quia opus è recenti & viridi materia, ideoque humoris plena constabat, & argilla necdum siccata, obductum repente ignem concipere non poterat, & tormentis interim continue tonantibus ruinosæ arcis fragmine in subeuntium capita concidente, oppugnationem difficilem imprimis, & ancipitem reddebant; & hostes quoque rem fortiter gerendo, oppugnantes procul submovebant.

Altera die Sigismundus, cæterique duces aderant, qui Siculos, ut recens recuperatæ libertatis memores essent, neve rerum difficultatibus ac laboribus permoverentur, sed se mactos virtute viros, libertateque haud indignos præstarent, hortabantur. At illi mutuo sese cohortati, majorem aridæ materiæ copiam ad incendenda valli robora certatim comportare ceperunt. Nec mora, quamquam fieri non posset, quin ab hostibus complures ex eorum numero prostrati occumberent, tamen indefesso tandem eorum labore effecere, ut vallum conceptâ flammâ succenderetur. Qua visa, Siculi Salvatoris Jesu, ac Divæ Virginis Mariæ tutelaria numina ingeminantes, magnam vocem sustulerunt; ac pars mœnia scalis conscendere, pars aliis munitionis lateribus ignem inferre cepere. Hostes ingenti usque adeo crescentis flammæ periculis territi, quum utrum igni extinquendo, an repellendis hostibus incumberent, ancipites essent; tandem consilii inopes, per portulam quandam, quæ nostris erat incognita, agminatim erupere. Sed re ab equitibus, qui more militiæ, ad incerta belli parati, in equis exitum oppugnationis præsto stabant, intercepti ac majori ex parte trucidati fuere. Alis purpuratus Trapezuntinus ac Balis & Mehemetes, sive quod arce excedere noluerint, quam tuendam susceperant, seu quid aliud animo volventes, capti, vivi in potestatem devenerunt: prædaque ingens parta, cujus major pars Siculis, qui primi mœnia superaverant, obtigit: eaque omnis militi concessa præter duo tormenta inusitatæ magnitudinis, quæ pilas LVI. pondo ferreas evomebant, ac colubrinas mediocres XLIV. In tanta autem re conficienda, ex nostris LX milites gregarii cecidere; sauciati tamen complures.

Eaque Siculorum virtute expugnatur.

Captæ Tergovistæ fama cum ad Sinanum perlata esset, tantum ei mox timorem incussit, ut quamquam Bucoresti templum majus, quod ab Alexandro tertio provinciæ ante Michaelem principe, magnis sumptibus erat extructum, aggere & crassioribus roboribus, firmiore fere, quam Tergovistæ fecerat, opere munitum reddidisset; tamen neque illius se munitioni credere, aut in ea victorem, infestumque hostem expectare auderet. Itaque conjecto in templi fundamenta multo pulvere sulphureo, eoque palea contecto, ut quum nostri locum occupassent, illo tum demum ab ardente tenui ignito funiculo succenso, templo in aerem magna vi sublato, ab ejus ruinis & fragminibus, miserabiliter dilacerati interirent: conclamatis vasis, & impedimentis Bucorestum incendit, & quanta potuit adhibita celeritate turpissime fugiens Girgionem ire maturavit. Sigismundus relicto ad lævam Bucoresto, ideoque vitatis, quæ ad templi imos parietes locatæ erant, insidiis, fugientes insequi statuit, firmo eo sibi proposito consilio, et ubicunque eos assequutus fuisset, manus consereret, & fortunam belli cum eis periclitaretur. In itinere cùm esset, à transfugis, qui tres natione Ungari occurrerant, Sinanum metu adventantium copiarum tam intentâ fugâ se proripuisse cognovit, ut multa tormenta, quæ axibus vel rotis luxatis evehi non potuissent, aliaque impedimenta in itinere reliquissent; usque adeo gliscente totius exercitus formidine, ut ubi ad loca angustiora, aut pontes paludibus & lacunis impositos perventum esset, in præoccupendo transitu mutuis sese vulneribus conficere non dubitarant.

Sinanus Bucorestiano templo incenso turpiter fugit.

Tametsi autem transfugæ haud incomperta attulisse viderentur; tamen illicò Nicolaum Senicium, et Georgium Farcessium equitum præfectos, qui locum castrorum hostilium specularentur, cum centuria equitum misit. Qui sub vesperum reversi, eadem, quæ ab transfugis cognita erant, certius confirmarunt. Itaque promovendum gradum, & fugienti hosti metum & terrorem augendum esse censuere. Sed quia Sinanus, quacunque iverat, pagos & oppida depopulatus injecto igne concremaverat; & cuncta obvia adeo vallaverat, ut eodem itinere exercitus ductari ob rerum penuriam nequiret; propterea relicto ad sinistram Bucoresto aliam, quæ adhuc intacta ab hoste erat, viam, qua duceret, elegit. Quum duobus tantum milliaribus à Girgione abessent, qui exercitum præcedebant, in Turcas palantes & dispersos inciderunt, et captos quosdam ex eis ad Sigismundum perduxere: a quibus Sinanum, cognito ab indigenis Transilvanorum adventu, uno antè die cum potiori parte copiarum Istrum trajecisse intellectum est; adhuc tamen superesse in citeriore ripa magnam carrorum & impedimentorum multitudinem, cum ingenti captivorum numero, ac maxima omnis generis præda; ad quorum custodiam octo circiter millia Turcarum relicta esse, qui nondum transiisset, quòd pontem graviori carrorum & tormentorum pondere forte fatiscentem prius experiri non esset ausus, quam equestres & pedestres copiæ prius transjecissent. Igitur Sigismundus consilio suorum usus, XXVIII. die Octobris Girgionem propiùs castra promovit, nec multò pòst meridiem peditatum ferè omnem & Siculorum cohortes, centuriis tantùm aliquot prætorianorum, quos ad corporis custodiam retinendos duxit, exceptis, in hostes prælio lacessendos, & transitu prohibendos irrumpere jussit. Qui protinus in conspectum hostium delati quamplurimos Turcas, magnos animalium greges, ac majoris minorisque pecoris armenta bello capta, et maximum captivorum numerum præ se agentes offenderunt: eosque confestim adorti in fugam conjecere, partim cepere; cæteros usque ad Girgionem, & qui ibi erat, pontem perpulere.

Sigismundus fugientem insequitur.

Turcas in ponte trãseundo occupatos Transilvani turbant, cædunt, ac mergunt.

Girgionis situs arte & naturâ satis munitus est, jacet enim in peramæna insula, quam Ister paulo supra arcem in duos divisus alveos, et non multo post in unum junctus cursum efficit, pontesque habet utrinque duos, ad dimidii stadii spatium inter se distantes. Ea à Sigismundo Imperatore & Rege Ungariæ muris & aliis ædificiis instaurata fuit, quando Ra-

Girgionis situs.

dulonem cognomine Prasnaglavam, Turcarum auxilio, & rebellantium subditorum auxilio fretum provincia ejecisset, ac Danum Nigrum ad se confugientem, et clientelæ nomine opem postulantem, misso cum exercitu Joanne Marothio celeberrimo duce, dignitati pristinæ restituisset. Jam Turcæ citeriorem pontem transierant, quando improviso nostrorum adventu perturbati, studio & contentione ulterius pontis transeundi tumultuari, denique crescente periculo metuque, mutuis etiam vulneribus sese confodere inceperunt: Sinane ex ulteriore ripa eos inspectante, nec ullam tamen laborantibus opem adferente. Multi etiam sive metu discriminis, sive nandi peritia freti, sese in flumen præcipitantes, et evadere conati, quòd tetrimi fluminis vortices superare non possent, absorpti perierunt. Cæteros, Michaele imprimis voce, manu, exemploque suos ad pugnam cohortante, longe lateque cecidere. Supervenit pugnantibus Sigismundus cum exercitu reliquo, & hostes objectu carrorum adhuc sese defendentes, sed labore prælii et vulneribus debilitatos, missis sclopetariorum promptissimis, facile disjecit, tanta edita eorum strage, ut citerior fluminis alveus viris, equis, camelis, cæsorumque cadaveribus oppletus, et multo cruore immixtus, vix cursum tenere posset. Periere in ea pugna ad quinque millia hostium, partim cæsa, partim profundis equatum gurgitibus hausta, nec minor jumentorum numerus captus est. Carrorum, qui variis belli apparatibus, ac non solum privatis militum rebus, sed etiam negotiatorum mercibus onerati erant, sex millia in nostrorum potestatem redacta, simul cum tormentis, quæ transvehi non potuerant. Sed jucundum præ aliis spectaculum fuit, supra quatuor aut quinque millia captivorum Christiani nominis eo bello è Moldavia, & Walachia in servitutem rapta, pristinæ libertati & saluti vindicasse. In eo tumultu aliquot sulphurei pulveris cadi, qui in arcem invehi debuerant, à nostris prædandi causa inter curruum ordines vagantibus forte succensi, magno edito fragore, in fumum & aëra evanuerunt, nullo quod mirum fuit, læso.

Periere ibidem quinque hostium millia.

Ingens præda capta. Multique Christiani è servitute erepti.

Quæ res magno nostris adjumento evenit; Sequenti enim die aggeribus factis & tormentis, quæ Tergovistæ hosti adempta erant, pro letis, arx ditioni capta est; in qua quum defensores pulveris inopia laborarent, bidui quassatione latior in muro hiatus effectus est. Quo animadverso ex singulis contuberniis bini pedites, ad occupanda mœnia irrumpere jussi, primam oppugnationem irritam habuere, quod complures ex nostrorum numero ab hostibus non solum sclopetis, quos ob defectum pulveris sulphurei rarius, sed certis ictibus displodebant, verum etiam sagittis aliisque telis missilibus, & denique prægrandibus saxis vulnerati dejicerentur. Sed brevi pòst reperito conatu, pulsisque barbaris mœnia occupata sunt, & omnes qui intus erant cæsi; adeo ut ex DCCC. unus tantum evaderet, et superato flumine, quamquam innumeris petitus glandibus, incolumis tamen ad castra Sinani natando perveniret. Duo tormenta prægrandia, ac colubrinæ mediocres XXXVIII. in arce inventa nostris cesserunt. In hunc modum Sinanus, cui domi & foris indomitus semper, &

Girgionis arx expugnata.

contemptor aliorum omnium animus & superbia inerat, quique viribus suis tumidus aspernari cæteros, omniaque libidini & ambitioni ejus cessura existimabat, tota Walachia trans Istrum pulsus, temeritatis atque imprudentiæ suæ meritas pœnas dedit, scilicet ut Girgio, tanti nominis locus, qui ab aliquot seculis Turcico imperio paruerat, à tyrone duce & tumultuariis copiis, ipso inspectante expugnaretur: ipseque amissa parte exercitus, impedimentisque fere omnibus exutus, raris discinctisque agminibus, itinere fugæ haud dissimili Byzantium profugisse videretur. Ubi etiam non toto vertente anno, seu morbis & senio confectus, (octogesimum enim ætatis annum exegisse ferebatur) sive dolore rei malè infeliciterque gestæ; seu ut fama fuit, ignominiæ impatientia, sumpto veneno migravit è vivis: quum hujus in Walachia acceptæ cladis dedecus & infamiam, multo tam publicè, quam privatim distributo auro, ac per difficillimos labores, expugnatis largitione & reconciliatis æmulis, redemisse diceretur.

Sinanus profugus paulo post Byzantii extinguitur.

Cæterùm Sigismundus captæ arci præsidium militare in præsens imponere minimè opus esse censuit; sed tectis igne injecto, ac ponte rescisso, ejusque navibus ac tabulatis concrematis, re feliciter gesta exercitum victorem & prædâ ingenti onustum reducere cōstituit, quem usque ad Gergiciam Walachiæ oppidum sub alpibus positum comitatus, relicto cum imperio in castris Bocskaio, ipse Brassonem profectus præcessit, ejus isthic adventum expectaturus. Priusquam se viæ daret, Calendis Novembris Michaeli sponte ingenio ad id proclivi, defendendæ Walachiæ curam commendavit; & gravi sermone eum, ut fidei & fœderis nuper icti memoriam retineret, ac Christiani nominis hostes adversus barbaros invicto animo tueretur, admonuit. Ubi exercitus superatis alpium jugis in Transsilvaniam pervenit, Stephanum quoque Resuanum, quem amoto Arone Moldaviæ præfecerat, isque illinc in castra profectus provinciam è Poloniis, ut diximus, occupatam absens amiserat, ab se dimittere decrevit; ac datis ei in subsidium duobus millibus Siculorum, qui eum in provinciam comitarentur, ipse Albam Juliam reversus est.

Sigismundus rebus præclare gestis domum repetit. Walachiæ cura Michaeli mandata.

At Resuanus tametsi eum, ne quid temere aggredi, neve prælii fortunam cum Polonis experiri maturaret, si eos numero & armis superiores esse animadvertisset, tam ipsemet, quam per nuntios admonuisset, seque majora subsidia, si res & necessitas postularet, mature submissurum fuisse pollicitus; quum tamen superatis Aitossiis alpibus, quæ Siculorum sedes à Moldaviæ finibus separant, in provinciam venisset, Joannem Samorscium Regis Poloniæ Cancellarium, et Hieremiam Mogillam, ab ipso constituto principem, et Polonos, magno collecto exercitu, in limine esse, ut eum aditu provinciæ armis prohibeant, eumque eo acie confligant, certis nuntiis accepit. Quibus quum se viribus imparem videret, à Sigismundo majores in supplementum copias, & equitum imprimis majorem numerum postulavit. Sed antequam ii in Moldaviæ fines pervenire potuissent, Poloni præoccupato eorum adventu, castra Resuani adorti, ac summis

Resuanus Moldavus à Samoscio vincitur.

1595. summis viribus cum eo congredi maturarunt. Nec Resuanus, tametsi numero & copiarum robore longè inferior, incumbentibus Polonis prælium detrectare aut vitare potuit. Consertis igitur manibus quum diu pugnatum esset, ad extremum a Moldavis, sive in loco è Polonis vera vi pulsi fuerint, seu simulato metu, novi principis ac Samoiscii gratiam opportuna ea fraude aucuparentur, fugæ initium factum fuit: quorum fugâ territi auxiliares Siculi, veluti deserti à sociis, & hostibus inferiores, mox terga verterunt. Resuanus cum paucis suorum relictus, fortiter quantum potuit, & diu certamen protraxit, ita ut duobus interfectis equis, tertium quoque summa agilitate conscenderet, multosque obvios trucidaret. Sed tandem etiam a suis, & ab infesta fortuna desertus, à Polonis non sine vulnere captus fuit; cæteri palantes & dispersi, pars ad alpes delati, pars eo, quo fors tulit, per montes & silvas dilapsi sunt. Potitus victoriâ Samoiscius Resuanum extremo supplicio affici jussit; ita ut naso & labiis mutilatis deformatus, singulari crudelitate adacto per inguina præacuto stipite in altum sublatus, ac exercitui & incolis provinciæ miserabili spectaculo expositus, è medio tolleretur; Hieremiam verò cum pactione tributi quotannis Turcarum principi pendendi in provincia reliquit.

Fortiterq; pugnans capitur,

Crudeliq; supplicio necatur.

Et Mogila provincia præficitur

Fuit hæc Moldavi cædes non solum Cæsari, veluti Ungariæ Regi, ad quam Moldavia à multis sæculis, & ante captam a Turcis Constantinopolim, jure clientelæ attributa, possessaque erat, & quam ab eo avelli nolebat imprimis gravis & molesta: sed etiam Clementis Pontificis animum non parum pupugerat, qui res Pannonicas & Transilvanas, eo Samoiscii acerbiore atque importuniore facto perturbari indigne ferebat. Sed ipse eam summæ opportunitatis provinciam Sarmatis vicinam & conterminam, ad jura Poloniæ potius pertinere arbitratus, præstabilius reipublicæ Christianæ fore ducebat, à Polonis occupari, quam in servitutem & tyrannidem immanium barbarorum redigi, a quibus ejecto indigena principe, per purpuratos præfectos, summæ crudelitatis, & rapacitatis homines, cum assiduo vicinorum metu & periculo, expolianda vastetur, ac corruat, aut Tartaris æque immanis sævitiæ barbaris inhabitanda concedatur: tametsi ea [illegible] controversia inter Polon[illegible] & Un[illegible], ut alibi retulimus, antea quoque n[illegible] in verborum præjudicio & contentio[illegible], [illegible] iam armis tentata, non tamen idoneo judi[illegible] decisa, in ancipiti pendere videatur.

Cæsar & Pontifex hac Moldavi cæde graviter offensi fuere.

Transilvanus novam, & intempestiv[illegible] contumeliam, cum regno Ungariæ & Cæsare conjunctam, armis protinus ulcisci constituerat; nec Cæsar, sibi pariter illatam injuriam reputans, illi deesse poterat, utpote quum res communis utrique ageretur; nisi a summo pontifice, quem eximia pietate, illustrique studio supra cæteros Christiani orbis principes eminentem, missis idoneis hominibus con[illegible] fuerant, prohibiti fuissent; ne scilicet ea controversiæ incommodo tempore exortæ, ipsi inter se digladiantibus, c[illegible] [illegible] bellorum adversus Turcas progressus, aut injectâ morâ retardarent, aut in medio rerum gerendarum cursu, rem Christianam invecto aliquo graviore periculo corrumperent, quod postea nullis remediis, aut consiliis reparari posset. Is enim paterna & prompta oblatione, se earum rerum & totius contentionis æquum arbitrum & disceptatorem futurum responderat, daturumque operam, ut sua auctoritate & interventu dissidentium jure in mutuam optimæ pacis concordiam reducta componerentur, ac rectissimi judicii ratione ad certum exitum pervenirent; literasque haud dissimili argumento ad Regem Poloniæ & Samoiscium, à quo ille regebatur, dederat, quibus eos magno studio & amore plane paterno, ad omittendas intempestivo tempore finium regundorum contentiones & discordias, ac amplectenda se arbitrio & moderatore quietis consilia hortabatur. Sed quum variis curis & laboribus impeditus eam curam & disceptationem tamdiu differendo, & prolongando extraxisset, donec Turcico bello nondum confecto, post annum Sæcularem Romæ solenni ritu & pompa ab eo celebratum, confecta ætate ad superos evocatus, vivere desiisset, res quoque Moldavicæ segniter procuratæ, eadem in ambigua status conditione usque ad hoc tempus permanserunt.

[illegible] Transilvanus [illegible] armis vindicare statuit.

Sed à Pontifice inhibetur.

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXX.

1596. AT Maximilianus excepto à fratre exercitu, quamquam multi ex ducibus hiemis tempestates, ac tempus anni nulli rei bellicæ aptum, jamjam ingruere causarentur, ipse tamen navandæ operæ cupidissimus, præparato ad gerendum bellum animo, prius quam milites ad hiberna concederent, aliquid operæ pretii tentandum existimabat, dabatque solerti ingenio operam, ut inferendi belli consilia, quam fieri posset maxime tegerentur, nec hostes quam in partem arma verterentur, scire possent. Itaque Tiffenbachum consilii sui atque animi certiorem reddit, Ferdinandum Gonzagam & Georgium Bastam, qui Belgicis & Gallicis bellis magnam laudem erant consequuti, à Cæsare evocatos ad se accersit, illumque legatum in exercitu suum constituit; huic vero castrorum præfecturam confert, ac copias omnes Strigonium in castra convenire jubet. Nec diu cunctatus, castra Strigonio promota Agriam versus ducit, & ut hostes ingenio semper excubante, paratoque iter suum observantes falleret, Hathuaniensi via procedit, mox eâ declinatâ ad Sagonem flumen in lævum divertit, ac deinde Tibiscum trajicere, & Solnoco vim adhibere deliberavit. Quo quum tertiis à Sagone castris pervenisset, & hostes, quid in animo haberet, facili conjecturâ essent assequuti, eum nimirum Solnoco tormenta & exercitum admovere velle, sese ad defensionem impigre pararunt: ii tamen qui in castellis Satvasso & S. Nicolai, quod à Bala amne nomen habet, præsidio impositi agitabant, quod pauci numero essent, & locis ad resistendum infirmis minus fiderent, igne tectis injecto, partim Giolam, partim vero Solnocum sese receperunt.

Maximilianus Archidux Solnocam arcta obsidione urget.

Solnocum ante 48. annos jussu Ferdinandi à Nicolao Comite Salmensi, ad Tibisci & Sagivæ confluentem ædificatum, ac biennio post ignaviâ præsidii desertum & à Turcis occupatum fuisse docuimus. Maximilianus ad penultimum Octobris diem, Solnoco propiùs tormenta admoveri, iisque à ripa Sagivæ haud procul collocatis arcem verberari jussit. Nec deerat spes loci potiundi, si diutius in eo oppugnando perseverari potuisset; Aggeres enim terreni, quibus arx novo militiæ more extructa erat, tot annorum spatio minime subsederant, 1596. ita ut non multis tormentorum ictibus dejici, factoque impetu oppugnari posse crederentur. Verùm quod milites frigidiore autumno exagitati nequaquam in stationibus aut tabernaculis consistere possent, & in amplissima planitie, & locis campestribus, ubi nulla arbor, nullæ silvæ, nisi procul erant, luculenti ignes propulsandis aeris injuriis excitari nequirent, & jam tam miserorum agricolarum casæ, quam hortorum hostilium sepimenta, & arbores fructiferæ ad castrenses ignium usus concrematæ defecissent; sed neque frumentariæ convectiones & commeatus satis commodè expedirentur, obsidio eum habuit exitum, ut quamquam Maximilianus nihil earum rerum difficultate deterritus, eam continuare mallet, tamen ducum suorum olus consilio, qui oppugnationem alacriter exptem, sed quæ durior & asperior opinione evasisset, ac militum vires & animos non mediocriter hebetasset, omittendam suadebant, obtemperavit, & exercitum incolumem quidem, sed rebus infectis, & irrito labore fatigatum reduxit, ac in hiberna distribuit, iis additis mandatis, ut ad imminentis veris initium denuo in castra reverterentur; ipse vero Viennam, ac deinde Neostadium concessit. Turcæ quoque temporis incommoditate coerciti, suis se in locis & stationibus continuerunt.

Sub hujus brumæ atque anni principium, Cæsar assiduis precibus Erdodii, qui per aliquot retroactos annus Illyrici præfecturâ functus erat, permotus eum sese officio abdicare volentem dimisit, ac in ejus locum Gasparem Stancovaccium Episcopum Zagrabiensem ac Joannem Drascovitium Ciuis equitum præfectum constituit; sic tamen, ut Episcopo paucos post dies gravi morbo è vivis sublato, solus Drascovitius absque collega magistratu poti retur, eumque per complures annos, qui sequuti sunt, cum laude & omnium satisfactione administraret.

Erdodio ... præf... va... ri ... pos... gr... & ... sc... suc...

Venit etiam per eos brumales dies Pragam ad Cæsarem Sigismundus Transilvaniæ princeps, facto per Cassoviam, ac deinde Moraviæ fines itinere, ac passim ubique magnis honoribus exceptus est. Dum apud Cæsarem de iis rebus quarum causa iter instituerat, verba faceret, inter loquendum importuna ac gravi febre concuss

... ... An. 1596.

1598. concuti ac tremere cepit: adeo ut abrupto sermone, in hospitii cubiculum, quod ei jussu Cæsaris in palatio erat adornatum, sese recipere cogeretur: ubi paulo post erumpentibus per ora vultumque liventibus pustulis, qualibus puerilis infantium ætas tentari solet, per aliquot dies lecto affixus decubuit. Sed tamen ministrorum quos adduxerat operâ, cum Cæsare, de futuri belli adversus Turcas gerendi apparatu, subsidiisque tractavit, cui sustinendo à Cæsare milites, exercitum, tormenta, pecuniam ad stipendia jure fœderis obtinuit: deinde ope medicorum recuperatâ valetudine dimissus fuit, certa cum spe, torquem aurei velleris, ab Hispaniæ rege, cohonestandi amplificandique ejus ergo propediem allatum iri. Sunt qui dicunt illum eodem itinere duo difficillima & maxime ardua negotia Cæsari suppliciter insinuasse, unum de permutanda Cæsarique reddenda Transsilvania, alterum de insperato conjugis divortio, quamvis illa moribus lectissimis, ac forma & pudicitia longe omnium maxime præstare diceretur. Sed Cæsarem, quod utrumque longiori egeret consilio ac deliberatione, in aliud tempus rejecisse, ita ut eum ab incepto gravissimis verbis dehortaretur; simulque ei promptum suum, ac omnium Christianæ reipublicæ principum patrocinium, in omni qualiscunque fortunæ conditione, summa benevolentiæ significatione offerret. Et tunc quidem spes illius hoc modo inchoatas, summoque tectas silentio ad alias occasiones extrahendas existimasse. Ipse Pragâ discedens profectionem in Stiriam ad invisendam socrum instituit. Verùm quum paululum processisset, ex literis Boscaii, quem tuendæ provinciæ domi reliquerat, de Siculorum seditione & tumultu cognovit: qui quòd libertate, quam bello Transalpino feliciter gesto confectoque recuperaverant, rursus ab illo per provinciales Ungaros & Saxones sollicitato, privati in pristinam servitutis conditionem relapsi essent, arma cepisse adferebantur. Quamobrem relicto in præsens Græcensi itinere, per literas neglectum officium deprecatus, cum Maximiliano, quem Viennæ repererat, Posonium ad Matthiam tunc comitia Ungarica habentem divertit, à quo obviam ad Danubium usque prodeunte, honorifice exceptus ac in arcem deductus, medius inter duos principes cœnavit, ac biduo post, rectà in Transilvaniam ire perrexit. In itinere autem cum esset, Siculos tumultuantes à Boscaio dissipatos, atque cæsos intellexit: Is enim principiis obstandum ratus, antequam omnes convenire in castra possent, coactis copiis & præsidio Varadiensi in subsidium accito, duce Georgio Ravasdio apud Ciquium oppidum eos prælio fudit, captosque ex eis complures partim variis & enormibus suppliciis affectos, partim auribus ac naso mutilatos dimisit, provinciamque omnem ante ipsius adventum pacavit.

Siculi tumultuantes excisi.

Clissa à nostris recuperata.

Appetente interim vere ineuntis anni, belli initium a nostris in Dalmatia exortum est, recuperatâ per clandestinam fraudem Clissiâ, quam sexagesimo ab hinc anno cæso in fuga Petro Crusitio, ab Amurate Varbosaniæ præfecto, dedentibus iis, qui intus erant, captam fuisse memoravimus. Erant complures viri fortes Dalmatæ, & in iis Bartucius eques Rhodius, qui jam inde à pluribus annis cupiditate ejus recuperandæ incensi, occasionem captabant, qua Turcas custodes inopinantes & imparatos invaderent, priusquàm auxilia convenire possent: erantque ea consilia quibusdam Cæsarianæ aulæ proceribus, & ipsi Cæsari haud incognita, perscribente ea Georgio Lencovitio, qui illis regionibus cum potestate præerat, quibus quidem perficiendæ rei opportunitas, consilio quam secretissimo habito, in hunc modum oblata est. Ad diem Solis, quæ Pascha præcedit, ac Palmarum nomine à Christianis vocatur, nundinæ ad Drilonem quotannis haberi solent, ad quas magnus mercatorum numerus confluit; qui ut à prædonibus & militibus raptu vivere solitis, qui Uscoci, & Morolachi vocantur, ac Segniæ præsidiariis tutiores sint, a Clissiæ præfecto, & qui ei subsunt militibus, custodiri solent. Itaque profecto illuc Ibraimo ejus præsidii duce, Clissia majori militum parte nudata, & à paucis custodita relinquebatur. Igitur Bertucius constituto rei perficiendæ tempore, cum quibusdam Clissianis ac Segniensibus ipse ad montem Marlianum, qui supra Salonarum portam, (eius urbis vestigia adhuc apparent) editissimus est, unde Bracciam, Buam, Sultam, aliasque plures Dalmaticas maris Adriatici insulas, ac Tragurium & Spalatum urbes, Clissiamque & montes circumcirca positos videre est, cum quinquaginta promptissimis sociorum procedit, ac Turcas sex vel septem, qui ibi speculandi causa agitabant, vino ad hunc finem eis largius propinato sopitos obtruncant; moxque igne accenso Segnianis, qui ad templum Divæ Virginis Matris in littore positum, numero quingenti navicellis eo appulsi excubabant, ex condicto significant, rectaque eo feruntur, cæsorum Turcarum capita ostendentes; neve quæpiam mora, sæpe seriis in rebus periculum afferre solita fieret, quam citissimè aggrediendam pro Christiani nominis gloria, ac patriæ libertate rem deliberant. Nec mora, confertis ordinibus progressi, Christi Dei, Divæque Virginis matris nomina exili voce invocantes (nec enim tollere clamorem furtim agentibus expediebat) relicto ad lævam oppido, rectà ad arcis murum vetustate debilem feruntur, præeuntes eos sequuti, qui locorum periti aditum, per quem occultus in arcem ingressus patebat, probe novissent: illud erat foramen jam pridem exesis vetustate laterculis apertum, sed cœno ac argilla utcunque obseptum, facili tamen labore discutiendum, per quod purgamenta arcis egerebantur, à Turcis, qui intus erant, vel non animadversum, vel in tam præcipiti saxo minus periculosum existimatum. Superatis primum nocturno difficilique labore præruptis cautium crepidinibus, duces Dalmatæ ante primum diluculum locum detexere, ac bipennibus sublatâ mora celeriter argillâ priores arcem intravere, subsequutis mox silentio Segnianis; cumque jam in area essent, sublato ingenti clamore semisopitos & novitate rei perterritos Turcas ad XXX. qui in exteriore arce erant, ac arma ceperant, primo impetu obtruncavere. Erat in superiori arcis parte saxum ingens & præruptum, ac supra illud munimentum antiquitus extructum, quod non nisi per gradus ferro excisos, ac portulam angustam adiri poterat. 1598.

1596. Quod quum Segniani impigrè celeriterque conſcendiſſent, Turcas ſe defendere conatos, facileque repulſos trucidavere; paucis exceptis qui quum in turrim ſaxo ſuperimpoſitam, in qua captivos ſervabant, ſeſe recepiſſent, paulo poſt ſalutem, & abeundi facultatem pacti, ſeſe & arcem dediderunt.

Receptâ in hunc modum Cliſſiâ noſtri in genua provoluti, Deo primùm Optimo Maximo gratias egere, deinde diſplutis tormentis & ſclopetis, lætitiam inde conceptam palam declaravere. Quorum fragore & roboatu audito, Turcæ peditibus Martolociis immixti, duobus itineribus, quorum unum in valle montis Coſaccit, qui duorum milliarium ſpatio abeſt, alterum ſub radicibus arcis anguſtum, ſoloque pediti pervium habetur, agminatim ad ferenda ſociis auxilia adcorrerunt. Quibus Segniani milites in planitie, quæ inter mare & alpes non nimium late protenditur, relictâ in arce dimidia ſuorum parte occurrere, & ſtatim manus conſeruere. Hoſtes cum ſero ſe veniſſe viderent, perterriti, nec diu contracto certamine terga vertere, multiſque ſuorum amiſſis & vulneratis, juga montium, de quibus tumultuarie deſcenderant, palantes repetiverunt. Sub hac pugnæ contentione, Turcæ, qui in oppido arci ſubjecto commorabantur, cum conjugibus & liberis, ac ſubſtantia, quantam improviſa illa & inſperata conſterna io auferri patiebatur, quo quemque ſors & fortuna tulit, profugerunt. Nec tamen fieri potuit, quin à Segnianis eorum veſtigia prementibus, multi & quidem opulentiores è fuga retraherentur, nec captivitatem evitarent; adeo ut præter opimam prædam, & ſpolia ingentis pretii, trecentorum captivorum numerus Segniam deportatus, cum equis & rebus ſub haſta per auctionem divenderentur. Ibraimos ſtrepitu tormentorum audito, periculum ſubeſſe ſuſpicatus, tum vero ab iis, qui arce exceſſerant, re compertâ, ſe ad Hliunonem attonito ſimilis, & conſilii inops recepit: quum præter ingens rerum ſuarum & fortunarum diſpendium, ſupra quam credibile ſit, ſubita ea interceptione acceptum, tum vero ne incuriæ aut negligentiæ nomine accuſatus extremum vitæ diſcrimen ſubiret, vehementer formidare videretur. Lencovitius abſens per literas arci trecentorum peditum Germanici & Illyrici nominis præſidium imponi juſſit, ac eis Nicolaum quendam Tergeſtinum præfecit, juſſitque, ut daret operam, ne arx & milites commeatu deſtituerentur, neve, ſi opus foret, & res ad obſidionis neceſſitates deveniret, ſiti & aquæ penuria laboraretur: quorum illud Dalmatæ vicini Chriſtiani nominis, & Regum Ungariæ ſtudioſiſſimi, quorum olim leni & moderato imperio gerebantur, affatim ſe ſubminiſtraturos pollicebantur, jamque larida, & ſalitas carnes, & farinam, ac certum ovium numerum ſumma promptitudine contulerant: huic vero incommodo avertendo modico labore provideri poterat, utribus è fonte qui ante arcem large ſcaturit, aqua impletis, inque exciſas è petra cellas, ad neceſſarios uſus collocatis.

Turcæ ex oppido Cliſſia profugiunt.

Sed his omnibus tametſi rectè diligenterque proviſis, una infeſta rebus humanis fortunæ vis, fatali quadam invidia illuſit; neque diuturnam hanc recuperatæ Cliſſiæ felicitatem eſſe voluit. Vix enim ſexaginta dierum ſpatio a noſtris retineri potuit, quum Turcæ ejus loci jacturam minime ferendam rati, conſiliis cum Apardi Boſnæ præfecto collatis, ac coacto è Dalmatiæ, Boſnæque & Poſegæ finibus juſto exercitu eum obſidione cingendum, ejiciendoſque ex eo Chriſtianos decreverunt. Nihil enim eis moleſtius, nihil pernicioſius accidere poſſe exiſtimabant, quam ex ea arce, veluti tutiſſimo receptu Segnianos, ac alios prædæ & rapinis aſſuetos homines infeſta itinera terrâ marique reddituros, invitis oculis ſpectare. Huc accedebat, quod cæteri Dalmatæ factioni Venetæ addicti, & Cæſarianorum progreſſibus haud dubio odio invidentes, eos ad repetendam emiſſæ per fraudem arcis poſſeſſionem omnibus conatibus aſſiduè incitarent, ſeque occultâ manu commeatum & res neceſſarias, pulveremque ſulphureum ſuppeditaturos pollicerentur: poſſeque facile evenire affirmarent, ut interceptis rebus ad victum neceſſariis, ac intercluſa fontis hauriendi commoditate, lento obſidionis genere, & ne ſtrictis quidem gladiis loco potiri poſſent. Igitur ad Calendas Junias, adductis ſecum tormentis, factiſque idoneo loco caſtris, in quibus ad X. hominum millia erant, arcem tribus in partibus circumvallarunt: ac tametſi tormentis efficere ſe poſſe ſatis ſcirent, terrendi tamen cauſa frequenter jaculari, pilaſque in arcem vel fruſtra frequentes intorquere non deſinebant: omnemque dabant operam, ne quiſpiam arce exire, aut in eam ingredi poſſet. Contrà obſeſſi nocto quidem ignibus ſupra interiorem rupem excitatis, interdiu vero tormentorum ſtrepitu, aut fumo opem & auxilium implorabant. 1596.

Turcæ Cliſſam obſidione iterum premunt & recipiunt.

Lencovitius è republica & Cæſaris commodo futurum arbitratus, ſi loco idoneo, & maxime ad reliquam Dalmatiæ oram recuperandam oportuno tempeſtive ſuccurreret, poſtpoſitâ omni morâ copias colligere cœpit, ac iis, qui Caroloſtadii, Segniæ, Otociani, Breniæ, et Vinodolii, cæteriſque finitimis oppidis ſtipendia merebant, ut Segniam quamprimum convenirent, in mandatis dedit: interim ipſe biremes, & alias naves onerarias, quæ velis, remiſque aguntur, ſummâ diligentiâ conquiſivit, militeſque, qui nihil cunctati convenerant, iis impoſuit, litoriſque oram legendo vela dedit; quod terreſtria itinera ab hoſtibus occupata, obſeſſaque tenerentur: cumque ad Rogoſnitiam villam perventum eſſet, ſuborto validiore Auſtro biduo ſubſiſtere coactus eſt: ubi cum jactis anchoris moraretur, Cliſſiâ emiſſi homines affuerunt, maturam opem petentes, quæ niſi primo quoque tempore afferretur, ſe inedia & ſiti coactos deditionem facturos nuntiabant. Remittentibus ventis, ſubſequuta que malacia, noctem inſequentem, & diem totam circa littus, remigum labore actis navibus, progreſſi ſunt: poſtea quum dimidio milliari a Tragurio abeſſent, ſub veſperum deſcenſione in continentem factâ, reliquum iter uſque ad Cliſſiam pedibus conficere maturarunt: quo tempore complures ex Dalmatis & Traguriniſ etiam iis, qui Venetis parebant, ſeſe noſtris aggregarunt; ac ſub veſperum diei alterius Sturciam Archiepiſcopi Spalatenſis arcem, ac inde Cliſſiam pervenerunt. Gnarum erat

Lencovitius Cliſſianis laborantibus opem ferre contendens.

Apardi

1596. Apardi & Turcis nostros adventare; eo enim forte die Ibraimus antea Clissiæ præfectus, ad Loocbaricium castellum cum turma equestri vigilando, excubias agitaverant, idque animadversum sociis in castra nunciaverat; qui eos parari ac instructi expectabant. Cum in conspectum hostium ventum esset, Lencovitius suos, qui trium vel quatuor millium summam constituebant, paucis verbis cohortatus, ut nihil cunctandum, sed invadendos hostes, nec quicquam de victoria dubitandum ducerent, rectà versus castra hostium duxit; neque ii, ut numero & viribus superiores, prælium detrectaverunt. Igitur eo conserto, & nostris acerrimo impetu irrumpentibus, nec diu extracta pugna, hostes terga vertunt, fugæ initio ab Thracibus & Martalociis, pedestris ordinis militibus orto. Quorum celeri consternatione & fugâ Turcis adhuc pugnantibus animus concidit: Apardis & alii concitatis equis diffugiunt, nostri, paucissimis amissis, victoriâ ac castris, & tormentis hostium puncto temporis potiuntur; ac pauci equites, qui cum Lencovitio tergis hostium insistebant, subsequuturum peditatum, nec hosti territo & fugienti spatium se colligendis animis permissurum repotabant.

Primo vi- ctor & mox, ob nostros prædatio- ni incum- bentes, victus di- scedit.

Sed illi acpotissimum Uscoci, spreto ducum & tribunorum imperio, non ad persequendos hostes, sed ad occupanda castra, & diripendas varii generis res ac tentoria, pro sua quisque libidine & arbitrio, verti setrique coeperunt: jamque partam magna ex parte victoriam, infelici ea & intempestivâ interpellatione è manibus amiserunt. Turcæ enim in editis montium cacuminibus iounum collecti, quum suis vestigiis neminem insistere, & nostros victores in congerenda præda per castra sparsim vagari conspexissent, cohortante Ibraimo, qui solus amissæ Clissiæ culpam sustinebat, ideoque ejus repetendæ avidissimus erat, globo facto reversi in nostros improviso impetu irruperunt, dispersosque & planres, prædaque irritios cistissimè parturbaiunt: nec mora pluribus partim interfectis, partim captis, eadem qua amiserant celeritate, pulsis nostris & castra & tormenta recuperarunt. Lencovitius & ejus legatus Vitus Clecovitius, ut præsenti animo resistendum hostibus, nec partum semel decus turpissimo flagirio & terrore corrumpendum ducerent, ac ut turpem fugam sisterent, voce, manu, strictis denique gladiis hortari atque obsteri non desinebant. Et quamquam Segniani, Dalmatæque quantum fieri in ea perturbatione, & omnium rerum confusione poterat, ad instaurandam pugnam conglobari redireque contenderent, incumbentibus tamen hostibus, qui identidem è montibus agminarim sese demittebant, vincente pudorem & verecundiam formidine, omnia frustra erant; sicut cedentibus nostris & ad effusam fugam concitatis, Turcæ insperatâ victoriâ, quam pene jam amisisse videbantur, potiti sunt. Ceciderein eo tumultu ex nostris complures, inter quos Prosper Marchio Neapolitanus, verum captivorum longe major fuit numerus. Nam Franciscus Barbus, Fridericus Sautarius, Antonius Ginius, Jacobus Mungezonius, Felix Peczius, Bartholomæi Constantinopolitana legatione functi frater, cum duobus filiis Andreæ Paradisii, ac Francisco Jacominio è Tersato seu Flumine oppido, ac multi alii claris natalibus, ac egregia virtute juvenes vivi in hostium potestatem devenere. Lencovitius ipse cum majori suorum parte, ac Clecovitius in arcem fugientes, saluti suæ consuluere; ac biduum isthic morati, ut commeatus, qui vel priori præsidio parce fuerat suffecturus, ab aliis magno ingressis numero absumeretur, communi consilio isthinc recedendum, ac arci de commeatu & rebus necessariis mittendis denuo providendum decemunt. Itaque relictis in ea CCC. militibus Mauririo Alfiero duce, ac DC. aquæ u ribus, XXXVI. equis, qui si dura necessitas urgeret, usui asse possent, ac pane biscocto, quibus per aliquot dies sese sustentarent, nocte egressi iter Segniam versus suscepere. 1596.

Captivorū è nostris numerus.

Nec tamen discessus eorum hostes latere potuit, qui eo cognito totis viribus in conferros & lentius progredientes irrumpere nequaquam dobitarunt, quòd partâ victoriâ efferati, aliquot in locis angustioribus, per quæ erat transeundum, insidias collocassent, & luna pernox claraque ad audendum incitate videretur. Non defuere, qui Dalmatas Venetis subjectos, qoi in campis Policianis sedes ac domicilia habent, nostrorum discessum, quove itinere progrederentur, hostibus indicasse retulerint, quod ut affirmare non ausim, sic neque negaverim: quum sæpenumero atrocia passi aliis crimen delegare soleant. Numerus eorum, qui cum Lencovitio exiére, ad D C. milites constituit, cumque haud procul ab arce silenti agmine irent, Turcæ in utrumque latus progredientium ingenti sublato clamore irruerunt, pugnaque magnis utrinque viribus inita est. Verum nostris numero longe inferioribus prævaluere hostes, ac geminatâ partâ victoriâ nostros in effusam fugam vertere; ita ut radentibus multis, & Joanne Domnivio Episcopo Segniensi, cum aliquot sacrificulis, quos Glagolias vocant, item Andrea & Joann. Bassaois fratribus unà interfectis plures tamen vivi caperentur: inter quos Georgius Paradisius Segniæ præfectus, Vaichardus Aurspergus, Andreæ ex fratra nepos, Joannes Mardax, Gabriel Crisanitius, ac aliquot centuriones Segniani. Lencovitius accepto vulnere cum tribus fugæ sociis, ac Michaele Radirio viarum perito, è mediis hostibus elapsus, post varios & multiplices errores Segniam pervenit. Clecovitio ætate ac laboribus confecto equus suffoditur, ac ipse quum fugere non posset, sub rupe quadam cava, velut antro, eam noctem se occultavit, ac haud procul castris Turcicis itinere facto altera nocte Sutiurciam, ac deinde Segniam veniens, Lencovitio se conjunxit: Magna etiam nostrorum pars trepidi & consilii inopes, in arcem unde exierant, refugere. In hunc modum variis casibus alternante fortuna sub Clissiæ mœnibus, satis improspero evento pugnatum est, ita ut utroque in certamine, tam in diripiendis castris, quam in reditu nocturno, viri fortes ex nostris supra trecentos desiderati sint: cæteri incolumes, sed variis erroribus acti ad suas stationes redierunt. Nec Turcis incruenta cessit victoria; quandoquidem mille circiter eorum occubuisse feruntur

Nostri ex Lencovitio è Clissa discedentes caeduntur.

1596. tur; & Ibrsimus sclopeto trajectus ex vulnere mortem obiit, plurimique ex præcipuis partim in acie cæsi, partim domi vitam finiverunt.

Lencovitius è Segnia per idoneos nuntios confestim Clissianos bono animo esse jussit, neve desperati arcem hosti traderent, admonuit, seque intre octiduum redintegratis viribus, edducto secum commeatu, & recentiori milite reversurum pollicitus est; daturumque operam, ut vel invitis hostibus arci suppetias feret: & frumentariis etiam angustiis quam celertimè occurrat: jamque convenisse circiter mille milites ex Dalmatis voluntarios, qui iterum Clissiam repetere, & secum unà prælii fortunam cum hostibus experiri velint. Mauritius & obsessi se octiduum expectaturos responderunt; sic tamen ut Lencovitium magnopere petitum vellent, ut promissi memor maturem intra hoc tempus opem ferte non differet, ne ipsi duræ necessitetis telo adacti spe celerius sibi consulete cogerentur. Verùm Turcæ misso in ercem Paradiso, nocturna in pugna capto, omnibus, qui in arce erent, liberum ebitum cum ermis & sarcinis, si ercem teddent, ultro offerebant: tum vero etiam eos omnes, qui utroque in certamine capti erant, sese sine pretio dimissuros jurejurando pollicebentur. Paradisus multis verbis socios, qui in arce erant, cohorteri, ut suæ & sociorum saluti quam optime consultum vellent, ac conditiones è Turcis propositas haud cunctanter admitterent, satius & præstabilius esse cedendo edversæ fortunæ sese ad meliore reservare, quàm neglectâ propriâ salute arcem pertinacius tueri, quam mox inediâ & siti, rerumque necessariarum inopiâ coactis ad arbitrium crudelissimi hostis, nec postee cuiquem parsuri dedere oporteat. Quibus & aliis talibus verbis Paradisus ultro citroque commeando perfecit, ut utrinque de conditionibus subscribendis transigeretur: ac literæ mutuo conficerentur: quibus confectis captivi à Turcis dimittuntur; ipse Paradisus, Aurspergus, Crisanitius, & alii complures; Sed Jacominius, Peczius, ac Mardax, quod essent decorâ formâ adolescentes, contra pacta occultari retentique fuerunt: jurantibus, quamquam falso, Turcis, illos nocturna in acie cæsos occubuisse. Obsessis etiam militibus fere quingentis fides ab hostibus servata est, & cum rebus omnibus dimissi domum redierunt. Atque hic fuit infausta hujus Clissianæ expeditionis exitus; in qua profecto fortunæ potius inconstantiam, quæ & dolis & virtuti nostrorum maligne defuisse visa est, incusare licet; quam Dalmatarum qui facinus inceptaverent, fidem eut industriam desiderare.

Paradisius Clissianis, ut arcem Turcis reddant, persuadet

Paucos demum post dies Sigismundus Herbestainius, qui citeriores Illyrici partes & limites tuebatur, exercitu coacto ignominiam cladem que Clissiæ acceptam rependere hostibus conatus ad recuperandam Coslaniciem vires animumque edjecit. Venêre ad eum mille è Stiria equites, quos Fridericus Scharfsenbergius ductabat, & è Carinthia ac Carnis equestres pedestresque copiæ, quas Deselanas vocant, & Joannes Drascovitius, cui nobilitas earum regionum jussu Cæsaris tamquam Beno, ut veteri vocabulo nostrate utamur, parere jussa erat, eis sese cum tribus circiter millibus utriusque ordinis militibus conjunxit. 1596. Itum est primo Petriniam, ibique Lencovitius Carolostadianos suos, qui Clissiano bello superfuerant, in castra misit duce Christophoro Obruciano equitum præfecto. Adfuere etiam nuntii Thracum cum literis à Radoslano Archipresbytero, ac Rajaco Vaivoda, Voino, & Sincune Cnesiis, Emanuele Jusbassa, Bogdano Harambassa, Novacaga, Dracula Odabassa, aliisque omnibus, qui a Colapi ad Adriaticum litus usque sedes habent, communi nomine scriptis (eas eutem, ut quam secretissimè haberentur, petebant) quibus si ipsis vacuæ arces, cum agris & fundis desertis, quæ inter Colepim & Valdanum (sic antiquitus flumini Hunæ nomen fuisse ferunt) circiter LXX. habentur, inhabitandæ concederentur, se arma adversus Turcas sumpturos pollicebantur. Sive tamen hostium metu, & quod rebus infectis reditum fuerit, sive insitâ ejus generis hominibus inconstantiâ, sive ob alias causes promissis minimè stetêre; tametsi duces nuntiis pecuniâ donetis, vota eorum rata fore respondissent. Primis castris è Petrinia promotis ad vallem Vinodoliam, qua Mosenicius rivus præterfluit, ventum est; secundis ad eam planiciem, quæ Plavicia nominatur, amniculo Velesnone irriguam, indeque lenris agminibus ad diem octavum Iduum Julii cum impedimentis & cerris, ec tormentis in Coslaniciæ conspectum ductus exercitus. Ejus arcis situm, & quali quantumque supina nostrorum negligentia in hostium potestatem devenerit, supra exposuimus. Turcæ pedites Thracibus permixti visis nostris, priusquàm tabernacule extenderentur, ec tormentis collocandis idoneus locus quæreretur, cymbis & naviculis transjecerunt flumen, ac ed Dedum montem, qui arci supereminet, delati; eos, qui primi ex nostris procurrerant, sclopetorum glandibus petere ceperunt: sed mox aliis atque aliis auxilio supervenientibus, uno aut altero ex illis trucidato, cymbarum beneficio, superato flumine in arcem redierunt. Paulo post meridiem tormenta promota, & duobus in locis collocate sunt, tria quidem in edito Dedi montis supercilio, unde arx commode peti poterat; duo autem in ejus radicibus citra Hunam fluvium, qui arcem in insula sitam circumfluit; quibus arx bipartito verberari cepta est.

Sigismundus Herbestainius Coslaniciam obsidet.

Thraces in promissis levitas.

Apardis Bosnæ præfectus, qui Banialucæ fragorem tormentorum facile exaudire poterat, missis equitibus obsessos, ut arcem fortiter servarent, admonuit, seque die sequenti subsidio venturum promisit. Nec dictis fides defuit; eodem enim tempore, quo venturus expectabatur, ipse equo insidens cum ducentis peditibus sclopetariis, penes ulteriorem fluminis ripam versus arcem per notos tramites ire perrexit; nostris qui editioribus locis per montes passim tentoria sua tetenderant, eum eminus conspicientibus, ita ut eorum numerus facile iniri posset. Sed tamen quum aliquot

Turcæ

1596.

Turcæ nostris aquationi intentis insidiantes, ad flumen capti essent, impudenti ore illum octingentos secum Janiceros adduxisse falso referebant; adeo illi suorum numerum pejerando atque mentiendo supra veri fidem augero consueverunt: neque plures eo tempore auxiliares mitti poterant; eo quòd ex Bosnæ præsidiis magnæ militum manus in Pannoniam defendendæ Budæ causa translatæ esse dicerentur. Cùm in hunc modum bidui spatio arx tormentis petita verberaretur; sed quod interfluente Huna irritus omnis esset labor, Herbestainius habito cum suis consilio, navibus, quas in hunc usum secum plaustris attulerat, & tabulatis, flumen ponte insternere constituit; Sed indigenis viarumque peritis posse vado trajici referentibus, paruit: muxque tubis & tympanis exercitui signum trajiciendi dedit: primique Joannes Voicovitius, & Christophorus Metnaucius equitum præfecti cum suis turmis in ulteriorem ripam evecti sunt.

Exercitus noster Hunam flumen trajicit.

Eorum exemplo cæteri equites eodem vadu certatim transire ceperunt, & qui robustiores habebant equos, singulos pedites sclopetarios eorum clunibus impositos transvexere, ita ut totus fere exercitus summa celeritate, diversis qua quisque potuit repertis vadis, fluvium superaret, & peditatûs major pars, scloperos & sulphurei pulveris lagenulas, ne madefactæ ulli usui essent, supra capita tolleret, & extantibus è flumine pectoribus pone sequeretur.

Apardis Bosnensis à nostris fugatur.

Apardis conspecto nostrorum transitu haud dubio percultus metu, relicto in arce ordinario præsidio, cum iis quos pridie adduxerat peditibus, ac Thracum manu, quæ è Dubicia, ac monte Cozario tumultuariè confluxerat, obviam nostris venit; ita ut equites haud plures ducentis præcederent, & iis quatuor vexilla equestria præferrentur; peditesque sati & sparsim laxiori spatio in ordines redacti, quo major eorum numerus appareret, sequerentur. Sed vix primum nostrorum impetum sustinuere, quin statim terga verterent: & equites abjectis signis in præruptos montes, & præcipitia rupium, vix feris aut capreis pervia fugam darent; pedites verò urgentibus terga nostris, ignari quam capesserent viam, pari terrore, sed duplici viarum divortio fœde profugerent: pars enim eo arduo & difficili ascensu, qua equites iverant, vitato, in proximas silvas multa filice proceraque & fruticibus densissimas sese proripuit; pars notis tramitibus versus arcem, ac quo cuique licuit, palantes & dispersi, saluti consuluere; sicque facile evenit, ut etiam nostri in tot agmina divisi fugientibus insisterent. In eo fugæ tumultu, multi ex hostium numero, sed etiam aliquot ex nostris equites cecidere, ab hostium peditibus, subter frondes & proceriores stirpes latentibus circumventi; inter quos Joannes Clobucitius, & Ladislaus Bucovaccius, junior fuere. Gaspar etiam Crysanitius, Gabrielis nuper Clissiæ capti, & mox ex pacto dimissi frater, egregiæ virtutis peditum centurio, quum ad fontem viæ militari impositum, ut sitim leveret, divertisset, à Thracibus martalociis, ibi insidiantibus glande trajectus, non sine commilitonum dolore occubuit.

Opidum direptum

Reditum deinde est sub noctem ad ulteriorem fluminis ripam, ubi oppidum situm est, quod sine mora direptum est; sed parca spe que minor præda reperta fuit; quod hostes rebus suis tempestive asportandis prospexissent, mux que igne subjecto concrematum.

& concrematum à nostris.

Diluculo facto, nostri pontem extruere ceperunt; eodemque die maturato labore, ad ulteriorem ripam perduxerunt; eo animo ut arx tormentis transvectis, ac propius admotis expugnaretur. Nec cœptis optatus exitus defuisset, si duces stabili proposito constantiæ decus retinendum duxissent; transvectisque copiis tormenta mœnibus admovissent.

Herbestainius, metu Achomatis, castra obsidione soluta reducit.

Verum quum Herbestainius incertis & dubiæ fidei auctoribus Achomatem Eunuchum, cognomento Aphisem, cum ingentibus copiis Costaniciæ opem laturum advent are, jamque ad Suinarium Savi fluminis transitum pervenisse didicisset, (quamquam is necdum Belgradum attigerat) reductis copiis, & rescisso plaustrisque imposito ponte, infectis rebus eodem quo venerat itinere, reversus est. Primis in redeundo castris cometa ingens apparuit, magno radiorum fulgore, crinibusque oblongis, & late lucentibus in Orientem conversis.

Cometa.

Per eos quoque dies Solimanus Temesiensis purpuratus, cognomento Superciliosus, cum Ennehano Belgradiensi præfecto, coactis tumultuariè copiis, Lippam superiori anno à Georgio Barbelio Transsilvaniensium copiarum duce receptam, tormentis adductis oppugnare cœpit. Sed tuentibus se fortiter iis, qui in præsidio erant, quum Barbelium auxilio suis venire, ac Sigismundum principem cum justo exercitu subsequi cognovisset, incepto destitit, castrisque repente solutis domum se recepit.

Lippa frustra à Solimano tentatur.

At Sigismundus cum Devam pervenisset, cognito hostium discessu, nequaquam sibi revertendum duxit, continuatoque itinere Lippam venit, seque Barbelio conjunxit, ulteriusque terrorem circumferendum ratus, Naglacum invasit, quod eadem die à Turcis desertum est. Ibi quum Turcas & Tartaros magno numero Temesvarii in castris esse audiisset, eo cum exercitu delatus, eos metu perculsos dilapsosque esse cognovit. Mox Temesvario tormenta admovit, ratus eam quoque urbem sibi cessuram; sed cùm aliquot diebus frustra oppugnasset, quod Turcæ urbem validam & purpurati sedem fortissime defenderent, quamquam à Cæsaris copias & pecuniam in stipendium in castris recepisset, tamen re infecta domum redire constituit. Verum Tartaros & Turcas duce principe eorum, quem Hamum vocant, ad solvendam obsidionem contra se venire cognoscens, & obviam iis progressus in planicie, quæ inter Nandoralbam & Temesvarium late patet, manus conseruit, cæsosque & profligatos ad tria milliaria tergis instando persecutus est. Deinde victor reductis tormentis, & incolumi exercitu, Cæsarianos in stationes suas dimisit.

Sigismundus Princeps Temesvario frustra oppugnato, Turcas ac Tartaros profligat.

Post nostrorum receptum, circa Idus Mensis Septembris, Achomates Aphis Eunuchus, quem a Michaele Transalpino, & Alberto Quiralio in Bulgaricis campis fusum & fugatum, castrisque exutum fuisse retulimus, trajecto Savo, cum copiis è Thracia ac Macedonia, ac Peloponeso contractis in Illyricum venit, ac magno rursum tormentorum apparatu Petriniam obsidione cinxit. Ingentem militum numerum in castris habere dicebatur;

1596. batur; ita ut si qua fides hostibus vires suas in immensum extollentibus dari potest, centum millium summam excederet. Namquo majorem exercitum contraheret, permissu principis ipsemet triremibus vectus, ee Chausiis secum sumptis, insulas, qui Ægæo, Jonioque mari alluuntur, circumnavigaverat, & Turcas earum incolas, vel roviros & tergiversantes, diuturnaque militiæ pertæsos, supplicio etiam de nonnullis refractariis sumpto, in castra convenire coegerat. Bosnensis quoque Odaverdis, qui Apardi successerat, cum præfectis sibi subjectis, ac aliis voluntariis & evocatis sese ei conjunxeret. Tuebatur Petriniam Daniel Francolus Tergestinus cum CCL. militibus, & ante obsidionem à Drascovitio centum pedites Illyricos, duce Georgio Brestoscio in subsidium missos oportune acceperet. Turcæ quum dies & noctes tormentorum ictua continuarent, nihil de diligentia remittebant; ita ut illud propugnaculum, quod à nostris adversus Rustanem irrito labore oppugnatum, ec igne subjecto succensum fuisse diximus, adeo suffossum ac debilitatum redderent, ut obsessi de etce retinende non parum dubitarent: & Francolus metu perculsus, frenetis equis, de fuga aut deditione cogitaret, nisi a Brestoscio gravissimis verborum minis fuisset castigatus, retentusque.

Acùmed Eunuchus Petriniã cum copioso exercitu obsidet.

Daniel Francolus Petrinia praef.

Cum igitur frequentioribus nunciis proposito suo locique periculo, opem à Leneovitio, Bano, Herbestanioque implorarent, ii nequaquamdiutius cunctandum arbitrati, jussis undiquaque in castre convenire copiis, trajecto Savo magnis itineribus Petriniam contendentes, unà cum Erdodio, qui in itinere se eis conjunxerat, ad Colapim consederunt, ita ut utraque castre ejus interfluentis objectu dirimerentur. Quum fluvius superiorum dierum pluviis auctus vado transiri non posset, neque pontis construendi facultas daretur, quod nec naves in promptu, neque hostes permissuri essent, duces consilio habito, recedendum inde Sisciam ibique tumultuarium pontem faciundum, transeundumque, & cum hostibus prælium committendum decreverunt. Sed quum admoniti a tribunis peditum essene, ne prius castra solverentur, quam obsessos de sua profectione atque instituto itinere, ac consiliis certiores redderent; ut ne illi earum rerum ignari, ac suppetiarum incerti, rebus desperatis, ad aliquas subitaneæ deditionis conditiones descenderent, profectione in diem insequentem dilata, iis in castris substiterunt. Et quum diu nuncius quæsitus esset, qui ad obsessos iret, literasque perferret, postremo Martinus Segnianus peditum centurio, ita ut centum aurei nummi ei reversuro, aut si periisset, conjugi liberisque ejus numerarentur, illud facinus extremæ plenum audaciæ se impigre subiturum professus est; moxque singulari astu se Bosnensis Sarmi famulum simulans, per medias excubias deceptis custodibus arcem propius accessit, & ab iis, qui intus erant, pro hoste habitus glandibusque petitus, tandemque agnitus, demisso fune in arcem protractus est, literisque redditis, obsessos de ducum itinere, animique proposito certius edocuit, eosque bene sperare jussit. Francolus vero, uti erat ab eo edoctus, edito majoris tormenti fragore, Martinum feliciter ad se pervenisse ad castra significavit. 1596.

In hunc modum sequenti diluculo nostri tentoria solvere, ac impedimenta convasare, plaustrisque & citellariis jumentis imponere ceperunt. Id hostes ex adversa ripa conspicati, eosque fugam capessere rati mox ad arma conclamarunt, ac partim transvadato, partim vero multis in locis transnatato flumine, sine ordine qua quisque potuit, in nostros præmissis impedimentis iter facientes, magno sublato clamore irrupere. Duces perturbato sed ingenti animo milites obvertere frontem, & pugnam fortiter capessere jusserunt; tympanisque ac tubis personantibus signa in adversos hostes intulerunt: cumque haud adeo diu certamen esset protractum, Turcæ sclopetariorum glandibus partim trajecti, partim crudeliter saucieti terga verterunt, ac ad Colapim præcipiti cursu sese proripuerunt. Ubi insequentibus summa celeritate ac ardore nostris, maxima hostium pars in flumine pertim cæsa est, partim protrudentibus & colluctantibus sese invicem immodica confusione equitibus, aquis mersa interiit: & equi haud minore numero dejectis ebsorptisque sessoribus consternati, & in hanc citeriorem ripam enetantes a nostris intercepti fuere; inter quos unus præstanti forma, aureis gemmatisque ephippiis & phaleris, pendenteque ex iis elegantissimi operis gladio insignis, quo Eunuchi frater Hussaimus vectus erat, sese nostris capiendum præbuit. Hac in pugna partim cæsi, partim hausti aquis ex numero hostium haud pauciores tribus millibus feruntur.

Nostri, castris motis, Turcæ se invadentes vadunt.

Nostri partâ secundum Dei opem victoriâ eodem die Sisciam pervenere, ibique apud veteres subucas, curante cum suis peditibus Drascovitio, pons tumultuarius per Colapim celerrime confectus fuit, quo copiæ transiere, & versus Drencinam iter direxere. Postquam relictâ Drencinâ justis passibus progressæ essent, antecursores nostrorum in equites Eunuchi, quos speculatum castria emiserat, inciderunt; contractoque cum eis prælio, eatisque nonnullis in fugam conjecere: trepidi ii & palantes in castre profugiunt, hostiumque copias magnis & validis agminibus advenire nunciant: fit totis castris trepidatio & pavor; adeo ut qui paulò ante feroces cædem, vincola, carceres, supplicia nostris designebant, nunc pavidi & attoniti non nisi de fuga & latebris cogitare viderentur. Cum nostrorum agmina in conspectum se dedissent, & obsessi quoque erumpere non dubitassent, Aphis, qui jam antea sub noctem tormenta & impedimenta præmiserat, conscenso equo cum suo peculiari famulitio profugit. Ejus exemplo Odaverdis cum Bosnensibus, postremo omnes fugam capessunt; ita ut nostri perterritis & fugientibus insistentes, plurimos ex eis obtruncarent, ac aliquot vexillis, & duobus insoliti ponderis tormentis, quæ satiscentibus jumentis ea quæ præcesserant sequi nequivissent, potiuntur, quibus Pherhatis purpurati nomen Arabicis literis insculptum erat, & axibus solido è ferro compactis vehebantur. Magna etiam pabuli & farinæ, salitæque carnis copia haud procul eo loco, ubi tentoria Eunuchi fuerunt, sepimento inclusa reperta

Ex ponte apud Sisciam constructum trãseunt.

Equites Eunuchi dissipant.

Mox que totum illius exercitũ in fugam conjiciunt.

1596. perta eſt: ac aliquot Chriſtieuorum capita contis ac perticis infixa, inter quæ etiam infelicis cujuſdam fœminæ inuſitata crudelitate cæſæ caput, paſſis crinibus ſpectaculo fuit, quam nonniſi propterea obtruncatam illius juſſu ferebant, quod interrogata copias noſtiorum, nti verum erat, vix octo aut novem millium militum ſummam conſtituere dixerat, evaſuramque fuiſſe cædem, ſi earum numerum triplo ampliorem vel falſo affirmaſſet. Sed ea noſtri ſublata ſpectantium oculis confeſtim humanda curaverunt, geminatâque victoriâ læti, relictis Petriniæ, quæ ab hoſte ceperant tormentis, copias incolumes reduxerunt.

His rebna in Illyrico per hanc modum adminiſtratis, Maximilianus & Cæſariani ducea, irrità Solnoci oppugnarione nequaquam fracti animis, copias ex hibemis educere decreverunt, ac ut Ovarium convenirent, dederunt in maodatia, eo animo, ut nihil egregiam quod fortibus viris tentandum, ac ſumma ope aggrediendum foret, prætermitterent; indeque Strigonium progreſſi, caſtra ad Danubium poſuerunt. Cæſar quoque ſub id tempus ad legionum & equitatus ſupplementum ac alia omnia bello gerendo oportuna comparanda, ſummam curam & ſtudium applicuit, ac in Germaniam miſſis nuntiis tribunoa, qui è Vindelicie ec Franconia, ac Sileſitis & Moravis, aliiſque provinciis legiones in caſtra adducere debebant, ad maturandnm iter ſerio admonuit. Hortatus ſimiliter eſt Sigiſmundum Tanſſilvanum, nova ſibi affinitate & fœdere junctum, ut quanto majotibus poſſet copiis addnctis vires conjungere ne cunctaretur. Nec prætermiſit legatos in Poloniem ed Regem & proceres expedire, qui fœderis adverſus communem hoſtem feriendi negotium prius quoque tractatum, ſed nequaquam confectum, ſolerti curâ ac induſtriâ tractarent & abſolverent, hac præſertim neceſſitate urgente, quando Mehemetes Turcarum princeps, magnos Byzantii totaque Europa & tranſmarinis Aſiæ provinciis, bellicos apparatus facere, ec ipſemet propediem cum ingenti exercitu in Pennoniam egreſſurus nunciaretur. Ivere Joannea Cucaſſius Jaurienſis, & Andreas Uratislavienſis Epiſcopi, Joannes Horinſtsnius, Adamgallus Poppelius, & Joannes Jovius. Sed Polonos ſpe & expectatione duriores invenere: nec diu ultro citroque diſputando ac laborendo quicquam profecêre; poſtremoque rebus infectis dimiſſi redire.

Cæſar undique copias comparat.

Ejus legati ad Regem Poloniæ.

Porro apud Maximilianum diſputatum in conſilio fuit, Buda ne veterum regum ſedea totis viribus petenda eſſet, aut ne quid è regni relinqueretur, Hathuanum foret expugnandum? Poſt rationes ex utraque parte in medium adductas, eorum ſententia valuit, qui Vaciam oportuno loco ſitam, ac alterutri ex duobus itineri impoſitsm ante alia omnia in poteſtstem redigendam ſuadebant: quæ quum minus munita eſſet, haud difficili labore obtineri poſſet; & eâ receptâ tum demum de ulteriori progreſſu conſultandum. Itaque Suarcemburgus cum Wallonibus, ac Palffius cum ſuis Ungaris, ac modico tormentorum numero protinus illuc mittuntur: & priuſquam Vaciam pervenilſent, Turcæ eorum adventu cognito, incenſa arce, partim navibus ad id ante pararis, partim conſcenſis equis, effuſo curſu Budam profugerunt. Noſtri re animadverſa gradum accelerantes, non militum duntaxat labore, ſed etiam civibus & incolis oppidi, quante adhiberi potuit celeritare ad opus coactis ignes extinxerunt, ac locum Stephano Comaronienſi, muniendum curandumque dederunt. Dum Vaciæ reparandæ incumbitur, & aliquot dies prætereunt, Maximilianus convocatis ducibus, quid porro conſilii capiendum, quamve in partem deflectendum ſit, deliberandum propoſuit: ac omnium ſere ſententiis probari animadvertit, ut quum Cæſar tentandæ Budæ conſilia nondum ſatis explicuiſſet, id conſilium differendum in aliud tempus, nunc vero ad Hathuanum oppugnandum vires convertendas. Igitur ſigno profectionis dato, copias progredi juber, ac bidun poſt die Divæ Virgini matri in cælum aſſumptæ dicato, in conſpectu oppidi caſtra locat idoneo nec procul Sogiva flumine capto ſpatio. Oritur is è paluſtribus lacunis, quæ inter Danubium & matram montem inter Cumanos ſtagnare ſolent; ec primo Berinum Jazygum oppidum, indeque Hathuanum præterfluens, tandem apud Solnocum Tibiſcu miſcetur.

Noſtri Vaciam ab hoſte deſertã invadunt.

Maximilianus Archidux Hatuanum obſidere aggreditur. 15. Aug. An. 1596

Præerat arci Arslanes adoleſcens, Saralibegi, qui multis in Pannonia rebus præclarè geſtis inſignis, tandem adverſus Perſas bellum gerere juſſus, in Armenie morbo perierat, filius, cum mille quingentis circirer militibus lectiſſimis. Ad eum enim fortiſſimus quiſque paratis ad omne obſequium animia confluebat; quod ipſe cum eis unà equitare, convivia agitare, equis, veſtibus, armis, pecunia denique promptiſſimum quemque donare, captos ab hoſtibus redimere, poſtremo domi militiæque res dubias & aſperas tolerare conſueverat, cumque iis opes & divitias, quaa à patre ingentes acceperat, liberali manu communicatas ebſumpſerat. Cum noſtri ſeſe in conſpectum dediſſent, Arslanea cum ſuorum promptiſſimis obviam egreſſus, pugnæ poteſtatem fecit, in qua levi inito certamine, cæſis ac vulneratis utrinque paucis arcem repetivit, ſocios & commilitones ſupra ætatem gravi ſermone cohortatus, ut æternæ laudis operam in defendenda ea præſtare vellent. Maximilianus circumvallato oppido tormenta tribus in locis collocari, eorumque pilis vallum, quod è materia & ceſpire conſtabat, dirui juſſit. At cum jam aliquot dies in oppugnando ac verberando præteriiſſent, Turcæ conceſſa ab Arslane exeundi facultare circiter treceni numero, in aggeres & tormenta improviſum impetum fecerunt: Tribunus militum Germanorum Rudolphus Greiſius, cui cuſtodiæ eo die ſorte obvenerant, captis armis acrem cum hoſtibus pugnam inivit; Sed cùm à ſuis metu perterritis deſertus eſſet, primo in congreſſu occubuit. Hoſtes cæſo eo, & fugatis magna ſtrage cohortibus, ad obſtruendas tormentorum fiſtulas, ac pulveris cadoa incendendos animum adjecerant; & procul dubio deſtinata perfeciſſent, niſi Palffius cum ſuis & turma Germanicorum equitum ſubſidio advolans, eos, deſideratis quamplurimis, pedem referre coegiſſet. Ob hujus adverſæ

Arslanes ei præfectus egregie ſe tuetur.

Greiſius tribunus occidit.

1596.

Milites Greisiani ignominia notati.

pugnæ detrimentum, fugâ Greisianæ cohortis acceptum, Maximilienus milites, quorum ignaviâ acciderat, ignominiâ notavit, stipendiisque priveros & inermes militeri severitate, ante solis occesum castris excedere jussit.

Interea ex aggetibus mænie ercis triginta sex tormentorum ferreis pilis, ingentis ponderis continue quassabantur, & vallum quod triplici roborum serie, ec sepimento obducto argillâ munitum eiet, multis in locis concussum lacerstumque ruinem fecerat, turrisque etiam quædam, ex qua hostium sacerdotes interdiu atque noctu quinquies altiori sublatâ voce populum ed preces proclemare sulebant, & sæpenumero minoribus tormentis castra inquietabantur, crebris ictibus eversa, simul cum Talismano prociderat: adhuc temen Arslanes egregie se cum suis tuebe ur, refectis quantum poterat militum lebore hiatibus; nostrosque deditionem poscentes, nulla edita voce, elato animo contemnebe .Ferunt Fetimem metrem ejus viduem, virili ingenio mulierem, revocetis ei in memoriam paternis virtutibus, identidem esse obtesta am, ne seipso vivo quempiam intempestivum deditionis auctorem esse pateretur; ut Turcarum princeps, qui propediem cum ingenti ermorum epparetu in Pannoniam venturus expectaretur, eum conservare erce ad honores diviriasque eveheret; vel si fate secus ferient, eum etiam mortuum justis laudibus efferendum censeret. Ad expugnandem ejus pertinaciem Albertus quoque Princenstenius, febrûm præfectus, trie navigie in cestris febricavit, crassioribus tabulatis, ec coriis bubulis madefectis superne tecta, quæ in Sagivem ec fossas ercis, rotarum lepsibus seo scutulis subjectis intruderentur, ac ex illis hostes mænibos eminus arceri possent.

Phatima matris Arslanis virile robur.

Oppugnatio irrito labore instituitur.

Quibus in hunc modum preperetis oppugnetio instituta est, tuentibusque sese egiegie hostibus, tribus fere horis pugnetum, occumbentibus utrinque quamplurimis, ac inter alios Vallonum legeto. Verum quum Turcæ magno virium animorumque ardore mænia defendissent, nostri repulsi irrito labore in castra redierunt.

Sed eccidit miro fortunæ ludibrio, ac sereli hostium imprudentiâ, quod cum multi ex eis pertim vulneribus effecti, partim nimio pugnæ labore fatigeti essent, nec eo die cibum sumpsissent, desertis stationibus ad curanda corpora, & illigendas plegas domum sese reciperent, & nostros quoque quietem sibi sumpturos puterent. Sed cum duo milites gregarii, unus Ungerus ac alier Germenus colligendis farmentis, ut fieri solet, per oppletas rudetibus fossas, subter mænia sensim irrepsissent, cognito neminem ex hostibus ad mænia excubere, commilitonibus forte obviis, atque ii subinde aliis etque aliis rem puncto temporis significerunt. Mox factis agminibus, sublatisque vexillis, tantâ celeritate ed mænia procursum est, tribunis etiam Terscone, & Rosvurmio sesa militum turbæ eggregantibus, ut priusquam Turcæ ad resistendum è domibus exsilire potuissent, jam nostri singulari eusu in oppidum pervaderent, & in obvios quosque trucidaodos crudelissimè grassarentur. Arslanes improvisa eâ nostrorum irruptione perturbatus, hortente metre, ut quando ad extremem ostendendæ virtutis & fortitudinis metam perventum esset, fortiter occumberet, ermetus in forum, ubi confertim pugnabetur, provolet; ibique pugnans simul cum Curto petruele interficitur; nec cuiquam parcitum est, sive ille miles, sive mercetor, aut adolescens, senex puerve esset, ne fæminis quidem exortibus periculi, jacuitque ingens strages omnis ætatis atque sexus; adeo animos omnium ita præceps furorque efferaverat. Interfectis ad unum defensoribus paucæ ex matribus, quæ in latebras ac secretiores domorum partes cum infantibus pavidæ secessei ant, ejulantes lachrymentesque, ac metu & odio Garmanorum, Pennoniis potius militibus ultro se dedere volentes; extractæ captæque sunt, inter quas ARSLANIS mater in Tersca notum militum manus incidit, ac demum in servitute mortem obiit. Imo sævitum in cadevere est, cùm Germani sædo exemplo, nec ullo castigante, cutem eis detraherent, apertisque visceribus & intestinis, aurum in iis frustra scrutetentur.

Nostri hoste negligenter vigilias obeunte, urbem capiunt.

Arslanes fortiter prælians occumbit.

Promiscua omnium cædes.

Arslanis etiã mater capta.

Expugnato Hethuano Maximilianus eggeres & opera, quæ foris extruenda curavarat, dirui, & complanari jussit, & ignes, qui tectis injecti erent, extingui, collepsa mæniorum loce restaurari reficique, & quæ præterea usus poscebat necessarie importeri, locoque Michaelem Serinium, Fileci antea præfectum imposuit. Sed quum is advententem cum ingenti exercitu Turcarum principem cognovisset, metu percelli, ac provinciam non solùm recusare, sed etiam milites, qui loco tuendo descripti erant, propositis periculis, si hostis eâ iter faceret, deterrere cepit: nec quisquam præter quendem sclopetariorum ductorem Germanum repertus fuit, qui se cum suis constanter permansurum obtulisset. Itaque consilio cum suis habito, satius visum est, milites salvos, ac tormenta eorumque apparatum integrum servare, quem menifesto discrimini exponere, cum potissimum locus ille non pauciores quatuor millibus hominum requirere ad defendendum videretur, omissaque muniendi ejus cogitatione, & oppugnandi etiem Solnoci consilio, quod Pennoniæ superioris proceribus placere videbetur, id quoque quod adhuc restabat, solo æquari aut concremari fecit; & exercitum Vaciam ad Danubium reduxit eo aoimo, ne hostis commeatum intercluderet, & finibus Austriæ, si res poscetet, auxilio esse posset, atque ibi plus virium contraheret, simulque quid hostis moliretur aut inceptaret, ibidem operiretur.

Michael Serinius Hatvvano imponitur.

Qui provinciam hanc recusat.

Jam Mehemetes Turcarum princeps Belgradum pervenerat, & illinc Crecovitii legeti famulos numero XVIII. ab se contra jura gentium initio belli hujus captos dimiserat, necdumtamen plane constare poterat, quam in partem vires copiasque esset conversurus. Verùm postquam aliquot dies militum quieti concessisset, motis castris Segedinum clarum oppidum ad Tibisci & Madusii è Transsilvania profluentis concursu situm, universum exercitum adduxit, quod abest à Solnoco viginti milliarium Pannonicorum intervallo,

Mehemetes Turcarum princeps cum immensis copiis in Pannoniam venit.

indeque

1596.

Giapheri Eunuchi Solnocum præmittit.

indeque Jafferem Eunuchum, è purpuratis unum cum XXX. millibus Turcarum Solnocum præmisit. Non deerant, qui hunc, antequam majores ad eum copiæ convenirent, aggrediendum censerent; nec Maximilianus ab eo consilio alienus Palffio in mandatis dederat, ut idoneos viarum peritos mitteret, qui cognoscerent, qua ex fluminis parte hostis castra posuisset, & loca, per quæ ducendus exercitus, ac manus cum hoste conferendi facultas esset, explorarent. Sed quum omnes captivi, uno ore consensoque confirmarent, Mehemetem principem cum universa mole copiarum Solnocum indies expectari, ut Giafferi se conjungat, nequaquam è republica fore putavit, ut ipse impar viribus cum longe numerosissimo Turcarum exercitu, non sine aperto discrimine congrederetur. Nec diu post sollicito principi certissimis nuntiis allatum est, hostem totis viribus ad expugnandam Agriam progredi constituisse. Statim igitur Paulus Niarius ejus loci præfectus, qui in castris erat, illuc redire jussus est; traditaque sunt illi tormenta cum necessario apparatu, adjunctaque legio Moravica, duce Joanne Jacobo Comite Turriano; data etiam Tiffenbacho mandata, ut Agriam proficisci, & quæ in omnem fortunæ eventum necessaria fore judicaret, iis omnibus quam diligentissime comparandis provideret.

Agria rebus necessariis & præsidio militari munitur. Niarius Agriæ præfectus.

Prius verò quàm Hathuano discederet, Tiffenbacho & Niario seriò præcepit, ut equos & jumenta ad vehendum rei tormentariæ apparatum passim oppidis & pagis imperarent, quòd à quibus antea vectus esset, sub obsidionis tempore clam discessissent. Sed quum illi præter spem & expectationem secus quàm promiserant, in exequendo segniores sese præstitissent, multa instrumenta bellica aut defodi, aut corrumpi, inutiliaque reddi necesse fuit; quòd deficientibus jumentis auferri nequirent. Quum ad X. diem Septembris Vaciam ventum esset, certioribus indiciis compertum fuit, de obsidenda Agria nullum jam superesse dubium, sic ut Niarius præfectus ejus rei plene certus, plura militum subsidia, ac majorem sulphurei pulveris numerum postularet, Maximilianus sine mora Wilhelmum Tersconem ultro sese offerentem, cum D. sclopetariis Germanicis, qui ex omnibus aliis legionibus selecti erant, ac tricenaria Walonum cohorte eo misit; adjunxitque Claudium Cogoranum Architectum, & quosdam præfectos ac milites, aliquot antea toleratis obsidionibus peritos, qui CCC. cados sulphurei pulveris, quibus singulis centum pondo inessent, ac aliquot currus funiculis fovendo igni, & sclopetis exonerandis onustos perferrent. Quæ omnia Agriam tuto feliciterque pervenerunt.

Tersco sese Agriæ tuendæ offert.

Eodem tempore cognitum est, Budenses & Jaurienses Turcas, ac alios, ut cum tormentis aliquot bellicis, quæ vehebant, Mehemeti principi suo Agriam invasuro sese conjungerent, castra prope Pestum fixisse. Maximilianus quòd intelligeret eos non magno numero esse, & prius quam castris majoribus conjungerentur, invadi delerique posse, eam occasionem minimè prætermittendam ratus, noctu eorum castra adoriri decrevit. Igitur vergente ad occasum sole castris egressus, inexpectatum hostibus aliquod facinus, detrimentumque erat illaturus, quibus, ut postea patuit, nihil de ejus adventu constabat, nisi fortuitus importunusque casus instituti itineris rationes & progressum perturbasset. Nam non procul Vaciâ tormenta, quæ præire jusserat, lacunoso in solo, ac ob pluvias frequentes molli & profundo, usque adeo depressis axibus inhæserunt, ut extrahi nullo jumentorum labore possent, ac aliquot horæ donec bona noctis pars abiret, & in cœno frustra consumerentur. Quæ mora procul dubio effecit, ut iniqua viarum ac temporis ratione, invadendi hostis commoditas interpellaretur, & Maximilianum ab incepto desistere, & cum prætorianis Franconicisque equitibus pedem referre oporteret. Nihilominus Palffium ex eodem campo versus Pestum misit cum Ungaris, & equitum Germanicorum parte, ut belli fortunam experiretur; sed etiam illi re infecta eodem die reverterunt.

Sub id tempus Vaciam ad Maximilianum venere, à Transsilvano principe, ac ab omnibus superioris Pannoniæ regionibus legati, auxilia haud contemnenda, si Agria ab hoste obsideretur, offerentes. Cum quibus consilio sine mora habito decretum est, pro eo tanti momenti loco, omnes vires in unum conferendas, ac cum hoste armis decernendum: moxque id tam in Transsilvaniam, quam ad Ungariæ & Austriæ incolas perscriptum est; evocatique undique in castra, & equi ac jumenta ad tormentorum & commeatus vecturas passim serioque imperata. Sed donec ea, quibus erat imperatum, exequi contendunt, nec pari celeritate curantur, ne Maximilianus in planicie illa, si hostis ingruisset, non perinde tuta, tempus tereret, castra ad Hippolum flumen prope Coveidium oppidum transtulit, medio ferè spatio inter Vaciam & Strigonium situm; ibique an aliquid operæ facere, Tatamque obsidere, aut aliud quippiam redimendo militum otio aggredi præstaret, quæsitum est; ac ut Tata invaderetur, visum omnibus; sicque Strigonium ductus exercitus. Sed inter deliberandum, ac modicam consultationis moram supervenêre, qui Agriam XXVII. die Mensis Septembris ab hoste obsessam esse, Niariumque, ne sibi & præsidiariis, gravi in periculo constitutis, maturam opem ferre cunctarentur, vehementer postulare nuntiabant. Quo cognito mutandum consilium fuit, & castra STRIGONIUM rursus ab Hippolum & priorem locum transferenda, & iter Agriam versus instituendum.

Transsilvani auxilia offerunt.

Agria 17. die Septembris obsessa.

At Mehemetes Hathuanum ipso Segedini stativa habente, à nostris captum graviter superbèque ferens, ac Maximilianum metu ipsius retrocessisse existimans, nequaquam diutius cunctandum ratus, Ibraimo purpuratorum principi, cui soror ejus nupta erat, & qui Sinano nuper vita functo suffectus erat, in mandatis dedit, ut castra promoveret, Solnocumque Giafferi nuntiaret, ut ad Agriam oppugnandam cum suo exercitu præire maturaret, eo servato in progressu ordine, ut ambo exercitus uno eodemque tempore in Agriæ conspecto castra metarentur. Itaque ad XXVII. diem Septembris, ingens hostium multitudo, ac tormentorum & tentoriorũ apparatus, qualem

Copiarum Turcicarũ multitudo.

1596. lem à XXX. annis, qui jam inde ab obitu Solimani effluxerant, nostra ætas non viderat, montes & velles ab agris suburbanis, usque ad Maclarum & Felnemetium oppida, ac Talliam, viamque, qua ad Gemmeum oppidum itur, ab occasu vero solis ad Ostorosum pagum, & colles ei imminentes longe lateque implevit. Dicebantur enim in castris ad CC. armatorum millia reperiri; idque hostes non solòm affirmare non dubitabant, sed etiam longè aucto numero amplificare non erubescant; quum tamen vix eorum dimidia pars bello apta esset, cætera multitudine, servilibus castrorum ministeriis dicata.

Tormenta collocantur.

Eadem nocte, multo servorum & agricolarum labore quatuor in locis aggeres sunt constituti, ac in iis tormenta collocata; sic ut è regione ædium Ungnadianarum unius prægrandis tormenti pilis, ac duabus colubrinis; ex eo vero loco, qui antea bustis, seu sepulchris militum dicatus erat, tribus inusitatæ magnitudinis basiliscis mœnia quaterentur. A septemtrione in locum sedis regiæ quatuor mediocria tormenta, & ad jugum montis, ubi vineta olim erant, arci, ut videre est, importunè supereminentis, alia quatuor attracta fuere, quibus murorum latera indesinenter tunderentur.

Præsidium nostrum 4000. & 500. censetur.

Erant in arce & oppido militum præsidiariorum quatuor millia & quingenti, quorum major pars ex variis nationibus, non ita pridem post ortam nimitum futuræ obsidionis famam, ut diximus, erat introducta. Quorum tanta virtus initio apparuit, ut neque portas urbis claudere, nec quicquam formidinis præ se ferre viderentur, sæpeque cum hostibus facto haud improsperè virium periculo, minutioribus præliis congredi non dubitarent.

Excussa oppido, in arcem se recipiunt.

Sed demum cum hostes oppido quoque tormenta admovere cepissent, qui intus erant, tam arci quam oppido tuendo sese impares fore rati, post septimum diem incenso oppido in arcem se receperunt. Postquam hostes incendii flammas conspexissent, magno sublato clamore per portam Magiarianam in oppidum irruperunt, ac pertractis illuc tormentis propugnaculum, quod Dobonianum vocabatur, verberandum susceperunt: & quum assiduis ictibus hiatum fecisset, mutuo sese ad oppugnandum cohortati, magno numero per ruinam conscendere ceperunt. Sed à nostris fortiter retrusi, amissis amplius mille sociis, inde recesserunt, quum ex nostris triginta vulnerati essent, ac totidem cæsi occubuissent. Ex parte etiam aggerum, qui in Sede Regia erant ab hostibus facti, egestâ humo cuniculi fieri ceperunt, ad subruenda improviso & clandestino impetu murorum fundamenta. Quod quum à Claudio Cogorano, ac Christophoro Stella vetere loci supremo Architecto ac Capitaneo certis indiciis esset deprehensum, mox ex adverso aliis contrariis cuniculis obviam eundum censuere, adhibitisque operis scrobes magno labore, sed mira celeritate perfecere. Sed quum hostes fornicecus pulverem sulphureum succendissent, mœnia quidem, quod flammæ viam, qua exhalerent, sibi reperissent, parum detrimenti sensere; sed ii, qui subterraneo labori incumbebant, violento ejus impetu discerpti, puncto temporis interiere: inter quos Stella ipse cum aliquot ex operarum numero, & Jobus Sennieius, & Georgius Balo desiderati sunt. Hic est ille Balo, qui superioribus annis, à Sigismundo Racocio Agriæ præfecto, ob diras in Deum Optimum Maximum ac divos execrationes impio ore effusas, captus, ac neci destinatus, miro astu evaserat, & illo præfectura se abdicante erat reversus. 1596.

Maximilianus dimissis nuntiis, auxilia promissa urget.

Interea Maximilianus missis iterum nuntiis, qui copias adventantes ad properandum incitarent, facto circa Hippoli decursum itinere, quantum assiduæ pluviæ ac viarum difficultates permittebant, castra indies promovebat. Et quæ cuncta majori solicitudine & studio gererentur, Christophorum Quinspergum bellici Senatus collegam, cum Joanne Christophoro Seretio, ad superioris Ungariæ partes, Zachariam vero Gaiscofierium Romani Imperii in Germania quæstorem, Pragam ad Cæsarem per dispositos equos celeritatis causa emittendos duxit, qui ubique promissa auxilia seriò urgerent, & in castra perducerent; Venit ad eum etiam Gaspar Cornisius è Transsilvania, à Sigismundo provinciæ principe missus, referens illum cum suis copiis jam Varadinum pervenisse, atque adeo ubinam sua cum Cæsarianis castra conjuncturus sit, cupere edoceri. Nec illum solicitum magis ac anxium quicquam reddebat, quàm (cùm copias partiri prætermittereque vellet) rei tormentariæ ac commeatuum vecturæ tarditas, quæ à nobilitate eorum locorum sæpius promissa, nondum tamen præstita erat, nec ea loco moveri deficientibus jumentis poterant. Qua in parte Tiffenbachii & Palffii diligentiam se imprimis desiderare nequaquam dissimulabat. Nihilominus tamen Cornisium nequaquam remorandum ratus, dispartitis itineris diebus & intervallis, tempus & locum designavit, ad quem utriusque ipsorum ac Tiffenbachii exercitus conjungendi essent. Præsente adhuc Cornisio, protinus suas copias tripartito promoveri jussit, ita ut Palffius cum equitibus hastatis Ungaris ac peditato, ultima die Septembris præcederet; eique Nobilitatis copiæ Secenii occurrerent, hos vero Suarcemburgus legatus cum media parte exercitus Germanici subsequeretur: postremum agmen cum tormentis ipsemet duceret, & quarta die Octobris viæ se committeret; quum equos & boves ad vehendam rem tormentariam necessarios frustra interim expectasset, & non modicam ejus partem à tergo relinquere esset coactus.

Maximilianus castra sua promovet.

Superatis magno labore hisce difficultatibus, sequenti die ad Palancum, & pontem Hippoli fluminis ventum est, ibique propter tormenta & impedimenta, quæ ob pluvias forte incidentes sequi non poterant, integrum diem subsistendum. Deinde biduo post Secenium promota castra, ibique Palffius & Suarcemburgus, quos eædem viarum difficultates detinuerant, reperti sunt; ac Maximilianus præmissis illis, non prius quam ad XII. diem Octobris Filecum pertingere potuit, quod toto eo tractu inter Secenicum & Filecum, per invios montes & silvas recenti importunâque pluviâ humentes & cænosas, iter confici oportuerit. Accessit ad hæc incommoda rei frumentariæ, & annonæ incredi-

credi-

1596. credibili penuria, quantumvis ejus procurandæ & convehendæ cura serio ubique injuncta imperataque esset: non aliunde orta, quam eorum, qui præerant, incuria; quandoquidem in oppidis & pagis magna frugum omnis generis copia, ac plures acervi nondum excussis granis ubique habebantur. Unde fiebat, ut deficientibus cibariis plurimi militum, pedestris potissimum ordinis, asperitate itineris atque inedia debilitati, in itinere passim succumbere viderentur.

Inter progrediendum venit ad Maximilianum Nicolaus Rascianus, à Niario & iis, qui Agriæ obsidebantur, missus, qui eorum nomine, auxilium mille peditum sclopetariorum petebat. Quod quum jussu ejus è diversis legionibus selectum esset, nec tamen Nicolaus sibi tantum audaciæ sumere videretur, ut deceptis hostium custodiis, illud in arcem inducere posset, nisi prius Agriam rediret, ac solertius & cautius indagatis itineribus ingressum exploraret, permissus est id facere, mox Agriam provolans, iterum inde citatis passibus reversus, obtulit se, quod prius promittere non erat ausus, oportune effecturum. Itaque dati mox Julio Cæsaris Strasoldo Forojuliensi, Terscanæ legionis legato, qui hanc provinciam lætus, libensque suscepit, octingenti milites Germani & Ungari, quibus præerat Petrus Nicolai Palffi fratris filius, cum Michaele Semereno, qui cum die XV. Octobris duorum ab Agria milliarium spatio abessent,

Irruptis hostium magna virtute ab obsessis repellitur.

accepto certiore nuntio, eam hesterno die hosti traditam esse; tristes ac gemebundi in castra redierunt. Cùm enim hostes tam ex oppido, quam ab jugo montis propugnacula adeo diruissent, ut non parvam animo spem capiendæ arcis concepisse viderentur, jussu Mehemetis Chausii per castra obequitantes, duplicem in crastinum irruptionem, qui erat decimus Octobris, publicavere: quæ tam pertinaci utrinque studio, ac contentione inita & pugnata est, ut hostes quater per ruinas ascendere conati, quatuor repetitis vicibus repellerentur, magnâ editâ utrinque strage, adeo ut è nostris quadringenti milites desiderati esse tradentur: ex hostium vero numero tormentis & sclopetorum glandibus icti amplius tribus millibus occubuisse. In ea pugna Tersconi caput penetrante galeam glande sauciatum fuit, sed leviori vulnere; Ex Germanorum vero Capitaneis tres fortiter pugnando illa die occubuere, inter quos eximia Virtus militaris Luitfridi ab Ulm, Suevicæ Nobilitatis, Equitis Ordinis Teutonici, Viri Gallicis, Belgicis, atque Hungaricis Bellis exerciteti, præ cæteris enituit; inter Turcas vero præter mille Janiceros prætorianos, Odaverdis etiam Bosnæ præfectus, & complures purpurati atque prætoriani equites cæsi atque interfecti fuerunt.

Germani & Wallones arcē hosti dedere flagitant.

Hujus pugnæ cruento admodum exitu Wallones & Germani pedites perterriti, cùm se viribus defectos, ac hosti pares futuros dicerent, si adhuc oppugnatio repeteretur, degeneri animo cuncta metu & pavore attollentes, clancularia de arce dedenda inter se consilia miscere ceperunt. Quod cum Niarius & Tersco animadvertissent, primum severitate

Istuanf. Histor.

imperii, quo fungebantur, in auctores animadvertere conati sunt; eosque correptos ad furcam, quæ in area arcis puniendis reis erecta erat, suspendendos jusserunt. Verùm cum omnes inter se conjurasse, & seditiosius, quàm probos fidelesque milites deceret, posthabito contemptoque militiæ jure, captos commilitones è manibus lictorum strictis gladiis extorquere, liberateque vidissent, & ipsis quoque cædem minitarentur, ad preces conversi, ne tantum flagitii & dedecoris committerent, neve hosti fidem nequaquam servaturo quicquam crederent, orare & obsecrare; postremo aperto capite, genibus provoluti per Deos immortales, per salutem animarum, per fas, fidemque, ut honoris & virtutis memores fœdo ac infando incepto abstinerent, seque prius occiderent, quam tam turpe & nefarium facinus designarent, cum lachrymis & lamentis obtestari: sed frustra omnia erant. 1596.

Reluctantibus frustra ducibus.

Rebus ad hunc statum inter duces, ac consternatos militum animos deductis, nec seditione quicquam remittente, Michael Balogus ex Ungaris in muri ruinas injussu progressus, de deditione cum hostibus colloqui cepit: cui statim Wallones & Germani, omissis in præsens ducibus, catervatim sese aggregavere. Hunc Balogum postea aliam ob seditionem Fileci concitatem, Georgius Turzo Pelffii successor capitis supplicio affecit; Diis immortalibus proculdubio hoc dirum ejus scelus, simul nec sero vindicentibus. Nec mora hostes, propius arcem concursu facto, purpuratorum atque ipsius principis fidem incondicis clamoribus ingeminare, securitatem omnibus polliceri, tutum abitum cum rebus & sarcinis offerre. Mox crescente proditione tumultuque, spretis ducibus, multi ex Germanis & Ungaris Martinum Pacionam unum è collegio sacerdotum, ac Georgium Bessenianum deligunt, qui ad Mehemetem & Ibraimum purpuratum egressi, certis liberè exeundi & recedendi conditionibus transigant: quibus extemplò diploma fidei aureis descriptum characteribus nomine Mehemetis datur: confestimque Turcæ & Tartari in arcem irrumpunt, Christophorum Coriatum, qui arcis custodiæ præerat, exutum vestibus, ac flagellis cæsum per portam ejiciunt, Niarium & Tersconem, ac Quinsquium juvenem, cum Joanne Jacobo Turriano Comite, ac Joanne Barciano Niarii legato & Cogorano, vel invitos & reluctantes ad Mehemetem perducunt: atque hoc modo infausti infelicisque eventus XVIII. die obsidionis, ea insigni arce potiuntur.

Hungari de deditione cum d...ibus transigūt.

Eos omnes Mehemetes fidei servandæ admonitus amoveri, & de salute ac libertate bene sperare jussit. Sed partim in libera custodia habiti, partim compedibus vincti Belgradum perducti fuerunt, uno excepto Nierio, quem serum in castris à Janicerorum decurione custodiri voluit. Ex iis Cogoranus, Bessenianus, meliori usi fortunâ ex castris se clam subducentes profugere, alii post longi temporis captivitatem, ut Barcianus & Quinsquius, cum Ferdinando Vesprimii præfecto ac aliis, è turri Belgradensi Neboizana postliminio domum redierunt. Sed Tersco & Turrianus partim mærore animi, partim morbo ibi contracto, & rerum necessariarum

Duces & & præfecti, fide violata custodiæ traditi.

1596. *Mox vicinas arces à nostris desertas hostis occupat.*

defectu in custodie periere. Captâ Agriâ vicinaa etiam arces, diffugientibus præsidiariis, Turcæ nullo negotio occuparunt: quum Michael Bessenianus Cerepiam, Joannes Gallus Sarvasconem, ac Benedictus Cotaius, & Joannes Helmetius Sirocum metu perterriti vecuas deseruissent.

Fama amissæ Agriæ ad Maximilianom perlera est, cum ad oppidum Rimasombatum castra haberet, eâque quamquam gravissime permoveretur, molestissimeque ferret, se ei laboranti, ut vehementer cupiebar, tempestive succurrere non potuisse; nequaquam temen fracto aut desperero animo desistendum à susceptis consiliis, sed perseverendo atque audendo experiri decrevit, quantum divinâ adjutus ope, vel in recuperanda Agriâ, vel repellendis ulterioribus hostium conatibus præstare operæ posser: eamque suam sententiam principi Transsilvaniæ, et Tiffenbachio sine mora perscripsit, ac ut quamprimum vires conjongere maturarent, admonuit. Sub id

Sigismundus se Maximiliano conjungit.

tempus, venit cum Transsilvanis Sigismundus ad oppidum Vamosum, trajectoad Toceium Tibisco, ac relicto ibi exercitu cum paucis equitibus salutatum eccessit Maximilienum, tunc ad Rimasecium copias omnes in una castra colligentem, ac inde XVIII. die Octobris une ed Vamosum omoes copiæ promoræ sunt. Quo die Tiffenbachus, qui erat in itinere, ac Transsilveni cum Tartaris minutiore prælio dimicerunt, qui per fiues Podoliæ, ec Maramarusium, atque inde facto per juga & angustias montis Besquedi, duce Galga, quæ vox dignitatem exprimit, ejus, qui principi est successurus, ad Mahumeris castre pervenerunt, quum aliæ Tartarorum maous, illo adhuc Samandriæ castre habente, cum Casilrano eorum principe Torcis sese conjunxissent.

Copiæ nostræ recēsitæ.

Hæ nostrorum copiæ trifariam divisæ, omnioni judicio ad septuaginte millia bellatorum constituere credebantur; & sane fuissent, si omnes, uti debebant, Integro numero confluxissent. Verum postquam Maximiliamus ipsemet universum exercitum perlustrasset, ae eb singulis præfectia & tribunis censum equitum & legionum poposcisset, qoot nimirum quisque armatos in eciem perducere posset, deprehensum est, Germanoium equitum tria millie, peditum quetuor, tormenre campestrie XXII. Transsilvanorum equitatum una cum Silesiacis, quos Raibicius ductabar, quinqoe milliom esse, pedites totidem, ec XL. tormenta. Tiffenbachianos Germanos pariter & Ungaros superioris Pannoniæ incolas quioque millia equitum, ec parem peditum numerum, ae XXXV. tormenta; ita ut summa totius exercitus in unum colleta, simul cum Pelffianis, XXXIX. millie equitum & pedirom efficeret, ac XCV. tormenta haberet. Petecto censu atque habito cum præfectis & ducibus consilio decretum est, ut ad oppidum Crestesum, Diosgiorgianæ ditioois, quæ olim ad reginam Pannoniæ spectabet, cum omni exercito contenderetur; quod locus ille anni superioris ad Soloocum expeditione Maximiliano cognitus, ae si prius occupareror, proposito commodius esse judicaretur. Quemobrem suscepto itinere post tridui laborem isthuc est pesventum.

Cum castra collocarentur, intellectum ab exploratoribus & captivis fuir, Giafferem & elios quosdam purpuretos habere è Mehemmere in mandatis, ut castra nostrorum, quæ ad XXI. diem Octobris, prope Miscocium collocate erant, vel circa noctem, vel summo diluculo, cum XXX. millibus Turcarum adoriretur. Quamobrem Maximilianus Suercemburgo legato, ut castra carris & curribus muniret, excubiarum numerum doplicarer, ac sub noctis medium novis & recentioribus militibus ea variarer, omnesque in armis paratos esse juberet, serio jussit. Sequenti die, qui

Ad Crestesum promotus noster exercitus.

fuit XXII. Octobris, instructis aciebus ad Crestesum promotus exercitus; præmissique Hermanus Roswurmius excubiarum, ac Joannes Baptista Peczius, Contuberniorum præfecti, cum DC. equitibus, ut cestris idoneum locum caperent, edventumque cestroium ibidem operirentur. Illi cùm Giafferem ejosqoe copias non procul conspexissent, subitò, remissis aliquor equitibus majorem equitum & pedirum numerum tam Germanorum quam Ungarorum celeri cursu submitti postularunt; interim temen minutiotem pugnem ed paludis transitum cum hoste inceptarunt. Palus illa oritur ex amniculo Cincia nomine, qui è montibus supra Vatam vicum positis in eam planiciem delapsus, nullisque ripis coercitus, repit potius quam fluir; denique pigro ubique lapsu in Saionem supre sancti Petri oppidum fertur difficilis transitu, quamquam vadosus ob profundem cæni voraginem.

Hostes prælio cū nostris dimicantes, profligantur.

Quibus mox præsto fuir Suercemburgus cum Austriaco equitatu, ac Palffius cum Uogaris, & Albertus Quiralius cum Transsilvaniensibus copiis. Hostes fugam simulantes ac paulatim terga vertentes, nostros ad insidias Janicerorum, ac tormenta, quæ non procul collocaverant, ellicere contendebant; Sed cùm à nostris dolum enimadverti vidissent, tormentis, quæ magno numero adduxerenr, in nostros obversis & explosis rem gerere cæperunt. Nec Suatcemburgus suis defuir, quin capto ex tempore consilio, assumpta quotundam Trensilvenorum ac Palffianorum peditum velida manu, sex colubriues campestri pugnæ aptas, peludi, qua erat trensitus, celeriter edmoveret, & in consertos hostes explodi juberet. Mox accurrentibus Franconicis & reliquis Austriacis equitibus, ec superioris Ungeriæ copiis, & eliquot Wallonum turmis, prælium acerrime redintegratur; tormenta eum megne strage hostium, qui confertissimi ad vadum consisterent, bis disploduntur, pedites sclopetarii hosti locum eripiunt, ac superato palustri transitu eum in effusam fugam vertunt. Quam quum nostri equites vidissent, fugientium tergis insistendo, ec cædendo ad duo milliaria processerunt, cæsis ex hostium numero circiter M. Jenicerís, & equitibus, qui fere omnes prætoriani erent, emplios quadringentis Ex oostris non plures XV. militibus interfecti, totidem vulnerati sunt; & in iis Dithmarus Quinspergus equitum sclopetariorum megister, cleroloco natus, vulnere minime lethali perstrictus fuit. Tormen-

Tormenta 43. Turcis adempta.

te etiem omnia, quæ hostes secum habebant, nostris reliquerunt, qoæ XLIII. oumero in

castre

1596. castra nostrorum attracta sunt. Et nisi nox superveniens certamen diremisset, haud parva eo die victoriæ spes nostris affulsisse videbatur. Hujus pugnæ laetiore successu nostris ingens animorum ardor, ac decernendi de rerum summa cupiditas creverat, ita ut Transsilvanus ante auroram inscio Maximiliano, cum suis omnibus paludem transiret, ut cæteros sequuturos urgeret, quo citius ad conserendas manus deveniretur. Verùm inito consilio visum fuit, ut eo revocato, tam equis, quam viris, longo itineris labore fatigatis aliquantulum quiescendi spatium concederetur; interea que de progressu ac consiliis hostium certiora cognosci possent: quandoquidem multi Mahemetem reductis copiis jam reversum esse, multi Agriæ adhuc subsistere, & nostros invadendi consilia agitare ferebant.

Interea quod eo loco nec pabulandi, nec lignandi, nec aquandi copia erat, meliori & commodiori loco delecto, castra ulterius quarta parte milliaris à Crestelo locari placuit; eodemque die ab Ægidio Magno, ac Joanne Arnoto, qui jussu Palffii Agriam versus excurrerant; tum vero à Niario in hostium castris captivo, per idoneos homines allatum est, Mehemetem cum universo exercitu adversus nostros tendere, animo cum illis confligendi. Quamobrem MAXIMILIANUS & SIGISMUNDUS ac cæteri duces dictis sententiis decrevere, satius consultiusque fore, illum loco tutiore præstolari, quam obviam ei procedere. Nec eventu consilia caruere; eodem namque die circa meridiem sex millia Turcarum & Tartarorum, ductore Galga palustrem illum locum trajecarunt, sed eos nostri magnâ eorum cæde repulerunt, & sex tormenta, quæ advexerant, eis ademerunt. Mehemetes summo diei sequentis diluculo, cum innumerabilibus copiis, ac ingenti tormentorum numero, ac camelis, mulis, & jumentis clitellariis, aliaqua infinitâ impedimentorum multitudine, castra in conspectum nostrorum posuit, quæ multi duces veterani certo judicio ad CL. millia utriusque ordinis militum continere existimabant. Tametsi autem instructæ acies, ac densata hastatorum equitum agmina, invicti exercitus robur, ac speciem prospectantibus præberent; nemo tamen erat ex nostris, qui tumidum hostem, ac numero quam virtute fretum magnopere formidandum putaret; sed magis pertinaci admodùm devoti animi proposito pugnam poscere videretur.

Mehemetes castra sua nostris objicit.

Nec mora, priusquam castra universim consedissent, primum agmen validissimum, quod præcesserat, in quo Hasanes Mehametis magni filius Budæ præfectus, ac Sinanus Ferhate nuper strangulato genitus, ac Cicala purpurati, ac ipsius Ibraimi legatus, à Barbaris Quihaia dictus, rem gerebant, facta ad palustrem transitum accessit, ac pars in Cæsarianos lacessendos irrupit, pars vero pluribus in locis, sicubi vado locus reperiratur, tentare cepit. At MAXIMILIANUS ex ea hostium circa paludem obversatione facilè cognito, eos id agere unicum, quo castra circumvenire possent, mox relicto juxta locum transitus Tiffenbachio, ipse relictis ad præsidia castrorum equitum peditumque subsidiis, quæ sufFectura putabat, reliquas copias in aciem produxit in tres ordines distinctas, ac Suarcemburgum opem Tiffenbachio laturum adcurrere ad vadum jussit: qui oblatâ statim occasione instantes truci ululatu barbaros, ac transire conantes adorti, in hostilis exercitûs conspectu, magnâ eorum cæde strageque editâ, profligatos longa submovere, tantâ vi atque ardore, ut quatuor colubrinis, quas attulerant, ac tribus circiter millibus suorum amissis turpiter profugere, sociosque, qui templum desolatum prope vadum occupaverant, deserere cogerentur. In tanta autem re perficienda neque nostris incruenta victoria fuit; quandoquidem circiter CC. ex Transsilvanicis peditibus, qui studio insequendi hostis præter mandatum, ultra vadum procurrerant, cæsi sunt, nec pauciores sauciati: ubi etiam Dithmarus Quinspargus pilâ falconis ab hoste emissa ictus atque interfectus fuit: Franspergus Bavarici equitatus præfectus in crore, ac Georgius Rubetus Tocaio præpositus, in humero vulnerati: Sed in partibus Turcarum, præter Asiæ Beglerbegum, tormenti ictu sublatum, ac gregariorum militum maximum numerum, ex præcipuis prætorianis equitibus plurimi desiderati sunt. Eo in loco tormenta Cæsarianorum, quæ eminentiori in colle ab Joanne Prestenscio eorum præfecto collocata erant, ingens detrimentum Turcis intulerunt; adeo ut nulli ictus absque certa & cruenta confertissimorum strage emitti viderentur. Maximilianus solicito animo ad omnia intentus, tamdiu in acie structis ordinibus perstitit, donec hostes, regressi ad sua castra profugissent; quæ non sine horribili clamore ac fremitu tandem subsederunt: ita ut bina castra vix quarta parte milliarii invicem distarent, exiguo saneqnamquam palustri & uliginoso rivulo Cincia dirempta: qui amborum viris & equis potum usumque præbebat, adeo non profundus, quod postea compertum est, ut multis in locis pediti pariter & equiti pervius, nec transitu admodum difficilis esset.

Copia nostra in acie producta.

Hostes paludem transire conatos repellunt.

Repulsis hostibus Maximilianus receptui cecinit, ac suos in castra reduxit, datis Roswurmio mandatis, ut totam noctem obitis diligenter vigiliis excubaret; Suarcemburgo autem, ut passim omnibus per castra publicaret, quo quisque ante lucem in campo sub suis signis & turmis armatus insisteret, seque ad experiendam summæ rei fortunam, Deo Optimo Maximo juvante pararet. Quod pro eo ac jussum erat, summo diei diluculo, qui erat XXVI. Octobris, Divo Demetrio militi & martyri sacer, factum fuit. Ad tuenda vero castra, circiter sex millia equitum subsidio relicta sunt, inter quos quadringenti sclopetarii erant, additique iis pedites Silesiaci, Norimbergenses, Austriaci, Cassoviani, & Lusatii, ac non parvus Ungarorum peditum numerus, præter aurigas, calones, lixas, aliosque id genus homines castrensibus ministeriis dicatos, ac mercatores: quibus præesse jussus Carolus Tataurus Moravicorum equitum sclopetariorum præfectus, Ungaris vero Benedictus Pogranius. Altera ex parte hostes haud dissimili pugnæ aviditate ducti, quod nostros adeo contemnerent,

Vterque exercitus se ad prælium parat.

1596. ut suum adventum, ne expectaturos quidem summa vanitate credidissent, paludem de nocte magno numero transierant, & tam citra vadum quam ultra, instructis aciebus stabant; ita ut omnis moles ac robur exercitus in modum crescentis lunæ, validis agminibus expansa ac parata, confligendi potestatem tympanis, & assiduo tubarum & buccinarum sono ac clangore offerre videretur. Omnes etiam purpurati, ac ipse Ibraimus eorum princeps ejusque legatus, magni vir nominis Mehemeres, ac Giaferes, & Cicala, ac Sinanus, multique alii, præter Chausios & minores præfectos in acie obequitantes, multo sermone suos ad prælium accendebant; ut ad victoriam omni ope contenderent, eamque insignem & toto ævo memorabilem Mehemeti novo & juveni imperatori invictis dextris & armis pararent, qui & avo ejus Selimo, proavoque Solimano perpetuis nobilitati victoriis strenue pugnare pro una tantum nominis gloria didicissent; quod si ipsi, ut sint soliti, fortiter arma expediverint, non modo vim eorum hostes non sustinerent, sed nec aspectum formidabili incumbentium impetu ferre possent. Maximilianus contra obeundo ordines, & quemque præfectorum singillatim compellando, & fortiter Christianam rempublicam, cujus salus & incolumitas in eorum dextris sita esset, tuendam defendendamque susciperent, paucis verbis hortari, hanc diem, hanc aciem futuram dicere, qua postquam Dei immortalis ope victoriam de perfidis hostibus reportaverint, non tantum laboribus & ærumnis hactenus exantlatis, sed imperio barbarico finem, ac omnium, quæ erepta sunt recuperandorum initium sit allatura: non debere eos multitudine hostium terreri, aut eam formidare, quum Christi Dei Optimi Maximi muneris sit ac benignitatis, ad extollendam sui nominis gloriam, multos à paucis, superbos & tumidos ab humilioribus posse superari. Nunc vitam, corpus, fortunas, rem domesticam, conjuges, liberos, ac omnia, quæ dici talia possunt, libertate, ac Christiani nominis asserendi studio, posteriora ducant, ac arma expediant.

Turcici Bassæ, suos, ut fortiter rem gerant, hortantur.

Maximiliani Principis oratio ad milites.

Dum hæc & alia Maximilianus fiduciæ ac bonæ spei plenus commemorat, Turcæ magis ac magis paludem transire, ac versus Cæsarianorum castra progredi ceperunt. Tum verò signo dato Suarcemburgum cum Palffio in prima acie hostem, Deo auspice adoriri jubet; sed si is terga det, ultra vadum insequi ob certas causas prohibet: Ipse cum Sigismundo & Transsilvanis medio agmine pedetentim subsequitur: A tergo in tertio agmine Tiffenbechus cum Simone Forgacio, Stephano Bathorio, aliisque exercitum claudebat; quem etiam quum Tartari, qui castra adoriri contendebant, à tergo invasissent, rejectis eis & cum cæde repulsis, servato ordine suum iter prosequutus est. Primum agmen nostrorum duobus in locis in hostes irrupit, & statim absque acriori certamine in fugam vertit; ita ut qui lacunam transierant, multa cum strage ultra eam fugati, socios qui ex ulteriore ripa transire parabant, magna ordinum confusione perturbarent, plurimosque sociorum præcipui nominis & dignitatis cæsos amitterent, simul cum XLIII. tormentis, quæ secum transvexerant, ac quinque curtis, quæ batillis & ligonibus, ac aliis effodiendo solo instrumentis onerata erant, ac decem, in quibus pulvis sulphureus & pilæ ferreæ erant, in castra nostrorum perductis. Quæ illi ideo secum advexisse ferebantur, ut occuparo, quod secus pugnæ locum erat, delubro, à multis annis deserto, aggeribusque in eo constitutis & illatis tormentis nostros premere & infestare acrius possent. Sed & ex omnia ibidem relicta fuere, & Janiceri circiter trecenti, qui operi perficiendo erant adhibiti, ad unum omnes cæsi interiere. Parta feliciter hac victoria, fusis & fugatis hostibus, Maximilianus, uti erat ante pugnæ initium in consilio deliberatum, suos paludem transire neqoaquam concedebat, cum potissimum solem jam inclinare ad vesperum videret; verum non solum princeps Transsilvanus cum Quiralio, cui ille plurimum tribuebat, sed etiam Palffius, ac alii plures, tam Germani quam Ungari, Italique, ut exorientem victoriam, Deo auspice, prosequi maturaret, nec hosti perterrito & fugienti spatium respirandi concederet, orare atque obtestari ceperunt. Victus tandem eorum precibus, ne cunctatione sua tantam rei bene gerendæ occasionem amittere, ac ignaviæ notam subire videretur, quod Deus Optimus Maximus secundare vellet, macte virtute viri ite, inquit, mecum unà, & hosti fractis viribus fugienti ad plenum victoriæ cumulum incumbite: tum Suarcemburgo, ut copias bono servato ordine transjiciat, jubet.

Nostri hostem ultra paludem repellunt.

1596. *Cum magna clade, & tormentorum ademptione.*

Dum hæc fiunt, ac noster exercitus transjicere vadum parat, Mehemetes extra sua castra sub tentoriolo, quod ad ejus usum uno Camelo clitellario gestari solet, complicatis cruribus, humiliore plicatili scabello cogitabundus, exitumque pugnæ expectans sedebat: ac sonipes albi coloris, caudam & summos supra ungulam pedes, croceo colore tinctus juxta servabatur. Ad eum citato equi cursu Cicala luto fœdatus, amisso capitis tegumento veniens prælio fuit, & hostes paludem transisse nuntiavit: Tum ipse conscenso equo cum prætoriano suo comitatu, qui ad sex millia equitum, armis, vestibus, equis splendidissimè instructi erant, relictis aliis omnibus profugit adeo extento cursu, ut eam noctem nusquam subsistendo, altetius diei medio ad Solnocum perveniret, ibique eum prætor & nonnulli Segedini cives conspicere possent, ac ab Ibraimo, qui unà fugæ comes erat, ut illi recenter coctos panes, uvasque & similes fructus adferrent, admonerentur. Ejus exemplum sequuti sunt omnes alii, quotquot elabi passim potuere, simul cum Ricardo Reginæ Angliæ Elisabethæ legato, qui castra sequebatur; ita ut diversis viis, pars Agriam, pars Solnocum, multi Pestum & Budam palantes pervenirent. Antequam totus exercitus nostrorum trajiceret, multi ex Germanorum æque ac Ungarorum numero vado trajecto, cum Turcis manus injussu conferebant, hos alii suppetias laturi catervatim subsequebantur; ita ut magna manus utriusque gentis ex ulteriore parte cum hostibus pugnans conspiceretur.

Mehemetes, nostris transeuntibus, effuso cursu fugit.

Quos

1596.

Quos quum Maximilianus retto ad sua signa revocari, & eis, ne prædæ causa quispiam acie atque ordine excederet, aut signa desereret, serio interdici jussisset, nostri hostium nimis avidi, mandatis obauditis, in hostes eo magis ferri, nonnulli cum Tattaris congredi & præliari, & discurrendo ordines perturbare, & qui in postremo agmine locati erant, quisque ad primos provolare, imperia ducum surdis auribus excipere, nec iis parere; postremo pedites palantes ac anhelantes, rupta ordinibus, ad socios properare. Qua in rerum perturbatione

Nostri, hostibus disjectis & fugatis,

usque adeo nostri, unanimi temeritate, sine ordine, sine ducibus hosti incubuere, ut non solum totis castris, sed etiam tabernaculis ipsius principis Mehemetis & tormentia, quæ ibi penes tentoriorum seriem catenis ferreis connexa erant potirentur, ac multi ex Germanis tentoris egregii operis & splendida, variarumque rerum plena, fixis ante ostia hastis & alabardis, ad tribunorom & ducum suorum usus certatim occuparent. Alii hostem fugientem

Castris diripiendis incumbunt

insectando, cum in castrorum marginem pervenissent, omisso hoste ad prædam conversi tabernacula spoliare, cistas securibus perfringere, multi funibus tentoriorum, qui inter se arcte connexi & illigati erant, irretiti, ac à Turcis custodibus, partim gladiis, partim sudibus & lignis, aut semiambustis titionibus, è foco arreptis submoveri. Sed & iis fugatis aut interfectis, jam ad diripienda prætoriana tabernacula processum erat, multique è spadonibus pueris, ac mutis, quos elingues ac per quædam signa animi conceptus edentes, Turcarum principes ad varios usus, & ad illidandas fratrum ac purpuratorum fauces alere solent, cæsi atqua interfecti passim jacebant; adeo ut etiam ipsi Talismani, & Hogiæ, & Dervisii, quæ sunt sacerdotum apud illos nomina, rebus desperatis flere, ejulari, barbaa sibi ipsis avellere, elatis in cælum oculis Deum incusare, qui sacrum religionis Mahumetanæ nomen, impiorum pedibus proculcari permiussat, imperioque quod tot annis retroactis invictum, florens ac insuperabile steterat, tristissimum & luctuosissimum finem imposuisse videretur.

Hæc mora & nostrorum inhiandæ prædæ aviditas Turcis fugientibus saluti fuit, quum ex adverso nostris, ne pleniora victoria potirentur, importune retardatis, præclaram delendi hostis occasionem, nac onquam fortassis offerendam proculdubio eripuisset. In eo tumultu Niarius, qui prope Mohematis & Ibraimi tentoria à decem Janiceris custodiebatur, nemine resistente elapsus & equo impositus, ad nostros feliciter evasit. Alberto Loniajo nuper in quadam excursiona capto, ne evaderet, acribior fortuna invadere visa est: eum enim sumptis armis evadere conantem, Janiceri hasta transfossum crudeliter mactavere. Eodem modo Michaal Burius Nogradiensis, ac Vitus Vidsius Dregeliensis præfecti, qui alios ab agende præda arcera debuerant, dum cistas aureis nummis & pecunis plenas effringunt, à supervenientibus Turcis trucidati, temeritatis suæ pænas dederant. Interea Turcæ non magno

Turca non nulli nostros spoliis onustos infu-

numero, qui ad custodiam castrorum relicti erant, cæteris abeuntibus, (qui tamen nequaquam ultra quingentos fuisse visi sunt) resumptis animis, pedites nostros rapinis onustos in turpem fugam conjecerunt. Tum Maximilianus suis laborantibus cum turma prætoriana adcurrens in ipso progressu obvios habuit equites Germanoa pariter & Ungaros tanto pavore & formidine se & suam turmam prætervolantes, ut etiam proximos pedites protererent, & multos pari terrore post se trahere viderentur. Igitur concitato quantum potuit aquo ad vadum properavit, & non tantùm varbis, sed & jurgiis & stricto gladio fugientes terentare conatus, tantum effecit, ut nonnulli falcones currules in hostes exploderentur, ac Bernardus princeps Aohaltinus. qui equitibus superioris Saxoniæ præfuit, duo equitum vexilla sisteret, & in hostem fortiter duceret, isque ab equitibus pulsus fortiter fugaretur. Sed quum cæteros cujusvis nationis neque fugam sistere, nec dicto audientes esse appareret; quin abjectis signis non victoriæ consulere, sed urgendo calcaribus equos ignominiose & turpiter cursum intendere videret, jamque nox ingrueret, neque illis, qui trepide fugiebant, nec ullis ad castra se recipiendi animus esset, ipse quoque consilio ex re capto cum paucis Miscocium sese proripuit, ac in itinere in Germanicum Strasoldum ac Carolum Roscium comites incidit, qui postea ab ejus latera nusquam discesserunt. Ubi illuc perventum est, tum etiam Transsilvanos & Vallonas ac Germanorum equitum plurimos jam Cassoviam aut Sendronem, Puchnocumque procurrissa cognovit; indeque etiam ipse lentiori gradu Cassoviam ireperrexit: Palffius & Burgaviæ regulus aum paulò pòst sequuti sunt. Solus Tiffenbachius cùm suos fugientes sistere nequivisset, nac à quo fugaretur quemquam hostem videret, io castris cænavit, totamque noctem in iis transegit, ac mane facto tutus & intactus cum suis impedimentis Cassoviam appulit: quum reliqui omnes omnia plaustra onerraria currusque & sarcinas, ac tentoria pavidi deseruissent, aut injecto igna ne hostibus cederent, concremassent. Transsilvanus Tocaium, ac deinde Varadinum, & postea in suam provinciam discessit. Turcæ etiam omnes fugæ sese committentes, desertis castris & tormentis omnibusque impedimentis, qua quisque potuit, dilapsi sunt; eorumque tabernacula & res Tattaris, ac vagis à confinio equitibus, nostrorum verò Cosacis, & Haidonibus, & agricolis cessere; qui tamen sese terreri passi non sunt, sed confestim recta processerunt, meliora usi fortunâ feliciter evenserunt.

1596. fugam conjiciunt.

Panicus terror.

Qui nobis victoriam è manibus eripiunt.

In hoc prælio, quo nullum acrius ac magis cruentum nostra tempestata fuit, tam aperto in campo, quam hostium castris, interiêre ax nostris quinque aut sex millia aquitum, ac totidem peditum, inter quos non pauci clari nominis præfecti, ac equitum magistri, tribunique & centuriones; imprimis verò fratres duo Ernestus & Augustus Holsatiæ Duces: Cecidit etiam è Bohemis Wenceslaus Poppelius, cum Joanna Pretipscio, ac ex Italis, Wallonibus, Westphalisque, fere omnes desiderati; E Suevis & Vindelicis Eitelechius Raisacus, ac Pletemburgius, Cunradus ab Ulm, Marquardus à Freyberg, ac centurio Praitsuartus eum plurimis suorum Joannes Peistunscius relictis omnibus turmentis & apparatu

Interiere è nostris decem millia.

Duces & primares quinam occisi.

1596. apparetu bellico, cui præfuerat, se in tutum recepit. Ex Ungaris præter gregarios, ac Vidsfium & Borium, qui primi equis descendentes, prædæ ac rapinis incubuere, cæsos ac interfectos, Sebastianus quoque Forgacius, & Srephanos Zelemerius, Petrus Palffius, ac Joannes Telegdius, claro loco nati adolescentes, Nicolaus item Hathalmios, Stephanus Esterhasius, & Nicolaus Stritteius, cæsi periere. Nemini enim vivum hostem capere licebat, quod id uno ante pugnam die crudeli principis edicto cautum esset. Lupus Docius & Joannes Sosius, susceptis vulneribus, quum à Medicis curari non potuissent, domi è vivis excesserunt. Paulum Baronianum Archiabbatem collegii S. Martini, quod prope Jaurinum in edito sacri montis Pannoniæ jugo situm est, nupertimè Româ reversum, & Gregorium Aponium Tartari sagittarum ictibus transfixos, cum multis aliis, dum in castra irrupissent, sustulerunt. Ex Transsilvenis Andreas Georgii Barbelii filius, ac è Siculis Srephanus Lazarus, alter ab illo, qui prætorianorum peditum ductor erat, in transitu paludis ab Janiceris trajecti glandibus occubuerunt. Periit etiam Nicolaus Gabelmanus, vir Germanus, qui ut res in Pannonia adversus barbaros gestas literarum monumentis posterorum memoriæ transmitteret, à Nedasdio Cæsari fuerat commendatus, ac in castra se contulerat, ut eorum, quæ scribenda sibi proposuisset, pars foret, subjectaque oculis fidelius commemoraret. Quo autem caso perierit, in pugna ne, aut ejus nocturnæ fugæ tumultu, incertum est; quum postea à nemine visus, nec quicquam de eo auditum aut compertum sit. Ex hostium numero tribus in præliis XX. millia promptissimorum occubuisse fama fuit, eaque constans & similis vero. Nam tormenta suis locis apte disposita, & collibrata, ingenti eis detrimento fuere: & alios in fuga ac palude, multos glandibus & gladiis cæsos, cænoque immersos amisere; quorum recenseri nomine nequeunt; certum tamen est, purpuratos & præfectos, ac plurimos celeberrimi nominis & dignitatis viros tam prætorienos, quam finitimis in locis stipendia merentes, ingenti numero interiisse. Nam & in castris hostilibus varii erant animorum habitus, alii enim mærore, pauci gaudio affici videbantur; prout cuique socius aut propinquus in prælio occiderat, aut graviter vulneratus discesserat, vel qualicunque prædæ lucro erat potitus. Sed quum Byzantium de fuga tanti regis, quem barbari Diis proximum & insuperabilem ducebant, ac triplici exercitus cæde allatum esset, fama in majus cuncta augente, passim in urbe fletus & lacrymæ, non per privatas duntaxat domos, sed in palatio gynæceoque principis, ac luctus & dolor ubique agitabantur.

Ex hostibus XX. millia occubuere.

Hæc est memorabilis pugnæ Crestesiana, à Turcis Agriensis appellata, quam singularis magnanimitatis & virtutis princeps Maximilianus toto terrarum orbe meritis laudibus celebrandus, pro Christiani nominis gloria vindicanda, ingenti ausu, & nisi prædæ ac spoliorum cupidine corrupta fuisset, haud improspero fine pugnavit: quæ tametsi non omnino ex animi sententia successerit, id saltem propitia divini numinis majestas manifestum reddidit, hujus ipsius hostis potentiam & vires, quas in hoc prælio ex selectissimis omnium provinciarum suarum militibus conflatas habuisset, non esse tam formidabiles & immanes, ut Deo Optimo Maximo bene juvante, reprimi ac superari non possint, modo secundum Deum ejusque opem forti & intrepido animo invadantur, ac servatis ordinibus (imprimis autem ne prædæ studium obstet) imperando ac bene agendo, ad solius victoriæ consequendæ finem votis omnibus respiciatur. Quod vero nō deesse plerique videntur, è quibus carpatur, quod vadum cum suis transierit, ac post disfacmus, dilabentibus ad prædam colligendam militibus, victoriæ jam fere in manibus habitæ exitum corrupisse existimetur: si quis ea omnia, quæ in hujus totius prælii progressu, ac rebus quæ illud circumstabant, acta sunt, æquo judicio ponderanda arbitretur, legitima ac justa necessitatis excusatione, facile calumniæ eximi jureque defendi posse videtur. Nisi enim Transsilvano & Palffio cæterisque multis hortantibus, ac partæ victoriæ gratulantibus, ac ad eam totis viribus prosequendam suadentibus paruisset, vitare nullo unquam tempore vel ignaviæ vel cessationis crimen potuisset, quod tali tamque insigni occasione hostibus profligatis & ad internecionem deletis, in republica Christiana perpetuo metu ac periculo liberanda segnius, ac flagitiosius, quam virum principem deceret, processisse videretur. Neque verò credendum est, Mehemetem anxio animo pugnæ exitum pro castris expectantem in fugam conjici potuisse, nisi suis fusis & fugatis nostros cæca paludis vada toto victore exercitu superasse, sibique præsens imminere salutis discrimen intellexisset: Quo animadverso, constat tandem eum metu haud inani perculsum equum poposcisse, & fugam arripuisse; minimè id facturum, si nostros adhuc trans paludem hærere sensisset, & forsitan extrema etiam instaurandi belli consilia eadem nocte initurum fuisse. 1596.

Cæterum Mehemetes, ut erat corpulentus, & membris ex nimia agitatione graviter affectus, Solnoci aliquot dies quieti & otio indulsit; denique præmissis terrestri itinere prætorianis & aliis, qui in ultramarinis Asiæ regionibus ac Græcia sedes habebant, seque Belgredi expectare jussis, ipse cum familiari suo comitatu conscensis biremibus secundo amne Tibisco Titulium venit, ad ejus & Danubii confluentem situm, indeque à nullo lacessitus, nec ipse cuiquam infensus eâdem vectus classe Belgredum pervenit: nec ibi diu moratus exercitu per Bulgariam ducto primo Hadrianopolim, ac post paucos dies Byzantium contendit, quo in itinere, priusquam montem Aëmum superasset, ejus copiæ sæpius à Transsilvanis & Valachis, structis carptim insidiis petitæ, ac ut erant longo itinere, magnisque laboribus & ærumnis admodum extenuatæ, pluribus in locis multa variaque detrimenta acceperunt: iisque tandem ægre superatis ad suas stationes in hiberna concesserunt. Maximilianus postquam paucos dies quievisset, plurimis ac maximis rerum difficultatibus circumventus, exercituque & rebus bello necessariis destitutus, nec instaurandi belli, nec reperendæ Agriæ consilia amplecti potuit. Sed relicto Cassoviæ Tiffen-

Mehemetes Byzantium revertit.

1597.

Maximilianus Viennam indeque Pragam se cõfert.

Tiffenbacho, conscensis curribus ad sextum Calendas Decembris Viennam venit, ibique Suarcemburgum & Rosburmium cum Burgavio & Prestenscio, nonnullisque aliis præfectis invenit: ac una cum iis brevi post ad Cæsarem fratrem, ut eum de fortuna & successu prælii edoceret, & rationes propulsandi in futurum hostis, quem minime quietum noverat, coram iniret, Pragam contendit. Illa enim totius hujus belli cum Turcis tam vario & ancipiti Marte gesti tempore, ne unico quidem passu pedem ex ea urbe extulit; Sed tamen & tum & postea infracto animo, redivivaque virtute bellum sic administravit, ut Maximilianus adveniens nullo territum periculo, iisdem etiamnum instaurandi belli cogitationibus, ac qui infensæ fortunæ acerbitate, præfectorumque ignavia amissi erant finibus recuperandis maxime intentum, potissimum autem Jaurini ab hostium faucibus extorquendi, studiosissimum cupidissimumque reperiret. Quamobrem ei cuncta pro necessitate instantis belli denuo curanda committit, & quæ ex usu & disciplina forent, administrari jubet, utque dilapsum exercitum reparet, duces & præfectos ad conscribenda nova legionum supplementa admoneat, equitatum, tormenta, eorumque apparatum restauret, in mandatis dat: ipse vero instante jam nunc hyeme, in Germania aliisque regnis & provinciis suis, se comitia promulgaturum, inque iis novas copias & pecuniam in stipendium, ac commeatum, tesque bello necessarias diligentissime curaturum pollicetur; ita ut ineunte vere ad primi graminis è terra erumpentis herbam, castra tempestive in apertos campos promoveri possint. Quæ omnia tametsi Cæsaris & Maximiliani etiam opinione serius confecta fuerint; hac tamen Cæsaris voluntate cognitâ in Tirolim digressus est, deinde Viennam secundo Danubio revectus, recte consulteque se facturum duxit, si muneri sibi imposito oportune prospiciendo, legionum tribunos, turmarumque & tormentorum præfectos, potissimum vero annonæ & commeatus curatores officii admoniios, ut mox appetente vere, recte omnia curata in promptu esse vellent, assidue urgeret.

Hasanes Sigethi præfectus Babociam irrito conatu oppugnat.

Sub id tempus prælii Cressestani Hasanes parvus Sigethi præfectus, quod majorem Ungarorum partem & castra evocatam existimaret, & Nicolaum Horvatum præfectum abesse sciret (is quamquam Turcas adventantes non ignoraret, vir tamen verbis ferox, sed ut postea apparuit in periculo pavidus, ac rapiris infamis de industria discesserat) collectis quatuor circiter hominum millibus Babociam tormentis admotis obsedit. Sed Gregorio Vego, ac Urmillero cohortis Germanicæ ductore fortiter defendentibus voti compos esse non potuit: nec tamen prius incepto destitit, quam Georgium Comitem Zrinianum cum auxiliis undiquaque contractis adventare, jamque Canisam pervenisse cognovisset: Quem expectare minime ausus, reductis copiis & tormentis Sigethum est reversus. Zrinius tamen remisso in hiberna exercitu, cum sua peculiari equitum ala eo profectus loca tormentis diruta restauravit, collaudatisque militibus, qui obsidionem toleraverant, ac ut deinceps quoque virtutis memores similem adversus hostes operam navarent, admonitis, Canisam, ac deinde domum rediit. Solutâ obsidione Hurvatum redeuntem milites arce excluseruot, quod eum metu obsidionis territum dolo malo abfuisse nossent, & Matthias princeps, approbato eorum judicio Gregorium Petreonem in ejus locum sufficit. 1597.

Sigismundus ad Cæsarem aurei velleris, & provinciæ illi tradendæ causa contendit.

Principio ejus anni Sigismundus è Transsilvania cum splendido comitatu Pragam venit, ut promissum sibi aurei velleris, ut vocant, torquem, mittente Philippo rege Hispaniæ acciperet, & quæ de tradenda Cæsari Transsilvania præter omnium opinionem tractare ceperat consilia, aliquo fine terminaret. Torque solitæ pompæ more accepto, missis ultro citroque Boscaio, Cornisio, Josica aliisque, quorum consilio utebatur, provinciam, quæ antiquitus ad regnum Ungariæ pertinuisset, certis quibus utrinque conveniri posset conditionibus, redditurum obtulit. Et sane Cæsari, qui eum in provincia manere maluisset, repentina & insperata ejusmodi consilia non parum admirationis ac solicitudinis pepererunt. Nec destitit eum per arbitros, Pontificium & Hispanicum legatos gravissimis rationibus à proposito dehortari; postremo coram serio dissuadere, ne hujusmodi indecoris neque tutis consiliis inhærendum duceret; licere ei, retenta provincia, quietem pacemque agitare; postquam suo interventu ac solicitudine Pontifex, & Hispanus Rex, uti hactenus, secundis rebus suis fecissent, ita adversis, si, quod Deus avertat, ingruant, minime eum fore deserturi; se vero è propinquo exercitum, tormenta, resque bello necessarias, virorum & armorum, quod satis sit, & aurum rerum nervum oportune subministraturum, & lires poscant, seipsum in tempore vindicem affuturum. Considerandum ei etiam atque etiam esse, ne hos subitaneos animi motus nullis nixos fundamentis, indignosque prorsus viro principe sic in præsens, dum integer famæ fortunarumque est, amplexetur, ut nec diu post, nec serâ, nec sine dedecore pœnitentiam cum irrecuperabili detrimento sentiat; atque adeo inauspicatis consiliis omnes reliquas amborum spes temerarie everrat. Sed pertinax quædam & obfirmata animum libido occupaverat, ut honestis & præsentibus, incerta ac flagitiosa præferret, & in cedendo ac permutando, repudiatis omnibus rationibus perstendum putaret, tanta obstinatione, ut se vel dispari etiam & iniqua permutatione contentum fore; & si Cæsar nollet, vel cum Polonis, atque adeo cum ipso Turcarum principe, se transacturum affirmaret, dummodo gravissima & difficillima impacatæ provinciæ administratione excedere, vitamque privatam & tranquillam in otio & libertate transigere liceret.

Cæsar eum ab hisce consiliis illum monendis omnibus dehortatur.

Non defuere, qui existimarent eum suasu Italorum, quorum familiaritate utebatur, quorumque linguam didicerat, Italiam provinciarum pulcherrimam & opulentissimam, ac Galliæ & Hispaniæ amplitudinem & facultates impensius laudando identidem extollentium, ad perlustrandas eas inductum, intempestivæ peregrinationis consilia suscepisse, eo proposito, ut abdicatâ conjuge tandem Romæ subsisteret, opeque & studio Cæsaris à summo Pontifice in Cardinalium collegium adoptaretur; sicut ejus rei debitorum bieonio ante, cũ certis aliis signis, tum vero vestibus & togis auri, ferrugosi-

1597. rugineique & punicei coloris, quales sacratis viris gestare mos est, in suum usum aptatis minime dissimulasset. Cæterum quum nullis rationibus expugnari posse videretur, Cæsar ne insignis regni Ungariæ portio in exterorum, aut barbarorum potestatem deveniret, atque ab iis rerum initiis supremæ cladis metus aliis quoque vicinis regnis immineret, ad necessarias conditiones cum eo transigendas descendere fuit coactus. Tandem itaque in hunc modum conventum est, ut Cæsar ei principatum Oppolitanum in Silesia, quem antea Isabella regina cum filio tenuerat, traderet: ac quinquaginta millia aureorum nummûm duabus pensionibus superadderet, quæ aut Venetiis, aut Romæ, aut Genuæ quotannis ei exsolverentur. Si vero animum ad sacris initiandum applicaret, tantundem ei redditaum ex bonis opimi alicujus sacerdotii designaret, & apud summum Pontificem pro consequenda purpuræ dignitate, omnem suam operam interponeret. Ipse autem Praga discedens ad certum diem, Cæsari ante significandum, comitia indiceret, ad quæ Cæsar idoneos legatos cum diplomate transactionis mitteret, per quos provincia Transsilvania absque bello & armis, nomine Cæsaris occuparetur; ad quam postea suis legibus gubernandam Maximilianus Cæsaris frater eo mitti posset. De divortio matrimonii eo quidem tempore nihil quod in publicum prodierit, transactum est: Cæsar tamen summâ offensi animi dissimulatione, omnem enormioris ejus facti contumeliam patienter tulit; & sororem suavissimis moribus, ac singulari pudicitia præstantem, majorisque longe principis conjugio dignam, inde ad matrem reducendam assensit, quòd jam pridem ab eo intactam, ac geniali thoro exclusam, ac in intimos alpium recessus nullis ejus demeritis Cuvarium relegatam comperisset, nec illa alienum à separando animum habere videretur.

Transactionis conditiones inter Cæsarem & Sigismundum.

His transactis Sigismundus Pragâ discessit, & in suos fines provinciamque se recepit, brevique post appetente vere, belli primordia à Palffio & Joanne Prestenscio, cui Maximilianus commentariæ rei negotium concrediderat, incepta sunt. Genus quoddam machinæ bellicæ ad expugnandas clandestino impetu arces atque urbes, bellis civilibus, quæ proximis retroactis annis Galliam & Belgium usque ad internecionem fere exercuerunt, inventum fuit, Petarrum appellatum, quod portis etiam ferreis & robustissimis applicatum, eas vi sulphurei pulveris inusitatâ ac horrendâ improvisi impetus rapiditate, à postibus & cardinibus puncto temporis evellere ac diffringere solet. Hoc instrumentum nondum erat Turcis aut Ungaris visum aut cognitum, & vix fama auditum. Sed cum à Prestenscio allatum esset, re cum Palffio communicatâ, Tatam eo genere subitæ expugnationis tentandam decreverunt. Ipsi igitur Comaronio profecti, quum ante auroram eo pervenissent, Eliam Thracem cum Ungaris quibusdam Turcicæ linguæ peritis præmittunt, eisque quidnam in animo habeant patefaciunt; jubentque ut si excubitores hostium, quidnam velint, qui sint, quorsum tendant percunctarentur, se Budâ Jaurinum venire, ac Turcis quibusdam res ad victum necessarias, quorum penuria esset ferre; metuque

Bellum redintegratur à Principe Maximiliano, An. 1597

Ungarorum, qui itinera infesta redderent, plaustra ad pontem arcis securitatis causa donec illucesceret, protrudere velle, responderent. Favit arridens astutis consiliis fortuna, simulque Wallones applicandæ machinæ gnari eam valvis admovent, & mox succendunt: Illa ingenti edito fragore portas extemplo patefecit, Palffiusque & Prestenscius, qui cum quingentis equitibus, ac M C C. peditibus Ungaris, ac M. Germanis in proxima valle, penes templum desertum stabant in latebris, adcurrunt, trucidatisque ad unum Turcis, qui ad inusitati fragoris strepitum evigilantes arma ceperant, loco potiuntur; solo duntaxat præfecto qui in arcem fulmine cælitus demisso percussam putabat, seque viso statim hoste cum paucis in turrim receperat, vivo capto. 1597.

Palffius & Prestenscius, petardo Tatam admoto eam occupant.

Interea Maximilianus exercitu ex hibernis educto Ovarium in castra contendit, ducesque & copias omnes ad se convenire jussit. Eodem modo Tiffenbachos ab exploratoribus ac amicis, quos in Polonia & Transsilvania habebat, admonitus, Tartaros, facto per Moldaviæ & Podoliæ fines, ac Maramarusiam Ungarorum provinciam itinere, ut se Turcis conjungant, in Ungariam irrupturos, ad oppidum Zolosum Perenïorum ditionis prope Tibisci ripam situm, cum Germanis & Ungaris stipendio conductis, castra posuit: copiis autem Nobilitatis, quæ duorum millium equitum, totidemque peditum numerum, decreto comitiorum publico constituebant, ut eo conferre maturarent, edixit. Ruthenos autem & Walachos, ac Ungaros, qui alpes illas Besquedias Pannoniam à Sarmatiæ finibus, & Podolia separantes accolunt, constitutis ad id exequendum certis centurionibus, loca ea & angustias per quas Tartaris transeundum foret; proceris crassioribusque arboribus, & ingentibus earum truncis, saxisque prægrandibus obstrui jussit; eo animo, ut donec illi repugnando transitui incumberent, ipse suis viribus ac campestribus tormentis, quæ in hunc usum secum habebat, ac sclopetariorum virtute eos invaderet, prælique fortunam experiretur. Verùm rumores illi falso, ut postea compertum fuit, & maligne à Polonis sparsi, nullis admodum Tartarorum turmis ea venientibus, frustra fuerunt: & ipse senio laboribusque confectus, repentinâ membrorum paralysi tentari in castris cæpit, nec ulterius copias retinendas duxit, sed ad Sendronem, Tocaium, ac alias stationes suas remisit, ipseque sese Cassoviam lectica vehi jussit; ubi prægravante morbo non diu post è vivis excessit, vir Ungaris universim charus, apud quos ductâ uxore multos annos Cassoviam & superiorem Pannoniam fortiter administraverat. Ejus locum Honorius Lassotta Silesius, qui lustrando exercitui præerat, donec alius mitteretur, à Maximiliano non diu post obtinuit.

Maximilianus copias undique cogit, & in castra accessit.

Tiffenbachius Cassoviæ mortem obit.

Lassotta illi succedit.

Cæterùm ipse dum Ovarii copiis in castra contrahendis operam dat, duces in consilium vocatos, de sua profectione, & quidnam opportune tentandum censerent, consuluit. Eorum aliis Budæ aut Agriæ invadendæ consilia placebant, quod & Transsilvaniensia auxilia, & superioris Ungariæ militares copiæ commodius ac citius convenire in una castra possent: alii Papam primis conatibus expugnandam suadebant; quod & loco infirmiore

sita

Maximilianus Papam obsidione adoritur

sita esset, & ea in potestatem redacta, seu Jaurinum seu Albam aggredi mallet, nullo à tergo obstaculo relicto, certiori cum spe obtinendi tentari posse censerent: hoc unum horum sententiæ videbatur impedimentum allaturum, quod relicto aliquantulum procul Danubio, verendum esset, ne convectiones frumentariæ tardiùs, ac majore militum incommodo procederent: Sed Johanne Jovio, qui annonam curabat, ejus impedimenti tollendi curam pollicente copias Ovario promovit, ac quintis castris Papam duxit, eodemque tempore Comes Zrinianus, Franciscus Battianius juvenis, Stephanus Turcus, & Franciscus Dersffius, ac Nobilitatis, quæ regiones cis Danubium sitas incolit copiæ, ad septem millium numerum, castris sese coniunxerunt, & admodum opportunè DC. currus panibus & commeatu onusti simul advenêre, qui externæ nationis militibus, ejus jam penuriam sentire incipientibus confestim distributus fuit. Aberat Palffius suæ præfecturæ, ac Strigonio defendendo intentus, castrisque ad flumen Granum positis, quorsum consilia Turcarum tenderent, observabat, quos cum Beglerbego & Budensi in campis Pestanis ad Racosium rivum castra metatos esse constabat. Cæterùm Papensi præsidio Semenderes è Nicomedia Bithyniæ urbe oriundus præerat, ab Hasane Beglerbego Sinani filio cum DCCC. Turcis ibi relictus, qui erat unus ex Mehemetis principis dispensatoribus. Is quum exercitum adventantem conspexisset, quamquam eo venturum ignorasset, magisque Jaurino & Albæ quam sibi metuendum censuisset, nequaquam demisso animo ea confestim parare ac administrare cepit, quæ sustinendæ obsidioni necessaria esse existimabat. Nostri arcem à parte molarũ frumentariarum, quæ aquis è piscina derivatis volvuntur, oppidum verò è regione portæ igneæ quæ vocatur, & qua in Simigium & Balatonem lacum itur, prægrandibus tormentorum pilis verberare ceperunt. Sed oppidum fossa plena profundioribus aquis, ac duplici vallo circumdatum munitumque erat, & ideo difficiliorem habebat oppugnationem. Inter oppidum verò & arcem Semenderes novam fossam, denum pedum profundam, ac bis totidem latam agricolarum labore fieri curaverat, ut oppido fortè amisso, suos in arcem recipere, & in ea se ad extremum usque spiritum tueri posset.

Prima nostrorũ oppugnatio irrita

Cùm autem oppidi vallum, quamquam duplici sepimento validum, tormentorum vi adeò corruisset, argilla & roboribus in fossam procidentibus, ut ingressus judicio militum tentari posse existimaretur, Maximilianus à ducibus persuasus oppugnationem à Germanis & Italis, Valonibusque & Gallis ineundam edixit; quod Ungarorum sanguini & vulneribus parcendum putarent; tametsi Ungari eo rem spectare interpretarentur, ne ipsi prædæ, quam opimam quisque fore sperabat, participes forent. Signo igitur dato, fortissimarum nationum, quas nominavi, milites summa animorum viriumque alacritate & robore procurrerunt, superatisque non sine ingenti difficilique labore fossis, in ipsis ruinis, & roborum fragminibus acerrimum certamen cum hostibus contraxêre. Sed pari contentione virtuteque resistentibus Semendere & Turcis, repulsi ac rejecti cum magna cæde sese in castra receperunt. Po-

stero die, quo memoria Divi Stephani primi regis Ungariæ colitur, concessa est edicto principis militibus cujusvis nationis oppugnandi oppidi facultas, non tamen ex æquo, sed distinctis ordinibus, ita ut Germani & Vallones uno eodemque agmine, Galli atque Itali altero mœnia invaderent, tertia pugna ab Ungaris iniretur. Nec mora tubis ac tympanis concrepantibus mœnia invaduntur, Galli & Itali magna virtute conscendentes, signa in summo vallo figunt: Ungari pari fortitudine vallum superant, primusque Radicius Thrax, militum centurio pinnas comprehendit: nec Germani æmulatione alienæ virtutis sibi desunt; sic ut undiquaque nostri victores, quamquam fortiter & admodum cruentè repugnantes Turcas, terga dare seque effusa fugâ in arcem recipere compellunt, cæsis ex eorum numero circiter ducentis, ex nostris verò plus minus L. militibus desideratis. Capto oppido & hostibus in arcem evadentibus, nostri ad prædam & spolia rapienda conversi, quanquam nonnulli surdiores, & minus dicto obtemperantes, strictis etiam gladijs à præfectis vulnerarentur, latebras omnes & stabula, ac penuaria scrutari, inter se pro captivis & lucro rixari, postremò Ungari & Germani inter se, dum hi prædam extorquere, illi ut labore partam retinere contendunt, ad arma & mutuam cædem rapi, nisi superventu ducum composita res foret.

Secunda irruptione fortiter facta oppido potiuntur.

Restabat arx, fossa, quam diximus, latâ à parte oppidi munita, cujus difficiliorem fore oppugnationem plurimi credebant, fuissetque procul dubio non sine cæde & sanguine militum superanda, nisi Semenderes & Turcæ ex arce proloqui, & unius diei inducias petere cepissent, ut interea de conditionibus paciscendi tractaretur. Concessis ijs, obsides utrinque dantur, ac Franciscus Dersffius, qui ultro citroque commeando rem transigat, à principe deligitur. Is in arcem ingressus, à Semendere, unde domo, quisnam sit, interrogatus, nomen & dignitatem profitetur, mox an ejus principis nomine arcem petat, qui cum Sultano Mehemete in campis Crostesianis aperto Marte congredi ausus sit percunctatur; Dersffio illum ipsum esse, qui se miserit dicenti: Redito ad eum, inquit, referq; meis verbis, me ei arcem, ut omnium audacissimo & maximè glorioso principi & bellatori æquâ pactione traditurum, cujus ego vel nomine audito in admirationem & stuporem rapior, qui ausus sit cum longè potentissimo terrarum orbis domino & principe, innumerabilibusque & invictis eius copijs æquo Marte dubiâque victoriâ " congredi, quem nos nec conspectum illius in- " tueri aut expectare ausurum putabamus: quod " si alter quispiam sive is princeps, sive dux, sive " Imperator foret, mori maluissem, quam ver- " bum de deditione effari. Orare me per ejus de- " xtram, fide virtuteque præstantem, ac magna- " nimitatem cunctos mortales supergressam, ut " mihi arcem tradenti cum socijs, equis, armis, " rebusque omnibus incolumi, & securo abire " liceat. Redeunte ex arce Dersffio, Maximilia- " nus nuntiari iterum Semenderi jubet, se ei uni " concessurum, ut cum rebus omnibus proprijs, ac quatuor equis, quos velit, salvis exeundi potestas sit: cæteri nihil præter vestes & singulos gladios auferant, arx integra cum tormentis, & quæ insunt, omnibus, absque dolo & fraude de-

Mox Semenderes pactus se cũ arce dedit.

Semenderis encomiũ de Maxim. Archiduce.

dedatur : Si hæc amplecti pacta, has conditiones subire in animo habeat, utrinq; diplomata conficiantur : Sin minus, armis statim,& non verbis disceptandum esse. Cùm ille in arcem rediisset, nec aliter transigi posse retulisset, non amplius quicquam obtestatus est, quam ut gladium,quem a Mehemete principe dono acceperat,auferre ei liceret; eo quoq; concesso, literas de transactione dat, & accipit, eodemque adhuc die arce egreditur. Sed non sine magna Christiani nominis nota accidit, quod Itali & Vallones publicæ fidei interventum nihili reputantes, arce egressos Turcas hastis & gladijs crudeliter transfodere ac cædere inciperent, ac dum præfecti & duces adcurrunt, trecenti ex deditis puncto temporis trucidarentur.

Trecenti ex deditiijs à Vallonibus & Italis cæsi.

Mox Semenderes trepidus ac tremens, Deumq; atq; hominum opem implorans à Zriniano Comite periculo eripitur,ac cum CCL. socijs, adhibita ei turma Vallonum equitum in tutum abire permittitur, qui nimium cædi superetant. Sed quum vix stadij itinere progressi essent, sulphurei pulveris magna copia in arce incenditur, ac jactis in sublime ædificijs cætera tectorum ignē concipiunt. Visa ea re Vallones Semenderem & Turcas retrahunt, victosque & supplicio destinatos Ungaris Zriniani comitis militibus, id ipsis poscentibus, usq;ad principis arbitriū custodiendos tradunt. Sed quum testimonio complurium nostratium,& Marotij imprimis,cui traditis arcis clavibus loca etiam tormentario pulveri servando dicata ostenderant, satis constitisset, ignem non dolo eorum , sed incuria peditum Germanorum, qui scintillantibus sclopetorum funiculis, omnes latebras incautiùs uti solent excutiendo perlustrassent, concitatum esse, sequenti die abire permissi sunt. Maximilianus mille Germanis,& Ungaris in præsidio relictis arcem Andreæ Hofquirchio tuendam reparandamque commisit,qui initio exorti belli Vesprimij à Sinano captus, Byzantioè custodia septem turrium admirabili astu, fortunæque arridentis munere evaserat : in oppido verò commendante Nadastio, Michael Marothius, equitum suorum præfectus, Ungaris præesse jussus est: ac quatuor dierum quiete militi concessa dissolvi castra jussit, eodem quo profectus erat itinere, exercitum ad vetera castra Ovarium perduxit.

Hoffkirchio & Marothio Papa tuenda committitur.

Hisdem diebus, quibus Maximilianus re ad Papam benè gestâ Ovarium rediit, Drascovitius,qui in Illyrici præfectura Erdodio successerat, Petriniam operâ agricolarum restaurari,ac citra flumen munitionem erigi curavit, in qua equitibus idoneæ forent stationes; ac re peracta simul cum Herbestanio, Sclavonicorum limitū præfecto, ad oppugnandam Veruciam profectus est; Sed ea oppugnatio adeò lentè negligēterque processit,eumque habuit exitum,ut quāquam tribus tormentis mediocris ponderis mœnia quaterentur, arcem tamen vel pauci, qui intus erant Turcæ, iique gregarij ita defenderent, ut nostros deditionem flagitantes nihil prorsus respondendo contemnere viderentur.

Drascovitius & Herberstanius vanis conatibus Veruciā obsident.

Et Herbestanius relictâ parte exercitus, quæ obsidionem continuaret, ipse Slatinam oppidum ad secundum inde lapidem dissitum depopulatus, ignem injecto concremavit, cæsis Turcici nominis incolis omnibus multisque, qui in turrim templi satis altam sese receperant, ibidem fumo ac flammâ exanimatis, aut sese periculoso saltu præcipitantibus. Inde postmodum ad proximas villas & pagos , ac mapalia ducto exercitu, Thraces qui magno numero illinc sedes habebant, Turcicum jugum excutere cervicibus cupidos,cum familia & pecoribus ac facultatibus ad propinquos agros, Turcarum armis & continuis excursionibus desolatos transtulit, omissaque irritæ obsidionis Verucianæ cura incolumem reduxit exercitum.

Herberstanius Slatinā direptā incendit.

At in Ovarianis Maximiliani castris nihil intermissa rerum cura, duces quidnam deinceps exequendum foret consultaturi,ad principis tabernaculum in concilium descenderunt; accitusq; fuit Strigonio etiam Palffius: & omnium ferè animi,sive quod idē adhuc sentirēt,seu quod plerumq; fieri solet,qualiscunq;constantiæ retinendæ causa, ad prioris sententiæ summam inclinabant,cujus antequam Papa recuperaretur, fuissent , ut pars Budam oppugnandam , pars Hathuanio, atque inde Agriæ terrorem admovendum,alij, inter quos Aldobrandinus & Prestenscius,Jaurinum, veluti Austriæ Viennæque propugnaculum ante omnia recuperandum suaderent. Discrepantibus in hunc modum sententijs,Maximilianus perplexo æstuantique similis , se Comaronium recta ducturum,ibique quorsumnam arma vertenda forent, deliberaturum respondit: Nonisq; Septemb,castra Ovario promovit,Palffiumque, qui celeritatis causa levioribus quadrigis, vectus advenerat, remisit. Sed quum per ea loca, quæ inter Jaurinum & Comaronium ab incolis deserta, itum esset, mutato consilio castra nequaquam ulterius promoveri,sed prope Jaurinum subsistere jussit,illudq; oppugnandum suscepit : ac Rupertum Equenpergum,& Joannem Prestenscium cum tormētis propiùs urbem proficisci,factisque moræ militiæ aggeribus & scrobibus, eam quam validissimè verberari mandavit, Quibus etiam valida peditum subsidia , ac equestres turmas tuendis tormentis adjunxit: Ipse cum Carolo Burgaviæ regulo, quem legatum in exercitu habebat, ac Georgio Basta, Italicisque Aldobrandini cohortibus,ac universis copijs,penes ripam Danubij longo ordine consedit.

Maxim. Jaurini oppugnationem aggreditur.

Palffius quoque jussu Maximiliani suas copias ei conjunxit : Sed quæ sub imperio Zriniani Comitis cis Danubium erant,quamquam sæpiùs vocatæ, varijs usæ excusationibus tam diu venire distulerunt, donec certis nuntijs allatum est Mehemetem purpuratum, cognomine Satergim, cum exercitu nō quidem ex Asia, aut militibus prætorianis ducto , sed quem maiori ex parte ex Bosnæ,ac Illyrici,ac Pannoniæ confinijs contraxisset, Belgradum pervenisse. Eum à Mehemete principe exercitui præfectum esse dicebant, quod Ibraimi opera, qui purpuratorum princeps,& sororis ejus vir erat , eo potissimum tempore magnopere domi indigeret: quandoquidem circa id tempus Haidares puer , à Persis pro obside Byzantium, ut diximus, missus, incertum morbo an veneno mortem obierat , ejusque audito obitu, Hodabendes Persarum Rex. novum adversus Turcas bellum moliri nuntiabatur.

Mehemetes Satergi Belgradum advenit.

Interea hostium adventu, nequaquam remisso animo, nostri urbem continuè oppugnabāt: tanta tamen inerat Alipassæ præfecti ac Janicerorum animis constantia, tantusque nostrorum contemptus, ut nec portas, nisi nocte, clauderēt, & greges ovium tanto intervallo, ut tormento-

Aly Bassa strenue Jaurinum tuetur.

rum

rum jactu defendi ab injuria possent, ad pascua urbi propinquiora propellere auderent, excurrendoque frequenter, & rursus sese properè recipiendo, multos ex nostris abriperent, atque ab ijs ea quæ de nostrorum conatibus scire volebant edocerentur. Hunc Aliballam Italum genere, patria Surrentinum fuisse, & quo tempore Solimanus Sigethum expugnavit, classisq; ejus duce Piali, Chium mediterranei maris insulam à Genuensibus insigni inusitataque fraude intercepit, captum, ad impiam Turcarum superstitionem defecisse ferunt. Illud quoque administrandis rebus in castris summo obstaculo erat, quod continui perfrigidiq; imbres cœlo deciderent, quibus itinera in castris & passim ubique impedita erant, ut & milites tabernaculis pluviâ madentibus in sicco esse non possent, & qui sub dio genuum tenus in luto hærerent, madefactisque lodicibus frigore & macie consumpti, ac inutiles redditi viderentur. Accedebat inopia commeatus, tum ob cœli injurias, ac itinerum difficultates oborta, tum verò militum & Valonorum præcipuè insolentia, quibus nihil sanctũ, nihil inausum erat, nec rarò etiam Germanorũ rapinis, qui non tantum terrestri itinere convehentibus omnia vi auferre solebant, sed etiam Danubio navigantibus per minores piscatorias naviculas, collocatis insidijs obviam armati ire, & nullo soluto pretio auferre consueverant; Burgavio legato nedum in facinorosos, & militaris disciplinæ corruptores exemplum statuẽte, sed etiam haud obscurè connivente. Quibus rebus negotiatores ac agricolæ territi, a commeatu & cibarijs importandis abstinebant, fiebatque ut in castris tam milites, quam eorum equi omnibus rebus necessarijs vehementer premerentur, cùm ex adverso hostibus in urbe omnia abundè suppeterent. Inter hæc hostes tam excurrendo, quam tormentis eminus rem gerẽdo acerrimè sese & mænia defendebant: accid

Prestensius & Quinskius icti cadunt.

itque tertio Cal. Octobr. ut dum Prestensius aggeres & tormenta invisurus equum conscendere vellet, ac nonnihil incautiùs cunctaretur, ab hostibus è propugnaculo in eum veluti scopum collineantibus, destinato prægrandis pilæ ferreæ ictu protinus discerptus interiret: eodem die Quinsquius senior in suo tentorio pila ingenti in incertum emissa vulneratus in vestigio expiraret.

Tantis rerum difficultatibus circumvento Maximiliano, exploratores & transfugæ Mehemetem Satergim jam Mohacianos campos superasse, breviq; ut Jaurino succurrat, Budam venturum esse, nunciarunt. Quapropter suorum consilio usus, ne sub Jaurino duplici cum hoste sibi pugnandum esset, castra in insulam Comaroniẽsẽ, trajecto Danubio transtulit, tanta festi-

Nostri, relicta obsidione castra in Comaroniensẽ insulam transferunt.

natione, ut multa castrensis suppellex, & non contemnenda commeatus & alimentorum copia, quæ eo tridui spatio convecta erat, simul & navium haud exiguus numerus hostibus relinqueretur. Traducto in insulam exercitu, Palffius qui audito Satergis & hostilium copiarum adventu, ut Strigonio opem ferret, ad quod oppugnandum hostes venire fama erat, castris discesserat, à Maximiliano cũ suis copijs revocatur, qui quòd hostem, relictis Strigonii invadendi consiliis, Tatensi via per silvas Vertesias iter suscepisse cognoverat, castrisque Comaronii relictis, ad Maximilianum proficiscitur. Satergis vero postquam nostros solutâ Jaurini obsidione in insulam trajecisse accepisset, sibi viribusq; suis fidens, castra ad montem Laronem, quo in monte Sinanũ ante biennium consedisse milites meminerant, collocavit, ut à nostris edito in loco facile conspici posset, eademque ingruente no-

Mehemetes Tatam occupat.

cte Tatam obsidione cingere, & tormentis expugnare constituit. Haud dissimili modo Maximil. ad Comaronium trajecto flumine, prope Isam pagum, simul cum Palffiano exercitu & alijs qui indies agminatim confluebant, è regione Tatæ & hostilium castrorum consedit, ita ut interfluens Danubius utraque castra separaret, habitoque cum ducibus consilio, flumen ponte è navibus & tabulatis consternendũ, & pro Tata vindicanda armis cum hoste confligendum deliberavit. Sed ingruentibus confestim ingenti horrore validissimis ventis ac pluviis, insolitisq; tempestatibus pons perfici ad destinatũ tempus non potuit, quamquã à Palffio operæ vehemẽter urgerentur. Satergis vero dies & noctes cõtinuata oppugnatione propugnaculum, quod Ferrandinum vocabatur, actis in imo cuniculis, & pulvere sulphureo injecto, magna parte dejecerat, adeo ut sexcentis propugnatoribus, qui cum Christophoro Vaida præfecto locum defendebant, ad ducentos tantum redactis, iisque sauciatis, ut plurimum & debilitatis, nec retinendę arcis, nec auxiliorum spes ulla superesse videretur. Igitur quinto acerrimæ oppugnationis die, rebus desperatis, intempesta nocte vacuam arcẽ hosti reliquerunt; quum à nostris sex mensium spatio possessa esset, ab eo die, quo Palffius & Prestensius portis improvisa Petardi violentiâ perfractis eam occupassent. Hostes ut mænia reficerent, & nostris potestatem pugnæ offerrent, octo pòst diebus iisdem in castris permanserunt, Verũ cum eos elicere nequaquã possent, XX. die Octob. motis de nocte castris, Budã cõtenderũt.

Maximilianus vero qui Strigonio metum impendere suspicaretur, facto cis Danubium itinere castra illuc promovit; Sed quum Turcas recta Budam contendisse, & ad Pestum ponte flumen trajecisse cognovisset, Vaciam eos petituros, certa ductus conjectura, ac à transfugis quoque, qui frequentes veniebant, edoctus, sine mora eodem ire maturavit, alteroque die ad Veruciam pagum parvo infra Vaciam intervallo sinum castra metatus est. Turcæ nihil morati in conspectu nostrorum prolatis sex tormentis majoribus, Vaciam verberare ceperunt. Verum propugnatores, & Georg. Duboscius præfectus uti à Palffio in mandatis acceperant, paulo ante tormentis in tutum emissis, ne se infirmissimo in loco hostibus mactandos exponerent, pulvere sulphureo fundamentis injecto, vacuam reliquerunt, & arx paulo post incensa conflagravit. Turcæ occupata Vacia ruinas restaurare, &

Vacia à nostris deserta hosti cedit.

munire cæperunt, sed non ita diu post, quod nostros non sine gravi causa munitis castris in propinquo considere, ac brevi potestatem prælii daturos existimarent, omissa muniendi loci cura, nostros, si animum ineundo certamini adjicerent, expectandos esse; sin minus, eorum castra adoriri decreverunt. Nec Maximilianus id procul dubio futurum arbitratus, castra vallo fossaque, & carris undique circumcingere destitit, ac admonente Georgio Basta, castella quatuor in locis per editiores monticulos ad defensionem castrorum erigi, ac invectis tormen-

tis muniri jussit, eisque Germanos, Italos, Gallos, & Ungaros pedites imposuit, exemplo salubri à Carolo Mansfeldio Comite ducto, quem ejusmodi castellis in obsidêdo Strigonio idoneis in locis erectis, victoriã peperisse memorabant.

Turcæ castra nostra oppugnant.

Igitur hostes ad diem pridie Nonarum Novembris, maximo numero, acerrimoque impetu ad castellum illud ab Ungaris defensum, quod è regione Nesmeln oppidi a Germanis Longendorffij appellati, constructum erat (eo in oppido Albertus Romanorum Imperator, ac Ungariæ Rex, dum Turcis Samandriam obsidentibus bellum inferre vellet, profluvio ventris exspirasse traditur) irruperunt, ac totum ferè diem pro eo capiendo mutuo contenderunt; sed à nostris, qui intus erant, Ungaris peditibus fortiter defensum, conservatumque est; adeo ut innumeri Turcæ partim hastis & sclopetis, partim gladiis interfecti prosternerentur, plurimaq; eorum cadavera passim strata jacerent, & nocte prælium dirimente, cæteri cum ingenti detrimento ad sua castra regrederentur, nec se quieturos minitando dictitarent, donec sociorum & commilitonum cædem pari illis vitæ illato exitu vindicarent. Maximilianus nequaquam contemptis hostium minis, eosque ad repetendam oppugnationem redituros existimans, castellum illatis duabus versatilibus colubrinis, ac duabus peditum centuriis, eadem nocte munivit ac ejus aggeres restaurari jussit.

Sequẽti die pugnam instaurat hostis

Sequenti die Turcæ duce Hisane Budensi, duobus prævalidis instructis agminibus rursus in conspectum nostrorum delati sunt; quorum alterũ ad illam eandem munitionem oppugnandam direxêre; alterum contra Colonicium, quem haud procul in colle proximo, cum mille Germanis equitibus Suarcemburgus collocaverat, inde dejiciendum.

Vano conatu & cum clade.

Et Castellani subeuntes magno ululatu barbaros, crebris tormentorum & glandium ictibus prostratos & sauciatos ita submoverunt, ut amissis suorum amplius sexcentis, & pluribus vulneratis, terga darent, & adeo consternatis animis fugerent, ut quamquè à tribunis & centurionibus clavarum ictibus, & strictis ensibus ad repetendum conatum adigerentur, tamen detrectatâ pugnâ nullus fugæ sistendæ modus superesset. Colonicio ex adverso arridens fortuna prius favere videbatur: Nam dum illud Turcarum agmen, quatuor millium equitum & peditum ad instaurandam castelli impugnationem irruere conaretur, ipse cum suis equitibus fortiter in hostes invectus, acerrimum certamen iniit, & eos in fugam conjecit, atque adeo usque ad locum, ubi Satergis cum universis copiis constiterat persequutus est. Quo viso Satergis totum robur exercitus promovit, & Colonicium undique circumventum in orbem pugnare coegit; eratque Colonicius cum suis omnibus in summum adductus discrimen, nisi Nadasdius, qui cum DCCC. equitibus hastatis pannonicis in proximo colle substiterat, properè accurrendo maturam opem attulisset; Sed quum vel sic dubia adhuc acie pugnaretur, & hostes numero ac multitudine superarent; Palffius cum sex millibus armatorum Nadasdio ac Colonicio opportunè succurrens prælium diremit, & ab hostibus in fugam effusis aliquot signa, & in eis prætorianum unum purpurei coloris, aureis limbis ornatum retulit; Capti etiam sunt ex Tartaris Jarullahes Tangriverdis, & Ahchurahes equitum decuriones, & Maximiliano dono dati.

Satergis interim increpitis suis & fuga retentata, copias in ordinem composuit, instructaque acie nostris novæ pugnæ potestatem obtulit, in quibus multorum judicio XL. hostium millia inesse existimabantur. Nec Palffius cum Nadasdio & Colonicio, quamquam viribus inferior, certamen detrectavit; sic tamen ut non pleno virium concursu, sed per partes & agminatim minutioribus prælijs dimicaretur.

Levioribus deinde præliis certatum.

In quibus multis utrinque cadere necesse erat, semper tamen plures ex Turcarum numero occumbebant; sic ut quamquam hostes XII. tormentis campestribus frequenter in nostros displosis rẽ gererent, pilæ tamen absq; notabili nostrorum damno in aeris & cœli vacuum irritis ictibus provolarent. Nox deinde nebulosa superveniens & densiores tenebræ, quales autumno locis aquosis oriri solent, prælium diremerunt, & tam Turcæ quam nostri receptui cecinerunt. Periêre è Turcis amplius tria millia, & inter eos præter unum è tribunis Janicerorum, Cassonum nomine, Hydrizes quoque Dalmata natione, quem Papensi arci à Beglerbego primũ captæ, præpositum fuisse diximus, interfectus fuit, quum hoc tempore nullo fungens munere in Syrmio habitasset. Nostri præter sauciatos CLX, desiderati. Interim verò Nobilitatis copiæ à Palffio celeriter convocatæ Strigonium, è superiore verò Ungaria tria millia militum in castra venêre: Austriæ quoque injunctum fuit, ut quintam partem hominum armatam mittere maturarent.

Quæ dum expectantur biduo post pugnam, qui fuit quinto Idus Novembris, quum in hostium castris seditio inter equites prætorianos & Janiceros exarsisset, armatique inter se concurrissent, ac plures CC. utrinque cecidissent, nec amplius in castris manere vellent, Satergis petitâ publicâ fide impetrataque, Chausium prætorianum, qui post illius discessum Byzantio venerat, cum sex aliis splendidè ornatis ad nostrorum castra misit, qui petendis induciis ac constituendæ paci initium auspicato facere viderentur.

Legati Turcici ad nostros de pace missi dolo malo.

Qui jussu Maximiliani ad Palffij tabernaculum quod in Vaciensi insula Danubiana extensum fuit, introducti, præsentibus Basta, Nadasdio, alijsque sermonem amplius duabus horis protraxerunt, quávis à suo principe nullas literas attulissent.

Mehemetes castra motu Pestũ exercitũ reducit.

Dum Chausius Satergis jussu parum sincero colloquio de pace tractat, ac nostrorum castra recentioribus copiis augentur, eadem nocte impositis in naves tormentis, convasatisque omnibus impedimentis, nec expectato Chausio castra Pestum versus reduxit: fuitque tam impudens dolosissimi & flagitiosissimi hominis facinus, ut quum nostros egregiè ludificatus esset, tamen Chausium & reliquos, simul cum Palffij nuntio, qui literas ad eum pertulerat, Budæ in carceres condi (tanquam reos majestatis, qui rem tanti momenti, inter duos potentissimos terrarum orbis principes suo injussu, neque se conscio tractare ausi essent) & per aliquot dies arctè custodiri jubet. Budæ militibus quum quietem concessisset, postmodum exercitum in hiberna dimisit, & ipse Belgradum secundo flumine reductus est.

Maxim. dimissis copiis Viennã redit.

Maximilianus similiter dimissis ad suas stationes copiis, Tirnaviam,

& Poso-

& Posonium indeque Viennam rediit; non fine eximia in tantis rerum angustiis servati incolumis exercitus laude & gloria.

Eo discedente cura datur Palffio reparandæ Vaciæ, ac præsidio muniendæ, quæ oportuno ad invadendam armis Budam loco minime negligenda videbatur. Itaque Palffius continuato dies & noctes labore, eam celeriter instaurandam curavit, ut a subita hostium irruptione defendi posset, tormentisque & vetere præsidio imposito, & custodia ejus Georgio Doboscio, qui antea ei præfuerat, commendata, in suam Novæ arcis stationem reversus est, copiis etiam ad sua loca remissis. *Sigismundus Temesuarum frustra obsidet.* Sigismundus quoq; Transsilvanus, qui se ad Budæ obsidionem cum Maximiliano principe conjunctis viribus tentandam paraverat, cum hoc anno ejus consilia dilata esse vidisset, ne tempus in otio transigeret, Temesiensem arcem urbemque denuo obsidione cingendam duxerat, traditusque curæ & imperio Stephani Josicæ Cancellarii sui XXV. millibus hominum, eam amplius XL. dierum spatio oppugnaverat: defendente eam Solimano supercilioso genere Acarnane. Et is Chanadio, diligentibus hostibus, ex itinere capto suburbiis Temesii erat potitus. Sed quum multi variis oppugnationibus occubuissent, ac peditatus in paucos redactus minime ad irrumpendum sufficeret, re infecta copias & tormenta reducere fuit coactus, cadentibus inter alios equites, quos in pugnam relictis equis descendere jusserat, cum aliis plurimis, tum vero Petro Posedario Dalmata Zriniani Comitis alumno: clamantibus subinde Turcis, ne in capienda urbe desudando, & nihil proficiendo tempus frustra extraherent; quam ante quadraginta quinque annos, ingentes principis Solimani copiæ, ipseque Achomates purpuratus & Beglerbegus Mehemetes, Lossontio & Hispanis propugnantibus, non nisi tardius & multo militum sanguine in suam potestatem redegissent.

NICOLAI ISTHUANFI

PANNONII HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXXI.

1598. Ut ex castris Vacianis in hiberna Viennamque salvis exercitibus reditum est, Cæsar, qui Pragâ sibi pedem efferre minime integrum putabat, comitiis, quæ Ratisponam Germaniæ principibus & populis indixerat, *Comitia Ratispone & Posonij habita.* Matthiam Principem fratrem loco sui præesse; Posonium verò, quo Ungaros eodem ferè tempore convocaverat, Maximilianum proficisci voluit, quibus utrisque conventibus de continuandis in futurum gerendi belli rationibus, sumptibusque in militum stipendia suppeditandis ageretur: simulque decrevit, ut absolutis illis, & ex sententia finitis, ille quidem uti antea, receptâ exercitûs curâ, bellum administraret; hic vero ad Transsilvaniam gubernandam (quod Sigismundus tam per literas quam legatos urgere videbatur) sese primo quoque tempore compararet: ad quem usum Cæsar ei aliquam exercitum, tormenta resque bellicas, & in stipendia pecuniam, supra provinciæ censum, qui haud contemnendus esse ferebatur, se subministraturum promittebat.

Legati Cæsarei. Interea verò dum ipse ad iter se instrueret, legati qui in provinciam irent, eamque tradente Sigismundo Cæsaris nomine occuparent, delecti sunt Stephanus Zuhajus Episcopus Vaciensis, Franciscus Nadasdius, ac Bartholomæus Peczius, clari & experientes viri. Verum quòd Nadasdius morbo impeditus sese excusasset, in ejus locum Nicolaus Isthuanffius suffectus fuit: atque is alios antegressos aliquot post dies citatis itineribus sequutus; antevertere tamen nisi in Transsilvania non potuit: ij circa Calendas Aprilis Albam Juliam adventantes Sigismundum Comitiis provincialibus vacantem reperere: quos cùm honorifice excepisset, primùm omnium in consilium adhibitis, de Stephano Josica Cancellario suo, quem ipse obscuro loco natum ad eum honoris & dignitatis gradum evexisset, acerbissime conquestus est; *1598. Quibus Sigismundus provinciam tradere. Stephanum Josicam Cancellarium suum de gravissimis insimulatū criminibus in carcerē compingit.* manifestis indiciis compertum esse referens, illum occultis consiliis cum Michaele Transalpino communicatis, atque adeo tentatis etiam largitione complurium provincialium animis in eo laborasse, ne Cæsaris legati ad occupandam provinciam admitterentur; sed ad quietem & felicitatem provinciæ pertinere, ut quispiam è suorum numero in sui discedentis locum eligeretur: grave per se & intolerandum Germanorum jugum proposuisse, uti antea patrum memoria, regnante Ferdinando Cæsare experti essent; nunc vero Turcas, qui provinciam exteris hominibus nunquam essent concessuri, incomparabilem præsentium temporum tranquillitatem, in qua hactenus sub eorum clientela vixissent, invectis formidolosissimis armis, & horrenda rerum omnium tam divinarum quam humanarum confusione perturbaturos; sibindeque plures ostentata singulis spe ingentium promissorum, ut regnum ei deferendum putarent, in partes pertraxisse, proinde se statuisse, ut si ipsis videatur, statim illum ob tantum infidelis animi sen-

lis, quo omnes suas pacis & fœderis cum Cæsare & summo Pontifice, cæterisque Christianæ reip. principibus perculsi cogitationes nefarie subvertendas suscepisset, quam severissimè animadvertat. Hæc & alia multa, vultu & sermone ad iram prono præfatus Boscajum primo loco sententiam dicere jussit, qui illum malis ambitiosisque artibus, tale tantumque scelus ausum, ut reum majestatis acerbis pœnis afficiendum pronunciavit; cæterique qui aderant, fere omnes in ejus sententiam iere: Legati tamen Cæsaris, quod de capite, & fortunis, ac existimatione summi viri ageretur, ne quid temere fieret, deliberandi spatium petiverunt. Re ita in sequentem diem dilata, Josica qui summo mane relaxandi animi causa, extra urbem equo vectus exierat, & ab agro recta in prætorium venerat, jussu Sigismundi antecaptis legatorum sententiis, à Boscajo captus, ac Michaeli Calmandio peditum prætorianorum præfecto in custodiam traditus fuit; qui eum confestim compedibus vinctum in carcerem perduxit, bonaque ejus omnia simul fisco addicta sunt. Quo inopinato tanti hominis casu, quamquam docendæ rei nec testes ulli, nec legum adhibita necessitudo esset, perculsi omnes, ingenti metu silentium agitavere; & eorum quoque, qui forte conscii illius ambitionis erant, animi viresque extemplo conciderunt. Deinde cum legatis de stipendio militibus prætorianis, atque iis, qui finibus provinciæ tuendis invigilabant, persolvendo actum est, & ita conventum, ut quæ illis hactenus deberentur, ipse persolveret, à Calendis autem Aprilis legatorum cura, Cæsarisque impendio satisfaciendum foret.

Legatorum Cæsaris dehortatio ne provinciâ decedat.

Nec diu post ad quartum Idus Aprilis, prius cum legatis in conclave ductus pauca loquutus, jam se juxta promissum suum resignato Cæsari Transsilvaniæ imperio Viennam, indeque ad suam, quam sibi privatam vitam acturo Cæsar dedisset provinciam profecturum retulit, pluraque loquuturo legati intercessere, eumque multis in medium adductis rationibus, ne provincia “ excederet, dehortari ceperunt: posse & debere eum secum reputare, nullas esse tam graves & arduas causas, quibus inductus patrimonium ditissimæ & omnium rerum feracissimæ regionis relinquendum putet; superesse subditorum fidem indubiam, & promptum ad omnia obsequium: meminisse eum oportere, quanto fortunæ arridentis munere & felicitate, superiore anno Turcarum & Tartarorum infensissimas gentes, eorumque arma propriis viribus sustinuisset, quàm longè imperii sui fines & terminos prolatasset, accedentibus in præsentiarum summi Pontificis & Cæsaris, Hispanique regis auxiliis, proculdubio eventurum, ut non solum hostes barbaros procul Transsilvaniæ finibus propulsaturus sit, sed etiam eo angustiarum, ut sua vix defendant, redacturus; sicque minimè desperandum, quin provinciæ suæ, securitatis & quietis quantum satis sit comparetur. sibi vero opportuna sempiternæ laudis & gloriæ occasio obveniat. Superesse Michaelem Transalpinum, constantem hactenus & fidum socium clientemque; venturum ad obsequium etiam Moldavum, quod in ea provincia recuperanda Summus Pontifex & Cæsar nihil opis, nihil laboris atq; operæ prætermissuri sint; donec Polonos sive æquo arbitrio, sive aliter di- [illegible] ad officium, & [illegible] per-trahant. Deum Opt. Max. qui ei hactenus, expugnatis tot hostium munitionibus, tantis exercitibus fusis & fugatis, Sinanum, qui orbem terrarum nominis terrore compleverat, ultra Istrum pulsô & profligato, certissimis divini sui numinis præsidiis adfuisset, deinceps quoq; adfuturum: & Cæsarem, si tempora belli postulabunt, nequaquã neglecturum, quin ei pro Christianæ Reip. salute & commodo bellum gesturo adcurrere, & præsentem opem allaturus sit, quando eum non in consortium duntaxat laborum, quos pro asserenda Christi nominis gloria, subeundos sumpsisset, adscitum; sed tradita in conjugium sorore præstantissima, arctæ etiam necessitudinis vinculis adstrictum in omnibus quorum indiguerit, sublevandum & defendendum suscepisset. Facile esse momento, quo quis velit, cedere possessione magnæ fortunæ; facere & parare eam, difficile prorsus & arduum esse. Tametsi vero de recipienda Transsilvania, Vngarici olim juris provincia, ad necessarias cum ipso transactionis conditiones jam descendisset, tamen in reddẽda ea ne nunc quidem quicquam moræ facturum, & si recipere eam retinereq; velit, (quod etiam ut faciat Cæsarem hortari & rogare, ac ejus nomine, se velut internuntios & sequestros vehementer obtestari) tum quicquid Cæsar habeat bonorum, amicos, genus, cognatos, divitias, arma, copias, regna, & quicquid in homine principe dici insigne potest, ad eum tuendũ & amplificandum, salvumq; & incolumẽ cum suis omnibus protegendum quam benevolentissimo & studiosissimo animo impensurum, omninoque effecturum, Diis bene juvantibus ut si rectissimis consiliis parere velit, se superstite, tam domi dignitatem, quam foris auctoritatem integrã, illabatamq; conservare possit.

Legatis ad hæc brevi sermone respondit, sibi firmam stabilemque esse sententiam transactioni cum Cæsare factæ inhærendi, neque opus esse, ut longioribus in dissuadendo verbis utantur, pauloque post in atrium majus à Johanne Sigismundo Johannis regis filio ædificatum, in quo magnâ provincialium frequentiâ expectabatur, simul cum legatis & Senatorii ordinis viris progressus est, talemque ad eos orationem habuit. Mẽinisse vos decet, me in tenera ætate patre orbatum sub tutela patrui Stephani, quẽ Dij immortales, qui terrena hæc atq; mortalia proculdubio moderantur, ex hac provincia ad Poloniæ florens amplumq; regnum, ob raras & insignes ejus virtutes evexerant, eo usq; agitasse, donec in adultiorem ætatis gradum pervenirem: quo tempore me ex ephebis egrediẽtem, publicis votis & suffragijs vestris principem declarastis: neq; ex illo enixi summis viribus destiti, ut me tam domi unumquemque vestrum liberaliter habendo, atque indulgendo, quam foris, dum famam egregijs militiæ factis extendere contendo, ejusmodi judicio vestro non indignum ostendere possem. Nec honestissimis conatibus nostris, propitia numina defuisse visa sunt: postquam provinciam hanc, tanta in hunc usque diem moderatione, cura, studio, labore, rexi; ut nihil quod ad eam tuendam, defendendamque pertinuerit, neglectum esse videatur. Sustinendo enim ac omni ope, apud potentissimos Christianæ reipub. principes summum Pontificem, Cæsarẽ ac Hispaniæ regem adnitendo, majora præ-

fidia

"ſidia paravi, quibus hactenus ab infenſiſſimis barbaris, qui internecivo odio erga nos nomẽque noſtrum, contra veteris cliẽtelæ jura uccidione delendum inhiabant, tuti & ſecuri redditi ſumus, neq; ambigendum videtur, etiam in poſterum niſi fortuna virtuti & felicitati publicæ, nimio plus invidere velit, tutos futuros. Nunc verò pleroſque veſtrûm me haud modicè admiraturos non dubitaverim, qui provincia diceſſurus, ac commeatum veniãq; à vobis poſtulaturus in medium prodierim, conſtantiamq; meam deſideraturos: Sed quæ me rationes, ut id facerem, induxerint, arduæ ſanè prorſus & neceſſeriæ, eas modo aperire non eſt animus, quas utpote antea pleriſque veſtrûm cognitas ex meo ſermone eſſe non ſum neſcius, nec modo repetere opus eſt. Stat animo fixum provinciâ decedere, ſatiſque fore, ſi uti cum Cæſare jam conveni, quietior mihi ſedes non ambitioſo non mortalitatis meæ inſcio, & ſpernendis honorum fulgoribus valido alibi contingat, tranquillam, nec divini humaniq; juris expertem conditionem tranſigere licitum ſit. Non deſunt veterum & recentiorum principum exempla, quæ mihi imitanda propoſui, Diocletianiq; imprimis, quem ſi perſequendi Chriſtiani nominis infamiæ quis eximat, cætera bonum principem haud negaverit; cui poſt abdicatos imperij faſces privato perjucundum fuit paterna in domo hortorum amænitati ſtuduiſſe. Sed patrum noſtrorum memoria Carolus Quintus Cæſar Imperator, fortiſſimus & ſapientiſſimus princeps, qualem prior ætas à multis ſæculis non viderat, privatam vitam imperii dignitati ſceptriſque antehabuit: nec amplius rerum humanarum ancipites caſus ſubeundos cenſuit, quas fortuna mille caſibus exponere ſolet; ſed divinis tantum inſiſtendo, vitam feliciſſimo exitu terminavit. Porrò jus provinciæ adminiſtrandæ Cæſaris, tanquam Pannoniæ Regis legatis, quod benè vertat, jam nunc reſtituere in animo habeo; quem rerum veſtrarum providum, in periculis conſtantem, in tuendis vobis munificum & liberalem, in aſſerenda libertate impigrum, adverſus barbaros potentem fortunatumque fore non eſt quod dubitetis. Proinde vos non ſolum teſtor & moneo, ne uti hactenus ad res novandas ſolita mobilitate agitemini, ne veſtræ inconſtantiæ nomen, ut quondam Punicæ fidei dedecus, in proverbium abeat, ſed etiam precor, ut fidei obſequium, quo vos Cæſari jamjam obſtringi cupio, inviolabile ac inconcuſſum perpetuò ſervetis: me verò & facta, famamq; nominis mei, quocumq; fatis ducentibus conceſſero, cum laude & bonis recordationibus proſequi non intermittatis.

Plura volentem dicere lachrimæ luminibus obortæ vocem impedivêre; & nemo etiam ferè auditorum fuit, qui lachrymas continere potuerit, Epiſcopus autem Vacienſis, unus ex legatis ea, quæ in conclavi dixerat, ut manere in provincia vellet, repetendo denuo interpellavit: ſed ille per verba ſingultu interrupta, tardè fabulam ſurdis narrari reſpondens, ſeu in cubiculum recepit. Boſcaius autem nomine omnium verba fecit, ac Cæſari & ejus legatis omnes obtemperaturos affirmavit; quamdiu in ſuis vetuſtis libertatibus indemnes conſervati fuiſſe videbuntur. Nec diu poſt primum viri ſenatorii, (inter quos Demetrius Napradius Albanus in provincia Epiſcopus, ac Boſcaius primi fuere) ſacramentum Cæſari, & quem ſui loco principem ſtatuerit, ſolenni more præſtiterũt. Deinde Ungari, Saxones, Siculi, cæterique ſuis diſcriminis nomina profeſſi, juramenta ſigillis chirographiſque munita legatis tradiderunt. Ipſe autem quo facilius adeuntes & ſalutantes arceret, non diu in palatio moratus, per portulam, quæ ex inferiore ædium parte in hortum patebat, ſeſe ſubduxit; & in villam Quisſaludianam, quam in ſuburbano agro Lupus Covacsocius, ad voluptarios ſeceſſus ædificare cœperat, ſed cæde præventus non abſolverat, ſimplici rheda vectus fuit: ibiq; interea privatorum more vixit, donec in Sileſiam proficiſceretur.

Proceres ſacramentum Cæſari more ſolenni præſtãt.

Erat adhuc in rure ſuburbano Sigiſmundus, nondum deciſis, quæ in Tranſilvania habebat negotiis, quum exoptatiſſima & ſecundiſſima recuperati unius noctis labore & auſu è faucibus hoſtium Jaurini fama ad legatos allata eſt. Quã rem in omne ævum memorabilem, poſtquam inter omnia quæ adverſus Turcas clam & in tenebris doloque geſta ſunt facinoribus primas tenere videtur, quo ſucceſſu, quantave reipub. felicitate, ac divini numinis beneficio contigerit, enarrare erit operæ pretium. Poſt irritum Jaurienſis oppugnationis exitum, ac caſtris caſtra ad Vaciam collata, ac clandeſtinum hoſtiũ diſceſſum, Cæſarcum Maximiliano fratre, ac Suarcemburgio colloquutus, cùm toto ingenij & virium robore, nec ullis deterrentibus impẽſis ad recuperandum Jaurinum ferretur, advocandum etiam Palfium cenſuit, arcanique ſui conſilij rationes ita explicavit, ut validis agminibus ex omni copiarum numero delectis, ejus inſtrumenti, quam Petarram vocant, vi atq; impetu experiundum exiſtimaret, ſi quæ fieri via ad irrumpendum poſſet, ſin minus, valida poſtmodum & aperta belli mole incumbendum eſſet: quandoquidem tempeſtates illinc & procellas impendere providebat, quæ niſi maturè diſcuterentur, in magnum diſcrimen rem Auſtriacam adductura eſſe viderentur; ideoque ſe gravi judicio duos ipſos tantæ rei agendæ delegiſſe teſtaretur, quod uſu & experientiâ rerum magiſtrâ, nullam rem cum aliis omnibus, tum maximè gerendis bellis æque obeſſe ac multorum imperium didiciſſet: quum omnibus eadem auctoritas, minime verò aut fides, aut prudentia eadem ſit, magnam certamque ſpem ſe concepiſſe, fore ut Deus Optimus Maximus eorum operâ atque induſtriâ, quod molirentur, ingentis audaciæ operi perficiendo optatam & felicem ſucceſſum haud dubiè ſit conceſſurus, dummodo cavere providereq; velint, ne hujuſmodi conſilia cuiquã panderentur. Igitur ij, quibus ætas ferè eadem ac magnitudo animi par, ac mutuus inter ſe amor, ac erga Cæſarem ſtudiũ tum fuit, re ſuſcepta, cujus ampliſſimus foret laborũ fructus expectandus, toto hiemis decurſu intẽti ad ea fuêre, copias luſtrando atq; exercẽdo & quæ erant neceſſaria in tẽpore comparando.

Jaurinũ ex mono ſtratagemate à Suarcẽburgio recuperatur.

Sed nives genuum tenus profundæ totam hiemem occupaverant, mox initio veris diſſolutæ, auctæque pluviis, itinera infeſta ac incommoda reddiderant, ut exercitus educi ex hibernis non poſſent. Interim tamẽ deſiderij Cæſaris, officijq; ſui, ac muneris impoſiti memo-

res, ab idoneis exploratoribus, ac captivis, & rusticis, qui ultro citroque commeabant, de statu portarum urbis, ac propugnaculorum, de hostium numero, de itineribus, semitis, pontibus, eorumque aditu, cæterisque rebus, quæ tam intra urbem, quam foris necessaria videbantur, inquirere, ac quæ advertenda erant, animo imprimere non desistebant. Itaque residentibus aquis, ac æquioribus nonnihil viis redditis, Suarcemburgus ex omnibus copiis equites & pedites quam promptissimos seligit, ac Comaronium convenire jubet. Fuere Galli pedites noningenti, Vallones totidem, è Strigonio Galli Vallonibus permixti trecenti, ac ex veteranis Comaronii stipendia merentibus Germanis quinquaginta: qui jussu Suarcemburgii tympana & fistulas, ut instrumenta clandestino conatu rem gerentibus minimè necessaria, abdicaverant. Palffius mille hastaros equites Ungaros, ac totidem pedites sclopetarios; nec multò minorem Germanorum equitum numerum adduxit: ut omnium copiarum cujusvis gentis nationisque & ordinis summa V. M. ac CL. militibus constaret. Cum hac selectissima manu XXVII. die Martii, hora post meridiem prima, quod Dei Maximi providentia felix faustumque fuit, Comaronio per pontem, quem ea nocte ad fallendos è navibus & tabulatis celerrimè construxerant, transjecere, & in ulteriore Danubii ripa Matthæum Felnemethium, qui irrita obsidione Jauriensi captus à Turcis fuerat, ac pro exsolvendo redemptionis pretio è Jaurino veniebat, obvium habuêre: à quo Turcas nihil hostile metuentes in otio agitare, ac ducentos ex Janiceris hesterno die Budam pro stipendio, & commeatu profectos esse cognovêre. Tantus enim hostium animis inerat nostrorum contemptus, ut ne portas quidem claudere satis cum cura, nec vigilias solitâ diligentiâ obire viderentur; jactarentque superbo ore, quando Gallus gallinaceus è ferrea lamina in turris fastigio collocatus vocem edituras esset, eo tempore Christianos Jaurinum potituros. Igitur Felnemethium ipsis in compedibus, & eodem quo vectus erat curru reducêre, de variis rebus, si opus foret, ab eo quæsituri. Trajecto Danubio, singulis cohortibus ac turmis Suacemburgus certum locum assignavit, quoque ordine procederent, scripto comprehensum exhibuit: atque eodem die ad solis occasum, amnem Zomzonem, non quidem latum aut profundum, sed stagnantem, & cœno impeditum, naviculis piscatoriis ante eò per plaustra allatis superavêre, indeque ad alium rivum, qui è collibus & silvis Memphonis pagi decurrit, de nocte hora nona perventum est, & pars, quæ supererat noctis, militi ad quiescendum & curanda corpora concessa.

Illucescente die sequenti, qui fuit Martii XXVIII. hinc progressum est ad milliaris spatiũ in vallem Nemethianam, quæ saltuosis est, & ad dextram itineris instituti partem porrigebatur; totusque ille dies usque ad vesperum eo in loco transactus fuit. Quum illinc discedendum foret, neque jam nisi duorum milliarium intervallo Jaurinum distaret, duces convocatis præfectis, quotquot aderant, ac equitum & peditum præcipuis, quem quisque locum teneret, quo ordine procederet, qui civitatem adorirentur, qui in forum advolarent, nec hostem conglobari permitterent, qui occupandis propugnaculis præsto essent, allatâ etiam eleganti picturâ, diligentissimè proposuerunt. Post accuratam harum rerum inculcationem, eodem ordine, justis passibus procedere ceperunt, ac unâ ante dimidiam noctis horâ, in conspectum urbis propè sepulchra Thracum ad eum locum, ubi superiori anno castra nostrorum posita erant, feliciter pervenerunt. Ferunt aquilam supra nostrorum agmina, à Comaronio usque huc volitantem visam, militesque eo omine boni eventus accepto, alacriùs ad rem gerendam incitatos esse. Sed unum ad explicanda felicius consilia & conatus obstare videbatur, quod luna pernox splendore suo nostros hostium excubitoribus haud difficulter conspiciendos proditura videretur, idque duces ante omnia metuebant; Verum enimverò singulari & manifesto Dei Optimi Maximi beneficio, mox illa paululum progresso exercitu, nubibus condi, seque obscurius occulere cœpit; ita ut modico sparso lumine, nostris favere inciperet, hostibus verò procul aspiciendi facultatem adimere videretur. Illinc ad pontem progressum est, & excubitores hostium animadversis ex voce & corporum motu ex nostris, quidnam ibi insidiarentur, utque procul irent, proclamare ceperunt. Babacurtus, cui cum sua centuria militum munus applicandæ ad exteriorem portam, quæ pontis in medio clathris & cancellis ligneis munita erat, minoris Petardæ demandatum erat, cùm illam clausam quidem, sed neque serâ, neque repagulo obstructam vidisset, felici arridente fortuna silentio aperuit, ac Lamarsium Gallorum militum decurionem, qui majorem petarram majori Albanæ portæ admovere debebat, ut ceptam rem celeriter conficeret, admonuit; sed etiam ibi præsentissimo Dei numine providente animadversum est, attractilem portam, quæ attolli, ac aliam interiorem duplici velut obice claudere solebat, ab hostibus minimè sublatam fuisse. Itaque eo felicior fuit, Deo juvante, petarræ admovendæ ratio: Quæ sine mora valvis applicata, ac subitò accensâ, eas, ruptis intus vectibus, quæ per transversum extensæ crassioribusque repagulis munitæ erant, momento temporis ita disjecit, ut alteræ in forum CCC. passuum intervallo abreptæ provolarent: alteræ in vestigio minutatim scinderentur; adeoque ingens ederetur fragor, ut hostes sopiti & semisomnes eo veluti tonitru audito excitarentur, & pars discincti & seminudi, pars solis induti tunicis arma caperent, & modò perturbatis animis ad forum, modò in arcem ad præfectum conglobati, quantum possent, conferrique sese aggregare conarentur. Verùm ut erat à ducibus severissimè injunctum, Babacurtus & Henricus Oborenpruccus, ipsius Suarcemburgi legatus, statim per apertas portæ Albanæ fores, cum quatuor tricenariis cohortibus Gallorum & Vallonum fortiter irrumperant, & forum occuparunt. Hos celeriter insequuti fuêre Vallones & Galli mixtim, binis singulæ cum cohortibus, ad dextram viam petivêre, quæ ad arcem & propugnacula ducebat. Nec mora ex præscripto Ungaricus peditatus, duce Petro Orsio à dextra sinistraque in-

Aquila supra nostrorũ agmina volitans.

Luna illustris nubecula obscuratur.

Porta urbis petardo disiecta nostris aditum aperit.

Mox in forum fortiter irrumpunt.

Præcipua quæque loca invadunt.

1598. propugnacula duo, quorum alterum Cæsaris, alterum Valentini Toti nomine appellabatur, provolavit, mixtusque sociis Gallis, qui priores etant ingressi, fortissimè rem gerere cepit. Horum vestigiis Michael Lopes Hispanus cum sua centuria mox institit, & Germanicus Strasoldus nihil moratus, ac postremo universa Gallorum & Vallonum manus, ac veterani pedites Germani, docente instruenteque Suarcemburgo, quid quisque peteret, quo tenderet, quibus sociis subsidio esset, in urbem introiit. Suarcemburgus ipse in concamerato portæ fornice, cum Sebastiano Tócólio, ac aliquanta peculiarium militum suorum manu substitit, ut facilius, quo necessitas postularet, subsidia expediret. Palffius verò cum equitibus Ungaris & Germanis, ad incerta belli in campo excubabat, ne quid illinc detrimenti ab hoste posset accipi.

Rebus in hunc statum deductis, tametsi hostes insperatâ nostrorum irruptione expergefacti, quam ipsi nunquam fore credidissent, summâ animorum perturbatione arma cepissent; tanta tamen pertinacia & contentione pugnaverunt, ut postquam nostri foro & aliquot præcipuis locis potiti essent, tribus amplius horis sese acerrimè defenderent, & plurimos ex nostris sclopetis & gladiis cæsos obtruncarent. Præfectus Alipassa ad portam, quæ exeuntibus arce sinistra est, cum XXX. suorum cæsus est, quum alterâ manu vexillum teneret, alterâ, quamquam nullis protectus armis acriter pugnando sese tueretur. Incredibile memoratu est, quantâ ubique obstinatione repugnatum ab hostibus sit; adeo ut uno in loco non longè à foro, ubi Oberenpruccus & Babacurtus rem gerebant, plures ducentis è nostrorum numero cæsi reperti fuerint. Ubi vero præfectus occubuit, LX. fere nostratium partim interfecti, partim sauciati sunt. Adhæc tres vel quatuor è Janiceris, ut rebus desperatis fieri plerumque solet, velut in rabiem quandam versi, tam vesano temeritatis furore perciti in nostros irruerunt, ut quingentos in fugam converterent, adcurrentibusque subinde aliis atque aliis nostros, tet repetitâ fugâ, versus portam pedem turpiter referre compellerent; essetque tota res in summum adducta discrimen, nisi properè Suarcemburgus, adhortante Tócólio, Palffium, ut equites, qui foris vigilabant, descendere equis, & peditatui in urbe laboranti opem ferre maturarent, admonuisset. Ibi Palffius cum se apud equites voce & verbis nihil proficere videret, quod in re nocturna & ancipiti cunctari viderentur, exemplo tandem promovit, cum ipse primus in pedes descendisset, & ad urbem procurrendo præcessisset: Sic enim ipsi quoque minime deferendum ducem arbitrati, relictis equis extento cursu subsidio suis adcurrerunt. Ibi recrudescente Marte pugna atrox & admodum cruenta redintegrari cœpta est: Turcis in extremo discrimine tanto ardore & ferocia sese defendentibus, ut quidam ex eis hastis veluti verubus transfixi, jamjamque morituri, nostros tamen vulnerarent, & occiderent, ut victi & victores simul expirarent. Supra propugnaculum quoque Jacofitianum, alia pugna cum Strasoldo & Lopes, ac Orsio & Ungaris erat, in qua Alaibegus Spahiis & Timariotis præpositus, cum multis ex equitum & Janicerorum ordine cæsus occubuit, ibidemque è nostris complures cecidere. Sed postquam equites & Palffium auxilio suis venisse vidissent, pars cum Omeraga legato in arcem profugerunt, pars pulverem sulphureum, qui sub ejusdem propugnaculi fornice, magna copia servabatur, succenderunt, cujus violentia disjectis fornicibus & dissipatis per aera multis tam nostrorum quam hostium corporibus, ingens utrinque detrimentum acceptum, illatumq; fuit. 1598.

Alij Bassa cadit.

Hostes summa pertinacia se defendunt.

Equites nostri laborantibus opem ferunt.

Cùm jam hostes è foro & propugnaculis omnibus pulsi cæsique essent, Palffius Omeragam cum iis, qui sese in arcem receperant, ut sibi ipsis, quorum jam vita & salus conclamata esset, parcendum putarent, seque dederent, bortari cepit; Sed quum se sclopetis eminus tueri nondum cessarent, attractis, annuente Suarcemburgo, tormentis, ac in arcem obversis, eorum tandem pertinacia fracta est, & ad arbitrium victoris in deditionem accepti. Multi etiam hostium sese è muro in fossas & Danubium præcipitaverunt, quorum pars luxatis aut fractis omnibus artubus in vestigio interiit, pars sed admodum exigua evasisse dicitur; plures per abdita domorum ac stabulorum latibula, ac subterraneas scrobes occultati non sine cæde & vulneribus inde extracti fuerunt; & tandem claro jam die integra victoria, cum ingenti præda parta est, quum à media nocte pugnatum ancipiti Marte esset: præda inter duces & milites æquis partibus divisa est; sic tamen ut tormenta CXXCVIII. cum apparatu Cæsari adderentur. Hostium MCCCC. cæsi sunt, capti CCC. absque pueris & mulieribus. Sed nec nostris incruenta victoria cessit; quum præter sauciatorum magnum numerum, quingentos & amplius milites desideratos fuisse satis constitisset. Babacurtus felices rei successus ad Cæsarem allaturus, per dispositos equos celerrime profectus, quatuor millia aureorum nummûm donativi nomine obtinuit; ita ut millenos ex ærario quotannis caperet; Suarcemburgio autem centum millia aureorum data, & oppidum Hustopecium in Moravia. Palffius ab Austriacis poculo aureo mille nummûm pondo cohonestatus est; nec à Cæsare quicquam præmii postulavit, quum se operam omnem, quam hac in re præstitisset, patriæ imprimis debuisse, ideoque gratuito impendisse profiteretur.

Hunc in modum admirabili Dei beneficio Jaurinum recuperatum est, non toto quadriennio à Turcis possessum: qua in re tota illustre documentum capi potest, diu contemptas vires, ubi temporis diuturnitate corroboratæ fuerint, perniciosas contemnentibus esse solere. Nec multò post Suarcemburgus priscæ severitatis exemplum Jaurini præbuit; quum Michaelem Lopes turmæ equestris ductorem in vincula conjici jussisset. Is commilitonem quendam Gallum, qui in præda non contemnendum auri pondus acquisiverat, clam necandum & sterquilinio occultandum curaverat, ut auro potiretur. Tametsi igitur eum virum apprime militarem esse nollet, promptaque ejus & forti operâ in capienda civitate usus esset, re tamen postmodum comperta, & certis indiciis comprobata, de convicto confessoq; publice in foro capitale supplicium sumi jussit. Legati in Transilvania ob recu-

Præda ingens parta, ac magnus tormentorum numerus.

Babacurto donativum 4000. aureorum datum.

Suarcemburgio autem 100000 donata.

recuperatum tanti momenti locum, sacro hymno in triumphis & victorijs, ac publicæ lætitiæ significatione decantari solito, ac tormentorum fragore edito, singulare suum gaudium testati sunt: quamquam essent, qui ut rem fictam, & commentitiam, atque adeo incredibilem esse putarent.

Sigismundus in Silesiam cõtendit.

Postea Sigismundus exiguo comitatu secum sumpto, in Silesiam iter suscepit cum Alphonso Carillio, Sigismundo Sarmassagio, & Emerico Sixoniano, cujus familiari consuetudine oblectabatur, Josicamque captum ijsdem in vinculis, in manibus & potestate legatorum reliquit, lentisque factis itineribus Galgocium, atque inde Strigonium, postremò Jaurinum recens à nostris occupatum venit, & ubique summis honoribus exceptus est; nec prius in Transilvania fama recepti Jaurini, nisi ipso perscribente, credita fuit. Dimisso eo, unus ex legatis Isthuanffius ad illius conjugem Cuvarij relictam cum literis Cæsaris, quibus illa sive manere in provincia, usque ad Maximiliani adventum, sive ad matrem reverti vellet, libera permittebatur, profectus est; eamque comitantibus Stephano Chaquio, Petro Ghicio, Christophoro Querestirio, & Sigismundo Comite Turriano, quem ei mater consiliorum arbitrum adhibuerat, Albam deduxit, atris vestibus, quales viduis gestare mos est, amictam: mansitque ibi per aliquot menses, ac communi cum legatis cura rebus præfuit. Post paucos autem dies ab ejus adventu, Peczius legatus relictis Albæ collegis, Pragam reversus est, Josicamque secum ad novam arcem Samosianam perductum, Alberto Hamvaio præfecto dedit, ut paulò post Sacmarium perductus Michaeli Siculo, qui ei loco Cæsaris nomine præerat, custodiendus traderetur. Historias verò rerum Ungaricarum, cura & studio, auspicijsque, & impensa Stephani Poloniæ Regis a Johanne Michaele Bruto doctè eleganterque scriptas, quæ auctore Albæ fatis concedente, apud Sigismundum remanserant omnium qui viderant firma asseveratione dignissimas, quæ in lucem ederentur, ad Cæsarem pertulit. Discedente Peczio duo legati, qui Albæ erant relicti, misso ad Maximilianum cum literis Nicolao Bogathio, ut venire maturaret, cohortati sunt. Sed quum rebus ad usum & iter necessarijs nondum esset instructus, cunctantibus, qui eas curabant, Cæsaris ministris, venire non potuit; venturum tamen cùmprimum illæ expedirentur, pollicitus est.

Conjunx Sigism. Albam deducitur.

Michaelis Bruti historia Vngarica ad Cæsarem defertur.

Maximilianus Archidux in Transsilvaniã accersitur.

Michaelis Vaivodæ legatio ad Cæsaris legatos.

Sub id tempus Michael Transalpinus missis ad legatos nuntijs, Elia Cacucio Siculo, & Petro Armenio, se post Sigismundi discessum in ancipiti esse significavit, quid sibi faciundum, quove modo consulendum sit, postquam nec exercitum adversus barbaros hostes absque stipendio tenere queat; nec pecunia ei ingentes quotidie ad præsidia sumptus effundenti supperat, nec de Cæsaris aut legatorum mente quicquam constet; proinde petere vehementer, ut quid facere eum velint, admoneant, pecuniamque expediant; aut si id fieri nunc nequeat, quod ad multas, quæ prægravarent, necessitates impendenda sit, se oppigneratis, quas habeat, rebus & fortunis suis, exercitui satisfacturum, dummodo à legatis certior reddatur, quem diem redimendo pignori statuant, ac de futuro rerum suarum statu certi aliquid cum eo deliberent: sibi pro ijs rebus decidendis venturum ad eos fuisse, sed inter venandum casu equi luxato humero facere nequivisse. A legatis, qui hominem militarem, & ad omnia promptum, ne ad hostes transiret, omnibus quibus possent artibus in officio retinendum putabant, responsum est, illum bono animo esse debere, futurum propediem, ut omnia pro ejus desiderio perficiantur: deque ijs omnibus non parvi momenti negotijs, vel per idoneos homines conferant, vel ipsimet coram congressi deliberent; principem quoque Maximilianum interea affuturum, qui nihil quod ad ipsum propugnandum & tuendum, verum etiam summis quibusvis dignitatibus & gloriæ ornamentis amplificandum pertineat prætermissurus sit.

Nuntijs hoc responso dimissis cùm nec Maximilianus veniret, nec ille ulterius expectare sibi integrum diceret, Radulonem Clavigerum (est id genus officij & dignitatis, cui tributa & vectigalia censusque provinciæ curæ sunt) & Mirissonem Logothetem legatos, rursus eadem adferentes misisset, collato cum Transsilvaniæ primoribus consilio, ac relictis, qui res domi curarent, idoneis hominibus, ipsi ad Michaelem proficisci constituerunt; ac per silvam Sarcàniam Cibinium, indeque Brassonem facto itinere, superatisq; ad Rucariam villam alpibus sexto, postquam Alba discesserant die, cum Gaspare Cornisio, ac Pancratio Sennieio, Tergovistiam pervenêre, & à Michaele, qui valetudine impeditus prodire obviam non poterat, misso tamen in occursu filio Petrascone, cum amplius tribus millibus militum, summo cum honore excepti fuêre. Ibi postquam cum legatis per triduum multis ultro citroque contractis sermonibus disceptasset, & à legatis X. millia aureorum numûm in stipendium militare accepisset, tandem in hunc modum conventum est: Michael Vaivoda Transalpinæ Valachiæ, quæ regni Ungariæ portio, & pars est, princeps, Rudolphum Romanorum Imperatorem & Regem Ungariæ, pro suo legitimo Rege recognoscet, contra Rudolphus provinciam Transalpinam ei & filio ejus Petrasconi jure hæreditario conferet, absque ullo solvendi tributi onere, sic tamen ut ipse declarandæ clientelæ gratiâ, quotannis mittendi muneris honorarii, quantum virum principem decet, curam habeat. Si ipse aut Petrasco filius absque hæredibus decedant, Rudolphus & eius successores liberam Transalpinis Valachis potestatem concedent Vaivodam ejusdem gentis & religionis, quam Græcam colunt eligendi, prærogativâ electionis & confirmatione sibi retentâ, atque ii omnes regibus Ungariæ iuramento obstringantur. Religio, quæ hactenus in provincia viguit, suo loco relinquatur: Cæsar Michaeli stipendium ad quinque millia hominum dabit, quibus adversus quoslibet hostes rem gerat: Amicos Cæsaris pro amicis, hostes & inimicos pro hostibus & inimicis habebit. Ad quæ observanda quinto Idus Junij in æde Divæ Virginis Genitricis Tergovistiæ supra promontorium sita, primus ipse juravit solenne jusjurandum; sequuti sunt eum

Legatorũ Transsilvaniæ cum Vaivoda pacta conventa.

statim

statim Euthymius Archiepiscopus Tergovistianus, Demetrius Vornicus summus provinciæ Judex, Michael arcis Craliovæ Banus, Radulo Claviger, Theodosius Logotheta Cancellarius, Andronicus Vestiarius Cubiculo præpositus, Nigronus Spatarius, Miroslo Logotheta, & Ban Calota, qui universæ provinciæ nomine simul se & posteros juramento obligarunt. Quibus peractis legati Albâ redierunt, Cæsaremque & Maximilianum de iis, quæ acta erant, misso ad eos etiam fidei à Valachis præstitæ diplomate, certiores reddiderunt.

Dum per hunc modum res in Transilvania & Valachia administrantur, Solymanus Temesiensis purpuratus, qui binas Transilvanorum obsidiones servatâ arce Temesvariâ toleraverat, collectis militibus præsidiariis præfecturæ suæ subjectis, aliisque è Nandoralba & Samandria accitis, Chanadium obsidione cinxit, ac quatuor tormentis acriter verberare cepit. Franciscus Lugassius, qui non ita pridem ibi à legatis præfectus erat constitutus, misso ad eos Johanne Thurio, Francisci prætoriani centurionis fratre, maturam opem imploravit: quæ nisi tempestive adferretur, se loco infirmo vim hostium diu sustinere non posse nuntiavit. Nec mora, legati Georgio Quiralio Varadini præfecto in mandatis dederunt, ut partem militum eo mitteret, ac præsidio, quod in oppido Josseo erat, ut in auxilium adcurreret, jussere: Media quoque pars prætoriani militis secundo Maryso flumine celeritatis causa isthuc missa est: quibus omnibus deducendis Thurius operam diligentem præstitit. Verum quum hostes auxilia obsessis venire cognovissent, incepto destiterunt, retractisque tormentis eo, unde venerant redierunt; villas tamen aliquot & pagos circumvicinos igne & ferro vastarunt.

Solymanus Temesvarensis Chanadium obsidet.

Irrito conatu absedit.

Ejus Solymani insolentiis permoti legati, consiliis cum Andrea Barciano Caransebessij & Lugassi præfecto communicatis, qui diu apud Nadasdium rem militarem secunda nominis fama exercuerat, & virtute, ac præclare factis ad eam præfecturam conscenderat, contulerunt, daret operam, si qua occasio daretur, ut dum rapinis & prædæ è regionibus nostris abigendæ inhiat, notabili aliquo detrimento afficeretur. Is navandæ operæ cupidus, re cum transfugis quibusdam, qui Temesium clam fugientes, Turcicæ superstitioni sese addixerant, communicatâ, atque adeo impunitate ac oblivione omnium scelerum eis promissa, si Solymanum in insidias perducerent, brevi effecit, ut desiderii votique compotes redderentur. Itaque Solymanus à transfugis persuasus, qui oppidum Lugassum infirmo muro, ac quibusdam in locis pertuso facilè capi posse affirmabant, seque primos in iisdem explorandis offerebant, mille equites, totidemque pedites ad iter accingi, seque in hosticum vadentem sequi jussit. Cum pridie Nonarum Juliarum sub vesperum Temessio egressus esset, & peditatum præmisisset, ut sunt æstivæ noctes admodum concisæ & breves, ante auroram tamen Lugassum pervenit, ubi à Barciano & præsidiariis, qui quo itinere, quo numero veniret, quibusnam ex partibus oppidum adoriri vellet, docentibus clam transfugis, bene sciebant, paratis animis viribusque expectabatur. Itaque Turcæ obscura nocte magno sublato clamore oppidum invadunt; sed Barcianus egregie sese defendendo tamdiu, donec illucesceret, eos sustinet: mox dubiâ adhuc luce portâ erumpit, & ducentis peditibus sclopetariis, quos prope suburbia idoneo in loco occultaverat, & quando ad conserendas cum hoste manus ventum foret, prodire jusserat, signum invadendi dat: pugna atrox & cruenta exoritur: Turcæ à fronte à tergo circumventi in orbem pugnare coguntur; & tandem dum se à sclopetariis incumbentibus confertim prosterni vident, in fugam conjiciuntur: multi capiuntur, sed multo plures cæduntur. Solymanus præcipiti equo vectus profugit, victoriâ Barciano relictâ: dumque intenso cursu percitus ad pontem Temesio flumini impositum pervenisset, illum à nostris disjectum reperit; quamobrem metu cogente fluvium cum paucis tranatando superavit, sicque in tutum se recepit. Ex nostris nemo alicujus hominis miles desideratus est, præter Johannem Josefeium, qui quum vulnus in capite accepisset, eodem die interiit. E Turcarum numero CCL. vivi in nostrorum potestatem devenerunt; ac inter eos Ibraim Aga equitum Centurio veteranus, cum multis alijs præcipuæ dignitatis; qui nec se passus vinciri, nec pedes compedibus constringi, octo millibus aureorum numũ intra triduum persolutis, se redemit. Cæsorum capita CCCCXI. perticis & longurijs è muro præfixa spectaculo fuerunt, & spolia præter opinionem multa. Signa verò magna deaurata duo relata, & tertium, quod Solimani proprium erat, angustum quidem, sed in longum extensum, ut hastam, cui affixum erat, longitudine superaret. Quæ Albam ad legatos cum captivis & muneribus perlata fuêre. Castigatâ hunc in modũ Solymani temeritate, modum postea excursionibus & direptionibus posuit, & non multos post dies Budam translatus, infeliciorem quam nunc fortunam expertus est, quum non toto vertente anno a paucis peditibus, qui Strigonio egressi propè thermas Budenses, quæ Mustaphanæ vocantur, sese abdiderant, captus fuit, ut suo loco dicemus.

Solymanus non mediocrem cladem à Barciano accipit.

Cùm interea crebrioribus nuntijs, qui ferè quotidie veniebant, adferretur Turcarum ingentes copias, partim jam Samandriam, partim Nandoraldam pervenisse, & Satergim, qui eis præesset, brevi subsequuturum, & consilia de bello Transilvanis inferendo agitare; Legati misso per celeres equos Georgio Herbestainio Feliciani filio, Maximilianum denuò ad festinandum & defendendam provinciam invitavêre, cui se propediem venturum promisit. Sed quum mora nimium longa videretur, Joanem quoque Beicium, qui cum solicitudine adventum ejus urgeret, non multò post miserunt: isq; illi Tapolciani occurrit, & de statu Transilvaniæ, deque aliis rebus, quas illum scire intererat edocuit. Nec minore cura ac solicitudine inter hosce adventantium hostium rumores, premebantur, tuendæ, & in tutum emittendæ Mariæ Christiernæ Sigismundi conjugis, ejusdemque Cæsaris agnatæ, fœminæ undecunque præstantissimæ. Itaque adhibito in consilium comite Turriano visum est, ut quando incertum foret, quorsum hostes arma inferrent, satius esse, ut tempestive pedẽ efferret, quam Maximilian-

Maximilianus iterum, ut in Transilvaniam iter acceleret, vocatur.

Maria Christierna Sigismundi uxor domum redire statuit.

frustra expectando, interclusa ab hostibus in discrimen conjiceret. Approbato consilio, sic sui itineris rationes explicavit, ut statim Cuvarium proficisceretur, ibique decem dies quiesceret, denique Calen. Septemb. viæ se daret, rectaque Gracium ad matrem contenderet. Nec diu morata, conscensis curribus Albâ Claudiopolim discessit, ut inde Cuvarium ire maturaret.

Tartarorum legati in Transilvaniam veniunt.

Venêre inter hæc per Moldaviæ fines in Transalpinam Valachiam, indeque in Transsilvaniam ad legatos Casi Queraij Tartarorum Precopensium sive Tauricanorum principis nuntij, Seferfahes, & Alexander Palæologus, natione & religione Græcus, nomine principis sui referentes, illum literas Sigismundi, quas antea per Johannem Bernadthium, & Georgium Thracem cum muneribus misisset, ac postremò sex millia aureorum numûm à Johanne Pesoniensi legatorum nuntio dono allata accepisse, eaque sibi tam grata accidisse, ut si Mehemeti Turcarum principi bellum adversus Ungaros gerenti operam suam non obtulisset, priùs quam legatorum literæ ad eum perlatæ essent, minimè se hoc anno suas vires cum Turcis conjuncturum fuisse, quod ab illis ut ingratis & insolentibus barbaris alieno esset animo, utpote pro quibus ipse apud Persarum regem bello captus, compedes & catenas, ac extrema captivitatis incommoda pertulisset, quorum vestigia & vibices etiam nunc in manibus, collo, & cruribus, totoque corpore gereret, ac ægerrimè libertatem recuperasset; postea verò Sinano Jaurinum obsidente, ac ponte Danubium sternere conante, ipse primus omnium equo in flumen advecto, cæteros ad trâsnatandum invitasset: Verùmtamen, pro iis omnibus nullam a Turcis gratiam, sed graves magis injurias, & varia contumeliarum genera pertulisset: Nihilominus ut legatorum ac Christiani Imperatoris amicitiam, se non verbis duntaxat, sed re ipsa plurimi & maximi æstimare demonstraret, se in castra Turcarum, qui nihil nisi ipso præsente tentaturi essent, iturum quidem, ne non observatæ fidei argui ab iis posset: Sed ante Calendas Octobres se è campis Doburgianis pedem minimè promoturum, ut hæc mora ipsis qualicunque commodo esse possit. De jungendis ulterioris amicitiæ officiis posse nunc, si ipsis videatur, cum nuntiis tractari, quos ejus rei causa mittendos censuisset, ut ipsorum rationes intelligerent, & ad se referrēt. Legati re cum Napradio, Cornisio, Toldioque, & aliis Transsilvanis communicata, nuntios gladiis auro atque argento elaboratis, ac pecuniâ donatos, ad Maximilianum qui jam erat in itinere, reijciendos duxerunt, & adhibitis itineris ducibus, qui eos ubique publico sumptu deducendos curarent, dimiserunt.

Jam Valachia ad obsequium Cæsaris reducta, Chanadio obsidione liberato, pulsis & fractis ad Lugassum hostibus, Tartarorum gente emollita, stipendiis omnibus ad eum diem exsolutis, & Maximiliano adventante provinciæ quies & tranquillitas parta esse videbatur, quū unius hominis pravum & inconstans ingenium quod nec principatus curam, nec privatæ vitæ quietem toties præoptatam pati potuisset, in-

Sigismundus ex

auspicato adventu, omnia quam rectissimè provisa perturbavit & evertit. Nam Sigismundus repetendæ potestatis avidus, cui Opolitana se-

Silesia in Transilvaniā revertitur.

des in Silesia à Cæsare assignata, uti Transsilvaniæ impar & inops sorderet, à nonnullis etiam Transsilvanis, ut postea patuit, incitatus XX. die Augusti, relictis in via suis, ipse paucis comitatus, dissimulata persona, Claudiopolim de improviso venit, rectaque ad Michaelem Catonaium, qui eo tempore prætoriana potestate fungebatur, divertit; & ab eo conjugem, à qua sine causa discesserat, in urbe esse & reditum ad matrem adornare intellexit. Eum igitur ad illam precibus in templo vacantem ire jubet, dicereq; suo nomine se ad illam salutandam venisse. Perturbata illa rei novitate, se mox peracto sacro ad hospitium redituram, nec colloquium detrectaturam per interpretem respondit. Tum illam consilii inopem & auxilii indigam, simulatis blandimentis promissisque ad se allicit: nec mora Benedictum Macedium, & Stephanum Lazarium, prætorianorum militum præfectum, apud quem claves urbis portarum servabantur, mittit, qui clam legatis Albam intromissus, deinde in castra, quæ propè Sebessum erant, ad Boscaium proficiscitur, eiq; literas reddit Claudiopoli exaratas, cætera quæ habebat in mandatis sermone exequitur.

Et principatum, duce Boscaio sibi iterum vēdicat.

Boscaius rapta, quam diu optaverat, occasione nihil cunctatus, ad Cornisium de nocte adhuc in tentorio quiescentem, armatorum caterva stipatus venit, Sigismundumque rediisse è Silesia, & cum conjuge simul Claudiopoli esse nuntiat; proinde ut vel illum denuo in principem recipiendum consentiat, vel sibi in vestigio moriendum statuat, brevi sed acerba denuntiatione significat. Cunctantem illum & perplexum, eadem iterum atque iterum severo vultu repetendo deterret, & extremi supplicii metu coactum in suam sententiam pertrahit. Mox Siculos, quorum præcipui in castris erant, operâ Moysis Siculi, quem antea sibi adstrictum reddiderat, promissa eis veteris immunitatis restitutione, in partes traductos sibi conciliat: prætoriani pedites intellecto reditu illius, ac Siculorum conspiratione, sponte Boscaio nomina dant, & ad illum deficiunt.

His ad legatos perlatis, quod inermes soliq; cum paucis familiaribus essent, neq; copiæ quas Sigismundus Racocius Cæsaris pecunia conductas mittere debuerat, præter Paulum Melithium adessent, qui etiam suas turmas per pagos circa Claudiopolim distributas reliquerat, quidnam facerent, quæve consilia captarent, non satis expediebant: nam ipsi de Sigismundi conatibus ad reditum se parantis aliquid subodorati, Cæsarem ante admonuerunt, ut in Silesia eis obviam eundum censeret, ne ille revertēdo malesanis consiliis provinciam perturbaret; idque minimè neglectum esse sibi persuaserat. Re inopinata perculsi, suos homines citatis equis in castra mittunt pro Cornisio celeriter advocando, ut cum eo consilia communicarent, qua ratione, quibusve viribus flagitiosissimis hominibus resistendum foret. Verum quum illum, ea quam retuli salutis vitæque amittendæ formidine, præoccupatum cognovissent, & nonnulli ex iis, in quibus summa fideṣ esse debebat, vacillarent, nonnulli verò apertè defecissent; id quod facere poterant, scriptis ad Saxonicas Civitates & Claudiopolitanos literis, eos præstiti nuper Cæsari sacramenti admonitos, ut tam flagitioso infamiæ ac violatæ fidei facinore abstinerent.

Legatorum Cæsar. litteræ ad Maxim. intercepta.

stinerent, cohortati sunt. Ad Maximilianum quoque triplices unius ejusdemque argumenti literas dedêre, quibus illum ad consilia viro principe ac bellicoso digna amplectenda, nec intermittendum iter incitabant, nullam fore, dummodo veniret provinciæ occupandæ difficultatem, quod nondum factionis Boscaianæ vires coaluissent, aut usque adeo magnum incrementum sumpsissent, & multò maxima pars adhuc ad Cæsaris studia propenderet; tantas esse ei vires, ut hunc profligatæ impudentiæ atque inconstantiæ hominem haud magno labore provincia exturbari posse providerent. Sed Georgius Palaticius, qui unas literas clam Cassoviam perferendas sub fide acceperat, Boscaio ad conciliandum sibi favorem tradiderat; alteræ a Nicolao Haunoldo, excussis Tordæ, dum equos permutaret, omnibus sarcinis & corporis sinibus, non sine capitis discrimine erant ademptæ; tertias Johannes Marcus Ragusinus, à sociis Italis proditus, dum apparitores nocte intempesta, effringendis hospitij januis incumbunt, id quod erat suspicatus, confestim devoraverat. His rerum perturbationibus, ac mutato provinciæ statu audito, Tartarorum nuntii, qui ad Maximilianum contendentes erant in itinere, omissa legatione ad suum principem redierunt.

Boscaius ad legatos se cōfert.

Interea illucescente die Boscaius è castris, ubi jam voti compos erat factus, adducto per vim secum Cornisio in urbem armatus ad legatos venit, ingressusq; ad eos, literas Claudiopoli à Sigismundo principe allatas retulit, vocatoq; Macedio qui una venerat, eas reddi jussit. Scribebat se revertisse in provinciam suam, & cum conjuge rediisse in gratiam, hortariq; eos, ut ad se venirent: Sed legati re dilatâ se consilium ex tempore capturos responderunt.

Palatiū occupat.

Boscaius inde cum multis suorum armatis in palatium ingressus illud occupavit, & Albertum Serdahelium, quem legati præfecerant, suo loco reliquit; ita ut Franciscum Lecenianum ei collegam adjungeret, moxq; in castra est reversus.

Vocataque concione Transsilvanos ad defectionem sollicitat.

Ibi convocata concione Sigismundum à Germanis ludibrio habitum rediisse Claudiopolim, ac cum conjuge simul conversari retulit: illum meritò recipiendum esse, qui erga universos se liberalē & munificum præstitisset; nec esse dubium, quin idem deinceps facturus esset: à Germanis natura cunctantibus ac parcis nihil esse boni expectandum, qui nec copias, nec pecuniam, nec auxilia hactenus misissent, Maximilianum non esse ausum in provinciam venire, se à legatis in hunc usq; diem vana spe lactatos esse: nullum in eis perfugium, hostes in armis, periculum præsens esse: igitur sibi necessariū videri, ut de hoc principe divinitus reducto animos resumant, sceptraq; ei rursus tradant. Quæ quum disseruisset, omnes assentiri, Sigismundum principem proclamare, multos illi annos, multam felicitatem precari: cumq; Cornisius consilia non esse præcipitanda, nec Cæsaris obliviscendum, cui paulò ante fides publica obstricta esset, dicere cepisset, parum absuit, quin ab inconditis & in furorem versis trucidatus in frusta secaretur.

Sigismundo principatum restituit,

Missi ergo Claudiopolim, qui hæc nuntiarent, & de principatu reddito gratularentur, legatis arctâ custodia adhibitâ; ita ut sclopetarijs prætorianis per vices interdiu noctuque excubantibus, nemini ad eos aditus pateret; nec multò post Stephanus Bodonius à Boscaio missus, ut se domi continerent, si salvi esse velint, apertè denuntiavit. Paulus etiam Melithius, qui biduo ante ad eos venerat, unà detentus fuit.

Legatos Cæs. custodia tradit.

Interea Sigismundus Napradium Episcopum, & Christophorum Queresturium, quod ad eum deficere nollent, hunc quidem secum seriò agi putantem, quod & ipse seriò ageret; illum verò simulato in speciem dolo, adhibitis custodibus detineri jussit; sed paulò post utrumque dimisit: ac deinde Tordam cum conjuge venit, eoque conventum indixit, ut denuò ad regendā provinciam juraret. Eodem & legatos accersendos curavit, literasque sua & conjugis manu signatas per Stephanum Thracem misit, id absque ambagibus denuntiando, ut si sponte venire nollent, etiam invitis veniendum esse scirent. Itaq; sub eadem custodia, nocte concubia & pluviosa, itinereque cœnosissimo Tordam deducti sunt, comitantibus cum turma equestri Stephano Perquio, & Nicolao Viresio, ac armata peditum prætorianorum cohorte; cui celeritatis causa currus aliquot dati erant, quibus veherentur.

Legatis Cæsar. Tordam adductis Sigismun. se excusat.

Tordam quum perventum esset, quinto post die legatos inter duos prætorianorum ordines ad se accivit, cæterisque arbitris, præter conjugem, semotis, humanioribus quanquam simularis verbis usus, factum suum excusavit, sibique ipsi molestum esse dixit, quod suo è Silesia reditu Cæsarem offendisset; invitum tamen se facere coactum, quod ei & locus ad habitandum commodus, & ad victum necessaria defuissent; se tamen etiamnum veterem erga Cæsarem observantiam & fidem retinere, dummodo apertum ei bellum non inferat, nec Maximilianus eum provinciâ exagitandum putet: quæ tametsi ab optimis & prudentissimis principibus minimè expectanda censeat; si quid tamen fortè adversi ingruere videret, se aliorum quoq; principum viribus convocatis subsidia ad defensionem comparaturum. De ipsis dimittendis, quos neque capiendos voluisset, cum primum in publico conventu cum subditis colloqui licuerit, daturum operam, ut salvi integrique dimittantur.

Mehemetes Satergis Chanadinum, Aradum, & Naglacum occupat.

Postquam inter hæc colloquia sacramentum ad servandas provinciæ leges publicè præstitisset, cognitum est Satergim Mehemetem purpuratorum secundum, versis in fines Transsilvaniæ armis Chanadium obsedisse, ac diffugiēte Francisco Lugassio præfecto & præsidiariis occupasse; eodemque itinere Aradum & Naglacum à nostris metu perculsis deserta, quæ omnia à legatis non sine summa laude servata erant, in potestatem hostium devenisse, & hostes Varadinum tendere; consilio cūm Boscaio Napradioque habito, Matthæum Barbelium ad Satergim misit, ab eoq; ut legatum in castra ad eum mittere liceret, impetravit;

Legatus Sigism. de fædere ad Mehemetem missus, re infecta redit.

Moxque Stephano Ovario isthuc misso, summa ope niti cepit, ut fœdus intermissum cum eo revocaret; de cujus conditionibus transigendis legatos quatuor Lippam mittendos petebat, seq; totidē missuros pollicebatur, Pancratium nempe Sennicii Georgium Palaticium, Lupum Cornisium Siculum, & prætorem Sassebessianum. Mens animusq; ejus erat, ut si aliter cum hoste transigi non posset, quam ut legati Cæsaris dederentur, idq; Satergis urgere imprimis videretur, accipiendam ad extremum conditionem censeret.

Verùm felici eorum sorte evenit, ut Ovarius adeò alienum ab omni fœderis mentione barbari animum reperiret, ut etiam jurgijs exceptus, convitijsque proscissus, abire in malam crucem juberetur, diceretque Sigismundo, se nihil cum eo, ut desertore, commercii habere velle, sed primum omnium ad Varadinum expugnandū tendere; quo occupato, ubicunque eum reperiret, armis persequi statuisse: si quid de fœdere agere vellet, id Byzantij experiretur. Qua belli denuntiatione territus, legatos mitiùs, humaniusque habere cepit, ac ad Cæsaris clementiam confugere, quam incertam barbarorum fidem, cum certo salutis discrimine tentare necesse habuit; ac postmodum cum conjuge Albam cōtendit, & altero post die eos sub eadem custodia se sequi jussit; illinc Paulum Melithium Calendis Septembris, ita ut legati pro illo intra vigesimum diem redituro sponderent, certis propositis conditionibus Cassoviam dimisit, quarum summa erat, ut imperata mittendorum legatorum ad Maximilianum potestate, res suæ ac currus & impedimenta a Nicol. Zelemerio ex itinere retracta, ac juvenes quidam eodem tempore intercepti, intra eum diem redderentur, quibus ipse receptis legatos esset dimissurus. Sed quum post illius discessum cognovisset de Stephano Josica eodem die Sacmarij jussu Cæsaris capitale supplicium sumptum esse, ad novas iterum res & nova consilia animum convertit, ut legatos compedibus vinctos, & in diversas arces separatim custodiendos amandare constituisset; mox tamen à conjuge & Cornisio precibus fatigatus delinitusque expectandū Melithium decrevit: postquam Josicam suo judicio jussuque captum, ac affectati regni suspicione damnatum, jamque cæsum in vitam revocari non posse satis sciret. Interea Gabriel Hellerius, ac Lucas Trausnerius Claudiopolitanus Civis, quos per speciem incusandorum falsò legatorum, re autem vera explorandis rebus Cassoviam miserat, redierunt, pacatiora de Maximiliano, quam ipse animo conceperat, adferentes. Melithius quoque ad diem præstitutum adfuit, tali Maximiliani decreto allato, ut si ipse ad nonum post diem, Legatos Sacmarium venire permitteret, currus & res, famulique ejus eodem die ibidem statuerentur. Per hunc modum legati recuperata libertate Sacmarium primo, ac deinde Cassoviam ad Maximilianum, gravi tunc morbo implicitum, redierunt.

Josica Cancellarius capite multatur.

Legati Cæs. dimißi à Sigismundo Cassoviam veniunt.

Interea quum tam à speculatoribus, quam captivis certius cognitum esset, Saregim, uti Stephano Ovario prædixerat, Varadino arma illaturum, Maximilianus misso ad præsidiarios, & Georgium Quiralium præfectum, Paulo Niario, ut fidei Cæsari præstitæ memores, majora in urbem arcemque præsidia ac commeatum, & res tolerandæ obsidioni necessarias reciperent, cohortatus est. Eodem tempore Sigismundus quoque suadente Boscajo, per Stephanum Chaquiū diligentia singulari egit, ut sibi ab exilio reduci, ac in pristina principatus jura de integro recepto arcem, civitatemque reddere ne cunctarentur; ut de iis, quæ sustinendis hostibus necessaria essent, providere, aut fœdere cum illis percusso, bellum alio avertere posset. Quum summis utrinque studiis contenderetur, Quiralius cum Georgio Corlarovitio, cui custodia arcis commissa erat, & præsidiarii milites, oppidaniq; diu in ancipiti hæserunt quamnam in partem inclinarent, postremo quum etiam Ambrosium Deresquianum Calvinisticæ secta concionatorem, magna inter eos auctoritate pollentē consuluissent; atque is decere omnino respondisset, ipsos, qui Pannonici sanguinis essent, posthabita damnataque Transilvani levitate atque inconstantiâ, datæ semel fidei religionem tueri, nisi à Cæsaris legatis juramenta syngraphis roborata ipsis remitterentur: illa vero a Boscajo, excussis legatorum sarcinis & literis nusquam inveniri potuissent, quòd syngraphæ ad Cæsarē missæ essent; ad extremum pro Cæsare & Maximil. stare constituerunt; freti se fidei servatæ & religionis nomine, ac Cæsaris curâ auxilioque adversus infensissimos hostes arcem urbemque incolumem conservaturos. Quibus à Paulo Niario cognitis, Maximilianus sine mora, tormenta bellica, pulveris sulphurei magnam copiam, item XXIV. plaustra ligonibus, palis ferreis, batillis, securibus, & id genus instrumentis plena Varadinum invehi, eundemq; Niarum, ac Melchiorem Rederum Silesium clarum militiæ virū, & egregium ducem, id munus sponte subire volentem, cum tribus millibus peditum Germanorum, ac cum Joanne Marco Isolano Bononiensi Italorum peditum præfecto, ac mille Ungaris arcem ingredi, seque sustinendæ obsidioni præparare jussit. At Satergis, postquam Casim Hamum & Tartaros variis nuntiis & literis, ut venire maturarent, fatigasset, nec illi diversis usi excusationibus venissent, nisi novum illis pontem prope Panchovam ad trajiciendum Danubium faciundum curaret, quod Nandoralbam circumducere longis anfractibus exercitum tam difficile quam tardum foret, non prius quam ad Calendas Octobris eos in castra recipere potuit; quæ separato à Turcarum castris loco, uti aliàs fieri consueverat, collocata fuerunt.

Varadinenses, rejecta Sigismundi promißis fidem Cæsari datam servant.

Niarius ac Rederus cum selecto præsidio Varadino imponuntur.

Promotis Chanadio copiis, Turcæ & Tartari, inter Chrysium & Marysium amnes, qui è Transsilvania profluentes, ille quidem apud Chongradum, hic vero ad Segedinum oppida Tibisco miscentur, facto itinere, ad quartum Nonas Octobris Varadinum pervenere; fuitque memoratū dignum, non tantum eodem tempore, sed ipsa ferme ejusdem diei hora Varadinum ab Turcis, Budam vero à nostris obsidione cinctam esse, & post irritos XXX. dierum conatus, utraque castra tanto dissita intervallo, eodem die rebus infectis soluta fuisse. Triduo post perfectis Turcarum munitionibus, nostri suburbiis oppidoque incenso, ne hostibus usui essent, sese in arcem receperunt; ac divisis stationibus, tormentisque & rebus necessariis singulari diligentia dispositis, sese ad defensionem compararunt. Hostes è duobus aggeribus arcem verberare instituerunt, quorum unus, quod paulo longius distaret, quam quod propugnaculo diruendo admodum ex eo noceri posset, Saregis insequenti nocte tormenta propius protrahi, ac ad domum lapideam, quam Johannes Gicius ad lapidis jactum prope arcis fossam superioribus annis ædificaverat, aggeres erigi jussit, unde mœnia summa vi dirui cepta sunt. Nec nostri, quin hostes in aggeribus versantes, aut necessariarum rerum causâ hinc inde commeantes & discurrentes sauciarent, aut interficerent, ab emittendis continue ex arce tormentis abstinebant. Satergis cum mœnia

Varadinum à Turcis, Buda à nostris, eodē die obsidentur.

Eodemq; etiā die utriusq; obsidio solvitur.

per

per se natura & arte munitissima esse, tum vero ab iis, qui intus erant, summa virtute defendi conspicatus, ideoque obsidionem diuturnam fore arbitratus, habito cum Tartarorum principe consilio, excursiones in proximas regiones, modò has, modò illas fieri instituit; ut castra, quæ ob continuas pluvias & itinerum difficultates, commeatuum convectione impedita, rerum ad victum necessariarum penuria laborare videbantur, majoris pecoris & aliorum obsoniorum recenti præda nonnihil recrearentur. Quod quemadmodum à Tartaris frequenter & magna celeritate fiebat; sic ex adverso sæpe à nostris, qui è Callone, Tocajo, Echedio, ac castris, quæ ad Racamassum oppidum locata erant, impigre obviam excurrentibus, deprehensi, extorta præda, liberatisque captivis interficiebantur. Ejusmodi hostium & maxime Tartarorum rapinis & populationibus accidebat, ut misera plebs metu perculsa, relictis sedibus, pars Sacmarium & pacatiora loca, pars in remotiores Transsilvaniæ secessus, transcensis montibus & silvis, sese cum uxoribus & parvis liberis reciperet: & omnia fere loca hinc usq; ad Claudiopolim, illinc vero Vardam cis & ultra Tibiscum, exulibus & profugis referta esse conspicerentur.

Tartarorum rapinæ & populationes.

Interea quamvis tormenta dies & noctes nequaquam cessarent, tamen Satergis quo majorem obsessis terrorem incureret, subruendum cuniculis murum existimavit, tormentorumq; magistris, ut egerendæ sob fundamentis humo operam darent, mandavit. Quod cùm ab obsessis animadversum esset, alium cuniculum in cõtrarium agere necessarium duxerunt, ac Isolano earum rerum perito, ac navandæ operæ cupido, ejus effodiendi negotium imposuêre. Cùm verò hostes ignari nostros intus ipsorum conatibus occurrisse, pulverem sulphureum scrobibus suppositum succendissent, flamma meatum sibi reperiente, labor omnis & opera frustra fuit; sic tamen ut Isolanus, qui assiduus in opere erat, succensi pulveris vi non paucos ex suis amitteret, & ipse in facie fœdè ustulatus summum vitę discrimen adiret. Cùm verò jam tormentorum assiduis ictibus męnia prostrata oppugnari posse viderentur, Satergi jubente magna Janicerorum, ac promiscua Asaporum & aliorum pedestris ordinis militum turba, ingenti sublato clamore ad muros, qua hiatum fecerant, irrupit, & atrox certamen contractum est, Turcis superare mænia contendentibus, nostris verò pari conatu ea defendentibus. Diu acriter pugnando, res & victoria in ancipiti versabatur: Sed ducibus & Redero imprimis suos, ac Niario Ungaros cohortante, ad extremum hostes, qui confertissimi subierant, partim hastis & sclopetis, partim tormentorum vi deturbati, ingenti accepta clade, retro in castra profugerunt. Qua in re præter Isolanum, qui tametsi vultum & ora fœdatus, ac solis oculis extantibus caput fasciis involutus, ad navandam operam prodierat, Jo. Selesteii mira virtus & fortitudo enituit, qui illis diebus Aradio à Turcis pulsus, Varadinum se contulerat. Is enim tubis fictilibus & sacculis lineis pulvere sulphureo repletis, & in hostes jactis impigrè rem gerebat; qui dum funiculo ardente indito ignem concepissent, magna in hostibus strage editâ crudeliter sæviebant, ut plurimi discerptis membris in vestigio occumberent, multi semiambusti in fossas præcipitarentur. Germani quoq; partim glandibus peritè explosis, partim prælongis hastarum cuspidibus hostes etiam loci iniquitate impeditos, deturbabant.

Hostes, oppugnationem aggressi deturbãtur.

Turcæ cum cæde rejecti, nequaquam tamen animis fracti, continuare obsidionem, & tormenta in arcem assiduè emittere non desinebant, & magna quotidie obsessis detrimenta inferebant. Nam & præaltam templi turrim ingenti ruinâ decusserant, æreis campanis ruptis, & cum magno tinnitu ac strepitu decidentibus, iisque aliquot militibus, qui in statione erant, oppressis & interfectis: & plerosq; Janiceri ab aggerum lateribus insidiantes ex occulto feriebant; ita ut propugnacula defensoribus nudarentur, nec ullus editioribus in locis absq; vitæ periculo versari aut consistere posset: ac milites & duces scrobes subterraneas sibi parare cogerentur, quîeis ab ictibus majorum, minorumque pilarum tuti essent, nec nisi raro & dubio procursu, ad mænia speculandi causa prodirent. Illud sanè miraculo proximum fuit, inter tot & tantos innumerabilium pilarum ictus, qui dies & noctes sine intermissione hinc inde volitabant, statuam equestri D. Ladislai Regis Ungariæ, ejus nominis primi, quæ in vestibulo majoris templi miro & eleganti artificio ex ære fusili conflata, marmoreæque basi superimposita est, illæsam atq; intactam permansisse, quamquam parietes circum supraq; & infra plurimis passim ictibus pertusi esse conspicerentur.

Ea re animadversâ, Turcæ nostros metu perterritos esse rati, ex aggeribus deditionem postulare, variis linguis arcem petere & abire volentibus incolumitatem offerre; sed quum nihil ex arce responderetur, iterum ad repetendã oppugnationem accingi. Sed ad eundem muri hiatum summis viribus & magno numero procurrentes, scandere muros cepêre; sed nostris impigrè contra ruentibus, incidentesque crebro glandes, & majores pilas nec quicquam curantibus, pugna collato pede, & diu ancipiti eventu commissa est, hostes enim, ut partum magno labore in mænibus locum tuerentur, acerrimè pugnare, nostri vicissim non pro muris duntaxat, sed pro aris & focis, proq; vita & salute strenuè resistere; eoq; tandem certamen processit, ut adcurrentibus Redero & Niario, recollectis viribus redintegrato prælio ad extremum hostium impetus egregiè reprimeretur, victiq; & è superiore loco deturbati, fędam fugam capessere, & in castra profugere compellerentur. Ea die fortiter pugnando Georg. Quiralius, veteranus loci præfectus, septuagenario proximus, glande per ilia trajectus, non sine summo sociorũ dolore occubuit. Certatum est postea quoq; pro mænibus, multis utrinque cadentibus ferè quotidie; conatique sunt Turcæ sæpissimè conscendere hiantes muros; sed ea res semper multis illatis acceptisq; vulneribus improsperè tentata est. His rebus in hunc modum procedentibus, Tartari tum pro inquieto & prædæ avido eorum ingenio, tum à Satergi & Turcis iterum instigati haud parvum regionibus illis detrimẽtum intulerunt; quum eorum pars ad Bellenesij Valles, in quibus fontes amnis Chrysij, qui niger vocatur, erumpunt; pars versus Beserminiũ in planitię situm (quamquam regio Turcis æq;

Hostes irruptionem repetentes magno impetu à nostris fortiter repremuntur.

Kiralius glande trajectus cecidit.

ac nostris tributaria erat) validis duobus agminibus excurrissent, ac obvia quæque urendo & depopulando ingentem vastitatem edidissent.

Dum Rederus & Niarius ad Varadinum per hunc modum à Turcis & Tartaris circumvallantur, & Maximilianus Cassoviæ adversa laboratus valetudine, juvandis tamen obsessis cum Georgio Basta, & alijs ducibus consilia confert, Matthias princeps magno cum exercitu, & tormentorum apparatu Budam gravi obsidione premebat. Primis quidem ceptis & conatibus favens fortuna sic arriserat, ut Suarcemburgus & Palffius, donec Matthias, qui majora adhuc supplementa è Germania & Galliis expectabat, cum totis viribus in castra pervenisset, Tatam adhibitis tormentis vi expugnatam recuperarent, cæsis ad unum omnibus, qui eam tuebantur, Turcis: deinde tanta celeritate arma & terrorem circumferrent, ut Gestesia, Vitania, Vesprimio, Balota, Ticonio, & Vasonio, ac Monedulæ arce, ad Bacaniam silvam, intra octavum diem potirentur, victoresque Jaurinum exercitu incolumi redirent. Nec multo post, decrescentibus Danubio, & minoribus fluvijs, qui assiduis imbribus aucti adeo intumuerant, ut exercitus nuspiam progredi posset, sed mensem totum in insula otiosè, nec sine commeatus penuria trãsigere cogeretur, decrevêre ut promotis castris exercitus Strigonium duceretur, ac cùm primũ Matthias in castra appulisset Budę oppugnandæ consilia inirentur, quæ etiam Cæsar ducũ suorum, Palffijq; imprimis id studiosissimè urgentis votis & sententiis permotus, exequi prima occasione jussisset. Disputatum est in consilio à ducibus, quodnam iter suscipiendum esset, ne hostis Budæ invadendæ consilia scire posset, cùm hactenus Hathuanum petendum vulgo sparsissent; Si enim Danubio penes Strigonium trajecto, progredi exercitus inciperet, sagacissimi hostes ad quod erat facilè subodorarentur, contra si ad Valum vel Sambucum salebrosiore viâ iretur, præterquam quod difficiles Vertesiæ silvæ montuosæ anfractus ægrè essent superandi, tum verò aquationis & annonariæ convectionis incommoda subsequerentur, & tormenta, quæ secundo Danubio navibus imposita vehebantur, nimis procul castris relinqui necesse esset. Ea sententia tenuit, quæ haud procul à Danubio recedendum, ac Vaciensi via progrediendum censebat; eodemq; tenore posse ambiguã petendi Hathuani, si quid juvet, famam in vulgus spargi.

Matth. Princeps Budam obsidet.

Scharzenburzenburgus & Palffius varia castella hosti eripiunt.

Dum sententiæ de itinere conferuntur, literæ à Matthia principe venêre, quibus scribebat, non esse cur adventum suum diutius præstolarentur, quod is aliquot adhuc diebus moram requireret; posse exercitum rectà Budam duci se cum prætoriano suo comitatu brevi adfuturum. Igitur Suarcemburgus, missis qui Granum & Hippolum flumina pontibus consternerent, Vaciensem viam tenuit, eo modo structis ordinibus, ut Palffius cum suis Ungaricis copijs, quæ ad quinque millium bellatorum numerum constituebant, præcederet. Hunc Nadasdius cum suo agmine equestri millenario, ac Johannes Stadniccius Polonus cum mille Cosacis pone, sed seorsim sequerentur. Tertium ordinem Germani, Gallique & Vallones equites constituerent, quorum numerus præcedentium summam æquare dicebatur. Postremam aciem ex legionibus Germanicis constantem, in queis XXV. millia peditum continebantur. Suarcemburgus claudebat; ita ut tamen in omnes partes obequitando & vigilando, cuncta sæpius oculis collustraret; & classis naviumque præfectos, quibus tormenta erant imposita, ac navales socios, exercitus gradum observare, & æquato cum eo pede cursum tenere juberet. His autem legionibus singulis, tribuni rebus gestis insignes, Hermanus Rosburmius, Leo Gallus, Henricus Oberenptuccus, è Leodio oriundus, Adolphus Althanus, Johannes Prainerius, Baptista Peczius, Frider. Merispurgius, ac alij multi præerant; tormentarium verò negotium Rupertus Equempergus curabat. Hoc ordine quum ad Vaciam ventum esset, ea insula, quam Danubius bipartito alveo divisus à Maruso usque ad Vaciam & ruinosum D. Andreæ Sacellum efficit, à quo tota insula denominatur, duobus utrinque effectis pontibus occupata est; & mille circiter sclopetarij Ungari præsidio in templum impositi sunt, qui veluti è specula hostes videre & arcere possent, donec pontes perficerentur; per quos sive quis Pestum, sive Budam adire vellet, commeandi facultas esset.

Ordo copiarum nostrarũ

Postquam pons nemine resistente utrinq; effet confectus, exercitus ad Budenses campos transduci ceptus est, Palffio cum Ungaris præcedente. Hasanus purpuratus vilis hostibus obviam progressus, postquam cum antecursoribus leve & minutum prælium commisisset, nullo accepto neque illato detrimento sese in urbem recepit: Saicas quoq; duas, quas speculandi caussa adverso flumine emiserat, tam navales classis nostræ socij citatis remis insequuti, quam pedites ad utramque ripam procurrentes, falconetis & infestis sclopetorum glandibus, non sine periculo, unde venerant, fugaverunt. Sequenti die, qui fuit ad tertium Nonas Octobris, summo mane Suarcemburgus tubis ac tympanis signum profectionis dari jussit, & exercitum ad veterem Budam duxit, sic ut usq; ad solis ferè occasum structis ordinibus in acie staret, donec impedimenta, & currus, ac tormenta eodem pervenirent. Nec multò post castra inter veterem Budam, & Sicambriæ, quam vocant, ruinas & extantia rudera, longo penes Danubium tractu collocata sunt, ac collibus & locis oportunioribus occupatis munita: Ungaricus verò peditatus ut locorum & viarum peritior, Thermas, quæ olim inferiores, nunc autem Mustaphanæ vocantur, eadem nocte occupavit; simul cum aliis thermis, quæ olim superiores, seu Sanctæ Trinitatis vocari consueverant. Illas nostra memoria Mustaphas Budensis præfectus lapidibus quadratis sumptuosissimè restaurandas, ac plumbo & vitreis supra laquearia tabulis contegendas curaverat; in his molas circiter XXX. quæ partim pulverem tormentarium, sulphure & salignis carbonibus commixtum pistillis pertunderent; partim verò quibus etiam frumentum moleretur, eleganti Asiatici artificis opere construxerat, muroq; claudi jusserat. Sic etiam suburbium exteriùs in quo purpurati domus, & stabula, ac carceres habebantur, ejusdem noctis labore minimo negotio in nostrorum potestatem redacta est: quamquam clatratis valvis, & validis repagulis, valloque munitum esset, quod hostes metu

Ponte cõfecto exercitus ad Budenses campos traducitur.

Castra nostra quo ordine collocata.

Suburbium à nostris occupatur.

perculsi illud vacuum indefensumque reliquissent. Nec erat dubium, inferiorem quoque civitatem, si vis adhibita fuisset, parvo labore occupari potuisse, nisi Suarcemburgus insidias veritus, milites ab incepto revocasset. Hanc civitatem antiquitus absque mœnibus fuisse satis constat; Sed postquam Solimanus urbem cepisset ab Arslane purpurato, ejus jussu, muro circumdatam, non magnoperè munito.

Matthias in castra venit. Pulsis è suburbio hostibus Matthias Quinto Idus Octob. cum prætorianis suis cohortibus & turmis in castra ad veterem Budam pervenit, cumq; à Suarcemburgo cognovisset Equempergum in aggeribus constituendis, protrahendisq; tormentis segniùs, quã par est procedere, mox ipse perlustratis locis oportunioribus, propugnaculum inferioris urbis, quod Danubio alluitur, ac artiguos ei muros, eodem die tribus ex aggeribus, quibus vicena quina tormenta inerant, verberari jussit: ita distributis per legiones custodiis, ac oppugnationis muneribus, ut Gallus, Oberenpruccus, & Peczius ad primos aggeres, & eorum tormenta cum suis legionibus excubarent, medios autem Carolus Comes Sulcius, & Rosburmius, extremos verò Frid. Merisburgus cum Gallis & eorum tribuno Bopparto Lotharingo tuerentur. Quum ab his ab diluculo usq; ad diei ferè serum absq; intermissione tormẽtis res gesta esset, signo tympanis & tubis dato, ac divini numinis ope implorata, oppugnatio ab ijs legionibus earumq; tribunis acerrimè inchoata est; & hostes contra è superiori urbe decem inusitatæ magnitudinis tormentis, ac ex inferiore colubrinis, sclopetis, alijsq; telis missilibus, nec non prægrandibus saxis supernè devolutis, usq; adeò sese defendere ceperunt, ut Galli qui promptissimi adcurrerant, deturbati pedem referrent, eorumq; tribunus Boppartus tormento majori discerptus, ac Russelius centurio cum multis aliis militibus, sclopetis ac sagittis vulnerati interirent. Nec dispari conditione Leo Gallus & Peczius pugnabant, quos hostes è propugnaculo, quod magna virtute & audacia subierant, cadente Christoph. Ginetto centurione, detruserant; ita ut re infecta & multis amissis commilitonibus retrofugere compellerentur; nisi tribuni suos ad restaurandam pugnam cohortati essent, ijq; recollectis animis eam redintegrassent. Qua fervente, & Peczianis impigrè rem gerentibus, nostrorum vexilla supra murũ vibrari ceperunt: Sed quum hostes ea simul cum signiferis è muro dejecta provolvissent, & certamen anceps & cruentum recruduisset, dubiaq; imprimis & incerta victoriæ spes esset, pedites demum Ungari circiter sexcenti ex Palffianis, qui Strigonii & in Nova arce metebant, laborãtibus Germanis subsidio accurrerunt, & hostes primum sensim retrocedere, simulq; cum Gallianis & Peczianis tandem deserere mænia coegerunt; ita ut urbem nostris, non sine utriusque partis cæde relinquerent; ipsique partim in urbem superiorem, partim verò ad pontem Pestum versus fugam capesserent.

Nostri oppugnationem adorti strenuè repelluntur.

Moxque certamine redintegrato urbem inferiorẽ capiunt.

In qua fuga quum Turcæ circiter quadringẽti, qui ex pugna cum Gallis contracta supererant, sese nec in urbem evadere, neq; ad pontẽ saluti consulere posse animadvertissent, quod utriusq; aditus à nostris præseptus & præoccupatus esset, in templum suæ superstitionis, quod proximum erat, profugientes, diu & fortiter, ut in extremo discrimine, sese defenderunt: postremò tamen a Gallis & Merispurgianis ac Ungaris peditibus circumventi, & ad unum interfecti fuerunt. Inter quos Husainus Marassiensis purpuratus, (qui locus ad Marsyam fluvium carminibus veterum poetarum inclytum, in Phrygia situs esse dicitur) vir senex à Germanis cæsus est: Cautum enim erat ducum imperio, ne quisquã vivus caperetur. Eos, qui effugij causa ad pontẽ procurrerant, Pecziani milites cum Ungaris insequuti, magnum cum eis certamen contraxêre, multisque ex eorum numero cæsis & in flumen præcipitatis, ad unum delevissent, nisi Janiceri ex Aquario propugnaculo subsidio provolassent: quorum adventu nostri jam labore fessi sese in Danubium præcipitantes, aquisq; umbilico tenus immersi, sese ad socios incolumes receperunt. In hac acerrima inferioris urbis oppugnatione præter Boppartum, Russelium, ac Gallicanæ legionis legatum Laudam cæsos, complures etiam centuriones ac manipularij, & ex militibus amplius trecenti occubuêre. Peczius verò in facie fœdè ambustus, & Flugius Rosburmij legatus in brachio glande sauciatus, ac signiferi aliquot vulnerati fuerunt. In partibus hostium supra Marassiensem purpuratum interfectum, ampliùs M. & D. Turcæ promptissimi periêre, ac Caramanus Mehemetes glande maxillam percussus, Asiaticusq; Beglerbegus, intenta fugâ in urbem superiorem evaserunt. In hac inferiori civitate tormenta bellica circiter XL. majora minoraq; reperta sunt: & Cameli C. ac aliquot Burdones Sarcinarii; cum pauca, nec alicujus nominis aut pretii suppellectili; nam quæ cariora erant, in superiorem urbem jam antea comportata erant. Biduo post ad tertiũ Idus Octob. hostes munitionem illam supra montem S. Gerardi è materia constructam de nocte succenderunt, & tenebris tecti sese in urbem contulerunt; quum tormenta priùs humo contecta defodissent, quæ tamen à Palffio inventa & in castra allata uno aut altero ibi relicto, ac peditum Ungarorum præsidio locus munitus fuit.

Cæsi in hac pugna utrinque cõplures

Munitio S. Gerardi ab hoste derelicta.

At Matthias aliique duces occupato minori oppido, aggeres propiùs superiorem urbem fieri, ac tormenta admoveri jusserunt, tribusque ex locis mænia verberari cepta sunt. Tũ verò Turcæ non solum se & urbem egregiè tueri, ac nostros procul arcere contendebant, sed etiã paulo post magno tam Janicerorum, quam equitum numero in nostros erumpere non dubitarunt. Cumq; ad legionem quam Oberenpruccus tribunus ductabat, quæ re aggeribus & tormentis adjuncta erat, irrupissent, milites magno animo hostibus resistere ceperunt; sed quamquam acerrimè pugnarent, tamen vincentibus numero Turcis res erat in summum conjecta discrimen, & nostri jam pedem referre ceperant, nisi postea totis ferè castris accurrentibus hostes repressi in urbẽ profugerent. Decretum deinde fuit, ut cuniculis agendis incumberetur, & mænibus pulvere sulphureo convulsis & apertis aditus in urbem pararetur. Ex altera etiam urbis parte, via Albana, quæ ad Meridiẽ spectat, tormenta XX. in aggeres pertracta sunt, ut illinc quoq; mænia diruerentur. Et quum allatum esset, hostes ea via suis subsidio venturos, Palffio munus excubandi cum suis Ungaris datum est, adjunctæq; legiones Germanicæ Sulciana & Pecziana, quæ auxiliis hostium opponerentur. Nec tamen ea uspiam

Eruptio hostilis prosperè coercita.

apparuêre, quod hostes oppugnandu Varadino inrenti, castra militibus & præsidiis minimè nudanda existimarent. Albam verò sibi ipsis potius metuerent, quam Budensibus opem ferre posse viderentur. Ad portam quoq; Sabatinam, intra quam vicus Judæorũ in urbe est, decem tormẽtis majoribus mænia conquassabantur; sed labor omnis quamquam impigrè susceptus, in irritum recidebat. Nam interea turbatum variis ventorũ turbinibus cælum ingentes interdiu noctuq; pluvias, frigidioribus tempestatibus mixtas, ciere non desinebat, uti autumnalibus diebus usu venire solet; ita ut egestæ cuniculorum scrobes aquis importunè replerentur, & sulphureus pulvis humida in tellure hebetatus, destinato operi successum denegaret; & quod magis obstabat, militum animi & vires adeo languebant, ut administrandis & obeundis rerum castrensium muniis satisfcere prorsus, neq; vel ipso vitæ discrimine permoveri posse viderentur. Præterea non in operis solum tormentorum vecturæ dicatis, omnis ad subeundum laborem alacritas aut promptitudo refrixerat; sed & jumenta & equi dies & noctes in cæno & aquis persistere coacti, ac ob inopiam pabuli fame macieq; enecti, vix pedes movere poterant: & Equembergus tormentario negotio præfectus, pedibus captus tepidius admodum & remissius, quam necessitas postularet, officio fungebatur. Accedebat ad tãtas rerum difficultates, quod hostes animadversis castrorum molestiis, quas à continuis cæli & aeris injuriis milites pati necesse erat, frequentiùs excurrere, ac variis ex partibus eis insultare, obvios cædere, ac variis modis inquietare non desinebant. Erant qui tormenta Pesto admovẽda, negotiumque ejus in potestatem redigendi Palffio, ac uni ex legionibus Germanicis committendum existimarent, ac ut eadem nocte transmisso Danubio id auspicaretur, decernerẽt. Verum iisdem rerum angustiis impedientibus, ea quoque consilia intermissa fuerunt.

Nostri continuis pluvijs & cæli tempestatibus vexati captu desistere coguntur.

Nec minoribus omnium rerum incommodis, ac gravissimis cæli injuriis, Saretgis ac Turcæ & Tartari, qui Varadinum oppugnabant, exagitari atq; afflictari videbantur, quum in eorũ quoq; castris cameli & equi calidiori cælo assueti, frigidiores pluvias & aquilones ferre non possent, ideoque passim ubiq; interirent: & cibariorum quoq; inopia laborari ceptum esset. Igitur quẽadmodum eodem nostri Budam, hostes verò Varadinum obsidione cinxerant; ita eodem etiam tempore, iisdem difficultatibus rerũ, ac paribus cæli & tempestatum injurijs coacti ambo duces, rebus infectis tormenta retrahere, & copias reducere constituerunt. Tametsi verò Sigismund. è Transsilvania, misso Cassoviam ad Maximilian. adhuc ægrotantem Stephano Toldio, ad ferendas Varadino conjunctis viribus suppetias, invitasset, ipseque Georgium Bastam cum Germanis ac Nobilitatis, quæ ad Racamassum castra habebat, copiis istluc proficisci jussisset; prius tamen quam ea auxilia Debrecenium pervenissent, Turcæ soluta obsidione Varadini & conclamatis vasis versus Belgradum erant profecti, eodemq; die, quod notabile videri potest, qui fuit ad tertium Nonas Novemb. Matthias quoq; princeps, reductis in naves tormentis, castrisq; solutis, Strigonium redire contendit.

Eadem incommoda in castris ad Varadinum obsidionem omittere Turcas cogunt. Unde utrinque eodem tempore exercitus re infecta reducitur.

Dum hæc in Pannonia à Matthia & Maximiliano principibus in hunc modum administrantur, Sigismund. in Transsilvania habito cũ suis consilio, partes reipub. Christianæ nedum deserere, sed cum Cæsare quibus posset conditionibus in gratiam redire constituit, quamquã non deessent, qui eum ut brevi post eventus ostendit, solitâ naturæ inconstantiâ laborare, nec ejus dolis credendum esse existimarent. Itaque reconciliationis spe assumptâ legatos deligit, Demetrium Napradium Episcopum Albanum, ac Stephanum Boscaium suum avunculum, quibus potiores totâ provinciâ nullos habebat, eosque Pragam ad Cæsarem mittit; quorum operâ repetitis, Varadino, Husto, Rivulo Dominarum, cæterisque locis, quæ ad Transsilvaniam extra ejus terminos sunt, quæve tunc Cæsaris præsidiis obtinebantur, eadem fœdera, quæ ante quadriennium, sancita erant, renovari postulabat. Quum legati, confecto per Moraviæ fines itinere, ad Cæsarem pervenissent, & fraudis ignari, de conditionibus agerent, nec spes ab indulgentia Cæsaris rerum ex animi sententia exequendarum deesse videretur. Sigismundus sive sponte, sive artibus Joann. Samoiscii Cancellarij Polonici, ac Andreæ Bathorii Cardinalis qui tunc Episcopatum Varmiensem in Prussia Polonicæ ditionis provincia obtinebat, ad novandas res, & semina odiorum animum adjicit. Igitur legatos suos egregia fraude ludificatus, per occultiores nuntios Cardinalem (cum quo tanquam patruele antea capitalibus odijs, atq; inimicitijs diffidebat) ad se sub fide evocat, & provinciam certis conditionibus ei offert. Is prius rege Poloniæ Cracoviæ convento, ac consilijs cum Samoiscio collatis, via Sandocensi, & Homonniana, simulato mercatoris habitu, mẽse Februario in Transsilvaniam pervenit; ac coercitis spe dominandi in præsens odijs, aliquot ante festa paschalia diebus in Civitate Megiesia, ubi conventum provinciæ indixerat, cum eo de tradenda provincia transegit, his conditionibus, ut Cardinalis quotannis ei, ubicunq; locorum & gentium foret, XXIV. millia aureorum numûm exolvenda curaret: Urbs Bistricia cum territorio, ac decimis fructuum, præterea arces Vechio & Saio, ac decimæ oppidorum Rusdij, Alsonsalvæ, Bogachili, atque Equemezonis, Sigismundo cederent, deque ijs pro libito ei disponendi facultas esset.

Sigismundus legatos ad Cæsarem de renovãdo fœdere mittit.

paulo post mutata sententia,

Cardin. Bathor. provinciam cedit.

Transactionis conditiones.

Re celeriter transacta conjugem, quam iterum ad Cuvariani secessus angustias relegaverat, minimè dignam quæ ei, sed longè majori, melioriq; principi collocaretur, Albam vocavit, & necopinantem brevi in hunc modum sermone allocutus est: Provinciam hanc Transsilvaniam, pro qua toties seditione, aut armis certatum est, quam nuper permutatione minimè pari Cæsari traditam repetivi, Cardin. patrueli meo denuo tradere in animo habeo: quòd legatos meos à Cæsare tam diu detineri, & miror, & gravis mihi cuncta adversa animo volventi, eorum expectatio est. Igitur te bono deinceps eventui commendatam ad matrem redire permitto; & si quæ retroactis annis dissidia inter nos extitêre, ut utriusq; nostrûm animo tollantur cupio, teq; ut idem facere velis, etiam atq; etiam obtestor. Quæ postquam dixisset, triduo post, rebus quæ ad iter erant necessariæ paratis, eam dimisit; & Francisco Dersffio, qui paulò antè jussu Cæsaris ad eam invisendam & reducendam erat profectus, de-

Conjugẽ à se ad matrem dimittit.

dit, ut ad matrem deduceret. Ipse, convocatis populis, Cardinalem deinceps provinciæ præfuturum præfatus, se in alienas regiones studio privatæ vitæ amplectendæ profecturum retulit; atq; adeò apud servitio atq; patientiæ assuetos, præteritorumque exemplorum metu coactos, quicquid visum obtinuit. In hunc modum fortuita celeritate ipse excessit regno, & itinere per Moldaviam facto, ad Samoscium, apud quem antea soror ejus Griseldis in matrimonio fuerat, in Poloniam sese subduxit. Cardinalis autem, cùm solenne sacramentum provincialibus Megiesij præstitisset, officiosi leviri functus munere, Mariam Christiernam provincia excedentem, curru eleganti & equis donatam, ad oppidum usq; Tuttium comitatus est; seq; pro ijs arcibus ac fructuum decimis, quas ipsa à marito donativi nomine in Transilvania obtinebat, XV. millia aureorum numûm quotannis soluturū promisit. Interea Cæsar temporibus etiam aliquid tribuendum reputans, legatos ejus moderata cum deliberatione dimiserat, qua ille facilè contentus reddi potuisset; sed quum ad Hodolinum Moraviæ oppidum appulissent, obviam suos tabellarios habuêre, à quibus Sigismundū solita instabilis animi mobilitate agitatum provinciâ excessisse, & Cardinalem rebus præesse cognoverunt. Quibus cognitis Tirnaviam eundum, ibiq; subsistendum rati, Cæsarem de his rerum mutationibus certiorem reddidere; seq; earū penitus ignaros asseverando, quid fieri velit, ibidem expectaturos perscripsêre. Qui eorū excusatione acceptâ, misso Tirnaviam Bartholomæo Peczio, qui Cæsari eos fide obstrictos redderet, suis rationibus, quo possent modo in præsens consulere, permisit: sicque alter Napradius post Cardinalis cædem in provinciam reversus est; Boscajo verò extra fines diutius fuit delitescendum.

Ad Samoscium in Poloniam se recipit.

At Cardinalis primam novo principatu legationem ad Michaelem Transalpinum misit Georgium Ravasdium, & Nicolaum Vitesium, amicitiam & boni vicini officium pollicitando, eandemq; vicissim ab illo expetendo. Nec multo post etiam alteram ad Georgium Bastam Cassoviam ire jussit, expostulatum graviter Transalpinum novas res, nova pellendi sui & occupandæ Transsilvaniæ consilia animo agitare. Verùm Basta simplici usus sermone, sibi Michaelis animum minimè cognitum esse legatis respondit, licereq; ei ab illo, quid moliatur percunctari. Interea venit in Transsilvaniam Germanicus Malaspina Episcop. Casertanus à Clemente Pontifice missus, qui Cardinalē ad fœdus cum Cæsare feriendum cohortaretur, quē illis ipsis diebus Husaimum Chausium Turcæ legatum ab se dimisisse cognoverat. Nec irrita Casertani legatio fuit, cui Cardinalis suam fidem & obsequium Cæsari semper promptum & paratum obtulit: ejusq; confirmandi causa Stephanum Cacasium ad Cæsarem misit.

Cardin. legati ad Valachum & Bastam.

Malaspina in Transsilvaniā à Clemente PP. mittitur.

Hanc cum Cæsare & Pontifice pacificationem Michael Transalpinus quum nesciret, aut se nescire simularet, arte utendum ratus, copias cogere belli Turcis inferendi prætextu cœpit, arma in urbibus Saxonicis Trāsilvaniæ, & bellicos apparatus comparare, tympana, vexilla, sclopetos, pulverem, non sine bona Cardinalis venia emere, legatos ejus Ravasdium, & Vitesium, quo à se omnem suspicionem amoveret, cum bona spe pacis dimittere, ac coram eis juramentum solenne cum suis Bojerijs, seu nobilitate præstare; quo se ea fide obstringebant, qua non ita pridem Sigismundo abeunti obstrictæ fuissent. Hoc juramento simulationeq; benevolentiæ Cardinalis confirmatus, eorum voces & studia, qui suspectum apud se Michaelem reddere conabantur, & ejus apparatus non in Turcas, sed occupandam Transilvaniam fieri contendebant, nequaquam admittere erat solitus. Dicebatur autem Michael, mox post ingressum Cardinalis, ad Cæsarem nuntios misisse, per quos illum Turcicæ societatis, & clientelæ ambitus insimularet; & si Cæsari videretur, eum velut occultum Cæsaris inimicum & hostem, armis provinciâ exturbandum pollicebatur. Quo autem fraudulentius destinata perficeret, sub id tempus mense Septembri Dinionum Vestiarium legatum ad Cardinalem ire jussit, tutum in Ungariam transitum per mediā Trāsilvaniam petens, quod Michaelem jussu Cæsaris in Ungariam ad ferenda contra Turcas, & Ibraimum purpuratum auxilia vocari diceret. Sed Cardinalis negavit tantum discriminis exercitui Christiano imminere, ut ejus auxilijs opus esset, hortanisq; eum est, ut potiùs in Bulgariam, trajecto Istro, duceret, ibique vastata igne & ferro regione ageret, ut hostes ad sua tutanda revocarentur. Vix dum Dinionus redierat, cum iterum legatos Michaelem Banum Cralovanū, & Georgium Thracem prætoriæ turmæ præfectum, ad Cardinalem remittit; se uti consuluisset, Istro trajecto ad vastandam Bulgariam profecturum nuntians, dummodo ne quid sibi à tergo è Transsilvania hostile inferatur. Cardinalis cum ei ac copijs ejus nihil mali imminere respōdisset, securumq; eum reddidisset, legatos dimisit: & quum res Transsilvanicas per hunc modū in tuto collocatas existimasset, comitia ad Divi Lucæ festum Albam indixit, ut in ijs fœdus cum Cæsare & Pontifice initum publicaret, quod adhuc cum paucis, quorum consilio utebatur communicaverat.

Michael Vaivoda Transilvaniam invadit.

Ejusdem doli ac fraudes.

Intento in eam curam subitò adfertur, Michaelem magnis copijs summa celeritate Alpes superasse, jamque ad urbem Brassonem in Transsilvania esse, ac domum & villam Johannis Beoldij inter Siculos incendio absumpsisse. Nam is sive permissu Cæsaris, sive non ullis ejus expectatis mandatis, ambitiosi facti certus, ac dominationis quam animo conceperat, præproperus exercitum coegerat, ut provinciam armis invadere, Cæsarisque imperio in speciem, re autem vera, uti exitus docuit, sibi subijcere posset. Igitur Cardinalis solutis repentè comitijs, omnes armatos Sebessum in castra convenire jubet, Gasparem Comisium legatum in exercitu constituit, & obviam Valachis quam celerrimè ire decrevit. Sed quum hostes Albam versus progressos esse cognovisset, non expectatis omnibus copijs, quæ lentiùs, quam necessitudo temporis postularet, confluebant, cum sex duntaxat millibus armatorum occurrere potuit, cumq; Fogorassium prætervectus esset, qui locus eius præsidio tenebatur, ad campos Cibinienses pervenit; ibique adesse hostes, ut rem ad prælium & certamen haud dubiè deductam animadvertit. Itaq ipse ejusmodi rerū atq; armorū rudis, animo tamen præsenti & minimo

pavido Comisium, ut exercitum in aciem & ordinē cōponat, hortatur; ipse obequitando & ordinum ductores alloquendo & cohortando, ad rem bene fortiterq; gerendam incitat. Valachus quia erat juxta formam veteris Calendarii dies Divo Lucæ Evangelistæ dicatus, apud Græcos quoque, quorum ritum Valachi sequuntur, festus & sacer, & necdum suas copias ex montium angustiis eduxerat, à pugna abstinuit. Quo die Casertanus Alba profectus in castra venit, & à Cardinale paulo post ad Michaelem missus est, ut de fœdere cum Cæsare percusso eum edoceret, & ab inferendis Transsilvaniæ armis eum averteret: Sed is reversus, nihil certi de pace attulit.

Transsilvanorum cū Valachis certamen atrox.

Sequenti die Divis Apostolis Simoni & Judæ dicato Michael suos ad pugnam instruere cepit, & in aciem produxit, Transsilvani simulatione pacis sibi imponi sero animadvertentes, primum Valachorum impetum explosis tormentis retūdere ceperunt, nec diu post prælium utrinque atrox & cruentum cōmittitur, quum utraq; pars parem fere militum numerū habere videretur: Nam à Cardinalis partibus novem circiter millia militum erant, cum iis, qui post comitia advenerant; quū Transalpinus ex promiscuis gentibus tria millia & ducentos secum adduxisset, & citra alpes castra ejus Siculorum adventu (iis se veteres libertates redditurum erat pollicitus) duplici fere numero aucta essent. Tametsi Trāssilvani egregie fortiterq; pugnando, novū principem tueri non prætermitterent; incumbentibus tamen ab una parte Valachis, & ab altera Siculorum prævalida manu, quū plurimi partim sclopetis, partim hastis & gladiis cæsi occumberent, ac multo plures sauciarentur, pedem referre, ac postremo terga vertere ceperunt. Comisius & alii Præfecti fugam retentare conati, nihil profecēre, & diffugiētibus in diversa omnibus, Cardinalis quoque saluti suæ fuga consulere est coactus. Cæsi in acie sunt milites MCXVIII. inter quos Stephanus Lazarius veteranus prætorianorum peditum ductor, Moschicis bellis apud Stephanum Regem Poloniæ clarus, Franciscus Toldalaghus, Joannes Berendius, & Michael Culpenius, qui signum prætorianum gestabat. Panctatius Sēnieius, Moyses Siculus, Stephanus Toldius, ac Petrus Husarius, qui in prima acie fortissime dimicaverant, ad extremum relicti à sociis fugientes sese in tutum receperunt. Capti etiam haud pauciores. inter quos Georgius Ravasdius jam senex, & Lupus Comisius Siculus, infelici sua sorte in manus Valachorum inciderūt: quorum alter Ravasdius, efflagitantibus eum ad supplicium magno clamore & tumultu Siculis traditus est: ipsique extemplo eum innumeris plagis & vulneribus affectum in frusta dissecuerunt; propterea quod ante triennium in ipsos ob promissa sed non reddita libertatis jura rebellantes, jussu Boscaii, crudeles & sanguinarias manus acerbissime exercuisse dictitarent. Lupus autem paulo post, sive ob privatas, quas cū Valachis habebat simultates, sive Arianæ sectæ, quā profitebatur, odioso nomine in carcere necatus fuit. Gaspari Cornisio, copiarum imperatori, qui vivus in ejus conspectum adductus erat, pepercit, eumque incolumem dimisit.

In quo Transsilvani fusi ac fugati.

Georg. Ravasdius à Siculis frustatim dilaceratus.

Cardinalis, ubi fusum & fugatum exercitum suum, nec spem ullam reparandi ejus vidit, ante occasum solis, versus Moldaviam fugæ se commisit. Sequuti sunt eum fugientem circiter centum socii, Thomas Chomortanus, Georgius Palatricius, Joannes Beoldius, cum Paulo & Clemēte filiis, ac complures alii. In fuga Palaticium in arcem Vasachellam divertere, ac si fieri posset, Siculos, qui nondum omnes defecerant, in officio continere jussit, promissa eis oblivione proditionis, & veteris libertatis restitutione; Sed ea omnia frustra fuere: Nam Siculorum agrestium valida manus, Bulgaris & Valachis sese aggregans, eos saltus & juga obsederat, & Cardinalē, quē ex acie evasisse constabat, (quamquam abjectis purpuræ insigniis, vilem & villosum habitum induisset) indicio Siculorum & ductu persequi ceperat. Is jam ad radices montis Aitossi, Transsilvaniam à Moldavia & Podolia dirimentis, quæ olim Sarmaticæ alpes vocabantur, errando ac famem & sitim, rerumque omnium inopiam tolerando pervenerat, crebroq; suspirio fortunæ suæ indignatus, triduo post adversā pugnam, ad opiliones quosdam nocturnis ignibus excitatis calescentes diverterat; quorum unum, dato ei aureo numo, pro vicini fontis aqua miserat, quum hostes, ducentibus Siculis, eumq; digitis ostendentibus adesse sensit. Illis obviam misit Miconem adolescentem, qui eos blandiori prece & promissis placaret; Sed illi ferino more miserum illum extemplò trucidarunt. Cardinalis quum sibi non cum hominibus, sed atrocibus belluis rem esse vidisset, hostiles ictus stricto latiore gladio excepit, diuque pugnavit; Sed inter pugnandum vulnus ei lethale securi jacta supra lævum oculum in fronte illatum est, & mox aliud in occipitio supra jugulum; ac cum in humum exanimis corruisset, caput ei præcisū fuit. Cæteri quoque fere omnes partim trucidati, partim capti sunt; quorum etiam complures in itinere ab iratis agrestibus cæsi, uti accidit Stephano Cabosio & Nicolao Bartacovitio, cum nonnullis aliis. Caput Cardinalis abscissum ad Michaelem allatum, eorundem, qui interfecerant operâ, reperto trunco additum, magnificentissimo sepulturæ honore Albæ curatum est, comitante ipso Transalpino, & exercitu; non sine multorum mortalium commiseratione, qui illum vix XXXIII. annorum juvenem ac vix octimestri potitum imperio, tam sævo diræ calamitatis infortunio prorsus indignum judicassent, nisi intempestivæ ambitionis, ac prævaricati sacri ordinis reus, haud immerito argui posse censeretur.

Cardinalis diu oberrās à Siculis fœde trucidatur.

Harum rerum, uti acciderant, Basta certior factus, quem Maximilianus recuperatâ valetudine Viennam discessurus, suum Cassoviæ & in superiori Pannonia legatum reliquerat, in spem recuperandæ Transsilvaniæ, quum etiam à Michaele victore identidem accerseretur, Varadinum, ac inde Claudiopolim contendit, adductis unà secum Davide Ungnadio, ac Michaele Siculo Sacmarii præfecto, quos eo tempore Cæsar in Transsilvaniam legatos miserat, qui rebus Transsilvanicis componendis Bastæ auxilio essent, provinciamque à Michaele receptam, suo nomine gubernarent. Verum Michael suopte ingenio mobili repentinus, suspicax, & facile quibusvis vel incertis rumoribus temerèque fidem adhibere solitus, Bastā & legatos in provinciam ingredi passus, nequaquam tamen ea decedere, ac Cæsari, sicuti se illi acquisivisse jactitabat, restituere voluit: sed dictis ac factis in Bastam Cæsarianosq; omnes acerbius invectus, provinciaq; avarè, crudeliter, atq; insolenter ex-

Basta à Michaele accersitus in Transsylvan: contendit.

Michael provincia decedere abnuit.

pilatā,

pilatâ, in suspicionem venit perfidiosi initi consilii, quod dominandi incensus libidine, regnum affectare videretur. Quæ quidem fuere initia dissensionum, & odiorum, quæ inter ipsum & Bastam in occulto gliscere cœperunt; ac non diu post diram ei & improvisam mortem maturarunt, sicuti suo loco memorabimus. Atque hæc quidem initio ejus hiemis acta sunt, quę sæcularem annum præcessit, & Sigismundus res Transilvanicas variis invectis belli calamitatibus acerbissime conturbavit.

Eodem etiam tempore, per certæ fidei exploratores allatum est, post Haidar Scabi oblidis mortem, seu naturali cursu, vique alicujus morbi obvenientem, sive veneno procuratam, bellum inter Persas & Turcas recruduisse, ac Cicalam purpuratum ad illud administrandum in Asiam missum esse; adversus Cæsarem verò in Pannoniam Mehemetem belli avidum per se exercitum ductare voluisse, sed à matre & primaria conjuge tenerrimè blandientibus & obsecrantibus, ne prioris ad Agriam acceptæ cladis exemplo desertus à purpuratis & prætorianis, caput manifesto crimini objectaret, seque & imperium omne inconstantis fortunæ arbitrio cômittendum putaret, ægrè retentum, Ibraimo purpuratorum principi, suæque sororis marito rerum gerendarum curam demandasse; sic tamen ut omnia, quæ ad pacis & induciarum conditiones tractandas pertinerent, prius & ante alia cuncta experiri juberet; & si Cæsariani ad eas amplectendas spontè adduci non possent, quod vix fore sperabant, tum demum armis & bello cogendos esse decreverat; jamque ille superatis Thraciæ & Macedoniæ montibus, Samandriæ appropinquare nuntiabatur. Quapropter Suarcemburgus consiliis cum Palffio & Nadasdio communicatis, promovendas ex hibernis copias, & antequam hostes tota belli mole ingruerent, tentandam aliquam fortunæ aleam decrevit. Primum igitur Palffius peditatus Ungarici partem cum iis, qui nullis addicti stipendiis, prædà ex hostico raptâ vivere solent, ducibus Petro & Abrahamo Thracibus selegit, ac Danubium versus in inferioris Ungariæ partes ire jussit; ut si occasio se offerat, commeatum, qui Budam in usum Turcarum, adverso flumine navibus vehebatur, interciperent, atque igni aut aqua corrumperent. Ipsi vero conjunctim evocatis ex hibernis tam equitibus quam peditibus Ungaris & Germanis, ac Gallis mercede conductis, petartoq; duum generum plaustris imposito, Albanis suburbiis patefaciendis, illud admovendum censuerunt: Ex itinere vero præsidiarios è Vesprimio, Palota, aliisque arcibus sibi adjunxerunt.

Ibraimo cum copiis in Ungariam proficiscitur.

Et quum de nocte Albam pervenissent, ac destinata exequi vellent, jamque machinam portæ Ingovanæ furtim aptarent, animadversi ab hostibus, qui ad tuendam urbem providi præcipitesque tuebant, tormentisq; petiti cœptis abstinuere, tantâ Gallorum operi incumbentium trepidatione, ut quum machinarum alteram succenso pulvere frustra explosissent, alteram adcurrentibus necopinato hostibus capiendam relinquerent, non sine ducum perturbatione doloreque, qui in hunc modum nequaquam arridente conatibus fortunâ, Jaurinum reverterunt, eo eventu, ut in posterum sequentibus bellis nullus ejus machinæ usus esse potuerit. Ferunt hostes eam, quam cœperunt, magnâ admirantium & prosequentium turbâ & pompâ in urbem vexisse, atque illinc simul cum quatuor aut quinque militibus Gallis unà interceptis triumphantium in morem Budam perduxisse, isthicque purpurati jussu, experiundæ ejus violentiæ causâ Gallis explodendi negotium datum esse, qui illi ejus rei se ignaros, ac præsidii duntaxat non artificii causâ adhibitos fuisse frustra excusassent, postremo minaciter cogentibus Turcis, pulvere incenso illam explosam in frustra dissiluisse, ac Gallos una cum astantibus Turcis fœda membrorum dilaceratione subito discerptos atque exanimatos periisse.

Nostri petardû Albæ portis, irrito labore admovent.

Petardi machina à Turcis intercipitur.

Sed Petrus & Abrahamus, cæterique liberorum peditum ductores, quum facto penes ripam Danubii itinere, Tolnam pervenissent, sociosque, qui Canisæ, Babociæ, ac aliis confiniis & in Illyrico erant, de suo adventu certiores reddidere, & in partem laboris lucrique invitatos ad certum in insula Danubii locum adesse jussere. Nec diu post Prodanus Thrax cum Canisianis & Baicianis adfuit, & aliunde quoque multos prædæ aviditas certatim confluentes attraxit; breviq; omniû numerus ad MCCLVIII. milites excrevit. Interea Ibraimo purpurato jubente, qui jam Belgradum pervenerat, rei annonariæ præfecti Turcæ, commeatum omnis generis navibus onerariis, & actuariis, quas ipsi Gemias vocant, impositum, adverso Danubio, è Samádria & Belgrado vehere cœperunt. Classis Belgradi stationem habere solita cum una triremi, ac Turcarum, qui terrestri itinere comitabantur, quinq; millia custodiæ ejus & securitati adhibita. Quod quum peditibus nostris per exploratores, quos inter hostes habebant, & qui de numero, & consiliis eorum certissima quæque adferebant, significatum esset, mox in insulam Danubii, haud procul Calocia dissitam, in qua arx Erdodia deserta jam nunc, & diruta conspicitur, concesserunt, eo consilio, ut quamcunque fluminis ripam hostes tenerent, ex ea insula, navigiis, quæ in hunc usum undique conquisita sibi comparaverant, impetum facerent. Cùm Turcæ dextrâ ripâ venirent, tot & tantæ classes, ac terrestres copiæ justi exercitus speciem procul intuentibus præbebant: eam ob caussam bipartiri copias sortirique peditibus visum est; ita ut pars terra, pars flumine hostes aggrederetur. Quum propius ventum esset, Prodanus, cui sorte cura terrestris pugnæ obvenerat, in Turcas terrestri itinere venientes primus infesta signa intulit; Abrahamus verò & Petrus magno sublato clamore fortiter in classem irruerunt. Pugnatum est cùm à Turcis, tùm verò à peditibus acerrimè; sed quum pedites crebram in hosteis glandium procellam effunderent, & duobus tormentis minoribus, quæ nuper Turcis adempta in campestres usus secum attulerant, è ripa sæpius explosis, navales socios magno detrimento affecissent, simul & naves vehementer afflictas perforassent, & Prodanus sclopetis rem penitè gerendo hostes, cæsis amplius mille, in fugam conjecisset, relicta peditibus tam victoriâ, quam omnis generis commeatu, fœde profugerunt: cum ex eorum, qui vicerant numero, vix centum milites desiderarentur.

Heydones, classe Turcica, præsidiariisque ejus profligatis, opima potiuntur præda.

Captæ sunt naves onerariæ ingentis magnitudinis LVIII. queis incredibilis frumenti, oryzæ, hordei, farinæ, ac biscocti panis, & salitæ carnis ovillæ copia reperta est. Triremis etiam

una.

una, & XXXIV. naſadæ, quas etiam Saicas vocant, diffugientibus in continentem ijs, qui eas conſcenderant, militibus, facile occupatæ ſunt: ac præter illa, quæ in navibus erant, alia etiam IX. tormenta currulia, terreſtri vecta itinere in poteſtatem noſtrorum pervenére. Verum omnia ea, quod inter tot hoſtiles urbes atque arces avehi non poſſent, ut naves & commeatus omnis generis partim injectis ignibus concremata fuerunt, partim ut tormenta & eorum apparatus in Danubium immerſa perierunt. Pulvis verò ſulphureus, cujus duo tecta navigia plena erant, ardenti funiculo indito magnum edidit fragorem, & temporis momento in fumum & aerem evanuit. Pedites agricolis, qui catervatim ad pugnæ locum frequentes convenerant, liberam accipiendi dividundique inter ſe commeatus poteſtatem ſponte obtulêre. Verum illi Turcarum vim crudelitatemque veriti, ejuſmodi muneribus, quæ ſibi perniciem allatura eſſent cauto prudentique conſilio abſtinuerunt. Parta à peditibus pro eorum numero notabili victoria, cui etiam haud contemnendus variarum rerum & manubiarum cumulus acceſſit, quum hoſtes tanta rerum bellicarum, ac annonæ & militum jactura perculſi perturbatiq; nuſquam ad claudendum eis reditum prodiiſſent, opimâ onuſti prædâ ad ſuas ſtationes redierunt; Ibraimo ob acceptum commeatus intercepti detrimentum, non mediocri dolore, curaque affecto.

Legati Boricij Moſcoviæ Ducis ad Cæſarē.

Sub id tempus Pragam ad Cæſarem venêre Michael Ivanovicius, & Iohannes Sonius Vlaſinus legati, nomine Boricij Moſcoviæ Ducis, qui deficiente Baſiliorum progenie, conſentientibus populorum ſuffragijs, è Cancellario in Principem electus erat, amicitiam & obſequia pollicentis. Is munera etiam ſplendidiſſima, & tam mittentis quam accipientis nomine digna mittebat, quæ ad decem myriadum ſummam æſtimabantur; ita ut pro dimidia eorum parte monetam argenteam eximiæ puritatis, quam Moſchi Rublos vocant, repræſentaret: altera vero pars ex pretioſiſſimis pellium Zebellinarum, ac Luporum cervariorum, nigrarumque vulpium cumulis conſtaret; quas principum veſtibus ſuffulciendis dicatas, natura Moſchis frigidiore cœlo habitantibus indulgentior, cæterarum gentium regionibus denegavit. Fuêre etiam inter dona aliquot hieroſalconum paria, quorum captura in locis Septemtrioni ſubjectis frequentior eſt, ſparſa candidis guttulis cauda & alis, ex genere rapacium avium capiendis gruibus & ardeis idoneum. Addebant Legati, ea nunc Cæſari ad ſuſtinendos belli ſumptus miſſa eſſe, ad ſuum adverſus Cæſarem benevoli animi teſtimonium in præſens declarandum, brevi haud minora obſequij ſigna ſubſequutura. Gratiæ Boricio actæ, & legatis, donec Pragæ & in ditione Cæſaris fuerunt, hoſpitium ubique & lautia præbita: ipſique aureis torquibus, ſericeis veſtibus, ac elaboratis ad ornandum abacum argenteis poculis, alijſque muneribus cohoneſtati, domum reverſi fuerunt.

Eximia illi munera offerunt.

Interim Palffius certum Ungarorum militum numerum Strigonio ad ſpeculandum Budam verſus emiſit, qui haud procul urbe & ſuperioribus thermis in occulto ſaltuoſoque loco ſeſe abdiderunt; Accidit autem, ut Solymanus purpuratus, cui nomen Superciliofo ex re fuit, non ita pridem Temeſvario Budam translatus quem à Lugaſſianis & Andrea Barciano fuſum fugatumque diximus, cum LX. equitibus, relaxandi animi cauſa urbe exiret, ac in noſtrorum veſtigia fortè incideret: quæ indagando ac longius incautiuſque perſequendo in inſidias incidit; & dum equus ad ſclopetorum ſtrepitus ſerociret, rupto equeſtris ſellæ cingulo, excuſſus, & alijs omnibus (quod mirum videri queat) ſalvis ſolus ipſe captus fuit, & ad Palffium perductus; à quo Viennam Matthiæ principi dono miſſus eſt. At Ibraimus, qui hactenus lentiùs atque ſuſpenſius propter Aſiaticarum copiarum expectationem ſibi, progrediendum exiſtimaverat, improviſo viri clariſſimi caſu, ſimul & infauſta eorum, qui commeatum vehebant, clade permotus, ruptis moræ cauſis, caſtra promovete, ac cum eo, quem ſecum habebat exercitu, Budam venire maturavit. Ibi in locum Solymanni tam fœda & miſerabili ſorte capti, Muratem purpuratum conſtituit. Eodem tempore varijs in locis Pannoniæ & Illyrici ac Viennæ, & tota Auſtria terræ motus ingentes fuêre, ut pleriſque in oppidis collapſæ turres, ac multæ privatorum hominum ædes vitio in parietes facto, incredibile detrimentum acceperint, quod poſtea maximis ſumptibus fuit reſarciendum.

Solimanus Budenſis ab Haydonibus capitur.

Murates ei ſuccedit.

Terræ motus.

Nec multò poſt Ibraimus ex præſcripto principis ſui ad Palffium literas dedit, quibus ſe ac ſuum principem calamitatum & ærumnarum innoxiæ plebis miſertos, quas jam ferè à decennio aſſiduis bellorum procellis jactata toleraſſet, ad pacem & quietem animum applicuiſſe: non quod eos belli tæderet, quo feliciter geſto fines ſuos latiùs extendiſſent, ſed ut quieti & tranquillitati populorum conſuleretur; ſe igitur eum etiam atque etiam hortari, ut omnibus viribus laborare ne deſinat, quo inter duos potentiſſimos principes pax & amicitia redintegretur: certum eum eſſe debere, ut ſi ejus operâ & interventu ea coaleſcere queat, animam ejus delictis omnibus expiatam poſt hujus vitæ decurſum, ad perpetuas beatorum ſedes, ac ſempiternam felicitatem evolaturam. In eandem ſententiam Tartarorum quoque princeps Caſis ſcribebat: ac ambo literas ſuas duobus Budenſis urbis civibus Chriſtianis in caſtra noſtrorum perferendas dederant. Quum verò eadem ab exploratoribus ad Palffium de Turcarum principis animo minimè à pace alieno aliundè allata eſſent, Matthiam ac Cæſarem, miſſis ad eos Ibraimi & Tartari literis, certiores reddidit. Cæſare ex adverſo, ſi æquis conditionibus pax fieri poſſet minimè diſſentiente, reſcripſit Ibraimo Palffius, ſuis apud Cæſarem precibus, ac indefeſſo ſtudio, quo ad pacem eſſet inclinatus, ægrè obtinuiſſe, ut de conditionibus renovandi fœderis, ſi æquæ ac toleratu minimè difficiles proponantur, certo loco ac tempore utrinque colloquium inſtitueretur. Quum Ibraimo quoque & Tartaro idem placuiſſet, inſula Danubiana, æquali ferè inter Budam & Strigonium intervallo deligitur, ad quam utrinque conveniatur. Palffio curante ibi tentoria extenduntur, cùm ſingula unicuique, tum verò prægrande in medio unum, in quod omnes tractandæ rei divertere poſſint. Tum Legati à Cæſare delecti agilioribus navigijs, quas Saicas vocant, valida militum manu aſſumpta in inſulam devehuntur; Johannes

Ibraimi purpurati ac Tartarorum principis literæ de pace ad Palffium.

Convētus Chriſtianorum & Turcarum in inſula Danubiana.

Cutaſ-

Cutassius Archiepiscopus Strigoniensis, Palffius, Nadasdinus, & Peczius, ijs diebus Pragâ huc profectus. Eodem ex parte Turcarum convenêre Ahmataga Tartarorum principis legatus, ac omnium consiliorum arbiter, Mehemetes, qui Haja Ibraimi leganis, ac Ferhates Janicerorum tribunus, & Habelus Affendius Budēsis prætor & legisperitus, vir senex, & magnæ apud barbaros auctoritatis: & cum ijs Alexander Palæologus, genere Græcus, quem ad legatos Cæsaris in Transilvaniam venisse retulimus. Is Tartarorum principi charus & consiliorum particeps, ejus vectigalibus & portoriis tā terra quam mari præerat. Antequam convenirent, obsides utrinque dati & accepti; hinc Lupus Starcitius, Comaronij legatus, ac Horatius Provisionalis Mantuanus, Strigonij Germanorum militum præfectus: illinc verò Murates Budensis cum Ali Marasiensi purpurato, in locum ejus, qui superiori anno Budæ cæsus fuit, nuper sufflecto.

Obsides utrinque dati.

Turcarũ iniquissima petitiones.

Cùm in prætorio tabernaculo diu multumq; verbis disceptassent, petere ceperunt, ut non solum Strigonium, Filecum, Nogradum, & alia omnia hoc bello à nostris capta, sed etiam Jaurinum redderetur, quod illud Sinanus multo Turcarum labore & sanguine expugnasset: nostri contra & Agriam & Hathuanum, ac quæ circa possiderent, cum Siroco, & Cerepo reddi postulabant; nec Jaurinum ex æquo & bono repeti posse dicebant, quod jure belli, atque adeò vi ab ipsis extortum recuperatumq; esset; illi ex adverso Agriam cum locis vicinis ab ipso principe Mehemete occupatam sine expiabili delicto, nec dari nec accipi posse respondebant. Et quum tempus in hunc modum protractum esset, nec conveniri posset, quod à neutra parte tolerabiles satis conditiones proponerentur: Turcæ prius tacitis inter se sermonibus colloquuti, se ea, quæ essent ultro citroq; tractata, Ibraimo, purpurato & Tartarorum principi relaturos dixêre, ac in crastinum diluculum cum illorum votis & sententiis redituros, Dirêpto colloquio ad cibum sumendum invitati, quod jam meridiei tempus abiisset, una cum nostris legatis discubuêre; ac deinde secundo flumine citatis remis descenderunt. Sed quum ad sequentem diē diutiùs expectati non venissent, duos tandem Chausios misêre, qui obsides repeterent, iisque receptis Palffio & Cæsarianis dicerent, se detrimentosæ paci, qualem ipsi cuperent, assentiri non posse; sed sicuti Deo Opt. Max. auspice arma sumpsissent, ita etiam partâ propediem victoriâ posituros esse: Nostri quoque Deum immortalem, qui ruptores fœderum ulcisci soleat, & pro meritis cujusque eo bello præmia redditurus sit, non defuturum justa & honesta exequentibus responderunt: nec obsides reddituros, nisi priores ipsi suos recipiant. Remissis Chausijs Cæsariani in castra Strigonium rediêre, & Peczius Pragam regressus, initæ legationis exitum ad Cæsarem pertulit; & Suarcemburgus eodem die Jaurino eadem in castra descendit; eaque vallo & fossa septenum pedum lata profundaque circumdari, castella etiam & munitiones ijsdem in locis, quibus Mansfeldius instituerat, erigi jussit.

Nostri pace infecta redeunt. Suarcēburgus castra sua validè munit

Quæ dum fiunt, & obsides ultro citroq; redduntur, Ibraimus, qui nostros oblatæ duntaxat pacis mentione ab armis discessuros existimaverat, postquam protracto pertinacibus animis bello, omnem iniquioris otij conditionem aspernati & respuere animadvertit, ira doloreq; percitus, ac fremens, castra promovere, ac nostrorum castris propius conferre constituit: & exercitum omnem simul & Tartarorum auxiliares copias Vaciani primò, ac deinde trajecto Grano, ad subjectos Strigonio campos duxit. Sed quum nostri castris se continerent, nec facile invitos ad prælium perduci posse constaret, præfectis & ducibus frequens concilium militare, quod illi Divanum vocant, indixit, cur Tartarorum quoque Hamus, & Ahmataga ejus legatus interfuêre; talemque ad eos concionem habuit:

Ibraimus sua castra nostris admovet.

Ibraimi in Divano oratio.

Video ego, viri fortes, & longo militiæ usu factisque celebres, hostibus nostris, tametsi virtute vestrâ sæpenumero victis, incerta belli & fortunæ etiamnum securitate & otio potiora esse, ut qui toties oblatam à nobis, nomine potentissimi Imperatoris nostri pacē, tam superbè quam insolenter repudiare, ac cædem & vulnera, ac calamitates, quæ bella secum trahunt præoptare videntur. Qua eorum obstinatione non equidem adeo permoverer, si vel ad decernendam ferro rem progredi, & manus nobiscum conferere vellent; tali enim eventu, sive felici, sive aspero & adverso, rerum humanarum omnium, sed maximè bellicarū dominatrix fortuna hactenus finem qualemcunque imposuisset. Verum enimverò nec in aciem prodire, nec pugnæ potestatem facere homines importunissimi & flagitiosissimi audent; sed se in castris, vallo, fossa, propugnaculis, castellis, aggeribus, & vario machinarum genere munitis abditos continent, ut nos è lõgissimis Asiæ & Europæ regionibus quotannis huc pertrahant, ac fame, siti, & rerum inopiâ excrucient, ac demum ingruentibus hibernis tempestatibus, labore & difficultate belli, ac cœli injurijs fatigatos, composito dolo, quod jam sæpè evenit, nec sine ludibrio remittant. Quibus de causis commutandam nobis omnem belli rationem, & hostes, qui munitionibus suis inclusi nec facilè oppugnari, nec ad pugnam elici possunt, rerum omnium incommodis & crudeli regionum depopulatione, universisque belli calamitatibus, quæ dici possunt, si vobis idem videbitur, exagitandos statui. Et quo facilius destinata perficiamus, primum Tartaros commilitones, qui equitatu & celeritate maximè valent, excursionumque & populandorum agrorum peritissimi habentur bifariam procurrere; deinde Turcas alia via alias regiones populosas adhuc, belli & cladis integras pervastare jubebo; ipse cum exercitus robore idoneo loco consistam: unde si opus sit & necessitas postulet, atq; adeo si hostes (quod eos ausuros valdè dubito) luctuoso patriæ suæ excidio permoti, obviam eundum censeant, occurrere eis, ac nobilis alicujus committendæ pugnæ occasionem capere possimus. Hæc ad commodum invicti Imperatoris nostri, ac nostram & exercitus existimationem pertinentia, quę in animo habui, vobis duxi proponéda; & hanc viã in pręsens commodiorē putavi, qua vel hostes è scrobibus suis, & cuniculorũ latebris, in aciem & dimicationem pertrahi, non sine sperato victoriæ provẽtu, possint, aut nobis cũ ingentibus opimæ prædæ ac manubiarũ spolijs, ac magna omnis generis & sexus captivorum

"vorum multitudine, liberum iter & reditum "permittant.

Hæc ubi dixisset, fremitus concionis & dicta approbantium sequutus est; nec ipse diu moratus, pugnacissimum quemque è Tartaris, adhibito eorum principe & Ahmataga seligit, & versus Nogradum ac Palancam terrorem circumferre, ac populari jubet; aliam eorundem manum ad utramque Vagi ripam vastandam emittit. Turcis quoque in duo prævalida divisis agmina, ferro & igni obvia quæque absumenda committit; ipse facto inter Novam Arcem & Levam itinere, populando ubique & urendo, ad oppidum Irmeliam haud Nitria procul, in quadam valle saltuosa, quæ prægrandis piscinæ & silvæ adjacentis commoditate aquationem pariter & lignationem præbebat, castra metatus est. In hunc modum egressi hostes, quicquid terrarum à Nogrado Tirnaviam versus, illinc verò usque ad Bezconem & Trincinium, inter Granum, Hippolum & Vagum flumina adjacet, urere, vastare, & incolis partim in servitutē abductis, partim cæsis, crudelissimè grassari cœperunt.

Turcæ & Tartari longe lateque nostros fines populantur.

Thermæ Pestenæ.

Sunt Thermæ ultra flumen Vagum, quæ Pesteniæ vocantur, salubres pellendis languoribus, & aquarum natura admirabili: nam egestâ humo tanto è scrobibus fervore prosiliunt, ut sustineri nequeant, nisi satis longo temporis intervallo intepescant, aut frigida infusâ temperentur: Vago autem crescente recedunt, & quum decrescit, sequuntur, nec in frigidiore fluminis fundo, si suffodiatur, ebullire desinunt. Creduntur autem adversus quoslibet etiam diuturniores morbos, sed potissimum cutaneos saluberrimæ, & testante sæpius experientia, efficacissimæ esse. In has magnus ægrorum æquè ac valentiū numerus, adultiore autumno confluxerat, quos ibi majori ex parte improvisus & necopinatus hostium advētus, qui ponte sublicio flumē transierant, subitò oppresserat, partimque qui abduci ob imbecillitatem corporis non poterant, cæsi, partim rapti in diram servitutem sunt. Hinc penes Vagi ripam procursando usque ad Bezconis oppidi portas, cæde & sanguine obviorū debacchati, Borium pagum exussêre, abductis nobilibus fœminis Johannis Baloghii, & Pauli Visqueletij uxoribus ac liberis. Deinde ad ditionem Nadasdianam versi, Costoliano, Verbone, alijsque oppidis & vicis ignē concrematis, incolas & colonos magno numero abduxerunt. Nec facilè quis inire numerum miserorum & infelicium hominum queat, qui capti aut interfecti sunt; non tamen pauciores decem millibus fuisse constans fama fuit. Multi longè majorem numerum prodidêre. Sed ab iis, qui aut redempti pecuniâ, aut ab oportuniore fuga quæsito præsidio postliminio redierunt, XIII. millia omnis ætatis & sexus captivorum fuisse compertum fuit: præter majoris minorisque pecoris vim ingentem. Pervastata ea regione omni, præda & sarcinis onusti redeuntes, obvia Turzonum oppida, Galgocium, Privigiam, Pronam, Baimocium, ac penes Nitriam Querium, Ivancam, & attigua Novæ arci municipia Tardosqueddium, Niarhidam, Gisariam, quāvis Turcis tributaria, infensissimè direpta, mox injectis facibus concremavêre: abacti armentorum greges, congesti fertilissimæ regionis frugum acervi, in cineres redacti, & magnis sumptibus extructæ nobilium ædes direptæ & incensæ: & qui Vagum flumen cū conjugibus, & parvulis liberis transierant, disjectisque paulo post pontibus, tutos se fore crediderant, transnatato ab immani hoste fluvio parem cladis fortunam subierunt. Nostri è castris fumantia procul tectorum culmina, & ignes longe lateque collucentes frustra prospiciebant.

XIII. millia hominum abducta.

In tanta rerum perturbatione & calamitate, omnium animi, & præsertim Ungarorum, quorum domus, & paterni domesticique lares, hostili igne cremabantur, ad ulciscendum & invadendos hostes summo ardore ferebantur: Palffius usque & Nadasdius propemodum frementes & furibundi Suarcemburgū, ad quem summa imperii respiciebat, adeunt, eumque multis rationibus hortantur, ut abrupto silentio moraque, exercitum castris educat, paratum omnes labores pro Cæsaris commodo ac regni salute subire, & fortunam cum perfido hoste periclitetur: ne is regionem amœnissimam impune exagitare & exurere pergat: non fore factu difficile alterutrum ex duobus, cum spe victoriæ experiri, ut sive eam partem hostilis exercitus invadat, quæ popularum egressa est, rapinisque & incendiis quaqua versum grassatur, sive in ipsius Ibraimi castra non procul sita improviso impetu irruat: divisos in partes & palātes infestis ejus armis protinus cessuros: Duces quoque minores qui aderant, idem flagitare, neve virtuti militum diffidendum arbitraretur, magnoperè obtestari, & magna victoriæ spe teneri: præstare veris militibus in acie non inultos honestè mori, quam in eorum oculis & conspectu fratres & propinquos suos, ac tantum innoxiæ plebis numerum in perpetuam diramque servitutem abripi. Erant omnium judicio verissima, quæ illi proponebant, ut sive castra hostilia, sive populabundi Turcæ & Tartari expeditis armis invaderentur, in spē totius conficiendi belli opprimi eos & deleri posse appareret; Verùm ille muneris impositi officijque memor, obfirmato animo, potiorem omnibus rebus exercitus salutem ducere; compescere ejusmodi voces, ac quantum flagitij exercitu in periculum sua temeritate adducto admitteretur, docere; patientia & tolerantia sæpè necessitates superari: postremò negare se quicquam inconsulto Matthia principe facturum; cujus quidem animus dum explorari, ac in castra responsum perferri posset, hostes destinata perfecturos esse constabat.

Palffius & Nadasdius frustra Suarcēburgum hortātur ut hostilem vastationē coerceat

Nec sciri satis atque investigari poterat, quibusnam de causis Suarcemburgus, impiger aliàs semper & pugnax, ejusmodi cautioribus consiliis, non sine famæ & nominis sugillatione inniteretur: Nihilo tamen minus Palffio, siquid ipse cum suis copiis adversus populantes & vagabūdos hostes insidioso incursu tentandum putaret, potestatem impertit; testatus se invitum ad ea consilia trahi, in quibus nulla, ferè aut exigua secundi eventus aut tuti receptus spes eminere censeretur. Igitur Palffius cum quinque suorum millibus egressus castris versus Palancam, ubi pons Hippolo flumini impositus habebatur, duxit, ibique ab Ægidio Magno loci præfecto Turcas circiter mille Tartaris immistos Secenium versus excurrisse cognovit; & quum pontem transisset, duce itineris eodem Ægidio usus, eos cum multa miserorum hominum & pecorum præda obvios habuit; & acri invectus impetu in eos irruit, liberatisque captivis,

& ex-

1599. & extortâ prædâ, dissipatos & palantes partim in fugâ cæcidit, partim in Hippolum flumen sese præcipitantes mori coegit, ac LX. vivis captis, & CL. capitibus hostium relatis victor in castra sedit. Interea hostes magna rerum omnium, ac hominum & pecoris congestâ prædâ, atque adeo gravi ex incendiis & cædibus luctu in his regionibus relicto ad Ibrainum pervenerunt; ipseque iis in castra receptis Pestbum versus movit, divisaque præda & captivis decumatis, copias in biberna dimisit; ipse verò Belgradum est reversus.

Ibrainus dimissis copiis Belgradum revertit. Nec ab hostibus eo autumno, & bieme tentatum quicquam facinoris est; Sed Suarcemburgus & Palfius à Nadasdio & Christophoro Peteone exorati, qui Questelum & loca cisdanubiana à Tartaris, Albam, Coppanum, & Quinqueecclesias per hiberna distributa vastari ægre tolerabant, Palfio suam operam ultro offerente, partem copiarum in stationibus & præsidiis reliquere, parte alia secum ducta, tormentisque curulibus attractis, versus Laccum & Bolonduariam hostiles munitiones duxerunt. *Nostri nonnulla castella occupant.* Verùm hostes metu exterriti, ac ad tutiora præsidia profugientes, utrumque locum vacuum deseruerunt. Et Suarcemburgus utrumque præsidio munitum Peteoni, quod id illum postulasse antea meminisset, curandum commisit; & quum ille miscendo ambages & perplexè loquendo detrectare provinciam secùs, quàm antea promiserat, videretur, stricto gladio ita percitus, eum violaturus erat, nisi à Nadasdio & aliis fuisset placatus ac prohibitus. Cùm illinc ulterius castra & arma promovissent, Caposuariam acrem adhibitis tormentis oppugnandam susceperunt. Tantus autem terror & metus Turcas omnes ejus regionis invaserat, ut Coppanum, Dombonem, Usoram, munitas arces, eodem flumine Caposso circumfluas desererent, & Sigetum ac Albam aliaque tutiora loca cum uxoribus & liberis, rebusque carioribus confugerent, & tam Albæ quàm Quinqueecclesiis novo pavore trepidaretur. Sed Caposuarianæ obsidionis is fuit exitus, ut mœnibus duplici roborum serie vallatis, & interjecto crassiori cespite admodum monitia, tormenta non multum detrimenti inferrent, *Caposuarum frustra obsessum.* & quod biems gelidissima & asperrima conatibus maximè obstaret (nam ad octavum Calendas Decembris erat perventum) duces ab incepto desistere, & tormenta retrahere cogerentur; ultimusque ea in expeditione Oberenpruccus, nobilis tribunus ex Eburonibus & Leodio oriundus, dum incautius in aggeribus ei ca tormenta versaretur, frontem glande trajectus occumberet, *Oberenprucci abit.* magno Suarcemburgi & Palfii dolore, qui acerbissimum præstantissimi viri casum ægre ferantes, eum in templo Questeliano summo honore tumulandum curavere; ac relictis Canisæ tormentis, quod ea cænosissimo, nec adhuc solidiore glacie durato itinere auferri non possent, Jaurinum & ad suas stationes redierunt.

NICOLAI ISTHUANFFI

PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXXII.

An. 1600. PERVANTUM jam est ad annum sæcularem sexcentesimum à partu virginis supra millesimum; quem sicuti priora sæculo Alexander sextus Pontifex maximus ritè condiderat; ita hunc Clemens octavus, veterem in morem, singulari erga DEUM pietate, & incredibili omnium gentium concursu Romæ celebravit. Nos quoque novum annorum centenarium, quod benè vertat, velut novum sæculum ordiemur. Fuit sanè is annus apud Pannonios, qua tumultibus Moldavicis & Transsilvanicis, ac inexpectatâ Gallorum proditione insignis, qua clarissimorum & fortissimorum ducum Nicolai Palfii, Melchioris Rederi morte, ac insperata à Adolphi Suarcemburgi cæde, *Nicolai Palffii obitus.* quorum virtute hoc decennali bello res Ungarica steterat, valde memorabilis. Palfius primo veris initio à principe Matthia ad consultandum de progressu belli, & de ejus ad Transsilvaniam gubernandam profectione vocatus (ea enim provincia decreto Cæsaris, nisi mors, ultimus rerum terminus prævenisset, ei decreta erat) quum Viennâ domum redisset, in repentinum gravemque morbum incidit, ac quinto post die vi ejus extinctus fuit, quum nondum L. ætatis annos exegisset, ac incredibile sui desiderium tam Cæsari quàm patriæ & omnibus reliquisset. 1600. Erat enim magna omnium de eo spes concepta, fore eum in præclarum & omnibus numeris consummatum ducem evasurum, quod à teneris annis Hispaniâ, Belgio, Gallia, ac Thraciâ peragratâ, in laboribus patientia, bonisque militiæ præceptis benè consulendo & fortiter agendo se atque ætatem omnem exercuisset. Eo fato concedente, Cæsar Strigonium Adolpho *Adolpho ab Altban Strigonii & Turcæ* Althamo, & Novæ arcis præfecturam, cum no-

1600. nobilitatis jurisdictione Georgio Turzoni administrandam dedit, quibus ille antea vivens præfuerat.

Bathoræis nova arcis præfectura commendata.

Per id tempus Michael Valachiæ princeps, Transsilvaniâ ut diximus, potitus, quum nec provinciam Cæsari mature reddere vellet, neque bene regere nosset, sed avare & crudeliter imperitaret, ad Moldaviam quoque invadendam armis & occupandam animum adjecit.

Michael Vaivoda Moldaviã invadit,

Fuerat paulò antè ad eum missus à Cæsare Bartholomæus Peczius, cum pecunia, quæ militibus in stipendia distribueretur, à quo ille se arcana Cæsaris mandata accepisse gloriabatur: quod ut nobis incompertum est, sic in medio relinquendum videtur, & perficiendis destinatis talem habuit occasionem. Sigismundus Bathoræus vindicandæ Cardinalis patrui cædis, repetendæque Transsilvaniæ avidus, consiliis cum Samoiscio Cancellario habitis, copias ab eo auxiliares, mandataque ad Hieremiam Moldaviam acceperat, quibus illi cum exercitu præsto esse jubebatur, Eum exules quoque Transsilvani, Franciscus Ferron, Gabriel Betlenius, & alii assidue incitabant, quorum princeps erat Moyses Siculus audax, & ad omne facinus patrandum promptus, ac etiam ipse dominationis appetens. Quorum clandestina consilia quum Michaeli gnara essent, copias quas in promptu per urbes & oppida distributa habebat, cogere absque mora, & relicta in Transsilvania conjuge, ac filio quem unicum habebat, Petrascuoe, ultra alpes ducere constituit, ut extra utriusque provinciæ fines, fortunam cum iis in hostico experiretur. Itaque superatis alpibus in Valachiam trajecit, & illinc eo locorum progressus est, ubi Sigismundum & Hieremiam cum Cosacis & Polonia castra metatos esse didicerat. In quos quum nequicquam tale suspicantes de improviso irruisset, & tormentis versatilibus, quæ secum habebat, ac peditatu firmo tempe gerendo non sine summa certaque illorum strage in fœdam fugam conjecit, fusosque & fugatos tamdiu persequi non destitit, donec Moldaviâ & ejus finibus expelleret, ac tota provinciâ, ipsaque principum sede Suchavâ, non magno labore potiretur.

Sigismundi & Hieremiæ Vaivodæ copiis fusis fugatisque,

Quo perfecto negotio utendum victoriâ ratus, continuo in Pocutiam & Bessarabiam Polonicæ ditionis regiones, ad quas hostes profugiendo sese receperant, cum exercitu contendit, pulsisque illis, non solùm in eas, sed etiam in Russiam & Podoliam finitimas, de quibus nulla unquam cum Polonia contentio fuisset, igne & ferro hostilem in modum grassatus est. Quibus rebus Polonorum animos, ipsiusque Samoiscii, qui tum & Cancellarius & summus copiarum dux erat, & cui tam apud regem quàm omnes regni ordines præcipua erat auctoritas, arma & vim in se concitavit. Hi namque Moldaviam, ut supra retuli, eo tempore, vi occupatam, sub clientela obtinebant, & contumeliam à Michaele illatam, ultum ire properabant. Itaque Samoiscius nihil cunctandum ratus exercitum summâ celeritate coegit, ac nobilitatis quoque copias convenire jussit; adfuereque brevi in ejus castris, quæ ad Bosonium oppidum fuerat, Stanislaus Golicius Podoliæ, ac Marcus Solinscius Lublinensis, Stanislaus Vlodecus Belsiensis præfecti, quos ipsi Palatinos vocant, necnon Stanislaus Zomiensicus

& in Russiam Podoliamque irruit.

Leopolitanus Castellanus, ac ipsius Samoiscii legatus, cum plurimis aliis, & maxime cum Cosacorum, quos Nisovios appellant, equestribus turmis, assidua cum Tartaris dimicatione exercitatissimis. Igitur Poloni, justis factis itineribus in Moldaviam Idibus Octobris pervenerunt, & Michaelem ad cujusdam montis radices castra metatum, occupatis collibus & infessis itineribus eos expectare cognoverunt. Nec quin primo facto impetu, in eum omnibus copiis irrumperent, quicquam dubitavere. Et quum Michael imparem se viribus animadvertisset, in proximum montem sese & copias subduxit; ita ut castra trans illum cum impedimentis & carris metaretur. Sed quod Poloni & Cosaci impigre insisterent, & numero longè præstarent, inde quoque cum cæde dejectus castra reperivit.

Altero, qui sequutus est, die, prægrandes fossarum margines, quas hiberni torrentes imbresque forte effecerant, occupavit; ac ex iis opera sclopetariorum peditum Polonos arcere conatus, superante illorum multitudine, pulsus montem transcendere fuit compulsus. Quum vestigiis insistere Poloni non desinerent, ad flumen Serefinum, quod superandum erat, in loco, cui Bucobilo nomen est, natura difficili & impedito castra posuit, aciemque instruxit: ita ut dextrum, sinistrumque latus exercitus altissimi & præruptissimi montes munirent; à fronte verò tortuosus amnis, & rapidus in plures ramos facto divortio objiceretur; ac peditatum & tormenta, in quibus potiorem spem collocaverat, in silva occultavit; penes quam Samoiscio & Polonis necessariò erat transeundum, quæ multa & densa ilice ac quercu apta insidiis erat. Samoiscius astu & insidiis cognitis, suum peditatum ac Cosacos Nisovios, quorum magna erat virtutis opinio, in silvam progredi jubet, ipse cum equitibus & reliquo exercitu subsequitur. Mox conserto prælio, sinistra MICHAELIS acies, quam eo die triplicem instruxerat, parvo accepto detrimento, metu incumbentium Polonorum exercitus terga vertit, cujus fugâ visa altera quoque acies, quæ ad dextram partem pugnaverat, sive metu sive occultâ proditione agitatâ in diversum profugit; sicque Michael à suis, & fortuna desertus, amissis tormentis & impedimentis, incitato quam potuit celerrimè calcaribus equo, sese è conspectu hostium proripuit, & variis errorum ambagibus superatis, quum sequuturos in Valachiam hostes existimasset, sese cum equitibus & parte copiarum in Transsilvaniam recepit, ita ut missis idoneis hominibus, ac ordinum ductoribus, qui viarum, tramitumque peritissimi erant, reliquias profligati exercitus se quamprimum sequi juberet.

Michael conserto cum Samoiscio & Polonis prælio victus è Moldavia profugit.

Sed Samoiscius utendum victoriâ, & fugienti metum ac terrorem superaddendum ratus, Jacobum Potoccium cum valida Polonorum manu, ac Moysem Siculum cum exulibus ac Ungarorum & Siculorum copiis in Transsilvaniam ire, & Michaelem quacunque possent viâ insequi, & provinciam occupare jussit. Quibus de causis Basta, Ungnadius, & Michael Siculus, quos non multò antè in Transsilvaniam cum exercitu progressos esse retulimus, cùm per idoneos nuncios, tùm verò per literas Samoiscium admonere hortarique ce-

Moyses Siculus, jussu Samoiscii Michaelem insequitur.

pe-

1600

Et Transsilvaniam occupare contendit.

perent, ne Valachiam & Transsilvaniam Cæsaris provincias, ab antiquissimis temporibus regno Ungariæ attributas infestis armis occupare, bonæque vicinitatis jura & veteres pactiones turbare vellet; se illum ab inferenda alienis regnis, alienoque tempore injuria ita temperaturum existimare, ut faciles ipsorum postulatis aures præbere; neque Cæsarem & Poloniæ regem cognatos & affines principes ad digladiandum mutuis armis & Christianum sanguinem profundendum incitare velit. Quod si in eo animi proposito pertinacius, quàm conveniat, insistere pergat, tum verò etiam Cæsari arma, quibus se & regna sua tueatur, minime defutura.

Basta Samoiscium hortatur, ne aliena invadere conetur,

Samoisci litera.

„Ad quæ Samoiscius misso ad eos cum literis Johanne Vosachinctæ turmæ equitum præfecto, longioribus verbis respondit; neque se, neque regem suum, optimum principem, ac reipublicæ Christianæ ejusque quietis studiosissimum, quippiam turbarum ac bellici tumultus sponte concitasse; sed ut Michaelem Transalpinum, hominem audacem, ambitiosum, avarum, crudelem ulciscerentur: qui non solùm Moldaviam tutelæ suæ provinciam per vim occupasset, sed Russiæ etiam & Podoliæ confinia, ac regiones trans Nestrum flumen sitas ferro & igne vastasset. Sa quidem nihil magis optare, quàm Christianæ reipublicæ tranquillitatem, & principum sinceram solidamque amicitiam; sed Michaelem dedisse malis omnibus occasionem: nec illum quamquam omnibus provinciis pulsum, animum mutasse, quin adhuc eo magis, accitis è Bulgaria & Moldavia, ac Valachia Marco Delin, Vita, Voicza, ac Novaco cognomento Baba, sceleris & perfidiæ suæ ducibus, & adscitâ in conspirationem Siculorum parte, retinendæ Transsilvaniæ spem concepisse; Æquum esse & mutuæ amicitiæ convenire, fœderibusque esse consentaneum, ut ille pacis turbator sibi tradatur puniendus; nunquam Michaele incolumi, tranquillas has provincias fore; interitu ejus pacem firmandam; totum hominem ex fraudibus esse compositum; id ne cuipiam dubium sit, eum tot perjuriis & sceleribus, palam omnibus fecisse. Non deesse etiam alias rationes, quæ ipsum ad mittendum adversus sceleratum illum hominem exercitum impulissent: nimirum prospexisse ea re, ne Turcarum & Tartarorum infensissimæ gentes in has provincias migrarent: quibus quàm damnosum & periculosum foret, barbaros præfectos & purpuratos præesse, neminem esse, qui non intelligat; id sine dubio eventurum fuisse, nisi ipse jussu regis sui, adducto exercitu, quam opportune occurrisset, & transmittendi illis Danubii facultatem ademisset. Optandum quidem esse Christianis omnibus votis, ad invadendum Byzantium Turcici imperii caput, nulla obstacula, nullas arces, nulla montium juga, apertos campos, planam viam ad ejus usque muros haberi, & hanc opportunitatem ei societati si qua unquam sacro bello conciliabitur, expetendam esse; quam & Rex suus & ipse summo desiderio exoptare soleant, ut ante conspicere possint, quàm ex hac vita decedant. Neque enim se cuipiam studio & desiderio hujus pacis conciliandæ, quam ex intimis animi corporisque sensibus summopere optet, concedere: Ubi enim præstantius vitam hanc profundere possit, quàm in CHRISTI DEI imperio augendo? sed ea omnia in ejusdem divini numinis arbitrio sita esse."

Isthuanf. Histor.

Quod verò Transsilvaniam in Cæsaris potestatem concessisse scribant, se plurimum gratulari, & ut bene vertat, etiam atque etiam cupere; sed quàm sit ea exhausta, quàm fracta, quàm rebus omnibus non solùm accisis, sed perditis sit, adeo ut quem inde fructum Cæsar capere possit, se nequaquam videre: illud planè videre, ad eam cùm defendendam, tum retinendam ingenti sumptu & solicitudine opus esse. Turcas eam amissam minime laturos ac potius jam id conaturos, ut eam repetant, se compertum habere, injunctumque esse negotium purpurato, qui omni ope ad eam recuperandam nitatur, & Tartarorum Tauricanorumque principi, ut idem faciat; eum verò longe plures, & bellicosiores suis Tauricanis Nogaiorum copias adjuncturum, qui concreto glacie Borysthene, cum accolis Ponti Euxini Turcis, & cum iis, qui nunc cum Mehemete purpurato Gimelgi cognomine ultra Danubium in Bulgaria sunt, Transsilvaniam invadere prorsus constituisse; sieque brevi tempore ingenti incendio eam provinciam arsuram. Maximam vim, nisi major præsto sit, non posse arceri. Cùm autem Transsilvania proximus Poloniæ paries sit, se & ejus regni senatum propterea consultum ei velle, ne illa ardente Polonia quoque flammam concipiat. Et quum nihil tyranni vicinia pejus teteriusque sit; si tuta consilia speciosis anteferenda sunt, dissimulandum esse, & permittendum, ut quem provinciales velint, sibi præsidem eligant, qui summo Pontifici, Cæsari, & Regi Poloniæ obstrictus fide per speciem, ad tempus pacem cum Turcis habeat, ad rem Christianam a rentus, ut quæ tot cladibus, quas nostra vidit ætas, in ea provincia concussa & labefactata sunt, ea recreentur & coalescant. Nam si hoc importuno tempore armis hostium invadatur, se vereri, ne solo æquata, ac suis incolis orbata, ingens & latum ostium ad ea invadenda, quæ usque nunc integra, Turcis abdita, & interclusa fuere, aperiat. Quæ ne accidant, ut omni ratione provideant, se & Senatores Regni Poloniæ, pie & ex animo hortari, ac ad ea singula sine mora respondeant, & nuntios ne morentur, etiam atque etiam petere."

Steph. Chaquius à Basta ad Samoiscium & Sigismundum legatur.

Ad ea Basta & Cæsaris legati, cum Transsilvanis habito consilio, nequaquam per literas respondendum duxerunt, quum neque tum arduum sit & difficile, quodque celeritatem imprimis requireret, scribendo & rescribendo minime differendum videretur; sed Stephanum Chaquium multis precibus & promissis impulerunt, ut ad Samoiscium in Polonorum castra proficisceretur, ac cum eo & Sigismundo Bathorio, qui ibidem erat, sermones & consilia conferret, hortareturque, ne afflictas Transsilvaniæ & Valachiæ provincias majoribus cladibus involvendas & destruendas existimarent; sed retro, unde venerant, reverterentur. Securaturos, ut provincia Michaeli Valacho adempta Sigismundus, si ad gratiam Cæsaris confugiendum duceret, eam haud alienam à bonis & æquis conditionibus esset inventurus.

1600. sus. Promissa autem ei fuere, nomine Cæsaris, si Polonos, ut retrocederent, ac Moysem Siculum & exules Transsilvanos, & Jacobum Podocetium cum Polonorum copiis revocarent, inducere posset, duæ arces Sarosis, & Saduara. Qui pro summa, qua apud Sigismundum & Transsilvanos pollebat auctoritate, ac cui cum Moyse Siculo arcta necessitas intercedebat, suscepta provincia, in castra proficiscitur. Fit magna, uti debebat, de summa rei in utramque partem disceptatio; Samoiscio eas, quæ literis comprehenderat, sermone etiam identidem prosequente; erantque suspensi omnium animi expectatione tantæ rei, ipseque Chaquius promissis oneratus, Sigismundum itidem promissis onerabat, & de reditu in Transsilvaniam propediem futuro spem haud dubiam pollicebatur: & nisi rectissimis consiliis, & Christiano homine maxime dignis pareret, perpetuo cuncta hostilia, & quam maxime sæva denuntiabat, ac magnitudine & robore copiarum quas Basta in præsens haberet, quasve insuper venturas expectaret, quæ jam Varadinum appulissent, eos terrendos putaret, ad extremum obtinuit, ut Moyse & Podocetio ac exercitibus revocatis, in Moldaviam reverterentur: reductoque ejus provinciæ principe Hieremia, ibi espectabundi subsisterent. Ferunt eum quam occultissimo consilio auctorem Sigismundo fuisse, ut in præsens pacato animo recedendum putaret, certamque ei simul spem dedisse fore propediem, ut consentientibus provincialium suffragiis, ipso procurante, in patriam & principatum reduceretur. Quod quamquam ille postea inficias ivit, seque sincere omnia fideliterque exequutum fuisse affirmavit, ex iis tamen, quæ postea subsequuta fuere, eam suspicionem haud omnino inanem fuisse deprehensum fuit. Cæsar tamen arces, quæ ei suo nomine à Basta & legatis promissæ erant, absque hæsitatione tradi jussit: atque in hunc modum Transsilvani ab externis bellis aliquamdiu quievere; nisi brevi post intestinis seditionum procellis, & contrariarum partium studiis agitati, pacem & tranquillitatem patriæ, novis rebus perturbassent, uti suo loco à nobis commemorandum erit.

Polonica copia in Moldaviam reducuntur.

Sigismundo Sarosia & Saduara arces à Cæsare data.

Quæ dum inter Polonos & Cæsarianos in iis provinciis, quas veteres uno Daciæ nomine vocabant, administrantur, in Pannonia res mira & nefarii sceleris plena accidit, inaudita hactenus & prodigiosa militum Gallorum, qui Papam in hiberna collocati erant, ad hostes Turcas defectione. Hi siquidem Calendis Juniis hujus anni sæcularis, quum mille ferme in præsidio essent, ducibus quibusdam Fino & Morta, occultis & nefariis inter se habitis consiliis, Michaelem Marothium loci præfectum, quem recepta à Turcis arce, à Maximiliano principe ante biennium impositum fuisse diximus, quasi de rebus magni momenti cum eis colloquuturum ad se vocaverunt. Is nihil fraudis subesse suspicatus, cum Lupo Slacovitio, ac quibusdam centurionibus, & Alexandro Bacacio, ad eorum contubernium se confert: & quum de variis rebus colloqui primùm cepissent, magna Gallorum multitudo armata eodem confluens; moxque ubi se numero superiores esse vidissent, deponere eos arma jusserunt, & recusantes facto impetu, gladiis eorum custodiæ tradiderunt, cæsis nonnullis, qui sese ad defensionem parabant. Nec multò pòst occupatâ arcis portâ, & Germanorum quoque cohorte ibidem armis & rebus omnibus spoliata, arce quoque per scelus potiti sunt. Tum vero scrinia compilare, & omne quicquid militibus ac civibus erat reliquum, non solùm equos, arma, vestes, pecuniam, aurum, commeatum, per vim auferre, sed conjuges, parvos liberos, ac filias nubiles in servitutem redigere, omnia tam publici quàm privati juris maxima, minima sibi usurpare. Quæ quidem inaudita hactenus & abominabilis facinoris scelera cur facere non horrescerent, & cur tantam incredibilis perfidiæ notam non sibi duntaxat, sed patriæ & universæ Gallorum genti inustam vellent, percunctantibus, derivata in alios culpâ ad denegata aut non soluta stipendia rejiciebant. Supra hæc captivos Turcas solutis ergastulis, & adapertis carceribus liberos abire jusserunt; scriptisque ad Albanos Turcas literis, se eis urbem arcemque tradituros significarunt, si quæ emeruerant stipendia, sibi solverentur. Turcæ iis rebus è sociorum, qui soluti vinculis postliminio redierant, sermone cognitis, primo non credere & fraudem subesse rati, quòd tantum scelus in animos eorum cadere potuisse minimè putabant, tandem quum commeantibus ad eos ea ervatim Gallis rem seriò agi vidissent, Achmatem quendam turmæ præfectum, cum LX. equitibus, ac unius mensis pecuniâ miserunt, qui auctoramento nefandæ militiæ obstrictos in fidem reciperet. Tametsi autem sæpe Turcas literis & nuntiis fatigassent, ut majora militum præsidia imponerent, solutisque stipendiis locum sibi occuparent, illi tamen vel pecuniæ tenaces, vel Gallorum inconstantiæ diffisi, modò has modò illas procrastinandi causas objectantes, utrumque de die in diem distulerunt.

Galli Papenses præsidiarii concitata seditione, ad Turcas deficiunt.

Cùm hæc ad principem Matthiam perlata essent, re necopinatâ perculsus, Suarcemburgo, ut sedatis stipendiorum exolutione Gallis, curaret, ne quid respubl. detrimenti caperet, in mandatis dedit: isque cum ala equitum ac cohortibus, quæ Jaurini in statione erant, secum acceptis, proficisci Papam ad eos maturavit, si quo remedio exulcerati, & ad tantum nefas proni eorum animi sanari possent, experturus; cùm potissimum adhuc superesse nonnullos ex Gallis didicisset, qui impiam & retroactis sæculis minimè auditam defectionem reprobare, ac multis rationibus dissuadere conarentur. Sed quum major pars, quod dici solet, meliorem vicisset, omnis à Suarcemburgo labor frustra susceptus fuit. Quum enim in itinere non procul Papa abesset, XXV. equites præmisit, qui suo nomine Gallis dicerent, stipendia eorum in numerato esse, seque spondere, ut depositis armis, ac omissis, quæ nefarie cepissent, consiliis, ea intra decem dies accepturi integre essent. Verùm illi nec admissis, nec auditis equitibus, & multis conviciis proscisso Suarcemburgi nomine, eos abire extemplò jusserunt, nisi tormentorum certos ictus expectare vellent. Redeuntibus re infecta Suarcemburgo, non multò pòst venit ad eos à Cæsare missus Peczius certam illis stipendiorum solutionem, certumque diem, ad quem ea repræsentarentur adferens; sed nec ille admissus est, potiùsque explosis in eum aliquot tormentis abire jussus. Tetavit postea Suar- 1600.

cem-

1600. cemburgus, oppidum subitario petarræ impetu capere, eoque proposito cum tribus militum millibus noctu, quo occultius potuit, illuc proficisci statuit; sed consiliis ejus patefactis, Galli ad molas frumentarias, quæ sub prægrandis piscinæ aggeribus constructæ sunt, CCC. ex sociis sclopetarios in insidiis collocaverant, qui subeuntes Suarcemburgianos simul cum Petarta longe submoverunt; sicque ex arce simul & oppido tormentis petiti, destinata perficere non potuerunt, reque infecta Jaurinum sunt reversi. Cùm in hunc modum Galli ad Turcas manifestâ proditione defecissent, nec ullis rationibus aut promissis ad officium reduci potuissent, Suarcemburgus armis obviam eorum libidini perfidiæque eundum constituit, copiasque & castra cum tormentis & rebus necessariis Jaurino promovit, ac Nonis Julii, Papam obsidione cinxit. Colonicius & Nadasdius cum suis aliis, & nobilitatis cisdanubianæ copiis ad castra venientes, ei se conjunxerunt: primumque omnium molæ frumentariæ, quas Galli aggeribus erectis, ac duobus campestribus tormentis ac milite muniverant, nostrorum virtute ac impetu, pulsis in arcem perduellibus, expugnatæ sunt. Quamvis autem Suarcemburgus oppugnationem difficilem & arduam fore providebat, quod Galli ut in extremo vitæ discrimine, omnibus belli artibus, quibus poterant, & quarum peritissimi habebantur, sese defenderent; ingentis tamen spei plenus, nihil ipse quoque prætermittere, cuncta oculis diligenter perlustrare, eorum conatibus obviam ire. Galli contra à vicinis Albanis auxilia & commeatum, quem ab Ungaris perfidiose deceptis, vi ademptum jam absumpserant, assidue petere non desinebant; nec tamen quicquam, incertum quas ob causas, ad eos perferebatur.

Suarcemburgus Papam obsidione cingit.

Cùm hæc agerentur, Galli quorum adhuc DCCC. in præsidio reliqui erant, illucescente die, qui fuit XXVI. Julii, ad aggeres nostrorum, in quibus tormenta erant collocata, impetum facere decreverunt, egressique portâ, quæ ignea vocabatur benè magno numero, acerrimum cum nostris certamen contraxerunt. Quo fervente & cadentibus utrinque haud paucis, Suarcemburgus nullis protectus armis, & absque galea suis auxilio advolavit, dumque eos ut adversus perduelles & paricidas, ac omnis divini humanique juris impios contemptores, fortiter dimicarent, cohortari cœpisset, glande caput derepente ictus, equo decidit, & exanimis à suis est sublatus. Cujus inopinato casu nostri irritati potiùs quàm animis fracti, cohortante Nadasdio, Gallos loco pellunt, ac usque ad oppidi portas cedendo & trucidando insequuntur; aliquos ex eis non sine vulneribus vivos capiunt. A quibus licet in arce oppidoque cibaria omnis generis defecisse, & nonnullos adhuc equos, quibus mactatis vescerentur, superesse didicissent, socios tamen metu extremi supplicii, quod sibi ob tanti ac tam nefarii facinoris scelus haud dubiè imminere sciant, adductos, extrema quæque incommoda tolerare priùs, quàm se dedant, decrevisse; ita ut reliquo jam absumpto commeatu, si equi etiam deficiant, tum se hominibus captivis devorandis famem sedaturos. Quibus cognitis, jubente Nadasdio, iis, qui vivi in manus inciderant, partim cutes detractæ à militibus sunt, partim aliis suppliciis affecti, ut

Gallorum eruptio.

Suarcemburgus glande trajectus occumbit.

manibus Suarcemburgii eorum cæde & sanguine parentarent. 1600.

Nadasdius interim communi ducum, & militum voto in ejus locum delectus est, qui castris & exercitui præesset, donec à Matthia principe, cui id eadem hora per celeres nuntios significatum erat, alter cum summo imperio dux futurus deligeretur. A quo paulo pòst Melchior Rederus, de cujus virtutibus sæpè antea memoravi, tam Jaurino quàm castris regendis dux delectus, absque cunctatione in castra venit. Cujus adventu Galli ex aggeribus eminus oppugnari cœpti, eorumque audacia repressa est; ita ut ad edenda per excursiones levia certamina nequaquam ampliùs exire, nec ad conserendas ex propinquo manus decurrere auderent; ex oppido tamen & arce, tormentis sese egregie tuerentur. Sed accidit magno nostrorum omnium dolore & jactura, ut Rederus quoque gravissimo in castris morbo corriperetur, qui ei supremus fuit; & quum officio fungi non posset, exercitu curæ Nadasdii commendato, sese Jaurinum & inde Viennam deferendum curavit. Sed cùm morbus nullis remediis tolli aut minui posse videretur, & domum redire vellet, in itinere ad oppidum Bohemiæ, cui Brodæ Germanicæ nomen est, vir fortissimus excessit è vivis; sic ut tribus insignis virtutis & fortitudinis ducibus, Palffio, Suarcemburgo, & Redero brevi tempore è medio sublatis, Papæ recuperatæ, partæque de sceleratis Gallis victoriæ decus Nadasdio relinqueretur.

Melch. Rederus in illius locum subrogatur.

Qui paucis inde diebus morbo correptus abit.

Qui quum longè acriorem obsidionem instituisset, ut neminem in oppidum ingredi, aut quicquam inferri pateretur, inclusos ad rerum omnium extremam inopiam adegit, ut nihil quod famem levaret, præter captivos superesset, à quibus tamen manducandis, secùs quam ipsimet putassent, abhorrente impias & execrabiles dapes naturâ, abstinere cogebantur. Itaque illucescente die Divo Laurentio sacra, ad deserendæ urbis consilia compulsi, vitata ejus porta, semitam, quæ intervallum & piscinam, pluribus in locis aqua & cœno impedita, progressuris moram factura erat, intempestæ noctis tenebris, stramine & tabulatis impleverunt; ac cum conjugibus & liberis Albam versus ad hostes iter susceperunt. Sed nequaquam longiùs abire potuerant, quum eorum fuga Nadasdio & nostris cognita, ac comperta fuit: itaque Ungari imprimis, quorum propinquos & fratres, ac sanguine junctos indignis modis excruciaverant, deinde & Germani equis conscensis eos insequuti, ad extremas Bacaniæ silvæ oras, circa celeberrimum quondam Carthusianorum templum, à Ludovico rege primo ædificatum, sed modò dirutum, attigerunt. Quũ effugere non possent, obversa in nostros fronte, strictisque gladiis & sclopetis, sese acerrime defendere cœperunt. Verùm quum nostri & æquitate causæ, & multitudine essent superiores, & subinde recentiores aliis atque aliis supervenirent, major eorum pars prostrata, ac crudeliter cæsa est; adeo ut militibus justo dolore exacerbatis, neque pueris, neque fœminis parceretur, & ex DCCC. Gallis, vix CC. silvarum & montium, ac diversarum latebrarum beneficio Albam, evadere possent; ac capti circiter XC. in castra retraherentur. Tanta autem obstinatione & ferociâ pugnatum est, ut etiam ex nostris

Nadasdius arcta obsidione Gallos premit.

Galli, urbe clam deserta, effugiunt.

Verùm ab Hungaris deprehensi caduntur.

1600.

quamplurimi interissent, & multò plures glandibus, quibus Galli peritissime jaculabantur, graviter vulnerati rediret: inter quos Lupus Caidocius, manum sinistram per ipsas cubiti vertebras glande trajectus, fractis minutas in partes ossibus in castris interiit. Marothius & alii ordinum ductores ac milites, jam ferè per anni spatium compedibus, carcere, ac omnibus miseriis excruciati in libertatem restituuntur, qui Nadasdio & reliquis ducibus ad genua provoluti, manantibus præ gaudio lachrymis, ingentes, ut par erat, gratias habebant, qui perdomitis ac devictis immanis & inhumanæ sævitiæ barbaris hostibus patriæ totius & ipsorum conservatores extitissent.

Capti exquisitissimis suppliciis necantur.

Sed Galli, quos ceperant, communibus totius exercitus sententiis, per exquisitissima pœnarum genera necandi decernuntur; scilicet ut nonnulli volubilibus molarum rotis alligati, tamdiu aquis mersarentur, donec impuram & crudelem animam exhalassent; pars verubus per ilia impactis lento igni torrerentur: multos milites ipsi revinctis post terga manibus, perticis, quibus frugum vel leguminum grana excutiuntur, ad diram usque necem verberatos, ac conto forè medio tollerent: quidam à ferocissimis canibus, fame prius maceratis vivi laniarentur: compluribus umbilico tenus humi defossis, multaque glandium & sagittarum grandine, velut ad quendam scopum directa & effusa, obrutis confixisque vita sic relinquebatur, ut supra immanium vulnerum dolorem, & intolerandos cruciatus siti & inedià pereundum foret. Recuperata in hunc modum Papa, ac meritis pœnis castigata Gallorum perfidia, exercitus Jaurinum & Ovarium in æstivas stationes est reversus.

Michaelis Marothii infelix casus.

Sed in Michaele Marothio quà attollendo, quà premendo mirabiles ludos insolens fortuna exercuit: Nam quum post recuperatam urbem à Nadasdio & ducibus priorem præfecturæ dignitatem, locumque obtinuisset, ac relicto Papæ Siacovitio legato, domum ad suos ire voluisset, currum tectum Nadasdy conscendit, quod ob diuturnas carceris molestias affecta esset valetudine, nec equo vehi posset, ideoque præcedentem exercitum sequeretur, à Turcis & Tartaris quibusdam, non pluribus quàm decem numero, qui secus viam loco salebroso sese occultaverant, derepente erumpentibus, & ignaris, quemnam ferrent, multis cæsim punctimque illatis vulneribus crudeliter sauciatus fuit, ut Sarvarium deductus in ipsa cura, & medicorum manibus expiraret: nec quisquam ex tanto exercitu, (quod mirum est) tantùm & tam audax paucorum hostium facinus, & ejus infelicis viri adversum casum, nisi re perpetrata, cognoscere potuerit. His hoc modo peractis Cæsar haud parvà æstuans curà quemnam post immaturum tantorum belli ducum, ac ipsius potissimum Mansfeldii obitum, copiarum suarum ac exercituum præfectum constitueret, quod Georgium Bastam è superioris Ungariæ ac Transsilvaniæ finibus in ipso Moldavici belli ardore, ac nova & subinde rediviva Sigismundi Bathorii cum Transsilvanis conspiratione avocare nec necessarium neque tutum putaret, ad evocandum è Lotharingia Philippum Emanuelem Ducem Mercurianum, è regia Galliæ regum familia Valdemontia ortundum, Gallicis & Belgicis superiorum annorum bellis, auspiciis regis Hispaniæ varia

Dux Mercurianus à Cæsare accitus exercitui

fortuna gestis, fecundissimam nominis famam adeptum animum adjecit. Nec ille, uti erat navandæ operæ cupidissimus, Cæsaris votis deesse voluit, seque brevi in Pannoniam venturum singulari promptitudine rescripsit.

præficitur.

Dum ille à Cæsare & Matthia principe, ac universo exercitu, summo cum desiderio expectatur, Transsilvani solidâ morum & naturæ mobilitate, nova subinde rerum monstra & seditiones crebras agitare & alere soliti, Stephano Chaquio auctore, comitia Claudiopolim indixere: ac post multas disceptationes, Michaelem Valachum, ut occupata absque Cæsaris voluntate provincia, avare & crudeliter imperitantem, Cæsarique & Bastæ minus dicto audientem, armis provincia expellendum decreverunt, Bastamque, qui cum Cæsariano exercitu ipsis auxilio esset, in belli societatem adsciverunt: eoque id proclivius ob inuere, quod scirent illum contractis cum Valacho occultis simultatibus inter se gravissime dissidere. Is igitur relicto Cassoviæ Lassova, Sacmarium, atque inde Tasnadum per viam, quæ à calce seu arena albis Meseseia vocatur, in Transsilvaniam iter suscepit. Quæ quum Michaeli cognita fuissent, petità ab eis publicâ fide, ut ei liceret legatos in comitium mittere postulavit, ac multo majori parte dissentiente impetravit. Itaque Radulonem Cussarum, ac Mihalcæum Banum præfectum Craliovæ absque mora misit, & per eos, ne in declarando se perduelle nimium præproperi esse vellent, sed suis quoque, quas haud vanas habeat, excusationibus aures præberent, petebat. Sed legatis cum tumultu & seditione curiâ & comitio ejectis, Novacum etiam Babam Bulgarum, qui in illorum comitatu publicâ fide fretus aderat, virum militia clarum, sed qui privatim Chaquio invisus erat, factionibus inter se fluctuantes comprehenderunt, quod ab eo Cardinalem interfectum dicerent, ac multâ & crudeli carnificinâ excruciatum, sed sane indignum usque adeo atroci supplicio in foro combusserunt. Legatis re infectà discedentibus, ac Novaco è medio sublato, Michael se ad arma & bellum sustinendum parare cepit, adscitoque in societatem Siculorum exercitu, quos ad libertatem convocaverat, & quorum major pars cum eo sentiebat, ad pagum Misslonem, tertio ab Alba lapide distantem, penes rivum, qui in Marysum influit, castra collocavit.

Transsilvani, auctore Chaquio Michaeli bellum inferunt.

At Basta cum sex millibus armatorum, quos secum Cassovia adduxerat, tam Germanici quàm Ungarici nominis, Tordam pervenit; atque ibi Chaquius & Transsilvani se & copias suas, quæ circiter duodecim millia militum utriusque ordinis constituebant, ac quatuor tormentis carrulibus cum eo conjunxerunt; indeque progressi haud procul Valachorum castris ad Misslonem, inter Marysum flumen & montem consederunt, in eum modum, ut inter utraque castra, monte illo & strictà sub ejus radicibus vix militari posità, Valachi si manum conserere nollent, inviti ad pugnam elici nequaquam posse viderentur. Igitur cùm eo in loco castra castris collata in propinquo essent, ut minutis prœliis committendis occasio daretur, Basta ad XVIII. diem Septembris in conspectum hostium duxit. Michael quoque ex adverso suas copias, in queis XXII. millia militum è diversis nationibus collecta esse dicebantur, instructis in ordines acie-

Transsilvani copias suas Bastæ jungunt.

bus

1600 bus constituit. Verùm paulò pòst Transsilvani, monente & jubente Bastâ, qui Valachos ad patentiores campos, ex angustiis & faucibus elicere in animo habebat, pedem referre pedetentim versus sua castra ceperunt, ipso & equitibus Germanis sclopetariis, ac peditum selectissimis terga tuentibus. Ea re visa, Valachi nostros non expectato certamine, retrocedere existimantes, sublato clamore, citatisque passibus equitatum insistere fugientibus jubent. Sed illi medio in campo, loco tamen multo magis ad pugnam opportuniore, frontem obvertere, ac irruentes Valachos densis sclopetorum ictibus & tormentis, quæ supra collem quendam idoneo in loco constituerant, petere ceperunt. Non tulêre vim nostrorum Valachi, cùmque sclopetis quàm maximè sauciarentur, magnaque eorum pars eminus icta concideret, ac Germani equites simul & Transsilvani in eos acerrimo impetu irruissent, fuga primum à peditibus facta, desertis ordinibus, terga dedere. Fugientes & palantes Michael ipse ac duces & præfecti ejus Radulo, ac Leccaga altero captus oculo, sed vir fortis, atque alii strenuitate contendente nihil proficere, & quosdam voce, alios manu, clavaque ad redeundum compellere, sed frustra, operam perdere: illi effusa fugâ, quo loratuli, procurrere: pars se in Marysum præcipitare, ibique aquis hauriri. Michael quoque à sua & ab irata infensaque fortuna desertus, cum paucis equitibus Albam Juliam versus effugit, ubique paululum moratus, donec aliū equum conscenderet, resque suas quasdam cariores ad se reciperet, fugâ continuatâ ad Fogarassum, indeque vitato Cibinio, Brassonem sese recepit. Sed cùm Bastam cum victore exercitu sequi, & Samoiscium quoque ac Sigismundum acerrimos suos hostes, misso ad obsidendos alpium transitus cum mille equitibus Moyse Siculo, insidias ei struxisse cognovisset, è militari via, qua alpes transcenduntur, ad pedestres, paucisque notos tramites declinavit: & vitato in præsens periculo, Tergavistiam pervenit, relictisque ibi idoneis præsidiis, multis & variis curis exæstuans, tandem ad Cæsaris potiùs clementiam, quam ad dubiæ fidei barbaros Turcas sibi confugiendum duxit: curatisque quantùs difficillimo suo tempore potuit, sumptibus, capto inter Denubium & alpes quæ Severinum urbem respiciunt, itinere Pragam ire constituit, adducto secum Mihalczo Bano sene, quem ad Cæsarem antea missitaverat, ut invidis & inimicis, ac Bastæ potissimùm æmulo obtrectatorique suo coram Cæsare responderet, ac calumnias, quibus retenta præter mentem animumque Cæsaris Transsilvania, oneratus erat, refelleret, ejusque recuperandæ consilia, ad Cæsaris reique publicæ commoda explicaret.

Certamine fortiter inito, Valachi fugientes passim cæduntur.

Michael Tergavistiam fugā recipit.

Indeque Pragam ad Cæsarem contendit.

Post hanc victoriam, virtute & operâ Bastæ & Cæsariani exercitus partam, Stephanus Chaquius, qui eam juvenilis potiùs, ac stolidæ temeritatis, quàm exactæ prudentiæ nomine sibi tribuebat, dominatum & regnum tam bonis quàm malis artibus affectans (quæ in re consequenda uni duntaxat Sigismundo, non Moysi Siculo neque Boscaio cessurum se in occulto prædicabat) comitia alia denuo ad eandem urbem Claudiopolim publicavit. Eo enim tempore ipse à suæ factionis hominibus, quos ejecto è provincia Boscaio ac Moyse Siculo, tam palam & in aperto, quam clanculariis studiis addictos habebat, supremum se provinciæ Transsilvanicæ, & exercituum præfectum, ac consiliorum omnium arbitrum fieri curaverat, & rebus omnibus tam publicis quàm privatis juxta dominabatur. In iis Comitiis legati ad Cæsarem itum deliguntur, Balthasar Bornemissa Cæsarianas ab initio partes secutus, ac Lucas Trausnerius, Claudiopolitanus Civis & Causidicus, ac Saxonum nomine Johannes Reghenius, cum mandatis, quorum summa hæc erat, ut si Cæsaris frater Maximilianus, ad provinciam suis legibus regendam mitti non posset, provincialibus potestas eligendi quem vellent permitteretur: eumque Cæsar sacramento sibi obstrictum confirmaret; (iis verborum involucris Chaquius haud obscure seipsum intelligi volebat.) Religio, quam unusquisque profiteri vellet, libera cuique esset, Leges & judicia uti antea, ita etiam deinceps in Transsilvania exercerentur, nullâ ad Ungaricum forum aut regium tribunal provocatione. Donationes principum hactenus editæ ratæ haberentur, exceptis iis, quas Michael Valachus edidisset; quas illi invalidas & irritas publicis suffragiis reddidissent, iis tantummodo quas Chaquio dedisset, suo in vigore relictis. Siculi ob magnas & frequenter repetitas rebelliones libertate priventur. Cæteros omnes Cæsar remissis & obliteratis omnibus noxis, in gratiam recipiat; ita ne illæ unquam ipsis fraudi sint. Stephanus Boscaius, uti perduellis, & læsæ majestatis crimine damnatus, Transsilvaniâ universa arceatur, pulsusque in exilium, tam bonis, quàm mansione interdicatur, quod ille omnium malorum & seditionum, quibus provincia laboravit, & reducti è Silesia Sigismundi reus sit manifeste compertus. Postremo ut ea bona, quæ ipsi publico communique nomine Balthasari Bornemissæ, Francisco Allardo, Sebastiano Tocolin, & Ladislao Petelo (hi duo Cæsaris militares præfecti erant) pro rebus bene prosperèque gestis contulissent, ea Cæsar benigne stabiliat, rataque esse velit. 1600

Legati ab ea ex comitiis ad Cæsarem missi.

Legatis ad initium anni & Calendas Januarii Pragam profectis, ac in Cæsaris præsentiam brevi admissis, ea quæ postulabant, scripto comprehensa exhibuerunt, ac verbis oblato pleno provinciæ jure Cæsari, debitum clientelæ obsequium, veluti Regi Ungariæ obtulere. Ad quæ Cæsar gratam sibi Transsilvanorum legationem, ac obsequii studium esse respondit; brevique tempore rebus, quæ maturo indigeant responso, ad deliberandum deductis se effecturum, ne eos initi ejusmodi consilii pœniteret possit. Sed dum Cæsar aliis quoque reipublicæ Christianæ negotiis satis superque occupatus in deliberando & respondendo necessariam moram facit, ac aliquot dies procrastinando differuntur; qui domi erant relicti, Chaquio impellente, (quem in legatione ad Samoiscium & Sigismundum superiori anno editâ, occulta consilia miscuisse, atque hac occasione in effectum deduxisse conjici potest) tertia comitia Claudiopolim promulgavere; ibique suadentibus Turcæ & Polonorum nuntiis, recipiendum rursus Sigismundum suadentibus, nulla legatorum, quos Pragam ablegaverant, nulla fidei Cæsari præstitæ, nec denique ullius justi & honesti ratione habitâ, singulari perfidiâ & avaritiâ agitati, Sigismundum principem proclamaverunt; ac nihil cunctati Gasparem Cornisium, Pau-

Quibus necdum reversis, Sigismundum denuo Principem renuntiant.

1600. cratium Sennicium, Stephanum Toldinum, & Stephanum Bodonium, atque alios, qui honoris fideique memores Cæsarianas partes tuebantur, in custodias posuerant: manus etiam in Bastam sine dubio injecturi, nisi ipse ab amicis admonitus maturè sibi prospexisset, ac validâ militum stipatus manu primo Cuvarum, mox Hustum, quod ei Cæsar dono dederat, se recepisset. Qui ex tutiore loco omnem gestæ rei seriem, ac Transsilvanorum perfidiam Punicæ proximam Cæsari perscripsit: eodemque ferè tempore Michael quoque Transalpinus nuperrime Transsilvania pulsus Viennam ad principem Mathiam venit, à quo summâ benevolentiâ exceptus, ac post paucorum dierum moram ad Cæsarem ire jussus fuit. Ceterùm Chaquius & Transsilvani, retentis in arctissima custodia Cornisio, Peneratio, qui nec Cæsarem deserere, nec illis adhærere volebant, Stephanum Toldium, Nicolaum Bogathium, & Johannem Seopalium sacramento priùs in fidem Sigismundi adactos, ac demum carcere emissos, cum bis mille equitibus ad alpes, per quas è Valachia ingressus in provinciam patet, ire jubent, Sigismundo cum Polonis & Moldavis ad occupandam provinciæ possessionem venturo occursuros; ipsi verò prope Bissonem urbem obviam ei prodeuntes, Albam Juliam eum deductum denuo principem declarant, tormentorumque fragore ac tubis & tympanis lætitiæ publicæ signa edunt.

Quibus rebus peractis, novoque principe in consilium adhibito, Stephanum Cacassium Claudiopolitanum, Pragam ad suos, quos ibi habebant legatos, & Cæsarem cum literis mittere: quibus singulari impudentiâ & flagitio petere minime erubuerunt, ne Cæsareorum defectionem, ac Sigismundi in provinciam ingressum ægrè ac molestè ferret; quod ea ob metuendas Turcarum vires, qui id unà cum Polonis armati, & nisi facerent, excidium minitentes vehementer urgebant, necessario fieri debuisset. Verùm Cæsar, eorum perfidiam detestatus, legatos cum ignominiâ urbe exemplò excedere jussit, Michaelemque Transalpinum acceptis in præsentiarum excusationibus, suis quanquam non magno nixis fundamento, ac multis muneribus, & ingenti summa pecuniæ, quæ centum millium aureûm summam excedebat, donatum remisit, cum mandatis, ut communicato cum Basta consilio, conjunctisque viribus, invadendæ & recuperandæ Transsilvaniæ operam darent, nec interea desinerent, donec ejectis Polonis, quos pedem in Provincia figere nollet, voto potirentur. Admonuit etiam per literas Ferdinandum Gonzagam, Cassoviæ & partium superiorum præfectum, ut quo commodiùs destinata perficerentur, Bastam & Michaelem abjectis offensarum simultatibus in gratiam reduceret. Quod ille ambobus Cassoviæ convivio exceptis, ac Cæsaris nomine serio interpellatis, qui eorum inimicitias mortales esse juberet, abunde exequutus est; ita et dissidentes redintegratâ amicitiâ, junctisque dextris (quamquam ut brevi post apparuit, minimè sincero animo detestis odiis) mutuo reconciliaret. Nec multò pòst bipartito ad majorem celeritatem exercitu, Tibiscum partim ad Tocaium, partim ad Tarcanum trajecerunt, ac eâdem viâ, qua Basta antea transierat, quod

Legati Transsilvanicum ignominia urbe excedere jussi sunt. Michael Vaivoda à Cæsare in Transsilvaniam remittitur.

Gonzago studiore- dit cum Basta in gratiam.

vehendis tormentis & impedimentis commodior esset, exercitus promotus est. 1600.

Sigismundus Cæsarianorum adventu cognito obviam procedendum ratus, castra ad pagum suum paternum Dotosionem posuit; in quibus amplius XXXV. millibus collecti generis militum habebat, Legatumque in exercitu Georgium Barbelium constituit, concedente ætatis illius honori & rebus gestis priorem locum Moyse Siculo, qui vicariam ei operam præstare non recusavit. Sed ille imminutarticulorum dolore oppressus in itinere substitit, & ducendi exercitus munus curamque Moysi reliquit, admonito, ne manum cum hoste conferret, nisi ipse priùs in castra redisset. Siculi etiam toties promissæ libertatis spe, quæ eis vel periculosa, tamen otioso servitio potior erat, magno numero in castra confluxerunt. Ex altera parte Basta & Transalpinus Cæsaris duces, cum X. millibus peditum, ac VIII. equitum, castra propiùs hostem promovenda decreverunt: eo consilio ut priùs quam Sigismundo auxiliares Turcarum atque Tartarorum copiæ advenirent, quas ab Ibraimo purpuratorum principe, qui jam Belgradum cum ingenti exercitu pervenerat, frequentissimis nuntiis postulare non desinebat, belli fortunam, collatis signis, periclitarentur. Primo agmine equitatus Silesiorum ac Vallonum trium millium præcedebat; hos Ungari hastati equites totidem ferè sequebantur; quibus pone subibat Germanica equitum sclopetariorum Michaelis Siculi Sacmario præfecti turme: Subinde verò legio Johannis Baptistæ Pezzii trium millium peditum; post hos peditatus Vallonicus, ac sex tormenta curulia procedebant. His parvo intervallo præcedentibus, Michael Transalpinus cum suis Valachis, & Cosacorum ac Bulgarorum copiis succedebat, & Ludovicus Racocius cum peditatu Ungarico eum sequebatur: ita ut Basta disponente, Michael ex suis mille equites, Johanni Jacobo Rottallio, Sendronis arcis præfecto, qui ordines claudebat, dare juberetur, eorumque loco alios mille sclopetarios equites Flacci tribuni acciperet. Quo in ordine extremo unà sub Rottallio erant M. & D. pedites Ungari, circa Sendronem & Filecum, ac vicinas Hippoio flumini loca, mercede conducti, ac tormenta curulia sex numero, necnon DC. equites sclopetarii, rubei & cærulei, nigrique, à colore Sagulorum vocati, qui Gononi, Scepusii, & Cassoviæ ordinaria præsidia agitabant.

Sigismundi exercitus, Moyse Siculo duce.

Cæsareana copiæ

Hoc ordine quartis à Sacmario castris, inter Somlionem & Tasnadum, itinere facto, tertio Nonas Sextiles ad Dotosionem pervenere; ac quum Transsilvani in vallis initio castra haberent, & collem quendam castris propinquum occupassent, docenteque Moyse Siculo tormentis munivissent; Basta alterum è regione ejusdem collis eodem tempore à suis celeriter occupari jussit, eò commodiorem, quòd innatas vertici & lateribus prægrandes quercus haberet, quæ nostris ab tormentorum hostilium ictibus præsidium esse viderentur. Ex iis collibus utrinque tormentis teri geri cepta est; sed prior Sigismundus multo eorum fragore & strepitu infestare cepit; neque nostri, qui in eos haud minore impetu jacularentur, cessavere: idque ad solis occasum ferè factum est: Volebat

1600. bat enim Basta, haud dissentiente Transalpino, eum diem, & sequentem noctem absque prælio traosigere, eaque mora quieti exercitus consulere, qui in æstu & vix tolerando solis fervore iter confecisset, & vix dum pulverem & sudorem detersisset. Sed quum Sigismundus & Moyses totum diem in armis & acie stetissent, jamque sub vesperum nullam fore dimicationem sperassent, horâ pomeridianâ quin à militibus, ut in castra redirent, edixere, ac tormenta è colle retrahi cepta sunt.

Bastæ, qui humi super viridi gramine quieturus equo descenderat, Transalpinus hostes in castra reverti, & partem tormentorum jam attractam, partem junctis ad juga jumentis provehi nuntiat; nunc si videretur tempus esse poscendi simul & aggrediendi prælii. Itaque Basta conscenso celeriter equo Transalpinum in dextro cornu, Rottallium in medio curare jubet, sibi sinistrum sumit, talique servato ordine unà in hostem feruntur. Transsilvani cùm nostros magno sublato clamore in pugnam ruere vidissent, mox ora & frontem obvertere, ac speciem nequaquam certamen detrectantium præbere: Sed vix sine confusione ac perturbatione componi acies poterat, quod magna equitum pars jam frænos equis & phaleras detraxisset, pars aliis rebus occupata signa sequi, & imperio parere ea qua debebat celeritate non posset. Nihilo tamen minùs Moyse, quod exequi in re tam subita & ancipiti poterat, nihil prætermittente, pedites primo sclopetarii, qui cum tormentis collem rursus occupaverant, irruentes nostros magno animo excepere, & diu fortiterque pugnavere, occumbentibus ex utraque parte plurimis. Basta quum tumulum illum ad totius victoriæ summam in potestatem redigere vellet, suos ad irrumpendum concitat; Et quum propter hostium equitatum, qui à valle subjecta imminebat, non facile quicquam proficeret, capto ex tempore consilio, DC. è legione milites sclopetis instructos, quos Moschettarios vocant, accersit, ac in hostes glandium procellam effundi jubet; quibus ad primum fragorem diffugientibus, quòd multi tam equi quàm sessores cecidissent, loco potitus est. Sed superventu peditatûs universi hostilis, nostri dejici tumulo ceperunt, cohortante tamen Basta, recollectis animis, & redintegratâ pugnâ iterum hostes repelluntur; ac pari utrinque contentione dimicatur, tantâ virium animorumque pertinaciâ, ut iam ex Transsilvanis, quàm Cæsarianarum partium militibus plurimi interissent; & Bastæ thorax ferreus, eo tamen intacto, circa humerum glande pertunderetur. Ad extremum Transsilvani terga vertere, ac desertis tormentis profugere compulsi sunt. Ea rursus immisso equitatu, ac peditibus in pugnam reversis recuperare contendentes, cohortante Moyse, acerrimum certamen restaurant, ac pertinacissimè pugnant; & multi utrinque cadant, plures tamen ex Transsilvanis. Verùm virtute & constantia legionis Peczianæ, ac Racocianorum peditum Ungarorum, ac equitum sclopetariorum, qui Bastæ jussu adcurrerant, Moyses & sui loco pulsi, inordinati incompositique diffugiunt, victoriamque nostris & tormenta relinquunt. Peczius & nostri, admonente Basta tormenta ab hoste deserta, partim in fugientes, partim adhuc in acie persistentes obverterunt, magnamque in eis stragem ediderunt, In qua Stephanus Petquius, veteranus equitum ductor, qui olim juvenis Agriæ Cæsaris stipendiis cum laude militaverat, ac demum in Transsilvaniam patriam redierat, pila tormenti ferrea ictus periit, & Albertus Serdahelius, aliique multi periere. Nec caruit magno discrimine Sigismundus, cùm in eo tumulo tormentorum pilis passim volitantibus multo suorum, qui dilacerabantur, cruore, & membrorum particulis respersus, per invios montium & silvarum tramites, peritis viarum ducibus usus, velocioris equi cursu salutem quæsivisset, ac ægre in tutum evasisset. Parte alia Transalpinus & Rottallius, quod erat reliquum Transsilvanici exercitus, jam ante in effusam fugam conjectum, per multum terræ spatium tergis insistendo occidione deleverant; adeo ut in universum ex hostibus amplius X. millibus interiisse relatum sit: Capti verò perpauci sunt, inter quos Stephanus Thrax & Nicolaus cognomento Vaida, è Caransebesso ambo ex famulitio Mariæ Christiernæ, dum in conjugio Sigismundi fuerat, quos Basta, incertum quibusnam de causis ambos interfici jussit. Ex Cæsarianis CLX. desiderati sunt, ac vulnerati pauciores; adeo nostris minus cruentum fuit prælium. Signa ac vexilla majora minoraque hostes CXXX. amisere. Quæ omnia duces invicem inter se gratantes ad Cæsarem perferenda Thomæ Captolo, Vigilum præfecto, ac ipsius Bastæ propinquo dedere, cum mandatis, ut prælii totius successum, cui interfuisset, Cæsari per occasionem referret. Tormenta curulia hosti adempta XLV. numero fuere, quæ quod jumenta deficientibus avehi non possent; ad Szamosujvarum... ad Sumlionem pertracta, ac in arce relicta sunt. Post hanc victoriam biduiquies militi reficiendo concessa est; ac deinde ad VIII. Idus Augusti, susceptum in Transsilvaniam iter, illudque lentis passibus satis prospere confectum.

Prælio acerrimo confligitur.

Quo Sigismundus, capia partim prostrata, partim in fugam conjecta sunt;

Decem millia hostium ibi cecidere.

Et hactenus loquuti de Georgio Basta sumus, nondum rebus secundis luxuriante, nec avaritiæ, rapinis, & habendi libidini, ac cædibus immerso, quibus paulò pòst, supra quam dici crediique possit, à bono honestoque in pravum abstractus, per omne fas, nefasque vehementer laboravit. Ventum deinde est Claudiopolim, atque ibi veteres inter Bastam & Transalpinum simultates & dissensiones, quas Gonzaga jussu Cæsaris nuper reconciliatione concordiæ extinxisse videbatur, longe quàm antea acerbius recruduerunt: Nam quum Basta ab illo suam auctoritatem lædi atque convelli, imperium minus obtemperando detrectari, nec duntaxat cum cum Transsilvanis proscriptis factiones alere, sed etiam ad Turcas suo injussu tam literas, quàm nuntios mittitare conquereretur; contra ille se non empta aut per vim usurpata, sed à Cæsare data potestate fungi, æquatum cum illo imperium sibi dicere; in summa, uterque se plus nimio amare, & neuter alteri cedere, atque adeo æmulatione honorum absque rivali velle potiri. In hunc modum gliscentibus in occulto odiis, cùm Tordam esset perventum, ac Transalpinus equitum suorum Valachorum agmen, Thracibus & Bulgaris permixtum, ignaro Basta præmisisset, atque illi in Cornisium & Pancratium, qui à Chaquto

Simultates veteres inter Bastam & Michaelē recrudescunt.

Cornisius à Valachis

& Transf.

1600.

& Transsilvanis ob fidem Cæsari servatam capti, ad famam victoriæ Dorossonianæ dimissi erant, incidissent, ac Cornilium, quamquam sese & nomen profitentem crudeliter interfecissent; Pancratius verò multis acceptis vulneribus ægre esset servatus, lique per agros & oppida omni rapinarum genere grassarentur; (quamquam haud minus damni & detrimenti à Germanis & Italis, ac Vallonibus, qui in peculiares ipsius alas & cohortes erant descripti, inferri ag icolis certum erat) Basta angi & curis æstuare, varia de eo capiendo aut tollendo pectore versare consilia; postremo remota dubitatione, vim illi & manus inferre constituit.

Sibu trucidatur, Sennerius vulneribus affectus ægre servatur.

Itaque convocatis duobus Vallonum præfectis quid fieri velit, secreto edocet, atque illi assumptis suorum promptissimis, VII. Idus Septembris, in ejus tabernaculum profecti, eum cum Ludovico Racocio, peditum Ungarorum tribuno colloquentem offendunt; ac esse, de quibus Bastæ nomine eum compellent præfantur; ac dum ille alterius auscultando sermoni aures accommodat, ab altero ingentis alabardæ cuspide, per ventrem & ilia, nec opinato transfoditur, & repente concidit. Racocius quoque quamquam insons, extremum vitæ discrimen adiit, quum ab efferatis Vallonibus, quatuor vulnera, inter quæ unum, in cervice juxta guttur, prægrande & periculosum suscepisset. Indigna jam exanimato addita sunt ludibria; ut caput ejus detruncatum, supra equi albi cadaver, eo forte die, ante prætorium tabernaculum mortui poneretur; quod tamen postea permissu Bastæ simul cum corpore tumulatum est. Ex ministrorum præcipuis, Mihalæus Banus cognomine, ætate septuagenarius pinvector captus, diuque tortus, tandem in custodia mori est coactus. Cæteri formidine attoniti, pars nec animo, nec viribus, nec ratione competere, pauci arma capere, nec quicquam audere; postquam adveniente cum armatis Basta, pavor omnes occupasset, quies & silentium fuit. Res ejus & equi, arma, pecuniæ, tabernacula, vestes, militarisque & castrensis supellex, diffugientibus Valachis, Bastæ cesserunt: Ipse perpetrata cæde, literas ad Cæsarem dedit, quibus factum suum excusabat, compositis in odium demortui multis calumniis, quibus jure cæsus dici judicarique posset, quarum ea erat præcipua, quòd epistolam ejus manu literis semigræcis, quas Cyrillicas vocant, ad Sinanum Agriæ purpuratum Sophim cognomine scriptam intercepisset, qua illum petebat, ut ad XVII mensis Augusti diem Lippam aut aliquem circa locum veniret, & secum de rebus gravissimis, Byzantium perferendis, colloqui vellet; missurum se, eousque ei obviam Leccagam, fidelissimum & fortissimum equitum suorum præfectum. Se veritum esse, nisi clanculariis ac perfidiosis ejus consiliis ac machinationibus quàm maturrime occurrendum existimaret, aut si prius rem ad Cæsaris notitiam deduceret, donec ejus mens & voluntas cognosceretur, diuturniorem moram interventuram, quæ adeo damnosa ac periculi plena esset, ut omnia posthac remedia sera & intempestiva redderet: atque ita præveniendum, & maturandam illius cædem constituisse. Verùm ad ea Cæsar, spe Bastæ longissime extracta, perplexe admodum respondit, ut neque laudare facinus, & quia jam infectum reddi non posset, neque improbare videretur; sed summo in præsens silentio transmittendum censeret.

Michael Vaivoda Bastæ jussu è medio tollitur.

Litera Bastæ ex custodia torta ad Cæsarem.

Sub id tempus quo hæc gerebantur, Ibrahimus purpuratorum princeps, magno cum exercitu Belgradum pervenerat, cum prioribus mandatis, ut prius pacem cum Cæsare facaret, cujus commodo utrinque res pacarentur; sin minus, ut Strigonium omnibus, quibus posset artibus & viribus expugnaret. Ex eo siquidem loco Budenses & Pestanos Turcas quotidianis excursionibus usque adeo infestari ex eorum assiduis querelis intelligebat, ut neque lignatum in proximas silvas exire auderent, & nuper pedites magno collecto numero urbem Pestum improviso impetu, cæsis defensoribus intercepérant, biduumque, donec prædam & spolia colligerent, navibusque imposita Vaciam perferrent, in ea mansérant; tantamque jam sibi arrogantiam sumpsisse videbantur, ut circumscribere Budenses, easque quas vellent leges eis imponere non dubitarent, quibus si lignationem & pabulationem, ac falcationis liberam facultatem habere vellent, haud obscure subjicerentur. Jam æstas ferè in exitu erat, quum in æstivis Belgradi agitando nequicquam adhuc operæ fecerat, quod scriptitando & nuncios missitando pax & quies coalescere non potuissent. Itaque ne amplius ejus expectatione frustraretur, castra promovere, & Strigonium versus ducere constituit. Sed quum tormenta adverso provehenda Danubio navibus imponit, ac milites paratos ad iter esse jubet, tali occasione propositum mutare coactus, ad aliam belli gerendi rationem omnes cogitationes convertit.

Liberi pedites, quos Haidones & Haramias vocare solemus, jussu Herberstanii, qui Illyrico præerat, ducibus Nicolao Nigro & Prodano Thracibus, ad Harianum oppidum infra Sigetbum & Quinqueecclesias positum nocturnâ & clanculariâ irreptione excurrebant, ibique haud contemnendum numerum boum, quibus aggrestia plebs colere agros atque arare solebat, de nocte furtim abreptum, avijs itineribus Babociam atque inde Canisam & Capronciam abegerant. Pro quibus reddendis Nasuffus Sigheti præfectus, ac ejus legatus Jusuffus cognomento Janicerus, literas ad illum dederant, & miseri agricolæ ad genua ejus provoluti, cum lachrymis & lamentis eos repetebant. Sed ille impiis magis Haidonibus, qui boves Turcicos esse falso asseverabant, quam detrimentum & damnum passis, vera & indubitata adferentibus, plus fidei tribuens, eos restituere nequaquam voluit; sed partim nonnullos ex proceribus & pinguioribus sibi retinuit, partim per auctionem divendendos curavit. Cùm agricolæ re infectâ redissent, Nasuffus irâ atque indignatione percitus, adductis secum agricolis, & eorum dominis Turcis, quos Spahias vocant, ad Ibrahimum Nandoralbæ in æstivis morantem, jamque brevi copias Strigonio admovere conantem exemplò pertexit, ac tali apud eum sermone usus est: Nisi me in- "
signes injuriæ, & contumeliæ, quas ab execra- "
bili & inquieta Haidonum colluvie non ego "
duntaxat, sed omnes qui circa Sighetum loca "
inter Dravum & Danubium jacentia incoli- "
mus,

Haidones jussu Herberstanii magnam pecorum vim miseris agricolis eripiunt.

Nasuffi Sighetani de injuria apud Ibrahimum querela.

1600 ,,mus, assiduè & sine cessatione patimur, adegissent; non fuissem ausus committere, ut te aliis rebus intentum, & jussu potentissimi Imperatoris nostri Strigonio expugnando copias viresque accingentem, querelis meis, quæ fortassis importunæ, nisi ærumnæ cogerent, videri possent, interpellarem. Nunc miseriis communibus actus, cum his commilitonibus meis ad te venio, opem contra perditissimum genus hominum, & auxilium implorans; quos nisi in armis & virtute compescueris, actum de nobis erit, brevique ea regio pulcherrima, atque rerum omnium feracissima, quam Solimanus invictæ virtutis princeps regnis suis adjecerat, diffugientibus populis, quorum operâ & labore hactenus & publica & privata res stetit, in extremam solitudinem & vastitatem redigetur. Illi enim non solùm Turcas rerum necessariarum causa hinc inde commeantes, silvis, montibus, vallis, viisque omnibus obsessis, per insidias intercipere, spoliare, ac trucidare solent; sed quod crudelius est & intolerabilius, miseros terræ colonos, nobis æque ac ipsis tributarios, suæ religionis ac mutui sanguinis homines, nulla justi honestique ratione ducti, indignis modis excruciare, torquere, necare, & rebus fortunisque omnibus exuere solent; usque adeo, ut nihil jam illis egentius, nihil spoliatius sit, qui pauló antè & seipsos cum uxoribus & liberis, & nos, quibus subjecti erant, æquabili ratione sustentabant. Qui verò talia & alia similia mala feri & inhumani homines inferunt, Canisæ ut plurimum sua domicilia aut latibula habẽt, illinc adversus nos excurrunt, eo abacta impia & scelerata præda ad suos recurrunt: nec dies est, nec nox, nec annus, nec mensis quiescendi, nec ulla insidiarum interpolatio. Hi non suis tantùm rapinis infestas reddunt nostras regiones; sed alios nequitiæ & sceleris socios ex Illyrici confinio, ac Thracibus & barbaris rapto, furtoque vivere assuetis adsciscunt; ac per villas, compita, pagos, colles, montes, saltus, invia ac pervia, cædibus, furtis, rapinis, incendiis, & aliis malorum generibus, quæ dici aut excogitari possunt, incredibili impietate grassantur.

,,Equidem omnem adhibui operam, ut assiduis meis curis & vigiliis pessimos & flagitiosissimos homines si exscindere stirpitus non possem, averterem tamen, & deprehensos meritis pœnis ac suppliciis afficerem: sæpè cum eis congressus vario marte pugnavi, nuperrimèque cum iis, qui Legradi ad Muræ & Dravi confluentem latebras suas habent, acriter dimicando vulnera intuli, accepique; sed adeo est inquietum redivivumque latronum genus, ut uno aut altero manipulo, cohorte, aut centuriâ repressâ aut deletâ, mox alio loco, alia regionis parte, alii æque impii & malefici emergant, & haud dissimilia latrocinia in obvios quosvis exerceant. Decimus est dies hodie, ex quo Hassanianis armenta boum, perdutissimi grassatores furto abstulere, quos cùm miseri agricolæ vestigiis insistentes persequi nõ intermisissent, Canisam eos pulsos repererunt, nec cum magno fletu & lachrymis repetendo quicquam obtinuerunt: Sed neque ego scribendo ad præfectos, ac res repetendo quicquam profeci. Itaque ad te magnanime Ibraime confugiendum, tuamque opem implorandam duximus; tu qui exercitum in promptu habes, nos ab hoc maleficentissimo, & feroxissimo latronum genere, liberos reddere potes: si Canisam eorum receptaculum Diis & hominibus invisum in potestatem redegeris. Quod ut facias te per omne fas, perque caput & fortunam invicti Imperatoris nostri, per omnia religionis nostræ sacra, supplices obtestamur. Tui erit ante omnia muneris & officii, nostris justissimis precibus flecti, & sic permoveri, ut has vires quibus Strigonium recuperare constituisti, ad Canisam occupandam convertendas existimes. Non deerit tibi justam causam foventi arridens & propitia fortuna, ut faciliùs hoc loco, quam Strigonio potiare; utpote cui degenerem & ignavum è Carnis hominem præesse intelligimus. Quod si res pro voto & desiderio succedat (quod Diis bene juvantibus futurum non ambigimus) opportuno maximè loco fines & terminos invicti Imperatoris nostri augebis & amplificabis, ex quo brevi post tempore Stiriam & Illyricum ac Austriæ fines non procul dissitos armis & excursionibus infestari, & in potestatem redigi posse sperandum est. Nos verò qui in proximo habitamus, non sanguini, non vitæ parsuri sumus, quin tibi insignem operam præstemus, idoneos commeatus ad bellum expediamus, hostium consilia, vias & compendia exploremus, ac ad ea quæ victoriæ parandæ opportuna erunt omnia, quam diligentissimè comparanda, opes viresque nostras adjungamus.

1600 *Ut Canisam oppugnandam suscipiat, exhortantur.*

Hæc dicentem Spahiarum equitum fremitus, ac multitudinis agricolarum, idem postulantium fletus & lachrymæ exceperunt, adeo, ut Ibraimus eos gravissimis ærumnis coactos, ad tales tantasque querelas ad se deferendas venisse haud dubitaret: easque audiendo & commiserando ad vindictæ cupidinem quàm maximè excitaretur. Nasuffo autem & Spahiis respondit, sibi molestissima ea quæ referrent accidere: Verùm quin puniendis & tollendis hoc tempore Haidonum latrociniis incumbat, se mandatis imperatoriis maximè prohiberi; à quo ante omnia alia Strigonio expugnando operam dare jussus esset; ipsorum tamen precibus, quas non justas solùm & honestas, sed propemodum necessarias esse censeret, adductum, Chausios, Byzantium summâ adhibitâ celeritate missurum, qui Imperatorem consulant, an invadendæ Canisæ rationes ei minimè displiceant: ejusque mente cognitâ facturum, quæ imperata fuerint; ipsos rectè facturos, si quempiam ex se ipsis adjungant. Nec mora, tanta celeritate iter est ab illis confectum, ut vix credibile videatur; intra decimum siquidem diem itum Byzantium, ac reditum est, concessumque, ut nisi quid emergat obstaculi, Canisæ oppugnandæ rationes ineantur.

Itaque Ibraimus omissis Strigonii oppugnandi consiliis Belgrado copias promovit, trajectoque ad Esecum Dravo Sigetum venit, & illinc Mehemetem Quihalam, legatum suum cum parte copiarum ad oppugnandam Bobociam, quæ erat in itinere, præmisit. Præerat ei Gregorius Peteo cum ducentis Ungaris militibus, ac centuria Germanorum, duce Urmillerio, quem post captam à nostris arcem, ante quinquennium sorte ducta ibi relictum fuisse memoravimus. Cùm Peteo Turcas appropinquare, aggeres statue-

Mehemet Kihaia Bobociam nostrorum ignavia deditam occupat.

1600. tera, in qua iis collocare tormenta vidisset, & ipse sa ad defensionem instruait; dispositisque supra mænia & propugnacula tormentis, hostes eminus petere cepit; sed adeò lenè timidèque, ut jam inde primum haud inania concepti timoris signa in ejus ore vultuque apparerent. Erat quidem arx satis infirma, & quæ superiorum bellorum tempestatibus semel atque iterum diruta, moxque tumultuario opera restaurata, magnam oppugnantium hostium vim sustinere nequaquam posse videretur. Postquã ea triduum tormentis quassata esset, ii qui intus erant, intempestivo metu perculsi, quarto die obsidionis de cõditionibus deditionis cum hoste pacisci decreverunt: quæ dum transiguntur, Ibraimus cum tota mole exercitus supervenit, agressurisque arce nostris publica fide de securitate itineris cavit: ductoque secum Petcone, quartis castris Canisiam pervenit, eumque illinc in rurum abire permisit. Non defuere, qui Petconem nimis præproperæ deditionis reum agerent, qui si eam aliquot porro diebus longiùs extraxisset, futurum fuisse putabant, Paradisio pecuniam in stipendium militum, & quingentos cadoa sulpharei pulveris, ac alias res necessarias importari potuisse, quæ jam perferente Jacobo Pillerio Lindaam pervenisse dicebantur.

Tanta autem impendentis belli securitate Paradisius agitari videbatur, ut hostes captâ Bobociâ minimè ulterius progressuros crederet, quod id in castris hostium cautà ab Ibraimo & callidè sparsum esse audivisset: & tunc demum cùm antecursores eorum propiùs arcem obequitare conspex isset, complures frugum & fœni acervos in usum militum congestos, ne iis hostis potiretur, injectis facibus concremandos juberet: & Johannem Balogum ex Voivardo, ac cæteros ex castellis milites ad defendendam arcem accerferet; quorum etiam nonnulli metu simul & perfidia agitati venire neglexerunt. Eodem etiam impetu oppidum, quod in colle eminentiore situm, arcem respiciebat, simplici vallo circumdatum, succendi jussit, quod à paucis custodiri, aut defendi non posset. Erant in universum tum eo milites Germani DCCC. ac totidem Ungari, equites verò CCCC. & Germanorum equitum sclopetariorum centuria una; quorum tamen in numero ob tardam stipendiorum solutionem magni erant defectus: nec milites ad eum, uti supra modum parcum, & in convictu minus familiarem nequaquam faciliè continera vellent, ejusque nomen, ut qui Clissia Turcis reddendæ auctor fuisset, & tanto detrimento rempub. afflixisset, apud eos ubique odiosum esset.

Canisa ab Ibraimo obsidetur.

Primo die, qui fuit sexto Idus Septembris, Mehemetes Quihaia ad Pamlenum prædium idoneo in loco consedit, ac sine mora iter cœno & stagnantibus aquis impeditum, frondibus proximarum arborum ac materiâ, multo agrestium hominum labore consterni jussit, quo commodius ad citeriorem Canisæ fluvii latè sese diffundentis ripam trajicere exercitum posset. Quo opere perfecto, ac rivo cum XX. circiter millibus militum trajecto, castra ad meridiem ex opposito Baciæ castelli, quod à nostris educto præsidio & tormentis desertum erat, metatus est; ita ut Ibraimus postero die adveniens in metandis circa Pamlenum castris ei succederet; atque adeo Canisiani usque ea parte fluminis arctè clausi circumvallarentur. Mehemetes ex citeriore meridionali parte duobus in locis aggeres statuit, ac tormentis in iis collocatis arcem verberandam suscepit; quorum unum in loco horrei frumentarii, alterum ad pontis sublicii majoris finem constituit: Ibraimus verò ab Aquilone, ad concremati oppidi collem tormenta attraxit, & arcis vallum crebris pilarum ictibus diruere cepit. Sed quia area crassiori triplicis valli munimento, ac latiore profundâque fossâ undique munita erat, exiguum detrimentum aut ferè nullum inferebatur. Deinde Ibraimus, habitis cum Nassuffo Sigherano, & Hasana parvo consiliis, ac aliis, qui locorum peritiores erant, suas & ipse copias ad citeriorem ripam transtulit, ac sua castra Mehemetis castris conjunxit, relictis ad ulteriorem ripam tribus aut quatuor millibus suorum, qui majoribus castris tuendis invigilarent, ac hostium itinera specularentur, inclusisque & obsessis exitum, ingressurisque aditum præcluderent. Interea vero Tartarorum copias ad excurrendum quaquaversum & populandum circumjacentem regionem emisit, qui usque ad Lindaam Inferiorem, & Nemptim igne & ferro in obvia quæque hostilem in modum, ut ipsis mos est, sævierunt. Verùm à militibus Zriniani comitis semel ad Nemptim profligati, & ab Illyrici nominis militibus Herbersteinio subjectis iterum singulari affecti detrimento, cæsis aut captis quàmplurimis, ac equorum ingenti numero eis ablato, pedem in castra retulerunt. Nec interea Paradisius suo muneri deesse videbatur, & quum aliâ viâ non posset, crebrioribus tormentorum ictibus hostium aggeres & castra, quantum poterat, non sine detrimento infestabat, suosque ad navandam operam, & arcem egregiè fortiterque defendendam voce exemploque accendebat.

Tartari vicina loca excursionibus depopulantur.

Jam hostes X. dies oppugnando ac quatiendo mœnia consumpserant, quum se tormentis nihil proficere conspicati, ad lentam obsidionem ac fossas fascibus & materiâ, quas proximæ silvæ affatim præbebant, implendas, animum viresque adjecerunt; moxque agrestium labora, quorum ingentem numerum in castra adduxerant, robora senum pedum longa succidenda curaverunt, ac camelis & jumentis clitellariis comportata in margine fossæ collocarunt, ut illis pedetentim promotis, donec ad proximiorem vallo fossam pervenirent, iter ad arcem pararetur. Consultatum à Paradisio cum suis est diligenter, utrum ea lignorum congeries vi pulveris succendi aut dissipari posset, & Andreas cognomento Turcus, qui tormentario negotio præerat, vir industrius se quibusdam sacculis pulvere repletis, ac ad certum temporis intervallum succensis occurrere posse retulit, operamque in eo suam obtulit. Verùm quum operi incautiùs incumberet, intereaque complures militum, quorum lagenulæ ob glandes crebriùs explosas, exhaustæ & inanes erant, ad accipiendum pulverem confluxissent, forte fortunâ excussa è funiculo scintilla pulvis ignem concepit, punctoque temporis non solùm ædificium omne immani fragore & violentia obruit, sed etiam plurimos circumstantium militum miserabilem in modum discerpsit, & frustulatim dilaceravit. Inter quos ipse Turcus, ac Sigismundus Lippatrus, Germanorum militum, qui in oppido habitabant, tribunus, cum signifero, ac XX. commilitoni-

Fossa fascibus & materia complentur.

Pulvis sulphureus incensus magnum nostris damnum infert.

1600.

tonibus, repentino casu laniati atque exanimati interiere. Paradisius supra necopinatum militum interitum, jacturâ etiam tantæ pulveris copiæ imprimis angebatur, quum reliquum quod restaret ad varios obsidionis usus & necessitates, incertumq; ejus finem vix sufficeturum arbitraretur; augebatque angorem, quod supra hos alii quoque plures quotidie ab hostibus & Janicenis potissimum, qui in cœno ac internatis paludi arbuscalis & carectis cingulo tenus ad usque muros clam irrepere solebant, sternebentur: sicuti Ladislao Pernesio turmæ equestris præfecto tum fortè acciderat, qui dum incautius in mœnibus versaretur, hostili pilâ per oculos & frontem trajectus subito occubuerat.

Paradisius à Serinio auxilia sibi submitti rogat.

Interea Johannem Covacium, quo interprete utebatur, cum socio intempestâ nocte ad Georgium Zrinium emittit cum literis, quibus eum de periculosa arcis conditione certiorem reddebat, ac auxilia & pulverem sulphureum postulabat, seque arcem, donec esset in vivis, fortiter servaturum pollicebatur; sed veteri tamen nuntiabat, ne si suppetiæ seriùs adveniant, milites rebus desperatis aliter sibi consulturi sint. Zrinius eum bono animo esse jubere, ipsum & milites bonæ spei implere, Mercurianum ducem cum exercitu esse in itinere, se & Illyrici exercitûs duces cum copiis jam in castra convenisse, nec commissuros, quin ipsis maturam opem ferant. Covacius hoc responso partim vitatis hostium insidiis, partim feliciter elusis in arcem reversus, inclusos spe auxiliorum non mediocriter recreavit. Interea Mercurianus ad Matthiam principem Viennam venit, cum duabus equitum alis, quas in Lotharingia, ac Ubiis, & Eburonibus mercede conduxerat, ac legione una Vallonum, quæ ob celeritatem, qua erat usus, semiplena erat, cui Henricus Sallignius comes, ejus frater Germanus præerat, ac CCC. cataphractis, duce Johanne Tillio, viro forti, quorum alia tricenaria pars erat in itinere: quos omnes terrestri itinere Jaurinum præmisit, ubi exercitus erat in castris; ipse verò secundo Danubio descendere constituit, sed adversis tempestatibus, ac ventis ab oriente vehementius flantibus, qui per Danubium navigantibus contrarii esse solent, retardatus, non nisi triduo, postquam naves conscenderat, eos sequi potuit. Eodem Matthias quoque levioribus curribus alio itinere vectus advenit, ac communicatis consiliis, quod res omnis in celeritate posita esset, misso ad castra Leone Gallo tribuno, eum legatum esse publicavit, utque omnes ei haud minus quam aut Cæsari aut sibi obsequi præstarent, jussit; ac XVII. Septembris die, exercitu promoto, iter Canisam versus instituit; admonitio priùs & petito Matthia principe, et curando commeatui ante omnia provisum vellet, postquam nihil magis labefactando exercitui, rebusque minùs prosperè gerendis, quam rerum ad victum necessariarum inopia & fames extimescenda esse censeretur.

Dux Mercurianus cum principe Matthia in castra venit.

Cum copiis Canisam versus movet.

Erant in castris circiter decem millia equitum tam Germanici quàm Ungarici nominis, quos varii præfecti Fridericus Comes Hollachius, Colnicius, Bernardus Turriaous Comes, ac Dux è Silesia Tessiniensis, ac Hodiccius Moravus ducebant: Peditum quinque legiones, quarum unam Carolus Comes Sulcius regebat, cui etiam tormentorum præfectura erat demandata, cæteras Andreas Hoffquirchius, Schombergus, & Merisburgus, ac Johannes Pramerius ductabant; sed quæ integrum numerum non habebant, quod ferè ex singulis certæ partes militum in finibus Jaurino proximis præsidii causa relictæ erant; ac Merisburgus & Prainerius privatarum rerum causa absentes per legatos curabant. Annonæ & commeatui curando Zacharias Gatscolerus Suevus præerat, qui non nisi quinque dierum cibaria exercitui superesse solicitè referebat; sed à nobilitate earum regionum spe non defaturi castris commeatûs sustentabatur. Ad sextum Idus Octobris, Mercurianus ad Muræ fluminis ripam prope Dobrim pagum cum exercitu venit, ac Zriniano Comiti, & Johanni Draskovitio Illyrici Bano (sic veteri nomine præfectus regioni cum summa potestate vocatur) ac Battianio, nec non Herberstainio & Carolostadianis, qui ex finibus Illyricis venerant, ac castra ad Tornistiam Muræ flumini proximam habebant, dedit in mandatis, ut ad oppidum Semenium proficisci, & castra secum conjungere maturasent. Nam Nadasdius cum suis copiis, quæ M. equites simul cum nobilitatis militie constituebant, ac alæ equestres è Jaurino & Nove arce totidem, ac Stanislaus Turzo cum suis equitibus CC. uno cum eo agmine simul incedebant; & universa omnium summa, ad XXV. millium armatorum numerum, & amplius censeri posse videbatur. Sunt qui longè minorem copiarum summam fuisse tradant; sed ego qui comes & socius expeditionis laborumque fui, quantum potui, ausim id etiamnum pro vero affirmare. Cæterùm castris ad Semenium conjunctis, duces in concilium vocari, & utrum universis copiis adversus hostes ire, vel expeditissimos milites sub alicujus pugnæ cum hoste conserendæ occasionem, in arcem immittere consultius putarent, disceptari placuit. Id unum omnibus visum est, universo cum exercitu progrediendum, & de summa rerum ferro decernendum; quòd ob itineris ac transitûs difficultates, profundissimis ubique cœni voraginibus impeditas, nulla vel auxiliorum vel commeatus importandi facultas esset.

XXV. millia armatorum in nostris castris.

Eo in loco literæ ab Ibraimo allatæ sunt, quibus Mercuriano ac Comiti Zrinio & Nadasdio scribebat, se necdum alieno à pace animo esse; & si ipsi velint, posse eam æquis conditionibus transigi: satius longe & consultius esse quietem & tranquillitatem publicam in eum modum procurare, quam rebus omnibus in extremum discrimen deductis bella ex bellis serere, quorum ut exitus incerti sint, ita non nisi Diis immortalibus cognitum esse, in quam partem victoria sit inclinatura; petere igitur, ut per illum eundem hominem, quem vice tabellarii fungi jusserat (is senex rusticus erat, proximæ castris villæ incola) pro æquitate responderetur. Nostri re in consilium perductâ rescripserunt, si relicta Canisæ obsidione, & tormentis retractis locum, tempusque induciis transigendis quæreret, se quoque, ut publicæ quieti consultum sit, haud gravatim animis accessuros. Sed quum ille summo silentio usus, nihil postea amplius respondisset, omnis ea res in medio relicta fuit. Igitur sequenti die ante Solis occasum exercitus progressus ad Lentium pagum, transcenso monte saltuoso & arboribus impedito, quem Diaboli locum à singulari ascendendi difficultate appellant, castra posuit: eamq;

Ibraimi litera de pace componenda.

1600. noctem ibi transegit, factoque posterioris diei diluculo, ad cœnosum palustre quetter satis latum, quod Crazarum vocant, perventum est; ibique omnium ferè opinio erat, hostes occursuros, ac exercitum transitu prohibituros esse: Verùm nemine qui resisteret viso, ægrè admodum superatâ loci difficultate ibidem castra locata sunt, quod jam & serum diei esset, & milites fessi quiete indigerent.

Hostium equitatus in nostros irruens pellitur.

Die quæ sequuta est, exercitu in valle ad Sarmassiam pagum progrediente, qui quarta milliarii parte à Canisa distat, hostium equitatus magno numero supra collem in conspectum sese dedit, apparatus splendore ac densa hastarum & signorum serie spectabilis, à quarum colore rubeo & aureo prætorianos equites, ac limitaneos fuisse cognitum est. ibi Mercurianus, qui instructâ ac ordinatâ semper acie procedebat, hostes pugnæ potestatem facturos ratus, eam neque ipse detrectare ostendit, primumque agmen, quod ex equitibus Tillianis, peditesclopetario intermistis constabat, irruere in hostem jussit, qui duobus campestribus tormentis instructus, supra collem in acie stabat. Sed quum nostri acri in eos impetu irrupissent, ac nonnullos, qui præcurrendo ac obequitando agmen præcedebant, trucidassent, relictis potestati nostrorum tormentis, sese recipere cepit, & mox quum nostri acriùs insequerentur, de uno colle in alterum pedetentim retrocedendo tandem in sua castra profugit. Eorum vestigiis, qui haud dubii timoris signa dederant, insistendum complures dicebant, ipseque dux Mercurianus ejus erat sententiæ; sed quum profundas paludes transituque difficiles adhuc superesse ab Ungaris didicisset, & nox quoque ingrueret, à persequendo cessatum est; sic ut castra eodem in loco proxime hostium castris collocarentur, & inter duo castra modica tirus & palustris quædam via interesset, & sclopetorum fragor ac fremitus castrorum clamorque mutuo exaudiri possent. Ibi hostes transitum nostrorum à sinistra parte castrorum prohibere omni ope conati sunt, ne aquandi nostris facultas esset; Verùm ab peditibus Ungaris, ampliùs duabus horis variè ac fortiter dimicantibus, sub noctem repulsi, loco nostris concesso, & multis suorum amissis, in castra redierunt; qui militibus sclopetariis ibidem relictis locum munierunt. Sub hujus prælii occasione Mercurianus à dextra parte castrorum, ubi Banus cum Illyricis consederat, locum contemplatus, hostibus, si fortè irruerent, nimis obvium, nostris verò admodum periculosum animadvertit; itaque eadem adhuc nocte aggere & fossa eam castrorum partem ad magnum spatium circumvallandum curavit; Hostis tamen

Hostium castra nostra aggressorum impetus coercetur.

ea nocte usque ad meridiem sequentis diei castris sa continuit. Verùm horâ pomeridianâ circiter secundâ, magna equitum ac peditum manu, & summo impetu in nostros, dextramque castrorum partem irruit; sed quum fossam tumultuariam repentinamque à sibi objectam animadvertisset, falconum etiam ictibus procul submoveretur, retrocessit.

Interea recipientibus sese hostibus, Mercurianus Colonicio & Herberstainio, ut Janiceros, qui extremo aggere, ac impositis XIIII. falconibus, transitum quendam in propinquo castrorum occupatum custodiebant, nostrosque ex eo assiduè infestabant, satis cum copiis aggrederentur, jussit; qui navandæ operæ cupidi, provinciâ impigrè susceptâ cum tribus millibus armatorum in hostes rectà perrexerunt: Quorum

Colonicius & Herberstainius Janiceros magna edita cæde profligant.

tanta ad primum conspectum fuit trepidatio ac consternatio, ut Janiceri abjectis sclopetis & bubalis, qui tormenta attraxerant, relictis, in fœdam fugam conjicerentur, ac versus castra fugientes à nostris ad unum cæderentur; qui eos insequuti usque ad hostium castra summo ardore atrox, si unquam alias certamen cum eis contraxerunt. Dimicatum est usque adeo infestis animis & viribus, ut tria circiter millia hostium desiderarentur, & pedites Praineriani in ipsos hostilium castrorum margines irrumpentes, inter ipsa tabernacula manum cum hoste consererent, tanto illorum metu, ut complures solutis tentoriorum funibus, de discessu & fuga cogitarent, quorum ingens clamor & fremitus, ac incondite cohortantium inter se voces in nostrorum castris facilè exaudirentur. Constat sub eo prælii tempore Colonicium & Herberstainium missis nuntiis, majora militum subsidia postulasse, spe pellendi ultra flumen hostis; sed quum Tartari eodem

Tartarorum cum nostris pugna.

tempore duobus in locis, uno ubi comes Hollachus cum Germanicis equitibus, altero vero ubi Banus cum Illyricis militibus curabant, castra infestarent, ut in tanta rerum confusione nostros perturbatos circumvenirent; Mercurianus castra milite nudanda nequaquam ex usu & commodo fore existimavit, ne universum exercitum in extremum periculum adduceret; nihilo tamen minus Hodiccium cum turma equitum Vallonum, ac duas partes legionum Hoffquirchianæ & Sembergianæ extemplò misit; quorum adventu redintegrata pugna nostri in multam noctem acerrimè & fortissimè dimicarunt, cæsis iterum ex numero hostium quamplurimis, ac deinde obscurâ nocte prælium dirimente, unà cum XIIII. tormentis hostilibus in castra reditum est. In ea pugna posteriore, quæ amplius tribus horis in ipsis propemodum hostium castris pugnata est, cecidêre, ut postea cognitum est, ex hostibus duo circiter millia equitum, ac mille Janiceri ex prætorianis, quum nemo ex nostrorum numero, præter paucos aliquot gregarios cecidisset. Uni Petro Castellanffio, nobili fortique viro, occiput ictu colubrinæ majoris abreptum est, vultu & facie integra, isque effuso cerebro in vestigio occubuit: Colonicio equus vulneratus fuit, cæteri incolumes in castra redierunt.

Antequam illi reverterentur, anxio erat animo Mercurianus, ne pugnantes dulcedine prædæ illecti, ut in prælio Crestesiensi acciderat, rejecto hoste, ad tentoria diripienda verterentur, sicque victoria interpellata corruptaque incommodum aliquod insigne sequeretur, eamque ob causam ipse cum toto exercitu in auxilium ire constituerat; nec deerant, qui id faciendum suaderent; sed ipse in regione sibi incognita, locorum ignarus non priùs egredi castris voluit, quam misso Gothardo Starembergo, loca ea omnia perlustrare ac explorare juberet, utrum ipse cum toto exercitu & tormentis eo penetrare, ac pugnantibus opem ferre posset. Ab eo verò non multò pòst revertente cognitum est, vias omnes ibi angustissimas esse, paludibus inviis & profundis, ac silvis ubique impeditas & difficiles, ut totum exercitui iter nequaquam pateret; sicque à proposito discessum est.

Quin-

1600. Quinto deinde & quarto Idus Octobris hostes ex silva, quæ erat castris à meridie attigua, magno numero erumpentes, levi primo certamen cum nostris contraxerunt; deinde crescente pugnâ non pauci eorum cecidere; inter quos quidam, ut ex vestium ac armorum, & equi apparatu aureo atque argenteo conjici poterat, præcipuus prætorianorum militum præfectus occubuit, cui sclopeto in terram dejecto, Ungarus caput præcidit ac spoliavit, equum Vallones rapuere; & rotundam elegantis artificii parmam Georgius Rabus, qui erat consilio bellico à secretis celeriter asportavit. Altero post hoc prælium die, Ibraimus universum exercitum, duce Mehemete suo legato tres maximè validas acies instructum emisit; ipse cum Janiceris, quorum non plures quatuor millibus habebat, in castris remansit. Dedere hostes operam, si quo modo circumcursando castra & obequitando, ac sæpe ad fossam usque & vallum cum ingenti clamore provolando, nostros ad pugnam provocarent; cùm tamen nec quicquam proficerent, multosque potiùs tormentis & sclopetis ictos amitterent, sese ante vesperum in castra receperunt.

Tillii cum Turcis insigne certamen. Eodem die Johannes Tillius, Mercuriani legatus, cum trecentis cataphractis in Belgio & Lotharingia mercede conductis, quos in itinere reliquerat, in castra veniebat, jamque haud procul erat, quum tria circiter millia Tartarorum & Turcarum equitum, sublato ingenti clamore ex silvis in eum irruperunt, pugnatumque est pro Gallorum numero, supra quam credi queat, fortissimè & diutissime, Tartaris magnam vim sagittarum in eos assiduè jacientibus; sed quod thoracibus & galeis armatos sagittæ haud facile permeabant, ipsi vero longioribus sclopetis peritissimè rem gererent, ac Mercurianus, qui in fronte exercitus equitando suos circumventos in orbem pugnare animadverterat, Vestinium cum turma equitum sclopetariorum auxilio accurrere jussisset, omnis ea hostium manus in effusam fugam conjecta est, centum ex eis ibidem interfectis, ac bis totidem vulneratis, quum Galli non nisi decem suorum desideratis, incolumes in castra essent ingressi, sauciato tamen in summo pede supra talos sagittæ ictu Tillio legato.

Die, quæ post tertium Idus Octobris illuxit, inopia commeatus in castris sentiri cœpit, quod non solùm currus onerarios ducum & præfectorum, rebus ad victum necessariis plenos, sed etiam eos, qui ex villis & oppidis omnis generis commeatum convehebant, Turcæ & Tartari assiduis excursionibus diripiebant, nostrosque, qui ad merendum adcurrebant, assidue inquietare solebant; minores duces, ne cum fame & inedia simul & cum hoste esset confligendum, de recepta cum Mercuriano consilia inire ceperunt: Tantâ enim inopiâ jam laborabatur, ut gregarii milites occisos tormentorum ictibus equos, aut inedia enectos certatim rapere, ac inter se dividere, ac vorare cogerentur; eoque magis & gravius, quòd Soimensis Comes pro conducendis curribus commeatu onustis ad Muram flumen, cum CC. sclopetariis equitibus missus nondum redierat; erat que oborta suspicio, illum ab hostibus circumventum esse; sed quum ille cum CC. curribus cibariorum, salvâ equestri turmâ, incolumis in castra pervenisset, consilium in præsens dissolutum, ac in diem sequentem delatum est. 1600. Verùm quum commeatus ille recens allatus ad depellendam militum esuriem, vix in unum aut alterum diem suffecturus esse videretur; & equi militares, consumptis jam antea per hostes graminibus, non nisi arborum frondibus & palustri arundine pascerentur, multique ex eis deficiente alimento quotidie fame interirent, omne quotquot erant præfecti, retrocedendum ad Muram, & ibi refectis cibo militibus & jumentis, rursum ad eadem castra cum uberiore rerum necessariarum apparatu redeundum esse consulebant. Quamquam autem Mercurianus horum sententiæ nequaquam assentiebatur, unicusque duntaxat esset, qui cum eo ejusdem esset voluntatis Colnicius, quod eo recepta Canisianos in extremam desperationem deventuros, duriusque sibi consulturos præviderent, id quod brevi eventus quoque belli comprobavit: postremo tamen cæterorum suffragiis, precibusque victus, ac potissimum, quod Zrinio atque Nadasdio idem probari videret, qui nullam aliam convehendi commeatus spem dabant, vel invitus obtemperavit.

Nostri commeatus inopia compulsi, castra mota discedunt. Itaque ad XIII. diem Octob. is Zrinius, quod infirma valetudine uteretur, cum suis præire permittitur, deinde sato potiùs quàm decoro consilio vasa in castris colliguntur, tormentaque cum curribus & impedimentis præmittuntur, quibus ius cum legione Sulcius præire, eumque equitatus Hollachii sequi, & Banus ejusdem antecedentis vestigiis inhærere jubetur: Mercurianus cum Nadasdio, Colnicio, ac Turrisno ac toto exercitu postremi agminis curam suscepit; simulque mandavit, ut summo, quo possent, silentio, qui sequentia agmina ducebant, ita antecedentium iter observarent, ne institutus ordo perturbaretur; & si hostis animadverso discessu circumfundi & lacessere inciperet, densatis ordinibus repelli, & iter continuari posset. Per hunc modum prima noctis vigilia, quæ supra solitam obscuritatem densioribus etiam nebulis contecta erat, copiæ omnes, sublatis usque ad prima castra, omnibus ferè naturæ desideriis ac quiete progrediuntur. Nec tamen caveri ullo silentio potuit, quin hostes & potissimùm Tartari, inquietum & maleficum hostium genus, discessum nostrorum persentirent, vestigiisque abeuntium subito insisterent; atque modò à tergo, modò à lateribus ingenti sublato clamore irruerent, modò verò palantes, & ordine digressos trucidarent, aut raptos abducerent. *Turbatio nostrorum in progrediendo.* Interea autem tanta inter procedendum confusio ordinis contigit, ut viâ cœnosissimâ currus & impedimenta luto inhærerent, & fatiscentibus præ inedia jumentis, extrahi nequirent. Nihilominùs superatis magno militum labore difficultatibus, qui pontes male cohærentes reficere, ac lacunis frondes arborum ad commodiorem rotarum transitum conjicere contendebant, tormenta & eorum apparatus omnis, Deo juvante integra in tutum pervenerunt. Quo in labore exantlando mirificum Sulcii studium ac diligentia enituit, qui unà cum Bano in transvehendis per lacunosa loca illis, incitandisque ad opus militibus, omnem operam impenderunt. Nonnihil tamen damni in curribus, qui retro post agmina manebant, sed quod facilè toleratu esset, acceptum fuit.

1600.

Hostes interea experrecti, re animadversa cum magna exercitus parte, ad tertium usque canonis transitus locum nostros insequuti sunt, atque hinc inde partim fervidius, partim remissius, carptimque dimicarunt. In tertio autem transitu Turzianus, qui in ultima acie erat constitutus, eos, qui ab equis densas in eos glandes displodere non cessabant, maximo illato damno submovit. Sed ii mox illucescente die, discussaque solis calore matutinâ nebulâ, pugnam majoribus longe viribus restaurarunt. Erant siquidem circiter XX. millia hostium, qui postremum ejusdem Turziani agmen equestre acerrimo impetu invaserunt: jamque res in ancipiti versabatur, quum Mercurianus Tillium legatum, & suos cataphractos cohortatus, cum Colonicio & sexcentis sclopetariis, quos Muscatetios vocant, eorum audaciam repressit, tamdiuque cum illis certamen protraxit, donec ad equitatum Hollachii & Nadasdii, ac legiones, quæ contento gradu præibant, processum esset: ubi quum illi quoque jussu ejus frontem atque ora in hostem obvertissent, sclopetosque & arma expedivissent, Turcæ plurimi sauciati, plures occumbere ceperunt: cùmque sibi fortiter repugnari conspexissent, retrahere equorum habenas, ac sensim retrocedere; postremo relicto prælio conglobati stare, nostrosque quorsumnam tenderent, eminus circumspectare. In eo certamine ex nostris plures, nec tamen alicujus nominis milites sauciati ac confixi sagittis sunt; ex hostium tamen numero multo plures sclopetorum ictibus aut læsi aut interfecti fuere. Mercurianus verò collocato à sinistra Vallonum peditatu, cui frater ejus Comes Sallignius præerat, ac à dextris legione Prameriana, composito ordine progressus est, nec amplius hostes animum ad invadendum adjicere ausi sunt. Quod si in tam infestu difficilique itinere, ordinas severo disciplinæ præcepto servare, ac suis, qua à fronte, qua à tergo laborantibus subsidio adcurrere, legiones & equitatum ubi opus esset, in hostem vertere, intermisisset, actum de toto exercitu, maximeque pertimescendum fuisset, ne Cociana improsperæ memoriæ clades renovaretur. Parte alia Tartari, qui usque ad initia recipientis sese exercitus, citatissimo equorum cursu provolaverant, non procul à ponte Letenicosi certamen cum equitibus Illyricis contraxerunt, captoque Lupo Stancovaccio, cui equus humi erat provolutus, ac sub cive quodam Germano, retro unde venerant ad Turcas profugerunt, nostrique postea ante occasum Solis ad Muram, ubi pons è navibus & tabulatis erat confectus, pervenerunt. Hic est ille receptus, à quo forti & satis prospero, Mercurianus omnium ducum judicio, raro aliis concessam peritiæ militaris gloriam consequutus est; quum per tot difficillimarum rerum necessitates, ac impeditissimarum viarum anfractus, tot millibus infensissimorum hostium circumvolitantibus, ac prælium undique cientibus, incolumi exercitu, salvis tormentis, & exiguo accepto detrimento, singulari felicitate ad destinatum locum pervenisset.

Hostes extremũ nostrorum agmen adorti, singulari virtute loco pulsi recedunt.

Tametsi autem eo consilio huc ventum erat, ut nihil operæ neque solertiæ intermitteretur, quo obsessis auxilia, ac pulveris sulphurei, cujus inopia laborabant, aliquantum mitti posset; ac demum accepto commeatu iterum castra, ad spem ferendi auxilii reperirentur; nemo tamen inventus fuit, qui stadium aut operam offerret. Johannes quidem Cottossius, qui antea Canisæ ordines duxerat, à Battiano productus fuit, qui præmio mille aureorum petito, se, auxiliis introducendis ducem futurum pollicebatur, dum tamen exequi promissa deberet, se furtim subducens, nusquam fuit inventus. Cæteræ quoque copiæ, exemplo à Carolostadiania ducto, qui nullo modo retinari potuerunt, tam Germanicæ, quàm Illyricæ, ad suas stationes discesserunt. Paradisius, & qui Canisæ obsidebantur, postquam exercitum, in quo omnem spem collocaverant exiguo facto operæ pretio revertisse animadverterunt, rebus desperatis, XLV. obsidionis, octavo autem, post nostri exercitus discessum, die, cum Ibraimo & Quihaia Mehemete ejus legato de deditione transigere decreverunt; ac Johanne Balogo & Petro Hesso ultro citroque commeantibus, Paradisium aliquamdiu cunctantem, morásque nectentem tandem perpulerunt, ut arce tradita ipse cum militibus & eorum sarcinis omnibus incolumis dimitteretur; quibus etiam exeuntibus fides ab hoste servata est. Verùm non diu post ipse ejus nimis intempestivæ desperationis, & deditionis reus convictus cum quibusdam sociis jussu Cæsaris capite pœnas persolvit. Gregorio Pereoni, ac Johanni Balogo, cùm diu in compedibus & carcere macerati causam dixissent, damnatique judicum jussu agi jam cecidissent, à Cæsare singulari ac vix sperata clementiâ absoluti sunt. Mercurianus postquam secus quàm esset decretum, copias dilapsas, & se cum Nadasdio, Battiano, Turzone, paucisque aliis relictum vidisset, incertus consilii, Racospurg in primo, ac postea per Valles Landuæ superioris, ac sancti Gothardi oppidum, facto itinere Sabariam, deindeque relictis militibus, ut per oppida ac loca circumjacentia hibernarent, Viennam venit; ibique Henricum Comitem Sallignium fratrem, morbo in castris contracto, extinctum amisit.

Canisiani nostrorum discessu exterriti, de deditione cum hoste paciscuntur.

Mercurianus copiis dilapsis, Viennam abit.

Quæ dum aguntur, Casimates Persarum Regis Abasi legatus, comite duceque itineris ejus, Antonio Sirleio Anglo, Pragam ad Cæsarem venit, qui quum ex itinere Romam divertentes, Clementem Pontificem honoris ac venerationis causa salutassent, Cæsarem summis precibus orabant, ut bellum adversus impios Turcas susceptum, & hactenus satis prosperè gestum continuare vellet, regemque suum ex adverso in illis ad Orientem regionibus nihil prætermissurum, quo infesta eis arma inferre possit; jamque provinciam Siruanam, à Solimano olim Tahmasi proavo suo ademptam recuperasse, & de redigendis in potestatem reliquis, spem haud exiguam concepisse; egisseque non solùm cum compluribus populis Turcarum tyrannide oppressis, veluti Georgianis, Mengrelis, & Cercassis, ut invisum crudeleque jugum cervicibus excutere suis auspiciis maturarent; sed etiam quosdam Asiaticarum provinciarum præfectos, ac imprimis Cicalem Hasanem, quem à fuscedine oris & faciei, Nigrum scribam vocarent, in suas partes traduxisse. Eos Cæsar variis tam longi itineris laboribus fatigatos, hospitio idoneo, ac lautis præbitis excepit, ac dum ipse de belli societate deliberat, quie-

Legatus Regis Persarum ad Cæsarem venit.

tem

1600. tem & otium agitare jussit, ac demum Calendis Decembris ita dimisit, ut ipsius Abbas regis voluntatem, ipsorumque legationem tantis terrarum & marium spatiis ad se missam, gratam sibi fuisse testaretur. Quod verò ad conjunctionem & societatem adversus Turcas attineret, ad quam ipse se tam amicè & promptè offerat, ex eo se ejus excelsum & infractum animum cognoscere, idque apud omnes Christiani nominis gentes & principes gloriosum & æternâ memoriâ dignum videri, nec se intermissurum, quin vires omnes & facultates suas Turcarum tyrannidi libidinique opponat, eamque identidem fatigare omittat; interimque, donec cæteros Christianos principes ad sumenda adversus eos arma conciter, se polliceri bellum totis conatibus continuaturum, pacemque toties ab Ibraimo purpurato & Tartarorum principe oblatam, quam hactenus recusasset; visa hac legatione, eo magis recusaturum, se quidem nunc conventus variorum regnorum agere, & Christiani imperii principes ad conjungendas vires & corroborandum belli nervum conquirere: hortari proinde, ut ipse quoque ad opportunissimam hanc occasionem vicinos & propinquos principes Christianos, ut Georgianum, Mengrelium, & Magnum Moscoviæ ducem, (quem & ipse tanquam Christianum principem ad hoc fœdus ineundum inducere contendet) aliosque in societatem trahat: & proximo vere ab Occidente ipse Cæsar, illinc verò ex partibus Orientis Persæ, impios Turcas validis armis invadant. Quarum rerum causa se brevi ad ipsum legatos missurum pollicitus est; missusque fuit paulò post Stephanus Cacassius Claudiopolitanus, qui quod conjugem è gynæceo Mariæ Christiernæ Germanam duxerat, relicta Transsilvania, eo tempore Pragæ agitabat. Sed quum is in Moscoviam pervenisset, morbo correptus è vivis excesserat.

Inter tot & tantas curas & labores, annus sæcularis, civilibus & intestinis pariter ac Turcicis bellis, & amissa Canisa memorabilis, elabitur; ac dum insequentis initium suspensos mortalium animos spe, & expectatione futuræ pacis detinet, ad extremum post irritos utrinque conatus in atrox & formidabile bellum ad primum veris initium denuo erupit. Hieme vacatum est comitiis, in quibus si pax, quam Turcæ magnopere exoptare videbantur, coalescere non posset, de rationibus inferendi aut sustinendi in futurum belli consultatum est. In iis Comitiis magnæ severitatis exemplum, in Michaelem Telequessium, clarissimi bello ducis Emerici Telequessii ex filio Stephano nepotem, jussu Cæsaris editum est. Is arcem Ledeniciam, supra Trincinium ad Vagum flumen sitam, virtute avita, ut supra memoravimus, partam habebat: ea qua adscitis in consortium vagis prædonibus, infesta circum itinera reddebat; acciderat que anno superiori, ut conventus publici tempore in Adamum Pelerdium incideret, qui Michaelis Transalpini nomine munera ad Cæsarem deferebat; inter quæ supra prægrandes tapetes, & tentoria Phrygii ac Persici operis elegantissima, erat horologium auro & gemmis exornatum, quod antea Cæsar Sigismundo Bathorio donaverat, illudque cæso Cardinale Bathorio, belli jure Michael obtinuerat, ac

Michaelis Telequessii ob rapinas Pasanii capitis pœna afficitur.

tabella aurea imaginem Divæ Virginis Mariæ continens, quæ fama per manus ab avis, atavisque tradita Flavii Constantini Magni Imperatoris fuisse ferebatur. Ea vecta quadrigis, Telequessius dissimulato habitu, structisque in silva insidiis deprædatus, in Poloniam concessit, ibique aliquamdiu delituit: nec Cæsaris nomine à procuratoribus fiscalibus citatus comparuit, absensque damnatus & proscriptus est. Deinde cùm in manus incidisset, Posonii in comitio de eo capitis pœna sumpta est; quam ille tam præsenti fortique animo sustinuit, ut tota urbs atque nobilitas, quæ ad miserabile spectaculum frequens confluxerat, ejus in obeundo supplicio, contemnendaque morte constantiam admiraretur. Bona ejus fisco addicta, Francisco Doboni centum millia nummûm argenteorum, quos Talleros vocant, pro eis numerandi obvenerunt. Nec sanè defuere, qui immaturam nobilissimi adolescentis cædem non parum commiserarentur, eique avitæ virtutis recordatione, & quod juvenili potiùs temeritate, quàm certo judicio deliquisset, remissu summo jure, eatenus indulgendum fuisse judicarent, ut mitiori pœna, parcendo vitæ, plectendus fuisse existimaretur. 1601.

Post comitia nihil intermissis belli cogitationibus, quibus Canisa anno superiori fœde amissa recuperanda esse censebatur, ad inducias cum hostibus transigendas descensum est, si de conditionibus conveniri posset. Ibraimus siquidem purpuratus, scriptis frequenter literis suum principem sibi Byzantio discedenti in mandatis dedisse affirmabat, ut tandem diuturno bello finem vel pace ac induciis; vel ferro & armis imponeret. Igitur annuente Cæsare, tertius viri graves, & usu rerum ac experientia clari deliguntur, qui Strigonium profecti rem periclitarentur, Johannes Cutassius Archiepiscopus Strigoniensis, Nadasdius, Peczius, Lupus Aicingerus, & Sigismundus Herbestainius, Illyrico limiti præpositus, quibus additus fuit Paulus Nistius, quod is Agriensi infortunio captus, in familiaritatem Ibraimi venerat, & se illum ad æquiores conditiones deducere posse confidebat. Sed quoniam Mehemetes Quihaia unus ex legatis Turcarum venire ad diem non potuisset, tota res ad XV. diem mensis Julii dilata fuerat. Accidit autem ut intra eum diem Ibraimus pestilentiâ correptus Belgradi è vivis excederet, Turcæque ejus obitu tractatus omnes ad XV. diem Augusti dilatos cuperent. Sed neque ad eum diem, ab eis incerta usi compesendinatione quisquam venit, tametsi tanta se pacis & quietis cupidine teneri præ se ferrent, ut eam aliis etiam minus honestioribus arbitris, quasi ipsis insciis & ignaris agendam, tractandamque permitterent; & non multò post, Judæi quidam ex Maranorum genere, qui olim à Ferdinando rege Hispaniâ pulsi, Thessalonicæ sedes sibi fixerant, deprehenderentur, qui nomine Mehemetis principia ad Cæsarem venit, ac homines improbissimi, linguâ Hispanicâ, cujus gnari erant, pacem tractare ausi essent. Quos propriâ culpâ & temeritate tantam rem tam audacter aggressos Cæsar quum ultimo furcæ supplicio afficere debebat; mitiori tamen & diuturnâ carceris pœna castigavit; Ut Viennæ sordes & purgamenta platearum scopis adigno-

De pace, irrita conatu agendum esse iterû decernitur.

Ibraimus Budæ peste extinguitur.

Judæi ad Cæsarem legati custodiæ traditi.

1601. minium mundarent, ac à pueris & fori incolis, ac vulgo sibilis & probris, atque adeo etiam nonnunquam cœno & lapidibus exciperentur.

Sed & Nehemias, ejusdem recutiti generis socius & assecla, Hosiæ dudum olim publicani Budensis gener, plurium linguarum ac Germanicæ imprimis peritus, ad FERDINANDUM Austriæ, S utrique principem, ac Herbersteinium cum literis Ibraimi purpurati, incertum an non confictis, sive eminentia legatione; sive, quod verius credi par erat, explorandæ regionis, ac instantis belli apparatibus & consiliis speculandis Varasdinum usque profectus fuit. Ubi manere, traditis, quas attulerat literis, ac responsum præstolari jussus, cum diuturnæ ac tædiosæ expectationis fastidio torqueretur, nocte intempesta clam omnibus naviculam conscendit, ut superata arcis fossa, quæ profundiore aqua plena erat, equis in suburbio ad id præparatis, in rursum evadere contenderet: quo in conatu ab excubitoribus nocturnis, lucente luna conspectus, glandibusque petitus, ac sauciatus in humero est; quo ex vulnere triduo post ibidem periit.

Sublata in hunc modum spe induciarum, Cæsar auxilia summi Pontificis missis, qui iter eorum urgerent, idoneis hominibus, ad maturandum incitavit, suasque copias in castra convenire jussit. Nec multò post decem ferè millia Italorum peditum, Ancona navibus in Dalmatiam vecta, illincque agmine in Zagrabiam pervenere, quibus Johannes Franciscus Aldobrandinus Clementis summi Pontificis cognatus præerat. Sed ipse alia via Gracium ad Ferdinandum principem erat profectus, cumque altero die Vincentius Mantuæ Dux, ac Johannes Medicæus Ferdinandi ducis Hetruriæ frater Cosmi Medicæi filius, cum suis copiis sequutus est; quibus cum honore excipiendis Maximilianus princeps juventutis, nomine fratris Ferdinandi occurrit, quod is valetudine impeditus officio fungi non posset. Inde Aldobrandinus Petoviano itinere Crapinam venit, ibique à Johanne Diascovitio provinciæ præfecto, quem Banum vocant, honorifice exceptus, Zagrabiam ad exercitum con endit; quem etiam ilthic recensuit, & stipendium militibus persolvit. Erant cum eo tribuni, qui per partes exercitum ducebant Ascanius Sforcia, Horatius Baleonus, Paulus Sabellus, Fridericus Ghisilerius, compluresque alii; primasque post illum imperii partes Flaminius Delphinus civis Romanus obibat. Erat mens ac voluntas Cæsaris, ut conjunctis exercitibus bellum in Pannonia gereretur, & oppugnandæ Budæ aut Albæ consiliis fulciperentur: ac alterutra ex duabus urbibus recuperata, quod fieri haud difficulter posse videbatur, ac rationes quoque firmæ ac permultæ pro militaris disciplinæ instituto comjungi vites præstabilius fore suadebant, postea Canisa tentaretur. Verùm Aldobrandino, qui secus sentiendo Canisam invadendam, ejusque rei causa se missum esse referebat, persuaden nequaquam potuit, ut rectioribus consiliis obtemperaret.

Copia Italica in Dalmatiam appellunt.

Tribuni ducesque Italorum.

Cæsar Budam aut Albam conjunctis copiis aggrediendam suadet.

Renititur Aldobrandinus.

Igitur eo anno, qui sæcularem sequutus est exercitibus trifariam divisis bellum geri administrari atque oportuit; quorum unus duce Mercuriano operam impensius navante, Albam singulari virtute ac fortitudine, juvante divini numinis ope, recuperavit: Alter Bastæ ductu in Transsilvania rem gessit; tertius verò auspiciis Ferdinandi principis ac Italicorum auxiliorum ope, Canisam magna virium contentione, sed irrito conatu oppugnavit. Cùm copiæ Illyricæ tam quas Banus voluntarias collegerat, quàm stipendiarii, quibus Herbersteinius præerat, ad pagum Turnisiam in ea peninsula, quam Mura & Dravus flumina è Stiriæ & Valeriæ montibus supra Saltzburgum non adeo procul invicem decurrentes efficiunt, brevi convenissent, Medicæus cum duobus millibus peditum, quibus Franciscus Montanus præerat, ac Mantuanus cum sua equitum ala, ac cohortibus, die XXVII. Augusti, eo pervenerunt: Ferdinandus verò princeps cum suorum prætorianorum manu, Racolpurgana via biduo post sequutus est; & postero die Gaudentius Madrucius tria millia peditum Germanorum, quos nomine & stipendio Philippi regis Hispaniæ conduxerat, in castra adduxit. Per eos etiam dies è Croatiæ confinis, ac Segnia maritima urbe, ac Istria, Tergestinis, Gorizianis, ac Foro Julio, haud contemnendæ copiæ sub diversis præfectis adventarunt; ac Calendis Septembris, Mura fluvius quem veteribus Sabariam dictam fuisse quibusdam videtur, è navibus & tabulatis pon e facto constructus est; quo ponte exercitus brevi transjecit, & castra ad Letenium oppidum promota, præeunte cum suis copiis Comite Zriniano, qui eorum locorum peritiam habebat, quod complures annos cum laude Canisæ præfectum egisset. Aldobrandinus verò malignis correptus febribus Varasdini in arce subsistere fuit coactus, qui is etiam diu conflicta us vim earum sustinere non potuit; & quamquam à Sebastiano Joccio Interamnensi medico, viro ejus & fama curandissimo, diligentissime curaretur, tamen nihil juvant bus remediis, excessit è vivis, annum agens LV. quo obeunte Pontificii exercitus curam Flaminius Delphinus suscepit. Fuere in castris XXII. millia peditum, & VIII. equitum, ac tormentorum vis satis magna; commeatus autem omnis generis ingens copia; venerumque et Canisam ad quartum Idus Septembris, eaque mox aggeribus & vineis circumductis vallata, & oppugnari cœpta.

Ad Canisa irrita opera, oppugnatio nem instruit.

Aldobrandinus è vita excedit.

A x Canisa (oppidum siquidem à Paradisio & nostris concrematum, postea non est restauratum) cœnoso palustrique loco sita est, fluviolo stagnante, & nullis coercito ripis, sed magis latè diffuso ac cæcis, multaque alno & arundine impedito, undique cincta; eoque oppugnatu difficilior, quòd ejus cursus alio derivari nullis viribus queat. Forma est quadrangulari oblonga, fossamque habet ex parte propugnaculorum latam XVI. pedum, ab interposita vero valli distantia pedum circiter XX, cinctaque est collibus, inter quos fluvius lento cursu labitur, quorum nil, qui ab Aquilone protenduntur, cæteris eminentiores sunt. Supra hos à Septemtrionali plaga tormenta majora tribus in locis, jussu Medicæi, qui eis præerat, collocata fuere; castra verò Ferdinandus ab Oriente prope templum desertum rotundæ formæ, in quo Georgius Thurius clarissimus miles & Dux sepultus fuit, satis lato circuitu fixit; Mantuanus autem, qui primas post illum partes in exercitu

Canisæ situs.

citu obtinebat, ad meridiem consedit; quum Madrucius ei latus dextrum, Medicæus verò sinistrum occupasset: Franciscus autem Montanus cum legione Hetrusca, penes flumen ad Sighetianam viam, ac Flaminius Delphinus ad Septemtrionem cum Pontificia copiis, in valle quadam sua tabernacula extenderunt. Operibus autem & oppugnationi, jubente Ferdinando adhibitus fuit, cum summa potestate, Orpheus Gallonius, cui ille multum tribuebat, tametsi quàm viribus & ingenio, esset linguâ ac verbis validior; sic ut Medicæo pareret. Præerat arci Hasanes cognomento Parvus cum DCCCC. Turcis, qui paucitate præsidii vehementer sollicitus, ab Sighetanis & Quinqueecclesiensibus dies & noctes auxilia flagitare non desinebat. Itaque missi totidem Turcæ, et duplicato numero defensorum arx contra vim obsidentium commodius servari posset. Gnarum id erat Ferdinando, quum adhuc hostes inter Belavarum & Vizuarum in itinere essent, & Mantuanus obviam eundum censebat, operamque offerebat, faciliorem adversus paucos oppugnationem futuram referens, si auxilia aditu & ingressu arcis excluderentur: Sed ea consilia, quæ proficua admodùm erant, incertum quibusnam de causis, omissa sunt, quod nondum fama captæ à nostris Albæ audita esset, & Turcæ incolumes in arcem recepti fuere.

Hasanes Parvus Canisæ præfect.

Non cessarunt tamen nostri quicquam in verberanda arce, usqueadeo ut mœnia à Septemtrione, simul cum duobus angularibus propugnaculis usque ad ima fundamenta solo tenus procederent, & turris quoque prææalta supra interiorem arcis portam magna strage dirueretur: & nisi fossæ ac palustres undique lacunæ obstarent, nostri ad oppugnandum faciè procurrere posse viderentur. Hostes tamen nihil ea murorum vallique ruinâ permoti, nostros obsidentes tormentis petere, & pilas in castra & in obvios quosque intorquere non cessabant. Qua de causa Orpheus ituris ad pugnam militibus, ut iter pararet multos saccos lineos conquirendos, qui terrâ pleni in lacunas sternerentur, ac fasces virgultorum magnâ copia in proximis silvis cedendos animum adjecit: pro quibus conficiendis, supra magnam Giacii, Petoviæ, Racospurgæ cæterisque urbibus telæ crassioris copiam summa celeri arte conquisitam, multa etiam tentoria ipsorum ducum, facilè id ipsis concedentibus, concisa & in saccos conversa fuerunt. Et in iis omnibus mirificum studium & ingens Mantuani industria eminuit, qui singulis diebus conscenso summo mane equo, aggeres & tormenta aliaque loca magis periculo exposita invisere & munire, operas, ut necessariam celeritatem adhiberent, urgere non prætermittebat. Sed Orpheus minus obsequendo, singula quæque suo more lente exequebatur, supraque omnia, quæ deerant, & quæ ab initio à multis animadversa, nec provisa difficiliorem reddebant oppugnationem, longa mora & ingens in parandis rebus idoneis tarditas vel maximè officiebat. Præterea equi & jumenta, quorum ad trahenda tormenta usus erat, majori ex parte, qua pabuli inopiâ, qua frigidioris aeris intemperie, aut enecti aut viribus destituti erant; ut principes & duces, ac plurimi priva opera militum suos equos & currus, ad comportandos è silva satis procul dissita fasces, vehendamque materiam accommodare dare cogerentur.

In lacunas sacci lintei terra pleni, & virgultorum fasces congesti.

Gallonii in mandare suo segnities.

Habebat in animo Orpheus, repleta quinque in locis palude, iter ad arcis fossam parare, ut ea totidem oppugnationibus tentari posset; cùmque in conficiendo opere assiduus versaretur, (quamquam à multis & à Georgio Albenga, ne loco periculoso incautius hæreret, admonitus esset) fatali colubrinæ pila ex arce in eum directa per scapulas ictus atque interfectus fuit. Excepit ejus munia Cæsar Porta è Pontificiis cohortibus architectus, sed pari tarditate, ac rerum difficultate implicitus, quibus etiam effectum est, (superingruentibus temporis & hiemis injuriis, ne obsidentes voto & desiderio potirentur. Quod quum hostes animadvertissent, tantam animis audaciam concepere, ut quamquam mœnia & propugnacula undique diruta essent, nihil tamen metuerent, sed etiam clara diei luce, in nostros ad aggerum & tormentorum custodiam excubantes erumpere non dubitarent. Sicuti ad diem Non. Octobris evenit, quum Turcæ circiter centum, è terrenis extra arcem munitionibus, (quæ quod ab Andrea Quilmano, olim præfecto versus orientem constructæ essent, Quilmanianæ vocabantur) naviculis egressi, aggeres septemtrionibus objectos invaserunt, ut sulphureo pulvere, quem sacculis è corio factis, magna copia secum acceperant, fasces & materiam ab Italis comportatam, disjicerent aut concremarent. Sed ab Italis cæso signifero, & compluribus interfectis ademptoque vexillo, ac supra aggeres collocato, in arcem sunt repulsi. Eo hostium excursu cohors una è legione Madruciana, quæ in proximo aggere tormentis præsidio erat imposita, repentino perculsa metu, sese in fœdam fugam dederat. Quamobrem Madrucius, juxta militaris disciplinæ severitatem milites acerbissime erat decumaturus, jam paratis ad lege agendum carnificibus, nisi Monachi, quos Capucinos vocant, eorum miserti, summis precibus ac indefesso studio, vitæ eorum & capitibus veniam impetrassent, quæ ita eis concessa est, ut in aggredienda oppugnatione & scandendis muris primi omnium periculo exponerentur. Nec multò pòst hostes ad Hetruscæ legionis stationem excurrere ausi magnum cum ea certamen inierunt, ac occisis utrinque multis, sese in arcem receperunt; quum ex Italia Pavolinus Senensis, vir non obscuri nominis desideratus esset.

Gallonius architectus occumbit.

Quem excipit Cæsar Porta.

Hostium crebræ eruptiones.

Magnum autem etiam in castris inter tentoria ab hostibus detrimentum, nusquam cessantibus tormentis inferebatur: nam & Mantuani tabernaculum pila penetrante laceratum est; quo ictu Horatius Rabanus custodiæ ejus militari præfectus, per sinistram coxendicem ictus, simul cum altero milite discerptus, & alii haud leviter sauciati fuere. Nec caruit periculo Ferdinandus ipsè cum aliis principibus; Cœnante siquidem illo cum Maximiliano fratre ac Mantuano, quod tentorium accensis multis luminibus splenderet, hostes ictum collineantes ita in illud direxerunt, ut pila tabernaculo penetrato inter eos, qui ad mensæ ministerium stabant, nullo læso provolaret, ac fractis quibusdam scriniis, postremo ad culinæ angulum humi infigeretur. Interea quum equites è turma

Tentorium Ferdinandi ictus pila majoris penetrat.

1601.

Ziniana & Herbestaniana circiter centum, versus Sighetum excurrissent, Cazansferem Quihaiam, Halsonis parvi, qui Canisam tuebatur, legatum vivum comprehenderunt, & in castra pe duxerunt. Eodem etiam tempore allata fuerunt duo capita, unum Muratis purpurati Budensis, ac alterum Mehemetis, qui fuerat Ibraimi purpuratorum supremi legatus, quæ ambo in Albana pugna admodum cruenta cum Matthia principe & Mercuriano pugnata, truncta erant præcisa. Itaque placuit, ut Herberstanius & Bartolus Gerecius Cazansferem extra aggeres ad fossæ marginem perductum, ea capita obsessis ostentare, ac ne deditionem differrent, proclamare juberent, quandoquidem exercitus, quem ipsi auxilio venturum sperabant, à Christianis fusus esset & fugatus, ejusque duces cæsi, ut ex eorum capitibus apparet. Verùm tametsi Turcæ in mœnibus frequentes essent, qui tam capita aspicere, quàm vocem facile audire possent, tamen ne verbum quidem ab illis de deditione exprimi potuit; quin potius ad extremum, nisi ocyus inde sese reciperent, tormentis eos petituros vociferabantur.

Muratis Budensis & Mehemetis Kibaiæ capita ex Albana prælio allata, Canisianis Turcis ostentantur.

Quæ dum aguntur, nec hostes ad deditionis necessitatem adigi queunt, principes, convocatis in concilium ducibus oppugnationem instituunt, eamque in diem sequentem, qui erat dies solis, XXVIII. Octobris, Divis Simoni & Judæ Apostolis dicatus, milites aggredi debere deliberarunt. Ejus autem ordo in hunc modum descriptus fuit, ut Flaminius Delphinus, cum Pontificiis cohortibus, ac Madrucius cum Hispaniensibus, duo propugnacula ad aquilonarem portam aggrederentur: Franciscus verò Montanus, cum Tuscorum legione sinistram portæ munitionem oppugnaret; Herberstanio verò cum Illyrico peditatu tertium, quod à dextra parte ejusdem portæ habebatur, propugnaculum attributum fuit: ita ut aliud vicinum sinistræ partis munimentum ab Ascanio Sfortia oppugnaretur, cui etiam Mantuanus validam ex suis cataphractis manum adderet, ex Insubribus, ac Gallia Cisalpina stipendio conductam. Tribunos autem Bisaccionus cum reliquo peditatu Pontificio, medius inter Sfortiam & Herberstanium adversus illud, quod erat in medio propugnaculum, rem administraret. Constitutis in hunc modum rebus, sequenti die magno animo nostri ad pugnam prodiere, tribus in locis, quibus pontes & viæ in paludibus erant utcunque paratæ: (duæ enim manserant imperfectæ,) sed ex arce ab hostibus undique crebris tormentorum pilis petebantur, ita ut antequam ad fossæ marcis pervenirent, magna pars militum eminus icta periret. Alii, ut Herberstanius & Sfortia (cui præibat juvenis agricola, qui paucis ante diebus, relictis Turcis ex arce ad nos transfugerat) postquam iter pessime stratum esset, in palustrem aquam, quæ genuum tenus, quà pectora duntaxat exstante profundam incidissent, milites gelida aqua ac glacie plerisque in locis concreta impediti, officio fungi, nec tantùm frigora sustinere, nec rigentibus tristi gelu manibus, sclopetos armaque tractare poterant. Igitur amissis amplius trecentis ex suorum numero, maximè Italis, quorum magnus in adeundis periculis omnibus animi vigor fuit, pedem referre coacti fuère, quum duplici cum hoste, Turcis nimirum, & elementorum ferè omnium injuriis dimicare nequaquam posse viderentur. Cadentibus in irritum ejusmodi inceptis, Ferdinandus à Cæsare & Matthia patruelibus per literas auxilia postulavit: postremo Jacobum Prainerium Albam in castra misit, qui auxiliorum quàm maturrime mittendorum negotium præsens urgeret. Nec Matthias, quin ea opportune expediret, quicquam moræ faciendum esse ratus, Rosburmium Mercuriani legatum, virum è disciplina Mansfeldiana fortem & impigrum, cum VI. peditum, ac duobus millibus equitum misit, isque ad XIV. Novembris diem, in Ferdinandi castra pervenit, tanta viarum ac tempestatum difficultate, ut sarcinas & impedimenta partim Vesprimii, partim alibi relinquere cogerentur, multique in itinere frigoris vi, ac rerum necessariarum inopia interirent. Erat ejus legatus Philippus Comes Solmensis, qui equites longioribus utentes sclopetis circiter D. sub signis habebat; veneratque una Anhaltinus princeps Johannes Ernestus, ac Turrianus Comes, & plerique alii tribuni.

Oppugnatio à nostris nullo cum effectu instituta.

Rosburmius cum VIII. millibus principi Ferdinando suppetias fert.

Dispari fortunâ felicioreque eventu Mercurianus cæterique Cæsariani duces in recuperanda Alba, ac conserendis cum hoste manibus arma expediebant. Nam quum Mercurianus castris Jaurino promotis, ac rumoribus de invadenda Buda per castra sparsis, IX. die Septembris eam repentina obsidione cinxisset, (est autem æque ac Canisa stagnantibus aquis & paludibus cincta, uti antea relatum est) Turcæ, qui Budæ metuentes, conjuges & liberos cariorem que supellectilem isthuc miserant, de earum salute solliciti, Albanis ut ad defensionem fortiter comparerent, perscripserunt, idque illi haud leniter exequi contenderunt. Et primo Mercurianus Babacurti operâ, qui Jaurinum tam forti, quàm felici astu irruenti Suarcemburgo patefecerat, petarto instrumento in suburbanis portis aperiendis uti voluit. Sed quum sclopeti fortè fortuna displosi strepitu fraus innotuisset, tuendo loco, adcurrentibus subito Turcis, doloso conatui successum fortuna eripuit.

Albæ Regiæ obsidionem feliciores ventis Mercurianus suscipit.

Cæterùm Mercurianus ab Ungaris, qui locorum, regionis & urbis maximè periti erant, paludes propemodum invias ubique esse, præterquam uno in loco ad suburbium Insulæ nomine appellatum, per quas ægre admodum ac magno labore per lacunosos transitus, paucis etiam hostium cognitos posse ad urbem penetrari: dato Rosburmio, qui ejus in exercitu legatus erat, negotio duo ex Vallonibus milites delecti sunt, qui ducibus aliis duobus Ungaris transitum explorarent. Quo diligenter facto, & illis non sine magna in palude & cæno colluctatione posse transiri referentibus, Rosburmius mox mille ex omnibus selectissimos milites Germanos & Vallones elegit, cum quibus ipse circa occasum solis, viam illam superatu perdifficilem tentandam suscepit, invenitque eam paulò quam putarat profundiorem; adeo ut milites modo umbilico tenus modo usque ad humeros aquis mergerentur. Sed ipse & socii integram noctem, nunquam fractis duro labore animis, lutulento illo progressu transigentes, tan-

Rosburmius cum suis audax in suo peraldus lacunas facumis.

tandem paulò ante auroram ad suburbii extremam partem pervenerunt, quæ tanta erat angustia, ut ne dimidiam quidem militum partem capere posset, cæteris in molliori luto cænoque stare coactis. Itaque consilii propemodum inopes, an expectandi cæteri essent, dum eluctarentur, vel cum iis qui emerserant, fortuna periclitanda foret; resque summam celeritatem requireret, ne luce exoriente ab hostibus deprehensi, audaciæ temeritatisque pœnas darent, ad extremum cum iis duntaxat, qui in continentem evasissent, rem aggrediendam decreverunt. Igitur Rosburmius relictis in ripa nonnullis, qui sequuturos mox milites post se maturare juberent, assumptis Babacurto & Quindertotto Althamii legato, cum aliis procurrens, invocato nomine Christi Dei, magnum sustulit clamorem, & in hostes suburbanam insulam tuentes irrupit, qui subito perculsi metu, desertis stationibus, versus urbis portas diffugere: instantibus à tergo nostris, & ampliùs centum ex eorum numero interfectis, quum ipsi supra octo milites, qui in palude transeunda perierant, in pugna non plures quinque aut sex commilitonibus amisissent. Aliud suburbium Bessianum (de quo sic inter Rosburmium & Mercurianum convenerat, ut uno ab illo capto, hic in alterum capiendum irrumperet) Turcæ metu alterius amissi perterrefacti, vacuum deseruerunt, & ab sociis in urbem admissi sunt.

Duo suburbia, hoste expulso, accepta.

Die sequenti, qui XVII. fuit mensis Septembris, Mercurianus attrahi tormenta, & iis acerrime urbem verberari jussit. Cujus cùm mœnia & vetustate debilitata, & vi pilarum triduo jam concussa ruinam dedissent, tribunos ad pugnam instruxit, eamque trifariam iniri instituit, ut Althamus ab una cum Quindertotto, ac Starrembergius & Gaispergus ab altera acerrimè invecti, murum conscendere conarentur; ipse cum toto exercitu eorum vestigiis inhæreret. Itaque tametsi hostes acerrime & fortissime sese defenderent, & non tormentis tantummodo & telis, sed etiam fictilibus tabulis ac ollis sulphureo pulvere repletis, ac demum saxis & ferventi aquâ rem gererent, tamen summâ virtute nostrorum repulsi, & è mœnibus detrusi, terga verterunt; nostrique vero in muri coronam evadentes, partim cæsis omnibus Turcis, partim in domos & latibula conjectis, urbe potiti sunt: in quos præter pueros & fœminas, imbellemque turbam in potestatem redactam, magna etiam aliarum rerum & pretiosæ supellectilis præda fuit, cujus majori parte Vallones expleti fuêre; qui cæteris ædium aditu prohibitis, abdita quævis scrutari, spoliare, atque crudeliter exinanire contendebant. Inter hæc pulvis sulphureus à Turcis circa templi vestibulum ac privatas circa domos clam dispositus, ignem derepente concepit, & magno edito fragore, disjectis domibus earum materiam & tecta succendit, emergentesque subito flammæ, tam insigne illud & toto orbe celebratum Divæ Virginis Mariæ templum, priscorum Pannoniæ regum sepulcris nobile & augustum, quam totam urbem puncto temporis concremavere. Captivorum cujusvis generis & sexûs ampliùs tria millia; inter quos DC. circiter Turcæ milites fuêre. Cætera omnia furor militum ferro & igne absumpsit. Nonnulli, qui se in paludibus inter carecta & arundines occultaverant, à nostris omnia ubique expiscantibus, partim capti, partim cæsi sunt. Mercurianus, urbi post LVIII. annum, quàm à Solimano occupata fuerat, Diis juvantibus receptæ, Jo. Marcum Insulanum Bononiensem, tolerata Varadinensi obsidione clarum, cum M. peditibus Germanis, ac DC. Ungaris præfecit, quod & muniendarum urbium & obsidionis peritus, & consilio æque ac manu promptus haberetur.

Nostri hostibus iaca pulsis urbe potiuntur.

B. Mariæ virginis augustum templum exustum.

Marcus Insulanus urbi tuenda & munienda præficitur.

At Hasanes purpuratus cognomento Gimesgis in locum Ibraimi purpurati nuper vita functi suffectus, Albæ amissæ dolore simul & ira stimulatus, rapto citatis passibus per invia & aspera quæque itinera exercitu, ad diem Idus Octobris adversus nostros in Albanis campis castra posuit. Cujus itinere cognito Matthias cum suo prætoriano comitatu, & equitibus Germanis, quos Nigros vocant, Mercuriano suppetias laturus Albam contendit, ac majori qua potuit celeritate urbem muniri, & res bello necessarias importari jussit. Hostes sequenti die magno numero, propiùs nostrorum castra procurrere, & ex magnis, ut solent, clamoribus obequitare, & si quos pabulatores aut vagos repperissent, trucidare. Mercurianus eo modo provocatus Rosburmium legatum, cum bis mille equitibus castris egredi jubet; oriturque ex minori prælio ingens certamen, & undique plurimi cadunt: Nam Turcæ multis è propinquioribus castris in auxilium adcurrentibus subinde augebantur. Qua re animadversa, Mercurianus mille alios equites Turriani Rosburmio auxilium ferre jubet: quorum adventu hostes pugnam nequaquam intermittunt, sed ferè usque ad occasum solis protrahunt, nec nisi nocte superveniente, ac æquato ferè Marte utrinque dirimitur. Deinde per sequens biduum hostes quievere; & nostri vigilando, ac supra colles eminentiores, quales in Albano campo frequentes videre est, munitiones erexere, & peditibus sclopetariis instruxere. Tertio post die, rursus equites hostium peditibus intermixti, unam ex his munitionibus oppugnandam aggressi sunt, quam si caperent, eodem tempore se Albam recuperaturos arroganter dictitabant. Verùm ab Ungaris peditibus numero sexcentis, quos ibi Mercurianus excubare jusserat, sclopetis petiti, occumbentibus plurimis, rejecti sunt. Mox quum pedites paucos esse animadvertissent, magno sublato clamore, pugnam redintegrarunt: jamque pedites magno erant in discrimine, nisi Mercurianus propriam equitum alam eis subsidio misisset; quorum adventu pulsis hostibus sese in sociorum agmina incolumes receperunt.

Hasanes Bassa capta Alba, castra nostra suis aggredi jubet.

Sed pugna aliquoties instaurata à nostris fortiter repulsi sunt.

Die insequenti, qui fuit XV. mensis Octobris, duobus validissimis agminibus, reliquus hostium exercitus in aciem prodiit, in quibus L. armatorum millia fuisse nemo erat qui ambigeret; quorum uni Murates Budensis, alteri Mehemetes Quihaia, Ibraimi nuper vita functi legatus præerant, & ante signa ac tubicines, magna eorum equitum manus præcedebat, quos ipsi Delias seu furibundos vocant, pellibus Leonum, ac pantherarum & tigridum ex humero pendentibus insignes, quorum etiam pileis, scutis, habenis, ac equorum clunibus alæ aquilinæ ad incutiendum terrorem, velut vola-

tu-

1601. turis expansæ erant. Viso hostium adventu, Rosburmius legatus occurrendum eis, ac pugnæ potestatem dandam proclamat; idem Gallo tribuno, ac Sulcio cæterisque ducibus videri consultum esse referentibus, postremo Mercurianus, qui jam acies in ordinem composuerat, ad Matthiam principem citato equo procurrens, si ei videatur, tempus esse suadet venientem hostem excipiendi prælio, atque fortiter invadendi. Ille acceptâ ab Octaviano Cabriano stabuli magistro galeâ, (thorace antea indutus erat) mox unanimi impetu in hostes fertur; ita ut peditatum Rosburmius duceret cum tribunis Prainerio, Altbano, & Hofquitchio, eorumque vestigiis Gaispergius cum sua legione insisteret; equitatui verò tam Ungarico, quàm Germanico, ipse cum Mercuriano præesset. Itaque irrumpentibus utrinque exercitibus, quamquam Turcæ numero superarent, tantum tamque atrox certamen est exortum, ut multis retroactis annis majore vi atque pertinaciâ, & etiam periculo pugnatum fuisse nemo ferè meminisset. Et primo quidem hostes tormentis curulibus, quæ in editiores tumulos attracta erant, nostris magnum terrorem & detrimentum inferre ceperant, & ab Janiceris in proximo saltu collocatis, crebris sclopetorum ictibus petebantur: ita ut superante hostium multitudine, res in ancipiti versaretur: & quædam alæ Ungarorum jamjam fugam circumspectarent, urgente eos Quihaia Mehemete, quum Mercurianus ingenti animo Johannem Ernestum principem Anhaltinum equitatui Saxonico præpositum, necnon Altbanum, Prainerium, ac legiones, Coloniciumque & Hodiccium, deinde Nadasdium, Turzonem, Forgacium, & alios Ungaros cohortatus, ut eam diem, eam aciem fore ducerent, qua perpetuam nominis laudem & gloriam adepturi essent, si vires & arma intrepide fortiterque expedirent, recta in hostem convertit. Laurentius quoque Brundusinus Capucinorum ordinis Monachus, Christi Dei cruci affixi imaginem tenens, magna voce nostros ad pugnam accendebat, pilas circumvolitantes nihil moratus. Nec mora, sclopetis, quos Germani equites à fronte, ac pedites à latere peritissime displodebant, ac hastati Ungari in proruentes Turcas fortissime invecti, pugnam iniverunt, magnaque vi hostes loco pellere ceperunt; sicque post ingentem cædem promiscuorum hostium, Murates Budensis & Mehemet Quihaia, ab Ungaris dejecti equis, obtruncantur, eorumque capita celeriter præciduntur. Eorum interitu cæteri fractis animis terga dant. Sulcius, qui tormenta curabat, è collibus & tumulis hostes pilis directis magna clade affecit, nec ultimus eorum fugæ auctor fuit. Decidit ibidem etiam Celebis Muratis filius, & supra eos periere in eodem conflictu Dervisius Bosnæ purpuratus, ac quatuor ex his præfectis, quos ipsi Sangiacos ac Begos vocant, & quinque ferè millia Turcarum & Tartarorum cæsa sunt. Ex nostris mille circiter desiderati, inter quos præter gregarii nominis milites, Christophorus Battianius minor, ac Stephanus junior Queserius, Matthias Osthrosiuus, & Stephanus Mereius interiere. Adamo Poppelio Ladislai filio, qui in turma Forriana, alæ equitum præerat, pila falconis grave in pede supra talos vulnus inflictum est, ex quo tamen cura & ope medicorum deinde convaluit. Capita Muratis & Quihaiæ Matthias princeps Petro Bolbasio militi & sociis Canisam in castra perferenda dedit, quæ à nostris deditionem postulantibus, obsessis, ut diximus, Turcis frustra ostentata fuerunt. Exinde nostri propiùs urbem castra promovere; ita ut illa æquali ferè inter urbem & hostium castra intervallo collocarentur. Verùm illi sive ingruentium hiemis tempestatum providi, sive orbati ducibus, quorum virtuti præ aliis magnopere confidebant, seu metu Germanorum, quos eo prælio tanta virtute & fortitudine dimicasse dicebant, ut se majorem ejus gentis vim atque virtutem nunquam expertos esse dicerent, nihil postea tentaverunt; Sed dies ferè decem, eodem in loco permansere, non cessantibus interea minutioribus præliis, nec tamen memoratu dignis. 1601.

Acies instructa magna animorum contentione ab utroque exercitu depugnatur.

Murates Budensis & Mehemet Kihaia in prælio cadunt.

Aliique primarii Turcæ.

Quinque Turcarũ & Tartarorum millia occumbunt.

Postea Hasanes, præmissis Budam versus tormentis atque omnibus impedimentis, ipse quoque cum reliquo exercitu eodem itinere reversus est; missis priùs equitum promptissimis qui nostris proclamarent, Germanos, cum quibus hisce diebus dimicassent, viros fortes esse omnes & invictos, nec se illis usquam melioribus congressos hactenus; nunc discedere, sed redituros ad prima veris initia experiundi causa, utrum pari virtute pugnando, vel ipsi Albam iterum amittant, vel Germani Budâ potiantur: quibus dictis ante egressum cum castris Hasanem citatis equis sequuti sunt. Nec diu post Matthias princeps sua castra Jaurinum reduxit, atque inde Viennam est reversus. Sed Ferdinandus & reliqui duces nondum Canisæ obsidionem reliquerant, atque eam tanta vi quotidie verberabant, ut jam inclusi, mœnibus usque ad humum stratis, scrobes subterraneas subire, inque iis agitare cogerentur; tantaque rerum necessariarum penuriâ laborarent, ut obsidionem ulteriùs nequaquam toleraturi crederentur; quum & farina omnis ac alia cibaria defecissent; Italique adhuc in replendis fossis incessanter occuparentur, quibus operi intentis sæpe ex arce detrimenta inferebantur, ac paucos ante dies Johannes Carolus Sacromianus glande ictus grave vulnus susceperat; nihilominùs tamen incredibilis erat obsessorum pertinacia, sive quod fossam gelidissimæ aquæ plenam à nostris superari nequaquam posse crederent, sive nostros hiemis jamjam sævituræ incommodis obsidioni finem imposituros confiderent, ita ut ne verbo quidem deditionis signum dare vellent. Tartarorum quoque turma è Sigheto duce Abollate, videndi quidnam ageretur causa, & ad castra inquietanda procurrerat, quæ tamen à nostris Illyrici nominis militibus cæsis ferè omnibus dissipata concisaque fuit: eorum capita contis præfixa, una cum ipsius Abollatis capite in castra relata.

Turcæ castris motis, Budam versus discedunt.

Archidux Matthias Viennam redit.

Interea Rosburmius in concilium vocatus, ac quanam ratione obsidionem continuandam arbitraretur, interrogatus, in hunc modum disseruit. Non dubito, principes optimi, vos " ab initio hujus obsidionis nullis impensis, nul- " lis laboribus aut operæ pepercisse, ut ea ad o- " ptatum exitum perduceretur, aliquique provi- " dentia vestra calamitatibus ac cladibus, quæ " ex hoc loco vicinis nostris provinciis impen- "

Rosburmii sententia de obsidione Canisiana.

dere

1601 „dere videntos, satis prospectum esse posset; sed consiliis industriæque vestræ, & ducum vestrorum ante omnia fortunam, cujus in rebus humanis, & potissimum bellicis maxima est & incredibilis potestas, defuisse video. Quibus summis viris, & rei bellicæ peritissimis, ut nihil hac mea oratione derogatum cupio, sic rationes institutæ obsidionis probare minimè possum, quæ & tardius, quàm par erat, inchoata, & minore cum solertiâ promota mihi videtur, quod exercitus, qui ex Italia tempestive advenerat, tempus frustra expectando Zagrabiæ & procrastinando in otio trivit, & tandem adversis tempestatibus, ac anni parte in hiemem versa, ita huc adductus sit, ut ne viæ hosti præclusæ, & exeundi ac ingrediendi hostibus facultas concessa esse videantur. Nunc si quid navare operæ pretii velimus, equidem obsidionem arctius instituendam, & longè alio modo omnia reparanda censeo; & si rerum difficultates, maximè verò cœli & aeris injuriæ minimè obstent, durandum nobis in incepto, nec ullum laborem aut periculum subire fugiendum duco; & quod ad me exercitumque meum attinet, spondere atque polliceri non dubito; quamquam si hæ tempestates non remittant, perdurari posse vix mihi persuadeo. Imprimis autem mihi videretur, tormenta ex his aggeribus in alium locum attrahi oportere, & arcem ab Orientali regione verberandam, quia ex parte muros debiliores esse, ab iis, qui ejus situm cognitum habent, cognovi: deinde pedites undique disponendos, cum acerrimis præfectis, qui hostes ad comportandos falces & cæteram materiam exire minimè permittant, quod hactenus factum esse audio, & nulli mortalium ad eos eundi, aut literas, aut quicquam nuntii perferendi potestatem dent: ac omni ope enitantur, ut hostes crescente rerum necessariarum inopia, aut ad deditionem compellantur, aut ea ab iis vera vi ac insigni virtute nostra extorqueatur. Me verò in omnibus his rebus, quæ ad officium meum pertinebunt, nihil diligentiæ & solertiæ prætermissurum, nec laboribus ac vitæ periculis parsurum offero, atque adeo omnibus viribus conaturum, ne vestræ de me expectationi ulla in parte deesse videar.

„Cæteri duces ordine rogati, pars Rosburmio assentiri, non recedendum, nisi re perfecta illinc esse, pars major eo inclinare, ut quum æquiore cæli ac temporis conditione, nihil prospere tentatum esse, ac operam frustra consumptam appareret, occasionem aliam deinceps quærendam: nunc non aliud futurum, etiam si quid amplius tentari placeat, quàm ut milites ad aperti periculi discrimen, veluti oves ad cædem & macellum ducantur, postquam arduum & difficile, nec exitu pervium sit, cum hoste simul ac frigore, & nivibus ac intolerandis cœli tempestatibus uno eodemque tempore pugnare. Inter hasce ducum sententias, quæ mire variabant, Ferdinandus ad eos, qui tormentario negotio, ac aliis muniis præerant, conversus, quid ab se præter missum esset, quod ab ipsis usui fore propositum esset, percunctari cœpit, à quibus responsum est, nihil in ipso desideratum esse, qui non solùm proprios equos,

1601 ad comportandam materiam concessisse, ac ad telam sacculis conficiendis magnam pecuniæ summam impendisset, neque suis tentoriis in eum usum discindendis pepercisset, sed iniquæ sortis & fortunæ aleam votis ejus è susceptis obstitisse, proinde majori parti solvi irritam obsidionem oportere videbatur. Mantuanus autem & Delphinus, Montanusque & Italici duces, expectandos aliquos dies, donec serentiora illucescerent tempora putabant, ac deinde deliberandum, an mitescente cœlo cœptis insistendum foret. Ex eo quidem die, qui fuit XV. Novembris, soluto concilio, in tabernacula discessum est. Sed mox ingruente eadem nocte, sævissimi & horridissimi è Septemtrione Boreæ flare cœperunt, insolitæque & præaltæ nives turbato aere cecidêre, quales vix avorum ætas meminisset, adeo ut milites horrenda ventorum statim omnia congelantium vi perculsi, nedum sua officia & munia excubando, atque vigilias obeundo exequerentur, sed ne membra quidem movere possent: & plurimi in ipsis tuguriis & scrobibus, miserrimo mortis genere enecti ac rigentes reperirentur. Jumenta quoque & equi antea pabuli inopia, nunc autem intolerando frigore vitalia viscera opprimente passim interirent. Quæ horrendæ tempestatum procellæ nedum remittere aliquantulum, sed furentibus quotidie ventis magis ac magis valescere videbantur, cœlumque ipsum ac terra pro hostibus stare, nostris verò contra, adversissima omnia ingruere, & graviùs gliscere palam esse. Igitur duces non jam amplius tot tantisque rerum difficultatibus obluctandum esse decernunt, quæ in ipsos multiplici veluti diri ominis congerie conjurasse cernebantur, & communibus sententiis exercitum reducere incipiunt. Tormenta, quæ deficientibus, & fame frigoreque enectis jumentis quum attrahi non possent, ibidem relinquuntur: quæ etiamsi superfuissent, quia tamen telluri cœnosæ usque ad axes impacta, ac demum rigidissimo gelu concreta essent, loco moveri non poterant, quantum tamen concedebatur, corrumpendis opera navata. Tentoriorum maximus numerus subditis ignibus concrematus est; eademque pulveris sulphurei & impedimentorum sors fuit.

Nostri gravissimis cœli tempestatibus exagitati obsidionem solvunt.

Miserabilis nostrorum discessus.

Sed magno crudelitatis & inhumanitatis exemplo ægrotorum ac vulneratorum nulla habita est cura: qui in eisdem, quibus ejulando ac lamentando, Divumque atque hominum opem fidemque implorando, tentoriis & lectulis decumbebant, misericordiæ aut feritati hostium relinquebantur: postquam incredibilis & intra fidem intoleranda vis frigoris omne genus officii ac pietatis excludere videretur. Ferdinandus cum Mantuano ac Maximiliano fratre ad XVIII. diem Novembris primo illucescentis diei crepusculo cum suo prætoriano comitatu versus Chactorniam iter suscepit, ad quam se eodem die perventurum putabat, idque meliori cœlo atque via factu facile erat; sed triduum in eundo consumptum fuit. Nondum à Canisæ arce procul erat discessum, quum in quodam paludis transitu, quem Ferdinandus Herberstanio reficiendum ac ponte sternendum mandaverat, sed ille contumacia singulari obaudiverat, plurimi mortales æque ac equi immersi glacie & aquis interiere; quum quatuor integras horas ibidem ex-

Ægris & vulneratis crudeliter relictis.

1600

... cibus trucidatur, Semnicius vulneribus affectus ægre servatur.

& Transsilvanis ob fidem Cæsari servatam capti, ad famam victoriæ Dorostonianæ dimissi erant, incidissent, ac Cornilium, quamquam sese & nomen profitentem crudeliter interfecissent; Pancratius verò multis acceptis vulneribus ægre esset servatus, lique per agros & oppida omni rapinarum genere grassarentur; (quamquam haud minus damni & detrimenti à Germanis & Italis, ac Vallonibus, qui in peculiares ipsius alas & cohortes erant descripti, inferri agricolis certum erat) Basta angi & curis estuare, varia de eo capiendo aut tollendo pectore versare consilia: postremo remota dubitatione, vim illi & manus inferre constituit.

Itaque convocatis duobus Vallonum præfectis, quid fieri velit, secreto edocet, atque illi assumptis suorum promptissimis, VII. Idus Septembris, in ejus tabernaculum profecti, eum cum Ludovico Racocio, peditum Ungarorum tribuno colloquentem offendunt; ac esse, de quibus Bastæ nomine eum compellent præfantur; ac dum ille alterius auscultando sermoni aures accommodat, ab altero ingentis alabardæ cuspide, per ventrem & ilia, nec opinato transfoditur, & repente concidit. Racocius quoque quamquam insons, extremum vitæ discrimen adiit, quum ab efferatis Vallonibus, quatuor vulnera, inter quæ unum, in cervice juxta guttur, prægrande & periculosum suscepisset. Indigna jam exanimato addita sunt ludibria; ut caput ejus detruncatum, supra equi albi cadaver, eo fortè die, ante prætorium tabernaculum mortui poneretur; quod tamen postea permissu Bastæ simul cum corpore inhumatum est. Ex ministrorum præcipuis, Mihalcus Banus cognomine, ætate septuagenario provectior captus, diuque tortus, tandem in custodia mori est coactus. Cæteri formidine attoniti, pars nec animo, nec viribus, nec ratione competere, pauci arma capere, nec quicquam audere; postquam adveniente cum armatis Basta, pavor omnes occupasset, quies & silentium fuit. Res ejus & equi, arma, pecuniæ, tabernacula, vestes, militarisque & castrensis supellex, diffugientibus Valachis, Bastæ cesserunt: Ipse perpetrata cæde, literas ad Cæsarem dedit, quibus factum suum excusabat, compositis in odium demortui multis calumniis, quibus jure cæsus dici judicarique posset, quarum ea erat præcipua, quòd epistolam ejus manu literis semigræcis, quas Cyrillicas vocant, ad Sinanum Agriæ purpuratum Sophim cognomine scriptam intercepisset, qua illum petebat, ut ad XVII mensis Augusti diem Lippam eut aliquem circa locum venire, & secum de rebus gravissimis, Byzantium perferendis, colloqui vellet; missurum se, eo usque ei obviam Leccagam, fidelissimum & fortissimum equitum suorum præfectum. Se veritum esse, nisi clanculariis ac perfidiosis ejus consiliis ac machinationibus quàm maturrime occurrendum existimaret, aut si prius rem ad Cæsaris notitiam deduceret, donec ejus mens & voluntas cognosceretur, diuturniorem moram interventuram, quæ adeo damnosa ac periculi plena esset, ut omnia posthac remedia sera & intempestiva redderet: atque ita præveniendum, & maturandam illius cædem constituisse. Verùm ad ea Cæsar, spe Bastæ longissime extracta, perplexe admodum respondit, ut neque laudare facinus, & quia jam infectum reddi non posset, neque improbare videretur; sed summo in præsens silentio transmittendum censeret.

Michael Vaivoda Bastæ jussu è medio tollitur.

Literæ Bastæ excusatoriæ ad Cæsarem.

Sub id tempus quo hæc gerebantur, Ibrahimus purpuratorum princeps, magno cum exercitu Belgradum pervenerat, cum prioribus mandatis, ut prius pacem cum Cæsare faceret, cujus commodo utrinque res pacarentur; sin minus, ut Strigonium omnibus, quibus posset artibus & viribus expugnaret. Ex eo siquidem loco Budenses & Pestanos Turcas quotidianis excursionibus usque adeo infestari ex eorum assiduis querelis intelligebat, ut neque lignatum in proximas silvas exire auderent, & nuper pedites magno collecto numero urbem Pestum improviso impetu, cæsis defensoribus intercepetant, biduumque, donec prædam & spolia colligerent, navibusque impositam Vaciam perferrent, in ea manserant; tantamque jam sibi arrogantiam sumpsisse videbantur, ut circumscribere Budenses, easque quas vellent leges eis imponere non dubitarent, quibus si lignationem & pabulationem, ac falcationis liberam facultatem habere vellent, haud obscure subjicerentur. Jam æstas ferè in exitu erat, quum in æstivis Belgradi agitando nequicquam adhuc operæ fecerat, quod scriptitando & nuntios missitando pax & quies coalescere non potuissent. Itaque ne amplius ejus expectatione frustraretur, castra promovere, & Strigonium versus ducere constituit. Sed quum tormenta adverso provehenda Danubio navibus imponit, ac milites paratos ad iter asse jubet, tali occasione propositum mutare coactus, ad aliam belli gerendi rationem omnes cogitationes convertit.

Liberi pedites, quos Haidones & Harsmisa vocare solemus, jussu Herberstanii, qui Illyrico præerat, ducibus Nicolao Nigro & Prodano Thracibus, ad Harianum oppidum infra Sigetbum & Quinqueecclesias positum nocturnâ & clancularia irruptione excurrebant, ibique haud contemnendum numerum boum, quibus aggrestis plebs colere agros atque arare solebat, de nocte furtim abreptum, aviis itineribus Babociam atque inde Canisam & Caproneiam abegerant. Pro quibus reddendis Nasuffus Sigheti præfectus, ac ejus legatus Jusuffus cognomento Janicerus, literas ad illum dederant, & miseri agricolæ ad genua ejus provoluti, cum lachrymis & lamentis eos repetebant. Sed ille impiis magis Haidonibus, qui boves Turcicos esse falsò asseverabant, quam detrimentum & damnum passis, vera & indubitata adferentibus, plus fidei tribuens, eos restituere nequaquam voluit; sed partim nonnullos ex procerioribus & pinguioribus sibi servavit, partim per auctionem divendendos curavit. Cùm agricolæ se infectâ re duxissent, Nasuffus irâ atque indignatione percitus, adductis secum agricolis, & eorum dominis Turcis, quos Spahias vocant, ad Ibraimum Nandoralbæ in æstivis morantem, jamque brevi copias Strigonio admovere conantem extemplò perrexit, ac tali apud eum sermone usus est: Nisi me in- " signes injuriæ, & contumeliæ, quas ab execra- " bili & inquieta Haidonum colluvie non ego " duntaxat, sed omnes qui circa Sighetum loca " inter Dravum & Danubium jacentia incoli- " mus,

Haidones jussu Herberstanii magnam pecorum vim misere agricolis eripiunt.

Nasuffi Sigetani eadem injuria apud Ibrahimum querela.

,,mus, assidue & sine cessatione patimur, ade-
,,gissent; non fuissem ausus committere, ut te
,,aliis rebus intentum, & jussu potentissimi Im-
,,peratoris nostri Strigonio expugnando copias
,,viresque accingentem, querelis meis, quæ for-
,,tassis importunæ, nisi ærumnæ cogerent, vi-
,,deri possent, interpellarem. Nunc miseriis
,,communibus actus, cum his commilitonibus
,,meis ad te venio, opem contra perditissimum
,,genus hominum, & auxilium implorans; quos
,,nisi tu armis & virtute compescueris, actum
,,de nobis erit, brevique ea regio pulcherrima,
,,atque rerum omnium feracissima, quam So-
,,limanus invictæ virtutis princeps regnis suis
,,adjecerat, diffugientibus populis, quorum
,,operâ & labore hactenus & publica & privata
,,res steterit, in extremam solitudinem & vasti-
,,tatem redigetur. Illi enim non solùm Turcas
,,rerum necessariarum causa hinc inde com-
,,meantes, silvis, montibus, vallis, viisque
,,omnibus obsessis, per insidias intercipere, spo-
,,liare, ac trucidare solent; sed quod crudelius
,,est & intolerabilius, miseros terræ colonos,
,,nobis æque ac ipsis tributarios, suæ religionis
,,ac mutui sanguinis homines, nulla justi hone-
,,stique ratione ducti, indignis modis excrucia-
,,re, torquere, necare, & rebus fortunisque
,,omnibus exuere solent; usque adeo, ut nihil
,,jam illis egenius, nihil spoliatius sit, qui pau-
,,lò antè & seipsos cum uxoribus & liberis, &
,,nos, quibus subjecti erant, æquabili ratione
,,sustentabant. Qui verò talia & alia similia ma-
,,la feri & inhumani homines inferunt, Canisæ
,,ut plurimum sua domicilia aut latibula habẽt;
,,illinc adversus nos excurrunt, eo abacta im-
,,pia & scelerata præda ad suos recurrunt: nec
,,dies est, nec nox, nec annus, nec mensis
,,quiescendi, nec ulla insidiarum interpolatio.
,,Hi non suis tantùm rapinis infestas reddunt
,,nostras regiones; sed alios nequitiæ & sceleris
,,socios ex Illyrici confinio, ac Thracibus &
,,barbaris rapto, furtoque vivere assuetis ad-
,,sciscunt; ac per villas, compita, pagos, col-
,,les, montes, saltus, invia ac pervia, cædi-
,,bus, furtis, rapinis, incendiis, & aliis ma-
,,lorum generibus, quæ dici aut excogitari pos-
,,sunt, incredibili impietate grassantur.

,,Equidem omnem adhibui operam, ut assi-
,,duis meis curis & vigiliis pessimos & flagitio-
,,sissimos homines si exscindere stirpitus non
,,possem, averterem tamen, & deprehensos
,,meritis pœnis ac suppliciis afficerem: sæpè cum
,,eis congressus vario marte pugnavi, nuperri-
,,mèque cum iis, qui Legradi ad Muræ & Dra-
,,vi confluentem latebras suas habent, acriter
,,dimicando vulnera intuli, accepique; sed ad-
,,eo est inquietum redivivumque latronum ge-
,,nus, ut uno aut altero manipulo, cohorte,
,,aut centuriâ repressa aut deletâ, mox alio loco,
,,alia regionis parte, alii æque impii & malefici
,,emergant, & haud dissimilia latrocinia in ob-
,,vios quosvis exerceant. Decimus est dies ho-
,,die, ex quo Hasanianis armenta boum, per-
,,ditissimi grassatores furto abstulere, quos cùm
,,miseri agricolæ vestigiis insistentes persequi nõ
,,intermisissent, Canisam eos pulsos repererunt,
,,nec cum magno fletu & lachrymis repetendo
,,quicquam obtinuerant: Sed neque ego scri-
,,bendo ad præfectos, ac res repetendo quic-
,,quam profeci. Itaque ad te magnanime Ibrai-
me confugiendum, tuamque opem imploran-"
dam duximus; tu qui exercitum in prompru"
habes, nos ab hoc maleficentissimo, & facino-"
rosissimo latronum genere, liberos reddere po-"
tes: si Canisam eorum receptaculum Diis &"
hominibus invisam in potestatem redegeris."
Quod ut facias te per omne fas, piumque, per" *Vt Canisam oppugnandā suscipiat, exhortatur.*
caput & fortunam invicti Imperatoris nostri, "
per omnia religionis nostræ sacra, supplices ob-"
testamur. Tui erit ante omnia muneris & offi-"
cii, nostris justissimis precibus flecti, & sic per-"
moveri, ut has vires quibus Strigonium recu "
perare constituisti, ad Canisam occupandam"
convertendas existimes. Non deerit tibi justam"
causam foventi arridens & propitia fortuna, ut"
faciliùs hoc loco, quam Strigonio potiare; ut-"
pote cui degenerem & ignavum è Carnis ho-"
minem præesse intelligimus. Quod si res pro"
voto & desiderio succedat (quod Diis bene ju-"
vantibus futurum non ambigimus) opportuno"
maximè loco fines & terminos invicti Impe "
ratoris nostri augebis & amplificabis, ex quo"
brevi post tempore Stiriam & Illyricum ac Au-"
striæ fines non procul dissitos armis & excur-"
sionibus infestare, & in potestatem redigi posse"
sperandum est. Nos verò qui in proximo habi-"
tamus, non sanguini, non vitæ parsuri sumus,"
quin tibi insignem operam præstemus, idoneos"
commeatus ad bellum expediamus, hostium"
consilia, vias & compendia exploremus, ac ad"
ea quæ victoriæ parandæ opportuna erunt om "
nia, quam diligentissime comparanda, opes vi-"
resque nostras adjungamus.

Hæc dicentem Spahiarum equitum fremi-
tus, ac multitudinis agricolarum, idem postulan-
tium fletus & lachrymæ exceperunt, adeo, ut I-
braimus eos gravissimis ærumnis coactos, ad ta-
les tantasque querelas ad se deferendas venisse
haud dubitaret: easque audiendo & commise-
rando ad vindictæ cupidinem quàm maximè
excitaretur. Nasuffo autem & Spahiis respondit,
sibi molestissima ea quæ referrent accidere: Ve-
rùm quin puniendis & tollendis hoc tempore
Haidonum latrociniis incumbat, se mandatis
imperatoris maximè prohiberi; à quo ante om-
nia alia Strigonio expugnando operam dare jus-
sus esset; ipsorum tamen precibus, quas non ju-
stas solùm & honestas, sed propemodum neces-
sarias esse censeret, adductum, Chausios, Byzan-
tium summâ adhibitâ celeritate missurum, qui
imperatorem consulant, an invadendæ Canisæ
rationes ei minimè displiceant: ejusque mente
cogni à facturum, quæ imperata fuerint; ipsos
rectè facturos, si quempiam ex se ipsis adjun-
gant. Nec mora, tanta celeritate iter est ab illis
confectum, ut vix credibile videatur; intra deci-
mum siquidem diem itum Byzantium, ac redi-
tum est, concessumque, ut nisi quid emergat ob-
staculi, Canisæ oppugnandæ rationes ineantur.

Itaque Ibraimus omissis Strigonii oppugnan-
di consiliis Belgrado copias promovit, trajecto- *Mehemet*
que ad Esecum Davo Sigheium venit, & illinc *Kihaia*
Mehemetem Quihaiam, legatum suum cum *Baberiam*
parte copiarum ad oppugnandam Baberiam, *nostrorum*
quæ erat in itinere, præmisit. Præerat ei Grego- *ignavia*
rius Pereo cum ducentis Ungaris militibus, ac *deditam*
centuria Germanorum, duce Urmillerio, quem *occupat.*
post captam à nostris arcem, ante quinquennium
sorte ducta ibi relictum fuisse memoravimus.
Cùm Pereo Turcas appropinquare, aggeres sta-
tue-

1600. tuere, inque iis collocare tormenta vidisset, & ipse se ad defensionem instruxit; dispositisque supra mœnia & propugnacula tormentis, hostes eminus petere cepit; sed adeò lentè timidèque, ut jam inde primum haud inania concepti timoris signa in ejus ore vultuque apparerent. Erat quidem arx satis infirma, & quæ superiorum bellorum tempestatibus semel atque iterum diruta, moxque tumultuario opere restaurata, magnam oppugnantium hostium vim sustinere nequaquam posse videratur. Postquā ea tridnam tormentis quassata esset, ii qui intus erant, intempestivo metu perculsi, quarto die obsidionis de cōditionibus deditionis cum hoste pacisci decreverunt: quæ dum transiguntur, Ibraimus cum tota mole exercitus supervenit, egressurisque arce nostris publica fide de securitate itineris cavit: ductoque secum Petcona, quartis castris Canisiam pervenit, eumque illinc in tutum abire permisit. Non defuere, qui Petconem nimis præproperæ deditionis reum agerent, qui si eam aliquot porro diebus longiùs extraxisset, futuram fuisse putabant, Paradisio pecuniam in stipendium militum, & quingentos cados sulphurei pulveris, et alias res necessarias importari potuisse, quæ jam perferente Jacobo Pillerio Linduam pervenisse dicebantur.

Tanta autem impendentis belli securitate Paradisius agitari videbatur, ut hostes captâ Babociâ minimè ulterius progressuros crederet, quod id in castris hostium cautè ab Ibraimo & callidè sparsum esse audivisset; & tunc demum cùm antecursores eorum propiùs arcem obequitare conspexisset, complures frugum & fœni acervos in usum militum congestos, ne iis hostis potiretur, injectis facibus concremandos juberet: & Johannem Balogum ex Volvardo, ac cæteros ex castellis milites ad defendendam arcem accerseret; quorum etiam nonnulli metu simul & perfidia agitati venire neglexerunt. Eodem etiam impetu oppidum, quod in colle eminentiore situm, arcem respiciebat, simplici vallo circumdatum, succendi jussit, quod à paucis custodiri, aut defendi non posset. Erant in universum cum eo milites Germani DCCC. ac totidem Ungari; equites verò CCCC. & Germanorum equitum sclopetariorum centuria una; quorum tamen in numero ob raram stipendiorum solutionem magni essent defectus: nec milites ad eum, uti supra modum parcum, & in convictu minus familiarem nequaquam facilè confluere vellent, ejusque nomen, ut qui Clissiæ Turcis reddendæ auctor fuisset, & tanto detrimento rempub. afflixisset, apud eos ubique odiosum esset.

Canisa ab Ibraimo obsidetur.

Primo die, qui fuit sexto Idus Septembris, Mehemetes Quihaia ad Pamlenum prædium idoneo in loco consedit, ac sine mora iter cœno & stagnantibus aquis impeditum, frondibus proximarum arborum ac materiâ, multo agrestium hominum labore consterni jussit, quo commodius ad citeriorem Canisæ fluvii late sese diffundentis ripam trajicere exercitum posset. Quo opere perfecto, ac rivo cum XX. circiter millibus militum trajecto, castra ad meridiem ex opposito Baciæ castelli, quod à nostris educto præsidio & tormentis desertum erat, metatus est; ita ut Ibraimus postero die adveniens in metandis circa Pamlenum castris ei succederet; atque adeo Canisiani utraque ex parte fluminis arctè clausi circumvallarentur. Mehemetes ex citeriore meridionali parte duobus in locis aggeres statuit, ac tormentis in iis collocatis arcem verberandam suscepit; quorum unum in loco horrei frumentarii, alterum ad pontis sublicii majoris finem constituit: Ibraimus verò ab Aquilone, ad concremati oppidi collem tormenta attraxit, & arcis vallum crebris pilarum ictibus diruere cepit. Sed quia arx crassiori triplicis valli munimento, ac latiore profundâque fossâ undique munita erat, exiguum detrimentum aut ferè nullum inferebatur. Deinde Ibraimus, habitis cum Nassuffo Sighetano, & Hasane patvo consiliis, ac aliis, qui locorum peritiores erant, suas & ipse copias ad citeriorem ripam traostulit, ac sua castra Mehemetis castris conjunxit, relictis ad ulteriorem ripam tribus aut quatuor millibus suorum, qui majoribus castris tuendis invigilarent, ac hostium itinera specularentur, inclusisque & obsessis exitum, ingressurisque aditum præcluderent. 1600.

Interea vero Tartarorum copias ad excurrendum quaquaversum & populandum circumjacentem regionem emisit, qui usque ad Linduam inferiorem, & Nempthim igne & ferro in obvia quæque hostilem in modum, ut ipsis mos est, sævierant. Verùm à militibus Zriniani comitis semel ad Nempthim profligati, & ab Illyrici nominis militibus Herberstainio subjectis iterum singulari affecti detrimento, cæsis aut captis quamplurimis, ac equorum ingenti numero eis ablato, pedem in castra retulerunt. Nec interea Paradisius suo muneri deesse videbatur, & quum aliâ viâ non posset, crebrioribus tormentorum ictibus hostium aggeres & castra, quantum poterat, non sine detrimento infestabat, suoique ad navandam operam, & arcem egregiè fortiterque defendendam voce exemploque accendebat.

Tartari vicina loca excursionibus depopulantur.

Jam hostes X. diem oppugnando ac quatiendo mœnia consumpserant, quum se tormentis nihil proficere conspicati, ad lentam obsidionem et fossas fascibus & materiâ, quas proximæ silvæ affatim præbebant, implendas, animum viresque adjecerunt; moxque agrestium labore, quorum ingentem numerum in castra adduxerant, robora senum pedum longa succidenda curaverunt, ac camelis & jumentis clitellariis comportata in margine fossæ collocarunt, ut illis pedetentim promotis, donec ad proximiorem vallo fossam pervenirent, iter ad arcem pararetur. Consultatum à Paradisio cum suis est diligenter, utrum ea lignorum congeries vi pulveris succendi aut dissipari posset, & Andreas cognomento Turcus, qui tormentario negotio præerat, vir industrius se quibusdam sacculis pulvere sepletis, ac ad certum temporis intervallum succensis occurrere posse retulit, operamque in eo suam obtulit. Verùm quum operi incautiùs incumberet, intereaque complures militum, quorum lagenulæ ob glandes crebriùs explosas, exhaustæ & inanes erant, ad accipiendum pulverem confluxissent, fortè fortunâ excussa è funiculo scintilla pulvis ignem concepit, punctoque temporis non solùm ædificium omne immani fragore & violentia obruit, sed etiam plurimos circumstantium militum miserabilem in modum discerpsit, & frustulatim dilaceravit. Inter quos ipse Turcus, ac Sigismundus Lipparetus, Germanorum militum, qui in oppido habitabant, tribunus, cum signifero, ac XX. commilitoni-

Fossa fascibus & materia complentur.

Pulvis sulphureus incensus magnum nostris damnum infert.

tonibus, repentino casu laniati atque exanimati interiere. Paradisius supra nec opinatum militum interitum, jacturâ etiam tantæ pulveris copiæ imprimis angebatur, quom reliquum quod restarat ad varios obsidionis usus & necessitates, incertumq; ejus finem vix suffecturum arbitraretur; augebatque angorem, quod supra hos alii quoque plures quotidie ab hostibus & Janiceris potissimum, qui in cæno ac intractabili paludi arbusculis & caractis cingulo tenus ad usque muros clam irrepere solebant, sternebantur: sicuti Ladislao Pernesio turmæ equestris præfecto tum fortè acciderat, qui dum incautius in mœnibus versaretur, hostili pilâ per oculos & frontem trajectus subito occubuerat.

Paradisius à Serinio auxilia sibi submitti rogat.

Interea Johannem Covacium, quo interprete utebatur, cum socio intempestâ nocte ad Georgium Zrinium emittit cum literis, quibus eum de periculosa arcis conditione certiorem reddebat, ac auxilia & pulverem sulphureum postulabat, seque arcem, donec esset in vivis, fortiter servaturum pollicebatur; sed vereri tamen nuntiabat, ne si suppetiæ serò adveniant, milites rebus desperatis aliter sibi consulturi sint. Zrinius eum bono animo esse jubere, ipsum & milites bonæ spei implere, Mercurianum ducem eum exercitu esse in itinere, se & Illyrici exercitûs duces cum copiis jam in castra convenisse, nec commissuros, quin ipsis maturam opem ferant. Covacius hoc responso partim vitatis hostium insidiis, partim feliciter elusis in arcem reversus, inclusos spe auxiliorum non mediocriter recreavit. Interea Mercurianus ad Matthiam principem Viennam venit, cum duabus equitum alis, quas in Lotharingia, ac Ubiis, & Eburoo bus mercede conduxerat, ac legione una Vallonum, quæ ob celeritatem, qua erat usa, semiplena erat, cui Henricus Sallignius comes, ejus frater Germanus præerat, ac CCC. cataphractis, duce Johanna Tillio, viro forti, quorum alia tricenaria para erat in itinere: quos omnes terrestri itinere Jaurinum præmisit, ubi exercitus erat in castris; ipse verò secundo Danubio descendere constituit, sed adversis tempestatibus, ac ventis ab oriente vehementius flantibus, qui per Danubium navigantibus contrarii esse solent, retardatus, non nisi triduo, postquam naves conscenderat, eos sequi potuit. Eodem Matthias quoque levioribus curribus alio itinere vectus advenit, ac communicatis consiliis, quod res omnis in celeritate posita esset, misso ad castra Leone Gallo tribuno, eum legatum esse publicavit, utque omnes ei haud minus quam aut Cæsari aut sibi obsequii præstarent, jussit; ac XVII. Septembris die, exercitu promoto, iter Canisam versus instituit; admonito priùs & petito Matthia principe, ut curando commeatui aora omnia provisum vellet, postquam nihil magis labefactando exercitui, rebusque minùs prosperè gerendis, quam rerum ad victum necessariarum inopia & fames extimescenda esse censeretur.

Dux Mercurianus cum principe Matthia in castra venit.

Cum copiis Canisam versus movet.

Erant in castris circiter decem millia equitum tam Germanici quàm Ungarici nominis, quos varii præfecti Fridericus Comes Hollachius, Colnicius, Bernardus Turriaous Comes, ac Dux è Silesia Teschiniensis, ac Hodiccius Moravus ducebant: Peditum quinque legiones, quarum unam Carolus Comes Sulcius regebat, cui etiam tormentorum præfectura erat demandata, cæteras Andreas Hoffquirbius, Schombergus, & Metisburgus, ac Johannes Prainerius ductabant; sed quæ integrum numerum non habebant, quod ferè ex singulis certæ partes relictum in finibus Jaurino proximis præsidii causa relictæ erant; ac Metisburgus & Praioerius privatarum rerum causa absentes per legatos curabant. Annonæ & commeatui curando Zacharias Garscolerus Suevus præerat, qui non nisi quinque dierum cibaria exercitui superesse solicitè referebat; sed à nobilitate earum regionum spe non defuturi castris commeatûs sustentabatur. Ad sextum Idus Octobris, Mercurianus ad Muræ fluminis ripam prope Dobrim pagum cum exercitu venit, ac Zriniano Comiti, & Johanni Drascovitio Illyrici Bano (sic veteri nomine præfectus regioni cum summa potestate vocatur) ac Batthiano, nec non Herberstainio & Carolostadianis, qui ex finibus Illyricis venerant, ac castra ad Tornistiam Muræ flumini proximam habebant, dedit in mandatis, ut ad oppidum Semenium proficisci, & castra secum conjungere maturarent. Nam Nadasdius cum suis copiis, quæ M. equites simul cum nobilitatis milite constituebant, ac alæ equestres è Jaurino & Nova arce totidem, ac Stanislaus Turzo cum suis equitibus CC. uno cum eo agmine simul incedebant; & universa omnium summa, ad XXV. millium armatorum numerum, & amplius censeri posse videbatur. Sunt qui longè minorem copiarum summam fuisse tradant; sed ego qui comes & socius expeditionis laborumque fui, quantum potui, ausim id etiamnum pro vero affirmare. Cæterùm castris ad Semenium conjunctis, duces in concilium vocari, & utrum universis copiis adversus hostes ire, vel expeditissimos milites sub alicujus pugnæ cum hoste conserendæ occasionem, in arcem immittere consultius putarent, disceptari placuit. Id unum omnibus visum est, universo cum exercitu progrediendum, & de summa rerum ferro decernendum; quòd ob itineris ac transitûs difficultates, profundissimis ubique cœni voraginibus impeditas, nulla vel auxiliorum vel commeatus importandi facultas esset.

XXV. millia armatorum in nostris castris.

Ibraimi literæ de pace componenda.

Eo in loco literæ ab Ibraimo allatæ sunt, quibus Mercuriano ac Comiti Zrinio & Nadasdio scribebat, se necdum alieno à pace animo esse; & si ipsi velint, posse eam æquis conditionibus transigi: satius longe & consultius esse quietem & tranquillitatem publicam in eum modum procurare, quam rebus omnibus in extremum discrimen deductis bella ex bellis serere, quorum ut exitus incerti sint, ita non nisi Diis immortalibus cognitum esse, in quam partem victoria sit inclinatura; petere igitur, ut per illum eundem hominem, quem vice tabellarii fungi jusserat (is senex rusticus erat, proximæ castris villæ incola) pro æquitate responderetur. Nostri re in consilium perductâ rescripserunt, si relicta Canisæ obsidione, & tormentis retractis locum, tempusque induciis transigendis quæsierit, se quoque ut publicæ quieti consultum sit, haud gravatis animis accessuros. Sed quum ille summo silentio usus, nihil postea amplius respondisset, omnes eæ res in medio relictæ fuêre. Igitur sequenti die ante Solis occasum exercitus progressus ad Le enium pagum, transcenso monte saltuoso & arboribus impedito, quem Diabolilucum à singulari ascendendi difficultate appellant, castra posuit: eamq;

1600. noctem ibi transegit, factoque posterioris diei diluculo, ad cœnosum palustreque iter satis latum, quod Cnarum vocant, perventum est; ibique omnium ferè opinio erat, hostes occursuros, ac exercitum transitu prohibituros esse: Verùm nemine qui resisteret viso, ægrè admodum superatâ loci difficultate ibidem castra locata sunt, quod jam & serum diei esset, & milites fessi quiete indigerent.

Hostium equitatus in nostros irruens pellitur.

Die quæ sequuta est, exercitu in valle ad Sarmassum pagum progrediente, qui quarta milliarii parte à Canisa distat, hostium equitatus magno numero supra collem in conspectum sese dedit, apparatu splendore ac densa hastarum & signorum serie spectabilis, à quarum colore rubeo & aureo prætorianos equites, ac limitaneos fuisse cognitum est. Ibi Mercurianus, qui instructâ ac ordinata semper acie procedebat, hostes pugnæ potestatem facturos ratus, eam neque ipse detrectare ostendit, primumque agmen, quod ex equitibus Tillianis, pedite sclopetario intermistis constabat, irruere in hostem jussit, qui duobus campestribus tormentis instructus, supra collem in acie stabat. Sed quum nostri acri in eos impetu irrupissent, ac nonnullos, qui præcurrendo ac obequitando agmen præcedebant, trucidassent, relictis potestati nostrorum tormentis, sese recipere cepit, & mox quum nostri acrius insequerentur, de uno colle in alterum pedetentim retrocedendo tandem in sua castra profugit. Eorum vestigiis, qui haud dubii timoris signa dederant, insistendum complures dicebant, ipseque dux Mercurianus ejus erat sententiæ; sed quum profundas paludes transituque difficiles adhuc superesse eb Ungaris didicisset, & nox quoque ingrueret, à persequendo cessatum est; sicque castra eodem in loco proxime hostium castris collocarentur, & inter duo castra modica silva & palustris quædam via interesset, & sclopetorum fragor ac fremitus castrorum clamorque mutuo exaudiri possent. Ibi hostes transitum nostrorum à sinistra parte castrorum prohibere omni ope conati sunt, ne aquandi nostris facultas esset; Verùm ab peditibus Ungaris, ampliùs duabus horis variè ac fortiter dimicantibus, sub noctem repulsi, loco nostris concessu, & nullis suorum amissis, in castra redierunt; qui militibus sclopetariis ibidem relictis locum munierunt. Sub hujus prælii occasione Mercurianus à dextra parte castrorum, ubi Banus cum Illyricis consederat, locum contemplatus, hostibus, si fortè irruerent, nimis obvium, nostris verò admodum periculosum animadvertit; itaque eadem adhuc nocte aggere & fossa eam castrorum partem ad magnum spatium circumvellandum curavit; Hostis tamen

Hostium castra nostra aggressorum impetus coercetur.

ea nocte usque ad meridiem sequentis diei castris se continuit. Verùm horâ pomeridianâ circiter secundâ, magna equitum ac peditum manu, & summo impetu in nostros, dextramque castrorum partem irruit; sed quum fossam eumultuariam repentinamque sibi objectam animadvertisset, falconum etiam ictibus procul submoveretur, retrocessit.

Interea recipientibus sese hostibus, Mercurianus Colonicio & Herberstainio, ut Janiceros, qui extructo aggere, ac impositis XIIII. falconibus, transitum quendam in propinquo castrorum occupatum custodiebant, nostrosque ex eo assiduè infestabant, suis cum copiis aggrederentur, jussit; qui navandæ operæ cupidi, provinciâ impigrè susceptâ cum tribus millibus armatorum in hostes rectà perrexerunt: Quorum

Colonicias & Herberstainius Janiceros magna edita cæde profligant.

tanta ad primum conspectum fuit trepidatio ac consternatio, ut Janiceri abjectis sclopetis & bombis, qui tormenta attraxerant, relictis, in fœdam fugam conjicerentur, ac versus castra fugientes à nostris ad unum cæderentur: quieos insequuti usque ad hostium castra summo ardore atrox, si unquam alias certamen cum eis contraxerunt. Dimicatum est usque adeo infestis animis & viribus, ut tria circiter millia hostium desiderarentur, & pedites Prainertani in ipsos hostilium castrorum margines irrumpentes, inter ipsa tabernacula manum cum hoste consererent, tanto illorum metu, ut complures solutis tentoriorum funibus, de discessu & fuga cogitarent, quorum ingens clamor & fremitus, ac inconditæ cohortantium inter se voces in nostrorum castris facilè exaudirentur. Constat sub eo prælii tempore Colonicium & Herberstainium missis nuntiis, majora militum subsidia post lasse, spe pellendi ultra flumen hostis; sed quum Tartari eodem

Tartarorum cum nostris pugna.

tempore duobus in locis, uno ubi comes Hollachus cum Germanicis equitibus, altero vero ubi Banus cum Illyricis militibus excubabant, castra infestarent, ut in tanta rerum confusione nostros perturbatos circumvenirent; Mercurianus castra milite nudanda nequaquam ex usu & commodo fore existimavit, ne universum exercitum in extremum periculum adduceret; nihilo tamen minus Hodiccium cum turma equitum Vallonum, ac duas partes legionum Huffquitchianæ & Sembergianæ extemplò misit; quorum adventu redintegrata pugna nostri in multam noctem acerrimè & fortissimè dimicarunt, cæsis iterum ex numero hostium quamplurimis, ac deinde obscurâ nocte prælium dirimente, una cum XIIII. tormentis hostilibus in castra reditum est. In ea pugna posteriore, quæ amplius tribus horis in ipsis propemodum hostium castris pugnata est, cecidêre, ut postea cognitum est, ex hostibus duo circiter millia equitum, ac mille Janiceri ex prætorianis, quum nemo ex nostrorum numero, præter paucos aliquot gregarios cecidisse. Uni Petro Castellanffio, nobili fortique viro, occiput ictu colubrinæ mejoris abreptum est, vultu & facie integra, isque effuso cerebro investigio occubuit: Colonicio equus vulneratus fuit, cæteri incolumes in castra redierunt.

Antequam illi reverterentur, anxio erat animo Mercurianus, ne pugnentes dulcedine prædæ illecti, ut in prælio Crestesiensi acciderat, relicto hoste, ad tentoria diripienda verterentur, sicque victoria interpellata corruptaque incommodum aliquod insigne sequeretur, eamque ob causam ipse cum toto exercitu in auxilium ire constituerat; nec deerant, qui id faciendum suaderent; sed ipse in regione sibi incognita, locorum ignarus non priùs egredi castris voluit, quam misso Gothardo Starembergo, loca ea omnia perlustrare ac explorare juberet, utrum ipse cum toto exercitu & tormentis eo penetrare, ac pugnentibus opem ferre posset. Ab eo verò non multò pòst revertente cognitum est, vias omnes ibi angustissimas esse, paludibus invijs & profundis, ac silvis ubique impeditas & difficiles, ut tutum exercitui iter nequaquam pateret; sicque à proposito discessum est.

Quin-

1600. Quinto deinde & quarto Idus Octobris hostes ex silva, quæ erat castris à meridie contigua, magno numero erumpentes, leve primum certamen cum nostris contraxerunt; deinde crescente pugnâ non pauci eorum cecidere; inter quos quidam, ut ex vestium ac armorum, & equi apparatu aureo atque argenteo conjici poterat, præcipuus prætorianorum militum præfectus occubuit, cui sclopeto in terram dejecto, Ungarus caput præcidit ac spoliavit, equum Vallones rapuere; & rotundam elegantis artificii parmam Georgius Rabus, qui erat consilio bellico à secretis celeriter asportavit. Altero post hoc prælium die, Ibraimus universum exercitum, duce Mehemete suo legato tres maximè validas acies instructum emisit; Ipse cum Janicaris, quorum non plures quatuor millibus habebat, in castris remansit. Dedere hostes operam, si quo modo circumcursando castra & obequitando, ac sæpe ad fossam usque & vallum cum ingenti clamore provolando, nostros ad pugnam provocarent; cùm tamen nec quicquam proficerent, multosque potiùs tormentis & sclopetis ictos amitterent, sese ante vesperum in castra receperunt.

Tillii cum Turcis insigne certamen.

Eodem die Johannes Tillius, Mercuriani legatus, cum trecentis cataphractis in Belgio & Lotharingia mercede conductis, quos in itinere reliquerat, in castra veniebat, jamque haud procul erat, quum tria circiter millia Tartarorum & Turcarum equitum, sublato ingenti clamore ex silvis in eum irruperunt, pugnatumque est pro Gallorum numero, supra quam credi queat, fortissimè & diutissime, Tartaris magnam vim sagittarum in eos assiduè jacientibus; sed quod thoracibus & galeis armatos sagittæ haud facile permeabant, ipsi vero longioribus sclopetis peritissimè rem gererent, ac Mercurianus, qui in fronte exercitus equitando suos circumventos in orbem pugnare animadverterat, Verlinium cum turma equitum sclopetariorum auxilio accurrere jussisset, omnis ea hostium manus in effusam fugam conjecta est, centum ex eis ibidem interfectis, ac bis totidem vulneratis, quum Galli non nisi decem suorum desideratis, incolumes in castra essent ingressi, sauciato tamen in summo pede supra talos sagittæ ictu Tillio legato.

Die, quæ post tertium Idus Octobris illuxit, inopia commeatus in castris sentiri cœpit, quod non solùm currus onerarios ducum & præfectorum, rebus ad victum necessariis plenos, sed etiam eos, qui ex villis & oppidis omnis generis commeatum convehebant, Turcæ & Tartari assiduis excursionibus diripiebant, nostrosque, qui ad tuendum adcurrebant, assidue inquietare solebant: minores duces, ne cum fame & inedia simul & cum hoste esset conflictandum, de recepta cum Mercuriano consilia inire cœperunt: Tantâ enim inopiâ jam laborabatur, ut gregarii milites occisos tormentorum ictibus equos, aut media enectos certatim raperent, ac inter se dividere, ac vorare cogerentur; eoque magis & gravius, quòd Solmensis Comes pro conducendis curribus commeatu onustis ad Muram flumen, cum CC. sclopetariis equitibus missus nondum redierat; eratque oborta suspicio, illum ab hostibus circumventum esse; sed quum ille cum CC. curribus cibariorum, salvâ equestri turmâ, incolumis in castra pervenisset, consilium in præsens dissolutum, ac in diem sequentem delatum est. 1600.

Verùm quum commeatus ille recens allatus ad depellendam militum esuriem, vix in unum aut alterum diem suffecturus esse videretur; & equi militares, consumptis jam antea per hostes graminibus, non nisi arborum frondibus & palustri arundine pascerentur, multique ex eis deficiente alimento quotidie fame interirent, omnes quotquot erant præfecti, retrocedendum ad Muram, & ibi refectis cibo militibus & jumentis, iterum ad eadem castra cum uberiore rerum necessariarum apparatu redeundum esse consulebant. Quamquam autem Mercurianus horum sententiæ nequaquam assentiebatur, unicusque duntaxat esset, qui cum eo ejusdem esset voluntatis Colnicius, quod eo recepto Canisianos in extremam desperationem deventuros, duriusque sibi consulturos prævidèrent, id quod brevi eventus quoque belli comprobavit: postremo tamen cæterorum suffragiis, precibusque victus, ac potissimum, quod Zrinio atque Nadasdio idem probari videret, qui nullam aliam convehendi commeatus spem dabant, vel invitus obtemperavit.

Nostri commeatus inopia compulsi, castris motis discedunt.

Itaque ad XIII. diem Octob. is Zrinius, quod infirma valetudine uteretur, cum suis præire permittitur, deinde tuto potiùs quàm decoro consilio vasa in castris colliguntur, tormentaque cum curribus & impedimentis præmittuntur, quibus sua cum legione Sulcius præire, eumque equitatus Hollachii sequi, & Banus easdem antecedentis vestigiis inhærere jubentur: Mercurianus cum Nadasdio, Colnicio, ac Turriano ac toto exercitu postremi agminis curam suscepit; simulque mandavit, ut summo, quo possent, silentio, qui sequentia agmina ducebant, ita antecedentium iter observarent, ne institutus ordo perturbaretur; & si hostis animadverso discessu circumfundi & lacessere inciperet, densatis ordinibus repelli, & iter continuari posset. Per hunc modum prima noctis vigilia, quæ supra solitam obscuritatem densioribus etiam nebulis contecta erat, copiæ omnes, sublatis usque ad prima castra, omnibus ferè naturæ desideriis ac quiete progrediuntur. Nec tamen caveri ullo silentio potuit, quin hostes & potissimùm Tartari, inquietum & maleficum hostium genus, discessum nostrorum persentirent, vestigiisque abeuntium subito insisterent; atque modò à tergo, modò à lateribus ingenti sublato clamore irruerent, modò verò palantes, & ordine digressos trucidarent, aut raptos abducerent. Interea autem tanta inter procedendum confusio ordinis contigit, ut viâ cœnosissimâ currus & impedimenta luto inhærerent, & fatiscentibus præ inedia jumentis, extrahi nequirent.

Turbatio nostrorum in progrediendo.

Nihilominùs superatis magno militum labore difficultatibus, qui pontes male cohærentes reficere, ac lacunis frondes arborum ad commodiorem rotarum transitum conjicere contendebant, tormenta & eorum apparatus omnis, Deo juvante integra in tutum pervenerunt. Quo in labore exantlando mirificum Sulcii studium ac diligentia eminuit, qui unà cum Bano in transvehendis per lacunosa loca illis, incitandisque ad opus militibus, omnem operam impenderunt. Nonnihil tamen damni in curribus, qui retro post agmina mansefrant, sed quod facilè toleratu esset, acceptum fuit.

tem & otium agitare jussit, ac demum Calendis Decembris ita dimisit, ut ipsius Abasi regis voluntatem, ipsorumque legationem tantis terrarum & marium spatiis ad se missam, gratam sibi fuisse testaretur. Quod verò ad conjunctionem & societatem adversus Turcas attineret, ad quam ipse se tam amicè & promptè offerat, ex eo se ejus excelsum & infractum animum cognoscere, idque apud omnes Christiani nominis gentes & principes gloriosum & æterna memoriâ dignum videri, nec se intermissurum, quin vires omnes & facultates suas Turcarum tyrannidi libidinique opponat, eamque identidem fatigare omittat; interimque, donec cæteros Christianos principes ad sumenda adversus eos arma concitet, se polliceri bellum totis conatibus continuaturum, pacemque toties ab Ibraimo purpurato & Tartarorum principe oblatam, quam hactenus recusasset; visa hac legatione, eo magis recusaturum, se quidem nunc conventus variorum regnorum agere, & Christiani imperii principes ad conjungendas vires & corroborandum belli nervum conquirere: hortari proinde, ut ipse quoque ad opportunissimam hanc occasionem vicinos & propinquos principes Christianos, ut Georgianum, Mengrelium, & Magnum Moscoviæ ducem, (quem & ipse tanquam Christianum principem ad hoc fœdus ineundum inducere contenderet) aliosque in societatem trahat: & proximo vere ab Occidente ipse Cæsar, illinc verò ex partibus Orientis Persæ, impios Turcas validis armis invadant. Quarum rerum causa se brevi ad ipsum legatos missurum pollicitus est; missusque fuit paulò post Stephanus Cacassius Claudiopolitanus, qui quod conjugem è gynæceo Mariæ Christiernæ Germanam duxerat, relicta Transsilvania, eo tempore Pragæ agitabat. Sed quum is in Moscoviam pervenisset, morbo correptus è vivis excesserat.

Inter tot & tantas curas & labores, annus secularis, civilibus & intestinis pariter ac Turcicis bellis, & amissa Canisa memorabilis, elabitur; ac dum insequentis initium suspensos mortalium animos spe, & expectatione futuræ pacis detinet, ad extremum post irritos utrinque conatus in atrox & formidabile bellum ad primum veris initium denuo erupit. Hieme vacatum est comitiis, in quibus si pax, quam Turcæ magnopere exoptare videbantur, coalescere non posset, de rationibus inferendi aut sustinendi in futurum belli consultatum est. In iis Comitiis magnæ severitatis exemplum, in Michaelem Telequessium, clarissimi bello ducis Emerici Telequessii ex filio Stephano nepotem, jussu Cæsaris editum est. Is arcem Ledeniciam, supra Trincinium ad Vagum flumen sitam, virtute avita, ut supra memoravimus, partam habebat: ex qua adscitis in consortium vagis prædonibus, infesta circum itinera reddebat; acciderat que anno superiori, ut conventus publici tempore in Adamum Peleidium incideret, qui Michaelis Transalpini nomine munera ad Cæsarem deferebat; inter quæ supra prægrandes tapetes, & tentoria Phrygiæ ac Persici operis elegantissima, erat horologium auro & gemmis exornatum, quod antea Cæsar Sigismundo Barborio donaverat, illudque cæso Cardinale Barborio, belli jure Michael abstulerat, ac

Michaelis Telequessio ob rapinas Posonii capitis pena infligitur.

tabella aurea imaginem Divæ Virginis Matris continens, quæ fama per manus ab avis, atavisque tradita Flavii Constantini Magni Imperatoris fuisse ferebatur. Ea vecta quadrigis, Telequessius dissimulato habitu, structisque in silva insidiis deprædatus, in Poloniam concessit, ibique aliquamdiu delituit: nec Cæsaris nomine à procuratoribus fisci citatus comparuit, absensque damnatus & proscriptus est. Deinde cùm in manus incidisset, Posonii in comitio de eo capitis pœna sumpta est; quam ille tam præsenti fortique animo sustinuit, ut tota urbs atque nobilitas, quæ ad miserabile spectaculum frequens confluxerat, ejus in obeundo supplicio, contemnendaque morte constantiam admiraretur. Bona ejus fisco addicta, Francisco Dobuoi centum millia nummûm argenteorum, quos Talleros vocant, pro eis numerandi obvenerunt. Nec sanè defuere, qui immaturam nobilissimi adolescentis cædem non parum commiserarentur, eique avitæ virtutis recordatione, & quod juvenili potiùs temeritate, quàm certo judicio deliquisset, remisso summo jure, eatenus indulgendum fuisse judicarent, ut mitiori pœna, parcendo vitæ, plectendus fuisse existimaretur.

Post comitia nihil intermissis belli cogitationibus, quibus Canisa anno superiori fœde amissa recuperanda esse censebatur, ad inducias cum hostibus transigendas descensum est, si de conditionibus conveniri posset. Ibraimus siquidem purpuratus, scriptis frequenter literis suum principem sibi Byzantio discedenti in mandatis dedisse affirmabat, ut tandem diuturno bello finem vel pace ac induciis; vel ferro & armis imponeret. Igitur annuente Cæsare, sursus viri graves, & usu rerum ac experientia clari deliguntur, qui Strigonium profecti rem periclitarentur, Johannes Cutassius Archiepiscopus Strigoniensis, Nadasdius, Peczius, Lupus Aicingerus, & Sigismundus Herberstainius, Illyrico limiti præpositus, quibus additus fuit Paulus Niarius, quod is Agriensi infortunio captus, in familiaritatem Ibraimi venerat, & se illum ad æquiores conditiones deducere posse confidebat. Sed quoniam Mehemetes Quihaia unus ex legatis Turcarum venire ad diem non potuisset, tota res ad XV. diem mensis Julii dilata fuerat. Accidit autem ut intra eum diem Ibraimus pestilentiâ correptus Belgradi è vivis excederet, Turcæque ejus obitu tractatus omnes ad XV. diem Augusti dilatos cuperent. Sed neque ad eum diem, ab eis incerta usi compendinatione quisquam venit, tametsi tanta se pacis & quietis cupidine teneri præ se ferrent, ut eam aliis etiam minus honestioribus arbitris, quasi ipsis insciis & ignaris agendam, tractandamque permitterent; & non multò post. Judæi quidam ex Marranorum genere, qui olim à Ferdinando rege Hispaniâ pulsi, Thessalonicæ sedes sibi fixerant, deprehenderentur, qui nomine Mehemetis principis ad Cæsarem venit, ac homines improbissimi, linguâ Hispanicâ, cujus gnari erant, pacem tractare ausi essent. Quos propriâ culpâ & temeritate tantam rem tam audacter aggressos Cæsar quum ultimo furcæ supplicio afficere debebat; mitiori tamen & diuturnâ carceris pœna castigavit; Ut Viennæ sordes & purgamenta platearum scopis ad igno-

De pace, irrito conatu agendum esse iterũ decernitur.

Ibraimus Budæ peste extinguitur.

Judæi ad Cæsarem legati custodiæ traditi.

1601. miniam mundarent, ac à pueris & fori incolis, ac vulgo sibilis & probris, atque adeo etiam nonnunquam cæno & lapidibus exciperentur.

Sed & Nehemias, ejusdem recutiti generis socius & assecla, Hosiæ ditissimi olim publicani Budensis gener, plurium linguarum ac Germanicæ imprimis peritus, ad FERDINANDUM Austriæ, Stiriæque principem, ac Herberstainium cum literis Ibrahimi purpurati, incertum an non confictis, sive ementitâ legatione; sive, quod verius credi par erat, explorandæ regionis, ac instantis belli apparatibus & consiliis speculandis Varasdinum usque profectus fuit. Ubi manere, traditis, quas attulerat literis, ac responsum præstolari jussus, cum diuturnæ ac tædiosæ expectationis fastidio torquerentur, noctu intempestâ clam omnibus naviculam conscendit, ut superatâ arcis fossa, quæ profundiore aquâ plena erat, equis in suburbio ad id præparatis, in tutum evadere contendisset: quo in conatu ab excubitoribus nocturnis, lucente lunâ conspectus, glandibúsque petitus, ac sauciatus in humero est: quo ex vulnere triduo post ibidem periit.

Sublatâ in hunc modum spe induciarum, Cæsar auxilia summi Pontificis missis, qui iter eorum urgerent, idoneis hominibus, ad maturandum incitavit, suasque copias in castra convenire jussit. Nec multò pòst decem ferè millia Italorum peditum, Anconâ navibus in Dalmatiam vecta, illinc agminatim Zagrabiam pervenere, quibus Johannes Franciscus Aldobrandinus Clementis summi Pontificis cognatus præerat. Sed ipse alia via Gracium ad Ferdinandum principem erat profectus, eumque altero die Vincentius Mantuæ Dux, ac Johannes Medicæus Ferdinandi ducis Hetruriæ frater Cosmi Medicæi filius, cum suis copiis sequutus est; quibus cum honore excipiendis Maximilianus princeps juventutis, nomine fratris Ferdinandi occurrit, quod is valetudine impeditus officio fungi non posset. Inde Aldobrandinus Petoviano itinere Crapinam venit, ibique à Johanne Drascovitio provinciæ præfecto, quem Banum vocant, honorifice exceptus, Zagrabiam ad exercitum contendit; quem etiam isthic recensuit, & stipendium militibus persolvit. Erant cum eo tribuni, qui per partes exercitum ductabant Ascanius Sforcia, Horatius Baleonus, Paulus Sabellus, Fridericus Ghisilerius, compluresque alii; primasque post illum imperii partes Flaminius Delphinus civis Romanus obibat. Erat mens ac voluntas Cæsaris, ut conjunctis exercitibus bellum in Pannonia gereretur, & oppugnandæ Budæ aut Albæ consilia susciperentur: ac alterutrâ ex duabus urbibus recuperatâ, quod fieri haud difficulter posse videbatur, ac rationes quoque firmæ ac permultæ pro militaris disciplinæ instituto conjungi vires præstabilius fore suadebant, postea Canisa tentaretur. Verùm Aldobrandino, qui secus sentiendo Canisam invadendam, ejusque rei causa se missum esse referebat, persuaderi nequaquam potuit, ut rectioribus consiliis obtemperaret.

Copiæ Italicæ in Dalmatiam appellunt.

Tribuni ducesque Italorum.

Cæsar Budam aut Albam conjunctis copiis aggrediendam suadet.

Renititur Aldobrandinus.

Igitur eo anno, qui sæcularem sequutus est exercitibus trifariam divisis bellum geri administrarique oportuit; quorum unus duce Mercuriano operam impensius navante, Albam singulari virtute ac fortitudine, juvante divini numinis ope, recuperavit: Alter Bastæ ductu in Transsilvania rem gessit; tertius verò auspiciis Ferdinandi principis ac Italicorum auxiliorum ope, Canisam magna virium contentione, sed irrito conatu oppugnavit. Cùm copiæ Illyricæ tam quas Banus voluntarias collegerat, q àm stipendiani, quibus Herberstainius præerat, ad pagum Turnistham in ea peninsula, quam Mura & Dravus flumina è Stiriæ & Valeriæ montibus supra Salisburgum non adeo procul invicem decurrentes efficiunt, brevi convenissent, Medicæus cum duobus millibus peditum, quibus Franciscus Montanus præerat, ac Mantuanus cum sua equitum ala, ac cohortibus, die XXVII. Augusti, eo pervenerunt: Ferdinandus verò procerum suorum prætorianorum manu, Rascospurganâ viâ biduo post sequutus est; & postero die Gaudentius Madrucius tria millia peditum Germanorum, quos nomine & stipendio Philippi regis Hispaniæ conduxerat, in castra adduxit. Per eos etiam dies è Croatiæ confinis, ac Segnia maritima urbe, ac Istria, Tergestinis, Goritianis, ac Foro Julio, haud contemnendæ copiæ sub diversis præfectis advenerant; ac Calendis Septembris, Mura fluvius quem veteribus Sabariam dictam fuisse quibusdam videtur, è navibus & tabulatis ponte facto constructus est; quo ponte exercitus brevi transjecit, & castra ad Letenium oppidum promota, præeunte cum suis copiis Comite Zriniano, qui eorum locorum peritiam habebat, quod complures annos cum laude Canisæ præfectum egisset. Aldobrandinus verò maligna correptus febribus Varasdini in arce subsistere fuit coactus, quibus etiam diu conflictatus vim earum sustinere non potuit; & quamquam à Sebastiano Joccio Interamnensi medico, vitæ ejus & salutis cupidissimo, diligentissime curaretur, tamen nihil juvantibus remediis, excessit è vita, annum agens LV. quo obeunte Pontificii exercitûs curam Flaminius Delphinus suscepit. Fuere in castris XXII. millia peditum, & VIII. equitum, ac tormentorum vis satis magna; commeatus autem omnis generis ingens copia; ventumque est Canisam ad quartum Idus Septembris, eaque mox aggeribus & vineis circumducta vallata, & oppugnari cepta.

Ac Canisa irrita opera, oppugnationem instituit.

Aldobrandinus è vita excedit.

Ut Canisa (oppidum siquidem à Paradisio & nostris concrematum, postea non est restauratum) cœnoso palustrique loco sita est, fluviolo stagnante, & nullis coercito ripis, sed magis latè diffuso ac caretis, multaque alno & arundine impedito, undique cincta; eoque oppugnatu difficilior, quòd ejus cursus alio derivari nullis viribus queat. Forma est quadrangulari oblonga, fossamque habet ex parte propugnaculorum latam XVI. pedum, ab interposita vero valli distantia pedum circiter XX. cinctaque est collibus, inter quos fluvius lento cursu labitur, quorum ii, qui ab Aquilone protenduntur, cæteris eminentiores sunt. Supra hos à Septemtrionali plaga tormenta majora tribus in locis, jussu Medicæi, qui eis præerat, collocata fuere; castra verò Ferdinandus ab Oriente prope templum desertum rotundæ formæ, in quo Georgius Thurius clarissimus miles & Dux sepultus fuit, satis lato circuitu fixit; Mantuanus autem, qui primas post illum partes in exer-

Canisæ situs.

citu

1601 citu obtinebat, ad meridiem consedit; quum Madrucius ei latus dextrum, Medicæus verò sinistrum occupasset: Franciscus autem Mantuanus cum legione Hetrusca, penes flumen ad Sighetanam viam, ac Flaminius Delphinus ad Septemtrionem cum Pontificiis copiis, in valle quadam sua tabernacula extenderunt. Operibus autem & oppugnationi, jubente Ferdinando adhibitus fuit, cum summa potestate, Orpheus Gallonius, cui ille multum tribuebat, tametsi quàm viribus & ingenio, esset linguâ ac verbis validior; sic ut Medicæo pareret. Præerat arci Hasanes cognomento Parvus cum DCCCC. Turcis, qui paucitate præsidii vehementer sollicitus, ab Sighetanis & Quinqueecclesiensibus dies & noctes auxilia flagitare non desinebat. Itaque missi totidem Turcæ, ut duplicato numero defensorum arx contra vim obsidentium commodius servari posset. Gnarum id erat Ferdinando, quum adhuc hostes inter Belavarum & Vizuarum in itinere essent, & Mantuanus obviam eundum censebat, operamque offerebat, faciliorem adversus paucos oppugnationem futuram referens, si auxilia aditu & ingressu arcis excluderentur: Sed ea consilia, quæ proficua admodùm erant, incertum quibusnam de causis, omissa sunt, quod nondum fama captæ à nostris Albæ audita esset, & Turcæ incolumes in arcem recepti fuere.

Hasanes Parvus Canisæ præfect.

Non cessarunt tamen nostri quicquam in verberanda arce, usque adeo ut mœnia à Septemtrione, simul cum duobus angularibus propugnaculis usque ad ima fundamenta solo tenus procideretur, & turris quoque præalta supra interiorem arcis portam magna strage dirueretur: & nisi fossæ ac palustres undique lacunæ obstarent, nostri ad oppugnandum faciè procurrere posse viderentur. Hostes tamen nihil ea murorum vallique ruinà permoti, nostros obsidentes tormentis petere, & pilas in castra & in obvios quosque intorquere non cessabant. Qua de causa Orpheus itoris ad pugnam militibus, ut iter pararet multos saccos lineos conquirendos, qui terrâ pleni in lacunas sternerentur, ac fasces virgultorum magnâ copia in proximis silvis cedendos animum adjecit: pro quibus conficiendis, supra magnam Græcii, Petoviæ, Racospurgæ cæterisque urbibus telæ crassioris copiam somma celeritate conquisitam, multa etiam sententia ipsorum ducum, facilè id ipsis concedentibus, concisa & in saccos conversa fuerunt. Et in iis omnibus mirificum studium & ingens Mantuani industria emicuit, qui singulis diebus conscenso summo mane equo, aggeres & tormenta aliaque loca magis periculo exposita invisere & munire, operas, ut necessariam celeritatem adhiberent, urgere non prætermittebat. Sed Orpheus minus obsequendo, singula quæque suo more lente exequebatur, supraque omnia, quæ deerant, & quæ ab initio à multis animadversa, nec provisa difficiliorem reddebant oppugnationem, longa mora & ingens in parandis rebus idoneis tarditas vel maximè officiebat. Præterea equi & jumenta, quorum ad trahenda tormenta usus erat, majori ex parte, qua pabuli inopiâ, qua frigidioris aeris intemperie, aut enecti aut viribus destituti erant; ut principes & duces, ac plurimi privatorum militum suos equos & currus, ad comportandos è silva satis procul dissita fasces, vehendamque materiam accommodam dare cogerentur.

In lacunas fasci linei terra pleni, & virgultorum fasces conjecti.

Gallonii in munere suo segnities.

Habebat in animo Orpheus, repleta quinque in locis palude, iter ad arcis fossam parare, ut ea totidem oppugnationibus tentari posset; cùmque in conficiendo opere assiduus versaretur, (quamquam à multis & à Georgio Albenga, ne loco periculoso incautius hæreret, admonitus esset) fatali colubrinæ pila ex arce in eum directa per scapulas ictus statimque interfectus fuit. Excepit ejus munia Cæsar Porta è Pontificiis cohortibus architectus, sed pari tarditate, ac rerum difficultate implicitus, quibus etiam effectum est, superingruentibus temporis & hiemis injuriis, ne obsidentes voto & desiderio potirentur. Quod quum hostes animadvertissent, tantam animis audaciam concepere, ut quamquam mœnia & propugnacula undique diruta essent, nihil tamen metuerent, sed etiam clara diei luce, in nostros ad aggerum & tormentorum custodiam excubantes erumpere non dubitarent. Sicuti ad diem Non. Octobris evenit, quum Turcæ circiter centum, è terrenis extra arcem munitionibus, (quæ quod ab Andrea Quilmano, olim præfecto versus orientem constructæ essent, Quilmanianæ vocabantur) naviculis egressi, aggeres septemtrionibus objectos invaserunt; ut sulphureo pulvere, quem sacculis è corio factis, magna copia secum acceperant, fasces & materiam ab Italis comportatam, disjicerent aut concremarent. Sed ab Italis cæso signifero, & compluribus interfectis ademptoque vexillo, ac supra aggeres collocato, in arcem sunt repulsi. Eo hostium excursu cohors una è legione Madruciana, quæ in proximo aggere tormentis præsidio erat imposita, repentino perculsa metu, sese in fœdam fugam dederat. Quamobrem Madrucius, juxta militaris disciplinæ severitatem milites acerbissime erat decimaturus, jam paratis ad lege agendum carnificibus, nisi Monachi, quos Capucinos vocant, eorum misereti, summis precibus ac indefesso studio, vitæ eorum & capitibus veniam impetrassent, quæ iis eis concessa est, ut in aggredienda oppugnatione & scandendis muris primi omnium periculo exponerentur. Nec multò pòst hostes ad Hetruscæ legionis stationem excurrere ausi magnum cum ea certamen miscrunt, ac occisis utrinque multis, sese in arcem receperunt; quum ex Italis Pavolinus Senensis, vir non obscuri nominis desideratus esset.

Gallonius architectus occumbit.

Quem excipit Cæsar Porta.

Hostium crebræ eruptiones.

Magnum autem etiam in castris inter tentoria ab hostibus detrimentum, nusquam cessantibus tormentis inferebatur: nam & Mantuani tabernaculum pila penetrante laceratum est; quo ictu Horatius Rabanus custodiæ ejus militari præfectus, per sinistram coxendicem ictus, simul cum altero milite discerptus, & alii haud leviter sauciati fuere. Nec caruit periculo Ferdinandus ipse cum aliis principibus; Cœnante siquidem illo cum Maximiliano fratre ac Mantuano, quod tentorium accensis in usum luminibus splenderet, hostes ictum collineantes ita in illud direxerunt, ut pila tabernaculo penetrato inter eos, qui ad mensæ ministerium stabant, nullo læso provolaret, ac fractis quibusdam scriniis, postremo ad culinæ angulum humi infigeretur. Interea quum equites è turma

Tentorium Ferdinandi ictus pila majoris penetrat.

Zriniana & Herbestaniana circiter centum, versùs Sighetom excurrissent, Cazanfferem Quiham, Hasanis parvi, qui Canisam tuebatur, legatum vivum comprehenderunt, & in castra pe duxerunt. Eodem etiam tempore allata fuerunt duo capita, unum Muratis purpurati Budensis, ac alterum Mehemetis, qui fuerat Ibraimi purpuratorum supremi legatus, quæ ambo in Albana pugna admodum cruenta cum Matthia principe & Mercuriano pugnata, truncata erant præcisa. Itaque placuit, ut Herberstanius & Bartolus Gerecius Cazanfferem extra aggerem ad fossæ marginem perductum, ea capita obsessis ostentare, ac de deditione different, proclamare juberent, quandoquidem exercitus, quem ipsi auxilio venturum spectabant, à Christianis fusus esset & fugatus, ejusque duces cæsi, ut ex eorum capitibus apparet. Verùm tametsi Turcæ in mænibus frequentes essent, qui tam capita aspicere, quàm vocem facile audire possent, tamen ne verbum quidem ab illis de deditione exprimi potuit; quin potiùs ad extremum, nisi ocyus inde sese reciperent, tormentis eos petituros vociferabantur.

Muratis Budensis & Mehemetis Kihaiæ capita ex Albana prælio allata, Canisiensis Turcis ostentantur.

Quæ dum aguntur, nec hostes ad deditionis necessitatem adigi queunt, principes, convocatis in concilium ducibus oppugnationem instituunt, eamque in diem sequentem, qui erat dies solis, XXVIII. Octobris, Divis Simoni & Judæ Apostolis dicatus, milites aggredi debere deliberarunt. Ejus autem ordo in hunc modum descriptus fuit, ut Flaminius Delphinus, cum Pontificiis cohortibus, ac Madrucius cum Hispaniensibus, duo propugnacula ad aquilonarem portam aggrederentur: Franciscus verò Montanus, cum Tuscorum legione sinistram portæ munitionem oppugnaret; Herberstanio verò cum Illyrico peditatu tertium, quod à dextra parte ejusdem portæ habebatur, propugnaculum attributum fuit: ita ut aliud vicinum sinistræ partis munimentum ab Ascanio Sfortia oppugnaretur, cui etiam Mantuanus validam ex suis cataphractis manum adderet, ex Insubribus, ac Gallia Cisalpina stipendio conductam. Tribunus autem Bisaccionus cum reliquo peditatu Pontificio, medius inter Sforciam & Herberstanium adversus illud, quod erat in medio propugnaculum, rem administraret. Constitutis in hunc modum rebus, sequenti die magno animo nostri ad pugnam prodiere, tribus in locis, quibus pontes & viæ in paludibus erant utcunque paratæ: (duæ enim manserant imperfectæ) sed ex arce ab hostibus undique crebris tormentorum pilis petebantur, ita ut antequam ad fossam arcis pervenirent, magna pars militum eminus icta periret. Alii, ut Herberstanius & Sfortia (cui præibat juvenis agricola, qui paucis ante diebus, relictis Turcis ex arce ad nos transfugerat) postquam iter pessime stratum esset, in palustrem aquam, quæ genuum tenus, quæ pectore duntaxat erant profundam incidissent, milites gelida aqua ac glacie plerisque in locis concreta impediti, officio fungi, nec tantùm frigoris sustinere, nec rigentibus tristi gelu manibus, sclopetos armaque tractare poterant. Igitur amissis amplius trecentis ex suorum numero, maximè Italis, quorum magnus in adeundis periculis omnibus animi vigor

Oppugnatio à nostris nullo cum effectu instituta.

fuit, pedem referre coacti fuêre, quum duplici cum hoste, Turcis nimirum, & elementorum ferè omnium injuriis dimicare nequaquam posse viderentur. Cadentibus in irritum ejusmodi inceptis, Ferdinandus à Cæsare & Matthia patruelibus per literas auxilia postulavit: postremo Jacobum Praioerium Albam in castra misit, qui auxiliorum quàm maturrime mittendorum negotium præsens urgeret. Nec Matthias, quin ea oportune expediret, quicquam moræ faciendum esse ratus, Rosburmium Mercuriani legatum, virum è disciplina Mansfeldiana fortem & impigrum, cum VI. peditum, ac duobus millibus equitum misit, isque ad XIV. Novembris diem, in Ferdinandi castra pervenit, tanta viarum ac tempestatum difficultate, ut sarcinas & impedimenta partim Vesprimii, partim alibi relinquere cogerentur, multique in itinere frigoris vi, ac rerum necessariarum inopia interirent. Erat ejus legatus Philippus Comes Solmensis, qui equites longioribus utentes sclopetis circiter D. sub signis habebat; veneratque una Anhaltinus princeps Johannes Ernestus, ac Turrianus Comes, & plerique alii tribuni.

Rosburmius cum VIII. millibus princeps Ferdinando suppetias fert.

Dispari fortunâ feliciore que eventu Mercurianus cæterique Cæsariani duces in recuperanda Alba, ac confligendis cum hoste manibus arma expediebant. Nam quum Mercurianus castris Jaurino promotis, ac rumoribus de invadenda Buda per castra sparsis, IX. die Septembris eam repentina obsidione cinxisset, (est autem æque ac Canisa stagnantibus aquis & paludibus cincta, uti antea relatum est) Turcæ, qui Budæ metuentes, conjuges & liberos earumque supellectilem isthuc miserant, de earum salute solliciti, Albanis ut ad defensionem fortiter comparerent, perscripserant, idque illi haud segniter exequi contenderunt. Et primo Mercurianus Babacurti operâ, qui Jaurinum tam fortiter, quàm felici astu irrupto Suarcemburgo patefecerat, petarto instrumento in suburbanis portis aperiendis uti voluit. Sed quum sclopeti forte fortuna displosi strepitu fraus innotuisset, tuendo loco, adcurrentibus subito Turcis, doloso conatui successum fortuna eripuit.

Albæ Regiæ obsidionem feliciter ventis Mercurianus suscipit.

Cæterùm Mercurianus ab Ungaris, qui locorum, regionis & urbis maximè periti erant, paludes propemodum invias ubique esse, præterquam uno in loco ad suburbium Insulæ nomine appellatum, per quos ægre admodum ac magno labore per lacunosos transitus, paucis etiam hostium cognitos posse ad urbem penetrari: dato Rosburmio, qui ejus in exercitu legatus erat, negotio duo ex Vallonibus milites delecti sunt, qui ducibus aliis duobus Ungaris transitum explorarent. Quo diligenter facto, & illis non sine magna in palude & cœno colluctatione posse transiri referentibus, Rosburmius mox mille ex omnibus lectissimos milites Germanos & Vallones elegit, cum quibus ipse circa occasum solis, viam illam superatu perdifficilem tentandam suscepit, invenitque eam paulò quam putarat profundiorem; adeo ut milites modo umbilico tenus modo usque ad humeros aquis mergerentur. Sed ipse & foro integram noctem, nunquam fractis duro labore animis, lutulento illo progressu transigentes,

Rosburmius cum suis audax in superandis lacunis fatiens.

1601 tandem paulò ante auroram ad suburbii extremam partem pervenerunt, quæ tanta erat angustia, ut ne dimidiam quidem militum partem capere posset, cæteris in molliori luto cænoque stare coactis. Itaque consilii propemodum inopes, an expectandi cæteri essent, dum eluctarentur, vel cum iis qui emerserant, fortuna periclitanda foret; resque summam celeritatem requireret, ne luce exoriente ab hostibus deprehensi, audaciæ temeritatisque pœnas darent, ad extremum cum iis duntaxat, qui in continentem evasissent, rem aggrediendam decreverunt. Igitur Rosburmius relictis in ripa nonnullis, qui sequuturos mox milites post se maturare juberent, assumptis Babacurto & Quinderrotto Althamii legato, cum aliis procurrens, invocato nomine Christi Dei, magnum sustulit clamorem, & in hostes suburbanam insulam tuentes irrupit, qui subito perculsi metu, desertis stationibus, versus urbis portas diffugere: instantibus à tergo nostris, & amplius centum ex eorum numero interfectis, quum ipsi supra octo milites, qui in palude transeunda perierant, in pugna non plures quinque aut sex commilitonibus amisissent. Aliud suburbium Bessisnum (de quo sic inter Rosburmium & Mercurianum convenerat, ut uno ab illo capto, hic in alterum capiendum irrumperet) Turcæ metu alterius amissi perterrefacti, vacuum deseruerunt, & ab incolis in urbem admissi sunt.

Dua suburbia, hoste expulso, occupat.

Die sequenti, qui XVII. fuit mensis Septembris, Mercurianus attrahi tormenta, & iis acerrime urbem verberari jussit. Cujus cùm mœnia & vetustate debilitata, & vi pilarum triduo jam concussa ruinam dedissent, tribunos ad pugnam instruxit, eamque trifariam iniri instituit, ut Althamius ab una cum Quinderrotto, ac Starrembergius & Gaispergus ab altera acerrimè invecti, murum conscendere conarentur; ipse cum toto exercitu eorum vestigiis inhæreret. Itaque tametsi hostes acerrime & fortissime sese defenderent, & non tormentis tantummodo & telis, sed etiam fictilibus tabulis ac ollis sulphureo pulvere repletis, ac demum saxis & ferventi aquâ rem gererent, tamen summâ virtute nostrorum repulsi, & è mœnibus deturbati, terga verterunt; nostrique veriti in muri coronam evadentes, partim cæsis omnibus Turcis, partim in domos & latibula conjectis, urbe potiti sunt; in qua præter pueros & fœminas, imbellemque turbam in potestatem redactam, magna etiam aliarum rerum & pretiosæ supellectilis præda fuit, cujus majori parte Vallones expleri fuêre; qui cæteris ædium aditu prohibitis, abdita quævis scrutari, spoliare, atque crudeliter exinanire contendebant. Inter hæc pulvis sulphureus à Turcis circa templi vestibulum ac privatas circa domos clam dispositus, ignem de repente concepit, & magno edito fragore, disjectis domibus earum maceriam & tecta succendit, emergentesque subito flammæ, tam insigne illud & toto in orbe celebratum Divæ Virginis Mariæ templum, priscorum Pannoniæ regum sepulchris nobile & augustum, quam totam urbem puncto temporis concremavere. Captivorum cujusvis generis & sexûs amplius tria millia; inter quos DC. circiter Turcæ milites fuêre. Cætera omnia furor militum ferro & igne absumpsit. Nonnulli, qui se in paludibus inter carecta & arundines occultaverant, à nostris omnia ubique expiscantibus, partim capti, partim cæsi sunt. Mercurianus, urbi post LVIII. annum, quàm à Solimano occupata fuerat, Diis juvantibus receptæ, Jo. Marcum Insulanum Bononiensem, tolerata Varadinensi obsidione clarum, cum M. peditibus Germanis, ac DC. Ungaris præfecit, quod & muniendarum urbium & obsidionis peritus, & consilio æque ac manu promptus haberetur. 1601

Nostri hostibus loco pulsis vi urbe potiuntur.

B. Mariæ virginis augustum templum exustum.

Marcus Insulanus urbi tuenda & munienda præficitur.

At Hasanes purpuratus cognomento Gimefgis in locum Ibraimi purpurati nuper vita functi suffectus, Albæ amissæ dolore simul & ira stimulatus, raptato citatis passibus per invia & aspera quæque itinera exercitu, ad diem Idus Octobris adversus nostros in Albanis campis castra posuit. Cujus itinere cognito Matthias cum suo prætoriano comitatu, & equitibus Germanis, quos Nigros vocant, Mercuriano suppetias iturus Albam contendit, ac majori qua potuit celeritate urbem muniri, & res bello necessarias importari jussit. Hostes sequenti die magno numero, propiùs nostrorum castra procurrere, & ea magnis, ut solent, clamoribus obequitare, & si quos pabulatores aut vagos reperissent, trucidare. Mercurianus eo modo provocatus Rosburmium legatum, cum bis mille equitibus castris egredi jubet; oriturque ex minori prælio ingens certamen, & undique plurimi cadunt; Nam Turcæ multis è propinquioribus castris in auxilium adcurrentibus subinde augebantur. Qua re animadversa, Mercurianus mille alios equites Tuttiani Rosburmio auxilium ferre jubet: quorum adventu hostes pugnam nequaquam intermittunt, sed ferè usque ad occasum solis protrahunt, nec nisi nocte superveniente, ac æquato ferè Marte utrinque dirimitur. Deinde per sequens biduum hostes quievere; & nostri vigilando, ac supra colles eminentiores, quales in Albano campo frequentes videre est, munitiones erexere, & peditibus sclopetariis instruxere. Tertio post die, rursus equites hostium peditibus intermixti, unam ex his munitionibus oppugnandam aggressi sunt, quam si caperent, eodem tempore se Albam recuperaturos arroganter dictitabant. Verùm ab Ungaris peditibus numero sexcentis, quos ibi Mercurianus excubare jusserat, strenue petiti, occumbentibus plurimis, rejecti sunt. Mox quum pedites paucos esse animadvertissent, magno sublato clamore, pugnam redintegrarunt: jamque pedites magno erant in discrimine, nisi Mercurianus propriam equitum alam eis subsidio misisset; quorum adventu pulsis hostibus sese in sociorum agmina incolumes receperunt.

Hasanes Bassa capta Alba, castra nostra suos aggredi jubet.

Sed pugna aliquoties instaurata à nostris fortiter repulsi sunt.

Die insequenti, qui fuit XV. mensis Octobris, duobus validissimis agminibus, reliquus hostium exercitus in aciem prodiit, in quibus L. armatorum millia fuisse nemo erat qui ambigeret; quorum uni Morates Budensis, alteri Mehemetes Quihaia, Ibraimi nuper vita functi legatus præerant, & ante signa ac tubicines, magna eorum equitum manus præcedebat, quos ipsi Delias seu furibundos vocant, pellibus Leonum, ac pantherarum & tigridum ex humero pendentibus insignes, quorum etiam pileis, scutis, habenis, ac equorum clunibus alæ aquilinæ ad incutiendum terrorem, veluti vola-

tu-

1601.

turis expansæ erant. Viso hostium adventu, Rosburmius legatus occurrendum ais, ac pugnæ potestatem dandam proclamat; idem Gallo tribuno, ac Sulcio cæterisque ducibus videri consultum esse referentibus, postremo Mercurianus, qui jam acies in ordinem composuerat, ad Matthiam principem citato equo procurrēs, si ei videatur, tempus esse suadet venientem hostem excipiendi prælio, atque fortiter invadendi. Ille acceptâ ab Octaviano Cabriano stabuli magistro galeâ, (thorace antea indutus erat) mox unanimi impetu in hostes fertur; ita ut peditatum Rorburmius duceret cum tribunis Prainerio, Althano, & Hoffquirchio, eorumque vestigiis Gaispergius cum sua legione insisteret; equitatui verò tam Ungarico, quàm Germanico, ipse cum Mercuriano præesset. Itaque irrumpentibus utrinque exercitibus, quamquam Turcæ numero superarent, tantum tamque atrox certamen est exortum, ut multis retroactis annis majore vi atque pertinaciâ, & etiam periculo pugnatum fuisse nemo ferè meminisset. Et primo quidem hostes tormentis curulibus, quæ in editiores tumulos attracta erant, nostris magnum terrorem & detrimentum inferre cœperant, & ab Janiceris in proximo saltu collocatis, crebris sclopetorum ictibus petebantur: ita ut superante hostium multitudine, res in ancipiti versaretur: & quædam alæ Ungarorum jamjam fugam circumspectarent, urgente eos Quibaia Mehemete, quum Mercurianus ingenti animo Johannem Ernestum principem Anhaltinum equitatui Saxonico præpositum, necnon Althanum, Prainerium, ac legiones, Colonicium qua & Hodiccium, deinde Nadasdium, Turzonem, Forgacium, & alios Ungaros cohortatus, ut eam diem, eam aciem fore ducerent, qua perpetuam nominis laudem & gloriam adepturi essent, si vires & arma intrepide fortiterque expedirent, recta in hostem convertit. Laurentius quoque Brundusinus Capucinorum ordinis Monachus, Christi Dei cruci affixi imaginem tenens, magna voce nostros ad pugnam accendebat, pilas circumvolitantes nihil moratus. Nec mora, sclopetis, quos Germani equites à fronte, ac pedites à latere peritissime displodebant, ac hastati Ungari in proruentes Turcas fortissime invecti, pugnam iniverunt, magnaque vi hostes loco pellere cœperunt; sicque post ingentem cædem primariorum hostium, Murates Budensis & Mehemet Quibaia, ab Ungaris dejecti equis, obtruncantur, eorumque capita celeriter præciduntur. Eorum interitu cæteri fracti animis terga dant. Sulcius, qui tormenta curabat, è collibus & tumulis hostes pilis directis magna clade affecit, nec ultimus eorum fugæ auctor fuit. Decidit ibidem etiam Celebis Muratis filius, & supra eos periere in eodem conflictu Dervisius Bosnæ purpuratus, ac quatuor ex his præfectis, quos ipsi Sangiacos ac Begos vocant, & quinque ferè millia Turcarum & Tartarorum cæsa sunt. Ex nostris mille circiter desiderati, inter quos præter gregarii nominis milites, Christophorus Battianius minor, ac Stephanus junior Questerius, Matthias Ostrofitius, & Stephanus Mereius interiere. Adamo Poppelio Ladislai filio, qui turmæ Turrisanæ, alæ equitum præerat, pila falconis grave in pede supra

Acie instructa magna animorum contentione ab utroque exercitu depugnatur.

Murates Budensis & Mehemet Kibaia in prælio cadunt.

Aliique primarii Turcæ.

Quinque Tartarũ & Tartarorum millia accumbunt.

talos vulnus inflictum est, ex quo tamen cura & ope medicorum deinde convaluit. Capita Muratis & Quibaiæ Matthias princeps Petro Bolhasio militi & sociis Canisam in castra perferenda dedit, quæ à nostris deditionem postulantibus, obsessis, ut diximus, Turcis frustra ostentata fuerunt. Exinde nostri propiùs urbem castra promovere; ita ut illa æquali ferè inter urbem & hostium castra intervallo collocarentur. Verùm illi sive ingruentium hiemis tempestatum providi, sive orbati ducibus, quorum virtuti præ aliis magnopere confidebant, seu metu Germanorum, quos eo prælio tanta virtute & fortitudine dimicasse dicebant, ut se majorem ejus gentis vim atque virtutem nusquam expertos esse dicerent, nihil postea tentaverunt; Sed dies ferè decem, eodem in loco permansere, non cessantibus interea minutioribus præliis, nec tamen memoratu dignis.

Postea Hasanes, præmissis Budam versus tormentis atque omnibus impedimentis, ipse quoque cum reliquo exercitu eodem itinere remotus est; missis priùs equitum promptissimis qui nostris proclamarent, Germanos, cum quibus hisce diebus dimicassent, viros fortes esse omnes & invictos, nec se illis uspiam melioribus congressos hactenus; nunc discedere, sed redituros ad prima veris initia experiundi causa, utrum pari virtute pugnando, vel ipsi Albam iterum amittant, vel Germani Budâ potiantur: quibus dictis ante egressum cum castris Hasanem citatis aquis sequuti sunt. Nec diu post Matthias princeps sua castra Jaurinum reduxit, atque inde Viennam est reversus. Sed Ferdinandus & reliqui duces nondum Canisæ obsidionem reliquerant, atque eam tanta vi quotidie verberabant, ut jam inclusi, mœnibus usque ad humum stratis, scrobes subterraneas subire, inque iis agitare cogerentur; tantaque rerum necessariarum penuriâ laborarent, ut obsidionem ulteriùs nequaquam toleraturi crederentur; quum & farina omnis ac alia cibaria defecissent; Itali que adhuc in replendis fossis incessanter occuparentur, quibus operi intentis sæpe ex arce detrimenta inferebantur, ac paucos ante dies Johannes Carolus Secornianus glande ictus grave vulnus susceperat; nihilominùs tamen incredibilis erat obsessorum pertinacia, sive quod fossam gelidissimæ aquæ plenam à nostris superari nequaquam posse crederent, sive nostros hiemis jamjam sæviturę incommodis obsidioni finem imposituros confiderent, ita ut ne verbo quidem deditionis signum dare vellent. Tartarorum quoque turma è Sigheto duce Abollate, videndi quidnam ageretur causa, & ad castra inquietanda procurrerat, quæ tamen à nostris Illyrici nominis militibus cæsis ferè omnibus dissipata concisaque fuit: eorum capita contis præfixa, una cum ipsius Abollatis capite in castra relata.

Turcæ castris motis, Budam versus discedunt.

Archidux Matthias Viennam redit.

Interea Rosburmius in concilium vocatus, ac quanam ratione obsidionem continuandam arbitraretur, interrogatus, in hunc modum disseruit. Non dubito, principes optimi, vos " ab initio hujus obsidionis nullis impensis, nul " lis laboribus aut operæ pepercisse, ut ea ad o " ptatum exitum perduceretur, aliqua provi- " dentia vestra calamitatibus ac cladibus, quæ " ex hoc loco vicinis nostris provinciis impen- "

Rosburmii sententia de obsidione Canisana.

1601 ,,dere videntur, satis prosp ctum esse posset; sed
,,consiliis industriæque vestræ, & ducum vestro-
,,rum ante omnia fortunam, cujus in rebus
,,humanis, & potissimum bellicis maxima est
,,& incredibilis potestas, defuisse video. Qui-
,,bus summis viris, & rei bellicæ peritissimis, ut
,,nihil hac mea oratione derogatum cupio, sic
,,rationes institutæ obsidionis probare minimè
,,possum, quæ & tardius, quàm par erat, in-
,,choata, & minore cum solertiâ promota mi-
,,hi videtur, quod exercitus, qui ex Italia tem-
,,pestive advenerat, tempus frustra expectan-
,,do Zagrabiæ & procrastinando in otio trive-
,,rit, & tandem adversis tempestatibus, ac an-
,,ni parte in hiemem versa, ita huc adductus sit,
,,ut ne viæ hosti præclusæ, & exeundi ac ingre-
,,diendi hostibus facultas concessa esse videan-
,,tur. Nunc si quid navare operæ pretii velimus,
,,equidem obsidionem arctius instituendam, &
,,longè alio modo omnia reparanda censeo; &
,,si rerum difficultates, maximè verò cœli &
,,aeris injuriæ minimè obstent, durandum no-
,,bis in incepto, nec ullum laborem aut pericu-
,,lum subire fugiendum duco; & quod ad me
,,exercitumque meum attinet, spondere atque
,,polliceri non dubito; quamquam si hæ tem-
,,pestates non remittant, perdurari posse vix
,,mihi persuadeo. Imprimis autem mihi vide-
,,retur, tormenta ex his aggeribus in alium lo-
,,cum attrahi oportere, & arcem ab Orientali
,,regione verberandam; quia ex parte muros
,,debiliores esse, ab iis, qui ejus situm cogni-
tum habent, cognovi: deinde pedites undi-
,,que disponendos, cum acerrimis præfectis, qui
,,hostes ad comportandos fasces & cæteram
,,materiam exire minimè permittant, quod ha-
,,ctenus factum esse audio, & nulli mortalium
,,ad eos eundi, aut literas, aut quicquam nun-
,,tii perferendi potestatem dent: ac omni ope
,,enitantur, ut hostes crescente rerum necessa-
,,riarum inopia, aut ad deditionem compellan-
,,tur, aut ea ab ita vera vi ac insigni virtute no-
,,stra extorqueatur. Me verò in omnibus his
,,rebus, quæ ad officium meum pertinebunt,
,,nihil diligentiæ & solertiæ prætermissurum, nec
,,laboribus ac vitæ periculis parciturum offero, at-
,,que adeo omnibus viribus conaturum, ne ve-
,,stræ de me expectationi ulla in parte deesse vi-
,,dear.

,,Cæteri duces ordine rogati, partim Rosbur-
,,mio assentiri, non recedendum, nisi re perfe-
,,cta illinc esse, partim majore eo inclinare, ut quum
,,æquiore cœli ac temporis conditione, nihil pro-
,,spere tentatum esse, ac operam frustra con-
,,sumptam appareret, occasionem aliam dein-
,,ceps quærendam; nunc non aliud futurum, et-
tiam si quid amplius tentari placeat, quàm ut milites ad aperti periculi discrimen, veluti oves ad cædem & macellum ducantur, post quam arduum & difficile, nec exitu pervium sit, cum hoste simul ac frigore, & nivibus ac intolerandis cœli tempestatibus uno eodemque tempore pugnare. Inter hasce ducum sententias, quæ mire variabant, Ferdinandus ad eos, qui tormentario negotio, ac aliis muniis præerant, conversus, quid ab se prætermissum esset, quod ab ipsis usui fore propositum esset, percunctari cepit, à quibus responsum est, nihil in ipso desideratum esse, qui non solùm propitius equos, ad comportandam materiam concessisse, ac ad telam sacculis conficiendis magnam pecuniæ summam impendisset, neque suis tentoriis in eum usum discindendis pepercisset, sed unam iniquæ sortis & fortunæ aleam votis suis è suscepis obstitisse, proinde majori parti solvi tristam obsidionem oportere videbatur. Mantuanus autem & Delphinus, Montanusque & Italici duces, expectandos aliquot dies, donec sereniora illucescerent tempora putabant, ac deinde deliberandum, an mitescente cœlo cœptis insistendum foret. Et eo quidem die, qui fuit XV. Novembris, soluto concilio, in tabernacula discessum est. Sed mox ingruente eadem nocte, sævissimi & horridissimi è Septemtrione Boreæ flare ceperunt, insolitæque & præslæ nives turbato aere cecidère, quales vix avorum ætas meminisset, adeo ut milites horrenda ventorum statim omnia congelantium vi perculsi, ne dum sua officia & munia excubando, atque vigilias obeundo exequerentur; sed ne membra quidem movere possent: & plurimi in ipsis tuguriis & scrobibus, miserrimo mortis genere enecti ac rigentes reperirentur: Jumenta quoque & equi antea pabuli inopia, nunc autem intolerando frigore vitalia viscera opprimente passim interirent. Quæ horrendæ tempestatum procellæ nedum remittere aliquantulum, sed furentibus quotidie ventis magis ac magis valescere videbantur, cœlumque ipsum ac terra pro hostibus stare, nostris verò contra, adversissima omnia ingruere, & graviùs gliscere palam esse. Igitur duces non jam amplius tot tantisque rerum difficultatibus obluctandum esse decernunt, quæ in ipsos multiplici velut diri ominis congerie conjurasse cernebantur, & communibus sententiis exercitum reducere incipiunt. Tormenta, quæ deficientibus, & fame frigoreque enectis jumentis quum attrahi non possent, ibidem relinquuntur: quæ etiamsi superfuissent, quia tamen telluri cœnosæ usque ad axes impacta, ac demum rigidissimo gelu concreta essent, loco moveri non poterant, quantum tamen concedebatur, corrumpendis opera navata. Tentoriorum maximus numerus subditis ignibus concrematus est; eademque pulveris sulphurei & impedimentorum sors fuit. 1601

Nostri gravissimus cœli tempestatibus exagitati obsidionem solvunt.

Miserabilis nostrorum discessus.

Sed magno crudelitatis & inhumanitatis exemplo ægrorum ac vulneratorum nulla habita est cura: qui in eisdem, quibus ejulando ac lamentando, Divumque atque hominum opem fidemque implorando, tentoriis & lectulis decumbebant, misericordiæ aut feritati hostium relinquebantur: postquam incredibilis & ultra fidem intoleranda vis frigoris omne genus officii ac pietatis excludere videretur. Ferdinandus cum Mantuano ac Maximiliano fratre ad XVIII. diem Novembris primo illucescentis diei crepusculo cum suo prætoriano comitatu versus Chactorniam iter suscepit, ad quam se eodem die perventurum putabat, idque melior cœlo atque via factu facilè erat; sed triduum in eundo consumptum fuit. Nondum à Canisæ arce procul erat discessum, quum in quodam paludis transitu, quem Ferdinandus Herberstanio reficiendum ac ponte sternendum mandaverat, sed ille contumacis singulari obaudiverat, plurimi mortales æque ac equi immersi glacie & aquis interiere; quum quatuor integras horas ibidem ex-

Ægris & vulneratis crudeliter relictis.

pe-

1601. pectando, ventorum rabiem, & procellas sustinere non potuissent. Currus onerarii ac impedimenta morientibus aut dilapsis aurigis, ac custodibus, aut etiam interfectis, ac multa pretiosa supellex injuriæ insidiantium ac prædæ fuere. Videre etiam in itinere erat, multos pueros & fœminas, & imbellem ejuscemodi turbam, atque adeo etiam milites rigentibus nimio frigore artubus, corruere, & sine ulla prætereuntium misericordia aut ope extingui & expirare.

Qua in re tantam militum Germanorum feritatem vidimus, ut nulla morientium commilitonum commiseratione tangerentur, sed potiùs concidentibus, nec toto nativo calore destitutis, & adhuc palpitantibus calceamenta & vestes detraherent, ac crudelissimum mortis genus sociis accelerare conspicerentur. In hunc modum multa nocte ad villam Decanociam ventum est, ibique principes in mapalibus & rusticanis casis simul cum paucis, & Madrucio ac aliis è comitatu hospitio excepti fuêre; alii ad villas proximas, quas quisque potuit semineces & gelu rigidi diverterunt: multos vel ibidem vel secus vias & compita corruentes vita reliquit. Nec adhuc mitigatis cœli injuriis, sed præcipiti cadente nive, exercitus Italici, sine ordine, sine signis catervatim, uti cuique licuit, Petovium atque Gracium contenderunt; eo proposito ut Pontificiarum & Hetruscarum legionum reliquiæ per Carinthiæ fines in Carnos & Flumen oppidum pedibus profecti, ibi navibus conscensis, mari in Italiam reveherentur; Madrucianæ verò solutis Gracii stipendiis exauctorarentur. Rosburmius, Nadasdius, & Medicæus cum suis copiis per Capornacum ac Sabariam, indeque Viennam reversi sunt, multis suorum in itinere pari temporis injuria amissis; suosque ibi milites in hiberna distribuere. Mercorianus verò magnam peritia militaris, ac docendi exercitus laudem adeptus, ideoque exercitui apprimè charus, accepto à Cæsare & principe Matthia commeatu, primis anni & mensis Januarii diebus iter in Lotharingiam patriam suscepit, ut ad ineuntis veris initium conductis è Gallia & Belgio militibus, ad summi imperii curam sibi delatam reverteretur. Sed quum Normbergam celeberrimam Germaniæ superioris urbem divertisset, acutâ febri vir longè omnium virtute ac fortitudine militari florens ac memorabilis, rebus humanis est exemptus: magno hercle omnium & imprimis Cæsaris dolore, qui brevi tempore clarissimos suarum copiarum duces, ab se gravi curâ & studio conquisitos, tam properantibus fatis, sibi & reipubl. eripi molestissimè ferebat. Fuêre, qui ejus subitam immaturamque mortem ad venenum referrent, quod iisdem omnino diebus, puer ejus cubiculo assuetus, ac Medicus, & alii quidam ex ejus comitatu, ætate florenti juvenes, pari oppressi morbo periissent; sed quod nullo certo indicio innitebantur, res silentio involuta fuit. Natus erat patre Nicolao Comite Validemontio, familiâ regiâ è Galliæ regum sanguine oriunda, cujus filiam Aloysiam Henricus Tertius Gallorum & Poloniæ Rex, matrimonii fœdere sibi conjunxerat; qui ut socerum amplioribus titulis ornaret, eum ab oppido Mercurio ducem appellaverat, quo cognomine hic quoque & ejus posteri denominati fuerunt. 1601 *Dux Mercurianus obit.*

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXXIII.

1602. *[Res Transsilvanica.]*

TErtius Cæsarianarum partium exercitus, cui Basta præerat, feliciori eventu in Transsilvania rem administrabat, sed tantis licentiæ militaris & avaritiæ corruptelis agitatus, ut misera agricolarum plebs, ac nobilitas tot exhausta belli incommodis, majora & graviora ab ipso duce & militibus, quam à barbaro quovis hoste detrimenta pati videretur. Postquam enim Claudiopolim occupasset, & præsidio munivisset, ibique aurum omne & argentum, sive id celatum, sive rude, sive in monetam cusum esset, undique sub fide conquisitum extorsisset, quorum vis ingens fuit, Sigismundus metu perculsus Brassonem se receperat, & illinc in Moldaviam, si Basta vim admoveret, profugere in animum induxerat (Transalpinus enim Radulo, qui Michaeli successerat, Cæsaris partes sequebatur) nisi à Georgio Barbelio & Moyse Siculo retentus fuisset, qui se Turcas & Tartaros in societatem belli vocasse, brevique affore, spe retinendæ provinciæ injecta, referebant. *[Moyses Siculus Turcos in societatem belli adversus Bastam vocat.]* Qui etiam non multò pòst cum non contemnendo numero advenêre, eosque Bectas purpuratus Temesuario præfectus ductabat: is Mehemete patre genitus, quem à Maximiliani Cæsaris militibus Georgioque Thurio in excursione ad castra prope Javrinum captum fuisse retulimus, Solnochi in Pannonia natus, linguæ pariter & rerum Ungaricarum apprimè gnarus erat.

Restabat Bistricia quæ Bastæ portas claudere ausa, adhuc in partibus Sigismundi stabat; ejusque copias cum præfectis Nicolao Vitesio & Alberto cognomine Magno intra mœnia receperat. Eam urbem olim à Ladislao Rege, qui posthumus vocatus est, Joanni Huniadiano inclitæ virtutis duci, titulo perpetui ac majoris comitis, ob res pace belloque adversus Turcas præclarè, prosperèque gestas dono datam, Matthias ejus filius regnum Ungariæ adeptus, in publicum Saxonum Transsilvanorum jus ac territorium transtulerat, eaque ab ijs muro & turribus cincta egregiam habet munitionem. Vergit autem ad alpes, quæ Moldaviam à Transsilvania dirimunt. Huic expugnandæ Basta prædæ avidus tormenta admovenda duxit, quod in eam tutioris permansionis causa complures nobiles, eorumque conjuges & liberos cum cariori supellectile, rebusque magni pretij metu bellorum sese recepisse cognovisset. 1602 *[Basta Bistriciam à partibus Sigismundi etiamnum stantem oppugnat.]* Cùm verò Vitesius & Albertus aliquot diebus vim tormentorum & obsidionis incommoda sustinuissent, & se urbem amplius retinere desperarent, missis ad Bastam, qui de deditione transigerent, ea exire decreverunt, seque ad Sigismundum, qui eodem fere tempore Claudiopolim obsidebat, conferre; Sed & ille virtute præsidij Germanici inde repulsus, iterum Brassonem remeaverat. Cæterum subscribitur utrinque conditionibus, nimirum ut exituris liberum iter cum sarcinis & rebus universis, quocunque ire velint, pateat, nemoque ex ijs aut verbo aut re violetur. Sed quum traditis Bastæ urbis clavibus, tam præfecti quam alij convasatis rebus excederent, mox omnes contra datam fidem à Vallonibus & legione Pecziana, omni substantiâ crudeliter spoliati sunt, vulneratis cæsisque permultis, qui resistere ausi essent, inter quos Vitesius alter præfectorum desideratus fuit. *[Occupat, fide labefactata fœde spoliat.]* Matronæ etiam non auro & pecunia, carioribusque rebus, sed annulis, quibus digitos ornaverant, & vestibus indignum in modum exutæ, lamentis, & ejulatibus omnia compleverunt. Alberto Magno id tantummodo saluti fuit, quòd cùm novis cothurnis pedes induisset, milesque è Vallonibus, qui eum ceperat, ne calcei cruore ejus fœdarentur, assidere, donec detraherentur, eum jussisset, Basta supervenit, eumque dimitti jussit. Cæterorum quoque corpora & matronarum imprimis a vi & servitute incolumia servavit; ita ut nullis rebus restitutis, ipse earum præda, quæ amplissima ingensque fuit, potiretur. In urbe demum idem quod Claudiopoli antea fecerat, missis præconibus, omnia quæ apud cives deposita erant, sive aurum aut argentum, seu vestes aut arma, ac quicquid dici tale queat, produci jussit atque ademit, posteaque urbem à militibus diripi permisit.

Erat per id tempus Transsilvaniæ facies adeo duræ & miserabilis conditionis, ut multis justas lachrymas excuteret, quum hinc Basta & ejus exercitus omnia sacra pariter ac prophana impunè diriperent; illinc verò à Turcis & Tartaris obvia quæque crudelissimè vastarentur: *[Transsilvaniæ miseranda conditio.]*

neque alia re levior toleratu illius crudelitas erat, quam quod a populis in servitutem abducendis manus abstinebat, cæteris in rebus facilè hostes æquabat. Qua rapinarum fœditate adeo omnium animos a Germanorum imperio abalienatos avertere, ut solum vel nomine exhorrescere etiamnum videantur. Quibus etiam incommodis brevi postea extrema in provinciam fames & rerum ingens inopia invecta est, quum supra quotidianas omnium alimentorum direptiones, ingens quoque majoris minorisque pecoris numerus in Silesiam & alias regiones, flentibus agricolis, & sua pecora frustra repetentibus gregatim abigeretur; sic ut brevi post frumenti modius XXV. & amplius aureis nummis veniret; & miseri homines equinis carnibus ac felibus, & id genus præter naturam cibarijs vesci cogerentur.

Fames invalescit ibidem.

Sigismundus interea sive hujusmodi malorum difficultatibus fatigatus, sive a barbaris, quibus toties in auxilium vocatis solvendo non erat, sibi metuens, tametsi Barbelio & Moyse dehortantibus, & ne desperaret identidem jubentibus, nuntios ad Bastam mittere, ac de pace cum eo & Cæsare tractare constituit. Receperat se eo tempore Basta ad Desium, claram salis fodinis provinciæ civitatem, quod quum à Cæsare nova auxilia in supplementum exercitûs sui petijsset, isque Prainerianam, & Perenhusianam legiones extemplò proficisci ad eum jussisset, sed illæ lento procedentes gradu nondum eo pervenissent, ipse vero suas copias ad præsidia Varadini, Husti, Claudiopolis, Cuvanj, & aliorum locorum distribuisset, se potius eo in loco castris, ac ijs vallo fossaque munitis, tutum adversus quantumlibet magnas copias fore existimaret. Ad eum igitur Desij in castris morantem Calendis Martijs nuncios misit, per quos inducias duorum mensium sibi dari petijt, ut interea legatum ad Cæsarem pro renovanda pace & sanciendis conditionibus mitteret, ijque suo id tempus reverti possent. Nec Basta suis & Cæsaris rationibus, quo minus ancipiti & diuturno bello, ac subinde novis & redivivis rebellionibus recrudescenti finis imponeretur, obstare ratus, nuntios remisit, qui suo nomine Sigismundo dicerent, stultitiæ videri posse eum hactenus hostem Cæsari absque causa fuisse, quem æquum & benignum adeo principem sæpe antea expertus esset; & nunc quoque, si potiora bello consilia sequutus ad ejus clementiam amplectendam recurrat, certum apud eum rebus suis refugium, pro incerta barbarorum societate inventurus sit; Martem ancipitem sæpe miserrimum exitum secum ferre; nec in ejusdem potestate initium finemque belli esse; proinde suis consuleret potius & provinciæ commodis cum Cæsare conveniendo, apud quem omnia prona ad pacem & proclivia fore non dubitaret; quibus dictis petiti temporis spatium eâ conditione concessit, ut tres obsides suo ac provincialium nomine primo quoque tempore ad eum mitterentur, qui interea, donec de Cæsaris voluntate certiora adferrentur, Sacmarij honesta sub custodia servarentur.

Induciæ inter Bastam & Sigismundum pactæ.

Nec mora missi pro obsidibus Joannes Senpalius, Lupus Harinianus, & Joannes Georgessius, quos Basta Sacmarium ad Michaelem Siculum ejus oppidi præfectum transmisit. Sigismundus verò salubre consilium sequutus, contra Barbelij & Moysis ac nonnullorum asseclarum suorum voluntatem, qui Germanicum & Bastæ imperium, ut avarum & crudele recusabant, Nicolaum Bogathium citatis itineribus ad Cæsarem ire jussit, suoque nomine pacem redintegrare, quam si obtineret, mox redditâ sponte Transsilvaniâ, se ad eum profecturum, jussisque ejus obtemperaturum pollicebatur: Qui quum summam legationis exposuisset, ac pro Silesiaca Oppolitanaque ditione aliam in Bohemia commodiorem, ac Cæsari propinquiorem petijsset, ab æquitate & indulgentia Cæsaris tale tulit responsum, ut quamquam multis in rebus graviter ab illo esset offensus, omnis tamen injuriæ oblitum se omnia illi condonare, ut pacem in provincie stabiliat, concessurumque illi, donec viveret, arcem Lobcovitiam, quæ pridem Georgij Poppelij fuerat, sed ab eo lege Juliâ majestatis reo adempta esset, cum annua L. millium aureorum numûm pensione: nec ei cæteris in rebus, quæ ad personæ suæ dignitatem & amplitudinem pertinebunt, defuturum. Bogathius igitur non diu post reversus, Sigismundo ea, quæ à Cæsare acceperat, retulit, ac bona spe ejus animum implevit: addidere etiam ei tabellarium, nuntiumque Demetrius Naptadius, & Stephanus Boscajus, quos ante triennium nomine ejus legatos ad Cæsarem missos fuisse diximus, & qui adhuc privato nomine Pragæ erant, Joannem Banhegium cum literis, quibus illum ut clementiæ Cæsaris minime diffidendum putaret, multis verbis adhortabantur: documento illi esse debere; quantis fraudibus quantisve periculis involutæ sint barbarorum societates, quàm infida & momentaneæ amicitiæ eorum jura, cujus in Isabella regina ejusque filio illustre exemplum esse queat; quorum Turcica tutela amissione Budæ & Ungariæ constiterit. & si sinceræ sint, minimè tamen principi Christiano cum animæ detrimento expetendæ. Quibus cognitis Sigismundus & Basta brevi post Claudiopolim convenere, & in conventu publico, ille provinciâ cessit, hic vero eam accepit nomine Cæsaris gubernandam.

1602.

Bogathius ab eodem ad Cæsarem mittitur.

Conditiones ab Imp. illi propositæ.

Sigismundus Claudiopoli provinciam Bastæ tradit.

Fuere qui conditionibus cum Cæsare pactis minimè standum putarent, ideoque ad conventum venire recusassent; ut Barbelius & Moyses Siculus, Germanicum adversati imperium, quòd recenti Bastæ & exercitûs impune omnia diripientium exemplo, crudele, avarum atque impium esse dicebant: quorum ille diuturnis articulorum omnium doloribus, quibus ossa quoque jam nodosa excoctaque erant, victus ijsdem fere diebus excessit è vivis; hic vero Siculis ad defectionem concitatis, ac Turcis in consortium belli adscitis, copias colligere cepit, imperium provinciæ haud obscure affectando. Ejus ambitioni atque libidini Bastam ferunt occurrere potuisse, concessa illi arce Devâ, quam antea corruptis custodibus occupatam tenebat, aut Gergeniâ quæ nuper Boscajo adempta, eo tempore in ejus potestate erat. Cum igitur nondum profecto ad Cæsarem Sigismundo, Moysem rebellasse, ac cum V. millibus Siculorum & aliorum, qui conjuraverant, versus Albam tendere cognitum esset, ut ibi Marysium trajiceret, Basta consilijs Sigismundi actusque fraudem sub-

Moyses autem Siculus rebellionem renovat.

1602. ſubeſſe ratus, nuntios ad illum miſit, qui iracundius atque vehementius cum illo expoſtularent. Interim autem eductis Deſio copijs, Albam Juliam adverſus perduelles iter ſuſcepit. At Sigiſmundus in itinere eum conveniens, multis verbis ſe excuſavit, nihil conſilio ſuo, nihil conſenſu referens, & ſimul nunquam ſe poſtremo initi cum Cæſare fœderis & amicitiæ jura violarurum prolixè reſtificatus eſt. Sic ille cum Pecziana ac Praineriana legione ac Vallonibus & Sileſiacis equitibus Albam contendens, Moyſem Siculum inter urbem ac pontem Maryſo flumini impoſitum, ac ferarum vivarium conſediſſe cognovit. Nec mora milites ad prælium cohortatus, aciem componit; ex adverſo Moyſes nequaquam detrectato certamine caſtris ſuos educit, moxque infeſtis ſignis armiſque concurritur: fit pugna atrox & cruenta, ſed diu protracto prælio, cadentibuſque ex utraque parte plurimis, fuga à Siculis fieri cœpta, qui ſclopetariorum equitum vim ſuſtinere non poterant; incumbentibuſque magnâ ferociâ Germanis, victoria ad Cæſarianos inclinavit; qui poſtquam multos in acie proſtraviſſent, tum vero tergis fugientium inſtantes, omnia cruore cædibuſque complevere: multos hauſit Maryſus, qui eum tranſnatando ſuperare contendebant; ita ut in acie & fuga ac flumine circiter tria hoſtium millia deſiderarentur.

Baſta illi occurrens, copias ejus, cum magna ſtrage profligavit.

Moyſes amiſſis copiis & caſtris ſeſe ex fuga ad vicinos Turcas recepit, adductâ ſecum Temeſuarium conjuge & liberis, ac ſocru, eumque Gabriel Bethlenus & alii nonnulli exules ſequuti ſunt; ubi à Bectesſe purpurato aliquamdiu ſuſtentati, rebus iterum novandis ſtuduere. Baſta verò eâ potitus victoriâ Tranſſilvaniam poſtea omnem in poteſtate habuit, nihil tamen intermiſſis rapinis, ac nullo exagitandorum miſerorum cujuſvis ſexus hominum fine facto aut moderatione; uſque adeo creſcente indies licentiâ, ut incolæ, dummodo ejus jugum excuti poſſet, qualibet conditione ſerviendum barbaris hoſtibus præoptarent; quum non multò pòſt inſolentiores ſumendo ſpiritus etiam in nobilitatem tam palam, quam occultis criminationibus, cædibuſque graſſaretur. Michael ſiquidem Calmandius, Joannes Boroncanus ac Gregorius Ciſarius, ab eo Claudiopolim ſub fide vocari, nec quicquam adverſi metuentes, diverſis in hoſpitijs, necopinatâ morte necati fuêre, nemine cædis auctores inquirente, ac prætore quoque ſilere juſſo; ſed rebus ac fortunis omnibus in uſum arbitriumque victoris converſis. Quibus rebus eveniebat, ut Baſta apud provinciales, tot malis exacerbatos, ſingulari invidiâ atque odio deflagraret, & ad illud declarandum non aliud, quam commodam occaſionem rerum novandarum, avidis ad ultionem animis, expectare viderentur.

Tranſſilvaniamque in poteſtatem ſuam redigit, varieque expilat.

His confectis rebus, Sigiſmundus Caſſoviam initio menſis ſextilis venit, ibique ſex non amplius dies moratus, per Moraviam facto itinere Pragam ad Cæſarem contendit, qui eum, donec audiendi & alloquendi ejus commoditas eſſet, Litomericij expectare juſſit; pauloque poſt traditâ arce Lobcoviciâ, & alijs, de quibus inter pacta & conditiones tranſactum erat, ei ſatisfecit, iſque ab eo tempore privato more in Bohemia aſſidue, conſtanterque permanſit.

Sigiſmundus Pragam ad Cæſ. contendit, & in arce Lobcovicia ſedem conſtanter figit.

Iſthuanf. Hiſtor.

1602. Hiſdem quoque diebus Cæſar Joannem Jacobum Barbianum Comitem Belgiojoſæ (locus eſt in Italia ad Abduam flumen ſitus) qui nuper in aulam è Belgio ac caſtris Hiſpanicis venerat, Caſſoviam miſit, ut in locum Ferdinandi Gonzagæ ea præfecturâ abeuntis ſuccederet, ab Electore Septemviro Erneſto Colonienſi Archiepiſcopo ſibi commendatum. Is brevi ejus urbis & ſuperioris Ungariæ adminiſtrandæ curam ſuſcepit; ſed fatali ac occulto quodam præjudicio, quamquam vir alias clarus militariſque eſſet, minime ad genium reſpondit, atque adeo non multo interjecto tempore, ab infeſta ejus cœptis conſilijſque fortuna deſtitutus, paratis in præſens honoribus & ipſe excidit, & diſſenſione ac ſeditione populorum ſuborta, tam urbs illa, antea ſemper fida Cæſari, quam ſuperior regni pars, non ſine veteris gloriæ & exiſtimationis jactura, ab imperio Cæſaris defecerunt; ſicuti id prout geſtum fuit, paulo poſt referemus.

Comes Belgiojoſa Gonzagæ in præfectura Caſſoviana ſuccedit.

Dum hæc in Tranſſilvania geruntur, Haſanes Gimeſgis purpuratus, qui Mehemetem principem, dum puer eſſet, circumciderat, ira doloreque amiſſæ ob oculos ſuos Albæ Regiæ, tam ſponte ſua incenſus, quam à principe & collegis purpuratis ſtimulatus, qui urbis jacturam iniquiſſimo animo ferebant, collectis undique ſummâ celeritate ingentibus copijs, tempeſtivius quàm annis præteritis acciderat, Belgradum applicuit, ibique paucos dies moratus, ad oppidum prægrande Sancti Demetrij, quod in Sirmio ad ripam Savi fluminis jacet, Calendis Auguſti pervenit, indeque tormentis in naves collocatis, adverſoque Danubio pertractis Budam contendit, ut demum ductis illinc terreſtri itinere copijs, Alba infeſtus armis omnibuſque viribus peteretur. Id quum Cæſar ab exploratoribus didiciſſet, Roſwurmio, qui exercitui præerat, nondum quopiam in locum Mercuriani ſurrogato, in mandatis dedit, ut priuſquam urbs ab hoſtibus circumvallaretur, ea quæ eſſent neceſſaria, quæve ab Joh. Marco Inſulano, urbis & præſidij præfecto ſubſidia peterentur, celeriter inferenda curaret. Itaque è caſtris, quæ Ovatij metatus erat V. millia utriuſque ordinis militum ſelectiſſimorum ſumpſit, ac ſine mora præter pecuniam in militum ſtipendium, etiam commeatum omnis generis, plurimis impoſitum plauſtris, in quibus ſupra ingentem pilarum ferrearum, ac ſulphurei pulveris copiam, duo millia modiorum farinæ, totidem ſalis, ac DCCCVI. modij panis biſcocti continebantur, Albam intulit; ac oneratis certa ſpe auxiliorum militibus, in caſtra reverſus eſt. Interea Turcæ promoto Budâ exercitu, quartis caſtris in conſpectum urbis pervenerunt, ac ad ejus partem Orientalem tormenta collocaverunt, quibus mœnia dies ac noctes verberare non ceſſarunt.

Haſanes purpuratus Albam obſidione circumvallat.

Præerat præſidio, ut diximus, Inſulanus, ac legatum habebat Franciſcum Vatajum, qui initio obſidionis, nihil quod ad fortiſſimorum ducum & militum officium pertineret, agendo ac vigilando, conatuſque hoſtium propulſando, prætermiſerunt. Sed quia mœnia urbis, ac munitiones ſuburbanæ. quæ ex materia partim ceſpite repleta, partim ſimplici conſtabant, ita ut Inſulanus volebat, jamque munienda ſuſ-

1602 ceperat, perfici nequaquam potuissent, res erat in summum adducta discrimen; postquam barbari situs & locorum omnium peritissimi, nihil intentatum relinquere viderentur, quo desiderio capiendæ urbis potirentur. A septentrione quidem jam murus magnum hiatum fecisse videbatur, ut irrumpi posset: verum Hasanes nostros duabus ex partibus arctandos atque oppugnandos ratus, majorem exercitus partem cum Janiceris à meridionali parte, qua anno superiore Rosvurmium superatâ magnis difficultatibus palude ad Sighetanum suburbanum evasisse retulimus, dato negotio Janicerorum tribunis rem gerere jussit, ne inferiores virtute & constantiâ in superando labore Christianis viderentur; ipse vero eodem tempore ab Aquilonari plaga murum jam non mediocriter adapertum invadere constituit. Igitur hostes illo tractu ad Austrum vergente, impeditissimam paludibus & cæno viam aggressi, modo fascibus secum acceptis, lacunas explere conati, modo ad pectus usque, modò vero pubetenus in aquas mersi, in continentis angustam partem, quæ ad Sighetum ducebat, pervenerunt; Sibique pedites Ungaros locum magna virtute defendentes, submoverunt, ac una cum Germanis, qui subsidio adcurrerant, magna strage loco pulsos in urbem retrofugere compulerunt. Quibus quum Insulanus opem tulisset, in urbem eos recepit; sed ipse supra genu vulnus suscepit, eoque, quo minus versari in stationibus posset, importune fuit impeditus. Cum eam quoque in partem tormenta attracta essent, rebus ad desperationem deductis, Germani milites ex gregarijs, inscijs Insulano ac tribunis, occulta consilia inter se miscere de deditione ceperunt, factaque conspiratione missus est clam ad Hasanem purpuratum in castra Joannes Bagnerios, excubitorum seu vigilum legatus, qui eam transegit, ita ut duo signiferi, sceleris & perfidiæ conscij, pro obsidibus hosti traderentur.

Insulanus vulneratur

Germani cum Turcis de deditione, inscio Insulano tractant

Quæ consilia dum coquuntur, Galli, quos Papæ à Suarcemburgo obsessos postea ad Turcas transfugisse diximus, Janiceros cohortati, per muros tormentis dirutos, in urbem nemine resistente irrumpunt, & obvios quosque summa crudelitate trucidant, aut capiunt; cæteros tam tubis & tympanis, quam nuntijs ad prædam invitant; postremo captis Insulano & Vatajo, & Georgio Herbestainio Feliciani filio, multisque alijs Germanis pariter & Ungaris, urbe atque arce potiuntur. Extemplo stationes in mœnibus, ac propugnacula turresque occupantur, & urbs diripitur, captivique omnes in castra ad Hasanem perducuntur. Qui quum singuli se quoque conditionibus deditionis fruituros ac liberum discessum impetraturos sperassent, interrogati ex ijs Insulanus, ac Vatajus, cæterique minores præfecti, negavere suis consilijs aut consensu tam subitam factam esse deditionem: sed quum transacta ea sit, non aliud sibi restare, quam ut privatæ paucorum ambiguæque fidei sociorum, suam quoque voluntatem adjiciant. Quibus verbis capta celeriter occasione Hasanes ad iram provocatus, & excandescens, quandoquidem, inquit, deditionem facere noluistis, vos potentissimi Imperatoris nostri captivos esse jubeo; cæteros vero milites, qui nobis nostram urbem reddiderunt, liberos abire permittit. Nec mora dimissis gregarijs, Insulanum, & alios maledictis proscissos abduci è conspectu, ac barbara feritate in vincula & carceres condi jussit; eosque demum secum Belgradum, ac deinde Byzantium ad Mehemetem principem duxit, ubi Insulanus, dum ejus redimendi rationes nimium cunctando expediuntur, morbo ac tædio carceris interijt, simul cum Herbestainio; Vatajum vero postea permutatione cum Tatensi præfecto, Cæsar redimendum curavit. In hunc modum Alba regia, nondum expleto à Christianis in ejus possessione integri anni spatio, iterum barbaris immanibus cessit, die XXIX. mensis Sextilis, qui Divo Joanni Baptistæ decollato sacer est, ac ipsis cum alijs etiam victoriâ Mohacianâ faustus felixque. Capta urbe Hasanes, quamquam adhuc tempus rebus gerendis idoneum superesset, castraque nostrorum multis millibus militum referta, non procul Jaurino posita esse sciret, nihil tamen ultra tentandum ratus, sed una captæ Albæ famâ, & victoriâ contentus, nec nostros, qui Albæ laboranti suppetias ferre ausi non fuissent, quicquam eo anno ausuros existimans, reductis tormentis, & copijs Belgradum lentis itineribus contendit, relicto Budæ in omnem belli eventum valido Janicerorum & equitum prætorianorum præsidio.

Et mox Janiceri, in urbem irrumpunt, & obvios quosque cùm interimunt, tum capiunt,

1602 Insulanus, Vatajus alijque præfecti, vinculis constricti in carceres compinguntur.

Hasanes Be[lgr]adum hac victoria parta redit.

Ejus discedentis fama cognita, Rosvurmius, cui Cæsar ejus anni expeditionem bellicam Marschalli nomine, tituloque ei concesso, secundum Matthiæ principis auspicia commiserat castra Jaurino promovit versus Budam, ac Vaciam quæ erat in itinere, à nostris metu hostium derelictam reparavit; iisdemque in locis Insulæ Sancti Andreæ, inter Pestum & Vaciam sitæ geminum pontem, qualem priori obsidione à Suarcemburgo factum fuisse diximus construxit: urbemque propius aggressus, castris & tormentis idoneum locum quæsivit. Sed hostes ex urbe magno numero egressi, acie prælium cum eo contraxerunt; paucis tamen utrinque cadentibus, die XXIX. Septembris, Divo Michaëli sacra urbs obsideri cœpta est. Cum verò hostes ex eo loco, ubi olim stabula regia erant, nunc verò horrea & frugum conditoria habentur, multum nostris detrimenti inferrent, ac pons quoque Danubio impositus, quo Buda Pestum transiri poterat, illinc eminus defenderetur, Rosvurmius communicato cum alijs ducibus consilio, pontem tam flumine, quam terrâ oppugnandum, eamque hosti commoditatem eripiendam duxit. Igitur ipse naves, quas Saicas vocant remige & milite Ungarico actas conscendit, Lembumque Gilberti Lotharingi arte factum remulco trahi jussit; comiti vero Sulcio, ut cum sua legione itinere terrestri locum aggrederetur, in mandatis dedit. Hostes viso nostrorum conatu, sine mora magno ex urbe numero prorumpentes, occupare & defendere pontem cœperant, sclopetis & sagittis alioque telorum genere nostros rejecturi. Dum Rosvurmius cum hoste juxta pontem accerrimè pugnat, & hostes ei arcendo intenti eundem pontem tuentur. Sulcius ejus loci è terra adortus, magna cum suis vi & impetu intrepide superat, Turcisque qui ejus custodiæ, cæteris ad pontem certantibus, pauci erant relicti, extemplo cæsis atque

Buda à Rosvurmio obsidetur.

1602. atque interfectis, in eos, qui adhuc contracto cum Roswurmio certamine pugnabant, repentinus irruit, ijque duplici pavore consternati partim in Danubium proturbantur, partim sclopetorum glandibus vulnerati in fugam conjiciuntur. Inter ea navigium quoque illud Lotharingi arte fabrefactum, à classiarijs, & secundi fluminis, ac ventorum beneficio adjutum appellitur ad pontem, & illum felici impetu medium perrumpit, ita ut eo disiecto hostibus exuta in aliam urbem commeandi facultas adempta esse videretur.

His discussis obicibus nostri postridie Pestum tam flumine, quam terrestri itinere, nequaquam dissimili, quam pridie fecerant, consilio aggredi statuerunt. Itaque Roswurmius classem, cujus nautæ, remiges, militesque ex Ungaris ferè constabant, sibi delegit, Sulcio atque Althanio in continenti rem gerere jubet, Turrianum, Colonicium, & Nadasdium, ut conscensis equis ad incerta belli parati sint, admonet. Itaq; cum provocantem eũ suisè flumine Roswurmiom hostes aggressi essent, Sulciani ex altera parte scalis appositis mænia subeunt, sed ab hoste tumultuariè repelluntur, quibus extemplo subsidio adcurrunt Ungari Strigonienses præsidiarij, ac Althaniani Germani pedites, qui rejectis in urbem hostibus, ac cæsis, qui pauci ad clamorem procurrerant, urbem capiunt, magnoque victoriam clamore ingeminando ad eam diripiendam discurrunt. Cæteros cum Roswurmio ad ripam Danubii pugnantes, clamor & tumultus fugientium, & captam urbem nunciantium perterritos in fugam vertit: multi, qui conjugum liberorumque recordatione in urbem refugere contendebant, à nostris aut capti aut obtruncati sunt: alios Danubium natando superare, & Budam ad socios profugere conantes, haud dispar excepit periculum, ut vel profundo latoque flumine absorpti, vel inter natandum glandibus trajecti fuerint: alij secundo se amne demittentes, silvarum, & quas sors obtulerat, latebrarum beneficio salutem quæsivere. Roswurmius & navales socij descensione facta, hostes fusos & fugatos in urbem repellunt, quorum maxima pars tam ab insequentibus, quam qui jam in urbe erant, à nostris cæsa est; pars in turrim quandam, & templum, cum pueris & fœminis, quorum numerus, quadringentorum fere hominum erat, sese receperunt: atque illinc supplices, vitam ac incolumitatem petentes deditionem obtulere. Quorum commiseratione ducti Roswurmius & alij duces, ut Budenses eorum exemplo ad similes conditiones amplectendas allicerent, Budam ire permiserunt; dato negotio Francisco Nadasdio, ut eos usque ad urbis portas incolumes sistendos curaret. Reperta est in urbe ingens rerum omnium præda, & præter captivos cujuscunque vis sexus & ætatis, ac equos circiter mille militares, tormentaque & eorum apparatum in propugnaculis ac turribus conditum, auri etsam atque argenti, vestimentorum, commeatus, mercimoniorum, & armorum satis: quorum magna pars Roswurmio, eum à militibus, & potissimum ab Ungaris extorquente cessit. Occupato Pesto, & præsidio tam Ungarorum, quam Germanorum militum bene munito, Buda arctius obsideri cœpta est: cujus propugnatores neque nostrorum minis crebrioribus, 1602 neque Pestanorum exemplo permoti, deditionem pertinacibus animis admittendam censebant. Acti etiam sub fundamentis mæniorum cuniculi, ac colubrinæ majores in altiores tumulos collocatæ, quibus in urbem directis, ingentia passim publicis, privatisque ædificijs detrimenta inferebantur; ita ut Roswurmius propediem se urbe potiturum speraret, ideoque Matthiam principem, qui adhuc Viennæ subsistebat, in castra acciret.

Nostri Pestum acerrimo impetu aggressi capiunt.

Istuanf. Hist.

Interea Gimesgis Hasanes Pesti ac Budæ obsessæ fama permotus, rejectis in præsens Moysis Siculi precibus, qui eum ad invadendos Transsilvaniæ fines, expugnandamque Lippam vocabat, facilemque victoriam dissidentibus provincialium studiis pollicebatur, ad ferendas Pesto suppetias, aut si Christiani urbe iam potiti essent, ad extorquendam ab eorum potestate animum adiecit, & magnis itineribus in campos Pestanos, qui Racosiani vocantur, reversus est. Habere in castris dicebatur XXX. millia militum, erantque in ejus castris Galli, qui Papensi præsidio perfidiose intercepto ad hostes transfugerant, circiter CCC. Quibus adventantibus Roswurmius valida exercitus parte secum accepta, ac præter Germanos cataphractos, Nadasdio, Turzone, & Pogranio, cum Ungaricis equitibus una adductis obviam processit, & Turcæ adversus eos magno numero occurrerunt, subindeque atrox & cruentum prælium exortum est. In quo superiores fuere Turcæ, cadentibus utrinque plurimis, & nostros in fugam conjectos, usque ad Pesti mœnia sunt prosequuti; quo in certamine præter Gallos quosdam, summo loco natos, qui interfecti fuere, Joannes Tarnovius Cosacorum præfectus vulnus in dextra manu grave accepit, ac Nadasdius & Pogranius è fuga Pestum sese recipientes, altero postea die in castra navibus trajecerunt. Eodem temporis spatio, hostium ad millia duo ex urbe Budensi eruperunt, & eam castrorum partem, in qua legio Suarcemburgiana stationes suas habebat, magno impetu invaserunt, & nisi accursu equitum, ac legionum reliquarum, qui ad clamorem & tumultum sine mora provolaverant, adjuti fuissent, magnum procul dubio nostri ab hoste detrimentum accepissent.

Hasanes in campos Pestanos, ut Budensibus succurrat, redit, Et nostros, prælio conserto fugat.

Ingens præda ibi invenitur.

Interea princeps Matthias, cum prætorianis suis copijs in castra venit; qui obsessos spe & expectatione Roswurmij duriores reperit, quod deditionis, de qua hactenus nihil nisi verba dedissent, adventu Hasani & suorum resumptis animis, ne meminisse quidem velle viderentur. Itaque urbem majore tormentorum vi pulsari, atque arctius obsideri jussit: Hasanes quoque Pestum eodem tempore quinque majoribus tormentis acriter verberandum suscepit. Sed tanta obsessorum utrinque vis ac virtus pertinaciaque fuit, ut tam nostri Petro Orsino ac Strozza Italicæ legionis tribuno ducibus Pestum adversus Turcas; contra Alis & Hasanes parvus purpurati adversus nostros Budam acerrime & fortissime defenderent. Et Gimesgis quidem per XIIII. dies Pestanos ingenti virium robore oppugnare non destitit; virtute tamen præsidij secundum Dei Opt. Max opem conservata urbs est; quod tametsi sæpe in hostiles ag-

Mox etiam Pestum acriter oppugnat.

1602 geres & munitiones excurrisset; nihil tamen profecit, nec hostes illis ejici aut exturbari potuerunt. Cæterum biduo, antequam Turcæ obsidionem solvissent, die XXIII. Octob. illucescente, jussu principis Roswurmius cum Germanis & Sulcio ejusque legione, ac Petrus Orsius cum Ungaris, ante auroram, ad aggeres & tormenta hostium e Pesto excurrerunt; ita ut legio Semburgiana, duce Craczio legato præcederet, ac Ungari per aversam portulam emissi ejus vestigijs insistere juberentur. Et dum Craczius hostes ex aggeribus magna virtute fusos multis cæsis ejecisset, Ungaros mox sibi auxilio adfuturos existimans; ij inusitato quopiam fœdoque metu correpti & consternati, retrocedentesque sese in fugam turpiter conjecerunt, nec eos Orsius ullo modo retinere potuit, quum effusissimè dilaberentur; cumque stricto latiore ense, eis convitio proscissis occurrere ante portam, & ut fugam sisterent, quando nemo tergis instaret, hortari cepisset, ac nonnullis etiam vulnus inflixisset, sive forte fortunâ ac casu, sive de industria, (utrumque enim dictum est) abterritis & densato procursu irruentibus ita in humum prostratus, ac proculcatus est, ut contuso vultu ac capite, & ruptis intestinis protinus exanimaretur. Pugnabant interea egregie fortiterque Germani, cum hostes ad tuitanda tormenta, ingenti numero ex castris adcurrerunt, atroxque & cruenta admodum pugna identidem fervere & crescere cepit, Sulcio suis animos addenre; verum cùm Craczio legato caput glande trajectum esset, & Bisancionus tribunus cum XX. circiter suorum promptissimis cecidisset; Ungarique, ut diximus, inopinata consternatione fractis animis nulli usui eo die fuissent, nostri amissis sociorum plurimis, sese Pestum receperunt.

Pet. Orsii miserabilis casus.

Nostri fugientibus Ungaris, profligati Pestum se recipiunt,

Post hanc pugnam minùs prosperè à nostris tentatam, Hasanes intempestâ nocte, aggeribus tormenta educi jussit, eaque cum suo apparatu & instrumentis præmisit; ipse summo diluculo copias in aciem ordinemque constructas nostris ostentando, ac colubrinas majores displodendo aliquandiu substitit, speciem provocantis nostros ad pugnam præbens; postea via militari progressus, Belgradum versus iter instituit; duobus millibus militum prius Budam à parte turris aquariæ immissis, qui cæteris, quos socij desiderarent, supplemento essent. Majorem numerum propterea nequaquam reliquisse ferebatur, ne commeatus penuriam, quæ jam pridem in urbe sentiri cœperat, magis auxisse censeretur. Quum eo discedente, nonnulli è nostris in locum hostilium castrorum speculatum venissent, multa tentoria vacua, ac in ijs non contemnendum hominum jugulatorum numerum projectum, & inhumatum repererunt, & eodem modo jumenta & equos præciso gutture relictos: nec aliud in re inusitata judicari potuit, quam eos fame, macie, morbisque confectos, quum secum abducere non possent, ne nostris usui essent, crudeliter interfecisse censerentur. Ejus discessu comperto, nostri Nadasdio, Turzone, ac Pogranio ducibus, penes Danubij ripam facto itinere, classe quoque & navalibus socijs secundo flumine descendentibus, Adonum, Paxum, & Felduarum hostium castella, & munitiones, quæ instar propugnaculorum arcendis nostrorum excursionibus ac curando commeatui, Budensibus erant, adorti facili negotio ceperunt, dedentibus sese iis, qui in præsidijs erant, aut metu dilabentibus. Milites Ungari eis occupatis impositi fuere; deindeque cum duces re bene gesta in castra reversi essent, liberi pedites, quos Haidones quoque vocamus, ab eis digressi, Tolnam, olim claram civitatem, XVI. milliarium spatio infra Budam occuparunt, ac Turcicas, quæ in ea erant ædes, diripuerunt; inde Colociam Archiepiscopatûs sede, & insigni templo ac duplici præaltarum turrium fastigio decoram, iamque maiori ex parte à Thracibus & Turcis habitatam, injectis facibus succensam concremarunt; ac maximâ congestâ prædâ, in castra redierunt.

Hasanes, duobus millibus Budæ præsidio immissis, Belgradum repetit.

Nostri castella quædam Danubio adsita occupant. 1602.

Haidones Tolnam ac Colociam deprædantur.

Sed dum ijs absentibus negligentius excubiæ exercentur, hostium ad duo millia urbe eruperunt; ac eos aggeres, quos Sembergiani tuebantur, cæsis Germanis occuparunt; ac partim rotis & axibus tormentorum disiectis & confractis, partim vero foraminibus eorum & spiraculis magno ferreorum clavorum numero impacto obstructis, ea inutilia reddiderunt; adeo amplius duabus horis eodem in loco detrimenta assidue inferendo, moram protraxerunt. Et cum cæteri serius quam par est, ac post peracta hostium destinata auxilio accurrissent, anceps & diuturnum cum ijs certamen contraxerunt; ita ut mille è Germanis & amplius occumberent, caderetque inter alios cæsus Carolus Mansfeldius adolescens, ejus Caroli clarissimi ducis filius nothus, quem reportatâ de hostibus Turcis sub Strigonio victoria, morbo correptum Comarunij è vivis excessisse diximus. Ferunt Roswurmium in ferendo laborantibus auxilio tardius sese expedivisse, quòd eo fere tempore aleâ & chartis pictis in tabernaculo ludendo, nec lucri faciendæ pecuniæ spem relinquendo, nuntios & legatos aliquandiu ad tribunos missitasset, sicque tempus terendo, hosti spatium exequendi quæ volebat concessisset.

Hostium eruptio cum magna nostrorum clade.

His qui castella ceperant & liberis peditibus in castra receptis allatum est certis nuntijs, Albanos, Canisianos, ac Sighetanos Turcas auxilium Budensibus allaturos in itinere esse, ducibus Omerbego & Ibraimo, qui in animo haberent, sub tempus contrahendi cum nostris certaminis, benè magnam suorum manum in urbem intromittere, subsidio cæteris qui intus erant futuram. Quibus mox Matthias princeps Nadasdium, ac Georgium Turzonem, & Sigismundum Herberstainium Illyricarum copiarum præfectum obviam misit, qui cum in hostes non procul castris incidissent, qui plures duobus millibus equitum erant, nihil cunctari in eos acerrimum impetum fecerunt: Nec Turcæ minore virtute eos exceperunt; pugnatumque est fortiter ab utraque parte. Sed quum nostri sclopetarios quoque equites non paucos haberent, qui Turcas vulnerare atque interficere non cessabant, hostem fugam dedere, & a nostris ad multum spatium insequentibus partim cæsi, partim capti fuere; ita ut amissa plus dimidia suorum parte, sese pars Albam repetere, pars extento cursu, quo potuit, profugere cogerentur: nostrique CC. fere adductis captivis, ac signis militaribus aliquot, victores in castra reverterentur.

Turcæ Budensibus opitulaturi à nostris summoti & cæsi sunt.

1602. Jam hostili discedente exercitu, captis in vicinia castellis, & fusis fugatisque ijs, qui auxilio obsessis veniebant, ac munitione ea, quæ ad stabula regia erat, in potestatem redacta, Matthiæ principi ad integram obtinendam capiendæ urbis victoriam nihil deesse videbatur; & ijsdem diebus turris aquaria non procul à stabulis sita XVI. majoribus tormentis acerrimè quassata funditus corruerat, ut in sequentem diem oppugnatio haud difficili labore institui posse videretur; Verum tanta subito intolerandi frigoris vis, ac adversarum tempestatum procellæ sequutæ sunt, ut cadentibus dies & noctes pluvijs nive multâ intermixtis, nedum oppugnatio instituta perfici, sed ne tormentorum quidem usus, impedientibus cuncta cæli injurijs, exerceri, neque excubiæ ab nudis & enectis frigore militibus obiri posse censerentur; ita ut princeps vel invitus, ac maxime fortunam, quæ his suis conatibus maligne invidisset, incusans, de receptu, & deserenda urbis obsidione cogitare compelleretur. Quarum difficultatum haud ignari hostes, quotidianis fere excursionibus nostros infestare non desinebant: ut decima die Novembris contigit, quando hostes in aggeres tormentorum ex urbe eruperunt; sed à nostris celeriter occurrentibus, cæsis ex eorum numero quamplurimis, retrocedere, & in urbem regredi coacti fuere. Quo in certamine magna virtus Othonis Rhenani Comitis equitum præfecti, excelsæ staturæ juvenis enituit, qui hostes cædendo ac tergis instando, ad urbis ferè muros usque insectatus fuit. Altero die hostes nequaquam castigatæ temeritatis pœnâ coerciti, iterum excurrere in nostros, ac castra invadere minime dubitarunt. Et cum ad stationem Turriani Comitis irruissent, qui ad singula momenta paratus excubabat, pugnam atrocem & diuturnam contraxere; sed adcurrente cum equitibus suis Colonicio, ac Nadasdio, & Turzone cum Ungaris, hostes amissis iterum sociorum quamplurimis in urbem compulsi sunt; ceciditque in eorum partibus præfectus prætorianorum equitum Spahoglanorum, thorace & galea cæterisque armis auratis protectus, quem sub ilia glande trajectum, ac equo prolabentem socij magno numero conglobati in urbem retulerunt. Inter nostros ipse Turrianus in sinistro brachio, ac Christophorus Puchaimius equestris turmæ præfectus, in capite levi vulnere perstricti fuere.

Hostiles ex urbe eruptiones à nostris retunduntur.

Nostri tot & tantis hostium injurijs irritati, acriorem obsidionem redintegrare, ac Idibus Novēbris ex classe Danubiana XL. circiter ingentes pilas ferreas igne candescentes in urbem jaculari, ex aggeribus quoque majore vi, crebriores ictus ingerere, ijsque magna obsessis detrimenta & strages inferre. Sed quum adversæ tempestates magis quotidie ac magis invalescerent, ut venti Aquilonares frigore ac gelu intolerabili perflantes omnibus conatibus consilijsque eorum, veluti ex professo obstare viderentur; quinto post eam pugnam die solvere obsidionem decreverunt. Igitur Sulciani milites, & alij è propugnaculo, quod antea manu ceperant, educuntur, ac ad Pesti præsidia transferuntur, quod munire & tueri statuerant: ijsdem alij milites Germani è Suevorum & Moravorum ac Silesiorum legionibus adduntur; ex numero vero equitum centuriæ aliquot equestres Rhenani Comitis ac Colonicij, & aliorum præfectorum describuntur, qui, Pesti maneant, eique tuendo invigilent: constituitque qui loco & præsidio præsit Albertus Prince-stainius, multæ virtutis juvenis, id sponte cupiens; Castellis vero quæ infra Budam capta esse diximus, præsidiarij è cohortibus Ungaricis imponuntur. Quibus rebus eum in modum constitutis, idoneoque commeatu Pestana in urbe relicto, tormenta retrahi, & navibus imponi, castraque servato decenti ordine reduci cepta sunt, ac quartis castris Strigonium perventum: ubi princeps exercitum partim dimisit, partim vero milites per hiberna distribuit: in queis solita prædarum ac rapinarum agitatione passim ubique grassati sunt; nihilo secius, ut antea diximus, quam si eas non ex faucibus miserorum agricolarum, quos tueri ex officio verorum Christiani nominis militum debebant, sed ex hostico ac barbarico solo rapuisse viderentur. 1602.

Nostri cæli injuriis oppressi obsidionem decedere compelluntur.

Pestum, delectu habito, præsidio munitur.

Eo anno magna pestilentiæ vis, ac ingentes & insoliti terræ motus in Austria ac Pannonia sentiri cepere; ita ut hisce domus & ædificia plerisque in locis aut corruerint, aut vitium contraxerint; illa verò infinitos mortales omnis sexus & ætatis absumpserit; invectâ etiam mali contage in ipsa pecora, & jumenta, quæ nullis inventis remedijs passim ubique interibant. Postquam Matthias è castris rediit, venère è Germania copiæ auxiliares M CC. equites gravioris armaturæ, ac duo M. peditum, missa à Julio principe Brunsuicensi, quæ in hiberna ad sanctum Gothardum, ac Dobram, & Sabariam distributa sunt, donec ad finitimas hostibus arces, & idoneas stationes dividerentur; qui tametsi sua stipendia statis temporibus accipiebant, nequaquam tamen à rapto & vitijs abstinebant.

Pestis & terræ motus.

Anni insequentis initium rigidâ hieme concretis glacie fluminibus multiplici hostium excursione, ac infestis populationibus, mox Transsilvanicis motibus insigne fuit, quæ provincia rerum crebra novitate ac mutatione, ac novis subinde seditionibus pro incolarum ingenio, ne regibus quidem nisi ex libidine parere solita est. Primum Tartari in hibernas stationes divisi, circa Quinqueecclesias & Sighetum ac Canisam, magna manu collecta, pagos circa oppidum Papam, & oblongum montem Camenesum sitos, quamquam Turcis æque ac nobis subditos, contra fas & æquum contemnarunt, & abductis in servitutem colonis, pervastarunt; Inde Cestregum & Dobronacum oppida penes Linduam diripuere. Tertio Muram prope Lescocium pagum per glaciem transeuntes, peninsulam eam, quam Dravus & Mura fluvij efficiunt, duplici factâ excursione usque ad Perlacum oppidum, ferro & flammâ impune vastavêre, ac summâ celeritate eodem temenso itinere, ad suas stationes præda onusti redierunt. Postremo longe majori numero coacto, Turcis quoque in societatem adscitis, ita ut ad XVI ∞ equitum constituerent, in Illyricum progressi, quum Jacobum Grasbanium inter Veruciam & Bresoviciam cum CCCC. militibus Capronciæ præsidiarijs forte obvium habuissent, qui adventus eorum ignari, excurrere in hosticum volebant, fusis & fugatis nostris, captoque Gras-

Anno 1603.

Tartarorum infesta excursiones.

Illis etiam Turci se jungunt & Illyricum gravissimo damno afficiunt

1603

Grasbanio, omnem eum tractum, qui secundum Dravi dextram seu citeriorem ripam à Caproncia usque ad Varasdinum & Viniciam lata & plana protenditur, hinc inde discurrendo & carptim urendo crudeliter depopulati sunt, tanta celeritate, ut à Comarnicia amne, ubi pernoctarant, ad usque Vinicenses campos (quod iter expedito equiti vix uno die superabile est) trium horarum spatio longe lateque percurrerent. Aberat Herbestainius, limitis illius præfectus; Sed Joannis Draskovitij provinciæ præfecti, quem Banum vocant, studio atque vigilantiâ, qui se cum copijs Varasdinum receperat, effectum est, ut & suburbia ejus loci ab eorum immanitate salva retenta sint, nec multum captivorum aut pecoris abductum. Illi quoque, qui ex hostibus Crisium versus populatum procurrerant, à subjectis Herbestainio præsidiatijs, ac nobilitate, quæ in suam defensionem arma sumpserat, aliquot locis non sine clade cohibiti fuere. Georgium Queglevicium cum Balthasare Viragovitio fusum, in castellum Custarocium sese è fuga recipere coegerant, illudque aggressi diu oppugnarunt; Verùm quòd latiore fossa aquarum plenâ munitum esset, & inclusi se scloperis crassioribus tuerentur, incepto destitere. Demum altero die Ludbregum redeuntes, ubi socios & Turcas in castris reliquerant, & expugnata ex itinere Rasinia, onusti spolijs & MD. circiter captivis abductis, paucis suorum amissis, eo quo venerant itinere, Sighetum & Quinqueecclesias reversi sunt.

Rudolphi Imper. mater in Hispania obit.

Hujus etiam anni principio extremum diem in Hispania clausit Maria Caroli Quinti Cæsaris Imperatoris filia, Maximiliani Cæsaris conjux, ac Rudolphi filij ejus & successoris, qui nunc rerum potitur, genitrix, summæ in DEUM pietatis & virtutis matrona, cùm annum ætatis octavum & sexagesimum exegisset. Cui splendidum funus ac magnificum Cæsar Pragæ faciundum curavit, instructoque regio cænotaphio prolixe ac pie parentavit. Nec diu post Georgius Comes Zrinianus, Nicolai Sighetanâ obsidione clari filius, vir & ipse summæ virtutis & fortitudinis, nondum plane senex, cum quartum & quinquagesimum annum ageret, vitam cum morte commutavit, qui supra peritiæ militaris opinionem, multo etiam splendore liberalis vitæ, militariumque alumnorum copia, cultuque familiæ Pannonicorum procerum longe clarissimus habebatur.

Et Georgius Comes Zrinianus.

Raduloni Valachi legati cum muneribus ad Imp. missi.

Quæ dum aguntur, Radulo Transsalpinis, quem provinciales in locum cæsi à Basta Michaëlis principem sibi elegerant, missis ad Cæsarem Radulone Custario ac Leuccaga legatis, omne obsequium clientelæ, promptumque & fidele ad omnia studium obtulit, ac munera addidit: inter quæ præter acinaces, ac ephippia auro & argento elaborata, struciones optimi generis, ac equi Doburgiani quietioris & sedati gressus, ac rhedarij unicolores, ad manum ducebantur. Legatos Cæsar in clientelam acceptos ac donatos muneribus dimisit; Radulonemque antiquis conditionibus provinciam habere permisit: ac ut incolenda fide constanter perseveraret, admonuit. Advenere etiam eodem tempore è Transsilvania legati totius provinciæ nomine, fidem atque obsequium promittentes, Benedictus Mincenthius, Joannes Perquius, Joannes Quiralsfalvius, ac Joannes Reghenius, & nonnulli è Saxonum genere. Qui dum suis negotijs cum Cæsare tractandis incumbunt, ij, qui domi remanserant, non sine singulari fraude, & nominis sui infamiâ, novâ factâ conspiratione & rebellione, à Cæsare defecerunt: eam nacti occasionem, quod Basta & ejus copiæ, longam & difficilem stipendiorum tarditatem causatæ, sese Sacmarium & Tocajum versus subduxissent, Moysemque Siculum sibi in principem elegerunt. Itaque Cæsar legatos vel demisse & suppliciter sese excusantes, urbe extemplo decedere jussit: quamquam neque jus gentium obstitisse videretur, quin in eos uti fraudulentæ legationis reos severius animadvertere posset; uno ex eis Quiralsfalvajo, antequam discederent, morte sublato, & quod Arianæ sectæ esset addictus, vix in urbe sepulturam nacto.

Legatis Transsylvaniæ Cæsari fidem deferentibus. 1603

Factiosi domi relicti Moysem Siculum sibi Principem deligunt.

Moyses interea, quem post pugnam, in qua victor Basta extiterat, Temesvarum ad Turcas transfugisse diximus, à Mehemete Turcarum principe, provinciæ Transsilvaniæ imperium sibi & posteris impetravit; missumque ab illo acinacem & clavam, ac vexillum imperii insignia accepit, ac paulò pòst cum Bectesse purporato ei opem ferre jusso, & Turcis ac Tartaris, ac Siculis, qui rerum novarum studio, ad eum tanquam popularem suum magno numero concurrerant, ad obsidendum Caransebesium, quinto milliari à Temesvario dissitum, copias promovit. Sed Joannem Selestium Vilagosvari præfectum ad eum & Turcas, tradita eis arce, transire volentem, Joannes Barsonius & reliqui milites, qui Cæsari fidem servare cupiebant, inter disceptandum interceerant. Præerat Caransebesso Petrus Husarius, qui olim Papæ haud ignobilis oppidi præfectus, relicto Cæsare, in Transilvaniam ad Sigismundum opimioris stipendij fiduciâ sese contulerat. Eum portas claudere, locumque Cæsari servare volentem, uti paulo ante in Comitio fuerat deliberatum, oppidani & milites pari perfidiâ comprehensum ac vinctum Moysi & Bectesi ac hostibus tradiderunt, ejusque miserijs & captivitate sibi libertatem, ac impunitatem sunt consequuti. Feruntque Moysem clementiæ laudem aucupari volentem, illius vitæ parcere cupivisse; sed Turcæ & Tartari, quod eum ob varias & graves contumelias & detrimenta, dum Cæsarianas partes sequeretur, eis illata admodum exosum haberent, extemplo cæsum in multas partes dissecuere. Inde Alba Julia petita est; quam quod vacua, nec ullo custodita præsidio esset, facile in potestatem redegerunt.

Is, imperio à Turca nefariè accepto, Caransebesium occupat, Petri Husarij magna cades.

Mox Alba Iulia ejus in potestatem redigitur.

Cæterum cum tormentis, quæ erant Albæ reperta, Claudiopolim promotus est exercitus, qui confluentibus undique quam plurimis & præsertim Siculorum seditiosissimis quotidie augebatur. Defendebant urbem Germanorum peditum nonnullæ cohortes, in ea à Basta relictæ; Sed illæ ab urbana multitudine, quæ aperte ad Moysem inclinabat, longe numero superabantur, ut milites Germani consilij inopes ac paucitatis sui conscij, quid facerent, non satis explicabant. Moyses duabus ex partibus urbem obsedit, una è colle ad meridiem protenso, qua parte prope collegium societatis JESU, quod olim Dominicanorum fuit, mœnia

fossis

1603.

fossis carentis alteris prope pontem, quo suburbia adeuntur. Nec qui intus erant diu moram fecere, quin cum Moyse convenirent; qui nisi deditio maturaretur, se suburbia, quæ erant ampla & ipsa urbe majora concrematurum, & vineas, quæ uberrimam largioris vindemiæ spem ostendebant, immissis equitibus & jumentis protriturum comminabatur. Igitur octavo die obsidionis ea conditione urbs deditur, ut Germani quotquot erant in præsidio simul cum sarcinis illæsi, indemnesque Sacmarium ire permittantur: atque ijs excedentibus fides servata est. Redacta in potestatem Claudiopoli, & Civibus pecuniâ mulctatis, Torda, Eniedium, Sassebessum, & reliquæ Civitates ac municipia facile imperatis paruere.

Inde Claudiopolim deditione subigit cum aliis nonnullis opidis

Itum deinde est Cibinium, urbem provinciæ primariam, quæ absque cunctatione portas aperuit: illinc Brassonem, quæ Germanis Corona dicitur, & in campis urbi subjectis ad molas versatiles, quibus e contusis linteolis chartæ scriptoriæ conficiuntur, castra trifariam collocata sunt; ita ut Moyses cum suis separatim tenderet, ac Turcæ & Tartari distinctis inter se locis metarentur. Ibi aliquot dies stativa habita, ac Saxonibus commeatus & pecunia imperata; quæ ab ipsis prompte & sedulo curata est, quamquam tot & tantis, tamque varijs bellorum incommodis, ac Bastæ ac aliorum duc. cum avaritia ac crudelitate satis superque exhausti atque expilati essent. Dum ibi morantur, Radulo Transalpinæ Valachiæ princeps, cujus legatos obsequia fidemque pollicitos paulò ante apud Cæsarem fuisse diximus, collectis summâ celeritate ac silentio copijs, ac quatuor tantum levioribus tormentis secum acceptis, Moysem uti Cæsaris perduellem, ac Turcarum asseclam noctu aggredi constituit, ut ea re summum suum erga Cæsarem studium testaretur. Nec consilio eventus defuit: nam cùm ab exploratoribus de situ castrorum abundè esset edoctus, cum quatuor equitum, ac sex peditum millibus in Moysem & Turcas ac Tartaros nihil tale metuentes, & semisopitos nocte intempestâ, quæ fuit ad diem XXII. mensis Quintilis necopinato irrupit, magnoque sublato clamore Moysem imprimis est aggressus. Nec is se animo demisit, quin fortiter periculoso in loco repugnaret, & suos ad pugnam cohortaretur; Sed ut in re nocturna & ancipiti, inconditisque passim ad arma conclamantium vocibus, partim verò alijs e tentorio ad frenandos sternendosque equos prosilientibus, partim nonnullis, atque ijs, qui peditum ignavissimi erant, latebras & fugam quæritantibus fieri necesse erat, parum proficiebatur; & res in extremum erat adducta discrimen. Interim vero superventu tormentorum curtulium, eorumque pilis magna cum strage circumvolitantibus, omnia tumultu, cædibus, fugâ, periculo miscebantur. Quo animadverso Turcæ & Tartari, quorum auxilij Moysis spes, & belli cœptorumque omnium fiducia stabat, subito & inexpectato pavore perculsi, relictis castris & impedimentis, in præcipitem fugam vertuntur, & qui arma sumpserant [illegible] ac peditum promptissimi à Valachis & eorum socijs Ungaris mercede conductis, quos Aloysius Radibradius Ragusinus ductabat, cæduntur. Bestes abjecta purpura ac tigridis exuvijs, sumptâque vili penulâ, cum suis eo quo potuit profugit, ac post multos errores cum Alberto magno & Tartaris versus Vascapum cursum intendit.

Statimque Cibinio capto, Brassonem oppugnare aggreditur,

Radulo Vaivoda illius castra noctu adortus.

Turcas ac Tartaros præcipiti fuga se dantes disjicit.

Adhuc tamen Moyses, quantum poterat pugnando sese tuebatur, multique ex Ungaris & Siculis conglobati ad eum defendendum concurrebant: alij ab hoste circumventi pro suis tentorijs dimicabant, nec alij proprio periculo propulsando intenti opem ferre poterant; videbaturque facies tumultuarij prælij prorsus anceps & confusa, & Transsilvani ad extremas necessitates compulsi, quum Moyses pugnando a Valachis interficitur; penes eum non procul Stephanus quoque Toldius multis confossus vulneribus occumbit: quibus cadentibus cæteri dissipantur & profugiunt: & inter fugiendum haud minore vi, instantibus hostibus, cæduntur. Nicolaus Bogathius multis læthalibus affectus vulneribus, quod Valachorum linguæ peritus, ac hostium nonnullis cognitus esset, in præsens servatur, sed post pugnam apud hostes extinguitur. Periere ex ijs, qui Moysem sequuti erant complures præcipui nominis viri non procul ab eo cæsi, Matthæus Perusitius Gasparis filius, qui è Dalmatiæ urbe Scardona in Transsilvaniam, evocante Georgio Monacho olim provinciæ gubernatore, profectus fuerat, Joannes Senpalius, Georgius Maco, Joannes Canacus, ac Joannes Capturitis & alij complures. Interijt etiam in eo prælij tumultu Joannes Jacobinus Claudiopolitanus, quem Moyses epistolarum magistrum & Cancellarium suum fecerat, tam immatura crudelique cæde indignus, nisi pestiferos Ariani dogmatis errores sequutus fuisset: cujus ingenij monumentum extat de rebus à Sigismundo Transsilvaniæ principe gestis libellus. Melchior Bogathius meliori usus fortuna ad Devam cum paucis profugit: Cæsa Transsilvanorum ad quatuor millia: Vexilla CLV. capta, quæ Transalpinus in signum navatæ operæ & victoriæ fidem Pragam ad Cæsarem misit per Radulonem Cussarium, Mircem Mirislomis Logothetæ fratrem, ac Aloysium Radibradum Ragusinum, quorum virtus & industria in pugna enituerat: quæ Cæsar in arcis templique area circumlata è fenestra spectavit, ac legatos donis & auro cohonestavit.

1603. Transsylvanos fortiter pugnantes cadit & dissipat,

Moyses Siculus & Toldius cadunt,

Proceres item complures.

Ioan. Iacobinus.

Transsylvanorum quatuor millia cæsa. 155. Vexilla capta Cæsari oblata.

Post cæsum ac vitâ simul & momentaneo imperio functum Moysem, Basta, qui sub id tempus Sacmarij rerum eventum præstolabatur, quum è pecunia Dobonis qui eo fere tempore moriens, ingentem reliquerat, stipendium exercitui dandum accepisset, jusso Sacmarij Michaële Siculo, ut se paulo post sequeretur, promotis copijs in Transsilvaniam redire constituit: & in itinere de successu victoriaque Valachorum, ac Moysis & perduellium interitu certius cognovit: eumque Thomam Capriolum propinquum suum, & excubiarum in exercitu præfectum ad Radulonem citatis itineribus præmisisset, qui eum de suo & copiarum adventu edoceret; is forte in equites Joannis Turcei adolescentis, qui ex arce Huniadiana excurrerant, incidit, & ab ijs captus est. Verum ille partium quas sequutus erat principem acie cæsum, & conversam in melius Cæsarianorum fortunam animo reputans, Capriolum Bastæ

In-

incolumem ac in honore habitum gratis remisit. Cum in Transsilvaniam esset perventum, Siculum Sacmarij subita paralysi extinctum accepit, & simul Albertum Magnum ac Bectessem substitisse, & reliquias fusi & fugati exercitus colligere, majoresque in supplementum copias expectare, jamque Turcas & Tartaros ac Cosacos haud contemnendo numero, partim ex fuga, partim è limitibus earum regionum ad Vascapum seu portam ferream convenisse didicit. Locus est inter Transsilvaniæ fines, Alpesque & planiciem Temesianam positus, qua vix angustæ sunt, per quas Transsilvania adiri solet, ubi Joannes olim Huniadianus inclyti nominis ac raræ virtutis dux, ingentes Turcarum copias memorabili prælio deleverat. Porro Basta de eorum consilijs certior factus, Henricum Dovallum Damperij Comitem Lotharingium, ac Ludovicum Racocium eum quatuor millibus Ungarorum adversus eos misit. Qui infesto exercitu celeriter eo profecti, in unamque intenti occasionem delendi hostis, in eum nec opinantem acerrime irruerunt: cumque hostes & præsertim Tartari, qui ob insitam animis corporibusque feritatem insuperabiles reputantur, impetum nostrorum irrumpentium ægerrime sustinerent, ac sclopetis crebro vulnerarentur, quod teli genus illi valde formidant, primi in fugam versi sunt: nec diu Cosaci & Turcæ cum Bectesse & Alberto pugnam protraxere, quin terga darent. Cæsi ex hostium numero circiter ter mille; cæteri palantes & discincti ac vulneribus debilitati, fuga sibi salutem quæsivere. Bectes & Albertus ægre sese è manibus nostrorum eripientes, Temesuarium pervenere. Signa capta XX. cum quibus, ac multis captivis & ingenti præda victores ad Bastam redierunt.

Albertus Magnus & Bectases copias instaurant.

Quas Damperij Comes & Racocius fundunt fugantque

Hac reportatâ victoriâ ipse recuperatæ Transsilvaniæ laudem sibi arripuit, eamque solitis avaritiæ & crudelitatis generibus aliquamdiu in fide Cæsaris continuit, sed adeo aversis & alienatis omnium voluntatibus, ut nisi auctor & dux deesset, insignium contumeliarum & detrimentorum indignitatem nequaquam laturi esse viderentur. Receptâ provinciâ Cæsar Joannem Molardum Comaronij præfectum, ac Nicolaum Burchauserum in Transsilvaniam misit, qui consilio cum Basta & provincialibus, quorum fides minimè suspecta esset communicato rationes inirent, quibus ejus satis impacatæ ac identidem jugum excutientis provinciæ homines refrenari, commodiusque regi possent. Qui quum inde redijssent, visum fuit Lupo Unferzagtio ærarij præfecto, ac collegis, idque Cæsari persuasum reddidere, ut Provinciam Basta consilio & adminiculo decemvirûm ex Germanis & Ungaris delectorum gubernaret; nominatique ad id muneris sunt Germani, Burchauserus ipse, & Carolus Inbefferius, & Paulus Crausneccus: ex Ungaris Pancratius Sennejus, Georgius Hoffmanus, Albertus Sivegus, Cibinij prætor, Joannes Rhegenius, & quidam alij. Rebus vero & negotijs expediundis Franciscus Darocius è Beregliana provincia vir summæ virtutis delectus est, qui vices atque officium Cancellarij præstaret. Verum mox concitatâ à Boscajo rebellione, & rebus ferocis & rebellatricis provinciæ gravissime perturbatis, ut paulo post dicemus, ejusmodi consilia effectu caruerunt. 1603.

Decemviri Transsylvaniæ gubernandæ delecti,

Hisdem fere diebus Nadasdius & Colonicius Bolonduarium agressi, quod ad Balathonem lacum situm est, deditionne ceperunt: & Laccum, subjecto fundamentis sulphureo pulvere, à præsidiarijs Turcis disiectum facili negotio, occuparunt. Verum nec ipsi Laccum restaurandum putantes vacuum reliquerunt: illud vero uti commodiore loco situm, imposito adversus piratas, qui prædatorijs per Balathonem navibus frequenter excurrere solebant præsidio, ac Joanne Balogo præesse jusso munierunt: reque prosperè gestâ ad suas stationes sunt reversi.

Laccum & Bolonduarum nostri occupant.

Atque hæc quidem eo ferè tempore foris militiæque gesta sunt; domi duo senatorij viri majestatis accersiti magno in periculo fuere, Stephanus Illieshazius, & Joannes Jovius, quorum ille magisterio Aulæ clarus; hic vero litibus dijudicandis prætor constitutus, tribunali regio, quam tabulam vocant, præerat. Illum ærario præfecti advocarique probrosis libellis bifariam scriptis Cæsarem incessisse, ideoque lege Julia majestatis crimine reum deferebant. Cum Cæsar jacta indigne in se probra in cognitionem vocari jussisset, dies illi dicta [illegible] ad comitia, quibus controversiæ majestatis inter regem & subditos obortæ, a Palatino centumvirali iudicio discuti solent. Sed comperendinatâ à comitiis causâ, senatores postea nonnulli & iudices, qui auditis actionibus sententiam [illegible]rent, nec tamen eam publicarent, adhibiti fuere. Quorum sententiæ quum variarent, & ille scripta sua mitius interpretando, nihil malitiose, aut de industria libidineque, sed communi loquendi scribendique genere accidisse excusaret, neve id tantillum verborum, sibi facti insonti crimini duceretur, postularet; a maiori tamen parte iudicum convictus damnatusque est, idque Cæsari sic expetenti rescriptum. Qui quum Nicolaum Isthuanffium eo tempore Propalatinali dignitate fungentem Pragam vocatum, ferre in publico sententiam adversus reum jussisset; is se patriis legibus quibus extra fines Ungariæ ferri sententia cavatur, prohiberi respondit: nec eam dici sententiam posse, quæ instar opinionis de proposita quæstione privatim concepta fuisset: diuque in eum modum disceptatum est, quum collegium Cameræ urgendo sententiam, cupidis animis, lege in reum agi juberet: ille vero contra leges eam ferre noller. Dilata in hunc modum re, Illieshazius, qui tam arduæ & difficilis causæ suæ Jovium minus æquum disceptatorem, & nimis præpropero judicio pronum, ad damnandum extitisse cognoverat; tali exacerbatus injuria [illegible] literas illius protulit, quibus illum longe majora & atrociora in Cæsarem & principes ejus fratres probra conjecisse appareret, ideoque atrociori etiam sententiæ magis attineri. Quod postquam patefactum fuit, Lupus Unferzagtius Cameræ seu ærarii præfectus utriusque bonis & fortunis avide inhians, ut jis per auctionem divenditis, æs alienum in publicum, quod creditoribus & Lazaro imprimis Henquelio prædiviti mercatori debebatur, vel cum injuria & acerbitate aliorum dissolveret, convento Cæsare, quum ob rem pecuniariam, quam fisco ex eorum damnatione

Illieshazius & Jovius majestatis crimen admissi [illegible] ... tur.

1603 natione obventuram sperabat, scripta utriusque prave detorqueret, ejus sententiæ auctor fuit, ut Viennam ambo acciti à Matthia principe, lata

Illieshazius fuga in Poloniam se recipit.

severiore sententia capti, custodiæque traditi, bonis & fortunis mulctarentur. Igitur ad diem pridie Nonarum Novembris cùm in Curiam vocarentur, Illieshazius per occultum à quopiam sui periculi admonitus profugit, ac ad arcem suam Trincinienſem delatus, convasatis celeriter rebus & pecunijs, quas ingentes habere dicebatur, in Poloniam sese recepit: Jovius

Jovius in carcerem detruditur.

vero nullius, ut putabat, noxæ conscius, quum literas manu sua scriptas negare non posset, insperato casu primum loco & dignitate motus, sigilloque Cæsaris exutus, quod judiciale vocatur, mox in turrim Viennensis arcis conditus fuit; bonaque eorum fisco addicta, ut nec portionibus uxorum parceretur.

Intentantur etiam alijs proceribus actiones.

Per eundem modum Georgio quoque Homonniano arx Terebesin extraordinario jure adempta, Valentinus ejus frater patruelis, judicio capitis & bonorum arcessitus, Franciscus Magocius ad necessitates amittendi Regechij adductus, permultique alij intentatis actionibus, in forum citati. Quæ omnia ciendis invidiæ & impatientiæ tempestatibus opportuna ac valida alienandarum voluntatum instrumenta ab ærario præfectis injecta atque proposita, Cæsar absque discrimine admittebat. Per id quoque tempus Maximilianus princeps Cæ-

Maximilianus Archidux Romam voti solvendi causa proficiscitur.

saris frater, itinere per Venetias facto, Romam voti solvendi causa profectus, à Clemente quamquam pedibus laborante, missis obviam aulæ primoribus splendidè atque magnificè in Vaticano exceptus fuit; & quum res visu dignas Christiana pietate perlustrasset, pontificemq; singulari honore veneratus fuisset, Oenipontem, ac deinde ad Cæsarem est reversus, certa cum spe promissorum à Pontifice auxiliorum, ad futurum bellum administrandum.

Albensis Turca atrox facinus.

Non equidem libens incepto longius abierim; sed quum hoc ferme tempore Turca quidam Albensis, audax imprimis & atrox facinus designare ausus sit, ut gentis ad dolos & fraudes, ac Christiani nominis odium natæ artes plus quam Punicæ caveantur, illud commemorare libet. Quisibraimus erat Albæ equitum decurio, qui in rixa quadam centurionem Janicerorum interfecerat, ideoque Jaurinum ad nostros transfugiens Christianis sacris imbutus erat. Nec Turcis diversas injurias ac detrimenta inferre desinebat, itinera eorum Budam atque Albam versus infestis armis obsidendo, nonnunquam ad urbem usque excurrendo, ac in suburbanis ipsaque urbis porta obvios trucidando aut intercipiendo, adeo ut non imbellis duntaxat fœminarum puerorumque turba, sed etiam milites in hortis, villis, molisque frumentariis securi ab eius insidiis esse non possent. Interdum noctu excubitores mœnia circumeuntes sclopetorum glandibus petabat, aut cum portæ aperirentur, custodibus vulneratis, aut interfectis citato equo, quem velocissimum habebat, domum intactus revertebatur. Itaque assiduis ejus incursibus irritatus urbis præfectus Murates, trepidam sibi vitam eo vivo arbitratus, ducentorum aureorum nummûm præmium constituit, qui eum quocunque astu è medio tollendum susciperet; repertusque est Husaimus ex peditum ordine manipularius, qui caput incerto discrimini ultro objiceret, & 1603.

vitam eo pretio licitaretur: vir tantulæ staturæ, quadratæ tamen & robustæ, alteroque effosso oculo vultum deformatus, sed stupendâ armatus audaciâ, & qui antea dum Jaurinum à Turcis teneretur, ibi stipendium meruerat, captaque a nostris urbe, se è muro in Danubium præcipitem ejiciendo evaserat. Itaque relicta conjuge & liberis, specie transfugæ Palotam pedibus profectus, se occiso socio Albæ manere nequaquam ausum mentitus est. Illinc à Gaspare Horvato loci præfecto Jaurinum missus fuit; qui quod nonnihil ab agrestibus, qui Albæ frequentes versabantur, cognovisset, transfugam insigne aliquod facinus aut admisisse, aut moliri animo statuisse; de eo Lupum Somogium Jaurini legatum secreto certiorem reddiderat.

Cum Jaurinum venisset, diemque in legati domo fuisset, sub vesperum ad hospitium Quisibraimi deduci postulavit, secordiaque legati nihil de eo inquirentis aut providentis deductus, comiter ab eo excipitur, & post varios sermones colloquendo ac compotando in multam noctem colloquium protrahitur, ac tandem eodem in cubiculo sterni transfugæ lectulum jubet; atque is, quo incautiorem hospitem deciperet, prior somno se teneri simulat; pauloque post illum ad primæ quietis tempus alte stertentem, cultro prægrandi in pectus adacto, uno ictu transfodit, cruoreque ad culcitram absterso, nihil cunctatus se domo proripit, ac ut erat orbis viarum, ac mœniorum apprimè gnarus, prope propugnaculum, quod Albana porta exeuntibus sinistrum est, ad ejus generis munitionem, quæ Casamatta vocatur, è muro se demisit, atque illinc in fossam præcipiti saltu conjecit, neminique vigilum aut circitorum sentiente, in tutum evasit. Mane illucescente, dirum ac crudele scelus patuit, trepidaque urbe ad atrocitatem recentis cædis, mox equites, qui sicarium retraherent, ad diversas vias emittuntur: sed passim in sacro Monte, ac silva Bacania frustra quæsitus est. Divini tamen numinis ope factum est, ne immanis, & truculenta bellua impune evaderet; Cùm enim in agro Tatensi Albam repetiturus iter faceret, milites quinque numero, Comaronium rerum suarum causa proficiscentes, in eum inciderunt, qui umque profugere non posset, acre cum eis certamen inire non dubitavit, unoque ex illis interfecto, à reliquis, quum se vivum dedere nollet, cæsus est, caputque ejus Jaurinum missum. Quisibraimum commilitones summo cum honore funeris, nec sine gravi illatæ ab hoste tam notabilis contumeliæ dolore humarum composuere; atque hic exitus utrisque his viris fuit, æque perniciosus & lugubris; tanto Quisibraimi potior, & minoris tristitiæ, quod Christianæ veræque religionis studium esset amplexus.

Interim Rosburmius exercitu ex hibernis educto ad Strigonium convenire jusso, castra ibidem posuit, Danubiumque ponte consterni jussit; ibique copias Brunsuicenses & equites Franconicos in castra recepit; cumque allatum ad eum ab exploratoribus fuisset, Muratem purpuratum Budensem pontem ad flumen Sarvilium infra Albam ad pagum Serdahelium, non procul Saxardia construxisse, ibique copias,

quæ

... improviso opprimunt caduntque.

... ane supremo earum præfecto adduc... nt, præstolari; Colonicium cum duobus ... ous equitum, ac Sulcium cum aliquot biremibus Viennâ deductis, ac classe Comaroniensi, in quibus tria millia peditum Ungarorum & Germanorum erant, secundo Danubio exploratum hostium consilia, misit. Qui cùm eò pervenissent, & pedites cum socijs navalibus descensionem in continentem fecissent, hostes absque cunctatione aggressi sunt: nec illi prælium detrectavere, & mox atrox & cruenta dimicatio exorta est; sicut utrinque plurimi occumberent, ac diu anceps & dubia victoria neutro inclinaret. Ubi Colonicius de ponte in cænosam impeditamque carectis paludem simul cum equo delapsus, magno erat in periculo, nisi properè à suis adcurrentibus ereptus, servatusque esset. Ad extremum sclopetorum glandibus fracti & in fugam versi hostes, terga dedere: & nostri trucidatis amplius quingentis eorum, captisque ingentibus duobus purpurei coloris vexillis aureo limbo rediminis, ac præfecto Saxardiensi in potestatem redacto, superiores fuere, Mutate purpurato ægre & difficulter sese explicante, ac versus Saxardiam procurrente. Qua re patrata nostri pontem, ne sequuturi hostes eo transire possent, dissipatis sublicis & concrematis, disjectoque aggere inutilem ac impervium reddiderunt; ita ut non nisi magno labore refici restaurarique posset. Neque nostris incruenta pugna victoriaque fuit; ex quorum numero circiter CC perierunt. Ferunt uberiorem futuram fuisse victoriam, nisi Sulcius peditatum Colonicio laboranti subsidio adcurrere volentem, cum verbis non posset, atque verberibus, stricto postmodum ense, ac cæsis punctim vulneratisque nonnullis, ad naves revocasset, quas nudari remigibus & milite, ac epibatis nolebat. Nostri re sat prospere gesta, prædâ ac captivis onusti Strigonium redierunt.

Nec multò pòst ad diem XXIX. Septembris Rosburmius promoto exercitu, castra inter Vaciam & Budam metari, Danubiumque ijsdem in locis, quibus anno superiori fecerat, duplici ponte ad utramque insulæ ripam consterni jussit; modisque omnibus & crebro minutiorum pugnarum interventu occasionem cum hostibus confligendi quæsivit. Verum illi castra inter urbem Budam & Montem S. Gerardi angusto in loco posuerant; eaque præter Turcarum consuetudinem, exemplo à nostris capto, fossa senum pedum latâ, ac vallo muniverant; ita ut inviti ad pugnam & conferendas manus elici nullo modo posse viderentur; cùm tam ex urbe, quam monte tormentis facile eminus defenderentur. Dum in hunc modum castra castris propinqua fronte collata sedent, nec hostes ad universi certaminis aleam perduci possunt, & milites utrinque perpetuis vigilijs & laboribus victi, molestissimas aëris injurias ac hiemis incommoda nequaquam amplius laturi viderentur; Turcæ qui hactenus summo silentio sese continuerant, mutuo habito consilio, castra nostrorum noctu aggredi constituerunt, idque muneris & periculi ante alios sibi desumpsit Hasanes Cilix genere, à Turcis Carajaziges, hoc est, Niger Scriba vocatus, qui primus cum suo equitatu, cujus virtutis magna apud omnes opinio erat, castra nostrorum adorire tur.

Castra nostrâ castris hostium conferuntur,

Hic est scriba ille, qui præteritis annis magistratum Equitum Asiæ minoris, quam Anatoliam vocant, ac Cutheiæ urbis in Phrygia præfecturam, in qua sedes ejus magistratus est, consequutus, cum aurum quod pro ea quotannis fisco inferre pollicitus erat, solvendo non esset, ideoque captivitatem & carceres metueret, concitata in Asiæ provincijs seditione, multis & magnis rerum difficultatibus & incommodis rem Turcicam afflixit, occupatoque Iconio & Ancyra alijsque urbibus crudelissimis usque ad Prusiam Bithyniæ urbem excursionibus populos ad defectionem solicitavit, & longe lateque tyrannidem exercuit, ac à Turcis Gelalis vocatus fuit, quæ vox rebellem denotat. Cum verò Mehemetes, misso adversus eum semel & iterum prætoriano exercitu, ad officium reducere, domareque armis non potuisset; impunitate demum & oblivione omnium maleficiorum, ac præfecturâ Bosnensi ei promissa, in Europam traduxit, ubi quum à provincialibus, qui eum recipere recusabant, sumptis armis rejectus esset, Temesuarij præfectum eum constituit. Sed paulo post proditionis & tradendi Christianis ejus loci crimine sive vere sive falso accusatum, cum multis suorum Asiatici generis Turcis interfici jussit: sic tamen ut frater ejus patruelis Hasanes Caracasles à denso nigroque supercilio vocatus, fraternam cædem ulturus, rebellionem renovaret: qua Turcæ in Transmarinis Asiæ provincijs, mutua rebellium cum Persis habita societate etiamnum crudeliter exagitari dicuntur. 1603.

Itaque X. millia equitum selectissimorum totis castris deliguntur, & commeatus circiter Camelis mille vectus Budensibus infertur; cætera peditum Janicerorum pars navigijs ad castra nostrorum, equites vero terra delati, pontem à nostris factum magno impetu invadunt, tanto usi silentio, ut qui in excubijs erant, eorum adventum non prius advertere potuerint, quàm cùm pugnandum foret, nec spatium in castra nuntiandi, aut ad arma conclamandi superesset. Erat dies XXIX Septembris Divo Michaeli Archangelo sacer, & primus adesse hostes Nadaldius Rosburmio nuntiavit, eisque cum equitatu Ungarico occurrit, ac pugnam tantisper magna virtute sustinuit, donec Colonicius & Turrianus cum Germanorum equitatu, & Rosburmius cum toto ferè exercitu subsidio adcurrerent. Pugnatum est ad diluculum usque diei, magno utrinque conatu, magnisque viribus, sed majori hostium detrimento: Nam quum Sulcius, jubente Rosburmio, octo tormenta currulia attrahi, & in hostes obverti curasset, volitantibus inter confertissimos hostes eorum pilis, incredibilis edebatur strages, adeo ut occumbentium cadaveribus locus, ubi pugnabatur, late compleretur, Asiaticis rebellibus (ita adhuc a suis appellari solebant) in prima acie summa virtute rem gerentibus; & Carajazige, eos ne quid remissius agerent, sed sicuti primam aciem poposcissent, ita etiam primi locum fortiter tuerentur, voce exemploque cohortante. Ex altera parte Mutates purpuratus non solum cæteros suorum ad certamen accendebat, sed etiam tormenta quatuor, quæ secum attulerat, & è navigijs in continentem attrahenda curaverat, in nostros displodi jubebat; sed

Nostri cum Turcis acerrime confligunt certamine.

1603, sed irritis plerunque & in incertum evanescentibus pilis. Cùm diu in hunc modum dimicatum esset, postremo terga dantibus Janiceris, fortuna & victoria à nostris stetit; dumque hostes navigia fugiendo repetunt, aut ponte profugere contendunt, nostris à tergo instantibus, & sine discrimine cædentibus, plurimi eorum cadant; postremo in Danubium insilire coacti fœde aquis absorbentur, ut eorum sanguine flumen rubescere videretur. Nadasdius etiam & Germani Asiaticos equites & ipsum Scribam, quamquam fortiter sese tuentes, pedem referre coegerunt: magnaque pars eorum in flumine perijt, magna in continenti cæsa est, Scribâ & Murate purpuratis ægre se è Nadasdianorum manibus & difficulter eripientibus.

Victique hostes fugam capessunt, compluribus cæsis & submersis.

Interiere complures ex hostium præcipuis; inter quos Belgradensis & Samandrianus præfecti, ac ex Janiceris circiter MD. præter eos, qui aquis hausti sunt; ex Asiaticis autem & alijs equitibus multis partibus plures, ij enim inceptam pugnam majori animorum ac virium pertinacià sustentare conati, primo in ordino dimicabant, adeo ut in universum ea die circiter VII. millia hostium cecidisse memorentur. Signa militaria XXXV. & in ijs aliquot è setis equinæ caudæ eleganter facta; quæ Scribæ Nigri fuissent: tormenta itẽ quatuor in castra relata, equorum haud exiguus numerus fuit; pauci captivi facti. Per hunc modum castigatâ hostium, & imprimis Asiaticorum temeritate castra adhuc in propinquo invicem collata considebant, varijsque eruptionibus & insidijs certabatur, quibus modo nostrorum lixæ & calones, ac pabulatorum plerique ab hostibus cæsi aut capti desiderabantur, modò hostibus nostri milites haud levia detrimenta inferebant; fuereque postea aliquot è Gallorum transfugarum numero, qui Papam arcem Turcis prodiderant, intercepti, ac supplicio affecti. Quum postea hiems gerendo adversa bello, majores indies difficultates adferret, & neutra pars triste rigidumque frigus pati posset, nec hostes elici ad edendum notabilis alicujus pugnæ eventum cogi posse viderentur; Rosburmio visum fuit consultum, Hathuanum aggredi, ut occasio Agriensibus & Budensibus Turcis invicem commeandi, ac commeatum & res necessarias importandi, ea munitione capta tolleretur; quam a Maximiliano principe superioribus annis vi captam, & eversam fuisse retulimus. Eam hostes loco commodissimo inter Agriam & Budam, ac æquali fere intervallo sitam, repurgatis fossis, valloque è materia facto reparaverant. Quæ consilia prius quam exequi possent, hostes conservata in præsens Budâ atque Albâ contenti, neque amplius cum tempestatibus & aëris procellis, simul & cum hostibus colluctari volentes, solutis castris Belgradum redire ceperunt.

VII. millia hostium ea die periere.

Hostes, solutis castris, Belgradum redeunt.

Rosburmius Hathuanum obsidet & occupat.

Eorum discessu Rosburmius commodiorem rei destinatæ occasionem nactus, relicta Pesti majore tormentorum & impedimentorum parte Hathuanum cum exercitu contendit, ac cùm haud procul essent, Sulcium & Nadasdium, qui arcis situm, & novas munitiones, & ubinam aggeres & tormenta collocarentur, oculis perlustrarent, cum DC. equitibus Ungaris, & Germanis præmisit, quibus sese excubiarum & legionis Italicæ præfectus Germanicus Strasoldus conjunxit: & dum locum propius speculantur, Strasoldus glande crassioris sclopeti è muro ab hoste displosi ictus vulneratur ac equo prolabitur, inque vestigio expirat. Hostes interim ex oppido agminatim erumpunt, ac structa acie, cum ijs, qui procurrerant, Sulcio & Nadasdio certamen contrahunt; sed mox crescente nostrorum numero, ipsoque duce suis subsidio adcurrente, cadentibus utrinque haud multis, Francisco Sebessio Pauli filio impigro juvene per brachium graviter vulnerato, in oppidum repelluntur, & inclusi ad arcem tuendam sese parant. Verùm postquam nostri aliquot tormentorum pilas idoneis è locis in vallum essent jaculati, deditionem obtulere; eamque Rosburmius accepit. Exiere ex oppido circiter CCCC. promiscui sexus homines, quos cum Rosburmius Agriam aut Budam ire prohibuisset, Solnocum concesserunt. Reperta sunt in oppido XXIV. tormenta, cum idoneo apparatu sulphurei pulveris & pilarum: nec non commeatuum, ac majoris minorisque pecoris pro loci commoditate quod satis esset. In eo ducentos equites Ungaros, ac totidem pedites Germanos reliquit, ducemque eis præfecit è sua turma quendam propinquitate sibi junctum, indeque reversus, detractis è Friderici Colonicij & Romeri cohortibus aliquot centurijs peditum, Pestum firmavit, locoque curæ Gaispergerij tribuni commendato, ad Calendas Decembris Strigonium redijt, & dimisso in hiberna exercitu, Viennam atque inde Pragam ad Cæsarem contendit.

Rosburmius, Pestho præsidijs firmato, Viennam redit. 1603

Pestani quum flumine tantum Danubio à Budensibus distarent, sæpe facto virium periculo mutuis certaminibus pugnabant; ita ut aliquando Budam excurrentes ab hostibus cæderentur, nonnunquam etiam barbaros vicissim haud levi detrimento afficerent; ut tum accidit, quum centurio Lehnerius cum aliquot Ungaris in eos, qui in thermis Mustaphanis lavabantur promiscui sexus homines, per flumen glacie concretum improvisus irrupit, ac nudos hostes, nec satis expedite armis captis pugnantes ad unum interfecit, uno aut altero è pueris servato; fœminæ vero sicuti in balneas descenderant, vestibus exutæ, ac linteolis subito arreptis tectæ, dum viri dimicant, in urbem per glaciem pavidæ & ejulantes ægre profugerunt.

Res in Illyrico gesta.

Nec interea alijs etiam in locis ab infestandis hostibus cessabatur: Nam & in Illyrico Sigismundus Trautmanstorffius, militum ejus regionis præfectus, ditionem Poseganam Turcis parentem vastavit: & passim ubique circumlato terrore, in oppida & pagos ac arces hostiles igne ferroque sævijt, frumentumque hostium in horrea & acervos congestum concremavit, pecoraque magno numero abacta, militibus divisit: præterea castella duo ad Dravum flumen, infra Babociam, ad Tamassium pagum sita, quæ ponti ibi constructo, ac commeanti, ex Illyrico in Pannoniam Turcis præsidio ad transitum erant, cum Nicolao Zrinio, Georgij nuper fato functi filio (is adolescens tunc primum arma adversus hostes induit, equumque conscendit, ut tyrocinium militiæ faceret) per vim capta evertit, & succendit, incolumemque reduxit exercitum. In Transsilva-

Trautmanstorffius regionem Poseganam vastat.

1603. *Basta in Transsilvania Lippam & Lugassum recuperat. Patres è Soc. Iesu ejectos Claudiopoli restituit.*

silvania Lippam & Lugassum Basta recuperavit, dedentibus sese ijs, qui ea loca custodiebant Ungaris; Claudiopolitanos vero, qui patres societatis JESU collegio ejecerant, illudque cum templo funditus diruerant, pecunia mulctavit; atque in templum majus, quòd ab Arianæ superstitionis asseclis hactenus obtinebatur, ademptum ab ijs, patres eosdem introduxit; posteaque suos milites in hibernia dimisit; qui uti antea, sic haud minore etiamnum militaris disciplinæ neglectu, in omnes omnium fortunas ac facultates, non rapiendo duntaxat, sed etiam igne ferroque sævierunt.

Anno 1604. Nadasdius laude bellica clarissimus extremam diem abit. Quem sequitur Mehemetis III. Turcarum Principis obitus. Ahmed filius illi succedit.

Interea annus quartus supra mille & sexcentos à partu virginis inierat, quum Nadasdius capto Hathuano domum reversus in morbum incidit, lentaque tabe consumptus, annos natus undequinquaginta, pridie Nonas Januarias, extremum diem clausit, unico relicto filio impubere, sicuti & ipse unicus à patre erat relictus. Mortem ejus cuncti ferè milites magnoperè doluere, quod ab ineunte ætate arma cum summa laude tractando, apud omnes magnam gratiam & existimationem rebus præclare gestis esset consequutus. Decimo post eum die, Mehemetes quoque Turcarum princeps ejus nominis tertius in ipso ætatis flore è vivis excessit, cum imperasset annos novem, vixisset VIII. & XXX. statimque in ejus locum & solium Achomates maior natu, ex duobus, quos habebat liberis, vix pubertatem ingressus, Byzantii princeps est declaratus: ac quod nondum regno administrando aptus esset, illud à purpuratis, quorum princeps Mehemetes evaserat, is, qui Strigonium nobis dediderat, gubernatum est. Et quum mos esset à Solimani iam inde temporibus usurpatus, primogenito fratre imperium auspicante, minoribus natu fauces laqueo elidi, & is Achomates nondum per ætatem liberis procreandis operam dare posset, decrevere purpurati eius fratrem Paiazetem nomine, septimum agentem annum interea educandum esse, donec ille hæredis masculi pater efficeretur.

Alys Budensis Bassa literis ad Althanum de pace ineunda.

Obitum principis purpuratus Budensis Alys nomine, patre ortus Nicopolis ad Istrum flumen pratore, quem Cadim Turcæ vocant, Gaispergio Pesti præfecto, per unum ex Chausis nuntiavit, eiusque rei per literas Althamium, qui paucos ante dies apud Turcas pacem optantes de eius conditionibus acturus Budæ fuerat, ac eximus cultus meneribus redierat, certiorem reddidit, rogavitque ut in promovendo pacis & induciarum negotio omnem operam impenderet, quas sicuti princeps pater dum vixit, singulari studio cupivisset confectas, sic haud minore curâ filium quoque qui recens successisset ejus complectendæ teneri, nec esse diutius Reipublicæ causa differendum, postquam adolescens princeps instar pubescentis flosculi crescere indies, nec otium aut temporis jacturam pati posse videatur, ipsius maxime interesse inchoatum negotium, toties que promissum optato fine concludere, avertendisque subditorum miserijs, quas diræ diuturni belli calamitates invexissent, salubri hac via in medium consuluisse. Veniret igitur, ac secum tales arbitros adductos vellet, qui pacem bello præferrent, quam armorum & belli cupidine tenerentur; quæ ulterioribus & nunquam finiendis miserorum hominum ærumnis occasionem essent allatura. Itaque Althamius consulto prius Matthia principe, eoque concedente, Cæsarem Gallum cognomine, gente Italum, Pestum primo, ac deinde Budam remisit, literasque publicæ fidei ijs, qui arbitri pacis descensuri forent, simul ne quid Turcæ hostile Pestanis molirentur, dum inducijs & amicitiæ ineundæ incumberetur, petit, neque difficulter impetravit. 1604. Brevique post Cæsare assentiente, deliguntur arbitri tractandis conditionibus ex Germanis & Pannonijs graves & experientiæ singularis viri, Stephanus Zuhajus Agriæ Episcopus, Thomas Erdeodius in locum decedentis Nadasdij suffectus, Adolphus Althamius Strigonij, ac Joannes Molardus Comaronij præfecti. Venit etiam ab ipso Cæsare Praga ad hoc munus obeundum missus Bartholomæus Peczius, horum consiliorum ab initio particeps, ac rerum Turcicarum linguæque ob diuturni Byzantij obitam legationem apprimè peritus.

Arbitri tractandæ paci delecti.

Hi ad ineuntis veris initium Calendis Martij Strigonium atque inde Pestum navigijs vecti pervenerunt, multo tormentorum fragore tam à Pestanis nostris, quam Budensibus Turcis excepti; nec mora adfuere Turcarum præcipui à purpuratis missi, qui adventui eorum officiose gratularentur. Altero die Turcæ à nostris in convivium vocati, sese non prius, quam ad cænam adfuturos obtulere; post quam eo jejuniorum tempore ante occasum solis ullo cibi genere vesci religione prohibentur. Ad posterum diem magno numero adfuere: cumque ad multam fere noctem compotassent, Budam rediere. Deinde in Pestano campo tentoria erant extensa, numero X. seorsim convenientibus arbitris dicata, quorum in medio, ubi simul ad consultandum disceptandumque convenirent, prætorium tabernaculum satis capax habebatur erectum: & juxta duo aut tria millia equitum Ungarici ac Germanici nominis, duce Colonicio castra collocaverant, qui supra Pestanas legiones securitati arbitrorum advigilarent. Postquam ij, quos nominavi Cæsaris nomine convenissent, Murates Vesirorum secundus, ac Alis Budæ præfectus, & Abiles Afendis Prætor Budensis à Muphti & Cadileschero, qui superstitioni & legibus barbarorum præsunt, Budam Juri dicundo missus, à novo principe delegati, Budâ navigiis, quas Saicas vocant, appulere: ac cum utraque pars diplomata principum proferri postulasset, quibus eis summa tractandi & decernendi de pace & inducijs potestas concèdebatur, eaque prolata & ab interpretibus, hinc Andrea Nigrono, & Joanne Illesio in Latinam, illinc à Blasio Sucio Cive Budensi, in Turcicam linguam translata essent, initium deinde tractandi utrinque ceptum est; quo tempore Peczius à causis & belli principio exorsus, tali Turcas sermone alloquutus est.

Turcici legati.

Peczij oratio.

"Crebrioribus literis nuntijsque vestris adductus Cæsar Imperator Augustus, nos huc misit, ut se ab æquis & honestis pacis conditionibus minime alienum esse testaretur: nobisque in mandatis dedit, ut si illæ à vobis justæ, & tolerabiles postulentur, eis suo nomine assentiamur; sin minus, quemadmodum hactenus, quo minus amicitia mutua inter nos foret, non per ipsum stetisset, sed vos illam rupto

fædere

1604. ,,fœdere sustulissetis,ita nunc quoque quum vos
,,belli culpa vestra contracti , tædium cæpisse
,,videatur , pacis aut belli arbitrium in vestra
,,potestate esse sinamus. Itaque certiores vos
,,esse volumus,Cæsarem ita esse aiumatum,ut si
,,pax inter ipsum & vos mutua nostra opera
,,redintegrari possit,eam haud invito animo sit
,,accepturus : ex adverso si vobis cura belli &
,,inferendæ injuriæ potior & præsentior sit ,
,,quod ex hac, quæ modo instituta sit præsentis
,,actionis fine constabit, tum vero ejus propul-
,,sandi, suaque tuendi eas rationes ineat , qui-
,,bus nec æqua fœdera aspernatum esse, nec ad
,,arma capienda invitum , aut imparatum de-
,,scendisse palam sit ; Pax & induciarum po-
,,stulatio,ut scitis,antea quoque vivente Ibrai-
,,mo purpuratorum vestrorum principe,& ejus
,,legato Mehemete nuper vita functus tentata
,,est,& à Mehemete Satergi,postea à vobis quo-
,,que pari solicitudine: sed quum ad rem ven-
,,tum est , frigida semper , ne dicam minus
,,æqua,ac plane non ferenda dilationis respon-
,,sa reddidistis Neque nos primi fœdera ab avis
,,& proavis horum potentissimorum princi-
,,pum icta rescidimus , ut nos culpam ejus rei
,,sustinere,& iniquioribus propterea conditio-
,,nibus subeundis obnoxij esse dici queamus;
,,vestra ea culpa omnis fuit , ut à parte vestra
,,initium belli factum est: Nam munera, quæ
,,imperatori vestro mittenda,quæve honoraria
,,purpuratis promissa erant,in promptu omnia
,,habebantur : Legati in procinctu naves, cur-
,,rus,vehicula, resque omnes ad iter necessariæ
,,paratæ:eaque à vestris Chausijs visa perlustra-
,,taque sunt ; quum bello opinione maiori &
,,atrociori à vobis illato petiti sumus; quod pro
,,æquitate causæ ita propulsavimus,ut annuen-
,,tibus Diis immortalibus, & Marte iudice au-
,,ctores & incitatores eius meritas ruptorum
,,fœderum pœnas primi persolvisse videamini.
,,Vos contra fas & iura legatum Cæsaris, nihil
,,tale meritum, aut si quid meritus esset, tutum
,,tamen communi omnium gentium iure futu-
,,rum, captum in vinculis mori coegistis: vos
,,familiam eius insontem ad triremes & erga-
,,stula condemnastis ; à vobis Vesprimium &
,,Palota,misso prætoriano duce & exercitu By-
,,zantio,ut alia multa taceam, contra inducias
,,expugnata sunt. Ea quæ postea sequuta sunt,
,,sicuti in recenti memoria hominum versan-
,,tur,ita nos fateri ea haud piget. Utrinque sa-
,,ne Mars belli & fortuna sat superque sævijt;
,,nec sævire in posterum desinet, nisi nunc ope
,,nostra,qui huc convenimus , ac summa mo-
,,deratione vestra , diuturno & ancipiti bello ,
,,quiete & pace superinducta, exoptatus finis
,,imponatur. Quapropter hortamur vos & mo-
,,nemus, ut tam pio salubrique officio , quo &
,,Deus Optimus Maximus placari queat, &
,,misera agricularum plebs, quæ belli calami-
,,tates & incommoda sustinuit,& intollerabili
,,ærumnarum multitudine fere ad internecio-
,,nem deleta est,aliquando sublevetur,diligen-
,,ter & sincero animo, incumbendum putetis,
,,depositaque animorum ferocia ira in medium
,,consulatis;ut nos æquioribus vestris postulatis
,,acquiescere possimus.Postulate æqua,& acci-
,,pite:nam alias & hauriendus & dandus utrin-
,,que sanguis erit , non sine ingenti omnium

rerum divinarum,atque humanarum, uti ha-" 1604
ctenus evenit,confusione."

Muratis responsio ad eandem.

Ad ea Murates placido mitique ingenio ita respondit, ut causas & initia belli ab seipsis profecta esse minime negaret; sed se & collegas ad hoc saltem colloquium eo animo eaque mente accessisse diceret , ut si quis sui usus ad publica commoda sit, meliores pacis auctores, quam belli duces esse velint , dummodo ipsi æquis postulatis aures præbeant. Nec dubitavere plurimi eum cupidine pacis plurimum teneri , quem nempe satietas armorum & belli iam pridem cepisset, daturumque operam fuisse,ut ea stabiliretur;nisi fatalis & occulta fortunæ vis infestior paci & concordiæ obstitisset.

Turcarum iniqua postulationes rejecta.

Quum postea in consultando ad verba processissent, Strigonium & Jaurinum repetere, munera retroactis annis prætermissa legatorum Byzantium mittendorum curam urgere cœperunt. Nostri nihil tam iniquas conditiones ad coalescendam amicitiam pertinere, quin auimos ad alienandum stimulare ; si Canisa sub tractatu pacis ab Ibraimo capta reddatur , & Agria, tum fore spem concordiæ aliquam, de muneribus & legatis aut hactenus prætermissis, aut in posterum mittendis, ne mentionem quidem faciendam, idque ea ratione, quod ipsi primum iniquiori bello occasionem subministrassent. Jaurinum concitato ferventeque bello recuperatum , quod etiam ante bellum nostrum fuisset , nullo jure ab ipsis repeti posse. Quum in hunc modum diu multumque disceptassent, serumque diei esset, Turcæ Budam repetivere. Postea quum à nostris Nigronius interpres ad Muratem & alios in urbem missus esset, qui eos ad æquiores postulationes adduceret, renunciavere elato animo (sic referente nuntio)eam, quam ex mutuo colloquio intellexissent,esse non tam suam, quam principis sui potentissimi mentem animumque. Cui si accedere haud cunctentur,posse conveniri; sin in propositis conditionibus repetendæ Agriæ & Canisæ persistant , sublatam spem esse concordiæ omnem,quandoquidem eorum oppidorum alterum ab ipso Mehemetę principe captum esset; ideoque nec repeti, neque reddi posset; de altero reddendo nihil in syngrapha ipsis data contineri ; proinde vim publicæ fidei jam expirasse,& ipsos, nisi cedendo ad æquiora descendant,ea qua possint via reverti posse.

Unde rebus infectis utrinque discessum est.

Itaque nostri,unio habito consilio,ne à barbaris, quorum fidem suspectam habebant, circumvenirentur,neve nimis solicite pacem urgendo sese aut metuere, aut pertæsos belli esse indicarent, eadem nocte , qua flumine adverso, qua per continentem Vaciam & postea Strigonium rebus infectis redierunt. Cum dies illuxisset, Turcæ nostrorum discessum mirari,nihil fuisse ipsorum animis nisi fidele & sincerum jurasse ; à Nigrone non sat bene intellecta ipsorum verba,aut male interpretata esse; arbitros ut redirent,nec incepto desistendum putarent,petere; Althamium imprimis, ut cæteris redeundi auctor esset,peculiaribus literis hortari. Verum ij, quod Hasanem etiam Belgrado castra movisse, & cum ingenti exercitu progredi cognovissent,in proposito perstitere:sicque pacis & concordiæ negotium hac quoque vice optato fructu ac fine caruit.

1604. *Posoniensia comitia. Cassoviæ templum majus Agriensibus Canonicis traditur.*

Post hostium reditum brevi à Matthia principe Posonij comitia celebrata sunt; non sine multa verborum contentione ac tumultu, pro Civitate Cassoviensi exorto; à qua templum majus ademptum, ac Collegio Agriensium sacerdotum, qui captâ urbe Agriâ eo se receperant, jussu Cæsaris traditum erat, tumultuatumque est haud leviter à sectarijs pro religione, sed ea omnia princeps ad aliud comitiorum tempus distulit. Acciderat autem, ut eo die, quo Posonium veniret, ortum fortuito in urbe incendium aliquot ædes & tecta ac contignationes turris portæ Laurentianæ supereminentis absumeret; & quando absolutis comitijs reverti Viennam vellet, alio ad portam Martinianam loco subitus iterum ignis è domo cujusdam fabri lignarij erumperet; sed paulò pòst adcursentibus vicinis extingueretur: multique inde rerum futurarum auguria captarent, ac incendia reipublicæ ominarentur: quæ paulo pòst cum insigni rerum omnium perturbatione sequuta sunt, de quibus infra agemus. Hisdem in comitijs Georgius Turzu præfectura regni ultra danubiana, qua in locum Palffij suffectus non sine laude functus fuerat, sese abdicavit, inque ejus locum Sifridus Colonicius jam pridem in Ungariæ civem receptus, ipso commendante Turzone, successit, quamquam non deessent, qui ex indigenis creandum aliquem censerent.

Persarum Regis Legatus ad Cæsar. venit.

Nec multo post Pragam ad Cæsarem venit Seivelhanes Persa, ab Rege Hodabende missus legatus, facto per Moscos & Polonos, ac maritimas Germaniæ partes longo & laborioso itinere: cujus legationis ea summa erat, ut Cæsarem etiam atque etiam hortaretur, ne quid in continuando adversus Turcas communes hostes bello remitteret, sicuti ipse in majore Asia, Armeniaque eosdem assiduis armis petere & fatigare nequaquam cessaret: jamque ab ijs Vanum Taurisium, & Revanum, ac alia quædam loca magni momenti, amplasque regiones partim vi & bello, partim vi & deditione extorsisset. Eum Cæsar, dum de responso deliberat, quiescere jussum, ac lautijs & hospitio exceptum, eadem, qua Casinalibegum dimiserat, amicitiæ, & continuandi belli spe oneratum, ac muneribus excultum dimisit.

Interea quum ad Cæsarem certo esset perlatum, hostes magna vi ad obsidendum Strigonium venturos jam in itinere esse, Bastam suo exercitui in locum Rosburmij, quod is apud illum semel atque iterum negligenter frustraque oppugnata Buda minimè priorem gratiæ locum teneret, præfecit, eumque citato itinere è

Basta è Transsilvania accitus, exercitui nostro præficitur. Colonicium locus Turzonis in Novam arcem introducit.

Transsilvania excivit, ac ad exercitum proficisci jussit; interim vero provinciam ab ijs, quos supra nominavi, arbitris, quorum nonnulli jam eo pervenerant, atque adeo à Joanne Jacobo Barbiano Comite Belgiojosi Cassoviæ præfecto gubernari voluit. Basta cum ad exercitum proficisceretur, Colonicium in Novam arcem Archiepiscopatus præfecturæ nempe suæ locum, una cum Stephano Zuhajo Episcopo Agriensi, in locum Turzonis introduxit, ac militibus & Nobilitati, ut ei parerent, nomine Cæsaris injunxit; ipse vero curam & imperium exercitus suscepit, castraque inter Jaurinum & Comaronium collocavit. Sed postea communicato cum cæteris ducibus consilio, penes finistam Danubij ripam descendit, & ad Parcanum consedit, duosque pontes, unum in ulteriore insulæ ripa, ad civitatem usque Thracicam, quæ vacua desertaque erat, alteram vero a Parcano ad oppidum Aquarium construi jussit: eorumque extremas partes vallo fossaque & prææltis crassisque aggeribus munivit, & tormenta ad tuendum, cum militari præsidio imposuit. Quæ etiam ex arce eminus defendi poterant; in quam præter Althamum, & Fridericum ejus Caroli Mansfeldij, qui summus exercitus imperator fuerat, agnatum, & multi alij clari bello duces militesque erant impositi. Munitionem quoque sub arce non procul à Thermis extruit, cui Casimirum Comitem Hollachium Friderici fratrem præesse jussit. 1604.

Duos pontes ad Strigon. construit ac munit.

Iagenraiter. cum summa ignominia nota Pestbum deserit. Ejus exemplum etiam Hatuani præsidiarij sequuntur

Cæterùm Hasanes cum exercitu ad diem decimum Septembris, in Pestanos campos pervenit: Cujus adventu nequaquam expectato Jagentaiterius, qui præsidio præerat, metu perculsus, relictis in oppido tormentis ac magno eorum apparatu, carne item salitâ, succidis, farinâ, sale, leguminibus ac id genus multo commeatu, una cum socijs Strigonium versus profugit, oppidumque quod diutius conservari poterat, succensum hostibus reliquit. Sed is quum Strigonium pervenisset, ab Althamo comprehensus, simul cum aliquot centurionibus ac militibus, ad luendam degeneris intempestivique facti pœnam in vincula & carceres conjectus est. Eius exemplum sequuti ij, qui Hathuanii erant, incensa similem in modum arce, sese illinc in tutum proripuerunt, & Turcæ utrumque locum, restinctis ignibus facili negotio occuparunt: ijsque rebus confectis, exercitus hostium, in quo LXX. millia hominum esse dicebantur, XIX. Septembris Strigonium ductus est, castraque ad montem, quem olim Latonem, nunc à militibus Carolinum nuncupati diximus, collocata sunt: & Hasanes aggeres, ex quibus oppidum simul cum arce verberaretur, duobus, in locis fieri jussit, ripâ nempe dexteriore Danubij, ac campo, quem itidem seu Sancti Georgij vocant; tertium vero, ex quo Castellum in monte Sancti Thomæ à nostris extructum dirui posset. Quibus perfectis summâ vi arx simul cum oppido oppugnari à Turcis cæpta est, cum quibus Stephanus Cutronus, qui Ungaris præerat, acre pro aggerum fossa prælium contraxit; in quo quum utrinque nonnulli essent vulnerati, sese in urbem recepit. Octavo die obsidionis nostri ex arce & oppido castrisque valido agmine egressi, in quo duo millia peditum, ac D equites fuere, ad castra hostium, ubi Murates purpuratus consederat, irruporunt, ac Turcas, trucidatis ijs, qui præsidio tormentis erant, cæteros in fugam conjecerunt. Sed Murates celerrime suis subsidio supervenit, contractumque est acerrimum & cruentum certamen; ita ut confluentibus in mutuum auxilium hostibus, plurimi utrinque occumberent, ac vulnerarentur. Desideratus est eo in prælio ex nostris Casimirus Comes Hollachius com CLI. socijs, ac Amone Hoffquirhianæ legionis legato, ex Turcarum vero numero DC. cecidere, vulnerato graviter in sinistro humero Murate. Caput Casimiri præcisum, ac vulneribus fædatum nostri, quodam Turca, qui ab Ungaris priore in pugna captus erat, simul cum

Hasanes Strigonium obsidet.

trunco

1604. truncto redemerunt, ac in arcis templo condiderunt.

Post hanc pugnam Hasanes, missis ad Bastam literis, ut rursus de ineundis inducijs arbitri utrinque convenirent, postulavit; ne tot viri fortes & bello clari, ac commodius ad alias necessitates servandi utrinque interirent, factâque pace ab armis discederetur. Et quamquam spes earum nulla hoc tempore appareret, tamen cessatum utrinque à tormentis est, diesque unus negotio consultando attributus. Ad quem medio inter castra Turcarum, & nostrorum loco, penes Civitatem à Thracibus denominatam, à Turcarum parte convenere Hasanis legatus, & Janicerorum Tribunus, ac Alis purpuratus Asiæ senex; à nostris Althamus, ac Ottho Rheni Comes, Fridericus Hollachius, ac Ferdinandus Colonicius. Quum Turcæ solicitis animis deditionem Strigonij peterent, ac pro eo Canisam offerrent; nostrique vicissim Agriam superaddi postularent, re infectâ reditum in castra est; & oppugnatio ab hoste eo acrius instituta. Tentavere tam arcem, quam Montis Divi Thomæ munitionem effossis cuniculis, & injecto pulvere sulphureo, eoque incenso, captas in potestatem redigere; sed re à nostris animadversa, contrarijsque actis cuniculis nihil profecere. Nec multò pôst irruptio quoque tentata est, tam in arcem, quam montem: Sed utrobique hostes repulsi, tergaque dare coacti, cum magna suorum strage, in castra reversi sunt. Postero die Cosaci, qui inter Tartaros in hostilibus castris militabant, de nocte, cæsis Turcarum excubijs, Comaronium ac Tatam, deinde in castra venerunt; sed turmæ unius equites circiter LX. breviori usi compendio in Danubium sese dejecerunt; eoque transnatato, ad Colonicium venerunt; & ab eo comiter excepti sunt. Ab ijs cognitum est, hostes desperatâ loci expugnatione brevi castra soluturos, prius tamen, quam discedant, periculum facturos, utrum arx expugnari queat: quod postea brevi eventus comprobavit. Sed priusquam quicquam aggrederentur, iterum Althamium ad insulam minorem infra Strigonium sitam sub fide accersiverunt, ac ad concordiæ amplectendæ studium cohortari, pro Strigonio Agriam se reddituros polliciti sunt: aut si nec ea permutatio placuisset, Filecum, Secenium, & Nogradum pro Agria reddi postulabant: quum tamen neque sic conveniri potuisset, re infecta discessum fuit. Sequenti die, qui dies Octobris mensis decimus fuit, quum validam in arcis mœnia, qua parte tormentis diruta erant, oppugnationem instituissent, ac duabus fere horis acriter dimicatum esset, postquam re infectâ in castra repulsi sunt, eadem nocte tormenta in naves collocare ceperunt, ac die, quæ sequuta est, castra versus Budam reduxerunt. Nostri hostium vestigijs institêre, & præsertim Ungari, locorum & viarum peritiâ freti, multisque retractis aut cæsis, ac non contemnenda præda capta rediere. Et ij, qui in arce ac castris erant, in lætitiæ signum, & barbarorum contumeliam tormenta omnia cum ingenti reboatu & fragore disploserunt, Deoque Optim. Maxim. gratias egerunt, qui suis ab extremo discrimine liberatis, omnem hostibus destinata perficiendi facultatem eripuisset. Alis Asiæ purpuratus, qui secundas post Hasanem partes in exercitu obtinebat, cum Budam unà cum castris redijsset, ægrotare cepit, paucisque post diebus morbo senioque confectus è vivis excessit: ejusque cadaver secundo amne Belgradum, indeque in patriam delatum est.

Tractatio de inducijs frustra iterum suscepta

Turcæ acriorem oppugnationem instituunt; Sed repulsi cedunt; Cosaci ad nostra castra transfugiunt.

Hostes obsidione soluta discedunt.

1604. *Alys purpuratus extinguitur.*

Eodem tempore & iisdem ferè diebus, quibus Strigonii obsidio soluta est, Stephanus Boscaius in partibus ultra Tibiscum flumen turbulentos & perniciosos motus concitavit, qui confluentibus ad eum puncto temporis seditiosissimis quibusque, & rerum novarum cupidissimis, nonnullis verò metu coactis, totum fere regnum vehementer conturbavêre, & parum abfuit, quin funditus everterent: quem paucis etiam ante annis in Transsilvania affectati regni cupidine exarsisse, & quum id minimè succederet, revocandi è Silesia Sigismundi auctorem extitisse docuimus. Cujus quidem atrocissimæ seditionis initia & progressus paulo altius repetendo, pro instituto operis mei, qua potero brevitate, explicare contendam. Cum ille à Sigismundo ad Cæsarem legatione fungeretur, isque interim Andreæ Cardin. Bathorio, quamquam patrueli, sed inimico ac hosti paulò antè suo provinciam Transsilvaniam, decepto Cæsare de manu tradidisset, seque in Poloniam recepisset, post diuturnam in Aula Cæsaris mansionem, sub qua de objectis criminibus sese purgare debebat, domum. quam extra Transsilvaniæ fines habebat, discessit, neque ausus in Transsilvaniam redire, ex qua factionibus Chaquianis exclusus, proscriptusque erat, diu in suis arcibus circa Varadinum exilium toleravit, Cæsarianarumque partium se sectatorem ostendit; quum tamen ingens esset suspicio apud omnes, interea eum ambitione atque avaritia procul ab æquo & honesto deductum affectandi regni consilia & cogitationes in occulto coquere, & agitare. Postquam Moyses Siculus, quem ipse ante se regnaturum nunquam putaverat, armis Valachorum ad Brassonem cæsus esset, & ejus factionis exules Transsilvani, ad Turcas se contulissent, Turcæ Gabrielem Bethlenium, qui alijs simul cum Moyse interfectis inter cæteros eminebat, ad repetendum sua ope & auxilijs regnum incitare non desinebant. Cum ejus rei Boscajus certior esset redditus, ad Betlenium clam omnibus literas dedit, operaque Ibraimi cujusdam captivi, cui libertatem promiserat, perferendas curavit, hortatusque eum est, ut potius provincia, cui administrandæ impar esset, sibi cedendum existimaret, ac cum Turcis Temesvarianoque ac Giulano præfectis, agendo & pollicitando, multaque obsequia & officij studia deferendo aditum sibi ad regnum pararet, fore pollicitus, ut simul ac provinciam adipisceretur, ea sub imperio & clientela principis Turcarum administrata, ipsis pro navata opera cunctis grati animi testimonijs tota vita foret devinctissimus. Huic petitioni Betlenius suæ imbecillitatis minimè ignarus, haud gravatim assensit, seque nihil prætermissurum respondit, quo ille voti & desiderii compos redderetur: contra Boscajus gratias ei habuit, rescripsitque, ne quid in hisce rebus omittendum putaret.

Stephani Boscaii rebellio.

Ejus origo altius repetita

Boscajus Betlenium literis rogat,

ut Turcarum auxiliaribus copiis Transsilvaniam obtinere possit.

Ultro citroque in hunc modum commeantibus literis, accidit, ut Turcæ, ac Bectes Te-

1604. mesiensis purpuratus, communicato cum Betlenio ac exulibus Transsilvanis consilio, occupandæ Lippæ rationes consiliaque inirent, coactisque copijs haud procul castra ad fluvium Temesum metarentur; ut ea sive deditione, quam Betlenius successuram rebatur, sive armis in potestatem redacta facilior in Transsilvaniam aditus pararetur. Quæ quum ad Ludovicum Racocium, ac Henricum Duvallum Comitem Dampierium idoneis nuntijs perlata essent, qui tunc Lippæ tuendæ munere fungebantur, communi habito consilio occurrendum hostibus, & eos nocturnâ ideoque necopinatâ irruptione & pugnâ adoriri decreverunt. Nec mora, Blasio Lippaio peditum, quos etiam Haidones vocant, tribuno dedere in mandatis, ut primâ noctis vigiliâ paratus cum suis imperium expectaret; is autem ad quinque millia peditum sub suis signis habebat; & equites quoque accessere satis valido numero. Igitur idoneis viæ ducibus usi, obscura nocte ad locum, ubi Bectes & Betlenius in castris erant, perveniunt, & excubias, antequam adventum nostrorum ad castra perferre possent, fundunt & fugant; simulque tergis fugientium instantes, una in castra irrumpunt, omnia cæde, fugâ, tumultu complent. Bectes & Betlenius vix arreptis equis, seminudi & semisomnes, trasnatato flumine Temeso, profugiunt; cæterorum strages puncto temporis ingens editur, nostrique castris, tentorijs, ac omnibus impedimentis hostium potiuntur; ita ut etiam vestes Betlenij, quibus eo die usus erat, in ejus tabernaculo repertæ nostris peditibus prædæ cederent. Signa militaria duo eximij operis & magnitudinis, & equi amplius mille, & multa alia supellex capta est. Nec eâ contenti prædâ, ad Giulanos quoque Insidijs excipiendos animum adjiciunt, & cùm in eorum conspectum venissent, cum ijs egressis acre prælium contraxerunt, multisque cæsis & captis, eos in oppidum repulerunt; qua in pugna X. vexillis ac equis & captivis potiti, incolumes Lippam redierunt.

Dampiera & Racocius Bectasi & Betlenii copias fundunt fugantque.

Giulanos quoque pr[æ]lio fugant.

Quæ duplex præda, quum per auctionem uti fieri solet, divideretur, literæ Boscaji & Betlenij mutuo scriptæ, in marsupio vestimenti ejus repertæ, ad Barbianum eo tempore copias cogentem, & in oppido Racamasso prope Tibiscum castra habentem, perlatæ sunt. Quæ res eius de Boscaii inconstantia suspicionem auxit, & ille à Betlenio admonitus literas cum veste perisse, & in manus Cæsarianorum incidisse, eo magis cæptæ prodmonis maturandæ viam quæsivit: nec in castra à Barbiano vocatus, mordicante eum sceleris conscientia, venire ausus est.

Boscaij & Betlenij litera mutua in Betlenij veste reperta nefaria illa consilia produnt.

Interea dum Cyprian. Concinius Varadini legatus privati negotii causa Sacmarium proficisceretur, ac castellum S. Jobi ditionis Boscaianæ præteriret, à Francisco Siculo loci præfecto rogatus fuit, ut se de rebus gravissimis secretos cum eo sermones collaturum paulisper expectaret. Cum is se expectaturum dixisset, Siculus cum duobus alijs, quos Boscaius omnium consiliorum suorum arbitros participesque habebat, Lazaro Diaco, ac Stephano cognomine Fratre prodiit, & eum in proximam silvam longius seductum, Frater de tentata, fereque iam ad finem perducta Boscaii proditione, ac ad Turcas defectione his verbis edocuit: „Boscaius nos magnis & multis beneficiis, in nos multifariam collatis sibi obstrictissimos habet; meque imprimis, quem ab ineunte ætate optimis literis erudiendum curavit, latifundiis & facultatibus amplificavit, puellam sibi sanguine iunctam mihi in coniugem dedit, & in dies in nos pariter omnes sua benefacta cumulat: pro quibus officiis gratam illi memoriam; atque adeò si non parem, tamen pro virili singularem gratiam nos debere ingenue fatemur: nisi Dei primum Optim. Maxim. ac patriæ amor, & Cæsaris obsequium, debitaque ei fides aliud suaderet: quæ illi omnia singulari scelere & impietate posthabere, & immania cum principe Turcarum consilia adversus communem patriam inire, & reipsa jam fere ad summam complevisse videtur. Itaque quamquam ei bene cupimus, eumque veremur & timemus; plus tamen Deum immortalem verendum, timendumque existimamus, atque adeo animas nostras ab æterno interitu, conjugesque & liberos, ac patriam à barbarorum tyrannide vindicatos malumus, quàm ut huic enormi flagitio & sceleri consentiamus. Eu jam res deducta est, ut quum ab amico nescio quo scriptum ei ex castris sit, Cæsaris præfectum Barbianum, si in castra proficisci nolit, vim ei adhibiturum, territus tantis conscientiæ stimulis agitetur, ut auxilia à Giulanis & Temesianis Turcis expectet, quibus etiam arces suas tradere constituit, & cum facultatibus ac auro & pecunia, ad purpuratum Belgradum transfugere; à quo promissus ei Transsilvaniæ principatus est. Ante paucos hosce dies unum ex nobis legatum ad Vesirium mittere in animo habebat, ut copias & auxilia occupandæ Transsilvaniæ ab eo peteremus; sed nos ne tantu scelere contaminaremur, excusatâ quantum honeste poteramus legatione, ut sceleris, flagitijque plena, ad Sanctum Jobum divertimus, & sacerdotem doctum divinique juris optime peritum consuluimus, qui multis rationibus è sacrarum literarum præceptis & penetralibus depromptis dissuasit, id quod etiam nostrapte naturâ ac instinctu horrebamus exequi. Quod jam unum restat, te cujus præsentiam non sine numine divûm nobis obvenisse putandum est, per omne fas fidemque, & omnia sacra oramus, & obtestamur, hæc, quorum a nobis certior redditus es, sine mora Barbiano patefacias, ac etiam atque etiam vehementer hortere, ut huic extinguendo igni, prius quam in gravem emergat flammam, agendo & providendo operam diligentem adhibeat, ne si oportuna remedia in tempore negligantur, totum regnum acerbissimo isto incendio conflagret prorsus & concidat: mature autem facto opos est, quicquid statuere placuerit. Nostrum fuit efficere, ne hæc immania facinora nesciretis, vestrum erit ea decernere & exequi, quæ optima vobis reique pub. erunt.“

Eadem etiam Concinio à ministris Boscaii deteguntur.

Concinius collaudatis ijs respondit se facturum sedulo & diligenter, ut ea omnia ad Barbianum sine mora perferantur; cumque Varadinum ei reipub. causa redeundum esset, Mauritium Viennerium Architectum ad Barbianum

1604. *Concinus ea Belgiosare renunciari curat.*

bianum misit, eaque quæ à Fratre & socijs acceperat, ei fideliter renunciavit. Eum is ab arce Echedia Stephanoque Bathorio, quem mutuæ petendæ pecuniæ causâ frustra convenerat, redeuntem in oppido Bathorio offendit; & is remisso Mauritio Racamassum ad castra reversus, de detecta Boscaij proditione legatos, qui erant in Transsilvania, secreto certiores reddidit, hortatus ut Thomam Capriolum, quem Basta suum ibi legatum reliquerat, cum quanta possent militum manu ad se mitterent, ut cum eo ac reliquo, quem habebat, exercitu impendentibus malis maturè obviam iret. In castris dum esset, ac cum Paulo Crausenecco uno ex legatis qui in Transsilvaniam mittebantur, ac Baptista Peczio legionis tribuno, Dampierio Comite, Nicolao Snecquenhausio, Rotinicio, ac alijs præfectis, de importuna Boscaij seditione consultaret, supervenere Matthiæ principis nuntij Viennâ per dispositos equos missi cum mandatis, ut statim in supplementum exercitus, quinque millia militum ad Bastæ castra mitteret. Igitur absque mora Dampierio, ut cum MMD. peditibus Ungaris, qui jam fere omnes ad equos, abdicatis tamen hastis, & sumpto sclopetorum usu, translati erant, ac Georgio Rubero Tocaij præfecto, qui milites a nobilitate superioris Ungariæ mercede conductos, quorum erant D. equites, totidemque pedites ductabat, in mandatis dedit, ut sese ad Bastam conferrent. Verum ij milites, minus quam putarant, dicto audientes habuere, excusatis stipendiorum necdum solutorum difficultatibus, sine quibus se quopiam perventuros pernegabant. Cùm verò cogi nequaquam posse viderentur, rem omnem, uti erat, principi perscripsit, & ipse secundum communia consilia, assumpto secum ordinato milite, ac Rotivicio cum CCC. equitibus qui expeditiores erant, ac Dampierio cum mille partim Thracibus partim Haidonibus equitibus, Varadinum versus ire constituit. Cum ad Callonem pervenisset, Bernardum cognomento Pulicem equitum Germanorum qui a sagulis ejus coloris rubei vocantur, præfectum, ac Julium Marcianum peculiaris alæ suæ equestris legatum ad Boscajum misit, deducente eos Joanne Imresio, cum literis, quibus se adversos de illo rumores, nullo certo subnixos auctore spargi in vulgus audivisse scribebat; hortabaturque ne rebus temere & absque causâ innovandis animum adhiberet, aut si tale quidpiam contigisset, correctum id & emendatum vellet; eaque in re opera & studio suo uteretur. Et quum nunc Varadinum rursus sit, monitum eum velle, ut se conveniat; interimque si quid de sua propensa voluntate dubitet, posse eum majoris fiduciæ causâ duos ejus præfectos militares apud se obsidum loco tenere, donec tuto revertatur.

Sed dum hæc in hunc modum tractantur, Concinius castrum Sancti Jobi repentina militum Varadinensium irruptione occupaverat, atque aliam quoque Boscaij arcem Querequiam, eadem via adortus erat, sed isthinc non sine aliquot militum Germanorum cæde fuerat repulsus: acciderat que sub tumultus ejusmodi tempore, ut Boscajanorum militum animi à Gregorio Loniano, & Blasio Nemethio clancularijs artibus ad transfugiendum, deferendasque ejus partes concitarentur. Quibus rebus effectum est, ut ille aucta suspicione, fidei Barbiani minime se committendum existimaret, sed remissis duobus præfectis rescribendo, & DEOS innocentiæ suæ testes appellando, familiares suos summæ perfidiæ, ac inusitatæ proditionis homines, falsa de se & conficta crimina calumniose commentos fuisse affirmaret, cui neque in mentem unquam venisset, quicquam adversus Cæsarem rerum novarum moliri: petere propterea magnopere a Barbiano, ut pro ea, qua erga se affici videretur, benevolentia aliquem ad se mitteret, cui mentem suam sinceram ac fidelem expromere posset: postquam in suis, quorum hactenus operà usus fuisset, nullam fidem, nullum fidele obsequium experiretur. Cum Barbianus se, acceptis prius ab eo literis fidei Ladislaum Petejum, equitum Ungarorum Cassoviæ præfectum missurum respondisset, ille non amplius quicquam rescripsit. Verum majori perculsus metu, cœptam proditionem nequaquam intermisit, ac ut facilius Haidones, fœdam hominum variorum colluviem, ed se pertraheret, non solum per levissimos homines spargi incertos rumores, sed etiam fictas dolo callido literas circumferri curavit, Barbianum ad exagitandam & extirpandam religionem, quæcunque Pontificia ac Romana non sit, advenisse: nec alias ob causas infensum adversus se animum gerere, quam quod in tuenda fortiter contraria veraque religione persisteret: illum sicuti Cassoviæ expulsis concionatoribus; ademptoque Civibus templo, tam religionem, quam ipsas Civium conscientias oppressisset; ita etiam Varadini & omnibus circa locis effecturum, ne quæ vel scintilla puræ ac reformatæ doctrinæ supersit. Quibus calumnijs Haidones ejusmodi rerum ignari, ut qui inter armenta & pastoriciæ vitæ sordes à puero educati instituti que essent, non parum commoveri videbantur.

1604 *Boscajus à Barbiano Comite vocatus dicto minime audiens fuit.*

Idem nefariis suis conatibus religionem obtendit.

Itaque Barbianus nihil consultius fore existimans, quam si numerato Haidonibus, de quorum præcipue fide dubitabat, stipendio, eos in officio contineret, conquisita mutuo ab alijs pecunia, & hinc inde à Mercatoribus Debrecenij & Varadini, satis difficulter corrasa, unius mensis stipendium eis persolvit: & convocatis eorum præfectis Blasio Lippajo, Joanne Silasio, Joanne Vivario, Blasio Nemethio, alijsque, non de religione aut ejus placitis quicquam sibi controversiæ cum Boscajo aut alijs quibusvis intercedere ostendit, sed an ille proditionis manifestæ, ac transfugij ad Turcas reus sanari & ad officium reduci posset, velle prius placido consilio ac verbis, deinde verò, ni pareret etiam vi & armis experiri Et inter hæc colloquia tam literas pugna Temesiensi ab ipsis interceptas, quam ea, quæ à Concinio & Mauritio acceperat, aliaque plura indicia eis ostendit: percunctatusque est, utrum adversus omnes Cæsaris æmulos & hostes, ipsumque etiam Boscajum, si aliter abduci ab incepta perfidia non posset, operam, quam jure meritoque debent, præstituri necne forent, ij se ad omnia pro Cæsare certamina promptos, ne Boscajo quidem excepto, ac paratos responderunt. Sed quando ea, quæ ipsis proposita essent, militum vulgo minus essent cognita, petere, ut misso quopiam ex præfectis

1604. fectis igneo, de ijs edocerentur; & eo alacriores ad capessenda jussa redderentur. Missus confestim Petejus, per omnia fere contubernia, ostensis omnibus meditati à Boscajo sceleris indicijs, ac discussa ea, quæ de religionis oppugnandæ aut exterminandæ negotio falso dispersa erat, opinione, juramentum ab eis exegit: quod haud cunctanter præstitere, seque in fide & obsequio Cæsaris vivere & mori velle succlamarunt.

Haidones juramentum fidei Cæsari debitæ renovant.

Inter hæc Boscajus nedum ad meliorem mentem redire volebat, sed occupatis Saca, Hencida, alijsque infirmioribus castellis, per quæ transeundum nostris foret, in perfidioso suo proposito pergebat; suosque haidones, quos ad quingentos mercede conductos habebat, ad eos, qui Cæsarianis in Castris militabant, amicitiæ & propinquitatis nomine sibi conjunctos commeare frequenter jubebat, eosque occultis sermonibus, præbitoque auro, ad defectionem solicitabat. Quo animadverso Barbianus, sedatis jam, ut putabat, præbito stipendio Haidonibus, postquam verbis ac consilijs apud hominem obstinatum, & fidei ac honoris oblitum necquicquam frustra laborasset, ad alia compescendi ejus consilia animum adjecit; ac cum copijs ad obsidendam Querequiam proficisci constituit. Igitur ad legatos Transsilvanienses perscripsit, ut Capriolum cum Vallonibus ad se majoribus copijs magnopere indigentem quam primum mittere ne cunctaretur. Quod ab illis sine mora factum est, eoque celerius, quo provincia ab eorum effrenata licentia ac insolentijs liberata aliquantisper respiraret. Ex castris vero ad Racamassum collocatis, reliquias Silesiaci equitatus, ac Peczium cum suæ legionis sex vexillis militum, ac aliquot tormentis & necessario eorum apparatu arcessivit. Erat tunc in castello, quod Adorianum vocatur: interim & Capriolus adfuit, & intervallo quatuor millium passuum ab Adoriano consedit: Peczius vero in oppidum Almasium, duobus milliaribus dissitum, divertit. Itaque Instituta ad XIV. diem Octobris profectione, cùm iterum Haidones in fidem Cæsaris jurassent, Barbianus Peczio, ut circa mediam noctem cum suis peditibus & tormentis atque impedimentis præcederet, edixit; ac Silesiaci equites eorum latera ac terga clauderent, ac lente sensimque interea incederent, donec ipse eos subsequeretur. Sed equitatus dicto parere, institutumque ordinem servare recusavit; Verum partim cum carris & impedimentis unà incedere, partim medio bene milliari subsequi voluit; nolle se semper militum legionariorum ac peditatus custodem fieri dictitans, ne serius in locum castrorum pervenientes, tam ipsi, quam eorum equi rebus necessarijs destituerentur. Peczius, relicto aliquantisper peditatu & tormentis, ad pontem Diosegianum Berequio amni impositum, cum aliquot equitibus præcessit, visurus an tormentis sustinendis & transvehendis validus esset.

Sub idem tempus dimidiæ noctis Dampierius quoque, ut injunctum erat, Haidones ad tertium tympanorum & buccinæ sonum è contubernijs educit, ratus eos juramenti memores minime operam detrectaturos, & uti Peczianis præcedentibus, unà secum insisterent, jubet; Sed illi ad subitam consternati seditionem, occulta, uti creditum est, Boscaii largitione corrupti, negarunt se progressuros, eo quod certioribus indicijs comperijssent, Barbianum & Germanos ad extirpandam religionem, & Boscajum, qui ejus tuendæ curam suscepisset è medio tollendum contendere, eaque exterminata, ad delendam stirpitus Haidonum gentem vires & arma conversuros; quapropter se statuisse, ne amplius auspicijs Germanorum & societate infaustam militiam exerceant; sed in eos, qui præcessissent, trucidandos arma convertant. His dictis facta conjuratione, & sublato ingenti clamore, relicto Dampierio præfecto, ac diris convicijs proscisso Germanorum nomine, præcipiti equorum cursu provolarunt, ac exercitum, dissolutis ordinibus procedentem aggressi, primo Peczium & equites nihil adhuc hostile metuentes invadunt; atque ij perturbato quidem sed minime fracto animo, obversa fronte, eos fortiter excipiunt, acreque cum eis certamen inire minimè dubitant: pugnatur diu & acriter; sed tandem Peczius, interfecto & prolabente humi equo, non sine gravi vulnere capitur, reliqui funduntur & dissipantur: postea peditatum cum tormentis & carris pone subsequentem adoriuntur; sed illi vallo ex curribus facto diu se defendunt, ac Haidones, plurimis interfectis & vulneratis, multa è sclopetis effusa glandium procella longe submovent. Ad extremum quum pulvis tormentarius fortuitum ignem concepisset, ordines militum dissolvit eorumque complures partim interfecit, partim varijs & gravibus illatis plagis afflixit: reliquum, quod supererat, jamque ad exiguum numerum fuerat redactum, Haidonibus prædæ cessit. Ad primum pugnæ rumorem Peczius, remisso ad Barbianum Christophoro Scarfello equitum præfecto, opem implorabat, atque is subito conscensis equis, cum ijs, quos apud se habebat, eo, ubi laborabatur adcurrere, ac Capriolo, ut cum Vallonibus subsidio venire maturaret, nuntiare non prætermisit, eumque ad pontem Diosegianum aliquantisper expectavit. Sed antequam opem tulissent, jam & pulvis sulphureus tanta cum militum strage succensus & pugna peracta erat: ac Haidones sese cum præda & captivis in tutum receperant: ac Boscajo ad famam victoriæ sese ad eos conferente, Debrecenium concesserant; ubi præda divisa, & vulnus Peczio, quod in tergo grave acceperat, obligatum fuit; Barbianus cum seram se opem suis tulisse vidisset, Adorianum ad serum diei se recepit, & postero die Varadinum, cum reliquijs profligati exercitus ire constituit; postquam Boscajus tam pontem Diosegianum, quam Sacaro, & Hencidam, ac Chatatum, & pontem, quem vocant, Siculorum, aliaque loca, per quæ transitus ad Sacmarium esse poterat, missis copijs præoccupasse dicebatur.

Haidones tumultuantes Dampierium deserunt.

Peczij copias magno impetu aggressi cædunt.

Cùm Varadinum esset perventum, consilio cum ducibus habito, cui etiam ex Ungaris Pancratius Senniejus, Ladislaus Petejus, ac Balthasar Cornisius interfuere, dictis sententijs visum est, currus & impedimenta exercitus ibi relinqui debere; & cum expeditiore militum manu Tocajum petendum: postquam Civitas Varadinensis propter ejus amplitudinem, multo verò minus suburbia nec vallo nec fossa munita, defendi nequaquam possent; in arcem verò

Barbianus, accepta hac clade, Varadinum se recipit.

propter

1604. propter ejus angustiam, diversarum nationum milites recipi non esse tutum censebant: præsertim autem Siculos, cum quibus Boscajus jam consilia de defectione miscuerat, ut id literæ ejus interceptæ facile testabantur. Itaque relictis Varadini impedimentis, sed facultate Sacmarium eundi sublata omni, circa meridiem abijt, ac sequenti vespere circa Solis occasum ad pontem Tibisci prope Tocajum pervenit; eumque cum exercitu transijt, & castra ibidem fixit: equitum Thraciorum turmis, ut in oppido Racamasso, ubi uxores & liberos habebant, relinquerentur, expetentibus. Quos tamen Haidones insequuti, eadem nocte ante auroram oppresserant; cæsis aut captis ijs qui ad eos deficere recusassent. Nec mora ad pontem magno numero provolantes, parum abfuit quin eo potirentur; quum propter matutinam & densissimam ejus diei nebulam, quæ visui obstaret, tormentis majoribus ex arce eminus defendi non posset. Verum Barbianus & Dampierius strepitu sclopetorum audito, quem pontis custodes ad primum hostium conspectum ediderant, adcurrerunt, & rejectis hostibus, & dissoluto aliquot in locis ponte rem restituerunt.

Indeque Tocajum contendit.

Paulò pòst ad ripam Tibisci equo vectus accessit Blasius Lippajus singularis perfidiæ ac proditionis summus auctor, ac colloquium Barbiani petijt, ad quem ille sui loco Dampierium misit. Sed quum nihil operæ pretij præter vaniloquentiam & malignitatem inanium verborum attulisset, abire in malam pestem jussus est. Ibi cognitum fuit Racocium valetudine impeditum domum redijsse; Valentinum autem Homonnianum, quem cum nobilitate earum regni partium, ad incerta belli, circa Sixonem vigilare jusserat, cum omni nobilitate Boscaio se conjunxisse, eo quod religionem, quam hactenus professi essent, sibi publico decreto interdictam conquererentur: quod quidem ejus decreti punctum, sub extremum finem adscriptum, absque publico consensu irrepsisse in acta affirmarent: ejus fraudis tantam apud eos vim esse, ut reliquis omnibus actis legitimam firmitatem adimat; ideoque ipsi ad nulla onera publica adstricti esse censeantur: & propter eam causam nec milites in castra mittere, nec jumenta vehendis tormentis curulibus conferre, in summa nec dicto audientes esse velint. Cujus rei causa præterquam quod nobilitas ac Civitatum legati in comitijs coram judicibus ordinarijs questi essent, tum vero postea, primo ad Galsecium oppidum, ac deinde Nagidam convenerant: ac nihil fere ad concitandam seditionem deesse aliud quicquam, quam dux & auctor videbatur. Sed Stephanus Bathorius, licet ejusdem cum ipsis religionis sectator, suscipere eam provinciam eo quidem tempore recusavit, sicque ad Boscajum, opportuno eis tempore rebellantem, ac proditionem prætextu religionis velantem confugiendum duxerunt. Itaque Barbianus nihil consultius fore ratus, relicto Tocajo, ac Rubero, ut locum summa fide Cæsari servaret, admonito, Cassoviam versus, ubi uxorem & familiam reliquerat, iter suscepit, præmisso Rotivicio, qui adventum suum Civibus significaret; & si secus fieri non posset, templum quoque aliquod eis exercendæ eorum religioni polliceretur. Sed illi prætore urbis Joanne Bocacio Silesio rigido Lutherani dogmatis assecla, operam imprimis navante, statim 1604.

Valentinus Homonnianus ad Boscaij partes transit.

post pugnam à nostris apud Adorianum male pugnatam, Stephanum Hercegum, ad Boscajum Debreceonj spolijs aliena perfidia partis dividundis, ac muneribus ad Turcas socios mittendis intentum, miserant, urbemque in ejus fide & potestate futuram nuntiaverant. Quæ res partibus Cæsarianis incredibile detrimentum attulit: neque enim ille unquam longius Transsilvaniæ finibus abscedere, aut Tibiscum transire ausus foret, nisi Cassovia portas ei aperuisset. Ad quod pessimum facinus patrandum, illi non tam ob ademptum sibi majus templum, turbatamque ibidem religionis professionem adductos referebant: quamquam id etiam molestissime ferrent; quam quod pagis circiter XXVIII. quos liberali veterum regum indulgentia Civitati attributos possedissent, à Barbiano jussu Cæsaris privatos esse conquererentur; ita ut colonorum opera, nec ad quotidianas vitæ necessitates, nec ad colendas vineas, quas in Tallia ac Mado haberent, uti possent; ex quarum fructibus & vino, quod nobile admodum & generosum ibi nascitur, omnia fere emolumenta & redditus, coementibus ea ingenti pretio Polonis, constare videntur.

Cassovia etiam à Cæsare ad Boscajum deficit.

Progredienti cum reliquijs copiarum Barbiano, occurrit Rotinicius, ac prætorem urbis Boccacium, cæterosque cives, dissimulata in præsens perfidia, Cæsari fidem quam debent servaturos; sed nec eum, nec milites in urbem intromissuros respondisse nuntiavit; ne ipsorum causa ab Haidonibus, qui subinde eum sequerentur, Civitas aliquid detrimenti pateretur. Igitur consilij inops, & suæ, suorumque qui in urbe erant, salutis sollicitus, variaque animo volvens, ad extremum regno & provincia sibi concredita excedere nequaquam voluit; sed se ad Christophorum Turzonem, qui in arce Scepusiana per id tempus agebat, conferre statuit; & ex itinere equites Silesios in Eperiessa urbe reliquit: sed qui deinde paucos post dies, metu perculsi, non sine reip. & Cæsaris detrimento, urbe vacua relicta, inde in patriam discesserunt. Habebat secum fugæ comites & socios Dampierium, Panciatium Senniejum, ac ex Valachie Leucagam Radulonis Transalpini turmæ equitum præfectum, ac Marcum Vaivodam Moldaviâ profugum & exulem, sed equitibus sub ipso Barbiano præpositum, ac Italos suos circiter XL. cum quibus una statuit alterutram fortunam Scepusij experiri. Locus is visus est ei commodior, etiam si obsidio toleranda foret, tum propter Turzonis propensum adversus Cæsarem animum, tum propter liberas Civitates, quæ circumjacebant: in quibus tamen omnibus necessario & difficili tempore, fides & officium maxime desiderata sunt. Nam & Eperiessa, & Cibinium minus, & Levocia, impellente Joanne Desessio exemplum Cassoviensium sequutæ, partibus perduellium adhæserunt.

Barbianus Cassovia exclusus, ad Christophorum Turzonem se confert.

Interea Boscajus, collaudato multis verbis Cassoviensium erga se studio, ac beneficio, quo in offerenda ei urbe usi essent, Blasium Lippajum, ut suo nomine urbem occuparet, præmisit; qui biparito itinere facto, Tibiscum partim penes Tocajum, partim Vardam cum exercitu trajecit: eique Cassoviam venienti Bocacius

Cibinium minus, Levocia, & Eperiessa perduellibus se dedunt,

1604 cius prætor, reliquique Cives nihil cunctati portas aperuerunt, ac in fidem & clientelam Boscai recepti sunt: uxore Barbiani ac servis & familia prius urbe emissis; quas Joannes Catajus, Michaëlis frater Germanus, singularis sceleris & perfidiæ nota, omnibus rebus in itinere spoliavit, sicque Scepusium ire permisit. Cæsaris ærarium, quod in urbe erat, continuò expilatum est, armamentaria cum tormentis, & alijs rebus bellicis patefacta & occupata; magistri tormentorum Germani vi, & minis, ac captivitate in partes traducti; Præfectus ærario Nicolaus Micacius Episcopus Varadiensis captus, & direptis omnibus rebus, sub arctissima custodia detentus: collegæ ejus Georgius Caproncius, & Nicolaus Orleius (nam Georgius Hoffmanus in Transsilvania aberat) Sacramento ad illius fidem adacti. Eandem carceris fortunam subijt Georgius Salatnocius Episcopus Quinqueecclesiensis. Quidquid autem publici privatique juris in urbe erat aut Cæsaris, aut eorum, qui ejus partes sequebantur; id omne in prædam & rapinas conversum est: domus prætoria Cæsaris ad hospitio excipiendum Boscajum destinata ac expurgata. Quibus omnibus diripiendis tanta Lippaij erat immanitas, ut nemini parceret, quin aurum argentum, pecuniam, arma, equos, vestes, vina, frumentum, pecora, & quicquid ejusmodi dici potest ab ijs; apud quos relictum habebatur, jurejurando adactis crudelissime extorqueret; & multis occultare & negare conatis vulnera & necem intentaret. Quod genus inhumanæ crudelitatis, tam ille, quam alij ejus farinæ homines alijs etiam in locis & Civitatibus, nihilo minori avaritiæ & libidinis exemplo indignum in modum exercuerunt: gementibus miserabiliter bonis; atque immania scelera sine summo dolore & multis lachrimis aspicere nequeuntibus. Similem in modum domus Luchini divitis mercatoris Italici, & aliorum, qui catholicam religionem profitebantur, prodentibus clam Civibus, impie & crudeliter direptæ sunt. Michaël Catajus, qui Callone Cæsaris erat præfectus, summa agitatus perfidia, statim post adversæ Adorianæ pugnæ successum sponte, seque & locum Boscajo dedit, ac quod esset Latinis literis paulo alijs eruditior, epistolarum magister & Cancellarius ab eo constitutus fuit.

Blasius Lippaius Cassoviam occupat & expilat.

Michaël Catajus Callonem Boscajo dedit, Ejusque Cancellarius constituitur,

Occupatâ Cassoviâ, Lippajus attractis illinc è Cæsaris armamentario ac Levocia tormentis currulibus, Scepusianam arcem, in quam Barbianum se recepisse cognoverat, obsidione cinxit, & triduo pòst scalis admotis, inferioris arcis partem occupare contendit: Verùm à Barbiano & paucis quos habebat militibus, strenue rejectus est, amissis & vulneratis quamplurimis suorum, ubi etiam ex ijs, qui intus erant Barbiani signifer Italus dimicans interfectus est. Cum hostes vera vi nihil proficerent, quod Barbianus multa contentione sese tueretur, ad artes & minas conversi, Turzonem cohortari ceperunt, ut eo ipsis tradito, Boscajanas partes amplecteretur, futurum ei honestum apud regem & principem (tali enim honore homines flagitiosissimi illum dignabantur) gratiæ & dignitatis locum; sin salubriora monita admittere nollet, bonis ejus & oppidis vastisque incendia; ei verò, si in manus incideret, præsentem cædem minabantur. Quamobrem

Lippajus in Scepusiana arce Barbianum irrito conatu oppugnat.

magno labore Barbiano fuit enitendum, ut delinitum Turzonem in partibus Cæsaris conservaret, ne juvenis flexibili ingenio à suis militibus laboris & incommodorum belli pertæsis seductus, durius aliquid statuendum putaret. Perstitit tamen ille firmiter promissi tenax, ac omnem fortunæ aleam cum Barbiano una sustinuit; donec hostes post XXII. oppugnationis dies Calendis Decembris irritæ obsidioni finem fecerunt, ac rebus infectis, & relictis etiam quatuor tormentis majoribus, quæ secum auferre non poterant, ultra Braniscam montem, ad Sirocam atque inde versus Cassoviam discesserunt; pagis Turzonianis passim ubique crudelem in modum concrematis; ipso ignes & tecta ardentia ex arce prospectante. Quo incendio oppidum quoque Somolnocum, & machinæ, quibus admirabilis naturæ aquæ, ferrum omne paucorum horarum spatio in cuprum convertentes, siphonibus hauriri, & per diversa incilia derivari solebant magno operarum detrimento Turzonisque damno conflagrarunt. Solutâ obsidione, Barbianus ad Bastam primo, ac deinde ad Matthiam Principem & Cæsarem discessit.

Barbianus Pragam abit.

Interea post solutam Strigonio obsidionem abeuntibus Turcis, Basta jussu Cæsaris cum selectissima exercitus parte Cassoviam iter suscepit: in qua equitum & peditum XV. millia esse ferebantur, ac Zolium, quod vetus vocant, pervenit: ibique aliquot diebus substitit, ut intra eos militibus labore itineris fatigatis quietem concederet, & copias quæ sequebantur, expectaret. Postea cum ad diem XIII. Novembr. Lossoncium, ac inde Filecum duxisset, castraque in subjectis agris collocasset: Boscajanos Haidones, duce Blasio Nemethio, Castellum Osgianum, quod amæno colli impositum, duorum millium passuum intervallo distabat, expugnasse, & castra ibi metatos esse cognovit. Erant ij numero amplius quatuor millia, sed quibus haud minor pars agrestis & inconditæ plebis, partim inermis, partim qualibuscunque telis, ut sunt præacutæ sudes, ac longurijs transversim adaptatæ fœnariæ falces, utcunque armata, vel sponte odio Germanorum, vel vi & metu ab Haidonibus adacta sese aggregaverat. Itaque Basta nihil cunctatus, adversus illos exercitu ducto processit, Friderico Comite Hollachio, quem legatum in exercitu constituerat, præire jusso. Perventum est circa meridiem Osgianum, facto penes Tornalliam itinere, ac sine ulla mora in perduelles & agrestium turbam infestis signis itum. Tanta autem fuit Blasij eorum ducis temeritas, ut quamquam militi & duci veterano, ac multis stipendijs prælijsque & bellis exercitato, tam numero quam viribus, & militum genere, & disciplina longe inferior esset; tamen expectare ejus congressum, nec pugnam detrectare auderet; quantumvis non deessent quidam ex socijs, militiæ peritiores, qui Germanorum sclopetis peritè admodùm jaculantium impetum devitandum, ac copias ultra Rimam & Balogum amnes, in tutiora loca reducendas esse suaderent; aut ad Sanctum Petrum, ubi Blasius Lippajus, cum cæteris Haidonibus ad Sajonem flumen castra habebat, retrocedendum.

Basta cum copiis in Transsilvaniam redit.

Haidones Blasio Nemethio duce à nostris desfecti caduntur.

Progredientibus Germanis, Blasius nihil ijs, quæ à socijs, haud inutilia proponebantur, motus,

1604 motus, usque ad Darocium pagum, cum CCC. socijs obviam equitavit, eosque leviori prælio excepit; cæteros veró equites, qui ex ordine Haidonum erant, ac agrestium multitudinem, ex qua peditatus constabat, ad pontem rivo prope Osgianum profluenti impositum collocavit, tormentumque currule minus, quod falconem vocant, attribuit. Pugnando & semper retrocedendo, cum ad Haidonum sociorum castra pervenisset, Germani sclopetis suis eos acerrimè infestare ceperunt; quorum ictus nec Blasius nec Haidones, nec eorum equi ferre potuerunt. Itaque ejus jussu locum & aciem, in qua pugnando hactenus perstiterant, deserere ceperunt, eo animo, ut se post peditatus terga reciperent, ac peditibus immixti, ab eisque defensi, tutiori loco Germanorum vim facilius sustinerent. Verum agrestes belli rudes & insueti, postquam Haidones loco se movere vidissent, fugam esse rati, statim fœde profugiunt, & Germanis egregie vincentibus, terga dant. Illi sublatis vocibus instandum victis utendum victoriâ exclamantes, cædendo palantes ac vulnerando, agrestes pariter & Haidones, nullo discrimine partim glandibus, partim prælongis hastarum cuspidibus facile confodiunt, atque ad unum contrucidant: sicut ab ira & odio exacerbatis, nemini armato vel inermi parceretur, & ad incutiendum alijs terrorem, nullum omnino vivum superesse paterentur. Cecidere ex Germanis pauci, vulnerati nonnulli, inter quos Ferdinandus Colonicius; sed ex hostibus duo M. & amplius. Blasius retentare fugientes conatus, equo desilijt, & in dextris & gladijs ac virtute non in pedum velocitate spem victoriæ esse clamitans, quum nihil proficeret postremo in castellum cum reliquijs fusi peditatûs sese recepit, & Germanos eminus arcere crassioribus sclopetis constituit. Sed Basta summ usus 1604 celeritate, missis in castra nuncijs, qui tormenta duo absque mora attrahenda curarent, ijsque adductis castellum concuti jussit. At ille rebus desperatis, cum se & suos aliter servare non posset, erumpendum & ferro viam parandam deliberavit: Apertâ igitur portâ omnes simul erumpunt, sed à Germanis subito adcurrentibus circumventi, cæsique sunt, paucis evadentibus, & Blasio mox inter primos capto.

Basta victoriâ potitus, Blasium interfici jussit, & suas copias Eperiessum versus promovit; quo cum pervenisset, Civitatem ad partes perduellium traductam reperit; multisque verborum minis, & extremi discriminis denunciatione, & ad extremum, ni paruissent, tormentorum prolatorum terrore perpulit, ut in urbem admitteretur; & in ea ac suburbanis castra collocaret: sed ea Civibus data spe, ne in sua religione, quæ Augustana erat, turbarentur. Ubi per aliquot dies quiescendo occasiones quæsivit, quibus hostem furentem, & majores quotidie vires & incrementa sumentem propulsare posset; ne si cunctaretur, impunitate & mora perniciosi malorum progressus adeo invalescerent, ut postea omnis obviam eundi labor & studium frustra suscepta esse viderentur. Civitas autem ea in hunc modum tempestive resipiscens, & rursus ad Cæsaris obsequium reducta, quamquam ab alijs rebellibus sæpe gravissimis incommodis affecta, ac igne & ferro vastata; recepto tamen Germanorum militum præsidio, & contemptis omnibus periculis, rerumque & fortunarum suarum dispendijs, usque ad belli exitum in fide & officio constantissime perseveravit.

Nemethius captus occiditur.

Eperiessum Bastæ studio ad Cæsaris partes reducitur.

NICO-

NICOLAI ISTHUANFFI PANNONII, HISTORIARUM DE REBUS HUNGARICIS

LIBER XXXIV.

1605.

QUintus supra M. & DC. à partu Virginis annus jam sequitur, cujus memoria nova tyranide, discordijs Civilibus, celeri populorum defectione, & quod fædum auditu est, fœdius visu fuit, patriæ vastitate a Civibus impie illata recens quidem est, sed injucundæ atque adeo acerbæ recordationis. Hæ namque mutuæ cruentæque dissensiones, prætextu quidem religionis, re tamen vera dominandi libidine subortæ, tantam in pejus & deterius rerum omnium mutationem attulerunt; ut pollutis antiquæ & sinceræ religionis placitis, corrupta militari disciplina, variatis moribus, nemo jam hominum, nemo Dei immortalis verecundiam habeat, non edicta principum, non eorum, qui religioni præsunt, præcepta atque instituta observentur: vagi milites ex pessimo servilique genere ac fece hominum collecti, ideoque licentia effrenes, jussu, injussu, ubi velint, ubi libeat, impune vim libidinemque exerceant suam, non signa, non ordines servent: promiscui etiam cætus hominum, civilis neglecta ordinis ac concordiæ cura, non religione, non moribus, non pietate à barbaris & incultis hostibus differre videantur, adeoque omnes spretis bonorum monitis proni in malum ruant. Quæ omnia utinam non calamitatis ac cladis, certissimique interitus haud dubia signa, atque prænuntia Deus Optimus Maximus esse velit.

Racocius.

Initio hujus anni trajecto Tibisco Boscajus, Cassoviam venit, & in itinere ad Sigismundum Racocium Sirentium divertit; qui tametsi à Cæsare ad præfecturas, honores, & divitias evectus, & in Senatum receptus erat, ad eum tamen desciivit, cum compluribus aliis, quos ad deflectendum à fide, aut metus, aut novarum rerum cupiditas avertit. Inter eos præter Homonnianos fuere Nicolaus Dersffius, Franciscus Magocius, Georgius Secius, Desesffii, & Pereni duo juniores, ac omnis fere partium superioris Ungariæ nobilitas. Sed præ aliis præcipua Pauli Niari, ac notabilis defectio fuit: Is siquidem pro Agria amissa nulli noxæ ac pœnæ addictus, sed magis Varadinensi haud minoris dignitatis ac commodi præfectura à Cæsare accepta; deinde cum Pragam venisset, stipendiis persolutis, ac donativo quoque cohonestatus, & in Senatorium ordinem adnumeratus; cum primum tamen Cassoviam attigisset, secus quam fide data promiserat, non sine magna ingrati animi malevolentià illius partibus adhæsit. Igitur factus animo insolentior Boscajus, literas ad Mehemetem Vesirium, ac ad Budensem purpuratum dedit, & Janiceros ac alterius ordinis Turcas auxiliares postulavit, accepitque; & coactis undique quantis potuit copiis, Bastæ & Cæsariano exercitui occurrere non dubitavit; Nicolao Sennieio cum mille selectioribus peditibus, & CC. equitibus, ac legato Alberto magno Cassoviæ in præsidio relictis. Erat Basta cum exercitu haud procul Sendrone; qui audito perduellium adventu copias promovit; & concurrere duo exercitus ad Edelinum pagum, penes flumen Boldvam, quod ex alpibus Murano proximis ortum, deinde Sendronem præterlapsum Saioni miscetur. Et primum impetum magna vi hostes sustinuere, ac diu prælium protraxere, donec advesperasceret, quo tempore obscuritas noctis prælium diremit. Mane facto enim crassiores nebulæ cœlum diemque obtexissent, Basta hostes necopinato adortus, in fœdam fugam conjecit; primique omnium milites Magociani sublatis vexillis terga verterunt: deinde Boscajus & Homonnianus, cum prætorianis versus Serencenium profugerunt. Janiceri & alij Turcæ, qui numero fere DC. erant, cum diu apud tormenta fortiter dimicassent, neque ea a Cæsarianis auferri paterentur, ad unum omnes cæsi fuere, tormentis octo currulibus eorum potestati relictis. Cecidere in hac pugna præter Turcas, perduellium circiter M. & D. Ex Bastæ militibus pauci desiderati; duo tamen ex præcipuis Germanorum occubuere, à Turcis pro tormentis interfecti, Ludovicus Comes Erpachius, Hollachianæ equitum turmæ signifer, ac Fridericus Solmensis Comes juvenis, qui biduo ante Pestanæ legionis ab Jagenraitero desertæ præfecturam à Basta erat consequutus. Ferunt Boscajum adeo adversæ hujus pugnæ successu externatum ac perterritum fuisse, ut neque Cassoviam se recipere auderet; sed rectà Agriam, indeque ad Turcas Budam profugere cogitaret: nisi Valentinus Homonnianus, quamquam juvenis, animum ei, multis in medium adductis rationibus, erexisset.

Homonniani, Magocius, Dersffius, Secius, & Niarius à Cæsare desciscunt ad Boscajum.

1605.

Boscajus, accitu Turcarum copiis, Bastæ occurrere statuit.

Cum eodem prælio dimicans vincitur.

Ea

1605

Basta Bendronem recipit.

Eâ victoriâ Sendronem Basta recepit, ac rursus Eperiessum cum victore exercitu contendit: Ubi non diu moratus Tocajum, quod ab Haidonibus in modum lentæ obsidionis erat circumvallatum, nec tamen tormentis petebatur, periculo eximere decrevit. Igitur infra Eperiessum transvadato Tarcio amne Rosgonum, ac Missejum prætervectus, eo iter intendit. Cujus adventu cognito, Haidones relictâ obsidione in varias dilapsi partes profugere, ipse vero commeatu ad multum tempus suffecturo, ac præsidio ibi relicto, & Georgio Rubero spe auxiliorum confirmato, rursus Eperiessum reversus est, hoste nusquam prodire obviam auso. Cùm ibi in castris esset, & exercitus multarum rerum penuriâ premeretur, Matthiam principem, ut stipendia militibus primo quoque tempore mittere maturaret, admonuit. A quo curata ea absque mora sunt, ac XXIX. currus, pecunia ac laneo panno argentoque elaborato, & multis alijs rebus onusti, quæ ad ducenta millia aureorum numum pretium æquare ferebantur, Eperiessum ire jussi sunt, comitantibus eos Philippo Comite Solmensi, ac Gothardo Starembergio, alijsque Germanis. Sed quum Filecum pervenissent, ac Tanhauserus ducentos equites ac totidem pedites præsidij causa eis petentibus adjunxisset, quo securius in castra veherentur, accidit singulari eorum, qui comitabantur, perfidiâ, ac Cæsaris & militum detrimento damnoque, ut qui tueri ea ab alijs debuerant, ipsi ijdem diripiendis curribus & pecunijs nefarium animum adjicerent. Itaque interfectis ex aurigarum numero nonnullis, & alijs, qui strictis gladijs resistere ausi essent, equos & currus in proximam silvam abripuere; effractisque scrinijs, & divisa inter se pecuniâ ac cæterâ prædâ, pars ad Boscaium, pars in Poloniam ac alias regiones & latebras profugerunt. Solmensis & Starembergius, conscensis, quos sors obtulerat, equis effusa fuga Filecum repetivere; & Tanhauserius missis aliis equitibus, quorum fidem probatam habebat, prædones illos per silvas & montes frustra indagavit. Basta cognito hoc tam enormi perfidorum militum scelere, exercitum ægre, quin dilaberetur, retinuit; spemque fecit brevi aliam pecuniam aliaque stipendia affuturas, dummodò per aliquod tempus officio fungi, ac dicto audientes esse vellent.

Tocajumque obsidione liberat.

Currus pecunia ac panno, in militum stipendia, onusti à Felecensibus diripiuntur.

Basta Cassoviam admotis castris frustra tentat.

Nec multo post Eperiessio digressus, Cassoviam terrore admoto tentandam ratus, spretis nivibus pluviâ frigidiore immistis, quæ turbato cœlo decidebant, eo exercitum duxit, propiusque urbem castra locavit, missis per idoneos homines in urbem literis, gratiam Cæsaris & clementiam, ac eorum quæcunque ablata ab eis erant restitutionem pollicitus est; si redire ad officium pristinum vellent. Verùm Cives communicato cum præfectis consilio, illum in Transsilvania quoque plurima populis illis miserrime divexatis promisisse, quibus neutiquam stetisset, responderunt, ac in proposito pertinaciter perstiterunt. Interim sub eius diei vesperum Blasius Lippaius cum Haidonibus erupit, ut suburbia concremaret, ne Cæsarianis receptaculo forent. Verùm à Germanis reiectus, in urbem rediit, cum aliquot socios glandibus traiectos amisisset. Captus tamen ex Cæsarianis fuit Leonardus Jellus Husti præfectus, vir strenuus, qui cum Mansfeldio Principe in Pannoniam venerat, & in urbem introductus; ubi à Nicolao Sennieio crudeliter interfici iussus est. Cùm verò exercitus partim vim frigoris & cœli iniurias ferre non posset, partim vero multi ex minoribus præfectis se adversus religionem, quam ipsi eandem cum Ungaris, qui pro ea seditionem movissent, profiterentur, pugnare detrectarent, ac stipendiorum quoque tarditatem causarentur: nec Basta eis persuaderet, non negocium religionis sed dominatus agi; & supra has difficultatea commeatus quoque penuriâ laborari ceptum est, ad VI. Idus Decembris castra Eperiessum reduxit, copiasque per pagos vicinos in hiberna distribuit; quarum ea fuit in cogenda præda avaritia & crudelitas, ut omnium voluntates, etiam qui adhuc in partibus Cæsaris persistebant, magnopere abalienarentur; adeo ut quum nomine Cæsaris omnibus, qui redire ad obsequia vellent, obliteratâ præteritæ defectionis memoriâ gratiam offerret, eamque ostenso palam diplomate publicari juberet, nemo tamen reperiretur, qui obtemperandum existimaret. Postea quoque sæpius à milite ob stipendiorum tarditatem impensius tumultuatum est: & ipse modò precibus & pollicitis, modò certa temporis ac diei, ad quem pecunia adforet, denunciatione, iratos ac sua flagitantes ægerrimè placavit, in officioque quantum potuit continuit.

1605.

Indeque exercitum in hyberna deducit.

Militum licentia & rapina,

Actumultus ob stipendiorum tarditatem.

Dum in hunc modum procrastinando res differtur, ac Cæsariani per pagos distributi in hibernis otiando ac prædando tempus transigunt. Haidones Cassovia de nocte egressi, in eos, qui Sovarij, & S. Petri pago erant, intempestæ noctis tenebris irruperunt; ubi Carolus Cnlonicius cum suis equitibus hospitium erat sortitus; is quamquam è somno experrectus, interioreque tantum tunicâ indutus, improvisos hostes adesse sensisset, ignominiæ tamen loco ducens, si vel iniquiore loco pugnam abnueret, diu pugnando ac reluctando hostibus repellendis obstaculo fuit. Sed postea illi, injecto tectis igne, pagum succenderunt, captoque Pettingero & abducto, & Copello signifero interfecto, Cassoviam redierunt, cum ex ipsis quoque circiter XXV. cecidissent, multique sclopetis vulnerati discessissent. Interim vero quum vulgus militum nullo modo amplius in castris persistere absque stipendijs vellet; ea vero nusquam apparerent, Basta eos, uedurare vellent, acri sermone adhortabatur, ac propemodum adferendæ pecuniæ certam propemodum spem præbebat: debere ipsos duobus jam prælijs victores, & nec pedite, nec equite, nec numero, nec militum genere ac delectu hostibus inferiores, aliquantisper rerum difficultates æquo animo ferre, donec patiendo & vigilando, Deo Opt. Max concedente, ipsoque annitente, brevi integra victoria pareretur: fortibus viris, quales ipsi se multis prælijs & bellis ostendissent indignum fore, desertâ corruptâque victoriæ spe, de reditu cogitare, ac tantum flagitij committere, quo tam sibi duci ipsorum, quam universo exercitui ac Germanico nomini, æternæ ignominiæ infamiæque dedecus inureretur. Sed quum nullis hortamentis, nullis artibus permoverentur; jamque Vallones sublatis signis injussu suo

Isthuanf. Hister.

1604. abitum pararent, fremens ac gemens, fortunamque incusans, quæ incompatabilis gloriæ victoriam, fæda militum consternatione & contumacia sibi è manibus eripuisset; quamquam ipse jus imperij haberet, manus tamen necessitati dedit, & signa canere ad profectionem jussit, adeoque ante exortum solis unà cum tormentis & impedimentis, Levociam versus iter direxit: atque ibi per aliquot dies substitit, expectabundus, an milites spe aliqua exolvendi emeriti stipendij delinitos in officio continere posset.

Basta militum seditione compulsus Levociam versus iter suscipit.

Bastà in hunc modum discedere coacto, Boscajus, confluentibus quotidie ad eum prædæ aviditate militibus, quibus maxima & inaudita peccandi impunitas & licentia erat, resumpto animo, non Tocajum duntaxat, sed & Sacmarium obsidione cingendum deliberavit, ac emissis diversissimas in partes Haidonibus, veluti crabronum examinibus, uno eodemque tempore varias arces, quæ adhuc Cæsari parebant, ad defectionem solicitare, ac loca negligentius custodita in potestatem redigere cepit. Misso igitur cum duobus millibus Haidonum Francisco Redeio, Corponam primum occupavit, quæ ei metu coacta portas aperuit; Situiani & Chabragiani, ubi tormenta ij, qui Hatuano profugerant, reliquisse dicebantur, sponte se dedidere, & Joannes Verebellus absque cunctatione Vaciam tradidit, sed loco manere permissus fuit. Filecum autem Thomas Bosniacus, qui ad ejus factionem transierat, ab Honorio Tanhuseio, & Hieronymo Arconato Silesio custoditum, cum duobus millibus Haidonum, ac Janicerorum cohorte, & agresti, quæ circum habitabat plebe, tam arcta obsidione circumdedit ut exire aut egredi nemo posset. Trincinium vero, quod à XL. Germanis militibus, è cohorte H[illegible]quirchiana delectis pigre admodum custodiebatur, civitate se dedente, ab Joanne Srasio, & Stephano Carolio, ac quodam Rutheno Belistecio (is postea furti convictus in furca pependit) obsessum fuit. Levam oppidum à Colonicio uxoris Sophiæ Pereniæ, quam duxerat, jure possessum, Redeiani Haidones, injectis de nocte facibus, totum combussere, arce intacta relicta, quod ea ab ipso Colonicio defenderetur. Saduaiam LX. milites Germani, qui præsidio impositi erant, ad primum Haidonum conspectum fædo pavore perculsi similiter dedidêrunt, quam contempto hoste facile retinere potuissent, quum tantæ firmitatis ac munitionis esset, ut à Suendio olim totis viribus obsessa ac diu oppugnata non nisi deditione capi potuerit. Zoliensis quoque arx, & oppidum muro cinctum, cui Lucas Fesserius præerat, à paucis Haidonibus levi obsidione premebatur, ut quemadmodum alia loca quælibet, ita hanc quoque omnibus præclusis aditibus, ne quid alimenti importari posset, fame & rerum inopia adactam ad deditionis necessitates compellere possent. Eodem tempore arx quoque Viglesia, quæ olim procerum Rascanorum fuerat, obsidionem tolerabat: cui Christophorus Rappachius Semniciensis Cameræ Metallicæ præfectus, cum uxore & liberis erat inclusus; Hanc ab Haidonibus bis terve oppugnatam, ille cum paucis suorum, cæsis haidonum amplius CC. fortiter & impigre conservavit. Impari tamen virtute fideque Balthasar Covacius, qui Palanco & Dregelio præerat, ac ij, qui Nogradi, Bujaci, & alijs arcibus erant, ad hostes defecerunt. 1604.

Discedente Basta Haidones varias arces in ac deditione invadunt.

Quum inter hæc Boscajus Cassoviæ moraretur, ac Bastam discessisse cognovisset, Nicolaum Senniejum, & Blasium Lippajum cum valida Haidonum manu Eperiessum misit, qui primum verbis tentarent, an cives adduci ad aliquas deditionis conditiones possent; deinde si id non procederet, etiam vim adhibere conarentur; igitur cum ad eorum clamorem, quo urbem sibi tradi postulabant, ac nomine Boscaij incolumitatem pollicebantur, nihil responderent, admovere mœnibus scalas, ac suos ad scandendum incitare ceperunt. Verum à Germanis militibus, eorumque duce Georgio Emerico Puchainio, quos Basta in præsidio urbis reliquerat, rejecti, ac glandibus & tormentis vulnerati re infecta Cassoviam, unde venerant, redierunt. Postea Boscajus, discessu Bastæ magno metu liberatus, ad Serencium ire decrevit, ut ibi Comitia factionis suæ hominibus, quos jam ad ingentem numerum, partim vi & metu, partim odio Germanorum excrevisse videbat, publicaret. Sed prius quam eo proficisceretur, Blasium Lippajum, sive ut in ejus opibus, quas ingentes urbis Cassoviæ ac nobilitatis direptione congessisse fama erat, potiretur, sive stolida quadam ejus temeritate offensus, qua rerum & consiliorum ejus rationibus licentius quam par erat sese immisceret, eumque ab se potissimum ad tantum regij honoris & amplitudinis fastigium evectum esse, nec se inscio inconsultoque, honores & magistratus cuiquam conferri debere dictitaret, è medio tollendum constituit. Dedit igitur ejus rei conficiendæ negotium Michaëli Catajo, Nicolao Senniejo, & Alberto Magno. Qui illum ad cœnam invitatum, in hospitio Catajj, dum per angustum quendam & tenebricosum locum in proximum cubiculum transiret, adactis in pectus & ventrem pugionibus, contrucidarunt, & cadaver servis ejus ad sepulturam tradiderunt. Fuit Lippæ ex ignobili ac sordido hominum genere, quos Cinganos vocant, ortus; multis latrocinijs, perjurijs, furtis, proditionibus infamis, ideoque eo vitæ exitu non prorsus indignus, si ab alio, quam Boscajo cæsus esset, cui ultima proditione & pugna Adoriana non inutilem, quamquam infamem operam impendisset.

Eperiessum vano conatu à Boscajanis tentatur.

Blasius Lippajus à Boscaij administris, summa perfidia trucidatur.

Uxor ejus, exuta spolijs per sævitiam mariti congestis, ac catenis aureis, quibus collum impudenter ac indignè onerare solebat, ad pristinam inopis & servilis vitæ conditionem redire coacta est: illeque peracta cæde postea subjiciebatur crimini, ac perfidiæ, quod occulta cum Basta & Germanis consilia habuisset, quibus Cassoviam eis tradere voluisset.

Interea quum Comitia, quæ Cæsar ad initium hujus anni promulgaverat, his perniciosis motibus interturbata solutaque essent, ij, qui è Senatorum numero convenerant, communicato inter se consilio, Viennam profecti, Matthiam principem orarunt, ut quamquam ipsi sicuti nihil magnopere timendi, ita nihil contemnendi auctores esse vellent; tamen missis ad Boscajum legatis experiretur, quibus modis extinguendo ei igni obviam iri posset: & an ille

oblata

1605. oblata aliqua spe pacis sanari posse videretur. Sed quum princeps nihil se ea in re à Cæsare documenti accepisse respondisset. neque tamen prohiberet, quin Senatores, si ita ipsis videretur, aliquos ex suo ordine ad eum ablegarent, absque mora missi fuere Demetrius Napradius Episcopus Vesprimiensis, & Sigismundus Forgacius, qui eam provinciam promptis animis obiêre; rati se pro vetere amicitia, quæ ipsis cum Boscajo intercessisset, illum ad amplectendam concordiam haud ægre adducturos. Sed longe aliam in eo mentem rebus ex animi sententia succedentibus, alios spiritus elatiores, quam putarant, repererunt. Nam quum primo ad Bastam, qui nondum se Eperiesso, ut ex hibernis moverat, venissent, illumque de suo adventu certiorem reddidissent, ægre admodum eos in sui præsentiam admisit: & cum tandem serius admisisset, postquam non Cæsaris, nec principis, sed privato Senatus nomine acturos venisse cognovisset, rebus infectis, remisit, atque ij non ea qua profecti erant, via ob metum Haidonum vias obsidentium, sed per fines Poloniæ redierunt.

Legati ad Boscajum missi, rebus infectis redeunt.

Post sublatum è medio Lippajum, ac dimissos legatos, Boscajus ad ultimos mensis Martij dies Serencium cum venisset, comitia ad XVII. diem Aprilis, ijs, qui ejus factioni adhæserant, per literas publicavit; quarum hæc erat sententia: Equidem scire vos minimè dubito, „quantam superioribus annis jacturam communis libertatis, quantas calamitates miserum & afflictum hoc Ungariæ regnum, patria nostra dulcissima, ab exteris nationibus Germanisque imprimis passum fuerit; & quantum non nobismetipsis duntaxat, sed bonis fortunisque nostris indies periculi ab ijsdem impenderit, adeo ut præter gravissimas injurias, rerumque nostrarum direptiones, injustissime illatas, neque conscientijs nostris, quæ soli Deo omnipotenti subjectæ & cognitæ esse debent, quietam & tranquillam consistendi facultatem habuerimus. Cujus oneris gravissimo pondere gravata nobilitas, proximis Comitijs Posonij habitis, coram judicibus ordinarijs, veluti prævisis futuris, quæ hinc oriri possent malis mentem suam declarare non prætermisit, se in religione, quam hactenus publicè privatimque professa esset, ea animi & conscientiæ firmitate permansuram, ut si turbari à quopiam cepisset, se omnibus, quibus posset, modis ad defensionem paratum fore clare testaretur. Quæ tametsi haud obscura voluntatis declaratio, justo & æquo consentanea, merito apud omnes valere vimque obtinere debuisset; tantum tamen abfuit, ut quicquam ea profecisse videretur, ut præterea Cæsar, capta illinc occasione, contra leges & jura patriæ nostræ, propria auctoritate, inscijs ordinibus regni, sub finem actorum comitialium, legem, si Dijs placet, apponi & adscribi jusserit intolerabilem, nec unquam à liberis hominibus admittendam; qua stante ac stabilita nobis certa salutis & vitæ pernicies & clades, ac non dubia mors in horas expectanda esset. Quod id ipsum ex ijs quoque Barbiani Cæsariani Cassoviæ præfecti responsis, quæ ille nuntijs vestris, quos è conventu vestro Galseciano semel atque iterum ad eum mendæ religionis causa miseratis, intelligere potuistis: ei nimirum à Cæsare injunctum esse, ut nostræ libertatis ac religionis exterminandæ studium etiam cum nostro excidio, ac sanguinis nostri profusione curæ esse deberet. Quam quidem crudelis sententiæ acerbitatem in me primo omnium exequi idem ipse Barbianus summis viribus contendit cum promoto exercitu Cæsareo, prolatisque tormentis unam alteramque arcium mearum partim intercepit, partim valida obsidione cingere non dubitavit. Qua insigni injuria, ac extremæ necessitatis vi compulsus, ut saluti vitæque consulerem meæ, ijs, quibus secundum Dei immortalis opem fieri potuit, rationibus modisque me defendi. Quo quidem in conatu cæptisque meis, quales divino numine opitulante progressus fecerim, & quantum justam causam propitia fortuna juverit, neminem vestrum latere arbitror. Tametsi autem credibile sane est, vos in his turbis & dissensionibus tam à Germanis militibus, quam Haidonibus natura rapto vivere assuetis, satis injuriarum & detrimenti cæpisse, indiesque capere, ea tamen omnia libertatis & salutis causa, donec meliora illucescant tempora, patienter ferenda esse, & ut ea sensim à cervicibus nostris amoveantur, vos omni ope niti deceat, meminisse vos oportet. Itaque quo magis meliusque adversus hujusmodi tempestates protecti esse queamus, & cum alijs Ungarici nominis fratribus amicisque nostris conjungere animos viresque possimus, laborandum est, ut ijs de rebus consilia capturi in unum locum conveniamus, quibus libertatis ac religionis nostræ hostibus resistendum sit, & quibus patria nostra & respub. pristino statui restituta, eiectis exteris, exoptata quiete & tranquillitate frui possit. Nam alia omnia, quæ huc non pertinent, hoc quidem tempore prætereunda, inque aliam occasionem differenda existimo. Hortor igitur vos & moneo, ut ad XVII. diem Aprilis Serencium conveniatis, ibique unanimi consensu ea quæ ad conservandam dulcissimæ patriæ nostræ salutem, quam accommodissima erunt, secundum Dei omnipotentis opem decernatis. Qui vero salubribus hisce monitis, præceptisque nostris aures præbere noluerint, seque alienos à communi bono per absentiam suam ostenderint, in eos & eorum fortunas facultatesque quid statuendum sit, de eo postquam convenerimus, mihi una vobiscum curæ erit. Valete.“

Boscajus Serencium comitia factiosis suae indicit.

Religionis obtentui est. Ejusque palliio scelera sua obvelare connititur.

Ad hæc comitia cum frequentes convenissent, principatus Boscajo ab omnibus confirmatus est, & religionis professio libera cuilibet concessa; sic tamen ne quæ præter Catholicam, Lutheranam, & Calvinianam (hæc ibi Helvetica novo nomine vocata est) admitteretur. Copiarum, & regni, ac exercitûs præfectura Valentino Homonniano; prætoriani vero militis cura Georg. Secio commissa; ac deliberatum, quo apparatu, quanto militum numero, quam celebri comitatu iret ejus ad capessendam Transsilvaniæ possessionem instituereretur. Quibus peractis, illinc in Transsilvaniam perrexit, & præstito Claudiopoli mutuo cum provincialibus juramento, princeps est salutatus, ac id ipsum à Chausio, nomine Turcarum principis, tre-

Decreta hisce comitiis edita.

1605.

Regni insignia à Chausio ei oblata sunt.

tradita ei clava, ense, & vexillo, protinus confirmatum: solo Georgio Thrace, uno è Michaëlis Transalpini præfectis in arce Gialuma, imperium ejus detrectante, ac in partibus Cæsaris constanter perseverante; qui postea in eadem arce, post diuturnam obsidionem, fame, siti, & cibariorum inopia ad deditionem compulsus, ac præter datam fidem captus fuit. Eum tamen à Boscajo è medio clam tolli jussum, Racocius provinciæ præfectus summa pietate conservavit. Pancratio Senniejo & Balthasari Cornisio, qui sub initium belli, & post adversam Adorianam pugnam provincia exclusi, ad Cæsarem confugerant, exilium ratum esse jussit. Inde ad oppidum Megiessum profectus est, ibique Siculis & Saxonibus pecunia imperata aliquamdiu substitit, quo in loco Stephanus Chaquius, qui multas cum eo simultates & inimicitias exercuerat, seque regno affectando antea corrivalem & æmulum præstiterat, in gravem morbum incidit, ac paucis post diebus extinctus est; rumore haud sane irrito eum veneno clam ab illo subministrato interijsse, quod vir firma valetudine & florenti ætate validus, nisi vis adhibita esset, longe ulterius vitam producere potuisse crederetur. Nec diu postea in provincia commoratus, quod res Ungaricæ ejus reditum flagitare viderentur, commendata Sigismundo Racocio provincia, qui suo interim nomine eam gubernaret, donec pacatis in Ungaria rebus reverteretur; brevi illinc Cassoviam reversus est.

Steph. Chaquius obit.

Restabat in partibus Cæsaris Stephanus Bathorius, qui Judicatum Curiæ, uti appellant, primam post Palatinatum dignitatem obtinebat, in arce sua Echedia, in insula lacus cujusdam, munitissimo loco sita. Sed etiam is, præter omnium opinionem, sive assiduis bellorum incommodis fractus, sive Germanorum odio, & ulciscendis eorum injurijs, quas intolerabiles ab ijs sibi illatas querebatur, seu religionis Calvinianæ asserendæ studio, cui erat addictissimus ad Boscajum descivit. Quamquam autem à Michaële Bajo, familiare suo, ne à Cæsare deficeret, multis rationibus confirmaretur, cujus avum Ferdinandum, Stephanus Bathorius, ipsius avunculus, qui tunc Palatinus erat, ad capessendum Ungariæ regnum omni ope atque armis juvisset; neque fas esse eum à vestigijs & virtute maiorum levibus de causis exorbitare, identidem inculcaret; ipse tamen in sententia perstitit, & sigillum, quo duplici in iure dicundo utebatur, per Michaëlem Ancreiterium, Germanicæ originis famulum suum, Baio, ut ad Cæsarem perferendum curaret, misit. Is verò ne ab Haidonibus Austriam & Moraviam hostiliter infestantibus circumveniretur, arcem Deveniam deserere non ausus, ad Martinum Petejum Jauriensem Episcopum, ac tunc proregiā dignitate fungentem pertulit, à quo ad Matthiam principem missum fuit. Sic vir ille, alias nobilissimæ & antiquissimæ stirpis, paulo ante obitum rebus novandis animum applicuit; ac quod sæpe in ore habebat, honestum vitæ usque ad funera cursum servare non potuit; tantum in animis hominum insatiabilis injuriarum ultio, ac vindictæ cupiditas potest. Nec multo post, ultimus illustris & antiqoæ familiæ hæres, nulla relicta sobole, annum agens ætatis LV. extinctus est.

Steph. Batho. Boscaio se jungit.

Pauloque post obit, nulla relicta sobole.

1605.

Discedens è Transsilvania Boscajus Vesirio, qui Belgradi hibernaverat, & adhuc ibi hærebat, per legatos & literas significavit, se confectis ex animi sententia in ea provincia rebus Cassoviam rediturum, ac Budæ, sive ubi ipsi videretur, de servandis sub clientela & patrocinio Turcico, partis ab se eorum ope provincijs consilia communicaturum. Misit etiam legatos ijsdem de rebus Byzantium Stephanum Corlatum, & Georgium Quequedium, ac supra varia ingentis pretij munera, vexilla, quæ a Germanis prælio Adoriano fusis obtinuerat, pueros item captivos Christiani nominis Germanos elegantis formæ, recenti amictos purpura: quorum capitibus quatuor infulæ Phrygij pretiosique operis, qualibus Episcopi, dum sacris operantur, uti solent, inusitato more impositæ erant, munus sane dari Turcis à Christiano homine non solum indignum, sed etiam impium & execrabile. Quequedio & Corlato Alys Budæ purpuratus Mehemetem cognomento Jazygem, legatum, seu uti ipsi vocant Quihajam suum, comitem adjunxit, qui eos Byzantium deduceret, ibique in expediendis negotijs eis auxilio foret, cui etiam Boscaius CC. argenteos numos, qui Taleri appellantur, annuos constituit, è suo ærario persolvendos.

Legati Boscaij cum insolitis muneribus Constantinopolim missi.

Cùm Cassoviam venisset, arces eas, quas ab Haidonibus oppugnari ceptas esse supra diximus, Trincinium ac Zolium, deditione eorum, qui in præsidiis erant, in potestatem concessisse cognuvit. Fileco quoque Tanhauserius & Arconatus, aquæ inopia, (quod putei duo, qui in arce erant, longis æstatis fervoribus exhausti atque exsiccati essent) ac intolerandæ sitis necessitate compulsi, post duos obsidionis menses excessere. Trincinio potitus Boscajus, Stephano Illieshazio, qui ut diximus, Vienna profugiens in Poloniam se receperat, ibique hactenus exilium fere biennio toleraverat, auctor fuit, ut rediret, eique ea, quæ amiserat, oppida atque arces redditurum promisit. Sed & Sacmarium, post quadrimestrem fere obsidionem, Joachimus Becquius, Hieronymi filius, fame & alimentorum inopia compulsus, perduellibus dedit, quum aliquot oppugnationes fortiter sustinuisset; cui excedenti vis intentata etiam fuit, & sclopeti explosi, quorum glande virgo conjugis ejus germana soror trajecta interijt, nisi à Nicolao Boscajo, qui obsidioni præfuerat, ipsius Boscaij propinquo, servatus esset, atque is, itinere per Poloniam facto, domum reversus, paucissimis post diebus morbo extinctus est. Eodem tempore Hustum quoque ijsdem commeatûs difficultatibus coactum deditionem fecit.

Trincinium, Zolium ac Filecum ab ejusdem Haydonibus occupantur.

Steph. Illieshazium è Polonia revocat.

Mox Sacmarium diu obsessum deditione capit.

Redeius interea cum quotidie castra ejus novis Haidonum supplementis augerentur, qui spe lucri & prædæ undique confluebant, Nitriam tumultuarijs copijs obsidione circumvallavit, ac lentis rarisque ictibus duorum tormentorum mediocris magnitudinis verberare cepit; simulque primo impetu oppidum inferius (inter hoc & aliud in colle situm Nitria fluvius labitur) injectis ignibus concremavit. Erat in arce Franciscus Forgacius Episcopus, & cum eo præter suos milites, aliquot etiam nobiles viri è vicinia, qui sui tuendi causa illuc confugerant; qui omnes arcem fortiter defendebant, sæpeque Colonicium per literas & nuntios urgebant,

Cati & Hustum accedit.

Franc. Forgacius Nitriam suorum defectio-

1605. *re, hoſti relinquere cogitur.*

gebant, veniret auxilio obſeſſis, eoſque in anguſto poſitos liberaret, ſicuti & promiſiſſet ſæpius ſe facturum, & pro eo, quod gerebat officio etiam facere deberet: Redejanos non militiæ, non armis ſed latrocinio aſſuetos, ac ex rure & fæce agreſtium bubulcorum collectos poſſe haud magno labore ſuperari. Verum ille ſive ſuis, quos habebat Ungaris peditibos diffiſus (nam paulo ante CCC. ex ijs ſacramento adacti, & pecunia in ſtipendium accepta, fidem fallentes ad hoſtes transfugerant) ſive paucos, qui cum Germanis in fide perſtiterant, ſolvendæ obſidioni impares fore ratus, auxilio tamdiu venire diſtulit, donec nonnulli ex ijs, qui in arce erant, obſidionis & incommodorum belli pertæſi, neque ambigua perfidiâ egitati, eo ſcelerum inclinarunt, ut fidem mutarent, ad Redeiumque tranſirent, Epiſcopo quoque, qui reluctari pergeret, una eis tradito. Fuere ex ijs nonnulli conſiliorum conſcij, qui cuncta Epiſcopo referrent, differendoque verbis & anoitendo ſatius fore dicerent, eum neceſſitati parere & honeſtas deditionis conditiones minime aſpernari, quam renuendo importunæ inutiliſque conſtantiæ famam propriæ ſalutis ac vitæ diſcrimine aucupari: Igitur in hoc difficili rerum ſtatu conſuleret ſibi ipſi & ejus fidem ſecutis. Epiſcopus quamquam nihil virtute ſua, ac familia nobili, à qua originem ducebat, alienum aut indignum committere, & potius pro egregia ſua erga Cæſarem fide arcem ad extremum uſque ſpiritum tueri ſtatuiſſet; ne tamen in atrocius periculum, quam quod grave & inſperatum ingruiſſet, incideret, ſibique uno eodemque tempore, cum duplici hoſte dimicandum foret, incolumitatem cum Redejo pactus, arce exceſſit, & collegij ſacerdotes ſecum excedentes per currus, quos ex pacto hoſtes dederant, Jaurinum perduxit, indeque Viennam ſe contulit.

Tentavit interim Colonicius Baſtæ ferre ſuppetias, à quo, ut id faceret identidem admonebatur. Et quum copias ex Germanis, & paucis, quos habere poterat ex Ungaris collegiſſet, Levociam uſque perrexit; Nec tamen quid operæ præſtirit, quam quod ex itinere arcem Muraniam, quam Haidones & ruſtici, incluſo in eam cum coniuge & liberis Jo. Jacobo Rottallerio, lente oppugnabant, obſidione liberavit, & quod Baſtæ ob militum conſternationem tedeundum eſſet; ipſe quoque itinere per Civitates Montanas facto, Levam reverſus eſt.

Baſta exercitu tumultuantis ſeditione coactus,

Interea Baſta non ſe amplius tumultuantes & ſtipendia poſcentes milites verbis ſedare poſſe animadvertens, ne ab illis dilabentibus ſolus relictus hoſti obiiceretur; pecunia vero ab ærario præfectis nulla uſpiam mitteretur, promoto ex hibernis Levociaque exercitu, via militari per Liptovianos & Turocianos facta, Baimociam, atque inde Galgocium pervenit; quod adhuc à Turzonibus in fide Cæſaris retinebatur. Nec diu ibi moratus, quod eius antecedentis veſtigiis ubique perduelles inſiſtendo, ac minutiores etiam pugnas nonnunquam miſcendo inſiſterent, nec ab iis circumveniri, aut Vago & Danubio intercludi vellet, retrocedendo ſemper & terga obvertendo Poſonium venit, cum amplius X. millibus militum. Cæteri enim partim variis in prælijs cæſi aut capti, partim morbis extincti, partim etiam relictis

Poſonium venit.

ſignis hinc inde dilapſi erant. Quos tanta inutilium hominum per pagos ſuperioris Ungariæ vi & metu ad ſervitia militum ac caſtrenſia miniſteria coactorum turba, ac impedimentorum, jumentorumque multitudo ſequebatur, ut exercitus numerum ſuperaret: & equorum duntaxat ac maioris pecoris greges ibidem direpti & vi abacti ſupra XX. millium capitum eſſe cenſerentur. 1605 Baſtæ & exercitus adventu, quantum ſpes & animi conſternatorum metu civium levati videbantur, tanto maiori eis detrimento ceſſere: Nam præterquam quod ab hoſtibus tam ex Inſula Sallocoſia, quam Tirnevia frequenter uſque ad ſuburbia excurrentibus aſſidue infeſtabantur; tum vero Vallones, Thraces ac Germani milites, partim hortos ſuburbanos, partim vineas, quarum redditibus ipſi ſe ſuſtentare ſolebant, fructibus vel nondum ſatis maturis, inſatiabili ingluvie conſumptis pervaſtare non ceſſabant; & quod ſupererat, confractis ſæpibus, & maceriis diſtractis, equis & jumentis depaſcendum relinquebant; gementibus ſua damna nec ſine fletu aſpicientibus Civibus; & Baſta, ſi pro compeſcenda militum licentia adiretur, Parcendum eſſe inſolutis militibus reſpondere.

Cæterum Redeius Nitriâ occupatâ inſolentiores ſumens ſpiritus, cum Civitates Montanas, quas vocant, partim vi, partim deditione, & cæteris pactis ad ſuas partes traduxiſſet, è Boſcajo de rebus ab ſe proſperè geſtis certiore reddito ſupplementum copiarum poſtulavit: atque is Michaëlem Denghebegium cum MD. Haidonibus, ac Gregorium. Nemethium cum DCCC. ejuſdem generis equitibus in ſubſidium miſit: ipſeque cum his, & quos ipſe adduxerat, circumjectum agrum populari, & qui ei adhærere nollent, omni injuriarum & damnorum genere afficere, tectis ædificijſque nobilium ignes injicere, ac hoſtilia quæque inferre cepit. Quarum rerum terrore permoti Tirvanienſes, eiuſque minis adacti, cum nullas, quibus fidere poſſent, copias haberent, nec ullum è præfectis Cæſaris auxilium ſperarent, quos incertum quiſnam torpor, ignaviæ & ſocordiæ haud abſimilis, aut metus & deſperatio ceperat, Redeio niſi imperata facerent, obſidioné certá & cædé denoncianti abſq; cunctatione portas aperuerunt, eo quidem maiore contumelia, quod Baſtæ è ſuperiori Ungaria nuper revertenti eaſdem claudere non dubitaſſent, exulceratis nempe Civium animis, quod inter conſilia & tractatus intromittendorum agminum, horrea & ſuburbanæ eorum villæ à Vallonibus & aliis militibus inſigni cum Civitatis damno concremata fuiſſent.

Tirnavia hoſti Redeio ſe dedit.

Quibus de cauſis Stanislaus Turzo eo tempore Sintaviæ commorans, Tirvaniaque & Nitria duobus locis, veluti indagine interclusus, ut ſubditis ſuis, ne ferro & igne vaſtarentur, conſuleret, deditione facta, ad eam factionem tranſiit. Eius exemplo Chriſtophorus quoque frater eius, quem Batbianum excepiſſe hoſpitio, ac cum eo in arce Scepuſiana obſidionem pertuliſſe narravimus, poſt multa accepta detrimenta, ad illum ſe Caſſoviam contulit; à quo ibi ſalſo dicterio perſtrictus eſt, ut eum, poſtquam longis & diuturnis imbribus madefactus eſſet, tandem penulam induiſſe diceret.

Staniſl. Turzo hoſtium partibus ſe jungit, & frater ejuſdem Chriſtophorus.

Redeius Tirnaviæ ſubſtitit, imperata Civibus

1605. viribus pecunia, ac coccineo panno pretiosiore, quo sibi & suis vestes fierent; Denghelegium vero cum VIII. millibus Haidonum, ac M. circiter Turcis, ad populandam Motaviam, facto per montem, quem Album vocant, itinere misit. *Denghelegii excursio in Moraviam* Qui provinciam longe lateque populati, quum in Moravorum equestres copias, quas Wilhelmus Poppelius, & Hodiccius ducebant, non procul Sacolcia incidissent, acre cum eis certamen contraxerunt in quo utrinque plurimi cecidere; & in partibus Haidonum Gregorius Balogus juvenis, ejusdem nominis protonotarii filius (sic judices regii tribunali appellantur) qui se eis aggregaverat, interiit. Paulo etiam Quicindio Haidonum equestrium præfecto, qui deserto nefarie Colonicio ad perduelles transfugerat, & crebris latrociniis multa detrimenta Cæsarianis intulerat, latus sinistrum glande traiectum est, quo ex vulnere Tirnaviam delatus, magno dolore & cruciatu in manibus medicorum expiravit. Denghelegius nihilominus in reditu Sacolciam urbem in limine & finibus Moraviæ sitam, dedentibus sese civibus occupavit, & Stephano Hotvato defendendam commisit. Quam Moravi, velut ipsis atriguam, ab illo vi eiecto incensam, & suis templis duobus illæsis, cætera combustam recepere, simul cum arce Berencia, & præsidio firmavere; quod illnc non nisi longo post tinirum bellum tempore eductum est. Holicium vero defendente summa constantia Petro Revaio in fide Cæsaris permansit.

Turca & Haidones Moraviam ferro flammaque infestant. Nec destitere deincepsquoque Denghelegius & alii perduellionis duces, & antesignani. Turcis in societatem adscitis, populando crudeliter & urendo Moraviis infesti esse; ita sævo atque impio exemplo, atque abusu ut miseros & innoxios Christiani nominis agricolas, ac promiscui sexus imbellem turbam, nulla religionis, nulla Deorum immortalium cura tacti, Turcis æremisin ultris hostibus in diram servitutem abducendos præsenti pecunia pretioque divendere non dubitarent. Turcas vero, tametsi per se ad prædam proclives, Bectes purpuratus nuperè Temesiana præfectura ad Budensem translatus, eo ut frequentes ad infestandos & populandos Moravos excurrerent, incitare solebat: quod esset prædæ aviditissimus, ac servorum & mancipiorum tam muliebris quam virilis sexus inexplebilis, quos miris artibus comptos, maxime quos venustæ formæ species aut ingenii virtus commendaret, Byzantium principi aut amicis dono mittere erat solitus. Sed non diu nefario Mangonii quæstu uti potuit: Nam quum adornata ad Boscajum profectione, cum multo ac specioso XXVII. quadrigarum comitatu, ac nonnullis equitibus, regnum in motem instructis, Cassoviam ire cogitavisset, in insidias à Cæsarianis Comaroniensis præsidii militibus Ungaris, non pluribus XL circa Hathuanum collocatis incidit, atque ab iis interfectus fuit, dilapsis ad primum clamorem & imperum comitibus, ac pulcherrima locupletissimaque ejus & Comitum suppellectili direpta; sed quæ à paucis tota auferri nequivisset; & paulo post Alys, qui modo præest, Nicopolitano prætore, ut diximus parte genitus, suffectus fuit. *Insigne Bectasi Budensis, paulo post à nostris interfectio.*

Martinus Petejus Paulo antequam Basta, quamquam duobus prælijs victor non secus tamen ac si victus esset, Posonium venisset, Martinus Petejus Episcopus Jauriensis, qui proregiæ dignitatis locum 1605. obtinebat, Sabariam venit, ut tutiore loco ab hostibus foret, quos eo nequaquam perventuros putabat. Verum quum nec in ea arce, quæ debilibus & infirmis muris constabat, satis fidere posset, petiit à Francisco Battianiu in arce sua Salonocia mansione, dum eo proficisceretur, à militibus Cæsarianis Quermendii stipendia merentibus, quibus Marcus Pecquius Hieronymi filius, & ejus legatus Melchior Rattquius præerant, (sed Pecquius auditis hisce motibus se in Austriam receperat) pari cum Haidonibus perfidia agitatis, in itinere rebus omnibus spoliatus fuit: mirumque videri potuit eum impias scelera torum prædonum manus, quin cæderetur, evadere potuisse. Nec multo post hieme sequuta, tutionibus vijs Viennam delatus, morbo articulari & annis gravis, vitam cum morte commutavit, ac à Ladislao Petejo fratre Posonij tumulatus est. *Episcop. Iauriensis ab Haidonibus spoliatus paulo post vita excedit.*

Sub id tempus Tocaium, post exantlatos varios labores, ac sitis, famis, & aliorum belli incommodorum necessitates, post unius anni aut amplius obsidionem, deditum est; quum Georgius Ruberus præfectus & milites, quotquot habebant equos absumpsissent, nec postremo à felibus & canibus devorandis cogente inedia, abstinuissent. Rubetum Cassoviam profectum, Boscaius constantiæ militaris nomine collaudatum, quo vellet, abire permisit. Solum adhuc Varadinum à Cypriano Concinio, Cæsaris nomine servabatur; quo etiam Baptista Peczius pugna Adoriana captus sese receperat; postquam Boscajo pro libertate XX. talerorum persolvisset. *Tocaium à Rubero extrema omnia perpesso Boscajo deditur.* Supra hæc omnia incommoda ardente ubique bello novus terror accessit, inspetata ad perduelles Insulæ Sallocosiæ defectione, qua tam Jaurini, quam Comaronij præsidijs haud ambiguum discrimen impendere videbatur, occupatis terrestribus vijs, ac sublata Danubij navigatione. Redejus enim cum aliquos ex suis in Insulam misisset, Matthiam & Albertum Somogios fratres, partim minis, partim promissis in suas partes traduxit: atque ij primum ad ejus factionem, spe prædæ & latrociniorum invitati transierunt: cæterosque postea, ut transirent, coegerunt. *Insula Sallocosia ad Perduelles transit.* At perduelles Tirnaviâ cum Turcis & Tartaris egressi, sex millia numero, Benedicto Buchio duce, concrematis, ex itinere oppidis Sempcio, Bozinio, S. Georgij, Ceclesio, alijsque obvijs pagis, Posonium irruperunt. Ubi Germani equites & Thraces acerrimum cum eis certamen coottaxerunt; quod cadentibus utrinque pluimis, ab hora diei quarta pomeridiana, ad undecimam noctis duravit. *Hostes castra nostra adorti pluribus occisis, pedem referunt* In eo Sava Temssuarianus Thracum ductor, vir militaris, Bastæque fidus, ideoque charus, sagitta à Tartaris ictus, magno totius exercitos dolore occubuit. Postremo tamen rejecti hostes, Tirnaviam repetiverunt, Matthias quoque Somogius ex Insula eum CCCC. militibus Georgio Maquio, suburbia Posoniensia, qua ab extima urbis parte, versus Reciam itur, irrumpi jussit, incendique eis, cum Germanis Bastæ militibus acriter pugnatum est. Nec Basta ignes extingui permisit, quod eam suburbij partem, ipse quoque, nisi id hostis prior fecisset, concrematurus erat, ne insidijs tendendis oportuna hosti foret. Sed paulo post Vallones in eos immisit, qui post acerrimum certamen Insulanos

fusos

1605

fuſos & fugatos ad Danubij ripam conſtrinxere, ac ad unum omnes trucidavere; ijs exceptis qui tranſnatare potuiſſent; quorum tamen plurimi in flumine perierunt, ita ut pauciſſimi evaderent, & ipſe quoque Maquius pugnans interficeretur. Nec ea ſuorum clade permotus Somogius in fines Auſtriæ, tranſito Danubio, irrupit, ac ferro & igne graſſatus, concremato Prinquellio, viciniſque Pagis, & mola illa frumentaria Laitæ flumini impoſita, quæ duodecim lapides molales totidem verſatilibus rotis volvebat, funditus exuſta, magnum etiam majoris minoriſque pecoris numerum abegit. Mox Ovarium agreſſus, ſuccenſo oppido, & Molendino è regione arcis ſtructo à Germanis ex arce erumpentibus magna virtute repulſus fuit, amiſſis haud paucis ſuorum multiſque vulneratis. Atque in huuc modum, occupata cis & ultra Danubium à perfidis hominibus majore regni parte, cum tot tantique terrores undique circumſtarent, nulla tamen à Cæſarianis præfectis uſpiam auxilia cuiquam adferebantur; eoque erat deventum, ut eorum nomen non odio ſolum apud hoſtes, ſed contemptu etiam apud ſocios laborare videretur.

Somogius in Auſtriam ferro flammaque graſſatur.

Sub id tempus per eam inſulam, Gregorius Nemethius unus ex Haidonum ductoribus, cum DCCC. ſocijs & ala Tartarorum, Danubium ad Samariam & Raicam tranſivit, ac regiones Tranſdanubianas patibus incendiis & latrociniis ad defectionem ſolicitavit, primumque oram illam amæniſſimam Lacus Fertotis, oppidis inſtar urbium ampliſſimis conſpicuam, urendo & populando pervaſtavit, ac Chepregium uſque contendens ibi ſubſtitit. Thomam vero Horvatum Albam ad conciendos in auxilium Turcas ire iuſſit. Qui poſtquam cum paucis perduellibus ad arcem Vaſoniam, quæ in partibus Cæſaris erat, obſcura nocte acceſſiſſet, ſeque è Papenſi præſidio militem ſimulando, portas aperiri poſtulaſſet, quod captivos quoſdam Turcas duceret, & deceptis hoc aſtu cuſtodibus, intromiſſus arcem occupavit. Sed eadem, qua ipſe ceperat, fraude decimo poſt die à Milboſſo Thrace Papenſi centurione recuperata fuit. At Gregorius Nemethius cum in domo laxa & maxime ampla, quæ Chepregii nuptiis & tripudiis Nicolai Zriniani Comitis, filiam Franciſci Nadaſdii ducentis, nuper dicata erat, conſediſſet, nobilitatem vicinam eodem convenire iuſſit; mirumque memoratu eſt, quanta celeritate, & obedientia, cum perfidia haud vulgari coniuncta, quiſque ſe ad eum aggregare, ac dicto parere cepit; imprimiſque Thomas Nadaſdius, Melchior Ratquius, & Quemendiani milites, ac cum compluribus alus Chriſtophorus Hagmaſſius, qui iam pridem capiendæ arcis Simegiæ inhians, hac publicæ ſeditionis occaſione ſe voti compotem fore arbitrabatur. Arx ea eſt Epiſcopi Veſprim. non procul Balatone Lacu, edito atque ab alijs ſeparato monte poſita, ideoque expugnatu haud facilis. Hanc eo tempore Lud. Vilaquius Epiſc. nuper Roma reverſus obtinebat, nec Nemethij adventus gnarus, nec de Hagmaſio quicquam fraudis aut criminis ſuſpectans. Cum itaque Valentinum Horvatum ab Hagmaſio miſſum, & quid facere vellet, edoctum, cum XVIII. equitibus in arcem incautius, quam ratio temporis poſtulabat intromiſiſſet, ſecuri per frontem impacta ab illo interfectus fuit, & incertum, an attonitis ad rem necopinatam famulis ejus, nec quicquam reſiſtentibus, aut certe occulta perfidia laborantibus momento temporis arx occupata eſt. Non longe ad templum Tyrlenſe aberat Nemethius, ac cognita Epiſcopi cæde confeſtim cum ſuis eo advolavit, arcemque ab Hagmaſio invito, qui eam ſibi retinere volebat, ademit, ſuoſque, qui cuſtodirent impoſuit, prædamque quam potuit omnem eo congeſſit; itumque demum eſt Sabariam, quæ a Franciſco Thurio metu perculſo ei abſque cunctatione dedita eſt. Poſtea Quermendiam Battianiæ ditionis arcem obſedit, ac cum diu oppugnando nihil profeciſſet, tandem Emericus Quisfaludius fame & alimentorum inopia coactus eam dedidit.

Nemethius regiones Tranſdanubianas incendiis & rapinis fert agitque.

Nadaſdius, Ratquius, Hagmaſſius, & alij ad Nemethium deficiunt.

1605.

Vilaquius epiſcopus, occiditur.

Sabaria & Kermendia, à Nemethio capiuntur.

Quibus incrementis auctus Georgium Perneſium Queſtelli præfectum ad Mahemetem purpuratum Niſſæ Thraciæ urbe repertum, pro petendis auxilijs miſit; qui abſque mora Sighetianis, Quinqueeccleſienſibus, Caniſianis, & Coppanianis Turcis dedit in mandatis, ut quocunque à Nemethio vocarentur, abſque cunctatione ire maturarent. Ille igitur ad trium millium equitum, & peditum numerum in caſtra receptis, ad Auſtriæ fines ac Stiriam crudeliſſimas excurſiones fecit, ac Quiſmartonium, Fracnonem, & eam oram omnem, quæ inter Arrabonem, & Laitam flumina verſus Viennam & Novam urbem eſt, urendo & populando vaſtavit, abducto paſſim in ſervitutem ingenti populorum utriuſque ſexus numero, nullo Germanici aut Ungarici nominis diſcrimine, ac incredibili majoris minoriſque pecoris multitudine. Et quod fœdi res exempli eſt, quemadmodum ultra Danubium in Redeij caſtris factitatum diximus, ita hic quoque Chriſtiani nominis captivi Tartaris, & Turcis in perpetua mancipia venditi fuere; tantaque Haidonum feritas, & inhumana rabies fuit, ut multi propinquitate & ſanguine ſibi junctos divenderent: quodque execrabilius eſt, à multis fratres & ſorores, barbatis aurum ſolventibus, per auctionem non ſecus ac bruta animalia venum exponerentur. Sunt qui horrendam rem per ſe miraculo divinitus notatam addant, ex auro nempe à Tartaris cuipiam Haidoni Chriſtianos vendenti pueros numerato, cruorem manaſſe, quo impiæ manus & marſupia abominandi hominis macolarentur. Inde cum nemo ex Cæſarianis obſtaret, Battianius, quantum viribus potuit, eorum excurſiones obſervando, ac nonnunquam carpendo & cædendo latrocinia compeſcuit; ac milites ejus quadam in pugna haud procul Sabarienſi agro pugnata, Joanne Selejo Nemethij legato & propinquo, ac Gregorio Baconi, qui è militibus Nadaſdianis ad perduelles tranſierat, interfectis capita amputaverant. Neque id tamen ſine detrimento Battianij evenit: Hoſtes enim cum eum acrioribus minis ad ſe allicere non potuiſſent, igne & ferro, omnibuſque maleficijs, in ejus oppida ac pagos acerbiſſime ſævierunt. Nec deerant equites Germani mille & quingenti, ac ſex peditum ſigna, qui Sopronium venerant, ducibus Adamo Trautmanſdorffio, ac Chriſtophoro Puchiamio, quin vicinam regionem tuerentur. Adverſus quos Nemethius ita atque odio exacerbatus exercitum mittere conſtituit: Sed quum tormentis currulibus careret, miſſo ad

Qui Turcis auxilio acciti Auſtriæ fines Stiriam graviſſime, excurſione facta, afflixit.

Abducta & Turcis in miſerandam ſervitutem divendita hominum copia ingenti.

Miraculum inſigne.

Battianyus pro viribus eorum excurſiones reprimit

1605. Elisabetham Bathoriam Francisci Nadasdij viduam, internuntio Francisco Dersffio, ab ea, ut duo aut tria tormenta cum rebus necessarijs mutuo daret, postulavit; Sed illa sese hostibus Cæsaris arma subministraturam, quibus fideles ejus subditi exagitentur, aperte denegavit.

Rebelles à Sopronij obsidione magno cum damno repulsi sunt.

Nihilo tamen minus Hagmasium id muneris sibi deposcentem, & cives posse ad defectionem flecti existimantem, cum Turcis & Tartaris, ac majori copiarum parte Sopronium misit, ac urbs acerrimo in suburbanum oppidum facto impetu tentata est. Sed ab Gergnanis obviam urbe egressis, magna virtute in fugam acti sunt; Cæsaque ex rebellium numero amplius duo M. quos fugientes Germani usque ad Querelturium semper urgendo & cædendo persequuti sunt Ubi quum equus Hagmasij cursu & labore fatigatus in humum procidisset, parum abfuit, quin caperetur; Sed Turcæ quidam globo oportune celeriterque facto, donec equum conscenderet, eum protexere. Nec Nemethius irrito hujus conatus exitu, ac clade suorum territus Sopronioque mirum in modum iratus, ablatis è Quermendiana arce tribus tormentis mediocribus, totis viribus urbem oppugnare constituit. Verum quum suburbia funditus exussisset, nec interiorem urbis partem aggredi ausus esset, quod Germani milites & Cives armati excurrendo, & magnam in Haidonibus cædem edendo, se & urbem egregie defenderent, desistere incepto coactus est; eoque celerius tormentis reductis retro unde venerat, exercitum reduxit, quod Bastam cum expeditionibus sex ies mille equitibus mature obsessis auxilio venire cognovisset.

Nemethius iterum vires ad populandam Stiriam convertit. Nec Austriam intactam relinquit.

Nemethius semel & iterum Sopronio rejectus, ad exercenda latrocinia & populationes animum advertit; missisque bifariam prædatoribus, qui Tartatis Turcisque immisti, summa in excurrendo celeritate utebantur, partim in Austriæ fines, partim vero in Stiriam immisit; atque hinc ultra Racospurgam, & regionem trans Arrabonem, ac Pinguam, & Lapincium flumina, Forstenfeldum, Feldpachium, ac Lotombergum, illinc vero usque ad Walterstorffum & Hinpergum haud procul Vienna, quicquid hominum, quicquid pecoris fuit, abegere; loca vero quævis obvia insatiabili rabie urendo & pervastandu delevere, paucis Tartatorum à Cosacis, qui forte tunc Viennæ erant, & urbe in populantes barbaros excurrerant, interfectis. Ferunt Tartaros ex Hinpergo ad Lostorffum usque ad sylvam rotundam amæno colli adjacentem, ductoribus & monstrantibus ex fece Haidonum Ungaris, excurrisse, ac pulcherrimam urbem Viennam, fama eis tantum hactenus auditam, & turrim excelsissimam ac elegantissimæ structuræ, quæ in media urbe est, avidis oculis non sine admiratione & stupore conspexisse. In redeundo quoque nihil à populando & urendis oppidis, cumque in castra ventum esset, ab immani & efferato divendendorum Turcis mancipiorum exemplo temperatum est. Quo tempore quum Tartati & Haidones à populando revertentes, Sancto Gothardo appropinquare nuntiarentur, Tiffenpachus, qui jussu Ferdinandi Principis loco præerat, perterritus suffosso jam ante templi pulcherrimi, & sumptuosissimi fundamento, sulphureum pulverem supposuit, eoque incenso, totam Aquilonarem partem puncto temporis disiecit, corruente toto ædificio, omnibus partibus elegantissimo, quod olim ab priscis Ungariæ regibus constructum, hoc tandem servili impioque bello deletum ab degenere meticulosoque homine est, nunquam fortassis restaurandum. Ipse vero, qui locum facile tueri potuisset, quandoquidem Tartari & Haidones populabundi nihil apparatus ad expugnandum attulerant, in tutum profugit; dignus omnino, qui tam supinæ ignaviæ, quam deleti celebris templi nomine in præaltam crucem sublatus, ventis agitandus, & volucribus carpendus relinqueretur. 1605

S. Gerhardi templum igne subjecto consumitur.

Interea cum Banffij Linduenses ad eum defecissent, ac Ormosdium quoque quod in provincia Stiria situm, solo Dravo interfluente ab Illyrici parte Sclavonia nunc dicta dirimitur, nocturna hostium excursione direptum incensumque esset; Nemethius eorum, veluti qui vicini essent, exemplo Joannem Drascovitium Illyrici præfectum, quem Banum vocant, ac alios proceres, missis ad eorum nonnullos ipsius Boscaij literis ejusdem sententiæ, multis verbis & sermone hortari cepit, ne resurgentem ipsorum studio & opera Ungaricæ gentis libertatem negligerent; sed suâ qua possent ope juvarent, conjunctisque viribus & animis Germanorum jugum excutiendum susciperent: se brevi propius venturum, imperata facientibus amicum, detrectantibus verò acerrimum hostem futurum. Ad ea nihil responsum est; Sed convocato Concilio Drascovitius, quidnam faciendum salvâ Cæsaris gratiâ foret, decernendum proposuit. Variabant procerum suffragia, partim magna summa pecuniæ contribuenda avertendum Nemethium existimantium; partim Illieshazium, qui magnâ iam apud Boscajum gratiâ pollebat, petendum, ut auctor esse vellet revocandi à proposito invadendæ Sclavoniæ Nemethij. Sed quum potiori parti neutrum placuisset, ne ille acceptâ pecuniâ nequaquam tamen delinitus, instructior ad nocendum redderetur; ab hoc [illegible]o homine suspicaci & versatili, susque deque haberentur; & utraque re Cæsar offendi posset: postremo concordibus animis decretum, ut citerior Dravi ripa, qui eo tempore ob diuturnos æstatis fervores vado plerisque in locis transiri poterat, à Vincenti agro usque ad Ludbregum, sex plus minus milliarium longitudine custodiretur, & castra per pagos & villas haud procul inter se dissita eo ordine collocarentur, ut si necessitas postularet, in mutuum auxilium celeriter concurrere possent: atque in hunc modum Drascovitio præsente & annitente, ab æstate usque ad Calendas Decembres, ac ingruentem hiemem vigilando & hostium adventum expectando in castris permansere; qui tamen nequaquam ausi venire, alio vires converterunt.

Slavonia Drascovitij opera ab hostili incursione immunis servatur

Interea ne hostibus ubi vellent, & quicquid cuique liberet, etiam licere posset, Sigismundus Trautmanstorffius stipendiarijs militibus in Illyrico præfectus, communicato cum Drascovitio consilio, eos aggredi statuit. Itaque ad XXIII diem Julij Drascovitius, equitatu & dimidiâ peditum parte secum ducta (alteram enim voluit ad vada custodienda relinquere) trajecit, ac quintis castris ad Sanctum Gothardum in castra Trautmanstorffij pervenit, eodemque die M. quoque pedites à principe Ferdinando mercede

1605 tede conducti eodem appulere. Itum est sequenti die ad Chacaniam Battianij villam, ad Arrabonem flumen non nisi uno milliari à Quermendio sitam, ubi Nemethius cum Turcis & Tartaris castra habere, & nostrorum adventum, ad patrandæ nobilis alicujus pugnæ occasionem, expectare dicebatur. Eo in loco Battianius & Zrinius juvenis cum suis equitum & peditum copijs exercitui sese conjunxere, jamque Cæsariani ad X M. bellatorum numerum excrevisse censebantur. Postero die instructis ordinibus in agrum Quermendianum processum est, & Matthias Belavitius, qui nuper ad hostes transfugiens arci erat præpositus, nostrorum adventum strepitu tormentorum eis significavit. Erat animus Trautmanstorffio & Drascovitio, nihil prorsus cunctari, sed protinus hostes, qui inter Hollosium & Quermendium castra habebant, summa vi adoriri, quod & milites pugnæ desiderio teneri haud ambiguè cernerent, & ipsi eum in finem, ut hostem diuturnâ impunitate insolentem retunderent, & ad spem universæ victoriæ occasionem quærerent, domo venisse meminissent. Sed ardenter & obnixe intercessit Battianius, seque cum ijs, qui paulo ante ex vicinia ad perduelles transijssent, occulta communicasse consilia asseruit, qui spem sibi certam dedissent fore, ut æquis conditionibus pacem faciant, atque ab armis discedant: aut si id minus velle viderentur, se eodem tempore, quo Cæsariani impetum in eos facturi essent, acerrimam & pugnacissimam Turcarum & Tartarorum gentem conversis armis invasuros: consultius fore bellum hunc in modum finire, quam Christianos in mutuam perniciem pertinacius decertare; cautoque & prudenti duci quam maxime convenire, ut citra suorum sanguinem & cædem incruenta victoria potiatur.

Hostes manus cum nostris conferere haud quaquam ausi diffugiunt.

DifferenteBattianio, duo ad eum ab hostibus internuntij venere, Ludovicus Polanius, & Alexander Hollosius, qui nomine Thomæ Nadasdij referebant, Nemethium & Turcas, ac Tartaros postulare obsides, ut securius de inducijs sanciendis disceptari queat. Itaque datus fuit, contendente Battianio, Stephanus Comornicus, isque cum nuntijs ad hostes profectus est. Sed ij metu nostrorum perculsi, nec manus conferere audebant, & dolose nuntios missitando, colloquiumque expetendo, tempus extrahebant, ut decepto Battianio, impedimenta & currus, prædamque trans Arrabonem in tutiora loca præmitterent, eaque deinde ipsi, vitatâ pugnæ aleâ, uti evenit, fugiendo sequerentur. Quod quum à ducibus nostris, quamquam serius, animadversum esset, progredi statim justis passibus exercitum, ac postremo laxis habenis, & subditis calcaribus equitatum procurrere jusserunt: atque adeo extento per patentes campos cursu, cum ad Hidvegum castellum, quod Polanianum vocatur, pontemque ibidem Arraboni impositum perventum esset, jam hostes, abducto ab Tartaris obside Comornico, effusa fuga in diversas partes dilapsos esse cognovere. Nadasdius qui cum globo Tartarorum specie tractandæ pacis postremo loco erat relictus, postquam insequentis summa celeritate equitatus pulverem instar fumi crassioris in aera sublatum conspexisset, præcipiti fugæ se commisit, & nec quæsito ponte ab eminentis & præaltæ ripæ margine in Arrabonem insilijt, & ægre in tutum evasit. Nemethius, cum Simega intercepta, non haberet quo confugeret, cum Turcis Sighetum se proripuit; Nadasdius Egervariam, Hagmasius Sengrotum, Tartari Coppanium repetivere. Multi ex Ungaris ad Camengiam edito in monte sitam arcem profugerunt. Fugatis ultra Arrabonem dissipatisque hostibus, Quermendia, Sabaria, Cusegum, & quæcunque loca à perduellibus capta erant, in Cæsaris potestatem facili negotio redierunt.

1605. *Hac hostium fuga, castella quadam à nostris recuperantur.*

Simega quoque arx munita, à Milosso Thrace centurione Papensi, qui nuper Vasoniam receperat, sub id committendi prælij tempus isthic forte cum suis militibus oberrante, quod cæsos ad internecionem hostes, Nemethium & Turcas, Tartarosque fusos & fugatos, ac debellatum esse multo asseverantius affirmasset, ijs, qui intus erant, extremo perfusis metu, ac non obscura perfidia agitatis, recuperata & postmodum Battianio tradita fuit. His rebus peractis, Drascovitius ne quid detrimenti ab hoste inferri posset, relicto in castris inter Quermendiam, & Hidvegum Trautmanstorffio, pridie Nonas sextiles cum suis copiis reversus est, ac custodiendis Dravi ripis vadisque, ut cœperat, incumbendum existimavit.

Matthias Somogius, relictis rebellibus ad obsequium Cæs. revertitur.

Sub id tempus Matthias Somogius, qui insulæ Sallocosiæ, ut deficeret, auctor fuerat, opera & interventu Demetrij Napradij Episcopi Vesprimiensis, ac Friderici Mespurgij legionis tribuni, nec non Leopoldi Pecquij, quæstoris ærarij, sed potissimum suasu & consilio Pauli Aranassij, relictis rebellibus ad officium redijt; pecunia & fundo in Austria à principe Matthia donatus, ac stipendio ad D C. equites, custodiendæ insulæ auctus; opportuno idquidem tempore, quum ingruentibus Strigonio paulo post Turcis, ea in regione neque castra collocari, neque secundo Danubio quicquam rerum necessariarum devehi potuisse constaret. Dersffius quoque quum à principe supplex petijsset, ut Bernardum Lebelium, cubiculo suo præpositum, arcisque & oppidi Quismartoniani præfectum, ac Christophorum Tallialum ad se mitteret, apud quos se ea, quæ fecisset, necessitate coactum fecisse excusaret, in gratiam receptus fuit.

Dersffius quoque in gratiam recipitur.

Dum hæc in citerioribus Danubij regionibus, vario marte eventuque administrantur, ac Boscaius in superiori Pannonia dominatum affectando rebus novis studere, eumque Turcarum ope stabilire contendit, Mehemetes, qui jam collegij purpuratorum, quos Vesirios vocant, princeps evaserat, & à qua Strigonium ante annos decem Matthiæ principi deditum erat, hac proculdubio dissidentium Ungarorum occasione arreptâ, (quamquam in fœdere cum Boscaio inito cautum foret, ne ulla arx, ullumve oppidum, quod ab Ungaris eo quidem tempore possideretur, obsideri aut expugnari posset) promotis Belgrado copijs, & multo expugnandarum urbium apparatu secum adducto, eum locum ad ultimos dies mensis sextilis obsidione circumcinxit; Redejus vero jam antea Novam arcem semel irrito conatu tentatam, iterum ad distinendos uno eodemque tempore duplici curâ Cæsarianorum vires obsederat. Sed quum se ei obtinendæ imparem videret, à Boscajo supplementum copiarum postulavit: Qui nihil cunctatus, Valentinum Homonnia-

Mehemetes Vesirius Strigonium obsidione cingit, Redejus vero Novam Arcem

num

1605.

Arcem iterata oppugnatione vexat.

num cum sex millibus hominum eo ire jussit. Præerat militibus Novæ arcis, Germanis quidem Gabriel Strainius, ex Austria nobili ortus genere; Ungaris vero Franciscus Thurius Martini filius, Georgij clarissimi ducis ex patruele nepos; Vallonibus vero Motta Gallus, viri militares & strenui; Sed Strigonio post discessum Althani, qui se præfecturâ abdicaverat, nemo certus, qui præesset magistratus erat; cura tamen ejus Vilhelmo Oetingensi comiti è Suevia summo loco nato concredita fuerat, qui non ita pridem cum sua legione munus tuendi loci susceptum administrabat. Is sive Ungaris pro veteri Germanorum more diffisus (quæ res Ungaros perdidit) qui tamen hactenus fortem fidelemque operam navaverant, sive consultius futurum arbitratus, si solis cum legionarijs Germanis quamcunque sortis aleam toleraret, Ungaros veteres præsidiarios, simul cum socijs navalibus, qui per Saicas stipendia merebant; antequam Turcæ advenissent, non satis utili consilio exauctoravit; inter quos præcipui erant Stephanus Cutronius Althanij legatus, Martinus Contrarius Saicis seu Classi præfectus, ac Adamus Abstemius compluresque alij. Qua intempestivæ suspicionis contumeliâ adducti, quod se absque causa tantâ notatos ignominiâ putarent, non ad Cæsariana præsidia aut arces, sed ad castra Redeij transierunt.

Comes Oetingensis Jaurino præfectus Hungaros præsidiarios dimittit.

Quibus offensi non mediocriter ad castra Redeianas transeunt.

Turcæ eodem tempore tribus aggeribus constitutis, oppugnationem trifariam instituerunt, oppidum nempe Aquarium, ac arcem superiorem, in qua templum est, ac munitionem, quæ in monte Sancti Thomæ extructa à Germanis defendebatur. Et quum hanc diu tormentis verberassent, sexto tandem Idus Septembris, ad ruinas conscendere conati, oppugnationem magno animorum viriumque ardore aggressi sunt; Sed à Germanis pari contentione acerrimè propugnantibus rejecti, cum magna suorum strage pedem retulerunt, ita ut supra M. & D. socios tormentis & glandibus cæsos amisisse dicerentur. Octavo post die illucescente, hostes redintegratis viribus, oppugnationem acrius quam antea repetivere, polliciti suis purpuratis, se nequaquam nisi victores redituros. Et Germani forte eo die nimium compotationi indulserant, ut adhuc somni vinique pleni essent. Tametsi igitur hoste conscendente experrecti, quantum possent, sese & arcem tuerentur, ad extremum tamen victi cæsique ad unum omnes sunt, ac hostes non sine magna suorum strage locum obtinuerunt. Ex Germanis plus minus noningentos milites, hostium vero duplo majorem numerum perijsse satis constat. Eâ captâ munitione, hostes ad Aquarium oppidum omnes vires converterunt, ac XXX. circiter tormentis sine cessatione verberarunt. Sed quum multi Turcarum interirent, Mehemetes Vesirius quendam Chausium ad Homonnianum ac Redeium misit, ac quatuor millia peditum ab eis postulavit, nuntians se necessitate coactum petere, quod Janiceri, quos secum Byzantio adducebat, ex itinere ad bellum, quod adversus Persas gereretur, revocati essent. Verum illi quoque suas necessitates & paucitatem copiarum causati, quantum modestius potuerunt sese excusarunt.

Munitionem S. Thomæ hostes expugnant.

Hungari in novam arcem impressione facta repelluntur.

Interea ipsi quoque novam arcem, jam satis quassatam oppugnare constituerunt, ac Haidones dato signo irruere per ruinas jusserunt. Quod tametsi illi impigrè procurrendo exequi & conscendere contendissent; à propugnantibus tamen Strainio, Thurioque & Germanis cum magna strage rejecti sunt: Motta suis laborantibus, ubi necessitas posceret, sedulo opem ferente, ac magistros tormentorum ad dirigendos in hostem ictus docente, strenuamque operam ubique impendente. Cecidere ex Haidonibus amplius mille, vulnerati haud pauciores & eadem in oppugnatione Cutronius & Abstemius, ac Contrarius, quos Strigonio dimissos & ejus contumeliæ impatientes ad castra perduellium profugisse diximus glandibus trajecti occubuere. 1605

Turcæ Aquarium oppidum vi capiunt.

At Turcæ vallo, quod è materia ad muniendum Aquarium oppidum erectum erat, incenso & concremato, Calendis Octobris, oppidum ipsum adorti, cum ingenti Germanorum clade ac internecione expugnarunt; eosque in superiorem arcem sese recipere coegerunt; nec Turcæ, quin eos cedendo persequerentur, contineri potuere, sed tormentis eminus rejecti in oppidum redierunt. Eo acerrimo in certamine, supra mille milites Germanos crudeliter cæsos, iniquiore sorte etiam Comes Oetingensis præfectus cecidit, & ejus legatus Richanius, e vulnere, quod grave admodum acceperat, paulo post interijt; quæ res Germanorum animos mirum in modum consternavit. Sequenti die, Turcæ cuniculos agere cepissent, & vallum etiam superioris arcis subjecto igne conflagrasset, quo multi ex Germanis partim concremari, partim crassiori fumo, præcluso spiritu suffocati essent, desperatâ arcis retinendæ ope, ad Dampierium, quem in locum Oetingensis ab hoste cæsi, consensu & suffragio militari suffecerant, conversi, ut deditionem facere vellet, magno fremitu postulare ceperunt. Quod ille eis constanter denegavit, eosque officij & sacramenti, quod Cæsari & loco tuendo præstitissent, admonuit; neve tantam incredibilis infamiæ & perfidiæ notam nomini Germanico inustam vellent, identidem serio severeque repetivit, exemplum abs se capere jussit, qui nullo accepto stipendio, ad tuendum tam celebre totius regni propugnaculum, voluntariam militiam esset sequutus, nec vitam pro eo profundere dubitaret.

Comes Oetingensis occumbit.

Germani extremo pavore attoniti.

Cùm nihilominus pertinaci animo in sententia persisterent, & major pars desertis stationibus libellum conscribendo, quo deditio urgeretur, nulla defendendæ arcis cura tangeretur; Turcæ vero interim in egerendis cuniculis & quatiendis mœnibus nequaquam cessarent, Dampierius consilij inops, speique incertus, libellum quidem iracundè mox discerpere, eosque ut seditiosos, fideique immemores, neque veluti desertores, militum nomine dignos appellare, ac ut resipiscerent, magnopere cohortari. Sed apud obstinatos omnia frustra erant; ij siquidem magis auctâ seditione illum captum custodiæ tradiderunt; ac intromisso Ali Budensi præfecto, agere de deditione & discessu cum eo inceperunt. Qui summa recuperandi Strigonij cupidine flagrans, non solum liberum ijs, qui vellent, abitum se & Vesirium concessuros respondit; sed etiam si qui permanere in loco & stipendia ibidem merere in animo haberent, ea uti statis temporibus eis solverentur, curaturos pollicitus est. Cui conditioni milites ex Germanis

Dampetra comite custodiæ tradito,

Cum Turcis de deditione paciscuntur.

1605. nis fere euenti, frustra reluctante Dampierio, assensere, ac quod nunquam antea acciderat, cum signis, tympanis, duce, manipularijs, ac eodem plane, quo Cæsari militassent, ordine ibi remansere. Cæteri mille circiter una cum Dampierio custodia emisso Comaronium versus, ablatis secum sarcinis, explicatisque signis discessere: comitantibus ad aliquot milliaria Turcis, sauciosque & ægrotos per sua navigia Comaronium deducentibus. Per hunc modum incertum ignavia ne majori, an perfidia Germani militis, ac dissensione seditiosorum Ungariæ Civium, hostis Strigonio iterum potitus est, quum illud à Cæsarianis decennio integro possessum fuisset: cessitque magno honori & gloriæ Mehemeti Vesirio, quod quum ipse eam urbem ante decem annos, fuso a Mansfeldio Turcarum exercitu, ingressus, tandemque nostrorum vi coactus dedidisset; ita post tantum diuturni temporis progressum ei contigisset, ut iterum per conditiones dedentium sese Germanorum ipse feliciter recuperaret. Cum Germani Comaronium pervenissent, armis exuti, ac in vincula & carceres conditi, ac deinde simul cum Dampierio Posonium missi sunt. Ubi de alijs varia supplicia sumpta fuere. Sed Dampierius, quod nullis stipendijs addictus eo isset, & semper deditionis consilia improbasset militari judicio absolutus est.

Basta interea castra inter Jaurinum & Comaronium idoneo loco erat metatus; sed quum ijs copijs imparem se duplici hosti, nec quicquam, quod è repub. esset, nisi illæ augerentur, se tenerae aut efficere posse prædicaret, ac rebelles Ungari barbarorum animos viresque ad infestandam & perdendam patriam assidue exacuerent, juvarentque; tam Strigonium quam Novam arcem hostibus capienda reliquit. Nam Mehemetes Vesirius, capto Strigonio, mox sua castra Homonianis & Redeianis castris conjunxit, ac tormenta quibus Strigonium oppugnaverat, secum eo attrahenda curavit. ac Boscajanos Haidones, tormentorumque magistros aggeribus ejecit, ipseque suis tormentis arcem conquassari jussit. Et brevi ij, qui intus erant, ad summam rerum omnium, impi imisque eduliorum inopiam devenere; ut equos etiam omnes, quos habebant, consumere cogerentur, & illis deficientibus multi inedia interirent; postremo pulveris etiam tormentarij summa penuria laborarent. Quibus difficultatibus cum aliud nihil restaret, ad deditionis conditiones erat descendendum Sed cùm à duplici hoste essent circumventi atque obsessi, certum erat atque perspicuum, si ea offerretur, Turcas, qui numero & viribus superiores erant, ac suis tormentis rem gerebant, arcem, rejecto Homonniano & Ungaris sibi ipsis occupaturos. Itaque Illieshazius qui jam è Polonia ad Boscajum reversus, arcibus & bonis suis recuperatis, primum apud eum dignitatis & gratiæ locum obtinebat, ita ut omnibus in rebus ejus consilio uteretur, & qui ijs diebus Tirnaviam, atque inde in castra venerat, communicatis cum Homonniano & Redejo consilijs. Matthiæ principi perscripsit, consultius fore, si arx tanti momenti, quæ jam nullo modo retineri posset, Ungaris potius traderetur, eam postea reddituris, quam barbaris. qui quum loca quæpiam cepissent, deductis in ea quibusdam veluti colonijs, ac nido composito, æternam eorum possessionem sibi vindicare consuevissent. Qua de re, si Octavianus Caprianus, Stabuli principis magister, in communis aliquo loco colloquuturus ad se mitteretur, plura per illum esset nuntiaturus. Cùm res necessariam celeritatem requireret, Caprianus jussu principis Bozynium profectus est; venitque eo Illieshazius: ibique post mutuam colloquutionem, literas suo nomine dedit, in quibus strictissimo jurejurando promittebat, si arx sibi dedita, nunc ea via, quæ sola supererat, conservari posset, confecto bello, quandocunque Matthias princeps juberet, eam absque tergiversatione redditurus esset. Principi inter duo extrema, quæ instabant pericula, id minus malum visum; quamquam Bastæ & nonnullis parum differre videbatur, barbaris ne an Haidonibus traderetur. Igitur Strainio & propugnatoribus alijs jussum est, ut exclusis à tractatione deditionis Turcis, arcem Homonniano dederent, & Redejo: ipsi vero impetrata discedendi securitate eà excedere maturarent. Quod brevi postea in eum modum effectum est: & Turcæ id subodorati, eamque sibi præreptam prædam haud satis æquo animo ferentes, non sine convicijs in Ungaros jactis, Strigonium redierunt. 1605

Nova arx Illieshazij consilijs Hungaris deditur.

Sub id tempus Boscajus Michaelem Catajum ad Poloniæ regem Sigismundum, ejusque Cancellarium Joannem Samoiscium misit: Qui quum Cracoviam venisset, orationem habuit, qua Boscaium vindicandæ libertatis patriæ ac religionis ergo arma adversus Cæsarem sumpsisse differebat, deponenda, simul ac Cæsar eas restituisset: petebatque ne rex quicquam vi tentare belli permoveretur, quod ille nihil hostile adversus eum, regnumque Poloniæ inferri esset passurus; vicissim ne ipse Cæsari in hoc tumultu opis aut auxilij quid ferendum existimaret: ac Tartaris, qui venturi in Ungariam per Poloniæ fines essent, transitum permitteret, hortabatur. Ingrata Regi legatio tuisse dicitur, quod is Cæsarem multis nominibus ac affinitatis vinculis sibi junctum, tueri potius ab injuria quam alijs suis perduellibus, honestiores libertatis & religionis causas prætexentibus opitulari mallet; & paulo ante Boscajum, Polonis contra se insignem seditionem concitantibus, De C. Haidones auxiliares misisse meminisset. Itaque rejectis in præsens ijs, pro quibus veniat, in aliud tempus consilijs, & rege propediem se per legatum responsurum pollicente, remissus fuit. Samoiscium vero convenire nequaquam potuit, quod is paulo ante ipsius adventum domi suæ è vivis excessisset.

Boscajus Catajum legatum ad Regem Poloniæ mittit.

Interea Mehemetes Vesirius, missis ad Boscajum nuntijs, eum hortatus est, ut quod suo commodo fieri posset, ad se Budam venire maturaret; esse ardua & magni momenti negotia, de quibus jussu principis cum eo colloquendum esset, simulque ut coronam, quam amicitiæ & perpetui fœderis ergo princeps ei misisset, de manu acciperet. Itaque suæ factionis hominibus, qui jam negligentia præfectorum Cæsaris, qui tuendis ijs, quorum fides erga Cæsarem immota erat, in aciem prodire nusquam audebant, ad ingentem numerum excreverant, dedit in mandatis, ut sibi Pestum Budamque profecturo, majori quo possent apparatu. Cor-

poris

1605. Boscaius Budam profectus, Mehemetem Vezirem adit.

poni aut Vaciæ præsto essent, atque rebus ex sententia confectis, Corponæ demum comitia celebrarent, quibus ipse esset interfuturus. Itaque magnis copijs in formam justi exercitus ad campos Pestanos, & ad rivum Racosium perventum est. Ibi Alys purpuratus Budensis per Saicas Danubio trajecto, eum nomine Mehemetis Vesirij salutavit eoque perfunctus officio, conscensis navigijs discessit, & non diu post nox adfuit. Sequenti die post mutuas congratulationes, ac tormentorum fragores, aliaque lætitiæ signa, convivio cum suis splendido, uti Turcismos est, exceptus fuit: & postquam Boscaius, quod tardius venisset, Transsilvaniæ componendæ, ac sub pristinum patrocinium invicti Turcarum principis reducendæ curam obstitisse differuisset, postremo per interpretem Gabrielem Halmium, tumultibus Transsilvanicis paulo altius repetitis, retulit, se Sigismundo Bathorio, ne posthabita Turcarum societate ad Cæsarem & Germanos deficeret, obstare nequaquam potuisse: quod & juvenis fuisset tum, & minoris, quam quod dissentire potuisset, conditionis. Nunc rebus omnibus non in Transsilvania duntaxat; sed tota fere Ungaria, Dei immortalis ac potentissimi Turcarum principis ope longe aliter se habentibus, sua & omnium, qui suam fidem sequuti, quique deinceps sequuturi essent, obsequia, certamque & inconcussam fidei constantiam sanctè pollicetur.

Mehemetis responsio.

„Ad quæ Mehemetes: Non sum nescius, inquit, earum rerum, quæ vel tum, vel postea in „Transsilvania actæ sunt; Sed velim consideres „animo, ac conferas eorum populorum statum, qui Sigismundo regnante, & fœdus nobiscum observante, tranquillus & plane aureus fuit, cum eo, in quem postea rupto melioris fortunæ fœdere inciderunt, & ... prorsus „& miserrimo. Cujus recordatione vos Ungaros æque & Transsilvanos ca... ...iores „& sapientiores fieri decet: ac se ... & diligenter animo metiri, quam genuino erga vos „odio Germani ferantur, & quod hactenus abunde experti estis, quam vos ab illis defendi „non possitis, & potius sub inani defensionis „spe acerrimum quotannis bellum in visceribus vestris instaurari, & nonnisi cum excidio „& ruina patriæ vestræ infeliciter & improspere ab eis geri & administrari videatis. Gratulari igitur merito potestis, facta iam nobiscum „pace ac societate, quibus nunquam deinceps „vestræ genti hostile quippiam nedum inferendi, verùm neque cogitandi animus sit; „quum potius certa sit sententia, contra quosvis „hostes, quandocunque poscat necessitas opportunam opem adferendi. Neque vero dubitari „de conservanda per nos libertate vestra debetis, quandoquidem principes nostri è clarissima & potentissima Otmanica progenie orti, „iis omnibus, qui ad fidem patrociniumque „suum confugiendum duxissent, quoad in officio permansere, tuendis & ab omni iniuria „vindicandis nullo unquam tempore defuerunt. Contra usitatum maxime Germanis est, „omnia polliceri, iurare, ... roborare, „& tandem fallere, nihil pe... curare. Et fa... „ne est & fuit semper Turcarum genti fides, „institia, pietas, ut si iam semel inceptam ... „tarem integram inviolatamque conservavetitis,

In Germanos invehitur.

propediem teipsa experiamini, quanta" vos patriamque vestram felicitas, opulentia," tranquillitas quies, rerumque omnium uber" tas & copia exceptura sit. Porro te inprimis," Stephane princeps, qui ad imperium obse-" quiumque Achomatis orbis terrarum princi-" pis invicti confugere, quam acerbissimo Ger-" manorum iugo collum submittere maluisti," eius nomine Regem appello. Coronam, sceptrumque & ensem, vexillumque tradio; summam potestatem, honorem, auctoritatem, ad" hæc ornamenta adiicio, hortorque ut ea ... incepisti, in eo colendo, & imperia eius cape... sendo via pergas. Vos vero Ungari, eam ... quam regi debetis obedientiam præstab... neque amplius à Germanis aureos quant... vis montes pollicentibus, vos hactenus sa... superque deceptos, magis decipiendos pe... mittatis."

1605.

Regem Boscaium nuncupat, & ... illi conferi.

Quæ quum dixisset, (erat autem dies Veneris, Turcis facet, apud nos Divi Martini memoriæ dicatus) proferri postea coronam, ac alia ornamenta iubet, & ense, auro & gemmis admodum splendido ornato, latus ei ipsemet cingit, coronamque capiti imponit. Ea esse dicitur rudioris operis, intus quidem lignea, & supeme laminis aureis tecta, & lapillis obsoletum in morem inditis elaborata, quæ quamquam a Turcis Imperatorum Constantinopolitanorum, aut Despotarum Thraciæ diadema fuisse fertur; incertum tamen est, quænam & unde sumpta sit. Eam Boscaius accepit quidem, sed præfa...s (quod unicum in omni vita modestiæ eius exemplum fit) se loco muneris, non ad usum, aut regiæ dignitatis signum accipere. Georgio Secio statim tradidit, moris apud Ungaros esse, inquiens, diadema à Viro quopiam forti ac fide virtuteque præstanti servari; neque interim alterius caput redimiri eo posse; donec qui prior insignitus fuisset, in vivis superesit. Constare autem omnibus, Cæsarem, qui idem rex quoque Ungariæ sit, ante XXX. & amplius annos rite esse coronatum. Deinde ad circumstantes suos affectas conversus Ungarico sermone, eadem disseruit debere eos testes sibi esse, non ita se eam coronam accipere, ut iura publicæ libertatis, aut singulorum violare, aut opprella esse vellet, quorum causæ tuendæ arma sumpsisset. Subiunxit deinde Mehemetes, Principem Turcarum velle iubere Transsilvanos ac Ungaros, à tributo soluto solvendo per integrum decennium immunes & liberos esse, postea denis millibus aureorum numùm annuis contentum fore. His peractis, splendidissima ac magnificentissima munera Vesirio, ac ceteris purpuratis & Janiceiorum tribunomissa; ac cum de administrando bello, deque cavenda Germanorum societate, ac aliis rebus consultatum esset, venia accepta inter medios utrinque stantes Janiceros, ac alterius ordinis Turcas confertissimos, Regi Ungariæ felicitatem & vitam diuturnam, ingenti sublato clamore ingemmantes, ad tentoria, quæ ultra Racosium extenta erant, redit tum est. Postero die Boscaius Vaciam venit, ubi Illieshazius præsto adfuit; quodque ardui rebus impeditus interesse pompæ hesternæ dies nequiverit, se excusavit; & postea ambo eodem vecti curru, biduo post Corponam pervenere ... ubi eos magna frequentia illorum, qui ad comitia convocati erant, expectabat.

Corona ... [illegible]

Moderatio Boscaij.

Jn duo

1605.

Sigismundus Forgacius à Matthia Principe ad Boscaium legatur.

Triduo pòst advenit Sigismundus Forgacius, à Matthia Principe missus legatus, cum Cæsaris responso, quod ad postulata Boscaii & asseclarum ejus datum erat, quod cùm in comitiis proponere cepisset, & Cæsarem permissurum diceret potestatem cuilibet in sua religione permanendi; sic etiam Palatinum creandi, Cameras tollendi, & alia quæ petebantur, eâ moderatione temperandi, ut contenti redderentur; spes apparebat quædam posse conveniri. Verùm quum XXV. die Novembris Forgacius plura quædam in medium attulisset, non posse nimirum Cæsarem, nisi factâ cum Turcis pace exercitum dimittere, Boscaium promittere, præstareque debere se inducias sincerè observaturum; ut prætereà ministri Camerarum ad sua loca & officia administranda reverti possint. Arces & bona cuilibet restituenda, captivos utrinque dimittendos: ejusmodi postulatis Boscaius & Ungari partim abnuerunt, partim ea ad ulteriorem deliberationem rejecerunt. Die verò, quæ sequuta est, plura ad hujus concordiæ stabilimentum pertinentia addidit; quæ partim ab illis omninò rejecta, partim tumultuarie admissa, partim verò ad futura Comitia dilata sunt. Et quum per hunc modum disceptaretur, Illieshazius, ne quid deliberaretur, intercessit, seque cum aliquo collega, qui sibi publico suffragio daretur, Viennam ad Principem profecturum, ac de iis certiora allaturum retulit; datusque ei subitò est collega Paulus Apponius; sed quum is se excusâsset, Petro Mladotlevitio injunctum, ut ipse Illieshazio comitem & collegam acturus, se ad iter pararet. Multi illum non publici commodi causâ, quàm ut privatarum rerum rationibus consultum vellet, hanc legationem suscepisse crediderè; sicuti brevi pòst eventus comprobavit. Hoc responso dimissus Forgacius, brevi pòst Viennam est reversus. Illi verò non multò pòst Gasparem Segedinum pro literis, quarum vi salvi & incolumes venire revertique possent, ad Principem miserunt, iisque acceptis ille ad eos est reversus.

Ioannes Bocacius à Boscaio in Germaniam missus, à Brunsuicensi Duce capitur.

Solutis Corponensibus Comitiis Boscaius Joannem Bocacium, qui summæ gratiæ locum apud illum obtinebat, ad Principes Germaniæ legationem suscipere voluit, eumque literis & pecunia instructum ab se dimisit. Qui quum per Poloniæ fines itinere facto, ad Henricum Julium Brunsuicensium & Luneburgensium Ducem appulisset, quòd nullas à Cæsare, cujus imperio Germania subjacet, literas haberet, absque quibus homini peregrino, & adversæ factionis, urbes & regiones perlustrare cautum esset, pro exploratore captus fuit, & in carceres conditus. Ejus casum Boscaius ægrè tulit, & Pragam ad Cæsarem missum esse suspicatus, petere, ut dimitteretur, non destitit. Ipse verò eodem ferè tempore Georgium Solotnocum Episcopum Quinqueecclesiensem Cassoviæ captum ad petitionem Regis Poloniæ vinculis exemit, & liberum abire jussit, retento in custodia Micacio Varadiensi Episcopo, cui erat multis partibus infensior. Qui quum in Poloniam esset profectus, ut Regi liberatori suo gratias, quas posset, ageret, in morbum Cracoviæ incidit, mœrore animi & tædio carceris conceptum, ibique è vivis excessit; atque adeo jussu & summâ Regis pietate, sumptu publico elatus, in templo Divi Stephani honorificentissimam habuit sepulturam.

Episcopus Quinqueecclesiensis obit.

Nemethius nostros primò victores denuò aggressus fundit fugatque.

Intereà priùs quam Corponæ induciæ tractarentur, Nemethius, ad quem ut egentissimus quisque & inops erat, ita ad seditionem & civiles discordias pronior ruebat, reparatis viribus, & adscito in societatem Ibraimo, qui per id tempus tam Sighetanam, quàm Canisianam præfecturam solus administrabat, missis Haidonibus & Tartaris Sabariam & Quermendiam recepit, & Simegam duobus falconibus secum allatis obsedit: sed defendente eam Thomâ Tulocco, quem Battianius arci præfecerat, expugnare non potuit, quòd esset loco munitissimo sita. Interim tamen donec irrito conatu tempus ibi terit, equites è Stiria Germani, duce Andreâ Rindsadio, circiter mille, cum equitibus Ungaris Stiriaca stipendia merentibus, quibus Georgius Quegleritius præerat, ac Battianii militibus, quos Stephanus Blascovitius ducebat, in castra Nemethii excurrerunt. Hostes tam Turcæ quàm Tartari, & Haidones cùm ad eos arcendos castris procurrere non dubitâssent, acerrimum contractum est prælium. Sed victi hostes multis suorum amissis & vulneratis, captisque ampliùs XL. in castra retrò fugerunt. At Germani eâ raptâ prædâ rectà in castra unde venerant, reverti non curârunt; sed morâ penes silvam, quæ prope viam erat, satis diu factâ, sub frondibus umbraque arborum corpora & equos curare ceperunt. A supervenientibus autem repentè hostibus fusi & fugati temeritatis suæ pœnas dederunt: nam interfecti multi, captique plures ex eis fuêre, Rindsadio ægrè se è manibus hostium explicante. Vulneratus etiam fuit Blascovitius manum dextram graviter; & capti Matthias Gerecius, ac Franciscus Petricii Vaivodæ filius, atque alii nonnulli. Quo detrimento accepto Germani posteà se Racolpurgam receperunt; & Nemethius relictâ Simegâ Sabariam cum Turcis & Tartaris rediit, ubique cùm in equites Italos Pontificiâ pecuniâ conductos, quibus Alexander Rudolphius Florentinus præerat, incidissent, anceps & cruentum certamen subortum est. Sed demùm Itali numero & multitudini hostium cedere coacti terga dedêre, non inulti quidem, quum longè plures ex hostibus interfecissent.

Equites Itali duce Rudolphio à Nemethio & Turcis oppressi terga dant.

Tillius Tartaros incursantes profligat.

Nec multò pòst Joannes Tillius Belga, Bastæ legatus, Culegum cum quatuor equitum millibus venit, qui etiam hostes Tartaros inter Hiduegum & castrum, quod vocant Ferreum, prædæ & rapinis intentos, improvisò adorti, magnam eorum partem impedimentis & prædâ omni exuêrunt, cæsâ ex eorum numero glandibus scloperorum magnâ multitudine ac captis M. & D. equis, sed magno totius exercitûs dolore cecidit ex ipsis Dux Holstainius Fridericus juvenis mille equitibus præpositus, quum eum armis splendentibus, & thorace ac galeâ, tibialibusque auratis indutum, hostes equo sagittis confixo atque interfecto in terram prostravissent, & aliis in locis ferro protectum per inguina adacto pugione occidissent.

Holstainiæ dux cadit.

Haidones cum Tartaris Racospurgã ex insidiis frustrà adoriuntur.

Tentavêre quoque Haidones barbaris immisti Racospurgam, in quam Trautmansdorffius cum Illyrici nominis copiis paulò antè sese receperat; sed improvisò exitu: nam quum instigante Tartaros, ac se eis ducem offerente Hagmassio, opimamq; prædam eâ captâ urbe-

1605. culâ sibi promittente, Muram flumen apud molendina quædam frumentaria vado transiissent, confisi crassiori nebulâ, quæ eum diem longè latèque occupaverat, in Trautmansdorsfium eos expectantem, haud procul suburbii parte extrema, ubi borrea & fornaces coquendis lateribus habentur, incidêre; ac multa cum strage in fugam acti, amissis præcipui nominis sociis, flumine per eadem vada superato profugerunt. Quibus de causis multa in Hagmassium probra & convitia conjecerunt, qui eos in angusta ea loca, sclopetorum glandibus vulnerandos & prosternendos peditibus objecisset. Sed quum jam dura hiems ingrueret, frigoraque & tempestates gliscere indies viderentur, legatique à Boscaio paci faciendæ Viennam expectarentur, ad quartum Idus Decembris utrinque in hiberna discessum est; ita ut nostri ad suas stationes, Nemethius verò cum Ibraimo præfecto Sighetum; & Tartari Coppanium; Hagmassius Sengrotum concederent. Sed Thomas Nadasdius adductâ secum etiam matre & conjuge Canisiam, atque indè Sighetum, nec multò post Cassoviam ad Boscaium profectus est. Quibus discedentibus omnia loca, quæ præteritæ æstatis tempore, aut posteà ab hostibus occupata erant, quamquam miserabilem in modum crudelissimè vastata & concremata, in pristinum statum redierunt.

Exercitus uterque in hiberna discessit.

Per eos quoque dies, quibus in Ungariæ & Stiriæ finibus hæc vario eventu gerebantur, Cæsar Pragæ præter solitum mansuetudinis & clementiæ suæ tenorem in Hermanno Roswurmio, clarissimo viro, & qui summo copiarum suarum imperio duabus in expeditionibus functus esset puniendo, acerbæ severitatis exemplum edidit. Is enim ob interfectum ex insidiis Franciscum Barbianum, Belgiogosi Comitem, Joannis Jacobi, qui Cassoviæ præfuit, germanum fratrem; jussu Cæsaris, quem Joannes Jacobus assiduè supplex pro ea innocentissimi fratris cæde vindicanda interpellabat, captus, ac in custodiam Curiæ veteris urbis Pragensis ductus erat. Nec multò pòst à præfecto Prætorii & judicibus lege latâ criminis condemnatus est: nec gratiam pro navata bellis superioribus præclarè operâ consequi ullam potuit aliam, quàm quòd non in publico foro, ut alii sontes, verùm in ipsius curiæ superioris vestibulo, non magnâ inspectante hominum turbâ, caput ei à ministris rerum capitalium præcideretur; tametsi ipse, si moriendum esset, parum aut nihil interesse diceret, publicène an privatim interiret. Itaque magno præsentique animo cervicem lictori feriendam præbuisse fertur, expiatis priùs Christiano more criminibus, & multâ pecuniâ ad pios usus testamento legatâ: & in templo demùm Divæ Virginis Matris, quæ de Nivibus nuncupatur, summo honore conditus est. Non defuêre qui cædem ejus commiserarentur; non quidem quod eam indignè subiisset, quum eum complures etiam alios pro duro & atroci ejus ingenio suâ manu occidisse palam esset; sed quòd virum fortem & clarum, atque adeò Cæsaris summum aliquando exercitûs ducem, infami manu carnificis concidere, miserum ac calamitosum esse existimarent.

Roswurmius Pragæ extremo supplicio afficitur.

Illieshazius Viennam ve-

Illieshazius intereà, priùs quàm Viennam susceptæ legationis munus obiret, communicatis cum Boscaio consiliis, novas in contumeliam sacerdotum conquirendæ pecuniæ rationes excogitavit, quibus ille anteà minimè erat usus; nempè ut licèt nullis militibus, præter paucos pedites prætorianos stipendium solveretur, sed ii per pagos & oppida vagari, & rapto ac prædâ vivere juberentur, tamen supra liberas civitates variè & graviter expilatas, bona etiam sacerdotum, Episcoporum & collegiorũ aut vendenda, aut grandi summâ pecuniæ obliganda constituerentur: adeò ut pecunia, quæ ex ejusmodi bonis partim oppignoratis, partim verò iis, quæ ipse sibi usurpâsset, ad CXLV. millium Talerorum summam accederet. Venit autem postea ad Nonas Januarias ineuntis anni Viennam cum collega Mladosevitio, ac biduo pòst convento Principe, ac prolatis quibus instructus venerat, summę potestatis literis, tractandæ pacificationi initium fecit. Nomine Cæsaris Princeps adesse jussit summos viros Franciscum Forgacium Episcopum Nitriensem, Cancellarium Ungaricum, Paulum Sixtum Trautsonium, Sifridum Prainerium, Georgium Turzonem, Leonem Gallum Lostorfium, Sigismundum Forgacium Cancellarii fratrem: Joannem Eusebium Cuneum, Ulricũ Crempergum, Petrum Revaium, & Joannem Lippaium regni prætorem. Hi permultos dies disceptando, & nonnunquam non sine mutua dissensione altercando, tandem de controversiis, quæ in Comitio Corponensi propositæ nec finitæ erant, ac de satisfactione Boscaio impendenda, deque Transsilvania ei concedenda (de quibus antea non erat deliberatum) de exteris amovendis, de Religione & Episcopis, Palatino, Camera, pace cum Turcis facienda, & aliis capitibus, & postremò de oblivione & impunitate omnium scelerum, quæcunque in hisce seditionibus commissa essent, ita transegêre, ut literæ ac diplomata ederentur: jamque pax cum Boscaianis inita esse omnium judicio crederetur. Eodem tempore, donec de pace tractaretur, induciæ quoqoe factæ sunt usque ad diem Divi Joannis Baptistæ Natalem: idque Princeps Cæsarianis; Illieshazius verò suæ factionis hominibus per literas publicavêre. Proindè Illieshazius confectæ pacis & concordiæ laude sibi vendicatâ, privati quoque sui lucri haud immemor, cùm plurima sua & facultatum suarum detrimenta, quæ tam exilio diuturniori tolerato, quàm redactis per injuriam in fiscum suis arcibus perpessus esset; tum verò solertiam & industriam, studiumque suum indefessum, quo Boscaium & Ungaros ad amplectendam pacis & concordiæ curam non sine aperto vitæ discrimine induxisset, Matthiæ Principi, remotis arbitris, exposuit: & ut arcibus Bozinio ac sancti Georgii restitutis tot & tanti labores sui pro Rep. suscepti & exanclati compensarentur, postulavit. Itaque præbita est ei magna spes à Principe, fore, ut si inceptæ ejus operà pacis fructuosus & exoptatus finis imponeretur, paribus officiis & beneficio votis ejus responderetur; nec ipse irritas ea in parte preces suas fuisse experiretur. Igitur Cassoviam mense Februario reversus, quòd valetudinis causâ ad thermas Trincinianas divertisset, adhibito sibi Paulo Niario Boscaium adiit; ac cum ea, quæ Viennę acta erant, commemorâsset, ambo deindè multo sermone eum ad concordiæ studium cohortati sunt; & eo quidem tempore non

1606.

... mens, pacis tractandæ initium facit.

Illieshazius Bozinii ac S. Georgii arcem sibi restitui petit.

Boscaius ad pacem amplectendam hortatur.

1606. non aliud decrevêre, quàm ut Comitia ad diem XIX. mensis Martii indicerentur, in quibus ea, quæ Viennâ retulisset, Nobilitati coram exponerentur. Joannes verò Lipparus, qui à Principe eò missus erat, ut responsum urgeret, ac celeriter referret, redire jussus fuit. Boscaio promittente se per legatos illud primo quoque tempore remissurum.

Quæ dum Viennæ ac Cassoviæ administrantur, & pax cum Boscaianis transacta esse videtur, Princeps legatos, quorum operâ fœdus cum Turcis ferire volebat, Joannem Molardum, Adolphum Aldanium, & Nicolaum Isthuanfium Comaronium ire jussit; quum Boscaianos Michaelem Czoborium, Joannem Barcianum, ac Georgium Hoffmannum jam pridem eam ob causam Budam profectos esse cognovisset. Itaque simul ac Comaronium ventum est, missi a legatis fuêre Christophorus Taissalus, & Cæsar Gallus ad Alim Budæ præfectum, & Abilem Afendim, qui tractandæ paci à Turcarum Principe designati erant, ut diem & locum, ad quem conveniri placeret, significarent. Quos quum fortè Strigonii reperiissent, responsum retulêre, se nihil tantisper cum Cæsarianis de induciis sanciendis colloqui velle, donec cum Boscaio & Ungaris pax firma certaque inita non esset: quod hoc ipsis a Principe suo datum esset in mandatis. Cùm misso iterum Andreâ Nigrono interprete eam ipsis præsentibus Viennæ initam esse respondissent, Turcæ & Boscaiani se nondũ de illa penitùs transacta quicquam à Boscaio certi accepisse, ideoque in proposito nihil intereà agendi persistere significârunt. Quamobrem legati rebus nec inceptis Viennam rediêrunt. Paucis interjectis diebus cognitum est Boscaium ejusque asseclas comitiis Cassoviæ habitis ea, quæ ab Illieshazio & Mladossevicio nuper acta erant, quamquam ab ipsis ratam de omnibus transigendi auctoritatem accepissent, partim rescidisse, partim immutâsse, partim multis vel iniquis conditionibus adjectis amplificâsse: idque in causa fuisse, cur ad colloquium Turcæ venire recusâssent. Quarum conditionum ea erat præcipua, quòd supra Transsilvaniam provinciam omnis etiam ultra Tibiscum ditio, ac cis illum arx Tocaia cum duabus amplissimis regionibus, quas Ungari comitatus vocant, postulari dicebatur.

De fœdere etiam cum Turcis tractatur irrito conatu.

Brevi post Illieshazius Trincinium venit, & misso illinc Gaspare Segedino literas securi itineris à Principe iterum postulavit, & obtinuit: adductisque secum collegis Paulo Apponio, Thomâ Visquelethio, ac Andreâ Ostrosithio Viennam rediit: imprimisque admoneri Principem curavit, ne Forgacius Nitriensis Episcopus in tractatum admitteretur. quod nuperrimo quoque in colloquio multum sibi negotii facessisset, injectâ etiam rebus inutili morâ; deindè ut rem transigere maturaret, ne quid expleto breviori induciarum tempore ab Haidonibus vel barbaris detrimenti acciperetur; se quidem multum operæ & laboris in re conficienda consumpsisse, nec tamen à refractariis & pertinacibus aliud obtinuisse, quàm quod nunc attulisset. His verò animis exceptus est ejus adventus, ut non modò partium Cæsarianarum Ungari, sed plerique exterorum æquissimi homines, neutram inclinantes in partem, eum tanquam Cæsari illudentem, ejusque abutentem patientiâ, & quod majus esset, patriæ detrimenta molientem merito puniendum existimarent; qui rem semel transactam non sine levitatis & inconstantiæ probro, novis quæsitis discordiæ concitandæ coloribus, instaurare ausus esset; & ut religionis opprimendæ studium tueatur, sub prætextu libertatis non Transsilvaniam duntaxat, sed omnem ultra Tibiscum regionem ab Ungariæ regno avellere, & homini Turcarum societate subnixo impioque addicere contendat; quas nec Ferdinandus Imperator, nec Maximilianus successor & filius Regi Joanni, aut posteà ejus filio unquam concedere voluissent; quasi ad libertatem & non magis ad perniciem & excidium afflicti & collabentis regni pertineret, abrasâ majori parte, truncatisque nobilissimis ejus membris, adeò in angustiis coarctari & circumscribi, ut jam hostibus quidem ludibrio & contemptui habendum, civibus autem & sociis vicinis commiseratione & justis lacrymis prosequendum exponeretur. Sed tanta erat animis quorundam ad pacem inclinantium propensio, ut ad omnes vel iniquissimas damnosissimasque conditiones descendere minimè parcerent, dummodo bellum avertere posse viderentur.

Illieshazius cum collegis suis iterũ Viennam venit.

Quos ille eò magis iis rationibus ad concedenda, quæ petebat, omnia adducebat, quòd diceret Boscaium proculdubio propediem è vita discessurum, & quæ ei darentur, rursus ad conferentem Cæsarem & regnum Ungariæ reditura, quum ille nullos ex se hæredes esset relicturus. Quod quidem minimè à vero erat alienum; postquam in eo jam haud obscura aquæ intercutis signa apparere cepissent, quibus illi vel testimonio medicorum, quos è Polonia acciverat, brevi moriendum esset. Ad ejus etiam morbi periculum haud per se leve accedebat, quod veneficiis tentatus esse crederetur; cujus criminis suspicione pauló pòst quam legati Viennâ venissent, Michaël Cataius ejus jussu captus, compedibusque vinctus in arctissima custodia detinebatur.

Itaque postridie Iduum mensis Junii ipse & collegæ ejus cũ Cæsarianis Paulo Sixto Trautsonio Tyrolis, Carolo Lichtenstanio Moraviæ, Ernesto Molardo Austriç prçfectis. Sifrido Prainerio Austriaci ærarii magistro, Ulrico Crempergo Cancellario: ex Ungaris verò Thomâ Erdodio Thavernicorum, Georgio Turzone Dapiferorum, ac Sigismundo Forgacio Pincernarum Magistris tractare inceperunt: ac diu multumque disputando, tandem concessis quæ petebantur omnibus his conditionibus transectum est; quarum capita summatim exponam, ne quum illæ passim extent, in cunctis particulatim recensendis fastidio legentibus sim. Primum omnium religio libera ubique sit, eâ lege, quæ absque comitiorum consensu in acta publica ante biennium irrepserat, sublatâ; absque tamen religionis Catholicæ Romanæ detrimento, cui sua jura intacta & libera maneant. Palatinus more antiquo publicis suffragiis eligatur, & Cæsar confirmet; ejusque & procerum Ungaricorum consilio omnia negotia Ungarica, exteris procul submotis, curentur. Cæsar, quia Pragæ continuè manet, nec semper adiri potest, Gubernatorem constituet Matthiam fratrem: concessâ ei omni potestate regendi, non secus ac si præsens in

Pacta conventa inter Cæsarem & Boscaium conclusa.

1606. „Ungaria maneret: iſque per Palatinum & Senatores Ungaros omnia agat, dijudicet & finiat. Corona Regia in Ungaria ſervetur. Cameræ tollantur, & Theſaurarius, ſive is Præfectus, ſive Rationarius, ſeu quocunque nomine vocandus ſit, ſubrogetur: qui magiſtratus non ſacerdoti, ſed alterius conditionis homini detur. Cæſar Ungariam per Ungaros gubernet, exteris eliminatis, officiaque & præfecturas Ungaris conferat. Jaurinum tamen & Comaronium pro arbitrio viris benemeritis etiam Germanis dari poterunt. Arces Germanis pignori datæ, ab Ungaris rediмantur, iique receptis ſuis pecuniis excedant. Oblivio & impunitas omnii ſcelerum, cædis, ſpolii, prædæ, hoſtilitatis, & quæcunque ſimilia mala ad eum uſque diem patrata fuerunt, omnibus utrinque concedatur. Porrò in retinendis Societatis JESU Patribus, quos Boſcaian è regno ejiciendos poſtulabant, Cæſar auctoritatem ſuam firmam & ſtabilem eſſe voluit. Donationes Boſcaianæ & Corona, quam à Turcis accepit, antiquentur. Cætera, de quibus tranſigi non potuit, ut de venditis aut oppignoratis ſacerdotiorum bonis, de foro ſpirituali, deque aliis, tam publica, quàm privata quædam ad futura comitia, quæ Cæſar primo quoque tempore promulgaturus eſt, rejiciantur. Atque hæc quidem, quæ ad Nobilitatis petitiones pertinent, in hunc modum tranſacta.

„Quod verò ad Boſcaium attinet, Tranſſilvania omnis cum ea parte Ungariæ, quam Sigiſmundus Batborius obtinuit, & inſuper omnis ultra Tibiſcum ditio, ſimul cum arcibus Sacmaro & Tocaio, Boſcaio concedetur, duoque prætereà tractus, ſeu, uti vocant, Comitatus Bereghianus & Ugocianus adjicientur. Quæ omnia Boſcaius jure hæreditario tenebit. Si tamen nullos hæredes relinqueret, ea omnia ad Coronam regni, ac legitimos Ungariç Reges revolvantur: neq; ejus agnati aut propinqui quicquam in iis juris habere poſſint. Caſſoviæ adminiſtrandæ jus & poteſtas Ungaris non exteris hominibus ſit. Ad hanc tranſactionem obſervandam Cæſar ſe diplomate edito obſtringet, & vicinarũ quoque provinciarum ac regnorum incolæ nihil ſe hoſtile tentaturos promittent: ſicuti viciſſim Ungari omnes Cæſari in futuris Comitiis ad perpetuam fidem & fidelitatem ac obſequiũ ſe obligabunt, quod ſalvis ſemper libertatibus ſuis nunquam ab eo deficere, aut ei rebellare, aut quod publicam quietem & pacem turbare poſſet, tentare, aut vicinas provincias armis invadere velint: nec clancularīam aut apertam cum barbaris conſpirationem, aut privata cum quibuſvis conventicula habebunt. Sic viciſſim vicina regna & provinciæ Ungaris de conſervanda quiete & bona vicinitate ſuas peculiares literas dabunt. Poſtremò ſi pax æquis conditionibus & honeſtis cũ Turcis iniri non poſſet, & illi talia proponerent, quæ regno Ungariç & vicinis provinciis damnoſa & periculoſa, pernitioſaque eſſent, tum verò conjunctis viribus cum exercitu Cçſaris contra eos, uti communes Chriſtiani nominis hoſtes, ſecundùm veteres patriæ leges pari alacritate ac promptitudine, abſque ulla tergiverſatione ad conteſtandam ſuam fidem armis ſumptis procederent. Qui verò ſecus“ 1606.
facerent, in crimine læſæ majeſtatis ſtatim“ condemnentur. Poſtquam in hunc modum tranſactum eſſet, Illieshazius cum ſuis ad Nonas Julias diſceſſit; ita ut conditionibus a Boſcaio confirmatis, ad Calendas Auguſti reverteretur, ac literas Cæſaris & provinciarum referret. Ad quod tempus negotium quoque arcium ſancti Georgii & Bozinii ei reddendarũ, cujus ope oblivisci nullo modo poterat, dilatum fuit. Hoc tandem tempore confectæ pacis Varadinum Boſcaio ex fœdere traditum fuit; juſſique illinc excedere Baptiſta Peczius, & Cyprianus Concinius, qui illud hactenus per ſummas & extremas omnium rerum difficultates conſtantiſſimè & fortiſſimè defenderant. *Varadinū Boſcaio traditum.* Sub id tempus perduelles, & Boſcaianæ factionis aſſeclæ, novo nomine Dutbancii; aſſim appellari cepti ſunt, vocabulo uti incertæ originis, ita ipſis maxime exoſo, adeò ut id magni probri loco ducerent, armiſque etiam pro eo digladiarentur: nec tamen gliſcente indies per omnium ora hominum famâ inditum a vulgo nomen abolere potuerunt.

Princeps intereà Matthias Bohemis, Moravis ac Sileſitis perſcripſerat fœdus cum Boſcaianis tranſactum eſſe; admonitis, ut ad diem Calendarum Auguſti Viennam ad dandas mutuò accipiendaſque literas adeſſent. Illi igitur frequenter, annuente Cæſare, legatos ad diem miſêre; ſed Boſcaius quamquam rata haberet ea, quæ acta erant, utpotè qui nullam in omnibus quæcunque vel indigna poſtulaverat, repulſam tuliſſet: Illieshazium tamen ſive ob itineris difficultates, quas aſſiduæ pluviæ fecerant, ſive ob morbum ſuum, qui indies invaleſcebat, Viennam remittere differebat, non ſine Bohemorum incommodo, quibus diuturna ejus expectatio moleſta imprimis tædioſaque erat. At ille adductis poſteà ſecum ſupra Aponium, & Oſtroſitium, Viſqueletnimque aliquot aliis collegis, Georgio nempè Homonniano, Franciſco Magocio, Stanislao Turzone, Sebaſtiano Tôcôlio, Georgio Hoffmanno, & Petro Mladoſſevitio, ad ſeptimum Idus Septembris Viennæ adfuit. *Tabulæ conventionis à quibus obſignatæ fuêre.* Nec multò pôſt, renovatis fœderibus cum vicinis, ac ſtabilitâ pace, tabulæ confectæ ſunt in eum, quem retulimus modum. Et ex Bohemis ſcribendo aſſuerunt Adamus Sterembergius Regni Bohemiæ Cancellarius, Adamus Walſtanius Marſchallus, Leopoldus Poppelius Equitum Rhodiorum in Bohemia Prior, aliique complures. Ex Moravis verò Carolus Lichtenſtanius, Waichardus Comes Salmenſis, & Guntherus Golcius, ac Georgius Hoſiccrus. Ex Sileſitis Joachimus Malcianus, Fridericus Rasbarius, & Chriſtophorus Hencerius. E Luſatia verò utraque Fabianus Punicus, Sigiſmundus Quindlerius, & Maximilianus Ampticius. Poſtremo è Stiria & Carinthia Vilhelmus Dietrichſtaniu, & Joannes Bogonius. Eaſdem tabulas Ungari Boſcaiani, quos modo nominavi, ſubſcripſerunt. Ex Cæſarianis verò Franciſcus Forgacius Epiſcopus Nitrienſis Cancellarius, fœderi tantùm provinciarũ ſubſcripſit: reliquis capitibus reclamavit; ac Stephanus Zuhaius Agrienſis, & Petrus Radovitius Vacienſis Epiſcopi. Thomas Erdudius, Georgius Turzo, Sigiſmundus Forgacius, Nicolaus Iſthuanffius, Thomas Se-

cius,

1606. cius, & qui eo tempore aderant alii complures. Quibus rebus confectis, eleganti ab Hoffmanno ad Principem habitâ oratione, quâ labores ejus pro Republica susceptos meritis laudibus extollebat, Boscaiani actis Principi gratiis discessêre. *Boscaiani domum redeunt.* Illieshazius verò ad paucos dies substitit, donec de arcibus Sancto Georgio & Bozinio transigeret, quæ una cum Hodelinia arce, quæ in Moravia est, jubente Matthiâ Principe brevi redditæ sunt. *S. Georgio & Bozinium Illieshazio redditur.* Ejus autem pecuniæ exolvendæ ratio, quam cives Boziniani & Georgiani permissu Cæsaris à variis fœneratoribus sumptam adhuc debebant, cujus fœnus ferè sortem æquabat, non sine creditorum detrimento ad futura Comitia dilata fuit. Atque in hunc modum necessaria potius, quàm honesta cum Boscaianis pax inita est, Cæsare quasvis conditiones æquo animo dissimulante, dummodo susceptum bellum adversus Turcas transmarinis seditionibus & Persicis bellis fessos continuare, & meliori successu administrare posset.

Restabat fœdus cum Turcis feriendum, quod & ipsi æquè ac Boscaiani urgebant, & jam Cæsar quoque, ut tractari posset obiter assenserat. Cui promovendo Illieshazius operam suam obtulit, seque interfuturum pollicitus est. Itaque ipse cum suis ad Arcem-Novam se contulit; Cæsariani verò partim secundo flumine Danubio, partim terrestri itinere Comaronium descenderunt. Triumviris autem, qui antea illud cum Turcis tractandum susceperant, Joanni Molardo, Adolpho Althano, & Nicolao Isthuanffio Princeps alios adjunxit, quò solennior esset tractatio, Georgium Turzonem, Franciscum Battianium, Sifridum Colonicium, Christophorum Erdodium Thomæ filium. Cæterùm ad Muratem Purpuratum exercitui præpositum, & Alim Budensem Cæsariani paulo pôst Matthæum Felnemerhium misêre cum literis, quibus suum adventum simul & desiderium exoptatæ pacis, quo tenerentur, significârunt; se ad omnes æquas & honestas conditiones paratos, dummodo ipsi quoque haud secùs quàm verbis sæpiùs declarâssent, re ipsâ abhorrere ab ea nollent; ac communi voluntate locum eligant, ad quem utrinque conveniatur. Turcæ in eam sententiam rescripsêre, se haud dissimili pacis studio teneri, brevique ad locum, ubi ipsis videatur, venturos. Nec multò post Alys Budensis cum Abile Aphendi adverso flumine Strigonium venit, relicto in castris infra urbem Budam Murate Purpurato, ipsius Alys socero designato: ac missis ultrò citroque non ad Turcas solùm, sed etiam Boscaianos, qui in Nova Arce præstolabantur, literis & nuntiis, tandem ita conventum est, ut Turcæ ad oppidum Almasium, quod ad dextram Danubii ripam situm est (ubi thermæ à latere Collegii Monachorum, quod ibi olim pulcherrimum erat, in Danubium profluentes habentur) sed modò desertum incolis caret, convenirent; Cæsariani verò ad citeriorem sinistrorsus eo in loco, ubi Sithua amnis è montibus inter Gimesiam arcem & Russonem sitis defluit, & Danubio miscetur, sua tentoria figerent, ac è regione ejus confluentis Boscaianis locus esset; ita ut inter eos & Cæsarianos Sithua flumen, inter utrosque autem & Turcas Danubius interfluens intercederet.

Isthuanf. Histor.

Igitur ad diem XX. Octobris Alys & Aphendis promotâ Strigonio classe, quæ è navigiis, quas Saicas vocant, tota constabat, Almasium venit, ac Mustapham Afendim Comaronium ad Cæsarianos misit, qui eorum adventui gratularentur, seque ad locum constitutum venisse referret. *Tractatus de pace inter Cæsarianos & Turcas.* Postero die Cæsariani acciti ad se è castris inter Iaurinum & Comaronium ad Nemam positis mille equitibus Germanis, quos Hollachius Comes ductabat, & legione Mansfeldianâ, ac classe Comaroniensi eo ordine & apparatu descenderunt, ut ab insidiis, si quæ à fraudulenta & perfida gente tenderentur, tuti esse possent. Erant tentoria aliquot extensa in pratis ad ripam Danubii amœno loco sitis, ad quæ Turcæ frequentes conveniebant, quotidieque de conditionibus induciarum fœderisque disputabatur; sic ut Cæsariani ad serum diei, & sæpè nocte Comaronium redirent; Turcæ verò & Boscaiani eodem in loco sub tentoriis pernoctarent. Erant autem Boscaii nomine cum Illieshazio delegati Paulus Niarius, Michaël Czoborius, & Georgius Hoffmannus. Post aliquot dierum disceptationem quum ambæ partes omnia, quæ hoc diuturni belli tempore amiserant, repeterent: Cæsariani pro reddenda Agria & Canisa, quam sub induciarum & pacis tractatione callidè obsessam ab Ibraimo Purpurato, ac deditione captam dicebant, magnoperè contenderant; ita ut eâ contentione quinque ferè dies consumerentur, & Cæsariani absque ea pacem non coalituram dicerent; Alysque de ejus prospero exitu desperaret, ideòque Achomati legato suo vehementer irasceretur, gladio etiam stricto eum, nisi è conspectu aufugisset, violaturus, qui ei auctor fuisset diutius istic manendi, & non statim primo die abscedendi. Sed quum postea legati Cæsaris à certis & fidei indubiæ exploratoribus cognovissent, nec Agriam, quòd ab eorum Principe præsente capta esset, reddi posse: nec Canisam, quòd de ea reddenda nihil in mandatis datum esset (quamquam Boscaius & Illieshazius, cæterique pro ea, quâ apud Turcas pollerent gratiæ opinione, sæpe antea alterutram ex duabus se recuperaturos frustrà gloriati essent) necessitati parere coacti, ab eo negotio urgendo ita destitêre, ut legato Byzantium brevi ituro integrum reservarent, si Canisa non restitueretur, rebus infectis revertendi. Interim verò priùs, quàm tractationi finis esset, Althanus, quem Boscaiani tam palam, quam in occulto, privatisque colloquutionibus graviter carpere ac criminari soleoant, utqui superiori tempore cum Aly Purpurato collatis consiliis ingentia munera & immensum auri pondus promisisset, si Ungari è pace & fœdere exclusi, Cæsari & Germanis bello exagitandi ac delendi relinquerentur, inter mutuos tractatus gravissimis verbis sese excusavit: ipsoque Aly & Abile, præcipuisque nominis aliis Turcis, qui suis sermonibus semper interfuissent, in testimonium adductis, nunquam se vel Cæsarem ejusmodi fœdi exempli consilia cum quopiam contulisse comprobavit: ita ut quicunque ejus falsi & impii rumoris auctores extitissent, eo in publico diversarum gentium consessu manifesti mendacii convincerentur, ipsæque famæ & honoris integer omnium judicio redderetur.

1606.

Cæterùm pridie Calendarum menſis Novembris Cæſariani Alym & Abilem, alioſque Turcas & Boſcaianos ſplendido convivio excepêrunt: ac deindè ſequentibus diebus, modò cum ſpe coaleſcendæ concordiæ, modò dubiis incertiſque animis diſceptarum; denique poſt multas & graves conditiones utrinque propoſitas, & magnâ contentione diſputatas, in hanc ſententiam devenêre, fœduſque his conditionibus ad annos XX. percuſſum eſt, quorum initium à Calendis Januariis ſumi deberet. Primò, ut Achomates Turcarum Princeps Cæſarem appellet, ipſeque ab Cæſare filius appelletur, ac in literis, quas Cæſari ſcriber, ac in legationibus cunctiſque actibus eum nomine Cæſaris patriſque ſalutet. Tartari hoc fœdere comprehendantur, nec illis liceat quicquam detrimenti Principum Christianorum ditionibus ac provinciis inferre, omniaque hujus fœderis jura terrâ marique utrinque obſerventur. Excurſiones mutuæ interdicantur, & milites, qui furtim latrocinari auſi fuerint, capi puniriique a præfectis debeant, rebus reſtitutis & captivis dimiſſis, arces & oppida occupare, aut clam vel palam invadere nemini liceat. Quæ verò Boſcaio conceſſa ſunt, ea maneant, juxta vires Viennenſis tranſactionis. Captivi, qui intra cœptæ tractationis tempus capti ſunt, utrinque gratis reſtituantur; qui verò anteà in ſervitutem incidiſſent, jamque de redemptione cum dominis tranſegiſſent, ii promiſſum ſolvant. Si quæ controverſiæ inter milites ambarum partium ſuborientur, eas Jaurienſis civitatis præfectus cum Budenſi Purpurato, ac ſupremis cis & ultra Danubium militares præfecti, ac in Illyrico Banus dirimendi poteſtatem habeant. De gravioribus, quas hi decidere non poſſent, rebus, uterque Imperator requiratur. Arces in ſuis veteribus locis, quælibet pars reſtaurandi & ædificandi poteſtatem habeat: de novo autem ædificare nequaquam poſſit. Vacia tamen ædificari & amplificari, & in manibus Cæſarianorum relinqui debeat. Legatus Cæſareus nunc ſtatim deferat Conſtantinopolim Achomati Principi Turcarum munus honorarium CC. millium Talerorum, juxta promiſſum anteà factum, idque hac ſolùm vice, nec amplius ullo tempore. Quando is legatus Conſtantinopolim ad confirmandam ab Achomate pacem venerit, indè quoque Achomates mittet Pragam legatũ ſuum ad Cæſarem cum muneribus majoris quàm anteà pretii. Nunc verò Murates Purpuratus, & ſummus exercitûs præfectus, quem Serdanum vocant, Principi Matthiæ per nuntios ſuos munera dabit, & accipiet. Cùm munus honorarium Byzantium adferetur, poſteà per integrum triennium à mittendis mutuo legatis & muneribus ceſſabitur; elapſo autem triennio mittet uterque Imperator invicem abſque obligatione, & nomine vel numero munera pro ſuo quilibet arbitrio per homines utrinque dignos & condecentes. Et ſub hoc XX. annorum ſpatio ſub fœdere comprehenſi intelligantur cum Cæſare hæredes quoque ejus ac ſucceſſores legitimi Ungariæ Reges, itemque fratres, nepotes & affines ejus; illudque idem ex altera parte intelligendum. Legatis Cæſaris Byzantii liberum ſit proponere petereque quæcunque voluerit. Oppida & pagi dedititii, qui cum arcibus recuperatis, jugum Turcicum excuſsêre, illi nec impoſterum ad pendendum tributum cogantur. Ea tamen loca, quæ poſt captam Agriam ſemper fuerant tributaria, maneant in eo ſtatu: nec tamen Agrienſes Turcæ alios pagos ac colonos ad deditionem compellant. Strigonio quæ ſe anteà villæ ſubdiderunt, nec modò Turcarum imperium detrectent: Caniſiæ vicina loca Battianius cum Budenſi Purpurato recenſeat & conſcribat, quæ Turcis villæ ſerviant, quæ non. Cautum autem ſit Turcis villas plures ad deditionem cogere, aut ad eas egredi, noviſque ſubindè oneribus & exactionibus gravare.

Pax cũ Turcis inita cõditiones.

His ferè conditionibus confecta pax eſt, cujus mentione veterani milites duceſque adeò offendebantur, quibus in armis duntaxat & bello ſpes erat, ut vel audientibus legatis, eos, qui pacificationi ſtuduiſſent, diris omnibus devoverent. Igitur obſidibus datis & acceptis, ac ex formula tranſactionis tabulis utrinque firmatis & obſignatis, Alys legatos Cæſarianos convivio excepit, equiſque & veſtibus, aliiſque muneribus donatos ſingulari cum honore dimiſit, ac multa lætitiæ ſigna tam Strigonii, quàm Budæ à Turcis; Comaronii verò a Cæſarianis multâ prægrandium tormentorum diſploſione & fragore edito ſunt. Poſtea Cæſariani Arcem-Novam ab Illieshazio repetere cœperunt, quam ex formula datæ ſyngraphæ, cujus anteà mentionem fecimus, reſtituere debat. Verùm is in præſens negavit ſe facturum, quòd reſtitutionem locorum priùs in ſuperiori Ungaria Caſſoviæ eſſe inchoandam arbitraretur, poſteaquam Boſcaius eâ redditâ in Tranſſilvaniæ poſſeſſionem foret introductus. Verùm is jam deſperatâ valetudine lecto defixus ita languebat, ut propediem imminentibus fatis proculdubio conceſſurus eſſet, neque unquam vivus & valens Caſſoviâ pedem elaturus crederetur. Quod quidem à vulgo minimè falsò jactatum fuiſſe, brevi eventus comprobavit. Ille enim XLV. pòſt die, quàm pace cum Turcis confectâ legati diſceſſiſſent, die nimirum, quæ memoriæ interfectorum ab Herode Aſcalonita infantium dicata eſt, lento & tabifico hydrope, turgentibus omnibus membris extinctus eſt, cùm quinquageſimum ætatis annum exceſſiſſet, nullo hærede relicto; quamquam uxor ejus Catharina Hagmaſia Euſtathii filia paulò priùs quàm ipſe Caſſoviam occupâſſet, fato functa, ex priore marito Nicolao Varcocio liberos ſuſtuliſſet. Funus ejus magnificentiſſimâ pompâ, planèque regiâ ab intimis ejus aſſeclis Caſſoviâ elatum eſt, duabus coronis, quarum unam à Turcis acceperat, altera à Coronenſibus ſeu Braſſonianis civibus è latebris eruta Deſpotæ illius fuiſſe dicebatur, qui Moldaviâ per tyrannidem occupatâ, noſtro ævo inclaruerat, feretro impoſitis: deindè congeſtæ bello civili per injuriam opes multis carris ſequebantur, Valentino Hommoniano, Paulo Niario, Georgio Secio, ac aliquot Haidonum militibus comitantibus.

Boſcaius Caſſoviæ extinguitur.

Sed priuſquam funus efferretur, prætoriani milites mutuò ſeſe cohortati, auctoribus, ut fama fuit, Niario & quibuſdam proceribus, Michaelem Cataum, qui ſublato illo jam ſe evaſurum

Michaël Cataus Cancellarius ejus

1606\. *frustillatim ab Haidonibus discerpitur.*

surum sperare poterat, summo diluculo è lectulo abreptum in forum repentè attraxêre, itique Deûm atque hominum fidem implorantem, mille & ampliùs ensibus petitum, barbarum in morem frustillatim dissecuêre, nullâ parte corporis, præter pedes, quos ferreæ compedes & vincula texerant, illæsâ; ita ut misera conjunx discissa minutatim membra linteolis canissisque ægrè colligere posset: quasi eâ hostiâ manes & scelera præmortui flagitiosissimi hominis expiarentur. Subjiciebatur crimini, quòd illum opera adamatæ cujusdam puellæ, quæ illius lenocinio Claudiopoli adducta erat, pharmacis philtrisque ei in potu ciboque præbitis corrupisset, quod ut ille semper negare visus est, ita ejus maleficii certis indiciis convinci non potuit. Testamentum anteà vivens condiderat, in quo cum prærogativa sui suffragii Transsilvanis Valentinum Homonnianum in Principem commendabat, se omnibus aliis, qui sibi cogitanti occurrissent, eo digniorem neminem censuisse præfatus.

Sigismundus Racocius neglecto Valentino Homonniano Princeps renuntiatur invitus.

Sed jam Transsilvani Sigismundum Racocium exire è provincia volentem, invitumque & reluctantem sibi præesse sponte voluerant, eumque, quòd singulis annis ob sævos articulorum dolores captus sellâ gestaretur, vel cum lachrymis recusantem Claudiopoli sacramentum præstare coëgerunt; simulque nuntios, summâ adhibitâ celeritate, Valentino, qui in speciem prosequendi funeris magnas copias secum ducebat, ac Haidonum quoque animos in occulto sibi conciliaverat, ut eorum ope adjutus provinciam occuparet, obviam ire jusserant, qui referrent provinciam nemini à Boscaio legari potuisse, ideòque admonitum eum velle, ne ad turbandas res spe adipiscendi regni provinciam ingredi conetur: se enim armis adversus eum sumptis injuriam propulsaturos. Itaque Homonnianus postquam se spe deceptum, & à socero præoccupatum vidit, ad diripiendas opes, & maximi pretii res Boscaianas animum adjecit, & confestim currus numero ex pluribus circiter XVI quibus illæ vehebantur, ex itinere retraxit, flexisque habenis rediens, domum perduxit: in quibus præter equos rhedarios eximiæ pulchritudinis, & alios, qui ad manum ducebantur, præstantissimos, coronæ illæ duæ, & multa aurea argenteaque supellex, gladiique auro & gemmis elaborati, & quod majus, signatæ aureæ monetæ vis ingens collocata erat. Eundem in modum Paulus Nianus, & Georgius Seeius, atque alii eam nacti occasionem, quantum ex illis diripere potuerunt, ad suos usus transtulerunt; adeò ut Joannes Rimaius, Simon Pecius, & Paulus cognomento Literatus curando funeri delecti, & qui eis præerat Petrus Mladoslevicius, cum paucis, nec sine defectu necessarii apparatûs Albam pervenirent: ubi ille in æde Divo Michaëli Archangelo sacra, prope sororis monumentum, quæ Christophori Bathorii conjunx fuerat, tumulatus est. Ferunt eum dominationis & potentiæ dulcedine illectum, pravis cogitationibus causas quæsiturum fuisse, quibus incœpta abrumperentur, & quæ parta per injuriam habebat, retineret; simulque plura ad flagitia accingeretur, nulla patriæ & Reip. cura, nisi eum vita, quam longiorem sperabat, destituisset.

Homonnianus & alii opes Boscaianas malè partas diripiunt.

1606\.

Sublato Boscaio quum allatum esset Cæsari Ungaros, superioris Pannoniæ incolas, qui illum sequuti erant, communibus suffragiis se ad eam pacificationem quæ Viennæ facta erat, accommodaturos, Georgium Turzonem & Sigismundum Forgacium eò summa cum potestate ire jussit, qui secundùm pacta Cassoviam cæterasque urbes & arces, ac Nobilitatem in pristinæ obedientiæ jura recipere maturarent. Qui quum Cassoviam pervenissent, Franciscus Magocius qui post Boscaii obitum urbi præerat, eis portas statim aperuit, ipseque Regecium se recepit. Cæteræ civitates similem in modum imperata fecêre: & Joannes Delessius Tocaium absque cunctatione restituit. Cæterùm Hustum, quod Valentino Homonniano datum erat eo pacto, ut Georgii Palociani filiam, sorore Boscaii genitam duceret, eodem in statu ad arbitrium Cæsaris relictum est. Sed Nicolaus Boscaius Sacmaro excedere recusavit; & Homonnianus quoque non tum rebus novandis, & adeundæ Transsilvaniæ consiliis, Haidonumque consortio abstinere dicebatur. Quibus de causis Turzoni & Forgacio, adhibitis in consilium procerum & amicorum præcipuis, consultum visum fuit comitia indicere, & Nobilitatem earum partium Cassoviam convocare, ut de iis, quæ ad conservandam Reip. tranquillitatem pertinerent, publico consensu statueretur. Quum frequens Nobilitas convenisset, cùm multa alia ad Reip. salutem decreta sunt, tum verò conventicula tam publica quàm privata prohibita, ac Haidonum insolentia sic coërcita, ut aut ad stipendia militaria transire, aut stivæ & aratro manus admovere juberentur; si verò, quod hactenùs effrenatè licenterque fecerant, ad rapinas exercendas animum adjicerent, laqueo & furcâ extremisque ejuscemodi suppliciis afficerentur.

Superiorum Hungariæ civitates ad Cæsaris fidem obsequiumque redeunt.

Comitia Cassoviæ indicta. quibus Haidonum effusa licentia coërcetur.

Ad Nicolaum Boscaium mitti nuntios è Comitiis placuit, eumque serio admoneri, ut Sacmarum reddat; quod ni fecerit, scire se crimine læsæ majestatis teneri: ejus transactionis vi & lege, quæ nuper Viennæ est inita. Haud dissimilem in modum alios ex potiori ordine equestri mittendos ad Hommonianum, eique nomine publico significandum, meminisse eum debere promissorum, quibus præstito sacramento se obstrinxisset, nihil contra Remp. & patriæ leges facturum, quibus nunc longè contraria eum moliri audiant. Nam præterquam quod Transsilvaniam armis invasurus feratur, etiam legatos Principis Turcarum eum Ungariæ Regem salutantes admisisse in colloquium, & ab eis vexillum, acinacem, clavam, paludamentum, diplomata accepisse, verè ne an falsò insimulatur. Quâ rei novitate Turcæ ab eo revertentes passim jactantiâ singulari gloriati esse dicuntur. Quæ quum omnia in perniciem patriæ & excidium tendant, petere eos magnoperè, ut ab ejusmodi temerariis consiliis abstinendum existimet: scire enim eum, ejusmodi perfidos, gentis nomini Christiano infensissimæ homines, nedum legatos, & quietis publicæ turbandæ consilia adferentes, vel in colloquium congressumque admitti legibus cautum esse. Cognitum etiam certis indiciis esse, ipsum cum Haidonum præfectis & antesignanis in occulto amicitiam colere, consilia conferre, eos ad se allicere, & ad novas res

Legati ad Nicolaum Boscaium, & Valentinum Homonnianum ex comitiis mittuntur.

1606. inceptandas stimulare: præterea Nicolao Boscaio, ne Sacmarium juxta pacta Viennensia restituat, auctorem esse. Quæ quum singula læsæ majestatis crimini obnoxia sint, postquam ea tam antiquis legibus, quàm nova pacificatione interdicta sunt. Haidonumque commercia & societates, ut perniciosæ itidem sublatæ: se veluti fratres & gentiles suos, eum hortari magnoperè, ut supersedere ab ejusmodi inceptis velit: & potiùs patriæ dulcissimæ tuendæ curam suscipiat, quàm ejus gravissima mala augeat & amplificet: postremò sua commoda & fortunas, ac qualescunque dignitatis accessiones posteriora Republicâ ducat. Quòd si persistere pravo in proposito pergat, nec salubribus monitis obtemperet; tum verò pace & veniâ ejus apertè denuntiandum, se adversus eum, ut reum majestatis, arma sumpturos, ejusque militibus, qui ex equestri ordine ejus stipendia mererent, nunc sub exilii & proscriptionis pœna jubeant, ut eo relicto ad Remp. communibus viribus defendendam revertantur. Data etiam simul est potestas legatis Cæsaris & præfectis arcium, ubicunque in ejusmodi Turcas, clandestinis legationibus fungentes, aut Haidonum antesignanos conventicula cientes inciderint, severè è medio tollendi. Sed quum nuntii ad eos pervenissent, & quæ acceperant in mandatis retulissent, tam Boscaius Sacmarium se redditurum promisit, quàm Hommonianus se in legatorum Cæsaris potestate futurum, & iis, quæ imperata fuerint, obtemperaturum respondit.

Boscaius & Homonianus se imperata facturos esse promittunt.

Pacatis igitur in hunc modum in superiori Pannonia rebus, Turzo ad Cæsarem Pragam venit, Forgacio Cassoviæ relicto, auctorque fuit, ut iis, quæ Cassoviæ acta erant, confirmandis Posonium Comitia indicerentur, quod necessarium videretur, ut totâ undique Nobilitate conveniente dissidiis & pravis quorundam opinionibus sopitis finis imponeretur. Nec Cæsar alieno fuit animo, Turzonemque pro re bene gesta, & discordiis sublatis arce Tocaio remuneratus est, eâ conditione, ut cùm ei LXX. millia Talerorum solverentur, arcem restitueret. Nec multò pòst Comitia ad diem Divi Joannis Baptistæ Natalem Posonium indicta sunt: mox verò intervenientibus nonnullis magni momenti impedimentis ea ad VI. Cal. Quintiles dilata sunt. Ad quem diem frequentes Ungari ex omnibus partibus convenêre, ac diu multumque Matthiæ Principis adventum expectavêre. Verùm is propterea, quòd ea quæ publicè proponenda esset, nondum à Cæsare accepisset, venire ad diem non potuit. Nobilitas verò & legati cùm diutiùs expectare non possent, quòd jam multi duos aut amplius menses domo abfuissent, discesserunt. Racocius, quem à Transsilvanis retentum, ac provinciæ Principem factum esse diximus, ut ratum id Cæsar haberet, & Hustum reddendum juberet, quod Homonnianus pactis dotatibus non stetisset, Pancratium Senniejum ad Cæsarem miserat; quem hoc tempore Cæsar ita dimisit, ut per legatos suos, quos propediem unà cum ipso in Transsilvaniam missurus esset, mentem suam declaraturum polliceretur, interimque eos ipse Viennæ præstolaretur. Nec postea quicquam memoratu dignum eo quidem anno gestum est; nisi quòd fine anni ad diem X. Calend. Decembris Basta, cùm laute paulo antè cœnâsset, repentinâ membrorum resolutione, relictis, quas ingentes congesserat, opibus, extinctus est. Nec dubitatum quin vir magnæ virtutis militiæque præstans fuisset, nisi avaritiæ & crudelitatis sordibus contaminatus, nec ultimus hujus adversus Cæsarem civilis ac intestini belli concitator fuisse crederetur; ideòque nominis Ungarici odio, vastatâ Pannoniâ omni, & amissâ Transsilvaniâ ingratam sui memoriam posteris reliquisset. Genus ei ex Epiro fuit, ejusque gentis linguæ adhuc gnarus esse dicebatur: sed cujus majores mutatis sedibus olim in Italiam concessissent. 1606.

Basta apoplexiâ correptus e vita excedit.

At Cæsar quum de induciis cum Turca pactis certior esset redditus; secus quàm putabatur, in eis confirmandis durior & perplexior est inventus: nam tametsi æquis & honestis conditionibus initæ esse omnium judicio viderentur, & vincula illa mittendorum quotannis munerum, & legati continue Byzantii tenendi onera soluta sublataque essent, & XX. anni non modicum mortalis ævi spatium paci servandæ destinati; ipse tamen (causæ in incerto fuêre) tam Christophorum Taistalum, quem legati, qui paci sanciendæ affuerant, ad suscipiendam Byzantium legationem induxerant, Pragam vocatum apud se detinuit; quàm omnem eam pacis ac fœderis Turcici tractationem ac confirmationem in longissimum protraxit; sic ut jam ab eorum fine per legatos Comaronii impositо plus annui temporis spatio effluxerit, nec quicquam tamen vel in mittendis legatis, vel in expediendis muneribus, quæ parata erant, effectum sit. Quâ quidem temporis morâ & tarditate eveniebat, ut incertæ etiam induciæ redderentur, conquerentibus Turcis, ac fidem legatorum requirentibus, & re omni in ambiguo relictâ. Ergo in hunc modum omnia per longam expectationem inter spem metumque variè & ambiguè agitari videbantur. * * * *

Cæsar in confirmandis pacis cũ Turca initæ cõditionibus lentior est.

Comitia Posonium indicta.

CVM Auctor huic operi supremam manum apponere vellet, ideòque ad spectandum Coronationem Matthiæ Regis Posonium profectus esset, ibique cum Benedicto Turocio, necessario suo ad ripam Danubii equitaret, subitâ apoplexia tactus est, quam paralysis dextræ partis sequuta est, ob quam usum scribendi amisit. Quapropter sequentium librorum Epitomen confecit, ut & ipse ea corporis debilitate oppressus officium utcunque perageret, & legentibus rerum gestarum series continuato ordine proponeretur.

EPITOME LIBRI XXXV.

STEPHANUS Illieshazius tempore primæ legationis, à pluribus amicis suis, quos largitione ad suas partes traduxerat, certas nec leves simultates inter Cæsarem & Principem Matthiam in occulto intercedere intellexit: Nam Cæsar ad bina Comitia Romani Imperii non ipsum Matthiam, quamquam fratrem germanum, sed Ferdinandum patruelem Græcii in Stiria imperantem loco sui delegaverat: eratque tumor in vulgus editus, eum habere in arcano statutum, ut eundem patruelem propediem Romanorum Regem constituat, neglecto fratre: quandoquidem illum jam liberos mares è conjuge Maria Bavara suscepisse constaret: quum Matthias necdum ducta uxore, jam ferè quinquagenarius vergente ætate, dubium foret an hæredes relicturus esset. Eandem quoque esse Cæsaris mentem de regno Ungariæ, ut patruelis in eo administrando & regendo sibi post obitum succedat. Quæ quum ei pro certo persuasa essent, non ignarus iræ & indignationis Cæsaris in se conceptæ, & de gratia desperans, statuit ea consilia Cæsaris primo quoque tempore prævertere. Itaque adito Principe, se regnum Ungariæ ad ipsum ante alios translaturum pollicitus est. In quem usum a Principe Paulum Sixtum Trautsonium, Carolum Lichtensteinium, & Seifridum Prainerium viros graves, & multo rerum usu excellentes postulavit, ut cum iis de modo & ordine totius rei ad effectum deducendæ consilia iniret. Cum iis per aliquot dies, semotis aliis arbitris, secretos sermones habuit, qui etiam omnem operam in attollendo Principe & promovendis ejus partibus obtulêre. Namque eâ tempestate Cæsar suis innixus coosiliis, abdicatâ Reip curâ, intra privatos parietes delitescebat, neq; toto belli Turcici, quamquam ancipitis, tempore in publicum prodite volebat. Nec mora, præscribente Illieshazio, Princeps milites conscribit, ac Calendis Januariis asperrimâ hieme Posonium proficiscitur, & ab Ungaris, quos eò convocaverat, ostensis Austriacorum diplomatis, quibus contra quemvis hostem se ei fideles & dicto audientes futuros jurejurando asserebant, ut ipsi quoque haud dissimiliter agere vellent, magnoperè flagitavit. Multi ex Ungaris, quin id facerent tergiversabantur, quod in eo scripto ab Austriacis concepto ne Cæsar quidem exciperetur: postremò tamen annitente modis omnibus Georgio Turzone, cui res & consilia omnia erant patefacta, omnes consensêre, præter Franciscum Forgacium, paulò antè Episcopum Nitriensem, qui ut Cæsarem repudiaret, aut diversas ab eo partes sequeretur, nullo nec minarum, nec acerbæ mortis periculo terreri potuit: dicens se ei nolle ingratum esse, qui ex Episcopo Nitriensi se Archiepiscopum primæ sedes Strigoniensis creasset: & insuper commendatione ejus serio interveniente, S. Romanæ Ecclesiæ Cardinalis esset declaraturus. Deindè pileum à Cubiculario summi Pontificis solitis ceremoniis in templo Divi Martini accepit; absente Principe, nec eum solemnem actum aspicere volente.

EPITOME LIBRI XXXVI.

HASCE machinationes ad Cæsarem Pragam detulit Adolphus Althanius ex comitatu Principis, mutatis ad celeritatem jumentis clam se subducens, atque hæc contra eum à fratre peragi, ut in ordinem redigatur, nisi se maturè defendat, nuntiavit. Ex illo Cæsar commodum tempus habuit, si quid voluisset, contra peragendi, & tribuni militares, ut Altbanius & Tillius, atque alii plerique operam suam atque promptitudinem pollicebantur. Sed ipse lentis consiliis hæsit in ambiguo. Itum deindè in Moraviam est ad Znaimam, haud procul Diâ flumine sitam civitatem, in qua diebus aliquot mora facta. Et quum provinciales ferè obsequio Principis permisissent, & mandata ejus exequi polliciti essent, indè profectio in Bohemiam instituta est. Ubi in Broda Bohemica, deindè Chaslove, posteà Colinii moratus, legatis ultrò citròque commeantibus, quorum princeps erat Franciscus Dieterichstanius Episcopus Olomucensis, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, atque iis operam suam egregiè navantibus, tandem juxta Principis voluntatem & postulata, res omnis composita est. Neque multò post Cæsar vigesimâ septimâ die Junii, qui est celebris memoriæ Divi Ladislai Regis Ungariæ, Coronam Ungaricam Sceptrumque, ac Pomum aurea Cruce insignitum, Palliumque cum Ense Divi Stephani Regis Ungariæ, per Cardinalem Dieterichstanium & reliquos legatos restituit; simul & successionem in regno Bohemiæ, & provinciatum eò pertinentium de manu tradidit: ipso Illieshazio tunc in superiore Ungaria Cassoviæ partes Principis agente. Præterea Magnates & Proceres Ungaros, cujuscunque dignitatis sint, à pristina obedientia & obligatione, quâ Cæsari devincti erant, datis super ea re literis absolvit, & liberatos ab juramento suo, in fidem Principis Matthiæ, veluti futuri Regis Ungariæ, obstrinxit, sic ut præter spem & expectationem suam quasi invitus & reluctans id præstitit, quod suâ sponte facere debuerat,

EPITOME LIBRI XXXVII.

POTITUS per hunc modum Princeps coronâ & sceptro Ungariæ, & Stephano Illieshazio in superiore Ungaria, cuncta ex animi sententia proficiente, jamque reverso, comitia in autumnum ejusdem anni Posonium indixit, ut inauguratio Coronationis in iis perficeretur. Quo adveniente Princeps in oppido Austriaco Hamburgo per nonnullos dies substitit, donec copiæ militares, quæ solenni Coronationis pompæ interesse debebant, adventarent. His advenientibus, quæ erant ad numerum ferè duorum millium egregiè & militariter instructæ: mittitur Nicolaus Isthuanffius, & Stephanus Palffius, qui Principem Posonium accersant. Quo quum venisset post diversas disputationes, in festo Divæ Elisabethæ viduæ Reginæ Ungariæ Corona ejus capiti per novum Cardinalem Franciscum Forgathium solitis ceremoniis imponitur: ipseque extra portam S. Michaëlis, loco ad id præparato, prælegente ipso Cardinale, juramentum solenne ad servanda jura & libertates regni præstitit. Nec defuêre tormentorum strepitus & clangor tubarum, & alia hisce solemnibus ritibus admisceri solita. Altero pôst die Palatinum, quod est officium seu Magistratus post regium culmen & dignitatem secundum, Stephano Illieshazio, quòd is præ cæteris omnibus toto in hoc negotio plurimum operæ posuerat, Rex contulit, & ipse quoque sacramentum simile ad servanda jura & libertates Regni deposuit. Quæ quidem dignitas ab obitu Thomæ Nadasdii usque ad hoc tempus, quadraginta sex annos vacaverat.

EPITOME LIBRI XXXVIII.

DUM Novus Palatinus, quæ ad officium suum pertinebant, sedulò & accuratè exequitur, & Turcis induciarum paribus votis præfixarum leges interpretatur, qui non satis earum conditiones intelligebant, aut intelligere dissimulabant, & totus in eo incumbit, ut eos in rectum earum sensum adducat, stomachi vitio laborare cepit, quòd illi imbecillum adeò & debile redditum erat, ut nihil alimenti posset concoquere. Quo morbo afflictus cùm Viennam ad medicos fuisset profectus, nihil iis eum juvare valentibus anno ætatis climacterico mortuus est: nullâque funeris pompâ, quòd Lutheranæ religionis fuisset, elatus, in oppido Bozinio, in Sacello, quod ipse ædificaverat, tumulatus est. Comitiis Posonii iterum convocatis, post multiplices & varias ea de re ortas disputationes, tandem Georgius Turzo vir præstantissimus, nisi Lutheranæ religioni faveret, in ejus locum à Nobilitate electus est, atque à Rege confirmatus. Cæterùm Rex in Bohemia anno insequenti coronatus est XIII. die Maii, & de summa pecuniæ, quam Rudolpho Cæsari quotannis dare ex pacto debebat, concordiam inivit, atque intereà Rudolpho Cæsare vitâ functo, qui Pragæ hydrope mortuus esse fertur (quem sequutus est paulò pôst Sigismundus Bathorius subita apoplexiâ tactus) in Imperio Romano successit, & Francofurti ad Mœnum ritè fuit coronatus: ita ut rarâ felicitate in una eademque familia inclytæ domûs Austriacæ nusquam intermissâ serie ipse Octavus Imperator designaretur. Et quum adhuc liberalitatis & clementiæ nomine laudatissimus Princeps in vivis sit, DEUS Optimus Maximus eum vitâ longiore sospitet, felicemque & fortunatum contra veros hostes efficiat.

F I N I S.

REGUM HUNGARIÆ
INTROITUS ET EXITUS.

Sanctus STEPHANVS Rex & Apostolus Vngarorum, coronatus Anno salutis 1001 mortuus 1038

PETRVS Rex II. Vngarorum, coronatus anno 1038 privatus coronâ 1041 coronatus secundò 1044 mortuus 1047

ABA Rex III. Vngarorum, coronatus an. 1041 obiit 1044

ANDREAS Rex IV. Vngar: coronatus an. 1047 obiit 1059.

BELA Rex V. Vngar: coronatus anno 1059 mortuus 1063

SALOMON Rex VI. Vngar. coronatus anno 1063 privatus coronâ 1073 obiit 1077

GEYSA Rex VII. Vngar: coronatus an 1073 obiit 1076

S. LADISLAVS Rex VIII. Vngar: coronatus an. 1076 obiit 1096

COLOMANNVS Rex IX. Vngar: coronatus an. 1096 obiit 1114

STEPHANVS II. Rex X Vngar: coronatus an. 1114 obiit 1131

BELA II. cæcus Rex XI. Vngar: coronatus an. 1131 obiit 1141

GEYSA II. Rex XII. Vngar: coronatus 1141 obiit 1161

STEPHANVS III. Rex XIII. Vng: coronatus 1161 obiit 1173

LADISLAVS II. Rex XIV. Vngar: coronatus & mortuus 1173

STEPHANVS IV. Rex XV. Vng: coronatus an. 1161 privatus coronâ 1173. eand. recepit & obiit eod. an.

BELA III. Rex XVI. Vngar: coronatus an. 1173 obiit 1196.

EMERICVS Rex XVII Vngar: coronatus an. 1196 obiit 1200

LADISLAVS III. Rex XVIII. Vng: coronatus 1200 obiit 1201

ANDREAS II. Rex XIX. Vngar: coronatus an. 1201 obiit 1235

BELA IV. Rex XX. Vngar: coronatus 1235 obiit 1275

STEPHANVS V. Rex XXI. Vng: coronatus 1275 obiit 1278

LADISLAVS IV. Rex XXII. Vng: coronatur 1278 obiit 1290

ANDREAS III. Rex XXIII. Vng: coronatur 1290 obiit 1301

WENCESLAVS Rex XXIV. Vng: coronatur 1301 obiit 1307

OTHO Rex XXV. Vng: coronatur 1305 coronâ privatur 1308

CAROLVS I. Rex XXVI. Vng: coronatur 1310 obiit 1342

LVDOVICVS I. Rex XXVII. Vngar: coronatur 1342 obiit 1382

MARIA Rex XXVIII. Vng: coronatur 1382 privatur eâdem 1384

CAROLVS II. Parvus, Rex XXIX. Vngar: coronatur 1384 obiit 1385

SIGISMVNDVS Rex XXX. Vng: coronatur 1387 obiit 1437

ALBERTVS Rex XXXI. Vngaror. coronatur 1438 obiit 1439

LADISLAVS Posthum. Rex XXXII. Vng: coronatur 1440 obiit 1457

VLADISLAVS I. Rex XXXIII. Vng: coronatur 1440 obiit 1444

MATTHIAS Corvinus Rex XXXIV. coronatur 1464 obiit 1490

VLADISLAVS II. Rex XXXV. Vngar coronatur 1490 obiit 1516

LVDOVICVS II. Rex XXXVI. Vngar: coronatur 1505 obiit 1526

IOANNES de Zapolya Rex XXXVII. Vngar. coronatur 1526 privatur 1527 restituitur 1530 obiit 1553

FERDINANDVS I. Rex XXXVIII. Vng: coronatur 1527 obiit 1564

MAXIMILIANVS Rex XXXIX. Vng. coronatur 1563 obiit 1576

RVDOLPHVS Rex XL. Vng: cor. 1572 cedit coronâ Matthiæ 1608

MATTHIAS II. Rex XLI. Vngar. coronatur 1608 obiit 1619

FERDINANDVS II. Rex XLII. Vngar: coronatur 1618 obiit 1637

FERDINANDVS III Rex XLIII. Vng. coronatur 1625 obiit 1657

FERDINANDVS IV. Rex XLIV. Vng: coronatur 1647 obiit 1654

LEOPOLDVS Rex XLV. Vngar. coronatur an. 1655. vivit & regnat.

ARCHIEPISCOPATVS
REGNI HVNGARIÆ DVO:

Strigoniensis, Regni Primas, habet suffraganeos Episcopos:

Agriensem.
Quinqueecclesiensem.
Vesprimiensem, qui Reginæ Cancellarius est.
Iauriensem.
Vaciensem, &
Nittriensem.

Colocensis seu Bachiensis habet suffraganeos Episcopos:

Zagrabiensem.
Transsylvaniensem.
Varadiensem.
Chanadiensem.
Suidniciensem.
Bosznensem, aliàs Diacojensem, &
Sirmiensem.

In Croatia & Dalmatia Archiepiscopus Iadriensis habet Episcopos suffraganeos:

Ansarensem, Vegliensem, & Arbensem.

Archiepiscopus Spalatensis habet suffraganeos Episcopos:

Traguriensem.
Scardinensem.
Tininiensem.
Novensem.
Sibinicensem.
Temnensem.
Segniensem.
Almisiensem.
Modrusiensem.
Macariensem,
&
Pharensem.

Archiepiscopus Ragusinus habet suffraganeos Episcopos:

Stagnensem. Tribunicensem. Bacensem, &
Rosonensem. Catharlensem. Biduanensem.

Tom. 2. Decretor. *COMITATVS Regni Hungariæ enumerat Verbecius sequentes:*

Sirmiensis,	Mosoniensis,	Scepusiensis,	Szolnoc exterior,	Solth,
Valko,	Iauriensis,	Thomensis,		Kis heves,
Posga,	Comaroniẽsis,	Vyvar,	Bihor,	Nagy heves,
Verócze,	Pilisiensis,	Borsodiensis,	Kraszna,	Saros,
Baronya,	Pesthiensis,	Gômeriensis,	Berensis,	Chongrad,
Bachiensis,	Posoniensis,	Vng,	Bekes,	Haronensis,
Bodrog,	Nittriensis,	Bereg,	Zarand,	Maczo,
Tholna,	Barsiensis,	Vgocha,	Chanad,	Orbacz
Alba Regalis,	Honthensis,	Maramaros,	Torontal,	Krasso,
Vesprimiensis,	Neugradiensis,	Szathmar,	Themesiensis,	Orodiensis,
Somogy,	Zoliensis,	Szabolcz,	Strigoniensis,	Koviniensis,
Szala,	Lipthoviensis,	Szolnoc mediocris,	Zeureniensis,	Ztebernik.
Castriferrei,	Arva,		Zempleniensis,	
Sopronienlis,	Thurocz,		Thrinchiniẽsis,	

Comitatus Regni Sclavoniæ.

Crisiensis. Zagrabiensis. Varasdiensis.

Comitatus Transsylvaniæ.

Kolos,	Szolnoc interior,	Kikellô,	Hunyad.
Doboka,	Thorda,	Albensis,	

VIENNA AUSTRIÆ

A

TURCIS BARBARE

OPPUGNATA,

GLORIOSE à CHRISTIANIS

DEFENSA,

ET VICTORIOSE

LIBERATA

ANNO 1683. DIE 12. SEPTEMBRIS.

DESCRIPTA

Per I. I. K. S. C. V.

1683.

INSIGNEM illam decem fermè millium Turcarum cladem prope S. Gothardi oppidum à Christiano Leopoldi Cæsaris exercitu sub cura & administratione Raymundi Montecucoli, Kalendis Augusti ad annum Christi MDCLXIV Mechmeti Turcarum archistratego inflictam, viginti annorum pax, armorumque induciæ exceperunt: gavisa tum quidem aliquousque tranquillitate Pannonia, nisi barbari mox & degeneres quidam filii, si tamen filii, & non tyranni potiùs nominari queant, eam ipsam patriam suam Regis etiam sui sanguine defœdare, & prorsus evertere attentâssent; sed supplantari inciderunt in foveam quam fecerant: nam capti, convicti, & Cæsareæ Regiæque Majestatis & perduellionis rei Franciscus Comes Nadasdius, Hungariæ regni judex: Franciscus Marchio Frangepanus, & Petrus Comes Zrinius Croatiæ Banus, fratei Nicolai ab apro, ut ajunt, discerpti, omnes inclytæ & illustris familiæ, atque etiam insignes aut militiæ, aut literarum alumni, ille Viennæ, hi in Civitate-Nova pridie Calendas Maii 1671. publicè ultimo capitis affecti supplicio, bona eorum lege Juliâ fisco sunt addicta. Prodiit tamen pauco pòst tempore in apricum altera, nisi fortè eadem abhinc fomentata perduellionis hydra, auspiciis Emmerici Comitis Töckelii, magno Hungaricæ Nobilitatis accessu confirmata, & variis querelis prætensionibusque roborata, quòd in demortui locum Palatini novus tanto abhinc tempore præter patriæ morem, dignitatem & damnum non subrogatus; Hungari Reipublicæ dignitatibus & officiis jure competentibus exclusi; miles Germanus & alienigenus nedum hactenus Pannoniâ ejectus, sed dedecore & detrimento indigenarum auctus, quorum tamen tutelæ & defensionis limitaneæ merito urbes & arces essent committendæ; quòd religionis denique non solùm illis adempta libertas; sed templa etiam, Patrum Societatis consilio & operâ, eversa; ideòque regno eos expellendos, &c. Quas rerum novandarum species & querelas Cæsar licèt paternâ literarum dehortatione, virorum primariorum legatione, ac Tirnaviæ conventione, si quo modo posset, abrogare promitteret; indictis etiam Sopronium comitiis præsens ipse ante solemnem ibidem Reginæ coronationem religionis libertatem, & templorum restitutionem, aliaque multa indulgeret, ita ut motuum tunc componendorum spes affulgere videretur; paulò tamen post omnes fuêre tractatus inanes, & conventiones frustraneæ, quod Gallorum, ut dicebatur, sollicitatione ac ære, militarique Turcarum subsidio & tutelâ freti sana omnia rejicerent consilia, & fœdissimum indè bellum exarsit toti Christianæ Reipublicæ, & imprimis Hungariæ perniciosissimum.

Ex rebellione oritur bellum Hungaricum.

Ejus causas Cæsar frustrà sopire nititur;

Jam enim crebris significabatur literis, ingentem undique & jam pridem in Turcia & Belgradi armorum fieri apparatum; minus tamen certum Pannoniæ partibus inferendum, quòd viginti annorum induciæ sequenti nonnisi anno expirâssent; Cæsar nihilominùs Capraram Comitem Belgradum, indèque Byzantium ablegavit, ut quò hic servens & ingens armorum tenderet apparatus, a Purpuratis & supremo Vizirio intelligeret. Mustapha Vizirius autem ancipiti dato responso legatum apud se detinuit, & Belgradum posteà conduxit: ex hoc nunc & aliis Cæsar sibi belli inferendi minimè dubius, arma parare, a Christianæ Reipublicæ Principibus subsidia petere, Viennam occidentis Imperii sedem haud obscurè petendam communire, exercitum maturè cogere, ut non sustinere bellum, sed possit inferre. Igitur adulto jam vere pridie Nonas Maii solemne copiarum omnium armilustrium haud procul Posonio in amœnissimis Kitseensibus pratis cis Danubii ripam instituit, cui ipsè cum Augusta & Electore Bavaro, multisque aliis Imperii Principibus summus lustrator interfuit. Viso XXIV. millium circiter exercitu Carolus Dux Lotharingiæ affinitate Cæsari, cujus sororem duxerat, junctus, regali prandio sub papilionibus Cæsarem cum Augusta, Maximiliano Electore Bavaro, Ludovico Wilhelmo Marchione Badensi, Julio Francisco Saxenlawenburgio excepit; militi autem jam in hostem procincto mensis unius stipendium anticipato est erogatum. Tum Cæsar Viennam, Carolus Dux Jaurinum versùs movet exercitum, cujus ipse supremus Campimareschallus curam omnem à Cæsare commendatam habebat: indè Strigonium & circumjacentia loca jussit explorari; sed quòd nullus occurreret hostis, nec è re esse, imò frustraneum urbem in hostico longè dissitam cum non exiguo exercitûs, hostium circumquaque injuriis expositi, damno & decremento expugnare, per cursorem Cæsari significaret: hic approbatâ Caroli sententiâ expeditis literis aliò, aut si ipsius & ducum consilio videretur, Vivarino arma mandavit inferri, ut quum tempestivè adeò exercitus campo successisset, aliquid fieret eorum, quo suorum fama armorum capiat incrementum; ne vè miles pugnæ avidus otio torpescat & ignaviâ. Re ad consilium de invadendo Vivarino delatâ collaudant omnes propositum, & imprimis Rutgerus Ernestus Staharenbergius, generalis rei tormentariæ præfectus (cujus immortali gloriæ Viennensis dein urbis debebitur conservatio) sedulam suam curam & insignem spondebat operam: qui dum urbis situm explorat avidiùs, parum aberat, ut fatali Turcarum glande, cujus ingens tum evolabat multitudo, peteretur; eo tamen opus urget imperterritus progressu, ut mox suburbium à nostris interciperetur, in cujus quoddam ædificium, quod antehac templo serviebat, milites quinquaginta jubet immitti; re autem perperam intellectâ, Joannes Georgius Comes ab Herberstein, Scherffenbergianæ legionis instructor, cum CL. legionariis accurrit, numero stationem adeò adimplen-

ideò ad bellum se præparat.

Armilustrium Cæsaris, morum, quibus Carolus Lotharingus præficitur Generalis.

Carolus Vivarinum obsidet.

to, ut

1683. te, ut nec vertendi, nedum arma tractandi locus aut spatium compactis superesset; spatium itaque laxandi causâ scamna & sedes per templum locata tumultuariè cum ingenti fragore & vociferantium confusione confringunt, undè plures supervenientes, & ab Herbersteinio in subsidium acciti, hoc terrore ac tumultu perculsi, hostes in loco esse subdubitantes, in suosmet explodunt commilitones, quo inter cæteros errore cecidit capitaneus Silberberg. neque hostis huic deerat occasioni, cujus tormentis & tubis plures etiam nostrorum læsi occubuerunt; maximè verò præ cæteris deplorabatur Scharenbergiæ legionis capitaneus Kraus, tribuno suo imprimis charus, cujus ille tunc ceu Adjutantis, ut vocant, operâ utebatur: cæsus quoque hisce diebus Lamoranus Comes Taxius, & læsus Leopoldus Comes Kobbius, legionis Beckianæ subtribunus, qui Posonium deportatus, cùm non magni brachio exceptum vulnus æstimaret, & minus diligentè curando operam adhiberet, ingravescente sub cura malo vitam finivit, dignus longiori: filius magni & prudentis olim tormentorum præfecti Wolffgangi Friderici Comitis Kobbii, qui in Daniam paucis abhinc annis à Cæsare pro Rege missus, senio, laboribus ac morbis fractus gloriosus ibidem occubuit.

Dum sic eminùs Vivarinom conclodit obsidione Carolus Princeps, certis undique affertur nuntiis, Mustapham primum Vizirium cum incondita hominum multitudine, & justo imprimis exercitu magnis Budâ passibus accelerare, & mox adfore in propinquo; convocato igitur protinùs concilio pariter conclusum, confestim exercitum hinc in talem transferendum locum, ubi & omnem se in casum defendere, & hostium obniti conatibus, & hæreditarias Cæsaris ditiones ac regna valeat conservare; idque eò faciliùs effici posse, quòd sinuosæ vineæ, seu obsidionales nondum viæ patescant, nec aggeres suggestusve sint formati. Nec mora, Comorronium versus Princeps exercitum ducit; cujus præsidium, quòd minus videretur, quàm ut omni par esset casui & tanto hostium periculo, illud sub Gubernatore loci Carolo Ludovico Comite Hoffkirchio, armamentarii aliàs præfecto, & consilii aulico-bellici seniore, pedestri generalis vigiliarum magistri Baronis Diepenthalii legione adauxit, sub ductu tamen ejusdem legati Joannis Andreæ Comitis Jörgeri, ipso Barone in Silesiam ad curanda alia destinato. Quum interim hostium adventus magis indies appropinquaret, per Schuttam insulam itinere sex M passuum, relicto ad lævam Danubio Jaurinum movet; ubi per sublicium flumini instratum pontem traducens exercitum, altero ab orbe lapide, duo inter cognata nominibus flumina Arabonem majorem & minorem vicinus consedit, perficiendæque loci per Scharenbergium fortificationi indefessus incumbit, donec pauculis pòst diebus & Turcarum ingens multitudo, quæ virorum omnis generis plus quàm ducenta millia exæquare dicebatur, è regione nostrorum castra metari est visa; eâ nempè viâ, quâ Alba-Regali Jaurinum est iter, Arabone semper intermedio: ad cujus mox sponda m cœptum est cominùs crebris agi velitationibus; eminùs verò tormentis in adversas utrinque partes reboantibus; tentataque hinc indè vada, ut si quæ darentur, acrior nostres inter & hostes committi posset pugna. Nostris verò se continentibus, quòd totis omninò castris cum innumerabilibus hostium copiis ad certam Christianæ Reipub. ruinam prælium committere foret temerarium, magnus Tartarorum cuneus pro inquieto, & prædæ avido eorum ingenio (quorum XXX millia sub ipsomet præsente eorum Hano seu Principe, castris Turcarum interesse referebant captivi) explorato altiùs quà ad scaturiginem vergit Arabone, quum monstrantibus Hungaris commodiorem nullibi transitum, quàm prope Kementum, & D. Gothardum invenissent, ubi ante novendecim annos ingens illa & famosa nobis de eodem reportata est tyranno victoria, ibidemque pontes adhuc integros & non disjectos (negligentiâ, uti fama est Comitis Bathiani) reperissent, derepentè transeunt: tranatoque deindè, quod pronius erat, minori Arabone * ad dexteram Sarabiam & Güntzium, ad levam autem Sopronium relinquentes, veloces necopinati instar rapacissimi remoto obice fluminis in Peisonem lacum, circumlitosque in via vicos, pagos, arces & oppida muris viduata omnia ferro flammâque longè latèque vastantes, multis etiam Christianorum millibus in miserandam abductis captivitatem ad Leitham usque amnem, qui Hungariam discriminat ab Austria, indomitè effunduntur: nec immanis eorum furor & prædandi libido, nisi ad fossis mœnibusque cinctam urbem & cognominem arcem Brugg, Harrachiorum genti obnoxiam sisti potuit, cæteris trans Leitham pagis & oppidis Harrachianam ad arcem spectantibus igne fœdissimè consumptis. Inalgescit adhuc calamus scribere, quantus eâ nec prævisâ, nec opinatâ depopulationis calamitate incolis timor, quantus accolis pavor sit obortus: nec sensibus capi poterat, quomodo integro adhuc nostro exercitu emissarii hujusmodi prædones tam enorme auderent facinus; nec deerant qui & metuerent & dicerent exercitum nostrum interclusum internecionis subesse periculo.

Et certè Carolus Princeps inaudiens, prætereito se, hostè jam in Austriam usque penetrâsse, imminensque periculum perpendens, quòd cis & ultra Arrabonem suus viginti tantùm quatuor millium exercitus ab innumerabili Turcarum multitudine cingi facilè & intercludi posset, re cum cæteris deliberatâ indè se statuit recipere; ne autem peditatus simul cum tormentis suâ equitatum morâ retardaret, hunc ab exercitu separatum unà cum re tormentaria in insulam Schuttam transportat, undè tutioribus dein trans danubianis itineribus Posonium & Tabas; superatoque istic Moravo amne per cognomines amni * campos securè Viennam possent traduci, ut pauló pòst feliciter traducta sunt. Ne autem Jaurinum aliaque vicina loca obsidionis periculo obnoxia recedente exercitu videretur destituere, iis maturè, quantum pro rei necessitate licuit, idoneis præsidiis, aliisque ad defensionem necessariis sufficienter providit: nam Leopoldopolim non longis abhinc annis ad Vagum extructam (cui cum laude tum præerat Henricus Godefridus Baro Kielmanseggius) quatuor majoris notæ (quas me-

Ejus mox obsidio dissolvitur.

Commoronium justu viribus munitur.

Hostium adventus, & castrorum oppositio.

Tartarorum populationes.

* Rabnitz.

Carolus transfert exercitū,

* March-feld.

& Leopoldopolim instruit necessarijs,

1683. dias cartaunas vocant) amandavit tormenta unà cum annonæ militaris copia non vulgari: cui deîn Generalis Schulzius ex agris Nitriensibus, ubi hactenus rem contra Töckelios curaverat, isthac transiens, cohortes aliquot peditum, unamque dimachorum, quam è Montanis contraxerat civitatibus, adjecit; ita ut & hinc *ſicut & Jaurinii.* loco commodè fuerit provisum per omnia. Restabat Jaurinum, cujus, ſicut & confiniorum Gubernator est Hermannus Princeps Badensis, consilii aulico-bellici præses, cùm non haberet nisi cohortes suas ordinarias quinas, sub suis singulas capitaneis, viros circiter sexcentos; quibus omnibus Daniel Müllerus tribunus titularis, vir senio jam gravis, at vegetus, militaribus aliàs à primis juventæ annis innutritus præerat; sed duobus pòst annis irritâ cum Turcis, ut ajebant, collusione, seipsum sclopeto confecit. Huic, inquam, Jaurino immisit sequentes: legionem Marchionis de Grana sub vice ejus tribuno Georgio Henrico Samoratsky, viros mille octingentos, Marchio ipse pro Hispaniarum Rege Carolo Belgii tum Gubernator, paulò pòst calculo extinctus est. 1685. Ludovici item Wilhelmi Marchionis Badensis legionem sub Comitis Tyllii legati sui cura viros MM. legionem Strasoldianam, vix numerantem MC. & denique Wallisium Baronem tribunum cum septem suæ legionis cohortibus, viros MCCC. ita ut universim ejus propugnatores essent 6800.

His ita ritè dispositis, traductóque per pontem Araboni minori instratum, & Jaurinensibus excubiis custoditum, equitatu, continuatis ** Hungaricè Ovarinum.* itineribus Altenburgi * consedit: & cùm aliquamdiu propter arctas ibidem viarũ semitas moraretur, Carolus expilandâ connivet militi urbeculam, ne, quod boum aliarumq; humanæ vitæ rerum utilium isthic erat, hosti cederet in prædam; ægerrimè hanc quidem incolis expilationem ferentibus, donec insecuto mox hoste mitius tolerarent, qui flammis omnia pessimè devastavit: sicque superatis viarum angustiis selectum est iter in Kitseensia prata, ubi duobus ferè mensibus antè fuerat armilustrii instituta *Vizirius deliberat an Cæsariani persequendi.* solemnitas. Magnus, quem vocant Vizirius, Mustapha Bassa dictus, hunc exercitûs nostri receptum meticulosam interpretatus fugam, convocato protinùs Bassarum consilio deliberat, num persequendus Christianorum exercitus, an obsidendum Jaurinum? unà omnium sententia persequendum voluit exercitum, quòd cedendo signa metûs & fugæ daret; motis proindè castris idem legit præeuntium iter. Eo audito cùm nec in Kitseensibus pratis contra tantam hostium molem tutùm videret exercitum Carolus, Viennam justis itineribus movet, præmisso Æneâ Comite Caprarâ equitum Generali, qui exercitûs nostri statum, & hostis consilia, & alia Cæsari maximè necessaria referret: quod celerrimis ille etiam cum Philippo Leopoldo Comite Montecuculo cognato suo, & cataphractorum tribuno expedivit. Carolus interim præteritis Wolffsdalio Hamburgoque, sextâ Julii castris consedit Altenburgi-Teutonicorum; indèque sub Solis ortum cùm promoveret exercitum, impedimentis majoris securitatis ergò longo syrmate præcedere jussis, accidit, ut turma Tartarorum mixta Turcis, *Tartari ultimas* Hungarisque ductoribus (ter mille circiter) qui Leitham amnem tranârant, à leva cum horrido ululatu prosilientes è silvula Petronellam 1683. inter & Elend pagos, irruerent in legiones aliquot alæ sinistræ, quæ post impedimenta præduces equitabant in exercitûs fronte. *legiones & impedimenta nostra involant.* Hæ inexpectatâ illâ irruptione, inconditâque barbarorum vociferatione confusæ cùm ob densissimos pulveres vix se suosque ab hostibus dignoscerent, eòque haud starent sat firmo pede; sed dissipatis ordinibus sequentes etiam legiones confunderent, factum est ut prædones tumultuariâ pro more usi celeritate in sarcinarios vectores, lixas atque calones conversi, frameis hos suis victimas immolârint, sociis interim currus atque impedimenta impunè diripientibus: inter cetera supellex argentea Ducis Saxenlawenburgici, Principisq; Croiy, & Æneæ Comitis Capraræ, Generalium virorum, istic amissa est.

Ingentes ille casus concitavit in exercitu nostro motus ac turbas, quòd hostis, quem post se nostri destituerant, velociori nunc per alias ad lævam vias cursu instituto, nostrorum itineribus antevertens, audaci planè facto in imbelle lixarum vulgus irrueret, quod sat tutum credebat Carolus eorum præsidio, quos præduces sarcinis protegendis dicaverat; at ubi nunc de genuino rei statu illi pleniùs constabat, majus subesse periculum ratus, cui implexa modò exercitûs pars totum fors in plenam aciem postulatura esset exercitum, alias jubet ocyus prioribus succedere legiones, quæ prædones retundant. Hæ dum cursum accelerant, Julius Ludovicus Sabaudiæ Princeps, dimachorum tribunus, suos, ut diximus, hostium impetu laxatos *Ludovic. Sabaudiæ Princeps moritur.* ordines quantâ potest virtute recolligens, ceu qui maculam suorum magnanimiter cuperet eluere, magno connitens impetu rursùs in hostem suos educit; cui licet viribus impar, rem tamen eò viriliter agit, donec dimicationis æstu abreptus, & à suis plurimùm destitutus, quum adhuc masculè paucis tantum suorum stipatus pugnaret, cum equo succubus non sine vulnere corruit, cujus ut cervicem Tartarus frameâ dissecuisset, resupinatum animalis cadaver incumbit insidenti, ephippii nodo pectus ejus adeò conterente, ut a supervenientibus subsidio nostris levatus suppuratum adhuc sanguinem expueret; sed eo malo omnem deindè medicorum artem superante, insignis Princeps Viennæ paulò pòst tertio Idus Julii, annorum circiter XXIV. extinctus est, longiori, si fata voluissent, vitâ dignissimus. Eodem etiam fato Dux Areschottanus in florentissimo ætatis vere, dum animosiùs hostem lacessit, sclopeti pilo, pluribusque vulneribus frameâ confossus occubuit, & in avitum in Belgio sepulchrum longis itineribus delatus, omnium dolore sepultus est. Inter hæc Ludovicus Wilhelmus Badensis Caroli legatus dissipatas jam legionum aliquot in devia abeuntium turmas sistere, suisque postliminio ordinibus restituere, & integras demùm legiones hosti cœpit opponere, quarum vim nequaquam ille sustinens prædam haud contemnendam hâc tumultuariâ, & vix horariâ irruptione obtentam celeri fugâ præcipites secum abducunt, relictis suorum centenis aliquot, è nostris plus minus ducentis (vel ut alii volunt, quinquaginta) desideratis: eos verò ultrà persequi providè interdictum, quòd justè Carolus metuebat, ne integer fortassis, aut potior hosti- *Badensis rem restituit.*

lis

lis pars exercitûs ex intervallo subsecuta nostros irrueret, velitationibusque sic innodatos teneret, quoadusque plenâ, ut suprà notavimus, acie, sed inæquali tum Marte foret dimicandum, Cæsare nondum incolumi & salvato: undè latiùs habuit eâ sedatâ tempestate, compositoque tumultu, continuato adhuc paululùm itinere die septimâ Julii Vischamundę subsistere.

Consiliū de abitu Cæsaris Viennâ.

Cæsar acceptis hisce per Capraram nuntiis, hæret anceps, quid facto expediat, convocatisque ocyus Ministris eorum sensa deposcit: quorum suffragia cùm unanimiter suaderent discessum, hæsitatum in eo est, quâ viâ abeundum foret. Erant qui arbitrabantur, cis Danubii amnem per montana Campililium esse properandum; quòd iis superatis illac per viarum plana deinceps citiùs Cæsar Lintzium posset deferri. Contra differebant alii, tutiùs processurum Cæsarem si trans-Danubiano itinere pergat: cùm enim Turcarum agmen abs hac Danubii parte, quâ Vienna est, nobis immineat, persequaturque exercitum nostrum, uti refert Caprara, videamusque nostrorum partem cum sarcinis & impedimentis sub mœnibus Urbis jam tum consistere, haud dubium esse quin integræ eorum vires ab ea Danubii parte incedant: neque enim auditum hactenus esse, nec etiamnum audiri de hoste ullo, qui transisset Danubium; proindè dictamine rationis humanæ docen tutiorem fore receptum Augusti, quem superatis hîc Danubii pontibus sit amplexurus: vix enim Urbe excessurum cùm mox per exploratores nequam (quorū haud pauci in urbe delitescant) de abitu edoctus Turca, plura velocium equitū millia post Cæsarem sit immissurus, qui unâ die tantum deproperaturi sint itineris, quale Cæsar cum Aula vix quatuor dierum intervallo confecerit; sicque indubiè in manus hostium (quod benignissimum DEI Numen avertat) deventurum. Passim placuit hæc ita opinantium sententia, in quam manibus mox pedibusque, quod ajunt, unanimiter itum est, confestimque indicuntur & parantur omnia (quantum in confusa ista celeritate fieri poterat) quæ itineri maturando serviebant.

Metus & tumultuaria ex urbe fuga.

Hæc fama divulgata, & quòd viderentur impedimenta & sarcinarii currus absque rectore & ordine, fugitivis similes mœnibus Urbis succedere, mentientes, ut fit, res nostras pejori loco esse quam erant, tanto mox Urbem, Urbisque circumsita replevit pavore, ut abitum Cæsare nemo jam videretur velle remanere Viennæ: quidquid equorum, quidquid curruum & lixarum ullo modo erat repente, in fugam conducitur; compinguntur in carros & viles vecturas honestissimæ cum filiis & filiabus matres, ædes cum pretiosa supellectili, vino, frumento, omnisque generis annona deferuntur, convasantur duntaxat pretiosa quæque, quæ in arctum facilè compingi possunt; ubique fletus, ubique audiuntur lamenta, ejulatusque plorantium, haud secus, ac si jam tum præsens dominaretur Viennæ Turca; atque ita totum pomeridianum tempus exactum est.

Cæsar urbe excedit.

Vespere horam inter octavam die septimâ Julii Viennâ per Aulæ portam evectæ discedunt Cæsareæ Majestates cum Augusta sobole, gynecæis & Aula, superatisque, queis in alterum Danubii litus est iter, pontibus, Corneoburgi, oppido duobus aut ferè tribus milliaribus distante, pernoctant: quibus idoneè præmissus è præsidio urbico Capitaneus Tharæus de Hassie natione Hybernus, homo prudens, & manu fortis, cum legionariis ducentis, ut pro Augustis istic pernoctaturis excubent, posterâ die Cæsare ulteriùs iter suum promovente reversuri, ut factum est.

Tanta autem fuit sequacium curruum, vectuarum, navigantium, equitantium & pedes fugientium confusa & incondita multitudo, ut Viennam omnem hominibus exinanitam jurâsses; adeo volebat nemo videri fugiendo fuisse postremus: suntque qui asseverent, ultra sexaginta hominum millia discessisse eâ nocte; & tamen initus deindè obsidionis tempore eorum numerus, qui remansêre, adhuc alia sexaginta hominum millia armis tractandis apta, præter militiam & debiliorem sexum censuit. Continuata est autem ea fugientium prurigo adhuc in sequentes aliquot dies, ut non immeritò metus sit, posteriorum in fuga multos incendiariis Tartaris cessisse in prædam, prout de variis fama increbuit. Multi etiam currus suos adeò onerârant, ut vix ultra pontes profectis rotæ crepuerint, extra consilium positis, & quò se verterent, nesciis. Antè tamen quàm Cæsar Urbe discederet, varios in Europam expedivit cursores & legatos, qui Christianæ Reip. Principes fatalis omninò ruinæ redderent certiores: D. Götzium ablegavit in Franconiam, ut circularium copiarum maturaret adventum: Comitem Kunitzium ad Bavarum destinavit, ut præsentibus periculis tanta quanta posset subsidia postularet: ac ne desolatam omninò destitueret Viennam sibi unicè dilectam, de duplici ei clementissimè providit gubernio: politico uno, altero militari; & de militari quidem posteà disseremus amplissimè. Politicum consistit in Viris quinque, ut pura:

Vienna post Cæsaris excessum quibus commissa sit gubernium.

Casparo Zdenko Comite à Capplirs, Cæsareæ Majestatis Camerario, Consiliario Statûs, rei tormentariæ Præfecto, & Commissario Generali plenipotentiario, nec non Consilii Aulico bellici Vice-Præside.

Francisco Maximiliano Comite à Molart, Cæsareæ Majestatis Camerario, Consiliario Statûs, Austriæ Mareschallo, atque Colonello Provinciali.

Rutgero Ernesto Comite à Stharenberg, Cæsareæ Majestatis Camerario, Consiliario Aulico-bellico, Generali tormentariæ rei Præfecto, atque Urbis Viennensis Archimandritâ.

Joanne Oswaldo Hartman, Excelsi Regiminis Austriæ Cancellario.

Quibus demùm adsciri Cæsar voluit unum de Camera Consiliarium, & singulatim quidem Carolum Theophilum ab Aichpühl; quòd autem is etiam jam tum cum familia sua excessisset, adscitus huic Collegio visum est Capplirio Carolum a Belchamp.

Hisce ceu Caput & Directorem præposuit Cæsar primum quem scripsi, Capplirium.

Magnus ex Vischamūda & Schwecheti incendio terror.

Quæ dum Viennæ, ac in Cæsaris profectione fiunt, Vischamunda (ubi Carolum cum exercitu pernoctâsse diximus) fœdo conflagrat incendio, sicut & paulò pòst concubiâ nocte Schwecherum, flammis undique Viennæ conspicuis, tantoque iterum pavore cives incolasque replentibus, ut qui cum Cæsare nondum excesserant, jam de vita saluteque penitùs sua despe-

1683. desperare profiterentur: sed imminuit pavorem fama, quæ tulit, non hostile id facinus esse, sed lixarum nostrorum improbum opus, qui incuriâ ne dicam, an petulanti nequitiâ ignem & lumina incustoditè circumferentes, oppidorum partem succenderunt: & ipse protinus innumeris optatus votis Caroli adventus non exiguum metum, terroremque abstersit, qui postera die (8va Iulii) summo manè clangentibus tubis ac tympanis, integerrimo ordine cum equitatu Cæsareo Viennæ mœnia in civium conspectu prætervectus, trajecto per sublicium pontem Danubii ramo, qui medio supra Viennam milliari, a pleno amnis Alveo Nusdorffii divisus, & Viennam, qua meridiem ea spectat, præterluens, suoque se alveo medio infra Urbem milliari reddens, Insulam facit, ambitu suo milliaria facile duo complectentem, Divo Leopoldo cognominem, templis ternis, & Monasteriis binis, tum civitate integrâ vix minore Viennâ, quæ paucis ab hinc annis, abactis Judæis, à Christianis incolitur, horto Cæsaris amplo & magnifico, aliisque Magnatum deliciosis sumptuosissimisque palatiis luxuriantem decoram: in qua Carolus Princeps cum omni equitatu, & non contemnendo variorum pecorum numero a civibus vili pretio in annonam coempto consedit, ut Danubianum oportunius pontem, quem interclusis aliis undique itineribus pedites, urbis propugnatores erant transituri, posset conservare. Vix isthic consederat, cum mox die altera visa sunt innumera passim incendia, è longinquo per circumvicina Hungariæ fumigare queis Pagi, Vici, Arces, Castella, Oppida, Urbes, ipsæque demum in campis fruges absumptæ sunt; continuatque hi ignes diebus, ac noctibus: Austriam quoque in circuitu, quidquid ejus est, Neostadium usque sunt depasti: Castrum ferreum * excipe, Sopronium, * & Gunzium: quæ quòd aut nomen invocassent Archi rebellis Teöckeölii, aut ejus se deditiones esse profiterentur, flammis intacta steterunt. In Austriâ Neostadium hucusque servatur, octo milliaribus Viennâ distans, regia in Styriam via, Urbs amœna & nitida, Leithâ amne, muris, mœnibus, & vallis circumdata, Arceque, Cæsarum æstivo à curis secessu sæpius nobilitatâ, illustris. Hæc adventantibus initio incendiariis nebulonibus, suamet civium arma obvertens, facile ab inermi illa, & meticulosâ torrentium colluvie se exemit, donec immissus illuc Tribunus Comes Castellus cum sua Dimachorum legione Urbem hucusque servat incolumem.

Carolus Princeps Lotharingus Viennam cum equitatu advenit.

Vastatum locorum per Tartaros depopulationes.

* Eisenstatt.

* Oedenburg.

Sunt hæc truculenta Tartarorum facinora, qui plerumque Turcarum prodromi, populariter alias inermes, nisi frameis instructi & telis præcurrere, & ubi nulla resistentia, omnia ferro, flammis, & terrore solent involvere; ut diffugientibus circum circa præ pavore Regionum incolis, aut trucidatis, aut in captivitatem concatenatis, & Barbarorum servituti deditis, securi mox Turcæ a nemine habeant timere periculi. Et quamvis a militiæ œconomia alienum videatur in cineres ædificia redigere, & devastare multis in circuitu milliaribus omnia, ubi vicinam urbem obsidere volueris, unde pro hominibus annona, pro equis pabulum deficit, queis abundare aliàs potuisses: Flammivomi tamen hi præcursores Tartari quo Viennæ viciniores facti, eo nulli deinceps pago, nulli in pagis aut vicis horto (ô quanti deliciarum sumptus! quanta palatia!) pepercerunt, redigentes in cineres, quidquid cis Leitham ad Danubium amnem, quà Hamburgum flectit, * a Cæsiisque montibus Claustro-Neoburgum usque, duobus Viennâ milliaribus loco interjacet, quidquid ad superiorem Danubii ripam situm, omnia ad internecionem excisa, ut ne in ruris quidem & casis quicquam residui permanserit.

Duobus circa Viennam milliaribus omnia devastant Tartari.

1683.

* Calenberg.

Parce Lector, si te ad Geographicam * Austriæ descriptionem Vischeri, aut alterius cujusvis remisero, ut locorum ibidem in circuitu omnium nomina legas quotquot istic expectasse meveneris, crede, omnia, nullo dempto, crudeli barbarorum igne esse absumpta: hominibus, relictâ omni fermè supellectile & sedibus suis, aut in Urbem, aut in saltuum abdita feliciter diffugientibus aut immanitate frameis Christiano-Mastygarum dissectis, aut in miserrimam, & pejorem morte captivitatem abductis. Neque hic stetit insidiantium Christiano sanguini belluina ferocitas; Sed montana penetrantes, ad plana Austriæ trans saltum Viennensem * dilapsi, in sylvestres etiam pagos, oppida, sumptuosque diversorum ordinum ædificia spoliqueea in planum, ac Viennæ & Arcibus ad stuporem orbis fastigatam Regionem grassati, ferro, flammâque ad Ibsstam * usque amnem devastaverunt, uti captivi illic facti, & postliminio ad nos in Urbem transfugæ nos docuerunt. Neque in saltuum abditis, aut in densissimis ferarum cubilibus, aut vallium abstrusis tuta fuit fugientibus Christianis mansio: silvæ enim, & silvarum invia venaticis suis canibus, quorum atrox ad hoc usus est Barbaris, callide indagata sunt. Quanta jam in tanto terrarum tractu sit facta strages, quæ calamitates obortæ, quis hominum pavor, quis metus, & miseriæ fuerint, perpendat qui voluerit: nos, qui adhuc Urbi inclusi fuimus, dum hæc scribimus, nihil desuper certi statuere possumus, nisi quod hujuscemodi devastationibus, inspicientibus & commiserantibus nobis, impensi sunt dies septem. Horum postmodum prædonum aliquot Chiliarcha Heisler, vir manu fortis & animo promptus hinc inde carpsit, equos & multigena spolia extorsit; sed vento veluti velociores mox disparuerunt.

* Landt Carten.

Tartarorum barbara immanitas.

* Wiener wald.

* Ips.

Dum interim visi sunt quotidie idonei in colle promontorii ad Nosocomion * Sancti Marci stationarias excubias agere, * unde tota per Vinearum declivia observari Vienna poterat, non ignaviter & strenuè laborabatur ab omni hominum conditione, & sexu: Sacri profanis mixti, senes cum junioribus, mulieres & famulæ, omnes, omnes operam navabant effodiendæ terræ, cum sudes, & pali per extimas fossarum spondas * mœnibus adversas insererentur, ut post eos ceu repaguli securiores starent propugnatores nostri, futurum hostis impetum propulsaturi: magno certe Urbis obsessæ bono; quippe sudes illos, & palos nullo unquam assultu, uti nos fore credebamus, hostis superavit; sed necesse habuit continuato noctu diuque labore illos fodere, humoque in altum supra palos egesta superne sibi viam mul[illegible] suorum cæde consternere, quà demum quarta prius obsidionis hebdomade penetravit in spondam.

Vienna vallo munitur.

* Kranckehauß.

* Schildwacht.

* [illegible] Estrada [illegible] & Grammado [illegible] in futurum Contrascarpam.

1683. dam. Alii planabant exstantia fossarum aspera, rasâ ligonibus & palis scabritie, ut æquales essent, & profundiores, ac scandendo difficiliores. Sic per ambitum Urbis sepiendæ occupatos tuebantur equitum alæ (nam peditatus nondum advenerat) extra urbem inter portas & portas mediæ, à Principe interdiu collocatæ. Magna etiam quotidie nitrati pulveris, majorumque globorum ingens copia, cum alio bellico apparatu secundo feliciter Danubio in urbem delata sunt.

Turca urbem recognoscit.

Sub hæc dies illuxit Julii mensis tertia & decima, cùm matutino tempore sub horam octavam glomerarim apparent in eodem promontorii ad S. Marcum colle ingentes equitum turmæ, quæ deinceps descendentes per vinearum declivia eminùs urbem obequitant, tam spissè densatæ, ut leporibus per vineas indagandis dare operam diceres: propiùs autem ad urbem (credo per incuriam) prorumpentibus, obmurmurabant propediem nostra (quæ paucissima tunc adhuc disposita erant) è mœnibus tormenta, quorum displosionibus eviscerati in tanta spissitudine plures, reddiderunt cæteros cautiores, ut tutiora repeterent, atque è longinquo magis per Montem Viennensem, post Suburbia ad montes usque Cæsios * & Danubii ripam deflectentes, situm urbis, aditus atque recessus explorarent quàm diligentissimè: quo facto sub meridiem eadem montana repetentes, postque fanum S. Marci declives, tunc quidem desierunt videri. Id, quod Comes Scharenbergius, qui pauculis duntaxat ante diebus à peditatu, & re tormentaria lentius subsequente sejunctus, Viennam intraverat, cùm pro certissimo signo haberet, tortarios * eos esse, qui secuturo mox agmini obsidendæque civitati, & præsenti urbis periculo præluderent; decem omnino Suburbia jussit succendi, initio in Carinthiaco pomeridianis ejusdem diei horis facto, tam luctuoso intuentium passim per diem integrum noctemque spectaculo, ut vetus & flebile illud Trojæ excidium nostris temporibus repeti etiamnum Viennæ jurasses. Consideret, qui Viennam unquam vidit, qualis & quanta fuerit templorum, alcceteriorum, hortorum, ædificiorum, palatiorumque strages & ruina? quæ possessoribus damna? seris nepotum annis a posteris nostris haud instauranda. Quorum solida postmodum rudera urbi plusquam noxia, hosti verò tuta opportunaque fuêre receptacula. Pretiosiora quidem & pecora, quantum per tumultuariam illam licebat festinationem cives in urbem reposuerant; farinæ tamen, frumentorumque & ingens vini copia aut flammis dire consumpta, aut in hypogeis hostili gulæ reservata sunt: plures etiã nimium rerum suarum cupidi & tardigradi hostium deinde flammis, aut servituti fuere subjecti; quorum vicissim tum non pauci nostrorum sclopetis petiti occubuerunt. Eidem fato destinata jam erat Insula Leopoldopolitana, præmonitis Religiosis illic Viris & Incolis, ut se suaque in civitatem transportent ocyus, quæ salva vellent: ast, quia magna inibi annonæ militaris copia ad Cæsarem & urbis conservationem spectans, quæ secundo amne defluxerat, erat deposita, nec in momento inde deduci poterat, parcitum quidem à nostris tunc loco est; sed tamen pauculis pòst diebus ab ipsomet hoste succensus in cineres abiit, annonâ militari jam tum inde salvatâ, uti suo loco dicamus. Ligna quoque tam focaria, quàm fabrilia quorũ ingentes ad Danubii ripas jacebãt strues, omnibus quidquid tollendi libere concessa est facultas, ne qua hostium usui servari viderentur. Cæterùm hodie peculiare nil accidit, nisi quòd equites nostri in excubiis huc illuc ad suburbiorum limites distributi modicas subinde velitationes cum Turcis fortè fortuna illac dilabentibus subierint: ubi factum, ut schedulas binas, deditionem urbis postulantes, a Turcis per terram sparsas, inventas nostri ad urbis præfectum Scharenbergium deferrent, qui eas nunquam responso dignatus est. 1683.

** Galenberg.*

** Vorstroppen.*

Viennæ suburbia succenduntur.

Schultzius &

Sub hæc ad castra Caroli per adversam Danubii continentem advenerat Generalis Mareschalli Locumtenens Comes Schultzius (quẽ trans Vagum curasse hactenùs, supra descripsimus) trahens secum virorum bellatorum millia facile septem, quos inter Poloni plus minus quater mille sub Lubomirio principe, Cæsareo ære pridem collecti, qui aliquot diebus antè per Silesiam, &c. è Polonia proficiscentes, commodum se illi ad Moraviæ fines conjunxerant, anteambulones eorum, qui deinceps cum Rege secuturi. Sed & peditatûs antè in Insulam Schuttam repositi una cum re tormentaria nũc adrepentis initium fecit Tribunus Fridericus Sigismundus Comes a Scherffenberg, (quæ gens alias hoc habet peculiare ut Dominorum a Scherffenberg notione utatur) qui cùm sua legione hodie succedens urbi allevaravit, postliminio actore cæteras legiones pedestres, quæ Viennam defendant: neque enim eò tunc usque erant in urbe, nisi præsidium ordinarium, constans, credo, viris mille ducentis, & media Keyfersteinii legio (viri mille) sub ductu Vice-Tribuni Scheneckii (viri prudentis & cordati, cujus specimina dedit ubi durioris tempore) quæ Praga aliquot hebdomadibus antè advenerat. Et certe actuir peditatus eadem & posterâ die, una cum Turcarum agminibus hoc discrimine: quod Turcæ intermedio amne cis Danubium ante urbem castra metati; peditatus autem trans flumen, uti jam sæpius retulimus, innocue proficiscens, demum per pontes & Insulam Leopoldopolitanam in Urbis penetralia magno cũ omnium solatio & applausu receptus; quem, sicut Generalis Vigiliarum Magister, Comes à Serini, ex mandato supremi rerum militarium in Urbe Præfecti concubiâ nocte introductum, per extimas fossarum spondas in Urbis circuitu disposuit, ita tu eum, Lector, in classes suas distinctum hic à nobis descriptum habe.

peditatus adventus.

Viennæ præsidium.

Generalis Comitis Scharenbergii legio sub ductu ejus Vice-Tribuni Georgii Mauritii Baronis Kotlinsky Silesitæ, virorũ bis mille. 2000

Keyfersteinianæ legionis medietas sub ductu Vice-Tribuni Wolffgangi Henrici Scheockii, viri mille - - - 1000.

Mansfeldii Comitis legio, ejus, qui in Hispania Legatum agit pro Cæsare, sub ductu Vice ejus Tribuni, Alexandri Leslei Comitis, qui Generalis rei tormentariæ Præfecti frater est. virorum bis mille - 2000

Comitis Caroli Ludovici Souchii, magni istius Generalis Radvvigis olim filii, legio virorum bis mille - - - 2000

1683. Comitis quoque Scherffenbergii legio, virorum 2000.

Baronis Beckii legio virorum - 2000.

Ludovici Antonii Principis Neoburgici legionis pars, id est, cohortes septem, quibus aderat ipse Dux in armilustrio; cùm autem postea aveheretur cum Cæsare, substituit Vice-Tribunum suum Baronem Ariezagam, numerantem viros mille ducentos - - 1200.

Legionis Heisterianæ pars media sub ipsomet Tribuno Barone Siberto Heistero præsente, viri - - - - - 1000.

Principis Ferdinandi Caroli Wirtenbergii legionis pars sub ipso Principe præsente, constans viris - - - - - 1000.

Obrist-Wachtmeister. Altera pars sub Instructore legionis * Francisco Ferdinando Kucklander Linzium profecta, ut Cæsari inserviat.

Dimianæ legionis cohortes tres, quibus nec Tribunus, nec Vice-Tribunus, nec legionis Instructor adest (hi alibi in Silesia occupanrur) horum omnium vices Capitaneus in ordine senior agit, constantes viris - - 600.

His accedit Equestris legio Baronis Dupygni Tribuni, virorum - - 600.

Et demum præsidium ordinarium Civitatis in tres cohortes divisum, quarum singulæ numerant viros 400. in universum. 1200.

Summa militum stipendiariorum, qui Urbi Viennensi propugnandæ dicati sunt 16600.

Notet autem hic Lector, quòd hunc adscriptum a nobis virorum computum iniverimus secundùm illum numerum, quo legiones constare ab initio campiductûs debuerant, ex formula singulis Tribunis abs Imperatore præscripta; non autem, quòd reverà adhuc tot sub singulis legionibus centà sint capita, cùm Urbi propugnandæ succederent; quia alibi jam tum aut cæsi, aut læsi, aut ægri quamplurimi, aliquot millibus supra descriptum à nobis numerum imminuerunt; adeo ut ex sexdecim millibus supra computatis, cùm legiones essent integræ, vix decem millia effectivè Viennam subierint, quorum constantem contra Turcas operam Sharenbergius potuerit usurpare: præsentibus autem & rebus gerendis idoneis præfuerunt cum imperio sequentes:

Sharenbergius urbis præfectus seu Gubernator & alii ejus Mandrita Daunius, Serenus, &c. Comes imprimis Sharenbergius, ceu Generalis loci Gubernator.

Ejus in præsidio ordinario Urbis locumtenens, alias Generalis Vigiliarum Magister, & legionis pedestris Tribunus, Wilhelmus Joannes Antonius Comes a Daun.

Tum ordinarius præsidii urbici Instructor, sive supremus Vigiliarum Præfectus, aliàs & ipse Tribunus, Ferdinandus Marchio Obbizzi: quos continuatâ serie hic ideo connectimus, quia his continua præsidii cura commissa fuit.

His quarto loco apponimus alterum Generalem Vigiliarum Magistrum Joannem Comitem Serem, cujus legio Zathmarini curat; ipse autem curandæ valetudinis ergo, impetratâ Viennam commeandi licentia, adfuit in tempore, quo variato in dies singulos ordine, alterna cum Daunio præfuit officio. Cæteros Tribunos atque Mandritas suo jam ordine supra descripsimus, qui omnes tam concordi animorum voluntatumque harmoniâ sibi invicem deferre constanter sunt visi, ut & ipsi legionarii milites ductis inde exemplis unanimes, laudabili sanè æmulatione vigilias, æstum, pericula, plagas, vulnera, ipsam denique mortem, fatis sic jubentibus, toleraverint alacriter.

Souchesius et Scherffenbergius. Hoc tamen monendus hic nobis es Lector benevole, quòd bono in militaribus ordini servando, omnique confusioni evitandæ conducere visum sit, si duo seniores in ordine Tribuni præsentes, charactere quopiam honoratiore, qui inter Generales Vigiliarum Magistros & Tribunos medius esset, insignirentur; proinde hi duo Comites de Souches & Scherffenberg usitato Gallis vocabulo, Brigadieri sunt dicti, hoc ordine officia sua locantes, ut quotiescunque alternis diebus ac noctibus Generalis Vigiliarum Magister Comes Daunius ad curationem rei accederet, huic præstò esset, qui Brigadierorum esset officii ordine senior Comes Souchius, & sub ipso Baro de Beck, Tribunorum, qui præsentes erant, senior, unà cum aliis subalternis: Cùm autem alter Generalis Vigiliarum Magister Comes Serenus curaret, Brigadicius alter Comes Scherffenbergius, aliusque Tribunus aut Subtribunus, cujus id tunc postularent vices, assisteret; Marchione Obizzio præsidium Urbicum ordinarium ex præcepto curante.

Princeps Croyus Jaurino ad tempus præfectur. Hiscediebus Carolus Eugenius Dux Croijus, Generalis Vice-Marescallus, destinabatur Jaurinum, ut istic in absentia Principis Heimanni Badensis illis copiis præesset, quas Lotharingius huic loco, uti supra narravimus, immiserat; qui navim simplicem non armatam generose conscendens, secundo protinus Danubio Turcas, qui in continente proficiscebantur, prætervectus, Posonium, tum Comorniorum prius infra Jaurinum descendit, indeque per Schüttam in ... adversa Danubiripa per ... Icie superato amne in Urbem conjecit.

Nobiles alii urbis propugnatores. Sed & Viennæ è Nobilitate fuère complures, qui cum possent in quiete vivere foris, maluère tamen in Urbe eandem cum Viennensibus subire sortem, exemploque suo ad fortitudinem animare & excitare propugnatores. Maximilianus imprimis Comes a Trautmansdorff, Tribunus quondam in Belgio, qui quaternis cohortibus hoc obsidionis tempore Præfectus est, uti suo loco dicetur: Joannes Carolus Comes Quinqueecclesiensis, qui circuli illius in Austria, quâ malum omne prorupit, Capitaneus Provincialis, elegantis sui & Aviti prædii bustus vicinus, Viennæ maluit, quàm alibi rei finem expectare. Godefridus Comes à Salaburg, Subtribunus Keryanæ Croatarum legionis, qui aitu...de in campo laborans, cùm valetudinis curandæ ergo Viennam esset delatus, illic & sanitatem obsidionis tempore recepit, & Sharenbergio Generali se obtulit, ad eruptionem adornandam in hostem, collectis in cuneum his, qui equis armisque instructi cum ipso vellent aleam tentare. Fuit & Henricus Fridericus Baro a Kielmansegg, supremi Venationum Magistri, Francisci Christophori Comitis Kievenhilleri vices gerens, qui 80. Venatoribus imperans per tres primas obsidionis dies constanter in propugnaculo Aulæ excubans, ingens hosti per obsidionales vias laboranti damnum intulit, ipso cum cæteris ar-

Kielmanseggii jaculandi dexteritas.

tis

1683. tis jaculatoriæ gnaris adeò certos ictus in capita hostium destinante, ut vix ulla sine cæde fuerit displosio. Vidimus ipsi, quando virum talari holosericâ insignem, mitratum (quem Machinatorem bellicum fuisse postea didicimus) dum in spondam obsidionalium eluctatus istic fastuosè obambularet, trecentis à propugnaculo passibus & ultra distantem sclopeto transfodit, alterumque, qui huic levando accurrerat, lethi socium repetitâ displosione conjunxit. Fuit & Comes Vigoancourtius, sui juris & liber, qui olim in servitio Cæsaris Corneoburgi, Cremsiique & alibi varia præclarè gessit, Annoque 1657. Regis Galliæ Legatum ad Cæsarem Ferdinandum Tertium, gloriosissimæ recordationis, aliosque per Imperium Electores & Principes non sine prudentiæ specialis nota peregit: & Matthæus Colako Comes S. Michaelis, olim Croatarum Cæsaris Tribunus, Venetiis oriundus, qui, quòd munere militari nunc vacaret, Stharenbergio assiduus latera comes stipabat, & ubicunque prudentis strenuique is militis operâ uti necesse habebat, illic præstò Matthæus erat, operam suam indefesse collocans haud secus, ac si Cæsaris mereret stipendia. Ernestus Sigismundus à Zetteriz, nobili in Silesia gente satus, qui ob litem Juredicialem, cui coram Tribunali Bohemico Aulico Viennæ erat implicitus, cùm huc advenisset, nondumque confecto negotio, commoditate ad suos in tempore remeandi destitutus, obsidioni involveretur, maluit in Civitate nobiscum, uti eventus docuit, securus manere, quàm in fugâ inquietus palari. Fuit & Cornelius à Rümlingen Tribunus, parvus staturâ, sed magnus prudentiâ & longo rerum militarium usu vir, annos natus 61. qui podagrâ afflictus cùm aliud vix posset curare, opportunus lateri Gubernatoris comes & gratus domesticus; quocum consilia contulit, abs hoc vicissim humanissimè habitus. Denique & Franciscus Sigismundus Rostauscher à Reithoffen, Nobilis Moravus, olim & Adiutans Generalis, & legionis Schultzianæ Dimachorum Instructor supremus, vir gnavus & solers, expeditus ad exequenda ea, quæ mandare & expedire per eum Stharenbergius decreverat.

Sed & Cives, aliique diversissimi Status & ordinis Incolæ in suas authorati legiones atque vexilla quotidie in armis excubabant assignatis locis, queis dies noctesque sub suis singuli Mandritis rem curarent pro publico. Distincti in classes sequentes:

Civium centuria Cives imprimis, qui in octo cohortes dispertiti Capitaneum suum supremum agnoscebant Consulem Joannem Andream Liebenbergerum, ejusque vices gerentem Danielem Focky, Senatorem Urbis & Ædilem curulem, vulgo Ober-Cammerern: hisce succedebant Capitanei alii, nempe:

Joannes Martinus Trach, Senator.
Joannes Ludovicus Braun.
Nicolaus Kraus.
Vitus Henrici.
Joannes Franciscus Peickhard, Senator.
Ernestus Josua Pentz.
Lothus Som.
Joannes Ernestus Zirck.

Horum locumtenentes fuêre

Joannes Casparus Präms.
Michaël Schmickel.
Sebaldus Stemler.
Joannes Georgius Metzger.
Michaël Berggaver.
Matthias Alxinger.
Joannes Christophorus Kiehn.
Daniel Plackner.

Signiferi.

Paulus Schmuderer.
Augustinus Schmidbauer.
Joachimus Klebet.
Joannes Melchior Zorn.
Joannes Petrus Rauch.
Martinus Ferner.
Joannes Paulus Mauser.
Hermannus Dubellius.

Singula vexilla numerarunt sub se:

1. - - - - -	260.
2. - - - - -	456.
3. - - - - -	300.
4. - - - - -	266.
5. - - - - -	290.
6. - - - - -	334.
7. - - - - -	226.
8. - - - - -	250.
Summa - -	2382. Viros.

Post hos fuit & Centuria Virorum, quam Libeninorum vocabant, Viri numero 335. quorum Capitaneus fuit Ambrosius Franck: Locumtenens Petrus Schvvâbel: Signifer Lucas Härtel. *Opificum cohortes.* Fuit & Pistorum cohors, qui quamvis dies noctesque occupati essent pinsendo pro tot hominum millibus pane, nec sæpe sufficerent; nomina tamen sua & hi dederunt, prompti gerendis & tractandis armis, quæ & per stationes suas locati sat aptè tractabant; numero 206. quorum Capitaneus fuit Jacobus Rudolphus à Kirch: Locumtenens Nicolaus Pürgler: Signifer Joannes Michaël Wagehlehner. Hos sequitur Laniorum, Braxatorumque Centuria sub Capitaneo Adamo Simone Schmid ab Ehrenhaus: Locumtenente Wolffgango Stemhard: Signifero Casparo Taglang. Viri 230. Sutores suam etiam numerabant Centuriam; cujus Capitaneus erat Joannes Wilhelmus Rudolphi, cæteri manserunt nobis ignoti, viros tamen numerabant constanter 400. Has cohortes, quòd omnes ex civici ordinis quantumvis diversæ sortis & professionis hominibus coaluerint, uno continuo tractu huc adnotare voluimus; quibus (ceu etiam Cives) subjungimus Mercatores, quorum merces non quidem per officinas publicas vænales quotidie prostant, sed à quibus cæteri, queis mensurâ & pondere sua distrahere mos est, co- *Mercatorum vexillationes.* ëmptas tanquam à prima manu merces in officinis iterum suis ulnatim & libratim divendunt (Niderläger appellat vulgus.) Hi ceu locupletiores & honoratiores numerabant sub signis suis Viros 256. qui omnes suas singuli bombardas proprio ære comparatas silice non sine ad concipiendum ignem instructas gestarunt, soluti hebdomadatim Mercatorum privato, non publico ærarii sumptu: Horum Officiales

1683 ciales erant Wilhelmus Schüz, vir militaris, provectæ ætatis, qui haud ita pridem legionis Badensis Instructor Supremus in campo fuerat, quem, quòd vacaret, sibi ducem elegerant, ut ab hoc militarium exercitiorum magis rudes instituerentur in iis, quæ ad arma aptè, & cum fructu tractanda pertinerent; post hunc Capitaneus fuit Henricus Böller, Locumtenens Christianus Weyer, Signifer Wolfgangus Baurenfeindt, curaruntque aut in conclavibus, aut in propugnaculo palatii, aut in receptaculis ejus, uti continuo glandium imbre depluebant hostes, quibus multi trajecti sunt.

Officialium centuriæ. Huic civium & mercatorum militiæ connectimus Officiales Cameræ, & eos, qui sub protectione curiæ Mareschalli, ut vocant, diversas artes & professiones exercent: his author erat Wolfgangus Reuschel à Reuschelsberg, vir septuagenario major, rationalium librorum per Austriam inferiorem Censor, * & Consiliarius Cameræ, ut in eo Reipublicæ periculoso statu, quo cæteri in Urbe cives & incolæ suam quotidie operam locent propulsando hosti, ipsi quoque in partem veniant & laudem mereantur; ut qui mœnibus clausi nihil etiam nunc, ubi nulla jam alia commercia vigeant, utiliùs & digniùs possint præstare. In Reuschelii verba cùm ultrò concederent plurimi, in quatuor vexilla omnes sunt distincti, & expostulato sibi pro capite ceu Tribuno Maximiliano Comite Trautmansdorffio, grandævum illum senecionem pro supremo earum Instructore *, ceu primum Centuriarum Capitaneum consentiente per omnia & commendante æmulationem eorum Stharenbergio, salutarunt; singulæ autem centuriæ sub se numerabant viros 240. in summa bellatores erant plùs minùs mille, quorum Capitanei cæteri fuerunt Michael à Mulberg, Marcus Marcolini, Martinus Martini. Locûtenentes: Joannes Christophorus Zweich, Franciscus Jacobus à Walckering, Claudius Bugnet, Fridericus Scomus Signiferi: Leopoldus Ignatius Franciscus Wisendo, Franciscus Matthias Hueber, Joannes Carolus Bertalotti, Joannes Baptista Vitali. Hi alternis vicibus curabant dies & noctes in Revelino extra portam Hungaricam inter & hydragogicum * propugnaculum medio.

* *Buchhalter.*
* *Obrist-Wachtmeister.*
* *Wasser-Rüst.*

Literatorum & Studiosorum. Nunc ne Literati quoque suâ laude priventur, de Universitate Viennensi, ejusque militia pauca dicenda sunt. Conflavit illa ex Studiosis, Palladisque alumnis, centurias tres in singulis cēturiis viros 236. conjūctim capita plus minus 700. His cum imperio præfecti sunt approbāte Strahenbergio, ejus imprimis Gener Baro de Welz, titulo Subtribuni, (Tribuni verò nomen reservabat sibi Universitatis Rector Magnificus,) post hunc ceu supremus Instructor Paulus de Sorbeit, Cæsareæ Majestatis viduæ Archiater, literatorum fautor. Capitanei fuerunt Stanislaus Altman. J.U.D. Christophorus Ignatius à Tibleten, Joannes Müller, J.U.D. quòd tamen Tiblerus paulò post aditum munus, ei renunciasset, Sorbeitus Instructor eam sibi cohortem subdidit, substituto sibi Sylverio de Coscolossa, qui Vice Capitanei nomine eam curaret; ita quoque quia Joannes Müllerus obsidionis tempore obiit, eidem suffectus fuit in Capitanei locum Josephus Schmuz Philosophiæ Magister. Locumtenentes fuerunt: Dominicus Henner ab Hennenfeld, Joannes Ulricus Jeger ab Heisenberg. Signiferi: Joannes Jacobus Messter, J.U.S. Hieronymus ab Immendorff, J.U.S. Joannes Philippus Andreas à Raidegg. J.U.S. huic autem tempore obsidionis defuncto surrogatus est Joannes Franciscus Wenighoffer. Præter hos alii adhuc Officiales hisce literatis cohortibus adlecti sunt, quorum curâ ac operâ omnis bona inter eos disciplina est culta, ut puta: Adamus Suter, J.U.D. Schulteti munere functus, & Joannes Christianus Kirchstetter J.U.D. Universitatis Syndicus, ceu militiæ hujus Secretarius. 1683. Hæ centuriæ probe exercitatæ plerumque aut in propugnaculo juxta rubram Portam aut in Revelinis Melicensi inter & novæ portæ propugnaculis, aut Carynthicam inter & Hungaricam Portam mediis, defensionis munere à cernmè semper sunt functæ. Hæc quamvis diversis continuatæ obsidionis temporibus ita, uti hic scripsimus, sint administrata singula, collectim tamen hic adnotare voluimus, ut uno quasi intuitu Lector adversas solertiam, quam in armandis atque excitandis in Turcam præter stipendiatam militiam Civibus Incolisque Gubernator noster adhibuit.

Nervus bellicus. Quæ media Urbi conservandæ fuerint relicta, quis belli nervus, nobis haud constat: hoc didicimus, Ferdinandum Principem Schwartzenburgicum, Supremum Augustæ Viduæ Stabuli Præfectum, uno alterove die post Cæsaris abitum Viennam reducem, quando jam Tartari in circumvicinis sæviebant incendiis, ultro & munificè consignasse manibus Leopoldi Comitis à Kollonitsch, Ungaricæ Cameræ Præsidis, & Episcopi Neostadiensis, quinquaginta florenorum millia, & vini urnas ter mille, ut Civitati, & militiæ quocunque necessitatis casu servirent; quod totum Episcopus clam habuit in tempus opportunum. Accidit autem aliquanto pòst, ut coram hoc viro Episcopo instituererur de nervo belli sermo, Stharenbergio inter cæteros haud diffitente eum tandem defecturum, nisi recentibus quibusdam & adventitiis mediis restauraretur. Ad quæ Kollonitschius interroganti similis, quam crederent igitur summam obsidioni suffecturam? cui cùm responderetur centum Imperialium dalerorum millia magnum rei benè gerendæ additura pondus; Episcopus exemplo Candiæ (cujus quondam obsidioni, ceu Melitensis Eques per annos tres interfuerat) edoctus, quàm nempè præclarè cœpta promoveat Regina pecunia; ocyus animum conquirendis nummis applicat: & ecce, accitis sibi hoc in negotio strenuis, nec minùs munificis opitulatoribus Com. Mollartio, Hartmanno, & Bellekampo, haud multos post dies ducenta florenorum millia & offert, & detegit, levandæ præsenti obsidionis necessitati dicanda: quæ deinde aut in paratis numerata, aut ex auro argentoque infecto in monetam cusa, in occurrentes quaqua versum casus & stipendia militum erogata, animos omnibus simul & robur addidit subeundi quævis pro libertate Urbis pericula.

Hostis urbem circumvallat. Dies quarta & decima Julii mensis illuxerat, cùm omne Turcarum agmen cum innumeris curribus, quadrigis, bubulis, equis & camelis visum est appropinquare per eundem collis

1683. collis ad Sancti Marci verticem, exercitu magis post collem in declivi proficiscente, undè minùs observari è mœnibus poterat. Diffusa est multitudo per circuitum Urbis in semilunarem formam, à Danubii nempè ripa post Sancti Marci fanum, postque suburbia Viennensia, bustaque pagorum & vicorum circumsita, Nusdorffium usque; duravitque ea profectio & castrorum metatio in seram usque noctem. Eâ statim animadversus est hostis ante portam Cæsaream inchoare labores, quos nostri istic post sudes & repagula in extimis fossarum spondis curantes, indesinenter continuatis sclopetorum explosionibus (quanquam pilis in incertum, uti fit, vibratis) impedire conati sunt, ut jam planè palparemus nos esse obsessos. Erant qui Viennam arctâ circumvallandam obsidione dubitarent, quòd contra Martis & Turcarum stylum, relictis post tergum Jaurino & Comorronio validissimis, infestis & in omnes insidiandi, carpendi, intercipiendique partes intentissimis, urbem tam longinquè in hostico positam, tam egregiè probèque communitam, tantum Christianæ Reipub. propugnaculum irrito sæpiùs oppugnatum peterent; quam indubitatis equidem viribus & subsidiis Romani Principes & Imperium, facto nunc opportunè cum Gallis post captam ab his aliàs Argentinam armistitio, essent defensuri: quò difficulter satis tantis in obstaculis commeatum pro tot hominum millibus, tantaque in distantia pro immenso jumentorum numero alimentationem possent deferre, quem ipsi sibi omnia circum in campis fruges, in pagis domos ac pecora urendo, cædendo & devastando præcidissent. Urbem nihilo minùs temerario malevolorum hominum & rebellium consilio impulsuque aggredi Turcæ videbantur, qui sufficienti eam esse destitutam annonâ, abeunte Cæsare totaque Nobilitate desperato fermè metu terroreque agonizantem, ac militari denique præsidio denudatam asseverabant; ideòque duorum terniorumque certius dierum intervallo, ut constanter Janizaris persuaserant, propediem intercipiendam existimabant; sed quum peditatus justis per sex dies noctesque itineribus feliciter, at fessus & enervatus ex insula Schutta hostiumque insidiis eluctatus Urbem attigisset, ac de annona apparatuque ei superfluè esset provisum, hostium spes & labor omnis evanuit.

Carolus Princeps cum equitatu excedit insulâ Leopold.

Princeps Lotharingiæ, qui hactenus cum equitatu in insula Leopoldopolitana substiterat, nec indè spectabatur discessurus, murato consilio, per quatuor Danubii pontes, qua in Moraviam itur, equitatum traduxit, qui hisce ferè legionibus constabat: Æneæ Comitis Caprara, Comitis Rabatta, Comitis à Dunnewald, Caroli Comitis Palfii, cujus prænomen ad differentiam fratris ejus Joannis adscribimus, Comitis Gondola, Comitis Taffe, Baronis à Mercy, Baronis ab Halleweil, Comitis Montecucoli, & Comitis Gözii. Tum Dimachorum legionibus, Comitis Schulzii Generalis, Comitis à Styrum, Principis Sabaudi (quæ post hujus mortem Heislero data) Comitis à Kueffstein, Baronisque d'Herbeville. Item Croatarum legionibus, Comitis Nicolai à Lodron, Comitis Kery, & Petri Ricciardi: denique Poloni, quos secum, ut suprà narrabamus, adduxerat Schulzius; hi omnes excedebant 1683.
cum Principe. Nondum autem planè excesserant, cùm, ecce, Tartari permixti Turcis insequuntur, & pontibus instant: in quos immissus Schulzius, magnâ diu fortitudine rem egit, ut à pontibus hostem arceret; quod & demùm obtinuit majori eorum disjecto: hac velitatione præter gregarios occidit Subtribunus Gerstorffius, & legionis Instructor Franciscus Comes à Trautmansdorff, viri ambo strenui & cordati. Repulsus autem à pontibus hostis, in elegantissimum istic æstivarium Cæsaris (quod novam Favoritam vocant) aliasque Magnatum splendidissimas hortorum delicias, ac denique in omne id, quidquid templorum, monasteriorum, domuumque maximo numero fuit, voraci flammâ grassatus in cineres planè omnia atrocissimè redegit. Generali Vigiliarum Magistro Sereni, qui post curatas sui officii partes tardiusculè illac à Carolo redux paucis comitatus transibat, à barbaris ferè oppresso, nisi cōcitato mox cursu in pontem rami amnis eluctatus, post se trabes aliquot fecisset dejici. Optâssemus omnes, votisque ad DEUM factis invocâssemus propitium ejus Numen, ut salvis pontibus subsistere cum equitatu Carolus potuisset in Insula, quâ servatâ servabatur omnis cum Cæsare communicatio, poteratque & succursus suo tempore, & annona quotidie ex Bohemia, Silesia, Moravia, aliisque Imperii etiam Romani plagis in Urbem introduci: ita opinantibus passim omnibus, mala ea omnia & difficultates plurimas, quæ deinceps ex hac Insulæ destitutione sunt orta, evitari faciliùs potuisse. Sed graviora oportet ipsiusmet Principis fuisse momenta, rebellium nimirū infesta arma, quibus is persuasus hanc adeò ex Insula profectionem maturavit. Nec mora, Vezirius Valachiæ Moldaviæque Principibus, ut gemino ponte Danubii ramos medio milliari infra & supra Urbem sternerent, in mandatis dedit, eosque sex millium præsidio communirent, ut tutior illis ex castris in Insulam esset commeandi facultas.

Hostis Favoritam occupat.

Urbs ab hostibus circumvallatur.

Illucescente die quintâ & decimâ mensis visebantur papiliones sine numero varii coloris tensi, & hostis in editiore naturâ solo, ducentis circiter passibus abs urbe remotus, fixisse pedē in horto Malaspino, cui nomen Rotenhoff: & ex altera parte in pomario Reichowizii, ac prope Flügelhoff, è regione Palatini propugnaculi, ubi lineæ circumvallationis duci jam cœptæ, & altiùs egestâ humo apparebant suggestus, suggestibusque superimpositi exiguis semper à se intervallis separati viminei plutei * magno numero: inter quos plantata eâ nocte tormenta summo manè in nostra detonabant mœnia; fossoribus suas impigrè lineas obsidionales * obliquis ductibus sinuosè prosequentibus, & incredibiliter promoventibus. Nam primus Vizirius Mustapha Bassa è regione D. Ulrici idoneo in loco & capacissimo consedit, ubi in latissima circumferentia omnigenis avium, leporum, cercopithecorum, hortorum, fontis, balneique deliciis abundabat, & Scottensem portam oppugnabat. Janizerorum Aga cum legato suo Kihaja Bego infra D. Ulricum suas promovebat sinuosas vineas contra Palatinam portam, eamque attractis in aggeres tormentis verberandam suscepit. Kara Mechmet Bassa cum

Castrorū metatio.

**Schāz-Körb.*

** Lauff-gräben.*

1683. sa cum Tartariæ, Walachiæ & Moldaviæ Principibus circa Suburbium Rossavianum aggeres statuit : cæteri Bassæ versus Carinthiacam & Stuben-Thor suas promovebant obsidionales vias, ibidemque tormenta in Urbem evomebant ; ita ut quinis in stationibus Urbem acriter quassarent.

A nostris contrà muniuntur & defenduntur. Econtra in Urbe nostri tormenta nunc priùs ex armamentariis educere, per propugnacula eorumque loricas disponere, fissuras * per vallorum coronas secare, exonerandis in hostem tormentis pluteorum defectu adinvenitas: asseres humi ad instar pavimenti sternendæ, cui machinæ curules insistant, commode vehere. * Schießscharte. Vasa conquirere, farcire saccos, quers humo aliove tomento farcis & loco viminearii corbium verticibus vallorum super impositis, tueri se hibratores & sclopetarii contra densissimas Barbarorum glandes queant defendere. Fiebantque hæc solerti eorum industriâ, qui rem curabant tormentariam : Christophori Bömeri imprimis, nobilis Megapolitani, Tribuni gnavi & gnari, qui trajectus globo sclopeti per genam, eâ die quâ nos salvati fimus, nondum planè erat à vulnere salvus. *Rei tormentariæ curatores.* Hujus alacriter insistebat vestigiis Subtribunus Joannes Martinus Geschwind, lælus quidem, ut testimitus cujus atavus olim Anno 1529. cùm Vienna etiam tunc temporis obsideretur a Turcis, inter Nobile Caryatidæ ab Hieronymo Megisero Historico Austriaco fol. 1373 fuisse recensetur, qui rem in Urbe tunc præclarè gessisse laudantur. Nec minus in hoc desudabant Capitanei Maximilianus à Weidlingen Bohemus, Michael Mied Saxo, Wilhelmus Jemagne Viennensis, Henricus Cresselius Danus, Christophorus Zimmermannus Saxo, Leonardus Behr machinator bellicus, vulgò Ingenieur, qui per suas singuli stationes distributi, indefessâ semper ac imperterritâ sollicitudine aut librabant tormenta, aut valla, muros, mœnia inter cuniculorum hiatus & explodentium pila obeuntes, istud curabant sedulò, ne quippiam eorum deficeret, quæ ad iterandas continuò displosiones, & per has inferenda hostibus damna conferrent : unde & factum, ut plures eorum hostium globis evilcerati vitam gloriosè finierint. Jemagnius imprimis & Weidlinger, hic tei quondam tormentariæ Tribuni filius ; alter viri honorati, in Dicasterio Imperiali Aulico quondam Agentis, ut vocant, filius : Crellelius quoque, vir artis suæ peritus, solers & audax, in propugnaculo Carinthiaco curans, qui dum e statione sua alibi lustraturus discedit, in lorica valli trajicitur. Michael Mied, quamvis aliquot septimanis ante obsidionem utramque manum tormenti globo dum id probaretur, amisisset, tem tamen non eò minùs in hac obsidione per bellè gessit ; Christophorus autem Zimmermann hodiedum ex vulnere nondum curato decumbit, sicut & Leonardus Behr machinator.

Pyrobolos hostis in urbem vibrat. Interea vidimus Turcæ promovere vineas & obsidionales fossas eâ pro fundirate egestas, ut Operarium corpora duorum cubitorum altitudine superarent, & tuta iis esset commeatio. * Bomben. Cœperunt & pyrobolos pilos lastros * ex mortariis in Urbem vibrare, qui tamen, quod tardum utribus ignem non evomerent, nec medii creparent, absque damno hactenus & noxa fuerunt. Et primus quidem in Urbem evibratus pyrobolus, fine damno, ut dixi, dissilii, qui mox recollectis partibus solemniter, ut fieri assolet, benedictus in hostes revibratus fuit ; eorum etiam aliquot in contiguam mœnibus domum, pro Comicis ante annos exstructam deciderunt, absque notabili tamen damno. Hæc, quia lignea erat, ingens, & oleo illinita, timebatur citius ignem conceptura, cum gravissimo vicinioris Aulæ, & Monasterii Patrum Augustinianorum, aliorumque præstantium ædificiorum periculo : unde & mox destrui cœpta & disjici, donec recisis demùm Fabrorum operis tibicinibus * tota corrueret, trabibus in receptaculorum * per propugnacula posteà structorum usus, diligenter & cum fructu versis. * Stupen. * Abschnitt. 1683.

Monasterium & templum Scotense incendio consumitur. Dum autem missilibus hisce ignibus à foris in Civitatem evibrandis dat operam hostis, inventi sunt in ipsis Urbis visceribus, coemptitii, uti fama ruit, ad sphacelati pecuniâ, incendiarii nebulones, qui prompto ad facinus fomite illustrium civium domos, spatiosioresque illustrium habitationum atria sub noctem obeirantes occasionem ignis substituendi captarent, prout primà statim bladionis die compertum fuit. Unus enim detectus est adolescens annorum circiter sedecim, qui puellari veste indutus (credo ut minus suspectaretur) ad Abbatiæ Scotensis Abbatiæ, Ordinis S. Benedicti ædes, injecto clam fomite ingens inox excitavit incendium ; quo alcerenum Urbis egantissimum & maximum, recenter postremis his annis à Joanne Schmidsbergero, Prælato loci, eodemque Episcopo Helenopolitano, & Emmerici Viennensis Episcopi Suffraganeo (qui obsidionis dein tempore obiit) ingenti ære & sumptu exstructum una cum templo ac templi turre consumpsit. *Arsenale Cæsareum in præsentissimo versatur incendij periculo.* Serpente flammâ ad vicinum illic Arsenale, ubi ingens erat pulveris nitrati annonæque militaris copia. Et jam corripuerat ignis fornicis valvas, quò pulvis erat reconditus, stabatque exteriùs Cunibertus Wentzel a Wentzelsberg armamentariorum Subtribunus consilii inops, eò quòd clavim, quà fornix recluderetur, nesciret. Viso periculo adest in tempore Vigiliarum Præfectus Comes Serenyi, qui eo die (nam Daunus adhuc cum febri luctabatur) ex officio omnia curans, nihil moratus ostium vi perfringi quem mox secuti Joannes Andreas Liebenbergerus Consul, èque militari ordine Guido Comes Staremberghius tunc temporis Capitaneus, aliique præsentes effractis subitò repagulis vi patefecerunt quæ ipsorum statò ocyus aquâ præsentissimo conflagrationis periculo domus erepta est; proque miraculo ea res habebatur, quòd ventis in adversam partem prodigiose versis Principis Auersperg, Comitumque Trauni & Palfi ædes sumptuosæ atque magnificæ eidem proximæ periculo cum pretiosis aulæis & supellectile non abierint in cineres. Adolescens pro incendiario habitus confestim à furiosa plebe per tumultum miserabiliter sed frustrà reclamans in frusta dissectus occasionem ademit sciendi num verè incendii author merito fuerit, & quidem ex suggestu hostis fuerit ; de quo dubitabant quamplurimi, credentes magis ignem aliunde & casu per stabularios ipsius accensum esse. Alterò quoque die ad sedandum populi tumultum & suspiciones alii in carcerem conjecti alii tractus crinibus & brachiis atrociter tracta-

tractati, alii omninò cæsi fuerunt, inter quos infelix Thanonus vi ad cœmiterium S. Petri raptus, crudeliter excoriatus fuit. Interim Stharenbergius publicis per Urbem tubis sub capitis mandavit periculo, duas intra horas omnia removere tecta scandularia, quo magis incendiorum tollatur occasio. Laus autem & benedictio DEO Uni & Trino, cujus misericordiâ factum est, ut terribile illud incendium luctuoso hoc rerum in Urbe statu tertiâ demum die desævierit, nec omnes aquam indefinenter affundentium curas eluserit; facile aliàs futurum, ut Arsenale vicinum, quod diximus, una cum annonario & pulverario apparatu integræ illic Civitati adferret excidium, apertâ fortassis viâ, quâ Turcæ in regionem ex [illegible] Urbem curantes, uti olim Anno M. D. XXIX. factum est, penetrare in Urbem potuissent. Animadversum namque est, quòd hostis continuò tormenta ignivomaque mortaria in bance inflammatam urbis plagam disploserit, fossoribus indefessè obsidionales vias istic versùs promoventibus contra Aulæ, Carinthiacum, & Löbelianum propugnacula, atque his interjacens aliud minus, quod vulgo Revelinum dicunt, eoque a nobis nomine pertæpè repetendum. Et jam suspicio erat, nec vana, ne hostis crebraneis meatibus cuniculos agere contra hæc loca hostis inciperet, ideoque de machinatoribus illis, quos contracuniculatios appellant, sermo instituì cœptu ; sed quod obstupeas [illegible] alis nemo ullus in tanto hominum militarium numero est inventus, qui hujus operis gnarus Cæsarea mereret stipendia non quòd in servitio Cæsaris haud essent viri ejusmodi, sed quod alibi essent, quàm ubi vel maximè tunc erant necessarii; quorum autem hoc culpâ acciderit, nescio. Donec duo viri, Belga unus, alter è Lotharingia oriundus, sui ambo juris, semet detegunt, quod operam essent periti [illegible] suâ opera placeat ut, paratos se qui locent, admittunt, probantur, & advertitur aut pauca illos didicisse, aut multa oblitos sed quia inter cæcos quisque luscus Rex est, in ea ithusmodi virorum carentia cuniculis ducendis hi sunt constanter adhibiti ; informante eos plurimum Bartholomæo Camuccio natione Veneto qui pluribus annis Comitia Wimes, machinatori quondam hic Viennæ bellico Generali convivens multa ab eo & cognoverat & didicerat, quæ nunc utiliter exercuit. Hisce commendandus est Capitaneus præsidii [illegible] Joannes Jacobus Hafnerus, ad hunc honoratum militiæ gradum e gregario eluctatus, [illegible] provectæ jam ætatis, at vegetus & robustus, qui militaribus rebus à puero innutritus cùm magnam earum peritiam usu comparasset, nec exerceret, & fortè opus quodpiam cunicularium ab aliis cœptum, sed haud secundum artem factum reprobaret per hoc semet prodidit, qu[illegible] ars [illegible] adhibitus ergo & per deinceps diligen[illegible] multa verè in hoc genere præstitit, quem Mandritis & Tribunis constanter tunc lau[illegible]ta.

Dum hæc ita disponuntur in Urbe, Generalis S[illegible]gius [illegible] curat in [illegible] & to[illegible] hostem quam diutissime [illegible] arce[illegible] Na[illegible] extimis fossarum [illegible], & per for[illegible] civitat[illegible] infixis [illegible] & ædibus, egestâque humo nova parar[illegible] recepta-

cula, post quæ fenestri recipiant cassi, quo Turcæ vi illac penetrare contenderent; ta[illegible]dem, ut superatâ unâ vel sponda vel fossæ [illegible] in objectos illicò novos hos obices [illegible] tes cogerentur subsistere ; quod sæpè d[illegible] cum magna Turcarum jactura con[illegible] dentes conspeximus. D[illegible]gensem hoc [illegible] te periculis pleno navavit operam Capitaneus Elias Kuhn Silesita, q[illegible]onductus privato cujuspiam ære ante obsidionem [illegible] ur Sonnaviam arcem, haud procul Neostadio sitam, ab incursu Tartarorum defenderet, cum [illegible] , quatuor filiis, & aliqua mili[illegible] in conducti manu comitatus properaret, [illegible] rum multitudine obviam [illegible] ipse quidem ex[illegible] ex equo duobus salvus cum equo Viennam reversus est, ignorans quid de uxore & liberi[illegible] actum sit.

Hodie autem adhuc hostis esse [illegible] est visus, ut obsidionales suas ad urbem vias versùs Aulæ & Lobelianum propugnac[illegible] adque, quod intermedium [illegible] Revelinum, a[illegible] hibitis in hanc rem multis Christianorum captivis promoveat, qu[illegible] jam vix ampl[illegible] passus abest a sponda [illegible] tentâ assiduâ tormentorum nostrorum, ig[illegible] bulorum e mortariis d[illegible] plosione [illegible] ria rependit hostis, tormentis atque mortariis æque ignem evomens in urbem & valla, quo fœdum dilacerata sunt palatia Cæsaris [illegible] un[illegible] perterebratis etiam templis [illegible] & ædific[illegible] Magnatum circum[illegible]. At, qu[illegible] omnium ægerrimè vi[illegible]mus, est, quod Præfe[illegible] Scharenb[illegible] inter den[illegible] mos [illegible] æque ac [illegible] bos periculosissima quæque loca [illegible] sentissimis semper te exp[illegible] quintâ & decimâ Julii am [illegible] nam cùm eâ die diligenter pro [illegible] locis impugnationi ab hostibus maximè destinatis, & propugnaculum Aulæ inviseret, Turcæ tormenta illac exonerantes, in loricæ verticem merâ & solidâ petrâ factum impingunt; unde dissilientia sparsim fragmenta præter alios quatuor astantes Scharenbergium ipsum secundùm caput [illegible] ut domum inde asportatus necessitate [illegible] ratione medicorum & chyrurgorum, qu[illegible] nun sine stomacho, dare horum autem diligenti cura eoulque mox restitutus est, ut tertiâ à vulneribus die, mortuus [illegible] cùm vecturæ jactationem adhuc ferre non posset, portatili sede se efferri mandaret, ne ob sui non præsentiam aliquod Reipub[illegible] detrimentum pateretur accedebat, qu[illegible] eodem tempore Dau[illegible] qui a Scharenbergio alter erat, ardenti adhuc [illegible] lectulo unde non sine ingen[illegible] periculo quarto decimo demum die vix est eluct[illegible]. Tertiis tamen ab his impigrasubique vices sustinuit Serenus & Bugardien Souchesius & Schersenbergius cum cæteris Colon[illegible] & Vice-Colonellis [illegible] ipsimet [illegible] ubique, etiam non jussi suirabant [illegible] mdè voluptate repleretur animus S[illegible]renbergii nec [illegible] in omni propu[illegible] numero fuit [illegible], Subtribunus, inftruct[illegible], Capitaneus, O[illegible], im[illegible] greg. [illegible] partes sibi concredi[illegible] semper & exactè, spreto omni mortis periculo, im[illegible] leverit, immortale fibi

Pauci in urbe cuniculary.

Hostis gradum ad urbem promovet.

Scharenbergius vulneratur,

cujus post vices obit Serenus.

1683. sibi gloriæ decus, & immarcessibilem nominis famam comparantes. Nec minùs animos quàm vires eorum auxit Dapignianæ legionis in urbem ingressus, & paulo post subsecutus tribunus Weiner.

Lector, dum hæc nonnihil laxius scribo, video trium simul dierum gesta uno me compendio esse complexum, hinc stylum nunc diei nonæ & decimæ Julii mensis adinvebo, ubi pauca priùs hîc adjecero, quæ intermediis adhuc, id est, 17. & 18 diebus intercessêre.

Nempè die 17. mensis Julii visus est hostis suggestus suos, quorum ternos à Kaltschmidiano ad hortum usque Reichewizianum contra Palatinum & Löbelianum propugnacula longo sanè & impigro tractu, sed mediis semper intervallis extruxerat, continuatis & binis ultra viri staturam cubitis nunc altioribus vineis & fossionibus in unam lineam contraxisse, innumeris licet nostrorum pilis & tormentis penitus; ita ut qui heri adhuc videbantur esse plures, nunc planè appareat esse unicus longo labore cohærens suggestus, è quo tormenta plus minus triginta horrendum detonant in ea, quæ diximus, urbis propugnacula; quorum quidem, ut constat, universim esse numero undecim, & duodecimum minus; ut puta Palatinum, Löbelianum, propugnaculum quod vulgò die Elend Pastey dicitur post Patres Dominicanos situm; propugnaculum Aquaticum & Hydragogicum, vulgo auff der Wasserkunst: propugnaculum Novæ-Portæ, Carynthiacum, Biberianum, & quod dicitur Mölckerbastey/ Braunianum, Melicense & Hispanicum minus. Tria tamen præ cæteris priora fore lapides offensionis vitiabant, in quibus dejiciendis & evertendis totis impoltè, um deludatura Turcarum industria. Unde Staharenbergius etiam hisce binis propugnaculis, & ei quod utrique intermedium est, Revelino tuendis, omnes ingenii sui vires & artes applicuit, ut suis semper locis narrabimus.

Quot ur bis propugnacula.

Nunc id videamus, quandoquidem hæc tria, uti jam constat, aggressionis loca sunt, quæ subvertere præcipuè hostis intendit, per eorum ruinas aliquando eluctaturus in Urbem, quinam Turcarum curaverint in singulis? Et in media quidem quæ Revelinum spectat, curavit ipse Primus Vezirius Mustapha Bassa, id est, Supremus Imperii Consiliarius; quotquot enim prætet militare munus Consiliarii sunt, vocantur Veziri. Ipse autem primus Vezirius, quasi primus Minister indigetatur, cum Janitierorum Aga, id est, Generali, etiam Kara Mustapha Bassa dicto, & Vezirio, & cum ejus locumtenente, quem sua lingua Kihaia Begum vocant, cumque Hassan Bassa Rumeliæ sive Sophiæ, qui tormenti globo trajectus interiit. Aggressioni dexteræ versus Palatinum propugnaculum præfuit Huisein Bassa Damalei, hic est, quem Ragozzius olim in Transilvania, Souchius ad Lævam (Leventz, modernus Poloniæ Rex in G[illegible] in[illegible] profligârunt socio Sagarzi Bassa, qui est primus Janitzerorum Colonellus post eorum Vice-Generalem Kihaia Begum, idem quod apud nos Generalis Vigiliarum Præfectus. Similiter aggressionem Löbelianum versus promovit Achmet Bassa Temiswarien sis, qui olim & Testè Dar, id est, Præses Cameræ fuerat. Hic pauculis ante salvationem nostram diebus, id est, tertiâ die Septembris dissenteriâ interiit, eique postliminio surrogatus fuit Hassan Bassa, eodem Cameræ officio anteà functus.

Quomodo Turca castra fuerint metati.

Sed redeamus ad Diarii orbitam: Decimâ octavâ die Julii mensis Turcæ in insula Leopoldopolitana ad ripam Danubii contra Urbem oblessam ab horto Comitis à Berka usque ad dujectum pontem; indèque viâ Regiâ & rectâ per suburbium illuc longos & profundos aggeres egesserunt, palisque & sudibus firmatos in ederunt, ubi dein suggestus attollere & tormenta cum mortariis plantare sunt visi, quibus hortendum deindè ista Urbis plaga, uti suis dicerunt locis, est deturpata.

Die decimâ & nonâ Julii continuantur opera & displosiones utrimque, terebraturque etc de hostilibus tormentis palatium Imper[illegible]. Sub vesperam ejectus ex mortario majori [illegible] bolus, decidensque juxta Löbelianum propugnaculum nitiis in ordinariam Regii H[illegible] Oratoris habitationem, omnia ist[illegible] bus substructa Magnatum aliquo[illegible] æquavit. Luctuosum sanè periculo[illegible] spectaculum, quod ad valli radicem in[illegible] rium illac horrendè displodentium flamma viret, adeò tamen circum pe[illegible] Præfectus de omnibus, ut semper [illegible] vicos Urbis parati viri 250. quorum Capitaneus erat Henricus Wolffgangus [illegible] ei Locumtenens Antonius Hater, & Signifer Joannes Casparus Schlenckler, qui ince[illegible] dia quæcunque suscitarentur, suffocarent[illegible] hos flamma hæc quoq; feliciter est [illegible] ita Cæ[illegible] globi in summa templorum domuumque tecta transversim per Urbem, studio an[illegible] pingentes rara hominibus damna de[illegible] cui plurimum servit, quòd primis st[illegible] sidionis diebus jusserit ed[illegible] Staharenbergius omnia Urbis tecta, quæ lignea forent, am[illegible] suo ipse prædux exemplo.

Pyrobolus [illegible] tecta [illegible] lata.

Hac nocte in Leopoldopolitana binos h[illegible] cepit erigere suggestus & vimineos corbe[illegible] politisque altero die tormenti & m[illegible] in Urbem horribili damno fulminavit, qui[illegible] pugnatores tormentis ex Biberi[illegible] no pr[illegible] cuio eo directis multo, sed frustraneo labore & exiguo nocumento conati sunt impedire. Quod autem interdiu animadversus esset hostis lineâ communicationis duplicem machinari, quâ vias suas obsidionales invicem ligatas conjungeret, ei ultrà impediendo hac nocte à Præfecto Staharenbergio est decreta eruptio; hanc viriliter adorn[illegible] unt hinc Christophorus Samson Steinbachius Mansfeldianæ, illinc Guido Comes à Staharenberg legionis cognominis Capitanei, egeruntque tam prudenter & [illegible] nue, ut plures e laboratoribus hostium ca[illegible] celeritate obruerent sterneréntque, & un[illegible] e multis captivum abducerent, qui de castrorum statu abs Staharenbergio interrogatus, e[illegible] ducentis armatorum m[illegible] bus v[illegible] ter quos essent decem m[illegible] a Janizarorum [illegible] viginti eorum mil[illegible] ia [illegible] qui [illegible] e [illegible] candidati [illegible] ut [illegible] anizaron [illegible] numerum ac[illegible] ptarentur, m[illegible] tarent; quod reliquum, e[illegible] tus esset. Ad[illegible] bat Jaurinum viginti [illegible] rum m[illegible] sub duobus adh[illegible] Bassi [illegible] cingi [illegible] Ve[illegible] hac expedition[illegible] a V[illegible] nam, Jaurinum, & plur[illegible] alia cer[illegible] am[illegible]

1683. devorâsse, castraque omni annonâ & bellico apparatu abundare: quæ licèt fidei planè essent ancipitis, libuit saltem commemorâsse.

Decimo tertio Calendas Augusti promissi sunt edicto centum aurei viro, qui auderet tentare viam aut vadum, quo literas perferret ad Carolum, recepturus à Duce centum ducatorum præmium; tametsi responsum abs eo ad nos non reportaret, modo constiterit aliquo signo (puta facis cujuspiam succensione in editiore trans Danubium loco) penetrâsse ad Ducem: nemo tamen hactenus, quod sciam, inventus est.

Interea haud feriatur hostis, sed tormentis mortariisque hodie acriter infestat aggressionibus destinata propugnacula, Lôbelianum imprimis; quod id novo suggestui, quem pridie ad dexterâ rubræ aulæ hostis exstruxerat, esset vicinius; nec illud capacioris esset spatii, ut contra hostilem suggestû plura & majora desuper possent tormenta plantari: unde majora isti, quam Palatino pluribus tormentis instructo damna sunt illata. *Alij trãsfugæ alia narrant.* Eodē die transfugę duo a Turcis antè capti urbē ingressi referunt, hostis exercitum cum lixis & calonibus ducenta hominū millia numerare; ab uiq; Mödlingam, Badenâ & Petriniam deditione captas; sed violata fide præsidiarios aut cæsos esse, aut captos: ad ducenta etiā Christianorum millia servituti mancipata in Turciam modò raptâsse; & quod horrendum & perfidum erat, duas nobilis conditionis puellas confugisse in arcem quandam; furore autem hostium impetuque perculsæ pactis & traditis pro libertate decem florenorum millibus in miseram nihilominus abstraxisse captivitatem.

Carolus nuntium urbi summittit. Vigesimâ primâ Julii nuntius a Carolo duce in Urbem transmissus, penetravit ad nos natando per quatuor Danubii ramos, Turcis, qui in ripis excubabant, nequidquam advertentibus, literis vesicæ illigatis, & è collo suspensis: queis bono nos animo esse Dux jubet, fore enim brevi, ut plena hostis acie Viennâ profligetur: ex Imperio quippe cæterisque hæreditariis Cæsaris provinciis convenire militem amplum, cui mox junctus Rex Poloniæ cum suis, qui jam tum Olomucium advenerint, tam numerosum sit redditurus superiorum exercitum, ut DEO juvante certa sit futura Viennensium eliberatio: agerent fortiter & masculè, certi abs Imperatore & Imperio Viennenses haud iri desertum. Nunc primum etiam intelligebatur partim à transfugis, partim oculis ex præalta *Hostis Danubium binis insternit pontibus,* S. Stephani turre prospiciebatur, pontes binos ab hoste sterni, queis Danubii ramus Viennam alluens medio supra & medio infra Urbem miliari eum continente commissus est. quorum, ut dixi, curam gesserunt Vallachiæ & Moldaviæ Principes cum suorum plus minus sex millibus: quibus, quòd non tutè fiderent Turcæ, (Christiani utique erant, & huic inviti intererant expeditioni) præfecerunt Achmet Bassam Magnesiensem (Manissam Turcæ appellant, quæ civitas est Natoliæ) insulam autem Chydir Bassa Bosnensis, Sultanæ olim regnantis Aulæ Præfectus, cum Ægyptiis copiis, sex mille viris, insidendam ac propugnandam susceperat.

Tormentis urbs fœdè dilaceratur. Ex hac insula è tormentis ad ripam alvei contra urbem locatis horrendum Turcæ hac die detonant quamquamque propugnaculum, quod vocant Aquaticum (ubi Joannes Corneo insignis bellicus Machinator curabat) ideò, 1683. quòd aquam inter & portam Urbis rubram meris superstructum cratibus antiqua Urbis mœnia regat & tueatur: nec parcitum est domibus ac templis quæ in colle istic ædificata, altiora mœnibus prostant. Monialium parthenonibus maximè incubuit hæc pestis, Sanctorum Josephi & Laurentii, totique isti districtui, qui a vico pontis alti ad usque Sanctæ Barbaræ vergit, ubi tecta & muri globis continuis, excussisque è mortariis sæpe pyrobolis fœdum sunt lacerati, inhabitatoribus nullibi nisi fortè sub densis fornicibus salvis, orationi tamen & precibus constanter incumbentibus, ut cœleste Numen sibi & nobis propitiarent; quo in genere mirus quoque fuit Civium fervor & pietas, horis per Concionatores e suggestu dictatis *Civium in urbe pietas.* (nam ex interdicto Præfecti campanæ non pulsabantur) ad Ecclesias confluentium, ibiq; corā Deo & homine Christo Jesu unico Salvatore orbis & urbis, sub consecratis panis speciebus palam omnibus exposito se prosternentium, & misericordiam humiliter implorantium, quâ flagellum hoc satis diū nobis ob peccata nostra justè immissum a contritis jam de sceleribus & toto corde prostratis clementer avertat.

Hodie qui est XI. Calend. Augusti, Studiosi iterum erumpentes numerum aliquem bubalorum intactis hostibus abigunt, qui in Urbem intromissi per fossas, adque Præfecti Scharenbergii ædes deducti, pars ægrotantibus, pars Studiosis in præmium est relicta: præsidiariis quoque medii mensis persolutum est stipendium.

Sed & literas hodie scripsit è castris hostilibus, quibus detinebatur noster ad Portam Otomanicam Georgius Christophorus Kunitzius, quas in urbem de nocte comportandas familiarium suorum uni commiserat; quod ideo *Kunitzij literæ feliciter ad urbē deferuntur.* minus fuit arduum, quia Residentes nostri, omnesque ipsorum Officiales & famuli Turcarum habitu incedunt, & linguam plerumque callent. His literis quid edoctus sit Scharenbergius, nobis haud constat: id scimus, quòd hæc literarum transmissio mox fuerit in Urbe per compita & vicos adeò decantata vulgoque nota, ut non immeritò prudens quisque timuerit, ne id Turcis aliquando per transfugas aut captivos aperiretur, & in futurum prohiberetur, ut paulò pòst factum est: nam vix ex urbe alterâ vice egressus intercipitur, & ad Vezirium ductus, inter eundum præcautionis usus, literas, quas globo ex cera dentato incluserat, clam demisit, nec amplius unquam ad herum reverti visus fuit. Nec minus singulari fortunâ & industriâ pyrobolus Urbis armamentario injectus cautè fuit extinctus, qui alterum modò manualem corripuerat pyrobolum; sed & hic propediem in arena suffocatus est.

Vigesimâ tertiâ Julii domatim indictum est omnibus propriam in Urbe domum habentibus, ut de homine sibi provideant singuli qui in cellis vinariis excubans diligenter attendat, sicubi laboratores sub terra advertat, & indicet: rumor enim increbrescebat esse in urbe nebulones, qui clandestinis ejusmodi subterraneis fossionibus studeant Barbaris viam in Urbem aperire.

Vidimus hodie, dum Turcæ tormentum unum atque mortarium breviori usui viâ non

 per

1683. per pontem remotiorem, ſed in conſpectu civium haud procul à Revelino iſtic Judaico, quod vocant, excubantium, cymbâ vellent trajicere, ut tantò citiùs uſui contra nos eſſent, noſtros in cymbam tormenta diſplodere, quorum ictu perforata navis unà cum hominibus, & armis eſt merſa Danubio: illud tamen alibi Nuſdorffii & Erdbergi feliciùs ab hoſte tentatum impediri haud potuit.

Cæterum hoſtis hodie, poſtquam de nocte & illuceſcente die ſuo more nos è tormentis & mortariis ferociter ſalutâſſet, quievit deindè præter morem, nobis à cauſa ſuſpenſis; donec ſub horam ſextam veſpertinam duos ſimul cuniculos, quos ſub terra ante Lôbelianũ & Palatinum propugnacula infra juncturam extimæ ſpondæ, quà ſudes & pali committuntur (Machinatores bellici les Angles Saliants appellant) effoderat, ſuppoſito igne ſuccenderet, non reſpondente, quem ſperabat, & nos timebamus, eventu: nam in altero ignis relecto ad peſſulum non ſatis obſtructum fomite, evaporavit irritò; alter [illegible] ciſtam excutiens terræ molem in ſponda, cui erat ſuppoſitus, decem duntaxat viros excuſſit in aera, recidenteſque ſepeliit: aſſaltum tamen, & hunc quidem tertium in eodem hoc loco tentavit [illegible] ſed & tertiâ hâc vice generosâ noſtrorum propulſatione cum multa ſuorum cæde rejectus eſt.

Panicus in urbe timor. Vigeſimâ quartâ Julii continuati labores utrimque, & tormentorum, mortariorumque tonitrua: ſub meridiem accurrit ad Stharenbergium (anhelum adhuc ſpiritum trahens) Laurentius Nitsky, civicæ Urbis militiæ hoc obſidionis tempore adlectus Inſtructor (quem belli Præſes Hermannus Marchio Badenſis aliquot ſeptimanis ante, ob mixta cum Teőckeőlii Secretario haud decentia de Auguſta Domo colloquia, arreſto dicaverat) hic refert, animadverti hominis aliquid ineſſe cloacinæ urbis, quâ ſordium inde colluvies per cameratum ſub terra fornicem extra muros in Danubium egeritur; metum eſſe paſſim cives conſternentem, ut ne ſint Turcæ, qui cuniculos iſtic agendo viam ſibi parent Urbis potiundæ. Præfectus cùm nondum ſat virium recuperâſſet à morbo, generum ſuum Baronem à Wels, & Tribunum à Rûmlingen, qui fortè cum ipſo erant prandentes, mittit cum Nitskio, ut rem explorent [illegible] illi ocyus abeuntes cum lentiis redirent, Præfectus ipſe moræ impatiens [illegible] ſemipranſus & æger in equum ſe conjicere, ad locum advolare, ipſeq; ſe in impuriſſimũ meatũ inſinuare; & ecce advertit carnificis Viennenſis aſſeclas eſſe pecorum cadavera excoriantes: unde ſtolidæ viri militaris temeritati ſuccenſus, benè meritis eum convitiis mulctans domum repetit, & decantatum per vicos periculum cachinnis exſibilat. Cæterùm hodie admiratione dignum accidit, quòd in ipſam S. Stephani Baſilicam ſub horam quintam concionis pomeridianæ hominibus refertiſſimam, per feneſtram illapſus globus atque in columnam, cui ſuggeſtus adſtructus eſt, violenter impingens, nemine vel à globo, vel lapidum fragminibus læſo ſubſiderit innoxius.

Turcarũ muſicam luctuoſus ſequitur ſaltus. Vigeſima quintâ Julii die ſub horam quintam pomeridianam Turcæ in obſidionalibus viis ſuis, tintinnabuli[illegible] muſica ſunt ipſorum inſtrumenta) clangere, inflare fiſtulas, & mirè cere barbaro more horrificos halalatus incipiunt 1683. (mirè ſuavi, ut illi credunt, concentu) ut feſtum celebrare diem agnoſceres: quod inaudientes noſtri in foſſæ ſponda proximè excubantes (nã decem vix pedibus diſtabant ab invicem) ſarcasticè eos ad choreas & ſaltum invitant poſt cantum. Et certè ſecutus eſt ſaltus: nam Palatinum verſus propugnaculum eorum maximè furori expoſitum po[illegible] liminiò novum ipſi Turcæ ſuc[illegible]ndunt paratum ſub ſudibus & palis cuniculum, quo cum everſâ humo pali aliquot, & cum palis noſtrorum ſimul, qui [illegible]c cubabant, decem ferè viri in aera excuſſi vivere deſierunt. Turcæ vero cum per eum vi ignis apertum hiatum impetu facto penetrare [illegible] glomeratim niterentur in ſpondam, gravis enim vero ſuborta eſt velitatio, quæ integrâ ho[illegible]d[illegible] dimicantes diſtinuit, pluresque hinc illinc proſtravit. Nec aberat procul à confuſione noſter tunc rei Status [illegible] quando Generalis Vigiliarum Magiſter Cómes Sereni, qui eo tunc die [illegible]rabat, una cum Sant Croyo, equeſtris Dupeg[illegible]anæ legionis Subtribuno, accurrens, centum viros recentes ſubmiſit, qui manuales mox [illegible] *Hand-Granaté.* bolos igne miſſili fartos * in hoſt[illegible] ex[illegible] quo forti laudabilique facto & ſubſi[illegible] priores ſublevati, in ipſas hoſtiles vineas [illegible]e[illegible]do haud pauca demetunt Turcarum cap[illegible] [illegible]uæ ſudibus deindè paliſque per extimas [illegible] ſpondas in hoſtis conſpectu infixa, docebant [illegible]nuò barbaros, non fiſtulis tinnabu[illegible]que ludendo, nec ululando, uti olim in Jericho, Chriſticolarum mœnia corruere; ſed fortitudine ad hoc opus eſſe majori [illegible] qualem gentes pagano[illegible]m in ſua feritate confiſæ non conferent, dexteræ Chriſti potentiâ conterendæ. Guido Comes à *Laſi & caſi tunc aliqui ex noſtris.* Stharenberg cognominis ſibi legionis tunc Capitaneus, pôſt Inſtructor & Subtribunus a Præfecto cognato ſuo creatus [illegible] iſtic trajectus, diligenti Medicorum curâ vitam (ultra deinceps promovendus) retinuit. Idem Comiti Souchio, ſed paulò mitiùs obtigit [illegible] nam ictus vulnere haud gravi in brachio, cùm id obligaturus paululùm receſſi[illegible]et, ocyus eo facto redivit [illegible] aliter accidit Supremo Machinat[illegible] bell[illegible]co * Georgio Rumpler Milnienſi, qui [illegible]idem & ipſe in *Ingenieur.* brachio ſiniſtro contractis ſclopeti ictu juncturæ oſſibus ſaucius, cum demum ductus Medicorum manus & medelam adhiberet, ſuperante tamen eorum artem malo octavâ pôſt die extinctus eſt: Vir artis ſuæ atque ſcientiæ apprimè gnarus, cujus olim ſpecimina dederat Hermanno Marchioni Badenſi Philippopolim ad Rhenum pro Cæſare expugn[illegible]nti, àquo ceu Belli Præſide interim facto [illegible] nunc huc evocatus, Cæſari hyeme priori ſtipendia merere occeperat. Cecidit quoque hujus diei tempeſtate Baro [illegible] alteri equeſtris olim Tribuni hujus nominis filius, Subtribunus Principis Würtenburgenſis. Capitaneus item Wilhelmus à S[illegible]hemnitz legionis Stharenbergicæ. Locum tenens autem Baro [illegible]k per clunes [illegible]ajectus, eſt curatus. Ipſe Præ[illegible]s dùm h[illegible]die foveas, militumque labores v[illegible]itando inſpice[illegible] lapi[illegible] ictu [illegible] manu eſt ſau[illegible]atus.

Vigeſima [illegible]extâ Ju[illegible] ad horam cir[illegible]ter q[illegible]in tam pomeridianam cuniculus noſter extra ſpondam Revellini Palatini in obſidentes a[illegible] [illegible] fragore tormentorum concuſſus diſſ[illegible]t [illegible] q[illegible] tres viri laboratores ſunt oppreſſi. Sed & h[illegible] mo[illegible]l e[illegible]

1683. mo iste, quem Dux Carolus recenter, uti supra annotavi, ad nos cum literis miserat, eâdem viâ cum literis zyphra exaratis remissus, in manus Turcarum devenit: Cujus rei signum evidens est, quod easdem hodie Turcæ literas nostras ad Ducem destinatas, & sagittis alligatas in fossam Urbis sint ejaculati, adnexis aliquot lineis, quæ latino erant idiomate scriptæ, significantes: *Remitti nostras nobis literas, frustra ad Ducem mittendas, cum palam sit mundo miser urbis Viennensis status, & justa Dei ultio Christianos meritò puniente, quod pacta haud steterint promissis; proindeque Turcarum Imperatorem ad hanc ultra expeditionem irritâ*[illegible]. Ad eas nequicquam nisi tormentorum boa[illegible].

Vigesimâ septim[illegible] edict[illegible] vulgatur, quo c[illegible] Urbis inc[illegible] cujus[illegible]que conditionis [illegible] qui nec militiæ, nec Universitati, n[illegible] Urbis Magistrati [illegible]actenus sua nomina dede[illegible]nt, jube[illegible] sistere, armis ex[illegible] manentia[illegible] instruendi, ut quartam a[illegible] in urbe classem constituant, & [illegible] totum novum, quamprimum hostilis assultus signum pulsandis per universam civitatem campanis sint auditum. Horâ circiter tertiâ pomeridianâ Turcarum [illegible]pulus, e vi[illegible] in obsessos versus palatinum [illegible] deducti, ferociter proi[illegible] pedite[illegible] impetum juxta palos curantes fac[illegible] hi autem [illegible] nentes ad propu[illegible]andum p[illegible], Turca[illegible] novem, fude[illegible] retersilire cum flameis auso, e vertice spondæ in ima fo[illegible] præcipites agunt qui in ma[illegible]us [illegible] ant[illegible]tium incidêtes, [illegible] vestigio [illegible] in frusta di[illegible]ecti. Enituit hic singularis legionis Mans[illegible]dianæ In[illegible]uce[illegible], Ca[illegible] Burchardi Gallen[illegible], Carynthiaci nobilis [illegible], vel ideo justè deplorandi, quòd iem fortiter agens in flore ætatis suæ sagittâ ven[illegible]natâ perfossus occubuerit: c[illegible] tanta contentione dimicantibus, ut cum Generalis v[illegible] Magister Comes Serenius [illegible] partes cum Scherffenbergio Comite Brigadieru, aliisque viriliter implens, sagittâ secundum scapulas in dexteri humeri vertice transfigeretur, nec sagittam, nec vulneris sentiret dolorem Serenus, donec a locumtenente legionis Soucbianæ cujus ceu Adjutantis opera Souchnis Comes tunc quoque præsens utebatur) Antonio Adalberto de la Gatte, lætiurus admonitus, sagittam abs hoc sibi extrahi pateretur, postquam ipse Comes paulo ante Gallenfellio adhuc vivo spiculum fatale jussisset extrahi. Sed & supremus Souchianæ legionis instructor Francisc[illegible]us C[illegible]phorus Montenelli hac tempestate est læsus, quem tamen a vulnere denuò restitutum Princeps Würtenbergi[illegible] suæ legionis creavit Subtribunum. Multi e[illegible] gregar[illegible] a nocte sunt fulminati; è Turcis quotnam sint læsi aut cæsi, nescimus. Hoc scimu[illegible]. Janizaros interim ob longam nimisque difficilem urbis obsidionem mu[illegible]rari & causari, quam facilem, & ex prædict[illegible] annonæque defectu haud diutinam ill[illegible] re perf[illegible]ciat Vezirius[illegible] hanc ob causam v[illegible] ob[illegible]on[illegible], seu vineas i[illegible]bire, sua operas a[illegible]ri[illegible]iâ, & ad constantem pe[illegible]riculi[illegible] e[illegible]everantiam suo adhortan[illegible] exemplo vi[illegible]us sint [illegible]ne ulterioris fædique tumultûs daretur o[illegible]o.

Vigesimâ octavâ die Julii pyrobolos pilo-

Turcarum insultus repellitur.

Fervor Sereni vulnus non sentientis.

clastros * ex suburbio Leopoldopolitano hostis excussit in urbem, quorum unus in ædes portæ rubræ vicinas ad aureum lupum dictas decidens tanto fragore strageque detonuit, ut potior amplissimi tecti latentis pars disjecta, sparsim volitarit per Urbis compita non sine commeantium damno. His quoque diebus plures Christiani, quos captivos Turcæ, Tartarique abduxerant, captâ opportune occasione aufugerunt in Urbem, quos omnes capitibus rasis Turcico vestitu amictos fuit videre.

1683.

** Bomben.*

Vigesimâ nonâ die Julii continuati sunt hostium conatus, illam extimam fossarum spondam * superare contendentium, quæ versus propugnaculum Palatinum, Löbelianumque, & medium utrisque Revelinum porrigitur; succenduntque in eum finem horâ quintâ pomeridianâ cuniculum, quem illic paraverant: sed qu[illegible] hic cuniculus ultra palos & sudes effect[illegible]llis, factum est, ut his immotis, cuniculus in ipsa spondâ sub receptaculo erumperet, ubi nostri excubabant, excussisque unà cum terra palis p[illegible] minùs quindecim, viginti circiter nostrorum ruinâ involverentur, læsis haud minùs quinquaginta. Assultum tamen ultra non tentarunt Turcæ, quod exterior palorum linea, quam evertere ea cuniculi succensione intenderant, stetisset illæsa. unde tanto faciliùs nostri lacunam succensione cuniculi factam postliminio resarcierunt.

** Contrascarpen.*

Turcarum cuniculi.

Trigesimâ Julii die cuniculum nostri in Turcas ductum succenderunt, ipso illum dirigente Stharenbergio, qui præsens in apice palatini propugnaculi, dato signo quod se nostri è stationibus tantisper suis, queis in extremis spondis curabant, reciperent, cuniculum jubet accendi, qui sub octavam vespertinam extra Urbem sub vüs obsidionalibus erumpens, quæ damna dederit hosti, non satis liquet; dedisse autem constat ex eo, quòd reparare istic diruta Turcæ visi sunt die sequente, & ducenti dicebantur cæsi. Jam verò quòd læsorũ indies in Urbe augeretur numerus, singulis negotium familiis saccum conficiendi stramineũ Consul [illegible]iebenbergus dedit, quo commodiùs vulnerati in monasteriis possent curari. Hostis etiam hisce diebus ramum Danubii ab Urbe quanquam irrito conatus deducere, naves aliquot ponti versatili annexuit & rates, quo opportuniùs Urbem ad rubram turrim minùs munitam, assultu posset oppugnare.

Nostri cuniculis hostem repellunt.

Pridie Calendas Augusti Turcæ cuniculos suos usque ad ipsam spondam, adeò vicini jam nostris promoverant, ut non loqui modò & nugas divendere invicem, sed & cominus manus conserere fustibus sudibusque possent: sed cùm fustium loco nostri harpagones in manus prehenderent, quibus in capita Turcarum impactis hos intra palos attrahebant; aut adaptatas longioribus perticarum manubriis falces (novâ, ut fama fert, Comitis Daunii adinventione) extra palos spondæ exerebant, certam necem his, ad quos pertingere poterant, inferentes: nec erat injucundum videre subindè duos [illegible] plures ex perticis pendulos, hinc falce, inde [illegible]ercussâ prædâ potiri contendentes, fortiori [illegible]eumque pugnam dirimente. Sed nec hoc prætermittendum silentio, quod notatu nos dignum judicamus. Accidit duobus his diebus continuis, ut è mortario ignitos hostis pyrobo-

Mirum py-

1683. *Pyroboli casus.* los evibraret: horum utroque die unus in propugnaculum palatinum juxta nostra mortaria istic plantara, penes quæ stabat tormentariæ rei Subtribunus Geschwindius, rem istic curans, dilapsus, cum dissiliret, casu succedens unum è nostris mortariis, pyrobolum, quo fartum erat, recta in hostem haud absque ejus damno excussit; sed periculo Subtribuni præsentissimo, nisi is pronus terræ allisus fragmenta dissilientis pyroboli circumstrepentia elusisset, cum applausu Generalis, paulò remotiore loco præsentis, qui mox interrogatum mittens, qui valeret, cùm intelligeret bene, gavisus est. Neque hoc silendum, quod hac nocte, quæ primam Augusti diem præcedit, idem hic Subtribunus, sex tormenta supra Cabalerium Löbeliani propugnaculi (hoc ipso nomine vocat Paulus Jovius in Historiâ suâ propugnaculi supremum verticem, prout passim appellatur) antè plantata inde deducit, reponitque eorum tria subtùs in cortina ad lævam, ubi jam ante tria erant plantata, tria autem cætera in inferiorem propugnaculi contignationem recondit, quæ laxior erat: idque ideo, quòd in supremo Cabalerio non tantum plus æquo starent exposita ictibus tormentorum hostilium, sed & altiori loco displosa haud raderent Turcarum fossas.

Hisce diebus Generalis Vigiliarum Magister Comes à Daun, quamvis adhuc languens à febri, curas tamen militares repetiit. Contrà *Viæ Turcarū tutæ.* Turcæ ejuscemodi deinceps dānis præveniri, subterraneos meatus magis urgent promoventque quotidie, frustra nostris manualium pyrobolorum indefesso jactu improbos eorum labores impugnantibus: quod ipsi foveas suas obsidionales mox ut egesserant, continuo trabibus superne tegerent, trabesque asseribus & fartis arena saccis operirent, non manualibus tantùm pyrobolis, sed & pilociastris ipsis impervius, unde & factum, ut Bassæ insignes, imò ipse supremus Vezirius loca mansionis suæ haberent in vissobsidionalibus tuta, quantumvis amplè & spatiosè structa, atque in conclavia plura distincta, aulæis ornata & pavimento latericio strata, quibus nihil deerat, quod humanæ vitæ commodo posset servire; ne recessus quidem. Cæterùm insigni bellici Machinatoris, Subtribuni Hoënii, natione Saxonis, equus *Hoenii 1000. flor. equus cadit.* mille florenis æstimatus, quem post ipsum famulus ejus ducebat ad manum, quando herus pedes machinantium stationes ibat visitatum, super ponte, quo canalis è Danubio ad Arsenale vergens interluit, sclopeti ex Insula Leopoldopolitanâ displosi ictu trajectus crepuit, quod summè dolebat Hoënius, cujus ceu ingeniosi & strenui viri adinventiones & praxes non semel a Generalibus laudari præsentes audivimus. Nec prætereundus hic est Reinerus Machinator Urbicus ordinarius, cujus opera præsentior sæpè præstantiorque fuisset, nisi pertinaci quopiam tussis aridæ morbo laborans, subinde rarior esset in opere visus, ac cuperet Stharenbergius præfectus.

Augusti Mensis.

Hostis urbi proxime appropinquat. Dies prima terruit populum, octavam inter & nonam matutinam in sancti Stephani sub concione præsentem, quando iterato hostis tormenti globus per Basilicæ fenestras in navis columnam impingens facto impetu subsidens, unam solummodo è millenis civem ineisis tibiis fœdum prostravit: nocte verò, quando jam Turcæ suis ad palatinum fossionibus adeò egesserant humum in altum, ut tribus minimùm ulnis stationariis nostris eminerent, palis declives ex alto facti, hos igne comburere occipiunt: nostri, qui post palos curabant, viros se præbentes, masculè hostem propulsant, aliis fontanam in pileis suis ex imo fossæ asportantibus, quâ flammas extinguerent; fuit hæc dimicatio utrimque haud sine cæde multorum.

Vix autem illuxerat dies Augusti altera, festo, quod vocant Portiunculæ sacra, cùm summo mane Turcæ Patrum Capuccinorum Ecclesiam permultis explosionibus infestantes devotionem populi, DEO se per sacram Exomologesin reconciliantis, haud modicè *Et devotionem populi festo portiunculæ turbat.* conturbant, an malevolorum in castris Christianorum suggestione, incertum: Excussus quippe è mortario pyrobolus tectum templi cum ingenti fragore transverberat sistensque in fornice cum anxios teneret eos, qui subtus in templo erant orantes, quorum ultra g[illegible] esset eruptionis, timore replevit adeò, ut inde [illegible] quâ data porta quivis reciperet, [illegible] tamen postliminio ad devotionem, [illegible] o-xium esse ca um videret. Hac e[illegible] a *Felix à nostris succensus cuniculus.* Augusti die vesperi post octavam [illegible] L. beliano propugnaculo in hostem [illegible] est succensus eo successu, ut excul[illegible] altum in terobsidionales Turcarum meatus [illegible] tes Turcas una in aerem exculos [illegible] que membris relapsos sepeliret: videbantur enim e manibus hic brachia, istic tibias, alia ex corporis humani partes fumeam inter excussæ terræ caliginem per aerem agitari dispersas: præstante hac in re egregiam suam operam Joanne Jacobo Hafnero Capitaneo (cujus supra non semel cum laude meminimus) quem idcirco amplexu dignatus cum expresso gratæ *Hafneri laus.* benevolentiæ signo est Stharenbergius Comes, in propugnaculi vertice cum cæteris istic eurantibus Officialibus præsens, præstolans eventum, qui fuit optatus. Nocte hac exeuntem è nostris peditum manum, paucis mixtam equitibus, vidimus oculis nostris alterâ, id est,

Tertia Augusti die in Urbem redire cum bobus plùs minùs quinquaginta, quos hosti ab- *Boves abliquat hostibus abacti.* actos illæsi adducebant, qui deinceps per subterraneas excavatasque cryptas * in Urbem acti, pars egenis & ægris cesserè militibus, pars autem his, qui aleam tentaverant, (...) relicti in præmium. Et mirare Lector, intantâ hominum obsessorum multitudine, lexique & Status varietate bubulam semper fuisse in promptu, quamvis haud eodem semper pretio venditam namque initio, cùm extra Urbem nostri qui ex Hungaria redibant integros pecorum comestibilium greges ante se agerent, obesùmque bovem lanionibus quæstus interitis & civibus, ducato, quem vo[illegible] mus, divenderent; vænit libra vix solido, emebanturque triginta tria, quatuor aut quinque pondo unico Imperiali dalero: hoc pretium deinceps auctum tam diu crevit quam diu crevit dierum numerus, quem duravit obsidio; adeo ut novem denique solidis vænirer unica carnis libra; ut jam mirum non sit, si intelligas lamenta eorum, quique-runtur, qui ne micam quidem habere potuerint

* Die heimliche Ausfall[illegible]

1683. rint: penuria enim hæc non defectu carnis exorta est, sed defectu pecuniæ, quæ plures destituebat; multi avaritiâ ducti proprium defraudarunt abdominem; donec eâ die, quâ salvati sumus, tot boum bubalorum, oviumque greges nostrorum à Turcis præda abacta est, ut non tantùm Urbi & Viciniæ nutriendæ in longum tempus parabili pretio a victore Christianorum exercitu coëmpti sufficiant, sed & serviant arandæ quaquaversùm iterum terræ equorum defectu, queis barbarorum ferocia patriam universam privaverat.

Georgius Rumpeler obit.

Hac eàdem Augusti die tertiâ obiit ab accepto nuper in brachio vulnere supremus noster bellicus Machinator, qui & subtribuni nomine vocabatur Georgius Rumpeler, de quo supra: ajunt acceleratæ mortis causam ipsummet fuisse, quòd vini immodicus esset curationis tempore.

Naves aliquot hosti ablata.

Electi sunt etiam hodie ex ii, qui Arsenali inserviunt, ut adlectis sibi e m[illegible] tia urbana voluntariis sociis concubia nocte cataphracti trajiciant in adversam Danubii ripam, quâ naves plures & rates Nusdorffio aliundeque advectas Turcæ in Insulâ curantes, longo ordine asservabant, fortè aliquando ponti in nostram pernic[illegible] struendo iis abusuri, ut has aut solutas abdu[illegible] ad Canalem in Arsenale porrectum, aut terebratas demergant, aut succendant igni; quod hi strenuè masculeque perfecerunt, non sine præmio & laude promerita: sed dum non sine strepitu naves feliciter decem abduxissent, hostis id quod erat subodoratus, ex Leopoldopolitana Insula eos vi duorum internecione, repellit.

Miles urbanus quotidie vino & pane reficiebatur.

Invitari denique cœpti sunt hodie tympanorum pulsu ex omni hominum in Urbe præsentium sorte, qui nulli hactenus ordini essent inscripti, panis tamen penuriâ afflicti, ut nomina darent militiæ, mererentque cum cæteris stipendia, donec duratura esset obsidio: eâ finitâ ad sua iterùm liberè abituri: quales deindè, quotquot nomina sua dederunt (dederunt autem quamplurimi) tribus imperialibus è vestigio donati, pane & vino quotidie cum reliquis sunt gavisi. Nam Principis Schwartzenburgici imprimis, & Religiosorum, Civiumque liberalitate, nulli, qualicunque militantium ordini defuit vinum. ita enim Stharenbergius concurrente Magistratus ope ac operâ providerat, ut centesimam urnam Ecclesiastici, Religiosi, Cives & Incolæ alendo & recreando militi penderent, quod absque ullâ renitentiâ promptissimè factum. Nec Ministrorum Cæsaris Magnatumve absentium vinariis cellis hic parcitum fuit, nec domibus, neque palatiis, quin hospitandis Officialibus deservirent.

Acerrima urbis aggressio.

** Contrascarpe.*

Hâc nocte, quæ quartam Augusti diem præcedit, ferociter res acta est, Turcis decretoriè pro possessione extimæ fossarum mœnibus adversarium spondæ * pugnantibus; cui egestâ per plures dies supra palos humo, altiores eminebant, unde declives facti facilè jam in ipsam spondam dilapsi rem cominus gerebant, concurrentes in una eademque cum nostris statione: dimicabantque Turcæ sclopis, frameis & spiculis quam pertinacissime. Imbrem dixisses, adeo venenatis Barbarorum sagittis perpluebat hæc statio, hoste novos in horas bellatores qui fessos levarent submittente: contra Præfectus noster Officialibus mixtus rem omnem accuratè, & ex militari disciplina adornabat; evitari tamen haud potuit, quin hostis tandem quartâ post primam aggressionem hebdomade cuniculo sub rostro spondæ succenso, terræ spatiolum inde decerperet, in junctura linearum, queis sudes erant commissi (les Angles Salients Galli appellant) unde è vestigio paucis nostri passibus sese recipientes, novo mox ardore pars aggeribus hinc & hinc egestis novos terræ palos infigere, eosque congestitiâ humo firmare: * pars hostem adhuc arcere, ne pedem ultra loculum, quo post quaternam expulsionem constanter tandem erat potitus, figeret. Revelinum istic est medium inter palatinum Lôbelianumque propugnac[u]la; ad hujus latus dexterum curabat strenuè, ut ubique solebat, Georgius Mauritius Kotlinsky Baro de Jeltsch, Silesita, qui istic, dum suos animaret, recentesque ipse Ductor viros fessis substitueret, globo trajectus occubuit, magno passim sed sui maximè Generalis Stharenbergii luctu, cujus Vice-Tribunus eique charus fuerat: Frater ejus Georgius Adolphus, Beckeranæ legionis Capitaneus, ad lævam curans, eodem fere momento fragmentis pyroboli dissilientis in facie læsus, nasum semigmatibus illitum aliquo tempore ceu resectum linteis circumligavit, nec tamen statione unquam abstinuit, donec plene demceps curatus, jam docet ad majora se aspirare. Nepos utriusque Joannes Georgius Baro Kotlinsky, honorarius miles, tertia post die, accepto adverso ictu sclopeti vulnere octavâ post die vivendi & is quoque fecit finem: utile profecto stemma, si tribus Christianitatis servitio immolatis, alii et terni semper supersint, queis gentis suæ lacunas priorum nece inductas postliminio possit restaurare. Cecidit quoque ejusdem Stharenbergicæ legionis centurio Lorneus cum suo Signifero. Et hæc quidem nocte; Diem sequentem, quæ fuit

** Newe abschnitt.* 1683

Quidam è nostris casi & læsi.

Kotlinskiorum lam[entatio]

Augusti quarta, transegerunt Turcæ egestionibus, reboantibus hinc & inde tormentis, volitantibusque pyrobolis: donec sub horam octavam vespertinam solito more tentarent fortunæ aleam Turcæ, ut fossæ, quæ Revelinum à sponda discriminat, fierent propiores: his iterum dum masculè obsistunt nostri, accidit, ut è grege unus in singulare cum feroci Turca prælium descenderet, quem multùm luctatus tandem frameâ nudatum sauciat, arcteque stringit; Turca inter luctandum spiculo e pharetra deprompto, cuspide Christiani caput ferit & frontem: cui accurrens qui istic curabat Locumtenens, caput Barbari amputat, quod mox sudi impactum nobis in propugnaculo supra portam Carynthiacam stantibus spectaculo est allatum. Erat homo robustus non ineleganstis formæ, annorum viginti, & quod inde ad trigesimum tendit. Cæterùm inter dimicandum nostri palos spondæ, queis Turcæ adhuc erant circumsepti, & cuniculos binos a propugnaculo Lôbeliano in hostem ductos unà & simul succendunt, multis hostium cæsis & vulneratis. Hac eadem die Polonus ab hostibus in Urbem transfugus narrabat bina Turcarum millia pridie castris egressa, ut Christianorum interciperent consilia, in horum manus incidisse, commissa mox pugnâ victoriam ad Christianos inclinatam, Turcarum ferè mille occubuisse: addebat omnem Cæsareanum exerci-

Polonus in urbem transfugus plura refert de exercitu Cæsar.

1683. rum circa Laxenburgum & monasterium Neoburg consistere. qui eodem hoc tempore mille annonarios currus, præsidio fugâ sublato, intercepissent, ideoque Turcæ ulteriorem Urbis oblivionem multum aversarentur; sed quòd supremum Vezirium in argentea lecticâ omni triduo per sinuosas deserti vineas viderent, ejus exemplo, ipse, metuque plurimos ad fortia animari.

Quinta Augusti, fortiter, inter tormentorum nostrorum explosiones, crebris pyrobolorum manualium evibrationibus sub noctem urgent opus Turcæ, quo denique tantum, nostris frustra obnitentibus, effectum est, ut hostis in extimâ fossæ spondâ humum multâ contentione supra alterum in ea a nostris tumultuario excitatam opere militarem sepem egestam, in demissiorem a sponda Revelini f[illegible]m dejiceret, & repletam sic humo fossam spondæ æquaret; quâ sic complanatâ illic viâ facilior fieret Barbaris oppugnaturis assultus: sed mira fuit in propulsandis nostrorum alacritas, quam præsens ubique Scharenbergius collaudans, fratres humaniter & commilitones nominabat gregarios; qui illucescente etiam die sextâ Augusti lectisternia sibi hurâ quartâ matutinâ ad palatii atrium curabat afferri, in militarem illam stationem, cui excubiæ alias, quæ pro Cæsare curant, solent inesse; ut omni casui, quicunque se posset ingerere, magis esset in futurum vicinus. Interim videbantur hostes tormenta aliquot e castris educere in Cæsareanos vicinos in partibus monasterii Neoburgensis; nam captus hodie Turca, eadem quæ heri Polonus confirmabat.

Propius urbem hostis accedit.

Sexta Augusti ex sancti Stephani turre magno numero nostri stare sub tentoriis ultra Danubium in ripam amnis contra majorem Insulam, cujus nuper pontem Schulzius disjecerat, uti supra sub 15. Julii descripsimus. Quem pontem cum Moldavi nunc & Valachi, quibus hæc cura commissa erat, laborantes reficere & jam juga duo essent refecta, Carolus Princeps contra intendum iatus Dunato Heislero Dimachorum Tribuno, & Ludovico Comiti Archinto, legionis pedestris filio sui Subtribuno, & Petro Ricciardi Croatarum Tribuno in mandatis dat, ut structuram eam porro impediant. Hi oppositis mox contra barbaros laboratores tormentis, dispositisque per amnis ripam sclopetariis, hostem a continuandis laboribus per explosiones constanter arcent. Hæ explosiones dum audiuntur in castris, visi propediem sunt Turcæ, qui viciniores Insulæ castra metabantur, ut puta, qui ab amnis inferiore ramo usque ad promontorium sancti Marci tentoria fixerant, omnes equos conscendere, passisq; vexillis condensari, & contra Insulam tendere, donec a sociis, qui in Insula curabant, equis ultro citroque currentibus teni plenius edocti Bassæ & primus Vezirius tormenta tormentis contraponere juberent: eaquum nostri diebus aliquot hostium operas tormentis jugiter peterent a restaurando ponte interim cessatum fuit.

Pontem à Walachis reficiendum Carolus impediri jubet.

Nec silendum nobis est tacitum heroicum, quod e[illegible] tempore ab Heislero & A[illegible] pa[illegible]tratum esse didicimus: Heislerus quippe & [illegible]chinto C[illegible]mes, ut propiore [illegible] irent, quid hostis ultra alveum suâ in statione [illegible]tarer, scaphæ se committunt pedites, armati ipsi, iisque armatis binis stipati, sicque se nautæ piscatori ejusque socio qui inter alios istic exulabant, silentio noctis confidunt, & in adversam continentem, cui hostis dominabatur, trajiciunt. Illic appulsi nautam pro custodiendâ scapha relinquunt ad litus, jussum post abstrusâ dumeti se recondere, ne detegatur, donec reduces revehat unde venissent. Ipsi sumpto eâ cum nautæ socio, cùm paululùm processi[illegible]nt, Heislerus humi procumbens, silentibus soc[illegible], aures applicat terræ & auscultat: cùmq[ue] se deprehenderet clamores & murmura barbarorum magno numero contra eam plagam, q[uâ] ipse jacebat tendentium, cedendum tempestive ratus viam ad amnem cum sociis releg[it]: quo cum ventum esset, advertunt de[illegible] nautam cum scapha, ignari an in manu[illegible] ciderit, an timore obiutu a[d] alterum se [illegible]m scapha litus sal[v]averit; ster[illegible]ntque c[illegible] vox faucibus hæsit, donec eo[illegible] nautæ [illegible] quem secum a scapha abduxisse mem[illegible] mus, restitueret. fugg[e]sto in arena c[illegible]a vix inquiens me sequimini. e[illegible]o per[illegible] ante nos est, Danubii alveum [illegible] ad [illegible] tentate me ductore. nec tim[illegible] incolumes; nec mora, de[illegible] quuntur cæteri. proced[illegible] tur, natatur, hæretur, timetor, spe[illegible] bi aqua erat dimissior, quam ub[illegible] tegebat. Eluctati tamen sunt omne[illegible] mes, præsentique periculo liberat[illegible] autem nusquam reperiunt, nec reperere p[o]stea, gravi alias pœnâ mulctandum. Cresce[bant] interea Danubii aquæ, quæ pontem, à T[illegible] supernè tantum, Urbem inter & Nu[illegible] dorff um stratum, disrupêre: Turcis mox rates adverso amne advehentibus, queis ocyus reficeret, ut ea nocte factum fuisse sequenti mox die deprehendimus: quæ erat

Periculosum Heisleri & Archinti factum.

Augusti septima quâ remotioribus trans Danubium locis Moravum * amnem inter & Moravicam Regionem versùs, fumos ingentes quasi ignium ex turre sancti Stephani vidimus sub horam quintam vespertinam, qui tamen sub octavam [illegible] dei defierunt: ignorabamus quid esset & unde? suspicabamur tamen esse Tœckeolios, qui Vagum prætergressi barbare illic more suo sævirent; nec vanam fuisse suspicionem tempus postea docuit, quo Dux Carolus rescripsit, vapulasse a se Tœckeolium ad Moravum amnem, retroactumque ad Vagum, uti suo loco narrabitur.

** Marcha.*

Ir endia per Tœckelianos causata.

Hac autem nocte se ociter iterum est dimicatum; nam Turcæ in illo terræ spatio eminentiori, quo nuper fuit potiti, à nostris ibidem post receptacula excubantibus hinc & hinc interclusi, ictibusque sclopetorum expositi [illegible] quo minus tanti, deinceps exponerentur periculis, in profundis laribulorum fossis tum humum niu[illegible]o labore, magnaque in altum c[o]piâ egesserunt [illegible] t[a]m denuum eandem sic e[ge]stam humum a sponda in imum fossæ [illegible] q[illegible] Revelinum inter & sp[o]n[d]am, qua f[illegible]m[illegible] quare c[illegible]m [illegible] & Revelini coron[illegible] bantur [illegible] vocant Machinatores [illegible] cœperunt ejicere quo fact[illegible] deinde assultum a[illegible]o narent. H[illegible] humum [illegible] monotrocl[illegible] * clam, [illegible] antum licuit, [illegible] fundo avehere altum aliquamdiu moliti sunt; sed cum hostem per

Host[illegible] bu[illegible] inv[illegible]

** Schelbtruchen.*

1683. per tectas & concameratas sub terra testudines à vertice obsidionalium ad ima fossæ ductas (Zappas aut galerias appellant) relicto, quem fodiendo mentiebatur, descensu, in ipsam Urbis fossam versùs Lôbelianum propugnaculum cū ingenti impetu magnoq; numero viderent erūpere, saccosq; lanâ & arenâ repletos in urbis foveâ projectare, abjectis nostri subito monotrochiis, ad propulsandum eum festatum parant: dumque hi parant, & alii ad sublevandos accurrunt, cæduntur ex nostris plures, e Mansfeldiana præcipuè legione, cujus Subtribunus Alexander Comes à Leslie, Generalis rei tormentariæ Præfecti frater, dum animare militem instar, & cæpta restaurare, glande sclopeti trajectus cecidit: levatus autem humo cum audiretur adhuc loqui & vivere, asportatur à pugnæ loco in palatium Principis Liechtensteinii (cujus filiam frater Uxorem habet) ibiq; haud ita diu pòst Sacramentis piè munitus occubuit: Vir juvenis & robustus, acris ingenii ad majora nati, nisi Parcæ novercantes vitæ ejus stamina præmaturiùs secuissent. Cæsi hac pugna sunt plures alii; hostis autem fovea exclusus, ultra dimidiam spondæ partem cuniculi adjumento se immisit, multum licet renitentibus Daunio & Souchio.

Comes Lesleius cadit.

Die octavâ Mensis Augusti interdiu labores improbè continuant Turcæ, sumque visi humum extollere, & in ipsa Revelini & Civitatis fossa, qua per cavernas subterraneas * descenderant, cuniculos agere, neque ullis tormentorum displosionibus, aut manualium pyrobolorum evibratione poterant impediri, quod sub pernè se trabibus & materiis contegerent, credebanturque effossa fi[illegible] igenter humo Revelinum ipsum tentaturi; unde propterea tormenta ibidem plantata, illinc in Urbem Urbisq; mœnia sunt retracta, relictis solummodo in Revelino viris, qui sclopetis instructi majoribus * damna hosti interrent. Nocte verò concubiâ Daunius, Souchiusque Comites, ut hoc Turcis silum interciperent, prudentissimo consilio & Præfecti Scharenbergii consensu, (quem sordidissima dissenteria jam a biduo quamvis impatientissimum, tenebat in lecto) eruptionem instituunt virorum plùs minus trecentorum, qui eorum exemplo viriliter adeo hoc munus gessere, ut ne quidquam Turcis obnitentibus, ipsas eorum concameratas subterraneas testudines, * quis tutus iis in ima fossarum erat descensus, igni cremarent, hostemque abigerent, cadentibus è nostris haud paucis, vulneratis verò plurimis.

** Zappas.*

Hostis urbis fossas penetrans expellitur.

** Doppelhacke.*

** Gallerias vocant.*

Inde lætior affulsit aurora diei nonæ Mensis Augusti, quæ & ipsa sua dedit notatu digna: Namque hodie Henricus Fridericus Baro à Kielmansegg Turcam in equo insignem, qui supra pontem Caryothiacum denudatâ suâ framea, nescio quas gesticulationes fastuosè edebat, è propugnaculo Urbis, quod contra hūc pontem cognominem est, directo in eum sclopeto collimans, ut est artis jaculatoriæ peritissimus, uno ictu ex equo elisum occidit. Econtra hostis unicum in Revelini fossâ sub militari sepe no[illegible] nobis exstructâ succendit, qua succensione sudes aliquot disjecti, & quinque nostrorum ex his, qui illic cubabant, occisi sūt, omisso ulteriori prælio. Continuabant tamen fossiones assiduè, ut tenacei entopera, hesternâ eruptione combusta nostris nova semper & nova in Revelino, & propugnaculis Palatino, & Lôbeliano receptacula atque repagula molientibus. Imo novum in fossam ausi insultum insigni nostrorum resistentiâ excepti, & haud levi damno affecti resilierunt; Cæsareani vicissim horâ sextâ postmodùm vespertinâ, eruptione facta eorum operas destruxerunt, qua nostrorum ultra triginta aut læsi aut cæsi sunt.

Kielmansegg dexterè tam jaculandi.

1683.

Emilius hodie horâ decimâ vespertinâ Gregrowicius, qui olim Locumtenens sub Generalis Heisteri legione meruerat, à Turcis dein decaptus, nunc refugus, Turcicæ linguæ gnarus, literas à Caplierio & Scharenbergio ad Carolum Ducem expeditas perferat, hac conditione, ut in alteram continentem eluctatu[illegible], igne super vertice montis accenso, quem Bisemberg vulgari notione vocamus, signum daret, primam vicissim centuriam redux, quæ vacaverit, recepturus: feliciter hostium castra transgressus nonnisi quarto post die prædictum in loco signum exhibuit.

Litera urbis ad Carolum.

Decima Augusti dies detexit novum Turcarum cuniculum, quem versùs Revelini rostrum * deduxerant quo succenso, nostrorum tres in aëra excussi, in priorem unde eiecerant stationem rectâ relapsi sunt incolumes, interrogatique, qui valerent, num detrimenti quidpiam passi essent? responderunt, nihil, nisi quod vehementer sitirent: econtra Turcarum plurimi visi sunt eadem cuniculi sui succensione volitare per aëra, quòd ignis succendendo cuniculo datus, per ulominis ar[illegible] bducto, & occulto viam tel[illegible] quà aër [illegible] abat, vim suam in Authores Turcas re[illegible]it: continuati sunt tamen labores & tormentorum explosiones utrimque acerrimè, nostri hâc diè viginti duobus mortariis partim pyrobolos, partim magni ponderis lapides tran[illegible] ersim in obsidionales Turcarum vias ejaculan[illegible] pientibus, quod ipsis ingenti damno fuit. Globus item è tormento hostili jactus hodie in unam ex nostris colubrinam, * super palatino propugnaculo impegit, disruptoque ejus orificio illam accenorat & exonerat, libratore, qui basi curuli * insistebat, una cum tormento ad aliquot, uti fit, passus amoto & illæso: res mirâ visa incredibilis, nisi Subtribunus Geschwindius eam cum centenis aliis oculatis testibus nobis confirmasset. Factum quoque hisce diebus, ut Studiosus quidam Turcam [illegible] lopeto ictum in fronte prosterneret, cadentemque hatpagone extra palos exserto attraheret intra sepes, & caput amputaret: quod mox infixum perticæ per urbem spectandum circumtulit, cum prius stomachum secuisset, in quo sex Ducatos ex auro solido convolutos invēnit. Adolescens hodie annorum plùs minus septendecim, qui in contubernio civis cujuspiam poculatoris aquarum citreorum succo & saccaro maceratarum vixerat, est deprehensus, dum per palos tentaret ad Turcas transitum exarminatus fatetur, se argenti numerandi spe seductum, jam tum semel atque iterum nunrium de Urbis statu Turcis attulisse, utque quot & qualia tormenta circum Urbem, quibu[illegible], in locis sint plâtata. q[illegible] is in armamentario belli apparatus, quot milites & d[illegible] obiereint, quan[illegible] adhuc præsidium, ubi Cæsareanorum cuniculi,

** Die Spitz. Milites per cuniculum in altum ejecti in co'umes relabuntur.*

Hostilis globus nostrum exonerat tormentum.

** Ein Schlangen.*

** Lafetten.*

Urbis proditor capitur.

quan-

1683 quantaque superſit annona referret. Interrogatus an hoc ex ſe, an aliorum inſtinctu fecerit? reſpondit ex ſe ſolo feciſſe.

Undecimâ Auguſti ſperabamus nos ignem viſuros emiſſi nuper nitrii in Biſemberg, ſed dies illuxit, vidimus nihil. Cæterùm cùm hodie hoſtis duos ſeorſim cuniculos inito prorsùs ſuccendiſſet effectu, Comes Daunius de nocte eruptionem in illum adornavit, cui Princeps Wirtenbergius addidit pondus erumpentium primipilus: eo cum ſuis ſub crepuſculo noctis egreſſo poſtquam cuniculum noſtri in hoſtem accendiſſent, reboantibus contra Turcas tormentis, globis minoribus, lapidibus etiam, & informibus ferri fragmentis * factis, barbari eâ peſte adeo ſunt conſternati ut in obſidionalium ſuarum ima retroceſſerint. quò eos perſecuti Princeps & Polheimius Baro Souchianæ legionis Locumtenens, manualium pyrobolorum imbre immaniter texerunt. Non tamen incruenta & nobis ſtetit hæc eruptio; nam 40. noſtrorum aut cæſi eſſe, aut læſi dicebantur. Multa hic poſſent recenſeri, quæ huſce diebus à variis ad nos in captivitatem adductis variè ſunt relata; ſed quia eventus docuit ficta fuiſſe, ſuperſedeo, Lector, mihi ſcribendi onere, ubi mendacia legendi moleſtiâ. Hodie Baro Walterus de Gall, qui recenter Gallenſelſio legionis Mansfeldianæ ſupremo Inſtructori defuncto fuerat ſuffectus, Subtribuno Leſleio his diebus etiam fatis functo, fungatur, ringentibus licet dignitatis æmulis.

Noſtrorũ eruptio.

** Car-tätſchen.*

Duodecimâ die menſis Auguſti, horam duodecimam meridianam inter & primam cuniculos tandem ſuos ſubterraneos, quos ſub Revelini roſtrum hucuſque ad Palatinum promoverant, eo Turcæ ſuccenderunt fragore, ut media Urbis pars (tenſimus prandentes) concuſſa contremuerit, eo effectu, ut in apicem ejus disjectum ocyus tentarent aſſultum, Revelinumque ſcalis conſcenderent; ſed tormentis & ma cula noſtrorum iſtic curantium virtute poſt acerrimam duarum horarum pugnam repulſi pedem tunc iſtic figere non potuerunt; ſed coacti ſunt ſtationem deſerere haud ſine multorum hinc & inde ſtrage, è noſtris plus minùs centum aut cæſis aut læſis, Turcarum ad minus ducentis: Serenus & Scherffebergius Comites ingentem hinc militaris fortitudinis laudem ſunt promeriti, qui rerum illic ſummâ cum prudentia moderabantur, Comite Daunio novo iterùm diſſenteriæ morbo in lectulum dejecto. Illud vero ad dexteriũ uſque receptaculũ dejectum Revelini roſtrum triborario noſtri ſpatio ceſpite, palis, materiâ, ſaccis terrâ & lanâ fartis ſubitò refecerunt, & miles hodie merito donatus eſt ſtipendio.

Grandis Turcarũ cunicu-lus.

Decimâ tertiâ Auguſti: Hoſtis dum improbo ſane labore infra Palatium Revelinum ſuum promovet cuniculum, à morbo ſenſim revaleſcit Stharenbergius; econtra verò à viginti ad triginta quotidie omnis conditionis homines diſſenteriæ morbo miſerè pereunt; ſunc certæ nuntium fidei ad Carolum mittere deſiderantes, haud ullus, qui aleam tentaret, fuit inventus; paulo tamen poſt à Liebenbergo Conſule adductus D. Geo gius Franciſcus Kotſchitzkius Polonus, orient lis jam ſocietati inter pres, uti morum ita Turcicæ linguæ peritiſſimus, qui in veſte turcica aſſump illi famulo ejuſdem linguæ gnaro, decimam inter & undecimam Scotenſi portâ emiſſus, quàm ambo feliciter hoſtiũ caſtris tranſeundo illuſerunt, leges ad Xſeptimum hujus menſis diem. Cæterùm Turcæ gnaviter adhuc fodiunt, non curatâ noſtrorum aſſiduâ tormentorum diſploſione, promoventque denuò ita labores ſuos, ut ſub horam octavam veſpertinam novum cuniculum ſuccenderent, quem ſubruendo noviter erectæ Revelini parti ab heſterna die ſubſtruxerant; ſed cavit Dei bonitas, ut cõcipiens ignem pulvis ad fomitem remitteret antraque perrumpens ingens damnum ipſiſmet Turcarum Operis refunderet, adeo ut ultra tentare nihil ſint auſi. Excuſſus autem hodie ex hoſtili mortàrio pyrobolus in oneratæ mediæ Cartaunæ tubum decidens, moxque di[illegible]liens accendit tormentum, quod inde diſploſum eſt; idemque contigit die ſequenti quæ fuit

Kotſchitzkiũ novus nuntius ad Carolum mittitur.

Decima quarta Auguſti: quâ continuarunt indefeſſe labores ſuos, & pyrobolorum l[illegible]pidumque evibrationes pro more Turcæ, [illegible] ſtris horrendum contra detonantibus [illegible] di[illegible]le eſt, quam ſe profundè foveis, quas novem [illegible] cdum altitudine egeſſerunt, immergant, propediemque contegant tabulatis, ſub qui[illegible] dein tuti deliteſcunt, ac labores proſeq[illegible]u[illegible] Horâ ſextâ pomeridianâ cuniculum ſuccen[illegible] e[illegible]nt [illegible] facie dextra Revelini; quæ tamen ſuccenſio noſtris ſine jactura, ipſis autem Turcis m[illegible]gno fuit damno. Hac nocte Stammersd[illegible] iſſ[illegible] ondictum Koltſchitzkii rutilum ſignum de emeſſis feliciter caſtris conſpeximus, obſidi[illegible]nales autem hoſtium vias in foſſa urbis cont a Revelinum fuiſſe promotas, exoriente primùm ſole vidimus.

Cuniculus mire promovet hoſtis.

Die decimâ quintâ Auguſti; quâ rarior erat hoſtis in diſploſionibus tormetorum; ſed mortariorum, pyrobolis partim, partim lapidibus fartorum cum ingenti noſtrorum incommodo ferociſſimus. Horâ nonâ matutinâ ante dexteram propugnaculi palatini faciem cuniculum in Revelini ſponda ſuccendit, at irrito planè effectu: nocte verò duarum ſpatia fovearum in foſſa Lôbelianum [illegible] ius laxavit, pedemque in radice Revelini, quà parte disjectum id nuper erat, fixit. Econtra quam diligentiſſimè à Præfecto Stharenbergio curata ſunt ea, quæ diſtinere, aut ullo modo arcere aſſulturos poſſent; idque vel maxime in Revelino jam quaſſato, in duobus propugnaculis palatino & Lôbelia no, & in altero Melicenſi Revelino, quod à cognominæ propugnaculo ad Lobelianum porrigitur, videbatur neceſſarium, ubi novos continuò aggeres congeſtitiâ terra alterno ſemper labro altiores, * caſtrenſis ad inſtar ſepis fecit attolli. quos infixis deinde palis ac trabibu muniri, atque ita ab invicem curavit diſtingui, ut plura ſemper ſpatia ſeparatim complex[illegible] nullum tamen 24. pedes ſtatione excederet quin diſtinctus ſemper aggeribus atq[illegible] e repagulis eſſet a vicinis intermediâ novâ ſepe [illegible] cuminatus, eo providentiſſimo fine, ut a[illegible]iu rus aliquando hoſtis, ſi unum forte ſpatiu[illegible] cuparet, in novos hoſce obices ſemper [illegible] p[illegible] gens, a noſtris, qui illud defenderent, n[illegible]is ſemper prælüs innodatus, tormenti[illegible] [illegible] peris expoſitus arceretur. Sed & vali[illegible] omn[illegible] Cortinas dictorum jam locorum juſſ[illegible] per[illegible] ſonamenta grandibus fiſſuris incidi, ut torme[illegible]

Stharenbergius valla diſtinet reſpe.

** Abſchnitt.*

1683. ta indè, quorum plurima longo istic ordine dispofuit, tutiùs exonerarentur. Hodie item visi sunt currus permulti, oneranque cameli hostilibus castris succedere, quibus quidem militarem nos annonam advehi conjectabamus, nec vanè: Quando alterâ pòst die, quæ erat mensis

Nostrorū felix eruptio.

Decima sexta, nostro haud levi incommodo sumus experti, quod tormentorum displosionibus, evibrationibusque pyrobolorum queis hostis rarior fuerat diebus præteritis, nunc densior esset, promotis interim indefessè suis interdiu laboribus, donec eo vespere sub horam quintam nostri plus minus ducenti eruptionem adornarent, qui in hostiles operas juxta Lobelianum propugnaculum per ima fossæ ductas irruentes, eas penitùs complanârunt, læsis non nisi quinque, & tribus desideratis. Fuit hæc eruptio omnium, quæ hactenus factæ sunt, fortunatissima quam Generalis Stharenbergii jussu prudenter non minùs quam fortiter ambo Comites Serenus & Scherfenbergius lapidibus etiam mortario excussis saucii confecerunt.

Serenus & Scherfenbergius sauci.

Generosam præ cæteris operam hac in eruptione navavit Ferdinandus Gotschalkus Heillermannus, quem Generalis Comes à Stharenberg, cujus antea fuerat Adjutans, suæmet legionis Capitaneum præfecerat. hic quippe in singulare cum Turca certamen descendens, acinacem ei manibus eluctatus, eodē luctatoris caput dissecuit, paloque infixit acinacem verò elegantem ac sanguinolentum transactâ mox pugnâ Generali suo Stharenbergio ex dissenteria adhuc decumbenti dono dedit, qui eò gratior illi esse videbatur quòd novus hic suæ legioni adlectus miles tam decumanum mox virium suarum specimen edidisset.

Repetiti sæpiùs hostium insultus.

Sub septimam vespertinam novum nostri cuniculum sub luxato jam sæpè Revelino ad latus, quod hostis insederat, eo fructu succendunt, ut stationem illam ad tempus deserere, atque in p[...]inam se sub Revelini rostro cogerentur recondere; qui tamen mox ad priorem rediit. Horâ verò decimâ nocturnâ Turcæ denuò per testudines suas & subterraneas cryptas * in ima fossæ remeare, & opera sua, quæ juxta Lôbelianum pridie effossa nostri tum eruptione factâ diruerant & complanaverant, tentârunt reficere; eoq; fine vimineos corbes & pluteos * saccosque lanâ fartos ante se agentes, ut horum veluti propugnaculo à pilis tutiores repetere labores possent; quos nostri contrà nitentes, Scherfenbergii Comitis præcipuè ductu, post mediæ iterum horæ conflictum fortiter & feliciter adeo quidem retuderunt, ut non in fossa modo, sed & in superiore ejusdem sponda prædictos vimineos corbes, & saccos, & pluteos, quos confertim istic Turcæ congesserant, nostri aut asportârint, aut flammis con[c]remaverint; atque sic hostis pristina sua excisi Revelini antra [coa]ctus est repetere. Cæterùm hac nocte nihil præterea tentatum, pluviâ pugnas dirimente, quæ aliàs apud nos rara fuit, quod creberrimæ tormentorum explosiones omnes passim nubes in tempestatem alias condensandæ, & in pluviam resolvendæ longiùs propellerent. Hac die duo ne[bu]lones, alter ex legione Beckiana, ex urbano al[ter] præsidio per extimos Urbis palos navigio fugam in Leopoldopolitanam medit[an]tes, e navi retracti, ac custodiæ traditi

** Zappas & Gallerias.*

** Schanzkörb.*

promeritas suo tempore pœnas persolvent. 1683.

Horâ septimâ vespertina pullinam hostis iterum multo impetu stationem adductis ultra trecentis saccis lanâ repletis, pluribusque plutreis reperivit: quæ res quum ad [...] Beckium, qui eâ nocte curabat, deferretur [...] confestim quinquaginta militum eruptione factâ hostem foveâ exclusit, eorum ultra centum delevit, omnesque pluteos & saccos aut igne consumpsit, aut in Urbem detulit. Placuit ea militis fortitudo Stharenbergio, qui singulis imperialem militibus in præmium jussit numerari. Nihilo tamen minus ad medium noctis eundem hostis repetens locum, ternis licet vicibus fortiter repulsus tandem obtinuit ac retinuit.

Decima septima dies Augusti detexit nobis hostilem suggestum haud procul à sponda in per fossis obsidionalibus eductum, e quo tribus tormentis Lôbelianum propugnaculum modico solùm tempore conquassavit nam quatuor cartaunæ, quas ocyus e Lorica sive Cortina propugnaculis intermedia contrà reboare Stharenbergius mandaverat, displosæ, hostilia mox tormenta obmutescere coegerunt alius autem è locis & suggestibus frequentatæ sunt displosiones more consueto. Horâ nona matutina nostri in fossam ante Lôbelianum propugnaculum eruptionem irrito conatu faciunt: quippè qui condensantibus se contra eos Turcis, intra mœnia recipere sese sunt coacti: e contra hostis vespere horam se[pti]mam inter & octavam cunic[u]lum sub Revelino quassato ac [...]nd[...]ns assultum tentavit, quem quidem mascula nostrorum virtus assilientibus retrop[ul]s[us] coercuit: hoc tamen haud tacebimus. Inter assultum hunc postremum gregarius quidam miles singulari cum Turca certamine congressus, cum diu colluctatus tandem adversarii frameâ potiretur, caput antagonistæ detrunc[a]t, vi[s]itatque marsupia. ubi cum petulam haud elegantem reperisset, in eaque consutum æs, clam sinu recondit, donec transactâ velitatione rediret ad Urbem; tunc enimverò in disse[c]to linteolo cum centum Cremnicenses aureos ducatos unius monetæ numeraret, homo extra se sui que impos, lymphaticoque similis cursitare per Urbis compita, stupescere, hærere, mirari, manibus plaudere & lætari, ceu quo hominum nemo jam felicior, beatiorque sit, obtentâ tantâ auri summâ. cui obvii quique rem edocti applaudunt, cæterosque ad similes tentandos cum Turcis congressus, queis aurum ipsis in sinum pluat, accendunt.

Felix Christiani cum Turca certamē.

Redierunt & hâc die Raziani duo, Georgius Franciscus Kolschinsky, & famulus ejus, nuper cum literis hinc ad Ducem Carolum emissi, faustum reportantes responsum, quo de incursu sub finem mensis adfuturo reddebamur certi. Hi eâdem quâ emi[ssi] nocte, ob ingruentem nimis pluviam haud procul Urbe inter bina hostium castra fronde super viridi adusque diluculum incommode satis consederunt: quo exorto quum per innumeros papiliones transeundi viam ignoraret Koltschins[ki]us, procedendo multùm solicitus, lætum tamen insigniter licet madefactus carmen Turcicum intonans quo facilius hostis undique permeantium effugerent suspicionem, in primarium Agam inciderunt, qui eorum propter [...] viam miser-

Koltschinskius in urbem incolumis redit.

1683. misertus, interrogat, quinam essent, undè venirent, & quò tenderent? respondentibus Belgradensem unum, alterum Vratislaviensem, mercaturam in castris ad tempus exercuisse, sed fortunulis exutos aliquid obsonii & fructus levandæ siti colligere. Aga in papilionem suum humaniter introductis gratum illis *Charre*, usitatum Turcis pro vino potum liberaliter præbuit, cum hac seria monitione, ne vineas longiùs pererrando in Christianorum illic excubantium manus inciderent. Indè per vineas uvas & mala persica carpendo, perque aspera & devia Turcarum aliquot cohortes feliciter ad montem Cæsium * prætergressi, eminùs Danubii alveum & in altera ejus ripa Christianorum pontes eurantium fixa vident tentoria, notantque in fluminis medio agreste hominum Christianorum genus isthac in Insula exulantium cymbas & scaphas habere; undè paulatim sub crepusculum vespertinum fluminis viciniores rustici eos turcice adhuc vestitos ceu hostes sclopetis petiverunt; ubi autem se Christianos cruce significarent, & transfretari peterent, in Insulam navi ambo sunt deportati, ubi ingentem omnis sexûs exulantium gregē, coquentium, cœnantium, & vinum bibentium, quod noctu Danubium scaphis transvecti Nussdorffio vicinisque pagis furtim asportâssent, reperere, ab iisque tum edocti non licere Turcis per legem de nocte alibi, quam in castris suis sub tentoriis, nisi munere aliquo militari necessario distentis versari, atque ita ancipitem isthic hactenus vitam duxisse. Porrò eùm se nuntios ex Urbe ad Christianum exercitum missos diceret Koltschinskius, idque literis falviconductûs confirmaret, agrestes multùm gavisi ac gratulantes, in altera Insulæ ripa legiones aliquot Cæsareanas excubare extentis digitis ostendunt, quarum Centuriones ac Tribunos pauculis antè diebus haud exiguo peditum numero comitatos in alterum quo venissent Danubii litus tenebris & silentio noctis recti transfretasse dicebant, tel tusque ad ripam scaphis ac cymbis sub crepusculum in alta vinearum reptando ascendisse, in quibus paucis sub custodibus per noctem tuti cameloni greges pabulabantur; horum multos in declivia ad fluminis usque ripam abactos (Turcis vel non advertentibus vel ad adaquandum agi existimantibus) ibidemque tumultuariè aliquot eorum colligatos, incensis cymbis milites loris tenuisse, quos juxta cymbas natare occipientes reliqui etiam non ligati præeuntium exemplo ducti natandu in Insulam longo ordine sunt insequuti: ex Insula deindè in alterum continentem, quà legiones stabant, numero ultrà trecenti sunt eluctati. His sermonibus Koltschinskium cum socio recreatos, vinoque & cœnulâ largiter refectos in alteram Danubii ripam ad Donatum Heislerum Dimachorum, Petrum Riccardum Croatarum Tribunos, & Ludovicum Comitem Archyntum pedestris legionis Lotharing. Ducis filii Subtribunum conduxerunt, a quibus humaniter excepti, cùm itineris causam exposuissent, equis & necessariis instructos confestim ad Carolum Principem eum exercitu Strilfidium inter & Anger consedentem remisère, à quo benevolè iterum lauteque excepti, post moram aliquam recepto responso, ingentique ac certa præmii spe mactati, iidem relegentes iter non absque præsentissimo proditionis periculo salvus tandem & incolumes per Scotensem portam sunt regressi. Quorum felicem ad nos reditum missili in altum igne sub noctem è S. Stephani turre evibrato, & condenso fumo Christiano nostro exercitui significabamus. 1683.

* Calenberg.

Decimâ octavâ Augusti tempore matutino eruptionem tentârunt nostri in Revelini quassati rostrum, eo fine, ut Turcas inibi delitentes abigerent; sed minimè respondit eventus: nihil enim est actum, nisi quod captivum unicum abduxerint, qui affirmabat hac in obsidione undecim Turcarum millia cum præcipuis Ducibus Bassis interiisse, & recentiter in illa læsa, aut morbis afflicta decumbere. Hora [illegible] tem quinta pomeridiana ipsi vicissim T[illegible]æ ad ipsiusmet quassati Revelini latus [illegible] be spectantibus dexterum, cuniculum [illegible] quo eversa iterum terræ mol[illegible] hosti [illegible] laxavit, ut acerrimâ quatuor [illegible] um [illegible] ne facta duodecim illic vexilla defi[illegible] citerque instaret; post duarum ta[illegible] arum pugnam præstanti nostrorum, præ[illegible] bolariorum virtute victus, ret[illegible] ce[illegible] ctus. Præclaram hac in occasione [illegible] exercuit Comes Scherfenbergi[illegible] ente [illegible] tus ipsius Dupegnio equitum Tribuno [illegible], quòd eques vix posset quidpiam laude dignum patrare, pedes hodie in eum actum [illegible] tem ad miraculum benè gessit cum su[illegible] qu[illegible] ed tem Tribunum sequuti, ex equitibu[illegible] tan[illegible] per pedites sunt facti: haud minorem Baro d'Asti ex hac pugna laudem promeritus fu[illegible] & E[illegible] tum Magister de Chauville cæsus, c[illegible] deindè pater grandævus & Tribunus Duci Lothar[illegible]giæ inprimis charus, Dupegnima legione donatus est: gregariorum autem septem læsi, tredecim occubuère; econtra Turcarum, ajunt, hac dimicatione cecidisse quadringentos. Porrò hostis sic Revelini fossam terrâ repleverat, ut pertransire eam commodè posset; at Sereni[illegible] diligentiâ postmodo evacuata & ex parte est restituta.

Turcarũ [illegible] im[illegible] [illegible]

Decimâ nonâ Augusti parce hostis torm[illegible] ta, nec è majoribus ullum displosit [illegible] è mortariis plurimos excussit [illegible] bolos lapidesque gravi nostrorum incommodo. Hora septimâ matutina cuniculum nostri sub quassatis Revelini lateribus, quæ Turcæ heri insederant, succendunt, eâque succensione effectum est, ut excussâ inde terræ mole Turcæ intùs & infra excubantes, quicunque se in tempore ind[illegible]n proripuerint, miserè obruerentur, easque [illegible] u xatas Revelini partes iterum egerentu[illegible] dele rete nisi quòd sub noctem labores resumpserint, queis egestâ diligentissimè humo in [illegible] nos Revelini nidos redirent Sub nonam matutinam vidimus oculis nostris exire e [illegible] ndæ fossa per palos ante Carynthiacam portam [illegible] tos gregarios legioni Schertenberg c[illegible] dece[illegible] & quatuor cum Ductore uno egredi [illegible] ro[illegible] terri in pecorum [illegible] ineas istic proxim[illegible] scentium grege [illegible] positi per v[illegible] arum [illegible] hincindè, qui adve[illegible] antes fortè [illegible] rca[illegible] tos arcerent non curatis gregum c[illegible] stod[illegible], quorum vigi[illegible] facilè, sed inermes erant gere [illegible] ve[illegible] ginta & duos, qui [illegible] te[illegible] tr[illegible] lam, indèque deincep[illegible] L[illegible] cepti [illegible] unt, custodibus reliquum pecu[illegible] inn[illegible]

1683. foras ad remotiora agentibus. Hodie etiam Præfectus Stharenbergius à morbo revalescens primùm Urbis stationes periculis plurimùm expositas visitavit.

Vigesimâ Augusti die horrendum detonuerunt tormentis & pyrobolis in propugnacula suo more Turcæ, queis in Biberiano propugnaculo Wolfgangus Henricus Schenckius Keyfersteinianæ legionis Subtribunus, vir planè egregius sauciatus est in humero, indéq; multis post diebus defunctus: Capitaneus autè Hiller* alio trajectus globo in statione sua statim occubuit: Turcis adhuc impigrè occupatis, ut pristinos Revelini nidos recuperent. Hinc succenso rursus cuniculo nostrorum tredecim terrà sepulti, omnes præter duos incolumes emerserunt; eorum vero quinquaginta propè infausto cuniculo suffocati sunt. Sub horam decimam noctis emissus denuo ex Urbe cum literis ad Carolum Ducem Koltschinskii famulus, qui nuper dimissus, officioque benè cum domino functus feliciter ad nos redierat.

Die Wasser-kunst.

Conspeximus hodie oculis nostris, quòd in Revelino, quod portæ Carynthiacæ & Hydragogico propugnaculo * est intermedium, tormentilibrator in Turcá, dum is torrente, Vienna dicto, phaleratos, purpureoq; instratos panno duos equos eminùs & à longe ad lora ducens adaquaret, exonerârit tormentum, cujus globus excussus utramque misero tibiam dissecuit: inde cadens, lora tamen, queis equos duxerat, è manibus haud dimisit, sed moriendo retinuit: donec quadrante pòst accedentes alii duo Turcæ equos a fragore globi adhuc spumantes & turbidos solverent, & homine destituto abducerent: supervenientes autem ex intervallo alii, postquam singulatim accedentes jam mortuum vestibus denudâssent, eas quid in abstulerunt, cadaver autem canibus reliquerunt insepultum, uti per tubum prospicientibus palam erat. Unde didicimus Christianum eum fuisse, Turcarum mancipium, qui Turcico vestitu amictus ad equorum curas fuerit damnatus, quales Turcæ nulla dignantur sepulturâ; cùm alias neminem, modò Turca fuerit, insepultum destituant, sed in præsentissimo etiam commonendi periculo abreptum dent sepulturæ.

Turcæ Christianos non sepeliunt.

Vigesimâprimâ Augusti tormentis summo mane barbarè salutavit nos hostis, pyrobolisque excussis jussit somno surgere, tum pro jentaculo cuniculum succendit Lobelianum versus, sed nullo effectu; ideòque nec assultum tentavit, sed in id incubuit, ut obsidionales suas in Urbis fossa vias laxaret. Vespere sub horam sextam iterum cuniculum in eadem plaga succendit, pari, id est, nullo effectu. Hodie transfuga venit ad nos, referens inter cætera, quòd octavâ & vigesimâ mensis singulare quodpiam facinu[s], quantum intellexerit, sint editur[i] Turcæ. Vidimus item hodie à nostris per palos ante portam Carynthiacam duos equos ephippiis sarcinisque tectos, & Janitserum sclopeto ictum semianimem, altero fugâ elapso, in Urbem introduci. ex quo cum varia de castrorum hostilium statu [...] lexisset Stharenbergius, jussit eum bene ha[...] ut sanaretur. In Urbe tantum [...] ssenteria, ut morientibu[s] quotidie quadraginta, grandem sepulturæ fossam debuerint effodere. Quatuor etiam in locis ad pulveris nitrati defectum supplendum præparabantur prunæ saligneæ: & cum [St]harenbergius more suo stationes visitaret [...] tormenti librator pro dextra & felici in hostem jaculatione præmium ab eo tulit. 1683.

Vigesimâ secunda Augusti nostri sub horam undecimam antemeridianam succenderunt cuniculum, quem sub toties jam luxato Revelino adhuc effoderant, eo felici effectu, ut excussa in altum humus, atque in opera hostis relapsa, ea penitùs, & qui in illis laborabant, operarios terrâ contexerit: ubi postmodum aliquot adhue Turcæ capitibus humo extare sunt visi: quos magno mox alii numero accurrentes instauratis laboribus eximere sunt enixè conati. Cæterum hodie usque ad decimam noctis acriter pro loco est dimicatum; hinc verbis & exemplo præeuntibus Guidone Stharenbergio & Centurione Reckhâ ut arceretur hostis, illine ut Revelinum superaretur, quem in finem Turcæ in superiore sponda denuo, quò descensum laxârant, minorem incenderunt cuniculum, nostris contrà manuales indesinenter pyrobolos jacientibus, quibus tamen vix ullum potuit Turcis inferre damnum, quod cuniculos illi suos, & egestas humo cavernas superne omnes asseribus contexissent, in quos pyroboli decidentes his, qui intus erant, nil poterant creare incommodi. unde pyrobolis & tormentis ferociùs è vallis & mœnibus nostris fuit agendum, ut arceretur hostis à propugnaculis Palatini muris, quibus improbo semper labore ductis præter Revelinum sub terra meatibus insidiabatur.

Nostri perità cuniculi succendunt.

Dumque hæc ad Urbem fiunt, videntur hi, qui ultra pontes Danubii excubuerant, plicatis tentoriis alio, desertâ statione migrare: credebanturque juncturi se Carolo Duci, ut succursum, quem indies nunc expectabamus, adaugeant: transitoque prope Crembsium ad nos salvandos ponte per agros Tulnenses Cæsiosque montes deproperent. Spem hanc nobis faciebat, qui hodie denuò ad nos feliciter reversus est Razius Koltschinskii famulus, cum Caroli Ducis literis, quæ docebant: *Commeare jam in unum undique exercitum, & appropinquare Crembsio Bavaros, Saxones, Francos, Polonos & Cæsareos: ipsum Poloniæ Regem, uti & Bavaricæ, Saxoniæque Electores personaliter accelerare: quibus & Viennæ sua ut vicinior sit Imperator, descensuram quoque Lintzio suam Majestatem; in eo autem totius negotii cardinem versari, ut tantillo adhuc tempore hosti resistatur, quò coadunari in unum omnes possint exercitus, quod sub finem hujus mensis speret certò futurum: interim se Crembsium versus movere, ut pontibus istic struendis insistet præsens, nec omittatur quidpiam, quod promovere succursum adeò nobilem & necessarium queat; subiturum se priùs quodvis & qualecunque periculum, tentaturumque se omnia, quàm Viennam relinquat destitutam: quod omninò abs omnibus credi desideret, sciriique, vigesimâ nonâ Julii Teöckeölium juxta Posonium à se victum vapulâsse, Schintam usque ad Vagum amnem profligatum esse, & omnibus impedimentis exutum navesque, quas super amne Vago construendo ponti, congesserat, partim perforatas, partim esse combustas, ne usui esse deinceps possint: Posoniumque urbem, quam deditam sibi Teöckeölius fecerat, devotioni Cæsaris restitutam. Alteram præterea victoriam de eodem Teöckeölio reportasse ad Moravum* amnem, quâ decem tabara hosti sunt erepta, & casi plurimi.*

Nostri videntur se conjungere.

quod confirmat redux nuncius.

Literæ Caroli ad obsessos.

Töckelius à Carolo profligatur.

Marcha.

c In

1683.

In hunc sensum Dux literas scripsit, quæ languentes & penè desperatos animos multorum, Religiosorum maximè, Ecclesiasticorum & civium, quorum quotidie infirmabantur, moriebanturque quàmplurimi. Morborum (dissenteriæ præsertim, quæ passim in Urbe grassabatur) causam tribuebant prudentiores victui non assueto; puta, continuæ bubulæ salitæ, quæ plerisque ordinaria fuit, multis nulla planè, nec quidpiam obsonii, aut farinæ nitidioris & teneræ, cujus Austriacis alias diebus pisculentis in cibaria multus est usus, similiumque penuria, quâ dissenteriæ malum ajebant causatum. Panis, cæteræque annonæ caritas & pretium crescebat quotidie, ut indigentes plurimi fame conficerentur, usque feles essent in delitiis: ubique in plateis magno numero cubitabant ægri & vulnerati, & in maximis caniculæ ardoribus gravissimus ab interemptis equis fœtor exhalabat, quo præter ignorum vulgus ex honoratioribus familiis in lectum plerique, in sepulchrum multi sunt dejecti: Joannes Schmidsberger imprimis, Abbas Scotensis, &c de quo suprà: Petrus Vautier, Præpositus ad S. Stephanum, & Universitatis Viennensis Cancellarius; tum Laurentius Grünerus, Theologiæ Doctor, Canonicus S. Stephani, Cantor, & pro tempore Universitatis Viennensis Rector: Joannes Jacobus Goppoltus, Aulici Imperialis Dicasterii Consiliarius: Christophorus de Catena, Canonicus S. Stephani: Joannes Andreas Liebenbergerus, Civitatis Consul: N. Schiltbacherus Medicinæ Doctor: Paulus Scherza, Georgius Widelus, Doctores Juris: Balthasar Heroltus tormentorum fusor: Daniel Müllerus, Pharmacopæus Castrensis. Pater Christophorus Schweizer Ordinis Prædicatorum, Pœnitentiarius Apostolicus, Vir Religiosus planè & animarum Zelotes, omni passim hominum ordini & sexui ob integritatem morum & vitæ innocentiam gratus, a multis post obitum deploratus. Uti & Pater Vincentius Barmau, Subprior ejusdem Conventûs cum aliis plus minus quindecim, qui læsis aut ægris istic militibus per Monasterii ambitum decumbentibus religiosâ charitate dum inserviunt, contracto ferè omnes ex fœtore, turpissimo morbo, succubuerunt; idque cæteris passim Religiosis ex eodem ferè fonte contigit.

Urbis status & morbi.

Mors plurimorum virorum illustrium.

Accidit autem à morte Rectoris Magnifici Grüneri, ut Rectoratus Universitatis vacaret; cui tamen mox per electionem Consistorialem suffectus est Joannes Baptista Mayerus Tyrolensis, Cathedralis S. Stephani Decanus, & Episcopi Viennensis Emerici Officialis, qui & ephemeride honoratus confestim succollavit officio: in quo, quòd & Præposito ædis Vautiero defuncto ex gratia Imperatoris succederet, Cancellarii Universitatis munus una conjunctum fuit. Sed redeat nobis in memoriam dies vigesima secunda Augusti, quâ hæc recensemus, & addamus narrationi, quod eâ die nostri cœperint succensa sulphure & pice tarta vasa è propugnaculorum Palatini & Lôbeliani verticibus in imam fossam dejicere, flammamque superjectâ continuò dies & noctes lignorum strue alere, quæ arderet simul & luceret in fossis: impedituri hac methodo, ne ad rostra hostis appropinquare, inibique cuniculos ad ea subvertenda posset agere; nec vanè, nam declinato deinceps igne, & omissis rostris cuniculos egerunt ad latera, ut suo loco videbimus. 1683.

Rector Universitatis eligitur Mayerus.

Vigesimâ tertiâ Augusti improbo suo labore hostis fodiendo terram egerit meatibus subterraneis tribus (quas gallerias appellant) supernè tectis, è quibus dilabens, & subtus ad imum spondæ densato numero opportunè erumpens, rectâ in quassatum toties Revelinum assurgit, inibique se humo talparum aut suum more operit, quo tamen hactenus plus nihil obtinuit, quàm quòd tertiâ Revelini parte, nostris per vices debellatis, potitus sit, reliquas adhuc partes nostri post novas semper & novas militares sepes egestas stantes imperterritè defendunt. Heri sub vesperum exeuntes ex nostris aliqui, cùm nocte deliruissent post suburbii Carynthiaci busta, hodie summo mane Turcam glande trajectum equo semivivum excusserunt, cœperuntque socium ejus, qui pedes vervecinam deferens ad assandum comitabatur, quem unà cum equo adducunt: semi-animem ver[illegible] Turcam intra spondæ palos intromissi ac in Urbem per subterraneas cryptas asportantes cùm animadverterent hominem jam morti vicinum, succollationis tædio affecti capite minuerunt pedite vivo (qui in Polonia natus, ca[illegible]vus olim à Turcis in juventute abductus M[illegible] ista fuerat factus) ad Scharenbergium deducto, à quo propter continuam hominis temulentiam vix aliquid solidi fuit addiscere.

Interim hostis novum hodie succendit cuniculum ad sinistrum Revelini toties tentati, totiesque luxati latus, ut fodientium laboribus parceret; quo disjectâ iterum terræ mole bipaliis aliàs multo labore egerendâ, procurrendi quidem spatia laxabant, apertam verò pugnam cautè declinabant, quò quidem militantibus parcitur, sed tempus ad id longum requiritur, quale nos speramus eos haud habituros in futurum, accelerantibus nostris suppetiis. Tanto prætereà furore hostis globos & pyrobolos hodie in Urbem evibrabat tormentis, quæ in spondis tecto artificio collocaverat, ut in unico Lôbeliano propugnaculo, taceo alia, numerarentur globi justæ magnitudinis octo & viginti. Increbrescebat quoque rumor, intellectum esse à transfuga, quòd hostis effodiendis meatibus subterraneis dies & noctes insistens, studeat illac sub mœniorum cortina seu lorica per cellas vinarias Aulæ in Urbem penetrare; id tametsi haud creditum, tamen effecit, ut Bipenniferis Cæsareis, qui Aulæ custodiæ relicti sunt, demandaretur provincia excubandi in cellis, constituendique circuitores, * qui horis singulis obeuntes referrent ocyus, quidquid in hoc genere essent notaturi: prout & nuper per totam Civitatem mandatum fuisse, suprà narravimus. Utilis certè in casum provisio, cui tamen ægrè subscripserunt, qui illic Cæsarei vini promierant & condi, deprecantes hanc ejusmodi virorum in cellas intromissionem, quod essent vino pestem illaturi. Demùm jussu Scharenbergii omnes Urbis, præter Hungaricam, portæ muro & vallo hodie sunt munitæ.

* Rund.

Vigesimâ quartâ Augusti visi sunt Turcæ numero fermè 4000. diversis summo mane navigiis conscensis, eisq; ad lora juxta naves natantibus ad alterum Danubii litus transire, & eas nempe stationes & locum occupare, ad quem nostri duobus antè diebus in pontium

Il [illegible] [illegible] tr[illegible] egr[illegible] à t[illegible] ex[illegible]

diam

1683.

diam confœderant, nunc verò se totis castris conjunxerant. Et ecce paucas intra horas Srāmerstorffium, Eipeltavianr, Kagaram, & obvios quosvis pagos, arces & oppida, & omnem circa regionem ad aliquot usque miliaria funestissimè in cineres redegerunt; imò totā devastâssent Marchfeldiam, nisi benignâ DEI providentiâ factum esset, ut Poloni posterâ isthàc die Crembsium proficiscentes, eminùs visis fumigantibus vicis ac arcibus turmatim illuc excurrerent, repertosque Turcas ingenti factâ strage confusos ad Danubii litus repellerent, in quem Polonorum illis incumbentium frameas evitando cùm se tumultuariè fugitivi navibus deficientibus conjicerent, vitam tranando salvaturi, maxima eorum pars flumine hausta miserè suffocata est. Hac actione Poloni XXV. signis equestribus, IV. tympanis, & prædâ non contemnendâ potiti sunt. Quæ dum patiuntur ad alteram Danubii ripam Turcæ, hi, qui sub Urbe erant, valide nos tormentis quatiunt, meatum imprimis subterraneum circa Lôbelianum propugnaculum promovent, quo succenso sperabant integrum deindè revelinum iri subversum: quod nostri in excubiis animadvertentes, Hafnerum ejus rei admonent. Is assumptis ocyus ad labores viris centum effodere incipit supernè humum, quà subtus inaudierant hostium malleos: cùmque quatuor plus minus pedum altitudinem super Revelino terram egessissent, adversus hostium cuniculus detegitur, quem jam septem orgiis * sub Revelino ultra receptacula nostra promoverant: detecti ergò hac egregiâ Hafneri operâ Turcæ cùm frustrà labores hos suos hac vice esse conspicerent, omnes ablato secum nitrato pulvere aufugerunt ex antro, relictis post se manualibus instrumentis, quæ asportârunt nostri: sicque eo nunc metu sumus defuncti, quo credebamus venturâ nocte eo Revelino depossidendi. Neque tamen eâ nocte quievit hostis, sed insolito furore Palatinum impetivit Revelinum, quo etiam potitus tympanis & fistulis in eo gloriabatur; sed post duarum horarum pugnam egregiâ nostri virtute, pyrobolis, falcatis seculis & tubis eum omninò rejecerunt.

Hostilis cuniculus à nostris offenditur.

* *Klaffteren.*

Vigesima quinta Augusti dies cruenta nobis & hosti fuit, qui quàmvis rarior esset in faciendo igne, lapidibus tamen vibrandis fuit continuus. Curabant eâ die in propugnaculo Lôbeliano, quod infestabatur præ cæteris, aliisque vicinis in locis Comites Daunius, Serenus, Souchius, Scherfenbergius, Baro de Beck, & Georgius Fridericus Princeps Würtenbergicus; supervênit & Generalis ipsè: statuuntque ut indè adornaretur eruptio, cujus operâ labores hostium, quos subtus in fossa propugnaculi contra muros ejus promovebant instanter, solo æquarent: defertur hæc Provincia horâ quartâ pomeridianâ tribus egregiis Capitaneis, Christiano Trauers, & Joanni Henneman è Souchiana, & Capitaneo tenenti Simoni, è Beckiana legione quibus tunc istic statio fuerat. His per cryptas subterraneas cum 300. erumpentibus consistit cum Würtenbergico Principe Comes Serenus ad pedē cavernę, per quam priores exierant. Discussâ caligine cum animadverteret Princeps nostros haud vacare periculo, Serenū Comitem orat, ut mittat suppetias: is centum viros decernit, quorum Ductor esse gestit ipse Princeps Georgius: Serenus excusat, haud esse ejuscemodi expeditionem pro Tribuno, sisteret Princeps, demandaretque Provinciam Centurioni. Quia autem omnmò & absolutè sic ambibat Princeps, dedit ipsum Comes Serenus in manus consilii sui. Indè Princeps spiritu planè principali in hostem irruens sublevat fessos, & pugnam instaurat; dumque sub eodem tempore alibi in vicinia Comes Souchius aliam instituisset eruptionem, Turcæ ab omni demùm parte sibi metuentes salutem suam in pedibus ponunt. Quibus insistens Princeps, in obsidronales extra spondam vias eos est persecutus usque ad proximum spondæ suggestum, cui tria insistebant tormenta, quæ stylis ferreis per spiramenta adactis configere * facilè potuissent, si styli fuissent ad manum; quorum defectu cùm se glomeratim magno numero condensarent Turcæ, nostri se indè deorsim in ima fossæ recipiunt, continuatis semper in insequentes sclopetorum displosionibus. Desiderati sunt eâ pugnâ ex nostris viri gregarii plus minus ducenti; ex officialibus ciciderunt Capitaneus Kaysersteinianæ legionis Joannes Georgius Scablitsky Baro de Sauditz, & è Neoburgica legione Capitaneus Joannes Adrianus Baro de Veltbrugg: Capitaneus quoque rei tormentariæ Maximilianus à Weidling, non hac eruptionis horâ, sed post meridiem in propugnaculo tormenti globo trajectus occubuit. Inter sauciatos ipse Princeps Würtenbergicus fuit, per dexteram tibiam infra coxendicem sagittâ trajectus, non nisi aliquot postmodum septimanis graves dolores molestiasque perpessus convaluit. Hæc inter sub Revelino toties quassato, toties luxato iterum hostilem nostri cuniculum, quem Hafnerus derexit, deprehendêre. Hodie etiam aliquot exercitûs nostri stationem nuper ad Danubium desertam repetiverunt, & locatis ibidem tormentis hostem, illi, vicissim nostros impetiverunt.

Nostrorū eruptio.

Principis Würtenbergici generosū factum.

1683.

* *Vernageln.*

Vigesimâ sextâ iterum sub luxatis Revelini lateribus cuniculo succenso hostis assiliit, sed masculâ nostrorum, Souchesii præsertim & Scherfenbergii virtute retusus est; deinceps per eam diem pyrobolorum, & lapidum è mortariis evibrationes frequenti nostrorum damno, Souchesii læsione, & interemtione Gemagni, rei tormentariæ Capitanei continuans; donec sub horam nonam vespertinam repetitâ novi cuniculi ad eadem Revelini latera succensione iterum assiliret, iterum à nostris cum multa suorum cæde rejectus; nisi quòd tormenti hostilis in propugnaculum Palatinum exonerati globus quinque istic viris capita uno eodemque ictu demessuerit. Primâ post prandium horâ visi sunt Turcæ magno numero camelos onustos ex castris Posoniom versus multis nebulonum turmis comitantibus catervatim abigere. Conjectamus opimas à Christianis ereptas eorum prædas sic præmisisse, ut hæ saltem ipsis, quicunque se fortè succursu nostro veniente casus sit daturus, salvæ permaneant. Et quàmvis necdum in urbe tanta annonæ fuerit caritas, felis tamen capitello emptus militi sunt in delitiis.

Turcæ prædas ad tutiora conducunt.

Vigesimâ septimâ Augusti, postquam benè manè pro more suo nos ferociter salutâsset hostis, a tormentorum explosionibus deindè requievit, continuatâ nihilominùs lapidum assiduâ

Eruptio nostrorū.

1683. fiduâ è mortariis evibratione. Horâ septimâ deindè cùm sclopetarii nostri numero plus minus trecenti, queis triginta Dupegnianæ legionis equites erant immixti per subterraneas cæcasque cryptas erumperent in fossarum propugnaculi Palatini ima, vidimus, quantâ alacritate mox illi rem agentes opera hostis; quantumcunque resistentis, solo æquaverint, tanto spatio, quanto resarciendo tres minimùm dies de novo Turcæ cogentur impendere. Velitatio autem acris fuit & cruenta, quâ ultra 200. gregarii, & insignis Turcarum aliquis, & non de promiscuo grege Vir cæsus interiit, pro cujus cadavere eximendo integram horam cruentè pugnârunt: à nostra parte desideratus est præter alios quindecim Benedictus Baro Spindlerus, legionis Soucbianæ Signifer, qui sclopeti ictu sauciatus, alterâ nox die extinctus est, filius Joannis Ignatii Spindleri Regiminis Austriæ inferioris Consiliarii, lætis viginti. Horâ quintâ vespertinâ binos iterum cuniculos hostis succendit, alterum in sinistro toties luxati Revelini latere, alterum è sponda versus Palatinum propugnaculum. Ad fragorem primi statim assilût hostis, masculâ tamen nostrorum virtute repulsus, quam Scherfenbergius Comes novo suo dexteritatis exemplo illic exacuit. In altero vix quidpiam præstitit; unus tamen aut alter est læsus, atque in obsidionales eorum vias foris attractus, multis ex hostibus cruentatis.

Hodie item in Urbe, alter è Beckiana legione, ex U[illegible] præsidio alter, qui nuper à transfugio erant re[illegible]racti, in foro [illegible] novo sunt suspensi patibulo, capiteque plexus adolescens, qui cùm hoste communica[illegible]e fuerat depre[illegible] ent[illegible], appl[illegible]dentibus miro gaudio inspectantibus incolis benè meritam sumi de sontibus vindictam. Visæ sunt etiam aliquot equitum nostrorum turmæ trans Danubii pontes litora explorantium, si fortè incendiarios illic darent reperire. Denique faculas sub noctem Obsessi succursu postulat. missili igne fartas iterum plus minus quadraginta è medio turris Sancti Stephani Generalis Stharenbergii dispositione succensas evibravit Kielmanseggius Baro, signum Carolo Duci, ubicunque fuerit, succursum à nobis citius expectari.

Vigesimâ octavâ Augusti summo mane horrendè cepit tormentis per horam, alta mox utrimque quies, quòd cœlum tonitruis horrendùm ranas juberet tacere. Vix tempestas remiserat, cùm quartam inter & quintam hostis cuniculum ad dexterum quassati Revelini latus succendit, & Revelinum impetiit; tormentis nostris mixto fermentorum lapidumque tomento fartis, constanteque sclopetariorum nostrorum explosione retusus: quàmvis eodem pomeridiano tempore sub propugnaculo Palatino sese fossæ immerserit hostis trabibus supernè tectus; undè in laxandis per noctem obsidionalium viarum per ima fossæ spatiis tantò promptior tutiorque erat, & nobis periculosior. Sicque defuncti quidem sumus eo periculo, quod hodiè à Turcis nobis instare transfuga nuper vaticido ore hallucinatus prædixerat; vespertino tamen hujus diei crepusculo cœlum inumbrante, iterum gyrandulas * in altum evibravit Kielmanseggius, signum Duci petentium instantius accelerari succursum.

* Ragetten.

Vigesimâ nonâ Augusti parcior fuit in explodendis tormentis hostis, at in igne ac lapidibus è mortariis excutiendis constanter liberalis. Nonam tamen inter & decimam matu tinam succendit cuniculum sub Revelini toties quassati residuis, quis ultimum vale dedit: ita enim egestum, ruptum, quassatum, luxatum que est tot cuniculorum continuâ succensione Revelini circumferentia, ut vix firmo illic pede stare ampliùs possint sive hostes ad pugnandum, sive ad arcendum nostri: remansit tamen adhuc loculus nobis palis septus, cui ultimus hic Turcarum conatus in medio pepercit: & hunc quoque, quamvis circumquaque ab hoste obsessi, constanter pyrobolarii nostri insidentes nec stationem deserent, nisi a Stharenbergio jussi, quod proximis diebus factum intelligemus. Complanatis ergò sic paulatim omnibus, quæ in Revelinum Turcis facilitabant ascensum, de descensu jam ex emine[illegible] [illegible]æ sponda illis fuit cura; quem et[illegible] [illegible] pararent, horâ meridianâ succendu[illegible] lum, qui egestâ desuper terræ mole[illegible] eorum subterraneas testudinesque [illegible] ita diffidit, ut quadragenarii nume[illegible] quinquagenarii etiam illac jam [illegible] fossarum ima descendere. E[illegible] Decollationi S. Joannis Bapt[illegible] fatalis, & Turcis è cont[illegible] [illegible]æpè prosper[illegible] [illegible]ominosa timebant, om[illegible] in U[illegible] [illegible] cunctis hostium [illegible] lynceæ invigilabant. Nec tamen adhuc aus[illegible] sunt supremam manum adeò fœdum lacerato huic admovere Revelino; cuniculum tantùm novum, sed minorem effodiunt, eumque succendunt die alterâ, quæ erat penultima mensis,

1683. Revelini longo tempore concussi constans defensio.

[illegible] Decollatio[illegible] S. Joannis Turcis prospera.

Trigesima nempe Augusti. Ea enim erupit suppositi ignis effectus in postrema & extima Revelini sponda, quâ Lôbelianum spectat, rentavitque hostis assultum, quem fortiter sustinuêre nostri, quamvis exiguum adhuc esset in Revelino spatiolum, quo hosti, a quo undique septi erant, possent resistere. Dumque hæc in alto super Revelino fiunt, infra in fossarum imis continuò laxant & promovent fodiendo vias, queis ad muros & valla propugnaculorum Palatini & Lôbeliani approximent. Cresselius rei tormentariæ Præfectus interim hac die tormenti globo trajectus occubuit, de quo supra. Et Henricus Fridericus Baro Kielmanseggius hodie in conspectu Stharenbergii Generalis nostri probavit pyrobo[illegible]s manuales, n[illegible] ex metallo non ferro, non vitro denso, uti al[illegible]s, sed ex argilla figuli manu tornatos: qui m[illegible] mixtis quibusdam aliis materiis, non propalandis, in ferri soliditatem indurati, igneque succensi eundem ad minus præbent effectum, quem vitrei. Nova sagacis hujus & industrii viri adinventio, quæ in casu, quo diutius continuata obsidione ejus generis arma defecissent in Urbe, usui fuisset ventura. Sed & pulverarium molendinum recenter sub concameratis vallorum fornicibus machinatus est idem Baro, quale antè nunquam fuerat visum; quo & pulvis præparatus, & factus est quotidie, bobus ventum aut aquam supplentibus. Multam sanè præstitit hic Kielmanseggius operam hisce temporibus, quæ laudem pro[illegible] & præmium promererentur: donec morbo dissenteriæ correptus, & febri superveniente deplorato par, adinven-

Kielmanseggius pyrobolos terreos conficit, & molendinum pulverum.

1683. inventionibus suis atque laboribus abstinere coactus, Cognato suo Carolo Ferdinando Baroni Udalrici de Schwartzenau Subtribuni titulo insigni, provinciam eam vicariâ ope exornandam committeret. quam & ille sedulus accuravit ad finem, postquam militari alias munere vacans, Scharenbergio Generali obsidionis principio ad præstanda obsequia semper adstitisset promptus. Pyrobolus item major è castris excussus hodie decidit in pulverem nitratum, onerandis super propugnaculo palatino tormentis depositum, dissiliensque in frusta, aliquot manuales pyrobolos juxta succendit, quorum fragmentis tres nostrorum disrupti sunt, & septem læsi.

Trigesimâ primâ Augusti visi sunt Cameli onusti, currus & quadrigæ cum tormentis aliquot ex hostium castris abire in Viennensem saltum, unde & pomeridiano tempore displosiones auditæ sunt: nos conjectabamus fore rotanos * succursus nostri paulatim inde appropinquantis, queis se oppositum irent Turcæ. Hosts pomeridianis duo iterum succenduntur ab hoste cuniculi, unus in lacerato tantopere Revelino, alter in sponda palatinum versus, quibus aliud quæsitum est nihil, nisi ut viarum utrobique spatia laxarentur, per quæ ad muros propugnaculorum ipsis facilior aditus pateret, ad suffodiendos etiam istic cuniculos, uti constanter jam tum fieri animadvertebatur. Duæ fœminæ in urbem transfugæ referebant in castris classicum canisternis jam vicibus tota castra, nunc vero media semper in procinctu hostem expectare; addebant nullum deinde Turcarum ad Viennensem saltum frumentatum ire ob rusticorum illac infestantium periculum, & quod undique decisis arboribus esset obstructus & impeditus. Prædictus deinde Razius tertio emissus in reditu pabulante equitem incautum detruncans, ipse eques Urbem subiit cum faustissimo succursus adventantis nuntio.

* Bor-troppen.

September.

Hostes urbis muros proxime accedunt. Prima Septembris dies fuit parca globorum, ast non lapidum, horum enim copiam mjecit hostis in stationes nostras satis numerosam, intereaque vias suas ad propugnaculorum muros improbissimâ laboratione promovit. Hanc ut interturbaremus erupimus in ima fossæ propugnaculi p. latini, ejectisque inde Turcis instrumentis super ad usque spondam, & in obsidionales eorum arte Urbem & Urbis valla vias procellimus, duo in suggestu fossis nostris vicino tormenta transacta per quamenta eorum ferreis stylis configentes; sed quod cordatus ejusmodi actus tempus & moram postularet, factum est, ut condensatus interea hostis è posterius obsidionalium suorum meatibus recollectus glomeratim redux, in nostros instaret pugnam, quâ vivere desierunt Turcarum multi, nostrorum læsi aut cæsi plus minus centum, & vix centum in urbem regressi sunt.

Rag-getten. Sub noctem succensæ sunt iterum è sancti Stephani turre gyrandulæ *, ut in altum evibratæ ostenderent Ducem & exercitum quam necessarius sit Urbi illius, quem si speramus: Jam enim conspabat hostem super modò foveis proxima nocte cuniculis terram ipsum Palatii propugnaculum, promovisseque

Et propugnaculum cuniculo. similiter per fossarum ima vias suas trabibus semper tectas ad Lobelianum usque, & eam loricam, quæ est ambobus intermedia: nec nostri quicquam lapidibus, pyrobolis, moquetis contranitentes eis depellendis potuerunt efficere, itaque Razium denuo permovent, qui literas ad Carolum lubidii absque ulla mora submittendi postulatrices deferret. 1683. *Subvertere conatur.*

Secunda namque die Septembris cuniculum hostis succenderat, in radice ad lævam propugnaculi palatini, declinato ejus rostro, quod ignis tuebatur, effossum horizonti fossæ æqualem, eo effectu, ut quadrati lapides aliquot (quibus continuatâ ferre per sui ima, quadruplici lineâ moles innitebatur) eâ vi pulveris exempti ruinam ulterius minarentur, aut saltem rimam aperirent Turcis, quâ jam deinceps in viscera propugnaculi sese talparum & Suum more ingerere, productâque longius cuniculi sectiurâ majus mox damnum integræ structuræ dare possent. Interea super eodem tortamno strenue laboranti Geschwindio rei tormentariæ subtribuno, excussi e mortario hostis lapides & petræ luxarunt humeros & brachia quæ balteo deinceps suspensa circumtulit usque ad salvationis diem.

In tam continua vinearum suarum per ima fossas ad latera utriusque propugnaculi tactâ extensione rationabiliter jam timebatur medio utrique pridem agonizanti Revelino: cui tamen, & quod illic adhuc superetat satricenti spatiolo curando mittulus est (cujus tunc vices erant) Capitaneus Scharenbergicæ legionis Heistermannus cum mandato, ut si importunè instaret hostis, omissa statione cum sociis noctis obscuritate atque silentio modestè ad tutiora se reciperet: Is tamen cum sociis quinquaginta, tanta stationem constantia defendit, ut nolunt inde recedere, quantumvis hostis sæviret atrociter, repagulaque ante se lignea, quibus suis & hostis invicem separabantur, admoto igne concremaret, quorum ignes sociis ejus magna virtute ac animis, Capitanei sui exemplo incitati, sopire, sclopetisque hostem omni nisu arcere contenderunt. Viginti omninò ex his quinquaginta sunt ab hoste trajecti quos inter Locumtenens, Sonnmervogel dictus, et Instructor Centuriæ: Capitaneus ipse cum duos e Turcis prostravisset, cum reliquis triginta ea nocte usque ad diem stetit incolumis Hac etiam nocte signum nobis ab exercitu Christiano dabatur, Razii feliciter ibidem adventantis; & tanto hostis furore, tormentis & pyrobolis in nos debacchatus est, quantum vix tutu obsidionis intervallo sumus experti.

Altera die, quæ fuit tertia Septembris, cùm prædictus Centurio Heistermannus hora secunda pomeridiana pro mure vocaretur è statione, supervenientè alio cum recenti virorum turma vices ejus actùro (Mülleto nomen erat viro,) cùm hunc ut formare de rei istic & loci statu vellet, illeque sibi jam nota omnia esse responderet, informantemque ceu juniorem se annis fastidiret, alterâ mox post aditam stationem horâ telo hostili fossus occubuit. Capitaneo læso, cùm jam sciret Generalis frustra istic ultra cutari, ubi nulla deinceps cura desperatissimè agonizanti Revelino utilem posset præbere amplius medicinam; jussit stationem deseri, accensis antè per ima fossæ structis à Revelino *Tandem Turca Revelino toties con visso potiuntur.*

1683. lino utrimque ad propugnacula receptaculis, ubique curari, ubi majus sit futurum operæ pretium: quod nocte illa concubia plurimorum votis est factum: indeque jam Turcæ ab hodierno priùs, id est tertio Septembris die, Revelini istius, tanto suorum sanguine, tanto labore & sumptu tot septimanis impenso possessione potiti sunt. Hoc tamen adhuc dignum notatu est. Dum ita dies & noctes Turcæ suffodiunt reliduam Revelini terram, & nostri supernè fodiendo contra nituntur, accidit, ut in puncto quasi demum concurrerent partium utrimque fodientium palæ & harpagones, quibus exfecta tellus dabat Turcis nostros suspicere, contra nostris despicere Turcas, aperto forte fortuna utrobique hiatu: per quem digladiari mutuo cùm nec Turcæ auderent eluctari ex imo, nec nostri ex alto ambirent dela b[illegible] intra mediocritatis terminos dimicatio subsistit, quam mox propediem secuta dæmit. Per diem plures in urbem adducebantur captivi Turcæ, qui de plurimis interrogati referebant apparatum bellicum in castris esse sufficientem; deficere autem annonam: supremum Vezirium a Sultano suo graviter literis increpatum quod Jaunno & Comoronio prætentis Viennam circumvallarit; hinc sublatis castris abitum proximè parare, eâ vel maximè etiam de causa, quod tantum suorum numerum amisisset, ac præter cæteros ultra decem fortissimorum Janizarorum millia, qui supra quinquagesimum diem militare amplius detrectarent: abeuntibus etiam hinc Tartaris duos purpuratos Bassas suis cum turmis Varadinum contendisse. Affirmabat alius ideo se in urbem transfugisse, quod magnus in ca[illegible] Christianorum adventantium metus & terror omnes passim Turcas concuteret; obsessi autem tanto quasi omnes recreati sunt, quod ex Cætus nonnullis octo ciconias urbem prætervolare spectarent. Interim pauci [illegible] legionis gregarii allocutis sibi aliqu[illegible] Studiolis oves XXII. & binos cum curru equos hosti sublatos in U[illegible] Sem introduxerunt, quos Scharenbergius ægris vulneratisque militibus dari jussit. periculosus in præmium pabulatoribus nongentis florenis. Gyrandulas * denuò sub noctem vibravit Kielmanieggius Baro signum Duci, præcordia nobis palpan, veniret exspectatissimus cum sospitatoribus nostris redemptor.

* Ragg[e]tey.

Cuniculo, propugnaculi murus subverti tur.

Quartus Septembris dies tormentorum explosionibus fuit tempore matutino tranquillus: nisi quod pyrobolorum lapidumque ejectione fuerit aliquanto moroſior nostra incommodo. Erat autem cælum haud sudum, pluerat enim mane: at vix cessaverat nymbus, cum ecce hora pomeridiana secunda cuniculum succendit hostis sub sinistro fortalitii palatini latere (declinato iterum rostro) tantâ vi & fragore, ut media pars Urbis concussa contremeret, subversa inde immani murorum & aggerum propugnaculi parte, quinas ad minus orgyas * exæquante quam mox ferociter cum Mahometico halalaru assilientes barbari totam momento Civitatem conturbant, sed præsentemox adfuerunt præsidio præfectus ipse Scharenbergius, Daunio, Serenus, Sou[h]esius, Scheffenbergius plurésque alii & [illegible] strus rem illic curantibus & ferociter dimican-

* Klaffter.

tibus, objectis ad lacunæ fauces subito vasis ac trabibus, ferrariis ac stellatis sudibus * saccisque arenâ ac humo fartis post sesquis horam cruentamque sanè pugnam [f]initer & feliciter sunt rejecti, cæsis utrobique bene multus: benignior tamen fuit Christianorum strages, quàm barbarorum; nam illorum CXIV. cæsi & læsi, horum D. cæsi dicebantur. Horredimtet hæc reboarunt utrimq; tormentorum mortariorumque tonitrua, & sclopetorum fulgura immanè quantù micabant: videbantúrq; dein millenis ex Turcis à summo sponsa per laxatas testudinum cryptarumque subterranearum fauces * in fossæ ima se ingulatum dimittere, iisque citatissimo cursu emensis in voraginem propugnaculi istâ succensione excussam se continuatis effossionibus totos talparum instar & suum immergere, ut extensis inta ruinæ sinubus plures hîc & ul[illegible] iores sub egesta humo delitescentes posteris inde diebus faciliores sibi ad debellanda cætera [illegible] pugressus. Sed cavit Dei bonitas, & [illegible] Christianorum alacritas, ut ne pedi[illegible] figere ultra possent, sed exacti cavern[illegible] has stationes supernè deserere, & in p[illegible] exi-ctum propugnaculi antrum se abdere cogerentur: pauci tamen hostium & hâc velita[illegible] ne sunt cæsi, nec e nostris pauci. Cap[illegible] Siharenbergicæ legionis, Blumenthalius B[illegible]o læsus sclopeti ictu per clunes indeque [illegible] portatus, post tempus convaluit. Enituit hic iterum heroica Sereni & Scheffenbergii [C]omitum virtus, quam laudare satis Lector [illegible] pot[illegible]. Horâ nonâ vespertinâ rursus gyrand[illegible] turris S. Stephani evibratæ, signum Duci mo[illegible] ram post hac periculosam, nec esse diutius cum succursu tardandum; Jam enim corripi Urbis præcordia. Postque hoc signum horâ noctis secunda Georgius Michalowitz, qui olim Cæsareis ad Ottomanicam Portam Residenti Joannis Baptistæ Casa nova cubicularius fuit, linguæ Turcicæ apprimè gnarus, ex Urbe ad Carolum Ducem cum literis emissus, imminens Urbis periculum significavit.

* Spal[ir]schei Reuter.

* Galle-rien.

Hostis à laxatis muris egre re-pellitur.

Sereni & Scheffenbergii virtus.

Quinta dies Septembris nihil nobis exteriùs, nisi ingentes globos e novis tormentis majoribus, qualia nunquam hactenus hostis exoneraverat, in propugnaculorum ægrotan[illegible] muros & mœnia immaniter excussos dedit, dum interim caveas suas hostis in Revelino, & per imas fossas præter loricam sive cortinam isti mediam, improbo sanè labore tectus toru[illegible]e continuat, & cuniculos a[illegible]ere jam sub ipas cortinæ seu loricæ muris adventitur. Vergente autem ad occasum die, horâ sextâ, magnâ contentione conatus est per lacunam in pal[illegible] propugnaculo recens excussam penetrare in stationem paulo ante desertam; sed jam factis intentum per m[illegible]xos egestæ terræ palos ac sudes novis repagulis frustra fuit omnis conatus: nam vigore nostrorum post repagula fecernus rem cotantium, falce, calas, harpagones & oblongas fustes supernè capitatos, ferrea[illegible] cuspidibu[s] in stellæ formam * præmunitos, aliaque id genus mortis instrumenta in barbarorum capita fortiter ac viriliter impingen[illegible] [illegible]um, iterato cum multa suorum cæde rep[illegible] [illegible] In castr[illegible] is hac nocte millenis aliquot [illegible] bantur igne[illegible] in omnem hostium adventum [illegible] gdes.

* Morgenstern.

Sextâ

1683. Sextâ die Septembris evênit nobis quod pridem metuendo prævidimus, & timuimus prævidendo: nam sub horam primam pomeridianam præparatos aliquot dierum tecto labore cuniculos sub Lôbeliano propugnaculo hostis succendit, quâ succensione longa & ingens muri moles, crassitie viginti quatuor pedes superans, & ab imo ad supremum usque verticem è petra & lateritio lapide solida, ita est diruta, & ad fundamenta usque sex orgyarum latitudine adeo hac vice est eversa; ut propugnatores omni robore & munimine destituti nudis & apertis pectoribus ferocem hostium assultum exciperent, qui mox remisit, quòd ascensus immanibus murorum hinc & hinc exsectorum adhuc cohærentibus cubis * impeditus, vix paucos, eosque dispersos admitteret: unde condensare suos in loco tam importuno Turcis erat impossibile, sine eo autem conatus omnis frustaneus fuit; nec minùs assiduus tormentorum nostrorum & sclopetorum ignitus imber fuit illis lethalis. Unde tunc quidem invite se recipientes, quòd bina jam tum vexilla in locum sustulissent; sequenti statim nocte instaurato labore fossas ultra promovent; nos autem evibratis in altum gyrandulis iterum anxie Ducem docuimus (prout & per Georgium Mihalovitschium pridie significaveramus) jam intimam tangi Urbis medullam, opus esse succursu velocissimo. Nec tamen feriati sumus eâ nocte & nos; nam novos continuo meatus superne effodimus, sudesque & palos infiximus, terra congestitia firmavimus, & tuta imposterum propugnaturis repagula * quaquaversum confecimus, Suggestusque novos, ubi opus id esse sagacitas & prudentia Gubernatoris exegit, extruximus. In propugnaculo imprimis hispanico, quod intrinsecus magis post palatinum propugnaculum situm est ad palatii spondam; item super cortina, quæ ante æstivarum illic curiæ novæ in altum educta est, vulgo das Paradeiß-Gärtl / ita ut ubicunque imposterum aicam tentaturus esset hostis, illic de propulsatione, quantum fieri humanitus potest, sit cautum. Et hæc quidem omnia intus in Civitate; à foris in vertice Cœlii Montis gyrandulas vidimus numero quinas hac nocte, signum nobis, ut speramus, optatum appropinquare succursum; cui & nos alia quoque ejusdem sortis signa rependimus.

Propugnaculum Lôbelianum cuniculo evertitur.

* An einander stehende grosse Stücker der Mauren.

Ab obsessis reficitur.

* Abschnitt.

Septimâ die Septembris, præterquam quòd hostis horrendam more suo globorum, lapidum, & pyrobolorum grandinem in nos evomuerit, plurimos etiam saccos laneos, vimineas corbes, pluteos, trabes & materias assultui idoneas in Palatini ac Lôbeliani propugnaculi foveas contulit, & incredibiliter diu noctuq; fodiendo ubiq; laboravit. Cæsarei interea officiantes destinabantur in Cæl. palatii omni æque periculo obnoxium, quia globis & pyrobolis undequaque fœde dilacerabatur; timebaturque ne succensis circa hoc cuniculis tentaretur ibidem assultus: quamvis hostilis a nostris hodie cuniculus ad Lôbelianum propugnaculum detectus, & XIII. pulveris sulphurei cadis opportune exemptis corruptus & dejectus fuerit. Nocte gyrandulis iterato Principi Carolo enixè pro subsidio supplicavimus, credimusque id ipsum quoque a barbaris intellectum esse, quorum supremus Vizirius hac eadem die exercitum ipse suum in castris lustravit, idque nos scimus ex Authographis Turcarum Catalogis, quos eorum linguâ, charactere & chartâ per totum conscriptos post eliberationem nostram, & hostium fugam juxta Vezirii ipsius, Cancellariique ejus (Reiß Efendi Turcarum vocabulo dicti) sentoria diffusim sparsos collegerunt illi, quos in hunc finem miserat Neostadiensis Episcopus Comes a Kollonitsch: è cujus manibus eos acceptos, & ab Interpretibus Cæsareis explicatos nos hic eo ordine, quo dati sunt nobis, adnectimus. 1683.

Catalogus sive Lista.

Bassarum & copiarum, quæ lustratione coram Venerabili Primo Vezirio in castris ante Viennam factâ, decimo octavo die nobilis mensis Ramezan, id est, septimo Septembris die, Anni 1683. institutâ sunt numeratæ & scriptæ.

1, Imprimis ipse Venerabilis Supremus Vezirius, Kara Mustapha Bassa dictus, cum Janitseris & aula sua, virorum 6000,
2. Kara Mehemet, Bassa Mesopotamiæ & Vezirius 5000.
Nota: Kara idem est quod niger. Vezirii dicuntur, qui præter munus militare, quod obeunt, simul etiam sunt Consiliarii, ut nos vocamus, Status.
3. Chydir, Bassa Bosniensis, qui olim, uti supra jam narravimus, Præfectus supremus fuit Aulæ regnantis Sultanæ; hic præfuit Insulæ Leopoldopolitanæ, habebatque sub se viros Ægyptios 6000.
4. Ibrahim, Bassa Budensis & Vezirius, quem Supremus Vezirius deinde post eliberationem nostram, infra Jaurinum fecit decollari: Is viros adhuc in armilustrio hodie ante Viennam habuit sub se 5000.
5. Hussein Bassa, Damascenus 3000.
6. Hassan, Bassa Temisvariensis 1000.
7. Mustapha, Bassa Silistriensis 1500.
8. Scheiten Ogli Achmet, Bassa Magnesiensis 1000.
Nota: dictus hic ab Urbe Magnesia Civitate Natolia, quam Turcæ Manissam vocant.
9. Hoghaogly, id est, filius Præceptoris, Beglerbegus Romeliæ, seu Sophiæ 6000.
Nota: Beglerbegi vocantur, qui talibus Provinciis imperant, in quibus alios Bassas sub se habent: hinc vocantur Principum Principes.
10. Beckir, Bassa Aleppensis 1000.
11. Achmet, Bassa Natoliæ 1000.
12. Harmos, Bassa Mentecheniensis 500.
13. Achmet, Bassa de Tyra 600.
14. Hassan, Bassa de Harmit 500.
15. Halyl, Bassa Sebastensis, Turcæ *Sivas* vocant 1000.
16. Aly, Bassa Ancyrensis 500.
17. Aly, Bassa Teckensis 500.
18. Achmet, Bassa Marasensis 1000.
19. Aly, Bassa Caramaniensis 1000,
20. Mustaffa, Bassa Essekoviensis (Civitas in Bosnia) 500.
Nota. hic fuit olim à Budensi Vezirio Ibrahim Bassa huc Viennam pro Legato missus, amicus Ibrahimi qui una cum Ibrahimo nunc truncatus est.
21 Hussein Bassa Boliciensis 600
22. Emir, Bassa Adanensis 500.

1683. 23. Aslan, Bassa Nicopoliensis 1000.
24. Hassan, Bassa de Nigka 500.
25. Aly, Bassa de Brussa 300.
26. Hassan, Bassa Chermenus 300.
27. Jurigi, Bassa Agriensis 600.

Nota: Hic cognomento dictus est Chiòr, id est, monoculus, est que ad pontes Viennenses in dimicatione, quam Schultzem die decimâ quintâ Iulii habuit, occisus.

28. Omer, Bassa Karahysarensis 1000.

Nota: Turcicè Karahysar, ac si dicas, de nigro Castro.

29. Osman Ogli, Bassa Chiutahiensis 1000.
30. Ibrahim, Bassa Varadiensis 600.
31. Mustapha, Aga, sive Generalis Janitserorum 16000.
32. Osman, Aga Spahiorum, nempe prætorianorum 12000.

NB. Spahi dicuntur *equites.*

33. Dilly, Aga feudatariorum sive Vasallorum 5000.
34. N. Aga Voluntariorum 5000
35. Topichy Bassi, id est, Generalis tormentariæ rei Præfectus, sub se adhuc habens viros 1500.
36. Gebegi Bassi, id est, Præfectus, seu Generalis eorum, qui annonæ & armamentarii curam gerunt. 4000.
37. Milites grandis Kain. 3500.
38. Cuniculatorii laboratores stipẽdiati. 5000

Nota: hi sunt, quos pro cuniculis parandis mittunt Provinciæ.

39. Eorum, qui non quidem stipendiati sunt Sultani milites, sed aliorum famuli apti in necessitate tractare arma. 20000.
40. Tartarorum Hanus. 20000.
41. Teöckeölius cum Hungaris. 15000.

Nota, hoc est mendacium Turcici scriptoris, decipere volentis Vezirium & nos: Nam Töckelius non fuit nisi semel visitandi Vezirii gratiâ in castris obsidionalibus; Ungaros tamen addidit plus minus mille, qui nomen Hungarorum contra Regem suum unà cum Turcis militantium sustinerent. His mixti fuerunt Battianus, Draskowitschius, Nadasdii bini fratres, aliique.

42. Michaël Abaffi Princeps Transsilvaniæ. 6000.

*Nota. hic sapius citatus olim ad Portam nunquam comparuit, excusans se variis semper prætextibus, à Vezirio autem nunc vicimore facto invitatus ad castra, venit usque Iaurinũ * Consitaa: unde parvo comitatu stipatus excurrit Viennam ad castra Vezirii; à quo dum benigne exceptus esset, mox dimissus est retro, ut cum suis Arabonem majorem inter & minorem curaret pontes, * quos istic nuper excitaverant Turcæ, ut fortè fugitivis paterent ad salutem.*

*Raab Urbs.

* Raab & Rabnitz amnes.

43. Syrvan aliàs Servanus Canthacuzenus Waywoda Valachiensis. 4000.
44. Duca, Waywoda Moldaviæ. 2000.

Nota: hic Turca Waymodas appellant, quos nos Principes, quorum primus Servanus, ante Urbem obsidionis tempore, Crucem ingentem e quercu moliis fabricatam & fodit in terram haud procul à loco, in quo tentorium suum tetenderat: habebat autem inter cæteros Christianos captivos unum, Ioannem Augustinum à Strasser, Comitis Questenbergii Regentem, ut vocant, hunc paucis ante liberationem nostram diebus, receptum lytrum ducatis quinquaginta libertati restituit, jussum, ut accederet Viennam redux Episcopum, indicaret q, de hac cruce, quam in captivitate sua vidisset; rogandum suo nomine, ut erigi 1683. *jubeat in sui memoriam, eo, quo tentorium steterat loco, à populo in futurum colendam. Sed quòd tam antè adventum hujus Viri per famulam istac lignatum euntem casu detecta crux, & indicata Reverendissimo Cathedralis ad S. Stephanum Præposito, & Generali in Sacris Vicario, Domino Ioanni Baptista Majero esset, ut hanc crucem in Urbem ad palatium Episcopale deduci prius curaverat, quàm de hoc Servani Valachiæ Principis desiderio fuisset edoctus. Videtur itaque crux illa quotidie in Episcopali palatio longa pedes septendecim cum inscriptione Latinâ ipsi ligno insculpta, quæ est talis:*

Walachus Princeps crucem in castris in loco tentorii defodit.

Crucis exaltatio est conservatio Mundi; Crux decor Ecclesiæ, Crux custodia Regum, Crux confirmatio fidelium, Crux gloria Angelorum, & vulnus dæmonum.

Walachus Crucem veneratur.

Nos Dei gratia Servanus Scanthacurzenus Valachiæ Tr[illegible]pinæ Princeps, ejusdemque perpe[illegible] Hæres ac Dominus, &c Ereximus Crucem hanc in loco quavis die devotione Populi, & sacro ho[illegible]ati in perpetuam sui, suorumque memoriam tempore obsidionis Mac[illegible]næ à Vezirio Karà Mustafla Basâ Viennensis Inferioris Austriæ Mense Septembri die prima Anno 1683.

Viator memento mori.

Sed jam seriem armilustrii continuemus, quo censa sunt eorum, qui in castris Turcicis ad eam diem mansére superstites capita 168000.

Nota autem Lector, hunc numerum esse [illegible]lum ad illudendum Vezirio, qui omni pa[illegible] exercitui fuit exosus ob arrogantem hominis tyrannidem; quæ nos docuerunt viri Turcicani multis annis ibi habitantes, & negotia aulæ nostræ tractãtes. Falsum autem esse Catalogum, vel hoc solum docet, quod Töc[illegible]eölium inter cæteros censeat interfuisse castris illis ante Viennam cum quindecim millibus Hungarorum, cùm tamen sit certum, à Teöckeölio huc nunquam nisi ad summum mille viros esse submissos, cùm cæteris ipse tegeret ipse in castris suis ad Vagum amnem haud procul Posonio, ubi iteratò fuit à Carolo Duce Lotharingiæ profligatus: ita numerum augere bellatorum numerum Vezirio satagerunt, ut expectare aut fixe contra succursum nostrum resolveret, quem jam appropinquare didicerat: deserendus deinde à Comilitonibus suis, uti jam pridem in odium viri flatuerant. Credendum autem eò magis est alteri Catalogo non minus autographo, cui inscriptus est numerus eorum, qui obsidionis tempore ad hunc usque diem, aut læsi aut casi captivi, aut ex morbis del[illegible] sunt, quos [illegible] a nobis signatos invenimus.

Töckelius non interfuit castris Viennensibus.

Catalogus eorum, qui ex n[illegible] (ti bin[illegible]el[illegible] ge Turcis) mortui [illegible] ab o[illegible]ne Viennensi usque ad septimam Septembris diem 1683.

Turcarum qui mortui.

Bassæ 3 [illegible] orbagi, id est nostro m[illegible]e. [illegible] feiorum [illegible] ribuni 6. Capitanei m[illegible] n-dis Kain 25. Officiales feudatariorum 5[illegible]. Janitseri 10000. Laboratores in obsidiona[illegible]

1683. viis 16000. Spahi Equites 12000. Tormentariæ rei Officiales, pyrobolarii & cunicularii 6000. Tartari 2000. Feudatarii communes 2000.

Summa - 48544.

Nec tantâ nos fiduciâ hic talia adnotaremus, niſi ex authographis, uti ſcripſimus, Turcicis quæ Neoſtadienſis Epiſcopus tertiâ ab eliberatione noſtrâ hebdomade priùs in caſtris haud procul papilione Vezirii reperta nobis communicavit, vera & ita peracta eſſe didiciſſemus.

Sed dum hæc omnia foris fiunt in caſtris, ad Urbis & Revelini jam debellati foſſas hoſtis indeſinenter laborat effodiendis cuniculis: ſubmiſſis, qui luſtrationem obierant, iis, qui adhuc erant luſtrandi: nam omnes recepto Turcis more bini & bini ſupremo Vezirio ſe ſiſtere, non manipulatim tranſgredi debent. Sub noctem ejus diei gyrandulæ è ſancto Stephano in altum exurgentes, orarunt Ducem, ut ocyus periculis noſtris ſubveniat.

Alia Lôbeliani pars dejicitur ſed fruſtra oppugnatur.

Octavâ Septembris minùs tormentis nos hoſtis impetiit, pyrobolorum & lapidum evibrationibus totâ eâ die conſtans: promovitque labores ſuos Lôbeliano ſub propugnaculo, ut horâ ſecundâ pomeridianâ cuniculos ſubrus paratos ſuccenderit, quo nova muri moles eliſa ſubſidit in foſſam, ſed nondum ad aſſiliendum ſat perviam & accommodam: aſſilierunt tamen ferociter, & magno repetitis vicibus numero; utriſque autem à noſtris viriliter eos propulſantibus, aſſiduâque tormentorum, globis, ferro, petris, alioque id genus tormento ſfartorum * exonerationibus ſunt rejecti. Occidit hac cruentâ pugnâ præter gregarios, & minores Officiales multos Subtribunus Dupegnianæ legionis equeſtris, Crois Chevalier Gournee dictus: alii autem plures ſunt læſi. Horâ decimâ matutinâ nos contracuniculo, * à nobis in Palatino propugnaculo effoſſo pyloelaſtrum * applicuimus; eâ ſpe fore, ut illud ſuccenſum diſcuſſo terræ obice viam in cuniculum hoſtis illùc præparatum abiret; ea tamen nos ſpes deluſit. Horis pomeridianis animadverſus eſt in hoſtium caſtris ingens motus & commeantium, & huc illuc confuſè equitantium alteratio, paſſimque per caſtra inſternentium equos, & Camelos onerantium; credebamuſque de Succurſu noſtro adventante hoſti jam plus, quàm nobis conſtare debere, qui hos inter ipſos conciliaverit motus & tumultum: interim tamen cuniculorum ſuorum labores non omittunt perficere, ac ſi à foris nihil timerent. Circa veſperum more ſuo hoſtis nunquam hac in obſidione, niſi pauculis ſolùm diebus, intermiſſo, preces ſuas veſpertinas ferventior explosis omnibus tormentis ſuis & bombardis perſolvit. Et quia ex certis indiciis & pulſu in Palatino propugnaculo auditis indubitata timebatur cuniculi ſuccenſio, & univerſalis aſſultus, Stharenbergius omnibus & ſingulis ad arma ferenda idoneis mandavit binis in Urbe ſtationibus, ad Michaelitas & alibi fideliter comparere, & in omnes hoſtium machinationes & conſilia ſollicite invigilare. Nec omiſit Stharenbergius curare omnia ſedulo, quæ extruendis novis per valla repagulis, exciſiſque per propugnacula ruinis reficiendis confirmandiſque ſervirent; infernè etiam poſt propugnaculorum valla vias in Urbem tendentes, & domos ferreis catenis fecit muniri tegique, ut omni, quicunque ſe daturus ſit, caſui iſtac illaturo damnum hoſti robuſtius poſſit reſiſti. Tum ſub noctem gyrandulæ iterum è turre ſancti Stephani emiſſæ pro nobis Ducem interpellarunt: & multi paſſim in caſtris ignes videbantur, & glomeratim hoſtis ad montem tendebat.

* *Kartaſchen.*

* *Contra-Minen.*

* *Petarde.*

Turcarum motus in caſtris.

1683.

Turca ad montem Viennenſem copias promovet.

Quinto Idus Septembris hoſtis frequentiſſimis tormentorum ictibus, ignis & lapidum è mortariis evibrationibus ferociùs ſolitò in Urbem detonuit. Horâ decimâ matutinâ Turca captivus introductus in Urbem retulit ingentem eſſe in Turcarum caſtris conſternationem ob ſuccurſum Chriſtianorum, poſt montes indies viciniorem. Sub meridiem autem viſa eſt magna exercitus Turcici pars ad radices ſaltus & montis Cæſii jam tum ſtare in armis, quam innumeras turmas depoſitis plicatiſque tentoriis ſequi videbamus: ductis etiam ſecum camelis, curribuſque onuſtis pabulo & utenſilibus ſarcinis, tanquam alio domicilium ſuum translaturas, quod factum eſt. Nam caſtra metati ad eoſdem ſaltus & montium radices iſtic iterum papilionibus explicatis conſedêre, & Viennenſem undequaque ſaltum profundis communiunt foſſis, tormentiſque campeſtribus (quibus noſtri poſtmodum ſunt potiti) inſtruunt, ut deſcenſuro fortaſſis iſtac ſuccurſui eminus magis abs Urbe reprimendo eſſent viciniores. Non obſtantibus his promovent nihilominus ad Urbem labores ſuos in foſſis, & eâ nocte noſtrâ nos lineâ communicationis vi & loco exutos multâ ſuorum cæde exturbat & occupat, promovetque cuniculos novem, quos ſub lorica propugnaculis mediâ jam ante parare cœperat. Hodie Subtribunus Schenckius ex vulnere nuper accepto vitam cum morte commutavit; quo etiam denatus hic eſt meritiſſimus Conſul Joannes Andreas Liebenbergus, cui juſto dolore omnis cum Stharenbergio civitas parentavit.

Decimâ Septembris promovere pergit hoſtis cuniculos ſub denſatis contra Urbem exploſionibus tormentorum. Horâ undecimâ noctis cuniculum ſuccendit ſub propugnaculo palatino, loco priori ruinæ vicino, quo hac quidem vice ſingulare aliud nihil effectum eſt, quàm quod laxaverit ſpatia ad tentanda iſtic deinceps majora & periculoſiora nocumenta. In ducendis ſub cortina ſive loricâ cuniculis impeditus eſt repetitis in foſſam dejectionibus pyroboloium ingentium, quingentarum librarum (quos Mordſchläg libratores appellant) quorum pondere fatiſcens infernè terra, immani dein hiatu reverberata, magnâ demum excuſsâ terræ mole ſparſim vicinos cuniculatores, antraque abs ipſis perforata contexit: cui regerendæ multum temporis neceſſe habuerunt impendere. Qua interim in Palatino propugnaculo cuniculi timebatur ſuccenſio, tormenta inde in vallum maturè ſunt retracta; ad Lôbelianam verò portam parabantur hinc inde repagula, eaq; in extremam defenſioné tormentis & ſudibus, demolitis etiam ad hanc rem & accommodatis domorum tignis & trabibus, probè muniebantur; jamque in bellico verſabatur conſilio, ut defectu repentini ſubſidii pla-

tea

1683. teæ clathris undique & materiis sternerentur, & irrumpentibus tumultuarie hostibus aditus occluderentur. Vidimus item hodie columbam albicantem horis matutinis ex hostium castris in Urbem ad nos volitantem: Faustus ille veluti nuntius gestato olivæ ramo aquas paulatim recedere & decrescere sollicitu arcæ architalasso Noe olim significabat; ita & ab Urbe hac nostra immani tormentorum, calamitatum, periculorum & Barbarorum cataclysmo obrutâ, & miserè hactenùs jactatâ, omnem mox tempestatem recessuram, omnique liberandam periculo videbatur indicare. Hac spe sub noctem succensis è turre gyrandulis unà & simul quàm plurimis, hoc voluimus innuere Duci, supplicare nos simul omnes & unà, velit accelerare succursum, sine quo ingens aliàs Christianorum sanguinis sit mox secuturum profluvium.

Christianus exercitus subsidio venit urbi.

Undecimâ Septembris. Hostis summo manè maximis nos tormentis, quæ habuit, solito ferociùs salutavit horis duabus; post has remisit ejus ferocia: laboribus autem cuniculorum institit lentiùs: horis pomeridianis vidimus eum totis agminibus, etiam avocatis ex Leopoldopolitana iis, qui istic curaverant, versùs Cæsium montem iter intendere; certissimum nobis signum istac salvatores nostros accurrere: Nec eâ nos esse spe falsos advertimus, quando sub dubia adhuc luce sequentis diei vidimus oculis nostris, occupari montis cacumina densatis continuo turmis & turmis, explicatâ lineâ à Sancti Leopoldi sacello ad usque Chamaldulensium busta per medium milliare à sacello in longum porrecta: unde & tormenta ocyus in Turcas subjectos ascensum molientes vidimus contra displodi. Quantum id nobis spei solatiique attulerit, ille consideret, qui novem septimanis nobiscum à Barbaris & feris

Quot Viennensiū in obsidione mortui.

istis bestiis interclusus omnes vel ab humana mente excogitandas calamitates & miserias passus, tantis vitæ periculis exagitatus, tot millenis tormentorum pilis, pyrobolis, lapidibus, cuniculis, & diabolicis invẽtionibus expositus, de vita demum ipsa, uxore, liberis, & fortuna prorsus omni periclitatus est: cùm jam inde ex nostris quà igne, quà ferro, tùm fœdis morbis, cùm aliis casibus, vel ipsis etiam solis calamitatibus & miseriis obierint viginti duo millia & centeni aliquot incolæ, quos inter numerantur DCCC. armati milites. His inquam sexaginta duobus diebus feræ istæ bestiæ tot & tam

Turcarū viæ obsidionales artificiosæ.

diversas infra terram cuniculis, obsidionalibus viis, foveis, aliisq; latibulis confecerunt habitationes, ut si quis eas omnes rite & bene cuperet spectare & considerare, tantum temporis videndo, quantum illi ædificando fodiendove foret impendendum: omnes enim obsidionales eorum viæ tam artificiose erant dispositæ, ut ex omni latere, & transversim in unum veluti coirent punctum, & in unam eamque generalem viam concurrerent singulæ; quemadmodum etiam postea per unicam solùm viam versùs hortum Rothen-Hoff dictum omnes visi sunt fugere. Qui non externa modo Urbis propugnacula, muros, cortinas, spondas aliasque

Quæ urbis pars maxime fœdata.

operas si non omnino sunt demoliti; ad ruinam tamen proximam conquassarunt; sed ipsa quoque Urbis viscera, tot augusta Cæsaris Principumque palatia, turres & templa S. Crucis, Minoritarum, Hospitalis, Augustinianorum, S. Josephi, S. Laurentii fœdissime dilacerarunt:

Turris S. Stephani multum læsa.

neque ipsa Europæ toti celeberrima S. Stephani machina Solimanni licet privilegio munita, & lunâ crescente illustris à tormentorum ictibus haud quaquam immunis fuit; sed illatum haud leve damnum magnis vix poterit impensis resarciri. Interea per noctis obscura ascensum promovere pergunt Turcæ, è contra nostri descensum, evibrantque è cacumine montis gyrandulas exspectatissimum nobis præsentiæ suæ signum, cui nos simili ocyus signo gaudia inde nostra innuimus: supplicantes totâ nocte DEO, donec illuceret tandem optata nobis, toties suspirata & salvifica dies, quá fecit Dominus, dies nimirum Dominica infra octavam Nativitatis Mariæ, quæ Salvatorem nobis genuit. Hanc merito diem Innocentius PP. XI. perpetuâ divini officii in Ecclesia memoriâ celebrandam postea mandavit: Dies, in

Die Dominica Vienna obsidione liberata.

quam, duodecima mensis Septembris albo ab omni Christianitate in futurum calculo notanda, quâ supplicum suorum vota exaudiit justus simul, & misericors DEUS, paganasque gentes in suâ feritate confisas dexteræ suæ Omnipotentis virtute contrivit, uti nunc paucis annotabimus.

Succursus Viennensis quomodo adornatus.

Hoc tamen fausto nobis die barbarus omnino hostis barbarè satis, ultraque morem tormentis, pyrobolis, & lapidibus ad meridiem usque nos coangustavit, laboremque suum undequaque fodiendo improbè promovit, ut omni obsessi momento ternos in cortina structos expectarent timerentque fatales cuniculos, jam jam erumpendos. Inter hæc orto vix sole horâ circiter secunda audiebantur summo animi nostri gaudio binæ eminùs tormentorum incerti adventùs tesseram displosiones, quas mox excipit, proditque in Cæsios montes una peditum legio, à Turcis protinùs aggressa, & duabus propemodum horis acriter velitata, donec hostis cum CCCC. sociis in eos magnâ vi irrupturus esset, tum Heislerus suos illico dimachos jubet subsidio accurrere, quibus hostem pedetentim repellẽtibus succedebant alii, mox & alii, siterumq; alii subsequebantur: nā profunde studio effossæ abs Turcis foveæ, excavatæque aurigantium viæ multum nostris moræ, condensandiq; ordines injiciebant impedimẽtum, ut crederent omninò Turcæ nostros vix posse tot fovearum, & saltûs obstacula tantis cum tormentis perrumpere; prodibant tamen densatis agminibus, tardigradisque passibus è bustis asceterii Chamaldulensium, & sacello D. Leopoldi in Cæsii montis vertice constructis; explicatisque ad sinistrum latus inspectantium longioribus alis, latiùs etiam ultra monasterii busta è saltuum dumetis prorepunt, indeque seratis semper ordinibus lento, ac æquali gradu è vertice montis paulatim declives, cedunt sequentibus stantii, & sese similiter dilatandi spatia; hoste contra aciem ad montium radices explicante, qui vallis aggeribusque probe communitus, nostrisque descensum magna haud dubie virtute impediturus videbatur. Eo tamen non obstante tanto magis nostri in montis vertice condensantur, longoque sequentes syrmate ipsam mox planiciem magis premunt, magisque etiam in latum extensi demittunt se lento, sed serato semper, ut diximus

gra-

1683. gradu per vinearum declivia, tormenta præ se continuo agentes; iisque per intervalla in hostem displosis tantisper subsistunt, donec denuo onerentur, concesso interea his, qui sequebantur, in suos se ordines remittendi tempore: tum actis iterum ante se tormentis descensum ad triginta plus minus aut quadraginta passus promovent; ibi denuo exonerandis tormentis & præbendo sequentibus condensandi se spatio. eoque deinceps modo & ordine peracta res est, usque dum totus Christianorum exercitus à summo montis cacumine ad radices usque exporrectus magnis ad pugnandum animis promptus & alacer, belloque junctus ordine ipsis hostibus admirationi simul esset & terrori.

Viennenses quum jam præsentem ad succurrendum cernerent Christianorum exercitum, ternis simul vicibus omnia Urbis tormenta, omnesque è mœnibus bombardas & musquettos in hostium terga adeo densare ejaculabantur, ut integrum quasi armamentarium unà semel & simul evomere in impios scurras velle viderentur: nec impigre suis in obsidionalibus viis Turcæ grandibus tormentorum displosionibus respondebant, tanto utrimque boatu & terrore, ut cœlum ruere, & terram inverti dixisses.

Ordo & acies Christiani exercitûs. Superato per hunc modum saltu, occupatoque patentiori montis intervallo in ordinatissimam mox exercitus aciem est compositus; sinistram alam sustinebat Carolus Dux Lotharingiæ generalis Cæsaris Marechallus, adjunctis sibi Marchionibus Badensibus Hermanno & Ludovico, Principibus Saxo Hallensi, Croyo, Salmensi, Lubomirskio: Caprara, Leslejo, Mercy, Taffio, G[illegible] Flemmingo, Plawenio, Reitschio, & cæteris Cæsareis copiis: dexteræ præeminebat alæ Rex ipse Poloniæ Joannes, multo senatorũ numero, & viginti sex millium exercitu stipatus, cui aliquot Cæsarei equitatus turmæ sub Principe Saxo Lawenburgico, Rabatta, Dunewaldio, Gondola & Palffio erant adjunctæ: Corpus intermedium ex imperio dilapsum Danubio sustinebant Electores Saxo & Bavarus, Princeps Waldeccensis, Marchio Bareit, Halleweil, Degenfeldius, à [illegible] Bavan & Münster, Diepentualius, Steinavius, Tungen & Rumpelius cum Bavaricis & Franconibus aliisque adjunctis copiis. Acies ita erat circumspecte, fortiter & prudenter instructa, ut vix simile quicquam viderit orbis: nemo pedem movebat loco, nisi alter movisset simul, expectabantque se invicem omnes, donec unà starent aut moverent: Nec ullus erat illic Princeps aut Generalis, quin suo copiis exemplo prior in hostem ducens præiret: Joannes hujus nominis III. Rex Poloniæ suos ipse primus verbo animavit, suos ipse primus exemplo eduxit: idem præter Carolum Lotharingiæ Ducem ad miraculum præstitit uterque Elector Saxo & Bavarus: omnes exercitus Generales ac Tribuni absolutissimi Ducis simul & militis munere perfuncti sunt: singuli semper videbantur in capite, præstabantque omnes quidquid à fortibus & invictis heroibus poterat orbis expectare; eorumque exemplis accensi milites adeò fortiter, ferventer & generose festinabant in hostem, ut frœno esset pene opus, quo præpropera fervoris festinatio, ne orbitam excederet, cohiberetur. Nemo cedendi sed vincendi animum gerebant omnes: in prædas ante reportatam certò victoriam debacchandi nullus, sed aggrediendi generose & debellandi hostem zelus omnes & singulos comedebat; nec aliud passim quàm Barbarorum resistentia, non fuga desiderabatur, ut vehementior inde pugna, & gloriosior exoriretur Urbi victoria, & orbi quies securior. 1683. *Militum ardor.*

Interim Turcæ repetitis sæpè vicibus nostros lacessunt, nec totam prælii aleam unquam tentare ausi, sed lacessendo tantum, nostris acriter incumbentibus, pedem semper retrahebant, donec circa 4. pomeridianã Carolus sinistrã suam alã primus in hostem ferri jubet, quæ tanto armorum animorumque fortitudine hostem est aggressa, ut eorum impetum fortissimi Janizeri non sustinentes pedem referrent: instat Dux Croyus, & acriter pro more suo instando vulneratur in brachio. Tum enimverò continuò cœptâ pugnâ confligitur, cæduntur & cædunt, sed non diu: mox enim ita barbarorum deferbuit, cùm observarent Joannem Poloniæ Regem levato regali tegmine Polonos suos animantem a dextris, pariterque Lotharingiæ Ducem a sinistris, & reliquos Duces ac Principes in exercitûs Christiani medio, uno omnes impetu facto unitis viribus totâ acie in adversos incumbere: tum enim verò cedere sæpiùs loco Turcæ, mox se colligere & vires resumere, denique terga vertere, & turpi se fugæ committere, relictisq; tormentis & impedimentis omnibus quæ ante quatriduum eò convexerant, priora sua prope D. Ulricum locata castra effusâ fugâ repetere. *Prælium utrimque exercitûs.* *Turcæ cæduntur & fugiũt.*

Supremus Vezirius, qui desertis papilionibus suis initio pugnæ in locum paululum à cõflictu remotiorem in viam, quà Laxemburgum itur, se receperat, ibique tentorium aliquod tumultuario sibi opere expandi paraverat, cùm cerneret Polonos superato ad Dornbachum saltu plenis passibus erumpere, ut se, suumque agmen incautum circumcingerent; videret præterea barbaros suos confusâ multitudine contra se dilabentes salutem in pedibus quærere, ipse quoque laxatis equo habenis communi se involvens opprobrio fugam capessit: fugientes insecuti Victores Christiani, non Castris modò, sed & omnibus, quæ in iis erant, potiti sunt: papilionibus, annonâ, tormentis, pecuniâ, bubalis, curribus, camelis, suppellectili, globis, pyrobolis, pulvere, pice, adipe, ferro, plumbo, stanno, argento, auro, tapetiis & aulæis: uno verbo omnibus, quorum nos deinde catalogum ad hujus operis calcem adnectimus. *Fuga Vezirii.*

Dum hostis fugam continuat, promovens Caroli Ducis jussu ad Urbem Ludovicus Wilhelmus Marchio Badensis, cum Halleweilii Heislerique Dimachorum, mediâ Principis Wirtenbergici, & aliâ pedestri, aliaque ex equestribus legionibus manu ad usque repagula, significatum mittit Generali Scharenbergio, venisse se, ut unitis viribus, quas intra Urbem habeat, in obsidionales hostium foveas, è quibus horrendum adhuc sæviebant barbari (ac si nullum à foris adesset periculum) irruptionem adornet: sed hâc non expectatâ Turcæ jam deseruerant stationes suas, quando Marchio dein sub noctis crepusculum delibera- *Marchio Badensis ad urbem destinatur.*

1683. ratam eruptionem adornavit: nemine Turcarum ultra in obsidionalibus eorum viis reperto. Unde occupabant nostri tormenta & annonam omnem istic inventam, nemine omnium resistente. Dum interim Poloniæ Rex cum suis succedit Turcarum castris, subitque papiliones Vezirii, quibus ipse resederat in medio elarioris campi, qui post vicum suburbii (Neustifft dicti) versus Penczingam pagum est situs, deprædante hac victoriosa gente quidquid ipsis prædare erat volupe, nam delectum habebat.

Comes Awerspergius mittitur ad Cæsarem fugã hostium significatum.

Dum ignominiosissimè diffugiunt Turcæ, ocyus in arena amandatur abs Lotharingiæ Duce Franciscus Carolus Comes ab Awersperg, Principis quondam Awerspergii filius, Adjutans Generalis, quem vocant, Caroli Ducis; qui fausta hæc nova Cæsari ex superiori Austria Linzio ad eandem hanc Viennæ eliberationem properanti referat. Is intellecto fortunatissimo eo pugnæ eventu summè lætatus, confestim auditâ Missâ anchoras solvi mandat (nam in navigio pernoctaverat) & Dürrensteinio defluens, Claustro-Neoburgum appellit, ubi eâ nocte quievit. Illuc excurrens Stharenbergius, ut Imperatori eminus gratularetur antè, quam Urbi Is succederet; abs ejus Majestate quam benignissimè est exceptus, & cum gratæ clementiæ notis dimissus.

Castra hostium direpta.

Dilabente autem ita turpiter & probrosè Turcarum exercitu, à persequentibus eum Polonis eodem adhuc vespere castra cœpta sunt diripi, continuataque direptio alterâ die totâ à supervenientibus Germanis. Et vix ullus in Urbe Nobilis, miles, civis aut incola fuit, quin die sequenti per ruinas Palatini propugnaculi descendens in Urbis fossas, indèque reptando relegens spondæ verticem per sudes istic, & subversa receptacula (nam porta Urbis nulla adhuc commeabilis erat) penetraret in castra hostilia, indèque asportaret quidquid volupe esset, palatoque ac animo arrideret. Nam tanta erat in castris rerum omnium imaginabilium,

Ingens præda castrorũ.

& humanæ vitæ utilium abundantia, ut displiceret delectus. In auro numerato, ajunt, supellectilique pretiosissima sub papilionibus Vezirii aliorumque Bassarum inventos esse milliones aliquot: suntque inventi è grege viri, qui viginti & triginta etiam millium florenorum pretia asportaverint soli: Rex autem Poloniæ impedimentorum Vezirii partem majorem cũ equo, phaleris, pharetra & sagittis, cum vexillo Solymanni ex aurea tela, inscriptisque ei characteribus Turcicis, & cauda equina duplice, quam vocant, ante Vezirium deportari solita, ceu supremæ potestatis signo, cum militari & Vezirii cancellaria omnino potitus est, subintravitque Vezirii supremi tentorium, in quo is de nocte requievit. Taceo cæterum bellicum apparatum, millena aliquot tentoria, & tormenta, quorum ultra centum in Cæsareanorum Polonorumque potestatem devenêre. In obsidionalibus autem viis, & in campis undique videbantur sparsim multa Turcarum cadavera, & ad castrorum latera ingens camelorum, mulorum, pecorumque numerus ibidem collectus, quæ omnia militum potestati sunt tradita; & quemadmodum paulo antè multi Christianorum, ita nunc multi Turcarum gregatim in captivitatem abstrahebantur. Inter hæc Kunizius Cæsareus ad Portam Ottomannicam Residens in castris a Vezirio detentus, cum suis opportunè famulis sociisque Urbem ingressus, qui aliquot mille Hungaricorum ducatorum jacturâ, & trium famulorum internecione in præsentissimo semper vitæ versabatur periculo, quòd turcicâ veste indutus ceu hostis a Christianis petebatur.

Cumque alii passim Turcarum castra lustrarent utilitatis ergò, & unusquisque curaret portari domum aut urbi, quidquid [illegible] pellectilis ubi, aut rei suæ familiari commodum fore

Infantũ turma in hostium castris inventa, & a Kollonitschio educata.

existimaret; Neustadiensis Episcopus, Leopoldus Comes à Kollonitsch pupillos & orphanos, infantes & pueros (quadringentos plus minus & quinquaginta) atque inter hos [illegible] vulneratos quàmplurimos sustulit, quorum matres multæ truculentis barbarorum framei hac illac stratæ jacebant per campos [illegible] castra dilectæ, pupulis haud eò minùs a[illegible]tarum matrum ubera pro lacte pe[illegible] quibus deinceps aut liberalitate suâ E[illegible]la, aut impetratâ devo[illegible] misericordiâ, de benigna vulnerum [illegible]ratione, educatione & alimentis bon[illegible] tot providit, ingenti patriæ & Ch[illegible] tio: mercedem olim te[illegible], qui [illegible] haustum frigidæ suo nomine sitientibus impertitum sinit esse irremuneratum. Ap[illegible] quante nocte, equitatuque nostro [illegible] sequente, quatuor peditum centuriæ vias obsidionales accensis facibus perlustrârunt, hostium vero neminem nisi cadavera repererunt. In tumultuaria hac fuga quum Turcæ tantam Christianorum multitudinem nequiret abducere, hac nocte crudeliter ingentem eorum numerum mactârunt, ut altero post die in castris & campis ubique plurima eorum cadavera sparsim viderentur.

Quot nostrorum cæsi.

Cæterum cæsorum numerus Turcarũ haud finiri potuit; Polonorum autem tum cæsi, tum læsi 600. gregarii: Germanorum occubuêre trecenti, quos inter numerantur Mauritius

Mauritiꝰ Croyus obiit.

Principis Croy frater, legionis ejusdem equitum Præfectus: & nisi pugnam nox intercepisset, totus Ottomannicus exercitus eo rum die potuisset deleri, & omnino pessumdari; tam enim fortiter & leoninè Christianus pugnabat exercitus: nihilominùs omnis illa gloriosissima victoria uni & soli DEO est adscribenda

Deo soli adscribẽda victoria.

qui potenti virtutis suæ divinæ brachio Christianam miserè suspirantem Rempublicam mirabiliter dignatus est protegere, illi uni, inquam, omnium exercituum Domino imp[illegible] illam in acceptis referimus; nam si consideremus ignominiosissimam Barbarorum fugam, quâ deserere omnia prius, quam subire Martis aleam voluerint, DEO Optimo Maximo terrorem panicum Barbaris immittente. si locorum situm, queis probè vallis communit arcere succursum opportunè potuissent nostris è contrà incredibili labore montes & saltus conscendentibus, & iniquo loco consistentibus erant præterea Turcæ dup[illegible] numero [illegible]tiores nostris [illegible] eferebant tamen captivi T[illegible]cæ tam ingentem Christianorum exerc[illegible] sibi visum fuisse, ut si non majorem, pa[illegible]m saltem suo æstimaverint. si denique s[illegible]

[illegible]us

1683.

mus tam desperatam fermè, & miserè agonizantem Viennam, quæ jamjam in Barbarorum manus devolvenda videbatur, eam nihilominùs tam turpiter deseruerint, quis non uni omnipotenti dexteræ tam insignes, totique orbi & posteritati celebres attribuat victorias?

Rex & Electores urbem subeunt.

Septembris tertiâ & decimâ Poloniæ Rex cum Electoribus binis, Duce Lotharingiæ, cæterisque ferè Generalibus, illustribusque personis ducti à Stharenbergio Conservatore, obivêre Urbis mœnia lustrantes obsidentium obsessorumque labores & opera: quæ omnes ceu attoniti obstupescentes, laudare uno omnes ore occupiunt Conservatoris nostri fortitudinem atque industriam, virtutemque omnium & singulorum, qui sub ipsius directione tam præclarè se gesserint. Hoc interim certum est, nullum fuisse omnium, qui ultimam sui sanguinis guttam maluerit fundere, quàm dedendo se Turcis famam nominis sui commaculare. Post lustrata quæ foris sunt, Rex & Elector Bavariæ, præbitis Electori Saxoniæ & Lotharingiæ Duci omnibus benevolæ amicitiæ signis, ab his separati in Urbem processêre, quam visis videndis ultra quintiduum conservari vix potuisse omnes judicabant. Et Rex quidem curabat ante se portari vexillum, quod ante Vezirii papiliones acceperat, moxque in sacellum B. V. MARIÆ Lauretanum PP. Augustinianorum aliquot suorum comitatus secedens, magnam ibidem hominum multitudinem eum unicè præstolantium invenit, qui humillime manus ejus ac pedes osculabantur; plures verò ob hominum copiam solis contenti vestibus, si eas attingere oscularive possent, passim inclamabant: Sinite nos victrices illas manus osculari; & nihil nisi ubique triumphus ac jubilus audiebatur: ac quò magis Rex per Germanos tribunos ac centuriones illud impedire vellet, eò altiùs inclamabant geminabantque VIVAT REX. In sacello lecto Missæ officio reverenter interest, quo finito pro sua devotione Rex ipse Ambrosianum hymnum cum præsentibus humi stratus decantat; post hunc thedâ unà cum Principe filio suo, Germanico habitu vestito, deportatur in Stharenbergii ædes, ubi unà cum Electore Bavariæ, pluribusque Poloniæ Magnatibus & Generalibus, Domino item Comite Schaffgotschio, qui abs Cæsare ad Regem erat legatus, aliisque personis illustribus pransus est dapsiliter: Carolo Lotharingiæ Duce in exercitu suo variis impedito, cui in mandatis etiam dederat, ut in omnem horam in hostem movendi staret paratus. Post prandium cùm post alios benignè collocutus Menynskio esset, in domicilium Comitis Capplirii quietis causâ divertit: cui cùm per semihorulæ plus minùs spatium indulsisset, sub vesperam eques in castra reversus est; in quibus negligenti militum avidiùs inhiantium prædæ incuriâ centena aliquot pulveris nitrati centenaria evaporârunt in altum: multis opinantibus, cuniculorum hos ignes esse, quos sub viis suis obsidionalibus vafrè fugitivi destituissent. Et quia miles Polonicus ob intolerabilem nimis fœtorem in Turcarum castris nequibat consistere, eâ adhuc die indè movens, a S Marco per Danubii marginem ad Vischam usque conse-

Rex à Stharenbergio excipitur convivio.

dit. Stharenbergio interim curante, ut hostilis è castris apparatus, annona & bellica tormenta, quorum plura ulteriori usui inepta, in Urbem conducerentur, ne majora possent incauto militi suboriri incommoda & pericula. Urbanus autem miles, cives & incolæ quum portis adhuc omnibus præter Hungaricam occlusis Urbem egredi non possent, per rimas & murorum lacunas, per foveas & sudes reptando hostilia catervatim castra adibant, & magnam supellectilis annonæque copiam auferebant. Altero post hunc, id est, 1683.

Decimo quarto Septembris die Sacra Majestas Cæsarea, Clementissimus Princeps & Dominus noster cum selecto comitatu secundo amne defluit ad nos: exscendentem navigio sub terna tormentorum per mœnia urbis, sclopetariorumq; displosione exceperunt Electores ambo (nam Rex Poloniæ cum exercitibus castra promoverat) & præcipui quique Campi ac Urbis Mandatæ, quos omnes benignè vicissim & clementer acceptos admisit ad manus osculum: ductus indè ab Stharenbergio per obsidionales hostium vias, & Urbis fossas, cùm accuratè lustrasset singula, sub horam deinceps pomeridianam secundam per portam Hungaricam, * (sub qua gratulatorio sermone per Danielem Fockium Consulem nomine Magistratûs præsentis demissè exceptus) quæ ocyus ad hoc adaptabatur, Bavarum inter & Saxonem Electores medius subeuns Urbem, tectâ in sacram S. Stephani ædem deductus est: ubi sub terna iterum tormentorum muralium, universæque militiæ per valla dispositæ sclopetorum festivâ displosione devotas palàm DEO gratias egit, decantato symphoniacis instrumentis & vocibus Ambrosiano Hymno, quem Episcopali paludamento circumdatus Comes à Kollonitsch repetito tertiâ vice principio solemni cantu intonuit: nam hic solus ex omni virorum ejuscemodi dignitatis Ecclesiasticæ gradu præfulgentium numero Viennæ subsistens, præstantissimæ huic manserat, pressæ diu Urbis elibrationi superstes.

Cæsar urbem ingreditur.

*Stuben-thor.

Peractis indè sic solenni ritu DEO gratiis, Emericus Viennensis Episcopus captans cum Cæsare loquendi opportunitatem recensuit Majestati, renovavitque memoriam historiæ ejus, quâ constat, quòd Anno 1529. Turcarum Sultanus, etiam tunc ut modò Solymanus dictus, cùm & ipse ducentis & pluribus barbarorum millibus comitatus Viennam frustrâ obsideret, deprecantibus incolis pepercerit S. Stephani turri, prohibueritque in eam sævire tormentis, ne artificiosè istic per circuitum è solidis petris facta toreumata elisa & fracta conciderent: Viennensibus in beneficii memoriam ex stipulatu semilunam & stellam, Turcarum nempè insigne, cacumine turris tunc figentibus: quod quia hodiedum adhuc istic hæreret conspicuum, hostisque nunc, contempto veteri pacto, ferociter & assiduè turrim hanc tormentis quatiens immania illi damna intulerit; supplicari modò, ut clementissimâ Cæsaris veniâ sibi nunc Episcopo liceat hæc impia Turcarum arma deturbare, & salvificæ Crucis signum (cujus hodie Exaltationis festum celebratur) priorum loco refigere; quod Cæsari placitum in eo est, ut propediem executioni mandetur.

Luna in turre sancti Stephani commutatur in Crucem.

Post hæc Imperator in Arcem vectus, cui Archiducali Curiæ nomen (nam ordinaria mansio fœdiùs tormentis lacerata hospitalitatem negabat) cùm plures ad se accedentes benignè audiisset, unà cum Electoribus binis horâ prius quintâ vespertinâ est pransus: nec cœnavit ultrà. Sublatâ mensâ Poloniæ Regis Legati admissi audiuntur, gratulantes Cæsareæ Majestati de fugato feliciter hoste, & recuperata Vienna; quos cùm decente gratiarum actione remisisset Imperator, aliique aliis viri Principes semper succederent, qui Cæsareæ Majestatis pedibus adgeniculati felicem ipsi in Sedes suas reditum gratulabantur, illa dies obsequiis ejuscemodi continuatis consumpta est. Die posterâ, id est

Cæsari à Polono spolia quædam afferuntur.

Decimâ quintâ Septembris Imperator foras in campum, milliaribus minimùm duobus abs Urbe per Danubii ripas porrectum, processit coràm salutaturus Poloniæ Regem, quem in eam diem antè non viderat, & lustraturus Victores exercitus. Antè verò, quàm Cæsar prodiret, accessit Coronæ Polonicæ Subcancellarius, Regis sui ad Imperatorem Legatus magnâ Nobilium Magnatumque cataphractorum aheneis loricis circumdatorum catervâ stipatus. Hic abs Imperatore auditus orationem habuit latino idiomate elegantem, quâ Regis sui nomine Cæsareæ Majestati obtulit spoliorum partem, quæ à Turcis obtinuisset. Inter cætera pertica erat longa pedes plus minus sedecim, tornata in crassitiem virilis pugni, supernè deaurata, toreumatibusque acupictis effulgens, à qua coronamentum dependebat in longitudinem ulnæ, quod Turcæ suâ [illegible]guâ Tugh, nos caudam equinam vocaremus, quia ex jubis equi marini consuitur; signum supremæ in campo potestatis, qualia ante Primum Vezirium deportari ubique, & ante tentoria ejus reverentiæ ergò figi consueverunt. Cæsar postquam eleganti vicissim sermone Legato clementer respôdisset, benignè abs se dimisit: qui paulo pòst procedentem è Penetralibus suis Majestatem comitatus est in B. V. MARIÆ Lauretanæ Sacellum: ubi audito priùs sacro Missæ officio equi conscensi sunt, & ad castra perrectum. Vix ad tertium ab Urbe lapidem ventum est; cùm ecce Bavariæ Electoris exercitus primus se oculis Cæsaris ingerit mox ut bust. PP. Augustinianorum post terga erant relicta: in cujus fronte super equo conspicuus Elector, strictum ensem gemmis & unionibus pretiosissimè distinctum in dextra gerens, præstolabatur adventum Imperatoris: appropinquantem cùm profundissimâ vibrato discussatim ense reverentiâ excepisset, eloquitus: Ecce, ait, Clementissime Cæsar & Domine, tres circiter anni sunt, quòd Cæsarea Majestas Vestra Oettingæ hoc me ense bearet; Ego, quod tunc temporis repromisi, nunc exequor: En enim hunc strinxi, & porro stringam in obsequium Majestatis Vestræ contra hostes ejus, & Christianitatis universæ. Cui blandè arridens Imperator, & gratias agens benigno vultu, multum hunc sibi Principis consobrini zelum & ardorem placere commonstravit. Inde se Elector comitivæ Cæsaris adjunxit: qui lustrando ultrà suum & illum, quem Imperium submiserat, exercitum, pergens Ebersdorffium (nam eousque porrigebantur alæ) hinc mox in dexterum latus ultra Schwechetum semihoræ viâ declinat, ubi Poloniæ Rex cum suis castrametatus operiebat Imperatoris accessum: qui cùm admoneretur in vicino, nec ampliùs unius aut alterius sclopeti ictûs intervallo abesse, ocyus cum Principe filio suo Eques accelerat obviam, denudatisque hinc & inde verticibus cùm se invicem inclina[illegible] in amicam salutationem corporibus excepissent, [illegible] iterum sacris verticibus Equites, prout erant, familiariter sunt collocuti in Electoris Bavariæ aliorumque centenorum utriusque Aulæ Magnatum circumfusâ præsentia.

Cæsar ad castra progreditur,

& Bavaricum lustrat exercitum,

mox Imperialem,

tum Polonicum.

A Rege excipitur.

Cæsaris & Regis colloquium.

Primus loquebatur Imperator, prolixas Regi disertis verbis gratias agens, quòd tantâ suâ suorumque molestiâ tantum itei emensus, tam fidelem assistentiam contra communem Christianitatis hostem præstare voluerit Ejus Dilectio, cui merito post Unum DEUM felix Viennæ suæ eliberatio debeatur: pro qua non solum ipse Cæsar, sed & Christiana Respubli[illegible] versa summoperè Ejus Dilectioni dev[illegible]sit: Ejus Dilectionem autem apud eum, q[illegible]turus est, mundum, seramque ejus progeniem & posteros omnes immortale sibi decus, & [illegible]mam Nominis sempiternam comparâsse. Ad quæ consideratissimè Rex: Uni DE[illegible] deberi ma[illegible]gnitam hanc de truculento C[illegible]stiani[illegible] hoste victoriam: Sequidem aliud præstitisse nihil, nisi quod debitum Principis Ch[illegible]ani pro Christianitate, & Principis Christiani [illegible] justè patientis salute requirit: libentissimè se præstitisse quæ præstitit, omnibusque animi [illegible] & corporis viribus porrò daturum [illegible]peram, ut plura edantur à se suisque virtutis [illegible]ro Christianitate exantlandæ specimina: do[illegible] e[illegible] quidem, quod ho[illegible]ibus è vestigio insi[illegible]re, atque victoriam haud interrupto [illegible]lo prosequi non licuerit; insolito illo nuper itinere continuo per alta montium valliumque profunda avia & invia, sejunctâ omni supellectile, & vitæ commodis longè post se relictis, dies noctesque em[illegible]nso, adeò defatigatos fuisse exercitus annonæ pabulique defectu, ut necesse fuerit triduum hoc illis indulgere, quo suammet imprimis cuticulâ curare nonnihil, & jumentis in ulteriora itinera providere possint, mox iterum fugitivum hostem persecuturi. Atque ejusmodi familiaris collocutio ad integrum unius horæ quadrantem protracta est, postquam denudatis iterum sacris verticibus cùm bene invicem essent precati, Principique Regis Filius in vestitu Germanico, jussu Patris, obsequiosissimâ factâ prius reverentia Cæsari, ad manûs osculum abs Ejus Majestate esset admissus, retrocesserunt ab invicem: Cæsare iter suum præter Polonam gentem (Præduce exercitûs Ejus Generali) Civitatem versus prosequente; Rege autem cum aula sua paulò longius ad tentoria sua progrediente.

In hujus diei itinere vidit Cæsar omnia passim loca esse vastata, præter hortum Ebersdorffio & Simmeringæ pagia post S. Mar[illegible] imeciû, Newgebäw dictum; ubi olim an[illegible]no [illegible]am Viennam obs[illegible]nt[illegible]bus Turcis, Solymar[illegible]ius eorum tentoria [illegible] tetenderat, ad qu[illegible] fo[illegible]mam Rudolphus dein[illegible] Imperator hor[illegible]n exstruxit turr[illegible]bus cupro tectis per intervalla ea distinctum & ornatum, queis olim papiliones stete-

1683. ſteterant ab invicem ſeparati. Id quia notum in hanc diem Turcis, conflagrando huic loco præ Sultani ſui olim iſthac caſtrametati reverentiâ pepercerunt, & pro annonario uſi ſunt: undè immanè quantum panis bis coċti aliarumque humanæ vitæ utilium rerum indè aſportaverint noſtri.

Elector Saxoniæ in patriã properat.

Reliquis diebus, queis Viennæ adhuc ſubſtitit Sacra Majeſtas, defenſiones Urbis intrinſecas diligenter luſtravit; Elector autem Saxoniæ cum ſuis retroceſſit in patriam: quod variè quidem interpretari audivimus plures; ſed de his olim certiora nos; nunc narrationem abſolvimus. Variis namque conſultationibus pauculi hi dies tranſacti ſunt, communicatiſque hinc indè conſiliis ſtatutum, qui reportatis hiſce à communi Chriſtianitatis hoſte victoriis ſit inſiſtendum, qua ſequendum, quidque deinceps Autumno adhuc durante agendum omittendumve. Cæſar, poſtquam Stharenbergium Comitem annulo magni pretii donâſſet, & Generalem Campi Mareſchallum creâſſet, die decima nonâ Septembris ducto per ſaltum Viennenſem terreſtri itinere, Linzium ſalvus & incolumis rediit: quem ſoſpitet porro cum terris & ſubditis ſuis in annum uſque & uſque ignoratum Nepotibus ſuis, ignoratum aſtris annum, DEUS Unus & Trinus, cui laus ſit, honor & gratiarum actio in æternum. 1683.

F I N I S.

LECTOR

L E C T O R,

QVAM promisi, ecce, nunc præsto fidem. Catalogos promisi eorum, quæ in Turcarum fugitivorum castris inventa, Armamentariis Imperatoris cesserunt, tanquam illuc spectantia, aliaque id genus: quæ propterea vernaculâ Germanorum linguâ adnecto, quia verba latina me sæpè destituunt, quibus propriè singulas has rerum adscriptarum notiones possim exprimere: hinc eâ linguâ, qua mihi sunt data, tuæ mi Lector, fidei illa restituo, quæ sic habe:

S P E C I F I C A T I O N,

Was über den so eylends flüchtigen Auffbruch der Türckischen Armee von der Statt Wienn / auß dem Läger in die allhiesige Zeughäuser überbracht worden / und noch zu überbringen verbleibet.

4000 Centen Bley.
4000 Centen Pulver.
18000 Metallene Hand-Granatẽ.
2000 Eiserne Hand-Granaten.
10000 Krampen und Schauffeln.
6 Centen Lunten.
2000 Brand-Kugeln.
50 Centen Pech und Hartz.
10 Centen Petrolium, und Catharina Oel.
500000 Pfund Leindl.
50 Centen Salpetter.
30000 Minen-Zeug.
50 Centen Feldmacher-Leinwath.
200000 Härene Sandsäck.
80 Centen Türckische Hueff-Eisen und Nägel.
50 Centen Battary- und Brucken-Nägel.
1100 Stuck Pechpfannen.
4000 Stück Schaaff-Fell.
29 Centen Bindfaden von Cammel- und Ochsen-Haaren.
2000 Helepарten.
400 Sensen.
500 Janitscharen-Röhr.
50 Säch gespunnener und ungespunnener Baumwoll.
1000 Ungefüllte Woll-Säck.
2000 Eiserne Platten auff Schild und Rundtatschen.
100 Centen Schmeer und Inßlut.
200 Janitscharen Pulfferhorn.
20000 Lederne Pulffer-Säck.
4 Blaßbälck zu glüenden Kugeln.
50 Centen ungearbeitetes Eisen.
200 Höltzerne Wagenwinden.
8000 läre Munition-Wägen.
1000 Grosse Bommen.
18000 Unterschiedliche Kugeln.
4 Gantze Carthaunen.
106 Groß und kleine Stück / 10. Mörser / 1. Haubitz.
Ein Menge Schlepp-Säil zun Stücken.
16 Grosse Amboß.
200000 Brundröhren auff groß und kleine Granaten.

Verzeich-

Verzeichnus

Der bey Belägerung der Statt Wienn auff die Pasteyen auß denen Käyserlichen Zeughäusern auffgeführten Stück / Haubitzen vnd Pöller. Als:

Gantze Carthaunen	20
Drey viertel Carthaunen	4
Doppelte Schlangen	4
Dreissig pfündige Stück	1
Halbe Carthaunen	23
Kurtz 24. pfündiges Stück mit der runden Kammer	1
Gantze Schlangen	6
Quartir-Schlangen oder Viertl-Carthaunen	35
Halbe Schlangen	2
Falckaunen	20
Sechs pfündige Camer-Stück	2
Vier pfündige Schlängl / vnd auff Karren gefast: vnd vngefaste Stückl	10
Lange Feld-Schlängl	22
Regiment Stückl	57
Drey pfündig Eisen schiessende Stückl / mit zugespitzten Cammern	2
Regiment-Stückl nach Gründls / vnd Prinz. Roberts invention	2
Dopvelte Falckaneth / oder zwey pfündige Schlängl	8
Haubitzen	12
Zwey hundert pfündige Pöller / võ Metall	4
Hundert vnd fünfftzig pfündige	2
Hundert pfündige	5
Sechtzig pfündige	10
Acht vnd zwantzig pfündige	2
Sechs vnd zwantzig pfündige	1
Acht vnd zwantzig pfündige eisene Pöller	6
Fünffzehen pfündige.	1
Summa in allem Stück groß vnd klein	262

SPECIFICATION

Der jenigen Stück vnd Pöller / auß Ihro Majestät Zeughäusern / so in währender Belägerung der Statt Wienn / von dem Feind zerschossen / vnd theils sonst ruiniert worden. Nemblich:

Gantze Carthaunen / als acht so völlich schadhafft / zwey außgebrent / vnd an einer der Kopff abgeschnitten / zusammen	11
Item ist die Türckische Carthaunen / so schon vorhero im Zeughauß vorhanden gewesen / außgebrent	1
Doppelte Rothschlangen / oder dreyviertel Carthaunen	5
Halbe Carthaunen / als 13. gantz schadhaffte / vnd eine außgebrent	14
Gantze Schlangen / darunder zwey schadhaffte / eine außgeschossen / vnnd an einer der Kopff abgeschnitten	4
Quartier-Schlangen / worunter 13. schadhafft / 9. außgebrent / vnnd an viern die Köpff abgeschnitten	26
Halbe Schlangen / an welcher der Kopff abgeschnitten	1
Falckonetten so schadhafft / darunter an einer der Kopff abgeschnittẽ	6
Langes Feldschlängl	1
Kurtze Regiments-Stückl	2
Doppelts Falckonet / an welchem der Kopff abgeschnitten	1
Hundertpfündiger Pöller	1
Summa der Stück - - - -	72
Pöller - - - -	1

Lista

Deß Kraut vnd Loths / vnd dergleichen materialien mehr / so bey dieser Belägerung auß denen beyden Käyserlichen Zeug-Häusern hergegeben worden / vnd auffgangen seynd: Woben doch die kleinere Nebensachen / als Schauffeln / Hacken / Ketten / Pronen / Pantelier / Pulfferflaschen / vnd dergleichen mit Fleiß nicht annotiret worden.

Doppelhacken	212.	Pulffer	3187. Centner.
Lange Musqueten / oder Halbhacken	77.	Lunten	862. Centner.
		Bley	8084. Centner.
Ordinari Musqueten	9337.	Geleüterten Saliter	12. Centner.
Carbiner	456.	Schwebel	7. Centner.
Pistolen	104 Paar	Pech	3. Centner.
Kurtzewehren	1504.	Pech-Kräntz	8442.
Spring-stöck	2323.	Pechpfannen	1[illegible]3.
Curaß sambt Casquet	645.	Batterie-Nägel	37[illegible].
Pöckelhauben	227.	Sturm Nägel	290[illegible].
Stuck-Kugeln groß vnd klein	35383	Eisen	59. Centner.
		Coptenstangen	172[illegible].
Doppelhaggen- vnd Trad-Kugeln	48421.	Lantzen zu Morgensternen	273.
		Morgenstern	600.
Musqueten-Kugeln	1106. Centner.	Cammerspiegel	79.
		Lämeisen	90[illegible]0.
Steinere Kugeln	155.	Eisene Mordschläg.	200
Cartatschen	1998.	Alte Spreng Kugeln	80.
Granaten auß Mörsern / vnd Haubitzen zusammen	6657.	Reitherharnisch hinder vnd foder-Theil	623.
Hand-Granaten Eiserne / vnd Gläserne	80502.	Piquenier-Hauben	275.
		Rassadisten-Spieß	250.

Extract.

Was auß dem Bürgerlichen Zeughauß von Armaturn vnd Munition außgeben vnd gebraucht worden wie folgt:

ERstlichen seynd 50. Stück / worunter 8. Haubitzen / nicht allein auff die sonsten ordinari Bürgerliche Pasteyen / sondern auch auff alle nothwendige Posten zur Defension auffgeführt vnd gepflantzt worden / zu welchen 50. Stücken auff gute Vorsehung eines Statt-Raths ein gantze Compagnia Pixenmeister 100. Mann / ohne der zugehörigen Officir vorhanden gewesen / welche Bürgerliche Pixenmeister auff Ihro Excellentz Herrn Generaln Grafen vnd Herrn von St[illegible]ar[illegible]berg / vnd Statt-Raths Befelch / auff alle nothwendige Posten sich also gebrauchen lassen / daß deren viel die gantze Belägerung niemahlen von ihrer Post abgelöst worden / von welchen 100. Man 6. theils gleich todt geblieben; theils also blessirt / daß die hernach bald zeitliches todts verblichen / von welchen 50. Stucken 5. ruinirt worden.

Fol-

Folgen die verschossene Stuck-Kugeln.

Stuck-Kugel zu 1. Pfund 579.
Zu 2. Pfund 1714.
Zu 3. Pfund 851.
Zu 6. Pfunden 989.
Zu 12. Pfunden 1425.
Zu 18. Pfunden. 817.

Summa 6375.

Folgen die Granaten.

Eiserne Hand-Granaten 2222.
Gläserne Hand-Granaten 2681.

Summa 4903.

Folgen die Cartatschen.

Gantze Cartaunen-Cartatschen/ jede 48. Pfund. 221.
Dreyviertel Cartaunen jede von 36. Pfund 204.
Halbe Carthaunen jede 24. pf. 350.
Einfache Nothschlangen / jede 18. Pfund 112.
Viertel-Cartaunen/ 12 Pf. 206.
Falckhaunen/ jede 6. Pf. 192.
Haubitzen/ jede 12. Pfund 312.

Summa 1527.

Folgt was von Eisen/ Kugel-Schrott/ und Hagel verbraucht worden zu denen Cartatschen.

Zu Untermischung der gantzen Carthaunen-Cartätschen seynd 1190. Kuglen/ jede von 1. Pf gebraucht worden/ wären 11. Centen 90. Pfund.
Item 116. Centen eiserne Kugeln. 116.
Item 225. Centen Schrott. 225.

Summa 352. Centen 90. pfund.

Doppelhacken sambt Pantelir. 612
Mußqueten sambt Pantelir. 2972
Flinden sambt Taschen. 56
Mordschläg. 25511
Sturmhasen. 1000.
Kuras sambt den Caschetten. 460
Helleparten und allerhand Waffen. 4626
Picken und Springstecken. 1210
Ledige Stangen von Picken 48
Hand-Fewrspreitzen 521
Lederne Fewrämper 460
Stuck Hacken und Mußqueten-Pulffer 382. Centen
Scheiben-Pulver 5. Cent.
Staub-Pulver und allerley Satz 15. Centen.
Bley. 319 Cent.

Darauff seynd nachfolgende Kugeln gegossen worden.

Doppelhacken-Kugeln 165300
Mußqueten-Kugeln 258300
Tradkugeln 5250

Summa aller Bleykugeln. 428850.

Geleiterte Salliter 3. Centen 10. pf.
Pech 664. Cent.
Lunden 262. Cent.
Pech-Krantz 63000
Fewr und Pechtunnen 569
Im Pech getauffte Schnitel zu beleuchtung der Gräben. 146. Wägen.
Baum-Sail 17.
Sturmwässer/ jedes bey 50. pf. 46
Battereyen-Nägel 1016
Pechpfannen 10
Kohlen 136. Stübich
Pulver-Flaschen 38
Spiegel zum Haubitzen 312
Läineisen 1026

DESIG-

DESIGNATIO PRÆSIDIARIORUM,

qui obsidionis tempore Viennæ obierunt.

EX Legione Kayfersteiniana Subtribunus Schenckius, unus Centurio, & unus Locumtenens.

Ex Legione Stharenbergica Subtribunus Baro Gotalinskius, duo Centuriones, quatuor Locũtenentes, & duo Signiferi.

Ex Legione Mansfeldiana Subtribunus Lesleus Comes unus Centurio, & tres Locumtenentes.

Ex Legione Souchiana unus Centurio, feptem Locumtenentes, & tres Signiferi.

Ex Legione Scharffenbergica unus Centurio, & unus Locumtenens.

Ex Legione Neoburgica tres Centuriones.

Ex Legione Beckiana duo Locumtenentes.

Ex Legione Heifteriana tres Centuriones, & unus Locumtenens.

Ex Legione Wurtenbergica Subtribunus Baro Walter, unus Centurio, & unus Locumtenens.

Ex Legione Dupigniana equestri Tribunus Comes Dupignius, unus equitum magifter, & unus Signifer.

Ex machinatoribus bellicis D. Rimplerus, & tres Centuriones.

Ex gregariis militibus octingenti circiter obiêre.

INDEX RERUM IN HOC OPERE COMPREHENSARUM LOCVPLETISSIMVS.

Numerus paginam, a columnam primam, b secundam, A magnum Appendicem designat.

A.

e

Archiepi

C

Dus

Forgatsu

G.

H.

I.

Ibraimus

K.

L.

rat,

M.

acce-

Mira-

N.

Ba-

Pau-

Q.

Tur-

V.

Vla-

W.

Z.

F I N I S.